

1.520

IOANNIS
ANTONII VELAZQUEZ
E SOCIETATE
IESV, IN EPIST. B. PAVLI AD
PHILIPPENSES
COMMENTARIUM.

tomo primero.

IOANNIS

ANTONII VELAZQUEZ

ESOCIETATE

IESV. IN EPIST. B. PAULI AD

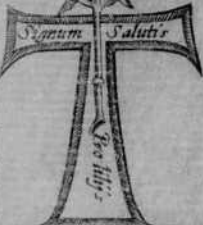
PHILIPPENSES

COMMENTARIJ.

Præcui & prædestinauit
sonO

Conformes fieri lib
qui filii iust

Nec Salomon in omni gloria sua
Inuictum
ex iustis

Per alta Virtus
Qualiter cruci

excelsitas maior
Vall
Florum

IN EPIST. B. PAULI APOST. AD PHILIPPENS

COMMENTARII
& adnotationes

AUCTORE

P. Ioanne Antonio
Velazquez Abulensi Societatis

IESV

In Regio Salmanticensi Colle
gio Sacrarum literarum olim
interprete

AD EXCEL. PRINCIPEM

D.D. Petrum Fernandez de Castro
Comitem de Lemos, Andrade et
Villalua Marchionem de Sarria
Neapolitani Regni Proregem.

Non facimus
Fortunam Deam

Maior animus qui
aliena deposuit

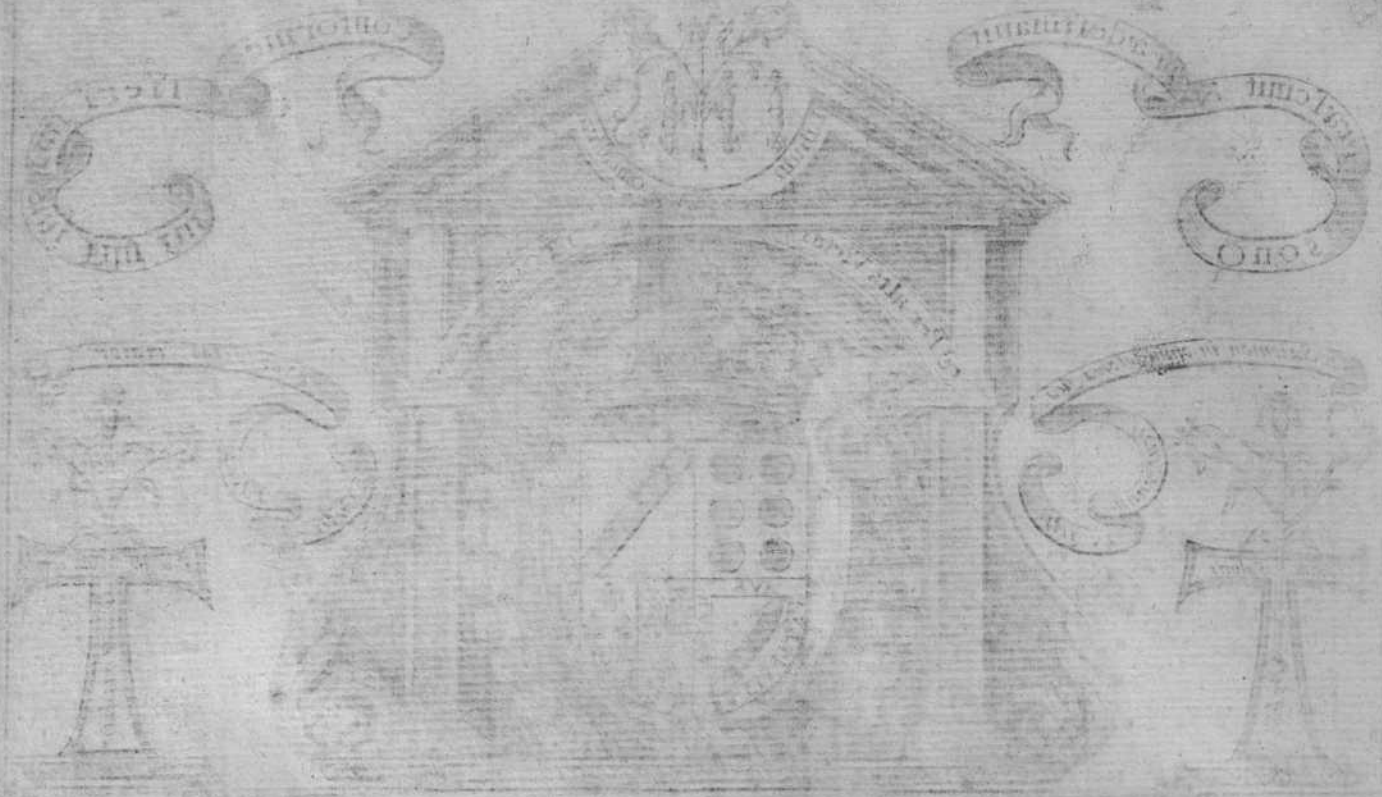
Pa. Velazquez sculpsit

Pinciae in Collegio S.
Ambrosij Societatis IESV

CVM INDICE ET
COPIA AD CONCIONES
PER TOTVM ANNUM

Excudebat Hieronymus
Murillo Anno. 1626

IN THE BATHING OF THE BATHS

COMMENTARIUM

de administratione

ANNO 1753

JOHANNES ANTONIO

COLLEGIUM BATHONENSE

1753

in Regia Bibliotheca

et in Archivis Regiae

conservatur

AD EXCEL. PRINCIPUM

et ad Illust. Viri

Collegii Bathonis

Proprietarios

Bibliotheca Regia
Jussu Caroli III

UNIVERSITATIS
BATHONENSIS
PER TOTIUM

Thesaurus Collegii
Bathonis

FACULTAS PATRIS PROVINCIALIS

Societatis Iesu in Castellana Prouincia.

PRO Melchior de Pedrosa Provincialis Societatis Iesu in Prouincia Castella potestate ad id mihi facta, à Reuerendo admodum P. Nostro Mucio Vitelleschi Praeposito nostro Generali facultate facio, vt Cōmentarij in Epistolā Pauli ad Philippenses, à Patre Ioanne Antonio Velazquez, nostra Societatis, sacra Scriptura professore conscripti, & eiusdem Societatis grauium, doctorumq; hominum iudicio approbati typis mādatur. In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus. Salmantica die 25. Nouembris, anni 1623. Melchior de Pedrosa.

CENSURA ILLVSTRIS. AC REVERENDISS.

D.D. Melchioris de Moscoffo, & Sandoual Segouienfis Episcopi, Regijque Consilij, ac Serenissimi Ferdinandi Austriaci, Hispaniae Infantis Cardinalis, Cubicularij maximi.

COMMISSOS mihi à Regio Senatu Commentarios, in Epistolam Pauli ad Philippenses, quos in orbis lucē profert P. Ioannes Antonius Velazquez olim apud Salmanticenses Sacri eloquij publicus professor perlegi; & dum ipsos in primis cum ceteris siue libris, siue rebus Societatis Iesu composui (hæc enim mihi ad ferendū iudiciū prima regula semper visa est) illud de ipsa statim occurrit, quod Deciorū stemmati tribuebat magnus Cassiodorus, tot annis cōtinuis simul splendet claritate virtutis, & quāuis rara sit gloria, non agnoscitur in tam longo stemmate variata: saculi suis producit nobilis vena primarios, nescit inde aliquid nasci mediocre, tot probati, quot geniti, & quod difficile provenit, electa frequentia. Opus sanē pulchrū, validū, sublime, varium, elegans, purū, & cū tantā laude diffusum, vt inclita Societas, quæ sapientiæ Solem ceu Aquila ita sustinet, vt natorū suorū generositatē de pupillarū audaciā iudicet, inconniuentem huius auctoris aciem aduersus tætelucis radios firmo obtutu cōtuentem, seu germanā indolē possit læta suscipere. Magnus hic sententiarū fulgor, nō qualis auri imbellis, sed qualis ferri, quo mens, quo visus perstringitur, & vt corpora sana, & integri sanguinis, & exercitatione firmata ex iisdem his speciem accipiunt, ex quibus, & vires, sic pulchritudinē ex robusto sententiarū pondere, Sanctorūque placitis in absolutissimo hoc opere consurgentem intueor, & in eo sapientiam ijs auspicijs militasse, vt vix vnquā felicioribus, quippe in explicandis nodis, & veritate, & quāvis difficultatū nocte in lucē ernendā, non tam arcana magnetis rapacitate ferrū trahi videris, quam tacito veritatis ductu Auctoris iudiciū, atque eo ipsū modo latentia Pauli mysteria referasce, vt egregia illa Vincentij Lyrinensis sensa expresserit. O Doctor ingenio, exercitatione, doctrina, iesu spiritualis tabernaculi Beselceel, preciosas diuini dogmatis gemmas insculpe, fideliter coapta, adorna sapienter, adice splendorem, gratiā, venustatem; intelligatur te exponente illustrius, quod antea obscurius credebatur: per te posteritas, intellectum gratuletur, quod antea vana spes non intelletū venerabatur, eadem tamen quæ didicisti, ita doce, vt cum dicas nouē, non dicas noua. Nec vlli mirū sit, post tot Pauli interpretes noue multa exarata. Quos hoc mouet (inquit Ambros.) reprehendant messor, quia sera fecunditas est, reprehendant vindemia, quia in occasu anni est, reprehendant Oliuā, quia postremus est fructus. Tantas igitur ingenij opes, & prælo, & æternitate (quam ipsis augurari fert animus) dignissimas iudico. Sic censui Madriti, die 10. Augusti, anno 1624.

D. Melchior de Moscoffo

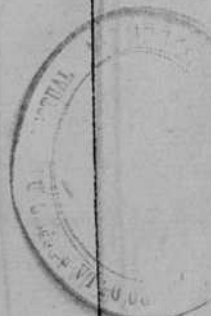
Episcop. Segouienf.

Cass. lib. 3
ep. 6.

Quint. in
argum. ad
lib. 8.

Vinc. Lyr.
li. aduers.
heres. cap.
27.

Amb. lib.
5. ep. cōtr.
Symmach.

EL REY.

Or quãto por parte de vos el Padre Iuã Antonio Velazquez, Lector de escritura que aueys sido en nuestro Colegio Real de Salamãca de la Cõpañia de Iesus, y Rector q̃ foyes en el de Monforte de Lemos, nos ha sido fecha relaciõ, que auia des cõpuestõ vn libro intitulado *in Epistolã B. Pauli ad Philippenses Commētarij, & Annotationes*, del qual dicho libro haziades presentaciõ, suplicãdonos os mãdassemos dar licencia para poderle imprimir, y preuilegio por diez años, ò como la nuestra merced fuesse, lo qual visto por los del nuestro Consejo, por quanto en el dicho libro se hizieron las diligencias que la pragmatica por nos vltimamẽte fecha sobre la impressiõ de los libros dispone, fue acordado que deuamos de mãdar dar esta nuestra cedula para vos en la dicha razon, y nos tuuimoslo por bien. Por lo qual por os hazer bien, y merced, os damos licẽcia, y facultad para que por tiẽpo de diez años primeros siguientes, que corran, y se cuẽte desde el dia dela data de ella en adelãte, vos, ò la persona que vuestro poder huuiere, y no otra alguna, podays imprimir, y vender el dicho libro, que de suso se haze menciõ, por el original, que va rubricado al fin de Iuã Xerez nuestro Secretario de Camara de los que en el nuestro Consejo residẽ en estos nuestros reynos de Castilla, cõ que antes que se venda lo traygays ante ellos, juntamẽte con el original para que se vea si la dicha impressiõ estã conforme à el, ò traygays fec en publica forma de como por corrector por nos nõbrado se vio, y corrigio la dicha impressiõ por el original. Y mandamos al impressor que asì imprimiere el dicho libro, no imprima el principio, y primer pliego, ni entregue mas q̃ vn solo libro cõ el original autor, ò persona à cuya costa lo imprimiere, y no otro alguno, para efecto de la dicha correccion, y tassa, hasta que primero el dicho libro estẽ corregido, y tassado por los del nuestro Consejo, y estando asì, y no de otra manera, pueda imprimir el dicho libro, y principio, y en el seguida mente ponga esta nuestra cedula, y licencia, y la aprobacion, tassa, y correccion, sopena de caer è incurrir en las penas contenidas en la dicha pragmatica, y las de nuestros Reynos, que cerca dello disponen. Y mãdamos, que durãte el dicho tiẽpo, persona alguna, sin vuestra licẽcia, no pueda imprimir, ni vender el dicho libro sopena, q̃ el que lo imprimiere, y vdiere, aya perdido, y pierda todos los libros, moldes, y aparejos que del dicho libro tuuiere, y mas incurra en pena de cinquenta mil maravedis por cada vez que lo cõtrario hiziere: la qual pena sea la tercera parte para nuestra Camara, y la otra parte para el Iuez que lo sentẽciare, y la otra, para el que lo denunciare. Y mandamos à los del nuestro Consejo, Presidente, e Oydores de las nuestras Audiencias, Alcaldes, Alguaziles de la nuestra Casa Corte, y Chancillerias, y à todos los Corregidores, Asistente, y Gouernadores, Alcaldes mayores, y ordinarios, y otros Iuezes, y Iusticias qualesquier, de todas las Ciudades, villas, y lugares de los nuestros Reynos, y Señorios, asì à los que agora son, como à los q̃ serã de aqui adelãte, que vos guardẽ, y cõplan esta nuestra cedula, y merced que asì os hazemos, y contra ella no vayan, ni passen en manera alguna, sopena de la nuestra merced, y de diez mil maravedis para nuestra Camara dada en Madrid à seys dias del mes de Agosto, de 1624. años.

YO EL REY.

Por mandado del Rey nuestro señor.

Don Sebastian de Contreras.

AD LECTOREM PRO ERRATIS.

Vtinam hæc tantummodo errata liber noster haberet; quem quidem nec bonum, nec felici sydere natum peiorem, & infelicio-rem Typographi reddiderunt: vnde cratum volumus lectorē, vt cum in aliqua inciderit verba, quæ eruditis auribus non affo-ment, ad hæc errata recurrat, quæ vt præcipua assignare, & tradu- cere curauimus.

Primus numerus paginam, secundus columnam, tertius lineam designat.

3. 2. 32.	modestia,	pro molestia.
25. 1. 52.	conubitos,	pro concubitus,
2. 19.	serua	pro obserua.
27. 2. 44.	dele epist. 113.	
ibid. 2. 50.	dele idem Seneca.	
ibid. 52.	& alibi,	pro & epist. 113.
39. 2. 18.	&	pro at.
44. 2. 19.	verum tamen,	pro vnum tamen.
49. 2. 13.	Patrum,	pro Patrem.
50. 1. 4.	possit	pro non possit.
50. 1. 56.	magnum,	pro magum.
64. 2. 7.	erat,	pro errat.
67. 1. 6.	diuina,	pro diuidua.
77. 1. 25.	stabeo	pro habeo.
100. 2. 22.	Ioan. 11. 23.	pro Ioan. 12. 13.
101. 2. 25.	consummare	pro consummari.
122. 1. 45.	nam quod	pro non quod.
153. 1. 1.	alicui	pro alicubi.
154. 1. 41.	donum,	pro bonum.
176. 2. 24.	non potest	pro non potest.
240. in tit.	aulicissimum,	pro aulicissimum.
252. 1. 18.	explicat nobis,	pro explicat enim nobis.
259. 2. 58.	elatrauribus,	pro elatranibus.
267. 1. 34.	post verbū instabat	deest vox.
280. 2. 25.	post verba, qui Ro- re, deest, Non enim	ma estis euangeliza- erubescio euangelii.
296. 3. 10.	post deiectus, deest	sit.
297. 1. 12.	Cui	pro cui.
315. 2. 9.	statim,	pro statim.
315. 2. 34.	dele illa verba, Hæc serua duo alterum	ad Paulum, sed ob- vix illi.
373. 1. 6.	viuentibus,	pro bibentibus.
375. 1. 48.	vt presentes,	pro vt non presentes.
ibid. 2. 8.	post mirum dictu,	deest ipsam.
	Et statim post diuinitatem,	deest, &
	Inferius quæ fide,	pro quæ pro fide.
377. 1. 2.	ad finem,	pro ad fidem.
400. 2. 26.	meus Athaus,	pro merus Athaus.
468. 2. 27.	dele qui,	

468. 2. 25.	dicuntur,	pro dicitur.
470. folij	numerus 468.	pro 470.
479. 1. 35.	insurramus	pro insusurramus.
491. 2. 42.	quod,	pro quos.
491. 2. 1.	filium	pro filum.
ibid.	noluit,	pro voluit.
500. 1. 8.	requiescat,	pro requiescebat.
517. 2. 56.	contrio,	pro contrario.
535. 1. 13.	inuenire,	pro innuere.
538. in tit.	tributionis	pro retributionis.
	& retribuere	pro tribuere.
556. 1. 48.	si piscatores	pro si piscatores.
587. 1. 44.	tribui,	pro tribus.
588. 1. 24.	veniat	pro vniat.
602. 2. 58.	manu,	pro manum.
611. 1. 50.	scient,	pro cient.
654. 1. 29.	cuius,	pro crucis.
656. 1. 4.	incunditate,	pro ex incunditate.
685. 1. 46.	hec,	pro hæ.
709. 2. 51.	efficiat,	pro officiat.
711. 1. 37.	Athanasij,	pro Ananasi.
711. 1. 43.	dissoluens,	pro dissoluentis.
716. 1. 33.	similit,	pro similiter.
717. 1. 23.	quærit,	pro querit.
718. 1. 10.	fideles,	pro fideles.
720. 1. 54.	bisi,	pro sibi.
720. 2. 26.	Euangelium,	pro Euangelicum.
720. 2. 21.	post facta	deest illud.
725. 2. 53.	Caput Christi,	pro Caput Christi.
727. 2. 37.	diuersissima,	pro diuersissima.
730. 1. 38.	ingloria,	pro ingloria.
739. 1. 54.	conuiuium	pro conuiuium.
745. 2. 57.	aliter,	pro aliter.
742. 2. 16.	esuriens	pro esuriens.
743. 1. 1.	vnusque,	pro vnusquisque.
744. 2. 5.	ratiocinatione,	pro ratiocinatio.
750. 1. 19.	decalcauit,	pro decalcauit.
ibid. 1. 21.	decalcandus,	pro decalmandus.

His sic correctis fideliter concordat cum suo exemplari. Dat. in Cō-
uentu S. Pauli Vallisoleri 8. Nouemb. 1626.

Mag. Fr. Raphael Sanchez.

O Marcos de Prado y Velasco, escriuano de Camara del Rey nuestro señor, de los que residen en su Consejo, doy fee, que auiendo se visto por los señores del vn libro intitulado *In Epistolam B. Pauli ad Philipenses Commentarij*, que con su licencia fue impresso, compuesto por el Padre IVAN ANTONIO VELAZQUEZ Retor del Collegio de la Compania de IESVS de Monforte de Lemos, tassaron cada pliego del a razon de a quatro maravedis, y a este respecto, y no a mas mandaron se venda, y que esta tasa se ponga al principio de cada libro, para que se sepa el precio a como cada vno se ha de vender. y para que de ello conste, de pedimiento del dicho Iuan Antonio Velazquez, y mandado de los dichos señores del Cõsejo, di esta fee en Madrid a diez y nueue de Enero de mil y seyscientos y veynte y siete años.

*Marcos de Prado
y Velasco.*

His lic correctis fideliter concordat cum suo exemplari. Dat. in C
nouis Pauli Vallidolens. Nõemb. 1822.

EXCELLENTISS. PRINCIPI
D. D. P E T R O
FERNANDEZ DE CASTRO
COMITI DE LEMOS, ANDRADE,
ET VILLALVA, MARCHIONI DE SARRIA,
 DOMINO DE NOYA, &c. INDIARVM PRIMVM
 DEINDE SVMMI ITALIAE SENATVS PRÆSIDI.
 NEAPOLITANI REGNI
 PROREGI.

IO ANN. ANTONIVS VELAZQUEZ E SOCIET. IESV.

Dedicatio posthuma.

VONAM piaculo (EXCELLENTISSIME PRINCEPS) ad hanc usque lucem in communi nostræ Reipub. iacturâ proprius mœror funestâ æternum tui obitus memoriâ de primis doloris acerbitatibus nullâ temporis diuturnitate remittens, intra silentij metas, mœsto stupore defixum, ignauo penè otio, & velut inerti silentio continuit indulgentem? Silui, gloriosissimè Princeps, sed habui silentij magistrum; otij ducem; nam vt in non absimili clade

Greg. Nys. Nyssenus: Conueniens lugentibus remedium silentium esse videtur, quippe dolore aestuâ tem, & efferuescentem animum. spatio temporis, ac mœrore intercedente, per quietem, ac diuturnitatem mitigat; nam si quis calamitate etiam nunc animum incendente, sermonem ingerat, mœroris vulnus curatu difficilius fiet mentione rerum acerbârum, veluti spinis quibusdam laceratum recrudescens: sive etiam vt Nysseni germanus frater Basilus oratione de mœrore, & tristitia philosophatur. Et oculo inflammato etiam molliissimum medicamentum molestiam exhibet, sic etiam & animo, qui grauitate calamitatis ardet, quamuis multam consolationem afferat sermo, molestus tamen quodammodo esse solet. si tum cum in dolore sumus proferatur. Ne igitur æstuantis tristitiæ fluctus sæuiores cierem, mentem tanto mœrore iussi insuescere, & voti reus hæsi circa mestissimâ tuæ mortis imaginem. Nil enim (vt mei iam silentij ducem proferam) in tam tristibus rebus melius facere, in animum induxeram (dicebat Ambrosius) quam, si fieri posset, me ipsum abdere; sed quia in secessu aliquo delitescere, & sacerdotio exire non poteram, vel silentio intra me latebam nulli iam par labori; postquam benignioribus fortunæ auspicijs in maturum fatum in ipso huius libri ortu inuidit, quem prius gloriosâ tui nominis protectione orbatum, quam ipsa hac communi luce do-

Greg. Nys.
sen. orat.
de obitu
Placilla.

Basil. orat.
12. de mœ
rore, & tri
stitiâ.

Ambros. ep.
34.

Senec. Pa-
ter Sma-
sor. 5.
Nyssen.

natum dolens vidi, & acerba sorte per cussus velut malis auibus ominatū opus dereliqui: *Quippe linguae circa memoriam iactura animus. & disturbata arma non repe-
sit. Igitur & linguae, & calamo funestus moeror, potius tui amor silentium indi-
xit, ut qui recte (facit Nyssen) magnitudine cladis animaduersa luctum silentio homo-
rare vellet.*

Them. ora-
tio. 14.

Sed iam rumpit silentij, oria idem amor, surgit mens ad tuas laudes, & errat circa preclarissima tuę lucis monumenta in tutelam æui immortalis proiecta, quæ ideo silentio subduco, ut fidem meam liberē, neque enim ex magno Athenarum aresto (cui sapientiæ candidatus lubens morem gero) operam Reip. nauare fas mihi hoc æra alieno obstricto: Athenis enim eos, quorum nomina, in ærarium relata erant, ne Remp. capefferent, prius quam debitum dissoluerent, seuerissima lege cautum reperi, nec ista solum ratio herentem me excitauit; fatear voluisse animo, in hac magnarum virtutum memoriā, imitandum posteris proceribus præbere exemplar, ut futuri aliquando Principes nostrę ætatis gloriam demirentur, & generosæ æmulationis iure iura principum à te vno petāt, quem natura effinxit ad exemplum reliquorum.

Sen. Pat.
Smafor. 2.

Meam orationem non submittam ad illum ruborem, quo te natura mortale exornauit: cessit iam molestus ille labor, quo nobis te superstitute perpendendū erat, quid de inuitata magnarum laudum segete ad tuas aras appendi posset, quò dum tuis auribus consultum ibamus glorijs, gestis, virtutibus, silentij, venerationisque noctem offundi taciti dolebamus ne ipsum quem in te pudorē laudabamus violaremus; à nostris enim oculis iam amolita mortalitas apertū finit orationis campum. En igitur, princeps immortalis, sacrum tibi ab ipsis incunabulis opus voti memores sistimus, & augustam omni quo victuri tui nominis tutelam nostro operi ætatem conciliantes felici futurorum argumento am-
bimus, nec sine causa in opere eruditionis, & sapientiæ præsijs destituto; nam
*omnibus sua decora sunt, Athenæ eloquentia inclita sunt, Thebæ sacris, Sparta armis nos-
tua protectione, quam laboribus, & priuato sudori præponimus ex rationis
præscripto. Quæ enim vnquam laus, quod decus à te, vel a tuæ familiæ proce-
ribus vnquam abfuit? Clarissimi stemmatis originem persequi non sanè mei
instituti alienum iudicarem, ni stultum esset, fulgentissimo Soli mortale lumē
inferre. Magnorum fluminum ortus nauigabiles esse, testatur paræmia vetustior, com-
uolēt igitur mens inclarissimum gentis tuæ caput, in pelago regię nobilitatis
orationi vela permitet nam*

Lucan. li.
5. Pharf.

Nulli paruum licuit te. Nil videre.

S. Valeria.
hem. 10.

Sed ne certissimæ veritati, notissimæque faciem præferre videamur, Hispanos fastos huius laudis vindices signamus, dum in consortium tantæ nobilitatis nullam non venisse virtutem demonstro. Te ab ipso partu excepere felicissimæ virtutes in ipsarum vlnis circumlatus, ijs moribus animus tinctus fuit, qui robustiorem iam, & magnum principem ab illa ætate sunt secuti. Nec cœca, aut sopita fuit maiorum industria; reptaſti in purpuris, sed nō antea palatum, quam os fuit institutum, sapientiæ fortunato omine, quæ te aliquando auctore ip-
sius clarissimo, myſta Regię erat ingressura limina. Quam videre videor primas
*vincitæ linguae difficultates euincentem; dum ex Valeriani verbis: inter illa ser-
monum dura rudimenta, luctantes labiorum sonos rudi: lingua decipit, & os trepidum stil-
lantia verba destituit gratē illos formabat, nec ingrata venia suum edocebat alū
num. Nam est sua etiam studijs infantia, & ut corporum, mox etiam fortissimorum educa-
tio, à lacte, cunisque initium ducit, ita futurus eloquentissimus edidit aliquando vagitum,
& loqui primum incertā voce tentauit, & hæsit circa formas literarum.*

Quint. in-
sti. orat. c.
1.

Sed iam primæ ætatis egressus infantia, quam feliciter Musarum fauori veli-

ficatam credimus excelsam indolem, quam celeri cursu, siue potius volatu in sapientiæ theatro ingētes edidit profectus excellens genius! quas non victorias obtineret, qui in ipsis literarum carceribus institutoribus non vulgare facessebat negotium: velut ipsa natura duce sciētiarum arcanis sacris admissus:

Phil. de vi
ta Moysis.

te grauter, Princeps Excellentissimē, Hebraus Philo, dum magni Moysis in Pharaonis regiā commorātis ingenij felicitatem testatur, docto depinxit penicillo: nam cum magno legis interpreti tam ex vniuerso Pharaonis Imperio, quā ex Græcia cultioris literaturæ tunc inclyto lyceo magistros, seu præmijs aduocari, seu fama ipsa tanti mox futuri viri allici monet, dumque Regiam Moysis iuuentutem eos informantes facit, sic fatur. *Eos intra modicum tēpus ille*

superavit natiua docilitate institutionē præcurrens, ut reminisci videretur, nō discere, in rebus difficilioribus de suo comminiscens aliquid; nam præclara ingenia multa nouant circa scientias. Equum quò nobiliore facilius regi, & vmbra, non virgā ad cursum, flexiososque sinus flecti, videmus, & igneum illū spiritum arti documenta præripere, sic mentem quò celsiorem facilius sapientiæ arcanis insuescere

Idem.

ipso Philone, sic inibi attestante. *Quemadmodum bonæ habitudinis corpora mēbris omnibus agilia securos padotribas faciunt exhibendo illis, vel nil negotij, vel minimū: iti*

dēque agricolis generosa planta per se proficientes in bonas arbores, sic anima bene nata præceptis se obuiam offerens à se ipsa magis quam à magistris adiuatur. Clarè Philo felicem nostri Comitē dexteritatem adumbrat. Sed in principe inter Hispanos

proceres clarissimo, quam à sciētiarum gloria laudem vulgare nitimur? dum ipsius mentem, otiaque pacatior Pallas colit opulenta sapientiæ luce, nō vnā hanc gloriam sub clarissimæ iuētutis signis militasse solam volumus: viguit iuuenta inter sapientiæ delubra, ut magnæ fortunæ instrumētū literarū eruditione compta lucidiora fierent. Ita Theodahadum Principem commendās dicebat Amalasuentha Regina apud Cassiodorum. *Accessit his bonis desiderabilis*

Cassiod. li.
10. varia.

eruditio literarum, quæ naturam laudabilem eximie reddit ornatam, ibi prudēs inuenit, ubi sapientior fiat: ibi bellator reperit, unde animi virtute roboretur: inde princeps accipit, quemadmodum populos sub æqualitate componat, nec enim aliqua in mūdo potest esse

fortuna, quam literarum non augeat gloriosa doctrina; sic viridantium pratorum venustas, fluminum iam stagnantium, iam rapide suas vndas devolventium pulchritudo aureā luce nitidiora reddūtur. His ergo initiatus sacris surgebat celsior, & placide ad auorum æmulationem mens rapta æternantia illa virtutū simulacra grauiori curā contemplata regios mores ediscebat, nec alios fidiores posset nancisci morum formatores, cum altiori etiam fortunæ maiorum

vestigia pro institutoribus sufficiant, sic Neroni populi terrarum Principis Imperatori alios magistros liuor Romanus amouebat. *Exueret magistrum* (Tacitus) *satis amplis doctōribus instructus maioribus suis: clari sanē institutores morum maiores, quorum vestigijs inhaerens excellētissimus iuuenis indolem parem suā reddebat fortunæ.*

Corn. Tac.
cit. lib. 14
Annal.

Est hæc conditio proceribus, qui longa auorum serie, & contestatissimā familiæ nobilitate decorātur, ut necessario cū ijs, quos bellica, aut togata laus ad magnas Reipublicæ dignitates, nouumque honorem euexit de gloria contendant. Nouos homines antecellunt stirpis honore, & arridētis fortunæ dono ea proceres auitā maiorum amplitudine firmati possident, ad quæ nouorum labor acri difficultatum enictō certamine, & nouitatis superata inuidia vix sedulitatis nervis extentis queat adpellere: sed grāde illud fortunæ beneficium, quo nobiles ad gloriam designātur, hæc equant, duro labore, & morum integritate ad sumam Reipubl. conscendisse, & propriæ virtuti non plaudenti fortunæ summos Reipubl. debere honores. Certant constanti vtrinque

acie, dubio exitu; quem quidem felicem nostri Comitis effecit virtus fortuna nulla vnquam patte victa, in hac etiam superior: nam licet difficile admodum appareat, proprio sudore ad magnum in Rep. adniti locum, hisque pollere moribus, quibus vel in infelici æuo eant obuiam summi honores; at quanto difficilius, magnæ fortunæ locum dignâ nominis estimatione tueri? neque à parentum, potius heroum virtutibus otij alliciente dulcedine, vitiorum blâdiente illecebrâ, & amplissimæ dignitatis annuente licentiâ, non desciscere, sed illâ maiorum memoriâ ipsis factis referre, vt ipsis dignissima appareat proles: hinc enim fit, vt principes, qui se dignos maioribus præbent, gloriâ adipiscantur clariorem, & longe illa superiorem quâ noui fulgent. Vindicauit hanc laudē proceribus Themistius hortatoria ad Valentinianum Iuniorem, dum eum ab ipsis incunabulis Imperatoriâ purpurâ inuolutum cum parente propria virtute illū locum obtinente, sic componit: *Tibi verò nonnulla ad id faciliorem aditum præbent, vt parentibus tuis splendore, ac gloria antecellas; alia multo difficilius istud ipsum efficiunt; atque in altero quidem iam nunc pro genitoribus tuis anteponebas es, in altero vero non vinci ab ijs, maius tibi quidem, ac præstabilius est: quod enim tu ab imperatoribus, illi à priuatis oriundi sunt, hac illos parte superas: quod verò illi imperium tanquam virtutis præmium adepti sunt, tibi id generis collatur a successio est; hac tibi parte difficilius certamen esse statuo: te enim oportet neque fortunâ ipsâ, neque parentibus tuis deteriore videri, quod nemo ab ijs ipsis requisierit, siquidem his parum ad modum, ac leue est, cum suis genitoribus cõtendere, tibi paternam æquare virtutem, ingens omnino est, atque arduum: nam illis cum priuato dumtaxat viro bono, ad summum exercitus duce, omnis est subeunda comparatio, tibi verò cum Romanorum Imperatoribus, atque eiusmodi, vt in superioribus similes aliqui recenseri nequeant. In sum, maiora ergo fortunæ benignitate annumerandum est, Excellentissimo Comiti, cum proavis, à quibus originis splendorē ducebat, de gloria cõtigisse certamen, nā dum ipsos, vel æquat splendore, vel superat, litem quam noui proceribus mouent, in auitæ nobilitatis fauorem dirēpsit: sic hereditariæ ditionis populi subiecti, dignitatum fulgor, aliaque fortunæ munera non indormienti humanarū rerū sorti, sed vitæ meritis deberi, fateamur, necesse est, & fortunæ liberalitatem ortum ipsum præuenientē id solum intendisse, crediderim, tanti principis dignitatem obnoxiam sibi hæreditario splendore reddere; quam si maturæ diligentie munere non obstrinxisset illiberali tarditate, vt virtutis præmium erat concessura. Æmula hac cõtentione Comes illud verè sapiens, vere regiū apud Cassiod. monitū exprimens: *Cave, ne maior videatur esse felicitas moribus tuis, maiorū egregijs exēpla versabat factis, & iā suis simillimus, & par cuiusque fortunæ operiebatur etatem, vt aquilarum pulvis, qui iam acutam habet oculorum aciem, sed adhuc pēnas expectat, & vt Rē publicam capesseret, tardas etatis inducias in præclaro virtutum exercitio instructissimus animus deludebat, vt dixeris optimo merito, quod de suo Principe idem Cassiodorus: Mirabili temperamēto cōcordiæ antequam possit populos regere, suis iā capio moribus imperare. Hoc est, profecto difficillimū regnandi genus, exercere iuuenē in suis sensibus principatum. Rarū omnino bonum est, Dominū triumphare de moribus, & hoc consequi in florida etate, ad quod vix credit canā modestia peruenire.**

Sed quam insignis exinde in Deum pietas, & mentis ardor, o consummatē iam tunc adolescens, quam vera mundialis pōpæ despicientia, & florentis fortunę cōtemptus; quam verum, atque exactum de præsentibus, ac futuris rebus iudicium in ipsomet iuventutis discrimine, lubricęque etatis flexu tibi fuerit, illud facile conuincit, quod ad pertinax honorum decus, certamque excellentissimæ domus hæreditatem, & ad consuetas glorias paternis pennatibus inferendas natus, Hispaniæ quę totius consensu, & expectatione destinatus, non

Themist.

Cassiod. li.
10. varia.

Cassiod. li.
11. varia.

Gallic. Pa
negyric. 4.
ad Constant.

nisi arctioris vitæ semitam, sacra clauſtri otia, religioſamque viuendi rationem imo pectore diu noctuque verſabas: hoc vnum tibi in votis, hoc in delitijs erat orienti felicitati nuntium mittere, & ad arctiſſimæ religionis portum te recipere. Animo indefinenter magnum hunc conatum agitabas, ſed ipſa quidem publica felicitas ceu tribunitiâ interceſſione obſtitit, ne generoſam mentem executioni mandares. Magnus Conſtantine Cœleſti fauoris aurâ ſpirante ad Romanæ Reipub. habenas paterna voce, nō ſine auſpicatâ militum acclamatione, & plaſu designatus, acer iuuenis Imperij maiestatem recuſabat, & generoſo deſpectu orbis terrarum gubernacula detrectās, Imperio dignior reddebatur, cui obluſtanti, & iam fugā meditato purpura nō oblata, ſed iniecta fuit, Galli-
*Purpuram ſtatim tibi, cum pri-
mum copiam tui fecit egreſſus, milites vtilitati publicæ, magis quam tuis affectibus ſeruiē-
tes iniecere lacrymanti; neque enim fas erat diutius flere principem conſecratum. Diceris
etiam Imperator inuicte, ardorem illum te depoſcentis exercitus fugere conatus, equum
calcaribus incitaſſe, quod quidem (vt verū audias) adoleſcentiæ errore faciebas; quis enim
te Cylarus, aut Arion poſſet eripere, quem ſequabatur Imperium? Diceris & tu, Excel-
lentiffimè Comes, mentis ardore litata iam publica opportunitate, vtilitatem
illam te depoſcentis Hiſpaniæ fugere, in animo verſaſſe: ſed quæ te mens publi-
cæ rei, & regni ornamento poterat eripere? quem ſequabatur regni commodū,
iuſtitia adminiſtratio, publica quies, & diuini cultus magnis incrementis a te
aucti vtilitas, quem ſequabatur clariffimorum factorum expectatio, quam ſic
ſubinde impleſſe nouimus, vt à te proconſularibus Neapolitani regni faſcibus
functo me audiſſe meminerim, æterni Numinis prouidētia, & ope, eā te nauaſ-
ſe publicæ vtilitati, iuſtitia adminiſtrationi, religionis cultui operam, vt ex Dei
Opt. Max. nutu, conſilioque duceres, diſſipatos illos de clauſtro ineundo ardo-
res. Quod ſane in eam me admirationem euehit à qua ni tuorum factorum ob-
uerſante imagine non deſcenderem, ſed illa tibi cōtingit cōcordia laudum, il-
le virtutum cōcentus, illa te ſemper factorum felicitas comitata eſt, vt quoties
volveris mente omiſſum illum ardentis animi conatum, quo tibi in votis fuit
religionis otia petere, tutò poſſes conſcientiæ angores tranquilla rationis ſua-
ſione ſedare, & illa uſurpare ſolatij vice, quæ Numē te adminiſtro perpetravit:
præſertim cū illaſmet virtutes, quæ in religioſo inſtituto maximè florent, regio
tu ſplēdore ornatus, & fulgētī purpura indutus (quæ religioſum, & que ac gene-
roſum animū tuū non intrabant) nō minus opportunè, cōſtanterque colueris.*

Quint. de
clam. 3. 2. 2

Ambroſ.
oratio. de
obit. Valē.
Hieron. e-
piſt. ad He-
liodorum.

Quare tranſeat iam admiratio ad excellentem illam corporis, & mentis inta-
minatę pudicitiam, qua nō aliter, ac ſi inter clauſtri parietes degeres, florentē
adoleſcentiam venuſtiſſimo decore ornaſti, & glorioſam reddiſti. *Hic adoleſcens
eſt (dicebat Quintil.) omnes cupiditates, omnes impetus in hac ætate facilius conualeſ-
cunt. Sanè nulla ætas floridior, ſed nulla ad intemperantiā fluidior: at tu ò egregiē ado-
leſcens ab hac adoleſcentiæ tyrānnide, quam immunis, ac liber! vxorius iam
iuuenis, cultu elegans, præclarā corporis conſtitutionē inſignis, ijs legibus
adoleſcētiā compēſcuſti, tam ſeveramque ſenſibus adhibuiſti cuſtodiam, vt
veſtali pudore clarus notareris. Quis enim (vt Ambroſij de Valentiniano verba
uſurpem) tam Dominus ſerui, quam ille corporis fuit? Quis tam aliorum arbitet quam il-
le ſuæ cenſor ætatis? Sanè in illo met ſeruientis ſanguinis æſtu, ubi Charybdæ luxu-
ria ſalutem vorat, ubi ore virgineo ad pudicitia pererranda naufragia ſcylla, ſeu renidēs
libido blanditur, tam floridus Comiti pudor, tam munda mens, & animus caſtiſſi-
mis cogitationibus tranquillus inerat, vt taxaret potiùs nō nemo tam modēſtū
ruborem, & otioſorum nota inſigniret ipſos viuidorum luminū obtutus, nun-
quam ſine rationis præſcripto, niſi humi fixos. Præclarum hunc pudorem libet*

Gallican.

Ambros.
in obitu Sa-
tyr. fra-
tris.

Claudian.
de nuptijs
Honor.

Claudian.
indidem.

Cassiodor.
lib. 10. va-
riarum.

Plinius In-
nior in Pa-
negyr. ad
Trajanū.

illi æquare quo Constantinus Magnus ad tedas usque vxorias vixit, quem clarus ille Encomiastes in ipsum adolescentiæ limen ingredientem sic laudat, vt Excellentissimo Comiti Panegyrim dixisse credas. Nil de vagis (ille) cupiditatibus, nil de cōcessis ætati voluptatibus in hoc sacrum pectus admitteres? nouū iam tunc miraculū iuuenis vxorius, sed vt res est mente presaga omnibus te verecūdiæ obseruationibus imbuebas, talē postea ducturus vxorem. Nil, Princeps, magis te decuit, quam ceu superstitiosus ille pudor, quem Ambrosius fratris velut nimiam excusans modestiam, sic laudat. Sanctus pudori, vt frequenter in eo superfluam magis verecūdiam prædicares, quā necessariam quæreres, sed nunquam superflua sunt fundamenta virtutis, pudor enim non reuocat, sed comendat officiū; itaq; velut quadam virginali verecūdiā suffusus ora, cum vultu affectum proderet, si forte aliquā subitō veniens offendisset parentē, velut depressus, & quasi demersus in terram, licet in ipso nequaquam dissimilis cætu viro-
rū rarus attollere os, eleuare oculos, referre sermonem; quod pudico quodam mentis pudore faciebat, cum quo castimonia quoque corporis congruebat. Decent, decent ista te, Princeps Excellentissimē, talem postea ducturum vxorem, quæ Portias, Lucretiasque Romanas lectissima Princeps egregiā pudicitiae laude erat antecessura. Rarus hic ac suauis Comitris rubor alijs virtutibus principe dignissimis magnificentia, benignitate, morum elegancia, & suauitate, claro mentis acumine, & alijs luminibus inclytus perpetua admiratione curiæ fuit, quæ non semel Comiti illud cecinit.

Affectant alij quidquid fingit, laborant
Hæc donat natura tibi.

Crederem magnarum virtutum admiratione, quæ suauissima mentis humanæ conciliatrix est, Excellentissimum illum Principem, illum cuius pectora per viginti ipsos annos Hispani Imperij curis suffecere, cuius prudentia felicitatis alumna, non modo vigentem, & sine vllā iacturā, sed gloriosis belli, pacisque successibus prosperam florentemque Rempublicam conservauit, illum de quo retro actis sæculis poeta.

Sres licet in populo, clamat quicumque videbit.
Hic ille est

Lermeum (aio) Ducem, suauissima tantarum virtutū admiratione captū, in tui coniugij felicem illā mentē cū Excellentissimā Principe D. D. Catharina dela Cerda & Sādoual eius filia, nostri quæ ornamēto, Hispanicę glorię fidere, incidisse; sed quo totius Regni gaudio! quā effusis lætitiæ plausibus! quam secundis acclamationibus coniugij fœdera celebrauit cōmunis fauor, Procerum magnificentia, Regis amor? in iustis sacra connubij fœdera, vt tanquam in duobus luminibus vnus esset aspectus, & concordē sensum, nemo crederet segregatū, sic sunt enim simul quos gratia cōiungit, & parentela conciliat: arduū sibi hoc forsitan aestiment impares mores, difficile est illos aliter viuere, qui sibi possunt bonarum cogitationū similitudine cōuenire. Hæc apud Cassiodorū Theodohados, Gotorū Rex ductā Amalasuenthā Reginā, quæ mirē vestri cōiugij felicissimo Epythalamio inseruire queūt; neque enim arctior vnquā vinculo virtutes maritatas credo. Sed hic Princeps, tuę tātū gloriæ vela pando, tibi vxor in decus, & immortalē gloriā celsit. Multis illustribus quōdā dedecori fuisse vxores, effecisseque, vt non magni haberētur, cū scite testatus fuisset Cæcilius Plinius in elegāti ad Trajanū Panegyrico, Imperatoris gloriā quasi tuę typū, & vmbra ab vxore, immortalī laude sic commendat: Illa nil sibi ex fortunā tuā, nisi gaudiū vendicat, quā constanter nō potentiā tuā, sed ipsum te reueretur? idem estis inuicem, quod fuistis, probatis ex aquo, nilq; vobis felicitas addidit, nisi quod scire cæpistis quam rectē vterque vestrū felicitatem ferat. Assumpstis coniugē in cōsortia curarū, prosperis rebusque dubijs sociā, pudoris templū, prudentiæ aras, virtutū omniū decus, morū suauitate, integritate feli-

Greg. Nazianz. orat.
10.

cem; constātia, pietate omni æuo inclytam, cuius potentiā nemo vnquā sensit, nisi aut leuatione laborū, aut accessione dignitatis, quæ dubitare cogit, an efficacius sit, ad tenenda summæ laudis fastigia benè institui, aut feliciter nasci, ut dū clarissimas vtriusque cōiugis virtutis attentius contēplor, illud Magni Nazianz. encomiū, quo duorū coniugū in pietatis studio excellentiam effert, vestro fortunatissimo consortio aptare non dubitē, *uterque primas inter mortales habiturus, nisi mutuo se se principatu prohiberēt*: percepistis gloriosi certaminis fructū, vterque enim felicitatis suæ non principē locū optastis, sed eum, quo ad primū nemo propius accederet; felices ambo, sic summa fastigia tenere vobis inter mortales contigit.

Syn. orat.
de Regno.

Iam te, Excellentissimè Comes, honorum splendor, & cursus ad Regiæ munia vocabat, *quasi fortunā pudoret* (ita Synes.) *si nō manifestis virtutibus testimoniū redderet*. Gratus tertio Philippo Regū pientissimo, inter proceres, qui à cubiculo sunt adscitus fuisti, vetusto Hispaniæ more, quo regni principes viri, arcanū regis limen ipsius iussu terūt. Sic Solis nō plantarū vulgus, nō animalīū turba, sed lucentissima Sydera, astrorū purissima lumina orbē cingūt, nec aliter nostrorū regū latera nostri proceres: in horū iucūditatē à grauioribus regni molestijs seriæ ille, & intentæ curæ se se recipiūt. Hic regū suauitate quoties adūbra te virtutū species, quoties simulatio proditur? Equidē nō sic Heraclij lapidis fide aurū, quā Regū illo amico, dulciq̃ue cōiuctu, imò & plerūque regiā solū prēsentiā verā, fictæque probantur virtutes, scitē siquidē dixit Theodoricus Rex

Cassiodor. lib. 7. var. in formula euocatoria qua petenti conceditur.
Naz. orat.
19.

Manifestatio est conscientia bona, præsentiā iusti Principis experisse, quā solus ille desiderare potest, qui de magnā mentis puritate cōfidit. Aspectū Solis nisi clara lumina non requirunt, quia illi tantū possunt rutilātes pati radios, quos constat oculos habere purissimos: Sic præsentiā Principis ambiūt, qui de cordis sinceritate præsument: Clarū hic a te magnæ mentis editū specimen, sed maius magni in Numen animi, raræ pietatis, singularisque religionis. Explicaverim id, opportunē opinor, eleganti illā imaginē, quā incrementa virtutū Nonnæ matris sic cōmendabat Nazianz. *Quē admodū Sol matutinis radijs in oculos suauissimè incidens, meridianis feruidior, & splendidior stat; eodem modo illa cum haud parua pietatis officia primū subobscurè ostendisset, postremo lumine magis explenduit*: Ergo in ipso curiæ Euripo, in ipso iuuentæ limine Christianis moribus sic ætatem frænabat Comes, ut nulla vnquam quantumvis dubia grauioris labis suspicione tactus, somnū caperet, quin magno animi dolore concussus cōfessariū adiret, & per poenitiæ Sacramentū animū plus plus mundiorē redderet; sanè ut multo plus esset, quod laudaretur in poenitentia, quam quod reprehēdi posset in crimine. Sed quī id non faceres? Qui cōstanti voce illorū deplorare solebas amentīā, qui grauioris sceleris rei notē ducerent non in somnē, qui ardētissimo virtutū studio percepta diuinę auaritiæ pignora fidissimo fouebas sinu, qui mētis custos acerrimus omnes animi affectiones singulis diebus ad rationis iudicia vocabas, & vel leues animi cōtractas sordes intētissimo eiulatu deflens, diuini amoris flammās lacrymarum inbre augebas, qui quotidie numen orationis precibus, & quieto contemplationis labore sollicitabas, qui bis in hebdomada religiosissimo cultu ad sacram Synaxim accedebas. Ad hæc ut strictioris disciplinæ actiones à Principum aulis frequentius exfulantes non præteream, quoties Xenodochiorum liminā, domesticorum agmine vitato subibas? quoties adolescens fraudasti genium tacitis actisq̃ue ieiunis? quorū viuidæ inter robora iuuentē verberare, ac cilicio ætatis vires obtundebas? Vbi illud maximè mirādū, ea Comitē integritate, & fide durissimis ijs poenitiæ operibus operam nauasse, ut nullæ vnquam occupationes, nullæ curæ ab ipsius manibus illa potuerint extorque-

re : proferam huius rei abditissimum, & signatissimum testimonium non primarijs solum viris, sed ijs etiam, qui in altissimo Religionis statu Deo famulatur, præoculis habendum. Genialis aderat dies, in quo Comes publico satisfaciens muneri, ornatori cultu se se instruxerat, eademmet lux præfixa flagello erat, quo sapius corpus torquere consuevit omni vitæ spatio; effusis lætitiæ occupationibus nox non finem asserre, sed initia videbatur, nec liberior ullus recessus in tecto domesticorum exterorumque frequentia refertissimo: Quid hic pia adinueniret consuetudo? Quem exitum huic difficultati humana non pararet industria, diuini amoris ætus, & animi cura præbuit: tacitus omnium se substraxit ab obtutibus, & remotiorem tecti partem petens catenam auream, quæ insignis eo die prodierat exuens, flagri loco ipsa acriter corpus cæsit: consultissima ò Princeps crudelitate, nam cum tuæ modestiæ tormenta essent, corporis ornamenta; etiam corpori tormenta esse voluisti. Quid hic mundana sapientia? Quid obliuio illa, quæ mortales curam salutis abijciunt, asserant? Cum tam sollicitam rerum diuinarum memoriam in principe, & publicis lætitiæ acclamationibus distincto vigere videant.

Sed num? Quod *virtutis veræ custos rigidusque satelles*, & tuimet integerrimus exsiteris iudex, acerbum te, aut insuauem experiebantur ceteri siue æquales hi, siue minores? Apage. Nihil siquidem in perfectis moribus dissonum, sed omnes sibi virtutes pulchrâ modulatione concinunt, ita plane Comitem, qui sibi met consulens florentis ætatis, atque fortunæ seuerissimus censor erat, suauissimum amicum, & socium ceteri omnes experiebantur. Nam ut cœtera omitam in familiaribus cum suis confabulationibus, atque colloquijs præter perpetuam illam iucunditatem, sanguinis in modum per omne corpus sparsi, festiuissimis etiam iocis, ac leporibus venustissimis utebatur, sicubi res ipsa postulasset: ut ipse mihi graphice à Nazianz. in Basilio depictus videatur: dum de illo ait. *Quis in cætibz adeo iucundus? quantum quidem ipse cognosco, qui ipsius maxime periculum feci: quis in narrando festiuior? quis in iocando argutior?* Sed quod Nazianzenus de Basilij in his moderatione, quamque parçè, & grauitè luderet, subinde addit, ad meum Comitem omnino pertinere, dixerim: subdit enim: *Nisi quis leonem etiam accusandum putet, quod non simia vultum, sed torum quendam, & horrificum, ac regium præferat, cuius ipsa quoque saltationes fortes, & generosæ sunt, & cum admiratione iocundæ:* En Comitæ non modo iucundos iocos, sed ipsasmet festiuas saltationes depictas. Nemo quippe inter proceres, & aulicos in regijs ludis, & saltationibus elegantius, peritiusve ipso ad artem, & numerum mouebatur, nec velocius rotam suam fortuna, quam ille saltatorium versabat orbem; at id quam grauitè, quam decenter peragebat! nō secus quidem, ac magnus ille triūphator Scipio, de quo Seneca: *Scipio triumphale illud corpus mouit ad numeros, non molliter se infringens, ut nūc mos est, etiā incesu ipso ultra muliebrem molliem fluētibz, sed ut illi antiqui solebāt, inter lusu, ac festa tēpora virilē in modū tripudiare, non facturi detrimentum etiā, si ab hostibus ipsis spectarentur.*

His moribus aulicorū admirationem ciuisti Philippi iudicium, & gratiā conciliaſti, qui iuuenem Christianis moribus non minus quā magnā mētis felicitate instructissimū ante pubē, seriarū difficultatū curis, & publicæ vtilitati initiā dū cēſuit. Regis igitur iussu illi Senatui præficeris, qui nouo orbi iura reddens, ipsum tranquilla pace fouet. Intueri videor Catholicissimum Regem harum virtutum admiratione captum, Comitæ prudentiæ illius orbis curam committentem claris Theodorici verbis *Dignus planè largitionibus nostris, qui in ipso pueritiæ flore maturis moribus lubricam frænauit ætatem, & quod rarum continentie bonū est, patre priuatus grauitatis factus est filius, cupiditatem inimicam sapientiæ subiugauit, vi-*

Nazianz.
orateo. de
laud. Ba-
sil.

Senec. lib.
de tranq.
anim. cap.
15.

Cassiodor.
lib. 2.

Naz. Paneg.
gyr. ad Cō-
stantin.

tiorum blanda contempsit superbia vana calcauit. & superatis excessibus ante dare visus est de moribus consularum. Sic Comitem Philippus, & præclara suorum commemoratione ad munus obeundum hortabatur, & illo iudicio, quo ipsius prudentiæ curam adeo grauem commisserat, quod ingenuis calcar ad gloriam certissimum est. Nec votum Regis delusit rei exitus; quippe innocentia eximius, prudentia clarus, iustitiâ præcipuus illam Nazarij ad Constantinum laudem propriam effecisti. *Adhuc qui immaturus, sed iam maturus imperio, ostendisti cursum ætatis non expectandum in festinatione virtutis.* Sedisti Præses, vt tanti Senatus illustrares iustitiam, renouares prudentiam; vt legibus reuerentia cresceret: floruit tunc æquitas, viguit industria, excelluit maiestas; iudiciorum sic enituit grauitas, vt litigatores non iam defortunis, sed de tua æstimatione solliciti vererentur nō tam causarum exitus, quam Præsidis de vno quoque iudicium. Sed quid mirū? cum tu totus oculus, totus auditus, totus mens, promptus, alacer, acutus curarum nimbos maturiore prudentiâ discuteres, cum exemplo potius quam Imperio præesses? Te præsidem de lineasse videtur Tacitus cum de Agricola, quem quod patris loco haberet ad cœlum efferre instituit, hæc in eius vitâ dicebat:

Tacitus in
Agricola.

Tempora curarum, remissionumque diuisa, ubi conuentus, ac iudicia poscerent, grauis, intus, seuerus, & sæpius misericors; ubi officio satisfactum nulla, ultra potestatis persona, tristitiam, & arrogantiam, & auaritiam exuerat, nec illi quod est rarissimum, aut facilitas auctoritatem, aut seueritas amorem diminuit.

Tacitus in
Agric. ca.
4.

Sed enim dum iura Occiduus orbis in ipsâ ætatis pube, saltim flore ab Excellentissimo Comite, iuvene petebat iucundissimo rerum exitu cōprobata, euigilantē egregij Præsidis mentē pius potissimū acuebat ardor, vt fufissimæ tot plagarū ignorantie consultū iretur, hæc cura animū regie semper benignitatis alumnū torquebat; nec frustra; ortū quippe ex eâ, vt Regijs decretis sanciretur, ne in posterū Indorū gubernationi præessen, nisi graues religioni viri, præstantique pietate insignes, qui morū suauitate incolarū animos è blandirentur, & ipsos in officio continerent. *Animorum prouinciæ prudens, simulq; doctus, per aliena experimenta parū profici armis, si iniuria sequerentur.* Id ergo posteritati cautū, nā dū constantiori nunquā studio electi fuere priuatis apud Indos gubernationibus iustitiæ administri, is religioni honor habitus, additusque, vt minime licuerit Diuæ virtuti illa querella

*At peruersi resident celsio
Mores solio, sanctæque calcant
In iustâ vice colla nocentes.*

Boet. metr.
5. lib. 1.

Plin. lib. 7
cap. 25.

dicerem à Magno Cassiodoro hausisse Comitē inclytā illā rationem. *In nobis scilicet, peccant, qui alios maculant, & dum spoliū obsecantis ambitur, fama Præsidis exuitur. Considera si negligere debemus, unde nos culpam posse cognoscamus.* Macet, & ad nostri Præsidis sententiā, qui opinionē lædi arbitrabatur propriā, si prouinciarū, ciuitatūve præfecti dāna, vel minima Indis inferrent. Iā vero his finibus non credas contentū fuisse sacrū illū distantissimis mortalibus proficendi amorē. *Nec virtutē, constantiaque nūc commemoro, nec sublimitatē omnium capacē, quæ cælo continentur, sed propriū vigorem, celeritatēque quodā igne volucrē, quo & grauissimis curis coronidē, & nouis etiā captis fortunata fuit auspicatus initia.* Cum enim certa ratio cinatione ductus cōperiret, gratiora futura illis populis sacre doctrinæ præcepta, si à proprijs populorum hominibus traderentur, Regali aresto decreuit, vt Indorum filijs destinarentur collegia probis magistris instructa, quod à primis infantie rudis incunabilis culta puerorū barbaries feritatem exueret, addisceret pietatē, fidē, quæ postea parentibus popularibusque instillaret, nec sapientiore consilio princeps quondā terrarū orbis Roma

Corn. T a-
cet. lib. 1.
Annaliū,
cap. 8.

nus Populis, Senatus gloriā & magistratus exteris gentibus fuit largitus, *ut nō modo singuli viri iūim, sed terra genteque in nomen nostrū transferit.* Quid enim nouae apud Indos religioni cōsultius? quā id muneris indegarū humeris imponere, vt pro religione verba facerent, vt fidē docerent? Quo vnquā pignore chariore ad fidei prēdicationē fērationū multitudo conuolauit? Audiebant filios, quorū nunquā natura exiit amorē, fidei dogmata intonantes, cuperent si na, turā tantū, motus sequerentur, grāā contingere audiētibus filiorū orationē, cūque nullius fere negotij sit, placere beneuolis, quis inde ad doctrinā amor? Damus libentes aures his, quorum vocem charam habemus, & ad veritatem audiēdam sēpe nocuisse altē in animos concionatorum immisum odiū, non semel est experientia testatum.

Nec paci solum egregij Præsidijs prudentia, & fortitudo militarunt, sed in distantissimas etiam regiones felicia arma, signaque victricia ipso auspice, & moderatore vertit Hispania: sic etenim Indicis rebus immēsa pāne locorū distantia discissis Comes inuigilabat, vt iam pace florētes aleret Indos, iā bello securos redderet nostros, eaque industria ipso iacturas vēdicaret, vt distantia qui videret, prēsente sentiret opē. Molocus regio aromātū, & Cariophili prācipuē opulētia felix innumeris discreta insultis, Ternate inter prācipuas numerat, nostratibus insulā subiectā regibus: sed Hispana iuga excussere incolae rebellū Batauorum, & armis, & animis freti; hāc vna haud spernenda illius Imperij clades coquebat animū Excellentissimi Comitis, quam victoriā obliterandā, & maiestātē nostri nominis nequaquā ab vllō in tota Solis luce temnēdā iudicabat. Nec vero tā acuto id ferro diuidere, vt pulcherrimū humanitatis sensum abijceret, sed Dei more, qui cum iratus fuerit, misericordię recordatur gloriosum de ipsamet victoriā triumphum ducere, regia magnanimitate cogitabat. Cōtractā igitur magno consilio, & singulari industria, maximā classe, & ducibus ad expeditionem signatis, id prācipue in mandatis primario expeditionis duci Magni Præsidis clementia dedit, vt nostri milites pro Imperij gloriā fidē ab incolis exigerent, non Imperij fines solitudinibus augerent, debellarent perfidiam; non homines; ne in sula terrarum orbe notissima, frequens totius Orientis cōmertijs viduata indigenis, vindictā erigeret trophea; sed clementiā gloriose. Paruit rei exitus obsequentiā militū disciplina perfectus benigno huic iussui, & exuta rebellione nullo sanguine cruentata insula, Philippi excusa resumpsit Imperia faustissimis avibus. Et vero cū Comitis industriā, & clementiā clarissimo huic euentui insudantes video, tanto rei auctori non indignē triūphū decerni posse cogito. Honestarent quidē illum capti rebelles Batauī toto lucis campo magnitudinem Hispanici status infestis armis ignobilibus conationibus furtim laceffentes. Nobilitaret pompam Ternate iā libera, non maior diuitijs, sed maior fide non auctior hostilibus spolijs, sed quā ignobilium piratarum pretium esse desijt, & praeda. Et quo nil ad glorię magnitudinem contingere maius, prosequeretur triumphi plausum insula imperio suscepto Hispano, seruitio iam excusa prædonū, qui dulci libertatis nomine ipsos incolas suis commodis, & cupiditatibus inferuire cogebant. Ego sanē dum nostri Comitis auspicijs faustā recuperationē adq̄isitā accuratiori cōsiliij ratione perpendo, & illustrissimā victoriam, quā hostibus audendi tantum licentia erepta est, illa Themistij ad Valentinianū verba vsurpo. Ita plane Principum hoc munus est, qui quidē ei nomini respondere velint, quoties turbantes aliquid, ac perperā molientes barbaros deprehenderint, non illud quoddam humana natura cōplemētū rescindere, ac profligare funditus, sed cū audaciam eorū, atq̄ insolentiā amputauerint, seruare deinceps, ac tueri, utpote, qui in Imperij ali-

Them. ora
tio. 10.

qua parte numerantur. Ita enim se se res habet, quicumque ferociter aliquid, atque insolenter tentantes barbaros nimia cum atrocitate persequitur, hic se Romanorum dumtaxat Imperatorem existimat, quicumque vero, & vincit, & parcat omnium se se hominum Imperatorum agnoscit. Ita planè, Comes Excellentissimè, audaciam tantum amputandam, seruandos incolas diuina mentis excelsæ prudentiâ censuisti, ut tuæ essent argumenta lenitatis; & iret in ætates prudentiæ tuæ calculis sedatas victorias, Imperio partas fuisse; non eas quibus ignis ferrique populante rabie mortales debellantur. Et merito: Quæ enim victoria est, sic vincere, ut victos alieno tradas arbitrio? fati, nimirum. Hoc modo homines vrsos, apros, pardosque vincunt, nec semper; nam quid gloriosius est, vel victas has seruare feras? Porro opportunissimo hoc tuo exemplo, gloriose Princeps, illam veterum Romanorum, qui à provinciis debellatis cognomina sortiebantur libet inridere superbiam. Crudelissimi mortaliū ita ne? Senatus Populique Romani iussu Mummius Achaici, Macedonici Metellus, Scipio Africani appellationibus decorantur, quia Achaia florentissimam provinciam, Macedoniam Alexandri, Carthaginem æmulā imperij, & cum ipso de orbis principatu toties dubiâ victoriâ decertarem, victoriæ, seu potius furoris iure devastare? Vestum Iovem, cur Pelasgicum? Apollinem, cur Amyclæum? cur Cylenium Mercurium? ab ijs, scilicet, locis, quæ gratioris benevolentia signis fuere persecuti, sapientiores appellandos censuere? Quid? dijs vestris nomen, gloriamque à clementia, ab amore in genus hominum; ducibus ab odio, à ferro, à flamma in mortaliū Rempub. tribuitis? an dijs vestris succensetis? an dijs ipsis similes vestros dedignamini Imperatores? Opportunius opinor rem pensabat vester Tullius cum aiebat: *Et enim multum posse ad salutem alterius honori multis; parū potuisse ad exitium, probro nemini fuit.*

*Tull. apud
Ammian.
Marcell.
lib. 30.*

In hoc ipso Præsidis munere Christianæ moderationis facinus in re leui, laude illi stri dignissimum edidit, si immortalem animi ad honorē ambitum intuemur. Erat veteri usurpatū more, ut Indici Senatus Præsides Senatorū assignarent duos, qui belli interessent consilijs, quoties de noui orbis bello, aut pace referretur: Non leuem id Præsidi existimationē conciliabat, summi quippe apud Hispanos honoris, & fidei argumentū est, bellica tractare consilia, belli in tēplo, quā nanciscendæ authoritatis occasione ad grauissima rerū momenta Senatorū prudentia transferebat. Verū cū experientiæ fides grauiā inde indies oriri incōmoda inclamaret, his obuiā ire decreuit Comes, & ab ipso, Rege exorauit, ut id authoritatis iurisque, negatum in posterum esset Præsidibus, & ne res inuidiam crearet, Rege annuente assignationis iuri ipse primus cessit. O mentē publicæ utilitatis altricē! O animū omni honore maiorē, qui dignitatibus adnatū splendore obscurare nō dubitat, dum ipsis fungitur, ne publicæ utilitatis damna propriæ existimationis luce emeret, cōmuni regni bono hūc retulit honorē, quē in propriā dignitate extinxit, more veterū sacris certaminibus vincientium, nec enim ipsi coronis tēpora cingebant, sed patrias suas coronabāt. Quā credimus in illo Principe affectuū moderationē, qui ne splendor dignitatis Reipublicæ officeret bono ipsum Reipublicæ sacrauit: Inuictam plane animi sublimitatem suauiori tanti exempli allectatus contēplatione prosequeretur, ni mentē admirationemque raperet maioris documenti dignitas.

*Plin. lib. 7
cap. 26.*

Principē adhuc locū Indici Senatus tenebat, quando Regis iussu ad Neapolitani Regni proconsulares fasces fuit electus, cumque priuatæ curæ tū lites (quas amplissimis ditionibus semper adhærescere, cernimus magnitudinis fato, laborāt enim, amplitudine propriā) mentē, naturā, & ratione duce, publico muneri deuotā inuaderēt, impetrauit à Rege ut fas ipsi esset abeundi à dignitate, ne dū domesticis curis intētiū animus inuigilabat graue incuriæ vulnus, vel ruborē incuteret elapsæ vigilantie, vel damnum publico bono. Nullū Romanorū procerū enixius, Gneyo Pōpeio, Pharsaliæ famā, gloriā, dignitatesque ambisse, disertè affirmat nō incuriosus scriptor, quod de-

Velleins
li. 2. Hist.

decus modestia, quā munerū tēpus legibus terminatū non egrediebatur æque credi-
dit cōpensatū, Audi. *Neq. eo viro quisquā aut alio omnia minus, aut gloriā magis cōcupiuit, in
appetēdis honoribus immodicus, in gerendis verecūdisissimus: ut qui eos ut libentissimē iniret, ita
finiret æquo animo, & quod cupisset arbitrio suo sumere, alieno deponeret.* Interminatā ambi-
tioni Pōpeij egregiā quidē laudē attexuit: alieno videlicet arbitrio ē dignitatū curū
li descēdisse, finisseq; equo animo imperij terminos; arduū quippe mortalibus hono-
ris fastigia deserere, & prærupta semper visa via est ab imperij maiestate ad ordinē, vel
legitimo tēpore: sic Imperij dulcedo, sic dignitatis altitudo allecat animū, ut inter
decora numeretur paruisse legi absoluto dignitatū curriculo. Prodeat ergo in æterni-
tatis forū inclyta illa mētis altitudo, qua excellētissimus Præses ante dignitatis termi-
nos, ne animus alijs curis permissus aliquod Reipublicæ pararet incōmodū ē summe
authoritatis munere, nulla prouocante iniuriā, nullis furentibus impatientiæ vndis,
sed placido tranquilloque Regiæ salo, fauentibus vniuersalis beneuolentiæ ventis
abiit libens, volens cum Regis sui sollicitatā veniā.

Tertull. li.
cōt. Valer.

Cassiodor.
lib. II. va-
riar. epist.
Ioan. Cæc.

Tertull. in
Apologet.
idem.

Credi posset hoc admirationi dato spectaculo, laudis theatrū egressā nostri Comi-
tis animi excelatē; sed maiora æternitati, altiora admirationi præbeatur munera. Est
moris in Indico Senatu ut illi qui in eo Principi à secretis inseruiunt, certis de rebus
Regē admoneāt, neque enim vnius hominis menti vastissimi Imperij curis distēta le-
uium quarūcūque rerū momēta ad rationis examē vocare fas est: Cui difficultati opē
ab administrorū memoriā quaſiere maiores; ille igitur qui in huius curæ consortiū
proprii officij ratione assumptus fuerat, altā obliuione sepelierat hāc Regis maximi
admonendi curā; nec contēnenda inde incōmoda duxere originē, quæ Regiā indig-
nationē excitaret, necessum fuit. Quæ fuit igitur Princeps à Comite, quibus esset ea
demādata cura eū admonendi, in quos iure erat animaduertendū, ne deinceps simili
obliuione tot incōmodis pateret cāpus. Facile aditū difficultati præbebat *veritas*, quæ
Tertulliano teste, *nihil erubescit nisi solūmodo abscondi.* Sed administrorum, qui à secretis
erant fortunā in apertū discrimē Regij projiciebat supplicij, si ipsorū incuriā Philip-
pi detectā præberet cōspectibus. Iā verò quis adeo sui oblitus reperiri posset, qui se in
dignationis obliueret fluctibus, ut aliorū incolumitati consuleret? memini priscæ vo-
cis, *ultra omnes clemētes est, qui vlcisci nō appetit, quē grassatū in suo dedecore cōprehēdit.* Ita-
ne? Quē igitur clemētiæ gradū Comitis in audita benignitati nouo inuento in pro-
priā grassanti existimationē tribuis? Culpā enim ab alijs amouit, atque in se quod id
etiā ad Præsidē utrūque posset pertinere, coniecit, Regiā exorans clementiā, ut assue-
tæ benignitatis fauore in ipsam animaduerneret incuriæ reū. En artes quibus Comes
Regis beneuolentiā meruit, en adulationes, aulici artificij comptas coloribus. Verū
sistito excellentissime Princeps, *omne malum aut timore aut pudore natura persudit.* Quid
hoc mali est, à quo pudor à quo timor exular? *malefici gestiūt latere, deuitāt apparere, tre-
pidant deprehēsi, negāt accusati.* Quis Regiā existimationē de semetipso tā facili vnquā
casu periclitari passus est? Nō lōge ab ea mente sum, sapientissimū Principē Philippū
mali huius cōscientiā Lemenſi Comiti, vel ea ratione minime tribuisse, quod eius ille
notam adeo lubens subire decreuit: id certum, summam tantum mentis animi-
que maiestatem id ausuram fuisse, ne aliorum incolumitatem in discrimen voca-
ret.

Pulcherrimo exitu Præsidis munere defunctus iā omniū oculis, omniū votis iā ip-
sa famā ad Neapolitanos fasces signabare, iā tertius Philippus omniū iudicijs ductus
amplissimæ dignitati designatū, famæ electionē, & Neapolitanorū vota probauit. Be-
nignū sanē illos præficere prouincijs, quos, cōstat ipsas electuros, quibus pareāt ex vo-
to ciues. Grata igitur primæ administrationis memoria, & tua integritate, vigilatīa, fi-
de, laboreq; laudato tuæ prudētiæ cōmissit nobilissimū regnū splendore, opibus, fi-
de inter Europæ prouincias celebre. Nec difficile erat certissimos, prosperoq; casus

augurari in noua illa administratione, cum iuuenilem prudentiam qua ad Presidis munus accessisti magnarum rerum experientia commendasset, & diurnis incrementis ad canae prouidentiae maturitatem adoleuisset; non enim tua prudentia, utque summo solo sparsa sunt semina, nec penitus radicibus immisis fixa precoci festinatione virentia; aut ut aemulatae spicas herbulae inanibus aristis ante messem flauescerent promissas delusit spes, quin potius maiorem te ille dies expertus fuit, cui posterius contigisti; sic decebat te crescere, quem inflorenti aetate non potuit vincere fortissima vis naturae.

Auspicato igitur nouo Magistratu, qualem te florentissimo regno praebueris recens hodie tui memoria ostendit, regni tunc celebrauit admiratio. In aetate enim non deflexa; sic cunctas temperasse animi affectiones, ut nulli cupiditati licentiae fraena permissa, omnia ad diuinam voluntatis studium, regnique utilitatem relata fuerint, ingentem laudem peperit, summam admirationem, & Augustino auctore, Principem te vndeque felicem, ac beatum reddidit. Sic enim ipse censebat, felices tunc dæmum Christianos Principes esse, eoque nomine praeter Romanis illis Imperatoribus, qui illud ambitiose usurpabant, dignissimos: *Si se homines esse meminerint, si suam potestatem ad Dei cultum maxime dilatandum, maiestatis eius famulam faciunt, si Deum timeant, diligunt, colunt, &c. si luxuria tanto eis castigatior, quanto posset esse liberior*: Enim verò noxios affectus, atque animi perturbationes sic ratione depuleras, & ad primam, & optimam affectionem animi perueneras, ut posses demirantibus Neapolitanis cum Mario illo adhuc moderato, adhuc priscae Romae homine respondere, *illis difficile est in potestatibus temperare, qui per ambitionem sese probos simulauere, mihi qui omnem aetatem, in optimis artibus egi, benefacere, iam ex consuetudine in naturam verti*. O immortalem Principis gloriam! ijs moribus imperij fraena capeffere, qui naturae vices habeant, ut iam non consuetudine, quae quondam ingens laus erat; sed ipsa natura bene agendi facilitas stabiliretur. Dixerim sub ipsis proconsulatus auspicijs strenuo constantique consilio decreuisse ad id gloriae scandere in praecleara regni administratione, ut longius quam vitae spatia sunt, gloria tuae extenderetur gubernationis, & in aeternitatem certissimam promineret. *Maximo cuique (si fides aliqua Africano Scipioni apud Liuium est) id accidere animo certum habeo, ut se non praesentibus modo, sed cum omnis aui claris viris compareret*. Sed excellentem hunc Comitum conatum, quo cunctos in illustri regni moderamine superare decreuit, non nihil inuidiae subire posse, forsitan dixerit non nemo, cum ipsum parentem, qui in illa regni administratione diem clausit, superare intenderet, modestiori etenim impetu (dicat ille) petenda laus erat, isque, paterno splendori erat habendus honor, ut ipsum aemula gloriae ambitione antecire non conaretur. Sed enim vero felix proles, quae maiores tuos laude, ac gestarum rerum gloria superans, illustrabas; nec enim felicissimi illius herois parentis tui Manibus quid potuit contingere felicius, quam eam posteritati dedisse propaginem, quae maiorum glorias in occulto non fineret: filiorum namque memoria, & parentibus lux, & vita est; & licet in immensum crescat, non superat maiores, quos omnium exornat concessione. Quam subnixus ratione S. Cyrillus. Alex. agens cum Theodosio Iuniore in pietatis circo paternas glorias emulante, hunc a dedecore conatum sic asserit: *Erga pietatem probati cum maiorum gloria certatis, & quoniam illis gloriosum est, quod a vestra serenitate superantur, merito dixerim nil veritus, meliorem vos, & commodiorem tulisse sententiam*: gloriosum sane maioribus, ipsorum progeniem noua egregie factorum admiratione pollere, gloriosum ab ipsis superari, quippe vitam iam functi in nouarum laudum consortia veniunt.

Tuarum virtutum celeberrimum iam inter mortales nomen Neapolitani regni

proba-

Aug. lib. 5
de Civ. Dei
cap. 24.

Sallust. in
bello Iu-
gurt.

Tit. Liu.
Decad. 3.
lib. 8.

Cyr. Ale.
Apolog. a
ad Theod.

Q. Cicero
ad Marc.

probaui amor, & honor tibi nondum de facie noto exhibitus: nam vt Q. Cicero ad Marcum ait: *Eximiam quandam gloriam, dignitatem, ac rerum gestarum magnitudinem esse oportet in eo, quem homines ignoti nullis suffragantibus meritis honore afficiant.* Sed experta iam imperij utilitas, atque suauitas hunc amorem, ac cultum adeò mirifice auxit, vt te eorum indignatio vereretur, timor amaret, Quod sane summæ fuit prudentiæ, maximæque artis, & pæne incredibile in tam numerosâ hominum varietate cunctorum vitasse offensionem, præsertim cum tu omnes virtutes exercerès: Ea tamè potissimum de causâ minus id fuerit mirandû, quod nullo vnquam temporum tractu in Neapolitano Regno proprii Regis in amore suorum flagrantissimi perfectior vlla reperta fuerit imago. Sane si alienis studijs aditum obstruentes, veritatis lancibus ras libretur, reperiemus prouinciarum gubernatores, Regum esse simulacra verissima, non mutas effigies in quas principis mores transfundi nequeunt; ex moderatoribus enim prudenti coniectationi supremi gubernatoris vitam, moresque vestigare solent mortales. Ex quo absurdam illorum principum socordiam inridere libet, qui dum indignanti impatientiâ sui imagines à verâ originis formâ desciscentes perfringunt, viuâ simulachra regios mores haudquaquam adspirantia patienti moderatione ferunt. *Nescientes* (Themistij in senatu verba sunt:) *quicunque tandem gubernationis munus sortitus sit, illum exiguam imperij imaginem induere. Porro ex imagine homines formam exempli primarij coniectant. Ridiculum vero sit, statuam nisi prorsus adsimilis sit, proijcere, tabulam delere, quæ nihil exemplaris sui representet; de animatis autem imaginibus omni curâ solutos non laborare. Et sanè si ea imago viuam effigiem imperatoris non exprimat, nil ob id spectatoribus incommodi affert, at verò Præfectus nisi formam tuam referat, mali fati instar subditis efficitur, potentiamque, quam ab be nefaciendum est consecutus in contrariam partem traducit: Tui ergo Regis, magni inquam illius Philippi, quem diuinâ virtutum, gratiarumque omnium coronâ ornatum (proh dolor!) acerba, & immatura mors moerentibus, & immerentibus nobis immaniter abstulit, suauissimos, ac probatissimos induisti mores, vt tui iuris homines amplissimâ locorum distantia à Rege dissiti, quem non viderât, nossent, & felicissimâ gubernatione allectati id dolerent solum, breues futuros tanti regni amores.*

Them. ora.
17.

Fata igitur publicæ securitatis, & quietis tibi concredita integerrimâ iustitiæ administratione sanxisti, & medium illud, & tutissimû iter, non nisi felicissimis, ac prudentissimis Principibus pervium, quo inter rigidæ seueritatis, & remissæ mansuetudinis extrema, pede non errante decurritur, vere felix, beatissime tenuisti; scitum quidem illud Ammiani Marcellini, Valentiniani sæuitiam perstringentis. *Regenti imperium omnia nimia velut prærupti scopuli sunt deuotanda, laudatissimâque Gregorij Magni parenthesis. Cunctis rectoribus utraque summo opere sunt tenenda, vt nec in disciplina vigore benignitatem mansuetudinis, nec rursus in mansuetudine distractionem deserant disciplina: quatenus nec à compassione pietatis obdurescant, cum contumaces corrigunt; nec disciplina vigorem molliant, cum infirmorum animos consolantur: sed vt hæc Principibus mente complecti, & verbis celebrare facile, ac familiare est, ita reapse præstare, & auream hæc mediocritatis viam tenere, quin iustitiam sine rigore, clementiam sine vitiosâ indulgentiâ, seueritatem sine importunitate, suauitatem sine languore exerceant; quam difficile, quam insolens perpetuò fuit! Tu vero, Gloriosissimè Princeps, cui diuina prouidentia indefinenter commilitas, auxiliares præstabat manus quid nõ ex voto, atque ex animi sententia consequeris? Equidem iustitiam, atque clementiam; vigorem, & suauitatem tâta opportunitate miscuisti, vt hæc omnibus virtutes affines, imò & germanæ esse viderentur. Regebat quippe in te iustitiæ*

Ammian.
Marcell.
lib. 30.
S. Gregor.
Magn. lib.
19. Mor.
cap. 12.

vigor māsuetudinē, māsuetudo verò ornabat vigorē, & sic alterū cōmēdabatur ex altero, vt nec vigor esset rigidus, nec mansuetudo dissoluta: hinc etenim ita legū decorē, maiestātēque colebas, vt ab earū p̄scripto discedere, vel flagitiū aliquod impunitū relinquere, vt publica, & recta ratio exigebat, minimē patere ris; nō secus ac iustitiæ ardens aliquādo amator Tyberius, qui si quem reorū elabi gratia, rumor erat, subitus aderat, iudicesq; aut ē plano, aut ē quaestoris tribunali, legū, & religionis noxa de quā cognoscerent, admonebat: sic verò illinc de humano sanguine fundendo dolere, innatum tibi, ac familiare, vt veriūs de te, quā de Augusto dici posset.

Qui cum triste aliquid statuit, fit tristis, & ipse

Cuique ferē p̄nam sumere, p̄na sua est.

Quare sicubi clemētia postulasset, & diras criminū p̄nas mitigare, & dubiorū criminū reos impunes dimittere, & in summa (quoties id virtus habebatur) parcere, & miserere, solene tibi semper fuit. Intrēde animū, obsecro, & quot iā de causis augustū illud Felicis cognomentū potiori tibi iure, quā Romanis Principibus quadret, vide. Felices enim Christianos Principes rursus dicebat esse Augusti. Si tardius vindicāt, facile ignoscūt, si eādē vindictā pro necessitate tuēda, regēdaq; Reipublicā, nō pro saturādīs inimicitiarū odijs exercēt, si eādē veniā nō ad impunitatē iniquitatis, sed ad sp̄e correctionis indulgēt, si quod est asperū, cogūtur misericordia lenitate decernere, & beneficiorū largitate cōpēsant. Sed vel inde Felix, ac sūme Felix optimo merito appellari debuisti, quod vt de simili Principe dixit Latinus Pacat. Quiescētibus legū minis subijt quēq; priuatim sui p̄nitentiā, & nō aliter ac de optima Trajani gubernādī ratione Plinius: Castigauerunt vitia sua ipsi, qui castigari merebantur. Nec enim alio vnquā tēpore Neapolitanū regnū tāta virtutū vbertate floruit, nunquā magis viguit iustitia; pulcherrima, & dulcissima pax nūquā tā tuta, atque tranquilla, adeo cūcta regebat equitas, nullius damno, omniū incremento, vt omnes sacrarū legū catenis cōstricti esse viderentur. Quasi felicia Comitē tēpora aspexerit Seneca, cū dixit: Constituit bonos mores ciuitati Princeps, & vitia eius felicius cōpescit, si patiens eorū est, non tanquam probet, sed tanquam inuitus, & cum magno tormento ad castigandū veniat. Verecundiam peccādi facit ipsa clementia regentis.

Iā verò Excellentissimē Princeps, qui in iure reddēdo omnes amplissimi muneris numeros vnde quaque adimplebas, eū sacris clauibus, honorē semper tulisti, vt quod semel cuiā Episcopo dixit Theodoric. apud Cassiod. Quoniam causarū vestrarū qualitas vobis debet iudicibus terminari, à quo est spectanda magis, quā imponēda iustitia: tu animo infixū, & in ore frequētius haberes, eaque pietate cōmunē Christianæ reipublicę parētē, sacrorū Antistitē, Christi in terris Vicariū fueris veneratus, vt nullū vnquā vlla de causa dissidiū, tibi licitū iudicaueris, imò potius ad eā obediētīę laudē perueneris, vt nec ipsius Pōtificis vota, tuā illū obseruātiā anteuenterint: accinit vero hęc vere humilis, atq; pij, verē inquā magnanimi, ac Regij obsequij laus totius vitæ actionibus, quarū ego aliquādo testis in dubia quadā lite, cū an tibi, an Ecclesiastico iudici de re admodū graui, & quę ad ditionē tuā nō mediocriter pertinere videbatur, iudiciū cōpeteret, vltro, citroque ageretur, nec leuiter ipsamet ratio, & ius; vchemētius verò, iuris interpretes tibi suffragarentur, has à tua pietate elicitas audiui voces: In dubijs Ecclesię cūcti suffragabimur, nullas in fauorē nostrū iuris interpretationes detorquentes: quid enim litē cū Ecclesijs vnquā instituā, quibus lubens meas ditiones, si id mihi fas esset, tribuerē? dū licet, dubias dono lites, animi mei testes: O eant in exēplū Christianæ hæ, ac prudentissimæ voces, quibus ceu priuatus tuā in Ecclesiam pietatem, & animum ostendisti: audiant illas ceteri Principes, ac ore, & factis exprimant!

Nec alius indistributiue iustitiæ administratione, & publicorū munerum distributione Comiti perpetuus mos fuit: quippe virtutum naturam minimē inuertens, iustitiæ rationē à benignitate, & beneficentia sic secernebat; ac discriminabat, vt iustitiā iuste, liberalitatē, liberaliter, impenderet, & (vt in Valenti-

Suet. in Ti-
ber. c. 33.

Quid. lib. 2
de Pōt. eleg.

2.

Augusti.
lib. 5. de Ci-
uit. Dei c.
24.

Lat. Pac.

Senec. lib. 1
de Clem. c.
22.

Cassiod.
lib. 3. epist.
37.

*Ammian.
Marcell.
lib. 30.*

*Chrysoft.
hom. 3. de
patientia
Iob.*

niano probauit Ammianus Marcellinus: *scrupulosus in deferendis potestatibus celsis*, ad personarum merita, non ad gratiam, externasque rationes adspiciendum putaret, unde qui in amicos, & affines regià liberalitate utebatur, in eos ius ad summam veritatem exigebat. Diuino certè institutus exemplo; scitè enim à Chrysofomo obseruatum reperi, aliter cum Petro, ac cum Iob, in certaminibus, quæ singuli subierunt, se se Deum gessisse; Nam qui Petrum de futuro certamine admonuit, ut ad illud instrueret, atque armaret, Iobo nihil antea prædixit, nec peculiari coronà proposità eum præmuniuit; quippe Petro Magistrum Discipulorum amantem; Iob verò certaminis arbitrum, ad quod sub ipso iudice dæmon illum lacefferat, se exhibebat: *Novit Iob* (inquit Chrysofomus) *se pro virtute certare, non novit se pro patientia coronadum, sed existimavit esse tantummodo calamitatem à Deo illatam, mala esse putavit, atque mala putans sic certavit: si novisset coronam multo magis certasset, quare ergo puniens Deus sibi nō dixit, vide quam rem agis, futurum est, ut tibi prælum per diabolum paretur, decerta potenter, age, quo ne tuam mentē in fugam vertat, ne sacrilegi more tuos diripiat cogitatus, ne tuam animam prædā habeat loco, sed neque alienum id esse dicas, deceptiones, erroremque dimicatori nuntiare. Nam Petro dicit Dominus: Petre ecce expetiuit vos Sathanas, ut cribraret sicut triticum, Apostolis prædicit tentationes, Iob autem dimicationem non prædicit; Numquid iniquitas apud Deum? Absit: sciebat enim Deus diaboli malitiam, sciebat invidiam, sciebat versutiam, quā inficere virtutem poterat; si dixisset ei Deus: Caue tibi ipsi & certa, si sustinueris in finem, substantiam tibi duplo magis restituiam, regnum celorum hereditabis immortalitatis accipies coronam, uniuersus orbis tuis laudibus resonabit: si hoc dixisset, certasset utique iustus, sed iterum diabolus occasionem cepisset, & si quidem certans ille vicisset, Deo dixisset. Nūquid gratis certauit? promissisti ei immortalitatem, promissisti regnū, promissisti coronam. En Dei de iure, & gratiā iudicium: Erat etiam hic Comitis sensus, ut optimos quosque in suam gratiam benignè acciperet, sed gratiæ ius minimè daret, fauoremve iustitiæ anteponeret: unde cum ex ipsius familiaribus vnus, qui ob diuturnam amicitiam, generosique sanguinis cōiunctionem, & gratiā apud illum plurimum valebat, & magnificis ab eo beneficijs fuerat honestatus; in præsulem insignis cuiusdam Neapolitani Regni Ecclesię renunciari vellet; atque id à Comite obnixius postularet: ipse id negotij ad se pertinere serio iterum, atque iterum negauit, cumque ille constantius obluſtaretur; omnino è re Proregis esse, eas ad Regem, regiumque Senatum denunciare personas, quæ ad munera idoneæ sibi viderentur. Ita quidem ô bone respondit Comes, at ut meæ amicitia, externisque alijs dignitatibus obingenitam nobilitatem, optimamque indolem opportunum te semper iudicauit, ita ad Episcopalem sedem, quæ præter alias animi dotes non mediocrem scientiam, atque doctrinam exigit, mihi non videris idoneus, qui vix literis tinctus es: ego enim ius gratia non dare, firmiter apud me semper statui. Sic tūc seruantissimus æqui Prorex: cuius quidē generis tot possem exēpla afferre, quæ non paginas solum, sed iustum etiā volumen implerēt.*

Fuit, & huic affinis illa Comitum cura, ut tã Neapolitanæ vrbis, quam Regni totius magistratus à lucrorum sordibus alieni, proprijs fungerentur officijs, at enim, ut pestilenti malo nō tam nato, quam nascituro, prudenti solertiā occurreret, & quod est in Prouerbio. *Prius esset antidotum, quam venenum*, ad illud neruos omnes contendit, seuerissimisque legibus cautum esse voluit, ut ijs ad magistratus aditus vnde quaque obstruerentur, qui auro ad illos viam sibi sternere curarent; eam suo acumine, suāque sapientiā dignam reddens rationem, fieri nullo pacto posse, ut ingratis obtutibus adspicerentur lucra, quibus honorum fulgorem dignitatumque fastigia debere se homines cognoscerent: Didicerit id à Synesio Cyrenes Episcopo; an sapientissimus

Syn. orat.
de Regno.

Dion. epit.
lib. 55.

Amb. lib.
4. in Luc

Amb. lib.
2. offic. cap.
26.

Nyssen.

vrerque in eundem sensum suo ingenio concurrerit? penitus ignoro; apud il-
lum tamen diuum in oratione de regno hanc mentem sic testatam reperi: *Vide-*
tur enim, ut ita dicam, non facile is iniustitiam odio persecuturus, nedum pecunias con-
tempturus, aut pretiorum minimè venalium, iudiciorum forum redditurus: siquidem cre-
dibile non est, eum sublato vultu, torvis, ac rigidis oculis aurum ex aduerso intueri posse;
contra verò verecundià motum iri, nonnihilque remissurum, ac demique audè ample-
xurum esse, cui eo ipso gratiam habet, quod parte aliquà diuitiarum Reipubl. adminis-
trationem permutarit; & tanquam aliquid aliud ciuitates conduxerit; nonit ergo se eius be-
neficio in honore esse, sublimique in solio sedere: En ipsamet Comitissensu, easque ra-
tiones quas accuratè perpendebat, ne ad honorum culmina aureo itinere gra-
deretur. Sed cum minimè sit infrequens, ut ij qui principatum tenent (ita Græcus
Dio.) omnia potius, quam ea, quæ ad se spectant, intelligant, utque non possunt, clam suos
quidquam agere, ita suorum facta nunquam percipiant. Indeque sæpius eueniat, ut do-
mestici vnius scelere in grauissima existimationis discrimina prolabantur;
eam cum primum regni gubernacula Comes suscepit copiosæ familiæ, splen-
didoque domesticorum agmini legem dixit, ut ab omni munerum, ac largitio-
num corruptelâ mundas, & intaminatas asseruarent manus. Nec monuisse con-
tentus, eà iterum, ac sæpius de re solebat inquirere, ac domus latebras inuest-
tigans, nec hilum mali sustinebat, quin quantulumcūque inuenisset fermenti
continuo expurgaret, ac procul de medio tolleret; præclarum Ambrosij moni-
tum secutus, qui cum Elisæi exemplum regia Naaman munera repudiantis,
corruptumque argento Giezi immundâ leprâ plectentis attulisset, sic grauitèr
subdit: Non tamen satis est, si lucrum ipse non queras, familiæ quoque cohibendæ manus
sunt. Instrue ergo familiam tuam, hortare, custodi, & si te fefellerit seruus (humanam e-
nim non excipio facultatem) prophético deprehensus repudietur exemplo: cito turpem se-
quitur lepra mercedem, & pecunia corpus, animumque malè quesita commaculat. Quam
verò gloriosum, quam tibi præclarum homines ab hac labe liberos reddidisse
præfectorisque non alia quam iustitiæ, & experientiæ pulcherrima imposuisse
prætia! Potuit quippe egregius ille bellorum Dei dux Iosue Solem in medio
curso sistere, ne latum vnguem subinde progredieretur, vnius vero Acham aua-
ras manus, quin auro corrumperentur cohibere non potuit, eodem Ambrosio
alibi in hunc modum obseruante: Itaque Iesus Nauè, qui potuit Solem sistere, ne pro-
cederet, auaritiâ hominum non potuit sistere, ne serperet. Ad vocem eius Sol stetit, auari-
tia non stetit.

Verum enim verò ut hæc ita sint, habet tamen recordatio nostra, quid in te
non tacitâ censurâ reprehendat. Etenim ut ea omnino verba usurpem, quibus
sanctissimum, ac integerrimum virum alloquebatur Gregorius Nyssenus: *Li-*
ceat mihi cum bonâ veniâ tuâ dicere, quod non omnia lucra despicias, atque contemnis: sed
quæ nemo superiorum adhuc attingere, & assequi potuit, ea ambabus manibus solus com-
plexus es: pro veste enim aliqua pretiosâ, pro mancipijs, pro pecunijs, ipsas hominum ani-
mas captas, & in dilectionis thesauro depositas tenes. Certè huius tu thesauri cupiētis-
simus nullū in beneuolentiâ, & amoris opibus parandis finem imposuisti, eâ fe-
licitate, quâ nemo superiorum Proconsulum. Sed quid non ex provincialium
animis eblandiretur Princeps beneficentissimus, quem in muneris sui admini-
stratione omnes iustitiæ numeros adimplere videbāt, eius in quâ iustitiæ, quâ sic
diffiniebatur Ambrosius, ut diceret: Sibi parciore foris tota est, quidquid habet, quâdam
inclementiâ sui, dum rapitur amore cōmuni transfundit in proximos: subiectorū etenim
amore raptus, & in ipsorū cōmodū, atque vtilitatē omnes curas, & cogitationes
indefinēter collocans, pristinū illū splēdorē, & amplitudinē, quâ Neapolitanis
æis alienū, & oppignerationes ademerāt, prudētiæ laboribus feciliter restituit.

Regnorū certe maiestātē, publicique status gloriā opes semper auxere, nō illē, quæ publicā egestate coactæ ad lāces, & momēta pōderū, nutusque trutinārū ieiuni animi inhiante pallore exigūtur, sed illæ, quas placida æquitatis vis, cōmune Reip. cōmodū, civilisque moderatio, iure ceu stipē emendicāte erogat, quarū nulla terra feracior in his plagis, quæ ab Hispano Principe in veteri orbe iura petunt vna Neapolitanā. Sed vel procuratorū incuriā, vel tēporum cōstātī iniuriā amplissimī regni felices opes absumptæ ingētē tum regijs, tum vrbānis prouētibus calamitatē attulerāt; cumque multorū animos grauis cura reparandorum opum inuasisset, dicā ne, rei difficultate, an inuidiā deterritos? Id certū dāna publica in dies maiori clade sœuire, quæ Excellētissimi Comitīs labor cōpresit, & germanæ opulētiae annuos redditus tū regno ipsi Neapolitano, tū Regi restituit. Vix enim vertētis anni lux metā tenuerat, cum pertinacissimæ curæ munere, cōstātiae robustæ dono, & integerrimi arte animi detectis fraudū tegnis, & superatā priscæ possessionis dulcedine vrbi, regno, regi, integrā opulētia afferuit. Publicis quidē instrumentis, & Neapolitani Senatus fide cōstat, regiārū opū æstimationē octingētorum milliū aureorum dānis cottanis subiācuisse, quæ fraus antequā à Comite vinceretur, nō solum illā prouētū vorabat magnitudinē, sed æqualē etiā sumptuum occasionē ministrabat. Fide itē liquet publicā, regio iuri, septingētorū aureorum milliū summā; Neapolitanæ vrbi quadringētorum milliū aureorū, Regno ipsi millionē integrū accessisse. Fidē superaret solertiæ miraculū, ni fidē faceret publica ipsa fides, qua cōstat incredibilē hāc prouētuum magnitudinē absque nouo tributorū cēsu fuisse cōparatā. Ingens omnino vigilatiæ facinus, cui vetustā à Mamertino laudē decantare vellet. Illud verò cuius miraculi est, neminē ullū in tanto rerū paratu sensisse dispēdiū, in omnia pecuniā ab imperatore depromi, & quāddā versā vice provincijs pendī tributū; illinc ad vniuersos fluere diuitias, quō prius vndique confluebant, vt in maximā quæstione sit, à quo accipias Imperator, qui sic omnibus largiaris. Miraculi instar sit, vectigalia aucta, assertos prouentus sine egenorum lacrymis, & sub Regis ministro cupiditati sanctissimē resistenti ad aliorum vtilitatem vēdicatas opes. Quin ego (laudibus vestris felicissimi Manes, Gallicani facundiam militantem haud ingrati accipite) si fas, piūque mortalibus æstimare cœlestia, nullam maiorem crediderim esse Principum felicitatem, quam fecisse felicem, & intercessisse inopia, & fortunam vicisse, & dedisse homini nouum fatum: itaque Imperatori propriam maiestatem æstimanti, non tam id suū videri debet, quod abstulit, quam quod dedit. Viuat æternū, innoxias opes ad aliorum vsum Excellentissimum Proregem accersisse, vitiorumque auaritiā Principem superasse; vltra imperatorium sanē factum, cum munificentiam non ad se reuersuram exercuisse constet. Nec fuit huic absumile studium, quo magno regni bono intentus Comes, in Neapolitanorum vrbe sapientiæ erexit templum, & felici breuitate exedras sapientiæ professoribus instruxit; non enim tuis solum tectis sapientiæ candidatos gratuito hospitio excipi voluisti, sed publicum etiam sapientiæ erigere tectum, vt tuā benignitate & certo lare, & felici vrbe donata reperiretur.

Quid iam de alijs virtutibus in illo negotiorum, curarumque pelago constantissimā consuetudine non omisis, sed perpetuo seruatis, dicam? lux me deficeret in earum censu. Illud facile dixerim ad eō omnia præclarissimi gubernatoris munia Comitem obiisse, vt quod in ipso nō reperiretur, Principis virtus non esset: Quod sane magno Philippo ita fuit persuasum, vt ipsum ab eo munere non aliter voluerit amouere, nisi illimet denuo præficeret, eique regio Conuentui, qui Italicis rebus consulit, ac de Proregum administratione censeret, Præsidentem constitueret: ne videlicet tu, o Princeps gloriosissimē, qui

Mamert.
in Paneg.
ad Iulianū

Gallic. in
Paneg. ad
Constant.

Principum, ac Magistratum cēſura, eaque rectiſſima, ad quam ipſi dirigerētur exſtiteras, alterius quam tuimet cenſuræ ſubijcerere; imò vero quod in maximo munere tam præclare, tam ſanctèque te geſſeris vt (quod Principem admonebat Synefius) nō modo certaminis arbiter, ſed certator ipſemet fueris, rurus tam de Neapolitani, quam de aliarum prouinciarum Italiæ rebus tuo ſtatueres arbitratu. Quid vero fuerit mirandum, eam Philippo Regi mentem fuiſſe; qui minimè ignorabat, hanc ſolam, aut maximam Comiti curam eſſe, vt ad diuinæ voluntatis ſtudiū, necnon ad maiorē regni vtilitatē ſe totum attemperaret? Ergo Præſes renunciatus, ipſa hīc rerū experiētiā maior, grauitate conſilij, maturitate, fide, venerationi, & exemplo curiæ fuiſti; & quod ſingulare eſt, poſt tot munera publica, poſt tot honores, eam cunctis benignitatem oſtentabas, vt facillimos ad te aditus præberes, & dignitatis non immemor eam muneri ſuauiatē admiſcebas: quā ſummā omnes comitate exciperes; eā omnino Comitis benignitatē, & facilitatē diceres quā alicubi Greg. Nyſſ. ſiue optauit, ſiue depinxit his verbis: *Sicut palpebrarum prominentibus pilis quaſi vallo obiecto puritatē, & vehementiam radiorum natura obumbrans, & frangens, temperatum, ac dilutum ſplendorem oculis infert, quo placidius Sol pro eo modo quem vſus poſcit cum umbra, quam palpebra faciunt, contemperatus exiſtat: ita morum grauitas, atque maietas cum moderata animi demiffione commixta non auertat oculos intuentium, ſed incurdum efficiat obtutum, vt neque grauitatis, ac ſeueritatis ſplendor obſcuretur, neque latens in animo vis propter humilitatem deſpiciatur; ſed alterum aqualiter in vtroque, tum in celfitudine, ac ſublimitate comitas, & humanitas, tum in humilitate vice verſa grauitas, ac ſeueritas animaduertatur*: Hic Nyſſeni penicillus Comitis ſuauiatē delineans, atque ipſum de facie agnoſcendum proponens. Illud vero me multò magis in admirationem rapit, eum Principem, qui tanto animi niſu, tam conſtanti ſtudio diu noctuque publicæ rei invigilabat, vt non ſibi, ſed toti genitus videretur mundo, inter tot grauiffimas ſiue adminiſtrationis publicæ, ſiue ampliffimi ſtatus, ſiue tam lautæ, atque copioſæ familiæ curas, à quibus excelfus quivis animus velut à voraci gurgite haud difficile abſorberetur, nō minus accuratè quam religioſum quempiam, qui in ſeceſſu, ac ſolitudine à terrenis ſæcularibusque negotijs cogitationes omnes abduxiffet, multum frequenterque de ſe ipſo cogitare ſolitus, aſiduamque ſuarum actionum commiſſique ſibi muneris à ſe ipſo rationem exigere; atque eo ordine exactàque menſurā omnes vitæ rationes, ac temporum ſpatia diſpenſare, vt nulla vnquam impedimenta deſtinatum orationi, ſpiritualibusque exercitijs tempus eriperent, nulla ſiue intēpeſtæ noctis, ſiue aduerſæ valetudinis importunitas ipſum quominus ſumma animi alacritate, & corporis reverentia, flexiſque genibus hæc humilis, ac pij animi obſequia Deo perſolueret, poſſet retardere.

Sed quò iam hæ Comitis tam egregiæ, quam inſolitæ, & à Principum conſuetudine alienæ, actiones irent? Quo diuinis rebus adeò intēta mens tēderet? Sanè non aliò, quam ad celeberrimi illius theatri, ad Aulæ, inquam, curiæque contemptum, & ad eximiam munerum, & dignitatum gloriā, ad quam humana ambitio tam ardentè anhelat, linquēdam, ac repudiandam; quippe illius animus in cœleſtium conſideratione diu exercitatus, & diuini amoris æſtu flagrans multò altius attollebatur; terrenaque hæc, quorum ſplendor mortalium oculorum aciem perſtringit, non modo minimi faciendæ, ſed etiam tanquā virtutis impedimenta reiſcienda cenſebat: inhabitantis quidem in ſe Numinis, vel gentili Seneca teſte, non obſcurum præbens documentum, ſic enim ille: *Bonus vir ſine Deo nemo eſt. An poteſt aliquis ſupra fortunam niſi ab illo aditus exſurgere? Ille dat conſilia magnifica, & erecta*. Sanè ſenex ille Berzelai Galæadites, de quo in Re-

Nyſſ. orat.
de iſ qui
præſeſ
re abripi-
tur.

Sen. ep. 41
2. Reg. 19
34.

Hier. epist.
14. apud
August.

Sen. epist.
39.

Horat.

Sene. epist.
41. iuxta
Erasmi le-
ctionem.

Isaie.

Synes. ora.
de Regno.

Sap. ca. 7.
30.

Theod. q.
20. in Ge-
nesim.

gum libris illustris mentio fit, à Hieronymo meritò cōmēdatur, quod Davidis Regis aulam, atque eius dona quasi importuna grandæuo homini, qui de morte solum cogitare debet, pertinaciter reiecerit: *Berzellai Galaadites* (inquit Hieronym.) *Regis David beneficia, omnesque delicias inueni delegat filio, ostendens senectutem hæc appetere non debere: nec oblata suscipere: at quanto maioris fortitudinis, firmiterisque animi opus fuerit, Comitem tam aulam, regiamque gratiam, quam splendida munera, eximiosque honores tunc reapse reliquisse, cum hæc plus plus florentia, atque arridentia, illius robori, atque ætati non deflexæ, sed cōstanti maximè essent opportuna? Sed enim hoc excelsi animi, augustæque mentis proprium fuit. Recte si quidem Seneca de eo, qui animi impetum ad meliora dedit: *Ponet se extra ius, ditionemque fortuna; secunda temperabit, aduersa comminuet, & alijs admiranda despiciet. Magni animi est, magna cōtemnere, ac mediocria malle, quā nimia. Illa enim vtilia, vitaliaque sunt; at hæc eò quod superfluum, nocent.* Igitur firmato animo inconniventibus, atque etiam ferocientibus oculis florentem fortunam obtuens à summis Reipub. laboribus, à summis etiam honoribus, ac dignitatibus ad suorum populorum moderationem & otia hilaris, & gaudens Comes descendit: & verò ad suauissimum ipsius conspectum cecinimus omnes.*

vultus ubi tuus

Affulsit populo, gravior it dies,

Et soles melius nitent.

Sed quid ni melius niterent? qui à summis virtutum tuarum ornamentis, & ab animi tui celsitate, & maiestate, qua caduca omnia despexisti, atque calcasti, splendidissimū nitorē accipiebāt: nū alius eo splendore fulgentior, nitidiorve, qui externa, alienaque deponens propriæ, virtutis luci innititur? Pulchrè Seneca: *Quid enim est stilius, quam in homine aliena laudare? quid eo dementius, qui ea miratur, quæ in aliū protinus transferri possint? Nō faciunt meliorē equū auræ freni. Aliter Leo aurat à iubā nitet, dum cōrectatur, & ad patientiā recipiendi ornamenta cogitur fatigatus: aliter ineultus integri spiritus. Hic, scilicet, impetu acer, qualem illū esse, natura voluit, speciosus ex horrido, cuius hic decor est, nō sine timore adspici, præfertur illi languido, & bracteato. Quā aliter ergo nitebas (Excellentiss. Princeps) quanto videlicet splendidiū aureos excutens frænos, seruilemque patientiā recipiendi ornamenta generoso despectu deponens: quam si ad aliorum morem languidus bracteatusque spumantia fræna manderes.*

Alia tamen efficacior ratio, multoque valentior; perpetua, videlicet, beneficentia, atque benignitas quā de omnibus optime mereri; cūctis indefinēter benefacere, & Dei ritu fessis rebus subuenire, in tuā ditione positus, in animū singillatim induxisti, maximū hūc & pene diuinū splendorē necessariò sibi adscripsit. Principes, qui quæ digna sunt Principe cogitare, atque exsequi solēt, cū sole ipso radios suos vnde quaque diffundēte, quin benefaciēdo vnquā fatigetur. Sic sapiens componebat Synesius. *Principem cum in bonis conferendis liberalitate sit animi præditus, tum nihilomagis eā re defatigatum iri oportet, quam solem suos in stirpes, atque animantia radios effundentem, nec enim lucere ei laboriosum est, utpote cuius in natura splendor ipse, & fons luminis continetur.* At enim cum Salomon Regum sapientissimus diuinam Soli sapientiam ob hoc signatè anteponat, quod illi succedat nox; sapientiam verò nullæ vnquam tenebræ à benefaciendo valeant retardare, libet potius, Princeps gloriosissimè, immortalis te magis, quam creati solis imaginem præferre, animosè affirmare. Quid? non ne ad Dei imaginem efformatus homo? non ne, & hæc Dei imago homini indita in benignitate, & beneficentia censetur? Ita certe hæc de re agens Theodoretus: *Quemadmodum Deus longanimis est, ita homo longanimis habet se*

ad imaginem Dei. Iustus, & sanctus est Dominus condolens, & misericors. Igitur qui amat
iustitiam, & sanctitatem, & per agit, atque ob seruat praeceptum illud Saluatoris: Estote
misericordes, sicut & Pater vester misericors est, &c. Fit imago Dei per omnia: cur
ergo, qui ea te liberalitate, & benignitate praeditum perpetuò vidimus, vt nul-
la vnquam splendidissimo iubari radios suos circumquaque diffundenti tene-
brae potuerint succedere, viuum Dei simulachrum exstitisse, dubitabimus? Per-
git sane nostra in te pietas, audet stylus noster, atque eam te Dei imaginem pra-
tulisse, credimus, qua Deum signate pulchrum, ac speciosum quodammodo red-
deres: Certè Hebraeos Paulus ad beneficiètiā, ac misericordiam, sic vrgebat:
Beneficentia, & communionis nolite obliuisci; talibus enim hostijs promeretur Deus, si-
ue vt Syriacè legitur: *Talibus enim hostijs pulchrescit Deus*: Quid? Ex creaturae deco-
re, ac venustate, summæ illi, ac infinitæ pulchritudini, quæ pulcherrima ab æter-
no est, decor aliquis valeat accedere? Haud equidè eò it Pauli oratio, sed ea po-
tius mens est; benignū, ac misericordem virū pulcherrimā Dei faciem, quæ ad
benignitatem non immeritò refertur, sic nobis ob oculos obijcere, ac interpre-
tari; vt ad eam pensculatius percipiendam ex visibilibus invisibilia, ex huma-
nis, atque finitis, diuina, ac illimitata coniectans, opportunius, atque valentius
animus noster assurgat; quippe hāc secū ratiocinationem cōficat; si hāc benig-
nitatis, ac liberalitatis scintilla humanis adeò splendet oculis, ac fulget, quæ ro-
go claritas? quis splendor? qui demū pulchritudinis radij incircumscriptæ illi
Solis rotæ erunt? Hac sanè cogitatione instructus sacer dicebat Paremiastes ex
Lxx interpretum versione. *Magnum homo, & pretiosum vir misericors*: Quā verò
ratione magnum quidpiam, & pretiosa res, luteus homo sit, ita aperit ad ea ver-
ba Ambrosius: *Et verè magnus est, qui diuini operis interpres est, & imitator Dei*: En
igitur benignissimè Princeps, quo tuæ te adduxerint extulerintq; virtutes, quo
egregijs moribus, quo potissimū beneficētia, ac liberalitate tuā, iueris, vt nimis
rū cēlesti passu ad Dei imitationē; eāque imitationē, quæ Dei formā, ac pulchri-
tudinem, quo potest modo humana mens percipere nobis interpreteretur per-
veneris.

Magnam quidè excellentissimè huius tuæ beneficētiæ, atque misericordiæ se-
getē benignus stylus celebrare posset: eluceat, prodeatve sub vno facinore pul-
cherrima liberalitatis messis. Ingratæ annorū vices creditā seminum opulentiā
negarant prorsus, & egenorum mēdicitas totā ferme ditione Lucēsis Episcopa-
tus fame, nuditate, & morborum lue grassante certi tecti vmbra carebat. Mouit
optimū Præsulem propria suorū calamitas, & cū effulsimè misericordiæ impē-
dijs ad familiaris rei gloriosam redactus esset in opiā, egebat subsidijs, quibus
publicæ pietati erigeret Xenodochiū. Erat Lemeniū Comitū domui in ipsa Lu-
censi vrbe tectū prisca magnificentiæ, æternaturū monumentū, quod olim in-
clytus ille Fredericus Arjonæ dux Ioannis II. Castellæ Regis patruus, & vnus è
regijs tuis maioribus, nō illis sanè maior, sed maximè equalis regio sumptu cō-
diderat, in hanc ergo illustrissimā domū oculos bonus Antistes cōijciebat, & in
egenorū vsus, egregiūque pietatis, ac beneficentiæ monumētū opportunè ver-
ti posse, animo apud se tacitus agitabat. Sed quis rei animū admoueret? vt fasti-
giantiū turriū altitudinē, minacem domus proceritatē, vastāque illā magnitudi-
nē ad egenorum vsus deprimeret? & summæ nobilitatis stēmata destructū iret.
Sū equidè in ea mēte, Numinis cōsilio, cuius prouidētiæ nutu Comitum animus
erat movēdus, pijsimo Præsuli nō defuisse cōstatiā, vt dū illū hac de re oraturus
adiret, rogantis misericordiæ vota felicē sortirētur effectū. Igitur Comiti res to-
ta, cōsiliūq; detegitur, sed tā modesta postulationis frōte, vt tūc solū erubuisse
crediderim modestiā: nā cū haud imprudēti cōsiliij lance grauem futuram peti-

tionem arbitraretur, adeo dubius rem poposcit, ut negare doceret: illud amplissimè promissit, Lemēsis familiæ stemmate ornandam quaque versus domus faciem. Quid tunc Comes? Adsimilis certe, sed duplicata benignitatis, & liberalitatis vice fabuloso Iovi, qualis ab Homero, ei, qui duo postulauerat alterum concedens, alterum denegans inducitur, ut domum amplissimam, atque nobilissimam Antistiti in pauperum usus citissimè, & libentissimè donauit, ita gentilitio illam stemmate in posterum ornandam pertinacius negauit, atque obstitit. Et iure quidem quam maximo, tum quod nulla Comitibus propria, feliciorave stemmata, quam Pietas, victura ætèrnum in rerum fama, tum etiam quod sapientissimus, & in Deum pientissimus Comes se Deo sua nō dare, sed reddere, atque persolvere non minus bene nosset, ac monuit olim Saluianus Malsiliensis iniquicus: *Neg, enim homo præstat beneficiū in ijs, quæ dederit, sed Deus in ijs homini, quæ acceperit, quia etiā quod homo habet Dei, ac homini sui munus est, ac per hoc in ijs, quæ offeruntur ab homine, homo non suū, reddit, Dominus suum recipit: itaq; cū offert Deo quispiam facultates suas, non offerat quasi præsumptione donantis, sed quasi humilitate soluentis.* Ergo ad Saluiani mentē liberalissimam donationē sic Comes cōposuit, ut ex acceptorū beneficiorum solutione nullū honorē ambiret cōsul tēque illustrissimū illud tectum dū humanarum rerū splendori seruebat, Lemē sis domus ornabatur gentilitio insigni, ut generosæ antiquitatis clarissima monumeta in tanti stemmatis vmbra florere cernerentur; postquam verò sacrata hæc fuere Numini, haud decuit, mortalem stemmatis gloriam in ipsis apparere ut nō superba donātis præsumptio, sed pia solutis Comitibus humilitas eluceret.

Et verò quoniā à diuulgando ardenti hoc Comitibus in pauperes amore, quo illū estuantem semper vidimus difficile auellor, non sileam, ipsum in eorū causis tractandis, tam pronū tamque benignū, se exhibuisse, ut præter largissimas eleēmosynas stipis nomine in ipsos collatas severissimis legibus sancitū voluerit, ut quotquot egenorū, & debiliū lites fofent principē inter omnes obtinerent locū, quo maturius, ac benignius expedirentur: Quare egregias illas Valeriani voces a te mendicorū lacrymis deuicto non semel vsurpatis meminere tui: *Omne misericordia studiū convertamus ad Dominū, in cuius amore non otiose, aut negligenter pauperū tractanda sunt lacrymæ, ne ille qui totum orbē solet pascere, ad nostram cōfusionem inter mendicos videatur esurire.* Sed & similia Comitibus verba in pauperis cuiusdā levamen, atque opem effusa, hic non immerito aptauerim. Novit ipse rustici cuiusdā operam iusto pretio domestici procuratoris seu incuriā, seu iniuria fraudatā; quem statim accersitū acerbissimā oratione fugillavit mitiora hæc inter alia subiiciens. *Nonne sepius gravi imperio testatus sum, velle me pauperū operarū labores, vel ingenti rei familiaris iacturā, largā solutione donari, quin ut & extra laboris sortē, lacrymis, quas sudisse poterunt certa pretia tribueres.* Maciē virtute Comes, & primus sine inuidia post mortalium conditam Rempub. qui egenorū lacrymis pretia constituisti. Crediderā Optimo, & Maximo tantum Numini id curæ fuisse, sed animo tuo vehementi ipsius amore, ac imitationis studio raptō id cōtingere felicissimè debuit, ut cœlestis munificentiae exēplar terris relinqueres: sic quas benignior fortunæ favor, & tantæ ditionis diuitiæ lacrymas negarunt, primus forsan emptas pretio opulēta negotiatione cēlo gratissimas inexisti. Quid huic laudi comparandū ferax omnium sæculorū memoria edidit? Prodeat in æmulationis circū eloquentiæ splēdor, & in laudē iuratus verborū nitor dum Trajani magnificentiā recenti parentū orbitati cōsulentē sic extollit: *Egregiē Caesar, quod lacrymas parentū vectigales esse non pateris.* Quantum hoc decantatæ munificentiae monumentum illi cedit, quod pauperū lacrymis vectigal instituit? quo egenos miserię non poeniteret. Tandem liberalitatis inge-

Homerus.

Salu. lib. i
ad Ecclef.

S. Valer.
hom. 7.

Plin. in Pa
neg. yr.

nio modus apparuit, vt miseros esse iuuaret, dum lacrymarum calamitati pre-
tia decreuisti,

Genes. 41.
45.

Ambr. lib.
2. offic. ca.

Corn. Tac.
in Agrico-
la.

Symm. in
oratio. pro
ayâ victo-
ria.

Quod si celebrē illum Patriarchā Ioseph non immeritō Saluatoris nomine
Pharao Rex cōpellare voluit, quod pro datā sibi diuinitus industriā, atque sa-
piētiā Ægyptū à famis exitio seruauerit, quanto potiori iure non tuæ solū, sed
aliarū ditionū homines saluatore te possent, appellare, qui & tanto studio dif-
fusas eorū lacrymas abstergebas; & dū fame domināte copiosissimis cottidia-
nisque eleemosynis egenorū inopiā sustētabas; esuriētibus annonā, nudis ves-
tes, egrotis tectū, & necessaria omnia, innuptis, & egentibus scēminis quidquid
ipsarū doti opus esset suppeditans, extra plura cunctos peccādi discrimina po-
sitos, certō quodāmodo redimere videbaris. Pulchrē in re simili Ambros. *Ecce*
aurū quod probari potest, ecce aurū vtile, ecce aurū Christi, quod à morte liberat. Ecce au-
rū quo redimitur pudicitia, seruatur castitas. Ille verus thesaurus est Domini, qui opera-
tur, quod sanguis eius operatus est: Vt vt id sit, opportuniū, opinor, ex fulgentissi-
mo virtutū tuarū iubare, quod densissimis perfidiā, & obstinationis tenebris
limpidissimū lumē valuit inferre, saluatore te cōpellabimus. Eat iā tādē in eū
immortale maximæ vitæ probitatis egregiū documentū, ac vt futuri aliquādo
Principes nostrum Comitē hinc æstimēt, & vt perfectē virtutis famā ex vno sō
te petāt, en sub vno eūtu viuā animi faciē. Non quia intercedēdū putē imaginibus,
quæ marmore, aut ære finguntur, sed vt vultus hominū, ita simulachra vultus imbecilla, ac
mortalia sunt; forma mentis æterna, quā tenere, & exprimere nō per alienā materiā, & ar-
tē, sed tuis ipse moribus possis: sub vnius igitur rei attestatissima cōprobatione in
æternitatis tutelā damus Comitē. Hebræa quæ dā proles perfidiā, pertinaciam
quæ à lacte suxerat, quā primis annis altissimā simulationis nocte inuoluit, adō
lescens vero ætatis incremētis, eas perfidæ mentis opinio radices egit, vt or-
thodoxæ fidei valētiōrā argumēta velut in durissimū telā cōtorta saxū, eū mi-
nimæ mouerent. Induruerat animus diuturnæ incredulitatis morbo, & publicē
tectus vim nostræ fidei sapius euaserat suo malo, donec annorū se evolvente se-
rie Clarissimi Comitis sedē Monfortiū tetigit. Hic cōmunē oppidanorū erga
Comitē amorē obseruantiaque sedulā animi lance versans (sapienter ille ama-
ri, coli, diligere, maius imperio est) in tā obseruantis amoris, tā amātis obseruatiaque fon-
tē nō absurda inuestigatione dat vela, & occasione, verius Numine, fauente, a-
moris, & obseruantiaque originē, virtutū omniū perfectissimū exēplar in absolu-
tā virtutū sede intuetur; eblādatur animum admirationis æstus, & diuinā irradiā-
te luce in illā ratiocinationē incidit. Ita ne mortalibus errandi ansas Numē sic
præbuit, vt has virtutes homini à vero ipsius cultu alieno tribueret? facilius cre-
dā euauisse verticis Sinai legis iura, quā harū virtutū, egregiorūque morum
formā cū certiori lege nō esse cōiunctā. Quā vnā supernæ lucis ratiocinatione
ancillāte veritatis portum firmiter tenuit, & abiuratā perfidiā certæ religion-
deditus in seuerissimo Quæstorum fidei Senatu rei ordinem detexit. Rapit fre-
quentissimē adulatio subditorum nō animos, sed vultus, admiratio multos in
æmulæ gloriæ certamē duxit, dum laudē inter difficultatū salebras, & teschu-
delitescētē appetūt; ipsa seuerioris disciplinæ professio aliquādo vitia suggil-
lauit, sed illa quæ oculorum iudicijs patēt, quæ taxat supercilium; at arcanam
opinionem ne adulatio vnquam, aut blindiens assentatio, nec impatiens su-
percilij censura mutauit. Incredibilem pēne de infidelium moribus affecutum
se victoriam Magnus Affer existimauit, cum Christiani pallij humilitate lasci-
uienti licentiæ ruborem non semel minitatus fuit. Grande (inquit ille) pallij bene-
ficiū est, sub cuius recogitatu improbi mores erubescūt. Maius equidem beneficiū,
eam in Principe clarissimo vitæ probitatem luxisse, quæ de occurſu suo non

Constāt. in
in epist. ad
Ecclesias a
pud Thee-
dor.

vitia solum, sed tacitam animi opinionem eo rubore suffunderet, vt pertinacissime defensam opinionem tanti luminis splendor dissiparet, quin densissimarum tenebrarum caligo in tanta claritate habuerit momētum; quas necesse fuit in sacro illo animo reperiri virtutes, vt hominem à tanta obstinatione, & pertinacia amouerent? maximè cum *post necem Domini illatam* (sic censuit Constantinus Augustus) *post parricidium illud nefandum ex mentis statu deturbati, non ratione vllā, sed temerario animorum impetu, quocūque insita ipsis, & innata insania rapiat, feruntur.* Compescuit ergo innatam genti mentis turbationem, frenauit temerarium impetum, sedauit insaniam vnus tantæ virtutis, ac religionis aspectus, O gloriā omni laude maiorem! sic inter aulæ splendorem Christianæ pietatis radios illuxisse, vt Christianæ fidei fidem facerent. Tradat posteris Comitē tanti euentus maiestas; hinc illum noscant, admirentur, sacro virtutū habitu non vitia solum inculantem, sed orthodoxam pietatem de silentio asserentem.

Vellei. Pa-
terc. lib. 1.
hist. Rom.

En Excellentissimi Comitissæ spirantes vultus: En viuam ipsius faciem. Sed heu rerum humanarum in constantiam, atque fragilitatem! Heu mortalis vitæ vapore! Heu acerbum, & nimium mortis imperium, atque effrenatū ius, quæ ipsummet virtutum exemplar, & limpidissimum speculum confringere, venerandæque probitatis formæ diras manus valuit inferre. Degebat Monfortij Comes egregijs his virtutum actionibus sedulam indefinēter operam nauans; his clementiæ, atque iustitiæ artibus amplissimam ditionem, & florentissimam familiam gubernans, religiosorum hominum, & sacrarum virginū cœnobijs magnificentissime extructis Mōfortium muniens, sapientes vbique viros nimio fauore protegens, & dulcissima otia, siue literatorum doctrinis exornans; siue propij genij venustate dispungens, & tam seriarum rerum curis, quam intermissionum hilaritate, & elegantia cum Magno Affricano de gloria contendens, dum scipio tam elegans liberalium studiorum, omnisque doctrinæ, & auctor, & admirator fuit: vt Polybium, Panatiumque præcellentis ingenij viros domi, militiaque secum haberit, neque enim quisquam hoc Scipione elegātius interualla negotiorum otio dispunxit, semperque aut belli, aut pacis seruiuit artibus. Cum pacatissimum illum animum, qui iā diu externa bona contempserat, pacemque sibi fecerat, in curiam rursus reuer-
ti non alia minus vrgens pietatis coegit occasio, quam vt Excellentissimæ Comitissæ matri, inter principes fœminas lectissimæ ob grauem morbum in extremo vitæ discrimine positæ proprius adesset. Vix vero debitum id pietatis persoluerat officium cum diuturni itineris molestijs, & laboribus fractus mortalitati cessit. Illic obtenebrata est lucerna, illic extinctus est splendor, illic radij virtutum obscurati sunt: periit imperij ornamentum, iustitiæ gubernaculum, humanitatis imago, imò verò ipsa principalis humanitatis forma, maritalis amoris figura, atque exemplum; ablatū est castum continentia, atque sobrietatis, & pudicitia donarium, facilis aditu grauitas, nō contemnenda facilitas, & mansuetudo, alta animi humilitas, atque modestia, pudor ingenuus, promiscua bonorū harmonia; periit fidei zelus, & studium, Ecclesiæ columna, altariū ornatus, pauperum diuitia multis subministrandis sufficiens, dexter communis iactorum, & afflictorum portus: Neque enim verioribus, opportunioribusque quā his Nysseni Gregorij verbis, communis Hispaniæ iactura explicari potuit. A quo & illa dum rursus resurgens sæuit dolor magnoque tristitiæ æstu fluctuans calamū

Nyss. orat.
de obit. Pla-
cille.

listit, non minus opportunè mutuo acceperim: Proinde cognoscite quivis sit genero-
sus, & nobilis ab ortu Solis inculpatus, iustus, verax, pius, & religiosus, abstinentes ab omni malo facinore. Non enim utique inuidebit magnus ille Iob si ijs testimonijs, quæ de ipso feruntur etiam imitator illius ornetur. Sed quæ omnes res præclaras intuetur inuidia, etiam nostrum bonum acerbo oculo intuita est, &c. Verum non in his nobis inuidia damnum dedit, neque in asinis, & camelis noxam commisit, neque ipso vulnerata carne sensu acerbo do-

Nyss. orat.
in funere
Aclerij.

lore affectu, sed nos capite priuauit, cum capite autem una adempta sunt honorata, ac dignitate præstantia sensuum nostrorum instrumenta. Non amplius est oculus, qui cælestia contueatur, neque auris quæ vocem diuinam exaudiat, neque lingua illa purum veritatis donarium. Vbi dulcis illa oculorum serenitas? Vbi iucundus ille, ac lepidus in labijs risus? Vbi comis illa, & ad salutandum facilis dextera? Quæ una cum oris benedictione digitos intentare solebat? O incerta mortalium curricula! O inanes nostras contentiones, quæ medio in spatio sæpe franguntur! O immutabilem rerum humanarum ordinem, quo morti pretiosa æque ac vilia, fortia non minus quam imbecilla inuitabili lege subiecta sunt! At ego, cur proprii doloris æstu adeo vehementer abripiar, ut extremæ felicitati tuæ, o mens purissima terreno exuta in volucro, & iam cælesti, ac immortalis purpura collucens, videar inuidere? Cur ad meam potius acerbicatem, & mærorem, quam ad felicissimam tuam sortem æternamque beatitudinem malim intendere? Obijsti diem annis immaturus, sed maturus iustitiæ, & supernæ beatitudinis coronæ consummatus. Obijsti incredibili Regni, atque Reipublicæ iacturæ, & importunitate, sed non minori simul pulcherrimorum euentuum, opportunitate: & singularium explorum, quæ moriens posteris imitanda reliquisti utilitate, ac bono. Quam enim contigit opportunè! Quam prouidè? ut qui elapsis annis tam longe à curia distaret; vita in mortem maturante, ab eâ, cui tam utiliter præsens vixerat, non abesset! Ergo diem clausit mortalem magnus heros in publicissimo rerum naturæ foro, in ipso humanæ Reipublicæ Comitio, in Hispani Philippi regiâ, & morientis Solis occasus adeo diues luce, & opulētus splendore fuit, ut in medio orbis theatro, in Mercuriū æternæ beatitudinis indicē omnibus mortalitatis viam ingredientibus à cælo constitutus videatur.

Ouid. Fast.
tor. 4. &
lib. 9. Me-
tam.

*Sic ubi mortales Tyrinthus exiit aris,
Parte sui meliore viget, maiorque videri
Cæpit, & augusta fit maiestate verendus.*

Moritur Sol, nec minore luce, quam nascitur, cælumque perpetuo eius splendore illustratum funestissimæ lucis morti non se subtrahit, sed grata constantia quem nascentem excipit Solem, morientem reueretur; illustratam se Lemenfis Comitibus luce Curia gloriabatur, dum sæcularium vna rerum, prosperis rebus ipsum admouit, grate moriturum vocauit, ut in aula institutionem natum Principem, cuius se luce ditaret, Regia morientem prosequeretur. Iure quæ maximo, nam ad solis obitum, quem pulchrior celi ornatus patitur, ipsum duntaxat pari lætæ meret; si vero Numinis arcana consilia mortali aliquando cultui rimari fas fuit, quis ambigat veris Principibus exemplar æternam mentem præbuisse, ut mori addicerent, ut in obitu felicissimi Principis ardua, generosaque diuitiarum, honorum, florentisque ætatis tædia animaduertent, & animi colerent fortunæ fastigio superiorem, cui mors nullum rapuit felicitatis donum nam qui mortalia haud vnquam affectu complexus fuit, ad occasum præcipitiã vitæ curriculo hanc sæculi florentisque fortunæ pulcherrimam illecebram, tam generoso spreuit despectu, tam cælo contempsit animo, ut in mortis impetum patiens, constans, fortis, hilaris iuerit, eamque nullâ voluntatis de difficultate renuentiã, sed maximo de conformitate cum Dei placito gaudio, & ad eius nutum se totum componens, ac effingens, libens, ac lubens complexaretur. O decantanda (ut verba rursus à Nysseno bona fide accipiam) & imitanda dignissima emigratio! O mors lacrymis non indigens! O separatio optatam societatem concilians! O transitus cuius transeuntem minime pænitet! O funus omnis doloris, atque molestiæ expers. Dum enim ipsius mores suspicimus, consolationem inde percipimus: &c. Quare ista non dicenda mors, sed potius transitus, & ad vitam hinc meliorem emigratio.

Nyss. de vi-
ta S. Ephē.

Ambros.
orat. in obi-
tu Satyri.

Fuit & illud singulare à Deo beneficium, ut (tot viarum laboribus eò perpe-
sis) vxorius morienti accumberet affectus, inuigilaret sollicitudo, nouissimis
sermonibus constās assideret, valerudinem faueret deficientem, exciperet mā-
data, vocesque quas penitus animo figeret. Planè ut qui coniugalis benevo-
lentiae rarissimum semper exstitit specimē, non nisi inter amica verba, charos-
que complexus suauissimè expiraret animam, & felix vitę claritate, hac mortis
opportunitate non careret: magis verò ut in dulcissimam vxorem, emori muta-
tā vice vouentem, & ni fata votis obstitissent, in mariti corpus vitam inspiratu-
ram suam, proprium ipse spiritum trāsunderet, egregiasque transferberet vir-
tutes: ne tanta Comitis clade virtus repente orbaretur. Tale quidem Ambro-
sij in dilectissimi fratris Satyri obitu votum, talis mens erat; cum enim de irritō
affectu, quo propriam vitam cum morte fratris commutare cupiebat, sic prius
cōquereretur. *Nihil mihi profuit ultimos hausisse anhelitus, nihil flatus in os inspirasse
morienti. Putabam enim, quod aut tuam mortem ipse susceperem, aut meam vitam in te
transfunderem, ò infelicia illa, tamen dulcia suprema osculorum pignora! ò amplexus mise-
ri, inter quos exanime corpus obrigit, halitus supremus euauit. Stringebam quidem bra-
chia, sed iam perdideram quem tenebam, & extremum spiritum ore legebam, ut confor-
tium mortis haurirem.* Postmodum dulcissimum germani spiritum ad ipsius virtu-
tes ebibendas sic suscepisse, exoptabat. *Sed nescio quomodo vitalis ille mihi halitus
factus est, & maiorem gratiam in ipsa morte redolebat. Atque utinam si tuā nequiti meo
spiritu vitam producere, vel ultimi anhelitus tui vigor transfundi potuisset in meam men-
tem, & illam tui animi puritatem, atq; innocentiam noster spiraret affectus.* Vitalis er-
go supremus tuus halitus, ò Comes, factus est, cum ipsum in excellētissimę cō-
iugis mentem transfuderis: illa siquidem in ipsamet mortis acerbitate ad con-
templationem virtutum tuarum vocauit animum, nec decumanis doloris flu-
ctibus fracta inter iustissima tui desideria hausit halitum, tanti amoris ultimū
pignus, hausit virtutes. Adeò illi, adeò nobis; imò verò ipsimet virtuti duplici-
ter liberalis consuluisti, dū te vxori; illā virtuti, ne tantā tui clade ipsa repente
orbaretur relinquere cogitasti; securus virtutum tuarum iam in altero te placi-
de conquiescentium, ita eius affectus illam tui animi puritatem, atque innocē-
tiam indefinenter spirat, ut merito in nostri tui exemplar proponatur.

Iam verò, nec minus cecidit vtiliter, quod sēcunda sterilitate, & prout Pa-
trem decebat patriæ, absque liberis Comes obierit; neque enim alius publici
patroni hæreditatem æquius adiisset, quam publica successio, & cui pro liberis
& amicis Respublica viuenti fuerat, morienti quoque hæreditario iure Respu-
blica succederet, ne quid publico iuri extortū in filios trāsmitteret. Vel ut di-
cam rectius, ne quis mortalium immortalis homini vitæ succederet, atque ideo
tanti Principis posthumæ gloriæ aliunde hæres, quam à terris peteretur. Licet
vestri consilij (felicitissimi Manes) id tantum fuisse arbitrer, ut Numini vestras
opes sacraretis, ò mentis sapientiam! Sic Excellentissimi Comitæ hæreditatem
capefijt mortalium Assertor, ne vllus decedenti propinquior crederetur, dum
sanguinis cōtemnit ordinē, & hæreditaria iura Christo donat. Fortunatē Co-
mes, qui Deū sortitus es hæredem tuā in pauperes liberalitate. Extāt certē in-
ter alia non morientis, sed æternum immortalis tuæ pietatis monumenta Mon-
fortij cœnobium tuis à fundamentis constructum expensis, quod merito ambi-
gam, an incolant Angeli, an Virgines, quæ sub Claræ patrocínio, tuoque clarif-
simæ omni sæcularium bonorum exutæ confinio cœlestem in terris amulantur
conuictum; ad hæc purissima virginittatis septa, quæ tuis ditescunt opibus, pe-
renni ætatis curriculo lectissimæ cōuolabunt foeminæ, & tuis tabulis hæredes
signatæ, tuā morte alentur. Præferebat optimo merito Centurioni Synagogam

Luc. 7.

Ambros.
serm. 89.
in dedica-
tione Basi-
lica.

Isai. 53. 8

Phil. Car-
pat. in c. 6
Cant.

olim apud Lucam ædificanti, quendam sui æui Comitem in Christi honorem basilicam construente, Ambrosius serm. *In dedicatione basilica*. his verbis Excellentiori nostro Comiti opportunissimis. Centurio ergo si iustificatus est propter opus fragile, vel terrenum; iustificandus plane est vir clarissimus, & providentissimus Comes noster propter opus tam perpetuum, vel celeste, qui Comes sicut est Centurione dignitate potior, ita & fide debet esse deuotior. Sapiens vir, & religiosus Comes, qui quantum in bello Imperatori militat, tantum & in pace militat Saluatori. Sapiens inquam, qui sicut Comes Imperatoris est, ita & Comes Christi esse desiderat. Nam bene utique, & religiose agendo dignitatem suam cupit esse perpetuam. Sedenim, Excellentissime Comes, liceat mihi amplius aliquid, & illustrius de te dicere, ac pulcherrimam tuam mortem Æterni filij morti haud dissimilem affirmare; de hac siquidem prophetico ore Isaias. *Generationem eius quis enarrabit; quia abscissus est de terrâ uiuentium*: ac si diceret: quis numerosam, atque pulcherrimam filiorum sobolem, quam cælo Christi mors peperit, enumerare valeat? Planè quasi purissimus ipsius sanguis cælestis roris vice terræ fuerit, quo illa feliciter irrigua fecundo partu Sanctorum flores, signatè verò sacrarum virginum candida lilia expromperit: Inde namque factum est (inquit Carpathiorum Antistes Philo) ut in hortis olentissimis mentium humanarum per uniuersum terrarum orbem Christiana fide, & charitate flagrantium passeretur ipse Deus; ex hisque candidissima liliorum odoramenta, acserta Apostolorum, Prophetarum, ac Martyrum, & omnium beatorum, ad caelestem thalamum adolendum legeret. Anne, & hoc asseram, gloriosissime Princeps, egregiam pietatem, ac liberalitatem tuam, eâ Numinis mercede donatam, ut hanc Christi sanguinis fecunditatem aliquà imitatione adumbrares, dum ex tuo obitu, in tuarum opum campis venustissima hæc lilia vernantia pullulant, quæ virtutum omnium sua uolentia orbem perfundunt.

Sed iam, Comes Excellētissime, necessaria ratione sistimus; nam siue te sequentes cæli tantum spatia intuemur, siue in lacrymarum pelago, si à litore discedat visio, mare cælo unit. Quidquid ex te amauimus, manet, mæsimumque est in æternitate rerum, famâ temporum; te posterorum liuore carens admiratio venerabitur, Nos ne desidiôsâ breuitatis dulcedine tua facta traducamus in tutelam immortalitatis proiecta silentio amabimus, & te uiuentem, & immortalem laborum nostrorum patronum nacti, non modo tuti, atque securi, sed noti etiam, & clari erimus.

Ad Lectorem.

V M mundi istius non tam ætatis, quam flagitiorum pondere depressi ingra-
uesceter senio, vniuersa in pæius retro collabi, & per præceps ruere dolemus
rem literariam, potissimum verò, quæ ad sacrorum librorum interpreta-
tionem facit, ab hac perditionis massa exemptam. Ecclesiæ Orthodoxæ non
possumus non gratulari, Christiane lector, quasi ad nostra tempora signatissi-
mè specte illustre hoc Isaia vaticinium: *Repleta est terra scientia Domini sicut*
aqua maris operientes. Vnde & acrem illum Aristarchi morsum aduersum præ-
sumptâ plurimum sapientiam: *Olim vix septem sapientes reperi, hodie vix toti*

Isai. 119.

Isaenat.

Seneca Pa

ter lib. 1.

contron. 9.

Veget lib.

2. de remi

lit.

Chrysost.

in pæfat.

epist. ad Ro

man.

Nyssen. lib.

in Hexam.

Isaia. 43.

24.

Hieron.

dem rudes: meliorem iam in partem interpretari, & scripturientibus, potius quam ijs
Quibus est libido tacendi

liberalius possis ignoscere: illi siquidem candide sibi vsurpandum censent illud Senecæ Parris:
Cætera membra mea sunt, manus publica sunt. & ad maioris Catonis exemplum animosè se se elin-
gunt; de eo enim Vegetius lib. 2. de re milit. *Cato ille maior, cum & armis inuictus esset, & exerci-
tum saepe duxisset, plus se Reipubl. credidit pro futurum, si disciplinam militarem conferret in literas.*
Nam vnius ætatis sunt, quæ fortiter fiunt, quæ vero pro utilitate publica scribuntur, æterna sunt. Quo
quidem felici nostri sæculi siue more, siue errore, aut opportuno mediocriter scientibus (vt itadi-
xerim) priuilegio ducti, nec nò egregio in Paulum amore excitati, & assiduæ illius lectione erecti
hos in ipsius ad Philippenses epistolam commentarios exscribere & promere ausi sumus. Neque
eum nos (liceat homini in Paulum addictissimo Chrysostomi verbis uti) quæ scimus, si quæ scimus,
ab ingenij bonitate, aut acum, na scimus, sed quod nos illi viro impense affecti ab illius lectione num-
quam discedimus.

Animus potissimum fuit, Pauli mentem accuratius discutere, germanumque ipsius sensum siue
ex vulgati lectione, siue ex græco fonte eruere; cui rei dum sedulam operam nauare contendo,
vereor ne sapius arrogantem interpretem, quialiorum expositionibus non facile aquiescam;
agere videar: sed enim nisi me ipsum immaniter decipio, eam interpretandi legem æquissimam
semper existimaui, quæ actum agere, & quæ benè ab alijs dicta sunt, male repetere vetat, atque in
hoc scripturæ pelago ad nouos, sensus, qui tamen orthodoxe doctrinæ maximè conformes sunt in-
uestigandos ad niti permittit: Sane illi mihi interpretes non sunt, qui aliorum dictis perpetuo ad-
hærent, & sub bono pietatis & obseruantie in antiquiores prætextu nihil noui afferunt, nihil aggre-
diuntur, nihil tentant, sed bona fide omnia à prioribus mutuo accipiunt: Quare illis accommoda-
re placet quod de aère obseruauit Gregor. Nyssenus lib. in Exame r. nullam in rerum creatione
mentionem à Mose illius factam non secus ac si in rerum natura non esset, aut nihil ad mundi cõ-
turbationem conduceret, quod naturâ molli: ac facile cedenti prædictus res omnes in se suspicit, easdem-
que præsert: cum nec colorem proprium, nec figuram nec speciem habeat, sed alienis & coloribus, & si-
guris informetur: nam & lucis fulgore splendidus sit, & tenebrarum interuentu niger & obscurus, &
ad omnium rerum, quas suscipiet motum se accommodat, etenim nullo labore illis utrinque cedit, &
hinc, atque illine ut cumque moueantur ad earum magnitudinem circumciscus pone succedit: Nec eorū
interpretum, me quidem multo meliorum, quorum expositiones aliquando reieci, auctoritati, aut
iudicio derogasse crediderim, qui solidam eorū ac doctam mætē nouerim, à quorum genio ab-
sit, sublimiores se Alexandro habere, qui nefas existiment oppugnari, & verò, ne mihi quod meū
non est, arrogem, vt non nihil est, legisse, inquisiuisse, plus rectam iudicij normam atulisse, totum,
scopum collimasse, ita id fortunæ, non ingenij, aut doctrinæ sæpe tribuendum, vt in expositione
illius loci: *Non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, &c.* Quæ pulchrior ac potior huius epis-
tolæ portio est, accidisse mihi dilucide constat; eam siquidem à grauißimis subinde viris (inter
quos Petrum de Valentia summæ eruditionis, atque pietatis hominem & tam de re literalia quā
de me ipso optime meritum, qui in Heliodorum suo pte ingenio, & ipse inciderat, placet no mina-
re) probatam, fortuitæ Heliodori lectioni debere me fateor; vnde esto illa bona sit, & viris doctis
per placeat, non ideo Troiam me cepisse putem.

Iam vero, vt ad nostri sæculi gustum seiuos commentarios fastidientis calamum etiam tempe-
rare, literali expositioni, adnotationes ad formandos mores aptas & eo ordine vberes, vt concio-
nibus per totum ferme annum conficiendis possent conducere intertexui; in quibus vt subtilio-
ra acumina assequi non valui; ita fucos parū firmos, & nothas, ac degenerates scripturæ exposi-
tiones quæ meis cogitatibus deferuirent, orbi obtrudere nolui; ne mihi forsan diuinus Spiritus ore
gemebundo obijceret. *Seruire me fecisti in iniquitatibus tuis:* Et quidem, quamuis vnitantum sint
subiectæ titulo, nolim lōgiore videri, cum earum suppellex eidem instituto, in diuersis cōtioni-
bus sapius de more ingetendo tractandō & promouendo conueniat. Hæc de re Lector optime, ha-
bui, quæ te monerem; in stylo tu videris, siue sponte, siue necessitate adactum Hieronymi me vesti-
gijs instituisse ad Damascum dicentis: *Mibi sufficit, sic loqui: vt intelligar.* Cætera benignè accipe,
& multa quæ peccauimus corrige, aut dimitte. V A L E.

INDEX ADNOTATIONVM, QVÆ HOC PRIORI TOMO CONTINENTVR.

CAPVT PRIMVM.

VERSVS I.

*Paulus & Timotheus serui Iesu Christi
omnibus sanctis in Christo Iesu,
qui sunt Philippis cum Episcopis,
& Diaconibus.*

Adnot. 1. Eam magnorum virorum indolem esse, vt quo superiores sunt, eò summissius segerant, fol. 11. col. 2.

Adnot. 2. Arcetissimis charitatis vinculis Paulum Deique seruos ipsi ancillari, fol. 17. col. 2.

Adnot. 3. Christi seruos peculiaria ipsi humilitatis obsequia exhibere, fol. 20. col. 2.

Adnot. 4. Eam esse seruorum Christi conditionem, vt soluti, & in libertatem vindicati sint, fol. 22. col. 2.

Adnotat. 5. Eximiam dignitatem, serui Dei nomen præ se ferre, fol. 28. col. 1.

Adnotat. 6. Maximam ex Christi seruitute percipi lætitiā, fol. 30. col. 1.

VERSVS II.

*Gratia vobis, & Pax à Deo Patre
nostro, & domino Iesu Christo.*

Adnotat. 1. Deum Patrem, Patrem etiam nostrum appellari, quod ipse Iesu Christi Pater, nos fratres, si tamen germani simus fol. 46. col. 1.

Adnotat. 2. Deum, Patrem nostrum appellari, quod eius natura bona, & ad benefaciendum prona sit, fol. 49. col. 1.

VERSVS III.

Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri.

Adnotat. 1. Dei cultum sanctissimum, ac castissimum esse, eumque solum iue dicere, *Deus meus*, qui graui culpe obnoxius non est, fol. 56. col. 1.

Adnotat. 2. Hunc fidelis serui affectum esse, vt Dei beneficia omnibus communiter collata, sibi vni præstita reputet, fol. 61. col. 1.

Adnotat. 3. Non minus charam Deo vnius animam, quam vniuersorū esse, fol. 64. 1.

Adnotat. 4. Tunc verè à iustis dici, *Deus meus*, cum ipsam vnicæ, & toto affectu diligant, fol. 65. col. 2.

VERSVS IIII.

*Semper incunctis orationibus meis pro
omnibus vobis cum gaudio de pre-
cationem faciens.*

VERSVS V.

*Super communicatione vestra in E-
uangelio Christi à prima die vs-
que nunc.*

VERSVS VI.

*Confidens hoc ipsum, quia qui cepit in
vobis opus bonum perficiet, vsque
in diem Christus Iesu.*

Adnotat. 1. Indubitato ex hoc loco elici bonorum operum initium non ex nobis, sed ex Deo esse, fol. 73. col. 2.

Adnotat. 2. Alia scripturæ, & Patrum testimonia, pro excitante gratia, fol. 75. col. 2.

Adnotat. 3. Ita Deum perseverantiæ auctorem, & largitorem esse, vt ad eam indefinenter urgeat, fol. 80. col. 1.

Adnotat. 4. Maturum à suis, virtutis fructum Deum exigere, eoque modo nos tractare, vt à nobis tractatur, fo. 86. col. 1.

VERSVS VII.

*Sicut est mihi iustum sentire pro om-
nibus vobis, eo quod habeam vos
in corde, & in vinculis meis, & in*

defensione, & confirmatione Evangelij socios gaudij mei omnes vos esse.

Adnotat. 1. Tribulationes egregium Dei donum esse, quod iustos in officio continent, & peccandi licentiam intercludant, fol. 96. col. 1.

Adnotat. 2. Nihil honorificentius, aut illustrius esse, quam pro Christo tribulationes & dura quæque perferre, fol. 99. col. 2.

Adnot. 3. Animis Christi amore flagrantibus nihil esse suavius, quam tribulationes pro ipso perferre, fol. 104. col. 1.

VERSUS VIII.

Testis enim mihi est Deus quomodo cupiam omnes vos in visceribus Iesu Christi.

Adnotat. 1. Creaturas non nisi in Deo, aut propter Deum diligendas, fol. 110. col. 2.

Adnot. 2. Benevolentiam non in unum tantummodo, sed in omnes æquæ difundendam, fol. 115. col. 2.

Adnotat. 3. Principem, & Prælatum non in unum, aut alterum esse sibi subditis beneficium esse debere, fol. 118. col. 1.

VERSUS IX.

Et hoc oro, ut charitas vestra magis abundet in scientia, & in omni sensu.

Adnotat. 1. Parentes magis sollicitos de spirituali filiorum profectu, quam de externis bonis esse oportere, fol. 125. col. 2.

Adnotat. 2. Charitatem in Deum indefinenter crescere debere, fol. 129. col. 1.

Adnotat. 3. Christianam disciplinam, tum scientiæ, tum sanctitatis consistere, fol. 133. col. 2.

Adnotat. 4. De scientiâ Charitati necessaria, fol. 136. col. 1.

Anotat. 5. De charitate scientiæ necessaria, fol. 139. col. 2.

Adnotat. 6. Scientiam, non alia, quam bonorum operum mensura esse dimetiendum, fol. 144. col. 1.

Scientiam siue Charitate noxiam, & quæ dolorem, & afflictionem afferat esse.

VERSUS X.

Ut probeatis potiora, sitis sinceri, & sine offensa in diem Christi.

Adnot. 1. Præstantius, imo unicum, ac singulare hominis bonum virtutem esse, fol. 153. col. 1.

Adnot. 2. Christi discipulis, nec minimam viri labem in esse debere, fol. 157. col. 2.

Adnotat. 3. Proprium sponfarum Christi,

siue animarum intime Deum, amantium esse minimas peccati maculas fugere, fol. 162. col. 1.

Adnotat. 4. Peculiare sapientiæ opus esse minimam quæque peccata deuitare ne ab illis ad grauiora deueniatur, fol. 167. col. 2.

Adnot. 5. Eam peccati naturam esse, ut continuo, & insensibiliter crescat, eadem finceri manifestat, fol. 174. col. 1.

Adnot. 6. Siue superiorum appendix, ut eorum doctrina in religionum conseruatione, & euerfione locum etiam habeat, fol. 177. col. 2.

Adnotat. 7. Proprium iusti, ac finceri hominis esse rectos sermones loqui, fol. 180. col. 2.

Adnot. 8. Iudicii diem aptissima ratione diem Christi appellari, quod in illa cumulatifima suis præmia sit collaturus, fol. 185. col. 2.

Adnot. 9. Iudicii diem Christi à Paulo appellari, quod in ipso omnia ad Christi iudicis nutum, nulla in priorum habita ratione per agenda sint, fol. 192. col. 2.

VERSUS XI.

Repleti fructu iustitiæ per Iesum Christum in gloriam, & laudem Dei.

Adnot. 1. Non unius, aut alterius, sed omnium virtutum studium à Christi alleclis exigi, fol. 201.

Adnot. 2. Iustitiæ actiones, fructus esse honoris, & honestatis; peccata vero, ac res seculi non fructus, sed mortua opera esse, fol. 207.

Adnot. 3. Nullum in nobis iustitiæ fructum à nobis, nisi per Christi gratiam esse posse, fol. 217. col. 2.

Adnotat. 4. Unum nobis scopum Dei gloriam in omnibus operibus præfigendum, fol. 221. col. 2.

Anotatio. 5. Iustitiæ opera ad gloriam Dei credere, iustos diuinitatis, siue Dei interpretes esse, fol. 226. col. 1.

VERSUS XII.

Scire autem volo vos fratres, quoniâ, quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Evangelij. fol. 231. col. 1.

Adnot. 1. Ecclesiam persecutionibus crescere, fol. 232. col. 1.

VERSUS XIII.

Ita, ut vincula mea manifesta fierent in Christo in omni Prætorio, & in cæteris omnibus.

Adnot. 1. Quanta libertate, & fortitudine rationem Fidei coram Nerone Paulus reddiderit, fol. 236. col. 2.

Adnot. 2. Aulicifrum ad rem Christianæ perfectionis non satis idoneum fuisse, fol. 240. col. 1.

Adnot. 3. Malum Principis exemplum effi-

cacissimo adnocendum subditis esse, fol. 249. col. 2.

Adnot. 4. Sæpius Principibus suos familiares impedimento esse, quò minus Deo obtemperant, suoque munere recte fungantur, fol. 258. col. 1.

Adnot. 5. Iudicium in reos non nisi mature, & magna cùctatione ferendū, f. 262. c. 2.

Adnot. 6. Principes per se ipsos regni gubernationi, & negotiorum expeditioni interesse debere, fol. 268. col. 1.

Adnot. 7. Principes, & Magistratus sæculares spirituali iurisdictioni nullatenus immiscendos, sed quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ Dei, Deo ab illis reddenda esse, fol. 271. col. 1.

VERSVS XIII.

Et plures è fratribus in Domino confidentes vinculis meis abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui.

Adnot. 1. Nihil efficacius Christi fidem, virtutemque suadere, quam labores pro ipsa toleratos, fol. 275. col. 1.

Adnot. 2. Bonitatem causæ, Religionis, & virtutis id exigens, ut summa libertate, ac erecto animo de ea agatur, fol. 280. col. 2.

VERSVS XV.

Quidam quidem & propter invidiam, & contentionem, quidam autem & propter bonam voluntatem Christum prædicant.

VERSVS XVI.

Quidam ex charitate scientes quoniã in defensione Euãgelij positus sum.

VERSVS XVII.

Quidam autem ex contentione Christum annunciant, non sincere, existimantes pressurã se suscitare vinculis meis.

Adnot. 1. Quam sit ferale, quamque ab hominis conditione abhorreat invidiæ flagitiū, fol. 287. col. 1.

Adnot. 2. Invidum, sævissimum sui met tectorem, & carnificem esse, fol. 293. col. 2.

Adnot. 3. Pauli in obiurgando moderatio, & comitas, invidiorum maligna concordia, malignius acumen, fol. 296. col. 1.

VERSVS XVIII.

Quid enim? Dū omnimodo, siue per

occasionem, siue per veritatem, Christus annuncietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.

VERSVS XIX.

Scio enim, quia hoc mihi proveniet ad salutem per vestram orationem, & subministracionem Spiritus Iesu Christi.

VERSVS XX.

Secundū expectationem, & spem meam. Quia in nullo confundar, sed in omni fiducia, sicut semper, & nunc magnificabitur Christus in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem.

Adnot. 1. Tunc Deum potissimum ad opem nobis ferendam præsto esse, cum omnia humana vniq; deficiūt auxilia, f. 306. c. 2.

VERSVS XXI.

Mihi vivere Christus est, & mori lucrū.

Adnot. 1. Pauli æquanimitas, & omnimoda cum Dei voluntate consensus expenditur, fol. 315. col. 1.

Adnot. 2. Christum apud eum vivere, qui sibi non vivit, fol. 319. col. 2.

Adnot. 3. Non aliter ad mortem obeundam apte quemquam censei dispositum, nisi cum in eius animo mundus aruit, & contemptui habetur, fol. 324. col. 1.

Adnot. 4. Optimum vitæ bonum mortem esse, fol. 329. col. 2.

Adnot. 5. Mortem maximum lucrum esse, quod peccata præcidat, & à peccandi periculo removeat, fol. 334. col. 1.

VERSVS XXII.

Quod si vivere in carne hic mihi fructus operis est, & quid eligam, ignoro.

Adnot. 1. Virtutem tribulationibus maturari, ac perfici, fol. 343. col. 1.

VERSVS XXIII.

Coarctor autem è duobus desiderium habes dissolui, & esse cum Christo multo magis melius.

VERSVS XXIV.

Permanere autem in carne necessarium propter vos.

Adnot. 1. Mortem maximum lucrum esse, quod dissolui, & esse cum Christo multo melius, fol. 355. col. 1.

Adn. 2. Potiora Prælati, atq; Principibus subditorum bona quam propria esse, debere, fol. 359. col. 1.

VERSUS XXV.

Et hoc confidens scio, quia manebo, & permanebo omnibus vobis, ad profectum vestrum, & gaudium Fidei.

VERSUS XXVI.

Vt gratulatio vestra abundet in Christo Iesu, in me per meum aduentum iterum ad vos.

VERSUS XXVII.

Tantum dignè Euangelio Christi conuersamini, ut siue cum venero, & video vos, siue absens audiam de vobis, quia statis in uno spiritu, unanimes, collaborantes Fidei Euangelij.

Adnotat. 1. Quam arcta fidelium concordia esse debeat, fol. 371. col. 2.

Adnotat. 2. Propriam, ac peculiarem Christianæ disciplinæ defensionem ex mutua charitate desumi, fol. 375. col. 2.

VERSUS XXVIII.

Et in nullo terreamine ab aduersarijs, quæ illis est causa perditionis, vobis autem salutis, & hoc à Deo.

Adnotat. 1. Tentationibus, & difficultatibus, quæ sese in virtute offerunt, non segniter, sed magna alacritate, & impetu repugnandum, fol. 381. col. 1.

Adnotat. 2. Eos, qui Dei seruos affligunt, sibi met ipsis interitum asserere, fol. 386. col. 2.

VERSUS XXIX.

Quia vobis donatum est pro Christo non solum ut in eum creatis, sed ut etiam pro illo patiamini.

VERSUS XXX.

Idem certamen habentes, quale & vidistis in me, & nunc audistis de me.

Adnotat. 1. Augustissimum, ac pæne diuinum esse tribulationes pro Christo patri, fol. 364. col. 1.

Adnotat. 2. Egregium doctorem tribulationem esse, quæ hominem officij subadmoneat, & ad Deum manuducat, fol. 400. col. 1.

Adnotat. 3. Tribulationibus, egregios in virtute profectus fieri, fol. 403. col. 2.

CAPVT SECVNDVM.

VERSUS I.

Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solacium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis.

VERSUS II.

Implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eadem charitatem habentes unanimes, id ipsum sentientes.

Adnotat. 1. Totius Christianæ disciplinæ summam in mutua dilectione censeret, fol. 413. col. 2.

Adnotat. 2. Non esse vitam vitalem, quæ in mutua amici benevolentia non conquiescit, fol. 422. col. 1.

Adnotat. 3. Proprium diuini spiritus munus esse pacis nexu fideles inuicem copulare, fol. 426. col. 1.

Adnotat. 4. Nulla alia ratione, quam quod homo quis sit, mutua illum dilectioni debere operam dare, fol. 430. col. 2.

VERSUS III.

Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi inuicem arbitantes.

Adnotat. 1. Nihil per gloriæ cupiditatem esse faciendum, fol. 444. col. 2.

VERSUS IIII.

Non quæ sunt singuli considerantes, sed quæ aliorum.

Adnotat. 1. Non esse omnia proprijs emolumentis metienda; sed aliquando priuatam alterius; semper vero publicam vtilitatem esse præferendam, fol. 454. col. 2.

VERSUS V.

Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu.

Adnotat. 1. Christi domini humilitatem, nostræ vitæ normam multiplici de causa esse debere, fol. 463. col. 2.

VERSUS VI.

Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æquale Deo.

- Adn. 1. Afferitur forma Dei a sinistra Notatorum expositione, fol. 472. col. 2.
- Adnot. 2. Cur Paulus ad asserendam æqualitatem, & consubstantialitatem Filij Dei cū Patre, Formam Dei potius, quam naturam Dei, usurparit, fol. 474. col. 2.
- Adnot. 1. Minime de honoribus, & dignitatibus contendendum, imo hæc per humilitatem declinanda esse, fol. 481. col. 1.
- Adnot. 2. Nō esse considerandas proprias animi dotes, sed quæ aliorum, ut in humilitate superiores cæteros arbitremur, fol. 486. col. 2.
- Adnot. 3. Ex Paulimento, Christum, quamuis in Dei forma, & Patri per omnia æqualis esset, nō tamē existimasse, æqualem ipsius cum Patre in gloria confessum, externamque nōminis sui claritatem, rapinam, aut prædam, siue lucrum facile parabile sine sudore, aut labore sibi obtinendum fore, fol. 491. col. 1.
- Adnot. 4. Ad Christi exemplum; non debere nos arbitrari rapinam, rem scilicet facilem, & sine labore parabilem esse, caeleste regnum adipisci, fol. 499. col. 1.
- Adnot. 5. Ex Christi exemplo non nisi per merita, & labores ad munera & dignitates perueniendum esse, fol. 504. col. 2.
- Adnot. 6. Rectam administrandi munerū rationem felicemque successum a meritis, per quæ ad illa peruenitur, potissimum dependere, fol. 510. col. 2.
- VERSVS VII.**
- Sed semetipsum exinanivit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo.*
- Adnot. 1. Adstruitur præfata interpretatio ex quā simillimis scripturæ testimonijs, a fol. 526. col. 1.
- Adnot. 2. Filij Dei exinanitionem humanæ vacuitatis complementum fuisse, literalis, & moralis fol. 532. col. 1.
- Adnot. 3. Regiam laudem esse, & largè, & sine tributionis spe dona retribuere, fol. 538. col. 1.
- Adnot. 4. Ea de causa Dei Filium exinanitū, atque euacuatum, ut ad regium sponsæ suæ fastigium hominem promoueret, fol. 544. col. 2.
- Adnot. 5. Tanti esse hominis animam, ut homo Deum quodammodo valere videatur, fol. 549. col. 1.
- Adnot. 6. Dei Filium humanitate ad se hominum corda pertraxisse; perfectæque gubernationis esse, subditos vibanè, co-

- muter, & similem illis factum, pertrahere, fol. 553. col. 2.
- Adnot. 7. Christum Dominum eovsq̃ ab omni peccati labe fuisse expertem, ut etiam matrem, quæ ab originaria macula omnino esset in muneris, habere voluerit, fol. 561. col. 1.
- Adnot. 8. Expenduntur pro splendidissima Deiparæ conceptione, verba Psalm. 472. Fūdatur exultatione vniuersa terre mōs Sion, &c. fol. 573. col. 1.
- Adnot. 9. Christū in Eucharistia veri Principis, verique Dei specimen præbere, fol. 583. col. 2.
- Adnot. 2. Christum in Eucharistia in delicias nostras exinanitum, humani palati, & gustus, an videlicet purus, & optimus, an verò vitiatus, & corruptus sit, egregium indicem esse, fol. 595. col. 2.

VERSVS VIII.

Humiliauit semetipsum; factus obediens usque ad mortem; mortem autem Crucis.

- Adnot. 1. Variæ ex Patribus rationes, ob quas non aliam, quam Crucis mortem Christus Dominus subire voluerit, literalis, & moralis, fol. 618. col. 2.
- Adnot. 2. Solidiores Patrum rationes, cur Crucis mortem Christus Dominus subierit? literalis, & Moral. fol. 624. col. 1.
- Adnot. 3. Quam spontanea voluntate, quantalacritate, & gaudio, pro nobis Dominus Passionem, mortemque subierit, fol. 635. col. 2.
- Adnot. 4. Christum suffixum egregium nobis obedientiæ exemplar esse, dum summo Patri, & ad nutum, & ad vltimum vique vitæ spiritum obediuit, fol. 642. c. 2.
- Adnot. 5. Ideo Christum in Cruce mortem obire signatissime voluisse ut læthale chi rographum, quod erat cōtrarium nobis, Cruci suæ affigeret, atque inibi diuinæ Iustitiæ pro nostris peccatis, usque ad vltimum quadrantem satisfaceret, literalis & moral. fol. 648. col. 1.
- Adnot. 6. Christum Crucis suffixum scapulis suis peccatores obumbrare; eosque ab ira diuina indefinenter protegere, f. 657. col. 1.
- Adnot. 7. Christū Dominum, dum in Cruce pro nobis fidei iussor exstitit, stricto iurare à nobis exigere, crucem nostram perferre, dignosque ei poenitentiae fructus rependere; ne effusi Dominici sanguinis rei habeamur: fol. 663. col. 2.
- Adnot. 8. Christum ea etiam ratione Crucis

cis mortē obire voluisse, ut ad bona opera indefinenter exercenda; præcipue vero ab charitate in ipsum nullis terminis circumscribendam, nos prouocaret, fol. 671. col. 2.

VERSVS. IX.

*Propterea quod & Deus exaltauit illū,
& donauit illi nomen quod est super omne nomen.*

VERSVS X.

*Ut in nomine Iesu omne genua flectatur
caelestium, terrestrium, & infernorum*

VERSVS XI.

*Et omnis lingua confiteatur quia Dominus IESVS Christus in gloria
est Dei Patris.*

Adnot. 1. Opportuno, ac maturo tempore & corporis gloriam, & nominis sui claritatem Christum acceperit, fol. 711. col. 1.

Adnot. 2. Munera, & Dignitates, pro meritorum proportionem esse distribuenda, ut illustria illustribus, illustriora, ac splendidiora splendidioribus, & illustrioribus reddantur, fol. 716. col. 2.

Adnot. 3. Crucem diuinitatis Christi indicem fuisse, 721. col. 2.

Adnot. 4. Peculiaris diuinæ naturæ manifestatio, & splendor, quem Christo crux peperit, 727. col. 1.

Adnot. 5. Christum Augustissimo Corpo & sanguinis sui Sacramento mundum subiugasse gloriosumque de humanis animis retulisse triumphum, 734. col. 1.

Adnot. 6. Debitam humilitatis retributionem, gloriam & exaltationem esse, 747. col. 1.

Adnot. 7. Christum Iesum, viam Saluatoris Dei, siue diuinæ bonitatis imaginem esse, 752. col. 2.

Adnot. 8. Opportunè in nomine IESV omne genuflecti, quod ut nomen salutis, ita & maiestatis appellatio sit, 758. col. 2.

Adnot. 9. De nomine IESV Religioni Societatis indito, 763. col. 1.

INDEX RERVM, QVÆ AD CONCIONES PER TOTVM ANNVM CON- FICIENDAS NON IMPOR- tunè deferuire possunt.

AD CONCIONES DE TEMPORE.

Dominica prima Aduentus.

1

ONCIONI vbertim con-
ficiendæ deferuiet adnotatio
9. vers. 10. cap. 1. fol. 192. col.
2. vbi sub titulo: *Iudicij diem,*
id est, diem Christi à Paulo ap-
pellari, quòd in ipso omnia ad Christi nu-
tum, nulla impiorum habitâ ratione, pera-
genda sint: omnes extremi iudicij circumstan-
tia peniculus expenduntur.

2

Præterea ex adnotatione 8. quæ præfata
adnotationi nonæ immediatè præcedit; il-
lud huic instituto nō erit importunum, tam
proprium diuini ingenij benefacere, ac mi-
sereri, tam alienum verò supplicia inferre, ef-
fe, vt hac signatè de causa iudicij dies à Paulo
dies Christi, in quo ipse hilaris, & gaudens
ad præmia distribuenda, velut ad nuptias ad-
ueniat, appelletur. Vide fol. 185. à num. 1. vs-
que ad 18. Addendum verò ex num. 18. fol.
191. adeò obstinaram peccatorum impieta-
tem esse, vt indulgentissimum Dominum ad
pœnas de ipsis sumendas cogat, & pietati ip-
sius vim inferre videatur.

3

Quàm lento gradu Dominus ad punien-
dum veniat, cap. 1. vers. 13. adnot. 5. à num. 1
vsque ad 9. fol. 262. col. 2.

4

Potentiam Dei non in supplicijs inferen-
dis, sed in benignitate, & bonitate censerî, ca-
pit. 2. vers. 9. adnot. 7. num. 3. fol. 753.

De Læctione Euan- gelica.

5

ET in terris presura gentium, &c. Aref-
centibus hominibus præ timore, &
expectatione, &c. Quid id fuerit, nisi mala
mentis iudicium, quæ exire de corpore ob
supplicium timorem trepidat, cap. 1. vers. 23.
num. 7. fol. 351. col. 1.

6

Respicite, & leuate capita vestra. Quan-
do: Cum mundus deficit, & fundit⁹ corrui-
t: Ita quidem: eo enim ipso quòd deficiat, nec
illum ad manum habeas vt opem ferat, diui-
num tibi auxilium è vestigio aderit, cap. 1.
versu 19. adnot. vnica, folio 306. col. 2.

7

Scitis quoniam prope est æstas Opportu-
nè Regnum cœlorum æstati comparatur,
quòd ad ipsum per laborum hyemem deue-
niendum sit, cap. 2. vers. 9. adnot. 1. tota, præ-
sertim à num. 4. fol. 713.

Dominica secunda Ad- uentus.

1

CV M audisset Ioannes in vinculis ope-
ra Christi. Non est dubium, quin an-
tea Ioannes audierit, & viderit opera Chi-
sti, sed notanter id ad nostram institutionem
dicitur, vt ostendatur, quàm egregius doctor,

atque pædagogus tribulatio sit, quæ hominem ad Deum manu ducat, cap. 1. vers. 29. adnot. 2. totâ, fol. 400. signatè verò aures ex tribulatione arrigi, & aperiri dicitur, num. 6. fol. 402. col. 2. Quare felicior multò hac de causa Ioannes in vinculis, quàm Herodes in regio throno, num. 5. fol. 401. quippè Christo Hierosolymis euangelizante, & quæsitilimis signis eam regionem illustrante, vix ad Herodis notitiam eius fama peruenit, folio 235. num. 4. Deinde vt appareat, quàm angustum, ac penè diuinum sit tribulationes pro Christo pati, eodem vers. adnot. 1. fol. 394. necnon vers. 7. adnot. 2. totâ, fol. 99.

In vinculis. Scilicet hoc vnum magni Baptistæ laudibus deerat, vt duris catenis religaretur, quibus egregia eius virtus ad maturitatem, & perfectionem perueniret, cap. 1. vers. 22. adnot. vnic. fol. 343.

In vinculis. Opportunè Chrysostom. homil. 1. de Ioseph. *Gaude patientia, & exulta, quia ubique secura es. & ubique illas; si tentaris, proficis, si humiliaris, erigis: si pugnas, vincis, si occideris, coronaberis: in seruitute libera, in periculo tuta, in custodia lata.* Ergo in vinculis magis absolutus Ioannes, quàm Herodes; quippè Deitumor absolutus, sæculi libertas ligat, cap. 1. vers. 1. adnot. 4. præcipuè à num. 8. fol. 22. & magis hilaris adnot. 6. fol. 30.

Cur Ioannem in matris vtero exultantem, non verò in vinculis afflictum Christus inuiserit, cap. 1. vers. 7. adnot. 1. num. 10. fol. 98. col. 1. & totâ adnot.

Misit duos ex discipulis suis. Parentis filiorum amantis, & optimi Prælati, ac Principis, necnon egregij Doctoris specimen Ioannes edit: etenim vt bonus parens magis de spiritali filiorum profectu, quàm de externis bonis sollicitus est, cap. 1. vers. 9. adnotation. 1. totâ, folio 125. Vt bonus Princeps suorum potius, quàm sua curat, cap. 1. vers. 23. adnotat. 2. fol. 359. imò verò vt ipse instruat, non refugit, ne apud alios ipse ignorare, & delipere videatur, num. 14. fol. 366. eo. 2. Vt egregius Doctor in ijs, quæ ad se spectant, percussus silet, in ijs verò rebus, quæ ad Deum attinent, animose loquitur, cap. 1. versu 13. adnotatione 1. præsertim numero 8. folio 239.

Tu es qui venturus es, an alium spectamus? Vide an hæc modò etiam opportunè dici possint? cum nostri sæculi homines honorum, deliciarum, & pecuniarum auarissimi, à Christo, qui pauper, humilis, ærumnis, & doloribus obnoxius aduenit, tam longè eant? cap. 2. versu 5. adnotat. 1. præsertim num. 9. *Filij hominum usqueque*

gravi corde fol. 468.

Renunciate Ioanni, quæ audistis, & vidistis: cæci vident: claudi ambulant, &c. Ac si diceret: en Messias, hoc est Saluatoris Dei characterem, & signa, benefacere, cap. 1. vers. 2. adnotat. 2. folio 49. & cap. 2. versu 11. adnotation. 7. folio 752. columna 2.

Cæci vident, claudi ambulant. Signatè visui ambulationem attextuit; neque enim sufficit scientia, nisi succedat charitas, & bona opera cognitionem comitentur, cap. 1. versu 9. totâ adnotation. 3. folio 133. & adnotat. 5. folio 139 & adnotat. 6. fol. 144. Imò verò nisi bonorum operum gressus oculorum visum sequantur, noxia est cognitio & quæ dolorem, & afflictionem afferat, adnotation. 7. folio 148. præsertim numero 5.

Et beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me. Hoc est, in Passione, & ignominia meæ Crucis, quòd hinc potissimum Dei bonitas, & maiestas patefiat, cap. 2. vers. 11. adnot. 4. totâ, fol. 730. præsertim numero 9.

Quid existis in desertum videre? Vt Ioanni, id est, Paranympo diuinorum sponsalium valeas occurrere, opus est à te ipso exire, cap. 1. versu 2. adnotat. 2. folio 319. numero 6.

Arundinem vento agitatam? Quæ hæc Ioannis laus fuerit? Maxima quidem, quòd nec mortis metu, nec blandâ Regij fauoris aura tantisper fuerit inflexus, quominus aduersus eius vitia firmus, ac constans steterit, vbi, & Regum gratia, ventus, & inane appellatur, de quo cap. 1. vers. 11. adnotat. 2. num. 20. fol. 216. & concionatoris munus, atque obligatio innuitur, cap. 1. vers. 13. adnot. 1. num. 5. fol. 238.

Nonne qui mollibus vestiuntur, in domibus Regum sunt? En aulicorum formâ Christi disciplinæ maximè repugnantem, cap. 1. vers. 13. adnot. 2. num. 9. fol. 243.

Dominica tertia Adventus.

Miserunt Iudæi ab Hierosolymis Sacerdotes, & Levitas ad Ioannem in deserto, &c.

SI veræ sapientiæ, meræq; insipientiæ imagines videre velis depictas, nullus opi

nor viuacior penicillus, quàm huius Euàgeli clausula; quæ enim magis insignis stultitia, quàm medium habere Saluatorem, æternum scilicet Lumen, nam vt inibi Ioannes: *Medius vestrum stetit, quem vos nescitis*; atque eo prætermisso legatos mittere ad Ioannem in deserto, vt ad horam exultarent in lumine eius: est & hæc hominum stultitia, Deum, & æterna bona, quæ in nobis, & prope nos sunt, derelinquere, & fastidire; pro temporalibus verbò, & caducis, quæ ventus, & inane sunt, trans mare currere, cap. 1. vers. 11. adnotat. primâ, totâ, præsertim à numero 9. folio 204.

2 *Vt interrogarent eum: tu quis es?* Consurgit autem hinc egregia Ioannis laus, dū eum se moribus, & vitâ exhibuit, quâ Dei imaginem, & lineamenta præferre videretur. Et verò hæc fusti hominis conditio esse debet, vt Deum vitæ probitate interpretetur, atque explicet, vide cap. 1. vers. 11. adnot. 5. num. 4. & sequent. fol. 226.

3 *Et confessus est, & non negauit.* En veræ sapientiæ imaginem: firmiter Ioannem stare, nec à vero virtutis tramite quacumque temporalium bonorum spe, siue pollicitatione ei facta dimoueri; quippè exiguus totus terrarum orbis est pro vnius animæ dispendio, cap. 1. vers. 10. adnot. 1. à num. 11. fol. 156. & sequentib. & cap. 2. vers. 7. adnotat. 5. folio 549.

4 *Confessus est, & non negauit, & confessus est, &c.* Quid opus fuerit rem iterum, atque iterum quaquauersus obtestari? Non ne otiosum id dixeris? Minimè: imò verò opportunissimum; quòd peccato allicienti magno impetu, & vi repugnandum est, nec bellicandam tentationem, sed retundendam, cap. 1. vers. 28. adnot. 1. totâ, fol. 381.

5 *Confessus est, & non negauit.* Firmiter in humilitate posuit vestigia, ne in lubrico positus laberentur, cap. 2. vers. 5. adnot. 1. à num. 13. fol. 470.

6 *Quia non sum ego Christus.* Pulchrè Bernardus serm. 3. de verb. Isaïæ. *Ipse de se loquatur, amicus, inquit, sponsi stat, & gaudet propter vocem sponsi: stat ergo Ioannes, nec enim arundo est vento agitata: stat quia amicus est: verè amicus sponsi, qui procedentis de thalamo suo non emulatur gloriam, sed parat viam, sed prædicat gratiam.* Ac si dicat: quia amicus est, non quæ sua sunt quærit, sed quæ Iesu Christi, cap. 2. vers. 4. in comment. fol. 451. & adnot. 1. fol. 454. vsq; ad numer. 6. Subdit Bernard. *Lucet ergo Ioannes tanto utique clariùs, quanto amplius feruet.* Nimirum, vt ipse non quæ sua sunt quærit, sed quæ Iesu Christi: ita Christus

Dominus non quæ sua erant, sed quæ Ioannis, quærebat, & curabat, vide ibi num. 6. fol. 457.

7 *Quia non sum ego Christus.* Rursus ibi Bernard. *Ille erat lucerna ardens, & lucens, & voluerunt Iudæi ad horam exultare in lumine eius, sed non ipse.* Quia videlicet hæc inanis gloriæ natura est, vt ad instar pun- & i sit, cap. 2. vers. 3. in expositione literali, & morali, num. 15. & 16. fol. 441. Vel aliter: voluerunt Iudæi ad horam exultare, sed non ipse: quippè munus immerenti, & abique Dei nutu collatum ruinæ potiùs, quàm exaltationis occasio est, cap. 2. vers. 6. adnot. 6. num. 9. fol. 513. col. 2.

8 *Quid ergo? Elias es tu?* Opportunè modò: Sanè dum apud vos Elias erat, ludibrio, & contemptui habebatur, nunc illum, vt quid diuinum suspicitis. Vide inuidiæ ingenium, quæ viuos insectatur, defunctos laudibus prosequitur, non tam vt illis honorem tribuat, quàm vt præsentis contumeliâ afficiat, cap. 1. vers. 15. adnot. 1. num. 14. fol. 292.

9 *Quid ergo, Elias es tu? Respondit, non.* Cur inquit Ioannes Eliam se non esse, cum expressè dixerit Dominus: *Ioannes ipse est Elias?* It omnino indubitatum vtrumque verum esse, sed Ioannis voces ad humilitatem; Christi verò verba ad charitatem spectant: etenim id charitatis, id humilitatis munus est, vt quoad veritatis fines extendi possunt, illa proximum, eiusque dotes extollat, hæc tùm cui insit deprimat, atque dimittat, & verò, vt inibi inquit Bernard. *Lucet ergo Ioannes tanto verius, quanto minus appetit lucere:* est enim hæc vna virtutis lex, vt non aliter luceat, nisi ad instar syderum celestetur, & abscondatur, cap. 2. vers. 8. adnot. 1. totâ, præsertim num. 3. fol. 445.

10 *Propheta es tu?* Vide iam stultitiæ imaginem suis coloribus depictam: errabant illi, & vehementer eniabant, dum in Ioannis lumine ad horam exultare volebant; reiecit illos semel atque iterum à se Ioannes, illi pertinacius inhærent, quasi errorem suum ament, eoque gaudeant. Nec aliter sæculi amatores, quos licet peccati falsitas, & inanitas de errore, & stultitia eorum sæpiùs admoneant. ipsi tamen dolos è manibus elabi non patiuntur, sed ipsos mordicis retinent, vide cap. 1. vers. 11. à num. 15. fol. 214. sed opportunius 2. tom. cap. 3.

11 *Respondit, non.* Qui possit hære cum veritate hæc responsio, cum Christus Ioannem Prophetam, & plus quàm Prophetam esse dixerit: Quia videlicet Iudæi de Propheta illo magno, & eximio ipsis singillatim, & antonomastice promisso interrogabant, vt pa-

totel Graeca dictione, in qua voca, *Prophe-*
ta, praemittitur articulus, qui hunc sensum
 manifeste aperit eo modo, quo Hispanè di-
 ceremus: *Esas el Profeta*? Et quidem licet
 Ioannes, *Propheta*, eximiusque *Propheta* ef-
 fet, merito hanc appellationem declinavit,
 nec tantisper se super se efferret, quippe hæc
 potissima ruina: caussa ille solet, quod quis
 ad ea quæ maiora se sunt, adnatur, vide cap.
 11. vers. 6. adnot. 1. num. 3. fol. 511. & num.
 14. fol. 517.

12 *Ego vox clamantis*. Quare non dixit: vox
 clamans, aut ego clamans. Pulchre Paronym
 phi mundus, quod gerebat, exposuit, ne sibi,
 sed Christo, cuius legationeungebatur, ani-
 mas desponderet, cap. 1. vers. 11. adnot. 4. nu.
 6. fol. 224.

13 Vel ideo, *Vox clamantis*, quod neque qui
 plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui
 incrementum dat Deus, eodem cap. & vers.
 adnot. 3. num. 2. fol. 218.

14 *Vox clamantis*. Non ne facilis responde-
 ret? Ego Ioannes filius Zachariæ: Minimè, nec
 enim tam ad propriam personam, quam ad
 minus quod gerebat, debuit aspicere; quip-
 pè Princeps, aut Prælati sui iuris non est,
 sed muneris sui seruus: ideo ex illo se ipsum
 diffinire, & dimitti debet, cap. 1. vers. 23. ad-
 not. 2. num. 4. fol. 30. col. 2.

15 *Ego vox clamantis in deserto*. Magna ve-
 ritatis vox, quæ grandi ore, & animo loqui-
 tur, nec aliquid erubescit, nisi abscondi, cap. 1.
 vers. 14. adnot. 2. num. 4. & sequentib. fol.
 281.

16 *Cur ergo baptizas*, &c. Vide quàm citò
 secularium hominum iudicium, & fauor er-
 ga aliquem vaietur, quem enim modò vt
 Deum venerabantur, ad nihil subinde aptum
 iam censent, cap. 1. vers. adnot. 2. num. 23. fol.
 249. col. 1.

17 *Medius vestrum stetit, quem vos nescitis*.
 Opportunè id ad Sacerdotes, & Leuitas di-
 ctum, quorum scientia absque charitate erat
 ideo vana, & inutilis, cap. 1. vers. 9. adnot. 5. à
 num. 1. fol. 139. col. 2.

18 *Cuius ego non sum dignus, vt soluam eius*
corrigiam calceamenti. Magna Ioannis hu-
 militas, cui egregia successit Christi retribu-
 tio, nam vt acutè Chrysost. homil. 38. *Ma-*
num quam calceamento dixit indignam, su-
per caput suum Christus attraxit. Vnde no-
 tanter illi eum baptizare recusanti dixit: *Sine*
me adimplere omnem iustitiam. Quam? Vi-
 delicet, vt dignam tuæ humilitati retributio-
 nem rependam, cap. 2. vers. 9. adnot. 6. num. 1.
 & sequentib. fol. 747. col. 1.

Dominica quarta Ad- uentus.

Anno quintodecimo, &c. Quid è tali-
 bus Principibus, & Pontificibus spe-
 ctares: ex his scilicet, qui vel tyrannide reg-
 num, vel auri, argentiq. vi sacerdotium adepti
 erant; quippe principatus, quem aut seditio
 extorsit, aut ambitio occupauit, ipsius iurij
 sui est perniciosus exemplo, & difficile est, vt
 bono peragantur exita, quæ malo sunt in-
 choata principio, cap. 2. vers. 6. adnot. 6. nu. 6.
 fol. 512. Ergo cum omnia in peius collabe-
 bantur, aduentus sui œconomiam opportu-
 nè Dei Filius disposuit, quia vbi humana de-
 ficiunt, diuina succurrunt, cap. 1. vers. 19. ad-
 not. 1. tota, præsertim num. 17. fol. 311.

Factum est verbum Domini super Ioan-
nem. Pende verba, non enim ait: dictum est
 verbum Domini; nec ait ad Ioannem, sed *fa-*
ctum super Ioannem, vt indicet, Dei verba
 in opera esse conuertenda, nec alia mentura,
 quàm egregiè factorum Dei cognitionem
 esse dimetiendam, cap. 1. vers. 9. adnot. 6. to-
 ta, signatè à num. 7. fol. 147.

Et venit in omnem regionem, &c. Em-
 phasim habet illa orationis structura: *Fa-*
ctum est verbum Domini, & venit. Ac si di-
 ceret: vix verbum audierat, cum statim exe-
 cutioni mandauit: tales seruos, ac ministros
 quærit Deus, cap. 2. vers. 8. adnot. 4. num. 8.
 fol. 646.

Prædicans Baptismum penitentia in
remissionem peccatorum. Non per Ioan-
 nis baptismum, sed per penitentiam remit-
 tebantur peccata; sed enim vt Ioannis bap-
 tismus dignitatem acciperet, penitentiam
 illi adiungere opus fuit, nec non vt peniten-
 tiæ necessitas commendaretur, quæ velut
 baptismus, ianua, & aditus ad vitam est; nam
 regnum cœlorum vim patitur, ac violenti ra-
 piunt illud, cap. 2. vers. 6. adnot. 4. à num. 9.
 fol. 503.

Parate viam Domini. Quam viam? Eam
 scilicet, quæ ad corda nostra, vt ibi inhabitet,
 Dominus aduenit: ergo fuit dicere, mundate
 mentes, & animos, quia magna, & spatiosa
 res est sapientia, & vacuo illi opus est, cap. 1.
 vers. 21. adnot. 2. num. 4. fol. 320.

Omnis vallis implebitur, & omnis mons,
& collis humiliabitur. Disce veram ad exal-
 tationem viam, humilitatem esse: caue su-
 perbiæ lapsum, & præcipitium, cap. 2. vers.
 11. adnot. 6. tota, fol. 747.

In vigilia Natiuitatis.

I *CV* M esset desponsata Mater Iesu Maria Ioseph. Cur Dominus de desponsata Virgine nasci voluit? præsertim cum inde ansam Iudæi arripuerint, ne Dei Filium crederent, multiscentes: *Non ne hic est filius Ioseph?* Quia nimirum dum ad bonam Matris existimationem id magis conducere videret, non quæ sua, sed quæ Matris erant, considerare voluit, cap. 2. vers. 6. adnotat. 2. num. 11. fol. 490. col. 2.

2 *Ioseph autem cum esset iustus.* Bene Clementiæ opus ad iustitiam refertur, quod Clementiæ vii, & legum rigorem temperare, iustitiæ etiam pars sit, cap. 1. vers. 15. adnot. 3. numer. 5. & 6. fol. 297. & plura tom. 2. ad vers. 27. cap. 2.

3 *Noluit occulte dimittere eam.* Egregium optimi Principis exemplar, qui ad instar medici non modo salutis, sed honestæ etiam ciuitatis curam agere debet, indidem ad fin. num. 6. fol. 298. col. 1.

4 *Hæc autem eo cogitante, ecce Angelus Domini in somnis apparuit ei, &c.* En Dei auxilium opportuno tempore succurrens, & desperatis rebus salutem, & vitam afferens, cap. 1. vers. 19. adnot. 1. tota, præsertim nu. 6. fol. 308. col. 2.

5 *Ioseph Fili David.* Opportunè qui de Clementia cogitabat, eo filij David cognomine ab Angelo appellatur; quippè David adeo miti, & pacato animo in hostes suos erat, ut vel ob oram clamidis à veste Saulis abscessu grauius doluerit, cap. 1. vers. 10. adnot. 3. nu. 6. fol. 163. & plura tom. 2. ca. 2. vers. 15. dum is filiorum Dei character esse asseritur, quod iniurias libenter condonent.

6 *Pariet autem Filium.* Accuratè locutione utitur Angelus; & alia quidem ab ea, qua Zachariæ dixit: *Vxor tua Elisabeth pariet tibi filium.* Luc. 1. 13. Quod Dei Filius non vni Matri, sed omnibus hominibus velut Sol, qui communis orbis Pater est, in lucem prodiret, cap. 1. vers. 8. adnot. 3. numer. 11. fol. 120. col. 2.

7 *Vocabis nomen eius Iesum.* Vide cap. 2. vers. 10. in comment. à num. 19. fol. 685. vsq; ad num. 26.

8 *Ipse enim saluum faciet populum suum, &c.* Quàm gloriosum Deo fuerit salutem mundo afferre, cap. 2. vers. 5. adnot. 4. fol. 727 & adnot. 8. fol. 756. col. 2.

In Natiuitate Domini.

A *pparuit benignitas, & humanitas Salvatoris nostri Dei.* Quid opus fuit ut ipsemet Dei Filius nostri causa ad terras descendere, cum præsertim pacis Euangelium, & peccatorum remissionem per Angelum, aut Archangelum nobis posset denuntiare? Multiplex huius rei ratio potest afferri: Prima, ut ægris hominibus opem melius afferret, nam eos Medicos maximè laudamus, non qui nos quidem suis ministris curandos egros committunt, sed qui pallium deponunt, interulamque succincti suis ipsi manibus ferrum accipiunt, vlcusque si sit opus, incidunt, &c. Ita Theodoret. cap. 2. vers. 7. adnot. 6. num. 2. fol. 554. col. 2. & inde Principes admoneret, ne omnia regni dignitatis munia alijs relinquant, sed per se ipsos regni administrationi incumbant, cap. 1. vers. 13. adnot. 6. tota, fol. 268.

2 *Secundò, ut dum Dei humanitas apparuit, pro Dei natura, & pulcherrima ipsius facie fidei iuberet; etenim cum ad Dei similitudinem homo fuisset formatus, atque hanc ille imaginem peccatorum sordibus obliterasset, Deus etiam quodammodo probro afficiebatur, dum eius forma pensitabatur ex imagine hominis, vide quæ habentur cap. 1. vers. 11. adnot. 5. num. 11. fol. 229. sed his adijunge ea quæ habes cap. 2. vers. 5. adnot. 1. num. 2. fol. 463. & sequentib.*

3 *Tertiam rationem sic reddit Augustinus. Ille quidem pretiosum sibi hominem pretij ipsius dignitate perdocuit, ut hinc quoque intelligamus, quàm grandes apud se æstimet Deus noster humanorum criminum causas, propter quas non Angelum, non Archangelum, sed Deum misit ad terras, cap. 2. vers. 7. adnotat. 5. tota, præcipuè numer. 5. fol. 551.*

De Lectione Evangelica.

E *Xijt edictum à Cesare Augusto.* Ex Luc. 2. Quanta firmitate nostræ salutis negotia à Deo peragantur, inde liquet, quod contrausus more omnes iuris solemnitates obseruari voluerit: ideo & Regis, & Præsidis nomina, & dies, & locus signatè appinguntur, cap. 2. vers. 7. adnot. 1. num. 5. ad finem, fol. 529.

Pannus eum inuoluit. Tancæ molis erat infan-
tē pannis inuoluere, ut id a sacro Scrip-
tore singillatim fuerit concriptum: Latet sa-
nè hic diuinum humanæ reconciliationis
mysterium; erant quippè hi mei panni; mea
videlicet paupertas, Adæ tunica pellicea,
pāni quibus ad sepulturam inuolutus eram.
His ergo cumprimū Dei Filius ad vitam
ingreditur, circumuoluitur, ut pulchrā com-
mutatione cum nobis factā, nostris ipse mi-
serijs indueretur, quod regiam Diuinitatis stol-
lam nobis impertiatur. Ambros. *Ille inuolu-
tus in pannis, ut mortis laqueis sis absolutus.*
cap. 2. vers. 7. adnot. 2. num. 2 ad finem, fol.
533 & sequentib. Vnde Angelus statim: *Hoc
erit vobis signum; inuenietis infantem pan-
nis inuolutum:* notanter, *vobis signū.* Quare
vobis solū, & non nobis? Quia vestrarum
miseriarum insignia, quas à vobis auferens si-
bi sumat, secum deferat.

Et reclinauit eum in præsepio. Ut animali
homini celestem cibum fastidienti, & qui
Deos hordeaceos elegerat, cap. 2. vers. 7. ad-
not. 10. num. 2. fol. 559 sese aptaret, eūque
bono dolo, cap. 2. vers. 11. adnot. 9. num. 18.
fol. 772. caperet: est siquidem Christus in
præsepio succinum palleas ad se attrahens, ca-
pit. 2. vers. 7. adnot. 6. num. 7. fol. 557. & 558.

*Euangelizo v. bis gaudium magnū, quod
erit omni populo, quia natus est vobis hodie
Saluator.* Preme eam locutionem: *Natus est
vobis,* & illam omni populo. Nimirum Chri-
stus non vni solū, aut alteri, sed omnibus
nascitur, ut non huic, aut illi additus, sed om-
nibus opem ferat, ut dona sua conferat, cap. 1.
vers. 8. adnot. 3. num. 11. fol. 120. col. 2.

*Hoc erit vobis signum; inuenietis infantem
pannis inuolutum.* Quod, quæso, signum Dei
Saluatoris? Infans pannis inuolutus: ita qui-
dem, quod nullum possit excogitari opportu-
nius. Deus enim puer, idem est ac Deus gi-
gas, & summæ magnitudinis; quippè in his
angustijs materiam suæ magnitudini conten-
taneam adinuenit, cap. 2. vers. 11. adnot. 4. nu-
mer. 3 fol. 728.

Ad hæc opportunè. *Deus pusillus inuen-
tus est, ut homo maximus fieret.* Etenim ut
suam ille mihi magnitudinem daret, meam
pusillitatem voluit assumere, cap. 2. vers. 7. in
exposit. litt. num. 21. fol. 525. & adnot. 2. nu. 2
fol. 532.

Gloria in altissimis Deo. Vnde? Ex Vnige-
niti exinanitione, & humiliatione? Ita quidē;
hæc enim Diuinitatem efficacissimè probat,
atque gloriosam reddit, cap. 2. vers. 9. adnot. 8
num. 6. ibi: *In capite libriptum est de me,*
&c. fol. 761.

Pax hominibus De pace hominis cum

Deo vide cap. 1. vers. 2. in exposit. litt. num.
11. fol. 39. De pace hominum inter se, quam
Christus hominibus afferre, & nuntiare ad-
uenit, cap. 1. vers. 27. adnot. 1. fol. 371. & ad-
not. 2. fol. 375. & cap. 2. vers. 1. & 2. adnot. 1.
fol. 413.

Ex Euangelio Ioannis.

ET Lux in tenebris lucet. Quid ergo tene-
bræ luci ad splendorem conferant? Pro-
fecto humana Deus carne amictus, de-
corem induisse dicitur, quasi non medio crem
ei pulchritudinem attulerit, cap. 2. vers. 7. ad-
not. 6. num. 9 & 10 fol. 558. col. 1.

Vidimus gloriam eius. Verbi Dei gloriam
humanitas aperit, non secus ac vox subtilem
mentis conceptum Inde Paulus: *Locutus est
nobis in filio,* cap. 2. vers. 9. in comm. literal.
num. 72. fol. 709. col. 2. & num. 75. fol. 710.
col. 2.

In festo S. Stephani.

*Impij super iustum iacturam fecerunt, ut
eum morti traderent; ut ille gaudens sus-
cepit lapides, ut mereretur accipere coronam
gloriæ.* Ita de Stephano Ecclesia. Sanè cum
impij aduersus iustum obstinato animo cons-
pirassent. Sapientia 2. 18. dicebant *Si enim
est verus filius Dei, suscipiet eum de mani-
bus contrariorum: contumelia, & tormento
interrogemus eum.* ubi pro tormento, Græcè
est vox, *βραχίονος*, quæ propriè significat Lydiū
lapidem, quo sumitur de auro experimentum;
an verum, an ipsum sit. subdit Sapiens: *Hæc
cogitauerunt, & errauerunt:* ac si dicat, vehē-
menter errasse eos, qui Dei filios inde pen-
tabant, quod à laboribus, & tormentis essent
immunes, cum potius per labores, quasi per
Lydiū lapidem germanos filios Deus pro-
bet; quippè patientia, & laborum tolerantia
quid diuinum censetur, cap. 2. vers. 11. adnot.
+ num. 14. ad fin. fol. 733 col. 2. & ex nu. 13.
excerpe nonnulla. Vnde Stephanus confiden-
ter Domino dicebat: *Domine Iesu, suscipe
spiritum meum:* hoc est, ne de manibus con-
trariorum me suscipias, ut à laboribus eximas,
sed per lapides probatum tanquam germa-
num fraurem suscipe, cap. 2. vers. 6. adnot. 3.
num. 12. fol. 497. & cap. 1. vers. 30. adnot. 1.
a num. 1. fol. 394. Aptæ etiam illud ex cap. 1.
vers. 13. adnot. 1. num. 8. fol. 239. *Aurum per-
cussum silet.*

De dignitate Stephani, qui primus meruit
pro nomine Iesu mortem pati, vide indidem.

& cap. 1. vers. 7 adnot. 2. totâ, fol. 99. præsertim num. 13. fol. 103. col. 1.

Notanter de Stephano egregia facta prædicantur, ut argumento sit, ad martyrij coronam, tanquam ad antea actæ vitæ præmium peruenisse, cap. 1. vers. 30 adnot. 1. num. 10. fol. 396 col. 1.

De insigni gaudio, quo inter lapides Stephanus perfundebatur, cap. 1. vers. 7. adnot. 2. fol. 104.

Ecclesiam tribulationibus creuisse, cap. 1. vers. 12. adnot. vñc. fol. 232 col. 2. Adde illud Isaïæ. 5. cum de vinea sua Dominus ait: *Lapides elegit ex illa*, quæ in originibus habentur: *Lapidauit eam*: ut sitiens, Ecclesiam, alter ac vineis accidit, quæ si grandinantur, nullum referunt fructum; ex tribulationibus, siue ex lapidibus Stephani firmam, & munitam, vallatamq; reddi.

De Lectione Evangelica.

V*T veniat super vos omnis sanguis iustus.* Quâ viâ, & ratione necem, & exitium sanctis viris impij parare consueverunt, eadem sibi ipsis interitum, & malum moliti sunt, cap. 1. vers. 28 adnot. 2. fol. 386.

Vt veniat super vos omnis sanguis iustus. Miserrima peccatorum fors, quos Deus tardè punit, ut malis ipsorum meritis, acrioribus poenæ, & cumulationibus supplicij morte super illos foenerante subijciantur, cap. 1. vers. 21. adnot. 5. num. 13. fol. 337.

A sanguine Abel iusti, vsque ad sanguinem Zachariae, &c. Mira Martyrum charitas, atque consensus, ut in longissima temporum distantia omnino consanguinei, & alij pro alijs pugnare videantur, cap. 1. vers. 8. adnot. 1. num. 11. fol. 114.

Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas, &c. Obserua vehementem Christi de suorum iniurijs dolorem, ac sensum: nam qui iniurijs læcessitus, imò verberibus, & extremis supplicij affectus, nec verbum locutus est, ita ut miraretur Præses vehementer, cap. 2. vers. 8 adnot. 3. num. 9. fol. 639. Ob suorum damna grauius conqueritur; nimirum proprias iniurias volens, ac lubens, illorum verò inuitus, & reuens patitur, & chariores sibi suos, quam se ipsum habet, quippe illos ut viscera complectitur, & ut pupillam oculi medullitus diligit, cap. 1. vers. 8. in exposit. litt. num. 8 fol. 109.

Et lapidas eos. Quid? Lapidauerant ne Stephanum? Minimè; sed quæ Christi in suos charitas est, futura illorum damna anticipatio lacrymis deflet, & in ipsorum hostes, qui iam

aliunde supplicia meruerant, ob præuicam Stephani iniuriam minas intorquet, atque eos quodam modo punire vult, cap. 1. vers. 28. adnot. 2. num. 13. fol. 392.

Quoties volui congregare filios tuos, &c. Sed quàm amatoria queriamonia, cui tot amoris aculei insunt: quid enim sibi velint, nisi Deum ad salutem peccatorum indefinenter anhelantem ostendere? cap. 1. vers. 2. adnot. 2. totâ, præsertim num. 13. fol. 53. & num. 11. *Vino ego, cur moriemini.* fol. 52. col. 2.

Quoties volui congregare filios tuos. En Christi conatus, atque consilia, ut homines motuâ charitate vniant, atque compaginet, ac in vnum congreget: vel ut vniti, atque concordēs diuinam iram effugiant, cap. 2. vers. 1. adnot. 1. præsertim num. 10. 12. 16. & 17. à folio 48.

Quoties volui, &c. Preme aduerbium, *quoties*, quod satis indicat, quàm lento gradu ad vindictam diuinam iustitia procedat: ut inde iudices admoneantur reos cunctanter damnare, cap. 1. vers. 13. adnot. 5. fol. 262.

Et nolui. Emphaticè; ac si dicat: ego non nisi cogitationes pacis cogitabam; tu verò te ipsam morti addicere, meamq; iustitiam cunctantem, & reuocantem non modò laceffere, sed etiam oppugnare, & expugnare vis, cap. 1. vers. 10. adnot. 8. num. 18. fol. 191.

Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Notanter, *domus vestra*, cum ea primitus domus Dei diceretur: sed enim tùm domum ipse suam non appellat, nisi ubi misereatur, & beneficia confert, cap. 1. vers. 2. adnot. 2. num. 15. fol. 53. Tùm etiam inuit se in animis sæcularibus desiderijs præoccupatis non inhabitare, cap. 1. vers. 21. adnot. 2. totâ, signato verò num. 10. fol. 322.

Ecce relinquetur. Quare non dixit, *relinquam*, ut opponeret præratæ locutioni, *Volui congregare, & nolui*? Quia non tam relinquit Deus, quàm relinquitur, nec ipse punire dicitur, sed nos illius iram attrahere, cap. 1. vers. 10. adnot. 8. num. 14. fol. 189 col. 2.

Ecce relinquetur, &c. Dei minæ, haritas sunt pignora; quippe idèd minatur, ut moriatur, & ad poenitentiam vergeat, cap. 2. vers. 9. adnot. 7. num. 12. fol. 758.

Non me videbitis à modo, donec dicatis: Benedicite qui venit in nomine Domini. Hoc est, ut plures ex Patribus explicant; donec me in die iudicij regnantem, & præmia, ac supplicia decernentem videatis: sed quàm alia muneris tunc cognitio, quàm tunc poenitentia, cap. 1. vers. 10. adnot. 9. à numero 5 fol. 194 col. 1.

In festo S. Ioannis Euan-
gelista.

Dixit Iesus Petro: *Sequere me*. En optimum Prælati specimen: horrebat olim crucem Petrus, Christoq; ad eam properanti obviam ibat, inquit: *Abst, Domine, non erit tibi hoc*. Quam ob rem non leuiter tunc à Christo est increpatus, sed non ideo tunc ei præscripsit vt se ipsum sequeretur, quod huic monito Petrus maturus non esset, eaq; de causa huc illud opportunè transmisiit, cum ipsius passione, & morte à Petro iam animaduerta, ad illius imitationem alacriter eureret, cap. 2. vers. 7. adnot. 6. num. 5. fol. 556. & num. 12. fol. 559. De Petri verò alacritate ad Christi crucem ferendam, eiusq; sequenda vestigia, cap. 2. vers. 6. adnot. 4. numer. 3. fol. 500. col. 2.

Sequere me. Obserua di di occasionem: tradiderat regni cœlestis clauis, Principē, suæq; ditionis in terris Vicarium fecerat, & Ministrum; & tamen signatè ait: *Sequere me*: hoc est, ad meam voluntatem, atque consilium te attempera, vt me, non secus ac vmbra corpus, sequaris; vt id Principibus monitum traderet, non omnia regni negotia sic esse familiaribus committenda, vt Principes ministros suos, & non potius è contrà, administri suos Principes sequi videantur, cap. 1. vers. 13. adnot. 6. fol. 268. col. 1.

Conuersus Petrus vidit illum discipulū, quem diligebat Iesus sequentem. Num Ioanni dictum fuerat: *Sequere me*. Cur ergo Dominum fuit etiam sequutus? Quod à perfecta obedientia vocem non expectat, sed ad quē uis Prælati nutum se componit, cap. 2. vers. 8. in comment. num. 15. fol. 614. col. 2. & adnot. 4. num. 8. fol. 646.

Domine, hic autem quid? Prælati de subditi utilitate solliciti hæc vox esse videtur, quod non vt sibi, sed vt subditis consulat. Princeps constituitur, cap. 1. vers. 23. adnot. 2. num. 2. fol. 360. ibi: *Principem te constituerunt, sed sibi, non tibi, &c.* & num. 3. & 11. & 13. fol. 369. col. 2.

Quid ad te? Emphasim habet hic aculeus: forsā enim Petrus id à Christo in Ioannis gratiam perquisiuit, vt ei qui in Passionis nocte in Petri gratiam à Domino interrogauerat, quis eum esset traditurus? mutuum modò officium persolueret. Quod Ioannes videtur innuere, dum suimet mentionem faciens inquit: *Qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit: Domine, quis es qui tradet te?* Quare Dominus ipsum videtur objurgasse,

quod Princeps factus ad peculiaris amicitiarationem attenderet, & vni addiceretur, qui æqualiter de omnibus curare debebat: vnde ait, *Sequere me*: hoc est, communem te omnibus ad mei exemplum præbe, cap. 1. vers. 3. adnot. 3. totā, fol. 118.

Sic eum volo manere: quid ad te? Vitam, & mortem Deo committamus, cap. 1. vers. 12. in exposit. num. 3. & 4. fol. 313. & adnot. 1. fol. 35.

Exijt sermo inter fratres, quod discipulus ille non moritur. Egregiam Apostolorum charitatem in Ioannem id indicat: charitas omnia credit, omnia sperat, cap. 1. vers. 7. nu. 4. & 5. fol. 39. Quid quod filiorum Dei est proprium omnia in meliorem partem interpretari, tom. 2. ad ea verba, cap. 2. vers. 15. *Vt sitis simplices filij Dei*: vbi multis hac de re agitur.

In die sanctorum Innocentium.

Surge, & accipe puerum. Cū Dei Filius descendit, homo notanter surgere dicitur, quod Christi exinanitio nostra exaltatio sit, cap. 2. vers. 7. adnot. 2. num. 9. & 10. fol. 537. Vide etiam cap. 2. vers. 9. adnot. 5. num. 17. fol. 741.

Surge. Qui ad exilium, & tribulationes pro Christo perferendas inuitatur, iure surgere dicitur, cap. 1. vers. 29. adnot. 3. num. 7. fol. 406.

Accipe puerum, & matrem eius. Ac si dicatur ei: dum Deum tecū tuleris, nec culpā tuā eum amiseris, quidquid sœuiat in te mundus, nihil tibi è veris bonis decrefcere, aut perire poterit, cap. 1. vers. 10. adnot. 1. num. 8. folio 155. col. 1.

Vade in terram Aegypti. Quā prouidus de ablactatione Filij summus Pater est, vt exēplo, & documento nobis sit, quantum nobis expediat, quamq; sit necessarium, proprijs, ac terrenis affectionibus obviam ire, cap. 1. vers. 21. adnot. 2. num. 5. fol. 321.

Et erat ibi vsque ad obitum Herodis. Quā exacta, & ad finem vsque perseverans Christi obedientia fuerit, cap. 2. vers. 8. adnot. 4. num. 1. fol. 642. col. 20.

Videns autem Herodes, quoniam illusest à Magis. Itanē Reges illudi possunt? Ita quidem, quia vbi diuina prouidentia non commilitat consilijs, actionibusque hominum, his malus exitus aduenit, fol. 511. col. 1. Et verò dum terrenis inhiant, quantumuis insudent, deluduntur, cap. 1. vers. 11. adnot. 2. num. 9. fol. 211. colum. 1. & num. 7. ibi: *Quem*

fructum habuistis, &c. fol. 210. colum. 1.

7 *Occidit omnes pueros.* Vide ambitionis ferociam in omnem posteritatem saeuientem, cap. 1. vers. 13. adnot. 2. num. 13. fol. 246. col. 2. Imò & Deo mortem inferre molientem: & verò quod modò obtinere nō valuit, postmodum consequuta est, dum ob Præsidis ambitionem Dei Filius occisus fuit, ibi num. 14. fol. 247. col. 1.

8 *Omnes pueros.* O pessimum Principem, qui commune bonum, quod diuinum quid est, propriæ vtilitati postposuit, cap. 2. vers. 4. adnot. 1. num. 13. fol. 459. Alius quidē Constantinus Augustus, qui lethali confectus morbo, cum ex humano infantum sanguine medicina ipsi pararetur, pueroꝝ salutem, & incolumitatem propriæ viæ præposuit, vnde quidem subditorum salutis iocundum, firmum, ac felicissimum eius extiit impetium: contra Herodes supplantatus innocentium sanguine grauissimas pœnas dedit, vide cap. 1. vers. 28. adnot. 2. num. 10. fol. 390. col. 2.

9 *Secundum tempus quod exquisierat à Magis.* Vide fructum, qui ex diuinorum cognitione, & scientia, quam didicerat Herodes, sit sequutus, cap. 1. vers. 9. adnot. 6. num. 5. ibi: *O Iuda proaitor*, fol. 46. col. 1.

10 *Vox in Rama audita est: ploratus, & ululatus multus: Rachel plorans filios suos,* cap. 1. vers. 9. adnot. 1. num. 5. fol. 126.

In festo S. Thomæ Cantuariensis.

1 *E*GO sum Pastor bonus: bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis, cap. 2. vers. 7. adnot. 2. num. 6. & 7. fol. 735. En regulam, ad quam optimi Principes, & Prælati componantur, cap. 1. vers. 23. adnot. 2. num. 5. & sequentib. fol. 261. col. 1.

2 *Mercenarius autem, cuius non sunt oues propriæ.* Optima ratio vt Principes se ipsis suorum rebus provideant, nec familiarib. suis, cuius non sunt oues propriæ, omnem regni administrationem committant: quippè proprius Princeps aliter ac mercenarius condolet, miseretur, fauet, fouetque, cap. 1. vers. 1. adnot. 6. num. 2. fol. 32. col. 2.

3 *Lupus rapit, & dispergit oues.* En discordia malum, dum pro eodem damno bonus pastor computat ouium necem, & dispersiōnem, atque ea mali lupi mens in rapiendis otibus est, vt eas dispergat, cap. 2. vers. 2. adnot. 1. a num. 3. & sequent. fol. 314. col. 2.

4 *Et ego agnosco Patrem, & animam meam pono pro ouibus meis.* Ac si diceret: quia agnosco quā vehemēti amore homines Deus

prosequatur, libenter animam meam pono pro ouibus. Sic enim: *Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret*, cap. 1. vers. 2. adnot. 1. tota, fol. 46.

5 *Cognosco oues meas, & animam meam pono pro ouibus meis.* Vt sit sensus: nec est mirandum, me pro ouibus meis animam ponere, quippè qui nouerim earum pretium, & Deum quodam modo valere, cap. 2. vers. 7. adnot. 6. tota, fol. 553. col. 2.

6 *Et illas oportet me adducere.* Tanti mutua proximorum dilectio à Deo fit, vt id ad ipsum, quasi dominum aliter sit accepturus, pertinere videatur, ibi adnot. 3. tota, fol. 426.

Dominica infra Octauam Natiuitatis.

1 *E*CCE positus est hic in ruinam, & in signum, cui contradicetur, &c. Quare?

Quia à sua maiestate, & gloria euacuatus, atque exinanitus; Christi liquidem exinanitio Iudæis scandalum, Gentibus autem stultitia. At enim hinc maxime Deum cognoscere debuerunt, hæc enim Dei virtus, atque sapientia fuit, cap. 2. vers. 7. adnot. 2. num. 8. fol. 835. col. 2.

2 *In signum cui contradicetur.* Scite de Dei natura, dixit alicubi Seneca, iniuriam Deo sacrilegus non facit, quem extra telorum ictus Diuinitas posuit. Sed enim quia agere, & pati pro amato, præcipuum dilectionis signum est, cap. 1. vers. 7. adnot. 3. num. 12. fol. 107. Libens Dei Filius homo fieri, & telorum ictibus exponi voluit, vt suam nobis inde testaretur dilectionem, eadem adnot. num. 10. fol. 106. & cap. 2. vers. 9. adnot. 4. num. 7. fol. 730.

3 *Tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Nimirum, vt pro amoris modo, qui hinc modo erat, esset etiam modus doloris, & sensus, cap. 1. vers. 3. adnot. 4. num. 5. fol. 66. col. 2.

4 *Puer autem crescebat.* Notanter Dei Filius, qui nostrum exemplar est, puer dicitur, vt moneamur, ad pueroꝝ modum nos ipsi ritualiter crescere debere, & maiores in Dei obsequio progressus indefinēter facere, cap. 1. vers. 9. adnot. 2. a num. 3. fol. 129. col. 2.

5 *Crescebat plenus sapientiā.* Optimus crescendi modus, vt argumento, & documento sit, non nisi per merita, & studiorum labores ad munera perueniendum esse, cap. 2. vers. 6. adnot. 5. fol. 507. col. 2.

6 *Confortatur plenus sapientiā.* Accuratā locatione fortitudo, & sapientiā coniunguntur, ne vis cōsilijs expers male tuat visua,

cap. 1. vers. 9. adnot. 3. fol. 133. & adnot. 4. fol. 136.

Et gratia Dei erat in illo. En adiuuantis, & cooperantis gratiæ munus, quod ijs, qui excitanti gratiæ strenuè respondent, à Deo dona sua remunerante copiosè datur, cap. 1. vers. 6. adnot. 3 fol. 80. col. 1.

In Circumcisione Domini.

HAbes concionem integram, cap. 2. vers. 7. adnot. 4. tota, fol. 554. col. 2. dum cum allusione ad hoc mysterium latius ibi pertractatur, cum Dominicæ Incarnationis, & signatè Circumcisionis Christi scopum, ac finem fuisse, ut diuina sponsalia cum Dei Filio fidelis anima contrahens ad regiū Sponsæ fastigium perueniret.

De Lectione Evangelica.

Dies octo ut circumcideretur puer. Distant parentes quàm citissimè spirituali filiorum saluti consulere, & prauas ipsorum affectiones circumcidere, cap. 1. vers. 9. adnot. 1. à num. 6. fol. 127.

Ut circumcideretur puer. En Christi carnem in similitudinè carnis peccati; sed à peccato omnino expertem, ac liberam, cap. 2. vers. 7. adnot. 7. num. 1. & sequentib. fol. 561. col. 1.

Vocatū est nomen eius IESVS. Quàm benè Saluatoris nomen egregijs Christi factis respondeat, cap. 2. vers. 11. in comment. à num. 20. fol. 686. vsque ad num. 26.

Vocatū est nomen eius IESVS. Iure ab Spōsa oleum effusum hoc nomen dicitur, quod se totum Dominus effuderit, ut suā exinaniatione omnimoda gloriā, & honore, & voluptate repleretur, cap. 2. vers. 7. adnot. 2. fol. 532.

Vocatum est nomē eius IESVS. Vide quomodo è vestigio Optimus Pater benè Filio amoris officium persoluat, dum pro illis sanguinis guttulis in eius honore effusis, IESV nomen tribuit, quo nihil augustius, aut honorificentius excogitari solet, cap. 2. vers. 11. adnot. 8 fol. 858. col. 2.

Nomen eius IESVS. Quàm aptè Religionis Societatis, hoc IESV nomen quadret, latè cap. 2. vers. 11. adnot. 9. tota, fol. 736. col. 1.

In Epiphania Domini.

Cum natus esset IESVS, &c. ecce Magi ab Oriente venerunt. Quid pueri natiuitas, cum Magorum, Principum scilicet, atq; sapientium aduentu habeat commune, ut ex illa ipsos adduci, & trahi dicantur? Sanè quod semetipsum exinaniendo per temporalem natiuitatem Diuinitati in se habitanti egregium reddidit testimonium, cap. 2. vers. 5. adnot. 1. num. 3. fol. 464. col. 2. & vers. 9. adnot. 4. fol. 727.

Ecce Magi. Mirum est in trium Magorum ad Christum aduentu Ecclesiam adeo magnificè sentire, ut omnes ad ipsum gentes confluisse credat, ac proinde vehementer gaudeat, sibi que gratuletur, inquit: *Omnes gentes quas cumque fecisti, venient, & adorabunt coram te, Domine.* Sed minimè id fuerit mirandum, Regibus enim ad Christum venientibus omnes sibi subditos, qui ad eorum exempla componuntur aduenturos, non est dubium, cap. 1. vers. 13. adnot. 13. num. 14 fol. 255 col. 1.

Ecce Magi ab Oriente venerunt. Notanter Magi, & non potius Reges, ut non modò à sapientia potissimùm commendentur, sed etiam sapientiæ scopus; optimusque eius usus, ut pimirum homines ad Deum deducat, ostendatur, cap. 1. vers. 9. adnot. 5. tota, folio 139. col. 2.

Vbi est qui natus est Rex Iudæorum. Quanta libertate, & fiducia Christi regnum inter ipsiusmet aduersarios prædicant, quod ut Christianæ melsis primitiæ nullatenus erubescant Euangelium, cap. 1. vers. 14. adnot. 2. fol. 280.

Vbi est qui natus est, &c. Non tyranni Regis sæuitiam, non Iudæorum inuidiam formidant, nec timide, segnitervè Christum querunt, sed intrepide, & audenter difficultatibus, atque periculis occurrunt, cap. 1. vers. 28. adnot. 1. fol. 381.

Vidimus stellam eius in Oriente, &c. En Astrologiæ, & gloriæ sæcularis clausulam; iam enim tota Mathesis ac humanæ vitæ norma, ac felicitatis inuestigatio à Christi luce, & exemplo petenda, cap. 2. vers. 5. adnot. 1. num. 8. fol. 467 col. 1.

Vidimus stellam eius in Oriente, &c. venimus adorare eum. Vide pulcherrimum obedientiæ genus, quo noua gentilitatis sponsa suo se aptat sponso, ille siquidem in humanæ redemptionis typo dicebat: *Vidi afflictionem populi mei, & descendi.* Exod. 3. 7. Obe-

Obediente nimirum Deo hominum votis, cap. 2. vers. 8 in exposit. literæ, fol. 609. num. 4. hæc modo pulchra æmulatione inquit *Vidimus, & venimus*. cap. 2. vers. 8. adnot. 4. num. 8. 9. 10. & 11 & 12. à fol. 646.

Turbatus est Herodes, & omnis Hierosolyma cum illo. mirum est sanctum civitatem ad impij Herodis nutum componi: adeo à Principis exemplo non qualescumque, sed probi etiam, & sancti homines dependent, cap. 1. vers. 23. adnot. 3. numer. 2. & 3 fol. 250.

Turbatus est Herodes & omnis Hierosolyma cum illo. Quid turbatur Iudæi quorum salus in Christi aduentu vertebatur quem ipsi tam auide spectabant? Plaque exegit eos invidia dolentes gentium felicitatem, qui primi Christum adoratum venerant quippe invidus suæ felicitati demptum putat quidquid alijs feliciter euenit, cap. 1. vers. 55. adnot. 1. à num. 8 fol. 289.

Congregatis omnes Principes Sacerdotum & Scribas populi sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur. Vide quanti momenti scientia sit, à qua diuinorum mysteriorum cognitio sic pender, c. 1. vers. 9 adnot. 4. tota præfertim à num. 7. fol. 137. col. 2.

At illi dixerunt in Betlem Iuda. Grande & solius Dei opus, tam in Magorum gratiam, quam ne infide plebi aliqua in posterum esset excussatio tot aulicos inter se semper disidentes in vnam sententiam conspirasse, cap. 1. vers. 1. adnotatione. 3. num. 8. & 9. fol. 298. col. 2.

Nisi forte enim studio placendi Herodid ortum dixerit, ea enim ipsorum conditio, & ingenium est vt amare & odisseures omnium liberrimas pro Principis sui nutu addiscant, cap. 1. vers. 13. adnot. 2. à num. 15. fol. 247. & seqq.

At illi dixerunt: &c. Dixerunt; & quare ipsi non venerunt? misera Sacerdotum, & sapientum conditio, qui aliorum medici sunt, & seipso curare non nouerunt, cap. 1. vers. 18. in comment. num. 4. fol. 301.

Videntes stellā gauisi sunt gaudio magno, &c. En virtutis viam, in qua strenuè certantibus diuina lux affulget; daturq; manna absconditum; verum scilicet gaudium, & pax, quæ exsuperat omnem sensum, cap. 1. vers. 1. vers. 1. adnot. 6. num. 14. fol. 33. & vers. 2. in expositione literæ, num. 12. & seqq. fol. 39. col. 1.

Intrantes domum in venerunt Re & è nam qui virtuti studet dum querit inuenit: gloriosum, scilicet fructum aliter quidem quoniam sæculi amatores quorum labores sine fructu sunt & Nihil inuenerunt in manibus suis,

cap. 1. vers. 11. adnot. 2. tota, fol. 207.

Obtulerunt ei munera. E quo quæso promptuario? Porro ex ipsiusmet Christi thesauris, ac donis recte enim vates *atque tu tibi offerent Reges munera*, cap. 1. vers. 6. adnot. 2. num. 2. fol. 79. col. 1.

Per aliam viam reuersi sunt, &c. ij qui Deum agnouerunt, alia viâ incedere, alijs videlicet moribus diuinis similibus præditos esse oportet: cap. 2. vers. 5. adnot. 1. num. 9. fol. 468.

Dominica infra octauam Epiphaniæ.

R *Emausit puer IESVS in Hierusalem &c.* Heccine ò diuine puer in parentes pietas? sic ab ijs, quos absentiam tuam egrelaturos nosti, ab esse potuisti? ita sanè, quod exigua mora non solum tuta sit, sed quæ amorem etiam augere soleat, cap. 2. vers. 7. adnot. 10. num. 13. fol. 605. adeo suorum charitatem in dies crescentem Deus optat, & curat, c. 1. vers. 9. adnot. 2. fol. 129. col. 1. vnde signatè de ipsis subdit Lucas. *Et non inuenientes regressi sunt in Ierusalem requirentes eum*: Nullum videlicet terminum studio, & curæ inueniendi Dominum imponentes vide indidem, num. 8. fol. 131. col. 1. Quid quod de industria tribulationibus Deus suos exercet, vt nouos in virtute profectus faciant cap. 1. vers. 22. adnot. vnic. fol. 343.

Inuenerunt illum in templo sedentem in medio Doctiorum, &c. Bene in medio, vt æque omnes audiret, æque omnes doceret, æque omnibus beneficeret; quippe medius locus, Dei proprius, Principis proprius est ne in vnum, aut alterum dumtaxat, sed omnes sibi subditos beneficus, ac liberalis sit, cap. 1. vers. 8. adnot. 3. fol. 113. col. 1.

Audientem illos, & interrogantem. Notanter dè eo qui præsidet, siue regnat (nam sedere regnare est, fol. 698. num. 10.) dicitur & audire, & interrogare, ne cito, sed cunctanter; nec contra inauditam partem sententiam proferat, cap. 1. vers. 13. adnot. 5. fol. 262. col. 2.

Audientem illos. Quid sapientiæ Patris opus erat alios audire, sed omnes docere? Porro sapientiæ Dei proprium fuit sese magno opere demittere, vt homines humilitatem doceret, cap. 2. vers. 5. in coment. fol. 461. & adnot. 1. fol. 463.

Stupebant autem omnes, qui eum audiebant super prudentiâ, & responsis eius. Vides quomodo ex cuiusq; sermone, eius prudentia, & virtus dignoscatur? quamq; sit iusti

6 hominis propriam bona verba loqui, cap. 1. vers. 10. adnot. 7. fol. 180. col. 2.

6 *Nesciebatis, quia in ijs, quæ Patris mei sunt, oportet me esse.* Cur non dixit, in ijs, quæ mea sunt; cum omnia quæ Patris sunt, Filij etiam æqualiter sint? Vt videlicet omnia ad Dei gloriam signatè referret, cap. 1. versu 11. adnot. 4. fol. 221. col. 2. Deinde, ut non quæ sua, sed quæ Patris erant, consideraret, de gloria illi tribuenda generose cum ipso contentens, Principesque ad Dynastas ad honorem alijs liberaliter deferendum instituas, cap. 2. vers. 6. adnot. 2. num. 3. fol. 488. col. 1.

7 *Et erat subditus illis.* En veram humilitatem, dum quanto quis maior est, humiliat se in omnibus, cap. 1. vers. 1. adnotat. 1. fol. 11. Immò verò eo ipso quod maior est, appetit humiliari, indidem num. 11. fol. 14. col. 2.

8 *Et mater eius conseruabat omnia verba hæc in corde suo.* Opportunè; quippe verba Dei, nec hæc, aut illa, sed omnia verba seruire, & executioni mandare oportet, cap. 1. vers. 9. adnot. 6. fol. 144. col. 1.

In Octaua Epiphaniæ, & de Baptismo Christi.

1 *E*cce Agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi. Bene Agnus, qui tollit peccata; quippe qui nos inermes, ac nudos cooperuit, & ab ira diuina defendit, nostras in se sordes suscipiens, cap. 2. vers. 8. adnot. 6. fol. 657. Ad de proprium id Principis munus esse, suos fouere, & cooperire, cap. 1. vers. 23. adnot. 2. num. 14. 15 & 16. fol. 366.

2 *Qui tollit peccata.* O egregium Principem, quia suis non bona quæ habent, sed tributa, & pondera tollit, præfata adnotat. 2. a num. 10. fol. 354. col. 1.

3 *Sed ut manifestetur in Israel; propterea veni ego in aqua baptizans.* Optimi ministri, ac famuli specimen; id est, qui non venit, aut operatur, ut gloriam sibi capteret, sed ut Deus manifestetur, cap. 2. vers. 4. adnot. 1. num. 10. fol. 448. col. 1. & cap. 1. vers. 11. adnot. 4. totâ fol. 221. col. 2.

4 *Vidi spiritum descendentem quasi columbam de cælo, & mansit super eum.* Alludit Ioannes ad Christi baptismum, in quo egregium illius humiliati testimonium Pater reddidit, ipsum, ut germanam sui prolem recognoscens, cap. 2. vers. 5. adnot. 1. num. 3. fol. 464. col. 2. In ijs autem Matthæi verbis de Christi baptismo, quæ inibi citantur, obserua illa: *Baptizatus autem IESVS ascendit de aqua*, quod humilitas excelsa in se ipsa sit, & ad excelsitatem via, cap. 1. vers. 1. adnot. 1.

num. 10. fol. 14. & cap. 2. vers. 9. adnot. 6. totâ, fol. 747. col. 1.

5 *Et mansit super eum.* Notanter id additum, quod non sit satis diuinum suscipere Spiritum, nisi simul des operam, ut in te maneat, cap. 1. vers. 6. adnot. 3. fol. 30. & adnot. 4. præteritum num. 12. fol. 91.

6 *Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto.* Obserua gnomen, ut dignoscas Doctorem, Concionatorem, & verum Euangelij ministrum; illum scilicet, qui diuinum Spiritum prius accipit, & in quo Dei Spiritus manet: sic de se ipso dicebat Christus, Ioan. 10. 36. *Quem Pater sanctificauit, & misit in mundum.* signatè propriam sanctificationem præmittens, ut ad salutem alijs dandam mitti subinde diceretur, tom. 2. ad ea verba cap. 4. *Quæ vidiſtis & audistiſtis, &c.*

Dominica secunda post Epiphaniam.

1 *V*ocatus est autem & IESVS ad nuptias. Inuitatur ad aliorum nuptias, & vocatur, sed ipse ut inuitet, & opem ferat, quasi ad proprias nuptias aduenit, cap. 2. versu 9. adnot. 8. num. 9. fol. 757.

2 *Et deficiente vino.* En quàm breue sæculi gaudium sit, & quàm sæpe spem mentiatur leges, cap. 1. vers. 11. adnotat. 2. num. 19. folio 215.

3 *Nondum venit hora mea.* Quare? Quia vinum non penitus defecerat; tunc verò opportunè auxilium tuum Deus præstat, cum humana nullatenus succurrunt, cap. 1. vers. 19. adnot. vnica, num. 11. fol. 311. col. 1.

Dominica tertia post Epiphaniam.

1 *C*um descendisset IESVS de monte, secuta sunt eum turbe multe. Filij Dei in carnem descensus adumbratur, ut rectam nos ascendendi viam doceremur, cap. 2. vers. 5. adnot. 1. num. 13. fol. 417. Deinde nota dictorum seriem, & consecutionem; nempe ideò turbas multas Dominum fuisse secutas, quod ipse de folio suo ad opem nobis ferendam descenderit, cap. 2. vers. 9. adnot. 3. num. 8. folio 725. col. 1. Præterea ideo sunt secutæ, quia comitate, & suauitate potius, quàm terrore alliciuntur homines, cap. 2. vers. 7. adnotat. 6. totâ, præcipue num. 2. 3. 4. & 12. à folio 554.

Ecce leprosus veniens Ecce humanam naturam à Christo non aliter sanandam, quam si ipse leprosus reputetur. *Isai. 53. & hominū sordes, atque peccatorum pœnas in se suscipiat, cap. 2. vers. 8. adnot. 5. num. 12. fol. 655. col. 2. & vers. 7. adn. 2. num. 4. fol. 534. col. 1.*

Si vis, potes me mundare. Imò & velle, & posse idem in ipso est; cuius nimirum voluntas ad benefaciendum inhiat, cap. 1. vers. 2. adnot. 2. num. 13. fol. 52. Cuius potentia omnino benefica, & salutaris est, cap. 2. vers. 9. adnot. 7. à num. 3. fol. 753.

Et extendens manum tetigit eum, &c. Quid opus erat manum extendere, & eā tangere, qui verbo solo sanare poterat? Planè ut inde moneremur non aliter nos vitam habere, haurireve, nisi à carne Christi, quæ visitatrix est, possè, ca. 2. ver. 7. adn. 9. n. 13. fol. 591.

Vide, nemini dixeris. Vide quanto studio ad nostram institutionem hominum gloriam declinet Dominus, quod virtus nisi celetur, splendorem suum amittat, cap. 2. vers. 3. adn. 1. num. 3. fol. 445.

Accessit Centurio. Itane homo nobilis, & primariæ dignitatis homo, domo suâ egreditur, ut serui salutem procuret? Quidni? Nonne ut sibi ipsi incolumitatem exposceret, domo egrederetur? Serui ergo ægritudinem, illiusque carnem propriam reputet, cap. 2. ver. 1. adnot. 4. num. 5. & seqq. à fol. 432. col. 2.

Accessit Centurio. Preme verbum, *Accessit.* Quod virtutem, siue effectum laborum, atque tribulationum, ut videlicet homines ad Deum deducant, manifestè ostendit, cap. 1. vers. 29. adnot. 2. tota, fol. 400.

Domine, puer meus iacet in domo paralyticus. Benè Chrysolog. *Quia meus iacet; si tu esset, nō iaceret,* cap. 1. ver. 1. adn. 6. n. 10. fol. 32.

Et malè torquetur. Sic sic mundi, ac Dæmonis seruis euenit, quos ipsorum domini malè torquent, ibid. nu. 13. & 22. fol. 35. col. 1. Sed pende non dixisse, *torquetur;* sed *malè torquetur;* quia ut bene ibi Paschasius: *Ad cōparationem eorum posuit, qui aliquando torquentur, ut corrigantur, & approbentur.* Ergo beatus ille seruus, cuius emendationi Dominus instat: miser verò ille qui à mundo, à Dæmone infami de causa torquetur, cap. 1. vers. 7. adn. 2. nu. 4. fol. 100. col. 2.

Ego veniam, & curabo eum. Quid necesse sit, Domine, ad eum ire? Non ne vel ibi imperare, vel aliquem ex Discipulis curatum seruū mittere satis fuerit? Instruit quidè Principes, ac Prælatos Dominus se ipsis subditorū res agere, & gubernationi vacare, cap. 1. vers. 13. adn. 6. nu. 7. fol. 270. col. 1.

Dico huic: vade, & vadit; & alio, veni, & venit. Ex promptitudine, & alacritate, quā do-

minis temporalibus serui obsequuntur, ad obedientiam Deo acriter pungimur, vide ca. 1. ver. 1. adn. 2. tota, fol. 17. & cap. 2. vers. 8. adn. 4. num. 11. fol. 647.

Domin. 4. post Epiphan.

A Scendente Iesu in nauiculā, secuti sunt eum Discipuli eius, & ecce motus magnus factus est in mari. Ita ne suos in pericula atq; discrimina proiecit Deus? Ita quidè, quippe qui eorum virtutem robustā, atq; perfectā vult, cap. 1. vers. 22. adn. 1. tota, præcipuè à numero 9. fol. 346.

Ipsè verò dormiebat. Cur Discipulis in summo vitæ discrimine positus bonus Dñs dormiret? Ne videlicet eorum defectus, & errata increpare teneretur, cap. 1. vers. 15. adn. 3. nu. 6. fol. 298. vnde notanter dicitur: *Et suscitauerunt eum,* quod diuinam vindictam sæpius dormientē nostris nos erratis excitamus, cap. 1. vers. 10. adnot. 8. num. 18. fol. 191. col. 2.

Quid timidi estis modicæ fidei? Cur modicæ fidei homines appellet Dominus, cum nauicula in fluctibus operiretur? Quia in maioribus periculis, & cū humana omnia deficiūt, & velut respirationis aditus præcluditur, tunc certius diuinum adest auxilium, cap. 1. ver. 19. adn. vñc. nu. 1. & seqq. fol. 306. col. 2.

Et facta est tranquillitas magna. August. in Psal. 63. *Ipsa pericula nostra dulciore nobis faciunt liberantem:* quippe tunc: *Pax multa diligentibus legē tuam, & non est illis scandalū:* vel, ut est in originib. nō est illis singultus, aut scrupulus; nā liquidò illis constat chariores Deo, quā sibi ipsis esse, nec alia, quā amoris causa, ut pater dum ludit cū filijs, & in ioco seueriorem se illis ostendit exercere: siue etiam facta est tranquillitas magna, quod opportunius post laborem, quies, & delectatio succedat, cap. 2. ver. 9. adn. 1. n. 5. fol. 713.

Domin. 5. post Epiphan.

C Vm autē dormirent homines, venit inimicus, & superseminauit, &c. En subdolas Diaboli artes; occulte, & in silētio technas, dolosq; suos versare, ne de tacite cognoscatur, c. 1. vñc. 14. adn. 2. n. 9. & 10. fol. 182. co. 2.

Inimicus homo hoc fecit. Extrema Diaboli malitia hominis titulo describitur: quippe nulla tam detestabilis pestis est, quā quæ homini ab homine venit, cap. 1. vers. 15. adn. 1. num. 3. & 4. fol. 288. col. 1.

Vis imus, & colligimus ea? Mitem patrē familias serui ad vindictam accendunt, quod sæpe Principibus illorum familiares impedimento sunt, quominus suo munere rectè fungantur, ca. 1. ver. 13. adn. 4. tota, fol. 258. co. 1.

Sinite utraq; crescere, &c. Malis propter

bonos beneficia Deus reddit, cap.1. ver. 11. adnot. 2. numer. 6. folio 209.

Sinite. Quam lento gradu ad vindictā procedat, ca. 1. ver. 13. adn. 5. à nu. 1. fol. 262. col. 2.

Ne forte colligentes zizania, eradicetis cū eis simul & triticum. Bene quidem: nam vt virtutis triticum radices mittat, & robustius confurgat, exercitatione malorū opus habet, ca. 1. ver. 22. adn. vn. n. 2. fol. 343. co. 2. & ver. 26. ad. 1. n. 7. fo. 397. co. 2. & ad. 3. n. 9. fo. 407.

Alligate ea in fasciculos ad comburendum, &c. Non ignorabat pessimus seminator zizania à se tritico mixta in ignem tandem coniicienda; sed ea inuidi miserima natura est, vt propria amet damna, dum modo aliena bona pereant, ca. 1. ver. 13. adn. 2. n. 6. fol. 295. co. 2.

Domin. 6. post Epiphan.

Simile est regnum calorum grano sinapis, &c. Quod humilitate Christus, atque eius Discipuli ad exaltationem, & gloriā iuerint, cap. 2. ver. 9. adn. 6. tot. fol. 747.

Grano sinapis. Pulchrè cum sinapi virtus cōponitur, quæ tribulationibus perficitur, atq; dignoscitur, cap. 1. ver. 22. adnot. vnic. num. 4. fol. 344. col. 1.

Grano sinapis. Euangelium persecutionib^o, & laboribus toleratis iuadetur, & bonum sui odorem emittit, non secus ac sinapis dum teritur, cap. 1. ver. 3. adn. 1. tot. fol. 275.

Grano sinapis. Tertul. lib. 4. con. Marc. *Modicum, & validissimum.* Apti id illis verbis: *Qui soluerit vnā de mandatis istis minimis,* cap. 1. ver. 10. adn. 4. num. 11. fol. 172.

Dominica in Septuages.

Simile est regnum celorū homini patrifamilias, qui exijt primo mane, &c. Vide in his verbis imaginē Dei de nostra salute solliciti, & ad eam indefinenter anhelantis, cap. 1. ver. 2. adn. 2. nu. 1. & 13. fol. 53. Vnde nec ipsos pro operarijs, & pro vinea sua habet, quasi nos ipsius diuitiæ, & bona simus. ca. 1. ver.

Primo mane. Quod nos suā semper gratiā, atque auxilijs præueniat, cap. 1. ver. 6. adn. 1. & 2. à fol. 73. vsque ad 80.

Stantes in foro otiosos. Sæculares homines notat forensibus negotijs, & curis mundi deditos, qui quantumvis in eis insudent, otiosi sunt, quod nihil agant, nihil proficiāt, & quantumcumque laborent, itidem vt antea sunt, cap. 1. ver. 10. adnot. 1. nu. 9. fol. 155. col. 2. & ver. 11. adn. 2. à nu. 8. fol. 210. col. 2.

Quid hic statis totā die otiosi. Optimo merito increpatur, qui stant, nec proficiunt, quasi ruinæ proximi, cap. 1. ver. 9. adn. 3. à num. 12. fol. 132. col. 2.

Ite & vos in vineam meam, &c. Ab inani

bus rebus, ad veros iustitiæ fructus transfert, cap. 1. ver. 11. adn. 2. nu. 1. fol. 207. col. 2.

Circa undecimam verò exijt. Vide Deum omni tempore, omni loco, omni modo ad salutem susipientem, & inuitantem. cap. 2. ver. 7. adn. 3. num. 7. fol. 540. col. 2.

Hi nouissimi vnā horā fecerūt, & pares illos nobis fecisti. Vide inuidiæ malignitatē, sibi decretere putat quidquid in alterius bonum efferit, ca. 1. ver. 13. adn. 1. n. 10. fol. 290. co. 2.

An non licet mihi quod volo facere. Vide boni patrisfamilias benignitatem, & optimi Prælati prudentiam: Sanè vt Chryfost. docet, idè nouissimis operarijs æqualem, ac primis mercedem dedit, quod diligētius illis fuissent operati; vnde hanc rationem saluo suo honore potuit illis reddere: at enim quia illis molestā erat futura, suo iuri renunciare maluit, & se ipsum onerare, & murmurationibus exponere, quod pro libito magis, quàm ex rationis præscripto ageret, cap. 1. ver. 15. adnot. 3. num. 7. fol. 298. col. 1.

Dominica in Sexagesima.

Exijt qui seminat seminare, &c. Diuinæ benignitati, & affluentiae largitas demonstratur, quæ dat omnibus affluenter, & nō improperat, cap. 2. ver. 7. adn. 2. tot. fo. 538.

Aliud cecidit super terrā, & natum aruit, &c. Hi videlicet qui in tempore tentationis recedunt, qui vel leuiter difficultatibus resistere non nouerunt, cap. 1. ver. 6. adn. 3. num. 13. fol. 85. col. 1.

Et aliud cecidit super spinas, & simul exorta spina suffocauerunt illud. Nimirū nisi cor purum, atque defecatum fuerit, à tēporalium rerum amore Dei verbum suffocabitur: ideo Vates cor suum ab ijs declinari exoptabat, vt ad Dei iustificationes conuerteretur, cap. 1. ver. 21. adn. 2. num. 5. fol. 321. col. 1.

Aliud cecidit in terram bonam, &c. In eo videlicet, qui verbum executioni mandat, nec aliā quàm bonorum operum mensurā Dei cognitionem dimittitur, cap. 1. ver. 9. adnot. 6. totā, præcipuè à nu. 6. fol. 146. col. 1. & seqq.

Fructum offerunt in patientia. Hoc est, mediā patientiā virtutis fructus ad maturitatem peruenerunt, cap. 1. ver. 22. adn. vnic. num. 3. & seqq. fol. 343. col. 2. Vide etiam cap. 1. ver. 8. adn. 4. num. 5. fol. 88.

Dominica in Quinquasima.

*H*abes peculiarem de hac Dominica adnotationem, tam Euangelio, quàm festo. 4. horarum aptatam, cap. 2. ver. 7. adnot. 10. fol. 595. col. 2.

FERIA IV. CINERVM.

Cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes.

tristes Mirum quidem est hoc monitū Discipulis Christi dari: sed enim de industria eos de fugienda inani gloria Christus admonet, quod id vitium perfectos etiam homines exagitet, cap. 2. vers. 3. in comm. n. 7 & 17 fol. 442.

Exterminat enim facies suas, ut appareat. Laret in his verbis pulchrum monitum, & diuinæ imaginis descriptio: ea siquidē tunc apparet, cum absconditur; tunc celatur, & deperditur, cū apparet. c. 2. ve. 3. ad. 1. n. fo. 445 co. 2.

Vt appareant hominibus ieiunantes. Vis turpissimam inanis gloriæ faciē intueri? & illius cupidū graui supplicio plectere? Aperi illius cogitationem, & votum, & interiorē faciem cum exteriorē cōmuta; hoc est, dicito illi: nosse te non propter Deum, sed propter hominum oculos laborare; operietur sicut diploide cōfusione sua, c. 2. ver. 3. in exp. lit. n. 9. fo. 439 co. 1.

Vt appareant hominibus. Vide hypocrisis malignitatem, quæ cælo bellum mouet, Deumq; ad æmulationem prouocat, cū ipsius oculis spretis, humanos oculos sibi aduocare contendit cap. 1. vers. 3. adn. 1. n. 9. fol. 447 co. 2.

Vt appareat hominibus ieiunantes. Pulchrè Ambros. *Affectus tuus operi tuo nomen imponit*: ipseq; iam pulcherrimum, iam turpissimum opus idem reddet. cap. 2. vers. 11. adnot. 4. num. 3. fol. 222. col. 2.

Receperunt mercedē suam. Quam? Illā certē, quæ ipsis optimo merito debebatur: nimirum inanem, vanam, aëreā, vt vanis, inanibus, & aëreis hominibus æqua merces responderet, cap. 2. vers. 3. in expol. lit. de inanis gloriæ nomine nū. 15. & te. 19. à fol. 441. & si rem attentius inspicias, non inanis solūm hypocritarū merces, sed contumeliōsa, & infamis est, nā pro gloria ignominia assequūtur, ibi. n. 14.

Tu autē cum ieiunas, unge caput tuum, & faciem tuā laua, ne videaris ab hominibus ieiunans. Ac si dicat: parū quidē est, vt hypocrita non sis, qui omnia ad ostentationem dirigūt: est enim opus vt te illi è regione opponas, & vt ille virtutem quam non habet videri cupit, tu veram virtutē abscondas, ac celes: & ne in facie irradiet ieiunium, velum illi de industria obducas, ca. 2. ver. 1. adn. 1. n. 3. fol. 445. co. 2.

Ne videaris hominibus ieiunans. Et vbi illud? *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, &c.* Sane de intentione lis est, à qua opus animatur, & nomē accipit, indid. à nu. 10. fol. 448. col. 1. & num. 16. fol. 450. col. 2.

Sed Patri tuo, qui est in abscondito. Pulchra anthites, ne videaris hominibus, à quib; pro honore contumeliam eras accepturus; sed Patri tuo, qui æternā mercedem reddet tibi, cuius videlicet oculi non dormitant, cap. 2. ver. 3. adn. 1. n. 1. fol. 445 col. 1. Quiq; de bonis tuis

sibi gratulari videtur, cap. 1. vers. 10. ad not. 8. num. 3. fol. 186. col. 1.

Qui videt in abscondito. Gloss. Interlin. *In tua conscientia.* En veram, & solidā gloriam inani, & aëreā oppositam; nam *Gloria nostra hæc est testimonium conscientie nostræ*: non eā solūm ratione, quod nullum theatrū conscientia maius, cap. 2. vers. 3. adn. 1. num. 7. fol. 446. col. 2. Sed quod *Spiritus Dei testimonium reddit spiritui nostro, quod simus filij Dei.* Hoc enim quid illustrius, maiusve exco-gitari valeat? cap. 1. vers. 2. adn. 1. fol. 46.

Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi erugo, & tinea demolitur. Pende verbum, *thesaurizare*, quod laborem, & sollicitudinem denotat; rursus verò huius laboris fructum à tinea tandē corrodi, quasi homo erugini, & tinea corroderenti laboret, vt videas ex tot laborib; quos sæculares homines pro obtinendis his bonis impendūt. nihil illis ampli; præter ipsummet laborem relinqui, cap. 1. ver. 11. adn. 2. tot præcipue nū. 9 fol. 211. col. 1.

Vbi est enim thesaurus tuus, ibi est cor tuū. Vide cui rei operam, & studium impendas; ibi enim erit cor tuum, hoc est, id pro Deo habebis, & ab eo retributionem, siue æternæ beatitudinis, siue inanē, & caducam accipies, cap. 1. vers. 3. adn. 1. nū. 3. fol. 56. col. 2.

Quia cinis est. Quā efficax animæ medicina, atq; remediū sit, disce ex Iobo non minus acriter ab vxore tentato, quā Adam ab Eva fuit, & tamen vt hic lapsus quia in amicitate paradiſi; ita ille firmus stetit, quia in sterquilinio, & sepulchri imagine, cap. 1. vers. 7. adn. 1. nū. 8. fol. 98 col. 1.

Ex mortis consideratione assuescendū nobis esse sæpius mori, & externa hæc bona pro nihilo habere, apta quæ habes cap. 1. vers. 7. adn. 1. nū. 8. fol. 98. col. 1.

FERIA V.

Habes ea omnia quæ ad concionē pertinent Domin. 3. post Epiph. nū. 6. 7. 8. 9. 10. & 11.

FERIA VI.

De dilectione inimicorum plurima tom. 2 ad vers. 15. cap. 2. vbi eos qui inimicos diligūt, Dei filios esse ex magnanimitate, fortitudine, sapiētia, felicitate, tribus adnotat ostenditur.

Diligite inimicos vestros, &c. Totius Christianæ dilectionis summa in vna charitate præcipue vertitur, cap. 2. ver. 2. adn. 1. tot. fol. 413.

Benefacite ijs, qui oderunt vos. Alios à tuis oculos, aliam mentem exigit Deus, vt norint tribulationes, & iniurias egregia ornāmēta esse; vnde pro illis gratias agere, & alia dona, & beneficia reddere monet, cap. 1. vers. 29. adn. 1. à nu. 5. fol. 397. col. 1.

Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, vt sitis filij Patris vestri, &c. Nō ne

- 4 qui persecutionē patiuntur, pro se ipsis oportunitus orarent, ut patientiam, & munimen à Deo acciperēt. Non prohibet id Dñs; sed maiori discrimini, atq; periculo de industria proficit. Sanē qui tribulationem patitur, ab ipsa tribulatione defenditur, atq; cōmunitur, ca. 1. vers. 7. adn. 1. n. 5. fol. 97. col. 1. At qui alū lædit, diuinam in se iram prouocat, eamq; quomodo illum ē vestigio puniat, ostendit, cap. 1. vers. 28. adn. 2. n. 8. fol. 389. col. 1.
- 5 Ut ad rem perdifficilem animaret, atq; virgeret, pungentissimum eximie gloriæ, & supremæ dignitatis aculeum, & calcar apposuit, cap. 1. vers. 2. adn. 1. n. 5. fol. 47. ibi: *Sit te Caesar adoptasset, &c.* Quid hic humana sapientia, & gloria valeant obstreperē? Quod momentum sæcularis gloriæ scintilla in hac filiorum Dei claritate habere possit?
- 6 *Filij Patris vestri.* Ergo Reges: nimirū ex proximi charitate regia dignitas cōsurgit, ca. 2. vers. 2. adn. 1. n. 6. fol. 416.
- 7 *Filij Patris vestri.* Imitatione; qui erga improbos etiam filios Patrem se exhibet, cap. 1. vers. 2. adn. 1. n. 10. fol. 48. col. 2.
- 8 *Qui Solem suum oriri facit super bonos, & malos.* Notanter prius, *super bonos*, ut noverint mali in gratiā iustorum multa illis beneficia à Deo concedi. cap. 1. vers. 11. adnot. 2. num. 6. fol. 209. col. 2.
- 9 *Attendite ne in iustitiam faciat corvā hominibus.* Preme verbū, *attendite*, cum Theophyl. id est, *cavete*, quasi de aliqua mala bestia dicat; *attende* ne dilaceret te, cap. 2. vers. 2. adn. 1. num. 12. fol. 449. col. 1.
- 10 *Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum,* eod. vers. in comm. à num. 11 fol. 440. sed observa consulto Christum de Patre addere, *qui est in celis*, ut opponat cæleste, ac æternum præmium inani, ac volatili mercedi, indid. n. 15 fol. 441.
- II *Noli tubā canere.* Virtus cum nihil extra se querat, si à possessore iacetur, perit, ibi adn. 1. n. 7. & seqq. fol. 446.
- Noli tubā canere.* Bene Chrysolog. *Electio sine hac hostilis est, non civilis*, quæ Deo bellū infert, eius providentiam quodāmodo negans, cap. 2. vers. 3. adn. 1. n. 7. potissimum verò n. 9 fol. 447. col. 2. Bene *tubā canere*, quia hominem inanem, & æreum reddit, & ostēdit, ca. 2. vers. 3. in expol. lit. à n. 15 fol. 441.
- Receperunt mercedē suā.* Vide in ser. 4. præ. SABBATHO.
- I *Et vidit Discipulos suos laborantes in remigando.* Bene & labor, & remigatio exprimitur, quando à Discipulis Christus dicitur abesse: nimirum absque Dei ope viua cadauera sumus, quæ nec pedem terra efferre possumus, cap. 1. vers. 6. adn. 2. à n. 4. fol. 77.

Sed & opportunē ad eos tunc iuisse Christus fertur, quod humanis auxilijs deficientibus adesse solet Dominus, cap. 1. vers. 19. adnot. vnic. à num. 6. fol. 308. col. 2.

Erat enim ventus contrarius. Nullus virtuti benignior, aut magis secūdus, quā contrarius ventus, eo quippe virtus perficitur, & solidatur, cap. 1. vers. 22. adn. vnic. tota præsertim n. 1. fol. 343. ad fin. & n. 13. fo. 349. col. 2.

Quod si hunc laborē in remigando de eo labore, quo sæculares homines in terrenis rebus impendunt, velis capere; opportunē occurrent, quæ habes cap. 1. vers. 11. adn. 2. num. 11. fol. 210. col. 2.

Putauerunt phantasma esse, & exclamarunt. Tyronum id proprium est; virtutē primā facie velut phantasma expauescere: quare qui vincere exortat, alacriter difficultatibus occurrere, & magno impetu repugnare debet, ca. 1. vers. 28. adn. 1. tot. fol. 384. col. 2.

Dominic. 1. Quadrages.

D*Vetus est Iesus in desertum à spiritu, ut tentaretur à Diabolo.* Græcè pro dūctus, est potenter, & magnā vi excusus, ut prima, ac præcipua ars debellandi Diabolū innuatur, animose scilicet, & obfirmatā facie magno inpetu aduersus illum ad capum prostrare, cap. 1. vers. 20. adn. 1. tot. fol. 386. col. 1.

Ut tentaretur. Ita ne patitur diuinus Spiritus suos tentari? Ita omnino; immo verò nisi tententur, eorum virtutem pauci facit, cap. 1. vers. 22. adn. vnic. num. 8. fol. 345. col. 2.

Et cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, &c. Cur non plures? maximē cum Moyses, & Elias totidē dies ieiunarint? Respondet Chrysost. *Ne incredibile videretur carnis assumptio.* Sanē cum nō minus fuerit quadraginta ieiunare dies, quā quadraginta mille (ut bene pendit Hieron.) non secus ac idem est, prædicere quod abhinc duobus annis, quā quod abhinc mille, futurū est: merito autē plures dies noluit ieiunare, tum ut rationabile esset obsequiū. Et verò, ut ait Chrysolog. ser. 109. *obsequium rationem habet, furor qui non ratione frænatur.* Tum etiam ne præfatos sanctissimos viros obscuraret, is enim verē censetur magnus, qui sine vilius diminutione magnus est, cap. 1. vers. 4. adn. 1. num. 5. fol. 465. col. 2.

Et accedens tentator. Pendē tentatoris fiduciam, & animos: cum qui ad tentationem sese quadraginta dierū ieiunio (pro nostro captu, & institutione) armauerat, aggredi non veretur; & ad illum, quem non nisi externā suggestionē tētare potuit (quod bene observat Gregor.) iterum, atq; iterū accedit, quā fiducia, & animositate eum, in quo ansam aliquā intē-

rius inuenerit, aggreditur, ca. 1. ver. 10. adn. 4. num. 5. fol. 169. col. 1.

5 *Accedens tentator.* Ita ne tunc? post tam diu-
turnum videlicet ieiunij tēpus, cum pacis po-
tius quā belli tempus esse videbatur? Ita qui-
dē: nec certius vllum tentationis tempus, quā
dum in Dei via proficitur. Vnde Sapiēs. *Fili,*
accedens ad seruitutem Dei sta in timore, &
prepara animā tuam ad tentationē. Sic Mar.
7. cum adduxissent ad Dñm puerum à Dēmo-
ne possessum, ipseque dixisset: *Adhibite eum ad*
me: subdit Marc. *Cum vidisset illū, statim spi-*
ritus conturbauit eum, &c. Vbi Beda: *Allatū*
Dño puerum spiritus conturbat, quia sepe dñ
conuerit ad Dñm post peccata conamur, ma-
ioribus antiqui hostis pulsamur insidijs. Ni-
mirum: *Modicū nunc oportet contristari in*
varijs tentationibus, vt probatio vestre fidei
multo pretiosior auro, quod per ignem proba-
tur, &c. cap. 1. ver. 6. adn. 3. fol. 80. & seqq.

6 *Non in solo pane viuit homo.* Pulchra respō-
sio, quā omnes Diaboli fraudes felicitatē tibi
aliunde quā à Deo petere suggerentis obtun-
das, cap. 1. ver. 10. adn. 1. & nu. 5 fol. 154. co. 1.

7 *Satuit supra pinnaculū templi.* Quid? ere-
dis ne illum in sanctam ciuitatem, & in Eccle-
się fastigium statuere, vt ibi ea quę sanctitatis
sunt quęrat? Minimē; sed vt suggerat: *Mitte*
te deorsum: vt videlicet is qui ad ecclesiastica
munera indignē, siue ambiciose peruenit; vel
vt in illis ea quę nō Dei sunt, sed quę mūdi, di-
uitias, delicias, inanē gloriā quęrat. Orig. hō. 1.
in Ios. *Non potest Princeps huius mundi illuc*
ascendere, quia si eum tentans in excelsis loca
uerit, dicit: Mitte te deorsum; sen. per diligit
caduca, in his sedet, & regnat, in quibus vsq;
ad infernum descendat: vel vt inde infelicitē
decidat, & precipitetur, cap. 2. ver. 9. adn. 6.
num. 10. fol. 751. col. 2.

8 *Assumpsit, & statuit supra pinnaculū tem-*
pli. Ad munera non per gradus, sed subito cō-
scendere, Dēmonis ars, & electio est, cap. 2.
ver. 6. adn. 5. nu. 4. fol. 506. col. 1.

9 *Mitte te deorsum.* Dignē præcipitatur,
qui in fastigium sine scala conscendit, eodem
versu, adnot. 6. num. 5. fol. 512. col. 2.

10 *Hęc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris*
me. Esto dares; quid prodest homini, si vniuer-
sum mundum lucretur, animæ verò suę detri-
mentū patiat, ca. 1. ver. 10. adn. 1. n. 12. fo. 156.

11 *Si cadens adoraueris me.* Non bene Christū,
nec Christi seruos nosti, quorum ea dignitas
est, vt tu potius, licet omnem mundi gloriā
habeas, illos reuereri, & adorare debeas, cap.
2. ver. 7. adn. 5. n. 7. fol. 552. col. 2.

12 *Hęc omnia tibi dabo.* Lucas sic habet. c. 4. 6.
Tibi dabo potestatem hanc vniuersam, & glo-
riam illorū, quia mihi tradita sunt, & cui

volo, do illa. Quomodo hæc capienda sint, di-
cente Paulo: *Non est potestas nisi à Deo,* vide
cap. 2. ver. 5. adn. 1. nu. 8. fol. 484. col. 1.

13 *Vade Satbana.* Non vt in duabus priorib⁹
tentationibus expugnat, sed cum stomacho re-
pellit; vt nos admoneat virtutem, quo plumb⁹
tentationibus virgemur robustiorem fieri, ca. 1.
ver. 9. adn. 3. n. 9. fol. 407.

14 *Dominum Deum tuū adorabis, & illi soli*
seruies. Ac si dicat: eo ipso quod Deo soli ser-
uiendum sit, ab omni pompa sæculi est mihi
abstinendū, quæ cum Dei obsequio nō bene
se gerit, ca. 1. ver. 6. adn. 1. n. 7. fol. 483. co. 2.

15 *Illi soli seruies.* Hæc p. perfecti in Deum ob-
sequij, atque amoris lex est, vt eius serui corde
integro, animoq; perfecto illi inseruiant, ca. 1.
ver. 1. adn. 2. fol. 17. & ver. 3. adn. 1. fol. 56.

16 *Tunc reliquit eū Diabolus.* Tunc, cum ob
Diaboli petulantiam acius illum Christus in-
crepauit, atq; retudit: nimirum eadem Dēmo-
nis, ac cocodrilli natura est, de quo Senec. *Fu-*
gax animal audacissimum timido, cap. 1. ver.
28. adn. 1. nu. 5. fol. 383. col. 2.

17 *Tunc reliquit eum Diabolus.* Vidit iratum;
ideo timuit, & aufugit. Certē diuinā iram Dæ-
mones etiam metuunt, & contremiscunt; at e-
nim verò præsentem iram timere damnato-
rum est propriū; *tunc dicent montibus, cadite*
super nos: futuram verò qui timet, hic viator,
& Christi discipulus est; *Qui eripuit nos ab*
ira vëtura, dum timendi leges dedit, vide ca.
1. ver. 10. adn. 4. nu. 4. fol. 168. col. 1.

FERIA II.

Vide Dominic. I. Aduent.

Esuriui enim, & dedistis mihi manducare,
siti, &c. cap. 1. ver. 2. adn. 1. nu. 3. fol. 46. col. 2
& ver. 3. adn. 3. nu. 8. fol. 65. col. 1.

FERIA III.

1 *Et intravit Iesus in templum Dei.* Chry-
sost. *Vt bonus Medicus primum intendēs ad*
originem mali, si enim sacerdotium inte-
grum sit, tota Ecclesia floret; si corruptū, mar-
cida est, cap. 1. ver. 13. adn. 3. nu. 1. fol. 249. co.
2. & nu. 6. & 7. fol. 251. & seq.

2 *Et eiciebat omnes vendentes.* Facto scilicet
flagello illos percutiens. At cui id ipsemet fac-
ceret? nec Discipulis eam actionem, quæ tam
à benignitate, quàm à sua maiestate videba-
tur aliena, committeret? Quod videlicet nego-
tiatores illi Sacerdotes essent, Discipuli verò
Christi, sacris tunc non fuissent initiati, ne ve-
rò in homines Deo dicatos sæculares ius dice-
rent, ipsemet eicere, & manu suā punire vo-
luit, cap. 1. ver. 13. adn. 7. tot. fol. 272.

3 *Et eiciebat omnes vendētes, & ementes in*
tēplo, &c. Vide quātum egregiē factorū mag-
nitudine Dñs duci Iosue præcedat; ille enim
Solem potuit sistere, ne procederet, avaritiam

non valuit cohibere; at Dñs Pharisæis contra te facientibus, & vidētibz lucra sua destrui, ad vnius flagelli verbera totam potuit eicere multitudinem, & avaritiæ legem imponere, cap. 1. vers. 13. adn. 2. nu. 11. fol. 245. col. 2.

Omnes vendentes, & ementes. Quid illi, nisi quæ ad sacrificia templi necessaria erant, vendebant? Id autem non ne licitum, & honestum? Cur ergo noluit Dominus tolerare? Quia videlicet præter irreuerentiam domui Dei exhibitam, illi non ad sacrificiorum opportunitatē, sed ad sui vtilitatem rei sacra prætextu avaro animo adspiciebant. Quare merito vt avari, & negotiatores puniuntur. Affectus quippe tuus operi tuo nomen imponit, cap. 1. vers. 11. adn. 4. n. 3. fol. 222. col. 2.

Et cathedras vendentium columbas evertit. Notanter inter vendentes, & ementes, ij annu merantur, qui columbas; hoc est, Spiritus sancti dona (vt explicat Beda) vident: quod ideo vendat, quia prius emerint; ideo emunt, vt postea vendant, ca. 1. ver. 6. ad. 6. n. 7. f. 513. co. 1.

Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam speluncam latronum, & adulterarum. indignationis occasio, vt inibi reluctante ingenio punire cogatur Dominus, vbi beneficia sua ingenti animi alacritate, & voluptate conferre destinauerat, cap. 1. vers. 2. adn. 2. nu. 15. fol. 53. col. 2.

Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam speluncam latronum. Hoc est, Deo vero ad honorem ei deferendū consecrata est; & vos falforum. Numinum, avaritiæ scilicet, rapacitatis, & aliarum cupiditatū, prophano cultu pollulistis. Aptā id humano animo, qui pro Deo vero noxias affectiones velut idola, quibus sacrificia offerat, suscipit, cap. 1. vers. 3. adn. 1. num. 5. ibi: *Vae, vae, in domo Dei vidi horrendum*, fol. 57. col. 2.

Speluncam latronum. Opportunē speluncam; vt prodāt peccati, & cupiditatū naturam, nec non Dæmonis artes: nec enim hi hostes clarā voce loquuntur, aut palam suadent, sed in abscondito, & subdole mulsitare solēt, ne eorum doli retegantur, cap. 1. vers. 14. adn. 2. nu. 9. fol. 281. col. 2.

Speluncam latronum. Notāter ad Sacerdotes dictum, qui cum Deo se liberaliter communicantis personam gerant: si lucris, & negociationibus immoderatē incumbant; nec se ad opem hominibus ferendam faciles exhibeant, latrocinium quodammodo committere videntur, ca. 1. vers. 7. adn. 9. n. 8. fo. 589. co. 1.

Videntes Principes Sacerdotum, & Scribae mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes, &c. Magna vox iustitiæ, & veritatis, quam pueri obstrepentibus Principibus sic extollebant, vt eorum voces, & minas faciliē absorberet, præ-

fat adnot. 2. num. 7. fol. 281. col. 1.

FERIA IV.

Magister, volumus a te signū videre. Frustra hi sapientiæ discipulos se se profitebantur: sapientia enim filios suos iugulare, siue rationabiliter occidere; hoc est, prauas ab illis affectiones refecare consuevit, vide cap. 2. vers. 9. adn. 5. n. 11. fo. 736. co. 1. & ead. adn. nu. 5. & 6. fol. 736. col. 1.

Volumus. Stulta hæc, atq; impia vox est, quæ perditionis sitianua; totius enim salutis summa est, diuinæ humanam subdere voluntatem, nec nisi supra diuini placiti fundamentum aliquid velle. Vnde Paulus Christianus factus hanc primam vocem emisit. *Quid me vis facere?* ad modum Christi dicentis: *In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam.* Deus meus voluit: notanter, volui, post auditam voluntatem tuam: ac si diceret, cum potui meam diuinam conformare voluntati, elegi velle, aliter non auderem, cap. 1. vers. 21. adn. 1. fol. 315. col. 1.

A te signū videre. Ac si dicat: non modò volumus quod nobis placet, sed etiam Deum nostræ voluntati assentientē, & inseruientem habere. Proprium id Dynastarum, & aulicorum ingenium velle quodlibet, Deumq; simul amicum, ac gratū habere, nec aliter ipsi obsequi præstare, ac inseruire, quin etiam sua idola, & sæpe sæpius sub prætextu religionis retineant. Ita 4. Reg. 17. 41. dicitur: *Fuerunt quidē gentes ista timentes Dñm, sed nihilominus & idolis suis seruientes*, c. 1. vers. 3. ad. 1. n. 7. & 11. f. 57.

Signum videre. Signa hinc desiderant, qui alibi multa fatentur, & dolent; scilicet hoc inuidiæ ingenium est, iam laudare, vt odium excitet, iam vituperare, vt contemptum pariat, ca. 1. vers. 15. adn. 3. n. 10. & seqq. fol. 299.

Generatio mala, & adultera signū querit. Cur mala, quod signum querat? Quia nimirum omiſsa charitate, cui regnum cælorū promittitur, signa querit, quæ sine charitate nihil sunt: nec enim hominibus qui signis, aut litteris splendēant, dicitur: *Venite benedicti Patri mei* [ita Chrysost. lib. de compunct. cord.] sed ijs qui bona opera egerunt: subdit enim Dominus: *Esuriui, & dedistis mihi manducare*, cap. 1. vers. 9. adn. 5. nu. 1. fol. 139. col. 2.

Generatio mala, & adultera. Quid refert ē optimis vos patribus fuisse progenitos, si in Deum animarum sponſum perfidistis? *Filij Abrahæ sumus: si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.* Vide tu Christiane, ne simile tibi obijciatur; quippe Christi filij sumus, qui genuerunt nos in spem viuam. 1. Petri. ca. 1. Vide cap. 1. vers. 2. adn. 1. tot. a fol. 46.

Generatio mala, & adultera signū querit. Ita ne tantā eos asperitate mitissimus Magister

inrepet? atq; is, de quo Vates: *Calamū quofatum non conteret, & linum fumigans non extinguet*: eā illos acerbitate à se repellat: Sanè omnia vitia præter arrogantiam, atq; superbiam mitissimo animo Deus reprehendit; hæc verò ex alto, & tonitruu voce increpat, & ut superbus concedere nititur, ita Deus magis exaltatur, ut illum grauius deprimat, atq; retundat, iuxta illud Vatis: *Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus*. Vnde ipse notanter ad Iob. *Si habes brachium sicut Deus, & voce simili tonas, disperge superbos in furore tuo, & omnem arrogantē humilia*. Quare dum hi signum de celo quærunt (sic enim apud gloss. in terlineal.) ipse illis in abismo signum reddit: *Sicut fuit Iona tribus diebus in corde terre: nec enim labitur, aut cadit superbus, sed præcipitatur, & ex alto ad ima ruit*, cap. 2. ver. 9. adn. 6. nu. 7 fol. 250. col. 2.

8 *Generatio mala, & adultera*. Obserua libertatē, quā diuinus Concionator improbos reprehendit. Sanè qui contumelijs affectus patientissimè tacebat, cum de religione, & Dei negotio agebatur, vocē tollere, & grauius obiurgare solebat, ca. 1. ver. 13. adn. 1. n. 5 fo. 238.

9 *Generatio mala, & adultera signū querit, & signum non dabitur ei, nisi signum Iona, &c.* Vide artificiosam Domini clementiā; verbis increpat, & negat, reapse verò signū, & beneficium tribuit, quippe eius ira benefica, & salutaris est, c. 2. ver. 9. ad. 7. n. 12 fo. 757. co. 2.

10 *Signum non dabitur ei, nisi signū Iona, &c.* Egregium misericordiæ opus fuit his qui tentare Christum venerant, signum non dare; ut quid enim ijs qui signis abutuntur signum dederit? Bene siquidem Seneca de vita beata. ca. 23 de sapiente cum ratione, atq; iudicio dona distribuyente *Donabit cum summo cōsilio dignissimos eligens, ut qui meminerit tam acceptorum, quam expensorum rationem esse reddendam, habebit sinum facilem, non perforatum, ex quo multa exsant, nihil excidat: humi promereor, illi reddo, huic succurro, huius misereor, illum in struo dignum, quem non diducat paupertas, nec occupatum teneat: quibusdam non dabo, quamuis desit, quia etiam si dero, erit defuturum*. Vnde alibi Dominus Patri gratias agit pro beneficijs denegatis ijs qui illis se ipsos meliores non erant reddituri, ca. 1. ver. 9. adn. 7. nu. 2. fol. 12. 8 col. 1.

11 *Nisi signum Iona*. Sed vide duplicatā misericordiam, illud signū denegat, quod ipsis vtile non erat futurum, atq; hoc tribuit, quod illis maximè expediebat. Nimirum plures videas peccatores, qui ut reuertantur ad Dñm, non quæuis signa, aut auxilia, sed signatissima, & valde peculiaria, atq; miraculosas vocationes quærunt, non secus ac diues auarus, qui fratri-

bus suis concionatorem ex altero mundo aduenientem exoptabat. Luc. 16. His illud tribuit appositissimum Iona signum: hoc est, Christi crucifixi, ut fiat speculum peccatricis animæ, quo se ipsam agnoscat, & remediū vulneribus exhibeat, ca. 2. ver. 8. adn. 5. nu. 9. fol. 653. col. 2.

Nisi signum Iona. Quod quæso vtilius? salubrius? aut à vehementiori dilectione profectum: dum ex Iona imagine quantam de nostra salute lætitiā percipiat, apprimè ostēdit Dominus, cap. 1. ver. 2. adn. 2. nu. 14. fol. 52. col. 1. Nec nō quā sit ipse benignus, & ad misericordiam pronus, qui fugitiuo Iona veniā concessit, cap. 2. ver. 8. adn. 6. nu. 7. fol. 660. col. 2. ibi: *Dummodo pedem referat*. Potissimum verò quod ipse s. à morte vitam homini adquisiuit. Ita Hieron. *Morte suā vult Deum placare: me querit tempestas, ut meā morte viuatis*, cap. 2. ver. 7. adn. 2. nu. 7 fo. 535. co. 1.

Nisi signum Iona. Ad hæc: obserua aliā rationem, eum id signum notanter dederit. Sanè ut bene conijcit Iansenius in id Ioan. 2. *Quod signū ostendis nobis, quia hæc facis?* Ad id signatè hoc petebat signum, ut ex eo Messia potestas, atque auctoritas, quam ipse se habere dicebat, illis innotesceret. Vnde signatè mortem suam illis proponit, quod hæc non nisi diuinæ maiestatis, atque potestatis opus fuerit, cap. 2. ver. 9. adn. 4. nu. 10 fol. 731. col. 1. & adnot. 3. à nu. 5 fol. 760. col. 2.

14 *In corde terre*. Pulcherrima oppositio: illi cælum superbè conscendere volunt, quippe signum non nisi de cælo petunt, ipse se in profundū demittit. *Sic erit filius hominis in corde terre*. Vnde ipse: *Sicut exaltantur cæli à terra, sic vie meæ à vijs vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris*. Parū est autem Christi cogitationes à superiorum cogitationibus distare, sicut cælum à terra; distant enim sicut cælum ab inferno. At enim Christus dum ad ima, & inferna descendit, celestia sapit, ibi enim de salute hominis, qua nil est sublimius, cogitat, c. 2. ver. 9. adn. 8 fol. 756.

15 *Sic erit filius hominis in corde terre tribus diebus, & tribus noctibus*. Quā hæc intelligi possint, cum Christus in sepulchro tribus noctibus non fuerit, nec non de præparatione ad mortē, cap. 1. ver. 2. adn. 3. nu. 5. fol. 325. col. 2.

16 *Viri Ninivite surgent in iudicio, &c.* Notanter appellauit viros Ninuitas, quod viriliter, & magno animo penitentia opera susceperint, & omnib⁹ modis Deum placare curauerint: nimirum, his portæ cæli aperiuntur, & ab illis regnum cælorum vim patitur, cap. 2. ver. 6. adn. 4. num. 2. fol. 500. col. 1.

17 *Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam, quia venit*

à finibus terra audire sapientiam salomonis, &c. En infelix virtutis clima ad læularia bona promptissimi inueniuntur homines, quamuis tranandū sit mare: ad spiritualia verò tardi & pigri, ca. 1. ver. 11. adn. 2. n. 15. fo. 206. co. 2

FERIA V.

Egressus Iesus. Cur egreditur? ut nimirum quasi Sol splendeat, & Chananez oculos illuminaans eam etiam à finibus suis egredi faciat, ut appareat sollicitiorem ipsum de nostra salute, quam nos ipsos esse, & ut bonum auxiliatorem spontanea opitulatione subuenire, cap. 1. ver. 6. adnot. 1. num. 2. ad fin. fol. 74. & adn. 2. num. 6. fol. 77.

Ecce mulier Cananea à finib⁹ illis egressa. Quid est in causa, quod à finibus suis ut Christum quærat egrediatur? Sanè quod filia periculo vexetur; quippe tribulatio hominē ad Deum manu ducit, cap. 1. ver. 29. adn. 2. n. 4. fol. 401. Vnde addit Euangelista: *Clamauit dicens ei:* Vbi si dubites quid opus fuerit dicere: *Clamauit dicens:* respondebo, ut magnitudo affectus, & fidei quā accessit, ostenderetur: nempe egregius doctor, & monitor tribulatio est, quæ verba, & sensus tribuit, indidem num. præced.

A finibus illis egressa. Quippe à finib⁹ proprijs, carnis videlicet, & sanguinis exire quis debet, ut Christo Salvatore occurrat, & locum faciat, ca. 1. ver. 2. adn. 2. nu. 3. fol. 320. co. 2.

Miserere mei Domine: filia mea à Demone vexatur. Dixeris, non fuisse ab illa dicendum, *Miserere mei*, sed potius miserere filia mea: ea quippe erat, quæ miseria illa, & ærumna conflictabatur. Sanè non inmerito in filie ægritudine hac locutione mater vitur, ut ostendat filiorū peccata parentibus maximè deputari, ca. 1. ver. 9. adn. 1. tot fol. 127. col. 2.

Dimitte illā, quia clamat post nos. Ac si dicerent: ecce dolore ligatā post te adducis, solue illā: sed tacitè illis mihi videor dixisse Christum: Imo verò; ipsa me dimittat, ac soluat, quæ corde, ac fiducia cepit, captum tenet, ca. 1. ver. 3. adn. 1. num. 12. fol. 59. col. 2.

Non est bonum sumere panem filiorum, & dare canibus. Basil. Seleuc. orat. 20. quæ est in Chananeam. Parturiens donationē retrahere simulat, licet ardentius ipse dare desideraret, quā quæ aduoluebat genibus accipere. Quid ergo timueris non daturum: ita ne parturiens quiescat, ni pariat: cap. 1. ver. 2. adn. 2. num. 7. fol. 51. col. 1.

Etiam, Dñes nā & catelli edunt de micis. Idem Basil. indidē. Contumeliam teneo curationis pignus; spondet mihi salutem canis appellatio, sit mihi modus donationis pro modo contumeliæ. Canem vocasti, cum sin familia pars, Domini fruar mensa. Vide Domini in

dignationem, & iram omnino beneficiā, & salutarem, ca. 2. ver. 9. adn. 8. n. 12. fo. 757. co. 2

Etiam, Domine; nā & catelli edunt de micis, &c. Pende insolitam Domini austeritatē, quā miseræ scemine orationem iterum, atque iterum retudit, ut meritò apes illud Prophetæ. Thren. 344. *Opposui tibi nubē, ne transeat oratio.* Sed num idcirco abscondere se, atque tutari, ac velut scuto munire valeat, quin ad ipsum oratio penetret? Audi Sapientem. *Oratio humilantis se nubes penetrabit, & donec propinquet, non consolabitur, &c.* Ergo hoc humilitati debetur, ut oratio, cui illa comes est, nube scissa ad Deum perueniat; ut è cōtra superbix illud accidit, ut à Dei conuictu deiciatur, cap. 2. ver. 9. adn. 1. nu. 8. fol. 51. col. 1.

O mulier, magna est fides tua. Basil. Seleuc. *Non obtricebam ex inclementia, sed ut prescius quiescebam, expectabam dum fidei tuæ amplitudinem patefacerem. Totam tibi curationis mensam explico, non ut cani micas, sed ut filia panem largior.* En cur Deus tantiper vexet, & vexatos pro illorum libito tūc non exaudiat, cap. 1. ver. 22. adn. 1. num. 9. & 10. fol. 346. col. 1.

FERIA VI.

Erat dies festus, & ascendit Iesus Ierosolyma. Notanter dies festus designatur, & Christus non venisse, sed ascendisse dicitur: quod & is Christo dies festus, atq; latissimus sit, in quo opē fert, & salutem impetratur, cap. 2. ver. 9. adn. 7. n. 9. fol. 756. col. 2. Et nihil sublimi⁹ in Principe splendeat, quā beneficiare, ca. 2. ver. 9. adn. 8. nu. 1. fol. 758. col. 2.

Est autem Ierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur Hebraicè Bethesda. Hiconym. de nominibus Hebraicis interpretatur, pecualis: quoniam ibi, inquit, mactabant, & abluebant pecora ad sacrificium. Non ob cura ergo purissimi Christi velleris, atque sacrificij cura erat, & imago: sed quā illustrior donatio, & res ipsa quā umbra, atq; promissio. Christus siquidem semel oblatus est, ad multorum exhaurienda peccata, vide plura cap. 2. ver. 8. adn. 6. num. 6. & seqq. fol. 660. Sed enim in eo umbra, & veritas mirificè conueniunt, quod non sufficiat Christi sanguinem ad ablutionem ad manum esse, nisi promptè, & alacriter ipsum imiteris, atq; ut ipse ad mortem descendit, descendas & tu ad peccatis, & affectibus necem interendam, eod. ver. adn. 7. tota, fol. 663.

Descendebat secundum tempus. Græcè legeris, opportune, aut secundum opportunitatem, ut noueris tribulationem medicamentum esse à Deo appositum, quod definitū habeat tēpus ad sanitatem afferendā. Quare scitè Ecclesiast. c. 2. *Præpara animam tuā ad tenta-*

tionem, Deprime cor tuum, & sustine, & ne festines in tempore obductionis, &c. Omne quod tibi applicitum fuerit, accipe, & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habet: hoc est, ne festines, ut tribulationis tempus importunè decurrat, sed opportunè, & ad leges diuinę medicinę finiatur, apta cap. 1. ver. 22. adn. 1. num. 10. fol. 346. & cap. 1. ver. 21. adn. 1. nu. 6. fol. 317. col. 1. & 2.

Mouebatur aqua. Apposita imago redēptionis. Ecce ego mouebo cælum, & terrā, &c. Vide quanti pretij res sit vna anima, cuius cau-
sa cælum, & terram Deus mouere non dubitat, cap. 2. ver. 7. adn. 5. fol. 542.

Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens. Pende aduerbium, ibi, nēpe iuxta medicinam, & aegritudinis remediū, quin ob paralyfim eo perfrueretur, vide cap. 1. ver. 11. adn. 1. nu. 13. fol. 205. col. 2.

Triginta & octo annos habens. Censet Toletus in sequentia verba: Ecce sanus factus es, tunc animę sanitatē accepisse, quasi eā vsq; in peccatis durauerit: pende tribulationis bonū, quæ hominem tandem ad bonam frugē reduxit, cap. 1. ver. 29. adn. 2. nu. 4. fol. 401.

Vis sanus fieri? Quidni vellet? qui tā pertinaci aegritudine tādiu conflictabatur? Quid posset illo esse miserius? cap. 2. ver. 1. adn. 2. nu. 2. fol. 422. Bene Nazianz. Hoc donum solā voluntate venale tibi proponitur, cum ipsam Deus ingentis pretij loco habeat. At enim verò de efficaci voluntate, de ea; quæ hominē ipsum non alia externa Deo tradit, sermo, & lis est, cap. 1. ver. 3. adn. 1. nu. 10. fol. 58.

Hominem nou habeo. En tempus faciendi Domini; succurrit enim ipse, cum hominis auxiliū non suppetit, & cui abest, Deus adest, cap. 1. ver. 19. adn. vnice nu. 13. fol. 311. col. 2.

Hominē non habeo. Ac si diceret: non habeo fideiussorē qui pro me soluat, Dñe fideiube pro me, ca. 2. ver. 8. adn. 5. n. 4. fol. 650. col. 2.

Tolle grabatum tuum, & ambula. Maximus hom. 1. de aduent. grabatū pro corpore accipit, iuxta illud Plal. 40. Vniuersum stratū ei⁹ versasti in infirmitate. Ad hunc modū: Beatus ille, cuius stratū Dñs in ipsius infirmitate conuertit, ut qui fuerat paulò antè iracundus, adulter, & cunctorum scelerū infirmitatibus plenus, assuetum corpus eius malo, versans dominus fiat castus humilis; de quo strato spirituali et dictum est à Dño: tolle letum tuū, & ambula, &c. Quare hic est sensus: ut antea a corpore, & eius concupiscentijs trahebaris, & distrahebaris, ad simulachra multa prout ducebamini euntes. 1. ad Cor. 12. 2. ita modò corpus ad opera virtutis ducito, ut non minus animæ seruiat, quā prius ei anima obtemperabat, cap. 1. ver. 11. adn. 1. num. 16

fol. 207. col. 1.

Et ambula. Ac si dicat: per urbem animose discurre, & meum te discipulū aduersus æmulorum inuidiam, & sæcularium hominū iudicia profitere. En Christiani hominis formam, cap. 1. ver. 14. adn. 2. a nu. 1. fol. 280.

Ecce sanus fact⁹ es, iam noli peccare. Cyp. Dat innocentia legem postquā dederat sanitatem. Ac si dicat: non prius de lege seruanda monuit, quā beneficio sibi illum adstringeret; optimi Principis proprietates bene mereri de omnibus, & dare affluenter, quin imprope-
ret, cap. 2. ver. 7. adn. 3. nu. 6. fol. 540. col. 2.

SABBATHO.

Vide Dominicam sequentem.

Dominic. 2. Quadrages.

Assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannē, &c. Cur hos tres, nec alios? Nō dubium quin ob maiora merita, & tamen ut eos ad egregiam hanc dignitatē eleuaret, per montem excelsum illos deduxit, ut noueris nō nisi per merita, & labores ad dignitates esse perueniendū, c. 2. ve. 6. ad 5. n. 3. fo. 505. co. 2.

In montem excelsum. Bene in montem excelsum; hoc est, in supremum locum non nisi dignissimos assumit; nam indignos inibi locare, non tam honorem illis impertire, quā contumeliā afficere fuerit, cap. 2. ver. 6. adn. 6. nu. 9. fol. 513. col. 2. Iunge illud ex Seneca. Que putantur excelsa, prærupta sunt.

Transfiguratus est ante eos, &c. Eo diuitias glorię, quibus sponte se voluit exinanire, ut suā vacuitate te repleret, cap. 2. ver. 7. in cōment à nu. 16. fol. 522. col. 2. & adn. 2. tot. fo. 532. co. 2. & adn. 4. nu. 6. fol. 547.

Moses, & Elias. Opportunè hi præ alijs vitā functis, quod vterque popularem expectationem adeo declinarint, ut alter igneo curru raptus ad paradysum iuerit, alterius verò sepulchrum semper hominib⁹ fuerit ignotū, & Diabolo illum reuelare cupiente, à Michaele id fuerit impeditū, ut videris Dei opus esse exaltare humiles, eosq; qui se abscondūt, gloriosos reddere. c. 1. ve. 9. ad 6. n. 9. fo. 751. co. 2.

Cum eo loquentes. De excessu, siue morte, ita ne qui alterius mūdi incolę sunt, de morte loquuntur? I ta certè, ut mortalibus eius metū adimerent; quippe ipsimet cælestes Spiritus Christi crucifixi mortem maximè suspiciunt, & si illis daretur, eam gratanter amplexarētur, cap. 2. ver. 9. adn. 8. nu. 9. fol. 762. col. 1.

Et ecce apparuerunt illi Moses, & Elias cum eo loquentes. Quid loquerentur aperuit Lucas, nimirum, de excessu quem cōpleturus erat in Ierusalem: ut ad Principum institutionem videris, quā rectam, quā sanctā, salutaremq; mundo summus Pater Filio suo aulā

instituent, cū eos adhibuit cōsiliarios, qui nil de suis profectibus, atq; cōmodis, nec quæ carni, & sanguini Principis essent cōsentanea, sed quæ salubriora, & vtiliora nūdo essent, loqueretur, ca. 1. ver. 13. adn. 4. n. 2. fo. 238. co. 2.

Bonum est nos hic esse. Inquit; amore ne Christi, an prosperitatis ratione bonum inibi esse dicit Petrus: scite enim, dixit Greg. lib. 7. Moral. ca. 11. *Cū quis positus in prosperitate diligitur, incertum valde est, utrum prosperitas, an persona diligatur?* Sed enim si Petrū vt terra sapiētem, & vtilicū confideres, Luca p̄sertim illum arguente, *quasi nesciret quid diceret*, ad fortunam potiūs, quā ad personam spectasse credideris, cap. 1. ver. 13. adn. 4. nu. 7. fol. 260. col. 2.

Bonum est nos hic esse. Lucas, *Nesciēs quid diceret*: quia ante laborum pugnam superna gaudia p̄cipere volebat, cap. 2. ver. 6. adn. 4. num. 2. & seqq. fol. 500. col. 2.

Bonū est nos hic esse. Nesciens quid diceret, non quod non appetere bonū, sed quod gloriæ fructum immaturo tēpore vellet percipere. Quid hic dixerit ambūo, auaritia, luxuria? quæ bonū existimant hic esse, vel celestia conseqentes, vel sine maturitate quæ a laborib⁹ venit, ea sperantes, cap. 2. ver. 9. adnot. 1. à nu. 5. fol. 713. col. 2.

Bonū est nos hic esse. Remig. *Erras volens regnum celorū constitui in terra, teq; & socios sine gustu mortis esse felices.* Nam velle Deum in cōtēplatione amplecti, & terrena non deferere, sed illis inherere, stultum est. Ita David: *Quid mihi est in celo, & à te quid volui super terrā?* defecit caro mea: hoc est, ideo defecit, quia te volui cōplecti: eo modo, quo post luctam cum Angelo claudicabat Iacob, quod nequeant caro, & spiritus eodem passu, & gradu incedere, sed alterū claudicare necesse sit, c. 1. ver. 2. adn. 2. n. 5. & seqq. fol. 321.

Faciāmus hic tria tabernacula, tibi vnum, &c. Patchaf. *Quasi non eos caperet vñū tabernaculum, nec in vno simul consistere possent* Ergo errabat Petrus, qui volebat in vno, eodemq; tabernaculo Christum, & suos simul habitare, atq; ibi omnibus æqualiter benefacere, cū optimi Principis id proprium sit omnibus indiscriminatim fauere, cap. 1. ver. 8. adnot. 3. num. 4. & 5. fol. 119. col. 1.

Adhuc eo loquēte ecce nubes lucida, &c. Et ecce vox de nube, &c. Opportunē Petri vox terrena sapientis, terrena loquentis intercessa, & cohibita à summi Patris voce est: quippē dum cōsiliarius, seu minister blanditur, & ad iustum loquitur, opportunē, atq; sapienter eius sermonem Princeps intercidat; blanditijs etenim, & adulationi vt iusta retributio confusio succedit: quid quod tanquam pestis ca-

uenda adulatio est, & ne terpat, quā maturē extingueda c. 1. ver. 13. ad. 4. n. 4. fo. 259. co. 2.

Hic est filius meus dilect⁹, in quo mihi bene cōplacuit. Occurrit inordinato Petri voto summus Pater his verbis, ac si diceret: Quæ hæc honorum ad iustitiæ leges distribuō fuerit? vt in tabernaculorū structura Dñm cum seruis, meumq; Filiū cum Elia, & Moyse æqua-ueris? confulis etenim ordinibus, nihil est ipsa æqualitate inæqualius; debentur enim maiora præmia maioribus meritis, cap. 2. ver. 9. adn. 2. num. 9. fol. 720. col. 2.

Ipsū audite. Videte Patrem cū Filio suo de gloria quā alter alteri deferre nititur, contendentem. *Ipsū*, inquit, *audite*; Sed nūquid te ipsū, o summe Pater, non audimus, dum ipse loquitur? cum ipse Verbum tuum sit: dici to ergo, audite me. Noluit bonus Pater tua considerare, sed quæ Filij, cap. 2. ver. 6. adn. 2. num. 6. fol. 489. col. 1.

Ceciderunt in faciē suā, & timuerunt valde. Quid? discipulos, quos signatē ad gratiā, & amicitia eligis in faciē cadere, & vehementi timore corripī sinis? ita quidē, vt Principes moneat ne sese totos familiaribus suis dedant, sed gratiæ, & familiaritatis modū, & limitē ponant, iamq; illis, vt Domini timorem inueniant, iam vt benigni familiares dicant, *Nolite timere*: Sic videris Dominum Abrahami domum nunquam fuisse ingressum, sed illū ad cōfabulandum ad designatum locum, nempe ad illicem Mambre deduxisse, vt gratiæ certum limitem designaret, ne in illius domo, vt subditus esse videretur, c. 1. ver. 13. adnot. 6. num. 3. fol. 269. col. 1.

Nemini dixeritis vñsonem. Quare? non ne id Christo foret gloriosum, vt alijs etiam Discipulis innotesceret: foret quidem, sed non aut Dominus sua considerare, sed quæ aliorū, ne videbatur tribus Discipulis nouē inuiderent, ca. 1. ver. 14. in cōm. à nu. 3. fol. 451. co. 2.

FERIA II

Ego vado, & queritis me. Pulchrē mortem suā viā, siue deambulationis nomine appellauit Dominus, quod vt statim dixit de hoc mundo non esset, atq; ideo summa facilitate hinc esset profecturus: vt inde iusti mortem dignoscas, & a peccatoris necē discrimines, cap. 1. ver. 23. in cōm. nt. à nu. 4. vsq; ad 9. fol. 349. col. 2.

Ego vado: Emphasim habet ad denotandum quā spontanea voluntate, & quanta alacritate mortem Dñs obierit: ac si dicat, nō trahor ad mortem, sed per proprios pedes ad eā vado, ca. 2. ver. 8. adn. 3. tot. fol. 635. col. 2.

Queritis me: Quomodo quærēt Christū & tamē in peccato suo morientur? Quia videlicet nō quærēt vt inueniant, sed vt calūniē

tur, dum enim ecco sui ipsorum amore capti Christū exquirant, nihil boni in eo inuenisse sibi ipsis videtur, ca. 2. vers. 6. adnot. 2. n. 9. fol. 490. col. 1. & ver. 4. in cōm. n. 1. & 2. fol. 451.

Nisi credideritis quia ego sum, moriemini. &c. vide diuinā benignitatem; sic increpat, & minatur, ut blandē simul alliciat. & ad salutē prouocet: Quid enim aliud fuit dicere? *Quia ego sum*: nisi *ego sum qui sum*: Hoc est, qui ex me ipso habeo bonū, & benignū in omnes esse, cuius natura ad beneficiendū summē pronā est, qui nolo mortē peccatoris, sed ut conuertatur & viuat cap. 1. vers. 2. adnot. 2. nu. 8. fol. 51. & num. 11. fol. 52. col. 2.

Moriemini in peccatis vestris. Ita ne absolutē dici possit; moriturū hominē in peccatis suis ita omnino dū ipsum in peccatis suis uiuere, nec de illis relinquendis cogitat; quippē vitæ præsēntis finē, futuræ principio cohæere necesse est c. 1. ver. 21. ad. 3. a. n. 1. fol. 324. co. 1.

Multa habeo de vobis loqui, & iudicare. Vide quāta cunctatione se eos iudicaturū affirmet, qui multa prius locuturus, ac per consequens adiuturus est; ut nō prius fratrem iudices, quin audias, nec damnes antequam causam attentissimē discutias, cap. 1. vers. 13. adnot. 5. fol. 262 col. 2.

Que audiui ab eo hæc loquor. Disce humilitatem, disce modestiam, disce Deo gloriam referre; nihil certē sibi Dei filius arrogat, sed omnia Patri attribuit, cap. 2. vers. 6. adn. 2. nu. 5. fol. 488. col. 2.

Cum exaltaueritis filium hominis. Christi crux, cuius exaltatio, atq; sublimitas extitit, cap. 2. vers. 8. adnot. 2. a. num. 5. fol. 626. col. 1. & vers. 9. adn. 2. num. 4. fol. 723 col. 2.

Tunc cognoscetis quia ego sum. Hoc est, meam naturam ad beneficiendum summē pronam; quippē ex Christi cruce immēsa eius bonitas, atque benignitas innotuit, ca. 2. vers. 9. adn. 4. totā, a. fol. 727.

FERIA III.

Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, &c. Notanter super cathedram Moysi sederunt, &c. Ipsi scilicet immerentes in locū, qui virtutem, & sapientiam maximē exigebat, sese ambitiose ingesserunt, de quō cap. 2. vers. 6. adn. 1. n. 6. & seqq. fol. 483. col. 1. Quem ergo sperabis exitū, eod. vers. adn. 6. fol. 510. col. 2.

Super cathedram Moysi. Malo suo in altū ascenderant, qui inde à Dæmone in præcipitiū dandi erant, indidit. n. 5. & 6. fol. 512. col. 1.

Omnia quæcumq; dixerint vobis, seruare, & facite; secundum verò opera eorum nolite facere. Phariseis plures ē sapientibus sunt per similes, qui errantibus salutis iter demonstrāt, sed à prauis ipsi vijs declinare nesciunt, cap. 1. vers. 18. in comment. nu. 4. fol. 301.

Seruare, & facite; secundū verò opera eorum nolite facere. Quid fuit opus duplicare illa verba, *seruate, & facite*: nec non hæc, *nolite facere*? Non ne ut illic satis erat dicere, *facite*, ita hic, *ne faciatis*. Equidem ea duplicatione verborum, præsertim illo modo dicendi, *nolite facere*, qui voluntatis firmitudinem & determinationem denotat, aduersus prauorum Prælatorum exemplum voluit nos Dñs communicare, quippē aduersus illud non min⁹ quā aduersus torrentem impetu decurrentem magnā vi, & constantia opus est, cap. 1. vers. 13. adn. 3. num. 14. fol. 255. col. 2.

Dicunt enim, & non faciunt. Quā turpiter, quā periculose; ut quid enim existimas ficulneam inter omnes arbores singillatim à Christo fuisse maledictam? cap. 1. vers. 9. adn. 6. nu. 4. & seqq. fol. 145. col. 2.

Alligant onera grauiā, & importabilia in humeros hominum, digito autem nolunt ea mouere. O pessimos Principes, & Prælatos, qui subditos non se eis ac iumenta duab⁹ manibus, siue brachijs onerant, nihil de eorum leuamine curantes. Quā aliter Deus! quā aliter Principes, qui pleno pectore sapiunt, cap. 1. vers. 23. adn. 2. n. 9. fol. 363 col. 2.

Digito nolunt ea mouere. Quid ergo etsi digitum admoueat? Num id ad onera grauiā ferenda satis erit? Ita certē; aded enim efficax Prælati exemplum est, ut quouis bono opere quamuis minutū id sit, subditos permoueat, cap. 1. vers. 13. adn. 3. nu. 14. fol. 755. col. 2.

Omnia verò opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus. Benē opera sua. non opera Dei; quippē Dei opus ab oculis hominū abscondendum, cap. 2. vers. 3. adnot. 1. num. 2. & seqq. fol. 445. col. 1.

Ut videantur ab hominib⁹. Non taxat quod publicē, cum opus est, faciant, sed quod eo fine faciant, ut videantur, ibid. n. 13. fo. 439. co. 2.

Dilatant enim phylacteria sua. Vide stultitiam Phariseorum, qui Dei monita, & memorialia ad inanem gloriam, & factum referebant, cum Del præscriptum de phylacterijs eod. solum iret, ut de lege Dei ante oculos scripta ad vera bona à falsis dignoscenda, atq; discriminanda admouerentur, eo modo quo dicebat Salomon: *Proposui pro luce habere illam*, ca. 1. ver. 10. in comm. n. 4. fol. 151. col. 1.

Amant autem primos recubitus in cœnis, &c. Quare? Quia nouitij nobiles, qui elati, & insolentes, ca. 1. ver. 1. adn. 1. a. nu. 5. a. fol. 12.

Vos autem nolite vocari Rabbi, &c. Illustratur cap. 1. vers. 1. in comm. n. 6. fol. 4. col. 2.

Qui autem se exaltat, humiliabitur. Plura ca. 2. vers. 9. adn. 6. tota. fol. 747. col. 1.

FERIA IV.

Ascendens Iesus Ierosolymam assumpsit

duodecim Discipulos suos secreto, & ait illis, & c. Optimū molestiarum leuamen, fidū habere amicū, cui in omnifortuna pectus tuum aperias, ca. 2. ver. 1. adn. 2. n. 1. & seqq. fol. 422.

2 *Ecce ascendimus Ierosolymā, & c. Pulchrè ascendere dicitur Ierosolymam, qui Ierosolymam homines saluaturus ibat; nihil enim sublimius, diuiniusve, quàm salutem ferre, cap. 2. vers. 9. adnot. 8. fol. 758. col. 2.*

3 *Et filius hominis tradetur, & c. Quàm vrbane, quàm benignè, & nullum ex periecutoribus suis nominauit, & accuratā locutione dixit, tradetur, & non vendetur, quod crimē augebat. & e ipsum filium hominis, non filium Dei, vt atrocitatem facinoris temperaret, appellare voluit, cap. 1. vers. 15. adn. 3. nu. 5. fol. 297. & cap. 2. vers. 4. in comment. num. 3. fol. 451. col. 2.*

4 *Ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendū, & c. Quid tantis ignominijs, & mortibus opus fuit? Non ne quamlibet oppetere mortem satis erat? Ita certè, sed vt & peccati turpitudine, & Dei charitas melius innotesceret, tot, tantisq; expensis opus fuit, cap. 2. vers. 8. adn. 2. nu. 14. à fol. 630. Sed ijs iunge quæ habes eod. vers. adn. 7. de solutione Palsionis Christi, quæ rependere debem⁹, fo. 663. eo. 2.*

5 *Ad illudendum, & flagellandū, & crucifigendū. Tantiā Deo hominis anima fit, vide quàm sit immensum eius pretium, cap. 2. vers. 7. adnot. 5. fol. 545.*

6 *Ad illudendum, & flagellandū, & c. Opportunissimè adnotauit Lucas Christum tunc temporis fuisse faciem contra Ierusalem, vt & mortem suam sponte oppetere, & appetere, ca. 2. vers. 8. adn. 3. fol. 635. nu. 7. & difficultates laceffere, & prouocare videretur, quippe rērationibus, ac laboribus magno opere pugnandum est, ca. 1. vers. 28. adn. 1. a. nu. 1. fo. 381.*

7 *Tunc accessit ad Iesum mater filiorū Zebedæi. Quid, quāso, importunius, aut insanius? tunc ambitionem erumpere, cum de ignominijs suis, & mortē Christus agit Quid? Credis ne tunc primū ambitionis æstu illos flagitare? Non opinor, sed auditā tunc resurrectione, & regno Christi, sopitam tunc ambitionem excitatam fuisse: sic videas plerosq; dum mediocritati illis munera offeruntur, animose ea respicere de quiete, & secessu suo solū cogitantes, ad maiora verò suspensos inhiare, cap. 2. vers. 6. adn. 1. nu. 9. fol. 485. col. 2.*

8 *Accessit. Ita ne accedis? Ad quē? Ad eum qui lucem habitat inaccessibilem; ad inaccessum facie ad faciem audes accedere? O acres ambitionis stimulos: nihil veretur, nil timet. Obseruauit Hieron. ep. 11. de Monog. solam Rebecam inter omnes veteris testamenti fœminas super filios suos Deum consuluisse. Cuius so-*

lius partus Dñi reuelatio est, neq; vlla alia fœminarum Deū per se ipsam consulit. A deo videtur nouum fœminā ad Deum consulendum, etiam adhuc cum grauem illam puerorum luctam in ventre patiebatur, accedere. Quid dixeris modò, cum non ad consulendum Deum, sed ad primarias filij sedes petendas hæc mulier accedit: quam luctā interius pertulisse censeas? quippe ambitio omnibus affectibus flagrantior est, ca. 1. vers. 13. adn. 2. num. 12. fol. 245. col. 2.

Mater filiorum Zebedæi. Cur mater filiorū Zebedæi, & nō potius mater Iacobi, & Ioannis? Quia videlicet terrena bona filijs suis exoptans, non tam mater, quā nouerca dicenda erat, cap. 1. vers. 9. adn. 1. n. 10. fol. 129. col. 1.

Adorans, & petens. En ambitionis artes, & habitum; adorare vt adoretur, & omniā seruiliter pro dominatione facere, ca. 2. vers. 6. adn. 6. n. 9. fol. 509. eo. 2. At enim firma manet Bernardi regula. Quidquid de amore non venit, bonos non, sed adulatio est. Quare ride mulieris inscitia, siue ambitionis æstum, quæ Deo, qui corda introspicit, adulari audet; ipse ad adulatōres post illa verba: Populus hic labijs me honorat; cor autem eorum longè est à me: dicente: sine causa colunt me: id est, nullo fructu, nec enim blandius adulatorijs mercedē ego aliquā rependo. O si id Reges imitarentur, ne ab aulicis suis perderentur, cap. 1. vers. 13. adn. 4. nu. 10. fol. 261. col. 1.

Aliquid de eo. Callidè aliquid confuse petit, vt sub ea ca, ac confusā promissione Principem capiat: vnde prudentissimè Christus quamuis illius cogitationes optimè nossent, ait: Quid vis: ac si dixerit, aperi signatè, quid petas; nec enim Princeps confuse, & indistinctè promissurus est, cap. 2. vers. 9. adn. 2. nu. 8. fol. 719. col. 2.

Volumus (ita apud Marcum) vt quodcumque petierimus tibi, facias nobis, & c. Vide ambitionis animos, & audaciam, & vt videas, compone hæc verba cum ijs quæ Christus respondit: Non est meum dare vobis, sed qui bus paratum est à Patre meo: hinc enim apparet ambitionum omnia transmutare, & à proprijs sedibus diuellere velle; decernit siquidem dignioribus primarias sedes Deus, cap. 2. vers. 9. adnot. 2. num. 5. fol. 718. col. 2. Ambitiosus verò dicere audet, non digniori, sed mihi gratiā, aut pecunia eas obtinere cupiendæ sunt, cap. 2. vers. 6. adnot. 6. num. 10. & 11. fol. 509. col. 2. Cui iure occurrat Baldad. apud Iob. 18. 4. Numquid propter te derelinquetur terra, aut transferentur rupes de loco suo? Sed enim etiā ob causam transferentur, non esset insolens, aut mirandum, cum & montes Gregorium Thaumaturgum

Ad conciones conficiendas.

- translulisse, sciamus, & Paulus id fidei quam quidem egregiam habebat Iob assignauerit, inquiens: *Si habuero fidem, ita ut montes transferam*: Et tamen propter Iob, & tot ærumnis confectum, & egregia fide in Deum sperantem hoc fore patrandum ridet Baldad: ambitiosus autem omnia commutare, & à proprio loco diuellere cupit, & sperat. Vide c. 2. vers. 9 adnot. 1. n.
13. *Dic ut sedeant hi duo filij mei, unus ad dexteram tuam, & unus ad sinistram, &c.* Audis? Vtramque primariam sedem petit, nec alijs locum relinquit: qui ppe ambitiosi soli esse volunt in vniuersa terrâ, cap. 2. vers. 4. adnot. 1. n. 4. fol. 456. col. 1. Ad quem etiam modum in Seiano, & ijs qui apud reges plurimum valent, notauit Tacitus sic sibi omnia munera vindicasse, ut propinqui & affines eius solum augetur, & ut quisque Seiano intimus, ita ad Cæsaris amicitiam validus, c. 1. vers. 8. adn. 3. n. 5. fol. 119. col. 1.
14. *Vnus ad dexteram tuam, & unus ad sinistram*: Vtramque sibi vendicat aurem, ut omnem aditum ad Principem præcludat, ante omnia agens, ne quid sciat, cap. 1. vers. 13. adn. 4. n. 7 fol. 260. col. 1.
15. *Vnus ad dexteram, & unus ad sinistram*: Obserua materni amoris inconsultam petitionem, ac votum, quæ vni filiorum damnationem petebat, quia in regno Christi omnes electi ad dexteram, nullus ad sinistram, quod hæc damnatorum sit, sedebunt, cap. 2. vers. 9. in comm. num. 64. fol. 706. Est hæc naturalis parentum lues, damnationem filijs exoptare, & afferre, dum illis immerentibus, munera & dignitates Ecclesiasticas exoptant, cap. 2. vers. 6. adnot. 6. n. 11. fol. 515. col. 1. & c. 1. vers. 9. adn. 1. n. 6. fol. 127. col. 1.
16. *Hi duo filij mei unus ad dexteram, &c.* Ac si diceret; hoc illis pro sit filios meos esse, & sanguine tecum cõiunctos, ut qui ratione propriæ virtutis sedes inter duodecim essent adepturi; quod filij sint mei, primarias obtineant. En, quid caro, & sanguis in distribuendis Ecclesiæ muneribus præposterum inuexerit, c. 1. vers. 8. adnot. 3. numer. 17. fol. 122. column. 1.
17. *Nescitis quid petatis*: Quare? quia me gratiæ siue carni, ac sanguini ius daturum existimatis, cap. 2. vers. 6. adnot. 6. nu. 8. fol. 508. col. 1.
18. *Nescitis quid petatis*: Nesciunt, & ignari, qui res inanes, & vana concupiscunt; hominis enim desideria eius animum delineant, nec melior quispiam suis desiderijs esse potest, c. 2. vers. 6. adn. 1. nu. 12. fol. 486. col. 1.
19. *Nescitis*: Turpem ambitionem, in scitiæ siue ignorantia, quod moderatius erratum est solum deputat; quod multa à Prælati dissimulanda multa leuiter attingenda sunt, cap. 1. vers. 15. adnotat. 3. numer. 5. fol. 297. col. 1.
- Potestis bibere calicem*? Opportunè calicis nominæ, & hæreditas, & mors designantur, quod cœlestis hæreditas adeo sit cum cruce, & morte coniuncta, ut ab ea nequeat diuelli, cap. 2. vers. 6. adnotat. 4. numer. 8. fol. 503.
- Potestis bibere calicem*. Inordinatæ voluntati dicenti: *Volumus ut quodcumque petierimus facias nobis*, non aliam quam mortis medicinam adhibuit; quippe plus periculi, & damni ab illa voluntate, quam à morte venit; ita Christus ad Patrem orans. *Transseat à me calix iste*, subiiciebat. Verumtamen non sicut ego volo, ac si diceret; plus enim est timendum meam tuæ præponere voluntati, quam mortis calicem bibere, c. 1. vers. 21. adn. 1. n. 6. & seqq. fol. 17. col. 1.
- Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum, &c. dicunt ei, Possumus*: En qua ratione nescientes, & ignari à Christo appellantur, qui labores ambitionis, quibus nihil est vilius non refugiant; nec crucem, & labores pro Christo, quibus nihil est gloriosius, aut diuinius expetant, ac si dicat: *Tanti vitrum, quanti margaritam*: cap. 1. vers. 7. adnotat. 2. numer. 4. fol. 100. & pro laborum dignitate, & gloria, cap. 1. vers. 29. adnotat. 1. fol. 394.
- Calicem quidem meum bibetis: sedere autem, &c.* Seuera quidem ad faciem, sed re ipsa benigna, & liberalis responsio, quæ illis plus, atque id quidem multo melius, quam quod petebant, largitur: dum merita, & dignitatem, quod sedibus ipsis, quas ambitiose exoptabant maius est, repromittit. Certè inferiores Angeli, Principatus, Potestates, & Dominationes appellantur; supremi vero Cherubim, atque Seraphim, quod non honorem, aut principatum, sed sapientiam, & charitatem significat, dicuntur; plus enim est sapientia, & charitate esse præditum, quam Principem, aut Dominum existere: illa enim vera, ac solida bona; externa hæc, inania, & nullius frangi sunt, cap. 1. vers. 10. adn. 1. n. 6. & seqq. à fol. 154. & seqq.
- Non est meum dare vobis*: Quare non est tuum Domine, cum omne iudicium Filio dederit Pater? Eiusque cum ipso naturæ, & potestatis sis? Quod humilitatem docere, & ministrare potius, quam ministrari venerim, cap. 2. vers. 6. adnot. 1. n. 3. fol. 482.
- Non est meum dare vobis*: Ambros. Sanctus, & bonus Dominus, qui mallet aliquid dissimulare

Index rerum,

25. *de iure, quam de charitate deponere. cap. 2. vers. 4. adnot. 1. num. 1. fol. 489. col. 1.*
Non est meum dare vobis. Quare vobis? Quia forsitan alij subinde, qui præstantiores sint meritis, occurrent, quibus præstantiores has sedes dare æquum sit: non enim dignis, sed dignioribus digniora munera retribuenda sunt, cap. 2. vers. 9. adnot. 2. num. 8. fol. 720. col. 1.
26. *Vobis. Quare vobis? cum ipsi tandem primarias sedes consecuti fuerint? quia modo eas ambitis, & procuratis, atque eo ipso indignos illis vos redditis; nam ambitio debitis præmijs se se defraudat, c. 2. vers. 6. adnot. 1. n. 10. fol. 485. col. 1.*
27. *Non est meum dare. Ergo non aliena à regiâ dignitate hæc vox fuerit, cum de munere immerenti dando agitur: Ambros. Non sibi potestatem deesse asserens, sed meritum creaturis, c. 2. vers. 6. adnot. 6. numer. ad finem, fol. 509. col. 2.*
28. *Non est meum dare. Glossa ibi: Quia cælorum regnum non est dantis, sed accipientis: Voluit dicere non sufficit dantis gratia, nisi accesserit collaborantis industria, cap. 1. vers. 6. adnot. 3. num. 3. fol. 81. col. 1. siue etiam; non prius Dominum regnum cælorum proprium existimare, quam à nobis eius gratiâ, nostraque industria promeretur, cap. 1. vers. 10. adnot. 8. n. 8. fol. 187. col. 2.*
29. *Et audientes decem indignati sunt de duobus: Non aliter pax conservari potest, nisi alieno potius, quam proprio commodo quisque studeat, cap. 2. vers. 4. in comment. num. 6. & 7. fol. 453. col. 1. & in adnot. num. 11. fol. 459. quippe difficile est, cum præstare cæteris concupieris seruare æquitatem in adnot. num. 1. fol. 454. col. 2.*

Feria V.

1. *Homo quidam erat diues, &c. Quis hic homo erat? Cur ve eius nomen sicut Lazari nomen non aperitur? Quod id superbiæ, gloriæ, & nomen appetentis debitum supplicium sit; superbum nesciri, nomenque ipsius perpetuo silentio opprimi, c. 2. vers. 9. adn. 6. n. 6. fol. 750. col. 1.*
2. *Quidam mendicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius ulceribus plenus. Opportune ianuæ illius assidebat, ut carnem ibi suam diues videret, nec despiceret. Vnde Chrysostom. homil. de diuite, tom. 2. Infelicissime hominum mortem corporis tui vides iacere ante ianuam, & non misereris? si Dei præcepta non consideras, saltem miserere conditioni tuæ: Aptum illud Isaïæ: Carnem tuam ne despexeris, cap. 2. vers. 1. adn. 4. fol. 434. col. 2. Vide infra ad id,*

Pater Abraham.

Et nemo illi dabat. Cur homo totus in delictis tantisper proximo suo non miseretur? Quia delicatis vestibus epulis blandis ferrea viscera crudelis anima nutriebat, c. 2. vers. 4. adn. vnic. n. 2. fol. 455. col. 1.

Factum est autem, ut moveretur mendicus: Quæ hæc circumlocutio fuerit? Factum est, &c. Non ne satis erat dicere? mortuus est mendicus, sicut de diuite postea dicitur? mortuus est diues. Sanè id indicat; iustorum mortem pretiosum quoddam opus esse, quod à Deo singulari studio, & arte perficiatur; secus quidem, ac peccatorum mors, quæ pessima est, c. 1. vers. 21. adn. 4. n. 6. fol. 332. col. 1. & adn. 5. n. 9. fol. 337. col. 2.

Et portaretur ab Angelis: Chrysost. vbi supra: Libenter talibus oneribus praeuuantur, ut adducant homines ad regna cælorum: Porro eò ipso, quod Angeli paulò maiores hominibus sunt, eorum onera, libenter suscipiunt, ut illis opem ferant, c. 1. vers. 23. adnot. 2. n. 11. fol. 364. col. 2.

Et portaretur ab Angelis. Chrysost. indidè: Gaudet unusquisque Angelorum tantum onus tangere: non secus quidem, ac Aulici, qui Principi suo ministrare percipiunt: Sed quare? Nimirum, ei qui pro Deo tribulationes patienter pertulerat tantus honor debebatur, c. 1. vers. 30. adn. 1. n. 5. fol. 396. col. 1.

Mortuus est autem, & diues. Quæ tristitia, & anxietate? quippe, qui in delicijs versabatur, cap. 1. vers. 21. adnot. 3. num. 2. 3. & 4. fol. 324.

Mortuus est autem, & diues. Quare iusto prius mortuo, diutius peccator vixit? Nimirum, in peccatorum poenam, ut acrioribus subijceretur supplicijs, c. 1. vers. 21. adn. 5. num. 13. fol. 339.

Elevans autem oculos cum esset in tormentis: Sera veritatis agnitio, c. 1. vers. 10. adnot. 9. n. 8. fol. 195. col. 2.

Pater Abraham. Ex ore tuo te iudico ferre nequam: Etenim qui Abrahamum patrem tuum nosti; fratrem etiam tuum Lazarum, qui illius erat filius agnoscere debueras. Est quidem hæc charitatis lex, ut omnes vnum simus in Domino, cap. 1. vers. 27. adnot. 1. totâ præcipue, num. 5. fol. 373 col. 1.

Fili memento, &c. Chrysostom. homil. 2. de diuite, & Lazaro, tom. 2. Ac ne putares, quod memor præteritorum malorum venierit abire Lazarum filium eum appellat, quod in meâ inquit potestate est, impertio tibi: ut inde nō solum discas pauperi eleemosynâ petēti bona saltem verba dare, sed etiam cum Prælatus fueris subditum errantem mitibus affari

verbis;

Ad conciones conficiendas.

verbis; cum Abraham ipsummet damnatum blande alloquatur: cap. 2. vers. 7. adn. 6. n. 12. fol. 59. col. 2.

De hoc Euangelio plura, tom. 2. ad c. 3.

Feria. VI.

1. *Homo quidem erat pater familias.* Benè quidem modo, cum de vinea plantanda, & ornanda agitur, & homo, & Pater inducitur Deus, qui suo ingenio ad benefaciendum pronus, & benignus est, cap. 1. vers. 2. adnot. 2. fol. 49. post modum verò cum de ratione ad hominem exigenda agitur non homo, aut pater, sed Dominus appellatur, cum venerit Dominus vineæ; bonitati enim diuinæ ab homine contemptæ, ira Domini, & regis indignatio succedit, cap. 1. vers. 10. adnot. 9. nu. 10. fol. 196. col. 1.
2. *Plantauit vineam.* Cur signatè vineæ comparatur hominis animus, siue virtus? vt videlicet, argumento sit, virtutem absque labore perfici non posse: scitè enim August. in Psal. 83. *Neque vna vinum est, neque oliua oleum ante pressuram.* c. 1. vers. 2. adn. vnic. n. 1. & seqq. fol. 343. col. 1.
3. *Sape circumdedit ei.* Legem, scilicet, & mandata, quæ si seruaueris seruabunt te, sed obserua sepi imaginem, quæ legem integre custodiendam denotat; nam si spes tantillum diffipetur, paulatim corruet, & vindemiabunt eam omnes, qui prætergrediuntur viam, quia *qui dissipat sape, mer debet eum coluber.* Sanè à minimis incipiunt, qui in maxima prolabuntur, cap. 1. vers. 10. adnot. 4. à num. 4. fol. 168. col. 2.
4. *Et fodit in eam torcular.* De frequentia Eucharistiæ hic significatà, vide c. 2. vers. 7. adnot. 9. n. 16. fol. 593. col. 1.
5. *Iterum misit alios seruos.* Quam patienter! duplici quidem de causa: prima, quia expectat Dominus, vt misereatur vestri, cap. 1. vers. 2. adnot. 2. num. 13. fol. 53. & scitè Seneca: *Non est magni animi dare, & perdere, sed est magni animi perdere, & dare.* Altera, vt sustinens in multa patientia vasa iræ apta in interitum ostenderet diuitias suas in vasa misericordię, cap. 1. vers. 29. adnot. 1. nu. 7. fol. 397. col. 2.
6. *Apprehensis seruis eius alium ceciderunt, & alium occiderunt,* &c. O temporalis mores! Mitius quidem, & vrbanius nobiscum modo agitur. Num vidisti aliquando hisce temporibus concionatorem aliquem lapidatum, vt Ieremiam? ferrauè dissectū, vt Isaiam? quid ergo huic sæculo detrahis? Meliora quidem nostra tempora, non inficior, at videsis, num in

causa sit; quod concionatores, & ministri Euangelij ab agricolis non tam fructus Deo debitos, quam suos prouentus, Episcopatus, scilicet, munera, & alia id genus petant, atque hinc fiat, vt Dei causa aliter ab illis, ac à bono Iob agatur, ille enim adhuc cū in sterquilinio pauper, & egēs erat animose clamabat, c. 27. 3. viuit Dominus, quia donec superest halitus: &c. *Fōsturbatus pede,* c. 1. vers. 13. adn. 1. n. 2. fol. 237. col. 2.

Verebuntur forte filium meū. O nimiam Dei charitatem! ò maximam, & pœne infinitam hominis dignitatem! Non modo pro certa hominis salute, sed pro dubiā, vt sic dixerim, & incertā filium suum Deus dare non dubitat. Tanti hominis anima à Deo fit, vt vel pro dubio eius remedio filium suum tradat, cap. 2. vers. 7. adnot. 5. n. 5. fol. 551. col. 1.

Cum ergo venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Illud hic obseruatione dignissimum: Dominum cum de beneficijs conferendis antea deliberarat, secum solummodo consultationem instituisse, *Verebuntur forte filium meum,* quippe, ipse sui prouocator, & motor est, vt inquit Dionysius, & à se ipso benemerendi occasionem sumit, cap. 1. vers. 2. adnot. 2. à numer. 3. fol. 50. col. 1. imò verò non aliter secum de homine beneficijs ornando, & cumulando agere, quin totus occupatus manu, sensu, consilio, & adfectione appareat, vt inquit alicubi Tertullian. adhibens tantos animi sui nifus, sapiam, valentiam, sensum, sermonem spiritum, virtutem, cap. 1. vers. 13. adnot. 6. numer. 8. fol. 270. col. 2. Cum verò de supplicijs inferendis deliberat, non secum, sed cum hominibus consultationem instituere, quippe homines hominibus aciores, & infestiores hostes sunt; nec vllum ad nocendum homini perniciosius, quam hominis ingenium est, cap. 1. vers. 15. adnot. 1. totā præsertim à numer. 3. fol. 288. col. 1. ideo qui prius dixerat, *quid faciam,* modo dicere, *quid faciet?* Sanè cum supplicium executioni omnino mandari, nec villo pacto impediri vult, cum homine agit, quod benè norit, ab ipso non esse retardandum iudicem, n. 4. col. 2.

Malos male perdet. Cur additur, *male,* non nefatis erat perdere? Et vero maiorem id in lectione Syriacā vim habet, est enim duplicatum aduerbium, *male, male.* Sanè eo dicendi modo, innuitur esse perditionem, siue mortem in vitam, esse etiam in peiorem mortem, & perditionem, cap. 1. vers. 11. adnot. 1. numer. 16. fol. 207. column. 1. & cap. 1. vers. 7. adnot. 2. numer. 4. fol. 100. col. 2.

Nūquam legistis, &c. Quam immemor sūz

7.

8.

9.

10.

damnationis homo esse soleat: En Phariseos cottidie supplicij sui sententiam legentes, & audientes, & tamen animam nunquam intendentes: nec vineam, hoc est, sacerdotij sui dignitatem prius amittendam cogitantes, quam à suis manibus extortam conspicerent: Aptæ explicationem obiter datam illis verbis, 1. Reg. 3. *Oculi eius caligauerant, nec poterat videre lucernam Dei*, c. 1. vers. 15. adn. n. fol.

11. *Lapidem quem reprobaueunt adificantes, hic factus est in caput anguli.* Nonne hic, ille lapiserat? de quo Zacharias, & *educet lapidem primarium*: siue, ut est in Hebræo, *lapidem fundamenti*, quomodo ergo à fundamento transijt ad culmen? Quia ex ipsius humilitate, mensura exaltationis desumpta fuit, & qui descendit ad inferiores partes terræ, ipse est qui ascendit super omnes cœlos; c. 2. vers. 9. adn. 2. n. 2. fol. 717. col. 2.

12. *Dabitur genti facienti fructum eius: Quem fructum? omnimodæ, scilicet, virtutis.* Aug. ser. 160 de temp. c. 3. *Botrus in vobis inueniatur, quis pro vobis botrus calcatus est: botrus, hoc est, granorum multitudo: vide c. 1. vers. 8. adn. 1. n. 3. Creati in operibus bonis*, fol. 201. col. 2. & c. 2. vers. 8. adn. 8. totâ, fol. 671. col. 2.

13. *Et qui ceciderit super lapidem istum confringetur; super quem vero ceciderit, conteret eum.* Tam Iudæi, quam Christiani, Deo non obtæperantium supplicium, atque ruina describitur: illius, scilicet, quia ad lapidem istum scandalizati sunt; sic Paulus: *Prædicamus Christum, & hunc crucifixum Iudæis quidem scandalum, &c.* Huius verò, quod lapis iste super eum decidat, nimirum, quod suæ Passionis beneficiū, & pretium à peccatore exigat, c. 2. vers. 8. adnot. 7. fol. 663. col. 2.

14. *Videntes filium, dixerunt intra se: Ad maioris beneficii conspectum peius se habuerunt rustici, quippe seruos, & prophetas non prius percusserant, quā fructus ab ipsis exigere conarentur; filium verò statim, ut viderunt cogitauerunt interficere: est hæc inuidiorū (quales illi erant) natura ut beneficii peiores reddantur*, c. 1. vers. 15. adn. 1. n. 16. fol. 291. col. 1.

15. *Hic est hæres venite, & occidamus eū, & habebimus hereditatem.* Aug. in Pl. 40. *Stulti quomodo erit vestra hereditas? Nōne, etsi occissus fuerit à vobis filius, superviuens pater retinebit hereditatē? Benè Senec. Ambitio non respicit*, c. 2. vers. 8. adn. 2. n. 3. fol. 625. col. 1. imò verò eā ratione commissam, atque locatā vobis hereditatē amisistis, dū enim legitimū heredē proprijs bonis defraudastis; Deū quomodo vos puniret, & exheredaret manduxistis, c. 1. vers. 28. adn. 2. n. 8. fol. 389. col. 1.

16. *Eiecerunt eū extra vineam.* Quæ hæc stultitia fuit, ut occideret filium, ac Dominū extra vi-

neā ubi scelus difficiliter poterat abscondi, eum eiijcere, non ne opportunius intra sepes flagitiū patrarent? Latent quidē diuina mysteria: illud enim hic in primis innuitur, non prius ab illis vineā Dominū abstulisse, quā eum ipsi extra vineā locarent; eo modo quo illis dixit Paulus Act. 13. *Vobis quidem oportebat primum loqui regnū Dei, sed quia vos repellitis illud, ecce conuertermur ad gentes.* Quid ergo queritur peccator? eum non à Deo, sed ab ipso; eius derelictio siue perditio primitus dimanet. Deus qui ppe neminē deserit, nisi prius deseratur ab illo. c. 1. vers. 6. adn. 2. n. 3. f. 81. col. 1.

Eiecerunt extra vineā: ut extra portā passus sanctificaret populum. Hoc est, ne certis limitibus eius redemptio, atque beneficia circumscriberetur, sed omnibus gentibus indiscriminatim beneficeret, c. 1. vers. 8. adn. 3. n. 10. fol. 120. col. 2.

SABBATO.

Adolescentior ex illis: Solet quidē frater minor natus, vel domi subditus maiori esse, vel ad bellum honoris, & lucri gratiā proficisci: ita Esau dū primogenituram amisit dicebat Pater: *Vives in gladio, & fratri tuo seruias.* Genes. 27. quē quidē ordinē prodigus sic adolescens inuertit, & qui vel domi subditus fratri, vel in gladio debuerat vivere, iugum excutere, & se se velut primogenitū gerere voluit. Quid inde? perditio illius, atque ruina: nihil est enim adeo ruine proximū, quā hominē præscriptū sibi locū derelinquere, & se se paululū supra se efferre, c. 2. vers. 5. adn. 6. n. 2. f. 11. col. 1.

Disipauit substantiam: Bene substantiā dissipasse dicitur, qui Dei gratiam, & animi bona prodegit, & perdidit, hæc enim ut vera bona, & solida, substantia dicuntur, secus quidē, ac mundi res, quæ merum accidens, & nihil dicuntur, c. 1. vers. 10. adn. 1. tota, fol. 153.

Disipauit: sed quam ad manum ruinæ, & mortis occasiones adinuenit: Heu quam opportune omnia vitio eueniūt, secus quidem, atque virtuti. c. 2. vers. 7. adn. 10. n. 15. fol. 605. col. 1.

Disipauit substantiam suam, &c. Quam florens, & gaudens de patris domo exijti, aureos tibi diuitiarum, & deliciarum promittēs mōtes! exitus ergo quis? pauper nudus, & absque calceamentis remanes. *Quem fructum habuisti in his in quibus modo, erubescis?* cap. 1. vers. 11. adn. 2. n. 7. fol. 210. col. 1. & nu. 20. fol. 216. col. 1.

Misit illum in villam, ut pasceret porcos. Tam comiter, tam urbanè, tam suauiter suos dæmō tractat, c. 1. vers. 1. adn. 6. n. 10. fol. 32. col. 1.

Cupiebat implere ventrē de siliquis: quibus premeretur, non reficeretur, c. 2. vers. 7. adn. 10. n. 3. fol. 597. col. 1.

7. *In se autem reuersus dixit: Quanti mercenarij, &c. Vide tribulationis magisterium. Bene Chrysol. Fames reuocat, quem saturitas exsularat: plura cap. 1. vers. 29. adnot. 2. tota præfer tim, n. 4. fol. 401.*
8. *Pater, peccauit in cælum; &c. non sum dignus vocari filius tuus: Si dignus non es vocari filius, cur patrem nominas, dicito Dominum dicito herum: Sanè id non ignorabat Deum paterna nūquam viscera amittere, & erga malos etiam filios patrem se se exhibere, cap. 1. vers. 2. adnot. 1. n. 9. fol. 48. col. 2.*
9. *Eac me sicut unū de mercenarijs tuis. Humilitatem meditaris? securus es: non exhibis ulte rius de domo patris; imò ad summam nūc dignitatem eueheris: ita quidem Dauidi dicebat Dominus: Cum paruulus esses in oculis tuis caput in tribubus Israel factus es: cur in oculis tuis? Non ne aptius diceretur, apud te, siue in corde tuo: Voluit quidem eo dicendi modo simul exprimere securitatem humilitatis, quæ non minus tuta est, quam oculi pupilla, quæ inter omnes corporis partes est tutissima: dicente Vate: Custodi me ut pupillam oculi: notat verò Augustin. in Psalm. 140. necnon Tull. lib. Ideo potissimum pupillam maxime esse tutam, quod minima sit, & quæ vix acu pun gi valeat. En ergo prodigum, & foris diuagantē iam securum: vide modo ornatissimum, date annulum in manum eius. Quid prodigo, atque ei, qui calceamenta non affert, das annulum? sufficiat modo calceamenta tribuere: quid dilectissimis sponsis (est enim annulus sponsa lium insigne) reſeruas? Est quidem hæc digna humilitatis retributio, cap. 2. vers. 9. adnot. 6.*
10. *Cum adhuc longe esset vidit illum Pater suus: Esto viderit, quomodo eum tam cibo agno uit, qui à paternâ claritate degenerauerat? Sa nè quod in humilitate natiuam sui imaginē receperit, cap. 2. vers. 5. adnot. 1. num. 3. fol. 464.*
11. *Vidit illum pater ipſius, & misericordia motus est; & accurrens: Exspecta, audi eū prius, ut ex illius verbis (nec enim vsque modo fue rat locutus) ad misericordiam prouoceris: Nō indiget prouocari Dominus qui sui ipsius mo tor, & prouocator est, cap. 1. vers. 2. adnot. 2. n. 3. fol. 50.*
- Proferre stolam primā, & induite illum. Quā sollicitus, & nostri honoris amans Deus est, c. 1. vers. 10. adn. 9. n. 3. fol. 193.*
12. *Adducite vitulum saginatū, & occidite. Ape rit statim mysterium, filius meus perierat, & reuixit. Videlicet (inquit Chrysol.) mortuus fi lius, vituli (hoc est Christi) suscitatur ex morte: Exinaniuit enim se ipsum, ut nos vita, & bo nis replet, c. 2. vers. 7. adn. 2. n. 7. f. 535. co. 1.*
13. *Et māduccemus, & epulemur: Ambr. Bene car*

nem vituli, quia sacerdotalis est victima, quæ pro peccatis fiebat epulātem patrem inducit filius, ut ostenderet, quoniam paternus cibus est salus no ſtra, cap. 1. vers. 2. adn. 2. n. 14. fol. 53. & cap. 2. vers. 9. adn. 7. n. 9. fol. 756. col. 1.

Erat autem filius senior in agro. Senior? num patre antiquior esset? Absit: sed seniū illi ad duxerat inuidia, à qua crudeliter vexabatur, c. 1. vers. 15. adn. 2. n. 2. fol. 294.

Erat autē frater senior in agro. Benè in agro inuidus ritu ferarū habitare inducitur, quia nihil ab humanā naturā est magis alienum, quā inuidia, c. 1. vers. 15. adn. 1. n. 2. & 3. f. 287.

Et nolebat introire. Cur conuinij lætitiā fē ſtidie, eāque se defraudare vult: scilicet alienæ felicitatis inuidia, suis se bonis priuat eodem versu, & adn. n. 12. fol. 191. & adn. seq. n. 5. & seqq. fol. 295.

Domin. 3. Quadagesimæ.

E*rat Iesus ejiciens demonium. Acre utrius que bellū hæc verba denotāt, nimirū, om nes miseri illius hominis sensus dæmon occu pauerat, Christus vero de industriā paulatim illud ejiciebat, ut damni magnitudo melius appareret; atque inde homines addicerent, quā grauis animæ hostis dæmon est, quāque miserabiliter per peccatum eam dilaceret, qui in corpore, quod multo minus odit talē ſtra gem operatur. Vndè dum paulò post de hâc loquitur Dominus illū fortē armatū appel lat, quod aduersus animā suas vires, & fortitu dinem exerceat, c. 1. vers. 10. adn. 1. n. 13. fol. 157. col. 1.*

Erat Iesus ejiciens. Notantissimè, quasi ad liberet omnes animi sui nifus. Sophiā valentiā, sensum, sermonē, spiritū, virtutē, ut inquit Tertull. tum ut Principes admoneret per se ip sos regni administrationi incubere, c. 1. vers. 13. adn. 7. n. 8. fol. 270. col. 2. tum etiā, ut inde addicerent homines, quanto studio, ac diligencia salutis suæ negotium suscipere debe rent; ne videlicet pigri, & senes ad vitam, im pigri, & veloces ad interitū sint, c. 1. vers. 11. ad not. 1. n. 16. fol. 207. col. 1.

Et illud erat mutum, &c. Surdum, & cœcū miserū eū hominē ex alio Euangelista fuisse, constat: vide demonis artes hominem peni tus possidere: vide hominis ingenium dæmoni se totum addicere, eoque repleti. Vide c. 1. vers. 11. adnot. 1. n. 9. fol. 204. col. 1.

Et cum eiecisset demonium locutus est mutus: En signum hominis à dæmone possessi, qui loquax de rebus sæculi; mutus verò ad Dei laudes sit: en indicium hominis à dæmonis ser uitate liberati, qui rectos sermones loquitur, cap. 1. vers. 10. adnot. 7. num. 8. fol. 182. col. 2.

Index rerum,

5. *Locutus est mutus:* Nihil aliud ad sanitatem homini dandam opus fuit, quam ipsum à dæmone liberare: en summam dæmonis beneficentiam, si non noceat; vide cui velis inferuire, cap. 1. vers. 1. adnot. 6. num. vltim. fol. 35. col. 2.
6. *In Beelzebub principe demoniorum eijcit dæmonia:* Mira Iudæorum stultitia, & cæcitas: At eorum intellectum inuidia corruperat; ne Christi diuinitatem, atque virtutē, in cuius potestate miracula edebat, agnoscerent, cap. 1. vers. 15. adnot. 1. num. 14. fol. 292.
7. *In Beelzebub eijcit dæmonia:* O pectora cæca; cum gratias agere pro beneficijs eorum genti collatis debebant; grauiores Christo iniurias inferunt: nimirum id inuidiæ ingenium est, vt cum alterius honore, aut estimatione nolit inuidus crescere cap. 1. vers. 15. adnot. 1. n. 10. fol. 290. col. 2.
8. *Ipsæ autem vt vidit cogitationes eorū:* Quid opus fuit, cogitationes videre, vt eos argueret, qui impia verba, & facta intuebatur? Sanè quod non plene opus, siue bonum, siue malū dignoscitur, dum intentio à qua procedit non innotescit ab ea enim magna ex parte bonitas siue malitia dependet. Et verò, quod Pharisæi ab inuidia potissimū ducerentur, vt Christi opera arguerent merito Lucas eorum intentiones, siue cogitationes vidisse dixit, vt illis opportune responderet, cap. 1. vers. 11. adnot. 4. n. 10. fol. 225. col. 2.
9. *Omne regnum in se ipsum diuisum desolabitur.* Pro pacis, ac charitatis bonis, & firmitudine, quæ ab illa sine familijs, siue regnis aduenit, vide cap. 1. vers. 27. adnot. 2. præcipue num. 6. & seqq. fol. 377. col. 2. & cap. 2. vers. 1. adnot. 4. n. 9. fol. 434. col. 1.
10. *Filij vestri in quo eijciunt:* Efficax argumentum, quod ipsi non præiudicant: & ideo Christi miraculum calumniabantur, certè si eorū filios eā contumeliā inurendos fore crederet, modestius se gessissent. Quem sanè admodum si legum conditores nossent eorum filios, aut propinquos, leges fore transgressuros moderatius forsan in infligendis poenis se haberent: Ita Iacob Genes. 31. 32. eum apud quem Labani idola inuenerentur in seruum offerebat, hæc dicens ignorabat, quod Rachel furata esset idola patris sui: Ac si dicatur, nam si sciret non ita large polliceretur: ergo ne erres disce, quæ sunt proximi tui ex te ipso, cap. 2. vers. 2. adn. 4. n. 10. fol. 434.
11. *Ideo ipsi iudices vestri erunt:* ac si dicat, quia dicitis, discipulos meos, & me in Beelzebub eijcere dæmonia; ipsi vestri erunt iudices. Quod ea sit virtutis vis, vt iustum suorum inimicorum, atque persequentium iudicem constituat, cap. 1. vers. 11. adnot. 2. nu. 3. fol. 208.

vide notanter Christus dum ab inimicis immaniter iudicaretur se illorum iudicem, ex tunc constitutum dixit, cap. 2. vers. 6. adnot. 5. n. 1. fol. 504. col. 2. & vers. 9. adnot. 1. n. 3. fol. 713. col. 1.

Per loca arida quærens requiem, & non inuenit: Rabbanus: Corda fidelium à mollitie fluxa cogitationis expurgata callidus insidiator explorat, si quos gressus ibi figere possit: hoc est, quærit rimam, per quam guttatim se se insinuet, atque illabatur: at, qui corda sua animos etiam erratis expurgant nullum illi locum relinquunt, cap. 1. vers. 10. adnot. 4. à nu. 6. fol. 169.

Inuenit eam vacantem, & ornata, &c. Qui esse possit ornata, simul & vacans? Respondet Glossa Interlinearis. *Vacans à bonis per negligentiam.* Vel quæ eo fructus iustitiæ, quem ferre debet vacua est, vt habes, cap. 1. vers. 11. in expositione n. 7. fol. 199. Ergo anima quæ vacat, nec de nouis profectibus est sollicita, quamuis ornata sit gratiâ læthali lapsui vicina est, cap. 1. vers. 9. adn. 2. n. 12. 13. 14. & 15. fol. 132. col. 1.

Assumit alios septem spiritus nequiores se: Vi de quam in præceptum peccatum eat; nimirum, qui rimam prius quærebat, septemPLICEM iam malitiam inuehit; quia à minimis incipiunt, qui in grauissima prolabantur, cap. 1. vers. 10. adn. 5. n. 3. fol. 174. col. 2.

Extollens vocem quædā mulier. En inter scribas legis, & sapientes sæculi qui verè insipientes, & cæci erant; rudis & ignara mulier, quæ verè sapiens fuit, quippe quæ Dei opera ab illis ignorata, atque despecta agnouit; nimirū, vera scientia sine charitate nequit inueniri, cap. 1. vers. 9. adnot. 5. à num. 1. fol. 139. col. 2.

Feria II.

Quanta audiuimus facta in Capharnaum fac, & hic in patriā tuā. Inefficax argumentatio: Decet enim Principem in omnes esse beneficium; nec beneficia sua in vnum omnia coacervare: sic ergo dona sua partiri voluit, vt Nazareth eo honore afficeret, vt in ea nasceretur; Capharnaū, vt in illa miracula ederet, eo modo, quo & de foeminā nasci voluit, vt vtrumque sexum honoraret; id in hanc sententiam dicente Augustin. lib. 16. cont. Faust. cap. 7. *Cur autem carnem ex utero foemina assumere voluerit? quod vtrumque sexum hoc modo honorandum indicauerit assumendo formam viri, & nascendo de foeminā,* cap. 1. vers. 8. adnot. 3. totā, fol. 118. col. 1.

Fac, & hic in patriā tuā: Mala illatio, præsertim cum Capharnaum interpretetur, *ager Spiritus sancti:* Ac si Dominum patriā, siue caro,

& sanguis æquæ ac virtus, atque iustitia mouere debeat, ad dona sua impertienda, cap. 2. vers. 6. adnot. 6. num. 8. & 9. fol. 508. col. 1.

3. *Fac, & hic in patria tua:* Non longe hæc argumētatio ire videtur ab illâ mali latronis: *Saluum fac te ipsum, & nos*, scilicet, quod Capharnaum digna esset Dei donis; familia etiam posset indignum Nazareth oppidū percipere, cap. 2. vers. 9. adnot. 2. num. 9. fol. 720 col. 2.

4. *Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus est, &c.* Quare acceptus non est? Quia ibi potissimum inter conciuēs inuidia regnat; & meas manus, ad benefaciendum cohibet, utpote pugna in Deum magistra, cap. 1. vers. 15. adnot. 1. n. 15. fol. 292.

5. *In diebus Eliæ quando clausum est cælum:* Opportunè dies ultionis, & supplicij, Eliæ dies nō suos vocat; quippe dū clauditur cælum defecisse quodammodo Deus videtur, cap. 1. vers. 2. adnot. 2. n. 10. fol. 52. col. 1. Ad hæc dies Christi is propriè dicitur, cum benefacit, vers. 10. adnot. 8. totâ, fol. 185. col. 2.

6. *Annis tribus, & mensibus sex.* Cur nō quattuor integros annos? Videtur vti clauis imagine, simulque indicare se inuitum cœlū claudere; vixque permitti clauī, ut omnino claudat, quasi Deo, abusus, quam vsus sit supplicia inferre, eod. loco, nu. 15. fol. 190. col. 1. & vers. 13. adn. 5. n. 7. fol. 265. col. 1.

7. *Nisi in Sarepta Sidonia ad mulierem viduam:* Opponit illis hæc viduam, ut ex comparatione illius ostendat, cur inibi virtutes nō faciat; quippe illam farinam pugillo, hoc est, verbū operatione metiebat: cap. 1. vers. 9. adnot. 6. n. 5. fol. 145. col. 2.

8. *Naaman Syrus:* Quod quamuis aulicus, & Dynastæ esset; ambitionem deposuit, & Eliæo credidit, ac obediuit: secus ac alij Aulici, cap. 1. vers. 13. adnot. 2. numer. 12. fol. 245. col. 2.

9. *Super quem ciuitas eorum erat adificata:* En Christum patriæ suæ amantem; qui cum mori venisset; noluit tunc inibi præcipitari; ne eius sanguine ciuitas supplantaretur; & à proprijs sedibus corrueret dum perfidi illi à proprijs fundamentis eam diruere cogitabāt, cap. 1. vers. 28. adn. 2. totâ præcipuē n. 10. fol. 390 col. 2.

10. *Transiens per medium eorum ibat:* Ut vitæ, ac mortis Dominus; qui animam suam ponebat, & nemo ab alto auferebat, cap. 2. vers. 8. adnot. 3. fol. 635. col. 2.

11. *Ibat:* Per medium eorum triumphum agens: præualet enim in certamine virtus, cap. 1. vers. 11. adnot. 2. num. 3. fol. 208. col. 1.

Feria III.

Quod si non audieris eos, dic Ecclesie: Vide quam cunctanter ad supplicium progreditur; ut discant iudices lento gradu adsumendas de nocentibus pœnas incedere, cap. 1. vers. 13. adnot. 5. à n. 1. fol. 262.

Si autem Ecclesiam non audierit sit tibi sicut ethnicus, &c. Nimirum Christiani hominis character ex obedientia Ecclesiæ exhibitâ desumitur, cap. 2. vers. 8. adnot. 4. n. 12. ibi hunc notate, fol. 647. col. 2.

Quacumque alligaueritis super terram erunt ligata, & in cælo, &c. Cur qui dixit, *alligaueritis*, non dixit simili locutione, *ligabo in cælo*? Quia videlicet à Deo valde alienum est malū inferre, ideo suam huic rei personam denegat, cap. 1. vers. 10. adn. 8. n. 9. fol. 188. col. 1.

Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re, &c. En Christianæ Ecclesiæ formam, & faciem mutuam charitatem, cap. 2. vers. 2. adnot. 1. n. 3. & seqq. fol. 414. En etiam Christianæ disciplinæ munimentū, & defensionem, cap. 1. vers. 27. adnot. 2. fol. 375.

Fiet illis à Patre meo: debitorem se Deus mutux dilectioni agnoscit, & quasi ab efficaci syllogismo conclusus concordium orationi manus dare solet, ibi num. 8. fol. 417. col. 1. Aliter non fiet illis, n. 7. fol. 416. & nu. 9. fol. 417. & 418.

Vbi enim sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum: nō secus quidem ac vnus ex ipsis tanta, videlicet, dignitatis est charitas. Eadem adn. n. 6. fol. 416. col. 1. & 2.

Quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei, vsque septies? Leuia solū errata, & quæ à iusto comittuntur à se ignoscenda esse volebat Petrus, nam *septies in die cadit in suum*, Dominus vero nullū charitati, atque patientiæ modum imponendum præcipit, & peccatori immensa criminum sarcina depresso dum modo pedem referat veniam esse tribuendam, cap. 2. vers. 8. adnot. 6. nu. 7. & seqq. fol. 660. col. 2.

Feria IIII.

Quare discipuli tui transgrediuntur, &c. Christo hæc obijciunt, ut eum stimulent, ac lædant: Sanè ita euenit; adeo enim suorū amās Deus est, ut qui illos læserit, ipsum etiam lædere videatur cap. 2. vers. 2. adnot. 3. n. 10. fol. 430. col. 1.

Quare discipuli tui transgrediuntur: Christum ut magistrum accusant, quod subditorum peccata à Prælatorum exemplo ortum ducere videantur, cap. 1. vers. 13. adnot. 3. n. 6. fol. 251. col. 2.

3. *Quare discipuli tui, &c. Quid vestra id interest, cum ipsi varijs vitijs impliciti sitis? occurrisset videtur Seneca: Expedi vobis nemine videri bonum, quasi aliena innocentia exprobratio vestra improbitatis, sit: apta illud Iob: Numquid dies hominis dies tui, cap. 1. vers. 15. adn. 1. n. 11. fol. 291. col. 1.*
4. *Non lauant manus cum panem: Vide cecos homines de externis solum curantes, & interiora quæ pretiosissima sunt omitentes, quæ quidē admodū sæculares homines, siue politicos, & sapientes mūdi videas de externis facultatibus perpetuo cogitantes loquentes, disputantes; animam vero nihili facientes, c. 1. vers. adnot. n. fol.*
5. *Non lauant manus. Vt videas quam exacta debeat esse innocentia Principum, & magnum hominum, in quibus minutissima etiā errata conspiciuntur, & displicent, cap. 1. vers. 13. adnot. 3. n. 10. fol. 253. col. 2.*
6. *Quare, & vos transgredimini mandatū Dei vestri, &c. Emphasim habet verbum, transgredior, utrobique positum: sed hic maiorem; significat enim facilem gradiendi modum nulli impedimento obnoxium, vnde opportunē eos refellit Dominus dicens. Quare & vos tanta facilitate Dei mandatū, quod in summā veneratione habere debebatis; contemnitis; Apti id ijs, qui transgrediuntur de iustitia ad peccatū, cap. 1. vers. 6. adnot. 3. n. 14. fol. 85. col. 2.*
7. *Quare, & vos transgredimini: Nō prius eos Dominus ut criminum in Deum reos increpauit, quam ipsi discipulos accusauerint, ac læserint, quod eadem peccata, quæ Deus sua benignitate dissimulat; tunc punire statuit cum suos ab illis peccatoribus offendi, videt cap. 1. vers. 28. adnot. 2. n. 10. fol. 390. col. 2.*
8. *Quare, & vos transgredimini mandatū Dei vestri propter traditionem hominum: En curiarū malum, aulicorumque ingenium! Dei mandata ob Principum libitum derelinquere, cap. 1. vers. 13. adnot. 2. n. 14. fol. 246. col. 2. & n. 17. fol. 248. col. 2.*
9. *Hypocrita bene de vobis prophetauit Isaias dicens: Populus hic labijs me honorat; cor autem eorum longe est à me. Obserua peculiarem hypocritis descriptionem; cum Deo siue labia, siue externa bona, negato corde, vis tribuere, sane si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione despiciendo despicient eum, cap. 1. vers. 3. adnot. 1. n. 11. fol. 59. col. 1.*
10. *Populus hic labijs me honorat: Vrget hæc verba Ambros. ut moneat, non nisi egregios sermones qui ad laudem Dei cedant fideles loqui. Indeus vellabijs: tunc labijs, cap. 1. vers. 10. adnot. 7. num. 7. fol. 182.*
- Cor autem eorum longe est à me: Grande malum longe à vitâ, & fonte benedictionum esse; quos enim fructus nisi miseriæ, & infelicitatis ager hic ferat sine Deo, à quo omnis iustitiæ fructus, cap. 1. vers. 1. adnot. 3. fol. 217. col. 2.*
- Cor autem eorum longe est à me: Quid illis boni superesse possit, qui cor suum ad Dei nuntium non componunt: illa quidem summa felicitas censeretur debet, cum hominis cor iuxta Dei cor est; eo modo quo ipse dicebat de Davide: inueni virum iuxta cor meum: qui faciat omnes voluntates meas: qui videlicet ea probet, & aniet, quæ probat Deus ea oderit, & excretur, quæ Deus odit; ita dicebat Tertull. lib. de poenitent. c. 4. Paniteat amasse, quæ Deus nō amat, quando nec nos quidem ipsi seruulis nostris ea quibus offendimur, non odisse permitimus: Obsequium enim ratio in similitudine animorum constituta est, cap. 2. vers. 5. adnot. 1. n. 1. fol. 463. col. 1.*
- Cor autem eorum longe est à me: Seruilem ipsorum animū, & conditionem, nec non quā longe essent à regia sponсарum Dei dignitate; quæ se totas Deo dedunt; his verbis ostendit, cap. 1. vers. 1. adnot. 2. à num. 1. fol. 17. col. 2.*
- Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cælestis eradicabitur. Vide quid agas; quā tumuis in terra radices egeris, diuitias acquisieris; honores, & gloriam fueris adeptus, nisi Deum auspiciem, atque adiutorem habueris; hæc omnia quam citissime euanescent, & funditus corruent cap. 2. vers. 6. adnot. 6. n. 9. fol. 513. col. 2.*
- Sinite illos, cæci sunt: Emphaticè dictum; ut pote de ægris desperatis, & incurabilibus: at dicat non nemo: imò verò, quia cæci sunt, eorum miseriæ condolendum, atque ipsis lumen videbatur offerendum: Sed animaduerte; non esse naturalem, sed voluntariam eam cecitatem, qua lumini rebelles esse volunt, cap. 1. vers. 9. adnot. 5. num. 11. fol. 142. col. 1.*
- Cæci sunt. Quantumlibet quis sapiat, si sibi non sapiat, & virtuti incumbat cæcus est, & manu tentans. Eadem notat n. 3. fol. 140. co. 2 & adnot. 1. n. 6. fol. 135. co. 1.*
- Et duces cæcorum: Quis subditi cæci nō sint, qui cæcos duces habent? cum vita Principis norma sit, ad quam cæteri dirigantur, c. 1. vers. 13. adnot. 3. fol. 249. col. 2.*
- De corde exeunt: quippe hinc in vtramque partem aquæ cursus deriuatur: nec corde impuro quid quid Deo obtuleris gratum esse possit: bene Tertull. agens cum ethnicis in Apologet. cap. 30. Miror cum hostia probantur penes vos à vitiosissimis Sacerdotibus, cur præcor-*

Ad conciones conficiendas.

diapoisus victimarum, quam ipsorum sacrificii examinentur: cap. 1. vers. 3. adnot. 1. n. 7. & 11. fol. 58. col. 1.

19.

Cogitationes male homicidia adulteria: &c. Ut discas crimen ab ipso principio plectere, & nascentem cogitationem ac concupiscentiam extinguere: ne serpat, cap. 1. vers. 10. adnot. 4. n. 13. fol. 173. col. 2.

Feria V.

1.

Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus. Ambros. *Varijs criminum febribus caro nostra languebat, & diuersarum cupiditatum immodicis assuabat illecebris:* Acurata vero locutione dixit Lucas: *tenebatur magnis febribus*, quippe cupiditates nobis dominantur; ipseque nos habent sibi subijciunt: Quare statim de ipsa febre inquit Evangelista, *& dimisit illam*, per placeret vero hic dicendi modus Senecæ epist. 8. dicenti: *Quisquis nostrum tutam agere vitam vult, quantum plurimum potest, ista viscata beneficia denitet, in quibus hoc quoque miserrimi fallimur, quod habere nos, putamus habemus:* Et epist. 119. in hanc opportunissimam sententiam: *Sic diuitias habent, quomodo habere discimus febrem, cum illa nos habeat, è contrario dicere debemus. Febris illum tenet. Eodem modo dicendum est. Diuitie illum tenent.* Vide cap. 1. vers. 1. adnot. 6. n. 10. fol. 32. col. 1.

2.

Surgens: Maior, videlicet, & altior ex tribulatione quam fuerat perpeffa cap. 1. vers. 29. adnot. 3. n. 7. fol. 406. co. 2.

3.

Surgens ministrabat illis: Obserua tempus in quo huic foeminae reddidit Dominus sanitatem, nimirum hora prandij; vt innueret illud sibi suauissimum esse epulum, atque delicias, cum benefaciendi occasionem nactus fuisset, cap. 2. vers. 9. adnot. 8. n. 9. fol. 756. col. 2.

4.

Cum autē Sol occidisset, omnes qui habebant, infirmos, ducebant illos ad Iesum: Pulchrè, cum Sol occidisset, qui pater mundi, & fons vitæ esse dicitur, fol. 760. col. 1. Vt cum mundi Sol occidisset, tunc oriretur Sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius; tunc videlicet diuinum auxilium indigentibus præstare esset, cum humana omnia defecissent cap. 1. vers. 19. adn. vnica. à n. 4. fol. 307. co. 2.

5.

Cum Sol occidisset: Quam fidum præceptorum suorum custodem inuenias Dominum, qui vt humanas laudes fugeret, & populare plausum declinaret, non nisi post solis occasum beneficia, & sanitatem conferebat, vt notis tenebris egregia opera inuolueret, ne viderentur ab hominibus, cap. 2. vers. 3. adnot. 1.

n. 5. & 6. fol. 446. col. 1.

Increpant non sinebat calqu: Quare respondet Te tull lib. 4. adu. Marc. c. 8. *Qua præmiserat, per quos posset agnosci, & vique agniores prædicatores illius erat, præquam immundis spiritibus respicere, cui sancti abundabant:* Nimirum, non sapientia, & doctrinâ solum, sed virtute, & probitate vitæ, doctoris & concionatoris ratio, & forma constat cap. 1. vers. 9. adn. 5. à n. 1. fol. 139. co. 2.

Feria VI.

Fatigatus ex itinere. Ita ne Dei virtus fatigetur: ita quidem, quippe langores nostros ipse tulit, hoc est, ad se transtulit: cap. 2. vers. 8. adnot. 5. n. 6. & 8. fol. 652. Quod si ipse tui causa fatigatur, opus est vt & te ipsum tu fatiges, & ei defatigationem persoluas eod. vers. adnot. 7. tota, fol. 663. col. 2.

Fatigatus ex itinere sedebat sic. En Dei Saluatoris naturam, & ingenium, en ipsius vias, & artes, vt nimirum opem, & salutem afferat, cap. 2. vers. 9. adnot. 7. n. 7. fol. 755. col. 2. vn de quidem ex occasione benefaciendi ipsius defatigationem, aut requiem; letitiam, & satietatem, siue tristitiam, & sitim facile elicies, cap. 1. vers. 2. adnot. 2. n. 7. & 14. fol. 51. col. 1. & fol. 53. co. 1. & rursus dicta adnot. 7. capitis secundi n. 1. ad fin. fol. 753. col. 1.

Mulier Samaritana: Quæ populorum congregatio? Aut quæ gentium multitudo? Vt propter ipsam Dei filius fatigetur. Ita ne ob vnâ mulierculam fatigatur Christus? Ita quidem, quod quælibet anima nō minus chara ipsi, quam vniuersorum animæ sit, c. 1. vers. 3. adnot. 3. fol. 64. co. 1.

Da mihi bibere: Discat in principes faciles, & affabiles ad expedienda negotia se se exhibere, ecce Dominus domo egreditur, vt cum muliere hac de illius animæ negotio agat, cap. 1. vers. 13. in expositione literæ, n. 1. & 2. fol. 231.

Da mihi bibere: Quam aliter à veteri paræmia: *Lassus iurgium querit:* fatigatus modo Christus amicitia occasionem querit, & idē tan leuem accipiendæ aquæ ansam arripit: optime Salomon benignus est Spiritus sapientia. Græcè, φιλαπτοπος, quo nomine vocatur herba, quam Hispani dicimus: *El amor del orielano;* quod se se vestibis opportunè applicet, cap. 2. vers. 7. adnotat. 6. n. 8. fol. 557. col. 2.

Da mihi bibere: Non tam ardua, difficilia opera, pretiosamve suppellectilem, quam puram intentionem à te exigit Deus; ideo caprarum pilis, & minutissimis etiam rebus gau-

Index rerum,

7. *Quomodo tu Iudæus cum sis, bibere à me possis, quæ sum mulier Samaritana? Quid refert? An ne humanitatis lex eiusdem solum regionis homines respicit, & nō potius cuius, dum homo sit, miserendum, & benefaciendum esse præscribit, cap. 2. vers. 2. adnotat. 4. fol. 430.*
8. *Si scires donum Dei, hoc est, si scires diuinæ benignitatis affluentiam; si nosses diuinæ naturæ bonitatem, & ingenium ad benefaciendum summe pronum: cap. 1. vers. 2. adn. 2. n. 4. fol. 50 col. 1.*
9. *Et ille dedisset tibi aquam viuat. Quid? modo petebas Domine, modo ad accipiendum inuitas? tam cito à petitione defecisti, & ad dandum te conuertis? Sanè ea sæculi consuetudo est, vt dona insidiæ sint, quibus accipientis animus capretur, Christi verò petitiones, an se sunt vt occasionem benefaciendi habeat, c. 2. vers. 7. adnot. 3. n. 5. fol. 539. co. 2. & n. 7. fol. 540. col. 2.*
10. *Et ille dedisset tibi aquam viuat: Eam videlicet, quæ implacabilem animi tui sitim extinguat: vt ipsamet mulier videtur intellexisse inquiens: Da mihi hanc aquam, vt non sitiam: hoc siquidem inter Deum verum, & falsa mūdi idola siue bona inuenitur discrimen, quod hæc sitim augeant, ille verò restinguat, cap. 1. vers. 3. adnot. 1. n. 4. fol. 56 col. 2.*
11. *Domine da mihi hanc aquam. Quam vrbane modo, quam reuerenter Dominum alloquitur, qui paulò ante inurbane, atque inciuiliter dixerat, tu Iudæus cum sis: nimirum, modo petit, & Christi ope indiget, sic apud homines præsertim apud aulicos variatur pro libito, & veilitate propria iudicium, cap. 1. vers. 3. adnot. 2. n. vltim. fol. 249. col. 1.*
12. *Omnis qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum: Vide mundi bona qualia sint, nimirum expulso alto cū labore, & defatigatione hauriuntur: Non enim habet fortuna longas manus (inquit Seneca) neminem occupat nisi harentem sibi: Et post hæc sitim non extinguunt, quare? quia ad locum, vbi sitis est, non perueniunt: ad animū scilicet, in quo vacuitates sunt; nempe sua fames, & sitis, cap. 2. vers. 7. adnot. 10. n. 3. & 4. à fol. 597. col. 1.*
13. *Voca virum tuum: Quid marito opus fuerit, vt aquam mulier accipiat? Sanè ea circumspectionem mulier nupta agere debet, vt nec paululum aquæ ab extraneo nisi marito præsentem accipiat, quippe munera subuertunt animos: apta nonnulla ex ijs, quæ de hac re habes cap. 2. vers. 7. adnot. 3. à n. 11. fol. 542. col. 2. ad fin.*
14. *Discipuli eius abierunt, de industria eam temporis opportunitatem, cum discipuli abierant*

obseruauit Dominus, vt eam criminis argueret, vt non modo salutis, sed etiam honestæ cicatricis bonus chirurgus curam ageret, cap. 1. vers. 1. adnotat. 4. n. 15. fol. 27. col. 1.

SABBATO.

Perrexit Iesus in montem Oliueti, & diluculo iterum venit in templum, &c. Sic loca operibus suis Dominus distribuit, vt oraturus, montem, misericordiam verò præstaturus templū peteret; quippe, quæ Deus, non erat illi proprium orare: non enim pro se orabat, sed vt nobis impetraret, vt inquit Ambrosius. ideo oraturus ad montem, hoc est, extra propriam domum ibat; cum verò misericordiam, & beneficia volebat impendere ad templum, tanquam ad propriam sedem deueniebat, quippe & illi propriam, & summæ voluptatis negotium, misereri, & parcere, cap. 1. vers. 2. adnot. 2. n. 6. fol. 50. & n. 15. fol. 53. col. 2.

Iterum venit in templum: Relictâ, videlicet, oratione, & quiete, vt saluandi, & benefaciendi negotium susciperet: proprijs commoditatibus more optimi Principis publicis rebus posthabitis, cap. 1. vers. 2. 3. adn. 2. n. 3. fol. 360 col. 1.

Inclinans se Iesus: Opportunissimè qui veniam ad alteram daturus erat inclinauit se; vt illa staret, sic enim Ioannes statim, & mulier in medio stans, quia videlicet inde nos erecti stamus, quod Dei filius se se inclinauerit, atque exinanierit. cap. 2. vers. 7. adnot. 2. n. 10. fol. 537. col. 1. Et vero vt ea machina, de quâ inibi agitur tanto grauata pondere vehementer stridet: ita de Christi in cruce inclinatione dixit Leo serm. de Passione; Cum ad tantam diuinæ maiestatis inclinationem totius mundi compago quateretur.

Inclinans se Iesus: Tunc maximè excelsus, & venerandus; quid enim gloriosius clementiâ, & benignitate? cap. 2. vers. 9. adnot. 4. n. 4. fol. 728. col. 2. & adnot. 8. n. 1. fol. 758. col. 2.

Inclinans se: vt aptissimè, & ad leges artis medicinam adhiberet, cap. 2. vers. 7. adnot. 6. n. 2. fol. 554. col. 1. & n. 12. fol. 559. col. 2.

Digito scribebat in terra: licet in pavimento templi lapidibus constrato scriberet, opportunè in terra eum scripsisse, dixit Ioannes, quod videlicet in summâ superficie, & puluere; accusationem illam siue peccata mulieris scriberet, vt videris quanta facilitate penitentis peccata dissipet, atque remittat, cap. 1. vers. 10. adnot. 8. n. 18. fol. 191. col. 2.

Digito scribebat. Quid digito scriberet, nisi veniam, & absolutionem à peccatis? quippe Dei digitus Spiritus sanctus est; qui donum di-

8. *Incipientes à senioribus, o rem turpissimam! seniores adolescentur ire, & nec ab ipsa senectute cohiberi, cap. 1. vers. 2. adnot. 3. n. 15. & 16. & 17. fol. 328. col. 1. & seqq.*

Dominica 4. Quadagesimæ.

1. *Sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa: imperfecta multitudo Christum utilitatis causa sequebatur: cui videtur occurrisse Seneca, lib. 4. de benef. cap. 24. inquit: Nō recipit virtus sordidum amatorem, soluto ad illam sinu veniendum est, & vero licet ipsis miseris Christus annonam tribuerit, at panis fragmenta colligere præcepit, ut soluto deinceps sinu venirent, nec in illo fructum panis abscederent, cap. 1. vers. 11. adnot. 4. n. 6. fol. 224. col. 1.*

2. *Cum subleuasset oculos, & vidisset, quia multitudo magna venit, &c. Opportunissima Principis beneficentia, atque liberalitas eo dicendi modo: cum subleuasset oculos, expressa quæ non eos solum, qui præ oculis, & manibus habet, sed illos qui longius sunt subleuatis oculis respicit; ne in vnum, aut alterum, sed in omnes sibi. bditos beneficis, & liberalis sit, cap. 1. vers. 8. adnot. 3. fol. 118. col. 1.*

3. *Et vidisset, non externis solum oculis, sed affectu, ideo in re simili apud Marcum 8.2. dixit: misereor super turbam, molissimo, scilicet, viscerum affectu tactus, sic enim Græcè verbum, misereor, legeris apud Marcum, euisceror: cap. 2. vers. 9. adn. 7. n. 6. fol. 755. col. 2.*

4. *Et vidisset quia multitudo maxima venit ad eum dicit ad Philippum: Pendè dictorum ferriem: est enim sensus; ut vidit homines eius verbis allectos venisse, in eorum opem, & auxilium se se totum impendit: quia videlicet; diuinæ vocationi strenuè respondentibus maiora gratiæ auxilia Deus attribuit, cap. 1. vers. 6. adnot. 3. à n. 3. fol. 81. col. 1.*

5. *Vnde ememus panes? Opportunè dictum ad tentandum Philippi animum: non enim dixit: erit ne prope hunc locum oppidum aliquod: quod misericordiâ motum nobis succurrat? sed, vnde ememus? hoc est: quonam modo nostris expensis multitudini huic subueniemus? nec enim id quaero, quod gratis occurrit, sed quod pretio nostro emitur, eo modo quo dicebat David: Nequaquam offeram Deo holocausta gratuita. Sanè videas nonnullos de bonis communibus vrbis, aut oppidi largissimos donatores, de proprijs vero valde strictos: ita. 2. Reg. 12. dicitur: parcens sumere de ouibus suis: Hispanè, regateando, quare dum in ipsum sen-*

tentiam Rex protulit dixit: *Ouem reddet in quadruplum eo quod fecerit hanc rem, & non pepercit: Quid ais? imò verò pepercit. Non intelligis: est enim sensus pepercit sumere de suis de quibus rectè disposuisset; & non pepercit sumere de alienis; quibus maximè parcere debuisset: est enim commune bonum quid diuinum, cui proprium semper est post ponendū, cap. 2. vers. 4. adnot. 1. num. 13. fol. 459. col. 2.*

6. *Ducentorum denariorum panes non sufficiunt: Pulchrè: nam sine Deo, quantumcunque cōgesseris non sufficiet ad satietatem: sic dixit Seneca: Fortuna multis nimium dedit, nemini satis: Salomon verò, auarus non implebitur pecunia: hoc est, non satiabitur, cap. 2. vers. 7. adn. 10. n. 3. fol. 597. col. 1.*

7. *Ducentorum denariorum, &c. Nō id dixit, quasi minus aliquid haberet, sed quasi nihil ipsi præter quinque panes, & duos pisces esset: est enim sensus: illud non sufficeret; quomodo paululum hoc satis erit? sed enim dum Collegij Apostolici inopiam, extremamque indigentiam ostendebat Philippus, diuinæ beneficentiæ, quæ tunc maximè succurrit, cū mundus deficit, viam parabat: adit enim Dominum à dextris pauperis, ut ei videlicet, quia pauper est, opem ferat, cap. 1. vers. 19. adnot. vnica, fol. 306.*

8. *Facite homines discumbere: Cur fecit discumbere? nonne cibum stantes sumere possent? ut innueretur, quam alia Dei gaudia à mundi voluptatibus sint; hæ enim fluxæ, atque inanes festinanter, & ex rapto sumuntur; illa verò non nisi cum magna tranquillitate, & sedatissimo animo percipiuntur, cap. 1. vers. 2. in expositione literæ, n. 14. fol. 39. col. 2.*

9. *Distribuit discumbentibus: medijs, scilicet, Apostolorum manibus, ut in re simili Marcus 8. Et dabat discipulis suis, ut apponerent turbæ: ut nouerint Episcopi, & quotquot Christi patrimonium accipiunt, non ideo ipsis erogari ut apud se retineant aut in consanguineos profundant sed ut tam ipsis, quam pauperibus distribuant, & egenti turbæ apponant, cap. 1. vers. 8. adnot. 3. n. 17. fol. 122. col. 1.*

10. *Colligite quæ superauerunt fragmenta: potiori substantiam (panes, videlicet, & pisces,) quam sibi ac discipulis habebat; indigentibus erogauit; sibi verò fragmenta reservare voluit: sed enim contenti essemus si iam tu vel oppositū saltem feceris, ut tua nimirum substantia tibi reservata, quod superest date elemosynam: at verò aliter euenit, quippe clamat Amos: Beati vinum in phialis, & optimo unguento delibuti, & nihil patiebantur super contritione Ioseph: hoc est, in delitijs, & noxijs cupiditatibus nimij, & supereffluentes; ad fratrum verò ne-*

cessitates angustæ: ò rem præposteram! Eset enim maximè consentaneum, vt voluptatibus non nihil subtraheres, quod pauperi impertires: vnde Bern. de dilig. Deo: *Frangam tibi temperantiæ imponitur ò homo, ne de bonis naturæ libidini hosti anima seruias, sed iustus, & honestius impendas consorti, non hosti, quia tunc amor tuus temperatus erit, & iustus, si quod tuis subtrahis voluptatibus, fratris necessitatibus nõ negetur*. Ac si diceret; si inæquali necessitatis gradu hinc fratrem, illinc hostem videres; cui quæso ordinatâ charitate subuenires? non dubium quin fratri: (sic S. Tho. 2. 2. q. 26. a. 8.) ergo pauperem tuæ voluptati præferre debes, quippe ille frater, & caro tua; hæc vero dirus est hostis; quæ acre tibi bellum mouet: *carnalibus desiderijs, quæ militant aduersus animam*. Aliter fratrem deseris, vt hosti opituleris, c. 2. vers. 2. adnot. 4. n. 10. ibi. *Carnem tuam ne despereris*, fol. 434. col. 2.

II. *Colligite fragmenta ne pereant*. Hinc collige quâ sollicitus de tuæ animæ salute Deus futurus sit, qui fragmenta panis, quod à suis manibus ortû duxerit talè curâ habuit, ne perirèt: nû animæ æternû duraturæ ad ipsius imaginè efformatæ, quam ipse tantopere deligit, vt pro eâ mortem obierit, nõ erit maxime sollicitus? Tâti vitrum æstimet, quanti margaritam? c. 2. vers. 7. adnot. 5. tota, fol. 549.

12. *Et collegerunt duodecim Cophinos fragmentorum*. Quam larga Dei manus, quam bona conferta, atque supereffluens eius mensura: quæ ad mensuram nõ datur. Pulchrè Basil. Seleuc. orat. 3. 3. *Nam si pro modo necessitatis dationem commensus fuisset decoris illius gratia adulterata esset*. Habes plura, cap. 2. vers. 7. adnot. 3. tota, fol. 538. col. 1.

13. *Cum cognouisset quia venturi essent, vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit*. Nolebat subito, & quasi ex rapto ad regnum peruenire; vt exemplo esset ad munera non nisi per laborum, & meritorum gradus esse detinendum, cap. 2. vers. 6. adnot. 5. n. 4. & n. 6. fol. 506. col. 1.

14. *illi ergo homines cum vidissent, &c. Et statim: Iesus ergo cum cognouisset quia venturi essent, &c.* Pendè duas illationes particula illa, ergo, ab Euangelistâ notanter positas: vt enim prima ianuitur Iudæorum gratitudinem pro alimento sibi exhibito; ita secunda ostendit Christum dum abscondit se ab eis, noluisse beneficium exprobrare, quippe qui dat omnibus affluenter, & non impropere, cap. 2. vers. 7. adnot. 3. n. 5. & 8. a fol. 539. col. 2.

Feria II.

I. Vide feriam tertiam infra hebdomadâ.

1. Quadrag.

Quasi flagellum de funiculis: Benè ipsorummet peccantium funibus, ipsi flagellantur; quia homo se ipsum damnat, & Deum ad se puniendum attrahit, cap. 1. vers. 10. adnot. 8. n. 18. fol. 191. col. 2.

Quasi flagellum: non autem verum, siue proprie flagellum; quod dum temporaliter Deus punit; non tam punire, quam beneficio afficere videatur, vt peccatores ad se adducat, cap. 1. vers. 29. adnot. 2. fol. 400.

Domum patris mei, domum negotiationis. Sapientissimè dictum; quippe Dei templum, voluptas Dei dicitur, quod inibi misereatur, & propriam bonitatem ostēdat: ergo *auserte* (inquit) *ista hinc*; ne Deus misericordiam suâ nõ gratis, sed dato pretio, & quasi ex mercatura impendere videatur, cap. 1. vers. 2. adnot. 2. n. 15. fol. 53. col. 2.

Zelus domus tuæ comedit me: cur comedit? vt indicaret à suo munere regi, & duci, & in illud se conuerti, vt cibus in manducantem, non verò e contra munus ab ipso manducari, & in proprios vsus redigi, c. 1. vers. 23. adnot. 2. n. 4. fol. 360. col. 2.

Quod signum ostendit nobis? soluite templum hoc. Rectè Dominicæ potestatis signum Christi Passio fuerit; quæ ipsius diuinitatis index fuit, cap. 2. vers. 9. adnot. 3. tota fol. 721. col. 2.

Soluite templum. Quomodo testes illi qui ex Christi persona dixerunt: *Possum destruere templum Dei, & tribus diebus reedificare illud*: falsitatis arguantur, vide cap. 2. vers. 9. adnot. 7. n. 3. fol. 753. col. 2.

Soluite templum hoc, nullum opportunius signum ad conuincendos hominum animos, quam Christi passio, quod labores fortiter tolerati efficacissimum veritatis argumentum sint, cap. 1. vers. 14. adnotat. 1. tota fol. 275.

Feria III.

Iam die festo mediante, ascendit Iesus in templum: Cur non in principio festi? responder Theod. Nam in principio festi, *ijs quæ festi erant, magis attendebant, vnde Christum postea attentius audierunt*: Vt videlicet, pluiam daret in tempore; hoc est, doctrinam ea opportunitate, vt non morbo, sed medico interior præstetur auditus: cap. 2. vers. 7. adnot. 6. n. 12. ad fin. fol. 560. col. 1.

Ascendit: August. *Non quasi ad festum, sed quasi ad lucem: illi verò ascēderunt, quasi ad perfruendum delictijs diei festi, Christo vero ille fuit dies festus, quo passione sua redemit mundum*, c. 1. vers. 7. adnot. 3. n. 10. fol. 106. col. 2.

Quomodo hic: &c. Quare eum de proprio

Ad conciones conficiendas.

Iesu nomine non appellant? Quod nimirum lingua cor sequatur: ipsorum vero præcordia longe à salute, plena vero irrisione, & superbia essent, cap. 1. vers. 10. adnotat. 7. nume. 10. fol. 183. col. 1.

4. *Mea doctrina non est mea, &c.* Dixit in eâ in primis de causa, quod illis verbis: *Quomodo hic literas scit, cum non didicerit*: notari ab aduersarijs videretur; ipsum aduersus humilitatis leges prius docere, quam didicisset: unde hic videtur esse sensus, ego non trado doctrinam propriam, sed quæ Patris mei sit; alioquin si ex me ipso docerem; non renuisssem prius didicisse: quippe ex humilitate, dignoscitur Magistri doctrina, cap. 2. vers. 5. adnot. 1. nume. 3. fol. 464. col. 2. atque ad Magistri dignitatem, non nisi per humilitatem itur, ca. 2. vers. 9. adnotat. 6. n. 7. fol. 750. col. 2.

5. *Mea doctrina non est mea, &c.* De more gloriam omnem & honorem Patri defert, cap. 2. vers. 6. adnot. 2. n. 5. fol. 488. col. 2.

6. *Qui autem querit gloriam eius, qui misit illum, hic verax est, & iniustitia in illo non est*: Tacite eos, qui inanem gloriam quærunt mendaces appellat, & iniustos, quod gloriam mundi, quæ nihil est cupiant; Deoque honorem furari velint, c. 2. vers. 3. in comment. n. 8. & seqq. fol. 438. col. 2.

7. *Nemo ex vobis facit legem*: Quæ sita locutione, *facere legem*, dixit, pro *seruare legem*; quod non auditores, aut comentatores; siue scribæ legis, sed factores legis, qui illam in operibus expressam ostendunt, iustificantur apud Deum, cap. 1. vers. 9. adnotat. 7. n. 1. fol. 148. col. 1.

8. *Dæmonium habes, quis te querit interficere?* Obserua stultissimam illationem; nam cum eorum cogitationes penetrarit; minime debuissent inferre illum habere dæmonium, sed potius Deum esse, qui abscondita cognosceret, & deprehenderet. Verum enim vero, ut diuinitatem, quam hostium malignitas ei denegauit, ipse efficacius adstrueret, in tanta cōtumeliæ, & approbrij tempestate, sedatissimo animo respondit, ut ex patientia sua illi, diuinitas appareret, cap. 2. vers. 9. adnot. 4. nu. 14. fol. 733. col. 1.

Feria. IIII.

1. *Quis peccauit hic, aut parentes eius, &c.* Mūdani s. siue barbaricus error, existimare, non nisi ob peccata tribulationes hominibus aduenire; sic barbari Melitenses cum Paulum à vipera videbāt percussū, dicebant: *Hic homo peccator est, ultio non finit eum viuere*: Certē

non ea grauior ultio foret; imò verò illa grauissima si fineret cum viuere, quippe *ad diem perditioni*; *reseruatur malus*, vt saluat fortem cum puluisculo, cap. 1. vers. 21. adnot. 5. n. 13. fol. 339. & vers. 29. adn. 2. n. 5. fol. 401. col. 2. Iustus verò sæpius à Deo affligitur, vel vt in officio cōtineatur; vel vt in virtute proficiat, cap. 1. vers. 7. adnot. 1. n. 11. fol. 98. col. 2. & vers. 29. adno. 3. fol. 403. col. 2.

Vi manifestentur opera Dei illo: Quis inficiari id valeat? cū ad leges artis omnes Deus condiderit creaturas: ideo à Salomone artifex appellatur. Sapient. 9. *Non attendentes, quis esset artifex*: Vndē scite Chrysolog. serm. 48. ad ea Iudæorum de Christo verba *Nonne hic est filius fabri*? inquit: *Sed illius, qui mundi fabricam non male fecit, sed præcepto*: In quo ergo huius operis (cæci, videlicet, à natiuitate) perfectio consistat? Sane, vt manifestentur opera Dei in illo: Vt videas omnium bonorum operum perfectionem inde defumi, quod ad Dei gloriam dirigantur; alias manca erunt, & imperfecta, cap. 1. vers. 11. adnot. 4. nume. 5. fol. 223. col. 2.

Me oportet operari opera eius, qui misit me, &c. Cur non dixit, opera mea, erant enim æquæ ipsius à Patris opera? Sane, vt omnia ad Dei gloriam referret, nec quæ sua, sed quæ Patris erant consideraret, c. 2. vers. 6. adnot. 2. n. 4. & seqq. fol. 488. col. 2.

Eius qui misit me. De industria missionem inculcat, vt Iudæorum inuidiam amoliat, atque retundat, & eorum animos mitiget, ac sedet, cap. 1. vers. 15. adnotat. 3. nume. 4. fol. 297. col. 1. & cap. 2. vers. 4. adnot. 1. nu. 8. fol. 457. col. 2.

Donec dies est: Nulla videlicet requie, aut intermissione facta: *Creati in operibus bonis, vt in ipsis ambulemus, &c.* Cap. 1. vers. 11. adnot. 1. n. 4. fol. 202. col. 1.

Venit nox quando nemo potest operari: Refer id potissimum ad damnatos, qui ex communi Patrum consensu, ideo ligatis manibus, & pedibus miti dicuntur in tenebras exteriores, quod nulla illis potestas bene operandi insit: ita August. lib. de Vera religione, cap. 54. *bo significare arbitror, quod ligantur ei manus, & pedes, id est, salicitas omnis auferitur operandi*. Vide ergo modo, tu quisquis otiosus, & ad bona opera torpens es, cui te supplicio velis addicere, vt à damnatis vix latum vnguem eas, cap. 1. vers. 11. adnotat. 1. num. 14. fol. 206. col. 1.

Venit nox quando nemo potest operari: Refero etiam ad dici crepulusculum, hoc est, ad ipsammet mortis horam, in quâ ab ipsâ noctis caligine præoccupatus vix valeas reuerti ad Dominum: Vndē virgines fa-

Index rerum,

8. *tuz antequam illis post mortem occluderetur ianua dicebant: Lampades nostrae extinguuntur*, c. 1. vers. 9. adnot. 2. n. 1. f. 131. col. 2.
9. *Exiit in terram*. Vide Iesum totum ad salutes; cuius, & spiritum, vitale est, ca. 2. vers. 11. adnot. 8. n. 7. fol. 755. col. 2.
10. *Vade lana in natatoria Siloe*: Cur non statim cum medicinam dominus applicuit, visum cæcus recepit? sed opus fuit illum se ipsum lauare? Quod ad salutem nostram, post diuinam vocationem curam nostram subinferri necesse sit, c. 1. vers. 6. adn. 2. n. 3. fol. 81. col. 1.
11. *Lauit, & venit videns*: Quam facilis, & ad manum animæ nostræ medicina, & salus est, cum mundi bona non nisi maximo labore obtineri valeant, ca. 1. vers. 11. adnotat. 1. n. 13. fol. 205. col. 2.
12. *Ætatem habet, ipsum interrogat*: O malam sæculi prudentiam! Veritatem optime norunt, nec eam defendere; aut pro ea verbum vnum loqui audent, ne vel leuem temporarium rerum iacturam faciant; hac sane de causa prudentiam simplicitati Dominus commiscuit; ne simplicitas, sine prudentia deciperetur; & prudentia sine simplicitate noxia, & exitialis esset, cap. 1. vers. 9. adnot. 3. n. 3. fol. 134. col. 1.
13. *In hoc mirabile est, quod vos nescitis unde sit, & aperuit oculos meos*: Pulchrè eorum duriem confutauit; ac si diceret, est quidam hoc nouum, & insolentius miraculum: vos penes quos tota literatura, & sapientia est, tanto luminis rebelles esse, nec tanto prodigio moueri, in superbie miracula; dum sapientes scientia inflati, & charitate destituti quo magis attollantur, colliduntur peius, nec id videre, valeret quod is qui a te duas horas cæcus erat, optime intueretur, c. 1. vers. 9. adn. 5. n. 11. f. 142. c. 1.
14. *Quod vos nescitis, &c.* Quod si nosse velis, unde hæc tam pertinax cæcitas adueniat: respondebo, ex Seneca lib. 1. quest. natur. cap. 3. *Quid in hoc genere valeat diuinis laborant, ut ipsi sibi videantur occurrere, ut ubique imaginem suam cernant*. Quod à visus imbellicitate provenire statim confirmat. Ergo, dum se ipsos solum, suaque semper intueretur; propria præoccupati imagine, quæ suis continuo obuersatur oculis, aliorum facta, quantum uis diuina sint videre non possunt, cap. 2. vers. 6. adnotat. 2. n. 9. fol. 489. col. 2.
15. *Audiuit Iesus, quod eiecissent eum foras*: Grâdis felicitas hominem mundo inuisum esse; Dicebat Paulus mihi mûdus crucifixus est, & ego mundo, hoc est ille mihi inuisus, & ego illi inensus sum: non modo ut, duplicatâ insensibilitate, ut explicat Chrys. longius ab eo fiam, sed etiam, quod ubi mundus deficit, Deus occurrit, c. 1. vers. 19. adnot. vnic. fol. 306. col. 1.
16. *Credo Domine, & procidens adorauit*: Bene fidem suam adstruxit, dum opera subiecit, quippe ex ipsis illa probatur, dicente Iacobo: *Ostende mihi fidem tuâ sine operibus, & ego ostendam tibi, ex operibus fidem meam*: Vnde quidē in die iudicij reprobis, ac si fidem non habuissent, dicitur. *Nescio vos*: quod videlicet dum coram iudice, qui secundum allegata, & probata iudicare debet lis vertitur, ipsi quod fidem suam non probauerit damnentur: apta quod habet, cap. 1. vers. 9. adnot. 6. nu. 3. & 4. fol. 145. col. 2.
17. *Credo Domine, & procidens adorauit*: Recta fides, charitati commixta: vix videre charitatis signa? *procidens* (inquit) *adorauit*: hoc est ad Domini pedis se demisit est enim hæc charitatis natura amati pedibus succumbere, cap. 1. vers. 1. adnot. 3. tot. fol. 20. cap. 2.
18. *Credo Domine, & procidens adorauit eum*: Quam opportune, & cito gratitudinis officium statim perfoluit: quoquidem Deus maxime delectatur: Scitè enim Augustin. *Nunquam inops, & gaudes lucris, non feneraris, & usuras exigis*: Quare non feneraris, quia si homo bene egerit, quid donabit ei? Gaudet vero, lucris, & usuras exigit, quia hominis salus, lucrum est Saluatoris, c. 2. vers. 10. adnot. 8. n. 3. & seqq. fol. 186. col. 1.

Feria V.

1. *Ibat Iesus in ciuitatem, &c.* Cûr dixit *ibat* non *iuu*. Vt ea imperfecti temporis locutione indicaretur. Christum à benefaciendo nunquam cessasse; sed omnes illius gressus ad vitam indefinenter dandam tendere, cap. 3. vers. 9. adnotat. 7. nume. 7. folio. 755. col. 2.
2. *Ibant cum illo discipuli eius*: Notanter cum eo ad salutem, & vitam dandam eunte, eius discipuli ire dicuntur, quod tunc maxime Christi discipulum se exhibet, quisquis in proximorum salutem incumbit, c. 2. vers. 9. adnot. 9. n. 5. fol. 765. col. 1.
3. *Cum autem appropinquaret porta ciuitatis, ecce defunctus*: Emphatice ad nostri institutionem obseruatum: vix hominem vitæ portam ingredi, cum mors ipsi occurrat, cap. 1. vers. 21. adnotat. 3. nume. 14. fol. 328. col. 1.
4. *Eccē defunctus efferebatur*: Pēde vitæ, & mortis occursum, ut noueris eādem viā quā ad tribulationem duceris; versis passibus consolationem, & auxilium tibi occurrere, non secus ac Dominus mæstissimæ huius defuncti matri obuiam ibat, c. 1. vers. 19. adnot. vnic. n. 5. & 6. fol. 308. col. 1.

Ad conciones conficiendas.

5. *Quam cum vidisset Dominus, &c.* Statim misericordiā commouetur; nec oculos viduæ expectare facit quippe gratuitum de Deo munus, & facile. Vide Cyprianum, & Arnobium, cap. 1. vers. 6. adn. 1. n. 2. ad fin. fol. 74. col. 1.
6. *Tetigit loculum.* Benè Ambrosius, Christi crucem hoc loculo figuratam fuisse dicit; vt vnde mors oriebatur inde vita resurgeret. Vide c. 2. vers. 8. adn. 5. fol. 468.
7. *Et cepit loqui:* En nouæ vitæ egregium signum, incipere loqui; eo, scilicet, modo, quo eum, qui vitam à Deo accepit decet, cap. 1. vers. 10. adn. 7. n. 3. fol. 180. col. 2.
8. *Et dedit illum matri suæ.* Vt nimirum, de manu Domini iam acceptum; & absque discrimine possideret; cap. 2. vers. 6. adnot. 6. nu. 4. ad fin. fol. 512. imò verò tunc matris esset, cum Dei fuisset; apta id quod habes, c. 1. vers. 1. adn. 4. n. 5. fol. 23. col. 2.

Feria VI.

1. *De Castello Marie, & Marthe, &c.* Vide quam latè diuulgentur Primariorum hominum infirmitates, & mortes, c. 1. vers. 13. adnot. 3. n. 2. fol. 250. col. 1.
2. *Maria autem erat, quæ unxit pedes Domini.* Notanter id additum, vt innueretur; peculia rem apud Deum gratiam, & amicitiam non impedire quominus ad iusti domum labores, & tribulationes perueniant; imò verò iustos vitæ probitate illas promereri, & à Deo obtinere, cap. 1. vers. 29. adn. 1. n. 10. fol. 396. col. 1.
3. *Infirmas hac, &c. sed pro gloriâ Dei.* Ita ne humanæ infirmitates Deum glorificent? Et non potius valetudo, robur & alia bona? Maxime; quòd humanæ miseræ Dei misericordiam, & bonitatē ostendant, & extollant: in ipsis quippe consentaneam suæ magnitudinis materiam Deus inuenit, cap. 2. vers. 9. adn. 4. n. 3. fol. 728. col. 1.
4. *Mansit in eodem loco duos dies.* Quid? Num Lazari ægritudine & sororum dolore Dominus non tangitur, & commouetur? qui duos inibi dies commoratus est; at lacrymæ, quas in illius morte postmodum effudit, tenebrimū erga illas affectum satis ostendunt: ideo adstantes dicebant, ecce quomodo amabat eum. Certe si attendis ab hoc amore veniebat, vt mori illum sineret, quò subinde gloriosius resurgeret: Ita Paulus cum enumerasset quosdam sanctis, qui effugerant aciem gladij, subdit de alijs, alij autem distenti sunt, non inuenientes redemptionem, vt meliorem inuenirēt resurrectionem: vt videris non sine causa, sed pro maio-

ri iustorum lucro ipsos à Deo tribulationibus vexari, c. 1. vers. 29. adnot. 3. n. 9. fol. 407. col. 1.

Mansit in eodem loco duos dies: Cur modo Domine Lazarum suscitaturus moras necitis? an vt corruptio, putredo, sector humanæ desperationi locum faciant? Amat sane Deus deploratis iam rebus subuenire, cap. 1. vers. 19. adnotat. vnic. num. 10. fol. 311. col. 1.

Rabbi, nunc quærebant te Iudei lapidare, & iterum vadis illuc? Ita quidem nam Princeps, cum de salute, & vitâ subdito dandâ agitur, mortem refugere, aut formidare non debet, c. 1. vers. 23. adn. 2. num. 7. fol. 362. col. 1.

Lazare amicus noster dormit: Diem, videlicet, obierat: Mors ergo dulcis somnus, & laborum requies; lucrum, non damnum, c. 1. vers. 21. adn. 4. fol. 329.

Vado vt à somno excitem eum. Modestissimè loquitur, qui potuit dicere, vt à morte ad vitam renocem, vt vitam infundam, &c. Est hæc magnorum virorum indoles potentiam, & splendorem suū cohibere; vt splendidius postea emicet: vnde subinde Patrem etiam summisse deprecatur; sed enim cum ad opem, siue ad Lazari suscitationem ventum est, non dixit: *Pater vitæ restitue*, aut in nomine Patris mei, veni foras, sed propria auctoritate imperauit. Sic hæc notante Basilio Seleacien. orat. 42. *Hoc eius sapientia est, verbis demissionem animi factis potestatem demonstrare*, e contra nouitij nobiles, verbis se se extollere, & nobilitatem suam possim iactare solent, c. 1. vers. 1. adnot. 1. n. 5. & seqq. fol. 12. col. 2.

Vt à somno excitem eum: Explicauit quod nam amici (quo nomine Lazarum appellauerat) munus sit; nimirum, amicum dormientem excitare: hoc est errantem admonere, vnde non benè respōdebant discipuli. *Si dormit, saluus erit* quod id ferè sonat, quod falli amicum, sijs qui de amicorū probitati, sūt solliciti, dicere solent; sine, ne illi molestius sis. Vide c. 1. vers. 9. adnot. 1. n. 3. fol. 126. & vers. 8. adnot. 1. n. 8. fol. 113. col. 1.

Domine si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus: Nota tacitam humanorum affectui in Deum querimoniam: eò enim hæc ite videntur (quod ex Patribus nonnulli adnorant) vt Christum Martha tacitè obiurgauerit, quod serius, quā oportebat, aduenerit, c. 1. vers. 21. adn. 1. n. 10. fol. 319. col. 1.

Vt vidit eas plorantes infremuit spiritu, & turbauit semetipsum: Vt videlicet hominem se, & humanitate circumdatum ostenderet, qui amicorum dolore, & calamitate tange-

- retur; vnde non tam constantem, quam da-
rum, & inhumanum eum dixeris, quantum-
vis Princeps is sit, qui in aliorum calamitati-
bus non doler, & cum flentibus flet, c. 2. vers.
2. adn. 4. n. 5. fol. 432. col. 2.
12. *Et lacrymatus est Iesus.* En vitæ pericula, en
mortis luctum: lacrymatur siquidem Domi-
nus, quod eo Lazarum spoliare cogebatur, &
à loco quietis ad palestram ancipitis periculi
plenam rursus reuocaret, cap. 1. vers. 21. adn.
4. tota, fol. 329. potissimum vero, adn. 5. n. 11
fol. 338. col. 2.
13. *Et lacrymatus est Iesus.* Ita ne? cum tempus
benefaciendi adest, Domine lacrymaris? Etiā,
sed eâ ratione, quod vnum Lazarum, & non
omnes mortuos ad vitam reuocaret, cap.
2. vers. 9. adnotat. 8. numer. 10. fol. 757.
col. 1.
14. *Et lacrymatus est Iesus.* Quid amplius Do-
mine in generali omnium redemptione, &
excitatione cum in cruce animam egeris fa-
cturus es? Vni ne Lazaro, quod omnibus, tri-
buis? ita quidem quod quælibet suorum ani-
ma non minus ei chara, quam omnes sint, c. 1.
vers. 3. adnot. 3. n. 6. fol. 65. col. 1.
15. *Tollite lapidem.* Admonitoria ad Prelatos
vox est, vt subditorum onera ad se ipsos trans-
ferant, & opem omni ratione ferant, c. 1. vers.
23. adnot. 2. n. 11. fol. 364. col. 2.
16. *Tollite lapidem.* Quam magnum pondus per-
fert secum peccator: deponentes omne pondus,
cap. 2. vers. 8. adnot. 6. numer. 5. fol. 659. col. 2.
vnde qui *langores nostros tulit*, oraturus ad Pa-
trem, ex hac ponderis consideratione procidit
in faciem suam: apta quæ inibi habes, num. 2.
& 3.
17. *Domine iam fateret*, &c. modicæ, ac dimi-
nute fidei verba, quæ diuinæ potentie modum
à limitem videntur imponere, quasi non ita
facile quatruiduanum, ac hesternum defun-
ctum suscitare Christus posset: sed enim quod
ex bono animo Martha dixerit, ne quatruidua-
ni mortui fœtor molestiam Christo afferret
leuissimè, imò & amice à Christo obiurga-
tur: *nonne dixi tibi*, &c. Quod operis anima,
intentio sit; quæ ei nomen imponit; peccata-
que eleuet siue augeat, peior quippe est, qui
côcupiscendo, quam qui miserendo furatur,
cap. 1. vers. 11. adnot. 4. n. 3. & 10. fol. 222. col.
2. & 225. col. 2.
18. *Gratias tibi ago, quia semper me audis:* Au-
diebatur quidem semper à Patre Filius; sed
tunc signatè, cum aliorum curam gerebat; vt
enim ipse hominum lacrymis; ita Pater eius
precibus flectebatur: vt videas tunc potissi-
mum rem nostram nos agere, cum aliorum
utilitati prospicimus, cap. 2. vers. 4. adno-
tat. 1. numer. 14. & 15. fol. 460. col. 2. & 461.
- Clamauit voce magna.* Singularis hæc virtu-
tis prærogativa est; coram morte audenter, &
voce magnâ loqui, c. 1. vers. 14. adn. 2. nu. 7.
fol. 282. col. 1.
- Lazare veni foras:* Cur in Lazari suscitatio-
ne verbis est vsus, qui sola voluntate, aut iu-
tu omnes posset mortuos suscitare? Nimirū,
propriū optimi Principis est, salutes, &
viuificatrices voces edere, cap. 2. vers. 9. adn. 7
n. 5. ad fin. fol. 754. col. 2.
- Lazare veni foras.* Basil. Seleuc. orat. 42.
Nec dixit, *Resurge*, sed *veni foras*, ita cum mor-
tuo differens, ac si vineret. *Quid cum hac virtu-
te comparari potest?* Vide quomodo res mor-
tue, & insensibiles, Deo obediunt: tu ne insen-
sibilior, & cadauere inanimatior eris? cap. 1.
vers. 1. adn. 2. n. 5. fol. 18. col. 1.
- Sed cur Lazarum proprio nomine compella-
uit?* Ambros. *Ne alius pro alio suscitatus videretur.*
Adeo debent Principes attendere, vt be-
neficia, ac munera non confusse, sed distinctè,
& specialiter scientes quid, cui donent, distri-
buant, cap. 2. vers. 9. adn. 2. numer. 8. fol. 719.
col. 2.
- Et statim prodijt:* Disce obedientie promp-
titudinem, qua Deo omnia, etiam quæ mor-
tua sunt obsequuntur, c. 1. vers. 1. adn. 2. n. 5.
fol. 18. col. 1.
- Soluite.* Ambros. lib. 1. Hexam. cap. 7. *Qui
potuit defuncto vitam dare, non potuit nexus vin-
culorum soluere?* Ita quidem, sed de industriâ
ipsis Iudeis adstantibus, & de eius potestate
dubitantibus soluere, & manibus tangere cõ-
missit; vt omnimoda miraculi veritas appare-
ret; ac si diceret, si phantastica, & nugatoria
hæc resurrectio fecisset, non prope; sed à lon-
ge Lazarum vobis ostenderem, at quia vera
est; vestris manibus tractandam trado: Est hæc
veritatis, & virtutis natura, quæ palam pro-
dit, & angulos fugit, secus quidem peccatum
qui clanculum agit, c. 1. vers. 14. adn. 2. nu. 9.
fol. 282. col. 2.
- Soluite, & finite abire:* Ac si dicat. Non suf-
ficat ad vitam fuisse suscitatum grandis modo
re stat via; vt nimirum, qui manus, ac pedes li-
gata habuerat extendat modo, & soluat, & in
bonorum operum stadio currat: est quippe
hæc Christianæ disciplinæ lex, vt creati in
operibus bonis in ipsis ambulemus, cap.
1. vers. 11. adnotat. 1. numer. 4. fol. 202.
column. 1.

SABBATO.

Ego sum lux mundi. Opportunè lucem se
vocat, vt naturam suam beneficam, & se se ho-
minibus offerentē, & cōmunicantem osten-

dat, c. 1. vers. 2. adnot. 2. n. 2. fol. 49. col. 2. & seqq.

2. *Lux mundi*; Chrysost. homil. 5. in Ioann. Voluit ostendere, quoniam non unus Prophetarum es, sed dominator orbis terrarum, unde dicitur: Ego sum lux mundi, non Galilea, neque Palestina, neque Iudaea: Ac si diceret: si unus ex Prophetis essem; huic vel illi terrarum angulo benefacerem; at quia omnium Dominus, & Princeps sum omnibus indiscriminatum benefacere debeo, cap. 1. vers. 8. adnot. 3. fol. 118. col. 1.

3. *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris*. Quippe qui ad coelestis, & diuinæ vitæ normam incedat, cap. 2. vers. 6. adn. 1. à n. 1. fol. 463. col. 1.

4. *Sed habebit lumen vitæ*. Vt discas, quam sit tibi necessarium Christi lumen, & auxilium sine quo viuum omnino cadauer fueris, cap. 1. vers. 6. adn. 2. à n. 4. fol. 77. col. 1.

5. *Sed habebit lumen vitæ*. Sed mundis tantum oculis; nam si sint oculi sani erit illa lux tibi gaudium, si non sint sani erit tibi tormentum, c. 1. vers. 9. adn. 7. n. 3. fol. 148. col. 2.

6. *Lumen vitæ*. Agust. *Sequere istum Solem visibilem* si ipse tendis ad occidentem, quò & ille tendit, etsi volueris tu illum deferere, ipse te deferet in occasum. Deus tuus ubique est totus, si non ab illo facies casum, nunquam à te ille faciet occasum: quippe Deus prout à nobis tractatur, nos tractat, cap. 1. vers. 6. adnotat. 4. num. 12. fol. 91. col. 1.

7. *Ego non iudico quemquam*. Quomodo non iudicas, qui omnium iudex es? quia videlicet, se ipsum prius homo iudicat, se ipsum homo damnat, cap. 1. vers. 10. adnot. 8. num. 13. fol. 189. col. 2.

8. *Etsi iudico ego, iudicium meum verum est, quia solus non sum*. Discant iudices ad damnandos reos, aliorum consilium non detrectare, cap. 1. vers. 13. adnotat. 5. à num. 2. fol. 263. col. 1.

9. *Nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora eius*: Nimirum, ipse non pro necessitate, sed pro voluntate mortem obibat, cap. 2. vers. 8. adn. 3. tota, fol. 635.

Dominica in Passione.

1. *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Suam innocentiam omnium oculis opportunè exponit, probatque Christus; iam iam moriturus: vt ex ea Passionis, ac mortis suæ gloriam, & summum decus adstruat, quippe gloriosius nihil, quam eum qui nullius sceleris reus est, pro iustitia, & veritate, tormenta pa-

ti, cap. 1. vers. 7. adnotat. 2. num. 4. fol. 100. col. 2.

2. *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Optima, & necessaria redemptoris signa; omnimoda puritas, atque innocentia: Nam si habueris maculam non immolabitur Domino. Deuteron. 15. 21. quippe Redemptor placare Deum debet, id autem quæ præstare possit, qui ipsum habet iratum? Certè Martyrum mors non ad reconciliandum mundo Deum, sed in testimonium fidei pretiosa fuit; sic id monente magno Leone: *Quamvis in conspectu Domini cunctorum sanctorum pretiosa mors fuit, nullius tamen infantis occiso, propitiatus fuit mundi*; Ille enim vnus mundi propitiatio, siue propitiatorium fuit, qui puram innoxiamque ceruicem diuinæ iustitiæ gladio pro omnium peccatis subiecit. Vide c. 2. vers. 8. adn. 6. n. 3. fol. 658. col. 1.

3. *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Illud benè obseruatum ab Augustino, lib. de nat. & grat. contr. Pelag. cap. 14. de alijs egregiæ sanctitatis viris dictum fuisse: *conuersati sine querela*: de Christo verò sine peccato fuisse, nimirum, qui maiorem dignitatem, quam Samuel, aut Baptistæ parentes erat habiturus, maiori quàm illi puritate, & meritorum splendore, fulgere debebat, cap. 2. vers. 9. adnot. 2. n. 4. fol. 718. col. 1.

4. *Si veritatem dico vobis, &c.* En optimum Concionatorem, siue etiam consiliarium, qui veritatem apertò ore, & omnibus sine discrimine prædicet, cap. 1. vers. 13. adnotat. 1. fol. 236. column. 2. En plurimum sæculorum vitium, & infelicitatem, quòd veritas palam non dicatur: Vnde Vates: *defecit sanctus*: quare? *diminute sunt veritates à filiis hominum*: hoc est, veritatem, non integrè, sed diminute loquuntur: subdit, *Vana locuti sumi*: Ac si dicat adulantur, & spetiose mentiuntur, cap. 1. vers. 13. adn. 4. n. 4. fol. 259. col. 2.

5. *Quare non creditis mihi?* Virgens ratiocinatio, & expositio; quam ex virtutis ore sæculi amatoribus proposueris. Respondent tamè illi; ideò virtuti non credimus, quod æqualia nouis mundus bona promittat, cap. 1. vers. 1. adnotat. 4. n. 10. fol. 25. col. 1. at ipsum falsè pro veris polliceri, vel inde conijce quod non palam, & ingenti ore, vt modo Christus, sed clanculum, & in secreto offerri audeat, cap. 1. vers. 14. adnotat. 2. num. 9. fol. 282. column. 2.

6. *Quare non creditis mihi?* Alibi ipsemet Dominus rationem reddidit inquit: *sermo meus non capit in vobis*: siue sermoni meo capiendi non sufficitis: occupati, videlicet, sæcularibus curis, ac desiderijs, cap. 1. vers. 21. adnotat. 2. n. 4. fol. 320. col. 2.

7. *Quare non creditis mihi?* Dixeris id Principibus, dixeris Dynastis: sed respondebunt, habere se alios qui aliam sibi veritatem huic ab- similem annuncient: quippe, *ut Iannes, & Mambre*, præstigijs suis, falsisque miraculis, *resisterunt Moysi* ita & hi, mali, scilicet, familiares, atque i Theologi, siue sapiētes, qui ad Principum gustum sapiunt, *resistunt veritati*, 2. ad Tim. 3. 8. vide cap. 1. vers. 13. adnot. 4. to- ta fol. 258. col. 1.
8. *Qui ex Deo est, verba Dei audit:* de humili lo- quitur, qui ex Deo est, hoc est, Patrem habet Deum, & ab eo ortum ducit; cap. 2. vers. 5. ad- not. 1. n. 5. fol. 465. col. 2. ut e contra super- bus ex diabolo est, *vos ex patre diabolo estis*. Er- go humilis verba Dei audit; hoc est, excipit, & suscipit, eo modo quo dicebat Vates, Psalm. 77. *Inclinate aurem vestram in verba oris mei:* unde ibi August. *Ille pie attendit legem Dei, cu- ius aurem inclinat humilitas; non cuius erigit cer- uicem superbia: quod infunditur, concavo humili- tatis excipitur, eminentia tumoris expellitur.*
9. *Verba Dei audit:* hoc est servat; implet, ex- sequitur: dixit vero indefinitè, *verba Dei*; quod non satis sit Herodem imitari, qui Ioā- nem libenter audiebat, & audito eo multa fa- ciebat; debuisse enim non solum multa, sed omnia etiam facere, cap. 1. vers. 9. adnot. 6. n. 4. & 5. fol. 155. col. 2.
10. *Nonne benedicimus nos, quia Samaritanus es- tu, & demonium habes?* Vnde locus? Quidve hactenus vidistis, aut audistis, quod dæmonia cum, aut Samaritanum, & non potius inno- centem, sanctum, & Dei filium sapiat? Nimi- rum, non humanis, sed invidiæ oculis, qui trās- uersi, & præposterii sunt, vident: ita de Saul scriptura: *Non rectis ergo oculis Saul aspicie- bat Davidem:* & Chrysologus ad rem. *O qua- liter oculos claudit lior! quod tunc iudicium ra- tionis malitia præiudicata confundit, quod vult, non quod audit, semperque decreuit errare*, cap. 1. vers. 15. adnot. 1. n. 7. fol. 289. col. 1.
11. *Et demonium habes?* Leontius apud Mald. eam reddit rationem, cur impij illi Christum, dæmonium habere dixerint, quod proprium dæmonum sit, gloriam Dei in se transferre, quod Christus facere videbatur, dum se filiū Dei appellabat: Vnde Christus: *Ego demoniū non habeo, sed honorifico patrem meum*, ut vide- ris, quam sit homine indignum, quamque de- monis proprium, inanem gloriam quærere, cap. 2. vers. 3. in comment. num. 8. fol. 438. col. 2.
12. *Ego demonium non habeo.* Mira Christi man- suetudo, atque patientia: non quidem quod ipsi egregia deesset fortitudo; atque is animi vigor, quo tumidissimos scribas increpare, & hypocritas dicere; necnon flagello percutere so- leret; sed quod ut hæc in Dei negotijs tra- ctandis opportuna, ita in propria causa patiē- tissimè, & modestissimè legerere multo op- portunius, cap. 1. vers. 13. adnot. 1. n. 6. 7. & 8. à fol. 238. col. 1.
- Ego demonium non habeo:* Cur non etiā re- spondit Samaritanum se non esse? Quia videli- cet, nihil in eo (ut inquit Maldon.) *diuina glo- ria laderetur*; sed ad externum patriæ hono- rem pertineret: dæmonium vero habere ad peccatum referebatur: vnde hoc solū à se abi- cere optimus rerum æstimator curat, exter- na illa pili non facit, cap. 1. vers. 10. adnot. 1. n. 9. fol. 155. col. 2.
- Ego demonium non habeo:* Præterea consul- tissima prudentia; nullā acerbitate, sed sum- ma lenitate respondit, ut vel hinc suam doctri- nam, & diuinitatem efficaciter confirmaret, quippe, *doctrina vni, per patientiam noscitur*, cap. 1. vers. 14. adnotat. 1. num. 4. fol. 276. col. 1.
- Et vos inhonorastis me:* Iustissima querimo- nia: Ego honorifico Deum; & inhonoror à vo- bis: cui enim debeat honor, nisi ei qui Deū honorificat? Aut quod horribilius monstrū videri possit, quam in hominum oculis despe- ctum esse: qui Dei gloriam & Reipub. bonum maximè quærit? ut inde elicias ad promeren- dum virtute honorem potius quam ad obti- nendum; adnitendum tibi esse; nam si absque meritis Regum gratia, aut publicis honoribus potiaris, nullum tibi accessisse honorem cre- de, si vero hunc promerearis, nec ab homini- bus obtineas, duplicatum à Deo accepturum certo scito, cap. 2. vers. 6. adnot. 6. n. 7. fol. 507. col. 2.
- Inhonorastis me:* Horrent aures Dei filium ab hominibus semel inhonoratū audire, nec aduertimus animo; sæpius nos ipsum inhono- rare; nam qui in lege gloriaris, per prauaricationem legis Deum inhonoras: ad Rom. 2. 23. cap. 1. vers. 11. adnot. 5. n. 10. fol. 229. col. 1.
- Ego non quero gloriam meam, est qui quærat, & iudicet:* Opportunè non quærendam solū, sed iure asserendam, & vindicandam suam glo- riam asseuerat Dominus, vel eà de causā quod ipse non quærat, est enim hæc gloriæ natura, ut sequentem fugiat, fugientem sequatur, cap. 2. vers. 3. adnotat. 1. n. 14. fol. 450. col. 1.
- Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum:* Benè ex Euthym. Mal- don. *Non quod qui Christi verba seruauerūt, nō sint unquam corpore morituri, sed quod ita mori- turi sum, ut nō mori, sed renasci potius videātur:* c. 1. vers. 23. adn. 1. n. 2. & seqq. fol. 355. col. 1.
- Et non cognouistis eum, ego autem novi eum.* Probat statim: Scio eum, & sermonem eius ser- uo, ut sit sensus Theophylacto, & Euthymio

indicatus, inde constat me nosse Deum, vos non nosse; quod ego eius præcepta seruem, vos non seruētis; nam qui dicit se nosse eum, & mandata eius non custodit, mendax est, c. 1. vers. 9. adnot. 5. n. 1. fol. 139. col. 2. & adnot. 6. tota fol. 144. col. 1.

Feria II.

1. *Miserunt Principes, & Pharisei ministros, ut apprehenderent Iesum:* Quâ de causâ? Respondet Maldon. *Quia conuenatum turba in eum credens dixit:* Christus cum venerit, nūquid plura signa faciet, quam hic facit? Ioan. 7. 31. En totam rationem, quod beneficis, utilis, & Reipub. gratus fuerit: Tales enim inuidia persequi, & vexare solet, cap. 1. vers. 15 adn. 1. n. 5. fol. 288. col. 2.

2. *Adhuc modicum tempus vobiscum sum.* Præmeciū Ruperto, & Theophylacto, apud Maldon. particulam, *vobiscum:* sub hoc sensu. Volebant sacerdotes Christum abs re remouere, ac de medio tollere, quod eius magis in dies crescentem apud populum auctoritatē ferre non possent: volentibus igitur à se remouere, Christus opportunè dicit: *Adhuc modicum tempus vobiscum sum:* id est, non solum vi uam, non solum in hoc mundo ero, sed etiam inter vestras versabor manus: ut non solum videris, quam spontanea voluntate pro arbitrio suo Christus mortem obierit, sed etiam sic hominibus quantumuis impijs, ac sceleratis adhærescere, ut illis abs re remouere eum volentibus, ipse nolit discedere, sed apud illos esse, c. 1. vers. 2. adn. 2. 13. fol. 53. col. 1.

3. *Vado ad eum qui me misit:* pulchrè dicit, *vado;* mortem suam profectionem, siue expeditionem appellans; quod nullis carnis, mundi uè nexibus colligatus esset, ut discat Christianus nullas in terrâ radices agere, ut hinc expeditus discedat, cap. 1. vers. 2. 1. adnot. 3. num. 6 fol. 326. col. 1. & vers. 23. in expositione, à n. 4. fol. 349. col. 2.

4. *Vado ad eum:* Notanter dictum, ut innueret mortem, reditū ad patriam nostram esse, ut discamus audenter, imò, & libenter mori. Indidem, n. 6. fol. 351. col. 1.

5. *Ad eum qui me misit.* Nonne & ipse, qui vnam cū Patre voluntatem habet, propter nos & propter nostram salutē descendit, ac proinde dicere potuisset, vado vnde veni, quod sibi honorificentius esse videbatur? Potuisset quidem eo dicendi modo uti; sed accuratâ locutione maluit dicere ad eum, qui me misit, ut omni ratione, & modo gloriam Patri suo deferret, cap. 2. vers. 6. adnot. 2. nn. 3. fol. 488 col. 1.

Ad eum qui me misit. Ut ostenderet; omne vitæ curriculum à primo instanti, vsque ad vltimum in Patris obedientia à se fuisse consumptum, atque ideo vixisse, ideo nunc mori, quod Deus ita vellet, cap. 2. vers. 8. adn. 4. fol. 642. col. 2.

Quæretis me, & non inuenietis: Quî id dici posset? stante ipsius Domini oraculo, *omnis qui quærit, inuenit*, Luc. 11. 10. Quod ut benè notauit Rupertus post resurrectionem Christum Iudæi quæsierint, non ut crederent, sed ut maxime persequerentur, eiusque nomen abolerent, ideoque non inuenisse, quod abolere non potuerint: Eius, videlicet, nomine, & doctrina per crucem, & passionem firmatis, c. 1. vers. 14. adnot. 1. num. 3. fol. 276. col. 1. & cap. 2. vers. 9. adnotat. 3. numer. 7. fol. 724. col. 2.

Quò hic iturus est, quia non inueniemus eum? Benè Maldon. *Nihil terrâ sublimius carnales homines cogitabant, de cælo nulla apud illos mentio, nulla cogitatio:* ad plurimum Christianorum morem, qui huic sæculo videntur addicti, c. 1. vers. 11. adn. 1. n. 9. fol. 204. col. 1.

Stabat Iesus, & clamabat. Stare, & clamare, securi, & fidentis animi est; qui non nisi quod verū, & vtile audientibus proponat: Ita Christus, & qui eius nomine loquitur: secus mundus, qui per arcana quædam res suas misitendo ducit: secus diabolus qui in veritate non stat: Ioan. 8. 44. sed squammis repentibus lubricus illabitur, cap. 1. vers. 14. adn. 2. n. 9 fol. 282. col. 2.

Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Optime in die magno festiuitatis cum maior hominū omnis conditionis ætatis, sexusque concursus erat, componit se Christus cum rebus maximè publicis, & ad omnium vsum propositis, ut fonte, aut fluuiio, vnde omnes qui volunt, bibunt; tū ut ostendat, ita in vnūquenque hominum totam Dei beneuolentiam deriuari, ac si illius solū benefactor esset, cap. 1. vers. 3. adnot. 2. num. 3. & 4. fol. 62. col. 1. tum etiam, ut moneat Principes nō in vnum, aut alterum, sed in omnes sibi subditos esse beneficos, cap. 1. vers. 8. adn. 3. fol. 118. col. 1.

Veniat ad me, & bibat: Sitim alioquin nullo modo exstincturus, cap. 1. vers. 3. adn. 1. n. 4. fol. 57. col. 1.

Flumina de ventre eius fluent aquæ viue: Magna emphasi de diuino spiritu fidelibus dando locutus, non flumen, sed flumina appellauit ut abundantiam, siue exuberantiam ostendēs, ad ipsum magno animo, & spatiofo habitaculo suscipiendum, hortaretur, alia quippe Christianæ disciplinæ, ac veteris legis ratio & perfectio est, cap. 2. vers. 8. adnot. 8. n. 4. fol. 673. col. 2.

Feria III.

1. *Non enim volebat in Iudæa ambulare, quia querebant eum Iudæi interficere*: Merito ambigas, cur timuerit Dominus in Iudæa prop-
terea ire, quod vellent Iudæi ipsum interfice-
re, cum nisi ipse vellet, interfici non posset?
Respondet Chrysostom. Theophylact. &
Euthym. causam esse, quod voluerit se homi-
nem ostendere. Vt videris egregiam Domini
humilitatem, qui cum posset signis, atque pro-
digijs Deum se ostendere, maluit efficacissi-
ma argumentatione hominem se se, & huma-
nam infirmitatem probare, cap. 2. vers. 5. adn.
1. n. 5. fol. 465. col. 1.
2. *Dixerunt ad eum fratres eius: transi hinc, &
vade in Iudeam, ut & discipuli tui videant ope-
ra tua, quæ facis, &c.* Et statim, manifesta te ip-
sum mundo: Nota quid caro, & sanguis sugge-
rat: nec enim admonent, ut religionis gratia
ad festum oraturus ascēdat, sed ut gloriam, &
nomen apud homines assequatur: scilicet, hæc
parentes, & consanguinei optare, & multis ac-
resolent: vnde opportunè August. in hæc ver-
ba. Loquebatur caro carni, sed caro sine Deo car-
ni cum Deo. Loquebatur enim prudentia carnis
verbo, quod caro factum est, cap. 1. vers. 9. adnot.
3. n. 6. fol. 127. col. 1.
3. *Tempus meum nondum aduenit*: pulchrè: ac
si diceret, nolo gloriæ, & clarificationis fructū
nisi opportuno tempore post laborem, & cru-
cem decerpere, cap. 2. vers. 9. adnot. 1. n. 4. fol.
713. col. 1. & 482. n. 4.
4. *Tempus meum nondum aduenit*: quia vide-
licet, Agnus Paschalis erat, qui diem legiti-
mum immolationis suæ expectabat, ut qui
sponte mortem oppetebat, cap. 2. vers. 8. adn.
3. n. 6. fol. 638. col. 1.
5. *Non potest mundus odisse vos, me autem odit*.
Disce mundi ingenium ex diametro cū Deo
pugnantis, disce aulam, quæ mundus est, cap.
1. vers. 13. adnotat. 2. à numero 6. fol. 242.
col. 1.
6. *Vt autem ascenderant fratres eius, tunc & ip-
se ascendit, non manifeste, sed quasi in occulto*. Il-
lis ad gloriam ei calcar admonentibus ipse in
occulto de industria ascendit, ut populares
plausus fugiat: cap. 2. vers. 3. adnot. 1. n. 5. fol.
446. col. 1.
7. *Tunc, & ipse ascendit*: Non abs re interro-
gaueris, cur non statim Christus cū fratri-
bus ascendit, eo ipso modo quo postea dici-
tur ascendisse? Respondet Maldon. noluit eo-
rum prauam de se opinionem confirmare: si
enim tunc ascendisset, videretur ideo ascende-
re, ut humanam sibi pararet gloriam, quemad-
modum illi desiderabant. Vt videris, quam

mundum ab omni labe, labisve suspicione Do-
minus se custodierit, qui omnibus supplicijs,
atque ignominijs se se vltro exposuit: quippe
multo atrocius malum, peccatum est, quam ea
omnia, quæ humanis oculis terribilia viden-
tur. Vide cap. 2. vers. 7. adnot. 7. n. 1. & seqq.
fol. 561. col. 1.

Iudæi ergo querebant eum in die festo: Quā
occasione Christum Iudæi ibi quærent, cū
ipse cum cognatis non ascenderit? Respondent
August. Cyrill. & Beda ideo quæfuisse, & si
nesciebant, an venisset, quia credebant eum,
qui tantam sanctitatem profiteretur festo non
de futurum. Nec mala quidem persuasio, at-
que illatio. Tam enim Principibus, (cap. 1.
vers. 13. adnot. 3. n. 10. fol. 253. col. 2.) quam
perfectis viris nec minima vitij labe esse de-
bet, cap. 1. vers. 10. adn. 3. fol. 162. col. 1.

*Nemo tamen palam loquebatur de illo propter
metum, &c.* Vide imperfectos Christi alleclas
qui eius doctrinam erubescunt, cum aduersus
omnium hominum sententias ingenti illam
ore asserere deberent, cap. 1. vers. 14. adnot. 2.
à n. 10. fol. 280. col. 1.

Feria IIII.

1. *Facta sunt encenia*, &c. Notanter Christus
iam iam moriturus enceniorum (hoc est, dedi-
cationis siue vt alij volunt renouationis) festo
adfuisse dicitur; vt iam tunc in interiori ani-
mæ renouatione, & pulchritudine ad quam
ipse sua cruce, & Passione nos incitat, signatè
gauderet, c. 2. vers. 8. adn. 8. n. 3. fol. 673. col. 1.
2. *Ambulabat Iesus in porticu Salomonis*: No-
tante in sapientis illius æde, qui latitudinem
cordis velut arenam, quæ est in litore maris,
habebat Christus deambulare dicitur: patu-
lum enim ipse habitaculum requirit, cap.
1. vers. 21. adnotat. 2. n. 7. fol. 321. col. 2.
3. *Et hyems erat, & ambulabat*, &c. Adeo salu-
tores omnes Principis gressus siue actiones ef-
se debent, vt dum Christus ambulare quā
opē alicui ferret dicitur, signatè voluerit præ-
mitere Iohānes hyemis frigus, vt denotaret, nō
inaniter tempus terere, qui humanitatis infir-
mitati ambulans consuleret. Adeo debet Prin-
ceps suorum vtilitati prospicere suasque deli-
cias contemnere, cap. 1. vers. 23. adnot. 2. n. 4.
& seqq. fol. 361.
4. *Et ambulabat*: Cogitabundus, scilicet, & de
hominis salute sollicitus: sed quando hæc de-
ambulatio primum cepit, disce ex mundi ge-
nesi, cum de Deo statim post Adæ casum de-
ambulasse dicitur, Genes. 3. 8. Sanè quod vna,
& eadem deambulatio hæc, atque illa fuerit
nunquamque ipse mex salutis curam abiece-

rit. Tam pretiosa est hominis anima, pro quā tam diuturna Deus itinera non dubitauit conficere, cap. 2. vers. 6. adnot. 5. n. 1. fol. 549. col. 1. Tam sollicitus de eius salute Deus est, cap. 2. vers. 9. adnot. 7. fol. 752. col. 1. & quis est qui depretiatur, & mercedem eius tam magno comparatam commaculat? quis ob mundi bona? quis ut obtineat Principum gratiam, qui pro suis ambulare nō solent, nam *pedes habent, & non ambulabunt*: Psalm. 113. indefinenter ambulare non renuat: *ambulas* (inquit Augustin. in Psalm. 76. ad Deum qui non ambulat: pro vero autem Deo æternum pro hominis salute ambulante, nec vestigium ponere velit: cap. 1. vers. 11. adnotat. 1. num. 14. fol. 206. col. 1.

5. *In porticu Salomonis*: Cur in templi porticu, non in ipso templo esset? Sanè quasi à templo ob prophanos Sacerdotū mores eliminatus: Vnde ad illa Marthæi verba, cap. 24. 1. *Egressus de templo ibat*, sic loquitur Auctor Oper. Imperf. *Ingressus est Dominus templum quarens sanctitatem templi, sed cum in templo nihil inueniret proprium templi egressus de templo ibat, quia edificium quidem stabat, quod exererat homines, sanctitas vero ceciderat, quam exererat Deus; nā templū hominū est edificatio lapidum pulchrè cōposita, templum autem Dei est congregatio electorum religiose conuersantium*. c. 1. vers. 21. adno.

6. *In porticu Salomonis*: Non equidem porticum Salomon fecerat, sed Zorobabel, qui templum instaurauerat quippe priorem porticum iam olim destruxerant Caldæi; at enim bonorum laborum adeo est gloriosus fructus, ut nulla possiat obliuione deleri; cum tamen auctorum prophanarū vanitatum, siue miraculorum mundi memoria nulla exstet, cap. 1. vers. 11. adnot. 2. n. 4. fol. 208. & n. ult. fol. 217 col. 1.

7. *Circumdederunt ergo eum*: Preme particulā, ergo: Eo enim ire videtur, ut innuat ut idē illos Christum circumdedit, quod ambulet, ut videlicet, deambulationem cōhiberent; & certo illum loco affigerent: Id quod ij etiam facere videntur; qui Dei voluntati reluctantes ipsum ad se trahere nituntur, cap. 1. vers. 21. adnotat. 1. n. 9. fol. 318. col. 2. necnon qui angustum in animo suo Deo habitaculum præparant, adnotat. seq. num. 10. fol. 323. col. 1.

8. *Animam nostram tollis*: Scitē ipsimet interiorem animæ suæ statum depinxerunt: quod dum hinc ad credendum Christo ex ipsius doctrinā & signis incitarentur, illinc à proprijs concupiscentijs, & vitijs detinerentur quo minus se ei darent; ipsorum anima anxia, & quasi diuulsa, ac lacerata foret. Apta id hominibus vna ex parte scientia præditis, ex alia charita-

te destitutis, cap. 1. vers. 9. adnotat. 7. n. 4. fol. 148. col. 2.

9. *Situes Christus, dic nobis palam*: Quid his verbis innocentius, simpliciusve videatur? sed o inuidiæ ingenium: blanditur ut decipiat; cur enim id ab eius ore audire velit, nisi ut statim dixerit, *blasphemauit reus est mortis*: Matth. 26. 65. Vide an his similes illi sint, qui alios per ornamenta feriunt, cap. 1. vers. 15. adn. 3. n. 11. fol. 299. col. 2.

10. *Opera qua ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me*: Notatissime addidit, *in nomine Patris mei*, primo vt ex concordia cum Patre, & honore quem illi deferrebat; magnitudinem & diuinitatem suam adstrueret, cap. 2. vers. 6. adnotat. 2. numer. 8. fol. 489. col. 2. deinde vt ex humilitate qua opera sua Deo Patri tribuebat; vnigenitum se eius Filium declararet, cap. 2. vers. 5. adn. 1. n. 3. fol. 464. col. 2.

11. *Opera qua ego facio, &c.* Illi verba poscunt, quibus Dei filium se esse declararet; ipse opera proponit, quæ efficacius loquantur: ita fortissimus ille iuuenis Machabæus carnifici linguam abscindendam petenti, manus simul porrexit, cap. 1. vers. 9. adnot. 6. n. 9. fol. 147. col. 1. & vers. 14. adnot. 1. totā præcipuē, n. 9. fol. 278. col. 2.

12. *Oues meæ vocem meam audiunt*. En filiorū Dei characterem, ad vnā tantum illius vocē promptos, & alacres accurrere, cap. 2. vers. 8. adnot. 4. n. 12. fol. 647. col. 2.

13. *Cognosco eas, & sequuntur me*: Tam quod meis vestigijs per imitationem inhereant, cap. 2. vers. 6. adn. 4. totā fol. 499. quam quod ad earum gradum (quippe qui ipsarum ego debilitatem cognosco) vt bonus pastor me accomodem, cap. 2. vers. 7. adnot. 6. n. 11. & 12. fol. 559. col. 1.

14. *Et non rapiet eas quisquam de manu meā*. Certitudinem diuinæ prædestinationis mirifici exposuit; quod nemo illo valentior, qui rē firmiter à se apprehensam, ex eius manibus extorquere valeat; sed enim vt simul his liberum arbitrium adstrueret, nostramque cooperationem, & diligentiam necessariam esse confirmaret, de industria non dixit, & nemo exiet de manu mea quippe diuinæ inspirationi homini liberum est dissentire si velit: ergo illud à nobis exigitur, vt intra Dei mantum nos cōtineamus: ipse enim neminē deserit, nisi prius ab illo deseratur, cap. 1. vers. 6. adn. 3. n. 2. fol. 80. col. 2.

15. *Ego & Pater, vnū sumus*. Optimè, non ego, & Pater, ad personarum diuersitatem, vnū, ad naturæ identitatē pertinet, vide cap. 2. vers. 9. in exposit. literal. à numero 42. fol. 694. col. 2.

Feria V.

1. *Vi cognovit, quod Iesus accubuisse:* Cape hæc ex illis Canticorum verbis: *dum esset rex in accubitu suo nardus mea dedit odorem suum*, cap. 1. v. 2. quippe ex filij Dei, siue reclinatio-
ne, (mensæ enim tunc reclinati accumbebant) ex eius inquam ad terras descensu; suauissimus illius odor hominum animos peruasit, atque ipsi qui syluestres antea arbores, atque spinæ erant, in lilia, & plantas suauissimum odorem exhalantes commutati sunt, cap. 2. vers. 9. adnotat. 4. tota præcipue n. 7. & 8. fol. 724. & seq.
2. *Stans retro:* Quid fugis mulier Christi faciem, qui totus vius, totus facies est? Sanè opportunè, & sapien-ter, retro stetit, vt à Christo scapulis suis peccatores obumbrante ab ira diuina tegeretur, cap. 2. vers. 8. adnot. 6. à n. 1. fol. 657. col. 1.
3. *Lacrymis capit rigare pedes eius, pedes eius?* Imò verò propriū pectus, vt illius sordes elne-
ret; vnde nō tam dicitur lacrymas haurire, siue effundere, quam ipsis aliunde eductis rigare: nimirum, iam hauriebat aquas de fontibus sal-
uatoris ad exhaurienda sua peccata, cap. 2. ver. 8. adnot. 6. n. 7. fol. 660. col. 2.
4. *Osculabatur pedes:* Quippe quæ diligebat multum: ea enim lex est amati pedibus suc-
cumbere, cap. 1. vers. 1. adnotat. 3. fol. 20. col. 2.
5. *Osculabatur:* Notanter dictum; vt testatissi-
mum hoc amoris signum, cæteris oculorum, manuumque operibus, vim, & robur tribue-
ret, nec lacrymis enim, nec capillis, sed corde Christus captus est, cap. 1. vers. 3. adn. 1. n. 11. fol. 59. col. 1.
6. *Osculabatur, oculos, manus, capillos, labia,* vnguenta Deo tradit; ac si ex Augustini ore, lib. 1. folio loq. cap. 1. diceret: *Accipe me ab ista fugientem famulum tuum, quia & ista me quan-
do à te fugiebam, susceperunt alienum:* Ergo af-
fectum, qui operi nomen dare consuevit, mu-
lier potissimum mutat, cap. 1. vers. 11. adn. 4. n. 3. fol. 222. col. 2.
7. *Hic si esset propheta, &c. quia peccatrix est:* Itane? Quam alienus es à Dei sensu! Imò ve-
rò, quia peccatrix est, & de peccatis dolet, sum-
mam ei iucunditatem, & delectationem affert, cap. 1. vers. 2. adnot. 2. nu. 14. fol. 53. col. 1. & 2. & ipsius thronum illustrem, atque glorio-
sum reddit, cap. 2. vers. 9. adn. 8. n. 2. fol. 759. col. 1.
8. *Quis ergo eum plus diligit?* Acutè Chry-
sologus: *Vides quemadmodum ad incremen-
tum sanoris solius amoris exigit, & requirit
vsuram:* Vnde sic infert. *Plectendus debi-*

*tor, qui dilectione sola suam negligit redimere
cautionem:* Quis enim à dilectione excusa-
ri valeat? cap. 1. vers. 3. adnotat. 1. numer.
12. fol. 59. col. 2. præsertim cum eam Deo
non tam impendat, quam rependat: eodem
vers. adnot. 4. tota præcipue, n. 10. 11. & 12. fo.
68. col. 1.

Vides hanc mulierem? Emphaticè dictum;
vt inuitaret ad videndum mulieris prodigiū,
sibi que de eo gratulandum: aliter quidem, ac
quando ipsi suggerebant discipuli: *Magister
quales lapides, & quales structura?* quippe
Deus, non in manufactis templis habitat: sed ex
humanis virtutibus annuntiatur, & colitur;
imò & quodammodo dignoscitur, cap. 1.
vers. 11. adnotat. 5. num. 5. & seqq. fol.
226. col. 1.

Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis,
&c. Cur ista modo arguit; qui antea dum pro-
prium instabat tempus nullam hōrum men-
tionem fecit? Quod iniuria mulieri illata ad
propriam vindicandas ipsum manudixerint,
cap. 1. vers. 28. adnotat. 2. num. 14. fol. 392.
col. 1.

Dilexit multum. Amavit quidem multum;
sed plus est, quod sub ipso conuersionis initio
multū siue perfectè diligere nonerit nam &
cum primum quis ad bonam frugem se reci-
pit, adeo tenera esse virtus solet, vt vitij quod-
dammodo intermixta videatur: vnde Marci
9. dicebat ille. *credo Domine adiuna incredulita-
tem meam:* simul se credentem, & incredulum
appellans, vt ibi adnotauit Beda, & dilectio
non statim vt nascitur perfecta est, sed vt perfi-
ciatur nascitur: cap. 1. vers. 9. adn. 2. n. 1. & seqq.
fol. 129. col. 1.

Dilexit multum: Si attendis, nihil in hac hi-
storia est, quod multum non sit, nam & pec-
cata mulieris multa, & dilectio multa & *Deus
multas adgnoscedum:* At enim Dominus mul-
tam dilectionem mulieris signate inter hæc
omnia elucere voluit, quod hese omnimodo,
& ratione oculis capillis manibus, pretiosisq;
rebus explicare sciuerit, vt modum quo dili-
gendus sit Deus, & quare diligendus ostende-
rit eo videlicet modo quo docebat Bernard.
tract. de diligendi Deo: *Vt scire, quare, & quo-
modo diligendus sit Deus? causa diligendi Deum,
Deus est; modus, sine modo diligere:* cap. 1. vers.
9. adnotat. 2. numer. 7. & seq. fol. 130.
col. 2.

Vade in pace: egregium peccatrici recen-
ter ad Deum reuersæ collatum beneficium,
vt pace, & serenitate cordis frueretur, tunc
enim atrocius decertare dæmon solet, vt
animam proturbet, quò acerbitate virtutis
defatigata ad pristinas voluptates redeat: ita
Marci 9. malus dæmon, qui puerum torque-

Ad conciones conficiendas.

bat: *Exclamans, & nimium disceps eum exiit ab eo: Vbi Beda: Sive ut odium virtutis incuteret, siue, ut sua indicaret expulsionis iniuriā: Ego dixerim, ut rāvis de causa clamasse, nimirum, ob suā expulsionis iniuriā, & multum discerpisse, ut odium virtutis incuteret: En ergo peccatrici collatum beneficium. Vide, cap. 1. vers. 2. in exposit. nume. 12. fol. 39. col. 1.*

Feria VI.

1. *Collegerunt Pontifices, & Pharisei concilium, &c. Tam facile Pontifices cum Phariseis, & Phariseicum Pontificibus conveniunt, atque conspirant? Sane superbi, ac invidi (idem enim de ijs, ac de Aulicis iudicium tuleris) à se ipsius perpetuo dissidentes in bonorū perniciem libenter conspirant, cap. 1. vers. 15. adnot. 3. n. 8. & 9. fol. 298.*
2. *Collegerunt Pontifices, & Pharisei concilium: Vix aliquid in hoc concilio inueneris, quod si ad faciem attenderis laudabile non sit. Quid enim melius, quam concordia, & vnitas? Quid salubrius, quam vti plurium consilijs? nam ibi salus, ubi multa consilia, Prou. 11. 14. Quid præstantius, quam communi vtilitati prospicere? Quid sanctius, quam velle Christum, pro mūdi salute mortem oppetere? Sed enim, quod hæc omnia à prauo affectu, atque intentione propeniant; nihil illis execrabilius, aut impius, c. 1. vers. 11. adnot. 4. n. 8. & seqq. fol. 224. col. 2.*
3. *Quid facimus? Quam longe à verā prudentia, atque iustitiā ad inferendam Chisto celeriter necem incitantur, cap. 1. vers. 13. adnot. 5. tota præcipue, à n. 13. fol. 267. col. 2. & tamen Dominus ad moriendum proprior mortem suam maturabat, c. 2. vers. 8. adnot. 3. n. 2. fol. 636. col. 2.*
4. *Quia hic homo multa signa facit: Quæ ergo odij, aut litis causa? imò verò omnimodo, omni ratione eum, qui populo adeo proficiuus, & necessarius est, retinere, & conseruare debetis: nisi vobis ipsis vtilitas vestra, & bonum ipsum displiceat: Non displicet quidem, sed si ex splendore, & gloria Christi, hæc sunt nobis obventura, propriæ vtilitati, & honori statim cedimus, ca. 1. vers. 15. adnot. 1. nu. 10. fol. 291. col. 2.*
5. *Quia hic homo multa signa facit: Ergò persequamur, interficiamus: En inuidiæ ingenium, signatum, siue insignem persequi, & odio habere, cap. 1. vers. 15. adnot. 1. num. 9. fol. 289. col. 1.*
6. *Quia hic homo multa signa facit: Vide homines rebelles lumini, qui hinc, signa Christi vident, & commendant, illinc huic cognitio-*

ni, se se è regione opponunt, quod terrenorū amore capti sint: *venient (inquiunt) Romani: vide cap. 1. vers. 9. adnot. 5. num. 11. fol. 143. & iunge, cap. 2. vers. 7. adnot. 3. n. 11. & 12. fol. 542. col. 2. & 543.*

Quia hic homo multa signa facit. Quis vestras artes, & quærimonias intelligat? Iam nulli signo creditis, & signum videre cupitis, Christo que insurratis, quod signum ostendis nobis? Ioan. 2. 18. Iam multa vobis eius signa videtur: scilicet, ex miraculorum famâ maiorem ei inuidiam excitare, & per ornamenta ferire contendunt, & quæ prius signa maligne ei detraxerant, malignus modo restituere volunt, c. 1. vers. 15. adnot. 3. fol. 299. co. 2. & in exposit. literali, n. 3. & 4. fol. 284. & seqq.

Quia hic homo multa signa facit: Inuido si beneficia feceris, deterior reeditur, c. 1. vers. 15. adnot. 1. n. 12. fol. 291. & n. 13. fol. 292. col. 1.

Quia hic homo multa signa facit: Bene Cyprianus: Calamitas sine remedio est, odiosè scilicet, ca. 1. vers. 15. adnot. 2. n. 3. & 4. fol. 294. Vnde id ipsi met Christi hostes statim fatentur: dum aiunt. Videtis, quia nihil proficimus?

Si dimittimus: cum sic omnes credent in eum: ô pectora cæcā! ô stultam mūdi sapientiā! Quid? num si eum interfeceritis, nullus credet in eū? imò verò: nisi granum frumenti cadens in terrā mortuum fuerit, ipsum solum manet: sin autē mortuum fuerit, multum fructum offerit: hoc est, omnes credent in eum: nam propter hoc Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, ca. 2. vers. 9. adnot. 3. tota præcipue, à n. 13. fol. 721. col. 2.

Si dimittimus eum sic, venient Romani: imò verò, quod consilium aduersus Deum capitis peribitis; ubi enim diuina providentia, non cōmilicat consilijs humanis, malus his exitus aduenit, cap. 2. vers. 6. adnot. 6. num. 2. fol. 510. col. 2.

Venient Romani: Severissimi iudices, siue potius sæuissimi carnifices, in vosmet ipsos vestris consilijs extitistis, qui Deum quomodo vos puniret, & funditus deleret docuistis, cap. 2. vers. 28. adnotat. 2. nume. 8. fol. 389. col. 1.

Si dimittimus eum sic, venient Romani: En sæcularis hominis, siue mali politici à Christico la, atque ab eo, qui rationem, siue res status pleno plectore sapiat, quippe hic consilia ex Dei lege, & rationis præscripto probat, cap. 1. vers. 13. adnotat. 4. nume. 2. fol. 258. col. 2. ille verò omnia ad rerum tēporalium augmenta, refert c. 1. vers. 10. adnot. 1. n. 11. fol. 156. co. 1.

Vnus ex eis Caiphas nomine: Malum ad dignitatis in gressum pessimus regiminis vsus, sequitur: raro enim scelere quæsitum impe-

- rium; bonis, artibus, quis exercuit, cap. 2. vers. 6. adnot. 6. n. 6. fol. 512. col. 2.
15. *Vnus ex eis, &c.* En omnium qui in Concilio intererant recensita suffragia: nec verbum enim post Caiphas sermonem aliquis mussitavit, vnde Tertul. in Apolog. ca. 22. *Violentia suffragiorum in crucem actus*: Tanti est Pontificis exemplum, cap. 1. vers. 13. adnotat. 3. à n. 3. fol. 250. col. 2.
16. *Vos nescitis quidquam.* Imò verò, tu ipse omnino nesciebas, qui in scitiā alios arguebas, cum pro temporalibus sapiens propiis commodis non Reipub. bono consulens: qui enim perfectè sapit, nesci sua spectare commoda, c. 2. vers. 6. adnot. 2. n. 9. fol. 489.
17. *Vos nescitis quidquam, neque cogitatis*: Libet hæc verba ad Sacerdotes, & Phariseos, qui legis doctores erant à Caipha dicta; ad nonnullos, ex nostris Sacerdotibus transferre, qui cū scientiæ, & doctrinæ operam debeant impedire; cum ab eorum ore lex Dei requirenda sit; ipsi nesciūt quidquam, quodque peius est, neque cogitant: hoc est, cum sciant se, nescire tamen de ignorantia tollendā non attendunt, non curant, cap. 1. vers. 9. adnot. 4. num. 9. fol. 138. col. 2.
18. *Vos nescitis quidquam*: Mundana sapientia quem Deo atque rationi videt adherere, nesciunt, & ignorantem appellat; eum verò, qui terrena sapit, atque industrius, callidus & fallax est, prudentem sapientemque dicit: Ita ne audi hos tuos sapientes de illis simplicibus, & ignavis iam tandem dicentes. *Nos insensati vitam illorum astimabamus insaniam, ecce quomodo computati sunt inter filios Dei*: Ergo hæc ignorantia saluat, atque defendit, illa sapientia perbit: Nempè, *et si ignoravi, mecum erit ignorantia mea*, lob 19. 4. quippe mea ignorantia, mea obedientia, mea virtus, & patientia est: Ita ibi Gregor. lib. 4. Moral. cap. 12. *Ac si dicat, omnis vestra scientia vobiscum non est, quia contra vos est, dum stultā elatione vos erigit: mea vero ignorantia mecum est; quia pro me est: quoniam dum perscrutari de Deo aliquid superbe non audeat, in veritate me humiliter servo*, c. 1. vers. 9. n. 3. & 4. fol. 134. col. 1.
19. *Vnus homo moriatur pro populo*: Quis pro quo? homo Deus, pro populo nocentissimo pro bono forsitan, quis audeat mori, ad Roman. 5. 7. aiebat Paul. & Seneca Pater, lib. 9. contr. 4. de bono patre, impio filio poenam remittente, cum alter filius pietatis infundem parentem causā, se ipsum morti tradidisset. *Mirarer, nisi pro tam bono patre fuisset, qui mori vellet*: At pro tam impio Filio bonum Patrem mori, solius diuinę bonitatis opus esse possit, vide optima verba Saluiani, c. 2. vers. 7. adnot. 5. nu. 5. fol. 551. col. 2.
- Vnus homo moriatur*: Cur signatè non nominant? cum præsertim in ferenda capitali sententia nomen rei exprimere necesse sit? Est hæc virtutis dignitas, vt nemo tam ferus est, qui apertum ei vellum inferre audeat, sed alterius rei prætextum, & velamen allumat: vide verba Senecæ, cap. 1. vers. 1. adnotat. 2. nu. 2. adfin. & opportuniora Bedæ, c. 2. vers. 11. adnot. 4. n. 3. fol. 431. col. 2.
- Vi filios Dei; qui erant dispersi congregaret in vnum.* Magna parisi, & vnitatis dignitas: pro quā signatè Dei Filium mortem obire voluit, c. 2. vers. 2. adnotat. 1. num. 17. fol. 431. col. 1.

S A B B A T O.

Cogitauerunt Principes Sacerdotum, vt & Lazarum interficerent. Quale ob crimem? Non aliud opinior, quam quod reuixerit: & inter vos manere necesse sit; quippe à facie iniquitatis iustum colligi, grāde quidem lucrum est, cap. 1. vers. 21. adnot. 5. n. 9. fol. 337. col. 2. Sed enim illa eorum mens erat, vt memoriam tanti miraculi eo interfecto abolerent: ò ignaros & Christi potentiæ, & diuini ingenij; hoc enim sua beneficia tuetur, & eā potissimum d. causā, quod donauerit, rursus donat, ac proinde de Lazarum semel suscitatum; sepius excitaret cap. 1. vers. 3. adnotat. 2. num. 9. fol. 63. col. 2. Præsertim cum de Lazaro interficiendo, & suscitando, certamen inter vitium, & virtutem foret: in quo virtus victrix semper euadit, cap. 1. vers. 11. adnotat. 2. num. 3. fol. 208. col. 1. Ad hæc adeò vos vester fallebat error, vt ex Lazari sanguine quem profundere volebatis ingens esset pullulatura discipulorum Christi seges, qui ipsius virtutes annunciarēt, cap. 1. vers. 12. Adnot. vnic. nume. 2. fol. 233. col. 1.

Videtur, qui a nihil proficimus: Accusant segnitiam suam, inquit Maldon. ex Euthynio, & Theodoro, quod diligentiores non sint, vt quam primum occidatur: Pudeat nos in Christi Ecclesiā, & Dei domo constitutos pigriores ad ipsius obsequium, quam mali ad peccādum inueniri, cap. 1. vers. 11. adnota. 1. nu. 15. fol. 206. col. 1.

Ecce totus mundus post eum abijt: Aliena felicitate cruciatur inuidus, cap. 1. vers. 15. adnot. 1. num. 6. & 8. fol. 289. col. 1. & eam, vt opportunius feriat onimmodo exaggerat eod. vers. adnot. 3. num. 10. fol. 299. col. 2.

Ecce totus mundus post eum abijt. Benè monet Cyril Alexan. Phariseos inuitos prophetasse totum mundum, hoc est, Iudæos, & gentiles in Christum credituros, vide ca. 2. vers. 10. in exposit. liter. nu. 32. fol. 690. col. 2. & nu. 36. fol. 692. col. 1.

Ad conciones conficiendas.

5. *Veni hora vt clarificetur filius hominis:* Plura hac de re, cap. 2. vers. 11. ad ea verba: *Quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris,* in expositione literali à nu. 3. 8. vsque ad 60. à fol. 69 3. & adnot. 3. sub titulo, *Crucem,* diuinitatis Christi indicem fuisse, fol. 72 1. col. 2.
6. *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit,* &c. Elucidantur hæc verba, cap. 2. vers. 7. adnot. 1. n. 1. fol. 52 6. col. 2. & vers. 8. adnot. 2. n. 3. fol. 62 5. col. 2.
7. *Si quis mihi ministrat me sequatur:* vt assequi, videlicet, possit: sunt enim plures Domine Iesu, qui consequi, non sequi volunt, c. 2. vers. 6. adn. 4. n. 1. & seqq. fol. 49 9. col. 2.
8. *Num anima mea turbata est.* Quare? quod optimi Principis more nostras ipse suscepit infirmitates, c. 1. vers. 2 3. adn. 2. num. 12. fol. 36 5. col. 2.
9. *Nunc anima mea turba est, & quid dicam?* *Pater saluifica me ex hac hora,* &c. *Pater clarifica nomen tuum:* Ac si dixerit: num quod anima mea ex morte imminenti turbetur, ab ea eximi velim? Minime imò potius Patris nomen per mortem meam clarificari exoptem: sua, videlicet, bonus Filius non considerans, sed quæ Patris erant, c. 2. vers. 6. adn. 2. à n. 3. fol. 48 8. col. 1.
10. *Clarifica nomen tuum.* Hæc sub varijs sensibus explicare poteris ex ijs, quæ ad ea verba, *in gloriam Patris,* habentur c. 2. vers. 11. in expositione literali, n. 55. fol. 70 1. & n. 66. & seqq. fol. 70 6. col. 2.
11. *Nunc princeps huius mundi ei cietur foras:* Crucis, videlicet, virtute, & efficacitate, c. 2. vers. 8. adn. 1. & 2. per totas, fol. 61 8. & seqq.
12. *Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum.* Plura circa hæc verba præfata adn. 2. à n. 5. vsque ad fin. adnotationis, à fol. 62 6. col. 1.

Dominica in Palmis:

1. *Ite in castellum quod contra vos est,* quod nihil magis contrarium (inquit Bernardus) diuino amori (in duobus illis discipulis figurato) quàm tumor elationis sit, quippe charitatis proprium est, se se demittere, c. 1. vers. 1. adn. 3. tota, signate n. vlt. fol. 20. col. 2.
2. *Soluite, & adducite mibi.* En ministrorum Dei munus, animas soluere: En simul legem illis præscriptam, vt quodcūque soluerint; Deo deputent, ad laudem, videlicet, illius referant c. 2. vers. 3. adn. 1. n. 11. & 12. fol. 44 8. col. 2.
3. *Soluite, & adducite mibi:* Optimū Principis ingenium ministris tanquàm ministris non tanquàm dominis uti, qui licet illis soluendi, & iudicandi facultatem faciat, iisdem etiā rebus

interesse, siue de illis certior reddi velit, ca. 1. vers. 13. adn. 6. n. 2. & seqq. fol. 26 8. col. 2.

Dominus his opus habet: Quid tibi Domine ignobilibus iumentis? quid miseris hominibus opus est? Nobis quidē tibi inferuire in maxime necessarium; nobis te perferre maxime honorificū, c. 1. vers. 1. adn. 5. n. 2. fol. 28. col. 1. At enim ea Dei, ac Domini bonitas est, vt nostras utilitates propria bona, & gaudia cōputet, & illis sibi quodāmodo opus esse velit, c. 1. vers. 10. adn. 8. n. 3. & seqq. f. 186. co. 1.

Dominus his opus habet: Ad hæc: nostris miseris, nostris infirmitatibus opus certo quodāmodo Deus habet, quod hæc suam bonitatem, & clementiam patefaciant, atque cōmendēt, c. 2. vers. 9. adn. 4. fol. 72 7. col. 1.

Ecco Rex tuus venit tibi, &c. O egregium Principem, qui non sibi, sed subditis veniat; qui regni utilitati, & bono natum se putet, c. 1. vers. 23. adn. 2. à n. 3. fol. 360. col. 1.

Veni tibi mansuetus: Talis, scilicet, qualis populo opus est, qui condolere possit ijs qui ignorāt, & errāt, & benignitate ad se homines adducere, c. 2. vers. 7. adn. 6. tota, f. 553. co. 2.

Eum desuper sedere fecerunt. Accurata locutio; qua innuitur; multa precum vi opus fuisse, vt Christus ascenderet, ac sederet: inuitūque honorem illum, quamuis ephimerum suscepisse, vt documento nobis sit non debere nos vltro honoribus, ac dignitatibus ingerere, c. 2. vers. 6. adnot. 1. num. 5. & seqq. fol. 48 3. col. 1.

Cadebant ramos de arboribus, & *sternebant in viā:* vt illustrem Christo triumphum instituerent. Quid enim aliud Christi mors, quàm egregium de hoste triumphus fuerit? cap. 2. vers. 8. adnot. 3. nu. 12. fol. 640. col. 1. & fol. 731. col. 2. & 732. col. 1.

Cadebant ramos de arboribus: Palmarum, videlicet, & oliuæ ramos, quos discipuli latus eius cingentes velut ficas satellites manibus perferrent: quippe misericordia (oliuæ ramis expressa) & veritas custodiunt regem. Vide c. 2. vers. 9. adnot. 5. n. 4. fol. 736. col. 1. & vers. 7. adn. 6. n. 3. fol. 554. col. 2.

Ho sanna filio David: Omnes penē Patres Iræneus, Orig. Hilar. Ambros. Hieron. Beda apud Maldon. sic capiunt hæc verba, vt significant. *Serua nos fili David:* Illū, videlicet, egregiū Principis triūphū inuēntes, cū subditos suos à periculis, & morte seruat, ca. 2. vers. 9. adn. 4. n. 4. 5. & 6. fol. 728. col. 2. & adn. 8. tota, fol. 758. col. 2.

Ho sanna filio David: *Ho sanna in altissimis:* Omnino ad mētē Vatis Ps. 117. ver. 25. à quo desumpta sūt hæc verba; is potius fesus esse videtur à Mald. traditus, vt turba Deū precetur, vt nouū Regē, ac diu desideratū seruet, ac prospe

ret: sed quo euentu hæc precatio facta est? felicissimo quidem, nã ex cruce, & morte æternum honorem (eãdem adnot. 4. n. 3. fol. 728 col. 1.) & sui nominis claritatem est adeptus: eod. vers. adn. 3. fol. 721.

13. *Benedictus qui venit in nomine Domini: Ad honores, scilicet, & dignitates Deo deducen- te, c. 2. vers. 6. adn. 5. n. 3. & seqq. f. 505. col. 2.*

Feria II.

Pro vnctione Magdalene.

1. *Effudit super caput discumbentis. Optimè super caput; vt iusta iuste operaretur, & rectam animi intentionem aduersus Iudæ mor- sus ostenderet. Vide eã de re, c. 1. vers. 11. ad- not. 4. n. 2. fol. 222. col. 1.*

2. *Dixit ergo vnus, &c. Alios discipulos hoc Magdalene factum non approbasse constat ex Matthæo: & tamen ipsorum nominibus silentio premissis Iudas solum à Ioanne argui- tur; quod, illi bonæ forsan rei pretextu, pau- perum, videlicet, amore, ducerentur, hic vero non nisi ex furandi studio: & quidem peior est qui concupiscendo, quam qui miserendo furatur, cap. 1. vers. 11. adn. 4. nu. 10. fol. 225 col. 2.*

3. *Quare hoc unguentum non venisti tercetis de- narijs. Duorum pessimorum affectuum ser- nus erat Iudas; auaritiæ, nimirum, atque in- uidiæ; nunquam enim inuidus non auarus, c. 1. vers. 15 adn. 1. n. 10. fol. 220. col. 2.*

4. *Tercetis denarijs. Cur tanti? vt omnes à fide pretij enormitate reuocaret: cum Domi- nus pauper factus fuerit, vt eum omnes facile emerent, ideo poenitentia postea ductus triginta signatè argenteos numerauit, ca. 1. vers. 11. adn. 4. n. 8. fol. 224. col. 2.*

5. *Tercetis denarijs. Ex ore tuo te iudico ser- ue nequam; quare ergo tanto vilius postea vèdidisti? Dives in astimatione, vilis in scelere: respondeant, qui Dei mysterijs imbuti; & al- ta intellectu sapientes ad ima operibus de- voluuntur, c. 1. vers. 9. adn. 6. n. 5. f. 147. co. 2.*

6. *Dixit ergo Iesus sine illam? Obiurgat Iudam Dominus, sed quam vrbane, quam leuiter: vt nouerint Prælati; subditos etsi malos, ac per- nicaces ab ipsis non duris, & agrestibus ver- bis; & elatè vocis mugitu increpandos, c. 2. vers. 7. adn. 6. n. 2. fol. 54. col. 2. & nu. 11. fol. 559. col. 1.*

7. *Apud Matthæum illud etiam in hac Christi pro Magdalena apologia additur, Quid molesti estis huic mulieri? vbi primò obserua diuinam Christi benignitatè, qui Iudam noluit signatè increpare; de quo vide c. 1. vers. 15. adn. 3. n. 5. fol. 297. Deinde eos notatè increpasse, quod mulieri molesti essent, cū tamen peculiari ra-*

tione Deo etiam essent molesti, cap. 2. vers. 1. adn. 1. n. 19. ad fin. fol. 422. col. 2.

Feria III.

De oratione Domini in horto.

Egressus est Iesus trans torrentem Cedron, vbi erat hortus: Ioan. 18. 1. Quare signatè ad hortū, non vero ad montem, vt sepius ire so- lebat; vt dū ipse ad hortū, vndique clausum de industria ibat, ostendèret, se mortem spon- te, & alacriter oppeterè: quippe qui ad carce- rem per proprios pedes iret, c. 2. vers. 8. adn. 3. n. 8. fol. 638. col. 2.

Et assumpto Petro, & duobus filijs Zebedæ: Matth. 26. 36. Quare hos, & non alios? Pas- chasius, quasi firmiores in agone certaminis, quod promeritis gradus & locus singulis de- beat obtingere, c. 2. vers. 6. adn. 6. n. 3. fol. 511 & n. 14. fol. 517.

Capit pauere, & cadere. Marc. 14. 33. Quia nimirū, more optimi Principis onera, atque tributa subditorum in se suscipiebat, c. 1. vers. 23. adn. 2. n. 12. fol. 365. col. 1.

Et ipse anulsus est ab eis, quantum iactus est lapidis: Lucæ 22. 41. Quare signatè quantum iactus est lapidis? vt ijs qui in gradu suo es- sent, opportunū præberet auxilium, c. 2. ver. 6. adn. 6. n. 3. fol. 511. col. 2.

Anulsus est ab eis. Notanter anulsus: quod tūc primū per Eucharistiā vnū cū illis fuerat effectus, c. 2. vers. 7. adn. 10. n. 10. f. 603. co. 2.

Procidit in faciem suam: Matth. 26. 39. Pro- cidit, quasi nostrorum peccatorum pondere grauatus: quippe & peccatū, omne pondus, & onera, ac langores nostros ipse tulit. Vide fe- ria 6. Dom. 4. n. 16.

Si possibile est, transeat à me calix iste. Ibid. & tamen Filio suo, hæc oranti, Deus non peper- cit: quasi possibile nō fuerit. Vndè ergo hæc impossibilitas? A bonitate quidem diuinā quæ vt seruū redimeret, Filium tradidit, c. 1. vers. 1. adn. 6. n. 9. fol. 32. col. 1.

Verum tamen non sicut ego volo, sed sicut tu: Ibid. priorem voluntatè, quā nostræ infirmi- tatis affectus ab eo assumptus de prompter at, charitas in Deū efficaciter statim absumebat, & ad se trahebat, c. 1. vers. 21. adn. 1. n. 2. fol. 315. col. 2.

Et inuenit eos dormientes: Ibid. En optimi Principis formam, cuius vigilie subditorum somnum defendunt, c. 1. vers. 23. adn. 2. n. 3. fol. 360. col. 1.

Apparuit autem illi Angelus de cælo confor- tans eum: Lucæ 22. 43. Cur Angelus ad con- fortadū Dominū descendit? Sanè; quod Chri- stus quā homo paulo minor Angelis esset, at- que ideo Angelus quā paulo maior afflictio-

Ad conciones conficiendas.

opem, & leuamen ferre tenebatur hæc quippe magnitudinis lex, & ratio est: eadem adn. 2. n. 11. fol. 364. col. 2.

Feria III. De bono latrone.

1. *Crucifixerunt eum, & latrones unum à dextris, & alterum à sinistris.* Lucæ 23. 33. Vide triplicem crucem, damnationis, scilicet, consolationis, & gloriæ, in quibus tum nocentes, alter desperare, alter patieter, tum innocens Dominus affigebantur, cap. 1. vers. 7. adnot. 2. n. 4. fol. 100. col. 2.
2. *Et latrones unum à dextris, &c.* Vt illius mortem omnibus contumelijs, & dedecore impleant: Sed mentita est iniquitas sibi: cap. 2. vers. 8. adnot. 2. num. 3. fol. 625. col. 1.
3. *Saluum fac te ipsum, & nos:* Scilicet, quod Christus se ipsum ut Dei filium sanctum & innocentem saluaret, nocentissimos etiam latrones saluos esset factururus: videt quid hæc sonent, cap. 2. vers. 9. adno. 2. n. 9. fol. 720. col. 2.
4. *Neque tu times Deum, &c. nam digna facili recipimus:* En boni latronis à malo; electi à reprobo discrimen; quippe malus commertum sibi locum deferere; bonus vero è contra cruci sibi assignatæ adherere, volebant, c. 2. vers. 6. adnot. 6. n. 14. fol. 517. co. 1.
5. *Domine memento mei.* Quæ hæc fiducia, siue animositas fuerit, quâ infamis latro ad Dei filium accedere non times? Quod illum eadem naturâ quæ omnium hominum miseria communis facit, indutum videret, cap. 2. vers. 2. adnot. 4. n. 2. fol. 431. col. 1.
6. *Domine memeto mei, dum veneris in regnum tuum:* Vnde tam subita mutatio? Ex tribulationis dono, quæ ad Deicognitionem manu duxit, cap. 1. vers. 29. adnot. 2. n. 3. fol. 401. col. 1.
7. *Domine memento mei:* Vide efficacitatem, ac virtutem Christi crucifixi, qui aufugientem, & longissimè positum latronem apprehendit & ad se adduxit: plura cap. 2. vers. 8. adnot. 1. n. 13. & seqq. fol. 629. col. 2.
8. *Domine memento mei:* &c. Vide quantum inter loca intersit: Petrus in aula latro factus est, dum Christo suam diuinitatem quodammodo surripuit; latro verò in cruce Petrus factus est, qui Christum, Dei viui Filium cõfessus est, cap. 1. vers. 13. adn. 2. n. 3. fol. 240. co. 2.
9. *Dum veneris in regnum tuum.* Vnde eum regem nosti? Sanè ex iisdemmet verbis, quibus eum Pharisei deridebant: nimirum: *Alios saluos fecit, se ipsum non potest saluos facere.* Is enim

veri Regis character est, suo discrimine subditos saluare: c. 2. vers. 9. adn. 8. n. 5. f. 760. col. 2.

Hodie mecum eris in paradiso. Ambros. *Vberior est gratia, quam precatio.* Regia quippe laus est largius tribuere: cap. 2. vers. 7. adnot. 3. n. 2. fol. 538. col. 2.

Hodie mecum eris in paradiso. Notanter in paradysum primum inductus, quam in cœlū, ut ad summā dignitatem non subito, sed per gradus ascenderet, c. 2. vers. 9. adn. 2. n. 7. fol. 719. col. 1.

Mecum eris in paradiso: Ita ne? Christus partem à se victoriæ spolia, redemptorumque hominum primitias Patri allaturus, atrocem, infamenque latronem secum deferat? c. 2. vers. 8. adn. 6. n. 11. fol. 663. col. 1.

Mecum eris in paradiso. Dictum, factum: ut enim viuum in cruce reliquerit; in regno quidem expectauit. Bernard. serm. 5. in festo omnium Sanctorum. *Si compatimur, & conregnabimus in ipsa die factum est, quod promissum est, quâ die compatitur, conregnauit: Hodie absit à te Domine Egyptia crudelitas pincerne Pharaonis, qui in gradum pristinum restitutus, oblitus est sancti Ioseph, qui in carcere tenebatur,* cap. 1. vers. 13. adn. 2. n. 16. fol. 248. col. 1.

Hodie mecum eris in paradiso; Tanta celeritate, ô Domine, latroni recenter conuerso, paradysum donas? Vnâ ille horâ tantum possit premium promereri? Ita quidem; nam Dei perfecta sunt opera, nec ab ijs quos Christus sanat, lente langor abscedit, c. 2. vers. 9. adn. 9. n. 20. fol. 774. col. 1. Ad hæc, festinationem illâ, quâ primum hominem è paradiso Deus eiecit hac festinatione, quâ latronem in paradysum recepit, compensare voluit: quasi ille, ut ita dixerim, de homine celeriter iudicato, atque dånato Dei cordi hereret scrupulus, quæ beneficio celeriter collato opportunè ei cecideret: vide c. 1. vers. 13. adn. 5. de iudicio in reos cunctanter ferendo, fol. 262. col. 2.

Hodie mecum eris in paradiso. Vide quâ pronū ad saluandum, & beneficiendum Christus sit; qui infelicis Iudæ damnū; latronis lucro, atque salute tam velociter, quàm opportunè compensaret: ut pro discipulo in patibulo perditio, latronem è patibulo ad paradysum assumeret, c. 2. vers. 9. adn. 7. n. 7. fol. 756. col. 1.

Feria V. In Cœna Domini.

Ante diē festū Pasche sciens Iesus, quia venit hora eius. Benè dies festus, & dies Paschæ, in quo Dei filius pro hominū salute mortē obibat: nullus enim ipsi lætior, aut festiuior dies. Quare compone hæc verba, quia venit hora

Index rerum

- eius, cum illis eiusdem Domini Ioann. 16. Mulier cum parit tristitiam habet, quia venit hora eius, cum peperit iam non meminit tristitie propter gaudium, vt hanc diuinam matrem crucis doloribus filios parturientem ab alijs matribus discrimines: hæ enim horam partus horam suam ob tristitiam, & afflictionem vocant; Christus vero ob gaudium, atque lætiti-
am, c. 1. vers. 7. adn. 3. n. 10. fol. 106. col. 2.*
2. *Hora eius. Merito Christi hora; quod ipse ultro ad Palsionem iret, c. 2. vers. 8. adn. 3. to-
ta, fol. 635. col. 2.*
3. *Hora eius: Imò verò hora nostra à quâ sal-
lus, & vita nostra pendeat: sed vel hac de cau-
sa hora eius dicebatur, quod bona nostra sibi
deputet, c. 1. vers. 10 adn. 8. n. 3. fol. 186. col. 1.*
4. *Vt transeat ex hoc mundo: Pulchrè mortem
Christi transitum appellauit Ioannes: quippe
ipse nullis mundi laqueis implicatus placidis-
sime abibat, cap. 1. vers. 23. in exposit. literæ,
n. 5. fol. 350. col. 2.*
5. *Cum dilexisset suos: notanter suos, quod ei es-
sent omnino addicti, c. 1. vers. 3. adn. 1. fol. 56
col. 1.*
6. *In finem dilexit eos: Hoc est, vehementer;
egregiaque dilectionis signa exhibens: si
inquiras, quæ hæc fuerint? Dixerim lotionem
pedum; est enim charitatis proprium amati
pedibus succumbere, cap. 1. vers. 1. adnotat. 1
fol. 20. col. 2. necnon Eucharistiæ institutio-
nem, in quâ se ipsum nobis dedit, & proprijs
quodammodo manibus immolauit, cap. 2.
vers. 7. adnot. 9. tota præcipue, nu. 6. 7. & 8.
fol. 587. col. 2. & cap. 1. vers. 21. adnot. 3. n. 5.
fol. 325. col. 2. vbi illud etiam obserua, quo-
modo ad mortem alia morte se Christus dis-
posuerit.*
7. *Et cenâ factâ cū diabolus iam misisset in cor,
&c. Constat non dum finitam actionem Ce-
næ, subiicit enim statim Ioannes surgit à ce-
nâ, vnde alij pro cenâ factâ, legunt, cū cenâ fie-
ret: Quare nonnulla inter ea verba, cenâ fa-
cta, & hæc, cum diabolus iam misisset, cōnexio
esse videtur, quasi dicat Ioannes, Christum
eo modo quo bonus ille Tobias prandium re-
linquebat, vt mortuos sepeliret Tobia 12. 12.
de Iudæ perditione sollicitum cenam distur-
basse; & ab ea surrexisse, vt moribundo omni-
modo, omni ratione siue lotionem pedum, siue
Eucharistiæ institutione opem ferret. Aptæ
ex cap. 1. vers. 2. adn. 2. num. 13. & 14. fol. 53
col. 1.*
8. *Vt traderet eum Iudas: Eam quidem, sed
& seipsum simul; dirus suimet carnifex, quod
sanctificatum deglutierit, c. 1. vers. 28. adn. 2.
n. 4. fol. 387. col. 2. & c. 2. vers. 9. adn. 5. n. 26
fol. 746. col. 2.*
9. *Sciens, quia omnia dedit ei Pater in manus:*
- Notanter dictum, sciens: hoc est, animo vol-
uens, perpendens, vt significet Ioannes, quam
cogitationem tunc Dominus prius, quâ dis-
cipulorum pedes lauaret secū volueret: Cer-
te de cogitatione nostra diuinitatis myste-
rijs assueta, scitè dicebat August. in enarrat.
Psalm. 85. Pigrescit descendere ad eius humili-
tatem, tanquam faciat illi iniuriam, si eum in hu-
militate agnoscat, quem deprecabatur vt Deum:
At enim Dominum diuinitatem suam scien-
tem, & perpendentem non piguit descende-
re ad summè infimū ministerium, quod nō
tam sua consideraret, quam quæ aliorum, c.
2. vers. 4. in comm. n. 1. & seqq. fol. 451.*
10. *Sciens, quia omnia dedit ei Pater in manus, &
quia à Deo exiuit, & ad Deum vadit, surgit à
cenâ, & ponit vestimenta sua. En diuinitatis,
& regie maiestatis specimen, egregiumque
testimonium, humilitatem; & lotionem pe-
dum; eo enim ipso quod Dei filius animo vol-
ueret à Deo se exiuisse, & ad Deum ire, om-
niaque suo nutui esse subiecta; teneri se ad in-
signe humilitatis specimen dandum censuit.
c. 1. vers. 1. adn. 1. n. 2. fol. 11. col. 1.*
11. *Signatè verò dixit Ioannes. Quia à Deo exi-
it, quod natua Dei imago in humilitate ex-
pressa sit, c. 2. vers. 5. adnotat. 1. numer. 3. fol.
468.*
12. *Ponit vestimenta sua. Is honores securus de-
ponit, qui eos in re habet; secus verò, qui præ-
ter æquum accepit, c. 2. vers. 6. in comment.
n. 6. fol. 479. col. 2. & c. 1. vers. 1. adn. 1. n. 5. &
seqq. fol. 12. col. 2.*
13. *Et cum accepisset linteam, præcinxit se: Pul-
chra imago, qua innuitur, Christum serui
formam accepisse, cum natura non seruus, sed
Dominus esset, c. 2. vers. 7. in comment. n. 8.
fol. 520. col. 1.*
14. *Mittit aquam in peluim, & cepit lauare pedes,
&c. En diuinæ Incarnationis mysterium dū
sanguinem suum Dei filius effudit, vt nō mo-
do humanas sordes ablueret, sed etiam in se
susciperet, cap. 2. vers. 6. adnot. 2. à nu. 4. fol.
534. col. 1.*
15. *Mittit aquam in peluim: vt in mysterio signi-
ficaret; quomodo seipsum pro hominis sa-
lute profuderit; vt hinc animæ dignitatem
noueris, quæ Deum quodammodo valere vi-
detur, c. 2. vers. 7. adn. 5. n. 2. fol. 550. col. 1.*
16. *Cepit lauare. O pretiosam, & opportunā Fi-
lij Dei humilitatem, cui mea salus, & exalta-
tio incumbit, c. 2. vers. 7. adn. 2. n. 10. fol. 537
col. 1.*
17. *Cepit lauare. Pende arcanā lotionem, sanè
eos lauabat Christus, qui à grauioribus sordi-
bus, vno Iuda excepto, mundierant, at enim
eam suis discipulis normam præscribe-
bat, vt non modo à grauioribus, sed*

Ad conciones conficiendas.

à leuissimis etiā mactulis mundarentur; quod id Christiana disciplina, id Dei amor, id timor ne à minimis ad maiora deueniatur, exigant, cap. 1. vers. 10. adn. 2. n. 1. fol. 158. col. 1 & adn. 3. fol. 162. & adn. 4. & 5. à fol. 167.

18. *Tu nescis modo, scies autem postea.* Quando? Cum Pontifex Maximus Ecclesiæque culmen, ac columen sis; tunc enim propria magnitudine ad humilitatem, & animi summissionem velut proprio pondere inclinaberis; exigit enim id vera, ac solida magnitudo. Vide num. 10.

19. *Exemplum enim dedi vobis, &c.* Plurā hāc de re, c. 2. vers. 5. in expositione literæ, fol. 461 & adno. 1. fol. 463.

Pro Passione Domini.

Vide Adnotationes Versus 8. Capitis secundæ: præsertim Adnot. 3. totam, sub titulo: *Quam spontanea voluntate, quanta alacritate, & gaudio pro nobis Dominus Passionem, mortemque subierit*, fol. 635. & adnotationem 5. Ideo Christum in cruce mortem obire signatissima voluisse, ut lethale chirographum, quod erat contrarium nobis cruci sua affigeret, &c. Necnō adn. 6. Christum cruci suffixum scapulis suis obumbrare, &c. Et adnot. sequentem. Præterea vide in indice verbo, *Christi Passio- nis sua desiderium*; & *Christi Passio*, & *Christi spinea corona*; & *Christi verbera*; & *Christus batiulans crucem*; & *Christus in cruce*; & *Christi mors*; & *Christi vulnera*, &c.

In Resurrectione Domini.

Vide in indice verbo, *Christi Resurrectio*, & cap. 2. vers. 9. adnot. 1. sub titulo. *oppor- tuno tempore, & corporis gloriam, & nominis sui claritatem Christum accepisse*, fol. 711. col. 2.

Feria II.

1. *Duo ex discipulis Iesu ibant ipsa die*: Notā- ter additum à Luca, *ipsa die*, quasi difficultati primo aspectū cesserint, ac succubuerint: etenim si tota illa die in Ierusalem expectas- sent, sequenti die Dominum suscitatum om- nino cognouissent: sunt certē in via virtuti non exiguæ difficultates, at si magno animo suscipiantur leuissimæ redduntur: ita dum mu- lieres difficultati illi: *Quis reuoluet nobis lapi- dem?* Marci 16. 3. animosē restiterunt; nec ip- sâ ab incepto itinere potuerunt deterri, vide- runt reuolutum lapidem, quamvis magnus val- de esset, c. 1. vers. 28. adn. 1. tota, fol. 381.

2. *Ipsa die*: Vt eorum peccatum aggrauet:

Mortuo enim recēter Christo, *ut peccati mor- tui, insitū viuamus*; cum talionem, dignosci licet poenitentia fructus ei rependere debe- bamus, c. 2. vers. 8. adnot. 7. fol. 663. nouis eū peccatis velut clavis cruci suffigimus. Vide ibi, num. 12. fol. 669. col. 2. Aptæ etiam verba Tertulliani, ac Saluiani, cap. 2. vers. 6. adn. 4. n. 5. fol. 501. col. 2.

Et ipsi loquebantur ad inuicem, &c. Pulchrū est rectos, & viles sermones loqui; hi enim vt Christo maxime delectabiles, ipsum nobis cōciliant: vnde eos rursus audire, & velut re- mandere velle videtur, cum ait: *Qui sunt hi sermones?* &c. Cap. 1. vers. 10. adn. 7. tota præ- fertim, n. 7. fol. 181. col. 2. ad fin.

Et ipse Iesus appropians ibat cum illis: Beda: *Loquentes autem de se Dominus appropinquans comitatur, ut & fidem resurrectionis mentibus eorum incēdat, & quod se facturum promiserat impleat, scilicet, ut vbi sunt duo, vel tres in nomi- ne meo congregati, ibi sum in medio eorum*. Vi- de quam sit amans suorum Dominus! qui quamuis ansulam arripit, vt se illis adiun- gat. *Benignus est enim spiritus sapientia*, vt explicatur, c. 2. vers. 7. adn. 6. n. 8. fol. 558. col. 1. At quid mirum cum eos tanto pretio coemerit? Emphasim habet in imagine illā à Nathan Dauidi propositā, 2. Reg. cap. 12. 3. ad denotandam teneritudinem, quā suam ouic-ulam pauper diligebat, quod eam ille emisse signatē dicatur: *Nihil inquit habebat omnino præter ouem vnā paruulā, quam emerat, & nutrierat*. Ac si dicat: non gratis, aut hæredita- te acceperat, sed labore, & sudore acquifierat: & quidem si diues, cui in domo oues, & bo- ues absque numero nascebantur, non tulit ali- quam de suis interficere, sed pepercit sumere, quam graui dolore pauperculus ille afficere- tur, cum ouem, quā toto suo peculio coeme- rat ad diuitis voluptatem exsaturandā dilania- ri videret? Aptæ hæc Christo post sanguinis sui pretium persolutū; & extrema Passio- nis, atque crucis certamine, cap. 2. vers. 8. adno. 6. nu. 2. & seqq. fol. 657. col. 2.

Oculi eorum tenebantur, ne eum agnoscerent. Non miror; nam vt ait Marcus, cap. 16. 12. *ostensus est in alia effigie*: Sicut & Magdalene, vt hortulanus apparuit: Sanē hæc transforma- tiones certā iam æternæ vitæ signa sunt, id- que corpus quod ex hac in illam effigiem tam facile transit; immortale omnino esse, ex illius subtilitate, quæ meos oculos ita deludit, manifeste elicio; sed enim antea in Thabor, quanta prouidentia, quā lēto gradu, nec nisi, dum oraret facta est species vultus eius alie- ra? Modo verò quam cito ab hac ad il- lam effigiem abit? Equidem mortale tunc; nunc immortale, & gloriosum corpus habet,

ideo illi facilis transfiguratio: O quam opportuno tempore, extincto, videlicet, peccato, vite æternitatem referuauit! Noluit hominem in malis æternum; id enim non præmium fuisset, sed supplicium: ideo illum post peccatum ē paradiso misericorditer eiecit, ne lumeret de ligno vite, & viueret in æternum, cap. 1. vers. 2. adnot. 4. num. 3. fol. 330. col. 2. vt nimirum immortalem, æternamque vitam opportunius post recuperatam felicitatem, quam amiserat restitueret: vnde ad id loci Rupertus. *Parcamus inquit Deus homini, & quia felicitatem perdidit, æternitatem quoque præcipiamus infelici, vt in neutro sit, quasi vnus ex nobis; nobis est æterna felicitas, felix æternitas, sit illi temporalis miseria, vel misera temporalitas, & tunc illi commodius reformetur æternitas cum fuerit recuperata felicitas, cap. 1. vers. 2. adnot. 5. nu. 7. fol. 336. col. 2.*

6. *Quis sunt hi sermones? &c. & estis tristes. Quamuis in alia effigie, & mortalitate exutus, atque ideo peregrinus semper tamen amicus, semper affabilis, semper proximus: ideo de eorum tristitia leuanda curat: quippe proximi tristitia humanum animum tangere debet, vt de eā lenienda, & curandā agat: sic bonus Ioseph, Genes. 40. 7. seruos Pharaonis vinctos, tristiores solito animaduertens scisci tabatur ab eis: *Cur tristior est hodie solito facies vestra; quod enim ij qui à regia gratia deturbati, & in carcerem fuerant detrusi, tristes essent, nec mirandum, nec inquirendum erat; sed quod solito tristiores essent, id pium Iosephi animum sollicitare, ac pungere debuit, quippe melissima corda, humano generi dare se natura fatetur, cap. 2. vers. 2. adnot. 4. num. 5. fol. 432. col. 2. Nihil vero ad leuandam tristitiam optimo amico opportunius, eod. vers. adnot. 2. fol. 422.**

7. *Et estis tristes. Quam facilis pro illis responso: tristes non esse, non posse, qui increduli erant, & peccato obnoxij: etenim licet exterius omni ornamentum pompa splendeat, & deliciarum abundantia floreat, quando non homo sub peccato tristis? c. 1. vers. 1. adn. 6. n. 13. fol. 32. col. 2. & adn. 4. n. 13. fol. 26. col. 2.*

8. *Tu solus peregrinus es in Ierusalem: Appositissime errauerunt peregrini nomine Christum compellantes: cum & ipse de se dixerit: *Extranæus factus sum fratribus meis, & peregrinus filijs matris mee, Psalm. 68. & de ipso Iob, cap. 19. & quasi peregrinus fui in oculis eorum ipsum quippe sui non receperunt: quod semetipsum proprijs gloriæ dotibus exinanierit, cap. 2. vers. 7. in comment. num. 13. & seqq. fol. 52. Vnde ad ea Iob verba Gregor. lib. 14. Mor. cap. 19. Redemptor etenim noster dum à Synagoga cognitus non est, in domo suā**

quasi peregrinus exstitit, quod aperte, Prophecia testatur dicens: Quare sicut colonus futurus es in terra, & quali viator declinans ad manendum? Ierem. 14. Quia enim vt Dominus auditus nō est, nō possessor agri, sed colonus est creditus. Sed quare? vt videlicet ipse in diuersorio, tanquam peregrinus esset; vt tu plures in celestibus haberes mansiones, cap. 2. vers. 7. adnotat. 2. fol. 533. col. 2. De peregrino dicebat Bernard. serm. 7. in Quadrag. vestitum, & vitulum habens, non vult alijs onerari: at noster peregrinus non habuit, vbi caput suum reclinaret, vnde merito Cleophas: Tu solus peregrinus, inter tuos: nos quippe inter extraneos, & in terrā peregrinationis: (nā dum sumus in corpore peregrinamur à Domino, 2. ad Corint. 5. 6.) vt ciues, & domicilij radices agere, domos, & maioratus instituire volumus: Nec sustinebat eos terra peregrinationis eorū pra multitudine gregum: Gen. 36. 7. vnde peiori consilio soli esse volumus in medio terræ, c. 2. vers. 4. adn. i. n. 2. & seqq. fol. 455. col. 1.

9. *Quibus dixit ille: Quare? Iam oblitus es? Ita ne tot vulnera, tot ignominia, tot cruces, tot mortes excidere potuerunt? o bonum largitorem; qui dedisti affluenter; & non improperas, cap. 2. vers. 7. adnot. 3. num. 8. fol. 541. col. 2. Sanè, vt beneficia sua Christus puluere sibi scripsisse videtur; ita nos marmore ea nobis celare debemus, ne eorum memoria vquam deficiat: benè Seneca lib. 3. de benefic. cap. 17. *Gratum hominem semper beneficium delectat, ingratum semel, & Tertullian. lib. de Pœnitent. cap. 5. Respuat datorem, qui datum deserit, negat beneficium quum beneficium non honorat.**

10. *De Iesu Nazareno, qui fuit vir potens opere, & sermone: Cur virum, & non potius Dei filium nominant? Beba: Solliciti ne inciderent in manus Iudeorum sequentium, quia nesciebant, quis esset, quod verum credebant celantes: Reprehensione certè digni; qui veritatem, & Euangelium erubescabant, c. 1. vers. 14. adn. 2. n. 2. fol. 280. col. 2.*

11. *Potens opere, & sermone: Opportunè id; opus, videlicet, sermoni præponentes: Nam primo quidē (Theoph. ibi) est opus, secundo sermo. Nullus enim doctrina sermo approbatur, nisi prius is qui docet, se ostēdat auctorem. Nam nisi mundaueris intellectus speculū non emicat decor optatus: cap. 1. vers. 9. adnotat. 5. fol. 139. col. 2.*

12. *Nos autem sperabamus, &c. Quasi dicant (inquit Maldon.) iam non speramus cum illum videremus crucifixū: vnde benè elicit duplici errore illos versari, & quod Christum non à peccatis, sed à Romanorum tyrannide Iherusalem liberaturum putabant, vt Theophylast.*

Ad conciones conficiendas.

adnotauit: quod longius ab scopo ibat, cum multo potiora animæ bona, quam quidquid floret in sæculo sint, cap. 1. vers. 10. adnotat. 1. fol. 153. col. 2. & quod existimarent crucem cum Redemptione pugnare, cum hæc potius vnica esset via redemptionis, cap. 2. vers. 7. ad not. 2. fol. 532. & vers. 8. adnot. 1. & 2. à fol. 618. col. 2.

13. *Sed, & mulieres quadam ex nostris terruerunt nos, &c.* Nunciantes, videlicet, visionem Angelorum, qui dicunt eum viuere: Vnde Chrysolog. serm. 79. *Fuit resurrectionis nuncia, quæ fuerat mortis interpret:* Sed pende inter vtrūque nuncium discrimen; mortem enim blandè, & aduolabunda manu; id enim significat tum ille dicendi modus, *mortis interpret*, iuxta dicta, cap. 1. vers. 13. adnotat. 3. num. 6. fol. 252. col. 1. tum visum fuisse Eux pomū pulchrum, atque maturum: vnde non dubium, quin marito porrigens; illud maxime commendaret: vitam verò, atque virtutem cum terrore, & austeritate annunciat: benè siquidem idem Chrysolog. serm. 74. *Sed vitis semper seruiunt blandimenta, lenocinantur dulcia delictis, virtutibus vero austerata, & fortia sunt amica.* Verum enim verò rerū fines expendere oportet; quod enim blandè, & mellitè annunciabatur, acerbissimum tandem, & lethale fuit; quod verò cum terrore, atque tristitia suauissimum postea, ac vtilissimum euasit, c. 2. vers. 9. adn. 1. n. 2. fol. 714. & seqq.

14. *Terruerunt nos:* Maldonat. *Cum, non terrore, sed singulari gaudio eos perfundere tanto nuntio debuissent:* En qualis sit hominum incredulitas, vt id omnino quod optabatur deterreat. Pulchrè Chrysol. serm. 74. de sepulchri custodibus ex resurrectione Christi perterritis. *Miseri quos tunc percutit paor mortis, quādo securitas redditur vita. Misera, & sibi semper inimica mortalitas dolet se mori: ne resurgere possit, oppugnat; sepulchrum aperire cōuenienter, & ad resurgendum quidquid erat facultatis afferre, vt esset miraculum de facto, de exemplo spes, de re veriores, credulitas de videndo.* Grandis dementia est, hoc hominem nolle credere, quod sibi desiderat euenire. Apti id ijs qui mortali corpori addicti de resurrectione, & immortalī gloriā deterrentur, dum mortē per quam ad vitam itur vehementius horrent, & fugiunt: & ne resurgere possint, oppugnant, c. 1. vers. 23. adn. 1. n. 4. & seqq. fol. 353. col. 2.

15. *Ostulit, & tardi corde, &c.* O quam viuis ad eos increpandos est, is quem illi credebant extinctum! Quare placet sub hoc sensu capere illud Pauli *Quis accensabit aduersus electos Dei?* Iesus Christus, qui mortuus, imò, & qui re-

surrexit: quasi quod pro me mortuus fuerit, ad me arguendum, & accusandū, nisi passionis debitum exsoluero, resurrexerit. Nonne eius verba sunt: *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptinē?* Vide c. 2. vers. 8. adn. 7. n. 9. fol. 668. col. 1.

Nonne hac oportuit pati Christum, & ita intrare: Quippe non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit: explica vt adnotat. 3. totā, fol. 491. col. 1.

Benedixit, ac fregit, & porrigebat illis: De Eucharistia sermonem esse meliores interpretes existimant: vide Maldonat. Sanè ad discipulorum tristitiam leuandam, nullum adeo efficax potuit adhiberi remedium: De cibo dicebat Plinius, lib. 22. cap. 24. *Sic, & in lassitudine prouiores esse ad iracundiā, & in siti. Ergo, & hac animi asperitas, seu potius anima, dulciore succo mitigatur.* Experimenta in se cuique: nullius non ira, luctusque, tristitia, & omnis animi impetus cibo molliuntur. Idèoque obseruanda sunt, quæ non solum corporum medicinam, sed & morum habent: Quanto id opportunius Eucharistico cibo aptaueris, non enim solum: Sedat cum in nobis manet Christum sauientem membrorum nostrorum legem: cap. 2. vers. 9. adnot. 5. num. 9. fol. 738. col. 1. Sed incredibilem etiam animo alacritatem, & lætitiā affert, cap. 2. vers. 7. adnot. 10. num. 12. fol. 604. col. 2. Quod si cibum obseruare monet Plinius, qui non primario, sed casu & extrinseca affinitate ad mores aliquando potest conducere; quam oporteat cœlestem hunc cibum obseruare, qui ad mores diuinos in nobis ingenerandos aptissimus est, ca. 2. vers. 9. adnot. 9. num. 4. fol. 586. col. 1. Probet ergo se ipsum homo, &c. cap. 2. vers. 9. adnot. 5. n. 25. fol. 746. col. 1.

In fractione panis. Opportunè: aliter non cognosceris Domine, nisi per crucem, & mortem, cap. 2. vers. 9. adnotat. 3. numer. 1. ad fin. fol. 722. col. 2.

Feria III. Paschæ.

Facile huic Euangelio accommodes, quæ in Euangelio S. Thomæ dicuntur.

Dominica in Albis.

Vbi erant discipuli congregati, &c. venit Iesus. Quasi à congregatione, & vnitate allestatur, c. 2. vers. 1. adn. 1. n. 8. fol. 417. col. 1. & n. 15. & seqq. fol. 420. col. 1.

Ostendit eis manus, & latus: Hoc est, vul-

nerum cicatrices: Sed quare has immortalis iā, & gloriosus abolere noluit? videntur enim eius gloriæ iniuriam quodammodo inferre: audi Gregor. in Caten. S. Thom. *Ad dubitandum corda sananda vulnerum sunt seruata vestigia*: Vt videas quam sit totus ad salutem Dominus qui cum imparsibilis vulnera pro nostra salute perferre non posset; vulnerum cicatrices nobis etiā salutares referuare voluit: cap. 2. vers. 9. adnotat. 7. n. 7. & seqq. fol. 755 col. 2. Quod si rem accuratius perpendas, vel hac ratione quod salutares nobis hæ cicatrices sint nihil pæne in corpore Christi gloriosius; illustrius, gloriosiusve illis inueneris: ita dicebat Tertull. *Sibi quidem indigna, nobis autem necessaria, & iam Deo digna, quia nihil est adeo Deo dignum, quam salus hominis*, c. 2. vers. 9. adnot. 4. n. 3. & seqq. fol. 728. col. 1. & n. 9. fol. 731. col. 1. & eod. vers. tota adnot. 8. fol. 758. Vnde vix vnquam speciosior tibi occurrer, quam

Vulneraque illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit patrios.

cap. 2. vers. 7. adnotat. 6. num. 9. fol. 558. col. 1.

3. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos*: ad pugnam, crucem, mortem, nam ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnū. c. 2. vers. 6. adn. 4. n. 7. fol. 502. col. 2.

4. *Insuperavit, &c. Quorum remisistis peccata*: En spiritum Dei; remittere peccata, benefacere, vitam largiri, cap. 1. vers. 2. adnot. 2. n. 12. fol. 52. col. 2.

Reliqua pete à festo S. Thomæ.

Dominica 2. post Pascha.

Habes in festo S. Thomæ Cantuariensis.

In Ascensione Domini.

Vide in indice, Verbo, *Christi Ascensio*, & cap. 2. vers. 6. adnot. 2. n. 2. fol. 487. col. 2. & cap. 2. vers. 9. adnot. 1. tota, fol. 711. & adn. 2. fol. 716. & adnotat. 3. n. 10. & seqq. fol. 726. col. 1.

In die sancto Pentecostes.

I. *Si quis diligit me sermonem meum seruabit*: En dilectionis regulam; seruare præcepta: pro quâ quidem dilectione si dederit homo omnem substantiam domus suæ despiciendo despicient eum, c. 1. vers. 3. adn. 1. n. 10. fol. 58 col. 2.

Sermonem meum seruabit: Emphasim habet phrasim seruandi; accuratè præ aliâ posita, quasi Christi sermo siue doctrina interius recondenda sit: vnde huic dicendi modo ille videtur respondere quo apud eundem Ioanem 8. 37. Iudeis dicebat Dominus, *Sermo meus non capit in vobis*: vt hinc videas, spatiosam rem esse sapientiam, totūque sibi pectus vendicare, cap. 1. vers. 21. adnot. 2. num. 4. fol. 320. col. 2.

Et Pater meus diligit eum: Quid? dilexit ne homo prior, & retribuitur ei? Absit; sed ei qui diuinæ gratiæ vocanti strenuè responderet, maiora gratiarum dona bonus Dominus dare consuevit, cap. 1. vers. 6. adnot. 3. n. 5. fol. 82. col. 1.

Et ad eum veniemus. Merito ambigitur: cur de Spiritu sancto mentionem hic nullam facit? Sed respondeo primo, quod iam supponatur præmissus in diligentis corde, quippe qui & ad dilectionem animū excitauit, & ad ipsum signatè pertineat Patri, & Filio aduentus cordis hospitium mundare: vnde Paulus. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*. Ad Rom. 5. 5. Ideo verò signatè datus, & in nobis diffusus dicitur, vt lauet quod est sordidum, riget quod est aridum, sanat quod est faucium, flectat quod est rigidum, foueat quod est frigidum, regat quod est deuium: vt nimirum, ad Dei dilectionem aliter, ac in veteri lege totis æruiis homo contendat, & extendatur, cap. 2. vers. 8. adnot. 8. fol. 671. signatè num. 5. fol. 674. col. 1.

Deinde responde ex salutatione epistolæ, c. 1. vers. 2. Vbi dū inquiritur, cur Paulus deprecans gratiam, & pacem Philippensibus, dixit, à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo, nulla diuini spiritus facta mentione, scitè respondet Ambros. & S. Thom. ideò personam Spiritus Sancti signatè non nominari, quod intelligatur in donis suis gratiæ, & pacis. Vidè ibi num. 22 fol. 42. col. 1. Ad quem modum dicito hic diuinum spiritū pacis nomine statim à Christo nominari, quod hæc potissima, ac germana eius proles, & fructus sit, cap. 2. vers. 2. adnotat. 3. fol. 426. col. 1.

Mansionem apud eum faciemus: En quod alibi dicebat: *Manete in me, & ego vobis*, quasi de se apud nos duraturo, & permansuro nos ipsos Dominus admoneret: ita quidem; sic enim Deus nobiscum; ac nos cum illo agimus, cap. 1. vers. 6. adnotat. 4. num. 12. & 13. fol. 91. col. 1.

Qui non diligit me, sermones meos non seruat: Notanter de dilectione, & de diuino spiritu Christus verba faciens mandatorum obser-

Ad conciones conficiendas.

uationem vrget, & inculcat, quippe ad diuinum spiritum in Baptismo à fidelibus acceptum signatè spectat facere, vt fideles Christo Redemptori repromittat, ei redemptionis pretium vitæ integritate, & bonis operibus esse persoluturos, c. 2. vers. 8. adn. 7. n. 8. fol. 667. col. 1.

8. *Mansionem apud eum faciemus.* Nam Deus homines mirificè amans, in amatis requiescit cap. 2. vers. 2. adnotat. 3. numer. 7. fol. 425. col. 1.

9. *Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo:* In antecedentibus, aliquid videtur retinuisse Christus, quod orationis series dicendum petebat, nimirum, eos qui mandata sua non seruarent, se & Patrem suum, non esse visuros; nam de hac Patris, & Filij manifestatione erat sermo: in his autem verbis aliquid videtur superfluere, nēpe vox, *Paracletus*; cum satis fuerit dicere, *Spiritus sanctus*; Eodem autem vtrumque ire videtur; nempe vt discipulos suos blande alloquatur: illud enim (vt notauit Theodor. Mopsuest.) quia odiosum erat, relinquere maluit; hoc, vt obseruant Theophylact. & Euthym. de industria adiecit, quia id nomen ad consolationē discipulorum pertinebat: Principis enim blādis, & salutaribus vti vocibus valde proprium est, cap. 2. vers. 9. adnot. 7. num. 5. fol. 755. col. 1.

10. *Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quaecumque dixerō vobis:* Quid alio Doctore opus fuerit? vt quæ Christus docuit; iterum doceat? Loquitur Dominus de interiori vnctione, quæ practice docet, & verba in opera commutat: Quare Græcè *pro suggeret*, propriè legeris, *meū indet*: ac si dicat: *Pōdra os lo en el coraçō.* Quo sensu dixisse videtur Dominus: *ignem veni mittere in terram*, cap. 1. vers. 9. adn. 2. n. 7. fol. 130. col. 2.

11. *Pacem meam do vobis.* Opportunè nouis sacerdotibus pax præscribitur, quod absque pace quodeumque Deo offerrent munus, imperfectum mancum, & acerbam Dei conspectibus esset futurum, c. 2. vers. 2. adn. 1. n. 7. & seqq. fol. 416. col. 2.

12. *Pacem meam do vobis:* Optimo merito suā pacem dixit, quam proprio sanguine comparauit. Ibid. num. 17. & 18. fol. 421. col. 1. vt hinc maximè timeas pacem deferere, ne redēptioni Christi, atque eius sanguini iniuriam feceris, ibi n. 19. col. 2.

13. *Non quomodo mundus dat, &c.* Mundi pax cum ex vera virtute nō oriatur, nec vera, nec firma esse potest, cap. 1. vers. 8. adnot. 1. num. 10. fol. 113. col. 2. Ad hæc Christi pax, quia ex eadem affectionū similitudine dimanat, æterna est, cap. 2. vers. 2. in comment. num.

4. fol. 412. col. 1.

Quia Pater maior me est. Pende Christum, cum informa Dei, hoc est, Patri omnino æqualis esset, sapius tãquam hominem loqui gaudere, vt non quæ sua sunt, sed quæ Patris considerans, peculiarem ipsi honorem deferat, cap. 2. vers. 6. adn. 2. fol. 486. col. 2.

Venit Princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Pulchram Ambrosij expositionem, & ad mores aptam habes. Ibidem num. 9. fol. 490. col. 1.

In festo SS. Trinitatis.

Data est mihi omnis potestas. Post crucem, videlicet, & mortem: Non enim rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: vt in adnotat. 3. fol. 491. & adnot. 5. num. 2. fol. 505. col. 1. vt discant ij, qui honores, & munera ambiunt, ad hæc non nisi post merita, & labores deueniendum sibi esse, eadem adnot. n. 4. & seqq. fol. 506. col. 1.

Euntes ego. Optima illatio: potestatem iam habeo, ergo subditis benefacere, & omni ratione opem ferre debeo, c. 1. vers. 25. adn. 2. n. 2. & seqq. fol. 359. col. 2.

Omnes gentes. En Christi patrimonium; & claritatē, quā per crucē adeptus est; vt in nomine eius omne genu flectatur, c. 2. vers. 10. in comment. n. 32. & adn. 3. fol. 721.

Omnes gentes. Optimi Principis more, qui in omnes dona sua distribuit, c. 1. vers. 8. adn. 3. fol. 118. col. 1.

In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Vt in ipso regenerationis lauacro, non secus, ac oues Iacob, ad obiecti coloris similitudinem foetus progignentes; perfectissimam diuinarum personarum concordiam exhibant, cap. 1. vers. 27. adnotat. 1. numer. 4. fol. 373. col. 1.

In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, &c. In nomine trium Personarū fideles baptizari iubentur, vt ex concordie gloriā, quæ inter diuinas Personas intercedit, ipsi ex mutua concordia, atque beneuolentiā discant gloriam capere, cap. 2. vers. 2. adnotat. 3. numer. 2. fol. 427. col. 1.

In festo Corporis Christi.

De hac solemnitate; siue de triūpho Christi in Eucharistia, & de illustri pompā quam in publicis egressibus, seu processionibus circumfert, habes adnotationem, cap. 2. vers. 9. adnot. 5. sub titul. *Christum Augustissimo corporis, & sanguinis sui Sacramento, mundum*

14.

15.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

8.

9.

10.

11.

*Subiugasse, gloriosumque de humanis animis re-
tulisse triumphum: fol. 734.*

*Est etiā c. 2. vers. 7. adn. 10. sub hoc titulo:
Christum in Eucharistia in delicias nostras exi-
nantium: humani palati, & gustus, an videlicet pu-
rus, & optimus; an vero vitiatum, & corruptum
sit, egregium indicem esse, fol. 595.*

*Præterea eod. versu, adnotatio nona, quæ
de Eucharistia tota est, lectioni Evangelicæ
ad huc modum possis accommodari.*

1. *Caro mea verè est cibus: Cur verè cibus? nū
quod verè manducetur? at quot cibi verè mā-
ducantur, qui mortem afferant? Sanè verè ci-
bus est, quod verè victus, & nutrimentum
sit, qui famem depellit, animam nutrit, & de-
perditum restituit, n. 5. & num. 3. fol. 585.
col. 2.*

2. *Caro mea verè est cibus: quippe hic panis su-
per substantialis, & substantialis est, quod no-
stræ substantiæ, quæ spiritalis, ac pœne diui-
na est maximè congruat, numer. 4. & 5. fol.
586.*

3. *Verè est cibus: Christus Dominus carne
suâ fideles nutriendus, egregium sui principatus
specimen præbet, n. 1. & seqq. fol. 584.*

4. *Et sanguis meus verè est potus: cur Domine
ad potandum sanguinem homines inuitas,
qui sanguinis etiam in veteri lege prohibe-
bas? quod hic sanguis; in nobis non quod ex
carne, sed quod ex Deo natum est, nutriat, n.
11. fol. 590. col. 1.*

5. *Qui manducat meam carnem, in me manet,
&c. Quonammodo? Sanè quod qui digne ad
Eucharistiam accedit, tam intime Christo
vnitur, ei que per similes euadit, vt in eo tan-
quam in speculo Christus conspiciatur, n. 6.
& 7. fol. 588. col. 1. & 2.*

6. *Qui manducat me, & ipse viuet propter me:
Vita, videlicet, cœlestis, atque diuinâ, num.
12. & 13. fol. 590. col. 2. & seqq.*

7. *Viuet propter me. Quod ego in Eucharistia,
vt matrem me exhibeam, quæ suauissimo,
& diuino lacte filios nutriam, n. 14. fol. 592.
col. 1.*

8. *Viuet propter me. Ergo ab Eucharistia vi-
ta, salutis, & profectus index, & indicia su-
muntur, n. 16. fol. 593. col. 1.*

9. *Viuet propter me. Sanè si vitam sumis, & pa-
nem robustorum accipis, nec fortiolem, & di-
ligentiolem in Dei obsequio te exhibes, cul-
pandus es, quod otiose sumas, n. 17. fol. 593.
col. 2.*

10. *Non sicut manducauerunt patres vestri:
Quippe cœlestis hic panis cum noxijs sæcu-
li cupiditatibus pugnat, & à morte spiritali
defendit, n. 11. fol. 590.*

11. *Non sicut manducauerunt patres vestri; &c.
Tacite etiam videtur admonere, ne post Eu-*

*charistiam acceptâ in pristina peccata relaba-
mur, n. 18. & 19. fol. 594.*

AD CONCIONES DE Sanctis.

In festo S. Andreæ.

1. *Ambulans Iesus. En Iesum iuxta nomen
suum, totum ad salutes; dum omnes ipsius
viæ, omnia vestigia hominibus salutaria sunt,
& siue ambulat, siue videt, de donis suis con-
ferendis cogitat, c. 2. vers. 9. adn. 7. tota præci-
pue à n. 7. fol. 755. col. 2.*

2. *Ambulans vidit: Homines aliter; nam prius
vident quàm ambulent; sic dixit Petrus:
cæcus est, & manu tentans. Christus verò prius
ambulare dicitur, nec alio ductore ad bene-
faciendum opus habet, qui propter se ipsum
benefacere consuevit, c. 1. vers. 2. adn. 2. nu. 8.
fol. 51. col. 2.*

3. *Iuxta mare: Opportunè qui piscatores
quærebat, ad mare iret, vt operi suo idoneos
eligeret ministros: sic Evangelici Doctores,
atque ministri ex Ecclesijs, scholis, & Acade-
mijs, non ex curiâ sunt extrahendi cap. 1. ver.
6. adnotat. 1. numer. 9. fol. 485. column. 2. &
adnotat. 5. num. 4. fol. 506. column. 2. Nec
de militaribus expeditionibus Episcopi, aut
religiosi homines, sed Belli duces, de arman-
dis classibus naucleri consulendi: apta locum
Nazianzeni, fol. 718. col. 1.*

4. *Vidit duos, Isidor. Pelusiot. lib. 1. epist. 10.
Nihil apud Deum tanto in pretio est, quàm chari-
tas, ob quam & homo factus est, & ad mortem vs-
que obediens, eaque de causa discipuli quoque illi
qui primi ab eo vocati sunt, duo fratres exstite-
runt. Ex quo statim per ipsa initia sapientissimus
Saluator illud indicauit, se discipulos omnes fra-
terno amore copulari velle, c. 1. vers. 27. adnot. i.
n. 5. & seqq. fol. 373. col. 1. & c. 2. vers. 1. ad-
not. 1. n. 3. fol. 414. col. 2.*

5. *Rescipientes retia. En Evangelici ministri op-
pus, retia munda, atque reficere; plan-
tare, videlicet, atque irrigare; at pisces ca-
pere ad Deum spectat, nam neque qui plantat
est aliquid, neque qui rigat, sed qui incremen-
tum dat Deus, c. 1. vers. 11. adn. 3. tota, fol. 217.
col. 2.*

6. *Erant enim piscatores: Officio suo vacabāt,
nec maiora se querebant, gratum id maxime
diuinis oculis, c. 2. vers. 6. adn. 6. n. 14. fol. 517.
col. 1.*

7. *Faciā vos fieri: quid hæc circumlocutio
fuerit? nonne satis erat dixisse, faciā vos pis-*

catores? Opportuniùs certè Dominus, vt innueret, non sufficere vocantis gratiam, nisi subsequatur collaborantis industria, diuinisque auxilijs nostram cooperationem adnectendam, c. 1. vers. 6. adn. 3. n. 4. & seqq. fol. 80. col. 2.

8. *Piscatores hominum.* Rectè Apostoli Prælati, & ministri Euangelici, piscatores hominum dicuntur, quod quemadmodum piscatores hamo, non nudo, sed escà contecto pisces capiunt, ita illi mansuetudine, & suauitate homines ad se sunt allecturi, c. 2. vers. 7. adnot. 6. fol. 55. col. 1. & n. 11. & 12. fol. 559.

Pro S. Francisco Xauerio.

1. *Sint lumbi vestri præcincti.* Vide cap. 1. vers. 21. adnot. 3. n. 6. fol. 326. col. 1. & cap. 2. vers. 9. adnotat. 9. numer. 2. & seqq. fol. 763. col. 2.
2. *Et lucernæ ardentes:* Eadem adn. 9. n. 4. fol. 764. col. 2.
3. *Et vos similes hominibus.* Indidem & dicta adn. 3. fol. 765. col. 2. & fol. 326. nu. 7. col. 1.
4. *Similes hominibus,* &c. Cur hominibus, & non homini expectati, &c? Quod ij qui perfecti Christi discipuli euasuri sunt, non vni in sto, sed pluribus similes, hoc est, non vnà, aut alterà, sed omnibus virtutibus conspicui futuri sint, cap. 1. vers. 8. adnot. 1. n. 1. & seqq. fol. 201.
5. *Confestim aperiant ei:* præfato fol. 326. col. 2.
6. *Præcinctus se, & transiens ministrabit illis:* Præcinctis seruis præcinctus Dominus ministrat, talionemque rependit: Quod in Xauerio signatissimè videris; quem non modo viginti septem mortuos suscitasse, ventis, & mari sæpius imperasse, sed & Solem in suo cursu per tres integras horas cohibuisse nouimus, obediēte Domino voci hominis, Iosue 10. 14. Certè de Iosue dicebat Ambrosius: *Potuit Solem sistere ne procederet, avaritiam hominum non potuit sistere, ne serperet.* At enim de Xauerio, & Solem potuisse sistere, & hominum avaritiam, quod multo maius prodigium est cohibuisse scimus: dum in avarissimos mercatores, qui ad Indos currerant per mare diuitias insequentes, per saxa, per ignes, non modo seuerissimis legibus ad temperantiam instituit: sed ad largissimas eleemosynas faciendas permouit. de quo plura in eius Actis: tu vide Ambrosij, & Hieronymi loca huic rei opportuna ca. 1. vers. 13. adn. 2. n. 11. fol. 245 col. 2.
7. Ad hæc quomodo ipsi Christum non ministrasse dixeris? qui cum laborante labora-

bat, & cum patiente sic compatiebatur; vt sanguineū sudorem exprimeret; nostri crucifixi imaginem, quæ in palatio de Xauier erat sanguinem sudare solitam quoties insigni aliquo labore Xauerius in India conflictabatur, nimirum, & Xauerio Dominus erat charitate coniunctissimus, cap. 2. vers. 2. adnot. 4. num. 9. fol. 434. col. 2. & illius infirmitatem ipse suscepit, quò suam ei fortitudinem ad tot labores exantlandos conferret, cap. 1. vers. 23. adnot. 2. num. 12. fol. 365. col. 2.

Pro sancto Nicolao: & in comuni Conf. Pontif.

1. *Homo quidam:* Pende diuinæ naturæ diffinitionem; non alio illustriori nomine, quam hominis conspicuam, quippe Dei natura non modo summe bona & benefica: cap. 1. vers. 2. adnot. 2. fol. 50. Sed etiam ex bonitate illustris; & magnificentior innotescit, c. 2. vers. 9. adn. 8. n. 2. & seqq. fol. 759. col. 1.
2. *Peregre proficiscens:* Tenerè quidem aliquando; sæpius vero fortius suos amat Dominus: ideò ab eis de industria proficiscitur; vt illius absentia ipsorum amor exscreseat, cap. 2. vers. 7. adnot. 10. n. 14. fol. 605. col. 1.
3. *Vocauit seruos suos:* Solius Dei est vocare, non modo quo ad dona spiritalia gratiæ: de quo cap. 1. vers. 6. adnot. 1. & 2. à fol. 73. sed etiam quoad dignitates, & gradus; nec enim, *quisquam sumit sibi honorem*, sed qui vocatur à Deo tamquam Aaron: cap. 2. vers. 6. adn. 1. n. 5. fol. 483. col. 1.
4. *Et tradidit illis bona sua:* En bonum Principem; qui sua subditis tradat; non verò subditorum bona sibiumat, cap. 1. vers. 23. adn. 2. n. 2. & seqq. fol. 359. col. 2.
5. *Vni quidem quinque, alij autem duo; alij vero vnum:* Cureo ordine, & non potius equaliter omnibus distribuens Dominus inducitur? vt illud nobis reddatur documentum; quam maximè necessum esse, vt vnusquisque in suo ordine, & gradu se contineat, nec maiora se querat, cap. 2. vers. 6. adnot. 6. n. 3. fol. 511. col. 1.
6. *Vnicuique secundum propriam virtutem:* Quid? propriæ hominis virtuti, gratia tanquam merces retribuebatur? Absit; de gradibus potius dignitatum sermo est, hæc enim pro singulorum meritis sunt distribuendæ, vt præstantiores, & illustriores, præstantioribus, & illustrioribus respondeant, cap. 2. vers. 9. adnot. 2. n. 3. fol. 717. col. 2.
7. *Operatus est in eis, & lucratus est alia quinque:* Quippe Deus non tantum mutuum repetit, sed fœnus exigit, cap. 1. vers. 9. adnot. 6.

- num. 6. fol. 146. col. 1. lucra nostra sua deputans, cap. 1. vers. 10. adnot. 8. n. 7. fol. 187. col. 2.
8. *Qui autem unum acceperat abiens fodit in terram.* Is videlicet, qui charitate destitutus scientiam ad terrena conquirenda conuertit, cap. 1. vers. 9. adnotat. 5. num. 7. fol. 141. col. 2.
9. *Fodit in terram:* Addit Lucas reposuisse illam infudario. ut argumento sit, eum qui de augenda charitate non agit per proprios pedes ad mortem ire: cap. 1. vers. 9. adn. 2. n. 11. fol. 131. col. 2.
10. *Post multum vero temporis:* Qui alacriter, ce-
leriterque donauerat (nam *gratuitum de Deo manus, & facile est*, cap. 1. vers. 2. adnotat. 2. n. 1. fine, fol. 49. col. 2.) post multum tempo-
ris exacturus reuertitur, quod videlicet, pi-
grum, & inutilem seruū esset puniturus, ideo
adiudicium in illum ferendum cunctāter ac-
cedit, cap. 1. vers. 13. adnot. 5. n. 2. & seqq. fol.
263. col. 1.
11. *Venit Dominus seruorum, &c. Quid? Homi-*
nem prius appellasti, & modo Dominum di-
cis? Ita quidem; nam qui bona sua humanē,
benigneque distribuit, rationem de illis, ut
Dominus seuerē exiget, cap. 1. vers. 10. adn. 9
n. 10. fol. 197. col. 1.
12. *Quia in paucis fuisse fidelis supra multate cō-*
stitutam: Optimus promouēdi modus, ut gra-
datim ad summum honorem non ex raptō
perueniatur, cap. 2. vers. 9. adn. 2. n. 4. fol. 718.
col. 1.
13. *Intra in gaudium Domini tui:* Imō verō in
gaudium tuum, quod tuū videlicet industriā
comparasti: opportunius sanē, *in gaudium*
Domini tui: quod de bono nostro plus Domi-
nus, quam nosmetipsi; gaudeat, cap. 1. vers.
10. adnot. 8. n. 3. fol. 186. col. 1.
- In festo S. Ambrosij.
- Et in communi Doctorum.
1. *Vos estis sal terra:* Salis, lucisque imagine
optimi Prælati, atque doctoris naturam des-
cribit, qui excussus proprijs in aliorum vsus
se se impendere debet, cap. 1. vers. 23. adn. 2. a
n. 4. fol. 360. col. 2.
2. *Sal terra.* Sapientia in sale commendatur;
quæ in Doctore non mediocris, sed magna, &
excellens esse debet, ne pro honore ignomi-
niam consequatur: cap. 1. vers. 9. adn. 4. n. 9. &
seqq. fol. 138. col. 2.
3. *Quod si sale uanuerit:* Tacite sapientium hu-
militatem commendat, & vanitatem cum sa-
pienciā ex diametro pugnare ostēdit: plura de
- hoc ad ea verba, cap. 4. *Scio humiliari.*
Ad nihilum ualeat ultra: Notantissimē ut vi-
deris scientiā abique charitate, nullius momē-
ti esse; siue nihil omnino esse, cap. 1. vers. 9. ad-
not. 5. fol. 139.
- Nisi ut mitatur foras:* à ratione, scilicet, ve-
ri, & solidi boni eiiciatur; quod nec pili va-
leat: cap. 1. vers. 10. adnot. 1. num. 9. fol. 155.
col. 2.
- Et conculcetur ab hominibus:* Explicat tādē
ad quid valeat sapiens inflatus, nimirum, ut
contēnatur, & pro honore, quem captare stu-
debat, ignominiam consequatur, cap. 2. vers. 3.
in comment. n. 14. fol. 441. & adn. 1. n. 12. ad
fin. fol. 449. col. 2.
- Non potest ciuitas abscondi supra montem po-*
sita: Ac si ijs quibus humilitatem persuafe-
rat, dixerit: Non de obtinendo, sed de prome-
rendo honore age; fieri enim non potest, ut si
illum fueris promeritus, quantum vis ab eo fu-
geris non obtineas: quippe honor fugientes
insequitur: c. 2. vers. 3. adn. 1. n. 14. fol. 450.
col. 1.
- Sic luceat lux vestra:* Iure Doctores, & Præ-
lati cum luce componuntur; quod ut ipsa in
prima rerum productione ad examen vocata
est, ita illi post bonorum operum, ac merito-
rum examina, & nō subito ad dignitatem per-
uenire debeant, c. 2. vers. 6. adn. 5. n. 5. & seqq.
fol. 506. col. 2.
- Sic luceat lux vestra, ut videāt opera vestra.*
Totam lucēdi rationem ex operibus desu-
mendā docet, cap. 1. vers. 9. adnot. 6. n. 1. fol.
144. co. 2. Notanter vero à Doctore qui alios
docturus, & institutus est; bonorum operū
manifestatio exigitur, quod exemplo potius
quam doctrina homines permoueantur, c. 1.
vers. 14. adnot. 1. tota fol. 277.
- Et glorificent Patrem vestrum.* En omnium
operum, & actionum nostrarum scopum Dei
gloriam, & laudem, cap. 1. vers. 11. adnot. 4. to-
ta, fol. 221. En summam iustorum dignitatē
qui Deum ex ipsius imagine, quam in se ex-
primunt gloriosum ostendūt, eod. vers. adn. 5.
a n. 2. fol. 226. col. 1.
- Tota unum, aut unus apex non prateribit à le-*
ge: Quippe iustitię lex perfectissima quę nec
minimum defectum patitur, cap. 1. vers. 10.
adn. 2. n. 4. fol. 159. col. 1. Non enim est for-
mosa mulier, cuius crus laudatur, aut brachiū
sed cuius vniuersa facies admirationem sin-
gulis partibus ademit: c. 1. vers. 11. adn. 1. n. 5
fol. 202. col. 2.
- Soluerit unum de mandatis istis minimis:* No-
tanter cum superius dixerit, *soluere legem*, mo-
do cum de minimis erratis agit, eadem locu-
tione, inquit: *soluerit unum*, &c. quod idē pœ-
ne sit, minimum mandatum, ac legem, quę

Ad conciones conficiendas.

tota simul colligata est, solvere: à minimis enim ad maiora errata deuenitur, c. 1. vers. 10. adnot. 4. n. 11. fol. 173. col. 1.

13. *Qui autem fecerit, & docuerit:* Primas virtuti partes, quam scientiæ, & doctrinæ dedit, cap. 1. vers. 9. adnotat. 5. num. 12. fol. 143. col. 1.

14. *Fecerit, & docuerit:* En summā perfectionem; charitate, & scientia constare, c. 1. vers. 9. ad. 3. totā, fol. 133. & in proximorum salutem incumbere cap. 2. vers. 9. adn. 9. n. 5. fol. 765. col. 1.

In festo purissimæ Conceptionis B. M.

Habes duas hâc de re adnotationes fol. 561. & 573. & quæ in illis continentur, in indice rerum singillatim scripta.

Pro Sancta Lucia V. & M.

Et in cōmuni Virg. & Martyr.

1. *Qui inuenit homo abscondit:* Gregor. *Quia studium cælestis desiderij à malignis spiritibus custodire non sufficit, qui hoc & ab humanis laudibus non abscondit:* cap. 2. vers. 3. adnot. 1. n. 1 & seqq. fol. 444.

2. *Vendit vniuersa qua habet:* Nec minus quā vniuersa? Benè nosti: imò verò vniuersa dedisti, nō sufficit, nisi te ipsū etiā dederis: etenim fortasse laboriosum nō est (Gregor.) homini relinquere sua, sed valde laboriosum est, relinquere semetipsum: c. 1. vers. 3. adn. 1. n. 10. f. 58. co. 2

3. *Inuentā vnā pretiosā margaritā:* Plures antea quærebas; & vnā modo contentus es? Ita quidem; hæc quippe dilectio est; in qua omne mandatum instauratur, c. 2. vers. 2. adn. 1. n. 14. fol. 420. col. 1.

4. *Sagenamis in mare:* Bonis fagenæ vsus; qui bonis à malis discriminat; nec mixtim præmijs afficit. cap. 2. vers. 9. adnot. 2. n. 9. fo. 720. col. 2.

5. *Ibi erit fletus, & stridor dentium:* Quæ sit locutio ad denotandam tormentorum acerbitalatem: vide c. 1. vers. 10. adn. 9. n. 10. fol. 197. col. 2.

In expectat. B. Virgin.

Quære in Annunciatione.

In festo S. Thomæ Apostoli.

1. *Venit Iesus, & stetit in medio:* Nulli pecu-

liariter additus; omnibus æque benefaciens: cap. 1. vers. 8. adnotat. 3. numer. 9. fol. 120. col. 1.

Pax vobis: En bonorum cumulū, cap. 1. vers. 2. in exposit. lit. fol. 37. col. 2. En Christi votum, atque mandatum; cap. 1. vers. 27. adnotat. 1. num. 2. fol. 371. col. 2. & cap. 2. vers. 1. adnot. 1. n. 7. fol. 416. col. 2.

Infer digitū tuum huc, & vide manus meas: Peculiare id Christo, atque virtuti, manus tractandas dare, & in medium proponere; quippe *veritas nihil erubescit, nisi solummodo abscondi:* Secūs quidem ac mundus, cap. 1. vers. 14. adnot. 2. n. 1. fol. 280. col. 1.

Affer manum tuam, & mitte in latus meum: Ac si dixerit: fige iterum cruci, & latus rursus perfora: & dum vides, quid tua incredulitate agas, erubescere, c. 2. vers. 8. adn. 6. n. 9. fol. 662. col. 1.

Et mitte in latus meum: Quam aliter Deus cū miseris homuncionibus, ac Principes cū suis se habeat ille quippe aditum, & aperturas in se ipso nobis facit per quas possint intrare currus, atque quadrigæ, per principum verò fores maligne apertas non tam intrare, quam illabi possis vix verò introrsum pedē posueris, cum fueris exclusus: cap. 2. vers. 7. adnot. 3. n. 7. fol. 540. & 541.

Et mitte in latus meū: Scitè Chrysost. hom. 86. in Ioann. *Considera dominatoris clementiā, qualiter & pro vna animā ostendit, se ipsum vulnera habentem, & accedit ut saluet unum, & mirum discipuli annunciantes digni erant fide, & ipse promittens. Sed tamen quia solus Thomas quesuit, neque hoc eum priuauit Christus:* Pende in his duo; alterum, vnā animam non minus Deo charā, quā omnes esse, cap. 1. vers. 3. adnot. fol. 64. alterum non renuisse Christum more optimi medici per se ipsum ad eius curationem accedere, quod rei indigētia ita postularet, c. 2. ver. 7. adn. 6. n. 2. f. 554. co. 1. vt discat Principes publicæ rei, atque gubernationi per se ipsos interesse, cap. 1. vers. 13. adnot. 6. n. 7. & 8. fol. 270. col. 1.

Dominus meus, & Deus meus: Opportūne modo conuersus ipsum Dominum, ac Deum suum appellauit: cap. 1. vers. 3. adnot. 1. n. 1. & seqq. fol. 56. col. 1.

Pro S. Sebastiano.

Apta in primis Sebastiano sagittis confixo ea verba, 1. Reg. 20. 23. *Ecce sagittæ intra te sunt:* de quibus cap. 1. vers. 29. adnot. 2. n. 5. fol. 401. col. 2.

Descendens Iesus de monte, &c. En vberem exinanitionis filij Dei fructum: Nam si in specula sua mansisset; si ad hominum in-

firmiorem se minime demississet, pauci fortasse secuti fuissent, cap. 2. vers. 9. adnotat. 3. n. 8. fol. 72.5. col. 1.

3. Virtus de illo exibat, & sanabat omnes: quippe vnguentū exinanitū nō vt antea in vase conclusum, ad sanitatē nobis ferendam ibid. n. 7 fol. 72.4. & vers. 7. adnot. 2. n. 2. fol. 532. co. 2.

4. Eripse eleuatis oculis in discipulos suos: Pendecelitate discipulorum Christi; & quantum inter turbam emineant; cum ad eos alloquendos oculos suos Dominus eleuare signatē dicatur, cap. 1. vers. 10. adn. 1. n. 12. fol. 156 col. 2. & seq. & cap. 2. vers. 7. adnot. 5. n. 7. fol. 532. col. 2.

5. Beati qui nunc esuritis quoniam saturabimini. Beati qui nunc fletis quia ridebitis: Etenim vicibus disposita res est; lugeamus ergo dum mundi amatores gaudent, vt cum lugere ceperint, gaudeamus, cap. 2. vers. 9. adnot. 1. n. 4. fol. 713. col. 2.

6. Beati eritis cum maledixerint vobis, &c. spe gaudij, & exultationis, bono eos animo in tribulationibus esse, monet, quod hæc ad gaudia viam aperiant, cap. 1. vers. 19. adnot. vii. n. 6. fol. 308. col. 2.

Reliqua pete ē festo omnium sanctorum.

In cōuersione S. Pauli Apostoli.

Multa cap. 3. ad ea verba vers. 5. de tribu Benjamin; necnō ad illa ver. 17. Imitatores mei estote.

In Purificatione B. Virginis

1. Pro introductione dubitabis; an speculorum vsus probus & honestus sit; & pro negante parte Zenonem M. pro affirmante adduces Senecam citatos, cap. 1. vers. 21. adnot. 3. n. 15. fol. 328. col. 2. Illud tandem concludes nihil vtilius, honestius nihil, quam ad animi faciem exornandam Diuæ Virginis speculū ob oculos semper habere dicente Ambrosio, lib. 2. de Virg. Sit vobis tamquam in imagine descripta Virginitas, vitæque Beata Maria, de qua velut in speculo resurgit species castitatis, & forma virtutis: Cum potissimū ipsa perfectissimæ obedientiæ exemplar fuerit; quippe soluta legibus, legi sese sponte subiecit. Aptā id, audi filia, & vide: c. 2. vers. 8. adnot. 4. n. 9. & seqq. fol. 646. iunge Caldæi versionem in qua virgo ob singularum obedientiā, & rectitudinem liber legis appellatur quasi ipsa viua lex fuerit, c. 2. vers. 7. adn. 8. n. 14. fol. 581. col. 1. ad fin.

2. Tulerunt Iesum in Ierusalem, vt siscerent eū Domino: Bona Mater, quæ filium Domino cō-

secrat: c. 1. vers. 9. adn. 1. tota, & f. 125. co. 2. Bonus filius qui cū Princeps sit; & legibus vndique solutus, leges tamē suas sponte seruat: ita de ipso Isai. 11. Erit iustitia cingulū lūborum eius, quā videlicet, ipse se, velut homines cingulo, sponte constringat, vt pulchrius modo dixeris, quam de Traiano Plinius in Paneg. nunc primum audio, nunc primum dicam, non est Princeps super leges, sed leges super Principem: De Christi obedientia, vide cap. 2. vers. 8. adn. 4. fol. 642. Vndē duo faciliē elicies; alterum, quod Domiciano Imperatori ingerebat Apollonius, quas (leges) si tibi imperare non putaueris, ipse non imperabis; hoc est, non obedieris; nam tuo exemplo subditi leges deferent, c. 1. vers. 13. adnot. 3. fol. 249. Alterum eum optimum Regis amicum, & administrum futurum, qui more Virginis filium suum ad obseruandam legem in templum inferētis, Principem ad sese legibus adstringendum indefinenter monuerit, quo forsā sub arcana significatione ire videtur, quod de Ionatha erga Dauidem qui Rex erat futurus, inquit Sacer textus: dedisse ei videlicet, vestimenta sua, vsc. que ad baltheum, 1. Reg. 18. 4. vt egregij Principum familiaris specimen daret, qui cingulū non auferret, sed offerret, cap. 1. vers. 13. adn. 4. fol. 258.

3. Ut siscerent eum Domino: Beda: Post tricesimum autem, & tertium circuncisionis diem Domino sistitur; mysticē autem insinuans: neminem nisi circuncisum vitis dominicis dignum esse cōspicibilibus, neminem nisi mortalitatibus nexibus absolutum superna ciuitatis gaudia posse perfectē subire: Vt proinde dū suppetit vita enitatur, vt mors quam paucissima, quæ abolere possit inueniat, cap. 1. vers. 21. adn. 3. n. 9. & 10. fol. 326. col. 2.

4. Omne masculinum ad aperiens vuluam, sanctum Domino vocabitur, optimo quidem merito: hoc enim diuinitatis proprium, primariū hominis scopum esse, & primigeniā eius cogitationem ad serapere, c. 1. vers. 3. adnot. i. n. 3. & seqq. fol. 56. col. 2.

5. Et vt darent hostiam, secundum quod dictum est in lege Domini par turturum, aut duos pullos columbarum: At qui lex a potentibus Agnum pro filio exigebat, cur ergo pauperum more turturum hostia oblata est? Beda: Hostia hæc pauperum erat: ergo Dominus cum diues esset pauper fieri dignatus est, vt nos suā paupertate diuitiarum suarum donaret esse participes: cap. 2. vers. 7. adnot. 2. n. 3. fol. 533. col. 2.

6. Et vt darent hostiam, &c. Miratur Cyrill. in Catena S. Thomæ. O profunditatem scientiarum sapientiæ, & scientiæ Dei! Offert hostias, qui per singulas hostias honoratur cum Patre: Miretur etiam eum qui homines redemptū-

rus erat; hodierna die ab hominibus nempe à sanctissimis parētibus redimi voluisse: crescat autem admiratio quod is qui inæstimabilis pretio est; etiam si pro minimo illius capillo coelum terramque in trutina appenderis; non iam exiguo agni, ut alij redimebantur, sed vilissimo turturum, & columbarum pretio redimi voluerit; hanc vna de causâ ut animos nobis daret ad eum quouis pretio coemendum: cap. 1. vers. 11. adnot. 4. num. 8. fol. 224. col. 2.

7. *Et homo iste iustus, & timoratus:* Benè Be-
da ibi. *Quod difficulter iustitia sine timore custo-*
ditur: non illum dico timorem, qui temporalia sibi
bona subtrahi perhorrescit, quem perfecta dile-
ctio foras mitit, sed timorem Domini sancti, qui
manet in secula, quo iustus Deum quanto arden-
tius diligit tanto solertius offendere cauet, cap. 1.
vers.

8. *Et homo iste iustus:* Ambros. *Bene iustus qui*
non suam, sed populi gratiam requirebat, unde se
quitur: & expectans consolationem Israel: Ut
videris opus iustitiæ esse commune bonum
privato præferre: cap. 2. vers. 4. adn. 1. n. 13.
fol. 459. col. 2.

9. *Expectans consolationem Israel:* Pendè vel
ea potissimum de causa, quod iustus Simeon
populi bonum concupisceret, propriam accep-
sisse consolationem, augustamque illam pro-
missionem, non visurum mortem donec vi-
deret Christum Domini, quod tunc maximè
sua quisque commode spectet, atque procu-
ret, cum de publico bono, & utilitate Reipu-
blic. agit, ibid. numer. 14. fol. 460. col. 2.

10. *Accepit eum in vlnas suas,* Gregor. Nyssen.
in Catena S. Thomæ. *Quam beatus ille Sacer*
ad sacra introitus, per quem ad vite terminum
maturavit: Sanè, ac si illi fuisset repromissum
non prius moriturum, quam ex Christi con-
tactu, vitæ maturitatem acciperet: ut videas
virtutis maturitatem, & fructu quam necessa-
rio dependeat à Christi in Eucharistia con-
tactu, atque virtute; cap. 2. vers. 7. adnotat. 9.
n. 16. fol. 593. col. 1. & numer. 13. fol. 591.
col. 2.

11. *Nunc dimittis servum tuum Domine:* Am-
bros. *quasi necessitate teneretur in hac vitâ, non*
voluntate ita dimitti petit, quasi à vinculis quibus-
dam ad libertatem, festinaret, cap. 1. vers. 23. n.
6. & seqq. fol. 351. col. 1.

12. *Secundum verbum tuum in pace.* Quippe
mors lucrum, requies, leuamenque curarum,
cap. 1. vers. 21. adnotat. 4. tota fol. 329. ma-
ximum vero lucrum, quod dissolui, & esse
cum Christo multo melius, vers. 23. adnot. 1.
tota fol. 354.

In festo S. Mathix Apostoli.

Confiteor tibi Pater Domine cali, & terra,
&c. Debitam humilitati exsultatione, & glo-
riam; superbiæ verò contumeliam, atque cō-
temptū, emphaticis verbis adstruit Christus;
tum Patri eā de re referens gratias, tum sa-
pientissimo huic consilio adstriptus, & pro
eo suffragium ferens. Plura de hoc, c. 2. vers. 9.
adnot. 6. n. 7. fol. 747.

Quia abscondisti hac à sapientibus: Ita ne
Christus, qui hominum Saluator, & aduoca-
tus est ob beneficia sapientibus denegata, Pa-
tri gratias agat? Maximè, quod ijs qui Dei
mysteria agnoscunt; virtuti non student
magna misericordiā, ea dona denegantur, ne
inde acrius puniantur, cap. 1. vers. 9. adnot. 7.
n. 2. fol. 748. col. 1.

Venite ad me omnes qui laboratis, &c. Quo-
modo reficies, & curas leuabis? *Tollite iugum*
meum super vos: Ita ne lasso manum, & opem
porrigis, iugum illius ceruici imponens? Ita
omnino: Christi enim seruitus non onerat,
sed honorat, non grauat, sed demulcet, cap.
1. vers. 1. adnotat. 4. numer. 14. fol. 26.
col. 2.

Tollite iugum meum, &c. Triplici ratione
siue illecebra ad summiugū ferendum allicit
Christus; quod vnicū, quod suū, quod sua-
ue, ut his capitibus suam à peccati seruitute
longe discriminet, in hac enim non vnicū,
sed plura sunt iuga, atque hæc dominorū alie-
norum, quique immites, & sæui nimis sint.
Habes hæc omnia, cap. 1. vers. 1. adnot. 6. to-
ta à fol. 30.

Discite à me: Quid mundum fabricare? aut
mirabilia facere? Minime: Quid ergo? humi-
litem, hæc quippe potentiā, & miraculorū
patratione utilior, & magnificentior, cū hæc
Christo nominis claritatem, quam omni po-
tentia non dederat, attulerit, cap. 2. vers. 9. ad-
not. 6. n. 3. & seqq. fol. 748. & 749.

Discite à me quia mitis sum, & humilis cor-
de: Signate humilitatem à se discendam, mo-
net Christus, quod in ea nativa Dei imago, &
character resplendeat, cap. 2. vers. 5. adnot. 1.
n. 3. & seqq. fol. 464. col. 1.

Discite à me quia mitis sum, & humilis cor-
de: Cur humilitate contentus: aliarum virtu-
tum mentionem non facit? Quod hæc, præ-
cipua sit Christianæ religionis disciplina à
qua veræ vitæ, & salutis initium desumitur,
ibid. n. 6. 7. & 8. fol. 466.

Discite à me quia mitis sum, & humilis: si ca-
pis particulā, quia, in sensu causali, quasi vel
ea potissimum de causa Christum, ut Magi-
strum, & Doctorem debeant accipere, quod

ipse mitis, & humilis sit; audi Basil. Seleuc. orat. 4. 2. *Sublimia & magna parce, & latenter loquitur, humilibus vero, & abiectis circumfluit eius oratio. Quibus enim familiarius inducuntur homines, ijs quoque immoratur.* Vide c. 2. vers. 5. adnot. 1. n. 3. fol. 464. col. 2. & de mansuetudine ad alliciendos hominum animos, vers. 7. adn. 6. n. 8. & seqq. fol. 557. col. 2.

9. *Et inuenietis requiem animabus vestris.* Quod bona hominis fors non ex siderum constellationibus, sed ex similitudine cum Christo humili petenda sit: c. 2. vers. 5. adn. 1. n. 8. f. 467.

10. *Et inuenietis requiem:* Quod humilitatis via requie, & tranquillitate plena sit; superbi verò, & ambitiosi, ut sese inuicem protrudunt, ita eorum corda mare feruens, quod quiescere non valet, ead. adnot. n. 13. fol. 471. col. 1. & 2.

In festo S. Gregorij Magni.

Pete à festo S. Ambrosij.

In festo S. Iosephi SS. Virginis sponfi.

Habes in vigilia Natiuitatis Domini.

Adde Christum, qui labenti mudo, ut optimus faber crucis fulcrum erat subiecturus, opportunissimè Iosephum parentem habuisse, qui non tam materialium, quam spiritualium rerum fabrilem artem optime nosset, & de mundi salute maximè foret sollicitus, ut is quo dammodo Christo, tanquam exemplar ob oculos versaretur, cap. 2. vers. 8. adnot. 1. n. 1. fol. 618. col. 2.

In festo Annunciationis. B. Mariæ. V.

1. *Missus est Angelus Gabriel à Deo:* Opportunè Gabriel; qui Dei fortitudo interpretatur. Sed quare? Num quod illum nunciare adueniat, qui paruulus, & exinanitus venturus est? Ita omnino: tunc enim ipse Deum fortem, Deumque gigantem se se ostendit, & exhibuit: cap. 2. vers. 9. adnot. 4. n. 3. fol. 728. col. 1. Adde redemptionem nostram adeo eximiam fortitudinis opus fuisse, ut qui cœlos digitis, sine digitorum sono perfecit: ad extra hendum Christum de Matris ventre fecerit potentiam in brachio suo, adeo illius aduentui inuidebat, & obstrepebat Lucifer, cap. 2. vers. 9. adnot. 8. n. 8. fol. 761. col. 2.

2. *Ad Virginem:* Cur ad hanc inter omnes Virginem responderet ipsa: *Quia respexit humilitate ancilla sua:* Humilitate scilicet, Virginis allectatus, quasi hæc adinstar magnetis ferrum

ad se allicientis cum Deo se habuerit, sanè ferrum quod duriora quæque domat, nec à durissimis domatur magneti cedere, & manus dare re: ita scribit Plin. lib. 36. c. 16. *Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit, & patitur mores, irahitur namq. à magnete lapide, demitrixque illa rerum omnium materia ad inane nescio, quid currit, atque ut propius venit, assisist, teneturque, & complexu hæret.* Quæ quidem ad modum immensa illa altitudo, demitrixque rerum omnium potentia se habere videtur. *Alius quippe est Deus* (inquit Aug.) *erigis te, & fugis à te.* imò verò eum, qui super astra conscendere nititur velut calce proculcat, atque præcipitat, nam videbatur Satanam, tanquam fulgur de cœlo cadentem, *humilias te, & accedis ad te,* ad inane nescio quid currit teneturque, & complexu hæret, c. 2. vers. 9. adn. 6. n. 8. & 9. fol. 751. col. 1. & 2.

3. *Desponsatam:* Magnæ urbanitatis consilio ex desponsatâ nasci Dominus elegit, ut vel proprio sui nominis splendore postposito, matris famæ, atque existimationi cōsuleret: c. 2. vers. 6. adnot. 2. n. 11. fol. 490. col. 2.

4. *Et nomen Virginis Maria:* Aptissimum Dei paræ nomē *Maria:* quod interpretatur Domina: tātæ enim maiestatis appellatio ei iure debebatur, quæ Dei filium erat coronatura, nam *huc ipso quod ad omnium salutem eum concepit, coronam capitis eius aterna pietatis imposuit,* c. 2. vers. 9. adnot. 4. n. 4. fol. 728. col. 2.

5. *Dominus tecum:* Pulchrè Bern. *Quid? quæ modo reliquisti in cælo, modo in utero reperis. Quomodo? Volauit, & prauolans super pennas ventorum. Victus es d. Archangele, transiit te, qui premisit te.* Tāta, videlicet, illius ad benefaciendum alacritas, atque celeritas est, cap. 2. vers. 9. adnot. 7. n. 1. fol. 353. col. 2.

6. *Turbata est, & cogitabat, qualis esset ista saluatio:* En humilis naturam, & ingenium, qui adeo ea, quæ altiora se sunt, nō ambiat, ut eos demmet honoris, & dignitatis delatos sibi gradus, tanquā illis sit maximè indignus à se repellat: ut è contra superbus multo plus quam sibi debeat, sibi arrogat, omniaq. honorifica, & splendida ad se pertinere credit, ut videris in Aman, qui honores à Rege destinatos Mardocheo sibi vni deferendos credebat: *cogitans in corde suo, & reputans, quod nullum, alium Rex nisi se vellent, honorare Esther* c. 6. 6. Vide c. 2. vers. 9. adn. 6. n. 7. fol. 750. col. 2.

7. *Inuenisti gratiam apud Dominum:* Bernard. *Quid? Plena est gratia, & gratiā adhuc inuenit digna prorsus inuenire, quod querit, cui propria non sufficit plenitudo, nec suo potest esse cōiuncta bono:* Nimirū charitatis modus sine modo est, c. 1. vers. 9. adnot. 2. n. 9. fol. 131. col. 1. & 2.

8. *Eccce concipies, & paries filium.* Pende disci

men inter hæc; & Zachariæ ab Angelo dicta verba: illi siquidem ait. *Vxor tua Elisabeth pariet tibi filium*: Virgini vero, *paries filium*, nec addidit *tibi*. Quod Ioannes ceu priuatus patri suo signate; Christus vero vt Filius Dei, ac princeps non vni matri, sed toti mundo indifcriminatim nascebatur, cap. 1. vers. 8. adnot. 3. n. 11. fol. 120. col. 2.

9. *Dabit ei Dominus Deus sedem Dauid Patris eius, & regnabit in domo Iacob*: Notanter Christo regnū Dauid, domusque Iacob promittitur, quod non rapinam arbitratus fuerit esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanierit cap. 2. vers. 6. adnot. 3. tota præcipue nu. 8. fol. 495. col. 1. & 2.

10. *Et regni eius non erit finis*; quippe benefundatū & proprijs meritis innixū, c. 2. vers. 6. adnot. 6. n. 1. & seqq. fol. 510. col. 2.

11. *Ecce ancilla Domini* Chrysol. *Quæ vocatur ab Angelo Domina ipse se cognoscit, & confiteatur ancillā, quia deuotus animus insulis beneficiorū crescit ad obsequium augetur ad gratiam, non ad arrogantiam profilyt*: quippe magnorū animorum indoles est, vt quo superiores sunt eò, summissius se gerant, cap. 1. vers. 1. adnot. 1. n. 14. 15. 16. & 17. à fol. 17. col. 2.

12. *Fiat mihi Bern. Virginitate placuit: humilitate concepit*, & rectē nā ab ea, quæ Dei filium cōceptura, & paritura erat, maxime exigenda esset humilitas; in qua diuina proles, & imago censetur, ita penē Ambr. lib. 2. in Lucam: *Mitem enim, humilemque paritura humilitatē etiam debuit ipsa præferre*: cap. 2. vers. 5. adn. 1. n. 3. 4. & 5. à fol. 464. col. 1.

In festo S. Marci Euangelistæ.

1. *Designauit Dominus, & alios septuaginta duos, optimum munerum exitū ab ijs speres*, quos Ecclesiæ, aut Reip. administrationi non ambitio, aut humanus affectus, sed boni publici vtilitas, & maiorum imperiū admouit, ca. 2. vers. 6. adn. 1. n. 5. & seqq. fol. 483.

2. *Misit illos binos: tum ne destituta singularitas* (Chrysol.) *aut negaret vt Petrus, aut fugeret vt Ioannes*, fol. 301. col. 2. tū potissimū quod ab vnitatē, & cōcordia fidelium, Christi Euāgelium, & fides maxime commendatur, cap. 1. vers. 27. adnot. 2. fol. 375.

3. *Antefaciam suam*. Nōne opportunius post Christum irent, vt illius vestigia premerent? Benē id; sed aliud hic innuitur mysterium: nē pe eos, quos Deus seipso ad munera eligit ante faciē suā semper habere; suppetias illis præbiturus, atque eorū terga protecturus, cap. 2. vers. 6. adn. 6. n. 3. fol. 511.

4. *Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos*; quod meū Euāgelium, atque doctrina patientia potius, quam alijs artibus sit persuadēda, cap. 1.

vers. 14. adnot. 1. tota fol. 275.

Sicut agnos inter lupos: Greg. Mag. ho. 17. in Euāg. *Qui enim locū prædicationis suscipit, mala inferre nō debet, sed tolerare*. Quid ergo dū Dei causa agitur obmutescit? imo verō tāquā boves mugiet, aut tāquā leones ignē spirabūt: nimirū, concionator, & minister Euāgelicus in suis contumelijs tāquā aurū filet, siue vt agnus obmutescit, in Dei autem rebus totā animi libertate clamabit, cap. 1. vers. 13. adnot. 1. n. 2. fol. 237. col. 1.

6. *Nolite portare sacculum, neque peram*: Opportunē ijs quos velut agnos ad occisionem mitebat, sinē sacculo, & pera abire præscribit, vt vitæ retinacula abijcientes facilius, & libētius moriantur, cap. 1. vers. 21. adnot. 3. n. 9. 10. & 11. à fol. 327.

7. *Nolite portare sacculū, &c.* Greg. Magn. ho. 17. in Euang. *Tāta prædicatorū debet esse in Deo fiducia, vt præsentis vitæ sumptibus, quamvis nō provideāt, tamē sibi hos nō deesse, certissimē sciāt*: Et verō nullū opulentius patrimoniū, aut vaticum dare Christus potuit, quā hæc omnia ab illis auferre: tunc siquidem certissime diuina succurrāt, cum humana deficiūt, c. 1. vers. 19. adnot. vnic. n. 1. & seqq. fol. 306. col. 2.

8. *Neg. calceamenta*. Ambr. *Nihil enim Dominus in nobis mortale esse vult mortale enim, atq. terre nū calceamentū inbetur Moses soluere cū mitteretur ad populum liberādū*: Metū, scilicet, mortis, vt pro veritate ingerēda mortē prædicator subire nō renuat, c. 1. vers. 13. adn. 1. n. 5. fol. 238. col. 1.

9. *Neminē per viam salutaueris*, Greg. Naz. in Cat. S. Thom. *Mandauit etiā hoc eis Dominus ad verbi gloriā, ne videretur in eis magis vigere blanditiæ*, c. 1. vers. 13. adn. 1. n. 2. & 3. f. 237 co. 1. & 2. Addit Naz. *Voluit etiā eos non esse sollicitos in verbis alienis*: ne videlicet humanos fauores, aut plausus expectarent, c. 2. vers. 3. adnot. 1. n. 11. fol. 448. col. 2.

10. *Pax huic domui*: Propria Euangelij salutatio, germanusque diuinæ redemptionis effectus, vide cap. 1. vers. 2. in expositione literæ, à n. 7. vsque ad 17. fol. 37. col. 1.

11. *Et si ibi fuerit filius pacis requiescet super illū pax vestra*: Titus Bostrenus: *quasi dicat: vos qui demproferetis verbū, res autē pacis applicabitur meo iudicio, vbiq. dignum esse videbitur*: Vt illos Dominus instrueret, neque cū qui plātar, neq. eū qui rigat esse aliquid, sed Deū qui in cremētū dat, c. 1. vers. 11. adh. 3. tota à f. 217.

In festo inuentionis S. Crucis.

1. *De crucis laudibus*, vide c. 2. vers. 8. adn. 1. & 2. à fol. 618.

3. *Crucē singulari cōsilio colēdam, adorādāque nobis Deū proponere voluisse*; vt idolō

latræ talionem rependeret; habes c. 1. vers. 14 adnot. 2. n. 3. fol. 281. col. 1.

Crucem diuinitatis Christi indicem fuisse; cap. 2. vers. 9. adnot. 3. fol. 721.

Christum in cruce exaltatum splendidius emicuisse: oppotuniusque ad se omnes homines pertraxisse, c. 2. vers. 8. adn. 2. n. 9. 10. & seqq. fol. 627.

Sicut Moyses exaltauit serpētem in deserto, ita exaltari oportet filiū hominis: At enim Domine, multo magnificentior veritas, quā vmbra, multoque salutaris, & benignius corpus quā figura: Sanē licet, serpens aspectus; ægrotatiū morbos depelleret; at in se ipsum nō trāsferēbat Christus vero, lāgores nostros tulit, & dolores nostros ipse portauit: pro humanis miserijs quas assumpsit; coelestes nobis opes suas commutās, c. 2. vers. 6. adnot. 2. n. 5. & 6. fol. 534.

Exsultari oportet. Quid tua refert Domine? Ut omnis qui credit in ipsum nō pereat: Nimirū nostra salus, lucrū creatoris est, cap. 1. vers. 19. adnot. 8. a. n. 3. fol. 186. col. 1. Vide in indice rerum, verbo, *Cruce*.

In festo S. Barnabæ Apostoli.

Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicē: Emphaticè dictum, hoc, ut innuat totius Christianæ religionis perfectionem in mutuā charitate ceteri, c. 2. vers. 2. adnot. 1. fol. 413.

Sicut dilexi vos: Quomodo dilexisti Domine? in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo; ut noueris ambitionem, & inæqualitatē cū vera amicitia pugnare, c. 1. vers. 27. adn. 1. n. 5. & seqq. f. 373. col. 2.

Sicut dilexi vos: Mortē, videlicet, pro vobis perferendo, ut vos discatis non tā quā vestra sunt, quā quā aliorū cōsiderare, c. 2. vers. 4. adnot. 1. n. 8. & seqq. fol. 457. col. 2.

Sicut dilexi vos: verā, & germana dilectione; quæ à Deo proficiscitur, & ad Deum tendit August. tractatu 83. in Ioann. Discernitur autē ista dilectio ab eā quā se inuicem diligūt homines, unde adiunctum est: sicut dilexi vos: Ut quid enim nos dilexit Christus, nisi ut possimus regnare cum Christo? Ad hoc ergo, & nos inuicē diligamus, ut dilectionem nostram discernamus à cæteris, qui non ad hoc se inuicē diligūt ut Deus diligatur, quia nec vere diligunt, cap. 1. vers. 8. adnot. 1. totā fol. 110. col. 2.

Maiores hanc dilectionē nemo habet, quā ut animam suā ponat quis pro amicis suis: At qui Domine non pro amicis, sed pro inimicis posuisti; dicente Apostolo: Commēdat autē charitatē suā Deus in nobis, quoniā cū adhuc peccatores essemus, secundum tempus pro nobis Christus mortuus est: ad Rom. 5. verū enim verō, eā (ut ita dixerim) lucra Christo Palsio, & mors pepererūt, & nobis ipsis tribulationes afferūt

ut nulli nobis amiciores esse videātur, quā inimici, & ij, qui persequuntur: Ita Gregor. ho. 27. in Euang. Mori pro inimicis Dominus venerat, & tamen positurū se animā pro amicis dicebat, ut nobis ostenderet, quia cū diligēdo lucrū facere de inimicis possumus etiā ipsi amici sunt, qui persequuntur: Vide c. 1. vers. 29. adn. 1. a. n. 3. fol. 395. col. 1.

Vos amici mei estis, si feceritis, &c. Nosce legem diuinæ amicitiae, quæ nō nisi in præceptorū obseruatione censetur: Nā si dederit homo omnem substantiā domus suæ pro dilectione hāc, contemnendo cōtēnēt eū, c. 1. vers. 3. adnot. 1. n. 10. fol. 58. col. 2.

Non dicam vos seruos, &c. de horū verborū sensu, c. 1. vers. 1. in exposit. a. n. 9. fol. 5. col. 1. & seq.

Non vos me elegistis, &c. Deus est enim qui caput in nobis velle, & perficere, ca. 1. vers. 6. adnot. 1. & 2. a. fol. 73.

Sed ego elegi vos: Legitimi Prælati character: ne ipse in munus ultro se ingerat, sed à Dei vocatione trahatur, c. 2. vers. 6. adn. 1. n. 5. & seqq. fol. 483.

Ut eatis: Pendē orationis seriem, sic enim Dei prima vocatio est, ut cooperationē à nobis exigat, nec enim sufficit eligentis gratia, nisi sequatur collaborantis industria; c. 1. vers. 6. adnot. 3. n. 3. fol. 81. col. 2.

Et fructū afferatis, & fructus vester maneat: Sapientissimē virtutis actiones, fructū, hūcque māsūrū, & duraturū appellauit, ita Greg. ubi supra. Omne enim quod secūdū præsens sæculū laboramus, vix usque ad mortē sufficit, mors nāque interueniēs fructū nostri laboris abscindit, quod vere pro æterna vita agitur, etiā post mortē seruat, & tunc apparere incipit, cū laborū carnalium fructus capere non videri. Tales ergo fructus operemur, qui maneat, qui cum mors cuncta interimat, ipsi exordiu à morte sumant, ca. 1. vers. 11. adnot. 2. totā fol. 207.

Ut quodcūque petieritis Patre in nomine meo: quid sit petere in nomine, Christi? Et de intima coniunctione Christi cū fidelibus, cap. 1. vers. 2. adnot. 1. totā præcipue n. 8. f. 48. col. 1.

In festo S. Petri Apostoli.

Quē dicunt homines esse filiū hominis? Quid? Ignorabat ne discipulorū sensum? Minimē: Cur ergo illum ab ipsis inquirat? Respondet Rabb. Non autē quasi nesciens de sententiā discipulorū, vel extraneorū inquirat, sed ideo discipulos, quid se sentiant, interrogat, ut confessionē recte fidei digna mercede remuneret: Adeo ad benefaciendum pronus, ac procliuus est, cap. 1. vers. 2. adn. 2. fol. 49.

Quē dicunt homines esse filiū hominis? Hieron. Non dixit: Quē me esse dicunt homines, sed

Ad conciones conficiendas.

quæ dicunt esse filiū hominis? ne iactanter de se querere videretur: tū quod magnorū virorū indoles sit; quo superiores sunt; summissius se gerere, ac loqui, c. 1. vers. 1. adn. 1. n. 5. & 6. fol. 12. col. 2. tū etiā quod si (quod nullo vnquā modo fieri potuit) iactanter de se quære videretur, non posset audire: *Tu es Christus filius Dei viui*, quippe ipse ex Humilitate Dei filius probatus est, c. 2. vers. 5. adn. 1. nu. 3. & seqq. fol. 464. col. 2.

3. *Alij Ioannem Baptistā: Orig. Aestimationē, scilicet, secuti Herodis, qui dicebat: ipse est Ioānes, quē ego decollavi, ipse à mortuis resurrexit:* Non omnino abs re, aut importunē, si intīmā Christi, vt capitis cū mēbris suis cōiunctionē attēderis; *Nam sicut in Christo sui resurgunt, ita in suis ipse patitur Christus:* c. 1. vers. 2. adn. 1. n. 2. fol. 46. col. 1.

4. *Alij Heliā:* Importunē; Nō enim venit Christus, vt iudicaret mūdū, sed vt saluaretur mūdus per illū, c. 2. vers. 9. in cōm. n. 2. 6. fol. 688. col. 2. cuius potentia salutaris; cuius ira benefica fuit, c. 2. vers. 9. adn. 7. n. 3. fol. 753. col. 2. & n. 12. fol. 757. col. 2.

5. *Alij Heliā:* Immerito; hic enim præternaturaliū rerū ordinē in paradysum raptus est; Christus vero noluit rapi, vt fieret rex; nec rapinā arbitratus est esse se æqualē Deo; sed ad diuinum honorem per crucem; & mortem ascendit, c. 2. vers. 6. adn. 5. n. 2. fol. 505. col. 1.

6. *Vos autē quē me esse dicitis, Chrys. ho. 55. in Matth. Vos autē qui simul mecū estis sēper, quia maiora signa vidistis quā turba, nō oportet vos in opinione cōuenire cū turbis, & propter hoc non à principio prædicationis eos de hoc interrogauit, sed postquā multa signa fecit:* Vt videris Dominū nō prius maiore sibi honore quā Ioāni aut Eliæ adscribi voluisse, quā maiora, quam ipsi signa fecerit, quasi ad maiores dignitates, nō nisi ij quibus maiora merita insunt ius habeant, c. 2. vers. 9. adnot. 2. fol. 716.

7. *Tu es Christus Filius Dei viui:* Rectissimē Deū appellauit viui ad differētiā falsorū Numinū, quod animę sitim solus valeat depellere, c. 1. vers. 3. adn. 1. n. 4. f. 57. col. 1. quique vero gramine, non verbo tenus suos pascat, cap. 1. vers. 1. adn. 2. n. 20. fol. 216. col. 1. & 2.

8. *Et super hanc petrā ædificabo Ecclesiā meā:* Firmū quidē, & benefundatū ædificiū; quod super petrā; hoc est, super robur cōfessionis Petri (vt inquit Chrys.) siue super merita, non super carnem, aut sanguinem fundatur, c. 2. vers. 6. adn. 5. n. 9. fol. 509. col. 1.

9. *Tibi dabo clauēs regni cælorū, &c.* Emphasim habet illud, *tibi dabo:* vt prosper successus sit omnino sperādus ex munere per manū Cris̃ti tradito. Plura, eod. ver. adn. 6. n. 4. f. 511. col. 2.

10. De potestate Petri, in successores transmi-

tenda in vmbra illius ægritudines sanante, vide c. 1. vers. 13. adn. 6. n. 2. fol. 268. col. 2.

In cōmemoratione S. Pauli Ap.

Ecce ego mitto vos, sicut oves in medio luporū: Emphaticē, *in medio luporū*, vt ex magnitudine periculi, ad bene sperādū illos excitaret, c. 1. vers. 19. adn. vn. n. 1. & seqq. fol. 306. col. 2.

In medio luporū. Vt per tribulationes vestra virtus magis, ac magis excrescat, vt in Paulo manifeste apparet; cuius virtus in infirmitate perficiebatur, cap. 1. vers. 22. adn. 1. nu. 10. fol. 346. col. 2.

In medio luporū, singulare atq; eximiū donū, quod suis, præsertim Paulo Dñs tribuit, vt gloriari posset in cruce D. N. Iesu Christi, c. 1. vers. 7. adn. 2. à n. 4. f. 100. col. 2. & c. 1. vers. 29. adn. 1. à n. 9. fol. 396. col. 1.

Estote ergo prudentes sicut serpentes, &c. De charitate scientiæ necessariā, & desiciētiā charitati admiscenda, c. 1. ver. 9. adn. 3. nu. 3. fol. 134. col. 1.

Cauete autē ab hominibus: Quasi hi, feriores feris, & peiores hostes lupis sint, c. 1. vers. 15. adnot. 1. n. 1. 2. & 3. fol. 287. & seqq.

Non enim vos estis, qui loquimini: &c. Vide ad similem Pauli sententiam, c. 1. vers. 19. in comment. n. 10. fol. 305. col. 1.

Sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis: Nec mirū, cū Deū intus habitātē habeāt; nam quæ edimus, eructamus, quod in Paulo frequētissime videris, c. 1. ver. 10. adn. 7. tota præcipuē n. 3. fol. 180. col. 2. & n. 10. fol. 183. col. 1.

Qui autē perseuerauerit vsq; in finē. Quid? nō ne perseuerātiæ Dei donū est? cur ergo eā à suis exigit? vide c. 1. ver. 6. adn. 3. & 4. à f. 80. col. 1.

In festo Visitationis. B. M. Virg.

Exsurgens Maria: Opportunē Maria Mater Dei effecta propriā statim quietē relinquere & ad benefaciendū opēq; ferēdā festinanter ire dicitur; quippe Principes, & Prælati non sua, sed quæ subditorū sunt cōsiderare debēt: c. 1. vers. 23. adn. 2. à n. 3. fol. 360. col. 1.

Exsurgēs Maria: Accuratā quidē locutione opē Ioanni latara, & diuina dona toti Zachariæ domui impertitura, exsurgere dicitur quasi se ipsa sublimior effecta, quod nihil angustius, aut diuinius quā alijs benefacere, & iuuare existimetur, c. 2. vers. 7. adnot. 2. nu. 8. fol. 536. col. 1. & 2.

Abijt in mōtana, &c. Ambr. *Contēdū est quia superior venit ad inferiorē, vt inferior adiunctus Maria ad Elisabeth, Christus ad Ioannē:* Nimirū, hæc verē magnitudinis lex est, vt quo quis superior sit, eò summissius se gerat, c. 1. vers. 1. adnot. 1. n. 4. fol. 12. col. 2.

Abijt in montana: Beda: Omnis autem anima, qua verbum Dei mente concepit, virtutū statim celsa cacumina gressu conscendit amoris, qua tenus civitatem Iuda, idest, confessionis, & laudis arcem penetrare, & usque ad perfectionem fidei, spei, & charitatis, quasi tribus in ea mensibus valeat cōmorari: Vide c. 1. vers. 9. adn. 2. à n. 6. fol. 130. col. 1. & vers. 8. adn. 1. fol. 201.

Exclamavit voce magnā, & dixit: Ambros. lib. 1. in Lucam. Illa autem, que se occultauerat, & conceperat filium iactare se cepit, quia gerebat Prophetam, & que erubescerat ante benedicere: & exclamavit voce magnā: Magna voce clamavit, ubi Domini sensum aduentum, quia religiosum credidit partum. Iam, videlicet, edocta; Christi Evangelium absque rubore, & animo se annunciandum; certa quippe & forma ea omnia quæ veritas promittit, c. 1. vers. 14. adnot. 2. à n. 1. fol. 282. col. 1.

Magnificat anima mea Dominum: Origenes hom. 8. in Lucam: Si autem Dominus, nec augmentum, nec detrimentum percipere potest, quid est quod Maria loquitur: Magnificat anima mea Dominum. Sed si considerem Dominum Salvatorem imaginem esse invisibilis Dei, & animam, factam ad eius imaginem, ut sit imago imaginis, tunc videbo, quoniam in exemplo eorum, qui solent imagines pingere, quando magnificauero animam meam opere, cogitatione, sermone, tunc imago Dei grandis efficitur; & ipse Dominus cuius imago est in anima mea magnificatur, cap. 1. vers. 11. adn. 5. n. 6. fol. 228. col. 2.

In festo S. Mariæ Magdalene.

Quære Feria 5. post Dominicā Passionis.

In festo S. Iacobi Maioris.

Quære Fer. 4. post Dom. 2. Quadragesimæ.

In festo S. P. N. Ignatij Confes.

Sint lumbi vestri praeincti. Vide hæc, & frequentia verba explicata, c. 1. vers. 21. adn. 3. à n. 6. fol. 326. & c. 2. vers. 9. adn. 9. ubi de nomine Iesæ Societati imposito agitur, à n. 2. fol. 763. col. 2.

In Transfiguratione Domini.

Quære in Dominica 2. Quadragesimæ.

In festo S. Laurentij.

Nisi granum frumenti cadens in terram mor-

tuum fuerit: Christus moriens fecundissimā filiorum messem attulit, cap. 2. vers. 8. adnot. 2. n. 4. fol. 625. col. 2. & eius Ecclesia Martyrum sanguine fecundata est, c. 1. vers. 12. adnot. vnica. fol. 232. col. 2.

Qui amat animam suam, perdet eam: O quā male is ponderet, qui temporalia, & caduca veris æternisque bonis anteferat, c. 1. vers. 10. adnot. 1. n. 11. & 12. fol. 156. col. 1. & 2.

Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam: Egregia odij siue perfecti amoris erga corpus lex à Laurentio optimè custodita. Benè liquidem Seneca ep. 14. Fateor insitū esse nobis corporis nostri charitatē, fateor nos huius genere tutelam: nec nego indulgendum illi: seruandū nego. Agatur eius diligentissimè cura: ita tamen, ut eū exiget ratio, eū dignitas, cū fides mittendū in ignem sit: Vide cap. 2. vers. 6. adn. 4. n. 2. & 3. fol. 500 col. 1.

Si quis mihi ministrat, me sequatur: Non vitiumque crucem ferens, sed nutus meos obseruans, c. 1. vers. 21. adn. 1. nu. 6. & seqq. fol. 317. col. 1.

Et ubi ego sum, illic & minister meus erit: Aug. Quæ maiorē honorē accipere poterit adoptatus, quā ubi sit, ubi est vnicus? c. 2. vers. 6. adn. 4. n. 7. fol. 502. col. 2.

In festo S. Michaelis.

Quis putas maior est in regno cælorum? Importunissima interrogatio, & votū, nec enim de honoribus cōtendendū, sed per humilitatē declinādū sunt, c. 2. vers. 6. adn. 1. tota, fol. 481.

Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, nō intrabitis in regnū cælōrū: Quippe ab humilitate Dei imago; & perfecta Christi imitatio desumitur, c. 2. vers. 5. in expos. liter. fol. 461. & adn. 1. à nu. 1. fol. 463.

Quicūq; ergo humiliauerit se sicut paruulus iste, hic maior est, &c. Nimirū, hæc vna ad exaltationē via humilitas est; & quo magis apud te decreueris tanto sublimius à Deo erigeris, c. 2. vers. 9. adn. 6. n. 1. & seqq. fol. 747.

Necesse est, ut veniam scandala: Chrys. Scandala enim erigunt homines, & acutiores eos faciunt, & eū qui cadit, velociter erigunt, in quantum, scilicet, ingerunt solitudinem: quod sanè in tribulationibus potissimū locū habet. Vide c. 1. vers. 29. adn. 2. n. 9. fol. 403. col. 1.

Necesse est ut veniant scandala: Hilar. Humilitas passionis scandalū mundo est, quod sub deformitate crucis, æternæ gloriæ Dominum noluit accipere. Quam immaniter deceptus sit mundus vide c. 2. vers. 9. adn. 4. n. 9. fol. 730. col. 2.

De Luciferi superbia, qua similis Altissimo euadere ambiuit, & de sanctorum Spirituum charitate, & humilitate, qua Dei filium

Ad conciones conficiendas.

imitari, & amplecti concupiebant, cap. 2. ver. 9. adn. 8. à n. 8. fol. 76. col. 2.

In festo omnium Sanctorum.

1. *Aperiens os suum dicebat beati, &c.* Germanam Patris prolem se se Christus ostendit, dum conciones suas benedicendo initiauit, c. 2. ver. 9. adn. 6. n. 4. fol. 75. 1.
2. *Beati pauperes spiritu, &c.* Quare? quia terrena, & infima bona contemnentes ea iam bona possident, quæ regia, ac cœlestia sunt, c. 1. ver. 10. adn. 1. à n. 2. fol. 153. col. 2.
3. *Beati mites, &c.* August. lib. 1. de serm. Domini in monte. *Rixentur immites, & dimicent pro terrenis, & temporalibus rebus, sed beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram, de quâ euelli non possunt, illam inquam terram, de quâ in Psalmo dicitur, Portio mea in terra viventium.* Ille ergo verè mitis, qui à bonorum temporalium contentione, ex qua rixæ nascuntur, se ipsum separat, qui quidem terram possidere ob tranquillitatem animi rectè dicitur, c. 1. ver. 5. adnot. 1. n. 13. fol. 468. col. 2. & 469. col. 1. & 2.
4. *Beati mites, &c.* Quippe, honor est homini, qui separat se à contentionibus. Prou. 20. 3. Vide cap. 2. ver. 3. in comment. à n. 3. fol. 436. col. 2. & seqq.
5. *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Chrysost. in Catena S. Thom. cum autem consolatio sit lugentium cessatio luctus, qui sua peccata lugent consolabuntur indulgentiam consecuti, & licet talibus sufficiat veniâ frui, non terminat retributionem in peccatorum remissione, sed & multatū facit participes consolationū. Quippe non solum remissio, & propitiatio, sed ipse remissionis, & propitiationis modus singularem consolationem, & gaudium offert, c. 2. ver. 8. adn. 6. n. 2. & seqq. fol. 657. col. 2.
6. *Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam.* Qui videlicet charitati indefinenter excitandæ, atque augendæ insudant, c. 1. ver. 9. adn. 2. fol. 129.
7. *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiâ consequentur.* Cap. 2. ver. 2. adn. 1. num. 9. fol. 417. col. 2. & 418. col. 1.
8. *Beati mundo corde, &c.* Benè ad videndum Deum mundities cordis præmittitur; nam si sint oculi sani, erit lux illa gaudium; si non sint sani, erit lux illa tormentum, ca. 1. ver. 7. adn. 7. n. 5. fol. 149. col. 1.
9. *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Maximam, videlicet, dignitatem sortiti, utpote germana diuinis Spiritus proles, ca. 2. ver. 2. adn. 3. tota præcipue, n. 8. fol. 429. col. 1. & 2.

Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Non simpliciter pati persecutionem, sed signatè propter iustitiam pati, gloriosum dixit. c. 1. ver. 7. adn. 2. n. 4. fol. 100. col. 2. & ver. 29. adn. 1. n. 8. fol. 398. col. 2.

Beati qui persecutionem patiuntur, &c. Cur velut in supremo culmine, qui persecutionem patiuntur, collocantur? Quod optimos plerumque inuidia exagitet, & persequatur. Vide c. 1. ver. 15. adn. 1. n. 7. fol. 289. col. 1.

In festo S. Catharinæ V. & M.

De S. Catharinâ sanguine, laetæque purissimo quinquaginta sapientes Christo parturiēte, atque enutriente: Vide cap. 1. ver. 12. adnot. vnic. n. 1 fol. 233. col. 1.

Exierunt obviam sponso. Christo, scilicet, in die iudicii velut ad nuptias venienti, quod æternis præmijs suos fit affecturus, c. 1. ver. 10. adn. 8. n. 2. fol. 186. col. 1.

Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes. Nō opponit prudentibus in prudentes, ut antithesis exigere videbatur, sed fatuas: quippe imprudēs est, rerū nescius, & ignarus, ita Tullius pro Rosc. *Hac omnia in indices imprudente L. Sylla facta esse, certo scio: fatuus vero, qui quamvis sciat, negligentia tamē, & inertia, ac si non sciret, se gerit: vnde idem Tullius 2. de inuent. Nō hanc imprudentiā, aut necessitudinē, sed inertiam, negligentiam, fatuitatem nomenari oportere: ut noueris, nec prudentes de scientiâ solū, sed de charitate simul laudari; nec fatuas ex infertiâ condemnari; sed quod charitatem scientiæ admixtam non habuerint, c. 1. ver. 9. adn. 5. fol. 139.*

Acceptis lampadibus non sumpserunt oleum secum. En parabolæ scopum; en salutis cardinē de charitate argendā, & bonis operibus confouenda indefinenter agere, c. 1. ver. 9. adn. 2. tota præcipue n. 11. fol. 131. col. 2.

Date nobis de oleo vestro: Charitatē proximis ex Dei dilectione ortum ducere debere, nec creaturas, nisi propter Deum diligendas ex his verbis elicitur, c. 1. ver. 8. adn. 1. n. 13. fol. 114. col. 2.

Nescio vos: Ita ne à diuinis nuptijs excluduntur, quæ multo labore, & sudore virginitatem coluerant? Ita quidem; quod oleū illis defuerit: mutua, videlicet, charitas, sine quâ reliquæ virtutes ineptæ prorsus redduntur, c. 2. ver. 2. adn. 1. n. 5. & 6. fol. 416.

Nescio vos: Signatè ijs, qui charitatem non coluerant dicitur: *Nescio vos*, quasi filiorum Dei notam, regiæque faciei decorem non attulerint, c. 1. ver. 2. adn. 3. n. 8. fol. 429. col. 2.

F I N I S.

10.

11.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

INTERNATIONAL
BAPTIST
MISSIONARY

CHURCH
OF AMERICA

MEMBER OF THE
GENERAL CONFERENCE OF
THE BAPTIST CHURCHES OF THE UNITED STATES

OFFICE OF THE
SECRETARY
100 N. 3rd St.
St. Louis, Mo.
U.S.A.

IN EPISTOLAM
BEATI PAULI
APOSTOLI.

A D
PHILIPPENSES.
COMMENTARI.

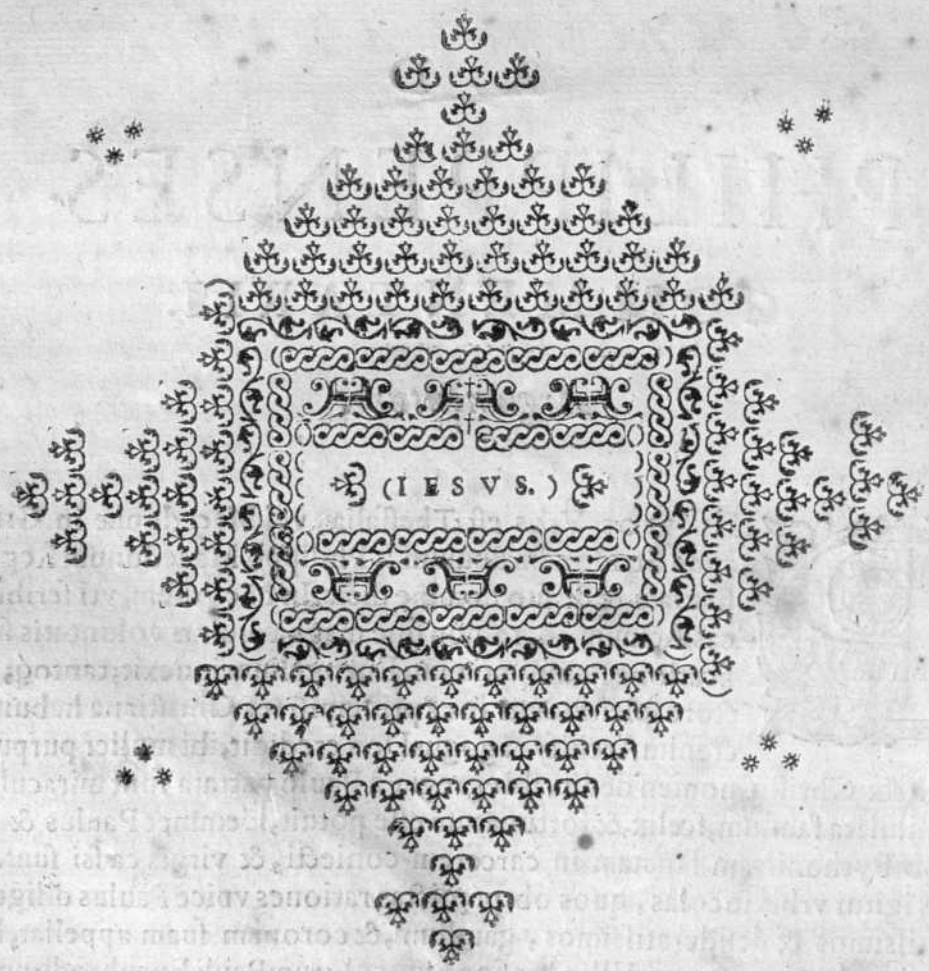
Argumentum.

PHILIPPOS Vrbs est Thessaliæ, vel Macedoniæ in Græcia apud Stridonem fluuium à Philippo Macedonum Rege instaurata, & de suo nomine dicta. In hac urbem, vti scribit Lucas Actuum 16. 12. non sine magna diuinæ voluntatis significatione Paulus primum Euangelium inuexit; tantoq; Doctore splendidum in ea principium res Christiana habuit. Ibi etenim Archisynagogus Deo credidit, ibi mulier purpurarum venditrix Christo nomen dedit, ibi egregia à Paulo patrata sunt miracula, & quod nihilita faustum, felix, & fortunatum esse potuit, idemmet Paulus & Syllas ob Pythonissam sanctam in carcerem coniecti, & virgis cæsi sunt. Ad huius igitur urbis incolas, quos ob prædictas rationes vnice Paulus diligebat, & carissimos & desideratissimos, gaudium, & coronam suam appellat, hanc epistolam mittit, tum quod illi occasione vinculorum Pauli Epaphroditum suum Episcopum Romam miserant, vt ex eorum nomine Apostolum saluaret, & necessaria ad eius inopiam subleuandam deferret: tum vt illos in fide confirmaret, & aduersus Iudaizantium hæresim eo tempore grassantem communiret. Ergo magna in primis comitate & benevolentia significatione rerum suarum certiores reddit, singillatim asserens nequaquam sibi molestum, imò verò gratissimum esse tribulationes & vincula pro nomine Iesv pati; præsertim cum hac ratione celebrius & illustrius Christi nomen, & Numen apud Romanos fieret: gratulatur deinde ipsi constantiam, & profectum, & ad mutuam caritatem, & animi

demissionem Christi exemplo luculenter prapposito magnopere adhortatur;
non pauca alia morum praecepta subiungens, simulque sui in eam urbem adue-
tus ipsis spem faciens. Tandem quod praecipuum epistolae argumentum est de
iustitia Christiana contra Iudaizantes, Mosaicae legis obseruantiam, vtpote ad
salutem necessariam obtrudentes, copiose differit, vbi & eos grauit
perstringit, canes, & inimicos Christi appellans, & Philip-
penses ab eorum communione, & consortio
ferio auocat.

(?)

VERSUS PRIMVS
PAVLVS ET TIMOTHEVS,
SERVI IESV CHRISTI, OMNIBVS
SANCTIS IN CHRISTO IESV, QVI
SVNT PHILIPPIS, CVM EPISCOPIS,
ET DIACONIBVS.
COMMENTARIVS.
PAVLVS.

1.

Caietan

EC Addit *Apostolus*: in reddenda vero huius reticentiae ratione variant interpretes. Caietanus eam affert, quod non suo solum, sed Timothei etiam nomine Paulus scriberet: vnde

quia communi illum nomine Apostolum vocare non poterat, maluisse propriae se ipsum dignitatis honore exuere, quam supra eum utcumque efferri. Pia quidem sed inutilis ratio, ut inscriptio Epistolae ad Colossenses aperte demonstrat, ubi Timothei etiam nomine Paulus scribens, & se Apostolum, & illum fratrem ad hunc modum appellauit: *Paulus Apostolus, & Timotheus frater eius, qui sunt Colossis.*

Coloss. x.

2.

Ambros.
Anselm.

Alio id referunt Ambrosianus Codex, & Anselmus dum prior Apostolici muneris mentionem, ideo credit a Paulo praetermissam, quod ad illos litteras daret, qui de ipso, & recte sentire, & loqui didicerant: erat enim Paulo addictissimi Philippenses, & ipsius doctrinae studiosissimi. Anselmus vero in Epistola argumentum id rejicit, quod in ipsa Paulus ad humilitatem, & modestiam Philippenses adhortetur, & ne superiores se alijs existiment, grauitate comonefaciat: ideoque ut eam animi demissionem melius ipsis suaderet (cum breuius per exempla, quam per praecepta sit iter) nullo se illis illustriori cognomine, quam

serui Iesu Christi imitandum proposuisse. Alia reddit rationem Oecumenius dum ait: *quia ad eos scribit, qui parui erant honore, suam non ponit dignitatem.*

Oecumen.

Vt bonae vero hae rationes sint, illud in ipsis non nihil obstat, quod tanquam peculiares, ac propriae huius Epistolae afferantur, cum tamen ipsae met duabus Epistolis ad Thessalonicenses, in quibus Apostoli etiam nomen Paulus subiecit, communes sint. Crediderim igitur nullam specialem causam reddi commodum posse, cum tam hic, quam ibi illud Apostolus omiserit, nisi quod eo illustri cognomento non pro voluntate, sed pro necessitate, siue rei opportunitate utebatur: cum illa videlicet tractabat, quibus Apostolico munere auctoritatem conciliare oportebat. Vnde rei opportunitate non exigente, qui vere humilis, & modestissimus erat, Apostoli nomen silentio praemittens seruus Dei potius profiteri se volebat. Reddidere hanc rationem Chrysostomus, & eius umbra Theophyl. uterque his verbis. *Nam cum scribit Timotheo, & Corinthiis Apostolum se nominat, quia illic multa ordinaturus erat: ideo Apostoli auctoritatem assumpsit: hic vero nihil tale iniungit, sed velut pares equali eos honore prosequatur.* Haec Patres.

3.

Chrysost.
Theophyl.

Discant hinc Praelati discant nobiles, non inaniter praefecturas suas, honores, nobilitatem passim iactare: discant, & scriptores singulas librorum paginas nominis sui inscriptione cum legentium modestia, & tadio non

4.

Ioan. 3. 16.

Rupert.

opplere. Certe Magister vitæ cum Nicodemio sermonem miscens Ioan. 3. 16. & vna ex parte illum, vt in se crederet, alliciebat; & ex aliâ, Dei se filium esse: quod necessaria argumentatione ex eo, quod in ipsum credendum esset, inferebatur; illius potius iudicio animaduertendum relinquebat, quam ipse palam affirmaret. Ita enim ibi est locutus. *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum unigenitum daret, et omnis, qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Quæ verba ad hoc institutum sic acuta & locutenter in omnem partem versat Rupertus lib. 3. côm. in Ioan. *Vix ex parte cognosci, vix per speculum in enigmate potest videri ars Magistri huius, qui à Deo in eo venit; maxime dum insinuare vult quis ipse, aut unde natus sit, vel quam ob causam venerit. Cum enim dixisset se exaltari oportere, & in se credendum esse, rationem auditor tacitus expectabat (qui in vnum & solum Deum credendum esse non ignorabat; quippe qui Princeps Iudeorum erat) quâ perdoceretur, vt quid in filium hominis credi oporteat. Nam si credendum in illo est, cõsequitur, quia Deus est; hoc ergo consequatur vt diceret; quia Deus sum; quia Filius Dei sum, quia Dei Patris unigenitus sum; & hoc subiungit, sed cum tanto cõdimento sapientiæ & humilitatis, vt illum non tam se ipsum commendare, vel gloriam propriam querere, quam necessariam audientium salutem optare manifestum sit. Sic enim, inquit, Deus dilexit mundum, vt Filium suum unigenitum daret. Nonne hoc dicens rationabiliter ostendit idcirco in se filium hominis credendum esse, quia sit unigenitus Dei Patri consubstantialis. Hæc Rupertus. Sed quod subiungit è hac etiam re est. Quantum habet gratiæ & pulchritudinis, quod dum causa necessaria posuit, vt se fateatur esse Filium Dei ostentationem declinans, imò declinando se esse, quod erat insinuans, ad commendationem dilectionis Dei confugit dicēs. Sic Deus dilexit mundum. Cum dicere posset tantus ego sum, vt credentem in me totum possem redimere mundum, tanta, inquit, dilectione Deus dilexit mundum, vt pro illo in pretium daret Filium suum unigenitum. Hæc Rupertus, multa sed optima, quæque omitti, aut præcidi fas non fuit.*

5

Hilar. in
Psalm. 2.
Ioan. 18. 37
Matth. 26.
64.
Matth. 26.
64.

Ad hunc pene modum etiam obseruauit Hilarius in Psalm. 2. eundem Dominum à Præfide, vtrum Rex esset, interrogatum modestissime respondisse: *Tu dixisti.* Ioan. 1. 8. 37. Similiter ad iuratum à Pontifice an Filius esset Dei viui eadem animi submissione solum dixisse: *Tu dixisti.* Sic enim de prima ad Præfidem responsione Hilarius: *Non negat interrogatus, nec gloriatur humiliandus ad mortem, cum non sit nisi ex responsione confessio: itaque, neque*

se proculit confessionis auctorem, neque interroganti, cognitionis veritatem inuidit. Ita Hilarius. Qui de secunda Christi confessione hæc subiicit. *Interrogatio nunc quoque non improbat, sed & iactantia, & gloriatio spontanea professio nis effugitur, quæ sita tamen veritas non negatur, ac sic verecundia humilitatis, & veritatis confessio temperantur, vt sit & in responsione officium, & in interrogatione cognitio.* Hæc Hilarius.

Quod si aduertis notanter a Christo discipulis non tam munus, quam nomen Magistrorum prohibitum Matthæi 23. 8. dum ait. *Vos autem nolite vocari Rabbi: vt suspicatur S. Nilus in Ascetico his verbis: Nisi ferre cum diceret, Nolite vocari Magistri, prohibuit eis non vt non essent, sed ne vocarentur.* Et Nili quidem suspensionem illud confirmat, quod in originibus duplicatur vox Magistri, Magistri, vt perinde sit, ac si dicat Dominus, nolite de vanis appellationibus gaudere. Quid enim refert appellari ab hominibus Magister, Magister, Num quid est sapor in nominibus. Hæc obiter dicta sunt, nam quæ ad formandos mores sunt oportuna longius in adnotationibus pertractare est animus.

Et Timotheus.

PVLchre Anastasius Synaita lib. 4. contemplat. Anagog. in Hexamer. dum magnos Ecclesiæ viros cum stellis in firmamento colucentibus componit, de Paulo atque Timotheo sic inquit. *Et alia quidem perfecta, quæ quidem sunt valde lucide tenentes locum Doctorem, & Pontificum, qui dicunt ecce ego & pueri, quos dedi mihi Dominus, cuiusmodi sunt Paulus: qui cum supra omnes esset prima & maxima stella, habebat consequentes veluti qui suam breues, vt Timotheum &c. Hæc Anastasius.*

Fuit ergo Timotheus carissimus Pauli filius atque discipulus, eiusque doctrinæ studiosissimus, quem vt heroicæ virtutis virum, socium sibi & coadiutorem Apostolus adiunxit; fratremque appellat in salutatione epistolæ ad Colossenses, vel ob perfectissimam aurei illius sæculi concordiam, cum fratres se in uicē Christiani omnes appellabant, & ad fraternas leges vivebant, vt præter alios sic affirmat in Apologetico Tertullianus. *Frates nominamur & sumus: nam omnia nobis sunt communia præter uxores.* Sic ille, vel propter communem Patrem, & Fidei Doctorem Christum ipsomet Domino commonente, Matthæi 23. 8. *Vnus est enim Magister vestester, omnes autem vos fratres estis, & Patrem nolite vocare super terram; unus est enim pater vestester,*

6

Matth. 23. 8.

S. Nilus in Ascetico.

7

Anast.

Tertul. in Apolog.

Matth. 23. 8.

qui

qui in calis est, vel etiam ob Episcopale munus, quo Ephesiungebatur Timotheus, ut ad cap. 2. Epist. 2. ad Corinth. obseruauit D. Thom. simul affirmans hinc deuenisse consuetudinem, ut Episcopos omnes Pontifex Romanus fratres compellet; vel tãdem quod non solum Pauli auditor, & adiutor, sed etiã cognatus esset, ut ex Origene tradit P. Benedictus Iustinianus in proœmio Epist. 1. ad Timoth. Apud quem, quia summæ eruditio nis vir est, reliqua, quæ ad vitam, & laudes Timothei spectat, videri possunt. Eum quidem passim commendant Dionysius Areopagita, & perantiqui Patres. Chrysostomus verò præ omnibus miris laudibus prosequitur, eũ esse affirmans, qui mortuos ad vitam reuocaret. Et pulchrum certè est à laudatis viris laudari.

Serui.

8. **F**requentius hoc serui nomen sibi Paulus usurpat. An verò seruum, siue emptitium siue in bello captum, atque seruatum; an ministrum, & dispensatorem se dicere velit, inter auctores non satis liquet propter Latinæ, & Græcæ vocis *δουλος* ambiguitatem, quæ utrãque significationem apud veteres auctores sortiuntur, nec aliunde earum vsus, quam ex circumstantijs eruatur: eas verò hic ad optionem non iuuare bene monent Adamus, & alij. Magis tamen est, ut credã ex Vulgati præsertim mente Paulum se mancipium significare voluisse: tum quia sæpius cum ministrũ se nuncupare vult, eo nomine, siue etiam dispensatoris singillatim vitur, ut ad Rom. 15. 16. *Propter gratiam, qua data est mihi à Deo, ut sim minister Christi Iesu in gentibus.* Et 2. ad Corinth. 3. 6. *Idoneos nos fecit ministros.* Et 11. 23. *Ministri Christi sunt & ego.* Et alibi passim. Tum, vel maximè, quia nullus proferri locus potest ex ijs, in quibus Paulus seruũ se dicit, in quo aliqua nos ratio affirmare stringat aliam ei, quam mancipij significationem fuisse. Certè ad Coloss. 1. Epaphram carissimum conseruum, & fideliem ministrum appellat. Vbi liquido constat peculiarem utrique voci significationem solere Apostolum reddere.

9. Sed quĩ, inquis, seruum Paulus se dicit, qui seruitutem ab animo Christiano, & à filij cõditione, & naturam alienam rem esse affirmat ad Rom. 8. 15. dum ait: *Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus Abba Pater.* Et quidem Ioannes non eã nobis à Deo potestatem factam tradit, ut serui, sed potius, ut filij Dei simus. Ioann. 1. 12. & alio in loco. *Videte qualem caritatem dedit*

nobis Pater, ut filij Dei nominemur, & simus. 1. Ioan. 3. 1. Quæ omnia seruitutis nomẽ à Christi affectis videntur reijcere. Virget hanc rationẽ Anselmus hic ex verbis Christi. Ioan. 15. 15. *Iam non dicã vos seruos: quia seruus nescit quid faciat Dominus eius. Vos autem dixi amicos: quia omnia, quacumq; audiui à Patre meo, nota feci vobis.*

10. Respondeo tamen non mediocriter inter se hocce duos conceptus dissidere, habere spiritum seruitutis erga Deum, & seruum esse Dei. Nam prior indicat animum abiectum, siue durum, & contumax ingenium, quod pœnarum timore potius, quam charitate in officio contineatur; cuiusmodi habuisse scimus plebem Iudaicam, quam semper reluctantem; diuinæque legis iugum à ceruicibus excutientem non nisi supplicio propositò, minisque indefinenter iniectis, ad officium Dominus redire compellebat: imò sæpius percussa, & verberibus operta in suã plerumque prauitate perdurabat, ut benignissimus etiam Dominus exclamare cogeretur: *Super quo percutiam vos ultra, addẽtes prauaricationem? omne caput laquidum, & omne cor mœrens. A planta pedis usque ad verticem, non est in eo sanitas.* Isai. 1. 5. Et verò de hoc seruitutis spiritu affirmat citato loco ad Rom. Paulus à filijs Euangelij alienum esse: quippe qui cum Deo charitate ducti, tamquam cum indulgentissimo Patre agant. At seruum Dei esse nihil sonat abiectum, aut quod cum libertate Christianã, & filiorum ingenuitate pugnet, cum naturæ, & conditionis nostræ, quam semper agnosce re, & profiteri debemus, statum præferat; sumus etenim Dei serui modis omnibus, creatione redẽptione, conseruatione, fide, vita, & moribus. Tradidit hanc doctrinam disertissimè Augustinus, tract. 85. in Ioan. his verbis. *Omnis seruitus ex timore nascitur, & ideo, sicut sunt duo timores, qui faciunt duo genera timentium, sic sunt duo genera seruitutum, quæ faciunt duo genera seruorum. Est timor quem perfecta charitas foras mittit, & est timor castus permanens in seculum seculi, illum timorem, qui non est in charitate, attendebat Apostolus, cum dicebat: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. Ita August. & post pauca. Quoniã itaq; dedit nobis potestatem filios Dei fieri, ut non serui, sed filij simus, miro quodam, & ineffabili, sed tamen verò modo seruus in seruus esse possumus. seruus scilicet timore casto, ad quem pertinet seruus intrans in gaudium Domini sui: non serui autem timore mittere, ad quem pertinet seruus non manens in domo in æternum. Hactenus Augustinus. Verum de hoc plura annotatione 4.*

Non ita facile respondeas argumento ex illis verbis Ioannis petito: *Iam non dicam vos*

seruos; Quæ ex eo etiam ipsi Augustino, Rupertus, & glossæ difficilia redduntur, quod nō multo post versu 20. Idemmet Dominus dixerit: *Mementote sermonis, quem dixi. Nō est seruus maior Domino suo.* Similiter, quod in iudicio singulis electis dicturum se polliceatur. *Euge serue bone, & fidelis, &c.* Hæc ergo, vt concilient Patres vnusquisque in suum abit. Nam in primis Rupertus obseruat non dixisse Christum. *Non dicam vos seruos meos*, sed absolute seruos, quasi seruus absolute, & sine additamento sumptus, in malam partem accipi in scripturis soleat tamquam inimicus, & seruus peccati. *Non enim parua distantia est*, inquit ille, *cum relative dicitur seruus Domini, & cum absolute, vel absq. relatione seruus dicitur in scripturis.* Ergo cum dicit iam nō dico vos seruos, profecto idem est, ac si dixisset iam nō dico vos inimicos. Hæc ille. Quæ quidem si firmo fundamēto essent innixa, mirificè Pauli verbis quadrarent, nec enim ipse se, & Timotheum seruos absolute, sed seruos Iesu Christi dicit. Verum inane est Ruperti acumen, quod nullo modo queat subsistere. Nam vt bene monet Ribera in Ioann. serui nomen non potest non esse relatiuum suum terminū necessariā ratione connotans, vnde quamuis absolute, & sine aliquo additamento ponatur, certam alicuius domini seruitutem denotare necesse est, quæ ex antecedentibus, vel ex consequentibus facile percipitur, vt videre est in illis verbis Matth. 24. 48. *Si autem dixerit seruus ille in corde suo, moram faciet domino meo.* Præterea, cum dixit Christus Dominus. *Non dicam vos seruos*, certum videtur non intellexisse seruos peccati, aut inimicos, vt credit Rupertus, quia præter quam quod sub ea significatione nunquam illos seruos appellauerat, non faceret ad rem causa, quam immediate Dominus subiungit: *Quia seruus nescit, quid faciat Dominus eius*; est enim illius hic sensus. Nō vocabo vos seruos meos, quia seruus nescit, quid faciat dominus eius, vos autem scitis.

Paulo aliter respondent Anselmus hic, & Augustin. D. Thom. & glossa ad verba Ioannis nimirum sermonem Christo non esse de seruis, qualis est ille cui dicitur. *Euge serue bone, & fidelis*, sed de illo de quo idemmet Dominus. Ioann. 8. 35. monet. *Seruus non manet in domo in æternum*, vt sensus Christi sit, non dicam vos seruos seruitute, quæ oritur ex timore seruili, sed quæ dimanat ex timore filiali.

Non longè ab hoc it Cardin. Toletus in locum Ioann. dum ex Trenor. lib. 4. cap. 27. respondet Christum loqui de seruitute legis, à quā nos per Euāgelium absoluerit, quasi an-

tea ipse, quā Deus erat, Apostolos in legis seruitute constituisset, à quā subinde homo factus per Euāgelium exemerit.

His verò explicandi modis quominus assentiar, duæ merationes mouēt. Altera, quod nunquam antea vocasset Christus Apostolos seruos, vel seruitute legis, vel quæ à timore seruili ortum ducit, qualis est ille seruus qui non manet in domo in æternum. Altera, quod in illis non satis exponitur, quid noui Christus ijs in verbis discipulis polliceatur præsertim cum eodem paulo post, quo antea sensu appellet eos seruos, cum ait: *Mementote sermonis mei, Non est seruus maior Domino suo.*

Ergo facilius cum Maldonato respondeas noluisse Christum ijs verbis dicere, quo nomine antea discipulos vocauisset, aut quo ipsos deinceps vocaturus esset, sed potius quomodo erga illos antea se gessisset, & quo deinde se gereret, nempe quod cum illis obsecutus prius, tamquam cum seruis egerit, nec Patris arcana manifestauerit: iam verò tam mortis, ac resurrectionis sue mysteria, quā penitissimā Patris consilia dilucide illis exponeret, ac proinde cum illis, tamquam cum fidis amicis iam ageret, dicente Salomone, Prou. 25. 9. *Causam tracta cum amico, & secretum extraneo non reuelas.* Vnde non sine allusione ad hæc acutè expendit Ambrosius lib. 7. in Lucam, ad parabolam de filio prodigo seniore fratrem, qui Iudaici populi typus erat inuidia percitum noluisse Patris domum intrare, sed foras potius remansisse, vt iam indicio esset seniore populum è pristino filij statui in seruū fuisse commutatum, & ideo ad secretorum participationem non admitti. *Stat autem foris*, inquit Ambrosius: *neoccluditur sed non ingreditur ignorans voluntatem Dei de vocatione gentium seruus iam factus ex filio: seruus enim nescit quid Dominus agat.* Sic Ambrosius.

Et verò quamuis ad hunc sensum ex præfatis verbis eruendum à Maldonato, & alijs Græca locutio contemnatur, quæ pro λέγω hoc est dicam habet λέγω dico, quasi eadem vtrique tempori vis, & sensus insit, mihi certe is loquendi modus plus energiae in hanc sententiam videtur continere, atque sic sapit ac si dicat Dominus, id iam non est agere cū seruis, sed potius cum amicis. Dicā significantius Hispanè: *Esto llamolo yo Amistad, y trato de Amigos, y no de esclauos, ò criados.*

Quod si alicui in hac explicatione is maneat scrupulus, quod improprie videatur exponi ea phrasis, non dicā vos seruos, vt significet, non me geram tamquam cum seruis, ani-

13.

14.

Maldon.

Prou. 25. 9.

Ambros. lib. 7. in Luc.

15.

maduertat frequentem scripturæ morem, in quâ nomina multis imponuntur, non tam ut appellentur ex illis, quam ut eorum factis cõsonent. Sic Isai. 7. 14. Christus prædicitur vocandus Emmanuel, & cap. 8. 3. dicitur. *Voca nomen eius, Accelera spolia detrahere: Festina prædam.* Et c. 9. 6. *Vocabitur nomen eius Admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis.* Similiter Ierem. 33. 16. *Hoc est nomen quod vocabunt eum Dominus iustus noster, cum tamen nullo horum nomine fuerit Christus compellatus, sed quia ipsius egregie factis mirifice conueniunt, ideo apto sensu ea ipsi imponenda dicuntur. Ad quem sane modum optime subsistit, ut non dicam, seu appellabo vos seruos idem sit, ac non me tamquam cum seruis geram.*

Iesu Christi.

16.
Origen.

Bene Origenes ad hæc verba in Epist. ad Romanos. *Quid est, inquit, esse seruum Christi? Quid est seruum esse Verbi Dei? sapientiæ, iustitiæ, veritatis, & omnium omnino virtutū, quæ Christus est.* Ita ille. Cur verò magis delectari videatur Paulus nomine serui Iesu Christi, quam serui Dei, cum idem vtrumque sit, annotatione 6. dicemus.

Omnibus Sanctis in Christo qui sunt Philippis.

17.

Rom. 1. 7.
&c.

1. Ad Cor.
&c.

Et 2. Ad Cor. 1. 1.
Ad Ephes.
Ad Coloss.
1. Ad Timoth. 5. 10.
1. Pet. 2. 9
Act. 9. 13.
Isai. 62. 12.

Sanctorum nomine tam à Paulo, quam à cæteris noui Testamenti scriptoribus passim appellantur Christiani, ut ad Rom. 1. 7. *Omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei vocatis sanctis.* Et cap. 12. 13. *Necessitatibus sanctorum communicantes.* Et cap. 16. 15. *Omnes qui cum eis sunt sanctos.* Similiter 1. ad Corinth. 1. 2. & cap. 6. 1. *Indicari apud iniquos, & non apud sanctos.* Et cap. 7. 14. & cap. 14. 33. *In Ecclesijs sanctorum doceo.* Et cap. 16. 1. & 15. Et 2. ad Corinth. 1. 1. & cap. 8. 4. & cap. 9. 1. & 12. & cap. 13. 12. Et ad Ephes. 1. 1. & ad Coloss. 1. 2. & 1. ad Timoth. 5. 10. *Si sanctorum pedes lauit.* Et 1. Pet. 2. 9. & Actuum 9. 13. *Quanta mala sanctis tuis fecerit.* imò verò hoc illis nomen tot retro sæculis profetico afflatus spiritu indiderat Isaias cap. 62. 12. *Et vocabunt eos Populus sanctus redempti à Domino.*

18.

Tull. pro Balbo.

Duplex verò, quod ad rem attinet nostrā, huic voci significatio inest. (Quod enim sanctum aliquando dicatur, quod firmum, & sanctum est, ut apud Tullium pro Cornelio Balbo, hoc inquam nostri instituti non est.) Altera, qua sanctū opponitur communi, & pro-

fano, idemque est ac diuino cultui dicatum, & ab omni vfu non tantum in mūdo, sed etiam profano sequestratum. Sic Leuitici 22. 6. *Sancti erunt Deo suo.* Exod. 19. 6. *Eritis mihi gens sancta, & 22. 6. Viri sancti eritis mihi.* Et in Deuteronomio sæpius. Atque inde est, quod tam in sacris, quam in profanis scripturis templa, domus, mōtes, vasa, & pleraque alia appellentur sancta, quia diuinis vlibus micipata sunt: ut Isai. 11. 9. *In vniuerso monte sancto meo.* Et 27. 13. & 56. 7. & 66. 20. & Ezech. 20. 40. Dan. 2. 20. & apud Virgilium Æneid. 11.

Summe Deum sancti (dicati tibi) Custos seratis Apollo. Ad quam significationem spectat quod à Martiano I. C. dicitur in l. 1. 7. de rerum diuisione. *Sanctum proprie dicitur, quod ab iniuria hominum desersum, atq; munitum est,* vel quod id quod Deo est consecratum, humanæ manus contrectare horreant, vel quod eo ipso, quod Deo sit dicatum, sub peculiari ipsius tutela, & curâ sit.

Altera, qua sanctum significat purum, in contaminatum, & ab omni labe immune, ut de Christo dixit ad Hebr. 7. 26. Paulus. *Sanctus, innocens, impollutus.* Et de Christi allelis ad Ephes. 1. 4. *Vressemus sancti & immaculati.* Et ad Coloss. 1. 22. *Exhibere vos sanctos, & immaculatos.* Et de lege diuina (quam immaculatam appellat David Psalm. 118. 8.) *Lex quidem sancta, mādatur sanctum.* Sub qua significatione Assertor noster Patrem suum appellauit sanctum Ioann. 17. 11. Quod vel ex eo liquet, quod paulo post variata voce inuariato sensu sic appellat eum Pater iuste, & Apostolorum Princeps, tam Deo, quam ipsius seruis id nomen indidit, 1. Petr. 1. 15. *Quasi filij obedientie non configerati prioribus ignorantie vestre desiderijs, sed secundum eum, qui vocauit vos sanctum, & ipsi in omni conuersatione sancti sitis. Quoniam scriptum est sancti eritis, quoniam ego sanctus sum.* Vbi constat nō modo vlrupasse Petrum vocem, sanctus, sub ea puritatis significatione, sed etiam iuxta eam explicasse verba Leuitici, 11. 44. & 19. 2.

Vt hinc appareat non collimasse scopum eos, qui sancti epiteton eā Deo ratione tribui censent, quod à profana Deorum falsitate segregatus sit. Nam aliud quidem est à mendacium Numinum communiore verum Deū alienum esse, eò quod sanctus, & omnis labis expers sit; aliud verò ex vi vocis sanctus eā separationem, & discrimen significari. Certè ipsi finet falsis dijs id sancti epiteton veteres auctores tribuebant, ut apud Liuium lib. 2. Horatius Cocles sic precatur: *Tiberine pater, te sancte precor.* Et Tullius Philippicā 2. *Prophan-*

Leuit. 22. 6.
Exod. 19. 6
& 22. 6.

Isai. 11. 9.
&c.
Ezech.
Dan. 2. 20.
Virgil. Æneid. 11.

Marc. in l. 1. 7. de rerum diuis.

19.

Ad Hebr. 7. 26.

Ephes. 1. 4.
Coloss. 1. 22

Psalm. 118. 8.

Ioann. 17. 11

1. Pet. 1. 15

20.

Liuius lib. 2
Tull. Phil. 2.

2. de
nat. deor.
Arnob.

Virgil.

Et 2. de Inppuer. Et 2. de natura deorum. Et Tusc. 4. O sancte Apollo. Et Arnobius lib. 7. aduersus gentes, non sine morsu: *Æsculapius iste, quem predicatis, Deus præstans, sanctus Deus.* Sed & Virgil. 4. *Æneid.* incerto deo id nomen tribuit.

sequitur te sancte deorum,

Quisquis es

Quæ argumēto sunt aliam huic voci, *sanctus*, prout diuinitati, siue veræ, siue falsæ accommodatur, significationem subesse ab ea, quæ ij auctores autumant, maximè si ipsorum met ratio firma esset, ne Deus verus commune ali quid cum idolis haberet. Nam vt Æthnici illis diuinitatis rationem: ita & sanctorum nomen falso accommodarunt. Vnde præfata obseruatio à fundamento non subsistit.

21.

Hieron. in
Ep. ad Tit.

Iam verò sub qua harum significationum sanctos appeller Paulus Philipenses, non oratione conuenit inter interpretes: alijs ad animorum candorem, & puritatem referentibus; alijs ad religionem, & fidem, quæ fideles, vt Deo mancipatos, ita à profanis religionibus, & vitiis sequestratos se profitentur. Ego verò quamuis in primis non ignorem distinctam alterutri significationi vocem Græce respondere, prout his verbis adnotauit Hieronymus in Epist. ad Titum. *sanctus autem, quod Græcè ἅγιος dicitur, magis id significat, cum ipsa sanctitas est mixta pietati, & ad Deum refertur; quem enim nos sanctum (purum intelligit Hieronymus) Græce ἅγιος vocant, quem autem isti ὁσίοι; nos piū in Deum possumus appellare.* Sic ille. Deinde quamuis videam tam in hac, quam in alijs salutationibus Græce non poni à Paulo ὁσίοις, id est pijs in Deum: sed ἅγιοις, id est mundis: vtramque tamen ab ipso significationem sub hoc nomine complexam reor, vt vna ab altera diuelli vix queat; de eaque sanctitate capiendum esse, quæ ad pietatem in Deum, & ad munditiam, & candorem refertur, ac proinde eandem penè vtrique sententiæ mentem esse. Etenim ij auctores, qui sanctos in Christo ideo dici existimant, vt perinde sit, ac per baptismum mundatos, & puros, vt Anselm. D. Thom. & alij, negare simul non possunt id puritatis, & munditiæ genus esse, quæ pia in Deum (sensu dato à Hieronymo) & religiosa sit, cum videlicet fideles per baptismum sic Deo vero se dedunt, ac mancipant, vt ea deponant, propter quæ profani, & ab ipso alieni antea habebantur: similiter qui sanctitatem ad religionem, & pietatem in Deum referunt, sanctosque appellant, quasi veri Dei cultui destinatos, & ab vitiis profanis sequestratos, puritatem simul, ac munditiam ei pietati imbibitam debent intelligere; siue vniuersalem, quæ Ecclesia sancta,

Ansel. &
D. Th. hic.

id est immaculata, ac pulchra dicitur; siue particularem, quæ plures ex fidelibus, ex iustitia & morum probitate, quæ ipsis subest, sancti dicuntur, eo sensu, quo ad Ephes. 1. 4. dixit Paulus: *vt essemus sancti, & immaculati.* Ex primaria tamen intentione ad munditiam, & puritatem baptismi Paulum adspexisse reor, *sanctosque in Christo* appellasse, quasi Christi gratia & meritis à prius sordibus ablutos, atque mundatos. Vbi simul videas incipere Paulum Iudaizantes conuellere, dum aperte affirmat, nullam iam esse sanctitatem, nisi eam, quæ à Christo, & per Christum dimanant.

Ad Ephes.

22.

Difficilius est pronūciare, de qua tandem sanctitate vniuersali ne; an particulari accipiedus sit Paulus, cum Philipenses sanctos appellat; id est dicere; an illis sanctorum nomen tribuat, quod singuli eorum actu sancti, & iusti essent; an verò quod fidem, & religionem sanctam profiterentur, eaque tenerentur sanctitatem sectari. Plures, inter quos Cornelius in cap. 13. Epist. 1. ad Corinth. versu 1. in ea sunt sententia, vt existiment Paulum eo sensu fideles appellare sanctos, quod professione, & debito sancti essent; non verò quod ipse pronūciaret re, & actu vera sanctitate esse præditos. Contra Pseudo Hieronymus in inscriptione Epistolæ ad Ephesios, & alij de actuali sanctitate censet capiendum Paulum: *sic intelligendum, inquit, quod scribat fideliter seruantibus gratiam sanctitatis.* Fauere huic sententiæ videntur Chrysostomus, & Theophylactus in Epist. ad Timoth. his vtrique penè verbis. *Sancti sunt omnes quotquot fidem rectam cum vna habent, etiam si signa non edant.*

Cornelius.

Pseudo Hieronym.

Chrys. &
Theophyl.

23.

Et verò, vt vtraque sententia probabilis videatur, suos tamen vnaquæque habet scopulos. Nam primæ illud iure obijcias, quod eam solum ratione sancti appellarentur à Paulo fideles, quod professione, & debito non re sancti essent, hoc etiam pacto sancti etiam dici possent, etiam si nullus inter eos verè sanctus esset, imò & sancta diceretur vniuersalis Ecclesia, tamen in ea nullus sanctitate, & iustitia polleret, quod est plus quam falsum. Rursus, iuxta secundam sententiam, quis dum Paulum audit vocare sanctos omnes Philipenses, siue Ephesios, siue Corinthios, siue etiam Romanos, magnarum, scilicet, vrbium incolas, tam credulum se præbeat, vt opinetur eos omnes re sanctos, & iustos esse. Non ita quidem existimauit Origenes homil. 10. in Numeros obseruans plures ex ijs, quos sanctos Paulus appellabat, non leuibus criminibus esse obnoxios. Audi illum: *si sancti sine peccato essent, nunquam Paulus Apostolus diceret Romanis scribens: Nolite prop-*

Origen.

ter cibum solvere opus Dei, quibus in principio Epistola scripserat: Omnibus, qui sunt dilecti Dei, vocati sancti. Et iterum idem Apostolus ad Corinthios scribens: Paulus vocatus Apostolus Iesu Christi. Et post pauca: Ecclesia Dei, quæ est Corinthi sanctificata in Christo Iesu, vocatis sanctis. Ipsos ergo, quos sanctificatos, & sanctos appellat, audit, quanta in eis peccata reprehendat: Aut enim in sequentibus: Cum enim sint inter vos emulationes, & contentiones, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis. Et iterum: iam diuites facti estis, sine nobis regnatis. Et iterum: Tamquam autem non venturo me ad vos, inflati sunt quidam. Et paulo post: Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes. In consequentibus verò: & vos, inquit, inflati estis, & non potius letum habuistis: in quo utiq; nullam relinquit immunem, dum alijs fornicationis, alijs inflationis, & superbiæ crimen adscribit. Hæc, & multo plura ibi Origenes.

24.

Ergo de hac appellatione, *sanctus*, in vniuersum sumpta, nihil certum diffiniri posse existimo, sed ex circumstantijs intelligendum esse, de qua sanctitate Paulus loquatur. Et verò, si de his epistolarum inscriptionibus agatur, certa videtur Origenis sententia: vix enim credi possit è mente Pauli esse, omnes, ad quos epistolas dabat, re & actu sanctos, iustosque appellare, (maximè cum ei constaret esse inter illos nonnullos, qui grauib; flagitijs essent obnoxij, uti argumentabatur Origenes) sed laxiori sanctitatis vocabulo, quid Christi gratia in baptismum essent consecuti, qualesque subinde, ut professioni Christiane responderent, esse deberent, pronunciare. Secus tamen est, cum apud Paulum, aut alios scriptores sacros de sanctitate, vel vniuersalis Ecclesiæ, vel singulorum eius membrorum singillatim agitur: tam enim ex ipsorum mente non sufficienter diffinires sanctitatem à professione, & debito, siue à Sacramentis, & reliquo cultu externo tantum: sed (quod in Ecclesiæ sanctitate est præcipuum) à morum cãdore, & vitæ integritate: sicuti sanctitatem diffiniuit Dionysius Areopagita, libro de diuinis Nominibus, cap. 1. 2. *Sanctitas est ab omni scelere libera, perfecta que, ac omni ex parte incontaminata puritas.* Iuxta quam sanctitatis diffinitionem, ad Ephes. 5. 25. dixit Paulus. *Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro eâ, ut illum sanctificaret mundans lauacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huius modi; sed ut sit sancta & immaculata.* Quæ verba non solum de Ecclesiâ, quæ iam in cœlis triumphat, sed de eâ etiam, quæ adhuc in castris est cum Hie-

Dionysius.

Ad Ephes.

ronymo, Chrysostomo, & I. neophylacto, ibi sunt intelligenda; quidquid alij subdubitent, & ea nobis de re scrupulum iniiciant, quasi nequeat in terris tanta puritas inueniri. Sed ab hoc scrupulo præter citatos Patres, tum I. oletanum Concilium, tum Summi quinque Pontifices Clem. Rom. lib. 2. constit. cap. 61. Fabianus Epist. 3. ad Hilarium, Gelatius in Decreto de Apocrisis, Xistus III. epist. vnic. cap. 5. Gregorius Magnus lib. 2. Moral. cap. 29. Nos absoluant, dum ea accipiunt de sanctitate, & probitate vitæ; quæ quamuis non in omnibus, in multis tamen Ecclesiæ membris reperitur.

Similis deinde subest sensus illis eiusdem epistolæ verbis, cap. 1. 4. *Vi essemus sancti, & immaculati.* Et ad Coloss. 1. *Exhibete vos sanctos, & immaculatos, & irreprehensibiles.* Vbi ex interpretatione Hieronymi in verba ad Ephesios, sanctos dixit Paulus, quasi virtutibus plenos: addidit verò, immaculatos, & irreprehensibiles: ad maiorem sanctitatis explanationem, quæ, ut dicebat Dionysius, *Est omni ex parte incontaminata puritas.*

Hæc etiam mente non semel appellat Apostolus fideles: *Templum sanctum Dei*, ut 1. ad Corinth. 3. 16. *Nescitis quia templum Dei estis; & spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem templum Dei violauerit, disperdet illum Deus: templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.* Similis Davidis locutio, Psalm. 64. *Sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate.* Quæ verba Hilarius cum præfatis Apostoli componit, subditque: *ornandum est ergo hoc templum sanctitate, atq; iustitiâ, ut bonis domus Dei repleatur, ut æquatis, ac fidei operibus mirabile sit.* Et alibi. *Templum enim æternum ad habitaculum spiritus sancti consecratur; homo, scilicet, per agnitionem filij, & confessionem Patris, & præceptorum obedientiam Deo fieri dignum habitaculum.* Hæc Hilarius. Ecce sanctitatem, vel vniuersalis Ecclesiæ, vel singulorum eius membrorum.

Vnde non præteribo eundem etiam Aethenicis sensum fuisse. Nam sanctitatem ita diffiniuit Plato in Eutripo, seu de sanctitate. *Sanctum est, quod Deus amat; profanum quod Deus oderit: Etenim cum mundi sint oculi Domini, ne videant malum, nec respicere ad iniquitatem possint.* Abacuc 1. 3. manifestum Platoni est, sanctum esse, quod, ut dicebat Dionysius, incontaminatum, & purum sit. Deinde apud Romanos ij solum ad preces dijs suis offerendas accedere permittebantur, qui sancti, & ab omni flagitij labe puri essent. Quod licet Arnobius lib. 7. aduersus gentes, & Lactantius lib. 5. cap. 20. rideant, quasi id solum ad eternam tantum cutis ablutionem Aethnici re-

ferunt:

Hier. Chry
sost. & The
ophyl. ibi.Concil. To
letan.Clemens Ro
man.

Fabianus.

Gelasius.

Xistus 3.

Gregorius

Magn.

Ad Coloss.

25.

1. Ad Cor.

Psalm. 64. 6.

Hilar. ibi.

26.

Plato in Eu
tripo.

Abacuc.

Arnobius.
Lactantius

Tullius.

ferrent: *Tamquam libidines intra pectus inclusas vili annis abluant.* (Verba sunt Lactantij,) *Aut vlla maria purificent;* At M. Tullius lib. 2. de legibus de vera innocentia sic capit. *Caste lex adire iubet ad Deos, animo videlicet, in quo sunt omnia, nec tollit castimoniam corporis, sed hoc oportet intelligi, cum multum animus corpori præstet, obseruetq; ut casto corpore adeatur, multo esse in animis id præstandum magis: Nam illud, vel aspersione aqua, vel dierum numero tollitur, animi labe, nec diuturnitate euanescere, nec annibus vllis elui potest.* Hæc ille de suis sanctis, qui Curios se simulabant, & Bacchanalia bibebant.

Cum Episcopis, & Diaconibus.

27.

DVplex hoc loco à Patribus, & interpretibus mouetur dubium. Alterum cur Paulus Philippensium populum, priusquam Episcopos, & Diaconos salutet, cum decoris, & urbanitatis ratio suadere videatur, ut prius Episcopi, & Diaconi; deinde reliqui e plebe fideles salutentur. Alterum, qui Paulus ad vnam Philippensium ciuitatem scribens, plurali numero Episcoporum meminerit dicens cum Episcopis; quandoquidem plures in vna ciuitate Episcopos esse, insolens omnino ab ipsis nascentis Ecclesiæ primordiis, & Apostolicis canonibus contrarium fuerit.

28.

Ambros.

Ab utroque nodo facile se expediuit Commentarius Ambrosij nomine inscriptus, dum inuerso ordine sic accipit hæc verba, cum *Episcopis & Diaconibus*, ut non coniungantur cum ijs immediatè antecedentibus: *omnibus sanctis in Christo, qui sunt Philippis*; sed potius cum primis illis, *Paulus, & Timotheus*: ut sit sensus. *Paulus, & Timotheus cum Episcopis, & Diaconibus*, qui scilicet Romam ad inuiscendum Paulum confluxerant has literas dant sanctis, qui sunt Philippis. Præclarum sane ad effugiendam, non ad soluendam difficultatem inuentum, quod & Pauli verbis, & communi Patrum circa illa consensui manifestam vim infert. Vnde nullus fuit vnquam Pauli interpres, cui hæc enasio, siue commentum nõ displicuerit.

29.

Chrysost. & Theoph. hic.

Ergo aliter primæ difficultati respondent Chrysostomus, & Theophylactus hanc epistolam non ad vniuersam Philippensium Ecclesiam, sed ad clerum solummodo à Paulo fuisse scriptam; vnde ipsi non legunt *ὅν ἐπισκόποις*; id est, *Cum Episcopis*, sed vnica voce facta, *ὅν ἐπισκόποις*, id est: *Coepiscopis*, ut Græce etiam legisse videtur Oecumenius, licet eius interpres præter ipsius men-

Oecumen. hic.

tem verterit, *Cum Episcopis*. Verum dubio procul Vulgatæ lectio, ad quam, & Syriaca, & correctiora exemplaria Græca, necnon Theodoretus Græcus ipse accedunt, retinenda est. Nam ea Chrysostomi lectio sic soluit præfatam difficultatem, ut totam simul epistolæ seriem dissoluat: ex ipsa enim sit manifestum, tam præcepta, ac monita, quam allocutiones ipsas, & apostrophes ad omnes in vniuersum dirigi.

Secundò ex D. Thoma respondet Cornelius Apostolam seruare voluisse ordinem naturæ, iuxta quem grex suum antecedit pastor, ut pastor dum subsequitur, & videre, & dirigere commode possit. Subdit id esse in causa, quod in processionibus populus præcedat, Clerus, & Prælatus sequantur: atque ideo honoratiorem tunc esse locum vltimū; cum tamen apud sæculares in mensis, & concilij primus confectus honoratior sit. Sed in hac responsione præter pietatem, & Ecclesiasticam cærimoniam, cuius mentio fit, nihil esse video, quod possit amplecti. Quid enim habet commune honor, siue dignitas loci, qui in processionibus, Clero, ac Prælato competit, (qui etiam idem est cum eo, quem sæculares Præpositi, ac Magistratibus in publicis egressibus seruant) cum honore, qui in inscriptionibus, & salutationibus, siue Ecclesiæ Prælatis, siue Dynastis, & Principibus ex scripto defertur? aut quæ vnius ad alterum proportio? Cum alia omnino scribendi, alia incedendi, siue de ambulandi ratio sit: semper enim obtinuit consuetudo, ut in publicis egressibus, siue Ecclesiasticis, siue secularibus, imò & in Ethnicorum triumphis vltimus locus honoratior, in inscriptionibus verò, & salutationibus primus dignior, & honestior censeatur.

Ergo respondeo honorificentiorum Cleri, & Episcoporum à Paulo mentionem hoc loco factam fuisse; quod hæc verba: *omnibus sanctis cum Episcopis, & Diaconibus*, tantum valeant, ac si diceretur omnibus sanctis præsertim verò, siue nominatim, aut singillatim, *Episcopis, & Diaconibus*. Quod sane honorificentius est, quam si primi nominarentur: habet enim nescio quam emphasim is dicendi modus, in quo illi præ cæteris commendantur. Nec nostrum hoc inuentum, sed scripturæ hic mos est, in qua digniores personæ hac ratione posteriori loco numerantur, sic Actuum 1. 14. dū prius omnium Apostolorum mentio fit, subdit Lucas. *Hi omnes erant unanimiter perseverantes in oratione cum mulieribus, & Maria Matre Iesu.* Ad quæ verba hanc scripturæ consuetudinem observat P. Gaspar Sanchez, necnō in c. 9. Zachar. n. 8. vide illū.

30.

Corn. hic.

31.

Actuum.

Sanch. ibi. Zach. 9. 8.

32.

Circa secundum dubium multi multa dicunt, nec pauca nos alicubi scribimus. Summa omnium ex Chrysostomo, & plerisque Græcis, ac Latinis est; *Episcopi* vocabulum Apostolorum tempore genericum, & tam Episcopis, quorū in Ecclesiastica Hierarchia supremus est ordo, quā Presbyteris, siue Clericis commune fuisse: sicut & de Presbyteri nomine Episcopi etiam, quos nunc dicimus, appellabantur, ut ex Epist. ad Titum facile est conijcere. Postea vero, tam rebus, quā vocibus ad accuratiorem normam in Ecclesia redactis, præsertim cum non nihil schismatis, siue dissidijs inter Episcopos, & Presbyteros fuisset, coepisse nomen Episcopi, speciei solum esse, ac Presbyteris denegatum, totis Episcopis attribui. Ita Chrysostomus. Quid hoc sibi vult? tunc vnius ciuitatis plures erant Episcopi? Nequaquam: sed hoc titulo designat Presbyteros; tunc enim temporis adhuc vocabulum erat commune; ita ille. Similiter Theodoretus Episcopos vocat Presbyteros: vtrumque enim nomen habebant in illo tempore. Vide interpretes, & Cardin. Bellarm. & Baronium; illum tom. 1. controuers. lib. 1. de Clericis, cap. 14. & 15. hunc tom. 1. Annal. ad annum 58. Lorinum ad cap. 20. Actuum, in illa verba: *A Mileto autem, &c.*

Chrys. ibi.

Theodoret.

Bellarm. Baronius.

Lorinus.

33.

Hieronym.

Obijcias Hieronymum in commentarijs, Epist. ad Titum, & in Epist. ad Euagrium, vbi innuere videtur Presbyteros ab Episcopis dignitatē non differre. Respondeo illum de nominis, siue etiam non regiminis communione, quandoquidem nonnulla Ecclesiæ munia Episcopo, & Presbytero cōmunia sunt: non verò de iurisdictione, & dignitate fuisse locutum: cū alijs in locis passim affirmet Hieronymus, Episcopū Presbytero dignitate antecellere, ut latē & optimè citatis locis monent Baronius, & Lorinus, & ante ipsos, D. Tho. 2. 2. quæst. 184. art. 8. ut magis mirer fuisse ex ipsius schola non neminem, quem ego nolo nominare, qui non dubitabit hac labe Hieronymum, & plures alios Ecclesiæ Patres respergere. Sed magis Cāno aliorum iudicio eā in re fidem facere oportet.

D. Thom.

34.

Quod si cum nonnullis dicas Hieronymū per Hyperbolem, ut Presbyterorum dignitatem assereret, ita fuisse locutum, ut eam Episcopali pœne æquare videatur, non multum repugnabo; cum tamen de ipsius mente, quæ cum reliquis Patribus consentit, prius cōstet. Erant quidem Hieronymi tempore quidam Diaconi, qui nimium in Presbyteros efferebantur: erant nonnulli Episcopi grandi supercilio aduersus Petri monitum dominantes in cleris: ut ergo eorum elationem cōprimeret, & sacerdotalem dignitatem inter hos scopu-

los periclitantem in suo gradu subsistentem redderet, oratorio more sic extollit, ut Episcopali parem facere videatur; non tamen faciat, ut ex locis, quæ adducit Baronius, planū sit.

Baron. ibi.

ADNOTATIO I.

Eam magnorum virorum indolem esse, ut quo superiores sunt, eo summissius se gerant.

AMILIARE est Patribus, ac interpretibus in his, & similibus Pauli verbis egregiam ipsius modestiā, arque humilitatem commendare, cum in Apostolatus apicē constitutus, & ad amicorum, siue filiorum Dei gradum euectus, ita demissē, ac modestē de se sentiat, ut illustria Apostoli, & amici nomina silentio premens, seruum potius Christi se compellare voluerit, Assertorem nostrum imitatus, inquit Origenes in similia Pauli verba, in Epistola ad Rom. qui ministrare elegit, quam ministrari. Quare ne actum nos agere, & quæ in ore omnium natāt, asserre videamur, illud potius in hac serui appellatione, quam Paulus sibi vsurpat obseruandum censemus. Eam veræ magnitudinis naturam, siue illustrium virorum ingenium esse, ut eo ipso, quod eminentiorem locum obtineant, demissiores se, ac modestiores reddant, iuxta Sapientis monitum, Ecclesiastici 3. 20. *Quanto magnus es, humiliate in omnibus: nec non & Marc. Tullij lib. 1. Officior. dicentis. Recte præcipere videntur, qui monent, ut quanto superiores sumus, eo nos summissius geramus.*

I.

Origenes.

Ecclesiast.

Tullij.

2.

Et quidem sub hoc sensu de Vnigenito Dei Filio stupendum nobis humilitatis exemplum dante, cum discipulorum pedes lauit, magno verborum pondere videtur, dixisse Ioannes 13. 3. *Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, & quia à Deo exiit, & ad Deum vadit: surgit à cenā, & ponit vestimenta sua, & cap. lauare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus.* Sed obserua negotium facessere interpretibus participium illud sciens, quod ut emphaticē ponitur ab Euangelista, ita eius vis haud facillè explicatur. Illa frequentior ex August. Cyrillo, Euthymio, & alijs Patribus expositio est, ut sit sensus: Cum talis ipse esset ac tantus, ut ei omnia in manus Pater tradiderit, cumque paulo post ad Patrem iturus, & ad ipsius dexteram

Ioann.

Augustin. Cyrill. & Euthym. ibi.

confessurus esset; idque ei non esset ignotum, eo tamen se abiecit, ut discipulorum pedes lauerit. Bene quidem nec sine emphasi, ut huius humilitatis excellentia à Ioanne ostenderetur: nam ut ait Bernardus libro de diligendo Deo, *quam gloriam habet habere quod te nescias*. Verum iure ea interpretandi ratio Maldonato omnino non placuit; vel ex eo, quod latentem rationem lotionis pedum, quam certum est Euangelistam reddere voluisse, non assignat.

3. Ergo ut ea ratio efficaci ratione reddatur, & orationis filius simpliciter decurrat, simulque ut Latino participio, sciens, sua emphasis, necnon Græco *εἰδώς*: id est, animo voluens propria significatione reddatur, eum ijs verbis sensum subesse dixeris, ut assermet Ioannes, eam potissimum de causa tam egregium humilitatis exemplum à Christo fuisse exhibitum; quod ipse tunc temporis mente peruolueret omnia in manus suas, tam coelestia, quam terrena Patrem tradidisse, seque Dei filium, quique ad eius dexteram paulo post esset confessurus; ac si dicat Euangelista; cum supremam dignitatem suam ille cogitaret, ac se Regum Regem, & Dominum animaduerneret, ut ingentis magnitudinis egregium specimen daret, extremæ humilitatis opus voluit perficere, subditorum pedes summis lauando; quasi ea Magnitudinis veræ lex sit, ut quod alijs superiorem se quis agnoscit, eo summissius cum illis agat; imò ad eorum pedes se etiam aduoluat. Ecce quem putamus literalem huius loci sensum; qui & è mente Theophylacti esse videtur hæc omnia sic breuiter perstringentis: *Considera igitur, quod humiliari opus est eius, qui à Deo egressus est, & ad Deum vadit; superbire, & fastuosum esse opus est eius, qui à demonibus exiit, & ad demones vadit*. Ita ille. Certe Deus iam diu homini inferuire de more habet.

4. Nam præterquam quod eius hæc vox est *Isai. 43. 24. Seruire me fecisti in iniquitatibus tuis*, in prima hominis formatione sic illi inferuientem pulchre depingit Tertullian. lib. de Resurrectione carnis, cap. 6. *Recogita totum illi Deum occupatum, ac deditum manu, sensu, opere, consilio, sapientia, prouidentia, & ipsa in primis adfectione, quæ lineamenta ductabat*. Sic ille. Vbi ex commentatorum iudicio emphasim habet pronomen, *illi*, dum innuitur propter illam materiam, & eius causa occupatum Deum: sed rem auget verbum, *deditum*: nam, ut bene ibi Pamelius: *Quod deditur totum est eius, cui deditur*. Ergo humiliari, opus est eius, qui à Deo exiit, & ad Deum vadit. Adiungo Deiparæ exemplum, quæ ut Dei Verbo gravidam, atque ideo creatu-

rarum Dominam se agnouit, nulla interposita mora ad inuiscendam Elisabeth, eique inferuiendum venit: vnde Ambros. lib. 1. in Luc. cap. 1. *Contuendum est quia superior venit ad inferiorem, ut inferior adiuuetur, Maria ad Elisabeth, Christus ad Ioannem*. Sic ille. Ac si dixerit, observa munus, & partes superioris non tam esse, ut ab inferioribus saluteretur inuiscatur ministraretur, quam ut inferiores ipse saluteret, eisque ministraret. Sed de hac Virginis egregiâ indole, vberior nobis statim redibit sermo.

Huc omnino facit signatissimus ille huius Epistolæ locus, cap. 2. 6. *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinanuit formam serui accipiens*. Si priora verba iuxta Græcorum Patrum expositionem, posteriora verò ad mentem Primasij, & Dionysij Alexandrini explices: nam formam serui ad præfatam pedum lotionem sic referunt hi Patres. *Iesus Christus*, inquit Dionysius in Epistola contra Paulum Samosatenum. *Dominus, & Deus Apostolorum cum accepisset formam serui, carnâ mysticâ factâ surgit à carnâ Deus Apostolorum Iesus, & ponit vestimenta sua, & cum accepisset linteam præcinxit se; hæc est forma serui*. Ita Dionysius. Similiter Primasius: *Accipit*, inquit, *formam serui, ita ut pedes labaret, nihil sibi vendicans potestatis, cum haberet omnium dominatum quasi unigeniti à Patre*. Iam cur Apostolus formæ serui, id est, lotionis pedum mentionem factururus, præmisit, *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*? Audi Photium. *Maxime ostenditur, quod Deus sit ex hoc, quod se se demiserit, ac humanitatem gestauerit; nouerat enim, quod ex hac humilitione, nihil detrimenti susciperet, ex diuinâ natura sibi conueniens diuinitati sublimitas: si verò hæc fletitiam habuisset, timuisset utiq; seipsum humiliare: ne à dignitate vix dum sibi adquisita excederet*. Ita Photius. Explicatius & opportunius ad nostrum institutum Theodoretus. *Cum esset*, inquit, *Deus, & natura Deus, & Patri æqualis non hoc magnum existimauit: hoc enim est proprium eorum, qui præter dignitatem honorem aliquem sunt consecuti: sed cælata dignitate summam accepit humilitatem, & humanam formam suscepit*: ita ille. Et post nonnulla: *Nō enim rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, est enim proprium eorum, qui aliena rapiunt, se propter ea, quæ habent iactare, & de se magnifice sentire: Deus autem Verbum cum esset natura Deus; in Dei enim formâ erat, & non rapinam arbitratus est, quod esset Deo æqualis*. Hæc Theodoretus. Ergo ex utraque expositione tantum non dicit Paulus his verbis, quod præcedenti loco Ioannes, ea præsertim de

Ambros.

5.

Primasij. Dionys. Alexand.

Photius.

Theodoret.

causa Christum discipulorum pedes lauisse, quod vere Deus, & Dominus esset, nec adscititiam, siue fictitiam dignitatem haberet; cum natiuæ Maiestatis, germanæque amplitudinis proprium sit se demittere: fictitiæ vero dignitatis, & ex raptò acceptæ superbire, se se que modis omnibus iactare. In quam

Zeno in Ps. sententiam scite dixit S. Zeno Episcopus Veronenfis, & martyr, in Psalm. 130. Nullifacilius efferuntur, quam quos inopinati honoris culmen attolit: edoctus, opinor, à Seneca Rhe-

Seneca.

Lucianus.

tore lib. 2. controuersi. 1. dicente. Nihil est insolentius nouitio diuiri: nec non à Luciano in imaginibus. Vbi recentem nobilitatem homines inurbanos, atque inhumanos reddere monet. Ad modum Homericæ illius Ates super hominum capita incedentem, & subiecta calcantem: subdit verò. Quod abiectis animis euenit ex fortuna proteruita. Ab hoc non it illud Bernardi, serm. 4. in Missus est. Videas plerosque in Ecclesia de ignobilibus nobiles, de pauperibus diuites factos subito intumescere præstina oblii abiectiois.

Bernardus.

6

Dio.]

Sed illud huic instituto, & præfatis Theodreti verbis mirifice quadrat, quod tot retro sæculis de Seiano Tiberij familiari his verbis scripsit Dio lib. 58. Is homo superbissimus studiose ab omnibus colebatur, salutabatur, deducebatur: omnia enim acriter, & maximè Procerum obseruabat, & verba, & nutus: nam qui propria potentia nituntur, neque salutationes, aut hæc obsequia valde requirunt; & si omnia fuerint, vitio non vertunt, ipsi nempe sibi consensu contemptui sui hoc non factum. Qui verò fuco, & adscititio splendore viuunt, & omnia talia magnopere, & tamquam ad dignitatis suæ culmen pertinentia requirunt, & nisi consequantur grauiter ferunt, ut abiecti, & irascuntur, quasi iniuria affecti. Ideoque istos magis pœne, quam ipsos imperatores vulgo obseruant, & circa eos satagunt, quoniam apud hos, si quid peccatur, virtus censetur remittere, & ignoscere; apud illos imbecillitas, & virium inopia; contra autem vici, facere ad stabiliendam, ostentandamque potentiam arbitrantur. Hactenus Dio nouitiorum mobilium mores non calamo, sed penni cillo depingens. Vnde ad eius mentem Isocrates ad Dæmonicum. Iure autem (ait) eos dixerimus non in se ipsos tantum peccare, sed & fortune esse proditores. Sic ille. Quod perinde est, ac si diceret illos, & sibi ipsis, & veræ magnitudini iniuriam inferre, cum illius naturam, quæ summè comis, & urbana est, ad superbiam, & elationis vitium, à quo ipsa vndiq; abest, transferant. Certe de germanico inter Romanos Proceres Principe magnanimo dixit Tacitus lib. 2. Annales affabilitate ipsa venerabilem exstitisse. Redeo ad sacra,

Isocrates.

Tacitus.

Confirmant hæc Ambrosius lib. 2. Officiorum cap. 7. adducto Moyfis exemplo, qui humilitate, eo usque peruenit, ut non humanus, sed diuinus potius ab hominibus haberetur. Nam cum dixisset. Quam mihi sermone post iniurias appellabat populum, consolabatur in laboribus, deliniebat oraculis, fonebat operibus, & cum Deo constanter loqueretur, homines tamen humili, & grata appellatione affari solebat. Subiicit: Merito æstimatus est super homines, ut & eius vultum non possent intendere, & sepulcrum eius non repertam crederent. Sic Ambros.

7
Ambros.

Hinc dum ab Isaia 53. 2. summa Christi virtus, ac efficacia apud Deum prædicatur; tum cum generoso arbusto singulari cœli temperie, & benignitate in dies exlrescente: cum etiam cum radice arboris inferius se magis, ac magis demittente componitur. Ascender sicut virgultum, inquit Vates, coram eo, & sicut radix de terra sitienti. Sed nonne dicas antologiam esse, simul conferre Christum cum eleganti virgulto sursum se efferente, & germinante, & cum radice in ima, ac profundiora terræ se subijciente, atque abscondente? Apage, mutuo enim potius se hæc duo respiciunt; quia videlicet ea germanæ amplitudinis natura, & lex est, ut quantum possit ad inferiora se demittat, siue ut tunc super astra efferatur, cum in terræ centro se nititur abscondere.

8.

Isai.

Applaudit huic cogitationi, quod Abacuc 3. 4. de Filio Dei crucifixio, gloriamque suam vnde quaque abscondente, dicitur: Cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius: sed in Hebræo fonte sic habetur. Ibi reuelata est absconditio fortitudinis eius. Quas quidē lectiones inter se maximè pugnare diceres, nisi superiore doctrina prætente animaduertes, tunc maximè Christi diuinitatem reuelari, commendarique, cum magis dissimulata, & celata ab ipso fuit. E quare est, quod Athenienses aduentanti Pompeio diuinofque honores recusanti gratabundi scripsere:

9.

Abacuc.

Quatenus te censes hominē, eatenus nobis est Deus. Nec ab hoc it quod Plinius Iunior in Panegyrico ad Trajanum de ipsius modestia, & humilitate ait, his verbis. Tu delubra non nisi adoraturus intras, tibi maximus honor excubare pro templis, postibusque prætexi, sic fuit ut Dei summum inter homines honorem serues, cum deo ipse non adeptus. Ita Plinius. Voluit dicere, eo ipso quod Deus haberi fugis, pro Deo te habemus, aut vices eius in terris gerente; cū nulla virtus diuinitatem, maiestatemque sic redoleat, ut humilitas. Apto hic, quæ Gregorius Magnus Antistiti cuidam nimis anxie ab ipso pallium postulanti, & Theodoricus Rex Transiundo Regi Vandalorū rescribere.

Plinius.

Gregorius.

Sic enim Pontifex. Decorari pallio volumus
forsam meritis indecori, cum nihil in Episcopa-
li ceruice splendidius fulgeat quam humilitas.
Ita Gregorius lib. 2. Epist. in dictione 11.
Epist. 54. Vnde si inquiras qua ratione dixe-
rit Paulus 1. ad Timoth. 3. 1. si quis Episco-
patum desiderat, bonum opus desiderat? Res-
pondeo id velle Paulum, quod occasione ma-
ioris dignitatis, maior humilitatis, & demis-
sionis animi opportunitas, & obligatio sit. Ita
Hieronym. Epist. 83. ad Ocean. Bonum opus
desiderat, opus per quod humilitate deorescat, nō
intumescat fastigio. Rex vero apud Cassiod.
lib. 5. Epist. 44. Sic, inquit, est in Principibus
humilitas gloriosa, quemadmodum in mediocri-
bus odiosa potest esse instantia.

Sumptis ab hac ratione ansam Gregorius
Nyssenus oratione Catechetica, cap. 24. non
solum vindicandi ab iniuria Incarnationem
Filij Dei, sed etiam asserendi, diuinam in ip-
sa maiestatem, atque potentiam maxime e-
lucere: sic namque ille. Nam quod magnum
quidpiam, & excelsum sit diuina virtute, est quo-
dammodo secundum naturam, neque nouum, &
admirabile quidpiam auribus attulerit, quod di-
citur vniuersam, quæ est in mundo, creaturam,
& quidquid extra ea, quæ cernuntur, compre-
hendiur, Dei virtute constituisse eius voluntate,
ut ei visum est deducta ad essentiam. Ad id au-
tem, quod est humile, & abiectum de scensus, est
quedam insignis, & redundans copia potestatis,
quæ minime impeditur in ijs, quæ sunt prænatu-
ram. Ita Nyssenus subdit statim elegantem si-
militudinem ad hunc modum. Quomodo enim
ignis essentie est proprium ferri sursum, neque in
flamma cuiquam est admirandum, quod sit na-
turaliter. Sed si eam instar granum corporum vi-
deat deorsum tendere, eius reuocatur ad mira-
tionem; nempe quoniam modo ignis esse ignis perse-
ueret, & in modo motus excedat naturam ten-
dens deorsum. Ita etiam diuinam, & superemi-
nentem potentiam non tantum luminarium mag-
nitude, & splendor, mūdique ornatus, & eorum
quæ sunt perpetua administratio, tantum ostendit;
quantum quod se demiserit ad imbecillitatem no-
stra nature, nempe quomodo cum excelsum exsti-
terit in humili, & abiecto, id & in humili cerni-
tur, nec descendit altitudo. Hactenus Nyssenus.
Consentanea suo modo scripserat Plinius
ad Trajanum dum egregiam illius Prin-
cipis modestiam sic attollit. Nam cui nihil ad
augendum fastigium superest, hic vno modo cres-
cere potest, si se ipse submittat securus magnitudi-
nis suæ; neque enim ab vno periculo fortuna Prin-
cipum longius abest, quam humilitatis. Hæc ille:
& post nonnulla scite expendit humilitate, ac
demissione animi eam diuinitatis gloriam apud
Romanos adeptum fuisse Trajanum,

quam alij imperatores elatione, atque super-
bis actionibus affectauerant, nec tamen con-
secuti fuerant. Ante te, inquit, Principes fa-
stidio nostri, & quodam aqualitatis metu vsum
pedum amiserant: illos ergo humeri, ceruiceque
seruorum super ora nostra, te fama, te gloria, te ci-
uium pietas super ipsos Principes vehunt; te ad
sidera tollit humus, ita communia, & confessa
Principis vestigia. Sic ille.

Hoc sane sensu imbutus erat Ambrosius
lib. 8. in Lucæ 18. vbi cum de paralytico ad
Christum per tegulas à quatuor iuuenibus
introducito, dixisset: Vnde mihi videtur etiam
paralyticus ille idcirco esse sanatus: qui à qua-
tuor iuuenibus dimissus è tecto est: quia quatuor
adminiculo virtutum, Prudentiæ, Fortitudinis,
Temperantiæ, atque Iustitiæ ad pedes Christi al-
ta quadam ratione se subiecit. Subdit sapienter,
& acute: Nihil enim excelsius humilitate, quæ
tamquam superior nescit extolli, quia nemo id af-
fectat, quod intra se iudicat. Ita Ambrosius,
& alibi: Humilitas nihil habet dispendij. Qui se
exinanij, plenus est. Sic ille. Cui omnino
subscripsit Chrysostomus homil. 70. in Ioan-
nem ad hunc modum. Quod si veram elatio-
nem concupiscis, hic ego te viam docebo. Non e-
nim nati. Qui presentibus rebus tamquam mag-
nis inhiat, is vilis est, & abiecti animi: itaq; nun-
quam humilitas est sine magnitudine animi, ne-
que superbia sine pusillanimitate. Hæc Chryso-
stomus. Ad cuius gustum Fulgentius lib. 1.
ad Monim. cap. 18. ait. Sicut fit elatione humi-
lis: sic fit humilitate sublimis.

His concinunt quæ de sponsæ cogitationi-
bus, ac deliberationibus dicuntur illis Cantici-
corum verbis: Come capitis tui sicut purpura
Regis vineta canalibus. Nimirum eo veluti re-
gia dignitate, & maiestate splendescere, quod
humiles, ac modestæ sunt: nemo namque ig-
norat, tum ad purpuram tingendam adhiberi
vermiculum, ut innuit Isai. 1. illis verbis, si
fuerint peccata vestra rubra quasi vermiculus:
(ut appellatur à Plinio lib. 9. cap. 33.) pis-
ticulum ex concharum genere, qui liquo-
rem nigrantis rosæ colore sublucentem in
faucibus habet; tum etiam vermem, fig-
natissimum humilitatis symbolum esse, di-
cente magistro humilitatis per Dauidem
Psalm. 21. 7. Ego autem sum vermis, & non
homo, opprobrium hominum, &c. Liquerat
tem ex his eam esse sapientis mentem, ut
velit ideo cogitationes sponsæ regium splen-
dorem, ac dignitatem præferre, quod mul-
tiplici humilitatis tinctura imbutæ sint, siue
etiam ipsismet canalibus vinetæ, quod purio-
rem succedentis tincturæ colorem imbi-
bant, quasi cum Cassiodoro libr. de ani-
ma, cap. 18. dixit. Nimia enim magnitudo est

suam

II.

Ambros.

Chrysost.

Eulgent.

12.

Cantic. 7. 5

Isai.

Plinius.

Psalm.

Cassiodor.

Amb. sup. suam intelligere paruitatem, vel cum Ambrosio velit Christi sponsas altâ quadam ratione se subijcere, dum velut superiores nesciunt extolli, atque ut regium à lanâ splendorem imbui, siue purpurari, nihil aliud est, quam in vermiculi succum intingit: ita regiam dignitatem præ se ferre, submitti, atque humiliari est.

13. *Ecclesiast.* Hæc me manuducunt, ut intelligam, quid sibi voluerit Ecclesiasticus cap. 10. 22. cum ait. *Non est creata hominibus superbia, neque ira nationi mulierum.* Non enim quiescit animus in triuali eorum sensu, qui exponunt non minus alienum à vili hominis conditione, qui luto formatus est, superbiam esse; quam iram & armâ à fragili foeminarum natura. Ad generosam ergo, & pene diuinam hominis conditionem, quæ in humilitate se maxime prodit, in elatione se maxime destruit, hæc refero; ac si dicat sapiens: nihil magis in congruum hominis dignitati, quam superbiam esse, cum hæc illum à veræ gloriæ fastigio exturbet. Hæc ita se habere ex adiuncta sapientis sententia, neque ira nationi mulierum, efficaciter confirmatur; ea enim sapiens iram à foeminarum naturâ ex eo potissimum videtur remouere, quod male se gerat cum ipsarum elegantia, & decore, quo ipsis nihil gratius, nihil optabilius, & à mundi ipsius incunabulis, nihil antiquius, ad quem nimirum omnes curas, vota, studia, omnem denique æstimationem transferunt: vel (si pie censes) quia mundæ animæ urbanam vestem circumdare volunt, vel quia ornata, & culte, siue specie sibi datâ, siue aliunde conquesta, & alijs placere, & sibi met ipsis blandiri gaudent. De quo audi Tertullianum lib. de habitu foeminarum, cap. 1. *Nam si ab initio rerum, & Millefij ones tonderent, & Seres arbores nerent, & Tyrij tinguerent, & Phryges insuerent, & Babylonij intexerent, & margarite canderent, & ceraunia coruscarent, se ipsum quoque aurum iam de terra cum cupiditate prodidisset, si iam & speculator tantum mentiri liceret, hæc Eva concupisset.* Hæc ille de Euâ; ad cuius gustum Venustus moribundam Europam hæc loquentem facit lib. Carm. 3. Ode, 27.

————— ô deorum

*Si quis hæc audis, utinam inter errem,
Nuda leones.*

*Ante quam turpis macies dentes,
Occupet malas, teneraq; succus,
Desinat prædæ species; quæro,
Pascere tigris.*

Chrysost.

Nunc ad rem aduerte nihil esse, quod pulcherrimam faciem adeò turpet, ac foedet, quam ira. *Nam quid* (verba sunt Chrysostomi homil. 17. in Acta, tom. 3.) *In iracundo non turpe, oculi insuauis, os distortum, mem-*

bra tremula, lingua infrens, mens stupida, figura indecens, multa insuauitas, vide oro demoniacorum oculos, & ebriorum, & insanientium, quid differunt inter se? Hæc Chrysostomus. Seneca verò quam similiter lib. 1. de ira, cap. 1. ubi post mulea. *Nescias, inquit, vitium magis detestabile vitium sit, an deformis.* Et lib. 2. cap. 35. *Non est vilius affectus facies turbatior, pulcherrima ora sadauit, terros vultus ex tranquillissimis reddidit, liquit decor omnis iratos.* Et lib. 3. cap. 4. *Ferarum me Hercules siue illas fames exagitat, siue infixum visceribus ferrum minus terrea facies est, etiam cum venatorem suum semianimes morsu ultimo petunt, quâ hominis ira flagrantis.* Hæc Seneca, vnde tam ipse lib. 2. de ira, cap. 36. quam ab eo edoctus Plutarchus, lib. de nō nascendo, serio monet plurimum ad huius vitij damnationem conferre, quod se in speculo irati intueantur. Ecce ergo qua ratione ira, quæ pulcherrima ora fedare consuevit, non sit creata nationi mulierum, quæ pulchritudine, & elegantia summo pere delectatur. Vnde iam nosti, quid velit sapiens, dum eadem serie orationis superbiam homini non fuisse creatam affirmat: nimirum illi id vitium ideo maxime dissonum esse, quod eximiam eius pulchritudinem, regiamque dignitatem, quæ in humilitate censetur, turbet, atque proculcet, hominemque quâ humilem ad Dei imaginem factum vilem, ac abiecti animi reddat.

Sed ea iam omnia, quæ de humilitate excelsitati annexa hæcenus diximus Deiparæ, omniumque creaturarum Dominæ confirmemus. Ipsa enim ab Angelo ex Dei nomine salutata, & ad supremum genitricis Dei fastigium, quo maius aliquid humana mens cogitare non valet, euecta, non ignara legum veræ magnitudinis, ut & amplissimæ dignitatis sibi oblatæ possessionem acciperet, & singulare aliquod specimen daret, quo tanto honori aptam, namque se esse ostenderet, ingenti animi summissione respondet: *Ecce ancilla Domini*, nimirum à supremo regni cœli, ac terræ fastigio ad extremum ancillarum locum, & obsequium se se abiciens. Vnde Ambrosius lib. 2. de Virginibus. *Nam & humilior, inquit, facta est, ubi se à Deo cognouit electam, & statim ad cognatam suam in montana processit.* Sic ille. Pende illa verba, & humilior facta est, planè ut ipse apud Deum, & homines meritis, & dignitate crescente, apud se demissione decrederet, dignitatemque humilitate exæquaret. Ut hinc videas verissime dictum à Tullio oratione pro Sex. Rosc. *Humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere.*

Seneca.

Idem.

Plutarch.

14.

Luc. 1. 38.

Ambros.

Tullius.

15.

Cant.

Plinius.

Prædixerat verò iam olim Salomon hanc tempestiuam, gloriosamque Virginis humilitatem, cum ipsam cum lilio composuit illis in verbis Cantic. 2. 2. *Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias*: etenim liliū, ut vna ex parte Plinio lib. 21. cap. 5. vel nostris etiā oculis testibus, principem inter reliquos flores locum obrinet, & eminentius omnibus caput attolit: nulli florum, inquit Plinius, excelsitas maior interdum cubitorum trium; ita ex aliā insigne illud excelsitatis, siue proceritatis suæ documentum præbet, quod ubi ad debitam celsitudinem peruenit, obstituto capite ad terram inclinat: *Languido collo est*, subdit Plinius: *Et non sufficienti capitis oneri*. Liliū ergo imaginem in Maria expressam iam in tuere, dū Angelorū choris dignitate superior languido collo, nec sufficienti capitis oneri infimam se ancillam prædicauit: *Vide humilitatem*, inquit Ambros. lib. 2. in Lucam. *Vide deuotionem*; ancillam se dicit Domini, quæ mater eligitur, nec repentino exaltata promisso est. Sic Ambros. Similia habet non vno in loco Bernardus. Vide illum ferm. 4. *In Missus est*, & ferm. in verba Apocalypf. *Signum magnum*, ut ego hæc tibi appingam pulchra verba Chrysologi ferm. 142. ad finem. *Quæ vocatur ab Angelo Domina*, ipsa se cognoscit, & confitetur ancillam: quia deuotus animus infusis beneficiorum crescit ad obsequium, augetur ad gratiam, non ad arrogantiam prosiliit, non ad superbiam pertumescit. Ita Chrysologus.

Bernardus.

Chrysolog.

16.

Hailgrin.

Ecclesiast.

Huc retulit venerabilis Hailgrinus Cardin. Lunæ pulchritudinem, quæ Virgini adscribitur illis Cantic. verbis, cap. 6: 9. *Pulchra et Luna*: dum componens ea cum illis Ecclesiastici 43. 7. *A Luna signum discipuli, luminare quod minuitur in consummatione*. Vtræque humilitati Virginis sic accommodat: *Quod de Luna materiali nequaquam intelligi potest, quæ non antea minuitur, & postea crescit, sed e conuerso, nec minuitur in consummatione, sed post consummationem*. Sed hic verborum ordo exprimit Beatam Virginem: nam cum ipsa audisset sibi promissam tantam magnitudinem, quod foret Mater Dei, se se minuit vsq; ad ancillam, & in hac minutione concepit, & facta est Luna plena. Ita ille.

17.

Tullius.

Bernardus.

Ad stipulatur huic lunæ pulchritudini, quod Mathematici apud Tullium lib. 2. de Diuinatione, affirmant: *Docet*, inquit ille, *ratio Mathematicorum, quanta humilitate luna feratur, terram prope contingens*. Ita enim omnino Virgo se gessit: cœlo namque admota, & super Aquilonis latera euecta; Dei pedibus, ut humilis ancillula aduolui elegit. In quam sententiam Bernardus ferm. 42. in Cant. optime expendit Sponsæ verba: *Nardus mea dedit odo*

rem suum. Cum enim dixisset: *Sponsa humilitas voluntaria est, perpetua est, fructifera est, audierat pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis, & collum tuum sicut monilia, acceperat repositionem ornatus aurei, & nihilominus tamen cum humilitate respondet, & quanto maiorem se audit, tanto humiliat se in omnibus*. Non gloriatur in meritis, nec inter laudes suas humilitatis obliuiscitur, quam & humiliter confitetur sub Nardi nomine; hæc Deiparæ sic attribuit; ac si voce Virginis Mariæ dicat: Nullius mihi meriti cōscia sum, nisi quod respexit Deus humilitatem ancillæ suæ. Hæc, & alia Bernardus.

Quo etiam eunt ea verba, quæ sub Virginis personâ, ut Ecclesia accommodatissime intelligit, dixit Ecclesiasticus c. 24. 17. *Quasi Cedrus exaltata sum in Libano*. Sed de Cedri natura prius audi Hieron. in c. 14. Osee: *Quantum in auras consurgunt vertice, tantum radicem in ima demittunt*. Ut sapientis verbis nobis innuatur Virginem, quo magis in genitricis Dei fastigium euecta est, tanto altiores humilitatis radices egisse.

Ecclesiast.

Hieronym.

Ergo ab humilitate, & modestia, certa veræ magnitudinis indicia sumuntur; addo modo, quod sensum cum his communem habet, & prædicta amplius confirmat; humilitate altissima quæq; fastigia firmari, stabiliri, immotaq; reddi, alias casura, ituraque in præceps. Id ut alia omittā tam ex terræ, quam cœli firmamento mihi videor colligere. Cui enim nisi humilitatis fundamento hæc tam incomparabilis terræ moles, ac magnitudo incubit, atque subsistit. Porro dū & à Patribus, & à Philosophis discutitur, super quo firmata terra tanto æuo perstet immota; illa à Doctioribus, ut certa ratio reddatur, quod cū summa ipsi grauitas sit naturalis, suo pte nutu, ac pōdere infimū mūdi locū, hoc est centrū, petit; in eo autem locata, & naturaliter cōquiescens, immotam stabilemq; permanere, necesse est: ut necessaria illa argumentatione cōcludunt Philosophi, quod quocūque extra centrū moueretur, necesse esset sursum ascendere: nā omnis locus, qui in circulo extra centrū est, cœtro ipso superior est. Ecce quò terræ magnitudo, & grauitas naturaliter tendat, necnō quā ratione subsistat, atq; cōquiescat, nimirū dum infimū locū petit, & ad ipsum rāquam ad suū centrū indefinenter anhelat. Quem quidē ad modū de Dauide ante arcā Dei ingēti animi summisione saltante, atq; ludente scite dixit Gregorius lib. 27. Moral. c. 26. *egregia tunc à se peracta facinora, necnō regiā dignitatē eo humilitatis fundamēto, siue fulcimēto firmasse. Nō potestas regni, inquit, ad memoriā reducitur, nō subiectorū oculis saltādo vilescere metuit,*

18.

Gregorius.

non se honore prelati ceteris, ante eius arcem, qui honorem dederat, recognoscit. Coram Deo egit vilis, & extrema, ut illa ex humilitate solidaret, quæ coram hominibus gesserat fortia. Ita Gregorius.

19.

Et verò observatum digna ad hanc rem sunt verba, quibus tunc temporis, superbæ vxoris in illum iactum probrum Rex sapiens retulit; illi namque sic exprobranti 2. Regum 6. 20. *Quam gloriosus hodie fuit Rex Israel discoperiens se ante ancillas servorum suorum, & nudatus est quasi nudetur unus de scurris. Ad hunc modum ipse respondit. Ante Dominum, qui elegit me potius, quam patrem tuum, & quam omnem demum eius, & præcepit mihi, ut essem Dux super populum Domini in Israel, & Iudam, & vilior fiam, plus quam factus sum, & ero humilis in oculis meis, & cum ancillis, de quibus locuta es, gloriosior apparebo. Vbi non solum pende illa verba, gloriosior apparebo, quibus ostendit humilitatē Regibus maxime esse gloriosam, eosque, quibus ad augendum fastigiū nihil superest, hoc vno modo crescere posse, si se submittant. Sed deinde observa, quam opportunè prudens Rex superbæ vxori, superbi parentis ruinam, & infelicem exitum ob oculos posuerit: Qui elegit me potius quam patrem tuum.*

2. Reg.

1. Reg.

Ut enim præ omnibus in Regem à Deo primum assumptus est Saul, quod cum ab humero, & sursum uniuerso populo non solum corpore, sed etiam meritis esset excelsior: omnium tamē minimū se esse credebat, sic enim ex Dei nomine ad ipsum Samuel, 1. Regum 15. 17. *Non ne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es.* Ita in regni fastigio constitutus, dum pristinam humilitatem non coluit; regno à Deo pulsus est.

20.

Iam cœlo ipsi non aliud, quam humilitatis fundamentum subesse, eoque potissimum præ alijs ineffabilibus ornamentis splendere illud efficaciter conuincit, quod tunc quasi deperditum, atque demolitum ipsummet celi nomen demeruit, cum ab ipso per superbiorum Angelorum elationem humilitas absuit.

Ad Ephes.

De qua re sic ad Ephesios 1. 10. Paulus: *Instaurare omnia in Christo, quæ in cælis, & quæ in terra sunt in ipso.* Vides à Christo cœlos instauratos, quod deperditi antea essent? Audi iam Gregorium lib. 3. 1. Moral. cap. 19. eā renouationem sic explicantem. In ipso quippe restaurantur ea, quæ in terra sunt, dum peccatores conuertuntur: in ipso instaurantur ea, quæ in cœlis sunt; dum illuc humilitate homines redeunt, unde Apostata Angeli superbiendo ceciderunt. Hæc Gregorius vult dicere: ad cœli instaurationem illuc necessario humilitatem inferri debuisse, quod ab

Gregorius.

Angelorum superbia ipsum fuerit demolitum.

ADNOTATIO II.

Arctissimis charitatis vinculis Paulum, Deique seruos ipsi ancillari.

EC ab humilitate solum, quæ Paulus Christi dominium profitebatur, sed ab ardenti in ipsum etiam studio, hæc serui vox ortum ducit, uti observat Chrysostomus, & alij Patres. Est enim charitas humilitatis soror, & quidē germana, in nullo enim: verba sunt Prosperi, Epist. ad Demetriadem, quæ est 84. inter epistolas Ambrosij: *Hæ virtutes ad inuicem diuidentur, & ambarum tam indisereta connexio est, ut qui in una earum constituitur, simul utraq; potiatur: sicut enim pars charitatis est humilitas, ita pars humilitatis est charitas.* Sic ille. Est ergo ea serui appellatio, deditiois, siue deuotionis, & amoris vocabulum, ut exprimant Paulus, & Timotheus ex toto animi affectu, & voto Christo addictos, & mancipatos se esse, & quasi notā seruitutis inuictos: *Como quien está errado de pies a cabeza: qui stigmata portat in corpore.* Quare plura hæc Pauli seruitus comprehendit, singillatim expendenda.

I.

Chrys. hic.

Prosper.

Et primò illud Chrysostomus in hac seruitute considerat, quod libertatem omnimodā à peccatis dicat, ne eorum seruitute teneatur: *Qui seruus Christi, inquit, est, is verè peccati liber est, & germanus Christi seruus, nullius est alterius seruus. Alioquin non esset planè Christi seruus, sed dimidiatus.* Sic ille. Quasi dicat, cum is, qui facit peccatum, seruus sit peccati, manifestum sit, eum Christi seruum esse non posse: nec enim potest quis duobus dominis seruire. In quam sententiam sic pulchre apud Tacitum lib. 1. Annalium Sallustius Crispus: *Eam esse conditionem imperandi, ut non aliter ratio constet (Est la quenta cabal: metaphorâ ductâ à mensularijs, quibus constant rationes, cum pares sunt,) quam si uni reddatur.* Ita ibi. Vnde Origenes in Epist. ad Rom. in hæc verba: *seruus Iesu Christi, ait, vti nam hoc saltem obtineri possit in vita mortalium, ut seruus quis Christi ex integro fiat, non carni, non sanguini, non vana gloria, non cupiditati, non auaritia, non iracundia, non inuidia, sed qui soli Christo: id se omnibus, simul virtutibus seruiat.* Hæc Origenes.

2.

Chrys. hic.

Tacitus.

Origenes.

3.
Theodoret.

Hæc in Dei charitatem sic reiecit Theodo-
retus oratione de charitate, tom. 2. *Qui Deum
amat, alia omnia despiciens, & eum solum, qui
amatur respiciens, illius curam, & suam in eum
seruitutem ceteris præferi omnibus illis solum, &
dicens, & faciens, & cogitans, quæ ei, quem amat
placēt, & grata sunt, & obhorret omnia, quæcū-
que ille prohibet.* Sic Theodoretus. Nec sunt
ad hoc institutum minus opportuna, quæ
Plutarchus in sermone, seu disputatione ama-
toria, de amore humano ad hunc modum
scripsit. *Notimus certe ancillas Heroum resu-
gere consuetudinem, & reginas à priuatis fasti-
diri, si quando amorem in animo dominum acce-
perunt. Nam sicut Rome ferunt designato illo
eximio dictatore, Magistratum eiurare ceteros,
qui aliquem obtinent: ita quæcumque amor
factus dominus fuerit, à ceteris dominis, & recto-
ribus manumissi, & liberati, ut serui templis cō-
secrati vitam agunt.* Hactenus ille.

4.
Hilarius.

Sed Chrysostomi sensum egregie expref-
sit Hilarius in Psalm. 118. ad ea Vatis verba:
Seruus tuus sum ego: ad hunc modum: *Et quia
magnum Propheeta fecit seruum se proficendo,
quod nullus sit ausus denegare. Sed professio ca-
terorum fallax est, quæ cum habeat conscientia
necessitatem, non habet tamen confessionis veri-
tatem. Proprium hoc Propheeta est, ut se seruum
Dei profiteatur in omni vitiæ genere famulatu cō-
ditionis sue fungens, siue ambulans siue residens,
siue vigilans siue dormiens, in cibo etiam, atque
in ieiunio, s. Deo aut esuriat, aut satur sit, & nul-
lo in tempore à seruitutis sue officio absistat. Hic
libere dicit, *Seruus tuus sum ego:* at verò qui stu-
pido dormit, laurocinis vigilat, quæstibus peregrinatur,
luxu requiescit, si dicat *Seruus tuus sum,*
profiteatur quidem quod est, sed quod non est, agit.
Hæc Hilarius. Ad stipulatur Theophylactus
in cap. 1. Ionæ. Vbi bene in primis pendit, sa-
pienter ad omnia hæc sibi interrogata, *Quod
est opus tuum* (siue ut habent LXX. quæ est
negociatio tua) & *quæ terra tua?* & *quo va-
dis?* vel *ex quo populo es tu?* vnico verbo re-
pondisse Prophetam: *Seruus Dei ego sum,* &
Dei mei ego celo. (Ita legit Theophylactus)
ac si diceret, inquit, *Hoc studium, hæc mea nego-
ciatio est seruire Deo vero per mea opera, & actio-
nes.* Sed hinc sic infert: *Multi quidem colunt
Deum, sed non sunt serui eius, ut qui non faciant
opera ipsius placentia.* Sic Theophylactus.*

5

Nec id tantum hoc serui nomine profite-
tur Paulus, ut à peccatis sit immunis; sed om-
nes subinde operas, & actiones suas ex lege
seruitutis in Deise obsequio collocare, cum
ad id, & creationis, & redemptionis potissi-
mum titulus stricto iure, teneatur. Et vero
conditionis, siue creationis rationem ad inde-
fessum nos Dei obsequium urgere sit, affirma-

uit Dauid Psalm. 110. 2. *Magna opera Domi-
ni exquisita in omnes voluntates eius:* vbi verbū,
exquisita, enucleatius ex Græco alij transule-
runt, *exacta*, seu *parata* ad omnes voluntates
eius, ut sit sensus; creaturas in omnes Dei volū-
tates paratas, expeditasque esse debere, ut quid
quid ipse voluerit, statim illæ perficiant, & vo-
luntati eius plene respondeant: ita quidem ut
nullus creaturarum vsu, nullum officium, si-
ue obsequium à Deo expetatur, ad quem nō
paratum, & expeditum imō obuiam etiam, &
occurrentem (ut alibi ex vi vocis exquisita ex-
pendo) creaturam ille suam inueniat. Vnde
elegantè hæc ibi verba sic exponit Chryso-
stomus. *Accurata*, inquit, *sicut alius dicit in-
terpres preparata, perfecta, absoluta, sufficien-
tia ad eius faciendas voluntates, quæ satis sunt
ad eius testandam potentiam, quæ nec eludicāt,
nec manca sunt ad iussa eius peragenda.* Hæc
ille, & alia.

Chrys. ibi.

Ab hoc verò non it, quod Regius Vates,
Psalm. 39. de Christo homine facto; siue ut
alij volunt de vniuersa hominum natura, di-
xit: *Sacrificiū, & oblationem noluit; aures au-
tem perfecisti mihi.* Vbi obserua LXX quos
sequutus est Paulus ad Hebr. 10, hæc verba
ita legisse: *Corpus autem adaptasti mihi.* Sed id
ne ad mentem Prophetæ fuit? Maxime. Cum
ipse etiam voluerit dicere assumptum à Chri-
sto humanum corpus, vel iuxta aliorum ex-
positionem singulis à Deo hominibus cor-
pus perfectum, animum, sensus, externas, in-
ternasve potentias, fuisse impertita. Sed cur
hæc omnia aurium solummodo nomine vul-
gatus noster exprefsit? Dicunt interpretes dic-
tum id fuisse per synedochen, dum pars pro
toto ponitur. Sed ab ijs vterius inquiras, cur
potius aurium, quam oculorum, linguæ, ma-
nus, vel præcipue alterius corporis partes me-
minit Vates? Respondeo, ut innueret omnia
hominis membra, sensus, potentias, vires, &
quidquid in homine est, ad Dei voluntatem
explendam, ita paratum, expeditumque, &
obuium esse debere, quasi totus homo aures
sit ad audiendum, & obtemperandum Deo,
siue nullus totius hominis singulorumve eius
partium sit vsus, quam Dei imperio obsecun-
dare: sunt enim aures seruitutis, siue obediētiæ
triturum symbolum. Quam verò impense hæc
tam multa, & accurata in Deam obsequia præ-
standa à nobis sint, ut nullum vnquam à no-
bis officium requiri, aut desiderari possit ac-
ri hac, & vehementi oratione nos admonet Sal-
uianus Massiliensis lib. 3. de Prouidentia, &
gubernatione Dei. *Primum illud considèran-
dum est, quia nulli seruorum licet ex ijs, quæ Do-
minus suis imperat eligere pro arbitrio, & inso-
lentissima abusione, quod placuerit assumere,*

6
Psalm.

Saluianus.

quod

quod displicuerit, repudiare; maximè cum & ter
restres domini nequaquam a quo animo toleran-
dum putent, si inssiones suas serui ex parte an-
diant, & ex parte contemnant, & pro libidine
sua, quæ putauerunt facienda faciât, quæ puta-
uerunt conculcanda, conculcent; si enim pro arbi-
trio suo dominis obtemperant, ne in his quidem, in
quibus obtemperauerint, obsequuntur; quando enim
seruus ex domini sui iussu, ea facit tantum-
modo, quæ vult facere, iam non dominicam volun-
tatem implet, sed suam. Hæc Saluianus: quæ
seruituti Dei sic statim aptat. si ergo nos qui
homunculi, imbecillissimi contemni tamen à ser-
uis nostris omnino nolumus, quos etsi nobis serui-
tutis cōditio infirmiores, humana tamen sors red-
dit æquales, quam inq̃ cælestem Dominum con-
temnimus, qui cum homines ipsi simus, contemnen-
dos nos tamen à nostræ conditionis hominibus non
putamus. Subdit callide & in hypocrisis, nisi tan-
ti fortasse consilij, ac tam profunde intelligentiæ
sumus, ut qui pati iniurias seruorum nolumus,
subditum iniurijs nostris Deum esse velimus, &
quæ ipsi tolerati humano indigna credimus, Deū
a nobis dignè hæc tolerare credamus. Hactenus
Saluianus. Similem ex domini munere, & ob-
sequio serui argumentationem conficit Petr.
Chrysologus sermon. 161. omnino viden-
dus.

Chrysolog.

7

Iam & redemptionis ratione Deo Paulum
penitus addictum, nec sui iuris esse, serui etiā
appellatio conuincit. Vnde eam sapius rationem
ipse vrget, ut non nostro arbitratu viuamus,
sed per omnia seruitutis obsequia omnem
Deo honorem exhibeamus. Ita 1. ad
Corinth. 6. 30. *Empti enim estis pretio magno.*
Glorificate, & portate Deum in corpore vestro.
Ad quæ verba Ambrosius: *Manifestum est:*
quia qui emptus est, non est sui arbitrij, sed eius,
à quo emptus est, ut non suam, sed illius faciat vo-
luntatem. Rationem ex pretij magnitudine
sic itidem vrget Primasius: *si homo à seruo*
parua pecuniâ comparatus continuum seruitium
querit: quanto magis ille, qui plus pro nobis, quod
daret non habuit, quam semetipsum. Sic ille.
Sed cum dixit Paulus, *portate Deum in corpore*
vestro, ad externas ne solum operas, & offi-
cia respexit? quasi de diuina seruitute eadem
dici possint, quæ de humana scite ad hunc mo-
dum dixit Seneca lib. 3. de benefic. cap. 20.
Errat si quis existimat seruitutem in totum homi-
nem descendere, pars melior eius excepta est. Cor-
pora obnoxia sunt, & adscripta dominis, mens
quidem sui iuris, quæ adeo libera, & vaga
est, ut ne ab hoc quidem carcere, cui inclusæ est,
teneri queat, quominus impetu suo viuatur: & in-
gentia agat, & in infinitum comes cælestibus ex-
ceat. Corpus itaque est, quod domino fortunata tra-
didit. Hoc emul, hoc vendit, interior illa pars mæ-

1. Corinth.

Ambr. ibi.

Seneca.

cipio dari non potest. Sic ille. Minime quidem.
Subest enim penitior sensus (ut in libro locu-
tionum, si Deus dederit, planum faciam) illi
phrasi portadi in corpore, ab eo, qui vulgo cir-
cumfertur. Interim vero moneo Græce, &
Syriace scriptum esse: *In corpore vestro, & in*
spiritu vestro: ut appareat non exterius tan-
tum stigma, sed etiam interius à seruis Dei ex-
igui, ut omne corporis, & animi obsequium,
alijs dominis denegatum, vni Deo exhiben-
dum putent. Quare ex his Pauli verbis, sic ar-
gumentatur Cyprianus libro de disciplina, &
habitu mulierum: *Glorificemus, & portemus*
Deum, paros & mundo corpore, & obseruatione
meliore, & qui per sanguinem Christi Domini no-
stri redempti sumus, per omnia seruitutis obse-
quia redemptionis imperio pareamus, deusque
operam, ne quid immundum, & profanum tem-
plo Dei inferatur, ne offerfus sedem, quam inha-
bitat, derelinquat. Ita Cyprianus.

Cyprianus.

Ergo Dei seruitus in totum hominem des-
cendit, nullaque eius pars excepta est, sic Do-
mino ad seruos suos conclamante. Cant. 8. 6.
Pone me ut signaculum super cor tuum, & ut sig-
naculum super brachium tuum. Ad quæ verba
Anselmus. *Pone me regentem cor tuum, & co-*
gitationes tuas, habeamq̃ me, ut relore in omni-
bus operibus tuis. Similiter Theodoretus. *Vult*
saluator noster, ut cum pro signaculo in cōtempla-
tionibus, & actionibus nostris habeamus, & no-
tam ipsius in omnibus, tum dictis, tum factis im-
primamus. Ita ille.

8.

Cant.

Ansel. ibi.

Theod. ibi.

9.

Ad Rom.

2. Corinth.

Theod. ibi.

Bernardus.

Xistus.

Matth.

Luc.

Expressit verò enucleatissime hanc omni-
modam Dei seruitutem redemptionis ratione
alijs in locis Paulus, ut ad Rom. 14. 7. *Nemo*
enim nostrum sibi vivit, & nemo sibi moritur: siue
enim viuimus, Domino viuimus: siue morimur,
Domino morimur. In hoc enim Christus mortuus
est, & resurrexit: ut & mortuorum, & viuorum
dominetur. Et 2. ad Corinth. 5. 15. *Pro omni-*
bus mortuus est Christus: ut & qui viuunt, iam
non sibi viuant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est.
Quæ verba præter Theodoretum, & alios
Patres, sic vrget Bernard. Epist. 143. *Nemo*
igitur sibi vivat, sed ei, qui pro se mortuus est. Cui
enim iustius viuam, quam ei, qui si non morire-
tur, ego non viuere; cui commodius, quam pro-
mittenti vitam æternam? Cui magis ex necessi-
ta, quam flammæ æternas conminanti? Hæc
ille, & alia. Verum luculentius Xistus Pon-
tifex, & Martyr (vulgo sic creditur libri huius
auctor) lib. de Castitate tom. 5. Bibliot.
Veterum Patrum componens ea verba cum
illis Asertoris, apud Matth. 16. 24. & Lucæ
9. 23. *si quis vult venire post me, abneget semet-*
ipsum, &c. Quæ ipse Græcos codices secutus
legit: *Abneget semetipsum sibi.* Vtraque sic
explicat, ut integram hanc Dei seruitutem

mirifice adstruant. Et primum sic acute inquirat. *Quomodo intelligendum est, abneget semetipsum sibi, cum se ipsum homo sibi negare non possit, eo quod conscientia eius non recipiat, ut se aut non esse putet, aut alterum possit aestimare, quam fuerit: puto enim hoc esse negare se: verbi gratia, si cui dicatur, Tu es Lucius? & cum ipse sit, non se esse respondeat; hoc apud alterum si forte valebit, non tamen apud semetipsum. Quomodo ergo sentiendum est abneget semetipsum sibi? Respondet verò statim. Nisi fallor, ut sibi non viuatur, & ut omne hominis desiderium abdicet, ut vniuersam carnis, & corporis respuat voluptatem, ut moriatur penitus sibi, & illi totus viuatur, cuius morte redemptus est, Apostolo dicente: Christus pro omnibus mortuus est, ut qui viuunt, iam nō sibi viuāt, sed ei, qui pro ipsis mortuus est. Quæ Christi seruituti sic statim aptat. Hoc est abnegare se sibi; nullus iam humane voluptatis cupiditatibus subiacere, & si qua ei ex parte exterioris hominis cogitatio venerit, respondeat, & dicat: Nescio te, homo, quamdiu meus fui, suggestionibus tuis, etiam libens acquieui; nunc me Christus sanguinis sui pretio comparauit, meus non sum, nec meam iam possum facere, sed eius ad quem pertineo, voluntatem. Hactenus Xistius.*

10.

Tandem hæc serui compellatio amatoriam Pauli vitam exprimit: Nec enim ea solum de causa, quod suæ erga Deum seruitutis obsequium profiteretur, sed quia ardentissimi etiam amoris, quo flagrabat, specimen aliquod daret, seruum se dixit. Vnde Dionysius Areopag. lib. 4. de diuinis nominibus, Paulum ita esse de diuino amore occupatum, ut sui iuris nō sit, quod seruorum quidem proprium est, sic affirmat: *Exstatim facit diuinus amor, & amantes sui iuris esse non sinit, sed amatorum iubet existere. Vnde Paulus ille diuino amore occupatus, clamat: Vno iam non ego: Fuit in me Christus. (Ad Galat. 2. 20.) tamquam verus amator extra se positus, viuens vitam non suam, sed amatoriam. Ita Dionysius. Similiter virget ea verba ad Galatas Bernardus serm. 7. de Quadragesima ad hunc modum: ac si diceret: ad alia quidē omnia mortuus sum, nō sentio, non attēdo, nō curo, si qua vero sunt Christi, hæc viuū inueniunt, & paratum. Sic ille. Ad stipulantur his quæ Zeno Veronenſis de Abrahamo sic diuino amorī, & obsequio mancipato, ut dum filium Dei iussu, sacrificare molitur, eius se patrem esse obliuiscatur, ad hunc modum ait. O qui seruum Domini ita se esse meminerit, ut patrem se esse nesciret.*

11.

Similis Pauli sensus 2. ad Corinth. 5. 13. ubi immediate ante præfata verba. *Charitas Christi urget nos aestimantes hoc, quoniam si vnus pro omnibus mortuus est: ergo omnes mortui sunt.*

Hæc dixerat: *sive enim mente excedimus, Deo, siue sobrii sumus vobis.* Sed obserua pro illis verbis, *mente excedimus*: Syriace esse *insanimus*, nec procul à fonte Græco: nam ἐξηνύμεν propriè significat, extra nos rapi, quali dicat Paulus præ Dei charitate extra se ipsum rapi, ut totus Christo viuatur. Ita Theophylactus, *ibi. Insaniebat Paulus amatoriam quadam mensuram Deum amans, ac amatoris instar illi viuens, nempe ad amato, extra se ipsum raptus, ac totus in Deum translatus, nec suam ipsius vitam viuens, sed illius, quem amat, amatoriam plane dilectam, & valde caram.* Ita ille.

Theoph. ibi

Prædixerat iam verò hanc Pauli, & reliquorum seruorum Christi amatoriam seruitutem. Isai. cap. 44. 3. his elegantibus verbis. *Effundam aquas super sitientem, & fluentia super aridam, & germinabunt inter herbas quasi salices iuxta præterfluentes aquas. Iste dicet, Domini ego sum, & ille vocabit in nomine Iacob, & hic scribet manu suâ Domino.* Vbi exprimere videtur Vates peculiare notæ, & signa seruilis, simulque amatoriam conditionis, quibus Christi asseclæ verbis, & scripto non sui iam iuris, sed seruos Iesu Christi esse profiteantur. Vide Gaspar Sanchez ibi, componentem ea verba cum his: *Paulus seruus Iesu Christi.*

12.

Isai.

Sanct. ibi.

ADNOTATIO III.

Christi seruos peculiaria ipsi humilitatis obsequia exhibere.

ET verò hoc serui nomē, quod Paulus sibi assumit, præter animum diuina charitate incensum, humile etiam illud, & summissum in Christum amatum officium, quod dilectionis est proprium, singillatim indicat; nam cum charitas, nec inflatur, nec ambitiosa fit, nec quæ sua sunt, querat, de more quidem habet amati pedibus succumbere, atque aduolui, & abiectionis subiectionis, ac seruitutis nominibus, ut pote amoris pignoribus, gratabunda uti.

Spestat igitur hoc serui nomē ad eam Pauli humilitatem, quæ nō iam iudicio inest, cū de se summis, ac modeste quis sentit, sed affectui potius, & deuotæ cordis voluntati inest, cum eius, quem amore quis prosequitur, seruum dicit, & ut amicum mancipium tractari gaudet. Quæ quidem Bernardo interprete sponsæ mens est, Cant. 1. 1. 1. dicentis. *Nardus mea dedit odorem suum.* Sic enim ille ferm. 42.

I.

Cantic. Bernard.

in Cant.

in Cant. Nardus humilis herba, quam & calida ferunt esse natura hi, qui herbarum vires curiosius explorarunt, & ideo per hanc videor mihi non inconuenienter hoc loco virtutem humilitatis accipere, sed, quæ sancti amoris vaporibus flagret. Quod propterea sane dico: quoniam est humilitas, quam nobis veritas parit, & non habet calorem, & est humilitas, quam charitas format, & inflamat: atque hæc quidem in affectu; illa in cognitione consistit. Sic ille. Sed post pauca hanc charitatis igniculis feruentem humilitatem Christo Domino sic tribuit: semetipsum exinanivit formam serui accipiens, & humilitatis formam tradens, ipse se exinanivit, ipse se humiliavit non necessitate iudicii, sed nostri charitate, &c. Charitate constat exinanitum, charitate minoratum ab Angelis, charitate parentibus subditum, charitate Baptiste manibus inclinatum, charitate carnis infirma passum, charitate postremo morti obnoxium, cruce in glorium exstitisse. Hæc Bernardus.

Et verò hanc charitatis humilitatē cernere est in ferculo illo, quo gestabatur Salomō, Cant. 3.9. Nam in eo pauimentum, vt propriam sibi sedem, quò amati pedibus calcaretur, amor sic delegisse dicitur: *Media charitate constratum.* Sed ad hæc verba observa electione Hebræa, & communi Patrum, & bonorum interpretum sententia (nonnullos enim, qui Græcè, & Hebræicè nesciunt, nihil moror) vocem, *media*, non cōuenire cum *charitate*; sed esse in accusandi casu, eamque quacumque ratione à Doctoribus sumatur (inter quos non mediocris de nomine controuersia est) significare pauimentum, aut quid simile, quod calcantium pedibus subiectum sit, vt præter Hebrææ vocis thoco proprietatem, & lectionem Ambrosij lib. 3. de Virginitatibus, quæ habet *Dorsum*, & insinuationem trium Patrum in catena Theodoret, dum sæpius inculcant pauimentum charitatis; proprietatem verbi, *constrauit*, fati indicat. Vnde is se huius loci prodit sensus, charitatem ima semper, & humiliora petere; ac amati pedibus terendam, & conculcandam se prostertere. Quare ad eam Christi humilitatem, quam à charitate profectam dicebat Bernardus, sic hunc locum accommodauit Aponius ad cap. 3. Cantic. *Media charitate constrauit humiliando se charitas Dei; usque ad ignominiam crucis pro sue Maiestatis imagine reparanda; hæc est vtrique constrata charitas, quæ omnia sustinet secundum Apostolum; quæ calcata nunquam cedit, sed alios erigit sue humilitatis exemplo.* Ita ille.

Nec aliud sibi velle videntur illa vehementissimæ dilectionis signa, quæ suis Christus, iam moriturus dedit dicente Ioanne cap. 13.

1. Cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos, id est, vt exponunt Chaysoftomus, Theophylactus, Euthymius, quorum explicatio probatur magno Maldonato cum suos Christus semper dilexisset, ad Patrem tamen iturus maiorem multo erga illos amorem ostendit, euidentioribusque signis reconditum sui pectoris affectum detexit. Sed quæ iam vehementioris huius charitatis exstitere signa? quæ apparuerunt indicia? Nimirum cum posuit, *vestimenta sua*, & mittens aquam in pelum, capit lauare pedes discipulorum, & abstergere linteo, quo erat præcinctus. Ecce iā pauimentum Christi charitate constratum, vt piscatorum, siue peccatorum pedibus teratur, & conculcetur. Numquam ergo fuorum ardentior amator Christus quam in ipso passionis tempore, vt inquit Ioannes. *Nusquam autem humilior*, (verba sunt Cypriani epistol. 6.) *quandoquidem Apostolorum pedes la-*

uit. Applaudit huic cogitationi ea significatio, quam croco reddit Philo Carpatorum Antistes ad illa verba, Cant. 4. 13. *Emissiones tuæ paradysus malorum punctorum cum pomorum fructibus*, (sic legit Philo.) *Cypri cum Nardo, Nardus, & Crocus.* Vbi cum dixisset per Cyprium, Nardum, & Crocum denotari Fidem, Spem, & Charitatem: statim crocum cum charitate componens vtriusque rei naturam sic describit. *Gaudet calcari, & atteri pede, pereundoq; felicius pronenit*: sic ille constrata charitatis, calcarique ambientis conditionem optime explicans. Quam ad rem opportune docuit Chrysoftomus homil. 33. in Epist. 1. ad Corinthios: proprius quodammodo charitatis, quam humilitatis munus esse demitti, & humiliari: his verbis: *Atque hæc vis est charitatis miranda, quod bona quidem cetera omnia vitij quidam admixtum habet, vt qui nihil sibi reliquum pro Christo fecit, est vbi ob hoc targeat tamen, linguarum peritus arrogantia laboret. Qui videri humilis vult, est sepe cum ob hoc ipsum intus multo altissimum sapit: Charitas verò id genus omnibus malis caret, aduersus dilectum se erigit nemo.* Ita ibi Chrysoftomus. Si militer hom. 2. in Epist. 1. ad Thessalonicens.

Magnum quid est amicitia, & quam nemo possit sermone consequi non expertus, qui amat, nec precipere vult, nec imperare, sed gratiam habet magis, si imperetur, ac precipiatur. Sic ille. Quod si fas esset miscere sacris profana, cumque amorem cum charitate purā componere, Chrysoftomi verbis optime congruebant ea infanz reginz castissimi Hyppoliti amoribus capta apud Tragicum in Hyppolito Act. 2. scen. 3.

Matris superbum est nomen, & nimium potens,

Chrysofto.
Theophyl.
& Euthy-
mius. ibi.
Maldon. ibi.

Cyprianus

Phil. Car-
patius ibi.

Chrysoft.

Idem hom.

Seneca in
Hyppolyto

*Nostros humilis nomen affectus decet,
Me vel sororem Hyppolite, vel famulam voca,
Famulamque potius: omne seruitium feram.*

Et statim.

*Mandata recipe sceptrum, me famulam accipe:
Te imperia regere, me decet iussa sequi.*

Ouidius.

Similiter apud Ouidium eadem eidem.

*Victa precor, genibusq; tuis regalia tendo
Brachia, quid deceat, non videt omnis amans.*

6.

Sed apage hæc. Quæ enim conuentio lucis ad tenebras? Redeo ad vera. Hac quidem opinor de causa, tum in sacris, tum apud profanos aurum veræ dilectionis typus est. De ipso verò Philo Hebræus, lib. Quis sit rerum diuinarum hæres: sic ait: *Inter laudes auri multas duas reperiuntur precipuas; una, quod non sentit rubiginis iniuriam: altera, quod in tenuissimas brachias sine scissura deducitur.* Sic ille. Vult dicere; aurum in fila tenuissima, quin frangatur, & rumpatur, quod alijs metallis non contingit, extenuari. Est autem id charitatis proprium, quæ infimis immerita ministerijs non modo non deficit, sed libens ea, & gratabunda requirit, hæc est utique constata charitas, ut dicebat Aponius, quæ omnia sustinet, quæ calcata nunquam cedit.

Philo Hebræus.

7.

Psalm.

Huc facit, quod de sponsæ pulcritudine, ac splendore dixit Propheta Psalm. 44. 14. *Omnis gloria eius sicut regis abintus in fimbriis aureis.* Ut enim ijs verbis alij etiam sensus congruant, Hebræa tamen, & Græca lectione bene perpenſa, ille nostro instituto opportunus inest; ut affirmet Vates omnem Reginæ gloriam non extrinsecus in magnificis, pompisq; dignitatum ad speciem oculorum splendendum ornamentis, quibus animus inoleſcit, ponendam esse; sed in eo potius, quod ijs omnibus spretis ad penetralia domus se recipiat, & in intimis gynæcei partibus habitet (quod honestæ, ac frugi mulieris, ut iuxta illud Psalm. 127. *Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus.* (Hebræicæ penetralibus), *Domus tua*) ibiq; in fimbriis aureis, hoc est in abiectissimis ministerijs occupata, ut seruula officiosa Christi, instar fimbriæ, seu scoparum pavementum verrat. Dixi hunc sensum ex Hebræo, & Græco fonte erui. quia Hebræa vox, quæ respondet nostris, *abintus*, significat *Intus*, *intrinsecus*, vel si aliquando motum præferebat, non tamen dicit motum foras, quam introrsum tendentem. Similiter Græcum ἐξωθεν, quamuis proprie significet abintus, frequentius tamen accipit solet simpliciter pro intus. Quod si cū Hieronymo legas ἐξ πνοῶν, hoc est *ex cogitationibus*, ex utraque lectione simul considerata eundem sensum efficiet; nimirum omnem gloriam sponsæ in eo sitam esse, quod auro charitatis incensa, cogitationes veluti fim-

Psalm.

Hieron. ibi.

brias habeat, quas in rebus dispicatisissimis, & infimis diuini obsequij collocet.

Sed obijcias verba Pauli 1. ad Corinth. 13. 8. *Charitas nunquam excidit: necnon apud Iſaiam 6. 3. seraphinos diuino amore flagrantem non poſtrato; sed stantes depingi: quæ sic coniungit Bernardus, serm. 3. de Iſaia. Stant plane seraphim, quia charitas nunquam excidit.* Respondeo. Imò hinc potius charitatis conditio perspicitur, quæ cum se magis, ac magis demittit, atque prosternit; tunc se stare, sublimioremque locum obtinere existimat. Id cernere est in Dauide, qui ut ardenti erat in Deum charitate incensus: ita cogitationes suas in rem tam humilem, tamque contemptam, qualis erat ante arcam nudo penè corpore saltare, collocabat: cumque id illi, ut mentis angustæ, & vilis opus obijceretur à Michole uxore sua; ipse respondit aliter sibi videri, rem nimirum excellam, & sibi maxime gloriosam. 2. Reg. 6. 20.

8.

Ad Cor. Iſai.

Bernard.

2. Reg.

9.

Bernard.

Matth.

Observauit denique pro tota hac doctrina Bernardus in serm. in Ramis palmarum in codicibus nuper impressis, duos illos discipulos à Christo in castellum, quod contra illos erat, missos significare charitatē, castellū vero elationē: ideoq; dici: *quod contra vos est.* Matthæi 23. 2. Quia nihil magis contrarium, inquit ille, diuino amori, quam tumor elationis.

ADNOTATIO III.

Eam esse seruorum Christi conditionem, ut soluti, & in libertatem vindicati sint.

VI debiti in Deum obsequij iura, & leges annotatione scriptas mente peruoluerit, acce id forsan seruitium, & dure seruitutis iugum existimabit. At audiat is Ambrosij in hæc verba commentarium sic rationem reddentis, quod seruum Christi se Paulus appellet. *Conditionem fatetur, quia qui Christum confitetur Dominum; hic magis liber est, & habet salutem.* Ita ille. Verè omnino. nam si propria rebus aptanda sunt nomina, ille solum ingenuus, & liber, qui Christo se subijcit, censendus est; tum sane quia *virtus*, ut scite dixit Nyssen, homil. 1. in Cant. *Domino caret*: tum vel maxime, quia veræ libertatis ratio à perfecta in Deum subiectione deriuatur. *Nihil enim tam Regum,* (verba sunt Magni Leonis, serm. 3. de

I.

Ambr. ibi.

Nysen.

Leo. Mag.

Seneca.

2.

1. Corinth.

Ansel. libi.

Tertullian.

3.

Ambros.

fua Affumptione,) *Quam subditum Deo animam sui corporis esse rectorem.* Quibus applaudit illud Senecæ Epist. 37. *Si vis subycere tibi omnia, subyee te rationi.*

Vnde ea in primis Scripturæ consuetudo est, vt non aliter seruitutis erga Deum comminiscatur, quin eam per veræ libertatis argumenta explicet. Sic in primis Paulus 1. ad Corinth. 7. 22. *Qui in Domino vocatus est, seruus libertus est Domini, similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi.* Preuo empti estis. Quod perinde est, ac si dicat Apostolus, omnes, quotquot in baptismo Christo nomen dederint, cuiusuis illi conditionis sint, Christi seruos iure esse censendos, sed qui eam seruuiant seruitutem, quæ gloriosa potius libertas existimari debeat. Ita Ambrosius in Psalm. 95. his verbis: *Christus quos alligat, liberat, & quos adstringit, absoluit, denique qui seruus vocatus à Domino est, libertus est Domini.* Sic ille. Similiter Anselmus. *Vere, inquit, seruus est Christi, quisquis ad fidem venit, etiam si liber apud homines indicatur: nam pretio empti estis omnes, id est, sanguine Christi, quem pro vobis in cruce fudit, vt vos sibi seruos emeret, qui eratis male liberi. Maximum namque crimen est esse liberum à Deo, maximusque profectus ex libero fieri seruum Dei.* Ita Anselmus. Sed Paulinus explicatius premit in hanc sententiam phrasim emendi, qua Paulus ibi, & sæpius vititur: dum Epist. 4. illud inuenit diferimen inter vendi, & emi: quod vendi seruitutem, emi libertatem denotet. Nos, inquit, *gratis seruati, qui magno emit, non vendit.* Sic ille. Applaudit Tertullianus eam emptionem manumissionem appellans, sic enim in lib. de fuga, cap. 12 *Quem coram toto mundo Christus emit, imò & manumissum.* Similiter in lib. de Coronâ militis, cap. 13. *Coronat libertas secularis, sed tu iam redemptus es à Christo, & quidem magno seruum alienum quomodo seculum manumitteret? Et si libertas videtur, sed & seruitus videbatur, omnia imaginaria in seculo, & nihil veri, nam & tunc homini liber eras, redemptus à Christo, & tunc seruus est Christi, licet manumissus ab homine: si veram putas seculi libertatem, vt & coronam conignes, redisti in seruitutem hominis, quam putas libertatem, amisisti libertatem Christi, quam putas seruitutem.* Hæc Tertull.

Equa sanè re est illud ad Ephes. 4. 8. *Ascendens Christus in altum captiuam duxit captiuitatem: nam si attendis, quid est captiuare captiuitatem, quam seruituti seruicium adimere, siue captiuum, aut seruum libertate donare? vel audi Ambrosium lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 4. in hæc verba. Pulchre autem dixit captiuam duxit captiuitatem: Christus e-*

nim victoria, victoria libertatis est, qua omnes gratia & indicauit, nullum adstringit minime. Ergo in omnium absolutione nullus captiuus est.

Sed ille signatissimus locus in hanc rem est Psalm. 115. *Vbi Regius Vates suam erga Deum seruitutem, modis omnibus, & geminata appellatione, & vocibus sic profitetur: O Domine quia ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ: dirupisti vincula mea.* Sic enim distinguendum est ex Hebræo, & ex editione Vaticana L XX, vt hæc faciant vnâ orationem, & sequens versus incipiat: *Tibi sacrificabo hostiam laudis.* Vbi vides, quo eat seruitus Dei, hæc, inquam, seruitus, quam tantopere exaggerat, nimirum quod non vticumque seruus, sed filius ancillæ, iâ inde ex vetero seruus, & in Dei ædibus tamquam venanatus. Plane vt quisquis is sit ruptis malæ seruitutis vinculis liber in domo Dei versetur. Vnde sapienter Nazianzenus oratione 40. quæ est in sanctum baptisma, de baptismo per quod in Dei seruitutem adsciscimur, sic ait: *Baptismus vehiculum ad Deum, seruitutis depulsio, vinculorum solutio, compositionis in meliorem statum conuersio:* Ita ille. Quæ Paulo, & Timotheo aptans Ambrosius Epist. 82. sic ait: *Quis refugiat eum, quem sequuntur alligati vinculis sed vinculis voluntariis, quæ soluant, non alligant, quibus viris vinculis gloriantur dicentes: Paulus vinculus Iesu Christi, & Timotheus.* Hæc Ambros. Expressit id Augustin. commentario ad hunc modum: *Ergo & emptus est, & vernaculus est. Ancum matre smil est emptus? An quia vernaculus est propter peccata fugæ suæ depradatus, & ideo emptus, quia redemptus est? Filius enim est ancillæ, secundum quod omnis creatura subacta creaturi est, & verissimo domino verissimum debet famulatum. Quem cum exhibet libera est hanc accipiens à Domino gratiam, vt ei non necessitate, sed voluntate deserviat. Ergo si filius est Ierusalem celestis, quæ sursum est mater omnium nostrum libera. Et libera quidem à peccato, sed ancilla iustitiæ, cuius filijs adhuc peregrinantibus dicitur: vos in libertatem vocati estis.* Hæc, & alia ibi August.

Hinc scite de Virginibus Tertull. lib. de uelud. Virg. cap. 3. inquit. *Tanto magis libera, quanto Christi filius ancillæ:* Sed quare? sane quia quo magis Christo, & corpore, & spiritu ancillantur, eò magis à propria sui seruitute libera, & expedita sunt: dixit enim verissime Seneca, lib. 3. natural. quaest. 1. *Liber est, qui seruitutem effugit sui. Hæc est assidua seruitus, & incl. et abilis, & per diem, ac noctem æqualiter premens sine interuallo, sine commutatione. sibi seruire, grauissima seruitus est.* Ita ille. Vnde opportune Cassiodorus, lib. de anima,

ad fin.

4.
Isalm.

Nazianz.

Ambros.

Augustin
in Psalm.5
Tertullian.

Seneca.

Cassiod.

ad fin. cum Deo sic agit. *Eripe me à me, & conserva me in te. Impugna quod feci, & vendica, quod fecisti. Tunc ero meus, cum fueris tuus.* Sic Cassiodorus. A quo non it Bernard. serm. 81. in Cantic. cum ait. *Voluntas eò rea, quò liberat eò ancilla, quò rea; per hoc eò ancilla quo libera.* Ita ille. Benè ergo dixit Tertull. Tanto magis libera, quanto Christi solius ancille.

6.

Ad Rom.

Paulus primo enim ad Rom. 6. 17. *Gratias, inquit, Deo, quod fuistis servi peccati; obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quā traditi estis; liberati autem à peccato servi facti estis iustitiæ.* Quæ verba sic elucidat Petrus

Chrysolog.

Chrysologus serm. 114. *Per Apostolum ecce succedit servitus servituti, contumax in nunc tempus tuæ libertatis ostendit: peccatum te ante memebatur liberum, quem tenebat miserandi captivum: nunc gratia te vocat servum, quem ut vere faceret esse liberum, Dei ipsius adoptavit in filium, impleta est ergo Christi sententia, quæ dicit: Qui vult esse Dominus, sit servus: Beata est hæc servitus, quæ dominationem generat sempiternam.* Hæc Chrysologus.

7.

Subdit deinde ibi Apostolus, num. 20. *Quem igitur fructum habuistis, tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? &c.* Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ: nunc vero liberati à peccato, servi facti Deo habetis fructum vestrum in sanctificationem; finem vero vitam æternam. Quali dicat. Videte quid inter libertatem peccati, & servitutem Dei intercedat discriminis. Peccatum certe gravi vos servitutis iugo premebat, unde ut servus in pistrinum datis nullum vobis fructum sinebat acquirere; at verò peccati iam iugo excessso, & Deo mancipati vberimam vobismet ipsis ex Dei servitute, tamquam liberi, & ingenui homines fructum percipitis. Sed audi commen-

Chrys. ibi.

tarium Chrysostomi in hæc verba. Hoc loco Paulus Dei ostendit dona duo; alteri, quod nos ille peccato liberaverit; alterum, quod iustitiæ mancipaverit, id quod omni etiam libertate antiquius, & præstantius est. Nobiscum enim ille similiter est, atque si quis puerum orphanum natus à barbaris raptum, inque illorum regionem abductum ipsum non solum captivitate liberet: sed & patrem se se illi officiosum, studiosumque præbeat, tum præcellenti aliqua dignitate cohonestet. Sic ille. Nec minus dilucide Fulgentius Epist. 3. ad Probam, cap. 1. hunc locum sic tractat: *Quos enim compressos invenit iugo servilis, ac pessime libertatis, sublevarunt dono liberalis, atque optima servitutis, illius denique noxiæ libertatis, in qua magis libet peccato servire, quàm Deo, Apostolico nobis intimatam tenemus sermone levitiam: dicit enim cum servi essetis peccato, liberi fuistis iustitiæ.* & adiciens ait. *Quem fru-*

Fulgent.

ctum habuistis tunc, in quibus modo erubescitis? Illam quoque servitutem in subsequentibus eiusdem doctrinæ sermonibus invenimus, cum dicit. *Nunc autem liberati à peccato servi facti Deo habemus fructum in sanctificationem: finem vero vitam æternam.* Ecce quo ducit, ac perducit, hæc sancta servitus, in qua vera libertatis est munus, ad vitam, scilicet, æternam, in qua semper vivitur, semperque regnatur. Hæc Fulgentius. Expressit hæc omnia breviter Chrysologus, serm. 2. de filio prodigo pendens illa eius verba, *fac me sicut unum de mercenariis tuis*, ad hunc modum: *Et hoc petit, quia qui penes extraneum servum senserat libertatem; penes patrem credit sibi futuram liberam servitutem.*

Chrysol.

Et verò liberā hanc Dei servitutem ancilla ri simul peccatorum libertate indicata sic asseruit Ecclesiasticus, cap. 6. 24. *Audi fili, & accipe consilium intellectus, & ne abicias consilium meum. Inyce pedem tuum in compedes illius, & in torques (Græce numellas genus vinculi lignei, quo caput, & pedes immittuntur) illius col lum tuum: subice humerum, & porta illam, & non accideris vinculis eius.* Ecce servitutem Dei per compedes, vincula, & onus, in quo portando totus homo occupatus esse videatur, significatam; ne nobis forsan obijcias, illa nos in Dei servitute abscondere, quæ tristitia esse existimantur, ea verò patefacere, quæ facilia sunt, & suaavia. Verum ut simul videas Dei servitutem, servitutis depulsionem; & eius vincula, vinculorum potius solutionem esse; verissimeque illud à Seneca dictum fuisse lib. 5. de benef. 20. *Multa esse beneficia, quæ tristem frontem, & asperam habeant quemadmodum secare, & urere, ut sanes, & vinculis coercere: audi quid statim sapiens subiungat, num. 30. Et erunt tibi compedes eius in protectionem fortitudinis, & bases virtutis, & torques illius in stolam gloriae, decor enim vine est in illa, & vincula illius alligaturæ salutaris. Stolum gloria indues eam, & coronam gratulationis superpones tibi.* Quæ verba sic transtulit è fonte lectio Tigurina. *Compedes eius erunt tibi presidio validissimo, solidoque firmamento: & eiusdem nervi (numelle) honorifico amictus. Ornatus enim ipse est aureus, & hyacinthino textu vincula. Ut amictum honorificum indues eā, festinamque tibi coronam impones.* Vbi in primis vides ea omnia secludi à sapiente in servitute Dei, quæ servis communia sunt: illa verò appingi, quæ non modo liberorum hominum, ut fortitudinem, honorem, decorem, sed Regum etiam sunt propria: ornatum nimirum auro, & gemmis distinctum, amictum gloriosum, regiumque diadema, ut magnificentius descripta ab eo fuerit servorum Dei libertas, quam ab illo, qui dixit.

8.

Ecclesiast.

Senec.

Lectio Tig.

Horat.

Quis nam igitur liber? sapiens, sibiq; imperiosus,
 Nec neq; pauperies, neq; mors, neq; vincula terrēt.
 Responfare cupidinibus, contemnere honores
 Fortis, & in se ipso totus teres, atque rotundus,
 Externi ne quid valeat per leue morari,
 In quem manca ruit semper fortuna.

IX.

Sed illa verba, vincula illius alligatura salutaris, obseruatu sunt dignissima: subest enim illis speciosa similitudo à re medicâ, seu chirurgica desumpta: in qua illa pars, quæ in vulneribus alligandis versatur, maximi est momenti, cum sæpius ab eâ ægri salus, ac vita dependeat. *Està el todo en tomar la sangre, y atar bien las vendas.* Sic certè primum hoc à pio Samaritano exhibitum remediū est ei, qui incidit in latrones, quod alligauerit vulnera eius Lucæ 10. 34. contra verò grauis illa Dei de plebe Iudaica querimonia Isai. 1. 6. *Vulnus, & liuor, & plaga tumens non est circumligata.* Et Ieremi. 30. 13. *Insanabilis fractura tua pessima plaga tua. Non est qui indicet indicium tuum ad alligandum:* Hebraice, ad sanitatem, vbi sanitas, & alligatura pro eodem sumuntur. Vnde infert Vates, *curationum utilitas non est tibi.*

X.

Vt verò percalles totam hominis libertatem in hac alligaturâ seruitutis Dei versari, nosce, quid sit plagam sanguine manantem non alligari ex Salomone, Prouerb. 7. 18. vbi sub persona meretricis, inexpertum iuuenem in sui amorem pellicientis, sic in primis arcanâ locutione inquit: *Veni inebriemur vberibus:* Hebraice: *Amoribus, & fruamur cupitis amplexibus, donec illucescat dies:* Subdit sapiens: *irreiuinuit cum multis sermonibus, & blanditijs labiorum protraxit illum.* Quæ non de meretrice, vt sonant, cum ea libri illius pars ænigmatica, & tota in symbolis versetur, sed de cupiditate noxia titillatione sua voluntatem primum oblectante, & voluptatis dulcedine proposita ad se paulatim rapiente in sensu literalissimo (vt ibi tracto) accipienda sunt: vnde sensum habent cōmunem cum illis Iacobi 1. 14. *Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus.* Vtraque autem videtur sic expressisse Ambrosius lib. 1. de Abraham, cap. 4. *Spargit odores suos voluptas, quia Christi odorem non habet, thesauros demonstrat, regna promittit, amores spondet continnos, inexploratos conubitos pollicetur, sine pedagogo disciplinas, sine monitore sermones, vitæ sine sollicitudine, mollem somnum, inexpleriles cupiditates.* Sic ille. Sed pergit Salomon: *Statim eam sequitur quasi bos ductus ad victimam, & quasi agnus lasciuens, & ignorans quod ad vincula stultus trahatur, donec transfigat sagitta iecur eius.*

(LXX, aut tanquam ceruus sagitta vulneratus in iecore) velut si auis festinet ad laqueum, & nescit quod de periculo anime illius agitur. Vbi sub eo sensu, quo præfato loco subdidit Iacobus: *Concupiscentia cū conceperit, parit peccatum: peccatum verò, cum consummatum fuerit, generat mortem:* eleganter innuit Salomonem miseros homines voluptatis illecebris delinitos sub dulcedinis, & suauitatis specie in arctissima peccatorum vincula se se conijcere, grauemque appetitionū suarū seruire seruitutem: vt pendit eleganter Chrysologus ferm. 6. ad hunc modum: *Erat homo peccati seruus, erat captiuus mortis, erat mancipium damnum, erat idolorum vernula, erat vitiorum verbero, erat criminum compeditus, sic malis dominis, talibus, tantisque exhibebat homo malam, & miseram seruitutem.* Ita ille.

Chrysolog.

XI.

Sed ad rem; serua figuratam locutionem Salomonis, donec trāfigat sagitta iecur eius. Nos se verò oportet iecur, vt venarum principiū, & sanguinis officinam, ita arcano sermone, tam in facris, quàm in externis libris concupiscentiarum, ac appetitionum sedem esse. Id quod summa iam eruditione pertractarunt Ludouicus del Alcazar, & Martinus del Rio, ambo Magistri mei, quibus quidquid in facris literis profecerim, debere me fateor: ille ad c. 8. Apocal. vers. 1. notat. 2. hic verò in commentarijs in Senecā tragicū in Hercule. Furēt. é multis, quæ ipsi præoccuparunt; vnum ego aut alterum, tamquam optimorum parentum hæres adscribam. Et sub hoc in primis sensu dicitur in Hymno Ecclesiæ.

Alcazar.
Del Rio

Lumbos, iecurque morbidum

Adures igni congruo

tritumque est illud.

Cor sapit, & pulmo loquitur, fel commouet iras,

Splen ridere facit, cogit amare iecur.

Vide Lactantium lib. 6. institut. cap. 15. & Iulium Firmicum huius rei rationem reddentem de erroribus profanarum religionum cap. 5. sed præterea audi Claudianum.

Lactant.
Iul. Firm.
Claudian.

At sibi cuncta petens nil collatur a cupido
 In iecur, & tractus imos, compulsa recessit,
 Quæ velut immanes referat dum belluarictus
 Expleri, pascique nequit; nunc verberare curas
 Torquet auaritia; stimulis nūc flagrat amorum;
 Nunc gaudet; nunc mæsta dolet, satiataq; rursus
 Exoritur, cassaque redit pollentius hydra.

Ergo Salomoni iecur sagitta transfixum, & sanguine fluens idem est, ac animus cæcis cupiditatibus deditus, quibus dum seruit, & obtemperat, nomine tenus liber: re vera seruus vinculis astrictus cēferi debet: nō minus, quam bos fune ductus ad victimam, aut auis laqueo irretita, aut canis vinculis

Lxx. detinētus: licenim habent Lxx. Tamquam
hos ad mactationem agunt, & tamquam canis
ad vincula. Vnde scite prater alia peccati dam-
na, stultitiæ id deputat, dum inquit, & igno-
rans quod ad vincula stultus trahatur.

XII. Certe in hanc sententiam Ierem. 7. 8.
Ierem. 7. 8. in eos, qui liberos mendaciter se iactabant,
quod iugo diuinæ legis à suis ceruicibus ex-
cusso cupiditates suas indefessa fatigatione
explerent, sic inuehitur Dominus: Ecce vos
confiditis vobis in sermonibus mendacij, qui non
proderunt vobis; furari, occidere, adulterari, in-
rare mendaciter, libare Baalim, & ire post deos a-
lienos, quos ignoratis, Et dixistis: Liberati sumus,
eò quod fecerimus omnes abominationes istas.
Quasi dixerit Dñs, & egregios mendaces, qui
tunc vos liberos appellatis, cum miserrimæ
seruitutis iugo ceruices vestras subdidistis.
Ita Gregorius lib. 34. Moral. cap. 14. de Luci-
fero superbiorum primate, Dei gloriam am-
biente, eaque de causa à culmine propriæ cel-
situdinis in barathrum delapso: sic inquit:
Nam quem exaltabat libera seruitus deiecit cap-
tiva libertas, quā libertate nunc, ut nullum ti-
meat, effrenatur, sed ipsa grauius effrenatione
restringitur: superno enim iudicio cuncta mirabi-
liter ordinante, pinxit illum libertas, quam appe-
tiit. Ita Gregorius.

XIII. Sed quasi fugaces illos Dei seruos increpā-
ret Augustinus lib. 1. de libero arbitrio, cap.
11. inquit: O misera seruitus! Num ista parua
pœna existimanda est, quod ei libido dominatur,
&c. Cum interea cupiditatum illud regnum ty-
rannice seniat, & varijs, contrarijsque tempesta-
tibus totum hominis animum, vitamque pertur-
bet, hinc timore, inde desiderio, hinc cruciatu rei
amissa, quæ diligebatur, inde ardore adipiscēde,
quæ non habebatur, hinc acceptæ iniuriæ dolori-
bus, inde facibus vindicanda. Hæc Augustinus.
Similiter Ambrosius, & Chrysostomus:
ille Epist. 82. Quam multos, inquit, dominos ha-
bet, qui vnum refugerit: hic vero homil. 59. in
Matthæum. Non sibi viuunt, sed alteri, & mille
crudelibus dominis huiusmodi homines premun-
tur. Vnde sub hoc sensu accepit Hieronymus
in cap. 1. Trenorum illud Ieremiæ: Princeps
prouinciæ facta est sub tributo, in hunc mo-
dum. Tot sceptris seruit, dedita quot vitij. Con-
sentanea habet Nazianz. in diuitem male mo-
ratum, & Bernardus serm. 21. in Cant. & lib.
1. de consideratione. Ambros. lib. de Ioseph.
Quæ vide, ut nonnulla tibi valde opportuna
ex profanis adscribam, & illud in primis ex
Tullio paradoxa penult. non paradoxe, sed sa-
pienter dictum. Quis neget omnes leues, omnes
cupidos, omnes denique improbos esse seruos? An
ille mihi liber est, cui mulier imperat, cui leges im-
ponit, prescribit: iubet, vetat quod videtur, qui

nihil imperanti negare potest, nihil recusare au-
det. Poscit, dandum est; vocat, veniendum; eicit,
abeundum; minatur, eximescendum? Ego ve-
rò istum non modo seruum, sed nequissimum
seruum, etiam si in amplissima familia natus sit,
appellandum puto. Hæc Cicero. Eadem habet
Seneca Epist. 47. & 80. & Epist. 27. Similiter
Persius satyra 5.
Liber ego. Vnde datū hoc sumis tot subdite rebus?
An dominū ignoras, nisi quem vindicta relaxat
I puer, & strigiles Crispini ad balnea defer,
Si increpuit. Cessas negator? seruitium acre
Te nihil impellit, nec quidquā extrinsecus intrat,
Quod nervos agitet. Sed finitus, & in iecore agro
Nascuntur domini: quī tu impunitior exis,
Atq; hic, quem ad strigiles scutica, & metus egit
herilis?

Hæc ethnici de seruitute cupiditatum. Qui-
bus adde Epictetum apud Arrianum lib. 3. Epict. Ar-
dillert. 25. Vbi expēdens quā grauiā ea sit, sci-
te inquit, si faceret seruus iussu domini, (addo
ego iussu Dei) quæ qui seruiunt cupiditatibus
faciunt, de durā seruitute suā multum querira-
rent? Concludo si prædictis adiungo hæc Chry-
sologi serm. 6. de homine à demone possessio.
Quando homo non sub peccato tristis? quando nō
sub morte lugens? quando non sub demonibus pal-
lens? quando nō sub idōlis tremens? quando non sub
vitij suspectus? quando nō sub criminibus despera-
tus? & ideo homo dabat extrema suspiria, quādo
tales, tam crudeles dominos sustinebat. Sic ille.

Redeo opportune nisi fallor vnde sum digres-
sus. Ecce iecur sagitta transfixum. En plagam
tumentem nec alligatam, hoc est cæcas, & in-
satiabiles cupiditates non cohibitas, atque cō-
pressas. Iam ergo vides, quid sit seruitus Dei,
quæ appetitionibus legem, modumque præ-
scribit, quidque secum eius vincula afferant,
nempe alligaturam salutarem; quæ tot tantis-
que malis medicinam adhibeat, & feruissimo
rum dominorum seruos in libertatem filiorū
Dei asserat. Namque hæc seruitus, verba sunt
Chrysologi serm. 114. non obligat, sed absoluit:
non onerat, sed honorat: abstergit seruitutis macu-
lam, non iniurit. Sic ille. Vnde Ambrosius lib.
3. in Hexameron cap. 13. salicis ramos, quibus
ad vbertatem vincitur vitis, his Christi vin-
culis sic pulchrè accomodat. Populus quoque
coronis arbor umbrosa victricibus, & salix len-
ta vitibus habilis vincendis, quid aliud mystice
declarat? nisi bona esse Christi vincula, quæ no-
cere non soleant, vincula gratiæ, vincula charita-
tis, ut unusquisque suis vinculis gloriatur:
Ita Ambrosius. Quem imitatur Augusti-
nus Psalm. 99. ad id seruite Domino in letitia:
Omnis, inquit, seruitus amaritudine plena
est, omnes condicione seruilis obligati, & ser-
uiunt, & murmurant: Noli timere illius

Seneca.
Persius.

Epict. Ar-
riani.

Chrysolog.

XIII.

Chrysolog.

Ambros.

August.

Domini seruitutem, non erit tibi gemitus, nō murmur, non indignatio. Magna felicitas est esse in ista domo, magna seruum, & si cōpedibus. Noli timere serue compedite; confitere Domino, meritis tuis attribue compedes tuas, confitere in cōpedibus tuis, si vis ut in ornamenta vertantur, libera seruitus est apud Dominum, libera seruitus ubi non necessitas, sed charitas seruit. Hæc Augustinus.

XV.

Luc. 10. 33

Psal. 146. 3

Chaldaeus.

Aug. ibi.

Ambr. ser.

21. in Psal.

118.

Chryso. in caten.

D. Thom.

Aug. lib. 2

q. 5. Hilari.

ibi.

Et verò hæc sententia, & sensus inest tū ijs, quæ de se ipso sub persona Samaritani dixit Dominus, Lucæ 10. 33. *Et approprias alligavit vulnera eius: tum etiam verbis Psalmi 146. 3. Quis sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum: siue ut transtulit Chaldaeus: Et adducit sanitatem morbis eorum: hæc enim Augustinus de sacramentis, & doctrina Christi, quibus à peccatis sanamur, intellexit morborum ligamenta ea appellans: in illa verò Ambrosius ferm. 21. in Psal. 118. Dominus, inquit, Iesus ipse est medicus, qui vulnera nostra curauit infundens vinum, & oleum, & alligans vulnera. Ade illius, qui descendens ab Ierusalem in Ierico à latronibus vulneratus est, bona alligatura, quæ fracta anima tua ossa connectat, & soliditate reparata in pristinas vires reformet ac discissos artus sine ulla cicatricis offensione restituat. Sic Ambrosius. Similia afferuntur à Chrysostomo in catena D. Thom. & Augustin. lib. 2. quæst. 3. qui alligationem vulnerum cohibitionem peccatorum appellat. Sed, & Hilarius ad citata Psalmi verba simul obseruat subiunxisse Vatem; *Qui numerat multitudinem stellarum: quasi parum sit, si Christus alligamentis suis sanitatem afferat, nisi etiam, quos curauit, inter sydera ipsa constituat: Hoc Domino potius dignum, hoc in eius misericordiam præferendum, ut eos, quos contritos corde sanauerit, quorum alligauerit contritiones, non minibus vocet, proprietate numeret, celesti luce clarificet. Ita Hilarius.**

XVI.

Paulin. Ep.

36.

Plane quia ij, qui antea peccato, & cupiditatibus inseruietes quasi vinculis adstricti humi reprobant, iam serui Dei facti terrenis omnibus rebus, quasi cœlo adscripti superiores euadunt. Hinc Paulinus Epist. 36. ad Licentium cum Romanæ curiæ seruitutem eleganter expresisset hoc carmine,

Et quisquis Romam sponte miser patitur, ingenuitatem filiorum Dei, qui rebus sub aspectum cadentibus superiores sunt, sic adnectit.

Quid retrahis fera colla iugo? mea sarcina leuis, suauis iugum Christi, vox pia, crede Deo, Hæc bona libertas Christo seruire, & in ipso omnibus esse super.

Grego. lib.

30. Mor. c.

12.

Quæ luculentius effudit Gregorius lib. 30. Moral. cap. 12. in illa verba Iob 39.

Quis dimisit onagram liberum in solitudinem, & vincula eius quis soluit, dum ea de Christo Domino, qui legis, & consiliorum suorum iugo, quo hominum desiderijs modum imponit, eos velut seruos ad pileum ad veram libertatem vocat, ad hunc modum intelligit. Qui apte liber dicitur, quia magna est seruitus secularium negotiorum, quibus mens vehemens atteritur, quamuis in eis sponte desudet, cuius seruitutis conditione carere, est in mundo iam nihil concupiscere. Quasi enim quodam seruitutis iugo premunt prospera, dum appetuntur: premunt aduersa, dum formidantur. Et si quis semel à dominatione desideriorum temporalium colla mentis excusserit, quādam iam etiam libertate perfruitur, dum nullo desiderio felicitatis afficitur, nullo aduersitatis timore coarctatur. Hoc graue seruitutis iugum Dominus vidit secularium cernicibus impressum, cum diceret: Venite ad me omnes, qui laboratis, &c. Ita Gregorius. Et statim: Asperum quippe iugum, & dura, sicut diximus, seruitutis pondus est subesse temporalibus, ambire terrena, retinere labentia, velle stare in non stantibus, appetere quidem transeuntia, sed cum transiuntibus nolle transire: dum enim contravotum cuncta fugiunt, quæ prius mentem ex desiderio adaptionis afflixerant, post ex pauore amissionis premunt. Liber ergo dimittitur, qui calcatis terrenis desiderijs ab appetitione rerum temporalium securitate mentis exoneratur. Sed deinde ad sequentia verba: Et vincula eius quis soluit? hæc subiicit: Subaudi nisi ego. Soluuntur vero vniuscuiusque vincula, dum diuino adiutorio interna desideriorum carnalium retacula dirumpuntur. Et post nonnulla: soluit itaque Deus onagri vincula, quando ab electi vniuscuiusque animo infirmarum cogitationum nodos rumpit, & propitius dissipat omne, quod illectam mentem ligabat. Hactenus Gregorius remita enucleatius tractans, ut nihil iam desiderari possit.

Sed & gentilis Seneca Epist. 113. non secus, ac si Salomone accepisset iecur sagittæ transfigi, cum in appetitiones suas, & in desideria multa inutilia (valde noxia) quæ mergunt homines in perditionem. 1. ad Timoth. 6. 9. homines defluunt, sapienter, ethnica licet frasi, dixit idem Seneca Epist. 25. & 110. *Qui desiderium claudit, profecto de felicitate, cum ioue ipso contendit. Et alibi eodem sensu. O quam magnis homines erroribus tenentur, qui ius dominandi trans maria cupiunt mittere, felicissimosque se iudicant, si multas per milites provincias obtinent, & nonas veteribus adiungunt, ignari quod sit illud ingens, paratumque regnum. Imperare sibi, maximum imperium est.*

XVII.

Senec. Ep.

113.

1. Ad Tim.

6. 9.

Idem Sen.

25. & 110.

Idem.

Sic Seneca Epist. 113. & alio in loco: *Philosophie servitias oportet, ut tibi contingat vera libertas.* Ita ille. Animose quidem, sed egregie plane mentitus est, cum vera libertas non ethnicis Philosophis, sed Paulo & Timotheo, cæterisque Christi servis contingat.

ADNOTATIO V.

*Eximiam dignitatem, servi
Dei nomen præferre.*

1.

VR vero mirum videatur servi Dei nomen libertatem, & ingenuitatem sonare, cum extremam etiã dignitatem, & honorum apicem significet, uti hoc etiam loco his verbis adnota-

Chrys. hic.

uit Chrysostomus: *Non ponit suum magisterij nomen, sed aliud quoddam, illudq; magnum, quale vero istud? servum se ipsam nominat, non Apostolum; nam & hæc vere magna dignitas est, ac bonorum caput servum esse Iesu Christi.* Ita ille. Similiter Theodoretus in hæc verba epistolæ ad Roman. *servum Iesu Christi se vocat, quem omnes increduli mortuum, & crucifixum, & fabri filium appellabant, sed tamen eius servitutem plus quam quodvis regnum amplectebatur, & plurius faciebat.* Sic Theodoretus.

Theodoret.

2.

Et vero servi nomen sub hoc mancipij sensu sumptum honestius, ac honorarius vocabulum, quam minister; sicut apud nos maius quiddam est dici: *Criado del Rey*, que ministro; emphatice enim, nec sine sono alicuius rei ad Regem spectantis dicitur, *Criado del Rey.* Unde huc intentus Ambrosius in cap. 1. Epistolæ ad Timoth. *Dignitas, inquit, est servum esse potentis.* Et Epist. 82. *Gloriosus ab hoc stringimur, quam ab alijs solvimur, & relaxamur.* Et in Psalm. 45. *Ideo in suis vinculis Paulus gloriabatur, dicens: Paulus vinculus Iesu, quod sub alijs contumelia, sub Christo gloria est.* Hæc ille. Unde Bernardus, serm. 7. in Psalm. *Qui habitat, componens Dei servos cum iumento illo, in cuius humili tergo, ut ipse ait, ad commendationem ineffabilis suæ mansuetudinis dignatus est sedere Saluator: hæc ait: Ut iumentum igitur esto, minime tamen iumentum patienter quidem sustinens onus, sed ad honorem intelligens.* Magnus ille Ignatius discipuli, quem diligebat Iesus, auditor Mariam in pluribus, quas ad eam scripsit epistolæ, Christi feram consulat. Egregius plane titulus dignitatis, & commendatio honoris immensis; Nempe cui servire regnare est, gestare hunc non onerari est, sed ornari.

Ambros.

Idem Epist.

Bernardus.

Ita Bernardus. Cui ad stipulatus venerabilis Arnoldus de laudibus Beatæ Mariæ tomo 1. Bibliot. veterum Patrum de eadem Deipara, ait: *Maria Domina, & licet ipsa se Christi profiteatur ancillam, hoc servitutis genus omni regno sublimius esse intelligit.* Sic Arnoldus.

Arnoldus.

3.

Expresit sane hanc dignitatem Paulus 1. ad Corinth. 7. 22. Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini: similiter qui liber vocatus est, servus est Christi: ubi præstantius vocabulum servo, quam libero videtur tribuere Paulus, cum servum libertum, liberum verò servum faciat, id sic adnotante in hunc sensum. Ambrosio in exhortat. ad Virgin. *Vide vim Apostoli plus putatur dedisse ei qui servus, quam ei qui liber vocatus est: ex servo enim libertus Christi fit, ex libero servus, sed nulli plus dedit: & eum virique æqualem mensuram dimisit, apud Christum enim servitus, & libertas æqua lance penduntur, quia nulla maior dignitas est, quam servire Christo.* Sic Ambrosius.

Ambros.

4.

Bene quidem id nouerat Regius Psaltes, qui Psalm. 35. hunc præfixit titulum: *seruo Domini, ipsi David.* Et verò, cum in titulis, & inscriptionibus id soleat inscribi, quod ad maiorem gloriam, & celebritatem eius, qui curat inscribi, conducatur, à Deo servitute potius, quam à regno, victorijs, rebusque in pace, ac bello præclare gestis suum ipse titulum inscribit, quod ea magis se honestari, quam cæteris regijs ornamentis crederet. Unde Hilarius ad verba Psalm. 118. *suscipe servum tuum in bonum: quæ ipse legit: Excipe me servum tuum in bonum: sic opportune hanc servi appellationem pendit: Profiti in spes suas, & celsioris iam deprecationis suæ gradum scandit. Qui enim orauerat, ne trad. retur nocentibus se, nam ut in proprietatem servi excipitur, rogat: beatum illum in se Dei dominatum cum bona susceptione sua deprecans.* Sic Hilarius. Ad cuius gustum Ambrosius serm. 3. in Psalm. 118, eandem emphasim inesse illi eiusdem Psaltis verbis: *Re-tribue seruo tuo: sic obseruat: bene addidit seruo tuo, in quo, & humilitatis est gratia, & premium servitutis. Qui enim vocatus est in Domino servus, libertus est Domini. Quare non presumat favorem Domini, tam præioso emptus sanguine? Magnum tibi est vocari puerum meum, quasi ad servum dicitur: (sic legit Ambrosius, sicuti & Hilarius illud summi parentis ad Christum, Isai. 49. *Parvum est, ut sis mihi servus: quæ in vulgato legenda esse cum nota interrogationis alibi ex hac versione Ambrosij confirmo.)* Gloriosa servitus, quæ pro nobis servit & Christus: Beata servitus, quæ & tu servis.* Hæc Ambrosius.

Psalm.

Hilarius.

Ambros.

Isai.

Facit

5.
Psalm.

Facit etiā ad hanc cogitationem illud eiusdem Vatis Psalm. 104. 3. *Laudamini in nomine sancto eius: ubi Aquila pro laudamini, legit, gloriamini: ut sensus sit. Magnum honorem, & gloriam existimare, quod de eius nomine vos appellemini, serui scilicet, & populus Dei.* Acquieuit verò huic monito Maximus ille Imperator Iustinianus, qui in lege 1. C. de officio prætoris Africæ Christi seruum, & quidem vltimum gloriose se appellat. Certe ipse met Rex Vates Psalm. 118. 170. hac cogitatione instructus ait: *Intret postulatio mea in conspectu tuo: pro quibus verbis plures codices greci habent: Intret dignitas mea in conspectu tuo.* Sed quæ dignitas? fane Dei seruum se esse, à qua dignitate auctoritatem suæ precii conciliat. Ita ibi Ambros. octonario 22. *Nimpe cum hominem rogas, regem te dicis, ut contemplationem habeat honoris tui, tangat eum tuæ contemplatio dignitatis, ut aut misereatur, si venia est postulanda, aut deferat pro ordine dignitatis.* Recte ergo, & deuotus Deo dicit. *Intret dignitas mea coram, &c. Habet & Christianus dignitatem suam, qui tanto imperatori militat.* Ita ille.

Iustinian.

Ambros.

6.

Cant.

Ambros.

Hinc de collo sponsæ Christi iugo subiecto, & seruitutis suæ insignia præferente, dixit coelestis Sponsus, Cantic. 1. 10. *Collum tuum sicut monilia.* Quæ verba Ambrosius præfato serm. 3. in Psalm. 118. primum sic legit: *Cervix tua sicut redimicula:* deinde sic explicat: *Vultus liberior est, ubi est castitatis conscientia, & portare Christi iugum suauis est, si ornamenta putes cervice tuæ esse, non onera.* Attolle ergo oculos semper ad Dominum, erige cervicem, redimicula, non vincula geris. Muta quoque animalia redimiculis gaudent, & phalerari sibi magis, quam nudari videntur. Hæc, & alia Ambrosius. Simile quid obserues in illis verbis Domini de plebe sua, cum regium sponsæ statum obtinebat Ezech. 16. 10. *Indui te subtilibus: ubi pro subtilibus, Hebraice, ut obseruat P. Prado, est serico: proprièque significat sericum, ac preciosum velamen ad velandum caput, corpusque tegendum: Hispane Manto.* Cum verò capitis velamen vna ex parte subiectionem denotet, ut ex Paulo ad id loci probat Prado, ex alia verò ex materia preciosa contextum dicatur; rectè subinfertur Dei seruitutem, quam eius serui profitentur, magno ipsi honori, & ornamento esse, ut omittam, siue in sequentem adnotationem transmittam suauitatem, & commoda, quæ ex ipsa percipiunt. Firmat hanc cogitationem venerab. Gillebert. commentarius serm. 18. in id Cant. 3. 10. *ascensus purpureus, dignitatem seruitutis Christi sic expendentis. Quid tu illic dicis, qui humiliationem seruitutem putas. Seruilis*

Ezech.

Prad. ibi.

Gillebert.

non est, quam regalis nobilitat purpura: ornamentum est enim purpura regium. Hos si tu, vel dedignaris, vel horres gradus, respice, quod purpurei sunt. Humilitas suscepta pro Christo regiam præfert dignitatem. Ita ille.

Vnde post modum acutè infert eum, qui aliunde gloriatur nimirum à profapia nobilitate, aut sæculi potentia, & gloria: viliores duobus procul reddi cum à vera gloria summaque Christi nobilitate expertem se faciat. Adiciam eius verba, quod Christi seruis opportunissima sint. *Nolite sæculi nobilitatem charam reputare. Vilior eris, si respexeris ad illam, si natales tuos sponso impuras, si te pro sæculi fastu præferas alijs, aut aliquid habere priuilegijs putas. Contra humilitatem propositi de profapia carnis euariis à gloria Christi, si alia te nobilitari præsumas. Hæc tibi purpura sufficiat ad fastum, sufficiat ad ascensum, sufficiat ad gloriam, ut non glorieris, nisi in cruce Domini tui Iesu Christi.*

7.

Addo eum, qui Dei seruum se dicit, reliquorum se dominum esse profiteri. Quam energiam subesse videas illis verbis Eliæ cū à Pentacantharco, siue quinquaginta militum duce, homo Dei appellaretur. *si homo Dei sum, descendat ignis de celo, & deuoret te, & quinquaginta tuos.* Quod perinde fuit, ac si diceret. Si is ego sum, cui rectè tantum nomen tribuatur, id nunc mei muneris appareat indicium; ut tam ignis, & elementorum, quam vestræ vitæ, ac necis dominus innotescam. Simile quid obseruauit Theodoretus in verbis Darius Regis ad Danielelem, Daniel 6. 20. *Daniel serue Dei uiuentis.* Et Chrysostomus in tribus pueris à Nabuchodonosor in fornacem missis, & diuina subinde virtute cognita nomine seruorum Dei condecoratis: quasi eo nomine ethnici etiam homines prædicarent seruos Dei, & ignis naturam, & ferocissimam animantiam, quibus fuerant obiecti, perdomuisse. Audi Chrysostomum in illud Genesis 26. *Qui tetigerit hominis istius uxorem, morte morietur, sic loquentem, & Nabuchodonosor postquam pueros in fornacem iniecerat, & re ipsa comprobauit eorum virtutem, prædicare eos cepit, & ubique lingua sua fecit illustres dicens: serui Dei excelsi.* Ita Chrysostomus.

4. Reg. 1. 10

Daniel.
Theod. ibi.
Chrysost.
indigenus.
Qui tetigerit &c. c.
26.

Quod si scrupulosius inquiras, cur præstantiorem dignitatem hoc serui Dei vocabulū, quam alia famulandi appellatio præferat. Respondeo. Primum ab strictiori obsequendi titulo id desumi, ut videlicet tanto sit gloriofior famulatus appellatio, quanto maius est vinculum parendi Domino, Dominorum summo: sic Imperatori Tiberio exandescenti adulabatur Romanus eques M. Terentius apud Tacitum lib. 6. Annalium: *Tibi sum-*

Tacitus.

mem rerum iudicium di. dedere, nobis obsequij gloria relicta estiac si dixerit: quò nos affectu, & mentem in tuum obsequium exhibemus, eò maiorem nobis gloriam censemus adipisci. Deinde, & magis ad rem dixeris, splendidius serui Dei nomen esse, quod singillatim denotet eximium, siue potius infinitum redemptionis pretium, quo Dei serui, ab eo empti sunt, Christi nimirum sanguinem pro singulorum capite solutum; ex quo regia, & pene infinita hominis dignitas cõsurgit, vt cap. 2. vers. 7. adnot. 4. 5. & 6. latius tracto. Quod quidem in alijs famulandi appellationibus non elucet, vnde vt omnibus creaturis famulandi ratio, & appellatio ita solis Christi fidelibus serui nomen conuenit. Tradidit hanc rationem Ambrosius in exhortat. ad Virg. vbi cum dixisset: *Nulla maior est dignitas, quam seruire Christo.* Id sic confirmat. *An non summa gloria est, quando tali pretio estimati sumus, vt sanguine Domini redimeremur?*

Ambros.

Ad illud: *Iesu Christi.*

ADNOTATIO. VI.

Maximam ex Christi seruitute percipi latitiam.

1.

MPHATICÈ videtur dictum à Paulo, *serui Iesu Christi*, non verò serui Dei, aut Domini: vt enim Christus Deus sit, ac Dominus, eademque omnino sententia sit esse seruum Dei, & esse seruum Christi, non nihil acuminis, & decoris videtur in esse his verbis: *serui Iesu Christi*: nam cum nomen Iesus significet Saluatorem, Christus verò vnctus, videtur, Paulus hac appellatione recreari, quasi dicat, seruus, sed suauissimi, ac indulgentissimi Domini, qui dum me in seruum suscipit, indefinenter fouet, ac fauet, meisque quam suis commoditatibus inseruit: *Esclauo, pero de vn blandissimo, y amorosissimo señor*: &c. vt proinde maximam ex hac seruitute percipiam voluptatem. Tria ergo, si aduertis, in his verbis Apostolus commemorat, quæ & Christi seruitutem mirifice commendant, & à peccati seruitute summo opere discriminant. Primum vni Domino plures ancillari seruos: *Paulus*, inquit, & *Timotheus serui Iesu Christi*. Deinde naturali se, ac proprio Domino, qui eos suo sanguine redemerit, ac seruauit, deferuire; id enim Iesus, siue Saluatoris nomen sibi vult.

Tandem quod ei domino famulentur, qui peculiari suauitate, & voluptate seruorum suorum animos perfundat, quippe qui vnctus est oleo lætitiæ, non tantum præ cõfortibus suis, sed etiam pro consortibus, siue seruis suis. De singulis non nihil seorsim.

Et verò sic in primis capio illud Sophonie 3. 9. *Tunc reddam populus labium electum, vt innocenti omnes in nomine Domini, & seruiant ei humero vno*: vt non solum significet vni tantum Domino fideles obtemperaturos, vt nonnulli auctores interpretantur, sed etiam ea de causa, quod vni Domino plures seruiant, adeo facilem, & iucundam reddi seruitutem, vt vnicum tantum humerum oneri perferendo, siue iugo ducendo subijcere videantur, id, quod sic expresserunt LXX. *vt seruiant ei sub iugo vno*: ducta similitudine ab onere plaustrum, quod non vni solum, sed vtrique bouum ceruici incumbit; vnde singulis facilius redditur.

2. Sophon.

LXX.

Expressit eandem sententiam Isaias cap. 2. cum gentes ad Christi obsequium, & seruitutem non secus, ac fluius, qui impetu decurrit, venturas ita prædixit: *Et fluent ad eum omnes gentes.* At dicat non nemo videri Vatem oblitum eorum, quæ paulò antea dixerat: nimirum Dominum in vertice montis, qui aliorum montium vertex esset, consistere: *Eris*, inquit, *preparatus mons Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles*: quoniam enim fieret? vt ad montium verticem rapido cursu fluius decurreret. Est tamen ad manum responsio: ideo gentes ad cliuim ascensu difficilem fluere dici: quia, vt in Hebræo est, confluebant, hoc est plures simul associati seruitutis Christi iugum ferebant, sodalitate videlicet cliui difficultatem complanantes, & itineris molestias delinientes.

3. Isai.

Iam seruis peccati, quam aliter euenit, qui dum vnicum fugiunt dominum, vnicumque detrectant iugum, pluribus dominis seruire, plura iuga ferre necesse est: sic dicebat Ambrosius Epist. 82. *Quam multos dominos habet qui vnum refugerit.* Sic Seneca Epist. 27. *Humilis res est stultitia abiecta, sordida, seruilis multis affectibus, & sanissimis subiecta, hos tam graues dominos, interdum alternis vocibus imperantes, interdum pariter dimittit à te sapientia.* Sic etiam Bernardus in Declamationibus super *Ecce nos reliquimus omnia*, sciite obseruat eum, qui à Christi iugo, & conuiuio se abiunxit, quinque sibi iuga, eaque pretio emptas suscepisse, ipso met dicente, *Lucæ 14. Iuga boi emi quinque.* Audi illum. *Postrema, vt cetera sileam, cum sine iugo esse non possint, quale hoc ipsum est, eligere potius quinque, quam vnum? Quis enim potest seruire, quinque dominis? ne dñ quinque,*

4.

Ambros.

Seneca.

Bernard.

Lucæ.

tyrannis,

tyrānis, quinq; prae donibus? si quidem oculus meus depredatur animam meam. An non saepe aliud gula exigit, ad aliud pruritus aurium vocat? Sic & odoratus, & tactus diuersa imperant interdum forsitan, & aduersa, dum vterq; communem sibi gestu praeeripere seruum, & trahit sua quemq; voluptas. Haec, & multo plura egregie ibi Bernardus.

5. Porro id ipsum seruis peccati euenire videas, quod Israelitico populo ad Regem Roboam clamanti, 3. Reg. 12. 4. *Pater tuus durissimum iugum imposuit nobis: tu autem nunc imminue paululum de imperio patris tui grauissimo.* Cui durus, & inlapiens Rex respondit, verl. 14. *Pater meus aggrauauit iugum vestrum: ego autem addam iugo vestro.* Saepius enim dū vitij alicuius, puta libidinis, graue iugū quis ferens, eius onere defatigatus (vacat enim pudicitia, libido occupatissima est) alterius vitij, verbi gratia, auaritia, aut ambitionis opem inuocat, & accersit, vt hoc suis emolumentis, siue honoribus illius grauitatem, & asperitatem leniat, illam à nouo hoc hero vocem audit, ac sentit: *Ego addam iugo vestro.* Vnde Ambrosius in id Psalm. 37. *Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum: acute cōqueritur, eam contra ius, fasque peruersa vitiorum conditionem, ac legem esse, vt dum alia alijs miserum peccatorem venditant, postea tamen vendito subinde dominantur, ac si illum alteri non vendidissent.* Cum enim dixisset Ambrosius. *Gravior aduersarius noster culpa est, quae sollicitat ociosos, affligit sanos, contristat laesos, inquietat placidos, exagitat mites, excitat dormientes, rei sumus sine accusatore, sine venditore vendimur:* Subiicit. *Hac igitur peccata sunt, quae contra nos sunt semper, vt dixit propheta, vendiderunt nos, & dominantur nobis, seruus qui venditur superiore seruitio exit, vt ad dominum alterum muret. Nos nec superiorum iugum deponimus, & ad noua curramus. Ita ille.*

6. Sed quae breui dixit Seneca, hos tam graues dominos interdum alterius vocibus imperantes, sic luculentius descripsit Bernardus praefato loco. *Concedunt ambitio, & elatio cordis, altera nidum, altera foueam parat. Volare altera iubet, reperi monet altera, cum neutrum profecto sit hominis. Quis enim es tu, ait haec, quis vero ille, vel ille est, aut quae domus patris eorum, vt eis in aliquo cedas, vt reueraris eos, vt aliquatenus eis blandiaris? At bonus sermo boni inuenit locū, ait ambitio, & interdum quoq; qui prodesse non potest, potest obesse, vnde dissimulas primum vinum bonum potes, donec veniat hora tua.* Sic Bernardus, & statim: *Auaritia quoq; & appetitus laudis sibi inuicem aduersantur, & quod haec congregat, hic disperget. Nec minus con-*

traria sunt, quae simulatio, & pusillanimitas fugerunt, impudentia, impatientiaq; clamoribus, & vtraq; labor, & dolor, & afflicto spiritus. Hactenus ex Bernardo. Per similes Persio mens sic depingens eum, qui segnities iubet in medios dormire dies: auaritia vero contra iubet prima luce adesse in portu.

Mane piger stertis? Surge, inquit, auaritia, eia surge, negas, instat, surge, inquit, nō queo surgere, Et quid agam? Rogitas, saperdas aduice ponto. Castorem, stuppas, hebenam, thurs, lubrica Coa.

7. Hac certe velut necessaria argumentatione Abimelech Sithianitas impulit, vt se quam filios Gedeon in regem fusciperent, Iudicum 9. 30. *Quid est vobis melius, vt dominantur vestri LXX viri omnes filij Ierobaal, an vt dominetur vobis vnus vir.* Nec ab hoc ire reor illa à Moyse populo proposita ratio. Deuteron. 10. 12. *Et nunc Israel quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi, vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius, & diligas eum, ac seruias Domino Deo tuo in toto corde tuo, & in tota anima tua.* Ea est enim structura sermonis, vt per extenuationem dicatur Deum à homine totam animam petere: nam id sonat ille dicendi modus: *Quid Dominus petit à te, nisi vt timeas eum, &c.* quasi dicat: quid magnum, aut perdifficile à te praerrequiritur. Vbi illud tacite inuuitur longe difficilius, ac laboriosius esse dimidiam ab homine animi sui parte, quam totum cor petere, cum multo sit facilius vni domino integro animo, quam duobus, pluribus vè dominis diuiso corde inferuire. Quo eunt illae miserationis Dei voces: *Vsq; quo delictis dissolueris filia vaga.* Ierem. 3. 1. 2. sed eum locum alibi commodius tracto.

8. En Paulum, & Timotheum vni Domino seruientes, sed cui? Iesu, siue Saluatori, proprio quidem, & naturali Domino, ac proinde in seruos suos benigno, & indulgenti. Sic dicebat Ambrosius, serm. 3. in Psalm. 118. *Quare non praesumat factorem Domini tam pretioso impetus sanguine? Sed significantius ipsemet Dominus, Isaia 46. 3. Audite me domus Iacob, & omne residuum domus Israel, qui portamini à meo vtero, qui gestamini à mea vulua, vsq; ad senectam ego ipse, & vsq; ad canos ego portabo.* Quasi dicat: cum ego vos in vtero gestauerim, haud vlla ratione fiet, vt ex sinu, & vlnis meis vos aliquando excutiam. Subdit clarius: *Ego feci, & ego feram, ego portabo, & saluabo.* Quibus humano more tantum nō dicit cum vos genui, id mihi oneris assumpsi, vt pro vestra salute, & incolumitate indefidenter laborarem, etenim parētes, quibus egregiam natura in filios indidit charitatem, non possunt nō pro illis molestias detorare assiduas, & semet ipsos periculis pro eorum incolumitate obij-

Persius.

Iudic.

Deuteron.

Ierem.

Ambros.

Isai.

Hieronym. cere: nec hanc naturæ in necessitatem aliquan-
diu valent effugere. Præstrixit hæc Hiero-
nymus his verbis. *Creator enim omnium par-
cit creaturæ suæ, & pastor bonus ponit animam
suâ pro ouibus suis. Qui autem mercenarius est,
cuius non sunt oues propriæ, cum viderit lupum,
fugit. Quia igitur feci, & genui liberos, ego feram,
& ipsi portabo.* Ita Hieronymus. Cui cogita-
tioni ad stipulatur illud Moyſis ad Dominum
Numer. 11. 12. *Numquid ego concepi omnem
hanc multitudinem, vel genui eam, ut dicas mihi
porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix
infantulum.* Vbi ideo à populo portando se
excusat, quod illum non genuerit, portaturus
quidem, nec excusationem ullam allaturus, si
genuisset: quod id suo sibi iure natura postu-
let.

9. Huc mirifice facit, quod Christus pro cali-
ce passionis, ac mortis suæ non bibendo sic Pa-
trem orauerit, Matthæi 26. 39. *Si possibile
est, transeat à me calix iste:* nec tamen à Patre
fuerit exauditus, quasi eius apud ipsum rei
nulla omnino facultas, nulla potestas esset; nā
si fieri id aliquo modo posset (nostri sub quo
loquamur sensu, in sensu nimirum, ut aiunt,
composito cum præſenti decreto Dei) quī à
Patre non exaudiretur Filius vnice dilectus?
Plane quia, qui fecit, nō potuit non ferre, por-
tare, ac saluare: Creator enim omnium parcit
creaturæ suæ, & pastor bonus ponit animam
pro ouibus suis. Id quod egregie ad præfata
verba Matthæi sic adnotauit S. Paschasius lib.
12. in Matthæum. *Impossibilitas ista de iusti-
tiâ venit, & bonitate Dei, quia sic est om... potens,
ut & iustus sit, ac bonus, & misericors, & ideo
quantum ad utramq; naturam spectat, impossi-
bile erat, ne nos bonitate sua, suaque iustitia, & mi-
sericordia saluaret, quos crearat.* Ita Pascha-
sius.

10. Ut verò cum suis seruis adeo indulgenter,
& benigne Deus se gerit; quod naturalis ip-
ſorum Dominus sit: ita demon, & peccatum
in seruos, quos habent, acerbissimi, & seueris-
simi sunt: quia alieni ipſorum sunt domini.
Jerem. Vnde Jerem. 16. 13. plebē illā præuaticatrīcē
sic minaciter deterrere conabatur Dñs. *Ser-
uicis tibi dijs alienis die, ac nocte, qui non dabunt
vobis requiem: vbi LXX: Qui non dabunt vo-
bis misericordiam.* Similiter Paraphrasis Cal-
dæa. *Qui non erunt vobis misericordes; facta al-
lusione ad feroces, & furentes dominos, qui-
bus illud semper est in animo, quod Prouer-
bio celsit: Nullam otium seruis, quiq; nullū,
vel leue erratum prætermittunt, quod verbe-
ribus non vindicent: nam*

— taurea punit
Continuo flexi crimen, facinusq; capilli.
Sic cruciari videas duos illos iuuenes à dæmo-

Matth. nibus, de quibus ait Matthæus 8. 28. Erant
ſæui nimis, ipſorum autem ſauitiae locuples
quidem testimoniū est, quod in gregem por-
corum misis, tanta sunt ſæda illa animantia
rabie exagitata, ut in mare se præcipientes dede-
runt: ut appareat (inquit Chrysolog. ſerm. 16.)
Chrysost. hoc duos portasse homines, quod numerositas non
valuit ſufferre porcorum.

Sed vnde demoni, & peccato tanta in ſer-
uos suos ſauitia, atque ferocia? Quia non pro-
prij, ac naturales, sed alieni hominum domini
sunt: ſeruietis, ait Dominus, dijs alienis. Expo-
nas id apposite ex eleganti Othonis oratione
de Tito Vinio Galbæ imperatoris familiari, re-
giæ gratiæ prætextu in Romanam Rempub.
gratiante apud Tacitum lib. 1. historiarum.
Tacit. Sic enim ille. *Minore auaritia, aut licentia gra-
ſatus eſſet Titus Vinus, si ipse imperaſſet, nunc
& ſubiectos nos habuit, tamquam ſuos, & viles
ut alienos.* Sic ille. Voluit dicere; si Vinus im-
perator eſſet, curaret nos ut ſuos, & ut propria
membra cū charitatem in ſibi ſubditos Prin-
cipi natura ipſa indat: at cum non ſit impera-
tor, habeat tamen licentiam in nos imperato-
riam, dure, & immiſericorditer cum nobis, ut
alienis, & qui ad eum non pertineant, agit.

Et verò à Salomone propria noſtra volun-
tas, quæ à recto virtutis tramite deſleſcit, ſi-
ue concupiſcentia nobis inſita, quæ ſpiritu
aduerſatur, vxor aliena ſolet appellari: ſic Pro-
uerb. 2. 16. *Ut eruaris à muliere aliena.* Et 5.
20. *Cur ſeduceris fili mi ab aliena.* Et 7. 5. *A-
liena quæ verba ſua dulcia facit.* Et 23. 14. *For-
uea profunda os aliena.* Et 23. 27. *Puteus angu-
ſtus aliena.* Iam de ipſa, quod aliena ſit, ſic
Bernardus in declamationibus. *Huius ſangi-
ſuga duæ ſunt inſatiabiles filia clamantes, Affer,
Affer: ſiquidem nec animus vanitate, nec volup-
tate corpus aliquando ſatiatur: fuge ſanguis ſugā
hanc, & omnia reliquiſti: hæc enim omnia trahit
ad ſe. Pone hanc, & iugum tam importabile, quā
multiplex abiectiſſi. Non eſt enim dominus crude-
lis ad illam, non eſt tyrannus tam impius, & in-
humanus, ſic vrgens ſeruulum, & non parcens ſa-
tigatum magis inſtigat; ſubditum premis durius,
&c. Nullum mihi onus importabilius, nulla gra-
uior ſarcina eſt.* Haſtenus Bernardus.

Hinc ut ſerui dominorum crudelium ſem-
per vibicibus liuidi, vulneribus affecti conſpi-
ciuntur; ita ſeruos peccati vulnera conſcientiæ
geſtantes, mærentes, & verberibus opertos
videas: id quod ingenti ore ſic affirmauit Ta-
citus. *Quorum corda ſi recludantur, inſpici va-
leant laniatus, & iſtus, quando ut corpora ver-
beribus, ita ſauitia, libidine, malis conſultiis ani-
mus dilaceretur.* Sic ille. Similiter Ambro-
ſius lib. 1. Offic. cap. 12. vbi cum dixiſſet: *pec-
cator quamuis foris abundet, & delictis diſſluat,*

odoribus

Matth.

Chrysost.

11.

Tacit.

12.

Prouerb.

Bernard.

13.

*Tacit. An-
no. 6.*

Ambros.

Tullius.

odoribus flagret in amaritudine anima vitam exigit. Subiicit: *intueris letitiam eius, opes, abundantiam, introspecte vulnera, & vibices anime eius, cordisq; mestitudinem.* Ita Ambrosius. Quare M. Antonium sic execrabatur Tullius, ut hominem miserum, & terribilem fortis. *Te miseria, te ærumna premant omnes, qui te beatum, te florentem putas, tuæ libidines te torquent, tu dies noctesq; cruciaris, te conscientia stimulat malefactorum suorum, te metus exanimat iudiciorum, atq; legum, quocumq; adspexisti, ut furia sic tui tibi occurrunt iniuria, quæ te respirare nō sinūt.* Ita ille. Cōsentanea habet lib. 1. de finibus, & oration. pro Sexto Roscio. & similia Philo lib. de congressu querend. erudit. ubi impij vitam infernum (ad minus, esse affirmat.

14.

Isai.

Iam Christi servitutem vide, eius scilicet Domini, qui, & vnctus sit, & vngens etiam servorum suorum iugum, quod subactum, & maceratum non leve solum, sed suave, ac iucundum reddatur. Ita quidem ab ipso dictum, & ab Isaiā olim prædictum fuit. Et ut hinc incipiam: sic Vates cap. 10. 27. cum de iugo, & onere peccati per Christum auferendo dixisset: *Auferetur onus eius de humero tuo, & iugum eius de collo tuo.* Statim de Christi iugo in eius locum subrogando, subiicit: *Et computrescet iugum a facie olei:* siue ut alij legunt præ oleo. Nec enim id capio cum Forerio de iugo mundi, quod fideles a suis cervicibus ob abundantiam cœlestis consolationis excutiant: sed potius de facilitate, & suavitate, quæ iugo & servituti Christi inest præ oleo, id est, ob vnctionem, & consolationem, quam servis suis impertitur: est enim sumpta metaphora ab olei natura, quo dura, & aspera lentescunt, & emoluntur, quodque vulneribus admodum dolorem alleviat. Vnde ea Isaiæ verba prænunciare videntur hæc Christi, Matthæi 11. 29. *Iugum enim meum suave est, & onus leve.*

Forer. ibi.

In quæ Greg. Nyssen. homil. 2. de pauper. amore sic ait: *Mandatorum observacionem iugum appellat, iubenti pareamus, efficiamus iumentum Christi induentes vincula charitatis, tale iugum ne detrectemus, ne excutiamus, suave est, leve est, subeuntes cervicem non atterit sed demulcet.* Ita ille. Similiter venerabilis Pataleō Diaconus ferm. de luminibus sanctis, tom. 7. Bibliot. *Non iugo opprimimur, non metu torquemur, verum timuimus quidem, ac liberi nunc a metu non veluti fontes, & damnati servitutis iugum toleramus, sed voluptati magis, quam oneri nobis est.* Ita Pantaleon.

Matth.

Nyssen.

Pantaleon

15.

Ambros.

Ad stipulatur Ambrosius in oratione de obitu Valentiniani, dum componens hæc Christi verba cum illis Thren. 3. 27. *Bonum est viro cum portaverit iugum ab adolescentia sua:* quæ ipse sic legit: *Cum portaverit iugum graue &c.*

Perquirat cur idemmet diuinæ legis iugum à Christo suave, à Vate verò graue appelletur, sic respondet: *Potest & graue iugum Verbi videri præ pondere discipline, austeritate correctionis, pondere abstinentiæ, strictiōneq; lasciviæ: suave tamen esse fructu gratiæ, spe remuneracionis æternæ, purioris conscientie suauitate.* Sic ille.

Videas hac ratione Paulum 2. ad Corint. 12. 10. non modo fortiter perferentem labores, & æumnas suas, sed in ipsis etiam exultantem, gloriantemque sese, cum ait: *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis.* Sed quare? subdit: *ut inhabitet in me virtus Christi:* ac si dicat: *quid ni tribulationes exoptem?* cum illis eam Domini consolationem experiar, quæ non modo dolorem leniat, & obtundat, sed insuper animum incredibili lætitia demulceat. Ita ad id loci Ambrosius in hunc modum. *Libenter ergo cadi se dicit, dum modo à Christo curetur, sciendo plus addere medicinam Christi ad salutem, quam infirmitas detrahit sanitati.* Sic ille.

Ergo suave appellat Christus servitutis suæ iugum non ea solum ratione, quod ea nobis præcipiat, quæ valde proficua, & vtilia sunt. Vti ad hunc modum expendit Hilarius canone 11. in Matthæum: *Quid iugo ipsius suauius? quid onere leuius? Probabilem fieri scelere abstinere bonum velle, malum nolle, æterna consequi, præsentibus non capi, nolle inferre alteri, quod ipsi sibi perpeti sit molestum.* Sed etiam, quod cœlestis vnctio gratiæ blanda reddat, atque suauia ea, quæ aliàs dura, & difficilia erant. Quam ad rem valde apposite locutus est Bernardus ferm. 1. in solemnitate dedicationis templi: ubi dum beatis suis monachis accommodat sacras ceremonias, quibus templi parietes consecrabantur, tandem agens de inunctione, quæ cruce parietibus templi depictæ oleo deliniuntur, sic ait: *Vnde necesse est, ut vnctio spiritualis gratiæ adiuvet infirmitatem nostram, observantiarum, & multimodæ penitentia cruce deuotionis suæ gratia leniens, quia nec sine cruce sequi Christum, & sine vnctione crucis asperitatem ferre quis posset.* Subdit, deinde: *Hinc est, quod multi abominantur, & fugiunt penitentiam, crucem quidem videntes, sed non etiam vnctionem: vos qui experii estis, ecce scitis, quia vere crux nostra munera est, & per gratiā spiritus adiuvantis, suavis, & delectabilis est penitentia nostra, & ut ita dicam, amaritudo nostra dulcissima.* Hactenus Bernardus.

16.

Hilarius.

Bernardus.

Huc quidem spectat promissio illa à Deo Episcopo Pergameno facta Apocalyp. 2. *Vincenti dabo manna absconditum,* ex interpretatione magistri mei Ludouici del Alcazar. Iure siquidem ille ad id loci contendit non tam

17.

Apocal.

Alcazar. ibi

esse

Andr. Vi-
etorin. ibi.
Glossa ibi.
Ambr. Ri-
chard. &
Bern. ibi.

esse sermonem de paternæ vitæ præmio, ut existimarunt Andr. Viëtorin. & glossa: siue de dulcedine contemplationis, ut Ambros. Richardus, & Bernardus explicant, quam de peculiari consolatione, & suauitate, quæ strenuis Christi seruis promittatur. Congruit verò optime illis verbis isensus; nam cum suos ibi ad acrem cū cupiditatibus pugnam subeundam, ex qua humanus animus nihil præter tristitiam, & lachrymas percepturum sperat, Dominus adhortetur, opportune obtestatur ingentia in eo vitæ genere esse gaudia carnalium hominum oculis abscondita, tum quæ ex ipso certamine dimanant. Vti his verbis dixit Philo lib. de congressu quæren. erudit. gratia. *Anima festum est rerum optimarum amulatio, & labor ad perfectionem properantiū. Quamobrem præceptum est, ut azyma edantur cum amaris lactucis agrestibus, quia cohibere concupiscentias ne feruescant, & turgeant quidam putant amarum, quod mens certaminum auida habet profectus delictis.* Sic ille: tum, vel maxime, quæ ab vnctione cœlestis doni proueniunt. Cui cogitationi fauet epitetum illud, *absconditum*: nam ibi bene probat Alcazar ex pluribus sacræ paginæ testimonijs, absconditum propriè dicitur, quod reapse præfens est, ita tamen abditum, ut reuelatione egeat, quò cognoscatur, uti de crucis inunctione dicebat Bernardus: *Multi abominantur, & fugiunt penitentiam crucem quidem videntes, sed non etiam vnctionem.*

XVIII.

Iam verò qui nobis obijciat, eam se dininæ gratiæ consolationis vnctionem non experi-ri; audiat ab Augustino id sibi ob demerita, & negligentiam contingere; unde votis sedulis orandam, ac promerendā sibi, ab eo, qui, Deus est totius cōsolationis, esse: sic enim Augustinus lib. de naturā, & gratia contra Pelagianos cap. 69. *Omnia sunt facilia charitati, cui vni Christi sarcina leuis est iuxta illud. 1. Ioann. 5. Hac est charitas Dei, ut mandata eius custodiamus, & mandata eius grauiā non sunt, quare cui grauiā sunt cogitet non potuisse diuinitus dici grauiā non sunt, nisi quia potest esse cordis affectus, cui grauiā nō sunt; petat igitur, quo destituitur, ut impleat, quod iubetur.* Ita ille. Similis Oecumenio, & Didymo mens ad ea Ioannis verba, quæ adducit Augustinus obseruantes hac ratione non dictum fuisse à Ioanne mandata eius leuia sunt: cum tamen dixerit Christus: *onus meum leue est: his namque, inquit ibi Didymus, qui robur omnino non habent, grauiā iudicantur, unde non scripsit mandata eius leuia sunt, sed ait grauiā non sunt, illud solū assumens, quod deorsum non trahit, & sursum vchit: ut in se se eilemur, quod iustum est, experimēto utique cognoscentes, quia Christi iugum leue est, suauita-*

tatem obtinens copiosam. Hæc Didymus.

Sed vide iam crucem inunctam illius, qui de se veraciter dicebat: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo; audi quam large manna abscondito à Christo cibaretur. Sic enim ipse 2. ad Corinth. 6. 10. *Quasi tristes, semper autem gaudentes.* Pende aduerbia, quasi, & semper, hoc gaudio illud tristitiæ præfixum. Vnde Theophylactus ibi: *Apud incredulos quidem videmur mastr esse, ceterum voluptas nobis est florida, vinax. Non enim aliās quidem latamur, aliās verò maremus, sed nunquam non gaudemus.* Sic ille. Similia habet ibi Oecumenius.

Qui forsan sensus illis sponsæ verbis subest Cantic. 1. 4. *Nigra sum sed formosa, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis*, id enim, si introspectantur attentius tabernaculorum, siue pellium Salomonis (vtrumque enim vti obseruauit Origenes hom. 2. in Cantic. & alij in idem recidit) similitudines prefeferunt: tabernacula enim, quod soli, ac imbribus subiecta essent, nigram, & cœli iniurijs fœdatam exteriorem faciem habebant, cum tamen interius opere Phrygio, & Babylonico, mire, & eleganter exornarentur. Sic de Cæsare prodit Suetonius curasse, ut tabernaculi pauimentū tessellato opere è festili lapide consterneretur: & de Nerone Plinius lib. 37. cap. 2. tabernacula vnionibus, & lapide pretioso cōstrauisse. Vnde his verbis tantum non dicere sponsam conijcias: *quasi tristes semper autem gaudentes*, id est, exterius quidem despiciati, & marore confecti videmur, at *habemus thesaurum in vas fictilibus*, dum interius indefinenter perfundimur oleo consolationis. Nec ab eo hinc, quin obseruem fauere huic sensui vocem Cedar; quæ vel ex interpretatione Origenis, Gregorij, & Bedæ, tenebras: vel, ut Nyssenus, Maximus, & Nylus docent, obscuritatem significat, & Hebræū quidē verbū tenebrescere nigrescere, & per metaphorā tristem, ac mestū esse significat, similiter etiā Hebræa vocem Ierighot, pro qua noster habet, pelles, proprie reddit cortinæ displicentes, ac tristes à verbo, badagh, displicere tristem esse. Et verò Exod. 26. 7. *ex pelles appellantur, saga cilicina*: sed obserua itidem describi rubricatæ hyacinthinæ de bysso retorta, ac purpura, crocoq; bis tincto variegatæ opere plumario: ut appareat externæ tristitiæ penitentiae cilicio cruciegrias interius diuitias, deliciasque subesse. Vnde scite dixit Gregorius lib. 25. Moral. cap. 22. fine. *Si intus, ut croccus fulges, ciliciū, quo protegeris, cur accusas.*

Similis est Chrysostomi obseruatio in illis verbis Psalm. 139. *Et dixi forsitan tenebra conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delictis*

XIX.

2. Corinth.
6. 10.

Theop. h. ib

XX.

Cant. 1. 4.

Origen. ho-
mil. 2. in
cant.

Suet. in Cæ-
sare.
Plin. lib. 37
cap. 2.

Orig. Greg.
& Bed. ibi.
Nyss. Ma-
ximus, &
Nylus ibi.

Exod. 26. 7

Greg. lib.
25. Moral.
cap. 22.

XXI.

Chryf. in
Psalm. 139

meis, pendens non dixisse Vatem finitam fuisse laborum, & tribulationum noctem; sed potius die consolationis illuminatam, quasi ipsamet nox dies esset. Audi illum. *Quod autem dicit, est huiusmodi: circumfessus sum à malis, & dixi mihi ipsi superabunt me mala: hoc enim sibi vult tenebra conculcabunt me. Alius dicit: & nox lucida circa me: Quid hoc est? Ego quidem hac dixi, inquit, in rerum natura reputans, saepe autem mala mutata sunt in bona: imò vero quod est maius, mala non mutata sunt in bona, sed malis manentibus magnam sensi benignitatem: non dixit enim nox deleta est, sed nox fuit lucida. Hoc est Nox manens, nox mala, scilicet, & calamitates (ea enim noctis nomine significat) non potuerunt me conculcare, sed fuit lux in nocte. Contraria enim in contrariis, & fiunt, & apparent, quando vult Deus. Haftenus Chrysostomus. Quæ appposito exemplo fornacis in quam coniecti sunt tres pueri, & roris blande perflantis sic confirmat, nec enim ignis exstinguebatur, nec ros exsiccabatur: sed quasi tristes, semper autem gaudentes. Simile quid in Martyribus, vel carcere inclusis, vel metallo datis, sic celebravit Cyprianus Epist. 77. ad Martyr. *Qui nunc dilectissimi conscientie victricis vigor? quæ sublimitas animi? quæ in sensu exsultantia? quis triumphus in pectore? ambulare in metallo captiuo quidem corpore, sed corde regnante. Hæc ille. Quæ opponas velim ijs, quæ de Antonio dicebat Tullius.**

XXII.

Sic forsan Peccatum feruorum crucem inungit, vt computrescat iugum à facie olei, sic le nem auram, ventumque roris flantem in æstu laborum cultoribus suis idola mundi imperitiuntur. Ita sane. *Alligant enim onera graua, & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea mouere. Vti de scribis dixit Christus Matthæi 23. 4. digitum humeris emphatice opponens; quasi diceret, cum moris sit onerata iumenta non digito solum, sed vtrâque manû, & brachiorum fortitudine adiuuare, illi miseros homines, quos traditionibus suis ineptissime onerabât; nec digito subleuare volebant. Sic prorsus de idolis dixit Isaias, cap. 46. 1. *Confractus est Bel, contritus est Nabo, facta sunt simulacra eorum bestijs, & iumentis, onera vestra graui pondere, vsque ad lassitudinem contabuerunt, & contrita sunt simul. Non potuerunt saluare portantes. Quod perinde fuit, ac si diceret idola Babyloniorum (idem iudicium esto de idolis mundi: sunt enim illa horum symbolum) quæ Iudæi proprijs humeris gestare cogebantur, ideo fuisse contrita, quod cum vna ex parte portan-**

tes se vsque ad lassitudinem fatigarent, vtpote non eorum, sed bestiarum humeris paria, ex alia nullam opem ijs à quibus cum tanta molestia ferebantur conferrent; hos oneri succumbere necesse fuit. Expressit vero id omne eleganter Vates, cum dixit: *Facta sunt simulacra eorum bestijs, & iumentis*: id est, ea honora non humanis humeris, qui tanto ponderi sustinendo impares sunt, sed durissimo bestiarum dorso sunt facta, ita dicebat Bernardus in declamationibus: *Erit inuenire euentes non modo quinque, sed plus quam quinquaginta quinque, non plane iumentorum inga, sed daemonum. Contendunt ambitio, & elatio cordis, altera nidum, altera foueam parat. Volare altera iubet, repere monet altera, cum neutrum profecto sit hominis. Ita ille.*

Similis isque egregius apud eundem Vatem locus cap. 30. 6. *Onus iumentorum Australis in terra tribulationis, & angustia leana, & leo ex eis vipera, & regulus volans portantes super humeros iumentorum suorum diuitias suas, & super gibbos camelorum thesauros suos ad populum, qui eis prodesse non poterit: Ægyptus enim frustra, & vanè auxiliabitur. Vbi in primis obseruanda lectio Tigurina: *Baiularunt iumenta onus per viam Australem, per terram discriminis, & angustia, è quibus prodeunt leones, & leana. Vide onera importabilia, quæ non nisi bestiarum possint baiulare, humeris hominum imposita; deinde eos illa per viam mille vitæ periculis, & discriminibus obnoxia ferre. Tandem nullam ipsis opem nullas vires ad onus perferendum tribui: Ægyptus enim frustra, & vanè auxiliabitur. Adde noxie etiam, & ad interitum opem ferre: ita immediate ante Isaias: *Non fuerunt in auxilium, & in aliquam vtilitatem, sed in confussionem, & in opprobrium. Nam cui fine alis volare præcipit mundus, vt dicebat Bernardus, post multas tandem preces eas ei præstat alas, quibus deiciatur, dum alleuatur. Ita eleganter Ambrosius lib. 3. de Virginibus. *Procul à militie honoribus, procul ab astibus mundi, ne quod fabula ferunt, æstu solis cera resoluta, careos volatus penna relabeme destituant. Sic ille. Quo referas, quod de idolis, siue demonibus dixit Tertullianus in Apologetico, cap. 22 nullam aliam ad benefaciendum vim habere, quam si paulisper nocere definant: *Desunt lædere* (inquit ille) *& curasse creduntur. Vnde quò huius potestatis copiam faciant, necesse quidem est, vt prius plurimum mali inferant. Eu summam beneficentiæ, si vt definant lædere, prius læsserint: Iam ad alia.*****

Bernardus.

XXIII.

Isai. 30. 6.

Lect. Tigurina.

Ambr. lib. 3. de Virginibus.

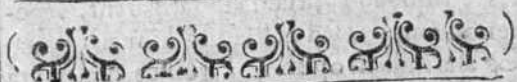
Tertull. in Apolog. c. 22.

Cyprian. E. pist. 77.

Matth. 26. 4.

Isai. 46. 1.

VERSUS. II.

*Gratia vobis, & Pax à Deo
Patre nostro, & Domino
Iesu Christo.*

COMMENTARIUS.

I.

OST inscriptionem exorditur Apostolus de more suo epistolā à salutatione, quā Philippenſibus non ſolum bene precatur; ſed etiā benedictionem ſuam, eamque copioſiorem, ac felicio- rem, quam quā olim filijs, & nepotibus veteres Patres dabant, plenā manu impertitur. Ita Origenes in ſimilem ſalutationē epistolæ ad Romanos: *In ſpiritu ergo Dei ſcribit Apoſtolus, & in ſpiritu benedicit; per ipſum ergo ſpiritum benedictiones capient hi, qui benedicuntur ab Apoſtolo, ſi tamen digni inueniantur, ſuper quos veniat benedictio eius, alioquin fiet illud in eo, quod ſcriptum eſt, ſi fuerit ibi filius pacis, pax veſtra veniet ſuper eum; ſin autem pax veſtra ad vos reuertetur.* Ita ille. Similia affert ibi Chryſoſtomus.

Orig. in epist.
to. ad Rom.

Chryſ. ibi.

II.

Hiero. in c.
10. Matth.
Iaſ. ſibi.

Et verò cum Hebræi, ut obſervatum eſt à Hieronymo in cap. 10. Matthæi, itidemque à Cornel. Iaſenio in ſalutationibus, *pacem*; Græci, *εὐπραγίαν*, id eſt, *bene agere*, Latini ſalutem, frequentius ſcriberent; Paulus natione licet Hebræus, Romanā licet civitate donatus, Græce denique ſcribens, & Græcis hominibus dans literas, nec Hebræam, Græcam, aut Romanam, ſed Apoſtolicam, & Paulo dignam ſalutationē uſurpare voluit. Plane ut os Chriſti, & lyra Spiritus ſancti (ſic eum appellant Chryſoſtomus in Enchom. Petri & Pauli, to. 5. & Nyſſenus in vita S. Ephren) Euangelium cum veteribus ſcripturis conciliare, & ad pacis deprecationem, quæ illis erat familiaris, gratiam addere, imò, & præmittere debuit, uti expendit Tertullianus lib. 5. contra Marcion. c. 5. his verbis. *Quod non utique ſalutem præſcribit eis, quibus ſcribit, ſed gratiam, & pacem, non dico quid illi cum Iudaico adhuc more deſtructo- ri Iudaismi? Nam & hodie Iudæi in pacis nomine appellant, & retro in ſcripturis ſic ſalutabant; ſed intelligo illum deſendiſſe officio ſuo prædicationem Creatoris, Quam maturi pedes Euangelizantium bona, Euangelizantium pacem. Euange-*

Chryſ. to. 5
in enchom.
Pet. & Pau-
li.
Nyſſen. in
vita S. E-
phrem.
Tertul. lib. 5
cōtra Mar-
cion. c. 5.

lizator enim bonorum, id eſt gratia Dei, paci eam præferendam ſciebat. Itaille.

Gratia.

GRATIÆ nomen in ſcripturis varium eſt, & multiplex. Primo namque accipitur pro ſauore, & beneuolentia, ita Lucæ 1. 30. ad Beatiffimam Virginem ab Angelo dictum eſt, *Inueniſti gratiam apud Dominum.* In quæ verba Bernardus ſermone in annunciatione, *Quantam gratiam? id eſt gratiam plenam, gratiam ſingularem;* ſic etiam ad Moyſem Dominus Exodi 33. 12. & 17. *Inueniſti gratiam coram me.* Et c. 34. 9. *Si inueni gratiam in conſpectu tuo.* Et Iacob Genetiſ 32. 5. *Ut inueniam gratiam in conſpectu Domini mei.* Vide Genetiſ 39. 4. Iud. 6. 7. & 2. Regum 25. 8. idem etiam huius vocis uſus apud prophanos. Ita Tullius lib. 4. Epistolarum ad Aticum Epistola 11. *Apud Patronum te in maxima gratia poſuit; & pro domo ſua: illi, quorū vita remota ab hoc honore populari, & ab hac illuſtri gratia eſt.* Et Plautus (quod Principum ſauori, & beneuolentiæ aptiſſime accomodis) *pluma;* inquit, *leuior gratia.* Secundo gratia pro beneficio ſumitur Ecceſiaſtici 29. 20. *Gratiā fideiſſoris ne obliuiſcaris.* 2. ad Corinthios 8. 9. *Sciſtis enim gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui cum eſſet dives; pro nobis factus eſt pauper. & ad Titum capite 2. 11. Apparuit gratia Saluatoris noſtri: & alibi ſæpius; licet apud externos authores, in quibus ſub hac ſignificatione paſſim occurrūt exempla. Hinc tertio pro eleemoſina ſumitur apud Paulum ut 2. Corinth. 8. 4. *Cum multa exhortatione obſecrantes nos gratiam, & communicationē miniſterij, quod ſit in ſanctos.* Et ſequenti cap. num. 8. *Potens eſt autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis.**

III.

Luc. 1. 30.

Bernardus.

Exod. 33.

12 & 17.

Gen. 32. &

36. 4. Iud.

6. 7. & 2.

Reg. 25. 8.

Tullius.

Plautus.

Ecceſiaſt.

29. 20.

2. Ad Cor.

8. 9.

Ad Tit. c. 2.

11.

2. Corinth. 8.

4. & cap. 9.

8.

IIII.

Et ut alias tandem minus opportunas his verbis acceptiones omittam, gratia ſignatiſſimè uſurpatur prout opponitur legi, ſignificat quæ ſingulare illud, atque eximium donum per antonomāſiam Dei gratia, ſiue gratia noui teſtamenti appellatum: quo quidem dum in anima reſidet, à plenitudine gratiæ Chriſti in eam deriuatum, remiſſionem confequimur peccatorum, reconciliamur Deo, interius mundamur, renouamur, & roboramur ad legem Dei, & præcepta ſeruanda. Ideo ſub gratiæ noui teſtamenti nomine omne tandem gratuitū Spiritus ſancti donum ad æternam hominis ſalutem conducens ſubſe claudit: ſub qua quidē acceptione, tam à Paulo in hac, & alijs epistolis, quā à Petro, & Ioanne in ſimilibus ſuarum epistolarum ſalutationibus gratiæ præcatio uſurpatur, ut ad has Apoſtoli ſalutationes

1. & 2. Pet.

cap. 1. 2

1. Ioann. n.

3.

gratiam,

Chrysoſt.
Ambroſ.
Decum.
Primas.
Beda.
Gloſſa.
Auguſt.
Origen.

V.
Adam. cō
tra Luſh.

Inſr. cap. 4.
verſ. ult.
et ad Rom.
16. 20. et
24. et ad
Coloſſ. 4. 18

VI.

1. Petr. 1. 2.
2. Petr. 1. 2.

gratiam, vel omnino diffinierunt, vel per aliquas ex his præcipuas partes deſcripſerunt Chryſoſtomus, Ambroſius, Oecumenius, Primasius, Beda, & Gloſſa, & Auguſtinus, & Origenes ſingillatim in epiſtola ad Romanos.

Nec omnino extra rem adnotauit Adamus contra Lutherum non dici à Paulo, *Gratia Dei*, ſed *gratia à Deo*; vt non ſolum intelligatur de diuino fauore, & beneuolentia, ſed etiam de eâ, quæ iuſtis ineſt gratia, & ipſorum animis hæret, quæ fauorem quidem illum, & beneuolentiam diuinam, tamquam fontem, à quo dimanat, ſupponit. Vt autem hæc obſeruatio bonis interpretibus placuerit, vereor tamen ne plus pietatis quam ſoliditatis habeat, cum ſæpius Paulus etiam ſalutando dicat: *Gratia Dei*, vt hæc eadem epiſtola, capite 4. verſu vltimo, & ad Romanos 16. 20. & 24. Et ad Coloſſenſes 4. 18. & alibi.

Inquirat aliquis, cūr Paulus Philippenſibus hominibus iuſtis, & Deo deditis Dei gratiam, & amicitiam, quaſi ab eâ alieni ſint, deprecetur? Reſpondeo cum hæc, & alię ſimiles Pauli ſalutationes verbo careant: ſunt namque huiusmodi: *Gratia vobis, & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto*, ex ſimilibus Petri ſalutationibus, in quibus vel verbum multiplicetur, quo in prima epiſtola vtitur, vel adimpleatur, quo in ſecunda (quibus eadem ſignificatio ineſt, vt ex Græco conſtat, cum vtroque idemmet verbum ſit) ſuppleri debet, & ita non tam Dei gratiam Philippenſibus adeſſe, quam eius incrementum, & abundantiam, eoſque diuini Spiritus donis, ac muneribus in dies promoueri, exoptat.

Et Pax.

VII.

Luc. 2.

PAcis etiam vocabulum anceps, ac varium eſt in ſacro eloquio. Primo enim, vt aliquis poteſt vti pace cum Deo, & cum hominibus, necnon cum ſe ipſo in interiori animi ſtatu: ita iuxta pacis vocem propriſſime ſumptam, tam in ſcriptura, quam apud authores externos, pax ſumitur tum pro reconciliatione, & veniâ, quæ à Deo irato, & offenſo obtinetur; tum etiam pro mutua fratrum dilectione, atque etiam pro interna animi pace, quam apud ſe quis habet, dum omnes animi appetitiones rationi ſubduntur. Et quoad Dei reconciliationem ſpectat, ita Lucæ 2. Nato

adſextore noſtro cecinerunt Angeli, Pax hominibus, ſub qua ſignificatione etiam prophani pacem à dijs mendacibus petere, & obtinere ſingebant: ita Poeta lib. 3. *Æneid.*

Sed votis, precibusque iubent expoſcere pacem

Et

Exorant pacem diſum.

Id eſt propitiationem, & veniam ita lib. 1. *Æneid.*

Principium de lubra adeunt, pacemque per aras Exquirunt.

Similiter Siluius Italicus lib. 15.

Gramineas pacem ſuperum poſcebat ad aras.

Ita etiam Comicus in Mercatore, act. 4. ſcen. 1.

Apollo, quaſi te, vt des pacem propitiis.

Et in Amphitr. act. 5. ſcen. 1.

Vaſa pura, ac tutum adornari mihi,

Vt Iouis ſupremi multis hoſtys pacem expetam.

De mutue dilectionis acceptione multa pacis præſertim apud Paulum occurrunt exempla. Roman. 12. *Quantum in vobis eſt, ſi fieri poteſt, cum omnibus hominibus pacem habete*: Roman. 14. *Quæ ſunt pacis ſeſcilmur*: Et 2. Corinth. 13. *Pacem habete*, ſic etiam Marci 9. 50. De pace verò pro interna animi tranquillitate, & quiete ſumpta ſemel, atque iterum dixit Iſaias 48. 22. & capite 57. 21. *Non eſt pax impijs, dicit Dominus*: vnde à Paulo ad Galatas 5. 22. inter fructus diuini Spiritus adſcribitur. Ad quam quidem ſignificationem pertinet, quod magnus Baſilius in Pſalmo 8. affirmauit pacem eſſe vltimam benedictionum, qua homo mores ſuos ab omni proſus perturbatione ſedauit. Et quod ſimiliter Hieronymus de pace habet in capite vltimo, epiſtolæ ad Ephēſios: *Pax eſt ſerenitas quadam, atque tranquillitas animæ quieſcentis vniuerſam tempeſtatem, ac turbinem paſſionum fugans.*

Ad hæc pax proſperum rerum euentum ſignificat: Ita 1. Regum 25. 6. Mitiffimus Dauid duro, & agreſti Naual id nuntium miſſit, ſit tibi pax, & domui tuæ pax, & omnibus, quæcumque habes, ſit pax; hoc eſt, tibi, & omnibus tuis læta cuncta, & proſpera eueniant. & 3. Reg. 2. 33. *Dauid autem, & ſemini eius, & domui, & throno illius ſit pax vſque in æternum à Domino.* Et 1. Eſdræ 5. 7. *Dario Regi ſit pax omnis.* Genef. vero 41. 16. vbi nos habemus: *Absque me Deus proſpera Pharaoni*: Hebraice & Caldaice eſt, *reſpondebit pacem Pharaoni*. Expende etiam Iob 9. 4. *Quis reſtituit (Deo) & pacem habuit?* id eſt abibit impunis proſpero rerum eue-

Virgil.

Idem 4. Æneid.

Siluius.

Plant.

Idem in Amphitr.

VIII.

Rom. 12. 18

Rom. 14. 19

2. Cor. 13.

11.

Marci. 9. 50

Iſai 48. 22.

et 57. 21.

Ad Gal. 5.

22.

Baſilius in Pſalm. 8.

Hieron.

IX.

1. Reg. 25. 6

3. Reg. 2. 33

1. Eſdr. 5. 7

Gen. 41. 16

Iob. 9. 4

tu potitus est. Hispane dicas significantissime: *A quien lo salio bien resistir a Dios?* Ad quam paceis significationem illam etiam referas, cum pro optata, & felicissima rerum omnium conditione sumitur. Ita Isaias, 52. 7. *Quam pulchri super montes pedes annunciantis, & predicantis pacem, annunciantis bonum:* aut (vt Paulus afferens hunc locum ad Romanos 10. 15. expressit) *bonum:* ubi Propheta quod prius dixit, *pacem*, statim appellauit *bonum*, sive bonorum cumulum; forte quia pax, & securitas omnium bonorum vice est: sub quo sensu aliqui accipiunt illud eiusdem Prophetae 26. 22. *Domine dabis pacem nobis; omnia enim opera nostra operatus est nobis*, ac si dicat: si pacem nobis Domine dederis, omnia bona simul accepisse existimabimus: vel quando omnia iam nobis bona elargitus es, vt hæc sibi consent, da nobis pacem. Quam sententiam ita eleganter expressit Gregorius Nyssenus oratione 7. de beatitudinibus. *Quid enim hominibus ex his rebus, quibus frui, atque potiri student, vita pacifica dulcius est? Quodcumque nominaueris ex his rebus, quæ in vita suauis, & iucunda sunt, pace opus ad hoc, vt iucundum sit; nam si omnia suppetant, quæcumque in vita magni fiunt, atque in pretio sunt; diuitiæ, bona valetudo, uxor, liberi, domus, parentes, ministri, amici, terra, mare: proprijs prouentibus, & hoc, & illa ditans; horti ameni, uenationes, lauacra, palestra, gymnasia, loca delictus, & voluptatibus capiendis, exercendaque publi destinata, atque omnia quæcumque voluptatis iniuncta sunt: huc adiciantur iucunda specula, atque musica acroamata, ac si quid est aliud, per quod delicias sectantibus vita suauis existit: si hæc quidem omnia suppetant, pacis uero bonum non adfit, quod illarum rerum lucrum est? quid illa profuturum bello, quo minus bona fruamur, impediente? ergo ipsa pax fruentibus iucunda est, tum omnia quæcumque in vita coluntur, expetuntur, & in pretio sunt, dulcia efficit, atque iucunda. Ita Nyssenus. Sane tanti fit pax, vt ipsa etiam vita, qua nihil charius pacis nomine significetur. 2. Regum 18. *est ne pax pueri Absalon?* id est euasit uiuus? *Escapò con la vida:* cui fratri Hispana ad stipulatur locutio, *saear a uno a paz, y a saluo.* Et quidem hæc omnia, quæ ad prosperitatem, incolumitatem, & eternorum bonorum copiam spectant, antiqua Hebræorum, in pacis nomine saluatio videtur comprehendere. Vnde 1. Regum 17. *Visitabis fratres tuos, si recte agant*, id est, si salui incolumes, & prosperi sunt. Pro quibus in Hebræo est: *visitabis fratres tuos in pace*; hoc est, bene*

precando eis pacem, quati pacis deprecatio, & omnia bona complectatur. Idem indicat. 1. Regum 25. 6. quæ supra attulimus.

Vt autem pacis anceps est significatio, ita quid à Paulo, & reliquis scriptoribus noui Testamenti pacis nomine in his salutationibus intelligatur, non perinde liquet. Quidam enim de prospero rerum euentu hanc pacem accipiunt. Sed iniuriam Apostolicæ salutationi, quæ maiora, & præstantiora bona celestium nimirum donorum spectat, mihi facere videntur. Quare à bonis interpretibus hæc tam humilis & angusta interpretatio merito exploditur. Augustiore aliam, & magnificentiorem paci dederunt Diuus Thomas, Nicolaus de Lyra, & alij: qui per gratiam, & pacem significari existimant, gratiam, & gloriam. Verum cum Pauli salutationes, vt interpretes omnes fatentur, sensum habeant communem cum salutationibus Petri, hæc interpretatio non subsistit; nam Petrus manifestè loquitur de pace in hac uitâ, vt ex verbo, *multiplicetur*, constat. Probabilius ergo Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus, & alij Patres per pacem reconciliationem cum Deo, & amicitiam ex inimicitia reuocatam in gratiam intelligunt: ad quorum gustum Tertullianus libro 5. contra Marcionem, capite 5. hanc salutationem expendens, dixit: *Deinde gratiam, & pacem non solum eius esse, à quo predicabamur, sed eius, qui fuerit offensus: nec gratia enim fit, nisi offensa, nec pax nisi belli, & populus autem per disciplina transgressionem, & omne hominum genus per natura dissimulationem deliquerat, & rebellauerat aduersus creatorem.* Hæc Tertullianus. At uero cum Ambrosius supra gratiam explicet remissionem peccatorum, & similiter Augustinus donum, quo peccata nobis remittuntur, in quem explicandi modum omnes fere Patres, vt uidimus, conueniunt, non uideo, quid modo apud illos intersit inter gratiam, & pacem. Dicunt aliqui nonnullum esse discrimen, quia remissis peccatis absuntur inimicitie, & homo est in pace cum Deo: adhuc tamen hoc discrimen, vel non apparet, vel sub luce maligna est. Quid enim est aliud peccati remissio, vt modo de facto per gratiæ infusionem fit, quam reconciliatio cum Deo, & amicitia ex inimicitia reuocata in gratiam? Vel quid est facere pacem cum Deo per ipsiusmet gratiam, quam habere pacem cum ipso, cum

tunc pax intelligatur obtenta, cum facta est.

XI.

Ad Rom.
5.1.

orig. Chry
sostom. &
Theod. ibi.

Lib. 1. ad
uersus Ruf.
fani in prin
cip.

XII.

Græci codi
ces.

Virgil.

1. Iod. 3. 20.

Obijciat tamen non nemo verba ad Romanos: *Iustificati per Fidem, pacem habeamus ad Deum*, ubi ad iustificationem, & remissionem peccati subsequi videtur habere pacem cum Deo, sensu, quo gratia, & pax à præfatis authoribus explicantur. Sed respondeo hunc sensum, & locum nullo modo nos stringere: nec enim ibi vult Paulus eos, qui iam iustificati sunt; Dei gratia subinde cum eo reconciliari: quæ enim id intelligi valeat? sed potius, ut verba ipsa manifeste præferunt, hortatur, & monet, ut pacem semel cum Deo initam summo studio colamus, & studeamus retinere, puros nos ab omni peccati labe custodientes, ut explicant Origenes, Chrysostomus, & Theodoretus ibi: quasi non minoris curæ, & negotij sit amicitiam ex inimicitia in gratiam reuocatam conservare, quam vel amicitiam instituere, vel in gratiam deperditam redire. Quod refero quod scite dixit Marcus Tullius apud Hieronymum: *Cum omnes amicitias tuendas semper putavi summa religione, & fide; tum eas maxime, quæ essent ex inimicijs reuocata in gratiam: propterea quod integris amicitij officium prætermisum imprudentia, vel ut grauius interpretemur, negligentia excusatione defenditur, post reditum in gratiam, si quid est commissum, id non neglectum, sed violatum putatur, nec imprudentiæ, sed perfidiæ assignari solet. Ita illic.*

Si iterum hunc locum nobis obijcias iuxta frequentissimam Græcorum Codicum lectionem quæ non habet *pacem habeamus ad Deum, sed pacem habemus ad Deum*; quasi velit Paulus ex iustificatione oriri pacem ad Deum. Respondebo adhuc iuxta eam lectionem præfata expositioni hunc Pauli locum non fauere: aptius enim dixeris ijs verbis velle Paulum post iustificationem, siue reconciliationem cum Deo: eum deinceps non iratum, ut antea, & minas intorquentem; sed potius propitium, ac beneuolum habere: atque ideo iam non terrore iræ diuinæ perturbati, ac gehennæ metu perciti eum, tanquam Dominum furem, aut hostem insensissimum horrere, sed summa cum ipso pace, & amicitia frui. Certe cum peccatis, atque eorum supplitijs obnoxij sumus: iure Turnianum illud usurpare possumus apud Virgil. *Æneid. 12.*

Dij me terrent, & Iupiter hostis.

Si vero *Cor nostrum* (ut Ioannes epistola 1. capite 3. 20. inquit) *Non reprehendit nos, fiduciam habemus ad Deum*: pacem videlicet, tranquillitatem, & securitatem obtinendi ab

lilo tanquam à parente optimo, & beneficentissimo, quidquid nobis ad æternam salutem conducatur. Hoc autem aliud ab eo est, quod asseriebant prædicti authores.

Quare alij sapientius, & coherentius de uorant gratiam, & pacem ex mente Augustini, Ambrosij, & aliorum Patrum pro vna, eademque re à Paulo poni, ut gratia, & pax idem valeat, ac si solum diceretur, pax Christi, vel pax gratuita, quam Christus Dominus attulit eo sensu, quo in natali eius quasi publico præconio denunciatum est ab Angelis, *pax hominibus bonæ voluntatis*, siue bonæ voluntas, atque ita Paulum his verbis pacem Christi fidelibus bene precari; sed quamuis hæc tandem ita explicari & emolliiri possint, ut ad genuinum Pauli sensum deueniant, & dum gratiam cum pace confundunt frasi Paulo, & alijs Apostolis in salutationibus usurpata, quæ duo quidem dona licet inter se connexa, & quorum alterum alterius radix, & origo sit, fidelibus exoptantur plenè satisfacere non videntur.

Pax ergo à Paulo in his salutationibus sumitur pro ea interna animi serenitate, & quiete, quæ à Christi gratia promanat, dum iusti Deo, ac rationi appetitiones suas subditas præbentes omnia passionum diffidia comprimunt, suauissimisque bonæ mentis, quæ iuge conuiuium est, fructibus gaudentes, nihil extimescunt, nihil dolent, nihil cupiunt, nihil sibi deesse credunt: sed velut alter Olympus perpetua tranquillitate, & quiete perfruuntur: nam vel ethnico Tullio teste libro 4. Tuscul. quæstionum. *Animus aggritudine, ac perturbationibus reliquis omnibus vacuus perfectus, atque absolute beatos efficit*; & quidem sub hac pacis significatione Pauli salutationes sic accepit Ambrosius libro 1. de Spiritu sancto, capite 11. *Denique scriptum est; Gratia vobis, & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo: Ecce habemus, quia Patris & Filij vna est pax, sed hæc gratia, & pax fructus est spiritus, sicut ipse Apostolus docuit dicens: Fructus autem spiritus, Caritas, gaudium, pax, patientia, & bona pax, & necessaria, ut nemo disputationum turbetur incertis, neque passionum corporalium tempestate quatiatur, sed in simplicitate fidei, & tranquillitate mentis quietus circa Dei cultum perseneret effectus*; sic Ambrosius, ad quem etiam modum Græcus quidam author apud Agellium in Psalmo 118. his salutationibus ita accommodat ea Psalmi verba, *Pax multa diligentibus legem tuam. Non iam illa externa pax, quæ non est in nostra potestate, quam illa ex va-*

XIII.

XIV.

Tull.

Ambros.

Author
Græcus.

ciuitate passionum, atque perturbationum existens; cum nulla cogitatione vitiosa, atque perturbante quatuor, quam simul cum mutua inter se gratia illi consecuti fuerant, ad quos dictum est, gratia vobis, & pax à Deo Patre nostro Domino Iesu Christo. Hæc ille Quo etiam faciunt diffinitiones pacis à Basilio, & Hieronymo superius traditæ.

Pulchre verò ad prædicta verba Psalmi 118. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum*: obseruauit Ambrosius ibi, sermone 21. sine: non alio cōsilio factum esse, vt Moyses qui legem adumbrabat bellorum periculis indefinenter premeretur, nec filios Israel in terram promissionis, & pacis, potuerit inducere. Iesus verò Naue, qui Saluatoris typus fuit, & bellis finem imposuerit, & ad optatam terram populum introduxerit, nisi vt nobis innueretur hanc interiorem animi pacem non à lege, sed à Christo nobis aduenire: sic enim Ambros. *Nec Moyses introiit: quia dux erat populi, qui tentabatur typus legis, qui excludere tentamenta non poterat, non poterat in terram resurrectionis inducere: quia ista in Euangelio gratia debebatur, lex pacem non potuit dare: idcirco Moyses, quoad vixit, semper preliatus est; semper legis populus versatus in anceps bellorum est: Iesus autem Naue plebis animos profunda pace composuit, quoniam qui sub lege est, agitur in certis, qui sub Euangelio audit dicentem, pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis; ideoq; diligentibus non est scandalum*. Hæc Ambrosius.

Hinc sub persona Christi iuxta interpretationem Origenis homilia 13. in Ezechiel, & Ambrosij libro 1. de Spiritu sancto capite ultimo, Ecclesiam, & eius filios sic alloquitur Haïas capite 66. 12. *Ecce ego declinabo super eam (Lxx super eos) Quasi fluminem pacis, & quasi torrentem inundantem, &c.* quæ vt de interiori animorum tranquillitate commodè accipiuntur, ita eam elegantibus fluuij, & torrentis imaginibus explicant, quasi Christi gratia, & tutela nullam partem animi vacuum pace, & suauitate relinquat: sed ad modum fluuij, siue torrentis impetu decurrentis omnia irriget, & inundet: nec alia certe de causa Princeps pacis ab eodem propheta, capite 9. 6. appellatur. Iam Regius Psalter cum de eius in carne aduentu annunciasset: *Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram*. Psalm. 71. quibus verbis Christi Redemptoris munia mirifice expresse, quod is opportuna imbris vice orbi terrarum fuerit, statim, vt aperiret germina diuina, quæ hoc celesti rore perfusa edidit terra, subiunxit: *Orietur in diebus eius iustitia, & a-*

bundantia pacis: vbi vt Paulus gratiam, & pacem à Deo Patre, & Domino Iesu Christo deprecatur: ita ille iustitiam, & pacem à Christo nobis euenturas prænuñciat. Rursus, quo ordine Apostolus gratiæ, & pacis meminit (nam, vt Tertullianus præfato loco obseruauit, *Gratia debuit præmitti*) eodemmet hæc bona nobis affutura prædixit Propheta, vt videlicet iustitia à Dei gratia: pax verò animi à iustitia ortum duceret.

Totam verò hanc sententiam illustris locus apud Isaïam capite 32. 18. confirmat. Vbi inter felicissimos euentus, siue prouentus, quos Christi gratia hominibus dicitur allatura, singillatim inquit Vates: *Erit opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentium, & delectabitur populus meus in pulchritudine pacis*. Similes etiam sunt sententiæ apud Lucam 2. *Pax hominibus bonæ voluntatis*. Et Ioannis 14. 17. *Pacem relinquo vobis, & ad Collosenses, 3. 15. Pax Dei exultet in cordibus vestris: necnon hac eadem epistola, capite 4. Et pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum custodiat corda vestra*. Ad quem locum reliqua opportunius persequemur.

A Deo Patre nostro.

Similia verba habent omnes Pauli salutationes, ea verò Cornelius Musus in epistola ad Romanos de Christo Domino accipit, quasi à Paulo, & Pater, & Dominus, & noster appelletur. *Non incassum*, inquit, *tot nominibus appellat Christum Iesum Deum Patrem, Dominum, & nostrum: ut discas eum reuereri, tanquam Deum: metuere tanquam Dominum: diligere tanquam Patrem: celare tanquam nostrum*. Sed pia hæc Bituntini Antistitis explicatio valde est importuna verbis, ac sensui Pauli, nec à lectione solam, & mente omnium PP. & interpretum discrepat, sed egregium nobis etiam è manibus extorquet testimonium, cui ad asserendam æqualitatem Christi, cum Deo Patre maxime innituntur Patres: dum enim his verbis Deum Patrem (eodem recidet si Deum trinitum, & vnum intelligas, de quo infra,) non diuinitate, sed persona à Christo Domino ex Pauli mente distinguunt, manifeste Christi diuinitas, & consubstantialitas asseritur, cum ab utroque æqualiter gratia postuletur. Quod argumentum sic eleganter conficit Cyrillus Alex. libro 12. Thesauri, capite 1. *Aduertite simul cum Deo Patre, Christum in pacis,*

Tert. supra

XVII.
Isai. 32. 18.Luc. 2.
Ioan. 14. 17
Ad Colos.
3. 15. & c.
4.XVIII.
Corn. Mus.
ffus.

Cyrill. Alex.

Basilii, &
Hier. supra
citati.

XV.

Ps. 118. 165
Ambr. ibi
sermon. 21.

XVI.

Origen.
Ambros.Isai. 66. 12.
Lxx.

Isai. 9. 6.

Psalm. 71.

ac gratia concessione numerari, quomodo igitur non est naturaliter Deus, qui simul cum Patre dona sanctis largitur, & omnia facit similiter quæ genitor suus facit? nemo enim unam esse operationem Dei veri, & creatura concedet, ne aut creaturam in dignitate diuine collocet essentia, aut Deum in conditionem creaturarum deprimat: nam quorum virtus, & operatio una, & eadem penitus est eorum una, & eadem natura est: Isaias quoque clamat, Domine Deus noster, da nobis pacem. Hanc, ut Paulus ostendit, filius cum Patre largitur. Deus igitur est, & Deus verus, qui una cum Patre, pacem, & gratiam sanctis suis largitur. Hæc ibi, & plura in hanc sententiam Cyrillus. Similime Ambrosius lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 11. Denique scriptum est gratia vobis, & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo, ecce habemus, quia Patris & filij una est gratia, & Patris & filij una est pax, &c. Simili argumentatione vtuntur Chrysostomus, Theodoretus, & Theophylactus in epist. ad Rom. ex modo dicendi Pauli à Domino Iesu Christo: non verò per Dominum Iesum Christum. Sic enim Chrysostom. ibi homil. 2. Ecce hoc loco propositio hæc ἀπὸ τοῦ πατρὸς id est, à, communis est, tam Patri, quam Filio: quod perinde est, ac si dixisset ἐκ τοῦ πατρὸς, id est, ex quo: non enim dixit gratia vobis, & pax à Deo Patre per Dominum Iesum Christum, sed à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo. Similia habent Theophylactus, & Græci.

XIX.

Theophyl.

Ob hanc subinde rationem reiicienda etiā est lectio Theophylacti quantumvis placeat Naclanto in comment. Epistolæ ad Ephesios, quæ habet à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christi, vt enim Græca ancipitia ad vtrumque sensum sint, fas tamen non est à vulgato leuiter, siue etiam gratis discedere: præsertim cum ipsimet Græci Patres eius sensum expresse- rint, vt Didymus apud Erasmus, Cyrillus vbi supra, Origenes, Chrysostomus, & Theodoretus: & Latini omnes cum Augustino, & Ambrosio: vnde quidem suspicor, Theophylactum Græce mendosum esse. Deinde vel exinde nostra lectio amplectenda est, quod ad significandum Deum, & Christi, & nostri Patrem communem esse, non erat ordine præpostero dicendum à Deo Patre nostro, & Iesu Christo: sed potius è conuerso, quemadmodum Christus Dominus apud Ioannem 20. 17. dixit: Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum.

XX.

Apoc. 1. 4.

Supradictis tamen obijcias eam salutationem quæ in Apocalypsi habetur cap. 1. 4. in qua in primis gratiam, & pacem non solum à Deo Patre, & à Domino Iesu Christo, sed etiam à Cœlestium spirituum magnatibus Ioannes exoptat. Deinde prius Angelorū, quam Chris-

ti Domini ad hunc modum mentio fit: Gratia vobis, & pax ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus est, hoc est à Patre, vt habent Græca scholia, & à septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt, & à Iesu Christo, qui est testis fidelis. Respondeo, vel ex hoc solum capite, vt aliæ deessent rationes, mihi esse plusquam certum quidquid ab aliorum interpretum turbâ subclametur, non esse ibi sermonem de Angelis, sed vel de diuinæ providentiæ Spiritibus, siue attributis, vt ingeniosa opinio Patris Alcazar fert: vel de persona Spiritus sancti, qui cum simplicissimus in substantia sit, in donis tamen septiformis, id est multiplex dicitur. Et ideo à Salomone vocatur, vnus, & multiplex. Sapient. 7. 22. vt explicant Ambrosius, Beda, Primas, Rupert, Ansbertus, & alij: diciturque esse in conspectu throni Dei, id est, Angelorū & Beatorum, qui in scripturis appellatur thronus Dei, quod in illis, sedere, regnare, & habitare Deus dicitur: vel tandem de septem eiusdem diuini spiritus donis, iuxta expositionem Victorini Martyris, Anselmi, & Ioachimi. Non nego hæc expositiones paulò difficiliores videri: simul tamen videt sublimiores, & solidiores, necnon scripturæ congruentiores esse. Certè in ea omnino est insolens, & inauditum à creatura vlla sacros scriptores gratiā, & pacem deprecari. Quare Celiuss Pannonius animosè ibi dixit palam à verò aberrare, qui per septem spiritus septem Angelos intelligit. Et verò eā argumentatio, quam Patres, vt vidimus, conficiebant ad confirmandam ex hac salutationis formula æqualitatem filij cum Patre, id efficaciter conuincit: ipsorum enim auctoritati in tam egregio præsertim dogmate stabiliendo tantum tribui debet, vt quorumvis interpretum expositioni, quæ hac in re illi derogeret, fides habenda non sit. Sed deinde quis non videat quam sit violentum, & indecens, vt prius ab Angelis, quam à Christo Rege Angelorum, & Domino hæc dona exoptentur? vt enim Christus quā homo modico quam Angeli minoratus fuerit, vt loquitur Paulus ad Hebræos 2. (quod est eorum interpretum perfugium) at cum Ioannes scripsit, iam in nomine ipsius flectebatur Omne genu cœlestium, terrestrium, & infernorum, (ad Philipp. 2. 10.) quippe qui cōstitutus erat (ad Ephesios 1. 20.) ad dexteram Dei supra omnem Principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro: vnde valde esset indecorū ad humanitatem Christi, vt passionibus olim obnoxiam aspicere, quo dignior Angelorum quam filij Dei mentio fieret.

Illud etiam ab interpretibus in dubium

Alcaz. in
c. 1. Apoc.

Sap. 7. 22.
Ambros.
Beda.
Primas.
Rupert.
Ansbert.
Victorin.
Anselm.
Ioachim.

Celiuss.
Pannon.

Ad Heb. 2.

Philipp. 2.
10.
Ad Ephes.
1. 20.

XXI.

vocatur, an per Deum hic intelligendus sit Deus, ut trinus, & vnus, an verò persona tantum Patris, illud Naclanto placuit in Epistola ad Ephesios, hoc ut simplicius, & omnino ad Pauli consuetudinem omnibus pene antiquis Patribus probatum est, hinc ut vidimus adstruentes æqualitatem filij cum Patre: subiiciam, solum verba Hilarij, lib. 8. de Trinitate, aureo flumine decurrentia: *O dignus ille magnorum, & cælestium arcaporum consuetudo, & assumptus secretorum diuinorum, electusque participes, & ea ipsa illiciti eloquij silentio necessario tacens, & vere Apostolus Christi! quali humane peruerſitatis ingenia absolutis sermonis sui predicatione conclusit vnum Patrem Deum, & vnum Dominum Iesum Christum confitendo, ut inter hæc nec duos quisquam possit predicare, neque vnicum, cum tamen qui non vnicus est non in duos proficeret, nec qui duo non sunt solitarius posset intelligi, & inter hæc perfectam Christi naturam Pater demonstratus ostenderit.* Hæc enim Hilarius.

XXII.

August.
Ambros.
D. Thom.

Inquires, cur deprecetur Paulus gratiam, & pacem à Patre, & à Filio, & non ab Spiritu sancto? Respondent Augustinus, Ambrosius & Diuus Thomas in Epistolam ad Romanos in ipſo duarum personarum nexu intelligi tertiam. Addit Diuus Thomas (quod literæ magis consentaneum est) ideo personam Spiritus sancti non poni, quia intelligitur in donis eius, quæ sunt gratia, & pax. Quam rationem sic formo. Cum Spiritus sanctus per gratiam, & donorum communicationem in cordibus fidelium habitet, idem est postulare gratiam, & pacem, ac postulare Spiritum sanctum; at Spiritus sancti missio non nisi à Patre, & à Filio efflagitur. Ergo hinc manet expressiorem Spiritus sancti mentionem fieri opus non esse. Sed & hoc etiam mutatum est ex Ambrosio lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 11. ubi cum dixisset: *Eccce habemus, quia Patris, & Filij vna est gratia, & Patris & Filij vna est pax, ut Spiritus sancti diuinitatem adstruat, subiungit, sed hæc gratia, & pax fructus est Spiritus, sicut ipse Apostolus docuit dicens, fructus autem Spiritus, charitas, gaudium, pax, patientia, &c.*

XXIII.

Sed cur cum Deo Patri rerum omnium creatio, & dominatio tribuatur, & plus sit Dominum, quam Patrem esse, non Dominum, sed Patrem nostrum Paulus nuncupauit? Rursus: cum Christus optimi parentis vice nobis fuerit: quippe qui nos morte sua ad vitam reuocauit, dubitari potest, cur Dominus, & non potius parens à Paulo appelletur. Et quò ad primum attinet, duo possunt inquiri: Alterum cur Pater Æternus inter diuinas personas peculiariter Pater noster dicatur: alterum cur

ipſi quia Deus est Patris nostri nomen accommodetur, & hoc quidem in adnotationem 2. transmissio illud ex Patribus examinemus.

Ambrosius in Epistolam ad Romanos respondet Deum Patrem ideo etiam Patrem nostrum appellari, quod summus rerum omnium opifex, & molitor sit, *Deum Patrem nostrum dicit, propter Originem: quia ab ipſo sunt omnia: quali ex mente Pauli idem sit Deus esse Patrem nostrum, ac Creatorem, & Conditorum.* Placuit hæc responsio Iustiniano hic, & pluribus interpretibus, estque satis expedita, & firmo scripturæ fundamento subnixa. Ita enim Iob 38. 28. Deus dicitur, *Pater pluuia*, id est author, & causa efficiens illius, & à Paulo 2. ad Corinth. 1. 3. *Pater misericordiarum.* quia ab eo miserationes proficiuntur: cui sensui valde affine est, quod in sacris literis, qui instituit, & moderatur alium, Pater illius dicitur, ita Genesis 4. 21. Iubal dicitur: *Pater canentium in Cythara*, id est, primus author huius musicæ, seu magister, & institutor canentium. Quo sane sensu Patrem populi Israelitici sic appellauit Moſes in cantico. Deuteronom. 32. 7. *Num quid non ipse est Pater tuus qui possedit te, & fecit, & creauit te?*

Bene etiam addit Iustinianus Patris vocabulum reuerentiæ, & religionis nomen esse: sic, 4. Reg. 15. 13. serui Naamam ad ipsum: *Pater etsi remgrandem dixisset tibi.* Et 1. Reg. 24. 12. Dauid pronus in terram, & adorans Saul'em reuerentiæ causa Patrem appellat. Quo etiam ire videtur supplex deprecatio avari diuitis ad Abrahamum inter amicos Dei relatum. *Pater Abraham.* Lucæ 16. hæc Tertulliani autoritate confirmantur libro de oratione, cap. 2. verba orationis Dominicæ: *Pater noster qui es in cælis*, sic exponens, dicendo: *Patrem Deum cognominamus. Appellatio ista, & pietatis, & potestatis est.*

Et Domino Iesu Christo.

Domini nomen tam apud ethnicos, quam apud nostros summum Dei imperium, & diuinitatem exprimere, & veterum Patrum, & Scriptorum monumentis satis constat. Et ut ab ethnicorum usu incipiam: de Augusto Cæsare ita memoriæ prodidit Sueton. lib. 2. in Augusto. *Domini appellationem, ut maledictum & opprobrium semper exhorruit. Cum expectante eo ludos, pronunciatum esset à mimo. O Dominum aquum, & bonum, & vniuersi, quasi de ipſo dictum exultantes comprobassent, statim manu, vultuque indecoras adulationes repressit, & in sequenti die grauissime corripuit edicto; Dominumque se post hæc appellari, ne à liberis quidem,*

XXIII
Ambros.

Iob 38. 28.

2. ad Cor.
1. 3.

Gen. 4. 21.

Deut. 32. 7.

XXV.
Iustinian.

4. Reg. 15.

13.

1. Reg. 24.

12.

Luc. 16. 24.
Tertullian.

XXVI.

Sueton. August. c. 53.

Tertullian. quidem, aut nepotibus suis, vel serio, vel ioco passus est. Hæc Tranquillus, à quo mutuatus Tertullianus in Apologetico cap. 34. Augustus, inquit, imperij formator, ne dominum quidem dici se volebat: & hoc enim Dei est cognomen: Sic ille. Quod verò ea Augustus de causa Domini nomen repudiauert, quod diuinitatis sonum exprimeret, vt alios omittam, ex Orofio lib. 6. histor. c. 22. satis conijcitur: sic enim ille. Eodẽ tempore, hic, ad quem rerum omnium summa concesserat, Dominum se hominum appellari passus non est: imò non ausus, quo verus Dominus totius generis humani inter homines natus est. Hæc ille. sed Augustum etiam à Tiberio superbo alias, & immiti Principe imitatum fuisse, præter Dionem, & Tacitũ, sic scribit Suetonius lib. 3. Dominus appellatus à quodam, denunciavit, ne se amplius contumeliæ causa nominaret. Bene quidem malus homo dixit contumeliæ causam: nam quod homini maius probum inferas, quam li ipsi tribuas Dei nomen, & honorem? Vnde de hoc Domini nomine disceptans Tertullianus in Apologetico cap. 33. scite ait: Non enim Deum Imperatorem dicam, vel quia mentiri nescio, vel quia illum deridere non audeo; ita ille. Equidem per manus, quod sit idolum (verba sunt libri Sapientie, capite 14.8.) Maledictum est, & illud, & quis fecit illud; quia ille quidam operatus est; illud autem, cum esset fragile, Deus cognominatus est.

Id deinde non minus expresse ostendit Ouidianum illud de Augusto ad Romulum. Tu domini nomen; Principis ille tenet. Et illud Martialis.

Martial. is. Frustra blanditia venitis ad me
Atrius miserabiles labellis
Disturns Dominum Deumque non sum.

Parco pluribus, quæ apud profanos occurrunt.

XXVII. Quod verò in sacris diuinitatem id vocabulum præferat, plures ex Patribus, & interpretibus eliciunt ex verbis Christi Domini apud Matthæum 22. vbi, vt scribas, & Phariseos quam maxime vrgeret, vt Deum se, & Dei filium agnoscerent, hanc ex verbis Psalmi 109. Dixit Dominus Domino meo, argumentationem confecit: Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo eius filius est? Quia quidem argumentatione fortiter adstruxit se non nudum hominem, sed plus homine quouis, & David Rege esse: atque ideo Deum verum, & Dei filium; quando quidem à Dauide Dominus appellatus est. Ita ex vi huius nominis Dominus Christi diuinitatem confirmant ad id Psalm. Theodoretus, Euthimius, & Cassiodorus, & similiter Chrysostomus, & Hieronymus ad verba Matthæi. Puto, inquit Chrysostomus, hanc interrogationem non solum contra Phariseos, sed etiam contra hereticos posuit:

nam secundum carnem verò erat filius David: Dominus autem secundum diuinitatem. Similiter Didymus lib. 2. de Spiritu sancto. Tertullianus lib. 4. aduersus Marcionem cap. 38. & lib. aduersus Praxeam, cap. 11. Sed ad nostrum institutum (vt verum fatear) hic locus non multum conuincit; nam in eo, si aliquid apud me arbitrij in hac re est, ex nuda verborum significatione Christi diuinitas non eliceretur, nisi peculiare circumstantia, tam verborum, quam personæ loquentis singillatim adiuuarent; sane David tunc temporis inter Reges potentissimus neminem Dominum suum vocaret, qui merus homo esset, vt ad id loci scite obseruat August. Quod plane Christi argumentatio conuincit. Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius eius est? Quare si ex sola nominis significatione diuinitas adstruenda esset, addendum non fuisset pronomen illud meo; sed simpliciter dicendum: Dixit Dominus Domino, sede à dextris meis; tunc enim non solum honorificentius de Domini nomine Christus nuncuparetur, sed etiam efficaciter eius diuinitas confirmaretur. Dixi de nomine Domini nude sumpto, nam ex tota sententiâ eodem modo confirmatur, vt supradicta conuincunt.

Plures sunt tamen scripturæ locutiones, in quibus per hanc vocem Dominus procul dubitatione quauis diuinitas significatur. Ita actuum 10. 36. vt Petrus Christi diuinitatem Centurioni ostenderet, dixit: Hic est omnium Dominus, vt ad ea verba expendunt Chrysostomus, & Athanasius, & Ioannes Maxentius apud Patrem Lorinum ibi. similiter Ieremias 33. 2. & Iudith 16. 5. dicitur Dominus nomen est illi. & ad Ephesios. 4. 5. Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma: vbi Dominus à Paulo, vt verba, & sensus sibi consent, pro Deo manifeste ponitur: & 1. ad Corinthios. 12. 3. Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto: quibus in verbis non agit Paulus de exteriori verborum pronuntiatione, vel de significatione cuiusvis interioris affectus in Christum; sed potissimum de actu credendi, quo quis Christum Deum, & Dominum nostrum esse profiteatur, vt tam ex lectione Syriaca, quæ habet, Nemo potest dicere Dominum esse Meschua, nisi in spiritu sanctitatis; & ex ea, qua vsus est Gaudentius Brixienfis, sermone 9. ad Neophytos: Quoniam nemo confitetur Dominum Iesum Christum, nisi in Spiritu sancto aperte constat. Qua de re vide Athanasium libro, de essentia Patris, & Filij, & Spiritus sancti, non longe à principio. Vbi optime ex scriptura concludit Deum esse, qui Dominus est, & Anastasium Synaitam, libro 6. contemplat. Anag. in Hexameron ex verbis Gabrielis ad

Didymus.
Tertullian.

XXVIII.

XXIX.

Act. 10. 36

Chrysost.
Athan. &
Ioa. Max.
apud Lorinum ibi.
Ierem. 3. 2.
Iudith. 16. 3.
Ad Ephes.
4. 5.
1. Ad Corinth. 12. 3.

Lect. Syr.

Gaud. Brixienf.

Athanaf.

Anastaf.
Synaita.

Luc. 1. 28. Mariam Virginem apud Lucam 1. 28. Dominus tecum, & Angelorum ad Pastores. Lucæ 2. 11. Natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, & alijs similibus diuinam Christi naturam Domini nomine adstrui confirmantem. Vide etiam Augustinum lib. 3. contra Maximinum, cap. 2. 3. & lib. 2. de Trinitate, cap. 10. & Ambrosium lib. 1. de fide cap. 1. ubi hæc habet inter alia: Deus enim, & Dominus nomen magnificentiæ, nomen est potestatis sicut ipse dicit: Exodi 15. Dominus nomen mihi est: sicut alibi Propheta asserit, Dominus omnipotens nomen est ei. Dominus ergo, & Deus, vel quod dominetur omnibus; vel quod expectet omnia, & timeatur a cunctis. Ita ille. Et lib. de Noe & arca, cap. 15. quia simul posuit Dominum, & Deum: nam & Deus in Domino, & Dominus in Deo: sed ut Patris, & Filij intelligit commune præceptum. Vbi Ambrosius manifeste ostendit vocem Domini perinde valere, ac Deus. Similiter libro 9. in Lucam ad ea verba Euangelistæ 19. 3. Dominus operam eius desiderat, ad hunc modum: Cum Dominus dicitur vnus agnoscitur, si non exprimitur Dominus, definitur non iam per adiunctionem personæ, sed per vniuersitatem naturæ. Hæc ille. Sed & id etiam latius persequitur, libro 10. in Lucam in principio, ubi præfata Matthæi verba præclare elucidat. Præterea Chrysostomus homil. 36. in caput 20. Matthæi in illa verba, quibus duo cæci Christum sunt allocuti: Domine miserere nostri fili David: ex hac voce Dominus Christus diuinitatē, ad hunc modum luculenter cōfirmat. Dum cæci me filium Dei confitentur, confundantur videntes, qui me hominem tantum putant, Dominum me vocāt, & verum dicunt; sed dum filium David dicunt, dissipant, quod bene confessi sunt: nam abusive, & homines Domini dicuntur: verè autem nemo Dominus est nisi Deus. Si ergo dicunt Domine fili David abusive, secundum hominem me honorant: si autem solummodo Dominum secundum Deitatis diuinitatem me cōfitentur: quia vnus Deus, ex quo vnus (1. Cor. 8. 6.) & vnus Dominus per quem omnia. Hactenus Chrysostomus. Quæ omnia ex symbolo Apostolico, & Nizeno satis manifestè stabiliuntur: nam post illud: Credo in Deum Patrem omnipotentem; subditur: & in Iesum Christum Dominum nostrum. Vbi Christi diuinitas sub eo Domini nomine adstruitur.

XXX.

Iosephus.

29. fieri debet Cardin. Baron. Erant Galilei scilicet, qui non satis habuere periculum euasisse: sed nonas illic ciere turbas capere, & veteres adhuc renouare quæstiones, & praua dogmata stabilire, affirmareque vnum tantum dicendum Dominum esse Deum, nec eo nomine Romanos Imperatores esse nuncupandos, qui tandem omnes capti sunt. Cumque omni genere tormentorum eos exagitant, quo hoc solummodo extorquerent, ut Cæsarem Dominum faterentur: nemo cessit, neque dicere velle visus est, sed omnes illa necessitate validiorem sententiam conseruare, tamquam brutis corporibus, non animis etiam cruciatus, ignemque susciperent. Maxime verò puerorum ætas miraculo spectantium fuit: nec enim eorum quisquā commotus est, ut Dominum Cæsarem nominaret, vsque adeo corporum infirmitatem vis audacie superabat. Hæc Iosephus huic rei satis opportuna.

Verum tamen monendus lector est hæc omnia, quæ de hoc nomine, Dominus, diuinitatem significante dicta sunt, ut alijs scripturæ locutionibus, & scriptorum consuetudini non dissonent (nisi malit quis ad hære Chrysostomo dicenti homines abusive appellari Dominos) in sensu accommodo, & benigno accipienda esse, ut nimirum diuinitati significanti, tunc tantum id nomen deferuiat, cum speciales ad id circumstantiæ iuuerint, uti dicebat Ambrosius: Cum Dominus dicitur, vnus agnoscitur, si non exprimitur Dominus, definitur. Vnde citato loco Tertullianus, dicam plane Imperatorem Dominum: sed more communi, sed quando non cogor, ut Dominum Dei vice dicam. Ita ille. Alias quidem Domini nomen sicut, & Hebræum Adonaj, quod illi respondet Deo, & creaturis commune est: imò quod plus est ineffabile illud, & sanctissimum nomen Iehova, altari etiam aliquando accommodatur, ut ex Deuteronom. 16. docet Pater Maldon. ad ea verba Psalmi 109. Dixit Dominus Domino meo: ingens ergo, siue immensum inuenitur discrimen in huius vocabuli significatione pro discrimine personarum, quibus tribuitur: ita apud ethnicos Principibus accommodatum supremam dignitatem, & inuidiosissimum Imperium; imò etiam diuinitatem præferre supra vidimus: cum tamen apud eosdem ipsomet tempore adeo frequens, & triuiale inter priuatas personas fuerit, ut obuijs quibuscumque, quorum nomina erant ignota, tribueretur, ut constat ex Seneca epistola 3. dicente. Quomodo obuios, si nomen non succurrit, Dominos salutamus: & Martiale.

Cum te non nossem, Dominum, Regemque vocabam.

Ex his iam optime colligitur Paulum hic, & alibi sæpius, dum Christum appellat Dominum, eius diuinitatem significare. Hæretici

Baronius. 1
tom. An-
nal. Anno.
73.

XXXI.

Chrys. sup.

Amb. sup.

Tertul. sup.

Deuter. 16.
Maldonat.

Seneca.

Martialis.
XXXII.

tamen

tamen (quod ipsorum ingenium est) rimam querunt. Et his omnibus se contrungi negat: imò contra repugnantes obijciunt Patribus hæc ipsa Pauli verba, & plura alia testimonia, in quibus dum Patris æterni: & filij mentio fit, Pater appellatur Deus: Filius verò Dominus; quasi in ijs Christus à consortio diuinitatis excludatur, & quædam illi solum dominationis tribuatur. Verum Hilarius lib. 3. & 9. de Trinitate, Ambrosius lib. 5. de Fide, capite 2. Cyrillus lib. 1. Thesauri, cap. 1. & alij Patres optime respondent inualidissimam, & futile eam argumentationem esse; nam quemadmodum Paulus in his locis, dum Christo tribuit dominationem appellando eum Dominum nostrum; imò quod rem augeat. 1. ad Corinth. 8. 6. dicendo: *Vnus Dominus Iesus Christus*, nō denegat dominationem Patri: quia etiam verè est Dominus: ita prorsus cum Patrem appellat Deum, & vnum Deum, non aufert Filio diuinitatem, quam pluribus alijs in locis ipsi singillatim, & disertis verbis tribuit. Adde huic rationi, hæreticos suo se gladio infamissime iugulare: nam dum Christum ex Paulo Dominum esse admittunt, Deum etiam Patri consubstantiali ex eodem Paulo fateantur, necesse est, cum ipse vnum tantummodo esse Dominum vocibus mero meridie clarioribus doceat ad Ephesios 4. 5. *Vnus Dominus, vna Fides, vnum Baptisma*. At cum Pater etiam Dominus sit, quod ipsi non negant, manifestissime inferitur ipsum Patrem vnum dominatione, diuinitate, & natura cum Christo esse. Quam rationem acute stringit Ambrosius, libro 10. in Lucam, ex testimonio Christi: *Nemo potest duobus dominis seruire*. Lateque persequitur Tertullian. lib. cōtra Praxeam cap. 1. 3. Quæ de re citatos Patres, præsertim Augustinum, & Hilariū, in libris de Trinitate, Athanasium de vnica Deitate Trinitatis ad Theophilum lib. 1. Ambrosius in libris de Fide: ex quo non possum non decerpere illud argumentū, quod pro diuinitate Christi, ex verbis Cæturionis Matth. 2. 7. in hunc modum conficit, lib. 1. cap. 7. *Hoc idem Centurio cum alijs, qui se cum erant, tremente factis mundi cardinibus in passione Domini, confitetur, & tu hæretice negas. Centurio dicit: Verè Filius Dei erat iste. Erat, inquit, Centurio: & Arrianus dicit: non erat ille: ergo generationis, & veritatem, & aternitatem asseruit, manu cruentus, sed mente deuotus. Tu hæretice veritatem generationis negas, tempus adscribis. Vtinam manus potius, quàm animus cruentus. Sed nec manu innocens, & mente feralis,*

quantum in te est, mortem inferis, qui infirmum opinaris. Imò, quod grauius est, si diuinitas vultus sentire non possit, quod in te tamen est, maiestatem suam in Christo, non corpus interficere conaris. Verum igitur Deum dubitare non possumus, què verum Dei filium, & carnifices crediderunt, & demones fatebantur: quorum nunc non testimonia requiruntur, sed tuis tamen sacrilegijs præferatur. Illos nominamus, ut erubesceres, diuina quoque responsa adhibuimus, ut crederes. Hactenus Ambrosius.

Sed adhuc quæris cur Christo, tum à Paulo, tum à Patribus, frequentius, & quasi perpetuò Domini nomen tribuatur, & apposite accomodetur. Respondeo: ut per hanc vocem præter Christi diuinitatem, quam etiam ipsa exprimit, significetur ipsius magnum, & supremum Imperium in omnes creaturas, & extrema potestas iudicandi de illis, quæ ipsi à Patre propter crucis humilitatem donata sunt; de quo nos Deo dante ad caput 2. huius epistolæ ad ea verba, num. 1. 2. *Et omnis lingua confiteatur: quia Dominus Iesus in gloria Dei Patris, copiose agemus.*

Nunc iā illius, quod antea proposuimus, cur videlicet Pater æternus, Pater noster, Christus verò Dominus noster nuncupetur, cum, ut in confesso apud omnes est, plus sit esse Dominum, quam Patrem, rationem reddamus: quæ ea quidem est: quia oportebat (præsertim cum ad eos, qui recenter Christo nomen dederant, sermo à Paulo haberetur) ut hominibus Dei maximi humanitas, Christi verò diuinitas, & gloria innotesceret, & quorum mentibus Deus, cuius magnitudinis non est finis, ut Dominus seuerissimus, Christus verò, qui paulò ante crucifixus, & mortuus fuerat, ut homo purus primo aspectu obijciatur, certo scirent, tum Deum humanissimum, & benignissimum Patrem nostrum: tum etiā Christum Deum, & gloriæ Dominum esse, & qui summum ius rerum omnium haberet, atque ita tam de Dei humanitate; quam de Christi diuinitate vehemēter latarentur. Nam si Philone teste, libro de Cherubin: *Nil purificatam mentem maiori afficit lætitiā, quam quod dominum habet, quem agnoscit Regem rerum omnium*: quanto potiori iure incredibili quis perfundatur lætitiā, cum fratrem habeat, quem agnoscit Regem regum esse, & Dominum dominantium. Patientiam habe in me, & hæc omnia explicatius reddam tibi indicato loco cap. 2. num. 1. 1.

XXXIII.

Infr. cap. 2.

XXXIV.

Philo.

ADNOTATIO I.

Deum Patrem, Patrem etiam nostrum appellari, quod ipse Iesu Christi Pater, nos fratres, si tamen germani simus.

I.

AD Prædictas Patrum rationes, ob quas Deus Pater, noster etiam Pater dicatur, quid prohibet hæc meâ adiungere, quod ipse naturalis Pater Iesu Christi sit. Sed unde inquis locum? aperio: certe in fuis non in de folum habet dici, & esse filiû Dei, quod eam carnem habeat, vt icite dicit Tertullianus lib. de resurrectione carnis, cap. 9. *Quæ soror Christi sit*, sed ea potissimum de causa quod Christo per Fidem, & Charitatem verè & intime annectatur, & vnum quodammodo cum ipso fiat, vt tum egregiâ viciis, & palmitum metaphorâ, tum signatissima phrasi, *manendi in ipso*, luculenter expressit Dominus apud Ioann. cap. 15. 4. & 7. & cap. 6. 56. Vnde fideles qui Pauli prædicatione Christo nomen dederant, & ipsi tamquam palmites viti per Fidem, & Charitatem erant adiuncti dicuntur geniti in Christo 1. ad Corinth. 4. 15. *Nam in Christo Iesu per Euangelium vos genui*. Similiter Iacobi, 1. 18. *Dei Filij dicuntur, Geniti Verbo veritatis*. Et 1. Petri 1. 28. *Renati per verbum Dei*. Et expressius epist. 2. cap. 1. 4. *Per quem maxima, & præciosa nobis promissa donauit, vt per hæc efficiamini diuina consortes nature*. Vide etiam Ioann. 14. 6. vbi vitam Christus se appellat, (& ad super eam locutionem Victorinum Afrum lib. 3. contra Arium,) necnon 1. Ioann. 5. 11.

II.

Intimam hanc fidelium cum Christo coniunctionem, siue etiam vnitatem duæ ipsius locutiones confirmant. Altera Actum 9. 4. *Saule, Saule, quid me persequeris?* quam Augustinus homil. 28. in Ioann. in hanc sententiam sic explicat, *hoc indicabat factura esse membra sua, in quibus etiam membris ipse erat*. Nam si ipsi non essent membra eius non diceret Saulo: *Quid me persequeris?* non enim Saulus ipsum, sed membra eius, id est fideles eius in terra persequabatur: noluit tamen dicere sanctos meos, seruos meos, postremo honorabilibus fratres meos, sed me, hoc est membra mea, quibus ego sum caput. Hæc ibi Augustinus. Eadem sed aucto censu, egregie huius imaginis habet, tom. 10. hom. 15. *Quando est aliqua coarctatio, si alter alterum calcet lin-*

*gua dicit calcas me, si & ille respondeat, libera es o lingua, in ore tuo vocem habes ego si calcavi, pedem calcavi, sed calcas me. Charitas dicitur calcas me compassio unitatis, & vinculum societatis dicit. Ita Augustin. vbi pendet, compassio unitatis, & vinculum societatis, quæ Christum in suis compatiemem, illisque unitatis vinculis adliti etum, faciunt: unde si aduertis, scite orauit, siue potius ignoranter collimauit scopum impius ille Herodes, qui Marci 6. 16. de Christo signa, & prodigia patrante dixit: ipse est Ioannes, quem ego de collaui, hic amoris resurrectioni: vt ad hunc modum ea verba pendit Chrysolog. serm. 173. *Verum dicit: nam sicut in Christo sui resurgunt, ita in suis ipse patitur Christus, & sicut honor capitis ad membra pertendit: ita membrorum poena ad dolorem capitis, ad capitis redat iniuriam*. Sic ille.*

Marc. 6. 16

Chrysol.

Altera est Matth. 25. 40. *Quandiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis mihi fecistis*: quibus in hanc sententiam, nihil clarius, nihil dici potuit illustrius, præsertim si Hilarium, & Paschasium ad id loci consulas. Sic enim prior canone 28. in Matthæum: *Ita in vniuersorum fidelium, corporibus, mentibusque transfunditur: vt hæc humilitatis officia, aut gratiam suam impensamereantur, aut offensam negata commoueant*. Sic ille. Luculenti Paschasius, lib. 1. 1. in Matth. *Mira Domini Iesu Christi unitas prædicatur cum suo corpore: vt intelligas caput suis compati, & congratulari membris: sicut anima in corpore humano compatiatur ei, quamuis non esuriat quantum ad suam spectat naturam; esurit tamen corporis cibum in eo quod copulata est, corpori suo, & pascitur. Sic Christus esurit, & patitur in corpore suo, quod est Ecclesia, pascitur quoque, & reficitur cum sit ipse impassibilis, & nullis egeat alimentis, sed in vno quoque sanctorum alitur. Alitur cibis, & reficitur potu vestitur nudus, & colligitur hospes, in carcere consolatur, & visitatur infirmus*. Hæc Paschas.

III.

Matth. 25. 40.

Hilarius.

Paschas.

Redeo iam unde profectus sum: ex hæc ergo intima Christi cum iustis coniunctione, dimanat, vt ipsi peculiari ratione summi Parentis filij esse dicantur; quia videlicet cum Christo naturali eius filio intima gratiæ coniunctione copulati, & conglutinati, in vnum effecti, vt palmites cum vite sunt: unde non potest non æternus Pater vt filios eos respicere, quos Christus intime sibi coniunctos, & sociatos habet. Videtur id perstinxisse, D. Paschas. lib. 4. in Matth. ad illa verba, cap. 6. *Sanctificetur nomen tuum: quæ ex illis Apocalypsis 2. 17. Dabo ei calculum candidum, & in calculo nomen novum, quod nemo nouit, nisi qui accipit, sic dilucide explicat, per calculum quippe mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus designatur. In quo nimirum calculo vnusquis*

IV.

Paschas.

que renatus in Christo, dum per adoptionis gratiā unum corpus in eo efficitur, nomen nouum accipit, ut Patris filius dicatur, & coheres Christi in regno Patris efficiatur. Hæc Paschal. Porro quamuis ex diuinæ gratiæ participatione, siue ex summā hac cum Christo conjunctione, iustus etiam Verbi diuini, & Spiritus sancti dici possit filius, & re verā sit: specialitatem attributione prædictæ rationi innixa, summi Patris filius dici debet, quod nimirum æternus Pater, naturalis Iesu Christi genitor est, ipseque eā de causā in scripturis præsertim à Paulo Patris nomen sæpius tribuitur.

V.

Pullulant hinc mille salutare, & blandæ cogitationes, quæ & infinitam in nos æterni Patris charitatem, & inestimabile hominis dignitatem ostendūt, & ut à primo incipiam prodit se singularis Dei Patris amor: quem nobis,

Chrysol.

ut ostenderet (verba sunt Chrysologi serm. 7.)

1. Ioan. 3. 1

Dominū mutauit in Patrem, quia voluit charitate magis, quam potestate regnare. Sed hoc quanta

emphasi, qua pompa sermonis Ioannes nobis ob oculos posuit? epist. 1. cap. 3. cum ait:

Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filij Dei nominemur, & simus: hoc est vehementius attendite, & rem omni consideratione, &

admiratione dignam, humanoque iudicio vix æstimabilem, vestris animis accurate perpendite: quanto nimirum amore, & beneuolentia summus nos Pater amplectatur, qui in filios re, & nomine suscepit. Doni quidem huius

Nyssen.

amplitudinem quasi à priori, ut aiunt, volens nobis demonstrare Gregorius Nyssen. lib.

de beatitudinibus, orat. 7. quid homo, quid Deus, ut ille filius, hic Pater sit, dilucide, & copiose disserit. Religio sane esset plura ex illo

non excerptere: sunt hæc. *Quid est homo si cum diuina natura comparatur? cuiusnam Sanctorum proferam vocem, per quam genus humanum*

Gen. 18. 27

extenuatur? secundum Abrahamum terra, ac cinis: secundum Isaiam fœnum; secundum Dauidem

Isai. 40. 6

ne fœnum quidem, sed fœno simile est. Nam ille quidem dicit, omnis caro fœnum: hic verò

Psal. 36. 2

ait: homo quasi fœnum: secundum Ecclesiastē

Ecclef. 2.

vanitas: secundum Paulum, miseria est: quibus enim se ipsum Apostolus verbis denominat, his vniuersum genus humanum miseratur: hæc homo.

1. Cor. 15.

Deus autem quid est? Quomodo dicam, quid, cuius non videndi quidem, nec auribus percipiendi, neque corde comprehendendi potestas est: Et post multa in eam sententiam sic infert: huic tamen tali, ac tantæ rei, quam neque videre, neque audire, neque ratione perpendere licet, is, qui pro nihilo in rebus vniuersis reputatus est homo, qui cunctis, qui fœnum, qui vanitas est, conciliatur, atque in locum filij assumitur à Deo rerum vniuersarum.

Que gratiarum actio huic beneficio par inueniri

potest? quæ vox? quæ sententia? qui cogitationis motus, quibus in superabile beneficium celebratur? Et paulo post hominis dignitatem sic attollit. Exceat homo si in ipso naturam immortalis ex mortalibus fragili, atque caduco ingenit, & incorruptus; ex diuino, atque temporario sempiternus; in summa Deus ex homine euadens.

O diuinit Domini magnificam largitionem! O largemur & ubi erem pariam! O magnam manum! Quanta arcum anorum thesaurorum sunt dona! Hæc & plura ibi Nyssen. Quibus placet adiungere hæc Gentilis Epicteti apud Iulium in de nec. ad lib. de Proa. cap. 2. Si te Cæsar adoptasset, quis supercilium tuum ferret, nunc cum Dei filius sis, non te æstimas, & attollis?

Sed illud etiam iuxta superius dicta in verbis Ioannis expende non dixisse, videte qualem charitatem dedit nobis Deus, sed potius,

dedit nobis Pater: ut nimirum hæc de æterno Patre acciperemus, qui inde nos, ut vidimus, filios habet: quod Christo naturali ipsius filio copulati, & agglutinati sumus: atque ea de causa benignissimis oculis, blandissimo affectu, ac dulcissimo quodammodo, ut filios nos recipit, adoptiuos quidem; sed quibus cum naturali ipsius filio maxima gratiæ cōiunctio sit.

Vnde audeat quis dicere amorem, quo nos Diuinus parens prosequitur, aliquem eius amoris gustum habere, quem erga filium suum naturalem habuit. Porro eā de causā noluisse Deum, omnes à se solo homines, sicut primum nostrum parentem creari, sed alios potius ab alijs indefinenter gigni, ut magnitudinem Paterni huius amoris, quo nos Deus Pater prosequitur, aliqua ex parte perciperemus: aureus Chrysologus sic author est serm.

55. *Ideo te Deus Patrem fecit, iacō à te voluit hominem procreari: qui utiq; quod de terra fecerat, poterat fecisse quam plurimos. Sed egit, ut generando scires, quanta esset generantis affectio, & te in amorem tui tantum probares authoris, quantum ipse author pignoris, tuo pignori conaris impendere.* Ecce qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filij Dei nominemur, & simus. Ad simile illud Saluian. Malsil. lib. 4. de Prouid.

Quia, in ipso, ut scriptum est, & viuimus, & mouemur, & sumus, (Act. 17.) Ab ipso utique affectum omnem, quo pignora nostra amamus, accipimus. Totus namque mundus, & totum humanum genus pignus est creatoris sui. Et ideo ex hoc quoq; affectu, quo amare fecit pignora nostra, intelligere nos voluit, quantum ipse amaret pignora sua. Sicut enim ut legimus. (Rom. 1.) inuisibilia eius per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur: Ita amorem erga nos suum, per eum, quæ nobis erga nostros dedit amorem, voluit intelligi, & sicut omnem, ut scriptum est Ephes. 3. paternitatem in celo, & in terrā à se ipso voluit nomina-

VI.

Chrysal.

Saluian.

ris sic à nobis Patris in se affectum voluit cognoscere. Hæc ille.

VII.

Iam quam ingens spei nostræ robur hinc accedit? quid enim nobis optimus Pater dene gabit, siue potius quomodo, nobis non omnia donabit? Quare opinor ideo à Paulo gratiam & pacem adeo Philippenfibus bene precante additum esse, *Patre nostro*, ut paterno audito affectu, eorum spem erigeret, facileque, ac per uium hoc illis fore beneficium persuaderet. Hanc certe sententiam necessaria hac ratione conclusit, Matthæi 7. 11. *Si vos cum sitis mali nostis bona data dare filiis vestris: quanto magis Pater vester, qui in cælis est, dabit bona petentibus se:* quasi dicat: si vos, qui partim boni, partim mali, ex ea parte, qua boni estis, filijs vestris non gladiū, non scorpionē, non lapidē: sed ea, quæ vobis suppetunt, bona alacriter impertitis: quanto magis Pater vester, qui nō ex parte, sed summe, & infinite bonus, & beneficus diuina, & pulcherrima dona vobis, filijs scilicet vnice dilectis large, effuseque dabit. Sed quibus filijs? illis quidem, qui quamuis gratiā solum, & adoptione sunt filij, intime tamen adhærent, & vnum quodammodo sunt effecti cum naturali eius filio, atque ideo quæ ipsis Pater æternus munera largitur, filio suo naturali, cui ipsi sunt sociati, certo quodam modo censeatur impertire. Ad quam quidem cogitationem facit illud, quod metaphora vitis, & palmitum, nec non phrasi manendi in Christo toties inculcata, quibus hæc maxima coniunctio cum Christo asseritur, ipse im mediate subiungit: *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque voueritis petetis, & fiet vobis:* ac si his verbis non nihil de iure naturalis filij, quod Christus habet, in nos transfunderet, ut summo iam iure, cum Deo agere possimus, & ab eo, quidquid postulauerimus, obtinere.

VIII.

Ioan. 15. 23

Cui rei oppositus locus est apud Ioann. 15. 23. *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis,* iuxta acutam expositionem, quam ijs verbis in M. S. reddidit Ribera, ut illud, in nomine meo, perinde sit, ac ex parte mea, phrasi in Scripturis vsitata. ut Exod. 5. 23. & Deuter. 18. 19. & 1. Reg. 25. 5. *Salutabitis eum nomine meo, &c.* atque ideo is sit sensus, ad rationem huius coniunctionis cum Christo, quā persequimur, duo pertinere: alterum, ut ex eā facta sit nobis facultas petendi quidquid saluti nostræ fuerit consentaneum ex parte Christi, hoc est, ut quod nos à Patre petimus, & accipimus, Christus in nobis, & accipiat, & petat, ac si ipsi esset opus, iuxta id Psal. 67. *Cepisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus.* Alterum, iam minime dubitandum obtenturos nos à Patre, quidquid hac ratione ab ipso ef-

Exod. 5. 23

Deut. 18. 19

1. Reg. 25. 5

Psal. 67.

flagitauerimus: confirmant verò hanc explicationem, quæ statim sic Christus subiungit: *Vsq̃ue modo nō petistis quidquam in nomine meo, petite, & accipietis,* quæ, ut difficilius in aliorū sententijs explicantur, ut apud Maldonatum & Toletum videre est: ita iuxta prædictam expositionem facilia, & expedita sunt. Ac si dicat Christus hic exorandi modus hætenus vobis ignotus fuit: quippe qui sublimiorem doctrinam, & effectum continet. Iam verò quando vobis innotuit, eo bene vtimini, & obtinebitis à Patre quidquid vobis ad salutē fuerit expediēs. Addit deinde, in illo die, in nomine meo petetis, & non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis: ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis: hoc est tanto vos pater amore complectitur, dum mihi associatos, & coniunctos videt, ut opus non habeat alia interuentione, aut prece ad omnem vobis opem ferendam: res enim ipsa per se loquitur.

Hæc cum ita se habeant, quis de diuina benignitate, mansuetudine, & ad supplicium, si eo sit opus, cunctatione ambigendi nobis locus relinquatur? Humani quidem Patris naturam expendens Senec. lib. 1. de Clem. cap. 14. optime dicebat. *Numquid aliquis sanus filium ad primam offensam exheredit? nisi magna, & multa iniuria patientiam cuicerint, nisi plus est, quod timeret, quam quod damnat, non accedit ad decretoriam styli.* Tardè sibi Pater membra sua abscondat, etiam cum absceiderit, reponere cupiat, & abscondendo gemat cunctatus multum, diuque. Quid si diuini parentis Charitatem nosset, qui prodigis etiam, & fugitiuis, filijs Patrem se exhibet? Quam ad rem bene notatum à Pasch. est lib. 3. in Marth. prodigum illum, apud Lucam 15. quamuis filij nomine se prorsus indignum agnosceret, dum intra se dicebat: *Nō sum dignus vocari filius tuus.* attamen non dubitasse patris nomen vsurpare, quod ut ipse filij nomen demeruerit, at paterna viscera pater nunquam amiserit. Hoc quippe insinuat filius ille prodigus, qui quamuis non audeat, nec dignetur se filium vocari: tamen nihilominus Patrem eum appellat, quem scierat non posse mutari, ac si patet claret, si ego peccauit in cælum, & non sum dignus vocari filius, tu nunquam Pater fore desistis, neque viscera paterni affectus unquam pratermittis. Hæc Paschas. Similiter Galfridus in alegorij Gotfridi Tilmani, ad c. 11. Lucæ, expendens præfata Christi verba, vers. 12. *Si vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, &c.* Sic exclamat. *O confusionem! O consolationem! O degeneres filios tanti patris, & patrem magnum degeneres filios denuo generantem! Quod enim Pater noster est prima creationis origine, non modo non*

X.

Senec.

prodest

prodest, sed obest, nisi susceptus Christus à nobis dederit potestatem, per bonum spiritum bonos fieri filios boni patris: nihil enim nasci profuit, nisi redimi profuisset. Hactenus Galfridus.

Cauendum tamen nobis ne, paterna hac indulgentia, pietateque abutamur: Certum est enim (verba sunt Zenonis Veroni. form. r. de Isara) in eum filium postea, quam deliquit graviter vindicari, quem pater plurimo dilexit affectu, & quantum pietatem dilecto filio amatus pater exhibuit, tantam letus exigit ultionem: quia cum vicem non reddidit patri dilectus filius, dignam sententiam percipit abdicatus. Eaque de re nos plura ad cap. 2. vers. 16.

ADNOTATIO II.

Deum, Patrem nostrum appellari, quod eius natura bona est ad benefaciendum proficiat.

I. AM quod eternus Pater, quia Deus est, Pater etiam noster dicatur ea mihi succedit ratio, quod Patris nomen cum charitatis bonitatis, ac beneficentiae vocabulum sit, Dei naturam ad vivum exprimat: nam ut ipse: Ea est religio veneranda (verba sunt Ambrosij lib. 1. de fide, cap. 7.) Ut quidquid religiosus sentire potest, quid quid praestitum ad decorem, quidquid sublimius ad potestatem, hoc Deo intelligas convenire. Ita plane nihil omnino est, quod illam maiestatem, quae, quia lucem habitat inaccessibilem visu incomprehensibilis, factu ininterpretabilis, sensu ininvestigabilis est; sic nobis aspectabilem, ac quasi de facie notam reddat, ac beneficentia, & bonitas: quippe quae divinae substantiae primaria perfectio, & quasi illius constitutiva est: sic divinus Dionysius, libro de divinis nominibus. c. 4. bonum primum, ac peculiare Dei nomen esse, ipsamque substantiam divinam, bonitatem appellari, ad hunc modum scribit. Age ergo iam ad nomen boni nostra veniat oratio, quod praecipue Theologi ab omnibus secretum divinitatis, quia Deum superat tribuunt, ipsam, ut opinor, divinam essentiam bonitatem appellant: quod hoc ipso, quod bonum est, ut bonum per se, & essentia sua in ea quae sunt

omnia bonitatem diffundat. Ita Dionysius, id quod egregia haec similitudine illustrat, ut enim sol noster non cogitatione, aut voluntate, sed eo ipso quod est, omnia illustrat, quae eius lumine proprio suo capere possunt, sic etiam ipsum Bonum, quod una praestat soli, ut prima species leni obscuraque imaginem per se, ipsaque essentia sua his, quae sunt omnibus pro eorum capto totius bonitatis radios emittit. Haec ille. Consentanea scripsit Synesius, Cyrenes Antistes, oratione de regno, sed aucto quidem censu, & nostro instituto opportunius, dum egregiae huius bonitatis ratione Patrum à nobis in dominica oratione Deum appellari censet: dum enim prius dixisset: Nullum enim nomen inveniunt, quod Dei naturam assequeretur, sed cum ab ea exprimenda homines aberrarent per ea, quae ab illo fiebant ipsum attingere conati sunt. Regem igitur si appelles, ab his, quorum Rex est, non à propria persona, naturam illius apprehendere conaberis: statim sic subtingit: Bonum utique Deum, omnes tam sapientes, quam imperii homines, ubique celebrant, idque universi mutuo consensu, atque una voce profitentur, licet quod ad alia attinet varijs de Deo sententijs dissideant, & incorruptam illius, atque individuum naturam mira operosorum diversitate partiantur. Nihil aliud sibi vult huius nominis sensus, quam ut Deum bonorum omnium causam significet, sacraque, in augustissimis mysterijs Patrum nostrorum preces, quae ad Deum supra omnia eminentem clamant, non ipsius principatum predicant, sed providentiam, curamque venerantur. Ad quae verba ipsius commentatores, Camerarius, & Dionysius Patanius sic allusum à Synesio observant ad orationem Dominicam, ut etiam legi velint in Synesio, πατήρ, id est, Patrem, non πατριᾶν, hoc est causam. Sed ad rem Dionysio similis Cyprianus de divina ad benefaciendum facilitate eandem Solis similitudinem, sic usurpat epistola 2. Nec ad hoc preiis, aut ambitu, aut manu opus est, ut hominis summa, vel dignitas, vel potestas elaborata mole pariat, sed gratuitum de Deo munus, & facile est, ut sponte sol radiat, dies illuminat, fons rigat, imber irrorat: ita se spiritus caelestis infundit. Ita Cyprianus.

II. Vnde intelliges cur non secus, ac si ingens nobis bonum Ioannes promitteret, de Deo enunciat ipsum omni modo lumen esse; sic namque 1. epistol. cap. 1. 5. Haec est annuntiatio, quam audimus à Deo, & annunciamus vobis, quoniam Deus lux est, & tenebrae in eo non sunt ulla. Quae verba sic legit Casarius frater Nazianz. dialogo primo. Haec est illa promissio, quam nismet ex ipso audimus Deum esse lumen. Plane, quia dum de Deo nobis annuncia-

Synesius.

Camerar.
& Patan.

Cyprian.

1. Ioan. 1. 5.

Casarius.

tar. Iam non esse, simul etiam innuitur eam esse ipsius naturam ad benefaciendum pronam, ut non secus ac lux cohibere, negare se ipsum possit, quin nos illuminet, & bonitatis suae participes faciat. Quo ite-
Psalm. 76. 2. phatica illa Davidis oratio, Psalmi 76. 7. *Numquid in aeternum proiciet Deus, aut non apponet, ut complacitor sit adhuc? aut obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas?* Quod perinde est, ac si dicat. Poteritne Deus sui met obliuisci, aut eum suamet natura, cuius proprium est misereri, pugnare, minime? Ita ad id loci Didymus, his verbis: *Ut neque lux obliuiscitur unquam potest quo minus illuminet, neque ignis quomodo minus calefaciat. Nam etsi ad modici temporis iram peccato interpositio videatur misericordias continere, attamen non in perpetuum continebuntur.*

III.

Ad Titum
 1. 2.

Hieron. ibi
August.

Estius.

Dion. supr.

II

III.

Act. 8. 20.

Hæc quidem me manuducunt, ut intelligam sub quo sensu dixerit Paulus ad Titum cap. 1. 2. *In spem vite æternæ, quam promissit, qui non mentitur Deus ante tempora secularia.* Nam difficultatem habet, quomodo ante tempora secularia (sive ut Hieronymus ibi, & Augustinus lib. 12. de Ciuit. Dei, cap. 16 legunt, æterna) hoc est ante omnem æternitatem, ut Hieronymus, & meliores interpretes exponunt vitam Deus promiserit æternam. Cui enim? nam ante tempora secularia non erat, cui promitteret, cum tamen promissio inter duos intercedat, necesse est. Dicunt plerique cum Estio ibi esse Catachresim, quia promittentes constituunt dare, quod promittunt, & hinc abusum Paulum voce promissionis pro decreto, ut sit sensus Deum ab æterno præordinasse dare electis gloriam. Ego verò (si aliquis vocis abusus est admittendus) potius dicerem Deum eleganter à Paulo induci, sibi ipsi, tanquam alteri salutem hominum, quasi magnum bonum pollicentem; adeo ex se ipso bene merendi de nobis causam sumit, ut sibi ipsi benefacere videatur: ita quidem dixisse videas Dionysium, citato capite 4. lib. de diuinis nominibus: *Ipsæ sui ipsas, & sibi ipsi pronocatores, & motus est.* Ac si diceret, ipse semetipsum ad benefaciendum pronocat, tamque benefaciendo delectatur, ut sibi ipsi benefacere videatur.

Huc pertinet Spiritum sanctum tertiam sanctissimæ Triadis personam dici, & esse donum Dei: sic enim non solum ab Ecclesia *Donum Dei Altissimi* appellatur, sed etiam ab Apostolorum Principe, cum grauius increpans magnum illum Simonem, quod Spiritum sanctum coemere voluisset, dixit: *Pecunia tua tecum sit in perdis-*

itionem, quia aciem Dei existimasti pecunia possideri. Actum 8. 20. Vnde obseruauit Athanasius, libro de Incarnatione Christi, pro illis verbis Assessoris nostri, apud Matthæum 7. 10. *Si vos cum suis malis nescitis bona dare filiis vestris, quanto magis Pater vester dabit bona petentibus se.* Lucam 11. 9. ut interpretem reposuisset: *quanto magis Pater vester dabit spiritum bonum, (hoc est Sanctum, ut ipse explicat,) petentibus se.* Vbi vides Spiritum sanctum esse donum, siue bona, aut munera Dei hominibus collata. Plane, quia ut Patri innascibilitas, filio verò filiatione ita Spiritui sancto, ut proprietates characteristica competit donum Patris, & Filij ad benefaciendum nobis, vitamque rebus impartendam esse, adeo proprium, & innatum, antiquumque Deo est vitam homini dare, summameque beneficium esse.

Sunt verò hæc valde consentanea illis sapientie verbis, capit. 16. 21. *Substantia tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat, id est, ut tuam naturam, tuamque substantiam manifestam faceres, dulcedinem, & suauitatem tuam filiis tuis optimus Pater ostendisti.* Sic enim legit, & intelligit hæc verba Nazianzenus oratione 49. *Apud Salomonem dicitur, substantia mea dulcedo mea est.* Vnde ipse oratione 26. hac mente imbutus, (inquit) *cum multis nominibus admirabilis nobis, & suspiciendus occurrat, nihil tamen tam proprium habet, quam omnes beneficijs afficere.* Sic ille. Similiter Ambrosius, libro de fuga sæculi, capite 6. *Hoc est bonum, quod penetrat omnia, & omnes in ipso viuimus, atque ex ipso pendemus, ipsum autem supra se nihil habet, sed est diuinum. Nemo enim bonus, nisi unus Deus. Quod ergo bonum diuinum, & quod diuinum bonum: & ideo dicitur: Aperiente autem te manum tuam omnia implebuntur bonitate.* Sic Ambrosius.

Hinc etiam Paulus, cui prona hæc, & profusa Dei ad miserandum, & benefaciendum natura satis perspecta erat, non alia ratione explicandam duxit, quam Deum omni perfectionum, ac virtutum genere æque prædiuitem, peculiariter diuitem in misericordia appellat ad Ephesios 2. 4. & ad Romanos 2. 4. *Diuitias bonitatis eius* (Syriace, *dulcedinis*) prædicat: 2. verò ad Corinthios 1, Patrem misericordiarum vocat plane, ut indicet ex propria natura habere, ut misereatur, & benefaciat, non secus, ac qui filium gignit, ex propria illum substantiæ visceribus educit.

Athanas.

Matth. 7. 10.

Luc. 11. 9.

V.

Sap. 16. 21.

Nazianz.

Oration. 26.

Ambros.

VI.

Quod

Bernardus.

Quod ad ea Pauli verba sic affirmavit Bernardus sermone 5. in natali Domini: *Benedicatur Pater misericordiarum, cui proprium est misereri semper, & parcere: & post pauca, quod miseretur proprium est illi: ex se enim sumit materiam, & velut quoddam seminarium miserendi. Recte igitur non Pater iudiciorum, vel ultionum dicitur, sed Pater misericordiarum; non modo, quod Pater videatur misereri potius, quam indignari, & quemadmodum Pater filiorum miseretur timentium se, sed eo magis, quod miserendi causam, & originemumat ex proprio: indicandi vel, ultiscendi magis ex nostro.*

VII.

Nec Pater solum, sed mater etiam misericordiarum Deus visus est Chrysostomo, quod misericordia velut gravidatus eam tanta alacritate, & impetu pariat, & fundat ex se se, ut non secus sit, ac mulier, cui cum partus maturefcit, nihil aut magis in votis, aut adeo naturale, imò necessarium est, quam foetum in lucē proferre: ut verò cum parit, summā afficitur lætitia: ita cum impariendo laborat, intestinis dirisque laboribus discruciat: *Benignus*, inquit, est Deus, & quemadmodum parturiens cupit enitescere, ita ille cupit effundere suam misericordiam. Sic ibi Chrysost. Per simili etiam sensu, per simili elegantia, homilia 55. in Matthæum, tom. 2. in hanc sententiam explicat illud Isaia 58. *Tunc erumpet quasi mane lumen tuum*, (sive ut ipse legit) *tunc erumpet matutinale tuum*: acute pendens, non dictum fuisse à propheta, *apparebit*, sed potius *erumpet*, aut *prorumpet*, quasi eo impetu ad benefaciendum utatur, ut si (ad nostrum captum explicanda res esset,) non aliud foret eum reprimere, aut cohibere, quam dirumpi, & quasi crepare: en verba Chrysostomi. *Cur non apparebit, dixit, sed erumpet? Ut velocitatem scilicet, & copiam dantis exprimeret, utque hoc verbo intelligamus valde illum nostræ salutis cupidum esse, quodque muneribus plenus ex largiendi festinatione, quasi prorumpit, cum nihil sit, quod ineffabilem eius impetum prohibere possit: quibus omnibus infinitam profecto bonorum copiam paratam nobis esse ostendit.* Haftenus Chrysostomus. Vnde & genuinam ipsius prolem misericordiam esse, optime ex Paulo eliciebat Bernardus supra: & similiter tunc bonum Dominum requiescere, cum homini requiem parauerit pulchre ex illis verbis Genes. 2. 2. *Et requieuit Dominus die septimo*, ad hunc modum deducit Augustinus in catena Lyppomani: *Et propterea requieuisse dicitur Deus, translatò genere locutionis, cum creatura rationali, in qua, & hominem creauit in se ipso, requiem præbuit.* Sic Augustinus. Similia ad ea verba habet Ambrosius lib. 6. in Hexam. cap. ult.

Chrysost.
orat. de S.
Philog.
& hom. 55
in Matth.

Isai. 58. 8.

Genes. 22.

August.

Ambros.

Huc facit, quod à sapiente dicitur Proverbior. 16. 4. *Vniuersa propter se metipsum operatus est Dominus*: cum aliàs id non videatur congruere illi veritati, propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de calis. Sane Bernard. sermon. 3. in die Pentecost. sic capit sapientis verba, ut non tam causam finalem, quam impellentem contineant. In eo quippe quod dicitur (inquit Bernardus,) *omnia propter se præueniens commendatur origini eo autem, quod dicitur, omnia propter suos, magis exprimitur fructus sequens. Omnia fecit propter semetipsum, gratia scilicet bonitate, omnia propter electos suos pro eorum, scilicet utilitate, ut illa quidem efficiens causa sit, hæc finis.* Ita Bernardus. Ad stipulatur huic cogitationi ineffabilis illius nominis, *Iehova*, à Prado summæ eruditionis viro in Ezechielem reddita ex Hebræo significatio, & explicatio, ut nimirum non tam significet (quod alij putant,) *ego sum qui sum*, quam *ego ero qui ero*, ut sensus sit, ego in humani generis redemptione, & tutela is ero, quem me esse decet: nec enim negare me ipsum possum, aliumque homini, quam benignissimum me exhibere.

Expressit hunc sensum Propheta Regius dum pluribus à Deo cumulatus beneficijs, ita ipsum prudentissime dicitur allocutus 2. Regum 7. 18. *Quis ego sum Domine Deus, & qua domus mea, quia adduxisti me hucusque* (Lxx, quia dilexisti me usque ad hæc) *& quid adiciet David ultra loqui ad te? propter verbum tuum, & secundum cor tuum fecisti omnia magnalia hæc*: quasi diceret, equidem tui ipsiusmet causa Domine, atque ut tibi met ipsi satisfaceres, cui naturale, & proprium est optime mereri, causaque benefaciendi non aliunde assumere, quā ex propria vi, & natura tot me beneficijs ornasti. Sed discrepauit ne ab hoc sensu, nec latum vnguem Seneca epistola 95. sic inquirens, sicque respondens? *Quæ causa est Deo benefaciendi? natura*: errat, si quis putat, illum nocere velle, non potest: accipere iniuriam nequit, nec facere: ledere enim, ledique cōiunctū est. Summa illa, ac pulcherrima omnium natura, quem periculo exemit, nec periculosum quidem fecit. Et epist. 65. *Queris quid sit propositum Deo? propter quod hanc magnitudinem operis pulcherrimi fecit? Bonitas*: ita certe Plato ait, quæ Deum facienti mundum causa fuit; bonus est, bono nulla cuiusquam boni inuidia est.

Videas quidem id mirifice adumbratū in primâ hominis creatione, ut enim illi summus parens vitam infunderet (sacro sic testante eloquio. Genes. 2. 7.) *Spirauit in faciem eius spiraculum vite, & factus est homo in animâ viuētem*: ubi

VIII.
Frou. 16. 4

Bernardus.

Prado in Ezech. in cōment. primæ vision. p. 1. sect. 4.

IX.

2. Reg. 7. 18

Sen. ep. 95.

Sen. ep. 65.

X.

Gen. 2. 7.

expende pro verbo, *spirant*, Hebraice esse *Napach*: quod proprie statū emittere, siue respirare significat, vt manifestē appareat, tā naturale, at propriū Deo esse benefacere, vitāq; homini elargiri, quā naturalis est respiratio ipsa viuenti: ac quemadmodum ego ipse per respirationē viuō, siue per ipsam vitam cōstat, & subsistit, dum vitali hoc, & salutari spiritu fruor, quem aēr viuentibus præbet, (sic namque vitam, mortemque diffiniuit Ambrosius libro de bono mortis. *Vita est spirandi munere frui, mors privari*. Nec alio it quod Plato in Cratilo animam hominis hac de causa, ventum, seu refrigerationem appellari sic asseruit: *nam quia cum anima in corpore est, causa ipsi est, vt viuatur, respirandi vim ei præbens. Simul autem, vt respiratio desinit, corpus interit, & homo moritur; propterea mihi videntur animam veteres* *Λυκῆν* appellasse. ita Plato) ita Deus tunc arcano sermone respirare ad vitam dicitur, cū alijs vitam tribuit: respiratio ergo mihi vitæ causa est: Dei autem vita, siue, vt ita dicam, Dei respiratio spiritum, & vitam creaturis largitur, & vt ego nisi respirauero, non viuam: sic Deus (si ita loqui fas est) vt sibi viuatur, alijs benefacere, & vitam infundere quodammodo opus habet: tanta eius bonitas, tam benefica ipsius natura est. Expressit hanc cogitationem Clem. Alexandrinus libro 6. Stromatum, his verbis: *Nam cum sit bonus, si cessaret unquam benefacere, Deus quidem cessabit esse: quod nefas quidem est dicere*. Sic Clemens. Concinuit perbella sententiā eiusdem Domini apud Zach. cap. 11. 8. vbi innuens ob populi ingratitudinem cogi innatam benignitatem reprimere, & animum ad benefaciendum pro fulsum cohibere, sic emphaticè ait: *Et contracta est anima mea in eis*. Vbi Aquila, & Theodotion apud Euseb. lib. 10. Demonst. Euangel. pro, *contracta*, legunt, *exanimata*, siue delinquentem passa est anima mea. Quæ ducta similitudine à syncope, quam Medici vocant, cum animus linquitur, defunctique imaginem quis habet, optime explicant Dei naturam summe beneficam, qui dum cogitur obnostram ingratitudinem à sua liberalitate cessare, veluti animo deficere, & exanimari videtur: adeo illi, viuere, & benefacere idem est.

XI.
Gen. 21. 19

Huc facit, quod cum morituro præ sit Ismael, Genesis 21. 19. opportune subuenit Dominus, puteum aque, quā sitim, vitæque periculum depelleret, ostendens, puteus ille pro re nata nomen viuentis, & videntis hoc est, misericordiam exhibentis (id enim videre fuit) accepit: vt enim eo loci nomen hoc non aperiatur, non tamen obscure innuitur à Paraphraste Caldeo, Genesis 24. 62. vbi pro puteo, cuius est nomen viuentis,

& videntis ipse reponit: *Puteum super quo Angelus vite apparuit*, manifesta allusione facta ad puteum Agar ostensum, & aperte asseritur ab Oleastro, & alijs interpretibus ad caput 24. Genesis. Ecce ergo dum Deus viuens, & videns appellatur pro vnâ, eademque re, vel quæ saltim cum altera omnimodam connexionem habeat, ipsi ascribitur viuere, & misericordiam, vitamque præstare, ac indigenti subuenire. Nec longius ab hoc it dixisse Dominum Ezech. 33. 11. *Vino ego*, & pene statim subdidisse: *Et quare moriemini domus Israel*, vbi hæc emphasis inesse videtur illi copulatiuæ, & vt sit sensus: cum ego viuam, meaue vita instrumentum, causaue vitæ vestra sit: cur vos gratias, me repugnante, interire vultis? Ac si dicat dum ego viuō, vitam sum vobis inspiraturus: quid ergo erit in causa, vt moriamini, nisi quod scientes volentesque vos ad interitum ruere velitis?

Oleaster.

Ezech. 33.
11.

XII.

Ad stipulatur præfata cogitationi ipsemet Dominus cum se Eliæ videndum, & quasi intus, & incute agnoscendum ostensurus, 3. Regum 19. 13: eas primū ante se res præmittit, quæ terrorem hominibus incutere solent: monens de singulis alienam à se ipsa conditionem habere, deinde Eliæ obuiam veniens in placidissimo vitalis auræ sibilō se illi præsentem exhibuit: sic enim ibi: *Et post ignem sibilus auræ tenuis*, vbi lectiō Lxx, quæ in Biblijs Regijs, & Complutensibus habetur, subdunt, & ibi Dominus: scilicet in vitalis auræ, quam ad vitam haurimus, respiratione. Ecce Dominum. Vide eius naturam, cōditionem, faciē, sibilus, inquit, auræ tenuis, seu si pure ex fonte Hebræo legas: *sibilus auræ lenis*: vel vt habet lectiō Tigurina: *Sibilus tranquillus, & lenis*. Quæ omnia coeunt, vt illam Dei bonitatem, & naturā dignissimam vocem exprimant: *Ego cogito cogitationes pacis, & non afflictionis*. Ieremiæ 29. 11. quam audisse videtur Seneca cum dixit, lib. 2. de ira, c. 27. *Quadam sunt, quæ nocere non possunt, nullamque vim nisi beneficam, & salutarem habent, vt Deus immortalis, qui nec vult obesse, nec potest: natura enim in illo mitis, & placida est tam longe remota ab aliena iniuriâ, quā à sua*. Quid enim aliud præfert tranquillitas hic blæ auræ sibilus, ab illo suauissimo spiritu, quæ missurus Dominus Apostolos ad totius orbis peccata remittenda in ipsorum faciem insufflauit dicens: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remisistis peccata remittuntur eis*. Ioann. 20. 22. Eliā nimio sane zelo feruentē, & in peccatores plus æque excederēt inde cōmonesciens Dominus, vt sui exēplo ad eorum potius cōmiserationē propenderet, veniā ipsis, & terrarum, si ipsi peniterēt, cōdonationē offerēs, quā ad punitionē, & vindictā iræ exa-

3. Reg. 19.
13.

Lxx. -
Bibl. Reg.
& Compl.

Seneca.

IOAN. 20. 22

cuens

Ambros.

Plato.

Clem. Alex.
sand.

Zach. 11. 8

Aquila.
Theodot.

Caldeus

Theodoret. cuens. Ita Theodoretus, q. 57. in lib. 3. Regū, his verbis: *Post hæc autem ostendis, quod lenitas, benignitas, & clementia sola est Deo grata, unumquodque autem aliorum attrahit hominum improbitas.* Sic ille. Quam sane ad rem facit deorum Regem apud Plutarchum benignū, & mitem appellari. Sic enim ille in lib. de non irascendo: *Itaque deorum Regem benignum alij: Athenienses verò, μακρόθυμος, ni fallor, id est, mitem appellant.*

XIII. Sed id iam quam aperto hoc Isaia testimonio comprobatur, cap. 30. 18. *Expectat Dominus, ut misceatur vesiri: vbi Hebræum verbū Achech, pro quo Noster posuit, expectat, nota tū est dignissimum: proprie enim significat, ut ibi monet Forerius anhelare, siue inhiare.*

Forerius. Ecce bonitatis diuinæ certissimum argumentum, dum vides Deum ad sceleratorum hominum salutem, & vitam anhelantem: tamq; auide ipsam appetentem, ut ab eā quasi ab ipsa respiratione, & vitalis auræ attractione pen deat. Sed ut bonis Deus, bonus sit: cur etiam malis bonus erit? Respondet egregie Gregorius Nyssenus tractatu 1. in Psalmos, cap. 8. *Cum nos omni improbitatis genere obruti fuimus, ipse à natura sua nequaquā descendit, sed id, quod est, egit: neque enim decet eum, qui natura bonus est, aliud, quam, quod natura sua est, agere.* Sic Nyssenus.

XIII. Ex præfato verò Isaia testimonio ad rem præsentem intelliges, quam apta similitudine idem Dominus vsus fuerit, cum exoptans poenitentiam, & salutem ciuitatis Ninive, simulque in eam sententiam, & votum Ionam Prophetam, vbi illi valde infensum, & de hedera tunc recenter excicata dolenter adducere cupiens, ita cum eo disceptabat Ionæ 4. 9. *Putas ne bene irasceris? (Lxx. Contristatus es) super hedera? Cui Ionas: bene irascor ego: (Lxx. Contristatus sum) usque ad mortem: tum Dominus: Tu doles super hedera, in qua non laborasti, neque fecisti, ut cresceret, quæ sub vna nocte nata est, & sub vna perijt, & ego non parcam Ninive ciuitati magnæ, in qua sunt plusquam centum viginti millia hominum? Sed quæ hæc consecutio, siue argumentatio est: cum Ionas non de hedera, sed potius de æstu, quo angebatur, doleret. Sic enim ibi num. 7. *Et percussit hedera, & exaruit, & percussit sol super caput Iona, & æstuabat, & petiuit anima sua, ut moreretur.* Sub sistit tamen argumentum ex dolore, & sensu Prophetæ, cui pulchrè opponit Dominus tenerrimum sibi innatum affectum de interitu hominum, vnde seipsum cum Iona anhelante, & nimio Solis ardore æstuante sic se componit, ut dicere videatur: Tu doles de hedera, quæ tibi æstuanti refrigerio, & solatio erat, nec ego de interitu tot animarum, quæ mihi*

non secus, ac ipsa respiratio chara sunt, & quibus viuificandis totus incumbo, & anheleam: ac proinde de eorum poenitentia, & salute, quæ velut summi doloris mihi fomentum est, omni ratione non curabo? Sed quam illi Niniuitarum poenitentia grata esset futura, ex gaudio, quod in Mariæ Magdalena poenitentia percepit, discis, & id quidem ex Chrysologo sermone 93. dum gemitibus, ac lachrimis, quibus felix illa peccatrix criminum remissionem promerebatur, suauissimam in esse musicam, quā Dei aures demulcerentur, sic affitmat. *Ad delicias Deitatis totas totam pulsas cordis sui, & corporis symphoniam: organi planetus dat clamorem: Cytharam per suspiria longa modulatur. gemitus aptat in fistulam: & dum peccatus ipsam conscientiam arguens saepe percutit, facit placitura Deo Cymbala personare.* Hactenus Chrysologus satis quidem eleganter, præsertim dum ait, ad delicias Deitatis totas, quasi nihil Deo præter hominis salutem in delitijs sit. Consentanea habet Ambrosius lib. 7. in Lucā ad parabolā de filio prodigo: obseruans, ideo in illius reditu induci patrem māducantem vitulum saginatum, quod caro vituli, cū sacerdotalis esset, & victima pro peccatis; remissionem criminum, qua nullum Deo epulum suauius, nullum delectabilius est, adumbraret: sed audi. *Bene autem carnem vituli, quia sacerdotalis est victima, quæ pro peccatis fiebat, epulanti patrem inducit filius, ut ostenderet: quoniam paternus cibus est salus nostra, & patris gaudium nostrorum redemptio peccatorum.* Sic Ambrosius.

XV. Id plane fuit in causa, quod de templo Dei verba faciens Dauid, elegati periphrasi voluptatem Domini sic appellauerit, Psalmo 26. 4. *Vnam petiā Domino, hanc requiram, ut in habitem in domo Domini omnibus diebus vite mee, ut videam voluptatem Domini, & visitem templum eius.* Vbi templum ex communi interpretum consensu appellat, voluptatem Domini, seu, ut legit Hieronymus, incunditatem, vel ut Augustinus ibi: & Ambrosius libro 1. de Iacob, cap. 7. *Delectationem*, siue etiam ut affirmat Agellius esse apud Lxx; *Decorem*: sed quā ob causam? ex ipsomet certe tēpli fine, & vsu disci potest. Quare in memoriam reuoca, quibus verbis in ipsa templi dedicatione Rex Sapiens Deum fuerit allocutus 3. Regum 8. 28. *Respice ad orationem serui tui, & ad preces eius, Domine Deus meus, ut sint oculi tui aperti super domum hanc nocte, & die, ut exaudias deprecationem serui tui, & populi tui Israel, ut exaudias quodcumque crauerint in loco isto, & exaudies in loco habitaculi tui in cælo, & cum exaudieris propitius eris.* Et post pauca: *si fugerit populus tuus*

*Chrysol.**Ambros.**Psalm. 26. 4.**Hieron. August. Ambros. Lxx apud Agellium**3. Reg. 8. 28*

2. Paral. 7.
12.

Israel inimicos suos, quia peccaturus est tibi, & agentes penitentiam, & confitentes nomini tuo, uenerint, & orauerint, & deprecati te fuerint in domo hac, exaudi in celo, & dimitte peccatum populi tui Israel, & reduces eos in terram, quam dedisti Patribus eorum. Hæc ibi, & plura, quibus respondent, quæ lib. 2. Paralipomenon, cap. 7. 12. habentur. Apparuit autem ei Dominus nocte, & ait, audiui orationem tuam, & elegi locum istum mihi in domum sacrificij: si clausero celum, & pluuia non fluxerint, & maleducero, & præcepero locustas, ut deuoret terram, & misero pestilentiam in populum meum: conuersus autem populus meus super quos innocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, & exquisierit faciem meam, & egerit penitentiam à uis suis pessimis, & ego exaudiam de celo, & propitiuss ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum, oculi quoque mei erunt aperti, & aures meæ erectæ ad orationem eius, qui in loco isto orauerit. Vides quem ad finem templi sibi Dominus construere uoluerit? ut nimirum in illo sua ipsius bonitas, benignitas, & misericordia resplenderet. Ecce ergo quæ sit uoluptas, iucunditas, & delectatio Domini, imò & ipsius decor nempe benignitatem, & misericordiam suam in homines effundere. Tunc plane hilaris, tunc lætus, tunc denique decori se suo prospicere censet, cum in suis creaturis beneficentissimus est.

XVI.

Philo.

Sed & potentiam suam tunc Deus maxime ostendit. Potentiam? Quare? quia ipsa summe benefica, & tota ad opem homini ferendam est. Audi primum ea de re Philonem lib. de migratione Abrahamæ. *Liquet esse apud Deum potentiam, quæ ad opem nobis ferendam excubat.* Sic ille. Notatissime: non enim cõtentus fuit dicere, potentiam Dei ad benefaciendum pro nam esse, nisi etiam adderet, continuas ad opem nobis ferendam, & indefellas excubias agere. Audi deinde Senecam lib. 4. de benef. cap. 26. ita elegantissime loquentem. *Æquali tenore bona sua per gentes, populosque distribuit unam sortitus potentiam, Prodesse.*

Senec.

XVII.

1. Ad Tim.
1. 12.

Hinc intelliges cur Paulus 2. ad Timotheum 1. 12. explicans, quam certo esset persuasus aternam se à Deo mercedem pro laboribus à se toleratis fore assecuturum, reliqua diuina attributa bonitatem, benignitatem, misericordiam, quæ tunc maxime recensenda vi-

debantur, unius tantum potentie mentionem fecit. Scio cui credidi (id est, cuius me fidei cõmisi) & certus sum, quia potens est depositum meum (hoc est salutem Pauli, ut explicat Ambrosius, seu bona opera cum ipse eternæ retributionis facta, ut videntur indicare Theophylactus, & Anselmus, vel ipsosmet fideles, ut Chrysostomus exponit) seruare in illam diem iustus iudex. Nimirum, quia diuina potentia ita est cum bonitate, & benignitate coniuncta, ut ad opem hominibus Paulo præsertim ferendam indefellas excubias agat. Unde emphatice unius potentie mentionem Paulus fecit minime dubius unam Deum sortitum potentiam, Prodesse. Consentit uero sibi ipsi Apostolus, qui cap. 1. epistolæ ad Colossenses sic illis bene precatur: *Ut ambuletis dignè Deo in omni uirtute confortati secundum potentiam claritatis eius: ubi uirtutem, & incrementum fidelium aperte intelligit.* Apostolus esse diuinæ potentie effectum, sensu iam indicato: sed illud etiam addit uoce illa, *claritatis*, tunc maxime potentiam Dei relucere, & glorificari, cum hominibus benefacit, & dona sua impertitur.

Ambros.

Theoph.

Anselm.
Chrysost.Ad Colos.
1. 10.

Ps. 67. 21.

Quam quidem emphasim continet illud Psalmi 67. 21. *Deus noster Deus saluos facienti:* Vbi Hebraice est, *Dens noster, seu Dens nobis, Deus ad salutes*, id est, totus est, ad saluandum, & benefaciendum nobis, hæc eius natura: hoc ipsius ingenium, hæc illi vis ingeniata est. Veletiam, ut eo modo, quo nos ad exprimendam propriam hominis inclinationem, ut in literas, arma, uenationem dicimus. *No se hizo para otra cosa:* quia uidelicet totus in eam rem incumbit, nec ab illius studio, seu cogitatione potest dimoueri, dicat Propheta, Deus totus in salute hominibus exoptanda, procuranda, adhibenda versatur, eiusque potentia ad omnem opem hominibus ferendam inuigilat, & continuas excubias agit. Habet uero peculiarem energiam illa uocis, *Deus*, conduplicatio, siue reduplicatio; dum singillatim affligit, & addicit Vates Deitatem beneficentiam, & benignitatem, ac si dicat, ad saluandum, ac benefaciendum Deus est, & in salute hominibus impertienda totas Deitatis vires exercet.

VERSUS. III.

*Gratias ago Deo meo in omni
memoria vestri.*

COMMENTARIUS.

I.

GREGIAM Philippen-
sium laudem hæc verba
præferunt, dum affirmat
Apostolus nunquam se il-
lorum comminisci, quin
immortales Deo pro illis
gratias referat. Magnum
est enim, (vt inquit D. Thomas), eos esse Phi-
lippeles, in quibus nihil Paulo occurrat, quod
gratiarum actione dignum non sit: sed illud
me iudice maius quidem est adeo esse pronū
in gratitudinem Pauli animum, vt de aliorum
beneficijs indefinenter Deo gratias ageret: sic
etiā videas dixisse Rom. 1. 8. *Gratias ago Deo
meo per Iesum Christū pro omnibus vobis, quia fi-
des vestra annūciatur in vniuerso mūdo.* Quod
quidem tale est, ac si nos quorū Indorum,
vel Sinarum, qui Christo nomen dant, memi-
nerimus, de eorum fide, tamquam de eximio
in nos collato beneficio Deo gratias age-
remus; quæ rara sane, & heroica esset vir-
tus.

D. Tho. ibi.

Rom. 1. 8.

II.

origen.
Chrys. ibi.

Sed cur Paulus dixit, *Deo meo*, non verò
Deo nostro, ac vestro, ipsum soli sibi vendi-
cans. Dissimiliter respōdet Origenes, & Chry-
sostomus, bene tamen vterque; dum prior eū
loquendi modum ad Pauli iustitiam, siue san-
ctitatem: posterior verò ad peculiarem eius in
Deum charitatem, & gratitudinem retulit: sic
namque Origenes in cap. 1. ad Rom. *Sed &
hoc Deo meo non est otiose accipiendum: non enim
vox ista potest esse, nisi sanctorum, quorum Deus
dicitur, sicut Deus Abraham, Isaac, & Iacob:
non potest Dominum Deum suum dicere is, cui
Deus venter est, aut cui auaritia Deus est, aut
cui gloria sæculi, aut pompa mundi, aut potentia
rerum caducarum Deus est: Placuit quidem
hæc ratio pluribus patribus Theophylacto ad
id loci; Hilario in Psalm. 118. in illud *Tuus
sum ego.* Basilio in Psalm. 29. Hieronymo in
Psalm. 5. & in Psalm. 80. Urbano Papæ in Me-
taphrasi in Psalm. 50: quorum verba in adno-*

Theoph. ibi.
Hilarius.
Basilius.
Hieronym.
Vrb. Papa.

tationibus appingemus. Displicuit tamen Car-
din. I. olet. in cap. 1. ad Rom. quod præter Pau-
lum plures, inquit, erant iusti. Sed hæc ratio
minimum iungit Originem, qui etiam sub
hoc sensu, & Abraham, & Isaac, & Iacob Leu-
dici affirmat, atque ideo ipsorum singulos po-
tuisse etiam dicere ad modum Pauli, gratias
ago Deo meo. Certe huic sensui nihil officit
Leum esse vnū, iustos vero plures: nam pro-
nomen, *Meus*, potius se tenet ex parte Dei ma-
iestatem, & imperium in Paulum significan-
tis, quam ex parte Pauli Deum in sinu suo cō-
cludentis. Vnde ex mente Origenis, non Deū
vni Paulo, sed Paulum vni Deo additum sig-
nificat. Id quod in Rege, & subditis, Domino
& seruis planum fit, dum seruorum vnusquis-
que Regem, aut dominum recte appellabit Re-
gem suum; Rex verò subdito infido, aut pro-
ditori iure dicat, immerito me regem, aut do-
minum compellas tuum, qui mearum legum
desertor, siue meæ salutis proditor es. Ita Ro-
man. 16. 18. de malis Doctōribus, dixit I. au-
lus: *Huiusmodi enim Christo Domino non seruimus,
sed suo veniri.* Vnde sub hoc sensu Theodaha-
dus Rex, apud Cassiodorum lib. 10. variarum
Theodosio homini suo, sic inquit. *Quia solus
dicendus est ille meus, qui legibus potuerit esse
tranquillus.*

Toletus.

Ad Rom.
16. 18.

Cassiodor.

III.

Chrysost.

Iam Chrysostomus homil. 2. in Epistolam
ad Rom. *Despectio*, inquit, *quanto cum affectu
gratias agat: non enim dixit Deo, sed Deo meo.
quod & Prophete scilicet dicunt, quod commune est
sibi priuatum vendicantes.* Ita ibi: luculentius ve-
ro hom. 34. in Genesim: *Ita & Prophete mos
est facere, & dicere: Deus Deus meus, quamuis
totius orbis sit Deus, sed peculiare hoc est amori,
vnde communibus proprias faciat.* Priori loco ad
gratitudinem Pauli: posteriori verò ad arden-
tem ipsius charitatem referens: sed aduerte in
his Chrysostomi explicationibus non nihil va-
riari (vt aiunt Logici) suppositionem: nam cū
pronomen, *meum*, ad Pauli gratitudinem re-
fert, Dei nomen sub sensu beneficientis, dona-
que sibi conferentis accipit frasi in scripturis,
& apud alios Patres non insolita, de qua nos
præcedenti versu, adnotation. 3. non pauca di-
ximus, quibus modo adde Ambrosij, & Au-
gustini verba: ille enim lib. de Noe, & arcâ, ca.
21. sic legit verba Genesim 8. 20. *Edificauit
Noe altare Deo, quamuis in vulgato sit Domi-
no: sic vero explicat: Quod edificauit non Domi-
no, sed Deo secundum nominis interpretationem,
non coacta videtur hæc actio esse gratiarum qua
si Domino: sed virtus iusti morigeræ, & grata qua
si Deo, quod imperiale est, sequestrauit, quod bene-
ficij naminant.* Ita Ambrosius. Augustinus ve-
rò lib. vltim. de ciuitate Dei ad hunc modum
exponit illud Ierem. 31. *ero illorum Deus:*

Et hom. 34
in Genes.Sup. vers.
2. adnot. 3.
Ambros.
Gen. 8. 20.

Quid est, ero illorum Deus, nisi ego ero, unde satien-
tur, ego ero quacumque ab hominibus honeste de-
siderantur, & vita, & salus, & victus, & copia,
gloria, & honor, & pax, & omnia bona. Hæc
August. Cum vero proprium amoris esse, in-
quit Chrysostomus, ut ex communibus pro-
pria faciat, ideoque Paulū dicere, Deo meo,
non tam ad Dei beneficentiam, quam ad sin-
gulare Pauli in Deum obsequium, & charita-
tem videtur respicere, ut & à Paulo vnice co-
lendus, & amandus Deus sit, & sic erga ipsum
se gerat Apostolus, ac si ille solus Deo inferui-
ret, quod quidem eximiam diligentiam, & ob-
sequentissimum esilagitat famulatum. Sed
hæc in adnotationibus melius persequemur.

ADNOTATIO I.

*Dei cultum castissimum, ac
sanctissimum esse, eumque
solū iure dicere, Deus meus,
qui gravi culpa obnoxius
non est.*

I.
Basilius.

Plaudunt cogitationi Origenis
in primis Basilus in Psalm. 29. &
Hieronymus in Psalm. 5. quorum
prior: Non omnium, inquit, Deus est
Deus: sed eorum proprie, qui charitate sunt ei con-
iuncti, ut Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus
Iacob: si enim omnium esset Deus, non utique se-
iunctum illis testimonium reddidisset, quasi aliquid
eximium: & Iacob dicebat: Auxiliatus est tibi
Deus meus: Et Thomas rursus, ubi certo didicit
Resurrectionem, Dominum complexus, ait, Domi-
nus meus, & Deus meus: ita Basilus. Simili-
ter Hieronymus in illud: Rex meus, & Deus
meus, Psalm. 5. Ille ausus est dicere, verè Rex
meus, & Deus meus, cui non regnat peccatum in
mortali corpore. Rex meus, & Deus meus, quia
regnas in me, & non regnat peccatum, propterea
Deus meus es. Tu es Deus meus, quia non est ven-
ter Deus meus, quia non est libido Deus meus: quo-
niam tu virtus es, & ego cupio habere virtutes,
propterea tu es Deus meus, hoc est virtus
mea.

Hieron.

II.

Est id adeò verum, ut David, qui toties v-
surpauit hanc vocem, Deus meus, cum se la-
queis peccati cognouit irretitū, eā uti ausus
non fuerit, sed veniam à Deo efflagitans, ait:
Miserere mei Deus Psalm. 50. Id sic obseruan-
te Vrbano Papa in Metaphrasi, quæ habetur
Rom. I. Bibliot. Vet. Patr. Non audeo dicere

Urban.

meus, solummodo te Deum agnoscere, sed meum te
dicere non præsumo, cum esses mihi datus, & ideo
proprie proprius Deus meus ego infelix propter pec-
cata mea te perdidisti. Sed & Hilarius in illa ver-
ba Psalm. 118. Tuus sum ego, dum ea cum his
Pauli componit, sic inquit in hunc sensum.
Quomodo enim se Dei profitebitur in libidinem
calens, in iram mobilis, in auaritiam sollicitus, in
ebrietatem sitiens, in gloriam sæculi inanis; horū
potius erit iste, non Dei. In quo enim hæc passionū
vicia abundant, quomodo non eorum erit, quibus
seruiet? Plures gentium dīs, sed vnus Paulo Deus,
ex quo omnia, & vnus Dominus noster, per quem
omnia. Hæc Hilarius: sed statim ad mentem
Origenis superiora magis explicans subiicit.
Suus autem per id est, quod iustificaciones eius
exquirat, alijs quærentibus gloriam mundi, alijs
quærentibus agros, domos, pecuniam, ille iustitias
Dei exquirat, & quod Dei sit, gloriatur. Ad quo-
rum quidem Patrum cultum eā veracitate,
quam humilitas parit, exclamabat in suis con-
fessionibus Augustinus. O Deus, vtinā possem
dicere, meus: quali diceret, o si te præ omnibus
Domine, diligercm, nec in aliud meus se ani-
mus inijceret, & intenderet.

Hilarius.

Augustin.

Iam huius rationem sic reddit S. Macha-
rius Senior, hom. 43. Cui enim rei alligatum est
cor, quòd e irahit illud cupiditas, hoc est illi Deus;
si cor Deum spectat, ut se Deus est cordis eius. Sic
ille, tantum non dicens, animo sine corde po-
tissimum Deum coli, eamque diuinitatis ef-
se naturam, ut humanum ad se animum alli-
ciat, ut eam præ cæteris rebus concupiscat, in
ipsamque internas vires, tamquam in scopum
sic dirigat, ut ab illā quasi alligatus sit, & con-
strictus, ne aliò possit deflectere. Hinc Tertul-
lianus in Scorpiaco aduers. Gnoscos c. 3. acu-
tè excogitauit illis verbis Aaron ad Moysen
super formatione idoli Exod. 32. 24. Ego dixi,
quis vestrum habet aurum: tulerunt, & dederunt
mihi, & proieci illud in ignem, egressusque est hic
vitulus: mentem Israelitarum non tam de vi-
tulo singillatim, quàm de alio quouis idolo
eformando fuisse, at ignem quasi rationis cō-
pos esset vitulum effinxisse, ostendens eorū
animum Ægypti vituli amore adhuc teneri
captiuum. Sic enim ille: Aherat apud Deum in
monte Moyses, quū populus, tam necessaria eius
absentia impatiens, deos sibi producere querit,
quos potius ipse perdidisset. Urgetur Aaron, iubet
inaures faminarum suarum in ignem conserriri:
amissuri enim erant in iudicium sibi vera orna-
menta aurium Dei voces. Sapiens ignis effigiem vi-
tuli diffundit illis, sugillans, illic cor habentes, vbi,
& thesaurum apud Ægyptum, scilicet inter
cetera animalia bonis etiam cuiusdam consecra-
tricem.

III.
S. Machar.Exod. 32.
24.Tertull. in
Scorp. c. 3.

Huc facit ardens illa Regis Vatis fitis,

IIII.

Psalm.

Psal. 41. 2.

Psalm. 41. 2. Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus, ubi ex sitis huius similitudine pulchrè explicat diuinitatis munus, sui cupiditatem in humano corde excitantis. Quam apte verò ea cupiditas cum hâc siti componatur, sic explicat Nyssen. Nyssen. Cupiditatis vehementiam, & violentiam siti comparat adducta siticulossissima, quæ in animantibus est natura ut maxime nobis ob oculos ponat intensiorem cupiditatis per animal, quod supra modum siti cruciatur, & ardet: hoc autem animal cervus est, cui consuetum venenatarum bestiarum cibatu vesci, & pinguescere; calidi vero, & igniti sunt huiusmodi animalium succi, quibus ingurgitatus cervus fit necessario aridior, talium animalium succo quasi toxico infectum, & ob id vehementius appetit aquâ, ut curet exortam ex huiusmodi pabulo ariditatem. Allicit ergo, & rapit ad se Deus, siue verus, siue putatus hominis animus, tenet, retinet, illaqueat, atque (ut dicebat Macharius) alligat sibi, & ut sities fonti perpetuo desiderio inhaeret, ita Deitati humana cupiditas. Vbi non possum non (licet obiter) vehementer laudare in Biblia Clementis nuper edita sequentibus verbis adhibitam correctionem dum pro, sitiuit anima ad Deum fontem viuum, repositum est, ad Deum fortem viuum, ut enim siti accommodatior videretur fontis similitudo: sublimior tamen sensus, & ad vim diuinitatis exprimendam opportunior latet in epitheto, fortis: eo enim innuit Vates discriminè, quod inter sitim suam, & eam, quam falsorum Numinum cultores (hi etiam seculares humines sunt) intercedit: quod hi sitiunt idola infirma, & mortua, quæ ut cor pellicere, acremque in eo sitim excitare valeant (sunt enim venenataræ bestię, ut dicebat Nyssen, quarum faccis quasi toxico inficiuntur, qui eis vesci consueverunt) at eam depellere, siue aliquam liquidę voluptatis partem conferre nequeunt: at verò ipse, fortis, viuumque Deum sitiat, cui nō minus robur, atque fortitudo insit ad animi sitim explendam, quam ad excitandam: ergo inquit Dauid, sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum, qui in animi mei siti excitanda fortis, atque adeo fortis est, ut nulli præter ipsum humanarum voluptatum fontes, nulla sæcularium bonorum flumina valeant depellere; in ea verò explenda, & exsaturanda æque fortē, & viuum se præbeat: quippe qui torrente voluptatis suæ potare sitientes soleat. Psalm. 35. 9.

V. Leuit. 26. 1.

Quò pertinet, quæ de idōlōlatriâ monuit Dominus. Leuit. 26. 1. Ego Dominus Deus vester. Nō facietis vobis idōlū, nec sculptile, nec insignem lapidem erigētis in terra vestra, ut adoretis eum. Vbi pro illis verbis, lapidem insignem,

Hebræâ, ut transtulit Pagninus, habent, lapidem depictum, aut calatum, ut Vatablus, lapide imaginis, id est, imaginem lapideam. Caldæa, lapideam adorationis. Lxx (iuxta translationem, quam in Biblia Caraphæ habemus) verba, & sensum optime assecuti reddiderunt, nec lapidem signum, ponētis. Vbi in Græco fonte voci signum respondet, σημεῖον, sicut & Tertullianus in Scorp. aduersus Onosticos, c. 2. Græca voce retenta legit: Nec lapidem scopum ponētis in terra vestra. Quibus in verbis, ut ex præfatis translationibus liquet, is sensus inest, non erigētis idōlū in quod tamquam in scopum animi vestri studia dirigatis. Est enim ibi scopus (sumpta metaphora à signo, in quod sagitta iacitur) id, quo mentem, & animi propositum dirigimus. Ideo frequenter ab Aristotele sumitur pro fine, quem sibi quisque proponit ad operādum. Vnde apparet illud dici pro Deo homini esse, in quod tamquam scopum animus intendit, siue ut dicebat Macharius, cui alligatum est cor.

Hinc facile est videre, non eos tantum qui meri ethnici sunt, sed illos etiam, qui, diuinę legis obseruantia contemptâ, in rebus creatis animus, & studia figūt, idololatrias quodammodo appellari posse. Sane ea cuiusvis læthalis criminis natura est, quod Theologi cum D. Thom. 1. 2. quæst. 1. art. 7. latius prosequuntur, ut qui illud committat, licet à veri Dei cultu non deflectat, ab ipso tamen, ut ultimo fine deuiet, atque ideo finis vltimi, ac proinde diuinitatis rationem in creaturâ constituat. Vnde prædicta verba Leuitici, nec lapidem insignem ponētis, ut adoretis eum, sic explicat Hysychius: Cumulum auri, aut argenti, aut pretiosorum lapidum, in quibus seducuntur auari, sicut Gentiles in idōlis. Certe Bernardus in declamationibus super id: Ecce nos reliquimus omnia, hanc aliquando vocem dedit: Vae vae in domo Dei horrendū videmus: quid m? Idōlōlatrias ministrantes: mentior, si non idōlōrum seruitus auaritia est, si non quibusdam etiam venter suus factus est Deus suus. Subdit rationem, quod enim quisque præ ceteris, colit id sibi Deum constituisse probatur. Consentanea scribit Hieronymus in Psalmo 80. ad ea verba: Non erit in te Deus recens, ad hunc modum. Cuius Deus venter est, Deus ei recens est, quotcumque vitia habemus, quotcumque peccata, tot recentes habemus Deos, iratus sum, ira mihi Deus est, unusquisque enim, quod cupit, & veneratur, hoc illi Deus est: auarus, aurum Deū habet. Similiter Hebræus Philo libro de Monarchia, quidquid homo præter Deum magni aestimat, idōlū est: ad quem etiam sensum vulgus solet afferre illud Æneidos. 9.

Dij ne hunc ardorem mentibus addunt. Euriale? an sua cuique Deus sit dira cupido.

Pagnin.
Vatabl.
Cald.
Lxx.

Tertullian.

VI.

D. Th. 1. 2.
q. 1. art. 7.

Hysychius.

Bernardus.

Hieronym.

Philo.

Virgil.

Sed verba nō facile eō se trahi sinunt, cum alio inclinet mens Poetæ: vide eius rei peritos.

VII.
Ambros.

Superiora autem luculenter confirmat Ambrosius ad illa Regis Psaltis verba, Psalm. 118. Tuus sum ego: quæ, vt ex Hilario videmus, sensum habent communem cum his Pauli: Deo meo: Ait ergo Ambrosius: Numquid hac voce videtur audire pecunia? honoris? potestatis? Apostolorum itaque vox ista est, nec omnium tamen Apostolorum: nam, & Iudas Apostolus fuit, & in cōiuiuiō Christi inter Apostolos recumbebat, dicebat & ipse, tuus sum, sed voce, non corde. Venit, & introiit in eum Satanas, & capit dicere: Non est tuus Iesus, sed meus es: deniq; ea, quæ mea sunt, cogitat, quæ mea sunt, in pectore suo voluit, tecum epulatur, & tecum pascitur, à te panem accipit, à me pecuniam, tecum bibit, & mihi tuum sanguinem vendit, tuus est Apostolus, & meus merconarius. Ita Ambrosius, & statim: non potest dicere secularis, tuus sum: plures enim dominos habet, venit libido; & dicit, meus est: quia ea, quæ sunt corporis, concupiscis, in illius adolescentula amore te mihi vendidisti: in illius cōcubito meretricis pretium pro te annuerai. Venit auaritia, & dicit: Argētum & aurum, quod habes, seruitutis tuæ pretium est. Venit luxuria, & dicit: Meus es, vnius dici cōiuiuium pretium tuæ vitæ est. Et venit ambitio, & dicit: Plane meus es, nescis, quod alijs imperare te feci, vt mihi ipse seruires? Quomodo ergo tu, qui huiusmodi es potes Christo dicere: tuus sum? Respondebit tibi ille, nō quicumque dicit, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum: non quicumque dicit mihi: tuus sum; meus est. Hæc Ambrosius, & plura, à quibus inuitus abstineo: vide illa.

VIII.

3. Reg. 18.
21.

Ecce tibi quid sibi vellet Elias 3. Reg. 18. 21. cum Israeliticæ plebi, veri Dei simul, atque Baal cultum coniungere volenti, dicebat. Quosque claudicatis in duas partes. Si enim Dominus ipse est Deus, sequimini illum, sin autem, sequimini Baal. Vbi primum nota in fonte Hebræo pro illis verbis, vsque quo claudicatis in duas partes, esse, vsque quo trāsitis super duas cogitationes. Deinde obserua quantum diuinitatis rationi tribuat Elias, vt vnā tantum cogitationem in illam dirigi velit. Vnde hæc est argumentatio Prophetæ: in eo cardine diuinitatis ratio versatur, vt toto animo à suis cultoribus complectatur: cur ego claudam venerationem erga vtrumque exhiberis, vnum cū alio coniungentes? duosque vobis proponentes scopos, in quos vnius cordis sagittam iacitis. Equidem.

Iunen. Sa-
tyr. 13.

IX.
Iob 31.

Pectora nostra duas non admittentia curas.
Fuit verò id persuasum ipsimet sancto Iob, vt ad peccata etiam, quæ sola cogitatione perpetrantur, illud referret: sic enim cap. 31. Pe-

gi facinus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine, hoc est firmiter apud me statui nō re ipsa solum, sed nec cogitatione scœdum cum virgine cōgressum cōcupiscere: reddens vero pro ratione hanc, quam versamus, sententiam, subdit: quam enim partem haberet in me Deus, aut hæreditatē omnipotēs de excelsis? quod perinde est, ac si dicat, si enim animum impura cogitatione scœdarem, id concupiscendo, quod Dei lege cautum est, quantumuis in meæ cogitationis sinu rem absconderem, quo iure Dominum compellare possem Deum meum? vel quam illi apud me hæreditatem darem, cum animum in illicita cupiditate defixum haberem? num corde meo in cupiditatis dominium translato, corpus, vitalesvè motus grati Deo esse possent? aut meis ille diuitijs, armentis, possessionibusvè contentus esset, cuius sunt omnes feræ siluarum, iumenta in montibus, & bones?

X.

Præfert nobis hæc doctrina faciem obscuris illis Cantic. verbis cap. 7. Si dederit homo omnē substantiam diuinis sue pro dilectione, quasi nihil despiciet eam: vbilectio Lxx, quæ pro extremis verbis habet: Contemptu contemnent eum: intelligentiam enodabit: sed vt eius sensus retegatur, in primis præpositioni illi, pro, sua propria significatio tribuenda est. Et verò in scriptura sepe sæpius vim substitutionis, supponendi scilicet, & sufficiendi aliquid in locum alterius, habet; vt Genesis 4.25. Posuit mihi Dominus semen pro Abel, quem occidit Cain. Et Psalm. 44.17. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Et Matthæi 2.22. Audiens, quod Archelaus regnaret in Iudea pro Herode. Vnde his verbis is facilis, & expeditus subest sensus: si in locum charitatis, quam Deo quis rependere debet, diuinę ipsius legis præcepta seruādo, vellet substituere omnem domus suæ substantiam, diuitias scilicet, omnemque rem familia rem (quia Gregorio Magno teste, homilia 3. in Euangelia: Fortasse laboriosum non est homini relinquere sua, sed valde laboriosum est relinquere se ipsum: munus quippe est abnegare, quod habet: valde autem multum est, abnegare quod est,) si ea, in quam, omnia quis Deo offerret, vt hæc in locum debitæ dilectionis exhibendæ succederet, & subrogarentur, quasi nihil, tam ipse, qui offert, quam eius munera oblata à cœlesti animarum sponso despicerentur. Subsistit verò hic sensus ex præfata lectione Lxx: Contemptu contemnent eum: ex quibus apparet in nostra vulgata suppositum verbi, despiciet, esse Sponsū, totamque sententiam eandem esse cum ea, quam habet Paulus 1. ad Corinth. 13.2. Si habuero omnem fidem, ita vt mōtes trāsferā, charitatem autē non habuero nihil sum: & si distribuero in cibos pauperis omnes

Cant. 8. 7.

Genes. 4.25

Psal. 44.17
Matth. 2.22

Gregor.

1. Ad Cor.
13.2.

facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Verum ad perfectam intelligentiam coordinandus, & explicandus erat contextus, & totius capitis series, quod nobis modo non vacat.

XI.

Hæc omnia illud nobis confirmat, quod de sacrificijs Abel, & Cain narrat nobis scriptura, placuisse videlicet Deo munera Abel: Cain autem munera minime placuisse. Sic enim Genesis 4. *Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius* (siue ut legit Symmachus: *Oblectatus est*, siue ut Aquila, consolationem accepit, siue ut Theodoz.: *Inflammati Dominus super Abel, & super munera eius*.) Ad Cain autem, & ad munera eius non respexit: siue ut Lxx habent: *Non aduertit*, sed quæ tantum discriminis ratio? quia nimirum Abel prius se: deinde sua obtulit: Cain verò sua, non se ipsum Deo reddidit. Ita Augustinus, lib. 15. de ciuit. Dei, c. 7. *Videtur intelligi propterea Deo non placuisse sacrificium Cain, quia Deo diuidebat suum, sibi autem se ipsum, cor suum, voluntatem suam, quod omnes faciunt, qui non Deo sed suam sectantes voluntatem, id est, non recto, sed peruerso corde viuentes, offerunt Deo munus, quo putant eum redimi, ut eorum non capituletur sanandis cupiditatibus, sed explendis.*

Similiter Rupertus lib. 4. in Genesim cap. 4. *Cain cum Deo offerret sua, seipsum sibi retinuerat, repositum se habens in cupiditate terrena, huiusmodi portionem Deus non accipit, sed præbe (inquit,) fili, cortuum mihi: Abel autem cor suum offerendo, deinde rem suam, plurimam hostiam obtulit. Sed præsentia instituto accommodatissime Gregor. lib. 2. Moral. cap. 12. prædicta verba sic expendit: Neque enim sacrum eloquium dicit, respexit ad munera Abel, & ad Cain munera non respexit, sed prius ait, quia respexit ad Abel, ac deinde subiungit, & ad munera eius: & rursum dicit, quia non respexit ad Cain, ac deinde subdit, nec ad munera eius: ex dantis quippe corde id, quod datur, accipitur, idcirco non Abel ex muneribus, sed ex Abel munera oblata placuerunt. Hæc Gregorius. Quibus consentanea sunt, quæ habet Chrysostomus homilia 18. in Genesim, subscribit Radulphus bonæ notæ auctor, qui ad ea*

Leuitici 27. verba: *Omnis æstimatio siculo sanctuarij æstimabitur: dum siculum sanctuarij charitatem interpretatur, sub ea umbra hanc credit sententiam delitescere, sine charitate nullum pretium, nullamque æstimationem rebus quibullibet, siue actionibus, etiam ex se honestis, inesse: unde ad rem*

ait. *Non igitur gloriatur Cain offerens munera de fructibus terre suæ, non considerat*

hypocrisis per diem affligens carnem suam, saccum, & cinerem sternens, qua se commendat tonsa cute, dentibus alris, sulo siculo sanctuarij omnis oblatio nostra ponderatur: nec considerat Deus, quantum à nobis accipiat, sed ex quanto affectionibus interioribus omni iure actionum pretium datur, & quid quid sine charitate sit, pro nihilo reputatur.

Hinc intelligas, cur cum in canticis Christi sponsa, per omnes sui partes describatur, nulla tamen manuum ipsius mentio fiat. Plane, quia hæc munificentia, ac liberalitatis symbolum sunt: ea verò apud Deum non ex donis, sed ex animo potius, & corde æstimatur: quare Cain auri cumulos afferens contemnitur, Abel autem pilum offerens grātiter suscipitur. Ita Sponsus, Cantic. 4. 9. *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa in uno oculorum tuorum, & in uno crine colli tui.* Quod perinde est, ac si dicat: *Non opus est tibi rebus pretiosissimis, quibus me à corde faucio teneas, sed vno tantum oculorum coniectu, vno ex capillis tuis, qui à capite inuoluit collo tuo: sic cor meum percutis, ut mihi auferre, & tibi, ut rem propriam vindicare videaris.* Quare obserua lectionem Lxx, quæ habet: *Abstulisti à nobis cor nostrum, nec non & Tigurinæ: Vindicasti tibi cor meum soror mea sponsa: sed singillatim vide quomodo legerit Ambrosius, epistol. 11. Corde nos cepisti soror mea sponsa, corde nos cepisti ab uno ex oculis tuis, & in uno crine colli tui.* Vbi dum accepit Ambrosius vocem, cor, non pro sponsi, sed sponsæ corde, id videtur innuere, ut sponsus teneri se dicat vnicuique capillo sponsæ ex corde, & animo oblato; nec aliunde, nisi corde capi. Sunt quidem in hanc sententiam aurea, quæ habet Augustinus, serm. 3. de Natali Domini. *Pauca hæc excerpam: Sunt multi, qui vident, alius oleum, alius ceram ad luminaria noctis, alius, ut vinum non bibat per aliquot annos, alius ut ieiunia certo tempore faciat, alius, ut carnes non comedat; non est votum istud optimum, & perfectum, adhuc melius volo. Non diligit Deus, neque speciem tuam, nec oleum tuum, nec ieiunium tuum, sed hoc, quod te hodie redemit, ipsum offer, hoc est animam tuam. Esi interroges me quomodo animam meam, quam habet ipse in potestate, offeram: & ego respondebo tibi moribus sanctis, cogitationibus castis, operibus fructuosis, auertendo à malo, & conuertendo ad bonum. Ita Augustinus ibi imitatus, ut assolet, Greg. Nazianz. orat. 41. quæ est prima in Pascha, vbi ad hunc modum auditores suos comonebat. At verò ei, qui pro nobis passus est, & resurrexit, offeramus, aurum fortasse me dicere putatis, aut argenti, seu texturas*

XII.

Cantic. 4. 9.

XIII

Lxx.

Tigurinæ

Ambros.

August.

Nazianz.

ant pellucidos, & ingentis pretij lapides, fluxam fragilemque terra materiam, humique manentem, cuiusque maiorem partem improbi fore possident, & serui rerum terrenarum, & mundi Principes: Imò vero nosmetipsos offeramus, hoc est, opes Deo charissimas, maximeque congruos. Similiter Sanctus Paschasius, lib. 7. in Matth. ad illud caput 17. Simile est regnum caelorum homini negotiatori quarenti bonas margaritas, inuenta autem una pretiosa vidit, & vendidit omnia quae habet, & emit eam. Sic ait. Quia regnum Dei tantum valet quantum habes: verumtamen non ita emittitur, ut tuas tribuas Deo, & alterem viuis, & diabolo, sed ut te primum restituas ei, deinde quae tua sunt, ut eum liber sequi valeas. Hæc Paschasius. Et recte omnino: nam ut iterum Augustin. de verb. Dom. serm. 50. cap. 20. Adde charitatem, profunt omnia: detrabo charitatem, nihil profunt cetera.

Mirum est autem, quam sint ijs consentanea, quæ scripsit Seneca lib. 1. de beneficiis cap. 6. Sic nec in viliis quidam, licet optima sint, aut quoque fulgeant, deorum est bonos, sed pia, & recta voluntate venerantium, itaque boni etiam færo, ac fidei religiosi sunt. Mali rursus non effugiunt impietatem, quamvis aras multo sanguine cruentauerint. Ad cuius sententiam Plinius Iunior in Panegyrico: Animaduerto, inquit, etiam deos non tam accuratis adstantium precibus, quam innocentia, & sanctitate letari, gratioremque aestimari, qui delubris eorum puram, castamque mentem, quam qui mediatum carmen intulerit. Unde Tertullian. in apologet. irridens ethnicorum superstitiosa sacrificia. Sic ait. Non grana thuris unius assis, Arabica arboris lachrymas, nec duas meri guttas, nec sanguinem reprobis hominis mori optantis, & post omnia inquinamenta, etiam conscientiam spurcam: ut mirer eum hostia probantur penes vos à vitiosis sacerdotibus, cur præcordia, nius vtilitatem, quam ipsorum sacrificantium examinantur? Sic ille. Hinc illud peruulgatum apud ethnicos carmen, cuius meminit Brissonius, lib. de formulis.

Puras Deus non plenas aspiciet manus. Quibus continent, quæ de Cain diximus, & quæ addit Chrysologus serm. 109. Cain gestans stipulam, sementum sibi per quod exureretur, inuenit.

Iam si inquiras cur licet homo creaturam pro Deo (prædicto sensu) habeat, non possit simul Deum verum colere, ipsumque Deum suum appellare, utrumque nimirum completens, hunc, mente, & fide, illum affectu, & cupiditate. Respondet optime Chrysostomus in Psalm. 1. 3. ad id, dixit insipiens in corde suo, non est Deus: ad hunc modum: Quemadmodum maiorum multitudo efficit, et non censetur maritus (quinque enim viros habuisti, & nunc quæ habes, non est vir tuus. Ioan. 4.) Ita etiam multorum deorum cultus, est impietas, & perinde est, ac si nullum colas, multiplex enim deorum admissio est unus negatio. Similiter, & egregie quidem Lactant. lib. 4. diuin. instit. c. 3. Eodem modo, quo matrimonium dici non potest, ubi mulier viros multos habet, sed hæc aut meretrix, aut adultera nominabitur: à qua enim pudor, castitas, fides abest, virtute careat necesse est, sic & religio deorum impudica est, & incerta: quia fide caret, quia honor ille instabilis, & incertus, caput autem originem non habet. Ita Lactantius. Ad quem ego sensum Græcam paremiam reuocare soleo. Unus Deus, & plures amici. Ut mens adagij sit, quod licet plures nobis possint amicos conciliare, cum amicitia sociabile bonum sit, at non posse nos plures, sed vnicum tantum habere Deum, qui videlicet Dei munere fungatur: cum animus noster vnicus sit, & ad rationem Deitatis spectet, humanum cor ad se rapere, totumque possidere, ut dicebat Iuuenalis.

Pectora nostra duas non admittentia curas. Sed de hoc plura alibi, nunc contentus ero si aliqua ex verbis, quæ Christi personam agens, dicebat Ambrosius, à nobis superius prætermissa modo, subiiciam: sunt ista: Non est meus, quem libido succendit, quia mea est castitas: non est meus, quem cura spolandi minores exagitat, quia mea largitio est: non est meus, quem aura nobilitatis inquietat, quia mea tranquillitas est: Pax sum ego, ligare non noui, ut quid mihi eum, de quo veniat diabolus, & dicat: meus est: nam mihi sua colla curuauit, mea in illo plura reperi, nomen sibi tuum vendicat, & meum munus non est ergo Christi, nisi qui est alienus à crimine. Hæc ille. Eæ hæc pro Origenis explanatione.

XIII.

Chrysost.

Lactant.

Iuuen. sat.

Ambr. in Psalm. 118

ADNOTATIO. II.

Hunc fidelis serui affectum esse, ut Dei beneficia omnibus communiter collata sibi uni praeſtita reputet.

I.

RG O dum Paulus eo affectu Deo gratias agit, ut illum Deum suum appellet, perinde est, ac si dicat; Deū totum esse in Paulo creando, redimendo, vocando, eximisque muneribus ornando, quasi ipsi soli Deus sit. Sub quo sensu ad Galat. 2. 20, dixit: *Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me:* cum tamen ad Roman. 8. 32, dixerit: *Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Similiter, & Christus, Ioann. 3. 16, *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret.* Vnde hec testimonia colligens Chrysost. in ea verba ad Galatas, cum Paulo sic argumetur. *Quia facis, o Paulus, dum & communia proprie tibi vendicas, quaeque pro toto terrarum orbe facta sunt, tibi facis peculiariter non enim dixisti: qui dilexit me: sed qui dilexit me: atqui Euangelista dixit: sic Deus dilexit mundum: quin, & tu ipse dicis, qui proprio filio non pepercit, sed tradidit eum pro nobis: Non igitur pro te, sed pro omnibus; ac rursus: ut acquireret sibi populum peculiarem. Quid est igitur quod hic dicis? Sed pro Paulo fidei iubens Chrysostomus sic inibi respondet: Inflamatus illius desiderio hunc in modum loquitur. Præterea verò declarat hoc quoque par esse, ut quisque nostrum non minus agat gratias Christo, quam si ob ipsum solum aduenisset. Hæc ille ibi. Similia habet hom. 34. in Genesim, & alijs in locis, sed nullibi expressius, quam lib. 2. de compunct. cordis, ad hunc modum: *Hic est affectus serui fidelis, qui beneficia domini sui, quæ communiter data sunt omnibus quasi sibi soli præſtita reputet, & quasi ipse sit omnium debitor, & pro omnibus ipse solus habeatur obnoxius. Hoc fecit & Paulus, qui mortem Domini, & Saluatoris nostri, quæ pro vniuerso expensa est mundo, sibi soli præſtitam dicit, quasi enim de se solo loquens. Ita scribit. Qui dilexit me, &c. Hoc autem dicebat, non coarctare volens amplissima, & per orbem terræ diffusa Christi munera, sed quasi, qui, ut diximus, pro omnibus se solum indicaret obnoxium.**

II.

Cant. 2. 16.

Et hom. 34
in Genes.Et lib. 2. de
comp. cordis.

Ad Galat.

2. 20.

Ad Rom.

8. 32.

Ioan. 3. 16.

Chrysos. in
ep. ad Gal.

habent, uti Pagninus vertit: *Dilectus meus est meus*, sed hæc nonne est Tautologia? Minime. Est enim seruus mihi datus in usus meos expellus, siue qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me: & verò phraſis illa Vulgati, in qua nominatiuus datiuo, nullo verbo interiecto, respondet (quæ Hebræa etiam, & Græca est) significantius rem demonstrat, eam enim significatur: ita vnam rem alterius vsui esse destinatam, ut propter ipsam, & ad ipsam tantum sit. Ita 1. ad Corinth. 6. 13, dixit Paulus: *Esca ventri, & venter escis*, quod perinde est, ac si dicat, Esce ventri implendo, venter autem escis concoquendis destinatus est, nec alius harum rerum est vsus, siue quod Theodoretus ait: *Propter ventrem cibi creati sunt vel ita ventri, & escis inhiatis, ac si venter escis solum, esca que tantummodo corpori obiecta essent, nec aliud vobis in votis esse deberet.* Similiter Psalm. 118. 5. 6. *Hæc (id est lex Domini) facta est mihi*, Hebraicè, *mea*, ac si diceret Vates, eo modo lex tua in meis dubitationibus, & hæsitationibus consilium, & opem mihi fert, sic pacatum, ac tranquillum meum reddit animum, ac denique sic meis commoditatibus inservit, ac si ea lex mea esset, illamque ego ipse, meo bono, atque vtilitati prospiciens rullissem. Ad hunc ergo modum se habet præfatis verbis Sponse, cum ait: *Dilectus meus mihi*, ac si diceret: sic mihi dilectus meus intendit, ut omnem curam, & studium in me vna beneficijs cumulanda, & cohonestanda adhibere videatur: sic ibi Bernardus, & Aponius quorum prior, serm. 68. *Ita ne huic intenta est illa maiestas, cui gubernatio pariter, & administratio vniuersitatis incumbit, & cura sacclerum ad sola, quasi transfertur negotia, imò otia amoris, & desiderij huius? Ita plane. Aponius verò, dilectus meus mihi, id est, anima sancta gratiam vocationis, redemptionis in signum, adoptionis clarissimam libertatem agnoscit.*

Sed inquiris quo subnixus fundamento Paulus communia alijs beneficia, sibi vni peculiariter facta reputet? Respondeo, firma quidem: eaque eleganti ratione per motum. Nā quod alijs illa communia sint nō tollit, quo minus ea singuli, ut peculiariter, & vnice sibi collata Domino accepta referant. Vnde Ambrosius lib. 1. de Iacob, cap. 6. elucidans id Pauli ad Rom. 8: *Proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*: sic premit ea verba: *Pro nobis omnibus.* Mire etiam addidit: *pro nobis omnibus: Ut ostenderet, quod ita omnes diligat, ut dilectissimum sibi filium pro singulis traderet.* Ita ille. Equidem hic locum non habet, quod Plutarch. in libello. *De amicitia in plures diffusa*: inquit inique aliquos agere, qui vno beneuolentiæ nummo, multos volunt

1. Ad Cor.
6. 13.

Theodoret.

Ps. 118. 56.

Bernardus.

III.

Ambros.

Plutarch.

sibi amicos parare. Neque enim mancipia, vel amicos valeas exiguo nummo multos parare. Qui est autem nummus amicitiae: nempe beneuolentia, & beneficia cum virtute: quibus habet natura rariis nihil, unde valde diligere, & diligere non cadit inter multos. Sic ille. Id enim inter nummū diuinę beneuolentię, atque humanę discrimen est, quod ille, vt infiniti pretij nunquam possit exhauriri, quātumuis persoluatur, quin integer semper maneat, quod creatę beneuolentię non accidit: unde tam integer, atque perfectus Dei beneuolentię nummus in quouis homine manet, ac si cum illo solum amicitię coniunctionem haberet. Quę fuit cogitatio Chrysostomi lib. 2. de compunct. cordis, ad finem, tom. 5. cum ait: *Quid interest, si & alijs pręstitit, cū, quę tibi pręstita sunt, ita integra sint, & ita perfecta, quasi nulli ali ex his aliquid fuerit pręstitum? Ideo denique, & illa boni Patris parabola non dicitur: quia venit oues multas querere, sed vnam: vna namque est, quia sic omnibus quasi vni diuina beneficia conferuntur.*

III.

Psal. 15. 5.

Psal. 141. 6

Numer. 18

20.

Deut. 32. 9.

Qua quidem (vt opinor) de causā sapius Deus suorum pars, seu portio dicitur, vt Psal. 15. 5. *Dominus pars hereditatis meę.* Psal. 141. 6. *Tu es spes meę, portio meę in terra videntium.* Numer. 18. 20. *Ego pars, & hereditas tua.* Deuteronom. 32. 9. *Pars autem Domini populus eius.* Vbi Hebraicę est: *Pars autem populi eius Dominus.* Quia videlicet ita vnumquemque eorum tota Dei beneficentia, largitas, ac benignitas comitatur, ac si cum vna ex parte totus Deus indiuisibilis vnique respōdeat, ex alia tamen quasi in plures partes, & portiones diuisus singulis sua quęque peculiaris obtingeret, in quam alter ius non haberet. Et certe illis Psalmi 15. verbis: *Dominus pars hereditatis meę,* non vulgaris emphasis inest: nam in Hebręo est nomen illud Tetragramaton. Quo significatur ineffabilis Dei essentia, quę verē est, & omnium bonorum radix, & origo esse perhibetur, vt gratissimo, & exultanti animo significet propheta, Deum Dominum, eumque, qui verē est, & in quo est quicquid bonum est: ita benefaciendo, saluando, & conseruando ipsi (idem est de quodlibet dilecto) attendere, ac si pars singillatim eius esset, quā ipse sibi propriam, & ab alijs indiuiduam haberet. Quo facit, quod magno iudicio scripsit Plinius, lib. 2. cap. 7. de Deo, irridens eos, qui eā de causā multos deos, siue plures diuinitatis partes confinxerunt, vt singillatim quisque coleret, id quo maxime indigeret, quasi vnus Deus tanto negotiorum, & beneficiorum oneri impar foret. Cum enim dixisset: *Innumeros (deos) quidem credere, atque etiam ex virtutibus, vitisque hominum, vt Pudicitiam, Concor-*

Plinius.

dem, aut (vt Democrito placuit) duos omnino, Penam, & Beneficium, maiorem ad securitatem accedunt: subdit eleganter; *Fragilis, & laboriosa mortalitas in partes ista digesta infirmitatis suę memorem, vt portionibus quisque coleret, quo maxime indigeret.* Ita ille: ac si diceret, fragilis, & infirmi iudicij commentum id fuisse, quod diuinitatis maiestatem, & vires proprio quasi pede metiretur, & de eius immensitate, & magnitudine infinita, & incircumscrippta pressē, & angustē diiudicaret.

Ad quam cogitationem omnino faciunt illa Domini verba Exodi 3. 6. *Ego sum Deus Patris tui, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob.* Vbi merito ambigitur, cur nomen suū Deus ter repetierit, singulorum Patrum appellationi illud pręmittens? Et quidem, vt alia interpretum rationes bonę sint, illud mihi videtur probabilius, voluisse Deum significare, adeo singularem, ac peculiarem erga quemlibet illorum Patrum prouidentiam, ac curam habuisse, ac si illius solummodo Deus esset, omnesque benignitatis suę vires in illo vno ditando, & muneribus afficiendo collocasset. Hinc optime Augustinus, lib. 3. Confess. cap. 11. *O tu bone omnipotens, qui sic curas vnumquęque nostrum, velut solum cures, & sic omnes, tanquam singulos curares, & diligeres.*

Huc facit spiritualis significatio, quam vestibus Christi, dum alia in quatuor partes diuisa, tunica verō impartita remansit, sic reddit Cyrillus Alexand. lib. 11. in Ioann. cap. 32. *Nam quatuor orbis partes ad salutem reducta indumentum verbi, id est, carnem eius impartibiliter inter se partiti sunt: in singulos enim impartibiliter transiens vniuersum, & animam, atque corpus eorum per carnem suam sanctificans impartibiliter, atque integrē in omnibus est, cū vnus vbique sit nullomodo diuisus, sicut Paulus ait.* Ita Cyrillus, hunc subinde sensum ex agno typico pulchrē confirmans, quod impartibiliter quantum ad singula vnius familię capta, & impartibiliter quoniam in vna domo, atque familiā vnus in omnibus agnus inueniebatur. Hęc ille.

Quod si ab vmbrā ad solem, à figurā ad veritatem venias, non humanum id inuentum, sed rem potius diuino consilio firmam, sanctamque in sacratissimo Eucharistię Sacramento reperies. Videas enim in eo Dei filium adeo integrum, & indiuisum, cuiusuis animę partem, ac portionem esse, vt ipsa iure dicat cū sponsa: *Dilectus meus est meus, siue totus mihi, ac si sola essem, respondet.* Quare obserua cum Chrysologo serm. 160. ingens discriminē, quod in miraculis nuptiarum Cana Ioann. 2. 7. & multiplicationis panum, Matth. 14. 19. intercessit: *Nam qui panes quinque (verba sunt Chrysologi) Fragmento profuso, & fortuito incremento*

V.

Exod. 3. 6.

August.

VI.

Cyr. Ale.

1. Ad Cor.

Exod. 12.

Chrysol.

Ioann. 2. 7.

Matth. 14.

19.

ad quinque millia hominum terendit, & dilata-
uit saginam, potuit augmentis succrescentibus ad
nuptiarum festa vini ampliare, & perpetuare me-
suras. Cur ergo panes multiplicare, aquam ve-
ro non multiplicare, sed immotâ eius manen-
te mensurâ in vinum voluit conuertere? Res-
pondet Chrysologus, sed aqua in sanguinis erat
conuertenda mysterium, ut mera pocula de vase
corporis sui, Christus uiuentibus propinaret. Qua
si diceret. Ecce tibi rationem quare panis, non
aqua multiplicata fuerit, quia ille terrenus
erat panis, hæc vero coelestis calicis typus;
terrenarum autem rerum ea est conditio, ut
ad accipientium captum singillatim diuidan-
tur, Christus vero integrum omnino, ac indi-
uisam singulis iustis se exhibet; totusque ipse
singulis indiuisa portio, ac pars sit.

VII.

2. Ad Cor.
11.2.

Quo it sponsæ metaphora in canticis to-
ties repetita, ut enim omnibus in vniuersum,
ac singulis iustis dixerit Paulus 2. ad Corint.
11.2. *respondi vos uni viro*, ubi Græcum ver-
bum *απο το* proprie significat agglutinare, &
velut partē parti aptare. Id peculiariter in Eu-
charistia cernitur, in qua cuilibet animæ sin-
gillatim, & vnice aptatur, & agglutinatur Chri-
stus non secus, ac sponsus sponsæ, quam arden-
tissime amat, vel etiam pars, quæ parti ad a-
mussim, respondet. Certe Paulus Ephesio. 5.
32. sic Eucharistiæ, & matrimonij Sacramen-
ta ex multorum interpretatione composuit,
erunt duo in carne vna, sacramentum hoc mag-
num est, ego autem dico in Christo, & in Ecclesia.
Hinc, opinor, non nihil lucis sub oritur Ter-
tulliano in exhortatione ad castitatem, c. 5.
ubi grauiter increpat vetustissimum illum La-
mech, quod duas sibi vxores primus sumpse-
rit, eaque de causa pluribus maledictionibus,
& ærumnis fuerit obnoxius. Primus, inquit,
Lamech duabus maritatus tres in vnâ carnem
effecit. Ita ille. Voluit dicere iam tunc illum
Christo maxime fuisse infensum, quod matri-
monium, Eucharistiæ symbolum sic perneret
rit, ut in ipso non duo in carne vna sibi inui-
cem aptati, sed tres in vnâ carnem fuerint,
vnde non ex æquo, & integre sponsus sponsæ,
sed in partes diuisus responderet.

VIII.

Senec.

Ad quam rationem facit illud Senecæ, epi-
stol. 74. Sapienter reprehendens in sanam ho-
minum auaritiam, qui nihil suum esse existi-
mant, si tamen alijs sit commune. *Stulta mor-
talium auaritia possessionem, proprietatemque dis-
cernit, nec quidquam suum credit esse, quod publi-
cum est; at ille sapiens, nihil indicat suum magis,
quam cuius illi cum humano genere consortium
est.* Et rectè quidem cum non minorem mihi
ex pluribus rebus, quæ alijs etiam sunt com-

munes, commoditatem, immo, & voluptatem
percipiam, ac si illæ meis priuatis vñbus singil-
latim essent destinatæ, ut puta in sole, fluuio,
fonte, & quibus tantum lucis, aquæ ve capio, ac
si mihi tantum ille oriretur, isti fluerent. Stul-
ta ergo mortalium auaritia merito existima-
tur, quæ nihil suum esse existimat, quod alijs
sit commune. Id quod nostro instituto opti-
me quadrat, cum sic Deus erga vnumquem-
que nostrum in elargiendis beneficijs, creatio-
nis, redemptionis, vocationis, & glorificatio-
nis, se gerat, ac si ille solus in rerum natura esset.

Nec hinc discedam, quin obiter moneam
non tantum per vtile nobis esse Dei beneficia
agnoscere, & gratanti animo commemorare,
sed etiam accepisse: ea enim optimi benefacto-
ris est conditio, ut erga sua beneficia denuo af-
ficiatur, beneficiumque dedisse, alterius con-
ferendi origo sit: ita Prosper. lib. 2. de vocatio-
ne gentium, cap. 7. dum ait. *Multo tamen cre-
brior, multoque numerosior pars illa hominum
est, cui particulatim, quidquid superna largitas
donat, accrescit, ut conferendorum munerum cau-
sa deus, quæ sunt collata, pariantur.* Nec mi-
rum cum humanum etiam ingenium (si tamē
humanum) ea indole præditum sit, ut ad hunc
modum expendit Seneca, lib. 4. de benef. c. 15.
*Nō mentiar, si dixerō neminem non amare bene-
ficia sua, neminem non ita compositum animo, ut
libentius eum videat, in quem multa congescit, cui
non causa sit iterum dandi beneficij, semel dedisse,
quod non accideret, nisi nos ipsa delelarent bene-
ficiū. Quam sape dicentem audias? non sustineo il-
lū deserere, cui dedi vitam, quem ē periculo eri-
pui? Rogat me, ut causam suam contra homines
gratiosos agam. Nolo. Sed quid faciam? Iam illi
semel, iterumque affui. Non vides inesse isti rei
propriam quandam vim, quæ nos beneficia dare
cogit? Primum, quia oportet, deinde, quia dedi-
mus: cui iniurio ratio non esset præstandi aliquid,
ei præstamus ob hoc, quia præstauimus. Ad quæ
verba præter Aristotel. lib. 9. Erycor. cap. 7.
pulchrum illud ex Claudiano adducit Iustus
Lipſius.*

Meritique suis obnoxia virtus

Quos seruauit, amat.

Sed pergit in eandem sententiam Seneca, &
rem augeat. *Adde nos ad beneficia non impellit
utilitas, ut inuilia tueri, ac fouere perscueremus
sola beneficij obaritate, cui etiam infelicitate dato
indulgere, tam naturale, quam liberis prauis.* Sic
optimè Seneca. Nec minus significanter Ari-
stoteles citato loco vult nos affici erga benefi-
cia, ut artifices erga opus; poetæ erga versus.
O ingentem affectionem!

IX.

Prosper.

Senec.

Aristotel.
Iust. Lips.

ADNOTATIO III.

*Non minus charam Deo v-
nius animam, quam uni-
uersorum esse.*

I.

Rasata rationi, iuxta quam Pau-
lus beneficia communiter omnibus
collata, pecuniaria sibi reputabat, il-
la etiam accedit, quod vnumquod-

que horum Dei munerum, præsertim redem-
ptionis, non minus ardenti dilectione singulis,
quam vniuerso hominum generi à Deo tri-
buantur. Ita ad supradicta verba ad Galatas:

Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me,
dilectissime Chrysostomus. Neque enim re-
cusaturus Christus erat, vel ob vnum tantam ex-
hibere dispensationem; adeo singulum quemque
hominem pari charitatis modo diligit, quo diligit
orbem vniuersum. Sic ille, pluribus id testimo-
nijs confirmanis. Ac eo quidem sensu capio,
quod Bernard. præfato serm. 68. in cantic. di-
cebat: *In quo multi audent, audet & vnus, quod*
habeat in natura simplicissima positi diuinitas qua
si vnum respicere multos, & quasi multos vnum.

II.

Videas id apprime delineatum in patriar-
cha Iacob patris sui benedictionem obtinen-
te, Genesis 27. 27. cui vni sub Dei persona Pa-
ter sic dixit. *Ecce odor filij mei, sicut odor agri*
pleni, cui benedixit Dominus. Sed quare? qui ve-
hic dicendi modus est, vt vnus Iacob cum to-
to agro, eoque florum, & fructuum pleno, cõ-
ponatur? Plane, quod non minoris vna anima
à Deo benedictionem impertiente, quam plu-
rium multitudo, siue cunctorum cætus fiat.
Ita huic dubio satisfecit. S. Petr. Damian. lib.
ad Leonem inclusum Episcopum c. 5. his ver-
bis: *Nam, & Prophetis Isaac naribus tota præ-*
sens redolebat Ecclesia, cum super vnus filij sui
personam dicebat. Ecce odor filij mei, sicut odor a-
agri pleni.

III.

Quò facit, Philonis interrogatio, lib. de de-
calogo. Cur Deus omni populo legem, ac præ-
cepta tradens, non omnes in plurali numero,
sed vnumquemque in singulari se fuerit allo-
cutus, Exod. 20. 15. *Non occides, non machabe-*
ris, non furtum facies, dubitationi autem, sic
respondet. Respondendum est igitur ideo placuisse
hanc formulam, vt lectores sacra Scriptura
discerent, quiddam valde pulchrum, & necessa-
rium, videlicet vnumquemque tantisper, dum
Deo paret à legibus honore equari frequentissimo
populo, vel potius omnibus gentibus, addo amplius,
mundo etiam vniuerso, quoniam alicubi quendam
iustum iustum laudans (inquit) ego sum Deus

tuus, ipse autem erat etiam Deus mundi totius.
Hactenus Philo.

Sed id loculenter docuit Tertullian. lib. de
poenitentia cap. 8. ex parabola pastoris cente-
simam ouem requirentis, cum vni illi inqui-
rendæ non secus inuigilaret, ac si totum gre-
gem perquireret, audi illum. *Erat & vna pasto-*
ris ouicula, sed grex vnachartior non erat, vna
illa requiritur pro omnibus desideratur, & tan-
dem inuenitur, & humeris pastoris ipsius refer-
tur. Ad cuius gustum Chrysol. serm. 168. ean-
dem parabolam elucidans, alludensque tam
ad veterem modum numerandi dextra, & si-
nistram manu, dum hanc ab vno vsque ad cente-
narium numerum, illam à centenario in reli-
quos computabatur, quam ad dextræ, & fini-
stræ significationem, sub quâ in sacris dextra
pro spiritualibus, & æternis; sinistra verò pro
temporalibus bonis accipitur. (vt Prouerb. 3.
16. cernere est) accurate expendit peculiariter,
& centenarij, & vnus numeri factam esse mē-
tionem, vt oue vnâ amissa, totum dissipatum
centenarium, vna inuentâ, totum recuperatū
censetur. Sic enim ille. *Quare non quinquagin-*
ta, quare non ducentas, sed centum? quare non
quatuor, quare non quinque sed vnâ? vt osten-
deret non ex damno fuisse, sed ex numero plus do-
lorem. Namque amissio vnus totum dissipauerat
centenarium numerum, & totum de dextrâ re-
degerat ad sinistram, vt dispendio vnus, & sin-
istra clauderet omnes, & dextra nihil haberet.
Sic ille. Quid ergo? vna anima pereunte om-
nes pereunt animæ? Minime: sed si humano
sensu, ac modo loqui licet, is de vnus animæ
interitu dolor boni pastoris animum perua-
dit, ac si totum gregem perdidisset.

Quò facit Matthæi 22. 12. vbi dum nup-
tiæ Principis describuntur, id in illis euenisse
singillatim asseritur, quod pluribus in eas con-
currentibus vnus inter omnes fuerit inuētus
non habens vestem nuptialem, ideoque in te-
nebras exteriores missus. Ex qua narrationis
serie parabolam ita concludit Dominus. *Mul-*
ti enim sunt vocati, pauci verò electi, quæ diffi-
cultatem non mediocrem continent. Nam cū
ex pluribus vocatis vnus tantum eijceretur,
sic potius dicendum erat: Multi enim sunt e-
lecti, pauci verò, siue vnus reprobatus. Dum
autem hac in re multi multa dicunt, illud mi-
hi occurrit tanti à Deo vnus animam fieri, a-
deoque de vnus interitu (si humano modo lo-
quamur) commoueri, vt vna pereunte, omnes
sibi perijsse videantur, vnde iterum citato lo-
co Chrysol. *Videtur, quia per vnus vnus amissio-*
nem pastor iste totum gregem cecidisse de dextrâ,
& totum in sinistram deluerat recidisse, & ideo
relietis nonaginta nouem, vnâ sequitur, vnâ
quærit, vt inueniret in vna omnes, redintegraret

IIII.

Tertullian.

Chrysol.

Prou. 3. 16.

V.

Matth. 22.

12.

IIIV

Chrysol.

omnes

omnes in vnâ. Hactenus Chrysolog. similiter
ferm. seq. circa parabolam drachmæ perditæ.
Non solum drachmam perditam deslebat vnâ,
sed ipsas nouem drachmas sibi residuas non vide-
bat. Sic ille.

VI.

Ioan. xi. 33

35. & 43.

Ad Hebr.

5. 7.

Lui. 23. 46.

In quam quidem sententiam componi pos-
sunt diuini huius pastoris lachrymæ, clamor
maximus, & fremitus, quem apud Ioannem,
cap. i. 33. 35. & 53. edidit, vnum Lazarum
vitæ restituens, cum lachrymis, ac clamore va-
lido, de quibus Paulus ad Hebr. 5. 7. & Lucas
23. 46. cum sanctissimam animam in cruce ef-
flando vniuersum hominum genus ad vitam
reuocauit, vt dum eadem pro vnâ ouiculâ, ac
pro toto grege dilectionis ostendit signa, nos
omnino commonefaciat, quod dicebat Ter-
tullianus: Non esse totum gregem illa chariorem.
Vnde magna emphasi Nazianzenus, orat. 1.
in Iulianum Augustum, illum impietatis, &
perfidie accommodatissime coarguit, quod
Christum persequeretur, qui totus pro illo
mortem obierit. Tu ne, inquit, bellū aduersus
pacem? tu ne manū aduersus eam, quæ & pro te,
& propter te clauis transfixa est? Dico eadem
tu pluribus Iulianis, qui passim occurrent.

Nazianz.

VII.

Ierem. 8.

Quo refero illud eiusdem Domini apud
Ierem. 8. diras in plebem suam comminatio-
nes intorquentis: Erudire Ierusalem ne forte re-
cedat anima mea à te. Vbi vides Deum se ip-
sum appellare populi sui animam, quod ipsi,
velut animus corpori vitam inspirat. Sed ex-
pende eam esse animæ rationalis naturam, vt
tota sit in toto corpore, & tota in minima eius
parte, vt appareat totū Deū, tam peculiariter
cuiusvis hominis saluti, ac totius mundi con-
seruationi, & bono intendere. Sub quo sensu
capiō hæc verba Ambrosij, lib. 1. de Spiritu
sancto, cap. 4. Cum sit inaccessibilis natura recep-
tabilis tamen propter bonitatem suam nobis est,
complens virtute omnia simplex, substantia, opales-
centia virtutibus, vnicuique præsens, diuidens de suo sin-
gulis, & vniue totus.

Ambros.

VIII.

Matth. 25.

40.

Saluian.

Iam vero si ipsum, vt corporis animam in
minima etiam eius parte existentem vide-
re velis, audi ipsum Matthæi 25. 40. Quando
fecistis vni ex his fratribus meis minimis mihi fe-
cistis, & ijs, quæ adnotatione 1. versus præce-
dentis ex Hilario, & Paschasio ad ea verba ad-
duximus. Adiūge modo hæc Saluiani Masi-
liensis, lib. 4. ad Ecclesiam, quæ vt Christū om-
nes, & singulas suorum ærumnas fingillatim
perferentem faciunt: ita huic sensui mirifice
quadrant. Vbi ergo sum illi, qui dicunt Dominum
Iesum Christum officio nostrorum munerum non
egere? Ecce, & esurire se pariter, & sitire, & al-
gere commemorat. Respondeat quilibet horum si
non eget, qui esurire se queritur? Si non eget qui
se esurire testatur? Ego plus addo aliquid, Christū

non solum egere cum cæteris, sed plus multo egere,
quam cæteros, in omni enim pauperum numero,
non est vniuersorum omnium vna paupertas; sunt
enim quidam, quibus etsi vestimenta desunt, ali-
menta non desunt, multi sunt hospitio egentes ve-
stibus non egentes, multi domo carentes, sed non
substantia: sunt denique quibus etsi desunt mul-
ta, non desunt omnia, Christus tantummodo solus
est, cui nihil est, quod in omni humano genere non
desit. Nullus seruorum suorum exulat, nullus fri-
gore, ac nuditate torquetur, cum quo ille non al-
geat, solus cum esurientibus esurit, solus cum si-
tientibus sitit, & ideo quantum ad pietatem illius
pertinet, plusquam cæteri eget: omnis enim ege-
stus pro se tantum, & in se eget; solus tantum-
modo Christus est, qui omnium pauperum vniuer-
sitate mendicet. Hec ille.

ADNOTATIO III.

*Tunc verè à iustis dici Deus
meus, cum ipsum vnice, &
toto affectu diligunt.*

Oncurrat quidem tertia hæc expo-
sitiō, quæ ex mète Chrysostomi da-
mus, huic locutioni, Deus meus, cū
ea, quam priori loco reddebat Ori-
genes, & amplius aliquid ad illam addit, sin-
gularem nimirum affectum, quo vni Deo se
omnino deuotum, & mancipatum profitea-
tur Apostolus, nec diuinis solum præceptis ob-
temperare (quod in expositione Origenis erat
fatis, vt iure quis diceret, Deus meus) sed toto a-
nimo, totis viribus Deo se adhærere affirmit,
quod illius quidem est proprium, qui Domi-
num pro Deo suo strictè habere profiteretur: sic
certe animæ intime Deo deuotæ emphatice
solent dicere Hispano sermone. Dios mio de mi
alma, & de mi corazón, vt dicat Paulus cum Da-
uide, Psalm. 72. Quid mihi est in cælo, & à te
quid volui super terram, Deus cordis mei, & pars
mea Deus in æternum: vel cum seipso Actuum
27. 23. Cuius sum ego, & cui deserui: penitissi-
mo scilicet affectu, & voto.

II.

Psalm. 72.

Act. 27. 23

III.

II.

Psalm. 7.

Glossa.

Lyra.

Dionys.

Sub quo quidem sensu similem vatis phra-
sim, Psalm. 7. Domine Deus meus, acceperunt
Glossa, Nicolaus de Lyra, & Dionysius: sic eni-
m singulas expendunt voces, Glossa interli-
nealis, & Alcuinus: Dominus omnium per poten-
tiam, cui debetur dulcia, Deus omnium per crea-
nem, cui debetur latitudo; meus, & Dominus, &
Deus voluntate. Similiter Nicolaus de Lyra:
Dominus per omnium generalem gubernationem,

Deus per creationem, meus per specialem cultum, & deuotionem. Iulicentius Dionysius, Domine, cuius preceptis semper obedio, Deus, qui creasti me, meus, quem singulariter colo, ardentissime diligo, incessanter contempler, & cui immobiliter semper adharco. Ita ille. Et plane, ni me fallit animus, hoc eodem affectu, & sensu dixisse reor Iacob Genesis 28. 20. *Si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via, per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum, reuersusque fuero prospere ad domum Patris mei, erit mihi Dominus in Deum*, vt hæc sit Patriarchæ mens, si eam Domini benignitatem fuero expertus, vt mihi necessaria subministret, sic ipsum me deinceps in Deum meum habiturum spondeo, vt illi me omnino addicam, & deuoueam totumque animum, & plures animos (si fieri posset, vt haberem) ad ipsius obsequium intendam. Redditur verò apertus hic sensus ex verbis immediate præcedentibus: *Votum etiam donis dicens*. Hæc enim speciale propositum, siue sponsonem deuouendi se Deo, & ad singulare ipsius obsequium addicendi manifestè significant.

III.

Psalm. 143.
vers. ult.

Similem hinc etiam sensum reddas illis verbis, Psalm. 143. vers. ult. *Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt, beatus populus, cuius Dominus Deus eius*: vt dum vates filios lucis, qui Deum intime diligunt, à filiis huius sæculi summum hominibus bonum in natijs terrenis collocantibus discriminat, simulque affirmat hos à vero omnino aberrare: illos autem veram adeptos fuisse felicitatem filiorum Dei, animum, Dei solū obsequio intentum illa periphrasi explicet. *Beatus populus, cuius Dominus Deus eius*, vt perinde sit, ac si dicat: beatus populus, cui Deus tantū in medullis, & in intimo cordis penetrat est. Quam sane explicationem confirmes, ex Ieremia 24. 6. *Et dabo eis cor, vt sciunt me: quia ego sum Dominus, & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum, quia reuertentur ad me ex toto corde suo*. Vbi vides, quid sit Dominum esse alicuius Deum, nempe vt ab ipso toto corde quærat, & ametur: *Erunt* (inquit) *mihi in populum, & ego ero eis in Deum*. Sed quonam modo? qua ve ratione? *Quia reuertentur ad me in toto corde suo*.

III.

Psalm. 21.

Habent quidem eandem emphasim, interprete Augustin. epist. 120. ad Honoratum, illa verba Davidis, Psalm. 21. 12. *In re iactatus sum ex ptero, de ventre matris mee Deus meus es mihi*: quasi dicat vates, quidquid humanum haberet, & à parentibus accepisset, siue nobilitatem, honores, opes, ingenium, vires in Dei obsequium omnino transtulisse, & pro vno eius cultu commutasse. *Tanquam diceret* (inquit Augustin.) *de aliâ re, & ab aliâ re in aliam rem*

me traicisti, vt tu sis mihi bonum pro terrenis bonis mortalitatis huius, quam in matris ventre sortitus sum, cuius vbera suxi. Quod si premas vatis locutionem, sensus est, nihili facio idola mundi, solusque Dominus est Deus meus, id est, illi soli deferuo, illi vni seruo fidem: ita Augustin. paulo post: ideo de ventre matris mee, id est de bonis carnis, quam sumpsi in ventre matris mee Deus meus es tu, vt de his sis tu bonum meum, ea locutione dictum est, ac si diceretur, verbi gratia, de terra coelam habito, hoc est, hinc illo emigraui. Hactenus Augustinus.

Ex his est animus explicare, cur Beatissima Virgo ab Ecclesiastico: *Mater pulchra dilectionis*, singillatim inter omnes creaturas appelletur, cap. 24. Inest enim peculiaris energia, & vis illi epitheto, *pulchra*, sed quæ? Dixeris pulchram dilectionem Virginis appellari, quia in rem pulchram tendit, sic Origenes amorem Dei, quo vulneratam se fateretur anima, iaculum formosum appellauit, hom. 2. in Cant. ad eum modum, quo abominabiles à Propheta dicuntur, qui res abominandas dilexerunt. Osee 9. 10. Bene: sed id alijs est etiam creaturis commune. Quare opportunius dixeris cum Bernardo serm. 29. in Cant. ad finem pulchram Mariæ dilectionem esse, quod integra, & ex toto corde proficitur. *Est*, inquit, *sagitta electa amor Christi, quæ Mariæ animam non modo confixit, sed etiam pertransiit, vt nullam in pectore virginali particulam vacuam amore relinquere, sed toto corde, tota anima, tota virtute diligeret, & esset gratia plena*. Sic Bernardus. Hæc magis explico, & vt Virginis dilectioni peculiare aliquid, ob quā pulchra dicatur, tribuas, memento eam præ omnibus Virginis dignitatem, & felicitatem fuisse, vt Deum in filium Deum haberet: vnde eius in Deum dilectio non poterat non esse omni ex parte integra, & perfecta, siue felix etiam, ac pulchra. Quid enim teneram quamlibet, & indulgentem matrem à Dei amore si non auellat, at tantisper auocet, & retardet præter vnicui filij vnice sibi dilecti amorem? sic certe eximius Abrahami in Isaac amor Deum ad æmulationem tantisper prouocare videbatur, quod vt eleganter dixit Zeno Veronensis serm. 2. de Isaac: *Vnicui numero, & in amoris soliditate iam primus totum paternum pietatis occupauerat pectus*. Atque ideo, quātum naturali eius amori indulgebat tantum integritati diuine dilectionis, diuinæ quodam modo subtraheret, ideo Deus amulator, eum sibi ab ipso met patre sacrificari iussit; & verò vt casto tunc affectu Abraham diuinam dilectionem teneræ in filiū charitati præponere non rectifauerit, adhuc tamen non poterat filium suum non amare;

similiter

similiter de coniugibus dicebat Apostolus, 1. ad Corinth. 7. 33. *Qui cum uxore est sollicitus est, quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. Quæ nupta est, cogitat, quæ Domini sunt, quomodo placeat viro.* Pulchra ergo virginis, felix huius matris dilectio, quæ diuina esse non potest, dum enim toto animi impetu in filium currit, simul in Deum tendit, dum Deum diligit, filium etiam suum amore prosequitur. Porro de Anna erga filium suum Samuelem dixit Chrysostomus homil. de Anna tom. I. *Conspiciebat infantem illum, non tantum ut infantem, verum etiam, ut rem Deo consecratam, eoque matri geminus amoris stimulus insitus est: alter à natura, alter à gratia.* Sic ille. Duplex etiam Virgini matri amoris stimulus, ac multo felicior, & pulchrior, dū vterque quo in filium, eo in Deum tendit. Hæc Mariæ dignitas, hæc eius excellentia singularis, vnde ipsa præ omnibus iure dicat: *Deus meus.*

Chrysostom.

VI.

Psalm. 118.

94.
Ambros.

Est verò valde affinis Paulinæ huic locutioni illa Regis Psaltis, Psalm. 128. 94. *quam supra prælibauimus: Tuus sum ego, vbi Ambrosius: facilis vox, & communis, sed paucorum est: satis rarus est enim, qui potest dicere Deo, tuus sum; ille enim dicit, qui adhæret Deo. totis sensibus, qui aliud cogitare non nouit, ille hac voce utitur, qui potest dicere Domino: ostendebis Patrem, & sufficit nobis: sic ille.* Similiter Hilarius. *Non omnibus vox professionis istius competit, sed rarus quisque est, qui se Dei audeat dicere, audebit sane ille qui dixit, mihi viuere Christus est, & mori lucrum, & viuere, iam non ego; viuere autem in me Christus: Vox ista est anima semper Deo intenta, opus istud est misericordie indefesse, continentie immobilis, ieiunij vsuati, largitionis impudentis.* Hæc Hilarius. Plane absque vilo interprete ipsemet vates se exponit, dum subiicit: *Quia iustificationes tuas exquisiui; neque enim mandata solum seruasse, sed iustificationes, quæ iustitiæ apicem, & virtutū officia designant, exquisisse: hoc est accuratissime obseruasse, affirmat.*

Hilarius.

VII.

Psalm. 118. 57.

Ambr. ibi.

Similis Prophetæ vox Pauli phrasi consentanea est illa in eodem Psalm. 118. vers. 57. *Portio mea Domine: ad quam iterum Ambrosius, dum singillatim altaris ministris tribuit, sic ait. Quam rarus in terris, qui potest dicere: Portio mea Domine, quam alienus à vitijs, quam segregatus ab omni labe peccati, qui nihil habent commune cum sæculo, nihil mundi huius vendicet sibi, cui non sit corporalium possessio cupiditatum, quem non inflammet libido, non stimulet auaritia, non lasciuia effamet, non luxuria decoloret, non sternat ambitio, non maceret inuidia, non aliqua negotiorum secularium cura sollicitet, verus minister altaris, non sibi natus.* Hæc Ambrosius. Quæ

subinde ex Levitarum nomine, & munere luculenter confirmat. Ex plurimis hæc pauca decerpam præfato sensui opportuna. *Leui enim, ut habet interpretatio, significat ipse mihi assumptus, significat & ipse meus, & ipse mihi dicitur, hoc est, non alii tributarius, non decimarius, non de possessione munificus, ipse mihi, hoc est, tanquam abundans pro his omnibus non ab hoc decimas, non fructus, non dona quero, non munera, ipse mihi pro munere est, ipse est pro tributo non in possessione sua magnificus mihi, sed ipse mihi possessio, ipse meus fructus, ipse meus seruis assumptus mihi, vel assumptus à me.* Hæc, & multo plura omnino videntur, Ambrosius.

Nec alio itea eiusdem Vatis contestatio, Psalm. 90. 9. *Quoniam tu es Domine spes mea.* Nam accurata locutione exposuit, ita se Deo adhærere, & inhærere, ut non tam ab eo, quam eum met speraret, nec ipsius bona, sed ipsum met omnis boni bonum concupiscere, ita in hæc verba Bernard. serm. 9. in Psalm. *Quia habitat. Caterum quod dicit: Tu es Domine spes mea, forte amplius aliquid sonat, & sublimius, quod videlicet non modo in eo speret, sed etiam conuenientius, siquidem spes nostra dicitur, quod speramus, quam in quo speramus: sunt autem forte nonnulli, qui à Domino obtinere temporalia, seu spiritualia qualibet concupiscunt, sed perfecta charitas solum sinit, quod summum est, tota desiderij ebullientia clamans. Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum, Psalm. 72. Ita Bernard. Nec videtur omittendum, quod statim adiungit, ex Ieremia, Thren. 3. 25. *Bonus es Domine sperantibus in te, anime querenti te.* Verborum structuram vno, & alio modo expendens. Primum, ut modo superius dicto, aliud sit sperare in Domino, aliud querere ipsum Dominum: deinde ut præ maiori querentis solummodo Deum perfectione, plures dicantur sperare in Deo, rarus verò querere ipsum Deum: sed audi Bernardum: *Ipsam numeri discretionem prudenter aduerte, quod sperantes quidem in eo pluraliter dixerit, quod hoc videatur commune multorum: Querentem verò cum singulariter; quod singularis sit puritatis, singularis gratia, singularis perfectionis, non modo nihil sperare, nisi ab eo, sed nihil querere, nisi eum.* Ad quæ etiam modum simile idem Bernardus serm. 29. in Cant. ad inuenit discrimen inter illa verba Iacob ad Dominum 32. 16. *Non dimittam te, nisi prius benedixeris mihi: & illa Sponse, Cant. 3. 4. Tenui eum, nec dimittam; quod Sponsa non tam de benedictione obtinenda, quam de ipsomet Sponso retinendo, ac de ipsius amplexibus**

VIII.

Bernard.

Jerem. Thren. 3. 25.

Bernard.

Gen. 32. 16
Cant. 3. 4.

fuerit sollicita. Ita sponsa (inquit) non vult sponsum dimittere, & forte magis, quam Patriarcha id non vult; quia, nec pro benedictione quidem, si quidem ille benedictione accepta dimisit eum, hac autem non sic. Nolo inquit benedictionem tuam, sed te. Quid enim mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram. Tenet autem sponsa fidei firmitate, tenet deuotionis affectu. Hæc ille. Vide similia in Gregorio Nazianzeno, oratione de se ipso ad Episcopos, ad finem operum.

IX.

Matth. 6. 10

Sub quo quidem sensu in oratione Dominica postulare præcipimur, Matth. 6. 10. vt Dei in nos regnum adueniat. Nec enim Dei regnum accipio, pro insuperabili illa potentia, & virtute, quâ omnia Deus ita potenter administrat, vt suo nutui habeat subiecta: sed potius pro gratiæ regno, cum Deus suauis, fortique imperio sic suos gubernat, & regit: vt illi se & omnino addicant, & mancipent, nec vllum apud se locum carnis affectibus, siue mundi desiderijs, aut diaboli suggestionibus relinquunt. Quare vt obseruat Gregorius Nyssenus orat. 4. in orat. Domin. pro his verbis: *Adueniat regnum tuum: tunc temporis in Ecclesia recitabatur: Descendat Spiritus tuus sanctus, & purificet nos.* Quasi idem esset Deum super suos regnum obtinere, ac ita ipsis à diuino spiritu purificatum animum esse, vt negatum cæteris, totum Dei obsequio subijcerent. Nec aliter ad hæc verba Chrysologus, serm. 67. *Hoc est (inquit) regnum Dei, quando, & in cælo, & in terra Dei voluntas est sola, quando in omnibus hominibus Deus mens est, Deus viuit, Deus agit, Deus est totum, vt iuxta Apostolum Deus sit omnia in omnibus.* Sic Chrysologus. Quia de re præclarum sibi ipsi reddidit Bernardus testimonium, homilia 3. in Missus est. *O si mei peccatoris memneris Iesus in beneplacito populi sui, cum veneris in regnum suum: veni interim Domine Iesu, aufer scandala de regno tuo, quod est anima mea, vt regnes tu (qui debes) in ea. Venit enim auaritia, & vendicat in me sibi sedem, iactantia cupit dominari mihi, superbia vult mihi esse rex. Luxuria dicit: Ego regnabo: ambitio, detractio, inuidia certant in me ipso, de me ipso, cuius ego potissimum esse videar: Ego autem, quantum valeo, resisto, renitor, quantum iuuor, Dominum meum Iesum reclamo, ipsum me defendo, quia ipsius me iuris agnosco, ipsum mihi Deum, ipsum mihi Dominum teneo, & dico: non habeo Regem, nisi Dominum Iesum. Veni ergo Domine, disperge illos in virtute tua, & regnabis in me, quia tu es ipse rex meus, & Deus meus, qui mandas salutes Iacob.*

X.

Respondet autem apposite hic sensus ei, quem superiori adnotatione dedimus, vt ni-

mirum eo modo, quo ibi totum Deum Pauli commoditatibus deferuire dicebatur; ita hic Paulus seipsum Dei voluntati omnino deuotum profiteatur, simul innuens, hoc tam ardens, tamque studiosum obsequium ob egregia sibi collata beneficia exhibere, vt perinde sit, ac si dicat, quando Deus meus, id est, mihi est, ego etiam eius, siue ei totus sum, id quod sponsæ verba, quæ subijcit illis. *Dilectus meus mihi*, aperte significant: sunt hæc: *Et ego illi.* Quasi is dicat (inquit Bernardus sermon. 68. in cantic.) *Dilectus meus intendit mihi, & ego illi, ille mihi, quia benignus, & misericors est, ego illi, quia non sum ingrata, ille mihi gratiam ex gratia, ego illi gratiam pro gratia, ille meæ liberationi, ego illius honori, ille saluti meæ, ego illius voluntati, ille mihi, & non alteri; quia una sum columba eius, ego illi, & non alteri, neque enim audio vocem alienorum.* Ita ille. Similia eiusdem animæ Deo addictæ, & officia charitatis remeientis. Verba sunt Cantic. 6. 2. *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi: ad que Theodoretus: Ego dilecto meo me ipsam addixi, & consecraui, & alienam omnem consuetudinem contempsit: nam ipse me quoque cæteris antetulit.* Hæc ille. Quo eunt hæc Cyprianus, lib. de orat. Domin. verba. *Discamus Christo nihil omnino præponere, quia nec nobis quidquid ille præposuit.*

Cant. 2. 16.

Bernard.

Cant. 6. 2.

Theod. ibi.

Cyprian.

XI.

Deut. 6. 5.

Luc. 10. 27.

Vnde, si attente res consideretur, id diuinæ dilectionis obsequium, non tam impendi, quam rependi præcipitur, ijs verbis, Deuteronom. 6. 5. Lucæ 10. 27. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua.* Quare duo pende: Alterum, quam strictè integer omnino, & perfectissimus amor ab homine requiratur: *Ex toto, inquit, corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua, & ex omnibus viribus tuis.* Quæ Patres sic explicant. Basilus, homil. 11. in Psalm. 44. *Hoc, quod ex toto dicit diuisionem in alia nullam admittit: qui autem amicus est Dei perfectus, ei totam animam tribuit.* Chrysolog. serm. 147. *Quidquid est cordis, quidquid mentis, quidquid virtutis humana: ita Dei amore voluit possideri; vt hominis mundanus non haberet, quod violaret, affectus.* Gregorius, lib. 10. Moralium, cap. 4. *Notandum est, quod diuinus sermo, cum Deum diligi præcipit, non solum narrat ex quo, sed etiam informat ex quanto: cum subiungit, ex toto, vt videlicet, qui perfecte Deo placere desiderat, sibi de se nil relinquit; sic denique Augustinus, lib. 1. de doctrina Christiana, capit. 22. Cum toto corde, ait tota anima, tota mente: nullam vitæ nostræ partem de relinquit, quæ vacare debeat, & locum dare, vt alia re velit frui: sed quidquid aliud diligendum ve-*

Paschas.

Chrysol.

Gregor.

August.

nerit in animum, illuc rapiatur, quò totius dilectionis impetus currit. Hæc de præcepto dilectionis, quibus adiungenda sunt, quæ ad eandem rem sic opportune dixit Apolinus, lib. 2. in Cantic. *Qui ergo, ut iussum est, in toto corde, in tota anima, & in tota virtute diligit Deum, nullum in se officium membrorum vacans relinquit peccato, nullum iræ, nullum cupiditati, nullum mendatio, nullum cenodoxie, nullum libidini. Præoccupat enim totum habitaculum mentis suæ latissima Dei dilectione, & operante diabolo multas obstaculorum formas propter creatorem totis viribus calcando transcendit.* Itaque. Con-

Baldwinus.

XII.

Nunc alterum obserua non dictum fuisse: *Diliges Dominum Deum*; sed *Dominum Deum tuum*, ut iuxta prædictum Pauli sensum integerimus hic creaturæ in Deum amor non liberaliter impensus, sed repensus, & persolutus esse censeatur. Pupugit, credo, acumen vocis, *Tuum*, Augustinum, dum præfato loco dixit: *Deum ex toto corde diligere præciperis, ut omnes cogitationes tuas: ex tota anima tua, ut omnem vitam tuam: ex tota mente tua, ut omnem intellectum tuum in illum conferas, à quo habes ea, quæ confers.* Sic Augustinus. Quasi dicat ex ipsa phrasi, *Deus tuus*, admoneri hominem, ut totis sensibus officia charitatis in Deum remetatur, non quasi pendat, sed tanquam necessario creditori debeat illa rependere, ne malus debitor habeatur. Quare illam dilectionis normam Cantic. 8. 6. positam illis in verbis: *Pone me ut signaculum super cor tuum, & ut signaculum super brachium tuum: Quia, & cor, & manus, interiores nimirum, & externæ operationes Deo consecrari præscribuntur, ut monent ibi Patres ab eo videas fuisse præscriptum, qui dixerat: In manibus meis descripsi, & muritui coram oculis meis sunt semper: Isai. 49. 16.* iuxta expositionem à nobis alibi datam.

Isai. 49. 16.

XIII.

Bernardus.

Vnde hæc de causâ sapienter monemur à Bernardo sermone de quadruplici debito,

ne dum hæc charitatis officia remetimur, & nos ipsos deuouemos, inaniter extollamur, quasi à vinculis beneficiorum Dei, soluti iam, & liberi simus. Sic enim ait. *Cum ergo ei donauero, quidquid sum, quidquid possum, nonne istud est, sicut est stella ad solem, gutta ad fluvium, lapis ad montem?* Ita ille. Et serm. 3. de Purificatione virgens eos, qui cunctantur se Deo offere: *Quid fratres, inquit, nos offerimus, aut quid retribuimus Christo pro omnibus, quæ retribuit nobis? ille pro nobis obtulit hostiam pretiosorem, quam habuit, nimirum quæ pretiosior esse non potuit, & nos ergo faciamus, quod possumus, optimum, quod habemus, offerentes illi, quod sumus, vti que nosmetipsi. Ille seipsum obtulit, tu quis es, qui te ipsum offerre cuncteris?* Hæc Bernardus. Similia scripsit Paulinus epist. 4. ubi cum dixisset: *Ergo illum amemus, quem amare debuitur est: illum osculemur, quem osculari castitas est: illi copulemur, cui nupsisse virginitas est: illi subiciamur, sub quo iacere, supra mundum stare est: Propter illum desiciamur, cui cadere resurrectio est: illi commemoriamur, in quo vita est.* Statim subdit: *Et quam digne vices huic Domino referre poterimus, in quo & mortui viuimus?* Qui vicissim nobis hoc esse dignatur, quidquid illi fuerimus seruuli sui. Hæc ibi, & plura ad hanc rem Paulinus; quæ vide. Nec minus aculeata sunt in hanc sententiam, quæ habet Augustinus, lib. de diligendo Deo, tom. 9. ad hunc modum: *Vnum est, quod me plus omnibus accendit, urget, monet, & super omnia te mihi amabilem reddit ò bone Iesu: ignominiosissima, & amara mors, quam sustinuisi, opus redemptionis nostræ hoc solum, vel hoc omnino totam vitam nostram, totum laborem nostrum, totum obsequium nostrum, amorem denique nostrum facile sibi vendicat.* Hactenus Augustinus. Restabat tandem alius huius phrasidis sensus, ut Paulus Deum vocaret suum, quasi rem, & possessionem propriam. Sed hanc expositionem commodius persequemur ad cap. 4. huius epistolæ, ubi iterum hanc phrasin Apostolus vsurpat.

Idem ser. 3.

Paulinus.

August.

VERSVS III.

*Semper in cunctis orationibus
meis pro omnibus vobis cū
gaudio deprecationem fa-
ciens.*

VERSVS V.

*Super communicatione vestra
in Euangelio Christi à pri-
ma die vsque nunc.*

COMMENTARIVS.

I.

I versum quartum paren-
thesi claudas, vt plures ex
interpretibus volunt sim-
plicius tertius, & quintus
sibi cohererent; sed quan-
do ea disunctio à Vulga-
to, & Patribus prætermis-

sa est, eum commodè sensum reddas, ac si di-
cat Paulus: Quoties subit vestri memoriā in
orationibus meis, gratias ago Deo de omni-
bus vobis. Sed quid est cum gaudio depreca-
tionem faciens? Respondet Eftius superiorum
repetitionem per metalepsin esse, tamquam di-
ceret, cum gratiarum actione Deum orans. Ex-
plicatiùs Iustinianus è more Pauli esse obser-
uat gratiarum actionem, cum præcādi studio
coniungere, quòd hæc duo mirè inter se con-
nexa sint. Iam quæ Paulo materia gaudij, &
gratiarum actionis est!

*Super communicatione ves-
tra in Euangelio Christi.*

II.

Chrysost.
Theophyl.
Oecumen.
Iustinian.
Cornelius.
Eftius hic.

Quid sit communicatio in Euangelio, nō
eodem modo à Patribus, & interpreti-
bus accipitur: Chrysost. Theophylact. Oecu-
men. & Græci: quibus recentiores interpretes
Iustinian. Cornel. Eftius, & alij subscribunt,
ad eleemosynas, & beneficentiam Philippen-

sium, qui Paulo victo, & alijs ministris Eu-
angelij vitæ necessaria suppeditabant, refe-
runt, tamquam diceret Apostolus, gratias ago
Deo, & vehementer lætor: quod tanta sollici-
tudine, & studio ad Euangelium Christi disse-
minandum omni modo subsidium contuleri-
tis, & verò dum eius ministros, meque in pri-
mis adiunxeris, tum ipsummet Euangelium
promouetis, tum illius fructum, meorumque
simul laborum, & meritorum participes estis.
Videntur verò hunc sensum liquido sibi eli-
cere Cornelius, Eftius, & alij tum ex Græca
voce κοινωία, quæ significat participatio-
nem, & societatem in eodem munere: quippe
talis est, ac Latinis collega. Vnde vers. 7. vo-
cat Philippenfes socios, & collegas, & pene ex
æquo participes sui gaudij. Tum etiam, quod
Paulus hoc subsidium, siue subuentionem,
cū victui necessaria subministrantur, sapius
communione appellat, vt in hac epist. cap.
4. 14. Benefecistis communicantes tribulationi
meæ: & versu sequenti: Nulla Ecclesia mihi
communicauit in ratione dati, & accepti, nisi
vos soli. Et ad Roman. 12. 13. Necessitati-
bus sanctorum communicantes. Ad Hebr. 13.
16. Ad Galatas 6. 6. 1. Timoth. 6. & 2. ad
Corinthios 8. 4. & cap. 9. 13.

Pulchrè autè hoc loco animaduertit Chry-
sostomus eum, qui martyri in carcere deten-
to, aut doctori Euangelium prædicanti, siue
ei, qui in eremo diuersatur, aut denique cui
uis bonum aliquid facienti succurrit, & mo-
dis omnibus auxiliatur, illius coronæ, siue præ-
dicationis, aut cuiusvis boni operis quasi ex
æquo participem fieri. Sic enim ille post mul-
ta: Non potes ieiunium ferre? non solum dinem? non
humum cubare? non integras noctes vigilare? licet
tibi harum omnium rerum mercedem recipere. si
alia quadam ratione rem tuam gesseris, nempe si
eum, qui istos labores capit, cures, recrees, foueas-
que assidue, & laborem, qui in illis certaminibus
sustinetur, leuem reddas, illè quidem stat pug-
nans, ac vulnera excipiens. Sic verò à certamine
reduentem cura, obuijs manibus suscipe, sudo-
rem absterge, recrea, solare, lassam animam so-
ue, ac refice. Profecto si tanta cum alacritate
sanctis inserviamus, participes mercedum, quæ
illos manent, erimus. Hæc Chrysostomus. Et
plura in hanc sententiam, vide etiam Theo-
phylactum. Quod si ea observatio placet, vi-
de Greg. hom. 20. in Euang. optime elucidan-
tem illa Christi verba Matth. 10. 41. Qui reci-
pit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem
Propheta accipiet.

Græca tamen scholia: Theodoretus, & La-
tini Doctores, Ambrosius, D. Thomas, Ma-
gister sententiarū in sua collectanea Hugo, &
Caietan. alium reddunt his verbis sensum, vt

Inf. vers. 7.

Inf. c. 4. 14.

c. 15.

Ad Rom.

12. 23.

Ad Hebr.

13. 16.

Ad Galat.

6. 6.

1. Ad Tim.

6. 18.

III.

2. Cor. 8. 4.

c. 9. 13.

Chrys. hic.

Theoph.

Gregor.

Matth. 10.

41.

III.

Theodoret.

Schol. Græ-

ca.

Ambros.

D. Th. Ma-

gist. sentet.

communicatio in Euangelio pro fide Christi, quam Philippenses receperant, & bonis simul operibus, quæ indefinenter exercebant, accipitur. Sic enim Græca scholia: *Super communicatione vestra in Euangelio, id est, super eo quod cum alijs nationibus communicastis, & participastis in Euangelio apprehendendo, vel quod consortes fueritis nobiscum in Euangelio, & in hac doctrina permanseritis, & permaneat. Ita ibi. Similem habent præfati Patres huius loci commentarium.*

V.

Porro quamvis prior sensus probabilis sit, præsertim cum tot Patres, & interpretes in eum confluant, mihi hic posterior multo magis placet, præsertim si tantillum ex ipsomet Paulo alibi ei addatur. Moneor: quia licet subtiliter accipiat communicatio in Euangelio pro subsidio, & auxilijs temporalibus, quibus Euangelium propagabatur, & id quæ violentum est, tum phrasi ipsi, quæ, ut statim videbimus, ex eodem Paulo alium sensum postulat: tum contextui, ex quo facilius elicitur Paulum agere de Philippensium fide, & studio, tam in virtute capeffenda, quam in laboribus pro Christo tolerandis. Quid enim aliud indicant ea verba: *à prima die usque nunc?* Constat namque Philippenses à primo tempore, quo Christo nomen dederunt, usque ad illud, in quo Paulus hanc illis Epistolam misit, nec Iudaizantibus aurem accommodasse, nec ad pristinam gentilitatem relapsos, aut persecutionibus turbatos, & commotos fuisse: non verò constat illos per totum id tempus Paulo vitæ necessaria subministrasse: imò verò constat eam ab illis curam fuisse nonnunquam interruptam, sic cap. 4. 10. *Gaudis sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando restorustis pro me sentire, sicut & sentiebatis: occupati enim eratis, ubi satis comiter, & vrbabane Philippensium benignitatem, & pietatem in se laudans tacitam expostulationem inserit, significans eos aliquando à subsidio illi submittendo cessasse, ut ad ea verba adnotarunt interpretes.*

VI.

Deinde quæ sequuntur: *Confidens hoc ipsum quod qui capit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Iesu, sicut est mihi iustum sentire pro omnibus vobis, &c.* Satis frigide, ne dicam inepte ad solam eleemosynarum largitionem referuntur, cum de toto opere salutis, & sancta conuersatione necessario explicari debeant ex Concil. Trident. sess. 6. cap. 13. his verbis. *Deus enim, nisi ipsi homines illius gratia defuerint, sicut capit opus bonum, ita perficiet operans, velle, & perficere.* De quo vide Augustin. lib. de corrept. & gratia, cap. 6. & lib. 2. contra duas epistolas, Pelagian. cap. 8. Præterea quis credat Paulum in ipsa epistolæ fronte tanta em-

Inf. c. 4. 10

August.

phasi, & orationis grauitate, totque affectuū significatione, beneficentiæ Philippensium in se meminisse pro ipsa Deo gratias agēte, & ab ipso obnixè, & continuo postulante, ut illi in ea permanerent? Certe dignius multo Pauli sapientia, & omnino ad eius consuetudinem est potiora priori loco ponere, & quæ ad sui vitæ expectabant in calcem epistolæ rejiceret, sed quid moramur? nonne ita ab eo præstitum, cap. 4. 14. *Benefecistis communicantes tribulationi meæ.* Quid ergo fuerit opus hæc tantæ feræ, tam grauiæ, tam in fronte posita ad vitæ suppeditationem, de quo Paulus minimum curabat, referre.

Inf. c. 4. 14.

VII.

Esius.

Sed inquit Estius sensum hunc necessariò exigi à lectione Græca, & consuetudine sermonis Apostolici, quam ipse locis supra citatis confirmare conatur: sed de Græca phrasi contrarium postea fiet planum. Nunc circa consuetudinem Apostoli, de qua Estius, inquiri, an alicubi apud ipsum, hæc phrasis: *Communicandi in Euangelio*, liquido accipiat pro subsidij, aut eleemosynarum largitione? Certe nullibi, ut Paulinas epistolas perlustranti apparebit. Sed inquis, *communicandi*, verbum, & vox, *communicatio*, seu *communio*, ad id sæpius refertur. Sed heus! quantum ne intercedit discrimen inter simplex verbum, *communico*, & complexum hoc, *communicatio*, in Euangelio? Nō ne, *communico*, generale verbum est, quod ad rerum omnium communicationem, & participationem usurpatur, & ita apud Tullium, & in periculis, & in curis, & in inimicijs communicatio est? Non ne etiam Petrus, epist. 1. cap. 4. 13. dixit: *Communicantes passionibus Christi*, &c? ex solo ergo verbo, *communicandi*, valde inefficax conficitur argumentum, ut communicatio in Euangelio pro eleemosynarum largitione accipiat.

Tullius 5. de finib. & 3. de oratore. 1. Petr. c. 4. 13.

VIII.

1. Cor. 9. 23

Sed ne plus temporis frustra terere videamur, ipsemet Paulus pro se hac eadem phrasi loquatur. Sic enim 1. Corinth. 9. 23. ut ibi ab ipsismet etiam interpretibus, cum quibus disceptamus, accipitur. *Factus sum infirmus infirmis, ut infirmos lucrificarem. Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem saluos, omnia autem facio propter Euangelium, ut particeps eius efficiar: ubi Græcè est vox, συκοινωνῶ, id est, cōparticeps à κοινονεία, quæ hic habetur. Quid autem velit Paulus, dum omnibus modis participem Euangelij effici cupit, ita explicat Chrysostomus: *Ut sim particeps coronarum, quæ sunt repositæ fidelibus, & confestim efficiar particeps Euangelij, ut possim habere societatem, & participationem cum ijs, qui crediderunt Euangelio.* Ita etiam Photius, & Occum.*

Chrys. hic.

Photius & Occum. hic.

Euan-

Magist. ibi

Estius, hic.

Euangelio crediderunt, ut possim (inquit) cum ipsis particeps fieri repositum ipsis bonorum omnia feci, & facio. Similiter Magister, ibi: Ecce quare omnibus se contemperat. Hac autem omnia facio propter Euangelium, ut currat sine impedimento, & efficiar particeps promissionum eius, id est, iustitiae, & beatitudinis aeternae. Cui quidem expositioni communiter omnes pene Patres, & interpretes subscribunt, & si Deo placet ipsemet Guilielmus Estius, cuius haec sunt verba: Hac omnia, quae commemoravi, feci, & facio propter Euangelium, ut ex Euangelio fructus, quam uberrimus sequatur, cuius ego quoque cum ceteris particeps efficiar. Hoc est, ut una cum illis assequar ea bona, quae promittit Euangelium. Hac Estius. Quorum meminisse debuerat, dum hic dixit Graecam lectionem omnino postulare eum sensum de subuentione, seu elemosynarum largitione. Liqueat igitur ex hoc loco Pauli ad Corinthios, communicationem in Euangelio non significare alimoniam, & vitae necessaria, quibus Philippenses Paulum, & Euangelij ministros reficiebant, sed potius Christianam fidem, & egregia virtutum opera, laborum praesertim tolerantiam, quam toties Euangelium monet, & aeternae beatitudinis retributione, quam passim promittit. In his autem omnibus Philippenses participes facti erant, sic ipsos hoc cap. vers. 29. Paulo alloquente: Vobis donatum est, pro Christo non solum, ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini.

Supr. vers. 29.

VERSUS VI.

Confidens hoc ipsum, quia qui cepit in vobis opus bonum perficiet, usque in diem Christus Iesu.

COMMENTARIUS.

I.

POST commendatam à Paulo perseverantem Philippensium in Euangelio communicationem, optimis iam indicijs, & rationibus permotum bene sperare se dicit per divinae gratiae auxilium, & efficientiam eos, usque in finem in Dei opere, hoc est, in divi-

no obsequio, & fide perseveraturos. Nec enim verbum: *Confidens*, etiam in Graeco fonte spectatum plus aliquid postulat: ut enim ad Romanos 8. 38. Vulgatus interpret vertit: *Certus sum*; saepius tamen significat argumenta probabilia, & coniecturas habere, ut cum Chrysostomo, Theophylacto, & Ambrosius hic observant interpretes. Similiter phrasid illa, *in diem Christi*, qua utitur Paulus, non denotat Philippensium posteritatem in Christi fide, & obsequio, usque in mundi finem duraturos; ut infelicitè opinantur Graeca scholia, & ex Graecis Patribus non pauci, cum eventus malofato oppositum docuerit: iam diu enim Philippenses à Christo defecerunt; ergo his verbis solum ait, persuasum sibi esse eos, qui tunc Philippis degebant, usque ad extremum vitae singulorum bonos, & constantes in Christi obsequio futuros.

Ad Rom. 8. 38.

Chrysost., Theophyl. Ambros. hic

Schol. Graeca.

Qui cepit in vobis opus bonum.

SIGNATISSIMUS pro gratiae excitantis dogmate locus, ut in adnotatione ostendo; nec semel in hac epistola à Paulo id asseritur, cum hoc eodem cap. vers. 1. agens de fructibus iustitiae, eos nobis non nisi per Iesum Christum advenire moneat; similiterque, cap. 2. 13. dicat Deum esse, qui in nobis operatur: *Velle, & perficere*: & cap. 4. 13. de se ipso: *omnia possum in eo, qui me confortat*. Quare pro vniuscuiusque loci opportunitate aliqua singillatim dicemus.

II.

Infr. v. 11.

Cap. 2. 13.

Cap. 4. 13.

Perficiet.

UT illud, *cepit*, ad excitantem gratiam pertinet, ita hoc verbum, *perficiet*, Catholicum dogma, quo instrumur perseverantiae donum à Deo esse dilucide confirmat: ita definiente ex his verbis Concilio Tridentino sessio. 6. cap. 13. *Similiter de perseverantia munere, de quo scriptum est. Qui perseveraverit, usque in finem, hic salvus erit: Quod quidem aliunde haberi non potest, nisi ab eo, qui potens est eum, qui stat: statueret, ut perseveranter stet, & eum, qui cadit resisteret: nemo sibi aliquid certi absolutae certitudine polliceatur, tamen si in Dei auxilio firmissimam spem collocare, & reponere omnes debent: Deus enim, nisi ipsi illius gratiae defuerint, sicut cepit opus bonum, ita perficiet operans velle, & perficere. Hac Concil. & similiter Prosper, lib. 1. de vocat. gentium, Prosper.*

III.

Conc. Trid.

Matth. 10. 22.

Prosper.

capite 9. his verbis: *In fide, & bonis operibus persevere, ac perseverare usque in finem, muneris, atque auxilij esse divini sanctarum Scripturarum confirmat authoritas; etenim scribens Paulus Apostolus Philippensibus ait. Confidens hoc ipsum; quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Iesu: sic Prosper. pluribus subinde Scripturæ testimonijs, toto illo capite adstruens: quæ inde pete, & doctrinæ huius confirmationem à Concilij Milevitano, Africano, Arausicano secundo à Pontificibus, Coelestino I. Innocentio I. & Gregorio, à Patribus Hieronymo, Chrysost. Cypriano, Hilario, Augustino, Cyrillo, Bernardo apud Vazquez 1. 2. disput. 197. capite 1. Suarez tom. 3. de gratia, lib. 10. capite 4. Valentia tom. 2. disput. 8. questione 1. punct. 6. Bellarmin. lib. 2. de grat. & lib. arb. cap. 12.*

In diem Christi.

Appellat Paulus, diem Christi, vel diem mortis vniuscuiusque, quia cum primum anima de corpore egreditur, sistitur Christo Iudici, ut explicat Anselmus hic, & Hilarius in Psalm. 51. citans similia Pauli verba 1. ad Corint. 5. 5. *Ut spiritus saluus sit in diem Domini.* Sic inquit. *Non hunc diem ortu solis, occasu que finitum: sed diem constituti temporis, vel ætatis ostendens.* Ita ille, vel etiam, ut alij censent, diem extremi, & vniuersalis iudicij, qui quidem respectu singulorum, ille censendus est, in quo mortem obierint. Tunc enim de vnoquoque extremum fertur iudicium, quod in die no vissimo orbi vniuerso manifestandum est. Fateor tamen non tam appositè hîc sumi, diem Christi, pro vniuersalis iudicij die: quia improprie dicitur perfici opus bonum, usque in diem extremi iudicij, cum omnis perfectio in prima morte intercidatur, & sistat. Cur autem, vel dies mortis singulorum, vel dies iudicij vniuersalis, *dies Christi*, appelletur, ad vers. 10. ubi iterum hâc phrasim Paulus vsurpat commode transmittimus.

Ad illa verba, qui cœpit in vobis, &c.

ADNOTATIO I.

Indubitato ex hoc loco elici bonorum operum initium non ex nobis, sed ex Deo esse.

NIL His verbis clarius, explicatius nihil ad præuenientis, siue excitantis gratiæ doctrinam stabilendam dici potuit, nisi Pelagius de Christo, & ipsius donis male merens, dum ipsis se constrictum iri animaduertit ad asserendum bonorum operum initium à Deo nobis per Christi gratiam aduenire, ea immutare, & pro, *capit in vobis*, reponere (siue verbis, siue sensu, de quo non constat) *capit ex vobis*, ausus esset, ut de illo tacito nomine sic affirmavit Prosper. lib. 1. de vocat. gent. cap. 9. *Huius autem testimoniij virtutem quidam volens ad sui sensus prauitatem conuvertere, ita, quod dictum est, qui cœpit in vobis, volebat intelligi, quasi dictum esset, qui cœpit ex vobis, ut & initium, & consumatio operis non ad Deum, sed ad hominem referretur, qui & incipere, & perficere voluisset.* Ita ille. Quod delirium prospere ibi Prosper ex varijs Pauli testimonijs, tum ex hâc epistola, tum ex alijs confutat, quæ vide. Illud ob fiduciam bonæ causæ ab eo prætermisum est, in nullo exemplari, nec Græco, nec Latino, nec ab vlllo expositore vtriusque linguæ vllum, vel leue fundamentum, siue potius vestigium huius Pelagiani commenti inueniri, sed merum omnino mendacium hæreticæ petulantia confictum esse. Ideo (quæ mendacij natura est) ut sua sponte exortum, ita sua sponte decidit; sic de mendacio dixit Cyril. Alex. in c. 7. Amos. *Infirmum per se semper est mendacium, & fallacia pedes ruinoso semper insistunt fundamento, proinde vix ope exterrâ valens consistere.*

Omnes ergo Catholici Patres, & Doctores ex hoc Pauli testimonio egregium hoc dogma excitantis, & præuenientis gratiæ vnanimi conspiratione confirmant. Sic imprimis Patres Cōcil. Trident. sessione 6. cap. 13. his verbis: *Deus enim, nisi ipsi homines illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet.* Quis verò subsit sensus illi particulæ, nisi ipsi homines illius gratiæ defuerint, alibi videro. Augustinus deinde aduersus Pelagium, & Pelagianos sæpius hæc verba vrget, exaggerat, premit; sic enim primò, lib. 4. aduers. Iulian. capite 3. *Cum ergo diuinitus adiunatur homo, non tantum ad capeſſendam perfectiōnem adiunatur, quod ipse posuisti: utique volens intelligi cum per se incipere sine gratia, quod perficit gratia, sed potius, quod Apostolus loquitur*

Conc. Mil.
African.
Arausic.
Celest.
Innocent.
Gregor.
Hieron.
Chrysost.
Cyprian.
Hilar.
Aug.
Cyril.
Bernard.
Vazquez.
Suarez.
Valentia.
Bellarmin.

Anselm.
1. Ad Cor.
5. 5.

I.

Prosper.

Cyril.

II.

Cōcil. Tri.

Augustin.

ut qui in vobis opus bonum cepit, perficiat
 usque in finem: in quo enim vis hominem, si-
 cut loqueris, ad aliquid laudabile generosi cor-
 dis stimulus incitari, in hoc cum non vis
 in Domino, sed in libero arbitrio gloriari, ac-
 sto priorem dare, ut tribuatur illi, eoque modo
 gratiam non sit gratia, quia non est gratui-
 ta. Ita August. ibi, & lib. de grat. & lib-
 er. arbit. capite 17. Et quis istam, & si
 parvam dare caperat charitatem, nisi ille, qui
 parat voluntatem, & cooperando perficit,
 quod operando incipit? Quoniam ipse, ut ve-
 limus, operatur incipiens, qui volentibus coo-
 peratur perficiens, propter quod ait Aposto-
 lus. Certus sum quoniam, qui cepit in vo-
 bis opus bonum, perficiet usque in diem
 Christi Iesu. Similia habet lib. de corrept.
 & grat. capite 6. & lib. contra duas epi-
 stolas Pelag. capite 8. & tractat. 108. in
 Ioann. optimè componens cum his verbis
 illa Christi Domini, apud Ioann. 17. 17.
 ad patrem pro discipulis vehementius oran-
 tis, sanctifica eos in veritate. Cuius vesti-
 gia premens Fulgentius epistola 4. ad Prob.
 de oratione, capite secundo, dum idem dog-
 ma adstruit, tacite illi verba Pauli ad hunc
 modum annectit. Oratio humilis diuinum
 promeretur auxilium, compunctio cordis vul-
 nera sua respicit, oratio verò medelam sa-
 nitatis expescit, & ad hoc quis idoneus? quis
 enim, vel orare competenter valeat, nisi me-
 dicus ipse nobis initium desiderij spiritualis
 infundat? aut quis perseuerare in oratione
 queat, nisi Deus in nobis hoc, quod cepit, au-
 geat, quod seminauit, enutriet, & quod mi-
 sericordia precedente gratis donauit, indignis
 ad effectum perfectionis, misericordia subse-
 quente, perducatur? Ita ibi Fulgentius; sed &
 Fulgentio, & Augustino prior Cyprianus e-
 pistola secunda ad Donatum, verbum, in-
 cipere, ad hoc institutum, non sine allu-
 sione ad Paulum, sic usurpat, ut esset cog-
 noscere terrenum fuisse, quod prius carnali-
 ter natum delictis obnoxium viveret, Dei es-
 se cepisse, quod iam Spiritus sanctus anima-
 ret. Ita ille. Quod præclaris subinde ima-
 ginibus gloriosus Martyr sic illustrat: Nec
 ad hoc pretijs, aut ambitu, aut manu opus
 est, ut hominis summa, vel dignitas, vel po-
 testas elaboratâ manu pariat, sed gratui-
 tum de Deo munus, & facile est, ut sponte
 sol radiat, dies illuminat, fons irrigat, im-
 ber rovat: ita se Spiritus sanctus celestis in-
 fundit. Ita Cyprianus. Quo nihil elegan-
 tius, nihil dici potuit oportunius. Expende
 illud: Nec ad hoc pretijs, aut ambitu: sed gra-
 tuitum de Deo munus. Quasi dicat, præuium
 omnino, liberale, gratis datum, & spon-

tanenim. A quo non it, quod peruetu-
 stus ille Arnobius lib. 7. aduersus gentes
 pulchrè dixit. Bonus auxiliator nunquam
 rogari se poscit, sponte semper opitulatio-
 ne subueniens. Denique Ambrosius, sub
 eadem incipiendi phrasi, quam Paulus u-
 surpat, bonorum operum initium à Deo
 esse, sic asseruit lib. secundo in Lucam:
 Vides, quia ubique Domini virtus studiis coo-
 peratur humanis, ut nemo possit edificare si-
 ne Domino, nemo quidquid incipere sine Domi-
 no, &c. Ita ille.

Nec minus dilucide Chrysostomus, &
 eius discipuli Theophylactus, Photius, &
 Oecumenius, à Semipelagiano sensu, quem
 ipsis aliqui iniuste imponunt, omnino ab-
 horrentes, præuenientis, & excitantis gra-
 tiæ auxilium ex his verbis stabiliunt. Vi-
 de, (inquit Chrysostomus,) quomodo illos mo-
 destiam etiam tueri doceat, etenim, quoniam
 magnam quiddam erat, quod de illis testatus
 fuerat, ne humani quid patiantur, protinus ip-
 sis ita instituit, ut, & præterita, & futura,
 ipsi Christo accepta referant: quomodo? non di-
 xit quemadmodum cepisset, ita etiam perfe-
 cturos, sed quid? Qui cepit in vobis opus
 bonum, perficiet, neque ipsorum in recte fa-
 cto aliquas fuisse partes negat: dixit enim gau-
 deo super communicatione vestra, nimirum
 tanquam ipsi recte gessissent, neque tamen ip-
 sis duntaxat recte facta assignat, sed princi-
 paliter Deo. Confido enim, inquit, quod
 qui cepit in vobis opus bonum usque in
 diem Iesu Christi, id est, Deus. Ita Chry-
 sostomus, Augustino per omnia similis
 omnino negans aliquod ex arbitrij viribus
 initium, sine Christo, cui & primò inci-
 pere, & principaliter boni operis aucto-
 rem esse tribui debeat. Chrysostomo au-
 tem sic consentit Theophylactus: Gratias
 ago, inquit, & letor confidens, quod Deus,
 qui orsus est in vobis bona opera facere, etiam
 ipse complebit, à præteritis enim de futuris con-
 iecturam facio. Obserua hic, quod eos mode-
 rata sapere doceat, Deo cuncta accepta refe-
 rens non ipsis solis. Similiter Oecumenius.
 Animaduerte quomodo omnia ad Deum refer-
 rit, ne cristas erigant. Pende in Theophy-
 lacto illud, cuncta, in Oecumenio, omnia,
 accepta referens non ipsis solis, id est, initium,
 medium, & finem, ut Christus sit, qui
 incipiat, adiuet, atque perficiat. Clarius,
 (si luce aliquid clarius esse potest) Pho-
 tius sub Pauli personâ inquires. Confidens,
 quod is, qui talem animi promptitudinem, ac
 initium feruore plenum indiderat, se quoque
 hoc ad operis perfectionem perducturus esset:
 Vides initium, vides promptitudinem?

Arnob.

Ambros.

III.

Chrysost.

Theoph.

Phot.

Oecumen.

August.

Idem de co-
rrept.Ioan. 17. 17
Fulgen.

Cyprian.

Paulus.

En omnem dubitationis anulum præcisam. His Patribus adiunge Paulum Diaconum, qui suo, & Orientalis Ecclesiæ nomine ad hunc Pauli locum manifeste alludens in Faustum Rhegiensem Episcopum, & Semipelagianorum Antistitem, qui quandam humanæ voluntatis anulum obtrudebat, per quam à Deo apprehenderetur, qui ad salutis studium vocabatur, sic inuehitur: Sed præcipue libros *Fausti Galliarum Episcopi, qui de monasterio Lyrinensi prouentus est, quos contra prædestinationis sententiam scriptos esse non est dubium, in quibus non solum contra horum sanctorum Patrum, verum contra ipsius Apostoli contradictionem veniens, humano labori subiungit gratiæ adiutorium.*

III.

Ps. 76. 11.

Conc. Ar.

Aug.

Hieron.

Naz.

Bernar.

Araus. 2.

Augst.

Ps. 96. 10.

11.

Hierony.

Nazianz.

Præter interiorē verò diuinæ Spiritus afflatum, ac cœlestem vnctionem videtur Paulus in hoc dogmate tradendo habuisse Magistrum Regium Vatem Psalm. 76. 11. dicentem. *Nunc cœpi, hæc mutatio dextera excelsi.* Quod idem est, ac dixisse, Deus est, qui cœpit in me opus bonum, uti hæc verba luculenter explicant Patres Concilij Araus. 2. necnon August. Hieronym. Nazianzen. Bernard. quorum verba, quia scitu dignissima, libet singillatim appingere. Sic ergo Synodus Cano. 15. *Ab eo, quod formauit Deus, mutatur Adam, sed in peius per iniquitatem suam; ab eo, quod operata est iniquitas, mutatur fidelis, sed in melius per gratiam Dei: illa ergo mutatio fit prauaricatoris primi, hæc secundum Psalmistam mutatio dextera excelsi.* August. lib. 2. cont. duas epistol. Pelagi capite 9. & 10. *Nec omnino incipit homo ex malo in bonum per initium fidei commutari, nisi hoc in illo agat indebita, & gratuita misericordia Dei, de qua suam cogitationem recolens quidam, sicut legimus in Psalmis. Nunquid obliuiscetur (inquit) misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas? & dixi, nunc cœpi, hæc mutatio dextera excelsi.* Hieronymus lib. 2. aduers. Pelag. cap. 7. *Iusti vox est, qui post medicationem somnij, & conscientie cruces ad extremum ait, nunc cœpi, pœnitentiam agere, (qui enim, ut debet, pœnitentiam agit, illico iustus efficitur) vel scientie limen intrare, & hæc ipsa de bonis ad meliora mutatio non mearum virium, sed dextera, & potentia Dei est.* Nazianzen. orat. 43. in nouam Dominicam. *At nunc diuerso modo nouus appare, sic nempe, ut totus immuteris, vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua: huic festo muneris loco præclaram mutationem offer, ac nec sic quidem mag-*

nifice de te sentias, verum dic cum Davide. Hæc mutatio dextera excelsi, à quo promanat quidquid ab hominibus recte, & cum laude geritur. Bernardus Epistol. 109. illustri Gaufrido, & socijs, eius gratulans de repudij libello ab ipsis mundo misso: *Villescit gloria præsens: inuentus flos concutitur: non reputatur generositas; sapientia mundi stultitia iudicatur; non acquiescitur carni, & sanguini; parentum, & charorum renunciatur affectibus fauores, & honores, & dignitates reputantur, ut stercorea, ut Christus lucrifiat; laudarem vos, si vobis hæc accidisse ex vobis cognoscerem: ceterum digitus Dei est iste, & mutatio plane dextera excelsi.* Fulgentius lib. de Incarnatione, & gratia Christi, capite 19. *Ille tam prophanâ cogitatione polluitur, cui grata, vel obdurato non datur, vel auferatur ingrato; Deus enim conuertens vinificat, quos vult saluos fieri? Deus voluntates hominum mutat, ut esse bona incipiant. Ideo scriptum est, & dixi nunc cœpi, hæc est mutatio dextera excelsi. Propheta sensus aperto sermone se præbuit agnoscendum, qui utique non posteaquam capit, sed hæc ipsum; quod cœpit mutationem dextera excelsi non tacuit.* Hæc Fulgentius, videndus etiam lib. 2. de peccatorum remissione, capite 11. & Epistol. 6. capite 4. His Patrum monumentis adiungo Cyprianum epistol. 2. Qui ut verba Vatis non citet, in eius sensum sic concurrat. *In proprias laudes odiosa iactatio est, quamuis non iactatum possit esse, sed gratum, quidquid non virtuti hominis adscribitur, sed de Dei munere predicatur, ut iam non peccare esse caperit fidei, quod antequam peccatum est, fuerit erroris humani.* Ita Cyprianus.

Bernard.

Fulgent.

Idem lib. 2.

Cyprian.

ADNOTATIO. II.

Alia scriptura, & Patrum pro excitante gratia testimonia.

MA M In egregij huius dogmatis confirmationem, nonnulla ex veteri testamento, (nam ex nouo plura passim obuia fient) placet afferre monumenta, & illud in primis, quod ab ipso, etiam renascentis mundi exordio sanctus

L

patriarcha Noe huic veritati reddidit: nam cum pessimum facinus filij Cham exprobrare, egregiam vero pietatem Sem, qui ipsi nudo ob pudorem pallium suum iniecerat, laudibus efferre vellent; sic utrumque allocutus dicitur Genesis 9. 25. *Maledictus puer Chanaan, servus servorum erit fratribus suis: dixitque benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanaan servus eius.* Vbi vide, quam dispari oratione unum, atque alterum alloquatur. Nam de Chami peccato loquens Dei non meminit, cum tamen eius meminerit, dum de egregio facinore Sem verba faceret. Rursus dum hoc vult efferre, ipsius Sem, qui illud patrarat, non prius mentionem facit, quam domino Deo benedixerit, & collaudarit: sane, ut indicaret Patriarcha flagitium Cham nullomodo à Deo dimanasse, at optimi operis à Sem perfecti, primum auctorem, & ducem fuisse, cui in primis ea ratione gratia; & exque ingentes agenda essent. Unde expressius lectio Tigurina, sic effert hæc verba: *Laudandus Dominus Deus Sem:* Quasi dicat, Deo primariæ debentur gratiæ, qui hanc filio meo Sem mentem iniecit, capitque in ipso hoc opus bonum. Adiungo observationem Theodoret in illis Christi verbis: *Narra quanta fecit tibi Deus.* Lucæ 8. 39. *Non dixit quanta feci tibi ego formam præbens humilitatis, ut rectitudines nostras referamus in Deum.* Ita ille.

II. Similis Davidis locus Psalm. 67. 30. *A templo tuo tibi offerent Reges munera:* nam quid est aliud, Deo à templo suo Reges munera offerre, nisi ab ipso bona opera incipere, quæ in eius subinde obsequium perficiantur, ut ad eius munera ipsi offerenda veniant, uti expendit hunc locum Marcus Eremita in responsione ad eos, qui de diuino baptismo dubitabant tomo 5. Biblioth. veter. Patr. his verbis: *Ea quoque de causa propheta non dixit ab Hierusalem in templum tuum offerent tibi Reges munera (quod verisimile erat, & fieri solebat) sed à templo tuo in Hierusalem tibi offerent Reges munera: Quoniam animus cuiusque, maxime ab eo occulto cordis sui templo primum sumit honestas, & bonas suggestiones, quæ suggeruntur ab in habitante Christo, quas etiam adducit ad politiam virtutibus plenam, quam Hierusalem nominavit: iterumque per intentionem bonam effert eas ipsi, qui donavit, Christus:* Sic Marcus satis luculenter, & clare, ut appareat, quam sit alienus à Semipelagianorum errore, qui à non nullis ipsi gratis imponitur. Congruunt huius Marci expositioni Fulgentij, & Prosperi verba,

dum ille Probam, hic Demetriadem virgines spiritualibus diuitijs fecundissimas, nihil ipsis coelesti sponso gratum inesse, quod ab ipso sponso non aduenerit, serio monent. Sic prior epistol. 3. capite 24. *Nec vero fidei veritate, carnisque integritate spiritualiter tali sponso nupsisse, si non eum contempta vanitate seculi dilexisses; nec tamen eum fuisses aliquatenus dilectura, nisi fuisses gratuita sponsi dilectione præuenta.* Et statim subiunxit: *Puuperem te accepit diffusissimus sponsus, quidquid in te boni habes, non ex te, sed ex ipso habes, & quidquid non dum habes, tunc habebis, si sponsus dederit, qui omnia bona, quæ habes, gratuita largitate iam dedit.* Ipsi ergo de acceptis humiliter gratias age, ipsum de accipiendis humiliter posce. Ita ille. Prosper vero epistola 84. Inter Epistolas Ambrosij: *Ipsa ergo aulam tue mentis ingredi, & in secretario purissime conscientie tue, qualia tibi reposita sunt ornamenta, circumspice, & quidquid ibi splendidum, quidquid pulchrum, pretiosumque repperis, diuini operis, & muneris esse ne dubites, ita, ut in omnibus bonis opulentie tue, & gratiam donatoris, & ius proprietatis agnoscas. Accepisti enim, quæ habes, & quidquid tibi diligentia tui laboris accreuit, per ipsum tibi est auctum, per quem fuerat inchoatum.* Sic Prosper.

Huc etiam retulit Ambrosius illud Psalm. 118. *Viam iniquitatis amoue à me:* ex hoc loco confirmans, infirmum omnino, & imbecillum ad depellendum peccatum hominis arbitrium esse, nisi prius à Dei gratia excitetur, his verbis. *Non dixit amoue me à via iniquitatis, sed viam iniquitatis amoue à me: Quasi in nobis sit, & nobis inesse videatur. Quandiu enim exerceamus aliquid improbum, via iniquitatis interius manet, & non recedit à nobis, ideoque studiose agamus, ut eam à nobis separemus, sed quia hereditarium iniquitatis glutinum mentibus inhaesit humanis, opus est liberantis auxilio; precare, & in, dicito, infelix ego homo, qui amouebit à me iniquitatis viam? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.* Ita Ambrosius. Ad quem modum Paschasius lib. 3. in capite 4. Matth. dum observat binos à Domino peculiari ratione vocatos discipulos, acutè pendit, ideo Iacobum, & Ioannem adscitos fuisse, quod ille supplantator: hic verò gratia, sub nativo idiomate appellantur, quasi in virtutis palestra sine Dei gratiâ vitia nequeant supplantari. Sic enim ille: *Quia nimirum quilibet supplantator vitiorum positus in agone,*

Genes. 9.
25.

Lectio Ti-
gurina.

Theodor.

II.
Ps. 67. 30.

Marc. Ere.

Fulgen.

Prosper.

III.

Ambros.

S. Pasch.

non nisi per gratiam valet, quasi fraternā ex acio hostem subvertere. Et ideo actibus nostris illa necesse est irremota ubiq; comes germanitatis obsequio comitetur. Hinc quoq; Paulus: non ego, inquit, operor illud, sed gratia Dei mecum, 1. Cor. 15. 10. Hęc Paschal. Quibus adiunge translationem Lxx. in Job 25. pro illis verbis. Potestas, & terror apud eum est, reponētes. Quid enim exordium, quam timor ab eo? Vt sensus sit, unde nobis, nisi à timore Dei salutis exordiu venit? Rursus verò hic timor Dei nonne ab ipso Deo venit? Ita Olympiodorus ad hunc modum. Attende non hoc dixisse timor eius, sed timor ab eo; namque timor eius opus est nostrum à nostro libero profectus arbitrio; timor autem, qui est ab eo, gratia, & donum Dei est, quibus id, quod nobis deest, suppletur. Hactenus ille, perspicue monens non esse timorem Dei in nobis, qui ab eius gratia, & dono non dimanet, dum torporem nostrum prius excitat, & accendit.

Lxx.

III

Olymp.

III. Psal. 38. 8.

Nazian.

V. Isai. 61. 1.

Lxx.

Rom.

E qua etiam re est id Psal. 38. Et substantia mea apud te est: si tamen cum Origine legas: & substantia mea à te est, & ab eo in hunc modum explices: Si ab eo substantiam spiritualium diuitiarum à Deo est, insufflauit enim Dominus in faciem hominis spiraculum vite, & factus est in animam viuētem. Ita Origenes pulchre Deum respectu bonarum actionum hominis cum anima rationali, à qua principium vitalium operationum dimanat, componens, ut appareat absque illius ope, nihil nos aliud, quam viuā cadauera esse. Quam ad rem sic egregie locutus est Nazianz. orat. de se ipso, quæ est ad finem operum. Nam sine ipsius (Christi) ope omnes nos inania ludibria sumus, & viuā, ut ita dicam, cadauera sceleribusq; fatida: ut enim nec auis sine aëre volat, nec Delphinus sine aqua natat, ita nec homo sine Christi adminiculo pedem terrā efferre potest. Hęc Greg. Cuius in verbis præter elegantiam, quæ ipsi nunquam de est, & aptissimas similitudines auis, & Delphini, expende, quam scite dixerit sine Christi gratia viuā nos cadauera esse, sceleribusq; foetida; ac si à nobis nihil viuū præter ipsam mortem, quæ in nobis non moritur, habeamus.

Ille vero ad id dogma stabiendum signatissimus locus est, Isai. 65. 1. Quasi erunt me, qui antea non interrogabant, inueniunt, qui non quasi fuerunt me, siue ut Lxx. habent, manifestus factus sum non interrogantibus me, inuentus sum ab ijs, qui me non querebant. Quæ verba citans Paulus ad Rom. 10. 20. Ita & Hebræi fontis, & Lxx. mentem (quidquid garriat Erasmus) disertissime expressit, inuentus sum à non querentibus, me palam apparui ijs, qui me non interrogabāt. Vbi sub Christi persona, inquit

Vates tantum abesse, ut precibus, aut obsequiis humanis adductus opem Deus hominibus tulerit, ut tunc potius cum ab eo ipsi magis aberrabant, & falsis dijs fortiter adherebant, ultro, ac liberaliter se illis gratia suā cognoscendum, & amandum ingesserit. Ita Origenes in cap. 10. ad Rom. Certum est, quod gentes erant, quæ Christum nec quærere nouerāt, nec de eo interrogare didicerāt; inueniunt tamen, quem non quasi fuerunt, quia ipse eos prior quæsiuit. Pastor est enim bonus, & ouem, quæ perierat, requisivit: & sapientia est, quæ drachmā perditam quæsiuit, & quærēs inuenit. Ita ille. Quæ aduersus Pelagium sic virget hoc testimonium Arausiana Synodus 2. Can. 3. Si quis inuocatione humanā gratiā Dei dici posse conferri, non autem ipsam gratiā infundere, ut inuocetur à nobis, contradicit Isaiæ propheta, & Apostolo idem dicenti, inuentus sum à non querentibus me, palam apparui, &c. Sunt verò egregie ad hanc rem Pagnini, & Vatabli translationes. Sic enim legit Pagninus. Quærere feci me ab ijs, qui non interrogauerunt, inuenire me feci ab ijs, qui non quæsiuerunt me: Similiter Vatablus, feci ut inuenirent me i, qui non requirebant me. Quibus omnino exprimitur hic Pauli locus, in quo sumus, qui cepit in vobis opus bonum.

Origen.

Cecil. A. 2. 2. Cant. 3.

Pagnin.

VI.

Sed ut hic locus penitus intelligatur, obserua non nullum negotium interpretibus facessere Vulgarum apud Paulum legisse, inuentus sum à non querentibus, & in Isaiā, inueniunt, qui non quæsiuerunt me, cum notissimum sit discrimen & à nobis alibi obseruatum inter verbum reperio, & inuenio, dum reperire fortuna; inuenire consilij est, eaque reperire dicimus, quæ non quæsitā nobis obuia fiūt: inuenire verò, quæ studio à nobis quæsitā, & inuestigata sunt. Sic apud Isai. 42. 12. Quæ res eos, & non inuenies, & 55. 6. Quære Dominū, dum inueniri potest, & Matth. 7. 7. Quærite, & inuenietis, & statim: Qui quærit, inuenit, & Ioa. 7. 34. Quæretis me, & non inuenietis. De quo vi de etiam Ambrosium ad illud Psal. 118. Tribulatio, & angustia inueniunt me. Ecce ergo antilogiam, cum dicat Paulus inuentū Christum, hoc est, studio, & labore quæsitum à non querentibus illum, quod idem videtur esse, ac si dicatur, quæsitum, & non quæsitū fuisse. Inciderunt aliqui in hunc nodum, & dum, vel nihil excogitarunt, quod responderent, vel ipsa eorum cogitatio non satis ad rē visa est, facili negotio, se expedire putarunt, si dicerent Vulgarum interpretem Grammaticæ leges non multum curare solitum, ideo verbum inuenio pro reperio usurpasse.

Facilis plane responsio, quæ recentiores etiam alij maximò pere delectantur; verum non

Isai. 42. 12. & c. 55. 6. Matth. 77. Ioan. 7. 34.

Ambros.

VII.

bis, qui vulgatę lectionis non verba solum, sed apices etiam vereri, & summo studio amplecti solemus, is respondendi modus, neque hic, neque alibi placere vnquam potuit; imò verò contrā existimo tantum abesse, vt verbum *inuenio*, improprie fuerit à vulgato vsurpatum, vt sub natiua potius illius proprietate subtile id acumen delitescat, vt dum Deū à non quærentibus studio quæsitum, & inuentum affirmat ad excitantis gratiæ dogma arbitrij, etiam nostri cooperationem addiderit: perinde enim est, ac si sub personā Christi dixerit, quamuis & ardenti studio, fide, cultu, & dilectione quæ sitis à gentibus sim, tamen si res introrsum inspiciatur, ita ab illis quæ sitis, & inuentus, vt ab ipsismet nō fuerim quæ sitis: quia videlicet ipsimet, qui me inuenerunt, prius à merequisiti, & inuenti sunt, nec suo ducti affectu, & desiderio, sed per gratiam meam excitati, quærere me incaperint. Hinc certē eleganter, & inuenisse Deum, & non quæsisse simul dicuntur, inuenisse quidem: quia iam gratiā Dei excitati, & adiuti ad ipsius fidem, & cultum magna alacritate se receperunt: non quæsisse verò, quia in summā ignorance veri, & ambulantis in regione vmbre mortis lux orta est eis, atque ab ipsa quærendi animus inditus, & iniectum studium est: ideò dum Deum quærere incipiunt, nō à se ipsis, quod quærentium proprium est, sed à Deo impulsu, & attracti Deum ipsum quærunt. Sic dixit opportunè Prosper epist. 84. *Vt ergo misericordiam Dei quæramus, Dei misericordia est, quia ait. Miserebor eui misertus fuero: & lib. 1. de vocat. gent. cap. 3. Et si querit, non dubitet querendi affectum ab illo se accepisse, quem querit.* Ita ille omnino ad mentem prophetę dicentis, *Erravi sicut ovis, quæ perijt, quæ reseruum tuum.* Quod perinde est, ac si diceret; quære me, vt possim te quærere, nec semper aberrem. Vnde eleganter Ambrosius lib. de bono mortis, cap. vlt. *Sequimur te Domine Iesu, sed vt sequamur, accersis, quia sine te nullus ascendit; tu enim via es, veritas, vita, possibilitas, fides, primum, suscipe nos quasi via, confirma quasi veritas, viuifica quasi vita.* Sub quo quidem sensu obseruauit Chrysost. hom. 36. in Matth. duos illos cecos, secus viam sedentes, qui Matth. cap. 20. & 30. illuminati à Christo dicuntur, duos gentium populos, quorū vnus ex Iaphet, alter ex Cham originem ducit, ad humbrare; subdit verò. *Ideo autem caci, quia non dum eis apparuerat vniuersa lux: Secus viam, id est, iuxta veritatem conuersabantur; sed veritatem inuenire non poterant, quia veritatis certior adhuc via demonstrata non fuerat.* Sic Chrysostomus. Ad cuius gustum opti-

ma ad præsens institutum expendit Prosper lib. 1. de vocat. gent. cap. 9. illud Ecclesiastes 8. *Quantūcumq; laborauerit homo, vt querat, nō inueniet, & quodcumque dixerit sapiens, vt sciat, non poterit inuenire; quia vniuersum hoc dedi in cor meum, & cor meum vniuersum hoc vidit, quia & iusti, & sapientes, & operationes eorum in manu Dei.* Vide illum.

Ecce quærentes, qui non inueniunt, imò qui nec quærunt, quia, vt dicebat Prosper. *Vt misericordiam Dei quæramus, Dei misericordia est.* Vnde similiter Paulus ad Roman. 7. 18. sub personā hominis gratia Dei destituti, humanisq; solum viribus innixi, ait, *velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio.* Quasi dicat, dum Dei gratia ad manum non est, quantumuis quærere bonam voluntatem videar, frustra laboro, cum illam non modo non valeam inuenire, sed nec quærere: nam, si quærerem, inuenissem vtique, cū dictum sit Matthæi 7. 7. *Querite, & inuenietis, omnis enim, qui querit, inuenit.* Nec voluntarius sanè, sed ex ipso Paulo elicitus hic commentarius est: cum ibidem, v. 11. dixerit: *Nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me.* Vbi Græcum verbū, ἐπατήθη proprie veritas, abduxit me de via: vnde Syrus transtulit, *fecit me errare*; ac si dicat: tunc temporis non modo à Dei amicitia, sed ab ipsa met via, qua illam quærere, & inuenire posset, longe positum, & abductum. Id quod pulchrā similitudine illustrat præfato loco Chrysost. premens illa verbā, sedebant secus viam, sicut qui in tenebris ambulat, si semel viam perdidit, interdum tota nocte ambulat iuxta viam errans, & non inuenit viam, donec superueniat dies: sic & homines ambulantes in erroribus, vel peccatis, postquam Dei cognitionem semel perdidit, ad perfectam notitiam veritatis redire non poterant, nisi dies, scilicet Christus venisset, quamuis circa veritatem vivebant. Hætenus Chrysostomus, siue apud illum Auditor operis imperfecti.

Ad quem sane modum Sapien. 6. 13. cum dixisset Salomon: *Clara est, & quæ nunquam marcescit, sapientia, & facile videtur ab ijs, qui diligunt eam, & inueniuntur ab ijs, qui quærunt illam.* Quibus arbitrij libertatem apprimè significauit statim, vt omne rei momentum ad excitantis gratiæ auxilium, quibus tracti homines Deum quærere incipiunt, deuolueret, subiunxit, *præoccupat, qui se concupiscunt, vt illis se prius ostendat: & post modum, ver. 17. Quoniam dignos se ipsa (hoc est, quos quærendo facit tales) circuit quærens, & in visis ostendit se illis hilariter.* Quasi dicat, ideò inuenitur, imò ideò quæritur ab hominibus Deus, quod ipse prior circumueat quærens, ipsosque

Prosper.

VIII.

Ad Rom.

Matth. 7. 7.

Ibidē v. 11.

Chrysost.

IX.

Sap. 6. 13.

X.

Philo.

gratia suâ, ut possint quærere, inueniat. Sed ad id loci plura, Deo donante, dabimus.

Illud non differam, quod ad hanc excitantem gratiam stabilendam aduersus futurum Pelagium tot retro seculis Hebræus Philo Christianæ licet fidei expertus, luculentissimè scripsit libro de tumultu, quasi sciens, & prudens temulenti hæretici dogma membratim concideret. Sanè Pelagius, ut ex epistola Carthaginensis Concilij ad Innocentium, & ex Hieronymo, & Augustino constat, ad primam huius mundi creationem, necnō ad seriem, ordinemque rerum ex ipso defluentium, & ad beneficium liberi arbitrij hominibus in creatione insiti, quod in dies in legem, & doctrinam exterius instruitur, totū diuinæ gratiæ negotiū, & pondus rejiciebat. Sic enim Patres Concilij. Isti autē asserunt in eo Dei gratiam putandum, quod talem hominis constituit, creauitque naturam, quæ per propriam voluntatem legem Dei posset implere. Ita ibi. Hæc verò angustam de diuina magnificentia estimationem, temerariamque de humanis viribus præsumptionem (præter Basilium in id Psal. 29. *Dominus in voluntate tua præstisti decori meo virtutem*: sic exponentem, pulchritudini ergo meæ, quam exte in primâ creatione accepi, addidisti virtutem eorum, quæ me decent, effectiuam) egregie reprimat, & confutat Philo, dum illa verba Isaac ad Iacob Genes. 27.

Genes. 27.

20.

20. cibum ei ex venatione (ut senex putabat) afferentem. Quo modo tam cito inuenire potuisti, fili mi? & quæ patri respondit Iacob, voluntas Dei fuit, ut cito occurreret mihi, quod volebā: siue ut Philo vertit: Quia Dominus Deus tradidit, ad hunc modū edidit, unusquisque nostrum quam primū natus est, inuenit magnum Dei donum totum mundum, quem ille sibi, & suis charissimis largitus est. Sum autem etiā particularia dona, quæ & Deum dare decet, & homines accipere, nimirum virtutes, & his conuenientes actiones, quarum inuentionem plusquā temporalem propter eximiam largientis celeritatem, quā uti solet, nemo non miratur etiam in eo, qui nihil præter ea magnum habeat, & idcirco rogat. Quid hoc tā cito inuenisti, fili mi, Miratus affectus boni celeritatem, ille verò, qui accipit beneficium conuenienter respondet. Quia Dominus Deus tradidit. Sic ille. Pende, obsecro, lector, quam Antipelagius fuerit Philo, quamque è regione ipsius verba cum errore Pelagij pugnent: ecce ille præter mundum, & seriem causarum, & euentum ab ipso decurrentium, particularia dona assignat, quæ Deum dare decet (ô bonum diuinæ largitatis estimatorem) & hominem accipere (ô iustum humanæ infirmitatis pensitatorem!) virtutes, scilicet, & his conuenientes actiones.

Vide quo modo actiones honestas, quibus virtutes primitus acquiruntur, singillatim Deo tribuat, quasi cum Paulo dicat: *Deus est, qui cepit in vobis opus bonum, vel Deus est, qui operatur in vobis velle, & perficere*. Quod magis confirmat, dum ait hanc virtutis inuentionem, siue hominis etiam in alium commutationem non fermentatam, & quasi temporis spatio decoctam, sed potius subitanam, & ex temporalem esse propter largientis nimirum celeritatem, *nescit enim tarda molimina*, ut inquit Ambrosius lib. 2. in Lucam, *Spiritus sancti gratia*: & ut Græco proverbio dicitur: *Subito alius numine diuum*.

Ambros.

Consentanea sunt, quæ habet idem Philo lib. quod deterius potiori insidietur, his verbis: Propterea legislator ait, *quidquid in animo suo peccata fuerint vidua, & expulsam animum ipsam, Deum enim verum, & Patrem vniuersorum semen, genueruntque omnibus præbentem iuste dicemus, mentem verò esse etiam Deo, viduam, quæ autem gentium diuinam non excipit, aut exceptam data opera abortum fecit*. Hæc Philo, ac si Prosperum vidisset dicta epist. 84. ita eleganter commonentem: *Omnia quidem elementa mundi, & vniuersæ creaturarum natura hoc ipsa sui exigunt specie, ut inuisibilia Dei, per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciantur, & in pulchritudine cali, & terra quædam sunt pagina ad omnium oculos semper patentes, & auctorem suum nunquam tacentes, quarum protestatio doctrinam imitatur magistrorum, & eloquia scripturarum. Sed quidquid illud est, quod corporeorum sensuum exteriora pulsantur in agro cordis, cui impenditur ista cultura, nec radicem potest figere, nec germen emittere, nisi ille summus, & verus agricola potentiam sui operis adhibuerit, & ad vitalem profectum ea, quæ sunt plantata, perduxerit: siue enim cōtemplatio creaturarum, siue sacrorum series voluminum, siue scientia differentium sincero, & assiduo testimonio prædicet veritatem, neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Haftenus Prosper.*

XI.
Philo.

Prosper.

Sed egregium aliud Philonis testimoniū ex eius libris, qui manibus iam nostris non reperiuntur, sed apud vetustos Auctores Græce citatos inuenimus, non possum non appingere: Sic ergo ille, lib. 4. Allegiarum apud Leontium lib. τὸν συλλογῶν explicans illa Deuteronomij verba, cap. 30. *Cōsidera quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam, & bonum, & è contrario mortem, & malū, elige ergo vitam, ut viuas. Beata res est, quod cum virumque auctor proposuerit, quod melius est anima potest suspicere: beatius verò est, quod non ipsa ex se eligat, sed auctor eam adducat, & meliorem faciat: non enim ex se humana mens eli-*

XII.
Phil.

XIII.

Phil.
10. 3. 2.IX
olida

10. 3. 2.

git bonum, sed secundum prospicientiam Dei donantis optima. Hæc & plura ibi Philo.

Iam verò Philonem sacris literis imbutum Pelagio tam vehementer aduersari non sit mirum, cum Plinius ipse mere ethnicus omnium recte factorum initium nō nisi ex diuina ope in nobis esse quasi communem, & per uulgatam sapientum omnium opinionē & suggestu prædicaverit, dum Panegyricam orationem ad Traianum habere incepit, in hæc uerba. *Bene, ac sapienter Patres conscripti maiores instituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initium a precationibus capere, quod nihil rite, nihilque prouidenter homines sine deorum immortalium ope, consilio, honore auspicaretur.* Hæc Plinius; expende autem non solum dixisse, nihil sine Dei ope perficere, sed nec auspicari posse homines. Tanta veritatis vis, quæ gentili etiam homini illuxit. Tanta Pelagianæ mentis cæcitas, cui christiana lux nō valuit affulgere. Ita de reprobis illis Ægyptijs, Sap. 17. 5. dicitur: *Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec siderum limpida flamma illuminare poterant illam noctem horrendam.* Sed de huius dogmatis confirmatione præterea, quæ dixisse monui, dixi ad lib. Sap. cap. 6. 13. & 14. ad vers. 11. huius cap. iterum redibit sermo.

Ad ea uerba, Perficiet usque in diem Christi.

ADNOTATIO. III.

Ita Deum perseverantia auctorem, & largitorem esse, ut ad eam nos etiam inde sinenter urgeat.

I.

Hæreat aliquis dum audit, Deum esse, qui opus bonum perficiat, usque in diem Christi, & ab eo solum perseverantiæ donum aduenire; timeat, vacillet, nutet; despondeat animum quasi in re ancipiti, & a leæ plenâ, quippè, quæ aliunde obuentura sit. Ego verò contra existimo; & ut sciam, cum metu, & tremore nostram salutem optandam, in hac tamen sententiâ sum, ut hinc potius ad bene sperandum argumenta desumam, & bono animo, ac fidentia pleno hac in re nos debere esse, credam. Esset quidem de salute, & perseverantiâ nostra vnde quaque metuendum, si totum tanti nego-

tij arbitrium penes nos maneret; quid enim imperfectus homo perficeret? quid imbecillus, & labilis ad finem usque perducere valeret? At cum Deus beneficiorum suorum amans, bonum opus in nobis caput, ipse perficiet, usque in diem Christi; non enim amat, & deserit nisi eum, a quo prius pertinaciter desertus est, imò operi manuum suarum porriget dexteram. Ita prudenter dixit S. Paschas. lib. 2. in Matth. *Nihil enim potest mortalis formidare ex merito, ubi Deus totum cooperatur ex dono.*

s. Pasch.

II.

Quid inde? donabit ergo Deus hoc maximum donum immerenti, indigno, & qui in peccati sordibus volutat? Apage, non enim proijciat margaritas ad porcos, & facile, sed non perforatum, sinum Deus habet, ut in discriminatim dona sua conferat. Donabit ergo merenti? Anno sanè, & abnuo: sic enim donabit merenti, ut non, quia merenti, siue ex meritis, sed ex gratiâ: ita verò donare disponit, ut vigilantibus solum virgini accensamq; lampadem deferenti, annulum ipse nuptialē allaturus occurrat. Sanè Concil. Trident. sess. 6. cap. 13. ex his Pauli verbis sic dilucide litem dirimit, ut & nostræ gratitudini, perseverantiæ donum à Deo obtinenti, & humanæ voluntati strenuè cum Dei gratia se gerenti, nihil derogetur. Sic enim ibi, *tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare, & reponere omnes debent, Deus enim nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cepit opus bonum, ita perficiet, operans velle, & perficere; verum tamen, qui se existimant stare, videant ne cadant, & cum timore, & tremore salutem suam operentur in laboribus, & vigilijs, in elemosynis, & orationibus.* sed observa usurpasse Concilij Patres, illa uerba: *Cum timore, & tremore salutem suam operentur*; ex cap. 2. v. 12. huius epistolæ, dicente ibi Paulo: *Cum metu, & tremore vestram salutem operamini*, ubi pro, operamini, ex Græco legas cum Chrysost. perficite; en ergo solutionem: solutionem dico, an nodum? Nam si nos saluti nostram monemur perficere, quid Deus doni perseverantiæ vnicus auctor est, qui ut cepit opus bonum, ita perficiet? Respondeo verum omnino vtrumque esse: perficit enim Deus in te opus bonum, perficis & tu salutem tuam, sed Deus, ut Dominus, & tanti doni largitor: tu verò tanquam seruus cum metu, & tremore operanti in te cooperans, & manu ducentem non desserens: ille, ut gratuitò donas oportuno tempore mortem affert, in quo cardine totum perseverantiæ munus deuoluitur, tu ut lignum frugiferum secus gratiæ ipsius decursus plantarum, fructum afferens, in tempore suo, virtutem non crudam, seu acerbam, sed ad maturitatem usque perducens.

Cōcil. Tri.

In hæreamus hic paululum, & magis etiam diffundamus.

III.

Sane quamuis electio ad gloriam, vocatio sancta, perseverantia, & generaliter tota hominis salus à Deo, à quo bona cuncta procedunt, dimanet, id tamen ab ipso non sine respectu ad humanam cooperationem, & merita disponitur; unde fit, ut non aliter tibi virtuti incumbendum, enitendum, insudandumque sit, ac si res esset salus tua, quæ à te omnino dependeret. Certe Petrus cum ep. 2. cap. 1. 3. dixisset: Quo modo omnia nobis divina virtutis sue, quæ ad vitam, & pietatem donata sunt per cognitionem eius, qui vocavit nos propria gloria, & virtute, per quæ maxima, & pretiosa nobis promissa donavit, ut per hæc efficiamini divina consortes naturæ, subdit, vos autem curam omnem subinferentes ministrare in fide vestra virtutem, &c. Et paulo post: Magis satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis: ubi cum hæc electio, de qua Petrus loquitur eadem sit cum illâ, de qua Paulus ait, elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ad Ephes. 1. 4.

2. Petr. 1. 3.

foris inquis, quæ electio Dei, qui in sui dispositione non fallitur, incerta reddi possit? Substitit tamen locutio Petri ex doctrina Prosperi lib. 2. de vocat. gent. cap. 3. 6. dicentis, impleda enim voluntatis Dei ita est preparatus effectus, ut per laborem operum per instantiam supplicationis fiant incrementa meritorum: sic ille: ac si dixerit electionem, vocationemque divinam ita esse à liberâ Dei voluntate, ut tamen laborem nostrum, & liberum conatum requirat; atque ideo nostrum esse, eam quodam modo certam, & stabilem reddere. Ita de Iohanne Baptista tam præelecto, tamque prophetis oraculis prænunciato, nec tamē oscitante, sed totos nervos ad Dei obsequium, & sanctitatem contendente scite dixit Eusebius, siue Eucherius Galliæ Episcopus: Scitit, quod non sufficeret eligentis gratia, nisi inuigilaret collaborantis industria. Quare pende eum dicendi modum, quo notanter utitur Petrus, curam omnem subinferentes. Est enim, subinferere (præsertim in Græco verbo) ad unam rem iam positam aliam, cum quâ congruat, & unâ quasi catenam efficiat, addere, siue subinducere; nimirum, ut ad electionem Dei opus sit, de nostro studium, conatum, sollicitudinem, atque sedulitatem (ea omnia significat Græca vox, quæ curæ respondet) addere, ut certa undeque, & firma non verò manca, siue inchoata reddatur. Certe Concil. Trid. sess. 6. c. 5. & Can. 2. & 4. absolute pronunciat semper posse liberum nostrum arbitrium vocatione, & inspirationem divinam rejicere.

Ad Eph.

Prosper.

Euseb.

IV

III.

Hæc, quæ in uniuersum certissima sunt, ut perseverantiæ peculiariter aptentur, siue quâ

ipsa maximum Dei donum est, quo à nobis de condigno nequeat promereri, siue quâ nostra etiam interest, & ad eam indefinenter vigemus, pende structuram verborum Concilij, nisi ipsius gratiæ defuerim, ut cepit opus bonum, ita perficiet: ubi non videtur pro una, eademque re poni, non deesse gratiæ Dei, ac perficere Deum opus bonum, quali sensus sit, tunc Deum dici perficere opus bonum, cum homo eius gratiæ non deest, siue dum homo gratiæ Dei non deest Deū perficere in illo opus bonum: sed potius duo ibi exprimi, alterum ad peculiare obsequium ab homine in Deum exhibitum, alterum ad benignam Dei largitatē, & munificentiam spectans sub hoc sensu, ut si homo strenuum cooperatorem gratiæ Dei se præstiterit, si non subtraxerit se, si sollicitū ambulauerit cum Deo suo, si non perdidit sustinentiam; ipse quā bonus, & pius Pater est, sicut cepit opus bonum ita perficiet operans velle, & perficere, maiores, scilicet, in dies, & illustiores excitationes, & auxilia, eamque gratiam, quā actu perseveraturum videt, illi impertiens eaque deinceps peculiari gubernatione ducens, & regens, quā nunquam destituit, quos in soliditate suæ dilectionis instituit: ita quidem intellexerunt hunc Pauli locum, in quo Iunius, Ambrosius, & Chrysostomus: ille siquidem premens illa verba: Confidens hoc ipsum, &c. nec non quæ subiungit Apostolus, sicut est mihi iustum hoc sentire, sic ait, securus de bonitate, & iustitiâ Dei, & de horum fide non ambigens, confidit, quod Dei auxilijs adiuti perseveraturi sunt in fide usque ad diem Domini, in quo remunerandi sunt persistentes in fide. Nec aliud debuit de his sentire, quos inflexibiles in deuotione Dei expertus est, tam directum, & infatigabilem cursum eorum videns, ut cogitaret dignos eos sibi participes gaudij esse. Sic Ambrosius, ex inflexibili deuotione, & directo, ac infatigabili cursu Philippenfium eorū perseverantiam benesperans, ita tamen, ut huius securitatem ad bonitatem Dei, qui dona sua novis donis, & auxilijs promouere, & ornare solet potissimum reuocet, necnon aliquo modo, etiam ad iustitiam, nec enim iniustus est Deus, ut obliuiscatur operis vestri, & dilectionis: ad Hebr. 6. 10. non quod id ipsi de condigno promereantur, cum vel ipsamet gratiæ auxilia, quibus bene operando maiorem Dei gratiam ad permanendum quis allicit, gratuita Dei beneficia sint. Sanè nunquam quis vincitur beneficio, cuius beneficiū est ipsum, quo vincitur, ut pulchre dictum à Seneca lib. 3. de benef. cap. 29. Ad cuius gustum Tertul. lib. de resurrect. carn. cap. 7. de carne, quæ dei dono hoc ei exfoluit, ut vitam profundat pro Christo, qui prius pro homine mortem obi-

Ambros.
Chrysost.

Ad Heb.

Senec.

uit

Tertul.

Ad ephes.

Iustinian.
Cornel.V.
1. Petr. 5.
19.

Prosper.

Gent. e. 24.

Tull.

1. Petr. 1. 5.

uit, sic eleganter inquit: *Ne illa beatissima, & gloriosissima, qua potest apud Christum Dominum parere debito tanto, ut hoc solum debeat ei, quod ei debere desierit: hoc magis vincit, quod absolutum: sed quod ex quadam congruitate, qui dicitur in misericordia in omnes, qui inuocant illum: ad hoc donum tribuendum allici se sinat, & velit.* Chrysost. vero: *Quam obrem cum inquit Deus perficiet hos rursus ad illorum laudem pertinet, quippe qui Dei gratiam, ita sibi conciliant, ut ipsis cooperetur ad naturam humanam conditionem exsuperandam.* Quae Chrysost. verba recte à Iustiniano de gratia cooperante, quae laborantibus, & conatibus datur; à Cornelio verò de gratia perseverantiae, quam iustus est sua collaboratione maiorem in dies alliciat, & maiorem accipiuntur. Sed haec peculiaribus scripturae, ac Patrum testimonijs confirmanda sunt.

Et Paulo in primis sic consentit Petrus epist. 1. cap. 5. 10. *Deus autem omnis gratiae, qui vocavit nos in aeternam suam gloriam in Christo Iesu modicum passos, ipse perficiet, confirmabit solidabitq.* Quae verba non modo de dono perseverantiae accipienda, sed eundem etiam illis subesse sensum, ac his Pauli, quae elucidamus, egregie probat S. Prosper. lib. 1. de vocat. gēt. cap. 24. *Iam verò quam sapienter in illis, perseverantiae oeconomiam disponat Petrus, obserua.* *Modicum, inquit, passos perficiet.* Quid est hoc *modicum*? non tam, (opinor) totum humanae vitae spatium (ut ex sequentibus manifeste liquet) quam certae quaedam probationes laborum, ac difficultatum, quas in via virtutis superari, ac confici praescriptum à Deo est; siue peculiare, ac definitum temporis spatium vni Deo, qui destinavit notum, nobis omnino occultum, nec vllā via inuestigabile, in quo hominis deuotionem, fidem, in flexibilem animum per suae legis obseruantiam probare, & examinare decreuit. Nam si de humanā beneuolentiā Tullio dicere licuit lib. 1. off. *Beneuolentiam non adolescentulorum more, ardore quodam amoris, sed stabilitate potius, & constantiā iudicemus: Qui ni Deus charitatem, & fidem erga ipsum stabilitate, & constantiā indicet? ita quidem idem met Petrus eadem epist. cap. 1. 5. inquit. Modicum nunc si oportet contristari in varijs tentationibus, (Graece, experimentis) ut probatio vestra fidei multo pretiosior auro, quod per ignem probatur, &c.* vbi *modicum*, coniunxit Apostolus cum probatione, siue experimentis ad eum modum, quo aurum per certum quoddam temporis spatium in fornacem iniicitur, ut eius pretium, & bonitas innotescat. Est enim necesse, ut qui acceptus est Deo, probetur per tentationes, qualis sit, quamque aptus coelesti regno

ut Tobia 12. 13. Deut. 8. 16. 1. Par. 29. 17. Iudith. 8. 21. 22. Iob. 7. 18. Psalm. 65. 10. Prou. 17. 3. Ecclesiastici 2. 5. Ierem. 9. 7. Dan. 12. 10. Zach. 13. 9. & millies scripturae pronuntiant. Vide, quae plenā manu dedimus ad cap. 3. 5. Sapient. necnon ad cap. 14. 11. vbi creaturae dicuntur, facta in probationem, & experimentum, quod de hominis probitate, siue improbitate ex recto, siue prauo earum usu desumitur. Sic inquit Cyprian. Epist. 10. *Excuti nos Deus voluit, & probari, sicut suos semper probauit.* Nec alio eunt, quae notanter dixit Bernard. ferm. 2. de verb. Isai. *Quid enim putas? indifferenter admittet homines in illud tanta rectitudinis templum, qui ne ipsos quidem Angelos indifferenter reliquit in eo, aut non discernet inter glebas, qui discernit inter stellas? Examinabit argentum, qui ipsum quoque aurum probauit, & reprobauit.* Sic ille. vbi aptari debent haec Saluiani Malsil. lib. 3. de prouid. Sed dicit fortasse aliquis, non id esse nunc temporis, ut pro Christo perferamus, quae tunc Apostoli pertulerunt. Verum est, non enim sunt Principes pagani, non tyranni persecutores, non sanguis sanctorum funditur, nec fides supplicij comprobatur. Contentus Deus nosler est, ut ei pax nostra seruiat, ut sola ei immaculatum actum puritate, & vitae incomaminabilis sanctitate placeamus. Et paulò post: *Qui ad probandum fidem experimentis durioribus non compellimur, inferioribus saltem officijs Domino plus placere debemus.* Probat enim etiam in maioribus, si res exigat, excoctorem se idoneum fore, à quo minora complentur. Haec Saluian. Bene verò, & congruenter ad probationis locutionem, notat S. Ephrem ser. 1. de patient. multo prudentius, ac mitius in his probationibus Deum se gerere, ac cum testauis vasibus figulus; quippe, qui tamquam pater probet (sapient. 11. 11.) nec finat homines supra vires periclitari.

Iam ad Petri sententiam; *modicum passos*, id est certis laboribus, & per diuturni temporis constantiam probatos, examinatos, & fideles in dilectione inuentos, perficiet, confirmabit solidabitq., & si Graeca spectes (vbi quatuor sunt verba) vires infundat, fulciet, ne cadatis, roborabit, ac stabiliet: quae omnia cum ex aedificandi ratione, (ut bene ibi obseruat Caiet.) sint desumpta, nullus dubitet pertinere ad maiorem firmitatem, & confirmationem in virtute: in qua per maiora gratiae fulcimenta firmitus ad finem usque in haereant, nec à Deo diuellantur, ut expressit Syriaca lectio ad hunc modum, *ut cum sistinnerimus has oppressiones exiguas, roboremur, & confirmemur, atq; perficemur in eo.* Vnde virtuti, quae ad perfectionem, & perseverantiam tendit, haec omnia singilla-

Tob. 12. 13.
Deut. 8. 16.
1. Par. 29.
17.
Iudith. 8. 21.
22.
Iob. 7. 18.
Ps. 65. 10.
Prou. 17. 3.
Eccl. 2. 5.
Ier. 9. 7.
Dan. 12. 10.
Zach. 13. 9.
Sap. 3. 5.
Cyprian.
Bernard.

Salu.

S. Eph. Ser.

VI.

S. 76.

VIII

Carthus. tim distribuunt interpretes. Cartusianus exponit, *perfici*, intellectum rationibus credendorum, & purificatæ mentis intelligentiæ, *confirmari*, voluntatem per charitatis feruorem vt neque mors, neque vita possit nos separare à Deo, *solidari*, memoriam, vt sit fixa, & stabilis in Deo, nec vndique euagetur. Hugo Card. *perfectiorem*, contra mundum: *confirmationem* contra carnem, *solidationem* contra dæmonem interpretatur. Lyra monet, *perfici*, virtutem, *confirmari*, fragilitatem nostram, *solidari*, gratiam datam. Thomas Anglicus, *perfici*, rationem cognitione veritatis, *confirmari*, concupiscibilem in amore bonitatis, *solidari*, irascibilem in detestatione totius peruerfitatis. Caietan. *scilicet*, Deum animum virtutibus moralibus: *confirmari*, robore fidei, *stabilire*, siue *solidare*, assistentiâ suâ: ad quem modum ceteri interpretes discurrunt. Ex quibus liquet Petrum eos, quos immedia-
tè ante ad omne virtutis stadium percurrent-
dum, atque ad strenuè diabolo repugnandū
commonuerat, sic his verbis animare, ac si nō
solum dixerit: *Dabit Deus his quoque finem*:
sed etiam addiderit cum Paulo 1. ad Cor. 10.
13. *Dabit cum tentatione prouentum, vt possitis
sustinere*, siue, vt ex Græco fonte legitur, *vt
possitis superferre*, hoc est, vt alibi ostendo, ta-
lia tantaque deinceps conferet auxilia, vt cū
magno excessu possitis tentationes superare,
& immotos in bono persistere.

VII. Sic tamen hæc sunt accipienda, vt hi de
Cyprian. quibus est sermo, cum semper sint ad peccan-
dum, atque ad non perseuerandum liberi (quā-
tenuis que à Deo perficiantur, confirmen-
tur, ac solidentur, id illis sit prorsus ignotum)
nihil vnquam sibi certi de diuino munere
polliceantur: *Sed qui stant videant ne cadant.*
Verissime enim dixit Hieronym. in cap. 5.
Eccles. *incertum est enim, quod opus magis pla-
ceat Deo, ex quo tibi fructus iustitie præparetur
aliter, & in adolescentiâ, & in senectâ æquis ti-
bi labor sit. Ne dicas, dum potui laboravi, deo
in senectute quis secrete meus enim virum in iuue-
tute, an in ætate longana placeas Deo.* Ita ille.
Vnde scitè Cyprian. lib. de vnitæ Ecclesiæ:
*Quidquid ante finem fuerit, gradus est, quo ad sa-
lidum salutis ascenditur, non terminus, quo iā
culminis summa teneatur.* Vnde quæ Prou. 1.
20. inquit Salomon: *Sapientia foris prædicat,*
apto sensu Hilarius, & Saluian. Masiliensis,
de perseuerantiâ capiunt, dum vterque legit:
Sapientia in exitu canitur: vnde forsan Hispana
paræmia, *el finse cantala gloria*, quasi tūc
perseuerantis hominis sapientia, mediaque ef-
ficacissima per quæ eum diuina deduxit pro-
uidentia, innotescant, & plausibus excipian-
tur. Nec omittenda Patrum verba. Sic Hila-

rius in Psal. 14. *Idcirco apud Salomonem om-
nis laus in exitu canitur, quia in his, quæ promif-
sa sunt Deo, non est aliquando fallendum, sed ten-
dit usque ad consummationem perfecta admoni-
tio celestis.* Similiter Saluian. lib. 4. ad Eccles.
*Quo vtiq; ostenditur, licet salubris sit in omni æta-
te sapientia, præcipue tamen omnes in exitu suo
debere esse sapientes, quia laudari penitus ante
acta ætatis prudentiâ non merebitur, nisi bono fi-
ne claudatur: Sapientia enim in exitu canitur.*
Hæc ille.

Ad stipulantur præfata Petri sententiæ,
ea Iob verba, cap. 15. 32. *Antequam dies eius
impleantur, peribit, & manus eius arescen.* Quæ
de temporalis vitæ diebus accipienda non esse
bene probat Gregor. ibi: *Quod in quibusdā
sæpe videamus, quia ætate longā iam membra de-
ficiunt, & tamen prauitatem suam eorum desi-
deria exsequi non desistant.* Ergo de probatio-
nis, & examinis diebus, siue de constantia, &
duratione in virtute, à qua reprobi deficiunt
dum, modicum, pati nesciunt, sic indidem ex-
plicatur à Gregor. lib. 12. mor. cap. 13. *Sunt
namque nonnulli, qui post vitam perditam ad se
metipsos redeunt, & accussante se conscientia per-
uersa itinera relinquunt, commutant opera, anti-
quæ suæ prauitati contradicunt, terrenas actio-
nes fugiant, desideria super na seclantur sed ante
quam in eisdem sanctis desideriis solidentur (no-
ta verbum) per torporem mentis ad ea, quæ auu-
dicare cœperant, redeunt, atque ad mal., quæ fu-
gere discesserant recurrunt: vnde rectè de hoc in-
quo dicitur, antequam dies eius impleantur,
peribit: Quia & si quid boni fortasse cepit age-
re, priusquam in eo per longitudinem temporis cō-
ualiscat, ad exteriora relabitur, & peruersè de-
serit, quæ rectè inchoasse videbatur.*

Hæret similiter præfata Petri testimonio
illud Ioann. Apoc. 3. 10. Vbi sic Dominus E-
piscopo Philadelphię dixisse fertur: *Tene
quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam. Qui
vicerit, faciam illum columnā in templ. Dei mei,
& foras non egr. dicitur amplius, & scribam su-
per eum nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei
mei: noue Ierusalem, quæ descendit de cælo à Deo,
& nomen meum nouum.* Egregia quidem in
hanc rem verba, ideo singillatim expendenda:
& illud in primis emphatice dictum: *Tene
quod habes*, tum opportune expressa Græci
verbi, nec non Latini, *teneo*, significatione,
quæ est rem manibus firmiter retinere, vt à
sponsa illis verbis, Cant. 3. 4. *Tenui eum, nec
dimittam*: & à Tullio lib. 1. de legibus, dum
ait. *Teneo, quam optabam, occasionem, neque omit-
tam*, explicatur; tum, vel maximè ex imagi-
ne, quæ sub eo dicendi modo latet, vt sapien-
ter ibi obseruauit magister meus P. Alcazar,
per quem hic, & semper profecisse gloria-

Saluian.

VIII.

Gregor.

IX.

Apoc. 3. 10

Cant. 3. 4.
Tull.

P. Alcaz.

Apo. 2. 24. bor, illius nimirum, qui graue aliquod pondus sustinet, ut vires suas experiatur, pro quo facit similis locutio eiusdem lib. cap. 2. 24. *Non mittam super vos aliud pondus, tamen id, quod habetis, tenete, donec veniam.* Hinc enim de duratione, & perseverantia, & ne ob tentationes, & difficultates ab incepto desistat, oneri que cedat, maxime commonetur Philadelphius ille antistes. Quam ad rem opportuna sunt verba, quæ ibi idem Alcazar affert ex Ecclesiast. 6. 22. *Quam aspera est indoctis hominibus sapientia, & non permanebit in ea excors, quasi lapidis virtus probatio erit in illo,* (sive, ut Græca habent, *quasi lapis probationis validus,*) ubi manifesta est allusio ad lapides graues, quibus vires iuuenum probabantur, ut ad notauit Hieronym. in id Zachar. 12. 3. *Ponam Ierusalem lapidem oneris,* unde maxime confirmatur, quod de varijs, & peculiari- bus experimentis, quæ per diffinitum tempo- ris spatium ante quam donum perseverantiæ Deus tribuat, sumere consuevit, paulo ante ad verba Petri diximus: quare huic locutio- ni, quâ is, qui persistit in virtute tenere pon- dus dicitur iunge plures apud Ecclesiasticū, ei valde congruentes. Sic enim in primis, ca- pite 1. 29. agens de hac, quam persequimur duratione, & persistentiâ in probationibus, *usque in tempus sustinebit patiens, & postea red- ditio incunditatis, sive, ut est in complut. codi- ce, & postea ei pullulabit letitia: & cap. 2. ini- tio, fili, accedens ad seruitutem Dei, stâ in iustitiâ, & timore, & prapara animam tuam ad tentatio- nem, ubi expressius Tigurina, fac in iustitiâ solli- cite persistas. Pergit, de prime cor tuum, & susli- ne, & ne festines in tempore obductionis: Com- pone hæc cum illis: Et non demorabuntur pro- pter illam, addit, sustine sustentationes Dei, id est, tene quod habes: & statim, coniungere Deo, & sustine, ut crescat in nouissimo vita tua: ubi Tigurina: Fac ad hæreas Deo, nec deciscas, ut extremo tempore locupletaris. Complutensis. Conglutinare ei, & ne discesseris, ut augearis in extremis tuis. Quæ mihi idem sonant, ac illa Concilij, Nisi quis gratiæ eius defuerit, ut cepit opus bonum ita perficiet: id enim est, crescere in nouissimo vitam, sive locupletari, & augeri, v- berioribus nimirum auxilijs, quæ perseveran- tem in bono faciant: ad quem modum post aliquot sententias his omnino per similes sub- iicit Ecclesiasticus: *Metuentes Dominum susti- nete misericordiam eius, & non defleat ab il- lo, ne cadatis: quod videtur expressisse Pau- lus ad Hebr. 12. 15. Contemplantes, ne quis desit gratiæ Dei: & paulo post: Ve ijs, qui perdiderūt sustentationem, & qui dereliquerunt vias rectas: ubi Tigur. & complut. ve vobis, qui amisistis patientiam. Quæ translatio ex verbis Lucæ 8.**

15. Et fructum afferunt in patientia, statim ex- plicandis commode elucidabitur. Modo pro- tota hæc re, & ut videas, quid sit, tene, quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam, audi Basilium apud Stobæum ser. 69. Multi mul- tis ab adolescentiâ collectis, postquam ætatis me- dium attigerunt, obortus afflictionibus per spiri- tus malitiæ, non potuerunt ferre vim tempestatis, utpote imperiti gubernationis, & rerum suarum omnium iacturam fecerunt.

Iam quæ sequuntur in Apo. *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, &c.* ijs optimè congruunt, sed ne actum agam, vi- de Alcazar, bene probantem hæc peculiari- ter Philadelphio Episcopo consequenter ad superiora dicta fuisse, nec de æternâ retribu- tione, sed de firmitate, & virtute sanctitatis robustæ, quam tribuit Deus in hac vita ijs, qui se ipsos, ac per consequens tēta- tiones, proba- tiones, difficultates, & sustentationes Dei vincunt, accipienda esse, cui expositioni hæ- rent, quæ sequuntur, & foras non egredietur, (sive, ut in Græco est) non egredietur amplius) ut late ostendit Alcazar ibi afferens in hanc sententiam plura opportuna, scituque digna, quæ dono perseverantiæ optimè quadrant. Sed notetur ille modus dicendi, *faciam illum columnam*, qui tum ostendit illud, *qui vicerit*, non de totâ vitâ accipiendum esse, tum do- num hoc notanter adstruit; nec enim fuit di- cere; qui vicerit, euadet in columnam, habi- tu scilicet, aut consuetudine, ut inquit phi- losophi; sed *faciam illum columnam*, peculiari nimirum fauore, & gratiâ perficiens confir- mans, & solidans, ut dicebat Petrus.

Dum verò additur, *scribam super eum no- men Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei, &c.* Videtur significari eum, qui columna factus est, proprio Dei charactere tanquam ovis ex grege, & cœlestis Ierusalem cuius insigniri, sive in electorum numerum, qui per Iesum Christum, (id enim innuit illud: *Et nomen meum nouum*, hoc est, Iesum Saluatorem) sal- lutem consequuntur adscribi, à quo non lō- gius videtur ire Paulinus epist. 4. dum ea Cant. verba cap. 5. 1. 1. *Caput eius aurum opti- mum*: sic explicat de ijs, qui in probationum certamine viriliter se gesserunt. *Hoc aurum forma sanctorū est, qui in capite corporis, ut lumi- na micant, & sunt aurum ignitum Deo; quia vi- delicet eos per examina passionum in huius mū- di fornace conflatos inuenit, (ut scriptum est) dig- nos se, & in his sacram imaginis sue percussit monetam, imprimens cordibus, & linguis eorum veritatis suæ verbum, &c. Ut spiritu redemption- nis inscripti cervice iam iugo liberā, & salutis titulo præmunit à fronte caneremus, signatū est super nos lumen vultus tui Domine. Quibus*

Basil.

X.

Alcaz.

XI.

Paulin.
Cant. 5. 11.

Psalm. 4. 7.

in hanc sententiā nihil dici potuit illustrius: pende, atque expende singula.

XII.

Eccle. 6. 21.

Sane hæc omnia ita se habere satis confirmant citata Ecclesiastici verba, c. 6. 21. *Quam aspera est indoctis hominibus sapientia, & non permanebit in illa excors; quasi lapidis virtus probatio erit in illis, & non demorabuntur proijcere illam, siue, ut significantius habet lectio Ti-*

Lect. Tigu.

gur. Nullus excors perdurat apud illam, tanquā lapis probator grauis incumbit illis, nec morā interponit quin eā excutiat: quibus verbis illos visus est, expressisse sapiens, de quibus in parabola seminis (quā eō etiā ire, ut homines ad durandū in his probationibus, & examine virtutis urgeat, statim ostendo) inquit Dominus

Luc. 13. 6.

Lucæ 13. 6. *Aliud cecidit supra petra, & natū aruit: ubi apud Matth. 13. 6. additur: Sole autem orto aestuauerunt. Quæ statim sic exponit:*

Matth. 13.

6.

Qui cū audierint, cum gaudio suscipiunt verbū, & hi radices non habent, quia ad tempus credūt, & in tempore tentationis recedunt. En illos, qui non tenent, quod habent, nec permanent in sapientiā, quia videlicet cū primū eos tentatio, vel leuiter pungit, nullā interponunt morā, quin sapientiā, siue timorē Dei à se excutiant; ubi pulchrè dictū à Christo est, orto sole aestuauerunt: ut ostenderetur leuis animi incōstantia, siue nullū excordis hominis patientiæ specimen, cui primus solis ortus, visus est totū æstus, diei que pondus, eam enim vim habent illa verba, ac si diceret Dñs, qui præanimi mollitiæ primum orientis solis radiū non secus, ac cū, in meridiano exuerit terram, nolluerunt fastinere, sic dixit Greg. Naz. orat. 27.

Eccle. 43. 3.
Gregor.

Eorum, qui tentantur, alij mihi videntur, velut leuissima quadā corpora à mari abripi, distrahiq; ac ne tantillū quidem aduersarū rerū impetū sustinere, (cū tamē statim alios esse affirmet, qui petre instar humana omnia immoto, & firmo animo ferant, nimirū, qui in sapientiā perdurant, & ad certaminis, siue probationis leges rectē se cōponunt) nec minus aptē à Hugō Victo- rino in allegorijs Gotf. Tilm. ad c. 18. Ioan. cōponuntur ij cū Pilato Ioan. 18. 38. interro- gante Iesum, quid est veritas? statimq; non ex- pectato responso, egresso ad Iudæos: Fecit ergo quæstionē (inquit Hugo,) & non expectauit solutionem: sic multis transitorio seruire conuersi ad Deum vera bona desiderare incipiunt, sed eā- dem mentis mutabilitate, iterū ad transitoria ef- fusi, effectū, in mentis proposito non persistant. Ac si dicat interrogant, quid sit veritas? at cū, ve- ritas odium pariat, hoc est, laborem & toleran- tiam desideret, illi veritatis explicationi non acquiescunt.

Ioan. 18. 38
Hugo. Vic.

XIII.

Quò respicit, si attētiū introspectiat ur decē virginū parabola Matth. 25. 1. Nā eo in car- dine harū sapiētia, & illarū stultitia versari vi-

deas, quod sapiētes de luce indefinēter iouen- dā curarūt: fatue verò, ut accēsas habuerint lā- pades, at parū in studio lucēdi duranēre. Vn- de sponso adueniēte, ut lux orra est in isto; ita fa- tuus: Occidit sol in meridie. Id quod opportune adnotarūt Saluian. Malsil. lib. 2. ad Eccl. & Pas- chas. lib. 1. 1. in Matth. Quorū prior, etiam emi- cuisse in eis quiddā luminis puto: cum enim ipsæ, ut legimus, extinguendas forte lāpades suas resor- midauerint, habebant profecto aliquā, quod ve- rebatur extingui, nec falsa opinio metuentiū fuit. Extincta siquidē, & obacata sunt, ex quo intelli- gimus, id quod parū est, quasi nihil esse: quia nequa- quā omnino prodest, illico extinguendum lumen accēdi, nec inuāli quid illucescere, quod in ipso ortu habeat occasum, & ad hoc tantū modo habe- re initū viuēti, ut possit finē habere moriēti. Ad cuius gustū Pasch. Porro, quæ lāpades suas queruntur extingui, estēdunt eas accēsas habuisse, & illuminatas, & ex parte eas luxisse. Sed quia nō habuerunt opera perpetua, id est, opera charitatis æterna, nec indefices lūmē, iteō extin- guuntur. Ut verò hæc nostro instituto vnde qua- que quadrēt, obserua iterū cum Saluiano fa- tuas hæc existimasse, nunquā ipsis lucē de- futurā, quasi ex pacto conuento Dei miseri- cordia, & auxilia eius opportuna, in quantulā olei guttā lucere, & illis semper à futura es- set. Nam cū postea (ait Saluian.) mutuari vellēt, & omni studio, atq; ambitione perquirerēt, absq; dubio etiā ante quæssissent, nisi eas habendi fiducia antea decepisset. Sic planē reprobi omnes, qui- bus aspera est sapiētia, & in eā permanere non curant, misere passim falluntur existimātes, nec oleum illis charitatis in fine vitæ, nec lu- men diuinæ gratiæ defutura.

Saluian.

Paschas.

Saluian.

XIII.

Eccles. 26.
27.

Agell.

Iā verò, ut qui tenēt, q̄ habent, & vincūt, colūnx donū à Deo accipiūt, & cœlesti Ieru- salē destinātur, ita qui à difficultatibus vincū- tur, & sapiētia pōdus, hoc est, timorē Dei fa- cile abijciūt, magnæ Dei iræ manēt obnoxij, sic dicente Eccle. c. 26. 27. *Et qui transgredi- tur à iustitia ad peccatū, Deus parauit eū ad rō- phæā: ubi si inquiras, quī id dici possit: cū omni- bus, quotquot primū peccāt, id eueniat, ut à iustitiæ statu ad peccatū trāseant, & tamē plu- res eorū, qui salutē consequuntur, ex ijs sint, qui aliquando peccauerint. Respōdeo non ef- se sermonē generaliter de omnibus, qui pec- cāt, sed peculiariter de ijs, qui, orto sole, æstuat, id est, qui quouis, siue cupiditatis, siue tribu- lationis calore velut acu puncti, ne tantillum quidē aduersarū rerū impetū sustinentes fa- cillimo negotio iustitiā deserūt. Ideo notan- ter apposuit sapiens illud verbū, transgredior, quod à gradu pedū, ut notat Agell. lib. 1. o. c. 16. propriē significat faciliē gradiendi modū nulli impedimēto, aut difficultati obnoxii,*

Ps. 105. 13.

ad quæ etiam modum, Ps. 105. 13. cū dixisset David: *Et crediderūt verbis eius, & laudauerūt laudē eius*; statim subdit: *Cito fecerūt, obliu sunt operū eius, & non susinuerunt consiliū eius*: vbi notandū Græcū verbū *ταχυν*, quod præter tēporis celeritatē, siue breuitatē, quā indicat; propriē significat, cū sine vllō consilio, & cōsideratione in pturbationes, quis præceps, & temerarius fertur. Ergo, qui trāsgreditur à iustitiā ad peccatū, hoc est, qui labori parcit, & probationū oneri facili succūbit, hic cædi destinatur. Adiungo per similit hūc Oseæ locū, c. 5. 10. *Facti sunt Principes Iuda assumētes terminū, effundā, sicut aquā irā meam super eos*: iuxta lectionē Lxx. & expositionē, quā ei adhibet Theoph. illi enim sic legunt: *Facti sunt Principes Iuda transponentes terminos*; hic verò ita explicat. *Quando verò quisquā Princeps Iuda existens, confessus fuerit, ac promiserit se non in istem prauis studiis admoturū mentē, idq. secum decreuerit, & iterū trasmonerit tales fines, atque decretū suū fecerit irritū, ac reuersus fuerit instar canis ad propriū vomitū, ira Dei super talem prorsus effunditur, perinde, ac rubri maris aqua super Pharaonē, qui sepius mētutus erat iuxta cor suū permutationis in melius expers*. Ita ille. Sed de hoc alibi. Pergo modo ad noua in hāc rem testimonia, quōd ipsa tā ad formandos mores perutilis, quā ad varias scripturæ locutiones penitus enucleandas opportuna sit; at enim verò, vt iuxta August. monitū, reficiatur lectoris animus de viā fessis nouo titulo, sicut animus viatoris hospitio, adnotationem interfecare placet.

ADNOTATIO. III.

*Maturū à suis virtutis fructū
Deū exigere, eoq. modo nos
tractare, vt à nobis tracta-
tur.*

I.
Iacob 1. 21.

RGO iuxta præfatā doctrinā Petro, ac Ioāni ad stipulārī videtur Iacobus c. 1. 21. vbi cū dixisset: *Propter quod abiicientes omne immunditiā, & abundantiam malitiæ, subiicit, in mansuetudine suscipite insitū verbum, quod potest saluare animas vestras*. Sed obserua primò per, *insitū verbum*, Iacobū intelligere Christū, non solū quā humane naturæ insitus dicitur à Concil. Viennensi; sed etiam quā fidelium animis in baptisimate, tanquā bona oliua in oleastrū inseritur, vt subinde, peccatis mortui, iustitia vinamus, ad eū modū, quo furculus nobilioris plantæ alteri insuitur, vt nobiliores deinceps fructus ferat. Deinde animaduerte illud, *in māsfuetudine, nō*

respicere ad virtutē mansuetudinis, vt māsfuetudo lenitas, & suauitas erga alios est, nec enim id erat ēre Apostoli, sed prout māsfuetudo sumitur pro animo sedato, & placido, & est causa patientiæ, quā in arduis, & difficilibus negotijs perduramus; opponiturq. perturbationi, & impatiētīæ, quā oneri sustinēdo, vel dolori perferendo succūbimus. Ita Cicero, Tusc. 2. aduerbio, *patiēter*, adiūxit hæc duo *sedate*, & *placide*, inquit, *patiēter*, *placide*, *sedate* ferre dolore. Nimirū, insitum suos habet labores, & pugnas, cōtra quas muniri oportet, ita Plinius lib. 17. c. 14. ex Catone, *Mirū, quod non contentus insitū munisse, vt dictū est, & cespitem ab imbre frigoribusq. protexisse, ac mollibus bisidorū viminū fascibus, lingua bubula (herba id genus est,) insuper obtegi iubet, eāq. illigari operā stramentis*. Quare eadē de re agens Philo lib. de immutabilitate Dei opus esse, inquit, vt arboris oculi, siue ora, in quibus insitio facta est p. opportu nū tēpus claudatur, & cōprimantur, naturaq. ad germinādum quiescat, sic ille. In palmitibus oculi, sicuti, rusticī vocāt, cōniuent, tanquā animalū, & innata ad germinandū ora cōprimuntur, naturā tunc intus conclusā, quiescentēq. vt post respirationē, quasi athleta lassus certamine, recolligat vires, atq. ita de integro ad labores annuensarios redeat. Id verò fit verno, æstiuoq. tempore. Tunc enim, tāquā experge facta ē semina profundissimo, & oculos aperit, & clausa ora patefacit: quibus autē grāuida est, parit omnia pāpīnos, palmites, clauiculos, racemos, fructum deniq. Ex quibus efficitur eō ire hæc verba Iacobi, si diceret, patientes, suscipite insitionem Christianæ disciplinæ cōprimētes oculos, ora, sensusq. omnes veteris hominis, vt ex Christi furculo rami existant felicissimi, qui salutes iustitiæ fructus ferentes:

*Nec longum tempus, & ingens
Exijt ad cælum, ramis felicibus arbor*

Miraturq. nouas frondes, & non sua poma.

Quare per similis huic, illa locutio Dionys. Areopag. videtur in ep. ad Demoph. *Sed Christi, qui verē bonus est, & optimus beneficos radios, in mentis tranquillitate accipientes, ab eis ad diuinā, benignitatisq. plena eius opera illustrari deducamur*. Confer hæc cum illis, & seriem, scopū que vtriusque loci, qui is est, vt moneamur sedato, ac patienti animo diuinum semen, lucē que suscipere, ac bonis operibus plene, indefinenterq. inhærere.

Aduocat hic locus similem Christi locutionem apud Lucam 8. 15. vbi cum de diuinæ doctrinæ semine terræ mandato, tribusq. eius partibus varijs de causis deperditis egisset, tandem de semine, quod cecidit in terram bonam ait: *Hi sunt, qui in corde bono, & optimo audientes verbum, retinent, & fructum afferunt*

Tull.

Plin.

Phil.

Dionys.

Luc. 8. 15.

inpatientia: quo in loco optima est Maldonati expositio patientiæ nomine durationem, & perseverantiam intelligentis, ac si dixerit Christus, qui fructus iustitiæ patienter usque ad maturitatem perducunt, ut hos opponat ijs, de quibus, ut modo vidimus, dixerat, *orto sole astuauerunt*, siue, in tempore tentationis recedunt: ubi mirè conuenit sententia Ecclesiæ. cap. 1. 16. iuxta lectionem Tigur. de qua ad not. præced. num. 8. *Va vobis, qui amisistis patientiam*, id est, qui non sustinistis sustentationes, & probationes Dei. Sanè hanc Christi sententiam sub eâ seminis usque ad fructum patienter perducti imagine mirificè illustrat hæc verba Gregorij lib. 2. in Ezech. hom. 15. *Cum bona desideria concipimus, semen in terram mittimus; cum vero operari recta incipimus, herba sumus; cum autem ad profectum boni operis crescimus, ad spicam peruenimus. Cumque in eius operationis perfectione solidamur, iam plenum frumentum in spicâ proferimus.* Hæc Gregor. Ut verò in hac eius parabolæ expositione perseverantia donum peculiariter luceat, obserua apud Marc. 4. 24. post parabolæ propositionem à Christo subijci proverbialem locutionem, quam alibi usurpare solet: *In quâ mensurâ mensi fueritis, remetietur vobis*: addi verò ibi notanter, & *adijcietur vobis*: nimirum, ne ex mensuræ nostræ nomine doni huius efficacitas, & vis enervaretur: sed illud nobis esset persuasissimum, minime nos ex æquo cum Deo agere, sed nostrum laborem, atque conatum novâ misericordiâ, novoque dono, quo ad finem usque perducatur, indigere.

Marc. 4. 24

III.
Zach. 11. 8

Nec minus opportunè his congruit Zachar. locus cap. 11. 8. ubi Dominus ægre ferens plebis suæ in susceptâ virtute inconstantiam, sic emphatice, ait, *contracta est anima mea in eis*: siquidem animam eorum variavit in me. Explico singillatim per quâ bellâ sententiâ, & verò ex Hebræo liquet contractâ animâ ibi significare coagulatâ, sensumq; vatis esse benigni Dei animi, & ad benefaciendū pronū, atq; profusum contraxisse se, & veluti coactū liberalitatē cōpressisse, ut eo modo in populū esset affectus, quo illi in Deū affecti erāt, ideò ait: *Siquidem animâ eorū variavit in me*: ubi cum sermo sit de inconstantia, & instabilitate plebis; nimirū, quod cito defatigaretur in Dei obsequio, appositè quadratū lectio Hebræa: *tedio affecta est in me*: tū etiā translatio Aquilæ, quæ habet, *nō maturavit in me*, ac si diceretur, non attulit fructū in patientiâ, nō perduxit iustitiæ fructus ad maturitatē; ad eum modū, quo per Isai. 5. 2. idēmet Dñs inquit: *Expectavit, ut faceret vinas, & fecit labruscas*: siue ut Symmach. legit, *imperfectas, immaturū*, sci licet, fructū, & acerbū, qui nunquā suavi ma-

Lectio Hebræa.
Aquila.

Isai. 5. 2.

Symmach.

turitate cōcoquatur, Hispane dicimus, *agrazones*, indicans eos, qui ob propositi levitatē, & incōstantiā nihil habent maturū, siue stabilis poenitentia, siue constantis virtutis, quod Dñs capiat. Quare cū vitē describens Ambr. in Examer. lib. 3. cap. 12. dixisset. *Quid autē eo vel spectaculo gratius, vel fructu eius dulcius, videre ferta pendemia, velut quadā speciosi ruris monilia, carpere vinas, vel aureo colore, vel purpureo renitētes? hyacinthos, ceterasq; gemas fulgere existimes, cornescere indicas, albarum emicare gratiā*; hominē inde sic monet: *Nec adueris ex his admoneri te, homo ne immaturos fructus tuos dies supremus inueniat, ut plena tēpus atavis opera imparata dedecet*. Acerbus enim fructus amarior esse cōsuevit; nec potest dulce esse, nisi ad maturitatis perfectionē adoleuerit. Quibus adiūgēda est expositio, quā adhibet. Greg. lib. 12. Mor. c. 24. illis verbis. Iob. 15. 33. *Lædetur quasi vinea in primo flore botrus eius, & quasi solida projiciens florē suū: dū cōponens hūc locū cū illo.* Cant. 7. 12. *Surgamus ad vineas, videamus, si floruit vinea, si flores fructus parturit.* Sic utrumq; elucidat. Nō ergo intēdū est, si vinea floreant, sed si flores ad partū fructū cōualecant: quia mirū nō est, si quis bona inchoet, sed valde mirabile est, si intentione rectâ in bono opere perduret. Et paulò post: *Proiecit olina florē, quem proposuit, quia rudimenta boni studij ad perfecta opera non perduxit.*

Ambr. of.

Gregor.

Iob. 15. 33.
Cant. 7. 12.

III.

Sed pende modo, & tecū assiduā cogitatione versa illud, *contracta*, seu, *coarctata* est anima mea in eis: id est, Deum eo modo in eos affectū, ac ipsi in Deū, ut quoniā ipsi defuerunt gratiæ Dei, Deumq; deseruerunt, nec maturauerunt in eius obsequio, hoc est, salutem suā cum metu, & tremore perficere non studuerunt, ideò etiā Deus eis defuerit, beneficiaque, & dona sua, quasi ad maturitatē non perduxerit; sed liberalitatē contraxerit, opulq; in eis bonū non perfecit, siue ultimā perseverantia manū nō imposuerit: vnde ea hæc sententia est, ac illa apud Isaiā citato loco, ubi vitis, quæ expectata, ut faceret vinas, fecit labruscas, rationē reddens, n. 6. ait Dñs, & *nubibus mandabo, ne pluant super eā imbrē*, hoc est copiosiora, & efficacia gratiæ auxilia denegabo, ita ibi Basil. his verbis, *Quando vinea istius germina improbanda veniunt, ab eâ tollitur pluvia: quandoquidē auxiliari gratia Dei sibi prerrogata non, ut conveniebat, usa est. Itaq; etiam nos, si quando deprehendemur minus recte vsi occasione rei benegerendæ indultâ nobis à Deo, tunc nobis admittitur cœlestē presidium.* Pro accuratiori verò expositione, & doctrinæ, quam tradimus confirmatione observa ex Forerio ad id loci Hebræā vocem, quæ respondet, *nubibus*, non quascumq; nubes, sed grandiores, & crassio-

Isai. 5. 6.

Basil. libi.

Forer.

res, à quibus terra fecunditas, & fructuum maturitas aduenit significare, vt innuatur Deum auxilia, quæ Theologi sufficientia vocant, nunquam denegare: at efficacia, & ea quibus actu perseverandum fore videt iustissimâ exigente ratione non tribuere ei, qui variavit, siue non maturavit in eius obsequio.

V.

Nec à fructu imagine dissidet similitudo conceptus, & partus, cui sua etiâ maturitas certo, & diffinito tēpore aduenit, & verò virtutis studiosum cū muliere foetū in vtero ferēte, præter Christi apud Ioan. 1. 6. 21. testimoniū, sic cōpositum videas apud Isai. c. 26.

Ioan. 16. 21.
Isai. 26. 18.

18. *Sicut, quæ concipit cum appropinquaverit ad partū, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus, à facie tuâ Dñe concepimus, & quasi parturimus spiritū: Quibus verbis eandem opinor subesse sententiā, ac illis: In mansuetudine suscipite insitū verbū, etenim, vt ibi, insitū verbum, ita hic facies Dñi pro Christo sumitur; deinde, vt ijs verbis ad insitionē patienter sustinēdā, ita his, & ad foetum, qui in vtero est constanter retinendū, & ad partus dolores fortiter perferendos, admonemur. Nec enim hæc solū capio de parturientis doloribus, vt foetū enitatur, sed etiā de omnibus molestijs, quæ grauidas à conceptu comitatur. Nā tū, à cōceptu de*

Plin.

cimo die (inquit Plin. lib. 7. c. 6.) dolores capitis, oculorū vertigines, tenebræ, fastidiū in cibis, redundatio stomachi indices sunt hominis inchoati: tū etiā, quid non sit necesse prægnantē perferre? atq; varias cupediariū, & aliarum rerū affectiones cōprimere, ne abortū faciat? Ad extremū, vt Iacob. inquit, quod potest saluare animas vestras; ita Vates ait, parturimus, & quæ si peperimus spiritum: vbi notandū Lxx. legere, peperimus spiritū salutis: vnde hunc locum sub sensu, quē dedimus, ita dissertissimè explicat Græcus auctor Euseb. in catena Græca in Cāt. vet. & noui Test. Propterea nos omne laborē perferentes similes fuimus mulieri parturiēti, & clamores edenti, dū laborat in lucē edere, quod in vtero conceptū est; sic enim nos facti sumus tuo dilecto, quandoquidē habentes intus in nostrā animā vniuersū tuū verbū, timorēq; tuæ pietatis à te in nobis seminatum omnes labores generose perferimus, calamitatesq; quæ nobis infliguntur, fortiter sustinemus, laborantes ne per abortū abiciamus tuum dilectum in nobis conceptum, timorēq; diuinum abs te in nobis seminatum, etenim viriliter tolerando spe non decidimus, sed spiritum salutis peperimus. Pende aptissimam similitudinē, quæ & ea, quæ huc vsq; diximus, mirifice confirmat, & virtutis progressum bellè exprimit. Tot enim difficultatibus, atq; periculis plus plus ingrauescentibus, virtutis processus ad maturitatē perductus, ac foetus ad partū vsq; in lucē editus, est obnoxius, quæ om-

Lxx.

Euseb.

nia patienter, & generosè perferre oportet, do nec Deus modicū passos perficiat, confirmet, & solidet. Quare hæc Isaiæ verba imperfectis, & ignavis non plene quadrare sic indicat Gregor. Nyss. hom. 1. 5. in Cant. *Atque hæc sunt illæ appellata iuencula, quod primam adhuc ætatem spiritualem agant, quodque per fidei sermonē genita, necdum copueniente incremento, eiusmodi factæ sint, vt vel ætate nuptijs maturam attigerint vel in virum perfectum euaserint, vel mensuram nuptijs aptæ ætatis adsequuta sint, vt ex Dei metu ferre vterum possint, et spiritum salutis gignere. Hæc ille cum allusione ad locum Isai. vt bene obseruat Noster Fronto Ducæus in notis ad Nyssen.*

Gregor.

Firmat hanc expositionē aucto censu Ambros. & Hieron. dum uterq; in hanc sententiā cōponunt hæc Isaiæ verba, cū illis Dñi Lucæ 21. 23. & Matth. 24. 19. *Væ illis, quæ in vtero habent, & vbera dantibus: quasi hinc illi arguatur, quibus immaturus semper virtutis foetus, & fructus inest: ita Hierony. in Matth. 24. illis animabus, quæ non in perfectū virū suæ genimina perduxerunt: ita ibi, & copiosius facta mentione verborū Isaiæ, ep. 1. 5. 1. ad Galas. quæf. 4. sed multo luculentius Ambros. lib. 10. in Luc. his verbis: Sed nec illæ prægnantes condemnationis exortes sunt, quæ sunt in bonorum actū molimine constitutæ, nec dum aliquos suscepti operis dedere processus. Sunt enim, & quæ de Dei timore concipiunt, quæ dicunt; de timore tuo cōcepimus, & parturiuimus: Sed non omnes par-*

Luc. 21. 23.
Matth. 24. 19.

Hierony.

Ambros.

unt, non omnes perfecti, non omnes possunt dicere; peperimus spiritū salutis in terrā: Non omnes Maria, quæ de Spiritu sancto Christū concipiāt, verbū pariant. Sunt enim, quæ abortiuū excludūt verbū, antequā pariant: sunt, quæ in vtero Christum habeant, sed eum nondum formauerūt; quibus dicitur. Filioli mei, quos iterū parturio, donec formetur Christus in vobis. A quo nō disidet Aug. ser. 8. ad fratres in eremo, vbi cū dixisset: Bonū inchoare; & malo fine cōcludere: quid est aliud, quā monstruosas res cōficere? Post modū subdit: Caue, ne actio tua monstrū maneat, enormis enim erit fœtus ventris, si capiti non respondeat finis. Hæc Aug. Et plurā toto illo c. præsertim in fine, quæ videat omnino lector.

August.

Nec reticebo, dū hic sum, leuissimis sapius de causis foetū animatū iā, & penè maturum perire, & abortiue eiici, sic experiētiā duce, monente Plinio lib. 7. c. 7. ad Vespasianum Augustū. *Miseret, atq; etiā pudet æstimantem, quā sit frivola animalū superbissima origo, cum plerumq; abortus causa fiat odor à lucernarum extinctu. His principijs nascuntur Tyranni, his carnifex animus. Tu qui corporis viribus fides, tu qui fortune munera amplexaris; & te ne aliuū eius existimas, sed pariu; tu cuius semper in vi-*

VII.

Plin.

Eloria

etoria est mens; tu qui te Deum credis aliquo successu tumens, tanti perire potuisti. Vt hinc argu-
mento sit, salutis negotium, ijs etiam, quæ mi-
nima videntur, constare, nec vllum debere of-
ficium prætermitti, siue nullum, vel leue ef-
fe admittendum erratum, quod minima quæ-
que contempta sæpè interitus, & ruinæ occa-
sio extiterint.

VIII.
Eccl. 15.

Adiungo similia Ecclesiastici, & Salomo-
nis testimonia: nam ille sic exorditur, cap.
15. *Qui timet Dominum faciet bona, & qui conti-
nens est iustitia, apprehendet illam, & obuiavit il-
li quasi mater honorificata, & quasi mulier à vir-
ginitate suscipiet illum. Cibavit illum pane vitæ,
& intellectus, & aqua sapientia salutaris potabit
illum, & firmabitur in illo, & non flectetur, &
continebit illum, & non confundetur.* Salomon

Prou. 3. 18.

verò de eadem iustitia, siue sapientiâ Dei (nec
dubium quin de Christo, seu de eius donis lo-
quatur ex interpretatione Clem. Alex. lib.
5. Strom. Greg. Mag. lib. 12. Mor. cap. 4. Hie-
ron. in cap. 65. Isai. & alibi, Bedæ, & aliorum
expositorum ibi) Prou. 3. 18. *Lignum vitæ est
his, qui apprehenderint eam, & qui tenuerit eā,
beatus.* Pende seorsim vtrumque testimoniū,
& quam concinnè vnum cum altero conne-
ctatur: & quidem timori Dei, iure virtutum,
seu bonorum operum exercitium, illis ver-
bis: *Faciet bona*, Ecclesiasticus subiecit. Nam

Clem.
Gregor.
Hierony.
Bed.

Urban.

Gregor.
Bernard.

tum, *virtutes ossa sunt animæ*) verba sunt Virba-
ni Pap. in Metaphrasi in Psalm. 50. (*quibus
ipsa interius, sicut corpus exterius ossibus, suppor-
tatur, ut stare possit ante se supra pedes affectū,
ne labatur; ac, columna, & fulcra*) (ita Gregor.
Nyl. hom. 4. in Cant.) *quæ immutabilitatem in
bono conseruant; tum etiam, cum adest gratia,
(Bernard. serm. 54. in Cant.) time, ne non digne
opereris ex eā.* Deinde meritò subdidit necessa-
riam esse durationem in bono, addens: *Qui cō-
tinens est iustitia*, hoc est, qui iustitiam retinet,
& in eā perdurat; quo sensu, & verbo dixit Se-
nec. ep. 16. *Illo nunc reuertor, ut te moneam, &
exhorter, ne patiaris animum tuum delabi, & re-
frigescere, constitue illum, & contine, ut habitus
fiat, quod est impetus.* & eodē modo Greg. li. 1.

Senec.

Gregor.

M. c. 21. *Bene capta cunctis diebus agenda sunt,
ut cum malum pugnando repellitur, ipsa bona vi-
etoria constantie manu teneatur.* Vnde subiun-
git sapiēs, *apprehendet illam*: quod bifariam in-
terpreto, vno modo iuxta significationem,
quam verbo, *apprehendo*, ex Hilar. Euthymio
Theodoro, & alijs Patribus in Ps. 5. 2. reddo
ad cap. 2. v. 12. in comment. eius hemistichy-
chy, *cum metu, & tremore, &c.* Vt sit cū ardore
spiritus, & auiditate arripere, summo stu-
dio contendere, siue etiam firmiter hærere, ut
dicat Sapiens, qui vult continere iustitiam, &
in eā perdurare, opus est, ut ad illam non osci-

tāter accedat, sed magno impetu capiat, &
quasi pugno comprehendat, ita Glossa interli-
nea. ibi inquiens, *apprehendet illam, ut firmiter
teneat*, nimirum, ne illa è manibus eius elab-
batur. Alio modo, ut apprehendere ibi idē
sit, ac possessionem capere, uti eo verbo sub
hac significatione vsus est Tullius lib. 10. ep.
ad Attic. cū dixit: *Necesse est enim istū, aut pelli
ab Hispaniā, aut trahi ad bellum, aut istum ap-
prehendere Hispanias*: eaque resulter sententia;
eum, qui iustitiam continet, & in ea perdur-
rat, ipse (veluti possessione captā) quodam-
modo Dominum fieri, ut vel hinc appareat,
quam scite de perseverantiā dictum sit à Ber-
nard. ep. 129. *Soror est patientie, constantie filia.*

Glos.

Tull.

Bernard.

IX.

Sed, ut peculiare perseverantiæ donum elu-
ceat, nec hæc possessio, aut præscriptio huma-
nis meritis inniti videatur, adiungit Ecclesiasti-
cus: *& obuiavit illi, quasi mater honorificata, &
quasi mulier à virginitate.* (Tigur. *tanquam u-
xor virgo ducta suscipiet illum.* Cibavit illum,
&c. Quæ eō eunt, ut innuatur Deum ijs, qui
modicum passi inflexibiles in eius deuotio-
ne perfluerunt, benigne, & liberaliter cum
dono perseverantiæ occurrere, perficiendo,
confirmando, & solidando eos medio cibo
panis vitæ, siue vberiorum auxiliorū diuinæ
gratiæ, ut ibi explicat Gloss. Nec mediocrē
emphasim habent matris, & sponsæ similitu-
dines: illa enim cum filiis suis indulgentius,
& benignius, quam pater agit, qui durius edu-
care, & probare filios assolet, hæc verò dum
sponsum apprehendit, dicit: *tenui eum, nec di-
mittam, donec introducā eum in domum matris
meæ*, id est, donec stabili eius connubio, atque
complexu in æternum fruatur, Cant. 3. 4. Qua-
re eodem sensu addit Sapiens: *Et firmabitur in
illo, & non flectetur*: quæ verba ad præfatam
columnæ imaginem sic aptissime transtulit,
è Græco lectio Tigurina: *firmatus hanc statu
moueri non poterit, qui fuerit inmixtus huic, non af-
ficietur ignominia*, id est, ad eum constantis, ro-
bustæque virtutis statum foeliciter perue-
niet, in quo Deus ea illi auxilia impertiri de-
creuit, quibus actu perseveraturum videt.

Lecl. Tig.

Glos.

Cant. 3. 4.

Tig. Lecl.

X.

Iam verò his aptare oportet præfata ver-
ba Prou. *Lignum vitæ ijs, qui apprehenderint
eam, & qui tenuerit eam, beatus*: quibus vteri-
na, ac præcedentibus sententia subest; primo
enim prius hemistichium sic legit August.
in Psalm. 32. *Lignum vitæ possidentibus eam*,
vbi vides sub eadem significatione, ac apud
Ecclesiasticum positum verbum, *apprehende-
re*, pro, *possidere*; atq; ut ibi, continēti, & possi-
denti iustitiam, ipsam honorifice, velut ma-
trem occurrere, cibareque suos pane vitæ; ita
hic pulchra imagine significari, ei, qui per lō-
gum tempus sapientiam possedit, illam cō-

August.

IX

uerti in lignum vitæ, cuius ea erat natura, vt non modo prorogaret vitam, sed etiam vegetam, & florentem conseruaret, vide Aug. lib. 8. de Genes. ad litter. cap. 5. & lib. 13. de ciuit. Dei, c. 23. hoc est, laborantibus, & conantibus, nec in vacuum gratiam recipientibus no-
uis, & peculiaribus auxilijs, veluti ligno vitæ Deus nutriet, & roboret, & in dilectionis sue soliditate constituat, vt inde ad perdurandum in Dei obsequio moneamur simul, & anime-
mur, ne rem existimemus per difficilem, in qua aduerso, vt aiunt flumine sit nobis semper adnitendum, & repugnandum; modi-
eum enim passis occurreret Dominus cibans, ligno vitæ, & pane, qui, cor hominis confirmat: pro quo facit adsimilis locus, Apoc. 2. 7. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ*, quem sub hoc sensu, statim elucidabimus. Deinde circa se-
cundum hemistichium, & qui tenuerit eam beatus, quis non videat his, ac illis verbis: *Qui vicerit faciam illum columnam*, eandem inesse sententiam: etenim non dixit, & qui tenet eam, sed significanti modo temporis, *qui tenuerit*, id est, qui firmus perstiterit, & probationis tempus, & leges expleuerit, ad eum prorsus modum, quo idemmet Philadelphie Episcopus admonebatur, *tene, quod habes*, id est: *sustine sustentationes Dei*. His consonat omnino lectio Hebræa, *sustinentes eam*, seu, vt habet Pagninus, *qui fulciunt eam*: Hæc enim similiter innuunt constantem, firmum, & perseverantem statum cum tolerantia, & patientia coniunctum, cui velut columnæ firmiter constitutæ virtus, siue iustitia incumbat. Ergo, qui tenuerit, sustinuerit, fulciet, seu possederit eam, beatus. Quare beatus? Respondeo ex iuris regula. Quia, *beatus qui possidet*: quam ad rem mirifice facit lectio Hieron. in c. 47. Ezech. pro, *qui tenuerit eam*, legentis: *Et qui reclinantur super eam*; quam pulchrè, & eleganter (de more) sic explicat noster Salazarius, vt sit sensus, virtutem cum usu, & consuetudine ad habitum perducta est, pro molli accubitu, & reclinatorio esse; non enim vti prius dolori, sed solatio est, neque iam laborare, sed in molli potius lecto discumbere sibi videtur homo, vt à laboribus ante actis conquiescat, & ferietur; quamuis ego non tam ad habitum, quam ad copiosiora, & maiora gratiæ auxilia referam, quibus Dei sapientia eos, qui fulciunt illam roborat, & fulcit, vt dicebat Petrus: vnde August. in Psal. 32. dum eadem verba, sic legit: *Et incumbentes in eam, sicut in domo tuam*: hæc addit: *Ecce Dominus tuus factus est tibi, quasi baculus, securus homo incumbit, quia ille non succumbit*.

Pergo ad ea verba, Apoc. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ*, quæ vt benè à Ruperto de Eu-

charistia, melius ab Alcazar de robore, ac virtute ad pristinum feruorem instaurandum, & in eo permanendum accipiuntur: nisi malis ita vtramque expositionem conciliare, vt ea virtus, & robur, quæ vires animæ, in iuuentutis flore persistant à Christi corpore, cum nec ab indignis rapitur, vt scite ibi Rupert. nec etiam cum vulgari modo, & vt cumque à tepidis accipitur, sed cum ex peculiari fauore ad diuinos hosce fructus ab anima percipiendos à Christo datur, aduenire, ipso dicente, *qui manducat meam carnem*, id est, eo modo, quo manducare debet, *in me manet*, & ego in illo, de quo alibi. Sanè Tertul. lib. de orat. c. 6. dum eam panis quotidiani petitionem de Christi corpore accipit, sensum, scopumque petitionis, sic explicat: *Itaque petendo panem quotidianum perpetuitatem postulamus in Christo, & indiuiduitatem à corpore eius*: quasi ab hoc cœlesti pane perpetuitas, & perseverantia in Christo nobis adueniat, luculentius à Tertul. Cyprianus, & a Cyprian. August. lib. de bono perseuer. in exordio, ad hunc modum: *Beatus Cyprianus ostendit, quomodo, & hic intelligatur perseverantia postulari. Panem quotidianum, & Eucharistiam postulant sancti, ne à Christi corpore separentur. sed in eam sanctitate permancant, quæ nullum, quo inde separari mereantur crimen admittant*. Sic August. Ergo, qui vicerit, egregij doni loco, id enim significat verbum, *dabo*, edet de ligno vitæ, vt perpetuam societate Christo in hæreat. Certe Eucharisticus hic, & cœlestis panis, vt donum sit, quod animam alit nutriet, atque confirmet operandus est, & iugilabore promerendus. Vnde videas dictum à Davide Psalm. 127. *Labores manuum tuarum*, (siue, vt Hilarius & alij ibi legunt) *labores fructuum tuorum*, quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit: vbi sic scite dubitat Hilarius. In hac enim vita conuersatione, qui manducant, laborum fructus suorum manducant, ex prouentibus elaborati operis sumentes. At verò propheta ait, *labores fructuum manducandos*. Non consequitur sensus humanus dicti huius intelligentiam ex laboribus enim fructus est, non ex fructibus labor: Sed scite etiam respondet, fructus laborum ad æternam retributionem pertinere, labores verò fructuum, ad animæ nutrimentum, & confirmationem hic esse manducandos, nimirum per bonorum operum labores eximium cœlestis huius panis donum obtinentes. Audi eum: *Horum laborum fructus in æternitate est, sed labor hic æternorum fructuum ante comedendus est, eoque in vita hac corporali, anima nostra alenda est, per cibum bonorum laborum obtinentes panem viuum, panem cœlestem ab eo, qui dixit: Ego sum panis viuus de cœlo*. Hæc Hi-

larius.

Augustin.

Apoc. 2. 7.

Iest. Heb. Pagnin.

Hieron.

Salaz.

August.

XI. Rup.

Alcaz.

Tertul.

Ps. 127. 2.

larius. Quibus sequentia congruunt: *Beatus es, & bene tibi erit; ad quæ itidem Hilarius: Quorum alterum in præsens obtinetur, quod beatus es, quod verò, bene tibi erit, repositum est in futurum, id est, quia laboratum panem manducaſti beatus iam es: quippè, cui de ligno vitæ datum est edere; pignusque æternæ foelicitatis accipere.*

XII.

Apparet autem hinc, quam certa sit gnomena patribus, & spiritualis vitæ magistris asſerta, Deum cum sancto sanctum, & cum liberali liberalem, & in eadem mensurâ, quâ mēsi fuerimus, in ipsâmet remetiendum nobis esse: à quo, nec latum vnguem, suo modo captus discessit Senec. epist. 41. cum ait: *Sacer intra nos spiritus sedet bonorum, malorumque, nostrorum observator, & custos; hic prout à nobis tractatus est, ita ipse nos tractat.* In quæ verba, sic bonus scholiastes Iustus Lipsius: *Si bene honesteque habuimus, habet, si æstimauimus, sustulimus, attollit; negligit etiam neglectus: sed id notantissimè docuit Nazianz. in oration. de se ipso ad fin. oper. quàm Iacob. Bilius solutâ oratione; alij versibus reddidè: vbi cum Theologus multis asseruisset, quàm sit nobis necessaria Dei gratia ad benè operandum, quâ que opus sit, eam non in vacuum recipere, sed curam, atque laborem nostrum ei adiungere, hæc addit. Omnes quidem (nolo carmina rei ferre) procedere, ac progredi satagant. Ceterum Deo, tamquam certissimo funi omnes tam sapientes, quàm fortes; tam diuites, quàm pauperes hæreant, ut enim Dei mensuram, vitæ nostræ mensura sequitur; ita vitæ quoque nostræ mensura Dei respondet.* Ita Gregor. Apud quem tres hæc mensuras obserua. Prima, quâ Deus liberaliter gratiâ suâ præueniens incipit in nobis opus bonum. Secunda, cum nos excitati primam Dei mensuram nostrâ cooperatione, & labore remetiri studemus, ne gratia Dei vacua in nobis sit. Tertia, cum vberiora gratiæ auxilia laborantibus, & conantibus Deus imperitur, quod ea sit eius natura (ut nos sanctus parens Ignatius optimè monuit in const. par. 3. cap. 1. §. 22.) *ut quando aliquis arctius se ipsi adstrinxerit, eò liberaliorem experiatur, & ipse in dies magis idoneus erit ad gratias, & dona spiritualia vberiora recipienda: vnde ad rem nostram iam obserua sententiam Nazian. ex hac ratione, quod eadem mensurâ, quâ nos mēsi fuerimus, remetiendum nobis à Deo sit, monentis nos, ut Deo firmiter hæreamus eodem omnino sensu, quo dicebat Concil. Trident. Deum, nisi homines eius gratiæ defuerint, ut caput, opus bonum perficere, quod ipse prout à nobis tractatus fuerit, ita nos tractet. Quo verò sensu hæ mensuræ accipiendæ sint, ut nimirum vltima Dei mensura super effluens sit*

Senec.

Iust. Lip.

Nazianz.

S. Ignat.

Conc. Trid.

& meritâ nostra quam longissimè superet, diximus num. 2. pere inde.

Nec alium gustum habere videtur hæc Christi admonitio simul, & promissio: *Manete in me, & ego in vobis*, Ioann. 15. 4. si aduertis primò ea verba, subiecta à Christo fuisse post hæc, *iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis: deinde, manere*, idem esse, ac perdurare, siue perseverare, ita Hilarius in Psalm. 14. verbo, *manere*, pro, *perseverare*, vtitur: tandem eadem serie locutionis ad discipulos monitum, *& ego in vobis*, ac si Christi permanentia, & assistentia sub præceptum caderet, atque illis præscriberetur. Quare, sine cum Euthymio exponas efferendo hæc per modum conditionis, ac si dixerit Dominus, si vos in me manseritis, & ego in vobis manebo, id est, si non deserueritis, non deferam; siue cum alijs, quibus assentitur Maldon. manete in me, & efficite, ut & ego in vobis maneam, aut date operam, ut & vos in me, & ego in vobis maneam; benè hinc colligit ibi P. Maldon. hæc duo, & in nostrâ esse potestate, iuuante diuinâ gratiâ, ut in acceptâ maneamus gratiâ, & non stare, nisi per nos, quo minus Christus in nobis maneat: sic enim hic loquitur (inquit ille) quasi ex nobis solis pèdeat, quod in nobis maneat, se enim paratū esse, ut semper nobiscum maneat: vnde triplicem illam à Nazianz. assignatam mensuram facillè elicias, ut quemadmodum primam Dei mensuram vitæ nostræ mensura sequitur, ita vitæ quoque nostræ, mensura Dei respondeat. Nec omittam Theophylacti commentarium in hunc locum, quod ex illo Hilarij verbis, aliòqui obscurissimis, & sub hoc, quem persequimur sensu, opportunissimis peculiaris lux, & splendor suboritur. Sic enim Theophylactus: *Ego quidem inquit vos purgavi per sermonem meum, & doctrinam, & nihil, quod facere debui, prætermisum est. Oportet autem nunc, ut incipiantur, & ea, quæ à vobis sunt, manete enim inquit in me.* Ita ille. Vbi Theophylacto, incipere, est gratiæ excitanti respondere, & diuina beneficia remetiri, ut plena huic Dei mensura respondeat. Modo audi Hilarium in id Psalm. 118. *Fac cum seruo tuo, secundum misericordiam tuam*, sic differentem. Et quia seruitus nostra ad ipsum, ut in seruitutis fide maneat, misericordiâ Domini indiget, super addit; secundum misericordiam: *Quia miserationis eius opus est, ut in hac seruitutis nostræ professione maneamus.* Imbecilla enim est per se aliquid obtinendi humana infirmitas, & hoc tantum natura suæ officium est, ut aggregare se in familiam Dei, & velit, & caperit. Diuina verò misericordia est, ut volentes adiunget incipientes confirmet, aduenientes recipiat, ex no-

XII.

Ioan. 15. 4.

Hilar.

Euthim.

Mald.

Theophyl.

Hilar.

bis autem initium est, ut illa perficiat. Hactenus Hilarius. Tàm clarè, & dilucidè sub præfato sensu, & ad gustum Theophylacti captus; quam nisi hæc supponeres impedire, & obscurè; non leue enim tunc negotium facerent eæ locutiones: Hoc naturæ suæ officium est, ut aggregare se in familiam Dei, & velit, & cæperit, ex nobis initium est, &c. At ex Nazianz. & Theophylacti doctrina de cooperatione nostra, qua Dei auxilijs excitati, & adiuti primam Dei mensuram remetemur, nec gratiam in nobis vacuam esse patimur acceptæ, sententiam orthodoxam mirificè cõfirmat, præsertim si priora illa attendas, ut in seruitutis fide maneat, misericordiâ Domini indiget, &c. Quæ apertè ostendunt Hilarium postea non de prima gratia, sed de perseverantia, quàm promereri nemò valet, & si ad eam, posita iam prima gratia, conari, & incipere, ut maiorem in dies, & maiorem gratiam allciamus, qua tandem in Dei obsequio permaneamus, nostri sit muneris. Vnde notanter Hilarius non dixit nostri officij esse, ut opus salutis incipiamus, sed potius, ut conemur aggregare nos in familiam Dei, hoc est, inter eos, qui peculiari ratione grex, & familia Dei, & eius nomine, inscripti sunt annumerari, ideò opportunè subdit, diuinæ, tunc misericordiæ, ac bonitatis esse, sic volentes adiuuare, confirmare incipientes, recipere adeuntes, atque perficere, ut qui cæpit in nobis opus bonum, tandem perficiat, & modicum passos confirmet, & solidet.

XIII.

Concludo sic etiam in hanc sententiam accipi posse hæc Pauli verba: *Qui cæpit in vobis opus bonum, perficiet, &c.* Ac si illis sub picturæ metaphora dicat Apostolus Deum, cum quis eius gratia excitatus diuinam in se imaginem studet depingere, & virtutum coloribus illustrare, vltimam imagini manum apponere, & dono perseverantiæ perfectam, unde quaque reddere. Quæ videtur esse mens Ambros. lib. 6. Hexam. cap. 7. dum versans ea Genes. verba: *Faciamus hominem ad imaginem, &c.* Addensque de anima solum, in qua diuina imago relucet, esse nobis curandum, ut eam virtutibus ornemus, sic concludit: *Illam animam à Deo pingitur, quæ habet in se virtutum gratiam venientem, splendoremque pietatis: illa anima benè picta est, in qua cluceat diuinæ operationis effigies. Illa anima benè picta est, in qua est splendor gloria, & paterna imago substantiæ. Hæc ille. Iam ad alia.*

Ambros.

VERSUS VII.

Sicut est mihi iustum sentire pro omnibus vobis, eo quod habeam vos in corde, & in vinculis meis, & in defensione, et confirmatione Euangelij socios gaudij mei omnes vos esse.

COMMENTARIVS.

OCVS aliquantulū implexus, cõstructio, quippè obscura, frases inusitatæ, & sententia tota per difficilis: vnde prius singula examinanda, & subinde inter se connectenda.

Eo quod habeam vos in corde.

QUID autē hoc sit (inquit Iustinian.) *Ad huc ambigo, Chrysof. Theoph. Oecum.* quos Cornelius, & plures sequuntur, eòq; inclinat ipse Iustinian. *cor*, pro memoria accipiūt, ut sensus sit, vestri, ô Philippenses, memoria extingui in me, aut marcescere, nullatenus potest; vos enim semper in animo gero, meaq; menti nūquam nō occurritis. Si inquiras quomodo cū hac Pauli memoria, & vincula ipsius, & defensio, ac confirmatio Euangelij cōnectatur, & vnā catenā conficiat? Respondet, cōtinuo hæc omnia filo hære, ut sententia ad hūc sensum creseat, iustum est mihi hoc de vobis sentire, quia sc̃per vestri recordor in ipso etiā carcere, & in vinculis, & quod amplius est cū Euangelij cōfirmationē, & defensionē suscipio. Ita Theophyl. *Sed neq; cū sisterer Neroni corā eo rationē reddēs causæ meæ, meque defendēs, meā excidistis memoriā: vnde sic aliqui è Græco conātur vertere: Eo quod in vinculis meis, & in defensione, & in confirmatione Euangelij habeam vos in corde, vos, inquit, omnes, qui estis socij, seu cōparticipes gratiæ meæ: verū de Græca lectione agemus postea. Nūc, quid hæc faciāt, aut quā vim habeāt ad sp̃s, seu cōfidentia conciliandā (ait Iustinianus) nō satis intelligo: alij verò authores, excepto Cornelio intelligūt fortè: sed nō explicāt, nisi explicationē appelles sim-*

I.
Iustinian.
Chrysof.
Theophyl.
Oecum.
Cornel.

Theophyl.

Iustiniani.

II.

plicem verborum pro libito factam connexionem ad hunc modum non temerè, nec leuibus ductus coniecturis vestrae salutis spem animo concepi, cum vbiq; vestri recorder, & animo semper occurratis meo. Iam fidentia ratio, quam Cornelius affert, nec Iustiniano displicet, ea est, quod non nuda apud Paulum Philippensium memoria, sed liberalitatis etià, ac beneficentiæ, quâ Apostolum tam apud illos commorantem, quam absentem fuerat prosecuti omni ope, & sumptu adiunantes, vnde de ea ratione paulum confidere feruorem illum, actusq; heroicis charitatis æternâ à Deo mercede remunerandos esse.

III.

Verum prædicta explicatio, nec verbis sensum Pauli reddere, nec contextui videtur congruere. In primis enim, *cor.* accipi pro memoriâ insolens est omnino, & inusitatum, tum apud Paulum, & cæteros sacros scriptores, tum etiam apud externos, hi quidem, vt, *cor.* aliquando pro intellectu accipiant, vt Iuuenalis de homine stupido:

Quod lana in parte mamilla

Nil salit Arcadico Iuueni.

At pro memoriâ; (quod ego viderim) vsurpant nunquam: deinde, esto vtriusque familia re esset non bene colligitur, ideo iustum esse, vt Paulus sentiret Philippenses omnes in gratiâ Dei duraturos, quod eorum omnium sæpè recordaretur. Quæ enim obsecro, ista ratio, seu consecutio est? nec satis facies, si addas cum Cornelio rationem constare, quia recordabatur Paulus beneficiorum, & elemosynarum Philippensium. Nam vnde id questio, colligi potest? Quodve hoc loco vestigiū huius rationis apparet, cum nullam elemosynarum mentionem ille faciat? facturum utique (quod Pauli ingenium est) si ea illum ratio impulisset. Præterea quid magis extortū quam ijs verbis: *Eo quod habeam vos in corde:* eum sensum reddere, quod memor sim beneficiorum, quæ in me contulistis? Denique contextus hunc sensum nullo modo patitur, subdit enim Paulus: *Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos in visceribus Iesu Christi, &c.* Quæ quidem præcedentium rationem reddunt simulque confirmant, vt manifestè indicat particula, *enim*, vnde non video, quomodo sub præfato sensu capi possint.

III.

Ergo, vt proprie, & coherentè hæc verba sumantur, *cor.* pro corde iuxta simplicem, & germanam significationem accipiendum est, atque ideo hæc, *eo quod habeam vos in corde*, perinde sunt, ac si dicat, eo quod in me ipso singularem in vos amorem, & beneuolentiam experiar. sed dicis, quæ ista ratio, aut in quo præcedenti melior subijcio: viri quidem egregiâ sanctitate præditi, cuiusmodi erat Pau-

lus, eorū magis studiosi amatores quasi proensione quadam innatâ esse solent, qui sanctiores sunt, & qui præferunt plus in sanctitate perseueraturos, ideo dum Paulus amicissimos sibi Philippenses habere ostendit, satis aperte innuit non mediocrem ipsorum virtutem, & sanctitatem esse, eamque, de qua perseuerans in Dei voluntate famulatus optimâ ratione sperari possit, & vero hoc Pauli in Philippenses studiū non tã ex affectu, quã ex iudicio, & ratione oriri sic perpendit Theophyl. & ab eo Oecume. hoc in loco: *Quæ illud est laudis Pauli corde contineri, qui non temerè, sed recto iudicio, quos dignos existimasset amore prosequeretur.*

Theoph.
Oecumen.

V.

Succedit deinde alia ratio, quia proprium charitatis est bene sentire, omniaq; sperare, vt hic obiter ex eodem Paul. 1. ad Cor. 13.7. ita aduertit Primas. *Quia charitas omnia sperat:* id quod ibi etiam sic adnotauit Chrysost. *Quæcūque sunt bona dilecto non desperat:* & res quidē est, quã passim experimur, nec enim alia nobis persuademus, siue speramus, nisi quæ cupimus. Ideo Anselmus in id loci ad Cor. *Sperat omnia, quæ sibi dulcia promittuntur.* Quare de charitate dixit Chrysost. serm. de fide, spe, & charitate, tom. 5. *charitas est, quæ fidem adiuvat, & spem sibi sociat, & vitamque Deo muneranti assignat, & suo sensu nescio quis:*

1. Ad Cor.
13.7.
Primas.
Chrysost.

Chrysost.

O spes amantium credula!

Et alter. *Amantes ipsi sibi somnia fingunt.* Adstipulatur huic rationi Græca lectio, τὸ τοῦ προσῶντι quippe proprie reddatur, hoc affectu esse erga vos, quasi hæc prænuntiatio, & ab effectu propter amorem, quo Apostolus Philippenses prosequeretur, & à iudicio propter rationem inferius afferendâ oriatur.

Sen. in Hyp.
pol. act. 1.
sc. 3.

Et in vinculis meis.

Chrysost. & Græci continuationem eiusdem rationis esse censent, vt sensus sit, vbiq; vestri recorder, etiam cū in vinculis sum. Sed noua mihi ratio esse videtur, eaq; proposito satis opportuna, ac si dicat Paulus, alterū argumētum, quo mihi persuadeo perseueraturos vos in Dei obsequio vsque in diē Christi, illud est, quod expertus vos fuerim confortes tribulationum mearū, & vinculorum, quæ pro Christi nomine libentissimè perceptor, quādoquidē, *vobis donatū est* (verba sunt Pauli hoc eodem c. vers. 29) *pro Christo nō solū, vt in eū credatis, sed vt etiam pro illo patiamini.*

VI.
Chrysost.

Et in defensione, & confirmatione, &c.

Theophyl. ex Chrysost. vincula, & pressuras, quibus Paulus afflictabatur defensione,

Theophyl.
Chrysost.

&

& confirmationē Euangelij esse, sic affirmat: *Quod si ille pro re compertā non habuisset, tanties se bona caelestia, ut explicari verbis non possent, non fuisset perpeffus tam acerba vincula, nec effe rato Neroni perimatus obstitisset, nisi Imperatorē aliū prauidisset, qui firmior esset, & illo incōparabiliter potior, pressura ergo, & mala, quae patimur, Euangelium confirmabunt.* Hæc ille

Theophyl.

Sed de hoc Theophylacti sensu, non nihil dubito, nam duriuscula videtur orationis structura, si confirmationem, & defensionē Euangelij pro ipsis vinculis modo dicto, accipiamus. Ut enim non esset inusitatum id construendi genus, illā quidem cōiunctione, &, semel, & iterum repetita, noui aliquid videtur Paulus intendere.

VII.

Deinde malè herent hæc immediatè sequētibz, *socios gaudij mei omnes vos esse*, ut apparet. Sed dū in eas angustias vident se Græci coniectos, causalem illam, eò quod, quæ supra præcessit, iterum repetendam esse contendūt. Scio aliqualem opē ex Græco ei lectioni posse afferri, sed etiam noui eam fore, quæ vel violentiam, vel duritiam saltem non mediocrem contineat. Quid quod pro defensione, Græce habetur ἀπολογία, quod vocabulum propriè forense est, cum reus apud iudicem cogitur causam dicere, quamuis hinc etiam transferatur ad quamlibet defensionem, cum nimirum, quis suæ innocentiae rationem reddit, ut in apologijs Nazianzeni, Athanasij, Tertulliani, & aliorum patrum videre est.

VIII.

Porro quamuis hæc vox sub hac significatione sublimiori sensu vinculis ipsis possit accommodari, ut videlicet ipsa causam dicere, efficaciusque, quam verba respondere videantur (quod infra versu. 14. latè prosequemur,) at hoc nimis contortum est: ea enim lege spirituales sensus, & ad mores cōponendos apti venandi sunt, ut litteræ non officiant, sed ipsa prius sibi constet. Quare crediderim Paulū appellare Philippenſes socios non solum in vinculis, & laboribus pro Christo toleratis: sed etiam in apologia, siue defensione Euangelij coram iudicibus habita, & in confirmatione; tum verbis, & efficacissimis argumentationibus; tum verberibus toleratis, fidei adhibita. Quod & verba hæc significant, & ipse Paulus satis manifestè indicat, vers. vlt. huius capituli cum postea verba. *Quia vobis donatum est pro Christo non solum, ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini*, subdit. Idem certamen habentes, quales, & vidistis in me, & nunc audistis de me: vbi Paulus non tantum alludit ad plagas Philippiſis sibi impositas, ut Lucas Actuum 14. 18. ait, & ad vincula, quibus Romæ conſtringebatur, sed ad apologiam etiam

quam apud Neronem pro Euangelio habuerat, cui similè esse significat, quam habuerint Philippenſes apud eius vrbis magistratus. Quod & certandi vox non obscurè indicat.

Socios gaudij mei omnes vos esse.

EX Græco constat infinitiuum, esse, in nostra Vulgatæ lectione, more Hebræore dundare, vel ut Græco participio ὄντες respondeat, vertendum esse, *existentes*: atq; ideo germana lectio ea est: *Eo quod habeam vos in corde, & in vinculis meis, & in cōfirmatione, & defensione Euangelij socios gaudij mei, siue gratie meae existentes*: cuius nouæ rationis à Paulo assumptæ vim, quæ maxima est, antequam expendam. Primò obseruo ex Oecumenio

IX.

Oecum.

pro, *socios*, Græce esse, *consocios*, & *consortes*, quod plus aliquid addit supra socios, & participes, nimirum, vnā conſortes, & comparticipes; iuris perit rem pro indiuiso habere dicunt, quam phrasim Hispanè retinemus, ut denotet Paulus non solum habere suos Philippenſes, similesque in tribulationum tolerantia, sed etiā, quæ ipsius charitas erat, quidquid præmiorum expectaret, ex tot vinculis, & crucibus hoc iudicare ipsis commune, vnaque cū illis habere proindiuiso; vnde Chrysostomus, qui legit, *vna mecum participes*, sic habet, & ego ipse alteri impertio, ut vna fiam particeps Euangelij, & ad Philippenſium cōmendationem addit. Ac mirum profecto est omnes illos ita affectos animo fuisse, ut à Paulo vocari posſent sui participes.

Chrysost.

X.

Ambros.

Iam quid, *gaudij*, nomine sibi vult Paulus? contentus erō rem prælibare, mox latius explicaturus, & prosequuturus, porro, ut à quaſtione nominis incipiā, noster interpres Græce legit χαρᾱς, hoc est, *gaudij*. Quomodo legis etiam videntur Ambrosius, Primasius, & alij omnes verò Græci Codices, quos nūc præmanibus habemus, habent χαρᾱς, significatione alia valde tamen affini, χαρᾱς enim significat gratiam, seu donum, aut beneficium gratiosè datum. Imò Hēsychius affirmat χαρᾱς à χαρᾱ deriuari (ab effectu videlicet gaudij, quod donum accipienti præstat,) seu à verbo ipſo χαίρω, quod est gaudeo, vnde cōmode, & ad sensum Græcæ lectionis (etiam si mysteriū aliud hæc trāslatio non clauderet, de quo infra) vertit noster interpres, *gaudij*, quāuis Enricus Stephanus homo improbe doctus affirmet huius significationis exemplū

Hēsych.

haud

Infr. v. ult.

Act. 14. 18

Homer.

III

XI.

Anselm.

Chrysost.

Theophyl.

Inst.

Cor.

Estius.

Actuum. 5.

41.

Iacob. 1.

XII.

Chrysost.

Jordan.

III

Agua

Ambros.

laud dum reperire se potuile; sed danatæ memoriz author, si illa refricasset inueniret profecto in Homero sepe *quæ nequeis ulve θυμῷ* id est, *animo gratissime nostro*, quod perinde est, ac *incredulissime*: verum hæretici homines eorum non reminiscuntur, quæ ipsis non placent; quæ sane ea omnia sunt, quæ aut Vulgatæ translationem, aut fidem rectam confirmant.

Gaudij verò, seu *gratiæ*, nomine aliqui intelligunt electionem ad gratiam. Anselmus verò, & Primalius ipsum premium futurum, & gaudium, de quo seruo fidei dicitur: *In ira in gaudium Domini tui*. Reliqui verò Patres cum Chrysost. & Theophyl. & recentiores interpretes præsertim Iustinianus, Cornelius, Estius, gaudium, siue gratiam à Paulo vocari existimat vincula, & tribulationes, quas pro Christi Euangelio sufferebat: cuius gratiæ Philippenſes, ut vidimus, consortes, & participes cum Paulo erant; illis siquidem donatum fuit, pro Christo non solum ut in eum crederent: sed ut etiam pro illo paterentur. Vos cordi habeo, (inquit Theophylactus:) quia socij mihi, & participes estis huiusmodi gratiæ, hoc est, pressurarum, & compedum effecti. Curandum itaque diligentius, ne à nobis vos desciscatis in malis hisce, & in vinculis constituti quin potius adhibenda est diligentia, ne immunes tentationum reddamini, quas ob Euangelium ipsi subiimus. Sic ille. Quæ sane explicatio ijs, quæ in actis, & à Iacobo dicuntur, omnino consonat: *Ibant namque Apostoli gaudentes* (Actuum 5. 41) à conspectu Concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Et Iacob. 1. *Omne gaudium existimate cum in varias tentationes incideritis*.

Sed curex vinculorum, ac tribulationum participatione de perseverantia, & salute Philippenſium confidit Paulus? Respondet optimè Chrysostomus. Nam qui vos fuerim expertus, optimeque omnium vos, & vestra benefacta norim, qui, vel tanto à nobis intervallo seiuncti omnem contentionem adhibetis, ut in calamitatibus à nobis seiungamini, sed periculorum, quæ pro Euangelio subeunda sunt, participes sitis, & procul positi nihil minus me ipso habeatis, qui in certamina ipsa descendi, æquum planè est, ut hæc relinquam testata. Et paucis interiectis: Hæc igitur initia fidem mihi faciunt vos usque ad finem tales fore. Vix enim fieri potest, ut principium adeo splendidum extingatur, atque evanescat, sed magnos quoque, ac praeclaros exitus præstet. Hæc ille. Similiter Ambrosius: *Nec aliud debuit de ijs sentire, quos semper inflexibiles in Dei*

denotione expertus est: ubi tacitè Ambrosius tribulationum meminit, dum inflexibiles illos dixit translatione facta ab incude, & malleo, à quo infirma, seu mediocriter fortia domantur, & inflectuntur: fortia verò nequaquam se flecti sinunt, imò verò resiliunt.

Hæc plussculum explicata confidentiæ rationem reddunt: nam per tribulationes iusti probantur, examinantur, perficiuntur, & quod plus est, imagini filij Dei conformes fiunt, hinc ad fidendum in electorum se numerum adscriptos esse, non inani, ac fallaci spe eriguntur, sic disertissime argumentatur Paulus, & Iacobus, ille ad Roman. 5. 3. *Gloriamur in tribulationibus, scientes, quia tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem, probatio verò spem, spes autem non confundit*. Iacobus verò, cap. 1. 2. *Omne gaudium existimate fratres, cum in varias tentationes incideritis scientes, quod probatio fidei vestra patientiam operatur, patientia autem opus perfectum habet, ut sitis perfecti, & integri, in nullo deficientes*. Hæc Apostoli. Pro quorum commentario, & argumentatione facta audi Chrysologum serm. 110. sic Pauli verba elucidantem: *Tribulatio, fratres, velut primæ in iusti viri concutit, & conturbat infantiam, sed cum inuenit ista patientem, ad maiora adolescentem iam bona indolis tunc erudit*. Sic ille. Audi Isidorum Pelusiotam lib. 3. epist. 26. *Præcedit coronam probatio, probationem victoria, victoriam afflicto, atque tentatio*. Ita Isidorus. Audi Bernardum serm. 17. in Psalm. *Qui habitat, pulchrè ex ijs Pauli verbis inferentem tribulationes semen gloriæ esse: Prælibemus primitias gloriæ, gloriamur in spe gloriæ magni Dei. Non solum autem, sed ut dicam expressius, gloriamur in tribulatione, in eâ siquidem spes gloriæ est, vide si non hoc ipsum docere voluit Apostolus, cum subiungit*. Quoniam tribulatio patientiam operatur, &c. Hæc Bernardus. Audi denique Gregorium lib. 10. Moral. cap. 22. alias 12. sic omnia hæc perstringentem. *Bonorum mens, quo duriora pro veritate tolerat, eo æternitatis præmia certius sperat; tanto namque in Deum spes solidior surgit, quanto pro illa quisque grauiora pertulerit*. Sic Gregorius.

Sed hæc de re copiosior si Deus dederit redibit sermo ad vers. 10. capite 15. 3. ubi de societate passionum Christi Paulo sermo est. Nunc quare tribulationes suas tum gaudij, tum doni nomine cōpellarit, videamus. Sed prius non nihil de elemosyna, ut aliorum interpretum expositioni potiores partes deferamus.

XIII.

Rom. 5. 3.

Iacob. 1. 2.

Chrysost.

Isid. Pel.

Bernard.

Gregor.

XIII.

ADNOTATIO. I.

Tribulationes egregium Dei donum esse, quod iustos in officio contineant, & peccata licentiam intercludant.

I.

LIBENS Omitto eā rationē ob quā tribulationes Dei donū appellari solēt, quod ipsis suorū errata Deus vindicet, ne in futurū saeculū reseruet, quod acrius puniat; nam in Paulo vix id locū habeat, de quo iure dixeris cū Greg. lib. I. I. Mor. c. 21. In recto opere positus ex abundantī gratiā meruit flagella sustinere. Et statim: Flagello enim Dominus non peccata sluduit tergere, sed merita augere: opportuniū ergo tribulationē ex Pauli mēte, donū, appellabis, quod pædagogi vice fungī soleat, dū iustos in officio cōtinet, ne cupiditatibus succubant, & in maiusculas culpas, inanis præsertim gloriationis prolābātur, ita Chrysost. ho. 62. ad popul. tribulationē cū pueri pædago- go cōposuit his verbis: Magnum est bonū tribulatio, & hoc ex nostris discimus filijs, nam absq. tribulatione nihil discerēt utile, nos autē plus illis afflictionis indigemus: si enim illic passionibus quiescentibus illos muniant multo magis nos, & præsertim tantis detentos; sed nos potius pædago- gos oportebit habere. Apuerulis enim nunquam magna cōmittuntur peccata: à nobis verò magna nimis; pædagogus autē noster tribulatio.

II.

Hinc si dubites, quī in hominis formatione animæ rei pretiosissimæ, quā, vel æthnici ipsi, diuinæ particulā auræ appellarunt, vilissimū carnis lutū appositum fuerit, & spiritalia terrenis, immortalia caducis ad mixta, scite respondet Nazianz. summō id consilio à Deo factum, ut homo carne cōstans in eā tribulationibus vexaretur, ac veluti à pædago- go puer verberaretur, ne altiores, quā par est, haberet spiritus; sic enim Nazianz. orat. 2. in Pasch. hominis naturā describens: Eorum quidem, quæ in terrā sunt Regem; cælo autem imperium accipientem; terrenum, & cælestem; caducum, & immortalem, medium inter magnitudinem, & deiectionem; eundem spiritum, & carnem; spiritum propter gratiam, carnem ob superbiam; illud, ut maneat, ac benefactorem suum cōcelebret; hoc, ut vexetur, ac vexatus commone fiat, & de magnitudine sibi placens erudiat, ac coerceatur. Cui adiungendus Isidor. Hispan. lib. 3. sent. c. 1. sic inquiens: valde necessarium est iustum in hac vita, & vitijs tentari, &

verberari flagello, ut dum vitijs pulsatur, de virtutibus non superbiat, dum vero, aut animi, aut corporis dolore atteritur à mundi amore reseruetur. Hæc Isidor.

Sed id non tam Gregorij, quam ipsiusmet Pauli sensus est 2. ad Corint. 12. 7. dicentis, Ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, Angelus Sathana, qui me colaphizat: vbi illud ex patribus Chrysost. Theophyl. Theodor. Oëcum. Ansel. & Beda ibi, Basil. in regul. fufius disp. c. vlt. Cypr. lib. de mortalit. Aug. in Psal. 130. Hieron. in c. 4. ep. ad Galat. Certo certius videtur non esse sermonē de impuris carnis moribus, aut tentationibus castitati repugnātib, sed potius de vexationibus corporis, aut hostilibus Iudæorum impugnationibus, unde ex Græco proprie legas, impactus est stimulus carni meæ. Deinde expēde illud, datus, quo innuitur tribulationes hæc doni loco Paulo impertitas, sane, ut vexatus cōmone fiat, & de magnitudine sibi placēs erudiat, & coerceatur, ita in primis Diadochus lib. de perfect. spiritual. c. 94. sic capiens hæc verba de vinculis, & impugnationibus, quas à fidei hostibus perferebat: Infirmitates vocat Paulus impugnaciones inimicorum verbi Dei, quæ tunc, & sibi, & sanctis omnibus crebro accidebāt, ne sicut idē Apostolus, ait excellentia revelationum extolleretur, sed potius per summisionem in formā perfectionis perseuerarent diuinum munus persequentes cōtēptus sancte custodientes. Deinde August. in Ps. 130. præfatam pædagogi imaginem, sic sub indicās, ne extolleretur ut iuuenis, colaphizatur, ut puer: nec minus luculenter Ambros. lib. 3. de virg. ad finem: carnis stimulo gloriatur, quod sibi, ne extolleretur, pronisum est. Illecebrosa iactantia est, quam etiam Paulus veretur; lubrica quæ etiam in Paulo cauetur: sed non iste facili mobilis casu, qui revelationibus timebat extolli, & ideo quasi fortis athleta latur, quod vulnere corporis (ecce etiam Ambrosi um pro superius allata explicatione huius loci de laboribus Pauli, non de carnis stimulis) anima dedicerat emere sanitatem.

Vnde Aug. in Ps. 21. versans eam et Pauli verba, pulchrè expendit, quā aliter se gesserit Deus cū Paulo, ac cum dæmonibus ab eo efflagitantibus, ut in porcos se intromittere liceret. Matth. 8. 31. cum ijs optata concesserit, Paulo verò carnis stimulum à se amoueri cupientem, id pernegauerit, nimirum, quod cū Paulo, ut cum filio dilecto, cum dæmone verò, ut cum supplectili damnatā ageret. Non est ex auditu Paulus ad damnationem ex auditu est diabolus, petijt Iob ad tentandum, & concessum est, dæmones petierunt se ire in porcos, & ex auditu sunt, dæmones exaudiuntur, Apostolus

III.

2. ad Cor. 12. 7.

Chrysost.
Theoph.
Theod.
Oecumen.
Anselm.
Beda.
Cyprian.
August.
Basil.
Hieronym.

Diadoch.

August.

Ambros.

III.

August.

Matth. 8. 31.

non exauditur, illi exaudiuntur ad damnationem. Apostolus non exauditur ad salutem. Vides Paulum ad salutem afflictum, & vinculis compeditum, vide iam plures seculi homines porcorum more viuentes, quod eximio hoc tribulationum dono à Deo non compescantur. Vnde dum subiungit Paulus: *Glorior in infirmitatibus meis*, sic infert Saluianus Masil. lib. 1. de Prouident. Si infirmitatem corporis appetendam sibi etiam Apostolus putat, quis sapienter euitat? Si fortitudinem carnis Apostolus metuit, quis rationabiliter fortis esse præsumit?

Confirmat hæc Vates Psalm. 103. 3. in-quiens: *Extendens cælum, sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius*. Et primi quidem Hemistichij sententia (qua affirmat iustos non mediocrem per tribulationem profectum facere) in alium locum transmissa in secundo nō obscurē innuit, tam id perfectionis incrementum, quam egregia Dei dona, vtpote mirificæ Pauli reuelationes, tribulationibus, ac vexationibus potissimum asseruari, & ab irruentibus inanis gloriæ periculis defendi: vnde primo obserua per aquas in scripturis vtitissima metaphorā tribulationes significari. Deinde Augustinum, & alios legere: *Qui protegis aquis superiora eius*: vnde aperte his verbis idem, atque illis Pauli: *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ*: sensus congruit, ad eum plane modum, quo Lucianus in imaginibus scite huic pene rei intentus pendit Dedalum, dum cereis (quod fabulæ ferunt) alis vectus super fluctus ferretur, non semel pennas aquis admouisse, vt eis resperæ solis ardori resisterent. *Summis*, inquit, *alis remigauit fluctibus, easque subinde insperfit aquā, ne ardenti sole disfluere*. Sic enim *quibus moram est moderatio, amant eatenus super fluctus ferri; vt liceat semper pennas humefacere, ne soli eas dissoluendas tradant, tunc demum securē, & modeste volant*. Tandem si aduertis, vt *stimulus*, tribulationum à Paulo donum vocatur illo verbo, *datus*: ita à Dauide protectio, seu specialis tutela, *protegis*, inquit, *aquis*. His apposite congruunt, quæ Greg. lib. 9. Moral. c. 6. scribit. *Optima virtutis custos est infirmitas, vel pressurarum, vel tentationum, & fit certo moderamine, vidum quisque sanctorum, iam quidem interius ad summa rapitur, sed ad tentatur exterius, ne desperationis lapsum, nec elationis incurrat; sicque cognoscimus in profectu, quod accepimus, in defectu, quid sumus, & sic subtilissima interni iudicij moderatione infra summa, & super infima in quodam medio anima libratur*. Similia habet Chrysostom. in id. 2. ad Cor. 2. *Persecutionem patimur, sed non derelinquimur*. Cōsentit Paschas. lib. 3. in Threnos itidem sub hoc sensu capiens illa demo-

nis verba. *Pellem pro pelle, & vniuersa, quæ habet homo, dabit pro animā suā*. Iob 2. 4. quare prius adnotat pelles in scriptura peculiarem Dei protectionem, quā Ecclesia munitur, ad umbrare, vnde sic infert: *Ac si diceret, quando sanctum appetebat virum. Quid istum passioni, ac tentationibus dare reirahis? cum vniuersos sanctos tuos, quasi pellem pro pelle, quandoque daturus es in passionem, & vniuersa, quæ habent pro animabus eorum*.

Adstipulatur his Origenes hom. 27. in Numeros, vbi differens de aduentu filiorum Israel in Iebna, quā vocem ipse interpretatur, *Dealbationem*, id est splendorē, qui perfectis viris ex cœlestium visionum claritate adueniat, scite perquirat, cur hinc in, *Reffa*, id est, in visibilē tentationem venire dicatur: *Quid est hoc*, inquit, *quod quamuis grandes habeat anima profectus, tamen tentationes ab eā non auferuntur*? Respondet verò: *Quia velut custodia quādā, & munimen ei tentationes adhibentur, sicut enim caro si sale non aspergatur, quamuis sit magna, & præcipua corrumpitur: ita & anima, nisi tentationibus assiduus quodammodo salietur, continuo resoluitur, ac relaxatur*. Vnde constat propter hoc dictum esse, *quod omne sacrificium sale salietur*. inde denique est, quod & Paul. dicebat, & ex sublimitate reuelationum, ne extollar datus est mihi stimulus carnis meæ. Angelus Sathana, qui me colaphizet. Eadē pene scripsit Greg. lib. 3. Mor. c. 17. ad hunc modum. Vnde sancti viri cū multa se proficere virtutum prosperitate considerant, quodam dispensationis supernæ moderamine excerci se etiam tentationibus, exultant quia tanto robustius acceptam virtutum gloriam custodiunt, quanto tentationis impulsu concussi infirmitatem suam humiliter cognoscunt.

Sed præfata Origenis similitudo facē præfert obscuræ visioni Ezech. 47. 10. vbi sic Propheta: *Plurima species erunt piscium eius, sicut pisces maris magni multitudinis nimia; subiicit, in littoribus autem eius, & in palustribus non sanabuntur aqua, quia in salinas dabuntur*. Et verò cū pisces vmbra gerant fidelium, de quibus scite Tertull. lib. de Bapt. *Pisciculi sumus, qui in aquā nascimur, nec aliter, quā in aquā permanendo, salui sumus*. Deinde cū & maris aquæ humanā felicitatē, & rerū abundantiā significant, & de hac sic moneat August. in Ps. 85. *Quidquid ergo prosperū venit, fratres, magis metuendū est, quæ putatis prospera magis tentationes sunt, venit hereditas, venit copia rerū, abundat circumfluentia nescio cuius felicitatis, tentationes sunt istæ, caute, ne vos ista corrumpant*: optima præfate visionis explicatio est, quā adhibet Ludou. del Alcaz. in c. 22. Apocal. vt inde moneantur fideles, ideo acerbis salis littoribus à Deo constringi, si uererum aduersarum amaritudine

Saluian.

V.
Psalm. 103. 3

August.

Lucian.

Gregor.

Chrysost.

Paschas.

VI.
Origen.

Gregor.

VII.
Ezech. 47.
10.

Tertull.

August.

Alcaz.

exerceri, vt tribulationibus velut sale condiatur, ne debitos vnquam iustitiæ limites excedant, sed à vitiorum putredine incorrupti asferuentur.

VIII.

Hac sane de causa tot sanctum illum Iobū tribulationibus vexatum fuisse, ex penitiori posteriorum capitum illius libri intelligētia, quæ persequi lōgum esset, optime deducitur. Vnde cum ipse ad Dominum tot plagarum, & ærumnarum dolore percitus dixit: *Numquid mare ego sum, aut cete, quia circumdediti me carcere?* Iob 7. 1. 2. iure sub Domini nomine respondeas ita prorsus se rem habere: nam cum magnus ille inter orientales esset, id est, maximis diuitijs, honoribus, liberis, amicis omnique fortunæ suppellectile floreret, non leuiter timendū fuit, ne tāquam cete, aut prægrandis piscis in prædulci aquā corrumpere-
Ambros. tur: ideo multo sale tribulationum, & plagarū condiri debuit. Vndē Ambros. lib. 1. de penitent. cap. 1. 3. dum illa Domini verba ad dæmonem, Iob 2. 6. *Ecce in manu tuā est, verumtamen animam illius serua*, ipse legiti: *Ecce tradidi tibi eum, tantum modo animam eius custodi*: Bene pendit tribulationes sancto illi vere pro custodiā, & protectione doni loco à Deo donatas fuisse, vndē post plura ita concludit: *Ruinam igitur solam facit sibi serpens, ideo serpenti traditur, qui à serpente elusus est, vt quem deiecit, hunc erigat, & fiat ruina serpentis hominis resurrectio.*

IX.

Quare componas, queso, Iobum in sterquilinio diris calamitatibus conflictatum cum Adamo in paradiso florenti fortuna vtentem; deinde vide, quomodo vterque ab vxore ad malum pelliciat: habuit enim, & sanctus Iob suam Euam, quæ iilum ad desperationem induceret. Ita August. in Psalm. 93. *Vxorem propterea reliquerat diabolus, & non occiderat, vt ipse haberet adiutricem, non vt maritus consolatricem. Meminerat enim, quod per illam Euā deceptus erat Adam, & necessariam sibi putabat Euam hanc. Accessit ad Iob illa tamquam Eva. Iam verò attende vtriusque discrimen, dum Adam ab vxore deceptus: Iob verò, quātum uis ab Euā suā ad malum titillaretur, victor euasit: sed quare? Nimirum, quia alter in paradiso deliciarum, alter in sterquilinio, & calamitatum cumulo erat. Audi August. citato loco. *Iob melior fuit in stercore victor, quam Adam victus in paradiso.* Similiter in Psalm. 34. de homine, inquit: *Dico, victus in paradiso, victor in stercore: ibi victus est à diabolo per mulierem, hic victus diabolum, & mulierem.**

X.

Vndē intelliges eurfecus se habuerit Christus cum Ioanne Baptista recenter nato, & dum in vincula coniectus erat; vt enim tunc diuino illum Mariæ ferculo portante, illuc

quam primum se contulit, & apud illum per tres menses demoratus est, ita ipsum in carcere detentum, & afflictum, nec semel inuississe legimus, sed Ioanne nūcios ad eum mittente, eosdēmet ipsum remisisse. Sane quia aliter, atque aliter in tribulationis, ac in prosperitatis tempore cum suis se Deus habet: Ioanni quidem recenter nato, dum tota eius domus gratulationibus, gaudijs, felicitate repletur opus fuit, vt Alerior noster, qui, *aditor in opportunitatibus*, id est, in prosperitatibus est, peculiariter adesset, vt ipsius præsentia Ioannes fulciretur, ne illi capat præ tanta prosperitate nutaret: at illi vinculis adstricto, odio Herodia dis vexato, multoque tribulationum sale condito minime timendum erat, ne corrumpere-
3 tur: ac iustitiæ limites aliquomodo excederet: quare non fuit necesse, vt à Domino qui iam media tribulatione cū ipso erat, corporali præsentia inuiseretur. Vbi obiter pende, quāta tribulationis vtilitas, quanta & dignitas sit, vt in Dei locum succedat, eiusque vices agat.

Hinc dū plerique impij principes bene valent, & florent, videas iustum, & sanctum Ezechiam læthali ægritudine affectū. 4. Reg. 20. 1. Isai. 38. 1. Quare? Respōdet Hieron. in id Isai. *Ne eleuetur cor Ezechia post incredibiles triumphos, & de media captiuitate victoriam infirmitate corporis sui visitatur, & audis se esse moriturū.* Cui rationi sic ad stipulatur idemmet Rex in initio sui cātici: *Ego dixi in dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi.* Quo in loco in Hebreo, vt etiam monet Hieron. *Pro in dimidio dierū meorū, est, in sanguine dierū meorum*, quā similitudinem vt magis explicarent Lxx. proijs verbis reposuerunt: *In excelsio dierum meorū.* Vbi excelsa fortuna iusta similitudine cū sanguine, plus æquo in humano corpore redundante cōponitur. Is enim lethalem morbū ne afferat, anticipata medicina per excissionē venę euacuari oportet. Ita pene Greg. 3. p. pastor admonit. 1. 3. *Admonendi sunt agri, vt considerent, quanti sit momenti molestia corporalis, quæ & admissa peccata diluit, & ea, quæ admitti poterāt, cōpescit.* Hec ibi & plura lectū digna Greg.

Firmat id Pl. 9. 1. 16. nam vbi nos de iustis hominibus legimus: *Bene patientes erūt.* Titelmann. & alij, *beneficijs affectos.* Genebrard. Iāsen. & plures *Bene affectos, bene valentes, bona complexionis, & habitudine præditi*, legūt. Quasi per inde sit, tribulationes, & labores pati, ac eo beneficio à Deo aliquem affici, vt animo bene valeat, & incolumis sit. Quam ad rem, vel gentilem Pliniū, quem merito alicubi suauem appellat Hieronym. audi lib. 7. epistol. 26. *Nuper me cuiusdam amici lāguor admonuit optimos esse nos, dum infirmi sumus, quem enim infirmum, aut auaritia, aut libido soliciat? Non*

XI.

4. Reg. 20. 1
Isai. 38. 1.
Hieron.

lectio
Lxx.

Gregor.

XII.

Psal. 91. 16
Titelm.
Geneb.
Iansen.

Plin.

amoribus seruit nō appetit honores, opes negligit, & quantumcunque, ut relicturus satis habet, tunc deos, tunc hominem esse meminit, inuidet nemini, neminem miratur, neminem despicit, ac ne sermonibus quidem malignis, aut attendit, aut alitur, Baligna imaginatur, & fontes; hac summa curarum, summa votorum. Et statim. Possum ego, quod pluribus verbis, pluribus voluminibus Philosophi docere conantur, ipse breuiter tibi, mihi que precipere, ut tales esse sani perscueremus, quales nos futuros profitemur infirmi. Adiunge Saluianum, lib. 1. de prouidentia, & gubernatione Dei: dum illud Pauli ad Galat. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, hac enim sibi inuicem aduersantur, ut nō quacumque vultis illa faciatis. Sic tractat. Non imprudenter quidam hoc loco dicit, quid si repugnante corporis fortitudine, quæ optamus facere non possumus? Infirmum nobis sit carne, ut optata faciamus: infirmitas enim carnis, inquit, vigorem mentis exacuit, ut affectis artibus vires corporum in virtutes transferantur animorum. Nō turpibus flammis medulla aestuant, non male sanam mentem latentia incentina succendant, non vagi sensus per varia oblectamenta lasciuiant, sed sola exulet anima leta, corpore affecto, quasi aduersario subiugato.

Hæc omnino vera esse absimilis Ozia Regis euentus 2. Paralip. 26. suadet. Sic enim de illo sacer textus: Cum potens esset elatum est cor eius. Quæ verba sic expendit Chrysostomus, homil. 3. de Ozia tom. 1. Nec enim hoc modo nos docuit, quod fuit elatum cor eius, verum addit, unde fuit elatum, cum potens esset, inquit, elatum est cor eius. Non ferebat principatus magnitudinem, sed quemadmodum ex edacitate nascitur ignea inflatio, ex inflatione gignitur febris, deinde ex febre plerumque mors: itidem & hic ex rerum abundantia nata est superbia: nam quod incorporibus est inflatio, hoc in animis est superbia. Vides quā opportunè huic regi venâ pertunderetur. Quo it observatio Tertull. lib. de patientia, cap. 12. in illa structura verborum Pauli, 1. ad Corinth. 13. Charitas patiens est, benigna est; charitas non inflatur, non agit peperam, quæ ipse legit, non proteruum sapit, dum ipse ait: nō proteruum sapit, modestiam de patientia traxit.

Vtrumque quidem Regum Ezechia, & Ozia euentum visus est habere ante oculos Regius vates, Psalm. 40. dum de homine iusto, & perfecto inquit. Beatus vir, qui intelligit super egenum, & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus: Subdit statim rationem, ac modum, quo eum sit liberaturus: Vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius. Vbi, strati, nomine eam omnia intelligens, in quibus paululū quiescere, & tantisper hære

licita delectatione iustus possit, absolute inquit peculiari Dei dono, ijs omnibus admisce ri tribulationes, & aegritudines, ne in illis iustus, plus equo conquiescat, & à verò iustitiæ tramite paulatim seducatur. Ita ibi disertissimi August. Ad innocentem hominem veniamus, acquiescit in domo sua, in familia sua, in conuige, in filiis, in paupertate, in prædolo suo, in nouella manibus suis consista, in edificio aliquo suo studio fabricato. Acquiescunt innocentes in his, sed tamen Deus volens nos amorem non habere, nisi vita æterna, & istis velut innocentibus delectationibus miscet amaritudines, ut & in his patiamur tribulationes, & vniuersum stratum nostrum vertit in infirmitate nostra.

Nec omittenda, quæ idem August. in hanc sententiam sic habet lib. 1. de ciuit. Dei, cap. 33. tom. 5. dum vehementius obiurgat Romanos, quod calamitatibus à Deo affecti, ut in officio continerentur, illi neglecta utilitate tribulationum ad sodalitiū theatrorum, quibus peiores efficerentur, conuolarent. O mentes, amentes! quis est hic tantus non error, sed furor, ut exitium vestrum, sicut audiuimus plangentibus orientalibus populis, & maximis ciuitatibus in remotissimis terris publicum luctum, maioremque ducetibus, vos theatra quæreretis, intraretis, impleretis, & multo insaniora, quam antea erant, faceretis? Et post nonnulla, in quibus Scipionis consilium Romanis bella potius, quam theatra optantis commemorat, subdit: Volebat vos ille Scipio terrere ab hoste, ne in luxuriam flueretis, vos nec contriti ab hoste luxuriam repressistis; perdidistis utilitatem calamitatis, & miserrimi facti estis, & pessimi permansistis. Hæc August. Nostro etiam importuno sæculo satis opportuna.

ADNOTATIO II.

Nihil honorificentius, aut illustrius esse, quam pro Christo tribulationes, & dura quaque perferre.

ILLA subinde affinis superiori ratio, cur tribulationes à Paulo, donū, appellentur, afferri poterat: quod egregios per ipsas iusti in virtute profectus faciant: At enim verò quoniam ea de re, & ad librum Sapientiæ plura dedimus, & hac etiam epistola itidem non semel commodius redibit sermo, hanc modo pro illa rationem substituere placet, quod dignius nihil, nihil illustrius excogitari queat, quam vincula, & tribulationes pro Dei honore per

Aug. ibi.

XV. August.

Saluian. Galat. 5.

XIII. 2. Paral. 26

Chrysost.

Tertullian. 1. Ad Cor. 13.

XIII. Psalm. 40.

I.

peti, atque ideo hæc non tribulationum, aut pressurarum, sed munerum nomine compelli debent. Expressit id enucleatissime Apostolorum Princeps epist. i. cap. 4. 14. dum ait: *Si exprobrant in nomine Christi, beati eritis; quoniam quod est honoris, & gloria, & virtutis Dei, & qui est eius spiritus, super vos requiescit.* Vbi primò observa non esse Petro sermonem de futurâ vitâ, quam beatam in cœlo polliceatur; sed de amplissimis ornamentis, quæ in hac etiam mortalitate consequuntur, qui pro Christo patiuntur persecutionem. Vnde, & in Græco fonte abest futurum illud *eritis*, solumque est, *beati*, & Tertull. aduers. Gnost. c. 12. & Cyprian. de exhortat. Martyr. cap. 9. & epist. 56. legunt, *beati estis*. Ut ea pene sententia sit, ac illa Senec. lib. de Prouid. cap. 4. *Auida est periculi virtus, & quò tendat, nò quid passura sit cogitat. Quoniam, & quod passura est, glorie pars est. Militares viri gloriatur vulneribus.*

II. Iam pende singillatim Petri verba, & primum illa. *Quod est honoris, & gloria, & virtutis Dei.* Quæ præfato loco legit Cyprian. *Quia maiestatis, & virtutis nomen, & quouis modo sumas, egregiam emphasim in hac rem habent, nec aliud sonant, ac si apud nos diceretur: Lo si nò de la honra, lo magestoso: Quo facit Græca lectio sequentis Hemillychij. Spiritus gloria, id est, vera, & animata gloria, ac si reliqui honores, & ornamenta, non verâ, sed ementita, siue emortua gloria censerì debeant præ honore crucis Christi. Hinc illud Pauli ad Galat. 6. 14. *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.* Vbi notetur ille dicendi modus. *Mihi autem absit*: Est enim dicere. Absit, ut alia mihi gloria sit, nisi quam præfert crux Christi: vnde August. serm. 20. de verb. Apost. sic premit hæc verba: *Poterat Apostolus gloriari in sapientia Christi, & verum diceret; poterat in maiestate, poterat in potestate, & verum diceret; sed dixit in cruce; ubi mundi Philosophus erubuit, ibi Apostolus thesaurum reperit.* Sed quare? Respondet Cyrill. Hierosolym. catech. 13. *Gloriatio sane Ecclesia Catholica est omnis Christi actio, gloriatio verò gloriatio est crux, quod sciens Paulus mihi, inquit, absit gloriari, nisi in cruce, &c.* Ita Cyrill. Ac si diceret, ideo non gloriatur in sapientia, in maiestate, in potestate, quia quidquid est honoris & gloriæ, & maiestatis, & virtutis nomen in ijs, cumulatissime in cruce reperitur, quæ gloriatio gloriatio est: vnde Chrysost. in Ps. 130. versans eadē verba ad Galat. emphaticè, dixit. *Qui in cruce Christi non gloriatur omnium insipientissimus est.* Ac si dixerit, nullam illi veræ gloriæ scientiam, aut gustū esse: ita Drog. de Sacram. Dom. Passio. *Cruce gloria tua, qui erubescit crucem tuam, erubescit gloriam tuam.**

Mihi absit gloriari, &c.

Firmat hunc sensum, quod subdit Petrus: *& qui est eius spiritus, super vos requiescit.* Vbi Syra lectio plus exprimit dum ait. *Quoniam spiritus Dei gloriosus requiescit super vos.* At quis Dei spiritus, isque gloriosus? qui & requiescere super iustum de more habeat? Ego quidem Dei spiritum non noui, nisi Deū Spiritum sanctum, tunc verò gloriosum se extrinsecus exhibuisse crediderim, cum super Christum crucem, & mortem patientissime patientem requieuit. Quam in re fidei iussores habeo Tertull. & Cyrill. Hierosolym. Prior enim lib. de Patientia c. 3. mitissimum Christi genium ex Isaia 42. describens subdit. *Nec enim mentitus fuerat Propheta, imò ipsius Dei contestatio spiritum suum in filio, cum tota patientia collocatis.* Vbi vides Dei spiritum patientiæ, & laborum perpeffioni connexum, Iam id quam sit gloriosum egregie ostendit Cyrill. catech. 13. sub hoc sensu capiēs ea Christi verba Ioa. 11. 23. *Venit hora, ut clarificetur filius hominis, quæ ipse legit. Nunc glorificabitur filius hominis: ad hunc modum. Non quod prius non haberet gloriam, glorificatus enim erat gloriâ ante mundi constitutionem; sed glorificabatur, itaquam Deus semper; nunc verò glorificatus est patientiæ ferens coronam.* En spiritum Dei gloriosum, qui super iustos, & præsertim super ipsorum Antesignanum Christum requiescit.

Quare rursus expende præfata verba ad Galat. 6. 14. *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi: & cū ibi Apostolus agat de tribulationibus, erumnis, plagis, & carceribus, quæ tolerabat, iure dubites, cur non dixerit gloriari se in cruce, suâ, sed in cruce Christi? sicut alibi dixerat: Placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo, 2. ad Cor. 12. 10. ubi eadem, de quibus, in verbis ad Galatas gloriatur, infirmitates suas nō Christi appellat. Sed ad manū est responsio, ideo Paulū infirmitates, & labores, quos perfererat crucē Christi, non suam, appellare quod non ob propria peccata, sed ad modū Christi pro Dei honore & religione pateretur: ita ad ea verba Hugo de S. Victore in allegorijs Gotfridi Tilm. *In cruce Christi gloriatio, in cruce dextræ latronis cōsolatio; in cruce sinistri confusio; in prima, pœna sine culpa, & post gloriatio; in secunda, pœna pro culpa, & post remissio; in tertia, pœna pro culpa, & post damnatio.* Dicunt homines, quādo penam sustinent, si meruissē non erubesceremus; nunc autem iniuste pati ignominiosum est nobis. Oblongum videtur, imò si pro culpa pateris, erubescere, si sine culpa, gloriare, latro magis esse vis, quam Christus? Hæc Hugo. Iure ergo Paulus, & tribulationes suas Christi crucem appellat, &*

III.

Tertull.

Cyrill.

Ioa. 11. 23.

IIII.

Ad Gal. 6. 14.

2. ad Cor. 12. 10.

Hugo de S. Vict. in allegor. Gotfridi ad ca. 6. ad Galat.

in ea usque ad summum gloriatur: ac si dixerit: Quid mihi gloriosius, honorificentius ve esse possit, quæ eidemmet Christi cruci affigi, ut spiritus Dei gloriosus super me requiescat.

V.
Senec.

Nec abs re fore crediderim Senecæ locum cum his Pauli verbis componere, lib. de Prouid. c. 3. ubi cum egregium illum Regulum diros pro Rep. cruciatus apud hostes perferentem, e regione Mæcenatis, qui ut plurimum apud Augustum gratia valebat, ita nimia felicitate enervatus, formosæ vxoris quotidiana repudia indefinenter flebat, sic posuisset. *Figunt cutem clauis, & quocumque fatigatum corpus reclinavit, vulnere incumbit, & in perpetuam vigiliam suspensa sunt lumina. Feliciorem ergo tu Mæcenatem putas, cui amoribus anxio, & morosæ vxoris quotidiana repudia desolenti somnus per symphonicarum cantum ex longinquo lenè resonantium queritur. Mero se licet sopiat, & aquarum fragoribus auocet, & mille voluptatibus mentem anxiam fallat, tam vigilabit in pluma, quam ille in cruce.* Hinc ita concludit. *Sed illi (Regulo) solatium est pro honesto dura tolerare, & ad causam à patientia respicit, hunc voluptatibus marcidum, & felicitate nimia laborem magis his, quæ patitur, vexat causa patiendi.* Hæc Seneca. Apud quem pro sententia Pauli gloriatisse in cruce Christi meritò obserues illud: *Quantò plus tormenti, tantò plus erit gloria, nec non, solatium est illi pro honesto dura tolerare, & pro allata expositione Hugonis hæc extrema, ad causam à patientia respicit.* Quod si gentili licuit dicere gloriosum esse pro honesto (quod ipse somniabat) dura tolerare, quantò fuerit gloriosius, & magnificentius pro Deo viuo, & pro iustitiæ crucem, & tribulationes perferre.

VI.
Psal. 42. 1.

Sed quod dixit Seneca: *Ad causam à patientia respicit*, nihil dissonat locutioni Davidis, Psal. 42. 1. *Iudica me Deus, & discerne causam meam.* Ibi enim sub persona Martyris videtur efflagitare vates; ut eadem sit illi pœna cum impijs, at dispar cruciatus causa, ut quemadmodum hi in supplicijs suis erubescunt, ita ille in cruce Christi gloriatur, quasi Laurentij nomine dixerit, libet viuū cremari, ut crematur hæreticus, dummodo nō quia hæreticus, sed quia confessor Christi: ita ferè ad id loci Aug. Nunc interim in hac peregrinatione non dū discernis locum meū, quia simul cū zizanijs viuo usque ad tempus messis. Nō dum discernis pluriā meam; non dum discernis lucem meam. Discerne causam meam. Distet inter eum, qui in te credit, & in eū, qui in te non credit. Par infirmitas est: sed dispar conscientia; par labor, sed dispar de siderium. Similiter aduersus Donatistas, qui de persecutionibus suis gloriabatur, sic loquitur. lib. 2. cont. Gaudentij epist. c. 12. *Recte ista di-*

August. in
Psal. 42.

August.

cerentur à vobis quærentibus Martyrum gloriā, si haberetis Martyrum causam. Non enim felices, aut Dominus, qui ista patiuntur, sed qui propter filium hominis patiuntur. Consentanea epist. 50. & 61 eiusdem Aug. & ex Chrysost. orat. 1. cont. Iudæos dabinus ad vers. 29.

Redeo ad spiritum Dei gloriosum, qui super Christum requieuit. Et verò, ut plura à nobis eā de re afferenda sint ad cap. 2. vers. 9. & 10. adnotat. 4. illud modo non differam, ipse eximij doni loco, & quasi in mercedem (loquimur humano modo) conditi orbis, dum ipse Patris dextera ad mundi molem exprimendam dicitur, à summo pariete crucē fuisse donatam: de quo ita Paulus ad Hebr. 2. 9. *Videmus Iesum propter passionem mortis gloria, & honore coronatum.* Vbi crucem gloriam appellat: sic Chrysost. ibi hom. 4. *Ostendit, quod crux sit honor, & gloria, quomodo quidem certè, & ipse eam sepe vocat dicens, ut glorificetur filius hominis.* Subdit rationem Apostolus. *Decebat enim eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare.* Verum obserua primum, Athanasium lib. de Incarn. Verb. & in disput. in Conc. Nicæn. sic legere hæc verba, ut vnde quaque ad Christū pertineant ad hunc modum: *Decebat enim eū, per quem omnia, & ex quo omnia multos filios in gloriam adducentem, cum princeps, auctorque salutis eorum esset, passionibus consummare.* Dein de verbum, *consummare*, siue actiue, siue passiue sumatur, explicari ab eodem Antioch. siue ab eo, qui auctor est quæstionū ad Athanas. quæst. 119. *Perfectū, & gloriosum reddi.* Hinc is resultat sensus, ut velit Paulus maxime conueniens, dignūque fuisse, ut is, propter quem glorificandum Deus omnia creauit, quique in orbis conditione Patris dextera, & brachiū extitit summa hac, & inenarrabili gloria afficeretur, ut pro Dei honore crucem subiret, ubi vides crucem, mortemque pro Deo toleratā, non modo totius honoris culmen, & columnen esse, sed etiam veluti infinitæ mercedis, & gratitudinis testimoniū: ideo Paulus nō fuit contentus de Christo dicere, propter quē omnia, nisi etiam adderet, & per quem omnia, ut crux & ad gloriam, & ad gratitudinē cōduceret. Ita pene Chrysost. ibi. Nam cum dixisset: *Fecit, quæ digna erant sua benignitate, quod omnibus illustriore fecerit primogenitū.* Subdit post nonnulla: *Si ergo Deus hoc primū eum honorauit, quod per passiones deduxerit; carnem suscepisse, eāque suscepta passum esse, est longè maius, quam re vera mundum fecisse, & ex nihilo produxisse.*

Hinc cōmode, absque ironico sensu, quem alij interpretes reddunt, capies illud Christi de pretio, quo à traditore fuit diuenditus,

VII.

Ad Hebr.
2. 9.

Chrys. ho.
4. in ad Hebr.

Athanas.

Auctor.

Chrys. ho.
4. in ad Hebr.

VIII.

Zachar. 9. 12. *Prope illud ad statuarium, decōrum pretium, quo appretiatum sum ab eis.* Nam ex Hebræo sic legit Pagninus: *Prope illos ad thesaurarium, ad magnificentiam gloriæ, quā appretiatum sum.* Hieronymus verò, Rupertus, & alij interpretes per statuariū intelligunt Deū rerum omnium formatorem, & ætimatorē. Vnde id fuit dicere solum Deum, qui verus rerum estimator est, digne potuisse expendere, quam fuerit decōrum, atque magnificum Christo, minimi ob Patris gloriā ab hominibus fieri, atque vt vilissimum mancipium diuendi, atque ideo ad magnificentiam gloriæ id pretiū in cœlestibus thesauris asseruari oportere. Sane Matth. 2. 7. 9. vbi de hoc eodem pretio ex Jeremiā (vnde locus non disputo) dicitur: *Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiatum.* lectio Syriaca, Græcæ assecla emphaticè habet, *pretium illius honorandi*, ac si appositue dicatur pretium, quo maxime honorandus est is, quē Dominus vult honorare. Quā mente imbutus venerab. Petrus Cellenf. lib. 1 mysticæ expositionis tabernaculi cum Christum cum tabernaculo componens, dixisset: *De auro purissimo fit, quod igne clarescit, maleo proficit, passione dulcescit, morte virrescit, contumeliā mansuescit, paupertate affluit: tandem subijcit, & in pretio omni pretio pretiosius elucescit.*

Matth. 27.
9.

Leet. Syra.

Pet. Cellenf.

IX.
Chrysoft.
Joann. 17.

Confirmat id Chrysoftom. hom. 5. de Iob tom. 1. sic premens illud Christi ad Patrem, Ioann. 17. *Clarifica me Pater, vt ex crucis gloria augultior, ac splendidior patrius thronus, (quoad externam claritatem, & manifestatio nem intellige) sit redditus; cum enim ille dixisset. Quid dicis? Ad crucem duceris cum latronibus, tumulorumque fossoribus maledictam sufferre mortem cōspuendus, cadendus colaphis, & hac gloriā appellas? Ita inquit, pro dilectis ipse patior, meritoque hac eadem gloriā existimo. Sic statim infert. Si enim Dominus meus miseris, & erummosos amans gloriosam rem vocat, etiam id patrio throno magis adijcit gloria, multo ipse magis hac gloriā existimare debeo. Vbi patrium thronum ex Christi cruce maiori gloriā conspicuum bifariam capio. Vno modo, vt, sensu dicto, Vnigenitus Dei per crucem, & Passionem suam humanis mentibus splendidus illuxerit, vt ad cap. 2. vers. 9. latius tracto. Altero; vt is gloriæ, & honoris thesaurus Christo Domino ob crucem obtigerit, vt ex ipso præter egregiam nomini suo claritatem adscriptam ingens gloriæ cumulus superfluxerit, quem in Patrem gratus Filius refuderit, & donanti redonauerit, vide, quæ dicemus ad cap. 2. vers. 11. iuxta lectionem Græcā: *Quod Iesus est Dominus ad gloriā Patris.* Sic etiam alibi dixit idem Chrysoftom. præferens glo-*

Chrysoft.

riam crucis claritati Transfigurationis: *ibi (de Transfiguratione loquitur) accipis gloriā à Patre; hic (In cruce) Pater accipit gloriā à te.*

Sed vt proprius ad Donum, siue ad vincula Pauli, & tribulationes, in quibus tantopere gloriabatur, accedamus: sane hæc ipsi, vt egregia ornamenta, à Christo promittuntur. Cant. 1. 10. *Murennas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* Vbi in primis ex meliorum interpretum expositione murennæ sunt ornamentum colli, quod propriè dicas torquē, aureamque catenam; singulare nobilitatis, & honoris insigne, Genes. 41. 42. Iud. 8. 26. Pro verb. 1. 9. Dan. 5. 7. & alibi. Deinde pro his verbis Lxx habent. *Similitudines auri faciemus tibi.* Sed non explicant quarum rerum sint istæ similitudines. Vnde alij columbarum, alij turturum esse putāt. Ego verò, ne diuinare videar, crediderim similitudines auri summi pro ornamentis, quæ sint similia ipsi auro. Sed quæ ratione? Audi Tertullian. de habit. muliebr. sic de auro differentem: *Terra nomen in igne reliquit, atque ex inde de tormentis ad ornamenta, de supplicijs in delicias, de ignominijs in honores, metalli refugamutatur.* En similitudines auri Sponsæ, siue Paulo promissæ, nimirum vt de tormentis ornamenta, delicias, & honores sibi pararet. Vis id enucleatius accipere? Subdit Salomon. *Vermiculatas argento:* vbi Lxx, apud Philonem Carpatium: *cum varijs notis, siue, stigmatibus argenti.* Quæ verò hæ notæ, siue stigmata sint, dilucide explicat Paulus, dum ad Galat. 6. 17. ait: *Ego enim stigmata Domini Iesu in corpore meo porto.* Ita ibi idem Philo his verbis: *Nam quod de Martyribus intelligat, vide notas argenti, seu pūctas, siue stigmata esse apposita post aurum: quæ quidem stigmata, ac notæ, flagella, ac tormenta pro Christo Iesu passorum apertissime declarant. Quod & Paulus confirmat, cum dicit. Ego enim stigmata Domini nostri Iesu Christi in corpore meo porto. Ergo flagella, vibices, & plagæ Pauli corpori inflicte regius illi torques, & summæ dignitatis insigne est, in quo meritò gloriatur: vnde ipse emphaticè dixit: porto, vt sic ibi adnotauit Chrysoft. Non dixit habeo, sed porto, tanquam aliquis de trophæis glorians, signisque regalibus.*

Certe idem Chrysoft. hom. 9. in cap. 4. ad Ephes. augustiorem, & magnificentiorem sibi esse Pauli catenam, quam regiam pompā, atque ornamenta, sic affirmat. *Magna est vis catenæ Pauli, sufficit pro omnibus hoc spectaculū. Paulū videre vincitū, & educi e carcere, videre vincitū, & intus sedentem: quæ voluptate non est hoc maius? quo pretio rem nō estimauerim? Nō videtis Reges, & Consules curru gestari, & aurū gestare, & satellites omnia habentes aureas, aureas*

X.

Cant. 1. 10.

Gen. 41. 42

Iud. 8. 26.

Prov. 1. 9.

Dan. 5. 7.

Lxx.

Tertullian.

Philo in id
Cant. tom.
1. Bibl. vet.
Patr.

Chryso. in
c. 4. ad Ga-
lat. 1.

XI.
Chrysoft.

lanceas, aureos, et phrygas, equos aureis ornatos cypripis? Quantum est hoc spectaculum illo iucundius? Mallem semel videre Paulum e carcere exeuntem cum vinculis, quam nullius illos deductos cum illâ satellitum stragem cernere. Hactenus Chrysostom. ibi. Verum alio in loco plus rem augeat ipsismet paradisi gaudijs, & honoribus Pauli vincula lōge antecederens. Audi eum ho. 5. de patientiâ Iob tom. 1. Non eum sic dico beatum, quod tertium est, qui ad celum, & in paradisum raptus est, quem admodum quod in vincula comectus sit; non enim beatum dico; quod audierit arcana verba, quem admodum quod vincula sustinuerit; etenim hæc illis lōge maiora; eligibilis namque mihi est malle pati pro Christo, quâ honorari pro Christo. Consentanea habet Hieronym. in titulo epist. ad Philent. vbi dū Paulus non Apostolum, sed vinctum Christifide nominat, maioris inquit superch. id esse, quâ Apostolatus mentionem facere.

Idem hom.
5. de Iob to.
1.

Hieron.

S. Ign. M.

Cyprian. epist.
25. ad mar-
tyres.

Tertullian.
Pamel. ibi.

1. Pet. I. 12

Cyprian.

XII.

Quod si in præfato Cant. loco pro *murennas aureas*, legas cum Pagnino *margaritas aureas*. Vincula apprimè exprimis ex S. Ignatio Martyre epist. ad Ephes. eo nomine vincula sua sic compellans: *Is (Christus) mea gloriatio & denique indeficientes mee diuitia, in quo vincula à Syria ad Romam usque circumfero, spirituales margaritas*. Cuius vestigia premens Cyprianus martyr, sic alloquitur: *Imposuerunt quoque comedes pedibus vestris, & membra felicia, & Dei tēpla infamibus vinculis ligauerūt, quasi cum corpore ligetur & spiritus, aut aurum vestrum ferri contagione maculetur. Dicatis Deo hominibus, & fidem suam religiosam virtute testatibus ornamenta sunt ista, non vincula: nec Christianorum pedes ad infamiam copulant, sed clarificant ad coronam*. Certe hæc ratione ad confessorum vincula, dum in carcere detinebantur, osculanda, primæ uos Christianos, nō nisi prostratos, ac reptantes tanquam ad rem sacram accedere abunde discimus ex Tertull. lib. 2. ad uxorem, vbi Pamelius plures patres in eum congerit.

XIII.

Sed minora sunt hæc, cum ipsimet cœlestes Spiritus gloriosa martyrum certamina, non modo audissimè aspiciant, sed demissis etiam oculis quodammodo suspiciant, ac reuerentur. Sic enim Petr. epist. 1. cap. 1. 12. *Vobis autem ministrabat ea, quæ nūc nūciata sunt vobis per eos, qui Euangelizauerunt vobis Spiritu sancto misso de cœlo, in quem desiderat Angeli prospicere*. Sed obserua duo: alterum Græce, & Syriace pro, in quē, haberi, in quæ, ut ex pulchra expositione Patris Iustiniiani, & Lorini sermo sit de gloriosis Martyrū certaminibus, quæ Angeli audissimè spectare concupiscant, eo modo, quo dixit Cyprianus epistol. ad Thibaritan. *Prelantes nos, & fidei congressione pug-*

nantes spectat Deus, spectant Angeli eius, spectat & Christus, quanta est gloria dignitas, quanta felicitas, præfente Deo, cogredi, & Christo iudice coronari. Alterum Græcum verbū *ωρακῶ* & proprie significare demissis oculis in rem aspiciere; quasi ea sit passionum Christi gloria, ut eas Angeli non nisi demissis oculis præ reuerentia, & veneratione intueantur.

Hinc Sponsa varijs tribulationibus diuexata, Cantic. 2. 2. cum lilio pulcherrimo, & in sceptri formam confurgente, sic componitur: *Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias*. Vbi Caldæa Paraphrasis de tribulationibus, ac tormentis, sic expressè accepit: *Comparata sunt rosa, quæ germinat inter spinas, à quibus perforantur, & rumpuntur folia eius*. At quam egregiam claritudinem, & gloriam lilij imago præfert? Audi Christum, Matth. 6. 29. *Nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis, vbi, Rex opulentissimus (verba Ambrosii lib. 3. Hexamer. cap. 8.) Et sapientissimus inferior indicatur, quam huius floris pulchritudo est*. Et dic tu ijs, qui pro Christo vincula, & tribulationes patiuntur. Ita præfato loco Cyprianus ad Martyres in carcere toto anno detentos: *Eant nunc Magistratus, & Consules, siue Proconsules, & annua dignitatis insignibus, & duodecim fascibus gloriantur*. Ecce dignitas cœlestis in vobis honoris annui claritate signata est, & iam reuerentis anni volubilem circulum victricis gloria diuturnitate transgressa est. Ad quem etiam modum scriptor vitæ S. Fulgentij, qui ipsius discipulus esse creditur, cum c. 11. enarrasset beatum illum pro Christi fide crudeliter ab impio Arij ministro vnâ cum socio Felice diuerberatum, subindeq; abralis per cōtumeliam capillis, ablatisque vestimentis, nudos ludibrio, & ignominia expósitos, fuisse eiēctos, scite ait: *Sed nec illa decalatio viris sanctissimis turpitudinem, nec nuditas attulit confusionem, quia tolerata propter amorem religionis iniuria, primæ iam confessionis docorauerat ornamento*. Ac si diceret, quonam modo indecori, aut nudi videri poterant, qui regio tribulationis amictu, splendentique plagarum, quas pro Christo pertulerant, purpura iam ante circum ornati erant.

Adsimilis locus, Cant. 4. 3. dum sponsæ genæ, quæ Beda, & alijs interpretibus Martyres adumbrant, fragmini mali punici comparantur: *Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ*. Ostēdit (inquit Beda) cœlorem puniceum (Ecclesia) in genis cum prima, & eminentiora eius membra, id est Martyres sancti sanguinem fundūt pro Christo. Sed cum Martyres cum Malo punico, coronâ ornato componuntur, quid aliud quam regia eorum dignitas, & ornamentum designatur? ita Greg. Nyssen. lib. de Beatitudinibus,

XIII.
Cant. 2. 1.

Caldæus.

Matth. 6. 29

Cyprian. supr.

XV.
Cant. 4. 3.
Beda ibi.

Nyssen.

Nazianz.

ad finem, sic inferens. Ergo si sui iuris est is, qui à peccato alienus est, ac regni proprium est merum imperium, summaque, ac plena, nulliusque alterius arbitrio obnoxia potestas, consequenter beatus iudicatur, qui à malo pellitur, ac persecutione patitur, quippe eà persecutione regiam dignitatem ei conciliante. Quà ad rem mirifice facit, quod de illustri Christi martyre refert Nazianzen. orat. 3. quæ est 1. aduersus Iulian. nimirum in altum supplicij, & ignominie causa sublatum vehementer gauisum, atque gloriatum fuisse, dum se sublimem, & excellum, ceteros vero humi repentes considerauit, sed iuuat audire Nazianz. Ipso interim sporta in altum sublato, melle, & in sculo undique persusus, apibus, & vespis meridiano tempore pungebatur, ardentissimi sole lucente, atque huic quidem carnes colliquante, illis autem beatarum illarum carniarum (non enim dixerim miserarum) esum acriorem efficiente. Hic enim vero, ut hoc quoque literis mandem, celebratum illud, & memorabile dixisse fertur: nimirum signum illud sibi placere, quod sublimem se persiceret, illos contra abiectos, atque humisitos. Subdit tunc Nazianz. Vsq.ue adeo superior is erat, à quibus tenebatur, adeoque à doloribus, ac molestijs remotus non aliter, ac si alienis periculis interesset, suppliciumque suum pompam, non calamitatem esse duceret. Hæc Gregor. & plura. Hinc illud inferas, quod paradoxon ad speciem videatur; gloriari nos in carne posse. Sed quid id dubites? cum ipsa nobis tantæ gloriæ occasio fiat. Ita quidem Cyprian. lib. de habitu virg. dum ea fœminis ornamenta præscribit, in quibus merito gloriantur. In carne gloriatur, tunc plane quando in nominis confessione cruciatur, quando fortior fœmina viris torquentibus inuenitur, quado ignes, aut cruces, aut ferrum, vel bestias patitur, ut coronetur. Illa sunt carnis pretiosa monilia, illa corporis ornamenta meliora. Modo cur Paulus vincula sua, gaudium, appellet, videamus.

ADNOTATIO III.

Animis Christi amore flagrantibus, nihil esse suauius, quàm tribulationes pro ipso perferre.

I.
Chrysol.

Raculum est, quod de amore dixit Chrysol. ferm. 40. Nihil durum, nihil amarum, nihil graue, nihil lethale computat amor verus, quod ferrum, quæ vulnera, quæ pœna, quæ mortes amorem

præualent superare perfectum? Amor impenevabilis est lorica, respuit iacula, gladios excutit, periculis insultat mortem videt, si amor est, vincit omnia. Verum his illud addas non modo durum nihil, nihil amarum amanti esse, ut dura, potius blanda, atque iucunda; amara vero dulcia, & suavia illi sint, indeque Paulum vincula sua gaudij nomine nuncupare. Id quod ipse manifeste testatur illis in verbis, 2. ad Corint. 12. 10. quæ annotat. præced. adduximus. Placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumelijs, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustijs pro Christo. Quæ sic explicat Theophyl. Glorior plane, & mihi placeo, hoc est incredibili incūditate afficior, & in infirmitatibus ipsis oblector, & malis. Ac si dicat tantum abest, ut hæc animi meum deiciant, ut potius leuent, & foueant, ijsque ego vescar, & oblecter. Addit Occum. Concupisco, & in his esse delector. Sed quare? Nū ex infirmitatibus. & angustijs gaudium, & oblectatio nascitur? ita quidem: nam pro Christo, perferuntur: eius enim amor dura quæque suavia reddit. Ita Bernard. ferm. 61. in Cantic. Stat Martyr tripudians, & triumphans, toto licet lacero corpore, & rimante latera ferro, non modo fortiter, sed alacriter sacrum è carnis se circumspicit bulliro cruorem, &c. Nec facit hoc super, sed amor: submititur enim sensus, non amittitur, nec deest dolor, sed superatur, sed contemnitur.

2. ad Cor.
12. 10.

Theophyl.

Occumen.

Bernard.

II.
Senec.

De sapiente, quem ille sibi somniabat, dixit Senec. epist. 85. artificem esse domandi mala, & quidem tam peritum, & bene instructum, ut cum illis ludere videatur. Certi sunt domitores ferarum (inquit ille) qui sensissima animalia, & ad occursum exterrita hominem, docent pati iugum, nec asperitatem excussisse contenti, & que in contubernium mitigant: leonibus magister manum inseriat, osculatur tigrim suum cæstos; elephantem mimus Æthiops iubet subsidere in genia, & ambulare per funem: sic sapiens est artifex domandi mala, dolor, egestas, ignominia, carcer, exilium, & cetera horrenda, cum ad hunc pervenire, mansueta sunt, &c. Et statim. Quid miraris, si viri, vulnerari, occidi, alligari iuvat aliquando etiam liber. Sed de quibus iure dixeris cum Ambrosio epist. 7. Præclara verba, sed verba. Iam si ipsa in opera cōmutata videre velis, adi Paulum non solum perdomantem carcerem, vincula, egestatem, & cetera horrenda, sed in ipsis, gaudentem, exultantem, triumphantem. Ita de illo Chrysost. Non minus plagis suis gaudens, quam regis triumphis, aut aliter delectatus naufragijs, quam ceteri acquisitis solent gaudere thesauris, liuoribus, quos ei verbera infererant, quasi quibusdam gloriabatur coronis, tribulationibus, ac delictijs utebatur, squalore carceris, ut paradisi amantate gauderet. Quid ergo vincu-

Chrys. ho.
8. de laud.
Pauli.

la sua

la sua non appellet Paulus gaudium, qui carcerem pro paradiso habebat?

III. Præfiguravit quidem hæc Ecclesiæ certamina, dura illa ad speciem Angeli cū Iacobo colluctatio Genes. 32. Quod si tibi asperū videtur homini peregrinationibus defatigato: & laboribus cōfecto nouum fuisse certamen oblatū, in quo totam noctem laborando trāsegerit, obserua certaminis rationem, & modum: & vero dum id luctam esse cernis, quæ rautuis amplexibus exercetur, videas ad refrigerium potius, & gaudium, quam ad pœnam pertinere, vti acute obseruauit Petr. Chrysolog.

III. Vidisti annotat. præced. Paulum tribulationibus ita ornatum, vt nec Salomon in omni gloria sua tanta maiestate conspicuus fuerit, id namque præferunt ea verba. Cant. 2. 2. sicut liliū inter spinas: addita Paraphrasi Caldæa. Comparata sum rosa, quæ germinat inter spinas, à quibus perforantur, & rumpuntur folia eius. Adde modo ijs etiam verbis miram animi exultantiam, & alacritatem significari dicente itidem de lilijs Domino. Matth. 6. 28.

Non laborant nec nent. Ita his locis inter se collatis S. Nilus in Ascetico in hunc modum. De animo perfecto dicitur, liliū inter spinas: hoc namque illum inter curas tranquille degentem indicat; liliū enim & in Euangelio quietum animum, & minime sollicitum significat. Non laborant, inquit Dominus, nec nent; de illo autem, qui magnam in rebus corporeis curam, & sollicitudinem ponit scriptum est; vita impij in sollicitudine est. Ita quidem Paulus dum sicut liliū inter spinas ab ipsis perforatus, & plagis ruptus erat repletum se consolatione, & superabundare gaudio affirmabat, 2. ad Corinth. 7. 4. Quem sane ad modum de Baarlam Martyre dicebat Basil. hom. de Baarlam: Flagella loco gaudij duxit; flagellis se tanquam rosis impetari arbitratu efferatas satellitum acies risit, pericula calcavit, ac si super rosis tripudiarer, &c. Carceris clausurā, quasi prato quodā viridi oblectatus est, tormentorum adinventionibus veluti varijs flosculis iucundatus est. En liliū inter spinas.

V. Sed inquis: quū liliū candore splendens Martyr esse possit cum in supplicijs fuso sanguine rubeat, & purpurisset? Sane quia, nihil accidere (verba sunt Senecæ lib. de Prouid. cap. 2.) bono viro mali potest. Non miscentur contraria: Quemadmodum tot annes, tantum superne deiectionum imbrium, tanta medicamentorum vis fontium non mutant saporem maioris, nec remittunt quidem: ita aduersarum impetus rerum viri fortis non vertit animum: manet in statu, & quid quid euenit in suum colorem trahit. Quare quantumuis lilij huius folia perforentur, rumpantur,

cruententur non mutat liliū colorem, & candorem suum: imò vero in eum quidquid euenit trahit, Vnde Cyprian. epist. 16. de Christi confessoribus in carcere detentis affirmabat perpetuis illos paradisi floribus gaudijsq; refoueri, quin vllam temporis vicissitudinem perferrent. *Succesit hyemi & verna temperies rosis lata, & floribus coronata, sed vobis rose, & flores de paradisi delitijs aderant, & caput & cetera cælestia coronabant.* Perseuerat ergo liliū semper candidum, & vt est in Paraphraste germinat inter spinas. Florenti quidem latius, & crescenti exultantia in suum colorem, quidquid euenit trahens non secus, ac paucas guttas albentes in rubrum vinum in missas, ipsas suo illud colore tingit.

Ita quidem eum suas singillatim tribulationes, & hostium impugnationes Paulus recellisset adiecit: Cum infirmor, tunc potens sum 2. ad Corinth. 12. 10. vbi iure inquiras cur infirmitati non sanitatem, sed potentiam opposuit? Satis enim videbatur si infirmitati medicina, quæ salutem afferret, adhiberetur, quin ad hæc potentia, & vis ipsi infirmitati subesset. Respondet Primasius. Maxima potentia est infirmari pro Christo. Addit Ambrosius. Quia tunc vincit Christianus cum perdere putatur, & tunc perdit perfidiam, cum se vicisse gratulatur. Plaudat ergo cum illi insultatur, & surgat cum premitur. Vnde liquet infirmitates, siue tribulationes, ærumnas, & vincula adeo esse causam lætitiæ Paulo, vt nō tam pœnæ, aut infirmitates, quam remedia, & leuamina infirmitatum, & maiorum, qui aliūde ei obuenerant, dici debeant. Ita omnino Gregor. Magn. lib. 31. Moral. cap. 28. componens Paulum cum mystico equo prælij ferociā exultate, de quo Iob 39. 28. vbi post plura sic ait. O quam fortis huic viro incū infirmitas! O quam viatrix pœna! O quam dominatrix patientia! Ad arguendum repulsione provocatur; ad prædicandum salutem plagis erigitur: ad propellendum laboris lassitudinem pœna refouetur. Quæ ergo hunc aduersitas superet, quem pœna fouet?

Equidem Salomon Prou. 9. 2. cum Deī sapiētiam, hoc est, Deū filios suos cruciatem, siue etiā mactatē inducit, matris ei potius, quā patris personam, nomenque attribuit illis verbis. Sapiētia in molauit victimas suas: quod vel ex ancillis, quas ad eius opus illi affigit, quæ matri familias, non verò patri conueniunt, liquido constat, vnde Tertull. in Scorpiac. cap. 7. legens cum Lxx: Sophia ingulauit filios suos, sic exclamat. O bonam matrem! opto & ipse in filios eius redigi, vt ab eā occidar. Quod si tibi negotium facebat eam educandi rationem nō tam blandæ matris, quam seueri patris propriā esse, scite dicente Senec. lib. de Prouid. cap. 2.

VI.

2. Ad Cor. 12. 10.

Primas. Ambros.

Gregor.

VII.

Prou. 9. 2.

Tertull.

Senec.

Non vides quam aliter patres, aliter matres filijs indulgeant? illi excitari iubent liberos ad studia obeunda mature, feriatis quoque diebus non patiuntur esse otiosos, & sudorem illis, & interdum lachrymas excutiunt: at matres fouere in sinu, continere in umbra volunt, nunquam flere nunquam trisari, nunquam laborare: ad manum est ex dictis responso, cruciatus, & pœnas Paulo, ac filiis Dei, adeo gaudij, & voluptatis loco esse, ut opus indulgentissimæ matris in sinu fouentis, blandeque filios amplectentis, non duri patris esse videatur: vnde Chrysost. hom. 62. ad pop. componens ea verba Actuum cap. 5. 41. *Ibant Apostoli gaudentes, &c.* cum his nostræ epist. cap. 4. 4. *Gaudete in Domino semper: dum inquit: Et quomodo gaudere licet, ubi sunt vincula, ubi tormenta, ubi iudicia?* Ita respondet: *Hic maxime gaudere licet; quomodo verò licet ubi non hæc? qui namque sibi nullius magna rei conscius est: quomodo delectabitur? itaque quanto maiorem dixeris tribulationem, tanto maiorem dicis voluptatem.*

VIII.

Eccl. 4. 12.

Ambr. in
2. ad Tim. 4
16.

Isai. 66. 12.

Quare componas, quæso, cum præfatis Salomonis verbis: *Sophia ingulauit filios suos: hæc Ecclesiastici, cap. 4. 12. Sapientia filijs suis vitam inspirat.* Nec Antilogiam existimes, sed eandem & quasi vterinam sententiam. Nam in primis cruciari pro Christo vita est: ita quidem Paulus 2. ad Timoth. 4. 16. agens de persecutione Neronis, & impugnatione, quam ab hostibus ipse patiebatur, inquit: *In prima defensione nemo mihi affuit.* Quo in loco Ambros. dubitans, quid à Paulo tribulationes suæ, defensionis nomine appellentur? Respondet: *Pressuram, & tribulationes sibi illatas defensionem suam nuncupat.* Passio enim Christianis vita est, & persecutio, defensio. Deinde ea phrasis inspirandi vitam metaphoram continet à nutricibus sumptam, quæ dum lac infantibus infundit, vitam illis inspirare videtur; iam cum Deus velut nutrix suorum inducitur, quam lætam illis, ac iucundam inspirare dicas? Sic Isai. 66. 12. *Ad vbera portabimini, & super genua blâdictur vobis, quomodo si cui mater blandiatur: ita & ego consolabor vos.* Vnde Dei nomen SADAÏ, à radice Sar, deducitur, quæ vox significat, *vera*, quod ipse nutricis modo filijs suis vitam, & lac consolationem perpetuo impertiat.

IX.

S. Ignat. in
ep. ad Rom.
apud Hier.
de script.
Eccles.

Aug. lib. 1
de doctrin.
Christ. c. 4.

Bene quidem id nouerat illustris Christi Martyr Ignatius, qui cum Romam Martyrij causa adueheretur Romanis scripsit. *Vitam fruar bestiis, quæ mihi sunt præparata, quas & oro mihi veloces esse ad interitum, & ad supplicia, & allici ad comedendum me.* Pende ardentem Martyris locutionem emphasi plenam. *Vitam fruar bestiis.* Sane inter verbum fruor, & vtor, August. & alijs auctoribus testibus vti ostendo ad cap. 2. lib. Sap. id intercedit disci-

men: *Vt frus sit amore alicui rei inherere propter se ipsam: vti autem, quod in vsum venerit ad id, quod amas, obinendum referre.* Ex quo liquet eam præ Christi amore percipere Ignatium in cruciatibus, & morte ipsa voluptatem, & gaudium, ut quamuis hæc ad æternum gloriæ pondus comparandum media, eaque efficacissima non essent, adhuc tamen ea ardentem concupisceret, ut ipsis mirifice reficeretur. Sane Tiburtius Martyr, ut eius Acta testantur, cum ardentes carbones nudis pedibus premere iuberetur, Fabianum iudicem sic allocutus dicitur: *Prune mihi flores videntur.* Quem etiam ad modum Basilii (ut Nazianzen. orat. de eius laudibus refert.) Præfidi grauissimas minas intorquenti, respondit: *Vbi Deus nobis periclitatur, ac proponitur, tum demum alia omnia pro nihilo putantes ipsum solum intuemur; ignis autem, & glandius, & bestia, & ungula carnem lacerantes voluptati nobis, ac delitijs potius sunt, quam terrori.* Hæc de Basil. Nazianzen. Nec dissimilis Nazianzen. ipse Basilio, qui de se ipso orat: 1. 3. sic ait. *Tentationes, & lapidationes sepe pertulimus, & perferre parati sumus, idque eo magis, quod periculi, quæ pro Christo subeuntur, gustum cepimus.* Cum allusione ad suaues, & delicatos cibos, quorum sapore cum primò quis capitur, eos indefinenter auidissimè expetit.

Iam verò si ad fontem velis recurrere; dimanat quidem hæc Pauli, & sanctorum in laboribus alacritas ab exemplari Christi Domini, qui nostri amore lætissimus passionem, & mortem obiit; ut ad c. 2. vers. copiosius tracto; illud hic notas, hæc de causa mortem, Paschatis, hoc est festiuius dicendi nomine ab ipso fuisse compellatam, Matth. 26. 2. inquit. *Scitis, quia post biduum Pascha fiet, & Filius hominis tradetur, ut crucifigatur: nec enim vacat mysterio Dominum mortem suam in diem Paschæ reiecis, atque ea nunc emphasi Paschatis mentionem inculcasse, ut non tam futurum, quam faciendum Pascha dixerit.* Pascha, inquit, fiet, ac si dicat. Hoc Pascha nō tam nomine, quam re mihi erit: ita pene Chrysost. hom. 80. in Matth. *Non enim dixit, quia post duos dies tradetur sed quia post duos dies Pascha fiet, & tunc adiecit, & filius hominis tradetur, ut crucifigatur, ut ostendat mysterium hoc esse maxime diem festum, atque solemnitatem, quæ ad salutem orbis celebratur.* Luculentius verò venerab. Drogo, serm. de Dom. Pass. Sacram. lætissima quæque nimirum cibum, potum, somnum huic Paschati assignans, ut appareat quanta alacritate, & gaudio mortem pro nobis Christus obierit. *Manducauit Pascha cum discipulis, manducauit & Pascha, cum passus est, quando transiit ex hoc mundo ad Patrem.*

In Actis
Tiburt. M.

S. Gregor.
Naz. orat.
20. in laudē
Basil.

Idem orat.
13.

X.

Matth. 26.
1.

Chrysost.

Drogo.

Ioan. 4. 32.

Ego, inquit, cibum habeo manducare, quem vos nescitis; meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei. *Et voluntas Patris est, ut calicem bibam, ergo in cruce manducauit, & bibit, & ebriatus est, & dormiuit.* Hæc Drogo.

XI.

Et verò si aduertis illud, ad nostri institutio- nem mysterio non caret, mediam inter cruces latronum, Christi crucem eminere, ut dum in- demonemur, in crucem nobis, quâcumque viâ, siue media pergas, siue ad dextram, vel ad sinistram declines, necessariò incidendum esse, hoc est tam in declinui vitiorum, quam in recto virtutis itinere cruces, & difficultates in- ueniri; minime sit nobis dubitandum pro Chri- sti cruce ferre suffragium, ut eius viam tenea- mus. Nam præterquam quod insignis fuerit stultitiæ, cum tanti vitrum, quanti margari- tum emitur, ut est in prouerbio, vile illud po- tius, quam hoc pretiosum eligere; duo sunt quidem in quibus Christi crux quam maxi- me excellit. Alterum quod media, hoc est re- gia sit via, ac proinde pluris facienda, colen- da, & summo in pretio habenda, uti adnotat. præced. vidimus. Contra verò aliæ cruces, la- tronum supplicia, & poenæ, atque ea ratione infames, & plenæ dedecore, & ignominia sint; ut enim gloriosum est pro honesto dura tolerare, ita ignominiosum, & turpe pro vi- tiositate labores perferre. Alterum hæc de cau- sa Christi crucem gaudij, & indefinentis lati- tiæ plenam esse: illas verò perpetuum mæro- rem, & tristitiam comitari. Nam illi, ut utar verbis Senecæ superius adducti, solatium est pro honesto dura tolerare, & ad causam à pa- tientia respicit, hos voluptatibus marcidos, & felicitate nimia laborantes magis ijs, quæ pa- tiuntur, vexat causa patiendi. Obseruauit id Drogo paulò ante adductus. Nam cum citas- set verba Ecclesiast. 40. 1. *Græue iugum super filios Adam à die natiuitatis eorum, &c.* Sic sub- dit. *Quamdiu sum filius veteris Adam, græue iugum porto, si essem filius noui Adam, leue iugum portarem.* Quod est iugum græue? talentum plum- bi, & quod est onus leue? crux Christi; illud sicut scriptum est, submergitur in aquis vehementibus, istud enatat super aquas. Et statim reddens ean- dem pene rationem, quam Seneca, inquit. *Mi- ra res! nihil formidolosius homini, quam crucem pati. Sed quare timent homines crucem? quia la- trones sunt, si latrones non essent, crucem non ti- merent: ergo qui timet, latro est? Quomodo inquit latro est? Audi Christum. Vos autem fecistis eâ, id est, domum meam, speluncam latronum. Tẽ plum Dei sanctum est, quod estis vos. Faciunt ergo homines se ipsos speluncam latronum. Et pau- lo post: Ideo crux impijs formidolosa, pijs autem super omnia ligna paradisi gratiosa est. Nunquid enim Christus crucem timuit? numquid Petrus?*

numquid Andreas? imò & optauit. Exultauit enim ut gigas ad currendam viam.

psalm. 18.

XII.

Quod si inquiras, cur qui amat, lætitiâ, ac voluptatem in poenâ, ac laboribus perci- piat? duplex reddi potest ratio. Altera, quod amanti nihil magis in votis sit, quam amatû de sua erga eum charitate certiolem reddere, & vel hæc ratione nouum ab ipso amorem eli- ciat, cum nemo sit: *Adcò durus, qui amorem, & si nolit impendere, noli tamen rependere;* cum verò nulla ad ostendendam dilectionem eui- dentiora signa, fortiorave argumenta sint, quam labores, & afflictiones tolerare; inde fit, ut dnm hæc amoris testimonia amans pro- fert, non possit non magnopere gaudere. Al- tera; quod illud verè amantis sit proprium, ut extra se ipsum positus in amato viuat: aman- tis enim animus magis est ubi amat, quam ubi animat: unde quod in amati bonum, & gau- dium cedit, quamuis asperum, & durum amâ- ti sit, non potest non ei maximam lætitiâ af- ferre. Nihil autem adeò gloriosum Deo est, quam pro eius honore cruciatus mortemque perferre: *Triumphus enim Dei* (verba Hiero- nym. epist. 150. ad Hedibiam q. 1. 1.) *est passio martyrum, pro Christo nomine crucis effusio, & inter tormenta lætitia.* Similiter nihil nobis, tam utile, tamque necessarium, quam Chri- stum pro nobis passionem, mortemque obire, atque hinc fit, ut & Christus in passione suâ, & Paulus in vinculis, nec non & Martyres in tormentis, & cruciatibus maximè gauderent.

Hieron.

VERSVS VIII.

Testis enim mihi est Deus, quo modo cupiam omnes vos in visceribus Iesu Christi:

COMMENTARIVS.

IRCA literam obserua pri- mo Græce esse: *Testis enim meus est Deus.* Deinde pro quomodo esse εἴς, id est, quam quantam, quæ vox significantius per admira- tionem effertur. Præterea verbum, ἐκ(π)οθῶ, quod respondet verbo, cupiam, licet propriè significet desiderare, fre- quētius tamen usurpari pro amo, sicut πῶθος,

I.

deside-

Drogo.

Exod. 15. 10.

Matth. 21. 13.
1. Ad Cor. 3. 17.

desiderium, etiam sumi solet pro amore, cupidine, necnō aliquando apud auctores pro aquilegio, seu aquarū collectione, & aqueductu, vnde Hispane, *pozo*. Nec mediocrē quidē similitudinē reperiat, qui vult perpendere inter desiderium, seu cupidinem, & aquilegium, ut enim ad aquilegium omnes vndique aquæ cōfluunt, quas illud in se colligit, & asseruat: ita amor, *vbi venerit* (verba sunt Bernardi ferm. 83. in Cant.) ceteros in se omnes trahit, & capitulat affectus.

Bernard.

II.

Iam verō circa hæc verba: *Testis enim mihi est Deus*, nō leue dubiū occurrit, utrum ē Pauli mente fuerit rem iure iurando affirmare Deum sibi in testem adducens? Concedunt Patres Græci, & Latini, tum ad hunc locum, tum etiam in cap. I. epist. ad Roman. vbi eadē verba vsurpat Apostolus, similiter omnes Pauli interpretes vtrōque vno dempto Caietano, qui in epistola ad Romanos simplicem solum affirmationem, non verō iuramentum ijs verbis subesse affirmavit: sed cui ille innititur rationi? illam solum affert, quod Græce non sit; *Testis mihi est Deus*, sed *testis meus est Deus*, sed quidquid de re sit, hæc Caietani ratio non solum in firma, sed etiam ridicula est, nam supparem Græce, ac Latine locutioni vim inesse, vel ex eo constat, quod Chrysost.

Caietan.

Chrysost.

Theophyl.

Oecumen.

III.

Validiorom sane rationem pro sententia Caietani ille afferat, qui obseruet hanc locutionem: *testis mihi est Deus*, ancipitē esse: quippe quæ, ut sumi possit ut iuramentum dum adest voluntas abhibendi Deum testem, simpliciter etiam vsurpari potest, ut nuda solum affirmatio, siue confirmatio rei, ac si ea propositio ab eo dicatur, qui agnoscat Deum, & iudicem, & testem omnium esse, ut si dicas loquor tamquam is, qui Deum sibi testem ad se nouit, Hispane: *Hablo como hombre que sabe que tiene a Dios delante por testigo de sus obras*. Et verō aliud est Dei præsentiam agnoscere, aliud Deum ipsum in testem veritatis producere. Adde ex proprietate locutionis: *Testis est mihi Deus*, potius videri esse assertionem, quam inuocationem Dei in testem, sic dicimus *Buen testigo es Dios de lo q̄os quiero*. Quod si obijcias ex vsu constare illis verbis iuramentum inesse. Respondebo hodiernum usum solum ostendere, sub quo sensu nostri homines iuramentis assueti, ea verborum formula utatur, non verō quomodo vsus fuerit Paulus, præsertim cū tam hic, quā ad Romanos nulla videatur esse necessitas, quæ Apostolum ad

iurandum vigeret: ipsi enim simpliciter affirmanti, nulla hæsitacione, eius discipuli fidem habebant. Quid quod, esto, esset causa, ob quam hoc iuramentum licitum redderetur, is erat Paulus, ea eius sanctitas, & auctoritas, ut non solum expenderet, quid sibi utcumque liceret, sed etiam quid deceret, ac magis expediens, & sanctum appareret. Certe vix sanctus, & magna grauitate præditus, quis inueniatur, qui ius iurandū adhibeat, & summa religione Deum in testem producat, ut suis amicis suadeat, bene se eos velle, aut quotidie orationes pro ipsis fundere, quæ vtriusque Pauli iuramenti materies est.

Hæc fateor ita me mouent, ut nisi Patres ex aduerso starent, omnino credidissim, procul ē Pauli mente esse, tam hic, quā predicto loco ad Romanos iuramentum adhibere. Verum enim verō eorum me auctoritas frangit, præsertim, cum ex his verbis pro religione iuramenti aduersus Hæreticos illam negantes argumentationum tela ipsi defumant, quæ ex manibus extorquere, nec mos, nec animus nobis est. Vnde ut obiectioni satisfiat; non modo opportunum, & honestū, sed pulcherrimum etiam hoc Pauli ius iurandum esse cōtendo: nam in primis inde necessarium fuisse constat, quod in præcedenti versu dixerit cor di sibi Philipenses, & eorum salutem esse: deinde quod modo vellet addere cupere illos omnes in visceribus Iesu Christi, quæ omnino occulta, & in profundo cordis abdita erāt. Vnde opportune Deum, cui soli omne cor patet, in testem producit, præsertim cum ad omnes viros magnarum virbium literas daret, vix enim crederet, qui Paulum intus, & incute non nouisset, ipsum totius Philipensis vrbis homines penitissimo amore diligere, quemadmodum non facile crederent omnes Romani, quos nec de facie Paulus nouerat, non memoria solum ab illo se circumferri, sed sine intermissione precibus Deo commendatos iri. Ad quem sane modum Tertull. lib. 2. cōtra Marc. cap. 26. sic sapienter probat Deum in promissionibus, & communicationibus suis non vane, sed pro dignitate sua iurare, quando fidem rei arduæ iure iurando extorquet. Proinde si, & in promissionibus, aut communicationibus iurat, fidem in primordiis arduam extorquens, nihil Deo indignum est, quod efficit Deo credere.

III.

Tertu'.

V.

Chrysost.

Ut verō hæc ita sint non tamen idcirco, (quod recte monitum à Chrysostomo est) existimari debet Paulum ideo iurasse, quod timeret, ne sibi fides à Romanis, vel à Philippensibus haberetur, sed ex animi affectu, inquit Chrysostom. utque illis hoc sit persueffim: vnde apparet non licitum solum, sed rem

magni momenti visum Paulo hoc ius iurandum fecisse: sciebat enim non parum conducere ad rem Christianam, tam Romae, quam Philippis stabilendam, & ad maiorem gratiam Evangelio conciliandam, si fideles de egregia Pauli in ipsos charitate, ac pia sollicitudine, quam erga ipsos gerebat, certiores redderentur. Quo etiam modo ipsemet Deus, ut vidimus sapius pollicitationes suas iuramento confirmat, tum ut de illis nos certo certiores reddat, tum vel maxime, ut affectus sui magnitudinem ostendat. Vnde rursus Tertull. lib. de Poenitent. c. 4. pulcherrimum illud iusiurandum, quo Deus poenitentibus daturum se veniam obtestatur, sic & gratulatorie, & comminatorie summa elegantia expendit. O beatos nos, quorum causa Deus iurat! O miserrimos nos, si nec iuranti Domino credimus! Quod igitur Deus tantopere commendat, quod etiam humano more sub deprecatione testatur, summa utique gravitate, & aggredi, & custodire debemus, ut in assuefactione divina gratia permanentes in fructu quoque eius, & emolumento proinde perseverare possimus. Ergo his verbis id sibi vult Paulus testem inuoco Deum, quam ardenti affectu vos diligam, quem vix sermone consequi valeo.

In visceribus Iesu Christi.

Quid verò sit cupere, In visceribus Iesu Christi, ambigi merito potest, & ut plures sint Patrum expositiones, quas in annotationibus, quod ad mores valde appositae sint, persequi est animus: illa mihi per placet, quae ab Anselmo, & alijs adhibetur, ut cupere in visceribus Christi id sit, ac optare Paulum discipulos suos Christo adiungere, & quasi in ipsius viscera traicere. Quamvis in eo ab Anselmo diuellar, quod ille ad aeternam beatitudinem, non ad hanc vitam, id referre malit. Porro, ut hoc Pauli votum de aeterna beatitudine acceptum Philipensibus sit salubrius: at instituto Pauli non tam videtur opportunum: ea ergo est mens Pauli, ac si diceret, vellem vos intime Christo vniri, & in eius visceribus recondi, ut ab illis aequae muniamini, ac confoueamini. Suauissimus quidem Pauli affectus, & egregia ingentis, verèque paternae in Philipenses dilectionis manifestatio. Qualis namque ille locus, in quem transmittere eos, tam ardentem exoptat? Quam blandus? Quam tutus? Quam omnis perturbationis expers? dignus profecto, qui excogitatus credatur à sapientia, & charitate Pauli; qui tum optime nouerat, quam magnam multitudinem viscerum in suos Dominus habeat, quamque facilis ad illa aditus sit: tum etiam, quae ille sibi ipse vellet nullo tactus liuoris affectu; eamet Philipensibus charissimis discipulis exoptabat.

Sunt vero in hac viscerum similitudine, quae ad exprimendam Christi charitatem Paulus utitur, duae, & quae valde dissimiles proprietates obseruandae. Altera affectus suauitas, quae viscera conitari solet; phrasi praetertim Hebraea spectata: vox enim, *Rachamim*, & quae significat viscera, ac misericordiam, seu commiserationem, 2. Reg. 24. 14. Psalm. 24. 6. Psalm. 50. 2. & Psalm. 105. 46. & alibi saepius. Iuxta quae phrasim dixit Paulus ad Coloss. 3. 12. *Induite vos viscera misericordiae*: & hac epist. c. 2. 1. *Si quae viscera miserationis*. Sic etiam apud Latinos praetertim, apud Ciceronem passim dicitur habere aliquem in medullis, visceribus haerere, ut lib. 6. epistol. ad Atticum, epist. 1. & Academic. 2. & alibi. Hinc Hebraei blandissimum matris affectum visceribus haerentem, qui vel leuissimam occasione metus, vel periculi concutitur, hac voce significant, quod viscera membra sint, in quibus sensus maxime viget, quae quae quavis tristitia amoris, vel commiserationis occasione commoueri dicantur, ut Genes. 43. 30. *Commota sunt viscera Ioseph super fratre suo, et inpebantque lachrymae*: ubi Pagninus translulit: *Incaluerunt miserationes eius*. Qui locus ea, quae de voce, *Rachamim*, diximus, optime confirmat. Et 3. Reg. 3. 26. ad regium diuisionis filij preceptum verae matris viscera commota dicuntur; inde Paulus Onesimum, quem in vinculis Deo perierat, materno affectu vocat, *viscera sua*, in ep. ad Philem. n. 12. Similiter Zachar. in cantico apud Luc. c. 2. 78. ut summam Dei benignitatem, qua visitauit nos oriens ex alto, melius exprimeret, non dixit simpliciter per misericordiam Dei, hoc tam eximium beneficium in nos fuisse collatum, sed *per viscera misericordiae*: quasi in ipsamet misericordia quaedam velut vitalissima, & tenerrima membra consideras, quae ad nostri commiserationem commouetur. Ostendit ergo Paulus hac viscerum metaphora, quantum optet, & quod suauissimo charitatis, verèque materno affectu à Christo Philippenses diligantur, & ut ipsi etiam amoris officia remetiētes, Christum vnice, ac tenerrime diligant: non secus, ac filij, qui matris vtero gestantur, & confouentur: ijs enim si lumen rationis affulsisset, vehemēti amoris affectu matrem cōplecterentur.

Iam hanc teneri amoris naturam, quam in Christi visceribus exprimit Paulus, alia gerinae dilectionis cōditio comitatur: nimirum, fortitudo, quae propter amata pignora durissima quaeque alacriter parētes experiuntur: *Catulorum namque amor* (verba sunt Senec. epistol. 74.) *In venabula impingit feras, quas feritas, & inconsultus impetus praestat indomitas*, Deus verò qui omni matre indulgentior est, non ea tantum habet viscera, quibus tenera dilectio, &

VII.

Ad Colos.

3. 12.

Tull.

Gen. 43. 30

Pagnin.

3. Reg. 3. 26

Ep. ad Philem. v. 12.
Luc. 2. 78.

VIII.

Senec.

suauitas inest, sed illa potissimum, quæ nostri amore concussa ingenti robore, ac fortitudine opem nobis omni ratione ferant. Vnde Isaias, qui diuinum ingenium percalluerat, sic Deum alloquitur c. 63. 15. *Vbi est zelus tuus, & fortitudo tua, & multitudo viscerum tuorum?* Vbi tam fortitudo, quam zelus, qui vehementissimus inter omnes affectus est, & ad fortia, & ardua summe proiectus, cum visceribus coniunguntur: quasi dum Deus suis opitulatur, ea viscera, quæ & fortitudine, & zelo plena sint, absque vlla animi de fatigatione, ac molestia præferat.

IX.

Luc. 1. 78.

Similis est prædicta Zachariæ locutio, Lucæ 1. 78. *Per viscera misericordie Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto.* Vbi nostræ redemptionis opus, quod ab Isaiam multitudine fortitudinis Dei perfectum dicitur; Isai.

Isai. 63. 1.

63. 1. *Iste formosus in stola sua gradiens in multitudine fortitudinis sue:* hic ab ipsius Domini visceribus ortum habuisse dicit. Plane, ut significet multitudinem viscerum Dei, haud sese continere potuisse super nos, quin ipse cælo descendens, grauissimas molestias, labores, supplicia, ipsamque mortem deuoraret: nec semel nos in vtero gestasse, ac in cruce parturisse cõtētus, assidua sollicitudine, & cura nullo labore fractus, per totū vitæ nostræ spatiū in visceribus haberet, gestaretque. Quod illud Isai.

Isai. 46. 4.

46. 4. *Ego ipse, & vsq; ad canos ego portabo, ego feci, & ego ferā, ego portabo, & ego saluabo:* belle exprimit, tāquā si diceret aliter se, ac matres filios suos amare: quod hæc quātumuis tenero, ac blādo affectu filios diligāt, eos solū, cū paruuli sunt, nutriāt, & baiulēt; vbi verò grādīnculi esse incipiūt, ab vberibus, & gremio deponāt: ipse verò quos infantulos gestabat in vtero, & fouebat in gremio eisdē, & ætate, & moribus graues, iisdē visceribus infixos, ut muniti ob omni dāno sint, indefinenter circūferat: cuius quidē diuini amoris, tā blandæ fortitudinis, quā fortis indulgentiæ nōnullū vestigiū videre mihi videor in cete quodā, de quo Cel-

Cel. Rhod.

lius Rhodigin. lib. 1. c. 21. hæc scribit: *Partu edito, si quid interim sese ostenderit formidolosius, aut quid insidiarū moliantur pręgrandes belluæ, quò catulos tueātur securius affectu materno exsuperante omnia, aperire amplius ora memorantur, ac dente innoxio partus præripere, & intra vterum recipere denno, ut periculi facie discussā velut ruminātia reuocāt rursum.* Sic plane, sic Deus noster charissima pignora, & in visceribus, & in abscondito facies suæ abscondit, à conturbatione hominū. Huc eunt illa ipsius verba

Psalm. 30. 21

Zach. 2. 5. *Ego ero ei murus ignis in circuitu, & illa Isai. 49. 16. Ecce in manibus meis descripsi te: muri tui coram oculis meis semper.* Sed vtrāq; à nobis alibi latius elucidata sunt.

ADNOTATIO I.

Creaturas nō nisi in Deo, siue propter Deum diligendas.

Nominus opportune explicat Græci Patres præfata verba: *In visceribus Iesu Christi:* de purā, & germana, siue Christiana dilectione, quā discipulos Paulus prosequeretur: sic enim Theodor. *Non est humanus amor, sed spiritalis: Iesu Christi enim viscera spiritalia appellantur beneuolentiā.* Similiter Theoph. sub Pauli persona inquit: *Non gratiā rei alicuius humana, nec quia necessaria mihi subministratis; sed Dei in charitate hac dixi.* Planē, ut dum ijs verbis, cupiā vos, addit Apostolus, *in visceribus Iesu Christi:* eadem sit verborū structura, ac cū ad Philemonē, v. 20. ait: *Ita frater ergo te fruar in Domino.* Et ad Rom. 16. 8. *Salutate Ampliatum dilectissimū mihi in Domino:* priorem verō locū, sic in hūc sensum pendit Aug. lib. 1. de doctr. Christ. c. 33. *Quod si non addidisset in Domino, & fruar te tantum dixisset, in eo constituisset spem beatitudinis suæ.* Sed videre oportet, quæ, ut huic sententiæ firmum fundamentū subternat, habet Aug. eo lib. c. 4. 5. & 22.

Ergo monemur ex his Pauli verbis nō alio animi affectu creaturas à nobis diligēdas, nisi, qui à Deo proficiscatur, & ad Deū tendat, ne aliter cupiditatē pro charitate, falsam, fictāq; beneuolentiā pro vera amicitia substituamus: sic namq; ad Pauli mentem hæc discriminat Aug. lib. 3. de doct. Christ. c. 10. *Charnatē voco motum animi ad fruendū Deo propter ipsum, & se, atq; proximo propter Deū; cupiditatem autem motū animi ad fruendū se, & proximo, & quolibet corpore non propter Deū.* Omnino ad gustū Basil. lib. de vera virgin. spōsam Christi sic monētis. *Quādiu enim charitatis ad spōsum tuæ gratiā diligere deprehenderis fratres, & ad eum, & ad ipsos integra seruasti charnatis iura; vbi verò eos non sponsi gratiā, sed propter se ipsos diligere ex consuetudine caperis, dilectio tua, & erga illū, & erga ipsos corrupta prorsus efficitur, falsamq; non verā habes, germanamq; charitatē.* Sanē in hoc cardine veræ amicitie, legē, rationē que versa

ri vno ore pronūciant Patres, vide Aug. lib. 8. de Trin. c. 7. & ser. 256. de temp. Hieron. ep. 103. Ambr. lib. 3. offic. c. 15. Naz. orat. 1. de pace. Leo. Mag. ser. 6. de Natiu. & 10. de Quad. Hinc si inquiras, quī sit, ut vna ex parte iubeamur Deū ex toto corde, ex tota anima, ex mente, & ex totis viribus diligere, Deut. 6. 5. Matth. 22. 37. id est, ut inquit Chrysost. serm. 147. *Quidquid est cordis, quidquid mentis, quidquid virtutis humana, ita Dei amore voluit possi-*

I.

Theodor.

Theophyl.

ad Philem. vers. 20.

Ad Rom. 10. 8.

August.

II.

August.

Basil.

August.

Hieronym.

Ambros.

Nazianz.

Leo. Mag.

III.

Deuteron.

Matth. 22.

27.

Chrysost.

deri

Ioan. 13. 34
& 15. 12.S. Thom.
August.

Paschas.

III.

Exod. 25.

deri, ut hominis mundanus non haberet, quod volu-
ret affectus. Ex alia vero proximum non secus,
ac nosmetipsos amare, de quo peculiare nou-
que mandatū Christi habemus. Ioan. 13. 34.
& 15. 12. Nam si Deo totum omnino ani-
mum, cor, mentem, vires, dilectionis que pos-
sus reddo; qua mei parte, quoue animo, men-
te, corde proximum valeam diligere? ad ma-
num ex dictis responsio est, ideo stante prae-
cepto omnimodae dilectionis Dei, amorem
proximi nobis praescribi, quod hic non alius à
Dei amore, sed idem cum illo sit: cum enim
creatura semper propter Deum, nunquam pro-
pter se ipsam diligere debeat, necessario fit, ut dū
proximum propter Deum, & ad Deum amas,
Deum ipsum simul diligas, & nihil aliud prae-
ter illud, cuius causa aliquid diligis. Ideoque
non duplex, sed vnus Dei, & proximi amor
est; nam ut ex Philosopho 3. Top. c. 2. inquit
S. Th. 1. 2. q. 8. art. 3. Vbi est vnus propter alterū,
ibi est vnus tantū. Vnde August. lib. 1. de Doct.
Christ. c. 22. cū praeceptū dilectionis Dei ver-
fans, dixisset: Cū toto corde, totā anima, totā mēte
dicat, nullam vitā nostrā partem dereliquit, quā
vacare debeat, ut aliā re velit frui: ut proximi
dilectioni locū faceret, eamque cū Dei amore
cōponeret, subdit disertissime: Sed quidquid
aliud diligendū venerit in animum, illuc rapi-
atur, quod totius dilectionis impetus currit; quasi di-
xerit, cum tibi toto corde, totā animā Deus
diligendus praescribitur, non ideo amandi pro-
ximum facultas tibi intercluditur; adhuc e-
nim tibi cor, animus, mens, vires in eius dile-
ctionem tibi supersunt: ita tamē, ut eum non
propter eum, sed Dei causa ames. Ab hoc non
it Paschas. dum lib. 1. in Matth. in duabus illis
sororibus Liālippā, & pulcherrimā Rachel,
quae vna post alterum traditae sunt Iacob in
vxores, Dei, ac proximi amorem cōsiderauit,
quod ut Lia propter Rachel à Iacob dilige-
batur: ita proximi dilectio ad Deum debeat re-
ferri. Vnde sic infert. Hinc namque est, quod
charitas Deum ex toto corde, & ex tota animā,
& ex totā virtute non ob aliud, quam propter se
ipsum diligit; proximum verò non propter se ip-
sum, sed propter Deum amare disponit, & ei per
charitatem seruire intendit.

Id quidē Cherubimorum fabrica, & strūctū-
ra apprimē nobis ostēdit. Sic namque Exod.
25. Facies propitiatorii, duos quoque Cherubim,
ex utraque parte oraculi, utrumque latus propitiao-
rii tegant expādentes alas suas, respiciantque se mu-
tuo versis vultibus in propitiatorium. Vbi meri-
tò inquiras, quī fieri possit, ut Cherubini vnā
ex parte se mutuo respiciant, ex alia verò in
propitiatorium defixū habeāt obtutū? Etenim
si verso in propitiatorium vultu intueatur, mu-
tuo se respicere non poterunt: si verò se mutuo

respexerint, quoniam modo defixis oculis in
propitiatorium intueantur? Verū ex Cheru-
binorum significatione facilis est solutio: eam
verò sic tradit Nicol. de Lyra ad id loci, ut as-
serueret, ideo duos illos à Mose cōstructos Che-
rubinos: Propter societatem angelicā pacis, quā
minus, quā inter duos haberi non potest. Iam si
illi pacis, & amicitiae symbolum sunt: ideo ver-
sis, siue defixis in propitiatorium obtutibus, mu-
tuo se respicere dicuntur, quod ea verā dilectis
sit lex, ut Deum in proximo, & proximum pro-
pter Deum diligat, nec vllō eū charitatis affectu
prosequatur, qui à Dei dilectione non ema-
net, in Deūque tēdat, atque respiciat, sic definiē-
te charitatē Aug. tract. 87. in Ioan. Charitas
est fructus noster, quā diffinit Apostolus de corde
puro, & conscientia bonā, & fide non ficta. Hāc
diligimus inuicem; hāc diligimus Deū: neque enim
vera dilectione diligimus inuicem, nisi diligentes
Deū; diligit enim vnusquisque suum proximum tan-
quam se ipsum, si diligit Deum: nam si non diligit
Deum, non diligit seipsum.

Hinc Cant. 5. 12. de oculis Spōse (quos Am-
bros. ferm. 15. in Pl. 1. 18. vult esse viros spiri-
tualibus ornatos sensibus: Honor. verò sapien-
tes, qui Deū corde intuentur.) Dicitur: Oculi
eius, sicut colūba super riuulos aquarū, quae lacte
sunt lotae. Vbi praeter sinceritatē, quā oculi co-
lūbae praefecerunt, iustorum puritas, & affectuū
rectitudo in lactis lotionē maximē commēda-
tur. Est namque illud lactis peculiare, ut nulla
obiecta sibi rei simulachra representet. Sic e-
ius naturā specularē. Nyssen. hom. 13. in Cāt. Nyssen.
Verē in lacte hoc obseruari est solū inter humida
proprietaem hāc habere, quod in eo nullius rei si-
mulachrū, ac similitudo cōspiciatur: vnde infert
Nyssen. hos oculos nihil vanū, nihil vmbra-
tile, aut erroneū, sed ipsissimā veritatē intueri.
Planē quasi in his verbis cōsideret in creaturis
Salomō, & lippitudinē Lię, hoc est vmbra-
m, quae ab ipsis est, & pulchritudinē Rachel, siue
veritatē, & lucē bonitatis, & imaginis diuinę,
quae in ipsis resplicet. Quare is est sensus, iusto-
rum oculis creaturas vidētib, non tā ipsas, hoc
est rerum mortaliū vmbra, quā creatoris lucē
cognoscendā, & amādā obijci: quia non eas, sed
per eas tanquā per illustria, & per lucida cor-
pora Deū vident, ipsique inhærēt. In quā sen-
tentiā sic opportune Richard. Viē. tract. de gra-
dib. charit. c. 3. Integer quippe amator Dei, quocū-
que se vertit, familiarem habet admonitiōē amo-
ris, rebus his pro speculis utitur, & in omni, quod
cernit, amatoris sui resultat memoria: castus profe-
ctō, colūbinusque oculus amor est, qui in rebus huma-
no vsui cōcessis nullā libidine fungitur, sed in trā-
sitoyis cōtēplatur aeterna. Sic ille, colūbinū ocu-
lū appellās amorē purū, ac defecātū, qui Deū
in creaturis, & creaturas propter Deū diligit

Lyra ibi.

August.

V.
Cant. 5. 12.
Ambros.
Honor. ibi.

Nyssen.

Richard.

VI.

Cant. 3. 2.

Subest similis sensus eiusdem libri verbis cap. 3. 2. *Surgam, & circuibō civitatem per vicos, & plateas quæram, quem diligit anima mea. Quid? circumforaneus est Christus, qui in foris, & compitis quærendus, inveniendusque sit? Audi. Significat civitas hic Ecclesiam: platea verò homines ex interpretatione Gregor. Magni. Si iam obijcias, id non esse quære Christum, sed homines, Respondebo ex verbo, circuibō, non dictum esse hærebo in civitate, in plateis, in vicis, sed circuibō, quærens. Etenim, Dens, verba Greg. lib. 2. 6. Mor. c. 8. *dum factura sua decus foris proponit, quasi quibusdā se nobis nutibus innuit, & quæ intus se quamur, ostendit, ac mirō modo ipsis formis exterioribus nos ad interiora perducit: innuit immensā admiratione quod est, mira hæc exterius ostendendo, quæ non est. Enigitur circuitum, dum Christi sponsa creaturis non hæret, sine potius eas non intrat, sed foris circuit, & lustrat; vnde in hæc verba venerab. Gilbert. serm. 4. in Cantic. Circuibō in cunctis eum, quem diligo quærens, sed nusquam reperiens, invisibilia ipsius per ea, quæ facta sunt, intellecta cōspiciuntur sed tamen nullius creatura quamlibet excellentis, & ad ipsius accedentis imitationē, plenē, vel instruor indicio, vel incendor officio. Tantum enim & pigrum, & tardum, & inefficax ad conditoris commendationem eorum, quæ condita sunt, redditur ministerium, quantum noscitur à veritate distare simulacrum. Quid igitur inde? Circuibō, iterum civitatem, & plateas; aliquid in ipsis amans, aliquid reiiciens: nimirum, ut Deum in imaginē amē, imaginem sine respectu ad prototypum reiiciam: ita ibidem idem Gillebert. Ergo circuibō civitatem universa pertingens, universa pertransiens, pertingens quæ ex parte ipsius imaginem differenter præferūt, pertransiens ubi citra perfectum subsistant. Circuibō civitatem ubique capiens refrigerium, & fastidium patient: quoniam enim modo non me refrigerat, quod amoris mei pignus aliquod portat, præfert indicium, indicit memoriam, notitiam inducit? Sed iterum quoniam pacto non tolero tedium, dum quædam me recogito præcludi imagine, & umbrā detineri nudam, & simplicem non tenere veritatem?**

VII.

Ad Rom. 1. 20.

Plutarch.

Nec nimirum ita philosophatos fuisse hos Patres, Paulo præsertim eos manucente ad Rom. 1. 20. cum ait: *Invisibilia ipsius à creaturâ mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta cōspiciuntur.* Est autem omnino mirandum eandem doctrinam à gentili Plutarcho disertissime traditam in sermone, seu disputatione amatoriam: ubi totus est in persuadendo omnes animi motus in Deum à nobis referendos, nec creaturis aliter, quam speculis ad divinam pulchritudinem cognoscendam, & amandam, esse utendum, quod hæc solum ipsæ de causâ pulchri-

tudine conspicuæ à Deo fuerint efformatæ: cum enim dixisset Philosophus. *Quem o autem Geometra pueris, qui non autem se o marte possunt intellectibiles arripere essentia incorporea, & impatibiles figuras, formant, & offerunt simulacra, quæ tactu, & visu percipiuntur sphaerarum, cuborum, & decadrarum: sic nobis cupido celestis specula pulchrorum pulchra mortalia tamen Deorum, & patibilia intellectuum machinans in formis, coloribus, & figuris in verum decorem relucens demonstrat, movetque memoriam, quæ paulatim accenditur. Subdit deinde. Hinc obviatatem nonnulli amicorum, & familiarium, quæ restringere moliti sunt vi, & imperite hunc animi motum, nihil ex eo commodi perceperunt, sed vel fumo, & inquiete implerunt se ipsos, vel in voluptates de lapsi adulterinas, & illegitimas cōturbare. At qui sano consilio uti sunt, ut verò igni detraxerunt furorem: splendorem tamen, & lumen reliquerunt animo, non agitationem calorem. At si dixerit amandi peritos amoris, qui ignis iustā cōparationē dicitur, eum motum detraxisse, qui ad creaturas, ut ipsi hæc reat tēdit relinxisse verò splendorem, & lumen, qui à creaturarum forma ad creatorem cognoscendum, & amandum manuducat. Quare elegantiorē subinde arcus celestis à sole expressi similitudinem subiicit in hunc modum. Quando leniter humida æquabili, & modice spissa nubi occurrens acies solis repercussus attingit, illis quæ fulgorem cernens, & lumen, imaginationem nobis infundit visi, quæsi in nube sit, hæc verò amatoriam machina commentum in animis generosis, & honestis resultum efficit memoria ab his, quæ hæc habentur, & dicuntur pulchra in divinam, & amabilem, & beatum re verâ illū, & admirabilem decorem. Nec satis fuit Plutarcho, sententiam Pauli doctrinæ ita consentaneam afferre, nisi etiam subscriberet Salomoni, Sapient. 13. 1. *Vani autem sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, & de his, quæ videntur bona non potuerunt intelligere eum, qui est.* Addit enim. *Ceterum vulgus quidem hominum in pueris, & faminis, sicut in speculis imaginem eius, quam in animo fingit, sectans, & contritiis nihil, quam mixtam acerbitate voluptatem valet assequi solidius: verum hanc esse vulgi vertiginem apparet, quod in nubibus inane, sicut umbræ venatur rem desideratam. Quo modo pueri, qui arcum celestem captant manibus, trahuntur ad id, quod oculis obijciunt. Generosi amatis, & casti alia est ratio, illic enim fit ad divinam, & intellectualem elegantiam repulsus, & quando in corporis spectabilis incidit elegantiam, eaque tro organo vititur recordationis: ita ibi Plutarchus & postmodum. *Vexis amator illuc, ut applicuit, & cū formosis, quatenus fas est, rationē habuit, erigitur, & expiatur, perpetuoque apud ipsum***

Sep. 13. 1.

Deum in cælo tripudiat, & cum eo vagatur. Hec ille, plura habet in illa disputatione, quæ vide.

VIII,
August.

Idem serm.
256.

Idem epist.
155.

En generosi, & veri amantis proprietatem, qui secus faxit, amare non nouit. Nam ea (verba sunt Augusti, lib. 8. de Trinit. cap. 7.) Dilectio dicenda est, quæ vera est, alioqui cupiditas est, atque ita cupidi abusue dicuntur diligere. Hæc est autem vera dilectio, ut inherentes veritati iuste viuamus. Sic ibi, & serm. 256. de tempore eodem sensu. Ille veraciter amat amicum, qui Deum amat in amico, aut quia est in illo, aut ut sit in illo. Quod ipsi ita erat persuasum, ut de eâ voluntatum coniunctione, quæ inter ipsum, & Martianum intercesserat, prius quam ad bonam frugem se Augustinus reciperet, quamuis modesta, & ad leges humanitatis bene composita foret, non dubitauerit asserere; amicitia nomen non mereri: nimirum quod in Deum, quem tunc Augustinus non amabat, non referretur: sic enim epist. 155. post allatam amicitia diffinitionem à Tullio traditam, ut sit rerum humanarum, atque dininarum cum beneuolentiâ, & charitate summa consensio. Tu autem, mi charissime, aliquando mihi consentiebas in rebus humanis: porro in diuinis, quarum mihi illo tempore nulla luxerat veritas, utique in maiori illius diffinitionis parte amicitia nostra claudicabat: erat enim rerum tantummodo humanarum, non etiam dininarum, quamuis cum beneuolentiâ, & charitate consensio; nolo autem mihi succenseas, nec tibi videatur absurdum, quod illo tempore, cum in vana huius mundi æstuares, quamuis me multum amare videreris, nondum eras amicus meus.

IX.

A quo non longè it S. Petri Dam. monitum, lib. 7. epist. 9. ad Reginam Galliæ, quo ei, & in eâ cæteris coniugibus, & amicis scitè prescribit, coniugum, & amicorum animas potissimum amandas, & corporibus longissimo intervallo præponendas. Sic namque ille. Sic denique cum vere diligis, si seruare, quæ Dei sunt, pps exhortationibus facis. Alioquin quo pacto viros suos ille coniuges amare credantur, quæ in eis capsas, ut ita loquar, corporum diligunt, sed animarum aurum, quod in eis recoditur, non attendunt. Habemus enim (iuxta Apost. 2. ad Corinth. 4.) thesaurum istum in vasis fictilibus. Quæ nimirum hoc dumtaxat amplectuntur, quod vermes deuorant in sepulchris: illud vesanè despiciunt, cui immarcescibilis gloria seruatur in cælis. Hæc ille. Cui etiam suo modo consentire videtur Senec. dum Lucillum sic alloquitur epist. 35. Habere amicum volo, quod contingere mihi (nisi pergas excolere te, ut capisti) non potest. Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo? hæc inter se diuersa sunt imò dissimilia: qui

amicus est, amat, qui amat, non utique amicus est. Itaq; amicitia semper predest. Amor etiã aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, ut amare discas. Vide citatos superius Patres. Et hæc quidem de re appositæ est dissertatio Platonis in Lyfide, vel de amicitia: vbi cum ex veterum sententia dixisset. Homines ductu Dei conciliatoris amicos fieri, quod Deus similem ducat ad similem, & notum faciat: post nonnulla, ut adstruat amicitiam esse non posse, nisi inter bonos conciliante virtute subdit: Videtur enim nobis prauus prauo, quò propius adheret, & frequenter cum eo versatur, eo magis inimicus fieri: nam iniuriam infert; fieri verò nequit, ut qui infert, & accipit iniuriam, amici sint. Cum verò sibi statim obieciisset mediam partem præfatæ illius thesisi, Deus similem ducit ad similem, esse falsam, siquidem prauis similes esse videntur, addit: Certe mihi videntur bonos dicere, similes esse inuicem, & amicos; improbos autem, ut sæpe de illis dicitur nunquam, vel sibi ipsis, vel iniuicem similes esse, sed stolidos penitus, & instabiles, qui verò secum ipse dissentit nullo modo cum alio consentiet, nec ulli amicus esse poterit. Hæc ibi, & multo plura. His affinia habet Aristotel. lib. 3. Ethicorum, cap. 13. vbi agens de omnibus amicitia speciebus, sic inquit ad rem. In transgressionibus autem, sicut iniuris, ita amicitia parum admodum est, & minimum omnium in pessimâ.

Ex hæc quidem doctrina duo facile est elicere. Primum eò veriore, firmioreque amicitiam fore, quò amici seorsim veriori, firmiorique dilectione Deum prolequenti fuerint. Alterum vera in Deum charitate deficiente amicitias è medio tolli, omninoque tandem deficere. Et primum quidem, sic docuit Thalassius initio Hecathondæ primæ tom. 5. Bibliot. vet. Patr. Amor sit totus ordinetur in Deum amantes inter se, & cum Deo copulat. Vnde Nazianzen. de sua, & Basilij Magni amicitia, in orat. 20. de laud. Basil. Hæc enim corporum amores, quia rerum fluxarum sunt, fluunt quoque ipsi, non secus, ac Veris flores, nam nec flamma consumptâ materia remanet sed vna cum eâ extinguitur, nec cupiditas marcescente fomite subsistit. At pudici, & Deo grati amores, quæ doquidem rei stabilis, & firmæ sunt, propterea disturniores etiam sunt, quantoque maior pulchritudinis species ipsis obicitur, tanto etiam ætius, & secum, & inter se rerum earundem amatores deuincunt. Hæc quippe superni amoris lex est: Ita Gregor. Sed id eleganti imagine illustrat Dorotheus, doctrin. 6. tom. 2. Bibliot. vbi cum dixisset: Quò quis magis proximo in amore, & beneuolentiâ cohaerens, eo amplius, & Deo coharebit: Subdit, exponam vobis exemplum olim à Patribus datum: circulum fin-

Plat.

IX

Aristot.

X.

Thalass.

Nazianz.

Dorothe.

Senec.

gite, mundum esse, centrum autem circuli Deum; lineas autem à circulo in medium diductas, vias credite varias, negotiationes que mortalium. Quò magis penetrant sancti viri ad interiora, ut Deo approprient per rationem ingressus, eò magis appropriant Deo, & sibi ipsis; quantoque sibi ipsis, tanto & Deo, & quanto viciniore sibi Deo, tanto & sibi ipsis, quantoque sibi ipsis: tanto & Deo, considerate iterum recessum, & ablongationem, cum scilicet recedunt à Deo, & ad exteriora sese effundunt. Quanto enim magis à Deo recedunt, tanto & à se ipsis, & quanto à se ipsis, tanto à Deo. Hac est enim charitatis vis, & natura. Quo enim magis à Dei dilectione recedimus, eò & à proximi amore distamus, quanto Dei charitati adheremus, tanto & proximi, quantoque proximo, tanto & Deo.

XI.

Videas hinc Martyres, qui in amicitia, & amore Dei primas obtinent, cum maiore charitatem nemo habeat, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Ioan. 15. 13. egregià dilectione se ipsos adinuicem prosequi; cuius sanè rei (ut alia omittam, siue in alium locum trāsmittam) singulare illud testimonium est, quod ex Gregor. Nazianz. orat. 1. in Iulianū sumitur; dum ibi Martyres, qui palmam iam obtinuerant, & Deo fruebantur pro futuris Martyribus, id est, pro ijs, quos impius Iulianus pro fide Christi interfectorum erat aduersus illum Augustum egregie decertasse, dū templa, quæ ille bonum se simulans in honorem Martyrum parabat, ipsi euestigio demoliebantur, sic scribit: ille quidem laborabat, sed terra, quod elaboratum fuerat, excutiebatur. O miraculum nouum! illud quidem, & mirandum, sed tamen verius, quam mirabilius. O insignem Martyrum inter se charitatem! honorem illius, qui multos Martyres ignominia, & de decore affecturus erat, recusarunt.

XII.

Idem.

Iam verò, quod amicitia omnes, quæ à Dei causa ortum, non habent, infœliciter definant, nec diu possint subsistere, vel ex similitudine magnetis, quā Gregor. Nazianz. pulchrè eam beneuolentiam exposuit, quæ inter se, & suam Ecclesiam intercedebat, videor mihi colligere: sic enim ille, eodem modo mihi erga me affecti esse videamini, quo ferrum erga magnetem. Nam, & ex me pendetis, & alij ex alijs mutuo nexu inter vos coherentes, & omnes ex Deo, ex quo omnia, & in quæ omnia. O admirabile catenā! quā Spiritus sanctus nectit firmissimis vinculis cōpactā, & coaptatā. Hactenus ille. Apud quem, ut vides mutuum amicorum nexum ex Deo pendere, atque à Spiritu diuino proficisci, ita inferas eo deficiente omnē beneuolentiæ nexum necessariā ratione dissoluendum, ac dissipandum fore, vnde August. in præfatio tract. 87. in Ioan. post ea verba,

quæ supra retulimus: Neque enim vera dilectione diligemus inuicem, nisi diligentes Deum; non longe subiicit: Quis pacem veram, nisi cum illo habere potest, quem veraciter diligit.

Vnde illud maiori obseruatione dignum, eam dilectionem, quæ à veræ, ac diuinæ charitatis præscripto deflectit inutilem, imo plerumque noxiam esse; ut dicebat Senec. Amicitia semper prodest, amor aliquando nocet: In quam sententiam illud afferri potest, quod fauis virginibus efflagitantibus oleum illis verbis: Date nobis de oleo vestro; prudentes responderunt: ne forte sufficiat nobis, & vobis: quod quamuis primo intuitu durum, & charitati, quæ per oleum denotatur, dissonum appareat cum dilectionis indefinenter debitores esse ab Apostolo moneamur ad Rom. 13. 8. Ne mimi quidquam debeatis, nisi, ut inuicem diligatis; tamen si attente inspiciatur, prudentissimè responsum est, vnde petitionem rursus expende. Date nobis de oleo vestro: quasi ab ijs, qui charitatem erga Deum habent, petant, ut illi, ne amorem abijciant, & in se transfundat, & creaturis, non propter Deum, sed propter se ipsas dilectionem impendant: vnde recte illis dicitur: Ne forte non sufficiat nobis, & vobis: quod perinde est, ac si dicatur; quamuis amorem debeamus, non tamen vobis propter vos, sed propter Deum: vnde, quia vobis ipsis petit, nec licet nobis vos amore prosequi, nec vobis vtile est, imò verò exitiosum: è qua sanè re illud est, quod citato loco obseruat P. Damian. ideo Micholi vxori David natos non fuisse filios, quod ipsa maritum non spiritus, sed carnis amore prosequeretur. In carne quippè amorem suum illa constituerat, quæ David se despicienti ironica insultatione dicebat: quam gloriosus fuit hodie Rex Israel discooperiens se ante oculos seruorum suorum, &c. Quæ profecto, quia desiderium suum in solâ carne posuerat, carnis fructu debita est animaduersione priuata, vnde paulopost scriptura subiungit: igitur Michol filia Saul non est natus filius vsque in diem mortis suæ.

In quem sensum accipio ea verba Plutarchi, quæ supra adduximus: At qui sano consilio verecunde, ut verò igni detraxerunt furorem, splendorcm, & lumen reliquerunt animo: quasi innuat philosophus, vel ex eâ potissimum ratione, quod quis creaturā amore prosequatur, eique benè velit debere amorem suum in Deum referre, aliòqui amare, odio se erit, & amicum combtrere, eiusque famam denigrare, ac perdere: quod ex Osea cap. 7. videor mihi colligere, vbicum induxisset Propheta plebem Israeliticam, ut morem gereret Regi Ieroboam Deum contemnentem, ipsumque Regem, ut securius populo sibi sub-

XIII.

Senec.

Matth. 23. 8.

Ad Rom. 13. 18.

S. Pet. Da.

2. Reg. 6. 33

XIII.

Plutarch.

Osc. 6. 7.

dito potiretur, ad nefarium scelus allicientē, & Rex subditos, & subditi Regem combussisse, hoc est, ruinam ministrasse dicuntur. Sic enim de Rege populum comburentē, v. 6. *Tota nocte dormiuit coquens eos*: similiter de subditis Regem perdentibus, statim subdit: *Mane ipse succensus, quasi ignis flamma*. De vtrisque verò, omnes calefacti sunt, quasi cibus, & deuorauerunt indices suos, omnes Reges eorum ceciderunt, &c.

XV.
Ose. 10. 7.

Ose. 11. 1.

Senec.

Philo.

Ezech. 25.
13.

XVI.

Theodor.

Sed multo expressius de eadem re idem Propheta, cap. 10. 7. *Transire fecit Samaria Regem suum, quasi spumam superfaciem aqua*. Et cap. 11. 1. *Sicut mane transiit Rex Israel*: sed horum locorum sententiā alibi commodius pertracto. Nunc audi Senecam lib. 6. de beneficijs, cap. 25. dicentem: *Fere idem est exitus odij, & amoris insani*: Quam ad rē sic opportunē locutus est Philo Carpatius initio cōmentariorū in cantica de eā differens amicitia, quā in honesta est, & à voluptate, non à charitate ortum ducit. *Horum omnium perniciosissima est amicitia, atq; terribilissima: hi enim lathalis astro voluptatis capti sibi met crudelissimi sunt inimici; omnisque talis, & amor, & amicitia in sempiternas ipsis vertetur inimicitias, odiumque pestiferum*. Ita Philo. Sed quare? subiicit ipse rationem. *Quandoquidem occultorū omnium bonorum, atque malorum inspector est Deus, eorumdemque iustissimus remunerator, atque corrector*. Pro quo quidem fidei iubet ipsemet Deus dum Ezech. 25. 13. per ipso met insanos amatores sumpturum pœnas, de ijs, qui noxias coluerunt amicitias, sic affirmat. *Propterea tradidi eam in manus amatorū suorum, super quorum insaniuit libidine, ipsi disceperunt ignominiam eius, & filios, & filias tulerunt, & ipsam occiderunt gladio*.

Quam ad rem celebre est facinus Theodorici Afri Regis apud collectaneam Græcam Theodori Lectoris ad calcem historiæ Theodoriti adiectam. Nam cum Diaconus quidā orthodoxus plurimum se ab eo Principe amari videret, maioris adhuc gratiæ percupidus, ut nouum robur, regiæ amicitia adijceret à vera fide ad Arianam hæresim, quam Theodoricus pro viribus fouebat, & propugnabat appertā fugā desciiuit. Id verò cum intellexit Rex, Diaconum, quem tantopere amabat, præmij loco capitis supplicio iussit affici cum hac voce: *Si Deo fidem non seruasti, quo nam pacto conscientiam sanam homini seruaturus es? Abi iam, & extra Deum, siue cōtra Deum aliquem ama*.

ADNOTATIO. II.

Beneuolentiam non in unum tantummodo, sed in omnes aequè diffundendam.

EAM demum his verbis, *in visceribus Iesu Christi*. Theophylact. & Oecumen. expositionē afferunt, ut significet Paulus suamet viscera, hoc est, paternum amorem, intimo, & tenerrimo affectui persimilem, quo filios suos in visceribus Christus habet, quemque impertiri ipse solet ijs, qui sibi in Euangelio filios gignunt, ac si dixerit Apostolus, non alia mihi sunt erga vos viscera, quam quæ erga filios suos Christus habet, ut videar in ipsismet Christi visceribus quodammodo constitutus, atque inde vos amore prosequi. Iuxta quem sensum, ut benè notat Cornel. particula, *in*, vel est nota similitudinis, vel valet idem, ac, *ex*. Firmius hoc vltimum, quod ex his verbis Theophyl. confirmo: *Quia pater vobis cum sim Christi ob fidem effectus, ex ipsis visceribus, & ex ipso animo magnum in modum vos colo, obseruōq.*

Emphatica quidem sententiā, quam ita expendit Oecumenius: *Magnum quidem est desiderari à Paulo, maius in visceribus eius esse, verum in visceribus Iesu Christi nullam reliquit extellentiam*: sed obseruanda etiam locutio Pauli, dum ait, *vos omnes*, retulit id Theophylactus ad virtutem, & dignitatem Philippensum hoc modo: *Omnes autem cupio, inquit; quia omnes pares estis in virtute*: Ego vero non ad dignitatem solum Philippensium, sed ad charitatem etiam Pauli, ut perinde sit, ac si dicat: *vos omnes totius vrbs viros vnicus, ego amo, & vehementer amo*. Egregium quidem paternorum viscerum signum, sic vulgo dicimus: *in padre para cien hijos*. Egregiusque dilectionis modus, quæ non ad vnū, ut noxius, & impurus amor, sed ad plures, imò ad omnes fertur: ad eum quidem modum, quo 2. ad Thessal. 1. 3. dixit idem Apostolus: *Quoniam super crescit fides vestra, & abundat charitas vniuscuiusq; vestrū in inuicem*: in quæ verba sic opportunissimè loquitur Chrysost. *Vide autem charitatem, non hūc quidem diligebant, illum verò minime: sed erat equalis ab omnibus: hoc enim tacite innuit dicendo: vniuscuiusque vestrū in inuicem: Quod ea sit in equilibrio, veluti vnius corporis. Nam nunc quoque inuenimus esse apud multos charitatem, atque dilectionem, sed hanc charita-*

I.
Theophyl.
Oecumen.

II.

2. ad Thes.
1. 3.

Chrysost.

tem, & dilectionem esse causam dissensionis, nam quando bini, aut terni fuerimus coniuncti, & duo quidem, aut tres, aut quatuor, valde inter se fuerint colligati: à ceteris autem se ipsos abstrahētes, eoque ad illos possint confugere, & illis in omnibus confidere, hoc est, dissensio, non dilectio. Nec omittenda pulchra imago, quam subdit. Si oculus omnem providentiam, & curam, quam pro universo corpore habet in solam manum deriuaret, ac reliquis membris omnino contemptis uni isidi intenderet, an non totum perderet? absq; dubio: ita & nos si charitatem, quam in universam Ecclesiam extendere debemus, in unum, & alterum coarctauerimus, & nobis ipsis, & illis, totique Ecclesie perniciem inferemus, ista namque non sunt charitatis, sed dissidij, schismata nempe, & rupturæ huiusmodi. Nam si ex integro homine diuisam accepero partem, ipsa quidem scissura sibi est unita, & est continens, & conglutinata, ceterum sic quoque est scissura, quoniam reliquo non est unita corpori.

III.

Sed ut bona hæc ratio sit, efficacior illa plane est, quam statim subiungit Chrysostomus. nimirum eā dilectionē à præscripto veræ amicitie deflectere, quæ à Deo, ut fonte non dimanat, & ad Deū toto impetu non currit, ut ad not. præced. dicebat Aug. Ille veraciter amat amicum, qui Deum amat in amico, & amicum propter Deum. Nam qui unum fingit, non reliquos amat, non diuinā, sed humanā charitate ferri viderit, ita enim subdit: Quid enim proderit, quod aliquem vehementer amas? humana est illa dilectio; si verò non est humana, sed propter Deum diligis, dilige omnes. Hæc, & pluribus Chrysostomus. ad cuius gustum Theophylactus similia verba 1. ad Thessalon. cap. 3. Vos autem Dominus multiplicet, & abundare faciat charitatem vestram inuicem, & in omnes, sic premit: Excellere, & abundare eos in dilectione precatur, non solum erga se mutuo, veram etiam erga alios omnes: istud enim est diuina charitatis proprium omnes complecti. Nam si hunc diligas, illum verò non, etiam humana ista amicitia est. Hæc, ut nobis persuadeat Basilus de institutione monachorum, serm. 1. & 2. hæc utitur ratione: Nam quemadmodum Deus promiscue omnibus lucem impartitur, sic imitatores Dei charitatis ipsorum radium aqualiter communicare omnibus debent, quandoquidem ubi delinquimus patitur charitas, eius loco odium succedit. Ita Basilus. Hinc, opinior, proverbio celsit: Unus Deus, & plures amici: hanc enim paræmiam sub eo ego sensu capio, quo dicebat August. Fruendum Deo, & utendum creaturis: quasi proverbij veritas unum tantum nobis Deum præscribat, in quem, ut in scopum omnes affectus, & actiones conuertamus, cum ea diuinitatis ratio sit, ut totum hominis animū

ad se rapiat, & alliciat, pluribus verò indulgeat amicis, quibus ad fruendū Deo uti possimus, id est, quos eo loco, & munere habeamus, ut ad Dei obsequium, & cultum adiumento nobis, non scandalo sint: quod tunc eveniet, cū & boni, & plures fuerint amici; aliis si in unum solum modo feratur charitas, diuino amori multum impimenti afferet. Ideo Ambros. in ea verba, Psalm. 118. Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore, sapienter ait: Quod utique non facit, nisi liber à vinculis, nec solū à vinculis sollicitudinis secularis, sed etiam à vinculis charitatis humana. Nec alio sensu visus est loqui Arsenius apud Anastas. Nicen.

Est verò hæc doctrina religiosi viri, tum ob proprium cuiusvis profectum, tum, vel maximè ob cæterorū scandalum, & iniuriā, maximè observanda: unde ijs de causis eam ipsis à Basil. Bernard. Laurent. Iustinian. vehementer commendatur. Sic enim Basilus loco citato: Porro in huiusmodi hoc communi contubernio nequitiam patitur charitatis lex, aliquas coiri seorsim amicitias, aut sodalitates; siquidem nullo modo fieri potest, quin affectiones ipsæ, quæ in hanc magis, quam in illam propendunt partem, plurimum incommovent communi omnium concordia. Sic ille. Dum verò eo sermone id longius prosequitur, eam huius doctrinæ rationem affert. Siquidem in eo, quod quis aliquem plus diligit, facile indicat in amore alios inferiores habere. Hinc querimonias, suspensiones, detractiones, similitates pullulaturas, quis dubitet? ita certè S. Laurent. Iustin. lib. de discipl. monast. conu. cap. 22. Interdicenda est assidua, & priuata conuersatio in collegijs seruorum Christi, quæ quamuis in nullo alio reprehensibilis sit, sine proximorum tamen scandalo ferri nequit. Luculentius Basilus, serm. 2. citato: Similiter ex conuentu reiicienda sunt, & turpis, & indecora contentio, atque amor iste singularis; siquidem ex contentione inimicitia, ex amore autem singulari, sodalitateq; suspensiones, inuidiaq; oriuntur. Ita ille. Quod si ij, qui peculiariter sunt amici, charitatis prætextum allegent; sic pro se aduersus eos respondet charitas apud Cyprian. lib. de singular. cleric. Sed ex clamat charitas, & appellat. Tales ego non iungo, falsa altera est, quæ me simulando confingit. Nunquam Dei præceptis obisto, nunquam fluxis faueo, per me sanctitatem non opto culpari, calumnias mihi aduersa germanitas facit, pericula, ego inter falsos fratres incurri. Succurre meus præco, succurre Paule Apostole, dic testimonium meum, ne, quod de me annuntias, peruertatur. Finis autem præcepti est, & charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta: Dilectio deputabitur, perquam sanctitatis iniuria

Ambros.

Anast. Ni.
III.

Basil.

S. Laur. Iu.

Basil.

Cyprian.

1. ad Thim.

criminationibus appetitur? aut illorum erit syn-
cera fraternitas aestimanda, de quibus filia ma-
tris Ecclesie perducuntur in culpam? si talis Chri-
stiana charitas aduocatur, in dubitanter odia
meliora sunt, quæ dum separant, neminem macu-
lant. Hæc Cyprianus satis ad rem.

V. Sed aliam subinde reddit rationem citato
loco Basilii strictiori iure agens ad huc mo-
dum: Quoniam autem equali prorsus inter se
vicissim charitate complecti omnes debent, iusti-
tia violatur, quotiescumque in communi conuen-
tu priuata aliqua coitiones reperiuntur, aut soda-
litates. Hæc ex Basilio. Vbi vides non charita-
ti solum, sed etiam iustitiæ amicitias hæc
obnoxias esse. Si dicas quid iustitiæ cum chari-
tate, vt hinc iustitia violetur? Respondeo ius-
titiam etiam quodammodo violari; & enim
dum religiosam quis disciplinam suscepit, se
que ipsum sibi negauit, omnibus omnia fac-
tus, nonnullum hinc ius acquisiuit, vt alij
etiam sibi omnia fiant, nec suo ipsum amore
priuent: vnde qui vni addictus cum eo tantum
amicitiam colit, tum charitati, tum etiam ius-
titiæ iniurius esse videtur: certè iustitiam in
eo cardine versari, vt nec alteri quis noceat,
nec rebus communibus, vt priuatis, sed vt co-
munibus vtatur, sic dixit Tull. lib. 1. officio-
rum: Iustitia primum munus est, vt ne cui quis
noceat, nisi laesus sit iniuriâ (vellem id non ad-
ditum) deinde, vt communibus pro communibus
vtatur, priuatis autem, vt suis. Hinc grauissi-
mo supplicio punitos videas Ananiam, & Sap-
phiram (Actuum 5. 3.) quod partem pretij
Apostolorum pedibus oblatis sibi retinuerunt:
sed fraudem id, & iniuriam appellauit Lu-
cas, Et fraudauit, inquit, de pretio agri: sed qua-
re fraus? Respondet Lyra: Quoniam sibi soli re-
tinere, quod est commune, est communitatem de-
fraudare.

VI. Ab hoc non it, quod de vnitatem seruanda
monuit Bernardus, qui cum dixisset: Nihil er-
go preciosius inuenies vnitatem, non parcat omni-
bus ceteris propter eam, ieiunijs, vigilijs, orationi-
bus audacter præferat vnitatem, subdit, volo au-
tem, vt in ea quisque sic maneat, non quasi vnus
ex omnibus, sed quasi cum omnibus vnus: latum
expandat sinum ex omni genere affectionum, clau-
dat intra viscera sua, omnibus fiat, & conga-
udere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Vti-
le sanè documentum, optimamque seruandi
vnitatem ratio, cum quis non quasi vnum
ex omnibus, sed cum omnibus vnum se nu-
merat, vt nihil sibi peculiare, nullum sibi pe-
culiariter adscribat, sed omnes sibi, se omni-
bus. In quam sententiam accipio, quæ scripsit
August. in Psalm. 21. expositione 2. agens de
tunica inconsutili Christi, quæ charitatem,
& vnitatem Christianam ex frequentissimâ

patrum explicatione significat ad hanc mo-
dam: Quæ est ista tunica, quam nemo potest di-
uidere? Quæ est ista tunica, nisi vnitatem ipsam
sors mittitur, nemo illam diuidit. Sic ille, quasi
dicat, nemo illam diuidit, quia nullus est
quasi vnus ex omnibus, sed quasi cum om-
nibus vnus.

VII. Quare non abs re in hanc etiam sententiâ
afferri possunt prædicta verba, Cant. 5. 12. *Oculi eius, sicut columbe super riuos aquarum, quæ lacte sunt lacte, & residunt iuxta fluentia plenissima:* annotat, præced. a nobis explicata, &
cum Ambrosio de vitijs spiritualibus sensibus ornatis accepta, qui, vt apte dicuntur iux-
ta fluentia plenissima residere, dum in eccle-
sijs, & aliorum societate degunt; ita illis lactis
lotionem accomodes, iuxta ibi ex Nysseno
dicta, quod sic se erga rem communem, & pû-
blicam se gerant, & influentia intueantur, vt
nolint ab ipsis peculiarem faciem sibi reddi;
hoc est, aliquem, aut aliquid ex tota re, & co-
muni, & publica singillatim eis respondere;
vt non quasi vnus ex omnibus quisque sit,
sed, *quisque cum omnibus vnus.* Ad quem modum
Gregorius initio, cap. 31. in Iob, versans ea
verba Isaie 60. 8. *Qui sunt hi, qui vt nubes vol-
lant, & velut columbe ad fenestras suas;* sic ait:
*Columbe ad fenestras sunt, qui per sensus corpo-
ris exteriora quæque intentione non respiciunt, & a
pacitatis; quibus assonant, quæ eadem versans
verba, eodè intentus scripsit, hom. 5. in Euag.
Miluus, & non columbe ad fenestras suas est,
qui ad ea, quæ oculis considerat, rapine desiderio
anhelat.* Hæc ille. In quam sententiam vi-
sus est dixisse Tullius lib. 3. officiorum: Ergo
vnum debet esse omni-um propositum, vt eadem
sit vtilitas vniuscuiusque, & vniuersorum, quâ
si ad se quisque rapiat, dissoluitur omnis humana
consociatio. Quo etiam sensu paulo ante dixe-
rat: *Vi si vnumquodque membrum sensum hunc
haberet, vt posse putaret se valere, si proximi mē-
bri vtilitatem ad se iraduxisset, debilitari, &
interire totum corpus, necesse esset.* Sic si vnus-
quisque nostrum rapiat ad se commodum aliorum,
destruatque, quod cuique prodest, emolumentum sui
gratiâ societas hominum, & communitas ener-
tatur, necesse est. Hactenus Tullius. Quæ non
ad restitutum, sed ad personarum etiam vsum,
& amicitias aptari possunt; cum plures sint,
qui sibi tantum ipsis aliorum conuersatione,
& beneuolentiam velint.

VIII. Nec tamen ideo existimes te eximiè dile-
cti amicitia, & beneuolentiâ singillatim de-
fraudari, cum vel tu ceteros pari amore com-
plecteris, vel ab ijs non secus, ac alij diligeris:
nam verior potius, ac germanior tunc bene-
uolentiæ ratio intercedit, cum in plures dif-
funditur: ita præclare Hugo Victorinus foli.

loquio de aërha animar: *Spiritalis amor tunc melior est singulis, quando omnibus est communis, nec participatione plurium minuitur, cuius fructus unus, & idem totus in singulis reperitur.*

Hæc Hugo. Ad cuius gustum Senec. epist. 65. eum, qui vnum tantummodo amare novit, ne hunc quidem amare, sic affirmat: *Ne vnum quidem amavit, qui plusquam vnum amare non potuit.* Sic Seneca, quem eius Scholiastes Iustus Lipsius, sic optimè explicuit: *Quare? quia amicitia sociabilis virtus est, nec vi lascivius ille amor in vnum fertur.* Ita ille. *Stulta tamen avaritia mortalium possessionem, proprietatemque discernit, uti aiebat idemmet Seneca, epist. 74. Nec quidquam suum esse credit, quod publicum est.* Sed hunc vulgi errorem, atque vertiginem alibi me confutasse commemini.

Iam si cui, ut nimis austeri, quæ diximus, non placeant, arripiat, si volet, eam Agapis, & Diathesis distinctionem, quam Abbas Iosephus apud Casianum collatione 16. c. 14. usurpat: iuxta eam verò generalem in primis dilectionem omnibus exhibens, aliquos pro morum integritate, & virtutum splendore peculiari sibi affectione diligendos, & associandos deligat: videte tamen, ne cum spiritu cæperitis, carne consumemini.

ADNOTATIO. III.

Principem, & Prælatum non in vnum, aut alterum è sibi subditis beneficium esse debere.

I.

QUÆ de Pauli benevolentia erga Philippenfes, quibus, ut germanis amicis bene vellet, eadem de ipsius benignitate, ac beneficentia erga eosdem, ut sibi subditos, cum Apostolus ipse, & Ecclesiarum Princeps esset, æque dici possunt: innuit ergo his verbis etiã Paulus non ad vnum, vel alterum Philippenfium, sed ad omnes pariter curã, & providentia suã respicere, omnibusque pari beneficentia consulere; more quidem optimi Principis, qui in omnes sibi subditos beneficus, & humanus, in omnes liberalis esse debet. Nam, ut elegantissimè dixit Rex Theodoricus apud Casiodorũ lib. 3. variarum epist. 29. *Hoc sunt Regia dona, quod semina, sparsa in segetem coalescunt, in vnum coacta depereunt.* Ita ille. Nimirum, quia, sub imperio boni Principis (ut inquit idemmet lib. 2. var.) omnium debet fortuna proficere: &

(quod sub persona cuiusdam, cui Princeps minus dedisset, assertur à Seneca lib. 2. de beneficijs) in multos diuidenda liberalitas est. Plane, quia, ut est apud eundem Casiodorum præscribentem Datio Episcopo modum distribuendi annonam, lib. 10. variar. epist. 27. (alii codices aliter numerant) *fundit potius, qui mittit in plenum; nam illud potius recoditur, quod vacuis vasibus congregatur.*

Sic quidem se gessit sapiens Ioseph, qui dum Ægypti Prorex esset, vendere, quam liberaliter erogare regios thesauros maluit, cum tamen id principem virum, & præsertim magnanimum magis decere videretur. Sed quare? quia nimirum minori prætio, famis præsertim tempore diuendere, liberalitatis quædam species est: ut autem maior liberalitas ad speciem videretur, si alimonias donasset, quam vèdidisset: at cum ea ratione in pauciores essent diffundendæ, perfectior illi beneficii modus, & Principe dignior est, si mediocriter liberalem se omnibus exhiberet, quam si intra paucorum finum omnem munificentia suæ fructum congereret. Id sic observante Ambrosio lib. 2. offic. cap. 15. *Potuit donare Ioseph totas opes Ægypti, & effundere thesauros regios, noluit tamen de alieno effusus videri, maluit frumenta vendere, quam donare esurientibus, quia si paucis donaret, pluribus defuisset, eam liberalitatem probavit, quæ abundavit omnibus.* A quo non abit, quod statim subdit. *O virum magnum, qui non largitatis superflua temporalem captavit gloriam, sed perpetuam commoditatem restituit providentia.*

Hinc, quod à nonnullis cum stomacho, à Seneca cum anima Princeps componitur, sic enim ipse ad Neronem lib. 1. de clementia, c. 5. *Animus Reipublicæ es, illa corpus tuum: sub eo sensu accipio, ut ille non vni, aut alteri solum, sed omnibus sibi subditis æque consulere, & benefacere debeat: ad eum modum, quo & animus omnibus corporis partibus vitam præbet, & stomachus cunctis membris pro cuiusque necessitate succum alimenti distribuit, atque ministrat; ne aliud quidè esuriat, aliud autem ebrium sit, est namque iniquum, ut aliò respiciens dixit præfatus Rex Theodoricus apud Casiodorũ: *Ut de vna substantia, quibus competit æqua successio, alij abundanter affluant, alij paupertatis incommodis ingemiscant.* Certè Chrysostomus hom. 15. in epist. 2. ad Corinth. dum Principem cum solerti agricultore componit, illud eum singillatim cauere monet, ne apud quosdam paucos omnia munera, & beneficia sua reponat, qui velut arbores fructibus luxuriantes humorem, & succum vicinis plantis præripiunt, unde vnius, aut duorum saturitas, & splendor famè,*

Senec.

Casiod.

II.

Genes. 41. 56.

Ambros.

III.

Senec.

IV.

Chrysost.

& penuriam reliquis affert: *Vt quando sepes fruticibus abundanti, verba sunt Chrysolto- mi, in malum proximarum plantarum colluntur, quando alia arbores steriles, & sylvestres in sub- lime surgentes, incrementum subditarum probi- bent.*

III.
Saluian.

Quò spectat, quod Saluian. Masil. lib. 4. de Prouid. & gubern. non longe à principio iam olim deplorabat paucorum, vel vnus etiam hominis ornamentum totius orbis excidium esse: sic enim ille: *Vt pauci illustrentur, mundus emertitur, vnus honor orbis excidium est.* Ita Sal- uian. subiicit verò (vt historiographus, an, vt Vates, nescio) *Sciunt hoc Hispani, quibus solum nomen relictum est; addit statim, vt fidus tem- poris illius scriptori: Sciunt Africa, quæ fuerunt sciunt Gallie deuastata, sed non ab omnibus, & ideo in paucissimis adhuc angulis, vel tenuem spi- ritum agentes, quia eas interdum paucorum inte- gritas aluit, quas multorum rapina vacauit.* Certè omnia vni dare, diaboli proprium do- num esse satis apparet ex Matth. 4. 9. & bene omnino dixit Senec. lib. 4. de benefic. cap. 10. *Turpissimum genus damni est in consulta do- natio.*

Matth. 4. 9.
Senec.

V.
Paschas.

Marc. 9. 5.

Vnde ea ratio sapienter a D. Paschasio lib. 8. in Matth. reddita est: quare cum Christo in monte transfigurato Petrus dixit: *Fa- ciamus hic tria tabernacula, tibi vnum, Moysi vnum, & Elie vnum;* addiderit Marcus 9. 5. *Non enim sciebat, quid diceret:* quia videlicet eius videbatur animus esse, vt Christus Deus ac Dominus non in vno, eodemque taberna- culo cum suis degeret, in quo æque omnibus confuleret, qualem se istis in cœlesti beatitu- dine exhibere, statim videbimus; sed separa- tum ab illis tabernaculum haberet, ad quod non omnibus æque facilis aditus esset: *Error,* inquit Paschas. *in causa est, quod tria se repro- mittit facere tabernacula, vnum scilicet, ac si pri- uatum Iesu, alterum Moysi, & aliud Elie, quasi non eos caperet vnum tabernaculum, nec in vno simul consistere possent.* Quasi dicat: *erras Pe- tre, dum speciale, ac priuatum tabernaculum Christo assignas: in quo præter ipsius morem à suis segregatus degat, forsitan, vt solus tu, & pauci tui familiares inconsultis Moysè, & Elia, qui vt regij Consiliarij sunt, ita iusti- tiæ, & regiarum virtutum specimen præfere- runt, illuc ingredi ad potiora vobis munera obtinenda possitis, cum potius communis ac facilis ad Principem aditus esse debeat, eius- que in omnes æqua, & communis munerum distributio.* Equidem Tiberio, callido aliàs Imperatori, & ciuili doctrinæ non ignaro id ab illius æui scriptoribus non leui vitio ver- titur, quod vni Seiano ita fuerit addictus, vt ad ipsius libitum, atque in propinquorum

suorum vtilitatem omnia munera, & præfe- cturæ distribuerentur; sic namque Cornel. Tacitus lib. 5. Annalium: *Seiani propinqui, & affines augebantur, vt quisque Seiano inimus, ita ad Caesaris amicitiam valids; contra quibus infensus esset, metu, ac sordibus coniectabantur.* Ita ille ibi.

Corn. Tac.

VI.

Vt præfatum verò Petri errorem, optimè à Paschasio conuelli videas, obserua quam ali- ter Deus, tam in supernâ Ierusalem, quàm in hæc terrenâ, cum suis se habeat: vtrique e- nim in vno, eodemque cum ipsis tabernacu- lo habitare dicitur. Sic in primis Israeliticæ plebi, licet de ipsâ non semper benemeritis, indefinenter è tabernaculo responsa dabat, vt libri Moysis locupletes testes sunt, sic Chri- stianam etiam Ecclesiam tabernaculum ap- pellat Amos 9. 7. *In die illa suscitabo taberna- culum David.* Et Ezech. 3. 27. *Et erit taber- naculum meum in eis, & ero eis Deus, & ipsi e- runt mihi populus.* Sic denique Apoc. 21. 3. cœlestis curia ad hunc modum describitur: *Eccce tabernaculum Dei cum hominibus, & ha- bitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt, & ipse cum eis erit eorum Deus.* Id autem tabernacu- li structura portendit, vt qui intra illius am- bitum cum alijs degit, tum familiari, tum communi cum omnibus conuersatione, ac lege agat, omnibus æqualiter expositus, nullâ parietum, aut limitum interiectâ separatione diuisus, vt facilis, ac peruius vndique ad ip- sam aditus sit. Vnde dum Deus in tabernacu- lo cum suis habitare dicitur, id potissimum significatur, vt in medio ipsorum, non vni, aut alteri peculiariter addictus; sed cunctis si- mul prospiciens, & omnium rebus intentus sit sub eo sensu, quo dixit August. lib. 3. con- fess. cap. 11. *O tu bene omnipotens, qui sic curas vnumquemque nostrum, velut solum cures, & sic omnes tamquam singulos curares, & diligeres.* Ita ille. Ad quem modum, dum idemmet Au- gust. in Psalm. 83. singularem modum, quo singuli beati Deo perfruuntur, explicat, sic ait: *Possident Ierusalem cœlestem, sine angustia, si- ne pressura, sine diuersitate, & diuisione limitum; omnes habent eam; & singuli habent totam, non angustat frater fratrem.* Similiter Ambros. in Psalm. 118. Octonar. 14. *In alijs hereditatibus heredis esse damnum coheredis adscriptionem: in hac non minui heredi quidquid à coheredibus vendicatur, sed eo magis singulis crescere, quo pluribus fuerit impertitum.*

Amos 9. 7.

Ezech. 37.

27.

Apoc. 21. 3

August.

August.

D. Ambros.

VII.

Ad Hebr.

12. 23.

Nec alio modo terrenæ Ierusalem Domi- num præesse, sic scripsit Paulus ad Hebræos 12. 23. *Accessistis ad Sion montem, & ciuita- tem Dei viuientis, cœlestem Ierusalem, & Eccle- siam primitiuorum: vbi pro primitiuorum Gre- ce est, πρῶτοτόκων, idest, primogenitorum,*

Quod

Quod non placet accipere de Apostolis, & Martyribus, qui iam obijissent, de quo alibi me egisse memini, sed de omnibus Ecclesiæ Christianæ filijs, quorum singuli tanquam primogeniti vnice à Deo amantur, & de cuiusvis ipse salute, siue interitu sic gaudet, & dolet, vt latari, siue doleri solet in natiuitate, siue in morte primogeniti: vnde nullus est, qui ab ipsius donis, & peculiari curâ expers aliquo modo sit. Ac si expressius dicatur: in Christi Ecclesiâ omnes sunt primogeniti, vnice omnes à Deo amantur. Quare sponsam Ecclesiam sic cœlestis hic alloquitur sponsus, Cant. 4.9. *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui: quod perinde est, ac si diceret, nullus in tuis filiis est, quantumuis videatur despiciatissimus, vt crinis colli, qui, nec pili aestimatur, quem ego peculiari dilectione nō prosequar, & medullitus amem: ita hæc verba intellexit, & transtulit Paraphrastes Caldæus ad hunc modum: *Infixus est in tabula cordis mei amor tuus soror mea sponsa; infixa est in tabula cordis mei dilectio minimi filiorum tuorum, qui est iustus.* Plane, quia sic Christus dilexit Ecclesiam, vt semetipsum pro ea tradiderit, nec pro ea solum in vniuersum sumpta, sed peculiariter, ac singillatim pro vnoquoque fidelium, dicente Paulo ad Galat. 2. *Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.**

Cant. 4.9.

Paraphr.

Ad Gal. 2.

VIII.
Paulin.
Sap. 6.8.

Tertul.

IX.
Luc. 22.27.

Senec.

Sub quo quidem sensu accepit Paulin. ep. 4. ad Senerum ea verba Sapientix 6.8. *Puissimū, & magnum ipse fecit, & equaliter est illi cura de omnibus; dum enim pendit, quam exiguo, vilique pretio cœli Dominus à Iudâ fuerit venditus, sic pulchrè insert: *Vili vult aestimari, vt ab omnibus ematur, quoniam enim inquit, ipse fecit pauperem, & diuitem, & equaliter illi cura est de omnibus.* Ita Paulinus: ad cuius gustum Tertullian. lib. aduers. Iudæos, cap. 7. de Christo, sic ait. *Non Regis apud illum maior gratia, non barbari alicuius imperiosi latitia, non dignitatum, aut natalium cuiusquam discreta merita, omnibus equalis, omnibus Rex, omnibus iudex, omnibus Deus, & Dominus est.**

Sed hæc ipsemet Assertor sic confirmat Luc. 22.27. *Ego autem in medio vestri sum, sicut qui ministrat. Vbi accuratâ locutione ministerium, siue famulatum, hoc est beneficentiam & liberalitatem in suos in medio collocauit, vt se vndique à Fortunâ discriminaret, de qua eleganter Seneca in cons. ad Marc. cap. 10. *Vt varia, & libidinosâ mancipiorumque suorum negligens domina, & panis, & muneribus errauit. Id est cæca, & consilij expers neminem ex merito, aut panis, aut honore afficiet: est enim in medium iustitiæ locus, & iudicis sedes, qui velut centricum punctum, æque omnes**

partes respicere, æque ab omnibus distare debet. Cui quidem loco optimè etiam liberalitas incumbit, vt omnibus æqua, & in omnes partibilis sit. Ita August. in id. Psalm. 45. *Deus in medio eius; his verbis. Quid est Deus in medio eius? hoc significat, quod æquus est omnibus Deus, & personarum nō accipit, quomodo enim illud, quod in medio est, paria habet spatia ad omnes fines, ita Deus esse dicitur, æqualiter omnibus consulens.* Ad quem omnino modum Bernard. serm. 1. de Purificat. accepit Vatis verba Psalm. 47. 8. *Suscipimus Deus misericordiam tuam: sic ea elacidans. In medio enim templi misericordia est non in angulo, aut diuersorio, quia non est acceptio personarum apud Dominum: in communi posita est. Offeratur omnibus, & nemo illius expers, nisi qui renuit.*

Hinc venerabil. Gilbert. Abb. in allegor. Gotfr. Tilman. ad ea verba, 1. ad Corinth. 13. 5. *Charitas non est ambigua, sub eo sensu accepit Christum dici mediatorem, quod in medio sit, nec in vnam, aut in alteram partem se pertrahi finat. Communis est Christus, mediator quidem est; ideo eius non sunt, quæ media nō sunt, sed in partem se restringunt. Idem in loco crucis adnotauit Hilarius his verbis: *Locus deinde crucis talis est, vt positus in medio terræ, & tamquā in vertice huius vniuersitatis insistent ad capessendam Dei cognitionem, vniuersis gentibus esset equalis.* Iuxta quæ videas Matth. 28. cum omnem sibi potestatem à Patre fuisse delatam affirmasset, subdidisse, *cūtes ergo docete omnes gentes, &c.* Quasi illa summi Principis debeat esse conditio, vt non huius, aut illius, sed omnium potius subditorum in medio positus curam gerat.*

Hinc notabis varium loquendi modum, quo vñs est Dei nuncijs, cum eius nomine, & Deiparæ, & Zachariæ de filiis nascituris, Euangelizauit: nam huic dixit: *Vxor tua Elisabeth pariet tibi filium.* Lucæ 1. 13. Virgini verò, *Eccce concipies in vtero, & paries filium.* Lucæ 1. 31. Nec addidit tibi, vt dixerat Zachariæ, sed quare? Respondet Chrysologus serm. 142. *Quare? quia sanctum vocabitur filius Dei: ac si diceret, quia alia filij Dei, alia filij Baptistæ lex est: hic enim patri singillatim, ac matri nascitur: at Dei filius non matri solum, sed omnibus indiscriminatim hominibus, vt communis orbis pater, ac sol oritur. Certe hunc Angeli sensum fuisse illud suadet, quod nato Domino, siue ipsemet, siue alius quispiam Angelus, Lucæ 2. 11. pastoribus, qui & plures erant, & Ecclesiam præfigurabant, dixit: *Eccce Euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie saluator: vides non vni, sed multis, siue omnibus natum Dei filium. Ad stipulatur**

August.

Bernard.

X.
Gillibert.
Gosfr.
1. Ad Cor.
13.5.

Hilar.

Matth. 28.

XI.

Luc. 1. 13.
Luc. 1. 31.
Chrysol.

Luc. 2. 11.

Euseb.

his omnibus Eusebius, dum eam explicatio-
nem adhibet ijs præfati Psalm. 47. verbis: *Ius-
titia plena est dextera tua*: vt velit Propheta
Deum, non solum cum præmia, aut supplicia
decernit, sed cum muneris sua distribuit, &
beneficia largitur (nā hæc à dextera Dei ma-
nu dimanare dicuntur) iustè, ac dextre se ge-
rere, omnes iustæ æquitatis numeros, & mo-
dos sine personarum acceptione explens. En
Eusebij verba: *Dextera ipsius illa benefica, &
omnium bonorum donatrix impleta est equalita-
te, & iustitia, & non est apud eum acceptio per-
sonarum.*

XII.

Psalm. 18. 5.

Redeo ad tabernaculi similitudinem,
quam in hanc sententiam aucto censu vsurpa-
uit David Psalm. 18. 5. dū de Deo ait: *In sole
posuit tabernaculum suum*: vbi peculiare vim
habet, quod Dei tabernaculum in sole, qui
communis mundi pater, mediūq; cœlis præ-
sidet æquali beneficentia creaturas omnes lu-
strans, & fouens constitutum dicatur. Vnde
Nazian. dum grauitè in Iulianum inuehitur
oratione 3. quod regio edicto impius ille Au-
gustus canisset, ne in publico aliquo munere
versarentur Christiani, sed foro, & Senatu pel-
lerentur, pulchra hac, & ad præsens institutū
opportuna exclamatione vtitur. *O leges, & le-
gislatores, & Principes, qui quemadmodum cali
pulchritudo, & solis lumen, & aeris fuso commu-
ni, & perenni beneficentia omnibus parent, sic le-
gum quoque usum liberis omnibus hominibus
ex aquo proposuistis.* Similiter tam apud Plu-
tarchum lib. ad Principem indoctum, quā
apud alios passim scriptores iustā similitudi-
ne Princeps hanc de causā cum sole componi-
tur. Quare, vt nimium iniustus, pessimeq; de
toto orbe merès ille esset, qui solem, si posset,
sub proprio tecto concluderet, cum perpetuè
inde mundo tenebræ succederent, ita grauē
sibi Regni totius excitabit inuidiam, iustaq;
queremonias, quā ad suos tantum vsus, & cō-
moditates Principē inflecteret. Sic quidem
ex Platon. Tull. lib. 1. officior. illud Princi-
pibus potissimum præscribit, vt totum cor-
pus Reip. curent, ne cum partem vnā solū
tuentur, deferant reliquas.

Nazianz.

Plutarch.

Tull.

XIII.

Ps. 77. 75.

Hinc emphaticè de Dauide populum re-
gè, & feliciter dirigente, atque gubernante,
Psalm. 77. 75. dicitur: *Et in intellectibus ma-
nuum suarum deduxit eos*: vbi cum manus ad
beneficia, & munerum distributiones referā-
tur; *manuum intellectus*, propriè significabit,
munera cum ratione, & iudicio, habito meri-
torum discrimine, non temere, & pro affectus
impetu distribuere. Est verò notandum hanc
potissimum ratione dici deductum populū:
hoc est facili negotio, & suauiter gubernatū.
Optima erit ergo Principi norma in mune-

ribus suis collocandis illa, quam Tullius in
orat. aduers. Salustium sibi ita præscribat:
*Non vni priuatim ancillatus sum, neque me addi-
xi, sed quantumcumq; quæ Reipub. fluauit; tan-
tum mihi fuit amicus, aut inimicus.* Sic ergo a-
gat cum suis, sic se gerat, vt pro dignitate sin-
gulorum, & Reipublicæ utilitate dona sua il-
lis, & beneficia impertiat; nec peculiari ra-
tione non exigente inæqualia æqualibus
præmia distribuat, ne ipsi obijciatur, quod
Augusto Cæsari Celius apud Macrob. Nam
iubente Cæsare, vt omnibus, qui secum pilā
lulissent, tertertia centena darentur; soli verò
Celio quinquaginta: ille lepidè: *Quid ergo ego
vna manu ludo?* sed id sub foedā imagine pul-
chrè adumbravit Senec. lib. 1. de benef. cap.
14. *Quemadmodum meretrix ita inter multos so-
diuidit, vt nemo non aliquod signum familiaris a-
nimi ferat: ita qui beneficia sua amabilia vult
esse, excogitet quomodo, & multi obligentur, & ta-
men singuli habeant aliquid, quo se ceteris præfe-
rant.*

Tull.

Macrob.

Senec.

XIII.

Vt verò à cœno in cœlū siue à luteā hac
imagine ad imaginem Dei transeam, præter
superius de Assertore dicta vide illum ita, in me-
dio, discipulorum ministrantem, hoc est, ita
sua beneficia inter multos diudentem, quō
singuli aliquid haberent, quo se ceteris præ-
ferrent, vt infelicissimo etiam, & scelestissi-
mo Iudæ peculiaria familiaris animi signa
dederit, cum in primis hanc de causā loculos
ei tradiderit, ne inter ceteros inglorius esset;
sic pensitante Ambros. lib. 1. offic. cap. 16. *Lo-
culos pecuniarum, quas pauperibus erogaret, cō-
missos habebat, ne videretur aut quasi inhono-
rus, aut quasi egenus Dominum prodidisse.* Dein-
de extrema nocte singillatim cum ipso solum
in catinō intingens, quod excellē cuiusdam
gloriæ fuerit. Id enim Chrysost. in id Psalm.
40. *Idomo pacis meæ, in quo speravi, qui edebat
panes meos, &c.* Sic sibi ex Euangelio persua-
det: *In quo tantum sperauit Christus; id est; ac-
quieuit, vt ipse comederet panes dominicos in
catino cum ipso solum intingens.* Et verò, ythec
nobis noua, ita plura, quæ ignoramus, amoris
signa ferē huic Dominum dedisse dubitari
non potest.

Ambros.

Chrysost.

Placere verò hæc doctrina, vel ea ratione,
vt aliæ deessent, Principibus debet, quod iux-
ta illam dona sua feliciter, & securè colloca-
bunt: nam, vt dicebat Theodoricus. *Cresca do-
na in vnum coacta deperunt.* Quo maxime fa-
cit Chrysostomi similitudo præcedenti anno-
tatione tradita: *Si oculus omnem prouidentiam,
& curam, quam pro vniuerso corpore habet, in so-
lam manum deriuaret, ac reliquis membris em-
nibus contemptis, vni isti intenderet, an non totū
perderet? absque dubio. Ad quem etiam modū*

XV.

Chrysost.

Nicol.

Nicolaus Ores. lib. de mutatione monetarum, dum ex Platon. tradit Rempublicam quasi corpus quoddam, quod diuini numinis beneficio veluti animatur, & summo equitatis agitur metu, rectè subinfert male cum toto corpore, imò, & cum membro illo nimium alijs antehabito hac ratione agi; audi illum: Corpus male disponitur, quando humores excessiuè fluunt in unum eius membrum, quod sæpe ex hoc inflammatur, & nimium ingrossatur reliquis exsiccat, & nimium attenuatis, tolliturq; debita proportio, neq; tale corpus potest diu viuere: ita conformiter est de communitate, vel regno, quando diuitiæ ab unâ eius parte attrahuntur ultra modum.

XVI.

Arist. Catul.

Arist.

Dio.

Parco alijs, si hæc Aristotelis, & Catuli apud Dionem auctoritate, & exemplis confirmauero. Ille siquidem lib. 5. Polyt. cap. 11. Communis, inquit, custodia omnis dominationis vnius est, neminem unum præ ceteris magnum facere, sed plures: nam se inuicem custodiunt. Catulus vero in Dione lib. 38. sic monebat: Primum hoc, & precipuum dico non debere uni alicui viro tot imperia, unum ex alio committi, quod & leges hoc prohibent, & experientia deprehensum est, rem eam esse longe periculosissimam; neque enim Mario alia causa fuit, cur talem se gereret, quam quod breui admodum temporis spatio, tot bellorum administratio ei credita; consulatus sexies intra paucissimos annos mandatus est; neque Sylla, quam quod postea, quam multis annis, absq; ulla intercapedine exercitiis præfuisset, dictator postea, ac deinde Cōsul creatus fuit: subiicit rationem: Ea quippe est natura humanorū animorum, ut non modo iuuenes, sed & ætate pro uectiores postquam multum temporis in potestate transegerint, patrijs moribus, haud quaquam sibi viuendum ducant.

XVII.

Ambros.

Hæc, ut Principibus omnibus communia sint, Principes tamen Ecclesiæ, atque Prælatos acrius pungunt, ne suis tantum addicti cōsanguineis, totum in eos Ecclesiæ, Christi sanguine comparatum, diffundant patrimonium: nam quod æquum non sit, Antistitem indigentibus consanguineis opem quam primū ferre: sed quod turpis propterea vitiositas sit, omnes in illos Ecclesiæ dignitates congerere, vel thesauris Christi ditiores reddere. Sūt hæc sagittæ è phœtrâ Ambrosii lib. 1. officior. cap. 30. ad hunc modum loquentis. Est etiam probanda liberalitas, ut proximos seminis tui non despicias; si egere cognoscas. Melius est enim, ut ipse subuenias tuis, quibus pudor est ab alijs sumptum deposcere, aut alicui postulare subsidium ne-

cessitati; non tamen, ut illi ditiores eo fieri velint, quod tu posses conferre inopibus: causa enim præstat, non gratia. Neque enim propterea te Domino dicasti, ut tuos diuites facias: sed, ut vitam tibi perpetuam fructu boni operis acquiras, & prætio miserationis peccata redimas tua; nec omittenda, quæ subdit: Putant se parum poscere? (consanguinei, siue consobrini ad patrui proventus semper inhiantes, ac veluti sanguisugæ indefinenter dicentes, Affer, Affer) pretium tuum querunt; vita tua fructum adimere contendunt. Et accensat, quod eum diuitem non feceris, cum te ille velit æternæ vitæ fraudare mercede? Hæc verissimè Ambrosii. cum quo omnino coniurat Hieron. epist. 13. sic monens: Videte, ne immoderato iudicio rem pauperum distribuatis, non pauperibus, & secundum dictum prudentissimi viri, hoc est, Ciceronis, liberalitas liberalitate pereat. Ita ille, & benè quidem: perit enim liberalitate liberalitas, cum uni, quæ pluribus; diuiti, quæ pauperibus; sæculari, siue indocto, quæ non nisi sapientibus danda sunt, impertiuntur.

Quare errauit ille quidem, & vehementer errauit, qui Iudicum 17. 5. Impleuit unius filiorum suorum manum, & factus est ei Sacerdos: sed cur? audi in primis Glossam ibi, & deinde me: Quia talis, inquit, non dat aliquid nisi nepotibus, & consanguineis in vitam, ac scientia defectuosos, quibus dat præbendas, si sit Episcopus; & bona Ecclesiæ, si sit inferioris gradus, & parum, aut nihil dat pauperibus, & huic bene conuenit hoc nomen Michas, quod interpretatur, quis? id est, quasi nullus. Hæc Glossa: quasi dicat nullum, id est, minimè idoneum Episcopali cathedræ, siue ecclesiasticæ dignitati illum esse, qui Christi patrimonium in consanguineos diffundit. Adde ad præfatum locum obseruanda esse illa verba, impleuitq; manum unius filiorum suorum. Quod perinde fuit, ac si ei, qui nobis obijceret, cur filio, aut consanguineo dandum non esset, responderet sacer Scriptor; dandum quidem, sed non plenâ manu: ac si diceret, si alius fuisset, qui Sacerdos creabatur, daret ei, sed parçè, aut mediocriter; at quia filius erat, impleuit manum: diuile a manos llenas. Videas sic sæpius Episcopos, aut ecclesiasticâ dignitate præditos viros, caute, & pedetentim a l'opera misericordiæ faciendâ accedere, querulosque, ac pene inuitos viduæ extremè indigenti epitogiam impertiri; in nepotem verò, aut consanguineum mille aureos annuos alacriter, & incunctanter profundere; sed non illis inuideas.

Hierony.

XVIII.
Iudic. 17. 5.

Gloss.

VERSVS IX.

*Et hoc oro, ut charitas vestra
magis abundet in scientia,
& in omni sensu.*

I.
Chrysost.
Theoph.

CHRYSOSTOM. & Theophylact. eò existimant Pauli orationem, & affectum tendere, ut maiori in dies charitate illum Philippenses prosequerentur: Et si mirum in modum,

(inquit Theophylactus) à Philippensibus colebatur Apostolus, cupit tamen magis, ac magis ab ijs observari; est namque ingentis amoris indicium, ut aliorum quis profiteatur amore expleri nunquam. Sic ille. Oecumenius verò, & alij ad charitatem erga alios, quam semper crescere cupiat Apostolus, malunt referre: uti ad Roman. 13. 8. Nemini quidquam debeatis, nisi, ut inuicem diligatis. Quod perinde est, ac si dicat. Quidquid alijs debueritis persoluite; cui vectigal, vectigal; cui tributum, tributum; nec alicuius rei debitores sitis, nisi mutux dilectionis, nam eius nos nexibus oportet semper obstringi, quantumvis hoc debitum iterum, atque iterum soluerimus.

Oecumen.

Rom. 13. 8.

II.

Neutrâ tamen expositio alijs interpretibus placet. Et quidem meritò, cum posterior Pauli contextui non satis quadret; prior verò tam à contextu, quàm ab instituto Apostoli dissideat. Quid quod à Pauli dignitate videtur aliena? Ut quid enim modestissimus Apostolus tam ardentem, ne dicam ambitiosè cuperet à Philippensibus magis, ac magis redamari, ut pro eâ re frequentes ad Deum preces funderet? Itane discipuli erga illum in amore frigescebant? itane ipse hominum charitati, & studio, fluxe, & penè inani rei pertinaciùs inhæreret? Sed, & quæ sequuntur in Paulo, apertè etiam ijs expositionibus repugnant, subiungit enim, in omni scientia, & sensu, ut probetis potiora, ut sitis sinceri, &c. Quæ generalia sunt monita ad totam Christianæ perfectionis rem spectantia, & quæ non facile sit cum charitate, vel erga Paulum, vel erga alios connectere.

De charitate ergo, quæ in Deum fertur, quam Paulus magis, ac magis exuberare, & intendi pro more suo exoptet, ut hæc sibi consent, accipiendus est: ac si his verbis dicat, quamvis vestra in Deum charitas, ut benè noui, egregia sit; sed quæ mea est in vos beneuolentia maiorem illi accessionem indefinenter fieri exopto. Sic aliò respiciens dixit Fulgentius in præfatione ad Monimū: Semper charitas pro ijs, quos diligit, poscit, dum etiam illa, quæ tuta sunt, metuit.

Fulgent.

Sed quid est charitatem abundare, in scientia, & in omni sensu? Pro, scientia, hic Græcè est, epignosis, quæ vox licet composita apud Paulum idem valet, ac simplex, Gnosis. Ita ad Rom. 9. 14. Certus sum fratres mei, & ego ipse de vobis, quoniam, & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia. Est autem, Gnosis: ut ex Clement. Alexandr. & Euseb. tradit Adamus, vocabulum proprium scholæ Christianæ, omnem doctrinam Euangelicam, & sacram complectens. Vnde, scientiæ, nomine non intelligit Paulus externam Philosophorum, aut secularium disciplinarum scientiam; sed doctrinam Ecclesiasticam, & cognitionem eorum, quæ ad fidem, & pietatem spectant, ut benè D. Thom. Iustinianus, & Cornelius hic.

III.

Rom. 9. 14.

Clem. Alexand.

D. Thom. Iust. Corn.

III.

Non ita facilè explices quid altera phrasi, in omni sensu, velit Paulus. Cum sensui in Scriptura non vnus solum subsit sensus; sub alio enim dicitur. Luc. 24. 45. Aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas. Ac Sapient. 6. 16. Cogitare de illa sensus est consummatus. Nam apud Euangelistam de oculis mentis, quibus, ut ibi inquit Beda, intelligis, quæ legis; apud Sapientem verò de perfectione prudentiæ, seu sapientiæ morum, sermo est. Vnde, sensum, sic explicat Diu. Thom. ut sit vis cognoscitiua circa objecta exteriora, cuius proprium sit, ut rectè iudicent de proprio sensibili. Alij eam scientiam esse volunt, quæ à priori differat tanquam particulare ab vniuersali, vel tanquam practica a speculatiua. Alij tandem prudentiam, seu experientiam rerum esse, affirmant. Sed quamvis hæc circa voces variant, nullum, ut opinor, dere ipsa est discrimen. Apparet enim, sensum, hic sumi pro rectâ rerum æstimatione, siue eâ diiudicandi facultate, & rerum agendarum prudentiâ, quæ præscribit quid, & quomodo quâuis de re sentiendum, quid hic, & nunc faciendum sit. Quare subdit Diu. Thom. Ideo hoc nomen translatus est ad interius iudicium circa agibilia; sed hic sensus debet esse non tantum consideratiuus; sed etiam discretiuius inter bonum, & malum, & inter bonum, & melius. Sic sanctus

Luc. 24. 45.

Sap. 6. 16.

Beda.

IV

D. Thom.

Doctor, ergo, *scientia*, apud Paulum ad speculationem; *sensus* vero ad operationem spectat.

V.

Hinc non omnino abs re expendat aliquis discrimen, quod inter scientiam, & sensum constituit Paulus, dum de scientia non dixit: *In omni scientia*, sed simpliciter, *in scientia*; de sensu vero addit, *in omni sensu*: Ea videlicet ratione, quod inter ea, quorum cognitio iuvat ad charitatem, plura operabilia, quam speculabilia sint. Quasi velit curadum nobis esse, nequid eorum, quæ operari possumus ad salutem æternam consequendam, ignoremus: eorum verò speculabilium, quæ omnibus scire utile est, cum pauciora sint; non adeò necessariam esse tam exquisitam eorum omnium investigationem; ad quem modum dixit Senec. epist. 106. *Paucis est opus ad bonam mentem literis*. Similiter Nazianzen. orat. 16. *Alius contra exiguo ingenio est, & lingua pauper, nec verborum flexus, & captiones nouit; nec sapientum dicta, & enigmata; nec Phyrionis instantias, aut assensus; retentiones, aut oppositiones; nec syllogismorum Chrysippi solutiones, aut prauum artium Aristotelicarum artificium, aut platonica facundia præstigia, quæ velut Ægyptiaca quedam plaga in Ecclesiam nostram irrepserunt. At hic quoque habet unde salutem consequatur. Quibus tandem verbis? (O mirificas diuina gratia opes) nihil (inquit Roman. 12.) tibi necesse est in cælum ascendere, ut Christum illinc nec trabas, nec in abyssum descendere, ut hinc eum à mortuis extra has, mirum, vel primam ipsius naturam curiosius inuestigans, vel postremam carnis assumptæ dispensationem. Prope te, inquit, verbum, & mens, & lingua thesaurum hunc habent, illa videlicet credendo, hæc confitendo, quid ijs diuitijs compendiosius? Hæc Nazianzen. Quasi dicat, o quam paucis literis, ut salutem allequamur, indigemus, quam nihil opus est Christiano penitissimorum, & abstrusorum mysteriorum subtilissimas rationes, dissertationes, solutiones pernosse.*

VI.

Sed non satis firma ea obseruatio redditur ex prædictis verbis ad Romanos, *pleni estis dilectione, repleti omni scientia*, nisi velis Apostolum ibi, cum sensus mentionem non fecerit, scientiæ nomine, & speculatiuam scientiam, & practicam, seu cognitionem rerum, quæ ad salutem spectant, & rectum mentis iudicium comprehendisse. Quomocunque id sit ad hunc scientiæ, & sensus nexum à Paulo adhibitum opportunè videtur locutus Senec. lib. 7. de benef. cap. 1. dum, quæ discenda, & quem ad finem, sic tractat: *Egrege enim hoc dicere Demetrius Cinicus vir meo iudicio magnus, etiam si maximis comparatur,*

Senec.

Nazianz.

Senec.

solus, plus prodesse, si pauca præcepta sapientiæ teneas: sed illa in promptu tibi, & in vultu sint: quam si multa quidem didiceris, sed illa non habeas ad manum: Quemadmodum (inquit) magnus luctator est, non qui omnes numeros, nexusque perdidicit, quorum usus sub aduersario rarus est; sed qui in uno se, aut altero bene, & diligenter exercuit, & eorum occasiones intentus expectat: nec enim refert, quam multa sciat; si scit quantum victoria satis est; sic in hoc studio multa delectant, pauca vincunt. Ita Seneca. Et post non nulla, si animus fortuita contempsit, si se supra metum sustulit, nec audâ spe infinita complectitur: sed didicit à se petere diuitias: si deorum, hominumque formidinem eiecit; si contemptor omnium, quibus torquetur vita dum ornatur, eò perductus est, ut illi liqueat mortem nullius mali esse materiam, multorum finem: si animum virtuti consecrauit, & quacunque vocat illa, planum putat: si sociale animal est, & in commune gentis, mundi, ut vnam domum spectat, & conscientiam suam dijs aperit, semperque tanquam in publico vinit: si se magis veritus, quam alios; subductus illis tempestatibus in solido, ac sereno stetit, consummauit scientiam vtilem, atque necessariam. Hactenus Senec.

Consentanea scripsit de prudentiâ Plutarchus in commentario de fortuna, quæ phrasi, *sensus*, in eâ significatione, qua à Paulo accipitur, explicandæ vndique quadrant; Sunt ista: *Auri verò, & argenti, qui magnam vim congestis, mancipiorumque agmine se, & laxis atrijs succinxit, ac lectos, mensasque exposuit sumptuosas, num existimat hæc, si absit prudentia, felicitatem sibi fore, vitamque letam, beatam, & immobilem? Quæ sunt quidam ex Iphicrate duce coarguendi eius causa, quis esset? Neque enim eum legionarium esse, non sagittarium, non cetratum. Cui ille. Is sum, inquit, qui omnibus his impero, & vtor: non est aurum prudentia, non argentum, non gloria, non opes, non sanitas, non vires, non forma decor. Quid est ergo? Nempe, quod hisce omnibus uti valet recte, & per quod vnumquodque iucundum, honorificum, & utile redditur, quo sine, incommoda, infrugifera, & noxia euadunt, grauanteque, & dedecorant possessorem. Ita Plutarch.*

VII.
Plutarch.

Hinc, ut aliæ toti huic sententiæ Pauli reddi possint expositiones; illa simplicior, & congruentior esse videtur, quæ Iustiniano, & alijs pene omnibus placet; ut charitatem abundare, in scientiâ, & in omni sensu, idem sit, ac simul cum scientiâ, & sensu ex crescere, atque hæc Pauli oratio eadem cum illo Petri monito 2. ep. 3. 18. *Crescite in gratiâ, & in cognitione Dñi nostri: quæ Gracæ sic habentur,*

VIII.

2. Pet. 3. 18.

auges-

augescite in dono, & pulchritudine, & notitia, scientiaq; Domini nostri. Sanè ab Isaia ex potissimum redemptionis nostræ opes à filio Dei nobis allatæ, scientia, & charitas, sic recensentur, cap. 3. 3. 6. Diuitia salutis, sapientia, & scientia; timor Domini ipse est thesaurus eius: pro quibus Lxx reponunt, in thesauris salus nostra, ibi sapientia, & scientia, & pietas erga Dominum: quæ à Paulo videntur expressa dum charitatem, & scientiam ad salutem prærequiri, nec absque speciali Dei dono nobis obtinere affirmat: inquit se ad Deum ea de re preces profunderet. Sic dixit August. ep. 143. Non tantum in hoc nos adiuvat Deus sua gratia, ut amando agamus, quod discendo iam scimus, sed, ut sciamus quid agendum sit, ita, ut nemo possit esse continens, nisi Deus det, & neque hoc ipsum sciens.

IX. Addo ad eum etiam modum hæc verba accipi posse, ut illis moneat Paulus, hunc potissimum scientiæ fructum esse, ut ad charitatem, & pietatem dirigatur, atq; ideo, in scientia, positum sit, pro, media scientia, iuxta frequenter scripturæ locutiones, in quibus præpositio, in, denotat virtutem instrumenti, siue mediij, quo finis præoptatus intèditur, ut percutere in gladio, seu in ore gladij, & Psal. 37. 6. In securi, & ascia Et Psal. 43. 4. nec enim in gladio suo possederunt terram: & vers. 7. non enim in arch meo sperabo, quod statim explicat, & gladius meus non saluabit me: & Psal. 103. 24. Omnia in sapientia fecisti: & apud Paulum hæc eadem epistola, cap. 4. Omnia possum in eo, qui me confortat, id est, per eum, qui me confortat, ut legit Athanas. sermone de cruce, & passione, & fortificantem me Iesum Christum: quasi id solum Paulus scientiæ tribuat, ut instrumenti rationem ad charitatem comparandam habeat, simulque adstruat charitatem finem esse, ad quem mediâ scientiâ tendendū sit, nec alium nobis scopum in addiscendis literis, legendis libris, euoluendis scripturis, & multiplicibus ex eis sentibus eruendis præfigendum esse, nisi, ut hæc omnia ad profectū spiritualem nos manuducant, ne videlicet sapientissimis quibusque, infantulorum sensus, & verba apud Isaia 28. 13. indefinenter dicentium, manda, remanda, expecta, reexpecta: modicum ibi; modicum ibi, aptari possint. Ea enim sic opportunè ad hanc rem exponit

Richard. in allegor. Gotfr. Tilman. Quotidie, mi fallor, vos, qui lectioni, & meditationi insistitis, eius (Dei) nuntios suscipitis, mandata cognoscitis, quoties ex abditis scripturarum recessibus novos intellectus eruimus, quid aliud, quam quosdam dilecti nostri nuntios suscipimus? & quā multi sunt, qui eiusmodi nuntios quotidie accipiunt; de tempore tamen pristino, vel negligentiā parū, aut

nihil corrigere velūt, scilicet sane unde possunt gloriari, nō tamen adificari; scientiā quidē, non sanctitatem affectant, & nō tā sancti, quā scioli esse desiderant; dū igitur quotidianis nuntijs novos sensus querunt, quid aliud, quā, manda, remanda, per studium clamant. Alias expositiones his non dissimiles in adnotationibus persequemur.

ADNOTATIO. I.

Parētes magis sollicitos de spiritali filiorū profectu, quā de externis bonis esse oportere.

BE NE Caiet. hic, ecce quō tendant de sideria hominis, secundum viscera Iesu Christi, non ad diuitias, aut sanitatem, aut vitā corporis; sed ut charitas in Deum, & proximum crescat. Nimirū hoc modo filij suis Christus benè vult, dū eos ad querendū regnū Dei, & iustitiā eius, & ad terrenorū curā abijciendā pāsim viget. Quid quod? cū nos orare perdocuit, omnia ad animæ salutē, nihil ad corporis cōmodū retulit, ut alibi ostēdo, & modo ex Isidor. Pelus. lib. 2. ep. 282. ita confirmo: Oratio ea, quā Dñs discipulos docuit, nihil terrenum habet, sed omnia cœlestia, & ad animæ utilitatē tendentia; non enim imperiū, non opes, & copias, non pulchritudinē, non robur, non aliud quidquā ex ijs, quæ cito flaccescunt, postulare docet. Sic Isid. Nec aliā etiā ratione suis Deū consulere, ita monet Gētilis Senec. lib. de prouid. c. 4. Nobis Deus consulit, quos esse, quā honestissimos cupit, & c. 6. Omnia mala à viris bonis remouit, scelera, & flagitia, & cogitationes improbas, & auida cōsilia, & libidinē cecā, & alieno impendentem auaritiā.

Quō facit ingens illud discrimen, quod inter paternas benedictiones, quas à patre Isaac, & foelicissimus Iacob, & miserimus Esau hæreditarūt sub iisdem fere verbis intercedit Genes. 27. 28. nā Iacob optimi parētis vicem reddēs, plenissimūq; amoris affectū ostendēs, sic inquit Isaac: det tibi Deus de rore cœli, & de pinguedine terræ; ad Esau verò, ad infelicē inquā, illū, abdicatū, & à sorte sanctorū amandatū, hæc ait v. 39. In pinguedine terræ, & in rore cœli desuper erit benedictio tua: sed ubi ingēs illud discrimen? nōne vtrique cœli rore, & pinguedinem terræ exoptat? respondet Tertul. lib. 3. con. Marc. c. vlt. Animaduertenda est fluxuēlura benedictionis ipsius: nā circa Iacob, qui quidē posterioris, & prælatioris populi figura est,

ad est, nostri, prima promissio cœlestis est roris, secunda terrena opimitatis, nō enim primò ad cœlestia inuitamur, cum à sæculo auellimur, & ita postea inuenimur terrena consecuturi; & Euangelium quoque vestrum habet. Quærite primum regnum Dei, & hæc adicientur vobis. Ceterum ad Esau promittit benedictionem terrenam, & subiicit cœlestem: de opimitate terræ, dicens, erit inhabitatio tua, & à rore cœli. Hæc ille. Quasi ex Tertull. mente ille paternæ Isaac in Iacobu benevolentia egregius index fuerit, quod ad Pauli modum cœlestia illi, quam terrena optauerit.

III.

Est tamen adhuc hæc ipsa in re, quod obserues: nempe Iacobum vnā ex parte fratris sui Dominum à Patre constitutum: sic enim ibi vers. 37. Dominum tuum illum constituui. Ex aliā verò Esau, qui fratri in seruum erat addictus abundantem, florentemque in paternā domo fuisse relictum, dum Iacob in Harām nullo ei ingesto subsidio, sed bonis omnibus destitutus mittitur. Siccine cum carissimo filio, & cum seruo agitur, vt huic copia, illi inopia succedat? Ita plane: is enim Deo educandi filios mos est. Audi Senecam præfato loco, vbi Deum cum suis sic loquentem facit. *Quid habetis, quod de me queri possitis vos, quibus recta placuerunt? Alijs bona falsa circumdedit, & animos manes velut longo, fallacique somnio lusi, auaro illos, argento, & ebore ornauit: intus boni nihil est; isti, quos pro felicibus aspiciatis, si non quā occurrunt, sed quā latenti, videritis, miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinem parietum suorum extrinsecus culti. Vobis dedi bona certa, mansura; quanto magis versaueritis, & undique inspexeritis meliora, maioraque, permisi vobis metuenda contemnere, capienda fastidire: non fulgetis extrinsecus: bona vestra introrsus obuersa sunt.* Hæc ille. Ad quem etiam modum Plutarch. in lib. de discrim. adul. & amic. hunc lydium lapidem ad verum amicum ab adulatore discriminandum proponit; si animi dotes, non corporis bona ei, quem diligit, exoptet: sic enim ille: cum animi nostri pars vna veritati, atque honestati dedita rationi recte obtemperet; altera bruta sit, falsi appetens, incertisq; obnoxia motibus, amicus quidem semper in potiorem partem consulit, & huic patrocinatur, medicorum exemplo, quod sanum est, id augens, ac tuens; adulator autem bruta, & affectibus obnoxia parti assidet, hanc scabit, ac titillat.

III.

Deum quidem in affectu erga filios imitari videbatur sanctus Iob, cui nulla de externis filiorum incrementis; omnisque de animæ profectu cura erat. Nam consurgens diluculo offerebat holocausta pro singulis. Dicebat enim, ne forte peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus suis. Quæ verba sic elucidat Chry-

soft. serm. 3. in hanc epist. Hoc modo consultur liberis, nō dicebat, quod plerique homines solent, opes illis relinquam, non dicebat, gloriam illis comparabo, non dicebat, mercabor illis principatum; non dicebat, agros emam: sed quid? Ne quid cogitauerint in cordibus suis. Quæ enim ex rebus illis utilitas, cum hic resistent nulla? illum, inquit, omnium Regem propitium illis reddam, & nihil ipsis post hæc deerit. Hæc, & plura ibi Chrysoft. Sed in præfatis Iob verbis illud subinde obferua, tam impensè illum spiritali filiorum bono consuluisse, vt & cogitationum etiam illorum curam haberet: Ne forte, inquit, benedixerint Deo in cordibus suis. Sic id, obseruante Origene, lib. 1. in c. 1. Iob: Dico, beate Iob, quomodo permitteres, vt aliquid mali filijs tuis in verbis, atque operibus evidentioribus eueniret, qui pro occultis, & subditis, aut omnino forsitan non existentibus ita nimium sollicitus fueris, atque curam gesseris; qui sollicitus, atque metuens dixisti. Ne forte filij mei in corde suo, mali aliquid cogitauerint aduersus Deum, ne forte de impudicitia cogitauerint, ac forte ad impietatem declinauerint, ne forte illicita meditati fuerint, ne forte iniusta concupierint, ne forte aliqua radix amaritudinis exorta in animis eorum ipsis nocuerit? Hæc, atque his similia plurima intra semetipsum tractans beatus Iob dixit. Ne forte filij mei in corde suo mali aliquid cogitauerint.

Quā sane doctrinā præcunte intelliges, quī in cæde innocentium Matthæus cap. 2. 18. usurpauerit verba Ierem. 31. 15. Vox in Ramā audita est: ploratus, & ululatus multus Rachel plorans filios suos. Nam duplex hic nodus reperitur; alter quod Rachel filios deflens inducatur, cui nemo filiorum eā superstitite occubuit. Quem si solueris ex Patribus affirmans, Rachel in Genesi Ecclesiæ Christianæ typum gerere, ideoque de filiorum amissione tristari; alter magis implexus succedit, cur Ecclesia de puris innocentium victimis, qui flores incundissimi, gratissimæque epulæ Deo erant, quique ipsammet Ecclesiam mirè ornant, tā acriter doleat, vt omnem sibi adhibitam consolationem respuat? Subdit enim Matth. Et noluit consolari, quia non sunt. Certe Paulus, & fideles de dormientibus cōtristari vetat, quod nō amissi, sed transmissi in beatitudinem sint; & consolari inuicem præscribit, in verbis istis, 1. ad Thessalon. 4. 18. Ergo respondet Hilar. can. 1. in Matth. Ecclesiæ tristitiam non esse de gloriosā innocentium cæde; cum in ipsis locum id non habeat. Quia non sunt; quippe qui erant, & gloriosius erāt; sed potius de ijs, à quibus ipsi perimebantur, nimirum, qui vt superstitites, & florentes essent: at Deo per culpam mortui erant; ideoque iure dictum, non sunt, meritōque optimam matrem nullam

Chrysoft.

Origene.

V.

Matth. 2. 18.

Ierem. 31. 15.

1. Ad Thes. sal. 4. 18. Hilar.

tanto dolori supparem inuenisse consolationem. Sed audi Hilar. Cuius ploratus ex filiis nō idcirco, quia premissos dolebat audire, sed quia ab his perimebantur, quos primum genitos filios retinere voluisset. Denique cōsolari se noluit, quæ dolebat; non enim non erant ij, qui mortui putabantur: in æternitatis enim profectum per martyrij gloriam efferebantur. Consolatio autem erat rei amissa præstanda, non aucta. Hæc Hilarius optime matris optimum sensum explicans.

VI.

En quomodo ad Christi exemplum Paulus, Iob, sanctique parentes filiis suis consulant. Iam verò quam alia nostræ tempestatis exempla sunt; dum non cœlestibus inherenter animum, non charitatem magis, ac magis excrecentem, sed caduca, ac peritura bona filiis suis patres ardentius exoptant; audias enim frequentius illos eam filiis admonitionem dantes, quam Augustino, dum puer esset, & à parente in scholam mittebatur ipse sollicitus ingerebat, ut August. sic commemorat lib. de discipl. Christ. cap. 11. rom. 9. Parentes nostri quando nos in scholā mittebant, non hoc nobis dicebant; discite literas, ut habeatis, unde legere possitis codices dominicos, discite literas, ut sitis utiles Ecclesie, utiles Reip. nec ipsi Christiani filijs suis hoc dicunt, sed quid dicunt? discite literas mi fili, ut sis homo: quid enim, modo pecus sum? non quidam hoc dico, sed ut sis homo, hoc est eminens inter homines, illustris, & conspicuus. Vnde & illud prouerbum: quantum habebis, tantum eris. Hæc August. de parente suo, quem ob oculos habere videbatur. Saluian. Malsil. lib. 1. ad Ecclē. sic inquit. Quid æstuas, pater nā pietas ad conquirenda terrena, & peritura? nihil maius filiis tuis præstare possis, quam si hoc bonum per te habeant, quod nunquam penitus amittant; non ergo necesse est, ut filio tuo terrenos thesauros abscondas, nullā re eum facies ditiores, quam si filium tuum thesaurum Dei feceris.

VII.

Ierem. 7. 18

Quò videtur spectare grauis illa Dei querimonia, Ierem. 7. 18. Filij colligunt ligna, patres succedunt ignem; mulieres conspergunt adipem, ut faciant placentas Reginae celi, & libentius alienis, & me ad iracundiam prouocent: Quasi dixerit Dominus, eò inconsultum parentum amorem deuenisse, ut non modo non coercerent filios, dum noxiarum cupiditatum ligna, quæ ab ipsis naturaliter germinant, indesinenter colligunt; sed ardentes illis faces ad mouerent, cum matres adipe blanditiarum, eos fouent: patres verò ad libandum Reginae celi. hoc est ad sæculi bona conquirenda, florentisque fortunæ auram captandam, acriter accendunt; vel audi Satyrographum, satyr. 14. & Senecam, sui, nostrique temporis parentes describentes ad hunc modum.

Et pater ergo animi felices credit auaros, Qui mirantur opes, qui nulla exempla beati Pauperis esse putant: iuuenes heritatur, ut illam Ire iam pergant, & eiden. incrimberi. Et. Sunt quæcūq; victoriū elementa, his protinus illos. Imbuit, & cigit minimas eas crederes. Plenius autē Senec. ep. 60. Queror, litigo, irascor, etiam num optas, quid tibi optas, nūc tua, aut pedagogus, aut mater? Nondum intelligis, quantum mali optauerint, o quam inimica sunt nobis vota nostrorum; eò quidem inimici iura, quò cessere felicius, iam non amittit si omnia nos à primæ pueritiæ mala sequimur, inter execrationes parentum creuimus, exaudiant quicquid nostram pro votis vocem gratulam, id est, ut bene explicat Iustus Lipsius, quæ mercedem non trahat, externa non poscat. Similiter ep. 31. Surdum te amantissimis præsta, bono animo male precantur, & si vis esse felix, Deum ora, ne quid tibi ex ijs, quæ tibi optantur, eueniant. Non sunt ista bona, quæ in te isti volunt congeri, unum bonum est, quod beata vitæ firmamentum est: sibi fidere. Hæc Senec. optimo quidem iure iratus, & litigans. Vnde ipsi omnino consentit Chrysost. lib. 3. aduers. vituper. vit. monast. grauitate, atque sapienter affirmans, inde omnia filiorum mala prouenire, quod ipsis parentes tanto ardore bona sæculi concupiscant. Audi. Nulla aliā ratione, peruersi ut sint filij, contingit, nisi quod eorum parentes circa vitæ præsentis commoda, a quò amplius incumbunt, & fere dixerim, insanunt: cum enim illa solummodo inquirunt, nihilque illis præferendum censerent, & suā pariter, & liberorum animam negligere coguntur. Hos ego patres parricidis immāiores dixerim, illi enim corpus ab animā separant, isti & corpus, & animam æternis ignibus tradunt.

Inuenal.

Senec.

Idem.

Chrysost.

VIII.

Marc. 9. 16

Est verò ad hoc institutum peropportuna ea hystoria, quam refert Marcus cap. 9. 16. de adolescente illo, quem nequam spiritus adeo vehementer angebat, ut eius parens Asserto nostro diceret: Vicumque eum apprehenderit, allidit eum, & spumat, & stridet dentibus, & arescit, & dixi discipulis tuis, ut efferent eum, & nō potuerunt. Subdit Marcus, & attulerunt (ad Dominum) & cum vidisset eum statim spiritus conturbauit illum, & elisus in terram volubatur spumans. Sed dum ea omnia secum ad nostri institutionem pendit Dominus, à parente sic perquirat. Quantum temporis est, ex quo ei hoc accidit? Cui parens, ab infantia. Quid? ignorabat ne Dominus quantum temporis esset, ex quo adolescenti tantum malū accidisset? Apage. Sed tamen voluit nescio similis (o medicū sapientissimum) id à parente interrogare, ut dū ipse ab infantia demoni obnoxium fuisse puerum fateretur, simul prodaret se mali illius reum, & auctorem esse: ita id

Chrysost. expendente Chrysolog. ferm. 51. *Requiris passionis tempus auctor temporis, medicus passionis tempus requirit, non ut nescius: sed ut sciens nescientibus prodar; denique interrogatione tali tempus aperit, et atempandit, reuoluit infantiam, ut tanti mali causa non tangat sobolem, sed parentem.* Affinitatem non nullam cum his habere videntur ea verba mulieris Cananæ ad Dominum. *Matth. 15. 22.* *Miserere mei Domine fili David, filia mea male à demonio vexatur; misericordiam enim non tam filia à demonio vexata, quam sibi ipsi postulat: forsan quod ipsa mali causa potissimum fuerit. Habet vero non nihil emphasis lectio Syriaca, quæ habet, miserere super me, quasi super matris culpam Christi misericordia caderet.*

IX.

Ezech. 9. 6. *Senem, & adolescentulum, & virginem, parvulum, & mulieres interficite usque ad interfectionem.* Nam dum accuratè ibi ab interpretibus disseritur, quid fuerit in causâ, quod innocentes pueri eadem, quâ peccatores nocentissimi poena inuoluerentur? illa omnium optima ratio esse videtur, quæ ab scholiaste Græco affertur, nimirum talem puerorum viuendi rationem de pessimâ parentum educatione sperandam, siue potius timendam fore, ut mitius, clementiusque multo cum illis actum fuerit, si immaturâ morte afficerentur, quam si ijs educandi parentibus relictis fuissent, qui parricidis immaniores, ut dicebat Chrys. circa vitæ præsentis commoda æquo amplius inculcerent. Ad eum sane modum, quo de Hypponenfi quodam Cyrillo, inquit Aug. ferm. 33. ad frat. *Filium unicum habebat, quem superflue diligebat, & supra Deum, ideo superfluo amore inebriatus illum corrigere negligebat, dans ei potestatem faciendi omnia, quæ placita essent illi. Vnde sic statim exclamat. O dolosa libertas! O grandis florum perditio! O paternus amor mortiferus! ecce filios se dicunt diligere, quos iugulare procurant; dicunt eos amare, quibus iam suspendia parant.* Quibus proxima sunt, quæ Bernard.

August.

Bernard.

Sed quid de auunculi dicam malitia? qui à Christi militiâ retrahit nepotes suos, ut secum trahat ad inferos? Ita ne solet beare amicos? Quos Christus vocat secum in æternum mansuros, auunculus reuocat secum in æternum arduos: Christus dicit, sinite paruulos venire ad me, talium enim est regnum cælorum. Auunculus ait: si-

*nite nepotes meos, ut ardeant mecum. Christus dicit: Mei sunt, mihi debent seruire. Sed operietur inquit auunculus, eos mecum perire. Sic carnalis auunculus contra patrem spiritum pro nepotibus certat, quos dum bonis cupit onerare terrenis, cælestibus exhereditat. Sūt verò ijs perfamilia, quæ de molli educatione Sexti Papinij equitis Romani, cuius occasione ille semetipsum in præcipitium dedit, sic scripsit Corn. Tacit. lib. 6. *Annal. Iisdem diebus Sextus Papinius consulari familia, repentinum, & informem exitum delegit, tacto in præcep corpore; causa ad matrem referrebat, quæ pridem repudiata ad sententias, atque luxu populi: set iuuenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inueniret. Ut appareat quo tendat carnalis parentum amor. Ecce filios se dicunt diligere, quos iugulare procurant: dicunt eos amare, quibus iam suspēdia, siue præcipitia parant. Quare non Omitterendum præclarum Rom. Senat. iudicium super Papinij morte, quod præfato loco sic appingit Tacitus. Igitur accusata in senatu, quamquã genua patrum aduolueretur, autumque communem, & magis imbecillum tali super casu faminarum animum, aliaque in eundem dolorem mæsta, & miseranda diu ferret; urbe tamen in decem annos prohibita est donec minor filius lubricum iuuentæ exiret. Sane quasi puer ille magis orbus, atque desertus præfente matre, quam absente ceneri posset.**

Hinc placet rursus premere superiora Pauli verba, *Cupiam vos in visceribus Iesu Christi:* quibus hæc subnectit: *& hoc oro, ut charitas vestra, &c. ut illud videatur Apostolus constituere discrimen inter Christum, & carnales parentes, quod ille, ut quæ Deus, animarum parens, quæ Deus, & homo earumdem regenerator, & Redemptor est, ita animarum bonorumque spiritualium, quæ eas decent perpetuam sollicitudinem gerit, hi verò, cum non animarum filiorum: sed corporum tantum parentes, & genitores sint, quæ ad eorum corpus spectant, curant, procurant, nihil de animi bonis curantes, ac si ad eos nihil attinerent. Obseruauit id quidem Auctor oper. imperfect. in Matth. hom. 35. & Greg. Nazianz. carn. de virginis. His ille verbis. *Corpus natum suorum amant, animam autem contemnunt. Desiderant enim illos valere in seculo isto, & non curant, quid passuri sint in alio. Alij militias filijs suis prouident, alij honores, & nemo filijs suis prouidet Deum. Perditionem illorum cum magno pretio comparant; & salutem illorum, nec dono accipere voluit. Si viderint illos pauperes, tristantur, & suspirant: si autem viderint illos peccantes, nemo tristatur, ut ostendant, quia corporum sunt parentes, non animarum. Sed luculentius Theologus.**

Corn. Tac.

IV

X.

IIIV

Auct. imperf. Nazianz.

Nō homo totū hominem veluti de mare loquūtur,
Prognit, verum crasse tantummodo carnis
Est pater, & calidi dat semina prima cruoris,
Quorū vtrumque graui corruptū morte peribit.
Ast anima in corpus diuino condita flatu,
Immeat externē: Nouit Rex ille supremus,
Quo primum pactio flauit, terraque ingauit
Augustam effigiem. Porro ne dicere falsum
Censear, ipsa tuo locuples mihi testis amore
Esse potes; nec enim perfectus, & integer ille est;
Non etenim natorum animas: sed corpora sola
Diligis, & magno, cum sunt male sana, dolore
Afficeris: rursus gaudes florentibus illis:
Nam nullo grauius mentes vtriusque parentis
Excruciat, vel parua lues, qua membra suorum
Inficiat, quam magna animi labesque, luesque.
Cur quia non animas illi, sed corpora gignunt.

Matth. 20.
20.

Videtur autem huc facere periphrasis illa,
Matth. 20. 20. quā Mariam Salome nō matrē
Iacobi, & Ioannis, pro quibus temporalia bo-
na efflagitabat, sed matrem filiorum Zebedei,
emphatice appellauit, nimirū mater tempora-
liū bonorum sollicita, vera, & germana ma-
ter filiorum non erat; vnde potius Zebedæus,
qui vt vita functus non terrenas has: sed coe-
lestes filiis suis sedes exoptabat, filiorum pa-
ter dici debuit. Illa verò vera, & legitima filij
sui mater existerat, quæ, vt ipse martyrij pal-
mam adipisceretur, eius se matrem esse sic ne-
gabat apud Nyssenum, orat. in quadraginta
martyres. *Non meus filius es tu, non mei partus
germen; quoniam Deum recepisti, secundum Deū
natus es. Accepisti potestatem, vt filius Dei fias,
curre ad Patrem tuum, ne relinquareis à tuis co-
uis, ne secundus ad coronam venias, ne irritum
facias votum maternum, non offendes, non mole-
stia afficies matrem, si victor coronatus, si signi-
fer, & trophæus euaseris.*

Nazianz.

Ad illa verba. *Vt charitas ve-
stra magis abundet.*

ADNOTATIO II.

*Charitatem in Deum indefi-
nenter crescere debere.*

I.

Is optimē verbis, & profectum,
quem in Philippenſibus exopta-
bat, & veræ charitatis naturam de-
ſcripſit Paulus. Est enim charitatis
propriū maiora in dies incrementa perci-
pere. *Oleum enim est amor* (inquit venerab. Gil-
bert. ſerm. 19. in cant.) *Quod ſtare neſcit, niſi cū*

Gilbert.

vaſculum deſiſt, niſi quod nec tunc nouit compeſ-
ci. Muſti præfert Amor inſigne, quod naturæ
ſuæ ſeruere quodam, & velut ætatis laſcivia
excreſcit, & ſuperfluit, capi neſciens, & non ſem-
per efferueſcit, & fermentatur affectu. Sed hæc
penſiculatius, & quali per partes, & gradus
ſuos ſic expoſuit Auguſt. tract. 5. in epilt. 1.
Ioann. Num quid charitas mox vt naſcitur, iam
prorſus perfectæ eſt; vt perficiatur naſcitur, cum
fuerit nata, nutritur; cum fuerit nutrita, roboratur;
cum fuerit roborata, perficitur; cum ad per-
fectionem venerit, quid dicit? Mihi viuere Chri-
ſtus eſt, & mori lucrum.

Auguſt.

Ad Phil. 1

II.

Pſalm. 44.

Quō facit in diuino illo Epithalamio Pſal-
mi 44. cum prius de ſponſa dictum eſſet. *Ad-
ſiit Regina à dextris tuis in veſtitu deaurato,*
*poſtea lubijci: omnis gloria eius filie Regis ab in-
tus in ſimbrijs aureis.* Vbi merito ambigitur,
cur, dum veſtis ipſa nō aurea, ſed deaurata di-
citur, ipſius ſimbriæ nō de auratæ etiā, ſed au-
reæ dicantur? Sane quia cū ea ſit charitatis na-
tura, vt nata nutriatur; nutrita roboretur; ro-
borata perficiatur: perfectæ dicat, *Mori lucrum;*
merito in principio, tamquam minus perfe-
ctæ, non aureæ: ſed deauratæ; ad finem verò vi-
tæ, vt roborata, & perfectæ, Chriſtoque vndi-
que adhærens, nō deauratæ; ſed omnino aurea
dicitur. Ita pene Paſchaſius in commentario
eius Pſalmi, his verbis: *Cum ſimbria aurea di-
cuntur, diuinus ſenſus introductur. Quia cum
ſuperius Regina in veſtitu deaurato ſtare dicatur,
hic ſimbria eiſdem veſtis aureæ leguntur: ex
quo intelligitur, quia perfectior, & pretioſior ſem-
per eſſe debet finis vitæ, quam principium. Hæc
quippe veſtis, dum vita hominis ſuper terram ver-
ſatur, ſemper textitur. Idcirco per ſimbrias, vita
hominum ſignificatur extrema, quam non deau-
ratam, vt ſupra veſtis fuiſſe monſtratur: ſed au-
ream eſſe totam debere, oſtenditur. Quia in fine
vitæ tota perfectio amoris Dei quaritur.*

Paſchaſ.

III.

Cant. 1. 2.

Equidem in ſacro Cant. libro, vbi de mutuā
coeleſtis ſponſi, & animæ charitate agitur, ij,
qui Chriſti amore flagrant dicuntur, ado-
leſcentularum nomine appellantur. Quod ſi
inquiras, cur non potius viri ætate perfectæ,
aut matura ſenes vocentur? Reſpondet Nyſ-
ſenus; cauſam eſſe, vt animi robur, & firmitas
ſignificetur: qui neque propter infantiam ca-
ret ſenſu, neque ob vetuſtatem eſt imbecillis.
Bene quidē; ſed addas velim, ideo potiffimū
adoleſcentulas amantes induci, vt ſub eā æta-
te, quæ continua incrementa ſuſcipit (quod
vel ipſum nomen oſtendit) charitatis naturā
quotidiana incrementa exigentis, nos diuinus
ſpiritus doceret. Vnde de amore tepido, & re-
miſſo, qui certis terminis circunſcribatur, ſci-
tē dixit Seneca Pater, lib. 2. controu. *Senes ſic
amant.*

Senec.

Retulit

III.
Hugo Vict.
Genes. 1. 9.

Retulit verò per allegoriam ad hoc institutum Hugo Victorinus in allegorijs Gotfr. Tilm. ad cap. 1. Genes. quod Genes. 1. 9. de aquis dicitur: *Congregentur aqua, quae sub caelo sunt in locum unum*: Observans, id non dictum esse de aquis, quae super coelos sunt, eam videlicet ratione, quod in coelestibus aquis, charitas, in inferioribus verò, humanae affectiones adumbrentur: quare, ut hae constringendae, & certis limitibus circumscribendae; ita illa nunquam coangustanda; sed dilatanda, & amplificanda semper est. Sic enim Hugo. *Quò fit, ut quamvis aqua, quae sunt sub caelo congreganda sunt, & constringenda in locum unum, quia affectus anima inferior, nisi certâ lege constringatur, non potest apparere arida, nec germina producere, sicut Apostolus castigat corpus suum, & in servitutem redigit; aqua tamen, quae super coelos sunt, non debuerunt colligi, & in unum coarctari, quoniam charitas amplificanda est semper, & dilatanda: nam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

Ad Rom.
5. 5.

V.
Leu. 6. 12.
Gregor.

Nec aliud sibi vult ille Leviticus Canon. *Ignis in conspectu meo semper ardebit, quem nutrit sacerdos subiciens ligna per singulos dies.* Levit. 6. 12. vbi Gregorio interprete charitatis flamma indefinenter accensa, & quae nunquam dicat, sufficit, optimè exprimitur. *Alta re Dei,* (inquit Gregor. lib. 2. 5. Moral. cap. 7.) *Cor nostrum est, in quo inbetur ignis semper arde re, quia necesse est ex illo ad Dominum charitatis flammam indefinenter accendere.* Accinit id cant. 8. 6. de charitate: *Lampades eius, lampades ignis, atque flammarum.* Sed observa pro his verbis Lxx. reponere, *ala eius, ala ignis.* quasi eius conditionis charitas sit, quae velut ala semper volet, velut ignis sursum feratur, atque; ut ala ignis, quò magis se exerceat, & volat; eo ex aeris percussione magis accendi necesse est; ita Charitas continuis semper profectibus, & incrementis perficitur. Id ita praestringit Ambrosius in Psalm. 118. octon. 19. *Ala charitatis, ala ignis, quibus dilectionis inflammatur ardorem.* Flammæ huius ascensum ex imagine gravis alicuius corporis per declivem descendens, sic appositè explicuit Nyssen. lib. de vita Moylis. *Quemadmodum igitur gravia, & rotunda corpora, si e cacuminibus montium lapsa deorsum fuerint, etsi nullus postea impellat, ipsa tamen per se vehementiore impetu, si nihil impedimento sit semper deferuntur, quousque ad planiciem descenderint, sic anima, cuius natura sursum fertur, terrenis absoluta cupiditatibus ardentior indies fit, velociusque pertransit, ad sublimera semper conscendens.*

VI.
Isai. 6. 2.

Firmat id visio Isaiæ, c. 6. 2. dum Seraphinos simul stantes, & volantes inducit. Sic enim

prius: *Seraphim stabant super illud.* Deinde dum sex eorum alas distribuit: ita subdit, *Duabus volabant.* Quod si inquiras, qui sit, ut simul stare, & volare possint? Respondeo, quod is sit status charitatis, siue quòd eum standi modum habeat, ut indefinenter volet, sursumque feratur. Ita Bernard. serm. 4. de verb. Isai. *Quò enim Seraphim volant, nisi in eum, cuius ardent amore? Vide flammam quasi volentem, & stantem simul, nec miraberis iam Seraphim stantes volare, stare volantes.* Sed in his Seraphinis, qui charitatis typum gerunt subinde nota ex Dionys. de coelest. hierar. cap. 13. non duos solum, sed multos pedes habere. Quod si tibi dissonet monstrumque id esse videatur, scito tantum abesse, ut monstrum sit, ut oppositum potius monstrum foret. Ut enim Cherubini, quòd plenitudinem scientiæ adumbrent, multis oculis sunt præditi Ezech. 1. 18. Apocalyp. 4. 8. Vnde à Nazianz. & alijs Patribus multioculi spiritus appellantur, quia ea est scientiæ natura, ut plusplus contempletur, & videat; ita Seraphinis multi pedes conveniunt, quòd charitas nequeat stare, quin indefinenter crescat, & continuos progressus faciat.

Bernard.

Dionys.

Ezech. 1.

13.

Apoc. 4. 8.

Nazianz.

Hinc illa Sponsi super charitatem adiuratio. Cant. 2. 7. *Adiuro vos filia Ierusalem per capreas, cernosque camporum, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit.* Sed observa in Hebræis codicibus, & à Græcis Patribus longè aliter hæc legi: sic namque Pagninus. *Si suscitaveritis amorem, donec voluerit.* Enucleatius Græci: *Ut suscitetis, atque excitetis charitatem, donec voluerit.* Quid autem his verbis sibi velit Sponsus, sic explicat Theodoret. ibi. *Ne charitatem erga Deum in vobis dormire patiamini; sed eam suscitetis, atque accendatis, & memoriam beneficiorum illius, tamquam oleum super effundatis, &c.* Oportet autem vos illam continenter accendere, atque excitare, & flammam eius sublimem tollere, ac modum ipsius dimetiri sponsi voluntate, &c. Consentanea habet Origin. hom. 3. in Cantic. vbi post nonnulla hæc subiicit: *Tamdiu elevate eam, & tamdiu extollite; quamdiu ipse velit filius charitatis, imò ipse, qui ex Deo charitas est, ne forte putantes sufficere humana charitatis mensuras, in charitate Dei minus aliquid, quam Deo dignum est, agatis.* En charitatis immensurabiles mensuras, cum ipsa non nisi Dei voluntate dimetienda sit. Quare, quæ sit eius voluntas, audi apud Luc. 12. 49. *Ignem veni mittere in terram; & quid volo nisi, ut accendatur?* quæ de igne charitatis in Deum explicant Theophylact. & Euthym. ibi, & Ambros. lib. de Isaac, & anim. cap. 8. Notanter verò extremum hemistichium

VII.

Cant. 2. 7.

Leslio Hebræa,

&

Græca.

Theod. ibi.

Origen.

Luc. 12. 49.

Theoph.

Euthym.

Ambros.

fic legunt Hieronym. lib. 2. contr. Ruff. & Philast. hæresi de Isaiâ. *Et quâ volo, ut accedatur*, ubi obserua particulâ, *quam*, & cum verbo, *vol*, & cum *ly*, *accendatur*, posse cōiungi, ut & vehementiâ desiderij Christi, & magnitudinem incrementi charitatis, quod exoptet, & quæ significet. Quouis autem modo capias, emphatica locutio, & energię plena est in hac sententiam: verum si Græcæ lectioni Vulgati sententiam addideris, plenior resultat sensus. Nam pro illis verbis, *et quid volo, nisi ut accedatur*, Græci legunt, *et quid volo, si iam accensus sit?* cui interrogationi videtur Vulgatus respondere, *nisi ut accendatur*, ut hæc cōficiatur sententia: adeo exopto charitatis incrementum, ut quamvis eius flamma accensa sit, donuò cupiam plus, plusque accendi. Ita Origenes ubi supra: *Mensura charitatis hac sola est, ut tantum, quantum ipse vult, diligatur; voluntas autem Dei semper eadem est, nec unquam mutatur; numquam ergo immutatio aliqua, aut finis ullus in Dei charitatē recipitur.* En flammâ charitatis Christi voluntate, & Pauli doctrina metiendam.

VIII.

Vndè expende pro ijs Pauli verbis magis ac magis in Græco fonte significantius haberi, *ἐτι μᾶλλον*, *insuper magis*, siue, *adhuc magis*. Similiter Græcū verbum, *περιστέον*, propriè significare, *excrecere*, *exuberare*, *redūdare*, ut ex mēte Pauli charitas sine vllo modo, aut limite indefinentur excreseat, & exuberet. Ita dicebat Venerab. Gilleb. præfato ser. 19. in cant. *Amor exstuat, se ipsum non capit, superfluit sibi, immensitatem amulat, dum metam nescit affectui ponere.* Quò respicit tritum illud Bernard. monitum, libro de diligendo Deo. *Modus diligendi Deum est, sine modo diligere.* Nec dissimile Hieron. ad Celantiam epist. 8. *Dilectio ordinem non habet, et impatentia nescit mensuram.* Vndè in Canticis Canticorū quasi difficile præcipitur. Ordinate in me charitatem. Sanè in his Canticorum verbis, quæ Hieronym. citat, pro, *ordinate*, legit Symmachus, *coacervate*, quòd significat cumulum cumulatissimum inferre; quasi charitatis modus, & mensura acervus sit cumulatissimus, & numquam explendus. Similia habet Theodor. & Nazianz. ille enim Dial. 2. *Diuvus amor satietatis legum est nescius*: hic vero Theophrasticis.

Sit finis odio, nesciat fines amor.

IX.

Psal. 104.4

August.

Vndè videas à Regio nos Vate commune ri Psalm. 104.4. *Quærite Dominum, et confirmamini; quærite faciem eius semper.* Vbi acutè dubitat Aug. cur nobis præscribatur, ut inde finenter Deam queramus. Nam si quærentibus nobis aliquando obuiam sit, qui amplius res inuenta quærat? Sin autem numquam

est à nobis inveniendus, cur in eo quærendo defatigemur? Respondet verò Aug. *Quia sine fine est quærendus, qui sine fine est amandus.* Equi dè Beatissimam Virginem ita Deū quæsisse, & inuenisse, & subinde requisisse, sic affirmat Bernard. in ferm. de Natiu. Virg. *Quemodo illâ inaccessam attigit maiestatem, nisi pulsando, petendo, quærendo deniq; et quod quærebat inuenit, cui dictum est, inuenisti gratiam apud Dominum.* Quid? Plena est gratia, & gratiam adhuc inuenit; digna prorsus inuenire, quod quærit, cui propria nō sufficit plenitudo, nec suo potest esse cōtenta bono; sed quemadmodum scriptum est, qui bibit me, adhuc sitiet.

Bernard.

Non est autem magnopere mirandum, veram, puramque in Deum charitatem sine vllo modò, aut limite ferri, quando & de amore etiam in vilissimas creaturas dixerit non nemo. *Verus amor nullum nouit habere modum.* & Senec. Pater ubi sup. *Facilius in amore sine impetres, quam modum.* Et Poëta.

Propert. Senec.

Et sol crescentes decedens duplicat umbras; Me tamē vrit amor, qui senim modus adfit amor?

X.

Est autem valde notandum hunc sine modo modum, & continuum incrementum, nō solum ad excellentiam, sed ad ipsammet naturam, & statum charitatis adeo spectare, ut ipsa, nisi continuò excitetur, deficiat, & extinguatur necesse sit. Etenim cum ignis in altari ardere debeat, per singulos dies subiectis lignis nutriendus, hac potissimum in re oraculum est Salom. Prouerb. cap. 26. 20. *Cum defecerint ligna, extinguetur ignis.* Vndè ad id Leuitici Cyril. Alex. cum dixisset, *nutrimenta spiritus sunt diuina lectio, orationes assidue, sermo doctus, &c.* opportunè subiicit, *quod quia non facitis, nolite cōqueri de infirmitate carnis, &c.* Ac si diceret. Quid mirum si charitatis ignis in animis vestris tandem extinguatur; cum vobis de illo nouâ bonorū operum accessione nutriendo cura non sit.

Prou. 26. 20

Cyr. Ale.

XI.

Et quidem hic scopus, siue nūcleus, cum parabolæ fatuarum Virginum, tum etiam parabolæ serui nequam, qui talentum abscondit in terram apud Matth. 25. quæ eò quidem eunt, ut frigidos Dei amatores vrant, qui cum ab ipso charitatis lampadem, & gratiæ talentum acceperint, ut bonorum operum studio, velut oleo lumen foueant, ac continuos progressus in virtute faciant, ipsi nulla in fouendo igne adhibita curâ, nutrimenta spiritus, quæ dicebat Cyrillus, contemnunt: quo fit, ut lampas accensa, oleo non succurrente, extinguatur, & ignis deficientibus lignis emoriatur. Ita ferè Hieron. ibi ea verba: *Lampades nostra extinguuntur.* Sic premens. *Quæ lampades quæruntur extingui ostendunt eas ex parte lucere, et tamen non habent lumen indeficiens, nec ope-*

Matth. 25.

Hieron.

Paschal.

Apoc. 3.

XII.
1. ad Thess.
5. 19.

Sap. 1. 5.

Chrysost.

ra perpetua. Si quis igitur habet animam virginalem, & amator pudicitie, non debet mediocribus esse contentus, quæ cito exoleſcunt, & exorto caumate arescunt; sed perfectas virtutes sequatur, ut lumen habeat sempiternum. Hæc Hieronymus. A quo non discedit Paschal. ibi, fatuas has virgines cum seruo nequam ita componens. Cogitandum est, quid in eo culpatur, cui non dicitur, quod mali aliquid fecerit, licet malus dicatur; sed quia piger, & inutilis fuit, sicut & supra quinque virgines fatua non ob aliud repelluntur, nisi quia oleum secum non tulerunt. Vnde inibi ad ea verba. Omni habenti dabitur, & abundabit, ab eo autem, qui non habet, & quod habet, auferetur ab eo. Opportunum hoc nobis monitum donat. Vnde si volumus nostrum esse, quod habemus ex Deo, agamus, ut detur nobis virtus perfectior, & abundet in nobis, quod perfectius est, & gratia Dei; ne forte auferatur à nobis, & detur alteri, & accipiat alius iuxta Apoc. locum nostrum. Pende illud. Si volumus nostrum esse, quod habemus ex Deo. Ac si dicat eā nobis lege charitatem suam Deum imperitare, ut de ea fouenda, & indefinenter accendenda solliciti simus.

Blandiuntur verba Pauli 1. ad Theſſalon. 5. 19. Spiritum nolite extinguere: vbi non aspicit ad læthalia scelera, ob quæ statim diuinus Spiritus: Effugiet fictum, & auferit se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu, & corripitur à superuemente iniquitate. Sapient. 1. 5. sed potius ad hæc olei charitatis fomenta, quæ dum non succurrunt, lampas paulatim extinguitur. Ita Chrysostomus. in hæc verba, ea omnia, quæ hucusque diximus, sic singillatim confirmans. Deus præclaram veluti lampadem Spiritus sancti gratiam mentibus nostris infundit, sed hanc quidem lucem alij splendidiorem reddunt, ut Petrus, & Paulus, alijque viri sancti; alij contra extinguunt, ut quinque virgines fatua, earumque per multa similes; propterea dicit Paulus: Spiritum nolite stingere: Hoc est, gratiam. Statim verò rem penitiùs explicans, hæc subdit. Quomodo enim si quispiam in hanc lucernæ lucem, & aquam, & terram infundit, ignem extinguit, & si nihil horum fecerit, si oleum, tamen exemerit, ita etiam in charismate, seu dono gratia. Nam si terrena, & diffluentium rerum curas insperſeris, spiritum extinguis, & si nihil tale feceris, aliunde autem irruerit tentatio vehemens, tamquam spiritus aliquis, & flamma non sit vehemens, aut multum habens olei, aut foramen non obstruxeris, aut ostium non clauſeris, pereunt omnia. Pende illa, & flamma non sit vehemens, aut multum habens olei. Id est, nisi charitatis flammam ad sponſi voluntatem nouis virtutum

fomentis indefinenter excitaueris, spiritum extingues, & inter fatuas virgines computaberis. Vide similia in Theophylacto ad id loci. Ad quorum Patrum gustum Theodoret. in præfata verba Cant. 2. 7. Si suscitaueris, & exsuscitaueris dilectionem, cum dixisset: Ut suscitetur, atq; accendatur, & memoriam beneficiorum illius, tamquam oleum super effundatis, subiungit: nisi enim nunciaueris de die in diem salutare eius, & memineris mirabilium eius, quæ fecit, extinguetur charitas, & quodammodo intercidet.

Hic rursus aduoco illud Cant. 2. 7. Ordinate in me charitatem, iuxta lectionem Symmachii: coaceruate in me charitatem. Sed obserua Græcum verbum, ταξάτε, propriè significare, Confirmare, stabilire, consilutare. Vnde Nyssen. ibi, homil. 4. sic legit: Confirmate mihi hanc gratiam, eamque stabilem facite, & immobilem. Ex his verò lectionibus inter se collatis is conficitur sensus: opus esse, ut charitas semper excreſcat, & cumulatio fiat, ut stabilis maneat, & immobilis duret. Apto hic quæ Dionysius præfato loco, vbi Seraphinos multos pedes habere affirmavit, sic subdit: Circa Iesum Seraphini firmiter stare dicuntur. Quasi multis manibus, pedibusque sit opus, ut firmiter in Dei charitate perdurare quis possit. Sane superbos Angelos ante Deum stare non potuisse, quod vno tantum pede inniterentur, charitate nimirum claudicâte, sic videtur innuere Dauid Psalm. 35. 12. Non veniat mihi pes superbie, & manus peccatoris non moueat me: ibi ceciderunt, nec potuerunt stare. Vide interpretes. In præfatam verò sententiam venerab. Petr. Abb. Cellen. lib. de panibus, cap. 27 tom. 8. Bibliot. cum charitatem cum pane calido componens sapienter dixisset: Nam si initium vitæ humana panis, multo magis initium, & cōsummatio animæ panis dilectionis. Reficit panis esurientem, & charitas perficit deficientem: panis corpus hominis confirmat, sed charitas cor vivificat: cum pane cetera vtiliter eduntur, cum charitate omnia salubriter sumuntur, specialis eibus hominum panis, singularis virtus animarum charitas, sine pane vilis est mensa, sine charitate contemptibilis est anima. Tandem subdit: cum labore panis de terrâ educitur, cum multâ instantiâ charitas possidetur; panis inueteratur, & neglectus induratur, & refrigeratur, charitas si ab operatione cessauerit, succrescente iniquitate, aut aboletur, aut minoratur.

Quò etiam respexit Paulus Timotheum sic admonens Epist. 2. cap. 1. 6. Admoneo te, ut resuscites gratiam, quæ in te est. Nec enim capio Græcū, ἀναζωοποιεῖν, pro quo noster posuit resuscites, ut significet, ignem iam sopitū, & cineribus obrutū suscitare, licet forte sum-

Theoph.

Theodor.

XIII.

Cant. 2. 7.

Nyssen.

Dionys.

Psal. 35. 12

Petr. Cell.

2. ad Tim.

c. 1. 6.

Theod.

ma verbi proprietas id exigat. Nā summo iure significationis hic agere, summa fere iniuria est, quæ sanctissimo Timotheo infertur, cuius charitas adeo nō semextincta, siue morti vicina, vt potius vehemēter accensa, & feruida temper fuerit; sed cum Theodor. referendū existimo ad continuam ignis charitatis excitationem. Sic enim ille: *Hortor te, vt animi tui promptitudine, & alacritate excites gratiam Spiritus: quemadmodū enim oleum lampadis flammam efficit vehementiorem, ita animi promptitudo, & alacritas attrahit gratiam Spiritus.* Vnde post pauca subdit. *Sanctissimā Spiritus gratiam dedit nobis Deus, vt diuinā virtute præditi ipsum quidem ardentem amemus.* At enim verò Vulgatus accuratā locutione eum his verbis ex Pauli mente infixit aculeum, ac si ille dixerit, eandem esse charitatis, ac ignis naturā, qui nisi continuo excitetur, paulatim extinguitur. Quasi in illo verbo, *resuscites*, ea sit subintellecta propositio, quia nisi charitatem viuidiorem, & floridiorem facere studueris, moriatur necesse est. Sub quo quidem sensu dixisse videtur. Ecclesiasticus c. 14. 20. *Omne opus corruptibile in fine deficiet, & quicquid operatur, ibi cum illo, vbi pro corruptibile, in Græco est, corruptioni, seu marcori obnoxium.* Ac si diceret. Eam esse virtutis naturam, vt nisi eā integritate, & robore sit prædita, quā irruentibus periculis superior, & robustior persistat: paulatim defectura, & tandem peritura sit. In quā ego sententiam nō semel vsurpauī illud Tragicū de Hercule iam senescēte, & æquo sibi plus indulgente.

Senec.

Vinci Hercules cum potuit, tunc cepit mori. Id est cum primū Hercules à nouis victorijs, & egregijs denuo in bello factis superedit, nec se hostibus formidabilē, & insuperabilem exhibuit, tunc nō modo vinci; sed mori cepit.

XV.

His mire congruit seuera illa comminatio, Apocal. 3. 16. *Vitā frigidus, aut calidus esses: sed quia tepidus es, incipiam te euomere.* Nā quidquid alij de voce, *tepidus*, contendunt, ego plane ibi tepidos (Græce, *Χλιαρός*, propriē, effusus, ut productis peculiaribus Arist. testimonijs alibi ostendo) ante feruentes, iā à feruore tepesfactos, & ad frigiditatem declinantes, esse intelligo; quasi ij singillatim Deo stomachum moueant, quicum aliquando in eius charitate feruerint de subiiciendis igni lignis parū postea solliciti à feruore in tepore transferint, indeque velut aqua antea feruens ab igne seposita in frigiditatem paulatim deueniant. Probat hanc expositionem totam sententiam mirificē cōfirmans Bernard. epist. 2. ad Fulconem, qui à religione ad sæculum imprudēter redierat, his verbis. *Nec respectu secularium de tua tibi forte paulò grauiori continen-*

Bernard.

tia blandiaris, cum tibi Dominus dicat, vitā te calidum, aut frigidum inuenissem. Hic ostenditur aperte; quia minus tepidus places, quam si vel quales illi sunt, frigidus esses. Illos utique Deus patienter expectat de frigore, quandoque ad calorem proficere. Te ergo indignans, aduertit de calore iā in teporem defecisse. Et quia tepidum te inueni, incipiam, inquit, te euomere ex ore meo. Et merito, quia tu ad tuum vomitum redisti, quia tui eius gratiam euomisti. Hæc Bernard. alibi à nobis pensculatius expensa; vide in eandem rem ipsummet Bern. serm. 65. in Cant. & ep. 114.

Ad illud: In omni scientia, &c.

ADNOTATIO III.

Christianam disciplinam, tum scientia, tum sanctitate constare.

Thonesta hominis facies, rectaque corporis habitudo duobus oculis, duabus manibus, & utroque pede; ita perfectus animus, cui sui etiam oculi, manus, pedes, imò & alæ sunt, tum sciētia, tum charitate constare debet. Et, vt à pedibus incipiam, quibus anima innitatur, atque subsistat; obserua, his Pauli precibus, quibus charitatem, & scientiam Philippenlibus bene precatur, duplicē in scriptura orationē ad horam nonā (in quā primus parens sciētia, & charitate destitutus, ē paradiso pulsus creditur) factā, respondere: primò enim cū Dominus in cruce animā ageret, tenebræque super vniuersam terrā factæ essent, vsque ad horam nonā, Luc. 23. 44. ipse tunc tēporis cū clamore, & lacrymis preces ad Patrē fudisse dicitur ad Hebr. 5. 7. nimirū, vt infidelitatis, & ignorantia tenebris fugatis diuinæ cognitionis nobis lumen affulgeret, & (vt inquit Isai. 1. 9.) repletur terra scientiā Domini. Ita Drog. serm. de Sacram. Dom. Pass. *Repellendus erat horror tenebrarū, quæ vniuersum operuerant terram.* At enim verò post fugatas tenebras, ascēdētibus Petro, & Ioanne orationis causā tēplū ad eādē horā orationis nonā, inuenerūt claudū mendicantē ad portā tēpli, quæ dicitur Speciosa. Actū 3. 2. Quid autē claudus hic præferebat, sic explicat præfato loco Drog. *Egenus, & pauper ego sum Domine, & claudus ex vtero matris meæ, & ecce sedeo ad portā tēpli tui, quæ dicitur Speciosa, nō valēs, nec volens introire, quin potius egestate bonorū tuorū mendicans foris alimoniam carnis meæ, & creas, & falsas imagines hominum, vbi cececerem mihi talentum iniquitatis.*

I.

Luc. 23. 44.

Ad Hebr.

5. 7.

Isai. 1. 9.

Drog.

III.

Actū 3. 2.

Drog.

fasciculos deprimentes, & ecce hora orationis nona est, ascendunt Petrus, & Ioanes Apostoli tui, ut orent ad templum sanctum tuum, ego autem hareo terræ, & luto, terræ, & vana sapiens, & alijs introeuntibus ego foris remaneo, non querens cum eis ea, quæ Patris tui sunt: sed quæ primi parentis mei, quæ me foras quotidie ponunt. Vides animum claudicantem, qui, ut Speciosa templi portæ absideat, speciosaque rerum cognitione sit imbutus, vana tamen, & quæ primi parentis sunt, sapiat, atque idcirco terræ, lutoque inhæreat. Sane, quia vel ipsomet gentili Tullio teste lib. i. offic. Cognitio, contemplatioque natura manca quodammodo, & inchoata sit, si nulla actio rerum consequatur. Ergo opus subinde est, ut à Petro, & Ioanne oratio fiat, quæ claudi huius bases, & plantæ solidentur. Quia bases eius (ait Drogo) sunt fides, & timor; plantæ verò spes, & charitas. Unde addit, ideoque bene Petrus, & Ioannes ascendebant simul, quorum alter fidei, alter charitatis in signe ferebant. In quam sententiam Isidor. Pelus. lib. 3. epist. 162. Quemadmodum sermo actionis expertus mancus, & imperfectus est, ita etiam actio, quæ à sermone deseritur. Ex his enim ambabus rebus, etiam si nolint, qui dissertam sapientiam vilem quandam, & protritam rem esse stulte opinantur, recta, & splendida magistrorum vita insigniuntur. Qui enim fecerit, & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum.

II.

Ad Coloss. 1.9.

Hæc ob oculos habere videbatur Paulus; Cum ad Coloss. 1.9. aiebat: Non cessamus pro vobis orantes, & postulantes: ut impleamini agnitione voluntatis eius in omni sapientiâ, & intellectu spiritali, ut ambuletis digne Deo, per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes: Vbi & diuinæ voluntatis agnitionem, & bonorum operum fructum Colossensibus Paulus exoptat. Sed quare? Ut ambuletis, inquit, digne Deo, ne videlicet altero, vel charitatis, vel scientiæ pede claudicetis: unde rursus Isidor. Pelus. lib. 3. epist. 20. Facere, & docere eximia eiusdem, ac singularis laudis est: facere autem, non verò docere, minorem laudem habet. Altera enim parte claudicat.

III.

Matth. 10. 15.

Accinit illud Christi monitum Matth. 10. 15. Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ: sic enim ibi, & serpentis prudentia, & columbæ simplicitas commendantur, ut non seorsim, sed mixtim vna ab aliâ temperata sumi debeant, ne simplicitas ad stultitiæ, prudentia verò ad malitiæ metas hæreat. Ita Greg. hom. 30. in Euang. Notandum est, quod discipulos suos, nec de columbâ sine serpente, nec de serpente sine columbâ voluit Dominus admonere, quatenus, & columbæ simplicitatem astutia serpentis accenderet, & serpentis astutiâ columbæ simplicitas temperaret. Hinc Paulus ait,

Nolite pueri effici sensibus. Ecce prudentiam serpentis audiuimus, nunc de simplicitate columbæ moneamur. Sed malitia paruuli estote. Hinc de Beata Iob dicitur. Erat vir simplex, & rectus. Similiter Paschas. ibi: Præmissit prudentiam Christus, ut tota possit esse simplicitas, & sequitur columbæ simplicitas, ne stulta inueniatur in nobis prudentia apud Deum, de qua dicitur: Perdam sapientiam sapientum; idcirco alienis se foveant prospectibus. Sed & Tertull. lib. ad uers. Valentin. cap. 2. premens hæc verba, sic ait: Si nos propterea insipientes, quia simplices, num ergo, & illi propterea non simplices, quia sapientes? Nocentissimi autem, qui non simplices, sicut stultissimi, qui non sapientes.

Tertul.

III.

At enim verò, ut appareat, quam sit necesse, ut mutuis se prospectibus serpens, atque columba foueant; quò columbæ simplicitatem serpentis astutia accendat, & serpentis astutiam temperet columbæ simplicitas; vide vnam ab alterâ disiectam ad interitum rueret. Nam de serpente sic proxime citatus Tertullian. Repuerascere nos, & Apostolus iubet secundum Deum, ut malitiâ infantes per simplicitatem, ita demum sapientes sensibus simus, diuinæ sapientiæ ordinem de simplicitate amando. In summa Christum columba demonstrare scilicet est; serpens verò tentare: illa & à primordio diuinæ pacis præco; ille à primordio diuinæ imaginis prædo. (lege antidotum, quod his verbis applicuit Pamelius.) Ita facilius simplicitas sola Deum, & agnoscere poterit, & offendere, prudentia sola concutere potius, & prædere. En serpentis; dum solus adest, non virtutem; sed virus: Sed enim columbæ admixtus adeò proficiuus, atque utilis est, ut illius simplicitatem ab accipitris insidijs & vnguibus eruat, sic enim Prou. 1. 9. Simulatrix ore decipit amicum suum; insu autem liberabuntur scientiâ. Vbi dum sapiens affirmat sapius euenire, ut innocentes, & recti à falsis amicis, qui insidiosi hostes sunt, blandis, & mellitis verbis decipiantur: simul monet, non nisi per scientiam, & diuinarum, humanarumque rerum cognitionem ab his simulatorum laqueis effugium esse. Egregium sanè pro doctrinâ iudicium, quasi non sufficiat iustis vitæ probitas, quo minus ipsis imponatur, nisi illis etiam ad sit sapientia. In quam rem opportune dixit Hieron. ep. 13. ad Paulin. Non multum distat in vitio, vel decipere posse, vel decipi Christianum.

Tertul.

Prou. 11. 9.

VX

Hieron.

V.

Adumbratum quidem id erat in candelabro, & mensâ iuxta Domini præscriptum semutuo respicientibus, Numer. 8. 2. etenim mensâ sapientiam, & scripturarum cognitionem ex interpretatione Hieron. Origen. Gregor. Hysichij, & Bede apud Lauretum in Sylua designat: candelabri vero luces, virtu-

Num. 8. 2.
Hieron.
Origen.
Gregor.
Hysich.
Bede.

Matth. 5.
16.

tes manifestè significant, dicente Domino Matth. 5. 16. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona: ut sub his ænigmatibus diuinus nos Spiritus instruxerit, tam morum probitate, quam perfectarum diuinarum cognitione ad Ecclesiæ edificationem opus esse; mensamque doctrinæ, sine candelabro virtutis obscuram, non secus, ac lucernam probitatis sine mensâ scientiæ, ieiunam esse: ut enim vera sapientia (verba Ambrosii, in Psalm. 118. serm. 5.) à timore Dei incipit, nec est sapientia spiritualis sine timore Dei, ita timor sine sapientia esse non debet. Vnde præfatio loco ad Colossenses Paulus cum scientiam ad vitæ probitatem referens, dixisset: Ut impleamini cognitione voluntatis eius, in omni sapientia, & intellectu spirituali, ut ambuletis digne Deo per omnia placentes. Rursus ipsammet vitæ probitatem ad scientiam sic refert: crescentes in scientiâ Dei. Sic utramque rem coniungens, & agglutinans, ut vna ab alia separari nequeat; imo verò, ut vnaquæque aliam perficiat, & vltimum ei complementum, & constitutum indat: ita ibi Theophyl. ad hunc modum.

Ambros.

Ad Coloss.
1. 10.

Contemplare autem, qui supra eos cognitione dixerit indigere, ad hoc ut digne obambulant Deo, nunc rursus exigit ab eis, ut crescant in operibus bonis, ut simul etiam Deum agnoscant: utrumque enim vtriusque est constitutum. Ac si dicat ipsammet scientiam, ut scientia sit, charitate indigere, quæ ei perfectionem scientiæ tradat; similiterque charitatem; non aliter perfectam censer, quin à scientia instituatur, & in ratione charitatis perfectæ constituatur.

VI.

2. Petr. 1. 9.

Ad stipulatur Petrus epist. 2. cap. 1. 9. ubi cū dixisset: Ministrare in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam: sic deinde concludit. Cui enim hac præsto non sunt, cæcus est, & manu tentans: in quæ verba sic Beda. Oculum scientiæ, manus operationem designat: ut hinc videas, nec manum sine oculo, nec oculum sine manu, id est, nec vitæ probitatem sine scientiâ, nec scientiam sine vitæ probitate posse subsistere. Quare de ijs, qui oculis, hoc est scientia destituti, manu, siue operatione solum tentant.

Beda.

Beda.

Sic addit Beda. Cæcus est autem, & manu tentans, qui scientiam rectæ operationis non habens, quidquid sibi rectum videtur, operatur, & lumē veritatis ignorans, quasi manū ad opus, quod nō videt, extendit, gressus in iter, quod non prauidet, attollit, ideoque repente miser in ruinā perditionis, quam præsire nequibat, incidit. Similiter oculos scientia imbutos, manuum autem operatione carentes, sic obiurgat Paulus 1. ad Corinth. 12. 21. Non potest oculus dicere manui. Opera tuā non indigeo: uti hæc verba sic acute capit in hanc sententiam Gregor. Nyssen. hom. 14. in Cant. Esse autem oculi beneficiū imper-

fectum in Ecclesia corpore, si manuum ab eo ministerium sit disinctum, de magno illo Paulo 1. Corinth. 12. clare didicimus, qui ait: non potest oculus manui dicere non mihi te opus est: Nam tum maxime vis oculorum conspicitur, cū ipsa opera testimonium oculorum acumen perhibent, per studium præclararum rerum egregie se luci declarantia. Vtramque verò sententiam eadem imagine adhibita: sic confirmat Nazianz. orat. de laud. Basil. Qui enim vel vitam solum recte instituunt, aut eloquentia tantummodo student, ita ut alterutrum omittant, nihil mihi à monoculis distare videntur, quibus magnum est nocumentum, maior verò turpitudine, cum quæropiam inspiciunt, sen inspiciuntur, quibus verò contingit, ut in vtrisque excellent, & sint idonei, si illud etiam assequuntur, ut perfecti euadant, & cum beatitudine viuant futura. Notentur extrema verba, quibus Theologus hominem scientiâ, & charitate præditum non minus, quam cum beatis ipsis mētib; componit: ni mirum, quod excellentissimas potentias intellectum, & voluntatem ad modum celestium spirituum optimè collocatas in Dei cognitione, & amore habeat.

Nazianz.

VII.

Psalm. 76. 21

Hinc Regius Vates Psalm. 76. 21. notanter dixit, non nisi adhibita simul manu Moy si, & Aaron, hoc est, mediâ scientiâ, & vitæ probitate, Israeliticum populum à Deo è captiuitate Ægyptiacâ fuisse deductum: deduxisti sicut oues populum tuum in manu Moy si, & Aaron: inde nos admonens ad repellendum è ceruicibus peccati iugum, tam Moy si, qui legem, doctrinamque significat, quam Aaronis manum, qui iustitiæ, & sanctitatis figura est, opus esse. Id quod sic obseruauit Origen. hom. 27. in Num. Ad exeundum de Ægypto nō sufficit vna manus Moy si, quaritur, & manus Aaron: Moyses indicat scientiam legis: Aaron sacrificandi Deo, & immolandi peritiā: opus est ergo, ut exeuntes de Ægypto non solum scientiam legis, & fidei: sed operum, quibus Deus placetur, fructum habeamus. Subdit statim peculiaria exempla hunc in modum. Etenim si exiens de Ægypto, & conuersus ad Deum abiciam superbiam, per manus Aaron taurum Deo sacrificauit: si petulantiam, lasciuiamque peremero, hircum Domino ingulasse me Aaron manibus credam: si libidine vicerō, vitulum: si stultitiam, ouem immolasse videbor: hæc ergo cū anima vitia purgatur, manus Aaron operatur in nobis: & manus Moyses nobiscū est, cum ad hæc ipsa intelligenda illuminamur ex lege, & ideo utraque manus necessaria est de Ægypto exeuntibus, ut inueniatur in eis nō solum fidei, & scientiæ, sed & actiū, operūq; perfectio. His autem, quæ de duobus oculis, pedibus, manibus à Patribus dicta sunt, adde, quæ de duabus alis Seraphin sic in hanc sententiam

Origen.

1. Ad Cor.

12. 21.

Nyssen.

Bernard.

differit Bernard. ferm. 4. de verb. Isai. Ego opinor non incongrue per pennas istas agnitionem, & deuotionem intelligi posse, quibus in eum, qui supra caelos est, Seraphin rapiuntur: leuat quippe cognitionis ala, sed sola non sufficit, ruit citius, qui vnâ tantum alâ volare contendit, & quo magis attollitur, peius colliditur, &c. Vbi verò intelligentiam charitas, agnitionem deuotio comitetur, volet secure, quisquis eiusmodi est, volet sine fine, quia volat in eternitatem. Sed iam de vnaquaque alâ seorsim si placet agamus.

ADNOTATIO III.

De scientia charitati necessaria.

I.

August.

VRE de ethaïcis queritur August. lib. 1. de conf. Euangel. adeo male meritam de illis sapientiam fuisse, vt turpi Venere inter celi stellas relatâ, Mineræ scientiarum prædici locum in cælo non fecerint: De quibus quid tantum maliciastitas, aut quid tantum boni voluptas commertur, vt inter astra, quæ cum Sole, & Luna circumuehant, Venus habeat stellam, & Minerva non habeat. Et recte quidem August. Quid enim sapientiâ sublimius? quid cœlestius? Nam præterquam quod ipsa inter præclaras animi dotes, sic splendet, vt ipsismet Principibus regum diadema sit, eaque de causâ dixerit Casiod. lib. 1. r. variat. Iungitur his rebus, quasi diadema eximium, imprestabilis notitia literarum, per quâ dum veterum prudentia discitur, regalis dignitas semper augetur. Ipsa quidem est, quâ nihil impensius Deus Opt. Maxim. delectatur. Ita Gregor. Nazianz. in Apolog. his verbis. Sapientiam, quæ omnia regit, complexuque suo quidquid usque laudabile est, & præclarum tenet, adeo, vt ipse quoque Deus, quamuis permultis nominibus vocetur, hoc tamen nomine impensus, quam vllis alijs delectetur. Quod si inquiras, cur sapientiâ potissimum Deus delectetur? illam tibi rationem subijcio, quod ipsâ, vt primus, & adæquatus, ita gratissimus, & felicissimus Dei partus æternum fuerit, æternumque sit; impensius ergo sapientiâ, quia impensius sui imagine, & filio Deus delectatur.

II.

Hinc duo inferas: alterum; adeo esse sapientem hominem Deo gratum, vt in eo, certo quodam modo (si sic loqui fas est,) veluti in vnigenito Filio æterna generatione à se genito, ipse delectari, & complacere sibi, atque eum singillatim gignere videatur. Quâ de re sic loquitur ipsamet vnigenita Dei sapientia Pro-

verb. 8. 2. 2. Dominus possedit me in initio viarum suarum, siue vt legit Athanas. ferm. 3. contr. Ariag. Dominus creauit me initium viarum suarum ad opera, siue, in operibus suis: vbi si dubites quâ Dei filius, creatrixque sapientiâ creari dicatur? Expedita est ex Athanasio responsio, vt ibi vnigenitus Dei filius loquens inducatur; at non tam de æternâ sapientiæ generatione, quam de temporali, cum creaturæ ad imaginem sapientiæ Dei scientes, sapientesque efficiuntur, sermonem esse; quod ipsamet increata Dei sapientia propter similitudinem, tunc quodam modo creari, siue gigni videatur. Audi illum. Vt enim verbi, siue rationis Dei, nostra ratio simulachrum existimandum est: ita quoque eius sapientiæ hæc nostra sapientiâ imago quædam existimari debet, in quâ vniuersi sentiendique adepti, capaces efficiuntur creatrix sapientiæ. Quia igitur istiusmodi sapientiæ, & in nobis, & in omnibus operibus inserta est, non iniuria ea, quæ vera est sapientiâ, & architectrix rerum, quæ ad ideam suam congruunt, sibi ipsi inter loquendum impudens hunc verborum modum concepit. Dominus creauit me in operibus. Quæ enim sapientiâ loqueretur, ea Dominus tamquam propria sibi suis verbis usurpat. Non enim creatur creatrix; sed propter imaginem sui rebus ingentia, ipsa se creari dicit. Vides sapientem, peculiarem Dei imaginem secum circumferre? adeo vt in illo, ipsamet Dei sapientiâ velut denuo gigni, & procreari videatur?

Prou. 8. 22. Athanas.

Idem.

Casiod.

Nazianz.

III.

Ambros.

Alterum. nescio quid diuinitatis, siue peculiaris Dei participationis sapientiam hominibus conferre, usque eò quidem, vt consultissimâ prouidentia infelix Salomonis lapsus permissus à Deo fuerit, quod præ eximia eius, atque insolita inter mortales sapientiâ timeri potuit, ne Deus ab hominibus haberetur. Id sic excogitante Ambros. in Apolog. de David, cap. 3. Maior itaque culpa plus profuit, ne supra hominem crederetur, qui vitio non caruisset humano. Fuit igitur in eo inuidiosa sapientiâ, & culpe suaseria, quæ hominem comprobaret: Ac si diceret, talis, tantusque sapientiæ eius splendor fuit, vt non minus, quam ponderosissima peccati saburra certo quodam modo fuerit opus, ne ab hominibus in cælum, vt Deus veleretur.

III.

Explicat quidem illustrem hanc, & penè diuinam sapientiæ magnificentiam Paulus cum 1. ad Corinth. 8. 1. ait: Scientia inflat. Nā & si hæc verba de scientiâ in ventum formatâ frequentius ab interpretibus accipiantur, vt adnot. seq. tracto; at egregium hunc illis sensum reddit Clem. Alex. vt scientiâ, ei, quæ imbuerit magnos, & penè diuinos indat spiritus & cogitatus, qui eorum omnium, quæ in sæ-

1. Ad Cor. 8. 1.

Clem. Alex.

culo florent, quæque ad peccatum illiciunt, egregium cōtemporem reddant. Sic namque Clem. Alexand. lib. 7. Stromat. *Sequentes scripturas confirmemus, quod dictum est. Sapientia, inquit, Salomon Ecclesiastici 4. (clemens sis lector in Clementem, dum pro Iesu Sirach, qui Ecclesiastici auctor indubitatus est, posuit Salomonem) inflavit filios suos: (sic legit Clemens ex Græco, ubi nostra habent: sapientia filijs suis vitam inspirat.) Non enim doctrinā fastum, & arrogantiam ingeneravit Dominus: sed in veritate habere fiduciam, & esse magnificum in cognitione, quæ traditur per scientias, quæ efficit contemptorem eorum, quæ trahunt ad peccatum, quod significat dictio, inflavit: quæ significat magnificentiam sapientia, quæ implantatur ijs, qui sunt per doctrinam filij. Et quidem verissimè: nihil enim quæ ad virtutem capeffendam animum disponit, ac scientia, quæ quia Dei lux est, res omnes quasi de facie ostendit, & verā à falsis, æterna à caducis discriminans, fragilibus huius vitæ nanijs, famæ, pecunijs, delitijs, & id genus alijs inniti vetat; eaque ratione magnificum reddit hominem in cognitione, ut inquit Clemens, & contemptorem eorum, quæ ad peccatum trahunt. In quam sententiam sic optimè Cicero, lib. 2. Acad. quæst. Est animorum, ingeniorumque naturale quoddā quasi pabulum consideratio, contemplatioque natura. Erigitur, elatiores fieri videmur: humana despiciamus: cogitantesque supera, ac cælestia, hæc nostra, ut exigua, & minima contemnimus. Similiter Cassiodor. lib. 2. var. epist. 3. Digna sanè sapientia, in quā mens honestissima conquiescat, quæ animo semper aliquid salutare complectitur. Sic sapiens ille Hyppolutus noueræ ad adulterium pellicienti inquiebat apud Trag. in Hyppol. Act. 2.*

Dignus an stupris ego?

Scelerique tanto, visus ego solus tibi

Materia facilis?

V.

Eccles. 1. 8

Ab hoc non it illud Salomon. Eccles. 1. 8 Quia in multā sapientiā, multa sit indignatio; & qui addit scientiam, addit & laborem: hinc enim ostenditur sapientiam adeo ad virtutem conducere; eique locum facere, ut usque ad indignationem, & generosam iracundiam pergat, si hominem à virtutis tramite deflectentem viderit. Vnde ad ea verba, sic inquit Salonijs Viennens. Idem, in multa sapientia multa est indignatio, quia quanto quisque maiorem sapientiam percipit, tantò amplius sibi indignatur, & dolet vitijs, & peccatis subiacere, & non habere virtutes, &c. Ideoque, addit, & laborem, quia quanto amplius cælestia, & æterna cognoscit; tantò magis dolendo, & flendo laborat, ut errorum laqueos euadere possit, & liberari valent de huius sæculi miseriā. Nec omni-

Salon.

no dissimilis Platoni mens, dum in sophista proprium id sapientiæ assignat, ut hominis animum in veri boni amorem, inanium rerum phantasmatis, & spectris abiectis formet, atque instituat. Sic enim ille. Neceesse est eos, qui hæc audierunt, cum adoleuerint, ac res ipsas cominus considerauerint, & veris tantis animis res manifeste attrahere conctos, pristinas opiniones abycere, atque commutare, ut exigua videantur, quæ magna, facilia, quæ difficilia, & singula passim sermonibus concepta phantasmata actionum progressibus in contraria veri cogantur. His adde, quæ sub persona Theodorici Regis eleganter dixit Cassiod. lib. 3. var. Gloriosa est denique scientia literarum, quia quod primum est in homine, mores purgat: quod secundum verborum gratiam subministrat: ita utroque beneficio mirabiliter ornat tacitos, & loquentes.

Cassiod.

VI.

Ex his facile est deprehendere, quam stultas; imò beluina illorum opinio fuerit, qui tam humanæ, quam diuinæ literaturæ infensi omnem prorsus eruditionem vanam, ac superuacaneam esse, inanemque eos operam sumere, qui in sacris libris scientiæ quidquam exquirerent, quod Deus à nobis præter pias, ac probas actiones, nihil ultra postulet, affirmauerunt: ut auctor est Damascen. lib. de hæres. cui tam vehemèter beluinus hic sensus displicuit, ut illum inter hæreses adscripserit, eosque Gnosimachorum nomine, quod scientiæ bellum indixissent, nuncuparit. Quod si huius deliramenti originem, quivè tam absurde opinionis prætextus fuerit, scire velis: audi Nazianz. orat. 20. Quamobrem non idcirco eruditio contemnenda est, quod ita quibusdam videatur, quin potius stulti, atque imperiti habendi sunt, qui hoc existimant, qui omnes sui similes esse cupiant, ut priuata eorum inscisa sub communi deliteant, nec quisquam ipsorum imperitiam prodatur, & coarguat. Scite quidem. Quippe ita mores se habent, (verba sunt Velleij Patreculi,) ut publicā quisque ruinā malit occidere, quam suā proteri, & idem passurus minus conspici.

Damasc.

Nazianz.

VII.

Est quidem Deus ab hoc sensu à Deo alienus, ut primum nō nisi iratissimus commineatur: Mittam famem super terram, non famem panis, & aquæ; sed audiendi verbum Domini: in die illa deficient virgines pulchræ, & adolescentes in siti. Amos 8. quasi ad doctrinæ defectū, virtutis deliquium subsequi necesse sit: sic id ibi pensitante Hieron. Ex quo colligimus, quando doctrina non fuerit in Ecclesijs, perire pudicitiam, castitatem mori, omnes abire virtutes, quia nō comederunt verbum Domini. Deinde, ut summè sit sanctitatis amās; at sapiētia eo in pretio habet, ut illā virtuti ob oculos ponat, quod illius ductū sequens inoffenso pede decurrat. Id quod præscriptū videas in præfato Numer. loco c.

Amos 8.

Hieron.

Numer. 8. 2.

Ad Rom.
10.2.Basil.
Theoph.
Anselm.

Nazianz.

Ambros.

VIII.

August.

IIV

Idem.
1. Ad Cor.
8.

3.2. dum mensam, & candelabrū, ad eū modū ē regione poni præcepit, ut lucernæ contra Boream respicerent ad mensam panum propositionis: nimirum, ut virtuti præscribatur doctrinam præ oculis habere; eamque indefinenter consulere: *Ut* (quod ait Apostol. ad Rom. 10.2.) *zelus secundum scientiam, & obsequium rationabile sit*: hoc est, ut quæ nobis agenda sunt, licet bona, & laudabilia appareant, non tamen, nisi prudenter, & moderatè, & ad rationis leges gerantur. Vti Basil. in reg. breu. reg. 280. Theophylact. & Anselm. ibi explicant: alias. *Cum vires sine mente gerat.*

Vis consilij expers mole ruit sua.

Vnde Nazianz. orat. 26. de ijs, qui altissimā, peritissimāque diuinorum cōtemplatione perfruuntur, sic inquit. *Ascendat verò ille, ac deducatur, atque à mente feratur vel tertium usque ad cælum, si ita libeat, quemadmodum Paulo contigit: ceterum cum ratione, & sciētiā: ne propter animi elationem cadat, penitusque propter volatus sublimitatem liquefactis, misere corruat.* Similiter Ambros. in Psalm. 118. serm. 5. *Sed, & ipse timor Domini, nisi secundum scientiam sit, nihil prodest, imo obest plurimum, siquidem Iudei habent zelum Dei: Sed quia non habent secundum scientiam, in ipso zelo, & timore maiorem contrahunt diuinitatis offensam, &c.* Et quid de Iudeis dicam? sunt etiam in nobis, qui habent timorem Dei; sed non secundum scientiam: statuentes duriora præcepta, quæ non possit humana conditio sustinere.

Magis sane pius, quam Gnesimachorum: at tam penè puerilis illorum error est, qui ne inflentur, atque superbiant, sic literas cauent: imò, & horrent, ut in infimo spiritalis infantia statu persistentes, nec tantillum in virtute proficiant: de quibus sic disserit August. in Psalm. 130. *Sunt quidam homines, qui cum audierint, quia humiles esse debent, demittunt se, nihil volunt discere, putantes, quia si aliquid didicerint, superbi erunt, & remanent in solo lacte, quos reprehendit scriptura dicens, & facti estis opus habentes lacte non solido cibo: sic enim Deus nos vult nutrirī lacte, ut non ibi remaneamus; sed crescendo per lac ad solidum cibum perueniamus.* Vbi primo notetur ex sententiā Augustini puerilem sepe sapius, & infirmam eorum virtutem esse, qui scientiā, seu mysteriorum cognitione carent. Quare ipsemet, lib. 15. contr. Faust. cap. 8. versans præfata verba, 1. ad Corinth. 8. *Scientia inflat, inquit, ut quid habebat ipse quo inflaretur, nisi quia cum charitate non solum non inflat scientia, sed etiam firmat.* Deinde proprium sapientiæ esse, ut mediā ipsā charitas excrescat, vnde idem

Augustin. epistol. 119. cap. 21. *Sic itaque adhibeatur scientia, tamque machina quedam per quam structura charitatis assurgat, quæ ad finem charitatis multum est utilis.* Ergo alia, ac istis perperam humilibus cœlestium spirituum mens, qui dum Dei sapientiam præsentem habent, sic in eam mentis aciem intendunt, ut magis, ac magis prospicere, & veluti oculis haurire concupiscant, dicente Petro epistol. 1. cap. 1. 12. *In quem desiderant Angeli prospicere*; nimirum, ut quo magis prospexerint, magis diligant. Ad quem sane modum Christianissimus Imperator Gratianus, dum egregium Pontificem Ambrosium accerseret, ut tanto præceptore facris daret operam literis, dicebat epistol. 25. inter epistol. Ambros. *Festina igitur ad me, religiose sacerdos, ut doceas doctrinam verè credentem, non quo contentioni studeam, aut velim Deum magis verbis, quam mente complecti, sed ut magis aperto pectore reuelatio diuinitatis insideat.* Rectè quidem sibi persuadens, animum & Dei charitati laxiorem, siue capaciorem, & diuinis rebus aptiorem à scientiā reddendum.

At enim verò, ut hæc, quæ de scientiæ necessitate diximus, in vniuersum sint certa, potiorē in ijs locum habent, quibus docendi munus, atque alios ad bonos mores instituendi cura incumbit. Certè cum Abrahamum, & vnde quaque perfectum reddere, & stirpis Euangelicæ Patrem, & normam constituere decreuit Dominus, notanter pristino nomini literas addidit: *Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram; sed appellaberis Abraham.* Genes. 17. 5. vides nomen literis auctum? Sed quare? Reddit statim rationem: *quia pater multarum gentium constitui te.* Plane, ut indicaret perfectum virum, eumque singillatim, qui aliorum Pater futurus erat, non illiteratum, & rudem; sed sapientem esse debere. Sic dixit Chrysostom. lib. 4. de sacerdotio fin. tom. 5. *Neque enim nuda facta satis sunt ad hoc, ut alios edoceas, nisi & cum his verba accedant, quæ vox non mea est, sed Seruatoris nostri Iesu.* Matth. 5. qui fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum.

Nec debet esse contentus Doctor, si mediocriter doctus, ac sapiens sit, cum perfecta scientia, & totius quantumvis recondita eruditionis suppellex ab ipso exigatur. *Labia enim sacerdotis custodient scientiam, & legem requirunt ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est.* Malach. 2. 7. In quæ verba Hieron. Ad sacerdotem pertinet disciplinā interrogatum respondere de lege, qui signorantiā in ceteris diligenti, in scripturis sanctis ostenderit negligenti, frustra iactat dignitatem, cuius opera non exhibet.

August.

1. Pet. 1. 12

Gratian.

IX.

Gen. 17. 5.

Matt. 5. 19

X.

Malach. 2. 7.

Hieron.

Quibus

Ribera.

quibus non pigebit adiungere, quæ ad id loci, sic scribit Ribera bonus, & accuratus interpres: Itaque os sacerdotale arca quadam debet esse salutaris doctrina, unde omnes necessaria de promant: sed aduerte cum Gregorio 2. par. pastor. cap. vlt. arcæ vestes semper in circulis suis existerent, præscribi Exod. 25. 15. Quia nimirum, necesse est, ut qui ad officium prædicationis excubant, a sacre lectionis studio non recedant. Ad hoc namque vestes esse in circulis semper iubentur, ut cum portari arcam, opportunitas exigit, de introuitendis vestibus, portandi tarditas nulla generetur: quia videlicet cum spirituale aliquid a subditis pastor inquiritur, ignominiosum valde est, situnc querat discere, cum quæstionem debet enodare. Nec aliud sonat casualis illa Prophetæ: Quia Angelus Domini exercituum est; nam cum ibi Angelus pro nuncio, sine legato sumatur, sensus est; promptissimum debere esse Doctorem ad diuinæ legis mysteria enodanda, ut qui ipsa iam antea benè norit, non secus, ac legatus, qui mandata sibi commissa rectè callet, & memoria retinet, ut de illis interrogatus incunctanter respondeat. Ita pene commentarius Hieronymi. his verbis: Angelus autem, id est, nuncius, sacerdos Dei verissime dicitur: quia Dei, & hominum sequester est, eiusq; ad populum nunciat voluntas; & idcirco in sacerdotis pectore rationale est, & in rationali doctrina, & veritas ponitur, ut discamus sacerdotem doctum esse debere, & præconem Dominica veritatis.

Hierony.

XI.

Agebat cum Nicodemo Magister vitæ de aduentus sui mysterijs: cumque obiter de abstracto spiritualis regenerationis Sacramento sermo incidisset, affirmans Dominus: Nisi quis renatus fuerit denuò, non potest videre regnum Dei: reique nouitate permotus perquisisset Nicodemus, quomodo id fieri posset? Sic eū blandè obiurgauit Assertor: Et tu es magister in Israel, & hæc ignoras? Ioan. 3. 10. Quali diceret; ut hæc penitiora; & abdita mysteria sint, at eò ipso, quod magistri nomen, & munus habeas, nihil ignorare, nihil non in pròptu habere debes, vel Doctòris munus, & nomen non iactare. Sanè ea de causa sancta illa animalia apud Ezechiel 1. 18. & Ioan. 4. 6. plena oculis esse dicuntur, quod omnia videant, omnia percaleant, id ita considerante Isid. Pelus. lib. 1. epist. 151. Dei sacerdos, quoniam ad Deum appropinquat, animalium illorum, multis oculis prædicatorum in morem, omni ex parte oculus esse debet, eorum instar nihil nesciens.

Ezech. 1. 18.

Ioan. 4. 6. Isid. Pel.

XII.

Eccl. 10. 9.

Certè, scindens ligna (ut Salomon ait Ecclesiastes 10. 9.) vulnerabitur ab eis, seu, ut Hebr. habent, discrimini se exponit propter illa. Vbi cum de Doctore vitia obiurgante,

& hærefes conuellente, agatur, is ex Hieronymi commentario est sensus: Quamuis sit prudens, & doctus vir, qui gladio sermonis sui hæc ligna conscindat, periclitabitur in eis, nisi diligenter attenderit. At quod illi occurreret periculum? Duplex opinor; nam, & auditoribus scandalum erit; & suam imperitiam prodet, quasi non propriam; sed mutuata scientiam, ex alienis nimirum codicibus, & laboribus haustam, ne dicam deprædatam habeat; sed id ad hunc, & Ecclesiastes locum apto illius allato exemplo, qui ligna, mutuata securi findebat, pulchrè explicauit. S. Nilus in Ascetico his verbis: Qui enim rationis acie tamquam securi res ferit, nisi recto vndiq; orationis iudicio vitatur; periculum adit, ne scandalum audientibus præbeat. Sic quidam discipulus Elisæ, cum ad Iordanem materiam succideret (4. Reg. 6. 5.) & ferum in flumini excidisset, periculo animaduerso ad magistrum clamauit, heu, heu, inquit, Domine mi, & hoc ipsum mutuo acceperam: Id illis accidit, qui quæ male didicerunt, docere conantur, & finem optatum assequi nequeunt, qui non ex proprio habitu loquuntur; cum autem interim proposito contrarium aliquid dicere deprehenduntur, in mutuato sermone periclitantes imperitiā profitentur. Sed quot hodiernâ die mutuato ferro scindentes ligna inuenias! dum codices, ac libri vulgari sermone conscripti venduntur, emuntur, & ad litteram è cathedris, & è suggestu recitantur, & verò cum hi discipuli Elisæ ex proprio habitu non loquantur, in mutuato sermone periclitantes imperitiā profitentur. Vide epistolam 27. Senecæ huic rei peropportunam.

Hieron.

S. Nil.

4. Reg. 6. 5

ADNOTATIO V.

De charitate scientiæ necessaria.

VANTVM, quantum quis excogitet, ut charitatem scientiæ per necessitatem esse adstruat, minus multo erit, quàm quod eâdere dixit Paulus 1. ad Corint. 13. 2. Si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Vbi iure quæras, qui à Paulo is, qui scientiam habeat, & abstracta mysteria norit, nihil esse dicatur, cum saltem sciens, & prudens dici possit? Sed respondet in primis Nyssen. de scop. Christ. scientiam sine charitate nihil esse, quod absque hac nihili stabile, nihil firmum sit: qui ppè à charitate omnis stabilitas, & fir-

I.

1. ad Cor. 13. 2.

Nyssen.

mitudo aduenit: sic enim ille dum prefata verba cum his eiusdem cap. v. 8. *Charitas nunquā excidit: componit. Quid hoc rei est? Tamen ipsi alia quis obtineat dona, quæ spiritus præbet, linguas dico gentium, & prophetiam, & scientiam, & sanationum munera nondum vero purè liberatus fuerit, spiritus auxilio ab affectionibus, quæ intus perturbant, neque salutis perfectum in animo medicamentum acceperit: in timore casus adhuc consistit: quia charitatem non habet, quæ stabilit, & confirmat in virtutis statu. Quem sane ad modum de charitate dixit Nazianz. orat. 2. de pace: Charitas constringit, nec bonū, quod in nobis est, dissipari, ac disfluere sinat: sed omnino ad gustū Nysseni Bernard. ser. 4. de verb. Isai. Luciferum illum omni scientiā, & mysteriorum cognitione imbutum, at charitate carentem sic alloquitur: Ut quid tu, qui mane oriebaris, Lucifer, in veritate non stetit: nisi quia Seraphin non fuisti, habuisti lucem; sed ardorem non habuisti, melius esset tibi si ignifer magis esses, quam Lucifer, neque tam immoderato appetitu lucendi, ut eras frigidus, frigidam quoque eligeres regionem; ascendam super altitudinem nubium, sedebo in lateribus Aquilonis: Quid festinas mane oriri Lucifer? Quid gloriaris super sydera? &c. Brevis omnino erit gloria tua: ac si diceret, dum in charitate, siue veritate pedem non figis, quo plus ascenderis, citius in interitum rues. Hinc Regius Vates notanter à Domino postulabat, iuxta eloquiū tuū da mihi intellectū. Psal. 118. 169. id est, nō generaliter exopto intellectum, siue doctrinam; sed eam, cui præcedat charitas, ut firmo innitatur fundamento. Ita Ambrosin Psal. 118. serm. 2. 2. Secundum verbum tuum intellectum tribue mihi, id est, non secundum Philosophos, nō secundum Causidicos, non secundum mercatores huius sæculi, non secundum architectos domorum; sed secundum verbum tuum, quod est vera sapientia, bonorumque operum fundamentum, ut super illud constituat Propheta aurum cordis sui, argentum sermonis sui, lapides preciosos operationum suarum, ut opus suum labi, & perire non possit. Plane quod sine charitatis fundamento totius literaturæ fabrica in præceps eat.*

II.

Sed deinde crediderim merito dictum à Paulo, scientiā sine charitate nihil esse, quod cū in ipsam tamquam in scopum ordinetur, ab ipsa spiritum, & vitam trahat; atque ideo charitate deficiente, ut nullus scientiæ usus, nulla utilitas; ita ipsa nequeat se solā subsistere. Rem ex Osee verbis, cap. 10. 12. iuxta Lxx. versionem, sic expressis: *Seminate vobis ad iustitiam, metite spem vite, & illuminare vobis lumen scientiæ: pulchra picturæ imagine adiecta, ita elucidavit Bernard. serm. 37. in Cant.*

Humanam posuit scientiam tanquam picturam, quæ statum habere nequeat super inane, & ideo illa duo præmisit, & subiecit illi tanquam si solidum aliquid picturæ subflecteretur, securus iam intendam scientia, si vita prius per beneficium spei securitatem accepero. Ita videas literam nomini Abrahami additam esse, beth. Cui Ambros. serm. 5. in Psal. 118. duas has significationes, est, & vivit, opportunè reddit, ut argumento sit scientiam, quæ verè scientia est, quæque non in ore; sed in corde, & spiritu sedem habet, verè esse, verèque vivere; illam verò, quæ interiori spiritu destituitur, neque vivere; sed emortuam, & inanem haberi, non modo, quia, ut superius dicebat Nyssen. Tum maxime vis oculorum conspicitur, cum ipsa opera testimonium oculorum acuminis perhibent: sed etiam, quia, ut scitè dixit Lactant. lib. 6. diuin. instit. cap. 15. Sicut in itinere celeranda nihil prodest viam nosse, nisi conatus, ac vires suppetant ambulandi; ita scientia nihil prodest, si virtus propria deficiat.

Equidem cum diuinam sapientiam, speculum Dei dixit Salom. Sap. 7. 26. notanter statim diuinæ bonitatis imaginem esse adiecit. ubi iure ambigas, cum speculum totam illius faciem, qui se in ipso intuetur, referat; cur reliquis Dei attributis omnipotentia, iustitia, &c. silentio premissis, bonitatis solummodo imaginem, sapientiam fecerit. Est tamen ex dictis ad manum responsio, nullam sapientiæ lucē, colorem, faciē esse, nisi quam ei bonitas reddit; nimirum, ut nisi bonitate ornetur, & suis velut coloribus depingatur, imò verò vitali spiritu animetur, prorsus euanescat, & nihil sit. Quare Bernard. lib. 2. de considerat. cum, qui scientia sine charitate imbutus sit, nec scientiam ipsam habere: quippè qui id ignoret, quod præcipuum, ac primum in scientia sit, nempe, ut sibi sapiat, sic affirmat: *Et si sapiens sis, deest tibi ad sapientiam, si tibi non fueris; quantum verò? Ut quidem senserim ego, totum: noueris licet omnia mysteria; noueris lata terra, alta cali, profunda maris, si te nescieris, eris similis adificanti sine fundamento; ruinam, non structuram faciens, quidquid extruxeris extra te, erit instar congesti pulueris obnoxium. Non ergo sapiens, qui sibi non est; sapiens erit, & bibet de fonte putei sui primus ipse.*

Videas quidem hominem excogitatum ad Dei imaginem, & similitudinē dicente Domino Genes. 1. 26. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinē nostram:* subinde verò non nisi ad imaginē Dei efformatū: sic enim vers. seq. Moyses: *Et creauit Deus hominem ad imaginem suam.* Quid? conforme ne est Dei genium nostrorum Dynastarum moribus, qui grandia pollicentur, minora exhi-

bent?

Nazianz.

Bernard.

Ps. 118. 169

Ambros.

Ambros.

Nyssen.

Lactant.

III.
Sap. 7. 26.

Bernard.

III.
Genes. 1. 26Ose. 10. 12.
Lxx.

Bernard.

Basil.

Origen.

bent? Ablit, vt largissimus liberalitatis fons, vel paululum promissionum suarum decursum cohibeat. Quid? Otiosene prius imago, & similitudo confunduntur? Negat Basil. ho. 10. in Genes. alterutram vocem mysterio caruisse. Ergo respondet Origen. lib. 3. Periarth. *Imaginis dignitatem in primâ conditione percepit, similitudinis verò sibi possibili perfectionem ipse sibi eam propria industria studijs ex Dei imitatione consciscit.* Sed nunc duo obserua: alterum imaginem Dei ex frequentiori patrum expositione potissimum censi in mente lumine rationis præditâ, scientiâque, & doctrinâ (vt adnot. 4. n. 2. dicebat Athanas.) perficiendâ: alterum in præfatis Genes. verbis pro illa voce, *ad imaginem*, Hebraice esse, *selem*, quæ vox propriè significat umbram, siue similitudinē umbratilem: ex quibus non modo elicias perfectam Dei similitudinem ex charitate præsertim pendere, sed etiam ipsammet scientiâ ita à charitate formari, & perfici; quò rationem imaginis Dei habere possit, vt nisi ipsa accedat, nihil aliud quam umbra, siue radis, & imposita imaginis delineatio sit: ac proinde illud in ipsâ solummodo laudandum, quod ad Dei similitudinem assequendam, gradus siue etiam instrumentum sit. Equidem dum

Rupert.

Isai. 33. 6.
Lxx.

V. Hinc in commentarijs Proverb. in hunc sensum accipiebam trita illa verba, cap. 1. 7. *Timor Domini principium sapientiæ*: sed enim obseruabam, *principium*, ibi pro præcipuo, & eximio, siue pro principatu, & capite accipiendū, quod Hebraice sit, *ros*, Græce verò *αρχή*: & verò, *ros*, vt multis probauī propriè significat, *caput*, siue principatum ita Genes. 3. 15. vbi noster habet, *ipsa conteret caput tuum*, Hebraice est, *ros*; de voce, aut Græca *αρχή*, vt alia omittam hæc habet Tertul. aduersus Hermog. Nam, & in Græco principio vocabulum est *αρχή*, non tantum ordinatum, sed, & potestatum, caput principatum, unde & *αρχοντες* di-

Tertul.

cuntur Principes. Ergo secundum hanc quoque significationem principium pro potestate, & principatu sumetur. Ergo ex ijs huc in primis præfatis verbis sensum reddebam; principatum, seu, quod præcipuum, & eximium, in sapientiâ inuenitur, id esse, quod ad timorem Dei viam muniat. Deinde ideo timorem Dei dici caput sapientiæ, quod in ipsum tamquam in scopum sapientiæ vsus referatur, ac proinde sine timore Dei, scientia, nec caput, nec pedes habere videatur, *ciencia sin pies, ni cabeça.* Ita Senec. epist. 106. *Larruncalis ludimus insuper vacuis, subtilitas teritur, non faciunt bonos ista, sed doctos, apertior res est sapere, imo simplicior.* Denique principium sapientiæ ita in timore Dei recenseri, vt nisi hic adsit, sapientia non sit, nec primum in eâ passum quis fixisse censeatur; nam si rei principium tollas, totum sustulisse necesse est.

Ergo sine charitate sciētia vana, & inutilis, imò verò noxia, & molesta est. Iactabat sapientiam suam peccator (Psalm. 49. 16.) & magnificā voce, ac si scriba doctus in regno cœlorum esset alijs prædicabat, & descripturis interrogatus promptè, celeriter, atque acutè etiam, & ingeniosè respondēs, recondita mysteria reuelabat, (vbi enim noster habet, *assumis testamentum meum per os tuum*, Hebraice est, *acuis testamentum meum*, id est, acutè, & subtiliter in eo exponendo te geris) & tamen tantam, tamque variam doctrinæ, eruditionis, atque subtilitatis supellectilem oneri, & impedimento ipsis plusquam adiuumentum esse. Sic Dei ore pronuntiatur, *proiecisti sermones meos retrorsum*, vbi tacitè facta videtur allusio ad onera; quæ humeris, & dorso portantur, quasi scientia, & doctrina sine charitate non leuamini, sed fastidio, & oneri sit. Ita ibi August. *Vbi non videantur à te, sed onerent te.* Quà de re sic opportunè loquitur Fulgent. epist. 5. ad Eug. Abb. *Cetera sancti Spiritus dona, id est, lingua, prophetia, Sacramentorum scientia, fides, facultatum in pauperes distributio, corporis quoque ipsius exactio, possunt hæc haberi sine voluntate bonâ, ad hoc scilicet, vt habentem onerent, non honorent.*

Vnde inter omnes illos seruos, quibus Dominus talenta sua diuisit, vt in illis negotiaretur, Matth. 25. infelicissimum illius exitum videas, cui vnum solummodo talentum commissum est. Abscondit enim seruus nequam, & piger pecuniam dominicam in terram, vnde ab illo, vltimo est dānatus supplicio. Quid autem hæc sibi velint, discere à Gregorio in expositione eius parabolæ hom. 9. in Euang. qui duobus talentis, intellectum, & operationem, vnius verò talenti nomine, intellectum solummodo designari existimat. Is ergo inter

omnes

VI.

Ps. 49. 16

Heb. Lect

August.
Fulgent.

VII.

Matth. 25

Gregor.

omnes, seruus nequam habetur: qui totus in intellectus, totus scientia est, à recta operandi ratione omnino supersedens, imò terrenis in rebus, & secularibus curis intellectum abscondens. Vnde Bernard. serm. in nativ. Ioan. cum dixisset: *Est tantum lucere vanum, tantum ardere parum, ardere, & lucere perfectum*; paulò post subdit, *ut ei, qui luxit tantum*. Certè Tertul. in Apolog. cap. 46. de scientiâ, quæ charitate non vivit, hæc seuerè dixit: *Quod adeò simile Philosophus, & Christianus? Græcia discipulus, & cæli? Fama negotiator, & vitæ? Verborum, & factorum operator? Rerum edificator, & destructor? Amicus, & inimicus erroris? Veritatis interpolator, & integrator? Furator eius, & custos?*

Quare rursus Bernard. epist. 108. premens citata verba Osæ. *Seminate vobis ad iustitiam, & illuminate vobis lumē scientiæ*, ex illis eruit, non esse ferendam scientiam, quin simul admisceatur charitas; ut tritici, hoc est iustitiæ; non verò paleæ, siuè inanis inflationis prouectus succedat: *Vides, quia non rectè proditur ad lumen scientiæ, nisi iustitiæ germen precedat ad animam, ex quo formetur granum vitæ, & non palea gloriæ. Quid ergo? Nondum tibi ad iustitiam seminasti, nondum spei manipulos messuisti, & veram te præsumis sectari scientiam? Nisi forte pro vera supponitur illa, quæ inflat, & stultius erras appendens argentum tuum non in panibus, & labores tuos non in saturitate. Porro si benè perpendantur, huc eunt sæpius repetita verba 1. ad Corint. 8. 1. Scientia inflat, charitas adificat, quod, ut scientia charitati admixta magis eâ firmat, ut dicebat August. ita ab illâ seiuncta noxiè inflat, & non mediocrem animæ perniciem affert. Quare iterum Bernard. citat serm. 36. in Cant. Cibus siquidem indigestus, & qui bonam non habet decoctionem malos generat humores, & corrumpit corpus, non nutrit, ita & multa scientia ingesta stomacho animæ, quæ est memoria, si decocta igne charitatis non fuerit, & sic per quosdam actus animæ, mores scilicet, atque actus transfusa, atque digesta: quatenus ipsa de bonis, quæ nouerit, vitæ attestante, & moribus bona efficiatur, nonne illa scientia reputabitur in peccatum tanquam cibus conuersus in prauos, noxiosque humores? Ab his longius non eunt, quæ gentilis Plato habet in Theæteto, seu de scientiâ, vide sis illa.*

Quò reuoco, quod alibi adduxi ex Tertul. in Apolog. cap. 21. ubi dum de Nummâ Pompilio affirmat, efferatos, & agrestes homines mansuefecisse, & ad vitam politicam reuocasse: ut subinde Christo Domino id, quod multo plus est, tribuat, subdit, illum eisdem hominibus iam politis, & vrbânis, suæ cognitionis lucem fuisse impertitum; sed nò

ne plus est (inquis) feroces hominum animos barbarie pulsa perdomuisse, quam iam domitos, & mansuefactos illuminasse? Respondeo ex Tertul. Minime. Quod nimirum illam et scientia, & vrbânitatis vitæ probitate destituta, tantum aberat, ut ad veram Dei cognitionem adiumento foret, ut potius scandalo, & impedimento esset. Audi illum: *Non qui rupices, & adhuc feros homines multitudine tot numinum demerendorum attonitos efficiendo, ad humanitatem temperaret, quod Numma, sed qui iam expolitos, & ipsa vrbânitatis deceptos in agnitionem veritatis ocularet. Pende illud, ipsa vrbânitatis deceptos: planè, quia ipsamet scientia charitati nò associata potius nocet, & decipit, quam ad veritatem manuducat, & instituat. Vnde similiter Chrysol. serm. 36. dum sub typo mulieris, quæ sanguinis fluxum patiebatur, & fuerat multa perpessa à compluribus medicis, & erogauerat omnia sua, nec quidquam profecerat, sed magis deterius habebat. Marci 5. 26. gentiliū plebem accipit, sic inquit. Ecclesia in cunctis gentibus posita amisso naturæ bono perdebatur, & profundebatur sanguinem generis humani, cuius languorem peritiam humana, dum curare nititur, ipsum cumulat. Quò etiam eunt hæc verba Hieronym. in cap. 3. Ionæ. Difficile homines potentes, & nobiles, & diuites, & multo his difficilius eloquentes credunt Deo. Audis hæc? Multo his difficilius, ut appareat plus obesse scientiam sine charitate, quam potentiam, nobilitatem, & diuitias simul sumpta; cum tamen hæc magnum virtuti impedimentum afferre, nemo est, qui nesciat. Ideò opportunè scientiam sale videas adumbrari, qui, ut alijs cibis condiendis aptissimus est, ita si solus ipse sumatur, damnum infert, & eò magis quominus in eo sumendo modum seruaueris.*

Equidem, ut altissimæ rerum diuinarum contemplationi adhibendam esse rationem, & scientiam, ne pennis propter volatus sublimitatem liquefactis, miserè corruat, dicebat præced. annot. Nazianz. ita nisi scientiæ charitatis pondus, & tutela addatur, debitos volandi fines egressa, in præcipitium ruet. Quare Leuit. 1. 17. auculis Dei conspectui offerendis alæ ex ipsius præscripto infringebantur. Quod indidem sic explicauit Procop. *Quod infringuntur, typus est, ne altum sapiamus, verum humilia sceleremur deposito fastu, & inani arrogantia: sed his illud Ecclesiast. 9. 12. adiunge: Sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo. Vbi in primis Hieronym. bono ductus spiritu ad Ecclesiasticos viros hæc retulit: deinde aduerte piscium, & auium singillatim mentionem fieri, ut sub priorum typo, indocti, & insipientes, hi enim audiori rictu ha-*

Bernard.

Tertul.

VIII.
Bernard.1. ad Cor. 8.
1.

Bernard.

Plato.

XI.
Tertul.

Chrysol.

Marc. 5. 26

Hieron.

X.

Leuit. 1. 17.

Procop.

Eccl. 9. 12.

mum voluptatis deuorant; sub autum verò figurâ litterati, & sapientiores, qui totis scientiæ alis nullo charitatis adhibito freno, siue temperamento, velut plenis velis effrænes volant graphicè adumbrentur; & verò, vt de piscibus dicatur, *capiuntur*, at significatoris, & plenioris energiæ verbo de aubus admonuit sapiens, (vt qui malo suo fato bene nouerat) *comprehenditur*, quod in Hebræo fonte proprie significat, arctissime teneri, nec aliquo modo elabi posse. Quod si huius expositionis fideiussorem expectas, audi Olympiodor. Illi quoque, qui opinione vana scientiæ superbiunt, & efferuntur, cum sibi videantur excelsi esse, atque aerambuli, veluti volantes aues demonum laqueis facile capiuntur.

XI.

Locuples verò huius doctrinæ testis est Pseudo Propheta Balaam, qui de se ipso aiebat Numer. 24. 16. *Dixit homo, cuius obturatus est oculus* (Caldæus), *qui pulchrè videt, dixit auditor sermonum Dei, qui nouit doctrinam Altissimi, & visiones omnipotentis videt, qui cadit apertos habens oculos.* Vides hominem litteratissimum, pulchrè videntem, doctrina imbutum, sermonibus, diuinisque visionibus repletum, & inter hæc omnia, imò propter hæc omnia offendentem, & cadentem? Sed quare? Planè, quia his donis in altum eleuabatur; sed tamen non assumebatur à spiritu eo modo, quo de se dicebat Ezech. 3. 14. *Spiritus quoque leuauit me, & assumpsit me.* Explicat id Gregor. hom. 18. in Ezech. his verbis: *Quia sunt nonnulli, quos eleuat spiritus, sed eosdem non assumit spiritus, quorum intellectus ad spiritualia emicat, & tamen vita in factis carnalibus manens intellectus non constat.* Balaam enim per prophetiæ spiritum eleuatus erat, sed non assumptus, quia potuit à longe futura prospicere, & tamen à terrenis desiderijs noluit mentem separare, sed quoniam, & Ezechiel, & intellectu eleuatus erat, & assumptus pariter vita, propterea aby amarus in indignatione spiritus. Ergo in altum pennis scientiæ eleuatū, nec altera charitatis alā adiutus, cadere necesse fuit: *Leuat quippe* (vt dicebat Bernard.) *cognitionis alā, sed sola non sufficit; ruit cūctis, qui vnā tantum alā volare contendit, & quò magis attollitur, peius colliditur.*

XII.

Cum verò tam scientiæ, quam charitatis partes in superioribus egerimus, & pari vtraque passu hucusque decurrerit, dum vtriusque oculi, manus, pedes, alæ, quibus nihil excogitari potest æqualius, imaginibus censentur; illud singillatim ad hanc adnotationem spectat, vt quod in his omnibus dextrum est, charitati potius, quam scientiæ tribuamus; nimirū, vt ipsa dexter oculus, dextra manus, alā, & planta sit. Id verò pro libito confictum non esse, inde in primis constat, quod in præ-

fato Numeror. loco vbi de mense, & candelabri dispositione agitur, candelabrum, hoc est, Dei charitas, & virtutum chorus Australem partem, hoc est, dextrum latus occupare præscribitur. Deinde illa imago hominis dextram manum aridam habentis Christo in Synagoga oblata Matth. 12. 10. Luc. 6. 6. Marc. 3. 1. vt sanitati restitueretur, satis nobis persuadet: nam si patres consulas, hæc dextra manus non scientiam, sed charitatem significat. Sic enim Euthym. in Matth. *Gestit manum dextram aridam, quisquis dextram operationem non exercet; dico sane virtutem.* Sic Ambros. in Luc. *Et tu, qui putas habere manum sanam, caue ne sacrilegio contrahatur, extende sepius eam, extende ad pauperem, qui te obsecrat, extende, vt proximum inues, vt vidua præsidium ferat, eripias iniuriæ, quem vides iniuste contumelia subiicere, extende ad Deum pro peccatis tuis, sic extenditur, sic sanatur, sic Hieroboam manum, cū idolis sacrificaret, contraxit, & rursum, cum Deum rogaret, extendit.* Similia habet Beda in Marc. sed statim plusculum ad rem nostram addit, nimirum notanter ab Euangelista dici, eum hominem esse intra Synagogam, quæ scientiæ domus erat, vt argumento esset non scientiæ, sed charitatis defectu laborare.

Dextra ergo charitatis manus, & id circopotiores ei partes deferendæ. Quare Theodahadus Rex apud Casiod. lib. 9. var. epist. 6. dū quendam Patricium tam de morum probitate, quam de eloquentiā commendaret, virtutem scientiæ sic præposuit: *Et ideo primum nobis placuit tuos mores inspicere, sine quibus posunt qualibet optima displicere.* Secunda nobis cura fuit eloquentiæ tuæ fluentiā perquirere, quam licet singulariter diligamus, moribus tamen iuste postponimus. In illis enim vita cognoscitur, hic tantum lingua laudatur, sed inter valde decorū, quia vtrūque nosceris habere sociatum. Hæc ille Rex. Sed id nos multo sapientius, & efficacius sancti. Parens noster Ighatius in constitutionibus Societatis, par. 10. §. 2. sic monuit: *Omnes, qui se Societati addixerunt, in virtutum solidarium, ac perfectarum, & spiritualium rerū studium incumbāt, ac in huiusmodi maius momentum, quam in doctrinā, vel alijs donis naturalibus, & humanis constituūt esse ducant: illa enim interiora sunt, ex quibus efficaciam ad exteriora promanare ad finem nobis propositam oportet.* Pē de hæc extrema: sunt enim ijs, quæ de scientiā tamquam de instrumentō superius diximus, valde consentanea. Ergo scientiā instrumentum ad virtutem, & nobis inferendam; & alijs persuadendam: charitas autem principalis agentis vicem, & rationem habet; vide quantum inter sit inter gladium, & eum, qui ipso pugnat. Quare rursus in literis nomini

Nim. 8. 2.

Mat. 12. 10
Luc. 6. 6.
Marc. 3. 1.

Euthym.

Ambros.

Beda.

XIII.

Casiodor.

S.P. Ign.

Abrahæ additis duo obserua; alterum primæ earum esse. H. quæ spiritus potius, quam vocis, aut literæ rationem fortitur, unde de ipsa sic monuit Agellius lib. 2. cap. 3. *H. literam, siue illam spiritum magis, quam literam dici oportet, inferebant veteres nostri pleriq; vocibus verborum firmandis, roborandisque, ut sonus earum esse vniuius, & vegetior.* En quid spiritus literis tribuat; alterum duas tantum literas Abraham additas, patrem multarum gentium ipsum reddidisse, quod paucula literæ Dei spiritu imbutæ plurimos Christo filios gignat: illa enim interiora sunt, ex quibus efficacia ad exteriora promanat.

Vt verò maius donum charitas, quam scientia est: ita tolerabilior scientiæ, quam charitatis defectus. Quare Tertul. præfato loco aduers. Valentin. cum dixisset: *Noctentissimi autem, qui non simplices, sicut stultissimi, qui non sapientes,* subdit: *Et tamen malim in eam partem meliori summi vitio, si forte præstat minus sapere quam peius errare quam fallere.* A quo non longe iuit Senec. epist. 88. inquit: *Magno impedio temporum, & magnâ alienarum aurium molestia constat hac vox; o virum, literatum! Si me hoc rusticiore titulo contenti.* O virum bonum. En Senecæ votum. Addit verò Bernard. vix fieri posse, ut charitatē quis habeat, quin verè sapiens esse, diciq; debeat. Sic namq; ille ferm. 50. in Cant. *Da mihi hominem, qui ordinato Dei intendat amori, respiciens terram, suspiciens calam: utens hoc mundo tanquam non vtiens, & inter vtienda, & fruenda intimo quodam mentis sapore discernens, ut transitoria transitorie, & ad id dumtaxat, quod opus, & prout opus est, cernat: æterna desiderio amplectatur æterni: talem, inquam, da mihi hominem, & ego audacter illum sapientem pronuncio, cui nimirum quæque res vera sapient, prout sunt.*

ADNOTATIO VI.

Scientiam, non alia quam bonorum operum mensura, esse dimetiendam.

EX præfata autem expositione alius se prodit huius loci sensus superiori valde affinis, ut in, omni scientia, & sensu, valeat idem, ac iuxta mensuram scientiæ, & sensus, eaq; Pauli mens sit: hoc oro, & cupio, ut quātū in vobis præuolat intellectus, siue diuinarum rerū cognitio, tam perfectus sequatur voluntatis affectus, nec vobis malo fato accadat, ut præuolante notitiā mysterio-

rū Dei, & intellectu rerū spiritualiū, tardus, aut nullus piæ voluntatis sequatur affectus. Vt verò hæc expositio, & verbis, & instituto Pauli consentanea, ita ad mores formandos satis est opportuna.

Ea siquidem lucis natura, ea lex est, ut luceat, & illuminet; scientiæ (inquā) & cognitionis, ut in bona opera cōuertatur, & transeat, dicente Dño, Matth. 5. & 6. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona:* quæ emphaticè dicta reor, atq; ad eū modū premenda illa particula, sic, ut sit sensus, sic lucere debetis, ut scientiæ, & cognitionis vestræ lux in recta opera cōmutata conspiciatur, siue, ut ex bonis operibus potius, quā ex verbis, aut eloquentiæ floribus appareat, quasi dicat; aliter non censebitur lux vestra lucere. Fulcitur inde hæc explicandi ratio, quod, ut bona fuerit à Dño lux præuisa, non tamē prius cōmendata, & laudibus ab eo affecta est, quā re ipsa mundū illustrauerit. Qua de re sic dixerit Chrysost. 3. in Genes. *Nū prius, quam fieret lux, nesciebat, quod bona, sed postquā producta fuit oculus primum ostendit opifici pulchritudinē, & bonitatē productæ.* Et quis, cui cor est, tale quiddā diceret? Nā si bemo, qui aliquid per artem operatur, priusquā fabricet, quod vult facere, & priusquā formet, scit vsum eius, quod edolare statuit: quanto magis cunctū opifex, qui verbo omnia ex nihilo, ut essent, produxit, sciebat antiquā lucē faceret, quod esset bona, quare ergo hac dictione usus est. Dimisso verò, siue potius transmissio in aliū locū, quod huic quæsito ipse respondet; illud tu ad mentē Pauli dicito, ideo lucē, dū in idā erat, cōmendatam non fuisse, quod eā tantum lucē Dñs probet, quæ foras ad opus translata radios suos perfundens conspicitur, non quæ in intellectu tantū lucet, & quasi in idā est, nā fructus lucis (Apostolo teste ad Ephes. 5. 9.) est in omni bonitate, iustitia, & veritate: quæ sic capio, ut fructus, qui ex luce tāquam ex arbore nascitur, non alius, quā omne virtutis genus sit, aliās lux inutilis non secus, ac arbor sterilis, & infrugifera censebitur. Siquidē (ita Nazianz. orat. in plagā grandinis) non is, qui in verbis sapit, mihi sapiens erit, neque is, qui linguā habet volubilem, animū verò ineruditū sepulchrorū instar, quæ extrinsecus sunt ornata, & speciosa; intus autem mortuorum cadauera, & multū recondunt satores; sed ille, qui pauca de virtute loquitur, multa verò ostendit operibus, fidemq; sermonis per vita roborat actionem. Firmat id Theologus appositis hisce imaginibus: Siquidē longē mihi præstabilior est forma pulchritudo, quæ cōspici potest, quā quæ sermonis pingitur in dactylis; necnō diuitiæ, quæ manibus continentur, quā quæ effinguntur somniis; ac sapientia, quæ nō sermonibus splendat, sed operibus

I.

Matt. 5. 16

Chrysost.

Chrysost.

Ad Ephes. 5. 9.

Nazianz.

IIX

collucet, intellectus, enim, bonus omnibus facientibus eam. *Scriptura inquit, & non qui pradicant illam.* Vides sapientiā inde cēferi, quod operibus colluceat, nō quod sermonibus splēdeat? Vtinam ergo (Bernar. serm. 4. de Ascē.) *quæ intellectum illuminant, moueant & affectū.*

II.

Prou. 8. 22.

Videtur quidem non nihil affinitatis cū his habere accaratus dicendi modus, quo vti tur scriptura Prou. 8. 22. cum de sapientiā, seu cognitione actiua, & executiua Dei dixit:

Dns possedit me in initio viarum suarum, vsurpans nimirū phrasim, possidendi, vt bene ibi notat noster Salazarius, quasi tunc primum Deus, eiusmet sapientiæ, quæ ab æterno in ipso erat, possessionem ceperit, cum mundū per ipsam condere aggressus est, quod dum illa nihil re ipso præstabat, vel faciebat ociosa quodam modo, & quasi non esse videretur, atque ideò tunc illius possessionem captasse, cū rerum cōdendarū initium auspicatus est.

Salaz.

Tertul.

Qui videtur fuisse sensus Tertul. lib. aduersus Hermog. c. 18. iniquientis. *Sophia igitur ipsius exinde nata, & condita est, ex quo in sensu Dei ad opera mundi disponenda cepit agitari.* hæc, quæ in Deo nihil omninò imperfectionis: imò omnimodam perfectionem dicunt, si homini accōmodes, iure dixeris tantum illi sapientiæ, quantum rectæ operationis, quæ ab ipsa ortum ducat inesse, aliās sapiens non sapiēs: imò insipiens erit; sed hæc, ipsamet possessionis frasi inculcatā, sic docuit Bernard.

Hieron.

serm. 23. in Cant. *Instructio doctos reddit, affectio sapientes. Sol non omnes, quibus lucet, calefacit, sic sapientia multos, quos docet, quid sit faciendum, non continuò etiam accendit ad faciendum. aliud est multas diuitias scire, aliud est possidere, nec notitia diuitum facit, sed possessio: sic prorsus, sic aliud est nosse Deum, & aliud timere, nec cognitio sapientem, sed timor facit, qui & afficit. Tu ne sapientē dixeris, quem sua scientiā inflat? Quis illos sapientes, nisi insipientissimus dicat, qui cum cognouissent Deum non tanquam Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt? Roman. 1. Ego magis cum Apostolo sentio, qui insipiens cor eorū pronunciat.*

Ad Rom. 1. 21.

III.

Hinc disces, cūr Paulus cum Ephesijs pariter ab ipso dilectis inæqualiter ad speciem, ac cū Philippēsis se gerat; pro illis enim ad Deū preces fundens illuminatos solum cordis oculos ipsos sic exoptat ad Eph. 1. 18. *Non cesso, gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, vt Deus Dñi nostri Iesu Christi Pater gloriæ det vobis spiritum sapientiæ, & reuelationis in cognitione eius illuminatos oculos cordis vestri, vt sciatis, quæ sit spes vocationis eius:* hic verò dū pro Philippēsis orat, nō cōtē tus petiisse, vt eorū charitas abundet in omni sciētia, & sensu, pluriū subiade eximiorū pe-

Eph. 1. 18.

tionem connectens, subdit: *Probetis potiora, vt sitis sinceri, & sine offensā in diem Christi, repleti fructu iustitiæ per Iesum Christum ad laudem, & gloriam Dei.* Ecce Ephesijs illuminatos solum exoptat oculos; Philippēsisbus vero omnes ad minus iustitiæ fructus. Sunt ne hæc, ac illa paria? Ita sanē omninò: nam rerū diuinarum scientia, si vera scientia dicenda est, siue eximia illa lux, quæ interioribus mētis oculis lucet, egregios illos omnes iustitiæ fructus parit, aliās nec germana scientia, nec vera lux censenda est. Ideò sapiēter ad supra dicta de manibus Moyli, & Aaron indidem obseruauit Origenes in vtramque Moyli, & Aaron manum, vnā tantū appellari, non duas: *Et tamen vtraque hæc, non sunt due manus, sed vna: in manu enim Moyli, & Aaron eduxit eos Dominus, & non in manibus Moyli, & Aaron. Vnum enim opus vtriusque manus est, & vna perfectionis expletio.* Quasi dicat nihil minus operibus exhibendum esse, quam quod scientia, & cognitione quis adipiscitur, idem que esse debere, gratiam Deo rem cognoscere, & opere exercere.

Origen.

Origen.

Matth. 21. 19

III.

Matth. 21. 19

Monuit quidem id nos Dominus Matth. 21. 19. cum ficulneæ potius, quam alteri ex arboribus, quod fructum non haberet, maledictionis vulnus inflixit; nimirum, ficulneæ folium cum hominis manum quinquē veluti digitis distinctam præferat, eam adumbrat, qui manum scientiæ habens, manum etiam operationis habere debeat. Quare dum Moyli manus, sine manu Aaron, hoc est, scientia, sine charitate, & lux absque operatione inuenitur, vt arbor infructuosa, & ingrata merito damnatur. Ita ad id loci Matth. Auctor operis imperf. apud Chrysosol. his verbis: *Vide ipsa folia fici quomodo secundum similitudinem manus sunt formata. folia autem viriditatis, sunt species tantum modo sanctitatis in homine, aut sine fructu operum verba religiosa; quicumque ergo homo religiosus, id est, arbor rationalis proficitur se esse Dei, & iustitiā non operatur, arbor est tantum modo folia, sine fructu portans.*

Auct. ope.

IV

V.

3. Reg. 17. 12.

Quò referas per allegoriam eum mensurandi modum, quem Eliæ victum petenti, vi dua illa sic innuit, 3. Reg. 17. 12. *Non habeo panem, nisi quantum pugillus capere potest farina in hydra, velut in Hebræo est, præter plenam manum farinae.* At quæ hæc mensura? Opportuna planè, ac iusta, cum enim triticum, siue farina, siue semen (in idem hæc recidunt) sit verbum Dei, illud hic mensurandi modus nōnet, vt scientiæ, & cognitionis manum manus operationis mensuret. Ita ad id loci Vener. Steph. Cantuar. in allegat. Gotfr. Tilm. ad lib. 3. Regum. *Pugillus enim farina verbum Domini: Pugillus operatio est. Quantum ergo fidelis*

Steph.

accipit de verbo Domini, tantum debet in opus conuertere: ac si dicat manus manum metiri debet, manus operis manum cognitionis. Hinc scite pendit Bernardus Herodem, etiam cum Ioannem libenter audiebat, à culpa immunè non esse, quod, quæ audiret, non exsequeretur. Sic enim ille ep. 129. *Memento te scripsi, Marci 6. quia metuebat Herodes Ioannem, & libenter eum audiebat. Sed beatus foret, si audita libenter æque seruasset. Denique non qui audiunt. Sed beati, inquit, qui audiunt, & custodiunt verbum Dei. Sed ad hæc obserua subdere Marcum de Herode Ioannem audiente: Et audito eo multa faciebat: nec tamen ideo perfectum verbi Dei auditorem censer, sed reum adhuc diuini à se verbi contempti esse, quod non sufficiat aliqua ex ijs, quæ audiuntur perficere, nisi manus manum remetens, omnia executioni mandauerit. Ad quem etiam modum videas proditorem Iudæ, Christi sanguinem, quem vnguentum illud à Mariâ in domo Simonis leprosi significabat, trecentis prius denarijs æstimasse, Ioann. 12. 5. post modum verò non nisi exiguo triginta argenteorum pretio vendidisse, aliter nimirum sciens, & æstimans; aliter cognita, & æstimata perficiens: de quo ita Ambros. lib. 3. de Spir. sanct. c. 18. *O Iuda produor, vnguentum passionis eius trecentis denarijs æstimas, & passionem eius triginta denarijs vendis, diues in æstimatione, vilis in scelere. Quasi dicat plures esse Iudæ per similes, in quibus præuolante sciētia, & diuinarum rerum cognitione exiguus inuenitur charitatis profectus; dum quæ de virtute magnificè loquuntur, ac sentiunt, vili faciunt in operibus, siue in pretio, quod pro ipsa exhibent.**

VI.

Vade dum iure quæritur, qua potius ratione Christus sol iustitiæ, quam sol misericordiæ in sacris appelletur, Malach. 4. 2. cum hoc illi nomen, qua lucem suæ cognitionis liberaliter impertit, cōgruentius videatur? Nō abs re, respondeas, ideo appellari iustitiæ solem, quod eius cognitionis, ac lucis, quā prius liberaliter distribuit, fructum, atque effectum ex iustitiæ ratione deposcat; eo iure agens nobiscum, vt quā ab eo accepimus lucem, operibus, exhibeamus. Certè Plin. lib. 1. c. 6. de sole dixit, lucem suam alijs syderibus sœnerare. Apto hic eam explicationem, quam affert Bedā illis verbis Luc. 19. *Quare non dedisti pecuniam meam ad mensum, vt & veniens ego cū usuris exegissem illam, vt vsurarium nomine operatio à luce cognitionis profecta significetur. Sic enim ille: Qui verbi pecuniā à Doctore percipit, emi, quæ credendo, necesse est eam cum usuris soluat operando, vt quod auditu didicit, sequatur & actu. Quo omnino sensu Nazianz.*

orat. *um reuertere ex agro, exigens à suis ciuibus profectum ex diuinis sermonibus, quos ab ipso iam pridem acceperant, inquit. Nec mutuum peto, sed sanus, nec talentum solum, sed & talenti quæstum. Quæ quidem è re est egregiū testimonium, quod Ianuensibus ciuibus diuini verbi auditi, atque seruati ad hunc modum reddidit Bernard. epist. 129. In æternum non obliuiscar tui, plebs deuota, honorabilis gens, ciuitas illustris, vespere, mane, & meridie more vtiq; Propheta (Pl. 54.) narrabam, & annuntiabam, & erat tanta audiendi auditas, quanta & audientium charitas. Portabamus verbum pacis, cumque inuenissemus filios pacis, requieuit super eos pax nostra. Exieram plane seminare semen non meum, sed Dei, & cadens in terram bonam, semen bonum fructum fecit centuplum, & tempestiuum. Mira celeritas, quia magna necessitas. Nec tarditatem passus sum, nec difficultatem, vñ pene die, & ferens, & metens, & reportans cum exultatione manipulos pacis. Hæc Bernardus. Pende illa: Erat tanta audiendi auditas, quanta & audientium charitas, quæ ad gustum Pauli sunt charitatem simul cum sciētia discipulis suis optantis.*

Certè sponsa, quæ optimè nouerat sponsum suum labia habere distillantia mirrhā primā, hoc est, discipulos suos ad sui abnegationem, & carnis mortificationem adhortari (sic labia sponsi distillātia accipiūt Theodoret. Cassiod. & Bed.) quippè quæ ab ipso ad montem mirrhæ sepius fuisset euocata; dū ad ianuam noctu pulsantem persensisset, sic ei occurrisse affirmat: *Surrexi, vt apperirem dilecto meo, manus meæ distillauerunt mirrhā primā. Cant. 5. 5. Quod perinde est, ac si dicat, cum scirem moris esse sponsi mei, vt postquā verbis suis animæ illuxit, ad eam iterum redeat, ad morem præceptoris, qui pensi seulectionis rationem ab auditoribus exposcit, vt dum verba in opera cōmutata inuenit, nouis eam donis exornet, denique illuminet; nihil me ad aditum ei patefaciendum aptius facturam existimari, quam si verba, quæ ab ipso labijs distillantibus mirrhā primā acceperam in opera à me iā cōmutata ostenderem, ideo, vt aperirem dilecto meo, manus meæ distillauerunt mirrhā primā: egregia mortificationis opera pro acceptis verbis velut manibus deferens. En quid sit Christi doctrinā, & verba audire, discere, scire. Certè Habac. 3. 5. vbi dicitur. Ante faciem eius ibit mors. Lxx habent, ibit verbum, nimirum, vt Dei verba, & doctrina, idem ac affectuum, & passionum mors sit, isque discipulus Christi, cuius labia distillantia myrrhā primā, censeatur: cuius manus distillantes myrrhā primā inueniuntur. Sunt verò dictis admodū cōsentanea, quæ*

Bernard.

Psal. 54.

VII.

Theodor.

Cassiod. Bed.

Cant. 5. 5.

Habac. 3. 5. Lxx.

Senec.

ethnicus. Seneca ad Lucillum sic scripsit ep. 108. Illud admonet auditionem Philosophorum, lectionemq; ad propositū beatæ vitæ trahendā, non ut verba ficta, aut prisca captemus, & translationes improbas, figuratq; dicendi; sed ut profutura præcepta, & magnificas voces, & animosas, quæ max in re transferantur, sic ista discamus, ut quæ fuerūt verba, sint opera. Similiter ep. 75. Quādo multa discēs? Quando, quæ didiceris, affigēs tibi, ita ut excidere nō possint? Quādo illa experieris? Non enim, ut cetera memoria tradidisse satis est, in opere tentanda sunt. Nō est beatus, qui scit illa, sed qui facit. Ita ille, ac si à Jacob c. 1. 25. eodē sensu iisdē pene verbis accepisset. Estote factores, & nō auditores tantū. Quia si quis auditor est verbi, & nō factor, hic cōparabitur viro consideratū vultū natiuitatis suæ in speculo, &c. Qui autē perspexerit in legē perfectā libertatis, et permanserit in ea, non auditor obliuiscus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit.

Iacob. 1. 25

VIII.

Hæc quidē de causā in canticis tū caput, & manus spōsi eiusdēmet materiæ; tū sponsæ celsariæ, & labia eiusdē coloris esse perhibentur. Sic enim primō de capite Sponsi, c. 5. 11. Caput eius aurū optimū: de manibus verō, c. 5. 14. Manus eius tornatiles aureæ. Planē, ut sub auri metaphora, quod arcano sermone sapientiam significat, nobis innuatur, sapientiā non tantū incerebro, sed in manibus etiā sedē habere; aurūq; capitis, id est, scientiā, & mysteriorū cognitionē, in manū operibus esse ostendendā. Nam sicut, qui pictoriā, aut sutoriā ar. e. perdiscit (verba sunt Theod. ser. 12. de græcar. affec. curat.) nō solū, ut earū rationē teneant, dāt operam; sed multo magis, ut suis manibus exercēt; sic moralis philosophia hoc est, euangelica doctrina non tantū discenda est, ut eā sciamus, sed ut & verbis, moribus, & vitā exprimamus. Similiter de celsariæ, ac labijs sponse seorsim dicitur, coccinea esse, c. 7. 5. & c. 4. 3. ne videlicet orationi, quæ à labijs fluit sensus, & deliberationes diffusiōis, sed eiusdē coloris cōsilia, atq; operationes sint. Sic dixit Senec. ep. 20. Hoc enim exigit philosophia, ut ad legē suā quisq; vivat, nec orationi vitā diffusiōis, ut ipsa inter se vitā vniū sine actionū diffusiōe coloris sit. Et ep. 94. Qui faciendā, & vitā percipit, nondum sapiens est, nisi in ea, quæ didicit animus eius transfiguratus est. Et quidē hīs satis consentanea de Moyse dixit Phil. lib. 1. de vita Moyse. Animo vivere malebat, quā corpore, philosophiæ præcepta quotidie factis representabat; mentē verbis exprimēs, facta dictis accommodās, ut cū sermone vitā cōgrueret; in summā qualis erat vitā, talis & oratio, ut nihil discreparet, haud aliter, quam in instrumēto musico.

Cant. 5. 11.
& 14.

III

Theodor.

Cant. 7. 5.
& c. 4. 3.

Senec.

Philo.

IX.

Satis quidē erat hæc doctrinā imbutus egregius ille adulescens, acerbissima pro Dei

religione supplicia perferēs; lib. 2. Mach. c. 7. 10. à quo cū linguā amputanda ferox carnifex exigeret, ille nō linguā modo, sed manus simul præcindēdas incūctanter exhibuit. At quæ hæc, o adulescēs, celeritas, quæ tyrāno gelitis anteuertere? Serua manus, quæ adhuc à te nō exigūt: sauior in te ipsū, ferociēte carnifice, & sanguinē tuū sitiēte esse vis? Nouerat sanē sapiēs iuuenis inseparabilē linguę, & manū cōiunctionē, ut hæc ab illā diuelli nō posset, quod præcipua linguę efficacia, atque vis in manibus cōspiciēda, laudandaq; sit. Ita quidē explicauit Orig. ho. 1. in Luc. ea Euāgelistæ verba, c. 1. 2. Qui ab initio viderūt, & ministri fuerūt sermonis, multis hæc de re agēs; ad quē etiā modū diffiniuit philosophiā Senec. ep. 16. inquit. Nō est philosophia populare artificiū, nec ostentationi paratū, nō in verbis, sed in rebus est. Et similiter Epictet. apud Arrianū lib. 2. differtat. Age (inquit) si oīcū mibi aliquis ostēdat, si habetis, ubi igitur? Nā qui stoicos sermones edisserat, mille dabit, sed volo stoicū. Quis ergo is est? Ut Phidicā statuā dicimus ab arte Phidie ex arte factā, ita illū mibi ostēdere, ad ea, quæ profitemini, dogmata expressū. Et lib. 3. differt. 21. Sicut ij, qui stomacho laborāt, cibū statim eieciūt, sic qui præcepta nuda acceperūt, sermone effundūt. At cōquoque prius, & in succū veritē, & mutationē in mēte factā ostēde, ecce faber, qui peritus artis est, nō obambulat clamitās, audite me differēte de re fabrilī, sed tacitus domū, & tabernā cōducit, instruit, & operibus ostēdit se peritū. Iam tu fac, ede, bibe, ut decet; matrimoniu cōtrahē, liberos gigne, rem publicā gere, cōtinuātolerā: serpa rem, vicinū inquit, & talia nobis ostēde, ut vere te philosophū cognoscamus.

2. Mach. 6
7. 10.

Origen.

Senec.

Epictet.

X.
Leuit. 8. 3.Isid. Pelus.
Arist.

II

ADNOTATIO VII.

*Sciētiam sine charitate noxiā,
& qua dolorem, & afflictio-
nem afferat, esse.*

I.

VA N T A autē sapiētiā Paulus, quāq; tenero parētis voto, sciētiā discipulis, nō tā intellectu ornantē, quā affectū permouentē, quāq; in operibus cōspiciatur, exoptet; is eorū status tā periculi, quā doloris plenus, qui meliora vidēt, probatq; & deteriora sequūtur satis apertē ostēdit. Nā prāterquā quod, excellētissima animaduertēt, nec mediocria quidē prāstāri, rubor esse oportet: vt inquit Valer. Max. lib. 4. c. 6. signatissimis legis verbis, à Paulo ad Galat. 3. repetitis, cōfirmatq; canetur: *Maledictus omnis, qui nō permāserit in omnibus, quae scripta sunt in libro legis, vt faciat ea: sed quid est, nō permāserit? Explicuit id quidē Theodoz. dū legit: Maledictus, qui nō suscitauerit verba legis huius, vt faciat ea: quasi lumē verborū Dei, & cognitionis diuinorū, dū in rectā viuēdi operationē nō trāsit, extinctū cēleatur eāq; de causā, ij, penes quos emortuū inueniatur, nō secūs, ac homicidā ineuitabili maledictioni subiaceāt; per simile est, & obseruatu dignū Ieremix testimoniū, c. 47. 6. vbi cum gladiū Dñi humano cruore tinctū, nec à cēde cessantē ita primū alloqueretur vates. *O muero Dñi? vsq; quo nō quiesces? Ingredere in vāginā tuā, refrigerare, & sile.* sic sibi subinde respōdet. *Quomodo quiescet, cū Dñs praeceperit ei aduersus Ascalonē.* Quid verō significet, tā diro, tāq; ineuitabili supplicio Ascalonē subiacere; nō leui cōiecturā ex interpretatione nominis Ascalō, à Hieronymo tradita, nēpē, homicidā ignis, mihi videor colligere: nā cū ignis metaphorā verba Dei in sacris significetur Ierem. 23. 29. *Nūquid nō verba mea sunt quasi ignis? Eū denotare videtur Ascalō, seu homicidā ignis, apud quē diuina eloquia, & sermones extincti, siue emortui, hoc est, operibus nō exhibitis iacēt.* Vnde ijs tā acriter irascitur Deus: *Maledictus enim, qui nō suscitauerit verba legis, vt faciat ea.**

II.

Mat. 11. 25

Hinc est, quod Christus Matt. 11. 25. notāter gratias Patri egerit, quod pecuniaria mysteria à sapiētibus, & prudētibus saeculi abscondit, sic enim ibi: *Cōfiteor tibi Pater Dñe celi, & terrae, quia abscondisti haec à sapiētibus, & prudētibus: verū id primo aspectu, cū mitissimo ingenio Saluatoris, qui salutē hominū tātope re cōcupiscit, nō bene hāerere videtur, vt quid enim lēteretur, patriq; verbis se gratū ostēdat is*

qui diuitias suas in homines diffundere exoptat, quiq; pro collatis hominibus beneficijs, saepius ipsi gratias reddit, quod sapiētiae dona hominibus Deus abscondit? Respondeo, quod peculiaris misericordiae Dei fuerit, eā homini lucē, & cognitionē subtrahere, quā ille incassā, & ociosā suā negligētia erat redditurus. Sic ibi Theoph. *Deus propter magnā misericordiā suā nō reuelat aliquibus plura mysteria, vt nō magis puniantur, utpote aspernētes ea, quae didicerūt.* Ex quibus discēs benignissimū Saluatoris esse gratias Deo agere, nō solū propter beneficia sapiētiae hominibus collata, sed etiā propter ea, quae ipsis denegauit, quādo in supplicij cumulū prouētura illis erant. Similis est Ambros. obseruatio, lib. 10. in Luc. in Malchi auricula à Petro in horto abscessa: sic enim cēset Ambrosius, nō mediocre illi à Deo cōferri beneficiū, cui vel mysteriorū cōgnitio, vel inspirationū impulsus nō sub ministratur, cū hāc effectū bonorum operū in illo fortitura esse nō videtur: *Fortasse idē autē tulit, ne amplius delinquerēt audientes, qui audita seruare nō possent.* Sic & aliquādo cōfudit Deus linguas extruentium turrim, ne se audirent, & opus suū impietatis auerent.

Quod verō sciētes, & nō faciētes in culpa, & in poena sint, prāter quotidiana experientiae documēta, illud nos monet, quod de egregio dono mānā filijs Israel in typū diuini verbi, atq; cēlestis doctrinae exhibitio, scribitur. Exod. 16. 20. *teruatū in sequentē diē vermes scaturire solitū: quia videlicet Dei verba, si ociosa sint, nec in opera trāseant, acriter desidē pungunt, & veluti vermes rodunt, & mordent.* Ita Orig. ho. 7. in Exod. *Sed dicit aliquis, si mānā verbum esse dicis, quomodo vermes fecit? Nec aliūde sūt vermes in nobis, nisi ex verbo Dei, sic enim dicit ipse: nisi venissem, & locutus eis fuisset, peccatū nō haberēt: Post susceptum ergo verbum vermis est, qui eius cōscientiā fodiat, & arcanā pectoris rodāt.* Ita ille. Cōsentit Bernard. serm. 74. in Cāt. *Quāto ait expertus sum agnita veritate tristiores, & idē magis, quod iā cōfugere ad ignorātiā excusationē nō liceret, sciētes, & nō faciētes, quod veritas hortaretur.*

Cōsonāt his, quae de natura, & plāctu struthionis habētur in sacris, vbi eius plāctus tristissimus esse perhibetur. Ita Mich. c. 1. 8. *Super hoc plangā, & ululabo, vadā spoliatus, & nudus, faciā plāctū velut draconū, & luctū quasi struthionum.* At quae eius natura? Mira est eius stoliditas. Dicit Plin. lib. 10. c. 1. *sed quare? Audi Iob. c. 39. 13. Pēna struthionis similis est pēna herodis, & accipitris.* Quid verō inde? Has pēnas struthio cū habeat, imō prādictis aibus multo speciosiores, & pulchriores, quippe quae magno ornāmēto viris principibus sint,

Theoph.

Ambros.

III.

Orig. ho. 7. in Exod.

Bernard.

Mich. 1. 8.

Plin.

Iob. 39. 13.

Gregor.

III.

Bernar.

nullo tamen modo in altum se illis efferre, atque eleuare valet, ita ad id loci Gregor. Quis herodium, & accipitrem nesciat aues ceteras, quanta volatus sui celeritate transcendunt. Struthio verò penna eorum similitudinē habet, volatus celeritatem non habet, à terra quippe eleuari non valet, & alas quasi ad volatū spe tenus erigit, sed tamen nunquā à terra se eleuando suspendit. Iam ergo struthio illos mirificē adūbrat, qui speciosis pennis cognitionis, & scientiæ præditi sursum eleuari possēt, imò, & aliquo modo eleuari cupiunt: at à terrenis cupiditatibus possessi, ad infima, & terrena, non sine interno, eoque grauissimo dolore pertrahuntur: Omnes enim, in fallor, (vt inquit Bernard. serm. 6. de Ascens.) quæ sursum sunt, querimus, intellectu, fide, & iudicio rationis; sed non æque forsitan sapimus omnes, quæ sursum sunt, tanquam inescatis, quæ sunt super terram, violento quodam præiudicio affectionis. Sed quid inde? Dolor, afflictio, cruciatus sic ibi graphicē à Bernard. paulo ante descriptus. Ecce enim, vt tanquā principalia cordis ipsius membra distinguam, est intellectus in nobis, & affectus, & hic quoque sibi inuicem aduersantes, vt alter summa petere, alter appetere infima videatur. Quātus verò is dolor, quam grauis anima cruciatus, dum sic distrahitur, sic dilaceratur, sic abrupitur à se ipsa, vel ex eā saltem, quam nobis experiri in promptu est corporis conscisione coniciat, si quis in suo spiritu animaduertere permittit, & periculosa insensibilitate non neglexerit. Ita Bernard. Qui rem penitus, & explicatius sic nobis ponit ob oculos. Distrahuntur hominum crura, & longioris obice ligni remouentur ab inuicem pedes, & dum adhuc cutis integra manet. Quis tamen ille est cruciatus? Sic affligi plangimus miseros, qui corporaliter inter nos conuersantes illuminati foris similiter, sed dissimiliter inueniuntur affecti, intelligunt pariter bona, quæ faciunt, sed non diligunt intellecta: & post pauca: vti nam autē hac, vt intellectum admonent, moueant, & affectum, nescit intus amarissima contradictio, & diuisio molestissima, dum hic quidem sursum trahimur, sed retrahimur deorsum. Sed ante Bernard. horum struthionum cruciatum sic descriperat Arist. lib. 9. Eth. c. 4. Nequā collatantur, nequā condolem huiusmodi homines secum: seditione enim anima eorum agitur; pars enim vna ob prauitatem dolet, cū aliquibus abstinet: altera letatur, & quasi diuellentes illa huc, hac illuc trahit.

Nec minus appositā similitudine August. ho. 4. in festo omn. sanct. ad ea verba: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deū videbunt. Homines scientiā imbutos, sed morū probitate carentes cū ijs, qui solē cū lippis oculis intueri audent, quos acie oculorū percussā, vehementer dolere necesse est, ita cōponit: Hoc pa-

ra, vnde videas, vt enim secundū carnem loquar, quid desideras ortū solis, cū oculis lippis? Sani sint oculi, & erit illa lux gaudii, nō sint oculi sani, erit illa lux tormenti. Et rectē quidē: sunt enim alij in cōscientia oculi, qui hos scientiæ oculos diris modis excarnificāt. Vnde Pacat. in pænegy. Habet oculos conscientia carnifices, qui magis torquet, & lacinat vitalia, quā cruce, quam vulnera, quā tormenta. Similis Ambros. sensus in Ps. 118. serm. 19. ad hūc modū: Aperi fenestras tuas, vt tota domus tua veri fulgore solis illuceat, aperi oculos tuos, vt videas orientē tibi solē insinua, sed caue, ne eos vlla stipula festuca perturbet, si quid foras fuerit in oculo mentis tue, non poteris illū intueri, si quid agnitūdis, plus grauabit; cū eōsam oculorū acie lux ferit, maiorēq; dolorē excitat. Rē ethnicus licet, & poeta, differtissimē nobis ob oculos posuit Pers. sat. 3. qui ad eō sēuū, & acerbū hoc cruciatus genus censuit, vt illud non nisi immitissimis tyrannis dignum existimarit. Audi:

Magne pater diuum; senos punire tyrannos,
Fland alia ratione velis, cum dira libido
Mouerit ingenium seruenti in claua veneno
Virtutem videant, intabescantq; relicta.
Anne magis siculi gemuerunt ara iuuenti?
Et magis auratus pendens laqueis aribus ensis
Purpureas subter ceruices terrui? imus,
Imus præcipientes, quam si sibi dicat, & intus
Palleat infelix, quod proxima nesciat vxor.

Quod si velis hæc magis diffundere, attēde, nihil his, quibus sani sunt oculi, suauius delectabiliusq; esse, quā solē cōspicere, cūsq; splendore, ac radijs frui, Salomone dicente Ecclesiast. 12. 7. Dulce lumen, & delectabile est oculis videre solē. Contra verò illis, quibus infirma subest oculorū acies, molestius nihil, nihil acerbius est, quā defixis illū oculis intueri: vnde, noctua, (vt in proverbio est) Solē omnibus modis refugit. Quē quidē ad modū, qui mūdo sunt corde, nec intellectu solū, sed affectu etiā ad spiritualia rapiuntur, maximā ex cœlestiū rerū contēplatione percipiunt voluptatē, ipsomet gentili Seneca teste, præfatione in lib. natur. quæst. vbi de homine superna contēplante inquit: Cū illa tetigit, alitur, crescit, ac velut vinculis liberatus in originē redit, & hoc habet argumentum diuinitatis suæ, quod illū diuina delectant, nec, vt alienis interest, sed, vt suis: securē spectat occasus siderū, atq; ortus, & lū diuersas concordantiū vias. Vnde Regius Vates, cū dixisset Ps. 4. 7. Signatū est super nos, (Hebraicē, expansum est super nos) lumen vultus tui Dñe, id est, diuinæ cognitionis radij, quorū luce perfructi, leti, atq; alacres, eternitatem futurorū, instabilitatem præsentīū, sæculariū delectarū: & pōpārū inanitatē, spiritualiū soliditatē, & magnitudinē perlustramus;

Pacat.

Ambros.

Pers.

VI.

Ecc. 12. 7.

Sen ec.

Ps. 4. 7.

Arist.

V.

August.

eam enim vim habet quod adiecit, *dedisti letitiam in corde meo*, ac si diceret, quā sanē cognitionis luce ego vehementer lætor, & gaudeo. At illi, quibus oculi non sunt fani; quibus in quā immundū cor, & sæculi sordibus est inquinatū, nihil infestius, nihil grauius hāc sapiētie luce, vnde eā velut noctuæ modis omnibus refugiūt, & Gerasenorum more de finibus suis trāsire exoptāt, & efflagitant, Matth. 8. 34. ita Ambr. lib. 2. de Abra. c. 4. *Ut infirmiores oculi lucē refugiunt, ita mens invalida sapientia fulgore non sustinet, tales erāt Geraseni, qui rogabāt, ut transires de finibus eorū Dñs Iesus*. At enim verō effugere nō valent; seuis nāq; eos ex illa dolor inlequitur. Ita quidem de Iebuseis, id est, de animi pāsionibus nō debellatis dicebat Hebræis Moyses, Num. 33. 55. *Erūt vobis quasi clavi in oculis*; sed cur quasi clavi? Cur etiā clavi in oculis? Nempē, quia, *verba sapientū quasi stimuli, & quasi clavi*. Eccl. 12. 11. quæ tunc oculos pungūt, & figunt, cū ipsi nō fani, sed ad vitia, & cōcupiscētiās declinēs sūt.

Adspargunt hęc nō nihil lucis obscuris illis Zach. verbis c. 9. 1. *Onus verbi Dñi in terra Hadrach, & Damasci requieci eius, quia Dñi est oculus hominis, assumpserūt quippē sibi sapientiā valde*: vbi illud in primis ex Hierony. & interpretibus notū, triste, & infaultū esse vaticiniū; cum præfigitur prophetiæ titulus, *onus verbi Dñi*, quid verō significet illud, in terra Hadrach, hucusq; inter expōsitores non cōuenit, quod hoc verbum non nisi hoc loco in tota sacra pagina reperiatur; Chaldeus enim pro ea voce, legit, in terra Australi, S. Cyril. regionē esse vicinā Hemathi, alij vrbē Syriæ iuxta Damascū esse existimant. Quare, dum se cōciliant interpretes; nos ad vocis huius significationē confugientes spiritualemente nucleo cōueniunt. Et verō, cum Hierony. vocabulū hoc ex duabus cōpositum vocibus, quarum vna, *acutus*, alia, *mollis*, significat, assermet: hunc ego sensum elicio, triste illis, ac funestū verbum Dñi, quodque velut graue onus premat, qui vna ex parte acuti, & perspicaces in scientiā, & rerum cognitione, ex aliā verō molles, & dissoluti in moribus inueniuntur. Sic enim de animi dotibus, quæ sine charitate sunt, dicebat Fulgent. supra citatus, *non honorant, sed onerant*. Subsistit verō hic sensus, velex eis, quæ subiungit vates: *Quia Dñi est oculus hominis, assumpserunt quippē sibi sapientiā valde*. Videtur enim superioris sententiæ rationem reddere, in hunc modum. Cū enim oculi hominis diuina luce pērfusi res quasi de facie norint, & virtutis splendor, & clāritas, necnon & peccati horror, & fœditas, pēmiāque, & supplicia vndiq; innoscant, & quasi circumdant, non potest non dolere, &

mollus esse: imō grauem lucis farcinam sustinere, qui acutus, & mollis, siue, qui, quæ noscit, non probat, vt dicebat Persius:

Virtutem videant, intabescantque relicta.

Subjicio tibi, tū Salomonis, tū Sanfonis exēplū; ille enim de diebus vanitatis suæ verba faciens (sic enim à plerisq; capitur) sic ait Eccl. c. 1. 17. *Dedi cor meū, vt scirē prudentiā, atq; doctrinā, erroresq; & stultitiā: & agnosci, quod in his quoq; esset labor, & afflictio spiritus: eo quod in multa sapientiā, multa sit indignatio, & qui addit scientiā, addit & laborem, siue (vt Hebræa habet) dolorē*. Sed quare? Sanē, quia, *cōfusam oculorū acie* (vt dicebat Ambros.) *lux ferit, & si quid est egritudinis, plus granabit*. Ad quē modū Sanfon, qui, sol, interpretatur, hominesq; acutos, & illuminatos adumbrat; cū à Dalila, quæ concupiscentiæ typus est, obcuraretur, molles, & dissolutos nobis ponit ob oculos: talē verō ecclipsim, siue delictū sol ille patiebatur, & in eas redigebatur angustias, vt vitæ etiam eū tæderet. Sic enim Iud. 16. 16. *Cumq; molesta esset ei, & per multos dies ingiter adhareret, spatiū ad quietē non tribuens, defecit anima eius, & ad moriē vsq; lassata est*. A pro hic venustā expōsitiō, quā Phil. libro de Abrahamo acribus pēnis, atq; cruciatibus Pharaoni ob stuprū Saræ intentatū à Deo in flictis, Gene. 12. 17. sic mysticē reddidit. Si quidē etiā pessimus quisq; virtutē verbis honorat, & extollit in specie, sed monita eius nemo, nisi probus recipit. Quā obrē Aegypti Rex, per quē significatur intellectus, amator corporis, minimum agens tanquā in theatro fingit amorē tēperantiæ, cū sit ipse intēperans, & sobrietatis ipse luxu perditus, & iniustus iniustus, accersens ad se virtutē, vt apud vulgū exīlimationē præclarā sibi cōparet. Quod vbi videt ille supernus spectator omnium Deus, qui solus animi secreta perspicit, perasus fucata improbitatē arguit inclementibus cruciatibus; at quibus ad hoc instrumentū virtutis? Nimis, quibus sūla virtutis paribus, quæ quoties subintrāt, acerbos dolores excitāt. Tormentum enim est insatiabilis cupiditatis frugalitas, & lasciuia cōinēntia, sic gloriosus cruciatur felicitate modestia, & iniustus dū iniustitia habetur in pretio. Incomode enim in vna animā habitāt duæ naturæ cōtrariæ, virtus, & vitium: quapropter, quoties cōgrediuntur, atroces seditiones, & pugnas concient, quāuis virtus sedatissimo est ingenio. Hęc Philo. Quæ mihi nihil minus sonāt, quā illa Bernard. Quātus dolor, quātus anima cruciatur, dum anima sic distrabatur, sic dilaceratur, sic abrupitur à se ipsa. Similia habet Ambros. lib. 2. de Abrahamā. c. 4. à Philone dubio procul edoctus. Plura hāc de re alibi. Deo donatē, dabimus. Sufficiat modo in horū struthionū luctu id obseruare, quod notauit Rupertus ad verba il

Persius.

VIII.

Eccl. 1. 17.

Ambros.

Iudic. 16. 16.

Philo.

Genes. 12. 17.

Bernard.

Ambros.

Rupert.

la Michæ: *Fariā planctū velut draconū, & luctū quasi Suthianū, eius generis hunc planctū esse, qui nullā cōsolatione deliniri valeat. Sic enim ille: Hoc ad cumlū miseriari vobis accidit, quod patientibus nullus cōpatiatur: & meritō quidē, cum ipsi sibi metipsis graues fiant.*

VERSVS X.

Vt probetis potiora, ut sitis sinceri, & sine offensa in diem Christi.

COMMENTARIUS.

PERGIT Paulus singillatim his verbis describere crescentis charitatis, & sensatæ scientiæ effectus. Est namque illa particula, *ut*, explicativa; nec tam finalem causam (ut aiunt) quā subsecutum rei effectum denotat, quasi charitatis, & scientiæ proprium sit probare potiora, & sinceritati studere. Sed hæc seorsim, & peculiariter examinanda sunt.

Vt probetis.

I **E**X pluribus significationibus, quas habet Græcum verbum, *δοκιμάζω*, pro quo noster posuit probare nimirum; *explorare, expendere, nec non approbare, & in pretio habere, siue, eligere, & amplecti*, postrema hæc quāvis alia in præsentiarum aptior esse videtur, ut probare idem sit, quod rem perspectā, & iudicio probatam re ipsa complecti; atque ideo probare alio hic in primis sensu sumatur ac 1. ad Thessalon. 5. 22. *Omnia probate, quod bonum est, tenete*, ubi probare, est explorare, siue examinare. Deinde re, & verbj significatione longe hæc Pauli sententia differat ab illa Horatiana.

*Video meliora, proboque,
Deteriora sequor.*

Cum Paulus non tam agat de simplici probatione, & laudis testimonio, quod virtuti intellectus reddit, cum eius splendorem, ac pulchritudinem agnoscit, quam de voluntatis electione, quā illam efficaci amore complectitur: ac si his verbis Philippenses ita Apostolus alloquatur. Is profecto charitatis, &

scientiæ, ac sensus germanus fructus erit, si charitate affectiones omnes ad perfectam rationem reuocante, nullatenus rectam iudicandi facultatem impediatis, atque eo quidem modo plurius à vobis, quæ sunt potiora, fiant, ut re ipsa, atque opere id significetis, & ostendatis.

Potiora.

Sed quæ sunt potiora ex mente Pauli? Porro Græca vox, *διαφέρειν*, aliā, & aliā, cognatā tamen significatione gaudet: tam enim significat, *utiliora*; sub quo sensu, ad Rom. 2. 18. eā usus est Paulus, iuxta Ambros. Chrysostomi, & Græcorum expositionem; quā præstantiora: quā significationem expressit Erasmius hic. Sed si verbi naturam exhaustire velis, *διαφέρειν*, propriè significat, *differre*, à quā nativā significatione oritur, ut frequētius sumatur pro antecellere, præstare, excellere: eā nimirum ratione, quod, quæ excellunt, cū rara sint, facile ab alijs differre constet. Hinc Græci sic explicant hæc verba, quasi illis Paulus discipulos moneat, ut accurate discernant, quantum vera, & orthodoxa fides doctrinæ Simonis magi, & iudaizantium præstet.

Sed latior, opinor, Pauli sensus est, qui non solum de fide, ac doctrinā, sed de ijs etiam omnibus, quæ ad virtutem, virtutisque cultum spectāt, loquitur virens discipulos, ut in primis inter vera bona, & ea, quæ opinione potius, quā re ipsa bona sunt: deinde inter perfectiora & præstantiora virtutis opera, & ea, quæ minus præstantia, & perfecta sunt, discernentes, ad perfectissima quæque capienda contendant, atque ex multis rebus, ministerijs, siue ex pluribus etiam recte agendi modis, ipsi semper, quæ utilissima, & præstantissima fuerint, nec ea solum, ad quæ lex Dei urget, sed etiam quæ supererogationis sunt, amplectantur; virtutesque, non vulgari, aut mediocri modo, sed secundum supremum, & heroicum gradum consecutentur, & colant ut nihil tādē, quod ad officia virtutum spectat, in illis possit desiderari. Planè, ut hæc perfectæ charitatis in Deum, rectique mentis iudicij, siue veri sapientis lex sit, ut meliora, & excellentiora sectetur. ita apud Nazianz. orat. de Fortuna, & Prudentia, dicebat homo cordatus, *Mihi gutta mentis est prior sortis maris; stollidus vero, siue secularis, aut aulicus: Bonæ mihi gutta sortis est prior mentis cado*. Nec mirum etenim *Pepulus* (ut optime inquit Tullius, ut pro Plancio) *non delectu aliquo, aut sapientiā indicat, sed impetu non nunquam, & quadam remeritate*. Proprium vero disciplinæ Christianæ esse, ut ad perfectiora adnitamur: late differit Tertull. lib. 1. ad

II.

Ad Rom. 2.
18.
Ambros.
Chrysost.

III.

Nazianz.

Tull.

Tertull.

vxorem, c. 3. vbi inter alia. Non propterea appetenda sunt quadam, quia non vetantur, cū alia illis præferuntur. Prælatio enim superior dissuasio est infirmorum.

III.

Sap. 7. 10.

Et verò id potissimum sapientiæ, & sensus munus esse, ut potiora, & præstantiora probet, sic disserit Salomon Sap. 7. 10. Optavi, & datus est mihi sensus, & inuocaui, & venit in me spiritus sapientiæ; super salutem, & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam. Pendere extrema verba, & phrasim, Pro luce habere, quā innuit sapiens sapientiam sibi esse pro lumine ad vera, & præstantiora bona dignoscenda, eo modo, quo luce utimur ad res quasi de facie agnoscendas: sub quā allusione Ephes. 5.

Eph. 5. 13.

13. dixit Paulus: Omnia autem, quæ arguuntur, à lumine manifestantur. Vbi expressius lectio Syriaca. Omnia enim arguuntur, & à luce reuelantur, & quidquid reuelat, lumen est. Hinc Damascen. lib. 2. de Fide Orthod. cap. 7. Aufer, inquit, lucem, & omnia in tenebris ignota manebunt, proprium non valentia demonstrare decorem. Quasi dicat Salomon. Ideo mihi semper in optatis, nunc verò in summo pretio est sapientia, quod ipsa me ad rerum facies dignoscendas manuducat, monens, quid boni,

Damasc.

Lactant.

quid mali unicuique insit. Certe Lactant. lib. de ira Dei, cap. 13. id sapientiæ munus sic persequitur. Deus, cum formasset hominem, veluti simulacrum suum, quod erat diuini opificis summum, inspirauit ei sapientiam, sicut omnia imperio, ac ditioni suæ subiungaret, omnibusque mundi commodis vteretur. Proposuit tamen ei bona, & mala, quia sapientiam dedit, cuius omnis ratio in discernendis malis, ac bonis posita est. Et paulo post, propositis igitur bonis, malisque, tum demum opus suum peragat sapientia, & quidem bonum appetit ad utilitatem, malum reiecit ad salutem. Accommodatius verò lucis similitudini sic affatur Imperator Basilus. Leonem filium, & Imperij collegam, in exhortat. ad filium cap. 10. tom. 5. Bibliot. vet. Patr. Quem admodum enim, cum Sol super terram non lucet, obscura sunt omnia, atque indiscreta. Ita in animo nulla eruditione, nullisque literis imbutio confusa, atque inordinata manent vniuersa: capeisse igitur ingenij cultum cum virtute coniunctum.

Basil. Imperator.

Ut sitis sinceri, & sine offensa.

V.

Non nihil de voce, *sinceri*, ac subinde de sententiā, quæ ipsi subest agendum; & de ethymologia acriter inter se digladiantur Grammatici, vtrum videlicet à σῆν, Græce, *simul*, ut *sincerus* sit, quasi simul cum cerā, id est, integer, ill. esus: iuxta quam sane originem videtur hæc vox per, γ, scribenda; vel potius à

sine, præpositione Latina, & cerā, quasi dicas, mel sine cerā, id est, mel purum, ac simplex, ut eo modo non per, γ, sed per, i, scribitur. Sed has ego nēnias nihil moror, præsertim cū quæuis deriuatio eodē recidat. Certe Marc. 1. ull. hanc vocem sæpe sæpius pro simplici, & puro vsurpans, perpetuò eam per, i, scripsit. Quoad significationem attinet, sic de eā Isidor. lib. 10. ethymol. *Sincerus* quasi sine corruptione, cui contrarius est *insincerus*, vitiatu, corruptus, quæ, ut eius Scholiastes notauit, è Seruio sumptis. Sub eā verò significatione, *sincerus*, vsurpauit Cicer. cum dixit: Nihil est iam sanctum, neque *sincerus* (id est, quod non vitiatu, aut corruptum sit) in ciuitate. Et alibi: perspice quid in vnaquaque re verum, *sincerus*que sit. Sic etiam dixit Lyricus.

M. Tull.

S. Isidor.

Schol. Isid.

Cicer.

Horat.

Cicer.

Sincerus sit nisi vas, quidquid infundis accescit. Verum plerisque etiam locis *sincerus* sumptis Tull. pro verò, & minime fucato, aut ficto. Sic ad Atticum lib. 3. epist. 15. Crassi libertum mihi puto *sincere* locutum. Et lib. 10. epist. 6. Nihil simplex, nihil *sincerus*. Quo etiam refero, quod 2. de Diuinat. de Delphicis Oraculis, sic dixit: Quò licet existimare in alijs quoque Oraculis Delphicis aliquid non *sinceri* fuisse, id est veri, aut saltem non fucati, siquidem ijs demonijs responsa ficta, & dolose composita, quibus inipientes fallerent, reddere mos erat. Has verò omnes significationes, aliasque non paucas ipsis affines Græca vox, εἰλικρινής, quam hic Paulus posuit, comprehendit, vnde eam sincerè veritas: *Veri, puri, impermixti, meri, distincti, non fucati, aperti, manifesti, perspicui*.

Vult ergo Paulus Philippenses non modo ab omni falso dogmate alienos, & immunes, ut explicant Chrysostom. Theodor. Theoph. & Eucumen. quibus recentiores interpretes adhærent, sed etiam, ut moribus integri, ac puri, nullaque peccati labe conspersi sint. Quæ nota vna si, no; in vna atomo que defecbar. Vel si Græcæ significationi, manifesti, hæreas, sic exprime, ut adeo puros, & defæcatos se exhibeant, ut ipsismet Solis radijs, quibus, vel minutissimi atomi arguuntur, obiecti, & examinati vndique incontaminati esse noscantur: Inzados, y examinados al rayo del Sol. Sūt quidem pene hæc omnia è mente Basilij, qui in reg. breu. interrog. 264. cum sic interrogasset. Cū Apostolus dicat, ut sitis sinceri, & alio in loco, sed ut ex sinceritate, *sincerus* quid est? In hunc modum respondet. Prorsus ego hæc nomine illud arbitror appellari, quidquid rei omnis alterius mixtionis expertus est, & summè ab omni contrario de purgatum, atque ad vnam totum pietatem intentum, directumque, neque ad pietatem modo, sed ad ea etiam omnia accurate exsequen-

VI.

Chrysost.
Theodor.
Theoph.
Eucumen.

Basil.

da quæ in singulis, & temporibus, & rebus ad
huius propositum faciunt. Nec præteribo hanc
sinceritatis, siue impermixtionis significatio-
nem mirifice confirmari ex ijs, quæ de Lici-
nio Mutiano sic dixit Cornel. Tacit. lib. 1. hi-
stor. *Luxuria, industriâ, comitate, arrogantia, bo-
nis, malisque artibus, mixtus, nimia voluptates
cum vacaret, quoties expediret magnæ virtutes.
Palam laudares secreta male audiebât. En mix-
tum explicantem nobis sincerum, & imper-
mixtum.*

VII.

Nec omitam rectissimè à Paulo eximiam
hanc sinceritatem, & puritatem pro effectum
charitatis, tum sapientiæ numerari, quod
ea charitatis, ea sapientiæ lex sit, ut quævis er-
rata, quantumvis minima caueat, & fugiat, il-
la Dei amore; hæc timore ducta: sed de his la-
tius in annotationibus.

Hug. Card.

Ad hæc Hugo Cardin. sinceritatem ad ver-
ba, & sermones retulit, ut ex illis, qui sinceri,
aut insinceri sint, dignoscantur. Sed hæc mori-
bus potius, quam literæ consonant: ideo nec
probo, nec improbo.

In diem Christi.

Vide quæ diximus versu 6. ad similia
verba.

ADNOTATIO I.

*Præstantius, imò unicum, ac
singulare hominis bonum,
virtutem esse.*

I.

Senec.

ENE alicui dictum à Senecâ nihil
tam necessarium esse, quam pretia
rebus imponere. Quod totus vitæ
nostræ ordo, atque perfectio in eo
cardine vertatur, ut tanti à nobis singulæ res
fiant, quanti valent: nimirum, ut ad rei æsti-
mationem, iustum studij, curæ, siue laboris
pretium, quo emi debet, respondeat. Sub quo
etiam sensu epist. 95. ait. *Bona, & mala: hone-
sta, & turpia iusta, & iniusta pia, & impia, vir-
tutes, & vicia virtutum, rebus commodam
possessio, exultatio, ac dignitas, valetudo, vires,
formas, ignitas, sensus, loca omnia æstimatorem
desiderant. Gallus enim, & plures quædam, quæ
sunt, vitas. Nec alia inesse videtur sententia il-
li Dei voci Ierem. 15. 19. Si separaveris pre-
tium a vilis, quæstus, & numerus, id est, si debitum
statueris discrimen inter ea, quæ vilia, ac nuli-
lius frugis, & illa, quæ maximo sunt pretio di-*

gna, non secus, ac os meum, quod suum cuique
rei nomen, & pretium indit, te geres. Unde
rursus Senec. epist. 75. *morbum animi ita dif-
finit: Merbus est in dictum in pravo pertinax, &
quæ valde expetenda sunt, quæ leviter expetenda,
vel si minus ita finiamus, nimis imminere levi-
ter petendis, vel ex toto non petendis, aut in magno
pretio habere in aliquo habenda, vel in nullo.*

Senec.

Iam ergo id sapientiæ munus ex mente
Pauli; ut bona animæ commodis corporis, fu-
tura præsentibus, vera caducis, æterna tempo-
ralibus præferantur; in summâ, ut Philippen-
ses virtutem, vitam, & bonum; peccatum ve-
rò, mortem, & malum non vocibus, sed ope-
ribus, & reapse appellent. Ecce sapientiam; ec-
ce sensum: unde coniicies sub quo sensu apud
Leuiticos canones ille ad Dei famulatum in-
eptus habeatur, cui natus simus est. Sic enim

Leu. 21. 28.

Leuit. 21. 28. *Nec accedit ad ministerium eius
si cæcus fuerit, si claudus, si parvus, vel grandi, vel
tertio naso, ubi pro, parvus, in Hebræo est, simus
naso. Porro eo symbolo insipiens ille adubra-
tur, qui digno, & legitimo pretio res singulas,
vitam scilicet animæ, & mortem estimare ne-
scit. Ita ad id loci Procopius: Is, cui natus de-
pressus est, significat hominem, cui non est intelle-
ctus validus, ut queat discernere inter spiritua-
lem fragrantiam, & peccatorum fatorem: nam il-
lis, qui fuerint simi, non sunt recti & factus meatus:
Oportet autem nos, tamquam boni irapezite pro-
bare omnia, & tenere quid bonum est. Ad cuius
gustum Chrysostom. ex debite huius æstima-
tionis defectu infelicem, & inuersum vitæ
ordinem sic affirmavit homil. 60. in Matth.
Idcirco omnia confussa, turbataque iacent, quia
quasi superflua quædam res anima spernitur: quia
quæ necessaria sunt, contemnuntur, quæ vilia sunt
& caduca magno studio conseruantur.*

Procop.

Chrysost.

Præstantiam hanc spiritualiam bonorum
symbolica illa Christi communitio dilucide
adumbrat Matth. 24. 17. *Qui in tecto est non
descendat tollere aliquid de domo sua; tecti no-
mine fastigium virtutis ostendens, descensus
verò metaphora pusillitatem, & vilitatem ter-
renarum rerum significans, sic ad id loci scire
notante Hilar. Can. 25 in Matth. Quingitur in
consummatione domus sue, id est, in corporis sui
perfectione consistit, & regeneratione nouus spiri-
tus, & diuini muneris absolutio perfectus:
non descendere in humilia rerum secularium
cupidine debet, neque interioribus corporis il-
lecebris provocatus de tecti sui sublimare des-
cendere. Vnde hinc discas demutare nomina nec
magnum, atque excelsum appellare, nisi eum,
qui spiritu celsus, & diuini muneris absolu-
tione perfectus est. Curenim magnum dixeris, cui
vilis, & minuta placent ipsomet gentili Senec.
dicente in consolac. ad Heluiam, cap. 9. An-*

II,

Matth. 24.
19.

Hilar.

Idem.

Iere. 15. 19.

Senec.

gestus animus est, quem terrena delectant: pete ergo magni, & minimi appellationes à vera sapientia illas ex diuinæ legis accurata obseruatione impertiente Matth. 5. 19.

Matth. 5.
19.

III.
Ambros.

Hinc Ambros. lib. 1. officior. cap. 9. Christiana officia ab ethnicis in eo potissimum discriminat, quod hæc ad temporalia etiam commoda, & utilitates spectent, Christiana verò ad honestatem solum, & Dei obsequium tendant. Audi illum. Nos autem nihil omnino, nisi quod deceat, & honestum sit, futurorum magis, quam presentium metimur formula, nihilque utile, nisi quod ad vitam illius eternæ proficit gratiam diffinimus, non quod ad delectationem presentis.

Senec.

Sap. 7. 10.

Verum enim verò ethnicus Senec. à gentiliū sensu sese diuellens, sic Salomoni illis in verbis, Sapient. 7. 10. Et proposui pro luce habere illam, in expositione literæ explicatis, & Ambrosio consentit, ut præfatam lucis similitudinem, ac si in Salomone vidisset ad hunc modum persequatur epist. 31. Quid votis opus est, fac te ipse felicem: facies autem si intellexeris bona esse, quibus admixta est virtus; turpia, quibus malitia coniuncta est. Quemadmodum sine mixtura lucis nihil splendidum est, nihil atrum, nisi quod tenebras habet, aut aliquid in se traxit obscuri; quemadmodum sine adiutorio ignis nihil calidum est, nihil sine aere frigidum; ita honesta, & turpia virtutis, & malitia societas efficit.

V.

Deut. 30. 19

Sed hæc non adeo plenè utraque bona mensurant, & una ab alijs discriminant, ut iusta illa extremarum rerum vitæ, & mortis à Moyse propofita imago Deut. 30. 19. Considera, quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam, & bonum, & contrario mortem, & malum, ut diligas Dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius, & custodias mandata illius: & post nō nulla, testes inuoco hodie cælum, & terram, quod proposuerim vobis vitam, & mortē, benedictionē, & maledictionē. Elige ergo vitā: ad quā habet Clemens Alexand. lib. 5. Stromatum. Donum quidem, vitam appellat, & honestam eius electionem, utriusque autem finis idem, Dei amantem, & verentem esse. Vbi vides virtutem solummodo boni, & vitæ nomen obtinere, vnde ab hoc fonte, quidquid salubre, quidquid vitale, quidquid decōrum, & magnificū, quidquid denique ad felicitatem humanam attinet, hauriendum esse. Et verò præcepti sui egregium se custodem Dominus præbuit, cū diabolo lapides ipsi in cibum suggerenti respondit Matth. 4. 4. Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Quasi his verbis non illam solum diaboli tentationem retunderet, sed pro primis etiam parentibus diabolo ad esum ligni boni, & mali pellicenti responderet, non aliunde hominis vitā, bonum, felicitatem, ac diuinitatem petendam

Clem. Alex.
and.

Matth. 4. 4

quam à diuinæ legis obseruatione. Quare utraque hæc verba eleganter inter se composuit Rupert. in lib. commenta. in volum. Euangelistarum, cap. 15. tom. 1. vbi appingens id Christi responsum, subiicit. Sic plane respondere debuerat homo rationalis, non in solo paradisi ligno viuit homo, sed in præcepto, quod à Deo positum est illi bene custodito. Omnino quidem verè, quidni enim homini rationis compoti suspectum non videretur, quoduis bonum, quod aliunde, quam à Dei fonte dimanaret? Quidni propriæ vitæ cōtra præscriptum Dei haultæ non diffideret homo rationalis? Cur patere viā veræ, ac sempiternæ felicitatis, quæreret semitam incerti, imò & falsi boni? ergo hinc vita, hinc felicitas, hinc bona eo nomine digna, nec aliunde fluunt. Quò respexisse videtur Regius Vates dum dixit Psalm. 39. 8. Et lectua in medio cordis mei: nam Hebraicè habetur, in medio ventris mei, manifestè innuens eam ipsi pro cibo, & alimonia esse, quo ad veram vitam aleretur, & ipsius essentia inter humanas varietates, & vanitates subsisteret.

Reper.

JIV

Psalm. 39. 8.

Similis obseruatio August. in id Psalm. 31. Beata gens, &c. vbi dū pulchrè carpit eos, qui ne miseri sint, mali sunt; cū eo ipso, quod mali sint, miseres fore necesse sit: postea subiungit beatitudinem homini obtingere nō posse ex sæculi bonis, quippe quæ inferiora, & deteriora ipso homine sunt; sed ex spiritualibus, & æternis. Inter alia verò hæc ait. Omnes enim beati esse volunt, non autem erunt, nisi illi, qui iusti esse voluerint. Et ecce nescio quis, ut male faciat, vult beatus esse. Vnde ex pecuniā, ex argento, & auro, ex prædijs, fundis, domibus, mancipijs, pompæ sæculi, honore volatitico, & perituro, habendo aliquid volunt esse beati. Quare ergo, quid habeas, ut beatus sis. Cū enim beatus fueris, melior utique eris, quam cum miser es. Fieri autem non potest, ut res deterior te faciat meliorem. Homo es, deterius te est quidquid cupis, quo beatus esse desideras. Aurum, argentum, qualibet corpora, quibus inhiās acquirendis, possidendis fruēdis, inferiora sunt te. Tu melior es, tu fortior es. Hæc & alia plura August.

VI.

August.

Hanc verò ad rem valde sunt opportuna Ezechia Regis verba, opportunum etiam illius factum, 4. Reg. 20. 1. & Isai. 38. 1. dum vehementer egrotans, imò iam iam ad mortis portas se coniectum videns multiplices ad Deum preces fudit, sed quid tunc temporis precatur? Audi Hieronym. ad locum Isaiæ. Audiens se esse moriturum non precatur vitam, & annos plurimos: sed in Dei iudicio, quid velit præstare, dimittit. Verum cum id Deo fuisset pergratū; Regi tū vitā, tū cumulatifima dona sic pollicetur: Ecce adiciam super dies tuos quindecim annos, & de manu Regis Assyriorum

VII.

5. Reg. 20. 1.
Isai. 38. 1.

Hieron.

Isai. 38. 6.
4. Reg. 20. 5.
Isai. 38. 22.
Ambros.
 eruant te, & civitatem istam, & protegam eam. *Isai. 38. 6.* & *4. Regum 20. 5.* Ecce sanavi te die tertio ascendens templum Domini, & addam diebus tuis quindecim annos, sed & de manu Regis Assyriorum eruant te. Sed cum tria Regi fuerint oblata, nimirum vita, tranquillitas, & facultas ad eundem templum Domini; pendenihili à bono Rege illa omnia præter id unum, quod ad Deum spectabat æstimata fuisse, unde oblato sibi super horum trium certitudine, eidentissimo signo illud ipse ad id solum elegit, ut Dei domum adorationis causâ posset adire: Prophetæ tria promittenti respondit (*Isai. 38. 22.*) Quod erit signum, quia ascendam in domum Domini? Quasi diceret; spiritualia solum specto; alia non attendo, non curo. Et quidem merito; nam ut sapienter Ambrosius lib. 2. offic. cap. 3. Nihil bonum scriptura, nisi quod honestum est, asserit, virtutemque in omni rerum statu beatam indicat, quæ neque augetur bonis corporis, vel externis, neque minuitur aduersis, nihilque beatum, nisi quod à peccato alienum sit, plenum innocentia, plenum gratia Dei. Pende hæc in quouis rerum statu, id est, sit licet ille in cælum usque prosperitatis sublati, sit etiam in profundum aduersæ fortunæ depressus.

VIII.

Sed dicis: non ne beatitudo ex bonorum omnium cumulo confurgit? Ergo, ut sæculi bona, honores, fama, valetudo, præstantiora, & potiora non sint; at bona sunt: ea igitur ad cumulum, ac proinde ad beatitudinem, & felicitatem spectant: Sed heus? quis tibi bona esse hæc dixit? imò verò, quis non mala, eaque ingentia, supplicium, atque poenam appellet? agam, si Deo placet, multis ad cap. 3. vers. 7. ad notat. 4. At enim verò, esto hæc aliqua bona sint, quid eorum possessio, eorumve privatio, præstantissima, & suprema illa habentem attollet, siue deprimet? non secus, ac exiguus fons Oceanum non auget, non minuit, siue ingentem tritici acervum unus, aut alter modius non immutat. Ita Nemesis. Emissen. Antisthenes lib. de homin. nat. cap. 44. sic eleganter inquit. Nam si de acervo demas duos modios, quod relinquitur, acervus est, item beatitudini si detraxeris corporis, & externa bona, solasque virtutes reliqueris, nihilominus beatitudo manet. Erat id beatissimæ Agneti ita persuasum, ut egregiam formam, quâ tætopere lætantur foeminae, non modo despiceret, sed de ipsa etiam erubesceret, ut totam elegantiam ad animum derivaret, nec vllum illi impedimentum apponeret, id ita expendente S. Maxim. in hom. de S. Agnete. Pulchritudinem excolebat animæ, & quantum sat agebat, (sic lego, non, sciebat) ut animam suam pulchram faceret, tantum in corpore erubescere se esse formosam, tantoque studens displicere carnalibus in carnis aspectu, quanto

institui Christo, & eius Angelis complacere. Ab hoc sanè, nec latum vnguem declinavit Seneca. epist. 92. ubi hæc habet: Commoda sunt in vita, & incommoda, utraque extra nos, si non est miser vir bonus, quamvis omnibus prematur incommotis, quomodo non beatissimus, & si aliquibus commodis deficitur. Nam quemadmodum incommotorum onere, usque ad miserum non deprimitur, sic commodorum inopia non deducitur à beatissimo: sed tam sine commodis beatissimus est, quam non est sub incommotis miser. Hæc ibi & multo plura. Similia habet epist. 9. & ep. 76. & lib. de vit. beat. cap. 16.

Hinc videas, cum Ioanni Apocalyp. 1. 1. calamus mensuræ datus, ut ipso metiretur templum, & adorantes in eo conclamatum ipsi ab Oraculo fuisse. *Atrium autem, quod est foris templum, eiice foras, & ne metiaris illud:* ubi dum de significatione atrij exterioris interpretes variant, optime de diuitijs, & facultatibus externis capit P. Alcazar ad id loci: quasi Ioanni, dum pretio debito singula, quæ ad Christi servos attinent, erat æstimaturus, districtè præcipiatur, ne tamquam rem pretio æstimabilem, & cum bonis animæ conferendam externa diuitiarum, honorum, & voluptatum bona metiatur: sed illa potius repudiandis, extra rationem ponat, id enim valet Græcum, *ἐξβαλε, ac contemne, pro nihilo ducito.* Vbi vides, quam longo intervallo spiritualia bona; temporalibus, & externis excellant, ut hæc ipsorum comparatione, etiam indigna sint, idque solum in ratione boni pretio æstimabilis computatum, quod ad animæ salutem, & perfectionem attinet. Verum ultè rursus indidem observare placet præceptum Ioanni fuisse, ut metiretur templum, & altare, & adorantes in eo, ut videlicet ad calculos reuocarentur virtutis merita, & quidquid ad ipsorum salutem, & bonum spectat, quod satis innuit res omnes electorum in pretio, eoque magno esse apud Deum, id quod usque ad minimum capitis capillum locum habet, Christo Domino, Matth. 10. 30. Luc. 12. 7. & 21. 16. asserente: Sed, & capilli capitis vestri omnes numerati sunt; & capillus de capite vestro non peribit: cum autem, ut ex dictis constat, bonorum externorum ratio non habeatur, manifestè sit, ea omnia apud Deum rerum omnium dignum æstimatorem pili non esse: *Quæ non valent in pelo.* Ita quidem omnino persuasum id erat fortissimis illis quadraginta Martyribus, de quibus Nyssen. orat. in quadraginta Martyres sic ait: Unus eis solus metus erat, ne à Christo seiungerentur, unum bonum esse cum Christo solo, cetera verò omnia riser, & umbra, nugaque, & somniorum visis similia.

Senec.

IX.

Apoc. 11. 1

Alcaz.

Nemesis.
Emissen.

S. Maxim.

Matth. 10.

30.

Luc. 12. 7.

& c. 21. 26

Nyssen.

X.

Quare ad proprietatē vocis, διαφέροντα, de qua Paulus hic, quam propriē veritas, ut dixi, differentia, rursus oblerua; solum esse constitutendum discrimen inter bona spiritualia, & temporalia, aliaque respectu aliorum, differentia, dicenda esse, non verò inter ipsamet bonorum temporalium species, quasi hæc secularia honorum, diuitiarum aut fauoris regij, meliora alijs bonis, præturæ, consularis, aut dignitatis senatoriæ sint. Cum enim hæc omnia nullum in se ipsis pretium habeant, nō tam inter se differre, quàm eadem esse, & ut vulgo dicitur, eiusdem farinae, censi debet: & ut appositis paramijs Hispanis explicem: *Qual mas qual menos, toda la lana es pelos: & similiter, entre ruy ganado poco ay que escoger.* In quam sententiam Senec. epist. 95. *Falleris, & plaris quedam, quam sunt, putas, ad eoque falleris, ut quæ maxima inter vos habentur, diuitiæ, gratia, potentia sextertio nummo, id est, minimi (Hispane, ardite) æstimanda sint.* Quam ad rem opportune locutus est Gregor. Nazianz. orat. in laudibus Basilij, cum enim dixisset duas solum vrbis vias ipsi, & Basilio fuisse notas; alteram, quæ ad sacras domos: alteram, quæ ad externos præceptores ferebat, subdit: *ceteras omnes, quæ ad seita, spectacula, celebres conuentus, epulas ducebant, æquo, ac liberi animo alijs reliqueramus. Nihil enim meâ quidem sententiâ magni faciendum est, quod ad recte, honesteque viuendum nihil affert, nec suis studiis meliores reddit.*

XI.

Hæc quidem ratione ij, qui aduersus Ioannis monitum, templū, sacra, virtutem, ac res animi contemnunt, imò extra rationem ponunt, externa corporis, & sæculi bona illis omnimodis præferentes, ne dicam solum curantes, à Regio Psal. 61. 10. *Mendaces in stateris:* ab Osea similiter, cap. 12. 7. *Dolosam stateram, habentes dicuntur.* Sed occurrit Basilij in comment. eius Psal. *Non omnes homines libripendæ sunt, non omnes lanarum, aut carniū venditores? &c. Quid igitur est quod dicit? Respondet verò vnicuique nostram in occulto à conditore nostro constructam esse stateram, in quâ rerum naturas librare, expendere, & inter vitam, & mortem; bonum & malum; temporalem voluptatem, & æternam damnationem mentis acie diiudicare possimus. Cū autem hæc longius est persecutus; sic infert ad mentem Prophetæ. *Mendaces igitur sunt homines corrupta habentes animi iudicia, quorum Prophetæ miseretur, dicens, vix vobis, qui dicitis tenebras lucem, &c. Mihi quidem præsentia, quis nouit futura? Male ponderas, præca bonis præferens, vana veris potiora ducens, temporaria æternis præferens, prætereantem voluptatem pro indefinitæ latuitia eligens. Mendaces filij**

hominum in stateris iniquitatis. Similiter promittit Theodor. Osea verba: *Chanaam in manu eius statera dolosa, hunc in modum: & tu Ephraim imitans Chanaam malitiam, iniquam mentis stateram habes, iustitiam semper vilipendis, iniquam potentiam exoptas, in diuini clari spiritu es, & plurimum tibi arrogas in earum rationibus præscribendis, ac conficiendis.*

Iam verò pessimos hos rerum estimatores, vel ipsimet ethnici, Critolaus nimirum apud Tullium, necnon Demetrius apud Senecam opposito sensu, & factis grauius reprehendunt. Sic enim de priori Tull. Tusc. 5. *Quo in loco, quæro, quam vim habeat libra illa Critolai, qui cum in alteram libra lancem animi bona imponebat, in alteram corporis externa, tantum propendere illam boni lancem putat, ut terram, & maria deprimat. Similiter de Demetrio, cui ingentem auri vim Cæsar obtulerat, ut eum à Philosophiæ studio remoueret, Senec. lib. 7. de beneficiis. cap. 11. *Adens reiecit, ne dignam quidem summam iudicans, qua non accepta gloriaretur. Reddendum egregio viro testimonium est; ingentior ab illo dici audiui, cum miraretur, dementiam eius, quod se putaret tanti posse mutari. Si tentare me constituerat, toto illi sui experientus imperio. Quasi diceret, non tantum modum, quo me expugnaret, sed quo me etiam oppugnaret, ignorauit: nam ut mei roboris periculum faceret, totum mihi saltem offerre debuerat imperium, quo aliquale in stateram momentum externarum rerum lanx haberet, quamuis ne dato quidē eo, Philosophico ego insituito cederem, quando veri boni lanx infinitum propendeat, terramque, ac maria deprimat. Hæc Demetrius, hæc Critolaus. Quid si audissent summum Doctorem? Matth. 16. 26. *Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiat? Et super ea verba Ambros. lib. de bon. mor. cap. 5. 1. & Saluian. lib. 3. ad Eccles. Quorum prior, exiguus tibi totus terrarum orbis est pro vnius animæ dispendio. Saluian. verò. Hoc est dicere. Damna anima totum penitus secum auferunt, nec quicquam homo omnino habere poterit, qui se ipsum damno animæ pereuntis amittit. Et ideo nihil dubites pro te dare, quia si te amiseris, omnia in te perdis; si autem te lucrifeceris, tecum, & in te omnia possidebis. Quid si Sponsam? Cant. 7. 10. *Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius, id est, ut explicat Theodoret. Ego ex eo pendeo, & illi me ipsam dicam, nam ipse me orbi prætulit, & sibi copulauit. Quid si Chrysost. hom. 27. in ad Hebr. illa Pauli verba: quibus dignus non erat mundus. sic versantem. Si enim ex aliâ parte totum mundum opponas, illos inuenio virtutis pondere meliores, & trutinam attrahentes, & honorabiliores valde stantes. Quid****

Theodor.

Tull.

Senec.

Matth. 16. 26.

Ambros. Saluian.

Cant. 7. 10. Theodor.

Chrysost.

igitur possent hic recipere? In hoc loco excitat eorum mentem, ut non adhaereant presentibus, sed superiora sapiant, & eminentiora omnibus, quae sunt in hac vita; siquidem omnis mundus non est dignus illis. Quid si Tertul. lib. de Resurrect. carn. cap. 4. sic scite pendente omnia, quaecumque in seculo florent, imperiali Dei voce producta; hominem verò familiari ipsius Dei manu tamquam eorum omnium Dominum fuisse perfectum. Magna sine dubio differentie ratio, pro conditione scilicet rerum. Minora enim, quae fiebant, eo, cui fiebant. Siquidem homini fiebant, cui mox à Deo addicta sunt. Merito igitur, ut famula iussu, & imperio, & sola vocali potestate universa procefferunt. Contra homo, ut Dominus eorum in hoc ipso Deo exstructus est, ut Dominus esse possit, dū sit à Domino. Quid si ex Gregor. Nazianz. didicissent hominem, non paruum mundum in magno; sed contra magnum in paruo hoc dici debere? Ita enim ille Orat. 42. quæst. 2. in Pascha: *A materia, quae iam creata erat, accepto corpore, à se autem insito spiraculo, velut alterum quendam mundū in paruo magnum in terrā collocat.*

XIII.

Iam si, nec ethnicis, nec Ioanni, nec ipsimet diuinæ sapientiae in hac rerum aestimatione fidem habere quis nolit, credat saltem ipsimet dæmoni, apud quem vnus animæ detrimentum pluris, quam totus terrarum orbis est. Sic videas pessimum illum mercatorē omnia regna mundi, & omnem eorum gloriam alacriter, ac libenter Christo offerentē, ut vel semel ei reuerentiam exhiberet, Matth. 4. 9. Nouerat ille quidem, & satis nouerat spiritualium bonorum lancem tantum propendere, ut terram, ac maria, omnemque saeculi gloriam deprimeret. Deinde expēde illa eiusdem demonis ad Dominum verba Iob 1. 11. *Extende paululum manum tuam, & tange cuncta, quae possidet:* in quibus videas omnia externa bona, eaque maxima, ac florentissima, quibus sanctus Iob abundabat sub illo aduerbio, *paululum*, à dæmone comprehendit: *extende*, inquit, *paululum manum tuam.* At, & nequam, id tibi paululum est, cum regi opulentissimo tot, tanteque diuitiæ, ac delitiæ, charissimi insuper filij, & filie cum regno ipso, eoque florentissimo, & quod plus est, cum corporis salute auferuntur? Ita plane; quia nimirum id solum, quod ad animum spectat, in pretio à dæmone habetur. Vnde quoduis corporis, rerumque externarum damnum quantum quantum id sit, nihili ei esse videtur. Ita ad hec verba Gregor. lib. 2. mor. cap. 6. *Neg. enim Sathan facere se aliquid multum putat, nisi cum in animam sauciat.* Similis est Saluian. Malsil. obseruatio lib. 3. ad Eccles. in illis eiusdem inimici verbis eadem de re. *Pellem propelle, &*

cuncta, quae habet homo, dabit pro anima sua. Iob. 2. 4. quasi anima præ corpore, & rebus omnibus pretiosissima homini esse debeat: *Pellem*, inquit diabolus in Scripturis sacris, propelle, & cuncta, quae habet homo, dabit pro anima sua. Dilectissimam esse animam homini etiam diabolus non negauit: & qui auertere omnino cunctos ab affectu animarum suarum nititur, idem tamen charissimas esse debere cunctis suas animas confitetur. Quis ergo furor est, viles à vobis animas vestras haberi, quas etiam diabolus putat esse pretiosas? Quis furor est, viles à vobis haberi, quas etiam ille charas vobis debere esse dicit, qui viles facere conatur? Aspet hoc quicumque animas suas negligunt, etiam infra iudicium diaboli se amant.

Hinc acutè à Gaudentio in responsione ad Germinium de villico iniquitatis adnotatum est, omnem curam à dæmone (quem villici illius nomine denotari putat) in eo poni, ut centenarij numeri bona, quae in manu dextera more antiquo computabantur, & spiritualia designant (de quo nos supra diximus) ad inferiores numeros ad centenarium non pertinentes, qui sinistra manu censabantur, & temporalia significant, deduceret. Sic enim debitor singulos alloquebatur Luc. 16. 5. *Quantum debes Domino meo? Centum cados olei.* Accipe cautionem tuam, & scribe quinquaginta. Tu verò quantum debes? Centum coros tritici. Accipe literas tuas, & scribe estoginta, &c. Plane, ut spiritualia, eternaque bona cum temporalibus, & caducis commutaret. Ecce quanto maior in pretio à nequissimo dæmone, quam ab ipso homine, qui sibi maximè debet consulere, animi bona habeantur.

XIII.
Si Gaud.

Luc. 16. 5.

ADNOTATIO II.

Christi discipulis, nec minimā vitij labem inesse debere.

APPRIME superioribus heret, ut qui potiora probauerint, quicquid, & puros ab omni peccati labe, quantumvis minimā ea sit, se exhibeant. Et id quidem ad Christianam disciplinam peculiari ratione spectat: Christus enim dilexit Ecclesiam, & se ipsum tradidit pro ea, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta, & immaculata. Ad Ephes. 5. 27. ubi Syriace notanter. *Sed, ut sit sancta absque neno.* En Christiane Ecclesie professionem, & semitam, quā Christi discipuli incedunt, ut ad eius

I.
IIAd Eph. 5.
27.

Ad Colof.

1. 10.

Isai. 35. 8.

Ioan. 13. 7.

III.

II.

II.

Damasc.

gustum se componant. Sic ad Colof. 1. 10. dixit Apostolus: *Vt ambuletis digne Deo per omnia placentes.* Id est, vt eo modo incedatis, quo incedere par est, qui Deo se deuotos profitentur, hoc est, vt ea vobis vita puritas sit, vt via, quâ inceditis, via sancta, sicuti Isaiâ varicinijs prænunciatum erat, cap. 35. 8. verè omnino dici possit. Ad quam omnimodam Ecclesiæ, siue Christianæ disciplinæ puritatem refero terribilem illam, Petro pedum ablutionem renuenti, comminationem à Christo intentatam, Ioan. 13. 8. *Si non laueris te, non habebis partem mecum:* vbi cum de venialium culparum ablutione, & munditie agatur, vt ex frequentibus constat. *Qui lotus est non indiget, nisi vt pedes lauet:* non leue interpretibus negotium facessit, hâc solum de causâ à Christi confortio, & parte Petrum fore reiiciendum: cum nemo ex eo solum, quod venialia peccata committat, siue non purget, Christi gratiam, & amicitiam perdat. Cui difficultati, vt responderem, illud mihi occurrebat, aliam Petri, aliam singulorum rationē esse: vt enim singulis fidelibus ad salutem consequendam tam eximia puritas necessaria non sit; at Petrus ea omnimoda, etiam à venialibus, & minimis culpis munditie opus habuit. Nam cū tota Ecclesia ad tam exactam perfectionem euocetur, vt sit sancta, & absque macula, Petrus que in eius caput, & culmen à Christo iam esset assumptus, non poterat non, vt caput corpori congrueret, vel extremam hanc puritatem habere, vel è tanto culmine deiici. Vnde obiter duo, quæso, obserues; alterum, multo maiorem à Prælo, quam ab inferioribus virtutem, & sanctitatem exigi, quod ille totius corporis (cui in vniuersum magna perfectio præscribitur, vt qui potest capere capiat) caput, & exemplar omnibus imitandum sit: alterum, eum, qui ad sublimem perfectionis gradum euocatur, non leue periculum subire, nisi se pro fastigio suo metiatur: certè lapis culmini ædificij ab architecto designatus, nisi destinato loco quadret, non à culmine solum; sed à toto etiam ædificio sepius reiicitur.

Exigit ergo à Christi discipulis eius disciplina, vt ambulent digne Deo mundis, & in contaminatis affectuum pedibus, quibus nec tenuis pulvis adhæreat. Quare notetur ille dicendi modus, *ambuletis digne Deo;* quo terrenis passibus nobis interdictis celestis alius incedendi modus præscribitur, qui Deo dignus sit. Equidem cui nimium, & aduersus humanæ conditionis leges, quodque effectum præstari nequeat, id videatur. Sic ipsemet Dominus apud Damascen. 2. Paralel. cap. 27. respondet: *Ego opifex figmento meo concupiscentiam in-*

didi, promdeque naturalem motum minime eriminor, nec enim dico, non concupisces: (nimirum, quia cum id vetat, consensum intelligit) *non eius, quod rectè factum est, radicem auellit: verum adulterinas corruptæ stirpis fibras elido, atque amputo.* En quò tendat mundissima illa pedum lotio; quidque moneat Apostolus, cum ait, *vt sitis sinceri,* nimirum, vt adulterinis corruptæ stirpis fibræ amputatis, puris iam passibus digne Deo ambulent, qui Christi sanguine sunt mundati. Nec aliud præstare, simulque videtur exigere ipse Christi sanguis pro nobis profusus. Vnde Christiana disciplina Cāt. 3. 10. *Ascensus purpureus,* vocatur, quod quasi via Christi sanguine purpurata mundissimis sit pedibus, nullâ, vel leui sorde cõtaminatis præmeda, sic id ex cogitatē Vener. Gillebert. serm. 18. in Cant. *Tu verò sponsa Christi candido preme pede gradus purpureos, nobilis est semita, quam dilectus tuus prior incesit. Quæ pulchri sunt etenim gradus purpurei, quos pede sacro Christus prior signauit pedibus illis, quibus nullus pulvis adhæsit, pedibus niveis, quos cruoris sui signauit vestigio. Et tu ardentem vestigia relege. Aufer calceamentum carneum de pedibus tuis, sanctus enim ascensus est, quem tibi disponis, nudo expedito insiste vestigio gradibus istis. Purpuram hanc non conchyly, sed Christi sanguis intinxit.*

Hæc sane Paulo etiam mens fuit cum ad Ephes. 2. 10. agens quonam fine Christus in sui nos potestatem asseruerit, sic ait, *ipsum enim factura sumus, creati in operibus bonis, &c.* Vt verò is locus in sequenti versu accuratius pertractandus sit, opportunè nunc in illo expendas Græcam vocem *ποίημα*, pro quâ noster posuit, *factura*, quæ significat poema, vt sonat (quamuis alij aliter, sensum potius, quam vim vocis secuti, vertant) vt non obscure videatur Paulus innuere Christi asseclas non qualecunque opus, rûde forsan, aut in compositum, sed Dei figmentum omnibus numeris absolutum, omni que ex parte integrum, & perfectum, cui nihil virtutis, & bonæ compositionis desit, esse debere; non secus quidē, ac poesis, siue carmen limatum, atque politum, quod certis quibusdam syllabis, ac numeris constat; cui si vel vna desit, nec plenè quidem sibi constabit, nec rationem carminis habebit. Quod Pauli monitum ob oculos habere videbatur Lactantius lib. 5. institut. cap. 19. inquit: *In religione Christiana profectio exigitur bona mens; purum pectus, innocens vita. Hic communi, & leui peccato locus est nullus.* Sed Pauli sententiæ belle concinit illud Marci Tullij paradoxa tertia, vbi sic opportunissimè ad hanc rem scriptum reliquit: *Historio si paulo se mouet extra numerum, aut si*

Cant. 3. 10.

Gillebert.

III.
Ad Ephes.
2. 10.

Lactan.

Tull.

versus pronuntiatus est syllabâ una breuior, aut longior exhibetur; in vita, quæ omni motu modulatur, omni gestu aptior, ut in syllabâ te peccare dicis? Similis est Salomonis locus Sapient. 6. 19. *Dilectio, custodia legum illius est.* Sed hæc verba commodius annotat, seq. elucidabimus.

III.

Quod verò peculiare fuerit Christianæ Ecclesiæ immaculatâ, & absque nœuo esse: cuius filij velut carmen limatum, atque politum, omnes perfectionis numeros expleant, illud Christi monitum firmat, Matth. 5. 18. *Amē quippè dico vobis, iota vnum, aut vnus apex non prateribit à lege, donec omnia fiant.* Quæ ad exprimendam perfectionem, ad quam Christiani euocamur, magnâ emphasi dicta videtur; quasi nihil in Dei lege quantumuis minimū, non modo velut syllabâ, sed etiam vt litera, ea que omnium minima, imò, vt literæ apex, aut punctum ipsi superpositum, prætermittendum sit, quominus ad amissum feruetur, & ad impleatur. Ita August. lib. 1. de serm. Domini. cap. 15. *Per hoc autem, quod ait, iota vnum, aut vnus apex, &c. nihil potest aliud intelligi, quam vehemens expressio perfectionis, quando per literas singulas demonstrata est. Inter quas literas iota minor est ceteris, quia vno ductu fit. Apex etiam ipsius aliqua in summo particula; quibus verbis ostendit in lege ad effectum, & minima quæque perducere.* Ex præfatâ verò sententiâ sic concludit Christus. *Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis, &c. minimus vocabitur in regno celorum.* Vbi cum regni celorum nomine ex interpretatione Gregor. lib. 19. Mor. cap. 5. August. loco citat. & Chrysost. statim afferendi, Christiana Ecclesia designetur, hic est sensus: eum, qui minima legis mandata, aut minimam minimi mādati partem soluit, Christianæ vocationis officia non explere, nec debitam statum, siue (vt imagini, quâ Christus vtitur, hæream) staturæ, ac proceritatis suæ mensuram attingere, sed minimum, siue fere nullum esse. Sic pene Chrysost. in Caten. Diu. Thom. *Tāquam si dicat de soluente, quod inter Christianos quidem erit, tamen minimus Christianus.* Vnde capies perobscura verba Basilij (si tamē Basilij, & non alterius, qui illegitimos partus Basilio adscripsit) quæ cauto lectore, & benigno indigent interprete, in reg. enim breuior. interrog. 293. hæc minima errata coarguens, ait: *Scire illud conuenit, differentiam hanc maiorum, & minorum nusquam in nouo testamento reperiri: siquidem vna est, & eadem sententia aduersus quilibet peccata, cum Dominus dicat: qui facit peccatum seruus est peccati.* Ioan. 8. 34. Quæ quidem, si resonant, acciperentur, cum Theologia, & Ecclesiæ doctrinâ minime cōuenirent. Capienda ergo hoc sensu, vt supposito disci-

mine, quod inter grania, & leuia, maiora, & minora peccata intercedit; Christi discipulis in vniuersum præscribatur, ne iota vnum, aut vnus legis apex illis prætereat, quin omnia perficiant; aliâs, si minima præcepta soluerint, minimi inter Christi seruos censébuntur.

Prænuntiata quidem iam olim hæc Christianicolarum mundities à Zacharia erat, dum, cap. 3. 9. de Christo, atque eius discipulis ipsi tamquam fundamentali lapidi superpositis ait: *Super lapidem vnum septem oculi sunt.* Vt enim oculi ibi à non nullis de sacerdotibus, ab alijs de Angelis accipiantur; non abs re etiam de Christi discipulis, qui & regale sacerdotium dicuntur, 1. Petr. 2. 9. & ad Angelicam puritatem imitandam euocantur, accipi possunt. Similiter septenariis numerus à Cyril. Alex. ibi pro numero multitudinis sumitur: vti. 1. Reg. 2. 5. vbi apud nos dicitur: *donec sterilis peperit plurimos.* Lxx. habent, peperit septem. Iam verò dum fideles oculi vocantur, purissima, & omni ex parte incontaminata eorum vita, & conuersatio, cui nec leuissima sordes insit, describitur, id in oculorum imagine sic obseruante Saluiano Mafsilienf. lib. 3. de prouid. & guber. Dei: *Perfesta siquidem, ac sincerissima sanctitatis volens cultores suos facere, Saluator insit ab ijs cautissime etiam minima vitari, scilicet, vt quam pura est pupilla oculi, tam pura esset Christiani hominis vita, & sicut saluâ intuitus incolumitate pulueris labem in se oculus non reciperet, sic vita nostra labem in se penitus impudicitie non haberet.*

Additipulatur his Salom. Prou. 7. 2. vbi Dei legem non minori studio, quam delicatissimam oculi pupillam, quæ quouis minutissimo ictu compungitur, & grauem dolorem excitat, obseruandam, sic monet, *Etsi serua mandata mea, & legem meam, vt pupillam oculi tui.* Vnde ad similia verba Regij Psaltis. Psalm. 16. 8. *Custodi me, vt pupillam oculi,* sic inquit. Ambros. lib. 6. in Hexam. cap. 4. *Vnde tuum auxilium postulans Propheta ait, custodi me Domine, vt pupillam oculi, vt protectionis diuine fieret ei tam sollicita, & tuta custodia, quam pupillam oculi tutissimo quodam nature vallo munire dignatus est; quia innocentia, & integritas leni sorde aspersa violatur, & gratia sua munus amittit, & ideo perspicendum est, nequis eam pulvis erroris oblimet, aut vlla vexet festuca peccati.* Pende pulueris, & festucæ imagines, nec non verbum, vexet, quo vtitur Ambros. vt inuauat à minimis etiam defectibus innocentiam grauius affligi, & exagitari. Qua sanè de causa Basil. in Reg. interrogat. 4. ad hoc quæsitum: *Si quis prolenissimis etiam peccatis fratres acriter nimis urgeat, ac dicat de ijs penitentiam agere debere, nunquid is inclemēs*

V.

Zach. 3. 9.

Petr. 2. 9.

Cyr. Ale.

1. Reg. 2. 5.

Saluian.

VI.

Prou. 7. 2.

Psalm. 16. 8.

Aml. 15.

Basil.

habendus est, & euerfor charitatis? Ita merito respondet: Cum asseueranter Dominus affirmauerit, quod iota unum, aut unus apex non prateribit à lege, donec omnia fiant; cum idem etiam pronunciauero, quod omne uerbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij, nihil omnino tanquam minutum contemni debet. Qui enim rem contemnit, contemnetur ab eà. Subdit, & aliam rationem. Quamquã quis est, qui peccatum ullum (cuiusmodi illud sit) leue audeat appellare? Cũ asseuerit Apostolus, quod per transgressionem legis Deum inhonoras. Hæc ibi, & plura Basil. quæ lector videat. Similia, vel à Hierony. ep. 14. ad Celantiam, siue à Paulino Nolano, qui ab aliquibus eius epistolæ author dicitur, elegantissimè dicuntur hunc in modum. Neque verò eorum te seducat error, qui ex arbitrio suo eligunt, quæ potissimum Dei mandata faciant, quæ uel quasi uilia, & parua despiciant; nec metuant, ne minima contemnendo secundum diuinam sententiam paulatim decidant. Stoicorum quidem est, peccatorum tollere differentiam, & delicta omnia paria iudicare, nec ullum inter scelus, & erratum discrimen facere. Nos verò, etsi multum inter peccata distare credimus, quia & legimus; tamen satis prodesse ad cautionem dicimus, etiam minima pro maximis cauere: subdit rationem: tantò enim facilius abstinemus à quocumque delicto, quando illud magis metuimus, nec citò ad maiora progreditur, qui etiam parua formidat. Ita Hierony. & mox Basilio limilis hæc grauius subijcit: Et sane nescio, an possimus leue aliquod peccatum dicere, quod in Dei contemptum admittitur: estque ille prudētissimus, qui non tã cōsiderat, quod in se sit, quantum qui in se sit, nec quantitatem imperij, sed imperantis cogitat dignitatem.

Hinc prudentissimè de more Bernard. in vita sancti Malachiæ cum plura ab ipso prodigia edita retulisset, subijcit: Libentius fateor, imitandis immoror, quam admirandis: & verò, quæ nobis imitanda gesserit Malachias proponens Bernard. minimos quoscūq; defectus illum accuratè præcauisse, sic in primis affirmat: In Malachiâ, quis etiam si curiosius obseruaret, deprehendit otiosum non dico uerbū, sed nutū, quis manum pedemue mouentē frustra? Imò quid non edificas in eius incessu, ad spectū, habitū, uultū. Nouerat equidem egregius ille vir, iusti animam Deo esse pro speculo, in quem se ipse intueatur, uti Paul. 2. ad Corinth. 3. 28. sic ait: Nos autem gloriam Domini speculantes, &c. Vbi (quod ab omnibus adnotatum video) Græcum participium passi uā significationem habet ad hunc modum, specul. vicem gerētes. Unde non gratis inferas minimas quasuis peccati fordes sedulo esse fugiendas, quod specula, uel leuissimā de causa inficiantur, & mu-

nus suum amittat: sic reddente rationē. Arist. lib. de in somnijs: Nā specula non secus, ac mundissima vestes celerrimè notam aliquam contrahunt, quod enim mundū est, atq; purū ex æle cōmonstrat quidquid exceperit, & potissimum minimos motus; etenim, quod leuē, iterum que sit, qualemcūq; tactū maximè sentit: Quod nostro instituto facillè accōmodes, præsertim Bernard. duce, qui lib. de interiori domo: hanc cordi legē præscribit: Sit purum, ut nihil morari intra se patiatur mali, nec modicum quidem offendiculum tolerabile reputet, aut in conscientia suā, aut in aliena. Certè, ut est in prouerbio, pilus umbram facit.

Placet verò hæc duplici ethnicorum testimonio cōfirmare. Sic enim cenleo opportunius, & efficacius hæc in re, sicut sæpius in ijs, quæ ad perfectiores virtutes spectant, ut honoris, & deliciarū contēptum, iniuriarū condonationē, & id genus alia, externorū sapientum, quā nostrorū monumēta esse (quorū dā enim semidoctorū iudicium, qui ad quæcūq; politionis litteraturæ testimonia nauseant, nihil moror: noui enim maximè in illis locū habere id Thadæi Apostoli ver. 10. Quæ ignorat blasphemant.) Ergo de pusillis erratis, Senec. ep. 85. sic ait. Quid si sanæ uoces leniter febricitantē? Nō est bona uoletudo mediocritas morbi. Et paulò post: Non enim diminutionem malorum in bono viro intelligo, sed vacationem, nulla debent esse, non parua: nā si uilla sint crescent, & interim impediunt: quo modo oculos maior, & perfecta suffusio excacat: sic modica turbat. Luculentius verò, & copiosius Plutarch. in eo libro, cui titulus est: Quemadmodū sentias te in uirtute proficere: ibi enim, ut præfatæ tituli interrogationi respondeat, hæc inter alia habet. Adde insuper supra dictis symbolū non contēnendum, si peccato quāuis exiguo non amplius ueniam des, sed canes omnia, & deslektis: subdit similitudinem. Qui exiguos sumptus nancifacit, nihil ratum efficere magnum, quod exiguo sit adiectum, itē dē in negotijs ad uirtutem pertinentibus sæpe sibi indulget, ut dicat, quid hoc, & illud, & nunc hoc modo, aliàs rectius; uerū qui in omni re est intētus, & si quando, uel minimi s. scepti delicti malitia gratiam fecit, cruciat se, & ingemiscit, hic aliquid sibi comparasse puri ostendit, nec ullo uelle inquinari modo. Adiungo ijs peculiarem rationem Basil. qui cū in reg. breu. interrog. 293. sic interrogasset. Quomodo agi par est cum ijs, qui cum maiora peccata declinent; minora perinde, ac si nihil referret, committant? Ad hūc modū (allatis Christi uerbis apud Ioan. 8. 34. Qui facit peccatum, seruus est peccati) respondet: Prorsus autem si id nobis permittitur, ut in peccatis hoc magnum, illud exiguum appellemus, inuicēlo argumēto cōcluditur, magnum uiciniū esse

illud,

Hieron.

Bernard.

VIII.

Thadæi.
Senec.

Plutarch.

Basil.

Ioan. 8. 34.

VII.
Bernard.2. Ad Cor.
3. 28.

illud, à quo quisque superatur, cōtraq; exiguum, quod unusquisq; ipse superat: ut in athletis, qui vici fortis est, qui autem victus est imbecillior eo, unde victus est, quisquis ille sit: ac si diceret, cum inter animum, & peccatu quaecumq; illud, siue magnum, siue paruum sit (nec enim discrimen inter lathalia, & leuia peccata Basilij, siue quisquis Basilij nomen assumpsit, negauit, ut dixi) singulare duellū intercedat, ut grauius sit à grauiori hominem vinci; at nescio quā ratione turpe etiam est à minore superari. Sic agens de patientiā dixit Tertul. lib. de patient. cap. 8. *Ipsam animam, ipsumque corpus in seculo isto expositum omnibus ad iniuriam gerimus, eiusq; iniuria patientiam subimus: minorum delibatione ledemur? Absit à seruis Christi tale inquinamentum, ut patientia maioribus tentationibus preparata in friuolis excidat.* Scitè quidem; estque obseruatu digna illa locutio, *tale inquinamentum*, quā affirmat minimis defectibus animam, ut non grauius faucietur, at insigniter inquinari. Certè Plutarch. citato loco rem hanc ex sapientis cuiusdā sensu ad Tertul. gustum ita concludit: *Non esse laborem magis contemptibilem eo, qui sordes relinquat in vnguibus.*

IX.

Sed obiiciet nobis non nemo, nimis scrupulosam huius notationis doctrinā esse, imò & ijs maximè repugnare, quæ de humanæ naturæ imbecillitate & passim experimur, & ab ipsismet sacris scriptoribus dicuntur: *Nemo enim mundus à sorde.* Iob. 2. 5. 4. & *si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis nō est.* I. Ioan. 1. 8. *Nā, septies in die cadit iustus.* Prou. 24. 16. & *in multis offendimus omnes.* Iacob 3. 2. Quid quod expressè diffinitū est à Trid. sess. 6. can. 23. omnes quātūuis iustos, dū in via sunt, peccatis saltē his minutis, obnoxios esse. Iā cum hæc ita sint, quī fieri possit, ut ea in iustis innocētia, siue potius impeccātia inueniatur, quæ à leuissimis etiā peccatis fordibus immuatis sit. Præbuit quidē ansam ea difficultas nō nullis ex patribus, & interpretibus (quod c. 1. v. 1. n. 24. dixisse me memini) ut existimarent ea Pauli verba ad Ephes. *Nō habentē maculā, aut rugā*: accipi nō posse de Ecclesiā, quæ adhuc militat: quippè quæ ijs minutis iētibus sit semper obnoxia: sed ad eam spectare, quæ in coelis triumphat, vbi, *nihil inquinatū*, ingredi permittitur.

X.

Sed, ut indidē monui, in primis præter alios patres sūmi quatuor Pōtices pro nobis sunt, qui de Ecclesiā, quæ adhuc in castris est, id Pauli capiunt. Præterea non erit difficile ab ea nos difficultate expedire, si & ipsā metaphorā, quā vsus est Paulus, cū minimos hos

defectus est infectatus; penitiū perscrutemur. Certè nec apud Paulū, nec in ijs Cant. verbis c. 4. 7. vbi *Spōsa, tota pulchra, & absq; vlla maculā* asseritur, ab ijs cottidianis defectibus, qui bus ipsi sanctissimi viri, dū viuūt, sunt obnoxij, quosq; nō semel, siue per subreptionē, siue per negligentia, siue etiā per fragilitatē cōmittūt, iustus omninō expers esse dicitur; nec ea errata tā actiter à patribus incusantur, ut cū puritate, & mūditiē iustorū pugnare affirmēt, præsertim si ipsi per examē, & penitentiā cottidiē, siue sepe sæpius ab ijs se expurgent. Vndē ad verba Cāt. *Tota pulchra es amica mea, & macula nō est in te*: sic inquit Greg. dū sancta anima à peccatis cottidianis se per penitentiā mūdāt, dū cottidiē peccata minuta cū lacrymis abluit, & à maioribus se obseruat, quāuis frequēter peccet; per assiduā tamen penitentiā, mūditiā suā assiduē seruat. Similiter Beda. *Macula nō est in te, quia celeriter omni conatu te expurgas, nec in te manere peccatū ullū pateris.* Sed illa in primis infimulatur errata, quæ sciēs quis, & prudēs (quāuis hūc ego nec sciētē, nec prudentē dixerim) cōmittit, ea q; corrigere nō curat, imò parui faciēs ipsis assuefit, & congaudet. Hinc Bernar. in ser. de cōuers. S. Pauli expendēs interrogationē illā Apostoli: *Quis es Dñe?* Actuum 9. 5. parua hæc errata, dū scienter committuntur, nec vlla de eorū mendatione cura est, sic infectatur: *Ignotum enim persequebatur, & idē consecutus est misericordiā, quia ignorans fecit in incredulitate.* Discite ex eo fratres iustum iudicem Deum, non modò, quid fiat, sed quo modò fiat, considerate, & caute, deinceps nequis parua reputet, quālibet parua scienter delinquere conuincatur. Nemo dicat in corde suo: *lenia sunt ista; nō curo corrigere, non est magnum si in his manē venialibus, minimisque peccatis.* Hæc est enim, dilectissimi, impenitētia, hæc blasfemia in Spiritum sanctum, hæc blasfemia irremissibilis. Paulus quidem blasphemus fuit, sed non in Spiritum sanctum, quia ignorans fecit in incredulitate. Vides non parui faciēda esse hæc parua peccata, cū ea corrigere quis negligit, & in ijs permanere gaudet? Qua forsan ratione Paulus in præfato loco ad Ephes. pro illis verbis, sed, *ut sit sancta, & immaculata*, iuxta Syriacum posuit, *ut sit sancta, & absque nouo*, optimè harum culparum naturam eo dicendi modo exprimens: nē ueniam ea est maculæ species, quæ lauari, aut detergi se non finat, sed quæ cuti adeo sit inusta, & naturalis, ut ab eā separari, siue diuelli non queat. Sed hæc adnotatione sequenti, cum de idolo Mulsæ sermo inciderit, magis explicabimus; modo, quā ratione sapientiæ, & charitatis opus sit, hæc parua errata cauere, videamus.

Cant. 4. 7.

Gregor.

Beda.

Bernard.

Act. 9. 5.

ADNOTATIO III.

*Proprium sponsarum Christi,
sive animarum intime Deū
amantium esse, minimas
peccati maculas fugere.*

I.

NEMO, qui vel paululum in arte amandi Deum fuerit peritus, nobis inficiabitur, eam esse charitatis naturam, ut (quod Celantiam monebat in super. adnot. Hieronymus,) non tam consideret, quod in sum sit, quantum qui in se sit: eaque de causa, tam exactum, atque integrum erga Deum præbeat obsequium, ut rerum etiam leuissimarum, quamuis eius amicitia omnino non aduersentur, accuratam custodiam gerat. Sic monuit Salom. Sap. 6. 19. *Cura ergo disciplina dilectio; et dilectio custodia legum illius est: ubi pro legum Græce est νόμος, quæ vox non solum significat leges latas, aut scriptas, nec non consuetudines, & mores, qui vim habent legum, sed etiam cantilenas, carmina, aut potius carminis certas quasdam modulationes; siue modos musicos, quibus constringuntur carmina. Vnde hic sapientis sensus, isque appositus, & pulcher est, Dei dilectionem non solum in maiorum eius præceptorum obseruantia, sed etiam in accuratissima minutarum rerum custodia censer, ut ad amati Dei voluntatem, & nutum in omnibus, siue magna illa, siue parua sint verus amator se conformet, & fingat, & eius velut sonum obseruas, omnes diuinæ voluntatis numeros expleat, & politum carmen, ut dicebat Paulus, se exhibens, nec in syllabâ peccare velit. Expressit id quidem Gregor. Nazianz. in præceptis ad Virginem, dum eam à minimis erratis ex eo potissimum, quod Christi Sponsa sit, sic auocat:*

*Sed neque furtiuos mundi secteris amores,
Atque fidem Christo iuratam perfida fallas.
Hanc porro falli, sacraque fœdera rumpit
Quisquis, vel tenuem radicem criminis in se
Excipit.*

Ac si dixerit, aliter serui, qui timore aguntur, aliter sponsæ, quæ charitate Deo adherent, se habent; nam, ut illi satis putent diuinæ legis præcepta seruare, at sponsæ obsequium ulterius pergit, quæ ne fidem sponso fallat ad eius nutum, & modulationem se omnino conformare debet; non grauius solum, sed leuius etiam errata fugiens.

II.

Hinc sponsæ oculi, quod columbæ sint,

frequentius à celesti sponso commendatur. Cant. 1. 14. *Oculi tui columbarum.* Sed quare? Primum, quod celestem, diuinamque columbam nempe sanctum spiritum in oculis, ac pupillis ferat: sic enim Nyssen. hom. 4. *Nunc primum virgo in sponsi formam intendit oculos, quoniam sponsam habebat in oculis.* Quid vero esse dixeris: in oculis sponsum habere nisi eum sic medullitus amare, ut nec leuem in eum offensam committat? Vide dicta annotat. præced. num. 5. & 6. & adde Latinam, & Hispanam locutionem, iuxta quas in oculis ferri, vel esse, idem est, ac valde charum esse, & vehementer amari, ac proinde nullam quantum leuem eius, qui in oculis fertur, iniuriam pati. Sic dixit sæpius Tullius: *Te, ut dixi, in oculis fero, & Balbum in oculis fero; & alibi: Oderat ante, nunc fert in oculis.* Deinde columbæ oculos habere sponsa dicitur, quod ad huius aui morem non periculum modo, sed periculi etiam umbram præuideat, & caueat, uti his verbis considerauit Cyrillus lib. 3. in Leuit. fine, *In ijs enim sponsa describitur pulcherrima, doferunt hoc genus aui cum ad aquas venerit, quia ibi solet accipitris insidias pati, venientem de super inimicum, volantis umbram in aquis inspecta, deprehendere, & oculorum perspicacia fraudem periculi imminuentis euadere: e quidem de corde amoris etiam noxij vulnere faucio dixit poeta:*

*Monstrum excipit prima futuros.
Omnia tuta timens.*

Sed meliori iure Fulgent. in præfat. libror. ad Monim. de verâ, & germanâ charitate dixit: *Etiam illa, quæ tuta sunt, metuit.*

Sed obijcias alienum hoc à ratione charitatis esse, ut timore agatur. Nam: *perfecta charitas foras mittit timorem*, 1. Ioan. 4. 18. Cur ergo sponsa Christi timeat? Nec solum timeat, sed & ipsamet, quæ tuta sunt metuat? Respondent Fulgentius, & Cassianus alium hunc timorem ab eo, quem charitas foras mittit, nã ille ad seruos, qui herili tantum metu aguntur, hic ad ipsosmet filios, & sponsas ardentem amantes pertinet: quippe qui ab ipsamet charitatis naturâ generatur; quanto enim illa ardentius in Deum fertur, tanto studiosius, & accuratius non magnas solum iniurias, sed minutissimas etiam in eum offensusculas, imò & ipsarum umbram cauet, & horret. Ita citato loco Fulgent. *Metuit autem non eo timore, quem ipsa foras expellit (nam perfecta charitas foras mittit timorem) sed illo timore, quem non ad timorem, sed ad amorem habere consuevit. Timet ergo non timido amore, sed casto. Non enim timet formidina criminis: sed robore puritatis, & firmitate virtutis.* Sed id expressius Cassian. collat. 11. cap. 13. cui hunc præfixit titulum:

Cant. 1. 14.
& c. 4. 1.
Nyssen.

Tull.

Cyr. Ale.

Virgil.
Fulgent.

III.
1. Ioan. 4. 18.

Fulgent.

Cassian.

De timore, qui de charitatis magnitudine generatur. Sic docuit, vel tenuem amoris formidat offensam, atque in omnibus non solum actibus, verum etiam verbis attonitâ semper pietate distenditur, ne erga se quantulumcumq; feruor dilectionis illius intepescat. Cōfirmat id ad citata Ioa. verba August. sed aucto pulchrè sensu; dum à duabus sponsis, quarum altera metu criminis; altera amore sponsi timeat, imagine sumpta ad hunc modum pergit. Et quo modo discernuntur duo isti timores? Timet illa, timet & illa. Interroga: quasi unum tibi respondent. Interrogatur illa. Times virum? Respondet illa: timeo. Interroga & illam, si timeat virum: responderet: timeo: una vox est, sed diuersus animus. Iam ergo interrogentur, quare? Illa dicit. Timeo virum, ne veniat, illa dicit: timeo virum, ne discedat. Illa dicit: timeo ne damnet, illa dicit: timeo ne deserat. Pone hoc in animo Christianorum, & inuenies timorem, quem foras mittit charitas, & alium timorem castum permanentem in saculum sæculi.

Ita videas Matth. 28. 5. Angelum pijs mulieribus Christum in sepulchro quærentibus præcepisse. Nolite timere: at ipsas paulò post exisse de monumento, cum timore, & gaudio magne: v. 8. Quid? Iam illud Angeli monitum, ne timerent, tam citò memoriâ excidit? Minime. Sed aliter prius, aliter modò timet. Audi Chrysol. eâ de re serm. 80. Et ubi est nolite timere? Quia timor non ablati est, sed mutatus, timor abscesserat de reatu, sed de seruitio manebat, malus timor culpe, bonus reuerentiæ timor. Adam datum perdidit, ne perderent ipsum pertimescebant. Similiter Ambros. serm. 11 in Psal. 118. Sancta anima nescit aliud desiderare, quam sponsum, qui est Christus Iesus. Illum concupiscit, illum desiderat, in illum totis viribus intendit, illum gremio mentis sonet, illi se aperit, effundit: & hoc solum veretur, ne illum possit amittere. Ecce amoris timorem, qui de charitatis magnitudine generatur, & ad eius mensuram magis crescit, ac magis. Vnde non solum cœli columnæ, hoc est, cœlestes spiritus contremiscunt, Iob. 26. 10. sed, & Christus etiam Dominus hoc charitatis timore repletus fertur Isaiæ 11. 3. Et replebit eum spiritus timoris Domini. Habet verò peculiarem emphasim, quod nō nisi repletus timore esse dicatur, ut innuatur ex robore puritatis, & virtutis eius animum, nec minimas peccati maculas villo modo cāpere posse.

Ab hoc non it, quod de se, ipsa sic inquit Sponsa, Cant. 1. 12. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Vbi eandem sponso sedem, ac, ut modo vidimus in oculis tribuere videtur sponsa; nimirum, in medio vberum, hoc est, in corde, ut dum inibi commoratur Christi charitas, nul-

lum sponsæ membrum sit, quod in dilectione tepescat, aut lenem aliquam culpam, quæ feruorem refrigerare possit, admittat. Sed hæc pēficulatiùs tradidit Nyss. hom. 3. in Cant. cū enim primum cordis naturam, & situm sic esset speculatus: Localis cordis positura abis, qui eam sunt speculati, dicitur esse in medio vberum; illic autem dicit sponsa se habere fasciculū, ubi bonum tamquam thesaurus reconditur, sed & cor dicunt esse, quendam fontem nobis innati caloris, à quo per arterias in vniuersum corpus calor distribuitur, per quem fiunt calida, & vitalia membra corporis, ut quæ foveantur ab igne cordis: Hinc sic ad rem presentem infert. Quæ ergo principatum tenente animæ facultate, suscipit bonorum Christi odorem, & cor ipsius fecit fasciculum huius suffitus se ita comparat, ut omnia singillatim vitæ studia tamquam alicuius corporis membra ferueant spiritu, qui ex corde permeat, nullâ iniquitate, nullo membro corporis refrigerante dilectionem in Deum. Quasi dixerit ab amore in Deum prouenire, ut nullam, vel paruam iniquitatem, siue inquinatæ concupiscentiæ fibrā apud se esse sponsa velit, ne hinc eius in Deum charitas intepescat.

Hæc quidem ipsissima charitatis natura est, quæ dum in corde residet, vel minimos etiam ictus cauet, & dolet, qui aliòqui ab eo, qui Deum medullitus non amat, nec eius legem cordi inditam habet, minime perferuntur. Quā sanè in re cor Davidis Dei charitate flagrans locuples nobis testis adest: cum enim Saulem, qui diro in ipsum odio furebat, & ad necem persequebatur in spelunca delitescentem securè posset occidere; à cæde tamen abstinere maluit hoc vno cōtentus, si oram chlamydis illius, quæ egregij huius facinoris memoriale esset, clanculum abscidisset: id præclarè gestum quis non dicat? Sic certè à pluribus scriptoribus miris laudibus celebratur. Sed Deo aliter visum: ipse enim, ut est in Iob 38. 36. Dedit gallo intelligentiam, ubi pro, gallo, Hebræa habet, cordi, & rectè cor gallus appellatur, cum ad eius morem dormientem hominem excitare ad poenitentiam soleat. Ergo cor Davidis, siue conscientia, qui verus in corruptusque iudex est, illum subinde mormordit, & velut gallus excitauit commissi, tunc leuis licet sceleris arguens: sic enim textus facit. 1. Regum 24. 6. Percussit cor suum David, eò quod abscidisset oram chlamidis Sauli: Vbi expressius Lxx: Percussit cor eum: similiter Pagnin. ex Hebr. Percussit cor David eum: ut hinc nobis innuatur perfecti viri cordis, cui lex Dei medullitus insideat, esse ob minutissimum quoduis erratum in re licet leuissimâ, & pilo simili commissum, grauiter dolere, animumque pulsare: quippè quod

Bernard.

adeo generosæ indolis sit, utpote Dei amore flagrans, ut minimos etiam ictus perferat, & cauere debeat. Vnde Bernard. serm. 1. de Spiritu sancto, ut ostendat, quid Dei charitas per Spiritum sanctum in cordibus iustorum effusa ab illis exigit, quidque etiam in ipsis opere tur, hæc inquit elegatissimè: *Quid à te querit, qui tantà sollicitudine te quaesuit, nisi sollicitum ambulare cum Deo tuo? Hanc sollicitudinem non facit, nisi Spiritus sanctus, qui nec minimam paleam intra cordis, quod possidet, habitaculum patitur residere, sed statim igne subtilissima circumspectionis exurit, spiritus dulcis, & suavis.*

VII.

2. Ad Cor.
11.2.

Sicequidem Paulus 2. ad Cor. 11. 2. Corinthiis perfectioni incumbētibus ingerebat: *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Vbi cum Græcum verbum, pro quo noster vertit, *despondi* (de quo latius ad cap. 3. v. 12. adnot. 2.) propriè significat, aptare, agglutinare, sponsæ rationem in eo videtur Apostolus posuisse, ut Christo intimè coniuncta, & agglutinata sit, ne videlicet vel tantillum per tepōrem, siue per defectus quantumcūq; minimos ab eo seiungatur, cum ei sit sponso coniuncta, & velut pars parti aptata, qui eam ardentissimè amet. Vnde hanc rationem ad gustum germani sui Nysseni, sic stringit Basil. lib. de vera virginit. *In nullā parte oportet virginem adulteram esse, non lingua, non auribus, non oculo, non alio omnino sensu, imò neque cogitatione, sed corpus quidem velut templum quoddā, aut thalamum sponsi habeat praparatum.* En fasciculum inter vbera commorantem, nulla iniquitate, nullo membro corporis refrigerante dilectionem in Deum: alioquin, nec aptata, nec sponsa censebitur, nimirum, qui aptatur, seu, adheret Deo unus spiritus sit, supple, cum eo, 1. ad Cor. 6. 17. sed id qua ratione? Audi Photium ibi: *Totus spiritualis efficitur, neque impuris cupiditatibus tangitur, neq; scinditur in partes: sed uni Deo penitus adheret, eique se totū dedicat, & addicit.* Iam verò sub eādē sponsæ imagine, ipsdēque adhærendi, & agglutinandi phrasibus inculcatis, sic monuit Chrysost. hom. 8. in 1. epist. ad Corinth. *Non solum ergo Christo adhereamus, sed ei etiam agglutinemur. Nam si disuncti fuerimus, perimus. Nam qui se, inquit, à te elongant, peribunt. Ei ergo agglutinemur, & agglutinemur per facta, & opera.* Nam, qui seruat, inquit, mandata mea, ipse in me manet. Etenim per multa exempla nos vnit. Considera autem. Ipse est caput: nos autem corpus. Inter caput, & corpus non potest ullum esse interstitium. Ipse est fundamentum, nos aedificium. Ipse est viris, nos palmites. Ipse est sponsus, nos sponsa. Quæ paulo post sic diffundit: *Hæc omnia indicant unitatem, nec sinunt aliquid vacuum esse inter medium, ne minimum quidem. Quam obrem*

hoc parum non est parum, imò vero est fere totū. Quando ergo parum deliquerimus, aut etiam pigri, ac socordes fuerimus, ne illud parum negligamus. Hæc, & alia Chrysost.

Sed quam accuratus, ac sedulus præceptorum, quæ dabat, extitit Paulus exsecutor, & custos, qui ne à Christo per has minutas sordes, vel tantillū seiungeretur, omnes se prius tyrannorum, imò gehennæ ipsius poenas, atq; supplicia libentiùs perpassurum, & cum creaturis omnibus eā de re certaturum animosā hanc oratione affirmat ad Roman. 8. 35. *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia? An fames? An nuditas? An periculus? An persecutio? An gladius? & statim: Sed in his omnibus superamus propter eum, qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neq; mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque aliud, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei.* Vbi expendendum est Græcum verbum *Χωρίσθαι* pro quo noster posuit, *separare*, quod non tā omnimodam separationem, quam qualcūque, vel leuem disunctionem inter ea, quæ aptata, & agglutinata sunt, significat: vnde Syriacus legit, *seungere*; ut appareat egregium illud animi propositum Paulo esse, ut non solum cane, & angue (ut in proverbio est) sed gehennā ipsā peius timeret qualecūque erratum, quo ipsius in Deum charitas inteperesceret, & ab eo tantisper disiungeretur. Quod si, ut bene Senec. de consolat. ad Heluiam. c. 17. *Maiores est amor, qui pari periculo minus redimit, egregium diuini Pauli argumentum id est, quod summo ipse periculo, & damno, minima quæque errata veller redimere.*

Est verò tam propriū animæ diuinæ charitatis accensæ minimas peccati sordes præcauere, ut non aliter sponsæ characterem, & gradum quis adipiscatur. Quare Cant. 8. 9. cum Sponsa de germanā suā adhuc parū, sed ad sponsæ etiam gradum properante sic Christum consuluisset: *Soror nostra parua, & vberat non habet, quid faciemus sorori nostræ in die, quando alloquenda est? Id est, quid faciemus, ut soror nostra ad sponsæ etiam culmen pertingat, maturaque tantæ rei censeatur? Quid curabimus in eius bonum? Quod ei salutis monitum dabimus, ut muneris huius numeros expleat? Ne cum de eā nuptiarum sermo inciderit, ætatis immaturitas, hoc est, perfectionis defectus illi impedimento sit; huic interrogationi sic respondet cœlestis Sponsus: *Si murus est, aedificemus super eum prægignacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis: ubi, ut in cōmentariis monui ex Hebræo, suppleendum est pro nomine, et, hoc modo: Si**

VIII.

August.

Ad Rom.
8. 35.

Syria. Lec.

Senec.

IX.

Cant. 8. 9.

or. de. dol.

or. de. dol.

or. de. dol.

or. de. dol.

mutus est ei: edificemus, &c. si ostium est ei, compingamus, &c. Vt his verbis isefus inquit. Si murum habet, hoc est, Dei legem; cuius observantia, ut muro, eoque firmo circummunita, atque vallata est, ad eum murum adiungere oportet propugnacula argentea, id est, peculiare charitatis affectum, quo magis coarctetur, & coangustetur custodia, ut nimirum non modo diuinæ legis terminum non transiliat, sed nec minima quæque errata committat, & velut arx munitissima à quouis peccati telo, vel leui iaculo tuta sit. Firmat id ostij metaphora. Est enim perinde, ac si dicatur, si iusti anima ostium timoris Dei habet, quo aditum peccato claudat, id ostium alijs subinde, atque alijs tabulis magis, ac magis communiri, & roborari oportet. Ad stipulatur Hebræum verbū, *thsur*, quod Vulgatus transtulit, *compingamus*, à quo vrbes fortissimas, siue in tutissimo loco positas, Hebræi vocant vrbes munitas. Sed tamen in murorum propugnaculis, quam in tabulis fores communientibus præscripta materies observanda est, ut enim propugnacula argentea, ita tabulæ cedrinæ esse perhibentur, ideo verò argentum ad propugnacula assumi crediderim, quod ut purissimi candoris, & munditiei; ita legis diuinæ, siue perfectissimam puritatem suadentis, siue à Dei seruis ad amulsi custoditæ symbolum sit. Ita Psalm. 117. *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum* (siue, ut vertit Complutenfis, *separatum à terra purgatū septuplum*; ergo Christi Sponsa, non tantum muris cincta, sed ijs etiam propugnaculis munita esse debet, quæ quamlibet etiam minutissimam sordem, aut inquinamentum excludant. Ad hæc argentum clariorem inter omnia metalla sonum emittit. Ideo Dei castra ad tubarum argenteorum sonum in expeditionem mouebantur, Num. 20.2. quod hinc sponsæ propugnaculis sic accomodes, ut significetur quodlibet peccati telum, quantum uis veniā dignum, siue veniale (ut aiunt) nou mediocrem doloris, & poenitentiae sonum editurum. Longè aliter, ac ut eis vulgarium hominum muris euenit, qui parua hæc errata minime curant, nec nisi à tormēto bellico lethalis peccati percussio, sonum emittunt; sed & cedri natura, quæ ad fores comuniendas assumitur, eò etiam it, cum hæc arbor, ut à Dioscorid. lib. 1. cap. 88. & alijs traditur, imputribilis sit naturæ, & quæ cariem, aliosque vermiculos non sentiat, nec rimis ullis hileat, ut documento sit nullū à Christi Sponsis defectibus etiam leuissimis esse præbendum aditum, sed illis vndique comuniendas, & præcludendas fores esse, quod & Hebræa vox, *luax*, pro qua noster posuit, tabulis, optime confirmat: significat enim ta-

bulam viudem, & recentem præciliam, quæ alijs fortior, & solidior est: Omnes ergo rimæ (verba Cyprian. lib. de singul. cler.) *ne alicui porce claudenda sunt, ne per unum foramen castra omnia peneirentur, & vniuersa componenda sunt munimenta, ne per modicum non munitum tota ciuitas ruat, sicut Salomon* (dic tu Ecclesiasticus) *repetit: qui spernit modica, paulatim decidet.*

Equidem cum miseræ vrbs Hierosolymitanæ lamentabile excidium, durissimam feruitutem, diras, & crudeles robustorum, & nobilium mortes lugubri carmine prosequeretur Ieremias in Threnis; de virginibus in templo nutritis (ut inquit vetus Auctor in Catena Græca) contentus fuit vltimo loco dicere, c. 1. ver. 4. *Virgines eius squalide.* Id est non prædite eo splendore, & ornatu, qui virgines Dei sponsas deceret. Vnde de tota Synagogâ, seu Ecclesia, statim concludit: *Et ipsa operosa amaritudine*, ac si diceret. Nec valet iam hæc ratione vocem emittere præ amaritudine, quæ fauces premit. Vbi iure dubites, quæ tanti fiat virginum squalor? Præ tot Principum mortibus, feruitute, exilio, tamque turpi Nazareorum obmaorem, & morbos deformatione, ut eorum facies, *de migrata esset super carbones.* Thren. 4.8. sed respondet Nazianz. in orat. de fuco, virginem alloquens. *Illud velim non ignores rugam tibi vnam turpiorem esse, quam maxima vulnera ijs, qui in mundo viuunt: nec enim tam notabilem, ac conspicuam in sordidis, quam in puris vnius coloris vestibus labes aliqua feditatem habet.* Rectè quidem, quod Sponsa Christo aprata tota pulchra esse debeat, ac proinde quauis feditate plus commaculetur, quam maximis vulneribus seculares homines.

Erat quidem in templo Dei (malo fato:) *Statutum idolum zeli ad prouocandam amulationem.* Ezech. 8.3. siue ut expressius Hebræa: *Vbi erat habitatio idoli zeli, zelare facientis Deū.* Sed, quod nam? Liqueat ex Hieronym. & interpretibus non aliud illud esse, quam Baal, siue Belzebub, id est, *Deus Musca.* Quid? Musca ne Deū pungit, & mordet? & ad amulationem prouocat? Ita planè, ut enim ipse magnanimus, & patientissimus sit, dissimulans peccata hominum; at non potest non commoueri, & ad emulationem, vel à Musca, hoc est, leui errato prouocari, cum hæc idolula in templo suo statuta videt, id est, cum eius sponsæ, & præsertim, quæ in altissimo religionis statu ipsi famulantur, sordibus hisce, licet minutis, commaculatur; nimirum, *hæc minima sordes* (verba sunt Aug. lib. quinquaginta homiliar. hom. 50.) *nostrum decus ita ex terminant, ut ab illius sponsi speciosi formâ præ filiis hominum castissimis amplexibus separent.* Quare iure, hinc zelo

Cyprian.

Eccl. 19. 1.

X.

Thren. 1.4.

Cat. Græ.

Thren. 4.8.

Nazianz.

Ezech. 8.3.

Lecl. Heb.

XI.

Ezech. 8.3.

Lecl. Heb.

August.

Iordani.

III.

Ps. 11. 7.

Ps. 11. 7.

Num. 20. 2.

Dioscor.

Cicer.

Arist.

Ad Ephes.
4. 29.

XII.

Cant. 5. 3.

Ps. 118. 28.

Bernard.

Cassian.

Hieron.

Ambros.

Prou. 27. 15

Lxx.

Bernard.

Ambros.

sponsus commouetur; anguste enim diffiniuit Zelotypiam Cicero Tuscul. 4. cum dixit: *Est agritudo ex eo, quod alter potiatur eo, quod ille ipse concupierit.* Nam si Arist. credimus, latius se extendit: sic namque de eâ, 2. Rethor. *Tristitia est, quam quis habet ex ijs, quæ sibi deficiunt.* Et verò cum Christus dilexerit Ecclesiam, ut mundaret sibi sponsam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid eiusmodi, meritò quævis musca eum pungere dicatur, cum hæ minimæ sordes sponsæ suæ pulchritudinem exterminant, & eâ de causa aliquid ei deficiat ex ijs, quæ ipsi sunt debita cum ea, quæ ipsi agglutinata, & intimè coniuncta esse debet, hac ratione ab eius amplexibus separatur. Certè, vel ob verbum indecenter, & impurè prolatum diuinum spiritum grauius commoueri, diserte affirmavit Paulus: cum enim ad Ephes. 4. 29. dixisset: *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat,* subiunxit, & nolite contristare Spiritum sanctum Dei.

Quod si sponsum ob has minutas sordes (ad nostrum captum) contristatum, & querulum quasi è domo suâ eliminatum videre velis, audi Cant. 5. 3. *Aperi mihi soror mea, &c. quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis nocturnis:* cum enim nox arcano sermone peccatum adumbret, quid aliud hæ guttæ nocturni præferant, quàm minutas has sordes, quæ sponsæ pulchritudini non leuiter offiunt? Sic de se ipso, tepore, & accidia aliquatenus oppresso, ac proinde guttas hæc distillante, dixit Dauid Psalm. 118. 28. *Dormitauit anima mea præ tadio:* ubi, & pro, tadio, Græce est & x̄d̄ia, accidia: hoc est, torpor, & tepor, ut singillatim explicant Bernard. ferm. 32. in Cant. & Cassian. lib. 10. institut. cap. 4. & pro, dormitauit, Hieronym. & Ambros. & antiquiores legunt, distillant, siue, stillant, magna vicinitate metaphoræ cum dormitantiū nictatio stillationi per similes sit. Ergo ab accidia, siue tepore frequentes defectum guttæ stillant, quæ quidem super sponsi caput (proh dolor) decidunt, ut vides, eumque à sponsæ amplexibus separant, & è communi domo eijciunt. Sic namque Salomon Prou. 27. 15. *Testa per stillantiam in die frigoris, & litigiosa mulier comparatur:* ubi Lxx. habent: *Stillicidia eijciunt hominem in die hyemali de domo suâ: similiter, & mulier maledica de propria domo.* Quæ ob oculos habens Bernard. in ferm. de septem donis Spiritus sancti contra septem vitia desidiose Christi sponsæ sic accommodat. *Triplex incommodum eijcit de domo in habitantem, fumus, stillicidium, & mala uxor: quando verò hæc deerint negligenti? Similiter Ambros. in Psalm. 118. ferm. 12. premens præfata Cant. verba in hæc sententiam sic ait: Vides igitur, quod Deus, &*

ociosum promocat, & dormientem excitat. Qui enim venit, & ianuam pulsant, vult semper intrare, sed in nobis est, quod non semper ingrediatur, non semper maneat. Et post non nulla. Aperi ergo illi vult introire, vult sponsam inuenire vigilantem. Noli ergo bono amatori facere moras, cito recedit, & tu somno corporis tui videris exclusisse pulsantem: excludis enim cum desidiosus es: & si sobrius sis, caue, ne negligens sis.

Iam verò, ut doctrinam præced. annot. n. ult. traditam, huic etiam applicemus, non est animus affirmare, ob quemlibet sponsæ defectum Christum grauius commoueri, & quasi domo eiectum his querelis sponsam incendere; sed tunc potissimum, cum idolum zeli, vel statutum, vel non aliud, quam, musca, est; sed quid est esse statutum? Illud opinor, cum habitualia sunt errata, & quæ non corrigantur, sed potius amentur: sic enim habent Hebræa, ubi habitatio idoli nec caret emphasi hos defectus sub nomine idoli argui, ut innuatur ab aliqua in creaturas affectione deriuari, siue ipsammet creaturam inordinato affectu adamatam, idolum esse: ab hac ergo impura musca quomodo non mordeatur, & compungatur sponsus, qui nullum in amore consortium patitur. Neque enim sponsus ille (verba sunt Nazianz. orat. de calamit. animæ) cum animâ alienis amoribus irretita consuetudinem habere suffinet. Equidem sapienter dixit Athanas. lib. de virginitate, affectionem quamlibet, siue curâ in creaturis à Christi Sponsa collocatam, ipsi pro marito esse, atque idcirco adulteram iure censerî, apud: *Hoc igitur dico, quod omnis virgo, aut vidua continens, si curam suam collocet in mundanis, eius rei cura illi pro marito est; ipsa enim sollicitudo contaminat eius animam, & corpus continentis conspurcant, neque iam sancta est corpore, & spiritu.* Quò sane eunt verba Pauli ad Corinth. n. 7. adducta, quibus sponsam apertam, & agglutinatam Christo facit, ut totis animi, & volutatis viribus ipsi adhereat: quod si aliquos in voluntate oculos habeat, Christi consortio idonea non est. Ita Bernard. in de clamat. super: *Ecce nos reliquimus, &c. ad fin. An ex collegio discipulorum reprobari, quis poterit, nisi oculos habens? Sunt enim oculi non modo pecunie, sed & propriæ voluntatis. Scrutetur proinde vias suas, & studia sua, qui promissam centupli gratiam sibi deesse causatur: nec dubium quin inueniat angulû, & diuersorium, reclinatoriumque, non quidem filij hominis, sed aut fornicationis vulpis, aut volucris nidum.* Ergo ab statuto idolo iniuria affectus sponsus ab sponse amplexibus separatur, nec sine indignatione recedit; audi Hieronym. in epist. ad Eustochium. *ubi in pectore virginali secularium negotiorum cura æstuat, statim velum templi scinditur, spon-*

XIII.

Ezech. 8. 3.

Lecl. Heb.

Nazianz.

Athanas.

Tertul.

Hieron.

XIII.

sus confurget iratus, & dicit: relinquetur vobis domus vestra deserta.

Vidisti, quid sit, esse statutum idolum zeli, audi modo similem rationem, cur à muscâ pungatur, & commoveatur sponfus; vbi merito ambigas, quare potius à muscâ, quam ab ape compungi, & ad æmulationem prouocari dicatur, cum apes acrius muscâ stimulum admoueât. Plane, quia apes dum pungit stimulum amittit, & emoritur, vnde eos denotat, qui peccata quamuis non leuia, sed quæ acrius quodammodo Deum pungant, committunt; sed post peccatum ea ipsos poenitendo capit, qua peccato penitus emoriantur; plusque forsitan sit, quod in poenitentia laudes, quam quod accuses in crimine; sub quo sensu accipit August. ea verba Psalm. 17. *Circumdederunt me, sicut apes, & exarserunt, sicut ignis in spinis, & in nomine Domini, quia ultus sum in eos*, quasi dicat Propheta persecutores Christi tam ipsum, quam ipsius Ecclesiam supplicijs affectisse, stimulisque persecutionum pupugisse, & afflixisse, sed Christum blandissimo affectu ultum fuisse de ipsis: *Quia, & ipsi* (inquit ille) *malitia, quæ in eis in se ipsos persequabatur extinguit Christiano populo sociati sunt*. Secus verò est in muscâ, quæ importunum animal cum sit, quamuis sæpius abigatur: iterum tamen, atque iterum mordet. Sic enim inquit Homerus:

*Quæ quamuis de pelle viri sit sæpe repulsa,
Assultat morsura tamen.*

Vndè effluxit adagium, *muscas depellere*, quod ad exprimendum laborem irritum, & otiosum sumitur: quare eorum defectuum appositâ imago est, qui importunè repetuntur, & à quibus Christi sponsa purgare se satis non curat, quod sepe numero cupiditates sint altius infixæ, siue errata, quæ à cupiditatibus promanent, & cordi hæreant. Sic dixit Bernard. in allegorijs Gotfr. Tilm. ad lib. Reg. *Qui affectiones suas interrumpunt, non rumpunt*. Quia videlicet ad horam se ab ijs defectibus corrigant, siue potius separant; post horam ad eos, sicut prius reuertuntur: hæc quidem fordes sunt, quæ nostrum decus ita exterminant, vt ab illius sponsi speciosi forma præ filijs hominum castissimis amplexibus separent. Sed enim cum ipse iterum per sponsæ poenitentiam ipsi concilietur, illa verò rursus, dum in eadem denuo errata relabitur, ab eius se distingat amplexibus, non dissimile id existimes, ac Romano illi Mæcenati eueniebat, de quo acutè Senec. epist. 114. *Qui uxorem nullies duxit, cum vnam habuerit*: ob cottidiana nimirum iurgia, & mutuas vtriusque coniugis repulsa, & novas postmodum amicitias.

ADNOTATIO III.

*Peculiare sapientia opus esse,
minima quæque peccata de
uitare, ne ab illis ad grauio
ra deueniatur.*

ED cur eximia hæc munditia, & minutarum culparum exterminatio non charitatis solum, sed scientiæ etiam à Paulo adscribatur, ea mihi occurrat ratio: quod sapientiæ, & quidem maximæ munus sit minora pericula fugere, vt maiora securius præcaueas, atque ideo, ne in grauissima peccata incidas, minima quæque diligentius vitare: est enim id certa lege, siue naturâ (vt ita dicam) comparatum, & diuino etiam oraculo sancitum: *Vt qui spernit modicam, paulatim decidat*. Ecclesi. 19. 1. Certè de sapiente, & insipiente Salomon, sapiens ipse, & insipiens pro temporum varietate, Ecclesi. 2. 14. sub hoc sensu dixit: *Sapientis oculi in capite eius, stultus in tenebris ambulat*, quam paritiam sic scitè explicauit Martinus del Rio 1. tom. adagio 295. vt capite notentur rerum initia, quasi proprium sapientis sit cum fine initia conferre, & velut ex speculâ, quæ futura sunt, longè ante prospicere, iuxta Terentium:

Istuc est sapere, non quod ante pedes modo est videre, sed etiam illa, quæ futura sunt, prospicere. Habet verò multum venustatis hic dicendi modus cū allusione ad ipsummet oculorum situm, qui ideo in capite, vt in arce regali velut sapientiæ ministri se gerunt, vt indefessas pro corporis salutè excubias agant, nimirum, vt animus peccati insidias præuideat, & sedulâ cogitatione prospiciens à minutis peccatis in grauiora gradum fieri, ipsamet initia caueat, atque fugiat. Porro Ambros. lib. 6. in Hexa, cap. 9. ex hoc loco benè adstruit, in capite velut in regiâ arce habitare sapientiam, quæ oculis omnia explorare, & providere soleat. Audi: *Sic latronum quoque cauere moeris, sic exploratores in muris, aut turribus, aut montis excelsi supercilio esse locatos, vt de super speciem plana regionum, in quibus insidie latronum latere non possint*. Vndè, qui sub hoc sensu in capite oculos non habeat, nec futura prospicere norit, rectè oculos in calcaneo, vt Hebræa perimia fert, (de qua indidè Rio) habere dicitur. Hæc verò omnino ad rem nostram sic confirmat Chrysost. in Psalm. 6. aucto egregiæ imaginis censu: *Nam si in domo parum aliqua sup-*

I.

Eccl. 19. 1.

Eccl. 2. 14.

Mart. del Rio.

Terent.

III.

Ambros.

VIII.

Chrysost.

pe accensum viderimus, conturbamur, & tumultum mouemus, non enim attendimus initium, sed ex initio finem considerantes mouemur, & concurrimus, ut totum caminum extinguamus. Hoc igne vehementius exedit anima peccatum. Vides sapientis oculos in capite, ut ex initio finem considerantes minima peccata fugiant, ne in grauiora deueniant.

II.

Iob 28. 28.
Prou. 1. 17.
& 9. 10.
Eccl. 7. 19.

Hac sane de causa, de eo, cui inest Dei timor (qui toties a diuino spiritu, & initium sapientiae, & consummata sapientia dicitur Iob 28. 28. Prou. 1. 17. & cap. 9. 10.) a Salomone perhibetur Ecclesiast. 7. 19. *Qui timet Deum, nihil negligit*: Vbi maximè notandum est, non amoris solum (ut superiori annotatione vidimus) sed timori etiam singillatim tribui minimis quibusque erratis nolle succumbere. Sed quare? Plane, quod dum graues in Deum offensas quis timet, leues etiam culpas ex sapientiae praescripto vitare studeat, ne ab his ad grauiiores gradum faciat. Vnde Radulphus in allegor. Tilmāni ad ea verba Deuter. 32. *Quo modo si vnus fugaret mille: & duo fugarent decem millia*: dum hos numeros sic distribuit, ut vnum Dei timori; duo verò diuino amoris tribuat, sic ait: *Ecce qualis praeliator timor Dei, qui non solum nequitias, sed etiam negligentias omnes ante se fugare consuevit*. Sub quo etiam sensu S. Pachomius in regul. Super decem millia quoque Paedagogorum, magistrorumque doctrinam timor Domini per cogitationes eiusmodi nos erudiet, prudentesque custodiet: ac si dixerit, ille nos instituet, velut diligens, ac sapiens paedagogus; & minima quaque, quae ad peccatum manuducant, vitare docebit.

Radul. 1.
Deut. 32.

S. Pachom.

III.

Isai. 11. 3.

Ita Isai. 11. 3. illud plenissimè de animo Dei timore occupato dicitur: *Et replebit eum spiritus timoris Domini*. Quod si dixeris, ad quid tam magna timoris suppellex, quae totum animum, totum pectus repleat? Respondet Bernard. serm. 54. in Cant. *Qui sic timet, nihil negligit, unde namque negligentia intret in plenitudinem? Alioquin, quod capere adhuc aliquid potest, plenum non est*: ac si dixerit eam esse perfecti timoris Dei rationem, cum nihil omnino negligitur, sed omnia licet leuissima errata precauentur. Vnde idem Bernard. tractat. de ordine vite, col. ult. inquit. *Mens Deo dicata sic cauet minora vitia, ut maiora: quia a minimis incipiant, qui in maxima corrumpunt*.

Bernard.

Idem.

III.

Psal. 63. 1.

Hinc Vates Psalm. 63. 1. sic Deum orat. *A timore inimici eripe animam meam*. Vbi meritò ambigitur, quid sit non solum ab inimico, sed ab eius timore eripi? Dicunt nonnulli sensum esse, fac ne timeam inimicum. Benè, ut ad vers. 28. adnot. 1. latius persequor, sed modò ad rem Hilarius ibi sic capit eam locutionem, ac si dixerit Psalter non ab inimico,

Hilar.

siue a peccato solum, sed ab ijs etiam, ex quibus ipsummet timeri aliqua ratione potest, deprecor me eripias. Sic enim Hilarius: *Deus enim non tunc tantum orandus est, cum, quae temerunt, ingruerint: sed timenda ea sunt, quae cum caperint adesse, dominantur: & semper, atque indefessis precibus orandus est, ut nos a timore eorum, quorum dominatum timeamus, eripiat*. Id est, ne in ea, quamuis parua incidamus, ex quibus maiora timeri possunt. Vnde facile videas omnino alienum esse ab ijs, qui Deum timet, aliquid eorum, quae ipse praecipit, praetermittere, siue negligenter exsequi. Quare ingens illud est inuenire discrimen inter eos, qui sapienter, & velut in arte periti, & illos, qui stultè, aut ad minus velut tyrones Deum tirant, quod inter eos, qui nauticae artis leges, & naturam callent, & illos, qui eam penitus ignorant, reperitur; ut enim hi non prius tempestatem, aut naufragium timent, quam ventis validissimis vndique sese agitari, iactarique sentiant; ita naucleri, & qui marinae malignitatis gnari sunt, vel cum leuissimum ventum ex ijs, quos infestos experiuntur, excitari sentiunt, vel paruam nubeculam aliunde confurgere vident, vehemènti timore concutuntur: quippè qui certò norunt fore, ut ventus ille ingrauescat, eaque nubes maximae subinde tempestatis inditium, siue initium sit. Ita prorsus, qui diuini timoris leges ignorant, & velut tyrones Deum verentur, grahem solum diuinæ legis transgressionem pertimescunt, nec prius sibi opportunè timendum censent, quam cum ipsummet lethale peccatum iam pro foribus adest, nullà de leuioribus alijs habità curà: euenit verò se pèpèpius ijs ob timèdi imperitiam, siue vt melius dicam stultitiā: (nam, dementem puto inquit Senec. epist. 85. *qui mala imminèntia non extimescit*.) vt in ipsummet peccatum, quod timere se iactitant, miserè incident. Ita tam de Iudà proditore, quam de Iudæis Christo necem inferentibus obseruauit Chrysost. cap. 27. Matth. hom. 83. ideo tantum facinus perpetrasse, quod minora prius peccata, quae ad illud velut manuducebant, pro nihilo duxerint: subdit vero: *Vnde ex paruis maxima sunt, negligentia nostra, hoc ipsum quoque corporibus accidere videbis*. Et statim: *Iudæi quoque, nisi putassent inanis gloriae delictum minimum esse, & se ad eadem Christi lapsi, non faissent*. Hanc viā omnia scelera fieri videbis. Secus quidem, qui cum scientia, & sensu, (ut Paulus ait) Deum timeant, dum ex minimis etiam erratis, ex ijsque peccandi initijs magnam sibi timendi occasionem capiunt. Vnde Hieronym. (siue verus ille sit, siue putatus) virginem Dometriadem sic monet: *Ibi te maxime oportet obseruare peccatū, ubi nasci*

IIIIX

Auzan

romm

Senec.

hman

Chrysost.

Hierony.

solet, statimque ad primam tentationis repugnare faciem, & malum antequam crescat, extinguere, reddit rationem nostro proposito aptissimam: Nec enim expectandum est argumentum eius rei, quæ timeri debet à parua.

V. Nec ab hoc (nisi me digiti fallunt) longius it vox, *sinceri*, qua notanter ad hanc rem Paulus utitur, ea enim tacite inquit à quantis insinceritate, sine impunitate totum animum paulatim infici, & commaculati: cum verissimè dixerit non nemo:

Horat.

Sincerrum sit nisi uas, quidquid infundis, acescit.
Quod quidem sensum habet communem cum alia sententiâ eiusdem Apostoli 1. ad Cor. 5.

1. Ad Cor.

5.6.

6. Modicum fermenti totam massam corrumpit. Vnde dum monet, ut *sinceri* sint, simul dixisse videtur: nam si modico aliquis labis fermento infecti sitis, futurum quidem est, ut prorsus commaculemini. Quo omnino facit,

Nazianz.

quod de Saule opportunè obseruauit Nazian. orat. 7. ad patrem suum præsentem Basilio, non alia de causâ in malitiâ barathrum fuisse delapsum, quam quod pristini in *sinceri*, prauique affectus non nihil retinuerit. Audi illum.

Quid de Saule existimamus? Nam & uictus est, & spiritum percepit, ac tunc spiritualis erat (non enim de eo secus dixerim) atque etiam prophetauit, &c. Quoniam autem spiritui se totum utendum non præbuit, nec pure, atque integrè, ut oraculum ferebat, in alium virum mutatus est,

III

sed pristini improbitatis fomitis, prauique seminis non nihil (alii codices legunt, scintilla) supererat, atque in eo cum spiritu caro conflagraret, quid omnes illius calamitates tragica oratione prosequi necesse est. Pende illa: Pristini improbitatis fomitis, prauique seminis scintilla. Quibus non obscure innuitur magnæ sapientiæ esse omnem prauitatis scintillam extinguere, atque vitij semen prorsus obruere, ingentis vero stultitiæ hæc non curare, finem ex initio, ut dicebat Chrysost. non considerantes. Similia sunt Bernardi verba in declamat. Est enim interdum videre nonnullos, qui relictis omnibus abrenunciare saculo disponentes, cum rectè offerre velint, nolunt diuidere rectè, calliditate humana totos sese diuino committere nutui formidantes, sed reseruantes nescio quid fermenti, ut totam massam corrumpat. Hinc rursus idem Nazian. in exhort. ad virg.

Idem.

*Nec verè in vitis, quidquam paruig, lenisq;
Ponderis esse putes: qui paruis obuus ibit,
Is nunquam præceps sceleris in grauiora feretur.*
Ac si dixerit; nam qui paruis obuam non iuerit, in grauiora dubio procul prolabetur.

VI.

Parum autem fuerit vnus Saulis exem-

plum in huius rei confirmationem proponere, nisi totius Hebræicæ Republicæ omnimodam stragem, hæc viâ decurrentem ex peculiaribus Osee, & Isaia testimonijs ob oculos lectori iecero. Sed, ut illis viam præmuniam, prius quæso consideres, imò admireris, tam dissimiles populi illius status, quales, & ab Isaia, & ab Ezechiele describuntur; sic enim hic cap. 16. 10. sub Domini personâ de tota illa Republ. probis moribus institutâ, & ad Dei leges, & nutum aptè compositâ sub pulcherrimâ sponsæ imagine sic ait: *Et vestisti te discoloribus, & calceauisti ianthino, & cinxi te bysso, & induisti subtilibus, & ornaui te ornamento, & dedi tui in manibus tuis, & torquem circa collum tuum, & dedi in aurem super os tuum, & circulos auribus tuis, & coronâ decorasti in capite tuo, & ornata es auro, & argento, & vestita es bysso, & polymito, & multis coloribus: squalum, & mel, & oleum comedisti, & decora facta es vehementer nimis, & profecisti in regnum.* Hæc omnia Vates tum de puritate, & fide coniugali in Deum, & animo ingenio, & regio, qui spe cœlestium bonorum, terrena omnia pedibus protereret, & ad omne opus bonum expeditus esset, & alacer; tum etiam de eximij beneficijs, & dignitate, quibus à Deo Respublica illa cohonestabatur, omnino accipienda. At ab hoc tam felici statu, ad quem iam subinde populus ille transierit, sic paulò post idem Dominus ostendit: *Fornicata es in nomine tuo, & exposuisti fornicationem tuam omni transenti, ut eius fieres. Et post pauca, & accidit post omnem malitiam tuam, &c. tibi! ait Dominus Deus, & edificasti tibi lupanar, & fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis, ad omne caput viæ edificasti signum prostitutionis tuæ, & abominabilem fecisti decorem tuum, &c.* Ad quem etiam modum perditissimum hunc populi statum latè descripsere Isaia, & Osee, sic enim ille, capite 1. 4. *Va genti peccatrici, populo grau*

Isai. 1. 4.

Ose. 4. 1.

iniquitate, semini nequam, filijs sceleratis: dereliquerunt Dominum, blasphemauerunt Sanctum Israel, ab alienati sunt retrorsum. Hic verò, capite 4. 1. *Audite verbum Domini filij Israel, quia iudicium Domini cum habitatoribus terræ, non est enim veritas, & non est misericordia, & non est scientia Dei in terrâ. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum inundauerunt: & sanguis sanguinem tetigit: Ecce tibi tam ingenti discrimine dissimilem populi illius conditionem, ut posset dicere Vates:*

Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo. Dum ille, qui antea fidelissimus, Deoque omnino deuotus postmodum pecca-

tis; & flagitijs cernebatur opertus.

Sed iam quonam pacto ab egregia illa sanctitate in hoc nequitia barathrum prolapsus est? Num repente scelera hæc immanissima est aggressus? Apage. Bene enim satyrographus:

Juuenal.

Nemo repente fuit turpissimus.

Chrysost.

Et Chrysost. omnino similiter in c. 27. Matthæi hom. 87. tom. 2. *Nemo repente ad extremam improbitatem insilijt.* Ordine rei elegantibus verbis aliquâ licet difficultate impeditis indicavit non semel Oseas: nam in primis de illius populi principibus sic inquit, cap. 5. 10. *Facti sunt Principes Iuda, quasi assumentes terminum: super eos effundam quasi aquam iram meam: quibus in verbis sermonem esse de idololatria, in quam tanquam in alienum terminum ingressi fuissent Principes illi, omnes Patres, & interpretes monent: Transferunt, & mutant terminos meos (inquit Theod. Antioch. à quo reliqui mutuati sunt) & iura, & honore, qui mihi debebatur, in idola transferentes, more eorum, qui contra ius alieni terminos transferunt.* Sed negotium facessit in hac explicatione illa particula, *quasi*: nec enim ait Propheta, *facti sunt assumentes terminum*, sed, *quasi assumentes*, & verò cum explicare volumus hominem quempiam opus nefarium fuisse aggressum; puta latronem, aut homicidam esse; non solemus dicere factus est quasi latro; sed potius factus est latro, factus est homicida. Quid respondeant interpretes, apud ipsos vide, simulque perpende quam facile, quæ afferunt, possint eludi. Ego sanè contra sentio, his in verbis non tam de impietate idololatriæ, quàm Principes illi se corruerant (de hac enim toto illo capite, imò tota prophetiâ egerat Vates) quàm de modo, quo ad ipsam deuenerunt, nimirum paulatim, & quasi per minutissimas partes ipsam suscipiendo, sermo nem esse, eoque ire opportunam similitudinem illius, qui agrum aliquem possidens, eius terminos in vicini prædij spatium furim dilatare cupit; is enim, ut voti compos euadat, non semel, aut subito magnam alterius prædij, aut viæ publicæ partem assumit, nec eo modo iniustitiam ipse suam prodat, sed paulatim, & digitatim suum terminum transfert, & in alienum transmittit. Iam verò dum vnus hodie digiti, cras duorum mensuram elucrat, & sic deinceps: post delapsum tandem aliquod temporis spatium non mediocrem alieni fundi partem occupasseprehenditur, quâ sane imagine ad ostendendam nequitiam in principio paruulam, in dies tamen crescentem, & in peius proficientem, donec in nefarium scelus eruperit, nihil à Propheta afferri potuit elegantius. Fuit enim dicere (ita Vellei. Patercul. lib. 1.) *A re-*

Oseas 5. 10.

Theod. Antioch.

Elis in vicia à vitijs in praua, à prauis in precipitia peruenitur. Ita prorsus, monens virginem dicebat Nazianz. orat. 31. *Ne oculos oculum trahat: ne risus risum; ne familiaritas nossem; ne nox interitum, & exitium.* Nam quod paulatim (alij codices habent, *particulatim*) attrahitur, ac tanquam surripitur, tamen si eam rationem habeat, ut dominum in presenti minime sentiat, tamen in vnijs summam occurrit. Vides paulatim, & particulatim, assumptum, siue furto occupatum peccati, terminum? Audi etiam Gregorium Magnum 3. part. pastoral. admonit. 34. *Qui enim minima peccata flere, ac denotare negligit, à statu iustitiæ, non quidem repente, sed partibus totus cadit.*

Vell. Pat.

Nazianz.

Gre. Mag.

VII.

Nec obiter omittam; notanter subiecisse Dominum, *super eum effundam quasi aquam iram meam*: ut quâdam similitudine, & proportionem peccato supplicium respondeat. Et enim, ut insigne flagitium paulatim, & particulatim attractum in vitij summam occurrat; ita etiam ira diuina velut aquæ ingens moles guttatim congeritur, & coalescit: sic dixit Paulus ad Rom. 2. 5. *Thesaurizas tibi iram*, id est, velut thesaurum paulatim comparas: oportuniùs Beda, inquit, *guttatim*, iram Dei conflare. Ergo in eos, qui quasi assumentes terminum particulatim grande peccatum attraxerunt; ira Dei guttatim comparatâ, velut aquæ inundatio, siue torrens multis imbribus, & niue exasperatus cumulatissimè effunditur.

Ad Rom. 2. 5.

VIII.

Quod verò de Principibus prædictis verbis subobscurius dixit Oseas, enucleatius subinde de tota Ephraim familiâ sic expressit. *Calumniam patiens est Ephraim, fractus iudicio, quoniam cepit abire post sordes: vbi clarius septuaginta Theophylact. Theodor. & Græci transtulerunt: Oppressit Ephrem aduersarium suum, conculcauit iudicium, quia cepit abire post vana.* Sed illis in primis notandum nonnihil antilogiæ ad speciem esse inter has duas lectiones; dum nostra, Ephraim personam patientem, & oppressam, *calumniam* (inquit) *patiens est Ephraim*: Lxx verò ipsam personam agentem, & aduersarium suum opprimentem faciunt. *Oppressit Ephraim aduersarium suum.* Sed ad manum est responsio, sermonem esse de victoriâ, quam peccator aduersus Dei impulsus, & inspirationes, necnon contra omnes, quæ ne peccarent, ei occurrebant difficultates, & impedimenta, de lege Dei retulit; eam, ut illiciti voti sui copos euaderet continens, & velut pedibus proterens: quod verò ipse victoriâ, & egregiū facinus demens putauit, id apud Deū, qui verus nomēclator est summa miseria, & casus ca-

Oseas 5. 11.

lumnia, & iniuria ipsimet Ephraim illata cēsetur, vt sit sensus, ô miserum Ephraim, qui dum victorem, & florentem te putas, victus, & oppressus es! Habet autem peculiârē emphasim ille dicendi modus, *oppressit Ephraim aduersarium suum*, quasi in eam improbitatem, & peccandi licentiam insilierit, vt Dei legem pro infestissimo sibi hoste haberet: ita penē Theophyl. ibi: *Ephraim planē malam vi et oriam retulit, etenim vi, veluti hostem denicit legem meam, quam odit*: quod apertius interpretas dixit, *conculcauit iudicium*. Iam ad rem obferuarationem: cur Ephraim tam insigniter improbus euaserit. *Quoniam capit abire post sordes*, id est, quia primum in peccati sordibus passum posuit, nec pedem retulit; at, quæ eæ sordes? Minutæ quidem ita Lxx. *Capit abire post vana*: sic enim capio vana ex Isaiæ testimonio statim afferendo. Ergo qui post minimas sordes cœpit abire, nec gradū reuocauit, tandē diuinā legē tāquā hostē auersatur, Deique iudicia contēnit, & pedibus proterit. Ita Chrysol. ho. 12. in ep. ad Rom. col. penult. *Propterea exhortor, in initio, vt caueamus, vel pusilla surgientes mala; nā magna ab his nascuntur: etenim, qui vnoquoq; peccato dicere edoctus est, nō in hoc positiū est salutis momentū, is pedetentim omnia pessum dabit*. Iā verō præfatā expolitionē, & totā sententiā sic confirmat Isai. 5. 18. *Vae, qui trahitis iniquitatē in funiculis vanitatis, & sicut vinculū plaustrī peccatū; quæ verba de erratis pusillis, quæ in principio nō minus leuia sūt, quā fili vanissimi, id est, subtilissimi, postmodū verō alijs, & alijs adiunctis euadūt fortia, vt rudentes, & vincula plaustrī, quæ fortissima sunt, & durissima. Sic accepit Caldeus, vā qui incipiunt pusillū peccare trahētes peccata infuniculis vanitatis, augentur, & crescunt donec fortiora facta sint, & quasi vinculum plaustrī peccata. Similem explicationem huius loci inuenies apud Hieronym. ibi, & apud Rabb. Akiba in Petr. Galat. dum Hieronym. initia peccati cum aranearum telis, finem verō cum solidissimis vinculis: Rabbinus verō cum filo bombycino, qui subinde nauticus rudens efficiatur, componunt. Sed illud ad Osee gustum omninō est, quod notauit Chrysolog. in gradibus illis à Vate descriptis Psal. 1. *Qui non abijt in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, &c.* Quasi qui cœpit abire post sordes, non sistat vsque ad summum. Audi illum serm. 44. *Et si natus homo, & mox peccatorum venit in viam, iacet tamen primum non mox peccati currit in viam, sed vbi cœperit impietatis venena gustare, tunc saporem trahit de pinguedine peccatorum*: ac si diceret eum, qui aliqualem peccati gustum cœpit, nec statim correctus est, sic subinde peccatis assuefieri, &*

delectari, vt ad grauiora inhiat, & quo turpiora fuerint, maiorem illi voluptatem, & suauitatem afferant.

Et verō pro hac re opportunissimus Proverb. locus, c. 13. v. 13. *Qui detrahū alicui rei, ipse se in futurum obligat, qui autem timet præceptum in pace versabitur*. Pro quibus Lxx reposuerunt. *Contemnens rem, contēnetur ab eā; timens autē mandatū, hic sanus erit*. Ex quā translatione præsertim ex interpretatione Basilij in reg. fusiū disp. interrog. 4. manifestū est agi de ijs, qui minora peccata contēnentes in grauiora decidunt: sed est operæ præiū Vulgati verba in hanc sententiā expendere; nā difficultatē cōtinet hæc locutio: *Qui detrahū alicui rei, ipse se in futurum obligat*: vnde variè illi ab interpretibus explanationes adhibentur. Ego in primis eam orationis partem: *Qui detrahū alicui rei*, omninō capio cum Salazario nostro sic acutē exponente, id est, qui de re illā, quæ lege cauetur, aut demandatur, aliquid excipit, quominus totā expleat; sed quid est, *Ipse se in futurum obligat*? nolo accipere de obligatione soluendi pœnas in futurū, quod frigidē, nec ad mentē Lxx dicatur. Ergo sensus est, qui legis Dei obseruationi aliquid demit, hoc est, minora peccata committit, in alia denuo grauiora, quasi obligatus propendet. Sed quæ hæc necessitas, aut obligatio, quā sibi is imponat? Nō est sermo de obligatione strictē sumptā, siue de necessitate libertatis, & arbitrij; sed de propensione quādā, & affectione, quā leuibus peccatis assuetus in grauiora præceps labitur, ad eū modū, quo primum quis præcipitio gradū ponēs vix reuocare se, & pedem referre valet, quin quasi obligatus ad sequētes gressus, ab ipso præcipitio protrahatur. Nō enim ibi cōsistū exempli verba Velleij Pat. lib. 1. *vbi cœperūt, sed quēlibet in tenuē recepta trahit, latissimè euagādī sibi viā faciunt; & vbi semel recto deerratu est, in præceptum peruenitur*. Equidē Greg. Nazian. orat. 43. vbi enceniorū occasione de interioris hominis reuocatione agit, sic enucleatissimè hoc sensu ait: *Si vel tantillū à ratione deflexeris, ad te ipsum redi, priusquā penitus excidas, & in mortē proruas, atq; ex veteri nouus efficere, animæ quæ enecantiū celebres*: ac si pro certo ducat Theologus ei, qui semel à rationis præscripto, vel tantillū deflexit, necesse omnino esse, vel pedē referre ad pristinā integritatē, & rectitudinē se statim recipiēdo, vel in certā animæ mortē præcipitē ruere; quasi nihil ferē mediū sit inter primā à virtute deuotionē, nisi statim quis ad se redeat, & extremū casum. Vbi denuo pende illud, *in mortē proruas*, quod omninō exprimit sententiā, quā persequimur sub præcipitij imagine; eā verō egregie illustrat Cicero Tuscul. 5.

IX.

Prov. 13. 13

Lxx.

Salazar.

Vell. Pat.

Gre. Naz.

Cicer.

inquiens. *Qui modum vitio quærit, similiter facit, ut si posse putet eum, qui se à Leucade (promontorium est Arcananiæ valde præruptum) præcipitauerit, sustinere se cum velit; ut enim id non potest, sic animus perturbatus, & incitatus, nec cohibere se potest, nec quo in loco vult, insistere omnino. Et paulò post: Perturbatus ipse se impellit, ubi semel à ratione discessum est. Et inferius. Vitia sunt in lubrico, incitataq; semel in procline labuntur, sustineriq; nullo modo possunt. Ad stipulatur Senec. ep. 97. inquit: Ad deteriora faciles sumus: quia nec dux potest, nec comes deesse, & res etiam ipsa, sine duce, sine comite procedit; non prout tantum est iter ad vitia, sed præceps. Perpende illud: Res ipsa, sine comite procedit: id est, nescit gradum sistere, sed à primis ad vltima progreditur. En quid sit, ipse se in futurum obligat. Quod si eam obligationem plusculum (sano tamen sensu, ut dictum est) velis premere: audi Faustum è Abbate Lyrinenfi Episc. Rhegiens. in instruct. ad Monach. tom. 2. Bibl. Vet. Pat. nò calamo, sed penicillo hæc ita de pingentem. De his verò, qui dū primas negligentias prætermittunt in alias, atq; alias semper incurrunt, ita ait Sapiens. Peccator adiecit ad peccandū, Eccl. 3. 29. Videamus quid est peccator, adiecit ad peccandū. Verbi gratia, cuiuslibet, ut puta, obtreccionis passio si me impugnare cæperit, si non statim me penitudo huius vitij cæperit, cras tanta mihi huius vitij facultas veniet, & quadā, ut sic dixerim, suauitas, ut renocare me ab illo, & continere non possim. Ita enim eueniet, ut qui primo tēpore emendare se nolit, incipiat in sequenti, nec velle, nec posse.*

Nec alius subest sensus illis verbis Isai. 1. 4. superius adductis: *Va genti peccatrici, populo graui iniquitate, &c. dū subdit Vates. Vulnus, & liuor, & plaga tamen, non est circumligata, nec curata medicamine, nec fota oleo.* Nam his verbis rationem videtur reddere, cur ea perditæ plebis vulnera adeò graua, & periculosa extiterint, nimirum, quod cum leuia essent, & parua; nec vittis ligata, nec oleo fota fuerint, id est, quod leuia errata contempta fuerint, & nihili facta, nec illis adhibita poenitentiæ medicina: atque ideò ad mortem tandem peccauerint: habet enim, si attendis, hanc vim, olei, metaphora; illud enim non tam ad grauiorū, quàm ad leuissimorum vulnerum medicinam solet adhiberi: vnde innuit Vates leue prius, & velut acre punctum illud vulnus fuisse, cui facilis olei medicina, vel alligatio fortè sola satis esset; at enim verò, quod hæc admota nò fuerit, in tantam excreuisse perniciē, ut tandē populus ex vulneribus mortuus fuerit. Cui quidem imagini innixus Chrysostom. orat. de anima, tom. 5. & in cap. 1. epist. ad Galat. inquit. *Sicut in corporibus ij,*

qui vulnera negligunt, febres, & putredinem, & mortem sibi pariunt; ita & in animis, qui ad parua peccata continent, maiora inducunt. Similiter Senec. epist. 85. huic rei intentus: Adjice nunc, quod ista, quantumuis exigua sint, in maius excedunt: nunquam perniciosius seruant modum, quamuis leuia initia morborum serpunt, & agra corpora minima interdū mergit accessio. Ad do Nazian. in exhort. ad virg. ubi cū dixisset: Et succo exiguo densatur copia lactis, Ac lapidem si quis tranquillæ iacitet in undas, Præclaros turbat lutes, vitatq; colorem, Multiplicesq; orbes summā nascuntur in undā.

Subdit:

Quin etiam paruo linefcis vulnere totum Corpus, & ingētes subeunt, cruciantq; dolores. Sed rursus Senec. in consol. ad Marc. cap. 1. Vulnerum quoque sanitas facilis est, dum à sanguine recentia sunt: ubi corrupta in malum vlcus venerunt, difficilis curantur.

Quò etiam referas ea Christi verba annotat. præced. elucidata, *iota vnū, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.* Matth. 5. 18, ubi cū de exactissimā diuinæ legis obseruatione sermo sit, ut annot. 2. vidimus, illud modò obseruandū, ut Vulgatum interpretem, Græcū, totū; ita Syriacū; Hebræū, *iota*, reposituisse, diuersā vtriusq; litteræ significatione, sed eodē omninò sensu: *Iota enim* (verba sunt Paschas. lib. 3. in Matth.) *apud Græcos, sicut decima est in ordine alphabeti, sic decē significat in eorū numero. Iota*, verò, ut ibidē idē Paschasius explicat, significat desolationem. Quare tam ex Christi instituto ad accuratā legis custodiā vrgētis, quā ex harū literarū significatione, eū sensum elicias, in minimo quouis præcepto totā quodāmodo legē contineri; imò, & totā etiā ex leuiū præceptorū transgressionē desolatā iri: *dum à minimis incipiūt*, ut monebat Bernar. *qui in maxima corrunt; &, qui de trabit alicui rei, ipse se in futurū obligat: eaq; de causa dixisse Dñm, iota vnū nō esse prætereūdū, quod nō leuiter timendū sit, ne ad lenium mandatorū transgressionē legis totius dissipatio subsequatur. Firmat hanc cogitationem, quæ sequitur. Qui soluerit vnū de mādatis istis minimis, minimus vocabitur in regno calorū, præsertim iuxta frequentiorē patrū interpretationē, qui regnū coelorum de æterna beatitudine capiunt: nec enim dixit Christus: qui non seruauerit, aut qui fregerit, sed signatē, qui soluerit, adhibita imagine dissoluēdi, quæ colligata sunt, iuxta quā non secus, ac cū plura vno sunt vinculo colligata, idē est, vnū, ac omnia soluere; ita innui videtur, à leuiū mandatorū solutione in omnimodā dissolutionē deueniri. In quā sententiā hæc scripsit Chrysost. ho. 14. in ep. ad Eph. Ne dicas nihil est, propterea magnū*

Senec.

Nazianz.

Senec.

XI.

Matth. 5. 18.

Paschas.

Ioh. 14.

Chrysost.

est malū, quoniam nihil esse videtur, nam quæ nihil esse videntur, facile contemnantur, quæ autem contemnantur, etiam augentur, quæ autem augentur, sunt incurabilia. Recte omnino, nam ut citato loco dicebat Plutarch. Si in id, quod est minimum, semel ingressa fuerit scelerum peruersitas licentiā concessa patranda ea, ad quæ aliō qui sumus propensi, corrumpere nimirum, & contaminari simul reliqua animi bona necesse est.

Hinc verissimè à Theologis cum Diu. Thom. 1. 2. quæst. 88. ar. 3. dicitur peccatum veniale dispositionem esse ad mortale, sic ibi rationem Angelico Doctore reddente: *Quæ enim peccat venialiter ex genere, prætermittit aliquem ordinem: & ex hoc, quod consuevit voluntatem suam in minoribus debito ordini non subijcere, disponitur ad hoc, quod etiam voluntatem suam non subijciat ordini ultimi finis eligendo id, quod est peccatum mortale ex genere.*

In quæ verba Caiet. hæc addit: *Quia quasi auersio disponit auersionem, quæ tollit subiectionem voluntatis ad Deum.* Vnde ad finem articuli sic monet: *Et hinc habemus, quantum à venialium consuetudine cauendum sit, cum tot modis, & illis periculosis disponant ad mortale, propter quod frequentibus cōtritionibus, non superficialiter singula, secundum suas species distinguenda sunt, ne habituatis nobis in illis occurrentes tentationes animos dispositos propinquè ad mortale inueniant.* Hæc omnia, sed præsertim allatam sanct. Thom. rationem, duobus tantum, sed opportunissimis Ecclesiastici verbis confirmo: sic enim ille cap. 23.

19. *Arsiduitate infatuatus: quibus bellissimè expresit assuetudinem infatuare mentes, nimirum, ut ea perpetrent, quæ ipsimet homines nisi assiduitate infatuati essent, maximè horrent, à minimis videlicet ad maxima quæque transitum facientes, quod his illa leuissimè congruerent.* Quam sit autem id certum volo discas ex exemplis: quid in matronâ leuius, quam naturalem oris colorem fucato nitore adulterare? Quidve grauius, quam totum corpus prostituere, & adulterari? Sed tamen, vel ex nominis communione, ab illò ad hoc citur: sic Ambros. lib. 1. de virginibus: *Hinc illa nascuntur incentiua vitiorum, ut quæ sitis coloribus ora depingant, dum viris displicere formidant, ut de adulterio vultus meditentur adulterium castitatis.* Deinde quid minutius, quam minutula surripere? Quid flagitiosius, magisque horrendum, quàm pecunijs Christum diuendere? At tam leuiter initiatus in hoc barathrum Iudas se proiecit, sic id obseruante Chrysost. hom. 83. in Matth. *Sic in Iudâ maximum proditiōis malū exortum est. Nisi enim putasset parum esse pecuniam inopum surripere, in tantâ proteruiam nō*

deuenisset. Addo, quod magis mireris. Quid leuius? Imò vero quid innocentius, quam falsis dijs maledicere? Sed sane ne ex assuetudine maledicendi illis ad maledicendum Deo vero transitus fieret, ipse peculiari lege cauit, ne falsis dijs malediceretur, Exod. 22. 28. uti id obseruauit Cyril. Alex. lib. 19. in Ioan. c. 19. his verbis: *Nam si quis Deo quamuis falso maledicat, gradum fecisse videtur, unde ad Deū blasphemādum facilius ascendat, ideò alibi dicitur. Deos non maledices.* Vides quomodo assiduitas infatuat, & à minimis in maxima quæque deueniatur? Audi ergo rursus Faustum Rhegiensem supra citatum sic scite hæc confirmantem: *Verbi gratia superbia acquiescere capi, regulam violant, seniores lesi, iuniorem destruxi: si non statim me penituit, grauius me fuisse præuentum, iam de die in diem libentissimè me rapiet ipsa violentia consuetudinis, & impetus passionis, ut iam nec delinquere me intelligā, nec peccare me sentiā, obscurat enim, atq; obruit intellectum delicti assiduitas delinquendi.*

Quæ etiā ad rē signatissimè facit peccatum apud Iob c. 4. 1. formica leonē, siue myrmicoleonē appellari: vocabulo ex formicæ, & leonis nominibus cōpacto; nā ubi nos habemus, tigris perijt, eo quod non haberet prædam. Lxx. & Græci patres legūt, myrmicoleon perijt, eo quod non haberet escā. Sed quæ hæc cōpositio? siue compactio inter tā diuersa extrema? Potuit ne elegatior chimæra ex cogitari? Sanè nō chimæra, sed natura, nec extremorum diuersitas, sed omnimoda similitudo est: etenim ea est peccati natura, ut à minimis principijs in enormia, & immanissima extrema paulatim excrescēdo deueniat, id sic excogitate S. Nyl. in Ascetico tom. 5. Bibl. vet. Pat. Cū enim cupiditatū, & vitiorū insidias indicare vellet magnus Iob ex audacissimo leone, & animalū omnium abiectissimo formicā vocabulū cōposuit: nā impetus cupiditatū ab abiectissimis cogitationibus incipiūt, & formicarū more sensim repūt paulatim autē in eā crescūt magnitudinē, ut cuiuslibet nō minus, quàm leones terrore, atq; periculū afferāt. Vnde statim sic opportunè monet: *Quāobrè oportet, ut strenuus pugil, tūc cū cupiditate luctetur, cū accedēs veluti formica vile escā suggerit, nā si leonis magnitudinem, & robur assecuta adoriatur, maximā cum difficultate superabitur.* Et inferius: *Pabulum ergo est detrahendum.*

Satis quidē id nouerāt Dauid, qui cū ardētius Bethlemiticā aquā cōcupijsset, eiq; ab egregijs belli ducibus nō sine ingenti vitæ discrimine esset allata; ipse, noluit bibere. Quo in loco nō nemo dixerit: *Ut quid perditio hæc?* Ita ne sapiens Rex singulare suorū obsequiū pro nihilo habeat? Vel ideò ardentem, rē sibi licitam, & necessariam exoptet, ut adeptam ni-

Plutarch.

XII.
s. Thom.

Caiet.

Eccl. 23. 19

Ambros.

Chrysost.

Cyr. Ale.

Faust. 1

XIII.
Iob 4. 11.

Lxx.

S. Nil.

XIII.

salust.

hil faciat? Promptum ne id e Regum genio, & moribus: Quorum, *voluntates* (Salustius in bello iugurth.) *ut vehementes, sic mobiles, sapē ipsa sibi aduersa.* Minimè quidem, sed alia sapiētis Regis mens alius animus, qui malo suo expertus, à rectis in vitia, & à minimis in maxima quæque deueniri, eamque cupiditatis naturam esse, ut à minutissimâ formicâ in ferocem leonem excrescat, dum sensim repens, quas inuenit escas, indefinenter depascit, à re tam concupitâ voluit abstinere, ne ab illâ licet honesta ad aliam turpem, & improbam concupiscentiâ gradum faceret: id sic obseruante Chrysof. hom. 1. in Psalm. 50. *Vides quomodo castigatus de priori concupiscentiâ postmodum cautior est factus, & qui corpus adamauerat, & ruerat, aquam desideratam, & necessariam, & sitiens bibere noluit victor sui factus. Victum iam se erubuerat Dauid abstractus, & illectus à concupiscentiâ suâ, noluit proinde se credere desiderio, noluit sui satisfacere. Timuit latentes insidias: horruit appetitum etiam habitum, & specie vera necessitatis, ne incurreret in deceptionem.*

Chrysof.

ADNOTATIO V.

Eam peccati naturam esse, ut continuo, & insensibiliter crescat, eadem vox, sinceri, manifestat.

I.

1. ad Cor.
13. 33.

SI vox hæc, sinceri, quâ Paulus utitur, consentanea (ut ego reor) est similitudini illi fermenti, de quâ 1. ad Corint. 13. 3. Paulus, *nescitis, quia modicum fermenti totam massam corrumpit, rectè hinc inferas, quam pronâ ad peccandū, quæque procliuis ad progrediendum in scelere humana natura sit, vtenim modico fermento grandis massa inficitur, eius gustum, quasi sibi innatum, ac connaturalem in se tota recipiens, & amplexans, ita cum ex paruis iniitijs, maxima peccata concipiantur, facile videre est; tum, quam propenso animo ad peccata homines prolabantur, quamque libenter apud se malitiam recipiant: tum vel maximè, quam paucis adiumentis peccatum, siue cupiditas egeat, ut progrediatur, & naturali, (ut ita dicam) modo usque ad extremam perniciem in dies excrescat, ut dicebat Seneca superius allatus, res ipsa, sine duce, sine comite procedit: vnde ea modo exempla afferre placet, in quibus non solum obserues, quo modo à minimis ad maxima quæque deueniatur, sed et*

Senec.

tiam, quam facili cursu, & quasi id rerum naturis exigentibus, hoc malum eueniat.

Sic quidem in primis Oseas cap. 10. 1. plebem illam, quam superius tanto peccatorum sanguine pollutam dixerat, cum vitæ palmitibus, & fructibus luxuriante adhuc modum componit: *Vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei; secundam multitudinem fructus sui multiplicauit aliarum: iuxta vbertatem terræ suæ exuberauit simulachris: quæ verba apposita ad hanc rem, sic legit Theophylactus: Vitis palmites, ac gemmas proferens Israel fructus eius abundans: iuxta multitudinem fructuum suorum multiplicauit, iuxta bonam terræ suæ edificauit columnas: quæ eò eunt, ut significant peccandi licentiam, & flagitiorum vbertatem, quibus populus ille non secus, ac fertilissima vitis, palmitibus, & racemis onusta abundabat; ita aras, & columnas, explicante Theophylacto: At qui inseruiens affectibus cuiuslibet forsitan horum altare constituit, exhibens membra sua, serua iniquitati, ad iniquitatem. Et statim: Columnas etiam erigit, impermutabilem in quolibet affectu prauum habitum: ubi iam vides vberimos, satisque maturos impietatis fructus, peccata nimirum, ut marmoreæ columnæ, & dura, & firmiter fundata; iam obsecro ad tantæ cladis radicem oculos conuertas, ecce illas Vitis palmites, ac gemmas proferens Israel: ergo à gemmis, & calculis illis, quam minimis non sublati, cum primum sunt ei orti, tam maximi peccatorum partus excreuerunt, maturuerunt, & obduruerunt. Vnde Chrysof. hom. 87. in Matth. Nam etiam si ad maiora prima non progredierentur peccata, non esset tamen negligendum; nunc vero per istam iniuriam gradatim semper ascendunt, quæ propter omni studio, atque operâ funditus principia peccatorum sunt euerienda: non enim vim dei tibi solum consideres, neque quia paruum sit cogites, sed illud præcipue tene, quia si radicem non euulseris, magnum inde peccatum succrescit. Obserua illud: Radicem non euulseris, quasi peccati initium non res emortua, siue immobilis, sed radix viuens continuos peccatorum fructus indefinenter pululatura sit: Audi etiam Nazianzenum citato loco:*

II.
Ose. 10. 1.

Theoph.

Chrysof.

NAZIANZ.

Quisquis, vel tenuem radicem criminis in se excipit, in numeros, nam paruo tempore ramos, Hinc, atque hinc extensa solet diffundere radix.

Est huic persimilis, & vterina eiusdē Vitis sententia eodem cap. 10. vers. 5. ubi rursus in flagitia plebis sic inuehitur: *Vaccas Betanæ coluerunt habitatores Samariæ; sed obserua difficile illud esse; idolum Samariæ sub vaccarum nomine appellari, cum id in primis non vacca, sed vitulus: deinde non duo, sed vnus tantum fuerit, ut ex eodemmet Vate monstrum*

III.
Ose. 10. 5.

illud

illud passim vitulū appellante, constat. Ita cap. 8. 5. *Proiectus est vitulus tuus Samaria. Et ver. 6. Quoniam in aranearum telas erit vitulus Samariae.* Imò verò idolum illud non in totam vituli effigiem, sed in caput tantum vituli fuisse efformatum frequentior patrum opinio, Hieronym. Ruffin. Rupert. Bed. Ambros. & August. apud Riberam, est. Qui ergo hoc loco induitur idolum alio sexu, alio numero. Dixeris rationem discriminis ab effectu sumendam: quod cum diutius animo vitium aliquod dominatur, adeò eius vires infringit, ac emollit, ut illum è masculino femineum reddat. Bene: sed enim ego potius crediderim idè vitulum, seu caput vituli in vaccam fuisse mutatam, quod dum peccatum caput, hoc est, initium in animum intronit; nec illud statim ad petram allisum est iuxta Psal. 137. ver. ult. monitum; è vitulo paulatim non tantum in taurum ferocem exerecit, sed etiam in vaccā, quæ novos quotidie impietatis foetus pariat. Ita Chrysost. in Psal. 6. *Quando parvam animæ perturbationem susceperis, ne eā neglexeris, quod parua sit, sed considera quanta mala pariat.* Similiter S. Ephrem serm. Ascetico: *Passiones in anima ex minima causa generantur, & non exterminata infinitam quandam partem rerum diuinarum, propriaque salutis despicientiam.* Vides vaccam novos foetus parturientem? Sed pro capite vituli audi etiā Nyssenum hom. 4. in Ecclesiasten. *Quamobrem caput eius observare iubet praeceptor virtutis; initium vitij caput nominans, quo non admissio, id quod restat, est irritum, & inefficax. Qui autem vitij initium admisit totam in se simul admisit bestiam.*

III. Ab hoc non it simile à Chrysost. hom. 5. de poenit. excitatum, & expeditum dubium: cur videlicet cum primum impia illa plebs vitulam ab Aaron conflatum adoravit temerè, ex clamavit: *Hi sunt dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti.* Exodi 32. 4. *Vnus factus est vitulus* (inquit Chrysost.) *Et clamat ingratus populus. Hi dii tui Israel: hi dii. Vnum respiciens; respiciens vitulum vnum factū. Quare igitur hi dii? Subdit Chrysost. Ut ostēdat, quod non modo eum, quem videt, adorat, sed & deorum pluralitatem annuntiat, sententiam interpretatur, non quod videtur, indicat. Quasi dicat, cum semel à Deo anima aberrat, & idolum aliquod erigit in præcipiti fanè res est, nec sistet ibi, sed alia deinceps plura apud se obuijs manibus suscipiet.*

V. Præuisum fanè, & cautum id ante à Deo peculiari monito (si plebi illi mens non laeva fuisset) dum ante eorum oculos in Aegypto, & primogenita occidere, & Hebræorum limina sanguine linire iussit. Sed quorsum? Au-

di Nyssen. *Primogenitorum nece, & postum per sanguinem custodia discimus, & illinc primas vitiorum appetitiones tollendas, & hinc primum vitiorum aduersus nos aditum per verum agnū repellendum esse intelligamus. Non enim ingressum percussorem eicere, sed ne omnino subingrediat, canere lex iubet. Sed quare? Videtur quidem respondere Senec. epist. 116. dū ait: Non obtinebis, ut desinat, si incipere permiseris: imbecilis est primò omnis affectus; deinde ipse se conoitat; & vires dum procedit, parat, excluditur facilius, quam expellitur. Ergo inrantibus resistamus, quia facilius, ut dixi, non recipiuntur, quam exeunt. Subdit opportunè: Aliquatenus, inquit, dolere, aliquatenus timere permittite, sed illud aliquatenus longè produciatur; nec ubi vis, accipit finem. Expende Hic nonnulla, & illud in primis: Vires dum procedit, parat; ac si dicatur, nunquam non crescit vitulus, cum primum caput immisit, idè omnino præcludendæ fores. Ita Nazianz. orat. in plag. grand. *Ne demus affectibus tempus, nec fores altercationibus referemus: id est opprimendum statim peccati semen; aliàs quantum temporis, tantum virium, ac roboris habebit; nā ad famæ morem, vires acquirit eundo.* Deinde illud. *Nec ubi vis, accipit finem; quod, ut eo modo intelligendum, quo arbitrij facultas salua maneat, ita de suavi quādam vi, quæ animum fortissimā blanditiæ allicit, pellicit, vellicat, frangit, non immerito capias.* Sic differt S. Nilus in Ascetico: *Quamobrem initio prauis cogitationibus non est patefaciendus aditus ad animum, neque permittendum, ut in Aegyptum reuertatur; illinc enim ad Assyrios vi pertrahitur. Nam si ad tenebrosas immunditiæ angustias, animum demiserit cogitatio, vi deinceps à cupiditatibus ad vitia pertrahetur.* Subdit eleganter: *Idcirco legislator voluptati per figuram aditum occludēs, serpentis caput observare iussit, quando & ille calcaneum observat. Quod sic capio, serpentē, cum caput immittit, non tam initium, quam calcaneum, id est, finem intendere. Idè nos admoneri, ut calcaneo, hoc est, prouidā finis consideratione, caput, siue initium peccati opprimamus. Quo facit similis Ambrosij super serpentem speculatio, epist. 42. *Non immerito sanctus Moyses delectationē serpentis figuravit similitudine: prona est enim in ventrem, sicut serpens, nullis eleuata cruribus, sed sinuoso flexu, totius velut corporis sui lubrica: ac si dixerit cū primum caput immittit, ferè peracta tota res est, lubricum enim corpus statim in procliuē labitur, facili que negotio sese insinuat.***

A præfatis verò imaginibus non longius it ignis similitudo, quàm in hanc sententiam versant patres: etenim, ut vitis, & vaccæ metaphoræ non solum ostendūt à minimis pec-

catis in maxima deueniri; sed non secus, ac si naturali cursu, & rerum naturis exigentibus, id euenire, ad eum modum, quo vitulus, & gemmæ vitis, se ipsis, & naturâ suâ crescunt, donec ille in taurum ferocem, siue vaccam pariturientem, hæc verò in palmites fructus vberes ferentes euadunt: ita peccatum cum igne compositum ostendit eam eius naturam esse, vt fortius se quotidie armet, & vt ille ignem, ita hoc animam indefinenter depascat. De quo sic disserit in primis Chrysost. orat. ad vers. gentil. *Quemadmodum in materiam aridam cadens scintilla, statim accenditur, nec subsistit donec, quod reliquum est, depascat, fortius se armate incendio, sic & natura peccati procedens ulterius, peior semper fit, magisq; indomita.* Similia habet homil. 12. in epist. ad Rom. Deinde eandem metaphoram sic versat Nazianz. in tetrastichis:

*Scintilla magnam parua flammam concitat,
Semenq; pestem viperæ sepe attulit,
Id cum scias, & paruulam labem fuge,
Discrimen ingens namque gignit paruula.*

Cui cogitationi valde cōgruit obseruatio Plutarchi in politicis, maxima sæpè sapius incendia ex minimis causis initium sumplisse. Sic enim ille: *Enim verò incendia non sæpè de sacris publicisq; adibus initium sumunt; sed sæpè ex domuncula, lucerna parumper neglecta, ingens erumpit flamma, vel ignis sensim conceptus palcæ: deinde, & fomentis refocillatus mirum in modum ardere incipit, & primis quibusque correptis; longius serpere, & maximam stragem dare; quamobrem Principem ciuitatis, & virum civilem oportet eiusmodi futura cladis initia nihilo segnius præuenire.*

VII.

Ecc. 25. 34.
Mart. del Rio.

Iam sub aquæ similitudine idem sic monet Ecclesiast. 25. 34. *Ne des aqua tuæ exitum.* Sed quid est aquæ exitum dare? Respondet Martinus del Rio ibi: *Monemur nequitia omnes rimas obstruere, sicut aqua nulla rima permittenda.* Certè maximas naues (vt imaginè vsurpem, quam August. epist. 108. & Bonauent. procel. religion. 5. cap. 10. latius profecuntur) per paruam rimam eam aquæ molè solent excipere, ob quam necessario naufragium faciant. Quare animam peccati expertem sic componit Ambros. serm. 4. in Psal. 118. cum lignis cedrinis, & cupressinis, quæ cariem non sentiunt, de quibus Cant. 1. *Anima ergo corrumpi nescit, quæ florentibus membris viget, semper iustitia, ceterarumque virtutum culmina patienti magnanimitate sustentat, & ideo non defluit, neq; deficit; quia nihil in eâ rimosum est, atque remissum, nihil mobile, nihil lubricum.* Vbi vides ideo iustitiæ, & virtutum culmina in animâ subsistere, quod nulla in illa rima sit; aliàs ea omnia per rimam cassura, &

itua in præceps. sic dicebat Senec. epist. 85. *Quomodo oculos maior, & perfecta suffusio excacat, sic modica turbat; si das aliquos affectus sapienti, impar illis erit ratio; & velut torrente quodam auferetur: quò mirificè facit ea ratio August. tract. 1. in epist. Ioan. Ista lenia, quæ dicimus, noli contemnere; si contemnis, quando appendis, expauesce, quando numeras. Sed cur ad numerum nobis expauescendum? Num, quod ex pluribus venialibus mortale vnum effici queat? Minimè. Sed primum, quod tot aquæ guttis proxima naus clades, siue tot peccatis minimis proxima in grauius ruina sit, vt bene sub hoc sensu capit. August. S. Thom. 1. 2. q. 88. art. 2. Vnde placet componere hanc Augustini vocem cum illâ, quam vaser quidam comicus coram Maximino Imperatore, in eius odium, sic populo malignè, & sub obcure dedit apud Iulium Capitolinum, in Maximino. *Elephas grandis est; & occiditur; leo fortis est, & occiditur; tigris fortis est, & occiditur, caute multos, si singulos non timetis.* Scitè quidem; vt enim plura mala singillatim sumpta animosè non expauescas, at non potest non prudenter expauescere, si ea in cumulum cōgesta videris. Deinde non est cur hunc cumulum non expauescas, quando turpe est pluribus, ijsque diuersis defectibus, obnoxium hominem esse: ijque summâ difficultate ab animo expelli possunt. Vndè Seneca: *Plus potest quauis mediocrium turba, quam posset vnus magni violentia: habet pecunia cupiditatem, sed modicam; habet ambitionem, sed non concitatam, habet iracundiam, sed placabilem, habet inconstantiam, sed minus vagam, ac mobilem, habet libidinem, non insaniam. Melius cum illo ageretur: (cautè tamen lege, & intellige) qui vnum vitium integrum haberet, quam cum eo, qui leniora quidem, sed omnia.**

Quò etiam pertinet hanc callidi hostis nostri artem, & ingenium esse, qui (vt est in pro uerbio) *rimam querit*, quâ virus suum guttatim infundat. Ita Nazianz. carmine aduersus diabolum:

*Tu n. inimis primo vitijs in pectora nostra
Influis, ac velut exiguis illaberis undis,
At simul atque tibi datus est locus illicò magnus
Irrumpis, rapide fluis latissimus annis,
Donec me chaos abripiat, barathrumq; profundū.
Quare sub hoc sensu, atque eadem versans similitudinem capit Chrysost. id ad Ephes. 4. 27. Nolite locum dare diabolo, vt moneat Apostolus omnes ei rimas obstruere, ne prius guttatim, deinde toto impetu, vt torrens rapidus se infundat. Sic enim ille, hom. 14. in epist. ad Ephes. *Quandiu lapides bene compacti sunt, nihilque vacui inter se habent, firmi, & infraacti perstant. Si verò, vel foramen acus dumtaxat,**

Senec.

August.

S. Thom.

Iul. Capit.

Senec.

VIII.

Nazianz.

Ad Ephes. 4. 27.

Chrysost.

(nota verbum) quod utrinque penetret, aut scissura, qua capilli locum habeat, fieri contigerit, omnia dissoluitur, ac pereunt. Ita & diabolus, donec compacti quidem, ac bene compositi fuerimus, nihil omnino suorum poterit inferre, quam primum verò, vel modicum nos relaxare poterit, non aliter, quam quasi quidam torrens, toto impetu infunditur. Subdit statim: Nam ubi illi solis dumtaxat initis opus. Si verò nactus fuerit initium nocendi, omnia sibi ipsi suo pte ingenio vestigat, & amplificat. Ad quem etiam modum Nazianz. orat. 31. virginem sic monet: Inaccessibilem te ipsam custodi, & verbo, & opere, & vita, & cogitatione, & motu, atque impulsione: unde quaque prauus ille spiritus te perscrutatur, atque explorat, ubi feriat, ubi vulneret, numquid nudum, & apertum reperiat, plagæ obuium. Sic ille eleganter. Quasi virgini ob oculos poneret infelicis Achabi Regis necem, cui armato, & ad militiæ leges composito (3. Regum 22. 34.) Vir quidam infixit sagittam inter pulmonē, & stomachum: ubi Habræa habent, inter iuncturas, & lorica, quod locus ille quantumvis exiguus, non communitus, sed plagæ obuius fuerit. Quare subdit adducta superius verba: Quod paulatim (siue particulatim) attrahitur, ac tanquam surripitur, tametsi eam rationē habeat, ut damnum in presenti minimè sentiat, tamen in vitis summam occurrit.

IX.

Illud pro coronide non præteribo, eo exitio errore homines capi, ut hæc parua errata non curantes, sibi falsā securitate imponant nunquam in maiora delapsuros, unde in id discrimen, ut pedetentim, & paulatim, ita in sensibilibus deueniunt, priusque (ut ita dixerim) illud in se infeliciter experiuntur, quam animus inducant fieri posse, ut tantum ab ipsis malum committatur; quæ omnino sententia subest tritis illis Ecclesiastici verbis, cap. 19. 1. Qui modica spernit paulatim decideret; nam ibi pro, decideret, rectè iuxta fontem vertit Lætitio Tigrina, sublabetur, quod verbum valde est obseruatu dignum: eo enim innuitur, eos, qui in grauiora peccata incidunt, adeo sensim, & leniter in ea fuisse lapsos, ut prius quodammodo prostratos se inueniant, quam se cassuros credant; inest siquidem hæc vis verbo, labor, & suis compositis, eamque præcipuè exprimit verbum, sublabor, iuxta morem loquendi Ciceronis: sic enim lib. de amicitia, scripsit deinde res, quæ proclini ad perniciem, cum senel caput, labitur: ad cuius gustum Laurentius Valla latini sermonis peritissimus: Labi dicuntur, qui in lubrico imprimentes vestigia ad terram feruntur, non cum ruinâ, sed lentius. Iam sententiam Ecclesiastici sic confirmat Gregor. Magn. lib. 10. cap. 9. Si curare parua negligimus, insensibiliter seducti, audenter

etiam maiora perpetramus. Pende illud, insensibiliter seducti, quasi ea sit paruorum errorum natura, ut insensibiliter ad maiora nos trahant.

ADNOTATIO VI.

Siue superiorum annotationis
apendix, ut earum doctrina
in religionum conserua-
tione, & euerfione locum e-
tiam habeat.

DDO dictis, quod plus est, & lectorem forsan in admirationem rapiet, nimirum supra dicta adeo esse vera, ut non modò in priuatis personis, sed etiam in integris familijs, & religionibus maximè locum habeant. Nam ut in illis, si minima præcepta custodiantur, & leuia etiam errata præuere, & corrigere mos sit, viridæ, & florentes permanent; ita si minimi excessus negligantur, paulatim desipantur, & pereunt, donec funditus euertantur, & corruant. Equidem hac ratione ab sponsa notanter Christo dicebatur. Cant. 1. 27. Tigna domorū nostrarū cedrina; laquearia cupressinā: ut egregias cōgregationes, & religiones velut digito ostēderet, quæ in viridi obseruatiā ideò essent, quod minimos defectus, & errata non permitterent. Diximus enim annot. 3. num. 9. ex Dioscorid. cedrum imputribilis esse naturæ, & quæ cariem, aliosque vermiculos non sentiat, ac proinde puritatē, & quasi immunitatem ab ijs erratis significare; quod & cupressus satis confirmat; cum & semper sit viridis, & folium eius non defluat. Ita Ambros. serm. 4. in Psalm. 118. Genus hoc arboris nunquam amittit viriditatem suam. Solam hanc arborē ventus nunquam suo honore dispoliat; sola nunquam veteri exuitur amictu, aut nouo flore vestitur. Vbi tacitè innuitur, tunc domum, siue disciplinam dissipandam, cum trabes, & tigna, quibus ædificium incumbit, cariei, vermiculisque subiaceat. Sed id non tacitè dictum ab eodem Salomone Ecclesiast. 10. 18. In pigritijs humiliabitur contignatio, & in infirmitate (Lxx. in segnitie) manuum persillabit domus: ac si dixerit totam domus, familiæ, religionis firmitatem, & robur ex contignatione dependere: nā si hæc rimas agat, stillis, alijsq; ventorum, & hyemis iniurijs ingruentibus, alijs videlicet, & alijs erratis, tandem miserando casu, vsque ad fundamēta corruet. Ita pœ-

I.

II.

Cant. 1. 27.

Dioscor.

Ambros.

Eccl. 10. 18

Lxx.

Hierony.

ne Hieronym. ad id loci. *Per negligentiam Principum omnis Ecclesia corrumpitur alitudo, & ibi vitiorum illecebra sunt, ubi tegmen putabatur esse virtutum.* Porro quamvis Hieronym. ad Principum, & Prælatorum negligentias hæc referat, e re etiam nostrâ id est; cum ipsis potissimum incumbat, hæc minima errata cauere, increpare, corrigere: vt sit, audi signatissimum S. Antonini monumentum 2. par. hist. tit. 15. cap. ult. §. 2. tam Prælati, quam religiosi omnibus præ oculis semper habendum. *Præfata religiones* (agebat de religionibus adeo antiquatis, & extinctis, vt obliuio ne etiam obruta essent) *quæ cum magno seruire, & vita sanctimoniam iurium habuerunt, minima negligentes paternarum traditionum; in processu temporis paulatim defluerunt, & exinanita sunt, & que ad fundamentum in eis, & tota scilicet substantialia.* Vbi obserues velim, tam illud, *minima negligentes*, quam aduerbium, *paulatim*: vt appareat eandem in tota religione, ac in priuata persona rationem esse; vt à minimis incipiant, qui in maxima corrumpunt.

II.

Ios. 1. 4.

Equidem valde his affine est, quod Vates Ios. de Hebraicâ Repub. vt olim virtutibus florentissimâ, ita nunc miserè in vitia prostratâ, initio vaticinijs quasi ex abrupto, sic dixit: *Audite hæc senes, & auribus percipite omnes habitatores terræ; residuum eruca comedit locusta, & residuum locustæ comedit bruchus.* Sed quis sapiens, & intelliget hæc: audi Cyril. Alexan. & Hieronym. de minimis defectibus, siue de cupiditate, cum primum incipit, quæ nisi perimatur, omnem animi virorem, & gratiâ ad huius animalculi morem absument, explicantibus. Sic namque prior: *Incepit enim ab initio vitiosa affectiones sedantur, & comprimuntur. Sin quasi latum, & absque admonitione ad deteriora progressum nactus fuerint totam animam per omnia dilaniant, & rationis animaduersionem amplius non patiuntur: luculentius Hieronym. Ego reor erucae esse incipientem in animo passionem; quæ tarda est, & discurrere non potest, & morâ ipsâ, ac pertinaciâ ebibit, & exugit omnem virorem: quam si non occiderimus, in nobis crescet, & auolat, & nunc deuorat quid quid attigerit, nunc semesa dimittens, pergit ad alia, reuertensque ad præstam sedem bruchus efficitur: vt non solum fruges, & folia, & cortices, sed & ipsam medullam deuoret tarditate.* Optimè quidem, & quæ familijs illis, siue religionibus, de quibus S. Antoninus agebat, iure aptes: vitiosæ namque cupiditates, & leuia errata non castigata, & increpita, sed contempta, & neglecta morâ, ac pertinaciâ suâ religionis virorem, & splendorem in primis exungunt; nihil enim ad religionis ornamentum, & bonam existimationem æquè conducit, ac

Cyr. Alex.

Hieron.

leuissimarum etiam rerum exacta custodia; certe si religionis alicuius claustra ingressus religiosos non ita modestiæ, ac silentio deditos, & minimorum præceptorum obseruantes videris, vt grauiore eorû defectus non animaduertas, non immerito dixeris religionem illam non æquè, atque alias florere; ad hæc minimi hi defectus crescunt, & auolat, id est, alas ad maiora quæque sumunt; atque ipsimet religiosi alas, atque animos à leuibus ad grauius fumentes, ipsam religionis medullam, vota scilicet substantialia, deuorant, & euertunt: id bruchi nomen, & natura bene designat; Hebræum enim vocabulum à quibusdam à verbo significante, *absumere*; ab alijs verò, ab alio verbo, quod non vtique, sed sine parimoniam, & misericordia absumere, deriuatur. Et verè omnino inimicordes, & crudeles eos religiosos dixeris, qui speciosam hæc, & pretiosam religionis hereditatē, quā à patribus suis acceperunt; cupiditatibus, & defectibus ipsi deturpant, & euertunt: sic dicebat Bernard. serm. 3. in dedicat. Eccles. *Omnino proditorum sese nouerit, si quis forte, quod absit, vitia quolibet in hanc domum conatur inducere, & templum Dei speluncam facere demoniorum.* Ne verò existimes Bernardum solum loqui de pessimis, sed de ijs, qui à minimis incipientes ad maiora progrediuntur. Subdit: *Gratias Deo, non multos hic inuenimus huiusmodi: sed tamen deprehendimus interdum forte nonnullos, qui colloquantur hostibus, & paciscantur sedus cum morte, hoc est, moliantur (quod in eis est) immuere ordinis disciplinam, in tepecere seruire, turbare pacem, ledere charitatem.* Subdit statim: *Dico autem vobis, quia licet portetur modò, sed portabunt cito graue iudicium, nisi se citius emendauerint, sicut graue damnum moliantur inferre.* Vis videre graue, imò extremum damnum; audi Anselm. epist. 6. *Certissimum est, quòd in multis Ecclesijs experimento didici; quia in monasterio, ubi minima districte custodiuntur, ubi rigor monachorum inuolabilis perseverat; ibi pax inter fratres, & in capitulo proclamationes conquiescunt; ubi verò minimi excessus negliguntur; ibi totus ordo paulatim dissipatur, & destruitur.* En quod dicebat Ecclesiastes: *In pigritijs humiliabitur cotignatio, & in infirmitate manuum perstillabit domus: quòd nec tigna cedrina, nec laquearia cupressina fuerint, quæ erucas, & vermiculos non gignerent.*

Bernard.

Anselm.

Nec mihi aliud sonant, illa Ezech. verba, cap. 13. 10. *Ipse edificabat parietem; illi autem linebant luto absque paleis.* Vbi cum prior huius orationis pars de Deo populi iustitiam, & virtutē edificante, ex Hieronym. interpretatione accipiat: sic enim ille. *Deus itaque edificabat eis per legis mandata, sanctorumq; pro-*

III.

Ezech. 13.

10.

Hieron.

Lxx.

Aquil.

Hierony.

III.

Tertul.

phetarum eloquia, & comminationes maceriam: cohærenter in litura absque paleis, populi negligentia in leuioribus præceptis custodiendis intelligitur. Vnde notanda est translatio Lxx, quæ pro *liniunt absque paleis*, habet, *liniunt stultitiâ*: quasi non leuis stultitiæ fuerit, hæc leuiora emittere, cum ex ipsis ingens robur, & firmitas toti ædificio adueniat. Similis translatio Aquilæ apud Hieronymum. *linum absque sale*: tum quod iustitia, & virtus, quæ ad grauiora solum attedit, & de minimis præceptis non curat, insulsa valde, & insipida est: tum vel maximè, quia (vt Aquilam capit Hieronymus.) *Quomodo cibus absque sale nullum habet saporem, ita & linum absque paleis, quibus firmatur, & stringitur, nihil roboris possit præbere parieti.* Vnde præfatis verbis hæc subiicit Dominus. *Dic ad eos, qui liniunt absque temperaturâ* (Heb. sine paleis) *quod cassus sit.* Et statim non sine morfu: *Numquid non dicitur vobis, ubi est litura, quam liniistis?* Et post pauca; magna emphasi, & pondère: *Et destruam parietem, quem liniistis absque temperamento, & adæquabo eum terra, & reuelabitur fundamentum eius:* cum quibus verbis compone præfata illa S. Antonini. *Paulatim defluerunt, & exinanita sunt usque ad fundamentum in eis.*

Firmitas ergo, & duratio totius ædificij à leuibus minimorum præceptorum paleis sumitur, quæ dum prætermittuntur, murus religionis tamquam male compactus paries infelicitè ruit. Apto hic similem Tertulliani discursum in Apologet. cap. 44. inde multo præstantiorem Christianorum, quam gentiliū innocentia efficaciter adstruentis, quod, vt alia non essent, Christianis non grauiasolum peccata, vt ethnicis, sed leuia etiam prohiberentur, nec peccati finem ipsi, sed initiū etiam cauerent, & plecterent. Audi illū. *De vestris semper æstuat carcer; de vestris semper metalla suspirant; de vestris semper bestia saginantur; de vestris semper munerarij noxiū reges pascunt.* Nemo illic Christianus, nisi planè tantum Christianus; aut si aliud, iam non Christianus. Nos ergo soli innocentes? *Quid mirum si necesse est? Enim verò necesse est.* Innocentiam à Deo edocti, & perfecte eam nouimus, vt à perfecto magistro reuelatam, & fideliter custodimus, vt ab in contemptibili dispectore mandatam. Diffundit hæc, & statim ad rem nostram. *Acquæ adeo quid plenius dicere? Non occides; an docere, ne trascaris quidem? Quid perfectius prohibere adulterium; an etiam ab oculorum solitaria concupiscentia arcere? Quid eruditius, de maleficio, an, & de maleloquio interdiceret? Quid instructius iniuriā non permittere, an nec vicem iniuriæ sinere?* Hæc omnia Tertullian. apud quem perpende illud: *enim verò necesse est: sci-*

tè innocentia securitatem, & quodammodo necessitatem in minorum rerum custodiā collocans: quid quod ex hoc etiam monemur, gentiliā iustitiam (vt ita dixerim) imitari, qui minima præcepta non custodiunt.

Est quidem è re hac, quod sapientes viri summa semper obseruatione dignum iudicant: sæpè sæpius infirmisimos hostes neglectos, seu minima quæque maximarum Reipubl. urbium, imperiorum ruinam attulisse. Ita omnino T. Liui. lib. i. decad. 3. in hæc verba: *Sæpè contemptus hostis cruentum certamen edidit, & inelyti populi, regesque perleui momento victi sunt.* Hinc Tacitus lib. 4. Annal. postquam longius rationem dederit, cur diuersum à prisca scriptoribus scriptiōis modum seruauerit: *Quod illis ingentia solum bella, expugnationes urbium, fusos, captosque Reges, aut si quando ad interna præuenterent, discordias cōsulū aduersus tribanos, agrarias, frumentariasque leges plebis, & optimatū certamina commemorare mos fuerit; ipsum verò plura, quæ parua forsitan, & lenia memoratu videri poterant, non piguerit scribere.* Sapienter subiicit: *Non tamen sine usu fuerit introspicere illa primo ad spectu lenia, ex quibus magnarum sæpè rerum motus oriuntur.* Quæ sensum illud præ omnibus mirificè confirmat, quod in Carthagini euerfione Plinio adnotatum est, ei nimirum vnum tantū ficum à Catone in Senatū adductum occasionem fecisse, quod ex eo recenter ab arbore dempto facile fuerit cōijcere propè à Româ Charthaginienses hostes esse. Sic enim Cato apud Plinium: *Interrogo vos, quando hoc pomum demptum putetis ex arbore? Cum inter omnes recentem esse constaret, ait qui tertium (inquit) ante diem scitote decerptū Carthagine, tam propè à muris habemus hostem.* Subdit Plinius: *Stai inque sumptum est puniū tertium bellum, quo Carthago deleta est.* Dum verò varias super hoc euentu ratiocinationes conficit, illū tandem nostro instituto sic aptat. *Supra omnia quiddam est, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam urbem, & de terrarum orbe per centum viginti annos Urbis æmulationi vnius pomi argumento euersam: quod nō Trebia, aut Trasymenus, non Cannæ busto insignis Romani nominis perficere potuerit: non castra Punica ad tertium lapidem uallata, portæque collinæ adequitans ipse Anibal, tanto proprius Carthaginem Cato pomo admonit. Similem magnæ rei exitum à parua causâ ortum inuenies apud Liuium lib. 6. decad. 1. Quæ quidem ad magnarum religionum euerfionem, & relaxationem, dum nos cum Anselmo, & Antonino referimus, meliori sane iure mirabilius ducimus, verissimum tamen, & indubitatum.*

V.

T. Liui.

Tacit.

S. Anton.

Ad eadem verba, *ut sitis sincere.*

ADNOTATIO VII.

Proprium iusti, ac sinceri hominis esse rectos sermones loqui.

NEC præteriri debet Card. Hugo-
nis explicatio huic loco adhibita,
qui sinceritatē, de quā Paulus, ad
verba sancta, & vtilia sic reuocauit, ut illi ex
Apostoli mente sinceri dicantur, qui non va-
nos, inutiles, seu noxios sermones, sed hone-
stos potius, ac rectos, & qui ad ædificationē
sint, loquantur. Sane tam ad significationem
vocis, *sinceri*, quā ad expressionem virtutis
sinceritatis, seu simplicitatis non abire hæc di-
cuntur. Nam non secus desideres bona verba
in homine, qui rectē factis abundat, quā
egregia facta in eo, qui pulchros sermones ef-
fundit. Constat enim dignitas, seu spiritualis
vita animæ, & rectis verbis, & factis: vnde vbi
de homine recenter à Deo facto dicitur Ge-
nes. 2. 7. *Et factus est homo in animam viuen-
tem.* Caldeus reposuit: *Et factus est homo in spi-
ritum loquentem*: quasi illud optimē expri-
mat hominis dignitatem, simulque patefaciat
eius animam viuere, cum rectē loquatur.
Quā ductus ratione Aponius lib. 1. in Cant.
explicans præceptum dilectionis, de quo Deu-
ter. 6. 5. & Matth. 22. 37. *Diliges Dominum
Deum tuum ex toto corde tuo, & ex totā animā
tuā*: sic ait: Dicendo, & in totā animā tuā sermo-
nis sibi eius singularem laudem sacravit, de quā
dicitur in Propheta: ego Dominus, gloriam
meam sculpsitilibus non dabo, quæ sola vtrique
sermonis obtinet potestatem. Quasi id egregiæ
in Deum dilectionis ab animā exhibitæ sin-
gulare specimen sit, cum rectos sermones,
qui ad Dei laudem cedant, loquitur. Consen-
tanea habet Chrysostom. hom. 4. de verbis
Isaiæ hinc hominem à brutis sic discriminās:
*Maximè verò beatus est vir, amans sermonum
spiritualium; hoc nos distinguit à brutis. Nō enim
nos ab illis separat corporis ratio; neque quod ali-
mur, aut bibimus, neque quod pascimus, aut vini-
mus: hæc enim nobis omnia cum brutis sunt cō-
munia; sed quare distinguitur à brutis homo? Ser-
mone, & ob id animal dicitur, λόγικόν, hoc est,
sermonis particeps, ut enim aluntur corpora, sic
aluntur & animæ; & corpus pane; & anima ser-
mone: proinde si videas hominem vefcentem lapi-*

de, num illud dixeris esse hominem? Idem, si quē
videris, qui non alatur sermone, sed sermonis, ac
rationis inopā, nimirum hic, & hominis natu-
ram amisit: siquidem vita declarat hominis no-
bilitatem.

In quem plane sensum dictum reor à Re-
ge. Psalte, Psalm. 1. 3. de viro iusto, & omni-
bus numeris perfectō: *Et erit tanquam lignum,
quod plantatū est secus decursū aquarū, quod fru-
ctum dabit in tempore suo, & folium eius non
defluet, &c.* Vt enim fructum ad cor, siue ad
animum, à quo egregia facta dimanant, ita fo-
lia ad sancta verba, probosque sermones, non
abs re accōmodes. Sic de Samuele dicitur 1.
Reg. c. 3. 19. *Nō cecidit verbum eius in terrā, qua-
si dicat nullus ipsi de terrenis rebus, & qui ad
seculi vanitatē spectaret, sermo fuit.* Cōcinie
expositioni, quod de arcana significatione ma-
li Persici ex Ægyptiorū oraculis refert Plut.
lib. de Iside, & Oliride. *Plantarū Ægypti præ-
cipuè Deo sacram Persicam esse referunt, quod
fructus eius, cor, linguam emulens folium; nihil
enim habere homo potest sermone præsertim de re-
bus diuinis, diuinius; neque adminiculum ad fe-
licitatem maius habet.* Proinde in penetrale hoc
descendenti denuntio: pie, ut sentiat; honeste, ut lo-
quatur. Vbi illud expende: *Nihil homini diu-
nius, seu, quod diuinam sibi inditam imaginē
magis exprimat, esse posse, quā de rebus di-
uini sermo.* Hinc cum Christus pro se, & Pe-
tro tributum voluit persolvere, Matth. 17.
27. ut suæ simul diuinitatis aliquod specimē
daret, statētem è piscis ore erutum pendit, ni-
mirum, ut Dei verbum, verba Dei daret. Ita
pœne Ambros. epist. 1. *Bonus sensus Christi,
qui statere soluitur, quia statere a iustitia est. Hic
stater in ore piscis inuenitur, illius piscis, qui por-
derat sermones suos, ut igne examinatos profer-
rat.*

Vndē rursus obserua, quod quamuis ser-
mo ad externum os corporis pertinere videat-
ur, at in hominis formatione nō dixisse Moy-
sem: *Factus est homo in corpus loquens*; sed po-
tius, *in spiritum loquentem*: sane, ut innueret nō
qualemcumque sermonem, sed probum tan-
tum, & rectum ab interiori hominis spiritu,
qui Dei spiritu agitur, dimanantem, ad ratio-
nem hominis pertinere; idē videas homini
animam sub flatu, seu spiritus imagine à Deo
fuisse impertitam, ut significetur tunc Dei spi-
ritum in homine permanere, & inhabitare,
cum spirituales sermones loquitur: vndē Rup-
ert. ad ea verba Assertoris, Matth. 10. 20. *Nō
enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris
vestri, qui loquitur in vobis.* Sic pulchrē exclam-
mat: *Quam dulce, quam præclarum est, ea, quæ lo-
quimur, aut scribimus, talia esse, ut ea prudens
auditor, sine beneuolus lector nequaquam digne-*

II.

Psalm. 137.

1. Reg. 3. 19

Plutarch.

Plutarch.

III.

Mat. 17. 27

Ambros.

Ambros.

III.

Genes. 2. 7.

Caldeus.

Rupert.

Mat. 10. 20

Ambros.

tur adscribere nobis, dicatque: non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Equidem id signatissime hominē Dei ductu agitari ostendit. Vnde videas Iobum tot calamitatibus probatū, & examinatum postremo ipsis in verbis tanquam ultimo, & efficacissimo experimēto tētatū, atque simplicem, & rectum potissimū inuentum, uti expendit Ambrosius in exhortat. ad Virg. ad fin. *Vicerat sanctus Iob damni dolorem, vicerat imo excluderat luctus acerbiter in amissionibus filiorum, vicerat vulnere asperitates vibices corporis, adhibentur mulieris tentamenta, & ipsa non sensit. Adhuc amicorum increpationes ad certamen ei ultimum reservantur, luctatus fuerat cum affectu patrio, luctatus cum dolore corporis, & agitudine oportebat eum subire etiam sermonum tentationes.*

III.

Genes. 2.

Hinc in eo loco Genesis ex lēctione Caldræ expresso, & factus est homo in spiritum loquentem, primo aspectu dicas apertam antilogiam reperiri: nam ex Hebræo pro illis verbis, faciamus hominem vā imaginem, & similitudinem nostram, rectē veritas, (ut alibi copiosius tracto) ad imaginem silentem; ecce vno ex capite, homo in silentium compositus, faciendus dicitur: ex alio in spiritum loquentem factus perhibetur. Sed rectē quidem, & sine vlla antilogiā, nam homo tam ut a pravis sermonibus abstineat, quam ut rectos indefinenter loquatur a Deo factus est, quasi duplex illi circa sermonem præceptum, alterum negatiuum, affirmatiuum alterum incumbat. Quæ pulchrè confirmat Ambrosius lib. 5. in Lucam dum verbum Dei clauem oris nostri appellat, quæ labia diuinis sermonibus aperiat, vanis autem & inutilibus claudat. *Ostendit tibi clauem scientiæ, quā os aperire tuum dicens Propheta. Aperios tuum verbo Dei, verbum Dei clavis oris tui est.* Similiter lib. 9. in Luc. *Sermo habena est, sermo stimulus est.* Hic videlicet ad os diuinis laudibus aperiendum, illa ad retinendum ne in vanos sermones prolabatur. Quare Paulus Ephesios ad loquendum instituens, cap. 4. 29. sic inquit: *omnis sermo malus de ore vestro non procedat, sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, cum quibus verbis scitè composuit Stephanus Cantuar. in alleg. Gotfr. Tilm. thuribuli figuram, quod Leuitic. 16. in ministerio Domini esse præscribitur ad Christum sic referens. Thuribulum dicitur lingua Saluatoris igne Spiritus sancti inflammata: thuribulum est inferius clausum, superius perforatum, hoc Paulus exponit dicens: omnis sermo malus de ore vestro non procedat: ecce inferius clausum, sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, ecce superius perforatum.* Hæc Stephan. Ad cuius gustum S. Petr. Damiani. apud eundem Gotfr. ad ea

Ambros.

Ad Ephes. 4. 29.

Steph. Cantuar.

S. Pet. Da.

verba Ierem. 2. *Duo mala fecit populus meus.* sic ait. *Onosus verbis assuetus duplici culpa videtur obnoxius, qui & diuinis laudes, ad quas de iure tenetur, abicit, & superflua loquacitati, a quā inhibetur, insistit.* sicut de quibusdam dicitur duo fecit mala populus meus, qui nimirum de relicto fonte aqua viua, ora sua cisternas faciunt ex quibus non noui, sed veteris hominis verba profert.

Hominis ergo tunc dignitas, & ad Dei similitudinem imago conspicitur, cum rectos de hoc Deo sermones loquitur. Vnde videris sponsæ cum semel, atque iterum in vrbis vigiles inciderit, non nisi secundo pallium ab illis fuisse ablatum. Sed quare? Sane, quia primum diuina, cū illis colloquia miscuit, ideoque dum eam de diuinis loquentem audire quasi Dei sponsam, & quæ eius imaginē ferret, sunt reueriti: postmodum verò; cum nullum ab eius ore de Deo sermonem acceperunt, ac si primam eius faciem non agnoscerent, pallium ei non sine de decore, & pudore abstulerunt, id sic pendente, & expendente Ambrosius serm. 7. in Psalm. 118. *Habuit ergo certamen, sed qua ratione supra non tulerint pallium, hæc eo reperire, nisi forte, quia ibi (ubi scilicet spoliata pallio non est) interrogasse se dixit: nunquid quem diligit anima mea, vidistis? Quæ Christum loquebatur, nec exuta est pallio, & quem quarebat, inuenit: discite quemadmodum queratur Christus.* Quod si, & quomodo per vana, & inutilia verba amittatur videre velis, adi Chrysost. hom. 17. in epist. ad Ephes. in Morali.

V.

Ambros.

Chrysost.

VI.

Nyssē.

Ambros.

Est verò ad hanc rem per opportunus locus in eodem Cant. lib. cap. 4. 13. *Emissiones tuæ, paradysus malorum punicearum:* sic aduertas cum Nyssen. hom. 9. in Cant. ex Hebræo legi: *Emissiones ex ore tuo paradysus malorum punicearum, & cum eodem sic explices. Sermo tuus, qui per os tuum emittitur, est paradysus malorum punicearum; ac si dicatur, verba tua paradysum, siue paradisi primæuam innocentiam, diuinā imaginem, cœleste opus redolent.* Similiter Ambrosius lib. de bono mort. cap. 5. *In illo hortu sermones boni sunt, alius, qui culpam coercet, alius, qui iniquitatem corripiat, alius, qui non faciat insolentiam, & velut sepeliat, &c.* Est etiam sermo fortior, qui confirmat cor hominis validioribus Scripturæ cœlestis alimentis. Est etiam sermo suavior, dulcis ut mel, & tamen peccatoris conscientiam in ipsa suauitate compurgens. Est etiam feruentior spiritus sermo, qui inebriat, sicut vinum, & cor hominis laetificat. Est etiam lætis sermo purus, & candidus. En paradysum voluptatis.

Produnt se hinc nonnulla salutis monita, & illud in primis ex thuribuli metaphorā;

gratissimum Deo honorem rectis sermonibus deferri, non secus, ac si suauissimus odor, aut sacramentum thus ipsius naribus admoventur, ita affini metaphorâ, Cant. 7. 9. de rectis sponse sermonibus dicitur: *Guttur tuum, sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandū; labijsque, ac dentibus eius ad ruminandum*: quibus verbis ex Ruperti, & aliorum interpretatione is est sensus, ut talem, ac tantam Christo suauitatem pia asserre colloquia dicantur, ut non secus, ac is, qui optimum vinum gustans maioris delectationis gratiâ illud non statim trajicit, sed mandit iterum, ac remandit, & intra os quoad potest, conseruat: ita bonus Dominus non solum ea primum audiens delectetur, sed iterum etiam, atque iterum audita memoriâ verset, & quasi remandat, ac ruminat. Sic videas Luc. 24. 16. Dominum, qui duobus discipulis in Emmaus cunctibus, sanctosque inter se sermones miscens inuicibiliter prius aderat ex pacto inito, Matth. 18. 19. *Vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*: subinde, ut ostenderet quem ipse ex sanctis colloquijs gustum perciperet, visibilem se eis comitem adhæsisse, & quasi bonum illud vinum remanderet, interrogasse. *Qui sunt hi sermones, quos conferitis ad inuicem ambulantes?* Et verò cō illi, quæ de ipso Christo fuerant collocuti subintellecta potius, quam verbis ad longum explicata esse vellet, ille iterum perquisiuit, quæ illa essent? Ne videlicet rectorum sermonum optimum vinum vno haustu ebiberet, sed dentibus, ac labijs magis, ac magis in ore versaret, & conseruaret. Hinc, ut initio vidimus, partem præcepti dilectionis referebat Aponius ad rectos hominis sermones, quasi peculiaris Deo honor ipsis deferretur. Ambros. verò in Psal. 118. octon. 20. dum ex illis verbis Isaïæ 19. 13. a Christo postea, Matth. 15. 8. repetitis. *populus hic labijs me honorat*: magnum Deo per bona verba honorem deferri elicit, inde Christianos diuinis sermonibus parentes, sic pulchre increpat: *Et tu Christiane dormis? Cui magister est Christus, & non vereris, ne de te dicatur populus hic, nec labijs me honorat: Indeus, vel labijs, tu verò nec labijs.*

VIII.

Monemur hinc etiam, eos, qui prophanos, & inutiles sermones miscent, vno ex capite mutos censendos esse: quippe qui præscriptū linguæ finem, & modum non seruant; ex alio verò ita importunè clamare, ut multum fastidij, & satietatis diuino afferant spiritui; & primum quidem satis innuit Isaïas, dum Seraphinos indefinenter Deum laudantes conspiciens, cap. 6. 5. inquit, *ua mihi* (sive ut Lxx: *ô miser ego,*) *quia taciui.* Sed cur, quove modo taciuisse dicit? Subdit, *quia vir pollutus labijs*

ego sum, quasi dicat, quia hucusque bona verba, & quæ ad ædificationem fuerint, locutus non fuerim, modo taciuisse mihi video; non secus, ac si mutus omnino fuisset. Sic mendicium, & quasi nullum eum sermonem vocauit Tertul. lib. de testim. anim. cap. 5. qui de Deo, & eius bonitate non esset. *Nemo Deum, & bonitatem eius; nemo mortem, nemo inferos loquebatur; mendicabat sermo, opinor, imo, nec vltius esse poterat.* In quam sententiam disertissimè August. lib. 1. confes. cap. 4. *Ve tacentibus de te, quoniam loquaces muti sum.* Hinc demonium illud, quod Christus Luc. 11. 14. eiecisse dicitur, *mutū*, hæc ratione appellari mystice potest; nam litterâ illius loci spectatâ indubitato constat miserum illum hominem verum mutum à dæmone redditum fuisse, quod prophanos, & noxios sermones loqueretur, ideo tunc linguæ illius vinculum solutum merito dicitur cum rectè loqui cœperit. Ita Marcus 7. 35. *Solutum est vinculum linguæ eius, & loquebatur rectè.* Ita ad id loci Beda. *Ille solus rectè loquitur, qui linguam tactu sapientiæ, quæ est ad loquendum, insinuat; vnde audis apud Isaï. 50. 4. Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum, qui lapsus est, verbo.* Quasi dicat ex mente Isaïæ easolum de causâ homini à Deo linguâ datam fuisse, ut ad ædificationem, & bonum proximi loquatur, atque ideo, qui si secus faxit nihil omnino à muto differre. Quod verò diuino spiritui tadio, atque fastidio is sit: ita post citata verba ad Ephesios 4. 29. *Omnis sermo malus de ore vestro non procedat: sed is, qui est ad ædificationem fidei, innuit Paulus: Et nolite contristare Spiritum Dei, in quo signati estis; Quæ verba in hanc sententiâ latè expendit Basil. in reg. interrog. 13. qui post plura ita concludit: Quam anti-pernitiosa res sit contristasse Spiritum sanctum, de hoc verò, qui opus est, ut dicatur?*

Illud tamen ex superioribus manifestius elicitur; ex cuiusq. verbis luce clarius appare, quam sincerus, quam probas illi sit; cum enim cor, & lingua summè inter se sint connexa, hæc illud non potest non prodere: quæ quidem sententiâ elegantibus imaginibus sepius Scripturæ confirmant: sic enim in primis Salomon Proverb. 10. 12. *Vena vitæ os iusti*, vbi venæ metaphorâ, vel ad corporis venam, hoc est, medico sermone pulsum, vel ad aquæ venam, quæ à fonte scaturiente dimanat relatâ illud indicat; os, seu verba recta hominis iusti, quam certissimum interioris vitæ, & diuini spiritus in animo residentis signum esse: non secus, ac ex aquâ prædulci vel amarâ fons, & ex venâ, seu pulsu corporis vita deprehenditur. Sic prouerbialiter ex sapientum consensu dicebat Senec. epist. 114. *Talis*

homi-

Cant. 7. 6.

Rupert.

Luc. 24. 16.

Matth. 18. 19.

Apon.

Ambros.
Isai. 19. 13.
Matth. 15. 8.

Tertul.

August.

Luc. 11. 14.

Marc. 7. 35.

Bed.

Isai. 50. 4.

Ad Ephes.
4. 29.

Basil.

IX.

Frou. 10.
12.

Senec.

hominibus fuit oratio, qualis vita. Et epist. 115. satis congruenter huic phrasi, *sinceri*, de qua Paulus. Oratio vultus animi est, si circumtonsa est, & facata, & manufacta, ostendit illum quodque non esse sincerum, & habere aliquid fracti. Similiter Komulus apud Melissam ser. 48. tom. 5. Bibliot. *Vas fictile istu, & sono, hominem sermone probari*: Ita expressè Paul. 1. ad Cor. 13. 11. *Cum essem paruulus; loquebar ut paruulus; sapiebam ut paruulus; cogitabam ut paruulus*. Vbi ut benè notetur à S. Thom. ordine præpostero tria hæc posita. Nam locutio præexigit iudicium sapientia, iudiciū verò præsupponit cogitationem rationis. At nō vacat mysterio prius locutionis, quam iudicii, aut cogitationum mentionem ab Apostolo factam, quod ut hæc ordine priora sint, at ad cognoscendum quasi de facie hominis animum locutio primum, & potissimum locum habeat, quod ipsa reliqua omnia ostendat. Vnde dum prius sermonum meminit Paulus, quæ adiunxit, quasi causalem vim habent adhuc modum; loquebar, ut paruulus, quia sapiebam, ut paruulus, & cogitabam, ut paruulus.

Illud verò hanc sinceri animi notam, intimamque cordis cum lingua coniunctionem explicat, quod Psalm. 44. 1. sic de se Vates enunciauit: *Eruclauit cor meum verbum bonū*. Similiter Psalm. 118. 171. *Eruclabūt labia mea hymnum: cum docueris me iustificationes tuas*, vel per particulam causalem extremis his verbis; cū Hieronym. sic expressis: *Docebis enim me iustificationes tuas*. Quibus in locis apta ruetationis metaphorā boni cordis naturā ostendit connaturali, & quasi necessario modo rectum sermonem emittentis, non aliter quam stomachus, qui concoctarum escarum efflationem expromit. Vnde ad ea verba. Psalm. 118. Ambros. serm. 22. *Non potest quis, antea eruclare hymnum, nisi didicerit iustitias Dei, & didicerit ab ipso Domino Deo suo*. Sanè Græcum verbum ἐξερχέσθαι, præter ruetationē etiā verbū emanationē, & germinationem significat, ut similibus, & appositis metaphoris, tanquam ab scaturiente fonte, siue etiam à semine, siue radice arboris sermones recti ex intimo pectore dimanare, & erumpere dicantur. Et verò quāuis posteriores hæc similitudines vim profluentium sermonum pulchrè declarent; ruetationis me magis similitudo delectat, quod illa præter abundantiam cordis diuinis iustificationibus instructi, illud etiam ostendit vix in potestate cordis Deo addicti esse, ut de ipsius rebus non loquatur. Vnde Hieronym. in cap. 1. epist. ad Ephes. Paulū sæpe sapius, & quo ad speciem superflue, ac extra rem re ipsa appositè omnino, & opportunè Christi nomen vsurpasse sic obseruat.

Hoc autem patiebatur Paulus de nimio amore Christi, ut eum, quem diligebat, etiam superflue, & extraordinarie nominaret. Quasi ille, qui Christum in animo haberet, non secus ac sibi ingestum cibum non posset non eruclare. Similiter in eiusdem psalm. 44. decursu dixit David: *diffusa est gratia in labijs tuis* &c. Vbi sedem gratiæ, quæ alioquī in animo est, non abs re in labijs collocavit, quasi idem sanè esset & cordi gratiam, & labijs inesse: ea enim ratione, quod in animo commoretur, in labijs etiā necesse est adesse. Ita Florentio Episcopo dicebat Paulin. epist. 30. *Sermo tuus nobis apostolico sale conditus expressit saporem gratiæ, quæ tibi data est, & de stillicidijs labiorum tuorum gustauimus, quam suavis sit in te Dominus*.

A Dauide autem instructus Salomon Prover. 22. 17. dixit. *Appone cor ad doctrinam meā quæ pulchra erit tibi cum seruaueris eam in ventre tuo, & redundabit in labijs tuis*: vbi ex Hebræo Pagnin. *si custodieris ea (verba sapientiæ) in corde tuo, dirigentur pariter in labijs tuis*. LXX. verò: *si immiseris eos in cor tuum, edificabunt te simul in tuis labijs*. Vbi triplicem imaginem obserua, redundantia, directionis, & ædificationis, quibus sapiens necessariam labiorum cum animo, seu corde coniunctionē adstruit, & de primā quidem redundantia à fonte scaturiente aquam, quæ etiam præfata verba, diffusa est gratia in labijs tuis, videntur exprimere, iam egimus; dum verò sermones in labijs dirigi dicuntur, rectum à corde ad labia iter esse, demonstratur: ædificandi autem metaphora, quam LXX. vsurpant, pulchrè innuit, verba bona, quæ à corde procedunt, in labijs ædificata esse; id est, propriam ibi sedem, vbi firmiter inhiereant, habere: quod fecus illis accidit, à quorum corde Dei spiritus abest, qui si aliquoties, ut viros se spirituales simulent, rectos sermones vsurpare gestiant, cito illi tanquam res, quæ nulli firmo fundamento innitatur, ab eorum ore decidunt.

Ergo illi minime sinceri censendi sunt, qui derebus diuinis frequentius non loquuntur: est namque indicio Deum ipsorum cordibus infixum non esse; aliter enim eruclarent, *verbum bonum*; & diffusa in eorum labijs gratia conspiceretur. Rem sic expressissimè monuit Assertor apud Lucā 6. 44. *Vnaquæque enim arbor de fructu suo cognoscitur, neque enim de spinis colligunt ficus, nec de rabo vindemiant vnam; bonus homo de bono thesauro suo profert bonum, & malus homo de malo thesauro profert malum*. Et statim thesi ad hypothesim renocata sic infert, *ex abundantia enim cordis os loquitur*. Similiter apud Matth. 12. 34. necessariā argumentatione id confirmans. *Progenies (inquit) viperarum quomodo potestis bona lo-*

Ant. Mel.

1. Ad Cor. 13. 11.

S. Thom.

X.

Psalm. 44. 1.

Ps. 118. 171

Hieron.

Ambros.

Hierony.

Paulin.

XI.

Prover. 22. 17

Pagnin.

LXX.

XII.

Luc. 6. 44.

Luc. 6. 45. Mat. 12. 34

Basil.

Chrysost.

Bernard.

Clem. Alex.
xand.

IX

Eccles. 17. 7.

Mart. del
Rio.

XIII.

Psal. 22. 1.

IIX

XIII.

Basil.

qui cū sitis mali, ex verbis enim tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Ex quo loco Basil. de verbis ad animū euidentiam fieri: Chrys. naturalē hanc consequentiā esse optimē monētic enim prior in catena. Thomę, apud Lucā: Verbi etiam conditio cor, à qua processit manifestat, euidenter ostendens dispositionē prae cordiorū nostrorū. Chrysost. verò ho. 43. in Matt. naturalis consequentiā est, ut cū intus abundet nequitia, effluant verba nequā. Ad quē subinde modū Bernar. verba vana, animū vanū. Clem. Alex. sermones ridiculos, animū ridiculū ostendere ex his Assertoris verbis affirmant: Vanus enim sermo (inquit Bernar. lib. de inter. dom. c. 43.) vana conscientie est index: mores hominis lingua pandit, & qualis sermo ostenditur, talis animus comprobatur, quoniam, ex abundantia cordis os loquitur. Similiter Clemens lib. 2. paedagog. c. 5. Cū enim verba omnia emanent ex cogitatione, & ex moribus, fieri non potest, ut verba aliqua emittantur ridicula, quae non proueniant à moribus ridiculis. Illud enim, non est arbor bona, quae faciat fructus malos. Sic aptandū est: fructus enim cogitationis est sermo. Ab hoc non it illud Ecclesiast. 27. 7. Rusticatio de ligno offendit fructus illius; ex interpretatione enim Martini del Rio ibi 2. tom. adagiorum voluit dicere, linguam cor, & animū loquētis ostendere.

Equidem huius consequentiā bonitatem illud signatissimē confirmat, quod hac potissimum de causā, quod aliena Christus in se suscepit exsoluenda delicta alienorum etiam delictorū verba simul suscepit, atque ideo in cruce, sic ad patrem clamauerit, Deus Deus meus quare me dereliquisti, quae cum valde sint obscura cum Filius à Patre nūquam possit non suscipi, & amplecti, sic statim ea apud Vatem. Psal. 22. 1. explicat, ut ipsorum rationē reddat, longe à salute mea verba delictorum meorum. Quae omnia sic explicat Ambros. ad finem lib. de Incarnat. Sacram. Non capiatur, qui audit; quare me dereliquisti: sed intelligat, quod secundum carnem ista dicuntur, quae longe à plenitudine diuinitatis aliena sunt; aliena enim sunt à Deo verba delictorum, quia aliena sunt, & delicta verborum, sed quoniam delicta aliena suscepi, etiam delictorum alienorum verba suscepi, ut derelictum me à patre esse dicam, qui apud Deum semper sum. Haec Ambros. Sed non nimis premenda, & emūgenda, imò in mysterio, & per exaggerationē, siue figuratā locutione dicta, accipienda sunt. Redeo ad superiora.

Pergit sanē stringere ex praefatā Christi sententiā superiorē doctrinā Basil. in breuior. reg. interrog. 18. vt locū etiam habeat, cum is, qui loquitur, nihil apud se mali in corde

habere reputat, dum enim sic inquit. Num illi, qui dum furiose, & audacter loquuntur, & à prelato ex verbis interiorum animi morbum deprehendente oburgantur, responderit nihil mali se habere in corde? fidem facere oporteat an non? Sic respondet: Numi vicia non omnia manifesta omnibus sunt, ne ipsi quidem illi in quo sunt, ut & in corpore; ut igitur in corporibus, qui harum rerum periti sunt signa habeam quaedam occultorum, & illius ipsius, in quibus illi insunt sensum fallentium morborum, sic similiter in animo etiam esse, qui peccatis morbum suum ipse nō agnoscit: credere tamen Domino debet, qui & ipsi, & ceteris similibus affirmant malum hominem de malo thesauro suo corde videlicet preferre mala. Possis verò sententiā Basilij addere non solum veram esse cum is, qui loquitur improbum habere animum simpliciter negat, sed cum id iureiurando etiam obtestatur. Sic Petro in domo Principis Sacerdotis, iterum, atque iterum iuranti se à Christi affeclis non esse, opportunē obiecit ancilla ostiaria, Galilaus es, nam & loquelatua manifestum te facit. Matth. 26. 73.

Egregia autem ad rem praesentem sunt verba Psal. 5. 12. Quoniam non est in ore eorum veritas; cor eorum vanū est: sepulchrum patens est guttur eorum. Vbi cum Cassiodoro observa causalem illam particulam, quoniam, ita esse accipiendam, vt ex ore animus diiudicetur hoc sensu. Quoniam cor eorum vanum est, ideo non est in ore eorum veritas, siue quoniam non est in ore eorum veritas facile deprehenditur cor eorum vanum esse: vnde pulchrā vsus similitudine sepulchri non operiti, grauem odorem emittentis, manifesteque indicantis cadauer ibi esse, subdit, sepulchrum patens est guttur eorum: quasi dicat os eorum, dum profert sermones improbos, & noxios, euidenter ostendit ipsorum animum nequitia, & improbitate plenum esse, à quo verba illa putrida, & fetentia, exhalantur. Quare Paulus citato loco ad Ephes. 4. 29. nō sine acumine dixit: Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat: sed observa Graecē pro, malus, possibile vocē σκαπός, quae proprie significat, putris, siue, putridus, aut vetustate putidus, indicans putridum potius animū, à quo putres sermones profluant. Vnde Ambros. orat. de excessu Satyri, cordis eius puritatem à verbis sic cōmendat; Mundus corpore, purior corde, non minus adulterini sermonis opprobriū, quam corporis perhorrescens: non minus ratus praediciuē reuerentiam exhibendam integritate verborum, quam corporis castitate. Pende singula, quia egregia.

Ita quidē in pisee illo Matth. 17. 26. apud quem inuentus est nummus quem ad tributi

Mat. 26. 73

XV.

Psal. 5. 12.

Cassiod.

Ad Ephes.

4. 29.

Ambros.

XVI.

Mat. 17. 26

Theophyl.

solutionem Petrus extraxit scitè considerauit Theophylact. auarum, qui nihil aliud habeat in ore, quam pecuniam, aurum, lucra, ac negotiationum modos; id quod ad omnes diuerfarum cupiditatum sectatores iure possis accommodare. Sed expende, quod cum vno ex capite nihil sit, quod homines maiori curâ celare studeant, ac animi sui penetrantia, & cogitationes ipsis etiâ Angelis inscrutabile cor habere volentes; ex alio nihil illos minus assequi: dū os suū instar patetissimæ sepulchri occultissimas, impurissimasq; animi sui cogitationes aperientis habent; abscondissent quidem animum suum, si oris sui sepulchrum clauderent: *Stultus enim sit acuerit, sapiens reputabitur*, Prou. 17. 28. Vnde Socrates adolescētī cuidam pertinaciter tacētī dixit: *loquere adolescēs, vt te videam*; at dū verba vana, & impura loquuntur, a pertè interiorē animi faciem retegunt; nam, *virī figura oratione cognoscitur*, vt senarius habet Græcus, & fetidum animi cadauer omnibus patefaciunt, abundè ostendentes mortuam se Deo vitam agere, nec nouum hominem, sed veterem induisse: ynde, vt superius vidimus, dicebat Card. Petrus Damian. illos, qui ociosis verbis postposito verbo vitæ vacabāt, ora sua cisternas facere, ex quibus non noui, sed veteris hominis verba proferrent. A quo quidem non it, quod de curiosis, & vanis habet Plutarch.

Prou. 17. 28

Petr. Dam.

Plutarch.

non it, quod de curiosis, & vanis habet Plutarch. in lib. de curiositate, dum eos, ex affectu ad vana, & noxia audienda, vt de ijs postea cum alijs confabulentur, cognosci latè cōfirmat, ibi inter plura scitè, & prudenter dicta hæc habet: *Nam, ut cucurbitula, quod prauissimum est ex carne trahunt, ita curiosorum aures sermones arripiunt peruersissimos, atque adeò quomodo vrbes habent portas nefastas, & tristes, quibus educunt eos in quos ultimo supplicio animaduertitur, sordesque, & piacula eyciunt: purum autem, vel sacrum nihil ingreditur, aut transit illac: perinde curiosorum aures boni, vel vrbanī nihil: ceterum capitalia dicta permeant, atque ynnique, que piacularē, & execrabilis narrationes deportant.*

XVII.

Psal. 143. 8.

Hinc Dauid cū illud adeò enixe peteret, vt se de manu filiorū alienorū liberaret. Psal. 143. 8. *Erue me de manu filiorū alienorū*, vt propriū horū charactere describeret; subdit: *Quorū os locutū est vanitatē*, quasi hæc sit prima nota filiorū alienorū, id est, eorū, qui nō, ex Deo, sed ex sanguinibus, & voluntate carnis, nati sunt, vt nō loquātur sermones rectos, sed vanos. Certe Baptista de Assertore nō, vt naturalē illū, & germanū Dei filiū assereret, atq; ab alienis filijs discriminaret, dicebat Ioan. 3. 31. & 34. *Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur. Quē enim misit Deus, verba Dei loquitur.* Similiter de legitimis Dei filijs, qui nō ex san-

Ioan. 3. 31.

guinibus, neq; ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt, per Soph. Dñs, c. 3. 9. *Tūc reddam populi labiū electū*: ecce sermones rectos populi peculiaris, sed cur dixit Propheta: *Labiū electū* nō verò, *labia electa*, in numero plurali; opinor, vt innueret continuum, & indefectum: hæc de re studiū nunquā quidē interruptum sic in scripturā singularis numerus continuum rei exercitationē designat. Ita Psal. 6. 7. vbi nos habemus, *lacrymis meis stratum meum rigabo*, Hebraicè est, *lacryma mea*, & indicet Propheta totum in lacrymis, & maiore esse, nec vnquam fletui parcere. Vnde in hanc sententiam Ambros. in Psal. 118. ostendit, 20. hæc habet: *Noctibus, ac diebus, sine ulla cessatione recensito Scripturā diuinā*, quia et si quid aliud seniore interrogaueris, nescis, dicit Scripturā diuinā seriem resultare; & ac illius sermo de seculo: sola illic Scripturā continetur, singulorum sibi per vices ora succedunt, ne quando sacer ille sonus mandatorum celestium ferietur. Vt hinc videas non esse germanam Dei prolem, qui iam de diuinis rebus, iam de terrenis, & prophanis sermones miscet: sunt enim nonnulli, qui dum spirituales se viros simulare gestiunt, rectos loqui sermones student: at, quia, *cor illorum vanum est*, nec labiū electum habent, sensim in prophanas confabulationes delabuntur. Dicimus Hispan. *Vase les la lengua à lo Griego*, Ita 2. Esdræ 13. de filiis Hebræorum, qui in Babylone, captiuitatis causā ē mulieribus, alienigenis nati fuerāt; dicitur: iuxta linguā populi, & populi loqui solitos: *Vidi Iudeos ducentes mulieres Azoridas, Amonitidas, & Moabitidas, & filij eorum loquebantur Azotide, & nesciebant loqui Iudæice, & loquebātur iuxta linguā populi, & populi.*

Soph. 3. 9.

Psal. 6. 7.

Ambros.

2. Esdr. 13.

Ad illa verba. In diem CHRISTI.

ADNOTATIO VIII.

Iudicij diem ea potissimum ratione diem Christi appellari, quod in illa cumulatifsimis suis premia sit collaturus.

IXIMVS ad vers. 6. extremum iudicij diem appellari à Paulo diē Christi; quā verò ratione, modò discutiendum.

Quòd reddēde rationis cura, & extremi iudicij

diei timor, simulque gehennæ horror deter-
rere potius, & exagitare, quàm præmiorum mag-
nitas demulcere homines soleat; inde est
extremum diem, qui de omnibus sententiam
dicet, formidolosum, & terribilem, quam gra-
tum, ac iucundum frequentius à nobis concipi.
At enim verò id citra mentem Dei, qui eam
potissimum de causa extremi diei, diem suum
appellat, quod diuitiarum thesauros in homi-
nes tunc effundere decreuerit; non animas so-
lum ut ad eum usque diem, sed corpora etiam
immortalibus gaudijs beando. Vnde pie, &
Ecclésiasticè phrasi Stephanus Cantuar. ad illa
verba Osee 9. *Quid facietis in die solennis* in
allegorij Gotfridi Tilman. hac singillatim ra-
tione iudicij diem, solemnem diem appellat.
subiicit verò nota, quod duplex festum solet dici
solemnitas, modo quidem simplex quoddam festum
est, scilicet in sola anima, sed tunc erit duplex fe-
stum, quia boni recipient duplicem stolam scilicet
anime, & corporis.

II.

Ioan. 3. 17.

Et verò præter illa Christi verba ad hanc
rem per opportuna Ioan. 3. 17. *Non misit Deus
filium suum in mundum, ut iudicet mundum,*
sed ut saluetur mundus per ipsum. Hanc omnino
de causa iudicij dies ab ipso met Dominò nup-
tiale festum appellatur: sic Matth. 15. dū sub
varijs parabolis, siue imaginibus hic dies il-
lustratur, illa est signatissima, quā animæ sub
imagine virginū sponso ad nuptias venienti,
sponsamque domum deducenti occurrentiū
inducuntur. Sed & Luc. 12. 36. dū huius diei
à Dominò peculiaris mentio fit, dicitur: *Et
vos similes hominibus expectantibus Dominum
suum, quando reuertatur à nuptijs:* vnde nullam
hanc Christo letiorem diē, quod præmia suis
largitur adueniat, esse constat: etenim nup-
tialis dies præsertim apud Reges, & Principes,
omniū gratissimus habetur. Sic Cant. 3. 1. cū
dixisset Salomō, *in die desponsationis eius*, sub-
dit, & *in die lætitiæ cordis illius.* Ergo in hac
nuptiarum imagine duo sunt ad rem nostram
adnotanda; alterum: Christum de electo-
rum felicitate, & gloriā, ac de re sibi pro-
pria hac die decernere; alterum; supplicia
omnia, quæ et dierectus rerum æstimator, &
iudex de reprobis sūpturus est ab ipsius voto,
& intentione, quam longissimè esse, quasi dū
ipse pacatissimo ingenio gratantique animo
iustis beatitudine afficiendis obuiam eat: re-
probis peccata ei ex aduerso procedant, &
in ipsius benignitatem incurrant.

III.

Mat. 25. 21

Et primum quidem sic dissertè pronun-
ciat idem Dominus, dum sempiternam glo-
riam vnicique beatorum decernens Matth.
25. 21. ait: *Euge serue bone, & fidelis intram
gaudium Domini tui:* vbi expendit non dixisse
gaudium tuum quasi beandi hominis gaudiū

esset, sed, *gaudium Domini tui*, quod nimirum,
ut æterna beatitudo electi gaudium, & mer-
ces, quā ille sempiterna voluptate afficiatur,
sit; at cum longè maiori gaudio, ac incredibi-
li lætitiæ voluptate implemet Deus de homi-
nis bono, & felicitate perfundatur; potiori
ideò iure Dei, quam ipsius hominis gaudiū à
Dominò nuncupari. Ita Theodoretus ad il-
lud Pauli ad Hebræos 12. 2. de Christo: *Pro-
posito sibi gaudio suslinuit crucem*, ait, *seruatoris
nostri gaudium est salus hominum.* Similis imò
eadem cum hac, observatio Gregorij est, ho-
mil. 34. in Evang. in illis verbis pastoris opti-
mi: *Congratulamini mihi, quia inveni orem, quia
perierat*, adnotantis non de ovis ipsius, sed de
suomet bono congratulationem ab amicis de-
poscere: *Notandum, quod non dicit congratula-
mini inuenta ovis, sed mihi quia videlicet eius gau-
dium est vita nostra, & cum nos celis reduci-
mur, solemnitate lætitiæ eius implemus.*

Cōsona huic & illa gratulatio est de drach-
ma perditā indidem à Dominò vers. 9. addu-
cta: *Congratulamini mihi, quia inveni drachmā,*
quam perdidideram: habet verò plausulum op-
portunitatis ad rem præsentem, ea similitu-
do, quæ à drachma potius, quam ab aliā supel-
lectile desumpta est, quod, ut ibi habet Am-
bros. lib. 5. in Lucam, *in drachma Principis fi-
gura est.* Vnde ipse rursus in annotationibus
ad caput 31. Exodi acutè observauit, non de-
narium, sed drachmam ad eam similitudinē
vsurpari, quia in denario imago Cæsaris est, in
drachma Dei; ut, vel hinc euidentius appareat
quanti apud Deum hominis salus fiat, quan-
tamque nostræ cum suis affinitatem res ha-
beant; ut nostrum quidem lucrum ad pro-
pria emolumenta ipse reuocet, nimirum, cū
ipse in nobis tāquam imago drachmæ inscul-
pta sit, ut si more humano loquamur, simul
nobiscum deperdi, simul inueniri, & lucrificari
bonus Dominus dicatur.

Est verò ad hanc rem signatissimus locus
Sapient. 4. 18. vbi cum de iusto immaturā,
sed preciosa morte à Dominò sublato, *ne ma-
litiā mutaret intellectum eius*, multis egisset Sa-
piens; subdit insipientium hac de re existima-
tionem: *Videbunt enim finem sapientis, & non
intelligent, quid cogitauerit de illo Deus, & qua-
re munierit illum Dominus.* Vbi cum pro, mu-
niet, g. *ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ*, tutum reddiderit, siue
securum fecerit: id est ab instantibus iam iam-
que imminutibus huius vitæ periculis, & ca-
sibus in tutum receperit, quo pæne modo, dū
Marcia de peracerbo filij interitu consolaretur
Seneca, dixissetque: *Cogita animi mille la-
bes; neque enim recta ingenia, qualem in adoles-
centiā sperni fecerant, usque in senectutem per-
tulerunt, sed interuersa plerumque sunt.* Aut se-

Theodor.

Heb. 12. 2.

Gregor.

Luc. 15.

III.

Luc. 15. 9.

Ambros.

V.

Sap. 4. 18.

IIVX

Senec.

ra, eoque senior luxuria inuasit, & coegit de-
nestare speciosa principia, aut in popinam, veni-
que proiectis, summa illis curarum fuit, quid es-
sent, quid biberent. Subijcit opportunissimè.
Cum ista perspexeris, scies optimè cum his agi, quos
natura, quia illos hoc manebat vita stipendium,
(id est tam dura infelicitis huius militiæ mer-
ces) cito in tutum recepit. Valde est obseruatu
digna lectio Bibliæ Complutensis, quæ
Græce pro *αὐτὸν*, illum; legitur *αὐτὸν* se ipsum
id est: Et quare munierit se ipsum Dominus: pul-
chra quidem exaggeratione innuens. Deum
semetipsum tutum, ac securum reddere, cum
suos reddit tutos, atque securos. Tanta Dei so-
cietas nobiscum, ut imperturbabilis Dei re-
quies; inuulnerabilis felicitas, & ut animosè
loquar, ipsemet Deus, quem extra istum (Se-
nec. lib. 7. de benef. cap. 7.) sua diuinitas posuit,
periclitari nobiscum, & discrimini obnoxium
esse pro nostro captu videatur. Firmat hanc
cogitationem ipsemet Dominus, Ierem. 6. 26.
inquiens. *Filia populi mei accingere cilicio, &*
conspargere cinere, luctum vnigeniti fac tibi, plā-
ctum amarum, quia repente veniet vastator su-
per nos: vbi iure discedendum monet Hiero-
nym. à versione Lxx, qui pro super nos, repo-
fuerunt, super vos, Hebraicis omnibus origi-
nibus contra euntibus; diuinoque ingenio, &
natura, quæ suorum calamitates suas ducit,
nostram lectionem confirmante. Audi Hie-
ronym. Licet Lxx verterint, vastator super
vos: Multo tamen misericordius Deus dixit, su-
per nos, ut quidquid super suum venturum est po-
puli, super se quoque venire testatur: Nec omit-
tam peculiaria à Domino mitissimi huius sen-
sus, ac luctus exhibita in verbis signa fuisse,
dum ait: Luctum vnigeniti. Quis enim notan-
ter, & singillatim vnigenitum habere, nisi
Deus dicitur: Ergo innuit, terrenimo se de po-
puli sui clade, affectu tangi, ac commoueri,
ac si quodammodo vnigenitum perdidisset.

VI.

Ier. 15. 8.

Certè in hanc sententiam apud eundem
Vatem dixisse videtur Dominus: *Multiplica-*
te sunt mihi viduæ eius super arenam maris. Ie-
rem. 15. 8. vbi non possis non ambigere, quid
fit multiplicatas ipsimet Domino viduas? Is
enim innuitur sensus, ac si viduitas, & orbitas
Domino contingeret, multiplicatæ sunt mi-
hi, inquit, ac si diceret mihi factæ sunt viduæ.
Mel hęc calamitas tangit, ac premit. At id,
quid dici opportunè queat? Respondet oppor-
tunius Paulus ad Roman. 14. 7. Nemo enim
nostrum sibi vivit, & nemo sibi moritur, siue enim
vivimus, Domino vivimus, siue morimur, Domi-
no morimur. Vbi rursus dubites, quid homo si-
bi non vivat, quid tibi non moriatur? Cum ve-
rissimè dixerit Tertul. lib. de pallio, cap. 5. Ne

Ad Rom.
14. 7.

Tertul.

mo alijs nascitur moriturus sibi. Facilis est res-
ponso eo ipso, quod sibi homo vivat, sibi mo-
riatur; hoc est, quod certa premij, siue suppli-
cij merces eum maneat: Deo vivere, qui vitam
nostram suas diuitias existimat, Deo mori,
mors nostra pro damno est, optima ratione di-
catur. Ita Chrysof. & Theophil. in ea verba.
Sic enim prior. *Per hac verba ostendit, quod vi-*
tam nostram diuitias suas; & mortem, damnum
existimet. Non enim nobis ipsis tantum morimur,
sed etsi morimur, Domino morimur: mortē verò
hic eā, quæ ex fide est, vocat. Vides optimā ra-
tionē dictū à Dño? Multiplicata sunt mihi vi-
duæ; quod, qui vivat Dño vivat; qui moria-
tur, Domino, qui pro diuitijs vitam nostram
habeat, moriatur. Similiter Theophyl. Domi-
num habemus, cui cura nos sumus, quæ pro diui-
tijis vitam hanc nostram ducit, & mortem pro dā-
no. En quam certa ratione diem suum, cum
appellet, in quo eternam vitam suis est largi-
turus.

Chrysof.
Theoph.

Iudeos.

Iudeos.

VII.

Ier. 15. 10.

Lect. Tig.
Lxx.

Theodoz.

Hieron.

Sed id ipsi sunt ipsemet Dominus diuersis in
locis nobis expressit: nam apud Ierem. c. 15.
10. signatissimis locutionibus querulus, &
gemebundus ait: *Va mihi mater mea; non sanc-*
ravi, nec sanctavit mihi quisquam, siue ut Ti-
gur. Nec sanctori oboratus sum. Vbi Lxx, non pro-
fui, nec profuit mihi quisquam, Theodozio, non
debui, nec debuit mihi quisquam: vbi cum ex in-
terpretatione Hieronym. sub Domini perso-
nâ dicantur, infinitam emphasim continere
videntur: is enim Deus est, qui ære alieno pre-
mi, cuiue humana mortalitas prodesse pos-
sit? Audi Hieronym. Quorum omnium hoc sen-
sus est ex personâ Christi; non profui: Nullus e-
nim tantum voluit accipere, quantum ego tribue-
re desideravi; nec profuit mihi quisquam: Sa-
lus enim creatura lucrum est creatoris; aut cer-
tè, nō debui, nec debuit quisquam: Nemo enim
dedit mihi, quæ ego accipere cupiebam, nec me fe-
cit sibi in aliquo debitorem, nec debuit mihi
quisquam, quia volebant à Deo beneficia recipere.
Audis negotiatorem Deum; lucra, & emo-
lumenta; detrimenta etiam, & damna persen-
tientem? Quæ quidem omnia in vnâ homi-
nis salute versantur. Ideò subdit Hieronym.
In quibus omnibus perpende ingentem erga nos
amorem in nomine sanctoris, debiti, & utilitatis,
quibus utitur hic Deus (cum reuera nullius in-
digeat) ut suum in hominem exprimat affectum,
& benivolentiam.

VIII.

Mat. 26. 29

Psal. 35. 9.

Deinde extrema vitæ suæ nocte sic inter-
cænandum suos est Christus allocutus, Mat-
th. 26. 29. *Dico autem vobis non bibam à modo*
de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum il-
 lud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.
Vbi cum de illo vino, quo beati, inebriantur
ab ubertate domus Dei. Psalm. 35. 9. sermo sit,

quo, quidem, tunc etiam temporis ipsemet Christus fruebatur, & (si de carnis glorificatione agatur) quod non multos post dies, plures vero per annos ante Apostolorum gloria erat bibiturus; magno mysterio, & tenerissimo affectu dictum apparet: *Non bibam usque in diem illum, quo bibam vobiscum*: est enim, ac si quodammodo diceret, vix capiam gustum ex mea gloria, donec vos mecum eius participes videam; Hispane: *Nome sabrà bien la gloria, ni hare cuenta, que la tengo, mientras yo no os viere a vosotros en ella*. Ita Theophyl. ibi: *Ceterum bibere dicitur Christus nobiscum, eo quod nostram utilitatem, cibum, & potum suum existimat*. Sed id magis, ac magis diffundit S. Cyr. Alex. lib. 7. in Levit. benignè, & candide accipiendus. *Quandiu nos non ita agimus, ut ascendamus ad regnum, non potest ille vinum bibere solus, quod nobiscum se bibere, promisit*. Est ergo tamdiu in maiore, quandiu nos persistimus in iniquitate; & post nonnulla: *Expectat ergo, ut conuertamur, ut ipsius imitemur exemplum, ut sequamur vestigia eius, & latetur nobiscum, & bibat vinum nobiscum in regno Patris sui, &c.* Non vult ergo solus in regno Dei bibere vinum, nos expectat. Si enim dixit, donec bibam illud vobiscum: nos sumus igitur, qui vitam nostram negligentes, latitiam illius demoramur. Expectat nos, ut bibat de generatione vitis huius.

IX.

Vrget verò id statim Cyrillus alià ad hoc institutū oportuna ratione, quod nimirum Christus, noster adiucatus sit. Saluator meus letari non potest, dum ego in iniquitate per maneo. Quare non potest? quia est adiucatus pro peccatis nostris, 1. Ioan. 2. 1. Quod eò etiā referas, ut gloriā beatorū suā omnino Christus reputet, licet & ipsorū causam, cū adiucatū ageret, suā existimabat. Vis videre? Si cū ad causam tuā defendendā aliquē in adiucatū vocasti, atq; is tui patrocinio suscepto, iureque in iudicio suggesto, in eius ditionis, aut ut bis iudicē est assūptus; meritò à tuis aduersariis suspectus habetur, & à causæ cognitione reijcitur, quod cū primū causam suscepit, eo ipso eius particeps est factus, suaque non minus, quā tua iudicij euentus interfit. Sed id ab August. audi serm. 219. de tēp. vbi cū dixisset. *Quid enim nobis fecit, quā quando venit, quē desideramus? Quādo venit quē amamus? Si timeamus (sic lego; non, sed) quia iudex noster erit, qui modo est adiucatus noster, ipse tūc erit iudex noster*. Subijcit præfatam rationē. Si haberes causā apud aliquē iudicē agendā, & instruere aduocatū, esses susceptus ab aduocato, ageret causam tuā, sicut posset, etsi nō illā finisset, & audires illū in iudicio venturū, quantū gauderes, quia ipse potuit esse iudex tuus, qui fuit pauldante aduocatus tuus. Et statim: *Adiucatū enim habemus,*

& iudicem timeamus? Imò, quia adiucatū promissimus, securi iudicem venturum speremus. Ac si diceret, sua interest, suam causam aget, cum nostram egerit.

Quo etiam refero peculiarem locutionē, qua Dñs vtitur, dū eum, quē olim in amicitia habuit, atē tandē si pertinaciū in scelere durauerit, remouendū fore affirmat. Sic enim Ierem. 22. 24. *Si fuerit Iechonias filius Ioachim Regis Iudā annulus in manu dexteræ meæ, inde euellā eū*. Vbi obserues velim verbum, *euellō*, quod, ut propriè quidem significat, cum vna res ab illa, cū qua intimā coniūctionē habuit, magna vi, & dolore, (si eius sit capax) diffunditur: ita denotat illud, quod auellitur, non nihil eius, à quo abstrahitur secum rapere, ut de hoc verbo pulchrè monuit Tertul. lib. de carne Christi, c. 20. cū enim prius dixisset: *Quid auellitur, nisi quod inhaeret? Quod infixū, innexū est ei, à quo, ut auferatur, auellitur*. Deinde verbi proprietatē plus premens, subiicit. *Cū quid extraneū extraneo agglutinatur, ita concarnatur, & conuisceratur cū eo, cui agglutinatur, ut cū auellitur, rapiat secū ex corpore aliquid, à quo auellitur, quasi sequellā quandā abrupte unitatis, & traducis mutui coitus: ut hinc conijcias, quāto cū dolore, imò, & detrimento (si humano loquamur modo) eū à se Deus projiciat hominem, quem antea in amore habuit, cum, auulsus aliquid ex eo, à quo auellitur, secum rapiat, necesse est.*

Hinc verò nō solū liquet, propriam sibi vniuscuiusq; beati gloriā Deū existimare; sed quod secūdo etiā loco proposuimus supplicia peccatoribus non ex animo, sed diuino ingenio reluctāte, à Deo in hac die decerni; quis enim libēs mēbra sibi abscedat, vel partē corporis; imò, & animæ, si hæc foret partibilis, auellat? Sed id lōgius confirmare est animus: nec solum ex sponsi cognomine, & lætissima nuptiarū die; cū nunquam principibus, imò nec Tyrannis, quibus in delicijs erat in humanū genus sequire, tā truculenta natura, aut tam peruersus vnquā mos fuerit, ut nuptialē diē, ad pœnas de facinorosis sumēdas destinarent, sed ex ipsiusmet Dñi, tā in electos, quā in reprobos sentētijs proferēdis, video etiā id mihi colligere: & ex eo in primis, quod nō prius in reprobos, gladiū vibrarit, sed electis potius præmia distribuerit, sic id obseruante Paschas. lib. 1. in Mat. *Quod autē prius eos, qui à dextris sunt, remunerat, benignitas est Saluatoris Dei, quia semper manuli beneficia gratis prestare, quā vindictā peccatorū etiā debita rependere*. Quēlā nē ad modū Ezech. 9. 4. in strage Solimitanæ urbis prius de salute suis danda, quā de supplicio de sōtibz sumēdo Deū cōsuluisse videas, eaq; de causā antequā sex illos furētes iræ suæ mini-

X.

Ier. 22. 24.

Tertul.

XI.

IV

Paschas.

Ezech. 9. 4.

Polychron.

XII.

Mat. 25. 34

Cassiod.

Mat. 25. 36

Origen.

Paschas.

istros in peccatores ferrū distingere lineret, virū linteis vestitū premisit, qui saluari signo, eos in frōtibz cōmuniret, qui à cede immunes esse debebāt. Ita ibi Polychr. *Nondum supplicium irrogatum esse dicit, sed interim notatos esse innoxios, quod erat differentis punitionem, quoniam ad salutem velox est Dominus, ad punitionem tardus.*

Deinde hanc cogitationem confirmat emphatica Regis appellatio, quā in prēmiorum distributione; non verò in reproborum supplicijs singillatim Christus vitur, & (vt ita dicam) se libens ornat: sic enim cum de gloria suis danda loquitur. Matth. 25. 34. *Tunc dicet Rex his, qui à dextris eius erunt: venite benedicti Patris mei, &c.* Et v. 40. *Et respondēs Rex dicet illis. Amen dico vobis, quandiu fecistis vni ex his, fratribz meis minimis, mihi fecistis: cum autem de pœnis sumendis sermonem instituit, sic demutat stylum. Tunc dicet, & his, qui à sinistris erunt. Discedite à me, &c.* Et statim. *Tunc respondebit illis dicens. Quandiu non fecistis vni de minoribus his, &c.* Planè vt innuat, tam regnum, maiestatem, & potentiā sibi innatam, quam externum, quod ostentat ornamentum, & pompam ad benefaciendum solū & prēmia suis elargienda, non verò ad pœnas irrogandas deferuire, ac tendere: sic dixit Cassiodor. libr. 11. variat. (quod principibus altā mente repositum, infixumque esse deberet, *Sumus nimirum ad nocendum priuati, ad præstandum iudices: ô bonum præfectum.* Nec longius ab hoc it Dominum tam singillatim, ac peculiariter omnia iustorum opera recensere, tam luculenter exornare, ac laudibus efferre; reproborum verò demerita breuius, & cōpendiariā locutione enumerare: qui enim ad electos. Matth. 25. 36. post alia dixit: *Infirmus, & visitastis me, in carcere erā, & venistis ad me, ad reprobos sentētias colligēs, ac verba præcidens, ait n. 43. Infirmus, & in carcere, & non visitastis me: cur enim illa longius recenseat, hæc verò detruncet, nisi, quia benefaciendo, & benedicendo tamquam de re sibi propriā delectatur; cum verò impropereat mæore (vt ita dicam) contrahitur quasi id ab eius ingenio sit alienissimum? Ita ad hæc verba. Matth. 25. 36. Origenes, & Paschasius. Quorum prior: *Et considera, quia loquens ad iustos per singulas species eorum beneficia dinumerat: ad iniustos autem præcidiens infirmus, & in carcere: quoniam misericordis iudicis erat benefacta quidem eorū predicare, & ampliāre, malefacta autem eorū transitorie memorari, & abbreviare.* Hæc Origenes, à quo similia desumpsit Paschasius: certè, vt ostendat, primariam sui aduentus causam ad id esse, vt in electos suos cumulatifima dona conferat, nec re solum ipsa, sed*

verbis honore eos afficiat; de reprobis verò peccatis, ac supplicijs, quasi per transenam, & alio spectans agat.

Ad hæc diligenter in eandem sententiam obseruauit Origenes tractatu 34. in Matthæum discrimen inter ea verba, quæ electis, & quæ damnatis dicturum se Dominus affirmat: sic enim electis: *Venite benedicti Patris mei;* reprobis verò: *Discedite à me maledicti:* eo videlicet discrimine, vt, qui æternā beatitudinē donandi sunt, non tantum benedicti, sed benedicti Patris, appellentur, ij autem, qui æternis addicendi sunt supplicijs, non maledicti patris, sed tantum maledicti, dicantur. *Considerandum est autē, quoniam in sanctis nō solum dictū est benedicti, sed cū additamento non quæcūq; honorē habentes, id est, benedicti nō alicuius alterius, nisi Dei patris, e contra autē, quibus dicitur maledicti, non dicitur maledicti patris mei, nam benedictionis quidem ministrator est pater; maledictionis autem unusquisque sibi est author, qui maledictione digna est operatus.* Hæc Origenes satis quidem ad mentem Patriarchæ Noë, qui Genes. 9. 25. improbo filio Cham infamē imprecans, probo verò Sem benedictionem impertiens, his verbis est vsus: *Maledictus puer Chanaan; seruus seruatorum erit fratribz suis. Benedictus Dominus Deus Sem: sit Chanaan seruus eius; dilate Deus Iaphet, & sit in tabernaculis Sem.* Vbi notanda structura verborum, quæ præfatū discrimen nō obscure confirmat: cum non ad maledicendum filio Cham, sed ad benedicendum Sem à Patriarcha Deus inuocetur, quod, vt ad benedictionem pronus, & inclinatus, ita maledictionum ministrator ipse non sit, sed improbi potius sibi ipsis maledictionem ministrent. His proximum est illud, quod ad cap. 8. Lucæ notauit Ambros. ipsosmet damnatæ conditionis dæmones non prius à Christo ad porcos fuisse damnatos, quam ipsosmet vltro tali se pœnā subdiderint: *Clementiam Domini debemus aduenerē, quod nullum prius ipse condemnat, sed unusquisque sibi author est pœnæ. Nō mittuntur in porcos dæmones, sed ipsi petunt, quia celestis luminis claritatem suslinere non poterant.*

Vnde rursus expende ad eundem locum, non dixisse Christum reprobos futuros esse, à sinistris suis, sed solum, à sinistris: cum tamen de electis dixerit futuros, à dextris suis, eā quidem ratione, quod è mente, & animo ipsius, solum esset benignitatis, & liberalitatis dexterā vtī, reprobi verò, eo reluctantē, & inuito sinistram sibi, velut vi, & expugnatione præriperint. Ita Paschas. ad hæc verba: *Nūquam igitur inuenies, à sinistris eius, vel à sinistris suis stetit hædos, sed solummodo in sinistris. Primum in Deo, vt dixi, nihil sinistrum est: de in-*

XIII.

Origen.

Gen. 9. 25.

VX

Ambros.

XIII.

Paschas.

de, quia nec Dei est, quod à sinistris sunt, sed ipsorum, qui se in sinistris malitia sua collocauerunt, nolentes dexterorum sequi vestigia. Nec hinc discadam, quin hac occasione Paulinum tibi sollicitissimum retegam: ipse enim ad Rom. 2. 6. sic scribit: *Qui reddet unicuique secundum opera eius; his quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem: ijs autem, qui sunt ex contentione, & non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira, & indignatio; ubi vides à legibus Grammaticis Paulum manifestè deflexisse, cum secus efflagitante Syntaxi, in nominandi casu posuerit: Ira, & indignatio, quod quivis, vel mediocri grammaticus reprehenderit, reponens, iram, & indignationem, sicut dixerat, gloriam, & honorem, sed artificiosa negligentia hoc artis peccatum libes, multo vero maiori elegantia deuotius voluit Apostolus, ut ostenderet proprium, & naturale Dei esse æterna præmia, vitamque beatam largiri, non verò excandescere, & supplicij afficere. Quare dū de præmijs agit, ipsum tanquam personam agentē clare, & distinctè bonis gloriam, & honorem reddere enunciat; dum autem de peccatorum punitione, alia iræ exercendæ sub induitur persona, ac si id ad Deum minimè expectet. Obseruauit id Photius apud Oecumenium his verbis: Considera, quod dicit bona quidem reddet, vltionem verò non reddet, sed illa reddetur, & ne hoc quidē expresse dixit, sed subintelligendum reliquit, sciens ei proprium esse, quod iustum est saluare; porro vlticis, ac punire prouenit à peccatorum obduratione, quod penitere nolint, ac conuerti.*

XV.

Ierc. 18. 23.

Hinc Ieremias agens de actione punitiua, quā Deus de fontibus debitas poenas reposit, notanter appellauit eam abutum his verbis, cap. 18. 28. *In tempore furoris tui abutere eis: ac si apertius dicat, Deum, dum supplicio homines afficit, ingenio, & natura suā, quæ tota ad salutē est, quasi inuitum abuti, nec suo impulsu, & inclinatione ferri. Subsistit verò hic sensus ex verbis Regij Pfaltis. Psal. 118. 126. Tempus faciendi Dñe, dissipauerunt legē tuā. Vbi merito inquiras quid sit, quod māturo, & vigēte tēpore facturū sit Deus, nihil enim singillatim exprimit Propheta, quod faciendum sit: Tempus (inquit) faciendi. Sed enim, cū omne tempus Domino ad nobis benefaciendum sit opportunum, ita non dubium quidquid ab ipso sit, ad opem nobis ferendam tendere: Vnde Ambros. Tempus faciendi Domine, hoc est, ut pro nobis crucem ascendas, mortē sub eas. Similiter Cassiod. Tempus faciendi, id est, ut mundo salutaris appareas, peccata dissoluas, mortem vincas, &c. At inquis, cur id signatē non expresseit Propheta, tanti ne erat pro, facere, duabus ad ambiguitatem tollendam ad-*

ditis syllabis substituere, benefacere? Respondeo, ideo Vatem noluisse rem magis exprimere, quod minimè id esset opus; cum Dei facere, idem, ac benefacere sit. Ita Cassiodor. ibi: *Hoc est enim Domini facere, quasi dicat apud homines verbum, faciendi, & ad bene, & ad male faciendum est indifferens, at in Deo, facere, est misericordiam exercere.*

Denique illud in alterutra ē sententijs obserua discrimen, nimirum electis dici: *Possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi, cum reprobis non dicantur parata supplicia, sed: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & Angelis eius, quasi hominibus gaudia solummodo, non verò supplicia parata à Deo sint. Ita Paschas. Nam regnum non alijs dicitur paratum à constitutione mundi, quam iustis, & ideo, quibus paratum est, datur eis, ut sint cum suo Rege Christo: ignis verò æternus non illis, quibus dicitur, discedite à me, maledicti, paratus est, sicut Regnum iustis, sed diabolo, & Angelis eius, quia quantum ad Deū expectat homines non ad perditionem creauit, sed ad vitam, & gaudium, ut restauretur numerus eorum, qui in diabolo, & Angelis eius male deperierat: ipsi verò peccantes iunxerunt se inobediens Angelo tenebrarum. Et verò hæc obseruatio omninò ē mente Pauli est ad Rom. 9. 23. dicentis: *Sustinui in multā patientiā vasa iræ, apta in interitum, ut ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam: quo in loco non possum non adnotare vehementer mihi eorum explicationem displicere, qui hinc adstruunt Deum ante vltima peccata, siue scientiā visionis, siue conditionatā præscita ad solam iustitiæ suæ ostensionem æternis poenis reprobos destinasse. Sanè non gratis solum ea hinc opinio eruitur, sed eo se tutatur muro, qui supra eam recidat: oppositum enim potius affirmat Paulus, nimirum, ex multa lenitate, & patientia Dei ipsamet vasa iræ ex se iam apta ad mortem, qui ppe quæ illam, manibus, ac verbis, sæpius accersierunt (Sapientia 1. 16.) à Deo esse amplius tolerata, & sustentata, ut tandem iustitiæ suæ veritatem, vimque, ac potestatem suam plenius declararet. Ita Chrysost. Vasa iræ erat Pharaon, hoc est, homo, Dei iram accendens per suam duritiem: Dei enim lenitatem ingentem nactus, melior nequaquam euadebat, sed incorrectus manebat. Itaque illum non solum ira vas vocauit, sed ad perditionem præparatū, hoc est, apparatus à se quidem, & suo pte ingenio. Similiter Theophylact. & Oecumen. Sic enim prior: Factus est vas iræ Dei capax, apparatus ad interitum, id est, à se ipso, proprioque ingenio aptatum. Oecumenius verò: Quod ergo ille non perdat illa vasa omninò manifestum est. Se ipsa enim ad interitum**

XVI.

Paschas.

Ad Rom. 9. 23.

Sap. 1. 16.

Chrysost.

Theophyl. Oecum.

aptauerunt: perdidit tamen illa postquam se ipsa
prepararunt, postquam ad extremum malitiae pro-
currerunt. Quem sanè ad modum videas di-
xisse Ezechiel. c. 9. *Appropinquauerunt visita-
tiones urbis, & unusquisque vas interfectionis
habet in manu sua.* Quæ Venerab. Galfrid. in
allegor. sub hoc sensu sic capit. *Licet Angeli fu-
erint, qui Propheta apparuerunt, ipsa tamen ver-
ba hoc videntur innuere, quod homines ipsi singu-
li quique se interimunt, iuxta illud, tu tua per di-
tio, sed salus in me est.*

XVII.

Sed vt illustris Pauli locus illustrior redda-
tur, notetur in primis vasis similitudo, quâ
Apostolus vritur, tam cum de electis, quâ de
reprobis agit, illos misericordiae, hos verò ire
vasa appellans; quod videlicet alia misericor-
diâ, alia irâ sint plena, Deo nimirum miseri-
cordiam, vel iram in ea, tanquam in vasa sub-
iecta infundente: multo tamen aliter, atque
aliter, dum misericordiam in vasa electa, non
modo ex animo, & ex intentione latus, &
gaudens infuderit, præsertim cum ipse, & bo-
na opera præparauit, vt in ipsis ambulemus. Ad
Ephes. 2. 10. & excitantis, ac præuenientis, nec
non cooperantis gratiæ auxilia, donumque
demum perseverantiæ, quo tandem vasa illa
misericordiâ plena redderentur, electis suis
dederit: sed etiam ea misericordiæ munera,
quasi ex propriâ substantiâ, atque naturâ in
ea vasa transfuderit, cum misericordiâ non
aliâ, quam olei metaphorâ frequentius in
scripturis adubretur, eaque sit Christi natura,
vt, *oleum effusum*, in vasa videlicet misericordie
prædicetur. Cant. 1. 2. ab hoc verò quam lon-
gè abest iræ in vasa contumeliæ instillatio! ip-
sam enim reprobi sibi attrahunt, & eliciunt,
dum alia, atque aliâ peccata, quasi vindemiæ
botros in torculari coniectos, Dei pedibus
(qui iustitiam diuinam arcano sermone adu-
brant) subijcere, ex quibus ira diuina non spò-
te scaturiat, ac dimanet, sed expressa, ac veluti
coacta diffluat, non cessant. Rem acute notan-
te Olympiod. in catena Græca ad illud Thre.
1. 15. *Torcular calcavit Dominus virgini filia
Sion, in hunc modum: Omnia peccata Deus, si-
mul colligit, quibus calcatis fecit vinum, de quo
Psalm. 74. Calix in manu Domini vini meri,
id est, iræ; examinata namque peccata, & quodâ-
modo expressa diuinam distillant iram, quâ po-
tantur peccatores. Vbi vides, quam alienum à
Deo fuerit iram hisce vasis præparare, quip-
pè qui vt à se effundendi oleum, hoc est, be-
nefaciendi causam fumat, ita aliquam nocen-
di artem non norit, sed eo inuito, & reluctan-
te ex botris peccatorum, tanquam ex materiâ
præsuppositâ, & à reprobis congestâ suppli-
cium exprimitur. Ideo notâter dixit Olym-
piod. iram diuinam non à Deo, sed ab ipfis*

met peccatis distillari: *Examinata peccata, &
quodammodo expressa diuinam distillant iram.*

Quare modò expende Græcam vocem
κατηρτισμένα, quæ bene perpenſa signifi-
catrem, quæ multarum partium compositio-
ne constat, suis iam partibus absolutam, &
coagmentatam. Imò verò ad Galat. 6. 1. ver-
bū, *καταρτισθε*, usurpauit Paulus pro eo, quod
est laxata membra in locum suum restitue-
re; vnde ille in primis se prodit iuxta prædi-
cta sensus, reprobos non destituisse à sua perti-
nacissimâ improbitate, donec iustitiæ diui-
næ torcular botris peccatorum replerent, se
quæ omnibus numeris ad supplicium aptos,
atque perfectos, ac veluti omnibus partibus
debitis constantes, redderent. Quæ videtur
fuisse mens Chrysostomi, & Oecumenij ad
præfata Pauli verba, dum ille de Pharaone di-
xit: *Neque ille quidquam ommissit eorum, quæ
illum perderent; omnique veniâ priuarent*, hic ve-
rò de omnibus reprobis, *seipsa prepararunt.*
(ad interitum) *Postquam ad extremum mali-
tiæ procurrerunt.* Deinde, ex hac significatio-
ne restituendi, & coaptandi laxata membra
in proprium locum; obserua, quam pertinaci-
ter vasa hæc Deo ipsorum saluti consulenti
repugnauerint. Quid enim aliud indicant illa
membra laxata, seu partes prius disiectæ, at-
que distortæ, quas ipsi tandem compositas, &
aptatas reddiderunt, quam diuinæ benignita-
tis contentionem, quæ illos reluctantes ad pœ-
nitentiam sæpius adducebat? Ad Roman. 2. *Ad Rom.*
delens sæpe sæpius, ac fugans eorum peccata,
quæ velut membra, & partes ad ipsorum in-
teritum componendum hinc inde conflue-
bant; sic conclamante Domino. Isai. 44. 22. *Isai. 44. 22.*
Ego sum, qui deleo velut nubem peccata tua; vbi
pro, *deleo*, est verbum, quod propriè signifi-
cat exflare, quasi innuat à se sæpe sæpius fu-
gari, ac deleri hominum peccata, quæ, quia
multa, & grandia, veluti in nubem densam, &
obscurissimam, quæ diuinæ clementiæ ra-
dios impediret, coaptabantur. Ergo dum vasa
iræ *κατηρτισμένα* coagmentata, & compo-
sita dicuntur, manifestè ostenditur reprobos
aduersus hanc Dei benignitatem, quæ partes
hasce suæ reprobationis disungebat, eâ con-
tentione pugnaſſe, vt membra laxata, hoc
est peccata iterum, atque iterum fugata, no-
uis subinductis flagitijs in locum pristinum
restituerint, partesque omnes reprobationis
coaptauerint, Deoque vim intulerint, vt de
ipsis pœnas repoleret. Qua de re audi egre-
gia hæc Saluian. Mafsil. lib. 4. de prouident.
verba: *Quid querimus, quod Deus durè agat no-
biscum, multò nos durius cum Deo agimus; ex-
acerbamus quippè Deum impunitatibus nostris,*

XVIII.

Ad Galat.
6. 1.Chrysost.
Oecumen.Ad Rom.
2.

Isai. 44. 22.

Saluian.

et ad puniendum nos trahimus inuitum: cumq[ue] eius nature sit mens Dei, atque maiestas, ut nullâ iracundia passione moneatur, tanta tamen in nobis peccatorum exacerbatio est, ut per nos cogatur irasci: vim, ut ita dixerim, facimus pietati suae, ac manus quodammodo asserimus misericordiae suae; cumque eius benignitatis sit, ut velit nobis ingiter parcere, cogitur malis nostris scelera, quae admittimus, vindicare; subiicit appositam imaginem: Ac sicut illi solent, qui munitissimas urbes obsident, aut firmissimas arces urbium capere, et subruere conantur omnibus absque dubio eas, et telorum, et machinarum generibus oppugnant; ita nos ad expugnandam misericordiam Dei omni peccatorum immanium scelere, quasi omni telorum genere pugnamus.

XIX.

Ier. 22. 24.

Hieron.

Tertul.

Nec hinc discedam, quin tam pro vasis misericordiae prae paratis in gloriam, quam valis irae, a se ipsis in interitum aptatis, expendam illa Domini apud Ierem. 22. 24. ad impium Regem Iechoniam verba: *Viso ego dicit Dominus, quia si fuerit Iechonias filius Ioachim, Regis Iuda annulus in manu dexterâ meâ inde euellâ eum*: ibi, cum Hieronymo, & reliquis interpretibus obserua, in Hebræo non esse, *Iechonias*, sed, *Chonias*, sublatâ primâ syllabâ. Sed quare? Attende arcanum notatu dignum. Iechonias, ut inquit Hier. est vox composita à *Ia*, quod est nomen Dei, vnde significat, *Dei prae parationem*, siue, à *Domino prae paratû*, quod quidem illi Principi dum annulus in manu Dei erat optimè quadrabat; nam cum annulus sponsalium, ac connubij insigne sit, eaque de causâ à Tertulliano pronubus vocetur; ex eo, simulque ex nomine Ieconiae significabatur, Principem illum, quantum ex Deo erat, voluntate beneplaciti prae paratum esse, ut dulcissimâ cum Domino sponsalia contraheret, atque in die Christi, siue in iudicij die coelesti sponso ad nuptias venienti, quasi sponsa annulo ornata occurreret; at verò cum ipse improbitate sua gratiam Domini euacuauerit, atque eximio sponsalium munere se red diderit indignum magno consilio, atque elegantia energiâ pristinum illum nomen est decurtatum dempto nomine Dei, *Ia*, ut manifestum fiat eum, qui è vase misericordiae vas contumeliae se fecit, non à Domino in interitum, sed à seipso prae paratum fuisse: vnde dū, *Chonias*, non ab alio, quam ab ipso Domino nominatur, aculeatâ exprobatōe compungitur, ac si diceretur, o te miserum à me olim ad regnum prae paratum, nunc verò à te ipso, aptatum in interitum, & extremam perditionem.

ADNOTATIO. IX.

Iudicij diem, ideò diem Christi à Paulo appellari, quòd in ipso omnia ad Christi iudicis nutum, nulla impiorum habitatione peragenda sint.

AM si quis hanc frausim, dici Christi, ad ipsius potius iustitiam vindictam referre malit, ut dies iudicij, ideò, *dies Christi*, appelletur, quod in eâ ipse non modo ius dicturus, sed errata omnia vindicaturus sit; sic hâc in re philosophari poterit, ut credat allusum à Paulo vnde quaque doctissimo ad dies legitimos, necnon ad dies iustos, siue sessionum: de quibus in iuris prudentiâ, cui nos aliqualem olim operam nauasse non omninò poenitet, multa dicuntur. Sane Iuris Consulti in l. i. ff. de diuersis, & temporalibus praescriptionibus, *utiles dies*, appellant, quos Graeci *οἱ ὅτι μὲν οὖν* vocant, quibus scilicet experiundi iuris potestas est, addit Budæus in forensi. appellatos fuisse dies legitimos, qui videlicet erant dilationes ordinariæ, in quibus pro se, suâque causâ dicere licebat. Contra verò, *dies sessionum*, aut, *dies iusti*, dicebantur, in quibus sedebat index pro tribunali, eratque tempus faciendi iudicati, de quo vide Duaren. lib. 2. disputat. cap. 16. & Cuiat. obseruation lib. 2. cap. 18. Ergo hinc dicas omne vitæ nostræ tempus esse dies utiles, siue legitimi, siue dilationes, & inducias, in quibus experiundi iuris, placendi Deo, placandi eius iram, poenitentiae reconciliationis, misericordiae gratiae, beneficentiae obtinendae potestas est, vnde in scriptura, *dies hominis: tempus nostrum: humanus dies*, appellantur sic Genesis. 5. 4. & sequentibus dicitur, *dies Adam: dies Seth: dies Enoch, &c.* Iob. 7. 6. *dies mei velociter transferunt, & v. 16. nihil sunt dies mei, & cap. 8. 9. dies nostri sunt super terram: & passim in eo libro. Similiter Christus, Ioan. 7. 6. Tempus vestrum semper est paratum.* Quod tam auide arripiunt libidinosi, & delicatuli, ut adinuicem suggerant; *Non praetereat nos flos temporis.* Sap. 2. 7. similiter sunt plures in sacris literis locutiones. Planè quo in toto vitæ nostræ curriculo ad manum nobis Dei gratia, & auxilium sit, quo veniam de peccatis, gratiam, & gloriâ possi nus promereri.

I.

Budæus.

Duaren.

Cuiat.

Genes. 5. 4.

Iob. 7. 6.

Ioan. 7. 6.

Sapient. 2. 7.

At vero iudicii dies, qui dies iustus siue se-
fionum est, cū veniens Christus in maiestate
sua sedebit pro tribunali, iudicaturus viuos,
& mortuos, meritō dici diem Christi, quod
tunc nō experiūdi iuris, sed faciendi iudicati
tēpus sit, cū nimirū, nihil tunc a nobis ad pro-
merendā veniā, aut obtinendā gratiā prestari
possit, sed omnia ab vno Christo, siue in pre-
miū, siue in penā sint perficienda, atque ille,
qui ad illū vsque diē tacuit, filuit, dissimula-
uit nō secus, ac si in omnes vitæ nostræ dies
nihil iuris haberet, tūc vt parturiens locutu-
rus, dissipaturus, & qui simul absorbeat, sit.

Chrysol.

Videretur hęc omnia præstrinxisse Petr. Chry-
sol. serm. 42. dū ait. *Hęc est Christi magna, lor-
ga, sola misericordia, qua iudiciū omne in diē re-
seruauit vnū. & homini totū tempus ad penitētia
deputauit inducias.* A quo non it Tertul. lib.
de spectac. c. 30. *In proximo est aduentus Domi-
ni, iam indubitati, iā superbi, iam triūphantis, id
est, omnia superatis, super omnium vitas, ani-
mas discernentis, iudicatis, imperantis; & de
rebellibus gloriosum triumphum agentis.*

Tertull.

II.

Iob 9. 25.

Et verò hac de causa veniebat mihi in mē-
tē diem iudicii Iob 19. 25. *Nonissimū diē,* ap-
pellari nō solum, quā omniū vltimus, & po-
ltremus: sed etiam, quod noua tunc omnia,
& vsque ad id tēpus humanis oculis nūquā
visa cōspicienda sint. Id quod si per singulas
eius diei circūstantias excurras, planū quidē
quidē fiet. Nam vt vita præsens, vel ea de cau-
sa, dies hominis appellari potest, quod omnes
ei creaturæ sint subditæ, omnia ipsius impe-
rio subijciantur, Pl. 8. 8. *Omnia subiieciisti sub
pedibus eius,* Sap. 10. 2. *Dedit illi virtutē cōtinē-
di omnia:* vbi pro virtutē, Græce est, *τὴν*, for-
titudinē, vim, robur, potentiam: pro cōtinēdi,
verò, *κρατὸς*, dominandi superandi vincen-
di: quasi dicat Salomon factā homini à Deo
potestātē dominadi, superadi, vincendi crea-
turas omnes, ita iudicii dies opportune dice-
tur, *dies Christi*, quod omnia illi homine dere-
lictō ad vindictā de peccatoribus sumēdā in-
feruiet, sic Sap. 16. 24. *Creatura enim tibi fa-
ctori deseruiens exardescit in tormentū aduer-
sus iniustos.* Et eodem lib. c. 5. 21. *Et pugnabit
cū eo orbis terrarū contra insensatos:* Sic videas
solē cōuersum in tenebras, Lunā in sanguinē,
& stellas retrahētes lumē suū, Matth. 24. 29.
quasi hęc omnia ad seruicdū homini per cer-
tū, & determinatū tēpus cōducta, diē iā ho-
minis finitā eius dominatū, & iugū à suis cer-
uicibus excutiat, & de peccatore, qui iniustis
finis dominatu illis abusus est, debitas re-
poscant poenas, transacti obsequij mercedem
cum ysuris exigentes.

Psalm. 8. 8.

Sap. 10. 2.

Sap. 16. 24.

Ecc. 5. 21.

Matth. 24.

29.

III.

Sed deinde illud etiam considerā hodie-
nū diem, ideo etiā diem hominis appellare,

quod ipse quęcūque admisit flagitia, simula-
tionū inuolucris cōtecta, & obducta habeat,
id enim frequens est hominum votum, quod
apud Lyricum expressit non nemo.

Pulchra lauerna,

Da mihi fallere, da iustum, sanctumque videri.

Noctem peccatis, & fraudibus obijce nubem.

Sed & Deus hominis famę, honorisque per-
cupidus, non modo illa, ac si nō videret cōni-
uenti pupillā dissimulat, sed & peculiari præ-
cepto præscribit, ne, quæ proximi nostri sci-
mus, delicta reuelemus. Quò facit primū il-
lud à Deo nuditati primorū parentū exco-
gitatū integumentū, cū illis graui peccati pu-
dore suffussis manu suā sartoris more: *Fecit
tunicas pelliceas.* Gen. 3. 21. quibus patens ip-
sorum nuditas tegetetur, scelerisque admissi,
quæ extabant expressa vestigia deleantur:
vbi expendi debet Caldaicæ Paraphrasis
translatio, quæ habet: *Et fecit Dominus Deus
Ada, & uxori eius vestimenta honoris super cu-
tem carnis suæ, & induit eos.* Ac si diceret, cū
ipsi misere nudati, pudori ludibrio, & ignomi-
niæ essent expositi bonus Dominus de eorū
verecūdia sollicitus honorifica illis à semetip-
so confecta vestimenta tribuit, quibus pristi-
nus pudor, & turpitudine in gloriā verteretur.
Quem etiā ad modū prodigo illo filio ad pa-
tris domū nudo, spoliatoque redeunte, eius
nuditatē pater, nec ad vnū tēporis momentū
benignus illius Pater passus nō est; sed *accur-
rens cecidit super collū eius, & osculatus est eū.*
Luc. 15. 20. Sanē vt illi; *Scapulis suis,* ne eius
pateret ignominia, obubraret, sic Chrysol. ser.
3. *Pater peccata filij redemit osculo, clausit am-
plexu, ne nudaret pater filij crimina, pater filij
ne scdaret. Pater sic curat filij vulnera, ne filio
cicatricem, nō vnū filio ne relinquat, beati, inquit,
quorum remissa sunt iniquitates, & quorū testā
sunt peccata.* Pl. 31. Ad hęc statim ad seruos
conclamauit: *cit & proferte stolā primā, & indui-
te illū;* ad quæ verba citato loco Chrysol. *A
seruis ante vestiri voluit filij, quā videri:* iā ne
aliqua demū pristinæ nuditatis manerent ve-
stigia, calceamenta pedibus afferri iussit. Ne
(Chrysol.) *vel in pede remaneret deformitas nu-
ditatis.* Rē auget, quod & propriū amictū su-
per peccatoris nuditatē expādere cōsueuerit
Dominus ne curiosis aliorum oculis perspici
possit, Ezech. 16. 5. & 8. *Proiecta es super fa-
ciē terra in abiectione anime tuæ, & transiui per
te, & vidi te, & expandi amictū meū super te, &
operui ignominia tuā.* Ac si diceret; malui, tuæ
quam meæ nuditatis rationem habere; ideo
meum tibi amictum commodauī, & diligen-
ter vnde quaque extensum expandi: *Ne vel in
pede remaneret deformitas nuditatis.*

Gen. 3. 21.

Cald. Para-
phr.Luc. 15. 20.
Chrysol.

Psalm. 31.

Ezech. 16.
5. & 8.

IIII.

R

ta con-

2. ad Cor.
5. 10.Ad Rom.
14. 10.1. ad Cor.
4. 5.
Tertull.

Lyra.

Theodoret.

Origen.

V.
Psalm. 49. 19

Hieron.

ta contegit, & celat ita dies Christi, ea omnia vndique reuelabit, & luce ipsa clariora mundo, Angelis, & hominibus patefaciet, sic dixit eleganter Paulus 2. ad Corinth. 5. 10. *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi: Vbi perperam aliqui codices legunt, assistemus, siue adstabimus*, hanc sententiam cum illa ad Roman. 14. 10. *Omnes stabimus ante tribunal Christi*, confundentes, cum plus sit, manifestari, Græco præsertim fonte spectato, quâ, *sisti*: Ergo Græce est, *ὑποστήσονται*, quod propriè veritas, lucidos, siue viros reddi: Deo nimirum iudice, ut alibi idem Apostolus ait, illuminante: *Abcondita tenebrarum*, & manifestante occultissima, *consilia cordium*, 1. ad Cor. 4. 5. sub quo sensu sic expressit præfatū locū Tertull. lib. de resurrect. carn. c. 43. *Omnes enim manifestari nos oportet ante tribunal Christi, si omnes, & totos, si totos, & interiores, & exteriores, id est, tam animas, quâ & corpora*. Pende illud: *Totos interiores, & exteriores*, ac si dicat pellucidos, siue pellucentes reddet Hispanè significantius: *Boluerlos ha lo de dentro a fuera*. Nec dubiū quin loquatur Apostolus de omnimoda peccatorum manifestatione à Deo, non tam sibi, qui ab initio omnia nouit, sed toti orbi, & Angelis, & hominibus faciendâ: vnde ita explicat ea verba Lyra: *Iudiciū apparebit omnibus iustum, singulis videntibus omnia bona, & mala aliorum*. Sed aduersus peccantiū impudentiā, sic urget illa Theodoret. *Sufficit autem hoc, & ad eos, qui mala sua non sentiunt admonendos, ut suorum peccatorum vulneribus mediantur, ut non ea fiant manifesta omnibus*. Sed & Origen. hom. 14. in Ierem. hæc habet opportuna in hanc sententiā. *Nudabitur peccatoris mei cōscientia, & aperto corde videbuntur litera peccatorum, quæ stylo ferreo in ungue adamantino scripta sunt, atque vniuersa spectantiū multitudo leget in pectore meo signatas imagines peccatorum*.

Præfatam cogitationē, & diei Christi acceptionē egregie cōfirmat Dauid Psalm. 49. 19. ubi cum ex Domini persona dixisset. *Tu verò odisti disciplinam, proiecisti sermones meos, & rorsum si videbas furem curuebas cum eo, & cum adulteris portionem tuā ponebas. Os tuū abundauit malitia, & lingua tua concinabat dolos, &c. hæc fecisti, & tacui*. Subijcite emphatice, *arguā, & statuam contra faciem tuam*. Vbi in primis ex frequentiori Patrū, & interpretū expositione sermo est de die iudicii. Deinde verbum illud, *statuam*; necnon Hebraicum, *Ehherbach*, & Græcū, *ὑποστήσονται*, militaria, siue etiā forensia sunt imagine sumptā, vel ab acie aduersus hostē instructā, vel à rationibus, siue accusationibus, quas in iudicio aduersarius cōficit, ut causa rei obruatur, vnde

Hieron. legit, *proponam*, August. *instruam*; alij, *ordinabo*. Sed quid rogo ob oculos peccatoris Deus est in iudicio instituturus, siue ut acie ordinaturus? Variant exēplaria, & interpretes. Alij Dei legē, vel sermones intelligūt, qui ut modò à peccatore proicēti, & post tergum positi dicuntur, ita tunc ob oculos ad terrore & dolore proponuntur, ut ex præterito eorū contempnū fortissima accusandi, & puniēdi ratio cōsurgat. Alij de ipsiusmet Dei personā accipiunt, ut nimirū suppleatur ibi pronome *me*, ac si dicat Deus, ego aduersus te, me ipsum ut aciem instruam, atque proponā, ut meis viribus in te dimicem. Alij suppleri malunt, *iudiciū*, vnde & legunt, *ordinabo in oculis tuis iudiciū*, ut sensus sit, tribunal aduersum te proponā, plenūque iudiciū, in quo accusatores, testes, carnifices, & supplicia ipsa imminencia reperiantur, *ordinabo*. Paulò aliter Caldaus; *preparabo gehennā in futuro seculo corā te*. Tandem Hieron. August. Theodor. Cassiod. Arnob. subintelligere malunt *faciem tuam*, siue peccata tua, & tingillatim Hieron. *Proponam te ante oculos tuos*. Et August. *Cōstituam te ante faciem tuā*. Cernis diē Christi? dum ipse qui nunc tacuisse, & velut conuienti pupilla peccata vidisse se dicit, tunc exercitū, & copias in iudicio aduersus peccatorē ex ipsius peccatis potissimū constabit, & instituet, atque illa, velut horribilē aciem ex aduerso illare faciet, ut in eū acriter inuuant. Quis inde timor, tremor, horror, quantus vē dolor, & cruciatus? Audi Cassiod. *Per hanc sententiā futuri iudicii cognoscimus qualitatem, quod omnis peccator ante se videbit stare, quod se putabat obliuionis beneficio præterisse. Horror immensus formido inestimabilis*. Sed id luculentius sic pendit Chrysost. hom. 48. ad popul. *Si nostrū cuiusquam aliquod occultū crimen hoc ipso die in medium delatū, hunc modo cōfessus innotesceret nōn fieret, velle intente, ac in terram sibi potius deliscere, quā tam multos peccati sui testes habere mallet? quid igitur nobis tunc fiet miseris cum omnia vniuerso orbi palā sceleratū apertū, tāq̃ illi stritheo denudata hominū nobis parim cognitorū, partim incognitorū oculis subicietur*.

Illi quidē. *Veniunt in cogitatione peccatorum suorum timidi* (verba sunt Salom. Sap. 4. 20) & traducēt illos ex aduerso iniquitates eorum. Ac si diceret, ipsi ad iudiciū timore, ac metu perculsi accedent, at cum omnes iniquitates suas ex aduerso velut aciem ordinatam, in ipsos irruentem coarguentes, cōnucentesque (id omne significat Græcum verbū, pro quo noster posuit, *traducēt*) conspexerint incredibili pudore, & mentis consternatione afficiētur. Diffundamus hæc paululū, si placet. Quæ apud nos, *maxima peccantium pena*? Respon-

August.

Cald.

Hieron.
August.
Theodor.
Cassiod.
Arnob.

Cassiod.

Chrysost.

VI.
Sap. 4. 20.

Senec.

det sapienter Senec. ep. 9. peccasse. Sed quare? Quia conarguit illos conscientia, & ipsos sibi ostendit. Ac si diceret, quod tam obscura, tetra, atque etiam horribilis peccatoris, siue peccati facies sit, ut nequeat maius excogitari tormentum, quam in ipsam oculos figere. Applaudit propriâ edoctus experientia David,

Psal. 37. 4.

Psal. 37. 4. Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum, obserua emphaticâ locutione, quâ plus aliquid horroris faciei peccatorum, quam faciei iræ Dei videtur tribuere; cū hæc carnem solum affligere, illa verò terrifico vultu, ossa ipsa, quæ & interiora, & firmiora sunt torquere, & exagitare videantur, nec torquere solum, atque exagitare, sed diram etiam necem inferre. Ob quid enim aliud exillimas, Ananiam, & Sapphiram subito interitu ad Petri pedes corruisse? Actum

Act. 5. 5.

5. 5. Num quod Petrus eam fuerit illis poenam impetratus, aut aliquo alio modo simili mortis auctor fuerit? Minimè, ut Origen.

Origen.

Gregor.

Hieron.

hom. 18. in Matth. & Greg. lib. 1. Regist. ep. 24. Hieron. in epist. ad Demetr. & alij per multi affirmant; sed quod grauiter eos increpans, perfidiæ probum, & faciem viuus coloribus ob oculos propofuerit, cuius turpitudinem ipsi non ferentes, præ timore, & dolore exanimati sunt; ita citato loco Origen.

Origen.

Puto autem, quoniam audiens Ananias hæc verba, ideo cadens expirauit, quoniam non sustinuit argutionem Petri, sed cruciatus in se adeo est punitus, ut etiam spiraret. Ergo modo considera,

August.

quo horrore non concutientur? quibus furij non exagitabantur? qua animi conslernatione non corrueant? qui non vnius flagitij, sed cunctorum, nec à Petro depictam, sed à Dei sapientiâ ad vinum propositam faciem contemplantes, ab his tam diris monstris circumdatos, & obsessos se viderint. Audi August. lib. Meditat. cap. 4. præferocium horum militum exercitum sic depingentem, & extimescentem. Noui, quia manifestus venies, noui, quia non semper silebis, cum in circuitu tuo ignis exardescet, & in conspectu tuo tempestas valida, cum aduocaueris calum desuper, & terram, discernere populum tuum, & ecce coram tot millibus hominum nudabuntur iniquitates meæ. Cum iam inter sim seuo illi discrimini, torquet me conscientia, cruciant cordis arcane, coarctat auaritia, accusat superbia, cōsumit inuidia, inflamat concupiscentia, infestat luxuria, debonestat gula, ebrietas confutat, derra actio lacerat, ambitio supplantat, rapacitas oburgat, discordia dissipat, ira perturbat, lenitas dissoluit, torpor opprimit, hypocrisis fallit, adulatio frangit, fauor attollit, calumnia pungit. Ecce liberator meus de gentibus trahendis, ecce cum

quibus vixi à die natiuitatis meæ, quibus studi,

& quibus fidem seruauit, ipsa me, quæ dilexeram studio, damnant, quæ laudaueram, vinuperant. Hactenus Aug.

VII.

Ezech. 7. 9

Graviſſimum quidem supplicium, nec nisi ab iratissimo Deo proueniens, sic enim ipse Ezech. 7. 9. Immitiam furorem meum in te, & non parceret oculus meus, nec miserebor, sed vias tuas ponam super te, & abominationes tuæ in medio tui erunt. Vides tunc maxime Dei furorem conspici, misericordiam quæ viam intercludi, cum hominis abominationes ipsi ob oculos, in opprobrium proponuntur? Nunc

Caldæi versio, quæ pro statuam ante faciem tuam, habet, preparabo gehennam in futuro saculo coram te, opportunè cum alijs lectionibus consentiens occurrit. Ea enim huius cruciatus acerbitas est, ut non nisi cum gehennâ valeat cōponi, imò verò grauiorē gehennalibus supplicijs penam esse sic affirmat Basil.

D. Basil.

in Pl. 3. Qui male fecerint, in probum, & confusionem resurgent, in se ipsis turpitudinem, & formas eorum, quæ peccarunt conspicientes impressas. Erit certe confusionis eiusmodi impressio istis tanto plus horrore, quam vel ipse tenebra, aut ignis æternus, quod in eâ æternum videri sunt peccatores, semper ob oculos versantes vestigia illa peccati in carne admissi, quasi nota cuiuspiam tinctæ, nec ulla aspergine chili in memoria anima perpetuo duratura. Hæc Basil.

Sed ut horribilis ista confusio omni ex parte insuperabilis sit, subiicit supradictis verbis Salomon. Tunc stabunt iusti in magnâ constantiâ aduersus eos, qui se angustauerunt. Et statim.

Sap. 5. 1.

Videntes turbabuntur timore horribili. Quod si inquiras. Quodnum tunc bellū iusti peccatoribus sunt illaturi, cū eorū ingeniū non militare, & ferocē, sed mite, & pacificū sit, illud opportunè potest responderi, hoc bellū, nihil esse, quā ipsasmet egregias sanctorum virtutes, & præclara facta, quæ ex aduerso posite foeda peccatorum ora acrius pungunt, dū turpiora inde crimina ostendunt. Sic Euseb.

Euseb.

Lugdunensis hom. de Ascens. in hæc verba. Qui dies ille? quæ trepidatio? quæ terra, & celi spectatio erit, cum inter aliorū præclara gesta, & illustria merita, aliorum probra, & dedecora proferantur? & quid grauius, quid intolerabilius, quā si illo tempore malorū ignominia reuelatur, quo honorum gloria manifestabitur; multo enim inuidiosior, & diuinabilior erit causa criminū sub assistentiâ cōparatione virtutū. Quid erit terroris? quid miseriæ? quid maroris, quādo sub illo admirabili Apostolorum, martyrumque concilio; sub illo Angelorum, & deo, ac præfulgente cōfessu cum rubore veterum delictorum diuersis tera maculis anima producet?

Quid ergo tunc, dum se ipsos antese tam horrendâ facie statutos vident; pro se vel in

VIII.

Ezech. 6. 9. se miseri peccatores agere molientur? Docet id Ezech. 6. 9. *Displicebunt sibi met super malis, quæ fecerant.* Sed observa Hebræum verbum, *qut*; proprie enim significat, *dissecari, stimulari*, præ dolore, & tædio. Vnde effectum ex hac ortum causâ pensitantes, benè reposuerunt Lxx: *Et cadent facies suas.* Præ dolore quidè, præ furore, præ rabie. Sed ô sera veritas agnitio, vt inquit Cyprian. ad Demetrium alieno tempore missa suspiria: vt ait Basil. reg. 261. nec enim miser homo cognouisti, quæ ad pacem, tibi in die tuâ, vnde in die Christi, in die nouissimo, hæc nunquam audita nouitas conspicietur, vt casta, & inutilis peccatorum poenitudo sit. Qui enim ad primam peccatoris lacrymam, modò propitius adest, pacem, & beneficia allaturus, ipsomet ad Ezechiam dicente, Isai. 38. 5. *Audui orationem tuam, & vidi lacrymam tuam;* sic enim habent Hebræi codices, vbi nostri reponunt: *lacrymas tuas*, imò verò, quia ad suorum lacrymas lacrymari, & ipse confuevit, Ioann. 11. 35. & super confractiōe populi sui, confractus etiam esse dicitur, Ierem. 8. 21. tunc ab his lacrymis, & dolore adeò non placabitur, aut commouebitur, vt potius dolentes, & plangentes ipse insultans irrideat, sic Dei sapientia minitante, Prouerb. 1. 25. *Despexistis omne cōsiliū meū, & increpationes meas neglexistis.* Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsanabo vos. Verè quidem appellauit Paulus nouissimam iudicij tubam. Ita enim 1. ad Corinth. 15. 52. *In nouissima tuba*, quando tam nouum ab eo sonū, quem aliæ modò tubæ emittunt, editura est. Quò enim nunc omnes Dei tubæ, & voces eunt, nisi vt homini diem iubilæi, & annū remissionis annuncient? non secus, ac ante Iericon thynæ vrbs excidium bonus Dominus præscripsit, Iosue 6. 3. *Sacerdotes tollant septē buccinas, quarū vsus est in iubileo, & præcedat arcam fœderis, septiesq; circuibitis ciuitatem.* Ita videris dixisse eundem Dominū, Isai. 38. 1. *Quasi tuba ex alta vocem tuam, & annuncia populo meo scelera eorū, vbi notetur verbū, annuncia, præsertim vt est in originibus, quod rem lætam, & vtilem nunciare significat, quasi is tubæ sonus sit, qui peccatoribus vice belli pacem, & bona, si ad Deū redire velint, annunciet.* Ergo tunc, *nouissima tuba*, quæ pacem repellat, sæuūque & æternum bellū denūciat. Sed meritò quidè tam insolens, & nouus in die Christi tubæ sonus, quando & *nouissima*, iudicij tuba, etiā dicitur, quòd tot prius, tubæ antecesserint, sic enim Hieron. ep. 142. *Quando tuba nouissima dicitur, utiq; & alia antecesserūt, nimirū, quæ ad pacem Dei nomine inuitarent, quivsq; ad defatigationē rogasse, & veniā obtulisse dicitur, Iere. 15. 6. Laborant*

rogās. Sed enim, *despexistis omne cōsiliū meū, ego quoq; in interitu vestro ridebo.* Vbi illud quidè interrogare placet, quis tūc tam forti animo, cuique es triplex circa peccus sit inueniri possit, qui hanc Dei irrisiōnē & exprobrationē sustinere valeat? Audi Philonem lib. de temulentia, de Deo, & eius sapientia, sic loquentē. *Horū igitur parentum accusationem, quis ferre possit? imò ne mediocrem quidem cōminationem, aut leuissimā incusatūnculam? nam ne donorū quidem largitatis quisquā capax est, ac fortasse ne mundus hic quidem, sed quasi parua lacuna influente magno gratiarū Dei fonte celerrime repleta superestruit. & qui beneficia non possum excipere vlrices vires ferre poterimus? Sed quam pie, quā salubriter! hic nos adhortatur Chrysost. hom. 19. in Gen. Penitentia enim prius, quā pena inferatur tempus habet, & ineffabilem vim. Proinde obsecro, cū adhuc efficax est mirificum hoc pharmacū, cōmoda, & fructus inde percipiamus; & cū adhuc sumus in præsentī vitā poenitentie medicamen nō aspernemur, scientes liquidò, quod nihil tūc nobis poenitudo proderit cū solū fuerit spectaculū, & tēpus certaminū ablatū.*

Nec minor nouitas, quæ superiori est affinis: nimirū, vt in hoc die, qui nulla ex parte dies hominis, ex omni verò, dies Christi est, nulla peccatori salutis spes super sit: sed illum omnia ad desperationem sollicitet, & vigeat, hoc quid vnquam magis nouū, & inusitatū fuit: nam modo, quid frequentius, quā hominem, quātūmuis fordibus opertū ad bene sperandū sic animare? Cōsolamini, consolamini popule meus, dicit Deus vester, loquimini ad cor Ierusalem, & aduocate eam, Isai. 40. 1. vel apud eundē Vatem, c. 35. 4. *Dicite pusillanimis. Confortamini, & nolite timere. Ecce Deus vester vltionem adducet retributionis, Deus ipse veniet, & saluabit vos,* at tunc nihil horū insonabit. Quid ergo? Respōdet Isai. 1. 3. 6. *Ululate, quia prope est dies Domini, quia vastitas à Domino veniet: vbi Cyril. Alex. Desperantes, cū in vos ira Dei sit armata; ac si diceret, iam omnia vestra, vosq; desperationi tradite, ecce Deus vester veniet, nec inermis vt saluet, sed armatus grauiq; succensus irā, vt puniat vos.* Hec ob oculos habēs Chrysost. præfata hom. 19. in Gen. sic grauitè admonet. *Memores nūc estote, quod terribili illo die, & iudiciū illud nō poterit deprauari, & vnusquisq; nostrū ob peccata desperabit, videntes ante oculos terribilia illa tormenta, & inenitabiles pœnas, nullam inde habiturus vilitatem, tempore destitutus.*

Dicis: Quid? nonne vt in peccatores ira Dei sit armata; ideo: Obliniscetur misereri Deus, aut continebit in irā misericordias suas? Psalm. 76. 9. *Nonne, cum iratus fueris misericordie recordaberis? Habach. 3. 3. Sed respōdeo*

Phil.

Chrysost.

IX.

Isai. 40. 1.

Isai. 35. 4.

Isai. 13. 6.

Cyr. Ale.

Chrysost.

X.

Psalm. 76. 9.

Hab. 3. 3.

id in die hominis, non vero in die Christi locum habere, hic enim ira solum, non misericordiae dies est. Ita videas in parabola inuitantis ad nuptias, primum induci hominem, qui inuitet, & alliciat, donaque sua distribuat, sic enim Matth. cap. 22. 2. *Simile factum est regnum calorum homin. Regi, qui fecit nuptias filio suo: deinde cum de poenâ ingratiss inferenda agitur, nullam hominis mentionem fieri, sed illo silentio presso, Regem à quo humanitas exfulare solet, sic introduci vers. 6. Rex autem cum audisset, iratus est. Sanè, ut argumento sit Deum in die hominis humanissimum cum homine esse, at in die Christi veluti humanitatem exuens Regis personam, cuius ira nuntij mortis fumere: id sic adnotā te ibi Paschasio. Introducitur primum Rex, & homo, quando inuitat ad nuptias, & agit opera clementia. Tunc siquidem appositum est nomen hominis; nunc, quando ad ultionem festinat, homo bene tacetur, & Rex tantum dicitur, & iratus introducitur, quia ira Regis nuntius mortis.*

XI.

Parum est autem Deum tunc, nullo modo erga peccatores misericordiā uti; nisi ipsa etiam misericordia iustitiae, & seueritatis partes agat, quae insignis huius diei nouitas est. Sic quidem à se visum id fuisse refert Ioannes cap. 13. 7. *Et unum de quatuor animalibus dedit septem Angelis septem phialas aureas plenas iracundiā Dei uiuentis.* Sed obserua duo: alterum, in scripturā, unum, significare primum, ita Marc. 16. 2. dicitur. *Vna Sabbathorum,* pro prima Sabbathorum, & alibi: alterū, apud Ezechielem cap. 1. 10. quatuor haec animalia recensentem, primum animal; hominem, apud Ioann. verò Apocal. 4. 7. Leonē esse: in singulis verò animalibus Christū designari, frequens Gregorij, & aliorum in Ezechiel. expositio est. Si verò dubites quonā modo tam dissimilis numerandi modus subsistat? vel quī leo, & homo idem sint? siue, quod huius loci magis est proprium, quomodo ab hominis persona, & munere non sit profusus alienum phialas iracundiā Dei ultoribus Angelis fundendas tradere? ad manum est responsio, in die irae, Christum quā hominem esse, qui iram suā in peccatores profuse effundat, hoc est Christi humanitatem, & benignitatem, quā homines in eorū diebus ad poenitentiam adducebat, tunc eius irā plus plus acuere, atque accendere, ut tantā ingratitudinis, iniuriā debitas poenas reposit. Sic id Apostolo commonēte ad Roman. 2. 4. *Ignoras, quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit. Secundum autem duritiā tuā, & impenitens cor thesaurizas tibi iram in die irae.* Vides irā cumulū, atque thesaurum, exspectatā bonitatis diuinā iniuriā confurgētē?

Ex his quidem praemissis, illa iam terribilis, & nouissima iudicij conclusio subinfertur, ut infelicissimos peccatores Christus damnet, & in ignem, huncque aeternum, & inextinguibilem damnet. Sed enim: *Non mihi silingua centum sunt, oraque centū. Ferrea vox.* Supplicij huius pondus, vel mediocriter exprimere possim. Verum non omittam signatissima Domini apud Ezechiel. cap. 7. verba, quae huic nocti prae lucent, & tantis tenebris faciem inferunt, cum enim dixisset, ut num. 7. vidimus: *Non parceret oculus meus, nec miserabor, sed vias tuas ponam super te, &c. subiicit. Et scietis, quia ego sum Dominus percutiens.* Nihil opinor diem irae sic de facie notum reddit, nihil incredibilem poenarum grauitatem sic ostendit, ac hic locus; si tantisper expendatur, scietis, inquit, nimirum infelicissimā tanti mali experiētiā edocti, quod ego sum Dominus percutiens; hoc est eum, qui vos percutit, non alium, quam Dominum, ac Deum esse. Proh dolor! Proh inexplicabilis supplicij grauitas! quando ex eo, velut argumento à posteriore facto, Dei iustitia, & potentia indaganda est. Pende id tecum: ego mihi hanc argumentationem sic conficio. Si ad benignitatem, & humanitatem Dei declarandam non minori argumento opus fuit, quam ut ipsemet Deus e celesti fastigio descendens, exinaniret sese, formā serui assumpit, sic namque apparuit benignitas, & humanitas Saluatoris nostri Dei: ad Titū 3. 4. Deinde, si ad misericordiae suae firmitatem ostendendam, altitudinem caeli à terrā velut basim columnae subiciens, nobis posuit ob oculos, dicente Psalmista Psalm. 105. 11. *Secundum altitudinem caeli à terrā corroborauit misericordiam suam super timentes se.* in quae verba Theodor. *Humana mens, nec caelo sublimiorem mensuram, nec ortu, & occasu longinquius interuallum inuenit: subdit Basil. Si remotiora inter se spatia, & interualla, quam haec sunt, inuenisset, omnino illa in mediū adduxisset ad hoc contendens, ut diuinā bonitatis infinitam amplitudinem, ac latitudinem ostenderet.* Adde si ut in hac vita aliquod nobis suae suauitatis, atque dulcedinis specimen daret, ipsemet sese nobis in cibum, & potum manducandum, atque bibendum apposuit, quod aliter tantae suauitatis gustum capere humanus animus non posset. Vnde Sapientia 16. 21. de Eucharistiā prophetice dicitur. *Substantiam enim tuam, & dulcedinem tuam, quā in filios habes, ostendebas.* Quae iam quāso poenarum, tormentorum, suppliciorum, & acerbiorum moles erit opus? ut hinc Deum percutientem, & cruciantem possimus deprehendere; percutientem inquam Deum, qui nimirum in per-

XII.

Ezech. 7.

Ad Tit. 3.

4.

Psalm. 105
11.Theodoret.
Basil.

II

Sap. 16. 21.

Isai. 13. 6.

cutiendo, Deum scilicet Dominum, omnipotentem ostendat. Ita prefato loco Isai. 13. 6. *Quasi vastitas à Domino veniet: ubi Pagnin. Veluti ab omnipotente veniet, id est, quæ vastitorem, Deum, omnipotentem esse ostendat, ut Ioann. 1. 14. dicitur: Gloriam quasi unigeniti à Patre. Advocato iustus Philonis iam citati verba: & qui beneficia non possumus excipere, vltirices vires ferre poterimus? Nec vltirius pergo, quod hæc profundam meditationem potius, quam frigida, & inania verba efflagitent.*

Ioan. 1. 14.

VERSVS XI.

Repleti fructu iustitiæ per Iesum Christum in gloriam, & laudem Dei.

COMMENTARIUS.

I.

N Charitatis magis, ac magis cresceris munus: ut animam, fructu iustitiæ, vel (ut Græca, καὶ ἔργων, & Syriaca habent) fructibus iustitiæ impleant, sed quid intelligit Paulus per fructus iustitiæ?

Chrysost.

Chrysost. & cum eo Græci de elemosinis accipiunt, quod P. Iustinianus, & ad Pauli mentem, & ad scripturæ consuetudinem, in quâ elemosinæ iustitiæ nomine appellantur, esse affirmat. Anselmus, ad mercedem retulit, quæ pro bonis operibus in cœlis recipitur. Neutrum verò contextui coherere videtur, cum oratio à superioribus pendeat, sitque velut clausula profectuum, quos in Philippenſibus Paulus exoptabat, ac proinde effectum ex ipſo studio proficiendi subsecutum denotet. Aptius ergo hisariam) paululum discrepante sententiâ) hæc verba exponas.

Anselm.

II.

Primò, ut hi iustitiæ fructus significant omnes actiones studiosas cuiusvis virtutis, tam quæ in internis erga Deum, quàm quæ in externis rebus versantur, quæ quidem merito fructus iustitiæ dicuntur, quia à iustitia, velut ab arbore procedunt, sicut ad Ephes. 5. 9. dixit Paulus: *Fructus lucis est in omni bonitate, & iustitia, & veritate probantes, quod sit beneplacitum Deo.* Et ad Galat. 5. 22. *Fructus*

Ad Ephes. 5. 9.

Ad Gal. 5. 22.

autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Nonnulla autem allusio in his verbis sub hoc sensu acceptis esse videtur ad eam Ezechielis visionem, cap. 47. 12. in quâ ad ripam torrentis plures, eoque pulcherrimæ arbores, quæ fructibus plenæ essent, ipsi demonstratæ sunt. Et super torrentem orietur in ripis eius ex virâque parte omne lignum pomiferum, non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius per singulos menses afferet primitiua, quia aqua eius de sanctuario egredientur. Quæ mihi non aliter sapiunt, quam si dicat vates vidisse se in spiritu Philippenſes, aliosque Christi affectas repletos fructibus iustitiæ per Iesum Christum, id est, bonis operibus florentes, ad quæ Christi gratia, & meritis (quæ aqua sunt de sanctuario egredientes) adiuvantur.

Ezech. 47. 12.

Secundò sumi possunt, fructus iustitiæ, pro pace, tranquillitate, & gaudio animæ, quæ ab ipsâ iustitiâ velut fructus pullulant: nam ut Iacobus ait, cap. 3. 18. *Fructus iustitiæ in pace seminantur facientibus bonum, id est, amatores iustitiæ, qui eam velut terram colunt, & operantur, in summâ animi tranquillitate, & gaudio bonorum operum fructus colligent.* Sic etiam ad Hebr. 12. 11. dixit Paulus: *Omnis autem disciplina in presenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœoris, postea autem fructum pacis, sicut exercitatus per eam reddet iustitiæ: ubi lectio Syriaca: fructus pacis data est illis.* Ut vero probabilis hic sensus sit, non tam proprium huius loci, quàm priorem esse crediderim.

III.

Iacob 3. 18.

Ad Hebr. 12. 11.

Ergo ut priorem explicationem persequar duo in illa examinare placet. Alterum, quid in Philippenſibus Paulus exoptet, dum eos non nisi repletos, siue impletos (iuxta Græcam vocem, πληροὺς) iustitiæ fructibus esse cupit: deinde quare ipsa bona opera, fructuum nomine appellavit. Et, quoad primum attinet, non leuem difficultatem, siue acumen, (à quo interpretes punctos non fuisset, vehementer miror) is dicendi modus continet. Quis enim bonis operibus impleri, siue repleti queat? cum numquam possit, quis ita esse perfectus, & iustitiæ fructibus abundas, siue repletus, quin plus plus capere possit (de quo ad cap. 3. vers. 13. multis Deo benediximus te agemus.) Quis ergo huius plenitudinis sensus sit? Respondeo; plenum iustitiâ dici in primis posse, qui nulli crimini, quod iustitiam, siue charitatem gravius lædat, fuerit obnoxius: sic videas dixisse Vatem Psalm. 138. 16. *Dies formabuntur, & nemo in eis;* pro quibus Hilarius ibi reponit: *Die replebuntur.* Quid verò sit, die repleti, ita explicat: Die

III.

Psalm. 138 16.

reple-

Hilar.

replebuntur, id est, vero lumine, lux enim Christi est, non iam ignorantia nocte detenti, neque tenebris huius seculi cæci, sed veritatis luce illuminati, & die repleti, quod autem repletum est nihil præter id, ex quo repletum est, recipit. Nox enim in eum, qui die plenus est, non penetrat, & qui die repletus est tantum in se habet, & ideo aut, die replebuntur, & nemo in his. Nemo in his erit præter diem, quo repleti sunt, non pecunie æstus, non voluptatum stimulus, non ambitionis ardor, non odiorum malignitas, invidia aculeus, non conuictorum furor, non superbie amentia, non cetera, quæ diaboli sunt, arma, atque virtutes, sed lux vera, sed dies sola, quæ repleti sunt.

V.

Deinde, magis ad rem, iustitiæ fructibus, tunc repletum dixeris, cum eam quis bonorum operum mensuram habet, quam diuinæ gratiæ auxilijs, quibus operatur, spectatis, habere potest, nimirum, dum ipsis utitur, quantum uti par est, sub eo sensu, quo Paulus 1. ad Cor. 15. 10. dixit, Gratia Dei in me, vacua non fuit. Quod ire videtur fructuum metaphora; est enim allusio ad arbores plenas fructibus: ita idemmet dixit ad Roman. 15. 14. Pleni estis dilectione, repleti omni scientia. Vbi pro dilectione, Chrysostomus, & Græci legunt, bonitate, idque de virtute in vniuersum explicant. Sic etiam apud Acta 9. 36. de Tabitha dixit Lucas: Hæc erat plena operibus bonis, & eleemosinis, quas faciebat. Quibus locis satis apparet non eum esse sensum, ut fideles illi adeo pleni essent iustitiæ, & bonis operibus, ut iustiores adhuc, & perfectiores esse, ac pluribus subinde operibus bonis abundare non possent: sed quod strenue respondendo gratiæ Dei eam vacuam non haberent, sed tanquam arbores frugiferæ fructibus iustitiæ, pleni essent, quod & Syriaca lectio in Actis probat, quæ pro plena operibus bonis habet, hæc diues operibus bonis.

Lect. Syr.

VI.

2. Petr. 1. 8

Omnino autem ad Pauli gustum Apostolorum Princeps locutus videtur, 2. epist. c. 1. 8. dū singillatim iustitiæ species sic recēlens: Ministrare in fide vestra virtutem; in virtute autem scientiam; in scientiā autem abstinentiam; in abstinentiā autem patientiam; in patientiā autem pietatem; in pietate autem amorem fraternitatis; in amore autem fraternitatis charitatem. Subdit: Hæc enim si vobiscum adsint, & superent, non vacuos, nec sine fructu vos constituent in Domini nostri Iesu Christi cognitione. Quod perinde fuit, ac si diceret, nec minor quidem, quam hæc virtutum seges vobis necessaria est, ut Christiano nomini, & vocationi, quā ad perfectissimam vitæ rationem Deus vos allicit respondeatis, alias vacui eritis fructuum abundantia, quam a vobis exigit Dominus. Sanè licet ibi pro voce, vacuos, sit ἀργός,

quod otiosus sonat, tamen si vocis proprietatem spectes, ut benè ibi notauit Lorinus, non solum significat eum, qui vacat ab opere, sed etiam illum, qui id, cuius facultatem habet, non exercet, nec iuxta illius quantitatem operatur. Ad stipulatur huic significationi verbum superent, quod non cum Glossa, & Beda ad sonum vocis potius, quam ad sensum respicientibus de victoria tentationum est accipiendum, sed potius de virtutum abundantia, & incremento, ut ex Græco fonte omnino constat, ex quo legas, & exuberent, ut sit sensus, non quascumque virtutes, sed egregias, quæque internis, & externis actibus abundet prærequiri, ut repleti fructibus iustitiæ esse dicamur.

Lorin.

III

Gloss. Bed.

VII.

1. ad Tim. 4. 5.

Nec longius ab hoc it illud Pauli 2. ad Timoth. 4. 5. Ministerium tuum imple, ut enim Græce sit, τὴν διακονίαν συμπληροῦσθαι, quod ab Erasmo, & alijs vertitur: facio plenā fidem, simplicius tamen noster interpres posuit, imple. id est, perfice, & omnibus numeris absolutum reddito tuum ministerium, plene, ac perfectè eius partes explendo, sicuti Hispanice dicitur, Llenar el puesto, quando munus, quo fungimur, perfectè exequimur, sepiusque in negatam partem vsurpatur, no llenar el puesto, cum quis tuo muneri impar, aut non satis instructus esse videtur, eo modo, quo de Galbā apud Tacit. lib. 1. histor. dicitur: Omnium consensu capax imperij, nisi imperasset. Sub quo sensu Sardicensi Antistiti plures ex interpretibus dictum volunt. Apocalyp. 3. 2. Non inuenio opera tua plena coram Deo meo, ut sit sensus, non plene satisfacis Episcopali muneri, nec opera personæ ac dignitati tuæ æquæ congruunt, ac si diceretur ei, quod de eodem Galbā citato loco Tacitus. Ipsi medium ingenium, magis extra vitia, quam cū virtutibus. Sed si dicam, quod sentio, hæc expositio plena mihi non videtur. Ea enim illius Episcoperant opera, quæ nec priuata ulli personæ ex æquo responderent, cum lethalius ipse criminibus esset obnoxius, ut meliores expositores ibi adnotarunt. Unde eo loco opera plena potius significare arbitror, non habere eam bonitatem, quam præferunt, iuxta id quod præcedenti versu dixerat, nomen habes, quod viuas, & mortuus es, quod & illa verba (coram Deo meo) bene confirmant: est enim sensus, & si plena videantur coram hominibus, at coram Deo, qui intuetur cor, plena non sunt.

Corn. Tac.

Apoc. 3. 2.

Corn. Tac.

1. ad Tim. 4. 5.

Per Iesum Christum.

VIII.

GRÆCI codices variant, alij namque legunt, *πεπληρωμένοι καρπῶν τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ*, repleti fructibus, qui sunt per Iesum Christum, alij verò in singulari, *repleti fructu*, qui est per Iesum Christum, sed in hoc Græca omnia exemplaria inter se consentiunt, ut vocis fructus præfixus sit articulus ille, *τῶν*, qui denotat fructus hosce per Christum nobis aduenire. Nolo enim assentiri ijs, qui existimant, eo articulo fructus hosce à reliquis distingui, iustitiam scilicet Christianorum à iustitiâ gentium, siue Iudæorum, quòd infideles licet virtutem sibi videantur vindicare, ipsorum tamen virtus, quippe quæ non vera, & perfectâ, sed fucata potius, siue ementita sit, non fiat per Iesum Christum, siue ut ipsi inquiunt, propter Iesum Christum, sed ob inanis gloriæ cupiditatem; Christianorum autem virtus, propter gloriam Dei exerceatur; hæc enim explicandi ratio ab instituto Pauli omnino videtur aliena; cum ipse, ut à Chrysostomo, Anselmo, & pene omnibus interpretibus capitur, eam his verbis veritatem adstruat, quæ omnia nostra merita per Christum, eiusque gratiam nobis aduenire credimus. Unde recte vertit Erasmus: *Impleti fructu iustitiæ, qui contingit per Iesum Christum*, vel ad verbum, *impleti fructibus iustitiæ, qui per Iesum Christum*: supple, dantur.

IX.

Sunt verò, qui hoc loco quam longissimâ suscipiant disputationem de bonis omnibus supernaturalibus, quæ nobis suo sanguine Christus acquisiuit remissionem nimirum peccati tum originalis, tum actualis; primam etiam gratiam sanâtem naturam à lapsu peccati, tandem cœlestis beatitudinis præmia, quasi de his omnibus Paulus hic agat sub eo sensu, quo Chrysost. serm. 16. occasione Dæmonum, de quibus inquit Matth. 8. 28. *Occurrerunt ei duo Dæmonia habentes seui nimis, ita ut nemo posset transire per viam illam*: has Dei gratias, non nisi per Christum nobis obtigisse, sic pulchrè affirmat. *Videtis, quia Dæmones venientibus ad Christum præcluserant viam, transitum denegarant*: est etenim Dæmonum ista cura, ne ad Deum possint homines reditum inuenire, non enim aliter possunt homines possidere, nisi eos ab Auctoris sui societate subducant. Hinc est, quod Christus factus est via, ut ad viam per viam, ad Deum, per Deum venientibus obfistere vis Dæmonum non valeret. Verissima quidem doctrina, cum ea omnia Dei mûnera, & gratiæ ita omnibus sufficienter, ut loquuntur scholastici Christus Dominus commeruerit,

ut sine eius merito non potuerint obtineri, & quibus efficaciter dantur, non nisi propter Christum dantur efficaciter. Verum enim verò nescio, quanta huius loci opportunitate hæc dicantur; solum enim videtur Paulus loqui de ijs bonis, quæ à nobis per Dei gratiam proficiuntur, ea namque solummodo iustâ similitudine dicuntur fructus iustitiæ, quibus repleti, est in nostra potestate.

In gloriam, & laudem Dei.

X.

DE vocibus moneo, pro *gloriam*, Græce esse, *δοξάν*, id est, in sententiam, opinionem existimationem, famam, honorem; quando quando quis digne sentit de Deo, ac digne cum alijs de eo loquitur. Pro *laudem*, Græce posuit Paulus, *ἐπαινον*, *laudem laudationem*: unde etiam oratio, quæ habetur in laudem alicuius eo nomine appellatur, dictum laudatorium, aut oratio laudatoria, atque ideo plus est laus, quam gloria, quia laus gloriam complectitur, & supponit, & à gloria in laudem progressus sit.

XI.

Circa sensum frequens Patrum, & interpretum expositio est monere Paulum Philippenses his verbis, eam fructuum iustitiæ conditionem esse, ut ad Dei honorem, & gloriam sic undique referantur, ut tam à suâ, quam à Pauli, alteriusve spiritualis magistri laude oculos omnino, quis amoveat. Quasi dicat; cupio equidem vos fructibus iustitiæ repleti, ita tamen, ut nec vos in ipsis glorificemini nec ego in vobis; sed Deus solum, qui vitalis fructuum dator est laudetur, & glorificetur in opere suo. Sic Chrysost. *Stultum quippe fuerit si iustitiam non propter Christum, & per ipsum operati fueritis. Non ut ego, inquit, laudem capiam, sed ut Deus glorificetur*. Similiter Anselmus, *ut inde glorificetur, & laudetur Deus, qui vos ita fructificare facit: non ut vos inde vanam gloriam capiat, quasi per vos talia facientes*. Expediens quidem Philippensibus monitum, cum enim eos non lateat, alijs à verâ religione discedentibus, egregios se in illâ profectus fecisse, cavendum erat, ne illis contingeret, quod Lucifero, & Angelis eius, quibus dicitur Ezechiel 28. 12. *Tu signaculum similitudinis plenus sapientia, & perfectus decore, & c. & eleuatum est cor tuum in decore tuo, & c.* Simplicior tamen, & Græcis vocibus congruentior ille exponendi modus esse videtur, ut his verbis non tam de inani gloriâ fugiendâ discipulos Paulus commonefaciat, quam affirmet, & obtestetur egregia ipsorum opera non mediocrem laudem, & externam gloriam Deo parere; ut grandi hæc Dei honoris

Chrysost.

Anselm.

Ezech. 28. 12.

Erasm.

Chrysost.
Matt. 8. 28

Theodor. illecebrâ eorum animos permulceat, & ad nouos progressus indefinenter faciendos calcar admoueat. Sic accepit hæc verba Theodoretus: *Sinceram quidem fidem seruastis Deo fructum iustitiæ offerentes, & efficientes, ut ipse laudaretur ab omnibus, hoc enim dixit in laudem, & gloriam Dei.* Nec dissentit Theophylactus, ut Chrysostomi interpres, & umbra esse soleat, dum ait: *in gloriam autem Dei hoc cedit, non in meam docentis hæc.* Nam hæc verba effectum potius subsecutum ex ipsis bonis operibus, quam scopum in illis præhabitu, siue finem optatum significant. Similiter etiam Primasius, imò & Anselmus eandem etiam expositionem sic subinde adhibet; *ut inde perpetuè laudetur, & glorificetur Deus, & dicatur mirabilis Deus in sanctis suis.* Libet verò vtramque expositionem adnotationibus illustrare.

ADNOTATIO I.

Non vnius, aut alterius, sed omnium virtutum studiū à Christi affectis exigi.

I. EST hoc Christiani hominis munus, esseque id debet studium, ac scopus, ut ad Dei obsequium vires omnes, neruosque contendant; nec sit contentus, si aliquem huius, vel alterius virtutis fructum, nisi omnium etiam fructibus abundare replerique studeat; ut in mylticis illis arboribus ad ripam fluminis consitis, & Ezechieli citato loco ostensis, cernere est; eæ enim indefinenter nouos fructus afferre perhibentur; id verò quid aliud significare dixeris, quam ex præscripto Regij Vatis Psalm. 1. 2. voluntatem habere in lege Dei; & dum in eâ die, ac nocte iustus meditatur vberimos virtutum fructus indefinenter ferre; ut de ipsis potiori iure dicas, id quod de arboribus in hortis Alcynoi Regis consitis, sic fabulatus est Homerus libro 2. Odissæ.

Ex his fructus numquam perit, nec deficit, Hyeme, aut æstate toto anno durans, sed sane semper, Zephyrus spirans hæc quidem crescere facit, alia autem maturefcere.

Pirus post pirum se nescit, malumq. post malū. Porro post vnam vna, ficus autem post ficum.

II. Sed opportunius id nobis sub Sponsæ personâ Salomon, Cantic. 1. 15. Sic breui expressit: *Le Etulus noster floridus.* Quod si in hæc virtutum imagine flores pro fructibus repo-

sitos, causeris, audi ipsammet sapientiam, hoc est, virtutem, atque sanctitatem dicentem. *Flores mei, fructus honoris, honestatis.* Ecclesiastici 24. 23. ac si dixerit, fructus bonorum temporalium, flores solum esse, qui ad punctum temporis marcescant; flores verò virtutis, veros esse, ac indeficientes fructus: sed de hoc adnot. seq. vberior redibit sermo, nunc ad le Etulum. Emphalim quidem habet, animum siue conscientiam ab ipsa non horti, aut cæpi flores germinantis, sed lectuli potius, seu thalami floribus conspersi metaphorâ adumbrari: nam illud, ut floribus congruentius, ita proposito videbatur accommodatus. At enim verò, mirificè subsistit locutio, eæ enim non solum innuitur, omnium virtutum floribus ornatam animam esse debere, sed etiam ipsarum actibus indefinenter incumbendum, quod ut succisi flores cito marcescunt, atque ideo alij, & alij continuo sublituendi sunt, ut thalamus semper redolet; ita virtutum fructus nouis fructibus tuendi, & protegendis sint; ne virorem, & odorem suum amittant. Sed id luculentius tradit ad id loci Bernard. ferm. 47. in Cantic. vbi dum hoc obseruat discrimen inter agri, & thalami flores. *Et in campo quidem, & in horto erit flos, in thalamo autem minime; redolet, & lucet in eo, non tamen erectus, & stans, ut in horto, vel in campo, sed plane iacens, tanquam qui illatus sit, nō innatus; hinc sic consiliat. Propterea, & necesse est sanè præparare frequenter, & recentiores semper apponere flores; quod diu odorem suum minime retineant, nec decorem, quod si lectulus respersus floribus conscientia est bonis referta operibus, vides certe, ut similis doferretur, nequaquam sufficere, semel, aut secundo operari, quod bonum est, nisi incessanter addas noua prioribus. Subdit rationem, alioquin, iacet, & marcet flos boni operis, atque in brevi omnis ex eo nitor exterminatur, & vigor, si non alijs, atq. alijs superieclis pietatis actibus continuo reparatur.* Hæc Bernard. quæ tam ijs Pauli verbis: *repleti fructibus iustitiæ*, quam illis Davidis de Beato viro: *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius nō defluet*, appositè congruunt.

Sanè ea potissimum de causa, ut bonis operibus indefinenter replemur, ab Assertore nostro è Dæmonis potestate nos erutos, sic confirmat Paulus ad Ephes. 2. 10. ipsis enim sumus factura creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit, ut in ipsius ambulemus. Vbi præter obseruationem vocis, *ποιμα*, quàm supra ad præcedentia verba, *et suis sinceri*, adduximus, quæque huic proposito non minus cōgruit, facile colliges his ver-

Eccl. 24. 23

Bernard.

Psalm. 1. 3

Ad Ephes. 2. 10.

bis Paulum innuere nos esse Dei figmentum, siue compositionem ornatam, quæ ut numeris omnibus absoluta, ac perfecta sit præclaris virtutum omnium operibus constare debeamus, non secus, ac de Dauide virtutum omnium ornamento perillustri dixit eleganter Ambros. lib. 1. offic. cap. 22. *Dauid etiam fortis in bello, patiens in aduersis, in Ierusalem pacificus, in victoria mansuetus, in peccato dolens, in senectute prouidus, rerum modos, vices temporum per singularum sonos seruauit atatum, ut mihi videar non minus viuendi genere, quam canendi suauitate prædulci, immortalem Deo suis iudisse cantilenam.* En pulchrum carmen, siue accuratum figmentum, quale esse debet is qui Dei manibus creatus, Christi que sanguine redemptus est. Quò facit, quod obseruauit Cyrill. Alexand. lib. 9. in Leuit. non quodcumque incensum, siue thymiam, sed quod alijs aromatibus esset compositum Deo offerri. Sic enim Leuit. 16. 12. *Hauriens manu compositum thymiam in incensum:* pro quibus verbis ex Lxx, sic legit Cyrill. *Implebit manus suas incenso compositionis minuto.* Sed quare respondit: *Quia non est una sola species operum, sed ex iustitiâ, ex pietate, ex continentia, ex prudentia, & omnibus huiusmodi virtutibus componitur hoc, quod placet Deo.* Porro si M. Tull. orat. pro Deiotaro, de virtutum coronâ, quâ Principem decorari oportet, scite dixit. *Frugi hominem dici, non habet multum laudis in Rege; fortem, iustum, seuerum, grauem, magnanimum, largum, beneficium, liberalem; hæ sunt regie laudes; quanto potiori iure in Christi a seclis, qui 1. Petr. 2. *Gens sancta, regale sacerdotium* dicuntur, locum id habet, ut merito dixeris, frugi hominem dici, non habet multum laudis in Christi discipulo; sed impletum, atque repletum omnibus iustitiæ fructibus esse, hæ sunt Christiani laudes.*

III.

Sed præfatam sententiam clarius hauries ex fonte in illis verbis. *Creati in operibus bonis.* Græcam enim propositionem, ἐν. Pro qua interpres posuit, in, rectè & iuxta usum magnorum auctorum (ut obseruauit P. Cornelius) vertas, ad, ideoque Augustinus legit, *creati ad opera bona*, Ambros. *in opera bona:* quasi dicat Paulus ad id non creatos modo, sed redemptos à Deo fecisse, ut fructibus iustitiæ repleremur, atque ideo si malo fato id à nobis præstitum non fuerit, vacuos quidè (iuxta Diui Petri phrasim, de qua in expositione litteræ, quæ quæ his optime illustratur) & in compositos censerì debere, ut vacuū id est, non plene constantem versum dicimus, cui vnum tantum iota, aut vnus apex, qui syl labas mensurat, deest. Vnde sic vrgēt hæc verba Chrysostom. *Non iubet, ut vnum operemur,*

*sed ut omnia, quomodo enim nobis sunt quinque sensus, & omnibus ad id, quod oportet, utendum est, ita etiam omnibus virtutibus: si quis autem sit modestus, & temperans; sit autem misericors; aut misericors quidem, sed avarus; aut ab aliis quidem abstineat, sed suis non imperat, frustra sunt omnia: non enim sufficit vna virtus, ut cum fiducia sistamus ad tribunal Christi, sed multa varia, & omnis generis, atque adeo omni virtute est opus. Bene omnino, ex corporis sensibus, quibus ad res externas indefinenter utimur, omnimodam virtutum exercitationem adstruens, ut nimirum, & animæ sui etiam sensus, nec breui numero definiti sint, quibus perfectioni incumbat. Et verò Gregor. Nyssen. hom. 2. in Hexamer. dum elucida illa Domini ad primos parentes verba: *Replete terram.* Genes. 1. 28. sic censer, ut spiritualiter de terrâ corporis nostri accipienda sint, quæ per singulos corporis sensus, virtutum actionum repleti debeat. Audi illum. *Carnē vobis ad ministrandum datam, bonis actionibus repleto. Repleatur oculus earum rerum aspectu, quæ rectæ sunt. Repleatur manus operibus bonis. Repleatur in idem pedes ad visendos pauperes, & ad ea, quæ oportet, exequenda proficiscentes: omnia denique membra nostra repleantur obseruatione mandatorum Dei.* Hoc significat ea vox, repletè. Hæc Nyssen. ac si explicaret Pauli verba: *Repleti fructibus iustitiæ.* Hæc quidem ratione bonum senem Tobiam videris, non sine sensu, & dolore cæcitatatis: Quod si dubites, cur homo rectus, & ad Dei leges, & nutum compositus, de temporalis vilis orbitate doleat? Sic enim ille. Tobie 5. 12. *Quale gaudium erit mihi, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video:* prudenter occurrit Ambros. lib. de Tobia. *Frangari magis se doluit obsequiorum, quam oculorum munere, nec cæcitate penam, sed impedimentum putabat.**

Iam verò sub hoc sensu dixit Iacobus, cap. 1. 4. *Ut sitis perfecti, & integri, & in nullo deficientes,* quæ ferme ad verbum ex Græco legas: *Ut sitis omnibus iustitiæ membris constantes, & in nulla eius parte diminuti:* Nam Græca vox, ὁλοκλήροι, quæ respondet voci, perfecti, de ijs dicit, qui omnibus membris, seu partibus constant: sicut & altera, ἀειπνοί, pro qua posuit Vulgatus, deficientes, quæ nō solum significat eum, qui labori, aut tentationi succumbit, sed cui ad integritatem aliquid deest. Vnde in voce, integri, allusio est ad corporis humani integritatem, cui si aliquod membrum de sit, turpe, & indecorum est. Dum verò ait Apostolus: *In nullo deficientes,* memoriam fricat adagij satistriti, bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu, quasi Christiani hominis perfectio, &

Nyssen.

Gen. 1. 28.

Tobie 5. 12.

Ambros.

V.
Iacob c. 1.
5.

Senec.

Cassiod.

1. ad Cor. 7
14.

Hieron.

VI.

Genes. 6. 9.

Chryso.

Iob 1. 1.
Lxx.

pulchritudo omnium virtutum splendore constare debeat. Ita alio respiciens de humana pulchritudine pulchrè dixit. Senec. epist. 33. *Nō est formosamulier, cuius crux laudatur, & brachium, sed illa, cuius universa facies admirationem singulis partibus abstulit.* Et sensu ad mores apto sub persona Theodorici Regis, Cassiodor. lib. 2. variat. epist. 18. *Quasi sic omniagrata redditis si in nulla parte peccetis. Res una subtrahēta cuncta deformat, & totum deesse creditur, ubi vel minima querela asperitas commovetur.* In quam sententiam opportune pendit Hieronym. epist. 14. de lat. de virginitat. tom. 9. verba Pauli 1. ad Corinth. 7. 14. *Ut sit sancta corpore, & spiritu, quasi ad sanctitatem omnia virtutum ornamenta, siue omnium membrorum, & internarum facultatum puritas prærequiratur, sic enim ille. Non dixit, ut sit sancta membro, aut corpore tantum, sed ut sit sancta corpore, & spiritu. Membrum enim una corporis pars est corpus verò omnium compago est membrorum. Cum ergo dixit, ut sit sancta corpore, omnibus membris eam sanctificari debere testatur, quia non proderit sanctificatio ceterorum membrorum, si inveniatur in uno corruptio.* Hæc ille, & alia.

Adsimiles sunt Patriarchæ Noe, & patiensissimi Iob apud Scripturam laudationes, quas appositis persequitur, & exornat Chrysostom. Etenim Genes. 6. 9. de Noe sic habetur. *Noe vir iustus, atque perfectus.* Quod non secus est accipiendum, ac id Iacobi, *ut sis perfectus*, nimirum, ut ipse omnibus virtutis membris, siue partibus conflaret; eoque spirituali decore, atque pulchritudine esset cōspicius, ut universa facies admirationem singulis partibus adimeret. Ita Chrysostom. hom. 23. in Genes. *Perfectus dicitur Noe; nihil enim intermisit, in nullo claudicans; nō in hoc benefaciebat, in illo verò peccabat, sed in omni virtute perfectus erat, quā illum pollere congruebat.* De sancto verò Iob, ubi nos initio libri habemus: *Erat vir simplex, ac reclus, Lxx legunt, iustus;* quod Chrysostom. in catenā Græcā in Iob, quam noster Comitulus latinitate donavit non de iustitiā, quæ peculiaris virtus est, sed de eā, quæ omnes virtutis partes complectitur, & à quā homo integer, & perfectus quoad animum dicitur, sic accipit. *Non ea Iobus iustitiā præstabat, quæ unam aliquam formā virtutis, sed quæ omnem, ac solidam complecteretur, neque sic ab una quādam re materiali stinebat, ut ad aliam adherere cōteret.* Subdit pulchram imaginem. *Nam ipsi pondus iustum dicimus, quod ubique & in cunctis rebus aequalitatem tuetur, non si aurum quidem iussit, plumbum verò si cus libraverit. Verum illud iustum est pondus, quod materię cuius aequalitatem præstat, aquā-*

que mensuram. Non aliter Iobus iustus erat, cuius semper fuit in omni virtutē aequalitas. Nec enim in pecunijs tantum aequalitatem retinuit, sed etiā in rebus alijs omnibus nusquam à modo, nēserā que recedens. Hæc Chrysost. Sed hæc de re plura habet hom. 65. in Matth. sapienter confirmans omnes ad salutem virtutes necessarias esse, adeo ut vel unius particula ommissa magnum discrimen afferat. Vide, sis, illum.

Nec in citato loco ad Ephes. vacat mysterio verbum, *ambulemus*, præsertim si obferues Chrysost. Theophylact. Græcos legere, *περιπατεῖτε*, quod non solum ambulare, sed etiam circum ambulare significat, ut inde appareat, quam debeat esse indefessum studium, quod in bonorum operum exercitatione adhiberi oportet, ut quasi in perpetuo motu, siue potius in continuo circulo bene operandi indefinenter discarramus; & unius honestæ actionis finis, alterius non minus egregiæ principium sit; non secus ac de cupiditatibus dixit Senec. epist. 19. *Qualem dicimus esse seriem causarum, ex quibus nascitur fatum, talem & cupiditatum, altera ex fine alterius nascitur.* Cui cogitationi scite aptat Ambrosius, quod Genes. 8. 22. post diluvium sic pollicetur est Dominus: *Semen, & mensis hyems, & æstas die, ac nocte non requiescent, dū, semen, pro principio operū, missem, verò pro fine sic accipit. Ergo semper in eadē recursum, dum in hoc mundo est genus humanum memorat, ut cum incipiat annus, finiatur, cum finitur incipiat, non medio mundi tempore resiliatur.* Ita & mens, quando aliquid videtur incidere ad finem usque contendat, & operis intermissione querat; Quando finit aliquod opus, non quasi consummato opere finiatur, sed in alia recurrat opera, & semper incrementa virtutis exerceat. Huc faciunt, quæ Nyssen. citata hom. 2. in Hexamer. affert in ea verba. *Cresce, & multiplicamini*, Genes. 1. 28. necnon, quæ meditat August. in Psalm. 137. pendens illud. *Multiplicabis in animā meā virtutem.* Vide utrumque.

Acres quidem stimulos hæc illis admovent, qui in feracissimo Ecclesiæ campo velut arbores consiti, nec alio quam sanguinis Christi imbre irrigati de iustitiæ fructibus in dies proferendis parum curant hoc solum contenti (& o vitiam!) quod lethalius criminibus non succumbant. Quibus non leve scrupulum, nec mediocrem timorem iniiciunt Ambros. ac Bernard. dum enim prior in cap. 3. Luc. de ficulneā, quam Pater familias insit succidi agit, & Synagoga oecumodat, sic ulterius pergit: *Quod de Iudeis dictum, omnibus cauendum, & nobis maxime, ne sicundum Ecclesiæ locum vacui meritis occupemus,*

VII.

Chryso.
Theoph.

Senec.

Gen. 8. 22.

Ambros.

Nyssen.

Ambros.

Nyssen.

Gen. 1. 28.

August.

VIII.

Ambros.
Bernard.

Bernard.

qui quasi malogramata benedicti fructus ferre debemus, inter nos fructus pudoris, fructus coniunctionis, fructus mutua charitatis, & amoris sub uno vtero Ecclesie matris inclusi, ne aura noceat, ne grando decutiat, ne aëlus cupiditatis exurat, ne humoris imber elidat. Acrius id persequitur, imò & plangit Bernard. serm. 1. in Psalm. Qui habitat, his verbis: *Nunc verò, quod non sine dolore loquimur, aut videmus, sunt aliqui, qui in conuersionis initio satis timorati, & solliciti sunt, donec initium aliquod conuersionis acceperint, & cum multo magis desiderare debuerant iuxta illud, qui edunt me, adhuc esurient: Incipiunt sic agere, ac si dicant, ut quid ei seruiamus, ultra quando iam habemus, quod daturus est. Subdit emphaticè: O homo, si scires, quam parum est quod habes, & hoc ipsum, quam cito perdes, si non seruauerit ille, qui dedit. Ac si iuxta ea, quæ initio adnotationis admonebat, tepidis hinc modo ingerat, opus quidē esse Dei thalamum omni florum, siue virtutum genere redolere, nec sufficere semel, & iterum flores apponere, nisi alij, atque alij de nouo indefinenter inferantur, ne priores marcescant.*

IX.

Proh dolor! in bonorum terrestrium negotiatione, quam longè alia ratio est. Etenim acerbis, & noxijs infeliciū arborum sæculi fructibus impleri, repletique vehementius exoptant homines, atque ut id obtineant, nullum non lapidem mouent. Quid enim aliud frequentius vident oculi nostri, quam seruos mundi: Repletos. (Verba sunt Pauli ad Rom.

Ad Rom. 1. 26.

1. 26.) *omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate: quod & miser ille homo à quo Iesus dæmonium mutum eiecisse dicitur, adumbrare videas, dum totus à dæmone possessus, & repletus erat, quin oculi, aures lingua, reliqui ve sensus vacarēt, Lucæ 11. 14. vnde Paschas. lib. 5. in Matth. sic de eo ait. Plenus denique dæmonio, quia membra ipsius spiritu immundo repleta erant. Similiter impiam illam Babylonem, matrem fornicationum, plenam nominibus blasphemiarum vidisse se Ioannes testatur, Apocal. 17. 3. Ad quem etiam modum Vates Psalm. 16. 14.*

Luc. 11. 14. Paschas.

A paucis de terra diuide eos inuita eorum, de absconditis tuis adimpletus est venter eorum. Vbi lectio Tygurina. A mortalibus huic sæculo addictis, qui partem suam in hac vita expetunt, & de tuo penu implebunt venter eorum. Vbi bene mundani homines, ij inquam, quos passim offendimus, & circum fora, palatia, ne dicam, & circa Ecclesias ambulant, tum huic sæculo addicti, vel quasi toto animi conatu, & impetu ei adhaerentes, vel quasi ad illud damnati; tum etiam de absconditis ventrem

Apoc. 17. 3. Psal. 16. 14.

Lect. Tigu.

suum adimplere cupientes, inducuntur. Sane quasi non sufficiat ipsis omne, quod Deus in superficie terre liberaliter apposuit, nisi & quæ in abdita terræ, tamquam noxia, & perniciem afferentia, ut bonus pater detexit, ipsi in interitum suum inuestigare, & indefatigato ardore extrahere conentur, ut ventrem, quem satiare nequeunt (nam, venter impiorum insaturabilis, Prouerb. 13. 25.) saltem impleant, & repleant. Ita ibi Eusebius Græcus apud Agellium. *Nam si quæ sunt in hoc sæculo, & hac mortali vitâ, quæ expetantur, & reposita, & abscondita putentur habuerunt, ipsi certe, & aurum & argentum, & omnia terræ metalla exquisierunt, lapides etiam varios pretiosos, & præclaros scrutati sunt. Quo in loco appositæ quærunt, simulatque irascuntur Seneca, & Plinius: quorū prior epist. 1. 10. Ab hac (inquit) diuina contemplatione abduellum animū in sordida, & humilia pertraximus, ut auaritia seruiret, ut relicto mundo, terminisque eius, & dominis cuncta versantibus, terram rimaretur, & quæreret, quid ex illa mali effoderet, nō contentus oblatis. Quidquid nobis bono futurum erat, Deus, & Parens noster in proximo posuit, non expectauit inquisitionem nostram, vltro dedit, nocitur a altissime pressu, nihil nisi de nobis quæri possumus, ea, quibus periremus, nolente rerum natura, & abscondente, protulimus. Similiter Plinius in procemio lib. 33. in quo de metallorum natura differit. Imus in viscera eius, & in sede Manium opes quærimus, tanquā parum benigna, fertilique quæqua calcatur. Inter minimum remedium causas scrutamur, quoto enim cuique fodiendi causa medicina est, quamquam & hæc summa sui parte iribuit, ut minime parca, facilisque in omnibus, quæ præfunt: illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultant, atque demersit, illa, quæ nascuntur, ut repente mens ad inane euolans reputet, quæ deinde futura sit, finis, sæculis omnibus exhibuerit eam, quousque penetret auaritia. At enim, ut id grauius dolendum sit, hoc quidē grauius; ad hæc tam abdita, tam inutilia, tam caduca, tam noxia; tanto ardore inhiare homines, donec repleantur; ad illa verò, quæ ad animum spectant, ad illa, inquam, tam vera, tam solida, tam cœlestia, tam diuina, tantâ cū cōtatione, torpore, ignauia, & oscitatione accedere, ut iure dixerit Bernard. serm. de miseria humana. Mirum est de te homo miser, quod ad mala sis totus auidus, totus promptus, totus facilis, totus sapiens, & totus sollicitus: ad bona autem totus durus, totus piger, totus tepidus, totus stultus, totus incredulus, & rebellis.*

Prou. 13. 25. Euseb.

Senec.

Plin.

Bernard.

X. Luc. 6. 6.

nimirum cum dextra manus, vt vers. 9. adnotat. 5. numer. 12. ex Patribus vidimus, significet charitatem, siue facultatem ad bona exercenda, emphasim habet dextram manum aridam, sinistram verò sanam habere: est enim, ac si diceretur esse plures, qui vno ex capite ad bona opera aridas, & impeditas manus, ad res verò sæculi parandas, sanas promptas, & faciles habeant; cum tamen hæ non, nisi summa difficultate, & labore obtineantur: illa verò facili negotio, Deo semper bene fauente parentur. Vnde sub Domini personâ August. in Psal. 18. *Iubet auaritia, vt mare transeas, & obtemperas, iubet, vt te ventis, procellisque committas: inbec ego, vt ante ostium tuum, ex eo quod habes, des pauperi. Piger es ad faciendum a te te opus bonum, & strenuus es ad transcendendum mare.* Querebatur Pomone nomine Plinius, plus ab hominibus terræ fruges, quam arborum fructus fieri; cum hi non humi siti, sed vt à cœlo aduenientes, ita cœlo proximiores, quique hominem ad eos manum porrigentem cogerent, vt cœlum spectaret; deinde, cum & suauiores, & faciliore negotio parabiles terrenis frugibus sint. Plin. inquit (verba Plinij) *homini voluptatis ex me est, ego succum vini, liquorem olei gigno. Ego palmas, & poma, totque varietates: neque vt tellus omnia per labores: aranda tauris, terenda areis, deinde saxi, vt quando, quanto ve opere cibi fiant. At ex me parata omnia, nec curuo adoranda aratro, nec curâ laboranda, sed sese porrigentia vltro. Esi pigeat attingere etiam cadentia, sic ille. Quid si causam fructuum iustitiæ ageret? Quanto meliori iure queri posset? cum hi infinito intervallo terrenis bonis pretiosiores, & in hominum manus vltro inclinati, & si pigeat attingere cadentes; at ex terrâ omnia per labores, & pericula, imò per grande periculum ad maius periculum, sereda enim sunt terrena bona, aranda, colenda, & quod peius est, infami cultu adoranda, & per mille indignitates (quas alibi persequor) vix obtinenda: & tamen ad illos, tam suaues, tamque maturos fructus colligendos, arida semper manus, ad has verò quiesquilias soluta, & prompta fit.*

XII. Ita quidem de Ephraim conquerebatur Osee cap. 4. 19. *Ligauit eum spiritus in alis suis, Vbi cum mira eius ad malum promptitudo, & celeritas denotetur, quippe cui Vates tum alas ad peccandum, facilitatem scilicet, audacitatem, animos, vires, & animum proiectissimum, tum etiam ventum impellentem quo celerius volaret, assignauit. Vnde Lxx, quos Græci sequuntur, legunt: Turbo spiri-*

tus tu es in alis eius; mirum videri potest, ligatum simul, & impeditum esse, dici: Ligauit eum spiritus. Volas ocyor vento, & ligatus es: impellit te magna violentia turbo, & immotus teneris? ita omnino. Nam iubente auaritia, vt mare transeas, & ventis te, ac procellis committas, obtemperas; & ventos ventis leuior insequeris, iubet Deus, vt pauperi ante te iacenti eleemosinam tribuas, sacrum audias, operibus misericordiæ, honestis, facilibus, æternam mercedem afferentibus inuigiles, & ligatus, ac immobilis es, aridam ad id manum habens. Ita Hieronym. ibi: Immundus spiritus ligauit Israel in alis suis, & eum libere volitare non patitur.

Hieron.

Afinem habenti manum aridam, languidum illum exilimo, qui Ioann. 5. 5. circa piscinam iacebat, & erat ibi triginta & octo annos, habens in infirmitate suâ: Nec longius quidem, quam duobus (vt aiunt) digitis à salute, & remedio. Vbi obserua ex Patrum, & interpretum sententiâ eum ægrotum paralytici ægritudine laborare: hunc verò morbum non ita concipias, ac si artus, & nerui contrahantur, secus enim est quippe qui à medicis esse dicitur dissolutio neruorum, quæ gignitur ab humore frigido, & crasso neruos plus æquo humectante, & laxante, vnde Tertullian. in Apologet. agens de Christi miraculis, dixit: *Quum ille verbo daemona excuteret, leprosos mundaret, paralyticos restringeret.* Benè paralysis sanitatem explicans, quæ tunc aduenit, cum nerui dissoluti, & plus iusto laxiores restringuntur. Sed simul aduerte ab hoc morbo non totum hominem, sed alterum tantum corporis latus corripit: ideo à Græcis dicitur hemiplexia, quod in in alteram corporis partem malum id incubet. En ergo homines, de quibus loquimur, qui vnâ ex parte ad bona temporalia procuranda plus iusto laxiores, & promptiores sint, qui lucri causâ per mare, per terras, per ignes ad indos currant; pro ambitione, siue dominatione, mille labores, & indignitates seruiliter pati non recusent: at pro Dei gratia, & perfectione obtinendâ, nec pedem efferant; sed, ibi. hoc est iuxta Sacramenta, iuxta Christi præcepta, iuxta virtutes, siue iustitiæ fructus, sese vltro porrigentes, & si pigeat attingere, etiam cadentes infelicitate iacere velint. De his sic Clem. Alexandr. libr. 2. Pædag. cap. 12. *Aurum Gryphes custodiunt, à mari teguntur margarite: vos autem curam superuacaneam ponitis in ijs, quæ non oportent. Ecce totum cælum est apertum, & Deum non queritis abs-*

XIII. Ioann. 5. 5.

Tertull.

Cle. Alex.

Phil.

consumum est aurum, & lapides, & apud nos scrutantur, qui sunt damnati capitis. Scite pertinacem sollicitudinem eorum, qui saeculo addicti velut damnati, de absconditis adimplere ventrem indefinenter procurant. Sed luculentius Philo in lib. *Quod omnis probus sit liber*. Sic haec diffundit. Nos vero si qua cura esset mutuationis in melius, deberemus vestigare latebras eorum, & orare suppliciter, ut efferatam vitam nostram ad miorem statum reducant. Nunc vero pecunia causa scrutamur intima quaque, aperimus terre venas duras, & refractarias, metallarum puteos effodiunt, in planis, atque montanis quaerendo aurum, argentum, cuprum, ferrum, ceteras species; vanitas fastu colens pro numine profunda maris penetrat, quaerens varia lapillorum pretiosorum genera, vel saxis latentibus adnata, vel ostreis, & ob hoc ipsum pretiosiora quantum oculi delicijs, aut luxu corrupti inducant: at prudentiae, temperantiae, fortitudinis, iustitiaeque causa nemo peregrinatur, ne in peruijs quidem regionibus, & hospitalibus. Et statim fructuum metaphoram, quam persequimur ingerens subdit: *Quamuis non habeamus opus virtutem in longinquas, aut transmarinas regiones petere, cuius radices auctor natura in proximo deposuit, sicut ille sapiens Iudaeorum legislator testatur dicens, in ore tuo, in corde tuo, in manibus tuis: subinnuens dicta, facta, consiliaque, quae omnia cultura indigent*. En iustitiae fructus in ore, in corde, in manibus adnascetes contemnuntur, despiciuntur, & pro nihilo habentur, & res vanissimae ultra Oceanum quaeruntur, inuestigantur, & e latebris eruntur.

XIII.

Isai. 1. 4.
Iere. 2. 23.

Sed paralyticum hunc bellè vetus ille populus exprimit, quem eandem ob culpam diuersa ratione arguunt Vates Isai. & Ierem. ille enim grauem, & plumbeum, hic verò velocissimum, & Euro ocyorem appellant. Sic prior cap. 1. 4. *Va genti peccatrici, populo graui iniquitate: ubi H. est, populo grauiato*. Ierem. autem cap. 2. 23. *Vide vias tuas in conualle, scito quid feceris cursor lenis explicans vias suas* (Hebraic. *Dromedaria lenis cupiens vias suas*). Onager assuetus in solitudine, in desiderio anima sua attraxit ventum amoris sui. Lxx. Spiritu portabatur. Quid? idem grauis, & leuis, plumbeus, & vento ocyor esse possit? Ita sanè: est enim paralytis, quae in alterum tantum latus incubat, & qui ad res animae grauatus, & immobilis terrae torpens haeret; ad explendas corporis cupiditates spiritu portatur onagro, aquila, & vento leuior: *Pedes enim eorum ad malum currunt*. Prouerb. 1. 16. qui ad eleemosynam erogandam nummum non habet, ad ludum, meretrices, infanosque sumptus diues est, & in ijs prodigè patrimo-

Lxx.

Prou. 1. 16.

nium diffundit. Sed enim non abs re dixeris, id non tam vniu, quam vtriusque lateris malum esse. *Pari enim in vitio sunt*, (verba Nazianz. orat. in S. Bapt. *promptitudo ad vitium, & procrastinatio ad virtutem*. Nec aliter depingit populum illum Ezechiel. cap. 16. 30. *Inquiens. In quo mundabo cor tuum, ait Dominus cum facias omnia opera haec mulieris meretricis, & procacis*. Vbi Rabb. David legit. *Quam debile, & abscissum est cor tuum! Caldaeus verò. Quam fortis fuit malitia cordis tui! Vides cor debile, & fortè abscissum, & robustum? nimirum, quod ad bonum nihil eo debilius, & fractius, ad malum maximè forte, & robustum sit*. Vnde vtramque lectionem sic expressit Bibl. Tigurin. *O quam impotens est cor tuum dicit Dominus Deus, cum facias omnia ista flagitia meretricis praepotentis! En impotens, & praepotens cor, cui ad flagitia giganteum robur, ad virtutem nulla vis, nullus spiritus sit*. Quare re ita signatissimè Gregor. Magn. lib. 19. Moral. cap. 16. *Omnes huius saeculi dilectores in terrenis rebus fortes sunt, in caelestibus debiles. Nam pro temporali gloria, usque ad mortem desudare appetunt, & pro spe perpetuae, ne parum quidem in labore subsistunt: pro terrenis lucris, quaslibet iniurias tolerant, & pro caelesti mercede vel tenuissimi verbi ferre contumelias recusant. Terreno iudici toto etiam die assistere fortes sunt, in oratione verò coram Domino vel vnius horae momento lassantur*. Haec Gregorius, quibus nihil explicatius dici potuit.

Nazianz.

Ezech. 16. 30.

Rabb. David. Cald.

Tigur.

Gregor.

XV.

Gen. 37. 28

Matth. 26. 15.

Ambr.

Hieron.

Bernard. Chrysost.

Ab hoc longius non ita castum Iosephum dignum virtutis, imò & Regis virtutum symbolum ab Ismaelitis viginti argenteis emptum, Genes. 37. 28. Iesum verò, cuius ille imaginem gerebat, triginta argenteis à Iuda Principibus sacerdotum diuenditum Matth. 26. 15. Vbi si discriminis rationem perquiras, opportunè respondet Ambrosius lib. 3. de Spirit. Sanct. *Viginti aureis emunt Ismaelita, triginta Iudaei, ad sacrilegium perfidiae largiores, quam ad salutem fideles sunt*. Id sic persequitur Hieronym. in epist. ad Demetriad. (sitamen is Hieronymus, & non potius alius, non adeo bonae notae scriptor, ut suspicatur Card. Bellarm.) *Considerare pudet quantus sit feruor in saeculo, literarum ardor, etate prorsus non exstinguitur, imò ut saecularis auctoris utar sententia, ipsa magis etate inflammatur, diuitiarum amor insatiabilis est, expleri nescit horum cupidus, celerem habuit, et res sine fine quaeruntur, nos diuinam sapientiā, caelestes diuitias, in mortales honores pigra quadam dissimulatione negligimus*. Consentanea vide in Bernard. ep. 341. *Vt haec tibi proponā ē Chrysost. hom. 2. de verb. Isai. tom. 1. Homo vrinator nullam*

aliam

aliam ob causam audet se ipsum in profundum
aquarum dimittere, quam propter margaritas
bellorem causam, & tu ut accipias thesaurum
desicere nescium, plantasque vineam in animā
tua, non sustines asum, neque sudorem: non vi-
des istos, qui sedent in theatro, quomodo sudant,
modoque capite solis radium excipiant, quo fiant
captivi mortis, quo scorti mancipia? Ad exitum
illi laborant, & tu ad salutem segnis, ac remissus
es? Possis etiam hic aptare grauatos somno
Passionis nocte discipulorum oculos; cum Iu-
das, ut auaritiæ inferiret, peruigil, & in som-
nis erat. Vnde scite Drogo de Sacram. Dom.
Pais. *Quam vigilans oculos habet auaritia!* Nec
dimittenda Senecæ querela lib. 7. natur.
quæst. cap. 32. *Nequitia omnes operantur damus:*
huic oculi nostri, huic manus seruiunt. Ad sapiē-
tiam, quis accedit? Quis dignam indicat, nisi quā
in transitu nouerit? Quis philosophiam, aut ullū
liberale respicit studium, nisi cum ludi intercalā-
tur, cum aliquis plinius interuenit dies, quem
perdere licet.

XVI.

Vt verò hec in vniuersum verissima sint,
peculiariter tamen eos pungunt, qui postquā
peccato, & concupiscentijs ardentissimo stu-
dio, inexplibili auaritate, pertinacissimo ob-
sequio ancillati fuerint, dū ad bonam frugē
se recipiunt tepide, ignauē, & olcitāter Deo,
atque virtuti se dedūt. Quos sic increpat Ber-
nard. citata epist. 341. *Erubescat anima conuer-*
sa ad Dominum minori affectu sectari iustitiam,
quam iniquitatem antea sectaretur; est enim cau-
sa quoque valde dissimilis: stipendium quippe
peccati mors; fructus autē spiritus vita æterna.
Pudeat proinde negligentius, nunc in vitam,
quam prius in mortem ire, & minori studio salu-
tis acquirere, quam perditionis augmentum. Sed
ut breuius, ita vehemētius Tertul. in Scorp.
aduers. Gnosticos, cap. 5. *Fideles ad martyriū*
sic animans. Quid grauatur pati nunc homo ex
remedio, quod non est tunc grauatus pati ex vi-
tio? Disciplicet occidi in salutem, cui non dispi-
cuit occidi in perditionem? Nauseabit ad antido-
tum, qui huius ad venenū? Scitē quidem, nec
potest supra, præsertim si sensum, & voces te-
cum expendas. At enim verò, ut ad excusa-
tiones paratissimi sumus carnis imbecillitatē
humanamque fragilitatem obtendimus. Sed
repugnat iterum Tertullian. lib. 1. ad vxorē,
cap. 4. his verbis: Carnem legimus infirmam, &
hinc nobis adulamur impensius, legimus tamen,
& spiritum firmum. Num in vno sensu vtrum-
que possumus. Caro terrena materia est, spiri-
tus verò celestis. Cur ergo ad excusationes pro-
miores, quæ in nobis infirma sunt, opponimus; quæ
verò fortiora non tuemur? Cur celestibus terre-
na non cedant? Si spiritus carne fortior, quia &
generosior, nostrā culpā infirmiora sectamur. Ha-

tenus punit Tertull. Porro ad Roman. 6.
19. Paulus non acerbum, & durum, sed val-
de potius indulgentem, atque benignum ex-
actorem se nobis exhibere putauit, cum eā
nos contentione, & alacritate Dei obsequio
inseruire, ac iniquitati aliquando ancillati fu-
mus, ita suadebat. *Humanum dico propter in-*
firmitatem carnis vestra: Sicut enim exhibuistis
membra vestra seruire immunditie, & iniqui-
tati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra
vestra seruire iustitie in sanctificationem. Cuius
loci accipe egregium Chrysostom. commen-
tarium homil. 12. ad Roman. *Quis tandem eo*
usque miser, & usque infelici sydere natus esse
queat, ut nec studij quidem tantumdem Christi,
quantum peccati, ac diaboli seruituti impendat?

Ad Rom.
6. 19.

Chrysost.

ADNOTATIO II.

*Iustitie actiones, fructus esse
honoris, & honestatis: pec-
cata verò, ac res seculi non
fructus, sed mortua ope-
ra esse.*

ACCURATISSIMA locutione Pau-
lus ad Galat. 5. 19. & 22. Virtutis,
& peccati actiones describens, has,
opera, illas, fructus, nuncupauit. Manifesta (in-
quit) sunt opera carnis, fornicatio immundi-
tia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus,
veneficia, &c. Fructus autem Spiritus est cha-
ritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, &c.
Sed cur mutauit stylum, nec vtraque actio-
nes, vel operum, vel fructuum nomine nun-
cupauit? Equidem quod peccata, eaque om-
nia, quæ ad peccatum spectant fructuum no-
mine indignissima sunt; sunt enim res steriles
infœcundæ, fœtidæ, & ut semel dicam cū eo-
dem Paulo ad Hebr. 6. 1. opera mortua; vir-
tutes verò, earumque actus, fructus sint sua-
ues, solidi, indeficientes, qui possessori lati-
tiam, honorem, & quod maius est, æternam
vitam ingenerent. Ita ad id loci Hieron. Sed,
& illud eleganter, quod in carne opera posuit,
fructus in spiritu, quia vitæ in semetipsa finiun-
tur, & pereunt; virtutes frugibus pullulant, &
redundant. Luculentius verò, fructuum
imaginem virtutibus aptatam sic elucida-
uit Philo, lib. quod omnis probus sit liber.
Qui otium, ut noxum fugientes, ad laborem se
applicant, velut generosarum plantarum cul-
tores, continua cura præcelsus virtutum stir-
pes educunt, in æthera immortales, vinentesque

I.
Ad Galat.
5. 19. & 22Ad Hebr.
6. 1.

Hieron.

Phil.

perpetuo ferentes felicitatis fructum, nunquam interiturum, quandoquidem iuxta quorundam opinionem, non tam felicitatem afferunt, quam ipsa sunt felicitas. Et ut Moyses vocare solet composito vocabulo, ὁλοκαύτωμα. Quasi dicas frugem solidam, siquidem terrestres plāte interdum nullum fructum suo cultori afferunt, at quæ inferuntur in anima, totæ, quantæ sunt, in fructus abeunt prudentiæ, iustitiæ, fortitudinis, temperantiæ.

II.

Sed hæc pensiculatius edisserenda sunt. Quare quidquid in arborum fructibus vtile & delectabile reperitur, vide quā apta ratione iustitiæ fructibus accommodetur. Nam si tibi, ut Euē, occurrat pomum: Bonum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile: siue (ut legit Nyssen. orat. in Quadrag. Martyr.) Et maturū, scito hanc virtutis imaginem esse. Quid enim ipsa in primis pulchrius? Quid speciosius? Fecit quidem Dominus lucem, & vidit, quod esset bona. Genes. 1. 4. Sed vnde bona? aut quare peculiari eam laude non ornauit? Sed visu contentus, inde bonam commendauit? Planè, quod lux virtutis imago sit, hæc verò non indiget laudibus, aut laudatore, sed oculis solum, ac visu; nam cum ipsa summe pulchra, & speciosa sit; videre eam laudare est. Ita hæc de re Ambros. lib. 1. Hexamer. cap. 9. Nec, quod ignorabat, vidit, nec id, quod nesciebat ante, aut non viderat, comprobavit: sed bonorum operum propriū est, ut externo commendatore non egeant, sed gratiam suam, cū videntur, ipsa testentur. Plus est, quod probatur aspectu, quam quod sermone laudatur. Suo enim utitur testimonio, non alieno suffragio. Similia huc intentus dixit Seneca disertissimè, lib. 4. de benefic. cap. 16. Alia fortasse minus dignitatem suam præferunt; & an sint honesta, interprete egent, hoc exposuū est, pulchriusque, quam ut splendor eius dubie, ac parum luceat. Et cap. 17. Placet suapte natura, adeoque gratiosa virtus est, ut insitum sit, etiam malis probare meliora: Et paulo post. Maximū hoc habemus naturæ meritum. Quod virtus in omnium animos lumen suū præmittit, etiam qui non sequuntur illam, vident. Voluit dicere, adeo est pulchra, ut etiam ipsis, qui non amant, imò & viuendi modo oderunt, non possit non eius species, & venustas effulgere.

III.

Iam si ad sublimitatem honestatem, & gloriam fructuum iustitiæ attendas, occurrit Salomon Sapient. 3. 15. inquiens: Bonorum laborum gloriosus est fructus, & quæ non concidat radix sapientiæ. Sed quid est, gloriosus fructus? Primo equidem dignitatem, & gloriam, quam virtus naturā habet, indicauit sapiens. Vnde Ambrosius lib. 3. Hexamer. cap. 13.

ipsam cum palmā, optima ratione composuit, nihil enim ipsa erectius, nihil gloriosius, quæ vincit, & manus victricis ornatus est. Vis videre gloriosum fructum; palmamque stantem, & erectam? aspice Rachellem, quæ coram parente suo nequeat assurgere, sed honorifice sedeat, ipse verò seruiliter pedibus stet. Genes. 31. 35. Ne verò exstimes paternam pietatem læsam fuisse, animaduerte illam virtutis, hunc verò perfidiæ specimen gerere, vnde virtus sit, licet in paupere abiectæque fortis homine, sit in filio, aut seruo, magnifice tamquam superior sedere: vitium verò, tamquam subditus, & inferior; miserieque rei personā agens, humiliter & submisile stare debet. Audi Ambros. lib. de Iacob, & vita beat. cap. 5. Nemo credat paternæ pietatis læsam esse reuerentiam, quod stante patre sedet. causa agebatur religionis, fides debuit habere sedem iudicij, & quasi rea stare perfidia. Vidisti palmam sublimem, & erectam, vide iam victoriā potitam, & triumphantem. Dabat execrandis idōlis sacrificalem operam impius Ieroboam splendido stipatus comitatu, regioque ornatus satellitio, & armatā pompā, cum ei Dei, & virtutis nomine occurrit Prophetes, 3. Reg. 13. 2. ut nudus, atque inermis, & infirmæ conditionis homo, cum illo certamen iniret. Ergo ipsum ad bellum minacibus verbis, egregijs signis prouocauit. Arripuit ferox Rex furoris impatiens certamen cum Propheta, extendit contra ipsum manum; En manum virtutis, Regisque, & vitij manus, in prælio confertas. Quæ iam vincet? certe manus Regis, ut vel ad plagam Vati inferendam erat extenta, siue intenta, vel ad egregiam aliquam aliam iniuriam eleuata. Continuo arefacta manus virtuti dedit. Rem sic pulchrè expendente S. Nilo in Ascetico. Reprehendebat olim Regem Prophetam, quod inique ageret exercitū stipatum vniuerso, qui cum ea reprehensione irritatus, manum aduersus Prophetam extendisset, neque illum cæpit, & manum ad se aridam reirahere non potuit: erat inter virtutem, & potentiam regiam certamen: & victoria virtutis fuit. Non pugnabat Propheta, & virtus repulit bellum. Cessabat pugnator, & virtus bellum perficiebat. Milites Regis erant certaminis præfecti, & manus stetit, virtutisque victoriam adiudicauit.

Deinde, gloriosum bonorum laborum fructum tuum eo referas, quod virtutis bonus semper odor; præclaraque de illa fama sit. Vnde Ecclesiastici 24. 23. Ego quasi vitis fructificavi suauitate odoris, & flores mei fructus honoris, & honestatis, siue ut habet

Gen. 31. 35

Ambr.

3. Reg. 13. 2

S. Nilus.

IIII.

Eccl. 24. 23

lect. Tig. u. Lectio Tigurin. Ego quasi vitis odoram emisi gratiam, & flores mei fructus gloria sunt, & diuitiarum (de quo nos alibi) tum vel maximè, quod æternum gloria pondus operatur in nobis, 2. ad Corinth. 4. 17. Sanè, qui palmam virtutis potitus fuerit, non minus quam ad ipsum Dei confessum ascendit, dicente Domino Apocalypsi. 3. 21. *Qui vicerit dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno eius.* Quare spòsa ita animosè proloquitur, Cantic. 7. 8. *Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius: siue vt Ambros. lib. 3. Hexamer. cap. 13. legit, ex Lxx. Et tenebo altitudines eius, fructus virtutis in palmæ altitudine, & celsitate; hoc est, in quādā vt ita dicam supremæ celsitudinis, siue diuini throni piæ æmulatione recensens, ita indidem Ambros. Unde Ecclesia ait. Dixi Ascendam in palmam, tenebo altitudines eius. Quæ eminentiam videns Verbi, & sperans, quod ad eius altitudinem possit ascendere, & scientia summam ait. Ascendam in palmam, vt omnia inferiora relinquat, & ad superiora contendat ad brauium Christi, vt suauis eius fructus carpatur, & gustet. Addit Ambr. quod è re nostrâ maximè est. Suauis enim virtutis est fructus, vt non modo in futurâ, sed in præsentî etiam vitâ magna animi iucunditas, atque id gaudiû, quod cœlestem beatitudinem redolet, ac sapiat ex virtute percipiatur. De quo sic Bern. epist. 114. *Re verâ illud verû, & solum est gaudiû, quod non de creaturâ, sed de Creatore percipitur, & quod cum possederis, nemo tollet à te. Cui comparata omnis aliunde incunditas, maior est: omnis suauitas, dolor est: omne dulce amarû: omne decorum, fœdum: omne postremò quodcumque aliud delectare possit molestum.* Sed ea de re multis egimus ad vers. 1. adnot. 6. multis etiâ agemus Deo dante ad cap. 4. Modò non omit tam præclaros hos lætitiæ fructus nunquam in animo senescere, sed viuidos, atque florentes in animo perdurare; nam Tullio lib. de senectute teste. *Conscientia bene actæ vitæ, multo quæ benefactorû recordatio incundissima est.**

V. Ad hæc iustitiæ fructus iustâ similitudine cum fructibus arboris vitæ componuntur, quod vt illi vegetiorem valetudinem, & productiorem vitam ijs, qui ipsis vescuntur, afferant, ne videlicet immaturi, sed tamquam aceruus tritici in tempore suo; vel vt Græca habent, sicut seges suo tempore demessa, sepulchrû ingrediantur Iob 5. 26. Ita dissertissimè Salomon, Prou. 11. 30. *Fructus iusti lignum vitæ, & qui suscipit animas, sapiens est.* Vbi Lxx in vtramque partem sententiam enucleatius versantes sic reponunt. *De fructu iustitiæ, nascitur arbor vitæ; auferuntur autem intemperantiæ animæ iniquorû, ac si, allusione ad lig-*

num factâ dixerit sapiens iustitiæ fructus temporalis vitæ spacia iusto producere; iniustitiâ verò peccatoris vitam detruncare. Qui quidem sensus inesse videtur illis verbis, Psalm. 114. 6. *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.* Vt enim aliæ expositiones reddatur; illa dubio procul germanior est, ideo iustorum mortem pretiosam apud Deum esse, quod ab eo ipsorum vita multum æstimetur, nec nisi magno sibi persoluto pretio Martyrij videlicet, aut præseruationis, siue immunitatis à culpâ, diem, siue horam eius decurtet; sicut Luc. 7. 2. de seruo Centurionis dicitur. *Erat ei seruus pretiosus, id est, quænam multum æstimabat, atque in magno pretio habebat.* Ita Nicol. de Lyra, ibi: *Pretiosa in conspectu Domini, id est, non de facili permutat eos mori, sicut res pretiosa non contemnitur de facili.* Quam quidem sententiam satis confirmat, quod sensu opposito de peccatoribus dicitur, Psalm. 43. 12. *Vendidisti populum tuum sine pretio, & non fuit multitudo in commutationibus eorum:* hoc est, non modo non multum eos æstimasti, siue qui vendentium mos est, licitantibus pretia auxilli, sed neque permutationem vllam pro ipsorum capribus postulasti, ac si ea pro nihilo duceres. Ita ibi Theodor. in Cat. Græc. *Tamquam inutiles, & viles seruos, prauos enim, ac micos seruos solemus sine pretio tradere; atque eorum emissionem lucro putare, sic & tu nos inimicis nostris tradidisti.* Vaticinio consentit historia. Nam de Iudæis Româ in exilium expulsis, inquit Corn. Tacit. lib. 2. *Annal. Et si interissent ob asperitatem calî, vile damnum, id est, pro nihilo eorum siue vitam, siue in mortem esse faciendam.*

Nec deest fructibus his proficua, & salutaris vmbra, quæ sibi adhærentes protegat, vimque vitalẽ infundat; sic enim de Petro, Act. 5. 15. *Vt veniente Petro saltem vmbra illius obubraret quemquam illorum, & liberarentur ab infirmitatibus suis; vt nimirum aliter ac sæculi arbores, quarum vmbra exitialis, & vt Plinij verbis lib. 17. c. 12. vtat, nouerca, est iusti, cæterorum parentes, & veluti tutelares Angeli sint; ita quidem in pio Regi Israel, quæm bonus Rex Iosaphat obumbrabat, dixit Elias 4. Reg. 3. 14. *Viuat Dominus exercituum in cuius conspectu sto, quod si non vultum Iosaphat Regis Iuda erubescerem, non attendissem, quid te, neq; respexissem.* Ostendens nõ posse eius voto, quæ adeo vilem habebat, vt neque dignaretur aspectu, non satisfacere, ob Regis Iosaphat vmbra, quem vt Deo placitum maximè reuerbatur. Certe hac ratione profugis Lenitarum ciuitates in asylum dabantur, & cū sacratis viris, profani omniû exillimatione cohabitabant, vt argumento esset,*

Psalm. 114. 6

Luc. 7. 2.

Nicol. de Lyra.

Psalm. 43. 12

Theodoret.

Corn. Tac.

VI.

Act. 5. 15.

Plin.

4. Reg. 3. 14

Phil.

Matth. 5.
45.Auct. ope.
imperf.

inquit Philo lib. de sacrific. Abel, & Cain. *Bonum virum, mali esse redemptionem.* Nec aliud sibi vult Dominus, dum Matth. 5. 45. de Patre suo, ait: *Qui solem suum oriri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos.* Sic id p̄sitate Auct. oper. imperf. apud Chrysost. hom. 13. *Cantē posuit dicens, super iustos, & iniustos, non super iniustos, ut iustos.* Quia omnia bona Deus nō propter omnes homines, dat super terram, sed propter paucos sanctos. *Contentus est enim magis, ut peccatores contra meritū suum bonis Dei fruantur, quam ut iusti contra meritum suum à bonis eius fraudentur.*

VII.

En iustitiæ actiones, ut bono quidem aspectu, sapore, odore, salubrique vmbra præditas, ita fructuum nomine omni ex parte dignas. Vide iam an eadem peccati operum conditio sit? an potius optimâ ratione, opera, à Paulo appellentur, quod, ut dicebat Hieronymus, vitia in semetipsis finiatur, ac pereant, nec aliquid veri, ac solidi, quod duret, sed nec quod tantisper satiare animum possit, ex ipsis superfit. Sed id emphaticè Romanos admonerat Paulus; sic eos cap. 6. 21. blande fuggilans. *Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis, nam finis illorū mors est.* Quo in loco maximè obseruanda est particula, *tunc*, quæ hunc illis verbis sensum reddit, quod nullus nunc vobis ex præteritis erratis, nisi amarissimus pudoris fructus remanserit, qui manibus siue ori potius suffusus inheret, satis est perspicuū, sed nulla vos deinde bonæ in futurum spei oblectatione, tunc posse refoueri etiam noui, cum vestri cursus finis mors, & quidem æterna esset; ergo ad id totum me conuerto, ut à vobis petam, quem tunc haberetis, *fructum, & emolumentum* (sic habet ibi lectio Syriaca) cum in ipsis carnis operibus tanto conatu, atq; labore insudabatis? Quasi dicat, percipiebatisne aliquid sinceritatis? aut solidi fructus? honoris? bonæ existimationis? aut alterius dotis ex ijs, quæ hominē, vel felicem, vel meliorem reddunt? degustabatis, vel leuem puræ, ac liquidæ voluptatis particulam? An verò mercedem aliquā, vel saltem calceamenta pro impenso à vobis obsequio peccatum rependit? Minimè; in re ditū liquidem vestro opus fuit, ut bonus Pater calceamenta pedibus exhiberet. Luc. 15. 22. ut appareat, *Quam pauper qui ditatus* (verba Chrysost. serm. 3.) *Absecesserat, & de tota substantia calceamenta in pedibus non reportat.* Ergo nihil omnino emolumenti, fructus nullus, nulla utilitas, nec veri gaudij gutta vlla vobis tunc affuit, sed vani prorsus, & irriti labores vestri, atque conatus erant. Expressit hæc omnia, & nervosiora alia, quæ acutior quisque excogitabit magna emphasi,

Ad Rom.
6. 21.

Luc. 15. 22.

Chrysost.

magna vi Paulus, dum præfate interrogationi tacendo respondet, id quod ibi sic expendit Theodoret. *Vos dicite emolumenta peccati, imò verò est potius superuacaneum id interrogare: etenim vos tacentes accepim damnum consistimini, namque pudore suffundimini.* Similiter ad ea verba Prosper lib. 1. de vocat. gent. Incipiunt ad perpetuam gloriam proficere per fidem, qui vix ad temporalem vanæ laudis poterant peruenire mercede. Sed dū ruboris meminit Paulus peccati illis effigiem viuaci penicillo ob oculos posuit; Hic enim vnus peccati fructus, ideoque proprium illius signū, siue character est. Ita Gregor. Nyssen. tract. 1. in Psal. cum de voluptatum, ac rerum sæculi inanitate longius differuisset, subinde ex pudore à peccato in homine relicto, eius foeditatem venatoriā imagine, sic pulchrè venatur. *Huius autem vni spectri vnicum vestigiū relinquitur, post recessionem pudor, aliā, & indelebili eis impressā notā, per qua transij; possibile, ut sit venatorum more, & arte ex ipsis vestigijs fera naturam cognoscere: etenim illi, quando fera manifesta non est, vestigio eam cognoscunt; si igitur aper, aut leo proprijs vestigijs agnoscitur consequens est, ut & voluptatis natura in impresso à se vestigio elucescat.* At qui vestigium eius pudor est, ergo, & ipsa qua imprimit animo huiusmodi notā, vel ipsemet pudor fuerit, vel certe causa effectrix pudoris. Nec minus ad Pauli mentem, imò & cum ipso sensum, & verba communia habēs Senec. lib. de tranquill. animi, cap. 1. 1. fine, ita monet. *Proximum ab his erit, ne aut in superuacuis, aut ex superuacuo laboremus, id est ne, aut qua non possumus consequi, concupiscamus, aut adepti; cupiditatem vanitatum nostrarum serò post multum pudorem intelligamus, id est, ne aut labor irrius sine effectu sit, aut effectus labore indignus, fere enim ex his tristitia sequitur, si aut non successit, aut successus pudet.*

Theodor.

Prosper.

Greg. Nys.

Senec.

VIII.

Sap. 3. 11.

Apto his opportuna Sapientie verba cap. 3. 11. ubi tam de laboribus, quos impij, ut suis concupiscentijs satisfaciant, pertinaciter perferunt, quam de ministerijs, rebus gestis, siue muneribus, quæ obeunt, agens Salomō, inutile opus, & sine fructu id omne sic appellat: *Vacua est spes illorum, & labores eorum sine fructu, & inutilia opera eorū:* quasi dixerit eam infelicissimam sortem laboribus, conatibus consilijs, & facinoribus impiorum obueneri, ut tam prædulci beatitudinis spe, quam fructu aliquo, qui hoc nomine celandus sit, omnino careant. Porro, si Græca lectio consularur, ea omnia includunt voces, quæ nominibus fructus, & operum respondent: nam vox, *καρποί*, pro quo noster posuit, *labores*, proprie significat lassitudines, defatigationes, molestias ex laboribus; *εργα*, verò, id est,

opera,

opera, aptissimè referas ad facinora, & res gestas, ut facta bellica, ministeria, negotia, munia, & ea in primis, quæ ardua sunt: iam verò de laboribus ait Sapiens esse, ἀγών τοι, id est, sine pretio, & ut explicatius dicam sine fruitione, quibus videlicet nec uti, nec frui commodè quis possit, ac si diceret, *cosa sin ugo, ni substancia*; de operibus verò, siue rebus gestis esse, ἀχρηστὰ, ad nullārem vtilia, siue quæ nulli vsum præoptato sint. O bellè igitur collocatos, exantlatosque labores! Vnde Ambros. lib. 1. de interpellat. Iob, cap. 3. premens illa verba; *Et sicut mercenarij dies eius*: Sic ait. *Fabula est illud, non veritas; denique fabula peccantium otiosa*: Sed quæ otiosa? Repugnat Seneca sæpe citatus. *Varat pudicitia; libido occupatissima est*. Ita quidem; nec abnuat Ambr. occupatissimam, & laboriosissimā hanc peccatorum fabulam, sed de fructu, quo omnino careat, imò verò pro quo dolorem, & laborem habeant, agens, otiosam vocat, unde subiicit: *non habes fructum, sed gemitum*.

Ambros.

Senec.

IX.

Eccles. 1. 3.

Applaudit sibi ipsi Salomon Ecclesiast. 1. 3. inquit: *Quid habet amplius homo de vniuerso labore suo, quo laborat sub sole*. Sed illustris locus, utcumque sumptus ex singulariū vocum disquisitione expensus multo illustrior redditur; præstringam, quæ ibi latius docui, & illud in primis nimis angustam huius sententiæ expositionem esse, quæ à Paraphraste, & Hieronymo abhibetur, ut verbū, *habet*, idem ibi sit, ac *habebit*, quasi non ad præsentis, sed ad futuræ vitæ tempus referatur, ac si dicatur. *Quid reliquum est homini postquam mortuus fuerit de omni labore, quem in re terrenas infumit?* Esto enim à Salomonis mente non sit hic sensus omnino alienus, plenè tamen non satisfacit eius instituto ostendendi vanitatem, & inanitatem rerū sæculi, quod ibi persequitur. Pendo nunc singulas voces: & primum, licet ordine inuerso, illud: *sub sole*. Cū Gregor. Neocæsar. & Olympiad. ut omnia, & quæcumque in sæculo habentur pretiosa, & magna comprehendat, sic enim Olympiad. *Omnes homines sub eodem sole versantur, eorum verò qui laborant, alij quidem vires intendunt sua ob ea, quæ solem super eminent, ut cæleste regnum in hereditatem accipiant, alij verò ob ea laborant, quæ sunt sub sole, ut inanam scilicet gloriam, vel pecunias, dignitatem ve acquirant*. Deinde scito voce illa, *homo*, sine alio additamento sumpta, significare Salomonem non plebeium quempiam, aut vulgarem hominem, sed virum Principem, Dynastam, aut Regum potentissimum, frasi Hebræā, quam alibi obseruo. Præterea tam nomini, *labor*, quam verbo, *laboro*, in Hebræo respondet nomen, *hhamal*, & ab eo eiusdem

Greg. Neo.

Olymp.

terminationis verbum, quod significat laborem molestissimum, qui opprimat, & defatiget, absque vilo lenamine, non solum corpus, sed etiam animum, nec cum tantum, qui suscipit, sed alios etiam: extenditur enim huius vocis significatio ad laborem, quem quis alijs fecisset: ut indicet sapiens laborem sæculariū hominum, & Principum virorum in comparandis bonis terrenis, non ipsos solum, sed alios etiam defatigare, & premere, amicos nimirum, familiares, socios, seruos, imò, & iumenta ipsa, quæ si possent exclamarent non secus, ac asina Balaam, Numer. 22. 28. *Quid feci tibi? cur percutis me? ecce iam tertio*. Nec animantia solum, sed inanimæ etiam creaturas, terram, montes, aera, mare; & hoc quidē has gemitundum voces edere, ait Isai. 23. 4. *Erubescit Sydon, ait mare, fortitudo maris, dicens. Non parturivi, & non peperivi, & non enutriui iuuenes*. Quæ sic explicat Ambros. lib. de Elia cap. 19. *Cedit tibi pelagus, & mare inquit tudinem tuam ferre non potest, toties recurrentibus mercatoribus exaratum. Tanquam fatigati elementi vox ista dicentis est. Erubescit Sydon. Hoc est meos fluctus negotiator arguis, cum sis ipse fluctibus inquietior, & erubescit, vel pudore, quoniam periculo non moueris, verecundiores vti sunt, quam vestra cupiditates, illi habent otia sua, nunquam vestra querendi studia feriantur, & cum otiosa tempestas est, nunquam vestra sunt nauigia. Nec mare solum, sed ventos etiam, montes, terramque easdem voces aliquando dare potuisse, cum ab infansissimo Xerxe copias in Græciam trajcere parante, mare compedibus vinctum, venti flagellati, montes tebrati, ac perfossi sunt, sic inquit Iuuenalis.*

Num. 22. 28.

Isai. 23. 4.

Ambros.

Iuuen.

In Corum, atque Eurū solitus seuire flagellis, Barbarus Æolio nunquam hac in carcere passus, Ipsum compedibus, qui vincerat Enosgeum. Et Cicer. lib. 2. de finibus. Xerxes tantis classibus Helleponto iuncto, Athone perfosso maria ambulauit, terramque nauigauit.

Cicer.

Nec præteribo circa hūc laborem stultorū duo annotatione digna. Alterum, epithetū illud, *uniuersum*, in Hebræo non solum significare omne, aut totum; sed etiam, *eximium*, *magnam*, *curiosum*: est enim, *col*, à verbo, *calal* absoluerè, consummare, perficere: ut non solum indicet Salomon multiplicem laborem, id est, nullis hominum laboribus parere, quo sibi bonæ terrænæ comparet, ut accepisse videtur Nyssenus ibi, dum ait, *in unoquoque eorum* (id est diuitijs, honoribus &c.) *Multos labores tolerant homines: sed etiam laborem curiosum, eximium, totis neruis impensum, quo, homo ille opus suum, vnde quaque perfectum, & numeris omnibus absolutum,*

Nyssen.

Greg. Neo-
casar.

conatur efficere. Quo respexit Gregor. Neocæsariensis. ibi dum dixit: *Qua homines humi reptantes corporibus, & animis perficere contendunt.* Nota verba. humi reptare; & non corpore solum, sed animo etiam ipso totisque eius potentij, perficere, hoc est, rem omnibus numeris absolutam reddere. Alterum illa geminatione verbi, & nominis *laborandi*, rem magnopere amplificari. Nam simpliciter dicere potuisset. Quid habet amplius homo de vniuerso labore suo sub sole, dum verò addidit, *labore laborat*, indicat laborem importunum, diuturnum, non interruptum. Denique expendo vocem: *amplius*, ex qua potissimum vis, atque venustas sententiæ subsistit, quæ ex Hebræo, & Græco fonte, & pluribus Latinæ etiam versionis exemplis, quæ passim occurrunt, non solum significat, id quod transactâ operatione remanet, sed etiam quod excellit, seu præstat: vnde plures vertunt, *quæ excellentia est homini de vniuerso labore suo*, ac si dicatur cum Paulo, quem fructum habet homo de vniuerso labore suo, &c.

X.

Ex ijs ecce tibi germanum, & nostro instituto opportunissimum huius loci sensum, ut dicat Salomon. Esto is, qui laborat sub sole in bonis terrenis, diuitijs, honoribus, voluptatibus sibi comparandis omnium sit mortalium potentissimus, nec ullis ea de causa, siue fuimet, siue fuorum familiarium, feruorum, beftiarum, elementorum, montium, marium. *Omnisque creatura, quæ ingemiscat, & parturiat, usque ad nunc*, ingentibus, diuturnis, siue etiam æternis laboribus parcat, quid quæso, post tam ingêtes labores exantlatos amplius, siue præstantius, aut excellentius, quàm ipsummet laborem, quo tam vehementer attritus, & defatigatus est, habet? Nihil omnino; labor ergo impense positus, & defatigatio ipsa molestissima, tota erit laboris, & defatigationis merces, hic omnis fructus, & prouentus erit: nimirum, ut per grande periculum, ad maius periculum; per grandem laborem, ad maiorem, siue ipsummet laborem perueniant iuxta veterem paræmiâ: *Cum multum laborauimus, itidem ut antea sumus.* Ita Gregor. Neocæsariensis, dum ait: *Nemo est qui utilitatem ullam ijs annexam dicere possit, quæ homines humi reptantes, & corporibus, & animis perficere contendunt.* Ita ille. Ad cuius gustum fructus similitudine, quam persequimur expressa Isidorus Clarius. *Quem stabilem fructum referet homo, etiam si multis modis se torqueat in hoc, ut fructum aliquem inueniat?* Ad stipulatur Nyssen tract. i. in Psalmos, his elegantibus verbis. *Non enim est fruitionis illius, & voluptatis, utpote quæ momento temporis*

Neocæs.

Isid. Clar.

Nyssen.

fit, ut delectationem illam asseruare, & recondere possint, quam omni ope comparare conantur, sed instar fallacium phantasmatum, cum tæxerint à voluptatum amatoribus creditur, de repente euanescent, & in nihilum recidunt. Hæc Nyssen ibi: hom. verò 4. in Ecclesiastem premens hæc verba pulchram in hanc sententiam apponit imaginem; ab eo, qui manu in aquâ scribat, qui frustra ipsudet, oleumque & operâ perdat, petitam: vide illum, ut ego opportunissimè hæc Ambrosij verba tibi appingam serm. 8. in Psalm. 118. *Quantumlibet fines suos extendant, & terra deficit, & mare includit insanas cupiditates pendunt tributa maiora, quam fructus sunt.*

Ambros.

Bene quidem est hæc non ab homine exiguae fortis, aut infimæ conditionis, sed à Rege potentissimo, & qui rem omnino esset expertus dici. Forlan enim, cum tibi prodigum illum ad bonam frugem se recipientem, nullo fructu, nullo successu rebus sæculi incumbentem ob oculos ieci, dixeris mihi; nō multum te id exemplar stringere; cum ille, & mediocris fortunæ homo fuerit, & qui rem ad extremum, usque persecutus non sit, sed ab humanis contentionibus medio in itinere pedem retulerit. Sed enim, ut hunc tibi scrupulum omnino eijciam; quæ Salomon calamo, pennicillo ego depicta apponam. Animaduerte igitur Absalonem, quo quid elegantius? Porro sicut Absalon vir nō erat pulchrior in omni Israel. 2. Reg. 14. 25. Quis illustrior Regis enim filius, & regni hæres: quis populi fauore potentior? qui ad nutum ducebat corda vniuersi Israel: quis belli copijs, & militaribus consiliarijs instructior? Ergo mundi equum ascendat, & usque ad extremum, peragat curriculum, labore, defatigetur, defatiget etiam, & opprimat suos milites, famulos, seruos, bestias, iumenta, terramque vniuersam premat, & belli strepitu gemere faciat. Ad rem. *Quid habet amplius homo de vniuerso labore suo, quo laborat sub sole?* Vis scire? Audi scripturam, rem prius in imagine, subinde verò in historiâ tibi proponentē. Quid enim totius Absalonitici successus historiam melius adumbret, quàm aurea illa, & splendens cæsaries, quàm ipse tantâ curâ, & studio alebat, quæque à foeminis Ierolymitanis tanti fiebat, ut magno impendio emerent, quò resectis capillis, pro suis vteretur. En naturæ, atque elegantia, necnon curæ, & studij pullulantes partus. Sed horum partuum quis fructus? Semel in anno rōdebatur, quia grabatibatur eum cæsaries, deponere inuitus, & relutante ingenio cogebatur, quod illius ponderi sustinendo par non esset; vides laboris sui fructum? pro inani elegantia affectatione,

XI.

2. Reg. 14.
25.

totius anni molestiam sustinere. Sed hæc in figura cōtingebant tam ei, quam suis sectatoribus: quæ enim ornamenta dignitatis, & lumina videntur, reapse impedimenta, molestiæ, pondera, eaque importabilia, & vt latissimè ad cap. 3. vers. 8. tracto, *speciosa supplicia* sunt. Ita de hac comâ agens Paulinus epist. 4. *Lumē etenim impiorum, tenebræ; honor, umbra; celsitudo, transitus; caput, tabulus, & ideo coma pondus est.* Benè quidem, quid enim diaboli ornamenta, quæ tormenta, cruces, & pondera sint? Sed quis capillorum finis? quis comæ solaribus radijs non dissimilis euentus? *adhæsit caput eius quercui.* 2. Reg. 18. 9. Adeoq; arboris ramis implexa casaries est, vt ex ipsa suspensus permanferit. Quid amati, & tanto pretio habiti capilli pro fune illi suspendium fuerit? ita plane, sic Chrysoft. in Psalm. 7. *Capilli, & coma eum alligarunt, & profune quidem coma, pro ligno autem arbor extitit.* Hæc omnia ad historiam transfer.

XII.

Laborauit infelix adolescens tam vario, atque multiplici, quàm infamili labore, vt regni gloriam, & pompam assequeretur; comparauit sibi currus, & equites, & omnem instructum militarem, captauit populum seruilibus banditijs: nam, cum accederet ad eum homo, vt saluaret illum, extendebat manum suam, & apprehendens, osculabatur eum. 2. Reg. 15. 3. ad eum prorsus modum, quo Otho, apud Tacit. lib. 1. histor. *Nec deerat Otho portendens manus adorare vulgus, iacere oscula, & omnia seruiliter pro dominatione.* Denique obsequentes sibi animos ad coniurationem impellit, & vt inquit Chrysoft. hom. 1. de Absalon. *Vnius patriciæ furor tot millia insanire compellit. Vnius dementia dementes efficit multos.* Ergo hostile patri bellum mouet, regnum turbat, & vt voti compos euadat, scelera sceleribus tue-
tur. Quid iam inde? *Quid amplius habet homo de vniuerso labore suo?* Siue, vt cum Paulo dicam. *Quem fructum habuistis?* Audi. *Adhæsit caput eius quercui, & illo suspensus inter cælū, & terram; mulus, cui insederat, pertransiit.* Vide hinc, queso, hominem tam pertinaciter mundi rebus inhaerentem, & illinc fallaciam muli, siue mundi in maiori discrimine deferentis, atque transeuntis. Ita quidem confiderauit Absalonem Drogo de Sacram. Domin. Pals. inquit. *Pendet Absalon per comam capitis sui, & mulus, cui insederat, transit, quia mundus transit, & concupiscentia eius.* Sed acutius Chrysoftom. in Psalm. 3. dum illum ex arbore suspensum videt; germanum hunc, iniustitiæ fructum esse, sic meditatur, *tanquam fructus pendebat ex arbore.* Ac si diceret. En iniustitiæ fructum; suspendia, tristitias, mestitudines, infames exitus.

Videtur mihi quidem hæc omnia præstrinxisse Oseas cap. 8. 7. dum inquit. *Ventum seminabunt, & turbine metent;* vbi appolita imagine à vento intra terræ viscera inclusio, qui terremotus efficit, & turbines ciet, pulchrè ostendit non irritos solum, & inanes peccatorum conatus, sed noxios etiam, & molestiarum plenos esse, nec aliam mundi agricolas, nisi, *miseram* (vt est in Prouerbio) *messem metere;* quippe qui ventum, siue res venti, pompas, inquam, & gloriam mūdi ferentes, suspēdia, sibi, & maiores, necnon infelicem etiam negotiorum, & vitæ exitum sibi comparat, non secus quidem, ac aranea, quæ vt retiā captandis mulcis intexat, se ipsam miserè interficit: ita Bernard. de conuers. ad clericos. *Quid mirum, si propriam non sentiat anima lationem, quæ sui ipsius oblita, & penitus absens sibi, in longinquam profecta est regionem.* Erit autem cum in semetipsam reuersa cognoscat, quam crudeliter misera venationis obtentu misce-
rit semetipsam. Neque enim id sentire poterat, dū vilem muscarum prædam desiderio captans insatiabili, aranearum instar ex visceribus proprijs intexere retiā videretur. Sed de hac araneæ telâ statim redibit sermo. Modo Oseæ imagini adiunge Ierem. verba cap. 14. 22. *Numquid sunt in sculpilibus gentiū, qui pluāt; aut cæli possunt dare imbres?* Ac si dixerit. Nū ex mūdi idōlis, ac rebus alia, quam miseria-
rum mæsis sperari potest; habet ne ipsa vim, aut efficacitatem, vt vel tenuem saltem lætitiæ guttam dare queant? Minime. Turbinem quidem, & grandinē, quibus omnia perdāt, dare omnino possunt, & defacto dant, at puræ, ac liquidæ voluptatis nullum vnquam reddidēre fructum.

Sed ne infelicem illum suspensum, vt perduellem, bonis omnibus spoliemus, & regio ea fisco adscribamus. Habuit enim aliquid, amplius, & excellens, *de vniuerso labore suo.* Quid? Narrat sacer textus hunc in modum, (2. Reg. 18. 18.) *Absalon crexerat sibi titulum, cum adhuc viueret, qui est in valle regis; dixerat enim non habeo filium; & hoc erit monimentum nominis mei, vocauitque titulū nomine suo, & appellatur Manus Absalon, vsque ad hanc diem.* En vniuersi laboris sui fructum: *Titulum sepulchri.* Vidit ne? an odoratus est id Seneca? lib. de breuit. vitæ, cap. 19. inquit. *Cū videris itaque pretextam sæpe iam sumptam, cū celebre in foro nomen, non inuideris; ista damno vite parantur, vt vnus ab illis numeretur annus, omnes annos suos conterent; quosdam cum in summum ambitionis euerterentur, inter prima luctantes atas reliquit, quosdam cum in consummationem dignitatis per mille indignitates erepsissent, misera subiit cogitatio, ipsos laborasse in*

XIII.
Oseæ 8. 7.

Bernard.

Iere. 14. 22

XIII.

2. Reg. 18.
18.

Senec.

titulum

tululum sepulchri. Voluit dicere, laborasse illos, hoc vno fructu, ut sepulchro ipsorum nomina, adeoque ab illis honores inscriberentur: iam vero, quid aliud, hoc est, quam laborare in ventum, ut dixit Ecclesiastes cap. 5. 12. *Quid ergo prodest, & quod laboravit in ventum? O magnum, & egregium fructum! Manus Absalon, usque ad hanc diem.* & bene quidem manus, ut hac phrasi, & ingens ille, ac diuturnus Absalonis labor, & tota laboris merces, & fructus indicetur; ut enim manus, exercitum, & copias, ut apud Varron. lib. 4. *Venit cum manu;* necnō consilium, consultationem, decreta, machinationes. 2. Reg. 14. 19. *Manus Ioab tecum est in omnibus istis.* Et Actū 4. 28. *Manus tua, & consilium tuum;* præterea conatum vehementem, atque virilem Prou. 31. 16. *Manum suam misit ad fortia:* ita etiam fructum Hebraice significat, vox enim, *Caphaph,* propriè est curuari, & inde dicitur ramus fructu onustus, & curuus, sic Iob 15. 32. *Manus eius arefcunt.* Lxx. *Ramus eius non condēscabitur.* Quis ergo exitus atque fructus, tot consiliorum, machinationum, matutinarum salutationum, conatum, bellorum, tumultuum? *Manus Absalon,* siue titulus sepulchri.

XV. Adsimilis Prouerb. 10. 4. sententia est.

Prou. 10. 4. *Qui nititur mendacijs pascit ventos; idem, & sequitur aues volantes.* Quibus in verbis non vnus tantum seculi amatoribus aculeus infigitur; cum & extrema rei difficultas, & acerbitas, necnon summa inutilitas, nullasque omnino proventus eā imagine significetur. Sed oblerua, aliā vim inesse in scripturā huic phrasi, *ventos pascere,* ac illi, *a vento pasci,* de qua apud Ieremiam. 22. 22. *Omnes pastores tuos pascet ventus:* nam apud Prophetam metaphorā sumitur ab eo, qui vento velut cibo vesceretur, apud Salomonem verò ab arte pastoritiā, ac si quis ventos ad pastum duceret, ut ex Græco verbo, *ποίμα τῶν,* apertè cōstat. Vnde, ut illā phrasi, inanis, & ridiculus victus denotatur, ita hac significatur negotium valde operosum, & molestum. Hinc ex Salomonis sententiā, illud in primis elicitur, eos qui hæc secularia bona sectantur, rem non minus difficilem, ac laboriosam suscipere, ac si quis ventos pecudum more pascere, ac regere conaretur. Pende obsecro similitudinis elegantiam, atque ut melius expendas, meditare, quid humanis viribus, & conatibus, quantumuis sese extendant, ac explacent, difficilius, ac operosius offerri queat? Nam si dū obscurissimo in antro tenentur inclusi, ut cohiberi, ut cunque, nec sine ingenti murmure, ac periculo possint, opus fuisse fortissimis vinculis, ac durissimis compedibus,

elegantè confinxit Poeta ad hunc modum, Æneid. 1.

Hoc vasto Rex Æolus antro,

*Luctantes ventos, tempestatesque senoras,
Imperio premit, ac vinculis, & carcere frangat,
Illi indignantes magno cum murmure montis,
Circum claustra fremunt.*

Quod ergo ingenium? Quæ vires? Quæ tandem potentia, ac robur sufficiat ad ducenda pro libito hæc, atque illac, velut agnos hæc furentissima monstra, sibi inuicem, vnde quaque aduersantia, & in mutuum flatum irruentia? vel audi, quid subiiciat Maro.

*Nefaciat maria, ac terras, calumque profundū,
Quippe ferat, rapidiq; secum, verrāq; per auras,
Et vero, ut appareat, quam iusta comparatio sit, quid aliud, vel ambitioso cuilibet omnes umbras gloriæ confectanti, & magnifica munerā appetenti, & petenti, vel homini insanis amoribus implicato eueniat contemplerur.* Num ille dum inter principes familiares, dū inter eorum etiam optimatum famulos, dum inter inferiores tandem ministros versatur, minorem ne laborem subit, aut faciliorem sibi prouinciam assumit, quam si furentes ventos medium in campum educens eos pascere, ac domare vellet? Audi Cyprian. epistol. 2. *Quippe illum vides qui amictu clariore conspicuus fulgere sibi videtur in purpurā, quibus sordibus emittit, ut fulgeat? quos arrogantium fastus prius pertulit? quas superbas fores matutinus saluator obsecat? Iam hic, veneris miles otia tur ne vel vno temporis puncto? vel omnes potius molestiarū, afflictionum irarum, desperationumque furia in eum irruunt? Dicat ipse, apud comicum.*

Iactor, crutior, agitor, stimulator, versor,

*In amoris rota miser: ex animor, seror, deferor,
Distrabor, diripior: ita nullā mentē animi habeo,
Vbi sum, ibi non sum, vbi non sum, ibi est animus,*

Sed quis iam pastoritij huius muneris fructus? quæ utilitas? Ad victum quidem suum pastores tondent pecus, ut lana se operiant, gaudent fecerunt etiam proventus. Quod ergo ex his subsidijs pastores ventorum percipiunt? Succurrit illis lac? an lana? viuunt certe ventorum victu, operiuntur ventorum pallio, inanes persequuntur opes, assequuntur autem, & apprehendunt venti res. Ita Isai. 41. 19. *Ecce omnes iniusti, & vana opera eorum, ventus, & inane simulachra eorum, id est, ea, quæ ipsi maxime colunt, nullius momenti res sunt, sed mera vanitas, a qua nullus vnquā possit sperari fructus; & eodem tenore sententiæ, cap. 59. 6. *Telas araneæ texuerunt, tela eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis: opera eorum, opera inutilia, & opus iniquitatis in manibus eorum: pende quæ so,**

Virgil.

D. Cyprian.

XVI.

Isai. 41. 19.

Isai. 59. 6.

pulchram araneæ imaginem, quæ Absalonem necnon omnes pastores ventorum, velut in speculo ostendit. Quis enim vel magis durus, vel tam asiduus, quam araneæ labor in sua tela ordiendâ, & peragenda est? dum in illam suamet viscera, vitamque diffundit: at quis iam huius telæ usus? *Non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis*, id est, fructum nullum, nullam utilitatem ex vniuerso labore suo percipient. Ita Ambros. in Psal. 39. sic versans hæc verba. *Cum videris aliquos studere facultatibus ampliandis, cumulantibus potestatibus, affectando decori, dices illud Isaiæ: telam araneæ texuerunt, quæ diuturna esse non potest: argui sibi, & industriæ omnes viri videntur; quid argutius? quid sollicitius araneæ? quæ operi suo diebus, ac noctibus semper incedit, neque ullo sumptu, villa ve impensa conficit vestimentum, sed vanum est omne quod fecerit.* Et lib. 1. officior. cap. 49. Huic metaphora, eam quam persequimur inanitatis fructuum adiungens. *Quid ergo vane araneam texis, quæ inanis, & sine fructu est, & tamquam casses suspendis inutiles diuitiarum copias, quæ etsi fluant, nihil prosunt, imò exiunt te imagine Dei, & induunt imaginem terreni.* Hæc Ambros.

ad id loci monuit Theodoretus, hæc Aulicos maximè tangere. *In aula Principum vitæ agentes attentis animis Osæ dicta excipite.* Sed de miseris his chamælonibus copiosior nobis statim redibit sermo.

Ne verò à fructuum imagine discedamus, in hanc sententiam Ierem. 2. 20. *Sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix: ubi & fructum, & obsequium obseruare placet.* Certè, & imago meretricis, quæ sicut *stercus in via.* Eccl. 9. 10. & sese prosternendi phrasia signatissimè exprimunt illud Senecæ. *Cum in consummationem dignitatis per mille indignitates erepsissent.* Quid enim summissius? quid vilis? abiectius, & turpius quid? quam ambitiosi erga potentiores? nam. *Ambitiosus, ut domineatur alijs* (Ambros. lib. in Luc.) *Prius seruit; curatur obsequio, ut honore doneatur, & dum vult esse sublimis, fit dimissus, ac tenuis: libi dinosi, erga vilem mulierculam? Etenim, dabo consularem* (Senec. epist. 47.) *Amicula seruientem, dabo ancillula diutem.* Ditescere concupiscentis erga omnes, qui censum augere, valent, officia, atque obsequia? Sed quo fructu blandiuntur hæc arbores? frondibus tantum: Id enim significat Vates inquit, *sub ligno frondoso.* Sic id ibi adnotante Theodoro: *Quasi eos deos colerent, à quibus nullum posset sperari emolumentum, demonstrat, inquit, nullum esse questum. Carent enim fructu plantæ in deos efformata.* Porro, si alicubi, maximè hic locum habet Græca paræmia, *Κυραγίττω καπνός*, *Cyparissij fructus*, de promissionibus magnificè factis, reapse verò inutilibus vsurpari solita; sic namque à Plinio, lib. 16. cap. 3. huius arboris natura describitur: *Natu morosa, fructu superuacua, baccis torua, folio amara, odore violenta, ac ne umbrâ quidem gratiosa.* Quæ his sæculi plantis vnde quaque quadrant, ut expendenti patebit.

Huc it, in vno temporis momento omnia mundi regna, atque eorum gloriam, & pompas Christo à dæmone ostensa, ac in vilissimæ adorationis præmium promissa fuisse Lucæ 4. 5. ideo enim signatè in puncto temporis gloria mundi ostensa dicitur, quod, quæ in temporis puncto frangi, amitti que potest: nam, *momento mare vertitur, eodem die ubi nauigia luserunt, serbentur*, ut alibi dixit Senec. epist. 4. fructum quietis, & gaudij in momento dare non valeat; Quid enim, nisi nugatoria res, & deceptorio modo, siue ludo (Hispane, *Luego de masticoral*) facta, in momento fructum edere possit? Audi Ambros. lib. 4. in Lucam: *Docemur hic inanis ambitionis flabra despiciere, quod omnis dignitas secularis diabolice subiaceat potestati, ad vsum fragilis, & inanis ad fructum.* Benè quidem ad fructum

Theodor.

XVIII.

Iere. 2. 20.

Eccl. 9. 10.

Ambros.

Senec.

Theodores.

Plin.

XIX.

Luc. 4. 5.

Senec.

Ambros.

inanis,

Ambros.

XVII.

Osæ 4. 18.

Aben Ez.

rra.

Leo. Iud.

David ki-

mihi.

Paraphr.

Cald.

Osee 8.7.

Lxx.

inanis, quod ad eum producendum nullas intrinsecus vires habeat. Ita Osee 8. 7. *Culmus stans non est in eo, germen non faciet farinam, ubi Lxx. Manipulus non habens vires, ut faciat farinam.* Allusione facta ad spicam, quæ aeris inclementia percussa euauit; ac post tot labores à misero agricola susceptos nullum ei prouentum reddidit, quod ut ad speciem integra, & matura; intus tamen inanis sit, ac proinde.

Perit labor irritus anni.

Ruffin.

Ita ibi Ruffinus. *Apud te nihil fertilitatis, firmatisque remanebit, ut solet in culmo, cuius proceritas per aliquam aeris ruinam ad spicam plenitudinem non creuerit; ita igitur, & tu nihil emolumenti de tuis laboribus consequeris, nec ulla cultura respondebit industrie.*

XX.

Nec in his Cyparissij fructibus umbra, & odor prætereunda sunt; sed cum blandâ, ac nutritici virtutis umbrâ, noxiam, & exitialem umbram fructuum iniustitiæ, & cum suauissimo illius odore, violentum huius odorem conferre placet. Et ut ab umbrâ incipiam, quâ seculum, seculique Principes blandiuntur, ut sub eâ mundi dilectores requiescant, videre mihi eos videor, dum Ionam prope mœnia regiæ urbis Ninive à solis radijs sub hederæ umbra quiescentem, hilaremque contemplor: Sic namque Ionæ 4. 6. *Et preparauit Dominus Deus hederam, & ascendit super caput Ionæ, ut esset umbra super caput eius, & protegeret eum: laborauerat enim, & latatus est Ionas super hederâ, lætitia magnâ.* Quæ sic accommodo. Pergit in curiâ fugitiuus aliquis à facie Dei; Ionas, qui seculo quâ Deo adhærere mauult; blanditur illi umbrâ Principibus non nemo: forsan, & Rex ipse umbram efficit; quam lætus ille tunc, & exultans sub hac hederâ requiescit! Sed ô miseram tutellam! cū hederâ in primis, arborem, quàm arctius complectitur, certius enecet, & arescere faciat, ut alibi ex Seneca, & annot. 4. huius versu ex Nilo tracto; deinde cum ea Cyparissij umbra, ne gratiosa quidem sit; Vnde Hebræi plures pro hederâ reponunt, *coloch intidinem.*

Lxx.

Lxx. Cucurbitam; hi ut vanissimam, illi ut summe amaram rem significant. Quot enim merore? quas animi perturbationes, & morsus. Aulici hi Chamæleontes, qui apud Principes plurimum valent, taciti perferunt, dum felicissimi, & lætissimi ab omnibus habentur, & esto non perferrent, quid hac umbra, siue gratiâ, quæ plumâ leuior, & si ad animū respicias Scylla, & Carybdi periculiosior, vanius, & inutilius est? Ostendit id nobis ipsamet Chamæleontis natura à Tertulliano lib. de pallio cap. 3. sic depicta: *Capit, & alia bestiola versiculum de mediocribus oppido, sed no-*

Tertull.

*men grande: Chamæleontem, qui audieris blandus ante gnarus, iam timebis aliquid amplius cum leone. At cum offenderis apud vineam feruio sub pampino totum, ridebis illico audaciam, & gratiam nominis, quippe nec succus est corpori, qui minutoribus multo licet. Bellissime ad rem nostram, nam qui Chamæleontes hos ignarus audierit, rerumque potentes nouerit, beatissimos, & reliquis hominibus multo excellentiores, & naturâ ipsâ velut præstantiori existimabit; at cum viderit sub hac non nutritici, sed nouercæ vmbra delitescere, pristinam opinionem cū usu obijciat: quippe qui norit, nec succum illum lætitiæ, & quietis, qui cuilibet mediocris fortis homini non abest, illis inter varias suspitionum, timorū, irarum caras fluctuantibus omnino deesse. Quod si hæc à Salomone, qui Aulicos etiam suos regno ore protexit, & parit, testata videre velis, audi Prouerb. 22. 11. *Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum suorum habebit amicum Regem.* Vbi multo aliter Lxx. *Diligit Dominus sancta corda, accepti sunt ei omnes immaculati; labijs pascit Rex, quasi illud inter Dei, & Regum aulicos intercedat discrimen, quod suos Deus verâ dilectione prolequatur, ac proinde viuo illos, ac perenni gramine pascit, quo semper saturi sint, dicente Vate Psalm. 22. 1. Dominus regum me, (Hieronym. pasci me) nihil mihi deerit: Regibus vero, qui familiares suos in apparatu potius, quam in amicitia habent, ille non sit, ut verbis solum, & magnificis aliquando promissionibus ad effectum nunquam perducitis, eos pascant.**

Ad hæc: dum ipsi harum spinarum aculeos obtundere, & consopire curantes, sub hederæ vmbra ad horam latari gestiunt. *Parauit Deus vermem ascensu diluculi in crastinum, & percussit hederam, & exaruit. Et cum ortus fuisset Sol, præcepit Dominus vento calido, & vrenti, & percussit Sol super caput Ionæ, & astabat; & petiuit anima sua, ut moreretur, & dixit: Melius est mihi mori, quam viuere: Ionæ 4. 7. hoc est (ut in accommodatissimo hoc sensu persistamus) leuis detractionis, siue rumoris ad Principem perlatis occasione, totus ille umbræ, seu gratiæ blandientis viror exarescit, & loco blandæ, & demulcentis auræ, regiæ iræ æstas, feruorque succedit, qui læthalia in ipsum fulmina iaciat: nam, indignatio Regis, nuncij mortis. Bene enim ad rem præsentem dixit non nemo.*

Nam si quid facilem insiluit in aurem, Exiguum de natura, patriæque veneno, Limine submoneor; perierunt tempora longi, Seruitij.

Vel si mauis, sic hæc deflecte; ut vermis hederam

Prou. 22. 11.

Lxx.

IIVX

Psalm. 21. Hieron.

XXI.

Ionæ 4. 7.

Prou.

Iuuen.

Iere. 17. 5.

deram percütens mors sit, quæ Principem, vmbra effcientem rapiat, in cuius occa- fu nouus Pharaó, siue oriens Sol super fa- miliarium prædecessoris sui capita percu- tiat, & in eas angustias redigat, vt non im- merito & Ionas exclamet. *Melius est mihi mo- ri, quam viuere.* Ieremias cap. 17. 5. intonet. *Maledictus homo, qui confidit in homine, & po- nit carnem brachium suum, & à Domino re- cedit cor eius. Erit enim quasi myrica in deser- to, & non videbit, cum venerit bonum: sed ha- bitabit in siccitate in deserto in terra salsuginis, & inhabitabili. Benedictus vir, qui confi- dit in Domino, & erit Dominus fiducia eius, & non timebit, cum venerit æstus, & erit folium eius viride, & in tempore siccitatis non erit sollicitum, nec aliquando desinet facere fructum.* En vmbra sæculi; Cypariisij vm- bram. En fructus iniustitiæ, hederæ siue po- rius cucurbitæ fructus! Abi ergo, sectare cu- curbitarum vmbra, & cucurbitis onustus diuesque euades.

XXII.

Gustasti Cypariisij fructum, requieuiisti sub eius vmbra; odore iam frui, odore violenta, ait Plinius. Sed quâ ratione? Scies si titulum sepulchri, in quem totis neruis laborarunt, legeris: Cum enim ipsi hoc v- no fructu labores susceperint, vt eorum no- mina sepulchris inscripta permaneant, quid credis honoris, aut felicitis memoriæ inde fo- re consecuturos? illud quidemmet, quod in- sani illi, qui cæcâ temeritate turrim Babel in cœlum pertingentem ædificare aggressi, hoc vno prætextu: *celebremus nomen nostrum.*

Gen. 11. 4.

Genes. 11. 4. pro nominis celebritate, & glo- ria æternum dedecus, & infamiam consecuti sunt. Ita horum occasione ad rem nostram Chryso. Chryso. hom. 30. in Genes. *Sunt multi et- iam hodie, qui illos imitantur, & talibus operi- bus celebrari volunt; alij splendidas domus ædificant, & lanacra, & porticus, quorum si aliquem rogaueris, quare ita labore tam mi- ser, tantosque pecuniarum faciat sumptus, nihil aliud audies, quam hæc verba, vt immortalẽ seruet memoriam, & audiat, quod illius est hæc domus, hic ager. Sed hoc non est tam laudem, quam crimen sibi parare; nam statim ad hæc con- iunguntur plurimarum contumeliarum verba. Domus hæc huius est; huius auari, huius rapa- cis, huius viduarum, atque orphanorum spolia- toris; igitur hoc non est memoriam assequi, sed perpetuis obijci criminibus, & etiam post mor- tem infamari, & peccatorum linguas acnere in blasphemiam. Hæc ille verissime.*

XVIII.

Vt hinc animaduertas mitius enm illis a- gi, qui etsi laborauerint in titulum sepulchri, vt nimirum immortalis eorum asseruetur memoria, frustra in hoc infudasse deprehen-

dantur, cum citissime eorum nomina in obli- uionem eant, quantumuis splendidas domus, & palatia, quæ orbis miracula esse videantur extruxerint, sic de auctoribus septem mi- raculorum orbis dixit Plinius lib. 36. cap. 12. *Obliteratis tanta vanitatis auctoribus; & paulò post: Vestigia ædificationis nulla extant.* Quorum quidem egregium gerit typum im- pia illa Iezabel, quæ, vt quæsit coloribus ad gloriam aucupandam ora depinxerit, de fenestrâ tamen proiecta, & ad sepulchrum pene statim requisita, nullum sui, nisi sum- mitatum vtriusque manus, & caluariæ vesti- gium reliquit. Sic 4. Reg. 9. 35. *Cumque essent, vt sepelirent eam, non inuenerunt nisi calua- riam, & pedes, & summas manus.* Hæc ad no- strum institutum scitè expendente Drogon, de Domin. Passion. Sacram. vbi cum Ieza- belem, fornicationum matrem, idolorum cultricem, auaritiæ artificem appellarit, & de turri Babel proiectam dixerit, hæc sub- dit: *Hæc sanè est impiorum sepultura; hæc dig- na retributio, quod ex eis non nisi manuum sum- mitates, hoc est, operum vix extrema vestigia remanent; & caluaries, qui erat locus super- bie spoliatus capillorum gloriâ; quia vidi im- pium superexaltatum, & eleuatum, sicut cedros Lybani, & transiui, & ecce non erat, & quæsiui, & non est inuentus locus eius.* Psalm. 36. 35. *Hæc est caluaries Iezabel, quæ vestita erat decore meretricio, & perunxerat oculos suos stibio.* Sed de his satis: conferat quæso lector iustitiæ fructus cum fructibus impietatis, & cum odore odorem, vmbra- que cum vmbra. Iam ad alia.

Plin.

4. Reg. 9. 35

Drog.

Psalm. 36. 35

ADNOTATIO III.

Nullum in nobis iustitiæ fru- ctum à nobis, nisi per Chri- sti gratiam esse posse.

CE præter superius dicta ad vers. 6. alterum, idque luculentissimum Pauli testimonium, quo præuenien- tis, & adiuuantis gratiæ auxilia adstruan- tur, & confirmantur; dum enim præce- dentibus verbis fructus metaphoram vfur- pauit, in his: *per Iesum Christum*, satis in- nuit, quod eleganter P. Salmeron animad- uertit, omnes nos naturâ nostrâ oleastros, arboreq; syluestres esse, qui nisi Christo infi- ti simus, bonos, & proficuos iustitiæ fructus perferre nequaquâ valeamus, cū ab ipso in- cremētū nobis omne cōtingat. Vnde quod

I.

Salmer.

Ioan. 15.4.

hic Paulus ait, illud ipsum est, quod apud Ioann. 15.4. expressissime Assertor nos docuit (ad quem sane locum videtur hic Paulus allusisse) *sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite, ita vos, nisi in me manseritis: ego sum vitis, vos palmites, qui manet in me, & ego in eo, hic ferit fructum multum, quia sine me nihil potestis facere*. Ad quæ verba videndi sunt Maldonatus, & Toletus, nelectorem citationibus Augustini, qui aduersus Pelagium sæpe sæpius hunc locum virget, grauemus: non est tamen prætereundus Ambrosij, seu Prosperi commentarius, epist. 84. quia ad hæc etiam Pauli verba videtur alludere; *Nonne conuincitur palmes elatus, quod omni fertilitate vacuatur, si vitis vberitate non alitur? Quis enim sine auxilio gratiæ fructus potest afferre iustitiæ, aut quis audet dicere se à Christo non diuidi, qui Christum in se diffunditur operari*.

II.

1. Ad Cor.
3.7.

Petr. Dam.

Clem. Alex.

Phil.

Genes. 2.6.

III.
Ad Galat.
6.8.

Sunt autem huic sententiæ, & fructuum imagini duæ aliæ eiusdem Pauli perfimiles: altera, 1. Corint. 3.7. *Neque, qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*. Quæ verba bene explicantur ex ijs, quæ in hanc sententiam sic ait Petrus Damianus serm. 1. de Spiritu Sancto. *Sicut arbor si sine gestantis succi humore deseritur, protinus exsiccat. Sic & anima nostra, nisi Spiritus Sancti gratia fuerit rore perfusa, funditus arefacta ad nullius sanctæ operationis germen poterit esse fecunda; Ille enim mentibus lumen ingerit, desiderium excitat, vires infundit. Illustrat siquidem, ut videamus, pronocat ut velimus, roborat, ut bona, quæ volumus, implere valeamus*. Breuius Clem. Alex. lib. 2. Strom. cap. 10. *Agrum esse hunc mundum, nos verò diuinâ irrigatos gratia herbam esse, attonderi morte, sed tonsos rursus exoriri resurrectione*. A quo quidem sensu nō longe iuit Hebræus Philo lib. 1. allegoriar. dum fontem illum, qui Genes. 2. 6. paradysum irrigare dicitur, intellectu humano accōmodat, cœlestem vero pluuiam, sine quâ, inanis, & vacua, terra perdurat, diuinam opem significare in hunc modum affirmat: *Intellectu dicit terræ fontem, sensus verò faciem eius: fontis autem modo intellectus sensum quemque rigat: nisi autem Deus plueret, & rigaret sensibile, ne completa quidem rei sensibilis vlla est utilitas*.

Altera Apostoli eā de sententia est, ad Galatas 6.8. dum de horum fructuum ratione agens, inquit. *Qui seminat in carne suā, de carne & metet corruptionem, qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam*. Vbi pendet artificiosam Pauli orationem, ingenique discrimen, quod inter carnis, &

spiritus sementem posuit, quod illa tota à se-
rente sit: ideo ait. *qui seminat in carne suā*: hæc verò, non ab eo solum, qui exterius seminat, sed à diuino potissimum spiritu peragatur; quare non dixit, qui seminat in spiritu suo, sicut dixerat, in carne suā, sed solum, in spiritu, ad Dei potius, quam ad hominis spiritum sermonem conuertens: ut ad id loci obseruauit Hieronymus. his verbis: *Illud etiam pariter obseruandum, quod qui seminat in carne, cum adiutamento suæ carnis ponitur, qui autem seminat in spiritu, non dicitur in spiritu suo, sed simpliciter, in spiritu: Qui enim bona seminat non in suo quippiam, sed in Dei spiritu seminat, de quo & vitam est messurus æternam*.

Hieron.

Vt verò Pauli verbis, quibus iustitiæ fructus, per Christum, nobis aduenire affirmat, omnino hæream, vide hūc Dei spiritum, in quo semetem bonorum operū facimus à Christo in terras allatum apud Lucam, 12.46. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi ut accēdatur*: hæc enim verba diuini de spiritus igne omnes pene Patres apud Maldonatum intelligunt: cuius rei vaticinium Ezech. 10. 2. inuenies, dum vir lineis vestitus, hoc est Christus futurus ex meliorum expositorum interpretatione prunas ignis, quas eius manus, quam maxime capere poterat, defumens in terramque ad conflagrandos homines effundens inducitur. Sic enim ibi: *Et dixit ad virum, qui indutus erat lineis: ingredere in medio rotarum, quæ sunt subtus Cherubim, & imple manum tuam prunis ignis, quæ sunt inter Cherubim, & effunde super ciuitatem: ubi cernere est, quam aliter post Christi aduentum, & ante ipsum diuinus hic ignis fidelium animis communicetur: nec enim priscis temporibus, ita large, & quasi plenā manu, sed ad mensuram conferebatur spiritus: ita Eliæ (3. Reg. 19. 12.) *Ut sibilus auræ tenuis, Dominus ostensus dicitur: at verò post Christum, & per Christum, absque mensurā: Charitās Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*. Ad Rom. 5. 5. Similiter Actuum 10. 45. *In nationes gratia Spiritus sancti effusa est*. Vnde non iam sub auræ tenuis Spiritu, ut olim Eliæ occurrit, sed sub spiritu vehemente, qui totam domum simul concuteret, & repletet, in die Pentecostes aduenisse, refert Luc. Actuum 2. 2. nimirum, ut per Christum, non tenuem, & exiguam, sed copiosissimam potius, & vberissimam segetem in hoc vehemente spiritu homines seminarent; & quando ipsa eorum domus cœlesti Spiritu replebatur, replerentur & ipsi, fructibus iustitiæ per Iesum Christum.*

III.

Luc. 12.49.

Ezech. 10.
2.3. Reg. 19.
12.Ad Rom.
5.5.
Act. 10.45

Act. 2.2.

III.

Ambros.

Luc. 6. 43.

Matt. 17. 6.

Cant. 1. 17.

Bernard.

Gregor.

Gen. 27. 27

Redeo ad fructuum similitudinem, quam Ambrosius in ea verba, Psalm. 118. *Bonus es tu*, inde confirmat, quod Christus arborem bonam, ex qua boni virtutum fructus, pullulant, se se in Euangelio appellarit, Luc. 6. 43. Matth. 7. 16. Sic namq; ille: *Proprium Dei est, ut bonus sit, denique in Euangelio habes, quia arbor bona bonos fructus facit: fructus eius Angeli sunt, fructus eius homines sunt, hoc est rationabiles sancti, si Domini precepta custodiunt: fructus eius sunt hi, qui nascuntur in terris: fructus eius sunt virtutes hominum: merito ergo arbor bona bonos fructus facit.* Quod quidem fuit in causa, ut dum Spōsa, Cant. 1. 17. Christum allocuta dixit lectulus noster floridus, ipse velut eius dicendi modum corrigens subderit. *Ego flos campi*, ac si diceret a se potissimum flores, huc fructus iustitię nasci, & pullulare, ita ad hæc verba Bern. serm. 47. in Cant. hūc in modum. *Ad hoc respicere puto, quod sponsa de re persis lectulum floribus commendat. Ne enim sibi flores adscriberet illos, quibus lectulus decoratus, & venustatus thalamus videbatur, infert sponsus se esse florem cāpi, nec de thalamo sane prodire flores, sed de cāpo, & suo munere, & participatione fieri, quod retinet, & quod redolet.* Vnde illud legitime infert. *Saluberrime admonemur, & ex hoc loco, quia nequaquam gloriari oportet, & si quis gloriatur, in Domino gloriatur.* At enim verò hæc eleganter diffundit, & explicat Gregor. hom. 6. in Ezechiel. ut enim paululum Bernardi imaginem immutet, at sub eodem omnino sensu fructuum pullulationem, & ortum diuinę gratiæ adscribendam monet. Dum enim versans id Genes. 27. 27. *Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus, fructus iustitię ad hunc modum descripsisset. Ager est hic mundus, ut in Euangelio ait veritas, & quia Ecclesia per electos suos in vniuerso mundo virtutibus redolet odor filij, odor est agri pleni.* Aliter namque olet flos vna, quia magna est virtus, & opinio pradicorum, qui inebriant mentes audientium: aliter flos oliuę, quia suauis est opus misericordię, quia more olei resonet, & lucet: aliter flos rosa, quia mira est fragrantia, quę rutilat, & redolet ex cruore Martyrum: aliter flos lilij, quia candida vita carnis est de incorruptione virginittis: aliter flos violę, quia magna virtus humilium, qui ex desiderio vltima loca tenentes per humilitatem se a terra in altum subleuant, & cęlestis regni purpuram in mente seruant: aliter redolet spica, cum ad maturitatem perducitur, quia bonorum operum perfectio ad satietatem eorum, qui iustitiam esuriunt, preparatur. Sic tandem subiungit: *sed quia ager hic has virtutes ex semetipso non habet, adiungitur, cui benedixit Dominus.* Sic Gregor. in quā

sententiam adhuc expendi possent, quę indidem sequuntur. *Dei tibi Deus de rore cęli, quandoquidem, nisi Dominus roris sui benignitatem dederit, terra nostra non dabit fructum suum. Aliter namque nobis euenit, ac ostreis, de quibus Comicus in Capt.*

Suo sibi succo viuunt, ros si non cadit.

Nos nisi ros cadat, nec alijs, nec nobis ipsis viuemus. Vnde Chrysostom. huc intentus. Sic eleganter pendit Christi verba ad Samaritanam, Ioann. 4. 10. *Ego dedissem tibi aquam viuam, ut spiritus diuini gratia instar aquę flores, fructusque in plantis pullulare facientis, sit. Quia sicut aqua de cęlo descendens nutrit, ac viuificat, cumque vnus sit speciei, vario modo operatur, dealbans in lilio, rubricans in rosa, purpurissans in viola, dulcorans in ficu, amaricans in absinthio, ita diuinus quoq; spiritus de cęlo descendens, nutrit, at viuificat animam: cumque vnus sit, varijs operationibus gratiam diuidit, ac virtutem.*

Equidem diuinā institutione iam admonita, edoctaque sponsa, dum cęlestem sponsum ad degustandos horti fructus inuitat, tam hos quam illum non suam, sed eius rem esse, sic affirmat. Cant. 5. 2. *Veniat dilectus meus in hortum suum, & comedat fructus pomorum suorum:* ad quę verba Philo Carpatius. Propterea in hortum suum vocatur sponsus a spōsa ad suos fructus edendos, ut ostendat nihil inter se habere disunctum, nihil separatim, nihil dissonum, instar vnus sanctissimi paris amicorum, vique illud nos salutariter admoneat omnia bona nostra ex ipsius gratia prouenire, nihilque boni sponsę inesse, quod non ab ipsius sponsi largissima bonorum omnium fonte emanarit, id quod ipse per se testatur, cum ait, sine me nihil potestis facere; & illud Iacobi: omne datum optimum, & omne donum perfectum superne est descendens a Patre luminū. Hęc Philo. Similiter, & Ambros. lib. de bono mortis, cap. 5. *Quanto hoc pulchrius, quod anima ornata virtutum floribus hortus sit, vel in se paradisum habeat germinantem, in quem hortum inuitat verbum Dei descendere, ut anima illa Verbi imbre cęlestis, & eius copijs irrigata fructificet.*

Vt verò per Christi gratiam fructus iustitię pullulat, & crescunt, ita ab eo etiam maturantur, qui operatur velle, & perficere (c. 2. vers. 13.) Vnde, vbi nos Isai. 5. 2. 7. legimus. *Quam pulchri super montes pedes: annūciantis, & prædicantis pacē, annūciantis bonū, quę de Christo dubio procul accipiēda sunt* Ambros. ep. 11. legit: *Tāquā maturitas in montibus.* Ut sensus sit, nō nisi a Christo iustitię fructibus maturitatē, perfectionēq; aduenisse. Nihil enim ad perfectum adduxit lex: ad Hebr. 7. 19.

Plaut.

Chrysost.

Ioan. 4. 10.

V.

Cant. 5. 2.

Phil. Carp.

Ambros.

VI.

Isai. 52. 7.

Ambr.

Ad Hebr. 7. 19.

LXX.

Quare LXX, magna emphasi reposuerunt; in qua hora in montibus; & quidē cū Græca vox *ῥοσφοῖον*, metaphorice sumatur pro pulchritudine, tantum non dicitur Christum ultimam maturitatis, siue opportunitatis horam, ac proinde florem, & pulchritudinem ijs fructibus attulisse, ut non solum non acerbi, sed potius maturi, perfecti, & cum suo flore, ut dicitur, sint. Adde; hic & fructus permanentes, & arbores stantes dici debere; ita quidem de Dei seruis dixit Vates Psalm.

Psalm. 133. 2.

Matth. 8. 6.

Chrysost.

133. 2. *Qui statis in domo Domini*; de suo vero seruo Centurio, Matth. 8. 6. *Domine puer meus iacet*. Vbi dum acutē inquit Chrysolog. *serm. 15. cur qui Christum appellat Dominum, dixit puerum suum esse? puer meus, cum eo ipso, quod Christus Centurionis Dominus esset, necessariā ratione pueri Dominus etiam esset fururus, nam quidquid seruus habet Domini est? Sic pulchrē respondet sub personā Centurionis. Meum dico, quia iacet, si tuus esset Domine non iaceret: probat hoc propheta cum dicit. Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini, qui statis in domo Domini; qui statis, non iacetis, ait, stant serui tui; hominum serui iacent. Ac si diceret, iacent serui hominum, quia vana salus hominum*, Psalm. 59. 13. *stant serui tui, quia in te, faciunt, virtutem; & in te sicut palmites in vite manent* Ioann. 15. 4. Ad quem etiam modum Bernard. *serm. 43. in Cant. sic clamat, & monet. O tener, & delicate flos increduli, & subuersores sunt tecum, vide quomodo caute ambules inter spinas: plenus est mundus spinis, in terrā sunt, in acre sunt, in carne tuā sunt; versari in his, & minime ladi, diuina potentia est, & non virtutis tue. Hoc est ex Deo pendes, ab eo stas, atque subsistis.*

Psalm. 59. 13.

Ioan. 15. 4.

Bernard.

Sed inquis si non nisi in Dei spiritu seminantur, vegetantur, crescunt, perficiuntur fructus iustitiæ: quis arboris influxus? quod meritum? quæ laus erit? Respondeo, ita quidem hos fructus à Dei gratiā pullulare, & crescere, ut suus etiam arbori in illos influxus, hoc est libero hominis arbitrio gratiam Dei subsequenti, superfit. Vnde sub hoc sensu in illis verbis, Cant. 2. 13. *Vineæ florentes dederunt, odorem suum*, sic acutē expendit Origenes pro nomen illud, *suum*, ad hunc modum: *non sine causa puto, quod non dixit odorem dederunt sed odorem suum, ut ostenderet inesse unicuique anima arbitrii libertatē, quā possit agere omne, quod bonum est, sed quia hoc natura bonum prænariationis occasione debilitatum, vel ad ignominiam, vel ad lasciuiam fuerat influxum, ubi per gratiam reparatur, & per doctrinam Verbi Dei restituitur, odorem reddit sine dubio illum, quem primus conditor Deus indiderat, sed pecca-*

Cant. 2. 13.

Origen.

ti culpā subtraxerat. Verum enim verò, ut appareat bonum hunc fructuum iustitiæ odorem, ita ab Sponsa iure suum, dici, ut tamen primitus cœlestis sponsi à quo dimanat sit, obserua similia eiusdem sponsæ verba. Cant.

1. 12. *Cum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum*. Vbi LXX, apud Origen. homil. 2. ex quatuor, rem religiosē penitantes reposuerunt, *odorem eius*, ut innuerent, tum ab sponso potissimum bonum illum odorem prouenire, tum etiam præ Dei gratiā pæne nihil esse, quod nobis ipsis possumus tribuere; imò ipsi totum adscribendum fore: vnde præfato loco Origenes: *velut superato suo odore præflorantia sponsi, ipsius mihi detulit suauitatem*. Similiter Ambros. lib. 5. de Sacrament. cap. 3. premens præfata verba Cant. 5. 2. *Comedat fructus pomorum suorum: siue ut ipse legit: pomiferarum suarum*. Sic inquit. *Lignum aridum factus fueras in Adam, sed nunc per gratiam Christi pomifera arbor pullulasti, id est, ab eo fructum, & odorem habes, à quo habes ad incipiendum, & perficiendum auxilium; nam ex te, perditio tua.*

Cant. 1. 12.

LXX.

Origen.

VII.

E quæ etiam re est in eodem Cantorum libro dum non semel pulchræ faciei sponsæ partes laudantur, illud subiici: *absque eo quod intrinsecus latet*: quasi id extra rationem laudum sponsæ ponendum sit, nec vllam inde gloriam adscribi oporteat. Sic enim cap. 4. 1. *Oculi tui columbarum absque eo quod intrinsecus latet, & vers. 3. Sicut fragmen mali punici, ita gena tua, absque eo quod intrinsecus latet, & cap. 6. 7. Sicut cortex mali punici gena tua, absque oculis tuis: siue ut alij Codices habent, absque eo quod intrinsecus latet. At quid id tandem est, quod latet intrinsecus? Planè, ipsorummet bonorum operum origo, & fons gratiæ, à qua omnis operandi potestas, facultasque dimanat, sic rem interpretante S. Paschasio in commentarijs, Psalm. 44. illa verba: *Omnis gloria eius filie Regis ab intus*. Sic explicans: *ex quo nulli dubium, quod omnis gloria Ecclesiæ, vel pulchritudo anime intrinsecus est, ubi habitus virtutum cœlesti sapientia illustratur, & renitescit integritas charitatis, & ideo ab intus, in quo Deus est, sicut origo est virtutum, & fons bonitatis, ita omnis gloria exinde, & claritas fructificatur, & crescit foris unde dicitur. Cant. 6. 7. sicut cortex mali punici genæ tuæ, absq; eo quod intrinsecus latet. Quia in genis, quod exterius rubet ab intus nascitur, ut rubeat ex eo quod interius vinit, & viret. Hæc Paschasius. Ita ergo animi doctes, & virtutum ornamenta sponsæ laudari debent, ut ipsa non nisi, in Domino, à quo intus hæc virtutum seges pullulat, gloriatur. Sed minuetur ne hinc sponsæ decor, & pulchri-**

Cant. 4. 1.

3. 3.

c. 6. 7.

Paschas.

tudo?

Leo. Mag. rudo? extenuabitur hac ratione meritorum ipsius dignitas? Audi Magnū Leonem serm. 8. de Epiphani. *Quis illic presentem non intelligit maiestatem, ubi veram videt apparere virtutem? qua utique sine Deo nulla est, nec proprietatem obtinet dignitatis, nisi spiritu sui urgeretur auctoris.* Audi Prosper. epist. 84. inter epist. Ambr. *Nec potest demeritis suis perdere, quorum causas, atque promeritus non in se, sed in suo auctore constituit; dignum quippe est, ut imago Dei Deo splendeat, & inde pulchra, inde sit compita, dicens, signatum est super nos lumen vultus tui Domine; ac si dixerit Prosper, inde potissimū sponse pulchritudinem, & oculorum, ac genarū venustatem desumi, quod hæc ad Dei similitudinem formata, ipsomet interius animante, & spiritum tribuente, sint.*

VIII.

*M. Tull.
Metell.*

Ingulat ergo Paulus his verbis insanam tum M. Tullij, tum Metelli, & aliorum gentilium opinionem temere asserentium, bonorum operum fructus non tam Deo, quam humanæ industriæ adscribendos esse. Equidem sub hac eadem, quam persequimur fructuum metaphora eum errorem sic propinauit Cicer. lib. 3. de natura Deorum. *Atque hoc quidem omnes mortales sic habent, externas commoditates, vineta, segetes, oliueta, vbertatem frugum, & fructuum, omnem denique commoditatem, prosperitatemque vitæ à Dys se habere: virtutem autem nemo unquam acceptam à Deo retulit; nimirum recte, propter virtutem enim iure laudamur, & in virtute cerè gloriamur, quod non contingeret, si donum à Deo, non à nobis haberemus.* Hæc ille, insanissime quasi fuyiles arborum fructus, poma, pyra, nuces, & cæteræ huius generis quisquiliæ magno dono à Deo Optimo Maximo nobis adueniant; veri tamen virtutum fructus à nobis ipsis sint, sed eadem etiam stultitiā imbutus Metellus, Deum non auctorem virtutis, sed approbatorem dumtaxat, apud Agellium lib. 1. cap. 6. his verbis facit. *Dij immortales plurimum possunt, sed non plus velle nobis debent, quam parentes: at parentes, si pergunt liberi errare, bonis exheredant. Quid ergo nos à Dys immortalibus diutius expectemus, nisi malis rationibus finem facimus: ysdem Deos propitios æquum est, qui sibi aduersarij non sunt.* Cordatè quidem, & sanè loquutus hæcenus erat, & moribus satis accommodatè, sed vide quomodo statim insaniat subiungens. *Dij immortales virtutem approbare non adhibere debent.* Hæc ille, nec minus stulte Lyricus hæc effudit.

*Fulgent.
Prosper.*

Hæc satis est orare Ionem, qui donat, & aufert, Det vitā, det opes; æquum mi animū ipse parabo. Hos autem amentes optime, & Fulgentius, & Prosper pluribus in locis confutant: ille præsertim epist. 6. ad Theodorum, de conuers.

cap. 5. & 6. hic verò citata epist. 84. luculentè asserentes, multo peius superbiæ genus esse cum sibi homines de virtute, quasi propria industriā adepti, quam de diuitijs, & honoribus blandiuntur.

IX.

Verum enim verò parū fuit, quod Tullium, & Metellum Catholici Patres, nisi Hebræus Philo Christianæ fidei expers, & Gentilis etiam Seneca manifestè confutarent: ille siquidem tum iusto, sapientique viro accomodat columniam illam, quam Deo vero dedicauit Iacob, & ad eam rem expendit ea Domini verba, Genes. 31. 13. *Vixisti lapidem: pro quibus ipse legit: Vixisti mihi columnam lapideam, sic ait: caue autem putes vinctum Deo lapidem, sed totum de Deo stante in animā, id quod incredibiliter eam vngit, confirmatque addendo menti robur insuperabile.* Ita Philo. Cui, vide, quomodo adstipuletur Senec. epist. 41. ubi sapientem illū hominē, quem ipse sibi somniabat describēs, inquit. *Vis isthuc diuina descendit, animum excellentem, moderatum, omnia tamquam minora transeuntem, quidquid timeamus, optamusque ridemem, celestis potentia agitat. Non potest res tanta sine adminiculo numinis stare.* Hæc optime Senec. ac si diceret, eum Chrysologo supra citato. *Si tuus esset Domine, non iaceret: stant serui tui hominum serui iacent.* Aut cum Bernard. *Vesari in his, & minime ladi diuine potentie est, & non virtutis tuæ.*

*Gen. 31. 13
Phil.*

Senec.

Bernard.

Ad ea verba: *Ad gloriam, & laudem Dei.*

ADNOTATIO III.

Vnum nobis scopum Dei gloriam in omnibus operibus præfigendum.

CITE de diuitijs temporalibus dixit alicubi August. serm. 3. de verb. Dom. c. 9. *Omne granū, omne pomū, omne frumentum, omne lignū habet vermem suū alius est vermis mali, alius piri, alius fabæ, alius tritici; vermis diuitiarum superbia.* Quod quidem spiritualibus etiam diuitijs, siue fructibus iustitiæ, de quibus hoc versū Paulus, iure accomodes: inest enim illis suus elationis siue inanis gloriæ, vermis. Sic magnus ille Prophetes Elias egregijs operibus assuetus non dubitabat dicere, solum se esse, qui Deo famularetur. 3. Regum. 19. 14. *Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filij Israel.*

I.

August.

II

*3. Reg. 19.
14.*

Eucher.

Rabban.

S. Nilus.

Bernard.

II.

Matth. 26.

Ioan. 12. 3.

altariaria destruxerunt, & Prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus. Vbi benè obseruauit Eucherius non aliunde, quàm de præclarorum operum magnitudine tantisper elatum Eliam, vt se solum Dei obsequio deditum putaret. Quare vel obiter atcedere, quid indidem vers. 18. Dominus, vt eius elationem comprimeret, responderit. Reliqui mihi in Israel septem millia virorum, quorum gentia non sunt incuruata ante Baal; nimirum, vt elata Eliæ cogitationi, qua solum se esse exultimabat, non minus, quam ingentem multitudinem septem millium egregiorum hominum sincero sibi animo famulantium Dominus opponeret, vt ad id loci sic expēdit Rabbanus. Hinc est, quod voce Dei ad Eliam solum se existimantem, dicitur, reliqui mihi septem millia virorum, et dum non solum se remansisse cognosceret, elationis gloriam, qua ei de singularitate surgebat, inclinaret. Redeo ad vermem fructuum iustitiæ, qui eos penitus corrodit, de quo sic Nilus orat. 7. aduersus vitia. Hædera sic arborem complectitur, vt cum altius se susculerit, radicem eius arefaciat inanis gloria: sic iuxta virtutes nascitur, vt non recedat priusquam vim illarum exciderit. Ergo ne fructibus bonorum operum, quæ Philippenfes ex Pauli voto, & præscripto præclare agerent malignus hic elationis, siue inanis gloriæ vermis innaferetur, vel etiā ne ea bona opera segniter, & oscitater, sine peculiari ad Dei honorem, & gloriam respectu gererent, opportune suggerit Apostolus, in laudem, & gloriam Dei, ac si dicat, huc vester animus, & intentio tendat, hic vestris oculis præfigatur scopus, vt quidquid boni agitis in Dei honorem, & laudem sedulo referatis, vt vel saltem iustitiæ fructus, fructus etiam vester censeatur. Ita quidem distinxit Bernard. serm. de Sancto Benedicto inter arbores infructuosas, & arbores facientes fructum non suum, quod illarum operibus bonis destituantur, hæ verò: hypocrisæ sint cum Simone Cyrenæo portantes crucem non suam, qui religiosam intentionem carentes angariantur, & quæ non amant amore gloriæ, quam desiderant, facere compelluntur.

Erit quidem opportunior locus ad cap. 2. vers. 4. vbi singillatim aduersus inanem gloriam dimicetur; nunc nonnulla, quæ tam huic animi candori, à quo bona opera debent proficisci, quam peculiari illi studio referendi omnia ad Dei honorem communia sint, afferamus. Et verò id egregie nobis ostendit præclarum illum Mariæ Magdalene facinus, eum Matth. 26. 6. & Ioann. 12. 3. in domo Simonis pretioso vnguento Christum inunxit, non aliunde, quam à capite vntionem incipiens, videlicet, vt in eius honorem peculiari stu-

dio opus initiaret; ita ad id Matthæi Pascha sius. Quia nisi à capite vnguentum hoc defluerit, nihil in corpore prodesse potest. Si autem omnia quæcumque gerimus ad laudem Dei proficiunt, & ad Christi gloriam quodlibet opus referatur, tunc vnguento pretioso vngimus caput Christi. Vnde, si aduertis illud, singuliter in præclaro illo facto, in toto terrarum orbe commendatum in testatus est Dominus, quod non alia de causâ, quam in ipsius honorem perfecit, sic enim apud Matth. Vbi cumque prædicatum fuerit hoc Euangelium in toto mundo dicetur, & quod hæc fecit in memoriam eius. Vbi pende non dictum à Domino fuisse, in toto mundo facinus hoc prædicabitur, sed potius vbi cumque hoc facinus prædicabitur, notum etiam omnibus erit, non alio animo, & consilio Mariæ permotam, quam vt peculiari me honore afficeret; quasi duo in gratiam Mariæ Magdalene inique à Iuda increpatæ Christus sit pollicitus; alterum egregium illud facinus nunc quam silentio inuoluendum. Regum namque multorum (inquit Chrysostomus.) & ducum victoria silentur, & multi, qui ciuitates construxerunt, & gentes multas seruituti subegerunt, neque ex auditu, neque ex nomine sunt cogniti, quoniam autem hæc mulier oleum effudit in domo leprosi cuiusdam duodecim viris presentibus, hoc omnes concinunt per orbem terrarum: & tempus tantum pertransiit, & memoria eius, quod factum est, non est labefactata. Alterum illud opus, non vt imperfectum, vt Iudas criminabatur, sed vt numeris omnibus absolutissimum, quippe quod solummodo in Christi honorem factum fuisset, in toto terrarum orbe prædicandum: vbi vnius Iudæ murmuratiōi, & sinistro ea de re iudicio totius orbis terrarum defensionem, & laudem bonus Dominus opposuit, asserens non vtrumque hoc in eo facinus prædicandum, sed vt notum simul omnibus sit à recta intentione placendi Deo fuisse profectum.

His egregia illa Ambrosij sententia lib. 1. officior. cap. 30. applaudit. Affectus tuus nomen imponit operi tuo. Quomodo à te proficiscitur, sic estimatur. Vides quam moralem iudicem habeas; te consulit, quomodo opus tuum suscipiat, mentem tuam prius inter rogat. Pende illud, nomen imponit operi, hoc est, ab effectu sumit naturam, inde habet, vt sit, siue potius quid sit. Quod si id velut penicillo delineatum videre velis, conjice oculos, & in pulcherrimum omnium virtutis facinus, & in flagitium omnium flagitiosissimum, & aduerter hoc ab illo, non nisi intentione, & affectu discriminari, solumque affectum nomen operi impingere. Quod cetera vtrumque opus certo quodammodo par sit: Quis enim dubitet incom-

Paschas.

Chrysosto.

III. Ambros.

parabile illud diuinæ charitatis opus, pignus
que fuisse, cum summus Pater dilectissimū
Filium pro nobis, id est, pro miseris homin-
cionibus in mortem infensissimis inimicis
tradidit? O inexhaustum amoris pelagus!
Deinde nemo inficiabitur, grauissimum om-
nium crimen fuisse, a pessimo mercatore Iu-
dæ eundem Dei Filium tradi: at utrumque
opus, si extrinsecus inspicitur, idem vni-
que esse videtur: tradidit enim Pater Filium,
tradidit etiam Iudas; tradidit ille in mortē,
tradidit & hic; Christi ergo traditio, & a Iu-
dæ omnium pessimo, & a Deo Optimo. Ma-
ximo æque quoad effectum ad exitum est
perducta; *Proprio enim filio Deus non pepercit,*
sed pro nobis omnibus tradidit illum: ad Rom. 8
32. proprio etiam magistro Iudas non pe-
percit, sed in mortem etiam Iudæis tradidit;
at quia idem met effectus ab affectu omnino
discrepante ortum duxit (Pater siquidem fla-
grantiori amoris æstu, quam Abraham filio
suo non pepercit, & ipse quidem filius perfe-
ctius dicto obsequens, quam Isaac, non alijs,
quam charitatis vinculis alligatus, se ipsum
etiā in mortem pro nobis tradidit; Iudas au-
tem argenti lucro inescatus traditionē perfe-
cit) Deo quidē Patri, & Christo, quātas cape-
re maximas nostri pectoris angustię possūt,
indefinenter agimus gratias: Iudæ verò per-
petuò odimus, & detestamur: Deum ob eam
filij sui traditionem, optimum, & benignissi-
mum dicimus: Iudam ob eam Magistri tradi-
tionem mercatorem pessimum, immanissi-
mum, & foedissimum monstrum, funestum
animal ex omnium scelerum importunitate
cōcretum appellamus, diuerso nimirū vtri-
que affectu diuersum, imò contrarium no-
men eidem quoad speciem operi imponen-
te. Nec nostrum id, sed Augustini potius acu-
men est tract. 7. in epistolam Ioann. his ver-
bis. *Facta est traditio à Patre, facta est traditio*
à Filio, facta est traditio à Iuda. Vna res facta
est. Sed quæ res discernit Patrem tradentem fi-
lium: se ipsum filium tradentem, & Iudam disci-
pulum tradentem magistrum suum? Quia hoc
fecit Pater, & filius in charitate: fecit autem hoc
Iudas in proditione. Videtis, quia non quid fa-
ciat homo considerandum est, sed quo animo, &
voluntate faciat. Et post pauca: Deus cogitauit
salutem nostram, quā redempti sumus, Iudas co-
gitauit pretium, quod vendidit Dominum: Filius
ipse cogitauit pretium, quod dedit pro nobis; Iu-
das cogitauit pretium, quod accepit ut venderet.
Diuersa ergo intentio diuersa facta fecit. Cum sit
vna res, ex diuersis eam intentionibus si metua-
mur, vnum amandum; alterum damnandum;
vnum glorificandum, alterum detestandum inue-
nimus. Hactenus ex Augustini similia ha-

belin Psalm. 93.

Vidisti, quomodo boni, seu mali no-
men operi affectus imponat? Recteque ab
eodem Ambrosio lib. 5. in Luc. occasione ver-
borum Christi, Matth. 7. 16. *Numquid colligunt de spinis vinas, dictū, eam animā, ac vna-*
rum naturam esse, quod ut illa, proxima ter-
ra corrumpitur, in superioribus maturatur: Ni-
mirum, quod tereno affectu ducta, opera sua
deprauet, ac perdat, spirituali verò, ac pura
intentione virtutis actiones mirè perficiat,
atque consummet. Vide iam, quomodo cœ-
lestis, siue humanæ actionis nomen hinc con-
surgat: parū promissi; magnificentius addo;
ex toto in Deum affectu diuinam iam vitam
oriri. Sic sanè de Christo ad Roman. 6. 10. Di-
xit Paulus: *Quod autem mortuus est peccato, mor-*
tuus est semel, quod autem vivit, vivit Deo. Vbi
ex cōmuniori interpretatione is dicendi mo-
dus; *Vivit Deo* idem est, ac *propter Dei gloriam,*
ut Deum perpetuò laudet, & celebret, sicut
illud, *mortuus est peccato*, idem est, ac *propter*
peccatum. Sed nunc observa egregiam expo-
sitionem Petri Chrysologi serm. 75. sic acci-
pientis id, *vivit Deo*, ut idem sit ac *vivit Deus*;
ita enim ille. *Quod autem vivit, vivit Deo; hoc*
est, vivit Deus. Vbi habes eam propositionē,
vivit Deo, seu propter Deum, sensum commu-
nem habere cum hac, *vivit Deus*, nimirum, ut
sit sensus vivere in Dei gloriam esse vivere,
ut Deum; scitum quidem est illud Augusti.
Si terram amas, terra es; si cælum amas, cælum
es: adde modo, si Deum amas, & ad ipsius glo-
riam vivis, Deus quodammodo es. Nec ab
hoc multum it illud, Pauli 1. ad Corinth. 6.
16. *Qui adhæret Domino vnus spiritus est, sup-*
ple, cum eo: ut habet Syriaca lectio: Qui se ad-
iungit Domino nostro, sit cum eo vnus spiri-
tus.

Hinc Apostolus 1. ad Corinth. 10. & ad
Colossens. 3. 17. omnia in laudem Dei facien-
da monet. Sed quæ tandem? *Sive manduca-*
tis, sive bibitis, sive aliud quid facitis. Vbi ita
Theodoret. *Omnia comprehendit, & sedere,*
& ambulare, & differere, & misereri, & doce-
re: vnus sit Dei scopus Dei gloria. Vbi vides ea-
met opera, quæ vel indifferentia, vel nostris
vlibus, & commoditatibus necessaria sunt,
in Dei gloriam relata; non indifferentia & hu-
mana, sed iusta, sancta, atque diuina esse. Vn-
dè huc intentus sic inquit Augustin. tract. 7.
in epist. Ioann. *Semel ergo breue præceptum tibi*
præcipitur, dilige, & quod vis fac: sive taceas, dile-
ctione taceas: sive clames, dilectione clames: sive
emendes, dilectione emendes: sive parcas, dilectio-
ne parcas. Radix sit intus dilectionis, non potest
de istâ radice nisi bonum existeret. Hæc Augusti.
Nempe ea est rectæ intentionis præstantia,

IIII.

Ambr.
Matth. 7.
16.

Ad Rom.
6. 10.

Chrysol.

1. Ad Cor.
6. 16.

V.
1. Ad Cor.
10.
Ad Colos.
3. 17.
Theodor.

August.

vt opus transferat, & commutet, nec manducare, aut bibere, aut sedere, sed Deum diligere, & ei obsequium prestare dicendus sit, qui in Dei laudem manducat, aut bibit; vnusque ei scopus est Dei gloria: Nec latuit id quodammodo Senecam, dum epist. 118. perfectum bonum sic diffiniuit: *perfectum bonum est, cuius contactu alia quoque bona sunt*; & ep. 118. de bonis adia phoris, siue indifferentibus agens. *Quod erit in illis tunc bonum? Bene eligi*, hoc est, recta intentione, & animo ad bonum finem dirigi.

VI.

Osee 12. 12

Lxx.

Bernard.

Certe Iacob dum pro Rachele, quam amabat obtinenda Patris gregem seruauit, non ipsi Patri, sed Racheli suæ, cuius amore id prestatbat, pecora seruare sic dicitur; Osee 12. 12. *Fugit Israel in regionem Syria, & seruiuit Israel in uxorem, & in uxorem seruauit. Vbi Lxx. expressius, Et seruiuit Israel in uxore, & uxori custodiuit.* Ad quem quidem modum verus Dei amator sic se quibuslibet in rebus, siue operibus gerit, vt quidquid externa rerum facies alio inclinet, non nisi vni Deo, & in eius signatè honorem operetur. Vnde Bernard. serm. de obedient. & patient. Deo (inquit) quodammodo insulsa, nostra obedientia, seu patientia est, nisi omnium, quæ agimus, & patimur, ipse sit causa, ac si diceret, vt bonæ ex se e. e. obedientiæ, & patientiæ actiones sint; at, vt Deo vndique placeant, eiusque gustui, ac palato congruant, opus quidem est hoc diuini honoris, & gloriæ præ oculis habiti condimento aspergi. Vt hinc non tam ridere, quam dolere sit, plures inueniri homines tã propriæ laudis auidos, vt si quod Deo placiturum opus cõstruant, si templum ædificent, si calicem donent, si sacram vestem Ecclesiæ vsibus assignent, non aliò hæc, quam ad proprium honorem, & laudem referant, dum ea omnia sexcētis sui nominis inscriptionibus, præconijs, & nobilitatis suæ insignibus opplent. Sanè cum id video, video autem cottidie, videor mihi audire Dominum dicentē.

Matth. 6. 23.

August.

Matth. 6. 23. *Si ergo lumen, quod in te est, tenebre sunt, ipsa tenebra quanta erunt?* Nec ab hoc multum distat, quod plangit Augustinus vix quæri in Ecclesia Iesum propter Iesum: dum enim ipse, tract. 25. in Ioann. explicat illa verba, cap. 6. *Non quia vidistis signa, sed quia manducaſtis ex panibus*: Sic ait. *Quam multi non quærunt Iesum, nisi vt faciat illis beneficium tempus; alius negotium habet, quærunt intercessionem clericorum; alius premitur à potentiore, fugit ad Ecclesiam; alius pro se vult interuenire apud eum, apud quem parum valet. Ille sic, ille sic: impletur cottidie talibus Ecclesia. Vix queritur Iesus propter Iesum.* En virtutis scopulos. Ecce bonorum operum naufragia. Iam

erat enim atrociter mare nauigantes (verba sunt Pomponij Melæ lib. 3. de situ orbis cap. 1.) Si aliò ventus aliò vnda præcipitat, id est, vt ego accommo, si aliò opus, aliò intentio spectet.

pōp. Mel.

Huc refero, quod Athenæo obseruatum est, olim apud Lacedæmonios ex Lycurgi præscripto non nisi ea, quæ exigui pretij essent Dijs sacrificari; duplici de caula, nec male quidem perpensa, & excogitata: altera, ne diuites, quibus ingens ad manū opum copia, pinguiorque esset victima nimio fastu super tenuiores se efferēt; pauperesq; ac exigui homines ab aris, & diuino cultu amouerentur, siue absterrentur; altera ne hominis in Deū obsequium ex censu, aut victima, sed ex intentione, & animo potissimum penderetur, vt dum externis rebus inniti homines non possent, maior hinc pietas, & ardentius in Deū studium confurgeret. Videtur sane id desumptum ex sacris. Nam dū Exod. 25. 4. ex Dei oraculo ad tabernaculi structuram tum aurum, purpura, coccusque bis tinctus, byssus, & alia pretiosiora, tum pili caprarum indiscriminatim petebantur, illud omnibus pro comperto erat, Deo non tam munera, quam affectum placere, nec bonum opus ex munere, sed ex intentione spectari; atque ideo non minus Deo placiturum, qui recto studio viles caprarum pilos, quam qui aurum, & purpuram offerret, id quod ad hunc modum obseruauit Nazianz. orat. ad Iulian. Cum Moses olim tabernaculum illum cælesti tabernaculo figurâ respondens, in terrâ figeret. Omnes quod cuique denuntiatum fuerat, conferebant. Quin etiã suapte sponte alij aurum, alij argentum, alij gemmas pretiosas ad super humeralis ornatum ferebant: mulieres partim coccinum contextum, partim purpuram, partim arietum pelles rubro colore tinctas, partim caprarum pilos, rem vilissimam. Alij, vt quisque fortasse aliquid habebat, ad opus tabernaculi afferebant, nec quisquam ab hac collatione immunis, ne pauper rimi quidē (intercido nonnulla): Atque illud pulcherrimum, humanissimumque censendum est, quod Deus munificentiam, non oblata rei pretio, & dignitate, sed offerentis affectu, & facultate metitur. Plane, quia vt dicebat Ambros. supra citatus: *Affectus diuitem collationem, aut pauperem facit, & pretium rebus imponit.* Vnde idemmet Nazianz. orat. 40. in S. Bapt. Nihil apud Deum magnum est, quod non pauper quoq; donare possit, vt ne hac quoque in re tenuiores propellantur, vt qui non habeant, quomodo cum locupletibus certent.

VII. Athen.

Exod. 25. 4

Nazianz.

Ambros.

Nazianz.

VIII.

Quod si aduertis, huc pene tota Filij Dei exinanitionis Oeconomia, præsertim verò minimi facta venditio, it; ne videlicet tenu-

iores homines Regem potentissimū, & maximū tractare, sibi que coelestis non auderēt, sed Dei filio, homine egeno, ac mendico facto, & vili pretio vendito, omnes de eo possidendo decertarent. Audi Ambrosium lib. de virginis instit. cap. 13. *Ideo pauper factus est Dominus cum dives esset, ut omnes emant.* Vnde vili, ac foeda, necnon inuidie plena fuit Iudae cogitatio, dum in vnguento illo à Magdalena effuso, quod Christi sanguinem figurabat, ipsum et Dominum trecentis denariis aestimauit Ioann. 12. 5. vt pretij magnitudine homines à fide deterreret: ita idem Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 18. *Charius aestimabat Dominici corporis passionem, ut omnes à fide, pretij enormitate renocaret, ideoque Dominus gratis se obtulit, ne quem renocaret à Christo paupertatis necessitas.* In quam sententiam obserua, quid de Iudā infelicitate postmodum poenitente dixerit, Matth. 27. 3. *Poenitentia ductus reulit triginta argenteos principibus sacerdotum.* Pulchrè ad poenitentiam argenteos numerans, ac si diceret sub illius personā. Peccaui pretium augens, & charius aestimans, en ipse minoris vendi voluit, non trecenti, sed triginta denarii sunt, quibus ab omnibus facili negotio emi potest. Numerate, videbitis rem ita se habere.

IX.

Cant. 4. 9.

Matth. 6. 22

Sub est vero hic sensus illis verbis. Cant. 4. 9. *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, in uno oculorum tuorum, & in uno crine colli tui;* accipitur enim ibi, vnus oculus, pro vno aspectu, vt instrumentum pro eius operatione capi solet. Sic Matth. 6. 22. *Si oculus tuus simplex fuerit, vnde hæc est sententia, non modo præcipuis animi tui dotibus, sed vel vno tuo aspectu, vnoque crine colli tui, qui minimum est corporis ornamentum me vulnerasti, sanè vt significet omnia iustorum bona opera, & vel minimas ipsas cogitationes, eo quod iustorum sint, gratissimas Deo esse: at enim verò vnus oculi, & vnus criminis speciatim meminit, vt in oculo quidem rectam intentionem, in crine verò colli cogitationem de re quantumuis minimā significaret; atque ideo sumptā imagine ex sagittario altero oculo scopum aspiciente, ne si aspectus oberet, & in varia diffundatur, ipse etiam aberret ab scopo; nemo enim nesciat directius oculo vno, quam utroque cerni, rationem reddente Aristot. in problem. vnde etiam Luciano in Icaro nenip. *Nam & fabros sepe vidisse videor altero oculo melius ad amissum ligna dirigentes.* sensus est, vbi recta est intentio, vnusque Dei scopus, Dei gloria, tunc quodcumque opus qualecumque verbum, qualecumque cogitationem vulnerare cor spon- si. Vt verò hic vnus oculus sponsæ, quasi ocu-*

lus sagittarij est, ita vnus criminis colli pro sagitta, ac cor sponsi pro scopo sumitur: ita videtur intelligere R. David, dum ait: *no crine velut sagitta.* Hæc mirifice confirmant viduarum exempla, quorum altera modico victu pauit Eliam, altera duo minuta in gazophylatium misit. Vtriusque autem studium, & puram intentionem bene pendunt Ambrosius lib. de viduis, & Chrysostomus homil. 42. in Genes.

Nec omittam dicere, hæc vt in virtutibus, & iustitiæ fructibus, ita & in malis operibus locum habere, vt malo etiam operi peioris non en tribuat affectus. Sic Luc. 11. 17. Iudæis de Christo nummurantibus, & impiâ oratione dicentibus: *In Belcebus principe demoniorum ejcit demonia;* inquit Lucas: *Ipsi autem, vt vidit cogitationes eorum, dixit eis, &c.*

Vbi lectio Syriaca. *Iesus qui scrutabatur cogitationes eorum.* Vbi tunc interrogas, non ne satis superque erat, tam impia eorum a dissimulata verba? Quid ergo fuit opus ad cogitationes recurrere? Plane, quod non plene cognoscatur, pendaturque peccatum, nisi prius affectus, in quem tendat, & finis cognoscantur, nec enim vllum est flagitium, quod ex intentione non crescat, vel decreseat. Respondet ergo Dominus cogitationibus, quam verbis, quod hæc vt excusabiliora essent, si ab ignorantia, aut errore intellectus proficisceretur, ita pessimū illis inerat virus ex intensione; hoc est ex inuidia, & maligno affectu, quo Christi opera criminari, & denigrare studebāt. His illud applaudit, quod pluribus ex Christi discipulis egregium Mariæ Magdalene erga Christi officium in domo Simonis increpantibus, vti ex Matth. 26. 8. constat: Ioannes cap. 12. 4. Iudam solum huius criminis arguerit, alios silentio premens, simul & excusans. Sed quare? dixeris rationem forsitan fuisse, quod Iudas dux fuerit, & primus, qui malo suo exemplo alijs viam criminandi patefecerit, & mulieri pertinacius obliterit. Sed illud magis ad rem esse videtur, quod cū Paschasio adnotādū est, ideo Apostolos excusari Iudam condemnari, quod illi bono animo ex pauperum amore, hic verò ex furandi studio malignè, & temerè factum criminaretur. Ita Paschasius: *Potest & aliter dici, quod Apostoli verè nescientes adhuc Sacramenta Dei propter pauperes indignati sunt, Iudas autem solummodo propter lucra, unde, & missitatio eius ab Euangelista cum crimine ponitur, quod non curam pauperum habuerit, sed quia fur erat, & latro.* Sic Pasch.

Rabbi David.

Ambr. Chrysostomus.

X.

Luc. 11. 17.

Lecl. Sir.

Matth. 26. 8.

Ioan. 12. 4.

Paschas.

ADNOTATIO V.

*Iustitia opera ad gloriam Dei
cedere. iustos diuinitatis, si
ue Dei interpretes esse.*

I.

ENIO ad id, quod potissimum ē Pauli mente est, opera nimirum bona, siue iustitiæ fructus non mediocrem Deo gloriam (externam intelligis) parere. Cuius argumenti plura sunt Pauli, & factorum scriptorum testimonia, sic dixit ille, 1. ad Corinth. 6. 20. *Glorificate & portate Deū in corpore vestro*, & 2. ad Thes. salonic. 1. 12. *Vt clarificetur nomen Domini nostri Iesu Christi in vobis*, & Christus Dominus Matth. 5. 16. *Sic luceat lux vestra corā hominibus, ut videant opera vestra, & glorificent Patrem vestrum, qui in calis est*, & Ioan. 15. 8. *In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli*. Sic etiam Petrus ep. 1. c. 2. 9. *Vos autem genus electū, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum*, & c. 4. 11. *Si quis loquitur quasi sermones Dei, si quis ministrat tamquam ex virtute, quam administrat Deus, ut in omnibus honorificetur Deus per Iesum Christum*. Eō etiam id Zachariæ 10. 3. *Posuit eos, quasi equum glorie in prælio*. Sed hæc vel pensculatius explicanda, vel cum alijs componenda, nonnulla etiam ijs testimonia subiicienda sunt.

II.

Vndē primo pende præfata Petri verba: *Vt virtutes annuncietis eius*. Sed quas? Referunt nonnulli ex interpretibus ad Dei virtutes, quæ in ipso sunt, sapientiam nimirum, bonitatem, iustitiam, misericordiam, & alias plures, siue innumerabiles; Alij ad Dei virtutes iustis diuinitus inditas, quas illi nō tā vocibus quā vita, & operibus exprimūt, atq; hinc Deū mirificis laudibus affici necesse est. Ego utrūque indicatum opinor ab Apostolo, ut videlicet fideles egregiā morū cōuersatione, præclarisque virtutū operibus inuisibiles Dei virtutes patefaciant, eūque hominibus velut de facie cognitū reddant: est namque hæc hominis ad Dei imaginem efformati dignitas, hæc præstantia, ut dum in ipso ex Dei imagine, expressa est, (verba sunt Gregor. Nysseni de opificio hominis.) *Omnis honesti species, omnis virtus, omnis sapientia*. Deum vitæ probitate exprimat, & diuinarum virtutum fidem interpretem agat. Ita Ambrosi. in Psalm. 118.

octonar. 10. *Grande homo, & pretiosum vir misericors; & vere magnus est, qui diuini operis interpretas est, & imitator Dei*. Hæc Ambrosi. cum allusione ad cap. 20. 6. Probu. vbi ex lectione Lxx habetur. *Magnum homo, & pretiosum vir misericors*. En iustum Dei interpretem dum eius virtutes vitæ probitate annunciat, atque patefacit. Quare vero Deum non interprete tur, qui ad eius imaginem efformatus est: nō secus, ac Regis imago ad viuū depicta Regē, quem non vidimus, nobis interpretatur, & ob oculos de facie agnoscendum proponit. Vndē disertissime S. Maximus Centuria 5. capitum Oeconomicorum, cap. 74. tom. 5. Bibliot. Veter. Pat. *Ferūt Deum, & hominem se mutuo demonstrare, tantumque humanitate dictum Deum homini se similem hominis exhibere; quātū homo charitate pollens, Deo se diuinum præstitit; & tantum animo hominem ad id, quod cognitu dictum est, à Deo rapi, quantum homo Deum naturā inuisibilem per virtutes patefecerit*. Hæc Maximus. Quæ licet sub alio sensu à nobis alibi expēdantur; hunc etiam, quem persequimur, apposite adstruunt.

Confirmo hæc ex simili Isaia testimonio cap. 43. 21. ad quod allusum reor à Petro, vbi de eadem Christianā Ecclesiā, de qua singillatim Petrus loquebatur, sic ait. *Populum istum formauit mihi, laudem meā narrabit, vbi Lxx: populum meū quem acquisiui, ut virtutes meas narret: vbi primo vide manifestam allusionem Petri dicentis: Populus acquisitionis, ut virtutes eius annuncietis*. Deinde pende illud, *formauit mihi*, id est, ad meam formam, ad meam agendi rationem, ad meam similitudinem, ad me ipsum exprimendum, & manifestandum: vnde subdit, *ut virtutes meas enarret, siue laudem meam narrabit*; hoc est, ut dū virtutes meas moribus suis exprimit, mirificis ego ab omnibus laudibus extollar. vbi obiter nota eum, qđi virtutibus inuigilat, Deum quodam modo fieri, quando quod Dei proprium, & eximiū est, exprimit: Ita de Moyse virtutum studio Chrysost. serm. 43. *Homini Deitatis deferunt hæc honorem*. Hinc est, quod sit horum suffragio *Moyse Deus, & ad triumphos suos militare sibi omnia mandat elementa*.

Hinc iam intelliges, cur Deus vno de nomine à Moyse interrogatus, duo simul vnica respōsione patefecerit. Exod. 3. 6. dum enim inquisisset famulus, *Si dixerint mihi quod est nomen eius, qui dicam eis?* Sic respondit Dominus. *Ego sum qui sum, sic dices filiis Israel: Qui est misit me ad vos*. Dixitque iterū Deus ad Moysem. *Hæc dices filiis Israel: Dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob misit me ad vos*. Hoc nomen mi-

Ambr.

D. Maxi.

III.

Isai. 43. 21

Chrysost.

III.

Exod. 3. 6.

hi est

Rupert.

habet in eternum, & hoc memoriale meum in generatione, & generationem. Ad quæ verba Rupertus lib. 1. in Exod. cap. 14. Ad unam per cunctationem duo reddidit, duo, inquam, nomina sua deprompsit. Quorum alterum, scilicet, ego sum quæsum natura est, alterum gratia, vel dignationis, videlicet Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Sed inquis, cur secundum hoc nomen addidit? Respondet Lyra: Ac si diceret, si querunt secundo de nomine mittentis te: Respondebis; Dominus Deus Patrum vestrorum, Deus Abraham, &c. Quod sic capio, ac si ex persona Domini dixerit: si me ex primo natura meæ nomine: Ego sum qui sum, non nouerint, subiicies illis secundum, Deus Abraham, Deus Isaac, &c. Quasi primi nominis interpretamentum, & explicationem. Nimirum, quia ut dicebat Maximus; Deus, & homo se mutuo demonstrant, iustusque Deum naturâ inuisibilem per virtutes patefacit; quippe qui Ambrosio auctore eius interpres, & imitator est. Ut vel hinc appareat, quam fuerit à Dei sensu alienus, quamque nescierit Dei humanitatem, & hominis diuinitatem pensitare impius ille Lucianus Sophista, cum pietatis aliquando personam, quæ malè illi hærebat, induens dicebat, in imaginibus. Neque enim

Nicol. de Lyra.

perinde tantis incrementis hominis virtus augeatur Dei comparati, quam Dei magnitudo immittitur ad id, quod vilius est inequaliter derivata. Ita ille. Quem eo prior increpasse videtur Vellei. Patercul. lib. 1. Rom. hist. inquis. Negare virtutem diuinitatis participem esse impium simul, atque ingenerosum.

Lucian.

Vellei. Patercul.

Ad Hebr. 11. 16. Theodor.

At sic clamat Paulus ad Hebr. 11. 16. inquis. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum. Vbi Theodoretus: Opportune posuit illud. Non erubescit. Virtutem enim Deus, & Angelorum Dominus, & cæli, & terræ opifex interrogatus. Quod est tibi nomen, alijs relictis, dixit: Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Hoc nomen mihi est in eternum. Voluit dicere Apostolus, & eius interpres Theodoretus minimè Deum erubuisse, naturam suâ ex iustorum virtutibus manifestare, seque velut de facie agnoscendum in egregiorum operum Abrahami, Isaaci, & Iacobi speculo potius, quam in pulcherrima cæli, terræque mole apponere, quod hæc opportunissimè illum ostendant. Ita citato loco Rupertus. Propter digne nominandam fidem illorum, vel obedientiam illorum, in qua peregrinos, & hospites se esse confessi sunt super terram, meliorem expectantes patriam, id est, cælestem, ideo inquit Apostolus; Non confunditur Deus, eorum vocari Deus, ac fidiceret. Quia horum Patrum fides, obedientia, puritas, & incontaminatissimus animus Dei puritatem, à quo originem, & e-

xemplar accipiebant, mirificè representabant.

Huc facit is Pauli locus 1. ad Corint. 6. 20. Glorificate, & portate Deum in corpore vestro: ut enim penitior eius explicatio alibi tradenda (si Deus dederit) à me sit, ipsamet verborum superficies, prædictam sententiam confirmat. Nec enim id solum vult Paulus, quod inquit tibi Theodoret. Oportet ergo vos, & per corpus, & per animam ipsum glorificare, illa facientes, & dicentes, quæ omnes linguas ad laudandum bonisque verbis prosequendū moueant. Sed profundiori sensu ad eam vitæ puritatem & perfectionem fideles urget, ex quâ velut ex imagine, infinita Dei sanctitas, & ipsius ut ita dixerim, facies hominibus innotescat. Sub quo sensu enucleatius dixit, 1. ad Corinth. 15. 49. Ut sicut portavimus imaginem terreni, portemus imaginem celestis. Quare observa, pro unâ eademque re à Paulo fuisse positum, glorificare Deum; & portare Deum; quod eius imago dum vivis virtutum coloribus delineatur, gloriose resplendet. Unde Origenes animosè dixit, Deum de bonis iusti operibus, non secus, ac Pater de filio generosâ eius facinora imitante, & referente se iactare. Audi illum hom. 1. in Psalm. 36. ea verba: Et educet quasi lumen iustitiam tuam: sic elucidantem. Tuam iustitiam, quam tu egisti in occulto, & revelasti eam soli Deo, hanc producet sicut lumen Deus, & ostendet te iustum illuminatum sole iustitiæ, cælo, & terræ, & omnibus, qui in cælo sunt, ostendet lumen iustitiæ tuæ, & (si ita dici oportet) iactabis se de te, tamquam de filio, tamquam qui acceperis spiritum adoptionis. Didicit, opinor, hæc Orig. à Magistro suo Clemente Alexand. lib. Stromatū, dicente. Una est ab omnibus præcipua gratia relatio, ea facere, quæ Deo sunt optima. Nam tamquam proprius filius, & in aliquo cognatus esse etus magister, & servator accipit utilitates, & correctiones hominum ad propriam gratiam, & honorem.

V.

ad Cor. 6. 20.

Theodor.

1. ad Cor. 15. 49.

Origen.

Clem. Alexand.

VI.

Luc. 1. 46.

Psalm. 29. 1.

Origen.

Congruunt his ex scripturæ locutiones in quibus à nobis Deum exaltari, magnificarique dicitur, sic namque Maria Lucæ 1. 46. Magnificat anima mea Dominum. Regius vero Psaltes, Psalm. 29. 1. Exaltea te Domine, quoniam suscepisti me. Et verò si inquiras, quâ fieri possit, ut Dominus, qui nec augmentum, nec decrementum potest accipere; & quod est, est; à Maria magnificari dicatur. Sic respondet Origenes hom. 8. in Lucam. Si considerem Dominum Salvatorem imaginem esse inuisibilis Dei, & videam animam meam factam ad imaginem conditoris, ut imago esset imaginis: tunc videbo, quoniam in exemplum eorum, qui solent imagines pingere, & uno verbi causa vultu. Re-

gis accepto ad principalem similitudine exprime-
re ad artis industriam commendare, unusquisque no-
strum ad imaginem Christi formans animam
suam, aut maiorem ei, aut minorem ponit imagi-
nem, vel obsoletam, vel sordidam, aut claram, at-
que lucentem, & splendentem ad effigiem imagi-
nis principalis, quando igitur gratiam fecero ima-
ginem imaginis, id est, animam meam, & mag-
nificauero eam opere, & cogitatione, sermone, tunc
imago Dei grandis efficitur, & ipse Dominus cu-
ius imago est, in nostra anima magnificatur. Ha-
tenus Origenes. Ad cuius etiam gustum pre-
fata Davidis verba pendit Basilus, sic pri-
mum inquirens. *Quomodo is, qui in altissimis
habitatur exaltatur ab ijs, qui humilem sortiti
locum sunt? Si enim Deus in celo sursum, & tu
in terra deorsum, quo nam pacto Deum queas exal-
tare?* Respondet vero. *An quod forte ab ijs dici-
tur exaltari, qui que magna, & que nihil Deum
dedeant, intellectu, & cogitatione apprehen-
dunt, & vitam omnem ad unius Dei gloriam com-
ponunt. Qui igitur ad beatitudinem cum scientia
properat, Deum exultat.*

VII.

Cant. 4. 11.

Ab hoc non eunt ea Cant. verba, cap. 4. 11.
Odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.
Quis enim nesciat, thus Diuinitatem pre-
ferre? cum & illud Christo, quod Deo ex
Patrum consensione Magi obtulerint; & Plin-
io teste lib. 12. cap. 14. in thure dijs omnes
gentes sacrificent. Ergo inquit sponsus, ius-
torum opera, & virtutes Diuinitatis odorem
efflare, ita ut per ipsos eximia Dei sanctitas,
atque puritas hominibus innotescat. Ita qui
deum dixit Paulus 2. ad Corinth. 2. 14. Deo au-
tem gratias, quia semper triumphat nos in Chri-
sto Iesu, & odorem notitiae suae manifestat per
nos in omni loco. Quia Christi bonus odor sumus.
Ac si dixerit, licet Deus natura inuisibilis,
Christusque unguentum, ut suauissimum, ita
in caelis reconditum sit, at odore suo, hoc est
nostra vita, & conuersatione. (Nam nos Chri-
sti odor, & velut halitus, & respiratio sum-
us) se prodat, & manifestat notitiamque sui,
quam animos ad se allicit, ubique diffundit.
O miram hominis dignitatem! ipse Deum in-
terpretatur, manifestat, & Diuinitatis flagran-
tiam prodat, & quod vix mente concipi, &
sermone explicari potest, triumphorum ip-
sius instrumentum, & velut manus est.

VIII.

Matth. 6. 9

August.

Hieron.

Nyssen.

Chrysost.

Theoph.

Euthym.

Sed & huc etiam spectat ea Dominicae
orationis petitio. Sanctificetur nomen tuum.
Matth. 6. 9. Nam tunc Dei nomen sanctifi-
cari dicitur ex Augustini lib. 2. de serm. Do-
mini, Hieronymi in commentarijs, Nysseni
lib. de orat. Dominica orat. 3. Chrysostomi,
Theophylacti, & Euthimij interpretatione:
cum tamquam sanctum colitur, & honora-
tur. Nam non sic petitur (verba sunt Augusti-

ni.) Sanctificetur nomen tuum, quasi non sit san-
ctum nomen Dei, sed ut sanctum habeatur ab
hominibus, id est, ita illis innotescat Deus, ut non
existiment aliquid sanctum, quod magis offende-
re timeant. Sic Augustin. Sed qui id fit? Au-
di Palchadium hoc ex praefatis Mariae ver-
bis: Magnificat anima mea Dominum, sic ap-
posite explicantis. Sic sanctificatur a nobis si-
cuti, & magnificatur a nobis. Hinc quoque vir-
go Maria gratanti animo canit: Magnificat ani-
ma mea Dominum, non quod magnus, & excel-
sus Dominus nullam habens consummationem,
maior, minorve possit, sed quia dum nos in eo
crescimus, ille in nobis, quasi magnificatur, ac si
dicamus, Pater sanctificetur nomen tuum, ut
tales simus, qui sanctificationem tuam non modo
intelligere verum capere valeamus, quatenus tu
ex nostra conuersatione spiritali sanctus appa-
reas. Hae Paschas. Quae sic confirmat ipse
met Dominus Ezech. 20. 40. ubi cum dixisset:
in terra, in qua placebunt mihi, & ibi qua-
ram primitias vestras, in odorem suauitatis sus-
cipiam vos: subiicit: & sanctificaber in vobis,
in oculis nationum: id est, ut bene explicat Pra-
do, vestra viuendi ratio, & institutum plus,
quam humanum meam bonitatem, & san-
ctitatem longius praedicabunt, quam egre-
gia illa portenta Aegyptiacae redemptionis
transitus Maris Rubri, & alia id genus potue-
runt unquam commendare. Sed haec citato
loco penficulatius elucidat Nyssen dum e-
nim dixisset. Porro caput omnium bonorum est
si per meam vitam nomen Dei glorificetur: post
nonnulla, sic ait. Quis autem adeo est ferus, &
rationis expers, qui si inter eos, qui Deo credide-
runt, videat vitam puram, quae per virtutem exi-
gatur, ab omnibus peccati inquinamentis vacuam,
atque puram, ab omni suspitione mali alienam,
temperantiam claram, prudentiam grauem, fortem,
& firmam aduersus effectuum, & perturba-
tionum impetus, & incursus, corporis volupta-
tibus nullo modo mollem: & effeminatam a de-
licijs, a torpore & ignauia, a timore fastus quam
maxime remotam, temporalibus facultatibus, &
reliquo seculari cultu, quantum necessitas desi-
deret tentem, summo pede terram stringentem,
(praestringo sententiam) quis igitur si talem vi-
deat, nomen, quod ab eiusmodi vita innocetur
non glorificet. Hae & alia, quae dolens omissi,
Nyssen.

Paschas.

Ezech. 20.
40.

Prado.

Nyssen.

IX.

Iam vero, ut fructus iustitiae, siue bona
iustorum opera ad gloriam, & laudem Dei
cedunt, atque illis Deus magnificari, & exal-
tari, ipsiusque nomen ut sanctum coli, & ho-
norari dicitur: ita improba hominum facta,
atque flagitia probro, atque dedecori, Deo
quodam modo esse, & per illa & ipsum quasi
decrefcere, ac humiliari, & sanctum eius no-

men,

D. Basil. men, ac gloria obscurari, atque fœdari, à præfatis Patribus dici conuenit. Nam præfato loco Basilus, cum dixisset Deum ab ijs exaltari, qui vitam omnem ad vnius Dei gloriam componunt, subdit. *Qui viam ingreditur huic opprobrium, quod nefas quidem sit dicere, quantum hic Deum in se ipso humiliet.* Similiter Origenes post citata verba in id virginis: Magnificat anima mea Dominum; addit. *Et quomodo crescit Dominus in nostra imagine, sic si peccatores fuerimus, minuitur, atque decrescit.* Eodem modo Clemens Alexandrinus illis verbis. *Magister, & seruator accipit utilitates, & correctiones hominum ad propriam gratiam, & honorem.* Hæc subiicit, sicut etiam damna, & offensiones, quas accipiunt ij, qui ipsi crediderunt, tamquam ingrati animi in se admissa crimina, propriaque probra, & dedecora existimat. *Quod enim aliud probum, ac dedecus Deum attinget?* Hæc Clemens. Ad cuius mentem Basilus de se ipso, sic ait, reg. 2. ex fusius disputatis. *Que omnia quandocumque mecum ipse considero, terribilis me quidam cum mentis consternatione horror innadit, metuentem videlicet, ne si aliud agendo in rebus futilibus, ac vanis animu occupauero, à Dei charitate deiectus, Christo dedecori sim.*

X! Huius argumenti plures sunt scripturæ locutiones, vt Ezech. 3. 6. 20. *Ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt, & polluerunt nomen sanctum meum, cum diceretur de eis. Populus Domini iste est, & de terrâ eius egressi sunt.* Vnde statim subdit Dominus, & peperi (dolens fui, tunc ducto) nomini sancto meo, quod polluerat domus Israel in gentibus. Idcirco dices domui Israel: Non propter vos ego faciam domus Israel, sed propter nomen sanctum meum, quod pollutis in gentibus, ad quas intrastis: & sanctificabo nomen meum magnum, quod pollutum est inter gentes. Quæ omnia alibi latius explico. Similis est locutio Isai. 5. 2. 5. Paulo etiam adducta ad Roman. 2. 24. *Dominatores eius inique agunt, & iugiter tota die nomen Dei blasphematur, siue vt dicta orat. 3. libri de oratione Dominica legit Nyssen. male audit inter gentes.* Sic verò eum locum pendit Chrysostom. homil. 14. cum presbyter esset designatus. *Mala bestia est peccatum, non quidem in conserua corpora malum proferens, sed in ipsam Domini gloriam effundens malitiam.* Propter vos, inquit, nomen meum conuitijs afficitur inter gentes. Sic ille. Similiter Nyssen citato loco. *Audiui, inquit, alicubi sacram Scripturam condemnantem eos, qui in causa sunt, vt Deo obtrektetur.* Væ, inquit, propter quos nomen meum male audit inter gentes. *Hoc autem tale est. Qui non dum sermoni veritatis crediderunt; eorum, qui fidem mysterij acceperunt, vitâ inspiciunt, & obseruant. Cum igitur nomen qui-*

dem fidei in aliquibus fuerit, vita verò nomini, quasi obloquatur, & repugnet, quippe, vel per auaritiam simulachrorum cultui de diti, vel ebrietatum, & comestationum turpitudine fœdata, & more suis in luto luxurie immersa: statim in proprio infidelium sermo est, non in voluntatem, & institutis eorum, qui hoc seculo, facultatibusque male viuunt, sed in mysterium, quasi talia facere doceat criminationem vertens. Hæc & alia Nyssen. ibi, ad cuius guttum, sed acriori morfu Saluian. post multa in hanc sententiam, sic ait, lib. 4. de Prouid. *Magna videlicet nobis prerogatiua de nomine Christianitatis blandiri possumus, quia ita agimus, & viuimus, vt hoc ipsum, quod Christianus populus esse dicimur opprobrium Christi esse videamur.*

Oritur hinc non nihil lucis obscuris Genes. verbis, cap. 6. 6. dum de Deo præ hominum peccatis irato, & velut tædio, ac dolore affecto, inquit Moyses, *tactus dolore cordis intrinsecus; ubi non id solum, negotium facessit, quod Deus tactus dolore cordis dicatur, cum nullum ipse ab homine nocumentum possit recipere, nam, si peccaueris, vtest apud Iob 35. 6. Quid nocebis ei?* Sed hoc etiam difficultatem auget, quod signatè dolore, intrinsecus, dicatur affectus. *Quid enim Deo intrinsecus possit aduenire? cum nec, iniuriam Deo (ipso met gentili Seneca teste lib. 7. de beneficiis.) Sacrilegus possit facere, quem extra ielum diuinitas posuit.* Quid ergo aduerbio hoc significatur? Forsan respondeat aliquis ex Augustino lib. 1. de decem Chord. cap. 10. hæc sic pertractare. *Dices, unde iniuriam facio Deo, quia corrumpto me ipsum? Vnde facit tibi iniuriam, quia voluerit forte lapidare tuam tabulam pictam, in qua tabulâ imago tua est, in domo tuâ inaniter posita ad vanum honorem tuum, nec sentiens, nec loquens, nec videns? Si quis illam lapidet, non ne in te esse contumeliam factam attendis? cum verò imaginem Dei, quod es tu corrupe- ris in te, non attendis, cuius imaginem violasti?* Benè quidem, sed hæc non omnino explicat illum dicendi modum: *tactus dolore intrinsecus.* Cum iniuria tabule facta extrinseca prototypo fit. Ergo opportuniùs dixerit locutionem hanc, figuratâ quidem, sed valde accuratâ ad exprimendû præfatû Ambrosij, & Maximi sensum; hominē Dei interpretem, & explicationē esse. Ea enim innuitur, peccatû, dū Dei imaginē in homine distubat, ipsummet Deum probro afficere, cum ex imaginis deturpatione non possit non in prototypo peculiare dedecus refundi. Quâ ad rem obseruanda est Hebræa lectio, quæ habet: *Dolore affectus erga cor suu.* Videlicet erga verbû suu, & natiuâ bonitatis suæ imaginē, quod cū fit in sinu Patris, iure eius cor dicitur, Ioa. 1. 18.

Saluian.

XI.
Genes. 6. 6.

Iob 35. 6.

Senec.

August.

Ioan. 1. 18.

Ita signatè Chaldeus reponens. *Ponituit eum in verbo suo.* En, quid figurate sit: aëlius dolore cordis intrinsecus, nimirum; non ea solum de causa doluit, quod homo se ipsum corrupisset, sed quod inde Diuinę imaginis, siue Dei filio ad cuius imaginē fuerat homo formatus, illa in hominū existimatione affigeretur ignominia, quòd ex eius imagine expensus alius ab eo, qui infinitè sanctus, & perfectus est, conciperetur. Ita omnino Greg. Nyssen. in epistol. de Profet. Christ. ad Harmon. his verbis. *Ponatur aliquis esse, qui artem pingendi profiteatur; atque huic imperari à Magistratu, ut is, qui procul habitant, Regis imaginem sculptat: sicutur turpem aliquam, & deformem speciem in tabulā sculptam, imaginem Regis, infectoram eam formam nominauerit; an non veri simile esset, indignaturam esse potestatem, quod pulchritudo principalis, propter malam illam picturam vituperetur inter ignotos. Qualis enim in imagine species ostenditur, talem etiam formam principalem existimari, necesse est. Quo circa qualem vitam, quam iuxta imitationem Dei traduci, creditum est inter nos, viderit is, qui non dum mysterij rationem acceperit, tale nostrum quoque Numen esse, existimabit.* Hæc, & multo plura in hanc rem Nyssen. Ex quibus non omnino abs re aliquis dixerit, tam homini proprium esse, ratione diuinę imaginis, virtuti incumbere, ut peccatum non ideo malum, quia prohibitum; sed prohibitum: quia malum, & rationali naturę dissonum sit. Verum id ad scholasticas disputationes spectat.

XII.

Ad Hebr. 6. 4.

Sed & hinc intelliges sub quo sensu Paulus ad Hebr. 6. 4. dixerit eos, qui prolapsi sunt, rursus crucifigere sibi met Filium Dei, & ostentui habere, nempe qui publice in peccata prolabantur (sic enim capiendum est verbum, *prolapsi*, ac si dicatur, palam in peccata lapsi, siue qui in peccatorum fordibus aperto capite volutantur: habet enim eam vim propositio, pro, simplici verbo adiuncta, ut in profero, propono, proclamo, & id genus alijs videre est) in causa sunt, ut Christus apud infideles blasphemetur, & ignominia afficiatur, non secus, ac cruci suffixus incredulorum blasphemij, & opprobrij erat expositus. Ad de ex publicis peccatis denuo à nobis Christum peccatoris imaginem perferentem quoddammodo concipi, uti dixit Paulus 2. ad Co

rinth. 5. 21. *Qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit.* Quam ad rem sic cum Christo crucifixo opportune locutus est Drogo, de Domin. Palsion. Sacram. *Fecisti ergo mihi de corpore tuo speculum animæ meæ. Nesciebam contumelias, & terrores, & colaphizantem me incessanter Sathanam, nisi viderem artem medicinæ tuæ, similia similibus curantem, & appendentem in statera. Hinc calamitatem tuā, illinc iniquitatem meam. Dedisti corpus tuum percutientibus, & genas tuas vellentibus faciem tuam non auertisti à conspuentibus in te. Ut alapa tuæ alapas meas remoueant, & flagella flagellis expientur, & opprobria exprobrantium, quæ ceciderunt super te, auferant à me opprobrium sempiternum. Vel dicito illos rursus sibi met Filium Dei crucifigere; quòd quæ ipse tanto studio, & dolore in corpore suo damnavit, nam de peccato damnavit peccatum in carne, ad Roman. 8. 3. iterum approbent, atque confirmet, & quæ ipse probauit, vituperent; ipsumque quasi frustra cruci fuisse suffixum, si non verbis, at vitâ & moribus testentur. Quæ verò Christo acerbior crux? quæ grauior ignominia?*

Quam grauius autem (verba Saluian. lib. 4. de Prou.) ac singularis piaculi malum sit nomen Diuinitatis in blasphemiam gentibus dare, etiā Dauid beatissimi edocemur exemplo, qui cum per suffragia iustitiarum suarum eternā pro offensionibus suis pœnam per unam tantum confessionem meruit euadere; huius tamen criminis veniam (de temporali pœna intellige) nec per pœnitentiam patrocinantem potuit impetrare. Nam cum ei errores proprios confitenti Nathan Propheta dixisset. 2. Reg. 12. 13. Transtulit Deus peccatum tuum, non morieris, subdidit statim: verum tamen, quia blasphemare fecisti inimicos nomen Domini, propter verbum hoc, filius, qui ex te natus est, morietur. Ita ille. Quæ statim sic eleganter exornat. Et quid post hæc? deposito, scilicet, diademate, proiectis gemmis, exutis purpuris, remota omni splendoris regie dignitate, cum pro his omnibus, solitarius, gemens, clausus, succosqualidus, fletu madidus, cinere sordidatus, vitam paruuli sui tot lamentationum suffragijs peteret, & pissimum Deum tantâ precum ambitione pulsaret, sic rogans, & obsecrans obtinere non potuit, cum tamen quod fortissimum petentibus adiumentum est, & impetraturū se, quod sic à Deo peteret, credidisset.

2. Ad Cor 5. 21. Drogo.

Iob 6.

Isai. 50.

Psalm. 68.

Ad Rom. 8.

XIII. Saluian.

2. Reg. 12. 13.

VERSUS XII.

*Scire autem volo vos fratres,
quoniā quæ circa me sunt,
magis ad profectum vene-
runt Euangelij.*

COMMENTARIUS.

I.

AT IS clara, & conspicua
sententia, quā Philippen-
ses Paulus de suis rebus
certiores reddens affirmat
tantum abesse, vt carcer,
ac vincula ipsius Euange-
licæ prædicationis cursum

retardauerint, vt maximo potius Christianæ
rei emolumento fuerint; inest enim hæc vis
illi aduerbio, *magis*, vt aduersatiue rationem
habeat, idemque sit, ac potius: ac si dicat Pau-
lus, potius ad profectum, quam ad detrimen-
tum venerunt. Monet autem discipulos eā
dere Apostolus, tum vt ipsos consoletur: ap-
paret enim (ait Chrysostomus) ob Pauli car-
cerem turbatos fuisse, veritos Euāgelij profe-
ctum eam ob causam impediendum, ac pau-
ciores deinceps Christo nomina daturos, siue
etiam eos, qui iam dedissent, pedem relatu-
ros: tum etiam vt illos in Christiana fide con-
firmet, & suo exemplo ad perfectam charita-
tem, & laborum tolerantiā promoueat. Vbi
opportune à Chrysostomo, & Græcis egre-
gia Pauli charitas, & morum comitas, & affa-
bilitas adnotatur, dum in apice Apostolatus
constitutus tam comiter, & vrbane, tamque
familiariter cum discipulis de rerum suarum
statu agat. Vt verò id Paulo maximè dignū,
ita & ipsi valde familiare. Quid enim in eius
epistolis, si mysteria excipias, frequentius in-
uenias, quam huius affabilitatis, & comitatis
perpetua signa? Sic Doctor, & magister gen-
tium socium se omnibus adiungit, sic omniū
se seruum facit. Vnde hæc epistola, ca. 2. 1. *Si
qua societas spiritus*, & ad Philemon. vers. 9.
Si ergo habes me socium. Et 1. ad Corint. 9. 19.
*Cū liber essem ex omnibus, omnium me seruum
feci, & c. factus sum infirmis infirmus*.

Infr. c. 2. 1.
Ad Philo-
mon 2. 9.
1. Ad Cor.
9. 19.

II.

Nec solum ab egregiā Pauli charitate, sed
ab ipsius etiam dignitate, & munere blanda,
hæc consuetudo, & affabilitas ortū ducit: vn-
dè Principibus viris eam maximè commen-
dat Ambrosius, & Seneca, quod ad cumulum

Ambr.

dilectionis illis cōparandum mirificè faciat:
sic enim ille lib. 1. offic. cap. 7. de Moyse ver-
ba faciens: *Quam miti sermone post iniuriam ap-
pellabat populum, solabatur in laboribus, delinie-
bat oraculis, fouebat operibus, & cum Deo con-
stanter loqueretur, homines tamen humili, &
grata appellatione affabatur*. Obserua illud, cū,
Deo constanter loqueretur, vt nimirum Princi-
pes, & Dynastæ constantiam, atque seuerita-
tem, non nisi erga maiores, aut sibi æquales
ostendant, cum subditis verò humanissimè se
gerant. Sed pergit Ambros. de Dauide. *Quid
eius imitator sanctus David, electus ex omnibus
ad plebem regendam, quam mitis, & blandus, hu-
milis spiritu, sedulus corde, facilis affatu? Ante
regnum se pro omnibus offerebat, rex cum omni-
bus aquabat suam miliuam, & partiebatur* (sic
lego, nō patiebatur) *laborem, vt iuuenis; ad reg-
nū etiam inuitus peteretur, resistens cogeretur se-
nex, ne prælio interesset, à suis rogaretur, quod
mallent omnes pro illo periclitari, quam illū pro
omnibus*. Similiter Seneca affabilitatē magnis
viris cū inferioribus, nec non Dominis cum
suis met seruis, sic contulit, epist. 47. *Hæc præ-
cepti mei summa est, sic cū inferiore viuas, quæ ad
modū tecū superiorem velles viuere, vine cū ser-
uo clementer, comitem quoq; & in sermonē ad-
mitte, & in cōsiliū, & in cōuictū*. Et post pauca.
*Quid ergo omnes seruos admonebo mensa mea?
nō magis, quam omnes liberos? erras si existimas,
me quosdā quasi sordioris opere reiecturū, ut puta
illū mulionem, & illū bubullū, non ministerijs
illos estimabo, sed moribus, sibi quisq; dat mores,
ministeria casus assignat, quidā cōtēi tecū, quia
digni sunt, quidā vt sint, si quid enim in illis ex
sordidā conuersatione seruale est, honestiorum cō-
uictus excutiet*. Hæc ex Seneca epistola ex-
cerpta; vide, quæ intermittuntur, quæ plura
sunt, nec minus apta huic proposito. Ad quē
etiam modū M. Tull. 2. offic. scribit prudētis-
simos Principes alios eiusdem fortis, quos be-
ne vellent sedulo monuisse, vt semilitibus,
& subditis familiares exhiberent. Extant (in-
quit) *epistole Philippi ad Alexandrū, & Anti-
patri ad Cassandrū, Antigoni ad Philippū filium
triū prudentissimorū, quibus præcipiūt, vt ora-
tione benignā multitudinis animos ad beneuolen-
tiā alliciant, militesq; blando appellando sermone
deliniant*. Similiter apud Ioseph. lib. 8. Antiq. c.
3. seniores Roboami cōsiliarij stulto illi Prin-
cipi suadebant, vt comiter, & liberaliter cū po-
pulo ageret, & posito tātisper regio fastu ad
multitudinis gratiam se accōmodaret, vt vel
hac arte capti homines illū amarēt, quod na-
turā ita cōparatū sit, vt subiecti delectentur
regibus mansuetis, & de suo fastigio nō nihil
se dimittētibus. Ad similes Plut. mens. lib. de
doctr. Principū, vbi illos cū Deo in hanc sen-

Senec.

M. Tull.

Ioseph.

Plutarch.

tentiam sic componit. *Qui Dei reuerens, iustitiam tuetur, hoc est Dei rationem gestat, nempe intellectum, non sceptrum, aut fulmen, aut tridentem, quâ specie se ipsos nonnulli fingunt, ac pingunt; stultitiam suam, quod videantur inaccessi reddere inuidiosam. Offenditur enim Deus is, qui tonitrua, fulmina, radiorum iaculationes imitantur, delectatur autem is, qui suam emulantes virtutem semet in honestate, & humanitate reddunt adsimiles. Ita Plutarch. Dixerat etiam paulo ante de illis, qui ab hac regiâ viâ defleunt. Plerique Reges, ac Principes parum cordati statuarios imperios imitantur, qui credunt colossos magnos, & amplos videri si tibijs vehementer deductis, si late distentos, & hiantes sinxerint. Nam hi quoque gravitate vocis, toruitate vultus, ac morum truculentia, fugâque consuetudinis humane maiestatem, & auctoritatem imperij sibi videntur imitari, nihil prorsus à Colossorum signis discrepantes, qui cum foris heroicam, ac diuinam quandam speciem præferant, intus pleni sunt terrâ, lapide, plumbo.*

Quæ circa me sunt.

III.

NOTATV deinde digna ea periphraſis, quâ vinculorum, & tribulationum suarum meminit Paulus dicens, *quæ circa me sunt*, pro quibus Ambrosius, & qui Græcissimi videri uolunt, sensu eodem legunt, *quæ mihi acciderant*, quo dicendi modo innuere videtur Apostolus, labores, & vincula, eaque omnia, quæ ad corpus spectant, siue prospera illa, siue aduersa sint, nullo modo intra ipsum versari, nec in eius animo cōsidere; sed circa ipsum, hoc est, extra ipsum esse. Quæ quidē dicēdi modū etiā vſurpauit Sen. ep. 41. vt ea, quæ homini fortuito adueniunt, honores scilicet, opes, & corporis formam, extra vera hominis bona computaret, sic enim ibi: *Nemo gloriari, nisi suo debet, vitam laudamus, si fructu palmites onerat, si ipsa ad terram pondere eorum, quæ tulit adminicula deducit, nam quis huic illam præferet vitam, cui aurea vna, aurea folia dependent, propria virtus est, in vite fertilitas, in homine quoque id laudandum est, quod ipsius est, familiam formosam habet, & domum pulchram, multum ferit, multum fœnerat, nihil eorum in ipso est, sed circa ipsum.* Ita ille. Similes ergo phraſes, similes dicendi modi Paulo, & Senecæ sunt, dum hic bona, quæ vera bona non sunt, Apostolus verò mala, quæ in malis numerari non debent, extra hominem ponunt, multo tamen animosior, fortiorque Pauli locutio est, quanto aduersa hominū animos fortius pullare, eosq; frequentius deterere, & infringere videmus. Sed de hoc alibi.

ADNOTATIO Vnica.

Ecclesiâ persecutionibus crescere.

IQVIDO ex his Pauli verbis constat, rem Christianam tribulationibus magis proficere, maioresque fructuum prouentus Ecclesiæ segetem persecutionibus afferre. Tractauit hoc argumentum floridâ eruditione Iulianus omnino videndus, ad egregia verò Clementis, Tertulliani, Nazianzeni, Hilarij, Ambrosij, Chrysostomi, Leonis, Theodoret, & Bernardi testimonia, quæ ipse occupauit, nonnulla alia, vel ex iisdem Patribus, vel ex alijs adiungere, lectori opinor nō erit omnino ingratum.

Et in primis ad hunc Pauli locum allusum, quis dixerit in illis Cantorum verbis cap. 8. *Soror nostra parua, & vbera non habet, quid faciemus sorori nostræ in die, quando alloquenda est?* Sic enim capit Rupertus eum diem, in quo Ecclesia, *alloquenda est*, vt sermo sit de primâ Christianæ Ecclesiæ persecutione sub Nerone, cum nimirum eius iussu, rationem suæ fidei, tam coram ferocissimo Principe, quam coram ipsius magistratibus Christiani redde recompulsi sunt; quæ quidem eo tempore, eaque ratione, & modo acta esse, quo Paulus hoc versu præscribit, indubitatum est. Sed nunc observa, ita ibi de Ecclesia, quæ hoc fidei examen non subierat, dici, *paruam esse*, quæ vbera non haberet, vt simul innuatur, tunc denique magnam futuram, plurimosq; filios procreaturam, & lactaturam cum primum persecutiones, & martyria passa fuerit. Quare ad ea verba, *vbera non habet*, in primis nota ex Honorio in id Cant. 4. 10. *Quam pulchra sunt mammae tuæ*, illud inter mammas, & vbera intercedere discrimen, quod mammae de puellis, lac non habentibus, sed quæ habiles ad habendum sint: vbera verò de mulieribus, quæ lac iam habeant, eoque nomine ab vbertate appellentur, dici soleant: deinde pen de lac ex puriori sanguine fieri, vt Philosophi, & medici tradūt. Ergo tunc, *mammae*, Ecclesiæ, in *vbera* conuertuntur, id est, tunc ipsa quam plurimos Deo filios gignit, & lactat, cū purissimum pro Christo sanguinem fundit: qui enim venis inclusus sanguis fœcūdus non erat, pro Christo effusus lactescit, nouū, quæ Ecclesiæ fœtum nutrit. Nec aliud mihi significare videtur, quod de nostro Paulo cum sanguinem pro Christo profudit

Eccle-

Pluta.

Ambr.

Senec.

I.

Iulian.

Cant. 8. 8.

Rupert.

Honor.

Ecclesiasticæ tradunt historiæ, nimirum ex illis cernicibus præcis vberem pro sanguine venam lactis fluxisse, quâ plurimos Deo filios, & ipsum in primis carnificem, qui illius caput absciderat, enutrit. Quod præ alijs ita luculenter retulit Ambrosius. *serm. 68. de natal. Apost. Petr. & Pauli. De Pauli vero ceruice, cum eam persecutor gladio percussisset, dicitur fluxisse lactis magis unda, quam sanguinis, & mirum in modum sanctum Apostolum baptismi gratiâ, in ipsa cade extitisse splendidi, potius, quam cruenti.* Simile quid in egregiæ virginis, & martyris Chatarinæ actis perhibetur, & lac pro sanguine profudisse, & virginem martyrio fecundam, ingentem filiorum numerum, singillatim vero quinquaginta Philosophos, qui prius, ut illam à Christianâ fide dimouerent, ab Imperatore fuerant acceffiti, Christo peperisse; unde non ineleganter de eâ nescio quis cecinit.

Quinquaginta simul natos virgo unica lactat. Vulnere, quis fluxus vberis vberior?

Isai. 60. 16. Vt vel hinc non incongruenter in hunc sensum capias illud, Isai. 60. 16. Mamilla Regi lactaberis: quibus enim potiori iure Regum nomen adscribas, quam Paulo, & egregijs Christi confessoribus, qui proprii sanguinis purpura resplendent?

II.
Cant. 2. 2. Cald. Paraphr. Chryso. II.
Quam ad rem denuò expende eam Paraphrasis Chaldaei versionem illius loci, Cant. 2. 2. Sicut lilium inter spinas, hoc libro pluries repetitam. Comparata sum rosa, quæ germinat inter spinas, à quibus perforantur, & rumpuntur folia eius. Vbi ideo Ecclesia germinare, siue in germina excrefcere dicitur, quia vndique ab spinis persecutionum laceratur, & proprio sanguine rubescit. Ita Chrysostom. serm. in Iuuentin. & Maxim. M. M. Enim verò, sicut planta rigata magis crescit, ita & fides nostra oppugnata magis floret, & seditione agitata incrementa maiora sumit, neque horti aquis irrigati ita germinant, & facundi sunt. Ita ibi, & homil. de ferendis opprobrijs, & conuersione Pauli, tom. 3. Orsus est discipulos, radicem predicationis volens eximere, verum discipuli non erant radix predicationis, sed Christus: quanto plures excidebant, tanto plures, & maiores pullulabant. Eiectus est Stephanus, & pullulauit Paulus, & illi, qui per Paulum crediderunt.

III.
Psal. 140. 7. Aug. Heb. III.
Illustrat hanc sententiam Regius Vates, Psalm. 140. 7. inquit. Audient verba mea, quoniam potuerunt, sicut crassitudo terra erupta est super terram. Pende singula, & in primis causalem illam, quamuis proprius spectet ad adnot. 1. vers. 14. Quoniam potuerunt. Sed observa Augustinum, & alios legisse ibi: praua-

ta, vel, peculiari gratiâ condita. Aquilam, benè culta, paratque sunt, veterem interpretem apud Chrysost. Quia munita erant satellitibus. Tandem alios. Quoniam speciosa facta sunt. Vbi in primis vides, ideo audita ab hominibus Dei verba, & in eorum cordibus praua-luisse, quod quæ antea infusa, indecora, amara, & infirma hominibus videbantur; postea decora, dulcia, firma, & manu validâ armata, necnon etiam peculiari gratiæ suauitate condita reddita fuerint. At unde is lepos, suauitas, & fortitudo? Audi August. Merito audistis verba eius. Quoniam praua-luerunt. Ducebantur, & occidebantur, cadebant, & stabant. Et quid est factum de tot mortibus Martyrum, nisi ipsa verba praua-lerent, & tamquam irrigata terra sanguine testium Christi, pullularet ubique seges Ecclesia. Ergo à Martyrum sanguine prædicationi decor, & suauitas; imò armata manus, & fortitudo, ut rebelles sibi hostes debellarèt. Sed ad segetis imaginem accommodatissima sunt, quæ sequuntur. Sicut crassitudo terra erupta est super terram, pro quibus. Quinta editio reposuit, ut qui bene colit, & fodit in terrâ: ut sit sensus. Nisi granum cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet, si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. At enim verò peculiaris venustas, & vis imagini, quam noster Vulgatus usurpauit, inest, quam sic versat indidem August. Et quid factum est de mortibus sanctorum? sicut crassitudo terræ disrupta est super terram. Quid est crassitudo terræ? nouimus crassitudinem terræ contemptibilia quæque esse: quæ sunt quasi contemptibilia hominibus, faciunt terram. Nam dictum est in quodam Psalmo, iacuisse mortes sanctorum, & non fuit, qui sepeliret, sed ille omnes mortes facta sunt crassitudo terræ. Quomodo accipit terra quandam pinguedinem de rebus contemptibilibus, & abiectis, sic ex eo, quod contemptus hic mundus, accipit crassitudinem terræ, ut inde seges Ecclesiæ feracius pullularet: ubi, quis non clamet ad Deum, atque exclamet cum Cassiodor. lib. de anima cap. 19. Vere omnipotens, qui & ipsas misérias fecisti potentes.

Similis locus apud Daniel. 8. 12. ubi de Rege Antiocho ferocissimè in Dei populū sæuiente, inquit. Robur autem datum est ei contra iugē sacrificium, & prosternetur veritas in terrâ, & faciet, & prosperabitur: ubi rectè id obseruante Maldonat. extrema hæc verba: faciet, & prosperabitur, in Hebræo scemepini sunt generis, ac proinde iuxta literam vix valeant ad Antiochum, (præter quam in accommodato sensu de prosperitate humanum animum eneruante, quem alibi persequor) sed ad veritatem potius referri, ut sit sensus, fore,

Aquil.

Chrysost.

August.

2. Editio.

Ioa. 10. 24.

August.

Cassiod.

III.
Dan. 8. 12.

Maldot.

ut veritas in terram deiecta habeat le admodum seminis, quod inde fructum faciat, & magis multiplicetur, siue ut foenum Græcū, quod pedibus protitum felicius prouenit. Apto hic verba Prosperi lib. 2. de vocat. Gēt. c. 5. de iplis Pauli temporibus sic scribentis: *Fremebant Gentes, irascebantur Populi, sciebat Reges, & Potestates; contradicebant superstitiones, & totius mundi reuelabantur errores, sed de resistentibus, furentibus, persecuentibus, populum suum Christus augebat, & per vincula, ac supplicia, mortesque sanctorum roborabatur fides, vincebat veritas, perque vniuersum mundum Domini agri segetis multiplicabatur veritas.* En veritatem prostratam, atque in terram deiectam, prosperatam, ac victoriam obtinentem.

V.

Sed in præfato Danielis testimonio rursus expendo verbum illud, faciet, pro quo ponendum videbatur, patietur, cum de veritate in terram prostratā, & calcatā sermo sit: sed apposite eam tolerantiam, non tam passionem, quam actionem appellauit Vates, indicans, tunc facere, viresque potissimum exercere veritatem, & fidem, cum persecutionem patitur. A quo non ita flammæ metaphora à Chrysostom. & Cyprian. usurpata. Quorum prior homil. 16. ad populum, sic exclamat. *O miraculum serui victi, Dominus crucifixus, & predicatio quotidie crescit, & per qua putabatur opera prohiberi, per hæc accensa est.* Similiter Cyprian. lib. de laudib. Martyrij. *Mors quippe integriorem facit, mors magis deducit ad gloriam. Sic quotiescumque latent stipulis distenta imbribus frumenta, turgescunt secunda messes, coguntur æstate, sic quoties ferro vitis obciditur, erumpentibus pampinis melius vna vestitur. Nam in augmentum prouenturi temporis, quidquid iniuriæ suæ proficit. Flammæ quippe plerumque agris iuuat immittere, quo calore vagantis incendij caca terra spiramenta laxentur; iuuat lenes stipulas crepitanti igne torrere, ut se in altius granida seges tollere parturientibus culmis densior arista valeat florere. Igitur talis, & Martyrij casus, postmodum fructus est.*

VI.

Cant. 6. 9.
Ecc. 43. 7.

Quam sanè ad rem illud etiam facit, quod de Luna, quæ Ecclesiæ imago esse dicitur Cant. 6. 9. sic inquit Ecclesiasticus, cap. 43. 7. *A Luna signum diei festi.* Sed quare? subdit: *Luminare, quod minuitur in consumatione, hoc*

est, ut clarius habet Lectio figurata: *Luna decrescente donec deficiat.* En signum diei festi. Sed unde locus? Addit Sapiens, *crescens mirabiliter in consumatione.* Vbi Glossa: *Ecclesia in persecutione videtur minui, sed in parte clarescit, crescit enim mirabiliter in consumatione.* Sed elegantius Ambros. lib. 4. in Hexam. cap. 2. de Ecclesiā, inquit. *Videtur sicut Luna deficere, & non deficere, obumbrari enim potest, deficere non potest; quæ aliquorum quidem persecutionibus discernitur, non minuitur; ut Martyrum confessionibus impleatur, & effusi pro Christo sanguinis clarificata victoris, maius deuotionis, ac fidei suæ toto orbe lumen effundat.* Et eod. lib. cap. 8. *Ecclesia sicut Luna defectus habet, & ortus frequentes, sed defectibus suis creuit, & ipsa meruit amplificari, dum persecutionibus minuitur, & confessorum martyris coronatur.*

Lect. Figu.

Gloss.

Ambros.

VII.

Nec latebat id ipso met hostes, qui dubij, & hæsitantes de Apostolis post inflicta sibi vulnera ardentius, & maiori prouentu Christum annunciantibus dicebant. *Quid faciemus hominibus istis?* Actuum 4. 16. ac si dicerent, inquit Chrysostom, homil. 7. de laudib. Pauli; *per quæ enim eos opprimere volumus, per ea ipsa prouehimus.* Unde statim Chrysostom. *Quæ putabantur impedimenta predicationis, fortia erant auxilia.* Aptanda his, quæ habet Origen. homil. 9. in Exodum, dum huic rei accommodat id Exod. 1. 12. de filiis Israel à barbaro Rege hostiliter oppressis. *Quantoque opprimebat eos, tanto magis multiplicabantur, & crescebant.* Et quæ Hieronym. in cap. 27. Ezechiel. lectori videnda. *Ego hæc ex Lucifero Calaritano, dum lib. Moriondum esse pro Dei Filio, in Constantium Imperatorem in Catholicos seuentem grauius inuehitur, minime omitam. Aduertis? quomodo caduca dominatio tua, quanto contra nos seuire dignatur, tanto ea indicetur esse infirma, contemptibilis, inanis, debilis, & abiecta: furore enim, & scelere concitata manus tua ad perimendum nos quoties praualluit, toties nos creuissse, & magis, atque magis victores extitisse meminimus.* Ergo, aduersus Ecclesiam. (Bernard. ferm. 29. in Cant.) *pugnatum est hostili animo, damno utili.* Hæc tu, vel alicui signatè religioni, vel personæ, & animæ potissimum etiam accommodes.

Act. 4. 16.

Chrysostom.

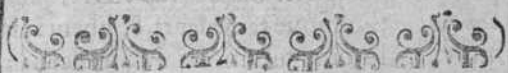
Origen.

Exod. 1. 12

Hieronym.

Lucifer.

Bernard.

VERSVS XIII.

Ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo in omni pratorio, & in ceteris omnibus.

COMMENTARIUS.

PRIA circa hæc verba, in quibus Paulus modum, quo res Christiana per vincula sua profecerit designat, examinanda occurrunt. Primum, quid significet cum ait: vincula sua manifesta fuisse. Deinde dubites, Quo sensu accipiendum sit illud, *in Christo*, vel quibus cum verbis coniungendum? Tandem quid pratorii nomine significetur?

I. Quoad primum concors expositio interpretum est illis verbis: *manifesta fierent*, significare Paulum, occasione vinculorum in quæ ob Christi fidem fuerat coniectus, in Regiam Neronis aulam Euangelij famam illatam esse, quasi rei Christianæ profectum in eo ponat, quod Euangelij notitia non modo plebeculam, & vulgus, sed etiam ad Cæsaris & ipsius familiarium, necnon & Romanorum Magistratum aures percurrerit, non leui quodam rumusculo, sed adeo ingenti, ut nisi obdurato animo essent, facile sibi potuerint persuadere, vera omnia, quæ de Christo enunciabantur, esse.

in Christo

II.
Iustinian.

*Ad Ephes.
4.1.
Anselm.
Theoph.
Eftius.
Cornel.*

CENSET Iustinianus posse hæc coniungi, vel (traiectione quadam tolerabili) cum vinculis, ut sit sensus, vincula in Christo, id est, quibus propter Christum constringor, ut ad Ephesios 4.1. *Ego vinculus in Domino*, in quod etiam inclinant Anselmus, Theophylactus, Eftius, Cornelius, & alij: vel cum precedentibus, *manifesta fierent*, vno, & altero sensu; primo ut idem sit, ac Christi consilio, & providentiâ; quæ fuit etiam explicatio

Theophylacti. Secundo, ut significetur ad Christi gloriam.

In omni pratorio.

PRAETER Ambrosianum; qui omnino aberravit ab scopo, dum per pratorium intellexit Iudaismum, & id in ceteris omnibus, ad omnes gentium Ecclesias retulit, omnes pene interpretes Chrysostomum secuti de aula Neronis exponunt iuxta usum loquendi Græcorum, ut inquit Iustinian. conatur verò Sedulius peculiarem asserere rationem, cur aulæ regum pratorii nomine appellerentur his verbis. *In domibus regum ubi prætores esse solent.* At enim verò Latini etiam absolute sub aulæ significatione nullo ad prætores respectu, frequentius eam vocem usurpant. Sic enim de Augusto Sueton. cap. 72. *Ampla, & operosa prætoria gravabatur, & neptis quidam sue Iulie profuse ab eâ structa, etiam diruit ad solum.* Vbi Iulie prætoria, in quibus non est, cur prætores essent, palatia vocantur. Adde Hieronymi locum lib. 1. aduers. Iovin. *Diogenis dolium, sic lepidè prætorium, hoc est, aulam, siue Regiam ædem appellantis. Quumque se contorqueret in dolio, volubilem se habere domum iocabatur, & se cum temporibus immutantem.* Frigore enim dolij os vertebat in meridiem, æstate ad septentrionem, & vicumque se Sol inclinaverat Diogenis, simul prætorium vertebatur. Sed hac de re multi multa habet, illud ego non omittam, quod Prætorium aulam significare maximè confirmat, nempe, eum, qui Græcis est, *ἐπαρχος αὐλῆς*, id est, Præfectus aulæ à Latinis Præfectum Pratorii appellari. Similiter ea verba, *in ceteris omnibus*, de locis, & vicis urbis Romæ communiter accipiuntur, quamvis nonnulli, quod in Græco nō sit præpositio, in malint ad personas referre; & quod mireris utrique auctores pro suâ opinione citant Chrysostomum. Sed rectè inquit Iustinianus Chrysostomum apertissimè docere ijs verbis vniuersam urbem Romanam designari.

Sunt quidem hæc omnia valde probabilia; iuxta quæ illud obserua tam serò ad aures Principum res sanctas, & salutare denegare, quam citò eorum nuntia deferri, quæ ad peccandum illicitum, ut in Herode, & in Abimelech facile utrumque est videre: Iam enim Christus Ierosolymam, & Iudæam pene infinitis, ijsque quæ sitissimis signis impleuerat, cum Matthæus, cap. 14.1. ut rem omnino recentem, inquit, *In illo tempore audiuit Herodes tetrarcha famam Iesu*; contententibus verò inter se interpretibus, quid fuerit in

III.
Ambros.

Chrysosto.

Sedul.

Sueton.

Hieron.

III.

Matt. 14.1.

causâ, quod ipse tam fero Christi res audierit, optimè respondent Chrysostom. & Theophylact. quia res bonæ, & sanctæ fero ad domos, & aures Principum perveniunt. Contrâ verò vix Ægyptum cum pulchrâ vxore suâ Sara ingressus Abraham fuerat cum Pharaoni formosissimam foeminam ad eius urbem aduentasse delatum est. Sic enim Genes. 12. 14. *Cum itaque ingressus esset Abram Ægypti, Ægyptij mulierem, quod esset pulchra nimis, & nunciauerunt principes Pharaoni, & laudauerunt eam apud illum:* percurrerat ergo Christi fama, iam diu Romanam urbem, ut ex historijs Ecclesiasticis, necnon ex epistolâ, quâ multò ante ad Romanos Paulus scripserat, liquido constat, & tamen ad Neronis, & eius familiarium aures felicissimum hoc nûtiū non peruenerat.

V.

Sed si verum fateor in præfato explicandi modo non plene quiescit animus, quod hæc verba sic exposita non bene cum sequentibus hæreant: subdit namque quasi in ipsorum confirmationem Apostolus, & plures e fratribus confidentes vinculis meis auderent sine timore verbum Dei loqui. Quæ videntur innuere efficaciorē aliâ causam, à quâ proveniret nova illa Christianorum fidentia, & ausus, quam esset nuda manifestatio Evangelij in aulâ Cæsaris, ut puta egregius aliquis ex illa manifestatione effectus subsecutus. Quare non reticebo, quod circa Græcum fontem animus suggerit non displiciturum fortassis alicui.

VI.

Græc. lect.

Alius ergo se prodit horum verborum sensus ex Græca lectione petitus, nam pro voce, *manifesta*, Græce est, *φανερός*, quæ vox, quâ vis etiam significet, quod manifestum est, at sapius metaphoricè accipitur pro *re clara*, *celebri*, & *illustri*, à *φάνος*, id est, *lucidus*, & *splendidus*, *φως*, enim, & *φως*, sunt lumē, & lux à quibus forsan Hispanè dicitur, *Farol*, quam significationem, cum Paulus ait, vincula sua manifesta esse, non tam videtur loquutus de causa vinculorum, quæ tunc Principi, & magistratibus innotuerit, quam de splendore, & luce, qui ob Pauli constantiam vinculis eius obuenerit; quasi dicat, tantum abest, ut aliquid Evangelio ob meâ vincula deperierit, ut ipsa potius splendorem illi, & lucem dederint. Sane cum Paulus Imperatori, & ipsius ministris ob Christianam fidem sisteretur, sic se gessit, ita intrepide, & animosè Evangelium enunciauit, adeò sapienter, & enucleatè; tamquam potestatem habens de ipsa rationem reddidit, tam fortiter, & audacter iudicibus, & ipsi Cæsari flagella, ignes gladios, & mortes minitantibus res-

pondit, quia oportet magis obedire Deo, quam hominibus. Denique tam alacri, & libenti animo vinculorum ignominiam, & molestiam pertulit, ut nonnullos è Cæsaris domo in Christi fidem traduxerit, cunctos in admiratione rapuerit. Hæc autem tam egregia constantia, tam eximiaque fortitudine in summis procellis vinculorum minarum, suppliciorum, & mortium impendentium, quid ni vincula Pauli illustrissima, & celeberrima fierent?

En quæ mihi succurrebat explicatio huius loci, quam si probares, eadem opinione, siue errore ductus deberes explicare, nec extra mentem, & usum Pauli illud, in Christo, ut idem esset, ac per Christum: siue per Christi gratiam, ut velit Paulus, eam claritatem, celebritatem, & splendorem suorum vinculorum, non ab ipsius meritis, aut virtute, sed à Christi gratia, & auxilio dimanasse. Hæc quominus determinato affectu omnino amplector illud in causa est, quod non omnino congruit cum voce, *manifesta*, quam Vulgatus posuit, nisi aliquantò duriusculè eandem in illâ, quam in Græco metaphoram latere velis. Optio lectori datur, quam maluerit, eligat. Nos ex utraque expositione aliqua deducamus.

VII.

ADNOTATIO I.

Quanta libertate, & fortitudinerationem fidei coram Nerone Paulus reddiderit.

ORTISSIMUM plane, ac adamantium Pauli animum ostendunt præfata verba. Multis enim ipsi tunc temporis, ut de re Christianâ pro dignitate rationem redderet, erat opus. Illud in primis, ut ingenti ore loqueretur, nec enim quævis vox, nisi robustissima Neronis aures potuisset peruenire; is namque Principibus mos est, ut qui libidinis, aut fraudum suarum ministros auribus adiungunt, & agglutinant, quò melius sibi venenum improbitatis instillent, sanctos, & bonos viros, non nisi eminens, ac de loginquo loquentes audire velint. Ita id adnotavit Augustin. lib. 2. quæst. in Exod. quæst. 16. ad illa verba Moy si ad Deum. Exodi 6: 12. *Quomodo audiet Pharaon, præsertim cum incircumcisis similibus:* Vbi ipse Græcos codices secutus, legit: *Ecce ego gracili voce sum;* quæ sic opportunè

I.

August.
Exod. 6. 12

explicat:

Iacob. 2. explicat: *An forte regius fastus nō permittebat eos de proximo loqui? facit illud Iacobi 2. 2. Si introierit in conuentum vestrum vir anulum habens in veste candida, introierit autem pauper in sordido habitu, & intendatis in eum, qui indutus est veste pulchrā, & dixeritis ei, tu sede hic bene, pauperi autem dicatis, tu sta illic, &c.*

Vbi similiter obserua non mediocrem etiam modestiam, & animi demissionem Euangelico Doctore, ac concionatori opus esse, cui coram Principibus non federe; sed humiliter stare præscribitur. Ei enim, qui indutus est veste pulchrā dicitur: *Tu sede hic bene*, pauperi autem: *Tu sta illic*. Ita quidem, Prouerb.

Prou. 1. 20. ubi dicitur: *Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam*. Lxx addunt: *& in portis Dynastiarum astat*. Ecce Sapientiam, stantem illic, ad eum planè modum, quo Regius Vates Deo se aditaturum dicebat, Psalm. 5. 5.

Psalm. 5. 5. *Mane astat tibi*. Nec enim secus tractari, se Dynastā à religiosis viris sinunt, quam a feruis suis Deus, atque ideo, vt alibi tracto, apud

Ezech. 30. 13. *Ezech. 30. 13. Optimates populorum; appellantur, Idola, ac simulachra*. Sed enim si verum fateor, bene quidem, & comiter cum Doctoribus, & diuini verbi præconibus ageretur, si vt Deus cum suis: ita Principes cum illis se gererent. Nam Dei quidem serui, ipsimet Deo, concionatores vero, & Ministri Euangelij non ipsis principibus, & Dynastis, sed illorum portis, & cancellis adstare dicuntur, si forte illis facultas sit introsum ingrediendi. Vt videas quam magna illis patientiā, quā perdura tolerandi consuetudo sit per necessaria. Sic Sophista Lucianus non sophisticè, sed verè virtutem ad Palatii fores excubantem, continuoque, sed frustra pulsantem facit, dum Rex Iuppiter de aqua cucurbitis diuidendā, & litè inter papiliones, & vespas de numero alarum componenda serio, multum que ac diu cogitat.

Lucian. Sed enim, deinde tum animo terrenarum rerum amoris experte, tum fronte forti, & liberā, vt de testimonijs Dei in conspectu regum loquens non confundenderetur, Paulo fuit opus. Nimirum, vt Regiam maiestatem, potentiam, honores, diuitias, & sæculi pompas nihili faceret, quominus Christi Euangelium non fucatum, sed purum patrum annunciarer, sic monente Salomone Prou. 25. 26.

Prou. 25. 26 *Fons turbatus pede, & vena corrupta iustus cadens coram impio*. Quæ eò potissimum spectare crediderim phrasi illā, *cadendi*, ex Hebræo perpensa, vt propositā similitudine fontis, qui lipidissimam aquam fundat, in quem si aliqua prægrandis bestia pedem mittat, omnino turbatur, & sordibus, & puluere ita cōmiscetur, vt impuram iam, & sordidam a-

quam reddat, moneat Salomon concionatorem, & Doctorem, qui magnam fortunam sæcularium Principum aduoretur, & in pretio habeat, pristinam Doctrinæ puritatem, & loquendi libertatem, utpote, cuius oculi externa sæculi claritate præstingantur, non retinere, sed salubrem deinceps doctrina in turpem adulationem commutare, vel blandis sermonibus, & lenocinijs delinire. Ita quidem Hilar. in Psalm. 14. dum elucidans ea verba. *Ad nihilum*, deductus est in conspectu eius malignus, hanc spiritus libertatem exigens, dixisset. *Non oportet humilitatem carere constantiā, & libertas Dei à nobis in eā, quam omnibus debemus seruitute, retinenda est, ne ad potentiarum impetus terreamur; ne ad maliciorum arbitria cedamus*, subdit. *Interdum enim etiam regibus iniqua poscentibus turpi adulatione famulamur, & cuius alienis conscientie nostra infirmitate blandimur*. Hinc optime Philo lib. Quis rer. diuin. sit hæres: *Sunt profecto admirande virtutes, vel fiducia, vel sermonis libertas aduersus præstantiores, quando res composulat*.

Equidem hâc ratione Isaias semetipsum, tamquam polluta labia habentem grauius reprehendit, inquit, cap. 6. 5. *Vae mihi; quia tacui: quia vir pollutus labijs ego sum*. Sed cur sanctus Propheta pollutus labijs dicatur? Respondet Gloss. Interlinear. *Quia Oziam, & alios libere non reprehendi, ideo cum Angelis Deum laudare non merui, & timeo ne dicatur mihi. Quare tu enarras iustitias meas*. Psalm. 49. 16. Sed enim, cum post modum diuinâ visione confirmatus vates, & ignito calculo mundatus, ad leges Euangelici concionatoris se composuit, adeo Regis Manasses maiestatem, imò amicitiam, & consanguinitatem despexit, vt tandiu egregiâ animi libertate in obiurgatione idôlolatæ Regis perdurauerit; quamdiu ab ipso ferocissimo rege, atroci feritate à capite per aures dissectus, ad increpationem non vnus, sed duplex extiterit, vt de ipso ita eleganter inquit, S. Zen. Veronenl. term. de Martyrio Isai. fine. *Propheta tamen egregius, & illustris inter resupinatos sectores, & pendulos, tamdiu immobili inconcussus corporis durauit statum, quamdiu duo esse inciperent, qui figuras gentium (idola) cum suo persecutore damnarent*.

Præterea, cui non videatur difficile, Nero nem in suâmet aulâ facie ad faciem conuenire, ipsumque non modo falsæ religionis, sed grauissimorum etiam criminum arguere; cum veritas idem, ac arcus apud Dauidem sit, Psalm. enim 59. 6. ubi nos habemus: *Vt fugiant à facie arcus*: Hebræi legunt, *à facie veritatis*. Si inquiras, quid inde discriminis

Hilar.

Plin.

III.

Isaie. 6. 5.

Gloss. inter.

Psalm. 49. 16.

S. Zen.

IIII.

Psalm. 59. 6.

verita-

veritatem annuncianti, siue quæ veritatis eum arcu similitudo sit? Respōdebo ideo veritatē eū arcu cō poni, quod ut commede dum longius, & in tuto sumus, ita magno discrimine coram, & ē vicino veritas denunciatur; sic arcu secure, ac iucunde in longinquum sagittas mittimus, timide verō, & periculose in scopum prope positum iacimus, cum resiliere telum soleat, & sagittarium repercutere. Nec apud Neronē tantum id verum est. Certe cum monachus quidam martyrij amore fuscus ad Soldanum abiisset, ab eo rogatus quorsum venisset? Respondit: ut mortem inueniam veritatem tibi prædicando; tunc Soldanus, ito ad Principes tuos prædicare illis veritatem, & mortem, quam apud me quæris, apud illos inuenies. Refert id Mart. del Rio, tom. 2. Adag. ad cap. 9. Ecclesiastes, ex Michaele de Palatio; addit verò de suo, post Soldani dictum. *Nimis verè.*

V.

Hinc Moyſi ituro ad concionandum coram Pharaone, illud in primis præcipitur, Exod. 3. 5. ut calceamentum soluat, hoc est, Ambros. interprete lib. 7. in Luc. ut mortis metum abijciat (sunt enim calceamenta mortis typus, quippe quæ ex pellibus animalium mortuorum fiant) ac concionandi munus à Deo sibi iniunctum animosè, & fidenter aggrediatur. Planè quasi ij, qui ad Reges sunt verba facturi, ut vni litent veritati, morti se se deuotos existimare oporteat. Nam si eorū minæ sunt extimescende, actum quidem erit de Evangelica veritate, & disciplina, vti Cornelio his verbis dicebat Cyprian. ep. 3. *Quod si ita res est, frater, ut nequissimorum timeatur audacia, ut quod mali iure, atque equitate non possunt, temeritate, atque desperatione perficiant, actum est de Episcopatus vigore, & de Ecclesiæ gubernandi sublimi, ac diuina potestate, nec Christiani ultra, aut durare, aut esse possimus, si ad hoc ventum est, ut perditorum minas, atque insidias pertimescamus.* Vnde rursus Hilarius præfato loco magis premens illud Vatis. *Ad nihilum deductus est in cōspectu eius malignus, ut maligni nomine is significetur, qui noxiū se, & hostem fore comminatur, nihili tamen de ipso, & de eius minis curandū esse, sic monet: Oportet istius modi hominem apud nos non alicuius, sed nullius esse iudicij, ut sit nobis abolutus, interemptus, spiritalia enim tractantem, & cælestia continentem decet humana nequitia despicere monita, & animo sublimi, & excelso istius modi maleuolentia, tamquam nullius opinari.*

VI.

Vides difficultates, pericula, scopulos, Syrtes, hinc Scyllam illinc Caribdim regis concionatoribus imminentes? at enim verò nihil hæc omnia obfuerē, quominus Euangelium

cum omni fiducia, & in apertione oris Paulus prædicaret, Imperatoresq; Romanæ Reipubl. religionem, ac Numina publicè in ipsamet Neronis aulā conuelleret. Sanè is Apostoli mos erat, ut dum de priuatis eius rebus ageretur, obmutesceret, omnesque, quæ ipsi imponerentur, calumnias, siue quæ ab aduersariis inferrentur, iniurias, & vulnera patientissime ferret; at verò dum religionis diuiniq; honoris causa tractaretur, vehementius excandesceret, magnæque libertate, & animositate loqueretur, ad eum quidem modū, quo sibi formabat Ezechielem Dominus, cum illum ad prophetandum suo nomine mitteret, faciem nimirum illi ex adamante, siue etiam ex magnete (ut ad cap. 2. vers. 21. adnotat. 1. ex Marino Brixiano trado) & ex silice compactam tribuens, *ut adamantem, & ut silicem dedi faciem suam.* Ezech. 3. 9. At quam dissimilis naturæ hi lapides sunt? Quid enim adamante perfectius patientiæ symbolū, ut Cyprianus ad martyres pendit? quātumuis enim percutiatur, & obtundatur, perfert, filet, nullumquē non tolerantia signum edit. Quod si pro adamante legas magnetem, non erit in elegantior mansuetudinis, ac mitissimi ingenij significatio. Quid enim hoc lapide indulgentius? quid blandius? qui vel ipsum ferrū ad se allicit, & amplectitur? At quam aliter flex se habet, quam citò primo ictu excandescit, quantum ardet, quam flammantes scintillas spirat? Quis ergo sibi hæc Vatis facies constet? Sanè, ut hæc nobis documento sint quam aliter Dei minister se habere debeat, dum diuina negotia, ac cum propria suā tractat, ut videlicet cum iniurijs, contumelijs afficitur, quā priuatus est. v. g. quā Paulus fileat, obmutescat, & in silentio, ac spe, fortitudo eius sit, at cum in ijs, quæ ad Dei cultum, & honorem spectant, lacessitur, profiliat in medium, firmis lateribus respondeat, excandescat, scintillas emittat, adstantesque illuminare, atque etiam iuflammare contendat.

Ezech. 3. 9

Cyprian.

VII.

Nec alia quidem satis significatio, cui Christus Apostolos, ac ministros suos, Matth. 5. 13. comparauit, esse videtur. Quid enim sale in aquam, aut in cibum immisso, cui vsui aptus natus est, mitius, aut mollius? cum ibili-quefiat, & deliniatur; at si ipsum in ignem conijcias, quid illo fortius, & iratius? qui ingenti strepitu edito, ne saliat, salit, in faciem resistit, ac minas intentat. Ab hoc non longe, it quod Gregor. Nazianz. orat. 32. dicebat inde sibi omnino persuasum legitimū pro Christo bellū gerere, quod ad illius morem pugnaret, iam miti, ac pacato ingenio, iam forti, firmoque animo pro rerum exigentia

Matth. 5. 13.

Nazianz.

veræ doctrinæ auxilium præbendo. Sic enim ille. Verum nos pro Christo bellum gerere, hoc argumento planum faciamus, quod secundum Christum, qui mitis, ac pacatus est, atque infirmitates nostras portauit, dimicamus. Nam nec in verâ doctrinâ detrimentum paci studemus, non nihil de animorum contentione remittentes, ut facilitatis, & mansuetudinis famam colligamus (non enim quod bonum est male aucupamur,) & rursum pacem colimus, legitime pugnantes, atque intra limites nostros, spiritusque regulâ nosmet continentes.

VIII.

Qua quidem de causâ tam Apostoli, quâ Euangelici ministri in scripturis duplici scutorum, & bouum imagine significantur; priori quidem dum labores, & persecutiones perferunt, egregiumque in illis reddunt testimonium. sic 1. Regum 2.8. vbi nos legimus: *Domini enim sunt cardines terræ, ex Hebræo verti potest: scuta terræ, nec dubium, quoniam de Apostolis sermo sit; posteriori verò, ut Christianam messem colunt, & aratro predicationis Ecclesiæ campos proscindunt. Sed nunc obserua, quam diuerso metalli genere vtrumque Apostolorum symbolum in templo constructum fuerit. Erant enim scuta aurea; boues vero ænei; ingenti hoc inter ea metalla discrimine, quod aurum, ut obseruant interpretes præsertim Galfridus in allegorijs Tilmani ad libros Regum, percussus, silet, æs vero ita sonorum est, ut clarissimas voces edere dicas; quæ eò sane eunt, ut significetur Dei ministros in proprijs iniurijs, non secus, ac scuta aurea patienter filere ad eius exemplum,*

1. Reg. 2.8.

3. Reg. 7.29

3. Reg. 14.26.

1. Pet. 2.23.

qui cum male diceretur, non comminabatur: 1. Petr. 2.23. in Dei verò causâ ingentes voces, atque mugitus, ut ænei boues emittere. Ita sub persona Basilij, cum Præfectoloquentis Gregor. Nazianz. oration. de laudib. Basilij. Nam ceteris quidem in rebus, præfecte mansueti, & placidi sumus, atque omnium abiectionissimi, quemadmodum hoc nobis lege præscriptum est, ac non dicam aduersus tantum imperatorem, sed ne aduersus plebeium quidem quemquam, & infirmi ordinis hominem super eum attollimus. Verum ubi Deus nobis periclitatur, ac proponitur, tum demum alia omnia pro nihilo putantes ipsum solum intuemur. Ignis autem, & gladius, & bestie, & ungula carnem lacerantes voluptati nobis potius sunt, quam terrori. Sic apud Greg. Basilij.

IX.

Quo eunt Pauli monita ad Timothæum, & ad Titum. Nemo adolescentiam tuâ contemnat. 1. ad Timoth. 4. 12. Nemo te contemnat. ad Titum, c. 2. 15. ut nimirum, qui concionatoris, siue Doctoris officium suscipit, ita se gerat, ut despici, aut contemni non sinat; vnde

1. Ad Tim.

4. 12.

Ad Titum,

c. 2. 15.

Chryso.

Sed ubi modestia, aut mansuetudo. Sacerdotis eluceat, si semper in honore sit, neque contemptui pateat: sic respondet. In his quidem, quæ ad se pertinent, si contemnatur, constantissime ferat ita enim per patientiam virtus predicationis ostenditur. Verum in his, quæ aliorum tangunt salutem: contemptui omnino non pateat, id quippe non mansuetudinis est, sed stultitiæ. Nam si quidem iniurias in se, si maledicta, si insidias ulcisci velit, recte omnino culpabitur, verum ubi aliena salutis negotium agitur, imperio omnino utatur, atque ex culmine auctoritatis, ne quid roxium imminet gregi, summâ curâ provideat, neque enim hoc in loco mansuetudine, sed auctoritate opus est uti, ne Ecclesiæ utilitas pereat. Hæc tamen ex Chrysostomo. Quæ omnia Ambrosius egregijs duabus epistolis ad Imperatorem Theodosium nimirum 28. & 29. inter eius epistolas mirifice confirmat. Vide totas ut ego solû excerpam efficacissimam rationem, quæ diuini Verbi præcones, dum suo munere funguntur, tutari se, ac protegere opportunè possunt. Est hæc. Habemus, & nos, cui displicere plus periculi sit, præsertim cum eis imperatoribus non displiceat, suo quæcumque fungi munere, & patienter audiat vnumquemque pro suo suggerentem officio, imò corripit, si non utatur militia sua ordine. Quod si in ijs libenter accipitis, qui vobis militant, num hoc in Sacerdotibus potest molestum videri, cum id loquamur, non quod volumus, sed quod iubemur. Scitis enim lectum. Matth. 10. 19. Cum steteritis ante reges, & præfides, nolite cogitare, quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini, non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.

Ambr.

Matth. 10. 19.

X.

En igitur Paulum tum egregiâ animi fortitudine, & dicendi libertate præditum; mortisque metu, & terrore carentem, tum etiam vas electionis ad prædicandum Dei nomen coram gentibus, & regibus, Doctorem nationum, lyram Spiritus sancti, Euangelij tubam os orbi sufficiens, rugitum leonis nostri, ut ex Patribus alibi videro. Quis iam eius in Nerois aulâ prædicationis fructus? quis Euangelij profectus? quæ de infidelitate victoria, & triumphus? Num ad huius tubæ sonum illa idôlolatricæ mœnia velut hiericunthyni muri corruerunt? ad huius lyre concentum viuæ lapides in ædificium spirituale, & templum sanctum Domino congregati sunt? Respondeo: ut ipse quidem fuerit mentita seges, siue licet sementi, fructus non plene responderit, adhuc non omnino inanis Pauli in aulâ prædicatio fuit: nam primum hæc Apostoli apologia maiores suis discipulis spiritus, & animos dedit, ut ad eius exemplum Christi

Euangelium palam, & intrepide Romæ divulgant: deinde non potest non in rei Christianæ lucro maior hæc Christi notitia, quæ Regiam Neronis peruasit, poni, cum nonnulli ex Principis familiaribus Christo nomen dederint, quod satis innuit Apostolus cap. 4. 23. inquit. *Salutant vos omnes fratres, maxime, qui de domo Caesaris sunt.* Sed cur (inquis) aliqui solum, nec omnes aulici Christo crediderunt? Cur lumini, splendidoque iubari reliqui rebelles extitere. Quare tota Neronis aula ad huius tubæ sonum castra non mouit? Peremptoria responsio. Quia illos non traxit Pater. Nouit Dominus, qui sunt eius. Sed enim, si humano more loqui, licet, & externis coniecturis, quæ renuentium voluntates prodant, agenda res sit. En duas, quæ mihi succurrunt huius nouitatis rationes.

ADNOTATIO II.

Aulicissimum ad rem Christianæ perfectionis non satis idoneum fuisse.

I.

DICAT in primis non nemo, non esse multum mirandum, paucos solummodo ex domesticis, & familiaribus Neronis, Christi fidem recepisse, cum aulicæ vitæ institutum ad Euangelium suscipiendum, ei usque monita amplexanda parum ad iumentum, impedimenti plurimum suapte naturâ afferat; quasi non tantum de humanâ, sed de diuinâ etiam fide, illud Tragici in Agamen. usurpari possit.

*Non intrat inquam regium limen
Fides.*

Equidem, nescio sub quo tam diro, ac pestilenti climate degunt aulici, ut à bono in malum facilimo negotio; à malo in bonum vix, aut ne vix, quidem mutari soleant. Ita de aulâ dixit absolutissimè Bernard. lib. 4. de Considerat. ad Eugen. *Plures in ea defecisse bonos, quam malos profecisse probauimus.* Quid? imperium ne inibi pro libito exercet peccatum? aut virus suum execrabilis aliquis euomit serpens, quo pij gressus impediuntur? An nuit Nazianz. orat. 40. aulicum quendam, sic ab aulâ deterrens. *Quid tibi cum Casare, & Caesaris rebus; atque ita fuge, ut non antea conquiescas, quam eo perueneris, ubi nec peccatum est, nec infuscatio, nec serpens in via mordens, proque tuos gressus impediens:* Ac si apertè dixerit, in Casare, & Caesaris rebus; in aulâ, &

aulæ negotijs peccati infuscationem, & serpentis morsum, atque piorum gressuum impedimentum esse. Quod si ea de re exempla desideres; audi de Vitellio Tacitum, lib. 5. annal. *Regendis prouincijs præcâ virtute egit, unde regressus, & formidine Caij Caesaris familiaritate Claudij turpe in seruitium mutatus, exemplar apud posteros adulatorij decoris habetur: cesseruntque prima postremis, & bona inuenta senectus flagitiosa obliterauit.* Audi, & quæ de Tito Iunio idemmet scriptor, sic ait. *Proconsulatu Galliam Narbonensem seuerè, integre rex; mox Galba amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, promptus, & prout animum intendisset, prauus, aut industrius eadem vi.*

Sed hæc minora, & nullius momenti sunt, audi iam quod mireris, & stupeas, non Vitellium, aut Iunium, siue ex ethnicis quemlibet alium, sed ex Apostolis vnum, cumque qui cæterorum Princeps, & Ecclesiæ columnen, & culmen erat, cum primum (malo facto) in aulâ pedem posuit, velut à serpente ibi latitante percussus, siue à peccati impetu, velut rapidissimum flumen decurrente in immanissimum perfidæ negationis, periurijque iterum, atque iterum repetiti facinus fuisse prolapsus. Ita quidem Ambros. lib. 10. in Lucam, opportune hinc ad Petri lapsum extenuandum sic ansam arripiens. *Vbi tamen negat Petrus? non in monte, non in templo, non in sua domo, sed in pratorio Iudeorum, in domo Principis Sacerdotum, ibi negat, ubi veritas non est; ibi negat, ubi Christus captus; ubi Christus ligatus.* Ac si dixerit: quid mirum ibi Petrum lapsum, ubi tot peccati illecebræ, & incentiua sunt. Dixit id etiam totidem verbis Paschas. lib. 12. in cap. 26. Matth. Sed post illa, hæc addit. *Non erat in atrijs Domini, de quibus canitur in Psalm. Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Ierusalem; Neque, in atrijs domus Dei nostri; sed in atrijs Caiaphæ, & in domo eius, in qua Iesus vinculus tenetur, & ideo in ea non agnoscitur, quia in ea nullus erat, qui lucem videret: erat quidem in ea ignis ardens, sed male consumens, qui nec frigus pellebat mentis, nec fugabat tenebras noctis, sed inflammabat ad facinus ardore impietatis.* Vidisti aulæ faciem, & naturam? Iure ergo dixit Bernard. *Pluris in ea defecisse bonos, quam malos profecisse probauimus.*

Quare compone obsecro Petrum Christi Apostolum, & Ecclesiæ columnam, in domo Principis vix pedibus stantem, cum latrone antea flagitiosissimo ad Christi dexterâ cruci suffixo; ut videas latronem extra aulam, Petrum; Petrum in aulâ latronem fuisse, dū latro Petri munus totâ fidei animositate

Corn. Tac.

Idem.

II.

Ambr.

Paschas.

Bernard.

III.

antea

Sen. Trag.

Bernard.

Nazianz.

Mat. 16. 16. antea dicentis: *Tu es Christus filius Dei vivi.* Matth. 16. 16. intrepide suscipiens, Christū Deum, ac Dominum confessus est; inquit, Luc. 23. 42. Domine memento mei, cum veneris in regnum tuum, Petrus verò latro factus, Christo diuinitatem modo furripuit, ipsum, aperto ore, hominem sic appellans. Quia nescio hominem istum, quem dicitis. Marc. 14. 71. Tanta crucis, quæ Christianorum sedes, præ aulâ præstantia est. Sed id accipe à Drogone de Domin. Passion. Sacram. *Inte beatissime Confessor de torius mundi sterilitate, fidei reliquias colligit Christus: tu fugientibus discipulis, & Petro negante socius, & comes Passionis eius fieri, gaudissis es: tu Petrus in cruce fuisti, & Petrus in domo Caipha latro. Tādū hic Petrus latro fuit, quamdiu intus latitans Christum foris negavit, & ideo Petrum præcessisti in paradysum.* Hinc Nazianz. aulicis, pro egregio eius iudicio, semper infensus, illos Deo magnâ ex parte infidos, sic pronunciauit orat. 32. corā centum, & quinquaginta episcopis habita. *Valete imperatores; & palatia, atque omnes imperatoris famuli, & cubicularij: siquidem imperatori fideles, hand quaquam certum habeo; Deo autem magnâ ex parte infidi.* Quod ergo super sit Petro remedium, ut ad bonam frugem, & fidem se recipiat? Ab aulâ quidem maturus, & instantaneus discessus. Egressus foras, inquit Luc. cap. 22. 62. *fletit amare.* Ad quæ verba Paschas. citato loco. *Videte fratres, quod sæpe dico, quia omnia, & loca, & tempora plena sunt mysterijs: nam in atrio Pontificis sedens, non poterat, non dico stare in fide, verum nec post lapsum agere penitentiam.* Nosce iam aulam: & aulicos, Petri.

crimine ab uno,

Disce omnes,

Petr. Dam. Simulque vide, quam prudenter Sanct. Petrus Damianus epist. 4. Desiderium quendam, qui monachus cum esset, curiæ tamen interesse, & aulicorum familiaritatem sibi parere, quam in cellulâ commorari malebat, ita admoneret. *Ego itaque Episcopatu dimisso, me quidem velut arenis expositum gaudeo: sed te mundi turbinibus adhuc atteri, ac inter hiantes pelagi fluctuare voragines non sine fraternâ compassione suspiro. Errat pater, errat, qui confidit, se simul monachum esse, & curiæ deferuere.*

III.

Cant. 1. 6.

Hinc equidem sub Ecclesiæ persona, sponsa florentis fortunæ insidias declinare studens, dum ab sponso perquirat, Cantic. 1. 6. *Indica mihi ubi pascas, ubi cubes in meridiē: hoc est, ubi te pacis, & prosperitatis tempore inuenire possim, ut ad cap. 4. vers. 12. adnotat. 1. fufius explico, hanc pro re op-*

ratâ obtinendâ rationem conficit: *ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.* Vbi dum merito ambigitur, nec inter expositores conuenit, qui ij sodales, siue sodalium greges sint, per placet mihi explicatio, quam reddebat P. Alcazar, dum colato studio in eius libri interpretationem operam nauaremus, ut eâ periphrasi Principes, & Dynastæ, vel quia Dei vices gerunt, uti eos sic admonerat Nazianzen. orat. 27. *Orbis vniversus manu vestra subiectus est, diademate paruo, atque exiguo panno retentus: supera solius Dei sunt; infera autem etiam vestra sunt subditis vestris deos vos præbete; liceat enim audacius aliquid dicere.* Vel ob fastum, & elationem, quâ se ac si Deo supparet velut idola confingunt, ac tractari volunt, ut ex Ezech. 30. 13. iuncta translatione Lxx. sæpius dixi, intelligantur, qui pace, & tranquillitate perfructe Ecclesiæ, spiritualibus viris magnopere fauentes, ad suam familiaritatem, atque conuictum eos euocabant, At enim verò ipsorum aulæ, ingredi, multo magis timebat, imò horrebat sponsa, quam tyrannorum carceres, equleos, ignes, gladios; ideo ait, *ne vagari incipiam, id est, ne in certum interitum, & precipitium ruam.* Itaque quidem præfato loco Petr. Damian. Desiderio illi, quem ab aulæ amplexibus vix poterat auellere, suggerbat: *Vndis erutus sanus est piscis, non ut sibi viuat, sed ut alios pascat: vocamur, attrahimur, sed ut alijs viuamus, moriamur nobis: amat venator ceruum, sed ut sibi faciat cibum, persequitur capras, lepusculos insequitur, sed ut ipse bene sit, illa nihil sunt: amant, & homines nos, sed non nobis; sibi met diligunt; in suas nos vertere delicias concupiscunt.* Hæc Petr. Damian. quæ ex penitiori præfati loci explicatione, verbo vagandi, & phrasi gregum innixa, quam minime postea prætermitemus, optime confirmantur.

Subsistit quidem ea expositio, atque hæc sponsæ doctrinæ ex ijs, quæ, non quiuis ē Patribus Ecclesiæ, sed Gentilis Galenus, non iam corpori, sed animo curationem afferens in lib. de dignoscendis, curandisque animi morbis, cap. 2. in hanc rem scripsit. Porro cum ea potissimum indidem ipsius mens sit, ut idoneum virum eligamus, qui nostra nos peccata perdoceat, & obiuret, cum sit certum plurimum nos peccare, etiam si nos errare non credamus; quis ad id aptus sit futurus, inde primum dignoscendum censet, si aulæ principum frequentare, deinde si ipsos primarios viros salutare, & se

P. Alcaz.

Nazianz.

Petr. D. am.

V.

Galen.

illis comitem exhibere soleat nec ne: pro comperto habens aulicorum hominem minime veracem, sed omnibus in plurimum vitiorum maculis notatum esse futurum. Do tibi integrum Galeni locum. *Vbi ad illum prius accesseris, ut de illo possis ferre iudicium, num sit talis, qualis esse perhibetur huiusmodi periculum fac. Primum si videas ab homine, & diuturnum, & apprimè potentum, aut etiam principum, ac tyrannorum ades frequentari, pro comperto habeo, te frustra auduisse hominem, omnia vera dicere solere: (obsequia quippe istiusmodi mendacium sequi consuevit); deinde siue id genus hominum salutantem, siue illis se ipsum comitem exhibentem, cōiuijs ve illorum, ac cœnis inferentem conspicias. Quisquis enim huiusce generis vitam sibi ipsi sequendam proposuit non solum, non verax esse consuevit, sed etiam omnem malitiam habere necessario, quippe qui aut pecuniarum, aut principatus, aut gloriæ, aut honorum sit cupidus, & vel aliquibus horum seorsū, vel omnibus simul insidietur. Vbi illud mirifice rem auget, quo ipsamet Principum salutatio suspecta, & inuidiosa Galeno fuerit. Sane quasi aula, & quæ ad aulam spectant sapientis viro, tamquam pestis, quæ halitum inficiat, vel ut res anathemati obnoxia habenda sint.*

VI.

Sed modo forsan, nec sine sensu, aut stomacho inquiris, ecquid ergo aula, quam Scylla, & Carybdi periculosiorem facis. Diffinitio primò, Peccatum. Diffinitio secundò: *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* Diffinitio tertio, Mundus ipse, siue homines mundo toti additi. Iam ad singula. Equidè Paulus ad Hebr. 10. 25. *Vt inueneret, quā ductus ratione Moyses Regiam Pharaonis aulam sponte deferuerit, ut se Dei caltris adiungeret, inquit. Maluit affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere incunditatem.* Vbi pulchra periphrasi aulicam vitam, quā Moses despexit temporale peccatū appellauit: ita ferè Theophyl. & Theodor. per peccatum enim hic vitam agere cum impijs, ille vero regiarum deliciarum communicationem, & participationem intelligunt. Quod si hæc velis diffundere, & peccatum, per omnes aulæ partes, & angulos diffusum, & se se extendens videre, audi Lucianum in Palinuro, sic aulam describentem. *Attolle postea altius oculos, & atria Principum perscrutare: quam non videbis ibi assentatorum exaltationem? speculatorum acceptionem? militum audaciam? sceneratorum voracitatem? quaslorum improbitatem? quam non potentum hominum in tenuiores vim, atque insolentiam? quas non conuersiones? quas non populationes? quos non innocen-*

tes accusari? criminari, carcerari, proscribi. Hæc ibi; & in Icaro Menippo post plura ijs similia, quæ libens omitto, subiicit; atque his forme consimilia tū in Lybiâ, tum apud Scythas, ac Traces in Regijs geri licebat cernere, nempe adulterantes, occidentes, insidiantes, rapientes, peierantes, trepidantes, nonnullos ab intimis amicis prod. Est ne bona aulæ diffinitio, quam ex Paulo dedimus? Ne vero tibi blandiaris id in Regijs Lybiæ, aut Scythiæ reperiri, & ab homine maledico pro libito depingi accipe à Bernard. lib. 4. de considerat. Aulicorum, & Curialium Eugenij Pontificis depictam imaginem ad hunc modum. *Experire, nouerim ne & ego vel aliquatenus mores gentis. Ante omnia sapientes sunt, ut faciant mala, bonum autem facere nesciunt. Hi inuisti terræ, & calo utrique iniecerè manus, impij in Deum, temerarij in sancta, seditiosi in inuicem, amuli in vicinos, inhumani in extraneos, quos neminem amantes amat nemo; & cum timeri affectent ab hominibus, omnes timeant, necesse est. Hi sunt, qui subesse non sustinent, præesse non norunt: superioribus infideles, inferioribus importabiles: hi inuerecundi ad petendum, ad negandum frontosi: hi importuni, ut accipiant, inquieti donec accipiant, ingrati ubi acceperint: Docuerunt linguam suam grandia loqui, cum operentur exigua; largissimi promissores, & parcissimi exhibitores, blandissimi adulescentes, & mordacissimi detractores, simplicissimi dissimulatores, & malignissimi proditores. O viuacissimum Bernardi penicillum.*

Bernard.

Confirmat verò præfatam Regiæ Pharaonis diffinitionem illud Vatis Psalm. 104. 30 de eademmet aulâ. *Edidit terra eorum ranas in penetralibus regum ipsorum: ubi non solum ad magnitudinem miraculi notanter dicitur, ipsamet terram aquaticas genuisse ranas, ut ex Apollinari ibi adnotarunt interpretes, sed emphaticè, & in mysterio asseritur; eam ranarum plagam propriam regiæ aulæ rem esse, atque ideo ab ipsismet Regum, siue Regiarum (Nicephorus enim, & alij ex antiquis pro, regum, legunt, regiarum) penetralibus, ut natium foetum, & partum editas, & procreatas fuisse. Quare pende imprimis verbum, edidit, sicut & Hebraicum, *sciarats*: pro quo Lxx. Exod. 8. 3. hæc etiam de re reposuerunt, *eruelabit*; quæ ut singillatim in huius solum plagæ descriptione ponuntur, ita propriè significant foetum, siue fructum, qui ex ipsismet visceribus funditur: sic apud Collumel. & Cicer. campi, herbas: arbores, frondes, & fructus edere, apud Horat. etiam, *Macenas atavis*, editus, regibus, id est, ab illis genitus, & procreatus,*

dici-

Ad Hebr.
10. 25.Theoph.
Theodor.

Lucian.

VII:
Ps. 104. 30.

Apollina.

Niceph.

Lxx.

Collumel.
Cicer.

Nyssen.

dicitur, quæ verbo, *eruſſo*, fortiori ratione aptantur, iuxta ea, quæ de ipſo ad verſ. 10. adnotat. 7. num. 10. diximus. Sed iam vt naturalem hunc aulæ foetum, quem ipſa edere, & eructare ſoleat, confideres, adi Gregor. Nyſſen. lib. de vita Moyſis pro Bernardo, & Luciano ſuperius adductis fidei iubentem, dum ranas homines peccatorum fordibus, vnde quaque commaculatos ſignificare ita affirmat. Sic pro ranarum quoque ſpecie deſormi, atque loquaci, cui dubia vita (nam & aquaticum, & terreſtre id animal eſt,) cuius ſalius repens, cuius aſpectus turpiſſimus, cuius e corpore intolerabilis ſapor emittitur: quod domos, lectulosque, ipſaque penetralia Aegyptiorum ſordidat varios malitiæ, corruptionisque ſæctus, qui ex ſæctide hominum corde, quaſi ex putrido limo naſcuntur, intelligimus. Hæc & alia ſubinde afferenda Nyſſen. Quibus ſanè opportunè ad rē noſtram ſuffragatur ſomnium illud Nabuchodonofori Regi per quietem oblatum, Daniel. 4. cum vt & ſemetipſum, & aulicos ſuos contemplaretur, ac velut de facie noſceret, videre ſibi videbatur, ingentem, & robuſtam arborem, cui denſa foliorum luxuries, magna que baccharum vbertas eſſet, quæque ſic patulis explicaretur ramis, vt tum in ipſis omnes pœnæ volucres non modo garrere, & cantilare, ſed nido etiam ſuos cōmode poſſent conſtruere, tum etiam variæ belluæ opportunum perſugium haberent. En aulam graphicè depictam: vel conijce in primis ex fructu, nimio potius, quam pulchro, vt bene notat Hieronym. quippe, qui quercinus, aut ſylueſtris alterius arboris, vt ſuſpicatur Maldonat. belluarum palato, id eſt ijs, qui terrena ſapiunt, (vt ibi videro) accommodatus. Vt verò in belluis omne vitiorum, ſiue vitioſorū genus, bellua enim rapax, auaritia eſt, bellua turpis, & ſæda, libido eſt, bellua immanis, ira eſt, crudelitas eſt; bellua ſubdola, ſimulatio eſt. Bellua belluarum ſupèrbia eſt, ita in volucris innatæ aulicorum proprietates adulatio, garrulitas, mendacia, ſiue conficta verba, &, quò tandem omnia ipſorum vota eunt, ambitio ſignificantur: ita pœne Nicol. de Lyra, ibi: *Per volucres intelliguntur garruli, & mendaces ad alta tendentes, quia tales ſolent eſſe principibus laterales*. Vides aulam idē, ac peccatum eſſe?

Nicol. de Lyra.

VIII.

Apoc. 6. 13

Sed primæ huic aulæ diſſinitioni, quin à Regia Pharaonis ranas eructante diſcedamus, ſecūdam iam aptemus, quæ ſingillatim oſtendat, quam eſſet importuna Neronis aula ad Chriſti Euangelium ſuſcipiendū. Equidem Apocal. 16. 13. dum ſub varijs ænigmatibus de inſigni Euangelij apud Romanos proſectu (vt omnium optimè interpretatur

Magiſter meus Ludou. del Alcazar) Ioannes egillet, ſubdit; grauiffimum tunc Religioni à tribus ſpiritibus immundis in modum ranarum indiētum bellum fuiſſe. Et vidi de ore draconis, & de ore beſtiæ, & de ore pſendopropheta ſpiritus tres immundos in modum ranarum. Sunt enim ſpiritus demoniorum facientes ſigna. Vbi acutiſſimè Alcazar, immundorū ſpirituum ab illis monſtris prodeuntū phraſi, ſiue ranarum ſimilitudine, peſimum mundi, dæmonis, ac carnis ſermonem ſignificari exiſtimat; ego verò paululum ab ipſo diſcedens potius crediderim illo ænigmate denotari, omne quod eſt in mundo concupiſcentiam ſcilicet carnis; concupiſcentiam oculorum; & ſupèrbiam vitæ; quæ cum Euangelio ſemper, & vbilibet, Romæ præſertim acriter decertarunt, donec egregium de illis Fides noſtra triūphū egit. Nam hæc eſt victoria, quæ vincit mundum fides noſtra. 1. Ioann. 5. 4. En igitur ipſamet in aulâ Neronis impedimēta ad ſuſcipiendam Euangelij doctrinam, cū primum illa oriretur, quæ poſtmodum cum adulta eſſet, ipſi non leuiter obſtitere. Edit enim continuo, ſed maximè Neronis tempore, terra eorum ranas in penetralibus Regum ipſorum. hoc eſt, vigent in aulâ, peſimæ iſtę Sorores mundi filiæ libido, auaritia, atque ſupèrbia. Extat pro me locuples teſtis, ſiue bonus fidei iuſſor Sophonius Tigellinus aulicorum Neronis dux, & anteſignanus, quem Cornel. Tacit. lib. 14. annal. à Nerone ex intimiſ libidinibus in familiarem aſſumptum affirmat, & lib. 1. hiftoriar. ita depingit. *Sophonius Tigellinus obſcuris parentibus, ſædâ pueritiâ, impudicâ ſenectâ, præſecturam vigilum, & prætorij, & alia præmia virtutum, quia velocius erat virijs adeptus; crudelitatem mox; deinde auaritiâ, & virilia ſcelera exercuit*. Tigellini verò veſtigijs reliquos Neronis aulicos inſtituiſſe, illud perſuadet, quod lib. 14. Annal. inquit idem Tacitus. *Deterrimus quiſque; quorum non alia Regia ſecundior extitit*.

Alcazar.

1. Ioa. 2. 16

1. Ioa. 5. 4.

Corn. Tac.

Idem.

IX.

Matth. 11. 8.

Chryſoſto.

Hieron.

Quod ſi iam ſingulas harum ranas ab aulâ editas videre velis: de primâ, hoc eſt de carnis concupiſcentiâ audi Dominum Matth. 11. 8. *Non ne, qui mollibus veſtiuntur in domibus regum ſunt*. Quæ, vt ſimpliciter de externâ veſtium mollitiæ à Chryſoſtom. & alijs; nec abs re de omni vitiorum genere cōformiter ad ſuperius dicta à Hieronym. dum ait. *Qui autem adulatores ſunt, & ſectantur lucra, & quarunt diuitias, & delinjs aſluunt, & mollibus veſtiuntur, iſti in domibus regum ſunt*. De libidine, & concupiſcentiâ carnis ab Hilario accipiuntur ad hunc modum; *Veſtem habitum corporis quo induitur anima ſignificat, quod luxu, ac laſciuijs molleſcant, & ſtatim;*

Ergo vestiti mollibus, id est, quibus per luxum fluida, & dissoluta sunt corpora. His adiunge, quæ de ranarum symbolo præfato loco subiicit Nyssen. Quæ eò magis opportuna sunt, quò iuxta eas, quæ indidem de ranis, ad Pharaonem dicuntur nimirum: *Ascendēt, & ingredientur domum tuam, & cubiculum lectuli tui, & super stratum tuum, &c. & in furnos tuos, & in reliquias ciborum tuorum.* Ostendūt aulam, libidinem vnde quaque exhalantem, & per omnes sensuum portas se se ingerentem. Audi. *Hæc immunda ranarum multitudo domos eorum, qui Ægyptiace, id est, vitiose vivere malunt habitat, in mensis eorum abundat, in lectulis assidet, in abditis eorum omnibus, atque reconditis rebus inuenitur; quæ paulò post sic accommodat. Nam & in muris, & in aulis diuersa ad luxuriam animi picturæ, & in vasis sculpturæ impressæ nequitiam prædicant, quibus cognitio ad cupiditates suas reuocatur, vituperosi spectaculi visione ad animam vsque passionum astu perueniente.* Hæc & alia plura Nyssen, quæ ostendunt visum, auditum, gustum, tactum aulicorum in libidine esse. Ne verò illis olfactus defijt: reuoca in memoriã, quæ in expositione literæ, num. 4. de aulicis Pharaonis, ex Genes. 12. 15. afferebã: *Et nunciauerunt principes Pharaoni, & laudauerunt eam apud illum.* Sanè tamquam venatici canes olfactu deprehendentes Saram, & eius pulchritudinem inuestigantes: *Vt aulicorum hominum, inquit Lypoman. ibi: Studia discas, qui tantopere laudauerunt regi, per omnia regum moribus se attemperantibus illis, qui in domibus regum sunt.* Ergo, qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt, & hæc veluti nota à cœlestibus mundani aulici discriminantur, vt nō immeritò Principum aulæ dixeris, quod Hieronym. Iouinian. lib. 2. *Quosunque formosos, quosunque calamistratos, quos crine composito, quos rubentibus buccis videro de tuo armento sunt, imò inter tuos suos grunniunt; de nostro grege tristes, pallidi, sordidati, & quasi peregrini huius saculi.*

Sed vide iam secundam, quam aula edit ranam superiori quidem affinem, siue etiam germanam, nimirum concupiscentiam oculorū; nam vt scire M. Tull. lib. 2. de oratore, *auaritiã si tollere vultis, mater eius est tollenda luxuries; & pro Sexto Roscio; in vrbe luxuries creatur, ex luxuriã auaritiã existat necesse est.* Rana siquidem auarissimæ voracitatis, siue voracis auaritiæ opportunum est symbolū teste Conrad. Gesner. vt damnatæ memoriæ auctore, ita rerum naturalium diligenti scriptore, lib. 4. de Aquatilibus. Et verò hæc lues, tam Neronis, quam reliquos Romanorū Imperatorum aulicos, totos à vertice, vsque ad

talos solita est induere. Sic & auaritiæ Sophonis Tigellini singillatim meminit Tacitus, vt paulò ante vidimus, & auiditatem aulicorum Galbæ, qui Neroni in principatu successit, tam suos, quam Othonis nomine incusauit, idem scriptor lib. 1. historiar. vbi ita in primis: *Afferebant venalia cuncta præpotentes liberti seruorum manus subitis auidæ, & tamquam apud senem festinantes; deinde Othone, sic exercitum alloquentem facit. Septem à Neronis sine menses sunt, & iam plus rapuit Hycculus, quam quod Polycleti, & Vatiny. Egij, & alij parauerunt.* Similia de Claudij Imperatoris aulicis maxima quæque munera vili pretio diuidentibus inuenies apud Xiphilinum lib. 6. Vt hinc non omnino abs re Romanorum Cæsarum aula per allegoriam accommodes celebratissimū Ezechielis curum, pennatis animalibus leone, boue, homine & aquila vectū, Ezech. cap. 1. 5. quæ egrias quatuor virtutes cardinales (vt aiunt) iustitiam, prudentiam, fortitudinem, atque temperantiam mirifice adumbrant, vt ad hunc modum interpretatur Ambros. lib. 3. de virgin. *Prudentia enim rationis humana est. Fortitudo vim quandam ferocientis virtutis habet, mortisque contemptum: Temperantia sacratè vinculo charitatis, mysteriorumque contemplatione calescit negligit corporis voluptates. Iustitia in alto quodam suggestu locata videt, exploratque omnia, quæ alijs potius nata, quam sibi non tã suas utilitates, quam publica emolumenta rimatur.* Quamuis enim ea animalia tū citato cursu, imò & perniciosissimo volatu, tū recta ad eã partem, ad quam mittebantur ferri dicantur, at simul etiam videris, sub alis quibus erant instructa, humanas illis fuisse manus, sic enim Vates vers. 8. *Et manus hominis sub pennis eorum in quatuor partibus.* Ad quem quidem modum, licet eorum Cæsarum aulas, regni-que gubernationem, recto aliquoties cursu, & ad prudentiæ, & iustitiæ leges ferri videretur, sed speciosum potius, ac fucatum, quã verū, & naturālẽ eum nitorem esse dixeris; nam sub illis in altū se subleuantibus pennis; sub ijs, inquã, sublimiū rationū prætextibus, secretæ hominum manus ad munera accipiendæ auidæ, imò verò ad omne ius, atque iustitiam pretio transigendam paratæ inueniebantur, & vt dicebat Tacitus, *Subitis auidæ, & tãquam apud senem festinantes.* Quare meliori opinor iure de Neronis aulicis, quam de dijs gentilium capias illud Aristophanis in concionatricibus sic reddentis rationem, cur ipsi supinas semper haberent manus.

Nam cum precamur, largiantur vt bona, Manum supinam porrigentes stant, & elut, Nihil daturi, sed recepturi magis.

Corn. Tac.

Xiphilin.

Ezech. 1. 5.

Ambr.

Ezech. 1. 8.

Aristoph.

Maldon.

Nec est omittendum, quod ad præfatum Ezechiel. locum adnotauit Maldon. nimirum non quater solum cuiuslibet illorum animali, ut alij interpretes volunt, sed sedecim subesse manus, ut iuxta præfatam allegoriam mirifice adumbrentur Iuliani apostatæ aulici, quos pulchrè Nazianz. orat. 4. quæ est 2. in Iulian. Cætimanos appellauit ad hunc modum.

Nazianz.

Atque hæc, ut maxima, atque grauissima illius crimina sermone amplexus sum, non alioqui nescius duobus, aut tribus aulicis adulatoribus, et quæ impietate paribus (alios enim consilio prætereo) tantam impietatis mercedem persolutam esse, ut nullæ res obstruere fuerit, quominus ipsi breui terras omnes, et maria Romano imperio subiecta expilarent, nisi secundior rebus exitus maturius contigisset; adeo latrocinij, et auaritiæ priores illos Centimanos vincebant. Vbi illud obiter, sed maximè adnotandum est, quæ falsâ opinione Romani illi Principes, sibi blâdientur, cœlestes se pennas ad bonam regni gubernationem, non humanas manus ad munera accipienda habere; cum ipsi dum gubernationis eurrum veherentur, non modo proprias à muneribus manus excutere, sed subditorum etiam cohibere deberent. Id Ambros. lib. 4. in Luc. occasione Giezi famuli Eliæ, qui à Naaman Syro acceptæ salutis pretium exegit, sic adnotante. Non enim satis est, si lucrum ipse non quaras, familie quoque tuæ cohibendæ manus sinit. Quod sanè, vel ob charitatem in suosmet familiares debuissent, præstare Principes; ne illorum manus ferio ab ipsis non cohibere, à plebe post modum per risum, et ignominiam extenderetur. Nosti iam quid Rustinò (qui apud imperatorem plurimum gratiâ valuit) post infamem exitum acciderit; turpiter nimirum eius corpore trucidato, atque discerpto, ferox vulgus infelicis aulici præcisam dextram per vibem circumferens; per iocum, et ludum, iam quasi ad aperiendum inhiantem aperiebat, iam quasi prædam apprehenderet comprimebat, ut ex his Claudiani versibus lib. 2. in Rustin. ad fin. apparet.

Claud.

Dextera, quæ etiam ludo concessa vagatur,
Æra petens, pœnasque animi persoluit avari,
Terribili lucro, viuosque imitata retentus,
Cogitur adductis digitos inflectere nervis.

XI.

Sed id magis ad nostrum institutum est; hoc vnum auaritiæ vitium aulicorum Neronis familiare, ut alia omnia deessent magnū Euangelicæ doctrinæ suscipiendæ impedimentum, atque offendiculum esse. Fuerit enim multo facilius solis cursum reprimere, et hæc illac pro arbitrio regere, quam auaritiæ manus retinere. Sin minus vide inclytum belli ducem Iosue Soli suadentem, imperantem,

et in medio cœli ipsum configentem, Iosue 10. 13. et in auaro Achan monendo frustra insudantem, Iosue 7. 1. de quo sic pulchrè Ambros. lib. 2. officior. cap. 26. Itaque Iesus Naue, qui potuit Solem sistere, ne procederet, auaritiâ hominum non potuit sistere, ne serperet. Ad vocem eius Sol stetit, auaritiâ non sicut. Sole itaque stante consecutus Iesus triumphum, auaritiâ procedente pene amisit victoriam. Certe, si in perpendis inter omnia Christi miracula non Lazari suscitatio, non oculi cæco dati, non vox Patris de cœlo delapsa, nec gloriosa ipsius in monte transfiguratio adeo eminent, ac auarissimæ nummularij amatis pecuniarum mensis euerfis, ab ipso templo eiectioni, nec in tabernaculo ei resistentes; Matth. 21. 12. Ita id quidem existimauit Hieronymus ibi, his verbis. Plerique arbitrantur maximum esse signorum, quod et Lazarus suscitatus est, quod cæcus ex utero lumen acceperit, quod ad Iordanem vox audita sit Patris, quod transfiguratus in nocte gloriam ostendit triumphantis. Mihi inter omnia signa, quæ fecit, hoc videtur mirabilius esse, quod unus homo, et illo tempore contemptibilis, et in tantum vilis, ut postea crucifigeretur scribis, et Phariseis contra se sentientibus, et videntibus lucra sua destrui, potuerit ad unius flagelli verbera totam eicere multitudinem. Vides non quæuis miracula, sed quæ inter omnia signa sunt signatissima vix ad auaros permo- uendos sufficere? Non ergo minus mirandū auarissimos aulicos videntes lucra sua destrui, Euangelio paupertatem suadenti non credidisse.

Iosue 10. 13

Iosue 7. 1.

Ambros.

Matth. 21.

12.

Hieron.

Quod si auaritiæ, aulicorum ambitionem, quæ cunctis affectibus. (Tacit. lib. 15. Annal.) flagrantior est, adiunxeris, omnem proculdubio admirationem depones dicente ad Pharisæos Christo Domino, Ioann. 5. 44. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam, quæ à solo Deo est, non queritis? Vbi fidem in Christum, et gloriæ cupiditatem inter se pugnare, manifeste adstruit. Ita ibi Cyrill. lib. 3. in Ioann. cap. 7. Hac inan- nis gloriæ cupiditate optima rei, fidei videlicet in eum iacturam illos facere, ostendit. Quod si prius Solem sistere facias, quam auaro opus contemptum suaseris; scito etiam facilius te Solem à cœlis deducturum, et in manibus gestaturum, quam ambitiosis hominibus humilitatem persuadere valeas. Quam ad rem sic opportunissimè locutus est Lactant. lib. 8. in princ. Qui amore potentie inflammati omne studium suum ad honores adquirendos contraherunt, nec si Solem ipsum gestarem in manibus, fidem commodabunt ei doctrinæ, quæ illos iubet omni potentiâ, et honore contempto humiles vivere. Hanc verò pestem,

XII.

Tacit.

Ioann. 5. 44.

Cyr. Ale.

Lactant.

Corn. Tac. inlicam, siue innatam aulicis esse, nemo nescit quorum quisque tum personam, & ingenium Butidij gerit, apud Tacit. lib. 3. Annalium de eo dicentem. *Butidium aribus honestis copiosum, & si rectum iter perageret, ad clarissima quaque uirum festinatio stimulabat, dum aequales, deinde superiores, postremo suasset ipse spes anteire parat: tum etiam appositè lepidum illum ranae apologum exprimit, quem sic scripsit Horatius lib. 2. Satyr. 3.*

Horat.

*At sentis rana pullis vituli pede pressis,
Vnus ubi effugit, matri denarrat, ut ingens
Bellua cognatos eliserit. Illa rogare
Quanta nescit, tãdè se inflans sic magna fuisset,
Maior dimidio? num tanto? cum magis, atque
Se magis inflaret, non si te ruperis, inquit,
Par eris; hac à te non multum abludit imago.*

Senec.

Ita quidem de aulicis Iulij Caesaris dixit Seneca, lib. 3. de ira, cap. 30. adeo inexplēbiles spes habuisse, ut non minus eorum quilibet concupisceret, quam quod omnes simul. *Diuum Iulium (inquit) plures amici confecerunt, quam inimici, quorum non expleuerat spes inexplēbiles; voluit ille quidem, neque enim quisquā liberalius victoriā usus est, ex qua nihil sibi vindicauit, nisi dispensandi potestatem, sed quemadmodum sufficere tam improbis desideriis posset, cum tantum omnes concupiscerent quantum vnus.* Certe de illis verissime Tragicus in Herculo. Oeth. act. 2.

Tragic.

*Cupit hic regi proximus ipsi,
Clarus claras ire per auras,
Vrit miserum gloria pectus.*

Nazianz.

Sic inquit de Pallante Tacit. lib. 13. annal. *Velut arbitrum regni agebat.* Quare Nazianz. orat. de Episcop. quæ vltima inter eius opera, iam versibus, iã soluta oratione excussa est, dum longius eos describit, ait: *paruis Leones, rerum potentibus canes.* Et bene quidem Leones multiplices de causa, sed ob illam potissimum, quod in Principis gratiā neminem sociū habere velint, ad eū modū quo de Leone dixit Basil. hom. 9. in Hexam. *Vita illi solitaria, expers societatis ad ea, quæ genus subeunt.* Vnde iam aulicū quendam detractorem, & inuidum (vtrumque pro more suo,) qui vngues sibi corrodere solebat, sic non nemo lepide lusit.

Basil.

*Quæ sui bene millies, quid esset,
Cum corroderet vnde quaque cunctos,
Cur vngues etiam suos solet
Zoilus rodere dentibus caninis?
Et mysterion esse grande vidi,
Nil vult crescere Zoilus extra se ipsum.*

XIII.

Quam sit verò, cunctis affectibus hæc gloriæ, siue regiæ gratiæ, cupido in aulicis hominibus flagrantior, ex eo discas, quod aulicum Hiel, quo Regis Achab gratiā adipisceretur,

siue ardore retinendæ, ut nouum ipsi vinculū adijceret impiè, & immaniter perpetrassè, Regum narrat historia lib. 3. cap. 16. 34. Etenim stante imprecatione, & comminatione prophetica egregij bellorum Dei ducis Iosue super reedificatione vrbs Ierichò, ut qui eam instaurare auderet, omnibus orbaretur filijs, sic enim vir Dei, eius spiritu plenus proclamauerat Iosue 6. 26. *Maledictus vir coram Domino, qui suscitauerit, & edificauerit ciuitatem Ierichò; in primogenito suo fundamētum illius iaciat, & in nouissimo liberorum ponat portas eius.* Eam urbem rursus reedificare, & restituere ausus est Hiel. Sic enim ibi sacer textus. *In diebus eius (Achab) edificauit Hiel de Bethel, Ierichò, nec impunè id iuxta Iosue imprecationem fecisse, sic statim adnotat scriptor. In Abiram primitiuo suo fundauit eam, & in Segub nouissimo suo posuit portas eius iuxta verbum Domini, quod locutus est in manu Iosue.*

3. Reg. 16. 34.

Iosue 6. 26.

Vbi si quis inquirat; quī tanta audaciā, atque temeritas in humanum animum cadere potuerit, ut pro nihilo duceret tam diram imprecationem præsertim cum ex morte primo geniti, & aliorū, qui ut in vrbs instauracione progrediebatur, successiue interibant, nimis veram, ac certam experiretur? Respondet Rupert. cap. 20. in lib. Iosue, ambitionem in causa fuisse, quæ vel Dei monitis fidem non haberet, vel nominis claritatem filiorum vitæ præponeret. *Mirā ambitione pertinaciam fulciete, ut ambiendo conditoris nomen, totum cum affectu perderet genitoris honorem.* Opportunius verò noster Serarius ad id loci ad aulicorum ingenium retulit, qui dum regium fauorem in ligni aliquo facinore, vel promereri, vel retinere student, nihil aliud aspiciunt, nihil eos moratur, ad omnia oculos claudunt; pudorem, decus, filios, posteritatem, alia omnia, regiā gratiā viliora habentes. Vnde non sine morfu pro illis verbis: *In Abiram primitiuo suo fundauit eam,* Caldæus reposuit. *Occidit Abiram primogenitum suum, quando cepit fundare eam.* Ac si dixerit, non ignarum mali ipsi imminentis, sed scientem, atque prudentem, non secus, ac si proprijs manibus primo genitum interfecisset, nefarium illud opus aggressum. Vt videas, quam opportune inquit Tacit. citato loco. *Dominationis ius fratre, & filio potius,* sed id tu non de iure, sed de iniuria dixeris. Abi iam, & suadeto Neronianis aulicis fidem Christi.

Rupert.

Serar.

Cald.

Sed enim, cur de aulicā ambitione Christū suscepturum sperares, quæ ipsi vitam ademit, & in crucem tulit? Nonne Aulicus Tiberij Pilatus calumniarum, & inuidiæ Iudæorum impatiens, consueque impijs illorum conatibus restitit, donec vocem illā maligno

X IIII.

astu plenam audiuit. Si hunc dimittis, non es
Ioan. 19. 12. amicus Caesaris. Ioan. 1. 9. 12. Aliqualem qui-
 dem iudici timorem iniecerat iudæi illis ver-
 bis. Nos legem habemus, & secundum legem de-
 bet mori: Sed iniectum eiecerunt, addentes,
Ioan. 19. 8. quia Filium Dei se fecit. Ioann. 1. 9. 8. subdi-
 enim Ioannes: Cum ergo audisset Pilatus hunc
 sermonem, magis timuit. Vbi emphasim habet
 aduerbium illud, magis; ac si dicatur, timuit
 prius legem, quam ei obijciebant, sed cum Fi-
 lium Dei audiuit, magis timuit, occidere illū,
 quam Iudeorum legem transgredi, ita ibi
 Augustin. Pilatus eorum legem non timuit, ut
 occideret, sed magis filium Dei timuit, ne occide-
 ret. At enim vero egregius hic Præsidis timor
 apparuit, subito euauit; nam maiorem
 timorem (verba sunt August.) se ingerere pu-
 tauerunt Iudæi Pilato, ut occideret Christum,
 quam ubi dixerunt: Nos legem habemus, & se-
 cundum legem dedit mori, quia Filium Dei se
 fecit. Ita quidem, qui eoulque non mediocre
 integritatis specimen dederat Christum in-
 columem dimittere non semel tentans; dum
 de Cæsaris gratiâ admonetur, non tam nu-
 tans, quam omnino succumbens, nulla inter
 posita morâ Christum statim cruci, & neci
 addidit. Sic enim Ioann. vers. 13. Pilatus au-
 tem cum audisset hos sermones, adduxit foras
 Iesum, & sedit pro tribunali. Ad quæ verba
 Cardin. Tolet. Succumbit Pilatus huic oppo-
 sitioni, & quem timor innocentia, & diuinitatis
 Christi ab eius damnatione hucusque auerte-
 rant, & retraxerant mundanus timor impel-
 lit; magisque Cæsarem, quam Deum reuerens,
 in quo, & impio iudicio consentit; cumque egres-
 sus esset e pratorio, ut Iesum liberaret, mutatâ
 iam propter Cæsarem non opinione, sed voluntate
 Iesum foras extra pratorium, ubi manserat,
 damnandum adduci facit, & plus potuerunt ser-
 mones hi de Cæsare apud eum, quam illi quos e-
 tiam audierat, & timuerat, quod Filius Dei es-
 set. Hec optimè Tolet. Quæ verò subiicit,
 ut ab eo candidè dicta, ita aulicos (ut opinor)
 parum stringent. Addit enim. Querat ergo
 Pilatus primum suum à Cæsare, non à Deo, cui
 illam prætulit tãtâ, & tam apertè cognitâ impie-
 tate: Nam qui aulico ingenio plus timuit, ne
 leuem aliquam in Cæsarem offensam con-
 traheret, quam ne Dei filium interficeret, du-
 bium non est à Cæsare potius, quam à Deo
 præmium concupiscere, & Regiam gratiam
 diuinæ omnimode præferre. Iam verò, qui
 de Neronianæ aulæ ambitione agimus, cur
 ab Hiele ad Pilatum iuimus: cum totibi do-
 mestica nobis succurrant exempla. Non ne
 Annæus Serenus, quo foedam Principis gra-
 tiam securius retineret, viam illius libidini-
 bus velo obducto communiebat? Audi Ta-

cit. lib. 13. Ex eius familiaribus Annæus Sere-
 nus simulatione amoris aduersus eandem liber-
 tam primas adolescentis cupidines velauerat,
 prabueratque nomen, ut quæ Princeps furtim
 muliercula tribuebat ille palam largiretur. Nō
 ne, quod plus est, apud eundem scriptorem
 eod. lib. Otho raram suæ Sabinæ Poppeæ for-
 mam coram Nerone celebrabat, ut illo eius
 amoribus capto, & nouo vinculo Othoni de-
 uincto, firmiorem ipse sibi Regiam gratiam
 redderet? Iam ne vllum sit flagitium, quo
 Neronis aulici eius amicitiam fulcire non tē-
 tauerint hæc de ipsius matre, seq. lib. inquit
 Tacit. Tradit Cluius ardore retinendæ Agrip-
 pinam potentia, eoque prouectam, ut medio
 diei, cum id temporis Nero, per vinum, & epulas
 in calesceret offerre se sapius temulentio comp-
 tam, & incasto paratam. Proh facinus Nero-
 nianâ aula dignum! Silco alia tacenda, quæ
 loquitur Tacit. ibi, & lib. 12.

Prodit se iam aulæ extrema diffinitio,
 quæ illam, mundum, siue homines mundo
 addictos facit. Quò quidē videtur respexis-
 se sponfa, cum dicebat: Ne vagari incipiam post
 greges sodalium tuorum. Vbi primo pende-
 phrasim vagandi, quâ innuitur aulicorū vi-
 tam vagam, & errabundam, siue inanem, &
 nullius frugis esse: Quid? otiosi ne sunt?
 imò verò occupatissimi, sed ijs quidem in re-
 bus, quæ & nullius momenti sint, & ipso-
 rum nihil inter sint; cū nec suæ sint. Quoad
 primum; aperit id apprimè, quod de ranis ci-
 tato loco dicebat Nyssen. Saltus humi repens:
 quòd sublimiores ipso-
 rum cogitatus, & affe-
 ctus, quibus in altum se efferre, & super alio-
 rum capita incedere student, terreni sint, lu-
 tei sint, & pro cœlesti scopo, qui ipsis inesse
 debuerat, in caducarū rerum cænum, limum
 que vergant. De secundo. Audi Senec. lib. de
 breuit. vit. cap. 19. Omnium quidem occupato-
 rum conditio misera est, eorum tamen miserrima,
 qui nec suis quidem occupationibus labo-
 rant, ad alienum dormiunt somnum, ad alienum
 ambulant gradum, ad alienum comedunt appeti-
 tum; amare, & odisse, res omnium liberrimas in-
 bentur; hi si velint scire, quam brevis ipso-
 rum vita sit, cogitent ex quotâ parte, sua sit. Deinde
 obserua sensum, sub quo Principum aulicos,
 greges appellet; non quidem, quòd ignari, vel
 insipientes, velut greges sint; qui enim ipsis,
 ad malum præsertim callidiores? Vti dicebat
 Bernard. Sapientes sunt, ut faciant mala; nec e-
 tiam, quod plebeij, aut vulgares, quamuis be-
 ne alicubi Seneca, vulgus non purpurâ dis-
 cernat; sed, quod terrenis bonis velut greges
 pascuis addicti, nihil aliud curent, cogitent,
 in memoriam adducunt; & aulæ rebus, ac
 Principum gratiâ, siue adeptâ, siue concu-

Corn. Tac.

XV.

Nissenus.

Seneca.

pitā, velut alto sopore ebrii, aut nimia ebrietate sopiti oculos, nec tantillum ad cœlestia subleuent, imo nec ad ea, quæ ad proximos, siue subditos spectant, paulisper demittant.

Nazianz.

Vndē scitē dixit Nazianz. aulicorum ingenium esse, de mortalibus, ac caducis rebus, tãquam de æternis, & numquam perituris iudicare, quasi ita in illis animum mentem, & cogitationes omnes suas collocent, vt aliud nihil cupiant, siue sperent. Sic enim ille orat. 27. *Aulici, proceres, ac sublimibus thronis, & dignitatibus insignes, ne ob potentiam magnopere animos effertis; nec de mortalibus rebus, tamquam immortalibus cogitatis: plane quasi in Principum gratiā, & sæculi flore, ac pompā, omnia vota sua fixa, siue defosa habeāt, hucque totus ipsorum impetus currat. Vndē idē Diuus eos, quasi rectis monitis nō satis obtēperantes, sic rursus adhortatur, orat. 43. Proceres potentiores timete, qui sublimibus solijs insidetis sublimiores. Ne quid admireris, quod non permaneat; ne contemnas, quod certum, & stabile sit, ne quidquam arctius cōstringas, quod cum manibus tenetur, effluit. Overē sapiens, & opportunum aulicis monitum! qui res pluma leuiorē, ac si æternū gloriæ pondus esset toto nisu apprehendunt; æternū gloriæ pondus, ac si pluma foret ab animis, & mentibus abire sinunt.*

XVI.

Isid. Pelus.

Fert id aulæ natura duplici de causā: altera, quia speciosā pompā; & splendore animū percellit, cerebrum mouet, & quasi de statu deiicit suo. Vndē Isidor. Pelus. lib. 1. epist. 36 cū Antiocho imperatoris ministro, qui tātū apud ipsum gratia valebat, vt omnia imperij munia pro suo arbitratu moderaretur hæc salutaria suggessisset. *Quoniam non modo imperatoris minister es, sed ipsum etiam arbitratu tuo, ac libito moderaris in id omni studio, & diligentia incumbere, vt iustitiam in morbum prolapsam, imō vt rectius loquar, iam extremos spiritus eadē tem confirmes, vt iustum tribunal tibi placidum, ac benignum inuenias: subiicit disertissimē, etiam si nunc ipsius tibi non crebro in mentem venit immodica videlicet rerum humanarum pompa admiratione percusso. Nec ea solū, quæ abdita, & nostris oculis non sunt subiecta, ē aulicorum mente, atque memoriā elabuntur, quin cœlestium pondus, & vis eorum animum feriant, sed eamē, quæ heri conspexēre, & propriis manibus tractarunt, ne dicam eos, quorum ope, & industria ad regium fauorem peruenerunt, sic perpetuæ obliuioni mandant, ac si nunquam in cogitationem suscepserint; sin minus conijce oculos in pincernam illum Pharaonis, de quo Genes. 40. 9. quem cum Iosephus optimē prius de eo meritis summis ius exorasset. Memento mei, vt*

Genes. 40. 9

suggeras Pharaoni, vt educat me de isto carcere, ipse duos annos benefactoris fui, ac si enim, nec de facie nosset, oblitus est. Dum verō Patres tantæ huius, tamque scedæ obliuionis varias perquirunt causas, Ambrosius non aliam, quam ipsammet aulæ naturam, in quā omnes, pincernæ, siue vini prepositi, hoc est, aulæ rebus ita occupati, ac si nulla ipsis mēs, nullus sensus, nisi ad res suas procurandas sit: sic enim ille lib. de Ioseph. cap. 6. Scis nempe tunc temporis hunc fuisse sermonem, sed obtusas habebas aures factis potentie, & vini ebrius non audiebas verba sobrietatis.

Ambros.

XVII.

Altera: quia ad Principū volūtātē, & nutū se totos tam animo, quā sensibus omnibus componunt, ac fingunt; qui verō hominibus placet, seruus Christi esse non potest, ad Galat. 1. 10. Vrgēt quidem hanc rationem S. Petr. Damian. opusc. 22. contr. cler. aulicos, ubi ipsorum mores ad Principum potius, quā ad Christi gustum compositos sic describit. *Iam vero, quis ambigat eum, cum datur occasio, fauorabilibus Dominum suis verbis oblinire, vt eum blanda possit adulatione mulcere? utque eius animum capiat, quod sibi magis placeat, callidus observator explorat. Oculis gliscit, gestibus innuit, festiuitatem sereni cordis ore prætendit: pendet ad nutum, vt sic herile præceptum, tamquam per sibyllinum os Phæbi præstoletur oraculum: ire iubetur, enolat: stare præcipitur, siliem representat: si dominus feruet, iste sudat; si ille æsum, hic cauma conqueritur, at si vel leuiter frigeat, hic necesse est, tremefactus visceribus obtorpescat: si ille dormire vult, hic accidatur: si satur est, hic ruetare compellitur; si que non suus nihil aliud loquitur, nisi quod illi placere suspicatur. Apto hic totam Gregor. Nazianz. quam supra prælibaui sententiam, siue aulicorum descriptionem: quæ illos, vt mundo addictos, ita à Dei legibus aberrantes, sic facit. Sunt enim infeliciores quidam, miseranda, & abominanda vita ludibria; quod fidem attinet, utramque in partem parati colentes temporum non Dei leges, Euripi doctrinā hinc, inde fluctuantes, amorum flexus adulatorum; dulcia mulierum venena; paruis leones, at rerum potentiibus canes: cuiuslibet mensæ ingeniōsi peruestigatores: potentium fores, non doctorum hominum quærentes: quod gratum alijs est habentes in pretio, non quod utile, quo malos, etiā proximos suos efficiant. Do tibi totum locum expendendū, vt ego solum obseruem priora verba, quæ ad rem nostram sunt: colentes temporum non Dei leges: hoc est, pro temporis opportunitate, nō pro Dei obsequio res suas ducentes; vt de Licinio Mutiano dicebat Tacit. lib. 1. histor. Bonis, malisque artibus mixtus nimia voluptates cum vacaret; quoties expediret magna vir-*

Ad Gal. 1. 10.

Petr. Dam.

Nazianz.

tutes: Similiter de aulicis Galbæ eod. lib. *Intimi libertorum, seruatorumque corruptius, quam in privata domo habiti aulam Neronis, & luxum, adulteria matrimonia, ceterasque regnorum libidines audio talium si auderet, ut sua ostentantes, quiescenti, ut aliena exprobrabāt. Nimirum ad gustum Principis se totos componentes, colentesque temporis, & Fortunæ faciē, ut ab eā, ac si verus Deus esset suam beatitudinem expectent, iuxta illud Satyrici.*

Iuven.

Isai. 65. 11.

Symmach.

Te facimus, Fortuna Deam, caloque locamus. Sanē ut hæc illis Domini imprecatio imminet apud Isai. 65. 11. Væ qui ponitis Fortunamensam: præsertim si cum Symmacho, & alijs ex Hebræo legas. Væ qui ponitis mensam absque me; ut nimirum dum Hebræa vox, pro qua Noster reposuit, Fortuna, æ quæ significat, absque me, id nobis innuatur idem esse Fortunam colere, ac Deum non colere; siue eos, qui se totos Mundo, & Fortunæ dedūt, & temporum leges colunt, Deum à se quodammodo proijcere, & in eius locum Fortunam subrogare.

XXIII.

Sed ad Nazianzeni mentem dum ait: *quod ad fidem attinet, utramque in partem parati*, illud opportunius est; aulicos Dei obsequiū, prout suis commoditatibus inseruit ducere; nec nisi cum ipsis expedit, virtutem colere, & Dei seruos reuereri, in diuersum subinde pro temporis opportunitate transitori; ita apud illos variatur quotidie iudicium. Cogitationem aperio adducto exemplo ex 4. Reg.

4. Reg. 9. 11.

9. 11. ubi cum ex Dei præscripto venisset Dei famulus ad vngendum Iehu in Regē; secretòque apud ipsos peracta res fuisset, aulici his verbis Iehu allocuti dicuntur. *Quid venit insanus iste ad te? Sed enim cum Iehu vñctum ab ipso se in Regem affirmasset, statim: Festinauerunt, & unusquisque tollens pallium suum, posuerunt sub pedibus eius in similitudinem tribunalis, & cecinerunt tubā, atque dixerunt Regnavit Iehu. Vides in vno metē temporis puncto eundemmet hominem aulicis & insanum, & Dei os, siue oraculum fuisse? Quid venit, inquit, insanus iste ad te? Cur insanus? Planē, quod Dei seruū esse, habitu, & conuersatione præferret: Mundo enim Dei obsequium, & seruitus stultitia est. Sed cur iam, rogo, ò viri Principes insani hominis testimonio tantam habetis fidē, ut illi potestatem à Deo factam vngendi Iehu in Regem credatis? Causa in promptu est, quia ex insano, & amente, hominem prudentissimū, & diuino numine afflatum subitā mutatione effici, e re ipsorum erat. Ab hoc non ite*

Gen. 40. 16.

Gen. 40. 16. Iosephum ab illo Pharaonis aulico, qui erat magister pistorum sapientem somniorum interpretem æstimatum fuisse,

cum pincernæ somnium enodauit, sic enim ibi: Videns pistorum magister, quod prudenter somnium dissoluisset, ait, ego vidi somnium. Quod si inquiras quā ratione, quibus ve ductus cōiecturis prudentiam interpretandi deprehenderit, cum res sub lite esset, nec aliquod tunc futuræ veritatis specimen appareret? Respondebo, inde aulico prudentem visum fuisse, quod rem in bonum omen acceperit, lætaque de gratiā Pharaonis, & gradu pristino recuperando, qualia ipse sibi volebat, & sperabat, annunciauerit. Vnde, cum pro lætis læthalia denunciauit nullam ab ipso prudentiæ Iosephi mentionem factam constat.

Hæc cum ita sint, desine mirari, Neronis aulicos auaros, libidinosos, inanis gloriæ cupidos, colentes temporum, non Dei leges Paulo non credidisse, nec Christi Euangelium suscepisse: cum id ipsorum commoditatibus, præsertimque ad Regiam gratiam aucupandam, siue retinendam minimè expediret, ut iam tracto: plura de aulā modo mittens, siue in commodiorem locum transmittens.

ADNOTATIO III.

Malum Principis exemplum efficacissimum ad nocendū subditis esse.

S VBI CIO iam tibi alteram rationem, cur Neroniani aulici Euangelio credere noluerint; (loquimur de externis coniecturis, non de diuinis iudicijs, cur huic potius, quam illum discernat; *quis enim cognouit sensum Domini?*) nimirum, quod Nero ipse non crediderit, credituri forsā illi, si ipse credidisset eo modo, quo Ioann. 4. 38. de regulo in Christum credente dicitur. *Credidit ipse, & domus eius tota.* Certum nāque est illud Tragici in Thyeste.

I.

Ioan. 4. 38.

Sen. Trag.

Rex vult honesta, nemo non eadem vult. Certò tamen certius est, multò valentius, & efficacius malum Principis exemplum, quā bonum esse, ut subditi in eius imitationem currant, sane cum *Princeps velut anima Reipub.* (Plin. in Panegy.) *aut quasi corporis caput, unde totius corporis vita, motus, sensusque pendet, sit, nonnumquam continget, ut eo bene valente, aliquod ex membris ægrotet; certè humano capite sanitatem obtinente, alia corporis membra ægritudine laborare, infrequens non est; at, Vi in corporibus* (idem Plin. lib. 4. epist.) *sic in imperio gravissimus est morbus, qui à capite diffunditur in cetera membra.*

Plin.

Est

Est enim verissima paræmia. *Præcis à capite fa-*
ter, id est, à capite reliquum corpus morbum
contrahit, atque inficitur: ita dissertè Sal-
uian. lib. 7. de Provid. & gubernat. Dei, Mor-
bido enim capite nihil sanum est; neque ullum
omnino membrum officio suo fungitur, ubi quod
est principale non constat. & statim: Dominus,
quasi corporis sui caput est, & vita eius cunctis
quasi norma viuendi. Pessimumque est hoc in
hoc negotio, quod libentius omnes deteriora se-
ctantur, & facilius mala institutio damnat bo-
nos, quam bona emendat malos. Ad stipulatur
eodem sensu, Nazianz. in Apolog. inquit.
Neque enim vel indelebilem tincturam pannus,
vel fetidum, aut suauem odorem res admota ita
facile contrahunt, vel exitialis quidam vapor ita
facile in aerem animatitia occupat, quod quidem
& pestis est, & appellatur, quam subditi Anti-
stites improbitate celerrimè impleri solent; & qui
dem multò facilius, quam virtute. Pende imagi-
nes, quibus insuperabilem vim mali potius,
quam boni Principis exemplum ostendit
Theologus. Vnde ipsi sic ad stipulatur Isi-
dor. lib. 3. sent. cap. 30. Sicut nonnulli bonorum
principum Deo placita facta sequuntur, ita facili-
ter multis praua eorum exempla sectantur. Note-
tur discrimen inter boni, & prauis exempli ef-
ficacitatem, quod hoc, multis, & facile, ad se
alliciat: illud verò, nonnullos, solum, nullà faci-
litate facta mentione. Quare sic subdit Isid.
Nonnulli autem sicut prompti sunt, sequi Reges
in malum, sic pigri sunt imitari illos in bonum.
Nec latuit id improbum Imperatorem Tibe-
rium, qui bonum se simulans, rectaque ac sa-
lutaria consilia Principibus viris præbens apud
Tacit. lib. 3. Annal. dicebat: Et cum recte
factorum sibi quisque gratiam trahant, vnus in-
uidia ab omnibus peccatur.

II.

Hinc Paulus sic notantissimè præscribe-
bat Timothæo epist. 1. cap. 2. 2. Obsecro pri-
mum omnium fieri obsecrationes, postulationes,
gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro
Regibus, & omnibus, qui in sublimitate sunt.
Vbi si attendis; peculiare his verbis studiū,
anxiamque sollicitudinem ostendit Aposto-
lus, dum tot modis pro regibus, orandum, &
obtecrandum esse præscribit. Sed quare? sub-
dit. *Vt quietam, & tranquillam vitam agamus*
in omni pietate, & castitate. Ad quæ verba, il-
lud in primis videtur obseruandum non di-
xisse Apostolum, vt quietam, & tranquillam
vitam ipsi agant, sed potius, vt nos agamus,
non modo innuens, populi rectitudinem à re-
ctâ viuendi ratione Principum, & Dynasta-
rum dependere, eo modo quo dixit Fulgen-
tius epist. 6. ad Theod. Ita fit, vt qui sunt in sa-
culi culmine constituti, aut plurimos secum per-
dant, aut secum multos in via salutis acquirant.

Et Tacit. lib. 4. Annal. ita nati sunt, vt bona,
malaque eorum ad Rempubl. pertineant. Sed pe-
culiari emphasi monens, ad hanc vitæ probi-
tatem nobis comparandum compendio vsu-
ros, si eā nostris Principibus precibus à Deo
impetrauerimus, non aliter, ac Plutarch. in li-
bello cum principibus esse philosophandam
dicebat: Etenim medicus, qui egregius sit, liben-
tius oculum curauerit, qui multis prospicit, &
excubat pro multis; philosophus item respiciet
maiori charitate animum, quem pro multis solli-
citem videbit, & cuius partes sunt, multis intel-
ligentem, multis sapientem, & iustum esse: Et
post pauca: Si philosophi oratio manum inieceris
homini vni priuato, qui capitur otio, circumscri-
basque se ipso, sicut centro, & spatio geometrico
utilitatibus corpori seruientibus, hic non profe-
minat in alios, verum postquam tranquillum il-
lum reddiderit, & pacatum; emarcescit, exoles-
citque; quod si virum in magistratu positum, poly-
ticum, & negotiosum pupugerit, eique infuderit
virtutem, hic multis per vnum profecerit. Quam
ad rem sic optimè Ambros. lib. 2. Apolog. de
David cap. 11. Illud aduertimus quod Ro-
gum lapsus pena populorum sit; sicut enim eorum
virtute seruamur: ita etiā errore periclitamur;
vnde optandum est nobis, vt regem gloriosum, at-
que perfectum habere possimus. Ac si diceret;
aliter, quid nobis superest, nisi sepulchrum?
nam vnus inuidia ab omnibus peccatur. Ita
quidem hostis nostri ea ars est, Principes po-
tissimum in errorem inducere, vt compen-
diaria viâ subditorum animas perdat. Quò
retulit per allegoriam Stephan. Cantuar. in
allegor. Gotfrid. ad lib. 1. Reg. quod in idem
cap. 31. 9. de capite Saul præciso, & per circui-
tum adducto dicitur, his verbis. Caput mino-
rum illi non præciderunt, nec miserunt per cir-
cuitum, vt annuntiaretur. Ad hoc enim ten-
dunt maligni spiritus, vt peccatum maiorum di-
uulgetur, vt sic minores eorum peccent exemplo.
Vnde obiter noueris, quid sit in causâ,
quod in domo Principis occultum nihil, aut
clausum sit, vt ad Trajanū dicebat Plinius.
Habet hoc primum magna fortuna, quod nihil
tutum, nihil occultum esse patitur: principum ve-
ro non modo domus, sed cubicula ipsa, intimosque
secessus recludit, omniaque arcana noscenda fa-
ma proponit, atque explicat; nimirum præstant
id indefessâ cura maligni spiritus, hac atque
illac principum peccata diuulgantes, vt sub-
ditos ad peccandum efficacius alliciant.

Deinde notandum, non dictum à Paulo,
vt quietam, & tranquillam vitam agatis, sed
potius, vt agamus in omni pietate: Semetipsum
hâc normâ, & mensurâ remetiens; quasi ipsa
met Pauli, & eximiorum virorum sanctitas,
atque iustitia à Principum virorum iustitiâ

Cot. Tac.

Plutarch.

Amb.

Steph. Cant.

1 Reg. 31. 9.

Plin. lun.

III.

Psal. 124.3

dependeat, infallibilemque cum illa connexionem habeat. Vnde signatissimè Regius vates Psalm. 124. 3. dicebat. *Quia non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem iustorum.* Hoc est minime patietur Dominus terram, in qua iusti, & sancti degunt, impiorum hominum impetio regi. Sed quare? *Ut non extendant iusti ad impietatem manus suas.* Voluit dicere, ne iustos etiam, & egregie sanctitatis viros mali Principis exemplum post se trahat. Tantum enim Principis exempla ad sui imitationem valent, ut non modo mobili vulgo, sed ipsi sanctis obiecta, eos permotura, & euerfura sint. Hinc dum de Principibus, & sacerdotibus dicta existimant Theodor. & Cyrill. Alexand. illa Osæ verba cap. 4. 19. *Ligavit eum spiritus in alis suis*, siue ut Lxx habent. *Turbo spiritus tu es in alis suis.* Hic illis sensus subesse videtur, ut non solū subditos ad peccatum suo pte nutu iam volantes, Principis malis exemplis, velut vehemens turbo, ad celerius volandum violentiā suā impellant, & currentibus calcaria admoveant, sed etiam ipsosmet, qui virtuti incumbant, & ad bonū volare consueverant, reflans hic turbo disturbet, & ad virtutem alas confringat. His pane dixeris: *No se le levantan las alas para el bien.*

Osæ 4. 19.

Lxx.
Theodor.
Cyr. Ale.

III.

Sed illud nostro instituto, in his Pauli verbis opportunissimum est, quod de Principibus, & Dynastis locutus, illā vsus periphrasi fuerit, *pro omnibus, qui in sublimitate sunt.* Vbi eos cum funambulis, qui per sublinem funem incedentes, vel leui quidem lapsu in summo vitæ discrimine versantur, componere videtur; tum quod maiorum res maiori periculo, & animæ, & corporis sint obnoxie; esset enim optima ars principatus (ut dixit non nemo) si descensum haberet; tum vel maxime, quod non solum grauiora peccata, ut in priuatis personis euenit, sed leuiora etiam, non lene sibi, & alijs detrimentum pariant. Id quod docuit Nazianz. in Apolog. *Quemadmodum in sublimi, & pendulo fune gradientibus in hanc, vel illam partem desistere minime est tutum, nec enim parua inclinatio paruum periculum affert, verum eorum salus in equilibrio posita est; ad eum quoque modū vtramvis in partem quispiam, siue ob vitæ improbitatem, siue ob imperitiā propenderit, tum ipsi, tum ijs, quibus præest immminet, ne in peccatum prolabantur.*

Nazianz.

V.

Isai. 5. 14.

Accinit illustris locus apud Isai. 5. 14. vbi totam plebem infelicissimā sorte ad inferos ruentem eā potissimum de causā, quod Principes improbi extiterint, sic facit. *Propterea dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum, absque ullo termino, & descendent fortes*

eius & populus eius, & sublimis, gloriosque eius ad eum. Audis infernum præ dei orandorum multitudine, os illud vastissimum magis, ac magis aperientem, ac dilatantem? Iam ut tot hominum ruinam ab improbo vnus Principis exemplo ortum ducere videas, obterua Cyrill. Alexand. secutum Lxx, pro gloriosi eius, reponere, *pestes, siue pestilentes eius*, ut innuat Propheta totam plebi cladem à Principe aduenisse, cuius pessima exempla non secus, ac pestis dirā contagione in proxima quæq; serpsit. Ita indidē Cyrill. Typi quippe, & exemplaria fuerunt alijs vitæ execrabilis, quos sacrum oraculum alicubi affatur. Laqueus facti estis speculationi, & velut rete expansum super itabyrion, &c. *Vides ne, quo pacto laqueus, & pedica reliquis fuerint: nimirum Praefectorum probitatem, vel etiam socordiam imitari, plerumque consueuerunt subditi.* Itaque cen auctores, & causa interitus, & sibi ipsis, & alijs omnibus primi descendunt, & praecipites ibunt ad inferos diuinā irā ante alios quodammodo in ipsos insiliente. *Pu nientur verò non quia diuites, & nobiles, sed quia pestes, id est lues, & lues tum sui ipsorum, ut dixi, tum gregis vniuersi.* Notetur pestis imago, quæ Principem, & morbo affectum, & in alios simul infundentem, aliter quidem, ac priuatis accidit, qui sibi solum ægrotant, sibi pereunt, pulchrè ostendit, eo modo quo dixit Tullius, lib. 3. de legibus: *Perniciosè merentur de Republica vitiosi Principes, qui non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem, neque solum obsunt, quod illi ipsi corrumpuntur, sed etiam, quod corrumpunt; plusque exemplo, quam peccato nocent.* Et Augustin. lib. de Pastoribus: *Parum est, quod mali pastores oues languentes, & infirmas, & errantes, & perditas non curant, etiam istas fortes, & pingues necant.* Vide reliqua, quæ opportuna sunt. Ut ego obseruem pulchrè improbos Principes appellatos à Cyrillo. Typos, & exemplaria vitæ execrabilis, quasi subditis forma peccandi, & ad malum via, quæ ipsos antea lateret; ipsi sint. Quam ad rem sic opportunè loquitur Isidor. lib. 3. sent. cap. 50. *Ideo Principem non oportet delinquere, ne formam peccandi faciat peccati eius impunita licentia. Nam Rex, qui ruit in vitia, cito viam ostendit erroris. Pende illud: ne formam peccandi faciat, quasi à peccato principis subditorum conscientia veluti materia à formā informetur, quod ipse non solum vitia concipiat, sed etiam infundat.*

Cyr. Ale.

Osæ. 5. 1.

M. Tull.

August.

Isidor.

VI.

Apoc. 18.3

illam

Rupert.

illam Rupertus, vt per hylteron proteron sit sensus, ideo de ira fornicationis eius bibisse omnes gentes, quia reges terræ cum illa fornicati sunt: ita enim ille: *Causa summa: totum fornicationis opprobrium Regibus imputatur.* Danē quali ipsi, proxenetæ, & duces, qui exemplo suo, subditorum voluptatibus lenocinentur; & ad obsecundandum libidinibus blandæ illecebræ, & incentiua sint. Quæ ad rem signatissima sunt Isaia verba, cap. 43. 27. *Pater tuus primus peccauit, & interpretes tui prauaricati sunt in me.* Verum

Isai. 43. 27

Lecl. Heb.

Lxx.

notetur, tam in Hebræo, quam apud Lxx, pro, interpretes, esse, principes. Si verò inquiras, quid principi cum interprete sit, vt Vulgatus reponere voluerit interpretes? Respondebo egregie se ipsum in hac translatione gessisse explicans nobis, quod munus Princeps obeat, cum peccat, nimirum viam erroris subditis ostendere, vt dicebat Isidorus, eisque suadere, vt apertis tibijs ad malum ferantur. Certè dum subditus bonum Principem nactus est, non palam, sed subobscure cum iniquitate loquitur, nec ei satis fidit, sed quasi illius verba non teneat, intimos sensus aperire recusat; at principe peccante, typumque & formam peccandi gerente proprio iam, & amico idiomate cum illa sermones conferit, seque ad inuicem tenent, & familiariter tractant: In summâ totum fornicationis opprobrium regibus imputatur. Ita citato loco Augustin. *An frustra dictum est seruo Dei, in omnibus te ipsum prabe exemplum bonorum operum, & forma esto fidelibus.* Attendendo enim omnis fortis etiam plerumque prapositum suum male uidentem incipit dicere in corde suo, si prapositus meus sic uiuit, quis ego sum, qui non faciam, quod ille facit. Ecce occidit ouem fortem. Deinde obserua ex grauiorum interpretum expositione. patrem ibi significare Adamū, à quo posterī originariam labem acceperunt; vt dum vides principes simul cum Adamo coniungi, tamquam peccatorum populi causam conjicias nescio quam originalem maculam, quam in subditos princeps, tamquam caput refundat, uti dicebat Tullius: *Qui non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem.*

August.

Tull.

VII.

IV

Ezech. 4.

Vt verò ab Isaia improbi principes pestium nomine ita ab Ezechiele, arietes, hoc est bellicæ illæ machinæ, quæ urbium muros labefactant, & dissipant, eleganter appellantur, dum enim cap. 4. Ierosolymitana urbs cingi obsidione iubetur, sic sibi præscriptum inquit Vates. *Pone arietes in gyro,* ubi in Hebræo, vt bene ibi notat Prado, ea vox est, quæ, tam arietes, machinas scilicet ad euertendâ, ac solo æquanda urbium mœnia, quam

duces, & principes significat, vt argumento sit Principem improbum idem omnino, ac ferreus aries, qui subditorum virtutes oppugnet, & expugnet, &c. Vnde sic plangebat, & clamabat ad Dominum Bernard. scilicet. 1. in conuers. Pauli. *Hen, hen Domine Deus, quia ipsi sunt in persecutione tuâ primi, qui videntur in Ecclesia tuâ primatum diligere, gerere principatum.* Arcem Sion occupauerunt, apprehenderunt munitiones, & universam deinceps liberè, & potestatiue tradunt incendio ciuitatem; misera eorum conuersatio, plebis tuæ miserabilis, subuersio est. Ac si diceret, extremum id n. alium esse, quando ab ipsismet viribus custodibus, qui pro eius salute indefessas excubias agere deberent, id enim Principis munus est, miserè ipsa subvertitur, & dissipatur. Sub quo sensu dixisse videtur David, Psalm. 54. 12. *Ascendi super muros eius iniquitas, & labor in medio eius, & iniustitia, & non defecit de plateis eius vis, & dolus,* ubi dum prauum ducem, seu Principem sub tragicâ iniquitatis personâ velut stationarium militem excubias circum mœnia agentem eleganter inducit, scitè insert nullum virijs obseratum ostium, omnem virtuti, ac pietati interclusum aditum esse; ideoque eâ in vire vitia, & peccata, infiar senatorum, ac illustrium ciuium quietem, & pacatam vitam in publicis plateis agere, vnde sic ibi exclamat Agellius. O felicem scilicet urbem, cui tales custodes ad muros positi sunt, & cuius odi muris septa, ne virtuti, & paci pateat aditus, quæ adeo indefessis peruigiliis, & custodibus tenetur, vt die ac nocte peruigilent, neque tantillum quiesci concedant.

Bernard.

Psalm. 54. 12

Agell.

VIII.

Hieron.

Inest verò alia non minus elegans ijs verbis imago præsertim in lectione Hieronymi, quæ habet: *peruersitas, siue, prauitates in medio eius.* Videtur enim Principis iniquitas cū puncto centrico à quo omnes lineæ deriuntur componi, quasi eius prauitas, atque peruersitas, omnium peruersitatum subditorum causa, & origo sit; nam vt scite dixit ille.

falsa regula prima

Omnia mendose fieri, & distorta necesse est.

Horat.

Vis videre mendosa omnia, audi Matth. cap. 26. 66. in Christi passione dicentem: *cum multi, falsi testes accessissent.* Quod si ad centricum punctum, vnde ille prauæ lineæ deducantur, velis recurrere, dixerat ipse prius, vers. 59. *Principes autem sacerdotum, & omne concilium quærebant falsum testimonium contra Iesum.* Notauit id Paschasius ibi, his verbis: *Miser populus, cuius Principes iniqui sunt, & quorum semines peruersi, quia multi falsi testes in eorum nunquam defunt concilijs; nam*

Mat. 26. 60

Paschas.

*Princeps, qui libenter audit mendacia, omnes ministros habebit impios. Quo quidem facit imago illa arboris proceræ magnitudinis, subter quam omnia animantia, & belluæ habitabant; sub quâ Regis Nabuchodonosoris aulam à Daniele describi, adnotat, præced. vidimus. Etenim improbi illi homines, siue belluæ, adulatores, ambitiosi, rapaces, omnique vitiorum lue infecti non nisi eius arboris, siue Regis umbrâ protecti, eius fructibus, id est, exemplis victitantes, & animati, animi sui, conceptus, & partus, flagitia, inquam, & crimina edebant, sic dixit de urbanis militibus Neronis, cuius causâ hæc scribimus, Tacit. lib. 1. histor. *Atque ita quatuordecim annos à Nerone assuefactos, ut haud minus vitia Principum amarent, quam olim virtutes verebantur. Adeo eos exitialis arboris umbrâ, & fructus alebant.**

IX.

Hinc intelliges, cur ægritudinem, quâ ad mortem ægrotavit Ezechias, 4. Reg. 20. 1. Isai. 38. 1. quam Cyrill. Alexandr. in Isai. facium vlcus, & pessimum, alij læthalem morbum appellant, Caldeus Paraphrastes leprâ fuisse dixerit: Etenim Isai. 38. 20. ubi Vulgatus habet, *super vulnus*, Regia verò: *super inflammationem*, Caldeus legit *super scabiem*.

In qua versione meritò ambigas læthalem morbum, lepram fuisse, quid enim lentæ ægritudini, & citatissime morti? Quare non abs re dixeris; Caldeum non tam appellasse lepram, regium illum morbum, quod reapse lepra fuerit, quàm ut in mysterio nobis innueret; quamcumque ægritudinem regiam, lepram, hoc est, contagiosum malum, quod subditos simul inficiat, atque corrumpat, esse.

Nam, *Si quis de populo deniat*, (verba Bernard. *solus perit, verum Principis error multos inuoluit, & tantis ob est, quantis præstipit*). Hæc illud confirmat, quod Rege Ozia infamii illa tum corporis, tum animi leprâ laborante, & contra Dei præscriptum non extra urbem, sed in Ierusalem degente, sua Deus populo responfa, & oracula denegarit, ut satis liquet ex illis Isai. verbis, cap. 6. 1. *In anno quo mortuus est Ozias, vidi Dominum, &c.* quasi omnes Ierolymitanos diuinis responsis, & prophetarum admonitione indignos indicaret, ut benè obseruat ibi Cyrill. Sed quare? Sanè, quod rege leprâ infecto, & inter subditos degente, omnes simul leprosi, atque corrupti censendi fuerint, cum regia ægritudo in subditos pestis instar grassetur. Apto hic quæ Chrysostom. homil. 33. in epistol. ad Hebr. habet; cum enim ad commendationem Principatus dixisset, non aliter populo sine Principe euenire, ac choro sine coryphæo; phalāgi sine duce; naui sine nauclero,

gregi sine pastore; post modum subiicit grauius multo malum esse, quando ipse Princeps malus existit. Quod quidem difficile esse dixeris, præsertim si propriæ voluntatis virus; atque perniciem expertus es: quid enim peius possit homini accidere, quam sibi ipsi relinquendum ab alio, quàm à se ipso (ut alibi idem Chrysostom. late confirmat) quis læditur? aut peritior ad sibi nocendum excogitari artifex valeat? Sed ad manum est responso, malum quidem, & exitiosum, vtrumque esse; at enim verò inter hæc duo mala illud interesse discrimen, quod, ut sine gubernatore naui, sine pastore grex, homo sine Principe, & Prælato feratur, ut veliat forte fortuna ad caulam grex, ad portum naui illa applicuerit, subditus verò à prauo Principe ductus in certum interitum, cui vlla vix remedijs spes subfit, ruit. Ita indidem Chrysostom. *Ille quidem (qui sine gubernatore sibi est relictus) saluatus est, sæpe numero, plerumque etiam in periculis decedit. Isse autem modis omnibus pericula subiturus est dum ad foveas, & ruinas impellitur.* Quo facit illud Ischomachi apud Xenophontem. *Improbi Domini seruos probos, & frugi memini me nouisse.*

Præfata Caldeæi versionis adstipulare videtur Salomon Prouerb. 25. 5. iniquis: *Aufer iniquitatem à vultu regis, & iustitia firmabitur thronus eius.* Vbi dum statim occurrit dubium, cur regis iniquitatem in vultu, & non potius in manibus, quibus ipsa hæere videtur, ut de se dixit Iob cap. 31. 7. *Si manibus meis adhaesit macula*, considera uerit Salomon; forsan dixeris: rationem esse, quod hoc sit inter Principis, & priuatorum errata discrimen, quod hæc velut maculæ in corpore, illa verò in facie ubi magis conspicuæ, & inuisæ sunt considerantur: sic dixit Plutarch. in præcept. polyt. *Quomodo enim in facie lentigo, & verruca magis sunt, quàm nota, mutilationes, & cicatrices reliqui corporis odiosa, sic exigua peccata quando apparent in Principum, & politicorum vitis, magna propter existimationem, quàm de Magistratu, ac Republ. habet vulgus, ut de re magnifica, quæ omni vacare vitio, & delicto debeat, videntur.* Ego verò potius crediderim, causam fuisse, quod sapiens, subditos in facie Regis, tamquam in speculo se intuentes, & ad eius nutus se componentes consideret; hinc enim est ipsos pro facie Principis faciem suam sumere, & speculo infecto, maculas sibi etiam haurire ideo ait: *Iustitia firmabitur thronus eius.* Ac si ex regis iniquitate subditi omnes, iniqui, ac proinde instabilem, & exitio obnoxiiu regiu thronum futurum sit. Nam Senec. Trag. in Thyeste auctore.

Dan. 4. 18.

Corn. Tac.

4. Reg. 20. 1.
Isai. 38. 1.
Cyr. Ale.
Bibl. Reg.
Calde.

Bernard.

Isai. 6. 1.

Cyr. Ale.

Chrysosto.

Chrysosto.

Ischomac.

X.
Prou. 25. 5.

Plutarch.

Senec. Trag.

*ubi non est pudor
Nec cura iuris, sanctitas, fides, pietas,
Instabile regnum est.*

Osee. 5. 1. Concinit Salomoni Osee cap. 5. 1. à Cyril.
Cyr. Ale. Alex. num. 5. citatus. *Domus Regis auscultate,
quia vobis iudicium est, quoniam laqueus facti
estis speculationi, & sicut rete expansum super
Thabor. Quæ verba dum suo loco tractat idē
Cyril. sic explicat, vt Principes laqueus specu-
lationi, hoc est, populo in facie eorū specu-
lati, & ab eā maculas, & peccata sumēti, fue-
rint: sic enim Cyril. Architecti erroris erant
reges, proinde ad illos ait. Laqueus facti estis
speculationi. Speculatur enim ipsi, & inspicimur
subditos, aut etiam inspiciuntur à subditis, &
quo Dominis visum fuerit, eō subditos auertunt,
qui voluntatem Principū sequuntur. Fuiſtis igitur,
vt laqueus multitudini, quæ vos specu-
latur.*

XI.

2. Reg. 3.
28.

Fuit quidem id in causā, quod dum Regi
Dauidi denunciatum est, egregium belli
ducem Abner impijs Ioabi manibus occu-
buisse. 2. Reg. 3. 28. ipse tunc Rex prudentissi-
mē exclamarit. *Mundus ego sum, & regnum
meum apud Dominum, usque in sempiternum à
sanguine Abner.* Vbi si regi in primis angus-
tum animum obijciat nonnemo; quod anti-
cipata excusatione se ipsum non accusatus
purgarit, facile occurrere in criminē à mini-
stro Regis commisso non potuisse non time-
ri auctoritatē regiā intercedere; ac proinde
non gratis se excusasse. Quid quod, quilibet
nostrum (verba Senec. lib. 1. de Clem. cap. 1. 5.)
debuisset aduersus opiniones malignas satis fidu-
cie habere in bonā conscientia: principes multa
debent fame etiam dare. Sic Augusto dicebat
vixor Liuiā apud Dionem. *Oportet vos nihil
mali facere videri: nam priuatis quidem homi-
nibus satis est nihil delinquere; principibus ne
quidem suspectis esse licet.* Sed enim illud op-
portunius inquiras, cur non se solum Dauid
sed totum etiam regnum à criminis suspicio-
ne liberare voluerit? id enim frustra præsti-
tum videtur, vt quid enim regnum in vnius
hominis, innocentis præsertim, & strenui du-
cis necem conspirasset? Sed respondeo, non
sine causa hoc factum à Dauide, etenim eo
semetipsum excusante regnum etiam suum
eādem ductus ratione excusare debuit, rege
enimin Abner sciente vix vllus subdito-
rum esse posset, qui à culpā censeretur immu-
nis. Sanē dum faciem principis sequebantur,
vt in ea tamquam in speculo se intuerentur,
cædis à rege patrata maculam ipsos etiā hau-
sisse præsumi potuit. Nam quid aliud agat sub-
ditus (Lactantius lib. de iustit. c. 9.) quando Prin-
cipum imitatio pars obsequij sit: & quoniam mo-
res, ac vitia regis imitari, genus obsequij iudica-

Senec.

Dio. Cass.

Lactant.

*ur, quid mirum si abijciant subditi pietatem, ne
exprobrare regi scelus videantur, si pie vi-
uant?*

Quæ hucusque diximus ad vulgaria hu-
ius rei sensa spectant, illud iam peculiariter
obserues, hunc subditorum ad premenda
principum vestigia impulsus, licet ab ipsis
expressus, & veluti coactus, & vi extortus
videatur, adeo non esse coactum, vt maxi-
mē spontaneus, & ex ipsismet voluntatis vis-
ceribus ortus sit: nec enim reluctantes, & in-
uiti ad pessimum principis exemplum se sub-
diti fingunt, sed libentes potius atque ala-
cres palam, & aperto capite ipsorum flagitia
quali egregia facinora imitaturunt. Quare
rursus expende tam verba illa Isaia 43. 27.
Interpretes tui, siue Principes tui præuicati
sunt in me, quam id Psalm. 124. 3. non relin-
quet Dominus virgam peccatorum super sortem
iustorum, vt non extendat iusti ad iniquitatem
manus suas. Et verò apud Isaiam pro prin-
cipes, siue interpretes, apposite legas ex He-
bræo dulces, siue mellis; quod eo sensu capio,
vt omnem peccati acerbiter, pungentis-
que conscientia remorsus à subditis peccan-
tes reges tollant; quod omnis peccati amari-
tudo regij exempli melle, ac dulcedine con-
diatur, atque dulcescat; ac proinde non clan-
culum, & verecundē, sed apertā fronte pecca-
re. Significat id quidem phrasis extendendi
manus ad iniquitatem, quam vsurpauit Da-
uid: nam, vt bene monent Agellius ibi, & Ri-
bera, & Montanus in id Osee 7. 5. *Extendit
manum suam cum illis foribus.* Extendere ma-
nus in scriptura non tam denotat rem vtcum-
que facere, sed liberē, aperte, nullo metu, nul-
lo pudore prohibente aggredi, vt magis iam
mireris ex sententia Psalmographi eam regij
exempli vim, & efficacitatem, siue dulcem
illecebram, aut illecebrōsam dulcedinem es-
se; vt non modo pessimi quique; qui ad ma-
lum iam animum adiecerant, sed ipsimet pro-
bi iusti ad iniquitatem manus extendant, si-
tē nulla verecundiā, ac remorsu iustitiam
proculcent & peccatum amplectentur. Sic di-
xit de idōlolatris Athanas. orat. aduers. idola:
*Cum enim videant suos deos istiusmodi rebus
oblectari, statim eos eisdem delictis emulati sunt,
egregium facinus arbitrati, si exempla eorum,
quos summos censebant, imitarentur.* Et simili-
ter de populo Israelitico summā alacritate
iniquis Roboami iussis obtemperante Io-
seph. lib. 8. antiquit. *Quandoquidem ea est natu-
ra rerum humanarum, vt cum principum, ac
magistratum moribus, etiam subditi deprauen-
tur, quorum modestiā cen normā corrigi debe-
bant, & pro virtutibus vitia sequantur; sicut
sub Robamo contigit; populo leges, ac pietatem*

XII.

Isai. 43. 27

Psalm. 124. 3

Agell.

Athanas.

Ioseph.

egregie contemnente; pende in Athanasio: egregium facinus arbitrati; in Iosepho: pietatem egregie contemnente. Quæ regij exempli dulce dinem, quæ subditi inescantur, mirifice ostendunt.

XIII.

Osee 7.4.

Sed ille huic instituto, opportunissimus locus est Osee 7.4 ubi agens Vates de immanissimo idololatriæ crimine, ad quod populus ex Hieroboami Regis exemplo impigit. Principem tum fermento, tum etiam pistori; populum vero & malle fermentum audissimè excipienti, & clibano ad suscipiendos panes succento, sic comparat: Omnes adulterantes, quasi clibanus succensus à coquente, quærit paululum ciuitas & commixtione fermenti, donec fermentaret totum; & vers. 6. Quia applicuerunt quasi clibanum cor suum, cum insidaretur eis, tota nocte dormiunt coquens eos. Pulchræ quidem ad hanc rem imagines; clibanus namque ardentissimam cupiditatem, animumque ad scelus omnino pronum, atque procliuem ex Regis exemplo redditum: malle vero naturalem quandam, cum ipso affinitatem, & veluti materię ad formam appetitum ostendunt, vt appareat quæ tanto calore, sicut ab igne clibanus, imo suauitate, & gustu, sicut à fermento malle, ad peccata Principis imitanda subditi inflammentur. Vnde obseui illa verba. Quærit paululum ciuitas à commixtione fermenti, donec fermentaretur totum; quæ ex Hebræo bene transfert Iguina sub personâ regis. Qui quiescit, nec excitat, posteaquam subegit pastam, donec sit plene fermentata. Sic vero explicat Hieronymus, quali opus regi fuerit tantisper ab hoc negotio supersedere, ne nimis vrgere, & vi potius, quam exemplo, quod multo efficacius & valentius est, rem perficere videretur. Certe sequamur in principem, & amulandi amor, (Tacit. lib. 3. histor.) validiora, quam pœna ex legibus, ita etiam de militibus Othomis, qui ipsum, & viui, & morientes emulati sunt, dixit scriptor. Quidam milium iuxta vocem Othomis interficere se, non noxâ ob metum, sed emulatione decoris, & charitate principis. Hinc Nazianz. impium Iulianum negantem se in Christianos publico edicto seuire, optime re vincit, quod aliquando se iactando dixerit: Quid enim graue si vna manus gentilis decem Gallileos, (sic enim apostata appellabat Christianos) interfecerit; cum regium quidem exemplum omni edicto, lege ve scripta firmius, ac fortius esset. Ita enim Gregor. orat. 3. quæ est 1. in Iulian. Hæc vero an non perspicua crudelitas? an non persecutionis edictum, & quidem ijs, quæ publice proponuntur multo expressius, & formidabilius? Quid enim interest? periculum Christianis edicas, atque pro-

mulges, ante Christianorum persecutoribus delectari præ te feras. Velle etenim imperatoris lex est, non scripta, imperij, & potentia patrocinio sepiâ, & quidem scriptis legibus, quæ potentia non fulciuntur, longe firmior, atque valentior.

Ad quem etiam modum Pacatus in panegyrico ad Theodosium, blandissime iubetur exemplo.

Pacat.

Adsimilis Ieremiæ locus, cap. 23. 10. Adulteris repleta est terra: Et statim: factus est cursus eorum malus, & fortitudo eorum dissimilis. Indicans his verbis Propheta tum ingentem peccantium multitudinem, tum etiam quam libentes, & proni in peccata ferrentur; hoc enim denotant illæ phrasæ, cursus, & fortitudo: prior enim alacritatem, & celeritatem: posterior imperum siue pondus inclinati animi significat, sic de proensione, & promptit. dinē animi dixit alicubi Seneca: felix, qui ad meliora hunc impetum dedit. Sed quænam mali huius cursus, & dissimilis fortitudinis ab eâ, quam populus antea habere consuevit occasio, & causa? Subdit Ieremias. Propheta namque, & Sacerdos polluti sunt, & in domo mea inueni malum eorum. Vides originem tam velocis, & expediti ad malum cursus? quod videlicet populus ad principum gradum ambularent, seseque ad eorum similitudinem componerent. Quod si ad primum mobile cæteros motus, & cursus velis reuocare, audi quid præced. cap. vers. 17 de Sellum improbo rege dixerit Vates. Tui vero oculi, & cor ad auaritiam, & sanguinem innocentem fundendum, & ad calumniam, & ad cursum mali operis. En primariam mali cursus populi rationem; malus cursus Regis, à quo tota perniciēs, & intemperantia subdito rum decurrit. At enim verò pro hac locutione Ieremiæ observa discrimen, quod inter bonum, ac improbum Principis exemplum, dum vtrumque subditos ad imitationem allicit, intercedit. Certè Isaïa 2. 2. de gentibus ad Christum concurrentibus dicitur, & fluent ad eum omnes gentes. Vbi aliquod negotium facessit, fluendi metaphora, quæ facilem, & expeditum cursum denotat; cum tamen immediate ante dixerit Propheta: Erit præparatus mons Domini in ventice montium. Arduam, & difficilem viam, montis imagine significans, qui ergo ad montem fluere, & non potius pedibus, ac manibus reptare gentes dicentur? Retuli cap. 1. vers. 1. adnotat. 6. num. 3. ad vim mutua conspirationis, & societatis, dum plures ad bonum communi gressu currunt; modo ad bonum Principum exemplum potius referre placet. Porro in scriptura Reges, appellantur fluij, vt Abacuch 3. 10. flumini scindes terra, ex Hieronymo. &

XIII.

Iere. 23. 10.

Senec.

Iere. 22. 17.

Isai. 2. 2.

Abac. 3. 10. Hieron.

Ecc. 4. 32.

aliorum expositione, nec non Ecclesiast. 4. 32. *Noli resistere contra faciem potentis, nec coneris contra actum fluuij.* Cui concinit id Satyrici de Christo morem gerente Domitiano, Satyr. 4.

Iunio.

Illeigitur numquam direxit brachia contra Torrentem.

Ex qua quidem phrasi, & locutio fluendi optime subsistit, & quonam modo ardua virtutis semita planior, faciliorque reddatur, conijciunt, quod enim fluuius decurrit, parui etiā riui, quos ille secum rapit, nulla difficultate confluunt; nam quæ se offerunt obstacula fluuius suo impetu superat: imò hinc colligas plus difficultatis ei, qui Principis ductū non sequatur, imminere, quippe qui aduersus præfatum Ecclesiastici monitum, cap. 4. 32. contra actum fluuij conerur. Sed enim si aduertis, hæc cliuium, siue ascensum à Principis imitatione non omnino remouent; nam, ut ad montem fluere gentes, ostendant, at montem, cliuium, difficultatem ve non vndique tollunt, sed leniunt, & dirigunt; in mali verò Principis exemplo secus quidem est, nam ipsius sequaces summā celeritate, alacritate, totoque impetu currunt: *Factus est cursus eorum malus, & fortitudo dissimilis.* Non enim per montem fluere, siue ascendere, sed à monte decurrere dicuntur. Ita Nazianzen. orat. de seipso ad Episcop. ad fin. oper. *Tacite clamamus, etiam si non videamur loqui, scelera tum habemus Antistitem, nemo quid laboris suscipiat, mali euadite; hoc maxime compendiarium est, & optimum; nimirum ipsius Antistitis factum pro lege ducitur. Etenim vix aliquis omni à Doctoribus adhibita vi propendet ad meliora, quod si aut formam, aut exemplum habeat improbum, captus est; similis est viuo per decliuia decurrenti.* Ita de militibus Neronis dicebat

Nazianz.

Corn. Tac.

Tacit. num. 8. *Non minus vitia Principis amarent, quam olim virtutes verebatur:* vitij Principum, amorem & inclinationem, virtutibus verò reuerentiam, & metum subditorum tribuens. Nec omittam in præfatis verbis Ieremiæ obseruare; cur populi fortitudinem appellauerit dissimilem: sanè id liquet ex verbis, quæ cap. 22. immediatè præcesserant illis. *Tui vero oculi, & cor ad auaritiam.* Nimirum: *Iudicauit causam pauperis* (loquitur de Iosia patre Sellum) *& egeni in bonum suum,* &c. Rege enim iusto, populus etiam iustus, & bene formatus fortitudinem, & impetum ad meliora dabat; post modum verò Principe improbo, *fortitudo eorum dissimilis*, fuit.

Iere. 22. 16.

XV.

Iam ex dictis conijce, quam male de populis mercantur mali principes, quamque magnæ iræ Dei sint obnoxij, qui salute, & vita, optimis moribus, & exemplis subditis dā-

dā, mille illis criminum vulnera, & sæpius æternam mortem infligunt. Sanè hoc Regia exigit dignitas, atque id Principum munus est, ut optima gubernandi ratione, sed potissimum, *forma facti gregis*, exemplo subditos ad Deum alliciant, & virtutibus siue diuina imagine consignent. Sic dicitur Iechonias: *annulus in manu dextera Dei;* Ierem. 22. 24. & de Salathiel: *ponam te quasi signaculum.* Aggæi 2. 24. ut, ex antiquo more, Principibus familiari, consignandi, suo nomine, & imagine, quæ summam vim, & pondus habere volunt, notum sit principes Dei annulos esse: tum quia optimā viuendi ratione peculiarem ei honorem deferat, ut ex annulo equestris, & nobilis ordo dignoscitur, tū vel maximè, quod Deus, medijs ipsis, subditorum animos tamquam signatorio annulo sua effigie consignet. Quid verò ab improbis Principibus magis fuerit alienum? cum pro virtutibus, & Dei imagine dæmonis effigiem, quæ vitij inserta est, subditis imprimant. Hinc gravis illa Dei querimonia apud Oseam, cap. 5. 1. *quam supra versabat Cyrillus Alexandrin.* *Vobis iudicium est, quia laqueus facti estis speculationi, & sicut rete expansum super Thabor.* In quæ verba Hieronym. *Speculatores, &*

1. Petr. 5. 3

Iere. 22. 24.

Agg. 2. 24.

Osea 5. 1.

Cyr. Ale.

Hierony.

Sapient. 6. 7

Gregor.

XVI.

Quod si futuræ vitæ supplicia, & minæ Principes minus mouent, quod præsentia futuris, & visibilia ijs, quæ non videntur, longo intervallo anteferant; hoc etiam norint; malos Principes non in alio solum sæculo, sed in hac etiam vita grauissimis pœnis, & vitæ ipsius iactura, quam ipsi tantopere amant, à Deo puniri; peculiarique ipsi curæ esse, spatia viuendi illis decurtare; ne subditis prauis exemplis magis noceant. Significat id quidē comminatio facta Iechoniæ citat. loco Ierem. *Si fuerit Iechonias filius Ioachim regis Iuda annulus in manu dextera meâ inde euellam eum:* obserua hæc extrema, inde: id est, è regno: euellam, hoc est, violenter excutiam; & vi à regia sede remouebo. Firmat id visio

Iere. 22. 24.

Dan. 4. 11.

Danielis cap. 4. 11. quam non semel tractauimus de Nabuchodofore sub imagine arboris; subter quam quæuis animatia commodum haberent perfugium; volucresque nidos suos pro pullorum foeturâ conficerent: nam vix hæc Vati ostensa sunt; cum à vigili Dei nuncio ad vigiles alios spiritus acri, & plenâ voce conclamatum, affirmat. *Succidite arborem, & præcidite ramos eius, excutite folia eius, & dispergite fructus eius: fugiant bestiae, quæ subter eam sunt; & volucres de ramis eius; & post nō nulla: in sententiâ vigiliū decretum est, & sermo sanctorū, & petiit. Vbi vides à peruigilibus spiritibus petita, obtenta, atque executioni mandata arboris excisio, hoc est, Principis à regia sede expulsio. Sed qui hi vigiles sint, scire oportet. Respondet ibi S. Thom. nō alios, quam custodes Angelos esse? At, quæ hæc custodiendi, & protegendi ratio? qui ad custodiam, & salutem hominum sunt deputati; perniciem, & exitium regi afferant? Ita quidem; non quod eorum animus fuerit regi exitium machinari, sed cum eorum munus sit continuò inuigilare, ne animæ ipsorū fidei commissæ aliquid detrimenti capiant, simulque animaduertent sub improbi illius Principis vmbra subditos degere, prauis que ipsius exemplis vesci, ac criminum fomēta reperire, vt debito officio satisfacerent, nō potuerunt non obnixius postulare noxiā illā arborem excindi, vt malo Principis exemplo amoto ad bonam subinde frugem subditi se recipent.*

S. Thom.

XVII.
Luc. 13. 8.

Placet verò, componere arborem hanc nullâ cunctatione excisam cum ficu illa, Lucæ 13. 8. excidenda: est enim e re nostrâ discrimen inter iudicium in vtramque prolatum; nam vt in arbore regem adumbrante nullæ pro eius incolumitate interuenerunt preces, nulla interiecta est mōra, quin prolata sententia executioni mandaretur; ita pro ficu colonus intercessit, vnum ad minus à Domino annum impetrans, quo fossâ circa illam terrâ omnique adhibito remedio, aliqua ferendi fructum superesset spes. *Domine, dimitte illam & hoc anno, vsque discediam circa illa, & mittam stercorea.* Quid? humanior ne rusticus hic colonus, quam cœlestes illi spiritus sunt? Absit. Quid? sperari de priuato penitentiâ potuit? de Principe non potuit? Non opinor. Ego crediderim benignius cum ficu, hoc est, cum priuato, quam cum rege actum esse, quod il

le sibi soli, hic verò pluribus perniciem afferet; vnde vt ibi dubia salus, cui opem ferre æquum erat, ita hic certa ruina, cui provideri omnimodis debebatur, apparebat. Subsistit hæc ratio ex vtriusque loci verbis: nam pro ficu excindendâ, illa solum affertur causa, *Vt quid terram occupat?* id est, quare sustineatur res nullius frugis, & terræ inutile pondus; at cum arbori huic proteræ magnitudinis excidium denunciatur, illud pro ratione dicitur: *Fugiant bestiae, quæ sub ea sunt, & volucres de ramis eius*, ac si dicatur, ideo succidi, vt subditi ab eius vmbra, & imitatione fugiant. Confirmat hæc omnia supplicium de superbo Rege Ozia contra ius, falsæ sacerdotale sibi munus præripiente à Deo sumptum, 2. Paralypom. cap. 26. 19. Nam statim, *orta est lepra in fronte eius.* Sed pro; *orta est.* Lxx, quos sequitur Chrysostom. homil. 4. de verbis Isai. habent: *effloruit lepra*: non mediocri emphasi. vt enim alicui sub obscura videatur locutio, quod lepra foetere potius, quam florere videatur, at valde est consentanea consuetudini scripturæ, in quâ supplicium celeriter sumptum, & quasi ante tempus maturū florere dicitur. Sic Ezech. 7. 10. de excidio iam iam imminente: *floruit virga*: & Ierem. 1. 11. eodem sensu: *Virgam vigilantem*: Hebraice: *amygdalinam*, hoc est, cito, & maturè florentem: *ego video*, ac si inibi dicatur titius Deum de improbo rege, quam de priuata alia persona sumplisse supplicium, vt vel hoc modo subditorum imitationem, & peccata poenæ terrore iniecto intercideret. Quò quidem facit, regi in fronte potius, quam alio in loco, poenam irrogatam; vt quando is subditorum mos est, vt faciem Principis, velut solem, à quo colorentur, aut speculum, in quo se intueantur, requirunt, itidem ibi supplicia, quibus ab eorum imitatione deterreantur, aspiciant, & vbi peccandi, ibi cauendi, & metuendi exempla sumant, poenâ velut viuâ lege aduersus Principis exemplum conclamante. Ita citato loco Chrysost. *Effloruit lepra nō alio in loco quam in fronte, vt facies præseferat vici etiam, vt tanquam in columnâ literæ essent impressæ.* Et paulò post: *Cen lex posita est velut in sublimi loco, dicens. Nolite facere talia, ne patiamini similia: exstat lex viuâ, & srons vocem edit tubâ clariorem.* Sic ille. Iam, cur Nero ipse non crediderit, inuestigemus.

2. Paral. 26
19.
Chrysostom.
Lxx.Ezech. 7. 10
Ierem. 1. 11

Chrysostom.

ADNOTATIO III.

Sapius Principibus suos familiares impedimento esse, quominus Deo obtemperet, suoque munere recte fungantur.

I.

Tertullian.

REGO Regia Neronis Deo non credidit, quod Nero ipse non crediderit. Sed cur is non credidit? (Non loquimur de potissima illa ratione, quod non fuerit tractus à Patre.) Tertullian. in Apologetico, cap. 21. eam de imperatore Tyberio rationem adfert, quæ Neroni non minus congruere videtur. Sed, & Cæsares credidissent super Christo, si aut Cæsares non essent seculo necessarij, aut si Christiani potuissent esse Cæsares. Ac si diceret. Credidissent Cæsares Apostolorum monitis, si Christianus, & seculum inter se conuenirent; id est, si Christiana fides ea pateretur vitia, quibus Cæsares ita erant additi, ut ab illis vix diuelli possent. Sed ut bene Neroni, omni vitiorum sorde commaculato hæc ratio aptetur; peculiarem ego aliam ex ipsius familiaribus affero; Nimirum ipsos maximo illi impedimento fuisse, quominus Euangelium susciperet. Sanè, ut Neroni cum omnibus egregijs viris aperta inimicitia, & exitiale odium fuit: ita semper turpissimi qui que homunciones, lenones, mimi, histriones, magi, ac venefici non modo in delicijs, & amicitia, sed ab intimis ipsius consilijs erant; nam præter Galuam Crispinillam, quam magistratam libidinum Neronis, appellat Tacit. lib. 1. histor. & Sophonium Tigellinum à nobis ex eodem Tacito, adnotat. 2. descriptum, quem sibi familiarem ex intimis libidinibus assumpsisse, affirmat idem scriptor lib. 14. annal. & Simonem Magum, tam peculiari odio, quam ipsiusmet execrabilis vitæ improbitate, in Christianum nomen valde infensum; nullam unquam alicuius Principis aulam tot deterrimorum familiarium foecundiorum exstitisse, sic apud eundem Tacitum testatū inuenies, lib. 14. Annal. *Cunctati Neroni in opidis Campaniæ, quonam modo urbem ingrederetur, an obsequium Senatus, an studiæ plebis repeteret anxio; contra deterrimus quisque quorum non alia Regia facundior exstuit.* Hos autem amicos, consiliarios, magistros cum habuerit Nero, qui fieri posset ut Christianam

Corn. Tac.

disciplinam susciperet. Equidem ita res euenit, ut quemadmodum subditi, flexibiles in quamvis partem à Principe ducuntur, ita Principes in utramvis partem à suis familiaribus flectantur, atque hæc, illacque iuxta ipsorum mores circum agantur: unde animole dixeris, totum salutis, siue exitij Principis, ac proinde regni totius momentum in hoc aulicorum, siue familiarium Principis cardine verti.

Certè cum in Thabor Vnigenito suo summus Pater aulam instituit, atque ipsum multa egregij Principis documenta mundo dare voluit, illos ei familiares, & consiliarios signatè adiunxit, qui legis diuinæ, & zeli gloriæ Dei typum præferrent, Moysen videlicet, & Eliam: non quidem quod ipsis Christus, Dei virtus, atque sapientia, opus haberet, sed ut inde Principes moneret, omnia ab ipsis consultatione habita cum ijs familiaribus, qui Dei legem, & gloriæ præ oculis habeant peragenda esse. At quale tunc regnum, qualis Regni gubernatio erit? Disce ex Christi aulâ, ubi nihil ad priuata commoda, nihil ad propriam vtilitatem, sed omnia ad regni bonum, & subditorum emolumenta ducuntur. Loquebantur, enim eius aulici, cum illo, & dicebant excessum eius, quem completurus erat in Ierusalem. Luc. 9. 31. nimirum Christo, non nisi Dei gloriam, & mundi salutem ob oculos proponentes. Dum verò Petrus extra chorum saltans de propria adstantium vtilitate loquutus est, tamquam, *nesciens, quid diceret*, rejicitur. Ergo rectè dispositum regnum, in mundum redemptum, atque saluatū, cum ijs consiliarij Principis inducuntur, qui legem, zelumque legis secum ferant. Nec alius quidem mihi sapit illud Regij Vatis, Psalm. 118. 24. *Consilium meum iustificationes tue*: nam in Hebræo est: *Viri consilij mei iustificationes tue.* Quod bisariam interpretor: primò cum Gregor. Nazianz. orat. 27. ut ipsamet diuinæ iustificationes, consiliarij loco Dauidi essent. Sic namque Gregor. *Neque enim tibi magis, quam mihi ipsi vivo, atque in omnibus rebus consiliarij loco, rationem, Deique iustificationes habeo*: deinde, ut ijs essent Dauidis familiares, & consiliarij, qui velut viua, & animata lex à rationis præscripto nunquam discederent, sub quo quidem sensu, Psalm. 100. 6. cum à familiarium suorum numero reieccisset homines prauis cordis præuaricantes, malignos, superbos, detrahentes, subiecit: *Ambulans in viâ immaculata hic mihi ministrabat.* Et verò quales Dauidis consiliarij, & familiares, talem regni administrationem, totiusque populi probitatem fuisse, abundè ex scripturâ apparet.

II.

Marc. 9. 2.

Luc. 9. 3.

Psalm. 118. 24.

Nazianz.

Psalm. 100. 6.

III.

Potest etiam in hanc sententiam capi id Salomonis monitum, adnotat. præced. allatum. *Aufer impietatem de vultu Regis, & firmabitur iustitiâ thronus eius.* Prouerb. 25. 5. Nam vt modò in verbis Dauidis: *Viri consilij mei iustificationes tuæ*, iustificationis nomine eos consiliarios, qui velut animata lex essent, intelligebam, ita hic non aliter accipio à vultu Regis impietatem auferendam, quam iniquos familiares, & consiliarios à facie Regis (nam cor Principis oculos sequitur) remouēdos, vt regius thronus iustitiâ firmus, omnia que pacata, & rectè composita sint. Vbi maxime est notandum, omnia, quæ ad Regem, regnūque spectant ad regios familiares solū modo deuolui, quasi ab ijs hæc omnino dependeant. Porro id ita erant persuasum Diodoro Siculo, de fab. antiq. lib. 2. de Thebaida, vt dicere non dubitarit. *Rarò potentes rerum mali euadunt, ubi desunt suarum cupiditatum ministri.* Nimirum Principis genium, tum quod publicæ ipsum rei cura, amorque sollicitat, nec non quod iustæ laudis, gloriæque sit audium; tum vel maxime, quod peculiari diuini Prouidentia Numinis regatur, ad bonum fertur, nec tam facile à vero, rectoque itinere abit, dum à familiaribus, & domesticis non corrumpitur. Vndè Ambrosius; quāuis Theodosij Imperatoris acre ingenium, tantisperque vehementem impetum nosset, multo minus hinc, quam à familiarium suorum consilijs metuebat; ideo Imperatori scribens, epist. 28. id ab ipso enixius postulat, vt animi sui motus, quamuis acres, & viuidos si bimet potius, quam alijs regendos, & gubernandos cōmittat. *Vtinam, si nemo mitigat, nullus accendat, libenter cum natura impetum cōmitto tibi; ipse te renocas, & pietatis studio vincis impetum natura.* Et bene quidem, quod quāuis à vehementi Principis ingenio non posset non timeri; plus tamen ab improbis familiaribus iure metuendum esset. Nam vt scite aqud Cornel. Tacit. lib. 2. histor. Otho de Galbæ familiaribus dicebat; *Minore auaritia, aut licentia grassatus esset Titus Vinus si ipse imperasset; nunc & subiectos nos habet tamquam suos, & viles, vt alienos; ac si diceret: si ipse proprius, ac legitimus Princeps foret, non posset non res, bonaque subditorum, quorū amor eius animum necessariò vrgeret, tantisper procurare; nunc verò potentia ad imperandum, & depopulandum vitur, regium verò animum ad prospiciendum, & consulendum subditis non assumit, sed vt alienos, & qui eius non intersint, illos reputat.* Ambrosij voto fidem faciunt, quæ de Theodosij imperio olim florentissimo, sic affirmavit Cardin. Baron. tom. 6. Annal. ad annum Christi

446. Ita planè Theodosij imperium pro arbitrio aulicorum, non pro ratione consilij ministratum interijt, tantaque moles corruit. Ergo, aufer impietatem de vultu Regis, & firmabitur iustitiâ thronus eius.

Ergo, vt malus Princeps, subditorum exitium, & pestis est, vt adnotat. præced. vidimus, ita improbi aulici, pestis, & exitiū Principum sunt. Ita signatissimè de Rege Ieroboam, ac familiaribus suis, animabus populi insidias molientibus dixit Oseas cap. 7. 5. *Exstendit manum suam cum illis soribus.* Sed qui? & quare illufiores? Non dubium agi de familiaribus regis, vt ex contextu liquet, quos iure illufiores appellat, quia dum Regi turpia, quantumuis dulcia, grataque illa sint, consulunt, nihil melius, quam illudere illi, & iniuriam facere videntur. *Monstrabo tibi* (aiebat Seneca lib. de benefic. cap. 30.) *Cuius rei inopiâ laborent magna fastigia, quid omnia possidentibus desit, scilicet ille, qui verum dicat, & hominem inter mētientes stupentem, ipsaque consuetudine blanda audiendi ad ignorantiam veriperductum vindicet à consensu, concentuque falsorum.* Non vides, quemadmodum illos in præceptis agat extincta libertas, & fides in obsequium seruile summissa, dum nemo ex animi sui sententia suadet, dissuadetque, sed adulandi certamen est, & vnum amicorum omnium officium, vna contentio, quis blandissime fallat. Ergo aulici adulatores, illufiores, quia falsi, & fallentes. Sed obserua, pro illis soribus, apud Lxx, & S. Cyrill. Alexand. esse, *pestius*: vt manifestè appareat, improbos Regum familiares, pestes ipsorum esse, quod eorum animos corrumpant, ac perdant. Apponam tibi insigne huius doctrinæ, huiusque Principis exemplum.

Exstendebat manum suam cum pestibus suis ad impia sacrificia Ieroboam, 3. Reg. 13. 1. cum egregius Dei propheta sic impio regi in faciem restitit, iam diras intorquens minas: iam signa, & quæ ipsi Principi salutaria forent ostendens, vt ad eius documenta, & voces regis animus delinitus ab impietate pedem referre, & ad bonam frugem se recipere pararet. Quid tunc? Occurrit quidem ex aduerso pestis, occurrit inquam aulicus, qui regis animum pene sanum rursus inficeret, atque corrumpere. Nec enim existimes, frustra subinde inferre scriptorem sacrum, non multo post vasrum quendam senem malignis, hoc est, aulicis artibus virum Dei decepiisse, vt aduersus Dei præscriptum cibum inibi sumeret. Erat namque is, intimus Regis familiaris, qui pro more aulicorum sacris canibus gregem Dei custodientibus, & pro ipsius gloriâ elatranibus frustū

IIII.

Oseas. 7. 5.

Senec.

Lxx. Cyp. Ale.

V.

3. Reg. 13. 1

panis inicientium, quo vel eos mutos reddant, vel fidem ipsorum sermonibus subtrahant, sanctum illum prophetem in interitum adduxit, ut nimirum totam rem ex hoc euentu Princeps pensitans, diuinis vocibus, ad quas antea tremefactus, & compunctus fuerat, fidem denegaret, & obstinato animo in impietate permaneret. Ita enucleatissime ad id loci ex antiquis Hebræorum traditionibus, sic monuit Glossa: *Prophetes iste pseudo Propheta princeps erat Sacerdotum, & valde à rege colebatur, tamquam diuinus, timens autem ne per sermonem viri Dei, Rex à cultura idolorum recederet, & se tanquam maleficum interficeret, excogitauit, ut virum Dei deciperet, satis astute agens, ut dum transgrediretur preceptum Dei illius iram incurreret; sicut postea fecit cum magis homini, quàm Deo credidit; ac per hoc monstrarentur esse falsa, quæ prædixit, sicque regi persuadere posset, sicut fecit: audiens autem Rex euentum, putauit irrita, quæ vir Dei dixerat, & non declinauit à viâ suâ malâ. Hæc Glossa: quæ non leuiter confirmantur ex ijs, quæ immediatè post relatam viri Dei mortem subiungit scriptura; Post verba hæc non est reuersus Ieroboam de viâ suâ pessimâ. Sanè quasi huius obstinati animi causa, non alia, quam aulici illius suasio fuerit.*

VII.

His illud affine est, quod, ut Reges, qui, ut supra vidimus, à diuino Numine ad bonum deducuntur; portæ virtutis, quibus subditi eorum exemplo permoti intrant; ita Regum familiares harum portarum vèstes, qui ipsas obferant, & aduersus eos, qui ingredi conantur, muniant, esse dicuntur: sed ut appareat totum in hoc cardine, regis, regnique momentum verti, vide quid dicatur à Rege Psal. 2. 3. 7. *Attollite portas principes vestras, & eleuamini portas æternales, & introibit Rex gloria.* Quibus verbis Caietano interprete hic subest sensus, Reges, ac Principes portas esse, quibus ad vniuersum populum ingreditur Christus, sic enim ille. *Portarum nomine: quibus ingreditur ad populos Christus, Principes, & primates appellantur, quibus credentibus alij credunt, quibus nō credentibus alij nō credunt.* En Principes, portas, quibus siue ad virtutē populus, siue ad populum Christus, eodem sensu, ingradientur. Iam ut illos, portas, ita aulicos portarum vèstes esse, sic confirmat Ierem. Thren. 2. 9. *Defixæ sunt in terrâ portæ eius, perdidit, & contriuit vèstes eius.* Harum enim imaginum statim, ipsemet interpretē agens, ut adnotarūt S. Thom. Rupert. & Paschas. subdit. *Regem, ac principes eius.* Sic enim Rupert. *Quasi quæreres, quas portas in terrâ defixit, quos vèstes perdidit, & contriuit? Regem eius, & principes eius in gentibus.* Ergo Princi-

pes, siue Regum familiares, vèstes, quibus oppositum, ac portis subest ministerium: illa enim virtuti locum, atque aditum faciunt, hi verò portas obferant, & communiunt, non ea solum de causa, quod regem, suis commoditatibus addictum sic claudant, ut ab alijs se moueant; vti Lampridius in Seuero, de quibusdam aulicis ipsi maximè inuicis sic dicebat; *Quippe qui à populo, etiam amicissimum Principem semouent, qui interuicij sunt, aliud, quam respondetur, sæpe referentes, claudentes Principem suum, & ante omnia agentes, ne quid sciat: sed etiam, quod magis cum Principis fortunâ, quam cum personâ loqui assueti* (ut dicebat ad Pisonem Galba, apud Tacit. lib. 1 histor.) nō quod Principem deceat, sed quod eius cupiditatibus, quas ipsi peruigili oculo rimantur, magis arrideat, & pius suggerentes ipsasque prauis voluptatibus subiectis titillantes, à recte rationis tramite auertant: pessime quidem in veram amicitiam peccantes, cuius lydius lapis, qui amicum ab adulatore discernat, is est, ut supra vers. 9. adnot. 1. num. 3. ex Plutarcho vidimus, quod hic brutæ, & cupiditatibus addictæ hominis partī: ille verò ei, quæ honestati, ac virtuti obtemperat se accommodent.

Quam quidem ad rem bene adnotauit Philo lib. de Joseph. Aulicum illum in carce rem coniectum, & damnatum, Genes. 40. 16 notanter appellari magistrum pistorum, siue coquorum, quippe qui non honestiora, & quæ regni vtilitati magis consentanea, sed quæ gratiora, & palato suauiora suggerere, & condire soleret; & verò bonum familiarem, medici potius, quam coqui munus erga Principē exercere debere, vtriusque assignato discrimine, sic inibi confirmat Philo. *Quid autem inter medicos, & coquos inter sit, quis non videat? illi quidquid ad sanitatem conducit, etiam singrato ingratum videatur, solum magno apparant studio; hi contra suauia curant, vtilia negligunt.* Sed & sanctum Iosephum, quem egregium Pharaonis magistrum, medicumque fuisse constat, quâ tamen parte aulicus erat, tantisper Principis gustui in annonâ Ægyptijs populis diuidendâ se accommodasse, ac non nihil salis ex heri sui Putipharis ministerio desumpsisse, sic videtur innuere Cæsiod. lib. 12. var. ep. 28. *Quales fuit, rogo, tūc miseris viuere, quibus acerba subnētio libertatem suam videbatur adinere, vbi non minus ingemuit liberatus, quam potuit flere captiuus? Credo virum sanctum hanc necessitate constrictum, ut & avaro principi satisfaceret, & periclitanti populo subueniret.*

Illos verò aulicos; egregios coquos, imò & coquorum magistros dixeris, qui hoc ver-

Lampr.

Corn. Tac.

Plutarch.

VIII.
Phil.
Gen. 40. 16.

Cæsiod.

Glossa ibi.

Psal. 23. 7.

Caietan.

Thren. 2. 9.

D. Thom.
Rupert.
Paschas.

fu non semel nobis occurrerunt, ex Genes. 12. 14. nuntiantes Pharaoni formosam Sar-
Gen. 12. 14. ram ad eius urbem appullisse, illiusque pul-
 chritudinem suis coloribus exornantes: Et
Chrysosto. nuntiauerunt Principes Pharaoni, & laudauerunt eam apud illum, & sublata est mulier in
 domum Pharaonis. Vbi Chrysostom. Ecce quo
Peregr. modo lenonis egere officium in Regis gratiam au-
 ferendo iusti uxorem: Quem imitatus sic inibi
 eleganter noster Pereyra. Ecce tibi, quale sit
 ingenium, & quale officium aulicorum quorun-
 dam apud Principes: nempe adulari, placitura,
 ijs tantum suggerere, obsecundare libidini, leno-
 cinari & voluptatibus, quin etiam vitia eorum spe-
 ciosis virtutum nominibus honorare, ac decora-
 re, & maleficia, vt egregia facinora predicare.
 Et quidem si Princeps hic, idem est cum illo
 Abimelech, de quo similis refertur historia,
Genes. 20. 2. Genes. 20. 2. vt Hugoni Victorino in adno-
 tationibus in Genes. & alijs placet, inuenies
Hug. Vict. illum rectum, & simplicem, & vt iustitie a-
 mantem a Deo commendatum, ab aulicis
 vero suis mirifice deceptum. Per similes his
 aulici Holofernis erat, qui cum venienti Iu-
 dith occurrissent: Duxerunt illam ad taberna-
 culum Holofernis annunciantes eam, Iudith
Iudith 10. 16. 10. 16. vbi obseruatum est dignum verbum il-
 lud, annunciantes: proprie enim significat re-
 faustam, & felicem nunciare. Sane quasi ij co-
 qui cibum apprimè paratum, & conditum
 heri sui gustui adferrent. Quem etiam ad mo-
 dum, 3. Reg. 21. 7. videas Achab ab impia
 uxore sua velut à profluvio abreptum, eius-
 que blandâ suggestionem interficietem simul,
 ac depredantem innocentem Naboth, & qui
 dum illi virus suum serpens instillabat,
 sic occurrebat Ambros. lib. de Nabuth. cap.
 9. Non audias illam Iezabel, quæ est quoddam
 profluvium vanitatis, dicentem. Ego tibi dabo
 vineam, quam desideras: ac si diceret, caue ab
 illa, quæ desiderijs tuis inferuit, & gustui ap-
 ta subministrat.

X. Iam hos coquos, siue vinctes illa Osee ver-
Osee 5. 1. ba grauitè compungunt, cap. 5. 1. Domus Re-
 gis auscultate, quia vobis iudicium est, quoniam
 laqueus facti estis speculationi, & sicut rete ex-
 pansionis super Thabor. Vt enim à Cyrill. &
Cyr. Ale. Hierony. Hieronym. quod supra vidimus de Principi-
 bus ipsis accipiantur, quasi laqueus, & scan-
 dalum populo fuerint, at non minus literaliter;
 imò verò aptius, & magis consequenter de
 Regijs familiaribus accipi possunt; nec enim
 domus Regis, tã proprie ipsum regem, quàm
 eius aulicos designat: hi ergo laqueus Principi
 speculanti. (Sic enim inibi speculationem
 capiebat Cyrill.) siue bonæ Reipubl. gubernati-
 onis, facti perhibentur, quod pro vtilibus, si
 ne honestis, suauia solū, & delectabilia Prin-

cipi suaderent: faciem ipsius cupiditatibus ad-
 hibentes; portamque, quâ Deus ad populum
 erat ingressurus, aduersus Deum & virtutes
 obserantes: vis exempla ex scripturâ? Audi de
 Ochoziâ 2. Paral. 22. 2. Ingressus est per vias
 domus Achab; ipsi enim fuerunt consiliarij post
 mortem patris sui in interitum eius: & paulo an-
 te; mater enim eius impulit eum, vt impie ageret:
 vbi Lxx: quia mater eius fuit illi consularix: si-
 militer de Rege Ioas cum primum regnum
 suscepit, 2. Paralip. 24. 17. Quia ingressi sunt
 Principes Iuda, & adorauerunt Regem, qui de-
 linxit eorum obsequijs adquecivit eis, & dereli-
 querunt templum Domini Dei sui, & patrum
 suorum, & seruierunt lucis, & sculptilibus. Vi-
 des domum Regis, ipsi laqueum factam? siue
 aulicos, vt vinctes Regis portam contra virtu-
 tem communientes? Consentanea quidem
 sunt, quæ de aulicis, Pharaoni falsis signis, ne
 diuinis mandatis obtemperaret, suadetibus,
 Exod. 7. 12. nec non Isai. 19. 11. alteri Pha-
 raoni insipiens consilium dantibus, & 3.
 Reg. 12. 10. Roboamo etiam, pessimè in eius
 ruinam, & exitium consulentibus, & 2. Reg.
 19. 21. Dauidem ab exercenda in Semei cle-
 mentiâ retrahentibus, Danielis verò 6. 12.
 Darii ad perdendum Daniele miris arti-
 bus impellentibus, habentur: vide illa, & sex-
 centa, quæ in libris sacris occurrunt. Quibus
 adde, quæ de Galba bono alioquin Impera-
 tore, (vt supra vidimus) Cornel. Tacit. Suetonio
 similis lib. 1. histor. scribit: nam post
 bonas dotes, quæ ipsi inerant longius enu-
 meratas, sic ait: Neque enim ad hanc formam ce-
 tera erant. Inualidum senem Titus Vinus, &
 Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, al-
 ter ignauissimus odio flagitiorum onerabant, con-
 temptu inertia destruebant: ad quem modum
 de Cæsare ob familiares suos Pop. Rom. inui-
 so Plurarch. in Cæsar. Fuit præterea eius sug-
 gillatio Dollabella furor, Amintij auaritia,
 ebrietas Antonij, & Cornificius sector Pompeij
 domum eius mutans, quasi non satis amplam;
 hæc enim Populum Romanum mordebant. A
 quo non it, quod de eodem Cæsare comiter
 & urbane senatui ad se venienti assurgere vo-
 lente; à Cornelio autem Balbo egregio adu-
 latore magnâ senatus offensione prohibito,
 refert Suetonius in Cæsar. cap. 28. Sed quis
 rogo, eundem Principem ad imperium inua-
 dendum instigabat, ardentesque eius cupidi-
 tati faces adinonebat? Audi Curium apud Lu-
 canum.

Quod tam lenta tuas tenuit patientia vires,
 Conquerimur: deerat ne tibi fiducia nostri?
 Dū manet hic calidus spumantia corpora sanguis,
 Et dum pila valent fortes torquere lacerti:
 Degenerem patiere togam, regnumque senatus?

Peius

Plutarch. *Leius vero illud, quod Plutarch. in Comm. ad Princip. indoctum de Anaxarco. Alexandri familia i refert, qui Magnum illum infanum ob feralem impetum, quo in Clitum sibi antea amicissimum traxerat, se se iustissime discruciantem sic inmanius, & atrocius delinibat. Nescis assorem Iouis, decorumque iustitiam, & fas esse? qui quidquid factum à Dominante fuerit, id ius, & fas sit. Tandem apud Lampridium in Commodio plures disciplinarum Magistrorum præ antieis institutoribus nihil illi Principi profuisse, sic testatum inuenies. Sed tot à disciplinarum magistris, nihil ei profuerunt, tantum valet, aut ingenij vis, aut eorum, qui in aula institutores habemur. Abstinco ab eruditione externâ, & facile parabili.*

XI.

Concludam, si dixerò, Deum, cum Principi cuiuspiam maxime irascitur, non hostes ferocissimos, non horribiles plagas, non diras mortes: sed blandissimos aulicos in eius perniciem immittere, siue potius permittere. Firmitas historia ex 3. Reg. 22. 19. petita. Deo enim regi Achab infenso, eademque ipsi inferre moliente, ac de eâ cum ira sua ministris (re nobis humano modo significatâ) deliberante, is inter plures aptior vindictæ fumentæ modus ab spiritu nequam à sinistris eius assillente (ut bene adnotauit Hieronym. in cap. 2. Ioel) propositus est, si Regem suis vatribus (ij enim regij aulici, & cõsiliarij erant, ut ibi obseruat Abulensis egregie illi adulantibus egregie mentientibus fidem facere permitteret; rem totam ipsi Principi, illustri hac propopæiâ Michea Propheta sic aperiente. *Vide Dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum caeli assistentem ei à dextris, & à sinistris, & ait Dominus. Quis decipiet Achab regem Israel, ut ascendat, & cadat in Ramoth Galaad, & dixit vnus, verba huiusmodi, & alius aliter, egressus est autem spiritus, & stetit coram Domino, & ait: Ego decipiam illum. Cui locutus est Dominus, in quo? & ille ait, egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius; & dixit Dominus: decipies, & praualebis, egredere: & facta. En tibi indubitatum Regum interitum, ac præcipitium, ubi aures superbas (Senec. lib. 2. de ira. cap. 22.) Assentatorum turba circumstetit. Tibi enim ille respondeat: non pro fastigio te tuo metiris ipse te procijs, & alia quibus vix sana, & ab initio bene fundate mentes resisterint. Vide eundem lib. 6. de benef. c. 31.*

XII.

Iam verò, qui mutuo se scabunt, mutuo etiam se perdunt, sanè multiplici historiâ, longaque experientia docemur plures Principum familiares, qui eos à virtutis tramite pessimis exemplis, atque consilijs abduxerunt,

ab iisdemque regibus non aulâ tantum exterminatos, sed grauissimis etiam supplicijs affectos, ut merito illis eueniat, quod prouincie Cappadociae imprecabatur S. Iulianus, Pelus. lib. 1. epist. 483, nimirum, non ab alio, quam à quopiam eius alumno regi, ac gubernari. *Quo congruam educationis sue mercedem nutritici sue persoluat, pro eo lacte, quod ab eis sumpsit, venenum quod forasile vix cum lacte traxit, ei vicissim bibendum porrigens.*

ADNOTATIO V.

Iudicium in reos non nisi maturatione, & magna cunctatione ferendum.

CVm dicat Paulus se de Christi doctrinâ, non solum in Regiâ Neronis aulâ, sed etiam in reliquis Romanæ vrbis prætorijs rationem reddidisse manifeste liquet, pluries distinctis temporibus iudices de sua causâ egisse; quod & longum tenoris spatium, quo in carcere Apostolus detentus est, satis confirmat. Dux hinc nobis via, & quidem inter se valde diuersæ occurrunt, quibus possimus incedere; altera arguendi iniustitiæ Neronem, qui innocentissimum Paulum tot prætoribus sustinuerit, cum illum quam primum absolueret debuisset; altera e contra laudandi ipsiusmet Cæsarem, quod non præcipiti irâ, sed re maturius, & apud varios ministros discussa causâ Pauli tractauerit. Credi derit certe, qui voluerit, errasse Neronem hac in re, & quod ferale ipsius ingenium erat, nullius bonæ rei prætextu fuisse adductum, atqui iam non leuiter Neronem incusamus; pulchro hoc errore modo duci oblectamur, ut in ferocissimum etiam Principem eâ utamur clementia, qua in meliorem partem id interpretemur: ut enim Chrysostom. homil. 3. de Lazaro, tom. 3. in illa verba Abraham ad diuitem epulonem, *recepisti bona in viâ tua, summam vim verbi recepisti expensens, quod digna factis accipere, significat obseruauit: nullus fere tam perditus homo fuerit, in quo laudabile aliquid opus aliquando non inuenieris. Hac vox recepisti, (inquit Chrysost.) debiti cuiusdâ significatione habet, eo quod recipit aliquis, quæ debebatur. Proinde si diues iste scelestus, ac sceleratus, & inhumanus fuit, quamobrem nõ dicit ille cepisti, sed recepisti bona tua, quasi iure illi competere, quæ debe-*

Luc. 18. 2.

rentur. Quid igitur? videlicet hinc discimus, quod etiam si qui sunt scelerosi ad extremam improbitatis lineam deuecti, tamen frequenter unū aliquod, duo ve, aut tria benefacta sunt operati. Subdit de iudice iniquitatis, de quo apud Lucam 18. Quo nihil scelestius, nihil inhumanius, nihil magis impium, quippe qui nec Deum metuebat, nec homines verebatur, & tamen cum tam improbis esset moribus, fecit boni quiddam, miseratus viduam ipsi negotium facesscentem, annuens postulanti officium, præstansque, quod petebatur, cohibitis qui illam afficiebant iniuriâ. Ecce etiam Neronem iudicem iniquitatis, quo quid inhumanius? quid magis impium? Hoc tamen non obfuit, quominus aliquod ipse bonum opus fecerit, Deo præcipue eius animum in Pauli gratiam deliniente, & ad humanitatis leges deducente. Quid quod princeps ille fuerat olim clementissimus, & capitis sententiam in reos non nisi magna cunctatione, imò, & vehementi dolore terre confueuerat, ut ex Taciti, ac Suetonij scriptis, multoque magis ex initio librorū Senecæ de clementiâ, conspicuū fit; unde non mirum si aliquod adhuc in ipso humanitatis vestigium, ac scintilla remanserit.

II.

Senec.

Ut ut id sit, vel didicit, vel debuit discere hunc in iudicijs ferendis modum Nero à suo præceptore, cuius doctrina de clementia, ut gratissima hominibus, ita laudatissima, & magno iudicio tradita cæferi debet. Is ergo, libro 2. natural. quæstion. c. 42. dum in primis sic refert veterum Philosophorum placitum, tres Ioui manubias assignans: Prima, ut aiunt monet, & placata est, & ipsius Iouis consilio mittitur. Secundam mittit quidem Iuppiter, sed ex consilio sententiâ. Duodecim enim deos advocat; hoc flumen boni aliqui d aliquando facit; sed tunc, non aliter quoque, quam & nocet: ne prodest quidem impune. Tertiâ manubiam idem Iuppiter mittit, sed adhibitis in consilium dijs, quos superiores, & innuolatos vocant, que vastat, & includit, & mutat statum, priuatum utique in publicum, quem inuenit, paulò post ita perquirat. Quare ergo id fulmen, quod solus Iuppiter mittit, placabile est: perniciosum id de quo deliberauit, & quod alijs quoque dijs aëtoribus misit. Respondet vero: Quia Iouem, id est Regem, prodesse etiam solum oportet, nocere, non nisi cum pluribus visum est. Hinc ita infert. Discant hoc ij, quicunque magnam potentiam inter homines adepti sunt, sine consilio nec fulmē quidem à Ioue mitti: aduocent, considerent multorum sententias, placita temperent, & hoc si bi proponant, ubi aliquid percuti debet, nec Ioui quidem suum satis esse consilium. Hæc ex Seneca. Cui opportunè adstipulatur Plutarchus

in commentario ad Principem indoctum aut plurarch. reis hisce verbis. Quare magni est discriminis, quæ non decet, hæc velle facere eum, qui quæ velit, possit,

Ut semel est dictum, semel est res ipsa peracta.

Quando enim cursum peruerfitas à libero arbitrio volucrum est mutata, tunc animi motum impellit, omnem iram vertit in eadem, amorem in stuprum, auaritatem in bonorum publicationem, ut semel est dictum, simul actum est de illo, qui offendit, si suspicio est, occidit delatus. At quomodo fulgur, docent physici posterius, quam tonitru elidit, ut post vulnus exsilire sanguinem, sed conspici prius, quod fragorem excipiat, cum occurrat lumini visus: Ita præueniunt supplicia in imperijs accusationes, & damnationes probationes præcurrunt.

Illic enim ira iam nequit resistere,
Ut littorali fluctui dens anchora.

Nisi prædita pondere mens constingat, & reprimat licentiam. Subiicit statim elegantem imaginem ad mathematicæ artis acumina satis accuratè compositam, ut animaduerneret, qui norit. Imitante Principe solem, qui quando euectus in plagâ Boreali in fastigium euasit sublimitatis, quam minime incitatur cursu lentiore in tuto consistens.

III.

Quod si horum sapientum placita opere expressa velis conspiceret; quodq; de Ioue fulmina mittente fabulabantur antiqui, fidei penicillo de Dei veri benignitate delineatum, audi in primis ipsummet Dominum locustam, & bruchum appellentem magnam suam virtutem, Joel 2. 25. Locusta bruchus, & rubigo, & crucca, fortitudo mea magna, quam misi in vos. Quod quamuis tam plenis, quam indoctis buccis rideant hæretici apud Cyril. Alex. ibi, egregium hunc sensum habet, Deum magnam suam virtutem, & Maiestatem ostendere, cum pœnas de peccatoribus sumpturus, quam minime incitatur cursu lentiore procedens, & quasi guttatim iram fundens, punctumque percutiens, id sic ad id loci obseruante Ambros. lib. 3. Hexam. cap. 16. Nec miretur aliquis, si in virgulis magnam Dei dixi esse virtutem. Si quidem magnam suam virtutem in locustis esse dixit, & bruchus, eo quod diuina maiestatis offensa magno moderamine sterilitatis Iudaica, atque inopia solueretur. Vides solem in plagâ Boreali minime incitatum? cursuque lentiore, magno scilicet moderamine procedentem imo vero hinc magnam sui virtutem, & fastigium nobis ostendentem, & ob oculosponentem.

Joel 2. 25.

Ambros.

III.

Sed deinde vide quanta cunctatione ad mortem flagitiosissimo Cain sceleris conuicto infligendam Dominus acceperit, dum illomeris ipse nec se addicente illis verbis, Genes. 1. 14. *Et nunc quicumque inuenerit me, occidet me.* Dominus respondit: *nequaquam, sed omnis, qui occiderit Cain, septuplum punietur.* Ad quæ verba Ambros. libro 2. de Abel, & Cain, capit. 10. Cum parricidium esset admissum, hoc est, scelerum principatus, ubi peccatum obrepit, statim & lex diuine mansuetudinis prorogari debuit, ne si continuo vindicatum esset in reum, homines quoque in iudicando nullam patientiam, moderationemque seruarent, sed statim reos supplicio darent. Diuina autem sententiæ providentia huiusmodi est, ut magnanimitatem, & patientiâ doceret iudices, ne quis præpropere raperetur studio vindictæ, & ipsa deliberationis immaturitate puniret innoxium, aut penam acerbaret irati.

sa, in quos vindicandum arbitraris. Descendam inquit, & videbo, ut sciam, etiam tu descende cum curâ descende indaginis studio, ne quid sit quod fallat, aut lateat absente, ut oculis facinus deprehendas. Eadem habet Greg. lib. 17. Moral. cap. 29. ad quem etiam modum Saluian. Mafsilienf. lib. 1. de Provident. tenorem iudicii in blasphemo ex Dei præscripto damnando Leuit. 24. 11. sic expendit. *Primum qui peccauerat comprehensus est. Secundo, quasi ad tribunal adductus. Tertio accusatus, deinde in carcerem missus. Postremo celestis iudicii auctoritate punitus: porro autem non punitus tantum, sed punitur sub testimonio, ut damnare scilicet videretur reum iustitia, non potestas.*

Gregor. Salu.

Leu. 24. 11.

VI.

Iam ut appareat, veritatem nostræ disciplinæ in eximijs de Deo facinoribus enuncian- dis, nullatenus confictis Ethnicorum de dijs suis cogitationibus cedere; lector, qui Senecam ex Philosophorum sententiâ dicentem, audiuit, Iouem non mittere fulmen perniciosum, sine deliberatione cum alijs dijs, audiat iam scripturam affirmantem Dominum à Domino, hoc est, Filium à Patre tradita in Sodomam fulmina iecisse, quasi supplicium non sine deliberatione, & totius sanctissimæ Trinitatis consilio sumptum sit.

Gen. 19. 24.

Conc. Sard.

Genes. 19. 24. *Igitur Dominus pluit super Sodomam, & Gomorrhæ sulphur, & ignem à Domino de celo, vide eius loci interpretes.* Adde vero verba Sardicensis Synodi, apud Hilarium lib. de Synodis. *Si quis, pluit Dominus à Domino, non de Filio, & de Patre intelligat, sed ipsum à se pluisse dicat. Anathema sit. Pluit enim Dominus filius à Domino Patre, & post non nulla, neque enim descendit in Sodomam, sine Patris voluntate, neque pluit ex sese, sed à Domino auctoritate scilicet Patris.* Nec minorem illud in hanc rem emphasim habet, quod ignem iam tandem aliquando iactus, non fulgura iaculari, sed ignem pluere notantissime dicitur: *Igitur Dominus pluit super Sodomam, & Gomorrhæ sulphur, & ignem.* Certè dixerit non nemo, has inter se voces non bene hære, cum nec pluuia, & ignis inter se conspirent; ignis enim rapidus, subitoque consumens descendit, imò præceps cadit; pluuia vero placide, & leniter defluit. Sed enim cum egregium hoc Dei iudicis ingenium sit, ut non rapide, ac citato cursu, sed lente, ac cunctanter poenas irroget, mirificè subsistit locutio, atque ideo ignem pluere; non verò iaculari Dominus dicitur, quod ignis vim, atque impetum retardet, atque cohibeat, ne supplicium rapidum, & præceps, ut ignis, sed ut pluuia, & sicut stillicidia distillantia super terram, descendat. Simile quid obseruauit Stephanus Can- tuar. in illud Exod. 9. 23. *Pluitque Dominus*

Steph. Cant.

gran-

III.

Gen. 1. 14.

Ambros.

V.

Gen. 18. 16.

Chrysostom.

Ambros.

Ad hæc. ad iudicium in infamē illam Sodomam prolatum oculos conuertere. Quæ enim tunc consultationes? quæ non accuratæ inquisitiones lentissimâ ad ferendum sententiam interiectâ morâ, quæ non subinde notæ deliberationes iterato habitæ præcellerunt? Nam in primis, non nisi sub trium Angelorum specie ad iudicium Dominus accessit, Genes. 18. 16. *Cum ergo surrexissent inde viri direxerunt oculos contra Sodomam, nempe, tunc explicare voluit vnus Dominus diuinas personas, quod magis eius consilium, & consultatio elucesceret.* Deinde, ut collega, vel allegatus, (Hispane dicimus, *Asessor*) ad ferendum iudicium accersitur Abrahamus; subdit enim: *Dixitque Dominus. Num celare Abraham, quæ gesturus sum: præterea quam accuratissime iterum, atque iterum, inquitur, & exploratur cruce: Dixit itaque Dominus. Clamor Sodomorum, & Gomorrhæ multiplicatus est, & peccatum eorum aggranatum est nimis, descendam, & videbo virum clamorem, qui venit ad me opere complerint, an non est ita, ut sciam, conuerterunt se inde, & abierunt Sodomam.* Non vides Solem euectum in plagâ Boreali, quam minimè incitatum? ut dicebat Plutarchus cursu lentiore in tuto consistentem? *descendam, inquit, & videbo, sed audi in hæc verba Patres, sic enim Chrysostom. homil. 42. in Genes. Per verbum crassius docere nos vult, quod opus sit magnâ diligentia, & non auditu solo peccatores condemnandi sunt, neque sententia ferenda, nisi cum probatio præcedat.* Similiter Ambros. *Non ignorabat Deus peccata Sodomorum, sed propter te instruendum verba huiusmodi loquebatur, ut tu proprius scruteris eorum commiss-*

VI.

Iob 6. 9.

Psal. 34. 4.

Symmach.

Plutar.

Cassiod.

VII.

Thren. 3. 13

Hieron.

Ioan. 16. 21

Iere. 18. 23

grandinem. Sed id ad cap. 2. vers. 27. vbi de misericordia iustitiæ commiscendâ agimus, oportunitus afferemus.

Nec minus appositam hanc ad rem emphasim habet periphrasis illa, qua Deum penas infligentem, sic expressit Iob 6. 9. *Solvat manum suam, & succedat me*, vbi Deus ad supplicium ferendum manus habere colligatas inducitur, ut significetur, non nisi magna cunctatione, & lento indicandi modo sententiam fore laturum. Eadem esse videtur locutio Davidis, Psalm. 34. 4. *effunde framentum, & conclude adversus eos, qui persequuntur me*: vbi Symmachus legit; *denuda lanceam*: indicans Dei gladium non strictum, nec nudatam lanceam, sed coopertam, & alligatam in armamentario esse. Quare observa affine quid apud Romanos: virgæ enim, siue fasces, quas Prætor ante se ad puniendum gestabat, vinculis adstrictæ, & colligatæ erant, ne temere, & repentino iræ calore percitus, ipsis vteretur. Ita Plutar. in Problem. *Quid est, quod Prætorum virgæ securibus alligatæ præferuntur? An signum est, non oportere magistratus iracundiam promptam, ac dissolutam esse? An virgarum dissolutio mora, & tarditate iram frangit, & impetum moderatur?* Similiter Cassiodor. lib. 6. variar. epistol. 1. *Hinc est, quod etiam fasces, atque securæ tantæ potestati præcepta sunt illigari, ut cum tardius soluerentur, moram deliberationis acciperent, si de cæde, aut nece hominis aliquid censuissent.*

Adsimilis Ierem. locus Threnor. 3. 13. *Misit in rebus meis filias pharetræ suæ*, vbi pulchrâ similitudine supplicia à Deo illata, foemineos prægnantis pharetræ partus appellat: tum, quod prius in decreto Dei, veluti in sinu sint clausa, quasi in pharetrâ sagittæ; postea verò, dum executioni mandantur, ejiciantur, & prodeant: ut ibi adnotavit Hieronymus: tum vel maximè, quod non prius scelera ultum Deus eat, quin veluti supplicio prægnans, maturatum illud, & longo temporis spatio decoctum, nec sine gemitibus, & grauib. parturientis doloribus enitatur; secus quidem quam homines, quorum, *venenatis grævida sagittis pharetra*: plerumque abortit, immaturosque suppliciorum fœtus emittit. Quod verò Vulgatus Hebræum fontem, quam Græcum secutus, filias pharetræ supplicia maluit appellare, indicans partum hunc sinistram, & infauftum (si humano more loquamur,) & præter intentionem Dei esse. Nam tunc gaudium matri inest, cum, *perit puerum, quia natus est homo in mundum*, Ioan. 1. 6. 21. cõspectat, vbi ex illis verbis, Ierem. 18. 23. *in tempore furoris tui abutere*

eis; non tam Dei vsum, quam abusum, hoc est, rem alienam ab eius conditione, & naturâ esse, supplicia de peccatoribus sumere tractauimus. Vide vers. 10. adnotat. 8. num. 15.

Vide iam aliam supremi iudicis sententiâ simili cunctatione, & maturitate expressam Daniel. 5. 25. vbi cum à Balthasare Rege debitas vellet pœnas exigere, manusque articulos ad eius faciem immitteret, qui ultimam necessitatem, simulque supplicij rationem denuntiarent; maximâ cum lenitate, & cunctatione eâ sententiâ latâ fuisse Daniel, qui ad læthale decretû exponendû fuerat accersitus sic expressit. *Hæc est autem scriptura, quæ digesta est, Mane, Thecet, Phares*, id est, *numerus, apensio, & divisio*. Vbi sic Theod. *Docuit autem per hæc, non solû illû, sed nos ipsos etiam propheta, nihil esse, quod apud eum non ponderetur, quin etiam misericordiam, ac diuinam lenitatem mensurâ quâdam, & pondere hominibus adhiberi*. Sed ego malim expendere illud, *digesta est*: nec enim gratis positum reor verbû, *digero*, quod quamvis etiam significet ordinare, at aptissime hic interpreteris, ut sit idem, ac cõcoquo sumptâ translatione à digestionem cibi, quæ in stomacho fit, eo modo quo 1. Reg. 1. 14. dixit Heli ad Annam: *Digere paulisper vinû, quo mades*, & Cicer. ad Atticum lib. 4. *Stomachus concaluit, ut digerat multa cruda facilius*. Iuxta quam significationem is se prodit eius loci sensus, Deum iudicium illud non crudû, nec indigestum; hoc est, non tumultuarie, & subito tulisse; sed eâ cunctatione, & concoctione, quæ omnes æquitatis, & lenitatis numeros expleret. Qua quidem imagine, id nobis simul innuitur, sententiam subito prolatam quantumvis iusta appareat, crudam tamen, nec ad legem æquitatis digestam censeari debere. Hinc sapienter sub ipsamet narrationis serie adnotatum est à Cornel. Tacito lib. 1. histor. nocentissimos reos Cingonium Varronem, & Petronium Turpilium, quorum alter prodicionis socius, quid immanius? alter Neronis dux, quid foedius? dum ab imperatore Galba inauditi, ac indefensi, iuris ordine prætermisso, ultimo supplicio affecti fuere, non secus, ac infantes, & innocentes à populo habitos fuisse. Audi. *Tardum Galbæ iter, & cruentum interfectis Cingonio Varrone consule designato, & Petronio Turpiliano consulari; ille, ut Nymphidij socius, hic, ut dux Neronis inauditi, atque indefensi, velut innocentes perierant*.

Accinit appositus Isaia locû cap. 1. 17. vbi inter alia Dei monita ad eius amicitiam conciliandam necessaria, illud est valde singulare: *Subuenite oppressoribus*

VIII.

Dan. 5. 25.

Theodor.

1. Reg. 1.

14.

Cicer.

Corn. Tac.

IX.

Isa. 1. 17.

sed obserua Hebræa pensiculatè examinata sic legi posse. *Fermentatè iudicium*, siue etiam *beatum dicite iudicem fermentantem iudicium*. Pulchra imagine à massa desumptâ, cui dum immiscetur fermentum, tam ab ea subigendâ, quam in furnum subinde iniiciendâ, donec fermenti gustum, ac virtutem recipiat, suspendendum est. Iudices admonet Dominus, ne debita examinum probationum, accurate considerationis, & consultissimæ deliberationis spatia in ferendis iudicijs prætermittant, lento semper gradu ad necem hominis gradientes, ita quidem humanos iudices describebat Basil. epist. 79. inquit. *Si enim qui rerum in hoc mundo potiuntur, quando facinorosum aliquem morti sunt adiudicaturi, cortinas obducunt, & expertissimos quosque ad causæ tractationem aduocant, multumque temporis insumunt; nunc legis rigorem contuentes, nunc naturæ communionem suspicientes, multumque ingemiscetes, ac iudicandi necessitatem deplorantes, nemini non manifestum faciunt, quod non ex propriâ libidine, sed ex necessario legis ministerio condemnationis inferant sententiam.* Vbi citè Basilus potissimas iudicis partes, præsertim illas, quæ ipsum non præferocem, & humanæ naturæ communionem expertem, sed humanum, & legum ductui subditum ostendunt ad cunctationem retulit. Ad quæ omnino modum dixit Publius.

Prope est, ut libenter damnet, qui cito.

Certè de iudice, qui sapientiam in uxorem nactus est Proverb. 31. 23. dixit Salomon: *Nobilis in portis vir eius*, id est, cum tribunal ad exercenda iudicia (phrasi satis notâ in scripturâ) ascendit, sed quid est, nobilem tunc esse? explicuit Bibl. Complut. pro *nobilis*, reponebat, *Circumspectus*. Sanè quasi ad iudicis dignitatem, & ornamentum sedatus hic animus; lentusque, ac circumspectus, vndique procedendi modus maximè conducant: nec humanitatis solum, sed sapienciæ etiam id munus sit.

X. Sed in præfatâ Isaïæ locutione adhuc sunt duo, quæ obserues: Alterû singillatim à Domino fermenti mentionem fieri, cum allusione ad primam hominis conditionem, qui non ex quauis materia, siue malsâ, sed ex terrâ manibus Dei subacta, & (vt opportunè inquit Ioseph. lib. 1. antiquit.) *materiâ veluti fermentatâ*, confectus est, vt inde moneantur iudices, iniquum & contra naturam esse, vt is, cuius materia tam accurata, tamque fermentata, & opportuni temporis spatio, Deo Auctore, decocta est, iudicio non fermentato, & lenta maturitate decocto, sed subitâ, &

tumultuariâ celeritate morti destinetur, & quem Deus vtraque manu finxit, atque composuit, vno veluti digitulo homo destruat, ac dissipet. Ergo iudex, qui in Dei opus sententiam fers: *Recogitato tum illi Deum* (verba Tertullian. lib. de Resurrect. carn. cap. 6.) *Occupatum, ac deditum, manu, sensu, opere, consilio, sapientiâ Providentiâ, & ipsa in primis adfectione lineamenta ductabat.* Ne aliud à Deo conditore, in homine euertendo sis. Equidem huic rationi subnixus, quamvis consiliorum Dei, tunc non planè gnarus Domino dicebat, Iob cap. 10. *Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu, & sic repente precipitas me?* Ex verbo enim plasmare, quod Hebraice est, rem ornate, politè, & omnibus numeris absolutam perficere, affabrè, & artificiose elaborare, necnon ex latino precipitare, atque etiam ex Hebræo, *halagh*, deglutire, siue vno hausto absorbere, is resultat sensus, quem persequimur, ac si dixerit Iob: Num quem tanto artificio sapientia, subtilitate elaboratissimo opere fabre fecisti, repente vno ictu precipitabis, absorbebis, & ad nihilum rediges? ideo quidem initio capitis, num. 2. dixerat. *Indica mihi, cur me ita iudices*: non enim ibi de Dei iudicio declinando, sed de indagandâ ratione, cur præter Dei morem, qui lento semper gradu, omnibusque modis causa examinata ad iudicium ferendum accedit, tanta celeritate duplicatas illi plagas infligeret, sermo esse videtur.

Equidem barbaris, & agrestibus hominibus lentus in iudicando processus, magnæ cunctatio, accuratumque examen præmissum prætermittit non sunt; Ionæ enim, cap. 1. 8. adhuc cum Vates ille reus esse dignoscitur, non statim ab ijs hominibus, qui Deum, scriptasque leges ignorabant in mare deiecit, sed modis omnibus de illo quæstio habetur eius patria genus, ac religio singillatim examinantur, si fortè aliqua eripiendi illum à morte, ansa reperiatur, sic ibi id pendente Theophylact. *Intuere hic barbarorum hominum æquitatem, non enim statim, ut agnouerunt, Ionam esse auctorem turbinis, & tempestatis maris, agrestibus in illum moribus ferebantur; ceterum blandè, & mansuete interrogant, cuius causa malum hoc, id est, afflictio ista, ex quo peccato à te commissio super nos venit? percontantur autem, ut ubi didicerint delictum, experiantur expiare, & emendare.* Congruunt his, quæ Lucianus lib. de non temerè credendo calumniæ, ex omnium legislatorum, & sapientum placito iudices commonens sic in hac sententiâ ait. *Ea*

Tertullian.

Iob 10.8.

XI.

Ionæ 1.8.

Theoph.

sanè

sanè extrema est iniuria, vel optimorum legislato-
rum iudicio, Solonis, & Draconis, qui iure iurā
do senatum Atheniensem adstrinxere, ut pari
benignitate, gratiaque tam reum, quam actorem
iudex audiat; nec alterius causam honestiorem
intelligat: scelestum, & crudele iudicium esse, si
quid statnatur, ante quam cum accusatione com-
parata sit defensio. Et post pauca afferens Græ-
ci poetæ vetulus.

Nec nisi librato dirimat sententia litem,
Parte quid ex utraque queat examine causa.

Subdit. Nimirum Vates intelligebat, ex omni-
bus nullam esse neque grauiorem, neque auda-
ciorem iniuriam, quam iudicā causa quemquā
mortalium damnare.

XII.

Luc. 13. 7.

Iustissimā quidem irā in infrugiferam fi-
cūm dominus vineę excanduisse dicitur, apud
Lucam 13. 7. quod tres annos expecta-
ta nullū fructum tulerit, sed terram frustra,
& immaniter occuparit: ideo sapienter iustē,
imō non sine magnā cunctatione post tot pa-
tientia, & expectationis moras in illam sen-
tentiā tulit, inquit. *Succide ergo illam.* Sed
enim, scire illi etiam prudens colonus sugges-
sit. *Dimitte illam. & hoc anno, usque dum fo-
diam circa illam, & mittam stercore, si quidem
fecerit fructū, sin autem in futuro succides eam.*

Maldonat.

Que sic effert Maldonatus ibi: *Quasi dicat:
ad succidendum eam satis est temporis. Planē
ac si exprimeret illud Iuvenal. Satyr. 6.*

Iuven.

Nulla unquā de morte hominis cūclatio longa est.

A quo non iuit egregia hæc Regij cuiusdam
senatoris ad eum, qui appellationem misero
reo denegandam instabat. *Que priessa ay en
matar à on hombre?* Omnino ad mentem Se-
necæ sapienter admonentis, lib. 2. de ira. *Dan-
dum est semper tempus: Veritatem enim dies ape-
rit; potest pena dilata exigi, non potest exacta re-
uocari.* Sed id monitum iam prius Augusto
Mœcenæ dederat apud Dionem lib. 5. 2. ubi
post plura sic ex eius personā inquit: *Ideo que
non temere fides est adhibenda, sed omnia accu-
rate examinanda. Quod si enim tardus fidem ad-
hibueris, nullo tuo magno id fiet damno: festinan-
do autem fieri potest, ut peccatum aliquod irropa-
bile admittas.* Vnde quidem colligo in præ-
fato Isaia loco 1. 17. Hebræam illam lectio-
nem: *fermentate iudicium, cum nostrā vulga-
ti: subuenite oppresso, omnino consentire; cum
nullum auxilium reo, præsertim si innocens
sit, opportuni ferri possit, quam si aliquan-
tulum moræ in iudicio ponatur, ut, vel veri-
ritas elucefeat, vel calore, siue impetu iudicis
iam composito, sedato animo ad ferendam
sententiā accedat.* Hac de causâ scitè sui qui
magnates, qui leuissimis de causis, nulla mo-

Senec.

Dion. Cæs.

ra, nullo deliberandi adhibito spatio, siue et-
iam defensionis relicto loco miseros seruos
in crucem agebant, sic carpit citato loco Sa-
tyrographus.

*Pone crucem seruo: meruit quò crimine seruus
Supplicium? quis testis adest? quis detulit? &c.
O demens ita seruus homo est? nil fecerit esto,
Hoc volo, sic labeo; sit pro ratione voluntas.*

Iuven.

XIII.

soph. 3. 3.

Sub quo sensu Sophonias cap. 3. 3. *Princi-
pes eius in medio eius leones rugientes, iudices
eorum lupi vespera; quamuis enim de rapaci-
tate, & auaritia, que illius aui principibus val-
de familiaris erat, simulque de impetu, quem
in omnium bona iudices faciebant, nullum
sibi accipiendi finem statuentes, frequentius
accipiantur: opportunius credo eò reuocabis,
ut significant, quam præcipiti iræ æstu po-
tius, quā iustitiæ zelo ad indefensos reos cō-
demnandos, non secus, ac leo præ ferocia ru-
giens, vel lupo, qui famē, usque ad vespem
tolerat, summa tunc, quam capit prædam,
rabie, totam deuorat nullis reliquijs in cras-
tinum relictis, ferrentur.* Vnde addit Pro-
pheta, *non relinquebant in mane, hoc est, sub-
ito, ac repentino animi motu causa non satis
excusa, nec fermentatā sententiā profere-
bant.* Quo quid magis contra iustitiæ leges?
Certè impio Iuliano Nazianzenus non tam
crudelitatem, siue iniquitatem in iudicando,
quam celeritatem, & citatissimum cursum
sic obijcit, orat. 4. quæ est 2. in Iulianum.
*Quid causarum immutationes, inflexionesque
commemorem, quæ plerumque interiecta dum-
taxat una nocte commutabantur, atque conuer-
tebantur.* Aliter quidem magnus ille Theo-
dosius, qui hortatu Ambrosij legem tulit, ne
sententiæ in reos, nisi post diem tricesimum
executioni mandarentur, sicid referente Eu-
seb. lib. 11. Ecclesiast. histor. cap. 17. *Is le-
gesanxit, ut sententia Principum super animad-
uersione prolata in diem tricesimum ab exco-
cutoribus differrentur, quo locus misericor-
diæ, vel si ita res tulisset, penitentia non periret.*
Certè eā solum de causâ, quod ad feren-
dam sententiā præcepti iudex non im-
munem à crimine futurum vetus illud ver-
bum Mimi dictitat, *in iudicando criminosa
est celeritas.*

Nazianz.

Euseb.

Publius.

XIII.

Quā quidem celeritate, siue potius leo-
nino impetu innocentissimi Assertoris
nostri iudicium ab iniquis iudicibus ab-
solutum fuisse, ac si testis oculatus fuisset,
sic refert Isaia, cap. 53. *De angustia,
& de iudicio sublatu est, quæ Lxx, quos
Lucas Actor. 8. 32. probauit, verterunt: In
humilitate iudicij eius sublatu est, hoc est, præ-*

Isai. 53. 8.

Lxx.

Act. 8. 32.

Tertullian.
Chrysostom.

humilitate, & submissione animi, quam ante præsidem Christus exhibuit, totum iudicij ordinem inuersum, & semiacta causæ cognitione in crucem actum fuisse, ut exponunt hæc verba Tertullian. lib. aduers. Iudæos cap. 13. & Chrysostom. orat. 3. aduers. Iud. tom. 5. sic enim prior. *Hic Pilato interrogante, nihil locutus est, in humilitate enim iudicium sublatum est.* Enucleatius Chrysostom. *Post hæc exponens iniquitatem perpetrata, ait: In deiectione iudicium eius sublatum est, nemo tum illi iuxta iuris rationem de illo suffragium tulit; sed falsè potius aduersus illum recipiebant testimonia.* Quod si illud: *in humilitate*, non tam ad silentium, & modestiam Christi, quam ad extremam humilis fortis, & conditionis speciem referas melius subsistit sententia, ut sensus sit de Christo, tanquam de homine abiectæ fortis, cuius vita, & fortuna nihili ducitur, ac proinde nullâ interiecta mora, nec adhibita deliberatione, aut vlla defensione admissa ad supplicium fertur, actum fuisse, ut superius apud Iuuenalem, de seruo nullâ dilatione interpositâ in crucem agendo dicebat feralis ingenij hera.

Iuuen.

O demens ita seruus homo est? nihil fecerit esto. Hoc volo sic iubeo, &c.

Ac si dicat, ea cunctatio, quæ in morte hominis longa non est, in seruo, qui quod vilis conditionis sit, homo esse non videtur, locum non habet; certe Christus Dominus, quæ eius stupenda modestia est, de se ipso per Prophetam, Psalm. 21. 7. enunciauit: *Ego autem sum vermis, & non homo, &c.*

Psalm. 21. 7.

ADNOTATIO VI.

Principes per se ipsos Regni gubernationi, & negotiorum expeditioni interesse debere.

HÆREMVS in Neronis salebrâ; qui iterum laudandus, culpandus iterum occurrit. Laudandus quidem, quod & imperij gubernationi, tot licet familiaribus, inter quos boni etiam nonnulli, ut Seneca, & Burrus; stipatus, & iudiciorum cognitionibus per se ipsum interesset, ut apparet in Paulo coram illo causæ suæ rationem reddente; sed non minus etiam culpandus, quod prophanus ipse Princeps de rebus fidei, quæ ab eius professione tam longe aberant, ac si proprius earum iudex esset, omnimodam cognitionem susciperet. Duo hæc hæc, & sequenti

adnotatione breuiter persequemur.

Quoad primum, bene quidem verum est, scitè illud à Tiberio, apud Cornel. Tacitum, lib. 3. annal. dictum fuisse. *Non adilis, aut prætoris, aut Consulis partes sustineo, maius aliquid, & excelsius à Principe postulatur.* Sed & illud etiam est maxime verum, non debere Principem à rerum cognitione, & negotiorum expeditione ita superfedere, ut omnia iustitiæ, & regis auctoritatis munia ministrorum curæ, atque fidei omnino committat; cum hinc potissimum bene imperandi difficultas confurgat: sic enim solitum dicere Diocletianum Imperatorem testatur Vopiscus in Aureliano. *Nihil est difficilius, quam bene imperare. Colligunt se quatuor, vel quinque, atque unum consilium ad decipiendum Imperatorem capiunt; dicunt, quid probandum sit. Imperator, qui domi clausus est, vera non nouit, cogitur hoc tantum scire, quod illi loquuntur, facit indices, quos non oportet, amouet à Republ. quos debeat obtinere. Quid multa? Ut Diocletianus ipse dicebat, bonus, cautus, optimus venditur Imperator.* Vnde de eodem Tyberio Tacitus, lib. 1. annalium. *Nec Patrum (inquit) cognitionibus satiat, iudicij assidebat in cornu Tribunalis, ne prætorum curuli depelleret, multaque eo coram aduersus ambitum, & potentium preces constituta.* Et lib. 4. *At Tiberius nihil intermissi à rerum curâ negotia pro solatijs accipiens, ius ciuium, preces sociorum tractabat.*

I.
Corn. Tac.

Vopisc.

Corn. Tac.

Quare inter hos scopulos, perfectæ gubernationis typum in Apostolorum Principe reperias. Cuius vnus inter omnes Apostolos umbra, ut bene probat Cardin. Baron. tom. 1. annalium, morbos depellebat, Actuum 5. 15. *Ut veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, & liberaretur ab infirmitatibus suis.* Ut duo inde moneamur; Alterum; Petri solūmodo munus perpetuum in Ecclesiâ indefinenter futurum, per successores nimirum suos, Christi Vicarios, quibus æqua, ac ipsi Petro virtus, atque potestas foret, exercendum; alterum, posse, atque debere Principem ministros, vicariosque sui habere, quibus, & negotia committat, & potestatem ipse suâ in eorū administratione imperiatur, ne quod à Iethro Moyse sapienter est dictum (Exod. 18. 18.) stulto se ipsum labore cōficiat, atque consumat; verū enim verò accipiendū hoc ad eum modum esse, ut umbra, corpus, nō corpus umbrā persequatur, id est, ut ministri Principis ductū sequantur, non verò ipsorū volūtati se Princeps accommodet; deinde ut sic ab umbrâ, siue à ministro munera obeantur, & administrentur, ut ipsemet Princeps, & negotiorū eorūde, & gubernationis ipsius, quæ per ministros suos geritur

II.
Baron.

Act. 5. 15.

Exod. 18.
18.

maiori ex parte particeps sit; ut tamen ministris ipsis, quam populis innotescat, nihil in regni administratione insigne, utramque in partem futurum, quod Principem lateat, siue quod, ipso auspice, & moderatore non fiat. Exigit id quidem Regia dignitas, exigit Regis nomen, exigit & Dei imitatio, quem in mundo Principes representant, ut nimirum ipse solus Rex, solus regens, atque imperans sit, dum ab illo omnia, velut umbra à corpore, velut aqua à fonte, dimanant: hinc enim unum Deum, non plures sic inferebat Tertul. lib. aduers. Hermog. cap. 17. *Vnici Dei status hanc regulam vindicat: non aliter unici, nisi quia solus: non aliter solus, nisi quia nihil cum illo: sic & primus erit, quia omnia post illum: sic omnia post illum: quia omnia ab illo.* En unum, & solum Deum, ut inde Rex vnus, & solus dignoscatur, quia nihil cum illo, & sic, omnia post illum, omnia ab illo.

Tertul.

III.
Ambros.

Mat. 16. 19

Iere. 51. 46.

Mart. del
Rio.

Ammian.

III.

Quò referes cum Ambrosio lib. 3. de fide non dictum eidem Petro à Domino fuisse. Tibi dabo homines pro libito regendos, siue regna mundi ad tuum placitum gubernanda; sed potius, tibi dabo claves regni caelorum. Mat. 16. 19. hoc est certam dispensandi, gubernandique iuxta meam voluntatem, atque praescriptum rationem, (id enim clavis imago significat) ita tamen, ut penes me ipsa potissimum potestas maneat, approbaturus quidem, ratumque habiturus, quodcumque gesseris. Sed audi Ambrosium breui hæc omnia sic praestringentem. *Videto distantiam; seruus aperit, Dominus largitur; ille per se, ille per Christum; famulus claves accipit; Dominus ordinat potestates; aliud ius donantis, aliud dispensantis obsequium est: ac si diceret; ministro non nisi ministrare; domino verò largiri, ordinare, donare, & imperare conuenit, alias confusa omnia, & iniquè disposita fuerint, ita omnino Iere. 51. 46. Iniquitas in terra. Quæ Dominator super dominatorem: hoc est, Rex in regni administratione priuato subditus; priuatus verò regi praepositus, ita Martin. del Rio in Thren. cap. 5. vers. 8. Exprimit verò hanc cogitationem Ammiani Marcellini morsus, dū de Eusebio Constantij Imperatoris familiari verba faciens; ipsum ut Principem, & rerum dominum; Constantium verò, ut familiaris sui ministrum, qui apud illum gratia valeret, sic inducit; *Mercari, quam plures nitebantur Eusebij fauorem, cubiculi tunc praepositum, apud quem, si vera dici debent, plura Constantius potuit.* Benè illud; *si vera dici debent*, hoc est, si non externa rerum facies, sed ipsissima veritas attendatur. O rem praeposteram!*

Videas quidem iuxta praefatam Ambrosij obseruationem in ipsa hominis formatio-

ne obseruatum, sancitumque fuisse. Nam dicente Domino, Genes. 2. 26. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*, subdidit: *& praesit piscibus maris, & volatilibus caeli.* Vnde quidem Basilius, & alij Patres exilimarunt ratione imaginis diuine habere hominem, ut praesit, ac dominetur cunctis animantibus. *Non dixit*, (inquit ille homil. 10. in Hexameron) *faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & vescantur ligno fructifero. Quæ cōcernunt carnem, secundas obtinent. Nam primas sibi asserit primogenia praesidendi auctoritas attributa animæ. Nobis enim principio statim conditionis delatum est in cetera ius imperij. Animal itaque es, o homo, imperio natum.* Praest ergo creaturis homo, quā imago Dei est. Sed obserua tunc primum Deo à Moyse Domini nomen inditum fuisse, cū homo ab ipso formatus est, ut ex Tertull. lib. aduersus Hermogenem dicente: *exinde Dominus, qui retro Deus tantum*, Augustino, & Anastasio Synaita alibi expendo. Sed quare? Aliam ibi rationem reddimus, eam nunc accipe, ut tacitè admoneretur homo, non adeò absolute ipsi rerum dominium à Deo fuisse traditum, ut peculiari earum curā prouidentia, & gubernatione se Deus abdicauerit, imò verò tunc potissimum nouo Deum imperij genere illarum incipere dominari, ut ad ipsum (ita me explico) in appellationis gradu, quod aiūt, si ab homine iniuriam pateretur, esset recursus.

Gen. 1. 26.

Basl.

Tertullian.

V.

Sapient. 6. 9

Ambros.

Sic ergo cum suis ministris, & vicariis Principes se gerere oportet, ut cum ipsismet Principibus Deus se gerit, qui tum ab illis minutissimam munerum suorum rationem exigit, dicente Salomone, Sapient. 6. 9. *Fortioribus autem fortior instat scrutatio* (sic enim habetur Graece non, cruciatio, ut nostra habent, quamuis in idem fortè recidat), tum ipsorummet regnorum, quorum gubernationem, & curam illis commisit peculiarem, ipse etiam curam gerit, ut quid enim pudeat Deum, ea subinde curate, quæ primitus fecit; ut aduersus haereticos diuinam prouidentiam euertentes, inquit Ambrosius, lib. 1. officiorum, cap. 13. *Quis deserat, & destituat, quod ipse condendum putauit, si iniuria est regere, nonne est maior iniuria fecisse; cum aliquid non fecisse nullam iniustitiam sit: non curare, quæ feceris, summa inclementia.* Quæ Principibus sapientius ad hunc modum ingerenda, & inculcanda essent: si iniuria non est, populorum Regem esse; cur eosdemmet populos regere, & eorum res indefessā diligentia curare iniuria erit? Certè, cum non acceptare regnum, nulla iniustitia sit, non curare, quæ acceperis

summa inclementia est. tunc ab omnibus qui pleno pectore sapiunt, principum omnium pessimus Sardanapalus fuisse creditur, non quod dirus, aut ferox, aut alienarum opum inuasor, ac prædo fuerit, sed quod regni res, ac si illius minimè interesset, non curaret. Audi Dionem Chrysostom. orat. 62. de Regno. *Quoniam Sardanapalus ille omnibus decantatus habebat Ninum, habebat & Babylonem, civitatum, quæ olim fuerunt maximas, parebantque illi omnes gentes in altero habitantes continente usque ad terras inhabitabiles, quas dicunt, regnum autem ad eum nihil pertinebat non magis, quam ad aliquem è mortuis iam seculis: consultare, aut inducere, aut exercitum ducere, neque volebat, neque poterat. En infamiae summam.*

VI.

Hinc Romani Principes Reipublicæ gubernationi adeò singillatim attendebant, ut quæ in suis administris vitæ, necisque ius in iudicijs exercendis conferrent; attamen in capitalium criminum sententijs, tum reorum nomen subscribendum: tum etiam, quæ ex causa in eos animadverteretur, sibi referuarent, uti ex Seneca initio libri 2. de Clementia, & ex Ammiano Marcellino lib. 30. dilucide apparet: prior enim cum ipso Nerone verba miscens, sic ait: *Animaduersurus in latrone: duos Burrus, præfectus tuus vir egregius, & tibi Principi natus exigebat à te, scriberes, in quos, & ex quâ causâ animaduerti velles. Hoc sæpe dilatum, ut aliquando fieret, instabat. Similiter Ammianus agens de sauiore Valentiani naturâ. Et ita erat effusior ad nocendum, ut nullum aliquando damnatorum capitis eriperet morte, subscriptionis elegio leni; cum id etiam Principes interdum fecerint sauisimi.* Imò verò, & de Tyberio scribit rursus Cornelius lib. 4. annal. aliquando dū cognitionibus senatus interesset, accusatusque apud illū Sylvanus prætor fuisset, quod coniugem in præceps iecerit, isque respondisset, uxorem sponte mortem sumpsisse, ipsum non cunctanter perrexisse in domū, cubiculumque visisse, cum que in eo reluctantis, & impulsæ vestigia adnotasset, ad senatum retulisse.

VII.

Sed prodeamus ab umbrâ ad lucem, solem que iustitiae consideres velim, non è folio suo gubernationem, salutem, curationem, institutionem, ministris suis committentem, sed se ipso hæc omnia miseris hominibus administrantem; nec verbis solum, aut imperio ea perficientem, sed in agrotorum ædes per proprios pedes sæpe sæpius aduentantem cum suauissimâ illâ voce: *Ego veniam, & curabo enim.* Matth. 8. 7. Adde auriculam Malcho non verbo, sed manu, & opere in horto restituentem. Sed non ne inquis opportunius tunc

ellet verbo solum, & imperio sanare, quod euidentiùs diuinitatis suæ specimen redderet, & rerum omnium creator, & Dominus cognosceretur? Minimè quidem; non enim tam conspicuè ex imperio, & voce, quam ex ipsa met operatione, quæ res suas immediatè curat, & tractat Creator, & Dominus esse agnoscitur. Audi Ambros. lib. 10. in cap. 22. Lucæ. *Iube re potuit, sed maluit operari, ut cognoscamus, ipsum esse, qui è limo terræ corporis membra nostri varijs apta formauit officijs, & infuso vigore mentis animauit.*

Amb.

VIII.

Iam si Administrum Principum, & familiares ij, qui plurimum apud ipsos gratia valent, quo rerum omnium potiantur, & velut arbitros regni agent, ipsis obtrudant, non decere regiam Principis maiestatem labori, & vigilijs incumbere, sed à negotijs superfedendo otiosi dicere, iubere: speciosum id Principes dolum, egregiumque mendacium, imò verò hæreticam calumniam, & fraudem existiment. Ita quidem hæreticum Hermogenem asserentem elegantissimam hanc mundi molem nullâ curâ, nullo adhibito consilio, sed neque operatione aliqua; sed solo tantum visu, sicut animus à decore vulneratus, aut ferrum à megnete attractum, fortuitò expressam à Deo fuisse, his verbis præsentis instituti opportunis confutabat Tertullian. lib. aduersus Hermogenem, cap. 45. *Noli ita Deo adulari, ut velis illum solo visu, & solo accessu tot, & tantas substantias protulisse, & non proprijs viribus instituisse, sic enim Ieremias commendat: Deus faciens terram in valentiâ suâ, parans orbem in intelligentiâ suâ, & suo sensu extendit cælos. Hæ sunt vires eius, quibus enixus totum hoc condidit. Maior est gloria eius si laborauit. Denique septimo die requieuit ab operibus. Virumque suo more.* Sic Tertullian. ubi obserua primo metaphoram parturiendi illis in verbis: *Enixus totum hoc condidit.* Deinde pende illa verba. *Maior est gloria eius si laborauit;* inde duo colliges. Alterum eam apud Deum condendi, gubernandique mundum rationem esse, ut illi totus incumbat, & quem mente concepit, operatione parturiat, ac formet. Vnde subiungit Tertullian. *Vides ergo quemadmodum operatione Deus vniuersa constituit valentiâ facientis terram, intelligentiâ parantis orbem, & sensu extendentis cælum, non ad parentis solum, & appropinquantis, sed adhibentis tantos animi sui sensus, Sophiam, Valentiam, Sensus, Sermonem, Spiritum, Virtutem.* Vnde sic Ambros. lib. 2. in Lucam, cap. de Baptismo Christi. *Ad hominem venit, & manus ipsas quodammodo studuit tibi Propheta Dei laborantis ostendere. Plus nescio quid in his intelligere cum lego opera Dei laborata me cogunt.* Alterū:

Tertull.

Ambr.

tam longè abesse, vt id Deo dedecori sit, vt magnam potius inde gloriam, honoremque aucupetur: *Maiores est gloria eius si laborant.* Vt norit Princeps negotia Reipubl. ab ipso non tractanda, & peragenda solum, sed parturienda etiam, hoc est, magno labore curanda, & perficienda; eumque ipsi laborem, rem omnium gloriosissimam, & pulcherrimam fore.

IX.

1. Reg. 10.2

Gen. 35.18.

Themist.

Huc referò Saulem cum primum à Deo, Israelis regnum accepit, misum à Samuele ad patris pecus inueniendum in Rachelis sepulchrum fuisse. 1. Reg. 10. 2. non eà solum de causâ, vt nouitius Rex cristas submitteret, & de humanâ mortalitate admoneretur; sed etiam vt notum sibi foret debere, se ad Rachelis exemplum in filiorum parturitione animam exhalantis, Genes. 35. 18. effingere, vt summâ nimirum curâ, & accurato labore in regni administratione se gereret, nec aliter sibi negotia tractanda, expedienda putaret. Certe Themistius Euphrada, orat. 6. eum, qui verè Rex dicendus sit, non inde dignoscendum censet, quod aureas Aquilas, aut Dracones subtiliter contextos in signis ferat, siue quod humi defixos habens oculos sollicitè rimeatur, vnde nam aurum, & argentum compareret; *Sed quod eius animus sursum erectus, & in moderatorem rerum omnium, ac Principem Deum intentus sit, indidemque gubernatus, atque administratus quacumque potest, ad terreni, inferiorisque regni utilitatem hauriat.*

ADNOTATIO VII.

Principes, & Magistratus seculares, spirituali iurisdictioni nullatenus immiscendos: sed quæ sunt Caesaris Cesari, & quæ Dei Deo ab illis reddenda esse.

I.

IAVDAVIMVS quidem Neronem, quod causarum cognitioni, & expeditioni negotiorum per se ipsum incumberet, sed enim si rem singillatim expendere, plus fuerit, quod in eius curâ vituperes, quam quod laude dignū censeas: *lumen*, siquidem, quod in eo vides, *tenebrae sunt*: Quid enim à luce magis alienum? quid ve obscurius? aut caliginosius? quam secularem Principem, imò verò profanum, & impurū hominem de fidei, ac religionis cau-

sa iudicium ferre? Equidem cum non multo ante tempore Gallioni Achaiae Praefidi, qui Seneca Neronis praeceptoris germanus fratererat, Paulus, & Sosthenes sifterentur, vt de Christianâ religione rationem redderent Gallio Iudæis illos accusantibus absolute respondit. *Si quidem esset iniquum aliquid, aut facinus pessimum, o viri Iudæi, recte vos sustinerem. Si vero quaestiones sunt de verbo, & nominibus, & lege vestra, vos ipsi videritis iudex ego horum esse nolo.* Actuum 18. 14. Ad quæ verba videndi Chrysostomus. & Hugo, non leuiter laudantes Gallionis iudicium, qui in suo se officio ita continuerit, vt quæ ad religionis statum spectabant, ad aliud tribunal deferri vellet. *Sed allegatur* (verba Ambrosii. epist. 33.) *Imperatori licere omnia; ipsius esse vniuersa. Respondeo: noli te grauare imperator, vt putes, te in ea, quæ diuina sunt, imperiale aliquid ius habere, noli te extollere, sed si vis diuinitus imperare, esto Deo subditus; scriptum est, quæ Dei Deo, quæ Caesaris Cesari. Ad imperatorem palatia pertinent, ad sacerdotem Ecclesia, publicorum tibi munus ius commissum est, non sacrorum.*

Act. 18. 14

Ambros.

II.

Genes. 1. 16

Aelred.

Sed vt videas, non gratis dictum, lumen quod in Nerone erat tenebras esse; luminarium mundi ordinem in memoriam reuoca, sic enim Moses, Genes. 1. 16. *Fecit Deus duo luminaria magna; luminare maius, vt praeset diei, & luminare minus, vt praeset nocti. Quid hæc sibi velint, accipe à S. Aelredo, ferm. 10. Sunt & in sancta Ecclesia firmamento à Domino creata duo magna luminaria, Sacerdotium, & Regnum; Rex, & Episcopus; Princeps, & clericus: dies spiritualia; nox significat secularia. Ita quæ luminare maius Sacerdotium, vt praesit diei, id est, spiritualibus; luminare minus, regnum, vt praesit nocti, id est, secularibus. Hinc illud facile quiuis inferat, prorsus contra rationem, rerumque naturam esse, vt Luna diei, nocti Sol praesit. Sic pergit Aelred. Contra naturam proinde est, si Sol nocti, si praesit Luna diei; si Princeps ad spiritualia Sacramenta conficienda se inferat, si Sacerdos secularium negotiorum tenebris conscientiae suae serenum obnubilet. Vnde sic pulchre statim exclamat, O quam bene conueniebant hæc duo luminaria! quam splendide ex hoc spirituali firmamento lucebant, quam optime inter dies, & menses, & tempora, & annos distinguebant? Rex scilicet, & Sacerdos in suis se gradibus continentes? Ergo si in suis se gradibus non contineant, & proprium deferant ordinem, non lucere, sed tenebras offundere; hoc est, non virtutem iustitiae, & zelum secundum scientiam habere, sed in ipsam iustitiam peccare videbuntur. Scitè enim dixit Petrus Abb. Cellensis. lib. c. 13. De castris virtutum*

Pet. Cellens.

eicitur virtus, quæ præter ordinem euagatur, perdit enim virtutis nomen, quæ egreditur ordinem; virtus igitur non est, si ordinata non est.

III.

Certe ipsemet Soli, ut parens totius lucis sit, modus tamen lucendi singillatim est appositus, ne fines suos egrediatur, in alterius ditionem se se intromitteret: dicente Vate Psal.

Psal. 18. 5.

18. 5. In sole posuit tabernaculum suum, quæ ex Hebræo ad verbum leguntur: Soli posuit tabernaculum suum, & ut ad cap. 2. vers. 4. adnotat. i. ex Agellio, & alijs refero, eum sensum habent, Soli à Deo tegmen noctis, intra quod se abscondat, assignatum fuisse, ut suus etiam lucendi splendor Lunæ deferatur. Quod si primario luminari, & qui lucis fons est, definitè interdicitur, ne Lunæ regno, siue spheræ præiudicet, hoc est, si Sacerdoti, & Episcopo in suo se gradu continere præscribitur: quanto fortiori iure à ratione erit alienum, Lunam in Solem leges ferre, & spiritualibus temporalia præiudicare. Pupugit hæc ratio ipsummet omnium iudicum pessimum Pilatū, qui, dum ad eius tribunal sisteretur Dei filius, ipseque ab illo calore disputationis subito percontatus fuisset, quid veritas? hoc est participatio veritatis diuinæ (ut interpretatur Nicolaus de Lyra) esset? subinde animaduertens rem eam esse, quæ secularis iurisdictionis terminos egrederetur, quæstione intercepta, non est ausus expectare responsū.

Ioa. 18. 38.

Sic id referente Ioann. cap. 18. 38. Dicit ei Pilatus. Quid est veritas? & cum hoc dixisset, iterum exiit ad Iudeos, & ad hunc modum dependente ibi Lyra. Huius quæstionis Pilatus non expectauit responsionem, quia erat de regno spirituali, ut visum est: ipse autem non habebat se intromittere, nisi de temporalibus, & ideo hoc aduertens dimissum illius quæstionis prosecutio nem.

Nicol. de Lyra.

III.

Sed, ut hunc Lunæ modum impositum, atque seruatum videris, attende Christum Dominum, Ioann. 2. 14. vendentes oues, & boues, & cathedrarios nummularios, non modo eiecisse, sed etiam propriâ manu, flagello facto, verberasse. Et cū fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, vbi benè à Chrysostom. homil. 22. Cyrill. lib. 2. cap. 28. Anaclet. epist. 2. ad Episcop. Italiæ Pio Primo, epist. 1. Iulio, epist. ad Orient. Episcop. adnotatur, flagellum nō tam propter animalia inde abigenda, quam ut homines supplicio afficeret à Domino correptum. Vbi si inquiras, cur Dei filius, qui non venit, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. quique hominibus plagas, & supplicia etiam per iram suam ministros inferre, grauitè fert; propria tunc manu homines illos. percutere, & flagellare, quod ab eius maiestate, & incli-

Ioan. 2. 14.

Chrysostom.
Cyrill.
Anaclet.
Pius PP.
Iulius PP.

natione videbatur alienum? præsertim cum id muneris alicui ex discipulis facile potuerit demandare, non recusauerit? Respondent præfati Pontifices Anacletus, Pius, & Iulius causam esse, quod negotiatores illi sacerdotes fuerint; atque ideo non à Christi discipulis, qui tunc sacris non erant initiati, sed ab ipsomet Domino æquum fuit iudicari; tanta Lunæ à Solis spherâ distinctio, & separatio est. Nec omittenda Anacleti verba. *Vnde liquet, quod summi Sacerdotes, id est Episcopi, à Deo sunt iudicandi, non ab humanis, aut praua vitæ hominibus tacerendi, sed potius ab omnibus fidelibus portandi, ipso Domino exemplum dante, quando per se ipsum, & non per alium vendentes, & ementes eiecit de templo, & mensas nummulariorum, & cathedras vendentium proprio enertis flagello, & eiecit de templo, & sicut alibi ait. Deus stetit in Synagoga Deorum, in medio autem deos decernit: & alibi: Ego dixi dii estis, & filij excelsi omnes: Nullus enim (ut reor) inuenitur inter nos, qui velit suum seruum ab alio, quam à se iudicari. Hæc Pontifex. Ad quæ quidem videtur allusum à Constantino verè Magno Imperatore, cum nonnullis Nicænæ synodi Episcopis, coram illo causas suas discutere volentibus, piâ, regiâque voce respondit. *Ite, & inter vos causas discutite, quia dignum non est, ut iudicemus deos. Quæ sanè in re mirum in modum præsci Nostros Reges excelluerunt, dum ab Ecclesiastici ordinis, & spiritualium negotiorum cognitione tam diu abfuerint, ut potius suamet temporalis Regni negotia ad Episcopos decernenda deferrent, ita de Ervigio Rege memoriæ proditum est in Annalib. Cæsar. Baronij, tom. 8. ad annum Christ. 683. his verbis. *His, & alijs auditis, & recitatis, quæ ad firmandam Catholicam fidem spectare, viderentur, tredecim à Patribus sancti sunt canones, tum de ijs, quæ Rex ab eis decerni petierat, tum de alijs causis Ecclesiasticis. In quibus planè eluxit modestia Regis, cum per Episcopos sanciri vellet, quæ Regis viderentur esse iuris, nempe de restituendis in pristinos honores, & bona, qui scelerati tyrannum fuissent, & alia huiusmodi, ut nihil magis cupere viderentur ipsi Reges, quam civilia quæque negotia ad Episcopale forum deferre. O pulchram Lunam! non modo in suo se gradu continet, sed mutuatum sibi à Sole lumen, & à Sacerdotio regiam dignitatem dimanantem sapienter agnoscentem!***

Anaclet.

Baron.

V.

Quod si aduertis, peculiaris quidem hæc Christianorum Principum nota, atque character est. Nam de Romanis imperatoribus Christi fidem non recipientibus, illud signatissimè dixit Tertullian. in Apolog. cap. 21. *Sed & Cæsares credidissent super Christo, si aut*

Tertull.

Cæsa-

Cæsares non essent saculo necessarij, aut si & Christiani potuissent esse Cæsares. Quæ verba ut alibi alio adduxerim, nunc penitus explicare placet, quod interprete indigeant. Nam cur Cæsar, & Christianus in unum conspirare non poterant? Num propter elationem, & fastum? Sed ab hoc non omnes Christiani Principes immunes omnino sunt. Num propter vitæ improbitatem, luxum, & vitia regibus familiaria, scilicet omnes Christiani reges probi, ac pudici sunt. Cur ergo inter Cæsarem, & fidem Christi discordia? Crediderim omnino eam esse elationem, quod Cæsares simul Pontifices Maximi essent; & de rebus, ac personis sacris iudicium ferrent. Quæ quidem honorem adeo illi mordicus retinebant, ut principatum potius, quam Pontificatum exuere mallent. Audi valde peculiare Cypriani hæc de re testimonium epistolæ ad Antonian. ubi de Decio Imperatore S. Cornelio infenso, sic ait. Cum multo patientius, & tolerabilius audiret leuari aduersus se æmulum Principem, quàm constitui Romæ æmulum Sacerdotem. Ideo ergo Cæsares non Christiani, quia sacris se rebus immiscebant, ideo nostrates Reges Christianissimi, quod ab illis manus suas continent: fumant hinc igitur Christianitatis notâ, & characterem fideles Principes, & mundo manifestum faciant, posse Christianum esse Cæsarem, dum, quæ sunt Cæsaris Cæsari; & quæ Dei Deo reddit. Vnde si indubitata sunt, quæ indidem scribit Baronius, non possunt non lachrymas à nostris oculis extorquere. Subdit enim. Vnde magis lector de plures nostræ miserrimæ tempora, quibus nihil sollicitius, vigilantius, ac vehementius Præsides provinciarum agant, quam ut Ecclesiasticum tribunal solitarium reddentes causas Ecclesiasticas in seculare iudicium, quibus suis prætextibus trahant. Viderint hi, an ad ipsos loquatur Paulus ad Roman. 14.4. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat, aut cadit. Quæ verba premens citato loco Anacletus, ait: Nullus enim, ut reor, inuenitur inter nos, qui velit suum seruum ab alio, quam à se iudicari. Quod si præsumptum fuerit, aut multâ ipse indignatione irascitur, aut potius ultionem quarit super eum: si vero hoc inter homines agitur, quid putatis faciet Deus deorum, & Dominus dominantium, qui ultionem suorum promisit non differre seruorum. Ita Anacletus, qui paulò post in hanc sententiâ afferens Domini verba apud Zachar. cap. 2.8. Qui vos tangit, tangit pupil- lam oculi mei; subiicit. Nam si aliquis nunc in malum, oculos alicuius Principis incipit tractare, manifeste reus Maiestatis indicatur, & infamis efficitur, aut potius capitali sententiâ subiacet. Vnde salubri monito ita concludit. Qua-

propter oportet omnes ab his cauere, ut non solum non facere, sed nec facientibus consentire, quia non solum qui faciunt, damnantur, sed qui consentiunt facientibus.

Sed & viderint etiam, an rursus cum illis Paulus agat, cum ad Galat. 1.8, inquit. Sed licet nos, aut Angelus de cælo Euangelizet vobis præter quam quod Euangelizauimus vobis, anathema sit. Vbi si duo hæc negotium tibi facessant, cur Angelus de cælo, quasi errori, ac peccato obnoxium reddere videatur Paulus; nec non ut ve id sit, cur ipse coelestis spiritum iudicare, imò damnare non dubitet? Respondebo, dubiū non esse, quin hæc per exaggerationem dicta, & ad nostrum dicendi modum, ac si esset possibile, quod reapse fieri nequit, accipienda esse; iuxta quæ pulchrè subsistit sensus, ac sententia Pauli, ut Angelus, qui muneris sui fines egressus, Ecclesiastica dogmata sibi non commissa tractare vellet, & errandi periculo, & Pauli anathemati iusta de causâ esset obnoxius. Ita differtissimè accepit hæc verba S. Proclus Constantino- poli in epistolæ ad Armen. de fide, Antonio Agelio Episcopo interprete. tom. 5: Bibliot. Väter. Patr. nouiter excussæ ad hunc modum. In ministrandi namque ordine locatus est Angelus, non dogmata præscribendi; & periculosum sane est, non in eo quemque ordine consistere, in quo locatus est, sed ea, quæ supra naturam suam sunt, aggredi. Itaque si quid ausus natura sua afferat auctoritatem, prædicationis nouitas ne recipiatur. Optimè quidem, nam quid ni errandi periculo fuerit obnoxius, qui non commissa sibi munia, atque negotia, & ea præsertim, quæ superioris status, ac conditionis sint, non secus, ac sibi propria curet, tractet, disponat? Cerrè, ut alibi ex Ambrosio lib. de paradiso moneo, ille inter omnes serpenti dolus, quo primum parentem deciperet, opportunior visus est, si illum ad ea, quæ naturâ, & conditione suâ maiora essent, appetenda pelliceret. Ut verò errori, ita supplicio ab eo inferendo, cuius ditionem, siue iurisdictionem temeraret, merito ille subderetur; atque ideò iure Paulus eum, qui in suo ordine non consisteret, sed naturæ suæ auctoritati nixus, quæ supra conditionem suam sunt affectaret, iusto anathemate damnari. Vnde rectè illud animaduertit Proclus: natura suæ afferat auctoritatem; ac si dixerit. Nihil ad hæc interest excellentissimæ, siue sublimioris naturæ, sed proprii gradus, & muneris auctoritatem ad legare. Ad imperatorem, enim, palatia pertinent, ad Sacerdotem Ecclesia.

Quid ad hæc, quæso, Angliæ Luna non modo in solem, siue in sacerdotium leges ferens, sed etiam supplicia inferens, responderit?

VI.

Ad Gal. 1.8.

S. Procl.

Ambros.

VII.

Subia-

JIIIV

nou. 122

Cyprian.

Baron.

Ad Rom.

14.4.

Anaclet.

Zachar. 2.8

Subiacebit ne meritissimo Pauli anathematizantem gratis suum excidium, ruinamque timebit cum ipsimet Sybaritis barbaris, & vitiolis hominibus illud fuerit oraculum redditum, apud Aulianum, lib. 12. cap. 6.

*Sēperis felix venerans gens numina diuinā.
Donec plus superis fueris, venerata virū, quē
Intima sedant, tunc, & tibi praelia surgent.*

Videor quidem miseram hanc, & infelicem tragediam in prophano Rege Saul adumbratam, sine graphice videre depictam, eum enim ipse sacerdotem Samuelem in suam sententiam pertrahere, atque ad suum passum ambulare vellet, illeque Regi constantius obductaretur, prophanam tunc Saul manum in vestem emsiniecit, ut sibi, vellet, nollet, morem gereret, Sic enim habetur 1. Reg. 15. 27.

1. Reg. 15.
27.

Et conuersus est Samuel, et abiit, ille autem apprehendit suauitatem pallii eius. Sed quid tū? Discissa quidem Prophetae vestis est cum acri hoc dictorio ab eo in regem iacto. Scidin Dominus regnum Israel a te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te. Ita planē res euenit, dum infelix ille Henricus, qui simul, & tyrannus, & Reipublicae ardens amator fuisse fertur, ut illicitis, ac infautis amoribus potiretur, Romanum Pontificem in suam sententiam pertrahere, atque ad suum gradum ambulare contendens, ab Ecclesiae pallio, & communione regnum suum misere tandem discidit, & lacerō schismate diuulsi.

At timeat quidem, & vehementer timeat, ne scissura huic, & illa succedat: Scidin Dominus regnum a te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te, praesertim cum animae interfectorum, propter verbum Dei, subtus altare clament voce magna. Usque quo Domine (sanctus, & verus) non indicas, & non vindicas sanguinem nostrum, Apocalyp. 6. 9. Equidem dum praefata in Saule sententia lata tantisper Dominus ab executione superfederet, tunc tandem ad vindictam sumendam velocissime accessit, cum impius rex in Sacerdotem Abimelech, totamque sacerdotalem familiam, quod Dauidi esurienti panes dederint barbarā crudelitatem seuiens, omnes ad vnum interfici iussit, 1. Reg. 22. 18. Vnde tunc temporis Dauid ijs, qui se, ut in alienas terras diffugeret, quo ferocissimi Regis iram declinaret, admonebant, sic diuini consilij nō ignarus respondit. Psalm. 10. 1.

1. Reg. 22.
18.

Psalm. 10. 1.

Quomodo dictis anima mea: transigra in montes sicut paser. Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde. Quoniam, quae perfecisti, destruxerunt: ubi dum extrema verba à Rabb. Salomon, de nece Sacerdotum capta, ad hūc modum leguntur. Quoniam per manus vestras

occisi sunt Sacerdotes, qui sunt fundamenta mūs. Illud innuere videtur Vates, nō esse cur ipse Saulem fugeret, aut timeret, cum ille, sacerdotibus occisis, suam ruinam, & excidium moliretur, ac in certum interitum per proprios pedes iret, regni nimirum balibus, & fundamentis sublati.

Illud certe in Anglia nostris iam oculis subiectum, quod bonus imperator Basilius Porphyrogenitus de lege quadam aduersus Ecclesiae immunitatem à predecessore Photia lata dixit, apud Ballamonem in Nomo Canone Photij in commentario Canonis primi, synodi Constantinopolitanae 2. quam nos octauam appellamus. Ex quo lex ista robur habuit, nihil boni penitus in hoc seruum esse, quae diem vitae nostrae contigit, sed potius e contrario nullum omnino genus calamitatum defuit. O si iam tandem intra suum se gradum Luna haec contineret, & Sol subdita mutuarum ab ipso lumen in maximum sui bonum, & orbis totius gaudium agnosceret, & fateretur.

VIII.

Ballamon.

VERSUS XIII.

Et plures è fratribus in Domino confidentes vinculis meis abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui.

COMMENTARIUS.

RATRES appellans Paulus Christianos, siue Iudei illi, siue gentiles essent, addidit in Domino, ne videretur solum loqui de fratribus secundum carnem. Pro confidentes in vinculis meis Graece est, *περισσὺν τοῖς δεσμοῖς*, quae ad verbum veritas, freti vinculis meis, siue, persuasi vinculis meis, sicut Erasmus, & alij reddiderunt. Pro abundantius verò *περισσὸν τοῖς δεσμοῖς*, id est, uberius; dicas ad rem Hispanae, *mas larga*, y cumplidamente, id est, non timide, non parce, non strictim quantum ad tempus, locum, personas, sed magna fidu-

Erasm.

Tertull. ciâ libertate, & dicendi copia. Vnde Tertull. lib. 5. contra Marcion legit, *audentius*. Est ergo sensus reliquos Christicolâs, præsertim Sacerdotes, & ministros magnos sumpsisse animos à præclara Christi confessione, quam protulit Paulus, ut videlicet deinceps intrepide, & maiori fiducia, non clanculum, aut in angulis Romæ, sed palam in foris, in comitijs, atque etiam pro rostris Christi Euangelium prædicarent. Versat præclare hanc Pauli sententiam Clemens Alexand. lib. 4. Stromat. ex eâ eruens, martyria ad eximium Evangelij profectum maximè conducere, dum Christiani per ipsa magis confirmantur; ethnici vero, vel ad fidem deducuntur, vel insigni afficiuntur stupore. Vnde duo hic opportune tractari possunt. Alterum, quam efficaces sint tribulationes, ac vincula ad Christi fidem persuadendam. Alterum quantâ fiducia, siue quam ingenti ore Dei verbum prædicari, eiusque negotia pertractari debeant.

ADNOTATIO I.

*Nihil efficacius Christi fidem,
virtutemque suadere, quàm
labores pro ipsa toleratos.*

I. **A**GEMVS Deo dante ad ea verba, cap. 4. *Quo audistis, & vidistis in me, de vi, & efficacitate exempli, multis commonentes breuius, ac facilius per illud, quam per verba iter esse. Eò me nunc totum conuerto, ut affirmè signatissimè id ex mente Pauli in tribulationibus, & laboribus æquo animo pro Christi fide, & amore toleratis locum habere. Certè illa verba, cōfidentes in vinculis meis: eam in Græco fonte peculiarem emphasim habent, ut inde possis legere, persuasi vinculis meis, quasi vinculis sua etiam lingua sit, quæ Christi religionem sublatissimâ voce proloquatur, & ad eam amplectendam efficacius permoueat. Est quidem hic sensus Paulo pluribus in locis familiaris. Appingam nonnulla. Et hæc in primis ab ipso mente dictum reor, 2. ad Corinth. 1. 4. *Sive autem tribulamur, pro vestra exhortatione, & salute* (supple, est): subest enim sensus, eâ potissimum de causâ pronisum à Deo fuisse, tot illum tribulationibus, & laboribus premi, ut ex egregiâ eius tolerantia, & fideles ad Christi imitationem, & infideles ad Christianam fidem effi-*

cacius commouerentur, ac si dixerit, non mæ tribulationes, sed maximè vocales, & sonoræ sunt, quippe quæ exhortatoriam vim ad virtutem suscipiendam habent. Quò quidem facit, aureas illas murenulas (Cantic. 1. 10.) quæ ut vers. 7. adnotat. 2. num. 10. vidimus itigmata, quæ in corpore suo Paulus se portare, iactabat, ad Galat. 6. 17. hoc est in flictorum sibi vulnerum viuiques, ac cicatrices; *vermiculatas argento*; siue cum notis, aut punctis argenti esse, perhiberi. Sanè argentum inter omnia metalla clariorem, viuidio remque sonum reddit, vnde ea similitudine innuitur vinculis, verberibus, & afflictionibus ob Christi fidem à Paulo toleratis disertissimam inesse linguam, quæ Christianam religionem plenius, efficaciusque suadeat. Quare ad prædicta verba: *Stigmata Domini Iesu in corpore meo porto*, sic opportunissime scripsit Chrysostom. *Sed quam ob causam hoc dicit, quoniam sermone, quauis inquit voce clarius per hæc me purgo. Hæc namque vocem tubæ sublimiorem emittunt aduersus eos, qui mihi contra dicunt, prædicant quæ me simulare dogma, & ad placandum homines aliquid dicere, & enim si quis militem videret ex acie cruentatum prodisse innumeris vulneribus saucium, num posset illum ignavia, proditiōis ve damnare? argumenta fortitudinis in ipso corpore gestantem? De me quoque igitur inquit, similiter iudicate, animum quæ meum qui velit cognoscere, spectet vulnera, quæ certiorē exhibent probationem, quam hæc verba, quæ epistola.*

Quem quidem ad modum, cum signorū Apostolici muneris argumentorum idem Paulus mentionem fecit, priori loco patientiæ, qua mala tolerauerat, quam prodigiorū, & rerum mirabilium à se gestarum voluit comminisci: sic namque, 2. ad Corinth. 2. 12 *Signa Apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia in signis, & virtutibus, & prodigijs*; quasi diceret hinc primum mei Apostolatus, & veritatis fidei, quam vobis prædico argumentum accipite, quod plures pro Christo labores, & tribulationes pertulerim, sic ferè obseruauit ad ea verba Theodoret. *Rectè signis tolerantiam præposuit, mentis enim rectè facta sunt multo præstantiora: posset quidem addere, & ad mouendum efficaciora: ita omnino Cyprian. siue quisquis auctor fuit libri grauis, & eruditi de duplici martyrio. Quamquā omnis piorū vita martyrio suo glorificat Deū, & Christum filium eius, nullū tamen est illustrius testimonium apud homines, quā sanguinis, hoc est vite propter Deum contemptæ, & mortis fortiter toleratæ; reddiderūt & miracula testimoniū diuinæ potentie, præsertim apud*

Cant. 1. 10.

Ad Gal. 6.

17.

Chrysosto.

II.

2. Ad Cor. 2. 20.

Theodor.

Cyprian.

2. Ad Cor. 1. 4.

*incredulos, nam his proprie data sunt signa quæ-
admodum scribit Beatus Apostolus, sed semper
efficacius fuit sanguinis profusæ testimonium.
Quo refero Christum, ut cruci suffixum, ip-
fomet apud Ioann. 3. 14. interprete in æneo
illo serpente a Moyse in deserto exaltato fuisse
figuratum: in qua similitudine pende, non
cum viuo, nec alterius materie, nisi æris, ser-
pente Christum cruci suffixum componi,
tum ut passionis acerbitas, cruciatuumque
magnitudo, quos non nisi is, qui æneus esset,
posset perferre, graphice ostenderentur; ete-
nim Iob, tot ærumnis perferendis imparem
se agnoscens, dicebat, cap. 6. 12. Nec fortitudo
lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est;
tum vel maximè, ut innueretur pleniores, &
efficaciores voces sola patientiæ suæ edituræ:
æris siquidem natura, ut indidem obseruat
Rupertus valde sonora est, vnde clarius, &
plenius silentio mortem obeundo, quam
sublatissimis antea prædicationis vocibus
eius diuinitas concrepabat.*

Ioan. 3. 14.

Iob. 6. 12.

Rupert.

III.
Origen.
Iere. 11. 19.

*Ad stipulatur huic cogitationi Origenes,
homil. 8. in Ierem. dum ea impiorum Chri-
sti hostium verba: Venite mittamus lignum in
panem eius, & eradamus eum de terrâ viuen-
tium; sic premit, ut inde colligat, ad eum eos fal-
sam spem fefellisse: ut ex ligno in panem,
hoc est, ex cruce in doctrinam Christi im-
missâ, clarior potius ipsa, ac luculentior in fi-
nes orbis terræ dimanarit. Audi illum. Cum
enim verbo Iesu, & disciplina eius coniungi-
tur Magistri crucifixio in panem lignum muta-
tur, & illi quidem insidiantes dicunt. Venite
mittamus lignum in panem eius: Ego verò
admirabile quiddam inferam lignum missum
in panem eius, panem fecit meliorem: exem-
plum accipe de lege Moyse, sicut lignum, quod
missum est in amarâ aquam fecit dulcem, sic
lignum Passionis Christi missum in doctrinam
eius, fecit panem illius dulciorem. Ante enim,
quam immitteretur lignum in panem eius, quā-
do tantummodo panis erat, & non erat lignum,
in vniuersam terram non exierat sonus eius. Pos-
tea vero, quum assumpsit fortitudinem per lignum,
tunc in vniuersum orbem Passionis eius disse-
minatus est sermo. Hæc Origenes. Vide a nobis
dicta, vers. 12. adnotat. vnic. n. 3.*

III.
Prov. 19. 11

*Nec alio quidem sensu dixisse videtur Sa-
piens Prouerb. 19. 11. Doctrina viri per pa-
tientiam noscitur: est enim sensus: ex patientiâ
hominis in aduersitatibus, & laboribus,
optimè perspicui qualis, siue quam vera ea do-
ctrina, quam tradit, sit, ita Nicol. de Lyra, ibi:
Potest hoc proprie exponi de doctrina Apostolo-
rum, & aliorum Doctorum in primitiua Ecclesiâ
cuius veritas apparebat per patientiam, quia non
reformidabant mori pro ipsa. Similiter Beda.*

Lyra.

*Doctrina Ecclesiastica per patientiam docto-
rum quam sit perfectâ, monstratur, quia dum ma-
gis afflictionibus, & morti corpus subdere, quam
a docendo cessare voluerunt, ostendebant, quan-
tum esset salutaris, quam tantâ constantiâ defen-
sare curabant. In quam sententiam Ter-
tullian. in Apolog. c. vltim. ad fin. Romanos
ad hunc modum disertissimè alloquitur.
Multi apud vos ad tolerantiam doloris, & mor-
tis hortantur, ut Cicero in Tusculanis, ut Seneca
infortuitis, ut Diogenes, ut Pyrrhon, ut Callim-
cus; nec tamen tantos inueniunt verba discipu-
los, quantos Christiani factis docendo. Illa ipsa
obstinatio, quam exprobratis, magistra est. Quis
enim non contemplatione concutitur, ad requi-
rendum, quid intus in re sit? Quis non ubi requisi-
uit accedit? Vbi accedit, pati exoptat, ut totam
Dei gratiam redimat. Vbi quamuis germa-
nior alius sensus extremis hæc verbis reddi
possit; placet etiam sic capere, ut patientiâ, &
cruciatuum tolerantiam Dei gratiam, hoc est,
vitæ puritatem, atque virtutes diuinâ gratiâ
adeptas a falsis ethnicorum calumnijs Chri-
stiani redimirent. Pro quo præclare fidei iu-
bet gloriosus Christi martyr Iustinus, dum
se egregijs martyrum exemplis ad Christi fidem
adductum sic scribit, tam in Apologia, quâ
apud Nicephorū, lib. 3. Ecclesiast. hist. c. 26.
Ego quidem, qui Platonicis delectarer discipli-
nis, cum Christianos calumniose deferri audi-
rem, videremque eos impavidos, interritosque
esse ad mortem, & quacumque horrenda morta-
libus videntur, consideravi ipse mecum fieri om-
nino non posse, ut illi iræ, flagitijs, delicijsque vine-
rent. Quotus enim quisque voluptatis consecretor,
& libidinosus, quisque humanarum carnum da-
pibus delectetur, bono sibi mortem esse putet, ut
per eam cupiditatibus, delicijsque suis priuetur,
& potius illud agat, ut semper hanc vitam viuat
magistratusque, & leges fallat, nedum se ipsum
ad eadem offerat. Vides sanctam Christiano-
rum conuersationem ab impijs Gentilium
scomatibus, atque calumnijs vnâ patientiâ
redemptam? Consentanea sunt, quæ Lactant.
lib. 5. diuin. inst. c. 13. ad hunc modum habet.
Cum ab ortu Solis vsque ad occasum lex diuina
suscepta sit, & omnis sexus, omnis ætas, gens, &
regio, vnitis, & paribus animis Deo seruiant, ea-
dem sit vbiq; patientia, idem cōtemptus mortis;
intelligere debuerunt aliquid in ea esse rationis,
quod non sine causa vsque ad mortem defendan-
tur.*

Beda.

Tertullian.

Iustin.

Niceph.

Lactant.

*Superioribus Pauli testimonijs illud est
per simile, 2. ad Timoth. 4. 2. Vbi grauissimâ
illum obtestatione vrgens, ut muneris sibi
impositi omnes partes expleret, inquit: Præ-
dica verbum, in sa opportune, importune, argue,
obsecra, increpa. Sed quo id modo præstandū?*

V.

2. Ad Tim.
4. 2.

Quibus artibus arguendi, obiurgandi, increpandi tempestiue, & intempestiue homines sunt. Subijcit Paulus, *in omni patientia, & doctrina*: ubi quamuis videam vocem illam, *patientia*, ab interpretibus iuxta Græcā significationem pro lenitate, seu magnanimitate, quæ doctrinæ disseminandæ adhiberi debet, sumi: malim ego tamen vulgatæ innixus de patientiâ, & laborum tolerantia, quæ doctrinæ debeat antecedere accipere: id enim simplicius iuxta vocum significationem, & structuram esse videtur. Vnde duo ibi expendi: Alterum in Christi Euangelio, & lege diuina promulgandis potiores partes patientiæ, quâ doctrinæ Apostolum detulisse, patientiamque se ipsa efficacius prædicare, instare, increpare, arguere, obsecrare, non quidem audientes, sed vidētes. Certe Tertull. lib. de præscript. aduersus hæret. cap. 36. dum de Christianâ fide à Ioanne Apostolo Euangelista educata, & disseminata, & modis omnibus aucta dissemit, sic in harum rerum Oeconomia segerit, ut illam aquâ signari, Sancto Spiritu vestiri, Eucharistiâ pasci, martyrio autem suaderi affirmet. Tanta patientiæ vis, tam vocalis illi fortitudo, & bona latera insunt. Sed audi illum. *Legem, & Prophetas cum Euangelicis, & Apostolicis litteris miscet, & inde potat fidē, aquâ signat, Sancto Spiritu vestit, Eucharistiâ pascit martyrio exhortatur.* Vbi vides potiores quidem ad persuadendam fidem martyrio partes, quam alijs Sancti Spiritus charismatibus deferri. Alterum est Apostolum, cum præmiserit, *opportune, importune.* Dei verbum prædicandum, subinde affirmasse, patientiâ & doctrinâ id præstari oportere. Vbi si singula singulis sint tribuenda, patientiæ, opportunitatem ad prædicandum, persuadendum, atque mouendū; doctrinæ verò absque patientiâ intempestiuitatem adscribi dixeris. Id quod sic confirmat Chryso. homil. 8. in Genes. *Nec sic nos inducit in veritatis viam: nam neque tam considerantur ea, quæ à nobis dicuntur, quam quæ à nobis aguntur, & ut scias rem ita se habere, licet infinites tantum philosophemur verbis, & de patientiâ differamus, & cum tempus fuerit eam operibus non demonstramus, non tantum proderunt verba, quantum nocebūt opera.* Similia habet orat. de S. Babilâ M. siue contr. Gentil.

VI. Hinc capies, sub quō sensu dixerit Apostolorū Princeps, epist. 1. c. 3. 1. *Mulieres subdite sint viris suis, ut, & si qui non credunt verbo, per mulierum cōuersationem, sine verbo lucrifiant.* Ibi enim ad Christianarum mulierum patientiam, quâ infidelium, & ferociū maritorum afflictiones, & duriores tractationē humili, atq; summisso animo ob Chri-

stianam Religionem sufferebant, videtur Petrus allusisse cæteras inde mulieres ad illarū imitationem exhortans; quasi plus huic modestæ subiectioni, & patientiæ, quam externæ prædicationi Euangelij fidat, immò verò quasi adstruat ijs ethnicis, qui velut ægroti incurabiles præ duritia sua videbantur, hoc vnum super esse remedium omni doctrinâ, & signis efficacius si inter eos degerent, qui labores patienter perferrent. Vnde Tertull. lib. ad Scapul. in fin. *Quisque enim tantam tolerantiam spectans, ut aliquo scrupulo percussus, & inquirere accenditur, quid sit in causa, & ubi cognouerit veritatem, & ipse statim sequitur.* Quam sanè doctrinam plures ex annalibus Ecclesiasticis petitiæ Historiæ confirmant. Vide Laurēt. Suriū ad diem 16. Martij, scribentem egregiam Abrahami patientiam integrum Christo oppidum lucri fecisse.

Tertullian.

Surius.

VII.

Cant. 4. 4.

Applaudit huic rei illud, Cantic. 4. 4. *Turris David collum tuum, quæ adificata est, cum pro propugnaculis, mille clypei pendent ex eâ omnis armatura fortium.* Quæ verba licet de efficitate boni exempli alibi expendam modo, ad ibi dicta non nihil addi potest. Et verò cum pro illis verbis. *Quæ adificata est, cum propugnaculis,* doctissimi Hebreorum legūt, *quæ structa est ad docendum, siue ad disciplinas, siue etiam, ad suspendendū ora.* Is videtur esse sensus, Ecclesiam ad fidem Christianam, & virtutes omnes perdocendas Sanctorum exēpla pro gymnasio habere, quæ fidelibus, & infidelibus ob oculos obijciat. Sed ad rem nostram, obserua, clypeorū metaphorā, propriè patientiæ virtutem, quâ dura, & aduersa, pro Christo tolerantur, significari, iustæ enim similitudine, cū clypeo patientia componitur, dum ille omnes gladiatorū ictus, omnem bellatoris impetum, omnia denique tela, quæ ab aduersarijs intorquentur, & suscipit, & tolerat nullo impatientiæ, aut querimoniarū sono edito, ut de aureis templi scutis superius ad Vers. 13. adnot. 1. n. 8. diximus. Vnde Tertullian. lib. de Patientia, cap. 14. Ibi tolerantiam, sic expresse: *Itaque operarius ille Victoria Dei, rebus omnibus iaculis temptationum, lorica, clypeoque patientiæ.* Ecce ergo Ecclesiæ doctrinam per laborum patientiam conspicuam, ecce ipsius linguam, quæ clarius & efficacius Christianam religionem, & perfectionem suadet. Quare Clem. Alex. lib. 4. Strom. martyria non tam exempla, quam exemplaria, eaque gloriosæ sanctificata, sic appellauit. *Martyria sunt exemplaria conuersionis gloriose sanctificata*, hoc est, quæ sanctam atque gloriosam nostram fidem ostendant, & quibus ipsa gloriose de infidelitate, & peccato triumphat. Certe Greg. Nazianz. orat.

Tertullian.

Clem. Alex.

Nazianz.

28. in laudem Cypriani, Martyres veritatis præconia, & vitæ institutionem sic appellat. *Cum tot inquam tantæque habeamus, non minus tamen ad vitam recte instituendam nobis utilitatis afferunt Martyres; holocausta ratione prædita, victima perfecta, oblationes Deo grata, veritatis præconia, mēdacij profissiones, legis quæ spirituali modo intelligitur expletio, erroris oppressio, vitij insectatio, peccati diluvium mundi illustratio.* Hæc ibi Greg. Omnia vt in hæc re opportuna, ita observatu dignissima, illud præfertim, peccati diluvium, innuens, alias virtutes, siue virtutum exempla, velut ex æquo cum peccato pugnare, at Martyrum patientiam ipsi. n. tanto intervallo superare, vt ab ipsa vndequaq; oppressum, & submersum, minime caput efferre audeat. Similiter oratione de laudib. Basilij in eandem sententiam de se ipso, sic inquit; *Ego quidem cum martyrum encomia lego, corpus aspernor, & cum ijs, qui laudibus efferruntur animo versor, atque ad certamen excitior.* Vides quantum loquatur, & vociferentur, quantum moueant, quantum incitent ad virtutis studium labores pro Christi gloria perpepsi? Adde Leonem, serm. 6. de Epiphani. vbi cum dixisset: *Cruentâ impietate in Dei populum sauebant, quasi ad maximam gloriam suam pertinere ducerent, si de terris nomen Christianum auferrent, nescientes Ecclesiâ Dei per furorē suā crudelitatis augeri, reddit rationem, quando in supplicijs, & mortibus beatorum Martyrum, qui putabantur minus, multiplicabamur exēplo.* Vbi totū Christianæ rei prouentum scitē ad Martyrū exempla refert Leo, quod illis homines ad Christianam fidem amplexandam, maxime incitarentur.

Nec alio sensu hoc eodem cap. versu 27. dixit Apostolus: *Tantum digne Euāgelio Christi conuersamini, vt siue cum venero, & videro vos, siue absens audiam de vobis, quod statis in vno spiritu, vñanimes collaborantes fidei Euangelij.* Vbi vides quonam modo ex Apostoli præscripto, pro fide, quæ vt ibi inquit Ambrosius, velut in palestrâ, ac luctâ est, vt ipsa aduersus hostes novos subinde progressus faciat sit dimicandum. Sed simul pende Græcum verbum, *συνάλλεσθαι*, pro quo noster posuit, *collaborantes*, propriē etiā significare, labores perferre, quasi tunc egregie pro fide Euangelij fideles dimicent, tunc illam ab hostibus tueantur, tunc magis commendent, cum patienter pro illa dura quæque tolerant. Vnde præfato loco Lactantius. *Nam cum videat vulgus dilacerari homines varijs tormentorum generibus, & inter fatigatos carnifices inuictam tenere patientiam; existimant id, quod res est, nec consensum tam multorum, nec perseverantiam morientium vanam esse, nec ipsam pa-*

tientiam sine Deo cruciatus tantos posse superare. Similiter Hieronym. epist. 150. ad Hedibiam, q. 11. *Cum enim quis viderit tantā perseverantiam stare Martyrem, atque torqueri, & in suis cruciatibus gloriari, odor notitia Dei disseminatur in gentes, & subit tacita cogitatio, quod nisi verum esset Euangelium, nunquam sanguine defenderetur.* En Martyres collaborantes fidei Euangelij auxiliaremque ipsi, dum in palestrâ est, manum afferentes!

Ap̃to hic, quod alibi aliud agens tetigi ex lib. 2. Machab. c. 7. 10. de egregio adolescente, cui dum ob fidei confessionem ferox tyrānus linguam amputari iussit, ipse non linguā solum, sed manus etiam præcindendas exhibuit plane, vt tyrannum doceret hoc Dei militum proprium esse, vt fidei in palestrâ laboranti manibus, hoc est, patientiæ operibus potius, quam lingua, ac verbis op̃ ferant, ac si verē verus hic miles dixerit, quod falso falsus apud comicum dicebat.

Ne expectetis spectatores meas, dū pugnās prædicem.

Manibus duellis prædicare soleo, nō in sermonibus.

Ita omnino Ambros. lib. 2. de Iacob, c. 11. sub inclyti huius Martyris persona, sic inquit. *Abscinde linguam, sed non abscindes constantiam, non virtutem auferes, non rationem oblitterabis, non eripies testimonium veritatis. Quid verba damus? loquaciora sunt vulnera, satis iam Deum sermone laudavi, nunc passione laudemus.* Pende illud: *loquaciora sunt vulnera, vbi pleniorē, & elegantiorē sermonem manibus, siue vulneribus, quā linguæ tribuit Ambros. Ad quem etiam modum in Psalm. 48. in principio, dum sic capit verba Psalm. 23. Domini est terra, & plenitudo orbis terrarum, & qui habitant in eo, vt sermo sit de Ecclesiâ à Domino benefundata, & stabilitâ, eam ex sequentibus reddit rationem; quia ipse super maria fundauit eam, & super flumina præparauit eam.* Vt nimirum in laboribus, & aduersitatibus, tanquam super firmissimis fundamentis stabiliatur: *In tribulationibus fundatur Ecclesia, in tēpestatibus, & procellis in sollicitudinibus, & in mœore, in rebus aduersis, & in fluminibus præparatur.* Quod si ab Ambrosio petas. Quare in his tribulationum fluminibus Ecclesia præparetur, & stabiliatur? Respondet statim: *Audi dicentem: Eleuauerūt flumina Domine, eleuauerūt flumina vocem suā.* Psalm. 92. 4. ac si diceret: Quia his fluminibus disertissima lingua, grandior, ac plenior vox ad Euangelium disseminandum, & persuadendum subest.

Illud iam ex prædictis inferas. singillatim à diuini Verbi præconibus singillatim exigi,

D. Hieron.

IX.

2. Mach. 7. 10.

Ambros.

idem. Psalm. 23. 1

Psalm. 92. 4.

X.

Leo. Magn.

VIII. Ad Philip. c. 1. 27.

Ambr.

Lactant.

vt non antea suggestum conscendant, quam tribulationibus, & multa laborum perpessione exagitati fuerint. Nimirum, quia vt patientia duris, ita & munus docendi gaudet patientia, non ea solum ratione, quod ipsam doctrinam a praedicatoris traditam magis conspicuam, ac praeclaram, tolerantia reddat, siue quod per patientiam omnimoda doctrinae veritas innotescat, vt superius dicebat Salomon: *Doctrina viri per patientiam nascitur*: Ad cuius mentem Senec. epist. 20. cum citasset illud Epicuri: *Magnificentior mihi crede sermo tuus in grauato videtur, & in panno, non enim dicuntur tantum illa, sed probantur*, ita tim de suo addit: ego certe aliter audio, quae dicit Demetrius noster, cum illum vidi nudum, quanto minus, quam stramentis incubantem: tunc enim non praeceptor veri, sed testis est: Sed multo magis, quod post labores, & tribulationes virilius, atque sapientius in Euangelicae praedicationis munere concionatores se gerat. Ita Psalm. 91. 16. de diuini verbi praconibus, quos magnam filiorum spiritualium prolem producturos, ac procreaturos affirmauerat Propheta, illis verbis: *Adhuc multiplicabuntur in senectute verbi, subdit, & bene patientes erunt, vt annuncient, quae* (quantumuis Graeca vox clamet) nolo accipere iuxta crassam aliquorum expositionem de bonis lateribus, seu robusta corporis complexione, quae praedicatoribus opportuna sit; sed potius de multa laborum perpessione, quae Dei ministri valentioribus lateribus affecti, aptiores ad praedicandum redduntur, vt affirmet Propheta esse id praedicatori Euangelico per necessarium, vt oppertune, & fructuose munus suum obeat. Ita Greg. lib. 35. Mor. c. 16. *Bene patientes sunt, vt annuncient, quia caelestia praedicantes tanto robustius aduersa tolerant, quanto & per tolerantiam suam animarum comoda locupletius reportant*. Haec quidem, bona praedicatoris complexio constitutio, affectio, habitudo, haec bona latera. Quare Ambros. de Iob, infinitis pene calamitatibus affecto, c. 2. enarrationum in Iob, pulchre ait. *Iob, in stercore mysteria loquitur, fortioresque erant sermones agri hominis, quam illorum, qui non aegrotabant: & quid dicam fortiozem innocentem ceteris? fortior ager, quam cum sanus esset seipso inueniens est.*

XI. Nec alia quidem ratione, dum concionandi munus Itala delatum est, eius labia candenti calculo exusta sunt; tum, ne frigide, ac remisse, sed ardenter, & magna vi Dei verba praedicaret; tum etiam, vt ad permouendos auditorum animos certa secum patientiae indicia, insigniaque deferret. Similiter, & Ezechiel ad praedicandum ituro, filicis simul, & adamantis

facies a Domino impertitur. Quid autem haec sibi velint, & quomodo secum dissidentes hi lapides cohereant, supra vidimus, addo modo, ideo cum filice vatem fuisse compositum, vt innueretur, ipsi ad scintillas, quibus auditores in Dei amorem inflamaret, emittendas, ictibus laborum opus esse non secus, ac vt filice ignem extundas ipsum iterum, atque iterum ferro terere necesse est, alias latitans in eo ignis torpescit. Qua de re vide 3. Reg. 20. 35. vbi egregius Dei minister non aliam de causa, quam vt Regem Achab ad poenitentiam excitaret, ex Dei praescripto alteri iussit, vt graue sibi in facie vulnus infligeret, vt nimirum plagam sanguinem seaturiente Dei verba regi ardentius enuntiaret, similiter Actuum 9. 15. dum ad Apostolicum docendi omnes gentes munus Paulus assumitur, inde vas electum ad praedicandum futurum dicitur, quod multa laborum, & tribulationum perpessione exagitandus esset: *Vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram gentibus, & Regibus, & filiis Israel: sed quare? ego enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati; quasi a laborum patientia certa bene obeundi muneris gnomo desumatur*. Hinc illum a praedicandi munere ignominiose reiectum videas, qui labores fugitabat. Sic enim Dauid Psalm. 49. 16. *Peccatori autem, dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Vbi non pratermittenda Hebraea lectio, ex qua acrior, & vehementior haec obiurgatio ad hunc modum infertur. Quid tibi cum enarrandis iustitiis meis? Ac si dicat, quid a meis iustificationibus annuntiandis magis alienum, quam os tuum? Sed quare? Tu vero odisti disciplinam. Sed quam? correctionem certe per tribulationes, & res aduersas, vt cum Augustino plures ex latinis interpretantur. vt ea vox sumitur Ierem. 2. 30. frustra percussisti filios vestros, disciplinam non receperunt. Et ad Hebr. 12. 11. *Omnis autem disciplina in presenti quidem videtur, non esse gaudij, sed mœroris. Quasi ei molle vitam, & a laboribus abhorrentem obijciens, Dominus dicat, iuxta Augustinum: Quando parco caritas, & laudas, quando castigo, murmuras. quasi quando parco sum Deus tuus, & quando non parco, non sum Deus tuus: ego quos amo arguo, & castigo, tu vero odisti eruditionem. Vel, quod ad praesens institutum opportunius videtur, quid affine homini suis commoditatibus dedito, cum praedicatione mea legis? ergo vt tu acerbe odisti disciplinam, & labores; ita tu mihi ad praedicationis munus inuisus, & ineptus es.**

Senec.

Psalm. 91. 16

D. Gregor.

Ambros.

XI.
Ysa. 6.

3. Reg. 20. 35.

Act 9. 15.

Psalm. 49. 16

Ierem. 2. 30

Ad Hebr. 12. 11.

August.

ADNOTATIO II.

*Bonitatem causæ, Religionis
& virtutis id exigere, ut
summa libertate, ac erecto
animo de ea agatur.*

I.

B

E NE obseruant interpretes, ideo Paulum dixisse, fratres qui Romæ erant, ipsius vinculis magis animatos suo persuasos, vberius, vel (vt legit Tertullianus lib. 5. contr. Marc. cap. 20.) *audentius*, verbum Dei disseminare cæpisse. Nimirum, licet innueret non omnino timidè Euāgelium ab illis ante prædicatum, sed tamen ex Pauli exemplo maiores vires, atque animosumpsisse, vt animose iam & fortiter Christi fidem Romæ annuntiarent, magno quidem rei Christianæ profectu, atque decore. Exigit namque Euangelicæ fidei, siue etiam virtutis, ac veritatis causa, vt cum de eā agitur, omnis ignauus rubor, aut sub rustica verecundia procul amandetur. Ita dixit Tertullianus, lib. aduersus Valentinianos, cap. 1. fin. *Nihil veritas erubescit, nisi solummodo abscondi, quia nec pudebit vllum aures ei dederet.* Quò potissimum spectat ex interpretatione Fulgentij, lib. 1. ad Trasimundum, c. 1. grauissima illa Christi comminatio. Lucæ 9. 26. *Qui me erubuerit, & meos sermones hunc filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate suā.* Sic namque eleganter Fulgentius. *Nec immerito talis seruus, & abicitur, & punitur, qui vno eodemque silentio firmat errorem, qui terrore, seu torpore possessus silendo non adstruit veritatem; Dominicam quoque gloriā, qui non firmauerit euacuat, & diuinam contumeliā, qui non confutatit accumulāt. Plerūque miles ignauus regia castra somnolento corpore depressus oppugnat. Reddit scite rationem* Tertullian. lib. aduersus Gnostic. Sciebat enim à confusione formari negationem; mentis statum in fronte consistere. Equidem Amb. lib. 10. in Lucam dum piè in Petrum inclinatus singulis negationis eius verbis sanum sensum reddere conatur, nimirum, vt dum primā voce interrogatus respondit: *Non novi illum.* Matth. 26. 72. de perfectā diuinitatis notitia capi possit. *Temerarium quippe erat, vt diceret, quia nouerat eum, quem mens humana non potest comprehendere.* Deinde cum an ex dis-

cupulis eius esset percōtatus affirmavit. *Non sum.* Ioann. 18. 18. ad sui potius, quam ad Christi notitiam spectaret. *Makit videlicet se negare, quam Christum.* Tandem cum tertio interrogatus dixit: *Nescio, quid dicas.* Matth. 26. 70. Iudæorum sacrilegia respuerit: *Hoc est sacrilegia vestra nescio.* Postmodum animaduertens debuisse Petrum, absque vllis ambagibus clarā, & aperta voce Christum confiteri, ab illo exculando sic discedit. *Sed nos excusamus. Dominus ipse non excusauit. Non enim satis est inuoluta responsio confitentis Iesum, sed aperta confessio. Quid prodest verba inuoluere, si videri vis denegasse?*

Hinc Paulus, priusquam Romam aduentasset, non ignarus Christi apud Romanos fidem loco exitiabilis superstitionis (sic eam vocat Cornel. Tacitus, lib. 15. Annalium) haberi, simulque imperatorem præferocem, superbos Magistratus, Oratores, & Doctores elatos, qui soli se scire crederent, inibi esse; ad ipsos ita scripsit Roman. 1. 16. *Quod in me promptum est, & vobis, qui Roma estis Euangelizare.* Vbi emphaticè posuit Apostolus: *& vobis qui Roma estis*, vt innueret, minimè ipsum pudore afficiendum, etiam si Romæ coram Imperatoribus, Principibus, Magistratibus, & Consulibus de Christi fide differeret; cum sic esset bonitati suæ causæ subnixus, vt erecto potius, & forti animo præ omnibus illis, quæ à Romanis magni aestimabantur Christus ab ipso annuntiandus esset; ita fere Oecumenius, ibi: *Quia cristas exigebant Romani ob multa, quibus ceteris præstantiores erant puta diuitias potentiam, & sapientiā vos quidem in his, inquit efferimini; ego autem Deum in medio vestri predicaturus accedam, nec me huius pudet. Quam ob rem? Quia potentia Dei est ad salutem suscipientium.* Quod si hic inquiras; cur potius dixerit Paulus: *Non erubescō*; quàm non timeo: cum timor maius, ac fortius impedimentum pudore sit: vnde Apostolo posset quis dicere, si non erubescis, at times, ideo Romam non venis: benè respondet ibi Cardin. Toletus, Paulum ijs verbis, de laudibus Euangelij potius, quam de suis cogitasse, ideo pudoris non timoris meminit. Certè si aduertis aliò pudoris, aliò timoris causā spectat, aliundeque vnaquaque sumitur; pudoris scilicet ab ipso Euangelio, res ad speciem incredibiles suadente, contemptibiles monente, asperas præscribente: timoris verò, non ab Euangelicā doctrinā, sed à persecutore externo, qui diras mortis minas intorquebat.

104. 18. 18.

Matth. 26. 70.

II.

Corn. Tac.

Ad Rom. 1. 16.

Oecumen.

Tolet.

IX

Hinc

Hinc qui timorem de Euangelio prædicando negaret se habere, seipsum potius, animūque suum fortem, & intrepidum, quam ipsam Euangelij doctrinam commendaret, qui vero affirmat, se ob eam nullo modo pudescere, illam maximè laudat, & exornat. Vnde id sibi vult Paulus, his verbis. Quamuis noua hæc doctrina videatur, quamuis incredibilia ad speciem doceat, quamuis dura præcipiat, quāuis exitiabilis tādē superstitioni à Romanis nominetur; adeo est sancta, iusta, rationi consentanea, adeo magnifica, & splendida promittit, egregiaque de Deo sentia habet, vt minime erubescam coram Romanis Principibus, & sapientibus, totoque terrarum orbe eam prædicare. Nec aliò spectat id Christi monitum Matth. 10. 27. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, predicate super tecta.* Quid enim fuerit, Christi doctrinam in lumine, & super tecta prædicare, nisi illam non clanculum, & furtivè, sed palam, fidenter, animoque erecto, atque constanti, vt omnium optimam, ac saluberrimam, omnibus annūciare? Ita ibi Hilar. Canon. 10 *Id quod à se dictum est, cum libertate fidei, & confessionis vult esse loquendum: idcirco quæ in tenebris dicta sunt, prædicari iussit in lumine, vt quæ secreto aurium commissasunt, super tecta, id est, excelsis loquentium præconio audiantur. Constantem enim Dei ingerenda cognitio est, & profundum doctrine Evangelicæ secretum lumine predicationis Apostolicæ reuelandum.*

Nec ministros solum Evangelicos, sed fideles omnes hæc tangunt, vt Christi disciplinam, & crucem libere, & absque pudore villo profiteantur, verbisque, ac moribus animo se retineant. Vnde tam in Baptismo, vt ad id loci ad Roman. inquit S. Thom. quam in confirmationis sacramento, vt indidem ex Concil. Florent. observat Iustinianus, crucis signo in fronte, vbi verecundiæ sedes est, fideles inunguntur, videlicet, vt malum pudorem abstergant, & Christianam disciplinam, crucisque ignominiam pro ornamento, & honore habeant. Vbi illud acutè à Tertull. excogitatum est, consultissime à Deo decretum fuisse, vt crucis dedecus, & humilitatem absque villo pudore homines deuorarent, publiceque profiterentur, vt hæc quasi impudentiâ Fidei pro impudentia idōlolatricæ, quæ ligna & lapides sine aliquo verecundiæ velo antea coluerant, Deo ad iustitiæ commutatiuæ leges satisfacerent: sic enim ille lib. 5. contr. Marc. cap. 21. *Vt quoniam homo non erubuerat lapidem, & lignum adorans, eisdem constantiā non confusus de Christo pro impudentia idōlolatricæ satis Deo faceret per impudentiam Fidei.* Ac si diceret, ideo Christum crucis mortem

delegisse, quæ gentibus in salutis remedium proposita, stultitia esse videretur, 1. ad Cor. 1. 23. vt ligni crucis cultus, atque confessio ligneorum Numinum impudenti adorationi ex æquo respondens talionem redderet.

Iam verò hac de causâ, magnâ, & elatâ voce Fides loqui consuevit; ideoque à Ioanne vox magna, tamquam tubæ sic audita dicitur, Apocalypsi. 1. 10. *Audiui post me vocem magnam, tamquam tubæ dicentis. Quod vides scribe in libro.* Quid? auditus ne sensum ob cœli inclementiam in exilio Ioannes perdidit, cui tubæ vocem infonare, opus fuit? Minime: sed ea quidem fidei, & veritatis vox erat, quæ non aliter, nisi ingenti ore, forti pectore, bonisque lateribus loqui didicit. Ita ibi Rupertus. *Quia veritas fidei non amat angulos; non in occulto, sed palam omni mundo loqui desiderat: recte non per qualemcumque vocem, sed per vocem tubæ magnam, id quod dictū est, significari decebat.* Et quidem rectè, quia ea veritatis natura est, vt quemadmodum dicebat Tertull. Nihil erubescat, nisi abscondi: tuncque bonitatem suæ causæ maximè commendat, cum palam se ostendere, & in lucem prodire cupit.

Hinc sapientiæ, & iustitiæ magna etiam vox esse perhibetur: Ita enim apud Davidem iustus; apud Salomonem sapientia siue, in toto corde, siue, magna voce, clamare dicuntur: sic enim Propheta sæpius, præsertim Psalm. 1. 18. 145. *Clamavi in toto corde.* Sic sapiens Prou. 1. 20. *Sapientia foris predicat, in plateis dat vocem suam.* Et Prou. 8. 1. *Numquid non sapientia clamat, & prudentia dat vocem suam. In summis, excelsisque verticibus supra viam, &c.* Quæ omnia monumenta sic in hanc rem pedit Ambrosius in Psalm. 1. 18. *Magna vox iustitiæ, magna est Castitatis, per quam & mortui loquuntur, nec solum loquuntur, sed etiam, sicut Abel clamant; at vero in iusti anima, nec viuens clamat, quia mortua est: & post pauca. Denique sapientia cum altissimâ predicatione conuocat ad craterem, dicens. Relinquitte insipientiam, & quærite sapientiam. Magnæ sublimitatis, magnæ vocis hæc prædicatio est, quæ stultis sapientiam pollicetur.* Et Iesus Dominus clamabat, Ioann. 7. 37. *Si quis sitit, veniat ad me, & voce verè magnâ clamabat, qui vocabat homines ad regnum celorum, ad illum venerabilem potum, quo vitæ æternæ fructus infunditur.* Hactenus Ambrosius pulchre adstruens magnam iustitiæ, & sapientiæ vocem esse tum ex magnificentia eorum, quæ promittit, tum ex certitudine, & veritate eorum, quæ adstruit.

1. ad Cor. 1. 23.

III.

Apoc. 1. 10

Rupert.

Tertullian.

V.

Psalm. 118 143.

prou. 1. 20

Ambros.

Ioan 7. 37

XVI.

Dan. 13. 24

Quā quidem amphali adnotatum videtur Daniel 13. 24. innocentissimam Susannam à peruersis senibus falsò criminis accusatam, grandi voce exclamasse in veritatis, & innocentiae suae testimonium: vt enim clamasse etiam senes perhibeantur, at ipsa non clamasse solum; sed voce magnā exclamasse dicitur, sic enim ibi: *Et exclamauit voce magna Susanna; clamauerunt autem, & senes aduersus eam; plane quasi vnius delicatae foeminae vox, duorum virorum vocem absorberet, id quod hunc in modum sic ibi adnotauit Hieronymus. Magna vox erat non aeris percussione, & clamore faucium, sed pudicitiae magnitudine, per quam clamabat ad Dominum. Vnde & sancta Scriptura in exclamatione seniorum non apposuit magnam vocem. Et statim. Cordis affectus, & mentis pura confessio, & bonum conscientia vocem eius fecerant clariorem.* Perficit hanc cogitationem Ambrosius, dum ex grandi hoc clamore, Susannam è reā iudicum suorum iudicem, & in eos se verae censurae potestate praeponentem sic facit, lib. 1. de fugā saeculi, c. 9. *Denique cum morte damnaretur (Susanna) exclamauit quasi iudex reorum arbitra calumniantium, & innocentis conscientia auctoritate diuinam sibi in iudicium accersit cognitionem, nō timore mortis percita, sed arguentis censurae potestate praecelsa.*

VII.

Mar. 15. 39

Nec latuit id gentilem Centurionem, qui Marci 15. 39. ex ingenti clamore, quem Christus animam agens, tam coram inimicis suis grauius insultantibus, quam in ipsamet mortis facie edidit; eius innocentiam, diuinamque virtutem deprehendit: sic enim Marcus: *Videns autem Centurio, qui ex aduerso stabat, quia sic clamans expirasset, ait: Vere hic homo Filius Dei erat.* Quae verba sic elucidauit Theophylactus: *Videns autem Centurio, quod tam potenter, & tanquam Dominus mortis expirasset: vbi acute clamorem ad potentiam, & maiestatem Christi retulit, quasi in illo ipsius innocentia, causaeque, quam agebat bonitas, maximè eluceret.* Ad quem quidem modum de eodemmet Domino libere loquente, & tanquam is, qui potestatem habebat praedicante; nec non vice versa de Iudaeis subdole agentibus, & malignis artibus deditis, sic sapienter Chrysologus, serm. 31. *Bonitas virtutum mater, malitia origo vitiorum, virtutes comitatur gloria, inhaeret vitij cognata confusio, sicut vitia teguntur dolis, ita illustrantur libertate virtutes. Hinc est quod Christus virtutum lux agebat libere, loquebatur pure, praestabat vt Deus, potiebatur vt parens, vt Dominus arguebat: Iudaei vero viperinum germen genetricis mors, genitoris occi-*

sio (praestringo sententiam) submittebant capita, adulabantur lingua, vulnera dabant dolis, blasphemij venena fundebat. En virtutis, & vitij discrimen; illa lucem, simplicitatem, elatam vocem: hoc tenebras, dolos, summissa capita, ac voces amant.

Quò etiam ire videtur illud Pauli ad Ephesios 6. 18. *Vigilantis in omni instantia, & obsecratione pro omnibus sanctis, & pro me, vt detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere Euangelium: vbi bene obseruat Hieronymus, eam fiduciam, non nisi à vitae probitate aduenire, sic inquit: Hunc confidentia sermonem ei durat conuenire, qui non habuerit cor se reprehendens. Sed non ita opportunè explicat eam phrasim, in apertione oris, dum ait, Hebraismum esse, scripturis familiarem, quasi dixerit Paulus: *Aperiantur thesauri, & abscondita à saeculis sacramenta; Sanè is dicendi modus ad eam fiduciam, & libertatem in dicendo, quam exoptabat Apostolus spectat; idemque est, ac si dixisset; vt non submissi, ac multisiter, sed ingenti, siue pleno ore de Dei sacramentis agam. Sic quidem Seneca Pauli familiaris, quique sensa, & verba cum ipso communia habere solet, vt alibi dixisse memini, de Demetrio Philosopho fortiter, & magno animo oblatas sibi à Principe pecunias contemnente dixit, lib. 7. de benefic. c. 11. *Ingenti ore ab illo dici audiui, cum miraretur dementia eius, quod se putaret tanti posse mutari, si tentare me constituerat toto illi sui experiendus imperio.* Hæc Seneca. Apud quem ingens os, aperto ori, siue apertioni oris Pauli respondet. Vtraque vero phrasim egregiam loquendi libertatem, atque fiduciam à magnifico pectore ortam, qualem, eum, qui de diuinis rebus agit, habere decet, praefert.**

Ergo magna vox iustitiae, magna castitatis exclamat voce magna Susanna, ingenti, ac pleno ore, seu in apertione oris fides, veritas, innocentia loquuntur; est ne iam diabolo, mūdo, carni idem loquendi mos? Exclamabunt ne voce magna, cum sua nobis bona, & munera promittunt? Loquentur ne in apertione oris? Minime quidem, cum hoc vnum potius horum impostorum studium sit, submissa, atque suppressa voce loqui, & res suas clanculum agere, nec in publicum prodire, vel ad morem illius impudicae Sabine Poppae, de qua Tacitus, lib. 1. 3. Annalium: *Rarus in publicū egressus, idque velata parte oris, ne satiaret aspectum: vel admodum praestigatorum Aegypti magicis artibus Pharaonem decipientium simul, & indurantium, qui cantiones, ac veneficia, eaque diaboli miracula, secreto, & in silentio perficiebant: sic enim*

VIII.

Ad Ephes. 9. 18.

Hierony.

Senec.

IX.

Corn. Tat.

Exod. 7. 11.

illis, Exodi 7. 11. Vocauit autem Pharaon sapientes, & maleficos; & fecerunt etiam ipsi per incantationes Ægyptiacas, & arcana quadam similiter. Eæ quidem sunt mundi artes; bona sua non in publicum edere, non palam proponere, non dare omnium oculis conspicienda, sed rem totam secretò, & musitando transigere: hæc diaboli miracula, quæ per arcana quadam fraudulentis suasionibus perficiuntur. Sic mendacij artes veritati, ac simplicitati oppositas depinxit Tertullianus lib. aduersus Valentinianos cap. 1. vt in latebrarum, & tenebrarum cardine totæ versarentur. Abscondat itaque sese serpens, quantum potest, totamque prudentiam in latebrarum ambagibus torqueat, alte habitat, in ceca detrudatur, per anfractus seriem suam euoluat, tortuose procedat, nec semel totus lucifuga bestia. Nostra columba domus, simplex etiam in editis semper, & apertis, & ad lucem, amat figuram Spiritus sancti, orientem Christi figuram. Pende illud: Totam prudentiam in latebrarum ambagibus torqueat: nec non, nec semel totus lucifuga bestia: quibus bene adstruit tantum serpentinis altibus lucem obesse, vt eum semel totum vidisse, deprehendisse sit. Sic dixit alicubi Seneca. Tene est mendacium, perlucet, si diligenter inspexeris. Vnde post pauca subdit idem Tertull.

Tertul.

Senec.

Tertullian.

Cassiod.

Denique hunc primum congressionis cuneum attingimus detectorem, & designatorem totius conscientie illorum, primamque hanc victoriam auspicamur, quia quod tanto impendio absconditur, etiam solummodo demonstrare, destruere est. Hæc ille. Ad cuius gustum Cassiodorus, lib. de Anima, ad finem, dum à Deo efflagitat, vt se à fraudulentis dæmonis infidijs eripiat, sic ait. Nosti enim, quam feraciter lubricus anguis illabatur, squammis repentibus minutatim corpus esse sollicitat, & ne eius intelligatur aduentus, fixum non habet impressa varicatione vestigium. Pulchrè quidem in hanc rem. Sed obserua cõtectum impressæ varicationis aculeum. Nam varicare, seu præuicicare vtrunque, siue ex vtraque parte stare est, tractâ finicatione à cruribus extrorsum extortis, atque ideo à se ipsis, quam longissime distantibus. Ait ergo Cassiodorus id dæmonis ingenium, eas artes esse, vt nunquam palam se prodatur, nec semper demulcere, semper ve terrere soleat, sed vtrinque, & sub luce maligna se ostendat, vt eius vestigia firmiter deprehendi non valeant.

X.

Bernard.

Huc mirifice facit, quod Eugenium Pontificem Bernard. lib. 4. de consideratione, ad finem, monebat: nimirum, vt dum apud se fidelem, & prudentem virum toti familiæ præpositum haberet, suffratas aduersus illum delationes non susciperet. Clandestinas, & su-

suffratas delationes non recipias aduersus eum, magis autem detractiones censueris. Sed quare? Subijcit rationem. Hanc velim generalem constituas regulam, vt omnem, qui palam veretur dicere, quod in aure locutus est, suspectum habeas. Sic Bernardus suspecta nobis hæc ratione mundi officia, bonaque, relique reddens. Nam huius impostoris, siue etiam noxiæ concupiscentiæ, aut peccati linguam, sic submisit, & mellitis vocibus quò simplices, & incautos decipiat, loquentem facit Salomon, Prouerbior. 2. 16. Vt eruaris à muliere aliena, & ab extraneâ, quæ molli sermones suos. Et cap. 6. 24. vt custodiant te à muliere malâ, & à blanda lingua extraneâ. Cur blanda lingua? Cur molli, melliti que sermones? Nimirum, vt res suas prius persua-deat, quam demonstret: sic dixit de hæreticis præfato loco Tertullianus, non prius dogmata sua discipulis proponere, quam discipulos, qui propria iam ipsorum suppellex essent, haberent. Nec discipulis quidem proprijs ante cõmittunt, quam suos fecerint: habent artificium, quo prius persuadeant, quam edoceant: veritas autem docendo persuadet, non suadendo docet. Ita ille.

Prou. 2. 16.

Et c. 9. 24.

Tertull.

VERSVS XV.

Quidam quidem, & propter inuidiam, & contetionem: quidam autem & propter bonam voluntatem Christum prædicant.

VERSVS XVI.

Quidam ex charitate scientes, quoniam in defensionem Euangelij positus suus.

VERSVS XVII.

Quidam autem ex contentione Christum annunciant non sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis.

COMMENTARIUS.

I.

LVRA sunt in his versibus, in quibus nō modo interpretes, sed ipsa etiam exemplaria, tam in modo appingēdi hos versus, quā in scriptione, & expressione sententiarum variant. Nam in primis versibus 16. & 17. inuerso ordine leguntur in codicibus græcis. Vnde putat Iustinianus perturbate à Vulgato fuisse translatos. Deinde ex lectione Vulgati, & Erasmi, & multo magis ex versione Tertull. lib. 5. cōtr. Marc. c. 20 quatuor prædicatorum genera à Paulo posita vidētur; dum quater vocem illam, *quidam*, assumit: cui lectioni ita adstipulatur Ambrosianus codex. *Alij enim ex bona voluntate hoc agebant, ad gloriam Dei solius: Alij vero charitate incitati Apostoli certi de tuitione Dei: sic iterum è cōtra alia duo genera ponit, quæ nō sincero animo prædicabant: Quidā enim inuidentes Apostolo, contentione hoc agebant. Alij verò astuti:* Rem Tertulliani lectio, & explicatio magis exaggerat, dū maiorem adhuc prædicatorū varietatem sic adstruit: Cū prædicationis enumerat varietatem, quod alij ex fiducia vinculo- rum eius audentius sermonem enūciarent; Alij per inuidiam, & contentionem; quidam vero & per sermonis existimationem; plerique ex dilectione, nonnulli ex amulatione, iam aliqui ex similitudine Christum prædicarent, sic effert hunc Pauli locum Tertull. addit verò statim de suo: *Erat utique vel hic locus taxanda ipsius prædicationis de diuersitate sententia, quæ tantam efficeret etiam animorum varietatem. Quod si inquiras, quorsum hanc Prædicatorum varietatem Paulus enumeret? Respondet Iustinianus: ideo fecisse Apostolum, vt hinc incipiat Philippenfes commonere, ne facile cuiusvis diuini verbi præconi aures præbeant, cum ne*

que omnes eodem studio tenerentur, neque omnes rectā, prout oporteret, contenderent.

Deinde variè accipitur apud interpretes illud ex versu 16. *Quoniam in defensionem Euangelij positus sum.* Nam Chrysost. & græci de diuinā prædestinatione, & vocatione Pauli ad Apostolicū munus, de quo in die iudicij rationem erat redditurus, accipiūt eo sensu, quo 2. ad Timoth. 3. 11. dixit: *In quo positus sum prædicator, & Apostolus, & magister gentium.* Ac si dicat Paulus, fratres illos, qui ipsi in carcere detento vicariam operam in promulgando Euangelio commodabant, eius causam mirifice defendere, cum eā ratione, quod Euangelicæ prædicationis cura ipsi esset commissa, non perfunctorie, aut leuiter tanti ab eo muneris ratio in die iudicij exigenda esset. Audi Chrysost. *Quid est, in defensionem? iussus sum, inquit, prædicare, etiam rationem daturus sum, defensionemque obiturus pro opere isto, quod in mandatis accepi: itaque, vt facilis sit defensio, adiuvant me.* Contra verò Ambrosius, defensionem non ad Paulum aduersus Dei iudiciū, sed ad Deum respectu Pauli, & Euangelij videtur referre, dum ait: *incitati charitate certi de tuitione Dei.* Reliqui tamen latini Patres, & interpretes hanc defensionem de ipsa apologiā, & testimonio, quod Paulus Euangelio Christi reddebat, sic accipiunt, vt illi Pauli coadiutores Euangelicam doctrinam diuino ardore inflammati promulgarent, ne egregio illius defensore Paulo vinculis impedito detrimentum acciperet.

Maior tamen est controuersia, qui tandem illi fuerint, qui ex inuidia, & contentione Christum annuntiarent? Gentiles, Iudæi, Hæretici, an demum Christiani? Nec non, quæ illis in hoc negotio mens? qui animus esset? Chrysostom. & Theophylact. de gentibus acceperunt, qui stupenda fingendi arte Christum prædicarent, vt ex percrebescente Euangelij fama vehementius inflammatus Nero, vltimo supplicio Paulum afficeret, sic accipiunt. *Quoniam in vinculis detinebatur Paulus, vehemens bellum multi infidelium apud Regem excitatum cupientes; Christum & ipsi prædicabant, vt accitā regis irā, tanquam ob prædicationem latius disseminatam vniuersi furor, & commotio in caput ipsius Pauli redundaret;* Subdit post nonnulla: *O crudelitatem! O diabolicam energiam! vinculum videbant, & tamen adhuc inuidebant; auctas volebant eius calamitates, maioremque regis irā obnoxium facere.* Similiter Theophylact. *Cum comprehensus esset Paulus, haud pauci infidelium annuntiabant etiam Christum, volentes ad maiorem*

II.

Chrysost.

2. Ad Tim. 3. 11.

Chrysost.

Ambr.

III.

Chrysost.

Theophil.

Iustin.

Erasmi.

Tertull.

Ambros.

Tertull.

Iustin.

iram accendere Neronem, ut eò celerius Paulum
 è medio tolleretur veluti prædicatione ubique per
 eum dispersa, & undique disseminata; Hæc Pa-
 tres, ut magis mirer esse nonnullos interpre-
 tes, qui asserunt Chrysostomum, & Theo-
 phylactum de hæreticis, id explicare cum ip-
 si infidelium nomē, quo in suis semper scrip-
 tis ethnicos compellant non vero hæretico-
 rum usurpent usurpaturi certe de more si de
 ipsis sermonem conferrent. Pater Iustinia-
 nus, ut probabilem hanc Chrysost. opinio-
 nem censeat, eò tamen inclinatur, ut hi invidi,
 & contentiosi non alij, quam Iudæi pro ip-
 sorum consuetudine fuerint, qui ea ratione
 vitæ Pauli insidiarētur. Alij præterea inter-
 pretes eam simulationem, & insidias hæreti-
 cis, præsertim Simonianis, quos similibus
 verbis in epistola ad Philipenses, Ignatius
 martyr perstringit, adscribūt. Cui vero ex ijs
 sententiæ adstipuletur Ambrosius, non satis
 ex eo liquet, sic enim scribit. *Alij verò astutiā
 simulationis Christum annunciabant, ut possent
 seditiones excitare Apostolo, quasi auctori huius
 sectæ, qui multos aggregauerat suæ cōspirationis;
 maior enim invidia crescebat Apostolo, quando
 ex latere eius multi videbantur docere. Quæ li-
 cet de improba simulatione, & perfidia æmu-
 lorum Paulo manifesta sint, de ipsorum ta-
 men cōditione, seu religione nihil definiunt.*

III.

Iam Christianos tandem ex Iudæis oriun-
 dos, ambitiosos tamen, & mercenarios hos
 Pauli æmulatores fuisse ex Anselmo censet
 Cornelius; sed, ut verum fatear, Anselmus,
 quamuis hæc de Christianis accipiat, eos ta-
 men esse, qui à Iudæis ortum ducerent non
 meminit, sic enim sub persona Pauli loquitur.
 Ideo autem dixi plures ex fratribus in Domi-
 no confidentes annunciare ob mea vincula ver-
 bum Dei, & non omnes ita faciunt; alij enim ex
 ipsis sunt mercenarij; alij filij. Nam quidam qui-
 dem, id est, mercenarij prædicant Christum, etiam
 propter invidiam, & contentionem, quia inui-
 dent gloria mea, & contendunt illam sibi usur-
 pare, cupientes esse famosi, & honorabiles apud
 homines, sicut erant Apostoli; Ita Anselm. Nihil
 singillatim de Christianis ex Iudæis ortis in-
 dicans, immò vero huic interpretationi non
 omnino subnixus paulò post sub obscure
 ad modum Ambrosij, sic inquit; *Vel ex conten-
 tione, id est, ex priuato odio inde genito, quod ali-
 quando mecum cōtenderunt, & confutati sunt,
 & ne viderentur esse correcti, adiungo, quia non
 sincere, id est, non puro animo, sed malitiā infecti
 prædicant, existimantes hoc modo se suscitare, id
 est, cōmouere pressuram vinculis meis, id est, ut
 ego vinctus opprimar aduersis, scilicet, ut dum
 Nero, & ministri eius viderint Roma tot præ-
 dicatores Euangelij, existimet me causam eorum*

esse, & maiora mihi tormenta, vel etiam mortem
 inferant, & tali intentione salutem, quam ipsi
 non habent prædicant alijs; consulentesque terre-
 nis cupiditatibus suis regnum cælorum annuntiant
 habentes in pectore falsitatem, in lingua veritatē.
 Hæc Anselm, ex quibus eius mentem vix va-
 leas eruere; dum enim ait. *Aliquando mecum
 contenderunt, & confutati sunt.* De infideli-
 bus, in vniuersum, siue ijs, ethnici, siue hære-
 tici, aut tandem Iudæi sint, qui cum Aposto-
 lo de religione Christi disputauerint, & ab
 eo fuerint conuicti videtur loqui; quo etiam
 ire videtur quod ait, nec ipsi eos machina-
 tos fuisse, & falsitatē in pectore, & veritatē
 in ore habere; sed cum subdat, terrenarum il-
 los cupiditatū causa regnū cælorum annuntia-
 re; de mercenarijs potius, & infidis Christi
 ministris sermo illi esse videtur, nisi in eā for-
 san sententiā Anselmus sit, ut nō duo, sed qua-
 tuor prædicatorū genera iuxta superius dicta,
 in his verbis sub intelligenda esse existimet.

Debui, & hos tres versus simul explican-
 dos suscipere ne minutatim, sed semel, totā
 Pauli sententiā percipiatur; & omnes etiā quæ
 illis ab interpretibus expositiones afferun-
 tur adducere; ut lector, quod maluerit apud
 se statuatur, nec ea desideret, quæ multo fortas-
 sis meliora erunt, quam quæ nos sumus al-
 laturi. Ego igitur in eā sum sententiā, ut exis-
 timem Paulum nulla alia occasione, nisi ut
 Philipenses, iuxta dicta versu. 14. de ijs quæ
 circa ipsum erant certiores redderet, de his
 germanis, aut spurijis Euangelij ministris ser-
 monem facere. Deinde non nisi duo prædi-
 catorum genera enumerare, ut in fonte Græ-
 co, & Syriaco manifestè apparet; Græce enim
 non habetur, quidam ex Charitate; quidam au-
 tem ex contentione; sed οἱ μὲν ἐξ ἠγάπης,
 id est, hi quidem, qui ex charitate; similiter Sy-
 riace. Quippe qui, &c. Deinde statim eodem
 modo, οἱ μὲν ἐξ ἐπιθείας; id est, hi autē qui
 ex contentione. Syriace, similiter, illi autem qui
 per contentionem. Quibus in verbis, ut animad-
 uertenti faciliè constabit, eademmet duo præ-
 dicatorum genera, de quibus antea egerat lu-
 culentius explicat, ut horum trium versuum
 sensus sit: quidam ad prædicandum prodie-
 runt inuidentes mihi gloriam, quam ex præ-
 dicatione Euangelij, consecutus sum, mecū-
 que de laudibus humanis contendere, ac de-
 certare volentes, ut hanc ratione honore, & o-
 pinione hominum mihi præferantur: Quidā
 rursus bono animo, rectæque intentione, ac
 studio diuinæ gloriæ, & salutis proximorum
 prædicationis munus obeunt; & hi quidem
 qui ex charitate moti sunt: ideo potissimum
 Euangelij disseminandi curam vberius sus-
 ceperunt, sciētes, quoniam (Hispaneque) in de-

P. Iustin

S. gn. M.

Corn.
Anselm.

Amb.

Græc. &
Syr. Lectio

ensionem Euangelij positis sum, id est, creditū mihi à Deo munus prædicandi, & defendendi Euangelium esse, nec id à me propter vincula quibus constringor præstari posse. Qui autem ex contentione prædicant, non synce re, καὶ ὁμῶς, non pure, non rectā intentione, ut Deo gloriam deferant, & proximis profint, sed inanis gloriæ gratia, & studio augendi laborem meum id faciunt; existimant enim pressuram, θλῆψιν, afflictionem, se suscitare, ἐπιφέρειν, addere, vinculis meis, id est, hac ratione se augere labores meos, quasi ego dolore magno afficiendus sim, si mihi opinione populi præferantur; aut si non sim ego solus, qui Romæ Christum prædicare videar.

VI.

Ex his, quæ simpliciora, & textui aptiora esse videntur, illud nisi ego me fallo, non obscure subinfertur hos prædicatores, nec Gentiles, nec Hæreticos, nec tandem Iudæos, qui fictā prædicatione necem Paulo machinarentur, grauius Neronem, qui Christianos, ut sibi perniciosissimos oderat in illum irritantes fuisse. Nam præterquam, quod dum isti inuidiam Apostolo concitare volebant, sibi met ipsis cruciatus, & mortem parabant; quandoquidem in omnes Christianos, ut inquit, Tertullian. in Apolog. Cæsariano gladio Nero ferociebat; si id sane Romæ euenisset nulla ratione ab illius æui scriptoribus, fuisset prætermisum; cum id, tam vehemens inimicorum fidei in ipsam odium, declararet, quam Euangelium, quod ab ijs malignis artibus palmam retulisset mirifice commendaret; & tamen nullum huius rei vestigium in Ecclesiasticis historijs, & annalibus reperitur: Num & illud, ut omnes silentio præmerent in suo Apolog. Tertull. pene illis temporibus vicinis gentibus Iudæis, & Hæreticis valde inensus reticuisset?

Tertullian.

VII.

Quid quod? si attente inspiciatur Pauli contextus non difficile ex eo deprehenditur de ijsdem fratribus, in Domino, de quibus dixit occasione suorum vinculorum animatos fuisse ad verbum Dei vberius disseminandū sermonem modo facere, dum penitus explicat, non eadem omnes sinceritate, & recto animo id munus suscepisse, sed alios charitate, alios inuidia fuisse permotos; quod præter Augustini monumenta, quæ mox afferam egregio hoc Cypriani testimonio, epist. 73. ad Iubaianum confirmo; Quod enim quidam dicunt, quasi ad hæreticorum suffragium pertineat, quod dixerit Apostolus Paulus: Verumtamen omnimodo, siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuntietur: Inuenimus hoc quoque ad eorum patrocinium, qui hæ-

Cypria.

reticis suffragantur, & plaudant nihil posse proficere. Neque enim de Hæreticis, aut de eorū baptismo loquebatur in epistola sua Paulus, ut aliquid quod ad hanc rem pertineat, posuisse ostendatur: loquebatur de fratribus, siue in ordinatis, & contra Ecclesiasticam disciplinam ambulantibus, siue Euangelicam veritatem de Dei timore seruantibus, & quosdam ex eis posuit verbum Domini constanter, atque intrepide locutos, quosdam verò in inuidiā, & dissensione versatos; quosdam seruasse circa se beneuolam charitatem, aliquos verò habuisse maleuolam dissensionem: sed tamen patienter omnia se sustinere, dummodo, siue in veritate, siue per occasionem nomen Christi, quod Paulus predicabat, ad plurimorum notitiā perueniret, & noua adhuc, ac rudis sermonis seminatio loquentium prædicatione creberet. Porro aliud est eos, qui intus in Ecclesiā sunt, de nomine Christi loqui: aliud est eos, qui foris sunt, & contra Ecclesiam faciunt in nomine Christi baptizare. Hæc luculentissime pro nostrā sententiā Cyprianus.

VIII.

Ad hæc; tum vox illa, non sincere, tum ea quæ Paulus subdit. Quid enim? Dum omnimodo siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuntietur; & in hoc gaudeo, sed, & gaudeo: præfatam de gentibus, Iudæis, & Hæreticis expositionem conuellunt. Nec enim gentiles, siue Hæreticos, aut perfidos Iudæos inde solum Apostolus argueret: quod non synce, hoc est, non simpliciter, aut (ut sæpius vertit August. locis statim citandis) non caste. quod intentionem tantum alio, quam à Dei gloriā procurandā detortam, denotat, verbum Dei promulgarent. Similiter cum fieri nequaquam posset, quin Euangelium ab ethnicis, vel Hæreticis prædicatum, mille erroribus, & absurditatibus permixtum esset nullatenus de tali Euangelicæ doctrinæ disseminazione gaudere Paulus potuisset, immò verò maximā id illum tristitia afficere, ut ad hunc modum argumentatur Aug. lib. 2. contra epistol. Parmen. cap. 11. Nunquid permetteret eos Christum prædicare, cum Euangelij veritatem, non veraci cordis castitate prædicarēt? Nunquid de talium prædicatione gauderet, nisi sciret, quod illis quidem perniciosum esset rem castam non castè annunciare: illis autem salubre, qui bona, & vera per eos, audientes proficerent ad salutem? Nam ubi non Christus, qui veritas est, sed falsitas, & mendacium prædicatur, apertissime prohibet ad Galatas, dicens. Si quis vobis Euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit. Item ad Timotheum, sicut rogauit te, inquit, ut sustineres Ephesi, cum irē in Macedoniam, ut denunciare quibusdam, ne aliter docerent. Illos autem inuidiosos, contenciosos, contumaces, non castos occasionem qua-

Augustin.

Augustin.

rentes faciende sua male voluntatis: quia sic eorum fictionem fugerat Spiritus sanctus, ut eorum non desereret ministerium, quo per eos Christus predicabatur, non solum permittit, ut faciant, sed & gaudet, quia faciunt. Hæc August. qui eandem horum verborum expositionem sæpius inculcat, vide de verbis Domini, serm. 49. & lib. 4. de doctr. Christ. cap. 27. & præfatione in Psal. 115. & tract. 50. in Ioann. signatissime vero lib. 22. contra Faustum, cap. 48. id sic confirmat. *Hoc amore glorie corrupti erant, quos Paulus Apostolus notat, quod per invidiam, & contentionem non caste Christum annuntiarent: Quibus tamen predicantibus gaudet Apostolus, sciens fieri posse, ut dum illi sectantur humana glorie cupiditatem, tamen his auditis fideles nascerentur: non ex eorum invidiâ cupiditate, quâ se volebant, vel æquare, vel anteponi Apostolica glorie, sed per Euangelium, quod etiam si non caste, tamen annuntiabant, ut de malo illorum Deus operaretur bonum.*

IX.

Nec tamen ideo pertinacius repugnauerim Græcorum explicationem, de Gentilibus, siue aut Iudæis, qui eo consilio Euangelium annuntiarent, ut Neronem in Paulum magis exacerbarent, probabilem esse præferim, cum tam Anselmo, & alijs latinis Patribus, quam recentioribus interpretibus frequentius placuerit. Nec illa hos auctores argumentatio nimium stringet, quod eandem operâ mortem sibi illi accerferent: Nā præter aliam rationem ex invidiæ visceribus petitam, quâ in annotationibus persequar; eorum forsan animus erat, ut cum de religione Christianâ apud iudices accusarentur præuaricatione, & proditione causæ, impunes abirent.

ADNOTATIO. I.

Quam sit ferale, quamque ab hominis conditione abhorreat inuidiæ flagitium.

I.

IX si verum fateor alius ab hoc mihi in sacrapaginâ succurrit locus, qui inuidiæ feritatem peruer samque naturam, tam ad viuum ob oculos ponat, & quasi de facie cognoscendam offerat: nec dissentiet, ut opinor lector, si rem perpenderit. Erat quidem Paulus ob Christi Euangelium in dura vincula coniectus, sistebatur cottidie Neronis iudiciis, & quod caput est, obiciebatur nō semel ipsi leoni, Cæsariano tunc gladio in Christianos ferocienti; imminebant singulis momentis

Paulo supplicia, ipsaque mors non vno haustu ebibenda, sed pluribus cruciatibus perferenda. Indictum illi bellum, & sævum odiū à Gentilibus, à Iudæis, ab Hæreticis, ab ipso dæmum Cæsare erat. Quid tum Christiani facerent? Quonam modo, *fratres in Domino*, Paulo de quo tota Ecclesia optime merita erat, opem modis omnibus, etiam cum propriæ vitæ discrimine afferre dubitarent? Quæ ergo tunc in Paulum pietas? Quod officium? Audi. *Quidam propter invidiam, & contentionem Christum predicant, existimantes pressurâ se suscitare vinculis meis. Adeo Paulo vinculis adstricto, & undique laboranti, non miserabatur, nec subueniebatur, ut potius rem arduā, qualis erat Euangelij prædicatio invidiâ permoti libenter susciperent, quò (ut illi putabant) Paulus magis affligeretur, nec aliquale illi de laude Evangelici muneris solatium remaneret. Ita Chrysost. exclamās. Tribulationi tribulationem super inducunt. O crudelitatem! O diabolicam energiam! Vinculum videbant, & in carcerem coniectum, & tamen adhuc inuidebant. Auēlas volebāt illius calamitates, maiori que iræ regis obnoxium factum. Exclamo etiam ego ad rem præsentem cum Cassiod. lib. 2. va*

Chrysost.

Cassiod.

riar. Epist. 19. *Proh dolor! pietas in aubus inuenitur, quæ ab humanâ conditione deseritur; vultur ipse, cui vita est cadauer alienū, tāta magnitudinis corpus, nec exiguis alitibus probatur infestum, sed magis accipirem vitam plumigerū auium persequentem alis cadit, ore dilaniat, toto que suo pondere periclitantibus nititur subuenire, & homines parcere nequeūt, cuius se genus esse cognoscunt. Quæ ad increpandos hos Pauli æmulos, & sæuissimos hostes iure accommodes, quando Paulo in vnguibus accipitris præferocis inquam Neronis periclitanti, nō modo, non subueniebant, sed maiores in illum vexationes, & afflictiones excitare conabantur.*

II.

Quis verò iam non miretur, quantum à propria cōditione, & humana natura inuidi homines deciscant? cum nullus apud eos humanitatis sensus sit. Certè si hominis conditionem, & formationem speculeris, peculiari quidem illum modo, ad Dei nimirum imaginem, nec ex quâvis terra (quod alibi persequor) se ex eâ quæ cœli in se rore, & pluriâ suscepto blanda, fermentata, & tractabilis foret factum fuisse inuenies: nam, *non omnis caro eadem caro, sed alia hominū, & alia pecorū.* 1. ad Cor. 15. 39. Hæc autē eō eunt, ut nouerit homo illud nature suæ, quæ diuinæ similis existit maximè cōsentaneū esse, si proximis suis indefinenter benefacere, & opem ferre studeat: sic dixit Nazianz. orat. ad ciues timore percussos. *Nihil tam diuinum habet ho*

1. Ad Cor.
15 39.

mo, quam beneficentiam. Cui sic ad stipulatur Imperator Antoninus Philosophus in libro, quem de se scripsit lib. 2. *Homini natura, conueniens esse, ut omnium hominum curam gerat.* Addit Satyroglyphus, tam esse id hominis proprium, ut hæc solum ratione à brutis discriminetur. Sic enim ille. Satyra. 15.

*Quis enim bonus, aut face dignus,
Arcana, qualem Cereris vult esse sacerdos,
Vlla aliena sibi credat mala? separat hæc nos,
A grege mutorum.*

III.

En hominis germanam naturam, à beluino ingenio vndique discriminatam! Sed num ipse prout eam à Deo accepit seruare studet? num iam inter hominem, & feram aliquod intercedit discrimen? immò potius, à feris humanitate non vincitur? est ne lupo, lupo alteri lupo? & tamen homo homini lupo, equidē, *Cetera animantia.* (Plinius lib. 7. nat. hist. initio) *In suo genere probe degunt: congregari videmus, & stare contra dissimilia: leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non petit serpentes; ne maris quidem bellua, ac pisces, nisi indiuersa genera sciuunt, at hercule homini plurima ex homine sunt mala.* Et quid inquam lupo? lupis quidem, & feris omnibus ferocius est. Ita Seneca epist. 107. *humana vitæ pericula, & miseria recensens: Et fera (inquit) nobis loco occurrit: & homo perniciosior feris omnibus.* Sed gratis, quidem, & inaniter queror, hominem feris omnibus perniciosiorem existere, qui dæmonibus malignitate, & nocendi cupiditate longè antecellit: nec enim hæc desperata monstra se ipsa inuicem exagitant non lites, aut bella in se cient. Vnde videas, ad humanæ malignitatis virus exprimendum, non apponi homini in scripturâ dæmonis nomen, sed potius ipsum dæmonem (quod rem plus plus auget) humanam naturam adscribi. Ita quidem Matth. 13. 18. dum ab Assertore sub parabolâ seminantis zizania, mali dæmonis in Ecclesiam odium, & detestabilis fructus describitur, ut debitum tæte rei pondus reddatur, dicitur: *inimicus homo hoc fecit.* Inimicus homo? nonne potius inimicus dæmon hoc fecit? Ita quidem; at enim verò tanta is malignitate, tantoque nocendi studio se gessit, ut semetipsum superasse, & à dæmone in hominem transisse videatur. Ergo dæmon, cum pessimus inuenitur, cum fraudulentas artes, inuidiam, odium rabiem, explicat, non tygris, aut ferox bellua, sed *inimicus homo*, dicitur, tam equidem, ut res ad amulsum exprimatur, quam ut dæmon in peccati penam hominis nomine feriretur: ita rerum versa facies, & conditio est, ut homo in feram, & in dæmonem transferat, immò verò dæmon cum maxime immitis, & malignus

est in hominem commutatus inueniatur.

Quam etiâ ad rem spectare videtur, quod in celebri supplicio de Ierosolymitanâ vire sumpto, quod Ezech. 9. 1. dicitur, eum enim de innocentium salute, priusquam de fontium pœna Dominus sollicitus, viro cui dam lineis vestito, è cuius zona scriptoris pœdebat atramentarium singillatim, præscripserit, ut viro- rum lugentium (qui à cæde futuri erant immunes) frontibus signum Thau inscriberet; deinde sex alijs viris, quorum manus mortiferis telis erant armatæ in mandatis dederit, ut in reliquos vrbis incolas indiscriminatim scirent: re tandem iuxta præscriptum vnicuique datum peractâ; illum tantummodo (uti obseruat ū indidem à Hieronymo est) qui lugentium frontes salutifero signo consignauerat, non verò sex alios, qui eadem miserandam perfecerant, ad Dominum rediisse, ut datas sibi partes expleuisse denunciaret, inuies. Sed quare? Sanè, quia de strage homini ab alio homine inferendâ, minime dubitandum erat, aliquid ab ijs esse prætermittendum, qui ad malum inferendum paratissimi, & expeditissimi sunt; ideo opus non fuit, ut ad iudicium ipsi denuo redirent, quo cædis patrata fidem facerent: at verò de salute hominibus, ab alio homine danda, non erat, cur non timeretur, rem aliter, quâ à Deo fuerat præscripta fuisse perfectam: vnde non gratis, sed consultissime adnotatur, rediisse virum illū, ut Deum, qui de suorum salute (more humano) anxius inducitur certior redderet, immò verò hac omnino de causâ, ille solum inter Dei ministros more publici tabellarij, scriptoris atramentarium ad Ionam habere dicitur, ut dubie rei (adeo malignitatis suspectus est homo) signatissimis testimonijs fidem publicâ faceret.

IIII.

Ezech. 9. 11.

Hieron.

V.

Gregor.

Chrysost.

Hæc si alicubi vera, in inuidis hominibus verò veriora sunt, de quibus, non modo est certum, quod dixit Gregor. lib. 5. Moral. cap. 34. *Quamuis per omne vitium, quod perpeiratur, humano cordi antiqui hostis virus infunditur; in hac tamen nequitia tota sua viscera serpens concutit, & imprimenda malitia pestem mouet.* Sed illud etiâ, quod addit Chrysost. inuidios feris omnibus, & ipsimet dæmonibus, à quibus virus susceperunt deteriores, & viru lentiores esse. Audi illum homil. 44. ad popul. Antioch. *Inuidi peiores sunt feris, dæmonibus autem pares, & forte deteriores, nam fera esca indigentes, vel à nobis irritata aduersus nos armantur: Inuidi verò beneficijs allici bene meritos maleficijs persecuti sunt. Dæmones quoque licet contra nos bellum exerceant impacatū, consortibus tamen generis non insidiantur. Vnde Iudais Christus os occlusit cum eum in Belcebub*

excere demonia calumniarentur. Invidi verò, neque natura communionem reueriti sunt, neque sibi pepercerunt. Pro his sanè Patribus, Pauli æmulis, siue hostes abundè fideiubent, penes quos peiores inuidiæ proprietates obserues velim. Nam iuxta Chrysostomi, & frequentiore Patrum sententiam inflammato studio Neronem in Paulum vehementius incendere satagebant, vt clarissimum illud mundi iubar sua morte de medio tollerēt: Sed qua de causa? quo sibi proposito fine? qua ve suis rebus obiecta utilitate? subijcio singula.

VI. Erat Paulus Euāgelij tuba, disseminabat Christi fidem magno rei Christianæ emolumento, fortissime se coram Nerone gesserat: inuenerat adhuc vinētus Christi veri Dei in Regiam aulam notitiam: fulgebat denique Romæ splendidius stellis firmamenti. Ecce igitur causam, ob quam inuidorum iudicio ad mortem Paulus peccauerit nimirum, peruersissima hæc inuidiæ natura est, vt virtutem, bonitatem, splendoremque, ac lucem oderit, & implacabiles in hæc iras exerceat, vnde Ambrosius lib. 2. offic. cap. 30. dum hæc ratione inuidum ab alijs peccatoribus discriminat, intolerabiliorem omnibus sic diffinit: *Inter improbum, & inuidum hoc interest: Improbus suo delectatur bono; inuidus torquetur alieno: ille diligit mala, hic bona odit, vt prope tolerabilius sit, qui sibi vult bene, quam male omnibus.* A quo nō ita imago Nysseni lib. de vitâ Moy sis inuidos cum miluis componentis, qui scetidæ cadaueribus pasci, & delectari, vnguentorum autem suaueolentiâ emori dicuntur. *Hunc qui habet (inquit) non suis malis, sed alienis bonis infelix est, miluis similis, quas cadaueribus pasci, & pretioso vnguento emori aiunt.*

VII. Sic quidem videas Magistrum vitæ, cum octo beatitudines suo ordine digessisset Matth. 5. 10. in supremo tandem culmine eos, qui persecutionem propter iustitiam patiuntur collocasse: sic operi fastigium imponens: *Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum celorum.* Quid? Præfertur ne hæc patientia charitati? & puritati cordis? Non opinor. Quare ergo fastigium tenet. Sanè, quia si nō formaliter, vt aiunt, at argutiue hinc potissimum hominis perfectio deprehenditur; cui enim maxime inuidetur, is dubio procul omnibus melior esse solet. Ita S. Chromatius concion. 1. de Beatit. his verbis. *Non est dubium fratres, quia bono facto comes est semper invidia. Nam saluâ persecutorum crudelitate, ubi caperis rigidam tenere iustitiam, insolentiam repercutere, incredulos ad pacem Domini conuocare, ubi caperis denique à mun-*

danis hominibus, & erroneis discrepare, statim persecutiones oriuntur: necesse est surgant odium, amulatio laceret. Est ergo Christusensus, optimum illos totius probitatis specimen dare, quibus magis inuidetur. Sicut enim cantharides maxime adultis iam frugibus (verba Plutarchi in libello de inuidiâ) & rosis florentibus incumbunt, ita inuidia maxime aderitur bonos, & ad virtutem proficientes, atque gloriam. Hinc Gregor. Nazianzen. cum Constantinopolitana sede se sponte abdicasset, & de successore in sui locum subrogando, qui tanto muneri esset idoneus, electores admoneret, id illis ad optimum quemque dignoscendum experimentum dabat, si inuidiæ potius, quam communi gratiæ foret obnoxius. Sic enim ille orat. 32. *Quem igitur tibi substituemus? dicet aliquis. Videbit sibi Dominus pastorem ad præfecturam, quemadmodum ouem vidit ad holocaustum: hoc unum requiro, vt ex eorum numero sim, qui alijs inuidia sim, non miseratione:* Ac si dixerit: Cantharides vobis lætiora frumenta, & floridiores rosas indicabunt. Est sanè (Tullius pro Cornel.) *huius sæculi labes quadam, & macula, virtutis inuidere.* Vnde apud Plutarch. præfato loco. *Itaque Themistocles dicebat, se adolescentem nullum splendidum fecisse facinus: nondum enim sibi fuisse inuisum.*

Vnde facile cāperplexitate animum liberabis, quæ ipsum coquit, cum Exod. 4. 21. audis Dominum dicentem: *Ego indurabo cor Pharaonis.* Negotium enim hæc locutio facessit: nam qui is, cuius mundi sunt oculi ne videat malum. Abacuh. 2. 13. *cor hominis indurare, & velut incudem maleum respicientem reddere dici possit?* Num ipse potenti manu qualitatem aliquam, qua velut trauali clauo homo affixus expedire se nequeat, imprimet? Apage. Vt quid enim contra folium, quod vento rapitur, sic ostendat potentiam suam. Ergo eò modo Pharaonis, & Egyptiorum cor indurasse Deus dicitur, qui adeò cum Dei bonitate non pugnet, vt ab eâ potius defluat; nimirum, Israelitis affluenter benefaciendo, bonisque eos omnibus exornando. En obdurationem Pharaonis, qui dum ex illis erat, de quibus Seneca, epist. 92. *Quorum nemo tam lætus est suo, quam tristis alieno;* Vitio suo, Diuinam bonitatem ad malignitatis suæ naturam traducens, ijs maxime inuidere, & bellum inferre cœpit, quos maioribus à Deo beneficijs affici videbat, id sic latius explicante Ruperto lib. 1. in Exod. cap. 21.

Plutarch.

Greg. Na.

M. Tull.

Plutarch.

VIII.

Exod. 4. 21

Abach. 2. 13.

Senec.

Rupert.

Nec enim aliter iuxta Psalmistam: Conuertit cor eorum, ut odirent populum eius: nisi dum benedicit, & multiplicat populum suum, cor eorum inuidens profecit, immo conuersum est in asperum odium. Est autem inuidia, vel odij proprium, ut quanto eis, quibus inuidetur, maiora conferantur beneficia, tanto magis ipsa inuidia, vel odium confirmetur: siquidem quod amplius explendescit, cui inuidetur, tanto magis indurescit, atque oritur inuidus. Sed totam hanc rem elegantissime persequitur Gregor. Nyssen. lib. de beatitud. orat. 7. ubi postquam inuidum, sic graphicè depinxit, ut de facie agnoscere facile possit, inquiens: quæ enim desperatorum lachryalia signa sunt, ea sepe numero in eo, qui inuidia contabescit, existunt: oculi aridi inter palpebras tabidas, & extenuatas recedentes, supercilium contractum, ossa loco carnis translucentia. Hæc subiicit in præfatam sententiam: at quanam morbi causa est? quod frater nimirum, vel propinquus, & necessarius, vel vicinus in animi tranquillitate, vel letitia uiuit. O nouas iniurias! Crimini dare, quod non aduersa fortuna conflictetur ille, cuius rebus secundis dolere non ex eo quod ipse ab eo acceperit aliquid incommodi iniuriam æstimans, sed quod ille, sine cuiusquam iniuria ex animi sui sententia uiuat, & in rebus secundis uersetur: Unde ita tim sic cum eo agit. Quid passus es infelix? libenter dixerim ad eum, quæ accepta iniuriæ extabescis? acerbis oculis successus prosperos inuidens vicini? Quid habes, quod de eo conqueraris? Quod crimini des? Si ille corpore decorus si eloquentia ornatus? si genere superior est? si aliquo magistratu uinito splendidus, ac magnificus in dignitate conspicitur? (præcido sententiam) Cur hæc tibi, tanquam ens spides telorum in cor incidunt? Complodis palmas? digitos complicas? Cogitationibus angeris? ex intimis præcordijs dolore significantia ducis suspiria? Hæc & multo plura Nyssen, quæ lector non omittat.

Scilicet; id præscriptum ab Apostolo ad Rom. 12. 15. Gaudere cum gaudentibus: flere cum flentibus. Et 1. ad Cor. 12. 26. Et si quid patitur, unum membrum, compatiuntur omnia membra: siue gloriatur unum membrum, cõgauerit omnia membra; scilicet, ita monitum à patribus Concilij Sardicenis, qui Alexandrinæ Ecclesiæ fideles, sic consolabantur: Compatiuntur enim fratribus nostris patientibus, & eorum passionibus, nostras arbitramur, & nostras lacrymas cum uestris cõmiscuimus: Propter peruersitatem! Apostolicis monitis præposterè, & in peruersum obediunt: Ita in uerba ad Roman. Hieronymus: Hoc ait Apostolus, ut si quid patitur unum membrum, compatiuntur alia membra, sicut Iob ait, si non ingemui, cum uiderem homines in necessitate: nos au-

tem iam peruerso modo: flemus cum gaudentibus, & gaudeamus cum flentibus: si quis enim laudatus fuerit contristamur, si quis ceciderit, exultamus. En quò peruenerint fraternitatis, & propinquitatis iura! En, fratres in Domino, cum Paulo uincto, & flente gaudentes, cum gaudente, & glorioso flentes, & contristatos. Pulchrè Saluianus Malsil. lib. 5. de Prouid. Quis hoc est animo, quo vocatur? quis tam propinquus corde, quam sanguine? in quo non liuidus maleuolentia zelus ardet? cuius non sensum liuor inuasit? Cui non prosperitas aliena supplicium est? Quis non bonum alterius, malum suum credit? Cui ita sufficit felicitas sua, ut etiam alium uelut esse felicem? Non, & inestimabile, nunc in pluribus malum est: parum alicui est si ipse sit felix, nisi alter fuerit infelix. Hæc ille. Accipe exemplum inimici illius hominis, qui citato Matthæi loco in agro Dominicæ messis superseminauit zizania. Sed quo sibi laboris proposito fructu? qua sibi obiecta messis spe? hac una quidem, ut messis, cui inuidebat periret: En totam inuidiæ mercedem! emolumentum! felicitatem! In alienam infelicitate collocatam. Ita Chrysolog. serm. 77. Venit inimicus, & superseminauit zizania. Ut quid? Ut periret Dominica messis: & hoc ad lucrum quid pertinebat inimici? nisi quod inuidia spiritus hominum damnatum, suum computat lucrum, & quod perierit hominibus, hoc se æstimat acquisisse. Sic ille.

Redijt tandem patris domum prodigus ille adolescens, Lucæ 15. 20. cum quæ à patre suauissimo esset exceptus hospitio; liuoris zelo frater non germanus cœpit ardere, & tam in fratrem, quam in parentem maledicta congerere. Sed quid fratri obiecerit, audi: Filius tuus hic, qui deuorauit substantiam suam cum meretricibus: At ô bone, quid inde? si substantiam prodegit, non tuam, sed suam potius: si hæc iniuria, non tua, sed ipsiusmet, est: Ad hæc: quid inuidiæ cum auaritiâ? Ut verò ex inuidiâ auaritia oriatur, quid tibi fratris substantia interest? Occurrit Chrysol. Et quando inuidus non auarus, quando quidquid habet alter, se cõputat, perdidisse. Per similis operariorum uineæ lis, & querela erat, Matth. 20. 12. dicentiũ. Hi nonissimi unâ horâ fecerunt, & pares, illos nobis fecisti, qui portamus pondus diei, & æstus: quibus pater familias, ita candide satisfacere conabatur. Amice non facio tibi iniuriam: nõ ne ex denario conuenisti mecum? Tolle quod tuum est, & uade: uolo autem, & huic nonissimo dare, sicut & tibi: Benè quidẽ, nisi cū homine liuoris æstu percito ageretur: at huic hinc iniuriæ causa, & occasio nascitur, nec enim illi satis est;

quod

Nyssen.

Saluian.

Chrysol.

X.
Luc. 15. 20.

Chrysolo.

Matth. 20.
12.IX.
Ad Rom.
12. 15.
1. Ad Cor.
12. 26.

Conc. Sar.

D. Hieron.

D. Hieron.

Auct. ope.
imperf.

Curtius

XI.

Iob 10. 6.

Iere. 17. 17.

1. Ad Cor.
4. 3.

XII.

quod suum est, accepisse, & felicem esse, nisi frater minus acceperit, & infelix sit, cum alienam prosperitatem pro supplicio habet, tuncque sibi ademptum exillimet, quantum alter fuerit lucratus. Ita ibi Hieronym. *Non tam ipse plus accipere, quam alium nihil accipere desideras.* Luculentius Chrysost. Siue Auctor oper. imperf. Ergo illi non dolebant quasi fraudati de mercede sua, sed quia illi amplius quam merebantur, acceperant: hoc enim est proprium inuidie quando alteri aliquid additur, sic dolent inuidi, quasi illis sit aliquid subductum, quod illi est additum, ut puta, si viderit fieri aliquem ditiores, putat inuidus se pauperem factum; si alter sapientior fuerit factus, ita dolet quasi ipse sit insipiens. His bellè concinit, quod de Magno Alexandro dicebat Curtius lib. 6. *Is vinci quidem hostes voluerat: Antipatrum viciisse, re tacitus quidem indignabatur; sua demptum glorie existimans, quidquid cesserit aliena.*

Suboritur hinc non nihil lucis obscuris Iobi ad Deum verbis cap. 10. 6. *Nunquid sicut dies hominis, dies tui, & anni tui sicut humana sunt tempora, ut quaras iniquitatem meam, & peccatum meum scrutaberis?* Vbi non facile ab interpretibus redditur ratio, cur ex disparilitate dierum hominis, ac Dei eam argumentationem conficiat Iob, contendens non esse, cur Deus eius peccata tam sollicitè scrutetur. Mihi alias expositiones non repudiant illa maximè arridebat, *dies hominis, & humana tempora*, ibi pro humanam felicitatem frasi in scripturis visitam accipi, ut Ierem. 17. 17. *dies hominis, non desideravi:* & 1. ad Cor. 4. 3. *pro minimo est, ut à vobis iudicer, aut ab humano die:* Vnde is resultat sensus, ut adstruat Iob decorum Deo non esse, si ad morem hominum, quibus prosperitas aliena supplicium est, felicitatem suam in aliorum miserijs, & infelicitate collocet: ac si dixerit, num beatitudo tua hominum felicitatem emulatur, quibus parum est si ipsi sint felices, nisi alter fuerit infelix, ut hac ratione peccata mea inuestigare, & ob ipsa me perdere velis? Apage. Alia enim tua ab humanam felicitas: illa enim sibi met ipsi, hæc verò non tam sibi, quam alienam infelicitati nititur. Nec enim tam læti sunt suo, quam tristes alieno; suæ demptum gloriæ existimantes, quidquid cesserit aliena.

Inde verò deterior inuidia, siue horum Pauli æmulorum causa redditur, quod non solum bonum in vniuersum, sed ut in ipsos etiam inclinatum, & rebus ipsorum inferuiens oderint, immò verò, quod hac de causa maximè infectentur. Quis enim dubitare possit plura in eos Paulum beneficia contulisse, optimeque illos de eo meritos fuisse,

qui communis omnium pater, maxime verò fidelium, qui Romæ degebant, esset: certe ipsam blandissimam compellatio, quæ, *fratres in Domino*, eos vocat, id aperte ostendit: & tamen hinc ad benefactorem maiori odio prosequendum accendebantur. En inuidiam omnium hostium pessimam, luoremque omnium inimicitia durior. Hostes enim beneficijs emolliuntur; odium amore superatur, at inuidia beneficijs accenditur, & charitate, velut ignis iniecto sibi oleo magis inflammatur. Ita Basil. hom. 11. quæ est de inuidia. *Genus est inimicitia intractabile quidem, & admodum insuperabile: nam cum beneficentia eos, qui aliqui sunt infesti reddat mitiores; malignum tamen, & inuidiam magis irritat, atque ad odium acuit: quantoque magis fortuna crescit, tanto ille maiori premittitur dolore, atque luctu: eis verò, quibus deuincti beneficijs existunt maximis, non solum se gratos esse reddendo, non cogitant, sed animo magnopere aduersantur. Sed quare? nimirum, quia quo plus inuido is, cui inuidetur, benefecerit, eò eius bonitas, & splendor, qui inuidi oculos ferit, magis elucescit. Inuidebat Dauidi Saul, atque ad necem illum insequabatur. Quid tunc ut regiū sedaret animum, inuidia que morbo remedium adhiberet bonus Dauid faceret? Equidem cum nosset eius citharâ animum Saulis refocillari, Psallebat manu suâ, sicut per singulos dies. 1. Reg. 18. 10. si hac beneficiâ delinitus ab inuidendo desisteret: 1. Reg. 18. 10.*

Sed quid tunc inuidus? Sanabatur? immò potius in rabiem, & furorem agebatur. Audi quid statim subiciat sacer textus: *Tenebatque Saul lanceam, & misit eam putans, quod configere posset Dauid cum pariete.* Vide quantum inuido medicina profecerit. At enim verò, ut ille ab inuidia, ita denno à beneficentia non destitit Dauid, sed leuioribus remedijs, siue beneficijs maiora addens, plura in bello facinora pro Saule fortiter gessit; vitæ discrimini in eius obsequium passim se obijciens. Sic enim eodem cap. vers. 27. *Et post paucos dies surgens Dauid, & abiit cum viris, qui sub ipso erant, & percussit ex Philistiim ducentos viros, & attulit eorum præputia, & annumeravit ea regi. Credideris iam efficacem inuidiæ adhibitam medicinam; cohibitumque omnino, ac oppressum morbum: rursus audi, quid cap. sequitio dicatur. Locutus est autem Saul ad Ionatham filium suum, & ad omnes seruos suos, ut occideret Dauid. Vbi sic exclamat Chrysostom. hom. 46. in Gen. *O excellentem in seniu. O stuporis magnitudinem! eum, qui vitam sibi seruauit, & omnem suum exercitum ab alienigena**

III

Basil.

1. Reg. 18. 10.

1. Reg. 18. 27.

1. Reg. 18. 1

Chrysost.

Goliath furore liberauerat, ut hostem despexit, & immemor beneficij ab affectione vincebatur, sed mente suâ obtenebratus ab inuidiâ, perinde ac ab ebrietate quâdam benefactorem, ut hostem spectabat. Itaque ille.

XIII.

Sed hæc minora sunt. Conijce quæso oculos in Redemptorem mundi Iudæis primum ob diuinas virtutes, & signa mediocriter infensum; post modum verò ob beneficiorum magnitudinem, quæ ferreos animos perdomare, & cereos reddere debuerat ad mortem conquisitus, & hæc vnâ de causâ in concilio damnatus; quod, multa signa, hoc est multa illis beneficia faceret Ioann. 1. 47. id optime expendente citato loco Basilio, ad hunc modum. *Quamobrè tãtis est petiis insidijs? ob magna eius prodigia. Quænam hæc erant? salus supplicum, ac miserorû, pascebantur esurientes, & qui pascebat, oppugnabatur: remittebant mortui, & auctor vitæ inuidiam sustinebat: demones fugabantur, & qui eis imperabat, insidijs petebatur; leprosi curabantur; claudi ambulabant: surdi audiebant; cæci videbant, & is, qui hæc beneficia conferebat, fugabatur. Pendere extremum hoc verbû, quo innuit Basilius ipsamet dona, & beneficia inuido collata, ei maxime inuisa, & odiosa esse: ideoque illum omnimodo contendere benefactorem fugare, ac procul remouere, quasi ab ipso grauiter lædatur, & vulneretur.*

Ioan. 11. 47.

D. Basil.

XIII.

Et verò, id inuidiæ in bonitatem odium, ea auersatio est, ut non modo inuidi affectû, & volutatem, sed, quod plus est, intellectum ipsum corrumpat, mentisque aciem obnubilet, ne virtutis lux, quam ij etiam, qui non sequuntur, videat, inuido affulgeat; sic de Eli obscurâ locutione dicitur. 1. Reg. 3. 2. *Oculi eius caligauerant, nec poterat videre lucernam Dei, antequam exstingueretur.* Quod, ut alibi ad prælatos, & magistratus referam, qui non prius debita sui muneris momenta, ac pondus expendunt, quam ipsamet officij sui lucerna in hac vitâ exstincta illius apud Deum iudicem rationem in futuro sæculo reddant; modò cum Venerab. Stephano Cantuariensi in allegor. Gotfridi Tylmâni ad eum locum de inuidis placet accipere, qui ut inquit lyricus virtutem incolumem oderunt, nec prius ipsis alienæ virtutis lux splendet, quam mortis tenebris obscuratur. Sic enim Stephanus: *Multi modò sunt tales, ut Eli, qui nunquam laudabunt probitatem in alio nisi post mortem.* Ita quidem, cum Christus Dominus egregias virtutes, & signa exerceret: ab hominibus, non cû insigni aliquo illius æui viro, sed cum antiquioribus, qui iam obijissent cõponebatur: Interrogante enim ipso Matth. 16. 13. *Quem dicunt homines esse Filium hominis?* Sic respon-

1. Reg. 3. 2.

Steph. Cât.

Matth. 16.

13.

sum est: alij Ioannem Baptistam; alij autem Eliam; alij verò Ieremiam, aut vnũ ex prophetis. Quod si inquiras, cur nullus ex presentibus occurrerit, cui similis esse Christus perhibeatur; siue etiam cur tunc ut diuini, & egregiæ virtutis viri Ioannes, Elias, & Ieremias haberentur, qui dum in viuiserant, ludibria, & verbera experti, insuper & vincula, & carceres, lapidati sunt, scelerati sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt. Ad Hebr. 11. 36. facilis est responsio, non prius ab inuidis lucernam Dei conspici, quam exstinguatur. Sed tunc quorum vident, & laudant? Sanè, non ut exstinctum laudibus, sed ut viuentes maiore afficiant. Sic inducit Basil. citat. hom. inuidum in aliorum calamitatibus crudeli pietate misereri se simulantem, non ut dolentis animum leniat, sed ut ex iacturæ reficitur memoria dolorem augeat. Se dolere ostendit, non humanitate, aut charitate motus verbis priora collaudans, sed grauiorem proximæ calamitatem ex horum memoriâ, ac desiderio faciens: puerum filium post mortem extollit, verbis ornat, quam fuerit formosus, quam ingeniosus, quamque ad omnia accommodus, cû viuo ne lingua quidem rectum vsum dedisset. A quo non multum disidet, quod de Augusto refert Seneca lib. 6. de benef. c. 32. solitum in quocumque tristi euentu Agrippam, & Mecœnatem iam extinctos laudare inquiens. *Horum nihil mihi accidisset, si aut Agrippa, aut Mecœnas vixissent, subdit Seneca. Quid putem defuisse similes qui assumerentur, an ipsius vitium fuisse, qui maluit queri, quam querere. Regalis ingenij mos est, in presentium contumeliam amissa laudare. Reddit vero appositam aliam præfatæ doctrinæ rationem Vellei. Patercul. dum egregium Caij Sentij Consulis facinus commendaret: cum enim dixisset. *Quod ego factum cuiuslibet veterum Consulû gloria comparandum reor, nisi quod naturaliter audita visis laudamus libenter, & presentia inuidiâ, præterita veneratione prosequimur; Scitè subdit: & his nos obrui, illis instrui credimus.* Sic Velleius.*

Ad Hebr.
11. 36.

Basil.

Senec.

Vell. Pat.

XV.

Basil.

Chrysost.

Ex ijs iam faciliè inferas, quam sit Deo inuisa hæc inuidiæ pestis, quippe quæ pugna in Deum, ut Basilius iâ citatus, inquit, magistra est. Certè, ut omittâ ipsam eâ ratione aduersus Deum pugnare, quod eos, qui virtute, & alijs donis ab eo exornati sũt, impugnet; quod sic probat Chrysost. hom. 53. ad pop. *Quid mali factum est, quod splēdidus frater, & illustris est, & probabilis? Nō itaq; coronari fuit opus, & gaudere, atq; Deum glorificare, quod mēbrũ tuũ est splēdidũ, & illustrẽ; sed dolet, quod Deus glorificetur: vides quò tendat impugnatio: sed non quod Deus inquis, sed quod frater clarificatur, at per hũc ad Deum gloria redũdat, igitur, & impugnatio*

malex eo potissimum ipsi bellum inferre, & repugnare dixeris, quod bonitatem, & bonū quod Deusest, adeo auerfetur, & oderit. Vnde diuinus spiritus, qui totius bonitatis fons est, inuidi mentem quasi sibi maximè infensam omnino de relinquere, signatissimè dicitur. Audi S. Marcial. epist. 1. c. 7. *Nulla sit in vobis inuidia per hanc enim Spiritus sanctus mentem derelinquit: recedente autem Spiritu sancto à tabernaculo mentis euacuatur homo dulcedine, & impletur omni amaritudine, nullusque locus est ei in celo, qui alienum se fecit à bonitate.* Pende Marcialis testimonium. Non dubium quidem Sanctum spiritum disciplinæ effugere fictum, & auferre se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu, & corripi à superueniente iniquitate Sap. 1. 5. sicut, & illud verò verius est, nihil iniquitatum in coelestem Ierusalem intrare posse Apoc. 21. 27. at enim verò peculiariter, & inuidi mentem à Diuino spiritu derelinqui, & nullum, ei in celo locū esse dixit Marcialis, quod inuidia cū bonitatis fonte, qui diuinus Spiritus est; & cū boni totius domicilio, coelesti scilicet beatitudine ex diametro pugnet. Vt enim alterius culpæ maculā (dato impossibili) inibi residere posse mens valeret concipere; at inuidiæ in celo locum facere cogitatio humana nequaquam potest.

XVI.

His adde inuidos hac de causa extra omnia Christi beneficia; miracula, patriæ communionem, immo, & ipsammet mundi redemptionem quodammodo esse; tanta inter Deū & inuidiam pugna, & contentio est. Sic videas, Christū quæ passim, & vbique in vrribus, in oppidis, in vijs, & medio itinere signa, & miracula edebat, in patriā suā, ac si manus illi adstrictæ, & colligatæ essent, nihil huiusmodi perficientem. Sic enim ipse Lucæ 4. 23. *Vtique dicetis mihi quanta audiimus facta in Capharnaum, hæc & hic in patriā tuā. Amen dico vobis, quia nemo Propheta acceptus est in patriā suā.* Sed quare? nimirum ob concuium inuidiam. Audi Ambros. *Aspernator enim Dominus inuidorum est, & ab ijs, qui diuina beneficia in alijs persequuntur, miracula sua potestatis auerit.* Subdit statim eleganter, *videte igitur, quid mali inuidia afferat, indigna propter inuidiam patria indicatur in qua cinis operetur, quæ digna fuit, in qua filius Dei nasceretur.* Iam si inuidiam à Christi meritis, & passione, exortem videre velis, audi ipsammet sub inuidi fratris personā ad patrem dicentem: *nunquam dedisti mihi hanc, ut eum amicis epularer.* Lucæ 15. 29. Quæ sic scire capit idem Ambros. lib. 7. in lucam. *Non enim pro inuidiā, sed pro veniā mundi, agnus est immolatus.* Sed iam quem sibi fructum ex odio in

Paulum eius oemuli essent consecuturi videamus.

ADNOTATIO II.

Inuidum, sensissimum suimet tortorem, & carnificem esse.

ILVD pulchrè à Basilio, & Nazianz. adnotatum est, pessimum inuidiæ vitium, solum inter alia omnia æquissimū simul, & iustissimū esse: sed quare? Planè, quia cū, apud quem hospitium, siue domicilium habet, grauius exagitat, nec culpam sine poenā villo modo esse patitur, quin illam seuerissimè plectat, & cruciet. Sic enim Basil. orat. 10. de inuidia, & odio. *Vnicum tamen ei inest bonum, nempe quod nocumento sit illi ipsi, qui eā asuat, quodque cor eius magis exedat, quā rubigo ferrum.* Et præfata homil. 11. de inuidiā; illud autem in hoc modo laudauerit quispiam, quod inuidus quantò in proximum vehementius mouetur tanto sibi met maius parit incommodum; quæ admodum sagitta magnā vi emissæ, si in durum aliquid, ac respuens inciderint, in emittentem facile redeunt, sic inuidia proximis tristitiam nequaquam affert, tantum inuidenti efficit. Nec minus opportunè Nazianz. orat. 27. inquit. *Vtinam ex hominum vitia luor interiret, inuidorum tabes, venenum eorum, qui eo laborant, solus ex omnibus affectibus iniquissimus simul, & æquissimus: illud, quia bonis omnibus infestus est: hoc, quia dominos suos exest, & conficit.* At hæc sensa, supplicij modo graphice descripto: sic etiam expressit Chrysolog. serm. 172. *Omnia quidem vitia ad suorum semper intendunt, & proficiunt læsionem, sed suos semper amplius inuidiā consumit, inuidia suorum carnifex semper existit, extendit sensus, torquet animos, discruciat mentes, cor da corrumpit, & quid plura? hanc qui receperit, sua sustinet sine fine supplicia, quia in se domesticum semper diligit habere tortorem.* Sed enim, vt opportuna hæc sint, nō ita rem exhauriunt, vt vnicum Gregor. Neo cæsar. verbum in c. p. 4. Ecclesiastes inuidiā, *astrum damonis*, appellantis; quod videlicet eum, cui in sit tam acriter, & ardentè pūgat, inflammet, discruciet, vt moerorem acerbissimum nullo solatio mitigabilem afferat.

Hæc illud firmat; quod in prodigi parabola singillatim obserues. Luc. 15. 25. nimirum cum inibi trium personarum mentio

fiat, nempe patris familias, filijque, qui bona prodegit, necnon inuidi eius fratris: hunc vnum notanter seniore appellari, cum nec ipsiusmet pater, senex appelletur. Quid? parente ne suo, à quo vitæ initium sumpserat, senior esse poterat? Ita quidem; nam ut ætate senior non esset, at inuidiæ ægritudine, imbecillior, & quasi senio magis confectus, morti vicinior erat. Ita ibi Ambros. lib. 7. in Lucam: *Idco senior dicitur, quod cito aliquis per inuidiam consenescat*: ad quem modum Chrysost. hom. 61. in Genes. *Vbi inuidus captus ab hoc morbo fuerit, contra suam ipsius salutem facit omnia*. Luculentius verò Chrysolog. dum inuidiam non vni, aut alteri corporis membro, sed ipsiusmet cordi, à quo totius valetudinis, ac viuendi causa desumitur læthale morbum afferre, sic ait: *Inuidia intestinus hostis, non carnis quatit muros; non elidit septa membrorum, sed in ipsam cordis ardet arcem: & antequam viscera sentiant, ipsam dominam corporis animam prædo capit, & adducit inclusam*. Hæc quis neget? Sed illud firmitus, & opportunius, quod adnot. præced. dicebat S. Marcialis: *per hanc enim Spiritus Sanctus mentem derelinquit, recedente autem Spiritu Sancto à tabernaculo mentis euacuatur homo dulcedine, & impletur omni amaritudine*. En efficacem ægritudinis, senectutis, & omnium morborum causam, discessum nimirum Spiritus sancti, qui hominis cor, animus, & vitæ est à tabernaculo mentis inuidi: succedunt enim statim tristitiæ, amaritudo, senectus, mors.

III.

Vt hæc magis euoluam, redeo ad illam Chrysologi sententiam. *Hanc qui recipit, sua sustinet sine fine supplicia*. Et verò quæ inuidiæ infelicitas est, quocumque se vertat, magis se cruciat. *Quia in se domesticum semper diligit habere toriorem*: Hæc enim eius artes, hæc proprietates sunt, de aliorum infelicitate gaudere, de felicitate tristari: Vide ergo quomodo suo ingenio, suismet votis ad sui perniciem, & supplicium vtatur. Nam ut illud omittā, nihil tristius, infelicias nihil esse, quam propriam felicitatem, & requiem proximi infelicitati, & ruinæ subnixam habere: dixit enim verissimè Plautus.

Plautus.

Inuidere, alij bene esse, tibi male esse miseria est. Qui inuidet egret, illi quibus inuidetur, re habet. Ad hæc quo pacto requiescat, qui (Basil.) *Vnā tantū mali requiē expectat, si quādo cui inuideat, rueniē forte aspiciat*? Vt ut id sit, nō potest etiā nō eamet ratione cruciari; quod malignam hanc auiditatem, nunquam possit explere; & quo magis alienis malis pascitur, eò magis auida, & ieiuna fit. Ita Aug. versans ea verba Psalm. 100. 6. *Superbo oculo, & insatiabili corde cum hoc non edebam*: vbi cum

dixisset. *Si superbus est, inuidus est, aliter esse non potest, etsi inuidus est, malis alienis pascitur*. Vnde dicit Apost. ad Galat. 5. 15. *si mordetis, & comeditis, videte ne ab inuicem confundamini*. Subiicit statim. *Nec se satiant gaudentes de malis alienis, quia insatiabili corde sunt*. Verum enim verò aliter omnino res euenit; nec inuidia aliquando voti compos euadit: nam ut scitè dixit Cyprian. lib. de zelo, & liuore: *Calamitas sine remedio est, odisse felicē Deo, nimirum, pro ijs, quibus inuidetur, aperte pugnante*: Audi Chrysost. homil. 18. quæ est de inuidiā, tom. 6. *Quanto enim magis inuides, tanto maiora bona ei, cui inuides, procuras; Deus enim est, qui omnia inspicit, ac si iniuriā videat affici eum, qui iniuriā nulli infert, magis extollit, clarumque reddit, atque hūc in modū te castigat*. Sic ibi, vide similia hom. 46. in Genes.

Ad Gal. 5. 15.

Cyprian.

Chrysost.

III.

Gen. 37. 35

Gen. 26. 36

Quod si videre velis, quomodo suis se telis inuidia confodiat, adi Genes. cap. 37. 35. vbi de Iacob ob filium Iosephum (ut ipse putabat) mortuum vehemēter dolente, nec præfenti omnium filiorum coronā animum suū tantisper deliniente, sic dicitur; *Congregatisque cunctis liberis, ut lenirent patris dolorem, noluit consolationem recipere; sed ait: descendam ad filium meum lugens in infernum*. Sed observa, nullam aliam ob causam, mortem Iosepho fratres machinatos fuisse, quam quod à patre supra omnes filios amaretur, Genes. 26. 36. vnde ad necem illam inferendam, hanc ipsi rationationem secum conficiebant; si Iosephum de medio tollimus, totum in nos amorem parens noster collocabit: Iam vide, quam aliter ipsis res eueniret, dum omnes simul ad consolationem patri adhibendam parati eius dolorem lenire, aut mitigare non valuerent: *noluit consolationem recipere*. Ergo solus Ioseph adhuc cum extinctus creditur parentis animum occupat: solus illi nullā reliquorum habitā ratione in delitijs est: *Descendam ad filium meum lugens in infernum*. Vides cōmeritum inuidiæ supplicii? dum qui eā percipi, non aliter morbo mederi voluerunt, nisi Iosephum obscurando, & è viuīs auferendo; inde verò morbum multo magis auxerunt acriores inuidiæ stimulos persentientes cum ardentiorem parentis charitatem in vnū Iosephum, huncque mortuum, quam in semetipsos vndecim, & viuos experti fuerint. Id Chrysost. homil. 61. in Genes. ad præfata verba. *Noluit consolationem recipere*: Sic obseruante: opinor, & hoc illis aliam fuisse plagam: videbant enim quod pater tantum, tamque feruentē amorem declarabat erga eum, qui non aderat, immò & putabatur à bestiis disceptus; & maiori tabescebat inuidiā: Sed cur maiori? Sanè,

Chrysost.

quod

quod cum Ioseph in viuis erat, dignius dulci eius præsentiâ, & suauissimis moribus patris animus sustentabatur; post modum vero, non iam ipse, sed illius umbra, & recordatio totum paternum animum occupabat; & omnium filiorum præsentiæ longissimo intervallo anteferebatur. En inuidiæ fructum, profectum.

V. Aptam iam hæc Pauli æmulis, nec alium à præfato exitum videbis: dum ipsemet eorum artes, & machinationes ad Apostolum magis affligendum, atque premendum vberem illi indefinitis gaudij materiam pepererunt: sic enim ipse vers. seq. *Quid enim? dū omni modo, siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.* Sed illud ad nostrum institutum rem auget, quod (vt in commentario ex Chrysost. & aliorum Patrum sententiâ vidimus) non nisi cum ingenti ipso discrimine, & detrimento vincula, & labores Paulo aggrauare potuissent, cum in ipsos primum Nero, utpote, qui Christum recentius annunciant, mortis sententiam esset laturus. Sed hæc ipsissima inuidiæ natura, & vox est apud Tragicum. *Pelopis domus ruat, vel in me: dummodo in fratrem meum.* Vnde Chrysostom. homil. 44. ad popul. inuidos cum furiosis se ipsos proprijs gladijs confodientibus, sic componit. *Sicut furentes sapenumero gladios in se conuertunt, utidem & inuidi propriam negligunt salutem.* In quam sententiâ obseruat August. lib. 1. de Ciuit. Dei, cap. 23. Catonem à Cæsare victum, semetipsum crudeliter interfecisse, ut eam Cæsari gloriam præriperet, quam regiâ illi clementiâ parcendo, erat consecuturus.

VI. Videas id etiam apprimè delineatum in dæmone miserum illum hominem torquentem, qui in foetidis mortuorum monumentis habitabat Lucæ 8. 27. Nam si (nec abs re) quicuis dubitauerit, cur dirus carnifex foetidum illud, & tenebrosum domicilium, præ tot Regum, ac Principum palatijs, quæ ipsi ad manum erant, & in quibus obuijs manibus exciperetur, eligere maluerit? Respondet Chrysolog. serm. 17. id inuidiæ ingenium esse, quæ propriam negligit salutem, & vitam, dummodo ei, cui inuidet, noceat: *Prædam miseris prædo suginabatur inclusus, nec facientem, sed patientem miserabilis exponit inuidia.* Pulchre; patitur enim inuidia, non facit, cruciat se prius, ut alium subinde cruciare tentet: perdere, ac deicere se non dubitat, ut alterum post modum deiciat: ita de eodem primo inuido Cyprian. lib. de zelo, & liuore: *Ille Angelicâ maiestate subnixus; ille Deo acceptus, & charus postquam hominem ad imaginem Dei factum*

conspexit, in zelum maleuolo liuore prorupit, non prius alterum deiciens instinctu zeli, quam ipse zelo ante deiectus: captiuus antequam capiens: perditus antequam perdens, dum simulante liuore homini gratiâ datâ immortalitatis eripit, ipse quoque id quod prius fuerat, amittit. Hæc Cyprianus. Similia habet Paulinus epist. 4. A quibus illud non ita, non latuisse zizaniorum seminatore adeo sibi noxiam messem fore mesurum, ut simul cum ipso ad poenæ cumulum fasciculi essent comburendi, nec tamen ideo ab infelici satione destitisse, quod alijs interitum sperabat esse allaturam. Ita Chrysolog. serm. 97. *Manent ergo laboris sui fructum beneficientem; manent & nequitia sua præna fraudantem; illi triticum ad horreum cæleste portabunt: tu mihi zizaniorum tuorum porabis fasciculos ad gehennam.* Sic Chrysolog. Ad quem modum Gregor. Magn. 3. p. pastor. admonitione 12. *Quia ipse malignus spiritus calum perdidit condito ad hoc homini inuidit, & damnationem suam perditus adhuc alios perdendo cumulauit.*

Inimico huic non multum dissimiles, inuidi Pharisei exstiterunt, de quibus sic inquit Christus Lucæ 11. 52. *Vae vobis legisperiti, quia tulistis clauem scientiæ; ipsi non introistis, & eos, qui introibat, prohibuistis; hoc est, qui ne alij intrarent; tanto vos metipsum ingressu etiam excludere voluistis, sic id explicante Chrysolog. serm. 172. Audistis ergo quemadmodum dæm seclusit alios, seipsum tantum inuidiosus exclusit, acceperat claves Phariseus, non ut clauderet, sed ut intrare desideratibus aperiret, sed ne intraret alter, ipse permanere foris maluit per liuorē.* Ita Chrysolog. Quia verò literatorum mentionem feci, illud quamuis minoris momenti, non omittam: esse nonnullos, vel doctos, vel semidoctos, qui dum amicos sapienter, atque eleganter legentes, concionantes, discentes audiunt, ne illis gratum fecerint si plausu, si risu, si manu, vel aliquo oris gestu audita excipiant, in pertinacissimum silentium compositi se ipsos potius discruciare malunt. Huius quidem æui, sed & veteris etiam importunus mos, à Plinio Iunior. lib. 6. epist. 17. occasione quorundam sapientum, qui audito disertissimo amici libello, nec verbum in eius laudem dixerunt, sic reprehensus. *Non labra diduxerunt; non mouerunt manū; non denique assurrexerunt saltem lassitudine sedendi.* Quæ tanta sapientia? quæ immo pigritia, arrogantiâ, si nosteritas, ac potius amentia, in hoc totum diem impendere, ut offendas? ut inimicum relinquant, ad quem tanquam amicissimus veneris? Differrior ipse est; tanto magis ne inuideris. Prudenter quidem.

Paulin.

Chrysol.

D. Gregor.

VII.

Luc. 15. 52.

Chrysolo.

Plin. Jun.

ADNOTATIO. III.

Pauli in obiurgando moderatio, & comitas; inuidorum maligna concordia, malignius acumen.

RELEGO præfatæ messis spicas; tam scilicet pretiosa virtutum grana, quarum egregium erga suos æmulos specimen Paulus dabat; quam aculeatas, & hostiles ipsorum aristas; peruersa videlicet acumina, quæ in ipsum inuidia exacuebat, siue acutas lanceas, in cœlum ab inuidis armatâ manu intortas; immò verò stipulas, quæ fomentum essent per quod exureretur, vt de Cain dixit Chrysolog. sermon. 109.

I.

Et in Paulo quidem duo obseruo; primū erga inuidiam strenuē, ac prudenter se gessisse dum ipsam, nunquam irritauit, aut lacerauit, sua inaniter iactans, vel aliorum oculis exponens: non enim ignorabat ipse, quod familiarem suū Senecam nō latuit, epist. 105. *Sic verò inuidiam effugies, si te non ingesseris oculis, si bona tua non iactaueris, si scieris in sinu gaudere: quid nāque ipso modestius, & submissius? aut quis adeo sciuit in suo sinu gaudere? De Bruto quidem Romanæ vrbis liberatore dixit Liuius. Neque in animo suo quidquam regi timendum, neque in fortunâ concupiscendum relinquere statuit; contemptuque tutus esse: quod sanè egregiè præstetit Paulus, nihil in se, quod alijs timori, aut cupidini esse posset relinquens; nec contemptu solum, sed vinculis, & persecutionibus gaudens. At inquis concionabatur magnâ hominum frequentia, & plausu. Quid verò mirum si inde nasceretur inuidia? Fateor quidem id ita esse; sed quid aliud faceret Apostolus? Væ illi si non Euangelizaret! 1. ad Corinth. 9. 16. Sanè si aduertis eadem pæne inuidiæ, atque scandaliratio est; nec omnia, quæ inuidiam pariunt, præcidenda mihi, siue cohibenda sunt, sed ea solum, quæ nullâ vrgente necessitate excusare possum. Certè si tuæ me diuitiæ premunt, si gratia quæ apud Principem vales me inflammat, si ingenij tui flos, & acumen inuidiam in me excitat, iniquus fueris, & mei inuidiæ criminis reus, si hæc frustra, & inaniter me præsentē iactaueris; vnde Paulus de Doctore, ingenio pugnace, & contentioso, qui alijs non acquiescit, sed vt ingenij*

copiam faciat, æternas quæstiones mouet, & à disputando non cessat, dixit 1. ad Timoth. 6. 4. *Superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones, & pugnas verborum, ex quibus oritur inuidia, contentiones: Vbi superbium quæstiones agitantem, ex quibus oriuntur inuidiæ, pulchrè, & languentem appellauit; quasi hominem imbecillianimi mentisque parum firmæ, qui ab amore gloriæ de statu deiectus, vnde etiam nihil scire dixit, quod licet plurimum sciret, attamen nesciret vti scientia, cum eâ ad excitandam inuidiam in alijs abuteretur.*

1. ad Tim. 6. 4.

II.

Viderat Ioseph celebre illud somnium Solis, Lunæ, & stellarum adorantium se, Genes. 37. 10. quod dum patri, & fratribus suis narrauit; à patre vna ex parte increpat, ex alia reueritus, & in pretio habitus est: sic enim ibi: *Increpauit eum pater suus, & dixit. Quid sibi vult hoc somnium, quod vidisti? &c. Et statim: Inuidebant ei igitur fratres sui, pater verò rem tacitus considerabat. Vbi illud merito ambigitur, cur à patre rem considerante, & futura prævidente, filius vt vani somnij auctor obiurgaretur? Respondet tamē Chrysostom. hom. 6 1. in Genes. non vt somniorū inuentorem à patre increpatum, sed vt parū cautum, & nimium simplicem, qui inuidiæ fratrum exagitatus nesciret inuidiæ occasionem diuertere, sed eam incaute laceraret, & iam accensam inflammaret. Sciens pater (inquit Chrys.) quod fratres inuidebant ei, propter hoc increpauit puerum, & diu discavit etiam ipse somnium, & coniectans à Deo reuelatione ei factum observabat verbum. Et rectè, quidem: debuerat enim innocens adolescens pungentes antea inuidiæ stimulos obtundere, celas quidquid in fortunâ concupiscendum haberet, & somnum potius, quam somnium ostendat: ita quidem callidus ille Salustius Crispus apud Tacit. lib. 3. Annalium. *Cui quo vrgor animi ingentibus negotijs par suberat, cōmagis, vt inuidiam amoliretur somnum, & inertia ostentabat.**

Gen. 37. 10

Chrysostom.

Corn. Tac.

III.

Verum enim verò, vt hæc quæ inaniter iactō, celare, & opprimere debeo, ne inuidiæ te extiment, & crucient, ita quæ à me Deo exigit, & quæ in eius obsequium recta intentione exequor non est, cur omittam, aut reprimam. Extat in ipsismet inuidiæ natalibus, siue incunabulis, vt inquit Tertull. lib. de patient. cap. 5. *Inuidia infantis quodammodo incunabula, appositum exemplū. Quis enim fratrem Caini inuidiæ innocentem exposuit Abelem? Num eius voluntas? an verò Dei obsequium? immò ipsummet cœlum. Certè cum vterque germanus sua Deo sacrificia; inæqualia tamen, offerrent, Abel enim*

Tertullian.

de

Chrysostom.

Senec.

Liui.

1. Ad Cor. 9. 16.

de primis, ac melioribus gregis tui proventibus, Cain verò de obuijs quibusque melsis suæ frugibus; non hoc fratri inuidebat Cain, quod pretiosiora obtulisset, immò verò cum risu accipiebat, quod qui pinguiorem agnū sibi posset referuare, in sacrificium sponte cōbureret, sed illud ei ad inuidendum stimulauit: quod respexit Dominus ad Abel, & ad mu-

Genes. 4.4.

III.

Sed hāc de re opportunissimè nos Assestator admonuit, dum hinc ab egregijs operibus, quæ quod mundi salus esset, non poterat non operari, licet æmulos suos ad inuidiā prouocarent, non cessabat, illinc verò eorum operum rationem ad suum munus, Parentisque summi obedientiam sapienter deuolebat. Sic enim Ioann. 9.4. cœcum à natiuitate in Sabbato (vt ex Theodoro Mopsuest. obferuat Maldon.) curaturus, quod ei apud Pharisæos inuidiam excitabat prius factum excusans, dicebat: *Me oportet operari opera eius, qui misit me.* Sed quare non dixit, opera mea? Respondet Angult. ibi: quod Patrem potius, quam se ipsum honorare voluerit. Bene: sed cur Patris nomen reticuit, & eā periphrasi est vsus? eius, qui misit me. Ergo optimè respondet dubio Maldonat. potius dixit, opera eius, qui misit me; quam opera Patris, vt obligationem faciendi miracula ipso missionis nomine declararet. Certè dum statim vnctum iam, & semicuratum cœcum ad aquas Siloe misit, inquit. *Vade lauare in nauatoria Siloe* (quod interpretatur, *Missus*) ipsa inquit aquas, quibus perfecit miraculum, quasi in confirmationē suæ missionis accersit, & in testes aduocat, vt à luto inuidiæ mundus omnino, & purus esse videretur, cum ea ratione, quod Missus à Patre foret, egregium illud opus perfecisset.

Ioann. 9.4.

August.

Maldonat.

V.

Venio ad alterum, quod è Paulire, & cōmendatione est: nempe tam modeste, tam parce, tam virbane æmulos suos obiurgare: nam præter quam quod neminem nominat, vt bonæ eorum exultationi cōsuleret: obferua semel tantum inuidiæ fecisse mentionem; aiens: *Quidam quidem, & propter inuidiam, & contentionem:* cum tamen iterum, atque iterum sermonem de illis subinde fecerit, vers. 17. & 18. At enim verò sic inibi se gessit, sic præfatam inuidiæ increpationem temperauit, vt proximum non inuidiæ, & contentionis simul; sed contentionis solum meminerit; pro illis verbis. *Quidam propter*

inuidiam, & contentionem, tantum modo reprensens. *Quidam autem ex contentione:* deinde verò, & contentionis, etiam oblitus; per occasionem, Christum ab ijs annunciari dixit, qui per inuidiam, & contentionem annuntiabant. Sic enim ait. *Quid enim? Dum omni modo, siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur:* Ita quidem vel tam cito propriæ offensæ est oblitus, vel priorum inuidiorū cognomentū, siue increpationem lenire voluit, ne asper, aut amarus aliquomodo videretur. Sic sanè cum seruo nequam bonus Dominus contendens Matth. 23.26. cum ab eo andijisset. *Scio, quia homo durus es, metis ubi non seminas, & congregas ubi non spargis,* atque vt ex eius ore illum iudicaret ipsa et illius verba reperere opus habuerit; hæc solū inquit: *Serue male, & piger sciebas, quia meto ubi non seminam, & congrego non sparsa;* at quare illi non exprobrauit ea verba, *durus es;* cum duriora alijs fuerint? Respondet Paschasius lib. 11. in Matth. *Quia non conficitur se durum esse, sicut ille arbitrans calumniabatur. Quia non ex sua natura est, vt seuerus, aut durus dicatur, sed quia ille misericordiā Dei abusus est ad negligentiam, & non ad conuersionem suam.* Benè; sed si ad rem vrgens ideo potissimum conuitori obijcienda, & exprobranda hæc erant. Quare opportunius dixeris, ideo à Domino non fuisse repetita; vel quia quā Princeps, Regiæque naturæ esset, in tam exiguā temporis mora qualis ab audito ad increpationem intercessit, iniuriæ immemor iam erat; vel quia quā prudentissimus medicus non censuit ad viuum omnia fore refecanda, sed alia dum reprehenderet obijcienda; alia, & hæc potissimum, quæ magis mordent, reticenda, vt increpatio omnibus numeris absoluta, atque ornata esset: adhortationum, enim, benignitate Basil. epist. 1. clementia, ac mansuetudinis opinio colligenda est. Nusquam acerbum se præbere conuenit, etiam si obiurgatione opus sit. Qua de re sic loquitur Gregor. Magn. lib. 15. Moral. c. 12. *Cunctis rectoribus viraque summo opere sunt tenenda, vt nec discipline vigore benignitatem mansuetudinis, nec cursum in mansuetudine districtiorem non deserant disciplina. Regat ergo disciplina vigor mansuetudinem, & mansuetudo ornet vigorem.* Pende hæc extrema, mansuetudo ornet vigorem; est enim vigor, siue increpatio inornata, & incondita, cui aliquod mansuetudinis signum non subest, maximè verò cum à Prælato omnia errata increpantur, omnes eorum circumstantiæ, quæ grauāt, expenduntur, nihil reticetur, dissimulatur nihil.

Matth. 23. 26.

Paschas.

Basil.

Gre. Mag.

VI.

Mirum quidem est nusquam nobis præscribi, ne multum casti, sobrii, aut misericor-

Eccles. 7. 17 des finus, cum tamen de iustitiâ à Salomone Ecclesiast. 7. 17. moneamur. Noli esse multum in flus. Sed quâ ratione? Iustitiâ solum pulcherrimâ omnium virtuti, & quâ, nihil splendi-

Ambros.

didius, ut ait Ambrosi ad Herontianum, modus adhibeatur? Equidē quia eius decor, atque splendor ex hoc potissimum modo, atque moderatione confurgit. Ita Ambrosius, lib. 1. de Pœnit. c. 1. Salomon ait; Noli esse in flus nimium. Debet enim iustitiam temperare moderatio. Nam quomodo se tibi curandum præbeat, quem fastidio dedas, qui contemptu se, non compassionem medico suo pueri futurum? Sed om-

Ferrand.

nino ad rem Ferrandus Diaconus, Reg. 6. Patritici ad Reginum Comitem, tom. 5. Bibliot. Vet. Patr. *Esto in flus, ut corripas inquietos, noli esse multum in flus, ut consoleris pusillanimes, & patiens sis ad omnes. O quanta dissimulanda sunt! quanta toleranda! quanta leniter attingenda!* Bene omnino; si minus recurre ad exemplar. Ferebatur Christus cum discipulis in naui, Matth. 8. 23. cum gravi exortâ tēpestate, ipse dormiebat; non simulatē, ut dixerunt nonnulli, aut casu, ut alij; sed naturali quidem somno voluntariē accersito. At quare tunc? præsertim cum scriptum sit: *Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel.*

Matth. 8.

23.

Psalm. 120. 4 Psalm. 120. 4. Sanē ut discipulorum diffidentiam coniuventi oculo tantisper dissimularet. Sic Chrysolog. serm. 21. *Videte quemadmodum Dei oculi clauduntur, ne videant eos, ut vindicent, qui delinquant;* Averte faciem tuā à peccatis meis. Sic ille. Ergo multa à Prælatodum increpat dissimulanda, multa leniter attingenda.

Psalm. 120. 4

Chrysolo.

VII. Disceptabat cum Patre familias inuidus ille, ac contentiosus operarius, Matth. 20. 13. cur tantum nouissimis, quantum primis daret; cum verò ipse eam optimo iure rationem reddere posset, quā importunum illius os obstrueretur, quod nouissimi vna horâ non minus, quam primi toto die laborauissent, quia verò hæc ratio tam illius, quam aliorū, qui primi venerant negligentiam oblique notabat, ea ipse nullo modo uti voluit, malens non nihil, sibi obijciendū relinquere, quod res suas prohibito duceret, quam subditos pudore suffundere, nec ipsorum negligentiam dissimulare, ut benē ibi ex Chrysostomo adnotauit Maldonat. Cuius etiam egregia illa observatio est apud Lucam, cap. 13. 8. Domi-

Matth. 20.

13.

no vineæ colono suo imperanti, ut ficum infructuosam præcideret, bonum colonū respondisse. *Domine dimitte illā, & hoc anno, usque dum fodiam circa illam, & mittam stercorea.* Vbi apparet adeo illum de ficu excusandā curasse, ut maluerit in se ipsum culpam coniicere. Exprimi, inquit, affectum, & diligentiam

Maldon.

Luc. 13. 8.

IV

Maldon.

boni coloni, non libenter plantas scindit, non libenter perdit; & quod fructum ficus non tulerit, culpam in se potius, quam in illam consicit, quod fortasse ante non benē coluerit. Sic ille. Sed illud quidem ad hanc rem multo expressius est, quod de drachmâ perditâ, hoc est, (inquit Greg. Magn. hom. 34. in Euāg.) *Homo, qui conditus ad imaginem Dei fuerat peccando à similitudine sui creatoris recessit, sub personâ mulieris habentis dracmas decem, dixit Dominus. Congratulamini mihi, quia inveni dracmam, quam perdidideram.* Certē dracma ista eadem cum oue perditâ erat, ut ibi monent Patres, & hæc quidem non renuebat fateri, *Erravi sicut ovis quæ perit.* Psalm. 118. 176. & tamen bonus pastor sibi potius culpam assignat, quam illius erratum traducat, inquit, *quam perdidideram, quasi suæ incuriæ non oui vitio id fuerit deputandum.*

Gregor.

Ps. 118. 176

VIII.

Hæc in Paulo erga suos æmulos fuerunt adnotanda: Iam in idorum artes, & ingenium videamus: duo etiam circa hæc obseruo. Alterum, inuidiam hinc sua iura perdidisse, & in se ipsam arietasse, quisenim non miretur plures eiusdem muneris, & officij ministros, & liuoris labe infectos in vnum ad inuidendum & perdendum Paulum conspirasse? Non ne figulus figulo inuidet? ergo & illi ipsi mutuo sibi inuiderent? mutuis etiâ odijs dissiderent? Quis ergo vnus illis animus, vna mens aduersus Paulum erat? Hic quidem inuidiæ vis, & impetus peruenit, ut à se ipsa migret, quo sibi ipsi confitet. Sic videas nonnullos è Ioannis discipulis, vno cum Phariseis agmine facto ad Christum accessisse, ut illi, quod non ieiunaret obijcerent. *Accesserunt* (inquit Matth. 9. 14.) *ad eum discipuli Ioannis dicentes. Quare nos, & Pharisei ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant?* At quid Ioannis scholæ? cum Phariseorum doctrinâ, quidve commune his cum illis esset, ut vno nomine hanc causam suscipiant? Scite Chrysol. serm. 32. *Et cum discipulis Ioannis, quæ societas Phariseis? nisi quod iunxerat inuidia, quos disjungebat disciplina; hic iam sua perdit iura zelus, iungit, disjungere consuevit.* Ad quem modum de hæreticis dicebat Tertull. lib. de præscript. c. 41. *Nihil enim interest illis diuersa tractantibus, dum ad vnius veritatis expugnationem conspirent.* Sed id Nazianz. orat. 5. de Theologiâ pulchra imagine itineris, siue fluminis, qui iam in varias venas discissus fluit; iam in se reuersus totus confluit ad hunc modum illustrauit. Nam quod in vjs, & fluminis comperire licet, ut quæ in diuersum tendentia scindantur, eadem in se ipsa reuertantur, consurgantque hoc ipsum, & hic præ impietatis pietate contingit: nimirum, ut qui alibi dissident, eidem in alijs inter se conue-

Matth. 9. 14

Chrysolo.

Tertullian.

Nazianz.

niant, ut quâ parte consentiant, quane inter se pugnent, hoc verò ad amicum cognoscere non possis. Hæc Nazianz.

IX.

Qua quidem in re Principū Aulici mirifice excellunt: nihil enim frequentius fuerit, quam cū de aliquo ē gratia Principis deturbando, aulāque pellendo agitur omnes tunc inter se se aulicos conspirare, & studia vnanimiter conferre. Sed qui? illi sanemet, qui implacabiles inter se inimicitias, & odia exercēt ad pristinas similitates subinde redituri, cum primum iniqui illius voti cōpotes euaserint: ita quidem de Saule, & eius ministris, siue ut alij volunt de Abisalon, & ipsius familiaribus, quod eodem recidit, quando ij omnes, quā Aulici eiusdem farinae erant conquerebatur Vates, Psal. 61.4. *Quo usque irruitis in hominem? interficitis vniuersi vos, tanquam parietem inclinato, & maceria depulsa? Vbi dum sub eleganti similitudine parietis inclinati, & in ruinam propendentis status Aulici qui in gratiā Principis vacillari, & sensim labi conspicitur, in quem omnes pro virili irruentes vndique impellunt describitur: emphasim habent tum verbum, irruitis, quod ex Hebræo legas: congregamini: quo mutua studia, & animorum consensio denotatur, tum illud vniuersi vos, ut dicere videatur, vos qui ad inuicem animo, & volūtate dissidetis, vos quos iam pridem ego noui mutuis odijs ardēter flagrare, nunc cum de me, ex principatu, exturbando agitur vniuersi coniuratis, & vnanimi consensu ad meam cædem, & ruinā concurritis? Sed non erit opinor longa hæc non vestra concordia me enim aulā exterminato vestras sub inde artes mutuo alter in alterius pernitiem exercibitis Qui ea tenus cordes esse consueuistis (Nazianzeni verba) quatenus ipsæ affectionibus indulgetis.*

Nazianz.

X.

Nec minus dignum obseruatu, illud alterum, quod dixi de Pauli æmulis est, non aliā videlicet ratione Paulo bellum inferre, quam quæ ipsi ad speciem valde honorifica esset, dum ex eius parte ad Christi Euangelium disseminandum constituere se atque stare vellet, ut maior Pauli fama, & rumor Romæ percrebesceret, atque illius notitia omnium; præcipue verò Principum animos peruaderet, ut qui prius auditores illi, & famæ (quis dubitet?) eripere tentauerant, nec potuerant liuoris in dies flamma crescente egregiā laudem, & famam ad maiorem ipsius pernitiem modò conciliarent. Quem sanè ad modum, (si aduertis) cum Assertore nostro Principes Sacerdotum inuidiā perciti, se gesserūt: nam qui prius ut fidem illi, ac opinionem detraherent, vix vllum ab eo miraculum fieri credebant; ideoque suggerebant, Magister. Volu-

mus à te signum videre. Matth. 12. 38. Sanè ac si nullum vnquam vidissent; postea cum ijs artibus proficere desperarent, in contrariam partem inclinati, infinitā poenæ miraculorum multitudine ipsum onerabant: sic enim in cōcilio ad necem Domino inferendam clamabant, *hic homo multa signa facit?* Ioann. 11. 47. Similiter, qui assecras illi prius denegabant dicentes. *Numquid ex principibus al quis credidit in eum?* Ioann. 7. 48. deinceps multo ei plures quam haberet, sic tribuebant. *Eccē totus mūdus post eum abijt.* Ioann. 11. 10. Quid? iam nullum ei signum iam multa datis? iam discipulos quos habet aufertis, iam quos, nec habet tribuitis? Ita plane: ut ad eum perdendum quantum prius ipsi ex signis, & ex auditoribus malignè detraxerant, inuidiæ artibus subinde intracti malignius restituant. Sic dicebat Seneca lib. 4. natural. quæst. In proœmio. *Cum omnia caueris per ornāmēta feriet.*

Matth. 12. 38.

Iod. 11. 47.

Ioan. 7. 48.

Iod. 11. 10.

Senec.

XI.
Polyb.

Quod si ad aulam redeam, Polybij exemplo rem tibi ob oculos ponam. Narrat is igitur lib. 4. de Appelle quodā Philippi Aulico, qui egregius calumniarum factor erat cōuictum sapius falsitatis in criminationibus quas cōgesserat aduersus Aratum, qui apud Principem plurimum valebat, non ideo à cōsuetō officio destituisse, sed nouo suscepto criminandi genere Taurionem quendam quem deicere volebat miris apud Philippum laudibus extulisse, dignissimum affirmans, qui cū rege ipso in castris atque acie ageret. Sed quo fine? Planè ut per ornamenta feriret, nempe, ut subdole Principem in metū, ac inuidiam ne fortior, ac melior, ac pro inde regno potior à suis haberetur, excitaret, non secus, ac 1. Reg. 18. 8. cum Saul Ierolimitanarum puellam canticum audiuit: *Percussit Saul mille, & David decē millia:* metu, & liuore occupatus sub intulit: *dederūt David decem millia, & mihi mille dederunt. Quid ei superest, nisi solum Regnum?* Necnon, ut Tiberius, qui quamuis improbos odisset; non tamen ideo optimos in familiares adsumebat, quia ab optimis (inquit Tacitus lib. 1. Annalium) *periculum sibi; à pessimis dedecus publicum metuebat.* Vnde subdit Polybius: *Nouus enim calumnia modus repertus iste, non culpantes, sed laudantes ledere, atque euertere alios.* Sic ille.

1. Reg. 18. 8.

Tacit.

XII.

Psal. 61. 4.

Nec semel hoc mucrone percussus fuit David, qui ut paulò ante vidimus de aulicis Saul querebatur: *Interficitis vniuersi vos, tanquam parietem inclinato, & maceria depulsa.* Psal. 61. 4. vbi in Hebræo parietis imago in recto est, tanquam paries inclinator, & maceria depulsa: sub hoc sensu; hæc iam vestre artes sunt, hic vester modus tendendi insidias, quod

cum me munire, ac pro tegere tanquam paries videmini, tunc non secus ac cadentis muri ruinā me obstruere, ac opprimere nitimini. Deinde vero apud Regē Achis. 1. Regum. 21. 11. Nam cum ad illum Principem ipse se cōfugisset; regni Satrapæ merentes ne regis gratiæ partem illis adimeret. Sic ei in Regis auribus insidia tetenderunt. Numquid non iste est David Rex terræ? nonne huic cantabant per choros dicentes: percussit Saul millia, & David decem millia? Pupugit verò David aule artium gnauiter peritum huius laudationis acumen, & ut ille Salustius Crispus. *Vt inuidiam amoliretur somnum, & inertiam ostentabat.* Ita ipse, ut eas aulicorum insidias declinaret ad simulationē delapsus est: sic enim ibi. *Posuit autem David sermones istos in corde suo, & tinnit valde à facie Achis Regis Gub: & immutauit os suum, coram eis, & collabebatur inter manus eorū, & impingebat in ostia porte, defluebantque salina eius in barbā, &c.* Vbi vides quam vere Aufonius.

Stultitiam simulare loco prudentia summa est.

VERSVS XVIII.

Quid enim? Dum omni modo, siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuntiatur: & in hoc gaudeo, sed & gaubebo.

COMMENTARIVS.

Quid enim?

I.

Theoph.

C si dixerit Paulus: cur id dolore me afficiat? Vel ut capit Theophyl. Quid mihi curæ est? Quod alij, me præsertim impedito Christum Romæ annuntient?

Dum omni modo.

Græce particula, *ἀν*, paulò significantius habetur: est enim, *πλεον*, quin potius: ut

vertit Ambros. illud verò, *omni modo*, ab ali- quibus vel ad verbū gaudeo, vel ad alterum verbum, opto, aut cupio, quod suppleri debeat, hoc modo refertur: quin potius omni- modo gaudeo, vel opto, quod Christus annū- tiatur. Simplicius autem accipias pro quo- uis modo, siue utcumque, sic cum sequenti- bus, siue per occasionem, siue per veritatem Chri- stus annuntiatur, cōnectendo: quocūque mo- do Christus Romæ prædicetur, siue per causa- tionem, & prætextum, siue etiam sincerè, & candidè plurimum gaudebo.

Per occasionem.

Græce est, *προφάσει*, quæ vox pro fictâ causâ, vel saltim pro speciosâ, & fictitiâ, quâ aliquis factum suum excusare conatur, ut in plurimum accipitur, latini dicunt prætex- tum, & colorem, siue etiam speciem, & obten- tum, aut velamentum; quod nimirum factio alicui obtenditur, prætenditur, aut prætexi- tur; quomodo aliquid fieri dicimus sub præ- textu pietatis, aut religionis, cum re verâ mi- nimè ea de causâ fiat. Inde Tertullian. lib. 5. cont. Marcion. cap. 20. legit causationē hoc modo: *Nihil meâ siue causatione, siue veritate Christus annuntiaretur.* Subdit de suo; *quia unus annuntiabatur, siue ex causatione, siue veritate fidei.* Certè à Græca illâ voce deriuat- ur verbum, *προφάσις*, fingo causas, cau- sificor, causor, seu tergiversor causando, & prætexēdo aliquid, vnde rectissimè Paulus illi voci ex diametro opposuit, *Veritatem*; ut vel hinc appareat rectè monuisse Theophylact. alienum omnino à Pauli mente eum sensum esse, quem quidam stolidi his verbis dede- runt, quasi significaret Apostolus, nihil sibi curæ esse, vera ne, an falsa sub Christi nomine docerentur. Scilicet à se ipso Paulus descie- rat, qui ad Galatas 5. 12. vehementer exop- tabat illos à fidelium communione abscindi, & à prædicandi munere penitus remoueri, qui Galatas conturbabant, doctrinam erro- ribus per mixtam sub prætextu Evangelij il- lis tradentes. *Vinam* (inquit) *& abscindantur, qui vos conturbant.* Ergo de intēctione, siue sco- po laudis humanæ, quem sibi illi præfige- bant, dum veram Christi fidem annuncia- bant, loquitur Paulus, ut benè ibi Theoph. monet. Nimis tamen subtile mihi videtur, quod subdit: consulto à Paulo non dictum fuisse Christum annūtiari: sed Christus an- nuntiatur, quasi hoc specimen tantum reci- tationem, & enarrationem: illud verò legis sanctionem, & præscriptum significet.

D. Ambros.

XI.

II.

Tertullian.

Theophyl.

Ad Gal. 5. 12.

Theophyl.

Gaudeo, sed & gaudebo.

FACILIS iam huius versus sententia est, Errant & vehemēter errant, qui sibi persuadent inde me dolore affici, quod non sum ego solus à quo Christi Euangelium diuulgētur, cum potius quomodocumque Christi nomen, & laus percrebescat, & hominum ora, & animos eius occupet fama, ego ex animo gaudebo, & perpetua indefinenter afficiar voluptate.

III.

Sed quæ hæc gaudij materies? quī enim sanctissimus vir de Christi annunciatione peruerso animo à suis æmulis factā gaudere poterat? Non quidem lætabatur Paulus de simulatione, aut sinistra intentione, quā mali illi operarij ad gloriam, & famam suam oculos detorquentes Christi negotium se agere pretextebāt, sed potius de bono effectu; prædicatione videlicet, & propagatione Christiani nominis, quæ ex piano ipsorum consilio oriebatur. Notū est enim ex ijs, quæ prima secundæ de volūtate antecedente, ac subsequente dicuntur, gaudere nos posse de opere malo in indiuiduo eā ratione, quā ex genere suo, vel ex aliquā circumstantia bonum est: sic enim de ingeniosā industriā, quā insuando uti solebat, qui olim furabatur licite is gaudeat. Sed enim in Paulo non honesta solum, sed quæ honestissima, & pulcherrima excogitari valeant, considerare debes. Vnde illud potius pende, quantā magnanimitate, quanto diuini amoris æstu pericula, & mortem Paulus contemneret, dū modores Christiana proficeret, & Christi nomē in ore omnium versaretur. Scitē quidem, ac si audisset Rachelem ad virum suum exclamantem: *Da mihi liberos, alioquin moriar.* Genes. 30.1. Dixit Plin. lib. 17. c. 22. *Ea est natura, ut parere malis, quam vivere: sed id meliori iure Paulo spirituales filios Deo parere percipiēti possis accommodare.* Ea namque eius natura erat, ut parere mallet, quam vivere. Vbi simul aduerte cum P. Iustiniano, quam sit ab Aposto licā mente, & exemplis alienum, ut Christi ministri, tanquam hostes insectentur, quos bono suo fato fidos in Dei negotio socios, & in Christianā militiā strenuos cōmilites fortuantur. Nam si illi diuinæ gloriæ, & salutis proximorum scopum collimare student, quid gratius, aut iucundius habere possint, quam plures sibi socios dari, qui eos in capturā piscium adiunēt? Certē Paulus, cui solum Dei gloria ob oculos erat, ipsorummet hostium in se furentium odium contemnebat, dum modo Christus annunciaretur. Vade ex

Gen. 30.1.
Plin.

go tu quisquis ministrum Dei te iactitas, & fac similiter; saltem ne prodas te non tam Christi, quam tuam gloriam quaritare, vel certē ne tibi soli innixus cadas, aut iam lapsus non habeas erigenti te, nonne hac de causa magister vitæ: *capitū mittere discipulos binos?* Marci 6.7. Audi Chrysol. serm. 170. *Binos mittebat, ne destituta singularitas, aut negaret ut Petrus, aut fugeret, ut Ioannes. Cui cadit fragilitas humana, qua de se superbe confissa socios despicit, nō vult habere collegam, dicente Scriptura. Et vñ cum ceciderit, & non est secūdus, qui erigat eum. Quantum autem aliter roboretur auxilio, eadem Scriptura testatur, cum dicit. Frater qui adiunatur à fratre, quasi ciuitas munita. Sic Chrysol.*

Matth. 6.7.

Chrysol.

Eccles. 4.10

Prov. 18.19

III.

Denique peruersis his Christi ministris, qui sibi ipsis inutiles, in dō, & noxij, alijs tamen suis ministris proficui, & salutare erant, quales hodierna etiam die plures inueniuntur, bellē quadrat quod de Peripatheticis Philosophis dixisse fertur Cleāthes, apud Diogenem Laertium in Cleanthe, idem eis accidere, quod lyris, quæ bene sonant, hominesque oblectant, seipsas tamen non audiunt. Quod forsan ob oculos habebat. Seneca eum lucillum concionatorem formans, monitaque quæ populo daret mitemens, simul admonēbat, ut se ipsum prius audiret: Sic enim epist. 88. *Hæc alijs die, ut dum dicis audias ipse, scribe, ut dum scripseris legas, omnia ad se dādam rabiem affectuum referens: stude non ut plus alijs scias, sed ut melius.* Sed id potius est, accipere à Gregorio homilia 21. in Ezechiel. ubi cum Euangelicū concionatorem cum illis mensis, quæ apud Ezechielem dicuntur habere labia, quæ intrinsecus reflectantur composuisset, subiicit: *O Docter, ecce iam mensa es, iam vasa portas, iam in vasis fidelibus pondus holocausti, & victima sustines, sed intus reflecte labium, id est, ad cor renoua sermonem, audi quod dicis, operare quod predicas.* Misera sanē ministrorum Dei fors, & multis lacrymis deflenda, quam ex Machario Ægyptio, homilia 28. tom. 2. Biblioth. conferre possis cum Iudæis, qui versantes assidue scripturas, ut ex ijs Deum cognoscerent, veritatem, hoc est, Dei filium non receperunt, & alijs eandem hereditatem tradiderunt: *ita qui sermones spirituales alijs enarrant, cum ipsi verbum cum virtute non possideant, alijs tradunt hereditatem.* Sive propius cū illis populi scribis, & sapientibus, qui Magos per scripturarum doctrinam, & interpretationem ad Mesiæ cognitionem, & Christi præsepium manū duxerunt ipsis misero facto in tenebris manentibus; vel cū fabricatoribus arcæ Noe, qui alijs per fugiū

Diog. Lae.

Seneca

Gregor.

Machar.

ab aquis diluuij conſtruentes, ſibi iſtis parare neſcierunt. Vel cum Eleazaro illo fortiffimo Machabeæ gentis, qui Elephantum hoſtilis exercitus interfecit; ab iplâ vero beſtiâ oppreſſus eſt; ſic enim iſti aliena vitia occidunt proprijs tamen ſuccumbunt, vel tãdem cum magno illo conſiliario Achitopel, de cuius prudentia, & conſilijs ita loquitur ſacer textus, 2. Reg. 13. 23. *Conſiliũ Achitopel, quod dabat in diebus illis, quaſi quis cõſulere Deum, ſic erat omne conſiliũ Achitopel, & cũ eſſet cũ Dauid, & cũ eſſet cũ Abſalõ;* is vero, qui alijs monita ſalutis dabat ſibi tã peſſimè conſuluit, vt leui de cauſâ derelicto exercitu Abſalõ abierit in domum ſuam, & diſpoſitâ domo ſua (vbi Hebræa habet: *dedit præcepta familia ſua;* nec enim tunc temporis bene alijs conſulere eſt oblitus) ſibi iplſi vitam abſtulerit: hæc optime confirmat Græca paræmia, quam uſurpat Plutarchus, lib. de dignoſcendo adulatore ab amico, & probat Gregorius Nazianz. in Apologetico. *Aliorum medicus:* dicta de ijs, qui Achitopeli ſimiles alijs ſapiunt non ſibi. Vnde Græcus poeta vetus, inquit: *Alijs medetur ipſe vlceribus ſcatens.*

VERSVS XIX.

Scio enim, quia hoc mihi proueniet ad ſalutem per veſtram orationem, & ſubmiſtrationem ſpiritus Ieſu Chriſti.

VERSVS XX.

Secundum expectationem, & ſpem meam. Quia in nullo confundar. Sed in omni fiducia, ſicut ſemper, & nũc magnificabitur Chriſtus in corpore meo, ſive per vitam, ſive per mortem.

COMMENTARIVS.

PARVM more in horũ verſuum explicatione ponendum erat, niſi anceps eſſet de qua ſalute, ſpirituali ne, an corporali Paulo ſermo ſit, quod quidem tantum abeſt, vt ex contextu poſſit aperiri, vt ex ipſomet potius obſcurius reddatur. De corporis ſalute Paulum non loqui, duo ſuadent. Alterũ, quod ſubdat Paulus: *Secundum expectationem, & ſpem meã,* quæ vehemens deſiderium, & ardentem expectationem denotat (vt mox videbimus): non videtur autem, aut Paulũ decere, vt vitam tẽporalem tã ardenter deſideret, aut textui cõgruere; cũ ſtatim mortem ſibi in optatis eſſe non ſemel affirmet Apoſtolus. Alterum; quod nõ appareat quo pacto ad Pauli vincula diſſoluenda, illa æmulorum iplius inuidentia, & odium conducere poſſit.

Sed enim; ne de ſalute ſpirituali intelligamus Paulũ, iplamet orationis ſeries, & aſumptæ ab iplorationes videntur ſagitare, nam præter quã, quod frigefcit oratio ſi dicat Paulus ſcire ſe tribulationes patiẽter toleratas ad æternã ſalutẽ maxime conducere, præſertim ſi ad ſint fidelium orationes, quod quis queſo poſſet ignorare? Ea quæ in Paulo ſequuntur: *Secundũ expectationẽ, & ſpem meã, quia in nullo confundar,* nõ bene cũ ijs coherẽt; maius enim ſive potius aliquid noui ea Pauli expectatio portendit, quam vt proſectum ſibi ſpirituale (de quo nulli poterat eſſe dubium) tribulationes, & perſecutiones parent.

Plures antiqui Patres Ambroſius, Anſelmus, Primafius, & recetiores omnes interpretes Iuſtinianus, Cornelius, Eſtius, Paulũ de ſalute animæ capiunt, vt his verbis affirmet nouã deinde gaudij materiã ex vehemẽti illo odio, & inuidentia æmulorũ ſibi oriri: ſi quidẽ certo ſit perſuaſus fore, vt id omne ad proſectũ ſpiritualẽ, & maiore gloriæ occaſionẽ ſibi cederet, præſertim ſi ei, & Philippenſes ſuis ei orationibus ſuffragari, & Chriſtus Ieſus ſuũ ſpiritũ ſubmiſtrare nõ deſiſſerent; vnde quod ſubdit Paulus: *Secundũ expectationẽ, & ſpem meã, quia in nullo confundar:* vt ſuperiorũ rationem à Paulo aſſumptam accipiunt: quaſi dicat eam, iã pridẽ ſpẽ, atque fiduciã animo conceptã retinere, vt verendũ ſibi non ſit, ne aliquo tẽpore, aut occaſione in Euangelio diſſeminando, & Chriſti cruce prædicanda pudore ſuffundatur, immò potius ſolita conſtantiã, & dicendi libertate Chriſti nomen, & gloriã magnificẽ à ſe amplificandum, ſive vitam pro ipſo, ſumma alacri-

I.

II.

III.

Syriac.

tate profundendo, siue si diutius ipsi viuendum sit, Christi fidem vbique promulgando. Quæ Syriacus sic expressit: *Scio enim hac mihi ad salutem cessura per deprecationem vestram, & per donationem spiritus Iesuhua Meschico: quemadmodum spero, & expecto nullam in re me prædefactum iri; sed aperto vultu, sicut, & semper ita, & nunc magnificabitur Meschico in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem.*

III.

Probabiliter hæc dicuntur: sed utcumque consentanea sint verbis Pauli; adhuc illud ego in lectore iudicium aurium requiro, quo pendat frigide hic aptari eam doctrinam de profectu per tribulationes, Paulumque velut rem nouam tanta asseueratione dixisse, scire se eas æmulorum suorum molestias ad profectum animæ pro futuras maximè fidelium orationibus, sibi suffragantibus, & copiosa spiritus Iesu Christi subministratione. Quare multo probabilius, & magis ad mentem, & contextum Pauli de salute corporea hæc accipias cum Chrysostomo, & Græcis, quamuis enim prædictam etiam explicationem prius ille probasset: postea tamen re vndique prospecta, de salute corporeâ Paulum apertissime intellexit ad hunc modum: *Sane illud ad salutem liberationem intelligit, quasi dicat quantum attinet ad præsens, primum hoc periculum effugiam: nam de illo dicit 2. ad Timoth. 4. in prima defensione mea nemo mihi adfuit non imputetur illis, sed Dominus mihi adstitit, & corroborauit me: hoc itaque iam prophetice prædicit. Similiter Theophyl. & Theodor. quorum prior. *Sit ergo spero me firmiter conseruatum iri: salutem autem etiam liberationem à Neronis crudelitate intelligens: ut enim primum periculum, quasi sit, & imminens effugiam, eodè modo Theodoretus sub personâ Pauli: Etenim, quæ ex his oriuntur pericula, ea mihi salutem conciliant: vestris scilicet orationibus adiuantibus, & diuino spiritu gratiam mihi suppetitante: eâ enim fretus scio me ea quæ sunt molesta, & difficilia superaturum. Similia habent Oecumen. & Photius.**

Theophyl.
Theodoret.

Theodoret.

V.

Vndè hæc superioribus sic hærent; dixerat Paulus ad eum scopum ipsius hostes neri uos omnes contendere, ut pressuram susciterent vinculis eius; subdit modo: vel ex eo capite, certò sibi persuadere (iuxta firmissimam expectationem, & spem animo suo infixam) à vinculis fore absolendum: præsertim accedentibus orationibus Philippenis, & peculiari subministratione spiritus Iesu Christi; quasi bene ipsum iuuante Numine nullo sit modo timendum ne, coram Imperatore, & eius magistratibus fidei Christianæ causam acturus, aliter quam magnâ virtute, atque sapientia tam egregium Euangelicæ ve-

ritati testimonium redditurus sit, ut eo iudices, vel permoti, vel fracti, non possint, non ipsum à vinculis illatum abire permittere. Hic (si aliquid valui conijcere) Pauli sensus est: iuxta quem, & propria singulis vocibus vis, & multo mollior contextus facies redditur dum sic componitur: scio, quod hoc mihi proueniet ad salutem, & liberationem, secundum expectationem, & spem meam per orationem vestram, & subministrationem spiritus, quia in nullo confundar, &c. sed modo singulæ phrasæ expendende, singulis etiam difficultatibus occurrendum.

Secundum expectationem, & spem meam.

DE voce, ἀποκατάδοκίαν, ut bene monent interpretes significare expectationem sollicitam cum anxietate animi, nec sine peculiari gestu corporis exercendo, nimirum, caput ad prospiciendum eminus, id quod expectatur: ita non satis ab aliquibus explicatur, quare expectationi addiderit Apostolus spem. Sane quod aliqui affirmant, spem hic nihil aliud ab expectatione distinctum, immò verò, ut alijs videtur minus aliquid significare nullo modo mihi probatur: sicut nec illud, quod meliores auctores affirmarunt, inuerso hæc ordine accipienda, ut expectatio ab spe; non spes ab expectatione oriatur: ut omittam abs re omnino esse discrimen inter has voces à magnis viris innectum, ut expectatio ad ea, quæ per alios: spes autem ad ea, quæ per nosmet ipsos obtinere nitimur referatur. Certe dum Paulus expectationi spem subiecit amplificatione, eaque non leui, sed quæ peculiarem habet energiam usus est; plus enim spes quàm expectatio innuit, ut enim expectatio desiderium quoddam, tum vehemens, tum ob incertitudinem sollicitum præfert, ita spes bonum illud, ut futurum nobis pollicetur. Vnde spes expectationis fructus, esse solet, qui enim tædio non afficitur dum expectat, & re expectat, is dulci illâ spe, quæ animû delinit, & refouet tandem perfruitur. Ita ad Roman. 5. 4. inquit Paulus: *Tribulatio patientiam operatur: patientia probationem: probatio vero spem.* Vbi vides spem fructum esse probationis, siue etiam expectationis: quid enim aliud expectatio, quàm probatio est? subdit verò Apostolus: *spes autem non confundit:* dixerat verò eodè ipsomet c. n. 2. eodè sensu: *gloriamur in spe gloria filiorum Dei.* Et similiter: eadè ep. c. 12. 12. *spem gaudentes:* & c. 15. 4. *per patientiam, & consolationem scripturam spem habeamus:* quibus in locis, & alijs pluribus, qui possent adduci, facile videre est, spem plus aliquid, quam

VI.

Ad Rom.
5. 4.Ad Rom.
5. 2.Ad Rom.
12. 12.Ad Rom.
15. 4.

Senec.

expectationem denotare, dum illi gaudium, & gloria subest: Sic etiā dixit Senec. *dulcissimas spes.* Significat ergo hic Paulus, & expectasse Domini auxilium, & ab ea expectatione peculiarem spem animo concepisse à vinculis fore liberandum.

VII.

Sed inquis: numquid ut spes hæc Paulo digna esset, ita ne etiam illa tam vehemens, & anxiosa expectatio salutis corporeæ, Apostoliani animi deceret? Num deinde contextui, ex quo liquet Paulum dissolutionem sui corporis, potius, quam solutionem vinculorum concupiscere, aptari hæc poterunt? Ita sanè, imò & Pauli charitas, & dignitas, nec non & ipse contextus hæc suadent. Dedece- ret quidem fortissimum Paulum, cui plusquam triplex circa pectus æs erat, sui causa, aut mortem refugere, aut solutionem à vinculis pusillo animo ardēter expectare: quin potius iniquius tunc secum ageret, cui multo melius esset mortē oppetere, & optatissimā coronā perfrui, at dum ipse, qui non sibi, sed Christo vivebat, aut moriebatur proprio lucro, & commoditate neglectā ob solius Dei gloriam, & proximorum salutem, cui tunc temporis pernecessarius erat, solutionem vinculorum vehementi animi desiderio, ut rem optatissimam, expectabat, egregium sanè facinus, & Paulo dignum perficiebat. Dixit enim Senec. ep. 104. & verissimè dixit: *Interdum etiam si premunt causæ, spiritus in honorem suorum, vel cum tormento renocandus, & ipso ore retinendus est, cum bono viro vivendum sit, non quādiu iuvat, sed quādiu oportet. Ille, qui non uxorem, non amicum tanti putat, ut diutius in vita commoretur, qui persenerat mori, delicatus est. Hoc quoq; imperet sibi animus, ubi utilitas suorum exigit, nec tantum, si vult mori, sed si cepit intermittat, & suis se commēdet.* Quem etiā ad modū suavis Plinius lib. 1. epist. 22. cū ex fortis, ac egregij viri Aristenit vitā, ut suorum gratiam nolentis deferere sensu dixisset. *Dandum enim precibus uxoris, dandum filia lacrymis, dandum etiam nobis amicis, ne spes nostras, si modo, nō essent inanes voluntaria morte defereret.* Subijcit de suo. *Id ego arduū imprimis, & præcipua laude dignum puto. Nam impetu quodam, & instinctu procurrere ad mortem cōmune cū multis: deliberare vero, & causas eius expendere, ut qua suaserit ratio vitæ, mortisque cōsiliū suscipere, vel ponere, ingentis est animi.* Vides aliquoties delicatam rem, non fortem esse mori, fortem, & non delicatam, esse, vivere? adde, pulchrè etiam à Tullio lib. 1. offic. admonitum. *Ani- mus paratus ad periculū si sua cupiditate, nō utilitate cōmuni impellitur, audacia potius nomen habeat, quam fortitudinis.* Iam hæc omnia

Senec.

Plin. iun.

Tull.

è mente Pauli deprompta esse ostendamus: sic quidem ipse à n. 2. 3. *Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo multo magis melius: permanere autem in carne necessariū propter vos: & hoc confidens, scio, quia manebo, & permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum, & gaudium fidei, ut gratulatio vestra obundet in Christo Iesu in me per meum aduēitum iterum ad vos:* Quid clarius? quid præclarius à Paulo dici potuit? Ecce quomodo illū deceat, & maxime, deceat percupidā expectatione, seu ardēti animi desiderio inhiantium more respectu salutis corporeæ affici, quando ipsam nō propter suas commoditates, sed ut in Dei obsequium impenderet, exoptabat: ecce etiam quomodo apertissime dicat Paulus sperare, imò pro certo habere se ad fidei propagationem à vinculis absolendum, tam diuque inter viuos superstitem futurum, ut ipsius rursus præsentia, atque conspectu Philippenses perfrui possent: vnde dum reapse à vinculis absolutus abiit, singularem erga Deū animi gratitudinem ostendisse, constat ex 2. ad Timoth. 4. 17. sic enim ibi. *In primā meā defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur. Dominus autem mihi assistit, & confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, & audiant omnes gentes, & liberatus sum de ore leonis.* Vides Paulum voti, quod hic innuit compotem factum?

2. ad Tim. 4. 17.

VIII.

At inquit Iustinianus, se neque diminando quidem assequi posse, quo modo invidētia, & odium æmulatorum Pauli ad ipsum vinculis liberandum possit cōducere: sed in primis respondere ei possumus ex dictis adnot. præced. ex Chrysost. hom. 46. in Genes. Illud ijs, quibus invidetur peculiare inesse bonum, ut subsidiarium habeant Dei auxilium, & gratiam: invidos autem ab omnibus superari, vnde vel ex ipsa horum invidentiā iure suæ liberationis spem sumere Apostolum. Certè cum iustis potentiores calumniantur Deum pro afflictis spondere, fideiussorēque se præbere Regius Vates affirmat, Plal. 118. vers. 122. dum enim dixisset: *Non tradas me calumniantibus me; calumniātes appellans eos, qui potentiā innixi ementito aliquo iuris colore vim afferre infirmioribus, eosque honore, & bonis spoliare procurant; subijcit: suscipe servum tuum in bonum: non calumnientur me superbi, ubi pro suscipe, Symmachus, & Aquila, necnō Hieronymus rediderūt: fideiube, qua moris Dei cōscius Propheta dicat, ecce calūniatores bonis euertere, & vitā me spoliare volūt, fideiussorē ergo pro me te interponere, ut irritis illorum conatibus ego ab eam immunis. Quæ quidē sub persona Pauli videntur fuisse dicta.*

Chrysost.

Ps. 118. 122

Sed

IX.

Sed deinde, ut Iustiniano fiat satis, aliam huic similem expeditissimamque responsionem ad manum habemus: nihil nimirum certius Paulo, nihil magis persuasum, quam tunc Deum opem suam, & auxilium indubitato præstaturum, cum omnia humana adiuumenta deficiunt; & res quò maioribus impugnationibus petita, implicationibusque difficultatibus implexa est, eò humanis oculis desperationi magis obnoxia videtur. Quae de re in Iustiniani gratiam integram huic cogitationi annotationem dabimus.

Per vestram orationem, & subministrationem spiritus Iesu Christi.

X.

NISI ego vehementer erro, non intelligit Paulus per *subministrationem spiritus Iesu Christi*, gratiam diuini Spiritus, ut ab interpretibus capitur pro auxilio diuino large sumpto, quo ad egregia facta perficienda còpotes reddimur iuxta hunc frequentem loquedi modum perficiam id diuino mihi afflantonumine, vel si Deus mihi opem tulerit. Moueor, quia cum millies Apostolus in suis epistolis de hoc communi Dei auxilio fuerit locutus, nunquam similem dicendi modum usurpauit. Deinde, quia subministrationis spiritus Iesu Christi aliquid aliud prodit, quam gratiam Dei, aut Spiritus sancti. Ergo allusum opinor hanc frasi à Paulo ad illa verba Assertoris nostri, Matthæi. 10. 19. *Cum steteritis ante reges, & principes nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini: non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis.* Et Lucæ 21. 15. *Ego dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere, nec contradicere omnes aduersarii vestri.* Vnde Act. 6. 10. de Stephano de Christiana religione in concilio rationem reddente, inquit Lucas. *Et non poterant resistere sapientia, & spiritui, qui loquebatur, quasi huic promissioni Christi Domini mirifice fidens Paulus speret, abunde sibi suppeditandum hunc spiritum Iesu Christi, quo non solum intrepide, sed magnâ etiam sapientiâ eam rerum fidei rationem sit redditurus, qua iudices suos permoueat innocentem se esse, temereque propter inuidiam, & odium Iudæorum non ob aliquod flagitium Paulo indignum in vincula fuisse coniectum. Ad quam cogitationem facit in epist. 2. ad Timoth. 4. 16. vbi de solutione ab his vinculis loquitur Paulus, ut supra ex Chrysostomo vidimus, sic peculiariter meminisse ab omnibus se derelictum à*

Matth. 10.
19.

Luc. 21. 15

Act. 6. 10.

2. ad Tim. 4.
16.

Deo tamen corroboratum fuisse: *Omnes me dereliquerunt, non illis imputetur, Dominus autem mihi assistit, & confortauit me.* quæ verba eadem esse censeo cum his, per *subministrationem spiritus Iesu Christi*: nam verbum, *assistit*, Græce est, *ἐνδύω & μωσ*, fortem, & constantem reddidit, siue, *corroborauit*, ut legit Syriacus, quod proculdubio ad constantiam, & virtutem, quâ Neroni, & omnibus aduersarijs satisfecit omnino referendum est.

Syriac.

XI.

Erasm.

Hinc apparet, quo sensu dicat Apostolus, *quia non confundar*: vbi in fonte, ut omnes Græci Patres, & Erasmus vertunt est: *pudesciam*, quod Hispanè significatiùs exprimas. *No me empachare*, à qua significatione non diffidet Hebræum verbum, quod Græco, & Latino correspondet: est enim confundi, siue perplexum esse. Quasi dicat Paulus minime vereor ne rubore, metu, aut perplexitate aliqua occupandus sim, dum Nerone rursus sistar: vnde rectè verbo, *confundar*, opponit fiduciam Græce, *παρρησία*, libertatem, constantiam, quâ fortiter, & strenue, tanquam potestatem habens in conspectu Regum erat locuturus. Ergo dum inquit Paulus, *quia in nullo confundar*, non est sumenda illa vocula, *quia*, quasi Hebræorum more ornatus causâ sit posita, ut nonnulli autumant, sed tanquam vera causalis, & fidentia Pauli confirmatio, ut ex bonitate suæ causæ, & libertatē, quâ Deo bene adiuuante de ea rationem erat redditurus inferat vinculorum suorum solutionem.

Sicut & semper, & nunc.

EMPHATICÉ dictum, *sicut semper, & nunc*, ut significaret eadē fortitudine, & libertate Euangelium à se fore prædicandum, cum se victum, ac morti obnoxium videbat, ac dum solpes, & incolumis esset, nulla propria salutis ratione habitâ. Quo sensu Act. 20. 23. ad Asiaticos Episcopos dicebat: *Spiritus sanctus per omnes ciuitates mihi protestatur dicens, quoniam vincula, & tribulationes me manent, sed nihil horum vereor, nec facio animam pretiosorem, quàm me: dum modo consummā cursum meum, & testimonium verbi, quod accepi à Domino Iesu, testificari Euangelium gratiæ Dei: Dum autem vitæ, & mortis mentionē facit Apostolus, quamuis de vitâ, & morte propriè sumptis accipi possit, forsitan etiam iuxta frasi scripturæ, vitæ nomine reliqua bona, quæ corpoream vitam felicem reddere, existimantur; mortis verò vocabulo cætera mala, quæ morte minora sunt, eamque vel antecedunt, vel subsequuntur comprehendit.*

Act. 10. 23

Magnificabitur Christus in corpore meo.

XII.
Photius.

OPPORTUNE elucidat hæc verba Photius in hunc modum: Semper in Paulo magnificabatur Christus, & quando ipsum tradebat, ut vinculis, ac flagellis misere affligeretur, & quando educebat eum, ac liberabat: per illud namque confirmabatur, viresque sumebat prædicatione: dum hi qui Pauli vincula, & afflictiones intuebantur, id apud se cogitabant, quod nisi diuina esset, ac verissima eius prædicatione, nequaquam gaudens innumeris se ipsum exponeret malis, quum liceret cessando liberari: ideo merito magnificabatur Christus confirmato Euangelio. Rursus dum extrahebat, ac eripiebat ipsum ex periculis etiam inde magnificabatur. Nisi enim diuina quadam, & super hominem esset gratia, quæ Paulum liberaret, quomodo soluta fuissent vincula? Testimonium ita ferebat Christus Paulo, ex eo quod ex periculis liberabat, rursusque Paulus, ex eo quod constans erat in afflictionibus testimonium ferebat prædicationi: & viroque modo Christus magnificabatur. Ita Photius.

XIII.

Hæc circa ista verba: Sed cum omni libertate, ut semper ita, & nunc quoque magnificabitur Christus in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem, diximus attemperando stylum ad superiorem explicationem, siue per frequentiori latinorum interpretum sententia, siue etiam ad mentem Græcorum Patrum, quorum interpretationem probabilior existimamus: verum ipsi Græci Patres, tum magis exprimentes illud, in nullo, tum coherentius præcedentibus ea verba sic capiunt, quasi magnificum, & gloriosum Deo ex Pauli mente futurum sit, si ille vinculis absoluitur: ita Theophylactus, & Oecumenius, quorum prior, sic habet: Isti dolo suo putarunt se se in pericula, & mortem coniecturos, non succedet autem eis conatus, sed in fiduciâ, hoc est palam, & irrefragabiliter magnificabitur Christus in corpore meo, hoc est, tantisper dum vivo, corpus hoc circumferens non enim moriar: Oecumenius vero: Illi per hoc, quod Christum ex contentione prædicabant, arbitrabantur ipsum tollere, id autem non ita erit, inquit, sed magnificabitur Christus in corpore meo, ut qui semper me eripiat, atque redimat, prout ipsi moris est. Deinde ubi primâ defensione absolutus, rursus tentus esset, etiam in hoc magnificatur, ait, Christus, siue per vitam, quoniam eripuit me de ore Neronis, siue per mortem, quoniam vires mihi præstitit, ut despicere mortem. Hoc autem dicit, non tamquam confestim moriturus, sed ipsos confortans, ne ubi hoc accideret, turbarentur.

Theophyl.

Oecumen.

XIII.

Sed si verum fateor, illud ego maxime

vellem, quod mollius hæc verba cum præcedentibus adnecterentur, ut ab illa aduersariâ, sed: noua Pauli oratio inciperet, quâ ut indicet non esse sui causa huic vitæ nimis addictum, in vtrumque se paratum ostendat, siue ad mortem alacriter obeundam, siue etiâ ad viuendum, ut Euangelium Christi ubique gentium disseminet, hoc sensu: sed quidquid sit de mea salute, quam spero, in quouis rerum euentu Christus in meo corpore magnificus sanè, & gloriosus conspicietur. Quomodo libet hæc sumas egregiè hic Pauli patientia, patientiæque virtus elucet, ut de ipsâ merito hæc dixerit Chrysostomus. serm. 1. de Ioseph. tom. 1. Gaude patientia, & exulta, quia ubique secura es, & ubique illaesa, si tentaris proficisci, si humiliaris erigeris, si pugnas vincis, si occideris coronaris; in seruitute libera, in periculo tuta, in custodia lata: te potèntes honorant, suscipiunt Principes; magnates exquirunt, tibi boni parent, mali inuident, celant amuli, inimici succumbunt. Hæc Chrysostomus. Omnia Pauli instituto opportuna.

Chrysosto.

ADNOTATIO. Vnica.

Tunc Deum potissimum ad opem nobis ferendam præsto esse, cum omnia humana undique deficiunt auxilia.

EXPLICO, atque confirmo tibi hanc Pauli expectationem, & spem, quam de vitæ incolumitate, & vinculorum solutione inter tot difficultates, & angustias, vnde quaque prementes habebat, non tam ex egregiâ illius indole, & ingenti animi fortitudine, nam: Magna indolis signum est (Florus lib. 4. cap. 8.) sperare semper: & ut benè Othoni suggerebat apud Tacit. lib. 2. histor. Plotius Firmus: Fortes, & strenuos etiam contra Fortunam insistere spei timidos, & ignauos ad desperationem formidine properare; quippe cum fortes sciuerint, sæpe maiori fortuna (Senec. ep. 91.) locum fecisse iniuriâ; quam ex verissima à iustis de Dei Prouidentia conceptâ opinione; tunc nimirum ad opem ferendam præsto esse, cum omnia vndeque auxilia defunt humana, atque inde ipsum incipere, ubi mundus deficit. Ita quidè Dauid Psal. 118. 147. dicebat, in verba tua speraui: Nota verbum; nec enim latum

I.

I. Florus.

Corn. Tac.

Senec.

Ps. 118. 147

vnguem dissidet ab expectatione, & spe de qua Paulus hic, quid enim, *super sperare*, sit, quam expectationi spem, siue spei nouam spem adijcere? Sic de Græco verbo: *ἐπιπιοῦσα*, quod huic respondet censuit Ambros. libi. *Ad sperandum semper crescere, & spem spei adiungere*: at quæ causa, & occasio Dauidi sperandi, & super sperandi? Disce ex titulo siue ex littera Hebræa illis verbis in titulum super positâ: est enim, *Coph*, quæ, *conclusionem*, id est, extremam animi vnde quaque oppressi angustiam significat. Ita id pensitante Ambros. *serm. 19. Concluditur namque unusquisque tumescens visceribus, internisue faucibus, cum intercluso spiritus commotatu, spirandi, ac respirandi commercia coarctantur*. En super sperandi, & proficiendi in spem materiem, & causâ cum humana omnia deficiunt, cum vndique mæror, dolor, & angustia non secus, ac cum omnis respirationis aditus præcluditur. Hispanè significanter dicitur. *Quando llega el agua à la boca*. Audi Ambros. *Iustus semper sperat, & in aduersis positus, & frequentibus afflictus arumnis, desperare non nouit, sed quo grauiora tolerauit magis sperat, & sperandi sumit profectum*. Aptemus hæc Paulo, detinebatur in carcere, constringebatur vinculis, erant illi hostes acerbissimi, & immanes; accusatores vehementes, & acres, qui potentiam, & auctoritatem excellentem in iudicium afferrent; iudices iratissimi, & quo nihil supra, Princeps Nero, isque publicis, & priuatis rationibus infenso, & inimico in eum animo; & tamen spectationē habebat Paulus fore, ut à vinculis, & periculis absolutus abiret; at cum ipsimet fideles, & amici proditâ eius causâ atque fide, hostili impetu eum persequi, & vexare cœperunt, tunc vndique conclusus, & velut spirandi, & respirandi commercijs coarctatis, fidentiori animo sperandi fumens profectum, spem spei adiunxit, inquit, *secundum expectationem, & spem meam*.

II.

Psal. 26. 3.

Similis ei usdem Regij Vatis sensus Psalm. 26. 3. *Si consistant aduersus me castra non timebit cor meum: si exsurgat aduersus me prælum in hoc ego sperabo*: Sed quid est, in hoc? Dicit nō nemo, esse idem, ac in Deo; nec abs re, cū ex ipsâ belli occasione sperandi ansam arripit: sed significatius id explicat Hebræa lectio, ex qua constat pronomen hoc referri ad ipsummet prælum. Vnde Cyprianus in exhortatione ad martyres: cap. 10. differte legit, *in illud sperabo*, ut apertissime dicat Dauid se ad Dei auxilium, & munimentum sperandum, incolumemque fore sibi persuadendum ex ipso belli discrimine, & periculo moueri, quod bene norit, tunc Deum ad opem ferendam præsto esse, cum maior diffi-

Heb. Lect.

Cypria.

cultas, discrimē, periculumque ingruerit. Ergo si consistant aduersum me castra, & vndique periculis cinctum me videro, tunc ab ipso vitæ discrimine, ad vitam, & incolumitatem sperandam erigar, firmiorique animo ero, quo infirmior viribus, & discrimini superando magis impar videar. Nec prætereunda gradatio, quâ in spe ex maiori discrimine se proficere innuit. Nam cum dixit: *Si consistant aduersum me castra*, hoc est, si mihi denuntietur bellum, & copiarum in me instruantur solum dixit, *non timebit cor meum*. Cum vero ulterius pergens addidit, *Si exsurgat aduersus me prælum*, id est, si acies in me iam iam irrumpat, & districtos in me gladios videro, adiecit, *in hoc ego sperabo*. Ex maiori, & magis virgente periculo spem, speique incrementum concipiens. Ita pene Cyprian. citato loco: *in ipso magis bello spem nostram consistere*. Firmat hanc cogitationem Gregorius lib. 31. Moral. cap. 17. sub hoc sensu accipiens, quæ de equo ad buccinæ sonum exultante, & hinniente arcanâ locutione dicitur Iob 39. *Ut audierit buccinam dicit vah*, his verbis. *Equus ergo audiri buccinâ vah dicit, quia videlicet praeliator Dei, cum vim temptationis incumbere conspiciat, utilitatem supernæ dispensationis considerans ex ipsa validius aduersitate confidit*.

Erat hic met non patienti solum, sed prudenti etiam Iob sensus cum 13. 15. dicebat. *Etiâ si me occiderit in eo sperabo*. Sed observa in Hebræo ex lectione Pagnini, pro primis verbis esse. *Ecce occidet me*, ubi mortem ipsam terribilium terribilissimum pro spei fundamēto, & indice vitæ, sumere videtur. Nec mediocrem emphasim habet particula, *ecce*, quæ ex præsentis discrimine, salutem, ex morte ipsâ vitam prodeūtem, velut penicillo ob oculos ponere videtur. Quare iterum præfatio loco Ambrosius. *Iob tot grauatus incommodorum accerbitatibus, pio spem comulabat affectu, discretam à pijs asserens causam impiorum, quorum lumen extinguatur, lux autem secundum salomonem semper iustis: vnde colligitur, quia semper in verba Dei sperat, & spem adijcit spei. Quod euidentius expressit Isaias, dicens. Tribulationem super tribulationem, spem super spem. Ita Ambrosius apposite hæc verba Isaiæ in sensus sui confirmationem afferens, ijs enim manifestè adstruit Propheta, eandem iustis spei, ac tribulationis, & angustiarum mensurâ esse: ut hæc crescente, illa crescat; hæc decrecente, illa minuatur*.

Sed redeo ad Vatem eodem loco, dicta sic rursus confirmantem, Psalm. 26. 10. *Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt me. Dominus autem assumpsit me. Vbi obseruanda, atque premenda casualis illa. Quoniam, sub hoc*

Cyprian.
Gregor.
Iob 39.III.
Iob 13. 15.

Ambros.

III.
Psal. 26. 10.

senſu; quoniam ab ijs, qui maximi neceſſarij mei erant, & quos vice parentum habebam deſertus, & veluti infans ab immanibus parētibz in platea expoſitus, & proiectus omni ope deſtitutus ſum, certum, & indubitatum mihi eſt, Deum me in ſuam tutelam, & perſugium recepturum. Sed obſerva verbum illud, *auſumpſit*, Hebraice eſſe in futuro, *Iaſephēni, auſumpet: colliget*, vti Pagninus, & Engubinus tranſtulere: Vulgarum verò noſtrum, ad hanc certam, & ſecuram Vatis confidentiam omnino exprimendam eleganter pro futuro repoſuiſſe præteritum, quaſi ab ſpe ad rem nulla interponeretur mora, ſed, *dictum, factū*, vt eſt in Proterbio. Nec deſpiciēda Hebræorum traditio, cuius meminit Engubinus Deum pacto quodam, ſeu promiſſione obtrinxiſſe ſe ſe parentum vice extremē indigētibz futurum, ſi bonā fide, & vitæ probitate ad eum conuolent, & in ipſius tutelam ſe recipiant. Huic verborū Davidis expoſitioni adiūge Græcā parāmīā, *θεὸς ἀπὸ μηχανῆς*, *Deus de machinā*, quā innuitur Deū in deſperatis rebus maxime conſpici, atque tunc ſubito auxilium ferre, cū aliquem omni ope humanā deſtitutum videt. Quā ſane de cauſā orphanorum pater, & viduarum iudex appellari ſingillatim vult, ne parentes, & mariti ob amatorum pignorum diſcrimen martyriū ſubire recuſarent, ex hac Dei appellatione certo ſibi perſuadentes, tunc filiis, & vxoribus indubiē Deum aſſuturum cum humana illis auxilia, vndiq; deſuiſſent. Sed audi eā de re Lactant. lib. 6. cap. 12. *Deus cuius perpetua clementia eſt, idcirco viduas, pupiloſque deſendi, ac ſoneri iubet, ne quis reſpectu, ac miſeratione pignorum ſuorum retardetur, quominus mortem pro fide, iuſtitiaque ſuſcipiat, ſed incunctanter, ac fortiter ſubeat, cum ſciat ſe charoſ ſuos Deo relinquere, nec hiſ vniquam præſidium deſuturum. Sic Lactant.*

V.

Mira quidem, & eò magis, quo penſicula tiuſ inſpiciatur curruſ Ezechielis ſtructura eſt, ſubtiliſque eiſ ſpeculatio; eā verò germanior expoſitio eſſe creditur, quæ illum belli curruſ captiuitatem Iſraelis comminātem, facit. Sed enim, dum pleraque, quę in eò conſpiciuntur minas, & terrorem incutiunt, obſerna, rotam in medio rotæ circūuolui. Ezechiel. 1. 16. & cap. 10. 10. Sanē vt inueretur intra eandem rotam, quæ Dei populum in Babylonem captiuum ducebat, aliam ſimul inuerſo curſu circūuolui rotam, quæ retroactis ſpei paſſibus, illum met ſoſpitem, ab exſilio in Ieruſalem reuocaret: audi Iuſtinum Martyrem, quæ ſt. 44. ad finem: *Oſtendit eiſ Propheta rotam in rotā, eiſ enunciat Indæorum in captiuitatem abductionem, & redu-*

ctionem ad ſua. Nimirum, vt in medio, ſiue vt potiuſ dicam in corde ipſo, ac viſceribus tribulationis (etenim medium in ſcripturis pro corde ſumitur, vt monet Orig. hom. 2. in Ierem.) bene nobis ſperandum ſit de ſalate, incolumitate, & in integrū reſtitutione, quaſi ab ipſo medio ſeu corde rotæ tribulationis, progignatur rota vitæ, & ſalutis, ac ſpes proſperitatis: ita Apollinaris, ibi. *Rota ad rotā ſignificat, tum iudicia, tum miſericordiam, quæ à Deo ſucceſſiue, & quaſi per orbem procedunt.* Equidem, quod prophanuſ ethnicis vocibus & ſenſu dixit.

Qui rapitur fatiſ, quid præter fata requirit? Sæpe creat molleſ aſpera ſpina roſas.

Si Chriſtiano ſenſu, & aptis verbis dicatur; maximē hic locum habet, vt nimirum, qui à rota diuinæ prouidentię, per labores, & tribulationes duci, & circum rotari ſe experitur nihil vltra, præter hanc ipſam rotam requirat, cum ab illā, veluti mollis roſa ab aſperā ſpinā, vitæ, & incolumitatis rota progignatur.

Quod ſi rotas haſce inſeparabili vnione connexas videre vekiſ: audi Ieremiam, Threnor. 9. 9. Vbi de iſtāmet captiuitate verba faciēſ, ita extremæ calamitatis, & oppreſſionis meminit, vt inde animoſ ad ſperandum, & ſuper ſperandum ſumeret; ſic enim ait (ac ſi cōcluſionem, & vndique prementem anguſtiā, de qua Ambroſ. n. 1. exprimeret). *Concluſit vias meoſ lapidibz quadris ſemitas meoſ ſubvertit.* Voluit enim ſub captiue ciuitatis nomine dicere, ita vallatum, & circumſcriptum ſe eſſe firmiſſimo ex lapidibz quadratis muro oppoſito, vt omneſ ei adituſ ad eſſugendum impediti; omneſ viæ obſtructæ fuerint dicunt Hiſpani: *Le han tomado todos loſ paſſoſ.* Quod ergo eſſugij oſtiuſ, aut ſpes ſit? Certe adhuc in tam arctā cuſtodiā, & velut in euſtabili obſidione patenſ ei ad bene ſperandū oſtiuſ relictum eſt; hiſ enim verbis in editione Romanā Lxx. interpretum, præfigitur litera, *Daleth*, quæ Beda interprete ſignificat *oſtiuſ*; vt manifeſtē appareat, ipſammet concluſionem, & humanæ opis inopiam, oſtiuſ ad ſperandū eſſe. Sic ipſemet Dominuſ Oſee, cap. 2. 1. 5. *Dabo ei vālem Achor*, (id eſt, *centurbationis*) *ad aperiendam ſpem*; ſiue vt Hebræa habent, *in oſtiuſ ſpei*: Sed quare? Nimirum, quia vt tunc Deuſ opportune auxiliū præbenſ glorioſuſque ſuorum protector cōſpicietur. Ita ipſi ex hac auxiliij opportunitate non poſſunt, non animoſ ſumere; ad ſperandum. Nec dubium, quin tunc potiſſimum auxiliariſ Dei manuſ, & ſapientia reſplendeat, cū deſperatiſ vndique rebus accurrit, & viſ omnibz lapidibz quadris concluſiſ, ſemi-

Origin.

Apollina.

Ouid. lib. 2. de Pont. e. leg. 2.

VI.

Thren. 3. 9.

Lxx.

Beda.

Oſea 21. 15

tiſque

Pagnin. Engubin.

Pſal. 67. 5.

III.

Lactant.

Ezec. 1. 16. Et c. 10. 10.

Iuſt. Mart.

tisque subuersis, ostium ad effugium præbet.
Isai. 52. 7. Hinc sane ubi *Isai. 52. 7.* dicitur. *Quam pul-*
Tertullian. *chri super montes pedes annunciantis, & prædi-*
cantis pacem. Tertull. de Chrilto capiens lib.
 5. contra Marc. cap. 2. legit. *Quam tempestiui*
pedes, hoc est, quâta opportunitate accurren-
 tes. Nam si postmodum aduenisset, nullus
 iam deperditâ re auxilio locus, si antea verò
 præbillet opem, nec suorum patientia, fida-
 que expectatio, nec ipsius in auxiliando sa-
 pientia, potentiaque eluceret, *tempestiui,* er-
 go Dei, *pedes,* ideoq; à vulgato, *pulchri,* ac *spe-*
ciosi, iure appellati; inest enim huic tempesti-
 uitati peculiaris decor, & pulchritudo, quod
 quidem, nō possum, non tibi ab omnino dis-
 simili re desumpto exemplo, à simili confir-
 mare, is enim etiam dæmonis in arte periti
 tentandi, & oppugnandi mos est: grauissimū
 enim telum, quod in Iobum volebat intor-
 quere; vxoris nimirum ad desperandum sua-
 sionem Iob 2. 9. non in ipso laborū initio, cū
 animus ad resistendum fortis, sed cum nimîa
 dolorum anxietate pæne oppressus videba-
 tur, opportunè iecit: id sic considerante Chry-
 sost. hom. 28. in 1. ad Corinth. *Diabolus aduer-*
sus Iob non perditis bobus, neque asinis, neque ca-
melis; neque domo dirutâ, neq; filiis ruina obru-
tis, hæc usus est fallaciâ, sed tacet adhuc, & ces-
sat cōsideratâ athleta fortitudine, sed cū vermiū
fons scaturiebat, & cum putrida cutis deficie-
bat, & consumptæ carnes saniem graniter faci-
tem efflabant. En cū diutius is esset, hæc calami-
tate confectus, tunc uxorem subornat, nam si in
calamitatis principio accessisset, nō sane cum in-
uenisset ita eneruatū, neque ita posset exprobra-
re calamitatem, & tantâ loqui audaciâ: nunc au-
tem cum videret ob temporis longitudinem, & sa-
nitatis, quam cupidissimum, &c. tunc accedit,
& ait, quousque consumeris? Grauis rethor ad
decipiendum eos, qui inconsultiores sunt; Op-
pugnauit ergo dæmon opportunè? & non
propugnauit opportunius Deus? Grauis ille
rethor ad decipiendum? nec hic tempestiuus
auxiliator ad saluandum?

VII.

Gen. 32. 24

Heb. Lect.
Lxx.
Symac.
Aquila.

Huc mirificè facit arcana illa Dei cū Ia-
 cob lucta Gen. 32. 24. alibi à nobis expensa;
 in quâ id peculiariter modo pende, vnâ ex
 parte luctantem Deum nihil prætermittere,
 ex ijs omnibus, quæ Iacobum in summum
 luctæ discrimen abducere, atque ipsum ad ter-
 ram deijcere possent: Nam in primis: *luctaba-*
tur cum eo; hoc est, modis omnibus toto nisu
 hac illac impellebat, agitabat, circūrotabat,
 omnes luctæ artes, numeros, nodos, nexus,
 supplantationes formasque exercens, hæc om-
 nia Hebræum verbum, *leabec,* significat, vn-
 de LXX. vertunt. *Luctabatur, quasi palastrita*
in palastra. Symmach. & Aquila, *versabat,* &

luctabat se cum illo: Alij, *luctabatur intorquen-*
do se conâdoque vi deijcere. Deinde, quod rem
 auget, vt in maius discrimen, immò, vt in cer-
 tam ruinam reuocaret; *videns, quod eum supe-*
rare non posset; tetigit (Heb. *percussit*) *neruum*
eius, & emarcuit, quod pæne fuit luctæ me-
 tas egredi, & velut acuto ferro, (vt est in Pro-
 uerbio) litem velle dirimere; ex aliâ verò par-
 te, non alio consilio hæc omnia à Deo fuisse
 tētata, nisi vt Iacob victor euaderet, sic enim
 Sap. 10. 12. *Certamen fortè dedit illi, vt vince-*
ret, eâque de causâ talibus, ac tantis auxilijs
 eum firmasse, ac cōmunisse, vt in omnibus
 luctæ nodis, ac supplantationibus, ac tandem
 in summo ruendi periculo firmiter constite-
 rit, & aduersus luctantem præualuerit; Sic e-
 nim Oseas 12. 3. *Et in fortitudine sua directus*
est cum Angelo, & inualuit ad Angelum, & cō-
fortatus est. Quæ sic capio, ac si diceret, quò
 Angelus maiores exerebat vires; robustiorē
 se exhibebat Iacob omnes illius nodos, & ne-
 xus nouâ subinde firmitate dissoluens: cum
 verò in summum discrimen est adductus, ita
 vt in terram dubio procul deijciendus vide-
 retur, tunc peculiariter, *confortatus est;* vnde
 iure dixeris Deum potius secum fuisse collu-
 ctatum, dum nodis, nodos, & supplantatio-
 ni robur, atque industriam; & infirmitati vi-
 res, ac fortitudinem opponebat; quid ergo
 hæc sibi volunt? aut cur tam acris oppugna-
 tio fuerit? cum non tam oppugnati expugna-
 tio, quam victoria intenderetur? Sanè, vt &
 eò gloriosius vincens, quò difficilior fuerat
 conflictus, & auxiliator opportunior, & be-
 neuolentior, quò res ad id est reducta disci-
 men, vt omnis penè salutis spes iam defecisse
 videretur; vt hinc planè discas in maiori disci-
 crimine magis, ac firmitus in Deum sperare.

Redeo ad Threnos, vbi de supradictâ cap-
 tiuitate, eodem cap. 3. n. 52. 53. sic ait Pro-
 pheta: *Venatione ceperunt me, quasi auem inimi-*
ei mei gratis, lapsa est in lacum vita mea, & po-
suērūt lapidem super me. Vbi de se ipso, vel fi-
 guratè de captiuitate populi, inquit Vates ab
 hostibus suis in lacum, siue arētissimū car-
 cerem, qui puteum, siue sepulchrū referret,
 (id omne significat Hebræa vox, *Bor*) demis-
 sum, & laci siue putei ori ingens oppositum
 fuisse saxum; ne qua ipsi ad libertatē via, nec
 ad spem rima vlla pateret; quid tum? iterū,
 ad mysticas, & arcanae significationis plenas
 litteras eamus. Apponit ergo his duobus ver-
 sibus Ieremias, litteram, *Sade,* quæ vt monet
 S. Paschasius ibi vertitur, *consolatio,* &
institia. Planè, quasi Deus quodammodo ex
 iustitiæ ratione; nimirum, vel ex promissio-
 ne, & pacto conuento, de quo supra n. 40. vel
 vt diuinum ingenium patefaciat. Nam *Deus*

Sap. 10. 12.

Oseas 12. 3.

VIII.

Thr. 3. 52.
53.

Paschas.

Paschas.

1. Reg. 23.
27.

Dan. 3. 23.

Tertullian.

de Machinâ, cōsolationem, & opem afflictis, & desperatis rebus sit allaturus. Vnde ibi Paschalius. *Post lacrymarum diuisiones, post ganes torrentiū fletus, post amaritudinem tanti doloris, post formidinem immensi discriminis, post laqueos contritionis, post apertionem, & insulationem oris inimicorum, satis opportune. Confolatio, siue, Sade, litera antecessit. Apponam tibi duplex exemplum; alterum ē lib. 1. Reg. c. 23. 27. petiū. Vbi Dauid ita à militibus Saulis vndeque obsessus, & coronæ in modū erat cinctus, vt nulla spei relicta porta, nec rima videretur. Audi; Porro Dauid desperabat se posse enadere à facie Saul; itaq; Saul, & viri eius in modū coronæ cingebāt Dauid, & viros eius, vt caperent eos. Sed quid tunc? reclusum ne ostiū, vt euaderet? ita quidē, nec ostiū modō, sed totus cāpus peruius factus est. Nā in eo temporis momento, siue in tanto salutis discrimine. Nuncius venit ad Saul dicens. *Festina, & veni, quoniam insuderunt se Philistini super terram.* Vt in comperto sit tūc maxime Deum adesse, vbi humanę vndique defunt vires, nec aliquid præstare valet nostra solertia. Nec mysterio carere existimo, quæ inibi subiiciuntur. Propter hoc vocauerunt locum illum petram diuidentem. Non enim eam huius rationem esse existimo, quod petra illa, siue pręruptum, in medio castrorum interiecta, vtrumque diuideret; vel quod ibi à Dauide diuisus fuerit Saul; sed potius, quod petra salutis, siue lapis adiutorij, hoc est, Deus Saluator, qui his cognominib; gaudet; auxiliare, manum Dauidi rulerit, & à morte, ac discrimine diuiderit, & incolumē reddiderit. Alterū tibi reddo exemplū in tribus illis egregiæ indolis pueris, in fornacem ardentē immisis. Dan. 3. 23. de quibus iure dixeris, venatione, quasi aues captos, lapsumque in lacum eorum vitam appositumque lapidem super eos. Quid enim minus erat, manibus, pedibusque vinctos in medias succensæ fornacis flammis iniici, regijs semper ministris fornacem plus plus incendentibus, & quod maximum erat, Rege eos, & ignem magis, ac magis inflammate, sed enim tunc illis, confolatio, eaque insignis à Deo est, adhibita: *Angelus enim Domini descendit cum Azaria, & socijs eius in fornacem, & excussit flammam ignis, de fornace, & fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem, & non tetigit eos omnino ignis, neque contristauit, nec quidquam molestia intulit.* Quæ ob oculos habens Tertul. in Scorpiac. c. 4. sic exclamat. *O martyrium, & sine passione perfectum! satis passi, satis exusti sunt, quos propterea Deus texit, ne potestatem eius mē tiri viderentur: id est, ne frustra Deum potentem, & opportūm auxiliatorem credidif-**

se viderentur. Ergo vbi maius discrimen; certior confolatio; semperque præsens auxiliariis Dei manus, & tutela, ijs qui in eo bene sperare didicerunt: eaque de causa, non prius vult accurrere, quam ori laci saxum sit oppositum; nimirum, hoc Dei ingenium, hæc conditio, vt adiutor in necessitatibus sit.

Subijcio tibi alterū exemplum, vel huic perfimile, vel quod grauioribus habeat circumstantias, profundioris laci, grauioris saxi eius ori oppositi, ardentioris fornacis, infanioris Regis, sibi flagrantioris ignem spirantis: nimirum cum Gen. 12. 19. Pulcherrima Sara ab Ægyptio, atque ideo profusioris, & intemperatoris libidinis, & à Rege, quibus vt appetentior, ita insuperabilior voluntas, & pro lege, & iure, cupido, atque potentia est, rapta per vim, & in domum eius sublata. En fornacem, regiam libidinem; en lacū, siue puteū? regis domum; adijce saxum ori putei oppositum, execrabile impudentis hominis ardens lectū. Vide modō, *medium fornacis, quasi ventum roris flantem*, dum opportuno tunc morbo à Deo Princeps correptus Saram intactā abire permisit. *Ægrotatio enim* (verba Theodoret. in Caten. in Gen.) *appetitionem Regis habebat, & venator intra retia sua captā habēs prædam, quam maxime optabat, prædā tamē frui non potuit.* Ad quid opus fuerit in tot, tamque varia discrimina Saram descendere? nonne opportunius foret anticipatā medicinā regiam libidinem coercere? nec Saram in concupiscētiæ domū, & in lectum incontinentiam exhalans incidere, permittere. Id aliud dixerit ab eo, qui norit, quam sit Deus in ope ferēdā opportunus, quamque velit angustias superinducere, vt auxiliariis eius tempestiuitas, & in suos beneuolentia, atque tutela appareat. Audi Chrysost. hom. 22. in Gen. *Mulier præfulgida formā cū viro Ægyptio, & Rege, & sic insanō, & in continenter affecto cōcubans, intacta egreditur; seruata castitate suā. Talia sunt enim, quæ à Deo dispēsanur; rara semper, & admirabilia, & quando apud homines desperatum est, tunc potētiā, & sapientiam suam Deus declarat.* Adijgo quæ de B. Agnete, in Spurcitiæ domū, siue in lupanar ab impio, & impuro Magistratu damnatā: sic scripsit S. Maximus. *Vbi ei diabolus corruptionis preparauerat ignominiam, illic eam percipere fecit Dominus coronam suæ virginitatis, & palmā; hoc est, in suis sedibus hostes vincere, captiuam ductam virginem ad penetralia regis libidinum, ipsum Regē à virgine, quam captiuarat, vinctū, & victum cū virginis triumpho exire. Pergit multis, ex quibus colligas, tribulationem, super tribulationem, spem, super spē. Quod iustis extremæ indigentibus Deus præstō fit, tuncque eius in-*

IX.

Gen. 12. 19

Theodor.

Chrysost.

S. Max.

genium

genium magis se prodat, cum maiori discrimini obuiam venit.

X.

Statuerat apud se Christus Lazarum ad vitam reuocare, & hoc quidem animo, *mansit in eodem loco (vbi absenserat) duobus diebus*, Ioan. 11. 6. nimirum, vt cum ad defuncti sepulchrum accederet, inueniret eum, iam quatuor dies in monumento habentem. Quid? Eratne id e remiraculi? vel corruptio, putredo, factor ad suscitandum Lazarum adiumento erant? Equidem, vt ad rem nihil conducirer, immo si humanis oculis rem inspicias, obstare dixeris; ad sui operis perfectionem, non leuiter conducere existimauit, vt tunc ipse diuinum numen, & ingenium velut Deus de machina ostenderet, inde incipiens, vbi mundus desperatis rebus defecisset. Ita Chrysost. serm. 63. *Videtur quemadmodum dat locum morti; licentiam dat sepulchro; corruptioni posse permittit; negat nihil putredini; nihil factori. Atque vt thartarus rapiat, trahat, habeat, admittit, atque agit, vt humana spes tota pereat, & tota vis humana desperationis accedat, quatenus quod facturus est, diuinum sit, non humanum. Vide similia verba, serm. 33. occasione femine, quae sanguinis fluxum patiebatur.*

XI.

Ioann. 2. 4.

Hinc melius conijcies, cur ad sanctissimam Virginem in nuptijs Cana pro conuiuantibus vinum a filio efflagitantem, ipse responderit. *Non dum venit hora mea.* Ioann. 2. 4. Non dum venit? Quare tunc non venit? quandoquidem pene statim, & quasi post temporis momentum venit? ita ne Deus temporis additus, & veluti ligatus sit? vt in hoc temporis momento, quasi operi suo minus opportuno nolit operari? in sequenti vero, vt in hora sua operetur? in quo ergo haec illa hora melior, & congruentior? Sanè quod vinum tunc temporis, vel penitus non defecerat. Vt putat Aug. serm. 41. de tempore, vel defectus a Domino domus, & ministris non animaduertetur, vt inquit Chrysost. hom. 21. in Ioan. illa ergo Christi hora ad opem ferendam, cum nihil omnino vini esset; idque ministris innotesceret, vt tunc diuina opportune succurreret, cum humana penitus defecissent. Vnde merito hanc Dominus, *horam suam*, opportunumque subueniendi tempus, dixit: cum ad eas homines redacti essent angustias, vt de humana consolatione desperarent. Aquam quidem obseruatione, non iuit Irenaeus lib. 3. aduers. haeres. Vbi cum dixisset: *Nihil enim incomptum, atque intempestiuum apud eum*, addit, *Propter hoc properante Maria ad admirabile vini signum, & ante tempus volente participare compendij poculo, Dominus repellit eius festinationem dicens. Quid mihi, & tibi est mulier, nondum venit hora mea, expectans eam horam, quae est a*

Patre praecognita. Sic Irenaeus.

Adsimilis est obseruatio Chrysologi de tempore, quo Dei verbum carnem suscipere dignatus est. *Quid est*, (inquit ille) *quod tempore Regis nefandi Deus descendit ad terras, miscetur diuinitas carni? fit terreno corpori caeleste commercium. Quid est?* Respondet verò: *Herodes alienae gentis, gentis Indaeorum regnum inuasit, libertatem subtulit; profanauit Sancta; quidquid erat cultus, quidquid ordinis abolerunt. Merito ergo gentis sanctae, quia humana defecerant, humana succurrunt, & eo tempore ad est Deus ipse, cui homo deerat.* Chrysologo applaudit Chrysostom. hom. 16. in Acta, ad eundem modum pendens, Moysen, qui Israeliticum populum, e barbari Regis tyrannide vindicaturus erat, tunc opportune natum fuisse cum feuerior in populum ingrueret persecutio, vt Deus velut e machina opem ferens conspiceretur. Audi: *Hoc mirabile, quod futurus praefectus non ante hoc, nec post hoc tempus nascitur, sed in ipso medio persecutionis furore, & nascitur, & educatur. Nam cum humana spem omnem negant tunc diuina dispensatio clare fulget.* Sic ille.

XII.

Chrysolo.

Chrysost.

XIII.

Ioann. 5. 7.

Ioann. 9. 1.

D. Ambr.

Hieron.

Videas hinc non tam simplicem narrationem, quam efficacissimam orationem continere ea Paralytici ad piscinam iacentis, Ioan. 5. 7. ad Christum verba: *Hominem non habeo, ac si diceret; en hora tuam, en tempus facienti Domine; ades enim Deus, cui homo deest.* Et quando humana omnem spem negant, tunc diuina dispensatio clare fulget. Hac quidem ratione, Ioann. c. 9. 1. cum visum caeco a Christo redditum retulit, minime praetereundum censuit illum a natiuitate caecum fuisse. Sed quare? plus minusve, qui secus caecus est videt? Non opinor, sed multo plus est caecum a natiuitate, quam eum, qui iam natus coecus sit, curare, hic enim ab homine forsitan sanari poterit: ille vero non nisi a Deo, vnde nerit id Ioannes expressit, vt appareret, eam a Christo curationem signate suscipi, quae ab homine perfici non posset. Id sic notante Ambros. serm. 75. *Vt cognoscas, quia quod iste sanatur, qui a generatione caecus est, non artis est, sed potestatis; donauit enim Dominus sanitatem, non medicinam exercuit. Eos enim sanauit Dominus Iesus, quos nemo curaret.* A quo non longe it, quod notauit Hieronym. ad c. 38. Itaque, tunc peculiariter Deum consolationem populo fuisse pollicitum, cum Rex Ezechias, cui vni communis publicae rei cura incumberebat propria tantum utilitate, & commodo rem metitus de pace suis solummodo diebus futura latabatur. Propterea Ezechiam Dei sermonibus, non probatum, qui in sequentibus loquitur. Consolamini, consolamini popule

meus, dicit Deus vester: *Ut pro quibus ille non rogauerat, Domini clementia cōsoletur.* Nec pretereunda emphasis illa blandæ appellationis, *popule meus*, qua innuitur tūc peculiariter sub Dei protectione, & tutelâ populum deuenisse, cum ab hominibus destitutus fuit.

VERSVS XXI.

Mihi viuere Christus est: & mori lucrum.

COMMENTARIVS.

I.

REQVENS Græcorum, Latinorumque Patrum, ac recentiorum interpretum expositio huius loci est, vt affirmet Paulus Christum sibi vitam, hoc est, vitæ, rerūque omnium

loco esse, quod præ illo mundum, vitam, salutem, opes, & quæcunque ad humanam vitam spectant, adeo contemneret, ac si ab hac vita absens omnino esset, atque hinc fieri, vt mors quæ illum cum Christo erat repositura, non posset, non ab ipso pro lucro, eoque maximo duci. Ita Chrysof. Theophyl. Theodor. Oecumen. Anselm. Nyssen. hom. 15. in Cant. Greg. Magnus lib. 18. Moral. c. 19. Vverric. Abb. ferm. de Purificat. Virg. & illis prior Origen. hom. 7. in libr. Iudicum, & ex recentioribus Iustinian. & alij. Nec omittenda Patrum verba, quod egregia sunt. Et verò Chrysof. post multa, quæ in hanc sententiam mirâ elegantia effundit: sic hæc explicat. Nos hanc vitam vivimus, qui nihil non illius gratiâ facimus; ille vero hæc non vivebat, nihilque eorum, quæ hic sunt ex animo quærebat. Quomodo igitur vivebat ad eum modum, & nos de quibusdam dicimus, mihi non adest ille, quādo nihil eorum faciunt, quæ me concernūt. Similiter Theophylact. Nonam quādam vitam viuo, & Christus est mihi omnia, & spiritus, & vita, & lūmē. Hic autem naturalem vitam Paulus, non reijcit, sed vitam, quæ peccato dedita est huius mudi impostura accommodantem se se: Christum autem consistetur sibi esse vitam, quemadmodum, & in alio loco dicit. In fide viuo filij Dei: ad Galat. 2. 20. Nec aliter Anselm. Quod ego inquit viuo Christus est, non habeo vitam, nisi Christum non

viuo veterem hominem, sed nouum, qui totā meā vitam innouauit. Quo autem modo præcedentibus hæc sententia hæreat: sic rursus explicat Chrysof. Quasi dicat etiam moriendo non moriar, eo quod vitam habeo in me ipso: tum verò demum me occiderint, si per metum, & terrorem animo meo fidem potuerint excutere, donec verò Christus in me fuerit, etiam si mors ingruerit vitam. Cum sequētibz verò verbis, sic hæc nectit Theophyl. Mori autem lucrum est, quia tunc apertius cum ipso versabor; lucrum itaque mihi præbunt festinantes me ex huiusmodi vitæ scire, Christo, qui est vita mea me adligātes. Et eodem modo Anselmus. Mori est mihi lucrum: pro terrenis celestia, pro temporalibus accipiam æterna. Hæc Patres in commentarijs. Quorum vestigia premens Vverricus sic etiam explicat, & præcedentibus, ac sequentibus nectit hæc verba. Septimus ornatus thalami Sion est sapientia, qui conuenit ijs, qui intellectualibus oculis æterna complectuntur, quorum conuersatio in cælis est, qui cupiunt dissolui, & esse cum Christo, in quorū personā dicebat Apostolus. Mihi viuere Christus est, & mori lucrum quasi diceret, vt Christum magnificem, Christo volo viuere tantum, & Christus est premium mortis meæ.

Ab ijs non longius eunt, quæ Origenes, & Gregor. Nyssen. habent: ille enim hom. 2. in Iudices elucidans illa verba, cap. 2. 8. mortuus est Iesue: sic illis hæc adnectit. Quia, quæ de Iesu Nane dicuntur ad Dominum Iesum referuntur, ideo videndum est, quo modo de ipso dici conueniat, quoniā defunctus, Iesus: ego arbitror secundum Scripturæ auctoritatem, hoc loquens, quod in quibusdam vixit Iesus, in quibusdam verò defunctus est in Paulo vixit Iesus, & in illis omnibus, qui dicere possunt: mihi enim viuere Christus est, & mori lucrum. Quid verò ex Origenis mente sit, Christum in Paulum viuere, ipse dum explicat, quid sit defunctum in alijs esse, sic aperit: Sed & tu ipse considera apud te, si quādo de auaritia cogitas, & cupis aliena diripere, numquid potes dicere, quia vixit Christus in me; aut si de superbo cogitas, si furore exagitaris; si luore succenderis; si inuidia stimularis; si temulentia debaccharis; si superbia extolleris; si crudelitate grassaris, numquid potes in his omnibus dicere, quia vixit Christus in me. Hæc Origenes: quasi ex eius interpretatione Christum Paulo viuere, fuit eius vitam esse, idem omnino, ac peccato mori sit. Luculentius verò, & opportunius hunc locū versat Nyssen. hom. 15. in Cant. componens illum cum sponsæ verbis. Ego dilectio meo, & dilectus meus mihi. Cant. 6. 2. ad hunc modū. Atque has voces Paulus imitatur clarissimè, cum ait, se Deo viuendo mortuum mundo fa-

Chrysof.

Theophyl.

Vverric.

II.

Origen.

Iudic. 2. 8.

Nyssen.

Cant. 6. 2.

Chrysof.
Theophyl.
Theodoret.
Oecumen.
Anselm.
Vverric.
Gre. Mag.
Nyssen.
Origen.

Ad Gal. 2.
20.

Etiam esse, solumque Christum in se vivere. Nam cum dicitur: mihi vita Christus: tantum non clamat ipsi verbis nullam in se ipso affectionem humanam, crassamque vivere, non voluptatem, non dolorem, non iram, non metum, non timiditatem, non trepidationem, non fastum, non audaciam, non iniuriarum tenacem memoriam, non invidiam, non adfectionem animi ad vindictam, non avaritiam, non honorem, non gloriae libidinem, non quidquam eorum, quae animum quadam erga se affectione polluant; sed solus inquit ille mihi superest, qui nihil est horum. Etenim abrasis, quasi poliando universis, quae ipsius in naturam non cadant, nihil in me habeo, quod non in ipso sit, eaque de causa vita Christus est, vel responsa loquitur. Meus est cognatus meus, & ipsius ego sum. Haec Gregor. Nyssen. vide familia apud Magnum, lib. 18. Moral. cap. 19. explicantem id Iob cap. 7. 15. Elegit suspendium anima mea, & mortem vitam meam.

Gre. Mag.

III.

Leff. Gra.

P. Iustlin.

Corn.

Venerabilis quidem, quia tot Patrum auctoritate fulcitur, atque ideo etiam probabilis superior expositio est. sed in ea iure desideres, non satis explicari eam phrasim: mihi vivere Christus est, cui alia quidem videtur inesse sententia ab illa: vivit in me Christus, seu soli Christo vivo, cum verborum structura aliò eat, praesertim in Graeco fonte ubi verbo, ζῆν, hoc est, vivere, praecedit articulus, τὸ, qui licet Latine non soleat exprimi, Hispanè tamen peculiari exergia, sic efferas, *el vivir*: vnde sic opportunè legeris: *mihi hoc quod est vivere, &c.* Quid quod? Haec verba iuxta praefatam explicationem non bene cògruunt cum illis; & *mori lucrum*, inter quae ob illam coniunctionem, &, nonnulla antithesis esse videtur, atque ideo de naturali non de spiritali vitâ accipienda sunt. Pupugit id Iustinianum; vnde hunc potius sensum sibi probatum fore dixit, nisi duriorem quandam verborum traiectionem contineret; siue vitam, siue moriar, Christus mihi pro lucro est, siue, pro Christo, & in Christo, & vivere, & mori, maximum mihi lucrum est, sed hoc duriori interpretamento offensus, nec sibi satis fidens, quae magna egregij viri modestia est, à frequentiori expositione noluit recedere. Sed enim hanc met verborum transpositionem, quae durior Iustiniano visa est nullo negotio, ut suaviorem, textuique omnino haerentem deuoravit Cornelius, & Estius: sic namque haec verba ille explicat, & cum superioribus connectit: in omni fiducia magnificabo Christum in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem. Ut nimirum constanter pro Christo vitam, & fidem eius praedicem, vel pro eius gloriâ martyrium subeam; mihi namque Christus, & in morte, & in

vita lucrum est, ideo nec mori timeo, nec vivere recusso, quod tam in vitâ, quam in morte Christo seruiam, Christo vniam. similiter Estius inquit: Ostendit seu vitam, seu mortem sibi cessuram ad salutem; nam inquit mea vita Christus est, id est, vitam meam Christo, & Evangelio consecrasti. Nul- lum quidem hi interpretes pro suâ explicatione auctorem afferunt, sed ad hunc etiam modum inuenies interpretatum fuisse hunc locum Theodoretum, his verbis: Sunt utraque mihi conducibilia, & vita, & mors: nam & vitam Christi legibus exorno, & mortem propter ipsum libenter suscipio. Ita ille.

Estius.

Theodoret.

III.

Verum enim verò, quamvis acutè excogitatus, & contextui aptatus hic sensus sit, rectè de ipso monuit Iustinianus duriorum verborum traiectionem continere, atque Atticæ potius elegantiae, quam Paulinae menti congruere. Quare si in priori illa tot Patrum explicatione non acquiescimus, non est cur tam ancipiti fundamento adnitamur. Vnde ille mihi legitimus, ac simplicissimus huius loci sensus videtur, quem ipsa Vulgata lectio paulisper considerata praefert, ut nimirum, dum Paulus inquit: *mihi vivere Christus est*, perinde sit, ac si dicat, mihi ratio ob quam vivo, siue amo vitam, illa una est, quia ita placet Christo; haec eius voluntas est, alias nullo modo libenter victurus; ac si apertius dicat, vivo libenter, quia Christus vult, ideo cum ipsi placuerit, mihi vitam abrumpere, maximum percipiam lucrum, Hispanè: *Vivo, porque así lo quiere Christo, que por lo que a mi toca, tendré a grangeria, y ganancia la muerte.* Ita omnino Ambros. lib. de bono mortis, cap. 2. his verbis: *Quidigitur tantopere vitam istam desideramus, in qua quanto diutius fuerit, tanto maiori oneratur sarcina peccatorum, vnde egregie Apostolus ait, mihi vivere Christus est, & mori lucrum: aliud ad necessitatē vita referens, aliud ad mortis utilitatem: Christus enim Rex noster est, & ideo, quod Rex iubet deserere non possumus, & contemnere. Et post nonnulla: vivere ergo sancto, Christus est, & mori lucrum; quasi seruus enim non refugit vita obsequium, & quasi sapiens lucrum mortis amplectitur.* Haec Ambros. expressissimè pro hac explicatione, ut prorsus ignorem, quo iure ab alijs pro alterâ sententiâ afferatur, cū Ambrosij mens, & verba eò eant, ut ostendat, ideo Paulum hanc vitam vivere, siue patienter ferre, quod Christus pones, quem omne vitæ necisque ius sit, velit, iubeatque eum vivere, ipseque tanquam servus Domino, Imperatori miles hanc illi in re obsequatur, cum Ambrosio etiam ex parte

Ambros.

Primas.

videtur consentire Primasius, dum ait; nulla iam hac mihi voluntas viuendi est, nisi ut corpus Ecclesie edificem exemplo meo: lucrum maximum computans secularibus laqueis non teneri; quamuis enim illam vocem: Christus, ad spirituale profectum corporis ipsius referat, at verbum, *viuere*, de voluntate, seu appetitu viuendi, quod nos precipue intendimus accipit. Ergo sic cum præcedentibus hæc Pauli verba adnectuntur; dixerat: *sive per vitam, sive per mortem Christus magnificabitur in corpore meo*: quibus verbis ostenderat, se paratissimum esse mortem pro Christo oppetere; addit modo, tantum se à nimia vitæ cupiditate, seu à mortis metu abesse, ut nullam ex hac vita delectationē percipiat, atque ideo quod ad se attinet, mortem potius exoptare. Nam,

V.

mibi (inquit) *viuere Christus est*, id est, nulla iam ratio, ob quam libenter vitam præter Christi voluntatem mihi succurrit, cum vita, eaque omnia, quæ vitam amabilem, & iucundam reddunt, nulla me voluptate afficiant. Illud in hac sententiâ Pauli sensum habet communem cum priori illa interpretatione, quod ut in illâ Paulus non sibi, nec huius sæculi rebus, sed omnino ad Dei nutum viuere dicebatur, ita in hac nullatenus alicui temporali bono, nec ipsimet vitæ implexus, aut illigatus esse asseritur, cum totam rationem amplectendi hanc vitam ex Christi voluntate desumat; non tamen ideo eadem hæc cum illâ explicatione censenda est, cum iuxta illâ de spirituali, iuxta hanc verò de corporeâ vitâ, Paulo sermo sit, vnde illa sententia huius, quam dedimus consuetaria, vel cum ea connexa censeri debet.

VI.

Præclara ergo Pauli æquanimitas omnimodaque eius voluntatis cum Dei nutu cōformitas ex his verbis elicitur, qui sortes suas in Dei manus, totamque viuendi, moriendi que rationem in diuinum placitum deuolueret, cumque libens ipse mortem obiret, vel ex eo, quod caducam hanc, milleque ærumnis obnoxiam vitam, cum beatâ, & æterna sibi iam diu ardentem concupiscit commutaret, nihilominus, ut Deise nutui omnino subijceret, diuturniorem vitam agere, patientissime vellet. Vnde his etiam verbis valde opportuna sunt, quæ habet Augustinus tract. 9 in 1. epist. Ioann. tom. 9. ad ea verba, quæ paulo post subiicit Apostolus: *Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo*, dum duo iustorum genera, quorum alij cum patientiâ moriantur; perfectiores verò alij cum patientiâ viuunt: sic eleganter describit. *Sunt homines, qui cum patientiâ moriuntur: Sunt autem quidam perfecti, qui cum patientiâ viuunt: quid dixi? qui adhuc desiderat istam vitam, quando illi vene-*

D. Aug.

rit dies mortis patienter tolerat mortem, luctatur aduersum se, ut sequatur voluntatem Dei, & hoc potius agit animo, quod elegit Deus, non quod elegit voluntas humana, & ex desiderio vitæ præsentis fit lucta cum morte, & adhibet patientiam, & fortitudinem, ut æquo animo moriatur, isle patienter moritur: qui autem desiderat, sicut dicit Apostolus, Philippens. 1. dissolui, & esse cum Christo: non patienter moritur, sed patienter viuit, delectabiliter moritur, vide Apostolum patienter viuentem, id est, cum patientia hic non amare vitam, sed tolerare: dissolui, inquit, & esse cum Christo, multo magis optimum: manere autem in carne necessarium propter vos. Hactenus August.

Mori lucrum.

ELICIT ex his verbis Iustinianus mortem minimè ab Apostolo habendam pro lucro fuisse, nisi iustorum animæ cum primum omni labe purgantur ad immortalis Dei conspectum veherentur, vnde ex hoc loco ad confirmandum fidei dogma, quod præscribit animas electorum post criminum purgationem in cælum euolare, & ante iudicii diem Deum dare videre ansam sumit. Verum hæc ut summo fidei calculo probeatur, & à Iustiniano floridâ sanctorum Patrum eruditione pertractentur, nondum si verum fateor, perspexi, quantâ præsentis loci opportunitate dislerantur; nam præter quâ, quod hoc fidei dogma, ex verbis, quæ paulo post, subiicit Paulus: *Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo*, ubi liquido affirmat ad sui tabernaculi dissolutionem immediate subsequi esse cum Christo, & eius suauissimo complexu delectari, multo firmitus stabilitur; certa quidem omnino (quantumvis ex fide nobis non constaret electorum animas ante iudicii diem Dei beatitudine perfrui) & antiquorum Patrum, simulque ethnicorum sapientium calculo probata, illa sententia est, quæ mortem, vel ex eo solum, quod miseriarum huius vitæ dulcis meta, placidusque finis sit, in lucro eoque maximo ponendam censet. Vnde Cyprian. serm. 4. de Mortalitate post longam eâ de re dissertationem, cum dixisset. *Hoc nos ostendamus esse, quod credimus, ut neque charorum lugeamus excessum, & cum accessionis propriæ dies venerit incunctanter, & libenter ad Dominum ipso vocante veniamus.* Subiicit opportunè: *quod cum semper fuerit faciendum Dei seruus; nunc fieri multo magis debet corruentem iam mundo,*

Cypria.

Et malorum instantium turbinibus obfesso, ut qui cernimus capisse iam grauiam, & scimus imminere grauiora, lucrum maximum computemus si isthinc velocius recedamus. Quare non ideo solum, quod certissimam suam beatitudinis spe refoveretur, sed quod miseriam etiam, & pericula vitæ huius optime nosset, & quod plus est, quod licet sanctissimus, venialibus tamen erratis, adhuc esset obnoxius Paulo dignam vocem ex ultimo: mori lucrum. ut ex his verbis opportunè præfato loco, sic elicuit Ambrosius. Quasi sapiens lucrum mortis amplectitur, lucrum est euasisse incrementa peccati, lucrum fugisse deteriora, & ad meliora transisse. Similiter Cyprianus. dicto ferm. 4. de mortalitate. Memor beatus Paulus in epistolâ suâ ponit, & dicit: mihi viuere Christus, & mori lucrum: Lucrum maximum computans, iam sæculi laqueis non teneri, iam nullis peccatis, & vitis carnis obnoxium fieri, exemptum pressuris agentibus, & venenatis diaboli faucibus liberatum. Hæc Cyprianus. A quo pœne eadem mutuo accepisse Primasium, sic videas: Nulla hic iam voluntas viuendi est, nisi ut corpus eius adificem exemplo meo, lucrum maximum computans iam secularibus loqueis non teneri, iam nullis peccatis, & vitis carnis obnoxium fieri, quod post hanc vitam sine dubio est futurum. Sed hæc latius in adnotationibus prosequemur. Nec contentus ero si nostram solū expositionem exornem, nisi etiâ, quæ circa Patrum interpretationem adnotanda videntur, attulero.

ADNOTATIO. I.

*Pauli equanimitas, & omni-
moda cum Dei voluntate
consensio expenditur.*

I.
Chrysost.

BVLCHRE dixit de Paulo Chrysost. ferm. in commemorat. S. Pauli. *Ut missum ferum in ignem totum profecto ignis efficitur; sic Paulus charitate succensus totus factus est charitas. Vnde quidquid carnis, quidquid naturalis concupiscentiæ, denique quidquid sui esset, ardore charitatis ita combulsit, atque consumpsit, ut in ipso. Deus omnia in omnibus esset. Vis videre? Mihi viuere Christus est; & mori lucrum, sed aptare oportet, quæ post modum subiicit: Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo multo magis melius: permanere autem in car-*

ne necessarium propter eos. Quæ quidem omnia eò eunt, ut exprimant, Paulum totum factum charitatem, quippe qui nihil, nisi Deum amet, nihil optet, nihil velit, non salutem, non vitam, non mortem, non ipsam denique beatitudinem, sed illud omnino, quod Deus velit, siue in vita, siue in morte, siue in terrâ, siue in cœlo. Et verò quin eximiæ, & perfectissimæ coapostoli Petri sanctitati aliquid derogem, aut Paulum illi aliquâ ex parte præferam, sed ut in hæc Pauli æquanimitate, & summa cum Dei voluntate consensione ostendendam explicem; obserua Christi ad Petrum verba, Ioann. 21. 18. Cum autem senueris extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quod tu non vis: subdit Ioann. hoc autem dixit significans, quâ morte clarificaturus esset Deum. At quid est? ducet, quod tu non vis: nûm Petrus pro Christo mortem oppetere recusauit? Imò verò ad eam ipse manus extendit, qui ergo hæc sibi cõsent? extendes manus tuas, supple ad mortem, & ducet quod tu non vis: id est, ad mortem? Respondeat Augustinus in hæc verba, tract. 123. in Ioan. Hinc infirmitatis affectus, quo nemo vult mori, usque adeò naturalis est, ut eum beato Petro, neque senectus auferre potuerit: nec mirum: nam Seneca teste, epist. 12. Senectus plena est voluptatis. Gratissima sunt poma cum fugiunt. Incrat igitur Petro naturalis vitæ amor; sed quem Christi charitas quâ ardentius flagrabat, compriueret; ideò ad eammet mortem, quam naturaliter nollet, manus lubens extendebat hæc ad Paulum; sed obserua duo; alterum Vix illi.

Nec alia quidem charitatis lucta, illa esse videtur; cum Dei filius in horto Gethsemani, Patrem orans dicebat: Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste: Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Matth. 26. 39. Etenim priorem illam voluntatem: transeat à me calix iste; quam nostræ infirmitatis affectus ab eo assumptus deprompserat (inceperat enim tunc, pauere, & tædere?) Dei itam charitas efficaciter absumebat, & ad se trahebat subdens: Verumtamen non sicut ego volo; ac si diceret, nolo id ipsum, quod volo; siue illud charitate amplector, & volo, quod naturali affectu nollem. Nam ut mortem naturaliter modo pertimescam, alia mihi superest voluntas, quâ illam arctissimè cõplector: In capite, enim, libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam, Deus meus volui. Psalm. 39. En charitatis munus, & ingenium, qui ut inquit Bernardus. ferm. 83. in Cant. Vbi venerit omnes in se trāsfert, & captiuat affectus; adeò enim timori mortis refugienti non cedit, ut illū potius captiuat, & ad se transferat. Hæc iam Paulo

Ioan. 21, 18

Augustin.

Senec.

II.

Matth. 26. 39.

Psalm. 39.

Bernard.

accommoda, sed obserua duo: alterum vix illi naturalem vitæ affectum inesse: *Mibi enim, inquit, vivere, Christus est; hoc est, ratio ob quam vivo, siue vitam amo, non à me ipso, sed à Christo id ita volente defumo. Certe Pauli infirmitatem Christus in suum transfiguravit affectum, ut ipsius fortitudine Paulus indueretur. Minus enim nobis contulisset, (Ambros. lib. 10. in Luc.) Nisi nostrum etiam suscepisset affectum. Quare minus? Quod suam ille fortitudinem in permutationem nobis non dedisset. Alterum eam esse perfectionem, & charitatem Pauli, ut dum aliud desiderio, aliud determinatâ voluntate ex charitate complectitur: illud non tam viuendi, quam moriendi, ideoque fruendi desiderium fuerit: etenim dum affectus suos velut in trutinâ suspendit, potioresque charitati partes defert, non viuendi, sed moriendi voluntatem (adeo illum vitæ amor non detinebat, adeo Christo erat confixus, atque mundus illi crucifixus, & ipse mundo) comprimit, & absomit; nec tam caducam hanc, & terrenam vitam, quam veram illam, atque coelestem charitati postponit. At enim verò quomodocumque se res habeant, tam vivere, quam mori, tam hic, quam ibi esse Christo Paulus est: vivit, quia Deus vult, moritur, quod ita placeat Deo; ideo neque ex se ipso, aut sibi ipsi vivit, aut moritur; aut hoc magis, quam illud velle videtur, sed quod Deo absolue placuerit.*

III.

Ad Galat. 2. 20.

Sub quo quidem sensu ad Galat. 2. 20. cū dixisset. *Vivo autem, iam non ego: Vivit verò in me Christus:* hoc est, ab ipso vitæ rationem, & modum haurio, dum ad ipsius nutum me compono: subdit: *quod autem vivo in carne, in fide vivo Filij Dei.* Vbi iure ambigitur, quid vitæ corporeæ fides præstet, ut ab illa subsistat? Dum verò plures his verbis adhibentur expositiones, sic capiendâ censet Chrysost. hom. 3. 4. in Genes. ut sit sensus, quamvis in carne vitam, sic tamen me gero, ac si fide viverem; exigit, nimirum, fides, ut inuisibilia visibilibus præferantur; atque illa nobis sint certissima, hæc verò, quæ sub oculos cadunt, falsa iudicemus, ut ad hunc modum Paulus terrena omnia, & oculis subiecta bona, ut falsa repudiâs coelestibus tantummodo inhæreret. *Vide animam ignitam, vide mentem alacram, vide rationem incensam Dei amore; non enim inquit putetis me facere aliquid huius vitæ causæ, nam licet carne vestitus sim, necessitatibusque carnis alligatus: in fide tamen vivo, quæ est in Christum, despiciens omnia præsentia, & spe, quæ in illum est, omnia prætercurrens intentam in cælum mentem habeo.* Sic Chrysost. Ad cuius gustum Paulin. epist. 4. illud ad Ga-

lat. 6. 14. *mibi mundus crucifixus est:* sic effert; *mibi non amanti diuitias, non honorem sæculi, non amanti, quæ propria sunt, sed quæ sunt Christi, non amanti quæ videntur, sed quæ non videntur.* Sed enim ad nostram rem obserua, id esse proprium fidei, ut Deo innitatur; eaque omnino ratione hoc pro certo habeat, illud falsum reputet, quod huius, non illius ipse auctor sit. Quo sanè modo Paulus in fide vivebat Filij Dei, dum vitam, mortem, & quidquid ad hæc pertinent, eâ solum ratione amplectebatur, quod Deus amplectenda, vel non amplectenda præscriberet.

Iure quidem hinc à Paulo dictum invenieris, 2. ad Corinth. 11. 22. *Semen Abraham sum, & ego:* quippe Abraham mirificæ huius æquanimittatis egregium extitit exemplar. *Credidit, enim, Abraham Deo.* Gen. 15. 16. ad Rom. 4. 18. atque ita credidit, ut eadē mentis æqualitate, eodem animi tenore, eadem facie, ac colore vultus, & terribilium sibi terribilissimū; & quod reapse suavissimū foret, ex Dei præscripto aggrediretur: sic enim ad immolandum charissimum sibi filiū accessit, ac si ab immolatione superederet; sic verò ab eo iugulando superedit, ac si ipsum trucidandum accederet: Id quod & facile ex textu sacro elicies, Genes. 22. cap. & sic eleganter monuit S. Zeno Veron. M. ferm. de Abraham: *Eo ferro mactavit arietem, quo filium percutere iam parabat; à filio ad agnum transtulit dexteram semper latatus, & gaudes. Nec mutatus est vultus eius, cum esset victima commutata; cum tantâ latitia arietem obtulit, cū quantâ obtulerat & filium: Reddit rationem: ubi enim fides fuit, non erat dolor. Pende illud: Nec mutatus est vultus eius: O pectus tam in se adamantinum, & triplici ære munitum; quam ceræ in Dei obsequium! Ita ne? vel timor, vel gaudium colorem excutere non valere? nec in ruborem pallor est commutatus? Minime; ubi enim fides fuit, non erat dolor: non erat pallor, non rubor, sed eadem vultus serenitas, & frontis æqualitas. Sanè ut de vultus colore, ac rubore, dixit Senec. epist. 11. Nihil adversus hæc sapietia promittit, nihil proficit; sui iuris sunt, in iussa veniunt, in iussa discedunt: placidissima tamen animi tranquillitas externum quodvis accidens velut alter olympus arcebat.*

Ad hæc illud obserua, quod post Angeli orationem iubentis à sacrificando filio extantam manum referre immediatè subiicitur, nimirum: *Levavit Abraham oculos suos, viditque post tergum arietem inter vepres hærentem.* Nam negotium facessit levasse illum oculos ad videndum ea, quæ & post tergum, & infra ipsius oculos erant subiecta: Sed si

Ad Galat. 6. 14.

IIII.

2. Ad Cor. 11. 22.

Gen. 15. 16

Ad Rom. 4. 18.

Genes. 22.

D. Zen.

Senec.

V.

Gen. 22. 13

attendis:

attendis: duplici verbo vitur scriptura, nec ad viuendum arietem oculos leuasse, sed leuasse primum oculos, deinde arietem vidisse affirmat: planè, vt ostendat non prius ab immolando filio manum mentemque retraxisse, quàm leuando ad Deum oculos testaretur, æquè se in vtrumque ob Dei obsequium esse paratum, & vt antea ad sacrificium perficiendum oculos leuauerat (sic enim vers. 4. *Elevatis oculis vidit locum procul*,) indicans illius Deum auctorem esse, cuius ipse ductū seque retur: ita modo eòdem faciei habitu obtestatur, non nisi ex Dei præscripto à morte filio inferenda cessare; nec alium denuo animum, alium vultum, colorem alium habere. Imitabatur hanc animi firmitatem Chrysof. qui à suis æmulis, & præsertim ab Augustà exagitat, damnatusque in exiliū, sic suos alloquebatur, hom. 11. ex varijs, tom. 5. *Christus mecum est, quem timebo? etiam si fluctus insurgat, etiam si totum pelagus aduersus me conturbetur, etiam si Principum furor: omnia mihi illa aranea erunt, & araneis fragiliora, & nisi propter fragilitatem vestram hodie non dubitarem ire, quò vellent, semper enim dico: Domine voluntas tua fiat, non quod ille vult, vel ille, sed quod tu vis; tua voluntas mihi turris fortissima, & petra stabilis, & baculus fidus: si tu vis permanere mecum, hic habeo gratiam: si non vis, similem refero gratiam.*

Chrysof.

VI.

Dan. 3. 15

Theodoret.

Ita quidem videas egregios illos iuvenes, quibus atrocissimā mortem ferox Rex minitabatur ni eius statutam colerent addita illa temeraria, & sacrilegā voce: *Et quis est Deus, qui eripiet vos de manu meā?* Daniel. 3. 15. sic ei respondisse: *Ecco enim Deus noster, quem colimus potest eripere nos de camino ignis ardentis, &c. Quod si noluerit notum sit tibi Rex, quod Deos tuos non colimus.* Vbi maxime notanda responfionis prudentia, dum vnò ex capite affirmant, posse Deum ex omni periculo, & malo eos liberare: ex alio verò; reapse liberaturum, nec affirmant, nec exoptant, aut petunt; sed dum diuinā voluntatem, nō nouēre, totum vitæ, mortisque momentum diuino arbitrio cōmittūt, id sic ibi sub eorum personā considerante Theodoret: *Ne ab his quidem malis temere liberari petimus, sed ipsi omnem nostri gubernationem, & providentiā permittimus; & eius, quod futurū est ignari gubernatori nostro quocumque illi libuerit nauem dirigendam committimus: Et statim: cum sapiēs sit, ei rerum nostrarum moderationem committimus, quamlibet iudicij eius sententiam, tamquā meliorem, nobisque vtiliorem libenter accepturi.* Pende singula: sed illa potissimum, quocūque illi libuerit nauem dirigendam committimus: ac si dixerint ad illū gubernare, iubere, omnia-

que pro libito disponere spectat, nobis obsequij gloria relicta est. Erat equidem, & hæc mens Naziāzeno; nam cum grauiter dolens, quod morbi grauitate impeditus sacra facere, & Pasionibus Christi in Missæ sacrificio misceri nequiret dixisset in Carm. ad diabol. in morbo.

*Nec prorsus me sperne Pater, nec frāge labore,
Nec me merge malis, nec mihi frēna nega.*

*Punge precor stimulo nō hāsā: nec vel onustū,
Immodice, aut vacuum me maris vnda ferat.*

Rursus in se reuersus, ac se ipsum accusans, quod modum diuinæ voluntati impingere videretur; sic tandem orationem concludit.

At quid ego leges statuo tibi maxime diuū?

Sum tuus: vt libeat me bone Christe rege.

A quo quidem sensu nō longè ire videtur Seneca ep. 98. cum allatis admuniendum animi robur in aduersis illis Virgilij verbis. *Dys aliter visum.* subiicit: *immò me hercule, vt carmen fortius, ac iustius petam, quo animum tuum magis fulcias, hoc dicito quoties aliquid aliter, quàm cogitabas euenerit: Dy melius.* Ita ibi, & epist. 107. *Imperetur equalitas animo, & sine querela mortalitatis tributa pendamus. Hiems frigora adducit? algendum est. Æstus calores inferi? Æstuanum est: intemperies cæli valetudinem tentat? Egrotandum est: & post pauca: malus miles est, qui Imperatorem sequitur gemens.*

Naziāzen.

Senec.

VII.

Ps. 110. 2.

Chrysof.

Exod. 14.

Dan. 3. 17

Iona.

Obseruau i ad vers. 1. not. 2. n. 5. ex Chrysof. tomo illa verba Psalm. 110. 2. *Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius,* à nonnullis legi: parata: siue, preparata in omnes voluntates eius: Quæ modo sic capio, vt ad rationem operum Domini pertineat, ad omnē Dei voluntatem exsequendam, siue in vtrumque hoc videlicet, vel contrarium potentia quādam obedientiali, vt meliores Theologi loquuntur æque parata, & præparata esse, id quod inibi, sic exornat Chrysof. *Non solum ea peragunt ad quæ constituta sunt, sed etiam si iusserit contraria, hic quoque magna est obedientia.* *Iussit mari, & non solū non inundaui, quod est eius proprium officium, sed stratus suis fluctibus, vel petrā firmitus, & stabilis traiecit porculum Iudeorum: Fornax non solum non ardebat, sed rorem etiam præbebat sibillantem; ferræ non solum non deuorabant, sed etiam Danieli erant loco satellitum. Certe non solum non deuorauit, sed etiam saluum conseruauit depositum.* Hoc ergo operum, siue seruorum Dei propositum debet esse, vt ad salutem, & ad ægritudinem, ad honorem, & ad infamiam, ad vitam, & ad mortem eādē animi alacritate, & promptitudine parati sint. Adde: pei fectam statutam siue magnitudinē seruorum Dei hinc desumi, siue è re magnitu-

dinis ipsorum esse, ut ad Dei voluntatem, & nutum hanc, illam voluuerunt, & circum roten-
tur: ideo dicebat Vates: *Magna opera Domini*,
&c. hoc est, opera Domini, quæ magna sunt,
siue ut debite magnitudinis specimen edant,
præparata sunt in omnes voluntates eius: Sic
videas rotas illas Ezechielii ostēdas, de quibus
ipse c. i. 18. *Statuta quoque erat rotis, & altitudo, & horribilis aspectus, appellatas, volubiles*: Ezechiel. 10. 13. quod in vtramvis par-
tem, siue ante, & retro, ductum spiritus sequē-
tes deo voluerentur. Dum verò rotæ currus glo-
riæ Dei tantæ altitudinis esse inducuntur, ut
magnitudini vehiculi proceritati quadrigæ
(ut ibi notat Prædo) magnificentia solij, &
aurigæ dignitati responderent, simul innuitur
maiestatem, & magnitudinem Dei, non alios
decere seruos, quam qui præcellæ essent sta-
tura, & altitudinis, quam ad obediendū sub-
mitterent. Vnde quidem Bernard. de coele-
stis regni incolis, quos propter celsitudinem,
montes: ob promptitudinem verò ad ductū
Dei sequēdum; oues appellat, sic pulchræ ait
serm. 3. in Cant. *Pleni quippe Deo celsi meritis
cumulati virtutibus, nihilominus tamen erectos
vertices totæ, & humili obediētiæ submitunt, &
inclinant, illius super eminentis imperio maie-
statis, tanquam oues mansuetissime ad nutum sui
pastoris per omnia ambulantes, & sequentes eū
quocumque ierit. En beatorum incessum. Vn-
de elicias, velim, illam in hac miseriarum se-
de opportunissimam beatitudinis imitatio-
nem esse, cum homo ad Dei nutum tam in
aduersis, quam in prosperis se componit, &
in vtrumque paratus est. Quæ de re aurea hæc,
& osculo digna, dixit bonus Philosophus
Epictetus, apud Arrian. lib. 3. dissert. cap. 26.*

VIII. Quæ verò ethnicus Epictetus dixit, sic in
factis confirmantur, ut homo ad Dei leges, &
nutum in aduersis cōpositus, nec ab ipso Deo
superari posse dicatur: Sic enim Gen. 32. 25.
de Deo cum Iacob tota nocte, hoc est, in tri-
bulatione (quæ noctis phrasi significatur, ut
Patres passim monent, præsertim Ambros. ser-
7. in Psalm. 118.) luctante. *Qui cum videret,
quod cum superare non posset, &c.* Penide verba,
quæ ipsa luctæ nocte obscuriora dixeris:
Quid enim imbellis, imò imbecillissimi ho-
muncionis vires, si cum insuperabili, & stu-

pendo Dei robore componantur prævalere
possint? Cur ergo, non superet? obruat? oppri-
mat? Vis dicam? Quia Deus Deum non supe-
rat. Equidem cum Deus hominem exercet,
& per tribulationes probat, luctatur cum eo,
eumque ad speciē velle deijcere videtur; sed
cum ipse illius gratiā munitus firmiter se te-
net, nec ab eius præscripto, mente, & volunta-
te discedit, idē quodammodo cū eo fit. Nam,
Qui adhæret Deo, unus spiritus est (Syriace) fit,
supple, cum eo. 1. ad Cor. 6. 17. ergo qui Deū
oppugnatorem, idem & Deum propugnato-
rem, & subsidiarium, & ad eius etiam volun-
tem formatum habet, iam cum Deus proban-
do, & exercendo, potentior, quam auxilian-
do, & salutem impertiendo non sit, immò ve-
rò ipse, Deus saluos faciendi, siue Deus ad sal-
utes, qui videlicet diuinitatis signum notā-
que penes beneficentiā cōstitutam habeat
necessariā ratione concluditur eum, qui ipsi
adhæret adeo superandū non fore, ut à lu-
ctā, ē Iacob Israel, hoc est, *prævalens Deo*, siue
ut alij volunt: *dominans Deo*, euadat.

Hinc iam pusillos, atque degeneres; & ut
proprius dixerim muliebres hominum ani-
mos placet arguere, qui aliter ab illis, de quib-
us superius dicebat August. *Sunt homines, qui
cum patientiā moriuntur, sunt quidam perfecti,
qui cum patientiā viuunt*: Nec patienter quidē
moriuntur: nec patienter viuunt. Quos vtro-
que ex capite sapienter reprehendit Cyprianus,
& Hilarius, hic impatienter viuentes; il-
le ægre, & grauati morientes. Audi vtrum-
que. *Si quid aduersi accidit* (inquit Hilar. in id
Psalm. 118. *iustus es Domine, & rectum iu-
diciū tuum.*) *Prona in Deum querela est.*
Deum enim inter damna sua auarus accusat,
Deo cum inuidiā fletum suorum orbatus irascitur,
*Deo in inultitiam, qui ad confessionis gloriam
persecutionibus probatur exprobat: vniuerso-
rum stultissima hæc querela est, cum iniustitia
Deum per impatientiam impij doloris accusant:*
*& idcirco Propheta subiicit dicens. Tabescere
me fecit zelus tuus, quia obliui sunt verborū
tuorum inimici mei. Iam Cyprian. serm. 4. de
Mortalitate. Hoc nitimur, & reluctamur,*
*& peruiatium more seruorum ad conspectum Do-
mini cum tristitiā, & marore perducimur exeun-
tes isthinc necessitatis vinculo non obsequio volū-
tatis, & volumus ab eo premijs celestibus hono-
rari, ad quem venimus inuiti? Quod si inte-
gram Senecæ fidem tribuis, videas ipsum tam
verbis, quam exemplo his Patribus confen-
tientem, epist. 96. Non feram me quo die ali-
quid ferre nō potero. Male valeo: pars sati est: fa-
milia decubuit? sanus offendit? domus crepuit?
damna vulnera, labores, metus incurrerūt? solet
fieri, hoc parum est, debuit fieri: decernuntur ista,*

1. Ad Cor.
6. 17.

IX.

August.

D. Hilar.

Cypria.

Senec.

non accidit: si quid credis mihi intimos affectus meos tibi cum maxime detego, in oculis, quæ aduersa videntur, & dura sic formatus sum, non parco Deo, sed assentior: ex animo, illum, non quia necesse est sequor. Nihil unquam mihi incidet, quod tristis excipiam, quod malo vultu, nullum tributum inuitus conferam. Ita Seneca. Sed multo melius Ambrosius, orat. de Fide Resurr. pendens regiam Davidis æquanimitem in teneri infantis, tenerime dilecti morte; quæ illis verbis expressit, 2. Reg. 12. Ego ibo ad eum, ipse non reuertetur ad me: sic exclamat, O miram patientiam seruientis, ut nemo sibi aduersi aliquid accidisse indignè ferat, & contra meritum suum se queratur afflicto! Quis enim tu es, qui de tuo merito ante pronuncies? Cur præuenire desideras cognitorem? Cur eripis sententiam iudicaturæ? Nec sanctus istud permissum est, nec à sanctis impune, unquam est usurpatum. Vide reliqua.

X. Ut verò videas hos Deo renitentes, & oblucentes pusillo, & muliebri animo esse: audi, quid defuncto Lazaro, Christo Martha locuta, siue oblocuta fuerit. Ioann. 12. 21. Domine si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Audin? Si fuisses hic: ac si tacere (reuerenter tamen, non inficior) reprehenderit Dominum, quod ferius, quam oportebat, aduenerit, ut ex Cyrillo, & Ruperto inibi obseruat Maldonat. Et verò itidem pœne omnes facimus, adeò intemperanter de aduersis dolemus, & nostrorum mortes tam immodicè flemus, ut quod dicebat Hilarius iniustitiæ Deum per impatientiam impij doloris accusare videamur. O diros mortaliū sensus, qui Deum reprehendere audetis, & de illo emendando potius, quam de vestris excessibus corrigendis cogitatis! Bene rursus Cyprianus. Meminisse debemus, voluntatem nos, non nostram, sed Dei facere debere, secundum quod Deus nos cottidie insit, orare: Quam præposterum est, quamque puerum, ut cum Dei voluntatem fieri posulemus; quando euocat nos, & accersit de hoc mundo Deus, non statim voluntatis, ex imperio parere. Acrius Seneca. epist. 98. Hic est magnus animus, qui se Deo tradit; at contra ille pusillus, & degener qui obluatur, & de ordine mundi male existimat, & emendare mauult Deum quam se. Ita ille.

XI. Est verò ad hanc rem opportunus locus Ezech. 8. 14. Vbi cum Vati ab Oraculo demonstrati essent septuaginta ex primoribus ciuitatis viri, qui ante execrandas idolorum picturas ambizioso cultu thura supplices adolerent; ecce denique clamantem Dominum ad Prophetam: Adhuc conuersus videbis abominationes maiores, quas isti faciunt. At maiorane super esse possunt monstra? Fortius ne ali-

quid humanis oculis obijci potest? Ita certe. Audi; Et introduxit me per ostium porte domus Domini, quod respiciebat ad Aquilonem, & ecce ibi mulieres sedebant plangentes. Adnidem; vides abominationes maiores, quas, isti, in mulieres conuersi faciunt? dum idola adhuc extincta, & à Deo benignissimo Patre ad ipsorum solutem, è manibus extorta subinde adorant, & muliebri animo immodicissime desunt: sanè, quod pusillo, & degeneri animo, oblucentes de ordine mundi, ut dicebat Seneca, male existimant, & cum Deo quasi de iure contententes, emendare malunt ipsum, quam se. Quam alia mens Gentili Demetrio! apud Senecam cum Deo, sic pie, & vrbane decertati. Hoc unum dii immortales de vobis queri possum, quod non ante mihi voluntatem vestram notam fecistis, prior enim ad ista venissem, ad qua nunc vocatus adsum; vultis liberos sumere? illos vobis sustulite; vultis aliquam partem corporis? sumite; non magnam rem promitto; cito totum relinqua; vultis spiritum? Quidni? nullam moram faciam, quominus recipiatis, quod dedistis: à volente feretis, quidquid petieritis: Quid ergo est? maluissem offerre, quam tradere; quid opus fuit auferre? accipere potuistis; sed ne nunc quidem auferetis, quia nihil eripitur nisi renitenti. Nihil cogor, nihil patior inuitus, nec serui Deo, sed assentior. Hactenus sub persona Demetrii Seneca, qui indidem de bonis viris dixerat: Impendant, & impendantur, volentes quidem; non trahuntur à fortuna, sequuntur, illam exaquant gradu; si scissent, ante cessissent. Sed meliora inuenies apud Ambrosium. 7. in Psalm. 118. sub hoc sensu explicantem sponsæ verba Cant. 3. 1. In lectulo meo per noctes quasui, quem diligit anima mea. Vide illum.

ADNOTATIO II.

Christum apud eum viuere, qui sibi non vinit.

SED ut superiorem Patrum expositionem etiam elucidemus illustris Pauli iuxta ipsam sensus illustrior redditur ex illis eiusdem Apostoli verbis ad Gal. 2. 20. *Vinit in me Christus, & c. 6. 14. Mihi mundus crucifixus est, quæ cum his, Mihi viuere Christus est, componunt, & expendunt, & quidem Bernard. ferm. 7. de Quadrages. Sic ea capit: ac si diceret. Ad alia quidem omnia mortuus sum, non attendo, non curo, si qua verò sunt Christi, hæc vitam inueniant, & pa-*

Nyssen.

ratum. Similiter Nyssen. in expositione literæ n. 2. adductus: hinc bene hæc inter se cohererent, ut si quidem mundo mortuus, crucique suffixus Paulus sit, nec alia ipsi, nisi, in calis conversione, esset (ad Philip. 3. 20.) Christus apud ipsum non modo mortuus non sit, ut explicabat Origenes, sed ut cordis inquilinus uiuat, propriamque sedem, & domicilium in quo inhabitet, habeat. Pulchrè enim dixit Nazianzen. Carm. 8. quod est de virt. hum.

Ad Philip.
3. 20.

Nazianz.

Namque salutifero templi tunc denique Christo, Condimus, æthereū cum mens citafertur ad axē. Consentit quidem ipsemet Dominus, Leuit.

Leu. 26. 12.

26. 12. inquit. Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos: Vbi emphasim habet, Dominum non solum inhabitare, sed in ambulare in fidei pectore, tamquam in laxa & magnifica domo, signatè polliceri. Vnde

Hieron.

Hieron. in Psalm. 133. sic premit hæc verba. Vide anima Sancta, quam grandis sit: inhabitabo, inquit, sed fieri potest, ut aliquis angustè inhabitet: Inhabitabo, & deambulabo in eis: Vbi cumque deambulat utique lata domus est. Similiter Ambros. serm. 7. in Psalm. 118. Alij queruntur de sui ruris angustijs, in te Deo est ampla possessio, in quo deambulare, se dicit, hoc est, laxa spatia habitationis inueniens, qui terrā includit manu, sic enim scriptū est. Isai. 40. Quis mensus est manu aquam, & cælum palmo, & vniuersam terram clausam manu: Cui mundus angustus est tibi et, ampla es domus. Ita Ambros.

Ambros.

II.

Sed inquis qui fieri possit? Ut homo exilis, & minutula res, ampla Deo habitatio sit? nonne terra, ut defuncto Christo pararet sepulturam de suo loco mota est? ut tanto hospiti spatiosiore sinu, & habitationem exhiberet? rem ita obseruante Hilario, Can. 3. in Matth. Mouetur terra, capax enim huius mortui esse non poterat. Terra igitur quanta quanta est, defuncti Christi capax non fit, ideoque mouetur, & à semetipsa deciscit; & putabimus hominem ad habitaculum Deo viuenti preparandū, per quod de ambulet, atque expatietur suffecturum? Ita sanè, si homo terrā imitetur; atque ut illa moueatur, & à terrā terrenisque curis obuiam Christo exeat. Vnde huc intentus opportunissimè fideles monebat Ambros. lib. 7. in Lucam, ut ad morem Iacobi, & Ioannis fili tonitruui efficerentur. Sed quonam modo? Audi. Esto filius tonitruui. Dices, quomodo possum esse filius tonitruui? Potes esse, si te terrena non moneant, sed ipse potius ea quæ terrena sunt, mentis tuae virtute concutias. Tremat te terra, non capiat; vereatur caro potestatem animi tui, & concussa subdatur. Benè quidem: tremat te terra, non capiat, ne videlicet terrenis subditus, siue

Hilar.

Ambros.

illigatus, in dō nec ijs locum faciens, sed illa procul amouens amplissimum Deo habitaculum in corde tuo præpares: sed hanc ad rem, sic luculenter loquitur Bernard. in alleg. Gotfrid. Tylm. ad cap. 6. Jerem. O quanta illi anima latitudo? quanta, & meritorum prerogativa? quæ diuinam in se præsentiam, & digna inuenitur suscipere, & suscipiens capere? Quid illa, cui & spatia suppetunt de ambulatoria ad opus maiestatis? non est profecto intricata forensibus causis, curisue secularibus, nec ventri, & luxurie dedita; nec curiosa spectandi, seu cupida omnino dominandi, vel etiam timida dominatus: oportet namque primò his omnibus vacuum esse animā, ut cælum fiat, atque habitatio Dei: sed & odio, sine inuidia, aut rancori, minime prorsus indulgendum. Ita ille.

D. Bernard.

Expressit id appositè locutione Regius Vates, Psalm. 60. 2. inquit: à finibus terræ ad te clamaui, dum anxietur cor meum. Sed ibi iure ambigas, quomodo Dauid à finibus terræ, quos ipse nunquam inuisit clamare dicatur? Num enim aliquando, ipsum apud Indos, & Sinas, siue etiam apud Septentrionas commoratum audisti? Equidem adeò non habitauit vnquam in finibus terræ, ut potius, in medio terræ: (hæc enim Iudææ regio ipso met attestante Psalm. 73. 13.) degerit. Porro, arcana est, & figurata Prophetæ locutio, sub quâ corpus suum, siue potius terrenam substantiam, terram appellans, innuit, à semetipso quodammodo exiisse, & carnalibus desiderijs renunciasse, ut amplius, laxiusque in animo suo Deo habitaculum præpararet: uti ad ea verba sic considerauit Hilarius: Non hic

III.

Psalm. 60. 2.

Psalm. 73. 13

Hilar.

2. Ad Cor.

5. 6.

Ad Rom.

14. 7.

Ad Gal. 2.

20.

III.

Psalm. 131. 18.

Ambros.

Sub quo quidem sensu dicebat idem Vates, Psalm. 131. 18. Parauit lucernam Christo meo, hoc est, ut Domino in corde meo locum facerem, corpus & animum à terrenis sordibus, & impedimentis mundare fludui, non secus, ac is, qui lucernam cupit accendere, ut oleo locum faciat, quidquid aliud sit foras mittit. Ita Ambros. Octon. 1. 4. in Psalm. 118. Corpus suum, quod erat ante limosum, & cano hereditaria collunionis obstructum, ut oleum spirituale recipere possit, Christo parauit, ut luceat. Vnde idemmet Dominus ad Iudæos hunc diuinæ sapientiæ locum terrenis cupiditatibus impredientibus dicebat Ioann. 8. 37. Sermo meus non capit in vobis. Sed cur non capiat? Num loci spatij commensuratur? &

Ioan. 8. 37.

spiri-

spirituale dimensionem accipit? aut Deus penetrare, aut illi quo velit non valeat? Denique & huic rationi, sic illi, quæ ipsorum magna subtilitas erat, obuiam ire possent: si sermo tuus in nobis non capit; tua, non nostra culpa est. At enim vero his omnibus, sic respondet gentilis Seneca. epist. 88. *Magna, & spatiosa res est sapientia, vacuo illi loco opus est.* Et post nonnulla: *Hæc tam multa, & tam magna, ut habere possint liberum hospitium super vacua ex animo tollenda sunt. Non dabit se in has angustias virtus: laxum spatium res magna desiderat: expellantur omnia: totum pectus illi vacet.* Vnde Syriaca lectio Christi verba sic expressit: *Sermoni meo capiendi non sufficit: ac si diceret: vestra quidem hæc, non mea culpa est; quippe qui pectus terrenis fordibus, & impedimentis plenum, animumque, ut bonis sæculi addictum, ita cœlestium incapacem habetis. Angusta enim peccantium sunt corda* (Hilar. in Psalm. 118. premens præfata verba, & inambulabo in eis.) *Et hospitio Deum mens polluta non recipit. Patulum enim domicilium inconceptibili Deo opus est: & idcirco in amplitudine propheta ambulat.* Sic ille.

Vnde rursum Psalm. 118. 112. aiebat David: *Inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas.* Sed observa Hilariū, & alios, verbo omnino opposito legere, *declinavi cor meum*, quæ male inter se convenire dixeris, nam si in Deum cor inclinatur, qui declinat? si declinat, non potest inclinare. Subsistit tamē utraque lectio, & altera alteri manum dat, & se mutuo explicant. Etenim ut cor ad faciendas iustificationes, & in Dei habitaculum inclinetur, necesse est, ut à se ipso, à naturæ concupiscentijs, ab amore sæculi prius declinet, aliter enim sermo Dei non capiet in eo, siue ipsum divino sermoni capiendi nō sufficiet. Id sic inibi observante Hilario: *Cor suum ipse declinat, & ex natura humana peccatis in obedientiam Dei inflectit. Natura quidem, & origo carnis suæ eum detinebat: sed voluntas, & religio cor eius ex eo, in quo manebat originis vitio ad iustificationum opera declinat.* Firmat hæc egregia Salomonis sententia, Ecclesiastes 10. 2. *Cor sapientis in dextrâ eius, & cor stulti in sinistrâ eius.* Vbi ex Hebræo verti potest; uti & Lxx. legerunt. *Cor sapientis ad dexteram, & cor stulti ad sinistram:* Supple propendet, inclinatur. Sed negotium aliquale facessit, eam in favorem sapiētis metaphoram usurpatam à Salomone, quæ rerum naturis, & cordis humani conditioni contraria sit; laudat enim sapientis cor, quod ad dexteram inclinatur, cum certo sciamus, ipsum ad laenum latus propendere, ut Anathomici docent, &

Galenus, lib. de Anath. viii. p. 1. cap. 1. sic fatetur. *Cordis declinatio aliquantula est ad sinistram partem, ut amplificet locum hepatis.* Et 7. de Anat. admin. *Motus cordis indicat, quasi in parte sinistrâ potius collocatum sit:* Sed quidem elegans subsistit Salomonis sententia: nam cum dextera in sacris pro veris animæ bonis: sinistra pro temporalibus, & caducis (ut ibi monent Hieronymus & Gregorius Neocæsar. quibus præiit Paraphrastes Chaldaeus) sumantur: & si opportuniùs loquaris, dextera semitam spiritus, sinistra carnis viam significant; ille tantummodo ex Salomonis sententia diuinæ sapientiæ habitaculum præparasse dicitur, qui carni, & concupiscentijs, vitæque secundum naturalem nobis ex veteri homine insitam propensionem vim affert, sinistros contra spiritum ex carne motus comprimens, voluntatisque affectus ad spiritus leges, & normam inflectens; ille vero stultus, qui carnem sequitur, naturæque ac genio indulget. Vnde ut in Deum cor nostrum inclinet, à se ipse declinet necesse est.

Qua quidem mente prædita sic suspirabat Sponsa, Cant. 8. 1. *Quis det te fratrem meum fugientem vbera matris meæ, ut inueniam te foris, & deosculer te?* Vbi primum expēdo Hebræam lectionem, quæ pro primis verbis habet. *Quis det te uti fratrem mihi?* hoc est, ut fraterno amore, qui omnium est maximus, me complectaris. Deinde placet dubitare; quid sit? *inueniam te foris:* ubi enim Deus foras exeat? Quod si ab sponsa foris quærendus, & inueniendus dicatur; magis ambigo, cum anima sub personâ sponse aptius intus, siue in penetralibus Deum quærere inducatur: Occurrit tamen dubio Ambrosius, lib. de Isaac, & animâ, cap. 8. sic hæc capiens, ut anima foras à se ipsa, hoc est, à propriâ voluntate, & terrenis affectibus exeat, ut bono hospiti locum faciat. Ita enim ille: *Bona anima, quæ foris est, ut Verbum intus sit; illa extra corpus, ut Verbum habitet in nobis.* En Deum uti fratrem animæ, si illi amplum spatium ubi inhabitet intra te præparasti. Vnde Lxx. sic reddunt: *Inueniens te foris, osculabor te; & quidem nō spernēt me,* ac si dicatur, si hoc modo foris, & extra corpus fuero; non dubitabo tecum familiarissimè agere, quin ab ijs, qui pleno pectore sapiunt spernar.

Sed præfata Leuitici verba in hanc sententiam censu aucto adduxit Paulus, 2. ad Cor. 6. 16. ubi incontaminatissimam puritatem à fidelibus exigens ipsos Dei viui templum, ex his verbis sic appellat. *Vos enim estis templum Dei viui, sicut dicit Dominus, quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos.* Est

Galen.

Hieron.
Greg. Neo
cæsar.

VI.

Cant. 8. 1.

Heb. Lect.

Ambros.

Lxx.

VII.

2. ad Cor.
6. 16.

autem

autem templi imago in hanc rem maximè obseruanda. Videtur enim à Paulo allusum ad miram illam Salomonici templi fabricam, quod significatissimè ad Dei habitationem constructum dicitur. In quo illud in primis velim obserues, pauimentum fuisse auro cōtectum: sic enim 3. Reg. 6. 30. *Sed & pauimentum domus texit auro intrinsecus, & extrinsecus: nimirum, vt Dei pedibus inibi inhabitantis, & inambulantis, non nisi charitatis aurū respōdeat: vnde in encenijs, quod dedicationis festum erat, notanter inquit Ioannes cap. 10. 2. 3. Et ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis: sed quare non tam existeret, seu stare, quam ambulare dicatur? respondet Ambrosius lib. 3. de Spirit. sanct. cap. 18. In porticu Salomonis deambulat, dedicationis, vt legimus dic, hoc est, in pectore sapientis, atque pacifici deambulat Christus eius sibi dedicaturus affectus. Ac si dixerit, ideo deambulat, & per totam porticum expatiatur, vt totum sibi animum vēdicet, omnesque eius affectus sibi dicet. Quod etiam referas cardines ostiorum templi ex auro, arcanā hac significatione fuisse, 3. Reg. 7. 50. vt Domino templi sui introitum, & exitum custodiente, cuncta illius oratio, & operatio, cura, deliberatio, studium ab ipso semper incipiat, & per ipsum, & ad eius gloriam capta finiatur; ad eum quidem modū, quo Noe tam ad arcē ingressum, quam ad egressum diuinum nutum attendit, & expectauit, quia *insus* (inquit Ambr. lib. de Noe, & arcā, cap. 21.) *Nihil sibi arrogat, sed totum se committit diuino imperio: & vero adeo ligatum se hāc lege profitebatur* Angust. lib. 10. confes. cap. 1. vt ipsummet suæ respirationis cardinem ex auro construxerit, vni Deo respirans. *Flagrasti* (inquit) *& duxi spiritū, & anhele tibi.* Nec aliud quidem præferre videtur lapis ille, *magnus valde*, Christi sepulchro impositus Marc. 16. 4. nam Hilario auctore, Can. 33. in Matth. de eo monemur, ne in cor dis nostri penetrare, quod totum vnus Iesus occupare debet, alienam, seu sacularem aliā curam ingredi sinamus. Sic enim ille. *Et quia nihil est, quod præter eum oporteat in pectora nostra penetrare, lapis ostio aduoluitur, vt quia nullus antea in nos diuina cognitionis auctor fuerat illatus, nullus absque eo postea inferatur.* Lege similia in Basilio in reg. fus. disput. c. 5.*

Pergit vero Paulus, & externa etiam corporis membra templum Dei facit, 1. ad Corinth. 6. 9. inquit. *An nescitis, quoniā membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est.* Videlicet, vt non solum animus, interna que ipsius facultates, ac potentia, sed externi simul sensus, & membra Deo vacent, vt in illis viuat, inhabitet, & obambulet. Vn

dē Tertullian. lib. de cult. fœmin. cap. 1. Scitē huic templo pudicitiam ædituam apposuit, quæ per externas portas, siue fenestras, nec minimas sordes ingredi permetteret. *Nam cū nos omnes templum simus Dei, illato in nos, & cōsecrato Spiritu sancto, eius templi æditua, & aniles pudicitia est, qua nihil immundum, nec prophanum inferri sinat; ne Deus ille, qui inhabitat, inquinatam sedem offensus derelinquat.* Equidem hæc doctrina sanctissimo Parenti meo, adeo perplacuit, vt in societatis regulas transmississet, atque his verbis ea nos de re in Cōstit. 3. p. cap. 1. §. 4. admonuerit: *Omnes diligentissime curent portas sensuum suorum, oculorum præcipuè aurium, & lingua ab omni inordinatione custodire, ac se in pace, & vera humilitate internā conseruare: & eam in silentio, cum id obseruandum est, cum autem loquendum in circumspectione, & adificatione verborum, & modestia vultus, ac maturitate incesus, motuumque omnium, sine vllō impatientia, aut superbia signo exhibere.* Hæc prudentissimus institutor noster, quæ eò mihi magis placent, quod non vnā tantum ædituam, sed plures, ac rigidiores custodes singulis huius templi ianuis præscribat, ne aliquā earum minutissimum quoduis erratum egrediatur, aut ingrediatur; vel leuis cogitatio, aut motus in templo Dei, qui de Deo ipso nō sit, aliquomodo inueniatur.

Quod si attendis hūc eunt, tam palmæ in Salomonici templi parietibus insculptæ, quàm cruces in Christianis ædibus cum consecrantur depictæ. Vtraque enim imago egregias denotat victorias, quas de concupiscentijs: *que militant in membris, nostris.* Iacob 4. 1. reportamus, vt apud nos Christus viuat. Certè Abbas Isai. orat. 16. de Gaudio animæ, cum dixisset: *Cruce enim Iesu, est omnium cupiditatum, donec eas deleueris infectatio.* Subijcit: *Itaque beatus Apostolus, qui eas contrinerat, audebat dicere; cum Christo confixus sum, viuo autem iam non ego: viuūt autem in me Christus: In illis igitur, qui cupiditates destruxerunt, viuūt Christus.* Erat quidē & hic Gregorij Nazianz. sensus orat. 25. fideles inde Dei viui templa compellantis, quod victimæ, sacrificia, & holocausta per concupiscentiarū, nimirū, abnegationem, essent. Sic enim ibi. *Hi domos habent; nos hospitem; hi templa, nos Deum: idque præterea, quod viuū viuētis Dei templa sumus, victima viuā; holocausta ratione prædita, sacrificia perfecta:* En cruces, en palmas parietibus templi insculptas; en inquam victorias, atque trophea in membris nostris de noxijs concupiscentijs reportata, vt viuat in nobis Christus.

Videas hinc, Christum, vt in aliquorum

Tertullian.

S. Ignat.

IX.

Iacob 4. 1.

Abb. Isai.

Ad Galat.

2. 20.

Nazianz.

X.

animis

animis viuus sit, eo modo quo hæc Pauli verba capiebat Origenes, at in ipsis non viuere, siue eorum municipem, & hospitem esse; esto enim inibi inhabitet, sed non ita magnificè, & angustè, vt per animum, per interiores facultates, per externa membra commode versari, expatiari, atque inambulare possit; ita quidem de Israeliticâ plebe Dei monitis non plenè acquiescente, sed iam hæc, iam illa concupiscente, dixit Dauid Psalm. 77. 46. *Et conuersi sunt, & tentauerunt Deum, & sanctum Israel exacerbauerunt.* Vbi pro, *exacerbauerunt*, Hebraice est: *Si tuah*, id est, *signauerunt*: Definitum terminum statuerunt, siue fines illi, quos non egrederetur circumscriperunt. Sanè, sic plures cum Deo se gerunt: parant quidem illi hospitium: sed adeò arctum, & angustum, vt carcerem potius appelles; voluit, vt apud se viuat, siue potius, vt viuus sit, dum grauius in ipsum non peccant, at nolunt ipsum per sensus, per membra, per oculos, aures, linguam expatiari; quod his pro libito non pro Dei obsequio vti volunt. Accinit apposita ipsiusmet in hominis animo inhabitantis hospitis, hæc de re locutio, apud Zachar.

Zach. 11. 8

c. 11. 8. *Et contracta est anima mea in eis; sicut enim anima eorum variavit in me.* Quibus verbis præter explicationem vers. 6. adnot. 4. n. 3. illis datam hunc modo sensum reddo, vt de humani cordis angustijs eius municeps, ac hospes ita conqueratur, ac si dixerit, adeò ei angustum in illorum animis habitaculum esse, vt in arctum, & quasi in exiguum domus angulum reductus sit: Hebræum enim verbum pro quo noster posuit, *contracta est*, vt bene ibi notat Ribera, significat, coangustare constringere, cogere.

XI.

Sed cur contractus, siue coangustatus, & in arctum reductus Dominus sit? *Siquidem anima eorum variavit in me.* Quomodo variavit? Hebraice est, *tadio affecta est in me.* Quid verò id fuerit, explicat nobis Dauid, Psalm. 118. 28. inquit: *Dormitauit anima mea pro tadio*: vbi, & pro, *tadio*, Græcam vocem significare, *accidiam*, hoc est, torporem, siue teporem; & pro, *dormitauit*, Hieronymum, & Ambrosium legere, *stillauit*, siue *distillauit*: quod ad minora sit errata referendum, latius dixi vers. 11. adnot. 2. n. 12. Sed hanc Davidis explicationem, sic sub sponsi personâ confirmat Salomon. Cantic. 5. 2. *Aperi mihi soror mea, amica mea, colūba mea, immaculata mea, quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis nocturnis*: vbi sic inquiras; quî vnâ ex parte, tam familiaribus nominibus sponsam appelleret Dominus? ex aliâ verò ad eius fores excubans, capite, & cincinnis, nocturnis guttis madefactis; ac si ab interiori sponsa penetra-

le absens, & eliminatus sit inducatur: quæ non benè inter se cohærere dixeris; respondebor: viuum quidem in corde sponsæ Christum esse; id enim tam blandæ appellationes ostendunt; at enim verò in totam animi domum non omnino susceptum, nec ab sponsa in penetrale cordis admissum, quippe quæ, & à seruire in sponsam repesca (id enim imago roris significat; nam cum is Aristot. auctore lib. 3. met. sum. 3. c. 1. nō nisi ijs temporibus, in quibus tranquilla, & temperata nox est, videlicet, quando nec vehemens frigus, nec magni æstus sunt, decidar, eos denotat, qui nec ob grane peccatum frigidi, nec ob ardentiorē charitatem seruētes, sed tepidi, ac negligentes sunt,) & lenioribus erratis obnoxia fuerit, vnde non potest non conqueri sponsus, & ab animâ efflagitare, vt sic eū intus recipiat, vt per totam domū expatiari, & obambulare possit. Quò facient Ambrosij verba præfato loco à nobis adducta: *Noli ergo bono amatoris facere moras, cito recedit, & in somno corporis tui videris exclusisse pulsantem, excludis enim cum desidiosus es, & si sobrius sis, cane ne negligens sis.* Nec aliter Chrysostom. serm. de Natiuitate Domini, ex varijs in Lucam. *Nec enim sponsus inuenitur à dormientibus, neque se coniungit, nisi vigilantibus.* Sed hæc id melius confirmat, quod toto corde, tota anima, tota mente Deus diligendus; præscribatur Deut. 6. 5. Quid autem hæc tam exacta, & accurata diligendi formula, sibi velit, sic explicat Venerab. Balduin. in allegor. Gotfr. Tylæ. vt Dei amor non ad cordis limen consistere, sed omnes illius, cellulas (multas enim ille, multos etiam angulos noscitur habere,) peruadere dicatur, vt ab illis noxias omnes concupiscentias, & sordes; (nam vbi angulus ibi sordes) eiiciat. Et verò sponsi monitis omnino acquieuit sponsa. Sic enim inibi vers. 6. *Anima mea liquefacta est, vt locutus est.* Id, quid fuerit, sic pulchrè explicat Ambros. lib. de Isaac, cap. 6. *Denique statim alius profectus verbi transiens, quia exiuit anima in verbo eius, hoc est, verbum eius secuta, exiuit de corpore, elenans se de eius habitaculo, & peregrinam se faciens ei, vt adesset Deo, & esset ciuis Sæctorum.* En amplum Deo habitaculum.

Aristotel.

Ambros.

Deut. 6. 5.

Ven. Bald.

Ambros.

Psalm. 77. 46

Ps. 118. 28.

D. Hieron.
Ambros.

Cant. 5. 2.

ADNOTATIO. III.

*Non aliter ad mortem obeū-
dam aptè quemquam cen-
seri dispositum, nisi cum in
eius animo mundus aruit;
& contemptui habetur.*

I.

LI VD deinde in præfatâ Patrūm expositione pulchrè hæret, quod Paulus, & humana omnia, opes, salutē vitam, & quidquid ad ipsam spectat fastidire, ac contemptui habere, & mortem, ut lucrum æstimare, dicatur: nimirum illa potissimū moriendi opportunitas, siue ad obeundam mortem optima dispositio est; cum procul ab animo terrena omnia pulsa, & repulsa sunt: tum quia ut scitè Bernard. serm. 2. in die SS. Petr. & Paul. *Omnino necesse est vitæ presentis finem futura coherere principio, nec tibi tolerabilis dissimilitudo est:* subdit aptam imaginem: *sicut enim si quis duos sibi (ut ita dixerim) cinctoria consuevit, aut colligare voluerit, minus de reliquis partibus curans, ipsa quæ sibi copulanda sunt capita uniformiter parat, ne dissideant à se ipsis:* Tum etiam, quod ad mortis amaritudinem conspiciendam opus quidem est, ut terrena prius ab animo expellatur, atque amara nobis, & acerbæ fiant; notum est enim, duo inter se commixta amara, acrem, ac mordacem qualitatem mutuo attemperare, suamque amaritudinem infringere. Quæ sanè de causâ in Christo Domino singillatim, obseruauit Ioannes cap. 19. 30. acetū ante mortem ebibisse: eoque hausto pronunciasse: *Consummatum est:* siue ut legit Syriacus: *Ecce consummatum est.* Sanè, ut diuinum illud vinēdi, moriendique exemplar, nos admoneret, humanarū rerum contemptum, nauseam, & amaritudinem, morti præire debere, ut perfecti, & consummati ad mortem obeundam, esse, videamur.

II.

Videas hinc fidelem, ac pium regem Ezechiam, ab impio, & gentili Agag in Stoico sensu non persentiendi mortis aculeos pœne superatum; dum ille de obitu suo certior redditus: *fletu fletu magno*, 4. Reg. 20. 3. adeoque grauē mortem censuit, ut omnis superioris vitæ annos, gloriam, & felicitatem eorum nihil sibi lenimēti ad præsentiam mortis afferre, imò verò cum amaritudine, & morfu in memoriam redire dixerit illis verbis à Hie-

ronym. sub hoc sensu acceptis. *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ:* hic vero per proprios pedes gaudens, & hilaris incessu, ac pompâ regiâ ad mortem iuit: etenim ubi nos. 1. Reg. 15. 32. habemus: *Et oblatu est ei Agag pinguisissimus tremens.* Alij apud Vatabl. legunt, *gradu, & incessu regio, ac superbo.* Alij: *gaudens, & hilavis, quod scilicet præferret mortem vitæ.* Vndè etiam statim, pro illis Vulgati verbis: & dixit Agag: *Siccine separat amara mors.* Lectio Tigurina vertit: *Profecto recessit amaror mortis:* Quod si inquiras, quī personarum rerumque conditio, & facies adeo mutata fuerit? ut ethnicus, & prophanus princeps, ac si Stoicus, aut Christianus foret mortem contemneret; plus vero & fidelis Rex tantum ex eâ dolorem, & acerbitem perciperet, facilè erit ex ipsiusmet sensu, & verbis respondere. *Ecce in pace amaritudo mea amarissima.* Isai. 38. 17. siue ut legit Pagnin. *Ecce dum essem in pace amaritudo mihi, amaritudo fuit:* hoc est; cum me florentem, & regijs opibus, ac delicijs fruētem mors occuparet, non potuit non maximam mihi acerbitem, & dolorem afferre: Nimirum, nō tantum mors, sed ipsa etiā mortis, memoria, amarissima est, homini habenti pacem in substantiâ suâ: At enim verò cum Agag regno opibus, & libertate spoliatum se videret, vitæ amaritudine, mortis acerbitem, & dolorem oppressit; iureque mortis amarorē, quem habens pacem in substantia sua persensisset, à se iā recessisse exclamauit. Hinc ethnici, qui fideles ad mortem paratissimos videbant Christianam disciplinam humano consilio pensitantes, non aliâ de causâ ipsos voluptatibus renunciare existimabant, nisi ut hac ratione acerbitem mortis sine morfu, & dolore transigerent. Ut his verbis tradit Tertull. lib. de spectac. c. 1. *Sunt qui existiment Christianum (expeditum morti genus) ad hanc obstinationem abdicatione voluptatum erudiri, quæ facilius vitam contemnant amputatis, quasi retinaculis eius, ne desiderant, quā iam supernaciam sibi fecerit.* Ut verò id ille rejiciat, quod non humano consilio, sed diuino præscripto definitum sit mortem contemnere, at præfaram consecutionem, siue illatiam vim de abdicandis voluptatibus ad non persentiendam mortem, sic approbat. *Quamquam si ita esset tam apto consilio, tanta obstinatio discipline debebat obsequium:* Nimirum, ut inuenerit modum non dolendi in morte, repudiatis voluptatibus.

Nec longius ab hoc it, Christi monitum, Matth. 24. 20. *Ut non fiat fuga vestra in hieme vel Sabbato.* Sed quid? opportunior ne ad vitæ discessum Martis, aut Iouis dies? Non

Hieron.

1. Reg. 15. 32.

Vatabl.

Lect. Tig.

Isai. 38. 17

Ecc. 41. I

Tertullian.

III.

Matth. 24. 20.

opinor,

opinion, sed figurata, & ægymatica, hæc locutio est allusione ex numero septenario facta ad captiuitatem Babylonicam, quæ septuaginta annos durauit, vt inde moneamur optandum nobis, orandumque à Deo esse, ne mors nobis Babylonicæ captiuitatis feruitute detentis; peccatorum videlicet; & concupiscentiarum laqueis irretitis nobis occurrat. Ita pæne Ambros. lib. 10. in Luc. his verbis: *Et quia septuaginta annis populus in captiuitate durauit, tunc violata religio, obrita libertas, pudicitia vulnerata. Ergo tunc tibi emigrandum ex hac vita, quando viriutes vigent, vitia captiua sua, non quando captiua est anima, & vigor eius, & virtus vacat, & corporis peccata dominantur.* Bene quidem: sed id etiam ad honores, magistratus, diuitias, deliciasque extendas velim, ne tibi tunc ex hac vita migrandum sit, quando his laqueis teneris: non ne sub his dominis captiua est anima? nonne etiam si de Babyloniæ meretricis, de magnæ illius inquam belluæ, (curiam, aulamque intelligo) calice biberit, oppressa ipsius libertas, vigor, & virtus vacans erit?

Equidem dum Isaias, cap. 24. 14. ex frequentiori Patrum expositione de iudicij die, siue de iustorum morte agit, opportunam nauigantium similitudinem, qui marinis fluctibus, & periculis diu iactati, portum quem tot laborum finem esse conspiciunt lætis canticis saluant, sic usurpat. *Hi leuabunt vocem suam, atque laudabunt cum glorificatus fuerit Dominus, hincient de mari.* In quæ verba opportune adnotat Gasp. Sanchez mortem vt iustis lætam, ita filijs huius sæculi valde esse amaram, quod hi velut pisces sint, qui in mari velut in proprio regno, ludunt, & dominantur, extracti verò ad littus palpitent, & tremant, vt in pisce illo immani, qui dum erat in flumine bonum Tobiam deuorare volebat, in arenam tamen extractus palpitauit ante pedes illius, & exenteratus est, Tobia 6. 2. iusti autem velut nauigantes se habeant, qui cum in aquis nati non sint, nec in aquis uiuant, in mari quidem naueant, & iactantur, in portu verò lætantur, & canunt, ergo placida, ac dulcis iustorum mors post huius maris iactationem, & amaritudinem; pessima, verò, & amaritudine plena, peccatorum, qui velut pisces in aquis immergi vitam dulcem, ac iucundam agunt, imò, & sanctos sapius deuorare student. Ecce enim in pace amaritudo eorum amarissima. Hæc sic expressit S. Ephrem, serm. 3. de compunct. tom. 1. *Intellige o anima institutum tuum, Deique vocationem, non enim liberum animum cunctis rebus terrenis liberatum contristat, angitque migrationis hora, sed mors hominem desidia torpentem, &*

peccatorem contristat, contristat remissum, ac negligentem, & quæ Deo placeat omittente. Contristat multa possidentem, qui caris, & negotijs secularibus suam deuinxit animam. Hæc Ephrem.

Redeo ad Christi exemplum: ita quidem acetum ante mortem ebibit, hoc est, rerum omnium, vitæque despicientiam habuit, vt non modo per proprios pedes mortis auidus ad mortem iuerit, vt ad c. 2. v. 8. adnot. 1. latius, tracto, sed etiam mortuus iam noua quadam ratione ad mortem aduenerit. Etenim, quod ante crucis mortem, aliam iam ipse mortem obierit, illud suadere videtur, quod ab ipso asseuerat dictum fuerit; tribus diebus, & tribus noctibus se vitam functum in corde terre futurum: sic enim Matth. 12. 40. *Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terra, tribus diebus, & tribus noctibus.* Cum tamen in sepulchro, nec tribus integris noctibus, nec triu etiam noctium partibus, (quod Synedochen, quatin ad hunc locum explicandum nonnulli inducunt, videtur repellere) Dominus mæserit: ab hora enim, quâ in cruce animam egit, vsque ad primam Sabbati, cum in vitam redijt, duæ solum intercesserunt noctes, tertie verò nec minima quidem pars. Ergo vt nodum soluas conijce oculos in Eucharistiæ institutionem in qua Christus in victimam, & in cibum se ipsum dedit; victima verò non nisi morte perficitur. Eamque forte vim habet fractum à se ipso panem. Matth. 26. 26. quasi victima ad sacrificandi ritum, tunc perficeretur. Nec nostra hæc sed Greg. Nysseni observatio est, orat. 1. de Christi Resurrect. vbi præfatam de triduo mortis Christi, quæstionem luculenter tractans, cū dixisset. *Quod si ipsa præ finitum horum dierum numerum, plane vis perspicere (neque enim illi parum deest, si post horam nonam parascenæ tempus consideres, quâ quidem hora Dominus Patris manibus spiritum commendauit) paulisper attende, & fortasse, quod quæris inuenies: hæc post modum subiicit. Qui enim potestate sua cuncta disponit, non ex proditione sibi impendentem necessitatem, non Iudeorum quasi prædonum impetum, non inquam Pilati sententiam expectat, vt eorum malitia sit communis hominum salutis principium, & causa: sed consilio suo antenertit, & arcano sacrificij genere, quod ab hominibus cerni non poterat, se ipsum pro nobis hostiam offert, & victimam immolat, Sacerdos simul existens, & agnus Dei, ille, qui nūc peccatum tollit. Quando id præstuit? cum corpus suū discipulis congregatis edendum, & sanguinem bibendum præbuit, tunc aperit declarauit agni sacrificium iam esse perfectum. Nam victima corpus non est ad edendum idoneum si anima-*

Ambros.

III.
Isai. 24. 14

Tobia 6. 2.

D. Ephr.

V.

Matth. 12.
40.Matth. 26.
26.
Nyssen.

tum sit. Quare cum corpus edendum, & sanguinem bibendum discipulis exhibuit, iam arcana, & non aspectabili ratione corpus erat immolatum, ut ipsius mysterium per agentis potestati collibuerat. Et anima in illis erat, in quibus eadem ipsa potestas illam deposuit, simulque cum diuina virtute, quæ cum illa erat coniuncta in eâ regione cordis versata est. Hæc & alia in hanc rē Nyssenus.

VI.

Luc. 11. 35

Iam verò huc spectat ægymasticâ illâ Christi admonitio apud Lucam 11. 35. *Sint lumbi vestri præcincti*; ut enim eò potissimū Christi verba eant, ut nos moneat, paratos semper ad sui aduentum, hoc est, ad horam mortis esse debere, at ipsa etiam phrasi, siue similitudine, quam usurpat præcingendi vestes, (nam illis oblongis æui illius homines utebantur) simul de modo, quo illum expectare oporteat, nempe, ut à terrenarum rerū amore, & curâ immunes: & expediti simus, nos instituit. Vnde ijs verbis hunc sensum reddidit Tertull. lib. 4. con. Marc. c. 9. *Suocingere debemus lumbos*, id est, expediti esse ab impedimentis laciniöse vitæ, & implicitæ: ac si dicat, expediti esse debemus ab impedimentis earum rerum, quæ humi repunt, & laqueos nobis iniiciunt, & implicant, ut vocanti Christo facile occurrere valeamus. Quod si magna parvis cōponere fas est, placet hanc Christi sententiam, cum eâ Tulij Tuscul. prima dissimili, licet verbo, per simili sensu expressa. *Disceamus nos à corporibus*; id est, consuecamus mori; hoc & dum erimus in terris erit illi celesti vitæ simile; & cum illuc ex his vinculis emissi fuerimus, minus tardabitur cursus animarum.

Tertullian.

M. Tull.

Ambros.

Opportunè; sed opportunissimè Ambros. lib. de Fide Resurrect. in hanc sententiā pertrahens Pauli verba, quæ persequimur. *Mibi vinero Christus est*; & *mori lucrum*, ad hunc modum. *Quid est Christus, nisi mors corporis, spiritus vitæ?* & ideo commoriamur cum eo, ut viuamus cum eo. Sit quidam cottidianus usus in nobis affectusque moriendi, ut per illam, quam diximus, segregationem à corporis voluptatibus anima nostra se discat extrahere, & itaquam in sublimi locata, quò terrena adire libidines, & eam sibi glutinare non possint, suscipiat mortis imaginem, ne pœnam mortis incurrat. Hæc Ambros.

VII.

Osæ 11. 7.

Sed ea Christi verba: *Similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando reuertatur à nuptijs*, sub hoc sensu accepta optimè confirmantur ab illis eiusdem Domini, Osæ 11. 7. *Pendebit populus meus ad reditum meum*: si tamen pēdas verbū, pendere, quod à terrâ eleuari, vel ad minus suspenso pede inibi esse significat, monens inde Domini a terrenis curis omnino expeditos, & liberos, & velut hæc infe-

riora non tangentes, eos esse debere, qui morti apti, & maturi censendi sunt. Vnde ea verba ita egregiè à venerabili Verrico in alleg. Gotsfr. Tylm. explicantur. *Pulchrè omnino*, & propriè pendebit, tanquam inter calum, & terrā, ut licet adhuc apprehendere cælestia non valeat, non velit tamen tangere terrena. Et si aliquando tangit, non nisi summis articulis, id est, extremis partibus anima, propter necessitatem corruptionis nostræ, cui seruire cogimur, quam diu vanitati subiecta est creatura non volens. Vulgo dicitur male expectat, qui pendet. Ego autem dico. *Feliciter expectat, qui sic pendet*. Quam ob rem elegit hoc suspendium anima mea, & in ipso suspendio mortem ossa mea, ut perseueranter in cruce istâ pēdere merear, donec immoriar. Hec ille.

Verrico.

Ad hæc quæ sequuntur in Lucâ, ut cum venerit, & pulsauerit, confestim aperiant ei; ad hanc etiam rem pertinere, similis Cant. locus suadet, c. 5. 5. vbi Christo ad Sponsæ ianuam pulsante, sic ipsum illa excepisse dicitur: *Surrexi*, ut aperirem dilecto meo; *manus meæ stillauerunt myrrham*: In quæ verba Nysseni. hom. 11. in Cant. cum dixisset: *Myrrham mortis esse symbolum nemo est, qui ambigat*, subiicit post plura in hanc sententiam. *Pulchrè ergo, ait sponsa, quia manus ipsius myrrhâ, id est, mortem distillant cum aperuit ostium Deo*. Ergo cum venerit Dominus, & pulsauerit ianuam, statim aperit, qui ita mortificatas habet affectiones, ut ipsammet mortem in manibus habere, & cum eâ occurrere videatur. Similiter Ambr. lib. de Isaac, & animâ, c. 6. *Surrexit aperire, & opera eius, & facta mortificata sunt mundo*. Talis enim debet esse anima, quæ verbū est receptura, ut moriatur mundo, & consepeliatur in Christo. Ad quam etiam rem pertinet, id quod suo sensu dixit Senec. ep. 26. *Vna est catena, quæ nos alligatos tenet, amor vitæ, qui ut non est abiiciendus, ita minuendus est, ut si quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quominus parati simus, quod quandoque faciendum est, statim facere*. Ita quidem Greg. Naz. sub personâ Basilij Modestum Præfectum in modestè illi mortē minitatem alloquebatur. *Mors porrò beneficij loco mihi erit, cuius enim me ad Deum transmittet, cui vivo, & munere meo fungor, maximaque ex parte mortem obij, & ad quem iam pridem propero. Pende illud: Maxima ex parte mortem obij, ac si diceret se mortem cum morte ipsâ in manibus obuiam ire, & mortuum iam mūdo cōsepeliendū in Christo*.

VIII.

Caut. 5. 5.

Nyssen.

Ambros.

Senec.

Nazianz.

IX.

4. Reg. 2. 13

Nec alio quidē videtur respexisse Elias vitâ discessurus, 4. Reg. 2. 13. dum currū cōscēdēs palliū quo operiebatur à se abiecit. Nū timuit, ne ab igneo currū flāmāteq; apparatu cōbureretur? Quid? reliquis Eliæ vestibus percipit ignis, & cōbureret palliū? Ergo indica-

uit Propheta terrena hæc ad vitæ discessum impedimento esse, ac proinde ex animo ea proijci oportere. Ita Hieronym. Epist. 34. ad Iulianum, his verbis. *Vnde, & Elias ad calorum regna festinans non potest ire cum pallio, sed mundi in mundo vestimenta dimittit. Et vero si benè aduertis, ille, non tam à se palliū proiecisse, quam labi permisisse, siue illud la bens non animaduertisse dicitur: sic enim 4. Regum 2. 13. Et leuauit pallium Elia, quod ceciderat ei: & versu sequenti: Et pallio Elia, quod ceciderat ei, vbi emphaticè iterato sermone adnotatur, decidisse ipsummet palliū ab Eliā, non curante, imò nec attendente; vt argumento esset tātum abesse, vt Elias, quæ mundi erant curaret, vt nec eorum ipse meminere, quippe qui nec tunc pallium se habere animaduertit.*

X. Ad stipulatur huic cogitationi Ambros. lib. 3. de Virginibus, vbi explicans illa Sponse quærentis Christum verba, Cant. 5. *Tulerunt pallium meum, opportunè ait: bene tollitur ei pallium, quæ ad Christum propinquat, vt Deum visura mundo corde gradiatur. Similiter lib. de Isaac, & animā, cap. 6. Quia sine integumento, quis in illam caelestem ciuitatem debet introire, nulla deferens secum operimenta suorum; ne qua anima exuias secum vehat carnalis illecebra, & concupiscentiam corporalem: quasi necessario consilio pallium, id est, rerū temporalium cura ab illā animā debeat auferri, quæ Dei conspectui proxima, siue morti vicina est: in quam sententiam aurea hæc scripsit verba Gentilis Plinius Iun. epist. 5. ad Maxim. lib. 5. Proinde dum supetit vita, enitatur, vt mors, quam paucissima, quæ abolere possit inueniat. Bellissimè quidem, ac si dixerit ante mortem, enitatur mori, vt morti mors, imò verò veraci vitæ, vera vita succedat. Ita quidem se gessisse S. Cæsarij parentes, sic com memorat Nazianz. orat. 10. Ambo humani, misericordes, multa tinea, & latronibus, & mundi principi eripientes, ab incolatu ad habitationem se se transferentes: Ac si diceret, eorum studiū fuisse terrena despicere, & omittere, siue potius in cœlum transmittere, atque ita paulatim è vitæ hanc discedere, ad patriam festinantes. His omnino a præda sunt, quæ Saluian. de omnimoda temporalium rerū renūciatione, à Christi discipulis ante mortem faciendā, sic dixit. *Vt more hominum commigrantium, prius ad locum habitaculi destinati res suas transferant, quam se ipsos: scilicet, vt cum ea, quæ ad se pertinent vniuersa transfulerint, tum ipsi in plenam, ac refertam bonis immortalibus domū, præmissa rerū omnium facultate cōmigrant securi, absque dubio, nihil sibi postea futurū, qui exituri de habitaculo vili, & contemptibili, ac iam**

iamque ruituro, nihil illic de suo penitus reliquerint, quod periret.

Equidem ad Martyrium pro Christo subeundum, iam pridem hoc animo fuisse paratos Neræum, Achillæum, atque Domitillā, sic testatur Greg. Magn. hom. 28. in Euang. *Sancti isti, ad quorū tumbam confissimus florentem mundum mentis despectu calcauerunt: erat tunc vita longa, salus cōtinua, opulentiā in rebus, facunditas in propagine, tranquillitas in diuturna pace: & tamen cū in se ipso floreret, iam in corū cordibus mundus aruerat. Benè quidē, aruerat, vt mors non paucissima, sed nulla, quæ abolere posset inueniret. Simili etiam rerū humanarū despicientiā affectā matrem suam Monicā, dū apud ostia Tiberina, non longè esset, à morte, sic scribit Aug. lib. 9. cōfess. c. 10. *Tu scis Domine, cū eo die, quo talia loqueremur, & mundus iste inter verba nobis vilescebat, cū delectationibus suis. Subdit statim eadem verba, quæ hora prædij sanctissima femina terrenū cibū fastidians, ita dicebat: Fili, quantum ad me attinet nulla re iam delector in hac vitæ. Sic beata illa anima, ipsū manibus stillatibus myrrham susceputa.**

Sed eā quidem de re, egregium est testimonium, quod bono Principi Valentiniano reddidit Ambros. orat. in eius obitu, pulchrè illi accommodans eā, Cant. 7. 1. verba. *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia Principis, obseruans, gressus, tibi, significare, cursum vitæ, qui se ipso ad mortem properat: calceamenta verò, tam corporis delicias, quam omnia sæculi bona, quæ quantumuis in se florent, at in Valentiniani animo iam aruissent, ac velut calceamenta pedibus subiecta essent. Speciosa es enim (inquit Ambros. cum egregiā illā animā colloquens,) in processu; habitasti in corpore, tūquam calceamento co usa, nō vt inuoluero. Hinc ad rem infert: minime illi acerbum, siue difficile fuisse mori, qui corpus eā facilitate quā Moyses calceamenta posset exfoluere.*

Et vt è meis ego etiam, inter hæc exempla aliquod proferam, opportunè nobis Edmundus Cāpianus, illustris Christi martyr in die, quæ hæc scribimus, quæ illa est, quæ cœlo ipsum adscripsit occurrit: Is enim, cum patibulum iam ipsum, quod palmam ei reddidit præ oculis haberet, iuxta Paulo 1. ad Cor. 4. 9. verbis assumptis, pene infinitam populi multitudinem adstantem, allocutus dicitur: *Speculaculum facti sumus Deo, & Angelis, & hominibus: sed sanctissimū martyrem iure interroges, cur à Paulo bonā fide verba mutuatus, eā ipse mutauerit? cū pro voce, Mundus, quæ ibi Paulus, sic posuit: Speculaculū facti sumus, mūdo, & Angelis, & hominibus, ipse substitue-*

XI.

Gregor.

August.

XII.

Ambros.

Cant. 7. 1.

XIII.

1. Ad Cor. 4. 9.

rit, Deo: dicēs, *spectaculū facti sumus Deo, & Angelis, & hominibus.* An vir sapiētissimus, & in sacris literis exercitatissimus, verba Pauli nō nouerat? an ea illi vox facilē memoriā excideret, quæ eadem pene cū suomet Edmundi nomine, vel ei maxime affinis esset? minimē quidem: sed ostendere voluit Edmundus, sic se iam esse in mundo, quasi ē mundo non esset, vnde ab eius animo, ita iam pulsum, siue abrassum, atque eius in locum Deum subrogatum, vt, *nec memor*, nominis mundi fuerit, per labia sua, Psalm. 12. 4.

Psalm. 12. 4.

XIII.

Monemur hinc equidem, quotquot mūdi incolæ inuenimur, cuiusvis ætatis, cuiusvis conditionis simus, mundum ipsum, quantūvis florentem contemptui habere, & ab animis nostris procul pellere, vt nimirū, *simus Similes hominibus expectantibus Dominum suū, quando reuertatur à nuptiis, vt cum venerit, & pulsauerit, confestim aperiant ei:* Ea etenim humanæ vitæ cōditio est, vt quod monuit Prosper. lib. 2. de vocat. gent. cap. 8. *Eius principii, mortis exordium sit, nec prius incipiat ætas nostra augeri, quam minui, cui si quid adiicitur spatij temporalis non ad hoc accedit, vt maneat, sed in hoc transit, vt pereat.* Vnde opportunē dicebat Xist. lib. de Castit. *Mors incerta metuenda est, quia iam ex eo quisque mori potest, quo capit, & viuere.* Similiter Gregor. Nyssen. orat. aduersus eos, qui differunt baptismum. *Sed dicēs tu, qui es iuuenis, nondum consensui. Noli ergo decipi. Non definitur mors certo tempore ætatis, neque timet eos, qui sunt in ipso flore ætatis; in solos autem senes obtinet dominatum. Vides enim, quo mortui effervuntur feretrum, quam in aqualiter, & vt contingit omnem fert ætatem, hodie senem, cras florentem, & elegantem adolescentem, paulo post eum, cui cæperat aparere lanugo; rursus hominem robustum, & valentem viribus, & rursus vetulam simul, & virginem.* Subdit scitē. *Non magno euenit negotio, vt exinaniatur vter spiritus, si os parum fuerit apertum, neque est difficile hominem momento temporis animam emittere.* Verum enim verò, senes, & ætate prouectos acrius id monitum pungit: possunt enim iuuenes cito, & quauis die mori; at senes non possunt diu viuere: ita S. Clem. Rom. epist. 5. *Incertum est enim etiam iuuenibus vita tempus, senibus autem iam nec internam est: non enim dubitatur, quin quantumcumque, quod putatur super esse, breue sit.* In quam sententiam rursus præfato loco Nyssen. *Caput iam canescit? prope est æstas vitæ: in nos forte falx acuitur, & timeo, ne nobis dormientibus, & in vnâ spe occupatis repente accedat messor terribilis.*

D. Prosp.

S. Xist.

Nyssen.

S. Cle. Ro.

XV.

Hic notanter ab Isaia dicitur, eum, qui

ætate in grauescēte ad occasum vergit, à terrenis curis expeditum, ea solum, quæ ad occasum, & mortem attinent cogitare, nec de figendis tentorijs, sed de eorum potius funibus dissoluendis agere: sic enim Vates, c. 13. 20. *Non ponet in ea tentoria Arabs, cum enim, Arabs, interpretetur, Occidens, sic capit hūc locum venerabilis Guilielmus in allegorijs Gotfridi Tylmāni. Arabs, Occidens interpretatur: In carnalium deliciarum consideratione affectum non fugit quisquis se tanquam in occidente constitutum agnoscit, nec corpus suum casto labore reuocare studebit ad ortum, quod cotidie declinare conspiciat ad occasum.* Imò verò hāc de causā omnia ab eo nihili fient, ita quidem egregius vir Mar. Castritius apud Valer. lib. 6. cap. 2. Caio Carboni Consuli iubenti, vt sibi obfides ē Placentinis darentur, atque insuper minitanti se gladios habere, respondit: *Et ego annos; vnde (addit Valer.) Carbonis ira, quia materiam sciendi per quam exiguum habebat paruulum vitæ tempus ablatura, in se ipsa collapsa est: Simile Pisistrato tyranno Solon senex responsum dedit; sciscitanti enim illi; quā tādē re fretus sibi, tam audacter resisteret? ipse (referente Tull. lib. de senectute.) respondit. Senectute. Equidem cum alias inutilis, imò sapius noxius speculorum usus sit: Pingit enim (Zeno Veron. serm. de pudicitia) se in se ipsam (foemina;) & lenocinante vario magistri medicaminis faco, vultum suum vultibus vestit alienis, hoc futura, non quod natura præstitit, sed quod ei ad examen specula arbitrium temporale dielauerit, nunc emendat, nunc delet quas amaueret species, nunc subiecit alias, nunc parturit nouas: Hāc tamen ratione Senecæ specula placuerunt, quod dum in illis, & iuuenis & senex se intuentur; ille ex flore formæ tempus discendi, & laborandi deprehēderet; hic verò ex vultus maturitate, ea quæ canis essent indigna reijceret, & de morte solum cogitaret. Audi: *Iuuenta sunt specula, vt homo ipse se nosceret: multa ex hoc consecuta; primo sui notitia, deinde, & ad consilium quadam formosus, vt vitaret infamiam; deformis, vt sciret, redimendum esse virtutibus, quidquid corpori deesset; iuuenis, vt flore ætatis admoneretur illud tempus esse discendi, & fortia audendi; senex, vt indecora caris deponeret, & de morte aliquid cogitaret.* Hæc Seneca lib. 1. natural. quæst. cap. 17.*

Isai. 13. 20

Guilielm.

Val. Max.

Cicero.

Tull.

Zen. Ver.

Senec.

XVI.

Sed proh dolor: ea est humanarum mentium cœcitas, siue inueteratus, imò nobis ingenuus mundi amor, vt quo ipse ingrauescente ætate ad occasum nobis magis vergit, eò ardentius inde fatigato, casto tamen labore, ad ortum reuocare studeamus. Incausumque cor nostrum,

Gre. Mag.

tunc manēter figimus, cum fugit illud, quod amamus: vnde præfato loco Gregorius: Ecce mundus in se ipso aruit, & adhuc in cordibus nostris floret. Vbiq̃ mors, vbiq̃ luctus, vbiq̃ desolatio, vndiq̃ percutimur, vndiq̃ amaritudinibus replemur: & tamen caca mente carnalis concupiscentia ipsas eius amaritudines amamus, fugientem sequimur, labenti inhaeremus. Acrius verò Saluian. Malsillib. 5. de Prouid. agens de excidio Treueriensis. Lugubre est referre, quæ vidimus, senes honoratos, decrepitos Christianos, imminente iam admodum excidio ciuitatis, gula, ac lasciuia seruientes. Quid prius accusandum est, quod honorati? an quod senes? an quod Christiani? an quod periclitantes? Quis enim hoc fieri posse credat, vel in securitate, à senibus? vel in discrimine à pueris? vel unquam à Christianis? Sic ille.

Saluian.

XVII.

Esse verò hanc amentiam omnium inconsideratissimam, nouissimumque errorem primo peiorem, illud demonstrat, quod ab eo stolidiora animantia, & quæ omnium sint inodociliora procul eant. Mures enim, qui Plinio auctore lib. 10. cap. 45. inter omnia animalia nihil discunt, cum domus, quam inhabitant futuram ruinam sentiunt, tum maturâ fugâ damno se subducere solent, sic id obseruante Ælian. lib. 1. pag. 3. Cum domus aliqua consenuit, & ruinam minatur, mures primi sentiunt, & relictis suis canernis, & pristinis habitationibus, quantum contendere pedibus valent, fugiunt, aliudque domicilium quarunt. O pudorem! O hominum summam inconsiderantiam! ô stolidissimam amentiam! Præsentimus frequenter, vel morbo, vel senectute, quæ morbus, & ipsa est, nullaque medicina superabilis, imminere corporis, & domus huius terrestris resolutionem, vt loquitur Paul. 2. ad Corinth. 5. 5. neque tamen tunc temporis firmiorem illam, hoc est cœlestem, (de qua idem ad Hebr. 8. 2.) quærimus, sed fugientem sequimur, labenti inhaeremus. Hos sic sapienter exagitat Senec. lib. de Breuit. vitæ, cap. 20. Lex à quinquagesimo anno militem non cogit, à sexagesimo Senatorem non citat, difficilius homines à se otium impetrant, quàm à lege interim dum rapiuntur, & rapiunt, dum aliter alterius quietem rumpit, dum mutuo sunt miseri vita est sine fructu, sine voluptate, sine ullo profectu animi: nemo in cōspicuo mortem habet, nemo non procul spes intendit. Sic ille verissimè, Sic illi frequentissimè.

Plin.

Ælian.

2. Ad Cor.

5. 5.

Ad Hebr.

8. 2.

Senec.

Ad ea verba: *Mori lucrum.*

ADNOTATIO IIII.

Optimum vita bonum, mortem esse.

VAM alius rerum Nomenclator Deus ab homine, sapiens etiam ab insipiente est! Equidem dum in aliorum nominum impositione, mundus multa peccat, in mortis appellatione turpissime errat; ipsam enim iacturam, damnum, laborem, supplicium, & terribiliū omnium terribilissimum, ipsomet Philosophiæ principe auctore, indefinenter appellat, dum iaterim oppositam huic iniens viam diuinus Spiritus lucrum, requiem, remedium, atque leuamen egregiumque, ac singulare præmium esse, constanter asserit. Paulo in primis clamante: *Mori lucrum.* Quem ob oculos habens Nazianz. senaque, & verba communia coniungens, orat. 38. de morte, sic censet, vt illa beneficii loco à Deo homini in poenarum leuamen data fuerit. Audi illum: Postquam autem diaboli inuidiâ, & mulieris insultu, quem vt mollior passa est, & vt ad persuadendum accommodatior admonuit (ô infirmitatem meam, meam enim duco primi parentis infirmitatem) accepti mādati oblitus ab acerbissimo illo gustu victus est, & c. atque hic quoque tamen mortem, & peccati præcisionem elucrat ne malum immortale sit, ita pena ipsa in misericordiam cessit: sic enim Deum supplicia inferre censeo. Expende dicendi modum Pauli sibi consentaneum: mortem elucrat, ac si diceret, id tanto infelicitatis cumulo peccanti homini feliciter cessit; vt ad tot laborum, miseriarum, suppliciorumque remedium, mortem, quæ hæc omnia piâ manu præcideret, à Deo benignissimo indice, qui supplicijs beneficia intexeret, obtineret. Retinuit hunc etiam sensum, eandemque phrasim Tertull. lib. de testimonio animæ, cap. 4. delicatulos, qui mortem grauius timent, sic coarguens. Nam etsi dicere potes, ideo mortem timere, non vt aliquid minantem, sed vt commodum vita emputantem, at quin cum & incommoda longè plura vita, pariter excedas, ea lucratione, grauioris partis metum diluis; nec iam timenda est amissio bonorum, quæ altero bono, id est, incommodorum parte pensatur. Subdit eleganter. Non

I.

Nazianz.

Tertullian.

est timendum, quod nos liberat ab omni timendo. Ergo, mori lucrum, quod cum ea huius vitæ conditio sit, quæ plus aloes, quam mellis habeat, ut est in Proverbio, et lucratione grauioris partus metum diluit. Vnde Ambros. serm. in cap. 7. Iob, tom. 2. Tantiis (inquit) malis hæc vitæ repleta est, ut comparatione eius mors remedium esse putetur, non pœna: nam ideo Deus breuem illam fecit, ut molestia eius, quia prosperitate non poterant temporis exiguitate finirentur. Obserua illud: prosperitate non poterant. Quare? Quia infinitæ ærummæ, molestiæ dolores paruula oblectationucula. (Nam quantula nostra voluptas?) leniri non possunt.

II.

Gen. 3. 16.

Sed id non difficile colligas ex verbis Domini ad Adam, Genes. 3. 16. Quia audisti vocem vxoris tuæ, &c. maledicta terra in opere tuo: spinas, & tribulos germinabit tibi. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es. Nam si aduertis vita hic in pœnam; mors in remedium data est; vis signa vitæ, signa etiam pœnæ deprehendere: Pede verborum seriem, atque straturam, nec dictum fuisse: Quia, audisti vocem vxoris tuæ, reuerteris in terram, sed potius spinas, & tribulos germinabit tibi, donec reuertaris in terram, hoc est, in pœnam peccati viues, vitæque spinas, videlicet, labores, afflictiones, lacrymas, dolores, nihil, enim, habet hæc vita, nisi lacrymas: (Chrysost. hom. 22. ad pop.) & opprobria, & conuitia, & tristitias, & negligentias, & labores, & morbos, & senectutem, & peccata, & mortem. Colliges, donec tui misertus mortem dulcem tot miseriarum metam tibi dederit. Accipe hæc ab Ambros. lib. de Fide Resurrect. disertissimè asserta: ubi cum præfata Genes. verba attulisset, hæc subiicit. Habes pœnarum ferias, quia aduersus spinas sæculi huius, & sollicitudines mundi, voluptatesque diuitiarum, quæ verbum excludunt, pœnam includunt, mors pro remedio data est, quasi finis malorum. Non enim dixit: Quoniam audisti vocem mulieris, reuerteris in terram: hæc enim esset pœnalis sententia, quemadmodum est illa. Maledicta terra spinas, & tribulos germinabit tibi, sed dixit: Manducabis panem tuum in sudore, donec reuertaris in terram. Vides mortem magis metam esse nostrarum pœnarum, quàm cursus huius vitæ inciditur? Sic Ambr. Vide eundem serm. in c. 7. Iob, tom. 2. & lib. 2. de Abel, c. 10. & lib. de bon. mort. cap. 2. ut quam similima ego, ex Plinio, & Seneca appingam. Sic enim prior lib. 8. cap. 21. Hoc primum quisque in remedijs animi sui habeat, ex omnibus bonis, quæ homini tribuit natura, nullum esse melius tempestiuam mortem. Quem etiam ad modum Seneca in consolatione ad Marc. cap. 19. & 20. dum huius

vitæ, spinas, & labores, singillatim recenset, mortem, vnicum illorum remedium: sic facit: Excessit filius tuus terminos intra quos seruitur: exceperit illum magna, & æterna pax; non paupertatis metu, non diuitiarum cura, non libidinis per voluptatem animos carpentis stimulis incesitur, non inuidiæ felicitatis alienæ tangitur, nec sua premitur, nec conuijs quidem vllis verecunda aures verberantur, nulla publica clades cōspicitur, nulla priuata, nō sollicitus futuri pendet ex euentu semper in deterius pendenti: tandem ibi consistit, vnde nihil eum pellat, vnde nihil terreat. Hæc ille, & multo plura.

Hæc ita se habere, verissimèque dixisse Nazianz. Sic Deum inferre supplicia, ut pœna in misericordiam cedat; illud signatissime firmat, quod Adamum post peccatum è paradiso Dominus eiecerit. Sed quate? num ut à tantis illis delicijs exfularet? Imò verò, ne malis miser assuetus arboris vitæ fructum decerneret, cuius esu immortalis euaderet, opportunoque mortis remedio priuaretur. Ita Hilarius in Psalm. 68. his verbis. Non pepercerat autem primo illi de terra limo Adæ, quem de paradiso pest culpam, ne lignum vitæ attingens in æternitatem pœna maneret, eiecit. Similia habet Rupert. lib. 3. comment. in Genes. cap. 30. acutè sub hoc sensu premens ea Domini verba, Genes. 3. 22. Ne forte sumat. Vt illis innuatur Deum, non tam temerarijs Adæ ausis, quam eius ignorationi, qui lignum vitæ non agnosceret, prouidisse. Audi: Ille namque, forte, fecisse quid, & innenisse dicitur, qui in conscientia non habuit esse in loco, vel in re hoc ipsum, quod consequitur, veluti, qui terram verit, ferere volens, nec aliud intendens, & thesaurum inuenit: dixit autem Deus: Ne forte mitat manum suam: tamen certus, quod non scienter mitteret, licet quasi dubitans, vel sollicitus velut homo, ne casu id eueniret. Ac si diceret, Deum humano more induci sollicitum, ne Adamus fortè fortuna in arborem vitæ, quam non nouerat, incideret, atque inscius, & imprudens de illius fructu sumeret, nam si illam ipse pernosset, minime verendum esset, tam cecā temeritate ferri, ut æternitatem pœnæ spōte vellet subire.

Nec prætereundum, quod inibi subiicit Rupert. adeò apud ipsos ethnicos hoc de morte iudicium inualuisse, ut traditione de manu in manu ad ipsos delatâ affirmarint, Esculapium à dijs fuisse fulminatam, quod herbarum medicaminibus mortum quendam fuscitavit, videlicet, ne deinceps homines in se ipsos inhumani eam artem addiscerent, per quam æternis vitæ miserijs fierent obnoxij. Sic enim Rupert. Sed vsque hodie medici pro comedatione artis, non fabulosum, sed verum

III.

Nazianz.

Hilar.

Rupert.

Gen. 3. 22.

III.

Rupert.

illud fuisse contendunt, quod in libris Gentilium legitur, Æsculapium medicaminibus herbarum suscitasse mortuum, & ob hoc illum fuisse fulminatum, videlicet, ne assuescerent homines artem, per quam effugerent vitæ sibi mortis edictum. Commentum quidem, sed subtile, & sapientium sententijs, rerumque naturæ consentaneum. Scitè enim de ingressu, atque exitu hominis observavit Plinius lib. 7. cap. 8. Ritu naturæ capite hominē gigni, mos est, pedibus efferri. Voluit dicere, capite hominem nasci, & matris utero proficere, pedibus verò ad sepulturam ferri: sanè, ut vita, casus siue in infinitas pœne miseras, & mala præcipitiū; mors verò discessus, iterque ad patriam, & quietē sit. Vis videre casum, & præcipitiū? Audi Ambros. orat. de obitu Theodosij, dicentem, quos naufragos in hanc vitam quidam naturæ fluctus expuerit: quasi dixerit, primum in hac vitam ingressum nihilo melius, quam miserum, & infelix naufragium, ipsamque vitam non magis, quam vile sputum æstimandam esse: audi Senecam in consol. ad Polyb. cap. 28. Si velis credere alijs veritatem intuentibus omnis vita supplicium est. In hoc profundū, inquietumque proiecti mare, alternis assibus reciprocam, & modò alleuans nos subitis incrementis, modo maioribus damnis deserens, assidueque iactans, numquam stabili consistimus loco: pendemus, & fluctuamur, & alter in alterum illidimur, & aliquando naufragium facimus, semper timemus. Vis iā videre discessum & fugam à tot malis, & in naufragio portū? Audi eundem statim subiicientem. In hoc tam procelloso, & in omnes tempestates exposito mari nauigantibus nullus portus, nisi mortis est: Audi etiam Nazianz. orat. 19. Atque habitatio peregrinatione melior, & præstantior: quodque nauigantibus tranquillius portus est, hoc ijs, qui huius vitæ procellis agitantur migratio ad alteram vitam. Sed audi potius S. Maximum Centur. 5. cap. 76. tom. 5. Bibliot. Vet. Patr. de morte, sic viuacissime differentem. Non puto iustū esse huius vitæ mortem appellare, sed recessum à morte, separationem à corruptione, liberationem à seruitute à turbatione quietem, bellorum ablationem, tenebrarum subductionem, remissionem laborum, feruoris tranquillitatem, velamentum pudoris, affectionum fugam, & ut in summā dicam omnium consummationem malorum. Hæc Maximus verissimè. Ergo non omnino abs re ab ethnicis confectum iure illum fulminandum, qui mortuum suscitaret, quippe qui naufrago portum, cadenti manum, in tenebris degenti lacem, seruituti addicto liberationem, bellanti pacē, omnibusque ærumnis confecto quietem, & leuamen denegaret? Hinc, & magnus poeta lib. 12. Æneid. Iu-

thurnā, deam se, ac proinde in mortalem deplorantem, & de Ioue conquerentem, sic inducit:

Quò vitā dedit æternā? cur mortis adæpta est
Conditio? possent tantos finire dolores.

Et Seneca citato loco ad Marciam, ad hunc modum sapienter, & fortiter exclamat. O ignaros malorum suorum, quibus nō mors, ut optimum naturæ inuentum laudatur! quæ suæ felicitatem includit, siue calamitatem repellit, siue facietatem, aut lassitudinem sensus terminat, siue in uenile æuum dum meliora sperantur in flore deducit, siue pueritiam ante duriores gradus renocat, omnibus finis, multis remedium, quibusdam votum, de nullis melius merita, quam de his ad quos venit, antequam innoceretur. Bene illud. O ignaros malorum suorum! ac si diceret, (quod alio intentus in Antonium dicebat Tullius. Miserum te si id intelligis, miseriorem si non intelligis.) O pectora amore vitæ adeò excæcata, ut propria damna, quibus indefinenter vrgentur, non sentiant! O durissimam hominis cutem, quam tot spinæ, atque stimuli pungentes non perforant! Ad quem modum Gregor. hom. 39. in Ezech. Quid est, quod in hac vitā libeat fratres mei? & si talem mundum diligamus, non iam gaudia, sed vulnera amamus. Similiter Cyprian. serm. 4. de mortalitate. Quæ cæcitas animi, quæ ve dementia est amare pressuras, & pœnas, & lacrymas mundi? Vnde Nazianzen. orat. 10. quæ est fu nebris in laudem Cæsarij, cum dixisset. Quantum nos anteuertit Cæsarius? Quamdiu adhuc eius discessu angemur? Nonne ad eandem sedem properamus? Subdit. Nonne ex paucis ijs diebus, qui restant, hoc solum lucrificamus, ut plura mala partim videamus, partim patiamur, partim etiam fortasse faciamus. En lucrum vitæ pro lucro quietis, lenaminis, & remedij, quod est in morte.

Equidem apud Hebræos ille loquēdi modus Christo Domino, etiam probatus innouit; quo pro, obire diem, dicant gustare mortem, (ita ad Hebræos 2. 9. de Christo dixit Paulus, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Vbi Iustinian sic capit gustare mortem, ut sit idem, ac, ex eā gaudiū, ac lætitiā percipere: & de discipulis Christus, Matth. 16. 28. Sunt de hic stantibus, qui non gustabunt mortem. Similis est locutio, Ioann. 8. 52.) ut significarent ijs, qui malorum suorum non sunt ignari, mortem gustui potius, atque delectationi, quam amaritudini esse, ad eum modū, quo apud eundem Paulum eādem epist. cap. 6. 4. dicitur gustari donum, quod ex dono nō leuis percipiatur gustus, atque lætitiā. Quid ni? Nonne gustus, & gaudiū ex parentibus, & amicis? at mors benignus parens, in-

Senec.

M. Tull.

Gregor.

Cyprian.

Nazianz.

V.

Ad Hebr. 2. 9.

Iustinian.

Matth. 16. 28.

Ioan. 8. 52

Iob 17. 14. dulgens mater, dulcis frater, & soror est: ita quidem dicebat Iob cap. 17. 14. Putredini dixi. Pater meus es, mater mea, & soror mea, vermis. Ad quæ verba Origen. *Vi pueri consolatores habent parentes, sic ego mortem, & putredinem.* Nonne etiam ex somno gustum, & requiem fatigatus percipias? Sed mors, somnus est; defuncto siquidem Lazaro, veritas dixit: *Lazarus, amicus noster, dormit.* Ioa. 11. 11. Quem locum sic premit Ambros. lib. de bon. mort. cap. 8. *Somnum scriptura nuncupat mortem, sicut est illud: Lazarus, amicus noster, dormit, sed vado, ut à somno suscitem eum. Somnus autem bonus, quoniam quis est, sicut scriptum est: Ego dormivi, & requiem, & surrexi, quoniam Dominus suscepit me, Psal. 3. 6. Dulcis igitur quies mortis.* Ad hæc: quæ maior requies? quod solatium? quam gravissimo, & undique premente onere levari? Id verò proprium manus mortis, genuinum est nomen, ut oneris excussio sit. Certè in lucem edito Noe, hoc nomen, quod, *requiem*, sonat forritus est, quod per diluvium, & mortem quietem, atque à malis prementibus liberationem, & cessationem esset allaturus: sic enim de eius patre futurorum præficio dicitur, Genes. 5. 29. *Vocavitque nomen eius Noe, dicens. Iste consolabitur nos ab operibus, & laboribus nannum nostrarum in terrâ, cui maledixit Dominus: hoc est, hic mortem nobis afferet, & per eam pungentes spinas, quas vita hæc profert obtundet, nosque ab onere ethæa graviore exonerabit.* Ita inibi Chrysostom. homil. 21. in Genes. *Quietem autem vocat, generalem illum interitum post multos annos futurum: sicut & Iob dicit mors viro quies.* Et post pauca: *Liberabit nos, inquit, ab omnibus malis prementibus.* Similiter Ambros. lib. 2. de bono mort. cap. 2. *Itaque si plena oneris vita, utique finis eius alluvamentum est.* Sanè cum Cano Iulio egregio viro ferox Caligula ultimam necessitatem denunciaret; alacer ipse, & gratus respondit: *Gratias ago optime Princeps.* Dum verò hæc vox obscura aliquibus visa est, sic eam explicavit Seneca, lib. de tranquill. anim. cap. 14. *Tanquam libertatem libenter accepit.* Vide inibi Iust. Lips.

VI. Vidisti mortem, luctum, remedium, consolationem, & requiem esse, adde modo singillatim præmij loco à Deo dari, eximiumque ipsius donum esse. Id quod ut alia omitram, ipsamet priorum fratrum, Abelis, videlicet, & Cain, historia satis confirmat. Sed utriusque prius in Deum obsequia, necnon Dei in utrumque placitum observa: Equidem, *Abel* (ut Augustin. verbis utar, lib. 1. de mirab. script. cap. 3.) *totius humane iustitiæ princeps fuit.* Et ut inquit Ioseph. lib. 1. antiq.

cap. 3. *Iustitiam colebat, & omnibus suis actionibus Deum presentem ratus, virtuti operam dabat.* Sed quis Cain? ille certè, ex maligno erat, & opera eius maligna erant. 1. Ioann. 3. 12. Et vero pro utriusque ingenio, dispar Deo oblatum sacrificium fuit. Etenim *Abel* obulit ex primogenitis ovium, & ex adipibus eorum, id est, quæ præstantiora, elegantioraque haberentur, ut inquit Cyrill. Alexand. lib. 2. in Genesim, (& ut Cypr. de orat. Domini.) *Pacificus, & iustus dum Deo sacrificat innocenter docuit, & ceteros, quando ad altare munus offerunt, sic venire cum Dei timore, cum simplici corde, cum lege iustitiæ, cum concordia pace.* Quid Cain? respondet S. Cyrill. Alex. citato loco. *Magnâ cum negligentia offerebat, quæ enim ex tempestivis frugibus excellentiores essent suis delicijs reservabat, quæ vero deteriores haberentur, Deo maximo offerre non erubescibat.* En dissimiles fratres; dissimilia merita Deo auctore, & interprete. Nam, respexit Dominus ad *Abel*, & ad munera eius; ad Cain verò, & ad munera illius non respexit. Vbi peculiarem emphasim aliæ translationes habent: sic enim Caldeus: *Suscipit Dominus cum beneplacito Abel, & munus eius.* Symmachus, *delectatus est Dominus, &c.* Aquila: *Consolationem accepit.* Theodoz. *Inflammanit Dominus super Abel, &c.* Id est, igne de cælo misso Abelis sacrificium probavit, & acceptavit, vel ut ego interpretor exar sit Dominus amore Abelis, idque peculiari signo demonstravit. Iam ergo, quod tandem magnum, & excellens præmium ex suâ oblatione, necnon ex insigni sanctitate consecutus est *Abel*, quo ab iniquo fratre, ad curus munera, nec respexit, Dominus: ubi Lxx. non advenit, quasi indigna Dei oculis, & observatione essent, discernetur? Respondeo; præmij loco à Deo mortem accepit, quæ vitæ onus excuteret, & à laboribus requiem, à vinculis liberationem, à naufragio portum reciperet. Ita notanter Ambr. lib. 2. de Abel, & Cain, cap. 10, his verbis: *Redarguntur, itaque hoc loco, qui unicam hanc vitam putant esse, quæ sit in hoc sæculo (omnia plena lapsus, plena ætatis sunt), & redarguuntur simplici serie gestorū.* Ecce enim iustus, innocens, pius propter gratiæ devotionis odia fratris incurrens, immaturus adhuc aevi sublevis est parricidio, & iniquus, sceleratus, impius, etiam fraternâ cæde pellutus longævam duxit ætatem, duxit uxorem posteritatem reliquit, urbes condidit; & hoc meruit permissione diuinâ. En Abelem morte, ut insigni præmio decoratum! Pende illud in Ambrosij verbis. *Regardantur simplici serie gestorum.* Ac si dicat, nō alijs argumentis, aut rationibus, sed ipsamet historiâ, & facti specie id satis apparet: Quid enim Abeli inno-

1. Ioa. 3. 12

Cypria.

Cyr. Ale.

Genes. 4. 4

Chald.

Symmach.

Aquila.

Theodoz.

Lxx.

Ambros.

Idem.

Psal. 115. 6

Ambros.

VII.

Ambros.

Senec.

VIII.

centi, sancto, Deique amico, nisi quod illi melius esset, & virtutis suæ præmium existeret, obuenire posset. Sic alibi obseruauit idē Ambros. dixisse Vatem, Psalm. 115. 6. Pretiosam sanctorum mortem potius, quam vitam esse, quod mors egregiæ vitæ præmium sit: sic enim Ambros. lib. 1. de Fide Resurrect. *Mortem maluit præferre, quam vitā, ipsa mors Martyrum vitæ præmium est.*

Vt verò Abelem morte, vt præmio affectum, sic etiam Cainum ipsam vitā multatum, vides: *Hoc, inquit Ambros. meruit permissione diuinā: meruit enim impius, rusticusque colonus, acres vitæ spinas ferere, metere, sibi que colligere, meruit naufragium indesinenter pati, meruit intolerando onere premi, & defatigari. Quare subdit Ambros. Nōne in his aperte vox Dei clamat. Erratis, qui putatis hic esse omnem viuendi gratiam? Non intelligitis, nō aduertitis senectutem hanc, miseriarū esse veteranam, processionemque ætatis, ærumnarum stipendia, & Scyllæ quodam vsu circumsonari nos cottidianis naufragijs, tūdi fluctibus, in scopulis habitaculis degere, & in his delictari, sicut illud non tam æternum animal, quam immortale malum? Ergo, & isti Cain longæuitas indulta, vindicta est. Quod si & Abelis nomē attendis, ex ipsomet præfatam rationem firmabis. Duplex enim ipsi redditur significatio; altera, vt sit idem, ac quid hoc? altera, luctus vanitas. Ergo Abel, defunctus adhuc loquitur, monens, quid hoc, quidquid in vita est, nisi, luctus, & dolor. Præstat igitur mori, quamuis non statim cœlesti beatitudine refouear, vt luctu, & mœrore liberer. Fuit verò apud Romanos Brutus quidam Caino, vitam percipide amanti adsimilis, qui morti damnatus cum infelix vitæ momentum summo dedecore emisset, tandem iussus præbere cernicem, dixit. *Præbebo; ita viuam.* Ad quam vocem sic exclamauit Senec. epist. 82. *O hominem dignum, qui vitæ dederetur! ac si diceret, non debuit tam stolidus, tam brutus homo, minori, aliā ve, quam diuturni oris vitæ pœnā affici.**

Dicat non nemo: si mortem, quam mors est, damnum, iacturam, dolorem, & supplicium appellare; lucrum, remedium, leuamen, & beneficium vocas, quid restat, nisi vt nomina ipsa confundas, & mortem vitam, vitam verò mortem appelles? Sed quid ni? Certè, si quæ diximus, vera sunt, id etiam haud difficile confirmant: Cur enim impius parricida vitæ addiceretur, ni ipsa vita, mors, nec vnā, sed multiplex esset? ille si quidem cū se mortis reum agnouit, ab eā se liberari existimabat, si à nemine occideretur, vnde queribundus dicebat. *Ecce cycis me hodie à facie terra,*

*& à facie tuā abscondar, omnis igitur, qui inueni me occidet me, Genes. 4. 14. ac si sortem suam dolens pœnā à Domino veniam postularet. At enim verò rectus, sapiensque iudex, qui rerum naturas melius nouerat, sic illi annuit, vt plurimas, pro vnā, mortes vitæ admixtas in pœnam daret. Audi Ambr. citato loco. *Nec tamen magna concedit Deus: sed in eo ipso imprudentiam insipientis vleiscitur, qui cum esset perpetuis supplicijs obnoxius non remittit sibi pœnam poposcit, sed vitam corporis huius seruandam putauit, in quā plus ærumna, quam voluptatis: mors enim vnā est in secessione animæ, & corporis, & in fine istius vitæ, quæ simul, vt venit, omnes corporis dolores auferre, non augere consuevit; metus verò, qui hanc vitam viuētibz frequenter ingruunt mœstitia, dolores, gemitus, diuersique cruciatus grauitatum, & agnitudinum vulnera plurimas etiam mortes generi humano inferunt.**

Sed id non à posteriori (vt aiunt) sed à priori confirmare placet. Certè Paulus dum vitæ, mortisque mentionem fecit, 2. ad Cor. 5. 6. & 8. rerum potius veritate, quam vsu loquendi punctus, solita vitæ, mortisque vocabula fastidiens, sic se explicuit: *Scientes, quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino. En periphrasim quā vitam tuam indicauit, & statim, vt mortem, quam tu vocas, aperiret. Audemus (inquit) & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & presentes esse ad Dominum. Ex quibus, dubio procul, liquet, commutari debere vitæ, mortisque nomina. Nam viuendi, & moriendi ratio à Dei præsentia, vel absentia sumi debet. Sic enim Ioann. cap. 1. 3. iuxta Augustin. & plurium Patrum disputationem: *Quod factū est, in ipso vitæ erat; hoc est, quidquid viuit, & spirat, non nisi ab ipso vitam haurit: ergo dū peregrinaris à Domino viuens mortuus es: Contra verò dum illi præsens ades, etiam si mori videaris, re vera vitam viuis. Viderur quidem id inibi: sic attigisse Theophylact. *Apostoli autem aduerte prudentiam, quomodo vitæ, ac mortis tacite expressit nomen: cum alteram versari erga Dominum dixerit, alteram ab eo longè peregrinari, vt nemo à præsentia hæc pendat vitā, vt quæ à Domino ipso diuertat. Ita Theophylact. A quā quidem cogitatione nō iuit Nazianzen. orat. 19. de parentis sui excessu matrem sic consolatus. *Vita quippe, & mors, tametsi plurimum inter se dissidere videantur; inter se tamen quodammodo immeant, atque altera in alterius locū subit. Illa enim à corruptione, matre nostra, incipiens, ac per corruptionem, hoc est, perpetuū eius, quod præsens est excessum gradens, in corruptionem tandem, hoc est, in huius vitæ finem desinit: hæc autem, quæ****

Genes. 4. 14

Ambr.

IX.

2. ad Cor. 5. 6. & 8.

Ioann. 1. 3. Augustin.

Theophyl.

Nazianz.

presentibus malis liberat, atque etiam saepe ad supernam vitam traducit, haud scio an proprie mors appellari queat, ut potè nomine magis, quam re formidabilis. Ergo, si proprie loquendum mors, vitalis, vita, mortalis est: illa siquidem ad vitam hæc ad mortem ducit; illa tota corrumpens, hæc corrupta innouans, vinidumque splendorem impertiens. Audi iam tandem Bernard. serm. ult. in Psalm. Qui habitat. Hæc enim vita, quâ vivimus magis mors est, nec simpliciter vita, sed vita mortalis. Moritur homo dicimus, quando morti certissima appropinquat. Quid verò agimus ex quo primum incipimus vivere, nisi morti appropinquare, & incipere mori. Hæc Bernard.

ADNOTATIO. V.

Mortem maximum lucrum esse, quod peccata praeceat, & à peccandi periculo removeat.

I.

Notissimam rationem, cū Paulus dixerit: *Mori lucrum, nimirum: Lucrum maximum computans, iam secularibus laqueis non teneri iam nullis peccatis, & vitis carnis obnoxium fieri.* Ut dicebant Primasius, & Cyprianus in expositione literæ adducti. Sanè, quantus quantus sit Paulus non aliter à Deo fuit confectus, quam egregium illud patientiæ exemplar Iob, qui Domino dicebat. *Memeto, quæso, quod sicut luit feceris me, &c. pelle, & carnis vestisti me ossibus, & nervis compegisti me.* Iob. 10. 9. & 11. hoc est reuoca, obsecro, in memoriam, ut mei miserearis, & erratis veniam des, humanum animum, generosum quidem, & poene diuinum, cæno, & luto mortalis huius corporis à quo aliquando non infici, non possit vnde que circumdatum, atque eius necessitatibus ita obnoxium, & quasi alligatum. & subditum, ut vix animi intentio queat subsistere, quin hinc detineatur, illinc laxetur: ita Ambros. lib. de bono mort. cap. 3. his verbis. *Multas occupationes nobis corporis huius necessitas gignit, atque vsus inuehit, quibus impeditur anima vigor, & reuocatur intentio; unde de se pulchrè dicit Sanctus Iob 10. memeto, quia sicut lutum me finxisti: si ergo lutum est corpus, obliuit nos utique nō diluit, & conquinat animam inquinamento intemperantiæ. Corium, & carnē*

me (inquit) induisti ossibus, & nervis intenuisti: Ligatur itaque, & discedit anima nostra istius corporis nervis, & ideo interdum rigescit; saepe curvatur: & addidit, induxisti super me tentationes: quid enim est aliud hæc vita nisi plena laqueorum? Inter laqueos ambulamus, inter plurimas versamur tentationes. Hæc Ambros. Quæ prius, ac si hunc Iobi commentarium legisset, sic notanter expressit Seneca. in consolat. ad Marc. cap. 24. *Imago dumtaxat filij tui perijt, & effigies non simillima; ipse quidem æternus, meliorisque nunc status est, despoliatus oneribus alienis, & sibi relictus: Hæc quæ vides ossa circumuoluta nervis, & obductam ceterum, vultumque, & ministras manus, & cetera, quibus inuoluti sumus, vincula animorum tenet, & que sunt. Obruatur his animus, offuscatur, inficitur, arceatur à veris, & suis, in falsa coniectus.*

Quare, vehementiori, huius considerationis impetu abreptus sub iugo, ac seruitute peccati, secundum carnem gemens, & ad libertatem anhelans. Exclamat Paulus ad Roman. 7. 24. *Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis huius? ubi n. agis ad rem Syriaca lectio habet, (quo etiam modo Græca verti possunt) de corpore isto mortis: corpus mortis, appellans, non tam quod mortale sit, quàm quod mortale ex peccato Adæ redditum peccati affectibus, ac ipsi peccato obnoxium fuerit.* Ita ibi Theophyl. Nam postquam illud ex Adæ prauaricatione patibile redditum, simul, & cō redactum est, ut facile queat à delicto comprehendī. Vel si phrasim Hebræam velis premere, quâ vir mortis, aut filius mortis dicitur, qui morti addictus, & damnatus est; acrior est sensus, ut ea sint peccandi pericula, & laquei, ut corpus peccato, quasi destinatum, vel damnatum sit. Quid hæc sibi velint ex Cypriano discas, serm. 4. de mortalit. Sic monente. *Cum auaritia nobis, cum impudiciâ, cum irâ, cum ambitione congressio est, cum carnalibus vitis, cum illecebris secularibus assidua, iugis, & molesta luctatio est. Obsessa mens hominis, & undique Zabuli infestatione vallata vix occurrit singulis, vix resistit: si auaritia posstrata est, exurgit libido, si libido compressa est, succedit ambitio; si ambitio contempta est, ira exasperat, inflat superbia, vincentia inuitat, inuidia concordiam rumpit, amicitiam zelus abscindit; cogeris maledicere, quod lex dixit prohibet, compelleris iurare, quod non licet. En corpus mortis, siue peccatis obnoxium, & quasi damnatum. Ad stipulatur Ambros. orat. de Fide Resurrect. inquit. *Quid nobis miserius? qui tanquam spoliati, ac nudi progredimur in hanc vitam corpore fragili, corde lubrico, imbecillo animo, anxij ad sollicitudinem, desidiij ad laborem**

Senec.

Ad Rom. 7. 24.

Theophyl.

Cyprian.

Ambros.

Cypria.

proni ad voluptates. Iam hinc sic infert statim Cyprianus. Tot persecutiones animus cottidie patitur, tot periculis pectus urgetur, & doleat hic inter Zabuli gladios diu stare? cum magis concupiscendum sit, & optandum, ad Christum subneciente velocius morie properare. Ergo, ut Paulus exclamat. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Ita Hieronym. epist. 22. ex his verbis à pluribus ardentem, nimiumque hanc vitam amantibus: sic inquit. Sanctus Apostolus, vas electionis, & separatus in Euangelium Christi, &c. post nuditatem ieiunia, fames carcerem, flagella, supplicia in semetipsum reuersus exclamat; infelix ego homo, &c. tu te putas securum esse debere? Iam verò Ambros. ubi supra premens ea Pauli verba, sic ait. Infelix ego homo, nisi remedium queram. Sed quod remediū? Gratia Dei per Iesum Christum. Habemus medicum, sequamur remedium. Remedium nostrum Christi gratia; & corpus mortis, corpus est nostrum. Ergo peregrinemur à corpore, ne peregrinemur à Christo, nec deseramus iura nature, sed dona gratie praoptemus. Dissolui, & esse cum Christo multo melius. Hæc ille.

Hieron.

Ambros.

III.

Luc. 2. 29.

Ambr.

Cyprian.

Simile quidem egregij illius Simeonis votum erat, qui Christo in vlnas, velut mortis suæ pignore accepto. (Conijce quam ingens bonum mors sit, cuius ipsa vita vitarum pignus est) alacer, & letus clamauit. Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace. Lucæ 2. 29. At, siste bone senex: Quid? Ita ne Regem nuper aduenientem decet, mortiferum addicere? Alia quidem Principum conditio, aliud munus est: hi enim carceres referant, compeditos absoluunt, ad necem damnatos liberant, & vel solus ipsorum aspectus salutaris est: Cur ergo ex principis omnium maximi presentia tu, ad mortem ibis? Erit ne tantæ expectationis hæc digna merces? Ita quidem; ita omnino: nec enim (inquiet ille) carceri, exilio, aut morti me addico, imò potius è carcere, è laqueis, è vinculis, è seruitute, è morte, è periculis inquam peccandi liberari volo; ideo dimitti posco, ut quasi liber, & expeditus abeam: Ita Ambros. lib. de bono mort. cap. 2. Ita dimitti petit, quasi à vinculis quibusdam ad libertatem festinare; sunt enim velut vincula quedam corporis huius, & quod est grauius vincula tentationum, quæ nos alligant, & ad iniuriam captiuitatis adstringunt quædam lege peccati. Similiter Cyprianus, pendens illud in pace: his verbis. Probans scilicet, & contestans, tunc esse seruis Dei pacem, tunc liberam, & tranquillam quietem, quando de istis mundi turbinibus extracti sedis, & securitatis aeternæ portum petimus, quando expuncta hac morte ad immortalitatem venimus.

Cogit verò molesta hæc corporis sarcina rursus exclamare Paulum. 2. ad Corint. 5. 4. Nam, & qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus grauati: seu ut legit Syriacus ingemiscimus ob eius onus. Quale vero: respondet Seneca sensa, & verba communia afferens epist. 65. Corpus hoc, animi pondus, & pæna est: premente illo urgetur, in vinculis est: Nimirum; Corpus, quod corrumpitur aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa (Græcè magna) cogitantem. Sap. 9. 15. Vis videre aggrauatum, & depressum? Audi Vate, Psal. 37. 5. Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauata sunt super me; & statim: Miser factus sum, & curuatus sum usque in finem. Vnde Chrysost. serm. 44. cum acutè obseruasset non dictum ab eodem Vate, Psal. 1. 1. Beatus vir, qui non venit in viam peccatorum, sed potius, non fletit: quod: nemo in viam non venit peccatorum, in qua nos lex ipsa natura perducit, & mortis, hæc subiicit: Istis ponderibus impeditus flebat Propheta, dicens. Iniquitates meæ superposuerunt caput meum, & sicut onus graue, &c. & quia toto vitæ tempore eas ferebat exclamat: Miser factus sum, & curuatus sum. Ad quem etiam modum Bernard. epist. 144. sic cum suis Clauallensibus cōquerebatur. Huic accessit, & speciale, (quod pæne impatientem me reddit,) ut cogar, viuere sine vobis, longa molestia, & tediosa expectatio, vanitati huic occupanti omnia, tamdiu manere subiectū; sacculenti corporis horrido circumdari carcere, & mortis vinculis, sinique peccatorū, nec dum absolui, &c. Merito ergo inquit Ambros. de fide Resurr. Beata igitur mors, quæ culpa refuga Domino dedita à mortali nos separat, immortalis nos cōsecrat. Hæc, & alia Ambros.

Eadem erat Regio Vati mens, nec alia quidem verba: cum Psal. 119. 5. non sine gemitu dicebat. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est, habitans cum habitantibus Cedar: siue ut est in Hebræo: habito cum tabernaculis, seu tentorijs Cedar. Vbi sumptā metaphorā à Cedarenorum, & Arabum vitā, quæ & molestissima, & innumeris erat obnoxia periculis, quippe qui in tentorijs degentes, nec vllis moenibus cincti, aut ædificijs muniti, tam cœli inclementijs, soli, frigori, pluuijs, quam hostium incurfionibus patebāt obnoxij: adhæc in voce, Cedar, quæ tenebras significat, indicans caliginem, & obscuritatem, quā mundus caro, & concupiscentiæ menti offundunt: (fascinatio enim nugacitatis obscurat bonam, & inconstantia concupiscentiæ transuertit sensum. Sap. 4. 12) maximo in discrimine indefinenter se versari ostendit. Vnde Nazianz. orat. 10. in laud. Cæsarij premens, hæc verba

IIII.

2 Ad Cor.

5. 4.

Syria.

Senecæ.

Sap. 9. 15.

Psal. 37. 5.

Psal. 1. 1.

Chrysost.

D. Bernard.

Ambros.

V.

Psal. 119. 5.

Sap. 4. 12.

Nazianz.

mortales vitæ addictos, sic increpat: *Non ea quæ oculis cernuntur obijciemus, non ad ea quæ mente, & intelligentiâ comprehenduntur oculos conuertemus?* non, siquid etiam maioris concipiendum, idcirco potius maiorem suscipiemus, quod incolatus noster prologetur (Davidis illius instar tenebrarum tabernacula, & afflictionis locum, & profundi limum, & mortis umbram res huius vitæ appellantes), quod in sepulchris ijs, quæ circumferimus diutius hæreamus, quod ut homines peccati morte moriamur, cum dii facti simus. En vitæ huius pericula sanctos ipsos, & qui Deum vitæ probitate referant, in discrimen adducunt. Quod verò non nisi periculi suspitione, ac timore ductus eo in loco dicebat Vates, alibi ut damnû à se reapse contractum lacrymatur, sic enim Psalm. 55. 9.

Psalm. 55. 9.

Deus vitam meam annunciauit tibi: posuisti lacrymas meas in conspectu tuo. Vbi si dubites, cur vro ex capite vitam suam annunciet, ut quid faustum, & gloriosum, quippe Vates, Rex, & quod est caput, Dei seruus existeret; ex alio verò lacrymarum mentionem faciat? Respondebo. Quia videlicet habitans in tabernaculis Cedar, ut homo moreretur, qui velut vnus è dijs factus esset; vel ad minus totam grauique discrimina pateretur, ut ab ijs non nisi multa lacrymarum vi erui posset: ita omnino Ambrosius in Psalm. 37. Non enim quæ si innocentem vitam annunciat; ubi lacrymæ funduntur, quæ solent legationem suscipere pro delictis: nisi forte sic intelligamus, quod etsi innocens quisquam sit securus esse non possit, cui sint aduersus grauißimos hostes cottidiana certamina, & ideo licet laeta sit conscientia, tamen pugna lacrymabilis. Ita ille.

Ambr.

VI.

Equidem hæc potissimum de causâ, ut peccato finis imponeretur, Deum benignissimo parentis affectu primum hominem ab esuligini vitæ procul remouisse, ut mors, quæ peccatum præcideret, feliciter subintraret, sic ad ea verba Genes. 3. 2. 2. *nunc ergo ne forte mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuatur in æternum:* affirmat Chrysost. hom. 18. in Genes. *Ne nunc, & lignum quod vitam præbet continuam attingere audeat peccaturus perpetuo, satius fuerit hinc ipsum eiici: ita ut magis fuerit prouidentia indignationis illa cunctio.* Monuit idem S. Cyril. Alex. lib. 3. cont. Iulian. sed aucto censu dū ex morte peccatori homini concessâ, peccanti Angelo denegatâ eximiam Dei erga hominem dilectionem, siue electionem; superbiorum verò spirituum odium, & reprobationem elicit, ipse etenim impio Imperatori Iuliano nobis obijcienti, Moysen referentem Deum Adamo fructum arboris vitæ interdixisse, ipsum, vel malignum, vel inuidum facere, qui homini

Genes. 3. 2. 2.

Chrysost.

Cyr. Ale.

perpetuam vitam sine causâ ademerit, sic respondet. *Neque inuidia, vel inuidiæ opus erat, sicut ausus est dicere, quod prohibuerit eum, ne comedat de ligno vitæ, ut ne viuatur in æternum.* Admirabilis autem; & in isto prouidentia modus esset apud eos, qui sapiunt. Non oportebat enim eis, qui semel diuinis legibus ventrisque erant victi voluptatibus, & in tantam postea miseriam deducti, ut & in ipso corpore propter peccati legem languerent, malum perpetuo in hoc mundo seruare, & sicut immundi spiritus longam, & exosissimam Deo sanctissimo degere vitam. Ita Cyrill. Ecce mortem, pulchrū beneficiū, quo Deus homines à demonibus discriminauit; dum his, quia sibi inuisis, & qui in odio apud ipsum essent mortem seuerè denegauit illis verò, ut amicis, & vnice dilectis benigne, & liberaliter concessit. Sanè, ut cum hominibus tamquam cum vasis in honorem, cum demonibus autem, cum vasis in contumeliam se gereret. Sic enim de morte censuit Nyssen. orat. in funere Pulcheriæ. *Neque enim aliud quiddam est in hominibus mors, nisi vitioßitatis expiatio. Quandoquidem enim natura nostra à Deo summa rerū veluti vas quoddam bonorum capax ab initio condita est, sed ab inimico animarum nostrarum per fraudem nobis vitio affuso bonum, locum non habuit: idcirco ne vitioßitas nobis inhærens perpetuo duraret prouidentia meliori, morte vas ad tempus dissoluitur, ut ubi vitioßitas effluerit reformetur genus humanum, atque integrū, ac purum à permixtione vitioßitatis in pristinum vitæ statum resituatur. Vides homines vasa in honorem per mortem purgata, ac munda, demones verò vasa in contumeliam immunditiæ, & sordibus peccatorum perpetuo plena exosissimam Deo sanctissimo degentes vitam.*

Nyssen.

VII.

Vnde facile intelliges, quæ hæc tam protulda mortis superinductio à Deo facta stare possit, cum pulcherrimâ illâ eiusdem Domini asseueratione apud Ezechiel. 18. 23. *Vno ego, nolo mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur, & viuatur.* Nec enim bene inter se videtur hæcere, ut hinc à ligno vitæ arceatur homo eâ potissimum ratione, ne viuatur in æternum; aliunde verò Deus affirmet, nolle se peccatoris mortem, sed potius, ut conuertatur, & quam longissimè viuatur. Equidem ex prædictâ ratione sic acutè hæc componit Ambrosius lib. de bono mortis, cap. 4. ut affirmet, vel eâ de causâ mortem fuisse superinductâ, ut præcideretur, ac cessaret culpa cū illâ præcissâ, noua eaque æterna per resurrectionem vita subsequatur, quæ dum ab omni peccati labe est aliena veræ vitæ nomen sortitur. Audi ipsum. *Passus est Dominus subintrare mortem, ut culpa cessaret, sed ne iterum natura finis*

Eze. 18. 23

D. Ambr.

esset, in morte data est resurrectio mortuorum, ut per mortem culpa deficeret, per resurrectionem autem restitueretur natura. Ecce tibi quo modo non pugnet, Deum tum mortem, tum etiam vitam peccatoris velle.

VIII.

Sap. 4. 10.

Ille verò huic instituto opportunissimus locus est Sapient. 4. 10. ubi de eo, qui Deo maxime gratus existit, signatissime dicitur immaturà à Deo morte in rectè transactæ vitæ præmium fuisse præreptum, ne peccandi periculis maneret expositus. Audi. *Placens Deo factus est dilectus, & vivens inter peccatores translatus est. Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fletio deciperet animam illius.* Et statim. *placita enim erat Deo anima illius; propter hoc properavit illum educere de medio iniquitatum.* Vbi primo expende causale illam, propter hoc, quæ rationem meriti inferant, uti hac epist. cap. 2. vers. 9. de Christo Domino corporis sui gloriam, & nominis exaltationem ob Passionis, & mortis præclara merita obtinente dixit Paulus: *Propter, quod, & Deus exaltavit illum.* Vt inibi aduersus Calvinum ex Patribus confirmo. Deinde observa, non dictum à Salomone; quia malitia mutatura esset intellectum eius, aut fletio deceptura, sed ne mutaret, ne deciperet; (video ex hac obseruatione, non inuare hunc locum eam opinionem, quæ ad plures Theologiæ nodos dissoluendos scientiæ cōditionatam feliciter adstruit; sed egregia sententia, quæ tum in scripturis frequens, & apud Patres perpetuis testimonijs repetita, tum à Theologis necessariā argumentatione concluditur ancipiti hoc fundamento, cur egeat?) ut innuatur, non ob aliquod iusti illius præuissum futurum peccatum, sed solum ob peccandi pericula, & humanæ vitæ lubricum, insigni Dei benignitate, & largitate immaturà cum morte fuisse præuentum: adeo malum est viuere: adeo lucrum est mori: Ita quidem tractauit hæc verba tam ex proprio, quam ex Cypriani sensu August. hb. 1. de prædest. Sanct. c. 14. tom. 7. his verbis. *Raptus est ne malitia mutaret intellectum eius. Dictum est secundum pericula vitæ huius, non secundum præscientiam Dei, qui hoc præsciuit, quod futurum erat, non quod non futurum erat; id est, quod ei mortem immaturam fuerat largiturus, ut temptationum subtraheretur incerto; non quod peccaturus esset, qui mansurus in temptatione non esset, de hac quippe vitâ legitur in Iob.* Numquid non tentatio est vita hominis super terram? Ita ibi: & post nonnulla. *Certe beatissimum Cyprianum disputasse constat: (subaudi de huius loci sensu, ut ex verbis Augustini. initio illius ca-*

Ad Philip.
2. 9.

August.

Iob 7. 1.

pitis fit manifestum, ut celerioris mortis beneficium commendaret, à peccatorum periculis eos eripi, qui hanc vitam finiunt in quâ peccari potest. Pende illa August. *ut temptationum subtraheretur incerto, necnon hæc Cypriani: in qua peccari potest; ut videas, quid de vitæ huius discrimine, quid de mortis lucro senserint Patres, nempe eâ solum ratione, quod in hac vitâ peccari possit; (& verò quis non potest? immò, quis non peccat?) egregium Dei donum maximumque lucrum, mortem esse.*

Vbi placet aduocare ea, Psalm. 115. 5. verba: *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius: iuxta eam expositionem à nobis datam, vers. 11. adnotat. 2. nrm. 5. ut suorum vitam tanti Deus faciat, ut nec vnicum illius punctum decurtari sinat, nisi ingens pro eo pretium ipsi perfoluatur: cui cogitationi etiam adiungo emphaticè à Deo Moyse dictum fuisse: Ascende in montem, & morere in monte.* Deuteronom. 32. 49. quod iustorum mors non nisi ob altissimas rationes, quæ in magnam Dei gloriam, & morientium vtilitatem cedant, ob quas non casus, sed ascensus dicatur, à Domino dispensetur: ex quibus legitime inferas, quam anceps, quamque alex plena hæc vita sit, quantique à Deo fiat, extra telorum iactam suos esse; quando hac solum de causa pretiosam sibi que charissimam illorum vitam liberaliter diffundat, atque immaturare eos tollere non renuat. Et quidem merito: quantumcumque enim pro securitate pendas; parum est, nunquam verò satis plena securitas, ubi periclitatum fuerit. Applaudit his Isaias, cap. 57. 1. inquit: *à facie malitia collectus est iustus; quæ non de vno, aut altero, sed generaliter de iustis accipiuntur à Sanct. Thom. Adamo, & alijs ibi, ut is Dei mos sit, amicos suos ob peccatorum discrimina ad se citius colligere: sed observa pulchrum dicendi modum: A facie iniquitatis; plus enim est: à facie iniquitatis, quam ab ipsa iniquitate colligere; hac enim locutione significaretur, mortuum fuisse, ne peccaret; illa verò: ne peccandi periculo maneret obnoxius: & ut ita dixerim, ne peccatum de facie nosset, ne videret, ne audiret, sanè: peccatum basiliscus est, qui non contactu solum, sed afflatu etiam nocet, ideo ab eius facie merito colligitur iustus.*

Huc facie Regius Vates, Psalm. 33. 8. ubi de Deo auxiliarem semper manum suis præstante, inquit: *Immitet Angelus Domini in circuitu timentium eum: siue*

IX.

Psalm. 115. 5.

Deut. 32. 49.

Isai. 57. 1.

D. Thom.
Adamus.

X.

Psalm. 33. 8.

Bibl. Cöpl. vt Biblia Complut. habet: *Castrametabitur Angelus Domini*, &c. quod propriè significat Græcum verbum, *παρεμβάλει*: est enim, quasi tentorijs dispositis collocari, siue castra, & stationes habere, quare sensus est: immitteret Dominus Angelos species enim siue genus vnitatis numero, (vt benè ibi notat Agellius, in scriptura significari solet) propugnatores, qui in circuitu timētium eum indefessas excubias agāt, vnde ex his verbis Basilus ibi, Cyril. Alex. lib. 4. de adorat. Isidor. de vocat. gent. cap. 10. Hieronym. pluribus in locis, & alij Patres, & interpretes dogma de Angelorum custodiā indubitato colligunt. At quod iam Angelicæ huic custodiæ munus? Subdit Vates: *et eripiet eos*: vbi maximè adnotari debet Hebraicæ coniugationis vis. Certe licet Hebræum verbum ibi positum in coniugatione, *Kal*, solum significet, vtcunque remouere, aut trāspōnere; at in, *Piel*, nō simpliciter, sed magno cum impetu, & violentiā remouere indicat: vt innuat Dauid propugnatores Angelos, vt suo numerisatisfaciant sēpius commissos sibi clientes impetu, & vi, hinc illic, id est, ex hac in aliā vitam trāspōnere. Sed quæ hæc custodia? Quisue custodiendi, & excubandi pro suis modus? Dicat non nemo ad interfectores potius Angelos, quam ad custodes id pertinere, nec excubias ad protegendum, sed ad insidiandum appellet. At enim verò hæc firmissima tutela; fidissima custodia hæc, quæ Dei seruos à facie peccati, ab incerto temptationum, à virā in quā peccari potest, à periculis denique peccandi immunes reddit. Vnde præfato loco Salomon vbi de immaturā iusti morte egit, subiicit de insipientibus: *Videbunt enim finem sapientis, et non intelligent, quid cogitauerit de illo Deus, et quare munierit illum Altissimus.* Vbi omissa corruptissimā lectionē, quam habent nonnulli Codices, quæ in Complutenses etiam, & Regios irrepsit, pro, *munierit*, reponentes, *minuerit*; benè iusti mors tutela siue protectio, & tutamentum ab hoste appellatur, & verò Græcū verbum, *ἡσπαλίσκτο*, propriè significat securum, reddere eum, qui in lubrico, & infido loco (talis quidem mundi situs) pedem vix firmare valet. Ergo egregij doni loco: *Immitteret Angelus Domini in circuitu timētium eum, et eripiet eos.*

XI.

Eccles. 7. 2. et cap. 4. 2. Hinc quidem, & diēs mortis, diei natiuitatis; & mortui, viuētibz à Salomone longo intervallo anteferuntur, Ecclesiastes 7. 2. & c. 4. 2. quia videlicet mortui extra stadium, siue periculum peccandi iam sint, vt interpretes exponunt, & Ambros. toto lib. de bon. mort. Vnde Olympiod. in priorem Salomo-

nis locum. *Natalitius dies in turbulentum vna huius pelagus nos inducit, vbi draco latibulum suum posuit; transitus verò dies, et stadio nos abducit.* Ac si dixerit: vide vnus præ alio præstantiam, quando natiuitatis dies omnibus ærumnis, & quod caput est peccandi periculis, & dæmonis fraudibus, ac proinde æternæ morti nos exponit; dies verò mortis, è tanto discrimine nos eximit. Ad quem etiam modum Origenes in id Iob. 3. 3. *pereat dies in quo natus sum.* Scitè obseruat non morte, aut mortis nuncijs, ægritudinibus, scilicet, & doloribus, sed potius diei natiuitatis Iobum indignabundū maledixisse, quod hæc temptationibus, & peccandi discrimini reddiderit obnoxium: Quare Iobi verba cum præfatis Salomonis, ita componit. *Nō maledicatur dies mortis, nec dies finis, nec dies exitus de hoc sæculo, est namque confirmatio, et requies, et dolorum omnium transitus, ac depositio; dies natiuitatis omnium tribulationum, et angustiarum, dolorum quoque, ac miserationum omnium, nihilominus peccatorum et impietatum initium est, atque introitus: merito maledictus dies in quo natus sum, quia melior est dies mortis, die natiuitatis.* Confirmant id Christi lacrymę in resurrectione Lazari vberim fusæ, Ioa. 11. 35. nam dū meritò ambigitur, cur sapientissimus Dominus eum flebat, quem continuo suscitare vellet, Isidorus Pelusiotas lib. 2. epist. 173. acutè respondet: non ideo lacrymatum, quod mortuus fuerit, sed potius, quod ad declarandā gloriam suā à loco quietis in quo erat, ad stadium, & palæstram ancipitis periculi plenam, & à placido portu, in quem incolumis peruenierat ad altum, & tē pestatibus æstuans mare renocaret: audi illū. *Saluatoris amicus* (Lazarus) erat; amicus porro cum esset omnino, vel probus erat; nec enim purò, & labis omnis experti iustitia charus fuisset, nisi iustus exstisset. Deus enim nō fauore, sed iudicio ad amandū duci solet; cū autem iustitiā præditus esset, atque ex huius vitæ stadio (sic lego: non studio, vt Codices mendose habent) cum laude, atque gloria excessisset, non est dubium quin in requie, & honore esset. Quoniam igitur ob suam gloriam à morte ad vitam excitaturus esset, collacrymauit; his prope modum verbis vtens: eum qui portum iam appulerat, rursus ad fluctus, & procellas voco, eum qui iam coronam consecutus erat, ad certamina rursus duco. Hæc Isidor.

Iob. 3. 3.
Origen.

Ioa. 11. 35.

Isid. Pelus.

XII.

Quæ hætenus diximus ad communia sapientum omnium sensa pertinent; illud alicui admirationi forsan erit, & inter parerga siue etiam paradoxa computabit; mortem non modo iustis, quod à peccandi periculis eos remoueat, sed pec-

catoribus etiam, ac reprobis hominibus in lucro ponendam esse, quod peccatorum telam illis præcidat, sed enim, adeo non est paradoxa, ut plurimum Patrum calculo hæc sententia probetur: nam in primis Ambrosii. 18. in Psalm. 118. & lib. de bon. mort. cap. 7. sub hoc sensu capit citata Ecclesiastes verba cap. 7. 2. *Et laudavi, magis mortuos, quam viuentes. Sic enim priori loco. Poena enim corrigit, & emendat errantem; fatalis est, qui emendari non queat, auferitur e medio, ne grauiora committat: mortuus enim, iam nescit errare, ideoque Ecclesiastes ait, & laudavi ego mortuos magis, quam viuentes, & optimum iudicavi supra hos, eum, qui nondum natus est, qui non vidit hoc opus malum, mortuus præfertur viuenti, quia peccare desinit; &c. Et lib. de bono mortis, cap. 7. luculentius eadem Ecclesiastes verba pertractas, post alia inquit: Non, quod amara sit mors, sed quod impio amara, & tamen amarior vita, quam mors; grauius est enim, ad peccatum viuere, quam in peccato mori, quia impius in quantum viuit, peccatum auget; moriatur, peccare desinit. Similiter Bern. ferm. de nimia fallacia præsentis vitæ, ubi de ea, sic ait. *Modo enim se breuem esse causatur; modo simulat longiorem, cum peccare delectat adhuc, gemit altius, pro breuitate sua, nec breuitas falsa, sed gemitus fallax, quod id memoret cum morore, unde magis opportuerat gratulari, si quidem bonum est ei, si sic agere perseuerat, ut flagitijs eius, quibus voluntas modum non ponit, vel necessitas finem ponat; expedit ei, qui semper in anima moritur, ut corpore citius moriatur. Unde in peccatorum etiam morte gaudendum hæc ratione esse, sic docet Chrysost. ferm. 8. in hæc epist. *Gaudemus igitur, & nos cum iustum viderimus interisse, vel potius quando aliquem etiam ex desperatis. Nam ille quidem discedit, laborum, suorum mercedem accepturus; hic vero quippiam de peccatorum suorum numero detraxit. Sed enim ne aliquis occurreret inquit peccatorem si diutius vixisset, vitam forte mutaturum fore, sic scientia conditionata instructus animose respondet Chrysostom. *Sed fortasse inquis viuens vitam mutasset suam? At non illum rapuisset Deus, si vitam esset mutaturus. Hæc Chrysost.****

Hæc illa Vatis imprecatio firmat Psalm. 54. 16. *Veniat mors super illos, & descendant in infernum viuentes: ubi si attendis, non mortem, sed vitam in grauiissimam scelerum suorum poenam prophetico potius ore, quam amaro animo, & vindictæ studio criminosis illis denunciat. Quare obserua Hebræum verbū, iest, quod plures significationes mutuo sibi manus dantes habet. Primum enim significat, obliuisci: quare appositè verteris: obliuiscatur mors illorum: deinde eam vim habet, ac decipere: unde rectè legas, decipiat mors illos. At peccator felicem hunc errorem, & deceptionem putet, si mors illius obliuiscatur. Sed talis animi nebulas, atque caliginem proptissima verbi significatio arguit, est enim scenorari, siue in scenore collocare, aut ad vsuram dare, atque ideo optima erit lectio; *sceneretur mors super illos: Hispanè, oarguè vsuras. Is ergo erit sensus, ut sumpta metaphorā à scenatore, qui pecuniam, quam ad vsuram dat, non statim, sed cum scenore redditā, & multiplicatā curat exigere, imò verò ad τόκοι τόκων: id est, scenorum scenora, ut adagiali locutione inquit Aristophan. inauidus, semper anhelat, donec omnem debitoris substantiam fugat, & absumat. Unde Psalm. 109. 11. *Scrutetur scenerator omnem substantiam eius: Hebraice: Illaqueet scenerator omnia, quæ (sunt) ei, acerbum hoc peccatorum supplicium exprimit. David, cum ad poenarum cumulum sic viuere permittuntur, ut spatium vitæ, quod super eos mors sceneratur con-***

duplicato subinde eorum supplicio recipiat. Cui sensui bene sequens hemistichium sub duplici sensu congruere, ostenderem, si vacaret. Sed pro sententiā sic pulchrè Ambrosii. lib. 2. de Abel, & Cain, cap. 10. Nam si nocentes moriuntur, qui gradum à peccatis renocare noluerint, vel iniusti tamen finem non natura, sed culpa adipiscuntur, ne plura delinquant, quibus vita scenus est delictorum.

Do tibi in huius doctrinæ exempla, insignes peccatores Pharaonē, & Cain; super quos dire mors vitæ spatia scenerata est: nam ad illum sic inquit Exod. 9. 16. *Idcirco posui te, ut ostendam in te fortitudinem meam. Sed obserua Lxx legere: Propter hoc conseruatus es: In Hebræo verò, ut Pagnin. & alij transferunt esse, stare te feci, hoc est: ut Vatabl. explicat non illico te exterminauim cum mortiam esses addictus: ut sensus sit dilatū Pharaoni viuendi spatium, mortemque ipsi ad scenus datam, ut cum vsuris ab eo subinde exigeretur. Nec alium quidem, quam Paulū huius cogitationis auctorem habemus, sic legentem, & explicantem hæc verba ad Roman. 9. 17. *Dicit enim scriptura Pharaoni. Quia in hoc ipsum excitavi te; siue ut alij Codices apud Ambrosii. habent: suscitavi te: planè quasi is qui mortalitatem explere iam debuisset, vitæ redditus in poenam sit, ut vita deinceps scenus illi poenarum foret: Ita inibi Ambrosii. his verbis. *Suscitatus autem dictus est, quia cum apud Deum mortuus esset modicum tempus accepit, ut viuere videretur; ut esset in cuius poenā, & vario tormentorum ge-***

Ambrosii.

Ecclesiastes. 7. 2.

D. Bernar.

Chrysost.

Idem.

XIII.

Psalm. 54. 16.

Heb. Lect.

Aristoph.

Psalm. 109. 11.

Ambr.

XIII.

Exod. 9. 16

Lxx.

Pagnin.

Ad Rom.

9. 17.

D. Ambr.

re, usque ad mortem, omnes qui sine Deo erant, metu territi, hunc solum Deum esse cum admiratione maximâ facerentur, à quo hæc vindicta fuit.

XV.

Simile Cain subiuit iudicium, is enim sceleris conuictus, ad mortem sese vltro damnavit illis verbis: Omnis igitur, qui inuenerit me, occidet me. Genes. 4. 14. ac si dixerit. Actum est iam de me, ego me morti dedo: at Deus. Nequaquam ita fiet: sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur: ac si diceret. O nequam, ad mortis compendium vis confugere? Minime ita erit, sed ut te morti, ita ego in flagitij poenam vitæ te damno, ut mortis fœnora persoluas. Ita inibi Ambros. lib. de Abel, & Cain, cap. 10. Ergo & isti Cain longanitas induit, vindicta est; sed quod vixit in metu, & prolixum spatium multo cucurrit, & instructus labore, quâ pœna nihil grauius, quàm ut quis ipse sibi maiorum causa poenarum sit. Hec ex Ambrosio. Similiter Hieronymus. epist. 125. ad Damas. quæst. 1. ad hunc modum. Verum Deus nolens eum compendio mortis finire cruciatu, nec iradens poenâ quâ ipse se damnat, ait: non sic, sed viues usque ad septimam generationem, & conscientia tua igne torqueris, ita ut quicumque te occiderit, aut in septimâ generatione, aut septimo te liberet cruciatu: non quod ipse qui occiderit Cain septem vltionibus subiiciendus sit, sed quod septem vindictas, quæ in Cain ita tempore incurrerunt, soluat interfector occidens eum, qui vita fuerat derelictus ad poenam. Hæc de Cain Patres. Contra verò de ijs, qui diluuiio submersi perierunt, sic sub Domini personâ inquit Chrysostomus. Nam, quia video ulcera eorum incurabilia, sistere volo malitia fluentia, ut ne grauioribus poenis obnoxios se faciant.

Gen. 4. 14

Ambros.

Hieron.

Chrysostom.

XVI.

Quam etiam ad rem spectare videtur grauis illa Dei comminatio, Ezechiel. 24. 9. Væ civitati sanguinum, cuius ego grandem faciam pyram. Siue ut Lxx. Magnificabo torrem: seu titiorem, hoc est, multiplicabo ligna, ut sensus sit. Væ infelici peccatori, quem longa vitæ spatia consumere permitto, ipse enim peccata peccatis, accumulatur, ego supplicia supplicijs, & igni ligna subijcio. Dum tamen, quæ stultissimorum peccatorum miserrima conditio esse solet, ipsi de longevitate, & quod omnia ex animi sententiâ eueniant, quam maximè lætantur ad instar dæmonum, de quibus scitè Tertullianus in Apologet. cap. 27. Desperata conditio eorum ex prædammatione solatium reputas, fruende interim malignitati de poenâ morâ. Vbi libet exclamare cum Philone, lib. de confus. linguar. O infinitâ, & immensam miseriam! omnia quacumque aggreditur mens dementissima

Ezech. 24. 9

Tertullian.

Philon.

succedunt ex sententiâ, nec magnus, nec parvus conatus frustrabitur ullus, vltro negotijs animæ occurrentibus, & sese præbentibus. Hæc sunt animæ viduata iudicia, peccantis absque impedimentis omnibus. Nimirum, ij omnes prosperi euentus, eâ votâ, & conatus non frustrati, ligna quidem & titiões sunt, quibus grandis, atque magnifica constituitur pyra. Equidem Ecclesiastici 47. 31. de populo in scelera, atque flagitia prolapsio dicitur, plurima redundauerunt peccata ipsorum, &c. usque ad peruenire ad illas defensionis. Sed quæ defensio? Noueris ex translatione Tigurinæ, quæ habet, donec indignatio inuasit eos, & vltio. Quid? indignari, & vltisci, defendere est? Ita planè; quia opportuna vltio suoque tempore reddita mors peccatorem à poenarum fœnoribus, & vfuris defendit.

Ecc. 47. 31

Tigurinæ

Iam verò mortem maximum lucrum esse, quod dissolui, & esse cum Christo multo melius, ut inquit Paulus, vers. 23. ibi propriam sedem habet: inde pete.

VERSVS XXII.

Quod si vivere in carne hic mihi fructus operis est, & quid eligam ignoro.

COMMENTARIUS.

OBSCURA, & impedita sententia, obscurior, & impeditior, ut Iustinianus monuit, interpretum expositionibus reddita, non fecus, ac de egrotis dixit Plinius: Plus illis periculi à medico quàm à morbo. Quare ne, vel lectorem, vel me ipsum impedirem, eum solummodo sensum, quem magis germanum esse reor, omnibus alijs omisis malle afferre; sed cum debitor omnibus sim, frequentiores saltem interpretationes, vel inuitus referre cogor.

I.

Plin.

Ea ergo Erasmo, & alijs melioris notæ auctoribus huius loci videtur esse sententia, in quâ verbû cōtingat, aut aliud huic simile ad hunc modum suppleri debeat, quod si adhuc mihi vivere cōtingat, eâ certè res ad fructû operis, seu laboris mei, quæ Euāgelij causâ subiturus

II.

Iustinian.
Corn.

sum cedit; quod perinde est, ac si dicat, quod si in carne permaneam, non dubito quin prædicatione mea, multos sim Christo lucrifactorus. Verum hunc explicandi modum cū stomacho reiiciunt Iustinianus, & Cornelius, quod perperam in eo suppleatur verbum, *contingat*. Nec ab illis dissentio, quamuis, si verum fatear, plus mihi expositionis auctor, quam expositio ipsa displiceat, sunt enim mihi infastigatæ, vt in plurimum, & molestæ Erasini interpretationes.

III.
Theophyl.
Oecumen.

Aliter Theophylactus, & Oecumenius, qui dā accipiunt illud: *Quod si*. vt sit idem, ac, *quandoquidem*, sic exponunt; quandoquidem Ecclesiæ opere pretium est me viuere, hinc dubito, quid eligam, mortem ne? an vitam? Sed hæc interpretatio, nec latino imprimis, nec Græco idiomati respondet, nam Græce est: *ἢ ἢ*: quod teneris vertere: *si autem*. Deinde male hæret cum illā coniunctione, & quæ Græce etiam habetur, manet enim suspensa, imò manca oratio si dicas; quandoquidem opere pretium viuere in carne, & quid eligam ignoro. Quā quidem ratione, illorum, etiā expositio conucllitur, qui rursus; *quod si*, accipiunt, pro, *utrum*: siue, *an*, vt hic sit sensus, utrum mihi in carne permanere opere pretium est, & quid eligā, &c. Manifeste enim eam sententiam diluit coniunctio, & video quidem à Græcis interpretibus id incommodum facili negotio deuorari, dum verba Apostoli suo sensui accommodantes nullam illius particulæ mentionem faciunt, quo tamen iure eam de medio tollant non video, cum omnes libri retineant, & suū illi ius, suāque significationem seruari, oporteat.

III.
Corn.

Cornelius dum hos, & alios dicendi modos, & refert, & reiicit, nouum alium inuenit cum quo quidem si ad acuta venias, nihilo illū reiectis meliorem inueneris. Ait enim supplendum esse per elipsim ex versu præcedenti, *mori lucrum*, vt sensus sit, si viuere in carne est opere pretium; & ex alia parte *mori* mihi lucrum est, quid ex his duobus eligam, ignoro? Quæ ex eo putat Cornelius, apposite dici, quod Apostolus de electione, quæ nō nisi inter duo intercedit, manifestè loquatur, vnde dā alterum solum ponit, alterum ex superiori versu supplendum videtur reliquisse. Addit Cornelius eo modo solere loqui homines dubios, & perplexos, qui vnum voce exprimūt, alterū quod mente retinent, intelligendum relinquunt. Sed quamuis hæc interpretatio non placeat, ea quidē ratione, quod plus, nec meliori sanē iure, quam in expositione Erasini suppleri velit, attamen non potest, nō laudari in ea solertia occurrendi huic

tacita obiectioni; dum eū nobis perplexorum, & hæsitantium hominum morem ingerit Cornelius, qui præ affectus vehementia alia incidant, multa subtriceant, & sæpius verba non verbis, sed dolori annectant. Quæ quidem doctrina ad quasuis verborum difficultates superandas satis videtur opportuna.

V.
Chrysost.
Anselm.
Iustin.

Melior ergo interpretandi ratio est, quæ Chrysostomo primum; & Anselmo, postea Iustiniano, & pluribus alijs per placuit, vt sensus sit, si in carne permanere, siue superuivere vestri causa operæ pretium sit, tanti vestræ utilitatem facio, vt quid eligam, vix queam statuere, quasi dicat, adeo meam utilitatem proximorum cōmodo nō præfero, vt quamquam nihil mihi gratius morte posset accidere, si qua tamē spes maioris utilitatis ex diuturniore vita mea affulgeat, perplexus hæream, quam in partem propendeam. Ita ex Chrysostomo Iustinianus, aliquanto expressius Anselmus hoc modo. *Quod id est, sed si hic in hac presenti vitā viuere in carne, est mihi fructus operis, id est, fructuosum, & utile opus, dum multos Deo per prædicationem acquirere nō cesso, quando in vino: tunc etiam ignoro, quid eligam mori, scilicet, an viuere*. Hæc superioribus ita cohærēt: dixerat Paulus, se mortem in optatis, & in lucro habere, poterat ei aliquis obijcere; at Paule vita tua Ecclesiæ valde utilis, ac proficua est, cur communes eius rationes tuā utilitate posteriores habes? tunc Paulus, si vita mea utilis Ecclesiæ esse potest; iam hoc me remoratur; iam dubiū me id reddit, vt utrum vitam, ac mortem eligam, plane ignorem. Paulō aliter hæc explicat Montanus his verbis. *Quod si aliquis fructus percipitur mihi ex actionibus, operibusque meis, interim dum vivo in carne, ideoque me viuere expediat, huius rei consilium; & iudiciū ego non statuo, neque quid magis optem ignoro*.

Montan.

Bene hæc omnia dicuntur, illud vnum nō nihil obstrept, adhuc non exprimi coniunctionem illam, & quod enim latentem quādam energiam in hoc explicandi modo illi inesse dicit Iustinianus, adeo est verum, vt omnino me lateat. Verum in eā ego semper sententia fui, vt in harum vocularum disquisitione, non ita scrupulosus sit hærendum, cū de sensu, & sententia alias apposita, & iuxta contextum subsistente constat; est enim multo æquius sententiæ, ac sensui has particulas submittere, quam e contra, & de apicibus, vt aiunt, digladiari.

VI.

At enim verò ne in re, vsque ad eò obscurā, & diuinationi expositā aliquid maneat intentatum; mea etiam inuenta lectori probanda, aut reiicienda placet apponere; & quidem bisariam hæc interpretor;

VII.

vnio modo, quod si viuere in carne aliqua de causâ optandum, siue in lucro ponendum mihi est, *hic* (Græcè, τὸ τοῦ, hoc) mihi, hoc est, quæ mea est sententiâ, quidquid de aliorum mente sit, non aliud est, quam fructus operis, id est, fructus, quem adipiscor ex bono, & sancto opere, quo laboro in laudem, & gloriam Dei, dum Euangelium magno studio disseminare contendo. Altero: sumendo vocem, *opus*, pro labore; non longe à significatione Græcâ, & Latinâ, siquidem Græcè, ἔργον, denotat quid operosum, & difficile: & ἔργον πόνον, sumitur pro contendo, laboro, deinde Latinè dicimus ex Marone.

Hoc opus, hic labor est.

1. Ad Tim.
3. l.

Ita etiam i. Timothi. 3. l. dixit Paulus, qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, hoc est, operosam rem, multisque laboribus obnoxiam. *buena carga, buen trabajo se desea, bien tendrá en que entender.* Vt velit Paulus cum sibi fructum ex vitâ hac corporeâ solû comparare, quod in ea labores ferit, & perferre possit, & tribulationum, atque erumnarum, quibus ipse maxime gaudebat, & oblectabatur sit capax, quasi dicat, quod si mihi aliqua de causâ optandum esset, viuere, hoc quidem est potissimum, quod vita hæc corporeâ, fecunda mihi seges patientiæ sit; nisi enim in carne viuerem capax laborum esse non possem. Dicam significantius Hispanè: *El fruto de mi vivir, lo que saco de vivir, es el padecer.* Vbi placet notare simili phrasi, ac verborum serie diuersam sententiam, sic dixisse Senecam epist. i. 17. *Deos vitam roga, & salutem, si mori placuit, hic mortis est fructus, optare desinere.*

Senec.

VIII.

Vtrouis autem modo hæc sumantur à sequentibus, & quid eligam, ignoro, sensu distinguenda, & illis hoc modo aptanda sunt, & hinc quidem est, vt ignorem, quid mihi eligam. Certè hæsitantium, & rationes expendentium proprium, id est, vt dum prius confasse vtraque momenta proposuerint, coniunctionem illam, & sensu dato usurpent, vt singillatim singulis rationibus suum pòdus tribuant. Sic Hispanè, qui duas res indistinctè proposuit à quibus materiam dubitandi sumat, dum vltimam retulit subiicit. *Y de aquí es, que vengo a estar còfuso sobre que me escogaja.* His quidem mirifice hærent, quæ sequuntur, *coarctor autem è duobus*: vbi ex lectione Augustini inferius adducendâ, *coarctor enim è duobus*, hæc, & à præcedentibus pendere, & ea singillatim exprimere manifestè constat. Nec me latet in ijs explicationibus posse in me alios interpretes nonnulla retorquere ex ijs, quæ ego alijs interpretationibus obieci,

Augustin.

sed, vt id æquo iure facerent, nec mihi effugium ad manum esset; hic certe mihi fructus est, quod quæ dixi, & coherentiora superioribus, & omnino consentanea eorum explicationi, quam ipsis dedimus, sunt, ad hæc ea interpretum conditio est, vt exprimamus id Persij.

Cedimus inque vicem præbemus crura sagittis. Denique si intimum meum sensum aperio, vix ex dictis aliquid placet, nec melius quidquam video, & opportunè sileo.

Illud requirit hic Guilielmus Estius, quomodo Paulus ignorare se dicat, vtrum eligat, & è duobus coarctari; cum tamen continuo affirmet, alterum esse multo melius, nēpe esse cū Christo, quâ superuiuere exulâdo ab illo? Etenim vbi cōstat alterū esse multo melius nō deliberatur ancipiti cōsilio, cū omnis in eligēdo, perplexitas, aut hæsitatio de medio tunc auferatur. Respōdet. Bene verū esse vnum præ alio per se consideratum multo melius Apostolo videri esse videlicet cum Christo, quod longe præstantius est, quam esse absentem ab illo. At si alterum nempe permanere in carne iuxta circumstantias maioris obsequij Dei, & vilitatis Ecclesiæ consideretur, melius quidem alio videri poterat, atque hinc iusta dubitandi ratio Apostolo oboriebatur. Sed id faciliè videre erat, illud potius difficillimū, cur Paulus vndique sanctus, & perfectus perspecto maiori obsequio diuino, & proximorum ex diuturniore vitâ sua bono subsecuto, animi tamen pendeat, vtrum id an verò mortem eligat, imò verò addat desiderium se habere dissolutionis suæ, cum omnino propèdere deberet, absque vlla dubitatione in id quod cedebat in maiorem Deigloriam. Sed eam dubitationem commodius ad sequentia verba dissoluemus.

IX.
Estius.

Iam hæc absolueram, cum bono fato incidi in peculiare lectionē, & explicationē huic loco ab Irenæo, lib. 5. c. 12. adhibitam. Quæ non longius ab ijs, quæ diximus ire videtur: sic enim in primis legit. *Fructus autem operis spiritus, est carnis salus.* Quæ verba ad hūc modum versat, & exponit: *Sed & ipse Apostolus. Ille existens, qui in vulua plasmatus erat, & de utero exiorat, scribebat nobis, & viuere in carne fructus operis esse confessus est, in epistolâ quæ est ad Philippenes, dicens, fructus autem operis spiritus, est carnis salus. Quis enim alius apparet fructus eius est, qui non apparet spiritus, quam maturam efficere carnem, & capacem in corruptela? Si igitur viuere in carne, hic mihi fructus operis est, non vtiq; substantiam concontemnebat carnis, in eo quod diceret, spoliantes vos veterem hominem, cum operibus eius. Sed spoliationem pristinae nostræ conuersa-*

X.
Iren.

tionis manifestavit eam, quæ veterascit, & corrumpitur: & propter hoc intulit. Et induentes novum hominem, eum qui renouatur in agnitionem secundum imaginem eius, qui creavit eum. Hactenus Irenæus. Vbi vides, quā aliter à nobis legerit, quamque obscure fuerit locutus. Sed enim ex eius mente eò mihi videntur ire verba Pauli, ut hic humanæ carni ex operibus spiritus fructus obveniat, quod illa quæ rectis actionibus destituta, velut acerbum pomum cœlesti erat importuna conviviū, per exercitationem bonorum operum, ac præcipue laborum ad incorruptionem, & gloriam matureseat. Hæc sensum communem cum nostrâ explicandi ratione dubio procul habent. Sed Irenæi mentem tum in adnotationibus, tum etiam ad cap. 2. vers. 8. adnotat. i. vbi de Christi exaltatione, & gloriâ, accuratius persequemur.

ADNOTATIO Vnica.

Virtutem tribulationibus maturari, ac perfici.

I.

AGA multis si Deus dederit tum ad lib. Sapient. cap. 3. tum etiam ad versum 29. huius capituli de virtutum incremento, siue virtutis profectu, qui per labores, & tribulationes fit, modò ex præfatâ Pauli mente illud pensiculatorius prosequar, quod eodem etiam recidit, nimirum valde imperfectam, & veluti crudam siue immaturam, & indigestam eam virtutem esse, quam tribulationum labor non decoxit, maturavit, perfecit. Ita S. Zeno Veron. ep. & M. serm. de Psalm. 89. cum de profectu, qui per tribulationes fit dixisset; *Plorat feliciter vitis purgata materiâ, de homine loto felicius manant doctrine cœlestis divina fluentia. Ruptis oculis, & spiritualiter patefactis præcedentibus folijs fructus sequela se se commendat; similiter Christianus monitis divinis præcipientibus obsecundando, in quibus æterna fructus est vita, & defenditur pariter, & nutritur: statim subiicit, vi tempestatis solis, atque imbris ad maturitatem cogitur.* Ac si diceret, quamvis in virtute folia, flores fructusque iam sint, ac maturitas ipsi non nisi à tribulationibus advenit. Sic videas Zachæum staturâ pusillum, ut in virtute profectum faceret in sicomorum figuratè ascendisse, ut arbor bona (verba Ambros. lib. 8. in Luc.) fructus bonos faceret. Sed cur signatè sicomori Lucas mentionem fecit? refero ad huius arboris naturam, cuius fructus, ut prædulcis ita sine scalpello, & ferreis vnguibus non maturescit.

Sic enim de eâ Plinius lib. 13. cap. 7. *Pomum est non ramis, sed candice ipso, idque ipsum fons est prædulcis sine granis interioribus, per quam facundo pronentia, scalpando tamen ferreis vnguibus; aliter non maturescit. Nec alio sensu eadem autem arboris imagine, Senec. lib. de Provid. cap. 4. Quid miraris bonos viros, ut consermentur concuti, non est arbor solida, nec fortis, nisi inquam frequens ventus incurrat, ipsa enim vexatione confringitur, & radices certius figit fragiles sunt, quæ in aprica valle creverunt.* Ita ille.

Sic videas Matth. 13. 27. dum in agro Dominicæ messis zizania super seminata; hoc est, pravi homines bonis admixti dicuntur, qui August. in Psalm. 54. teste, ideo inter eos vivunt, ut per illos boni exerceantur; atque ea de re pater familias à servis interrogatur: *Vis, imus colligimus zizaniâ, sic ipsum respondere: finite utraque crescere, usque ad messem, ne forte euellentes zizaniam, eradicetis simul, & triticeum.* Vbi apparet, non solum tritici incrementum, & ad messem usque maturitas, sed ipsius etiam radix, à qua spica, granumque pullulat, in illo exercitio, & persecutionibus, quas adversus iustos improbi movent, à Domino eo loco poni, ut ab illis rei frumentariæ proventus, & segetum læta ubertas proveniat, aliâs marceat sine adversario virtus. Vnde Cyprian. lib. de bono patientiæ: *Tolle (inquit) charitatem patientiam, & desolata non durat: tolle sustinendi, tolerandique substantiam, & nullis radicibus, ac viribus perseverat. Apostolus denique, cum de charitate loqueretur, 1. Corinth. 13. 4. Tolerantiam illi, & patientiam iunxit, ostendit inde illam perseverare tenaciter posse, quod norit omnia sustinere.* Vides radices virtuti à tolerantia.

Applaudunt Christi verba, Luc. 8. 15. *In corde bono, & optimo audientes, verbum retinent, & fructum afferunt in patientia: Quæ nolo accipere, ac si dicatur: fructus patientiæ afferunt; sed potius mediâ patientiâ, siue per patientiæ munus, fructus, hoc est, virtutes ferunt.* Ita planè Gregor. hom. 15. in Euang. his verbis. *Sic vna calcibus tunditur, & in vini saporem liquatur. Sic olina contusionibus expressa, amurcam suam deserit, & in olei liquorem pinguescit, sic per trituram area à paleis grana separantur, & ad horreum purgata perveniunt. Quisquis ergo appetit plenè vitia vincere, studeat humiliter purgationis suæ flagellatolerare: ut tanto post ad iudicem mundior veniat, quanto nunc eius rubiginem ignis tribulationis purgat. Quam ad rem benè tulerit per allegoriam Stephan. Cantuar. in allegor. Gottfridi in Genes. Deborah nutricem fuisse Rebecchæ; Gen. 35. 8. quod Debora interpre-*

Plin.

Senec.

II.

Matth. 13. 27.

Cyprian.

1. Ad Cor. 13. 4.

III.

Luc. 8. 15.

Gregor.

Steph. Cant.

Gen. 35. 8.

D. Zen. M.

Luc. 19.

Ambros.

IV

tetur, *Apis* apis verò ob aculeum, & mel, tribulationem significet, quæ pungit carnem, & animum vngit, *Rebecca* autem denotet patientiam, ergo tribulatio nutrix patientiæ: *Nam tribulatio conservat patientiam, unde dicitur, tribulatio patientiam operatur.*

III.

Cant. 3. 6.

Quæ quidem videtur esse mens Salomonis, Cant. 3. 6. iusti, ac perfecti viri animum, cum virgulâ fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris componentis: cum virgulâ inquam nō utcumque sumptâ, sed accensâ exustâ, & ex incendio fumante, ut innuatur animam, absque tribulationis igne marcidam, ac velut emortuam esse, at verò cum labore aduritur, novam veluti vitam accipere, & suavisimū virtutis emittere odorem, certè ut virgulæ aromata dum nō accenduntur, marcida, & veluti emortua sunt, at verò cum ardent sic spirant, ut vivere videantur, sic virtus igne tribulationis non probata, & accensa, languida est, ac remissa, at si ut virgula flagrat, reuiuiscit, floret, spirat, splendensque conspicitur, proditque se in omnem sui speciem, ac formam. Ita omnino Ambros. lib. 7. in cap. 13. Lucæ, de sanctis martyribus, Felice, Nabore, & socijs, ad hunc modum dicebat: *Grana sinapis, martyres nostri sunt, habebant odorem fidei, sed latebant, venit persecutio, arma posuerunt, colla flexerunt, cōtriti gladio per totius terminos mundi gratiam sui spirauere martyris.* Nec alio sensu Senec. lib. de Prouident. cap. 2. *Marcet sine aduersario virtus.* Et epist. 67. *Hoc loco mihi Demetrius occurrit, qui vitam securam, & sine ullis fortune incursionibus mare mortuum vocat. Nihil habere, ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denuntiatione, & incurso, firmitatem animi tui tentes, sed in otio inconcusso iacere, non est tranquillitas, malitia est.* Ita ille sumptâ à mari similitudine, cui malitiam nauigantes inesse dicunt, cum fine ventis, ac pene fine motu est. A quo non

Lactant.

2. Ad Tim.
3. 12.

Steph. Cāt.

it Lactant. lib. 6. c. 17. *Sicut aqua quidem semper iacens, & quæta, in salubris, & magis turbida est, sic animus immotus, & torpens, inutilis est, etiam sibi.* Quod si videre velis animū sine tribulatione mare mortuum esse: Audi Apostolum 2. ad Timoth. 3. 12. *Omnes qui pie volunt vivere in Christo persecutionem patiuntur.* Obserua regulam ad viuendum in Christo, nempe persecutionem pati; aliàs, mors succedet, sic id obseruante Stephano Cantuar. loco nuper citato: ubi de Deborah mortuâ, hoc est, de tribulatione; inquit, *hæc mortua est, imò debet vina dici, quia vinos reddit.* Unde omnes, qui pie volunt vivere in Christo persecutionem patiuntur. Sic ille.

V.

Nazianz.

Equidem sub hoc sensu capio, quæ Gregor. Nazianzen. in carmine de laudibus

virginitatis, ad hunc modum scripsit.

pietatis namque sepulta,

In nobis scintilla latet, velut igneus ardor,

Inclusus saxis.

Et enim, ut imago subsistat sensus est, eam virtutis naturam, ac ignis scilicet inclusi esse: nam ut hunc inde extundas, ferro saxum terere, atque contere opus est, ita ut virtutis scintilla in te latitans, & torpens accendatur, & confoueat, continuis ferri, id est, tribulationis ictibus, excuti necesse est. Unde Ambros. serm. 1. de grano sinapis, dum illud cum B. Laurentio componit, sic ait. *Grana sinapis cum teritur accenditur: Laurentius cum patitur, inflammatur, illud feruorem attritionis sua euomit, hic ignem plurimā vexatione suspirat.* Sed Nazianz. sensum sic opportunè expresit Marc. Eremita, de lege spirit. cap. 66. tom. 5. Bibl. *Ne dicas te virtutis possessorem esse citra afflictionē, nec enim probari potest propter requiem, & tranquillitatis otium.* Consentit Senec. lib. de Prouident. cap. 4. *Gubernatorem in tēpestate, in acie militem intelligas.* Unde possum scire, quantum aduersus paupertatem tibi animi sit, si diuitijs diffusis: Unde possum scire, quantum aduersus ignominiam, & infamiam, odiumque populare constantia habeas, si inter plausus senescis? si te inexpugnabilis, & inclinatione quādam mentium pronus fauor sequatur? Unde scio, quam aquo animo laturus sis eribitatem si quoscunque sustulisti vides? Audini te cum alios consolaberis, tunc conspexissem, si te ipse consolatus esses, si dolere veuisses. En virtutis scintillam latentem, donec labore excutiat: Quæ de re ita luculentissimè Hebraus Philo, lib. de sacrificio Abel, & Cain. *Labor inter præcipua bona numerandus bellum cum voluptate gerit perpetuum. Hunc enim si verum dicendum est, omnis felicitatis, omnisque virtutis principium Deus declarauit, sine quo nihil honestum apud mortales esse inuenies.* Expende illud, omnis virtutis principium, ex quo tribulationem, Dei vicariam à quo bona cuncta procedunt esse cōstat. Addit verò Philo pulchram lucis imaginem, quæ id itidem nobis ob oculos ponat. *Nam sicut sine luce videre nō possumus, quia nec colores, nec oculi ad videndū sufficiunt, hanc enim ceu vinculum natura præparauit, quo coaptaretur color oculis: nā in tenebris neuter suam vim exerceat eodem modo anima oculis nullam virtutis actionem potest attingere, nisi à labore, seu luce adiutus, hic enim inter mentem, & bonum, quod mens desiderat, medius illud vna ex parte, hanc ex altera trahens ad se, utraq; manu amicitiam, concordiamque conciliat, atque ita bona perfecta efficit.* Hæc Philo.

Ambros.

Marc. Ere.

Senec.

Philo.

Firmat hæc Ecclesiast. cap. 27. 6. inquit,

VI.

Eccles. 27.6 Vasa figuli probat fornax, & homines in istos tentatio tribulationis. Vbi non tantum innuitur, homines vt vasa testacea ab igne examinari, vasa enim non tam coniiciuntur in ignem, vt explorentur, quam vt cōcoquantur, & solidentur. Sed is potius sensus est eos, qui in ignem tribulationum coniiciuntur; mutationem sine profectum accipere in vtramque partem; non secus ac vas testaceum, quod si integrum sit excoquitur, & solidatur, si improbum calore crepat, & frāgitur, atque ideo homines, si boni sint depurari roborarique, si vero infideles, & improbi deteriorari, & frāgi: sub quo sensu August. ad id Psalm. 63. Igne nos examinasti: sic ait, vas, quod in igne formatum est, aquam nō timet, si autem solidatum igne non fuerit, tamquam lutum aquā soluetur. Vndē ex Græco ibi fonte legas. Vasa figuli exercet fornax. Quod visus est audisse Seneca cum dixit lib. de Prouid. cap. 4. Hos itaque Deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoscit, exercet. Sed aptius, & luculentius Tertull. Martyres in carcere detētos, sic alloquitur, cap. 3. lib. ad Martyr. Epistates vester Christus Iesus, qui vos spiritu vinxit, & ad scāma produxit, voluit vos ante diē agonis ad duriorē tractationem, à liberiori conditione seponere, vt vires corroborarentur in vobis, nempe cum & athleta segregantur ad strictiorem disciplinam, vt robori adificādo vacent. Et statim: Coguntur, cruciantur, fatigantur, quanto plus in exercitationibus laborauerunt, tanto plus de victoriā sperant, & illi (inquit Apostolus), vt coronam corruptibilem consequantur, nos eternam consecuturi carcerem nobis pro palēstrā interpretemur, vt ad stadium tribunalis bene exercitati incōmodis omnibus producamur. Quia virtus duritiā exstruitur, molliū verō destruitur. Hactenus Tertullianus, optime adstruens virtutem ex tribulationibus, & laboribus, quasi illis firmetur, & perficiatur. Cum quo rursus sensum communem habet Seneca lib. de Prouid. cap. 2. inquiens. Patriū habet Deus aduersus bonos viros animus, & illos fortiter amat; & operibus inquit, doloribus, ac damnis exagitantur, vt verum colligant robur; languēt per inertiam saginata, nec labore tantum, sed mole, & in ipso sui onere deficiunt.

Senec.

VII.

Sap. 3. 6.

Tertullian.

Adsimilis Salomonis sententia Sapientia 3. 6. Tamquam aurum in fornace probauit illos. Quam vt ibi ad profectum, qui per tribulationes fit latius persequar, hic non possum non addere, his verbis, etiam innui virtutem, vt perficiatur, non secus tribulatione indigere, ac aurum igne, quo excoquitur, & depuratur. Vndē de illo, sic eleganter Tertul. lib. de habit. mulieb. cap. 5. nomen terræ in igne relinquit, atque exinde de tormentis in ornāmēta, de

supplicis in delicijs, de ignominijs in honores metalli refuga mutatur. Ac si diceret, donec ignis non accedit, non aurum, & res pretiosa, sed terra sordibus admixta, est: at cū igne excoquitur, inde aurum purum, & pretiosum prodit. Sic quidem virtuti euenit, quæ nisi tribulatione excoquatur, inculta, rudis, & imperfecta est. In quam sententiam bene pendit Chrysost. in Catena Græca in Iob. Ea verba Domini post primam Iobi tentationē. Non considerasti seruū meum Iob, quod non sit ei similis in terra vir simplex, & rectus. Iob 2. 3. pro quibus ipse Chrysostom. ex Lxx. legit. Non est ei similis simplex, ac purus, quasi in igne tribulationis excoctus, terræ sordes reliquerit. Audi illum. Ne te verbum pateruolet illud potius obserua ex ea, quæ antegressa est testificatione, nunquam simplicem, & purum appellatū esse, cuius nominis etsi antea non est facta mentio, nunc nihilominus innocentia, atque integritatis coronam ei impartitur, quandoquidem, mala fuerat cum gratiarum actione perpeffus. Vides aurum, terræ nomen in igne relinquentem?

Chrysost.

Iob 2. 3.

Lxx.

VIII.

Hinc intelliges, cūr Deus, qui præciebat primum hominem, si tētationi exponeretur, in peccatum fore lapsurum, tentari permiserit, ita ne Deus pretiosum manuum suarum opus paruipendat? & periculis exponatā Equidem, vt viderit Deus hominem si tentationi foret obnoxius, peccaturum esse; ita etiam vidit, posse illum per liberum arbitrium tentationem superare: sic verō de virtute per tentationem non probatā, & examinatā iudicauit, vt non multum laudis haberet, pœneque non differre hominem non tentatum, nec labore examinatum ab eo, cui nulla, aut saltem exigua virtus esset. Ita ferē Aug. lib. 11. de Gen. ad literā, c. 4. probatus S. Thomē. 2. 2. quæst. 165. art. 1. ad 2. his verbis. Nō mihi videtur magna laudis futurum fuisse hominem, si propterea posset bene viuere, quia nemo male viuere suaderet, cum & in naturā posse, & in potestate habeat, velle non consentire suadenti. Ita quidem scitē dicebat Seneca ex sententiā Demetrii, vitam securam, & sine vllis fortunæ incurfionibus mare mortuum esse: sed oportuniū S. Diadochus de perfection. spir. cap. 94. Sicut in cerā, nisi multum reperfacta, & mollita sit, non potest sigillum imprimi, sic nec in homine sigillum virtutis Dei imprimi potest, nisi ex laboribus, & infirmitatibus probetur, idcirco Dominus, beato Paulo dixit. Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur. Sed de hoc Pauli testimonio, quod Diadochus affert, statim redibit sermo. Nunc audi Lactant. lib. 5. diuinar. instit. ca. 23. Quomodo enim potest imperator militum suorum pro-

August.

D. Thom.

Senec.

S. Diodec.

Lactant.

Cassiod.

bare virtutem, nisi habuerit hostem? Deinde Cassiodorus lib. 1. variat. ad præsens institutum commodè dicentem. Accipites ipsi quorum victus semper ex prædâ est, fœtus suos novitate marcentes, nidis proturbant, ne ad molle otium consuescant, alis verberant, immorantes cogunt pullos teneros ad volatum, ut tales debeat existere, de quibus possit materna pietas præsumere. Ergo Deus iure permisit hominem tentari, atque exerceri, ac novitate marcentem nido proturbari, ne ad molle otium consueceret: quæ enim magna laus esset si propterea posset, bene vivere, quod nemo male vivere suaderet?

IX.

Psalm. 65. 14

Ad stipulatur Regius Vates, Psalm. 65. 14. inquit. Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea, & locutum est os meum in tribulatione meâ. Quod si scire velis, quæ hæc vota in tribulatione emissæ fuerint. Subiicit. Holocausta medullata offeram tibi. Sanè, quasi medulla, & perfectio à tribulatione virtuti adueniat, alias imperfecta ipsa, & superficialis futura. Ita ibi August. Quam dulcis est sæpe tribulatio! quam necessaria tibi! Quid tibi locutum est os ipsius in tribulatione sua? Holocausta medullata offeram tibi. Quid est medullata? intus teneam charitatem tuam, non erit in superficie, in medullis meis erit, quod diligo te. Nihil enim interius medullis nostris interiora ossa sunt carne, medulle interiores sunt ipsi ossibus: quasi dicat, charitatem tribulatione firmari altioresque in animo radices agere. Sub quo sensu accipias cum Hilario in Psalm. 1. ea Domini verba ad Abraham, non parcentem unigenito suo propter Deum. Nunc cognovi quod timeas Deum. Genes. 22. 12. Nam aliquale negotium facessit interpretibus is loquendi modus, nunc cognovi, quasi antea non satis perspectus Deo Abrahami timor esset. Cui dubio sic respondet Hilarius: Non ignorabat virique Abrahæ fidem, quam illi de generando Isaac credenti ad instigam deputaverat, sed qui magnum timoris sui dederat filium offerendo documentum, nunc cognoscitur, nunc probatur, nunc dignus est, qui non ignoretur. Quæ sic volo capere, quasi sensus sit Abrahami charitatem, tunc perfectam, Deoque probatam fuisse cum illa tribulatione firmata, & solidata fuit, ac si his illi verbis diceretur. Nunc toto orbi innotescet, non in superficie, sed in medullis tibi esse charitatem meam, quæ in fornace tribulationis excocta, & probata est: Nam, qui prius diceret. Vnde scio, quo animo laturus sis, orbitatem, si quoscumque sustulisti vides? iure iam dixerit, fortem tibi animum, & æs triplex circa pectus esse, qui non pepercisti unigenito propter me.

X.

Sed illud præ omnibus in hanc rem op-

portunum Pauli testimonium est, 2. ad Corinth. 12. 7. Datus est mihi stimulus carnis meæ, Angelus Sathana, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogaui, ut discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Quæ verba in primis, ut alibi monui ex Chrysost. Theophyl. Theodoret. Oecumen. Anselm. & Beda ibi, necnon ex August. in Psalm. 130. Saluian. lib. 1. de Provident. Cyprian. de mortalit. Basil. in reg. fusiis disp. cap. ult. Hieronym. in cap. 4. ad Galat. de Pauli tribulationibus, & aduersitatibus omnino accipiendæ sunt: Dein de quamuis à nonnullis ex Patribus, & interpretibus, virtus, ibi pro habitu virtutis studioso, non omnino abs re sumatur, at Græcæ voci, *δυναμις*, hæc significatio non bene quadrat, propriè enim significat fortitudinem, & animi robur, vnde is sensus huic loco subest. Pauli fortitudinem, & interiores animi vires, tribulationibus, & laboribus plus plus firmari, ac perfici, atque ideo minimè ipsi expediens fuisse, ut hic eius carni impactus stimulus, quo maiores in virtute faciebat progressus, auferretur. Ita parè componit hæc Pauli verba cum illis, Psalm. 21. 3. Et non ad insipientiam mihi. August. in id Psalm. Clamavit Paulus, ut auferretur ab eo stimulus carnis, & non est exauditus, ut auferretur, & dictum est ei: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Ergo non est exauditus, sed non ad insipientiam, sed ad sapientiam, ut intelligat homo medicum esse Deum, & tribulationem medicamentum esse ad salutem, non penam ad damnationem; sub medicamento positus vris, secaris clamas, non audit medicus ad voluntatem, sed audit ad sanitatem. Expressus Saluian. lib. 1. de Provid. ex his verbis sic inferens, nequaquam ergo vobis delenda est, hæc asflictio infirmitatum, quam intelligimus matrem esse virtutum. Sed quod magis mireris ethnicus Seneca, ac si Pauli esset interpretes eadem penè sensa, & verba sic affert lib. de Provid. cap. 4. Nolite obsecro expanescere, ea quæ Deus immortalis velut stimulos adhibet animis calamitas virtutis occasio est, cōfer hæc, velut stimulos adhibet animis, cum illis Pauli: datus est mihi stimulus, ut videas tribulationum profectum; sunt enim stimuli, qui euntes, currere, & currentes cursum intendere cogant. Vnde Angelum Sathanæ Paulum colaphizantem; colaphizatum potius, & stimulis suis compunctum videas. Ita quidem Athanas. serm. de Passione, & cruce Domini, cum egisset de aculeis spinarum in Christi capite obtusis, scitè de dæmone subiicit: In spinas, quasi in stimulos calcitravit, magis pungebatur, quam pungebatur. Sanè hæc Dei institutione eruditus

2. ad Cor. 12. 7.

Jo

Chrysost. Theophyl. Theodoret. Oecumen. Anselm. Beda. Augustin. Saluian. Cyprian. Basil. D. Hieron.

Psalm. 21. 3.

in du
lugar de
August
quis dicit
medicus.

Seneca.

Athanas.

Apostolus inibi subiicit: *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus, in contumelijs, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustijs. pro Christo: cum enim infirmus, tunc potens sum, id est, quia cum prædictis tribulationibus subiocior tunc Dei gratiâ me fulciente non modo superior illis fio, sed etiam potentior, & robustior in posterum euado.* Vnde iure Paulo accommodes, quæ de fabuloso Hercule sic disserit sapiens Epitectus, apud Arrian. lib. 1. dissert. 6. *In quem virum euasisse putas Herculem, nisi leo talis extitisset, & Hydra, & Cernus, & Xper, & iniusti quidam homines, ac feri, quos ille expulit, ac expugnauit? nonne stragulis inuolutus dormisset? Itaque primum non factus fuisset Hercules in talibus delicijs, & otio sternerens per omnem ætatem. Deinde ut factus esset, quæ fuisset illius utilitas? Quis usus brachiorum eius, quis tanti roboris? Quis tolerantie, & animi generosi, nisi tales consuetudines eum ad talia certamina excitassent, atque exercuissent.* Sed redeo ad Sathanam colaphizatum.

XI.

Expetiuit quidem ille Iobum; expetinit etiam Petrum, ut cribraret, illos, sicut triticum, Iob 1. 11. & Luc. 22. 31. Quid de Petro? cribravit, tentauit, oppugnauit, imò & tunc expugnauit. Quid inde? Cribravit quidem triticum, & nescius quid ageret, inanis gloriolæ, & inflationis paleas, quas Petrus antea habebat ex sufflans, triticum, purum, & solidum reddidit. Audi Ambros. in Psalm. 43. *Incidit in tentationes, quadam locutus est quasi palearum plena. Sed locutus est verbo, ut fundatior esset affectu. Denique flevit, & paleas suas lauit, & illis tentationibus meruit, ut pro se Christus interueniret. Quanto maius est patrociniū, quam perturbationis illius ieiamentū? Et ideo plus, quā passus est acquisiuit. Acquisiuit enim Christum sibi patrocinantem. Cogitur autem, & aduersarius sanctos Domini ad sua damna tentare. Dū enim tetat meliores reddit. Hæc Ambros. Quid de Iob tot laborum, & infirmitatum tentationibus vexato, & exagitato? Equidem post priorem cum dæmone initam pugnam firmior in virtute, fortior, atque robustior euasit. Vnde Ambros. lib. 1. de Pœnitent. cap. 13. pulchrè componit illud Pauli 1. ad Corinth. 5. 5. *Tradidi huiusmodi hominem Sathanæ in interitum carnis, ut spiritus saluus sit: cum verbis Domini ad Sathan, Iob 2. 6. Ecce in manu tuâ est, pro quibus ipse secutus, Lxx legit: Ecce irado tibi eum, ad hunc modum, magnæ potestatis; magna gratia, quæ imperat diabolo, ut se ipse destruat, se enim destruxit, cum hominem quem tentando supplantare studeat, ex infirmo fortiozem reddit, quia dum carnem debilitat, mentem eius corroborat. Egritudo enim carnis peccatum repellit: luxuria au-**

tem carnis culpam adolet. Illuditur ergo a diabolo, ut se ipse morsu suo vulneret, & contra se armet, quem debilitandum putauit. Sic & sanctum Iob magis armavit, postquam vulnerauit. Vides diabolum illum, & colaphizatum dum iustorum virtus, & fortitudo tribulationibus firmatur, atque perficitur?

Vnde intelliges, cur post hunc congressum, & initum cum Iob certamen, cum dæmonem ad prælum rursus Deus euocaret, ipse non nisi alligatus, & à bonis Angelis adductus ad Domini conspectum venerit, qui ad primum quidem cum eo certamen ob eundem ipse antea volens libensque se se obtulerat. Sic enim Iob 2. 1. dicitur. *Factum est autem, cum quadam die venissent filij Dei, & starent coram Domino, venisset quoque Sathan inter eos: ubi pro, inter eos: & Lxx habent: in medio eorum.* Quod S. Iulianus verus scriptor in Catenâ Græcâ, quam noster Comitulus latinitate donauit, sic explicat. *Venit in medio eorum, quasi captus, nam illum pudebat, & fugam meditabatur.* Sed quare? Certè, quia Iobi patientiam, & virtutis per labores profectum expertus imparem se iam ad manus cum eo conferendas agnoscebat, atque ideo hoc illi bonum inuidens eum rursus tentare, recusabat: quare opus quidem fuit ut à Domino de profectu egregij illius viri sollicito ad illum denovo oppugnandum cogeretur. Cogitur, namque, ut dicebat Ambros. *aduersarius sanctos Domini ad sua damna tentare, dum enim tentat meliores reddit.*

Est hic sensus, nec dissimilis imago ab eâ, quam ex Paulo hac adnotat. persequimur, his Cantico verbis, cap. 4. 16. *Surge Aquilo, veni Austro, perfla hortum meum, & fluent aromata illius, cuius in loci explicatione dum non conuenit inter Patres, alijs ab alijs (nec vnâ solum viâ) dissidentibus: ego multum probo Calsiod. Bedæ, Alcuin. Haymonis, & aliorum expositionem, qui hos ventos non capiunt, quasi alter alteri succedat, & afflictiones, atque dolores, quos prior Christianæ Ecclesiæ inflixerat, posterior, vel eripiat, vel leniat; sed qui potius flare simul iubeantur, quod ipsi cum floribus, & fructibus arborum, (quod ex humanioribus literis est notissimum) acre, & continuum bellum gerant. Ita Paschas. lib. 5. in Matth. citâs hæc verba, subdit: *Quia profecto idem ventus eius, qui ab Aquilone se posuit semper signat frigus in fidelitatis, quod excitat contra Christi Ecclesiam.* Ergo hæc verba permissionem indicant Sathanæ factam, ut Ecclesiam, & exterioribus tentationum luctis vexet, ut dum persecutionum malis exercetur, & subdolis delinimentis, ac blanditijs probatur pulcherrimarum virtu-*

XII.

Iob 2. 1.

Lxx.

S. Iulian.

XIII.

Cant. 4. 16.

Calsiodor.
Bedæ.
Alcuin.
Haymon.

Paschas.

Nazianz.

tum aromata, quæ secundâ fortunâ, & prosperitatis tempore constricta, & quasi impedita erant, large iam, effluant, suauissimūque Deo, & hominibus odorem spirent. Quo it Nazianzeni discursus de arbore illa in fabulis decantata, quæ ferri domitrix, & victrix sit: sic enim ille in oratione cum reuenteretur ex agro. *Arbor quaedam est fabulosa, quæ exissa magis germinat, & cōtra ferrum decertat, & si quid mirabilius in re mirabili dicere oportet, morte uiuit, & abscissa pullulat; necnon consumpta augetur. Hæc referunt fabula, & arbus illius natura illis est. Mihi autem manifestum videtur, tale quid philosophum esse, qui per afflictiones clarescit, & ex grauib. materiam facit virtutis, ac in aduersis gloriatur. Ad quē modum Chrysost. hom. 13. in Matth. Idcirco accepisti arma non ut oleris, sed ut pugnes, & fortior, & ipso prorsus ferro valentior tentationum exercitationibus reddaris.*

Chrysost.

XIII.

Ioan. 15. 2
Chrysost.
Theophyl.
Euthym.
Maldonat.

Porro de palmitibus, qui manent, in vite, & ferunt fructum monuit Dominus, à Patre, egregio vineæ cultore purgandos esse, id est, inutiles, eorum extremitates resecandas fore, ut fructum plus asserant, ut eā metaphorâ innuat (ut Græci Patres, Chrysostomus, Theophylactus, & Euthymius, consentiente etiam Gregorio Magno, apud Patrem Maldonatum explicant,) eos qui iustitiam colunt, aduersitatibus rerumque corporaliū iacturâ exercendos esse, ut magis exulta eorum virtus maiores in dies fructus ferat. Quæ quidem explicandi ratio, vel ea ratione apta videtur, quod ijs quæ in contrariam sententiam de vineâ perfidâ à Domino alibi dicta sunt, mirifice congruant, nimirum; non putabitur, & non fodietur. Isai. 5. 6. hoc est, iam nec à falce, nec à ligone petetur, sed luxurians sarmentis in ambitiosum foliorum apparatus disfluet. Quod de ijs, quos ad explendas voluptates carnis Deus abire finit, qui ut alibi diximus velut pingues hostiæ bonis huius sæculi saginantur ad victimam, bene explicat Basilius, in quem sensum hæc opportunè Ambros. lib. de interpellat. Iob, cap. 2. *Bonus huic* (bono scilicet) *semper est Deus: qui nouit quod tempore metat. Et ideo, quasi bonus agricola hic arat agrum suum quodam rigidioris abstinentiæ vomere, hic stirpat quadam falce virtutum amputatrice vitiorum, hic stercoreat humiliando, usque ad terram, sciens, quia Deus de terra suscitatur inopem, & de stercore erigit pauperem. En agrum vitemque virtutis, cui seuerus vomer rigidaque falx ad culturam necessariæ sint. Ut hinc videas, quam rusticum, & stultum rusticorum votum sit mel apud Galenum à Deo exoptantium, & petē-*

D. Basil.
Ambros.

Galen.

tiū, sic enim ille lib. 3. de potest. nutriment. *Rusticorum votum est, ô Iuppiter plue mel. Secus quidem sapientes, qui à Deo fel potius, & calamitates exposcunt; ita quidem Angelus Politianus lib. 1. epist. ad Picum hanc sapientis in Tragedia vocem citat. O Iuppiter plue calamitates.*

Ang. Pol.

VERSVS XXIII.

Coarctor autem è duobus desiderium habens dissolui, & esse cum Christo multo magis melius.

VERSVS XXIII.

Permanere autem in carne necessarium propter vos.

COMMENTARIVS.

Coarctor autem è duobus.

RAECA HABENT: *αὐτὸς ἔχωναι ἐκ τῶν δύο, constringor ex his duobus: hoc est: pro his duobus, vel etiam, inter hæc duo. Vnde interpret, ut assolet Græcā phrasim imitatus est satis opportuno verbo, & sensu, ac si dicat; detineor, ac in arctum redactum me inuenio, quia in diuersa trahor, & quasi seindor, duo me hinc, & inde tenent, ut nesciam, quid mihi eligendū sit. Sed quæ iam hæc duo sunt inter quæ dum eligere nescit, constrictus teneatur? Augustinus lib. 3. de Doctrina Christiana, cap. 2. docet ambiguum hic esse distinctionem; bisariamque hæc capi posse: vno modo: coarctor desiderium habens duarum rerum, quarum vna est dissolui, & esse cum Christo, altera permanere in carne propter vos. alio modo:*

I.

D. Aug.

August.

coarctor inter hæc duo: primum quod habeam desiderium explendi mortalitatem, & esse cum Christo. Alterum quod videam necessarium esse permanere in carne ad vestra utilitatem. Facili autem negotio prior sensui hunc posteriorē sic præfert August. *Habebat desiderium moriendi, manendi autem in vita, non erat illi desiderium, sed necessitas.* Moveri autem se dicit August. quod statim sequatur: *multo enim magis melius, vrgēs in hūc sensum illam particulā, enim, quali eā exprimat causa desiderij dicti.* Hæc tamen ratio hodierna tempestate non subsistit; cum in omnibus Codicibus Latinis, & Græcis, quos præ manibus habemus, ea particula desideretur. Imò, & de sui xui libris etiam præfatio loco conqueritur August. à quibusdā interpretibus fuisse abrafam, ut suo sensui textum Apostoli melius accommodarent.

II.

Sed quidquid de Codicibus vitiat, aut nō vitiat sit, sensus quem Augustinus probat, verior omnino est, imò hoc amplius censeo, illum solummodo verum esse: Quod ex Græco apertē patet; nō enim ait, *ἐπιθυμία* & *ἔχω ἀναλύσαι*, ubi eadē esse poterat ambiguitas, quæ apud nos; sed *ἐἶς τὸ ἀναλύσαι*: desiderium habens in dissolui, (ubi obiter animaduerte emphasim particulæ, *in*) &c. permanere autem in carne, &c. Et sanè ut exprimeretur prior sensus dicendū fuisset, *desiderium habens in dissolui, & esse cū Christo; & in permanere in carne*, quod videam esse necessariū propter vos: at non est ita, sed duo inter quæ coarctari se ait, hæc sunt. Alterum: desiderium migrandi ad Christum. Alterum necessitas proximorum. Equidem structura sermonis, id etiam demonstrat, nam ut opportunè verbo, *dissolui*, opposuit verbū, *permanere*: ita de desiderio necessitatē; sicut observavit Anselm. ad hunc modū: *Cū enim ē duobus coarctetur, alterius habeo desiderium, & alterius necessitatē: desiderium, scilicet, dissolui, & esse cū Christo in cælestibus; necessitatē verò manere in carne propter alicuius salutem.* Sic ille.

Anselm.

Desiderium habens.

III.

Resurgit hic ea alibi indicata difficultas quomodo Apostolus, qui illud solū optare debebat, quod ad maiorem Dei gloriam cederet dicere potuerit, desiderium se habere hinc potius migrandi ad viuendū cū Christo? video à Patribus, & interpretibus hanc dubitationem prætermittam. Verum ex sensu quem his verbis ipsi reddunt, nō erit difficile ex eorum mente respondere Apostolū, vel ex eā ratione affirmare anticipati consilij lance deliberandum sibi esse inter hæc duo, quibus confringebatur, quod nimirum vna

ex parte, id quod suis rationibus erat vtile, voluptati, siue naturali desiderio optandum, & amplectendum obijciebatur, seque insinuat: ex aliā verò, Ecclesiæ necessitas, & utilitas animo, mentique obuerfaretur. Vndē dum inquit desiderium se habere exeundi iam hāc vitā, solum videtur proponere, quod levi oculo, siue primo aspectu proprio cōmodo intentus ex sua opinione eligeret. Quod quidem desiderium dum maturius examinat, siue in trutinā suspendit, & cum Ecclesiæ utilitate cōponit incūctanter cōprimit: suisque rationibus neglectis ad maius Dei obsequiū propendet. Minimè ergo bonū Pauli desiderium fruendi Christo cū maiori diuini nominis gloria pugnat, cum tandem illud ab Apostolo submittatur, & subijciatur longoque interuallo postonatur communi Ecclesiæ utilitati. Vndē Anselm. *Ecce Paulus (ut dicitur) non quod sibi melius est, sed quod multis expedit, id est, manere in carne eligit propter charitatem, quæ maior est omnibus alijs virtutibus.* Prius enim ambigens dixerat, *quid eligam ignore, sed postea deliberans victus est charitate discipulorum, & permanere se omnibus illis, dicit.* Ac si dicat, *necesse est me propter vos manere in carne.* Ita Anselmus. Quæ quidem doctrina ex propriā significatione Græca vocis, *ἐπιθυμία*: pro qua noster posuit: *desiderium*, satis manifestè elicitur: propriè enim significat cupiditatem, quæ nos inuadit alicuius rei. Inde Cicero alicubi eam vertit, *libidinem*: alij, *auaritatem*, seu cupiditatem naturalem. Vndē frequentius à Patribus pro his verbis: *desiderium habens*: legitur: *cupio dissolui.* Apparet igitur hic significare desiderium, & cupiditatem rei conuenientis ipsi cupido, & desideranti, quæ cupiditas actus est amoris concupiscentiæ, liciti tamen, & deo cæci, vndē Pauli sensus hic est, quod ego tamquā vtile mihi possem cupere meā tantum utilitatem spectatā, quodque mea magis interest. Illud est ut dissoluatur, & sim cū Christo, &c.

Anselm.

Cicero.

Dissolui.

Elegantissima locutio; ideo à Patribus sæpius repetita, & variè explicata, & expesa. Tertul. enim lib. de patiēt. c. 9. & lib. i. ad vxor. c. 5. lib. de spectac. c. 28. pro *dissolui*, legit, *recipi*. Hieronym. lib. contra Rufin. reuertit, Chrysostom. & Græci, *migrari*: Quin etiam Græcum verbum, *ἀναλύσαι*, cum mediæ significationis sit, actiue hic sumi potest, & quidē eleganter, ut Iustinianus, & Cornelius monent; nam apud Græcos ad rem nauticam spectat, eoque significatur cum nauā ex portu recedentes solunt rudentes; sed enim eò

IIII.

Tertullian.

D Hieron.

Chrysost.

Iustin.

Corn.

etiam referri solet, cū viatores præsertim milites tabernaculorum, seu tentoriorū, in quibus ad breue tempus commorati sunt funes dissoluūt. Vbi in primis vide quomodo Paulus non se censeat ciuem huius mundi, sed peregrinū potius, & exsulem, qui in cœlis proprium habeat domicilium, & municipatū, vt hæc ep. c. 3. 20. inquit: *Nostri conuersatio*: seu vt vertit Tert. lib. de corona militis, c. 13. *Noster municipatus*: siue, *nostra ciuitas*, (vt legit Athanas. serm. in illud Profecti in pagum) in cœlis est: vnde ad cœlestem patriā nō tam proficisci, quam reuerrere, atque eā de causā letissimum se abire significat. Quare Tertul. ex his verbis fideles ad mortem cū gaudio, & voluptate suscipiendā, sic monet præfato c. 28. de spectaculis. *Tu mihi metas, & scænas, & puluerem, & arenam suspiras. Dicis velim. Nō possumus viuere sine voluptate, qui mori cum voluptate debebimus? Nam quod est aliud votum nostrum, quā quod, & Apostoli exire de sæculo: & recipi, apud Dominum: quo pœne sensu ab Apostolo dubio procul, edoctus dixit Sen. epist. 120. Maximum inquam mi Lucilli argumentum est animi ab altiori veniētis sede, si hæc in quibus versatur humilia indicat, & angustat si exire nō metuit: scit enim quod exiturus sit, qui vnde venerit, meminit. Sed & Plinius portus imaginem sic expressit, lib. 25. c. 3. Ea vite cōditio est, vt mori plerumque etiā optimus portus sit. Multo autem luculentius Cyprian. de mortalitate prædictas, pene omnes imagines præstringens hanc rem: ita persequitur: considerandum est (fratres dilectissimi) & identidem cogitandum, renunciasse nos mundo, & tamquam hospites, & peregrinos isthic interim degere. Amplectamur diem, qui assignat singulos domicilio suo, qui nos isthic ereptos, & laqueis saecularibus exsolutos paradiso restituit, & regno cœlesti. Quis non peregre cōstitutus properaret in patriā regredi? Quis non ad suos nauigare festinans vētum prosperū cupidius optaret, vt velociter charos liceret amplecti: patriam nostram paradisum computamus: parentes Patriarchas habere iam capimus. Quid non properamus, & currimus, vt patriam nostram videre, vt patres salutare possimus. Hæc Cyprian. & multo plura in hanc sententiam. Nec nostris quidem solum hæc lux oborta, quā mortis reditum siue migrationem ad patriam esse cognoscerent, cum gentilis Apuleius, & ipse Epicuri de grege porcus, de sapiente, sic dissertuerit. Ille diem mortis sue propitius, nec inuitus expectat, quod de animi immortalitate, confidat: Nam vinculis liberata corporis sapientis anima, remigrat ad deos, & pro merito vite, purius, castius vè transacta, hoc ipso se deorum conditioni consiliat. Sic Gentilis, lib. de Philosophia, pag. 168.*

Prædicto verò sensui ille etiam est subnixus, mortem ab Apostolo dissolutionis nominis, velut rem tum concupitam, tum factu valde facilem appellari: Quamuis enim dum ipse ait, cupere se dissolui aliquo modo etiam significet suam velut in carcere animam detineri. Vt expedit Greg. lib. 5. Moral. c. 40. sic versans hæc verb: *Bene Paulus æterna desiderans, sed tamen adhuc corruptionis sue sarcinā portans vinctus clamat, cupio dissolui, & esse cum Christo: Dissolui enim non quereretur, nisi se proculdubio vinctum videret.* Ad quem etiā modum August. in Psalm. 118. conc. 10. in illa verba. *Adha sit paumento anima mea, dum paumentū siue pro corpore, siue pro terrā sumit.* Vatis verba elucidans, sic ait. *An ex hoc intelligere debemus, quantumlibet quisque proficiat in iustificationibus Domini habere cū mortalis carnis affectū, circa ista terrena, in quibus vita humana tentatio est super terram, & ab hac morte si perseuerat proficit, cotidie reuiuiscere viuificante illo, cuius gratia homo noster renouatur de die in diem. Nam & illud Apostolus cum dicebat: 2. Cor. 5. 8. quando sumus in corpore peregrinamur à Domino, & cōcupiscebamus, dissolui, & esse cum Christo, adhaferunt paumento anima eius. Sic Aug. Certē Temisthius, apud Stobæum, serm. 119. corpus à Græcis vinculū, vitamque nostram, quasi vocabulo à vi deducto (quod latinæ etiā voci quadrat,) sic affirmat. *Corpus Græci δέμωρ, dicunt tamquam in eo anima, δέμωρον, hoc est illigata sit præter suam. Nihil enim vi retinetur in eo, ubi esse natū est, aut vinciri debet, ideoque & vocabulo à vi deducto vitam nominarūt.* Verū enim verò lōgē manifestius indicat Apostolas se non nimis adstrictū carnis nexibus, sed leuiter alligatum esse, quippe qui viuendo in carne, nō secūdū carnē militaret, sed corpore in seruiutē redactō ab eo iā migrare, & longius peregrinari consueuerat. Vnde satis accommodatē ad præsentem locum, sic scripsit Gētilis Senec. lib. de vita beata. *Ei qui ad virtutem tendit, etiam si multū processit, opus est tamen aliquā fortune indulgentiā adhuc inter humana luctanti, dū nodū illū dissoluit, & omne vinculū mortale. Quid ergo interest? Quod alij alligati sunt, alij aduicti, alij districti quoq; hic qui ad superiora progressus est, & se altius extulit laxā catenā trahit, nō dū liber, iā tamē pro libero.* Hæc Ethnic. Vnde nullā difficultate, nullo dolore animi, omni procul repugnantiā, & renitētia migrādū hinc sibi esse monet Paulus; nō quidē ea ratione, quod grādis etate, & diē rū plenus moreretur, sicut de senū morte dixit Sophocles alicubi.*

Pulsu leui iacent vetusta corpora.

Et Seneca epist. 31. de Basso Aufidio: *Non dū*

V.

Gregor.

D. Aug.

1. Cor. 5. 8.

Temisth.

Senec.

Sophoc.

bitare autem se, quin senilis anima in primis labris esset, nec magnâ vi distraheretur à corpore, sed eâ potissimâ de causâ, quod nec vitæ addictus, nec mûdi rebus vlllo modo implexus, aut irretitus esset, sed corpori adeo leuiter ligatus, vt illi mors nihil aliud, quam facilis quædam leuis, seu laxi nodi solutio esset futura. Sub quo sensu tumulo egregij viri, & vt verissimè dicam clarissimi Martyris Thomæ Mori, non nemo scitè ludens in vocibus, sic inscribebat. *Viator hic Mori est nihil.*

VI.

Eadem verò cum Paulo sententiâ, imò eadem omnino metaphora eius collega Apostolorum Princeps de suâ etiam mortè dixit, ep. 2. c. 1. 14. *Velox est depositio tabernaculi mei.* Vbi præter tentorij siue tabernaculi similitudinē, cuius funes cum alio demigratur (sensu his Pauli verbis datò) soluuntur; pēde dixisse Petrū, *velociter*, nulla, scilicet, difficultate, aut repugnantia, (hūc enim Græca vox it) migrationem faciendā; vel ex eo quod tabernacula, seu tentoria nulla in terris iacta fanda menta ad modum domus, nullas radices instar arboris, ætas habeant, sed hastas, seu paxillos leuiter humi defixos, qui nullo negotio deducantur, vnde ad ea verba sic opportu-
nè Gglossa: *Pulchrè non mortem, sed depositionem vocat; sic enim est famulus Dei carnis retina cula erueret, sicut positus in expeditione prostrato hoste ad patriam redire.* A quo nō longe it pulchra vestis similitudo, quam affert Chrysost. hom. 5. in c. 2. ad Hebræos, dum monet, tam facile à nobis corpus, quam vestimentum exui debere. Cū tantā (inquit) alacritate proprium sanguinem effundamus pro Christo, cum quantā aquam quis effundit, & cum tantā facilitate carnem exuere debemus, cum quantā vestimentum exuimus. Ad similitudinem quā Paulus locutione vsus est, vt superius vidimus sanctus ille Simeon, Luc. 2. 29. dum humani generis Assertore conspecto clamauit: *Nunc dimittis seruum tuū*, vbi Græcè, pro, *dimittis*, est: *scilicet*, siue, *dissoluis*, quasi non inuitus ē vita extraheretur, sed dimissus sponte abiret. Vnde Ambr. lib. de bon. mort. c. 2. sic explicat hæc verba; *quasi necessitate teneretur in hac vitâ non voluntate, ita dimitti petit, quasi à vinculis quibusdā ad libertatem festinaret.* Ita ille.

VII.

Quare huic phrasi dissoluendi, quā Paulus mortem suam significat crediderim opponi illam, *repetēdi*, quæ est apud Luc. 1. 2. 20. *Stultice hac nocte animam tuā repetent à te: eā liquiddē vt Theoph. & alij ibi obseruauerunt innuitur, impiū illū inuitum moriturū; ab eoque renuente, & reluctante animā auferendā. Vnde Cyprian. lib. de orat. Dominica, sic per verbū, *exposulato*, expressit hunc locū: *anima tua exposulatur à te: & quidem quamuis doctissimi**

mus Maldonat. non satis firmā eā obseruationem existimet, quasi non insit verbo illi eā vis, illud certè pro Theophylacto ex Isaia facit, c. 58. 3. *Et omnes debitores vestros repetitis.* Vbi dubio protul de pecunijs à miseris debitoribus inuitis, summo iure siue etiā iniuriâ, & vi repetitis, & exactis sermo est. Vnde Lxx pro, *repetitis*: *reddiderunt: affligitis.* Sed præstat iam audire Theophyl. *Obserua item, & verbum*, repetent. *Angeli enim sicut crudeles tributorū exactores, & terribiles tuā repetent animam, te etiam inuito, ut pote propter vitæ presentis immodicum amorem obluente.* Nam à iusto non repetitur anima, sed ille gaudēs & exultans commendat Deo Patri spiritū, neque mortem, agrefert, corpore enim circumamictus est, vt onere quod leuiter deponit. Peccator verò qui animā carni subdidit corpori nimium affectus, etiā illam fecit carnem, indiuisam eam habere vult, idcirco dicitur ab eo repetita, sicut ab inobediente quodā debitore, qui traditur crudelibus exactoribus. Sub quo etiā sensu Senec. lib. de breuit. vitæ, c. 1. dixit. *Iam verò cum illos aliqua imbecillitas mortalitatis admonet, quemadmodū paucientes moriuntur, nō tãquā exeat de vita, sed tanquā extrahantur.* Vnde Greg. Nazianz. orat. 10. ita enucleatissimè tã peccatorū, quā iustorū mortem descripsit, & hanc sibi optauit. *Et quidē (Domine) suscipe ob meū tuū paratos, & nō turbatos, neque in extremo die terga verietos, atq. inuito animo, quē admodū solent, qui mūdo, & carni addicti sunt, hinc abstractos, & auulsos, sed propiè, & alacriter ad beatam illam, & longeuam vitam proficiscentes.* Hæc Nazianz.

Isai. 58. 33

Lxx.

Theophyl.

Senec.

Nazianz.

VIII.

Sic videris signatē à Domino morietibus præferibi; vt similes, sint, hominibus expectantibus Dñm suū quando reuertatur à nuptijs. Luc. 12. 36. vt videlicet alacres, & læti ipsi occurrant. Habet enim peculiare emphasim expectare Don inū, nec timoris mentionē fieri: certè vt tota hominis vita ad timorem Dei data est, ita in morte nō tam timendus, quam sperandus præscribitur, imò verò illius vitæ timoris germanus fructus; hæc mortis spes est: sic dixit Sapiens, Prou. 14. 32. *In malitiâ suâ expelletur impius: sperat autem iustus in morte suâ.* Vbi Caldæus habet, & *qui sperat quod moriturus est.* Quod sic capio, & qui mortē nō timet, sed sperat, iustē, & probe vixisse, ostēdit. Inest verò priori hemistichio huic instituto opportuna antithesis, ex Hebræo verbo, *Idache*, quod vt Iasenius monet, propriè significat, *impelli, agitari*: vnde sensus est: *Improbū in morte metu, & desperatione agitari, & impelli, quod vitâ improbe acta, tunc potissimum animo obuerfetur.* Vnde Ambros. lib. de bon. mort. cap. 8. *Mortis metus non ad-*

Luc. 12. 36.

Prou. 14. 32.

Chald.

Iasens.

Ambros.

mortem referendus est, sed ad vitā. Scitē, quia mors ex se ipsa, vel bona ut vidimus, vel indifferens est, & ideo ei solum timenda, qui ob peccata severum, quod in morte exeretur iudicium timet. Vnde Tertul. de testim. anim. c. 4. *Si times vita decedere, quia optimam nosti, certe mortem timere non debes, quam malā nescis. At cum times, scis malam. Non scires autem malam, quia nec timeres, si nō scires aliquid esse post mortem, quod eam malam faciat, ut timeas: voluit dicere, non timeres nisi poenam peccatis tuis respondētem prauidisses.* Hæc ita erant persuasa Anastasio Nicæno, ut ex hoc timore, pessimū damnationis omen pœne manifestē defumeret: sic enim ipse in questionibus in scripturam ex Diadocho de perfect. spirit. c. 100. *Oportet autem Deum amātes orare, ut extra omnem metum tūc inueniamur: Nam qui nunc inuenitur in metu, tunc est perspicuū, quod abibit ad Tartareos Principes.* Hæc & plura in hanc sententiam ibi benigne tamen, & caute accipienda.

IX. Nec omittam in his verbis Pauli iuxta nostrum vulgatum spectatis nō dixisse, *soluere*, seu, *dissoluere*, eā phrasi, quam nos vsurpamus. *Desse morirme*; sed potius, *dissolui*, scilicet, à Deo, quasi rem totam ad supremum gubernatorem deferret. Sic Tullius, lib. de somno Scipionis, dixit: *Animis pijs omnibus retinendus est in custodia corporis, nec in iussu eius à quo ille est nobis datus ex hominum vitā migrandum est.*

X. Quod si phrasim dissoluendi iuxta superius dicta acceptam non tam ad animū Pauli à rebus sæculi liberum, ac expeditum, quā ad cōmunem humanæ vitæ naturā malis referre; eo quidē dicendi modo innuitur fragilitas humanæ cōditionis, dum vita morti, adeo est proxima, atque vicina, ut (quod Senec. in cōsolatione ad Marciam, c. 11. navigationis ad hanc rē similitudinē versans, & ad nauē quassam, rimosamque respiciens, quæ sola iactatione vehementiore soluatur opportunē dixit: *Iactatur, nō tempestate magnā, ut dissiperis est opus: ubicumque arictaueris solueris.* Expendunt id pulchrē Ambros. & idemmet gētilis Sen. dū ille lib. 5. in Luc. ad illa Christi verba.

Nemo mittit vinum nouū in vres veteres, Luc. 5. 37. sic ait: *Fragilitas humana cōditionis aperitur, cū corpora nostra ex vīs animalium defunctorū cōparantur.* Sen. verō ep. 118. ipsamet humanæ vitæ causas, vias mortis esse, sic monuit. *Hæc nempe sunt alimenta, quibus biominus administratur, aqua, terra, spiritus, omnia ista tam causa viuēdi sunt, quā via mortis.* Et præfato loco ad Marciam: *Numquid enim ut cōcidat, res magni molimenti est? Oder illi sapor, & lassitudo, & vigilia, & humor, & cibus, &*

sine quibus vivere nō potest mortifera sunt. Quo omnino facit alia ciuldē An brolij cōsideratio in filio viduæ Nain, qui *defunctus efferebatur.* Luc. 7. 12. dum illū, vitā functum, & feretro vctū significare existimat populum iuniorē adhuc viuētē, & lucis, vitæque flore quā iunior est, porientē, qui mortuus in loculo materialibus quatuor ad sepulchrū ferebatur clementis. Ecce quod dicebat Seneca, elemēta ipsa tam esse vias mortis, quā viuendi causas. Sed & in eandē sententiā egregiē idemmet Philosophus dixit: *Tamen eundem spiritum dum trahimus exprimus.*

Monent etiā nōnulli auctores hic, non dixisse Paulū: *Desideriū habens resoluī*, sed *dissolui*. Quia verbo, *resolui* (inquiūt) significatur resolutio in elemēta, quibus constamus, *resolui* enim tantū significat interire, & interitū. Hanc tamē obseruationē minimē probo. Nā præter quā quod ea significatio verbi *resolui*, valde propria est Græci verbi, *αναλυσαι*: sic enim libri quos Aristoteles, de priorī analysi, cōscripsit, Latine sub titulo, de priorī resolutione, circūferūtur, disertissimē idemmet Paulus, 2. ad Cor. 4. 6. mortē suā appellauit resolutionē, inquiens: *tempus resolutionis meæ instat*, ad quæ verba prædicti auctores, sui quidē nō satis memores optimē expēdūt, mortē nō esse interitū, sed resolutionē hominis quā corpus terræ, quasi matri animæ, Deo quasi Patri red datur. Sed aliā vtrobiq; ratione opinor, Paulū potuisse vsurpare verbū, *resolui*, nimirū, ut innueret mortē suā sacrificiū Deo gratissimū esse, nō tam interfectoris gladio more victimarū, quæ in externo altari mactabātur, quā ardētissimā charitate admodū pretiosissimi aromatis, quod in altari thymiamatis cōbustum in suauissimū dissoluebatur, siue resolvebatur odorē, Deo ab ipso Paulo offerendū.

Illud tandē in his verbis placuit adnotare diuinius quid innui à Paulo, dū inquit: *Desideriū habens dissolui*: nimirū, adeo potiores illū partes animæ, quā corpori deferre, ut velle videatur, ipsam quasi totū ipsum Paulum esse, atque ideo nō dicere desiderans animam meā dissolui, & esse cū Christo; sed potius me dissolui; ac si dicat, idem ferē utiūque est, vel me totū, vel animā meā dissolui; tam nō curabat corpus suū; quē etiam gustū habere, videntur ea verba, 2. ad Cor. 5. 8. superius adducta: *Audemus, & bonā voluntatem habemus magis peregrinari à corpore.* Inualuit hinc sanē, & re, & verbis is mos apud sanctos, & egregios viros, ut corpus suū, quasi alienū quiddā à se, ac extraneū cēserēt: id quod disertis verbis, & luculentioribus vitæ exēplis. Basilius, & ipsius frater Nyssenius, tradiderūt: Basilij quidē proprius locus memoriā excidit: sed pro

Ambr.

Luc. 7. 12.

XI.

2. Ad Cor. 4. 6.

XII.

2. Ad Cor. 5. 8.

Basil.

D. Doroth.

me S. Dorothæus fidei iubet, qui hanc Basilij mentem fuisse, sic affirmat doctrina. 2. 3. Aliud enim nos sumus (aut Basilij) aliud nostra: aliud quæ circa nos. Nos sumus mens, & anima: nostrum est corpus: circa nos sunt passionēs, & alia huiusmodi. Similiter Nyssenus in oratione in verba Genesis: *Faciamus hominem*: ubi dum affert id Pauli 2. ad Corinth. 4. 16. *Licet is, qui foris est nosler homo corrumpatur: tamen is, qui intus est renouatur de die in diem*: sic inquit: *duplices quodam modo sumus ego sum ille, qui intus est homo, quæ verò sunt extrinsecus nō ego illa sum, sed illa sunt mea: nec ego sum manus, sed ratio, quæ in animo est. Et post nonnulla: siquidem homo proprie animo censetur. Con-*sentanea habet Chrysost. hom. 8. in epist. ad Coloss. Applaudit Aristot. lib. 10. *Æthic. c. 7.* inquiens. *Divinum quidquam est mens cum homine comparata, quādo etiam videtur quisque, illud ipsum esse, siquidem id sit, quod est in nobis optimum, quodque principatum obtinet.* Subdit statim: *siquidem est homo hæc pars maximè.* Peregrinum, quid ergo Paulo corpus: magis verò peregrina, extranea magis hæc doctrina ijs videbitur, quibus (ut dixit nescio quis) corpus voluptati, anima oneri est.

Et esse cum Christo.

XIII.

Opportunius, & solidius ex his verbis, ut superius monui adstruitur animas sanctorum ante generalem resurrectionem clarā Dei visione frui: Ita Anselmus. *Quia perfectorum in istorum anima mox, ut huius carnis claustra exeunt, in celestibus sedibus recipiuntur.* Ita etiam Ambrosius lib. de bono mortis ca. 3. *Denique, & in Apostolo docuimus lectum: dissolui, & cum Christo esse multo melius: solutio autem ista, quid aliud agit, nisi ut corpus resoluatur, & quiescat, anima autem conuertatur in requiem suam, & sit libera? Quæ si præ est cum Christo futura sit?* Similiter alij Patres Latini, & Græci ad hæc verba: & Cyrillus Alexand. lib. 1. in Ioann. ca. 36. dum illa Christi verba: *In manus tuas commendo spiritum meum.* Lucæ 23. 46. ad hunc modum pendit. *Tradidit enim animam suā manibus genitoris, ut ab illa, & per illam factō initio certam huius rei spem habeamus, firmiter credentes in manibus Dei, nos post mortem futuros, vitamque multo meliorem, ac perpetuo cum Christo viuturos, ideo enim Paulus desiderabat resolui, & esse cū Christo.* Ita Cyril. Ut vel hinc appareat necessario in bonum sensum accipi debere, quæ aliquanto obscurius alijs in locis Græci tradiderunt, ut bene aduertit Eslus hic. Addit ipse, & cum eo alij interpretes eandem sententiam, his etiam verbis esse, ac illis, 2. ad Corinth. 5. 8. *Audemus, & bonam voluntatē ha-*

bemus magis peregrinari à corpore, & præsentis esse ad Dominum; ad quæ verba videantur interpretes.

Necessarium propter vos.

XIII.

AMBIGAS de sensu huius necessitatis: Nam quâ ratione Paulo id necessarium fuerit? Respondeo primò, tam voce Græca, *ἀναγκαῖον* τὸν, quā Latinā significari vtile; & ita sensus est, vtilius est permanere in carne, & diuturniorem vitam agere, si non quā mea interest saltem propter maius vestrum bonū. Nec ab hac significatione absunt, qui legunt è Græco, *magis necessarium*, nam cum illud, *magis*, ad præcedentia respiciat, apparet eodem sensu, *necessarium*, esse accipiendum sub quo de sua morte dixerat Apostolus, rem sibi valde vtilem, & opportunam esse. Deinde respondeo eam Pauli in Deum charitatē esse, atque ita diuinæ illum voluntati esse addictum, ut eo ipso, quod in maiorem Dei gloriam, seu Ecclesiæ vtilitatē aliquid cedere, videret, sibi quasi necessariū, & nullo modo omittendū duceret. Equidem ut viri sancti rem putant, & dicunt sibi factū impossibilem, lætale aliquod peccatum committere, ut de Iosepho nobis constat, Gen. 39. 9. *impuram heram pellicientem illū ad adulterij facinus, sic alloquente: Quomodo possum hoc malum facere, & peccare in Deum meum?* Ita etiam censent, quasi necessarium, quod in maius Dei obsequium cedit, amplecti; necessarium inquam ex hypothesi eximie ipsorum sanctitatis, & feruentissimæ dilectionis in Deum. Vide 1. Ioan. 3. 9. *Omnis qui natus est ex Deo peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est:* Quibus verbis, ut aliæ dentur expositiones, illam tureddito, ut sit sensus, qui filius Dei est, ut tantæ dignitati respondeat, seu quia filius Dei est peccare nequit, aliàs filius Dei non esset. Quomodo etiā Senec. lib. 6. de benefic. c. 2. 1. ait. *Vir bonus non potest nō facere, quod facit, non erit bonus, nisi fecerit quod debet:* Et ep. 120. dum depingit hominē perfectū, cui in habitū, & morē virtus iuerat. Sic inquit. *Præterea idem erat semper, & in omni actu, par sibi, iam non consilio bonus, sed more eo perductus, ut non tantum recte facere posset, sed nisi facere nō posset.* Ita ille.

Ad hæc: egregium suæ in Philippenses charitatis specimen præbet Apostolus, dum ait: *propter vos*, quasi eorū profectus pluri ab ipso, quam huius lucis vsura, & quod plus est, quæ celeste gaudiū fiat. Vnde Greg. hom. 15 in Ezech. mysticas illas thalami mēsuras, quibus vno calamo in longum, & vno in latum mensurabatur, charitati in Deum, & in

Gen. 39. 9.

1. Ioan. 3. 9.

Senec.

XV.

Gregor.

proximum accommodans hæc, & superiora Pauli verba, sic eleganter elucidat. Penſemus ergo qualis thalamus Pauli mens fuerat, qui dicebat: Mihi vivere Christus est, & mori lucrum: Omnipotenti Deo in quantum se amore coniunxerat, qui sibi vitam Christum tantummodo, & mori lucrum esse deputabat? Hinc est, quod iterum dicit. Desiderium habens dissolui, & cum Christo esse multo magis melius: Sed ecce, qui dissolui desiderat, quo amore languebat, videamus, quæ interim differri te conspiciamus, fulciri, quæ floribus non requiris? querit plane; non sequitur, permanere autem in carne necessarium propter vos: & proficientibus discipulis dicit. Quæ enim est nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Hactenus Gregorius. Didicisse quidem à Paulo subtilissimum hoc dilectionis acumen videri potest Seneca epist. 104. ubi post verba à nobis ad vers. 19. & 20. in expositione literæ, num. 7. adducta huic loco per opportuna: hæc Pauli sensui, & verbis consentanea ideo optima, & elegantissima habet. *Ingentis animi est, aliena causa ad vitam reuerti, quod magni viri sæpe fecerunt. Sed & hoc quoque summa humanitatis existimo, senectutem suam, cuius maximus fructus est securior sui tutela, & vitam vsus animosior attentius conservare, si scias alicui tuorum esse dulce, utile, optabile.* Hæc Seneca, quæ pro commentario verborum Pauli esse possunt. Hinc Basil. ep. 67. ad Ecclesiam Ancyra hunc Pauli locum vrgens sanctum quendam Antistitem anxie percipientem, dissolui, & esse cum Christo, pia indignatione increpasse, sic fatetur. *O quoties animum meum (accusabo enim me ipsum,) non nihil contra hunc virum indignationis subiit, quod totus hoc desiderio tenebatur, ut dissolveretur, & esset cum Christo, nec hoc pluris faciebat, ut diutius propter nos in carne maneret: cui nam deinceps Ecclesiarum curam imponemus? Sic ille.*

ADNOTATIO. I.

Mortem maximum lucrum esse, quod dissolui, & esse cum Christo multo melius.

I.
Nazianz.

VLCHRE Nazianz. orat. 19. in obitu parentis sui, sic matris Nonnæ consolationem suscipiendam censebat, si de duobus mundis, hoc est, de presenti, ac fluxo, & fragili, & de eo, qui

animo, & mente intelligitur, ac manet, sermo institueretur: ut alterius quidem imposturam, & perturbationem, atque inconstantiam, ac velut in undis sursum deorsumque iactationem contemnamus, ad alterum autem, qui firmus, & stabilis, ac diuinus semperque sui similis est, atque omni perturbatione, & confusione vacat totos nos adiungamus. Ex hac enim dissertatione illud effici statim ostendit, ut si, qui prius exceſſerint minus nobis maioris attulerint, imò etiā latitiā nos affecerint, cum, habitatio peregrinatione melior, & præstantior sit; quodque nauigantibus tranquillius portus est hoc ijs, qui huius vite procellis agitantur migratio ad alteram vitam existat; aut etiam quemadmodum, qui longum iter priores consecerunt, minus difficultatis, ac molestiæ habent, quam qui adhuc iter faciunt, & in labore versantur: ita tolerabilior, & melior eorum conditio sit, qui ad illud hospitium iam perueniunt, quam qui sinuosum adhuc, & præceps huius vite iter emetiuntur. Quæ ob oculos habens Ambros. in oratione de excessu Satyri, sic fidelium conditionem ethnicorum solatijs longissimo interuallo anteponebat. *Habent gentiles solatia sua, quia mortem requiem malorum omnium existimant, nos verò, ut erectiores premio, ita etiam patientiores solatio esse debemus; non enim amitti, sed præmitti videtur, quos non absumpta mors, sed æternitas receptura est.* Ergo fidelium mors non nisi ab ijs, qui futurorum spem non habent, qui falsa pro veris, pro cœlestibus terrena amplectuntur, lugeri debet; cum non tam mors, quam migratio ad vitam, ad portum, ad domicilium, ad cœlestē domum, & habitationem sit. Ita quidem Hieronymus epist. 25. ad Paulam Christianorū lacrymas in charorum mortibus incredulitate plenissimas appellat, eaque ratione sic grauius obiurgat. *Detestanda sunt istæ lacrymæ plena sacrilegio, incredulitate plenissima, quæ non habent modum, quæ vsque ad viciniam mortis accedunt. Vllulas, & exclamitas, & quasi quibusdam facibus accensa, quantum in te est, tui semper homicida es. Sed ad talem clemens ingreditur Iesus, & dicit. Quid ploras? non est mortua puella, sed dormit. Irrideant circumstantes: ista infidelitas Iudæorū est. Ac si dixerit; videris non credere, aliam esse vitam, aliam beatitudinem, quæ fideles vitam hanc functos excipit, & coronat: aliàs, cur ad morem sensumque infidelium tam atrociter fletes? Vaeat dolor mortis, vacat, & impatientia doloris, inquit Tertullian. lib. de Patient. cap. 9. Cur enim doleas si periisse non credis? Hinc seuerè Cyprian. serm. 4. de mortalitat. fidei prauaricatores sumus, simulata, ficta, fucata videntur esse, quæ dicimus. Sed pergit Tertull. & huic rationi subnixus tales lacrymas male defun-*

Ambros.

Hieron.

Tertullian.

Cyprian.

Tertullian.

Etis ominari, sic ait. *Ceterum impatiencia in butu/modi, & spei nostra male ominatur, & fidem preuaricatur. Bene; male ominatur, quasi is defuncti itatus sit, qui lacrymas ob damnationem, non gaudia ob coeleste regnum exigat.*

II. Audierat beatus Iob tot rerum aduersarum nuncia, quin verbum loqueretur vllū; sed cum filiorum fata audiuit. Itatim adorato Domino ingētes ei gratias egit, inquiens. *Sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.* Iob 2. 21. Sed quare? Num, quia grauiorem aduersitatem, alacrius excipere, & maiori gratitudine compensare expediebat? Ita forsan: at aliter existimat Nyssen. Nyssen. ad beneficium, nimirum, filijs collatū referendum, dum à labore ad requiem translati fuissent. Sic enim ipse ex eius personā, orat. in funere Pulcheriæ. *Bonus cum sit bene consulit. Sapiens enī sit, quid utile sit, nouit. Sicut Domino visum est, ac placuit (placuit autē rectē prorsus, quicquid placuit) ita etiam fecit. Sit nomen Domini benedictum.* Pergit de suo Nyssen. *Vides quanta celsitudo animi magnitudinis athleta sit? tempestatem afflictionis transtulit ad studium rerum considerationis, & contemplationis. Nouerat enim exactē, quod vera vita per spem reposita, atque recondita sit: præsens verò vita veluti semen futura sit. Longe autem præsens praestant, ac potiora sunt, ea, quæ expectantur, atque sperantur, quantum differt spica à grano, unde enascitur: præsens vita proportionem habet, atque assimilatur ad granum: Futura verò vita per pulchritudinem spica ostenditur, ac designatur, &c.* Ad hæc respiciens Iob gratulatur filijs ob felicitatem, ut qui citius vita vinculis exsoluti, atque exempti essent.

III.

Iob 41. 10.

Vndē quidē intelliges, cur duplicata omnia, quæ amiserat eidem patientissimo viro in egregiæ tolerantia mercedem Domino reddente, filiorum numerum non duplicauerit. Sic enim Iob 41. 10. *Et addidit Dominus omnia, quæ fuerant Iob duplicia, &c. & facta sunt ei quatuordecim millia ouium, & sex millia camellorum, & millia iuga bouum, & mille asinae.* En duplicia pro ijs, quæ antea habuerat. Iam de filijs: & fuerunt ei septem filij, & tres filia. Idem omnino, ac prius, numerus: Iob 1. 2. Quid? Victus ne gratitudine à Iob Deus fuerit, dum ille in grauiore aduersitate magis gratus, ac pius erga Deum; Deus verò in pretiosiore suppellectile reddendā minus liberalis apparet? Vel: tātū ne ab homine sapiētissimo ouium, & camellorum greges, quanti charissima filiorum pignora fierent? Minimē; sed opus quidem est, ut rationes legitime suppulentur; nec aliter in ouibus, ac camellis, quam in liberorum reddendā merce-

de Dominum se gessisse existimes: Et enim, ut ante calamitatem septem illi millia ouium fuerant; post illam verò quatuordecim, ita etiam ante afflictionem septem illi filij, & tres filia: postea quatuordecim filij, & sex filia fuerunt. Sanē prius extincti liberi extra rationem non sunt ponendi, cum vel eā potissimum ratione hospites, & Deo viuentes censerī debeant: Id ad hunc modum obseruat Nyssen præfatā orat. in funere Pulcheriæ. *Cuius rei argumento est, quod cum promississet Deus duplicem omnium eorum, quæ adempta essent restitutum iri, in omnibus alijs duplicata restitutione, solum liberorum duplicationem non requisivit. Sed decem soli pro totidem amissis dati sunt. Nam quoniam anima hominum in perpetuum permanent, deinceps alterum tantum, quantum amiserat, recipit. Quòd ad liberos attingit, qui post nati sunt, cum prius natis una connumerantur, quasi omnes Deo uiuant, ac temporaria mors vita defunctis nihil, quo minus sint, impedimento sit. Quare idem Diuus in oratione consolatoria in funere egregiæ imperatricis Placillæ: sic opportunē loquitur: Saluum fratres, est bonū, quod quarimus, saluum est, & non perijt. Imò verò minus dixi, quā veritas habet. Non modò enim saluum bonum est, verum etiam est in sublimioribus, quā prius. Imperatricem quæris? In palatio domicilium habet: Ac si dixerit. Nunc verē Regina existit, nunc dignum palatium habet: pro caducis honoribus, æternos, pro terrestri domo; coelestem & verē regiam Aulam sortita. Ita post pauca: Pro his verò, quid? Impatibilitas, & malorum incommodorumque vacuitas, beatitudo, ab omni malo alienatio, Angelorum consuetudo, inuisibilem contemplatio, societas cum Deo, letitia finem non habens. Num quid igitur maiore conuenit de regina edocēlos, quæ quibus commutauerit?*

Greg. Nyss.

III.

Sapiēt. 3. 2, & cap. 7. 6

Quadrāt ergo morti exitus nomen à Salomone ei redditum, Sap. 3. 2. & cap. 7. 6. sic enim priori loco de Sanctorum morte: *Assimilata est afflictio, exitus illorum*, posteriori verò generali oratione. *Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus: utrobique verò, pro, exitus, Græcè est, ἐξοδος, Exodus.* emphaticum vocabulū, nec nisi ad illustria quæque describenda solemne; ut plures verò speciosi eius vsus sint, duo ad rem videntur opportuniore; alterum, cum primariæ foeminae egregio comitatu, & pompā in publicum ex suo gynæceo egrediuntur: hic enim egressus, *Exodus*, appellatur, cui significationi obiter, tamquam vterinam adiūgo, *exortum solis*, qui signatē eodem vocabulo exprimitur (proportionem, ac similitudinem ipsæ totis viribus quærit, tu inde facile inuenies;)

Exod. 14.8

Matt. 25.1

Basil.

Chryso.

alterum cum recensentur militares copiae, siue milites expediti excurrunt, seu erumpunt, vnde ab egressione Hebræorum ex Ægypto, quæ illustri excursio, instructâ acie, erectis lignis, sublati vexillis in manu forti, ac brachio extento, armisque instructo fuit, (sic namque Exod. 14. 8: *At illi egressi erant in manu excelsa: siue vt Caldæus habet: capite aperto: id est, non clam, vt fugientes, sed palâ, cõfidenter, atq; gloriosè*) Moyfi liber, in quo hæc egressio narratur, *Exodus*, dicitur. Ergo hinc instorum mors insignis lætitiæ, atque gloriæ occasio fuerit, nec mors, sed discessus à morte (vt ad vers. 2. adnot. 3. ex Maximo dicebamus) appellanda est, quippe tunc anima, quam ornatam monilibus Dominus concupierat, obuiam sponso (Matth. 25. 1.) splendens, atque pulcherrima eximia, & egregiâ facie visenda exit; non aliter quidem quam Sol à densissimis obscuræ noctis tenebris erumpens, atque exoriens, cuius pulchritudinem, atque decorem humanus non valet penicillus exprimere; vel vt illustri in expeditione miles aureis armis instructus.

Ardet apex capiti, cristisq; à vertice flamma. Fûditur, & vastos umbo vomit aureus ignes.
Ita Basilus, sponæ imaginem elucidans, homil. 17. in Plalm. 1. 5. ea Vatis verba. *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius*, sic premit. Pretiosi ab auaris dicuntur lapilli quidam floridis interspersi, & sublucentes coloribus, re autem verâ pretiosa est mors sanctorum eius, cum videlicet anima, ab omni inquinamento carnis emancipata, ac libertati reddita nullam in se retinens maculam, aut rugam, duris proprietate agonibus probata, insignita corona iustitiæ, perque hæc omnia admirabilis decore virtutis interlucens domino suo, atque omnium iudici se præsentari, lapide omni pretioso longè rutilatior. Similiter Chryso. hom. 2. 1. in Acta Apost. vtramque solis exorientis, & militis gloriôsè accincti similitudinē versans. *Domo suâ relicta, pergit anima, ad suum festinans maritum, & Dominum, & tu luges? Vadit ad aliam lucem, soluitur quasi à vinculo quodam, & quasi à certamine egreditur. Nescis, quod sicut Sol mundus ascendit, ita, & anima relinquens corpus cum pura cõscientia, fulget clare? Vides gloriosum morientis exitum? Ex præfato ergo sapientis loco à voce transeamus ad rem: æstimata est (inquit) afflictio, exitus illorum, hoc est, summus ipsorum honor, & dignitas incredibile gaudium, egregiusque triumphus, afflictâ, & confracta res ab alijs est æstimata: sed à quibus? haud ab alijs, quam ab insipientibus: sic dixerat immediatè: *Visi sunt oculis insipientium mori*. Benè quidem tam absurdum errorem, nec ipsis gentilibus, nisi insipientibus adscrip-*

fit. Etenim ethnicus Cicero Thuscul. 1. dicebat. *Mors est, quædam migratio, commutatioque vita, quæ in claris viris, vel faminis àux in calum solet esse*. Et Themistius apud Stobæum, ferm. 1. 17. *Probabile est animam veluti à vinculo corporis, quod expiranti solutam, tum demum verè respirantem seseque recreantem Deo sociari, & ab eo pendere*: Et post nonnulla, mirabilis quædâ lux occurrit, aut loci puri, aut amena prata defunctos excipiunt, in quibus voces choreæ, & venerabiles de rebus sacris narrationes resonant: illic homo, iam perfectus iniuiatus, sui iuris factus, & liber coronatus obambulans sacra celebrat, & conuersatur cum viris sanctis, purisque, prophanâ in terra, & impuram turbam inspicens, quæ in profundo cæno, & caligine à se ipsa conculcatur, & compellitur, &c.

Hinc opportunè Iob. 14. 14. de morte verba faciens aiebat: *Exspecto donec veniat immutatio mea*: opportunius Paulus 2. ad Timoth. 4. 9. ait. *Tempus resolutionis meæ instat*: Sed in vtriusque loci lectione, est quod obserues; nam apud Iob, sic legit Symmachus: *Exspecto donec veniat sancta Natiuitas mea*: Pulchre mortē, natiuitatē appellans, non eâ, quæ nos in hanc vitâ peccatis obnoxia doloribus, & miserijs plenissimâ inducit: sed sanctâ, quæ veræ vitæ, veræ felicitati mortalitatis facie purgatâ immortales reddat. Vnde citato loco Basilus. Itaque pretiosa est mors, non item pretiosa natiuitas; nam teste Apostolo 1. ad Cor. 15. *Seminatur in ignobilitate, surgit in incorruptione. Nihil sane confer mori cū natiuitate, eumque defixito lugere, qui hinc ignobilitati subducitur*: Ac si diceret, hæc germana natiuitas, quæ gloriam incorruptionem parit, non illa, quæ corruptionem, & infamiâ. Applaudit Senec. epist. 102. *Proinde intrepidus horam illam decretoriam prospice, non est animo suprema, sed corpori. Detrahatur tibi hæc circumiecta nouissimum velamentum tui, cutis: detrahatur caro, & suffusus sanguis, discurrensque per totum; detrahentur ossa, neruique, firmamenta fluidorum, ac labetium, dies iste, quem tanquam extremum reformidas æterni natalis est. Depone onus, quid cunctaris? Ad quem etiam modum verba Pauli, sic legit Cyprian. lib. 2. epist. 9. *Tempus instat assumptionis meæ*; id est, tempus, quò à natijs, & miserijs vitæ huius abductus ad regium illud tribunal cælestique regnum assumar, atque promouear. Quare indidem Basilus. *Nihil est, quod cunctemini, o homines illustre hoc, & honestum adire certamen, nec mortem perhorreere, neque exim ea est corruptio, sed vitæ occasio, non omnimodo delictio, sed ad honorem pretij ingentis transcensio*. Sed hic clamat, & plangit Chryso. hom. 4. in epist. ad*

M. Tull.

Themist.

V.

Iob 14. 14.

2 ad Tim. 4

6.

Symmach.

Basil.

Senec.

Cyprian.

Chryso.

Hebræos, his verbis. *Sed compellor gemere amarissime ubi nos Christus extulit, ibi nos ipsi deprecemur.* Nota illud, *ubi nos Christus extulit:* quia dies mortis dies assumptionis, atque exaltationis est. Pergit Chrysost. *Cum video enim luctus in plateis, & lamentationes super exeuntes de hac vita, & ullulationes, credite mihi confundor.* Ad hoc, *ut hanc amputemus pessimam consuetudinem, in exequiis defunctorum ista sunt lampades festiue.* Nonne sicut athletas eas producimus? Quid etiam hymni? Nonne, *ut Deum glorificemus, & ei gratias agamus?* quoniam iam coronauit discedentem, quoniam a laboribus liberauit, apud se habens? Nonne propter hoc Psalmi, & Hymni? *omnia ista gaudentium sunt.* Sic Chrysost.

VI.

Nyssen.

Huius quidem (nostræ inquam) infirmitatē, qua mortem timeamus dolemus tergiversamur rationē, sic absolutissimē reddidit Nyssen in exordio orationis de mortuis. *Qui necessarium natura nostræ ordinem in ijs, qui e vita discedunt, calamitatem existimant, & eos, qui ex hoc mundo migrant ad cælestem patriam dolore, & lacrymis prosequuntur, non videntur mihi huiusce vitæ conditionem considerare, sed ita affecti esse, ut plerique e vulgo, qui consuetudine quādam homine indignā quacumque illis adsunt. Ut bona diligunt, quali acumque sint. Ita ille. Bene, ut plerique e vulgo: bene: consuetudine quādam homine indignā: optime: quali acumque illa sint, ac si dicat Nyssen: O quam Vulgares imò verò belluinæ naturæ ijs sunt, qui nec consilio, aut mente, sed impetu, ac externā rerum facie ducti futurorum obliti, presentibus tantum rebus, & quæ hæ sunt? miseræ ærumnosæ, & mille doloribus immixtæ sunt addicti, mentis aciem, nec tantillum ad propriam dignitatem, & supernum domicilium erigentes: vnde non aliter de morte, quā de magnā quādam calamitate censent, cum re verā tota ipsi humana felicitas, & beatitudo innitatur. Felix Nepotianus (aiebat Hieronymus. Heliodoro defuncti patrui,) qui hæc non vidit, felix, qui hæc non audit. Nos miseri, qui aut patimur, aut patientes fratres nostros tantā perspicimus, & tamē vivere volumus, eosque, qui his carent flendos potius, quam beatos putamus. Sed ut ad Nyssenum redeam expressit sane Pauli mentem hæc eadem ep. c. 3. 18. non tam verbis, quam lacrymis hunc errorem, sic describentis. Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis, (nunc autem, & flens dico) inimicos crucis Christi. Quorū finis interitus, quorum Deus venter est, qui terrena sapiunt. Nostra autem conuersatio (municipatus, ut legit Tertullian. lib. de coron. milit. cap. 13.) in cælis est; vnde etiam Saluatorem expectamus Dominū nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus*

humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Quod perinde fuit, ac si diceret, esse quam plurimos, de tenentis, & cadentibus rebus, ut de immortalibus cogitantes, eas tam arde complectentes, ut calettibus, ad quæ non nisi per mortem itur, renūtiare videantur. Contra verò Apostolum eosque, qui ipsius patres sequuntur, dum non huius mundi, sed cælestis patriæ municipes, ac domiciliarios se censent audacissimæ ad mortem spe inhiar, quæ ipsorum assumptio, & ad regnum translatio dependet. Sic dicebat Cyprian. lib. seu serm. 4. de mortalit. Considerandum est fratres charissimi, & identidem cogitandum renūtiare nos mundo, & tamquam hospites, & peregrinos hic interim degere. Amplectamur diem, qui assignat singulos domicilio suo, qui nos hinc ereptos, & lacrimis secularibus exutos paradiso reseruit, & regno cælesti. Vnde Bernard. epist. 254. ad Guarinum. Ut quid enim metuat veterani domicilij ruinas, qui fabricam spiritualem videt in dies in sublime consurgere proficere in aternitate? Certus namque est, quod si terrena domus huius habitationis dissoluatur, quod aternam habet in cælis. Sed dū Paulus, ijs, qui terrena sapiunt, pulchrā antithesi opposuit suam in cælis conuersationē, & domicilium, necnon Saluatoris aduentum ad reformandum corpus humilitatis nostræ: deprauatum eorum gustum tacitē pessimamque mentem reprehendit, qui florem pro fructu, viam pro termino, terrā pro cælo habeant. Certē corpus flos est à quo morte interueniente pulcherrimus beatitudinis erūpat fructus. O ergo insanū, qui fructus oblitus in flore totus cōquiescat. Sed id accipe à Nyssen. orat. de mortuis. Est enim præsens vitā, tamquam via quædam nos ducēs ad id quod speramus, ut in arboribus videmus: in quibus cum fructus à flore principium ducat, per ipsum florem eò progreditur, ut fructus fiat, licet flos non sit fructus. Et ipse segetes, quæ ex seminibus proueniunt, non statim spicam ostendant, sed herba primum enascitur, deinde culmus herbæ corrupta consurgit, tum in summā spicā granum perficitur. Hæc Nyssen.

Cyprian.

Bernard.

Greg. Nyss.

VII.

Gen. 4. 18.

Quā sanè ratione, dum bonorum impiorumque series, ac generatio in Genesi recensetur Genes. 4. 18. emphaticē improbi ab Henoch ortum, probi vere in Henoch finem accipere dicuntur: Quid? idem ne vtrisque ortus ac occasus? aut inde improbi incipiant, vnde iusti finiunt? siue iustorum finis persimilis iniustorum principio fuerit? Nihil horum ita se habet: sed contra omnino dissimilis, & toto cælo diuersus vtrisque ortus, ac occasus esse perhibetur: Etenim si ad vocis Henoch significationem attendas idem est, ac dedicatio: vnde grande illud ibi mysterium latet;

iustos

Hier. Heli.

Ad Philip.

3. 18.

Tertullian.

iustos inde potissimum ab iniustis discrimi-
nari, quod hi in principio huic mortali vitæ,
atque eius bonis, ac pompis se dedicet, & ad-
dicant, *quorum Deus venter est, qui terrena sa-
piunt*, illi verò non nisi in morte futuris bo-
nis dedicentur cum ipsorum conuersatio, &
municipatus in celis sit, ita ad id loci Stephan.

Steph. Câr. Cantuariens. in allegorijs Gotfrid. Tylmani.
*In generatione malorum primum ponitur Henoch,
id est, dedicatio, quia mali hic voluit dedicari:
sed boni in futuro: in bonorum Henoch, quia in
fine dedicabuntur.*

VIII. Accinit his Ecclesiæ fundamentum; quod,
si attendis, nullum aliud, quam sepulchrū
est, certē demortuā Rachel, firmissimam su-
per eius sepulchrum columnam Christianæ
Ecclesiæ typum, quæ *columna est in firmamen-*

1. Ad Tim. *3. 15.* *Genes. 35.* *tum veritatis. 1. ad Timoth. 3. 15.* constituit
Iacob, Gen. 35. 19. *Mortua est autem Rachel,
& sepulta est in via qua ducit, Ephratā, hæc est
Bethlem. Erexitque Iacob titulum super sepul-
chrum eius. Hæc est titulus monumenti Rachel,
usque in præsentem diē.* Sed obserua apud Am-
brosium utrobique pro titulo legi columnā,
ac de Ecclesia adhuc modum explicari lib.

Ambros. 2. de Iacob. cap. 7. *Ibi sepulta est Rachel in via
Ephrata, hæc est Bethlem. Ibi etiā columnam sta-
tuit Iacob supra monumentum eius. Quanta mys-
teria, quia ibi est Ecclesia Dei: & post pauca:
Competenter etiam columna statuitur supra mo-
numentum Rachel, quia Ecclesia est columna, &
fundamentum veritatis:* Sed o novum funda-
menti genus! Ita ne firma res mors fuerit, cui
tota Ecclesiæ moles incumbat? Ita sanē: quia
ut boni tunc dedicantur, ita morti innitun-
tur, in ea sperant ut in flore suo fructus, certē
si alij terreno innixa fuisset fundamento,
honoribus, præclaro sanguini, diuitijs, mise-
rē corruiſſet, dicente Seneca epi. 98. *Frangili-
bus innititur, qui aduentitio latus est:* Ergo, ut
verē sempiternæque felicitatis sit cōpos, mor-
ti subnixta sit. Quos facit Prou. 9. 1. de diuina
sapientiā dici. *Sapientia ædificanti sibi domum:
excidit columnas septem:* Vbi maxime obser-
uanda est tam Lxx, Cypriani epist. ad Cæcil.
& lib. 2. con. Iudæos, & Ambrosij lib. 1. de fi-
de, cap. 7. quam Paraphrast. Caldæi lectio:
illi enim Patres, pro, *excidit:* legunt: *sub-
didit.* Caldæus verò: *statuit:* Complutensis,
sustulit, vbi excisionem siue mortem, idem,
ac firmamentum, siue stabilimentum, atque
elevationem esse: tuncque columnas, & Ec-
clesiæ firmitudini, (quod mirifice facit cum
ijs, quæ vers. 12. adnotat. vnicā diximus,) &
sui ipsarum stabilitati aptari cum in morte
exciduntur, aperte asseritur.

IX. Equidem in celebratissimi templi Salo-
monis, (quod Christianæ Ecclesiæ symbolū,

ac figuram esse millies ex Patribus vidimus),
ædificatione, atque structurā illud singilla-
tim obseruauit Scriptura, non nisi ex pretio-
sis lapidibus substratum fuisse fundamentū:
sic enim 3. Reg. 5. 17. *Præcepit Rex, ut tollerēt
lapides grandes, lapides pretiosos in fundamen-
tum templi.* Vbi dixerit, nō nemo: *Ut quid per-
ditio hæc?* præsertim cum de parietibus, qui
oculis hominum ad venustatem, & pulchri-
tudinem proponuntur, nihil tale signatē di-
catur? Sed cum mortem, atque sepulchrum,
Ecclesiæ fundamentum nouerimus, ad manū
est respōsio, rectum hunc, atque perfectum
ædificandi modum esse, cum, *pretiosa in consp-
ectu Domini mors Sanctorum eius,* disponitur,
cum vni morti tota vita militat, cum vna ipsa
in pretio habetur: *non contemplantibus nobis,
quæ videntur* (2. ad Corint. 4. 18.) *sed quæ non
videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt,
quæ autem non videntur, æterna.* Quā quidem
ratione nulla parietum templi, quod pretio-
sis lapidibus constructi sint (quamuis de Re-
giā Salomonis id peculiariter dicatur 3. Reg.
7. 9.) mentio fit; quod apud Christianos nul-
lius pretij fuerit præsens vita, nisi ut morti
inferuit, qui ppe qui in morte sperent, morti
innitantur, non contemplantibus, quæ vidē-
tur, sed quæ non videntur. Quæ? cœlestes qui
dem patietes, qui huic pretioso fundamento
vno, atque eodem elaboratissimo opere mū-
tuō respondente adnectuntur: ita enim Apo-
calyps. 2. 1. 18. *Et erat structura muri eius ex la-
pide aspidæ: ipsa verò ciuitas aurum mundum.*
Vides parietes substrato fundamento ex la-
pidibus pretiosis incumbentes?

Firmat hæc Paulus, sic monens Timo-
thæum epist. 1. cap. 6. 17. *Diuitibus huius sæcu-
li præcipe nō sublimē sapere, neque sperare in in-
certo diuitiarū, sed in Deo viuō, & c. Bene age-
re diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere:
communicare, thesaurizare sibi fundamentum
bonum in futurum, ut apprehendant veram vi-
tam:* Obserua illud: *Theaurizare sibi fundamē-
tum bonum:* Nimirum, ut pretiosis parietibus
respondeat. Vnde ibi Theophyl. *Vbi cumque
bona iacta sunt fundamenta, eodem tunc poterit
moles quæque imponi, & inædificari, quod vultis,
cumque & virtutis, & futuri sæculi bona firmio-
ra sint, & stabilia, eò, & fundamentum comme-
minit.* Sed quale hoc? Capiunt plerique de ip-
sismet operibus bonis; repugnante quidem
orationis seire: vnde vel cū Theodoro de
ipsomet cœlesti, beatitudinis thesauro, vel
quod magis placet, de pretioso mortis funda-
mento, cui super imponatur glorioſæ vrbs
murus, atque fastigium capi debet, ut simul
his verbis peruersum sæcularium hominum
ædificandi modum carpere videatur Pau-

3. Reg. 5. 17

Psalm. 115.

2. Ad Cor.
4. 18.

3. Reg. 7. 9.

Apoc. 21.
18.

X.

1. Ad Tim.
17.

Theophyl.

lus, qui dum ea solum, quæ videntur, contemplantur, visibilibus domorum, palatiorum diuitiarum, reliquorumque mundi bonorum, ac pomparum ædificationes aggrediuntur, nihil de fundamento cælesti beatitudini subternendo curantes. Quos quidem ita infectabatur Nazianz. orat. 25. Fecisti tibi duplices, & triplices consignationes (agnosce scripturæ verba) domum flatilem fenestris distinctam: at hæc non dum fide meâ sublimiora sunt; nec cælis ad quos tendo. Ergo bonum sibi fundamentum thesaurizanti, Dissolui, & esse cum Christo multo magis melius.

ADNOTATIO. II.

Potiora Prælati, atque Principibus subditorum bona, quam propria esse, debere.

NON nostra, sed Gregorij Nazianz. in hæc verba adnotatio est, sic enim ea elucidat in Apologetico: Ille nunc ex hac vitâ discessum exoptat, ac delibatur, nunc propter suos magis necessarium esse censet in carne permanere: non enim quod suum est querit, sed quod filiorum, quos per Euangelium genuit. Hic enim spiritualis omnis imperij finis est ubique priuata utilitate neglectâ commodis aliorum consulere. Hæc Nazianz. Equidem de Paulo quem prophetico intuitu Christi sponsam appellauit Salomon, Cant. 6. 3. sic inibi cælestis sponsus. Pulchra es amica mea, suavis, & decora, sicut Ierusalem: Sed obserua à Lxx, hæc ita reddi, atque dispungi. Pulchra es proxima mea, sicut beneplacitum (siue, vt Nyssen. hom. 15. in Cant. Sicut benevolentia decora sicut Ierusalem. At: quid est sponsam, sicut beneplacitum pulchram dici? Respondet ibi Nyssen. beneplaciti, siue beneuolentiæ nomine Dei filium significari, atque ideo hunc esse sensum, usque adeo animam in sublime eiecitam esse præclaro conscendendi conatu, ut iam ad ipsa Domini miracula entratur. Sed quare? Quidve creaturæ cum creatorè, discipulo cum magistro, scintillæ, cum solis lanceâ commune fuerit? Illud quidem, vt sicut inde potissimum Dei Filius pulcher, atque decorus nobis apparuit cum nostri causâ exinaniri uisum se metipsum formam serui accipiens, sic namque Bernard. serm. 46. in Cant. Quam mihi decorus es Domine mi in ipsâ tui huius positione decoris etenim ubi te exinanisti, ubi naturali-

bus radys lumen indeficiens exuisti, ibi pietas magis emicuit, ibi charitas plus effulsit, ibi amplius gratia radiauit. Ita Paulus, dum cælestem habitationem saluti proximorum postponit, ad eius similitudinem se se confingat, diuinamque pulchritudinem imitetur. Sed hæc elegantius ad hunc modum ibidem tradidit: Nyssen. Nam si Deus ille in altissimis, qui est in sinibus Patris declarande in homines beneuolentia causa sanguini, & carni miscetur, ut inter rapax nostra nasceretur, planum est illam, quæ ad hanc beneuolentiâ conformauit suâ pulchritudinem præclaris operibus suis Christum imitari, quippe quæ alijs hoc sit, quod Christus humano generi fuit: quemadmodum, & Paulus imitator ille Christi faciebat, se ipsum à vita velut exterminans, ut cum calamitate sua salutem Israelis commutaret. Sic enim ait. Optarim anathema esse à Christo pro fratribus meis, cognatis meis secundum carnem: Eaq. de causâ dici ad eum non inepte posset, quod hic ad sponsam dicitur. Talis est animi tui pulchritudo, qualis fuit Domini erga nos beneuolentia, qui se ipsum exinanauit sumptâ serui formâ, & se ipsum de ait pretiū pro mundi vitâ, & propter nos inops factus est, cum diues esset, ut nos in ipsius morte uiueremus, in ipsius inopiâ diuitias consequeremur, in formâ seruitutis ipsius regnaremus. Hactenus Nyssen.

Sed inquis, qui poterunt ea, quæ in præfato Salomonis loco sequuntur, decora sicut Ierusalem: Paulo adaptari; quæ enim ipsius ad Ierusalem proportio? Sanè plusquam magna; at opus est, ut terrenæ Ierusalem oblitus, ad cælestem, animum erigas; & de eâ quidem sic inquit Ioann. Apoc. 21. 2. Vidi Sanctam ciuitatem Ierusalem nouam descendente de cælo à Deo, sicut sponsam ornata viro suo: & audiui vocem magnam de throno, dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus: Vbi ipsum met cælorum regnum sub pulcherrimæ sponsæ personâ, quæ sponsi amore capta ei obuiâ eat, hominum salutem eam auide, atque ardentem expetere inducitur, ut ad eam procurandam eorumque animos alliciendos propriam veluti sedem relinquat, & de cælo terra fiat; vel quia cælestes, spiritus administratores sunt, in ministeriū missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis: ad Hebr. 1. 14. Vel quod caput est, quod ipsemet Angelorum Dominus descendat ad terras, ut suorum in Eucharistiâ cibus fiat, vel quia cælestis beatitudo ultro se animis ingerit, eos orans, atque obtestans, ut affectu, & moribus ad eam contendant; quem sanè ad modum diuinus Paulus, desiderium habes dissolui, & esse cum Christo, ab ipso met cælorum regno videbatur descendere, ut fratrum salutem consuleret, ut minister gentium fieret: ad Coloss. 1. 3. vt paruulis in

Christo

Nazianz.

Nyssen.

Ad Rom. 9. 3.

II.

Apoc. 21. 2.

Cantic 6. 3.

Gre. Nyss.

Ad Hebr. 1. 14.

D. Bernard.

Ad Coloss. 1. 13.

1. Ad Cor. 3. 2. Christo hac conferret; i. ad Cor. 3. 2. Vt omnibus omnia faceres, omnes faceret saluos. 1. ad Cor. 9. 22. Vt in proximorum bonum salutem, vitam, sanguinem; imò verò suammet beatitudinem profunderet: vnde 2. ad Cor. 12. 15. Vt grauissimè, ita signatissimè ait.

Nō quero, quæ vestra sunt, sed vos; nec enim debent filij parentibus thesaurizare, sed parentes filijs; ego autem libentissimè impendam, & super impendat ipse pro animabus vestris. Id est, vt explicat Anselmus. Tanto enim affectu charitatis erga vos moneor, quod non inuitus, sed libentissimè impendam vobis, vel carnalia, vel spiritalia bona, & post omnia si opus fuerit, ego ipse superimpendar pro animabus vestris, vt moriar pro salute animarum vestrarum. Sanè, quod hic spiritualis omnis imperij finis sit, (vt dicebat Nazianz.) vbique priuata vtilitate neglecta, commodis aliorum consulere. Vnde Eugenium Pontificem, ex his verbis, sic monebat Bernard. lib. 3. de consideratione. Praes, & singulariter: ad quid? Eget, tibi dico, cōsideratione: numquid, vt de subditis crescas? Nequaquam, sed vt ipsi de te. Principem te constituerunt; sed sibi, non tibi; aliqui quo pacto te reputas superiorem his, à quibus beneficium mendicās? Audi Dominum, Luca 22. Qui potestatem habent super eos, beneficii vocantur. At istud de his, qui foris sunt. Quid ad nos? Tu id menda cuer diceris si nō tam beneficus esse, quam beneficijs praesse intendas. Parui deiectione animi est, de subditis non profectum querere subditorum, sed quæstum proprium, in summo praesertim omnium nihil turpius. Quam pulchrè Magister gentium parentes filijs, non filios parentibus debere censuit thesaurizare, &c. Hæc, & alia multa Bernard. ibi. Similiter Auctor oper. imp. in Matth. hom. 35. Principes Ecclesiæ sunt, vt seruiant minoribus suis, & ministrent eis quæcunque acceperunt à Christo, vt suas utilitates negligant, & illorum procurent, vt si opus fuerit, neque mori recusent pro salute inferiorum suorum, sicut Apostolus dicit. 2. ad Corinth. 12. 15. Ego autem impendar, & super impendar pro animabus vestris. Sic ille.

III.

1. Ad Cor. 9. 19.

Hinc idem Apostolus 1. ad Cor. 9. 19. muneris sui rationem exprimens, ait. Nam cū liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci, vt plures lucrificarem; ac si dicerem; cum essem iunior, ambulabam vbi volebam; cum autem Apostolatus mei ratione consenui, alius cingit me, & ducit, quo ego non volo, hoc est eam vitæ rationem institui, vt iam nō sim mei iuris, sed seruus plurium, imò omnium. Sanè, quod id muneris; ratio id præcise exposcat; vel ipsemet prophano, & præferoce Imperatore Tiberio attestante, dū apud Suetonium in Tiberio his verbis Senatū

alloquitur. Dixi, & nunc, & saepe alijs Patres conscripti bonum, & salutarem Principem, quæ vos tantū, & tam liberā potestate instruxistis Senatus seruire debere, & vniuersis civibus sape; & plerumque etiam singulis; neque id dixisse me paritet, & bonos, & aequos, & fauentes vos habui Dominos, & adhuc habeo. Certè Cant. 3. 8. de Prælati, ac ministris Ecclesiæ agens Salomon, inquit. Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi: Vbi non dubium, quin gladius muneris, quod ipsi exercent, tãquam eius insigne significet: sic enim dixit Paulus ad Roman. 13. 4. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, &c. Si autem male feceris: time, non enim sine causâ gladium portat. Iam obserua in Hebræo propriè non esse, tenentes gladios, in actiua significatione, sed potius in passiua; teni: possessi: siue apprehensi à gladijs. Vt inde quidem moneantur Principes, ac Prælati, non munerum Dominos, sed multo magis seruos ipsos esse, quippe qui ea nō ad se suasque commoditates pertrahere, sed se ipsos potius in munerum obsequium valetudine omniue commoditate, ipsaque si opus fuerit, vitæ incolumitate posthabita impendere & super impendere debeant. Ita Chysoft. siue Auctor operis imperf. in Matth. hom. 35. Ipsi honores in Christo in primâ quidem facie videntur honores, re verâ autem non sunt honores diuersi, sed sunt diuersa ministeria, vt patet honor oculi videtur, quia illuminat corpus, sed ipse honor illuminandi, non est ei honor, sed ministerium eius, & pedum humilitas esse videtur, quia baiulant corpus, sed ipsa humilitas baiulationis non est eorum contemptio, sed ministerium eorū: ac si diceret cum M. Tull. orat. pro Deiot. Vt seruitus in dominatione; dominatio in seruitute sit. Ita de Principe Seneca in consol. ad Polyb. Omnium somnos illius vigilantia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius industria, omnium vacationem illius occupatio.

Quod si attendis, id ipsum significatur in nostrâ Vulgati translatione, dum subditur. Vniuscuiusque ensis super femur suum: Nam dum femoris nomine carnis illecebras, delectationes, ac voluptates, Patres & expositores ibi intelligunt, is resultat sensus, muneris gladium omnes Prælati commoditates, & cupiditates refecare, & amputare debere, vt qui, si priuatus fuisset, sibi suisque rebus indulgere, suaque negotia curare posset, Præses siue prætor factus, nihil minus, quam suas commoditates, & lucra spectet. Sic dixit M. Tull. orat. pro Flacco. Non debuit cum prætor esset, suum negotium agere. Benè: cum prætor esset: Tunc enim alius à se, qui, non sibi, sed alijs debet consu-

Cant. 3. 8.

Ad Rom. 13. 4.

Auct. oper. imperf.

M. Tull.

Senec.

III.

Tull.

Bernard.

lere. Sed audi eâ de re Bernard. ferm. 12. in Cant. *O quaecumque es anima sic affecta, sic imbuta rore misericordiae, sic affluens pietatis visceribus, sic te omnibus omnia faciens, sic facta ipsa tibi, tâquâ vas perditum, ut ceteris praesto, ubi que semper occurras, atq; succurras, sic denique mortuat tibi, ut viuas omnibus.* Verû Ambrosij verba, & sensa magis meû animû feriunt; dū imminetia Reip. pericula, germani sui Satyri, quem vnice diligebat morte, redempta fuisse, sic sibi gratulatur in orat. de excessu Satyri. *Nihil habeo quod querar, sed habeo in quo Deo gratias agam, quia semper optavi, ut si qua perturbationes, vel Ecclesiam, vel me manerent in me potius, ac in meam reciderent demû.* Deo igitur gratias, quia in hoc omnium metu cū omnia moribus sint suspecta barbaricis, communem dolorem privato dolore transegi, & in me conuersum est, quidquid timebamus omnes: & post pauca: *Nihil quidem habui in rebus humanis tanto fratre pretiosius, nihil amabilius, nihil carius, sed praestant priuatis publica.* Sic ille.

Ambros.

V.

Hûc quidem argutus ille apologus facit de quo Iudicum 9. 8. vbi cum arbores indictis comitijs de nouo sibi Rege deligendo cogitassent, è toto arborum genere prius oliuæ, deinde ficui, tandem viti, quod hæ inter omnes alias fructu, vtilitate, ac suauitate excellerent, regia potestas delata est. Sed dum electores summâ id consensione censent; ipsis aliter visum; sceptrum enim regiumque sibi oblatam diadema singulæ pertinaciter recusarunt. At quâ de causa?

Iudic. 9. 8.

respondet oliua. *Numquid possum deferere pinguedinem meam, quâ & dii videntur, & homines, & venire ut inter ligna promouear.* Similiter ficus. *Numquid possum deferere dulcedinem meam fructusque suauissimos, & ire ut inter cetera ligna promouear?* Nec alio modo vitis, *numquid possum deferere vinum meum, quod letificat Deum, & homines, & inter cetera ligna promoueri?* Sed quæ hæc excusationis ratio, quæue consecutio fuerit? Sanè indicare, eos, qui vno ex capite optimè caleant, quid ratio muneris à Prælato exigat, ne videlicet prætor factus suum negotium agat, sed tamquam vas sibi perditum ceteris praesto semper occurrat, suisque voluptatibus mortuus, alijs omnibus viuat: ex alio verò ira suis sint rebus, ac commoditatibus addicti, ut de ipsis relinquendis non cogitent. Vndè ne munus subeant, cui rectè nequant satisfacere, malle id omino repudiare, quam propriam vtilitatem, quietem, ac commoditatem relinquere; id namque sonat illud:

Numquid possum deferere pinguedinem meam, dulcedinem meam, vinum seu laticum meum; quasi dicant: eo enim ipso, quod in Principes promoueremur, nostra omnino pinguedini, seu commoditati, & dulcedini, ac laticum renunciare teneremur: sic enim verissimè scripsit Bernard. ferm. on. 53. in Cant. Etenim is qui alijs praest in solitudine, vix unquam vel raro securè vacat sibi, dum semper timet sui penuriam facere subditis, & non placere Deo, quod communi vtilitati propriam praefert quietem, & contemplationis dulcedinem. Similiter Seneca in consolatione ad Polybium vbi, ut ipsius lacrymas licet iussissimas prohiberet, muneris publici rationem, quo illeungebatur, ita inculcat: *Multa tibi non licent, quæ humilibus, & in angulo iacentibus licent. Magna seruitus est magna fortuna. Non licet tibi, quidquam arbitrio tuo facere: audienda sunt tot hominum millia; tot disponendi libelli: tantus rerum ex orbe toto accurrentium congestus, &c.* Non licet tibi inquam flere, ut multos flentes audire possis, ut periclitantium, & ad misericordiam mississimi Caesaris peruenire cupientium lacryma possint, tibi tua afflicanda sunt. Itâ Seneca. Quasi ex eius mente multo plus à Principe alienis affectibus, plus alienis lacrymis, plus alienis negotijs, & curis, quam proprijs dandum sit. Quæ omnia ad rem præsentem sic præstrinxit Sanctus Nilus in Ascetico. *Quemadmodum enim oliua, ficus, & vitis lignorum vita recusarunt imperium, quod magis fructibus suis letarentur, quam eiusmodi dignitate, ita qui fructum aliquem in se virtutis aspiciunt, vtilitatemque sentiunt, licet vocentur ad imperium, illi commoda sua semper anteponent.*

D. Bernard.

Senec.

S. Nil.

VI.

Sed viuû placet apponere exemplum, quod arborum sensa apprimè explicet. Ad Episcopale Cyrenes fastigium postulatus Synesius, illud omni ope eiurare contendebat, eâ potissimû ratione ductus, quod à ludis, quibus ab ineunte ætate delectabatur, necnon ab vxore, quam vnice diligebat (vbi obiter observa efficax argumentum aduersus hæricos contententes, priscos Ecclesiæ Episcopos simul fuisse coniugatos, cum hinc constet nullo modo licuisse post assumptionem ad Episcopatum cum vxoribus degere) seiungi nollet; ad hæc quod negotiorum multitudinem fastidiret, sibi quæ alijs vacare vellet. Audi illum: *Quibus hisce tempus identidem distinguo, ludo, atque studijs. Ac cum in studijs occurrer, tum mihi uni deditus sum, in diuinis præ-*

Synes.

*serum: In ludendo verò maxime omnibus expositus. Scis enim me, cum à libris oculos auocamus, ad omne ludorum genus esse propensum. Ciuilis porro cura; ac sollicitudinis, & naturæ, & studio penitus sum expers. At Episcopum diuinum esse hominem oportet, utpote qui ab omni ludo pereque, atque Deus ipse, alienus, & inexorabilis esse debeat: qui quo vitæ suæ propositum teneat ab innumerabilibus oculis custoditur, quorum aut nulla, aut perexigua utilitas est, nisi ita sit factus quispiam, ut & ad mæstitiam sit compositus, & ad nullam voluptatem infringi, atque emolli-ri possit. In ijs autem quæ ad Deum pertinent, non ille sibi uni vacans, sed communissimus omnium esse debeat, ut qui legum doctor sit; & quæ legibus consentanea sunt loquatur. Necessè verò est ipsum tam multa vnum negotia sustinere, quam multa ceteri simul omnes. Hæc ibi, & post nonnulla velut ficus, dulcedinem suam fructusque suauissimos relinquere renuens, subdit. Mihi igitur, & Deus ipse, & lex, & sacra. Theophilus manus uxorem dedit. Quare hoc omnibus prædico, ac testor; neque me ab ea prorsus seungi velle, neque adulteri instar cum ea clanculum consuescere. Alterum enim nequaquam piū est, alterum illicitum. Sed hoc utique cupiam, ac precabor, plurimos mihi, & quam optimos esse liberos. Tandem verò non secus ac vitis, lætiti-
as, ac delectatiunculas suas sic retinet. Hoc, vnum ego non dissimulabo. Cum ludendi appetens sim (utpote cui iam inde à pueritia armorum, atque equorum immoderatum studium probro datum fuerit) marore quidem afficiar; quomodo enim charissimos mihi canes venationis expertes intueri poterò? vel arcus à teredinibus exesos? En arborum excusationem graphicè depictam.*

VII.

Certè eadem de principatu sententiā, ut eius ratione propria commoda contemnerentur, Filio Dei erat: sed quæ ipsius humanitas, benignitas, charitas, fuit, ea excusatione minime uti voluit: imò verò propriam pinguedinem, dulcedinem, gloriæque suauissimos fructus libentissimè derelinquens, semetipsum sponte exinanivit, ut nos reple-ret: vnde Paulus 2. ad Corinth. 8. 9. *Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopiā vos diuites essetis.* In quæ verba sic exclamat Athanas. serm. in Euangel. de cruce & Pasion. *O opulente Saluator, & re vera Rex, tu pauper fuisti, ut nos tua paupertate disceremus.* Sic ille. Pende illud, *re vera Rex*, tacite innuens eos reapse Reges esse, qui suorum commoditatem proprijs rationibus anteponunt, illos verò qui secus faciunt non ve-ros, sed nomine tenus Principes esse. Sanè, ut non pauca Christi exempla in hanc rem

2. ad Cor.
8. 9.

Athanas.

alibi expendenda transmissim, illud modo non differam apud Ioann. 11. 7. ubi cum à Iudæorum furore, qui sacrilegas in ipsum manus iniicere volebant se subduxisset, paulò post dum ei Lazari ægritudo renunciata est, in Ierusalem imò in furentes hostes suos pergere non dubitauit, inquit; *eamus in Iudæam iterum: Cum verò non omnino abs re discipuli ei obiecissent. Rabbi nunc querebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc?* Ac si dicerent: cur qui inimicorum iram heri prudenter declinasti, hodie in idem periculum te conijcere, & quasi per proprios pedes ad mortem ire non dubitas? ipse regali-
bus verbis respondit. *Nonne duodecim hore sunt diei?* quibus verbis hunc subesse sensum dixeris. Nōne ubi duodecim diei hore sunt, dispares etiam occasiones erunt? cum alia rerum facies in momento vertatur, quasi dicat: ita quidem est heri prudentiā id efflagitāte, quæ vetat sine causā periculis interesse à fu-
rentium hostium præsentia me subduxisse; sed hodie eadem discrimina muneris mei ratione impellente adire teneor, cum de vitā subditi mei agatur. Principem enim multò magis subditorum bonum, quam propriæ lucis vsura vrgeri debet. Ergo in hoc discrimi-
ne, tum propriæ, tum subditorum vitæ, ut vi-
delicet pro illā maneam; pro hac eam, eun-
di vrget necessitas, ut meis consulam: manendi non vrget, ut mihi ipsi prospiciam, & meā vitam asseruem. Quod si in tanta claritate Solis scintilla potest habere momentum, si vana veris, sacris prophana vilo modo com-
ponere fas sit. Audi etiam egregias Magni Pompeij voces abunde ostendentis potio-
rem Patriæ salutem, & incolumitatem, quam propriam vitam sibi esse: properans enim ad Romanam urbem, ut rei frumentariæ inopiā laboranti opem ferret, cum nauim conscendens nauclerus ob exortam tempestatem nauigationem dissuaderet, non leue vitæ discrimen imminere affir-
mans, ita exclamasse fertur: *Vt nauigemus vrget necessitas, ut viuamus non vrget.* O Regium animus! O magno Pompeio dignas voces! Adiungo, quas iam moriturus cum vitā ipsā fudit Otho, è malo subdito, egregius Imperator apud Xiphilinū. *Facient, ut omnes intelligant, quem Imperatorem elegeritis; qui non vos pro se, sed se pro vobis dedit.*

Ioann. 11. 7.

Xiphilin.

VIII.

Sed ad præfatum arborum Apologum redire placet; totamque rē ad exitum perdu-
cere. Ergo pergit inibi auctor apologi Ioathā arbores grauiter iratas aduersus eas, quæ si principatum susciperent, rectè in eo se-
gersissent, rhamnum arborum pessimam ad

Indic 9. 14.

regnum postulasse; qui quidem tantæ dignitatis delatione maximè delectatus, delatam sibi potestatem incunètanter arripuit. Cur vero rhamnus pessimus omnium ad regnū, siue (quæ apologi mense est) pessimi Principis typus esset futurus; ipsamet eius arbusculæ natura satis ostendit: nam in primis sterilis sibi, & infrugifera; alijs, aspera, & aculeata est, (sic enim rhamnum diffinit Nyssen in Psalm. 57. *Species inter spinas omnium difficillima, & August. indidem, densissima quædam spina esse dicuntur.*) Vnde S. Nilus loco citato. *Rhamnus vero arbor infructifera; & spinosa suscepit imperium, quæ nec propriam, nec subiectorum pinguedinem habet.* Ad hæc alienæ suppellectilis maximè appetens, & rapax est: vnde Hieronym. in cap. 2. Aggei. *Rhamnus spinosus frutex, & arbuscula sentibus vnicisque contexta, quæ teneat, quidquid attigerit.* Ita ille, mutuatus opinor à Plauto, qui de spinis, ait; *quod tetigere illico rapiunt: si eas ereptum sciunt.* Vnde hac de causa falsæ amicitia, quæ utilitatis causa, ut frequentius euenit, ineatur, appositum symbolum spinam esse dixeris: etenim coniunctionis prætextu eius vestem, qui sibi adhæreat: prendit, ac sibi retinet. Quod si rhamnum imperantem videre velis: audi Dominum, Osee 8. 4. non sine graui animi sensu dicentem: *Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui.* Dum verò paulò inferius, quid sit; *regnare non ex Deo*, latius, & à priori tibi explico contentus esto, lectione Lxx rem satis exponentium dum reponunt. *Sibimet ipsis regnauerunt:* hoc est, longissimè à præscripto Dei, & recta gubernandi ratione dum numerata non ad subditorum utilitatem, sed ad propria commodata renocabant, non secus, ac si officium propria ipsorum suppellectis suis vñibus commoditati delectationi, & gustui destinata esset. Tales quidem in calamitosi Antichristi temporibus. (Vtinam tunc solum, nec modo mysterium iam operetur iniquitatis! 2. ad Thessalonic. 2. 7.) Reges, & Principes futuros mysticè denunciatum est à Ioele, cap. 2. 3. dicente. *Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem.* Etenim cum Sol sacerdotij; Luna verò regni temporalis ex accommodatione S. Aelredi, ferm. 10. cuius meminimus, vers. 13. adnot. 8. imagines sint; id sub ea locutione innuitur, fore, ut Principes, qui prodesse alijs, quam præesse cupere debent, sua tunc non subditorum bona, (imò, & subditorum, ut sua faciant) quærentes, & curantes, auaritiæ, & exactionibus inuigilent. Audi Aelredum citato loco, ubi cum dixisset. *Quæ quidem tunc suo lumine resplendebat, quan-*

do ad noctis huius, iniquitatis scilicet, & iniustitia tenebras depellendas, Reges, & Principes, & bonis erant consolationi, & malis, terrori: Pares orphanorum, & iudices viduarum; defensores Ecclesiarum, & propulsores iniuriarum, superiores potestate, sed humilitate inferiores: prodesse magis, quam præesse cupientes. Talis fuit Constantinus, talis ille primus Theodoratus, & alij multi. Postea subdit. Tunc autem Luna conuertetur in sanguinem, cum manus principum plena sanguine fuerint, ex actionibus, & vestigalibus effundentes viscera misericordiæ, iustificantes impium pro muneribus, & iustitiam iusti auferentes ab eo, sic populo, quasi præda abutentes, tyranni non Reges destructores pauperum, non consultores præferentes. Ita ille.

Sed iam, quid est? Ipsi regnauerunt, & non ex me: Alij aliter. Ego ut Vulgatum cum lectione Lxx conciliem, crediderim esse; non ex meâ formâ, siue ex meo gubernandi charactere, quippe qui non mihi, sed meis regno; nec à meis subditis humeris portari, sed ipsos ego potius vehere, & portare soleo. Ita quidem ad Hebr. 1. 3. dixit Paulus. *Qui cum sit splendor gloria, & figura substantia eius, portansque omnia verbo virtutis suæ:* ubi Græcè pro portans: est, *ἡγεῖν*, quod propriè significat gubernare moderari, quomodo legunt Chrysostom. & Græci; vnde Erasmus nihil portare sciens, ridet, risu ipse dignus Vulgati translationem, qui reposuerit, *portare*. Sed (ut ipsi, quæ Marcioni Tertullian. lib. 2. cap. 25. aptem.) *Stulte, qui tantum argumentum diuina Maiestatis, & humanae instructionis naso agis.* Equidem ut Paulus Græcè tantum voluerit significare gubernationem Dei; Vulgatus sensu retento ipsummet gubernandi modum, & formam, optimi interpretis partes agens, apprimè explicare voluit; quod non aliter suos moderetur Deus, atque gubernet, quam portando, atque vehendo, vel ipsomet gentili Seneca teste, qui epist. 3. cum dixisset: *Tantum iter est, incundum est, ad quod natura te instruit: dedit tibi illa, quæ si non deserueris, par Deo surges: parem autem Deo pecunia non faciet, Deus nihil habet, &c.* Non turba seruorum leuicam tuam per itinera urbana, ac peregrina portantium: Subijcit. *Deus ille maximus, potentissimusque ipse vehit omnia.* Sed habemus firmiorem propheticum sermonem: Isaiæ enim 46. 1. Grauius de fraclitis execrando idolorum cultui deditis conqueritur Dominus, quod ponderosissima, ac molestissima idola, quæ nō nisi humanis humeris ingenti miserorum defatigatione, ac labore gestari

IX.

Ad Hebr. 1. 3.

Tertullian.

Senec.

Isai. 46. 1.

confueuerant in veri Dei locum sufficerent, ac pro Deo vero haberent; cum id ab eius natura, & conditione adeo fuerit alienum, ut humeris potius ipse suis, imò & ventre ipso subditos gestet, ac ferat: ita siquidem Propheta: *Confractus est, Bel, contritus est Nebo: facta sunt simulacra eorum bestijs, & iumentis: onera vestra graui pondere, usque ad lassitudinem: contabuerunt, & contrita sunt simul. Non potuerunt saluare portantem. Audite me domus Iacob, & omne residuum domus Israel, qui portamini à meo utero, qui gestamini à meâ vuluâ, usque ad senectam ego ipse, & usque ad canos ego portabo; ego feci, & ego feram: ego portabo, & ego saluabo, Cui assimilastis me, & adæquastis, & comparastis me, & fecistis similem? Ac si his verbis bonus Dominus dixerit: cum tantum inter me, & ethnicorum deos interfit, ut illi supplicium suorum humeros graui pondere fatigent, ac frangant; ego verò contra amatores meos non aliter, quam mater foetum in utero gestem, & foueam: Cui illorum similem me esse putastis? æquastis, & comparastis me? hoc est. O pectora cæca, quæ meam naturam alioqui benignissimam, & ad ferenda hominum onera pronam ignorantia vestre penicillo inaccessam, & inuidiosam reddidistis. Nec longè ab hac sententiâ abit illa Plutarchi lib. de doctrina Principum. Offenditur enim Deus is, qui tonitrua, fulmina, radiorum iaculationes imitantur; delectatur autem is, qui suam amulantes virtutem, semet in honestate, ac in humanitate reddunt adsimiles. Sic ille.*

Plutarch.

X. Nec dissimilis eiusdem Prophetæ locutio de Christo Domino, cap. 9. 7. *Factus est principatus eius super humerum eius.* Id est, qui non ut falorum numinum simulachra, aut tyranni feruorum suorum humeris ferri, ac gestari se sinet; sed suis ipse potius tam regni pondus, quam subditos imponet. Ita venerabilis Drogo in sermone de Sacramento Dominicæ Passionis. *Ecce imperium tuum super humerum tuum, portas portantem te: qui portat crucem tuam, portat gloriam tuam, qui portat gloriam tuam, portat te; portantem autem te tu portas super humerum tuum, quia imperium tuum super humerum tuum: Sub quo etiam sensu eodem sermon. elucida illa Elifæi ad Eliam verba, 4. Reg. 2. 13. Pater mi, pater mi, currus Israel, & auriga eius. Hunc in modum. O vox affectuosa, currus Israel, & auriga eius; portas, & regis; sustines, & gubernas: ac si dicat; is gubernationis tuæ modus, & ordo est, ut more currus portes, ac feras, quos gubernas; nec aliter re-*

Drog.

2. Reg. 2. 13

gas, quam eorum infirmitates portando, & humeris sustinendo. Hæc in semetipso ad vitium depinxit Chrysostom. hom. 13. ad pop. ardentem exoptans pro suis se laborare, & bene mereri si fieri posset, ut ipsi absque labore præmia consequerentur. *Vtinam posset fieri, ut ego pro vobis omnibus bene mererer, & meritorum brania vos caperetis. Sicut igitur mater filium febricitantem cernens dolenti, & ardenti assistens lugeas, agrotanti dicit filio. Vtinam fili febre ego suscipere possem, & in me flammam attrahere: sic profecto, & ego dico nunc: utinam possibile esset me pro vobis laborantem omnibus rectè agere. O egregium currum, & aurigam!*

Chrysostom.

Ad quem quidem modum dicebat Paul. ad Roman. 15. 1. *Debemus nos firmiores imbecillitates infirmiorum suslinere, & non vobis placere: ubi bene illud adnotauit Caietan. ea Pauli verba non tam exhortatoria, aut quæ consilium suggerant, quam ad monitoria debiti, & obligationis esse, quibus munerum rationem legemque exponat, quæ firmiores, siue potentiores (potentiam enim Græca vox sonat) subditorum, ac minorum commodis, & bono consulere, etiam cum propriæ quietis, & commodi iacturâ debeant: id enim significant illa verba, & non nobis placere, quæ ex Græco bene veritas: & non nobis indulgere, ut videatur dixisse Apostolus: non ea nobis de causa maior nobis præ alijs status, aut potentia data est, ut nostris commoditatibus prospiciamus, sed ut infirmiorum onera portemus. Certè reuocaturus Dominus Lazarum ad vitam cum omnia, quæ ad miraculum spectarent, ipse propria virtute, & operatione perfecisset lapidem tamen sepulchro appositum auferri à discipulis singillatim voluit. Tollite, inquit, lapidem, Ioann. 11. 39. At nonne eadem vox, quæ animam à longinquis alterius mundi oris aduocabat, quæ foetenti corpori pristinas vires, & robur suggerebat, lapidem simul cum maiori paulu miraculi poterat remouere? Ita sanè. Verum enim verò, quamuis signi magnitudini tantisper Dominus detraheret, eam tamen occasionem monendi Prælatos noluit prætermittere; debere illos infirmiorum onera sustinere, nec subditis vitam, salutemque à Prælato sibi indulgente, adhiberi posse. Ita pæne Ambros. lib. 2. de Pœnitentia, cap. 7. *Poterat tacita vi operationis occulta transferre saxum sepulchri, sed hominibus insit, ut remouerent lapidem, in typo quod nobis donaret, ut leuaremus delictorum onera, moles quasdam**

XI.
Ad Rom. 15. 1.
Caietan.

Ioan. 11. 39

Ambros.

reorum. Pende illud, nobis donaret, ut leuare-
mus onera: Bene quidem, ea enim natura est
huius doni, nimirum, Regni Præfecturæ,
Episcopatus, ut onus sit; nempe ut aliorum
onera Prælati leuet, atque sustineat: & verè
donum, quod diuinum ingenium, portans
omnia, verbo virtutis suæ, quam maximè re-
ferat. Cuius quidem rei opportunissimum
typum præferunt, boues illi, peluim ad for-
dium abluitionem in templo sustinentes. 3.
Reg. 7. 25. & 44. Sed illud ibi maiorem em-
phasim habet, sic boues pelui sustinendæ ef-
se subiectos, ut non modo subditorum onera
sustinere, sed non nihil etiam sordium inde
percipere, patienter ferre debeant. Audi S.
Nilum in Ascetico: *Bones autem sub pelui de-
clarant eos, qui subeunt onus eiusmodi, nihil res-
picere, aut auersari debere, sed & onera, & sor-
des inferiorum perferre, quod sine periculo fie-
ri possit. Qui enim aliorum actiones puras esse
eternis, is quin aliquam ipse sordem contrahat,
vix fieri potest. Siquidem & peluis emundans
eorum, qui lauantur manus, sordes illorum ipsa
suscipit.* Ita Nilus,

XII.

Equidem cum Petro iusserit Dominus,
ut statèrem in ore piscis inuentum tam pro
ipso, quam pro se vectigalium exactoribus
perfolueret: sic enim Matth. 17. 22. *Sumens
da eis pro me, & te: non lene confurgit du-
bium; cur singillatim Christus, ac Petrus
non verò alij discipuli tributa pendant? Dum
verò alij ad peculiare amoris signum Petro
exhibitum referunt, ego potius credide-
rim ad Petri munus potius esse reiicien-
dum, quod proprium Prælatorum sit sub-
ditorum onera ferre, ac pro ipsis debita tri-
buta perfoluere. Quod quidem ita fuit
persuasum Bernardo, ut in ferm. 1. de Sancto
Andræa pulchrè consideret grauissimam
illam Christi in horto Gethsemani tristi-
tiam, & anxietatem, tædium pauorem, ti-
morem, ut à diuinâ ipsius fortitudine a-
lienissima, ita humanæ infirmitatis ægritu-
dines, ac tributa esse, quæ bonus Prin-
ceps pro subditis voluerit perfoluere, ut ip-
si ab alijs immunes redderentur: nam ut
Principem indoctum monuit Plutarchus:
*Re verà enim Reges pro subditis timent, at
tyranni subditos.* Sed audi Bernardum: *Ag-
nosco in duce belli pusillanimatorum trepidatio-
nem: agnosco agroti vocem in medico: agnos-
co infirmantem gallinam cum pullis: conside-
ro charitatem, strepo miserationem, expanes-
co dignationem: & post pauca. Quid mag-
num fuerat Domine Iesu si accedente horâ
propter quam veneras intrepidus stares, tam-
quam qui potestatem habebas ponendi ani-
mam tuam, & nemo eam tollebat à te. An**

non longe gloriosius fuit, quandoquidem totum
propter nos agebatur, ut non modò passio cer-
poris, sed etiam cordis affectio pro nobis fa-
ceret: & quos vivificabat mors tua, tua ni-
hilominus, & trepidatio robustos, & masti-
tia letos, & tedium alacres, & turbatio que-
tos faceret, & desolatio consolatos? Oblerua
illa, an non gloriosius fuit? Sed cui glorio-
sius? Dei filio, an nobis? Nobis quidem,
sed multo magis Dei filio: Quid enim Prin-
cipi gloriosius, quid illustrius fuerit, quam
subditorum onera, & ægritudines perfer-
re, & mortalitatis tributa pro ipsis exol-
uere. Ad quem etiam modum Ambrosius,
lib. 10. in Lucam: *Nusquam magis piete-
tem Domini, maiestatemque admiror, quam
cum susceptam in illo ad tempus video infir-
mitatem meam; minus enim mihi contulerat,
nisi meum suscepisset affectum. Ergo pro me
deluit, qui pro se nihil habuit, quod deleret:
ubi pende illud, nusquam magis maiestatem
Dei admiror, &c. quasi id maiestatis sit pro-
prium, imò verò nihil ita proprium, ni-
hil ipsa adeò dignum. Sed luculenti usidem
Ambros. lib. 2. de Fide, cap. 3. componens* *Idem.*
*illa Assertoris nostri verba, Ioann. 12. 27. Anima mea turbata est: cum illis Petri ad
ipsum Dominum, Ioann. 13. 37. animam* *Idem.*
*pro te ponam: hunc in modum. Petrus di-
xit, animam meam pro te ponam; & Christus
dixit: anima mea turbatur. Virumque verum
est, & plenum virumque rationis, quod & il-
le, qui est inferior non timet, & ille, qui su-
perior est gerit timentis affectum. Opportu-
nè: quia quâ superior est infirmiorum o-
nera, & imbecillitates sustinet. Per similes est
conciliatio, quam adhibet Augustin. tra-
ctat. 52. in Ioann. citatis verbis Ioann.* *Idem.*
*Anima mea turbata est: & illis, quæ post-
modum subiecit Dominus, vers. 26. Qui
mihi ministrat, me sequatur: dum enim sic
subdubitatur. Quid est hoc, quomodo sequi in-
bes animam meam, si turbari video animam
tuam? quomodo sufferam, quod graue tanta fir-
mitas sentit? quale fundamentum quæram, si
petra succumbit? Ita respondet, sed videor mihi
audire in cogitatione meâ respondentem mihi,
Dominum meum, & quodammodo dicentem,
magis sequeris, quia sic me interpono, audisti ad
te vocem fortitudinis meæ, audi in me vocem in-
firmitatis tuæ vires suggero, ut curras, nec repri-
mo, quod acceleras, sed transiero in me, quod tre-
pidas, & subservio quod transcas. En subditi in-
firmitates, & onera, in dorsum Principis,
qui verè Princeps sit translata. Quâ fa-
nè de causâ, ut risu dignum fuerit, Ægyptios
cocodrillum, ut Deum adorare, nō contem-
nenda corū in huius erroris consideratio, vi-*

Ambros.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

delicet, quod hæc bellua dorsum durissimū, ventrem vero maxime mollem habeat: illud quidem, quod patientiæ est symbolum ad subditorum onera perferenda; hunc verò ad indulgentissimum matris affectum in suos exhibendum; ad eum modum, quo de Pontifice summo dicebat ad Hebr. 5. 2. Paulus. *Qui condolere possit ijs, qui ignorant, & errant quoniam, & ipse circumdatus est infirmitate:* Et de se ipso ad Galat. 4. 19. *Filioli quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* Quid hoc dorso durius? Quid hoc ventre mollius?

XIII.

Gen. 2. 21.

Vndè conijcies, quid fuerit in causa quod cum Adamus, è luto fuerit formatus, Eva non ita, sed ex ipsius Adami costâ fuerit educta. Quid? artificii ad manum pulvis non erat? Quid? nobilior materies infirmiori vasculo debuit excogitari? Neutrum quidem: sed ut Adamo, qui Eux caput, ac princeps erat futurus, manifestum foret, subditos à prælatis, nō modo, ut rem propriam amandos, sed etiam ipsorum vitam, commoditate, ac reliqua bona, è Principis costis educenda esse, debereque illum subditorum utilitatibus proprijs expensis, multoque labore indefinēter prospicere. Ita quidem dicebat Synesius, orat. de regno: *quam quæ felicissimam (fortunam) Dei beneficio est adeptus, cuique in primâ etate magni Regis appellationem concessit eum nullum nō laborem perferre, oportet; & ab omni vitæ commoditate separari, ac somni parcissimi solitudinum autem plurimarum esse participem, si quis regis nomen non in merito sibi velit obtinere, ubi ulterius observa, quod quamvis ea costæ iactura ad Eux formationem extractæ à Domino Adæ fuerit refarcienda (erat enim tâto indignū opifice, ut in suo opere perficēdo creaturæ debitor maneret) at opere pretium fuisse, ut non in eadem, sed in aliâ specie debitum illi persolveretur, carnem videlicet pro costâ Domino substituēte: sic enim habes, Genes. 2. 21. *Tulit vnā de costis eius, & repleuit carnem pro ea.* Vndè quidem effectum est, ut alia Adami, alia Eux: siue alia Prælati, alia subditi structura remanserit, dū hic maiori ossium duritie, ille verò ampliori carnis mollitie, & lenitate constaret: Sane, ut ad subditi duritiem, ad importunitatem, ad querelas, & ad ipsius imbecillitates, & molestias perferēdas plus benignitatis, & humanitatis, quæ per carnem optime exprimitur in Principe respondeat: *Debemus enim nos firmiores imbecillitates infirmorum suslinere, & non nobis placere.**

Gen. 2. 21.

XIII.

Deprecabatur Regem Roboamum Israelitica plebs, tributorum, ac vectigalium pondere confracta, ut non nihil leuaminis, ac ref-

pirationis ipsi afferret: *Pater tuus (inquiunt) durissimum iugum imposuit nobis; tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo, quod imposuit nobis, & seruiemus tibi.* 3. Reg. 12. 4. Quid ad hæc Princeps responderit? Audi: *Minimus digitus meus grossior est dorso Patris mei.* Bene quidem hinc speres. Quid enim fecerit, qui plus carnis se habere cognoscit, quam subditorum misereri? quid ve polliceatur digitus paterno dorso grossior? nisi dorsum multo grandius, ac fortius, quā Patris dorsum fuisset, ut maiora, atque grauiora subditorum onera perferret? at non sic mortalium inspicitissimus subintulit, sed contra: *Pater meus posuit super vos iugum graue, ego autem addam super iugum vestrum; Pater meus cecidit vos flagellis; ego autem cecidam vos scorpionibus;* quâ latè cōsecutione nihil infanius, nihil ineptius, aut magis extra rem: cum vel ob eammet rationem, quod plus in se carnis agnosceret, plus humanitatis, & benignitatis sibi inesse debere, admoneretur, ad eum modum, quo de Pontifice superius intulit Paulus, ad Hebr. 5. 2. *Qui condolere possit ijs, qui ignorant, & errant, quoniam, & ipse circumdatus est infirmitate:* Vbi lectio Syriaca pro, *condolere*, possit, *demittere se*: imagine, ut apparet ab ijs, qui ad aliquod pondus leuandum, & perferendum se deijciunt sumptâ, monens Apostolus ab ipsa sibi circumdante, & vndique contegente infirmitate, hoc est, humanitate admoneri Prælatum, ut suis indulgeat, eorumque infirmitates ferat. Aliter quidem, quā Roboam, censebat Theodoricus Rex, apud Cassiod. lib. 5. variarum; qui sic se bono, ac gaudijs Populorum, putabat deuinctum, ut interdū etiam desipere, expediens iudicaret, ut lætitiæ populi morem gereret, sic enim ibi. *Quapropter largiamur expensas, non semper ex iudicio demus: expedit interdum desipere, ut populi possimus desiderata gaudia continere.* Hæc ille.

3. Reg. 12. 4

Ad Heb. 5. 2.

Cassiodor.

Sed iam, & ijs omnibus, quæ hucusque diximus, & quæ mittimus vel in alium locum transmittimus, vsus, & consuetudo non leuiter aduersantur: subditos enim potius, quam Principes hodierna iam tempestate venerantur Ægyptij, quod ut ventrem mollem ad pietatem, & indulgentem in Reges suos affectum, ita dorsum durissimum ad ipsorum onera perferenda, & tributa pro ipsis persoluenda habeant. Nec deesse quidem huic consuetudini peculiaris, è sacra pagina auctoritas petita videtur. Certè 4. Reg. 9. 13. cū primum Iehu ab Elisæo ex Dei præscripto in Regem est designatus, omnes quotquot aderant, ut se se illi subditos profiterentur, regiū-

XV.

4. Reg. 9. 13

que ius, & potestatem agnosceret, proprium libimet ipsis pallium ex humeris detraxerunt, ut regius ex illis thronus excelsius con-
surgeret: lic enim ibi: Festinauerunt itaque, & unusquisque tollens pallium suum posuerunt sub pedibus eius in similitudinem tribunalis: id autem, quid significet? nisi Principibus, atque Dynastis in omnia quæ subditorum sunt, imò, & in singulorum pallium ius esse, quæ ab ipsis petere, & repetere aliquandiu possint?

XVI.

Veraprocul dubio sententia, legitimusque eius loci sensus, si tamen aliquid interius latens introspectatur attentius; nempe in Hebræo esse: *Et tulerunt unusquisque vestimentum suum, & posuerunt subter eum super tribunal, seu, fastigium, ubi verbum, quod tribunali respondet, proprie significat, osseum; quod prædictum Principum ius enucleatissime explicat. Nempe Principi ad subditorum bona, imò ad proprium cuiusvisque pallium ius esse, dum tamen id ad ossa vel Principis, vel Regni, cui præest contegenda, & confouenda necessarium videatur. Nec antea Princeps pauperum sudorem, & pallia sibi vendiceret, quam ipse, ut aiunt, vix ossibus hæreat, iuxta phrasim, quam de homine extremè indigente dicimus: *Está en los huesos*, cum videlicet ea, quæ ad necessarios usus vitæ, dignitatis, & debiti splendoris opus habet, non suppetunt; tunc enim ad ossa tegenda non modo à subditis suppeditandæ pecuniæ, sed ipsamet pallia sponte offerenda, sin minus ab ipsis auferenda sunt: est tamen operepretium, attentissimè prius à Principibus consideratione expendi, ne ea, quæ subditorum sunt, non tam ad ossa cooperienda, quam ad carnem confouendam, ad desideria inquam carnis explenda, ad superfluos sumptus, ad itinera non necessaria, & id genus alia assumant. Sanè 3. Reg. 11. 20. ut Ahias Propheeta Israeliticum regnum, quæ ad regem pertinet ænigmatice describeret, pallij imagine est usus, eâ quidem innuens Principem regno suo operiendum; hoc est, ad ea quæ sibi sint necessaria, & ad honestum splendorem ipso uti debere: vnde illud Principibus omnino cauendum, ne subditorum pallia, & pauperum sudorem, in priuatorum hominum (priuatorum dixi, nec me poenitet) inuidiosam utilitatem, & nimias diuitias conuertât, ne quod dixit Saluianus Mafsilienfis à nobis alibi adductus: *Vnius hominis ornamentum, totius orbis excidium sit.**

saluian.
 mafsilienf.

XVII.

Nec videri id debet Principibus ingrati, & odiosum, imò utilissimum, & necessarium; ut enim hæc ratione summâ rerum dominatione non potiantur, nec regnum adeo utile,

& fructuosum sibi habeant, habebunt tamē proculdubio solidius illud, ac diu turnus: ita Nicolaus Oresmius Lexouiensis Antistes, lib. de mutatione monetarum appositum ex Aristotele affert responsum, præclari Lacædemoniorum Regis Theopompi, qui cum graui tributa à prædecessoribus regno imposita libens ipse remississet, atque eâ de causa eius vxor nō sine lacrymis obijceret, turpe videri regnū minoris emolumenti filijs tradere, quàm ipse suscepisset à Patre, sapienter respondit, *sed trado diuturnius*; subdit Nicolaus: *O diuinum oraculum, ô quanti ponderis verbum, & in palatijs regijs, litteris aureis depingendum; trado, inquit, diuturnius, ac si diceret, plus auxi regnum duratione temporis, quàm sit diminutum moderatione potestatis. Ecce plus quam Salomon hic. Nam si Roboam à patre suo Salomone regnum, sic compositum recepisset, & tenuisset, nunquā decem de duodecim tribubus perdidisset, nec sibi improprium fuisset, Ecclesiastici 47. Prophanasti semen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos, & cæteris stultitiam tuam, ut faceres imperium bipartitū. Hactenus ille.*

Nic. Ores.

Ecc. 47. 27

VERSVS XXV.

Et hoc confidens scio, quia manebo, & permanebo omnibus vobis ad profectū vestrum, & gaudium Fidei.

VERSVS XXVI.

Ut gratulatio vestra abundet in Christo Iesu in me, per meum aduentum iterum ad vos.

COMMENTARIVS.

I.

Erasm.

Montan.

IDE dicta ad vers. 19. & 20. Sed deinde obserua perperam legisse Erasmu, & hoc certo scio: quasi verbum, scio, construendum sit cum pro nomine, hoc. Melius Montanus, & alij

interpretes vertunt, & hoc confusus scio, vt sensus sit, cum vno ex capite hoc, (id est, necessarium esse vobis vitam meam) confidam siue persuasum habeam, (id etiam proprie significat Græcum verbum: πεποιθως: ex alio vero satis mihi, sit notum, quam maximè Deus vestram sanctitatem desideret; scio, hoc est pro certo habeo seu vehementer mihi persuasum, quia (Hispanè, que) manebo, & per manebo: diutius scilicet mihi viuendum, & vna vobiscum commorandum esse, vt maiores in dies in Christianâ disciplinâ progressus faciat,

Gaudium Fidei.

II.

PERinde id ab interpretibus accipitur, ac si posuerit Paulus, fidem, pro fidelibus omnibus, qui eius operâ Christianam religionem subinde erant suscepturi. Crediderim tamen eo dicendi modo positum, quo de fide vt de rationis, & gaudij particeps Paulus loquatur, quasi ipsa ob timorem de ipsius morte, doloremque ob eius vincula, & tribulationes, semi extincta esset: subinde verò nuntio de illius incolumitate, & salute accepto velut ad nouam vitam, & lucem reuocetur; veletiam: Gaudium Fidei, posuit Apostolus pro Christianæ religionis incremento, quæ tota à suo fundamento fides dicitur in Scripturis, vt sæpius dixi.

Gratulatio vestra abundet in Christo.

III.

Iustinian.

CV M pro gratulatione Græce sit: Κενυχημα, quæ vox, gloriationem, significat, Iustinianus sic accipit, vt velit Paulus Philippensium de ipsius salute, & incolumitate gratulationem, non qualemunque futuram, sed eam, quæ simul cum magnâ ipsorum gloriâ coniuncta sit, quod ipsi vitæ subsidia Paulo in carcere detento subministrarint. Aliter verò alij interpretantur, ac si dicat, vt gloriatio, quâ non in vobis quasi viribus vestris eam perfectionem fueritis assecuti, sed in Christo Iesu; cui eam debetis, in me, hoc est, meâ industriâ, & me ministro gloriamini,

ea inquam gloriatio, abundet, siue sit copiosior medio aduentu meo ad vos. Neutrum tamen mihi placet: illud, quia nimis simpliciter dictum; hoc quia nimis artificiosè compositum. Vnde melius Græci gratulationem, siue gloriationem passim sumunt, quæ Paulus de profectu spirituali Philippensium in Christo oblectetur, vt sit sensus, vt ego copiosius, & abundantius mihi ipsi gratulari, & gloriarî in Christo possim cum ad vos reuersus videro quantum in Christianâ disciplinâ profeceritis,

Quid ergo? Reuersus est iterum Paulus Philippos? Verba hæc videntur indicare, & in eam sententiam iuit Chrysostomus cum suis, dempto Theophylacto, qui hæere videtur. Alij tamen contra existimant, hæc potissimum ratione ducti, quod credant, epistolam hæc è posterioribus vinculis fuisse conscriptam. Mihi in re omnino ancipiti quæque cõiecturis solum agitur (eiusmodi enim ea omnia, quæ ad historiam pertinent, sunt) nunquam facile fuit certum aliquid pronunciare. Si verò quæstionis nodus inde pendeat è primis ne, an è secundis vinculis hæc fuerit epistola conscripta; mihi ex dictis vers. 19. & 20. solutio expeditissima est: omnino enim ex Pauli verbis inibi expensis mihi persuasum duxi, è priori captiuitate fuisse conscriptam, & in hanc sententiam maior, meliorque interpretum pars inclinat. Vide Baron. tom. 1. Annal. ad ann. Christi. 60. §. 1.

Illud etiam mihi satis probabile, Paulum postquam ex ijs vinculis solutus est, Hispaniam nostram, vt ipsemet ad Rom. 15. 24. & 25. fuerat pollicitus, aduenisse. Quod præter Martyrologium Romanum, dic. 22. Martij, atque Bedæ Kalend. Aprilis, & Adonem in Chronico ad annū Christi 59. omnes pene Patres tradiderunt: Græci in primis; Theodoretus in hæc verba, & in 2. ad Timotheum vltimo, Chrysost. hom. 7. de laudibus Pauli, & hom. 79. in Matth. & præf. in epist. ad Hebræos, Cyrill. Ierosolym. Cateches 17. Epiphani. hæresi. 26. Sophron. Ierosolym. ser. de natali Apostol. Hypolit. lib. de 72. discipul. & in lib. de duodecim Apostolis, qui in Biblioth. Card. Sirleti asseruabatur: cuius, sic meminit in hanc sententiam Baron. in adnot. ad Martyr. Roman. die xxij. Martij. Exstat in Bibliotheca Card. Sirleti libellus Hypolit. Martyr. de duodecim Apostolis, quo firmiter assertor asserit Sanctum Paulum prædicasse Euangelium in Hispaniâ. Similiter Latini. Gregor. lib. 3. r. Moral. cap. 22. Hieronym. in cap. 11. Isaia, Isid. Hispalensis lib. de vitâ, & obitu sanctorum, cap. 71. & verò pro hæc sententiâ, & omnis antiquitas est, & res ipsa pro se loquitur.

III.

Chrysost. Theophyl.

Baron.

V.

Ad Rom. 15. 24.

Mart. Ro. Beda.

Adon.

Theodoret.

Chrysost.

Cyr. Ieros.

Epiphani.

Sophron. Ier.

Hypolit.

Baron.

Gregor.

Hieron.

Isid. Hisp.

Quis enim credat Apostolum, qui totius orbis terrarum Sol, communisque Pater erat omnes Asia angelos perlustrasse, græculosque quosvis Euangelicis institutis imbuisse, Hispaniam verò, quæ adeo præcipua totius orbis, præpotensque, ac maximi in omnes partes momenti portio est, & in quâ Christiana in posterum religio potiore, commodiore, & sempiterna (vti omnis, qui bene credit, sperat) erat requiem habitura benignissimo aspectu, salutarique faciei suæ influxu defraudasse? Credat qui volet: ego in rem Pauli dignitati non consentaneam animum nunquam inducam in eum. Quid quod? non pauca nobis eaque præclara tantæ felicitatis indicia remanserunt: etenim Tortosæ in Catalogniâ Paulum fuisse, atque illi ciuitati Rufum, Simonis Cyrinæi filium Episcopum præfecisse, cõstans illius Ecclesiæ traditio est; de quâ vide Doctorem Antonium Beuter lib. 1. cap. 23. inde verò Hispaniæ interiora, Castellamque nostram diuinum hoc iubar penetrasse similis Vianensis oppidi iuxta Lucroniensem urbem traditio egregijs vestigijs munita confirmat. Ferunt enim Vianenses notitiâ de manu in manum constanter ad hæc tempora perlatâ, in signe inibi Dianæ oraculum, ad quod vndique Hispani & Cantabria, præsertim ad impia sacrificia Idolis offerenda confluebant, extitisse; dumque eam demonis arcem oppugnandam expugnandamque sibi Paulus suscepisset, Basilicam in honorem S. Michaelis Archangeli in mediocri quodam cliuo ad Septentrionalem plagam prope Vianam ædificasse. Quæ tanti fundatoris manum semper agnoscens ad hodierna etiam tempora duret. Addunt maiorum stirum incuriâ, dum non semel ea Basilica reædificata est, demolitum fuisse non exiguum lapidem, in quo hæc erat inscriptio.

Saulus præco crucis fuit nobis primordia lucis.
Auctore est Dominus Ioannes de Amiax in lib. antiquitatum Episcopatus Calagurritani typis excussio Pompeionæ, anno. 1608. discurret secundo, ubi etiam plures Vianenses testatur agnouisse, qui affirmarent tractasse se, & cognouisse eos, qui vetustissimam illam inscriptionem vidissent, sæpiusque legissent.

Hinc non potest non videri alicui creditu difficile, Paulum ex Hispaniâ in Macedoniâ iterum rediisse, cum & ab oriente tam longe esset dissitus, & ad Ephesum, & alias Asiaticos Episcopos, qui ad eum videndum confluerant, dixit Actuum. 20. 25. *Et nunc ecce scio, quia amplius non videbitis faciem meam vos omnes, per quos transui prædicans Regnum Dei.* Quis enim crediderit Paulum Macedo-

niam iterum peragrasse, nec deuotissimas sibi vrbes inuississe. Incertus ergo Pauli ad Philipenses reditus; nec aliud, ex his verbis, conuinci potest: dum enim dicit Apostolus, scire se mansurum, & permanurum ad conuiuendum Philipensibus, suum aduentum ad illos inculans, non loquitur de notitiâ, quam ipse ex diuinâ reuelatione haberet, sed de probabili solû coniectura, quæ licet moralem certitudinem sibi faceret deludi tamen posset, vt de verbo Græco, *ὄψα*, pro quo noster possuit: *scio*, iam supra ad versum 6. monuimus, & quidem, quæ Paulus statim subdit, *sive cum venero, & videro vos, sive absens audiam de vobis*: nihil certi hac de re ipsum polliceri, sed coniecturalis sententiâ, siue fiducialoqui indicant.

VERSVS XXVII.

*Tantum digne Euangelio
Christi conuersamini, vt
sive cum venero, & videro
vos, sive absens audiam
de vobis, quia statis in vno
spiritu, vnanimes, collaborantes
fidei Euangelij.*

COMMENTARIVS.

Tantum.

NE monent Græca scholia aliquid hic subaudiendum esse, quod orationem expleat. Quid verò? Respondet Iustinianus, vt videlicet siue vos præsens intuear, siue de vobis absens audiam, &c. Verû id nõ est aliquid subaudire, sed verba huc illuc trãspõnere, atque inde tollere, vbi commodiorem sedem habent. Vndè hæc abrupta locutio, eo potius tendere videtur, vt tam curam de rebus, & salute Pauli conceptam, quam sollicitam de suo aduentu expectationem, (hæc enim duo

I.
Græc. sch.

Iustin.

præ-

Ant. Bent.

Ioann. de
Amiax.

VI.

Act. 20. 25

præcedentibus verbis in Philippenfium animis excitat) nunc moderetur, siue etiam comprimat, & omnem illorum sollicitudinem, omneque desiderium ad vitæ integritatem transferat, est ergo sensus, ac si dicat: sed omnem iam de me, meisque rebus curâ abijcite, & ad dignam Euangelij conuersationem nervos omnes contendite,

Vno spiritu unanimes.

II.

Syriac.
Theophyl.
Act. 4. 32.

Estius.

GRÆCÆ: *In vno spirito vnâ animâ.* Vndè nō statis liquet, an vox anima cum præcedentibus, an cum sequentibus componenda sit. Syriaca lectio, Theophylact. & plures benè ad præcedentia referunt, ut idem id sit, atque illud Lucæ Actuum. 4. 32. *Multitudinis creditum erat cor vnum, & anima vna.* Displicuit tamen id Estio, ex eo solum, quod nulla inter has voces intercedat coniunctio, vnde mauius animam à spiritu se iungere hoc sensu, ut de vobis audiam, quod perseueretis in vno spiritu, id est, concordēs, quodque sitis vno animo, & studio collaborantes fidei. Sed leuior sane ea ratio fuit, quam quæ virum doctum permoueret, cum frequentissimè tam in scripturâ, quam apud omnes scriptores coniunctio vocum subaudiri soleat. Sed nec illam hic Syriacus omisit, dum legit, *quod stetit in vno spiritu vnâque animâ.* Et quidem dum minutè vculæ scrupulus Estium remoratur ipse non aduertit, quod scrupulosi plerumque euenit, durius se aliquid, & magis timendum deuorare, siquidem à vulgatæ disputatione recedit, quæ nullo appposito commate inter spiritum, & animam post vocem, *unanimes,* illud appingit hoc modo: *quia stetit in vno spiritu unanimes, collaborantes,* &c. Vndè ex ipsius etiam mente Syriaci, & Theophylacti sensus omnino subsistit.

III.

Estius.

Sed cur Paulus vtrâque coniūxit: *spiritum, & animam,* cū synonymæ hæ voces sint: Respondent optimè ferè omnes interpretes ideo fecisse Paulum, ut Philippenfēs non solum de animorum, & voluntatum coniunctione, & vnitatem, sed de doctrinæ etiâ, & sententiarum consensione admoneret, mutuam ab illis charitatem, & eandem mentem efflagitans. Sed cum hæ voces quas Paulus vsurpat vtrâque partem animi promiscuè significant; disquiri etiam potest, sub quâ ab Apostolo, voluntas; sub quâ mens significetur, Estius quamuis existimet, necesse non esse inter spiritum, & animam distinguere, addit tamen, quod si distinguendum sit non incommode spiritus ad intellectum, & anima ad voluntatem referetur. Alij contra existimant,

spiritum ad animorum vnitatem, animam vero ad intellectuū consensionem referri, quod equius sit, ut perfectior animæ pars, qui intellectus est totius animæ nomen sibi vindicet leuius aristâ dubium: Dixeris cum Poeta.

*Non nostrum inter vos tantas componere lites,
Et vitulatu dignus, & hic.*

Collaborantes.

III.

Estius.

Chrysostom.

Theophyl.

Anselm.

Ambrosi.

V.

Græcæ, *συνάδελφες*, simul certantes, tamquam strenui milites. At quis est is cum quo simul certaturi erant? Estius ad ipsummet Paulum refert, quasi dicat, vnanobiscum certantes. Melius Chrysostomus, & Græci ad ipsosmet Philippenfēs, qui vna omnes, velut, *castrorum acies ordinata*, pro fide dimicarent; non enim inter se pugnabant, (inquit Chrysostomus) sed quod vult Paulus, hoc est, mutuum inquit vobis auxilium afferte, dum fides Euangelij in certamine versatur: Eodem modo Theophyl. & Anselm. sic enim ille; *vos mutuo adiuvantes in certamine, quod pro fide sumitur*, Anselmus vero: *simul omnes totis viribus laborantes ad implendum ea, quæ fides Evangelica exigit.* Optime vero omnium Ambrosius, *certantes simul cum fide ipsâ, quæ velut in palestra sit*, quæ etiâ mens citatis Græcorum verbis inest. Sanè, ut religio subsistat, vtrumque necesse est; & lucta defendētium fidem, & quod ea lucta, & dimicatio à pluribus vnâ pugnantibus, suscipiatur.

Sed quale tandem auxilium fidei decertanti cum hostibus Philippenfēs erant allaturi? duplex opinor ex mente Pauli, alterum probitatis morum, integritatisque vitæ alterum: doctrinæ vnanimi consensione traditæ mutuâ charitate, & animorum coniunctione ornata. Vtrumque enim fidei defensio prærequirit: & de primo, id quidem innuit Apostolus, dum ait: *digne Euangelio conuersamini*, à quibus verbis sequentia dependent, & maior ipserum explicatio sunt. Vndè confer hæc verba cum illis Petri epistola 1. cap. 2. 12. *Conuersationem vestram inter gentes habentes bonam, ut in eo, quod detractant de vobis, tamquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes glorificent Deum in die visitationis: & cum ijs, quæ post nonnulla subiicit, quia sic est voluntas Dei, ut beneficientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam, denique cum illis cap. 3. 1. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omni poscētī vos rationem de eâ, quæ in vobis est spe, sed cum mo-*

1. Pet. 1. 12

1. Pet. 3. 2

desilia, & timore conscientiam habentes bonam, ut in eo, quod detrahunt, vobis confundantur, qui calumniatur vestram bonam in Christo conversationem. In quibus omnibus apparet, ethnicos Christianis falsa frequentius crimina obieciſſe, ut Christianæ religionis candorem denigrarent, ut Tertull. in Apologetico, & August. lib. 1. de consensu Evangelist. cap. 9. & sequentibus, longius persequuntur, eaque de causâ fidelibus vitæ integritatem tanto pe re ab Apostolis commendari, ut præclarorū operum luce, tenebræ quas ethnici Euangelio offundebant, diffugerent, ipsique accusatores factis potius, quam verbis conuicti obganire cessarent. Vnde pulchrè dixit Petrus: *obmutescere, faciatis imprudentium hominum ignorantiam: ubi pro: obmutescere: Græce est, φημί, quod proprius vertas; como siue capistro obstringere, & occludere os: eo sensu, quo Deuter. 25. 1. & 1. Corinth. 9. 9. dicitur: Nō alligabis os bohi trituranti, siue ut Ambros. in 1. ad Timoth. 5. legit, non infranabis os, vnde Syriacus ad id loci Petri, sic legit. Quia sic est voluntas Dei, ut per bona opera vestra, obturetis os stultorum illorum, qui non norunt Deum. Quasi nullum frænum ad maledicas impiorum hominum linguas cohibendas aptius fortiusque fuerit, quam innocens fidelium conuersatio, præclaraque vita, & quidem optimum præ omnibus modum dimicandi pro fi de Christiana hunc reapse extitisse, multis cō firmat Euseb. lib. 4. histor. cap. 7. & lib. 5. cap. 1. & sequentibus. Quod adeo est verum, ut impius ille Iulianus dū Sacerdotem Idolorum per epistolam monuit, ut vehementius curaret ethnicos virtutem colere illam potissimā rationē subiūxerit Christianā religionē hāc ratione mirificè floruisse, ac pro pagatam fuisse. Sanè in hanc sententiam hæc commodatissime scripsit Chrysost. hom. 3. in epist. 1 ad Corinth. Sic eos prosternamus (de ethnicis loquitur,) & aduersus illos pugnemus, & ante verba per vitam eos perterreamus. Hæc est enim magna pugna. Hæc est ratiocinatio aduersus, quam contradici non potest, qua fit per facta. Nam etsi per verba millies philosophemur non exhibeamus autem vitam illis meliorem, nullum est lucrum, non enim attendunt ea, qua dicuntur, sed examinant ea, qua gerimus, & dicunt, tu prior pare tuis verbis, & tunc hortare alios. Hæc & plura ibi Chrysost.*

Tertullian.
D. Aug.

Deut. 25. 1.
1. Ad Cor.
9. 9.
Ambros.
Syriac.

Euseb.

Chrysost.

ADNOTATIO. I.

Quam arcta fidelium concordia esse debeat.

VAE vel Patres, vel ethnici de veræ amicitiae, & charitatis naturâ scitè, & floridè varijs sententijs, & imaginibus tradidere, amicitiam diffinientes, ut sit omnium tam diuinarum, quam humanarum rerum cum beneuolentiâ, & charitate consensus, uti habet Aug. ep. 155. ad Marcian. vel ut Plato in Lyſide, ut vnus fiat è pluribus, à quo similia mutuati sunt Aristot. lib. 2. magn. moral. cap. 13. & Senec. epist. 109. vno hoc verbo, *vnanimis*, expressit Apostolus, quod si expenderis, quidquid aliud addideris, superfluet; cum enim voluerimus impensè amicum dicere (inquit citatus Aristot.) *una mea*, & huius anima est dicere solemus. Benè quidem cum, impensè, dicere volumus; nihil enim vltra cogitare valemus, quam, *vnā animā*, (ut ipsemet Philosophus interrogatus respondit) *in duobus corporibus inclusam*. Vnde Christus sub Davidis personâ, ut intimam, quam cum proditore contraxerat amicitiam, declararet hanc phrasim vsurpans, sic quæstus est Psalm. 54. 14. *Tu vero homo vnanimis*: Quæ verba versans Ambros. lib. 3. de offic. cap. 16. *Qui est vnanimis, ipse amicus est, quod unitas animorum in amicis sit*: & Paulo ante. *Quid est enim amicus, nisi cōsors amoris, ad quem animum tuum adiungas, atque applies, & ita misceas, ut vnum velis fieri ex duobus cui te, tanquam alteri tibi cōmittas*. Sed hinc illud acutè infert, notanter hoc nomine à Christo Iudam increpatum, ut simul ostenderet, illū se simul lædere, qui vnanimē, sibi læderet, certè vel ut hāc ratione à proditione executioni mandandâ deterreret, vel ut de illâ, quod proditoris damnum potius, quā suum esset, doleret. Itaque ad acerbendam peccati inuidiam non dixit. *Tu verò seruus meus*: Apostolus meus, sed vnanimis meus, hoc est, non meus, sed tuus proditores, qui vnanimem prodidisti.

I.

Augustin.
Plato.

Aristotel.
Senec.

Psalm. 54. 14.
Ambros.

II.

104. 17. 12.

Fuit hic Christi orationis sensus, atque scopus, apud Ioann. 17. 12. *Pater sancte serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint vnī, sicut & nos*, & vers. 20. *Ut omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te*: & vers. 22. *ut sint, vnum sicut, & nos, vnum sumus*, quæ de animorum vnitate, & omnimodâ volunta-

tum

Ambros.
August.
Theophyl.
Euthym.
Leont.
Theod.
Cyr. Ale.

tum cōiunctione ab Ambros. August. Theophyl. Euthym. Leont. Theod. Cyr. Ale. apud Mald. explicantur, eaque sic premit Cyril. Alexand. ibi. *Charitatis, pacis, & concordia vinculum petit, quod ad tantam spirituales credentes unionem perducatur, ut naturalis, consubstantialisque in Patre, Filio, atque Spiritu Sancto unionis similitudinem imitetur.* Vbi maxime obseruanda huius petitionis grauitas, miraq; omnino dæ unitatis descriptio; ut enim in sacrosanctâ Triade, vno ex capite vera personarum discretio, atque distinctio est, ut Pater, non sit Filius, nec Filius, Spiritus Sanctus; nec Spiritus sanctus, sit Pater, aut Filius; ex alio vero, tam vna, atque eadem trinum personarum natura est, ut totus in Patre Filius, totusque in verbo Pater, totusque, & in Patre, & Filio, Spiritus diuinus; vnus idemque tribus personis intellectus; vna eademque voluntas; vna sapientia, & charitas; vna denique, eademque bonorum omnium, pro indiuiso, communio sit, ut merito dixerit Nazianz. orat. 1. de pace. *Trinitas siquidem illis; Deus vnus est, & esse creditur, non minus propter concordiam, quam propter substantiæ identitatem.* Ita in Christi discipulis numero quidem distinctis, ac in diuersis corporibus videntibus, vna quodammodo anima, vna voluntas, vnus amor, idem sensus, iudicium, atque sententia, idemque bonorum omnium reperiatur consortium. Hanc autem veræ amicitiae legem, hoc Dei ingenium esse, illud etiam conuincit, quod Matth. 5. 23. sacrificatur præscribatur, ut si à proximo dissideat, prius de satisfactione illi exhibendâ, vel de iniuriâ etiam condonanda, quam de sacrificij absolutione, & perfectione cogitet; sed quare? respondet Chrysost. ibi. *Nemo enim inter duos inimicos potest esse fidelis amicus amborum, ideo, & Deus non vult esse amicus fidelium, quando inter se fuerint inimici.* Si inquiras: Cur inter duos inimicos fidelis amicus esse quis nequeat? Respondebo, quod ad germanæ amicitiae rationem idem velle, idem nolle, idem spiritus, eadem mens, atque sententia prærequiritur; hæc vero omnimoda unitas non nisi inter consona esse possit, qui enim fiat, ut cum ijs, qui adinuicem dissident vnus mēte, & animo esse valeam? Rectè namque dixit Synesius eandem amicorum, atque linearum rationem esse, quæ vni tertio eadem, siue diuersa, sunt eadem, siue diuersa inter se.

III.

Iam verò Christi orationis effectum, vberemque ab illâ fatione messem, audi Actuum 4. 32. *Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna; nec quisque eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse, dicebat.* Quæ non nihil emphasis habent apud Cyr. lib. 3. testimon.

Act. 4. 32.

Cyprian.

ad Quir. c. 3. *Turba autem eorum, qui crediderunt, animâ, ac mente vnâ agebant, nec fuit inter illos discrimen ullum; vides efficaciam orationis Christi? Ut sint vnum, sciunt, & nos, quando, ut in Deo personarum solum, non voluntatis, aut bonorum distinctio est, ita Christiani omnes animâ vnâ, eademque mente absque vllò discrimine agebant, eademque illis conditio; eadem bonorum forsinerat.* Certè cum personarum in diuiduatio non à corpore solum, sed magis ab animâ, quæ multo nobilior est, desumatur, non rectè dixeris multos, vbi vnus tantummodo animus multis his subest, eosque animat, & mouet. Quare ex his verbis sapienter elicit Origenes, hom. vnica in lib. Reg. ad ea verba, *fuit vnus vir*; in istos omnes: vnus, tantum dici debere, sic enim ille. *De ijs autem non solum per singulos vnus dicitur, verum & omnes competenter vnus dicuntur, & cur non omnes vnus dicantur? quorum cor, & anima vna esse describitur? Vnam semper omnes sapientiam meditantur, vnam sapiunt, vnum sentiunt, vnum Deum venerantur, vnum Dominum Iesum Christum confitentur, vno spiritu Dei replentur.* Ita Origen. Addit Paschasius totam Ecclesiam prout à Christo redemptam, atque sibi electam vnus nomine censeret; dum enim lib. 1. 2. in Matth. ad illa verba Matth. 27. 48. *Continuo currens vnus ex eis, acceptam spongiam impleuit aceto.* Subtiliter considerat id acetum Christo exhibitum, & ab eo exhibitum humanæ redemptionis typum fuisse, ideoque alium Evangelistam post similia verba addidisse sub persona Christi: *Consummatum est:* Ioann. 19. 30. *Quia consummata in eo sunt omnia,* (verba Paschasij), *eo quod assumpta mortalitate nostra impletum esset mysterium, ut ipse in cruce per se portaret omnia nostra corruptionis vulnera.* Subdit notanter ab Evangelista dictum, vnum fuisse, qui Christo acetum porrigeret, ut innueretur, omnes, qui sub Christi Ecclesia cōgregantur, atque eius redemptionis participes efficiuntur, adeo cōiunctos, & unitos inter se esse, ut vnus numero esse videatur: Et ideo (ait Paschasius), *vnus est, qui accurrit nesciens sacramentum, & impleuit magnum mysterium, in quo compleantur omnia, quoniam iste vnus unitas est eorum omnium quorum acerbitate, & corruptionem euacuauit Dominus.* Similiter Drogo ferm. de Sacram. Dom. Pass. *Quis est ille vnus ex militibus? nisi forte ille, qui iunicam tuam inconsutilem sorte accepit; ipsa est nimirum unitas fidelium, quæ tibi soli militat, cuius lancea prædicationis cunctis credentibus latus tuum operuit.* Ita Drogo.

Origen.

Paschas.

Mat. 27. 48

Ioan. 19. 30.

Paschas.

Drogo.

III.

Videtur quidem huc facere, tam peculiaris, tamque disertis verbis Santissimæ Tri-

Genes.

dis inuocatio in fidelium baptismo facta; certe ut solers ille, ac industrius Iacob, quo laboris à se tandiu impensi mercedem consequeretur, virgas siue totas albas, siue etiam variegatas pro concupiti à se foetus similitudine, pecoribus viuentibus, simulque progredientibus in lintribus, & aquæductibus obijciebat; ita in Christiani hominis regeneratione, ut Triadi Sanctissimæ similis euadat sacrosanctum ipsius nomen super illum inuocari: sic censet Ambrosius lib. 2. de Iacob, cap. 4. *Qui sibi gregem multarum præstantiumque virtutum splendore fulgentem Evangelicæ prædicationis ministerio colligebat, ut potaturis omnibus virgam syracinam, & nucinam, & de platano proponeret in canalibus, quo concupiscentes beatissima Trinitatis præfigurata mysteria, haud quaquam decolores sæpius piæ mentis conceptione formarent.* Id verò, cui quæso rei aptius, quam mutæ dilectioni accommodes? ut dum ex aquâ fidelis quis renascitur, purissimam illam vnitatem, & ineffabilem concordiam, quâ Trinitas, Deus vnus est (ut dicebat Nazianzenus) æmuletur, ut multitudinis credentium cor vnum, & anima vna eademque fortis facies, & ingeniorum color sit. Hinc August. lib. 19. de Ciuit. Dei, cap. 12. scitè dixit, superbum, dum consortem habere non vult, sed singularis, solitariusque esse, peruerse Deum imitari, quippe qui nihil minus, quam Deum exprimat, cum ipse, ut in essentiâ vnus, ita in personis omnimoda æqualitate similibus, & perfectissimâ concordia coniunctis, trinus sit: quare qui Deo similis euadere cupit, non sibi solitarius, sed arctissimâ cum fratribus animi, ac mētis vnitatē coniunctus esse debet.

August.

V.
Ad Galat.
3. 27.

Hanc mente imbutus Paulus ad Galat. 3. 27. dicebat. *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis: non est Iudeus, nec Græcus; non est seruus, nec liber: non est masculus, nec femina: omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu.* Benè ex omni nationum, personarum, sexuumque distinctione, rem vnam faciens, ut quemadmodum dicebat Lucas apud Cyprianum: *Nec fuit inter illos discrimen vllum.* Vnde in ea Pauli verba Hieronym. Cum quis semel Christum indutus fuerit, & missus in flammam Spiritus sancti ardore canduerit, non intelligitur aurum sit, an argentum, quamdiu calor massæ sic possidet, vnus igneus calor est, & omnis diuersitas generis, conditionis, & corporum aufertur istiusmodi vestimento. Sed ut illustria Hieronymi verba illustriora reddas, obserua, quod apud Clementem Alexandrinum lib. 5. Stromatū, de hominibus affirmet Plato: *Dens dum fringeret, quicumque quidam ex vobis erant apti ad*

Hieron.

Clem. Al.

*imperium, aurum eis commiscuit in generatione, & ideo sunt præstatißimi, & maximi pretij, quicumque erant auxiliares, argentum; ferrum autem, & æs, & agricolis, & alijs opificibus, vbi vides, quam hominum, ac conditionum diuersitatem, ij, qui Christi charitatem non nouerant, adstruant, ut videlicet alij ab alijs non secus, ac aurum à ferro discriminentur. Hinc ergo Christianæ disciplinæ discrimen sumitur, dum mutæ dilectionis flamma fideles omnes, quamuis alij ab alijs, non secus, ac aurum ab ære, & à ferro argentum dignitate, & sapientia sint dissimiles, eiusdem prorsus conditionis, ac coloris efficiat, ut nec nobilis, ab ignobili, nec sapiens, ab indocto, non aliter, quam aurum ab ære, dum ab igne in fornace candescunt, discerni valeant. Quem in modum Chrysostom. in ea Abrahami ad Loth verba, Genes. 13. 8. *Ne sit iurgium inter me, & te: fratres enim sumus, egregiam Patriarchæ charitatem, sic pendit. Vide insignem modestiam, vide sublimem Philosophiam Patriarchæ, etate, & dignitate senior iuuenem fratris filium fratrem appellat, & in eandem, in quâ ipse erat dignitatem euehit, nihilque minus ipsi, quam sibi tribuit.* Hæc Chrysostomus.*

Chrysostom.
Gen. 13. 8.

Quod si attendis iamdiu hæc signatissimè prænuntiata fuerant, Psalm. 86. 4. qui ad litteram de Ecclesiâ Christianâ est, ibi enim cum dixisset David: *Gloriosa dicta sunt de te Ciuitas Dei;* subdit. *Ecce alienigene, & Tyrus, & populus Æthiopum, hi fuerunt illis, quasi diceret: Ecce Ecclesiam constantem non ex vnius, aut alterius regionis, sed ex omnium orbis plagarum hominibus, conditionum, sexuum, morum, colorum denique diuersitate præditis, dum alij candidiores niue, alij carbonibus nigriores, alij Principes, alij serui, alij literatissimi, alij omnino rudes, & idiotæ sunt, verum enim verò ita ij omnes charitatis, dilectionisque vinculis sibi copulantur, ut omnes eiusdem coloris, eiusdemque conditionis, imò vnus etiam homo esse videantur. Quare subdit Regius Vates: Numquid Sion discet, homo, & homo natus est in eâ; ac si diceret: num è tanta hominum diuersitate numerus, & non vnitas resultet? cum vna ipsorum anima, atque mens sit charitatis flammâ albos, nigrosque, aurum, & argentum eiusdem coloris præditos reddere. Quare hinc fumus velim efficax ad dignoscendâ Christianâ charitatem argumentum. Sanè si inter animos eam distinctionem videris, quâ alius, aurum præ ferro, alius argentum præ plumbo, alius album præ nigro se faciat, arque iactet; scito extra Christianâ fornacem, quæ concolo-*

VI.
Psalm. 86. 4.

Chryso. res reddit illos esse: vnde Chrysostomus homil. 33. in 1. ad Corinth. dilectionis fraternæ præscriptam formam verbis illis *Leu. 19. 18. Matth. 22. 39. Diliges proximum tuum; sicut te ipsum;* ad hunc modum expendit; de Deo ex toto corde inquit, de proximo sicut te ipsum, quod illo quidem nihilo est minus; equidem, si sincerè charitas observaretur, non seruus, non liber, non magistratus, non subditus, non dives, non pauper, non magnus, non parvus, sed ne diabolus quidem ipse cognitus unquam fuisset. Ita ille. Quò referas tam celebre, quam tritum Philosophi illius dictum, qui dicente apud illum diuite amicitiam magnam cum tenui quodam, & paupere se habere sic ipsum redarguit, si amicus est, quomodo tu dives, & ille pauper?

VII.

Erat quidem Salomonis templi pavimentum pretiosis, diuersi tamen generis, & conditionis lapidibus constructum, qui quidem auro extrinsecus contegebantur. Sic enim habetur 3. Reg. 6. 30. *Sed & pavimentum domus textit auro intrinsecus, & extrinsecus.* Quare? Quid enim pretiosos lapides auro contegas, nisi ut perdas? sanè illa omnia in figura disponebantur, egregièque id monitum inibi innuitur, eam esse charitatis naturam, quæ æqualitatem inter omnes lapides faciat: ne unus aduersus alterum inflatur. 1. ad Corinth. 4. 6. quasi maioris pretij splendidiorisque coloris, excellentioris videlicet conditionis, aut ingenij clariorisue sanguinis sit, id sic considerante venerabili Hugone, ad ea verba in allegorijs Gotfridi Tilmanni: Est autem mysticum pavimentum humilis concordia fratrum, qui spirituali fraternitate sub monasterij regulâ humiliter se ipsos prosternunt, calcandos etiam persequentibus concordie societate; ne in dispositione pavimenti scientia, quæ inflat inter fratres inæqualitatis offendiculum ponat: ne in aliquo nobilitas generis scrupulum faciat elationis: ne is qui de saculo ad monasterium aliquid attulit, remissior in labore, paratior in habitu, delicatior in victu, honoratior præ ceteris esse velit; sed ordinatis fratribus in pavimento beniuola subiectionis, detur unicuique, sicut opus fuerit, iuxta constitutum Apostolicæ dispensationis. Hæc Hugo.

VIII.

Nec prætercunda illa vnanimitatis primitiuorum Christicolarum particula; nec quisquam eorum, quæ possidebant aliquid suum esse dicebant; sed cur non diceret si possidebat? Quod; non suo solum, sed fratrum etiam nomine possideret. Vnde non magis ipsius, quam illorum, dici deberet. Ita quidem gentilis Seneca dicebat, lib. de vi-

ta beata. *Ego terras omnium, tamquam meas videbo, meas, tamquam omnium.* Verius verò Sanctus Iob cap. 31. 17. *Si comedi buccellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea: vbi notanter buccellæ meminit, ut innueret, nihil sibi vni diuisum esse, quando ipsamet buccella, quæ indiuisibilis esse videretur, pro indiuiso ab eo possidebatur, ut partem illius fratri diuideret.* Hinc Petrus cum torrente voluptatis Dei in Thabor inebriatus, dixisset: *Domine bonum est nos hic esse;* non leuiter à Luca est increpatus, ac si nescisset, quid diceret: *nesciens,* (inquit cap. 9. 33.) *quid diceret, sed quam ob causam bonum ei non fuisset inibi permanere vbi Dominus esset?* respondet Paschasius lib. 8. in Matth. *Et hoc, ut dixi mendacium est, quia si sic bonum esset utique in eo permansissent loco, nec tamen alijs subuenisset, non dico generi humano, sed nec ipsis coapostolis, qui cum eo ad eundem locum non ascenderant, neque enim de his aliquid cogitare videtur Petrus, in quibus charitas, quam maximè commendabatur; ac si diceret, mendaciter bonum illud appellatum, quod sibi soli non fratribus Petrus vellet, quippe qui gloriæ buccellam solus comedere non debuisset, quin illis etiam eam communicaret.*

Hic iam non solum vides, quam arcto charitatis vinculo fideles se inuicem copulare, mutuòque diligere teneantur, ut eiusdem omnino coloris sint, sed quomodo etiam omnes quotquot tandem illi sint, vnanimes, vnoque spiritu (ut inquit Paulus,) seu vnum, effecti, ut Christus, sine ut Lucas, vno corde, vnaque animâ, prædicti esse debeant, ut iam non è duobus solum, quod gentiliū axioma monebat, sed è pluribus, imò ex omnibus nullius exceptione factâ vnus fiat. Equidem cum ex Dei præscripto ad tabernaculi structuram Israelitica plebs, quidquid necessarium erat offerret, singulis tam pro sui status conditione, quam ad peculiare ministerium res quaslibet opportunè reddentibus, Principes ad rationale, & superhumale Sacerdotis in quo numerosissimus ille populus per tribus suas singillatim conscribendus erat onychinos lapides obtulisse feruntur. Exod. 35. 37. Sed cur hos potius quam alios? Crediderim causam fuisse, quod eximie concordie, quâ Deus maximè delectatur præclaram imaginem præferrent, sic enim onychem describit Plinius lib. 37. cap. 6. *Veram autem onychem plurimas, variasque cum lacteis zonis habere venas, omnium in transitu colore inenarrabili, & in vnum redeunte concentum*

Iob 31. 17.

Luc. 9. 33.

D. Pasch.

IX.

Exo. 35. 37.

Plin.

suauitate gratiæ. Vides pacis, & vnionis inter multos symbolum? dum plurimæ, ac varix diuersi sanguinis venæ grata suauitate in vnum concentum redeunt, sic se inuicem amplexantes, & lacteis zonis cōstringentes, non secus, ac si idem lac fuxissent, eiusdem conditionis, coloris, animi, sensusque esse videantur. Hinc bene expensum est ab Augustino lib. 6. quæst. in Iosue, tom. 4. vno Acham præceptum Domini transgrediente totum fuisse populum flagellatum. Quod ob arctissimam societatem, quæ quilibet è populo alijs omnibus copulatus, & adstrictus erat idem cum omnibus, atque ideo cum transgressore esse censetur. *Ostenditur* (inquit) *quam connexa sit in populi societate ipsa vniuersitas, ut non in seipsis singuli, sed etiam tamquam partes in toto existimentur.*

D. Ang.

X.
Ad Hebr.
12. 15.

Equidem cum ad Hebr. 12. 15. totam Hebræorum Ecclesiam commune faceret Paulus dicebat, *contemplantes ne quis desit gratia Dei*, vbi aliquis dubitauerit; cur diuersis numeris vsus Apostolus, cum de vnus salute agat, omnes ad contemplationem, & considerationem aduocauerit? sufficeret enim dicere, contemplare ne desit gratiæ Dei; aut si omnes essent admonendi, illud videbatur dicendum, contemplantes ne excidatis, aut desitis gratiæ Dei. Sed respondemus emphaticè Apostolum de vnus tantum salute, aut casu omnes admonere voluisse, quod priuata, cuiusuis fors, totius multitudinis negotium sit; quod non in seipsis singuli, sed tamquam partes in toto existimentur. En charitatis naturam. Nec substat hic quidem, quæ sinum adeò habet expansum, vt præsentibus solum, quotquot ij fuerint, siue etiam præteritos, qui de te bene mereri potuerint, sed ipsosmet denique futuros homines, quos nec de facie noscere possis respiciat, & amplexetur: ita Diuos illos Martyres apud Nazianzenum orat. 3. quæ est prima in Iulianum, egregie pro futuris Martyribus à Iuliano postmodum martandis decertantes vidimus ad vers. 8. adnotat. 1. num. 11. Ad hæc non iam Petrus, qui de præsentibus socijs curam amiserat, sed bonus etiam Rex Ezechias acriter à suis Hieronymo teste, ad caput 39. Isaïæ reprehenditur, quod Propheta Dei nutu minas Regi prius intentatas in ipsius posteros transmittente, ipse de futurorum salute, & bonis minus sollicitus responderit: *Bonus sermo quem locutus es. Sic*

Nazianz.

4. Reg. 20.
19.

pax, & veritas in diebus meis. 4. Reg. 20. 19. addideris, nesciens quid diceret: cur

enim bonum ei verbum videretur, quod futuris foret exitiale?

ADNOTATIO. II.

Propriam, ac peculiare Christiana disciplina defensionem ex mutua charitate desumi.

BENE Paulus discipulos, vniuersos, ac vno spiritu fidei collaborantes, esse monuit; quod nulum sit validius pro Christiana Religione aduersus eam impetentes telum, quam mutua fidelium charitas, & animorum coniunctio; vnde Christus mirum dictu tam ad veritatis Christianæ fidei, quam ad suæ diuinitatis mysteriorum assumptæ à se carnis confirmationem, vt lydiu lapidem, sic proposuit apud Ioann. 17. 8. *Non pro eis autem rogo, sed & pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint, vt credat mundus, quia tu me misisti.* Emphatica, atque grauissima sententia, quæ mutuam fidelium charitatem non solum cum signis, atque prodigijs, sed cum Vatribus, atque Apostolis, cum illustribus Martyrij, quæ fide egregij Christi Confessores libentissime obierant, sed cum ipsamet diuina attestazione componere videtur, vt credat mundus, quia tu me misisti: ac si hinc potissimum tantæ rei, nempe filij Dei ad terras aduentus efficax argumentum desumendum sit. Ita Theophylactus sub Christi personâ: *Etenim à concordia discipulorum ego Doctor comprobor, quod à Deo exierim.* Sed quare? subdit Chrysostom. homil. 81. in Ioann. *Quia pacis est Deus: si ergo quæ ex ijs didicerunt, seruauerunt, à discipulis Magistrum audtores intelligent; si dissident, non inuenient Dei pacis esse discipulos, si non ero pacificus à te missus non confitebuntur.* Ita Chrysostom. ac si dixerit: quia cum Deus pax sit, quique omnia ad pacem, & vnionem referat, non poterit non Dei verbum, atque filius haberi, qui Dei nomine ad pacem adhortetur.

I.

Ioann. 17. 8.

Theophyl.

Chrysost.

II.

Ioann. 13. 35

Quare non ea solum vis subest illis eiusdem Assertoris verbis, Ioann. 13. 35. *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei eritis si dilectionem habueritis adinuicem, ut ipsis innuatur, mutuam dilectionem peculiarem notam, & characterem discipulorum Christi: quo ab alijs hominibus agnoscantur esse: possent enim & peculiari alio characterem tam Christi discipuli, quam hoc eodem alterius Antesignani discipuli dignosci: sed quod potissimum est a concordia asseclarum Christi, patefaciendum mundo illos non humano, sed diuino spiritu instructos, atque Dei veri discipulos esse: sic ad illa verba idem Chrysostom. homil. 71. inquit: Dilectionis eos signo notat, quid tandem? Quoniam vel hac maxime sanctorum hominum est indicium; etenim omnis virtutis fundamentum est, propter hanc in primis omnes salutem consequuntur, hoc est, inquit esse discipulum. Sic ab omnibus laudem consequimini cum viderint vos meam imitantes dilectionem, subdit statim, sed cur non potius miracula hoc ostendunt? minime. At qui miracula orbem terrarum allegerunt, sed cum dilectio præcessisset, aliter, nulla secuta essent miracula, hoc enim quam primum eos, & bonos reddidit, & benignos, quod scilicet unus erat animus omnibus, quod si varia fuissent sententia omnia perdidissent, neque illos duntaxat, sed omnes, qui postmodum credituri erant admonet. Nam & nunc nihil gentiles perturbabat, quam quod nulla est charitas, sed & signa non fieri accusant; non tamen itidem. Hæc verissime à Chrysostomo dicta fuisse illud conuincit, quod gratissimum Origeni, alijsque illius æui Doctoribus negotium facesserit impius ille Celsus Christianæ Religionis fidem, atque existimationem detrahare contendens, quod eius asseclæ, non itidem ut prius concordēs, atque coniuncti essent; sic enim ipse apud Origenem lib. 3. contra Celsum. Postquam late sparsi sunt (Christiani) iterum, atque iterum scissos singulis suas factiones sibi parantibus, & ut in multitudine dissona alijs alios redarguentibus, nec iam quidquam præter nomen eis commune superesse. Hactenus impius ille apud Origenem, o vtinam falso dictum!*

Chrysost.

III.

Ioann. 17. 8

Sed in præfatis Christi verbis, apud Ioann. 17. 8. *Ut cognoscat mundus, qui tu me misisti*, plus est, quod obserues, nimirum, charitatem, tam præclaram, ac necessariam virtutem hominibus esse, ut non possit non res Deo digna existimari, eam potissimum de causâ Verbum Dei car-

nem factum fuisse, ut homines mutuo pacis, & amicitie nexu deuinciret, ubi vides tantum charitati præ alijs virtutibus Dominum tribuere, ut eam potissimum pro sui aduentus dignitate fideiubere, velit. Quare perinde sunt capienda præfata verba, ac si dixerit Assertor, ut alijs rationibus, ac testimonijs nequeant increduli reuinci, maxime fuisse expediens, ut à te in mundum mitterer, at ex mutuâ hominum concordia inde subsecuta non poterunt non animum inducere, opus Deo dignum fuisse meum in terram aduentum; vnde Chrysostom. homil. 27. in epist. ad Roman. sic componit hæc verba cum illis, ad Roman. 15. 6. *Ut unanimes vno ore honorificetis Deum, & Patrem Domini nostri Iesu Christi; propter quod suscipite inuicem, sicut Christus suscepit vos, ut ex fidelium vnione non mediocris gloria Deo accedat, quasi hinc eius Diuinitas, dignitas, atque aduentus opportunitas maximè comprobetur. Nam ex hoc potissima gloria Deo accedit, quod in vnum complicamur, & concludimur. Vnde sic infert: Itaque si quando in gratia non nihil dolens à fratre dissentis, animo perpendens, quod iram dimittens Dominum tuum hoc pacto glorificas, etsi non propter fratrem, propter hoc tamen ipsum reconciliare, in dō verò propter hoc præcipi. Nam, & Christus hoc sursum, & deorsum versans, & ad Patrem differens dicebat, in hoc cognoscent omnes, quod tu me miseris, si vnum fuerim.* Hæc Chrysost.

Chrysost.

Ad Rom. 15. 6.

Illā verò signatissima verba sunt, quæ postmodum Christus subdidit eodem cap. 17. Ioann. numer. 22. *Et ego claritatem, quam dedisti mihi dedi eis, ut sint vnum, sicut & nos vnum sumus*, quibus nihil in hanc rem dici potuit illustrius; sed obserua primum, claritatem ibi dupliciter à Patribus explicari, nam Chrysost. Theophylact. & Euthym. de illā capiunt, quam Christus sibi ex egregiā doctrinā, & tot signorum, atque prodigiorum effectione comparauerat, quam etiam discipulis communem fecit, cum eadem, ac ipse effecisset, & maiora cum res postulauerit miracula faciendi potestatem tradiderit; Cyrillus verò, atque Leontius de diuino honore, qui humanæ Christi naturæ aduenit, ut ille homo, qui Deus erat, ad dexteram Patris sederet, intelligunt: cuius quidem ipse discipulos suos participes reddere voluerit, dum in augustissimo Eucharistiæ Sacramento per corporis sui communicationem, vnum secum corpus effecit. Deinde similiter obserues particulam, *ut, bifariam capi posse;*

III.

Ioann. 17. 22

Chrysost. Theophyl. Euthym.

vno modo, vt denoter, causam finalem, siue medium in finem ordinatum hoc sensu, ideo claritatem, quam dedisti mihi dedi eis, vt hac ratione, & viâ sint vnum; altero: vt capit Theophylact. vt simplicem referendi vim habeat, ac si dicatur; hanc claritatem dedi eis, vt sint vnum, & verò sub priori sensu vides totam doctrinâ, & miraculorum suppellectilem, & quod plus est, ipsummet Christi corpus, & diuinitatem vni charitati militare, & tamquam medium in finem singillatim referri, ac si dixerit Christus, eâ illis de causâ tot mysteria aperui, tam egregiamque faciendi miracula potestatem dedi, ad hæc, meum ipsis corpus, & sanguinem communicaui, vt tot beneficijs, medijsque adducti, sint vnum. Sanè vt inde fiat manifestum ablata charitate reliqua omnia, non aliter, ac media sublato fine otiosa reddi. Quod tunc potissimum locum habet, cum de alijs ad finem adducendis agitur; tunc enim non secus sit, ac si aliquem adhortatus fueris, vt illustre aliquod palatium ingrediatur, quod lapidibus inter se dissiunctis, & dissidentibus ruinam minetur. Audi Augustin. sermon. 9. in anniuersar. Eccles. tom. 10. vbi cum dixisset. *Domum Dei fideles non faciunt, nisi quando charitate compaginantur*, sapienter subdit: *Ligna ista, & lapides, si non sibi certo ordine cohererent, nemo huc intraret. Denique quando vides in aliquâ fabricâ lapides, & ligna bene sibi coherere, securus intras, ruinam non times.* Ita Augustin. Sanè quasi mutua dilectio ianua fuerit, qua ethnici frequentius, magnaque animi fiducia ad fidem ingrediantur. Quare Drogo citato præced. adnotat. loco dum lanceam, quâ Christi latus à milite fuit apertum ad Euangelij prædicationem, quæ ab vnitate fidelium oritur, referret; subdit. *Hæc est illa lancea, quam Abacuc Propheta fulgurantem hastam nominat.* Quippe de ijs, quibus ex infidelitatis tenebris emergentibus: *Lux orta est*, inquit Vates: *in luce sagittarum tuarum ibunt; in splendore fulgurantis hastæ tuæ.* Abac. 3. 11. Quod si posteriori sensu præfatam lumis particulam nihil præclarius charitate, & in quâ diuinitas ad alliciendos hominum animos magis splendeat deprehenderis. Audi Theophylact. *Qualem gloriam, seu claritatem daturum esse dicunt eam, quæ per dogmata, & per signa, & doctrinas, & aliam quoque gloriam, concordie scilicet, vt sint vnum, ista enim gloria maior est, quam qua signorum. Nam sicut, & Deum admiramur, quia non est seditio, neque pugna in natura eius, & maxima ista gloria est, ita & illi inquit hoc loco à concordia, dico sicut claris.* Ita

Theophyl.

Hinc iam Christianæ Ecclesiæ vexillum aciei instructio, belli robur iniectus, hostibus timor, ipsa denique de illis reportata victoria in mutuâ charitate perceretur. Vide singula Cantic. 2. 4. sub Ecclesiæ personâ, sic à Salomone dicitur: *ordinauit in me charitatem*, vbi primo obserua, pro his verbis, ex Hebræo legi, *vexillum eius super me charitas*; deinde vexilli eleuationem in scripturâ, in eâ præsertim significatione usurpari, vt designetur bellum hostibus in dicendum. Ita Isai. 5. 26. *Eleuauit signum in nationibus procule, & sibilabit ad eum de finibus terra*, & Ierem. 51. 27. *Leuate signum in terrâ, clangite buccinâ in gentibus sanctificate super eam gentes.* Vterius compone hæc verba cum illis Assertoris nostri Ioann. 13. 35. paulò ante citatis, *in hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei eritis, si dilectionem habueritis ad inuicem*, quibus charitatis vexillum in discipulis suis eleuari, atque inde agnoscere sub illius eos signis militare signatè affirmat. Quare hinc tandem ille sensus elicitur, charitate, mutuâque dilectione bellum fidei hostibus indici, ab ipsâque efficacissimum Euangelicæ veritatis argumentum desumi. Quo sensu eodem lib. cap. 7. 1. dicitur: *Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum?* Quæ cum de Ecclesiâ ex Ambrosij oratione de obitu Valentiniani, & Philonis Antistitis, Theodoret, & aliorum expositione dicantur; simulque notum sit Sulamitem significare pacificam, vt omnes communiter explicent is se huius loci sensus prodit. Quid aliud pax, atque Ecclesiæ concordia, quam acies aduersus eius hostes instructa est? Ita Tertullianus in libro ad martyres de ipsorum concordia, & mutua dilectione. *Pax vestra bellum est illi, nempe diabolo.*

Sed qualis ex hac acie terror? quæ animi consternatio hostibus adueniat, ea capitis 6. 3. verba indicant: *Pulchra es amica mea, suavis, & decora, sicut Ierusalem; terribilis, vt castrorum acies ordinata*, & iterum eodem capite, versu 9. *Qua est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra vt Luna, electa vt Sol, terribilis, vt castrorum acies ordinata.* Quibus in verbis dum Ecclesia ex interpretatione Gregorij Magni, Philonis, Cassiodori, Bedæ, & aliorum pulchra splendens, atque decora ob speciales virtutes castitatis, despicientiæ rerum sæculi, vel contemplationis asseritur; necnon dum auroræ

V.

Cantic. 2. 4.

Isai. 5. 26.

Ier. 51. 27.

Ioan. 13. 35.

Cantic. 7. 1.

Ambros. Phil. Theod.

Tertullian.

VI.

Cantic. 6. 3. & 9.

Greg. Mag. Phil. Carp. Cassiodor. Bedæ.

1. Ad Cor.
15. 41.

Luna, ac Soli comparatur propter singula ipsius membra iuxta illud 1. Corint. 15. 41. *Alia claritas Solis, alia claritas Luna, & alia claritas stellarum, sic & resurrectio mortuorum, robor tamen, & fortitudinem aduersus hostes, non nisi ex vnitatem, & animorum coniunctione dicitur accipere.* Ita Gregor. *Quid est, quod sancta Ecclesia ab hostibus suis, ut castrorum acies sit timenda: non enim à magno intellectu vacat ista comparatio, & idcirco est subtiliter intuenda, scimus enim & constat, quia castrorum acies, tunc hostibus terribilis ostenditur, quando ita fuerit conspiciata, atque densata, ut in nullo loco interrupta videatur. Nam si ita disponitur, ut locus vacuus per quem hostis possit ingredi, dimittatur: profecto iam suis hostibus terribilis non est. Et nos ergo cum contra malignos spiritus spiritualis certaminis aciem ponimus, summopere necesse est, ut per charitatem semper uniti, atque constricti, nunquam interrupti per discordiam inueniamur, quia csi quolibet bona in nobis opera fuerint, si charitas desit per malum discordie locus aperitur in acie: unde ad feriendos hostis valeat intrare. Haftenus ille.*

VII.
Lxx.

Fauet lectio Lxx, quæ habet: stupor, ut ordinata: est enim sensus ideo hostibus formidinem, ac stuporem obijcis, quia ordinata, & unita es; vel potius talem hostibus iniicis stuporem, qualem iniicere oportet acie, quæ unita, & ordinata est. At cur stupor à charitate potius, quam à miraculis quorum proprium est stuporem afferre aduenerit? Audi Chrysostom. hom. 33. in 1. ad Corinth. *Nam csi sexcenta quidem miracula edant, dum dissident inter se, ridiculi ceteris erunt, quemadmodum etiam si nullum signum edant, diligant autem se se vere suspiciendi inuicemque omnibus mortalibus permanebunt. Nam & Paulum eam ob rem miramur, magis autem, quàm ob mortuos suscitatos lepras ve mūdatas, stupenda vox est, quis infirmatur, & ego non infirmor, quis offenditur, & ego non eror, sexcenta mihi narra miracula nullum huic equiparandum adduces. Notetur illud. Stupenda vox est, quasi charitatis vox aptior, quam vlla alia, fortitudinis, iustitiæ, aliterius ve virtutis ad stuporem, metumque hostibus iniiciendum sit. Sed stupendam hanc vocem sic elucidat S. Paschas. lib. 1. in Thren. dum illam sub ijs verbis Vatis cap. 1. 12. *O vos omnes, qui transitis per viam attendite, & videte, si est dolor sicut dolor meus. Sic si bi videtur audire. Videte quaso dolorem meum, quia iuxta exemplar, quod mihi ostensum est volui filios, quos genui producere, & compaginari, sed ipsi obseruantes, vel spernentes, aut languentes pauci sunt, qui expediunt iter, pro quibus in diuersa raptor, infirmor cum infirmantibus, & eror cum scandalizatis, sio Iudæis tamquam**

Chrysosto.

D. Pasch.

Thren. 1. 12

*Iudæis, & omnibus omnia sum facta, nec tamen queo ad meliora vniuersos prouehere. Idcirco lugeo indefinenter etiam eos, qui peccauerunt, & non egerunt penitentiam. Disiendor solitudine multa omnium Ecclesiarum Dei, & gaudeo cum gaudentibus, fleo etiam cum flentibus. Quò facit ille ethnicorum rumor, cuius meminit in Apolog. Tertullian. cap. 39. cum egregiam hanc fidelium charitatem, qua alter pro altero mortem oppetere cupiebat, animaduertentes mulsitabant: Vide ut inuicem se diligant, & ut pro alteratro mori sint parati. En stupor, ut ordinata. Subijcio Antistitis Philonis iniubi verba: Nec mirum, ut enim hostes cum hostibus pugnaturi dum se se rite cogunt, ac muniunt, nullumque additum irrumpendi hostibus relinquunt; non modo metui sunt hostibus, seque facile tuentur, ac liberant, verum etiam facto agmine hostes ipsos plerumque superant, ac perdunt. Ita Christi sponsa fidelium multitudo, & sancta quæque anima dum contra malignos spiritus, ac nequam vigilantissimè, ac strenue certare non cessat, pacis charitate vallatà, atque munita, non solum inexpugnabilis est prorsus, verum etiam terrorem hostibus incutit, ac fugam; sibi quemet salutem parat sempiternumque triumphum. Hæc Philo. Consentanea habet Chrysost. ad illud ad Ephe sios 4. *Nolite locum dare diabolo.* & Bernard. sermon. 41. de modo bene viuendi.*

Tertullian.

Phil. Caro.

Chrysosto.
D. Bernard.

VIII.

Adduxerat Balac Pseudo prophetam Balaam ad diram Israeliticæ plebi maledictionem inferendam, qui quidem cum ad id facinus peragendum properaret; ab egregiâ populi concordia stupefactus, & perterritus: (vi debet enim, Israel in terroris commoratione per tribus suas. Numer. 24. 2.) non modo à maledictione cessauit, sed copiosam illi benedictionem est impertitus: inquit. *Quomodo maledicam, cui non maledixit Deus? Quæ ratione detester, quem Dominus non detestatur? De summis sicilibus videbo eum, & de collibus considerabo illum. Cur de summis sicilibus, & collibus? Quod inde totam, aciem ordinatam, & mira consensione stipatam conspiceret: unde callidus Balac, hanc benedictionis pro maledictione causam esse animaduertens; Vati suggerebat. Numer. 23. 13. *Veni mecum in alterum locum, unde partem Israel videas, & totum videre non possis, inde maledicito ei: ac si diceret, si te tanta populi concordia à maledicendo deterret, inde eum aspicio, unde non tibi, ut acies ordinata, sed ut pars disita occurrat. Demens, qui animorum coniunctionem loci obiectioni celari, impediri ve posse credebatur. Quare minime ab incepto desistens Balaam dicebat. Dominus Deus eius cum eo est: & clangor victoria regis cum illo, Deus eduxit eum de Aegypto, cuius foritudo similis est rhino-**

Numer. 24. 2.

Numer. 23. 13.

N^u. 23. 21.

cerotis. Numer. 23. 21. vbi ex Hebr. & Lxx constat fortitudinem rhinocerotis ad populum esse referendam, sic enim Hebr. *Sicut fortitudo unicornis est ei*. Similiter Lxx: *Sicut gloria unicornis ei*; & quidem cornu rhinocerotis regnum Christi ob vnitatem obumbrare recte ibi monitum ab Origene. Sed inde illud facile est subinferre totam ipsi fortitudinem, ac robur ab vnitatem, & coniunctione aduenire: Ita quidem Augustin. in Psalm. 121. ea vatis verba: *Fiat pax in virtute tua*, sic versans. *O Ierusalem, qua edificaris, ut ciuitas, cuius participatio tua in id ipsum: fiat pax in virtute tua, fiat pax in dilectione tua, quia virtus tua, dilectio tua*. Vide similia apud eundem in id Psalm. 41. 14. *Ponite corda vestra in virtute eius*.

P^s. 41. 14.

IX.

Iam clangorem victoriæ, vt dicebat Balaam audire, est operepretium: Nam, si duo ex vobis cōsenserint super terram, de omni re, quācumque petierint, (dicebat Dei filius, Matth. 19. 14.) fiet illis à Patre meo. Sed quæ iam ea res fuerit? Ipsa certe mundanæ, siue diabolicæ arcis euersio: Nonne, populo vociferante, (siue vt Lxx. habent,) *iubilante, & clangentibus tubis*, Hiericunthyni, muri illico corruerunt. Iosue, 6. 20. à concordia nimirum fortius, atque valentius, quam à validissimis arietibus, aut fortissimis tormentis bellicis oppugnati, atque expugnati? Audi Origene hom. 6. in Iosue, ac occasione id Psalm. 88.

Mat. 19. 14

Iosue 6. 20.

Origen.

P^s. 88. 16

16. *Beatus populus, qui scit iubilationem*, ad hunc modum elucidantem, & tam cum præfatis Saluatoris verbis, quam cum euersione vrbis Ierico componentem. *Non dixit beatus populus, qui operatur iustitiam, vel beatus populus, qui scit, mysteria, vel qui scit cali, & terræ, & siderum rationem, sed beatus, inquit populus, qui scit iubilationem, in alijs timor Dei beatum facit, sed vnum tantummodo hominem facit beatum, sic enim dicit, beatus vir, qui timet Dominum*. Alii, etiam plures sunt beati, sicut pauperes spiritu, vel mansueti, vel pacifici, vel mundo corde; hic nescio, quæ causa beatitudinis indicatur, vt vniuersum pariter populum faciat beatum, qui tamen scierit iubilationem, unde mihi iubilatio videtur indicare quandam concordiam, & vnanimitatis affectum, qui si incidat in duos, vel tres Christi discipulos omnia quacumque petierint in nomine Saluatoris præstat eis Patere Iesus. Hæc Origenes. His adiunge in velle summi Sacerdotis ex Hieronymi expositione in epist. ad Fabiolam tom. 3. malogranata adumbrare Ecclesiæ filios mutua inter se animorum consensione concordem, iuxta id Actuum 3. 5. *multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna*. Quis verò nesciat hunc inter omnes arborum fructus il-

Hieron.

Act. 3. 5.

lustrem victoriæ coronam obtinere?

Exiit ad singulare certamē cum Goliath egregius adolescens Dauid, imbellis cum robustissimo gigante, inermis cum armato, fidentis Deo, cum eo, qui suis dijs, simulque suis viribus nitebatur, vt manifesta imago foret Christiani populi cum gentili imperio giganteisque imperatoribus dimicantis. Dum vero validissimam monstrum illud in Dauidem hastam intorquet; quinque sibi ille delegit limpidissimos lapides ad occurrendum ei, quorum primum dum iacit gigantem gloriose prostrat, atque deuincit. Sed cur, qui in vno tantum victoriā erat consecuturus, quinque sibi assumpsit? vel cur, qui quinque assumpsit non totidem, sed vno solum Goliath deiecit? Respondet August. in Psalm. 143. *Quinque lapides tulit Dauid contra gigantem vnum misit, quia vntas vincit, plenitudo enim legis est charitas*. Hinc feralem illam C. Caligulae immanissimi Imperatoris vocem vnica Pop. Romano ceruicem exoptantis, quo vno ictu illam facile præcideret. *Vnam vnam ceruicem haberetis!* Sic nescio, quis in Fallarim illum acutē retorfit.

X.

1. Reg. 17. 14.

Augustin.

Vnica sit populo ceruix: foret vnicus ictus.

Caligæ Caesar: fortior illa foret.

Ex ijs iam facile inferas, quam male de Christianā Religione fideles ij mereantur, qui alterna dissidia, & iras inter se exercent. Vnde citata Pauli verba ad Rom. 15. 6. *Suscipite inuicem, sicut Christus suscepit vos in honorem Dei*; sic premit Ambros. *Suscipite vos inuicem in honorem Dei, id est, ne nomen Dei in vobis assumptum euacuetur; multum enim religioni detrahatur ex discordiā eorum, qui sub vno militant Christiano nomine*. Pende duo in verbo, euacuetur. Alterum Christiani hominis vitam, absque mutuā charitate, vacuum nomen finire esse. Alterum; ea nos contentione, & studio mutuæ dilectioni studere, atque operam nauare debere, vt quemadmodum in naturalibus, ne vacuum detur, exquisitas, & præter suam naturam, conditionem, ac statum operationes elementa exercent; ita multam nobis ipsis vim inferre, & de iure statumque nostro remittere debeamus, ne nomen Dei in nobis assumptum euacuetur; noxiūque hoc vacuū in spiritualibus detur. Similiter Theophyl. Si dissensiones oriantur, in causā sunt, cur Christo maledicatur. Nam Græci Christianos animaduertentes inter se dissentire, & seditiones agere, fidem accusant. Ita quidem apud Cornel. Tacit. lib. 1. histor. discordes milites ab hostium affectu, & voto componere, ac sedare studebat Imperator Ortho. his verbis: *Si Vellio, & satellitibus eius eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes imprecantur?*

XI.

Ad Rom. 15. 6. Ambros.

Theophyl.

Corn. Tac.

Homer.

quid aliud, quam seditionem, & discordiā optabunt? Ita ille: prius verò Græciæ Rex, apud Homerum Iliad. α.

Certe ridebit Priamus, Priamique proles,
Atque alij Troes gaudebunt gaudia magna,
Hæc inter vos si certamina turpia noſſent.

Phil. Carp.

Quare præfato loco in Cant. Philo Carpatius de Christi spōſa Ecclesia, ita subdit. At si dissentire misera, (quod Deus avertat) secum ipsa ceperit, vel seditione discindi: heu! facile expugnatur ab hoste, miserrimeque truncatur, & in æternam prædam crudeliſſimè adducitur.

XII.
Nazianz.

Eſt verò pro totâ hæc re opportunissimus Gregor. Nazianz. locus orat. 32. Vbi dum de mutuis fidelium diſidijs grauitè conqueritur, ab ipsis subinde fieri, vt aduersus Ecclesiæ hostes ſecurè pugnari nequeat, pulchrâ hac imagine infert. Quod si etiam nauclerus, & quidem peritissimus eſſem, atque hinc effuſum mare in nos ſauiret, ac circum nauem aſtuaret, hinc graui ſeditione vectores laborarent, alijs de alia re contenderent, atque & ſibi ipsis mutuò, & ſuictibus obſtreperent, quandiu tandem ipſe obluſtari poſſem ad gubernacula ſedens, vt ſimul, & cum mari, & cum vectorebus pugnarem, atque ex duplici tempeſtate nauem ſine periculo eriperem. Subdit ſapientiſſimè. Quibus etenim omni ratione conſentientibus, & adiuuantibus, ſalutem tamen conſequi difficile eſſet, iſdem inter ſe diſſidentibus, & conſiſgentibus, qui tandem fieri poſſet, vt nauis peſſum non iret? Ita Nazianz.

VERSUS XXVIII

Et in nullo terreamini ab aduerſarijs, quæ illis eſt cauſa perditionis, vobis autem ſalutis, & hoc à Deo.

COMMENTARIUS.

nationes, & intentata ſupplicia pertimeſcant.

Terreamini.

Ambroſ. vertit, non paueſcentes: Alij, non tumultuantes, Chryſoſt. ne conſternemini; quæ omnia eo eunt, vt ſignificetur aduerſariorum conatus, nō niſi inania terriculamenta eſſe, quibus fidelium conſtantiam minime labefactari, oporteat, vnde Chryſoſt. Reſtè dixit; conſternemini, nam talia, quæ ab inimicis ſunt territant duntaxat. Nulla igitur in re inquit, quidquid tandem eueniat, ſue ſint pericula, ſue inſidia. Hoc enim eſt reſtè, ac ſolide perſiſtentium, nam illi nihil poſſunt niſi terrere tantum. Quum ergo poſſibile eſſet territari ipſos, utpote innumera mala Paulum pati videntes, non dico inquit ne fluctuetis, ſed ne terreamini, imò vehementer illos contemnite. Hæc ille. Ad quæ ſanè modum dicebat Sen. epist. 74. Quemadmodum aues etiam inanis ſunda ſonitus territat, ita nos nō ad ſcū tantū exagitamur, ſed ad crepitum. Luculentius vero epist. 110. Non eſt, quod quidquam timendum putet: Vana ſunt iſta, quæ nos mouent, nemo noſtrum, quid veri eſſet, excuſit, ſed metum alter alteri tradidit: nemo auſus eſt ad id quo perturbatur accedere, & naturam, ac modum timoris ſui noſſe: itaque reſ falſa, & inanis habet adhuc fidem, quia non congruitur. Tanti putemus oculos intendere; iam apparebit, quam breuia, quam incerta, quam iuta timeantur. Talis eſt animorum noſtrorum conſuſio, qualis Lucretio viſa eſt.

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cecis, in tenebris metuunt; ita nos in luce timemus. Quid ergo? non omni puero ſultioreſ ſumus, qui in luce timemus? Sed falſum eſt Lucreti: non timemus in luce, omnia nobis fecimus tenebras, nihil videmus, nec quid noceat, nec quid expediat. Hæc Seneca opportune, ac verè.

Cauſa perditionis.

Gracce eſt, ἐνδεῖς, proprie, oſtenſio, à verbo, ἐνδεκνυμι, quod idem eſt, ac deferre, accuſare poſtulare in iudicio, cōtra eū, qui circa publica ſcelus aliquod admiferit. Vnde hoc loco, ſic poſitum videtur, vt ſignificet, vel iudicium ipſum, in quo quis, cum

I.
Ambroſ.
Chryſoſt.

Senec.

II.

primum ostenditur iudici, vtrens læsæ Reipubl. damnatur, vel offensionem, aut indicationem damnationis, quæ ex causâ ipsâ defuitur. Id adnotat. 2. magis elucidabitur.

Et hoc à Deo.

III.

Bisariam interpretor: vno modo; ac si dicat Apostolus: & hoc discrimen inter illos perdendos, & vos saluandos non temere, & casu, aut à vobis præcipue, sed à Deo proveniet, iusto id iudicio disponente: alio modo, & elegantius, vt pronomen, *hoc*, ad id solum, quod extremo loco positum est nempe, *vobis autem salutis*, relatum, hunc efficiat sensum, quod hoc ad vestram salutem cedat, à Deo est, illud vero; quod ij, qui vobis aduersantur sibi interitum pariant ab ipsis est. Habet verò prior sententia sensum communem cum ijs, quæ de Balaam suo pte ingenio exoptante maledictionem Dei populo infligere à Deo tamen ad benedicendum illi, compulso, sic inquit Philo, lib. de confusione linguarum. *Certe augurem illum, & prodigiorum procuratorem vanis coniecturis studentem (vanus enim interpretatur Balaam) lex ait populo videnti maledixisse, quamuis in verbis eius erat fausta precatio, nimirum, non respectu dictorum eius, quæ diuina providentia recidebat in quandam meliorem monetam, sed mentis ipsius, cui noxia magis obuersabantur, quam vtilia. Ecce tribulationes, & mala in meliorem salutis, & gloriæ monetam recussa.*

ADNOTATIO. I.

Tentationibus, ac difficultatibus, quæ se se in virtute offerunt non segniter, sed magnà alacritate, & impetu repugnandum.

I.

Chrysost.

QUAE Chrysost. in expositione littere monebat, nempe inimicorum insidias duntaxat territare, ideoque vehementer contemni oportere; ijs etiam difficultatibus, quæ se nobis in via virtutis offerunt, optime aptantur. Sanè cum inter nostrum animu, & dæmonis temptationem, siue virtutis laborem singulare bellum intercedat, nō mediocriter ad palmā re-

ferendam interest, excelsio animo ad certamē descendere, & in aduersarium, tamquam in infirmiorē, & imbecilliorē irruere. Mouit id luculentē Climacus in scala spiritali gradu primo, vbi cum dixisset: *Odiosum sane periculumque plenissimum est, ab ipso statim conflietis congressu flaccescere luctantem; est enim futura necis non obscurum argumentum.* Subdit opportune, *cum gaudio, & sine metu ad egregium istud certamen accingamur, inimicos nostros nulla ratione formidantes: intuentur enim illi, & etsi non videantur à nobis animarum nostrarum vultus, & fillos viderit formidine contrahi, vel immutari contra nos acerbius armantur, intelligunt enim verusitissimi timorem nostrum, magno igitur animo aduersus illos arma accipiamus: contra eum enim, qui alacriter pugnat, nullus opugnando preualet.* Hæc Climacus, nec dissimilia Hieronymus epist. ad Demetriad. Vnde quidem ad hunc præliadi habitum, quem exigit Climacus, belli ducem, & Principem videas compositum, qui cum iam tandē moriturus pergeret in Ierusalem, vt acerbissimam pro hominum salute mortem obiret, aduersus insurgentes hinc, inde difficultates faciem suam signatē obfirmasse, sic dicitur Luc. 9. 51. *Factum est autē, cum complerentur dies assumptionis eius, & ipse faciem suam firmavit, vt iret in Ierusalem: siue vt habet Syriaeca lectio, preparauit vultum suum: Vbi si inquiras: quid fuerit, firmare, siue, preparare faciem, respondet Caiet. Magnanimitatem, quam demonstrabat Christus, etiam exterius volendo ire in Ierusalem, describit Euangelista à firmitate faciei; pretendebat enim etiam in facie, animi constantiam, & magnitudinē. At opportunius occurrit Maldon. dum obseruat, firmare faciem, esse Hebraismum, quo firmum animi propositum pertinaxque ira significatur, (cuius phrasis conspicua ipse, ex Leuit. 17. 19. Prouerb. 21. 29. Ezech. 4. 3. deducit exempla,) atque ideo sumi metaphoram, ex taurorum consuetudine, qui cum obstinati aliquem aggrediuntur, vultum constanter obfirmant. Vnde Hispanē dictum, *encarar*. Planè, vt aduersus calidissimi hostis artes, qui animarum vultus intuetur, vt si illos formidine contrahi, vel immutari viderit, acerbius in ipsos armetur, prudens, ac veteranus miles tam corporis, quam animæ vultum firmaret magno videlicet, & erecto animo, hostem, pericula, difficultatesque contemnens, vnde de eodemmet diuino pugnatore. Apoc. 6. 2. iuxta Ambrosij in Psalm. 40. & aliorum expositio nem, dicitur, *exiuit vincens, vt vinceret*: Sed quā ratione vincere ad vincendum dicitur? Primum, quod dum aliquem egregiā alacritate, & minaci vultu, ad legesque militaris*

S. Io. Clim.

Hieronym.

Luc. 9. 51.

Syr. Lect.

Caietan.

Maldon.

Leu. 17. 19.

Prou. 21. 29

Ezech 4. 3.

Apoc. 6. 2
Ambros.

disciplinae optimè compositū, palestram ingredi videmus, cum plausu dicimus hic victore vadit. Deinde exire viacēs, vt vinceret, dicitur, quod hostis timore debellato; eoque animi robore, & habitu, qui ei metū incuteret, ad certamen descenderet. Sic Magnum Constantinum in pugna aduersus Maxentiū quasi de periculo tutum, & de victoria certum ex primā irruptione in hostes facit Nazarius in Panegy. ad Constantin. *Inuadis prius aciem, solus irrumpis; obumbrant euntum telorum irruis iactus, sonat ictibus umbo.* Ita ille.

II.

Hinc Regius Vates opportunè clamabat: à timore inimici eripe animam meam: Psalm. 63. 1. & Psalm. 90. 5. *Non timebis à timore nocturno:* Sed non ne breuius dixisset? eripe ab inimico animā meā: Dixisset, sed alio sensu; qui Dauidicæ sapientiæ non congrueret: cur enim ipse ab inimico, cum quo egregie decertaret, eripi petijset? Bene ergo à timore inimici: quod vt homini ad perfectionem tendenti maximè expediat, inimici tentationes, & oppugnationes perferret *marcet enim sine aduersario virtus*; ita inimicum oppugnantem, sine prælii difficultatem non timere, maximè oportet. Expendit id acutè ad Psalm. 90. verba Bernard. inibi ferm. 6. inquires: *Bene autem dicitur non timendum à timore nocturno, & non dicitur à nocte: quia non ipsa afflictio tentatio est, sed magis timor ipsius; nam, & omnes laboramus, cum tamē non omnes inde tentemur, & qui tentantur multo magis futura pena, quā presentis dolore laduntur.* Cui etiam sententiæ, ita diserte subscribit Senec. epist. 13. *Plura sunt, quæ nos terrent, quam premunt, & sapius opinione, quam re laboramus:* Et post nonnulla; sumptā similitudine à bello, quod sæpius nō tam reapse, quam rumore falso sparso, & clamoribus celebrato confici solet, id ita confirmat: *plerumque suspicionibus laboramus, & illud nobis illa, quæ conficere bellum solet, fama, multo autem magis singulos cōficit: ita est mihi Lucilli, cito accedimus opinioni, nō congruimus: illa quæ nos in metum adducunt, nec excutimus, sed trepidamus, & sic vertimus terga, quemadmodum illi quos pulvis motus, fuga pecorū exiit castris, aut quos aliqua fabula sine auctore sparsa conuertit.* Bene igitur, inquit Dauid, non ab inimico, sed à timore inimici, nec à bello, sed à timore belli me eripe. Quippe.

Pecor est bello, timor ipse belli.

Sic nescio quæ, apud nescio quem dicebat.

Quando ego nō timui grauiora pericula veris, Quō facit prudens Plinij Iunioris obseruatio in longissimo itinere, quod Imperator Trajanus pedes confecit, dum inquit: *Initium*

laboris mirer an finem? multum est, quod peruenisti; plus tamen, quod non timuisti, ne peruenire non posses. Scitē, quia plus fuit, timorem laboris, quam laborem ipsum non timere.

Et verò in hoc cardine totum prælii, atque ideo salutis momentum verti, tam Ioannes, quam Salomon diserte confirmant; sic enim prior sub Angeli personā post cælestia præmia iustis elargienda, demonstrata, Apoc. 2. 8. *Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & ueneficis, & idololatriis, & omnibus mendacibus pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure.* Vbi duo dubites; alterum, cur timidi damnentur, quæ enim læthalis peccati species, timor est? alterum; quare timidi, non modo coniungantur cum incredulis, & execratis, & omni vitiorum lue infectis, sed eorum omnium duces, & antesignani habeantur? Vt satisfaciam obseruo, pro, timidis Græcè esse, *δειλοί*: hoc est, *ignauis*: siue labori cedentibus; nā, *fortitudini* (Tull. 2. de inuēt.) *contraria est ignauia*: Iam respondet Salomon, Prou. 18. 8. *Pigrum deiecit timor anima autem effeminatorum esurient.* En causam ob quam timidi damantur. Quia videlicet, prius ignaui, & pigri, & hāc ratione à timore prostrati, atque deiecti: est vero notandus dicendi modus; neque enim dixit sapiens deiecit labor, sed potius timor laboris; nam si non timeret, sed audenter accederet, nequaquam deiecitur per animi enim promptitudinem, & alacritatem (Chrysost. in Psalm. 49.) *Via patet ad operationem.* Quare opportunè subdit indidē Salomon. *Qui mollis, & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis*: siue vt habet Tigur. *Qui friget in opere suo, frater est eius, qui dissipat*: ac si diceret, qui frigidē, & ignauē tē tationi occurrit, inter prostratos, & mortuos computari iam potest; ideoque timidi cum incredulis, & execratis velut eorum fratres coniunguntur, imò verò illis præeunt, quod ab hoc timore, & ignauia, omnia hæc criminum, & flagitiorum mala ortum ducant. Vnde sic opportunè fideles admonebat S. Cyrill. Ierosol. catech. 2. *Si neglexte suscepis concupiscentia inestimationem per rationationes, radices in te figet, & mentem tuam ligabit, & te detrahēt in foueam malorum.* Sed forte dices: *fidelis sum non me apprehendet concupiscentia, etiam si aliquid concupiuerō obscurius.* An ignoras, quod etiam in petrā radix agitur, & sape manet? Ac si diceret cū Fabiano Philosopho, apud Senec. lib. de breu. vitæ, cap. 10. *Contra affectus impetu, non subtilitate pugnandum, nec minutis vulneribus, sed incursu auertendam aciem: suggillationem enim retundi debere, non*

III.

Apoc. 2. 8.

Tull.

Prou. 18. 8.

Chrysost.

Prou. 18. 9.

Lact. Tigur.

Cyr. Ierosol.

Senec.

Dio. Chrys.

vellicari. Quam quidem ad rem vide, quam accommodatè hæc scripserit Dio. Chrysost. in Dog. si quis labores contemptim suscipiat, promptoque animo ad eos accedat, haud magnam aduersus eum vim habituri sunt; at si pedem referat ab usque se remoueat, maiores omnino, ac vehementiores videbuntur: subiicit aptam similitudinem: hoc porro etiam in igne contingere videmus: etenim si magno cum impetu in eum ascenderit, protinus exstingues; si autem timide, atque ignauie, vehementer te ipsum exures. Hæc Dio. Nec aliter M. Tull. Thusc. 2. inquit, ut enim opera contentis corporibus facile feruntur, remissis, opprimunt; simillime animus intentione sua pressum depellit omnem ponderum, remissione autem sic urgetur, ut se nequeat extollere.

M. Tull.

III.

1. ad Cor.

10. 13.

Act. 5. 3.

1. Reg. 17.

35.

Cypria.

Eccl. 31. 27

Inest quidem hic sensus illis Pauli verbis 1. ad Corint. 10. 13. *tentatio non vos apprehendat; nec non his Petri Ananiam grauitur increpantis, Actuum 5. 3. Anania cur tentauit Sathanas cor tuum mentiri te Spiritui Sancto?* Etenim ex proprietate verbi, apprehendo, quod magna contentione, & impetu alium aggredi, seu manum in eum iniicere significat, vt 1. Reg. 17. 35. de Dauide leones dilacerante. *Apprehendebam mentem eorum, & suffocabam eos,* signate monet Paulus, tam strenue, & alacriter aduersus tentationes oppugnantes esse repugnandum, vt ipse potius absteritæ discedant, quam animos ex ignauia nostrâ sumentes tam proxime ad nos possint accedere, vt manum nobis iniicere, siue nos firmiter apprehendere valeant. Ita dicebat Cyprian. lib. de zelo, & liuore. *Quamobrem contra omnes diaboli, vel fallaces insidias, vel apertas minas stare debet instructus animus, & armatus, tam paratus semper ad repugnandum, quam est ad impugnandum paratus.* Quem quidem ad modum, Petri verba capienda sunt. Nam et si huic interrogationi. *Cur tentauit Sathanas cor tuum?* Aliquis dixerit, ab ipso Sathana id prius fuisse perquirendum: quis enim de animo Sathanæ in tentando, nisi ipse met Sathanas possit rationem reddere? attamen rectè subsistit Petri locutio, & increpatio: est enim sensus, ac si dixerit, cur apprehendit te tentatio, dum enim animæ tuæ vultum formidine, & ignauia cōtractum vidit, à torpore tuo vires, atque animos sumens, & acerbius armatus, & fortius te aggressus fuit. Nec alia opinor sapiētis mens, Ecclesiastici 31. 27. admonētis: *In omnibus operibus tuis es velocis; & omnis infirmitas non occurret tibi; est enim Græce, pro, velocis: ἐν ὅλῳ, strenuus; alacer:* quod de strenuitate animi, qui tam sit ad repugnandum, quam hostis ad impugnandum paratus, potius quam de exter-

na corporis desidia, à qua plures oriantur morbi (vt aliqui volunt) præstat accipere, cum Diuinus spiritus animæ præcepta dare, quā Hyppocratis personam induere soleat. Vnde monemur, promptitudinem, & alacritatem in spiritali certamine cum aduersarijs timorem incutere, vt occurrere, seu de proximo accedere, non audeant: contra verò animi ignauiam ruinæ hominem obnoxium reddere, dum aduersarium ad occurrendum, siue ad irruendum animat.

V.

Compones hinc verba ad speciem dissidētia, quæ de diabolo bellum in nos mouente Petrus, & Iacobus dixerunt. Sic enim ille ep. 1. cap. 5. 8. *Vigilate, quia aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret:* Iacobus vero, cap. 4. 7. *Resistite diabolo, & fugiet à vobis:* Vbi vides à Petro leonem rugientem, à Iacobo fugacem belluā appellari. Quî ergo hæc cōgruunt? Aperio ex natura cocodrilli, quem sic depingit Seneca lib. 4. quæstion. natural. *Fugax animal, audacissimum timido.* Ecce diaboli naturam, & artes ab Apostolis descriptas: est quidem leo rugiens, vt inquit Petrus, dum ipse primò bellum mouet, & imbellem aduersarium lacessit ad morem cocodrilli audacissimi timido; ideo subdit, *quærens quem deuoret,* id est, dum ipse quærit, & aggreditur; sed simul, *fugax animal,* si viriliter, vt Iacobus monet, ei resistas. Ad quem sane modum hæc loca videtur composuisse Bernard. serm. 13. in Psal. Qui habitat, vbi post allata Petri verba hæc subdit *Rugire isle potest, ferire non potest. Rugiat quantum vult, tantum, non fugiat quis Christi. Quanta minatur, quanta exaggerat, quanta intentat. Non simus bestia, vt nos prosternat vacuus ille rugitus. Sic enim perhibent, qui talia curiosius vestigauerunt, ad rugitum leonis nullam bestiam stare posse, ne eam quidem, quæ aduersus iectum eius tota animositate repugnat: & plerumque superat ferientem, quæ non sustinet rugientem.* Vnde statim sic concludit. *Verè bestia, verè rationis expertus, qui tam pusillanimis est, vt solo timore cedat, qui sola futuri exaggeratione laboris victus, ante conflictum non telo, sed tubâ prosternitur. Nondum resististi usque ad sanguinem, ait strenuus ille dux, qui leonis huius nouerat vanū esse rugitum. Et alius quidam: Resistite (inquit) diabolo, & fugiet à vobis.* Ita ibi Bernard. & serm. 14. *Nam de leone quidem manifestum est, quod nisi ad ianuam timoris terrificos non dat rugitus.* Ita quidem audax, & temerarius, militem, cum quo congregaretur nesciens ad tendendum Dominum primum accessit, & panes, vt ieiunantem à proposito dimoueret, obtulit: subinde quæ à Christi lenitate, & mansuetudine importunè vires su-

1. Petr. 5. 8

Iacob 4. 7.

Senec.

D. Bernard.

mens, & in pinaculum templi asportauit, & ab eo, ut rerum Dominus adorari impudenter expetijt. At ubi Christus vocem efferens à se excussit cum acri illo dictorio: *Vade Satana*, Matth. 4. 10. tunc recessit diabolus Lucæ, 4. 13. id est, probro affectus aufugit. Vnde Ambrosius in Lucam lib. 4. *Vides ergo diabolum ipsum non esse in studio pertinacem, cedere vera solere virtuti; & si inuidere non desinat, tamen inflare formidat, quia frequentius refugit triumphari*. Sicille.

VI.

Iob 4. 11.
Lxx.

Dixi vers. 10. adnot. 4. n. 13. dæmonem apud Iob 4. 11. iuxta lectionem Lxx. appellari Myrmicoleonem, vocabulo composito ex formicâ, & leone, reddidique huius cognomēti rationem ibi ex S. Nilo; nunc aliam asferre placet ex Gregor. lib. 5. Mor. cap. 17. huic proposito peropportunam, videlicet, quod formicis, hoc est, ignavis, & desidibus leo; fortibus vero, & strenuis formica fit. *Formicis enim*, inquit Gregor. *leo est, volatilibus formica, quia nimirum antiquis hostis, sicut contra consentientes fortis est, ita contra resistentes debilis: si enim eius suggestionibus assensus præbatur, quasi leo tolerari nequaquam potest, si autē resistitur, quasi formica atteritur. Alijs ergo leo est, alijs formica, quia crudelitātē illius carnales mētes vix tolerāt, spirituales verò infirmitatē illius pede virtutis calcant*. Hæc quidē ita se habere illud conuincit, quod (Marc. 5. 9. & Luc. 8. 30.) vnū solūmodo hominem legio dæmonū, plus videlicet, quam sex millia, fuerint aggressi: hos quidni formicas dixeris? qui nisi agmine factō præualere nequeunt? O quanta celeritate fugissent! Si miser ille fortis in fide restitisset. Hæc & alia obseruante S. Petr. Chrysol. serm. 17. in ea Christi interrogatione. *Quod est tibi nomen?* his verbis. Christi interrogatio nostram ignorantiam sic depellit, nobis aperit, quod latebat: ad vnum legio? euident est desidia militis, si deserat aciem, si gressum retrahat, si conflagrare pertimescat, ubi vnum numeroso hoste fortiorem peruidet esse captiuum: ad præsentiam Regis isti, quid sunt? qui vnum, & nec dū tyrenem caperent; tot choortis suæ agmine cōuenerunt? Vbi essent, si vexillum iam crucis, si Christi signa vidissent? Age Christiane, incede securus, manus tanta, & tam multa, que sic metuit inermem, procul fugiet, si videat, si sentiat, si cognoscat armaum. Hæc Chrysol. Monuerat hæc acius Tertulian. in Apolog. cap. 27. ubi cū prius dixisset. Ille, scilicet, spiritus demoniacæ, & Angelicæ paraturæ, qui noster ob diuortium amulus, & ob Dei gratiam inuidus de mentibus nostris apud nos praliatur occultā inspiratione: paulo post subdit: & tamen apprehensi subiguntur, & conditioni suæ succidunt, & quos de longinquo oppugnant de proximo obsecrant. Inde

Greg. Mag.

Marc. 5. 9.
Luc. 8. 30.

Chrysolo.

Tertullian.

sic infert. *Itaque cū vice rebellantiū erga stolorum, siue carcerem, vel metallorū, vel ob hoc genus pænalis seruitutis erumpunt aduersus nos, in quorum potestate sunt (cerui, & impares se esse, & hoc magis perditos) ingratius resistimus, ut æquales: hoc est, (ut acutē explicat doctissimus Cerda) gratis, & præter nostrum decorem, ut æquales resistimus cū nō sit inter seruos, & dominos æqua pugna ideo fustuario potius, quam telo debuissēmus cū illis agere*.

Cerda.

VII.

Sunt etiam ad instar dæmonis omnes virtutis difficultates, atque labores, Myrmicoleonēs, quos si animosē, & strenuē fueris aggressus, pede virtutis, calcabis; sin autem ignauē, & timidē susceperis; quasi leones tolerare nequaquam poteris. Ita quidem inducit Salomon Prou. 22. 13. pigrum dicentem. *Leo est foris, in mediō platearū occidendus sum: & Prou. 26. 13. Leo est in viā, & Leena in itineribus*. En ē formicis leones, ignauī siue timore immanissimas sibi belluas, hoc est, ingētes difficultates confingente, & contra se ipsum arman-

Prou. 22. 13

Senec.

Epictet.

Soph. 2. 14.

te: sic dicebat Seneca. *Itaque res falsa, & mannis habet adhuc fidem, quia non coarguitur. Tāti putemus oculos intendere; iam apparebit, quā breuia, quam incerta, quam tuta timeantur*. Et disertissimus Epictetus apud Arrian. lib. 2. disert. cap. 1. *Ceterum nos idem, quod cerui facimus, qui dū exterriti fugiunt pinnas, (alij vertunt, volucrum insectationem) alio se vertunt, & quasi ad secura loca in ipsa retia concedunt, atque ita pereunt permittentes non timenda timendis*. Porro dum à Sophonia cap. 2. 14. euerfa ciuitas describitur sic inibi sigillatim ericius dicitur commorari; *onocrotalus, & ericius in liminibus eius morabuntur*. Sed quare ericius? Crediderim ob rationem, quæ ei paramixæ locum fecit: *eriniacius differt partum*. Nimirū, hoc animalculum, quia proles, quā grauidatur leuiculus habet aculeos, eaque de causā nonnullam pariendi difficultatem ingerit, primas illas punctiunculas fetre timens, partum non aggreditur, sed in dies differt: quō fit, ut duriores quotidie aculei facti grauiorem illi partum reddant, donec hæc tandem difficultas vitam ei adimat, ipsaque mors obltetrix in partu sit. Qua quidem imagine piger, & ignauus pulchrē designatur, qui ut inquit Seneca epist. 94. *sibi obstat: dum ad primam difficultatis faciem clamat. In mediō platearum occidendus sum*: id est, ut optimē Beda: *Non valeo tentationibus resistere, sed in principijs boni propositi in cor inceptis, vnde, & robur sibi quotidie minuit, & partus difficultatem plus plus auget, donec tandem filij, vsque ad partum accedant, & virtus parienti, non sit* Isai. 37. 3.

Senec.

Beda.

Gen. 38. 27

Isai. 37. 3.

VIII.

A quo non longius it remissus ille, atque

igna-

Gen. 38. 27. ignauus Zarā nifus, Gen. 38. 27. nam cum in ipso natiuitatis suæ ortu prius fratre Phares manū protulisset eam postmodū timide retraxit; locumque germano fecit, vt prior natus primogenituræ ei munus auferret. Quod quamuis ij, qui ad vulgi morem sapiunt inter egregia facinora apponant, quod in magnis tentare sat sit, nec immodica laus, magnis ausis excidere: alij verò ad vitæ huius ærumnifissimas miseras subtilius accommodent, quas cū primum in hac mundi aurā infantulus persenserit, sapienter refugerit malens intra matris vterum denuo recludi; potius tamen est, vt cum Paschasio ita ad præfens institutum referamus, vt paruulus ille ignauum hominum genus designet, difficultates exiguas, & communes formidantium, quos timor dei iicit, ipsique oæri miserè succumbunt, & cedunt permutantes non timenda timendis, & coelesti primogenitura se abdicantes. Ita quidem Paschasius lib. 1. in Matth. *Vitam cum ad hoc opus manum preten- dit perfectè natus exisset, & non illo manum re- trahente alter, maceriam incidisset.* Pède illud, *perfectè natus exisset*: id est, rem perfectò, & magno animo aggredieretur. Vndenato Phares obstetrix exclamauit: *Quare diuisa est propter te maceria.* Quæ verba sic transtulit Caldeus. *Quam multa tibi fortitudo est, vt præualueris?* ac si dixerit; tu ob egregiam fortitudinem præualuisti, ille quia legnis, & ignauus primogenituræ iure se priuauit.

IX.

Eccles. 47. 3

1. Reg. 17. 35.

Sap. 10. 12.

Ad Rom. 8. 35.

Iam si leones non secus, ac formicas pede virtutis calcatos videre velis: audi Ecclesiasti cum de Dauide, cap. 47. 3. *Cum leonibus lustr, quasi cum agnis, & preme verbum, lustr,* quo innuitur ipsi non tam belli, quam ludi occasionem ferocissimos leones fuisse. Sed quare? Quia *apprehendebat mentum eorū*, magno videlicet, & excelso animo eos aggrediens. Si milititer Sapient. 10. 12. de Iacob cum Angelo Dei vices gerente strenuè colluctante dicitur. *Certamen forte dedit illi, vt vinceret*: vbi Græcè, pro, *certamen est*, αἰὶνῶν, quod ad certamina ludicra, & festiua solet referri. Quod si dubites, quū certamen vnā ex parte fortè, ex alia ludicrum esse potuerit? Respōdebo; illud quidem ex se forte, & arduum exstitisse, eā tamen animi contentione à Iacob fuisse susceptum, vt tota difficultatis moles, graueque belli pondus ei facile cesserit, atque res ludicra inter athletæ manus fortiter dimicantis redderetur. Sanè cum Paulus, quæuis pericula, & difficultates sic lacefens, ad Roman. 8. 35. *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?* (sicut scriptum est, quia prop-

ter te mortificamur tota die, & stimati sumus, sicut oves occisionis,) subiiciebat, in his omnibus superamus propter eum, qui dilexit nos. Ideo tantā ab ipso dignitate, & maiestate superata, & protrita dixeris, quod ipse quæuis supplicia, atque tormenta magna animi fortitudine prior aggredieretur, tamquam nihili faceret. Vnde Chrysostom. homil. 2. de laudib. Paul. *Sic despiciebat vniuersa, quæ cernimus, vt solet herba iam putrefacta contemni.* Tyrannos verò ipsos, ac populos spirantes furorem, velut esse quosdam culices existimabat. Moriem verò, & cruciatus, & mille supplicia, quasi ludum putabat esse puerorum dummodo propter Christum aliquid sustineret. Sic Chrysost.

Chrysosto.

X.

Gen. 22. 10.

Quam ad rem pende signatissima verba, quæ de Abrahamo filium suum iugulare tentante, inquit Scriptura, Gen. 22. 10. *Extendit manum suam, & arripuit gladium.* Quid? inerat illi cum armato, & fortissimo hoste, & non potius cum tenerrimo filio manibus, pedibusque ligatis bellum? Cur ergo necesse fuit gladium arripere? impetu videlicet, & ardenti conatu; & non magis vtcūque sumere, siue accipere. Sanè, quia ibimet plures, vnde quaque difficultates, velut armati hostes Abrahamum circumdabant; illum enim in primis ipsamet Domini verba acriter pungebant, Gen. 22. 2. *Tolle filium tuum vniogenitum, quem diligis Isaac*: siue vt legunt Lxx. *Tolle filium tuum dilectum, quem dilexisti Isaac*, quæ ad hanc rem sic pendit Origenes homil. 8. in Genesim. *Vide tentationis pondus: charis, ac dulcibus appellationibus iterum, ac saepe repetitis paterni suscitatur affectus, vt amoris euigilante memoriā ad immolandum filium paterna dextera retardaretur, & vt aduersus fidem animi tota carnis militia repugnaret.* Ad hæc: cum eadem patraturus accederet. Sic à filio compellabatur: *Pater mi*, Gen. 22. 7. Quod pendens Chrysostom. homil. 47. in Genesim: *Susciebat* (inquit) *hoc verbum ad lancinanda insili huius viscera*: Similiter Ambrosius, lib. 1. de Abraham, cap. 8. *Pietatis vocabulis Patris affectus, & suauibus quibusdam hinc, atq; hinc tunditur: filius vocat Patrem; pater nominat filium, vt ipso verborum sono se recognoscat pater. Quam impossibile est, vt ferire possit, cuius se vulnere subiecit optare!* Vides aduersus Abrahami fidem totam carnis militiam repugnantem? vides quot tormenta, quot mortes acerbæ, acres, lentæ eius fortitudinem expugnare contendant? Ergo vt totam hanc carnis militiam prosterнат, atque proculet: *Extendit manum, & arripuit gladium, vt immolaret filium suum, arripuit, inquit,*

Gen. 22. 2.

Lxx.

Origen.

Gen. 22. 7.

Chrysosto.

Ambros.

cum impetu, ac violentiâ, vt indicaret scripturâ, quâ fortitudine aduersus illas omnes difficultates vultum Patriarcha obfirmauerit, tantumque abfuisse, vt ab illis apprehenderetur, vt eas potius ingenti animi magnanimitate deuicerit; & velut formicas pede virtutis calcauerit. Vnde huc intentus S. Zeno Veron. serm. 1. de Abraham, sic ait: *Ecce sub vinctulis iacet filius adstrictus. Vbi sunt lacrymæ? Vbi dolor? qui in humanis casibus versari consuevit? in tantis filij casibus letatur, & gaudet, & se Dominum promeruisse triumphat.* Pende extremum verbum: *triumphat*: eo enim innuitur, adfuisse omnes illas difficultates, vt bellum Patriarchæ mouerent, quas tamen ipse viriliter prostrauerit. Quare non sine causâ cum diuinitus à cæde remouetur duplici illum Angelus voce appellat. *Abraham Abraham*, Genes. 22. 11, ne vna tantum eius impetum retardare forsan non sufficeret. Ita Chrysostom. *Geminatione vsus est, vt superetur impetus iusti, & quasi per vocem detineatur iusti dextera iam tendens ad pueri cadem.* Similiter Ambros. *Repetiuit vocem tanquam veritus, ne praeueniretur studio deuotionis, & vna vox impetum ferientis reuocare non posset.* Planè egregiam hanc fortitudinis partem esse, pericula non modo non timere, sed illis potius obuiâ ire, sic pulchrè Senec. epist. 67. *Non ne fortitudo optabilis est, atqui pericula contemnit, & prouocat: pulcherrima pars eius maximèque mirabilis illa est non cedere ignibus, obuiam ire vulneribus: interdum tela ne vitare quidem, sed petere excipere.* Vnde germanum Abraham semen dixeris fortissimos illos fratres Machabæos, qui cum pœnis, & supplicijs ita decertabant, vt acriora, ac acerbiora requirerent, & cunctationem grauius inculcâr. Sic enim illos ad tyrannum loquentes facit Nazianz. orat. de SS. Machabæis: *Multarum tu quidem rerum terrorem nobis injicere tentas, verum ad plura parati sumus: quid nobis vir superbe, atque insolens ministris tuis facies? Quos cruciatus inferes? nihil est his hominibus fortius, qui ad quodvis perferendum prompti, & alacri sunt animo? Quid cunctamini carnis fœces? Quid moras nectitis? ubi gladij? ubi vincula? festinationem requiro: ignis maior accendatur, acriores bestiae magisque actuosae producantur, exquisitiora tormenta proferantur: sint omnia regia, & magnifica.* Hæc Greg. Nazianz.

ADNOTATIO. II.

Eos qui Dei seruos affligunt, sibi met ipsis interitum asferre.

EIT hæc de re satis eleganter, & erudite Iustinian. in hæc verba optimis rationibus, & exemplis ab omnibus pæne sæculis petitis ostendens, quam fuerit ethnicis exitiosum Dei seruos affligere; cum Deus inde grauiter exacerbat, debitas ipsis è vestigio pœnas rependerit. Ijs verò, quæ ipse floride attulerit nonnulla rudiorilicet calamo placet adiungere. Sanè id mihi imprimis sapit illud Prouerb. 20. 26. *Dissipat impijs Rex sapiens, & incuruat super eos fornix.* siue vt Hebræa habent: *& redire facit super eos rotam*: vt enim non abs re à Beda, & Iansenio accipiat de egregio triumpho, quem in die iudicij de suis hostibus Christus gloriose est relaturus, vel de victorijs quas Christiani Imperatores de tyrannis Ecclesiam infestantibus reportarunt: opportunius credo capies de supplicio, quod de Christiani nominis hostibus magnâ tandem sapientiâ Deus sumere consuevit omnia eorum machinamenta, & artes in eorummet capita reijciens. Quare in phrasi incuruandi fornix, oblerua elegantem imaginem cuniculorum, qui sub terrâ ad suffodienda urbium moenia fiunt, quos si obsessi detegunt; eo modo res disponunt, vt in machinantium caput doli recident. Sanè hoc ea locutio denotat, cum & fornix quodcumque opus concameratum significet, & cuniculi admodum fornices fiant; & quidquid de hoc sit præ huius imaginis sensu, Hebræa: *Et redire, seu reuoluere faciet super eos rotam*, valde sunt expressa: constat enim, vt omnes pene interpretes ibi affirmant, in voce hebræa allusum esse, vel ad ferrata carpenta: quibus victores antiquitus deuictos hostes contere, & serrare solebant, vt non obscure indicatur. 2. Regum 8. 2. vel ad rotas plaustrum, quibus vt olim triturare erat mos, atque ideo gravis per eas afflictio exprimebatur, vt Isai. 28. 27. *Non in perpetuum triturans triturbabit illum, neque vexabit eum rota plaustrum, nec ungulis suis comminuet eum.* Ergo dum dicitur, *& redire, seu reuoluere faciet super*

I.

Prou. 20. 26.

Beda.
Iansen.

2. Reg. 8. 2.

Isai. 28. 27.

eos rotam, sensus est, Deum suppliciorum rotam, quam impij aduersus iustos vertere vellent super illos tandem reuertere, proprijs eorum machinationibus, & consilijs in ipsorum capita reductis, vt suæ iimet necis artifices esse videantur, ad eum modum, quo de Perillo tormentorum artifice, qui proprio perijs inuento dixit Claudianus, lib. 1. in Eutrop.

Claudian.

*Quam bene dispositū terris, vt dignus iniqui,
Fructus consilij primis auctoribus instet,
Sic opifex tauri tormentorumque reperiō,
Qui funesta nono fabricauerat æra dolori,
Primus in expertum siculo cogentē tyranno,
Sensit opus, docuitque suum mūgere iuuenem,*

II.

Congruit verò huic explicationi Græca vox, *προξόν*, quæ ibi rotæ respondet: ipsa etenim Græci significant tum instrumentum vltimi supplicij, tum etiam eculeum, siue aliud genus machinæ, quā iudices in quæstionibus ad veritatem à flagitiosis eruendam vtuntur, vt sensus, isque appositus sit, Deum dum vltimo supplicio, eoque manifestissimo impios, qui sanctos suos persequuntur afficit, veritatem Christianæ disciplinæ ab eis velut eculeo eruere, tum quia suæ necis exemplo omnibus palam sit, illas ab ipsis iratum Deum pænas ob impietatem in suos exegisse; tum vel maxime, quod & ipsimet, vel inuiti ea de causa poenas se sustinere confiteantur. Cuius quidem rei egregia sunt exempla, quæ adducit Tertullian. lib. aduersus Scapulam, cap. 3. his verbis: *Possumus aque, & exitus quorundam presidum tibi proponere, qui in fine vite sue recordati sunt deliquisse, quod vexassent Christianos. Vigilius Saturninus, qui primus hic gladium in nos egit lumina amisit; Claudius Herminianus in Cappadociâ cum indignè ferens uxorem suam ad hanc seclam transisse Christianos crudeliter tractasset, solusque in pratorio suo vastatus peste cum virus vermibus ebullisset, nemo sciat niebat, ne spe gaudeant Christiani. Postea cognito errore suo, quod tormentis quosdam à proposito suo excidere fecisset, pæne Christianus decessit. Caciilius capella in illo exitu (id est excidio) Bizantino, Christiani gaudete exclamauit. Hæc & alia Tertull.*

III.

Prou. 10. 25

Nec minus appositæ ad hanc rem sunt, quæ immediate ante dixerat Salomon n. 25. *Ruina est homini deuorare sanctos: siue vt vertit Pagninus, laqueus est homini deglutire sanctificatum: vbi phrasi deuorandi, siue deglutendi nemo addubitet significari vexa-*

tionem, atque persecutionem quam impij in iustos exercēt, sumptâ metaphorâ à validioribus, & potentioribus feris, quæ infirmiores pro præda habent: sic vetus verbum. *Pisces minuos magnus comest.* Vide Prouerb. 1. 12. *Deglutiamus sicut infernus viuentem.* Iam quomodo ruina sit homini sanctorum cibum sibi ingerere, sic monet Dominus Zachariæ 12. 2. *Ecce ego ponam Ierusalem superliminare crapulae*, pro quibus verbis Sanctes Pagninus reddidit: *Ecce pono Ierusalem calicem soporiferum omnibus populis: Alij verò significantius apud Vatablum. Ecce pono Ierusalem calicem veneni.* Vt ex ipsius interpretatione sit sensus: *Qui persequuntur Ecclesiam moriuntur, vt qui exhausto poculo veneni de repente cadunt.* Vides quid sit deuorare Sanctos ipsorumque sanguinem bibere? Nihil sanè melius, quam lætalem cibum ingerere, aut veneni calicem quo subito moriaris perpotare. Ruina ergo est homini Dei amicos lædere, quia nimirum incuruat ipse super lædentes fornicem, redireque facit super eos rotam.

Prou. 1. 12.

Zach 12. 2.

Pagnin.

Vatabl.

III.

Verum prædicta Pagnini translatio: *Laqueus est homini deglutire sanctificatum*: eidem fornicis siue cuniculorum metaphoræ opportunissima est, si perfidi proditoris Iudæ, tum infames artes, tum infelicissimum exitum consideres: machinabatur ille Christi prodicionem, Deique sanctum deuorare geliebat, imò apud se intinctum panem, quasi tormentarium puluerem incluserat, iam vero vt facinus perficeret cuniculo facē applicuit cum in traditionis signum, ori suo Christi faciem charitate ardentem deosculandam admouit. Reciderunt tamen doli in caput eius, & incurruuit Rex super eum fornicem, nam igne ad intestina perlato, flammisque in arcto quærentibus exitum sublati in altum: crepuit medius, & diffusa sunt viscera eius. Id sub hac pene similitudine considerante. Ambrosio in Psalm. 39. Nam cum sub personâ Christi præmisisset: *Ego osculum non nego, ipse videris, qui violaueris osculi sanctitatem*, subiicit. *Nec immerito granioze telotanta dignationis percussus est Iudas, quam si eum fulmine perculisset:* Ita Ambrosius. Est ne laqueus homini deglutire sanctificatum?

Ambros.

V.

Luc. 3. 7.

Hilar.

Appellabat Ioannes, Lucæ 3. 7. *Iudæos, & hunc Iudæorum Coriphæm Iudam, genimina viperarum*: Sed quare? num eâ solum ratione, quod viperarum, vt inquit Hilar. Canon. 10. in Matth. hoc est, venenatas haberent linguas? at, modo etiam viperarum

Treb. bell.

Gregor.

Chrysostom.

Chrysostom.

est hac ratione hominum genus: & sibi habent propriam venena linguarum hi; quibus nihil placet, ut aiebat Aurelianus apud Trebellium in Zenobia. Quid ergo? Quia per hoc, quod bonis invident eosque persequuntur, Gregor. homil. 20. in Euangel. patrum suorum carnalium vias sequentes, quasi venenati filii de venenatis parentibus nati sunt. Bene; sed id non solum viperæ, sed cuiusvis venenati serpentis proprium est. Pergit Chrysostom. homil. 12. in Matth. & quod viperæ solum congruit sic affert. Ferunt viperam, marem cœundo necare, cuius semen exscrecens perimit matrem, & sic prodit in lucem scisso parentis utero in vindictam quodammodo parentis genitoris, itaque parricida est proles viperæ. Tales erant Iudei, qui patres spirituales eorum; atque doctores occidebant. En viperæ ingenium; sed dum non vndequeque cum Iudeorum conditione, & euentu à Chrysostom. componitur, sic dubio plenissime satisfacit Chrysologus, ut Synagoga viperæ dicatur, quod Christo sponso, atque parente ore Iudæ interfecto, Christianæ Ecclesiæ foetum conceperit, qui tamen postea matris viscera distruxerit, eaque ratione dum Christo necem machinata est; sui ipsiusmet dirus carnifex exstiterit. Audi eum aureo de cursu hæc omnia sic explicantem, ac diffundentem. Viperæ conceptus sui tempore intra os suum receptum caput coniugis refertur abscondere; ut per cruenta oscula, non satum concipiat illa; sed crimen, ac sic carnifices sceleris sui pariat filios, vindicta ordine non natura; nam genimina patris concepta de cade, sanguinis antequam lactis exigunt nutrimentum; & ultionem petunt matris: namque utrum viperæ dicuntur excindere, & scelestum conceptus sui domicilium, adhuc immaturis visceribus maturo furore confringere, ut hoc sit illis vivere, matrem suam, matrem que illos tales genuit non videre Progenies viperarum, Synagoga, eiusque filios tales fuisse demonstrat, ad quam Christus affectu coniugis, cum venisset, dicente Ioanne, qui sponsam habet, sponsus est: inter amplexus, & oscula cruenta Iudæ, Christi caput est expetitur, & ore petitur, cum dicitur: Crucifige, crucifige, unde pignora sanguine concepta, tanto mox ad matris armanur interitum, ut disrupto Synagoga utero, ad vocem Ioannis concurrerent, & regenerarentur ad Dei progeniem. Hæc ille.

VI.

Psalm. 7. 15.

Hæc quidem ob oculos habere videbatur Vates, Psalm. 7. 15. ubi cum dixisset: Ecce parturivi in iustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem: hoc est, iniquitatis

poenam phrasi in scripturis viciatissima, se se statim sic explicat, Inqueum aperuit, & effodit eum; incidit in foueam; quam fecit: Converteretur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descenderet. Unde ad hæc verba Chrysostom. Non enim talis partus, qui licet in mulieribus, sed quem admodum in viperis, uterum discerpunt, & latera dilaniantes, foetus procedunt, ita etiam in fraudibus, & iniustitiis. Hæc Chrysostom. Plura etiam in hanc sententiam afferens ad ea verba, incidit in foueam quam fecit, ut hinc videris bene quidem, sed non omnino plene, locutum Senec. dum libr. de vita beat. cap. 27. sub Socratis personâ eos, qui meliores se calumniantur, & vexant, sic affatur. Cum in cælum insanitis, non modo sacrilegium facitis, sed operam perditis; debuisset enim addere, & in certum interitum ruitis, necem vobismet ipsis machinantes. Nam quæ in cælum tela iacitis super vestramet capita directè recidere necesse est. Converteretur enim dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas descenderet. Vis videre dolorem in capite eius conuersum? Equidem Ezech. 3. 8. hanc sibi à Deo datam frontem Vates dicebat, quæ durior, & valentior faciebus eorum, qui secum decertarent esset; imò verò, quæ & adamante, & filice constaret: Sanè, ut qui Prophetæ iniuriâ inferre, & quasi fronte in ipsum vellent irruere, dum fortiozem, atque duriorẽ eius frontem experirentur, grauitè se ipsos conuulnerarent, & dum filicem vellent percutere, scintillas ab eo excuterent, quibus repentino incendio absumerentur, ad eum plane modum, quo Daniel 3. 48. Ministri Regis Nabuchodonosor fornacem ad Dei seruos comburendos incendentes, ab igne ab eis subiecto, atque ideo à seipsis conflagrati sunt. Certè ijmet, qui dicunt: insidiamur sanguini, abscondamus tendiculas contra insontem frustra, Proverb. 1. 11. Salomone indidem auctore, vers. 18. Ipsi quoque contra sanguinem suum insidiantur, & moluntur fraudes contra animas suas.

Chrysostom.

Senec.

Ezech. 3. 8.

Dan. 3. 48.

Prov. 1. 11.

VII.
Isai. 3. 9.
Lecl. Heb.Lxx.
Tertullian.
Cyprian.

Applaudit Isai. cap. 3. 9. inquit: Ve anima illorum, quoniam reddita sunt eis mala: vel ut habent Hebræa: Quoniam reddiderunt sibi ipsis malum, ubi non dixit mala impijs inflata, sed reddita potius, quod ipsumet sui exitij artifices, & intentores extiterint. Sed quomodo? addunt id Lxx, quorum lectio Tertulliano, Cypriano, & antiquis Patribus omnino probatur: ve anima illorum, quoniam consiliati sunt consilium pessimum contra semetipsos dicentes, alli-

genus iustum, quoniam inutilis est nobis. En originem veteris paræmiæ, malum consilium consulti pessi- mum: vides mala, quæ impij iustis infligunt, super ipsorum capita tandem recidere? Audi iam hæc, quæ opportunissimè scripsit Athanasius in Evangelium de Passione, & cruce Domini. *Cæca enim malitia est, & animi prauitas, ut quæ non intelligat ipsam suam contra se manus acere, veluti si quis serpentem manu apprehendat, ut alteri iniiciat, quod fieri non potest, quin ipse prius mordeatur; aut si quis ignem manu sumat, ut hostem ledat, interim non animaduertat, se ipsum comburi, ita ipsa malitia contra sui usurpatores militat, eosque qui ipsam tenent, magis quam illos, in quos noxam parat, consanciat: ita quoque Pharaon volens capere captus est, & exorsus persequi, persecutionem passus est, & nocem moliens, submersus est. Ita & Goliath, quibus armis Davidem inuadebat, detructus est, & spoliare destinans spoliatus est. Hactenus ex Athanasio: ijs verò exemplis, quæ affert illud etiam non abs re adnectas, quod Num. 23. 11. habetur, dum impio Rege Balac Pseu- dophetam Balaam, ut Dei populo malediceret aduocante, ille è contrario plenam, ac felicissimam impartitus est ei benedictionem, Principe vero reclamante. *Vt malediceret inimicis meis vocauit e, & tu è contrario benedixisti eis.* Firmus ille in eadem sententiâ persistens respondebat, num. 20. *Ad benedicendum adductus sum, benedictionem prohibere non valeo.* Vbi obserua illud: *adductus sum*, quod Regi stomachum vehementer mouebat; cum ad maledicendum potius dato pretio illum accersisset. At enim verò subsistit Balaam locutio: *Ad benedicendum adductus sum*: ac si diceret. Noli tergiuersari, tu ipseme adduxisti. Nam quod aduersus Dei seruos impij machinantur ipsis est causa perditionis, iustis vero salutis: & hoc à Deo.*

VIII.

Iam verò ut Græcâ vocem, ἐνδειξις, id est, *ostensio*, quam posuit Paulus rursus premam, adiungo per similem eiusdem sententiam, 2. ad Thessalonic. 1. à vers. 4. Ita ut nos ipsi in nobis gloriemur in Ecclesijs Dei pro patientiâ vestrà, & fide, & omnibus persecutionibus vestris, & tribulationibus, quas sustinetis in exemplum iusti iudicij Dei, pro quo, & patimini: si tamen iustum est apud Deum retribuere tribulationem ijs, qui vos tribulant; & vobis, qui tribulamini requiem nobiscum in reuelatione Domini Iesu de cælo: vbi præter alia, quæ alibi obseruaui nota illud, in exemplum iusti iudicij Dei, quod sic explanat Ambros. ibi: Ipsa enim pressura exempla sunt futurorum meritorum in ijs, qui patiuntur, ad glo-

riam, in illis autem, qui persequuntur, ad perditionem. At quid est sanctorum tribulationes, exempla futurorum meritorum; siue, in exemplum iusti iudicij Dei esse? Equidem dum id ab interpretibus ambigitur, simulque horum verborum, in exemplum iusti iudicij Dei, cum his: si tamen iustum est apud Deum retribuere tribulationem his, qui vos tribulant: nexus desideratur, de quo vide commentatores, illa meum subibat animum cogitatio, ut vellet Paulus, Deum qui suapte naturâ mitissimus est, & ingenium ad salutes, non ad supplicia pronum habeat, quiquè ut ita dixerim puniendi artem non noxat, dum in eâ semper inuitus se exercet; ab ipsismet impijs seruos suos affligentes ad eos plectendos, & diuexandos doceatur, & instituat. Cui cogitationi id fauet in Græcâ voce, ἐνδειξις, pro quâ noster posuit, *exemplum*, adnotare ibi interpretes præter, *ostensionem*, & *declarationem*, significare etiam, *documentum*, ac si dixerit Paulus. Nostis quid hostes vestri faciant? Deum quidem instituunt, atque exempla, & documenta ei reddunt, quomodo ipsos acerbissimè puniat, & quem ipsi maxime præsentunt dolorem, reddat. Ita omnino apud Zachariam Dominus, cap. 2. 8. *Qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei: sed obserua Lxx, valde dissimiliter ibi transtulisse, pro pupillam oculi mei, reponentes, pupillam oculi eius.* At quæ hæc diuersitas? aut quâ cohæreat, ut impiorum oculi, idem, ac oculi Dei sint? Concilio in hunc modum, ut Vulgati lectio impiorum conatus, & mala, sanctis, in exemplum iusti iudicij, illata indicet: Lxx verò ostendant quomodo id documentum à Deo sumatur, & tribulationem ijs, qui suos tribulant retribuatur; siue redire faciat super eos rotam: ac si à Deo dicatur, quia ipsi tangunt pupillam oculi mei, siue quod mihi gratissimum, & amantissimum est, ego ipsorum pupillas, hoc est, ea quæ ipsis in maximo pretio, & delicijs sunt, tangam, & lædam; ita ibi Cyrillus Alexandrin. *Semper persecutoribus Ecclesiæ conatus ipsorum in caput reciderunt, & tangunt suamet pupillam.* Firmat id egregius Tertullian. locus, lib. 1. ad Scapulam, cap. 3. vbi cum dixisset: *Absit, ut indigne feramus, ea nos pati, quæ optamus, aut ultionem à vobis aliquam machinemur, quam à Deo expellamus; tamen deleamus necesse est, quod nulla ciuitas impunè latura sit sanguinis nostri effusionem: subiicit opportune: siquidem sub Filariano præside cum de arcibus sepulcrarum nostrarum adclamassent: arcæ non sint,*

Zach. 2. 8.

Lxx.

Cyr. Ale.

Tertullian.

area ipsorum non fuerunt. Messes enim suas non egerunt. Ecce Deum ex impiorum exemplis addiscentem, pupillas ipsorum compungere. Nec pigebit addere appositum huic cogitationi exemplum ex vitâ Sanctissimi P. N. Ignatii petiit. Nam cū is in suo perfectionis tyrocinio Compluti Dei nomine peteret elemosynam, nobilis quidam, & prædiues homo, cui sancti viri modestia non adeo placebat, graui cum stomacho, atque elatâ in multorum præsentia voce. Malè ego incendio peream inquit, nisi hic meretur incendiū. Quid? dedit ne illi Deo documenta amburendi Ignatium, an ipsummet, qui incendium impræcabatur? Audi Historiam Societatis à Nicolao Orlandino conscriptam, lib. 1. num. 59.

Nic. Orlad. *Dictum Factum Nuncius eodem die perfertur, natum Carolo Quinto, Casari filium. Cuius natalem dum tota Hispania, prosequere priuatim, ac publice Complutenses demore festis ignibus gratulantur, ille, quem dixi nobilis adium suarū turri conscensū, ibique illapsa forte scintilla in pyreū pulnerem, quem ad illam celebritatem mulum subuexerat, miserrimo incendio confragrat, conditionem fideliter implens, quam sibi tulerat, si mentiretur: eodemque se, & mentium igne demonstrans, & temerarij mēdacij pœnas exoluens. Hæc ibi, quæ superius dicta mirificè confirmant, quā sanè de causâ, ut aliæ non essent, dicebat Cyprianus seruos Dei à tyrannis afflictos patientes reddi, dum de diuinâ protectione, & vindicta non possunt, non esse securos. Vndè sic Demetrianum admonebat.*

Cyprian. *Ladere seruos Dei, & Christi persecutionibus tuis desine, quos l. sos vltio diuina defendit, inde est enim, quod nemo nostrum quando apprehenditur, reluctatur, nec se aduersus iniustam violentiam vestram, quamuis nimius, & copiosus no ster sit populus, vlci scitur. Patientes facit de securâ vltione securitas, nocentibus innocentes cedunt, insontes penis, & cruciatibus acquiescunt, certi, & fidentes, quod inultum non remaneat, quodcumque perpetimur: & post nonnulla. Documentum recentis rei satis est, quod sic celeriter quodque in tantâ celeritate sic granditer nuper secuta defenso est, ruinis Regum, iacturis opum; dispendio militum; diminutione castrorum. Nec hoc casu accidisse aliquis existimet, aut fuisse fortuitum putet, cum iam pridem scriptura diuina possuerit, & dixerit: Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus. Hactenus Cyprian.*

Ad Rom. 12. 19.

IX.

Obijciebat Christianæ Religioni, siue Deo legislatori hæreticus Marcion, quod in sumēdis de fontibus pœnis debitos iustitiæ fines egrederetur, cum parentum peccata in tertiâ, & quartam generationem visitaturum se ipse comminetur. Exod. 20. 5. Cui calumniæ

Exod 20. 5.

dum sapientissimus Tertullian. multis modis efficaciter satisfacit, lib. 2. cont. Marc. cap. 15. Illud tandem acutè adnotauit, eum puniendi modum non ad Christianæ Ecclesiæ filios, sed ad Iudaicum populum spectare, quod ipsum ab illo Dominus didicerit; cum præiudicet in Christum succlamantem: Sanguis eius super nos, & super liberos nostros. Matth. 27. 25. Sic enim Tertullian. *Quamquam si Evangelium veritatis accipias, ad quos pertineat sententia reddentis in filios patrum delicta cognoscas: ad illos, scilicet, qui hanc vltro sibi sententiâ fuerant irrogaturi. Sanguis illius super capita nostra, & filiorum nostrorum. Hoc itaque omnis prouidentia Dei censui, quod iam audierat. Hæc ille. Ostendunt ergo homines Deo puniendi documenta.*

Tertull.

Mat. 27. 25.

Hinc quidem eo etiam sensu videri potest Paulus, dixisse, quæ illis est ostensio perditionis, ut qui antea graui in Deum peccata commiserant, sed ob benignam Dei dissimulationē, quasi absconditi, & operti ne punirentur, erant; cum primum iustis iniuriam intulerūt, inopertos, & patentes Dei oculis, & seueros eius iudicio se ipsos exhibuerint: ad quam cogitationem facit pulcher locus apud Oseam. cap. 6. 8. *Galā ad ciuitas operantium idolum, supplantata sanguine: Vbi cum constet, ex probari à Deo illi ciuitati, quod idolum ali-*

X.

Osee 6. 8.

quod in veri Dei contemptum, erexit: merito ambigitur, quid significant illa verba: *supplanta sanguine.* Et sanè quamuis Ribera, tum supplendo ex Hebræo propositionem, a, tū nomine sanguinis intelligendo iniurias, & cedes ciuibus illatas, non omnino abs re id acciperit, ac si dicat Propheta, cito propter sanguinem in te effusum supplantaberis, & vltique ad terram deieceris, sicut cadit ille, quem alter supplantat; alia tamen proculdubio Propheta mens esse videtur, qui, & hæc verba cum præcedentibus de industriâ connectit, & supplantationem, ac sanguinem in vnam metaphoram coire, indicat, ergo obserua verbum Hebræum, quod respōdet Latino, *supplantare*, esse idem, cum eo, quod Iob 37. 4. Vbi noster reponit, *inuestigabitur*: habetur quare propriissime accipies, supplantari, pro inuestigari, iuxta quam significationem optime subsistit, sibi quæ cohæret metaphora dum ciuitas illa sanguine supplantata, hoc est, inuestigata dicitur, eo modo quo per sanguinem guttatim humi effusum inuestigari, inueniri quæ à iudice solent homicidæ; ipsæ namque sanguinis guttæ à iudice animaduersæ, tum ad illum, ut vindicet exclamant, tum ipsum ad locum ubi homicida absconditus delitescit, solent manu ducere, ecce ergo tibi sensum Propheta idōlatriam illius urbis

Ribera.

Iob 37. 4.

cum proximorum cæde coniungentis, eâ nimis de causa, ut indicet, iniurias ciuibus illatas effecisse, ut Deus grauissimas offensiones ab idôlolatris acceptas, quas voluntaria obliuione obtriuisse videbatur, acerbissimo supplicio vindicaret: effusus siquidem suorum sanguis ad Deum clamans eum in urbem idôlorum cultricem, quasi manu duxit, ut ab ipsâ pro idôlolatRIA pœnas exigeret, ubi apparet, quam patiens propriarum iniuriarum, quamque suorum amans Deus sit, qui idôlolatris tandiu conniuere videatur, quousque per sanguinem effusum, hoc est, propter iniurias suis illatas coactus est inquirere, & inuestigare, & tandem fontes propter utrumque seculi supplicio afficere.

XI.

Huius vero explicationis egregiam nobis confirmationem Achabi offert historia: ille enim, qui à Deo in regnum euectus perfidè à beneficentissimo Domino aufugit, & idôlolatrici uxori commixtus, sceleratissimoque idôlorum cultu pollutus diuinæ maiestatis læsæ flagitium perpetravit, non prius à Domino ut perduellis increpatus, supplicioque affectus est, quam bono Naboth iniurius, ipsius sanguine supplantatus fuerit. Nam cum primum illum interfecit, sic ad eum sub Dei personâ Elias 3. Reg. 21. 19. *Occidisti, & possedisti, & post hæc addes: hæc dicit Dominus, in loco hoc, in quo lixerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque sanguinem tuum; ecce ego in ducam super te malum, & demetam posteriora tua, & interficiam de Achab mingentem ad parietem, & clausum, & ultimum in Israel, & dabo domum tuam, sicut domum Ieroboam, filij Naboth, & sicut Baasa, filij Abia, quia egisti, ut me ad iracundiam prouocares, & peccare fecisti*

3. Reg. 21.
19.

Leet. Hebr.

Lxx.

Israel: ubi lectio Hebræa: propter irritationem quâ irritasti, & peccare fecisti Israel: similiter Lxx. pro exacerbationibus, quibus exacerbasti, & peccare fecisti Israel: Quibus verbis manifestus de idôlolatRIA quâ impius ille, & se, & populum infecerat, ac Deum exacerbauerat sermo est. Cur ergo modo ad puniendum flagitium flagitiosissimum, tot retro annis perpetratum, quodque obliuione iam videbatur deletum Dominus accedit? Sanè, quia innocens Naboth sanguis ab Achab effusus, Deum non tantum ad illum vindicandum, sed ad flagitia in suam etiam personam commissâ supplicio afficienda manu duxit; ideo non ipse solum Achab, quæ quidem pœna ob Naboth mortem ad æqualitatem erat, sed ipsius etiam filij, nec minus quidem quam septuaginta neci addicuntur, ut verò videas ipsosmet homines se Deo iudici puniendos ostendere, siue eum de illis puniendis admonere, debitumque supplicij modum demon-

strare. Audi quid de filiorum Achab capitibus obtruncatis dicat Scriptura, 4. Reg. 10. 7. *Tulerunt filios regis, & occiderunt septuaginta viros, & posuerunt capita eorum in cophinis, & misserunt ad eum in Israel.* Pende illud: in cophinis: Quid? erant ne arborum fructus? aut vuarum botri? ita quidem, ut enim ad suas delicias vuarum botros è Naboth vineâ contraheret, falsque Achab sibi deferebat, ita filiorum ipsius capita in cophinis supplicij causâ deferri voluit Dominus, id sic acutè confiderante Chrysost. hom. de Adam Sodomitis, & Achab, tom. 1. *Et vide quemodo retribuitur peccato par sit, filij inquit Achab, (4. Reg. 10. 7.) erant septuaginta viri, & occiderunt septuaginta, & posuerunt capita eorum in corbes, & misserunt in Israel. Profectò, iustus es Domine, & rectum iudicium tuum: in Israel Naboth occisus est, & in eundem locum occidentis genus occisum missum est, in sportis. Achab Nabothæ peccauit botris aliquibus in corbes coniectis. Hæc ille.*

4. Reg. 10. 7

Chrysost.

XII.

Firmant id etiam tot illæ, tamque diræ plagæ, quibus Pharaonem, & Ægyptum Dominus percussit: quò enim tanti supplicij grauitate eat, nisi ad immanem, atque infamem Regis, Regnique idôlolatRIAM puniendam? Adi Tertullian. lib. 2. cont. Marcionem, cap. 14. primum affirmatæ sceleratissimæ superstitionem: *Decemplici castigatione percussam: deinde dicentem, indurat cor Pharaonis, sed meruerat in exitum subministrari, qui iam negauerat Deum, &c. Quâ Ægyptius olim Deo, reus fuerat gentilis idôlolatRIA, ibidem, & cocodrillum citius colens, quam Deum viuum.* At enim vero cum ad sumendum de ipso supplicium Dominus accessit, quâ ratione per motus venerit, sic ipse aperuit Exodi 3. 7. *Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, & clamorem eius audiui propter duritiam eorum, qui præsumunt operibus, & sciens dolorem eius descendi, ut liberem eum de manibus Ægyptiorum.* Vbi nihil de proprijs iniurijs, nulla ipsarum mentio facta est. Quid ergo? aliâ ne de causâ Dominus venit, & aliâ se aduenire simulat? Minimè, sed ad suorum iniurias vindicandas accedens, eas quæ sibi olim fuerant illatæ, quasi fortuito reperiens in earum auctorem sanguine supplantatum animaduertit. Nec est omnino prætereundum pœnas has Ægypto irrogatas, quasi iure capitalia supplicia, & diras mortes dixeris peculia vocabulo plagas appellari, Exod. 9. 14. *Ut videlicet plagis illis responderent, quibus præpositos filiorum Israel dixi exactores Pharaonis multabam dum: Scapulas suas scribe eorum.* (Tertull. lib. 2. cont. Marc. cap. 20) *apud subsellia sua ostenderent, flagellorum contumelias à atro-*

Tertullian.

Exod. 3. 7.

Exod. 9. 14.

Tertullian.

XIII.

Idem.

citato laceratas. Vt videas à plagis, & verberibus Dei seruis ab impijs inflictis Deum admoneri, doceri que ad verbera, & plagas iniquis persecutoribus inferendas.

Illud vero multò peculiarius, & quod lecto ri maiorem afferat admirationem, è pharetrâ etiâ eiusdè Tertul. depromitur: superbū Angelum ideo tam grandem Dei iram commouisse, irrenocabileque sui flagitij supplicium subiisse, quod præter immane primum elationis facinus, hominem postea læsurus, & à iustitiæ tramite deturbaturus visus fuerit: nō quod diuini ingenij sit, ob futura peccata anticipatâ penâ aliquem punire, sed quod illum qui iam superbix reus erat, non prius debito supplicio affecerit, quam hominis damnum eius suasionem incurrēdum præuiderit. Quod quidem inuentū ex illis Ezech. verbis, c. 28.

Ezech. 28. 13

13. Tu signaculū similitudinis plenus sapiētia, & perfectus decore: in delicijs paradisi Dei fuisti, &c. Tu Cherub' extensus, & protegēs, & posui te in monte sancto Dei, in medio lapidum ignitorum ambulasti: perfectus in vijs tuis, donec inuenta est iniquitas in te: conatur Tertull. elicere, dum pro extremis verbis: donec inuenta est iniquitas in te: Sic legit: donec inuenta sunt læsura tue,

Tertullian.

quæ suæ cogitationi, sic accommodat: Ex quo enim inquit apparuerunt læsura tue, illi eas reputans, quibus scilicet læsit hominem electum à Dei obsequio. Sic ille. Cuius quidem mens, vt subsistat, nec ab ijs dissentiat, quæ de lapsu Angeli ante hominis conditionem docent Patres non dubium quin sit, vt propinaui capiēda, vt expendenti constabit. Vbi obiter animaduerte, quam sit Deo antiquius hominem diligere, suoque præsidio tegere, cū præuisam ante eius conditionem ipsi inferendam iniuriam tanto supplicio ratione dictâ vltus fuerit.

XIII.

Luc. 7. 37.

Sed & illud etiâ ad hanc rem facit, quod Christo ad prandium à Simone inuitato, Lucæ 7. 37. Nec ab eo comiter, & pro dignitate tractato, dum vrbauitatis officia conuiujs exhiberi solita ipse Domino superbè denegauit: non enim pedes antequam ad mensam accumberet lauare ei præcepit; cū esset id apud Iudæos valde frequens; nec salutationis causâ, quod æui illius consuetudo ferebat,

osculum dedit; similiter nec sacrum ipsius caput inungi curauit, cum orientales in suis conuiujs pretiosis vti vnguentis de more haberent: hos tamen omnes vrbauitatis defectus tamdiu dissimulandos, silentioque premendos bonus Dominus duxit, quandiu Magdalena domum conuiujs ingressa à superbissimo Phariseo impudicitie, ac pristinarum fordidum notata fuit: etenim tunc, vt piam formam à tam importunis calumnijs vindicaret, suas etiâ iniurias, quas antea reticuerat in medium proferre, atque singillatim ad hunc modum persequi voluit: *intraui in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti, &c. Osculum mihi non dedisti: Oleo caput meum non unxisti, &c.* Sed cur modo? Num hæc antea non fuerant à Dño animaduersa? Ita quidē, sed vt viderit, at pro ingenij lenitate dissimulauerat; omisserat, oblitus fuerat: verum cum in Magdalenam peccatum est, ab eius iniurijs manu ductus ad suas etiâ vindicandas accessit. Quare non nihil emphasis in hanc rem habere videtur, quod peculiariter à Luca adnotatum est, Dominum, quo illas quæ monias Magdalene causâ mouere se significaret, ad ipsam, dum cum Simone loqueretur, vultum conuertisse: *Conuersus ad mulierem dixit Simoni, &c.* Simile quid obserues in simili eiusdè mulieris facto. Matth. 26. 6. & Ioann. 12. 6. Cum nimirum in caput Christi pretiosum ipsa vnguentum effundente; præclarumque id facinus Iudæa criminante, & obiurgante; non modo malignus proditoris animus detectus ab Euangelista est, sed ipsa simul eius rapacitas, & furta ad illud, usque tempus contecta, & quæ nisi hæc se obtulisset occasio sempiterno forsan inuoluerentur silentio omnibus patefacta, & in lucem prolata sunt: Sic enim Ioannes: *Hoc autem dixit, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat: & loculos habens, ea quæ mittebantur portabat: vbi vides Iudæa in Christum, & eius res familiares delicta non antea obiurgata, & infamix supplicio affecta, quā ipse sanctæ illi mulieri in sensus fuerit: tunc enim non id tantum in eam commissum crimen, sed illa etiâ omnia, quorum antea reus existerat detecta, & vindicata fuerunt.*

Matt. 26. 6.

Ioan. 12. 6.

VERSVS XXIX.

Quia vobis donatum est pro Christo non solum, ut in eum credatis, sed ut etiam pre illo patiamini.

COMMENTARIUS.

I.

TRIBVLATIONVM, ac laborum, qui pro fide tolerantur, pretium, ac donū rursus Paulus commemorat; ac si diceret, ut inquit Anselmus: *Vobis donatum est quasi præmium pro Christo,*

*quem diligitis, non solum, ut in eum credatis, sed etiam, ut pro illo patiamini ad cœnulum gloriæ: Sub quo verò sensu capiendum sit illud, pro Christo, Græce, ὑπὲρ Χριστοῦ: non satis liquet. Plures nec malè notæ auctores ad verbum, patiamini, per hyperbaton sic referunt, ut reliquis parenthesi conclusis hæc sententia sublit: vobis donatum est pro Christo pati, & non solum ut in eum credatis: siue explicatius siquidem à Deo vobis donatum est, non solum, ut credatis in Christum, verū etiam, ut pro Christo patiamini. Quo quidem modo vifuse est explicare Ambrosii his verbis. Quamquam Dei gratiam extollat in omnibus, ad laudem tamen illorum proficit, quod dicit quia Deus illis concessit pati pro Christo. Ideo dicitur pro Christo donatum est vobis: ut à Patre Deo donatum sit diligentibus Christum, ut ad augmentum, meritorum suorum patiantur pro Christo. Si obijcias id, in illo, quod in hac expositione redundat; dicunt esse Pleonasmum more Hebræo, ut Psalm. 104. 26. *Caro quem elegi ipsum: & Psalm. 67. 17. Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo: Marci 1. 7. Venit fortior post me, cuius non sum dignus procumbens soluere corrigiam calceamentorum eius.**

II.

Hæc nisi magis exprimantur, siue emungantur inficiari nō potest probabiliter dici, quamuis nō nihil obstrepat, tot hyperbata, & pleonasmos obtrudere, addunt vero Adamus & alij id, quod ut ego alia facile deno-

rem, non ita stomacho meo facere potest, ut concoquam, nempe hinc à Paulo subinfert; fidem, & cæteras dispositiones ad gratiam nō donari nobis ex meritis Christi, sed ex gratiâ Dei, quâ homines ad fidem trahantur Christi merita præueniente. Quæ quidem opinio præterquam quod huic loco valde est importuna. Quid enim generalis Pauli locutio de dono fidei, ac tribulationum à Deo fidelibus datū huic inuēto iuuerit? Pluribus scripturæ locutionibus, & apertissimis Patrum testimonijs repugnare videtur: certè Christus humano generi, & ostium, & fons, & radix, & sol iustitiæ esse dicitur, Ioann. 10. 7. Zachar. 13. 1. Apocal. 22. 19. Malach. 4. 2. ut vero ab ostio introitus, à fonte aqua, à radice succus, & vita, à sole vero omnimoda lux dimanat; ita ante ostium ingrediendi facultas vndique intercluditur, sinē fonte, sole aut radice nulla aquæ lucis, aut vitalis succi spes superest; de quo vide Iustinian. erudite, ut assolet differentem.

Ioan. 10. 7.
Zech. 13. 1.
Apo. 21. 16
Malac. 4. 2

III.

Ergo nihil est necesse, hyperbata, & pleonasmos in his verbis agnoscere; sed ex plurium expositorum consensu, nec renuente Græca præpositione, de Christi meritis, ob quæ, & fidei, & tribulationū donum fidelibus obueniat, accipere: ita singillatim Anselmus inquit; *pro Christo, id est, pro merito Christi, qui usque ad mortem crucis obediunt.* August. vero lib. de prædest. sanct. cap. 2. cum aduersus Pelagium, sic attulisset hunc Pauli locum. *Quisquis igitur hanc damnabilem vult ex omni parte vitare sententiam, veraciter intelligat dictum, quod Apostolus ait. Vobis donatum est pro Christo non solum, ut in eum credatis, verum etiam, ut patiamini pro eo. Virumque enim ostendit Dei donum, quia utrumque dixit esse donatum.* Subijcit post nonnulla de eodē Paulo. *Donatum quippe illi erat à Christo, non solum ut crederet in eum, verum etiam, ut pateretur pro eo. Dixi Græcam præpositionem, ὑπὲρ, hunc sensum non respuere; quod commodissimè verti possit, in gratiam, aut, causa Christi: siue, propter Christum: imò etiam, & per Christum, quod tantopere displicuit Estio. Ut pluribus ex Herodiano Homero, & Nazianz. exemplis adductis confirmat Henricus Stephan. in Thesaurο: adi illum.*

Anselm.

Augustin.

Estius.

Henr. Step.

In eum.

TAmquam in finem vltimū relati, & consecrati. Colligitur verò phrasi credēdi in Christum, significari etiam dilectionem, & reliquas actiones supernaturales, quæ sunt sine passione affligente, quibus op-

ponit

Anselm.

Ps. 104. 26.

Psalm. 67. 17

Marc. 1. 7.

Adam.

ponit passiones dum subdit: *Sed ut etiam pro illo patiamini.*

VERSVS XXX.

*Idem certamen habentes,
quale & vidistis in me, &
nunc audistis de me.*

COMMENTARIUS.

Vidistis.

AM vt testatur Lucas, Actuum 16. 23. Philippis seditione in Paulum, & Syllam commota virgis cæsi, & in carcerem missi sunt.

Audistis.

Loquitur de vinculis, alijsque laboribus quos Romæ patiebatur.

De me.

Græcè, ἐν ἐμοί, Erasmus, *in me*: supple exerceri. Idem est sensus: solum notandum, ἐν, interdum accipi pro, ἐν, id est, in, habente accusatiuum. Et vicissim ἐν: pro: ut: vtrumque varijs ethnicorum exemplis ipse non Christianus Henricus Stephanus confirmat; vide si voles, atque ea etiam, quæ diximus præfato vers. 7. in expositione illorum verborum, *socios gaudij mei omnes vos esse.*

ADNOTATIO. I.

Augustissimum, ac pæne diuinum esse, tribulationes, pro Christo pati.

ON modo ostendunt Pauli verba tribulationes, ac vincula pro Christo tolerata donum Dei, ipsius met Christi meritis comparatum esse, sed id donum, quo nihil maius, ac illustrius valeat excogitari, & (si ita loqui fas sit) quod ne scio, quid diuinitatis habere videatur: nam si attēdis, emphatice hoc donādi verbo vsus est hic Apostolus; quo externam diuinitatis gloriā, diuiniq; nominis claritatem ob Passionem & mortem Christi donatam à summo Patre fuisse, affirmavit cap. 2. vers. 9. *donauit illi nomen, quod est super omne nomen.* Ne vero plus verbis, quam rebus hæere videamur, observa in hac rem, adeo esse excelsum eorum, qui pro fide patiuntur fastigiū, vt in eorum societatem, & numerum se Dei Filius adiungat. Nonne ita à Daniele 3. 92. assertum? sub Regis personā dicente: *Ecce ego video quatuor viros solutos, & ambulantes in medio ignis, & species quartæ similis Filio Dei.* Ita sane: Equidem tribulationum, & laborum tāta dignitas, tantus honor est, vt vel hominem (si fas est, dicere) quasi Deo supparem siue Dei collegam; vel Deum, quo tanto splendore fulgeat hominem faciat, ita notanter Chrysost. serm. de tribus pueris tom. 1. *O quibus te incorrupta fides triumphis extendit. Adest tibi amica maiestas, vt innocentia liberetur. Patitur se Deus cum pueris in supplicio numerari.* Pende phrasim, *numerari*, per inde enim est, ac si dicatur Deum cum tribus illis numerum facere, seu quaternarium complere. Quod quidem non nisi de ijs, quæ eiusdē rationis sunt, siue quæ quandam seruant æqualitatis proportionem dici solet. Firmat verò hanc obseruationem Methodius M. apud Theodor. dialog. 1. dilucide affirmans, ea inter alias de causa Dei Filium hominem factum, vt martirij corona insignitus splendidissime refulgeret. Sic enim ille. *Adeo enim admirabile, & tanto studio expetendū est martyrium, quod ipse Dominus Iesus Christus Filius Dei: se id honorare testatus sit, non rapinam arbitrius se esse æqualem Deo, vt etiam hæc dono hominem ad quem descendit coronaret. En Deum cum pueris non tam in supplicio, quam in coronā, & decore, martyrij causa numeratum.*

Ita quidem dicebat Paulus ad Hebræos 2. 9. *Videmus Iesum propter passionem mortis, gloria, & honore coronatum:* subdens: *Decebat enim eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare.* Quæ de externā gloriā Dei Filio ex crucis dignitate acquisitā esse accipienda, supra vidimus vers. 7. adnotat. 2. num. 7. & inferius

incul-

Dan. 3. 92

Chrysosto.

S. Meth. m.

II.

Ad Heb. 2

inculeabimus cap. 2. vers. 9. adnot. 4. Modo il-
 lud placet adiungere grecū verbū, *τελειωσας*,
 Athanas. quod passiva significatione ab Athanas. lib.
 Nazianz. de Incarn. Verbi, & alibi sic vertitur, *passio-
 nibus consummari*, à Nazianz. orat. de Machab.
 & alijs bonæ notæ scriptoribus sumi pro con-
 secrari. Ex quibus is resultat sensus, Christum
 crucem, ac mortem dono Patris accepisse, ut
 inde Deus (in hominum existimatione) ha-
 beretur. Sane verbum, *consecro*. Diuinitatem
 tribuere significat: sub quo sensu dixit M.
 Tull. lib. 1. de natur. deor. *Belluam nullam nisi
 ob aliquam vilitatem, quam ex ea caperent con-
 secrasset*: hoc est, in deorum numerum retulisse:
 irridemur *Aegyptij*. Vnde quidem martyrij,
 & laborum eximium donum dignoscitur: sic
 enim de martyribus inquit Cyprian. epist.
 81. *Iterum ubi loquitur scriptura diuina de tor-
 mentis, quæ martyres Dei consecrant. Quid?
 deos ne, aut diuinos faciunt? Audi Nazianz.
 orat. 25. de fidelibus ab hæreticis diuexatis, &
 afflictis; eaque ratione ipsos quantum uis flo-
 rentes infinito interuallo superantibus. Hi do-
 mos habent: nos hospitem: hi templa, nos Deum:
 idque præterea, quod diuina uiuentis Dei templa su-
 mus, victimæ uiuæ, holocausta ratione prædita,
 sacrificia perfecta, dii denique Trinitatis ador-
 rata beneficio. Ergo tribulationes, ac tormēta
 martyres Dei consecrant, & quidquid in illis
 humanum erat abradentes, diuinos quodam-
 modo efficiunt. Ita de B. Laurentio serm. 3.
 dicebat Aug. *Tali incendio beata consecrata
 sunt viscera, non condemnata. Quo facit illu-
 strissimi Theodori martyris sensus, apud
 Gre. Naz. Greg. Nazianz. grauitur ferentis, aliquas so-
 lum corporis sui partes, non omnes, nec to-
 tū se se pro Christo cruciari: Carnifices etiam
 ipsos accusaret (inquit Greg.) ut contumeliosos,
 nec totum corpus decorantes, sed aliquid concis-
 sum, profanumque relinquentes, eosque ne huic
 parcerent, hortaretur. Sed & ipse Gentilis Se-
 neca lib. de Prouidentia, cap. 2. hanc etiam
 sententiam, & phrasim, sic usurpat. *Mors illos
 consecrat, quorum exitum, & qui timent, lau-
 dant.***

III.

Redeo ad Dei Filiū. Sanè non abs re eum
 quis dum ad hæc ima descendit composuerit,
 cum homine illo negotiatore quærente bo-
 nas margaritas, qui inueniā vnā pretiosā absijt,
 & vendidit omnia, quæ habuit, & emit eam.
 Mat. 13. 46 Matthæi, 13. 46 siue ut emphaticè legitur in
 Syriaco: *Cū inuenisset margaritā vnā pretiosissi-
 mi pretij, absijt, vendidit quæcūq; habebat, ac sibi
 comparauit eā. Quæ enim alia pretiosissimi pre-
 tij margarita Christo fuerit, quæ ignominia-
 rum, dolorū crucis, mortisque perpessio, pro
 quā ipse cœlestia bona profundere non du-
 bitauerit, ut hac margarita regium diadema*

cōdecoraret. Ita omnino Magnus Leo, serm. 3. de Palsion. cap. 4. *Venerat enim in hunc mun-
 dum diues, atque misericors negotiator cœli, &
 commutatione mirabili inierat commercium sa-
 lutare, nostra accipiens, & sua tribuens, pro con-
 tumelijs honorem, pro doloribus salutem, pro mor-
 te dans vitam*: Vides hominem in iō Deum
 negotiatorem? *negotiator cœli*; qui de labori-
 bus, ac ignominijs tā alē se ferit, ut sua pro
 ijs tribuerit, & pro morte vitam, eamque vi-
 tam, quæ vere vitalis esset, dederit. Sed qua-
 re? Audi Bernard. serm. 2. de Ascens. *Cum per
 naturam Diuinitatis non haberet, quò cresceret,
 vel ascenderet, quia ultra Deum nihil est; per des-
 cēsum quomodo cresceret, inuenit. Ac si diceret,
 ut negotiator cœli, pretiosissimi pretij mar-
 garitam sibi compararet. Similiter Hilar. can.
 4. in Matth. Ipso virtutum cœlestium Domino
 ad incrementū gloriæ, & maxillas palmis, & fla-
 gris scapulas offerente. Opportunè, ad incre-
 mentum gloriæ: quasi hinc nostro capto siue in
 hominū existimatione is, qui summe excel-
 sus est, cresceret; nouarique gloriā pristinæ
 adiungeret.*

Vidisti Deum hominem factum? Ut bo-
 nus negotiator euadens pretiosā laborum
 margaritam sibi compararet? Vide iam ho-
 minem Dei vestigia prementem, hæc etiam
 pretiosā margarita non fraudatum. Equidem
 cū Greg. Naz. præfata orat. 25. cum de Eccle-
 siæ hostibus ferocitibus, exultantibus, ac
 triūphū agētib; simulque de fidelibus affli-
 ctis, ac contumelijs affectis verba faceret; sic
 vtrorūque bona ad calculos reducebat. *Hi po-
 pulos habent nos Angelos; hi temeritatē, & auda-
 ciā, nos fidē; hi minas, nos orationes: hi quod per-
 cutiunt, nos quod ferimus: hi aurum, & argen-
 tum, nos repurgatam doctrinam, pro omnibus
 quidem bonis, bonus Theologus, ut bonus
 negotiator, qui inueniā vnā pretiosā margaritā
 vendit omnia, quæ habet, & emit eam, laborum,
 & iniuriarum tolerantiam computans. Sed
 quid sibi voluit? eum dixit: *hi populos habent,
 nos Angelos*. Id quidem, quod ut illi præ For-
 tunæ suæ flore rerum omnium potirentur;
 ac populos sibi subditos facerent; ita qui pro
 fide, ac Christo labores perfererēt, quasi hinc
 diuini quodammodo effecti, Angelos, ut fa-
 mulos sibi ministrantes haberent. Quò facit
 speciosus Tertull. locus, lib. de cultu scēm. cap. 13. vbi, cum ferrum martyrij destina-
 tum auro ornamentorum sic prætulisset. *Cæ-
 terum tempora Christianorum semper, & nunc,
 vel maxime nō auro, sed ferro transguntur: sub-
 iicit: stola martyriorum preparantur, Angelis
 baculus sustinentur. Ecce Angelos martyribus
 inservientes, famulantes, atque eorum mini-
 sterijs addictos, atque mancipatos. Sed hæc**

non

non nihil adhuc premere, siue expendere ad incrementum gloriæ eorum, quibus donatū est pro Christo pati operepretium est.

V.

Cum ad vnum Christi verbum verus ille Israelita Natanael eum Dei Filium confessus fuisset, vt maiora ipse diuinitatis suæ signa ab illo in posterum videnda promitteret, inquit: *Mainus, his videbis. Amen, Amen dico vobis videbitis calum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes supra filium hominis.*

Ioann. 1. 51

Chrysof.
Theophyl.
Euthym.
D. Thom.

Ioann. 1. 51. Quo in loco dum mentō à Patribus ambigitur, quādo id fuerit impletum, bene Chrysof. Theophyl. Euth. S. Thomas, & alij ad Passionis, & Resurrectionis tempus referunt; quod Christo in horto Gethsemani preces ad Patrem fundenti apparuerit, *Angelus confortans eum*, Lucæ 22. 43. Et post resurrectionem duo Angeli visi in sepulchro fuerint, qui sacram Anastasim discipulis, ac mulieribus testarentur, Lucæ 24. 4. Quam quidem sententiam eo libentius amplector, quod iuxta illam impeditus ille nodus Angelorum ascendentium, & descendentium supra filium hominis, qui male inter pretes torquet, quod Angelorum infra Christum descensum agnoscant ascensum non ferant, commode dissoluatur. Equidem vt Angeli ascendentes, & descendentes idem sint, ac Christo vt Domino ministrantes, emphasim habet phrasim ascendentium: præsertim, si ad Angelum Passionis tempore Christum confortantem cum Patribus referas, eā enim ratione officium illud Christo debuit Angelus persolvere, quod ipse quā homo paulo minus ab Angelis minoratus fuisset, ad Hebr. 2. 7. Ea enim magnitudinis lex est, vt quo quis alio velscrupulari differentia maior fuerit, eo illi in laboribus opem, atque leuamen ferre debeat (quod cap. 2. vers. 21. adnot. 2. ex verbis Pauli ad Rom. 15. 1. latius diffundimus.) Ergo Angelos non solum descendentes, sed etiam ascendentes, siue quodammodo, vt superiores Christo ministrantes. Iam hæc quorsum? inquires. Sanè, vt aperiā, tanto in honore apud Deum eos esse, qui labores, & tribulationes pro Christo perpetiuntur, vt non secus, ac ipse de suis dixit: maiora illos quam ipsemet si opus fuerit miracula effecturos; maiore etiā quodammodo, ac sibi honore contulerit dū Angelos non ascendentes, & descendentes supra illos, sed descendentes solummodo, & ingēti summisione ipsis ministrātes esse voluerit cū sola martyriorū preparatur: *Angelis baiulis sustinetur*. Quod si proprietatem vocis, baiulus, exprimas, quæ inferioris ministerij famulum significat, vti sic expressit Plaut. in Asinaria. *Ego baiulabo, tu, vt decet Dominum ante me ito inanis*: Illud subinde inferas, tam

Luc. 22. 43.

Luc. 24. 4.

Ad Heb. 2.
7.

Ad Rom. 15. 1.

Plaut.

esse excelsum, atque sublime pro Christo pati, vt ipsimet superni spiritus, baiuli, quodammodo, & inferioris notæ ministri præ martyribus haberi: siue illis in quibusuis mysterijs, quamuis infimis; & abiectis ministrare, & interuire gestiant, & gaudeāt. Tantæ molis, & gloriæ est, persecutionem, & tormenta pro Christo perpeti.

Hinc videas, non antea excelsum, vereque regium sponsæ Christi nomen animum fortiri, quam tribulationes, & afflictiones eius causa tolerauerit; sic namque Cant. 8. 8. de lorculā non dum matrimonio maturā, inquit sponsa: *Soror nostra parua, & ubera non habet: quid faciemus sorori nostræ in die qua alloquenda est* hoc est, cum à Nerone, & alijs tyrannis (vt ex Ruperto vidimus vers. 12. adnot. vn. n. 1.) Primum persecutionum impetum sustineat, pro quo facit lectio. Rabb. Salomonis: *In die quo gentes consilia agitant de ea dolendū*. Sed simul observa eadem allocutionis phrasim sponsalium tempus, quo dum de puella viro collocanda agitur in eius ætatem, mores, dotem inquiritur denotari; vbi vides eundem esse tribulationibus perferendis, ac sponsalibus cum Christo contrahendis destinatum diem, siue idem esse labores pro eo perpeti, ac ipsi matrimonio iungi. Vnde Nazianz. orat. 28. de anima Deo dedita, sic inquit: *Calumnijs premetur, orabit: percutietur in dexteram maxillam, præbebit, & alteram, tertiam etiam si haberet obtulerit, quod magis ad lenitatem perfererem crudelit, opere docens, quod sermone non potest: probis impetetur; & Christus quoque; afflictionis societate ornabitur*. Pende hæc extrema, quibus animam probis affectam Christi sociam, & sponsam adstruit, ac proinde eius ornamentorum, & gloriæ communione gaudentem. Optimè sanè hæc nouerat præclara virgo, & martyr Secunda, quæ (vt eius Acta testantur) cum sororem Rufinam iudicis iussu flagellis cædi videret sacrā in ipsum indignatione commota, sic eum affata est. *Quid est quod sororem meā honore, me afficis ignominia: iube ambas simul cedi, quæ simul Christum Deum confitemur*. Pulchrè: perinde enim fuit, ac si diceretur sororem meam, vt Christi sponsam, me vt paruulam tractas? illi regios honores defers, me vt famulam siue ancillam parui facis? Ad simili verò oratione egregium septem Machabæorum iuuentum primogenitum Regem alloquentem, sic facit Nazianz. orat. de Machabæis: *Primogenitus ego sum primum me consecra, ignis maior accendatur; acriores bestia magisque alluose producantur; exquisitorum tormenta proferantur; sint omnia regia, & magnifica*. Ac si diceret, serua mihi primogenituræ ius, illius enim merito ad sublimiores

VI.

Cant. 8. 8.

Nazianz.

Idem.

hono-

honoris gradus ad acriores videlicet tormen-
torum pugnas, & difficiliora certamina eue-
hendus sum: aliter inique mecum egeris.

V.

Guero

Luc. 6. 29.

Matth. 5. 44

Non leue quidem illud censetur dubium,
cur Christus Dominus, qui discipulos sic mo-
nuit. *Qui te percutit in maxillam præbe ei, &
alteram*, Lucæ. 6. 29. Matth. 5. 44. Cum pos-
tea passionis tempore ab impio satellite co-
laphus illi fuerit impactus, alteram maxil-
lam obuertisse non dicatur? Et vero, cum be-
né à Patribus, & interpretibus respondeatur,
minime fuisse expediens, carnifici maxillam
alteram offerre, imò nec alapam, quam per-
tulit Dominus, et si iniuriarum patientissi-
mus silentio præterire, ne videretur agnosce-
re, se, ut criminabatur, indecenter respondisse
Pontifici, illud non nemo malit dicere, vo-
luisse Christum maiorem hanc suæ spon-
sæ deferre gloriam, ut ipsa Euangelico consi-
lio docta, utramque maxillam percutien-
ti libenter præbens ornatior, & gloriosior
quodammodo videretur; est enim hic vi-
ris mos, ut ab vxoribus pulchritudine,
& ornamentis excelli, non modo patiantur,
sed etiam gaudeant, atque procurent: atque
ideo Dominum, qui ut dicebat Hilarius, *ad
incrementum gloriæ*, maxillam alapæ dedit,
pulchritudinis sponsæ suæ percupidum il-
lam alapâ in utrâque inflictâ maxilla magis
ornatam, ac florentem ad maius quodammo-
do incrementum gloriæ esse, voluisse. Vnde
ipsa dicebat Cant. 1. 4. *Nigra sum, sed formosa.*
Quare nigra? Quia facies alapis liuida, & ob-
scurata erat. At enim verò: *Est nigredo persecu-
tionis.* (Bernard. serm. 28. in Cant.) *quæ pro sum-
mo ornamento habetur.* Ita ibi, sermone verò
26. Nigredinis huius pulchritudinem lucu-
lentius premens, & Paulo aptans, hæc subij-
cit. *Porrò hunc in eo sapientia iustitiaeque cando-
rem, nigredo illa exterior, de præsentia corporis
infirmi, de laboribus plurimis, de ieiunijs, ac vi-
gilijs multis, aut operabatur, aut promerebatur.*
*Idcirco, & quod nigrum est Pauli speciosius est
omni ornatu extrinseco, omni etiam regio cul-
tu: Non comparabitur, & quantalibet pul-
chritudo carnis, non cutis utique nitida, &
arsura, non facies colorata vicina puiredini,
non vestis pretiosa obnoxia vetustati; non au-
ri species, splendorve gemmarum, seu que-
que talia, que omnia sunt ad corruptionem.*
Hactenus Bernard. Vis videre ornamenti
huius decus, & claritatem? Audi Dionys.
de diuin. nomin. cap. 8. affirmantem
iustos ex tribulationum decore, ac pul-
chritudine Angelis suppare quodammo-
do reddi. Sic enim ille. *An verò non tunc
magis Angelicis appropinquant viri sancti
virtutibus, dum pressuras, casusque varios ho-*

Hilar.

Cantic. 1. 4

Bernard.

Idem.

Dionys.

nesti gratiâ tolerant. Sic ille. Supra hominem
iure reputans virtutis amore dura toleran-
rem, utpote qui refugientis naturæ, à duris
auerfa, ad blanda pronæ propensionem vi-
ctrici pede calcas euehitur in sublime, Ange-
licaque virtutis puritate spiritibus angelicis
sociatur.

Hinc scitè cōposuit Nyssenushom. 12. in
Cant. sponsam pro Christo vulneratam, &
afflictam cum petrâ illâ spirituali, & mysti-
câ, de quâ Paulus 1. ad Corinth. 10. 4.
*Petra autem erat Christus: quasi ad hanc
sublimitatem per laborum tolerantiam fue-
rit euecta.* Audi, *virgam verberantem spon-
te suâ recipit, mutatur saxum illud: de quo
Vates ait. Psalm. 77. 20. percussit saxum,
& fluxerunt aquæ. Viden? quantam ad
sublimitatem sponsa peruenerit; eam nimi-
rum ob causam percussa, velut à Mose rupes
illa feriebatur, ut ad similitudinem illius, &
ipsa verbum Dei de vulnere, imbris insar-
fussum pro sumentibus aquis, quasi quandam
scaturiginem emittat.* Quod si ea Gregorij
verba premas: *& ipsa verbum Dei de vul-
nere emittat: Sponsam primum cum Beatifi-
simâ Deiparâ Christum parturiente.* (Quo
quid illustrius?) componas: deinde denuo
adhærens ijs Petri verbis vers. 7. adnotat.
2. num. 2. & alijs in hanc rem expensis.
*Quod est honoris, gloria, & virtutis Dei, &
qui est eius spiritus super vos requiescit,* de
ipsâ diuinitatem, certo quodam modo æmu-
lari, & (ni diuinitas omnibus vndique nu-
meris infinite absoluta existeret,) quod in
diuinitate sublimius, & excelsius mens no-
stra confingeret, non omnino abs re dixe-
ris. Quid enim in Deo animus noster adeò
reueretur, & attollit, quam verbum gigne-
re, quod eius naturam exprimat, can-
dorque lucis æternæ, diuinæque substantiæ
imago sit? Quid verò de sponsâ pro Dei
honore vulnerata, inquit Gregorius? *& ip-
sa verbum Dei de vulnere emittat: hoc est,
Dei sapientiam, & fortitudinem imitetur.*

Cum ad Roman. 9. 22. dixerit de Deo
Apostolus: *Sustinuit in multâ patientiâ va-
sa iræ apta in interitum: ut ostenderet diui-
tias gloriæ suæ in vasa misericordiæ.* Meri-
tò ambigitur, quonam modo, Dei erga
malos patientia ad electorum gloriam per-
tineat? Num quia dum Deus malos to-
lerat, quam sit electorum amans, osten-
dit? differt enim ab improbis, debitas
sapius pœnas Deus exposcere, ne dum
iusti peccatoribus sunt permixti, aliquid
propter ipsos detrimenti patiantur: sic
Deo dicebat Abraham, Genesis 18. 25.
Abstine a te, ut rem hanc facias, & occidas

VI.

Nyssen.

1. Ad Cor.
10. 4.

Psal. 77. 20

VII.

Ad Rom. 9
22.

Gen. 18. 25.

Mat. 13. 19

inustum cum impijs fiatque iustus, sicut impius, nō est hoc rōm, & huic sententiæ subscribens ipsemet pater familias seruos suos admonēbat, Matth. 13. 19. Ne forte colligentes zizania eradicetis simul, & triticum. Vel ideo Deum malos sustinere dixeris, vt iustis, quam misericors ipse sit melius innotescat, proprium nāque iustorum est, bene perpendere patientiā, & misericordiam Dei. Aut eam forsā rationem afferes, quod ex malis bonos filios, atque nepotes videat Deus orituros, in quos ipse suæ bonitatis diuitias effundere, vt perfectissimam vitæ rationem teneant, statuerit ad eum modum, quo de terrenis bonis dicebat gentilis Senec. lib. 4. de benef. c. 32. Deos videre est, vt alios indulgentius irascant propter parentes autque, alios propter futuram nepotum pronepotumque, ac longè sequentium posterorum indolem. Nota est enim illis operis sui series. Omnium illis rerum per manus suas iurandarum scientia in aperto semper, est nobis ex abdito subit. Et quæ repentina putamus, illis pronis aveniunt, ac familiaria. Sint hi reges, quia maiores eorum non fuerunt, quia pro summo imperio habuerunt iustitiam, abstinentiam, quia non Remp. sibi, sed se Reipub. dicauerunt. Regnent hi, quia vir bonus quidam proauus eorum fuit. Vel tādē, eā de causā improbos à Deo sustineri credideris, quod illos ad poenitentiam expectet, velitque in eos, qui se ad bonam frugem receperint benignitatis suæ opes profundere. Bene quidem hæc omnia dicantur, sed mihi ea multæ huius patientiæ diuinæ propter electorū gloriam potissima, & Pauli contextui congruentior se offert ratio, quod sicut ex duriā, ac seuitiā Pharaonis, de qua Paulo sermo inciderat, effectū est vt Israeliticus populus ex Ægypto gloriosior euaderet, sic tyranni, & persecutores Ecclesiæ, dum in ipsam ferociter se uenientes per patientiam à Deo sustinentur, illustriissimas victoriæ palmas, atque coronas electis contexunt, & imponunt: nam, malus (teste August. in Psalm. 63.) aut ideo uiuit, vt corrigatur, aut vt bonus per eū exerceatur: sic dicebat Ambros. lib. 4. in Lucam: Tolle martyrum certamina, tulisti coronas: tolle cruciatus, tulisti beatitudines. Nōne tentatio Ioseph, virtutis est consecratio? Nonne iniuria carceris corona est castitatis? Iam iuxta hanc explicandi rationem pende Epitheton à Paulo tribulationibus redditum: dum ait, diuitias gloriæ suæ, ac si ipsamet Dei gloriā, quæ vndique eadem, sibi quæ æqualis est aliquid gloriosius, & illustrius liceat confingere, quod laborum patientiæ conueniat. Sed de hoc signatè præfatā adnot. 2. vers. 7.

VIII.

Iam inquiris: quid cum tantā gloriā, & ornamento, tribulationes, & labores habeant cō-

mune? adeo ne est honorificum verbera, & contumelias quibus vilissimos seruos, & infames homines obnoxios sapius videmus perferre? Respondet Chrysost. orat. 1. contr. Iudæos: Ob id martyres amamus, non quod cruciantur, sed quod non ob malefacta puniantur prædonibus raduntur latera, & monumentorū perfossoribus, maleficisquē; idem patiuntur & martyres, facta quidem sunt eadem, ceterū causa cur hæc fiant, non est eadem. Similiter August. epist. 51. Quid laudas poenam? & non ostēdis causam? Beati, ait Dominus, qui persecutionem patiuntur, adde propter iustitiam, & separasti latrones, separasti maleficos, separasti adulteros, separasti impios, separasti hæreticos. Tales persecutionem patiuntur, sed non propter iustitiam. Hæc ibi August. & epist. 48. Occiderunt impij Prophetas; occiderunt impios & Prophetas. Flagellauerunt Iudæi Christum, Iudæos flagellauit, & Christus. Traditi sunt Apostoli ab hominibus potestati humane, tradiderunt, & Apostoli homines potestati Sathane. In his omnibus, quid attenditur, nisi quis eorum pro veritate, quis pro iniquitate? Et ep. 50. Nam & Agar persecutionem passa est à Sara, & illa sancta erat, quæ faciebat, & illa iniqua quæ patiebatur. Num quid, & huic persecutioni, quæ passa est Agar comparandus est sanctus David, quem persecutus est iniquus Saul? Valde utique distat, non quia patiebatur, sed quia propter iustitiam patiebatur. Et ipse Dominus cum latronibus crucifixus est, sed quos passio iungebat, causa separabat. Ergo non ij beati, quibus præscriptum: sed quibus donatum est, vt, non pro delictis suis, aut pro honoribus suis, vt diaboli martyribus euenit, sed pro Christo tribulationem patiantur: illis enim in supplicium, his in præmium, atque coronam, illis, vt eorum impietas traducatur, his vt ipsorum fortitudo, magnanimitas, constantia, virtusque innotescat, atque illustrior fiat, labores, ac poenæ inferuntur: Ita dicebat Anselmus hic: Vobis donatum est, quasi præmium pro Christo, quem diligitis, non solum, vt in eum credatis, sed etiam vt pro illo patiamini, ad cumulum gloriæ: Et Ambros. Ad laudem illorum proficit, quod dicit, quia Deus illis concessit pati pro Christo. Non enim concedit, & donat nisi amatoribus Christi, vt ad augmentum meritorum suorum patiantur pro Christo: Ita quidem Senec. libr. de Provident. cap. 4. hanc interrogationem. Quare Deus optimum quemque, aut malū valetudine, aut alijs incommodis afficit? cum hæc scite componit. Quare in castris quoque periculosa fortissimis imperantur? Dux lectissimos mittit, qui nocturnis hostes agrediantur insidijs,

Chrysost.

Augustin.

Anselm.

Ambros.

Senec.

aut explorent iter, aut praesidium loco deiciant. Nemo eorum qui exeunt, dicit. Malè de me Imperator meruit: sed, benè indicabit. Idem dicant quicumque inbentur pati, timidis ignauisque flebilis. Digni visi sumus, Deo, in quibus experiretur, quantum humana natura posset pati.

IX.
Pf. 118. 123.
D. Ambr.
Senec.
2. Ad Tim.
2. 3.
Senec.
 Fuit id in causa, quod Psalm. 118. 143. diceret David: *Tribulatio, & angustia inuenerunt me*: non secus quidem, ac si ab illis diu quaesitus, & vestigatus opportunè tandem inuentus fuisset. Eam enim vim verbo, inuenio, esse alibi monuimus. Quare ea punctus Amb. ad id loci sic ad rē nostrā loquitur: *Tribulationes, & necessitates inuē, & interdū inueniūt, interdū non inueniunt eū, inueniuntur, cui corona debetur nō inuenitur, qui idoneus certamini nō probatur*: ac si sub eorū persona, quibus donatū est pro Christo pati diceret cū Seneca: *digni visi sumus Deo, in quibus experiretur quā hū humana natura posset pati*. Quibus accinunt, quæ eodem libro idem ethnicus de eo, qui aduersa nunquam pertulit dixit: *Malè de illo dii indicauerunt. Indignus visus est à quo vinceretur aliquando fortuna, quæ ignauissimum quemque refugit*. A quo non abit Pauli monitum ad Timotheum, epist. 2. cap. 2. 3. *Labora, ut bonus miles Christi Iesu*. Vbi Græcè pro: *labora*: est *κακοπαθεῖν*, id est, afflictiones, & mala perferi; & dura quæque tolera: quasi hæc Christiani militis nota, is character sit, tribulationes pro eo perferre; aliter, Christianā militiā censeatur indignus. Quare rursus Seneca in cōsolatione ad Heluiam: *Humilis, & proiecūs animus sit contumelia opportunus; qui verò aduersus sauisimos casus se extollit, & ea mala quibus alij opprimuntur, euerit; ipsas miseras; insularum* (id est, regij honoris) *loco habet: quando ita affecti sumus, ut nihil æque magnam apud nos admirationem occupet, quam homo fortiter miser*. Ita Seneca.

X.
Sap. 10. 12.
Senec.
 Certè in hanc sententiam de strenuo milite, ac pugile Iacob, visus est, mihi dixisse Sapiens: *Certamen fortè dedit illi, ut vinceret*, Sapiens. 10. 12. sed obserua, Græcè pro, *certamen*, esse *αγὼν*, id est, certamen spectādum, & summorum Imperatorum oculis obiectū: pro fortè, verò, *ισχυρόν*. Quod propriè veritas, vehemens, robustum: id est, nō nisi viro forti, ac robusto conueniens, ut huic certamini spectando, & forti viro apto omnino conueniat, quod dixit Seneca lib. de Prouidentia, cap. 2. *Ecce spectaculum Deo dignum, ad quod respiciat intentus operi suo Deus. Ecce par Deo dignum, vir fortis cum malā fortunā compositus utique si & prouocabit, non video interim, quid habeat in terris Deus pulchrius, si conuertere*

animum, velit, quam ut spectet Caionem partibus non sen. el fractis stantem nihilominus inter ruinas publicas rectum. Hæc Seneca. Quæ Christiana faciens, Minutius Felix in Octauio, sic extulit. *Quam pulchrum spectaculum Deo, cum Christianus, cum dolore congregatur, cum aduersus minas, & supplicia, & tormenta componitur, cum libertatem suam aduersus Reges, & Principes erigit*. Iam nota verbum, *dedit illi*, præsertim in Græco: *ἑπέχετο* enim, propriè est, *dare primum certaminis*. Ut inde appareat, vehemens id, ac robustum certamen non solum in donum, sed etiam in aliorum laborum, minorumque certaminū præmiū à Deo, tamquā moderatore palestæ, iudiceque certaminis Iacobo datū fuisse. Vnde acutè Chrysolog. serm. 147. pendens huius certaminis genus, nimirum luctam: (sic enim Genes. 32. 24. *Et ecce vir luctabatur cū eo, usque mane*, in quā luctatores mutuo cōplexu se constringunt, sic ait: *Redeuntem pro certamine prouocat, & elatoris constringit amplexu, ut amaret partem certaminis, non timeret*. Sed totam sententiam ex Abrahami exemplo confirmat Ambros. verba Psalm. 25. 2. *Proba me Deus, & tenta me*. Sic premens, lib. 1. de Abraham, cap. 8. *Sanctum Abraham probauit ante, & sic tentauit: probauit cum exire de Charrā iussit, & obediētem reperit. Probauit cum fidei titulo, fretus liberauit nepotem, cū de prædā nihil attigit, cum promissit semi filium, & quamuis esset centum annorum, & Saræ ueniam consideraret emortuam, tamen credidit, nec fide haesitauit, qui haesitare posset ratione sterilitatis, & senectutis. Probauit etiam cum hospitij sedulitate. Probatum igitur, quasi fortiozem tentandum putabit maioribus, & quibusdam imperijs durioribus*. Sic ille.

Quò etiam per allegoriam referas, quò de vaccis illis arcam Dei portantibus actum fuisse fertur, 1. Reg. 6. 14. Etenim velut in præmium, quod Dei pretiosissimam suppellestem adeò ad eius gustum portauerint, ut itinere vno graderentur non declinantes, neque ad dextram, neque ad sinistram, peracto tandem cursu in holocaustum Domino immolatæ sunt. Sic enim ibi: *Et ceciderunt ligna plaustrum vaccasque imposuerunt super ea holocaustum Domino*: ita ne ipsis debita laboris sui merces est reddita? Ita quidem: Quī enim melius cum illis ageretur? Dimittēde ne essent? ut lasciuientes declinarent. Osee 4. 16. *An potius, ut in Dei gloriam immolarentur?* Equidem ad hunc modum cū magnis, & egregiā sanctitate præditis viris Deus se gerit, quibus quod bonum certamen certauerint, cursum consummauerint, fidem seruauerint; illustrem laborum, & mar yrij coronā repo-

Min Felix

Chrysolo.

Gen. 32. 24

Psalm. 25. 2

Ambros.

XI.

1. Reg. 6. 14

Osee 4. 16.

Ambros. mit: Ita Ambros. lib. i. de Fide Resurrect. ad ea verba, Psalm. i i 5. Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius, dicebat. Mortem maluit preferre quam vitam, ipsa mors martyrum primum vita est: & alicubi August. Necessesse est, ut initia bona fierent quorum finis est optimus subsequens, & martyres eos non solum fuisse compassi sunt, sed etiam tunc martyres Christi esse cum viveret. Certè Cyprian. epist. i 6. quæ est ad Christi cōfessores in carcere detentos, carceris molestias, & labores non tam meritorum semen, quam frugem messemque egregijs ante actis operibus respondentem sic appellabat. *Æstas* ecce messium fertilitate fecunda est, & aræa frugibus plena est: sed vos qui gloriam seminastis, frugem gloriæ metitis, atque in Domini aræa constituti exuri paleas inextinguibili igne conspicietis, ipsi ut tritici granapurgata, & frumenta pretiosa iam purgati, & conditi hospitium carceris, horreum computatis. Sic ille.

Cyprian.

ADNOTATIO. II.

Egregium Doctorem, tribulationem esse, quæ hominem officij sui admoneat, & ad Deum manuducat.

I.

IDEO hîc fidei, & tribulationû à Paulo mentionem simul fieri, quasi hæc, Dei dono in anima perficiant, quod illa incepit, vnde propriam hoc loco sedem ea thesis habet, eximios in virtute progressus medijs tribulationibus fieri; sed quidem dum insequentem adnotationem illam transmittam non possum prius non observare ita à Paulo fidem, cum tribulationibus componi, ut persimile vtrumque Dei donum esse videatur; vicariamque fidei vicem tribulationes gerere. Et verò sic se res habet, ut non secus, ac fides, & intellectum illustrat, & errantem hominem ad Deum manuducit, ita labores mentē peccatori induunt, & ad bonam frugem redire cogunt. Certè Chrysost. siue Auctor oper. imperf. tribulationes, baptismi nomine, sic appellabat hom. 5. tom. 2. Caterum cum videris peruersum aliquem Christianum, nunquam tristiari, aut periclitari, hæreticum nunquam tentationem persecutionum pati, noli scandalum pati; nec dicas. Quomodo hæretici persecutiones nunquam patiuntur, sed semper fideles. Scito enim

Æt. oper. imperf.

quoniam qui filij Dei sunt, hî tantummodo in tentationis igne baptizantur. Pulchrè quidem ignis baptismum, cum aquæ baptismo componens, ut quemadmodum hic milites Deo assignat, & proprio charactere notat; ita ille fideles ab infidelibus fecernat, admoneat, instituat, & ad Dei cognitionē deducat. Sic de ijs, quibus licet pessimi essent; bonus Dominus propter Sion benefacere, decreuerat, dicebat ipse per Ierem. 9. 5. Docuerunt linguam suam loqui mendacium, ut iniquè agerent, laborauerunt. Habitatio tua in medio dolium dolo re nuerunt scire me, dicit Dominus exercituum: Ecce ego constabo, & probabo eos (Lxx. Ignem examinabo.) Quid enim aliud faciam à facie filie populi mei? Ad quæ verba P. Maldonat. Ecce ut eos ad me reducam, igne tribulationum aduram: Quid enim amplius faciam in gratiam filie populi mei?

Ierem. 9. 5.

Lxx.

P. Maldon.

II.

Quod si velis ad exempla recurrere: quid quæso barbarius? aut ab hominis natura magis alienum Pharahone? quippe qui Moyse conclamante. Hæc dicit Dominus Deus Israel. Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi in deserto; ipse tamquam meus Athæus, ita respondit. Quis est Dominus? ut audiam vocem eius, & dimittam Israel? Nescio Dominum, & Israel nō dimittam. Vidisti ethnicum, barbarū, blasphemum, Athæum? Audi post modum eundem modestum, piū, & pene fidelem: sic enim Exod. 8. 8. Orate Dominum, ut auferat ranas à me. Et vet. 2. 9. Ego dimittam vos, ut sacrificetis Domino Deo vestro, &c. rogare pro me. Lxx. Orate pro me ad Dominum: ubi quis non miretur, eum, qui paulò ante Dominum ignorabat, & pernegabat, tam cito, & Dominum cōfiteri, & eius auxilium, atque opem summis implorare. At enim verò minime id mirandum, cum flagellis nō erudicis modo, sed etiam prope modum baptizatus fuerit: vnde præmens vtrique barbari regis verba Origenes, hom. 3. in Exod. Sic ait. Audi quid respondet princeps huius mundi, nescire se Deū dicit. Vides quid agat cruda superbia? Donec in laboribus hominum non est, & cum hominibus non flagellatur, propterea tenuit eum superbia. Denique videbis eum paulò post quantum proficit in flagellis, quanto melior verberatus efficitur. Iste qui modo dicit, nescio Dominum, postea cum vim senserit verberū, dicturus est, orate pro me Dominum, & non solum hoc, sed etiam contestantibus magis fatebitur, quia digitus Dei est in virtute signorum, &c. Ecce Pharaō durissimus, tamen, proficit verberatus: Ante verbera Dominum nescit, verberatus supplicari pro se Dominum rogat. Hæc bene Origenes, nec malè græca paræmia, Phryx verberatus melior, & obsequentior. Et Heliod. in Theog.

Exod. 5. 1.

Exod. 8. 8. 29.

Lxx.

Origen.

III.

Illic, & accepit infortunium, statimq; sapuit.
Nec dissimilis boni latronis ad Deum reditus. Errarat ille, & vehemēter errarat ad ultimum pene vitæ momentum latrocinij, & flagitijs opertus: cum ecce tibi repentinâ mutatione conuersus Christum, quem sapientiores Iudæorum ignorantes cum latronibus æquabant, Angelorum Regem, Deumque confitetur, & peccatorum ab eo veniam supplex precatur exclamans: *Domine, memento*

mei, cum veneris in regnum tuum: Luc. 23. 42.

Hilar.

Sed quo rationum, aut suasionum acumine compunctus? quibusve prodigijs manuductus? Respondet Hilarius lib. 10. de Trinit. ad med. *Et credo cum ad hanc beatæ confessionis fidem, auditis transeunte palmas clauo gemitus accendit; & regnum Christi per dolorem infirmitatis in Christi corpore didici.* Hæc Hilarius: nisi potius de clauis, & gemitibus Christi alio sensu loquatur, ut alibi expendo. Libet tamē modo exclamare. O grande doloris ingenium! O mirabilem tribulationum baptismum! Iatro, perditus, infamis ad Dei viui cognitionem, & fidem transeuntis palmas clauo dolore velut Doctore, & concionatore manuducitur. Vndē Nazianz. orat. in plagam grandinis. *Māsfuetudinis (inquit) sunt hæc, & clementia, diesque eruditionis, ac iustitiae;*

Nazianz.

(ajij) malunt legere, elementa) correptionis, quæ erudiunt infantiam. Et orat. 20. *Profecto plagæ cordatis hominibus doctrina efficitur.* A quo non it, quod August. lib. 2. confess. cap. 2. dū delicta iuuentis plangeret. Sic cum Domino colloquens dicebat. *Nec enasi flagella tua quis enim hoc mortaliū? nam tu semper aderas misericorditer saniens, & amarissimis spargens offensioibus omnes illicitas iocunditates meas, ut ita quærerem sine offensione iocundari, & ubi hoc possem, non inuenirem quicquam præter te*

Augustin.

Domine, qui singis laborem in præcepto, & percussis, ut sanes, & occidis nos, ne moriamur abs te. Hæc August.

Psal. 93. 20

III.

Quā quidem ratione in sancta, ac sapientiæ plenā lingua vocabulum, *Malma*, & quæ significat stimulum, atque doctrinam, quod itimulus siue plaga cordatis hominibus doctrina efficiatur. Quo facit Ierem. 46. 20. *Vitula elegans, atque formosa Egyptus: stimulator ab Aquilone veniet ei.* Ac si dixerit; persimilis est vitulæ pingui, formosæ, ac lasciuienti, quæ iugum recusat, & post amores suos ire pergit; at ab Aquilone, à quo panditur omne malum, Ierem. 1. 14. doctrina stimuli occurreret ei, quæ sic pungat, atque exagitet, ut cogat iugum suscipere. Nonne tibi vitula elegans, atque formosa videtur perditissimus ille adolescens? qui dissipauit substantiam suam viuendo luxuriose, Lucæ 15. 13.

Ierem. 1. 14

Luc. 15. 13.

sed quæ tibi salutis, & emendationis eius supererit spes, qui ipsamet parentis bona in eius iniuriam, & opprobrium dissipauit? Verum noli diffidere: *stimulator ab Aquilone veniet ei:* Etenim: *facta est fames valida in regione illâ, & ipse caput egere.* Cæpit egere? Noli esse de eo sollicitus, sic namque stimulator aculeatâ virgâ compunget, ut ipse nullo in loco consistens ad paternam domum, quam primum redeat. Ita Chrylolog. serm. 2. *Fames reuocat, quem saturitas exularat, fames illi sentire dedit patrem sapere, cui copia tulerat sentire genitorem.* At enim vero Chrysostom. hypothēsi ad thesīm reuocatâ tractatu primo in terræ motum, quem noster Fronto Ducæus latinitate donauit, hæc sic diffundit. *Rursus duo sunt scortatores, quorum vnus diues sit, alter pauper: vter eorum meliorem habet spem salutis? haud dubium quin pauper. Noli ergo dicere: Diues scortatur, & opibus abundat, idcirco beatum ipsum prædico: quin potius beatum illum à te prædicari oportebat, si cum scortaretur, pauper esset, si cum scortaretur, premeretur: haberet enim adactum necessitate Doctorem, Paupertatem. Cum igitur improbum videris secunda videntem fortuna lacrymare: duo quippe mala sunt morbo urgeri, & insanabilem esse.*

Luc. 15. 14.

Chrysolo.

Chrysost.

V.

Iaculabatur arcanâ significatione sagittas in gratiam Davidis intimus eius amicus Ionathas: & hic quidem sagittarum scopus, sensusque erat. Si dixero puero; *ecce sagittæ intra te sunt, tolle eas; tu veni ad me pax tibi est; & nihil est mali viui Dominus; si autem sic locutus fuero puero, ecce sagittæ ultra te sunt, vade in pace, quia dimisit te Dominus.* Aptissime quidem ad rem nostram; etenim si Dei sagittæ ultra peccatorem sunt, actum est de illo, & dimisit eum Dominus secundum desideria cordis eius. Psalm. 80. 11. At enim verò si sagittæ intra illum sunt, si percussus, & tribulationibus vexatus est pax illi erit: *& nihil est mali viui Dominus.* Quare? explicat opportunissimè Iob, cap. 6. 4. *inquit. Sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum: hoc est, quæ quod in me humanum, & terrenum erat interimunt, & ad Deum redire cogunt.* Ita ibi Gregor. lib. 7. Moral. cap. 3. ad hunc modum. *Quid enim spiritus hominis, nisi spiritus elationis? Sagittæ autem Domini spiritum hominis ebibunt, cum supernæ animaduersionis sententiæ afflicta mentem ab elatione compescunt. Sagittæ Domini spiritum hominis ebibunt, quia intentum exterioribus inuorsus trahunt: Et post pauca in eandem sententiam Sagittarū ego indignatio iusti*

3. Reg. 20. 23.

Psal. 80. 11

Iob. 6. 4.

Gregor.

spiritum ebibit, quia superna sententia electos, quos in peccatis inveniunt, dum vulnerant, immutant, ut duritia sua transfixa mens deserat, atque ex salutarifero vulnere sanguis confessionis currat. Sed hæc in utramque partem sic versat citato loco Chrysost.

Chrysost.

Si quem igitur vides habentem vlcus, vermes, & saniem à corpore defluentes, nec vulnus tamen, aut vlcus curantem; alterum verò pariter affectum, qui medicorum utatur operâ qui vratur, secetur, & acerbâ medicamenta deglutiat, utrum istorum quas loquibis? Eum ne qui ager est, nec curatur? an eum qui ager est, & curatur? haud dubium quin eum potius, qui cum ager sit non curatur. Ita quoque peccatores sint duo, quorum unus quidem puniatur, alter verò non puniatur, ne dicas beatus hic est, quia diuitijs affluit, orphanos spoliât, viduas opprimit tamen si non agrotat: sed cum rapiat, est in existimatione, cumulat honor, dominatur, nullis aduersis rerum humanarum casibus leditur, non febrî, non afflictatione, non alio quovis morbo, liberorum cingitur chorus senectutem beatè transigit, at hunc tu maxime luge quod agrotet, nec tamen curetur. Hactenus Chrysost. Sed ut ad sagittarum imaginem redeam; sic eam ad

Habac. 3. 11.

hanc rem vsurpabat Habac. c. 3. 11. In luce sagittarum tuarum ibunt, in splendore fulgurantis hastæ tuæ: ac si diceret; tunc è tenebris vitiorum erumpent, cum tribulationum iaculis eos sagittaueris: ita pæne Rupert. Sagittæ tuæ, & fulgurans hasta tua, id est, plagæ tuæ, & eruditio tua lumen populo tuo præbuerunt.

Rupert.

VI.

Sed illud mihi exemplum multo magis placet, quod à superbissimo peccatorum primæ defumitur: ille enim qui Deo in faciem restitit, & inflatissimis buccis effutiebatur. In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedabo in monte testamenti in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo: hoc est: sic illustre, & diuinum caput supra omnia creata attollam, ut nec Dei filium si humanâ induatur carne, velim vnquam reuereri: (nolli enim, plures scholasticos: aliosque non malè notæ auctores, ut Ambr. Catherin. in cap. 3. Genes. & in opuscul. de glor. bon. Angel. Iacob de Valent. in Psalm. 82. Viguer. de instit. Theolog. cap. 3. §. 2. vers. 15. Naclât. in epist. ad Ephes. quibus non mediocriter fauet Rupert. in ca. 8. Ioann. Luciferi, & sequacium eius peccatum ad eum superbiæ articulum retulisse, quod Dei filio, ut homine factò à Patre illis, ut adoraretur proposito: iuxta illud Pauli ad Hebr. 1. 6. Et cum iterum, (quia videlicet iam semel æternus illum Pater introduxerat,) introduxit Primogenitum in orbem terrarum, inquit, & adorent eum omnes Ange-

Catherin. Iacob Val. Viguer. Naclât. Rupert.

Ad Hebr. 1. 6.

li eius; ipsi se illi subijcere, nullatenus voluerint: ille inquam elatissimus Lucifer, cum primò à Christo vexatus est, genibus iam flexis, pronoque in terram vultu ipsum adorans, & Dei filium agnoscebat, & ut mitius secum ageret supplex obsecrabat. Sic enim Lucæ, 8. 28. Is ut vidit Iesum prociuit ante illum, & exclamans voce magna, dixit. Quid mihi, & tibi est Iesu Fili Dei altissimi? obsecrate, ne me torqueas: siue, ut habet Matthæus cap. 8. 29. Venisti huc ante tempus, torquere nos. Et Marc. 5. 6. Videns autem Iesum à longe cucurrit, & adorauit eum: &c. Quæ verba citato loco in hanc rem sic premit Origenes. Vide in Euangelijs, quomodo verberatus emendet hanc vocem. Scriptum est enim, quia clamauerunt demones ad Dominam, & dixerunt. Quid venisti ante tempus torquere nos? Scimus te quis sis: Tu es Filius Dei viui. Vbi tormenta senserunt scilicet Dominum. Ita Origen. Nimirum vexatio intellectum, auditum, & oculos reddit.

Luc. 8. 28.

Matt. 8. 29.

Marc. 5. 6.

Origen.

VII.

Sap. 11. 11.

Discriminabat Sapiens, (Sapient. 11. 11.) Dei filios ab impijs Aegyptijs cum iisdem tribulationum fluctibus utrique peterentur, quod hi ut reprobi laboribus obdurarentur, illi vero mentem, atque intellectum reciperent. Hos quidem, (de iustis loquitur,) tamquam Pater monens probasti; illos autem tamquam durus Rex interrogans condemnasti: Vbi Græce pro verbo, moneo, est, vobis: menti indens: siue, iniciens: Nimirum, tribulatio mentem illustrat, consilia, & cogitationes sapientiæ subministrat. Quare cum Ecclesiasticus cap. 2. 1. de experimentis, quæ Deus per dolores, & tormenta à suis sumit, dixisset: Si in iustitia, & timore, & præpara animam tuam ad temptationem: subdit: deprime cor tuum, & suscipe; inclina aurem tuam: suscipe verba intellectus: Siue ut Tigurina, verba consulta: quasi dicat tribulationem dare intellectum; interiore resque animi aures ad diuinam eruditionem suscipiendam acuerit. Vnde Bern. serm. 28. 39. in Cant. cum de Centurione ex Christi voce illum Dei filium agnoscente, dixisset. Audi Dei filius, auri formosus innotuit: sed non Iudæorum, qui erant in circumcisi auribus: statim de Petro abscedente auriculam serui Pontificis Iudæorum scitè addit. Merito Petrus abscecidit auriculam serui, ut viam faceret veritati, & veritas liberaret eum, id est, liberum faceret. Sic ille.

Græc. Lect.

Eccles. 2. 1.

Lect. Tig.

Marc. 15. 39.

Bernard.

VIII.

Iona 1. 3.

Percupidus Dominus salutis Ninive, illuc Ionam ad prædicandum mittit; Ionæ. 1. 3. ipse vero pro obsequio fugam capit, à facie Domini, sed exorta ingenti tempestate, pro fugâ in mare deijcitur; deuoratusque à pisce, & in litus euomit iterum Ninivem ire iubetur: Ionæ. 3. 1. Ita ne res quæ Deo ad eum in opta-

Iona 3. 1.

tis, ac delicijs est infuſiſſi, ac fugaci ſeruo cō-
mitetur? Ita quidem alium enim illum ab
eo, qui prius erat eſſe inuenies. Quid? Subito
alius, quis fiat? Maximè; tribulatione potiſſi-
mum occurrente, & ſuccurrente. Quare ibi
Cyr. Ale. Cyrill. Alex. *Quin etiam cetus è viſceribus Pro-*
phetarum emittit, non ſine fructu ex perpeſſione,
quin ex ipſa experientiâ incitatum magis, & pro-
bè doctum periculofum eſſe, dominicis decretis
ſe opponere: Pendè illud: probè doctum tribula-
tione videlicet monente, docente, viam veri-
tati faciente, verba conſulta, & intellectum
præſtante. Nec minus opportunè indidem
Theophyl. Theophyl. *Qui ex eâ paſſione lucratus erat, ut*
diſceret obtemperare: inuncto enim ſecundâ vi-
ce proſiciſci in Ninive, non tergiverſatur, ſed il-
lico ſurgit non corpore tantum, ſed animi etiam
promptitudine, & reſurrectione mētis. Pulchrè:
& reſurrectione mētis: ut ademptum à pecca-
to intellectum; (homo enim cum in honore eſſet:
(peccando) non intellexit, ſed comparatus eſt in-
mentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis) tri-
bulatio reſtitueret exſtinctumque mētis
lumen reaccenderet.

IX.

Apoc. 3. 10

Inſignis inter alias plagas. Apocalypſ. 8.
10. illa dicitur. *Et cecidit de cælo ſtella magna*
ardens, tamquam facula, &c. Et nomen ſtelle
dicitur Abſinthium: ubi non dubium, quin de
plagæ effectū, hoc eſt, de nimia amaritudi-
ne: translatione factâ ab huius nominis her-
bâ, quæ amaritudinis quam maximæ eſt
Plin. Plin. teſte, lib. 27. cap. 7. & Dioſcor. lib. 3.
Dioſcorid. cap. 25. ſermo ſit. Sed bene ibi adnotauit Are-
Aret. tas, eam herbæ amaritudinem, oculorum vi-
ſum acuerè, meritoque hâc ratione magnū
ſupplicium, vocari abſinthium, quod ſi & tri-
ſtitiâ afferat viſum tamen acuit, efficitque
ut homines inſtantia mala videant, & corda
ſua inſpiciant, & maturè per pœnitentiam
corrigantur. Quod ſi, ut aliqui volunt, ea pla-
ga hereses, & errores Eccleſiam infeſtantes,
quibus facta eſt tertiâ pars aquarum in abſin-
thium, ſignificet, à præfata ſententiâ id non
abit. Conſtat enim, hâc plagâ Eccleſiam egre-
gie proſeciſſe, ſplendidioreſ doctrinæ, ac ve-
ritatis radios medijs Concilijs, atque Docto-
ribus vnde quaque emittendo, iubet namque
2. Ad Cor. *Deus de tenebris lucem ſplendescere.* 2. ad Cor.
4. 6. Ita quidem dixit Nazianz. orat. in fune-
Nazianz. re Patris: *Calamitas inuentrix eſt ingemofa.*
Ambr. Et Ambroſ. cap. 2. enarrationum in Iob. *Iob*
in ſterquilinio myſteria loquitur. Nec omitten-
dum, quod de Haterio Oratore, obſeruauit
M. Senec. Seneca Pater, lib. 4. controuerſ. in principio,
de filij morte dum orationem ad populum
haberet admonitum, maiori deinceps eloquē-
tiæ, atque ingenij impetu procurriſſe: Tanto
deinde maiori impetu dixit, tantò miſerabilius,

ut appareret, quam magna inter in pars eſſet in-
genij, dolor.

Eſt verò id adeò certum, ut non modo à
proprijs tribulationibus, ſed, ab alienis etiam
admoneatur homo, & iſtituatur. Vnde Chry-
ſoſt. Certè Nabuchodonofor à trium pue-
rorum, tribulatione, atque patientia, dum
eius iuſſu in fornacem ignis miſi ſunt opti-
mè eruditus ad bonam mentē redijt: & quā
omnes eius cōſiliarij, theſauri, opes, regna nō
potuerūt mōſtrare, Dei imaginem percepit,
atque eius cognitionē eſt aſſecutus. Sic id ad-
notante Chryſoſt. ſer. de tribus puer. tom. 1.
O magna miſericordia Deitatis, quod exultabile
dictū eſt: ſanantur rei, & redimuntur qui torque-
bat. Inter hæc quid potuit inanis imago mōſtra-
re? Ecce Dominus non in auro lucet, ſed in iſtiam-
mis oſtenditur. Ita ibi; & eodē ſenſu, hon. il.
5. de patientiâ Iob, de vulneribus patientiſſi-
mi Iob: Valde ſupraque modum carnis illius
natura clarior apparuit, vulneraque ſolaribus
radys clariora, hi enim corporis illuſtrant vi-
ſum, illa vero mētis noſtræ illuminant oculos.
Quā omnino de cauſa dicebat Eccleſiaſtes,
cap. 7. 3. *Melius eſt ire ad domum luctus, quam*
ad domum conuiuij: in illa enim ſinis curæ ſorum
admonetur hominum, & uiuens cogitat, quid
futurum ſit: ubi Hieronym. Quia ibi recorda-
tione conditionis noſtræ, & fragilitatis humane
ex præſenti cadauere commonemur. Sic verò
commonemur, ut ad mentem ſapientia pius re-
deamus. Vnde Symmach. pro, cogitat, legit,
reſpiciet ad mentem. Caldaus autem totam
ſententiâ in hunc ſenſum, ſic optime eluci-
dat. Qui iuerit ad domum luctus vir iuſtus, ſe-
debit, & ponet in corde ſuo loquelas mortis, & ſi
eſt in ipſo quidquam mali deponet illud, & con-
uertet in pœnitentiam. Vide Chryſoſtom. ho-
mil. 62. ad pop. ut ego concludam cum Na-
zianz. orat. 15. Non graue eſt plagis effici, ſed
plaga meliorem non fieri grauiſſimum, & accer-
biſſimum eſt.

X.

Chryſoſto.

Idem.

Eccleſ. 7. 3.

Hieron.

Symmach.
Cald.

Chryſoſto.

Nazianz.

ADNOTATIO III.

*Tribulationibus, egregios in
virtute proſectus fieri.*

REGO tribulationibus non demi-
ritur animæ faſtigium, ſed potius
attollitur, uti Carthaginiſes allo-
cutus dicebat Tertullian. lib. de
Pallio. *Vobis poſt iniuria beneficium, ut ſenium*
non faſtigium exemptis: id modo perſequēdū,

I.

Tertullian.

Ambros.

quod dicebat Ambros. *ad augmentum meritorum*, tribulationes, ac labores à Deo donari. Vbi nō abs re obseruet aliquis Fidei, ac tribulationum donum ex Pauli mente simul coniunctum, vt recenter baptizatis, & velut infantibus in Christianā disciplinā, fortius laborum nutrimentum ad incrementum, & profectum conueniat. Verissimè enim dixit Philo lib. de sacrif. Abel, & Cain. *Equidem existimo laboris, cibique eandem esse vim, nam sicut à cibo tota vita pendet, vna cum suis actionibus, ita etiam à labore pendet, quidquid in rebus bonum est.* Ergo quemadmodum, qui sibi vitam prorogare cupiunt, alimenta non negligunt. Ita quotquot quæ bona sunt concupiscant, laborum perperfectionem magnifaciunt; sicut enim cibus se habet ad vitam, sic ille ad honestatem. Quare huc potissimum aduoco, quod præced. annot. ex Chrysostom. dicebam Dei filios non aquā solum, sed igne etiam tribulationum baptizari, vt ipsis examinati nouas vires, & incitamenta virtutis, concipiant: habet enim hic maximè locum illud poetæ lib. 1. Georg.

Virgil.

*Sape etiam steriles incendere profuit agros,
Atque lenē stipulā crepitātibus urere flammis,
Sine inde occultas vires, & pabula terra,
Pinguia concipiunt.*

Zach. 13.9

Vnde sic de electis dicebat Dominus, Zach. 13.9. *Et ducam tertiam partem per ignem, & uram eos sicut uritur argentum, & probabo eos, sicut probatur aurū; ad quæ verba Hieronym. Ipsa quoque tertia pars ne delicata esset, & secuta confessione quasi argentum, & aurum per ignem ducitur, & probatur; quem, & Dominus in credentibus ardere cupit, & Paulus feruere desiderat, vnde & Apostoli in spiritu, & igne Domini baptizati loquuntur, in Psalm. 65. 10.*

Psalm. 65. 10

Quoniam probasti nos Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum. Sic ille. *Apud quem pende illud, ne delicata esset; quasi velit ideo Dei seruos tribulationum igne baptizari, ne paruuli, & delicatuli sint, sed cottidianos in virtute per labores progressus faciant.*

II.

Certè hæc prima Christianis lectio datur; siue hæc sunt priora Christianæ disciplinæ, siue pueritiæ rudimenta, à quibus Christianam vitam auspicentur; labores pro Christo pati, & ad ipsius similitudinem se effingere. Nec alio sensu dicebat Petrus, 1. epist. 2. 20. *Christus passus est pro nobis; vobis relinquens exemplū, vt sequamini vestigia eius: vbi maximè obseruanda est Græca vox, ὑπογραμμὸν, pro quā noster posuit, exemplum; propriè enim significat præscriptum illud puerile, siue exemplar, quod pueris primum incipientibus ad imitandum proponitur, de quo di-*

1. Pet. 2. 20

xit Seneca epist. 94. *Pueri ad præscriptum discunt, digiti illorum tenentur, & alienā manu per litterarum simulachra ducuntur: Vt inde appareat, statim ac primum aquæ baptismum fidelis quisque susceperit altero hoc ignis, seu tribulationum esse baptizandum; nec rem solum perfectis viris asseruatam, sed incipientibus etiam esse communem, vixque eum in Christi schola pedem posuisse, cui labores, & tribulationes familiares, non sunt. Equidem, cum ad Festum Regem fernonem Paulus haberet, eumque ad Christum, maxime vellet, adducere, dicebat Actuum, 26. 29. Opto apud Deum, & in modico, & in magno, non tantum te, sed etiam omnes, qui audiunt, hodie fieri tales, qualis, & ego sum exceptis vinculis his. Sed quare? Exceptis vinculis his ubique catenā circumfers, (inquit Chrys.) hom. 16. ad pop. tom. 5. Vbiq. vincula proponis, & huiusmodi gloriæ negotio, in iudiciū autem veniens disciplinam prodidisti, cū maximè liberè te gerere, decebat. Sed respondet statim: non ex anxietate, vel timiditate Paulus hoc faciebat, sed ex sapientiā multā, & spiritali providentiā; nam ad gentilem loquebatur, & infidelem, nec nostra scientem si vincula audierit, inquit, & tribulationes, statim refugiet vinculorum virtutem non norit fiat prius fidelis, & predicationem gustet, & tunc ipse quoque ad hæc vincula curret. En fidelis, & infidelis discrimen, hic à vinculis, & tribulationibus aufugit ille vero cum primum Christo nomen dederit ad illa pergit, vt Christi vestigijs innitatur.*

Seneca

Act. 26. 29

Chrysostom.

Mirū sanè est: cur tā acerbū spōsæ sciscitanti: Indica mihi vbi pascas vbi cubes in meridie, Cāt. 1. 7. Christus respōsū reddiderit: nēpe; si ignoras te opulcherrima inter mulieres egredere, & abi post vestigia gregum tuorum: vbi illud: si ignoras te: manifestè liquet ex Hebræo idem esse, ac si simpliciter diceretur: si id ignoras; est enim Hebraismus, si ignoras tibi, quod Hispanè exprimimus: Si no te lo sabes: iam in huius ignorantie pœnam, pende, quid intonet sponsus: egredere, & abi post vestigia gregum: hoc est, in bestiarum numerum te appinge. Egredere, inquit Bernard. serm. 35. in Cant. de sanctuario meo, corde tuo vbi secretos, sacrosque veritatis, ac sapientiæ sensus dulciter haurire solebas, & magis tamquam vna de secularibus pascendis, & oblectandis tua carnis sensibus intricare. At quæ tam noxia, tamque culpabilis ignorantia, quæ adeo magnam commuerit iram? Vis dicam? Ignoratio crucis Christi; & imitationis passionum eius: in cruce enim pascit Christus, cubatque in meridie: Sic namque venerab. Drog. serm. de Sacram. Dom. Pass. Circuire pos-

Bernard.

Drog.

dam,

dam, & nusquam te inueniam, nisi tantum in cruce: ibi dormis: ibi pascis: ibi cubas in meridie: Ergo ei qui adeo rudis, adeo in Christianâ militia tyro est, qui circum eundo mare, & aridam, viam crucis nō nouit; nec in eâ multū, diuque se exercuit iure dicitur. Si id ignoras, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum. Apto hic quæ fidelibus sic ingerebat Petrus epist. 1. cap. 4. 12. Nolite peregrinari in saeculo, qui ad temptationem vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat: sed communicantes Christi passionibus gaudete. Vbi Syriac. sic legit, ne miremini in temptationibus, quas habetis, quasi quid alienum vobis acciderit. Manifeste statuens Apostolus adeo ad rem Christianam tribulationes, & labores, pertinere, vt propriæ, atque omnino connaturales ipsi sint, eaque de causa tyrones minimumque in Christi scholâ exercitatos illos censendos esse, qui de ipsis tamquam de re noua, mirentur. A quo non longius iuit Seneca lib. de Prouid. cap. 4. cum dixit. Ad suspicionem vulneris tyro pallescit, audacter veteranus suum cruorem spectat, qui scit se sæpius vicisse post sanguinem. Et epist. 107. Id agendum, ne quid nobis inopinatū sit, & quia nouitate grauiora sunt. Hæc cogitatio assidua præstauit, vt nulli malo sis tyro.

III. Iactabat se Laodiceus ille Antistes, Apoc. 3. 17. Diues sum, & locupletatus, & nullus egeo: cum ipsi diuinum respondit oraculum; nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper & cæcus, & nudus: suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum, vt locuples fias, & vestimentis albis induaris, & non appareat confusio nuditatis tue. Vbi quis non miretur, quam alium ab eo, quem Dominus pronunciauit se esse, existimaret Antistes, simulque inquirat; qui sanæ mentis homo diuitem, se censuerit, cum pauper, & nudus esset? Ad hæc, id etiam nonnullum negotium facebat, vno ex capite pauperem; ac nudum esse, dici; ex alio vero ad emendum aurum obrizum, siue purum purum inuitari, quibus enim nummis extreme indigens rem tanti pretij emere possit? Sed ijs omnibus satisfacio ex Victore Pictauiensi ibi, dum existimat illum Episcopum à læthali quidem crimine immunem esse, at Christi crucem, & labores fugitare, vnde ea verba: Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, sic explicat: si quomodo potes pro me aliquid patri: ac si dicatur, quātumuis pietati studere videaris, si labori parcis egenus, pauper, ac nudus censendus es. Quem sensum bene confirmat id Prouerb. 14. 23. In omni opere erit abundantia, ubi autem verba sunt plurima, ibi frequenter egestas. Sed obserua, extrema hæc verba, sic legi apud Lxx. Dulcis autem, & carens dolore in egestate eris. Nimirum, quia

vt inquit Iob, 37. 24. Ab Aquilone aurum venit: Ab Aquilone, scilicet, à quo panditur omne malum super habitatores terræ, Ierem. 1. 14. & simulator venire solet; Ierem. 46. 20. quippe quem sic loquentem facit Ouid. lib. 6. Metam.

Et freta concutio, nodosque robora verto, Induroque nives, & terras grandine pulso, Idem ego cū fratres, calosum nactus apertum, (Nam mihi cāpus is est) tanto molimine lictor, Vt medius nostris concursibus intoret acher, Exsiliantque canis elisi nubibus ignes, Idem ego quum subis cōnexa foramina terræ, Suppositique ferox, amica terga caueo mihi, Sollicito manes, totumque tremoribus orbem.

Vt perinde sit, ac si dixerit Iob, non nisi in aduersitatibus, spirituales diuitias, earumque incrementum inueniri, en el padecer estan las Indias. Quo videtur respexisse tribubus Zabulon, & Issachar à Mose impetrata benedictio. Deuter. 33. 18. Latere Zabulon in exitu tuo. (Caldæus: cum egressus fueris ad pugnam:) & Issachar in tabernaculis tuis. Sed quare? quia inundationem maris, quasi lac sugent, & thesauros absconditos arenarum. Pulchre, quasi lac sugent, quia qui antea sine pugna, & laboribus paruuli in virtute erant, eos velut lac sugentes egregiosque profectus facturi essent.

Composui vers. 7. adnotat. 3. n. 8. ea Prou. verba cap. 9. 2. Sapientia immolauit victimas suas, sine vt Tertul. legit in Scorp. cap. 7. immolauit filios suos, cum illis Ecclesiastici, 4. 12. Sapientia filiis suis vitam inspirat, vt vtraque inter se collata indicarent, Christianis vitam esse, tribulationes pati, tacitamque inibi contineri nutricis imaginem, quæ dum infanti lac infundit, vitam illi inspirare videtur; vt vero hæc, ad gaudium, & lætitiā, quæ ijs, qui pro Christo patiuntur esse solet, ibi retuli, modo etiam ad virtutis incrementum, atque profectum, qui per labores fit, non abs re accommodes, quasi tribulationes lac sint, quibus paruuli in Christo nutrantur, & crescant. Quo etiam aduoco illud Cant. 8. 8. de Ecclesiā antequam primam Romæ persecutionem sustineret, vt millies ex Ruperto explicui: Soror nostra parua, & vbera nō habet: quasi à persecutione, & laboribus totum illi virtutis incrementum esset obuenturum, Sanè ad quadragesimum iam ætatis annum Moyses, ad septuagesimum verò Abraham peruenerat; cum hic non satis Deo notus, ille verò infans, & paruulus eā omnino de causā, quod nihil illis aduersi obtigisset censebantur. Sic enim de Abraham postquam grauistætationis de filij nece pōdus sustinuit. Nunc cognoui, quod timeas Deum, Genes. 22. 12. Quæ verba sic

Iob 37. 24.

Ierem 1. 14

Ierem 46. 20.

Ouid.

Deut. 33. 18

Cald.

V.

Prouer. 9. 2

Tertullian.

Ecclesi. 4. 12.

Cant. 8. 8.

Gen. 22. 12.

Hilar.

premit Hilar. in Psalm. 1. *Absolute Dominus ostendit in Adam, atque Abraham peccatores se ignorare, cognoscere autem fideles. Namque Adapost peccatum dictum est: Vbi es Adam? Non quod Deus ipsum in paradiso esse nesciret, sed quod, dum ubi sit, interrogatur indignus cognitione Dei per id quod peccavit, ostenditur. Abraham verò antea diu ignoratus, scilicet ad quem iam septuagenarium Dei sermo factus est, cum se per oblationem Isaac fidelem Domino probasset, tali in diuinam familiaritatem dignatione suscipitur. Quasi per tentationem, & afflictionem Deo notus, & magno pretio habitus. De Mose vero disertissimè Paulus ad Hebr. 11.24. *Grandis factus negavit se esse filium filiae Pharaonis magis eligens affligi cum populo Dei: Tantum non dicens paruulum, & puellulum antequam cum Dei populo affligi vellet exstitisse, atque ab afflictione Magni characterem, notamque sumpsisse. Interrogabat ex insipientis personâ Seneca lib. de Prouid. cap. 5. Quare Deus tam iniquus in distributione fatisuit, ut bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera adscriberet? Respondet vero. Non potest artifex mutare materiam, hæc passa est. Quædam separari à quibusdam non possunt, coherere, indiuidua sunt. Languida ingenia, & in somnumitura, aut in vigiliam semper nullam inertibus neculantur elementis, ut efficiatur vir cum curâ dicendus, fortiore fato opus est.**

Ad Hebr.
11.24.

Senec.

VI.

Psalm. 103.3
Cassiodor.

Arnob.

2. Ad Cor.
4.16.

Ambros.

Gen. 28.12

Tertullian.

Hinc quidem de iustorum profectu Regius Vates arcanâ locutione dicebat, Psalm. 103.3. *Extendens cælum sicut pellem: Vbi Cassiod. Senferunt aliqui cælum de iusto dictum, quem sic per gratiam probatur, extēdi, quemadmodum potest tensa pellis excrescere: Sed quoniam modo extendi siue explicari pellis solet? Accipe ab Arnobio in id loci. Quia quando tenditur pellis, super eam aqua aspergitur. Ergo pellis, aquâ, iusti, tribulationibus, quæ in scripturâ aquis passim significantur extenduntur, dilatantur, crescunt. Ad quem modum capiebat Ambros. ea Pauli verba 2. ad Cor. 4.16. *Licet is qui foris est homo noster corrumpatur, interior tamen renouatur de die in diem, ut pro tribulationum mēsurâ, fuerit, & virtutis profectus. Pressuris, plagis, fame, sui frigore, nuditate caro corrumpitur, sed anima spes futuri præmij renouatur, quia assiduus tribulationibus purgatur. Proscit enim in pressurâ non interit, ita ut accedētibz tentationibus cottidie adquirat ad meritum. Sanè hæc de causâ celebrem illam Iacobi scalam Genes. 28. 12. de persecutionibus, ac tribulationibus sic accepit Tertull. lib. de fugâ in persecutione cap. 1. *Hæc enim scala, quas seminat Iacob alijs ascensum ad superiora, alijs descensum ad inferiora***

demonstrantes. Ut videlicet per laborum gradus, ad virtutis fastigium gradatim ascendatur. Porro Greg. Nyssen. orat. de Scop. Christian. dum fideles ad perfectionem, & cottidianos in virtute progressus stimulat, sic inquit: *Ergo par est, ut unusquisque nostrum semper se in virtute proficiētem ad virum perfectum adducat iuxta Apostoli dictum ad Ephes. 4.13. Quousque occurramus omnes ad unitatem fidei, & agnitionis filij Dei ad virum perfectum ad mensuram ætatis plenitudinis Christi. Ita ille. At iure ab ipso petas, qui fieri possit, ut mortalis infirmitas plenitudinem Christi valeat emulari? Sanè, ut media nobis quibus ad tantum perfectionis pondus adniti possemus substerneret, sic subijcit Nyssen. *Nam quanto magis labores pro pietate extendis, tanto etiam magis animi magnitudo simul extenditur: En cælum sicut pellem extensum.**

Nyssen.

Ad Ephes.
4.13.

VII.

Iob 29.15.

Firmat id opportunè Iob. Is enim quamuis mirificis claret virtutibus, quippe qui non inaniter, sed verissimè dicebat: *Oculus fui cæcus, & pes claudus, Pater eram pauperum, Iob 29.15. at non prius ad egregium virtutis culmen surrexit, quam primo illo vehementi tribulationum turbine orbitatis filiorum, amissionisque opum, ac facultatum, quibus florebat affligeretur: Sic namque audito horum nuncio ipsum à terra surrexisse, dicitur Iob, cap. 1. 20. *Tunc surrexit Iob, quasi ab humili siue infimo loco ad superiora conscenderet: sic id adnotante Chrysost. hom. 3. de Iob tom.**

Chrysost.

*1. Bonum verbum surrexit, non enim decidit plaga, sed surrexit pietatis virtute. Surrexit, & adorauit. Merces calamitatum, adoratio, pulsatus ærumnis benedicit, oppressus gratias agit. Et homil. 5. *Nosti quale tribulationis sit lucrum? Bonum quidem erat sanitate vigere, multo tamen preciosius, vel vulneribus cōcissum. Quoniam vero, & veller a pulchra quidem etiam dum illota perdurans, cum vero lauatoris opera demersa, atque extersa fuerim, incomparabilem pulchritudinem, decoremque suscipiunt. Et post pauca dum de dæmone tot in patientissimum virum turbines ciente agit, sic subdit. *At eo modo nusquam inclinauit, sed & per eas, quas tendit insidias splendidiorem reddidit, totque & tanta diripiens, maioris sibi virtutis diuitias cumulauit. Surgit ergo per labores, & ad cælum velut ad motâ scalâ, ut dicebat Tertull. ascendit: nec substat quin nobis accendētibz tribulationibus ipsum cœli verticem attingat, & qui antea terrestris planta florentibus sæculi fructibus onusta fuerat, iam aquarum siue tribulationum irrigatione cælestis planta Angelicis virtutibus pene suppar, ut citatus præced. adnotat. dixit Dionys. Areop. fieret. Vnde ideo Chrysostom. hom. 4. de patientia***

Dio. Areo.
Chrysost.

Iob, sic Deū cum ipso loquentem facit. *Ante passionem unus te terra angulus noverat; post passionem omnis te sub cælo regio cognosceret. Sterquilinum tuum omni regali diademate illustrius, qui diademata ferunt, videre cupient, & agonem tuum, & laborem certaminis paradisi feci, sterquilinum tuum colui, ad pietatem plantam cælestem ostendi.* Mira sterquilinij, & tribulationum, præ paradiso ipso, feracitas, atque excellentia: paradisi enim ab homine, sterquilinum à Deo colitur: ille hominem è cælesti, terrestrem plantam, hoc è terrenâ cælestem, atque diuinam effecit.

VIII.

Sap. 19. 7.

Lyra.
Iansen.

Senec.

Quo referas, quæ de mari rubro (quod tribulationum aptissimum est symbolum) in transitum filijs Israel à Deo exsiccato inquit Sapientia liber, c. 19. vers. 7. *Ex aquâ, quæ antea erat, terra arida apparuit, & in mari rubro via sine impedimento, & campus germinans de profundo nimio: Vbi extrema verba, ut ibi monui, nolo accipere cum Lyra, & Iansenio, quasi per hyperbolem dicta, sed potius, ut & diuinam beneficentiam in Israeliticam plebem per historiae seriem, & tribulationum mirificos profectus per allegoriam nobis attestantia: Sanè, ac si dixerit Salomō, ex tribulationum tribulis suauissimos omnium virtutum flores, feracissimamque segetem pullulasse: Quod etiam suo modo dixisse videtur Seneca, epist. 67. his verbis. Cum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus virtutibus vititur fortasse, cum una in promptu sit, & appareat patientia. Caterum illic est fortitudo, cuius patientia, & perpessio, & maxime tolerantia rami sunt; illic est prudentia, sine quâ nullum inuitur consilium, quæ suadet, quod effugere non possis, quam fortissimè ferre: illic est constantia, quæ deijci loco non potest, & propositum nullâ vi extorqueute dimittit, illic est indiuinus ille comitatus virtutum.* Sic Seneca.

IX.

1. Ad Cor.
10. 13.

Augustin.

Vndè intelliges, quid sibi voluerit Paulus cum 1. ad Corinth. 10. 13. dixit: *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione prouentum.* Is enim indubitato huius loci sensus est: Deus, qui vos tentari permittit non solum faciet, ut à tentatione non vincamini, sed etiam ut ex ipsâ fructum, & commodum reportetis: id enim significat prouentus, qui propriè refertur ad ea, quæ lata vberius proueniunt: sed hæc tantisper disentienda sunt. Et vero tam lectionem, quam sensum à Græco fonte dissidere dixeris: Nam, ἐκ τῆς, non tam propriè prouentum, quam exitum, euentum, euersionem verteris; quo modo legerunt August. in Psalm. 61. & epist. 89. quæst. 2.

Hieronym. in cap. 2. Ionæ, & Cyprian. in Hieronym. testimonij ad Quin. lib. 3. num. 91. Vn- Cyprian.

dè, & ipsamet Vulgati lectio à se ipsâ prima facie dissentire videtur, cum in illa sequatur: *Vt possitis sustinere*, quæ victoriam solummodo tentationis dum ei non adhibetur consensus indicant, quod plane minus aliquid esse videtur, quam quod prouentus nomine dixerat. Quare ut sententia sibi constaret, vel legendum erat cum illis Patribus: *Faciet cum tentatione exitum, ut possitis sustinere*: vel si de prouentu, qui per labores fit, sermo est, dicendum videbatur: *faciet cum tentatione prouentum, ut maximum ab ipsâ lucrum reportetis.* Respondeo tamen: prouentus nomine, non indicari à Paulo id emolumentum, siue utilitatis genus, quod in merito virtutis in ordine ad præmij retributionem censetur, sed potius spiritualium virium incrementum, maioremque animi profectum, qui per tribulationes fit, eo sensu, quo tum ipsi ab oraculo fuit responsum: *Virtus in infirmitate perficitur.* 2. ad Corinth. 11. 9. Quod Iobi laboribus, sic aptabat Ambros. cap. 2. enarrat. in Iob. *Fortior ager, quam cum sanus esset seipso inuentus est, fortior enim ager Iob, quam cum sanus fuerat secundum, quod scriptum est: virtus in infirmitate perficitur, ergo, & Iob cum infirmaretur, tunc validior erat:* tum etiam sub arboris imagine dicebat allatus alibi à nobis Seneca, ipsâ vexatione constringitur, & radices certius figit; & rursum, non est seuitia, certamen est, quo sapius adierimus fortiores erimus. Ergo ex tentatione, & tribulatione maior spiritus prouentus, siue profectus. Quare ut omnia inter se coniurent aduerte in probatissimis exemplaribus Græcis, pro, *sustinere*, esse, ὑπερενεγκεῖν, id est, superferre, Hispanè dicimus: *Basta, y sobra*, quasi post tentationem denictam labori subinde sustinendo non modo suppetant, sed etiam superflint, & excedant vires, quibus aduersario deinceps longè superiores simus. Sic capit P. Ribera illud Nahum, 3. 9. *Æthiopia fortitudo eius, & Ægyptus*, his verbis: *Ægyptus eam tuctur, id est, afflictiones, & labores: id enim significat, mieraïm, quod est nomen Ægypti: afflictionibus siquidem magis in virtute proficit, & maiores vires comparat ad vitia repellenda.*

2. Ad Cor.
11. 9.
Ambr.

Senec.

Nahum 3. 9
Ribera.

Applaudit his illa Dominice orationis petitio, Matth. 9. 13. *Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo:* præsertim ex hac lectione Tertullian. lib. de orat. cap. 8. *sed euehe nos à malo*, quam sic capio, ut qui ante tentationem æquales viribus cum ipsâ

X.
Matt. 6. 13

Tertullian.

eram,

eramur; spectat enim id ad Magistrum certaminis, de quo alibi, ut æqualium virium pugiles inter se componat, ex tentatione ipsa, non modo cum gloriâ, sed etiam maiori cum fortitudine, atque robore euadamus, quo deinde multo fortiores, & superiores illâ simus, sumpta imagine ab eo, qui è superiori loco cum alio pugnat: Hispanè: *Le ha cogido la cueſta, y las piedras.* Ad quem etiam modum Chrysostomus in Psalm. 9. in illis verbis: *qui exaltas me de portis mortis*, expendit non dixisse Vatem, qui liberas me, sed potius,

Chrysost.

qui exaltas: non enim (inquit) in eorum tantum malis soluendis subsistit beneficium, sed fecit eos admirabiles, insignes, & clariores. Opportunè verò ad hanc rem, in expeditione filiorum Israel, adnotauit Origenes à mansionem, *lebna*, id est, *laudabilis tentatio*, deueniri ad *Macelath*, hoc est, *Principatus*, vel *virga*, quod anima eo usque profecerit, ut dominetur corpori, & ipsa in illud virgam potestatis obtineat, immò non solum corpori, sed & universo mundo, cum dicit: *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Sic Origenes. Et hæc pro cap. primo.

Origen.

EPISTOLAE PAVLI AD PHILIPPENSES.

CAPVT SECVNDVM.

VERSVS PRIMVS.

*Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis,
si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis.*

COMMENTARIVS.

VHEMENS quidem oratio non verborum solum, sed sententiã etiã congerie abundans, & ad delineandos, permonendosque animos plurimum valens, quã Paulus vtitur, ut Phi-

lipenses ad mutuam charitatem animorumque ac sententiarum coniunctionem, & conspirationem acriter vrgeat. Sed explicanda nobis sunt singula.

I. Et circa literam illud in primis est animaduertendum Ambrosium legisse, *si qua exhortatio*, nec gratis omnino, cum & Græca vox, *παράκλησις*, ad hanc etiã significationem trahi possit, & Chrysostomus eam versans, per excitationis etiã vocem, quæ ab exhortatione non dissidet, sic expresserit: *Si quam mihi in temptationum aduersitatibus consolationem, & excitationem in Christo dare*, &c. Est tamen multo certius Paulum de consolatione fuisse locutum eodem perã sensu, quo statim subdit: *si quod solatium charitatis*: nec tam videri debet tanto logia, quam orationis acrimonia obsecrationibus præsertim familiaris. Quid quod? peculiare aliquid addi à Paulo dum subdit: *si quod solatium charitatis*: inferius constabit.

II. Deinde obserua anceps esse, de quo spiritu loquatur Paulus eã phrasi, *si qua societas spiritus*: nam Anselmus ad Diuinum spiritum, cuius proprium est, fidelium nexum, & veluti

fibulam esse, Estius ad humanum, eo modo, quo paulo superius dixerat; quia *status in uno spiritu*. Et ad Ephes. 4. 4. *Vnũ corpus, & vnus spiritus*, referunt. Et verò phrasim societatis ad humanæ naturæ communionem explicandam, sic vsurpauit Tullius, lib. 3. offic. *Nam illud quidem absurdum est, quod quidam dicunt parenti se, aut fratri nihil detracturos commodi sui causa, aliam rationem esse cium reliquorum; hi sibi nihil iuris, & nullam societatem communis utilitatis causa statuunt esse cum ciuibus, quæ sententia omnem societatem destrahit ciuitatis*. Aliiter verò Chrysost. de manifestatione externâ eiusdem communionis, quæ tamen in spiritu, non in carne sit, ita videtur accepisse: *Si quam communionem exhibere volueritis, quæ sit in spiritu*, &c. Sunt quidem eã omnia probabilia. Quid horum verosimilius sit, lector ex infra dicendis melius iudicabit.

II. Tercio nota ex Græcâ, & Syriacâ, & antiquorum Patrum lectione, & pluribus vulgati veteribus manuscriptis omnes recentiores interpretes legere maluisse, *viscera, ac miserationes*, ut posterior dictio prioris explicatio sit; quam *viscera miserationis*, quod non facile commodus huic locutioni sensus reddatur. Verum enim verò, quamuis illa locutio è Græco fonte petita facilius decurrat; sed quæ mea in vulgatum interpretem pietas est, nec in re tam leui ab eius lectione discedere, fas iudico, vnde ut non

Ad Ephes. 4. 4.

M. Tull.

Chrysost.

Anselm. placeat is Anselmi sensus, si quis pius affectus est in vobis de quo procedat miseratione erga me, non incommode sumas, viscera miserationis, pro miseratione ipsâ, quæ ex alterius miseria nascitur; sic Hispanè dicimus, *entrañas de compasión*. Nec video, in quo hæc Pauli locutio differat ab eâ, quam habet ad Coloss. 3. 12.

Ad Colos. 3. 12. Induite vos sicut electi Dei viscera misericordiae, ad quæ sanè verba iidemmet auctores, quibus hoc loco de nostrâ lectione iniectus est scrupulus, absque vlla hæsitacione monent, viscera misericordiae, dici ad significandam insignem quandam, & late patentem misericordiam, vt Lucæ 1. 78. per viscera misericordiae Dei nostri.

III.

Chrysostom.
Theophyl.
Theod.
Ambr.
D. Thom.

Illud magis ambigitur, sub quo sensu hæc veluti adiurationis formulæ à Paulo accipiatur, an videlicet de consolatione, & leuamento quod Philippenses Paulo victo, & eorū amore flagranti asserre, debebant, necnon de eadem spiritus communionem, quæ inter magistrum, & discipulos intercederet; an verò de mutuâ consolatione quâ Philippenses vt vnius spiritus participes se inuicem Christiano more afficere tenerentur; priorem sensum sequuti sunt Chrysost. Theophyl. Theodor. Ambros. S. Thomas, & recentiores omnes interpretes, præ cæteris verò sic eum optinè expressit Chrysost. Si quid mihi solatij à vobis expectandum est, si quid consolationis, aut leuamenti ex vestra charitate reportare licet, si pote est vobiscum communicare in spiritu; si communicare vobiscum in Christo; si qua mihi à vobis, misericordia, & commiseratio præstanda est, omnium harum rerum mercedem in charitate ipsâ tuendâ ostendit; omnia ista consecutus sum, si vos mutuò alius alium dilexeritis. In posteriorem tamen sensum magis propendere videtur Anselmus, vt enim priora verba de consolatione etiâ erga Paulum prius exponat, subinde verò tam illa, quam reliqua de mutuâ cōsolatione, solatio, & societate spiritus, quæ Philippensibus inuicem communis esset (nō nullis licet alijs dicendi modis indicatis) sic accipit, si aliqua vobis, consolatio in Christo, id est, si vultis habere consolationē in rebus Christi, in remissione peccatorum, & in alijs donis, si quod solatium, communis charitatis, id est, si vultis, vt charitas cæterarum Ecclesiarum, quæ pro fratribus erant, & bona agunt, sit vobis solatium in aduersitatibus vestris; vel si habetis aliquod solatium charitatis erga proximum, & per fraternam dilectionem præbeat ei solatium, id est, consolationem in merore tribulationis, si qua societas spiritus, est vobis, id est, si aliquam vniōnem concordis animi per Spiritum sanctum habetis ad inuicem, vel si est aliqua societas Spiritus sancti ad spiritum vestrum, (omitto plu-

ra Anselmi verba,) si hæc sunt in vobis, tunc implete, id est, perficite gaudium meum, quo de vestra religione gaudeo, hoc est, plenarie religiosam ducite vitam. Hactenus Anselmus.

Et verò, re vtrinque accuratiùs expensâ, vix apud me statuo, quem sensum alteri præponam; vt enim in alterutro, quod delectet, ita, & quod non nihil obstrepat inuenias. Subest quidem priori pulchra illa in primis sententia, quàm alicubi Synesius tradit eandem amicitijs, ac numeris vini inesse, vt quæ sunt eadem vni tertio, sint eadem inter se, eaque de causa Paulus omnia charitatis officia, studiaque, quibus se mutuo Philippenses prosequerentur non secus, ac sibi ipsi exhibita accepta ferre affirmat. Sub quo sensu videtur accepisse Gregorius lib. 33. Moral. cap. 8. alias 11. illud eiusdem Pauli 2. ad Corinth. 2.

10. Cui autem aliquid donastis, & ego: nam & ego, quod donauit, si quid donauit propter vos: hinc verbis, ac si diceret, à bono vestro non dissentio, meū sit quidquid ipsi fecistis, atque mox subditur, & ego si quid donauit propter vos; ac si diceret, vestris actibus bonum addidi quidquid propter vos misericorditer feci, vestra ergo est utilitas, bonitas mea; mea est utilitas, bonitas vestra. Sed & subinde etiam in hoc sensu incredibilis Pauli charitas, & paterna in Philippenses beneuolentia ostenditur, dum in vincula cōiectus, & ab aduersarijs vndique afflictus, sui ipsius penitus obliuiscatur, ac eam gratiâ, & beneuolentiam, quam Philippenses multis ab illo officijs victi multisque ipsi nominibus se deuinctos agnoscentes, quod omni viâ ad hoc excogitatâ rependere percupiebant hac vna re sibi persolutam esse velit, si pari ipsi amoris vicissitudine præditi, mutuâ se charitate diligerent. Vndè rursus Chrysostom. Ac si quisquam dicat, si quam mei rationem habes, si quo pacto tibi curæ sum, si vnuquam aliquâ in re tibi benefeci, hoc facias: & post nonnulla sub personâ Philippensium: Quid vis? dic quæso: vt te liberemus a periculo? vt tibi, quidquam subministremus? nihil horum inquit, sed vt vos eodem sitis affectu. Hæc ille, qui paulò ante, sic etiam monuerat: Hoc verò affectus genere utimur, quo pro eo oramus, quod omnibus præponimus, nisi enim omnibus illud præponeremus, non omnem vtiq; retributionem in eo recipere vellemus, nec per ipsum totam vicissitudinem nobis exhiberi diceremus.

Dicat tamen, non nemo non satis molliter hæc textui aptari, cum ex illo adeo non constet, iam consolationem, solatium, & societatem spiritus de cōsolatione erga Paulū potius, quam erga Philippenses esse accipiendâ, vt multo aptius hæc Philippensibus ipsis inter-

V.

Synes.

Grég. Mag.

Chrysost.

VI.

se accommodentur, præsertim illud, *si qua societas spiritus*; necnon, & id *si qua viscera miserationis*, quod duriusculè accipias de miseratione Paulo exhibita, nec enim filius erga patrem, sed pater in filium viscera pietatis habere dicitur. Denique illud, *si qua consolatio in Christo*: non videtur iuxta hanc orationis seriem, atque tenorem Paulo quadrare, maxime iuxta Ambrosij lectionem; quæ enim *exhortatio*, Paulo à Philippenſibus facta, intelligi queat? Sed rursus in præfata Anselmi explanatione quamvis hæc adiutoria formulæ à sequentibus diuulsæ Philippenſibus melius accommodentur: at enim verò, ut cum sequentibus cohærent ad mutuam charitatē suadendam satis frigide videntur assumi; quis enim erit huius propositionis sensus? *si quod est*, vobis solatiū charitatis, si qua viscera miserationis erga alterutrum; estote vnanimis, & eandē habetote charitatem? Porro in hac oratione, vel inaniter solatiū dilectionis illis esse supponitur, vel frustra tam acri oratione id ab illis impetrari contenditur, quod ipsis iam in esse asseritur.

VII.

Ergo in re dubia, ut aliæ rationes non essent potiorē existimo priorem sensum, vel quod tot Patribus sit cōmunis. Nec in illo aliquid cōtinet absurdi lectio illa Ambrosij, *si quæ exhortatio*, vel *excitatio in Christo*, esto enim hæc vna lectio germana esset, eleganter diceretur, eam mutua dilectioni vim & efficacitatem inesse, ut ipsimet Paulo in Dei amore flagrantissimo, & ob ipsum, vincula, & tribulationes tolerati nouos ad virtutē stimulos, & (quod est in Proverbio) calcar currenti subdere videatur. Nec magis illud vrget, viscera potius de patribus erga filios, quam de filiis erga parentes sumi solere; cum ad Coloss. 3. 12. de mutua inter æquales beneficentiā dixerit Paulus phrasi eadem, vel perſimili, *induite vos viscera misericordie*. Nimirum Paulus, ut magis eos moueat æquale se erga illos exhibet.

Ad Colos.
3. 12.

VIII.

Quod si malit quis in Anselmi sensu conqueſcere elegans, iuxta illum gradatio his verbis inest: mutuam enim dilectionem Paulus Philippenſibus commendaturus à consolatione in primis, siue exhortatione Christi, deinde à solatio, & gaudio, quod in mutuā beneuolentiā inuenitur, postea ab humani spiritus communione, & tandem ab ipsis humanis visceribus efficacissimam argumentationem pungentibus aculeis refertam ad hūc modum conficit: si quam ex Christi thesauris consolationem depromptam, vel si illud saltem leuamētum, quod in mutua dilectione inuenitur experiri vultis, vel ut hæc non fuerint, si humani spiritus communionem,

aut tandem si aliquem humanitatis sensum, qui & inhumanis feris in suos non deest à vobis non omnino abesse vultis ostendere; date operam, ut eadem animorum, ac sententiarū cōiūctione præditi sitis: quasi Paulus a Christiani nominis professione, à solatio dilectionis, ab humanitate ipsā, siue etiam à viscerū teneritudine viuētibz communi Philippenses ad mutuam dilectionem vrgeat. Nec mouere debet in hoc dicendi modo hinc supponi mutuam illis charitatem esse, inde vero ad illam ipsos à Paulo vrgeri: habebāt enim forsā illi aliqualem ad inuicem dilectionem, nō tamen illam ardentem, & perfectam, quam in ipsis Paulus exoptabat.

VERSVS II.

Implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eandem charitatem habentes, vnanimis, id ipsum sentientes.

COMMENTARIVS.

OSSVNT hæc verba, vel de eo Paulini gaudij complemento accipi, quod ipse in vniuersum de præclaris initijs Christianæ conuersationis Phillipensium conceperat; est nam

I.

que gaudium in viris sanctis super vno peccatore poenitentiam agente: sed gaudium impletū, id est, plenū, & perfectū quando is qui iustus iam est, in incepto iustitiæ cursu perficitur, vnde ab hoc non abit alter sensus sub quo de complemento gaudij quod in mutua illorū charitate Paulus haberet, hæc accipi possunt, quod non sit perfecta iustitia, vbi deest charitas, vnde Chrysost. *Vide ne videatur parennesis ista tamquam ad eos esse facta, qui vnā quam piā rem adhuc plenè omiserint, non dixit, facite mihi, sed complete.*

Chrysost.

De verbo, *φροῦδο*, pro quo noster posuit, *sapiatis*, bene monet Cornelius tā ad intellectum, quam ad voluntatem refferri posse, quod multis posset exemplis confirmare, quæ si placet apud Henricum Stephanum in Thesauro, tom. 4. fol. 207. & 208. facile videre est vnde infert Cornelius

II.

Corn.

Hic. siph.

velle Paulum his verbis, tam intellectu, quā volūtate, siue tam fide, & dogmatibus, quam amore, & affectu Philippenses esse concordēs. Sed aliquale negotium facessit eodem verbo græco statim subijci ab Apostolo, *idem sentientes*, quod iuxta hunc sensum superfluere videtur. Quare Syriacus ad volūtatem solummodo id retulit, dum legit, *ut sit vobis una voluntas*; quod tam auide arripuit Henricus Stephanus loco supra indicato, ut quāuis fateatur verbum, *φρονέω*, apud Platonem, Plutarchem, Aristotelem, Homerū, Eustach. & alios constanter significare, mente præditum esse, apud Paulum tamen hoc, & alijs locis, non nisi affectum voluntatis significare velit, atque ideo contendit legēdum esse, *ut itidem sitis affecti*: sicut & ad Romanos 12. 16. *Id ipsa inuicem sentientes*: pro quibus ait reponendum esse: *eodem animo inter vos mutuo affecti*. Quod verò hic subdit Paulus, *id ipsum sentientes*: ad intellectum solum refert Henricus, legitque *isdem sententijs vniti*. Aliter S. Thomas, qui ea verba, *id ipsum sentientes*, ad vñionem sententiā in rebus externis, sic videtur referre: Duo priora pertinere ad vñionem internam intellectum, & voluntatum, duo verò posteriora ad vñionem externam prouenientem ex interna illa.

Valde probabiliter, & accommodatè hæc omnia dicuntur: sed simplicius opinor respondet Estius, ea verba, *idem sentientes*, inculcationem eiusdem rei esse, vel potius expressiorem concordie significationem; nec aliud voluisse Paulum, quam exaggerationem quandam vsurpare, quā significaret, quantū optaret eam inter illos vñionem omni ex parte perfectam, & absolutissimam esse.

Quod si verbum, *φρονέω*, sub aliā, & aliā significatione primò, ac secundo loco cum Syriaca lectione liceat accipere; non reticebo quod circa hæc verba, *idem sapiatis*, etiam mihi succurrat: Paulum videlicet non tam de mutuā charitate, siue sententiā in dogmatibus tradendis vñitate, quam de iisdem studijs moribus affectionibus, & propensionibus loqui, ut idem sapere idem sit, ac eundem rerum gustum habere, quæ quidem significatio latino verbo optimè accommodatur, ut ad vers. 19. cap. 3. latius dissero: sic Hispanè diceremus his verbis: *gustad todos de una mesma cosa*. Quod sanè monitum ad charitatem maximopere conducit: est enim omnis pacis, & concordie fons studiorum, ac affectionum similitudo. Vnde Ambros. lib. 1. of fic. cap. 33. cum de Iacob, & Esau. Dissimilimis moribus, & studijs præditis dixisset: *Inter dispares mores, & studia compugnantia beneuolentia esse non poterat*. Ita subdit: Nihil au-

tem tam consociabile, quam cum aequitate iustitia, quæ velut compar, & socia beneuolentia facit, ut eos quos pares nobis credimus, diligamus. Ita omnino de se ipso, & Basilio intima animorum coniunctione deuinctis dicebat Nazianz. orat. 20. *Vitam actionesque omnes nostras dirigebamus, tum diuini præcepti duclum sequētes, tum alter alteri virtutis studium exacuentes: atque (nisi hoc arrogantius dicere videar,) vterque alteri norma, & amussis eramus, quæ re etum à prauo discernitur*. Dissimilem vero rē pendens dicebat similiter Nazarius in Panegy. ad Constantin. de impio Imperatore Maxentio ei us amicitiam, & societatem recusante. Sed perfectò nullā vi possunt coire, quæ naturali diuortio dissident: nec vlla tam fidelis est copula, quæ in diuersum tendentia nexu suo teneat. Perpendit, scilicet, tecum excellens prudentia tua, eique semper pietas applicata omnes concordia commoditates, illam esse fundamentum, & radicem otij, bonorum ciuium seminarium, quietis publicæ segetem, & almam pacis altricem. Sed o quam ager est ad honestatem recursus his, qui gradum ex nequitia protulerunt. Vocas ad societatem appetitum tuum refugit, aduersatur, horrescit: nihil sibi putat tecum commune, quia nihil est simile. Sed Nazario, & Ambrosio præiit opinor Sallustius in bello Iugurthino: ubi ita signatissimè. *Nam fidei quidem, aut concordie, quæ spes est dominari illi volunt, vos liberi esse; facere illi iniurias, vos prohibere: postremò socijs vestris velut hostibus pro socijs vñitur; potestne in tam diuersis mentibus pax, aut amicitia esse?* Hæc ille. Rem Plutarchus optimè confirmat lib. de amicitia in plures diffusā hunc in modum. *Quæ igitur (malum) ratio est, illic plantare amicitiam, ubi morum insignis est imparitas, & affectuum non minor?* Vt ne dicam, ubi illegitima sunt omnia, & plane coacta, longeque aliud, atque aliud illi, & alteri propositum? Caterum musica in cantu, & organis argutè quidem concors est ex acutis, medijs, & grauius modis, quamquam sint dissimiles: Porro amicitia nihil recipit, nisi existat simile, eadem enim velle, eadem sentire, ac fateri eisdemque affici, ea res demum firma amicitia est, non aliter, atque vna anima in multis corporibus æquabili ratione consistens. Vnde quidem Tertullian. quid peccatum, malumque esset velut digito inde demonstrabat, quod Deo qui vndequeque bonus est aduersaretur. Domino enim cognitio, (inquit ille lib. de Pœnitent. cap. 3.) *utro spiritus à suo auctore respectus emergit ad notitiā veritatis, & admissus ad dominica præcepta; ex ipsis statim eruditur, id peccato deputandum, à quo Deus arceat. Quoniam cum Deum grande quid boni consci esse,*

Nazianz.

Nazar.

Sallust.

Pluta.

Tertullian.

utique bono, nisi malum non displiceret, quod inter contraria sibi nulla amicitia est. Adde non lege etiam amicitia pondus ex iudicio, quod inter eos qui iisdem studiis, & moribus sunt præditi resultare, tunc enim amicus non amatur solū, sed diligitur: hoc est, nō affectu, siue amore, sed iudicio, & æstimatione eligitur. Hoc autem illo fortius multo, & diuturnius est. Sic scite dixit Sidonius. *Namque ut sodalis tibi deuinctior fierē, indicant.* Similiter Ambrosius lib. 1. offic. cap. 7. *Vos iudicio diligo, quo magnum charitati pondus ad vim diligendi adiungitur probare quos diligas, & diligere, quos elegeris.*

Eandem charitatem habentes.

CHRYSOSTOMVS cum suis ad eandem charitatis mensuram qua illi æqua lege æquo iugo se amarent, sic refert. Noli cū magna aliorū in te charitate fruāris minorē ipsis præstare, quasi hac etiā in re plus equo tibi appetas. Ita ille. Ad leges amicitia, de qua Ambrosius lib. offic. cap. ult. mutuatus à Pythagora dixit æqualitatis esse magistrā. Acumen id habet, sed vereor, ne præter Pauli mētem sit. Paulō aliter Anselmus æqualem intelligit in omnes; nec omnino abs re, cum amor in æqualiter in amicos diffusus simulat, & inuidias gignat. Alij verō eandem charitatem de pristina dilectione, quā fuissent olim præditi accipiunt, ut ad eundem charitatis, & benivolentia feruorem, quo erga alterum afficiebantur, redirent. Melius tamen explicat Eftius de mutuā charitate, quā se inuicem diligerent.

Sed cur charitatem mutuam appellauit eandem? Credo per similem hanc locutionē esse illi Virgilianæ de Nyfso, & Eurialo vnicē se amantibus lib. 9.

His amor vnus erat pariterque in bella ruebāt. Ad quæ verba meus Cerda similia ex Homero, Sidonio, Manilio, Minutio, & Theocrito adducit, videtis illū: ubi simul obserua, quod ad superiorem doctrinam de iisdem studiis facit, à Virgilio additum, *pariterque in bella ruebant*, ut argumentum mutui amoris illorum iuuenum indicaret: eadem ergo Paulo charitas, ac vnus amor, Virgilio perinde est, ac idem velle, idem nolle, quæ veræ amicitia definitio à Tullio lib. de amicitia, & Seneca epist. 109. ijsque, qui in artes sunt periti, esse, asseritur.

Vnanimis.

EXPRESSIORSIS verò significationis præfata sententia, siue concordia gratiā subdit Apostolus, *vnanimis*: id est, quibus vnus animus, vna mens, vnus sensus sit, ut cap. 1. vers. 27. annot. 1. citatus Ambrosius lib. 3. offic. cap. ult. dicebat: *qui est vnanimis, ipse amicus est, quod vnitatis animorum in amicis sit.* Quod it, quod ipsemet Ambrosius in oratione de excessu satyri fratris sui de egregio amore, qui vtrumque copulabat, dixit his verbis. *Capit enim hic tam non esse peregrinus, ubi melior mei portio est; nunquam enim totus in me fui, sed in altero nostri pars maior; amborum vterque animus eramus in Christo; in isto corpore enim, quod nō ex anime iacet præstātor vita mea functio, quia in hoc quoque, quod gero corpore, vberior in portio.* Vide dicta præfato loco capituli primi. Sed adde quæ Grægorius Nazianzen. oration. 20. de laudibus Basilij à propria experientia edoctus dum de eā necessitudine agit, quæ inter ipsum, & Basilium intercedebat opportunissimē ad hunc modum scripsit: *Vna vtrique anima videbatur, duo corpora ferens. Quod si fides ijs minime habenda est, qui omnia in omnibus sita esse dicunt, at nobis certe credendum est, quod vterque in altero, & apud alteram sit eramus: ut vero hanc animorum vnitatem ab iisdem moribus, & similibus potissimum studiis permanere indicaret subdit: Vnum vtrique opus, & studium virtus erat, ad futuras spes viuere, nosque ita comparare, ut ante discessum, ex hac vita hinc migraremus.* Sic ille: iam verō tam iuxta communem Chrysostomi, & Græcorum, quam Anselmi huius loci non nulla in adnotationibus persequamur.

ADNOTATIO. I.

Totius Christianæ disciplina summā in mutua dilectione censerī.

T nobis melius aliunde, quā sit pernecessaria fidelibus mutua dilectio non innotesceret; vehemens hæc Pauli oratio, quā eam tot verbis, tot affectibus à suis exigit discipulis, abundē satis suadet, dū nō obscure indicat, omnis Christianæ rei summā perfectiq;

Christi discipuli complementum totamque vndique hominis felicitatem in hoc cardine versari: huc enim in primis phrasibus illa implete gaudium meum: ire videtur; tantum non dicens Apostolus, imperfectum quid; inchoatam, ac mancā Christiani hominis vitam sine fraternā dilectione esse. Sanē, ut Pauli discipuli in re Christianā proficere videbantur, ita ipsum letari, ac gaudere necesse erat, quare dum inchoatum, siue non completum gaudium, ipse suum appellat, eos ex mutua charitatis defectu, ut imperfectos coarguit. Quare compone hæc Pauli verba, quæ in manibus habemus cum illis, ad Roman.

Ad Rom.
13. 10.

13. 10. *Qui enim diligit proximum, legem implevit, nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum in hoc verbo insinuat. Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Addit Apostolus, plenitudo ergo legis est dilectio: necnō cum his Assertoris apud Matth. 5. 23. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum; quæ loca varijs lectionibus, & rationibus penitus elucidare placet.*

II.
Ambros.

Et primo quidem pro insinuat, Ambros. nostro instituto proximus legit, consummatur: hoc est, perficitur, siue omnibus numeris absolutum redditur, ut nimirum dilectio alijs legis, & virtutibus operibus perfectionem, ac complementum, & ut ita dixerim ultimam manū addat, siue ut phrasī Pauli loquamur iustitiæ fructibus saporem, & maturitatem reddat: vnde absque ipsa omnia imperfecta, inchoata, & velut immatura, & acerbata sint. Quo sensu dixit Gregor. Magn. homil. 27. in Euang. Omne mandatum de solâ dilectione est, & omnia vnum præceptum sunt, quia quidquid præcipitur in solâ charitate solidatur: hoc est, solidum, perfectum, atque absolutum efficitur. Ita quidem dixit Iacobus,

Gregor.

Iacob 3. 18.

cap. 3. 18. *Fructus iustitiæ in pace seminatur scientibus bonum, ac si diceret, non sufficit iustitiæ fructus, ut opportunè proueniāt quomodocumque seminare; sed opus est, ut singillatim in charitate seminentur, alias adueterini, atque sylvestres fructus à generosa stirpe degeneres pullulabunt. Sic Origen. hom. 3. Leuit. Neque enim accepta esse possunt Deo opera tua, nisi in pace peragantur, sicut & Iacobus Apostolus dicit: fructus autem iustitiæ in pace seminatur. Luculentius verò Leo Pontifex, ser. 10. de Quadrages. his verbis. Quamuis magnum sit habere rectam fidem, sanamque doctrinam, & multa laude digna sit circum-*

Origen.

Leo Magn.

fructus iustitiæ in pace seminatur scientibus bonum, ac si diceret, non sufficit iustitiæ fructus, ut opportunè proueniāt quomodocumque seminare; sed opus est, ut singillatim in charitate seminentur, alias adueterini, atque sylvestres fructus à generosa stirpe degeneres pullulabunt. Sic Origen. hom. 3. Leuit. Neque enim accepta esse possunt Deo opera tua, nisi in pace peragantur, sicut & Iacobus Apostolus dicit: fructus autem iustitiæ in pace seminatur. Luculentius verò Leo Pontifex, ser. 10. de Quadrages. his verbis. Quamuis magnum sit habere rectam fidem, sanamque doctrinam, & multa laude digna sit circum-

cisio gula, leuitas mansuetudinis, puritas castitatis, nuda sunt tamen omnes sine charitate virtutes, nec potest dici in quâlibet morum excellentiâ fructuosum, quod non dilectionis pariter ediderit. En reliquorum fructuum iustitiæ maturitatem, perfectamque naturam, ac conditionem à charitate preuenire, non secus, ac generosæ plantæ surculus sylvestri arbori insertus, optimos, ac perfectos fructus ab ipsâ pululare facit.

Applaudit visio rotæ intra rotam, sic Ezechiel ostensa, cap. 1. 16. *Apparuit rota una super terram iuxta animalia habens quatuor facies: & statim, & aspectus earum, & opera, quasi si sit rota in medio rotæ. Etenim si de rotâ habente quatuor facies consulas Ambros. lib. 2. de Abraham, cap. 8. dicit tibi. Rota autem vita est super terram, qua vivimus: Si anima nostra motus quatuor eleuantur, eleuantur & vita nostra: de rotâ vero in medio rotæ, sic censet Prado in comment. de prima vision. part. 2. sect. 7. ut ipsâ mutua dilectio, quâ se inuicem fideles constringuntur, significetur. Ergo quantumuis perfectâ, & super terram eleuata videatur vita nostra decurrere, nisi interius ad sit mutua dilectio; manca quidem, & imperfecta censebitur; quippe ab interiori rotâ relictum decursum, atque motum, imò & vitæ spiritum, qui erat in rotis, Ezech. 1. 20. defumit. Omnes quidem currunt (inquit Paulus 1. ad Corinth. 9. 24.) sed unus accipit præmium: Quis autem hic, unus, sit, sic explicat Origen. hom. 1. in lib. Reg. Merito, & ipsi non solum unum, sed & unus dicuntur, sicut Apostolus designauit dicens, omnes quidem currunt, sed unus accipit palmam: Vides manifeste, quia omnes iusti unus est? Vnde iure inferas hæc quosdâ, illâc alios currere, siue rotatū ire: vñ verò, hoc est, charitate præditum rectâ viâ ad palmam feliciterque discurre; dum eius aspectus, & opera, quasi sit rota in medio rotæ. Ita quidem videas nonaginta nouem oues à Dei filio in montibus fuisse derelictas: vnâ verò quesitam, & proprijs humeris reportatam, Matth. 18. 12. quod hæc unitatem, & mutuam dilectionem, siue homines animorum coniunctione vnum factos. Illæ verò superbos, qui virtutum elatione ab unitate se diuellant significant. Ita Paschas. lib. 8. in Matth. Et si quidam eximius Doctorum hunc numerum relictarum ouium, de his dictum accipiat omnibus, quas reliquit in deserto: non de Angelis quidem, sed de superbientibus quibuslibet hominibus, quos superbos significat, tanquam solitudinem gerentes in animo, dum solos se videri volunt, quibus ad perfectionem unitas deesse probatur, cū enim, inquit, quisque à verâ unitate diuellitur suæ potestatis esse cupiens, per super-*

III.
Ezech. 1. 16.

Arnob.

Prad.

Ezech. 1. 20.

1. Ad Cor.
9. 24.
Origen.

Mat. 18. 12

Paschas.

1. Ad Cor.
16. 13.

Chrysostom.

Anselm.

August.

III.

Ad Hebr.
13. 20.

Ad Colof.
3. 12.

Chrysostom.

Isid. Pelus.

V.

Ribera.

Iustinian.

biam utique diuelliur. Nec alio sensu idem Apostolus, 1. ad Corinth. 16. 13. cum monuisset: *Vigilate, stete in fide, viriliter agite, & confortamini*: subdidit: *omnia vestra in charitate fiant*: ac si diceret, inquit Chrysostom. *Sive quispiam increpet, sive imperet, sive obtemperet, sive discat, sive doceat, omnia denique hoc veluti sale condiantur, secus insipida, & incondita Dei gustui, nec recto cursu decurrentia futura. Nā quidquid sine charitate agitur* (Anselmus indidē) *nihil est, quam esse bonum valde videatur. Lege similem sententiam apud August. in Enchirid. cap. 121. tom. 3.*

Quā etiā emphasim habēt illæ Pauli locutiones ad Hebr. 13. 20. *Deus autem pacis apiet vos in omni bono, ut faciatis eius voluntatem*: & ad Coloss. 3. 12. *Induite vos, sicut dilecti Dei sancti, & dilecti viscera misericordie benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam: super omnia autem hæc charitatem habete, quod est vinculū perfectionis*: quibus manifestē adstruit, qualis egregias actiones, atque virtutes à charitate diuulsas non secus, atque scopas dissolutas ad nihilum aptas censerī. Ita ad hæc vltima verba Chrysostom. *Non dixit fastigium, sed quod est maius vinculum; hoc enim est magis necessarium, quam illud; nam fastigium quidem est intensio perfectionis, vinculum autem est complexus, & comprehensio eorum, quæ perfectionem efficiunt, tamquam radix: ac si dixerit, ideo hac deficiente, omnes subinde deficere, & auolare necesse est, non secus, ac si ijs, quæ sunt vinculo copulata vinculum demeris passim spargentur decident, & nihili fient. Quam ad rem S. Isidor. Pelusiota, Chrysostomi discipulus, lib. 3. epist. 408. sic opportunē loquitur: Quod florente Ecclesiā, & nō dum morbo laborante diuina gratia circum eam velut chorū agerent, sancto, videlicet, spiritu res administrante, & antistitem vnumquemque incitante, ac Ecclesiam in celum conuertente, omnibus notum, & perspicuum est. Quod autem postea, quam eo morbo affecta est, ac seditione laborauit, omnia illa auolarint, atque non gratia dumtaxat (neque enim ita grauis res esset, si hoc solum mali esset) sed etiam vita, & virtus abscefferint id quoque nemini obscurum est. Hæc Isidorus.*

Circa locum vero epist. ad Hebræos, optima est obseruatio Riberæ, circa verbum, *καταρτίου*, metaphoram esse à membris luxatis suo loco restituendis, quod sic capit Iustinian. vt non modo perfectos, & in omni bono opere absolutos, sed etiam inter se ipsos per animorum, ac sententiarum coniunctionem maxime connexos, & coherentes à Deo Hebræos reddi, deprecetur Apostolus. Quod si ad orationis seriem attende ris, & par-

tienlam, vt, tantisper premas, illud elicies ineptum omnino ad Dei amicitiam, & veluti ad omne opus bonum reprobū, non secus, ac membrum proprio loco motum, atque distortum eum esse, qui mutua cum proximo charitatem non habet. Hæc non verbis, sed rebus siue exemplis confirmare placet. Extat enim apud Ecclesiasticos scriptores nō aliter, quam erecta columna, ea infelissimi Sapricij historia, qui quod à fraterna charitate velut luxatum membrum esset diuulsum immaturus martyrio, ineptus ad omne opus bonum, inconditus Dei palato, vacuus meritis, atque virtutibus habitus est. Nec omittā Illustris. Cardin. Baron. verbis conscriptam tibi apponere historiam: Sic enim ipse, tom. 3. Annalium ad ann. Christ. 260. num. 32. *Perspicuum tunc plane, sed pauendum editum est exemplum, quo fideles omnes admonerentur, frustra quæque magna conari hominem Christianum, nisi fraterna charitatis compage fuerit solidatus: cum Sapricius Presbyter vitā tam oppigneratā martyrio, quod odio flagraret in Nicephorum ipsum prope ictum vibrante carnifice, Christum negans, idōlis sacrificauit. Vides eum, qui alijs membris aptatus non est, ineptum ad faciendam Dei voluntatem esse? Doleat tamen nō nemo infelicis Sapricij exitum, qui si tantisper durasset, momentaneumque ictū pertulisset coronatus in celum martyr euolasset. Nugæ id: Durasset enim quātum velles, diuturnasque pœnarum molestias pertulisset, carnificique centum præbisset ceruices, totidemque ille amputasset; adhuc tamen martyr non fuisset: Passus est nescio, quid Christiano nomine Nouatianus (foran leue, ac simplex carceris tedium, vt in Praxeā irridebat Tertullian. lib. ad aduersus Praxeam: *De iactatione martyrii gloriatus obolum, & simplex, & breue carceris tedium*: cum ecce, ipsius sequaces martyrem eum appellare, eamque sectam commendare, quæ martyres haberet, non cessabant; sed graniter tunc illis sic obuiam iuit S. Pacianus Barcinonens. Episcop. epist. 2. ad Sympronian. Nouatian. Porro etiam si passus est aliquid Nouatianus, non tamen etiam occissus, nō tamen coronatus. Quid ni? Extra Ecclesiā pacem, extra concordia, extra eam matrem, cuius portio debet esse, qui martyr est. Audi Apostolum, & si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem non habeam, nihil sum. Luculentius verò Cyprian. de oration. Domin. *Discordans, & dissidens, & pacem cum fratribus nō habens, nec si pro nomine Christi occissus fuerit, crimen dissensionis fraternæ poterit euadere. Quale crimen, quod martyrio non potest expiari. Sic ibi: Et lib. de simplicit. Prælat. Quā sibi igitur pacem**

Card. Bar.

Tertullian

S. Pacian.

Cyprian.

promittunt inimici fratrum? Quae sacrificia celebrare se credunt amuli Sacerdotum? Tales etiā si occisi in confessione nominis fuerint, macula ista, nec sanguine abluitur. Inexpiabilis, & grauis culpa discordia, nec passione purgatur: Ita Cyprian. de discordiā, & odio contumaciter in pectore durante capiendus: & statim: Ad regnum peruenire non poterit, qui eam que regnatura est derelinquit. Pacem nobis Christus dedit, concordēs atque vnanimes esse praecepit: dilectionis, & charitatis sœdera incorrupta, atque inuoluta seruari mandauit, exhibere se non potest martyrē, qui fraternam non tenuit charitatem. Pergit multis praefertim ex Paulo. 1. ad Cor. 13. 3. sic expressis: Si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatē autē non habēā, nihil proficio: postea vero hæc addit. Ad regnum cœlorum non potest peruenire discordia, nec ad præmium Christi, qui dixit, hoc est, mandatum meum, ut diligatis inuicem, vnde tandem concludit: ardeant licet flammis, & ignibus traditi, vel obiecti bestiis animas suas ponant, non erit illa fidei corona, sed pœna perfidiæ, nec religiosæ virtutis exitus gloriosus, sed desperatiōis interitus. Occidi talis potest, coronari non potest. Optimè hæc Cyprian.

VI.

Sed illud in primis emphatice dictum: Ad regnum cœlorum non potest peruenire discordia: perinde est enim, ac si dicatur, illuc ire, aut venire potest; at peruenire, aut intrare non valebit quā enim cœlestes portas, ex vnionibus, hoc est, charitate, & cōcordiā fabrefactis, (nā duodecim portæ, duodecim margaritæ sunt per singulas, & singule portæ erant singule margaritæ. Apoc. 21. 21.) discordia possit intrare? Pergebant quidem ad nuptias, virginitati suæ nimis confidentes fatuæ illæ virgines, cum iam uā ipsi occlusā absponso responderetur: Nescio vos. Matthæi 25. 12. Quare? Sanè, quod ut alijs virtutibus non adeo essent destitutæ, at charitatis oleum, quod vñ regni cœlestis aditum patēfacit, & portas occupat nō habuerint: Ita Bernard. ep. 42. ad Henric. Senonens. Archiep. tam hæc, quam prædicta omnia, sic optimè confirmantem. Venustate sui castitas eminere appareat, sine charitate tamen, nec pretium habet, nec meritum. Nec mirum. Quod enim absque illā bonum suscipitur? Fides? Sed nec si montes transferat. Scientia? Sed ne illa quidem, quæ lingua loquitur Angelorum. Martyrium? Nec si tradidero, inquit, corpus meum ita ut ardeam. Nec absque illā quodlibet bonum suscipitur, nec cum illa quamlibet exiguum respicitur. Castitas sine charitate. Lampas est sine oleo. Subtrahere oleum lampas non lucescit. Tolle charitatem, castitas nō placet. Breuius Eligius huc intentus hom. 8. Qui hæc implere noluerit ipse sibi ianuam diuinæ misericordiæ

claudit. Hæc Pontificia auctoritate, & sapientiā, sic firmavit Liberius P. P. in epist. cum esset in exilio: Pro bono pacis, & concordia, quæ martyrio proponitur, his literis conuenio vos. Deinde opportunè conclusit Cyprianus: Occidi talis potest, coronari non potest. Nimirum dilectio, Christianæ disciplinæ apex, virtutum fastigium, & currentis in agone corona, regiumque solis Christi discipulis afferuatū diadema est: sic enim Chrysost. hom. 32. in epist. 1. ad Corinth. Quemadmodum vestes licet aureæ sint, calceamenta aurea, aliud tamen indumentum requirimus, ut Regem agnoscamus, ubi primum, aut purpuram, aut diademata intuemur, iam regis maiestatis signum nulum aliud expectamus; ita sanè cui charitatis diadema incumbit, iam nihil obstat, quominus Christi discipulus verè existimari possit, non nobis solum, sed impijs. Hæc Chrysost.

Sed hæc iam verbis Matthæi, 5. 23. Si offers munus tuum ad altare, &c. ut promissimus, aptemus. Et verò optimo iure munus illud ante reconciliationem cum fratre ab altari arcetur, quod absque mutua charitate imperfectum, atque acerbum, mancum & Dei conspectu indignum fuerit. Porro Sacerdoti sanctuarium ingressuro, non aliā quā mortis pœna propofita districtè præcipitur, ut non nisi ea tunica indutus, è quā malograea, & aurea tintinnabula sonantia (pacis vtrūque egregium symbolum) dependerent, ad Domini conspectum accederet, Exod. 28. 35. Ut audiatur (ait Dominus) sonitus, quando ingreditur, & egreditur sanctuarium in conspectu Domini, & non moriatur: Moriturus dubio procul nisi humanæ pacis, & charitatis signa ad Dei præsentiam deferret. Sed quare? Plane quod aduersus Domini præceptum Exod. 23. 15. appareret, in conspectu eius, vacuus, vacuaque & infructuosa eius oratio esset futura. Benè enim à Cypriano monitum lib. de orat. Orantes autem non infructuosos, nec nudis precibus ad Deum veniamus. Inefficax petitio est, cum precatur Deum sterilis oratio. Sed cur vacuus appareret, qui totum secū circumferret terrarum orbem? Sic enim Sapientiæ 18. 24. In veste enim poteris, quam habebat totus erat orbis terrarum. Equidē quod præ charitate totus terrarum orbis nihili apud Deū fiat, & sine charitate totus orbis terrarum vacuus sit; vnde qui pacem, & proximi dilectionem Dei conspectui non inferat totum licet orbem secum deferat, vacuus censebitur. Quid enim, quāuis vel terrenarum, vel spiritualium opum mūnera, quæ charitas non comiteretur, esse existimes, nisi monilium, & ornamentorum externas thecas, & arculas opibus, & monilibus vacuas,

atque

Liber. PP.

Cyprian.

Chrysost.

VII.

Matt. 5. 23

Exo. 28. 35

Exo. 23. 15

Cypria.

Sap. 18. 24.

1. Ad Cor.

13. 3.

Ioan. 51. 12

Apoc. 21. 21

Mat. 25. 12

D. Bernard.

Elig.

Isid. Pelus. atque carentes? Audi S. Isidor. Pelusiot. cita-
ta epist. 408. *Pacis quidem nomen ubique est,*
res autem ipsa nusquam; verum Ecclesia femina
cuidam, quæ ex antiqua felicitate excidit, ac sig-
na tantum habet similis est: ornamentorum enim
suorum thecas, & arculas habet; opibus autem
spoliata est. Hinc Cyprian. de orat. Domin. Sa-
crificium Deo maius est pax nostra, & fraterna
concordia, & de unitate Patris, & Filij, & Spi-
ritu Sancti pl. bs. adunata. Nec enim in sacrifi-
cijs, quæ Abel, & Cain primum obtulerunt, mu-
nera eorum Deus, sed corda intuebatur, ut ille
placeret in munere, qui placeret in corde. Abel
pacificus, & iustus, dum Deo sacrificat innocen-
ter docuit, & ceteros, quando ad altare munus
offerunt sic venire cum Dei timore, cum simpli-
ci corde, cum lege iustitie, cum concordia pace.

VIII.

Cui quidam muneris vacuitati siue inani-
tati, illud est proximum, inanem, atque inef-
ficacem orationem siue sacrificium eius esse
futurum, qui sine proximi charitate Deum
sibi promereri, aut ab eo aliquid impetrare
vellet. Inualere cepit Tertulliani tempore
is mos, ut in ieiuniorum diebus sancti osculi
pax post orationem à fidelibus mutuo red-
di solita, non daretur; quem ipse lib. de orat.
cap. 14. inde scite conuellit, quod oratio sine
pace non integra, & ad obtinendum efficax,
& absoluta, sed manca, & debilis censi de-
beat. *Alia iam (inquit) consuetudo inualuit iei-*

IX.

Tertullian.

unantes habitu oratione cum fratribus subtra-
hant osculum pacis, quod est signaculum oratio-
nis, &c. *Quæ oratio cum diuortio sancti osculi*
integra, quem Domino officium facientem impe-
dit pax? Quale sacrificium est, à quo sine pace re-
ceditur? Obserua illud, quod est signaculum ora-
tionis: & id, quæ oratio cum diuortio sancti oscu-
li integra. Ijs enim locutionibus adstruit pa-
cem orationi integritatem, & vires, quibus
reddatur efficax adhibere, non secus, ac signa-
culum, siue sigillum eam publicis tabulis au-
thoritatem conciliat, ut sine illo inefficaces,
ac inualidæ sint. Firmat id ipsemet Dominus
Isai. 1. 15. dum infideli populo sic grauer
minatur. Cum extenderitis manus vestras, auer-
tam oculos meos à vobis, & cum multiplicaueri-
tis orationem, non exaudiam; manus enim vestre
sanguine plene sunt. Vbi non alià de causâ sacri-
ficia, & orationes, quæ alias Deo suauissimæ
esse solent, omnino repudiandæ dicuntur,
quam quod orantium manus sanguine, hoc
est, aliorum iniurijs, mutuisque dissidijs (id
enim significat sanguis in scripturâ, ut bene
ibi obseruat Arias Montan.) infectæ essent.
Quare subdit Dominus. Lauamini, mûdi esto-
te, auferite malum cogitationum vestrarum ab
oculis meis; quiescite agere peruersæ: discite bene-
facere, quæ rite iudicium: subuenite oppresso, iudi-

cate pupillo: defendite viduam, & venite, & ar-
gute me dicit Dominus; si fuerint peccata vestra
rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt:
Notetur ille dicendi modus: & venite, & ar-
gute me; nec non significatio Græci verbi,
ἐλεῖν, quæ est conuincere; & Hebræi,
Ninuacha, quod Pagninus vertit, increpare; Pagnin.
proprièque significat, reprehensionem, cum
correctione in posterum; ex quibus hæc se
prodit Dei sententia. Quamdiu mutuam cha-
ritatem non habueritis nihil prorsus à me ve-
stris orationibus obtinebitis; quippe quæ in
efficaces, & imperfectæ ad permouendum
meum animum sunt, nō secus, ac syllogismus
in debitâ arguendi formâ, atque ordine pec-
cans, & claudicans ex quo nihil valeat inferri;
at enim vero, si mutua dilectione concordēs
ad orandum accesseritis, ea vestris precibus a-
derit efficacia, atque virtus, ut velut necessa-
riâ argumentatione concludar, atque conuin-
car ad annuendum vestris postulatīs, & quid-
quid petieritis elargiendum; alioquin, quod
fieri nunquam poterit, vestris libens increpa-
tionibus manēbo obnoxius.

Exo. 28 35.

IX.

Hieronym.

Porro id ipsum præfatus Sacerdotis san-
ctuarium ingredientis habitus dilucidè ostē-
dit; de ipso enim, ita Hieronym. epist. 128.
Iustum erat, ut Pontifex creaturarum omnium
typum portans in vestibus suis indicaret cuncta
indigere misericordiâ Dei, & cum sacrificaret
pro cunctâ creaturâ, & voce, & habitu precaretur.
Quare habitu? Quia ipsamet charitas, at-
que concordia, quam malo granata, & tintin-
nabula vestem in quâ totus erat orbis terra-
rum circum ornantia præfigurabant sine vo-
ce precabantur, iratumque Deum ad mise-
rendum benefaciendumque flecebant, lo-
quitur enim sine voce charitas, immò clamat;
eaque clamoris efficaciam, cui vix Deus
valeat obniti. Audi ipsum ad Moysen, ut de
fratribus suis sollicitum, ita curam silentio pre-
mētem, sic affantem Exod. 14. 15. *Quid cla-*
mas ad me? Vbi dum merito ambigitur, cur
Moyses, qui inibi, nec verbum vllum loque-
batur, clamare eaque vehementia, & granditate
vocis, & orationis Deum alloqui, ut ip-
sus fletere, ac frangere videatur. Sic respō-
det Paschas. in Thren. Clamabat Moyses ar-
dore charitatis: Contra verò Caino munera
offerente ad Deumque (ut creditur est facile)
vociferante, ipse, non respexit, siue ut Lxx ha-
bent: non attendit, nō secus, ac si nihil ipse ob-
tulisset, aut locutus esset, Gen. 4. 5. Quia nec
ad Cain munera respexit Deus: (verba Cypria-
ni lib. de simplicitate præl.) Neque enim habe-
re pacatum Deum poterat, qui cum fratre pacem
per zeli discordiam non habebat. Vnde ad rem
Saluian. Mafsil. lib. 3. de Prouident. Quid dig-

Exo. 14. 15

Paschas.

Lxx.

Genes. 4 5.

Cyprian.

Salu. Mas.

nius, aut quid iustus? non audiuimus, non audimus: non respeximus, non respicimus. Sed & rursus, pende præfata Domini verba apud Isai. 1. 15. cum multiplicaueris orationem non exaudiam; emphasim enim habet verbum exaudire, quod perfecte audire, dictaque aduersus alia obstrepentia percipere significat. Ita apud Liniu lib. 6. Equitem clarâ increpans voce, ut hostes exaudirent, redire in prælium iubet. Ergo, ut talem orationē excluderet Deus, nec postulata concesserit, cur eam, qui totus auditus, est ut inquit Plinius lib. 2. cap. 7. nō exaudire dicatur? Respondet acutē Gregor. Nyssen. orat. 5. in orat. Dom. Sed irrita, atque inefficax est eiusmodi vox, & ad aures diuinas non pertinet, ac penetrat, nisi conscientia vna nobiscum clames, quod rectum, bonum, & decorū sit misericordiam impetiri. Et paulo post agēs cum eo qui cum seuerus, & durus in suos debitorum exactor sit, peccatorum veniam à Deo deprecatur, blandumque sibi, ac indulgentem creditorem eum habere vult, subdit. Deleri tibi chirographum aduersus te scriptum precaris, qui diligenter seruas obnoxiorū pacta, atque contractus: tabulas nouas, & abolitionem, atque remissionem debitorum petis, qui per vsuras as alienum nutris, & auges: tuus debitor est in carcere, & tu in oratorio: ille ob debita cruciatur, & tu remitti tibi debitum vis: exaudiri oratio tua non potest. Superat enim sonus, & strepitus vocis eius, qui cruciatur: Vocāliori videlicet afflicti gemitu, & vehementiori catenæ sonitu obstrepente. Vide Isai. 58. 3. Omnes debitores vestros repetitis, &c. percussis pugno impie: Nolite ieiunare sicut vsque ad hanc diem, ut audiatur in excelsis clamor vester.

X. Adhæc, si munus hoc siue sacrificiū, quod ad altare oblatum à Deo non suscipitur, pro expiatione delicti offerendum adducebatur, ut suspicatur Chrysostr. vide iā quā sit necessaria ad promerendum, siue repropitiandum Deum proximi charitas, quando Deus, qui ad amicitiam cum homine contrahendam promptissimus, & auidissimus est, quippe, expectat Dominus (H. inhiat, siue, anhelat) ut misereatur vestri. Isai. 30. 18. non prius de eā ineundā cogitat, quam is, qui ipse amicus est futurus, mutuā cum proximo dilectione copuletur, nullam (inquit Hilar. can. 4. in Matthæum: Impacifica orationis fieri precem patitur, sed ad altaria munera offerentes, si recorderetur habere se cum fratribus aliquid simulatum, reconciliatā humanā pace reuerti in diuinam pacem iubet, in Dei charitatem de charitate hominum transiuros. Sed cur id mirum non fuerit? & rem humano iudicio æstimans secus non philosophetur? Ut de Deo placando, eiusque amicitiam obtinendā impensius primum

agatur postmodum vero ad humanam reconciliationem, tamquam minoris momēti rem homo accedat, sed aliter Deo placitum, qui in suam charitatem, de charitate hominum transire iubet, ut nimirum homo homini ad amicitiam cum Deo cōiungendam locum faciat, sitque (ut vulgari imagine utar) velut Antistes, qui dimissorias literas alicui ex subditis, ut ab alio Præfato ordinetur tribuit, alias Dei amicus fieri nequeat. Quam sane ad rem mirifice facit sacratissimæ Eucharistiæ institutio: & quidem dubitet non nemo, cur hæc prius quam Sacramentum poenitentiae, quod ipsa subsequi potius, quam præcedere debet, fuerit instituta? Alij alia dicunt; sed nostro instituto opportunius respondet S. Paschasius, consulto ante Passionem, Eucharistiam in quā, & cum ipsemet, & nobiscum vnum omnes efficitur corpus, Christum instituisse, ut non nisi pro concordibus, atque vnitis se daret pretium, nec nisi vnitos, atque concordēs in Passione sua summo Patri offerret. Sic enim ille lib. 12. in Matth. in illud c. 26. 26. Cœnantibus autem eis. Quatenus per hoc antequam se daret in pretium, nos in illo, & ille in nobis vnum essemus corpus.

Quare iterum expende verba Exod. 28.

XI. 35. Ut audiatur sonitus, quando ingreditur, & egreditur sanctuarium in conspectu Domini, & non moriatur: ijs enim innui videtur, adeo esse Deo gratam proximi dilectionem, ut ad eius imaginem, & insigne ipse, ut alter ille Rex Assuerus regiam clementiæ virgam, ne qui ad illum ingrederetur, morti esset obnoxius, extendat Ester, 4. 11. sanè, quasi ipsa dilectio, quæuis alia eius qui munus offerebat errata, quasi contectura; & pro illis oratura esset; munus verò quantumuis magnificū charitatis defectum contegere non posset, quin eo ad sacrificandum ingrediente non moreretur. Ita quidem dicebat Petrus, epist. 1. cap. 4. 8. Charitas operit multitudinem peccatorum: quæ sic capio cum Hilario, Can. 4. in Matth. Charitas plurimum peccatorum tegit, & errorum nostrorum ambitiosa ad Deum patrona est: vbi obserua elegans epitheton, ambitiosa: dicitur enim ambitiosus, tum qui habitu, sermone, vultu, denique modis omnibus misericordiam captat, sic dixit Quintil. lib. 1. Non sum ambitiosus in malis, nec lacrymarum causas agere volo, utinam esset ratio minuendū etiā, qui multa ambit, uti de amne dixit Plinius lib. 5. cap. 15. Quantum locorum situs patitur, ambitiosus. Ambitiosa ergo apud Deum patrona, charitas est, quæ modis omnibus misericordiā captat, multa in eam ambiens, & circumiens. Vndè Paulinus ep. 4. ad Seuerum, amici charitate, vnum de

magnis

Paulin. magnis debitis Deo se persolvere sic dicebat: *Quo magis tuā charitate gloriamur in Domino, quā sola nos facit aliquatenus vel unum de magis, & in numeris debitis Deo solvere; in omnibus enim alijs bonis vix tantum, vel in paucis initiatos, in tuā tantum dilectione profitemur esse perfectos.*

XII. Quō etiam aduoces alium sensum, aliamque lectionem præfati loci ad Romanos quē præ manibus habemus, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Etenim verbum, *instauero*: etiam significat integrare, renouare, siue reformare: ita apud Cicer. lib. 1. de Diuinat. instauratiui ludi dicuntur, qui in locum eorum, qui aut prætermissi, aut perperam facti fuerant, instaurabantur, simili liter Græca vox, ἀνακεφαλαιώσις, à verbo, ἀνακεφαλαιόω, quod pro, *instaurare*, posuit Paulus summarum collectionem, in quā quæ in singulis rationibus perperam scripta, aut signata sunt, subinde instaurantur propriè significat, vt sit sensus charitatem, & mutuam dilectionem maximum aliorum defectuum supplementum esse. Vndè adhuc verba Ambros.

Ambros. *Ac si sint alia mandata, quæ nunc tacuit, tamen pro omnibus mandatis dilectio satisfacit. Quod quidem non nisi prædicto sensu, vt errorum nostrorum (vt dicebat Hilarius) ambitiosa ad Deum patrona, sit, capiendum est. Certè iam olim volens Deus in homines alioqui indignos, & iniquos misericordiam suam effundere, sic eos alloquebatur Sophon. 2.1. Congregamini gens non amabilis, prius quàm pariat visio transcurrentem diem, vbi Hieronym. dum ex Lxx legit: colligamini: sic explicat: Estote vobis iuxta Apostolum charitatis vinculo copulati: Ac si diceret Dominus. Ideo potissimum estis mihi, gens non amabilis, quod ad inuicem dissideatis: colligamini iam, & mutuā vos dilectione compulsa-*

Soph. 2.1. *Hieronym. Lxx.* *S. Eligius.* *Chrysolo.* te, vt vel hac ratione, regiam clementiæ virginam extendam, debitasque vobis pœnas, ac supplicia remittam. Hac ratione opportunè dicebat S. Eligius loco citato. Satis delicate nobiscum agitur, quanda in potestate nostra datur qualiter iudicemur: At eni nvero senere nos nobiscum agimus cum à fratre dissidentes ad altare sacrificaturi accedimus. Vndè de Cain Chrysol. ferm. 109. nō fruges, sed ficcas stipulas, quibus ipsemet exureretur in sacrificiū attulisse, sic dixit. *Cain gestans sibi stipulam, sumentum sibi per quod exureretur inuenit.*

XIII. Sed enim propria etiam Græci verbi, ἀνακεφαλαιόω, siue recapitulo vis, eò it, vt significet, ad aliquid tamquam ad caput referri, vnde is etiam huic loco sensus subest,

omnia præcepta ad dilectionem, tamquam ad caput, & scopum dirigi, quod Deus per legem ad charitatem potissimum nos perducere, intendat. Vndè Augustin in Psalm. 89. pulchrè cum præfatis Pauli verbis componit ea Regij Vatis Psalm. 89. 17. *Et sit splendor Domini Dei super nos: & opera manuum nostrarum dirige, super nos, & opus manuum nostrarum dirige:* Obseruans eandemmet opera, quæ plura prius appellauit David inquit: *opera manuum nostrarum dirige super nos*, post modum vnum tantum appellari dum subdit, *& opus manuum nostrarum dirige*, quod omnia opera ad vnum charitatis scopum dirigantur. Audi, id mihi videtur habere sententiæ, quod omnia bona opera nostra, vnum opus est charitatis. Plenitudo enim legis est charitas, nam in superiori versu cum dixisset: *opera manuum nostrarum dirige, tanquam vltimo versu volens ostendere, ipsa opera vnum opus esse, id est, ad vnum opus dirigi, tunc enim recta sunt opera cum ad hunc vnum finem diriguntur, finis enim præcepti charitas est de corde puro, & conscientia bonâ, & fide non fictâ.* Quo etiam intentus dixisse videtur Ambrosius lib. 1. de Virginibus. *Beati qui sub vite, & oleâ equos suos alligant, laborem cursuum suorum paci, & letitiæ consecrantes.* Porro iustitiam non nisi vnam habere portam, peccatum vero plures ex Dauide, Psalm. 9. 15. dicente: *qui exaltas me de portis mortis:* Sic ostendit Hilarius in Psalm. 126. *Sed scimus vnam esse portam Regiæ dominicæ, caelestem de qua dictum est: Hic est porta Domini, iusti intrabunt per eam:* Nimirum, quia ad vnam charitatem omnes viæ iustitiæ confluunt, ipsa legis finis, & scopus est, sic quidem Propheta in Psalm. 127. cum exorsus fuisset: *Beati omnes, qui timent Dominum, qui ambulant in vijs eius:* itatim subdidit: *Labores manuum tuarum, quia manducabis beatus es, &c.* Vbi non nemo dubitet. Cur tam cito verterit stylum, & sermonem ad plures ceptum, ad vnum in singulari conuerterit? Sed ad manum plura sunt, quæ respondeas; primum inde nos moneri omnes nos in Christo vnum esse. Deinde ad eum scopum virtutes nostras referri, vt mutuæ dilectioni operam demus, atque vnum in Christo simus; tandem; nos cū timeremus, & imperfectos, & plures esse; cum verò per vias Domini ambulantes dilectioni operam dedimus, perfectionisque gustum cepimus, vnum factos fuisse. Dixit, nonnulla ex his ibi Hilarius, his verbis: *Sermo ad plures ceptus ad vnum refertur, docens nos omnes, qui in Christo crediderimus vnum esse Apostolo ita cōfirmante.* Omnes enim vos, vnum estis in Christo Iesu, ad Galat. 3. 28. Hæc Hilarius.

*Augustin.**Psalm. 89. 17**1. Ad Tim.**1. 5,**Ambros.**Psalm. 9. 15.**Hilari.**Psalm. 127. 1**Hilari.**Ad Galat.**3. 28.*

XIII.

Apo. 21.
21.

Firmant id ipsæ met cœlestis Aulae portæ, de quibus Ioannes, Apocalypsi. 21. 21. Et duo decim portæ, duodecim margaritæ sunt per singulas, & singula portæ erant singula margaritæ: ubi vides duodecim simul portas, nihil amplius, quam vnā tantum portam habere: hæc vero, & illas vnā margaritā, id est, vnione constructi; hoc est, omnes iustitiæ vias, omnia iustorum merita, omnes virtutis fructus, quidquid cœlo intraturum est, ad vnā vnionis portam dirigi, atque ita inter omnes portas, constitutum, sancitumque esse, vt quidquid ad ipsas perueniret, ad charitatis portā dirigeretur: sed id ex Assertoris doctrina videtur desumptum, dum ipse cœlorum regnum cum homine negotiatore, sic composuit Matth. 13. 45. Simile est regnum cœlorum homini negotiatori quarenti bonas margaritas, illud emphaticè subdit, inuentā vnā pretiosā margaritā, abiit, & vendidit omnia, quæ habuit, & emit eam. Nam iure ambigas, qui ille, qui plures inquirebat, vnā tantummodo fuerit contentus? Sed respondet August. tractat. 5. in epist. Ioann. Hæc est charitas, sine quā nihil tibi prodest, quodcumque habueris, quam si solum habeas, sufficit tibi. Sed quare sufficit? Sane, quia si ad cœleste regnum intuearis, qui margaritam habet, portas, quæ vnica margaritā constant, habet, sin autem, in iustitiam, & iustitiæ partes oculos conuertas: Charitas, (sic monente Chrysostom. hom. 33. in epist. 1. ad Corinth.) Velut frugi quædam apicula, bona omnia vndique collecta in amantis animam comportat: Vnde Clemens Pap. in epist. ad Iacob. Et ne omnia singillatim dicam, omne bonum ipsa per se, si in vobis fuerit charitas vos facere docebit, sicut & e contrario eos, qui à salute alieni sunt, omne malum facere odium docet. Hæc Clemens. Hinc equidem ei, qui ad altare sine pace sacrificaturus accedebat, iure præscribitur munus suum deponere, donec fratri reconcilietur, quia vel eā de causa eius sacrificium acceptabile esse non posset, quod sine, & scopo in quem dirigeretur, careret, quasi ei tunc illud Sartyrici dixisset non nemo.

Est ne aliquid quod tēdis, & in quod dirigis arcū?

XV.

Illud verò mutuam dilectionem rei Christianæ complementum, & perfectionem esse, maximè ostēdit, quod pro ea hominibus persuadendā, & hominē fieri, & crucis mortem obire Dei filius non dubitauerit. Nonne relictis nonaginta & nouem ouibus in montibus, vnā tantum quæ fuit, Matth. 18. 12. hoc est eos, quæ animorum coniunctione copulati sunt, ijs qui ab hac vnitatem in montibus superbiæ dissident contemptis? vt superius vidimus: Iam cum frater ille à fratre diuulsus eidem Domino suggerebat: Magister,

dic fratri meo, vt diuidat mecum hereditatē. Ipse nō sine seueritate respōdit. Quis me constituit diuisorē super vos? Lucæ, 12. 13. Sed quare? Et quis diuidet iustos ab iniustis (inquit Chrysost. serm. 162.) sicut segregat pastor oves ab hædis? Matth. 25. 33. Si tibi iudicium debetur hominis, & per te est totius sæculi celebranda diuisio, quomodo dicis? Quis me constituit iudicem, aut diuisorē super vos? Sanè, quod iam pridem ea vniendi, & coniungendi, quæ fuissent dissita manus suscepisset, atque ideo officij præuaricator esse non posset. Ac si diceret. Quid magis præposterum excogitare potuisti, quam vt me, qui ad vniendum, & congregandum venerim, diuisorem appellares? Præcepti cupiditas, & incauta (verba Chrysost. ibidem,) mundana litis arbitrum creas dat ipsum sæculi cognitorem, & eum fieri voluit diuisionis auctorem, qui ad restituendam venerat humani generis vnitatem. Diuisionis inter fratres faciendæ iudicem me facis, qui fraternitatis testis signatissimus sum? Sic dixit Nazianz. orat. 16. Pulchra res fraternus amor, eiusque rei Iesum testem habemus, qui non modo frater noster vocari, sed etiam saluus nostra causa supplicio affici iussit. Pulchra res beneuolentia erga homines, ac testis est idem Iesus, qui non solum hominem propter opera bona creauit, atque imaginemque ad optima quæque dux esset, ac superna bona conciliaret: carni copulauit, sed nostrā etiam causā, homo factus est. Ita Nazianz. En necessariam rationem, ob quā diuisionis iudex Christus esse non potuit, quod oppositæ partis, vnitatis nimirum, & fraternitatis locuples testis iam fuisset. Iudicium ne ipse contra proprium testimonium ferret?

Mirum alicui videatur, sic Christum passionis suæ oeconomiam dispensasse, vt Herodi regi, à quo iudicandus non erat, tamquam reus etiam sisteretur. Quid? ad redemptionis opus, noua hæc ludibria contemptum iriionem, & contumelias accersiri opus fuit? Ita ne ijs aliorum iudicium prætoris, & domus carebant, vt necesse fuerit proprium forum, atque tribunal declinare, vt in Herodis palatio ad manum essent? Equidem qui diuisionis faciendæ noluit iudex fieri, vniionis, & charitatis testis, siue aduocatus, quamuis indefensi rei personam ageret, & tot se ignominijs, & opprobrijs exponeret notanter esse voluit, eaque de causa Pilato ad à Herodem ire, ab Herode ad Pilatum reuerti: Audi Lucam, cap. 23. 12. Et facti sunt amici Herodes, & Pilatus in ipsa die, nam antea inimici erant ad inuicem: In quæ verba Cyrill. Ierosolym. catech. 13. Admirare iudicatum Dominum à militibus ducebatur, & ferebatur: Sed noli

Luc. 12. 13

Chrysost.

Mat. 25. 33

Nazianz.

XVI.

Luc. 23. 12.

Cyr. Ieros.

admi-

Osce 10. 6.
Lxx.

Cyr. Ieros.

XVII.

Iua. 17. 22

Maldonat.

Chrysosto.

Nazianz.

XVIII.

Cant. 5. 14,

Procopius,

admirare, cum eò eat eò redeat, quò ipse à
coelis venerat. Vndè inibi Cyrill. componens
præfata Lucæ verba cum illis Osce 10. 6.
iuxta lectionem Lxx, & ligantes afferebant
regi mūdera Iarim, hæcque quasi ex scriptu-
râ citans quorum vestigia vix reperiri pos-
sunt: Et erat ipse Dominus cōponens corda Prin-
cipum terræ: Sic ait: Et considera Propheta dili-
gentem certitudinem; munerum loco, inquit, ip-
sum miserunt; facti sunt mutuo amici Pilatus,
& Herodes eādē die, antea enim erant inimi-
ci. Decebat enim eum, qui mundum erat pacifi-
caturus, ut prius etiam ipsos Iudices suos pacifi-
caret. Et erat ipse Dominus componens cor-
da Principum terræ. Hæc Cyrill.

Iam verò eā potissimum de causâ Chri-
stum mortem obijisse, ut mutuā dilectione
fideles coniungeret, dixisse videtur idem-
met Dominus apud Ioann. 17. 22. inquit:
*Claritatem quam dediisti mihi dedi eis, ut sint
unum: ubi claritatis nomine mortem suam
significasse, bene ibi ostendit Maldon. sub-
dens ex Christi personâ. Ideo pro illis mor-
rior, ut unum sint: daigitur illis eam unitatem
spiritus, quam illis merui: Vndè Chryso-
stom. homil. 33. in epist. 1. ad Corinth.
Sic Dominus noster (inquit) mortuus est, ut
nos essemus coniunctiores. Sed quī ex Chri-
sti morte hæc coniunctio oriri potuit?
Quī sanguinis diffusio ad vniendum va-
leat? Equidem non secus, ac coagulum in
lac iniectum ad id quod fluidum, & dis-
persum erat, constringendum, & conden-
sandum: Audi Nazianzen. orat. 42. quæ est
2. in Pascha prope fin. vbi cum egregia cru-
cis prodigia retulisset subiicit: Nullum ta-
men cum salutis meæ miraculo conferendum
est: in quo exigua cruoris gutta orbem uni-
uersum instaurarunt, atque idem quod lacti
coagulum hominibus præstiterunt in unum nos
coniungentes, & constringentes. En clarita-
tem à Patre acceptam vitam, sanguinem, &
ipsam quodammodo diuinitatem homini-
bus datam, imò in ipsos diffusam, ut sint
unum, ut videas in primis quam sit pretio-
sa, dilectio, quæ non nisi Christi sangui-
ne comparatur, atque ut subinde colligas,
tantum te sanguinis Christi habiturum,
quantum coaguli huius, siue dilectionis pro-
ximi habueris.*

Huc facit id Cantic. 5. 14. de Sponso.
Venter eius eburneus, distinctus saphiris, vbi cō-
tinens pro contento positum Christi filios,
quos in cruce parturivit significat, ut benè
explicat Procop. in illa verba Exodi 24. 10.
Quasi opus lapidis saphirini, ad hunc. mo-
dū: Ventrem Christi nominat sponsa sanctorum
chorum, quem ipse in almam lucem protexit,

& sonit; quod vero de saphiris additur ad mu-
tuam dilectionem quā hi filij inter se coniu-
guntur; sic inibi simili sensu ventri dato retulit
Philo Carpat. inquit: Quod vero lapide
saphiro ornatum vas illud dicit ad sanctorum
communione, charitatem, ac gloriam referri
potest. Vt enim saphirus lapis quacunque pro-
ximè attigerit similia sibi reddit, ac trahit; sic
& beatorum chori mutuā charitate sibi inuicem
adherentes, &c. Ergo is Christi in cruce pariē-
tis foetus, mutuā dilectio; huc parturientis do-
lores, & cruciatus eunt. Et verò, ut mulier
cum parit tristitiā habet, quia venit hora eius,
cum autem peperit puerum, iam non meminit
pressuræ propter gaudium, quia natus est homo
in mundum. Ita & Christus cum sanguinis
sui coagulo nos in vnum coniungens partu-
riuit, lætus, & alacer caput suum reclinasse;
hoc est, à laboribus requieuisse: (id enim sig-
nificat, caput reclinare, ut Matth. 8. 20. Vul-
pes foveas habent, & volucres cali nidos: filius au-
tem hominis non habet, ubi caput reclinet,) di-
citur Ioann. 19. 30. & inclinato capite tradi-
dit spiritum. Audi S. Nilum orat. 4. quæ est
de irā, in spiritu mansuetudinis Christus caput
inclinat: Similia habet Hieronym. in Psalm.
75. 2. & factus est in pace locus eius. Nec omit-
tendum in præfato Canticorum loco Lxx le-
gere: Venter eius pixis eburnea: quod inibi Phi-
lo ad vrnas, in quibus suffragia iniici solēt, sic
pulchrè accommodauit. In quā quidem spiri-
tali pixide codicili sapientiæ, suffragiaque con-
duntur, non ad terrenum imperium, sed ad cæ-
leste regnum conductura: Vndè mihi sub-
inferri existimo charitatem certissimum
ad beatitudinem suffragium esse; atque
idcirco homini discordias sectanti vehe-
menter fore metuendum, ne reprobis ha-
beat.

Illud facilius colligas, quā sint Chri-
sto molesti, qui ipsius in vtero conclusi
inter se rixantur, & colliduntur. Certè de
illis audire mihi videor ipsum dicentem,
quod de Iacob, & Esau in matris vtero
contententibus clamabat Rebecca, Ge-
nes. 25. 22. Si sic futurum mihi erat, quid
necesse erat concipere? Sic hæc verba ac-
commodante Vverrico Abb. sermon. 3.
de Annunciat. ad finem: Sed cum sese col-
liderent paruuli discordes in vtero Rebecca,
quæ prius orauerat, ut conciperet, dolensque
ventrem suum à tribulatione malorum, &
dolore pane pœnitebat, quod concepisset: Si
sic, inquit, futurum mihi erat, quid ne-
cesse erat concipere? Si de aliquo nostrum
fratres sic conqueri contigerit viscera matris
nostræ, timeo ne melius fuisset, si conceptus non
fuisset homo ille. Nec immerito, quidem enim

Phil. Carp.

Ioan. 16. 21

Matth. 8. 20

Ionas. 19. 30

S. Nilus.

Hieronym.

Lxx.

Phil. Carp.

XIX.

Gen. 25. 22

Verr.

melius fecerit is qui pacem dirimit, mutuum que dilectionem dissoluit, quam coelestem illum coagulum, Christi videlicet sanguinem dissipare profundere, atque euacuare. Ita quidem Ambrosius orat. de excessu Satyri cum de eo dixisset, noluisse Eucharistiam de eorum sacerdotum manu suscipere, qui Ecclesiam pacem conturbabant, subiicit: *Nam etsi fidem erga Deum tenerent, tamen erga Dei Ecclesiam non tenerent, cuius patiebantur velut quosdam arctus diuidi, & membra lacerari. Etenim cum propter Ecclesiam Christus passus sit, & Christi corpus Ecclesia sit, non videtur ab his exhiberi Christo fides, à quibus euacuatur eius passio, corpusque distrahitur.* Ita Ambros. Ap. hoc quod excogitauit Chrysostom. in Caten. D. Thom. ad cap. 26. Matthæi de discipulis murmurantibus ob vnguentum à Maria Magdalena in Christi caput effusum; *sicut enim pater eius odorem victimæ, & fenum patiebatur, ita & Christus mulierem deuote vngentem, cuius discipuli mentem nesciebant, querelam facientes.* Vbi dum Chrysost. duo in Christi morte erga patrem considerat, alterum flagrantissimum odorem, & suffitum innocentissimæ illius victimæ, quo Dei animus mirâ suauitate demulceretur, alterum ingrati, ac molestum fumum acerbæ vnigeniti sui mortis tot flagitijs ab eius hostibus illatæ, pulchrè admonet, vt valde Christum iucundum boni operis, sibi à Magdalena exhibiti odorem fuisse, ita ipsi summopere displicuisse Iudæi murmurantem, quâ bonum mulieris animum arguere, & inflammare voluit, ad eum fere modum, quo summo parenti flagitium omnium flagitiosissimum eorum, qui filium suum cruci suffixerunt, summe molestum, ac inuisum fuit.

Ad ea verba: *Si quod solatium charitatis.*

ADNOTATIO. II.

Non esse vitam vitalem, quæ in mutua amici beneuolentia non conquiescit.

BONA etiam, & efficax hæc ratio ex Anselmi expositione, ad suadendum Philippensibus, vt mutua dilectioni operam darent, ac si cum M. Tull. lib. de amicitia, dixerit Paulus. *Quæ potest esse vita vitalis, vt ait Ennius, quæ non in amici mutua beneuolentia conquiescit?* Vnde eadem solatijs phrasi, quæ Paulus vtitur retentâ, sic monerat Ambros. lib. 3. offic. cap. ultimo: *Seruate igitur filij in vitam cum fratribus amicitiam, quia nihil est in rebus humanis pulchrius. Solutum quippe vita huius est, vt habeas, cui pectus aperias tuum, cum quo arcana participes, cui committas secretum pectoris, vt colles tibi virum fidelem, virum qui in prosperis gratuletur tibi, in tribus compatiatur, in persecutionibus adhorietur.*

Sed eâ de re opportunior illa Ecclesiastici sententia est, cap. 6. v. 16. *Amicus fidelis medicamentum vitæ, & immortalitatis: pulchrè, medicamentum: innuens humanam vitam ex se ipsâ nihil aliud esse, quam ægritudinem, & morbum, cui pœne infinitæ afflictiones, dolores, lacrymæ, ac miseriæ subint. Et verò vt tot mala, quibus amicitia medetur viuaci penicillo depingeret Sapiens, ægritudinis potius, quam alterius calamitatis iure meminit: Scit enim apud Quintilianum, sua storia 5. dicebat non nemò: Languor est, tamen, languor, cui merito cesserint cunctæ calamitates, in cuius comparatione consolari se potest genus omne miserorum. Stringat licet manus sua captiuitas, profunda carceris nocte membra claudantur, datur tamen colludere catenis, arctus extrahere nexibus: & habet aliquid æquanimittatis, cum pœnâ suâ posse rixari. Saniunt regna tormentis, bella vulneribus, sed lenius afficit quicquid viribus ferat: & cum in plenum adhuc sanguinem aduersa ceciderunt, repugnantis roboris colluctatione vincuntur. Quos cruciatus comparet, quem dolorem, cum penitus visceribus immissa tabes cottidie aliquid ex homine pramittit in mortem? cum cibos, haustus, & omnia blandimenta vitæ, fames fastidit, & poscit? desiderare assidentium officia, de hinc ferre non posse? grauari quos apertis attactus? per totum cubile corpus velut super arduentes exagitare flammæ? Lux fatigatis luminibus grauis, vox sola de gemitu. En vitæ humanæ typum cum ipsa perpetuis aduersitatibus ærumnis, doloribus, vulneribus, & languioribus plena sit. Etenim occupatio magna creata est omnibus hominibus, & iugum graue super filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulture in matrem omnium, &c. Furor zelus, tumultus, fluctuatio, & timor mortis iracundia perseuerans, & cetero, & in tempore refectionis in cubili somnus noctis*

I.

M. Tull.

D. Ambr.

II.

Eccl. 1. 16.

Quintilia.

Eccles. 40. 1.

immutat scientiam eius: Ecclesiastici 40. 1. Eniam tot tantisque malis opportunum amicitiae medicamentum. Vnde praefata Sapientis verba, sic diffundit Augustin. siue
Calsiod. lib. de amicitia cap. 5. Non enim validior, vel efficacior est vulneribus nostris medicina, quam habere, qui omni incommodo occurrat compatiens, omni commodo occurrat congratulans, ut iunctis suis humeris onera sua inuicem tollerent, & quod unusquisque propriam lenius, quam amici portet iniuriam. Amicitia ergo secundas res facit splendiores, aduersas partiens communicansque reddit leuiore; nam & Philosophis etiam placuit non aqua, non Sole, non igne pluribus locis utimur, quam amico in omni actu, in omni studio, in certis, in dubijs; in quolibet euentu, in fortuna quolibet, in secreto, in publico in omni consolatione domi, forisque; ubique amicitia grata; amicus necessarius, vtilis gratia reperitur. Haec tenus ille.

III.

Quod si vitae aegritudinem, ad animum in primis referas, quod infinitis poenae erratis, & casibus sit obnoxia, his amicus fidelis exemplo, consilio, societate medicamentum, & opem affert. Vnde Basil. & Ambros. in Hexamer. dum agunt de vite hac de causa, cum eam hominem componunt, nimirum ipsa, ut ad superiora ascendat, arbori adhæret, & clauiculis quibusdam eius societatem retinet, ut ab irruentibus periculis tuto cōquiescat. Audi Ambros. lib. 3. c. 12. Basilium imitatum: Vnde ne aliquibus procellis seculi possit reflecti, & tempestate deduci, clauiculis illis, & circulis quasi amplexibus charitatis proximos quosque complectitur, & in eorum coniunctione requiescit. Charitas est igitur, qua nos superioribus nequit, caeloque inserit. Ita Ambr. & praefatus Calsiod. Quanta est iucunditas, quanta habere securitas cum quo loquaris, ut tecum, cui arcanum committere, quem in tuis secretioribus habeas, ut te ipsum, cui plenam securitate reueles, quantum in studijs spiritualibus à te ipso defeceris, aut profeceris apud Deum. Iam verò, si ut moris est.

Fernet auaritia, miseraeque cupidine pectus, iure possis addere.

Sunt verba, & voces, quibus lenire dolorem, Possis, & magnam morbi deponere partem, quippe, ut idem statim subdit.

Inuidus, iracundus, iners, vinosus, amator, Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit, Si modo cultura patientem commodet aurem.

Sed quæ voces? quæ verba, quæ magnam morbi partem demere valeant? quæ cultura, cui tantus furor obediat? Charitatis, & amicitiae opinor, quæ magnus quidem Doctor egregiusque cultor errantes reuocat, & ad bonam frugem redire facit. Audi Chryso-

stom. homil. 3. in epist. 1. ad Corinth. Magna est doctor charitas, satis idoneus, qui tollat errores, & mores formet, & ad Philosophiam manuducat, & e lapidibus homines reddat. Etsi nosse vim huius lubet, age, virum mihi da timidum, umbras timentem, iracundum, asperum, & feram magis, quam hominem, lasciuum, impudicum. Hunc igitur charitatis manibus formandum trade, & in hoc mihi gymnasium induc, timidum hunc mox comperies reddi magnanimum, & fortem, nec iam amplius quidquam detrectantem; & quod est mirum, hac ita natura, & ingenio cuiusquam manente sunt, in ipsa meticulosa animâ suam vim charitas ostendit. Sic Chrysostom. His quid maius? Dignius? Illustrius? Suauius? Aut magis Angelicum valeat excogitari? Ita poenae quidquid bonum, aut iucundum est in hanc rem complexus est Philo Carpatius initio commentariorum in Cantica, his verbis. Quæ caluit nobis est amicitia, & charitas, hæc sancta, & immaculata sempiternas dulcedines, & immortales habet, planeque sinceræ, nec ullo temporis puncto defuturas. Sed maiori quodam cumulo sese indies augentes, infinitas odorum suauitates aspirantes, & ineffabiles glorias, ac laudes praeferebant, honores aequales Angelis tribuentes. Hæc & alia ibi Philo.

Iam si vitae medicamentum ad labores, quotidianaque harum seculi rerum molestias applices, de quibus scitè ille apud Comicum in Stichis: Haec res vita me soror saturant, hæc mihi diuidia, & senio sunt: non minus luculenter praefato loco Calsiodor. siue Augustin. id ita confirmat. In rebus humanis nihil amicitia dulcius inuenitur, nihil sanctius appetitur, nihil fructuosius custoditur; habet enim fructum vita, quæ nunc est & futura, ipsa propria suauitate virtutes alias condit, aduersa temperat, prospera componit tristitiaque iocundat. Hæmo sine amico non habet, cui vota, & affectus suos communicet, cui conscientia sua sinum, cui solatium suum, aut aliquid de molestijs irruentibus euaporet; solus est, qui sine amico est, vere autem solus, quia si ceciderit non habet subleuationem: nec minus appositè Seneca, lib. de tranquill. animi, cap. 7. id inter præcepta tranquillitati vitae consentanea ad hunc modum referens: Nihil tamen æque oblectauerit animum, quam amicitia fidelis: quantum bonum est ubi sunt preparata pectora, in qua tuto secretum omne descendat, quorum conscientiam minus, quam tuam timeas, quorum sermo sollicitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiam dissipet, conspectus ipse delectet. Sed

Calsiod.

Basil.
Ambros.

Calsiodor.

Horat. lib.
epist. 1.

Chrysosto.

Phil. Carp

IIII.

Plant.

Calsiod.

Senec.

in verbis August. siue Cassiod. medicamenti imagini illud optime quadrat; cui aliquid de molestijs irruentibus euaporet: nempe tunc molestia, quæ animum coquit, maximè augetur, cum per sermocinationem, cum amico euaporari nequit, quippe, suppressus dolor, (inquit Bernard. serm. 26. in Cant.) *Alitius introrsus radicanit, eo acerbior factus, quò non est exire permissus.* Certè, id inter dolorem, & metum discrimen Aristoteli Problem. 27. obseruatum est, quod hic veluti frigidus, gelidusque silentio, & taciturnitate, quæ introrsum sit, ille verò vocibus, & lamentis, quibus calor foras exeat, gaudeant. Sic enim ille: *Dolores vel omnes, vel certe plurimos calore innuari, atque augeri, calorem autem is auget, qui suum spiritum cohibet, ex calefacit autem doloris incitabula cōtracto introrsus calore per spiritum, atque excoquit.* Hinc ergo fit erumpente naturaliter spiritu clamorem fieri in doloribus, & eodem per vim compresso crescere, & accendi: *At verò metus, qui frigidus est spiritu indiget, & calore.* Quare cum de ijs, qui vna ex parte boni, & cupiditatibus vacui videri volunt, ex alia verò fortunæ bonis, atque honoribus inhiant, nec tamen concupita consequuntur, dixisset Seneca, lib. de tranquill. anim. cap. 2. *Tunc illos, & pœnitentia capti tenet, & incipiendi timor, subreptique illa iactatio animi non inuenientis exitum, quia nec cupiditatibus suis imperare, nec obsequi possunt, & cunctatio vite parum se explicantis, & inter destituta vota torpentis animi situs:* subiicit opportunè, utique ubi causas fateri pudet, & tormenta introrsus egit verecundia, in angusto incluse cupiditates sine exitu se ipsa strangulant. Ergo huic scopulo: amicus fidelis, (Nazianz. orat. 6.) hortus conclusus, fons signatus, qui opportunè aperiuntur, & communicantur. *Amicus fidelis solatiij portus:* quippe amicitia efficax ad leniendos dolores, consopiendasque molestias medicamentum. Nam cum amico de malis, & afflictionibus irruentibus, quis euaporat, pectusque angore, & mœstitudine euacuat; & animum omni ex parte tranquillum, ac serenum reddit. Vnde Chrysostom. homil. 33. in 1. epist. ad Corinth. *Quid autem (inquit) fructus commemoro charitatis, rem ipsam quæta sit, quæ secum gaudia ferat, quam in gratiam animum constituat, vide; coniunctas molestias ceteræ virtutes habent, ut sobrietas modestia, vigilantia inuidiam, cupiditatem, despectum, charitas autem cum lucro voluptatem ingentem habet, laborem nullum, velut quadam frugis apicula bona undique collecta in amantis animam comportans.*

Certè amici teste Aristotel. lib. 8. ethic.

necessarij sunt appellati, quòd sine illis transigi vita non possit: addit deinde. *Amicitia continet ciuitates, & si homines sint amici, non est opus insitiuâ, si verò sint insiti, egent amicitia.* Ita quidem, quia egent solatio, leuamine, & medicamento tot vitæ malis apto. Vnde opportunè Basil. epist. 68. ad Senat. Tyano- rum: *Cum exactè sciamus non magis vnusquisque fratrum auxilio indigere, quam altera manus alterius.* Porro quod in ipsa corporis structura communio est necessaria Dominus nos docuit; cum enim hæc ipsa nostra membra respicimus, quod vnum non sibi ipsi ad functionem satis est, quomodo conserbo me ipsum mihi sufficere ad vitæ negotia obeunda? neque enim pes tuò ierit, altero non subleuante, neque oculus sanè viderit, nisi alterum habeat socium, ut cum eo vnanimiter, visibilibus se obijciat. Hinc scitè Bernard. carpit, & ridet superbum, qui ut solus, & superior omnibus sit iucunditate amicitia, & societatis solatio se subtrahit, atque defraudat: Sic enim ipse, dum versat id Psalm. 106. 4. *Errauerunt in solitudine:* in sermon. de nimia quadam fallacia præsentis vitæ: *solitudo hæc superbiorum est, quia solos se se reputant, solos appetunt reputari: literatus est, odit socium.* Astutus in negotijs secularibus, neminem vellet sibi similem inueniri. Pecuniosus est, si dutescere viderit alterum, cruciatur. Fortis est, aut formosus, da ei parem, & contabescit: solitarius est, sed erroneus. Errat in solitudine suâ, non enim solus habitare poterit super terrâ. Benè quia: *Vae soli:* Ecclesiast. 4. 10. neque enim pes tuò ierit alterò non subleuante, neque oculus sanè viderit, nisi alterum habeat socium.

Illud iam in hac sententiâ: *Si quod solatium charitatis, lubet inquirere, ex quâ mutua beneuolentiæ parte, siue ex quâ dilectione, actiua ne, an passiuâ peculiare hoc solatium ex Pauli sensu percipiatur?* Quidve iucundius, amare ne, an amari sit? Verba sanè, & res ad charitatem; qua quis alium prosequitur, magis quàm ad eam quâ redamatur, inclinant; & de re quidè fideiussores pro nobis habemus Bernardum, ep. 90. sic scribentem ad Ogerium Canonicum regularem: *Amemus, & amemur: in altero nobis, in altero, nostris consulentes, nam quos amamus, in ipsis profectò requiescimus, à quibus autem amamur, ipsis nos in nobis requiem paramus: Opportunissimè.* Quod si huius rationem velis, perquirere; illa succurrit, quod amor Augustino teste, lib. 11. de Ciuitat. Dei, cap. 28. pondus sit. Similiter Psalm. 54. 23. vbi nos habemus: *Iacta super Dominum curam tuam:* Alij legunt: *Onus: pondus tuum:* Hieronymus verò: *charitatem tuam: quasi a-*

Aristot.

Basil.

D. Bernard.

Eccles. 4. 10.

VI.

Bernard.

Augustin.

Psalm. 54. 23

Hieronym.

mor pondus, & cura, idem sint. Quare non secus, ac is qui ponderosum, & graue nimis onus sustinet, defatigatur, & frangitur, sed cum illud a se in alium projicit, delectatur, & quiescit, ita qui se tantum intuetur, suâque commoditate res omnes metitur, alijs imprimis (de quo pulchrum Narcisso cæco sui amore capto à Nymphis monitum est datum: apud Diogenian. in Adagijs: *Si te solum amabis, omnes te oderint.*) Deinde sibi etiam ipsi grauis sæpè sapius, & molestus est; in quam sententiam sapienter dictum à Seneca, epist. 48. *Nec potest quisquam beatè degere, qui se tantum intuetur, qui omnia ad utilitates suas conuertit; alteri vinas oportet, si vis tibi vivere.* Nec ab hoc abit, quod habet Chrysostom. homil. 2. in epist. 1. ad Timothæum, ubi cum dixisset: *Ita oportet amanti amare, ut ei si vita ab eo postuletur, & possibile sit, non prohibeat, non dico postuletur, sed ut & ipse ultro tali dono accurrat:* subdit statim. *Nihil enim tali dilectione dulcius esse poterit:* Iam verò, si canis templum ingrediatur; hisque Sanctorum placitis è purissimæ dilectionis fonte hauitis, impurissima illa Messalina repugnet apud Tertullian. infelicissimas Arabias foeminas appellans, quod dum facie totâ ita contactâ incederent, ut vnicus illis solum oculus ad videndum superesset; amare magis, quam adamari possent: *Arabia famina ethiopica* (inquit ille lib. de veland. virg. cap. 17.) *que non caput sed faciem quoque ita totam tegunt, ut vno oculo liberato, contenta sint, dimidiam frui lucem, quam totam faciem profiteri, &c.* Quas propterea infelicissimas ait Romana quadam Regina, quod adamare magis, quam adamari possint: Ego nequaquam feram, ut quæ

Fæda lupanaris tulit ad puluinar odorem. honestis etiam rebus se immisceat. Abeat ergo Augusta meretrix, nec obscurum corporum amorem, cum purâ amicitia luce confundat: amari enim impudicissima cupiebat, quia lupanario luto defixa,

Et Lassata viris non dum faciata recessit. amare autem puræ mentes malunt, ut dilectione, & beneficentiâ Deo proximiores, & similiores euadant.

VII. Redeo ad illam Bernardi Thesis: *Quos amamus in ipsis profecto requiescimus.* Equidem diuina Sapientia non aliter sibi requiem, quæ si ille affirmat Ecclesiastici 24. 11. *In his omnibus* (inquit) *requiem quæsiui.* Sed quonam modo? Audi Salomonem, Sapientiæ 11. 25. *Diligit Dominus omnia, quæ sunt:* Ita ferè Nicolaus de Lyra componens hæc Ecclesiastici verba, cum illis Proverb. 8. 31. *Delitia meæ esse cum filijs hominum, quasi tum*

Deus requiescere dicatur, cū creaturas suas amat: sub quo omnino sensu inquit Sophonias, 3. 17. *Dominus Deus tuus in medio tui, fortis ipse saluabit, gaudebit super te in latitâ, & silebit in dilectione suâ:* Sed obserua, Hebræū verbū, pro quo noster posuit, *silere*, propriè significare, *quiescere*, ut bene notauit Ribera, vnde ibi silentium sub eo sensu sumitur (quod alibi tracto) cum quis præ gustu, quem ex re capit, seu præ lætitiâ quam habet, nihil aliud se velle ostendit; quiescere ergo dicitur Deus non in dilectione tuâ, quâ illum ô homo amas, sed in suâ potius, quâ te æterno denictus vulnere amoris prosequitur; ea est enim lex amoris, ea humanitatis etiam conditio; ut tunc sibi quisque viuat cum alteri viuit, tunc non viuat, cum sibi solum, non alteri viuit. Scitè id occasione illius Vatiæ, qui cum fuisset prætorius diues, in villulâ tamen consensescere voluit, nullâ alia re, quam otio notus, adnotauit Seneca epist. 55. etenim cum ille ob hoc vnum felix haberetur, & quoties in vrbe, & in Aulâ cruentos, de more suo, fortuna ludos faceret, exclamarent homines. *O Vatia solus scis vivere:* huic sententiæ, & vocibus dissentiens Seneca aiebat. *At ille latere sciebat, non vivere, multum autem interest; utrum vita tua otiosa sit, an ignaua. Numquam aliter hanc villam Vatiâ viuo præteribam, quàm ut dicerem: Vatia hic situs est:* & post pauca. *Nam qui res, & homines fugit, quem cupiditatum suarum infelicitas relegauit, qui alios feliciores videre non potuit, qui velut timidum, atque iners animal metu oblituit, ille sibi non viuit, sed (quod est turpissimum) ventri, somno, libidini. Non continuo sibi viuit, qui nemini.* Hæc Seneca.

Præferunt superius dicta faciem Pauli verbis ad Roman. 13. 10. ubi cum dixisset: *Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, cui timorem, timorem, cui honorem, honorem:* immediatè subiungit: *nemini quidquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis:* Difficilis quidem locutio: dum dilectio debenda, quam persoluenda adstrui videtur. Quid? probat ne Paulus eorum sensum, de quibus Plutarch. in libello de amicitia in plures diffusa: Porro complures inuenias, qui amicitias inuent, id solum spectantes, quod possint accipere, non etiam quod cogantur, ex quo præstare. Neque meminerunt, quod multorum adiuti commodis, vicissimisdem multi inseruire debeant operâ eadem egentibus: Minime: Quid ergo sibi vult ijs verbis? Sanè is eorum est sensus: sic cuiuscumque quod debetis persoluite, ut nihil siue æris alieni, siue cuiusvis alterius rei apud vos maneat, quin

Soph. 3. 17

Heb. Lect.

Ribera.

Senec.

VIII.

Ad Rom.

15. 10.

Plutarch.

creditori persoluat vno tantum dilectionis debito excepto, quod ita indefinenter à vobis reddendum, ac persolvendum amicis est, vt simul vobis id fuerit persuasum, denuo huic debito manere obnoxios. At quâ ratione? quo iure dici id queat? *Nam solutione eius quod debetur, tollitur omnis obligatio, vt inquit iuris periti. Respondet August. epist. 29. Quia dilectionem tanto magis debemus, quanto amplius impenderimus: Sed ignotum id quidem, per ignotius, & difficilis sententia, per aliam difficiliorem videtur explicari, quæ enim quo magis diligo, eo magis dilectionis debitor fiam? Cum potius dilectionem, quâ alteri debeo, ita videar persolvere dum officijs, & dilectione respondeo, vt ex omni benevolentia obligatione exeam? Planè, quia cum & diligentis animus diligendo quiescat, ac mirâ suavitatem perfundatur, & ipsa dilectio ardentior ex operatione fiat, non potest dum dilectionis debitum persolvit, novam subinde obligationem non contrahere. Equidem, vt scitè dixit Seneca, lib. 3. de benefic. cap. 29. Numquam vincitur beneficio, cuius beneficium est ipsum, quo vincitur. Ita proisus nūquam dilectionis obligatio dilectione tolli, potest, cum ipsamet dilectio, quæ impenditur, & rependitur, ita diligentius animum recreet, atque delectet, vt suavisimo huic debito denuo maneat obnoxios. Hæc sic docuit inibi Theodoretus. Non vt dilectionis debitum non exoluamus, oportet enim id ante omnia alia exolvere, sed vt in ipsa solutione id augeamus. Redditio enim debitum multiplicat. Ardentior enim dilectionem efficit. Sic ille.*

Ad ea verba: *Si qua societas spiritus.*

ADNOTATIO III.

Proprium diuini spiritus munus esse, pacis nexu fideles inuicem copulare.

I.

ORTIOR hæc argumentatio pro Philipensium concordia, ac mutuâ dilectione: Diuini, videlicet, spiritus participatione hæc ratione perfrui, eoque animari, agi, ac confoueri. Vnde eadem hæc argumentatio esse videtur cum illâ ad

Ephesios, 4. 3. vbi cum dixisset: *Solliciti seruare unitatem spiritus in vinculo pacis: subdit: vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestrae: necnon, & cum hæc 1. ad Corinth. 12. 12. & 13. Sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis, cum sint multa, vnum tamē corpus sunt, ita & Christus: Etenim in vno spiritu omnes nos in vnum baptizati sumus, siue Iudæi, siue gentiles, siue serui, siue liberi, & omnes in vno spiritu vocati sumus: ac si vtroque dixerit Paulus, eâ potissimum de causâ omni studio unitatem spiritus seruare debetis, quod vnum corpus, vno spiritu animatum, & coagmentatum sitis. Vbi non solum vides Ecclesiam vniuersam vnum esse corpus, quod diuino Spiritu viuatur, & vegetetur eo sensu, quo, dixit Augustin. serm. 2. de Feria 2. Pentecost. Quod est anima corpori hominis, hoc est Spiritus Sanctus corpori Christi, quod est Ecclesia: hoc agi Spiritus Sanctus in tota Ecclesia, quod agit anima in omnibus membris vnius corporis. Et elegantissimè præclaris similitudinibus adductis Cyrillus Ierosolymitanus, Catechesi 17. ad hunc modum. Respice cuiuslibet nationis Episcopos, Sacerdotes, Diaconos, Monachos, Virgines, & reliquos laicos, & respice magnum hunc præfulem, & gratiarum parochiam, seu exhibitorem, quomodo in vniuerso mundo alijs castitatem, alijs virginitatem, alijs studium paupertatis, alijs vim repellendi aduersarios spiritus tribuat; & quemadmodum sol vno radio progressu illuminat omnia, ita Spiritus Sanctus eos, qui habent oculos illustrat: Sed illud etiam ex præfatâ diuini Spiritus cum animo rationali compositione inferas, proprium diuini Spiritus munus esse, mutuâ dilectionis coniunctione fideles omnes connectere, eo modo, quo anima, & singulis corporis membris vitam inspirat, & ea omnia inter se copulat, atque coniecit. Vnde Tertullian. siue potius Nouatianus, lib. de Trinitat. cum Spiritus diuini munia sic eleganter recensuisset. Erudiuntur, enim in illo, & per ipsum corpora nostra ad immortalitatem proficere, dum ad decreta ipsius discunt, se moderanter temperare: hic est enim, qui contra carnem desiderat, quia caro contra ipsum repugnat, hic est, qui inexplebiles cupiditates coercet, immoderatas libidines frangit, illicitos ardores exstinguit, flagrantem impetum vincit, ebrietates reiecit, auaritias repellit, luxuriosas comestiones fugat: hæc tandem subiicit; charitates necit, affectiones constringit, sectas repellit: Ita ille; ad quem etiam modum Basil. ep. 79. absolutè pronunciat eos, qui suspensiones charitatem lædentes intra se alunt, euidenter conuinci, non diuini, sed humani potius, imo*

Ad Ephes. 4. 3.

1. Ad Cor. 12. 12. & 13.

Augustin.

Cyr. Ierosol.

Tertullian.

Basil.

diabolici spiritus ductum sequi. *Hinc certo probantur, quam non ducantur Spiritu Sancto, quod falsas in ira se suspiciones alunt.* Nimirum diuinus Spiritus sectas, siue rupturas repellit, & charitates plus plus connectit, & constrin git.

II.

Psal. 44. 13

Ad Rom

5. 5.

Paschas.

Cantic. 6. 7

Agell.

Ioann. 17. 2

Theophyla.

Equidē de Ecclesia diuino hoc Spiritu, vt cōstrictā, atque connexā, ita animatā, atque ornata: sic cecinit Regius Vates, Psal. 44. 13. *Omnis gloria eius filie Regis ab intus, in fimbriis aureis.* Vbi in primis obserua, omnem Eccle się gloriam, & claritatem ab interiori vitā, quam diuinus Spiritus impertitur, (nam cha ritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spi ritum sanctum, qui datus est nobis: ad Roman. 5. 5.) tamquā a fonte promanare; ita enim ad ea verba Paschasius. *Et ideo: ab intus: in quo Deus est, sicut origo est virtutum, & fons bonita tis: Ita omnis gloria, exinde, & claritas fructifi catur, & crescit foris; unde dicitur.* Cantic. 6. 7. *sicut cortex mali punici ita genę tuę, abs que eo quod intrinsecus latet.* Quia in genis, quod exterius rubet, ab intus nascitur, vt in beat, ex eo quod interius viuit, & viget, & ideo exterius dum ista marcescit pulchritudo, interius est quod viuit, unde vita in fruge maneat, & quod exterius decidit, ab eo quod intrinsecus est, viuat pulcherrime, & reparetur. Sed deinde illud omnino ē re nostra est, quod inibi adnotauit Agellius, Gręcē pro in fimbriis aureis: esse, *χρῶμα τῶ χερύου*, quę proprius ēat ad significandum fibulas, & laqueolos aureos, quibus vestis adstringebatur; atque ideo nonnullos interpretes vertere, per constric toria aurea. Vnde sic infert Agellius: *Ex qui bus fidelium inter se adstrictam charitatem, per quam in vinculum pacis coniuncti sunt, congrue ter accipimus.* Vbi vides. Non aliter vitam, & spiritum in Ecclesię membra ab hoc spiri tus fonte, & vniuersali paracho deriuari, quā per constric toria aurea, siue fibulas charitatis, quibus mutuo dilectionis amplexu fideles inter se copulantur. Quare componas velim hęc Vatis verba cum illis Christi Domini, apud Ioann. cap. 17. 21. sic Patrem exoran tis: *Claritatem* (siue vt Theophylact. & Gręci legunt: *gloriam*) *quam dedisti mihi dedi eis, vt sint vnum, quę de concordie gloriā, quę inter diuinas Personas intercedit, in Christi discipulos deriuanda, sic capit Theophylact. Nam sicut Deum admiramur, quia non est se ditio, neque pugna in naturā eius, & maxima ista gloria est, ita & illi inquit hoc loco a cōcor diā fiant clari.* Nimirum, vt diuinus Spiritus Patris, ac Filij indissolubilis amoris nexus est, & maxima ista gloria est: ita fideles per cō strictoria charitatis inuicem nectit, atque ideo: *omnis gloria filie Regis ab intus in fim-*

briis aureis, conspicitur, quia a concordia fiant clari.

Hinc illud in primis manifestum sit, tam pretiosam, imò verò, tam diuinam rem, cha ritatem, & dilectionem haberi, vt proprius diuini Spiritus fœtus, ac fructus sit: Addam nō nihil non tam argutis, quam simplicibus, ac pijs auribus accipiendum: Ideo tam signa tē, tamque peculiariter diuino Spiritui, Pa cis & dilectionis productionem attribui, vt ipsi etiam vim diuinę rei productricem, non secus ac Patri, atque Filio subesse, dicere quo dammodo possimus. Gignit enim æternus Pater suum per omnia ipsi æquale (Deū de Deo) Verbū: rursus tā summus Pater, quam ipse Filius tertiam aliā personā diuinā, san ctum, videlicet, Spiritū, Patri & Filio æqua lem producant: Quid? Deerit ne Spiritui di uino, diuinę etiam rei productio? Nec fœcū dus ad diuinitatem spirandum summus sum meque viuificus spiritus censetur? Equi dem, vt Trinitate iam perfectā alia produci diuina persona non possit, ita tertię perso nę, hęc diuinę rei spiratio nequit auferri: Progignit ergo, & spirat in animis Fidelium charitatem, ac pacem: Pacem inquam, rem diuinā, & quodammodo Dei appellatione honorādam. Audi Nazianz. orat. 3. de Pace. *Pax amica mea meditatio mea, & decus meum, quam & Dei, & cuius Deum, & quam Deum esse scriptura pronunciat, velut in illo Apostoli lo co: Pax Dei, ad Philipp. 4. 7. & Deus pacis, ad Philipp. 4. 9. & ad Roman. 15. 33. & 2. ad Cor. 13. 13. & ipse est pax nostra, ad Ephes. 2. 14.* Nec longius ab hęc cogitatione videtur ire Bernard. sermone de Sancto Benedicto: vbi dum de diuinis processionibus nō nihil agit, vt Patri filij generationem; ita diuino Spiri tui charitatis productionem, sic tribuit; *Pater non exiit, sed Filius a Patre processit, & venit in mundum, vt qui prius erat cogitatio pacis in corde Patris, fieret & ipse pax nostra in vtero matris; seminavit & Spiritus Sanctus, quia & ipse venit, & apparuerunt discipulis dispersa lingua tamquam ignis, ita tota Trinitas semina uit, Pater, scilicet, panem de celo: Filius, verita tem, Spiritus sanctus, charitatem: Ita Bernardus.*

Quō facit, sic in elementorum creatione consultissimā prouidentia se Deum gefisse, vt ad inuicem ea sibi repugnarent, aqua igni, æri, terra, ne videlicet, quod causę rerum ali un de essent, pro dijs a gētibus haberetur: etenim ex hac mutuā discordiā facile fuerit sensatis subinferre, nec minimam diuinitatis particu lam ijs subesse posse, quę inter se maximē nexa non fuissent, id Chrysostomo in id Psal. 2. *Et populi meditati sunt inania, sic pulchrē*

III.

Gre. Naz.

Ad Philip.

4. 7.

Ad Philip.

4. 9.

Ad Rom.

15. 33.

2. Ad Cor.

13. 13.

Ad Ephes.

2. 14.

Bernard.

IIII.

Chrysosto.

considerante. Grati, scilicet, qui elementa deos appellauerunt, terram, quidem Cererem: aqua verò Neptunum, aerem autem Iunonem, ignem autem Vulcanum, pluuiam vero Iouem? Si enim sunt elementa dij, quomodo pugnant inter se? Quomodo armantur ad bellum inter se gerendum? Aqua enim est igni inimica: ignis autem aquam perimit, & consumit: & quemadmodum in acie conflictuque bellico, ubi sunt vires superiores, illic exultat victoria: ita etiam in pugna ignis, & aqua, ubi sunt maiores copia, illic canuntur epimicia. Terra vero ab aere frigido flagellatur: aer autem à terra vaporibus pestilentem affectionem suscipit. Si dij sunt elementa, quis nouit deos cum seipsis bellum gerere? Vnde rursus premens eadem verba, populi meditati sunt inania, sic infert. Et in creatione quidem mundique opificio, quæ sunt inimica natura, concordiam amplexa sunt, & mundum perfecerunt nutui opificis parentia, in vniuersi autem providentia sunt sibi inuicem infesta, impium multorum decorum cultum refellentia. Vt omnes sciamus, quod quæ bello impetunt, & imperantur, dij esse non possunt. Hæc Chrysost. Quare iterum Nazianz. orat. 1. de pace, mutuam dilectionem, atque concordiam, Dei, coelestiumque spirituum, qui Deo maxime affines, atque propinqui sunt, propriam esse, ita confirmat. Angelicis, & caelestibus copiis nihil tam proprium est, quam pax, & concordia, nam ne dissidis obnoxia est diuinitas, quemadmodum nec dissolutioni, quin potius, & se cum ipsa, & cum secundis rebus adeo concors, & pacata est, ut præ alijs nominibus appellari gaudeat: pax, & charitas, nos videlicet admonens, ut has virtutes sedulo amplectamur, perinde, ac Deum simul habituri, ac proinde, qui pacis bonum amplexantur, dissensionemque oderunt ad Deum diuinaeque mentes accedunt.

V.

Iam id subinde nostro instituto propius exsupradictis inferas, diuini Spiritus participatione, & subministratione perfrui non posse, quisquis à fratris sui dilectione, & societate fuerit discissus, non secus ac membrum ab alijs semotum, atque seiunctum vitam, ac spiritum ab animo nequit haurire. Sanè Ezechiel. 37. 7. emortuis, atque aridis ossibus vitalem spiritum, qui illa iterum animaret, & confoueret Dominus immissurus, non prius id præstitisse, dicitur, quam ipsa ossa ad suam etiam compagem, atque iuncturam accederent, atque inuicem inter se connecterentur. Sic enim ibi: Et accesserunt ossa ad ossa, & unum quodque ad iuncturam suam: Vbi significantius Lxx. & accedebant ossa inuicem ad iuncturam suam. Vnde Agust. ser. 2. ad frat. in æremo: Spiritus enim humanus, sicut numquam viuificabit membra, nisi fuerint unita, sic Spiritus Sanctus nunquam nos viuificabit, nisi pace uni-

tis fuerimus. Similiter Bernard. ser. 1. de S. Michaele: Videre est animam hominis, quemadmodum vniuersa corporis membra viuificet coherere sibi. Separa ergo quiduis à iunctura ceterorum, & vide, an de cetero illud viuificet. Sic est omnis qui dicit, anathema Iesu: quod nemo dicit loquens in spiritu Dei: quia anathema, separatio est. Sic & inquam omnis, qui ab unitate diuiditur, ne dubites, quin ab eo recesserit spiritus vitae. Sed præfata Ezechielis verba sic opportunius accommodauit Paulus ad Ephel. 4. 16. Veritatem autem facientes crescimus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum, & connexum per omniem iuncturam subministrationis secundum operationem, in mensuram vniuscuiusque membri, augmentum corporis facit in adificationem sui in charitate, & ad Colossens. 2. 19. Et non tenens caput, ex quo totum corpus, per nexus, & coniunctiones subministratum, & constructum crescit in augmentum Dei. Quibus in locis quamuis Paulus sit sermo de vnione membrorum cum suo capite, qui est Christus, ut dum ipsi connectuntur coelestium donorum capiant incrementa, at id etiam simul affirmat, hæc dona non nisi per commissuras, & compages membrorum à diuino spiritu subministrari. Ita ad verba ad Colossens. Theophylact. his verbis: Spiritus enim sanctus per iuncturas, & connectiones suppeditationem, adeoque constructionem augmenti dat. Nimirum, fideles non aliter diuino spiritu afflantur, quam cum mutuam charitatem copulati, atque constructi sunt. Quare observa illa verba: Augmentum corporis facit in adificationem sui in charitate. Ablatius enim cum præpositione, in, ut alibi monuisse me memini in scripturam vim habet instrumenti, atque ideo sensus est, mediâ charitate, ac dilectione quodlibet huius corporis membrum diuini Spiritus incrementa percipere: Quo mirifice facit illud Pauli 1. ad Corinth. 13. 3. Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habeam nihil mihi prodest, quod ut adnot. 1. num. 6. vidimus sic legit Cyprianus lib. de simplici præl. Charitatem autem non habeam nihil proficio, hoc est, nihil in spiritu cresco, non vegetor, non animor, non reficior diuini spiritus halitu, atque vitâ.

Nec alio quidem sensu cum 1. ad Corinth. 12. 13. dixisset idem Apostolus, in vno spiritu omnes nos in vnum baptizati sumus: non ita ulto post ita subinfert, vos autem estis corpus Christi, & membra de membro: ubi, membra de membro, non intelligo cum Anselmo, membra Christi per alterius membri ministerium facta, nec cum S. Thoma membra de membro principali, hoc est, de capite, qui est Christus,

D. Bernard.

Ad Ephel. 4. 16.

Ad Colos. 2. 19.

Theophyl.

1. Ad Cor. 13. 3.

Cyprian.

VI.

1. Ad Cor. 12. 13.

Anselm.

D. Thom.

Nazianz.

Ezech. 37. 7.

Lxx.

D. Aug.

sed potius membra commembra, id est, partialia, siue quæ compartes sunt, & ad alia membra respectum, atque ordinem dicunt. Græci namque codices pro *membra de membro*, habent, & *ἐκ μέρους*, id est: ex parte, quomodo legit Theophylactus, ut sensus sit, ne putetis vnumquemque vestrum esse membrum integrum, atque completum, quod sibi soli consulere, ac prospicere possit: sed membrum partiale, quod & alterius confortio indigeat, & alteri charitatem, & obsequiū debeat impendere, si tamen spiritus diuini ope, ac robore fulciri velit: quod facit Hebræa lectio, quæ citato Ezechielis loco, 37. 7. de ossibus ad iuncturas suas accedentibus, habetur, etenim pro illis verbis: *Vnumquodque ad iuncturam suam*, Pagninus legit: *accesserunt ossa, os ad os suum*, pende hæc, *os ad os suum*, quasi vnumquodque os, ex alio etiam sibi proximo osse componatur: vnde Sympronianum Nouatianum, sic argumentantem: *vbi vnus, ibi & ego; vbi duo, ibi Ecclesia*: bene confutauit S. Pacianus, epist. 3. sic reuincens, *vbi vnus tamē concors, vbi duo pacifici*, quod perinde fuit, ac si liceret, non sufficit esse membrum, nisi sit etiam omnibus membris commembrum, vbi nimirum vnus, vel duo cum reliquis omnibus concordēs sint.

VII.

Vnicus omnino, & simplicissimus diuinus Spiritus esse asseritur, est enim in illa (Sap. 7. 22.) *Spiritus intelligentia sanctus, vnicus*; & tamen ab Eliseo tanti Sacramenti non ignaro, non vnicus, sed duplex spiritus postulat. 4. Reg. 2. 9. *Obsecro (inquit) ut fiat spiritus tuus duplex in me*: Porro, rem difficile postulasti. Quā enim fieri possit, ut vnicus, & simplicissimus duplicetur? Subsistit tamē Elisei petitio, quia licet in se vnicus sit diuinus Spiritus, at verò dum nobis communicatur non potest non duplicem fortiri effectum, dilectionis videlicet Dei, & proximi, quod nisi proximum diligas Dei spiritum habere non possis. Ita ad præfatum locum Regum venerab. Galfridus in allegor. Gotfr. Tylm. *Non quia in se diuisus est spiritus, sed quia in munere suo, vel opere duplicatur, vnus est enim spiritus per quem charitas diffunditur, ea tamen in amore Dei, & proximi derivatur, nec adesse credendus est vnicus ille spiritus, vbi duplex non inuenitur: cum enim in se ipso sit simplex, in nobis nunquam fieri poterit, nisi duplex.* Hæc Galfridus.

VIII.

Quanta verò sit hominis dignitas, quæ ei ex hac Spiritus diuini charitate in eius corde diffusa adueniat, nihil æque, ac ipsum Filij Dei nomen, quo, dum mutuam habet cum fratre dilectionem, potitur, nobis indicat: sic enim Matthæi. 5. 9. *Beati pacifici, quoniam fi-*

lij Dei vocabuntur: in quæ verba sic in primis inquit Glossa: *Maximam dignitatem habent pacifici, sicut qui filius Regis dicitur, in domo Regis summus est.* Addit Augustinus ad rem: *Mertum Christiana virtutis vilesce in cunctis, si unitatem non habet pacis, nec peruenit ad nomen filij, nisi per nomen pacifici*: nimirum, pacificus, diuini spiritus fructus, germanaque proles censetur sub quo sensu Paschasius lib. 4. in Matth. edisserens illa dominicæ orationis verba: *Sanctificetur nomen tuum*: capit id Apocalyp. 2. 17. *Dabo ei calculum candidum, & in calculo nomen nouum, quod nemo nouit, nisi qui accipit*: nam dum in calculo sanctam adoptionem, per quam filij Dei nominamur denotari, existimat, sic infert: *In qua nimirum adoptione prædestinatorum nomen, ut Deum diligant, & proximum, consecratur.* Hinc quippe scriptum est. *Mandatum nouum do vobis, ut diligatis inuicem. Tamquam si dicatur huius virtutem nominis per omnia ignorat, quisquis in mandato dilectionem fratris paterno amore non conseruat.* Vnde sic tandem post modum concludit. *Hinc certe dignitas nominis hinc celsitudo meritorum, hinc reges sumus, hinc Sacerdotes, hinc triumphatores, hinc noua creatura, hinc Christiani vocamur, hinc filij Dei sumus.* Ita Paschas. ut vel hinc videas, eum qui à proximi dilectione recedit, quot quantisque donis celsitudine, nimirum, meritorum, regno, Sacerdotio, triumphis, & quod caput est Christiani nominis dignitate, ac Filij Dei appellatione, & naturâ, quæ à diuini spiritus participatione oriuntur, infelicissime se defraudet. Quare Eustachium Episcopum sapienter monebat Basilus, epist. 79. adhuc cum bono aliquis prætextu ducere existimat, ad fratris amicitiam dissoluendam; multam curam, vigilias, & obsecrationes adhibere, ne spiritus diuini fructus dissipet atque disperdat opus esse. *Multa (inquit) curâ, ac solitudine opus est, multarumque noctium perferende vigilie, ac multis lacrymis quoque querenda à Deo veritas ei, qui fratris velit amicitiam obicere.*

Hanc verò denudationem siue descensum quo à filiorum Dei culmine decidunt, qui à mutuâ dilectione recedunt, optime ostendit Iudas Apostolus in sua canonicâ, vers. 19. inquit: *Qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes*: bene eos, qui ab aliorum cætu, & charitate discedunt, diuino spiritu destitutos, ac proinde totos animales, qui ea tantum respiciant, quæ sensuum voluptatibus consentanea sunt, appellans. Quare Bernard. dicto serm. 1. de sanct. Michaelis componens hæc verba cum illis 1. ad Corinth. 3. 1. *Cum enim sit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?*

IX.

Sic

Theophyl.

Ezec. 37. 7

Pagnin.

S. Pacian.

Sap. 7. 22.

3. Reg. 2. 9.

Galfrid.

Matth. 5. 9

Augustin.

Paschas.

Apoc. 2. 17

Iaann. 15.

Basil.

Iud. Apof.

Bernard

1. Ad Cor. 3. 1.

Sic inquit. Digne igitur contentiosos, & qui sepa-
rant semetipsos, Apostoli carnales vocant, &
animales, spiritum non habentes. Vnde statim
Angelos pacis, & animarum custodes de dis-
cordiâ hominû, ita loquentes facit. Quid no-
bis, & generationi hanc spiritum non habenti?
Nam si adesset spiritus, per eum utique obaritas
diffunderetur, & unitas non scinderetur. Et di-
cunt, non permaneamus cum hominibus istis in
aeternum, quia caro sunt. Quae enim conventio lu-
ci ad tenebras? Nos de regno unitatis, & pacis su-
mus, & homines istos in eandem unitatem, & pa-
cem sperabamus esse venturos: Nunc autem qua
ratione nobis cohaereant, qui dissident à se ipsis?
Similem praefato Iudae loco adhibuit Au-
gustinus explicationem serm. 6. ex varijs, sed
& illud amplius addidit, ut sub hoc etiam sen-
su premeret ea Christi verba ad fratrem exop-
tantem diuisionem hereditatis, Luc. 12. 14.

Homo, quis me constituit diuisorem inter vos;
quali ideo homo appelletur, quod à fratre
fuerit diuisus, alias non homo, sed Dei filius,
& diuini spiritus germana proles appellan-
dus. Non audiuisti fratrem (inquit August.) con-
tra fratrem interpellantem, & dicentem. Domi-
ne, dic fratri meo, ut diuidat mecum heredi-
tatem: & Dominus, dic homo. Quare ergo vis
diuidere, nisi quia homo? Cum enim dicit alius;
ego sum Pauli, alius, ego vero Apello, nōne homi-
nes estis? Ita ille.

X.

Iam tandem ad hanc rem illud facit;
quamlibet proximi offensam peculiari etiam
ratione diuino spiritui, qui Deus pacis, imò
pax ipsa, & charitas est, inferri: etenim
(August. tractat. 7. in epist. Ioannis,) face-
re contra dilectionem, facere contra Deum est;
nemo dicat in hominem pecco, quod non diligo
fratrem meum, intendite, quomodo non peccas
in Deum, quando in dilectionem peccas? Deus
dilectio est. Addo, quod cum Deus (ex Tertull.
lib. de spectac. cap. 15. precipit, Spiritum San-
ctum, ut pote pro natura sua bono tenerum, &
delicatum, & tranquillitatem, & lenitatem, &
quietem, & pace tractare, non furore, non bile, non
ira, non dolore inquietare: minimum etiam ver-
bum, quantumuis suboscure in proximi in-
iuriam iactum à diuino spiritu æmulatore, &
zelatore audiri, ut clare id post modum, &
manifeste puniat. Ita quidem Salomon Sa-
pient. 1. 6. cum dixisset: Benignus est spiritus
sapientia, & non liberabit maledicum à labijs
suis, quoniam renum illius testis est Deus, & cor
dis illius scrutator est verus, & lingua eius audi-
tor: subiicit: quoniam spiritus Domini replebit
orbem terrarum, & hoc quod continet omnia
scientiam habet vocis: propter quod qui loquitur
iniqua non potest latere, nec preteriet illum corri-
piens iudicium: & vers. 10. Quoniam auris zeli

audit omnia, & tumultus murmurationum non
abscondetur. Vnde sic salubriter monet: custo-
dite ergo vos à murmuratione, quae nihil prodest,
& à detractiōe parcite lingua. Quoniam sermo
obscurus in vacuum non ibit. Quae quidem
omnia eo manifestissimè eunt, ut homines à
maledicentiâ, seu detractiōe etiam subobscu-
re facta sapiēs abducatur, eâ potissimum ratio-
ne, quod licet ad aures læsi hominis non ac-
cedat, at oculos, auresque Dei nequeat effuge-
re cū diuinus spiritus orbem terrarum im-
pleat, & cuiusvis vocis scientiam habens arre-
ctas habeat aures ne quod verbum in alios
prolatum preteruolare possit, quin ab eo au-
diatur. Quare praeter alia, quae persequi non
vacat, pende illud, quoniam auris zeli audit om-
nia: Videas enim spiritui diuino de quo di-
xerat: Quoniam spiritus Domini replebit orbem
terrarum, & hoc quod continet omnia scientiam
habet vocis, signatè hominum amorem, hūc-
que, non quemcumque, sed vehementissi-
mum, atque ardenti zelo flagrantē, qui eius
aures acuat, ne qua eum suis illata offensa
praetereat, attribui: Nam ut habet propheta-
nus nescio quis.

Quid non sentit Amor?

Adde tu, quid non audiat auris zeli?

Nec erit etiam abs re, si dixeris ideo à
Christo Domino in praefato loco, Matthæi.
5. 23. à sacrificio in altari offerendo illum
arceri, aduersum quem proximus eius ali-
quid querelæ habet, quod muneris eius
oblatio ea de causa, tunc nequeat ad Deum
peruenire, quod sanctus Spiritus aduoca-
tus sit noster, qui postulat pro nobis gemitibus
inenarrabilibus, vnde pro illo quem, ut mē-
brum ab alijs abscissum non animat, quip-
pe ab eo dissidet, quem diuinus Spiritus,
ut aduocatus tuetur, non esse, cur postu-
let.

XI.

Matth. 5. 23

Ad Rom.
8. 26.

Ad eadem verba: Si qua so-
cietas spiritus, de humano spi-
ritu sumptâ, nec non ad il-
la: Si qua viscera mise-
rationis.

ADNOTATIO III.

Nulla alia ratione, quā quod
homo quis sit, mutua illum
dilectioni debere operam
dare.

I.

RAE TER diuini Spiritus communione, per vrgens etiam ad dilectionem impendendam ratio, quæ humani spiritus societati, siue eidem humanitatis sensui, & conditioni innititur. Quid enim ita natura comparatum fuerit, quam homines quod homines sint mutuo se diligere? Et pietatis affectu circa alterutrum tangi, adinuicem quæ se ipsos cõfouere? Nam si pecunia ratio (vt inquit August. epist. 52.) socios facit, quanto magis ratio natura non negotiandi, sed nascendi lege communis: & concione 8. in Psalm. 118. Proximi facilius videtur esse cognitio; omnis quippe homo est homini proximus; nec ulla cogitanda est longinquitas generis, ubi est natura communis. Hæc August. Similiter Leo Pontifex ferm. 1. de ieiunio decimi mensis rationem, præcedenti adnotatione allatam, simul & hanc, quam persequimur sic attingens. Proximi nomine non tantum intelligendi sunt, qui nobis amicitia, aut propinquitate iunguntur, sed omnes prorsus homines cum quibus nobis natura cõmunis est, siue illi hostes sint, siue socij, siue liberi, siue serui: Vnus enim nos conditor finxit, vnus nos creator, animauit eodem cuncti cælo, & ære isdem utimur diebus. Nec latuit id ethnicos; nam Seneca 2. de irâ cap. 32. sic monuit: Nefas est nocere patri; ergo cuius quoque, nam hic pars patriæ est; sanctæ partes sunt, si vnuersum venerabile est: ergo & homo homini, nam hic in maiore vrbe tibi ciuis est. Nec minus luculenter Tull. lib. 3. offic. longo sermone id institutum ad hunc modum cõfirmans: Atque si etiam hoc natura præscribit, vt homo homini quicumque sit, ob eam ipsam causam tamen quod is homo sit, consultum veli; necesse est secundum eandem naturam, omnium vilitatem esse communem; quod si ita est ceriè violare alterum, lege naturæ prohibemur: & paulo post: Qui autem ciuium rationem dicunt esse habendam, externorum negant, hi dirimunt communem humani generis societatem, quæ sublatâ beneficentia, liberalitas, bonitas, iustitia, funditus tollitur, quæ qui tollunt etiam aduersos deos immortales impij iudicandi sunt: ab his enim constitutam inter homines societatem eueriunt, cuius societatis arctissimum vinculum est, magis arbitrari esse contra naturam, hominem homini detrabere, sui commodi causa, quam omnia incommoda subire, vel externa, vel corporis, vel etiam ipsius animi, quæ vacent iustitiâ. Hæc ille, & multo plura in hanc rem.

II.

Videas hinc latronem in cruce pendentem, cum primum ei diuinitatis Christi lux affulsit, sic animosè, atque secure regni participationem, ac veniam postulasse; Lucæ. 23. 42. Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum. Sed quo prætextu? Quo pignore? Sanè

quod Christum sic Deum agnouit, vt hominem etiam sibi similem animaduertit; ab homine autem, cur dubitet homo misericordiâ obtinere? Obseruauit id Cyrill. Ierosolymit. catech. 13. ex latronis personâ inquiring. Non dico, vt operum meorum memineris, hæc enim metuo: sed omnis homo afficitur ad comitem suum; simul tecum eo ad mortem, memineris comitis tui. Similiter Venerab. Drogo de Sacram. Domin. Pass. Imaginis tuæ Deus miserere. Sed in quate agnoscam misereri? In eò quod imaginem meam in te video, similem & eandem mecum miseriam pati. Quid ergo restat nisi, vt sperem de tanta misericordia? Quis inquam possit desperare? Sic latro, ac si à Paulo didicisset. Qui condolere possit ijs, qui ignorant, & errant, quoniam & ipse circumdatus est infirmitate. Ad Hebr. 5. 2. Quanto melius, quâto opportunius hic latro inferebat, quam stupidus ille rex Roboam, qui quod plus sibi carnis inesse, cognosceret, duriorem se, ac seueriorem populo exhibebat, 3. Reg. 12. 10. Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei. Pater meus aggrauauit iugum vestrum, ego autem addam iugum vestro: Pater meus cecidit vos flagellus: ego autem cadam vos scorpionibus. Sed de hoc alibi; modo Senecæ monitum audi epist. 95. Senec. Iste versus, & in pectore, & in ore sit.

Homo sum, humani nihil à me alienum puto. Sed neque à pectore, neque ab ore Ambrosij exulabat, qui lib. 3. offic. cap. 7. dum in diuiores opem tenuioribus denegantes inuehitur, sic ait. Fera non excludunt feras, & homo excludit hominem; illa etiam conformem sui generis adiuvant, homo impugnat, qui nihil à se alienum debet credere quidquid humani est.

Acutiores quidem Roboamo, sed maligniores multo nefarij ij satellites erant, qui Christo Domino in domo Principis Sacerdotum illudebant, simulque impio furore diuinam eius faciem percutiebant, etenim vt facinus commodius perficerent augustissimâ Domini faciem prius velarunt, Lucæ. 22. 64. Et velauerunt eum, & percutiebant faciem eius. Sed quam ob causam? Respondet Beda in cap. 14. Marci. Non vt eorum ipse scelera non videat, sed vt à se ipsi, sicut quondam Moysi fecerunt, gratiam cognitionis eius abscondant, voluit dicere, ne eum ipsi viderent, vix enim fieri poterat, vt in tantam vultus maiestatem tam impio furore debaccharentur, at, ego aliter sentio, nimirum, ideo velasse Christi faciem, ne se ipsos in eius oculis viderent, vt ita facilius omnem à se humanitatis sensum abijcere. Nota quidem est pupillæ oculorum natura dicente Plinio lib. 11. cap. 37. Ad eò ijs (oculis) absoluta vis speculi, vt tam parua pupilla totam imaginem reddat hominis. Nihil ergo

sui,

Cyr. Ieros.

Drog.

Ad Hebr. 5. 2.

1. Reg. 12. 10.

Senec.

Anselm.

III.

Luc. 22. 64.

Beda.

Plin.

D. Aug.

Leo Pont.

Senec.

M. Tull.

Luc. 23. 24.

fui, nihil humanitatis ob oculos habere volentes Christi faciem velauerunt, vt sui ipsorum imaginem ab oculis remouentes omni humanitatis sensu deposito nullo compassio- nis affectu, atrocius, velut immanissimæ fe- ræ in eum ferocirent, quippe ea naturæ lex est, vt qua homines sumus non flere cum sen- tibus, non possumus ad Rom. 12. 15. in quæ verba Theophylact. *Siquidem fletum natura ipsa suppeditat, vt compatiamur trahens.*

At ipse Dominus quam aliter! Paulo e- nim ante dum enixe à Patre flagitabat, vt ab eo calix ille transiret: Matth. 26. 39. *Pater si possibile est, transeat à me calix iste*, guttas san- guinis in terram decurrentes sudasse, dicitur. Lucæ 22. 24. *Et factus est sudor eius velut gut- tæ sanguinis decurrentis in terram.* Sed vt hu- ius tam noui, tamque mirabilis sudoris mysterium noueris: obserua illa orationis ver- ba: *calix iste*: signanter enim (Hieronymo au- ctore ad ea verba) dixit, *iste*, vt Iudæorum ca- licem, hoc est, eorum peccatum, atque suppli- cium indicaret; quasi id potius, quam mortē suam timeret. *Postulat autem* (Hieronymi ver- ba) *non timore patiendi, sed misericordiā prioris populi, ne ab illis bibat calicē propinatum.* Vnde *et signanter non dixit transeat à me calix, sed calix iste, hoc est, populi Iudæorū, qui excusatio- nem ignorantie habere non potest, si me occiderit.*

Hinc vero sudorem iam perculluisti: præfer- tim si Bernardum adeas ferm. 44. in Cant. ho- minem ad miserendum, sic monens. *Peccanti homini homo peccator quasi balsami rorem su- dans piū exhibeat compassionis affectum.* Vi- delicet ita condolecebat Christus, ita ho- stium suorum miserebatur, vt ipsorum pæ- nas, atque supplicia propria sibi existimaret, imò, & faceret atque ideo non fecus, ac si ea iam ipsemet pateretur, pretiosum sanguinem, velut balsami rorem sudabat. Scite quidem dicebat nescio quis, apud Quintilianam de- clamat. 5. *Est quidem Iudices humane infirmi- tatis ista natura, vt ex omnibus accidentibus, grauissimum putet quisque, quod patitur, reddit rationem, & cum aliena cogitationibus, nostra dolore tractentur, necesse est apud impatientiam suā, vel minora praeualeant.* At enim vero mini- me hic locum id habeat, nec enim cogita- tionibus, sed dolore ipso aliorum mala bo- nus Dominus ad nostri institutionem tra- ctabat, & qui verè compatiēbatur, simul ip- se pati, ac perferre volebat. Sed quare? Nū vt dicebat Bern. *peccanti homini homo peccator*, &c. Absit; sed quia verus erat homo, qui hu- manum à se nihil alienum putabat, qui con- dolere possit ijs, qui ignorant, & errant, (ad He- br. 5. 2.) quoniam, & ipse circumdatus est infir- mitate, quique quamuis carnem peccatis ob-

noxiam non gestaret, at in *similitudinem car- nis peccati*, venerat, vnde vel pro illā similitu- dine peccanti homini balsami rorem sudans piū exhibebat compassionis affectum; au- di rursus Apostolū ad Hebr. 4. 15. *Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infir- mitatibus nostris, tentatum autem per omnia, (Sy- riac. sed qui tentatus est per omnia, sicut & nos,) pro similitudine absque peccato.*

Emphatica mirum in modum illa Iere- mię locutio est Thren. 3. 3. *Tantum in me ver- tit, & cōuertit manum suam*: hoc est, à me vno Deus manum seueram, & duram non amo- uet quin indefinenter me puniat, & excru- ciet. Sed cur dixit? *Tantum in me*. Num alij à supplicijs erant immunes? Doloribus ne, & vexationibus cæteri vacabant; non ne à rege vsque ad infimum ē plebe, à sene vsque ad par- uulum, à Sacerdote ad virginem diris calami- tatibus eodem Vate auctore afflictabantur? Sic enim cap. præced. vers. 9. *Defixa sunt in ter- rā porte eius, perdidit & cōtinui vestes eius, re- gem eius, & principes eius: & statim: Contine- runt senes filia Sion, conaspererunt cinere capita sua, accincti sunt cilicys abiecerunt in terram capita sua virgines Ierusalem: & vers. seq. Effu- sum est in terrā iecur meum super contritione fi- lia populi mei, cum deficeret paruulus, & lactens in plateis oppidi: & vers. 2. 1. *Lacrumum in terrā foris puer, & senex; virgines meæ, & iuuenes mei ceciderunt in gladio.* Ita omnino se res habebat quis dubitet? At enim vero, adeo homo erat, & humani à se nihil alienum putabat Vates, vt eademmet cæterorum mala, atque calami- tates, verò compassionis affectu sua duceret, & quotquot alij perferrent labores ipse gra- uius sustineret: nec mirum, quippe.*

mollissima corda,

Humano generi dare se natura fatetur.

Quæ lacrymas dedit, hæc nostri pars intima sensus,

Plorare ergo iubet causam lugentis amici, Squaloremque rei pupillum ad iure vocantem, Circumscriptorem, cuius manantia fletu,

Ora puellares faciunt incerta capilli. Nature imperio gemimus, cum sumus adulta, Virginis occurrit, vel terra clauditur infans, Et minor igne rogi: quis enim bonus, aut face dignus,

Arcana qualem Cereris vult esse sacerdos, Vlla aliena sibi credat mala?

Vndē & quæ virgines Sion, & quæ pupil- li, & quæ paruuli, & quæ quotquot om- nes Ierosolymitani dolerent, homo ad ve- ræ humanitatis leges compositus, atque instructus non poterat, non plorare, ac si solus ipse sustineret, sic Hecubam de alio-

Ad Rom. 8. 3.

Ad Hebr. 4. 15.

V. Thren. 3. 3.

Thren. 2. 9

Iuuenal. Satyr. 15.

Ad Rom. 12. 15. Theophyla. IIII.

Mat. 26. 39

Hieronym.

Bernard.

Quintilia.

Ad Hebr. 5. 2.

Sen. Trag.

rum cladibus mæstissimam sapienter facit Tragicus. in Troadib.

*Quoscumque luctus fleueris, flebis meos;
Sua quemque tantum, me omnium clades premit,
Mibi cuncta pereunt; quisquis est Hecuba, est miser*
Vbi obiter tam in Vatis, quam in poetæ verbis ad Principes viros peculiari ratione id monitum expectare, obserues; sunt enim regiae, & verè regiae Hecubæ voces: suisque Ieremias literam Aleph, quæ & aliarum Principem, & ab Aleph, ducem significat de industria præfixisse videtur, ut muneris sui ratione omnium subditorum molestias, non minus solum Principem, quam singulos premere debere, significet. Et de rebus quidem prosperis, & dignitatibus, sic censebat bonus Imperator Trajanus, non aliter sibi posse obtingere, nisi etiam sibi subditis essent communes; sic enim de ipso Plinius in Panegyri. *Sibi accrescere putat, quod cuique adstruitur, nullamque in eogloriam ponit, quod sit omnibus maior, nisi maximi fuerint, quibus maior est.*

Pli. secūd.

VI.

Iam verò minimè mirandum fuerit, communem omnium siue sapientium, siue insipientium sensum, hunc esse, ut humanitatis ratione mutuò se diligant, quando hæc etiam de causâ alijs prospiciendo, sibi etiammet ipsi quis consulat, quod vniuersi huius partes omnes simus, quæ ut mutuò se respiciunt, & inter se concinunt: ita aliæ alijs indigent, aliæ alijs laborantibus laborant, & pereuntibus pereunt. Eam enim vniuersi huius naturam esse, sic dixit Cicer. lib. 2. de diuinatione: *Omnibus inter se concinnentibus mundi partibus: Quâ in re duo obseruo, alterum ab scriptore sacro totam vniuersæ huius molis constructionem, ac vniuersorum operum Dei constitutionem, vnum tantummodo opus appellari, Genes. 2. 2. Compleuitque (inquit) Deus die septimo opus suum, quod fecerat: quia nimirum vnum tantummodo opus, quod quasi ex pluribus partibus confletur, subsistatque in tot operum constructione mutua, videlicet, dilectio, omniumque creaturarum unitas, & nexus à Deo intenditur: vel ipsomet ethnico Seneca auctore, epist. 95. his verbis. *Omne hoc quod vides, quo diuina, atque humana conclusa sunt, vnum est: membra sumus corporis magni, natura nos cognatos edidit, cum ex hisdem gigneret. Similiter Lactant. lib. 5. de iustitia Dei, cap. 8. ex Ciceronis sententia: Sicut una eademque natura mundus omnibus partibus inter se coheret, ac nititur, sic omnes homines inter se naturâ confusi prauitate dissentiant, nec se intelligunt esse consanguineos, & subiectos omnes sub vnam, eandemque tutelam, quod si teneretur Deorum profecto vitâ homines viverent.* Cui doctrinæ idem Seneca subnixus, lib. 2.*

Cicer.

Genes. 2. 2.

Senec.

Lactant.

Idem.

de ira, c. 3. hæc addit: *Ne vipers quidem, & natrices, & si qua morsu, & ictu nocent, effligeremus, si ut reliqua mansuefacere possemus, aut efficere, ne nobis, alijsve periculo essent.*

Alterum; omnes creaturas visibiles non nisi die septimo suam maturitatem, atque statum, siue ordinis sui perfectionem fuisse assumptas, ut benè probat Arias Montanus lib. 1. de nat. histor. vnde acutè infert, hæc ratione quamuis splendida Solis, & Lunæ luminaria quarto die fuerint creata, ut sint (inquit Moses, Genes. 1. 14.) *in signa, & tempora, & dies, & annos:* id est, ut ab ipsis omne deuolueretur tempus, eiusque spatia numerarentur, attamen non nisi à septimo die in posterum tempus decurrisset; nimirum, quod cum vniuersi huius creaturæ sicut corporis cuiusdam membra, & partes inter se concinant, atque cohereant, nulla illarum sine altera suam maturitatem, & statum videatur assumpta, cum altera ab alterâ dependeat, & perfectionem capiat: vnde Hieronymo interprete in regula Monachorum ad Paulam, & Eustochium, tom. 9. hæc de causâ cum singulæ quæque creaturæ seorsim spectatæ, bonæ Deo visæ fuerint, postmodum tamen, cum omnes mutuò inter se concincentes, simulque nexæ spectatæ sunt, non bonæ tantum, sed valde bonæ apparuerunt. *Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.* Genes. 1. 3. sic namque Hieronym. *Omne secundum Philosophos tantum habet bonitatis, quantum habet unitatis, propterea in exordio mundi vidit Deus cuncta quæ fecerat, simul erant valde bona.* Itaque ille: edoctus à suo Magistro Nazianzeno, per quæ ipse se profecisse gloriatur, qui orat. 2. de Paschate, quæ est 42. rē hæc elegātibus his verbis persecutus est: *Postea quā autē primas partes præclare cōstitutas vidit, alterū mundū materiā cōstitūte, & aspectabile, excogitauit, hanc nimirū ex calo, & terrâ, & his rebus, quæ eorū cōplexu, cōiinentur, coagmentationem, & concretionem; laudabilem illam quidem ob singularem partium elegātiā, verum laudabiliorem ob eam, quæ ex vniuersis exitit concinnitatem, atque concordiam, aliā re videlicet ad aliud quiddā pulchrè quadrāte, atque omnibus ad omnia sicut conuenientibus, ad vnius mundi ornatū omnibus numeris absolundū. Planè ac si noua perfectio, atque splendor singulis creaturis alioqui imperfectis, & quasi inchoatis, ac mæcis, ex aliarum consortio, & unitate accreuerit. Quod quidē mutue hominū dilectioni, sic in primis aptauit Greg. Nyssen. tractatu 1. in Psalm. Si ergo totus hic mundus musica quadam consonantia est, cuius opifex, & effector Deus; parvus verò mundus homo est, simulque similitudo, & imitatio quadam eius, qui mū-*

VII.

Arias Mō.

Gen. 1. 14.

Hieronym.

Gen. 1. 31.

Nazianz.

Nyssen.

Plutarch.

dum concinnant, necesse est, ut quod ratio in magno illo, & spatiofo mundo reperit, hoc ut par est in paruo itidem conspiciatur, pars enim totius cognata est toti. Deinde gentilis Plutarchus in libello de occulte viuendo, aureis his verbis: Est autem quisque nostrum obscurus, & ignotus, dum in vniuersi mole seorsim exiguus fertur, cum autem interse coeunt homines adepti iam magnitudinem effulgent, clarique ex obscuris sunt, & conspicui ex abditis. En cuncta quę fecerat (Deus) simul valde bona.

VIII.

Ad Rom.

12.4.

1. Ad Cor.

10. 17.

& c. 12. 13

Ad Ephes.

4.4.

Hypocr.

Galen.

Tertullian.

D. Ambr.

Senec.

IX.

Act. 9.4.

August.

Quo quidem manifeste it corporis imago à Paulo toties repetita, ad Roman. 12. 4. & 1. ad Corinth. 10. 17. & cap. 12. 12. & sequent. ad Ephes. 4.4. Nimirum, peruulgatum est Medicorum Axioma apud Hippocratem, lib. de alimento, ad med. *Confluxio una, conspiratio una, cōsentientia omnia*; quod Galen. lib. 1. de facultatibus natural. cap. 13. sic expressit. *In corporibus nostris vnum conspiratum, confluxumque esse, ac omnia inter se mutuo affici, dixit Hippocrates.* Et Tertullian. lib. de Poenitent. cap. 10. *Nō potest corpus de vnius membri vexatione latum agere, condeat vniuersum, & ad remedium collaboret, necesse est.* Id quod Ambros. lib. 3. offic. cap. 3. ad hunc modum vndique eleganter versat. *Hac utique lex nature est, quę nos ad omnem stringit humanitatem, ut alter alteri, tamquā vnius partes corporis inuicem deferamus, nec detrahendum quidquam putemus, cum contra nature legem sit, non iuuare. Sic enim nascimur, ut consentiant membra membris, & alterum alteri adhareat, & obsequantur sibi mutuo ministerio. Quod si vnum desit officio suo, impediuntur, & cetera, ut si feruat oculum manus, nonne sibi operis sui usum negabit? si pedem vulneret, quantum sibi actuum profectum inuiderit? Vndē sic infert: & quanto grauius est totum hominem, quā vnum membrum detrahi. Iam si in vno membro totum corpus violatur, utique in vno homine communio totius humanitatis soluitur, violatur natura generis humani.* Hęc Ambros. Nec aliter Senec. lib. 2. de Ira, cap. 31. *Quid si nocere velint manus pedibus? manibus oculi? ut omnia inter se membra consentiunt, quia singula seruari totius interest, ita homines singulis parcent, quia ad ceterum geniti sumus, salua autem esse societas, nisi amore, & custodiā partium non potest.* Ita ille.

Hinc Saulum in Christi discipulos, & membra sœuentem, sic ipse alloquebatur Actuum 9.4. *Saule, Saule, quid me persequeris? Sed quare dixerit, me persequeris? Num ipsum persequabatur in calo? Inquit August. hom. 15. tom. 10. siue in Appēdice, serm. 17. De modo quo nos diligere debeamus: Respondet verō statim, sed quia ipse erat in Christia-*

nis compatiens membris omnibus, ut verum esset illud. 1. Corinth. 12. 12. Si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. Et statim. Quando est aliqua coarctatio, si aliter alterum calcet, lingua dicit, calcas me, num ipsa calcata est. Quid est ergo quod sonat: calcas me, si ille respondeat. Libera es o lingua, in ore tuo vocem habes, ego si calcavi, pedem calcavi, sed calcas me charitas dicit; calcas me compassio unitatis, & vinculum societatis dicit. Hęc Augustin. & plura: necessariā subinde ratione concludens, eos, qui proximorum casus non dolent membra putrida, ac stupentia, à quibus humanitatis sensus absit omnino esse; vide illum. Nec omittenda pulchra illa argumentatio, qua disertus vir Menenius Agrippa, ut Romanam plebem, quę ab vrbe in sacrum montem secesserat, ad urbem denuo reduceret, ex humani corporis membris confecto apologo ad hunc modum est usus, apud Liuium, lib. 2. *Décade 1. Tempore illo, quo in homine, non ut nunc omnia in vnum consentirent, sed singulis membris suum cuique cōsiliū suis sermo fuerat, ferunt indignatas reliquas partes suā curā, suo labore, ac ministerio, ventri omnia quari, ventrem in medio quietum nihil aliud, quam dais voluptatibus frui: conspirasse inde, ne manus ad os cibum ferrent, ne os acciperet datum, nec dentes conficerent: hęc irā dum ventrem fame domare vellent, ipsa vna membra, totumque corpus ad extremam tabem venisse, inde apparuisse ventris quoque haud segne ministerium esse, nec magis aliquam alere eum, redudentem in omnes corporis partes hunc quod viuimus, vigemusque diuisum pariter in venas maturum confecto cibo sanguinem, sic facundus ille vir, subdit Liuius: Comparando hinc, quam intestina corporis seditio similis esset irę plebis in patres, flexisse mentes hominum, agi deinde de concordia captum.* Ita Liuius.

Firmat hęc omnia opportunis verbis Isaias, cap. 58. 7. *Cum videris nudum operi eum, & carnem tuam, ne despexeris, vbi imprimis dilectionem, & curam in alterum impensam, ad propriam beneficientis rem, & vtilitatem manifestissimē refert Propheta, dum vtriusque carnem, vnam, eandemque appellat: Carnem (inquit) tuam, ne despexeris. Benē, tuam, quippe, omnes vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra: ad Rom. 12.4. siue ut disertē Syriacus: Singuli autem ex nobis, alij aliorum sumus membra; atque ideo dum alium reficio, atque operio, membra mea, atque me ipsum operio, ac reficio.* Sic Seneca, lib. 1. de Clem. cap. 1. cum ex persona Neronis clementissimi tunc Principis dixisset: *Nemo non, cui alia desint, hominis nomine, apud me gratiosus est, subdens post*

1. Ad Cor.
12. 12.

T. Liuius.

X.

Isai. 58. 7.

Ad Rom.
12.4.

Senec.

pauca clementiæ suæ modum, atque rationem ait. *Alienus atate primus motus sum, alterius vultus: alium dignitati donavi, alium humilitati: quoties nullam inueneram misericordie causam mihi peperi.* Videlicet, quia naturæ, & humanitatis lege omnes vnum sumus; & ego in illo, ille in me est, alter, videlicet, alterius membrum, ut dicebat Paulus, vel ut superius Seneca, *membra sumus corporis magni.* Deinde verò obserua signate non dixisse Vatem animam tuam, siue spiritum tuum, aut tandem te ipsum, sed potius, *carnem tuam*, ne despexeris, ut simul demonstraret, non magnam hanc laudem esse, si homo homini manum porrigat, vnumque corpus cum illo se agnoscat, quippe ipsa carnis, rudioris quidem hominis partis admonitione ad id officij vrgeretur. Vnde quidem sunt, qui censeant, vidisse, aut odoratum fuisse hæc Isaïæ verba, Senecam cum epist. 95. dicebat. *Quædamus præcepta: ut parcaur sanguini humano? Quantum est ei non nocere, cui debeas prodesse? magna, scilicet, laus est, si homo mansuetus homini sit.* Præcipimus, ut naufrago manum porrigat: erranti viam monstrat, cum esuriente panem suum diuidat. Quando omnia qua præstanda sunt, ac vitanda dicam? cum possim breuiter hanc formulam humani officij tradere. Omne hoc quod vides quo diuina, atque humana conclusa sunt vñ est, *membra sumus corporis magni, natura nos cognatos edidit cū ex iisdem, & in eadem oigneret.* Hæc nobis amorem indidit mutuum, & sociabiles fecit, illa æquum iustumque composuit: ex illius constitutione miserius est nocere, quam ledi, & illius imperio parata sunt ad inuandum manus. Applaudit his pulcherrimus Romanorum mos, sic coronarum præmia victoribus distribuentium, ut egregium omnium facinus, quale erat, incolumem seruare ciuem, non auream argentæamve, quibus alias minoris momenti victorias coronabant, sed quernâ coronâ donarent: id sic eleganter adnotante Plin. lib. 16. cap. 4. *O mores æternos, qui tanta opera honore solo donauerint, & cum reliquis coronas auro commendarent, salutem ciuis in pretio esse noluerunt; clara professione, seruari quidem hominem nefas esse lucra causa, quippe nefas esset, ut pro sui ipsius met salute à se redempta lucrum pretium vel aliquis exigeret.*

XI.

Matt. 6. 10

Sed & illud in oratione Dominica ad hæc cogitationem facit, quod ex Christi præscripto, Matth. 6. 10. non dicamus, sanctificetur nomen tuum in nobis, sed suspensâ, & generali oratione: *Sanctificetur nomen tuum: ut dum non solum nobis, sed omnibus indiscriminatim hominibus id bonum petimus, tunc potissimum nobis petere videa-*

mur: obseruauit id Tertull. lib. de oratione, his verbis: Suspensâ enunciatione non dicentes, sanctificetur nomen tuum in nobis, in omnibus dicimus. Sanè quasi aliorum salus, nostræ etiam salutis, & gratiæ pars sit: id quod adeo erat Chrysostom. persuasum, ut homil. 13. ad pop. diceret. *Nemo mihi dicat, quod multi correcti sunt, hoc non est, quod queritur, sed ut omnes. Quousque hoc non videro, respirare non possum: Pende ad nostrum institutum illud: respirare, non possum, innuit enim ea locutione, eandem se spiritus cum omnibus societatem habere; vnde aliquo male se habente, ipsum non posse spiritum attrahere, seu respirare, sed subdit etiam præfatam corporis similitudinem: Nam cernis in corpore hoc fieri; si enim vel unguem solum offendentes subuertimus totum corpus membro condolet.* Hinc illa Petri Chrysologi quærimonia, serm. 20. tot nos passim malis premi, quod ab inuicem distracti nosmetipsos, tamquam vnum, idque humanum corpus non intueamur: *Et re vera fratres si essemus vnum, & humanum corpus, si eos qui percutunt nostræ esse viscera crederemus, afflictione ieiunij, precum gemitu, effusione fleuum, ingiter clamaremus: Domine, salua nos perimus, & studeremus nobis, in nostris fratribus subuenire, nec furente gladio sanguinis nostri mare videremus in terris, nec tanta corporum, sed nec animarum iam naufragia sentiremus, atque humili voce precaremur: Domine, salua nos, perimus.* Sic Chrysol. Bene illud: *Studeremus nobis in nostris fratribus subuenire.*

Tertullian.

Chrysosto.

Chrysol.

Iam ex his, ei, qui cum Nysseno libro de opificio hominis, cap. 7. ambigat, cur vnus inter cætera animantia homo non cornuum munitione, non vnguium acumine, non præacutis dentibus, non denique venenato aculeo à Deo in sui tutelam, atque munimen fuerit armatus, facile cum Lactantio, lib. 2. de origine erroris, cap. 20. respondeas: cum pro his omnibus naturæ munimentis, fortiora, valentioraque arma ad se tegendum, & communiendum accepisset, nimirum miserationis affectum, quo ad mutuam alterius dilectionem, & tutelam vnusquisque propendens optime protectus, atque armatus existeret: Audi illum: *Cum enim natura hominis imbecillior, quam cæterorum animalium, quæ vel ad perferendam vim temporum, vel ad incursiones à suis corporibus arcendas naturalibus munimentis prouidentia cælestis amauit: homini autem, quia nihil istorum datū est, accepit pro istis omnibus miserationis affectū, qui plane vocatur humanitas, quâ nosmet inuicem tuemur, sic ille, & quidem*

XII.

Nyssen.

Lactant.

Chrysost. (verba sunt Chrysost. hom. 4. in hanc pist.)
Senec. nemo natura strenuus est, nemo natura vane-
Ambros. gloria studio caret, nemo natura zelo, & emula-
 tione superior est, misereri verò, natura est om-
 nibus inditum, ut, ut crudelis quisquam sit, &
 immittis. En igitur arma, en humanæ naturæ
 perpetuum fulcimentum, de quo sic etiam
 Senec. epist. 95. Societas nostra lapidum forni-
 cationi simillima est, quæ casura, nisi inuicem
 obstarent, hoc ipso sustentur: sed & id ab ipsâ
 humanitatis ethymologiâ sic disserte con-
 firmavit, & monuit Ambrosius dicto cap. 3.
 lib. 3. officiorum. Considera ô homo, unde nomē
 sumpseris, ab humo utique, quæ nihil cuiuspiâ eri-
 pit, sed omnia largitur omnibus, & diuersos in
 usum omnia animantium fructus ministrat.
 Inde appellata humanitas, specialis, & domesti-
 ca virtus hominis, quæ consortem adiunget. Hæc
 Ambros.

VERSVS III.

*Nihil per contentionem, ne-
 que per inanem gloriam:
 sed in humilitate superio-
 res sibi inuicem arbitran-
 tes.*

COMMENTARIVS.

Cum notis ad mores.

I.

ONSENTANEA superioribus hæc etiam Pauli mo-
 nita sunt: etenim dum hi,
 qui simul commorantur,
 & animi demissioni stu-
 dent, atque omni a se con-
 tendendi, & inaniter glo-
 riandi occasione ablata, mutuâ potius humi-
 litatis decertatione alium sibi vnusquisque
 præfert, & concursus doctrinæ sensus, & singu-
 laris animorum, voluntatūque coniunctio
 intercedat, necesse est, verissime enim dixit
 Ambrosius in cap. 2. epist. 2. ad Timotheum;
 Qui fidem diligit, seruat mādāta, qui autem cha-

ritatem sequitur, omnibus humilis est. Nec mi-
 nus opportunè Themistius Euphrada, orat. Themist.
 3. Quid ille, qui mitis aliqui, & gratus, sed &
 ab omni auaritiâ, inuidentiâque alienus est, an si
 gloria cupidus sit, & omnibus in rebus superior
 esse pertinacissime studeat, ad communionem,
 vnam, & societatem esse possit idoneus? Quis
 porro ambitionem nescit, equalitatem amicitie
 non admodum ferre posse? Hæc ille, & alia.

Nihil per contentionem.

PRO: Cōtentionē, Græcē habetur, ἐπίθετον,
 quæ vox propriè spectat ad eam verborū
 concertationem, & altercandi studium, quod
 gloriæ causâ suscipitur, ut enim 2. ad Co-
 rinth. 12. 20. pro dissensione vsurpauerit no-
 ster interpres, in eundem etiam sensum reci-
 dit, cum contendere sit, mente dissentire, vel
 si eo in loco dissensionem pro animorum
 disunctione posuit Paulus, vno ibi verbo vo-
 luit indicare eandem, quam in manibus ha-
 bemus sententiam. Nempe à contentionibus
 folere promanare discordiam, cum hic maxi-
 me id locum habeat, quod lib. 1. offic. dixit
 Tullius: Quidquid est huiusmodi, in quo non
 possunt plures excellere, in eo plerumque sit tan-
 ta contentio, ut difficillimum sit, sanctam serua-
 re societatem, difficile enim est, cum prestare ca-
 teris concupieris seruare aequitatem. Quare san-
 ctissimus Parens noster Ignatius mutux suo
 rum charitatis egregius custos, rigidusque
 fatelles, omnem ab illis contentionem, &
 contentionum ansas sic præcidit; Regula 28.
 inter communes: Nullus cum alio contendat,
 sed si quā in re nobis est diuersa sententia, eaque
 videatur manifestanda, rationes modestè, & cum
 charitate afferantur eo animo, ut suus veritati
 sit locus, non ut ea in re superiores videantur.
 Quæ quidem verba sensum Pauli mirificè
 confirmant, & ab his Bernardi libro de mo-
 do viuendi, capite, siue serm. 17. qui est de
 contentione optimè stabiliuntur: Non conten-
 das in vllā causā, in nulla causā decertare stu-
 deas; contentio lites parit, contentio pacem cordis
 extinguit, contentio rixas gignit, contentio inurgia
 seminat; contentio faces odiorum accendit; con-
 tentio concordiam rumpit; contentio conturbat ocu-
 lum mentis, sicut ait Dan. d; Turbatus est à fu-
 rore oculus meus. Hæc ibi.

Remouet verò Paulus à Philippensibus
 hoc contendendi studium, tamquam à vi-
 ris spiritualibus alienissimum, iure nam-
 que dixit Nazianzenus, oration. 26. quæ
 est de moderatione in disputationibus ser-
 uanda. Turpe est profecto cum velle, ac vi-
 etus rationem nō magnificentiā, sed utilitatem

II.

2. ad Cor.
12. 20.

M. Tull.

S. Ignat in
Reg.

Bernard.

Psal. 6. 3.

III.

Nazianz.

amplectaris, ac genuum callo, & lacrymarum fontibus ieiunijs item, & vigilijs, lectulique in terram strati asperitate, laboribusque, atque omni corporis maceratiene, & subaltione humilitatem, infirmitatisque tua sensum ostendas, ac te preferas, in diuinis disputationibus Principatū, ac tyrannidem tibi vendicare, nec cuiquam omnino fasces submittere, ac supra omnes legis doctores attollere, ubi humilitas non solum gloriā habet, sed & securitatem. Ad quem sane modum Cicero lib. 1. de finibus pertinaces contentiones in disputando philosophico animo indignas sic censuit: *Iracunda contentiones, & certationesque in disputando pertinaces indignas in hi philosophia videri solent.* Sed quod dicebat Nazianzen. *Vbi humilitas non solum gloriā habet, sed & securitatem.* Obseruati dignissimum iudico; etenim quisquis pertina- cius solet contendere vix, ac ne vix quidem immunis à quam plurimis erratis abibit. Vnde sub hoc sensu cepit Ambrosius id 2. ad Timoth. 2. 15. Sollicite autem cura probabilem te exhibere Deo, operarium inconfusibilem, pro: inconfusibilem, legens, non impudoratum, atque hoc modo explicans. *Quoniam autem sunt alii qui dicunt contentiōnem audientibus prodesse, Apostolus autem sciens magis obesse, hoc mandat, ut unusquisque hoc tueretur; nempe, ut spreta altercatione semetipsum probabilem faciat, impudoratos appellans eos, qui contentiōnibus nituntur. Necesse est enim, ut contentio extorqueat aliquid, imo multa quae dicuntur contra conscientiam, ut intus in anima perdat, foris victor abscedat. Nemo enim patitur se vinci, licet sciat vera, quae audit. Quod si ex me scire velis, qui tam dem i impudorati sint; illos equidem appellari, qui ob gloriæ studium, aut propter peculiare rationes de rebus inutilibus contententes, religionis, ac pietatis prætextum obtendunt, nec pro re minus graui, quam pro ipsa fide bellum se gerere imperitæ plebi plenis buccis persuadere solēt. Quos quidem sic depinxit Nazianzen. in Apologet. Nunc autem nonnulli sunt, qui de paruis etiam rebus, nec quicquam utilitatis afferentibus digladiantur, sociosque mali quoscumque possint admodum imperite, ac temere asciscant. Posteaque his omnibus fides prætextitur, atque sanctū, & venerandum hoc nomen priuatis eorum contentiōnibus distrahitur, ac proinde, ut consentaneum est, odio quidem apud gentes flagramus, quodque grauius est, causam nullā afferre possumus quin iure, ac merito. Ita Gregorius.*

III.

Sed & puerile simul, & infirmi animi contentiōnis vitium esse non semel docuit idem Paulus, nam 1. ad Corinth. 3. 1. disserte affirmat hanc potissimum ratione, quod con-

tentiosi essent Corinthij non potuisse ad ipsos, tamquam ad spirituales viros grandi sapientiæ sermone, sed infantili potius balbutie verba facere: sic enim ibi affirmat. *Et ego fratres non potui vobis loqui, quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: tamquam paruulis* (Cyprianus lib. 3. testimon. ad Quirinum, cap. 3.) *infantibus, in Christo lac vobis potui de-* *di, non escam, nondum poteratis; sed nec nunc quidem potestis; adhuc enim carnales estis: cum enim sit inter vos zelus, & contentio nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?* Similiter 1. ad Timoth. 6. 4. de eo qui non acquiescit sanis sermonibus subdit: *Superbus est nihil sciens, sed languens circa quæstiones, & pugnas verborum, ubi languentem, hoc est, debilem, & infirmum, cuique nihil sit roboris, ac fortitudinis eum appellat, qui nescit se alteri in disputando subicere, sed victor semper in dissertationibus contendit euadere. Dixit hanc forsan de causâ Salomon Prouerb. 20. 3. Honor est homini, qui separat se à contentiōnibus: omnes autem stulti miscentur contumelijs, quasi ille magnanimæ mentis specimen det; hi vero pusillum, & inanem animum ostendant, præbeantque alijs occasionem, ut hæc illis in faciem exprobare possint. Vnde Nazianz. orat. 3. de Pace, generali, sed opportunâ his oratione dixit: Cedamus, ut superemus, sicut athleta, qui ex eo plerumque, quod humi se deprimunt, aduersarijs superne incumben- tibus victoriam extorquent. Hæc ille.*

Quod vero generaliter dixit Paulus; nihil omnino per contentiōnem esse faciendum, emphasim habet, ut nec in rebus parui momenti contendere liceat, quod ab ijs ad acriores contentiones grauioreque pugnas per consuetudinem transitus fiat, ut idem Gregorius præfata oratione, sic obseruauit: *Ac maxime quidem ita comparatum est, ut omnis sermo contentiosus, & cum ambitione coniunctus exercitatio quadam sit, quâ ad contendendū de rebus maioris momenti prouehamur: proinde nobis cura esse debet, ut quemadmodum pueros in primis moribus, & in primâ institutione fingimus, ut insequentis ætatis improbitatem fugiant, ita nos quoque ne in leuioribus quidem paruique momenti disputationibus audacia, atque ineptia significationem præbeamus, ne ea tandem diuturnâ consuetudine in maioribus abutamur. Ad quod quidem monitum illud etiam spectat ex leuissimis plerumque de causis mutuam charitatem deperdi, vnde Chrysostom. homil. 4. in epist. ad Ephesios ad præsens institutum vrget illud Pauli nolite locum dare diabolo, his verbis: *Sicut quandiu lapides bene compacti sunt, nihilque vacuum inter se habent, firmi, & infracti perstant;**

Cyprian.

1. Ad Tim. 6. 4.

Prou 20. 3.

Nazianz.

V.

Nazianz.

Chrysosto.

1. Ad Cor.

3. 1.

si verò vel foramen acus duntaxat, quod virum-
que penetret, aut scissura, quæ capilli locum ha-
beat fieri, contigerit, omnia dissoluntur, ac pe-
reunt: Ita diabolus, donec compacti quidem, &
bene compositi fuerimus, nihil suorum omnino po-
terit inferre. Quam primum verò vel medicum
nos relaxare, vel dividere contigerit, non aliter
quam torrens quidam toto impetu infunditur.
Vbiq; enim illi solis inijs opus est. Nec præter-
ibo, quod scribit Cornelius Tacitus, lib. 15.
Annalium vehemens Neronis aduersus Ve-
stinum odium ex intima sodalitate capisse
non aliunde, quam quod asperis facijs, in-
quit Cornelius, sæpe illusus, quæ ubi multum
ex vero traxere acrem sui memoriam relinquunt.
Subijcit paulò post: Igitur non accusatore exis-
tente, quin speciem indicij induere non poterat,
ad vim dominationis conuersus Gerolanum Tri-
bunum cum cohorte militum immitit. Misero
abscinduntur venæ ad huc balneo insertæ cali-
da aqua versatur, nulla edita voce quæ semet mi-
seraretur. Hæc ille. Vbi vides, quam leui-
bus de causis inter amicos ad mortem peccet-
tur.

VI.

Nec verò credendum est, præfatam doctri-
nam locum habere, quando inter doctos, &
pios viros, vel de rebus Theologicis, aut scrip-
turarum interpretatione, siue aliâ quâpiam
de re literariâ intra debitos, & modestiæ, &
Catholitorum dogmatum fines contendit-
ur. Id namque ut paci non obesse certâ ex-
perientiâ didicimus, ita sub externâ illa con-
tentionis facie, pulchrum cōcentum reddit,
ad eum modum quo lib. de infomnijs dixit
Synesius, mundum non vnum absolute esse,
sed ex multis conflatum; dum verò ex pluri-
bus partibus iam affinibus, iam discordanti-
bus componitur, egregium concentum red-
dere. In eo, inquit ille, partes insunt partibus af-
fines, ac repugnantes conspirante ad vniuersi cō-
cordiam mutua earum diuorsio; uti lyra contra-
riorum: ac consentientium sonorum constitutum
modulamen est. Nam quod ex contrarijs vnum
fit tam in lyrà, quàm in mundo concentus appel-
latur. Hactenus ex Synesio. Similiter Au-
gustin. lib. 11. de Ciuit. Dei cap. 18. Sicut con-
traria contrarijs opposita sermonis pulchritudi-
nem reddunt, ita quâdam non verborum, sed re-
rum eloquentiâ contrariorum oppositione saculi
pulchritudo componitur. Sed verte imaginem,
quâ vtitur Augustin. dicitoque literatos
homines non rerum, sed verborum elo-
quentiâ, discordi concordiâ in sententijs, &
opinionibus modestè pugnantes literariam
pulchritudinem componere.

Synes.

Augustin.

Neque per inanem glo- riam.

Contentioni, subiūgit Apostolus, καὶ οὐδο-
ξίαι: hoc est, inanis gloriæ cupiditatē,
quali contentionis pedisequam, siue etiam,
ut matrem, ut inquit Theophylactus: matrem
huius (contentionis) adducit vanam gloriam:
ex hac enim illa nascitur, cui ad stipulatur Ili-
dorus, apud Bonauenturam in centiloquio,
1. p. lect. 18. Ex inani gloria contentiones eriri
affirmans.

Dum verò, vult Paulus, nullam omnino
rem per inanem gloriam esse faciendam, ut
nihil est, quod expositione indigeat: ita plu-
rimum, quod dolendum sit inueniunt tam
frequens nimirum, tamque generale id vitii
esse; ut vix sit qui ab hac gloriæ cupiditate se
extricet, nec animi robur, & vires ad egregia
opera peragenda habeat, quin eas prius in hu-
ius gloriolæ cote non acuat, ut non abs re sub
hoc sensu per allegoriam acceperis, quod 1.
Reg. 13. 20. & 21. habetur in principio regni
Saul, eo quod non inueniretur faber ferra-
rius in omni terra Israel omnem populū de-
scendere solitum in Philistæam, ut exacueret
vnusquisque vomerem suum, & ligonem, &
securim, & sarculum, subdit textus: Retusa
itaque erant acies vomerum, & ligonum, & tri-
dentium, & securium, usque ad stimulum cor-
rigendum: Sic plane, sic nobis accidit, ut armo-
rum spiritualium acies obtusas, siue etiam
retusas sæpè sæpius habeamus, nec illas aliter
exacuere mos sit, quam descendendo in Phi-
listæam, quæ hostis nostri possessio est, hoc
est, à recta intentione placendi Deo ad ina-
nis gloriæ cupiditatem. Quò facit acris incre-
patio Saluiani Malsiliensis, lib. 3. de Guber-
natione Dei, ubi versans ea verba 1. Ioann. 2.
6. Qui dicit se in ipso manere debet, sicut ille am-
bulauit, & ipse ambulare: hæc habet, quæ non
modo illos, qui voluptates, & pompas saculi se-
quuntur, sed ne illos quidem implere certum est,
qui secularis amoris ius derelinquunt. Nam, &
qui renuntiare diuinis videntur, non sic renun-
tiant, ut penitus renunctasse videantur, & qui
putantur crucem portare, sic portant ut plus ha-
beant in crucis nomine dignitatis, quàm in passio-
ne supplicij. Sic Saluianus.

Illud verò, ut à nemine ex interpretibus
video discussum, ita penitiùs examinare pla-
cet; cur videlicet gloriæ cupiditas, inanis, à
Paulo appelletur? Cuius rei, quæ mihi suc-
currant rationes in medium proferam: & in
primis non abs re responderi potest, inanem

VII.

Theophyl.

Isidor.
Bonauent.1. Reg. 13.
20.Saluian.
1. Ioan. 2. 6.

VIII.

Philo.

Paulinus.

Bernard.

Chrysol.

Matt. 6. 2.

1. Petr. 5. 5.

Iacob. 4. 6.

IX.

M. Tull.

hanc gloriā dici, quod mendax omnino sit, quippe quæ sibi, quæ non sua, sed Dei potius sint arroget. Quo spectat monetæ metaphora, quam ad virtutis actiones diffiniēdas Philo, adnotat. sequent. adducendus affert, sub qua etiam Paulinus epist. 4. Iustos Dei nummularios appellavit: *Vt secundum suam formam* (inquit ille) *probabiles Deo cuderent nummos, & abolita de nobis figurā Caesaris vinctum Regis æterni numisma signarent*. Ecce mē dacium inanis gloriæ cupidi, qui non Deo, sed sibi nummos cudit, cum ipse non sui, sed Dei nummularius sit. Vnde non mendacem modo, sed reum etiam læsæ maiestatis eū appelles, cum nemo suo nomine monetam pertutiat, quin læsæ maiestatis reus habeatur. Sub quo quidem sensu gloriæ cupidum furem appellavit Bernardus serm. 13. in Cant. his verbis: *Fratres si hoc scitis, nemo vestrum velit laudari in vitā istā, quia quidquid hic fauoris captas, quod ad Deum non retuleris, ipsi furaris: tibi enim vnde gloria putide puluis? Tibi vnde? De vitæ sanctitate? Sed spiritus est, qui sanctificat, spiritus non dico tuus, sed Dei. Sed si prodigijs, & signis fulgeas, in manu tua sunt, sed in virtute Dei. An blanditur popularis fauor, quod verbum bonum, & bene forte deprompseris? Sed Christus donauit os, & sapientiam; nam lingua tua, quid nisi calamus scribe? Et hoc ipsum mutuo creditum est talentum repetendum cum vsurā*. Hæc ibi, & plura Bernard. Quam quidem ob causam, sic obseruante Petro Chrysologo, serm. 9. hypocritas cum bona opera perficiūt, tubā canere affirmavit Christus, Matth. 6. 2. quasi bellum Deo omnium auctori inferre, eiusque gloriam, quam ipse alteri se non daturum affirmat (Isai. 48. 11.) usurpare velint: *Bene tubā, (inquit ille) quia talis elemosyna hostilis est, non ciuilis, non misericordie dedita, sed clamori*: Atque hinc conijciat, non nemo Petrum 1. epist. 5. 5. necnon Iacobum cap. 4. 6. dixisse, Deum superbis resistere; peculiari verbo resistendi vsos, quod proprie aliquem lacesitum pugnare, vt alterius vim vi repellat, significat, quasi id inanis gloriæ solummodo, non verò alterius vitij sit proprium, vt bellum Deo gerat.

IX. Vel si superior tibi huius nominis ratio non placet, dixeris inanem hanc gloriam arguitur, vt aiunt, appellari, quod gloriæ cupidum, inanem arguat, hoc est vanum, ac leuem; ita Tullius Thuscilana. 5. clarissimū illum oratorem Demosthenem, quamuis in græcā eloquentiā primastulerit, leuiculum appellavit, quod illo susurro delectari se diceret aquā ferentis mulierculæ, insusurrantisque alteri. *Hic est ille Demosthenes*. Eadem ve-

ro inanitatis, quam in manibus habemus, phrasi alius nescio quis, ex antiquis Philosophis, dum quendam qui sapiētem se esse, profitebatur, media hic in pallio, & vestibus discisis in platea frigoribus congelatā ad popularem auram captandam, deambulantem vidisset, sic falsē eum allocutus dicitur: *per scissuram pallij inanitatem tuam video*. Hinc Plinius Iunior vir magno iudicio, & honestis moribus, lib. 1. epist. 22. aiebat: *Magnitudo animi nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert, recteque facti non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petiit*: Vbi dum magnitudinem animi nihil ad ostentationem referre dixit, tacite monuit pusillum, inanemque animum, eum esse, qui secus faciat, sed & alibi idem expreſsius vanum omnino opus ob hominum laudem peractum, ac proinde inanem illius auctorem, esse, sic asseruit: *Hic enim qui benefacta sua verbis adornant, nō ideo predicare, quia fecerint, sed vt predicarent fecisse creduntur, sic quod magnificum referente alio fuisset, ipso qui gesserat recensente, vanescit*.

Vnde si ad antiquas historias oculos conuertas, hanc gloriæ cupiditatem, proprium ethnicorum vitium fuisse, a quo vel ipsi etiā qui alias moderati, & honesti erant, vix se vnquam continere potuerint, comperies; vel ipsummet Plinium qui modo in inanem gloriam inuehebatur, sui immemorem ita dicentem audi lib. 9. epist. *Ego celebritate mei non minis gaudere non debeo? Ego verò gaudeo, & gaudere me dico*. Et vero vt hominis inanitatem rideas, scito totam gaudij materiem fuisse, quod nescio quis alteri dixerit: *Vides hūc? Plinius est. Quem leuissimum rumusculum magnum laborum suorum fructum sic grandis ille sapiens appellat, verum fatebor, capio magnum mei laboris fructum*. Et vt plures aliorum Gentilium ineptias; vanissimorum peccatorum notas recensere, omittam: audi Greg. Nyssen. de Scop. Christ. *Eum qui honoris hic collati appetens est, Dominus inter infideles recenset*, Ioann. 5. 44. *Etenim quomodo vos potestis inquit credere, qui ab hominibus gloriam accipitis, & gloriam, quæ a solo Deo est non queritis*: Ad quem etiam modum August. lib. 5. de Ciuitat. Dei cap. 14. *Tam est hoc vitium inimicum pæ fidei, si maior in corde sit cupiditas gloriæ, quā Dei timor, vel amor, vt Dominus diceret Ioann. 5. 44. quomodo potestis credere gloriam ab inuicem expectantes, & gloriam quæ a solo Deo est nō querentes? Idem de quibusdam, qui in eum crediderant, & verebantur eum palam confiteri ait Euangelista Ioann. 12. 43. Dilexerunt gloriam hominum magis, quam Dei*. Hec Augustinus.

Plin. Iun.

Idem.

X.

Plin. Iun.

Gregor. Nyssen.

Ioan. 5. 44.

Augustin.

XI.

Sed deinde, eam etiam rationem quis addat, ob quam gloriæ cupiditas appelletur inanis, quod sectatores suos magnam alioquin, & æternam ob egregia virtutis opera mercedem habituros, inanes, vacuosque reddat, dicente Assertore nostro Matthæi. 6. 5. *Receperunt mercedem suam*: quare Gregorius hom. 32. in Evangelia hypocritas cum Symone illo Cyrenæo, qui non propriam, sed alienam crucem angariatus portauit: Hugo in allegorijs Gotfridi Tylmanni ad lib. Machab. cum Eleazaro Elephantum animose interficiente & ab ipsâ interfectâ bestiâ misere oppresso: Remigius vero cum pelsimo latrone crucifixio, pulchrè composuerunt. *Alicna quippe onera* (ait Gregorius) *in angaria portantur, quando per vanitatis studium aliquid geritur; qui per abstinentiam quidem carnem affigunt, sed fructum abstinentie interius non requirunt.* Pergit Hugo, dum enim vestis asperitatem, vililitatem cibi libenter patimur dum labore callosa squalet manus, & frigore cutis riget, & sole nigrescit, tunc Eleazarus Elephantum occidit; cum verò in huiusmodi favorem querimus, tunc Eleazarum cadens opprimit Elephas. Iam Remig. in catena S. Thom. ad cap. 2. 7. Matth. *Per istos duos latrones designantur omnes, qui æterioris vite continentiam apprehendunt. Quicumque enim solâ intentione placendi Deo id faciunt designantur per illum qui à dextris Dei crucifixus est, qui verò pro appetitu humanae laudis, vel aliqua minus dignâ intentione, designantur per illum, qui à sinistris est crucifixus.* Vbi libet cum nescio quo ex prophanis ponderare, quam miserum sit.

Ut faciamus idem, nec mereamur idem.

Imò verò cum Bernard. in Apolog. ad Guilielmum Abb. exclamare. *Ve portantibus crucem non sicut Saluator suam, sed sicut ille Cyrenæus alienam. Ve inquam semel, & vaterum portantibus crucem Christi, & non sequentibus Christum, qui nimirum cuius passionibus participant, humilitatem seclari negligant.* Vnde scite Chrysologus serm. 7. hypocritam in ipso portu ieiunij naufragari, sic dixit. *Hypocrita abstinentia fluctus intrasti, continentia conscendisti undas, enatasti ieiunij pelagus, & in ipso portu ieiunij naufragasti.* Quia nimirum præcipuâ navigationis, id est laboris, qui in opere est difficultate superatâ, in ipso portu, hoc est, vbi ad æternam mercedem adspiciendum erat, humanis oculis hærens naufragium operis, laborisque quem subierat, misere fecit.

Quò etiam mysticus sensus ab Stephano Cantuariensi pie adhibitus præcepto illi Deuteronomij 15. 19. *ne gregis primogenita in hieme, sed in estate potius tonderentur, ne nimio frigore vexata perirent non nihil fa-*

cit, quasi his qui in huius vitæ hieme mercedem operum tuorum exquirat, nihil melius fecerit, quàm ipsamet extinguere. Nota (inquit Stephanus) *quod oves non tondentur in hieme, sed in estate, ne asperitate hiemis opprimantur. Hiems est vita præsens, æstas vero futura. Oves in hieme tondet, qui causâ inanis gloriæ opera sua ostentat in estate vero, qui pro vniâ æternâ laborat.* Vbi vides, tum opera virtutis inanis gloriæ causâ facta misere perire, tum ipsorū auctorem, qui alioqui cæsariatus, ac comâ purpureâ splendens (Cant. 7. 5.) ante Deum apparuisset, foede, ac misere detonsum ad Dei tribunal peruenturum. Vnde Ambrosius lib. 2. officiorum cap. 1. cum de iusto contemnente humanam gloriam dixisset: *Quò minus sequitur gloriam, eo magis super eâ cernit*: subdit. *Nam qui gloriam requirunt, ipsi ea merces præsentium, umbra futurorum est, quæ impediunt vitam æternam. Quod in Evangelio scriptum est, receperunt mercedem suam.* Matth. 6. 5.

Ad quem etiam modum Bernardus, cum Basilio: Nilus vero cum hederâ inanem gloriam composuerunt, quod ille, quem viderit statim perimat; hæc arborem, quam amplexatur arefaciat. Adi Bernard. serm. 14. in Psalmum, *qui habitat.* Audi Nilum orat. 7. aduersus vitia, tom. 5. Bibliothecæ veterum Patrum. *Hedera sic arborem complectitur, ut cum aliis sese suslulerit, radicem eius arefaciat inanis gloria sic iuxta virtutes nascitur, et non recedat, prius quam vim illam excederit, vbi subdolum inanis gloriæ vim obserua, quæ sub dulcis amplexus prætextu crudeliter perimit, sic Basilius in constitutionibus monasticis, cap. 10. eam, dulcem spiritualium operum spoliatricem, iucundum animarum nostrarum hostem, blandissimam bonorum nostrorum de prædatricem, & mortiferi hominum mentibus poculi porrectricem, appellauit: sed & Galfridus in allegorijs Gotfridi Tylmanni ad cap. 17. Ezech. benè per allegoriam ad hanc rem de hoc vitio accepit illud Ezech. 17. 3. *Aquila grandis magnarum alarum longo membrorum ductu, plena plumis, & varietate venit ad Libanum, & tulit medullam Cedri.* Nam cū ipsam Vatis verbis hærens, sic graphice depinxisset. *Aquila hæc vanagloria est, grandis, suâ estimatione, non veritate magnarum alarum, scilicet cogitationum, quibus ambulat, vel magis euolat in magnis, & mirabilibus super se; longo membrorū ductu describitur, dū terrenis facultatibus dilaturatur, & lōgitudine sibi promittit diu. Plena plumis, & varietate, id est, vanitate, & mutabilitate:* subdit: *Libanus cū didatio, vel de albatio dicitur: ad huius Libanū accedit Aquila, ut tollat medullā Cedri, & summitatem frōdiū eius euellat, dum subducit internum robur ani-**

Steph. Cæs.

Cantic. 7. 5

Ambros.

XII.

Bernard.

S. Nilus.

Basil.

Galfrid.

XI.

Act. 12.

mignorantis, & exterioris etiam conuersationis, & honestatis excellentiora dispergit, sola ei de specie pietatis infima, & abiecta relinquens. Sicille.

XIII.

Chrysoſto.

Quid iam vero inanius? Quid vanius? Aut magis stultum quam hæc aure popularis cupiditas, quæ ut vanissimam oculorum hominum mercedem accipiat, Dei oculos, superiorumque ciuium amplissimum Theatrum despicit, atque æternum gloriæ pondus bonis operibus debitum contemnens, eo se defraudare libenter eligit. Vnde Chrysoſt. hom. 19. in Matth. Cuius (inquit) stoliditatis est, ut ad spectandas virtutes eius Rege properante, regem quidem relinquat, ac negligat ab egenis vero, & mendicis spectari velit, ab eisque potius laudem requirat. Similiter hom. 27. in ad Hebræos expendens illud Pauli: quibus dignus non erat mundus: sic opportunè loquitur: quid igitur vis in hac vita recipere, iniuria quippe est si in hac vita mercedem recipias; non itaque secularia sapiamus, nec in hac vitâ queramus retributionem; neque ad eò simus pauperes, si enim omnis mundus non est dignus eis, cur partem aliquam queris?

XIII.

D. Thom.

Chrysoſto.

Idem.

Verum enim vero nec hic substat gloriolæ huius inanitas, cum gloriæ cupidus inanis vndique euadat, absque eo inquam, quod expetiuit propositoque sibi fine defraudatus; est enim ut inquit. S. Thom. 22. q. 132. a. 5. *Finis inanis gloriæ manifestatio propriæ excellentiæ*: Nihil vero minus laudis amatorem assequi, certum est: nam cum primum eius animus, atque intentio deprehenditur, pro honoribus, & plausibus concupitis, propriæque excellentiæ manifestatione, ut vanus, & inutilis imò verò, ut amens ab omnibus irridetur, & exhibatur, quippe qui inanitatem, & vanitatem suam ipsemet prodat; uti Demostheni accidisse apud Tullium superius vidimus; & Chrysoſt. non semel perdocuit, sic enim hom. 72. in Matthæum: *Tu quidem maxime cupis, ut de te admirans ille misericors, ille humanus, ille benignus dicat; ipse autem istud non dicet, sed ille inanis gloriæ cupidus prædicabit; ille qui omnibus quo vis modo hominibus placere studet, ceteraque his deteriora*: & hom. 22. ad Populum: *si vane seruies gloriæ propter hoc ipsum eris ignobilior, ipsi enim te glorificantes per hoc ipsum te ridebunt, quoniam ab eis gloriam aucuparis. Quid igitur rem atrahis, ex quâ tibi contrarium pronemiet? Si vis ergo glorificari, gloriam cōtemne, & eris clarissimus*: Hæc ille.

XV.

Sed restat modo illa ratio, quæ mihi germana esse videtur, ob quam hoc inanis cognomine gloriæ cupiditatē Paulus carpat: quod videlicet quantum vis hominum laus sequa-

tur, & ad cœlum vsque gloriosis plausibus gloriæ cupidus efferatur, ut ut id sit, inanis tamen omnino, vana, mendax, nulliusque momenti hæres fuerit, vel si quod leuius est nomen, quod huic lenitati imponi possit, ut inquit Tullius in Tusculan. Quam quidem rationem primus reddidit Chrysoſt. hom. 2. in epist. 1. ad Thessalonic. Vbi cum dixisset: *Nihil profecto humanâ gloriâ vilius, nihil abiectius*, subdit post nonnulla: *dic enim obsecro, si videre contingat multitudinem paruulorum, eorum, scilicet, qui subiecti verberibus sunt; numquid ab his gloriam cupis? Ita necesse est gloriæ causâ ad omnes homines affici; idcirco nempe ea res inanis dicitur*: Ita ibi; luculentius vero homil. 43. ad pop. *Nihil hominem gloria vilius, & post pauca: Nonne vides personas, quæ in scena versantes inducuntur, quam sint pulchre quidē, quam vero splendide, quam ad extremam pulchritudines perfectionem effictæ? Potes mihi talem aspectum in veritate monstrare? Nequaquâ: Numquid unquam earum amore captus es? Nō; quare? quia vacuæ sunt, & imitantur pulchritudinem, pulchritudo tamen non sunt, similiter, & gloria inanis est, & gloriā quidem imitatur, nō est tamen gloria, verissimè quidem, namque ut scite dixit Iuuenalis Satyra. 7.*

M. Tull.
Chrysoſto.

Idem.

Gloria quanta libet, quid est si gloria tantum est? Iuuen. Planè vacuum quid, & inane ita Seneca ep. 123. *Gloria vanum, & volatile quiddam est, auraque mobilis*. Quod vel inde conijcito, quod nullus esset artifex tam stolidus, tamque impositus mentis, qui rem quamlibet quantumvis minimam ob solam laudis humanæ mercedem vellet perficere, vel fartores, fabros futores etiam adi, & eorum operam mercede laudum etiam ingentium conducere curaret: ita Paschas. lib. 4. in cap. 6. Matth. ad illud: *Sic luceat lux vestra coram hominibus*, his verbis: *Dic queso, quis unquam agricola quamvis rusticus ideo colit agrum, & seminauit, tantum, ut videatur ab his qui transiunt. Vel quis unquam nisi stultus sit, sinem laboris sui collocat in aspectu hominum, ut nihil ex eo aliud requirat? Hæc ille, & alia, nec prætereudum appositum exēplū, quod subiicit Satyrographus in eximio illo Poeta Statio, cuius versus cum Romæ celebratissimi essent, ipse quidem post eximias in se congestas laudes, misera fame conficta batur, donec comædias à se confictas Paridi mimo diuenderet.*

Iuuen.
Senec.

Paschas.

Currunt ad vocem incūdā, & nomē amica, Thebaidos, latam fecit cum Statius urbem, Promisitque diem tanta dulcedine captos. Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi, Auditur; sed cum fregit subsellia versu, Esurit, intactam Paridi nisi vendat Aganen. Verum enim verò, huius gloriæ inanita-

Iuuenal.

XVI.

Iob 20. 7.

tem nemo melius descripsit quam Sophar apud Iob, 20. 7. ubi de hypocrita populi fauorem captare, ait: *Si ascenderit ad calum superbia, & caput eius nubes tetigerit velut sterquilinum in fine perdetur, & qui eum viderunt dicent: ubi est?* Et verò præter sterquilini appositam imaginem, quò ut nihil vilius, nihil abiectius, nihil pecorum pedibus familiarius, ita nihil accommodatius ad inanis gloriæ vilitatem exprimendam, pende eam ab oculis tam cito abesse, atque deperdi, ut iure interrogetur ab omnibus: *ubi est?* Sic enim populares illi plausus auolant, tamque cito hominū laudes euanescent, tam crebro eadem de remutare ipsi sententiam, præsertim in laudando, & fauendo solent, ut nullibi laudis cupidus eiusque gloria possint inueniri. Nec omitenda in hanc rem prior à Sophar proposita thesis. Sic enim immediatè dixerat, *hoc scio à principio, ex quo positus est homo super terram quod laus impiorum brevis sit; & gaudium hypocrite ad instar puncti*, quod sane ad primam illam laudationem, quam cum primum positus est homo super terram, Euam callidissimus serpens aggressus est opportunè referas: sic enim ille: *cur præcepit vobis Deus, ut non comederetis de omni ligno Paradisi*, Genes. 3. 1. Fuit namque perinde, ac si diceret, cur tecum corpore pulcherrimā, viribus præstantissimā animo intemperatā, & absque vllā peccati contagione; tam minuscule, angustèque Deusegit, ut id tibi pomum vetare voluerit? vide te florentem, & mirum in modum vndeque conspicuam, atque inde facile agnosces, non bene cum tuā dignitate, & pulchritudine tam minutæ rei præceptum se gerere. Ecce, quid sibi voluerit serpens, cū dixit: *Cur præcepit vobis?* &c. & quidem laudis illius specie illecta mulier, breui capta suum etiam virū breuius decepit: ut vero videas, quam brevis impiorū laus, & quomodo, gaudium hypocrite ad instar puncti sit; attende statim è vestigio apertos amborum oculos fuisse, atque vnum ab altero præ pudore fugientem ficus folijs semetipsum cōtexisse; & ubi quæso illa tam egregiè à serpente confecta laudatio de corporis animique bonis? ubi celebris illa Panegyris est? Euanuit plane, quia laus impiorum brevis est, & gaudium hypocrite ad instar puncti, & qui eum viderunt dicent, & ubi est?

XVII.

Tertullian.

Vbi iam lector attentius consideret, quanto æternæ mercedis dispendio, pro tam inani, tam futili vanæque re homines, tam ardenter insudant, ut vix aliud sit vitium, quod eos, vel acris insectetur, vel ipsorum animis diutius infideat: Nam, calor est omnis affectus, (Tertull. lib. de pallio, cap. 4.) verum cum in affectationem flabellatur, iam de incendio glo-

ria ardor est. Nec ardor solum, sed vehemens flamma: ita Marc. Tull. Thusc. ul. 2. *Quid de nostris ambitionibus, quid de cupiditate honorum loquar? quæ flamma est per quam non cucurrerint ii, qui hæc olympicis singulis colligebant?* Quod sanè vel inde conijce, quod inanis gloria aliorum etiam victorum victores nō difficile vincat, id quod Cyprian. serm. de ieiunio, & tentationibus Christi, in illis verbis diaboli, *mitte te deorsum*, ita obseruauit, *putabat malignus, quem gula non vicerat, vanæ gloriæ superari: experientia quippe rerum didicerat, & in multis probauerat, vniuersorum victores sæpe nugis laudationum corruptos, & cognatum propinquumque esse virtutibus malum, adulationem: vel ex ea etiam ratione collige, quod Dei filius ut huic morbo medicinam adhiberet, ignominiosissimū crucis supplicium signatè elegerit: id obseruante Chrysost. hom. 28. in ep. ad Hebr. ad illa verba cap. 2. *Suscepit crucem confusione contempta*, his verbis: *esto igitur moriebatur, quid etiam opus erat, ut probro se moreretur? Pro nulla aliâ causâ, nisi ut nos doceret, nihil existimare gloriam, quæ ab hominibus deferretur.* Nec solum mortis genus, sed totam etiam moriendi causam in id ipsum: sic deriuauit Primasius ibi. *Propterea enim moriebatur, ut doceret nos nihil æstimare gloriam, quæ ab hominibus deferretur.**

M. Tull.

Cyprian.

Chrysost.

Primasius.

XVIII.

Corn. Tac.

Plato.

Chrysost.

*Sed in humilitate superiores,
sibi inuicem arbitran-
tes.*

UTRIQUE vero contentioni, & gloriæ cupiditatis vitio, humilitatem Paulus opposuit quâ interno mentis iudicio alium sibi quisque ut potiorē præfert. Græce namque

scriptit

Augustin. scripsit Paulus, *ταπεινω ποσιν*. Id est: in hu-
mili sentire, atque ita August. serm. 2. 1. de ver-
bis Apost. legit, in humilitate mentis, ut mani-
feste appareat non loqui Apostolum de præ-
stantiâ munerum, & honorum, sed probita-
tis, ac virtutis, ad eum modum quo tum Hi-
larius in Psalm. 14. exposuit illud Vatis vers.
Hilar. 5. *Timentes autem Dominum glorificat*: his ver-
bis. *Ergo ut sine personæ acceptione nullus nobis,*
qui malignus est, debet esse: ita & sine exceptione
persona omnis, qui Dominum metuat honorandus
est. Non nos moueat innocens pauper, non ieiunans
sanus, non seruus fidelis, non confidens in Eccle-
sia habitatione peregrinus, sed omnes pari iudi-
cio reueremur, ut talis sit in eorum, qui timent
Dominum magnificatione, humilitas, qualis esse
debet in nihil asstimandis maleuolis libertas: Tum
etiam Sanctus Parens Ignatius 3. p. const.
cap. 1. §. 4. Societatis Iesu militibus præscrip-
sit curandum nobis esse: *Ut potiores partes alijs*
deferremus, omnes in animo nostro tamquam no-
bis superiores ducendo, exterius verò cum hono-
rem, ac reuerentiam, quam vniuscuiusque status
exigit cum simplicitate, & moderatione religiosâ
exhibendo. A quo non abit quod notauit
Olympiodorus in catenâ Græcâ in Iob, de fi-
lijs Iob vrbane inter se conuenientibus, & po-
tiore partes mutuò alijs deferentibus: Vbi
enim nos habemus, & ibant filij eius: Iob. 1.
4. Lxx. legunt. Conuenientes autem filij eius ad
inuicem, quæ ipse sic pendit. Summe admira-
tionis est, quod dixit, conuenientes inter se: id
est, nullam ob rem de principe loco erat illis con-
tentio, maximum vero quid unusquisque arbi-
trabatur, ad alterum properare. Ita ille. Id au-
tem plurimum ad roborandam dilectionem
valere, bene probat Prosper epist. 84. inter e-
pistolas Ambrosij, inquiens: Multum autem
ad roborandam dilectionem valet, cum secundû
doctrinam Apostolicam inuicem se homines ho-
nore præueniunt, & alter alterum superiorem
existimantes amant seruire subiecti, & nesciunt
tumere prælati; cum & pauper diuitem non sibi
dubitat anteferre, & diues pauperem sibi gau-
det equare; cum & sublimes non superbiunt de
claritate prosapia, & pauperes non extolluntur
de communionem naturæ. Cum denique non plus
tribuitur magnis opibus, quam bonis moribus,
nec maior ducitur phalerata iniquorum poten-
tia, quam rectorum inhonora iustitia.

XX.

Ineptissimè ergo ex hoc loco eliciebat Lu-
therus omnibus nos debere obedire, non vni,
aut alteri. Sed vide quam sit verum vetus ver-
bum. Paria sunt amplecti omnia, & nihil: nam
obediendam omnibus Luther dixit, ut
ipse obediret nulli. Equidem si de Præla-
tis Paulus ageret melius his verbis ea
Fausti Episcopi, in serm. ad Monach. tom.

2. Bibliot. vet. Patrum quadriaret sententia.
Nullus illi senior tam indoctus appareat, ut pu-
tet, quod cum non deceat obedientia, quæ
Deum decuit. Humilitas enim, atque obedientia
in iunioribus ad huc necessitas; in senioribus
iam dignitas est. Sed ut dixi non de obse-
quio Prælati impendendo, sed de humi-
litate mentis, quæ alios virtute, & alijs doti-
bus superiores nobis arbitremur capiendus
est.

Esse verò proprium humilitatis munus,
ut omnes sibi superiores quis arbitretur, op-
time docuit Chrysost. hom. 33. in Genesim,
dum quantâ vrbantate, & demissione animi
Abraham quamuis ætate, ac meritis maior
nepoti suo Lothi cesserit, ad hunc modum
expendit: *Et senex iuueni cecidit, & patruus ne-*
poti, & qui tantam à Deo sortitus gratiam ei, qui
in nullo magnum aliquod specimen præbuerat,
& ea quæ oportebat illum dicere, ut iuuenem ad
senem ætate, & dignitate, & patrum Patriar-
cha ad iuuenem dicebat, igitur nos quoque nō ijs
tantum, qui ætate nobis sunt maiores, vel etiam
equales honorem exhibeamus. Subdit ratio-
nem: Non enim est humilitas facere, quod neces-
sitate debes, vel cogeris; hoc inquam non est mo-
destia, sed debiti, vera autem modestia est, quan-
do cedimus ijs, qui nobis videntur esse minores, &
eos veneramur, qui nobis videntur esse magis
indigni quam nos: Et statim omnino ad mentē
Pauli, qui non modo præscribit ut in reue-
rentia, & honore externo sed in ipsomet inte-
riori iudicio superiores sibi quisque omnes
arbitretur, ita subiungit. Quod si recte sapimus
nullos etiam nobis esse minores arbitramur,
sed nos superari ab omnibus dicimus, & hoc di-
co, non de nobis qui innumeris immersumus pec-
catis, sed etiam si quis sibi plurimorum bene ge-
storum conscius sit, nisi apud se sentiat, quod om-
nium sit postremus, nulla ei futura vilitas ex
omnibus bonis suis operibus. Quod à naturâ, &
diffinitione humilitatis, ita confirmat. Hac
est humilitas, quando quis occasiones habet, ut
extollatur, & se ipsum humiliat, & suppressit,
& modeste se gerit. Hactenus ex Chrysostom.
Consentanea scripsit Fulgentius epist. 3. ad
Proban, cap. 18. ad hunc modum. Si
igitur studium tuum (sicut decet virginem sa-
cræ) sectari iustitiam, pietatem, fidem,
charitatem, patientiam, mansuetudinem, non
tamen ut consideratione tui, quamlibet etiam
in inferiori positam professione despicias, aut
te in bonis operibus presumptione propriæ vir-
tutis extollas; quidquid enim spiritualium
donorum plus habueris, quam habent alie,
non parua est iactura virtutis, si in ipsâ prin-
cipali virtute, quæ est humilitas non alias
antecellas; cum non nescias scriptum. Quanto

XXI.

Chrysosto.

Eulgent.

Eccl. 3. 20. magnus est humilitate in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam, Ecclesiastici 3. 20. Similiter Nazianzenus carmine octauo, quod est de virtute humanâ his versibus.

Ergo cauendum,

Ne tibi plus aequo tribuas, & mente superbâ,
Viribus ipse tuis fidas, quantumlibet in te,
Fulgeat insignis sapientia: ne ve virum quem,
Inferiore gradu cernens, attollere cristas,
Incipias tamquam sublimior omnibus, atque
Vicinus metametam: nam constitit intra,
Virtutis quicumque viam non prorsus obuiat.

XXII.

Hinc intelliges fieri possit, ut perditissimos quoque homines sub hoc sensu spirituales etiam viri, absque veritatis præiudicio superiores sibi arbitrari possint, quia nimirum possum veraciter existimare (id quod à Sancto Francisco de se ipso sapius inculcascimus) futurum fuisse, ut si flagitiosis illis tantam Deus suorum auxiliorum vim tribuisset, ac nobis ipsis concessit, maiores forsitan in eius obsequio profectus fuisse facturos vocationi diuinæ gratiæ alacrius, ac plenius respondentes. Ad quem sensum refero, quæ idemmet Fulgentius eadem epistola, cap. 19. Probam sic rursus monet: *Quoties cogitas de perfectione virtutum, noli considerare, quid alia minus habeant, quam tu habes; sed quid tu minus habeas, quam habere iam debes.* Alias huic rei opportunas considerationes, vide apud Cornelium, & Estium eas, ex Patribus elicientes, sed illis adde Augustinum serm. 21. de verbis Apostoli, hunc locum sic vrgentem. *Non arbitreris, quoniam tua quadam bona eminent, & apparent, ideo aliorum nulla habere, quæ lateant, & fortasse maioris ponderis bona, quibus te superat nescientem. Non enim falli nos, aut adulatione potius uti Apostolus iubet, cum dicit: Nihil per contentionem neque per inanem gloriam; sed in humilitate mentis alter alterum existimantes superiorem sibi. Subijcit statim: Verè existimemus posse esse aliquid occultum in alio, quo nobis superior sit, etiam si bonum nostrum, quo illo videmur superiores esse non sit occultum. Vnde infert id, quod Pauli contextui est valde accommodatum. Ista cogitationes deprimentes superbiam, & acuentes charitatem faciunt onera fraterna, non solum æquo animo, sed etiam libentissimè sustineri. Hactenus ex Augustino.*

XXIII.

Ambros.

Gen. 38. 26.

Nec discedam hinc, quin eam etiam cogitationem appingam, quam Ambrosius lib. 2. de Pœnitent. cap. 8. sibi met ipsi multis accommodat; sapius sub propriâ personâ ea Patriarchæ Iudæ verba Genes. 38. 26. *Iustificata est magis Thamar, quam ego, ad hunc modum repetens: Quotiescumque peccatum alicuius lapsi exponitur, compatiar, nec superbe incre-*

*tem, sed lugeam, & defleam, ut dum alium fleo me ipsum defleam dicens: iustificata est magis Thamar quam ego; fortasse adolescentula lapsa sit occasione, qua delictorum fornites sunt decepta, ac precipitata, peccamus, & seniores; re pugnat in nobis lex huius carnis legi mentis nostræ, & captiuos nos trahit in peccatum, ut faciamus quod nolumus. Illi de ætate suppetit excusatio, mihi iam nulla: illa enim debet discere, nos docere; ergo, iustificata est magis Thamar, quam ego: incusamus alicuius auaritiā, recordemur, si nihil ipsi auare fecimus; & si fecimus, quoniam radix est malorum auaritia, & tam sub terrâ occulte in nostro serpsit corpore, dicamus singuli, iustificata est magis Thamar, quam ego; si com moti fuerimus in quemquam grauius, leniorem causam laicus habet, quā Episcopus, eò quod com motus egerit aliquid retractemus nobiscum, & dicamus iustificatus est magis iste, qui commotionis arguitur, quam ego: hæc enim si dicamus ipsi nobis, cauemus, ne dicat nobis Dominus Iesus, aut quisquam de discipulis eius. Festucam in oculo fratris tui vides, trabem autem, quæ in oculo tuo est, non vides. Hypocrita eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eijcere festucam de oculo fratris tui. Luc. 6. 42. Nec alio eunt, quæ scripsit Hilarius in id Psalm. 14. vers. 5. Et opprobrium non accepit aduersus proximos suos: his verbis. *Quid enim tam inane, tam miserum, quam homo homini superbiens, quam de se aliquid fidens? Nonne videmus plures per opum insolentiam cum exprobrasset inopum egestatem amissis omnibus egere, & aliorum miseriam fastidientes rursum eguisse miserantur: Plures etiam per præsumptionem vitæ diu innocentes ad omnia deuolutos, & cum delicta alijs exprobrarunt, ipsos vix ad penitentiam viam pertinere: Hæc ex Hilario; nos plura ad seq. vers.**

Luc. 6. 42.

Hilar.

ADNOTATIO. I.

Nihil per gloriæ cupiditatem esse faciendum.

AM stricte, tamque singillatim nihil propter gloriæ cupiditatem agere præscribit, Paulus, quod hæc virtutis prima lex sit, ut iusta iustæ, sancta sanctæ, id est, propter ipsam iustitiam, & sanctitatem, non ob hominum plausus, & populares laudes peragantur: ita disertè Philo lib. legis allegoriarum, hoc lex iubet, virtu-

I.

Philo.

sem propter ipsam colere, itaque studiosos virtutis, tamquam nummos examinat recta ratio, utrum vitium habeant, anima bona referendo ad res externas, an probe monetae sint, conservando ea in solâ animâ. Pulchrè virtutis studiosos cum nummis componens, nam quemadmodum, ut legitimi, atque pretiosi hi sint, non aliâ, quam regia imagine cudi debent, alias falsitatis arguentur, ita qui iustitiam operatur, solam Dei imaginem in quâ ipse interius se intueatur, non verò externam sui effigiem, quæ oculos videntium capiet honestis actionibus debet imprimere. Quare Chrysolog. serm. 9. *Iustitia (inquit) quæ per se sibi abundat ad gloriam, spectaculum populi, vulgi laudes, fauores hominum mundi gloriam non requirit. Reddit rationem ex ipsa virtutis geniturâ desumptam: A Deo genita cælum spectat, in oculis agit diuinis, supernis virtutibus mixta semper à Deo solo, ut glorificetur, expectat.* Hinc de Ioseph, dum & in egregijs virtutis actionibus, quas exercebat, & in celeberrimis præconijs, quæ ei tribuebat Ægyptus Dei tantum oculos spectabat: dicebat Chrysostom. homil. 63. in Genesim. *Nec humanam venabatur gloriam, sed sufficiebat ei gloria superna, & oculum illum, qui non dormitat habere volebat laudatorem factorum suorum.* Sic ille.

II.

Cantic. 6. 6

Est hinc, quod in canticis sponsæ genæ peculiari locutione cum mali punici cortice componantur. Sic enim cap. 6. 6. *Sicut cortex mali punici sic genæ tuæ:* quæ quidem similitudo aliquantum anceps esse videtur; nam si pomi cortex spectetur, quid peculiare in cortice malogranati inuenias, quod alterius pomi cortici, aut corio non insit; quod si propter interius latentia grana comparatio adhibeatur, cur cortex potissimum vix de granis factâ mentione commendatur? Equidem, quod ea in re sentio, id est, nec posse sine cortice grana commendari, nec alium nisi mali punici corium dignum esse, qui laudetur. Sed quare? quia nimirum ea intus deposita grana, virtutes, ac iustitiæ fructus adumbrant, ij autem nisi lateant, nisi cortice claudantur, & circumdantur, nisi ab humanis inquam oculis abscondantur nullam omnino laudem merentur, nec spōsi oculis grati vllō modo esse possunt: solus ergo ille cortex, qui interiora grana virtutum claudat; sola etiam mali punici grana, quæ cortice velantur digna sunt, quæ laudentur. Sed hæc Philo Carpatius ad ea verba, sic breuius præstrinxit: *Scitis enim intra malum punicum multitudinem granorum contineri, horum per similes bonorum operum fructus esse dicuntur, & latentis animi conscientieque bene cogitata, ac facta, quæ soli sponso perspecta sunt, & cognita in die tamen nouissima cunctis propalan-*

da. Hæc Philo. A quo non multum dissentit Nyssen ad id loci.

Iure dubites, cur vnicūm recenter à se factis creaturis nomen Deus indens, vni firmamento duplex reddiderit, sic enim Genes. 1. 8. *Vocauitque Deus firmamentum cælum.* Sed quare? nonne prius illud firmamenti nomen satis erat: nū posterior hoc firmius, pulchrius ve fuerit? ita sanè. Etenim cum cælum à celâ do dicatur, hoc singillatim tegmine, atque velamento firmamentum tot stellis, ac luminibus micans indigebat, quippe virtutum, ac bonorum operum sydera, nō aliter Deo lucent, ipsiusque oculis gratæ, pulchræque cēsentur, nisi se ab huminis obtutibus celauerint, & absconderint; ita ad id loci Stephan. Cantuar. in alleg. Gotfridi Tylm. *Quia mens iusti, quæ per bona opera firmamentum est cælum dicitur, quia & sculpta est virtutum floribus (dixissem ego syderibus) & conscientia gloriam celat.* Nec abs re dixerit hac ratione non nemo, diuinam in homine resplendentem imaginem hinc cēferi. Certe, cum toties in sacra pagina diuinæ similitudinis, quæ homini subest, mētio fiat, humani oculi ad eam contuendam auidē prospiciunt, & se vnde quaque homo circumspiciens, illam obtutu venari concupiscit. At erras, ac vehementer erras, quisquis id videre desideras, quod si videatur non est, quippe nō aliter fit manifestum, quam cum est vndique contextum, & absconditum. Audi Sanct. Zenonem Veronenf. serm. 2. in Genesim. tom. 2. Bibliothec. *Ergo ne Dei imaginem nō habemus? Habemus plane, et quidem manifestam ex eo ipso, quod nō est nobis portantibus nota, scitē quidē, ex eo ipso.* Nam si bona opera, & virtutes, quibus Deo similes sumus, palam gestauerimus, ipsasmet virtutes, ac proinde Dei imaginem obscurabimus. Quò refero quod lib. de sancta virginitate, cap. 3. 1. dixit Augustinus. *Mensuram humilitatis cuique, ex mensurâ ipsius magnitudinis datam esse, nimirum, ut magnitudo non alia mensurâ, quam humilitatis dimetiatur, tantumque magnitudinis quis habeat, quantum ipsam magnitudinem abscondere, & celare nouerit.*

Hinc illud discrimen acutè adinuenit Paschasius, lib. 4. in Matthæum, inter eum dicendi modum, quo Dominus iustorum opera cōmendauit, & illum quo hypocritarum actiones descripsit, quod iustorum operibus, quæ oculum Dei tantum requirunt lucendi verbum apposuerit, inquiens Matth. 5. 16. *Sic luceat lux vëstra coram hominibus; de hypocritarum vero actionibus, non dixit lucere, sed fieri, ibidem vers. 1. Attendite ne iustitiam faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis: Audi illum: Notanda in omnibus verborum pro-*

III.

Genes. 1. 8.

Steph. Cant.

S. Zen. Ver.

D. Aug.

IIII.

Paschas.

Matth. 5. 16

prietas, nam illinc dictum est, sic luceat, istinc autem caute ne faciat opera vestra coram hominibus, tantum, itaque nec prohibet ne luceant, sed tantum ne fiant, ut videantur, quia profecto si virtutis essent lucerent, nunc quia vitiorum sunt, et tenebrarum opera, videant tenebrosi tenebras suas; Deus quia lux est ea respicere, nisi ut puniat, nec approbare potest. Hæc Paschas. pende illud: si virtutis essent lucerent. Quare lucerent? quia ab humanis oculis absconderentur, at enim vero, quia in lucem data sunt, tenebris conspeliuntur. Applaudit Tertullian. lib. de orat. cap. 14. eum morem, qui Africæ inuenerat, ut in ieiunij diebus, a salutationibus, quæ casto pacis osculo dabantur, abstinere, hac potissimum ratione confutat, quod inde ieiunantes agnoscerentur ieiuniumque semetipsum proderet, ac publicum faceret: *Iam enim de abstinentia osculi agnoscimur ieiunantes.* Ac si diceret, ieiunium amissum, quod ut veræ virtutis opus sit, celare se, & abscondere debet.

Tertullian.

V.

Nec solum verbis, sed appositis etiam exemplis doctrinam hanc Dominus confirmavit: ipse enim aliquando de more opem laturus, non meridianam lucem, in quâ omnium oculis se ingereret, non gratum, & benemerentem amicum, cui æquum benefacere videretur, non denique suorummet oculorum vigiliam, quæ opus scienter, & prudenter factum commendaret, sed potius medias noctis tenebras, secreto opportunissimas, hominem importunum, qui non tam à volente peteret, quam ab inuito extorqueret, tandemque somnij tempus, vel quod tunc semisopita mens, & pene dormiens animus, meriti vix compos censeretur, vel quod qui eo tempore daret somnum potius suum redimere, quam benefacere videretur. Sic in sui typo elegit apud Lucam, cap. 11. 4. *Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad eum media nocte, & dicet illi: Amice, accommoda mihi tres panes, &c.* Et si ille perseverauerit pulsans, dico vobis, etsi non dabit illi surgens eo quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet, necessarios. Sic sub præfato sensu hæc verba pensitante Chrysol. serm. 39.

Luc. 11. 4.

Chrysol.

O quam pius, quam misericors, qui quod mandatis docet, probat, & informat exemplis, cum facis, inquit, elemosynam noli tubâ canere, & iterum, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. *Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad eum media nocte: parum est quod facienti misericordiam nox velabatur, quod largitantiem dantis petentis obtegebat improbitas, nisi ad cumulum pietatis velanda adscriberetur, & somnus: Vbi non possum non rursus reminisci differti illius Romani equitis Sallustij Crispi*

apud Tacit. 3. annal. *Cui quo vigor animi ingentibus negotijs par suberat, eò magis ut inuidiam amoliretur, somnum, & inertiam ostentabat.* Sed ad Chrysologi mentem Ambros. lib. 1. officior. cap. 30. *Perfecta autem est liberalitas, ubi silentio quis tegit opus suum, & necessitati singulorum occulte subuenit, quem laudat os pauperis, & non labia sua.*

Corn. Tac.

D. Ambr.

VI.

Luc. 4. 40.

Illud verò præfata cogitationi, ut omnium quo admisible est, quod de eodem Assertore refert Lucas, cap. 4. 40. *Cum autem Sol occidisset, omnes, qui habebant infirmos varijs languoribus, ducebant illos ad eum, at ille singulis manus imponens curabat eos: Observabat videlicet prudens medicus ad curationes adhibendas Solis occasum. Quid? impedimentone illi solares radij ad benefaciendum? an opportunior reddendæ sanitati hora illa erat? Erat quidem non remedio, sed beneficio, & egregiæ virtuti, ut noctis tenebris, atque silentio eius claritas tantisper dissimularetur, & iuxta ipsiusmet monitum: *Nesciret sinistra, quid dextera faceret.* Unde & post modum subiicit Lucas: *Facta autem die egressus ibat in desertum locum, & turba requirebant eum.* In quæ verba Ambros. lib. 3. de Virginibus ei, qui dubitauerit, cur qui venerit, querere, & saluum facere, quod perierat. Lucæ 19. 10. homines declinaret, & ab illis requiri vellet, sic occurrit. *In quo ille docet, à perfecto abesse, debere iactantiam; non enim sanandorum copiam, sed iactantiam declinabat.**

Luc. 4. 42.

Ambros.

Luc. 19. 10.

VII.

Matth. 6. 2

Hinc percipies peculiarem emphasim verborum Christi, Matth. 6. 2. *Cum facis elemosynam, noli tubâ canere ante te.* Nam meritò ambigas, cur sigillatim tubæ Christus meminerit. Et verò hæc locutione virtutis naturam in primis exprimit, quæ ipsismet ethnicis æstimatoribus, & pensitatoribus nihil ex se, siue extra se quærit, etsi à possessore iactetur, & publicetur perit, sed prius Ambrosium, deinde Gentiles audi, sic enim ille, lib. 2. officior. cap. 1. *Beata plane, quæ non alienis æstimatur iudicijs, sed domesticis percipitur sensibus, tamquam sui index, neque enim populares aliquas opiniones pro mercede aliquâ requirit, neque pro supplicio pavet. Bene: domesticis percipitur sensibus, non aliorum, in quos se tamquam tuba infinuet; nam ut opportunè Theognes.*

Ambros.

Theogn.

Senec.

Si bene agis, bene tibi sit, quid præconia quaris? Iam Senec. epistol. 113. fine: Doceat me, quam sacra res sit iustitia, alienum bonum expectans, nihil ex se petens nisi usum sui, non est quod spectes, quod sit iusta rei præmium,

maius, quam iustum esse: & statim: qui virtutem suam publicari vult, non virtutis laborat, sed gloria. Ac si dicat, eo ipso, quod virtutem tubâ canit, virtutis naturam ignorat, eiusque munus prætergreditur, & amittit. Similia habet, epist. 7. & lib. 3. de Ira, cap. 4. ad cuius gustum Plinius Iunior, lib. 1. epist. 8. ad Pompei. Meminimus, quanto maiore animo honestatis fructus in conscientia, quam in famâ reponatur, sequi enim gloria, non appeti debet: nec si casu aliquo non sequatur, idcirco, quod gloriam non meruit minus pulchrum est. Hinc Tacit. lib. 2. Annal. cum de Germanico Tiberij nepote dixisset. Post ingentem victoriam congeriem armorum struxit superbo cum titulo. Debellatis inter Rhenum, Albinque nationibus exercitum Tiberij Caesaris ea munimenta Marti, Iovi, & Augusto sacravisse: subiicit eleganter. De se nihil addidit, metu invidia, an ratus conscientiam factis satis esse. Recte omnino: nullum enim theatrum, (sic Tullius, Thusc. 2.) virtutis conscientia maius. At enim vero Plutarch. in libello, quomodo sentias te in virtute proficere. Dum hoc inter præcipua proficiendi initia annumeravit: Si se ipso quis contemnus laudantium applausus nihil curet. Ijs verbis apposito Agésilai exemplo confirmat, quæ præfatæ Assertoris sententiæ elucidandæ mirificè deferuiant. Sic namque ait. Ita plene Agésilans vitam instituit, dum tacitus bona sua secum circumferret; abunde magnus buccinator ipsemet sibi: Latabatur enim ex animo; quod testis sibi esset idoneus, spectatorque bonorum, intus rationem certo sibi commorari ostendens, amque egisse radices, posteaquam iuxta Democritum adsuenerat ex se se voluptatem accipere. Notetur ille dicendi modus, abunde magnus buccinator ipsemet sui, & componatur cum Christi verbis, noli tubâ canere ante te. Possis enim Christi verba, sic efferre. Quid vis tuba canere, ut ab omnibus videaris? cum ipse abunde magnus buccinator tui met sis? Accinit Pisonis sensus, de quo Velleius Patercul. Nemo magis, quæ agenda sunt egit sine vllâ ostentatione agendi. Quod verò addidit Plutarchus Agésilauum idoneum sibi rectè factorum testem esse, simile est orationi, quâ Lucillum alloquitur Seneca in præfat. lib. 4. natural. quæstion. Cum cupieris velle laudari, quare hoc ab alijs velle debeas? ipse te lauda: dic: liberalibus studijs me tradidi quamquam paupertas alia suaderet; adijce nunc inuictum muneribus animum, & in tanto auaritiæ certamine nunquam suppositam manum lucro: adijce nunc victus parsimoniam, sermonis modestiam, ad-

uersus minores humanitatem, aduersus maiores reuerentiam: post hoc ipse te consule, verane, an falsa memoraueris: si vera sunt, coram magno teste laudatus es; si falsa, sine teste derisus es. Ita Seneca.

Nec omittenda fuerit subrustica Plutarchi citato loco ad hanc rem similitudo, saltem ut cum aliâ honestiori commutemus: Porro si amatores voluptatis, quam percipiunt ab ijs, quas depereunt mulierculis, nullum præter illas requirunt testem, quanto magis decet sapientem, verique boni amantem, dum in rebus honestis, virtutis fruitur complexibus, se ipso contentum letari, nihilque laudantium, & auditorum curare applausus. Sed pelle tu spurcam eam imaginem, & illam non minus appositam, eius, qui vehementius sitiat, aut esuriat reponere. Numquid hic, ut sitim, famemue expellat, domo egredietur, ut à transeuntibus famem, sitimve explens videatur? Id fanè non nisi infans faceret: at animus Platone teste, lib. 7. de Republ. vacuitates etiam patitur, nec famem, sitimve suam aliter potest explere, quam virtutis opera exercendo; ergo non minus fuerit infans, qui animi sitim depulsurus, hominum oculos concupiscat. Vnde merito (ut superius vidimus) leniculum appellauit Demosthenem Tullius Thusc. 5. quod illo susurro delectari se dicebat aquam ferentis mulierculæ, infusurrantisque alteri. Hic est ille Demosthenes, subdit Cicero. At quantus orator, sed qui loqui videlicet apud alios didicerat, non multum ipse secum. Quasi diceret, nam si ipse secum loqui didicisset, vidisset profecto eum, qui sitim animi explere cupit, infanè ad amphoram mulierculæ accurrere, cum ipse se ipso possit eam depellere.

At enim vero, eum etiam præfatæ tubæ, de qua Dominus apud Matth. reddit sensum Petr. Chrysol. ut ad militarem usum ab eo allusum videatur. Bene tuba (ait ille) quia talis elemosyna hostilis est, non civilis, nec ea solum ratione, quâ in expositione literæ, num. 8. reddidimus, quod inanis gloriæ cupidus, Deo honorè furari studeat, sed multo magis, quod dum hominū oculos, & laudes potius, quam Deum, qui in abscondito videt obseruat, atque venatur, vel Deum, vel saltem eius prouidentiam, & oculos, quibus benignus nos respicit, de medio videatur tollere, aliàs quis nisi infans humanos oculos, lippientes, inanes, maleuolos, malignos, inuidiæ, & liuoris plenos, diuinis, benivolentissimis, benignissimis, & beneficentissimis anteponat? Ita videas Ananiæ, qui pecuniam dimidiatam Apostolorū pedibus subiecerat, quod id nō tā religionis causâ, sed ut egregij facti specie, ut in-

VIII.

Plutarch.

Plato.

Tullius.

IX.

Chrysol.

Basil.

Act. 5. 3.
Lecl. Syr.

Lecl. Cöpl.

Chrysost.

Genes. 4. 4.

Sap. 6. 17.

X.

Ad Theff.
2. 6.1. ad Cor.
4. 9.

Hieron.

quit Basil. serm. 1. de institut. Monachi. hominum oculos, & plausus in sui admiratione, & gloriam raperet, dixisse Petrum, Actuum 5. 3. *Cur tentauit sathanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto? Vbi Syriacus, & plures Græci codices legunt: Mentiri se in Spiritum sanctum.* Complutenses verò, & alij omnes: *Mentiri te Spiritum sanctum;* quod non eò refero cum Caierano, ut hypocrita sanctum se esse spiritum mentiretur, sed potius, ut Sancti spiritus prouidentiam, & bonorum operum remunerationem saltem practice, negare videatur. Nam si crederet non humanam venaretur gloriam, sed contentus gloria superna oculum illum, qui non dormitat habere vellet laudatorem factorum suorum. Sic dicebat Chrysost. hom. 5. in Genes. *Non vides in equorum ludis, quomodo hi, qui equos agitant, non adueriunt plausum populi assidentis, nec voluptatem ex eo plausu capiunt, sed in unum regem in medio sedentem oculos intendunt, ac ad nutum illius attēdentes totam multitudinem despicunt?* Ergo qui ad multitudinis nutum se componit, regem ibi non esse, credere, videtur. Nec aliter ab hoc sono, ei tubæ reddito illud tinnit, eū, qui humanos oculos diuinis anteferat, nec Deum, qui in abscondito videt, obseruet, ipsum ad zelotypiam acrius inflammare, etenim si zelotypia discruciabatur Cain, quod Dei oculos sibi vni raperet Abel. Nam respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius, ad Cain verò, & ad munera illius non respexit. Genes. 4. 4. Cur inanis gloriæ cupidus Deum ad æmulationem non prouocet? dum ad humanos oculos effusa cupiditate, respicit, nec ad Deum, qui tam ardens animæ amator, circumcui quarens, Sap. 6. 17. ut sponsam, in abscondito, videat non attendit?

Sed Paulum iam Paulo opponas; is enim, qui nihil per inanem gloriam, faciendum præscribit, quique 1. ad Thessalonic. 2. 6. dicebat: *Deus testis est, neque quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab alijs:* ad Corinth. epist. 1. cap. 4. 9. de semetipso ait, *spectaculum* (siue ut Hieronym. è Græco vertit in cap. 4. ad Galat. *Theatrum*) facti sumus mundo, & angelis, & hominibus. At o bone. Cur qui gloriam ab hominibus non quæris, non etiam in cubiculo clauderis, sed in facie hominum, & in mundi theatro versaris? Respondet verò pro Paulo, ipsamet verborum structura, neque enim dixit: *spectaculum* ipse me facio hominibus, sed potius sub passiva significatione: *spectaculum*, siue *theatrum* facti sumus. Ac si diceret, non ego hominum oculos quæro, aut desidero: absit, sed ipsi me inuito, & repugnante quærunr, atque sequuntur me. Ego si quidem, quamuis pro iniuncti mihi mune

ris ratione in hominum oculis verser, at Deo solum me proba, atque illum oculum, qui non dormitat, laudatorem habere cupio factorum meorum. Sanè pro Paulo sic cœlestis sponsus fidei iubet: *Oculi eius sicut columba super riuulos aquarum, quia lacte sunt lota, & residunt iuxta fluentem plenissima.* Nam iuxta eam Nysseni de lacte obseruationem, quam sapius supra probauimus, quod solum inter humida imaginem non reddat, his verbis innuitur, Paulum quantumuis iuxta fluentia plenissima, hoc est, in oculis hominum, populorum, vrbium ageret. Etenim aqua, populi sunt gentes, & lingua. Apocalyp. 17. 15. ita pure, & simpliciter, cœlum, atque sponsi sui oculos spectare, ut propriam imaginem ab hominum oculis reddi, siue ab illis quæcumque egerit bona, videri, & laudari nollet; nec eos magis attendere, quam si interiori domus cubiculo delitesceret. Iam si attēdis, Deus arguit (Chrysolog. serm. 9.) *Largientem ad suam famam, non ad pauperis famam vota culpatur, non loca.* Similiter Auctor operis imperfecti in Matthæum, hom. 13. in cap. 5. Matth. apud Chrysostom. tom. 2. *Qui non ideo facit, ut ab hominibus videatur, etsi coram hominibus fecerit, tamen non videtur coram hominibus fecisse.* Sic ibi.

Cant. 5. 12.

Nyssen.

Apo. 17. 15

Chrysol.

Auct. ope. imperf.

XI.

Act. 3. 12.

Applaudit huic cogitationi is Act. 3. 12. locus, cum claudio, qui ad speciosam templi portam sedebat, per manus Petri, & Ioannis ad salutatem restituito, indeque in vehementem stuporem omni populo rapti, & ad Apostolorum plausus maxime inclinato, Petrus, ut germanus columbæ filius, ipseque columba lacte lota, sic omnem cœtū allocutus est: *Vbi Israhelæ, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute, & potestate fecerimus hunc ambulare? Pende illud, quid nos intuemini? Quasi dicat. Cur in nos, & non potius in Deum oculos conuertitis? Eia eos a nobis remonete, neque enim videri cupimus, aut gloriam vestram, humanumve honorem captamus, qui Deum solummodo spectatorem habere cupimus. Ita pene Gregor. homil. 5. in Ezechiel premens hæc verba: *Intuentium oculos miraculi lumine perstrinxit, sed humilitatem custodiens laudem auctori reddidit.* Nec aliter Paulo aptauit idemet Gregorius, lib. 2. 2. Moral. cap. 5. ea Iob verba 31. 26. *Si vidi solem cum luceret, ut videlicet ad eum ipse modum in oculis hominum versaretur, & quod plus est præclaras virtutes, & egregia sua facta illis enumeraret, ut ab illis simul oculos, memoriamque auerteret, nec ea, ut propria, sed ut profutura recenseret: sic enim ille: Quasi**

Greg. Mag.

Iob 31. 26.

quia eadem bona non in se attenderet, patefacta tribulatione propria tentationis edocuit, quā expresse subiungit, propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, ut ergo discipulos instrueret, de se summa referebat, ut vero se in humilitate custodiret, considerationis oculum nō in virtutibus suis, sed in infirmitatibus fixerat. Habent itaque proprium sancti viri, ut bona quidem qua agunt videant, & tamen cum peregerint ab eorum memoriā oculos auertant. Ita Gregor.

XII.

Sed quam acere fuerit declinandi hominū gloriam Paulo studium, inde melius conijciet, quod aegrotō ab eo simul, & Barnaba Lycaonia aliquando sanato, eāque de causā diuinis honoribus non a plebe solum, sed ab ipso Iouis sacerdote illis oblatis, Actuum 14. 14. *Act. 14. 14.* Ipsi, inquit Lucas, concisis tunicis suis exilierunt in turbas clamantes, quid hac facitis? Vbi plura sunt observatu digna: illud in primis quod notarunt Caietan. & Lorinus, in verbo, *exilierunt*, Apostolos ideo domo, vel loco abditō egresfos, quod fugiendā gloriā causā ibi se abdiderint. Deinde quod hoc ipsis non satis fuerit, quo minus miris eos laudibus populus prosequeretur, clamantes exiliisse: sed id in græco magnam emphasim habet, propriē enim significat feroci gestu, ac motu, horridisque vocibus, seu mugitibus non aliter, ac cū grandis aliqua fera saltu aliquem appetit, plebi insultasse: illamque acerrimē reprehendisse, quod tantis ipsos honoribus afficerent. Præterea inibi obserua concidisse Apostolos tunicas suas, primum ob doloris magnitudinē, pro illius æui more, quem ob laudes suas percipiebant: est namque proprius sanctorum mos non minus acriter de honoribus gloriāque suā, quā ambitiosi homines de dedecore, & ignominiā dolere. Ita Augustin. lib. 10. confels. cap. 37. cum Deum allocutus dixisset: Tu nosti de hac re gemitum cordis mei, & flumina oculorum meorum, neque enim facile colligo, quam sim ab istā peste mundatior, & multum timeo occulta mea, qua norunt oculi tui, mei autem non, subdit post modum. Contristor laudibus meis, cum vel ea laudantur in me, in quibus ipse non mihi displiceo, vel etiam bona leuiora pluris æstimantur, quam æstimanda sunt. Ad hæc: vestes ideo videntur discidisse, ut interiorē pectoris sinceritatem, & odium in gloriam hominum patefacere, vel si quid illis laudum thurisve illius a Sacerdote oblatis adhæserat a se procul remouerent. Certē dum Christus, Matth. 6. 1. dicebat. *Attendite ne iustitiam vestram faciatis corā hominibus*, eam in verbo, attendite, emphasim adnotarūt Theophylactus, & Euthymius, ut ab inani gloriā, non secus, ac ab aliquā immani ferā

nos custodire, & cauere commonerent. *Attendite* ait Dominus (verba Theophylacti) & *caute*, quasi de aliquā malā bestia dicat, attende ne dilaceret te. Ita uterque: sed illis prior Philo, lib. de Ioseph, cum ad eum mysticum sensum, Iosephi venditionem deferret, quod Reipublicæ gubernator esset futurus, quia nimirum, qui alijs præest omnium seruus efficitur, idque appositū ex eo quod venales serui in locum eminentiorem ascendebant, ut ab omnibus vndique viderentur, sic eliceret. Nam qui antram populi captans concionaturus locum superiorem ascendit, sicut venalicus seruus fit ex ingenuo, propter honores, quos videtur accipere addicens se innumeris Dominis, subijcit, idem a feris circumuentus inducitur, quod huic insidietur immanis bestia, vanagloria, corripere, ac deuorare tales soluit. Ita Philo.

Phil.

Sed ut Paulum Paulo conciliauimus; ita eā Assertoris verba: *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis*. Matth. 6. 1. cum illis: Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrū: Matth. 5. 16. cōparare oportet: Nam quomodo iustitiā vult celare (Chrysol. ser. 9.) cuius opera sic vult elucere? Quid vidēdæ virtutes; earum verō auctor, & artifex videndus nō est: ita quidem; quamuis enim reapse fructus cum amore, & honestæ actiones cum operatore ipso coniunctæ sint; at is sic ad circumstantes se gerere debet, imō verō sic solum Deum spectare, ut non magis sibi, ac si nullibi esset laudes inde respergantur. Ita inibi Chrysolog. *Frates* hic Dominus non indicat, sed exponit, pandit cogitationum delos, secreta mentium nudat, iniuste iustitiam tractantibus modum iustæ retributionis indicit, iustitia quæ se humanis oculis locat diuini Patris non potest spectare mercedem, voluit videri, & visa est, voluit hominibus placere, & placuit, habet mercedem, quam voluit, premium quod habere noluit, non habebit. Expresit id enucleatius Gregor. Nyssenus orat. de scop. Christ. ad hunc modum. Ergo hoc tibi dicimus hunc sermonem præcipere, ut is qui Dei mandatis obtemperat, quidquid facit in illū intendēdo faciat, atque huic soli placere studeat, nullā ab hominibus gloriam veniēdo, verum fugiat quisque laudes ab his irributas, necnō ostentationē; per vitam autē, & opera cognoscatur, ut spectatores horū effecti, non dixit ostentantē se admirentur, sed Patrem vestrū, qui in cælis est glorificēt. Breuius Theop. in id loci ex ipsa verborū serie, sic animaduertit. Non dixit: Vos ostentetis virtutē, hoc enim non esset bonum, sed illa sola luceat, ut & inimici vestri admirentur, & glorificent non vos, sed patrem vestrum.

XIII.

Matt. 6. 1.

Matt. 5. 16.

Chrysolo.

Idem.

Nyssen.

Theophyl.

Act. 14. 14.

Caiet.
Lorin.

Augustin.

Matth. 6. 1.

Theophyl.
Euthym.

XIII.

Matt. 5. 16.

Hilar.

Chrysolo.

Phil.

XV.

Marc. 7. 24

Augustin.

Beda.

Sed & illum fortē sensum habent ea Aferitoris nostri verba: *Sic luceat lux vestra coram hominibus*, &c. ut tacitē nobis subindicet: eam virtutis, & rectē factorum naturam esse, cui vera semper subsequatur gloria, & ut fugientem umbrā, sic humanas laudes declinantem, gloriæ splendor indefinenter insequatur. Ita Hilarius Canon. 4. in Matth. *Pari fulgere Apostolos monet lumine, ut admiratione operis eorum Deo laus impertiatur, non quod ab hominibus oporteat gloriam querere; quia omnia in honorem Dei agenda sunt, sed ut dissimulantibus licet nobis opus nostrum ips inter quos vivimus eluceat: & bene quidem: licet dissimulantibus nobis. Nam ut scitē Chrysolog. serm. 9. Qui potest celare radios solis, iustitia poterit occultare fulgorem, iustitia lux rerum consilijs non velatur, obscuris, iustitia cum sibi facto claret omnes illustrat exemplo. Vnde Philo lib. de Abel, & Cain, cum in hanc sententiam dixisset: *Nam vera bona ex se ipsis naturaliter vocem emittere etiam si sileant: subijcit tam diserte, quam similitudini lucis, qua usus est Dominus, accommodatē: Nam nec Sol, nec Luna opus habent interprete, qui nos doceat ab altero interdum; ab alterā nocte mundum uniuersum illustrari, sed ipso splendore fidem, vel absque teste faciant oculis certioribus, quam sunt auribus rerum iudicibus.* Ita ille.*

Quo placet referre obscura illa verba, quæ de Christo dixit Marcus, cap. 7. 24. *In gressus domum neminem voluit scire, & non potuit latere, in quæ sic inquit Augustinus in Catena S. Thomæ: Si autem voluit, & non potuit infirmata voluntas eius esse videtur, impossibile est autem, ut Saluatoris voluntas non impleatur, nec potest velle, quod scit fieri non debere.* Respondet verō Beda. *Ingressus etiam domum precepit discipulis, ne se cuiquam in regione ignorā, quis esset aperirent, ut exemplo eius discerent, quibus sanandi infirmos gratiam conferret, in exhibitione miraculorum humani fauoris gloriam quantum possent declinare, nec tamen a pio virtutis opere cessare, quando hoc fieri, vel fides bonorum iuste mereretur, vel infidelitas prauorum necessariō cogeret. Sanē quasi ea sit natura virtutis, ut eius claritas, & fulgor non magis velari, occultariue possit, quam si Solem quis in manibus, aut in sinu gestasset, & illius radios abscondere, & cohibere vellet.*

Ita Psalm. 36. 6. de Deo opportunissimo remunatore dicebat Vates: *Et educet quasi lumen iustitiam suam*, hoc est, ut exponunt Genebrard. Iansen. Eugub. Brendenbach. Proferet in apertum, in lucem, & in conspectum omnium, ut quasi lumen solis ab omnibus conspiciatur, sed preme verbum, *educet*, quod rem quasi in sinu, vel in parte abditā latētem in medium proferre significat: vnde inibi Origenes. *Tu iustitiam, quā iustificasti in occulto, & reuelasti eam soli Deo hanc producet sicut lumen Deus, & ostendet te iustum, illuminatum sole iustitia, cælo, & terra, & omnibus qui in cælo sunt.* Sic ille.

In quam sententiam libet expendere, quod 4. Regum 6. 30. de Rege Ioram dicitur cum enim is pœnitentiæ, non inanis gloriæ causā cilicio interius fuisset indutus, casu accidit, ut præ infaultæ rei dolore vestem coram omnibus subito discidisset; vnde factum est, ut quod ille maxime fugiebat, ab omnibus cilicio indutus, videretur; signatissimis id verbis sic referente textu sacro. *Quod cum audisset Rex scidit vestimenta sua, & transibat per murum, viditque omnis populus cilicium, quo vestitus erat ad carnem intrinsecus: Vbi non nihil emphasis esse videtur illi adverbio, intrinsecus; quasi sensus sit, eō magis fuisse vniuerso populo Regis cilicium manifestum, quō ipse non ad exteriorem speciem, sed intrinsecus eo indui voluit, ac si diceret: ipse non utcumque, sed intrinsecus, & abscondite cilicium induit; at vel ea ratione omnis populus cilicium vidit, & ab ipso intrinsecus positum adnotauit. Quam ad rem opportunē loquitur Chrysost. hom. 72. in cap. 22. Matthæi, vbi cum ad inanis gloriæ cupidum dixisset. *Tu quidem maxime cupis, ut de te admirans; ille misericors; ille humanus; ille benignus dicat; ipse autem, ille inanis gloriæ cupidus predicabit.* Subdit statim, *sin vero tu celabis, tūc exclamabit: o misericordem illum, atque humanum, non enim grande aliquid, aut precipuum occultari diutius Deus patitur, sed si tu celabis ille manifestabit: Vnde prudentissimus Bernardus serm. 13. in Cant. Stultus (inquit) sum sicut stella labiorum tuorum gloriam meam credidero, & capero mendicare eam abs te; cum habere voluero retineo gloriam penes me.* Sic ille.*

Psalm. 36. 6

Gen. cl. r.
Iansen.
Eugub.
Brendemb.

Origin.

XVI.

4. Reg. 6. 30

Chrysosto.

Bernard.

VERSVS III.

Non quæ sunt singuli considerantes, sed quæ aliorum.

COMMENTARIUS.

I.

IC inter præcedentem, & sequentem interiectus hic versus est, ut eius sensum, ut suum sub diuersâ quidem sententiâ uterque vendicet; & Græcum quidem verbū tam huic,

quam illi fanere videtur, nec enim posuit hic Paulus verbum, *ζητέω*, ut 1. ad Corinth. 10. 24. *Nemo, quod suum est, querat*, & 1. ad Corinth. 13. 5. *Charitas non querit, quæ sua sunt*; & hoc eodem cap. vers. 18. *Omnes quæ sua sunt querunt*; sed verbum, *σκοπέω*, ex quo Ambrosianus vertit, *contemplanter*: propriæque significat, speculari, explorare, indagare, respicere, seu præ oculis habere metaphorâ ab scopo in quem ut iacula dirigamus aciem oculorum figimus.

1. Ad Cor.
10. 24.
1. Ad Cor.
13. 5.

Ambros.

II.

Hinc duplex æque probabilis, & appositus huius loci se prodit sensus; alter, (à Paulo ut reor potissimum intentus) ut ad humilitatem facilius comparandam in aliorum virtutes, eaque bona quæ laude digna sunt, potius quam in propria oculos quis defigat. Ita Anselmus: *Optimè docet, quomodo vitent cōtentionem, & inanem gloriā, & quomodo arbitrentur alios superiores, scilicet, si considerauerint non sua bona, sed aliorum*: Est quidem superborum is mos; si quæ illis bona insunt, ea attentius inspicere ponderare, expendere iactare: cōtra vero si aliqua ipsis, vel in animo, vel in corpore sordent, mentem, & oculos ab eis auertere, ut si fieri posset, æternæ obliuioni; mandarentur; cum tamen, in aliorum bonis, malisque secus omnino se habeant, nam ut mala perpendere, exaggerare, & opportunè, importunè de illis sermones miscere solent, ita ad virtutes egregiasve animi, aut corporis doctes, nec oculos aliquando conuertunt. Accipe exemplum in Phariseo illo, de quo Dominus apud Lucam. 18. 10. Qui totus in vi-

Anselm.

Luc. 18. 10.

dendis, contemplandis, expendendis bonis operibus, quæ gesserat, versabatur, quin in publicano iuxta se posito licet dolente, penitente, pectusque suum percutiente boni aliquid eius oculis occurreret. Vnde quamuis ad iustitiæ leges videretur cōpositus, quamvis Deo ad speciem gratus, quia tamen proximi sordes, potius quam lacrymas, quibus eluebantur, maluit videre iure accusatur, & exsibillatur: ita rem notante Hilario in Psal. 14. *Phariseus vero honorem eorum, quæ de se proferebat, per insolentiam opprobrii amisit*. En scopulum in quem impegit bona sua considerans, non quæ aliorum.

Hilar.

III.

Alter vero sensus ad sequentem potius, quam ad præcedentem versum spectans, communis etiam præfatis Pauli verbis 1. ad Corinth. 10. 24. *Nemo quod suum est, querat*; & illis 1. ad Corinth. 13. 5. *Charitas non querit quæ sua sunt*, esse videtur, opportunumque ad mutuam charitatem fouendam, continet monitum, videlicet, ut non sua solum, sed aliorum etiam commoda, quis spectet, atque procuret. Nam ut Hilarius in id Psalm. 54. *Quoniam Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent*, scitè inquit, non est maius vinculum hominibus placendi, quam ut nemo sui causâ velit aliquid, quia quod in profectum propriæ utilitatis efficitur, non potest non aliquam offensionem ex causis accidentibus excitare, cum quod alijs utile est, alteri saepe fiat incommodum: at vero, qui nihil sui causâ velit, & omnia in profectum alienæ voluntatis exerceat, necesse est, ut causam placabilis acquirat, quia & ex alienis utilitatibus placet, nec offendat ex proprijs, & hanc esse causam probabilem placendi cunctis Apostolus docuit, quia utilitatis suæ negligens, utilitati se dedisset alienæ. Retulit etiam ad Prælatos hoc monitum Ambrosius, lib. 2. officiorum cap. 27. fin. ut in præmijs, pœnisque irrogandis, non tam suæ indignationis, siue propriæ voluntatis, quam aliorum utilitatis rationem habeant, his verbis. Sic Episcopi affectus boni est, ut optet sanare infirmos, serpentia auferre ulcera, adurere aliqua, nō absunderet postremo, quod sanari nō potest, cum dolore abscondere, unde pulcherrimū illud præceptum magis eminet, ut cogitemus, nō quæ nostra sunt, sed quæ aliorum. Hoc enim modo nihil erit, quod vel irati nostro indulgeamus affectui, vel fauentes nostræ plus in isto tribuamus aliquid voluntati: Ita ibi.

1. Ad Cor.
10. 24.
1. Ad Cor.
13. 5.

Hilar.

Ambr.

Idem.

2. Reg. 17.
33.

Quem etiam ad modum serm. 17. in Psalm. 118. acutè obseruat discrimen in his verbis Davidis plorantis Absalon filium suum: *Absalon fili mi: fili mi Absalon*. 2. Reg. 17. 33. ac in illis ante commissum prælium præcipientis, ne durior aliqua vis ei afferretur: *seruate mihi puerum Absalon*; ut nimirum hîc, dum

filium tacet, remoueat impietate in patrem, & puerum vocans crimen eleuet, atque extenuet: dixisset Hispani: *Rapaceria de muchacho*: ibi vero paternum in illum affectum visceraque pietatis plenissima, commerciumque de ipsius morte dolorem, & luctum aperiat. Audi: *Cur non in utroque aut puerum dixit, aut filium? Si uiuere puer erat, quia parricidio petebat patrem: non enim pietatis nomen accipere debebat, sed infirmitatis. Ideoque vir iustus, quod religionis fuit, tacuit, quod infirmitatis asperxit. Vbi vero est mortuus apud pium patrem persona crimen defecit, natura nomen remansit.* En optimum executorem huius moniti, qui non sua, sed quæ aliorum erant, tam attente contemplabatur. A quo non longè iuit sensus S. Zenon. Veron. M. ea Dauidis verba

S. Zen. Ver. Psalm. 130. 2. Neque ambulauit in magnis, neque in mirabilibus super me. Sic prementis. Imperator contemnitur, pater leditur, propheta vexatur, ultionem non ut pater sumit: contumeliā, non ut imperator exsequitur. In his ergo, quæ super se magna, & mirabilia sunt non ambulat. Ac si dicat, descendit ab ijs quæ sua sunt, ut propius, quæ filij sunt consideret. Sed enim mens Pauli eo potissimum inclinat, ut discipulos à proprijs lucris, atque commoditatibus sectandis abducatur, quod id amicitie venenum esse soleat. Quippe (inquit Themist. orat. 3.) eos ipsos videmus, qui amici dicuntur, quemadmodum antea quidem dextras sibi inuicem iungant, simul deambulent, mutuaque viuendi consuetudine utantur, sed ubi paucos nummos fortuna aliqua in medium iniecerit, catulorum more profluentes se inuicem mordeant, ac dilanent. Vel vide ipsummet prodigi filij fratrem, Lucæ 15. 28. de salute fratris dolentem, & queritantem, non aliam videlicet ob causam, quam quod ad bonam frugem se recipiens ad patris hæreditatem rursus illius esset; id scitè obseruante Chrysolog. serm. 4. ubi cum dubitasset, cur Pater de filij reditu lætus, frater vero mæstus esset? Respondet.

Themist. In filio est substantia patris tota, & ideo nihil pater perdidit, filium cum recepit: frater credidit damnum, qui rediisse cōspicit cohæredem. Hinc ad veram amicitiam dignoscendam, hunc lydiū lapidē proponebat Epitectus, apud Arrian. lib. 2. dissertationum, cap. 22. Catellos non aliquando vidisti ad blandientes inuicem, & inter se colludentes, ut dicas nihil illis esse amantius? Sed ut videas, quis iste sit amor, carnem illis obijcito, cognosces: Ponito inter te, & puerum agellum, cognosces puerum, seu filium te quam primum velle sepultum, te vero pueri mortem optaturum esse. Ita enim natura comparatum est (inquit) ut nihil perinde amet, atque utilitatem suam. Hæc Pater, hæc frater est, &

Epitect. Luc. 15. 28. Themist. Lucæ 15. 28. de salute fratris dolentem, & queritantem, non aliam videlicet ob causam, quam quod ad bonam frugem se recipiens ad patris hæreditatem rursus illius esset; id scitè obseruante Chrysolog. serm. 4. ubi cum dubitasset, cur Pater de filij reditu lætus, frater vero mæstus esset? Respondet. In filio est substantia patris tota, & ideo nihil pater perdidit, filium cum recepit: frater credidit damnum, qui rediisse cōspicit cohæredem. Hinc ad veram amicitiam dignoscendam, hunc lydiū lapidē proponebat Epitectus, apud Arrian. lib. 2. dissertationum, cap. 22. Catellos non aliquando vidisti ad blandientes inuicem, & inter se colludentes, ut dicas nihil illis esse amantius? Sed ut videas, quis iste sit amor, carnem illis obijcito, cognosces: Ponito inter te, & puerum agellum, cognosces puerum, seu filium te quam primum velle sepultum, te vero pueri mortem optaturum esse. Ita enim natura comparatum est (inquit) ut nihil perinde amet, atque utilitatem suam. Hæc Pater, hæc frater est, &

cognatus, & Patria, & Deus. Tunc certe quidem cum ob stare nobis videntur dii ipsi quoque maledicimus: Quemadmodum Alexander Æsculapij phana cremari iussit amasio suo mortuo. Ita ille.

Duo tamē in hac exsplanatione difficultatem habent: alterum quā Paulus præscribat, nullam propriarum rerum, atque commoditatum habendam esse rationem? Cum id cum bene ordinatā charitate pugnet: alterū quomodo hic sensus græco verbo, σκοπεῖν, quod de internā potius speculatione, siue obseruatione, quam de externā curā accipiendum est, possit aptari? Sed duplex dubium vnicā solutione facile opprimitur: Equidem si Græca considerentur attentius, id solum monere videtur Paulus, non esse omnia itā propria commoditate metienda, ut aliena commoda omnino negligamus, sic enim Græcè habetur: *non sua quisque spectate, sed & quæ aliorum quisque*: ac si dicat, non tantum, quæ sua sunt singuli spectantes, sed etiā quæ aliorum. Vbi non tam videtur præscribere ne sua quisque commoda procuret ad propriæque rei vtilitatem non aliquando spectet, sed ne tam auarè ea exquirat, ac de illis sit sollicitus, ut nullam alterius rationem habeat. Id quod præfatæ Græci verbi, σκοπεῖν, significationes: *Contemplari, speculari, obseruare, explorare, indagare, præ oculis tanquam scopum habere, præferre videntur.* Est ergo Pauli sensus nemo, quæ sua sunt, tam sollicitè inquirat, & inuestiget, ut propria commoditate omnia metiatur: sat erit quidem si sua ut cumque quærat, & procuret aliorum simul vtilitati locum faciens, ut eos potissimū taxare videatur Apostolus, qui aliorum emolumentis omnino despectis, siue odio habitis in suis rebus, & commoditatibus omnes cogitationes, deliberationes, ac studia figunt. *Hombres que andan siempre pensando y trazando sus comodidades, atropellando por todas las de los otros.* Quos veteres in illo Narcisso cœco sui amore capto magis prudenter, quam fabulose delinearunt: quid vero illi Nymphæ suggererint. Vers. præd. annot. 2. vidi mus.

Sed quid iuxta Vūlgatī lectionē? Fateor illi striētius subesse monitum, videlicet, ut externa aliorum commoda (de his namque Paulo sermo, non de spiritualibus: in his enim alia est ratio, cum ex ordinatæ charitatis lege, meæ priusquam alterius animæ debeam consulere: huc namque potissimum parænesis illa. Tertull. lib. de Pallio spectat. *Nemo alijs nascitur moriturus sibi*), magis quam propria quisque procuret. Sub quo omnino sensu liquidò constat dixisse citatis locis ad

IIII.

V.

Tertullian.

Corinth. *Charitas non querit, quæ sua sunt: & nemo quod suum est querat, sed quod alterius.* Vnde Saluianus Masiliensis lib. de gubernatione Dei, verba hæc elucidans cum illis, *nemo quod suum est querat, sed quod alterius,* coniungens utraque cum illis Christi Domini apud Matthæum 7. 12. *Quæ vultis ut faciant vobis homines, eadem & vos facite illis similiter:* sic egregie componit: vides quā fideliter præceptum Christi fuerit exsecutus, ubi cum saluator sic nos pro alijs, sicut pro nobis inuenerit cogitare, ille plus aliorum nos commodis iussit cōsulere, quam nostris: boni, scilicet, Domini famulas, & singularis magistri præclarus imitator, qui in vestigijs Domini sui ambulans patentiora quodammodo, & expressiora pedibus suis secum Domini sui esse vestigia. Sic ille.

VI.

Nec villo modo dubitarim, hanc Pauli mentem, & sensum esse, quippe qui, & opportuna ad mutuam charitatem media substernere, & occurrentia impedimenta remouere moliebatur. Quare ut versu præcedenti dixerat, *sed in humilitate superiores inuicem arbitantes.* Ita modo eadem locutionis serie in proprijs etiam cōmodis sectandis potiores partes alijs deferre monet. Porro in ijs verbis Assertoris nostri, *vos amici mei eritis, si feceritis quæ precipio vobis.* Ioann. 15. 14. obseruauit Ambros. lib. 3. offic. cap. vlt. eam amicitiae normam constitutam, ut non nostram, sed alterius voluntatem facere studeamus.

Ioan. 15. 14.
Ambros.

Dedit ille formam amicitiae, quam sequamur, ut faciamus amici voluntatem. Vnde Anselm. ep. 6. monachos Cisterciensis cœnobij sic instituebat: *Ad inuicem pacem, & concordiam habete. Quam dilectionem sic nutrire, & conseruare poteritis, si unusquisque non ut alius suam, sed ut ipse alterius voluntatem faciat, studuerit.*

Anselm.

Chrysost.

Chrysostomus vero hom. de Sanct. Philog. illud inter egregia beatitudinis bona adnumerabat: *Vbi non est meum, & tuum frigidum illud verbum, & quidquid est malorum in vitam nostram inuehens, innumeraque gignens bella.* Scit enim confirmans pleraque bella, & dissidia inde sæpius oriri, quod singuli quæ sua sunt considerent; non quæ aliorum: Nec aliter quidem Epictetus post verba paulò ante citata hæc subiiciens. *Vbi ego, & meum est cōinclinare necesse est animal.* Ita inualescit Epicuri ratio, quæ honestum, aut nihil esse, aut ab opinionibus pendere assenerat: Pergit multis certe hinc illa fratrum super hæreditate diuidendâ his Christo Domino adeò molesta, ut cū de ea ipsi iudicium, & arbitrium deferretur, respondit: *Quis me constituit iudicem, & diuisorem super vos?* Luc. 12. 13. ac si dixisset, quis vos ad inuicem, quæ sua sunt considerantes, amicos, & paccatos reddere valeat? Accinit

Luc. 12. 13.

dissimile illud factum siue fictum germanorum fratrum adeò non quæ singulorum erant considerantium, ut altero immortalis, altero mortali nato pulchrâ conmutatione de suo iure alter cedens immortalitatem partiti fuerint fabulam, sic depingente Philone de legatione ad Caium. De gemellis quoque Iouis filijs fertur, immortalitatem impartuisse alteri; cum enim alter mortalis natus esset, alter vero immortalis, hic cuius erat potior conditio, maluit de suo iure decedere, quam pietatē erga germanum non declarare: Cogitans enim infinitum æuum sua vita, fraternique interitus, & sibi relinquendā cum immortalitate luctum amissi fratris perpetuum mirificam permutationem commentus est, admixta sibi mortalitate; fratri vero immortalitate, ita ex aequalis naturis disparibus, quæ quidem ratio sens est totius iniusta: Sanè ac si Pollux Pauli foret discipulus, ab eoque non sua considerare didicisset. Sed hæc ad fabulas; illud ad omnimodam veritatē, sacramque historiam spectat, quod de Abrahamo discordiæ ansas præcedente ad nepotem suum Loth sic dixisse, fertur; Genes. 13. 8. *Ne quæso, sed iurgium inter me, & te, & inter pastores meos, & pastores tuos: fratres enim sumus: ecce vniuersa terra coram te est. Quæ verba in hanc rem sic opportunè expensā videas, apud Hugonem in allegor. Gotfrid. Tylm. Tria sunt, quæ pacem cohabitantium perturbare solent; id est, quando quis mouetur ad iram pro se ipso; pro amico, & pro commodo. Tria hæc remouit Abraham, dū habitauit cum nepote, primum remouit dicens: non sit rixa inter me, & te. Secundum dicens, neque inter pastores meos, & tuos. Tertium posuit, ecce inquit tota terra ante te est, hoc est, si de me, si de amico, si de possessione dissensio est, omnibus cedo.*

Philo.

Genes. 13. 8

Hugo.

VII.

Quod si dixeris, nimis fœuerum id monitum esse, imò, & quod cum ipsa naturâ, quæ nobis primum, quam alijs consulere suadet, pugnare videatur, respondeo id in primis proprium charitatis esse, ut non querat, quæ sua sunt. 1. ad Corinth. 13. 5. Deinde, nullatenus durū esse, ea quæ aliorum sunt singulos considerare, cum suum hac ratione negotium quisque agat; fieri enim non potest, ut si quæ aliorum sunt ego cōsiderem; ipsi etiam quæ mea sunt, non querant. Id quod Chrysost. hom. 13. ad pop. ad ea Christi verba, Matth. 7. 12. *Omnia ergo quacumque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis:* Sic expendit, Christus post multas illas beatitudines dicebat, quæ vultis, ut faciant vobis homines, hoc & vos facite ipsis, non est opus multis sermonibus, aut legibus; voluntas tua sit lex; vis beneficia capere? Conser beneficium alteri; vis miseri-

1. Ad Cor. 13. 5.

Matt. 7. 12.
Chrysost.

cordiam

cordiam consequi? Miserere proximi; vis laudari? Lauda alium; vis amari? Ama; vis partibus primis potiri? Cede illis prius alteri: Tu sis iudex; tu sis vita tua legislator. Verissime.

VIII.

Addiderim etiam aliam præfati sensus acceptionem, ut adiectiuum, *aliorum*, non sumatur diuine, pro singulorum bono, sed collectivæ pro omnium, siue multorum utilitate, sub hoc sensu, nemo privatis commodis, sed publicæ aliorum utilitati inuigilet, nec suas res communi bono, quod sanctum quid, & diuinum est, anteponat: ad quem modum

1. Ad Cor.
10.33.

1. ad Corinth. 10.33. dixit Paulus: Ego per omnia omnes placco, non querens quod mihi utile est, sed quod multis. Iuxta quem sensum signanter videtur posita vox *singuli*, & opposita voci, *aliorum*, ut eadem sit sententia cum illa Tullij lib. 3. offic. Ergo unum debet esse omnibus propositum, ut eadem sit utilitas unuscuiusque, & uniuscuiusque, quam si ad se quisque rapiat dissoluetur omnis humana consociatio. Et bene quidem dissoluetur, omnis humana, imò, & mundana consociatio, etenim dedisse Deum mundo mundum, & singulas eius partes in usum mutuum, atque ut uniuersitati deferuiant, sic eleganter inquit Philo, lib. quod Deus sit immutabilis, versans ea verba Genes.

Philo.

Genes. 6. 8.

6.8. de Noe. Inuenit Noe gratiam, &c. Comperit gratiam Dei esse omnia, terram, aquam, aerem, ignem, Solem, stellas, cælum animantes, stirpesque; horum autem Deum nihil sibi largitum, cum his non egeat, sed mundum mundo, & partes eius in usum mutuum, atque etiam ut uniuersitati commodent: Ita Philo: nostro vero instituto opportunius, ac luculentius Ambros.

Ambros.

lib. 3. offic. cap. 3. Quid inquit tam contra naturam, quam violare alteri cuiusmodi causam, cum pro omnibus excubandum, subeundas molestias, suscipiendum laborem, naturalis affectus persuadeat, & gloriosam unicuique ducatur, si periculis proprijs quærat uniuersorum tranquillitatem multoque sibi unusquisque arbitretur gratus, excidia patrie repulisse, quam propria pericula, præstantiusque esse existimet, quod operam suam patrie impenderit, quam si in otio positus tranquillam vitam voluptatum copys fundus egisset. Et vero hanc antiquis illis Romanæ Reipublicæ ducibus, primarijsque viris insitam semper mentem fuisse, ut omni priuatâ utilitate posthabita in publicam utilitatem studia, consiliaque sua impenderent egregie obseruat Saluianus lib. 1. de Provident. hunc in modum. Nam sicut nihil est tam leue, quod ei graue non sit, qui inuitus facit sic nihil est tam graue, quod non ei qui id libenter exequitur leue esse videatur, nisi forte antiquis illis præfata virtutis viris Fabijs, Fabricijs, Cincinatis graue fuisse existimamus, quod pauperes erant,

saluian.

qui diuites esse nolebant, cum omnia, scilicet, studia sua, omnes conatus suos ad communia emolumenta conferrent, & crescentes reipublice vires priuata paupertate ditarent. Hæc Saluianus.

ADNOTATIO Vnica.

Non esse omnia proprijs emolumentis metienda; sed aliquando priuatam alterius: semper verò publicam utilitatem esse præferendam.

HÆREO triplici huius versus allato sensui, quibus ex Pauli præscripto, à proprijs commodis abducimur, & illud in primis iure naturæ maximè æquum apparet, ut non sua quisque consideret, sed & quæ aliorum quisque, hoc est: ut ea non ita auarè sollicitèque quærat, ut nullam aliorum rationem habeat. Cui cogitationi intentus clamabat Isai. cap. 5. 8. *Va qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis, usque ad terminum loci. Nunquid habitabitis vos soli in medio terra? Vbi ex Hebræo significantius vertit Pagninus. Va is, qui compingunt domum domui, agrum agro appropinquare faciunt, adeo ut non sit locus alijs: Ac si dicat Propheta. Ita ne vos soli omne terræ spatium occupaturi estis, ut alios è toto terrarum orbe exulare necesse sit? Sed, & lectio Lxx. Emphasim habere videtur. Nam pro his verbis, numquid habitabitis vos soli? Ipsi reponunt; ut proximo auferant aliquid; indicantes idem esse, nimis sollicitè sua quærere, & inuestigare; ac proximo iniuriam inferre. Sed quare? Primò quidem, quia ut alibi vidimus ex Tullio lib. 1. offic. Quidquid est huiusmodi, in quo non possunt plures excellere, in coplerumque fit tanta contentio, ut difficillimum sit sanctam seruare societatem. Difficile enim est, cum præstare ceteris concupieris seruare æquitatem. Vnde ad ea verba Cyrill. Alex. Est enim insatiabile quiddam vir diues, siquidem accedat quoque, ut quod velit non possit recte conficere, quiescet enim nunquam, neque desinet ad proximi bona assilire, quod nondum adest, fuit, & quæ nondum parata sunt, concupiscit; & igitur inquit is, qui copulare volunt, & iungere suis adibus alienas, agros agris, ut proximo auferant aliquid. Semper enim causam student obtinere, cur plus ipsi possidere debeant, & cur alios sibi contiguos esse non oport-*

I.

Isai. 5.8.

Pagnin.

Lxx.

M. Tull.

Cyr. Ale.

Ambros. teat. Ita scitè dicebat Ambros. lib. 1. de Abel, cap. 5. *rapiendi nullus modus, ubi nulla mensura cupiendi.* Appono tibi exemplum coniungentis domum ad domum, & agrum agro copulantis; pessimi, scilicet, Regis Achab, ad proximi Naboth vineam assilientis, & quod non posset recte conficere, quod cupiebat, quiescentis numquam; imò verò sic de ipso textus facit, 3. Reg. 21. 4. *Avertit faciem suam ad parietem, & non comedit panem.* Vbi Lxx. pro: *auertit faciem suam*: legunt, *velauit faciem suam*; sed cur velauit? Audi Ambros. lib. de Nabuth. cap. 4. *Lugent diuites, si non potuerint aliena diripere, si suis pauper non cesserit facultatibus, vim maioris tegere non possunt. Dormire desiderant, velant faciem suam, ne quidquam in orbem terrarum alienum videant, ne quidquam, in hoc mundo non esse suum nouerint; ne audiant vicinum iuxta se aliquid possidere, ne audiant pauperem sibi contradicentem.* Nec prætereundus eiusdem Ambrosij commentarius in id: *Et non comedit panem.* Vbi ipse legit: *panem suum*: atque ita explicat. *Et non manducabit (inquit) panem suum: quoniam querebat alienum. Etenim diuites magis alienum panem, quam suum manducant, qui apti viuunt, & rapinis sumptum exercent suum. Aut certe non manducant panem suum, volens se morte mulctare, quod ei aliquid negaretur: Proprius quidem iniquorum Regum sensus, siue orexis, quorum quidam apud Cornel. Tacit. lib. 15. Annal. dicebat: sua retinere, priuata domus: de alienis certare regiâ laudè esse. Quod si ei scrupulum eâ de re inieceris, occurrerit nō nemo, pro simili tyranno siue fure, sic fidei iubens.*

Omnes, quæ sua sunt, querunt, vitiūq. putatur, Ergo non querit Glancia, quæ sua sunt.

II. Sed deinde ideo etiam dixeris præfatio Isaia loco legisse Lxx: *ut proximo auferant aliquid, quod summo semper iure circa sua uti, summa sæpius iniuria sit, quippe vnicuique mandatum est de proximo suo, Eccles. 17. 12. ut videlicet proximi amici propinqui loco habeat, atque eius etiam bonum, & utilitatem aliquando curet, ipsum tamquam cōmembrum fouere non desinens. A quo quā longe fit? Qui sua solum considerat, qui vni sibi indulget. Sic de diuite illo epulone nunquam satis pro meritis vituperato qui Lazarum ad ianuam mille ærumnis conflictatum esse patiebatur quin opem aliquam ei afferret, acutè dixit Chrysost. serm. 122. *purpurâ, bysso, delicatis vestibus, epulis blandis ferrea viscera crudelis anima nutrebat: quā quidem de causa Ambros. lib. 3. offic. cap. 6. dum grauius in illos inuehitur, qui sua solum, non quæ aliorum sunt considerantes, annonam frumentariam vendere, differunt, ut pretium oppor-**

tunior tempore auktionentur, latrocinij genus idesse, sic aperte confirmat. *Cur ad fraudem conuertis natura industriam, & indulgentiam? Cur inuides visibus hominum publicos partus? Cur populus minus abundantiam? Cur affectas inopiam? Cur optari facis à pauperibus sterilitatem? Cum enim non sentiant beneficia sæcunditatis te auktionante pretium, te condento frumentum, optant potius, nihil nasci, quam te de fame publicâ negotiari.* Ambros. frumentorum indigentiam, alimentorum penuriam, verberis soli partus in gemisseis, fies publicam fertilitatem; horrea frugum plena deplorat, exploras quando sterilius prouentus sit, quando exilior parius, votis tuis gaudes arrisisse maledictum, ut nihil vniquam nasceretur, &c. Latrocinium hoc an fœnus appellem? Captantur tamquam latrocinij tempora, quibus viscera hominum durus negotiator obrepas. Hæc & plura Ambrosius.

Porro ijs deliberationibus vera charitas vndique aduersatur; sic enim de eâ Paulus 1. ad Corinth. 13. 5. *Non est ambitiosa; non querit, quæ sua sunt*: Sed aduerte primò ex Clem. Alex. lib. 3. Pædag. cap. 1. Chrysost. Theophyl. & alijs, posteriora verba priorum explicationem, siue prioris thesisi hypothesim esse, quâ designet Apostolus quomodo charitas ambitiosa non sit. Deinde scito ex ijs Patribus, nec non ex lectione Syriacâ, & ex Basilio in reg. breu. reg. 2. 46. quid sit, charitatem non esse ambitionem: Equidem Syriacus sic id legit. *Non patrat, quod pudendum est.* Basilius vero: *Ab habitu, & formâ suâ non discedit.* Theophyl. *non turpiter agit.* Iam hæc cum sequentibus coniunge, ut sensus sit, eum qui sua solum querit, turpiter, & indecore agere, atque id patrare quod pudendum est. Quid enim foedius? Quid turpius, quam is qui se solum intuetur? Qui omnia ad propria commoda, & utilitates reuocat? Ita pœne Theophyl. *Ille (inquit) nihil turpe agit, qui suam non querit utilitatem, sed proximi commodum.* Opportunè hæc: sed quomodo ijs affonat lectio Basilij? Aut cur is qui sua tantum querit, ab habitu, & formâ suâ discedere dicatur? Aperit Vates Psalm. 67. 3. præscribens, ut ij qui ab humanâ formâ, siue ab innata sibi humanitate deciscunt, & arundinis feræ euadunt, ab Ecclesiæ cœtu omnino arceantur. *Increpa (inquit) feræ arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum, ut excludant eos, qui probati sunt argento.* Vbi pro arundinis Hebraice est, calami; quod licet scitè Augustin. ad hæreticos referat, qui calami in Ecclesiam bellum gerant; at cum pro extremis verbis ex fonte proprius legatur, gloriantem se in fragmentis argenti; opportunius opinor ad urbanas quasdam calami feræ ad

*Ambros.***III.**

1. Ad Cor. 13. 5.

Cyr. Ale. Chrysost. Theophyl.

Leff. Syr. Basil.

Theophyl.

Psalm. 67. 33

Heb. Leff. August.

vsurarios inquam ac telonarios, qui calamo velut aratro furcos impietatis proscindentes, atque ex aliorum bonis messes sibi agentes, sub humanâ specie nō secus, ac immanes belluæ pauperum substantias depopulantur. Gregorio Nysseno manu ducente accommodabis. Sic enim ille orat. contr. vsurar. *Nescit laborem agrorum colendorū, mercaturam non exercet, sed vno in loco confidens immanes domi sue feras nutrit. Vult omnia sibi sine saturo, & inarata progigni, cui quidem aratrum est calamus, ager charta, semen atramentum; pluuia, tempus quod illi pecuniā fructus occultis incrementis adauget, & educat; falx illi est repetitio, arca domus, in quā miserorum fortunas ventilet, & quæ omnium sunt propria, suis ipsius vidit: Ita ille.* Et verò S. Greg. Thaum. in epist. quam sexta synodus, vt canonicam recipit, eum, qui cum aliorum iactura propriæ utilitati, atque lucris inhiat, à Dei Ecclesiâ abdicatum, esse dicit. In quem locum eius scholiastes Theodorus Patriarch. Antioch. hæc habet obseruatu digna: *Sactus dicit, quod quisquis est auarus, est ab Ecclesiâ abdicatus, id est, eiectus, & alienus: dicuntur enim abdicati filij, quando propter aliqua crimina ab hereditate paternâ alienantur.* Sic ibi increpantur, siue arcantur ab Ecclesiâ fere calami, siue homines à propriâ formâ, & habitu discedentes.

III.

Redeo iterum ad verba illa Isaia. *Numquid habitabitis vos soli in medio terræ?* Et obseruo emphaticè dictum, *in medio terræ:* nam vt ex Origene monui, cap. I. vers. 19. adnot. vn. n. 5. medium in scriptura pro corde fumitur; vnde hic positum videtur pro eo, quod præcipuum eminentius, vtilius, ac illustrius est: ac si dixerit Vates: vobis ne solis erit, quid quid illustre, splendidū, ac vtile in Republica inuenitur? Nullâ aliorū omniū habitâ ratione? *Lo mejor del mudo, ha de ser para vosotros solos? Y à los de mas que los traguen duelos?* Ita de Pompeio Magno dicebat Vellei. Patercul. lib. 2. *Nam neque Pompeius, vt primum ad Rempub. aggressus est, quemquam animo parem tulit, & in quibus rebus primus esse debebat, solus esse cupiebat.* Vnde leui licet nominum paronomasiâ bene sic explices hæc: *vos soli in medio terræ:* vt perinde fuerit, ac si ab illorū singulis interrogetur. Num tu Sole esse vis in vniuersâ terrâ? Solus videlicet lucere? Micare? Splendere? Sed vtinam Sol fueris, & ad Solis leges contētus fueris viuere. Audi eas, Psalm. 118. 16. *In Sole posuit tabernaculum suum:* vbi in fonte Hebræo ex plurium translatione maximè probata Agellio habetur. *Soli posuit tabernaculum suum:* vt sit sensus; positum Soli à Deo tegmen, siue tabernaculum

intra quod nocte abscondatur; quod vt patrens lucis; syderumque Rex, & mundi oculus sit, atque ideo si summo iure agere vellet, posset indefinenter lucere, attamen rationi, & æquitati maximè fuerit consentaneum, vt cederet partem veluti dominij, & potestatis Lunæ, quæ de nocte luceret, ne ipse solus totum sibi lucis, ac splendoris regnum adsumeret reliquis syderibus tenebris conspultis, & vt de Polluce, & Castore alterna luce micantibus dicebat in expositione literali Philo: *Ita exequatis naturis disparibus, quæ quidē ratio fons est totius iustitiæ:* Et de Valente, & Valentiniano Imperium omni inæqualitate deposita amicissime partientibus Themist. Euphr. orat. 19. *Idcirco ne momento quidem temporis fortunam inter vos inaequalem esse tolerastis, sed curatum à vobis est sedulo, vt quam cunctissime illa par virique vestrum redderetur; in suburbium quidem alter, Imperator, priuatus alter progressi: Paulo post vero par Imperatorū regressi vterque collega nomine magis, quam suo gaudens:* Sed in Philonis verbis illud est maximè notandum, non tam ad charitatis quàm ad iustitiæ naturam id referri, ne sua solum, quarat quisque; sed & quæ aliorum: Vnde opportunissimè Ambros. in orat. de excessu satyri agens de iustitiâ, inquit. *Ea enim sibi parior, foris tota est, & quidquid habet, quādam in clementiâ sui, dum rapitur amore communi, transfundit in proximos.*

Ergo ijs, qui habitare soli volunt in medio terræ, ea forma præscribitur; vt quantumuis præexcellentes, & primari, ac veluti Sol mūdi fuerint, summo tamen iure minimè vtantur, omnemque sibi splendorem, ac lucem vindicent ad morem Pompeij, qui in quibus rebus primus esse debebat, solus esse cupiebat, sed minoribus etiam syderibus suum lucendi locum, tempusque relinquunt; bonum Principem Trajanū imitati, de quo pulchrè Plinius. *Est hac natura syderibus, vt parua & exilia validiorum exortus obscuret similiter Imperatoris aduentu legatorum dignitas innumbratur: tu tamen maior omnibus quidem eras, sed sine vllius diminutione maior, eandem aucloritatē præsentē te quisque, quam absente retinebat. Quin etiam plerisque ex eo reuerentiâ accesserat, quod tu quoque illos reuerere.* En tabernaculum Soli positum, ne eius luce aliorum syderum splendor inumbretur. Aliam quidem Dionysio (vel hac ratione) tyranno Sylicia mentem fuisse, qui non aliter magnum se existimabat, nisi reliqui nihil essent, secusque Alexandrum dum cum alio in palæstra de pernecitate contenderet, secisse, sic refert Plutarch. in libello de tranq. anim. *Dionysius Senior nō satis habuit, se maximum sui temporis*

tyranno-

Nyssen.

Gre. Thau.

Theo. Bels.

Vellei. Pat.

Psalm. 118. 6

Leet. Heb.

Agell.

Phil.

Themist.

Ambros.

V.

Plin. Iun.

Plutarch.

tyrannorum esse, sed indignum esse ratus, quod Philoxeno poetæ in poeticâ, Platoni autem esset in differendâ facultate secundus, præimpotenti irâ percussus illum quidam in latumias demisit; hunc verò in Æginam venundatum ablegavit. Non sic Alexander, cui cum Brison cum quo in curriculum pernicie certabat, consultâ tarditate blandiens, visus esset de suo iure decessisse, vehementer indignatum esse ferunt.

VI.

Sed ne, vel ab inanimato Sole, vel ab ethnicis syderibus exempla sumas, ipsummet tibi iustitiæ Solem proponam adeo sua non considerantem, ut quod eo præsentem Ioannis schola tantisper obumbraretur, de industria Iudæam, ubi Ioannes docebat, reliquisset, & in Galilæam secessisset, sic testetur Ioannes, cap.

Ioann. 4. 1.

4. 1. *Ut ergo cognovit Iesus, quia audierunt Pharisæi, quod Iesus plures discipulos facit, & baptizat, quam Ioannes, (quamquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius) reliquit Iudæam, & abiit iterum in Galilæam.* Sed ad hæc verba maxime audiendus est hic Ruperti commentarius: Nam quandiu lucerna hæc de qua dictum est: *Lucerna clarissima Ioannes ardere, & lucere potuit, ut passi sunt filii tenebrarum, ut staret lumen super candelabrum suum; tanto illum honore dignum duxit hic Dominus omnium, ut sicut ille non se ipsum commendabat predicatione suâ, sed Christum: Sic e contra Christus Iesus illo superstitie nusquam poneret in conspectu populi magisterij sui cathedram per publicæ predicationis officium.* Sed quid lucernæ cum Sole? Num in tantæ claritatis conspectu æquum fuerit, scintillam habere momentum? Ita quidem ipsimet Soli iustitiæ visum est, qui sic Solem se esse considerabat, ut simul meminere, Iosæ nem luciferi munus, cui hæc ratione sua lux, suus etiam splendor deberetur, subire; eaque de causâ tabernaculum siue tegmen sibi ponere tam rationi, quam suæmet magnitudini maxime fore consentaneum duxit.

VII.

Chrysostom.

Inuestigat diligenter Chrysostom. hom. 3. & 6. in Genesim, cur omnes creaturæ non simul conditæ, sed singulæ proprio die singillatim à Deo fuerint productæ? Et vero præter alias rationes, quas inibi ipse affert, eam tu reddito, quod omnibus simul in lucem emissis parvæ, & exiles validiorum splendore, ac luce obscurarentur; atque idcirco æquum fuisse, ut singulis diebus, singulæ etiam lucerent; atque earum tantummodo mentio fieret; peculiarisque honor, ac splendor ipsis deferretur, ac velut festus dies ageretur. Cui cogitationi non mediocriter accinit emphatica illa Domini circumlocutio apud Oseam cap. 2. 21. *Et erit in die illâ exaudiam, dicit Dominus, exaudiam cælos, &*

Osee 2. 21.

illi exaudient terram. Et terra exaudiet triticum, & vinum, & oleum, & hæc exaudient Iezrael. Vbi non nemo dixerit. Facilius fuisse, dicere: *Exaudiam Iezrael,* aut *exaudiam cælos,* quam sinuosa oratione cæli, terræ, tritici, vini, & olei mentionem peculiariter fecisse, cum sensus, ac res eodem recidat. At enim vero non frustra horum omnium meminit Dominus, sed consulto memoravit, ne res singulas propriâ functione, quâ unaquæque gaudet defraudaret, nec cæli, ut maiores magistratus, tam terræ, quam aliorum agentium, qui minores quodammodo Domini, aut iudices esse videntur, propriam in iurisdictionem, & debitam unicuique primam (ut aiunt) instantiam absumerent. Quò faciunt, quæ præfato loco de ipsismet fabulosis gentium dijs sic ad hanc rem monuit Plutarch. *Quodquam sit rationi consentaneum ipsi viderint, quum deos quoque moverint ipsos alium alio nomine contentos, ac quiescere, ut hic Emyalius cognomento dicatur, quod bellico furori præsit, ille Mantous, quod vaticinijs, alius Cordous, quod lucris, unde Iupiter apud Homerum Veneri rebus bellicis interdicit, ut nihil ad eam pertinentibus: nuptiaris autem, & geniales curare eam iubet.*

Plutarch.

Sed iam ad germanum Pauli sensum, regiam ad charitatem viam sternentis, dum notam suam, quàm quæ aliorum sunt consideranda, quærendaque præscribit. Et vero huc si aduertis illud egregium, novumque dilectionis mandatum toties à Domino inculcatum, & commendatum apud Ioann. cap. 15. 16. & 17. ite videtur: sane dum non leue dubium, nec mediocriter inter interpretes concertatio fuerit, cur dilectionis præceptum, & à natura ipsa, & à veteri lege impositum, novum à Christo dicatur? Sic enim Ioann. 13. 34. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis in vicem, sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem: Illud opportunè responderis ex Christi verbis benè perpensis, non qualemcumque amorem, sed eum, qui charitatem Christi, quâ animam suam pro amicis posuit amuletur, nobis singillatim commendari, ait enim Christus: sicut dilexi vos, ita & vos diligatis invicem. Quid enim est? sicut dilexi vos: nisi sicut ego, qui non quæ mea, sed quæ vestri omnium erant considerans sanguinem, ac vitam pro vestra salute volens libensque profudi. Sed hæc melius acceperis à S. Cyrill. Alexandrin. lib. 9. in Ioann. cap. 23. *Non enim solummodo dixit: mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem: Sed novitatem rei ostendens adiecit: sicut dilexi vos, ita & vos diligatis invicem. Ut ergo novitatem præcepti facile intelligamus,**

VIII.

Ioa. 13. 34.

Cyr. Alex.

rimemur diligenter, quomodo nos Christus amavit: cum igitur, in formâ Dei esset, non rapinam arbitratus est, se esse æqualem Deo, sed se ipsum exinanivit formam serviti accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus, ut homo; humiliavit se ipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis; ita: cum esset dives, factus est pauper, ut ipse Paulus rursus testatur. Vides novum, atque inauditum dilectionis modum? Lex enim fratrem diligendum esse ait, sicut se ipsum. Christus autem magis nos, quam seipsum amavit. Hactenus Cyrill. Quod si ipsum non solum, quæ amicorum, sed quæ immanissimorum sui hostium erant, magis quam sua considerantem, atque quarentem videre velis. Audi quid dixerit Marc. 3. 11. *Et spiritus immundi cum illum videbant procidebant ei, & clamabant dicentes. Tu es Filius Dei. Et vehementer comminabantur eis, ne manifestarent illum.* Vbi iure ambigas, cur illis eius divinitatem prædicantibus comminaretur? Quid namque verius? aut iustius? vel saltem pro temporis opportunitate magis appositum? cum immediate ante dixerit Evangelista. *Excuntes Pharisei statim cum Herodianis consiliū faciebant adversus eum, quomodo eum perderent.* Quid enim tunc temporis opportunius, quam Phariseorum ora, ipsorum demonum confessione obstruere? Sed enim Christo aliter visum; imò vero hanc ipsam de causâ, ne Phariseorum animi gravius inde inflammarentur, suam divinitatis prædicationem, atque manifestationem de industria voluit impedire, ut ad id loci sic adnotavit Victor Antiochen. *Cur Christus immundis spiritibus: Tu es Filius Dei, clamantibus, pronæque adoratione se, Dominum suum agnoscere testantibus, ne se manifestum faciant, imperat? Ne eiusmodi vociferatione scribarum, & Phariseorum irâ magis excitent, eorumdemque invidiam vehementius accendant.* Sic ille.

IX.

Nec caret emphasi huic rei opportuna ille dicendi modus non semel repetitus: *ut diligatis invicem*, ut enim frequentius de mutuâ dilectione sub eo sensu exponatur, ac si duobus, v. g. Christus præcipiat, ut alter alterum diligat, at forsitan id etiam unicuique præscribis Dominus, ut & amet, & ametur; ac si dixerit, nec fuero contentus, si amaveris proximum, nisi etiam effeceris, ut ab illo mutuâ dilectione ameris. Dicis quâ id præcipi possit? Respondeo. Quid ni id præcipiatur, quod haud difficile fieri potest? Audi Paulum ad Ephes. 4. 3. *Solliciti servare unitatem spiritus in*

*vinculo pacis: ubi dum unitatem vinculo servari monet, siue cum vinculo componit; tum esse ut diligas, & diligaris ostendit. Ut sic ibi probat Chrysostom. homil. 9. Te ipsum colliga cum fratre; te ipsum illi alliga, & illum tibi, amborum tu es Dominus. Nam quem volo facere amicum, potero cum facilitate. Et paulo post. Quomodo enim si velis, te ipsum alteri alligare, non aliter poteris, nisi ipsum quoque tibi ipsi alliges. Ita quidem Socrates apud Themistium orat. 9. Ad eum, qui ita ipsi comminabatur, te arripens occidero sic contra comminabatur: te arripens, amicum fecero. Si infles, cur tantum tuæ industriæ tribuerit Socrates, ut tibi promiserit e inimico amicum facturum? Dixerim, quod non sua, sed quæ alterius erant considerata, & curanda sibi propoluerit. Hoc si quis adnitatur, e tygride amicum fecerit; hoc si quis non curet, e fratre inimicum faciet. Quare observe velim Paulum præfato loco ad mutuam dilectionem Ephesios vigentem notanter dixisse: *Solliciti servare unitatem spiritus*, innuens non esse rem delicatam, & quæ nullo studio & labore indigeat servare unitatem, & pacem, sed multâ ad id sollicitudine, & efficacîa, ne dicam vi opus esse. Vnde rursus Chrysostom. inibi homil. 9. in Morali dum pro, servare, legit: persequi, hæc inquit. *Non dixit absolute: diligamus, sed persequamur; multo studio opus, & diligentia. Cito evanescit velox est ad recedendum. Tam multa in vitâ huic rei exitium asserunt.* Quid ergo, ut persequamur est opus? Respondet idemmet Chrysostom. homil. 30. in id Hebr. *Pacem sequimini cum omnibus: Non enim comedere, & bibere satiant amicitiam, talem enim habent lairones, & siccarij, sed sumus amici, si vere alter alterius curam gerimus, ad hæc, alter alteri conferamus; hoc est, non sua, sed quæ aliorum sunt considerare.**

Chrysosto.

Themist.

Chrysosto.

Idem.

X.

Sanè, non aliter discipulos suos de charitate comparandâ Dominus admonebat; Marci 9. 49. inquit. *Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos:* ad quæ verba solemne est dubitare, quid salis similitudo portendat. Retulit Basilii ad salis naturam, quæ res integras conseruat; sic enim ille in reg. breuior. *Ex verbis Domini nihil aliud docemur, quâ ut nullam causam demus mutuæ dissensionis, mutue dissidij, sed ut ad unitatem spiritus nos semper conseruemus in vinculo pacis.* Opportunius vero Theophylactus id in sales speculatur, quod humida exsiccat, atque restringat, ut eo modo quis ad amicitiam, siue amicum se componat, ut proprias commoditates,

Marc. 9. 49

Basil.

atque

Marc. 3. 21

Vict. Ant.

Ad Ephes.

3. 4

Theophyl.

atque cupiditates amici causâ coarctet, atque diminuat, sic enim capio hæc verba Theophylacti. *Qui confringit se vinculo dilectionis ad proximum sic Salem habet, & ex hoc pacem cum fratre suo.* Nec minus abs re, in sale consideres se ipsum in aliorum ciborum condimentum, & saporem impendere, quasi non quæ sua, sed quæ aliorum sunt quærat, imò verò in aliorum bono, & perfectione se ipsum inuenire: ac si magis letus de eo, quam de propria commoditate esset. Sic de Imperatoribus Valente, & Valentiniano fraterno amore imperiū diuidētibz dicebat superius Themist.

Themist.

Vterque collega nomine magis, quam suo gaudēs, subdens statim: subditis hinc inde præ lætitiā affluentibus, vestrum interim viroque se dupliciter naturam esse credente. En salem paci necessarium: hoc est, non quærere quæ sua sunt.

XI.

Sic videas, ad discipulos primarias sedes ambientes respondisse Dominum: *Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo:* Matth. 20. 23. An & ipse dare non poterat. Cui æqualis cum Patre potestas esset? imò verò cum Pater non iudicet quemquam, sed omne iudiciū dederit Filio, Ioan. 5. 22. sed noluit (inquit Ambros. lib. 5. de fide ad Grancian. cap. 3.) *his quos diligeret, videri quod peterent, denegasse: sanctus, & bonus Dominus, qui mallet aliquid dissimulare de iure, quam de charitate deponere.* Subdit hæc quam persequimur rationem: *Charitas enim patiens est: benigna est: non emulatur: non inflatur: non querit quæ sua sunt.* His per allegoriam accinit, quod de templi structurâ dicitur. 3. Reg. 6. 7. nimirū adeo vniiformes, & ad amussim dolatos, atque perfectos omnes eius lapides extitisse, ut nec mallei, nec securis ictus unquam insonuerit in domo Domini: *Domus autem cum edificaretur de lapidibus dolatis, atque perfectis edificata est, & malleus, & securis, & omne ferramentum non sunt audita in domo, cum edificaretur.* Quid? inueniebantur ne adeo politi lapides, dolataque ligna? ut malleo, aut securi non indigerent? Minimè quidem, sed cum in monte prius ad normam, & amussim omnia expolirentur, sic subinde suis aptabantur locis, ut nec minimo ictus sonitu opus foret. Sanè, tunc homines, ligna, & lapides ad Ecclesiæ ædificationem apti redduntur, cum fidem, diuinæque legis obseruantiam amplectuntur, sed enim tunc peculiariter ex ipsis domus Dei construi dicitur, cum mutuam inter se dilectionem habent. Audi August.

Augustin.

serm. 256. de tempore: Credendo enim quasi de syluis, & montibus ligna, & lapides præcidentur, cum verò catechizantur, baptizantur, formantur tamquam inter manus fabricorum, &

opificum dolantur, cellimantur, complanantur: Verum tamen domum Domini non faciunt, nisi quando charitate compaginantur. Ergo ut ita compaginemur, coaptemur, connectamur, cōspiremus, ut malleus, & securis, clamor, nimirum, rixæ, contentiones non audiantur, opus quidem fuerit, ut nos ipsos singuli dolare, & perpolire studeamus, non nostra, sed quæ aliorum sunt considerantes, propria, videlicet, emolumenta, honores, commoditates, & id genus alia non quærentes. Vnde opportune præfata homil. 9. in ad Ephes. Chrysostom. *Quid ergo huic vinculo affert exitium? Amor pecunia, imperij, & honorum gloriæque cupiditas, & aliorum huiusmodi, eos laxos reddit, & molles, ipsosque discindit. Quomodo ergo sit, ut non discendantur? Si hæc ablata fuerint impedimenta, & nihil molestiam afferat ex his, quæ corrumpunt animam.* Sic Chrysostom.

Chrysost.

XII.

Quò quidem ire videtur Christi sententia, de quâ in expositione literæ: *Omnia quacumque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis.* Matth. 7. 12. nimirum volumus; ut is qui nobiscum amicitia iungitur, honorem nobis non præripiat, sed modeste cedat, nec omnia propria com moditate metiatur, sed nostræ etiam utilitati aliquando inuigilet, & operam impendat? Ergo & eadem nos faciamus. Sed num ita facimus? Audi Saluianum Malsiliensem, lib. 3. de Prouident. *Huius sententia partem tam bene nouimus, ut numquam pratercamus; partem sic pratermittimus, quasi penitus nesciamus: nam quid ab alijs præstari nobis, velimus, optime nouimus, quid autem ipsi alijs debeamus præstare, nescimus; atque utinam nesciremus, minor esset ignorantia reatus secundum illud: Qui nescit voluntatem Domini sui vapulabit paucis, qui autem scit; & non facit eam, vapulabit multis: nunc autem maior in hoc offensa est, quod partem sententiae sacre pro commodorum nostrorum utilitate deligimus, partem pro Dei iniuriâ praterimus.* Hæc ad præfata verba Christi Saluianus; nec mitius paulò post ad hæc Pauli, quæ elucidamus, sic subiicit. *Quid ergo horum facimus Christiani? quod Christus an quod Apostolus iubet? Puto omnino quod neutrum. Tantum abest, ut aliorum commodis aliquid cum propria commoditate præstemus, ut omnes, vel maxime nostris commodis cum aliorum incommodo consulamus.* Hæc enusille.

Matth. 7. 12

Saluian.

Luc. 12. 47

XIII.

Quod si ex præscripto Apostoli non sua, sed alterius bona spectare quis debet, multo id magis locum habet, cum de publicâ, & cōmuni re agitur. Nā (Ambr. lib. 3. offic. c. 11.) *qui perfecte sapit, nescit sua spectare commoda; sed ad illud, quod æternum est, quod decorū, at-*

Ambros.

que honestum toto intendit, querens non quod sibi ualeat, sed quod omnibus. Vnde idem Ambros. epist. 82. ad Eccles. Vercell. Deiparam iuxta crucem stantem, pijs oculis, dilectissimi Filij vulnera spectasse inquit. At qui pijs oculis, & non potius doloris, & multo lacrymarum imbre summersis Filij, talisque Filij vulnera spectari poterant? Sanè, quod ut externis oculis, & Filij, & proprium dolorem pia Mater hauriret; at internis, totius mundi salutem, cui ipsa maximè confulebat inde dimanantem attentissimè consideraret. Audi Ambrosius: *Sed Maria nec minor, quam Matrem Christi decebat, fugientibus Apostolis ante crucem stabat, & pijs spectabat oculis filij vulnera, quia spectabat non pignoris mortem, sed mundi salutem.* Hæc ille. Quò quidem in cardine totam rerum publicarum, prouinciarum, regnorum salutem verti, quis non videat? Quam ad rem pulchra sunt Catonis verba in Senatu, apud Augustin. lib. 5. de Ciuitate Dei, cap. 12. cum enim dixisset: *Nolite existimare maiores nostros armis Rempubl. ex parua magnam fecisse; si ita esset, multo pulcherrimam eam nos haberemus; quippe sociorum, atque ciuium, præterea armorum, & equorum maior copia nobis, quam illis inest, sed alia facere, quæ illos magnos fecerunt, quæ nobis nulla sunt, domi industria, foris iustum imperium, animus in consulendo liber, nec libidine, nec delicto obnoxius; pro his nos habemus luxuriam, atque auaritiam, publice egestatem, priuatim opulentiam: laudamus virtutem, sequimur inertiam inter bonos, & malos discrimen nullum, omnia virtutis præmia ambitio possidet: appositam hanc, & efficacem dictorum rationem subdit: Neque mirum, ubi vos separatim, sibi quisque consilia capitis ubi domi voluptatibus, hic pecunia, aut gratia seruatis, eò sit, ut impetus fiat in vacuam Rempublicam.* Hæc Cato, nec suis solum temporibus opportuna, nostris etiam nonnullos inuenire sit, qui (ut tunc dicebat Seneca, lib. de breuit. vitæ, cap. 12.) malint turbare Rempublicam, quam comam suam; nec minus fenerè, quam Cato Saluianus Maffiliensis, lib. 1. de Prouidentia: *Tunc illi pauperes Magistratus opulentam Rempublicam habebant, nunc autem diues potestas pauperem facit esse Rempublicam.* Quare non nemo repetat illud Epigrammatarij Græci, lib. 1. Anthologiæ, cap. 90. sic latinitate donatum?

*Vrbem uiuentem antea defuncti deseruerunt,
Nos vero uiuentes urbem efferimus.*

Ad quem etiam modum in Herode, & Iudæis obseruauit Chrysolog. serm. 149. Toti terrarum orbi Saluatorem auferre uoluisse, ne alium domus suæ successorem haberet, quam uolet, dum successorem sibi timent, om-

nium perdere conati sunt Saluatorem. Sed quod notauit Plinius lib. 16. cap. 4. hæc etiam re est; Romano, uidelicet, populo tam optimis moribus, quam potentia florente, rostra nauium, quas ab hostibus caperent, foro ipsi præfigi solita, quasi in totius populi coronam, & gloriam, postea verò cum degenerauere mores plus singulos de proprijs capitibus coronandis, quam de egregio illo vrbis ornamento curasse. Antea (inquit) rostra nauium tribunali præfixa fori decus erant, veluti Populo Rom. ipsi coronam impositam; postquam verò tribunus seditionibus calcari, ac pollui capere, postquam vires ex publico in priuatum magis, singulisque ciuium quærî sacrosancta omnia prophana fecere, tum à pedibus eorum subiere in capita ciuium rostra.

Illud pro coronide monendum, tunc maximè suamque spectare procurareque, cum ea, quæ boni publici sunt, spectat, & procurat, non eâ ratione solum, quam citato loco, sic urget Saluianus. Et quæ rogo insana est, & quæ cecitas? ut egestuosa, & mendicante Republicâ, diuitias posse credant stare priuatas? Sed multo magis, quod tunc potissimum ad priuatas cuiusque res benignioribus Deus oculis respiciat, cum communi illi saluti studet: & quod plus est, tunc apud Deum pro sua singillatim salute enixius ille orare censetur, cum pro communi utilitate preces fundit. Ita quidem Lucæ 1. 1. ubi pro Republica, & populi incolumitate imò generalius pro mundi redemptione oranti Zachariæ, ut affirmat Augustinus in questionibus Euangelicis lib. 2. cap. 1. Chrysostom. hom. 2. de incomprehensibili Dei natura, Theophylact. Beda, & Euthym. & iterum Chrysostom. in Catena, S. Thomæ, his verbis: *Ingressus Zacharias ad templum, ut preces ferret pro cunctis ad Deum, quasi Dei, & hominum mediator: sic eum allocutus est Angelus. Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua, & uxor tua Elisabeth pariet tibi filium. Preme illud exaudita est deprecatio tua, cur deprecatio tua, qui suorum oblitus pro republica re orabat? Equidem eam et de causa, quod publicas utilitates priuatis præponeret, ipsemet res ad eum spectantes ad Deum loqui, imò clamare dicuntur, 1. Reg. 1. 13. An nam in corde suo loquentem. Exodi vero 14. 15. Mosem in corde suo non modo loquentem, sed clamantem videris: ita enim illi Dominus. Quid clamas ad me? utraque autem verba dum inter se confert Paschas. in Threnos. Eam reddit rationem, quod illa in corde loqui hic vero corde clamare dicatur, quod Anna suâ quæreret, Moses verò pro publicæ rei salute interius oraret, sic enim*

Plin.

XIIII.

Saluian.

Luc. 1. 11.

Augustin.
Chrysostom.
Theophylact.
Beda.
Euthym.
D. Thom.

1. Reg. 1. 13

Paschas.

ille. *Clamat & Moyses, cui dicitur. Quid clamas ad me; quando orabat pro populo. Sed alij clamant in corde, alij loquuntur. Loquebatur autem Anna, quia pro priuatis orabat rebus, id est, pro filiis: clamabat & Moyses magno ardore charitatis.*

XV.

Ioan. 11. 42.

Equidem Christus Lazarum ad vitam reuocaturus, ad Patrem dicebat: *Gratias tibi ago, quia semper me audis.* Ioann. 11. 42. Sed quid ni semper audiret? At enim vero peculiaris hæc inter multas causa erat ob quam Christus à Patre semper exaudiretur, quod ut Saluator mudi de aliorum salute, propriâ postposita cogitaret. Is enim in primis à Deo exauditur, qui alijs sibi prospicit. Vnde tunc singillatim Deum Patrem Christum exaudisse videtur, quod ipse ad Marthæ, & Mariæ lacrymas fuerit commotus. Ita Zeno

S. Zen. Ver.

Veronens. serm. de Lazaro suscitato. *Et quia ipse sororum fleibus mouebatur, lacrymis filij sui Saluatoris nostri inter ipsos calos Pater flectebatur. Ad quem sanè in modum tunc signatè sancto Iob rerum omnium, quas amiserat restitutio in integrum facta dicitur, cum ipse pro amicis suis Deo licet in sensu orauit, sic enim*

Iob 42. 9.

Abierunt ergo Eliphat Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites, & fecerunt sicut locutus fuerat Dominus ad eos, & suscepit Dominus faciem Iob. Dominus quoque conuersus est ad penitentiam Iob, cum oraret ille pro amicis suis. Et adiecit Dominus omnia quacumque fuerant Iob duplicia. Nota id, conuersus est ad penitentiam Iob cum oraret ille, &c. Num tunc, & non prius penitentiam egerat? Cur ergo, tunc ad penitentiam Iob conuersus dicitur Dominus? Sanè, quod tunc maximè quodcumque bonum Iobi opus Deo maximè placuit; tunc ipsius penitentia ad eum potissimum clamauit, tunc Dei voluntas de operibus, & regno ipsi restituendo omnino firmata est, cum ipse non curabat quod sibi utile esset, sed quod multis: contra verò Ionas Deo alioqui charus tunc in summo vitæ discrimine versari cœpit, cum quæ sua erant considerans, salutem vrbis Ninive nō curabat, Ionæ 1. 4. ita id obseruante Chryl. hom. 79. ad pop. Ionas verò quoniam propriam utilitatem quesivit, etiam periclitatus est. & ciuitas quidem stabat, ipse verò summergebatur.

Ionæ 1. 4.

VERSVS V.

*Hoc enim sentite in vobis,
quod & in Christo Iesu.*

COMMENTARIVS.

DIXERIS iam, quod alio intentus dixit alicubi August. *Iam incipiunt mysteria.* Et rursus quidem de verbo, *Agere*, quæstio, sed tunc in cemento, modo in fastigio. Eo siquidem, ad imitandam eximiam modestiam heroicamque animi summisionem, quam Christus Dominus toto vitæ suæ tempore, præcipue verò in acerbissima morte obeundâ habuit, vrget Paulus Philipenses. Nec enim possum eam explicationem probare, quam Dionysius Alexand. in epist. contra Paulum Samosatenum (quæ nostro Francisco Turriano interprete habetur in Auctario Bibliothecæ veterum Patrum tom. 2.) his verbis reddidit, ut sentire in Christo perinde sit, ac eo modo hæc mysteria scire, ne quid amplius sapiamus, præter id quod accepimus. Equidem de indutriâ hoc verbum quam aliud vsurpauit Paulus, ut à discipulis non tam sensum speculatiuum, quam præcticum, & affectum potius voluntatis, quàm mentis nouitiam extorqueret. *Hoc sentite*, inquit. Quare Athanasius, orat. 2. contr. Arianos, sic legit hæc verba: *modestia animi sit in vobis, quæ fuit in Christo Iesu*; & eodem sensu Cyrillus Alexand. de rectâ fide ad Reginas, & Theophylactus hic; *is affectus sit in vobis, qui fuit in Christo Iesu*. Clarius Theodoret. & S. Thomas, quorum prior, *imitamini eum, qui est omnium Dominus*, S. Thomas vero: *experimento terete, quod fuit in Christo Iesu*. Nec alio it. lectio Hilarij. *Hoc sapite*. Nam ut de hoc verbo alibi dixero, emphasim habet ad notandum eiusdem, quasi palati gustum.

I.

Dion. Alex.

Athanas.

Cyr. Alex. Theophyl.

Theod. D. Thom.

Hilar.

Apparet verò hinc non nihil esse supplendū in lectione Vulgati, ut *hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu*, sit idem, ac hoc stude-te, hoc agite, quod Christus agere, & pati nō

II.

reculauit, quasi dicatur, æquum est enim, ut id à vobis agatur, quod in Christo Iesu actum videmus. Quo refero lectionem Syriacam.

Leff. Syr. Hoc sentite in vobis, quod Christus Iesus: At enim verò, quoniam si ex Græco ad verbum reddatur, hoc sentiant in vobis, non nihil obstreperet illa propositio, in, cui alia significatio, ac si loco eius esset, à vobis, reddi debet; ita etiam, & forte congruentius, ex poni potest, hoc homines videant, sentiant, experiantur in vobis, tamquam in Christi imitatoribus, quod sentiunt, vident, & experiuntur in Christo Iesu, quo sensu sic accipit hæc verba

Gloss. Int. Glossa interlinealis. Ut experimeto cognoscatur esse in vobis, quod & in Christo Iesu.

III.

Iam verò, quam auide ad nostram elationem comprimendam hæc Pauli verba verfant, urgentque Patres. Audias illos non loquentes, sed fulminantes, sic enim Theophylactus. Quemadmodum Christus (inquit) fuit misericors, ut Pater vester cælestis, & rursus discite à me, quia mitis sum, sic & Paulus humilem affectum docens, Christum in medio producit, copiose nos, & largiter rubore suffundens, cum ostenderet filium Dei omni alitudine superiorem, ad infima descendisse, infimumque factum, quem non superbiorum pudefaciat? Similiter Chrysostomus. Nihil enim excelsum, ac Philosophum animum, æque ad bonæ operæ obeunda excitat, ac si intelligat, hac re Deo se similem fieri, quid enim aquæ, atque hoc ad cohortationem valeat? nihil.

Chrysost.

Ambros. Vide humilitatem meam; dum hunc locum præcedenti versui annectit, hanc ex Christi exemplo argumentationem cõficit, ipse quoque Dominus ait, Psalm. 21. Ego autem sum vermis, & non homo opprobrium hominũ, & abiectio plebis, cum de sui corporis passione loqueretur, qui nõ quæ sua sunt quæsiuit, sed quæ aliorum, cuius nos imitatores vult fieri Apostolus, atque hortatur dicens, hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu, ne nos igitur nobilitatem generis, nec diuitias requiramus si volumus Christum, sequi exinanivit se cum esset in Dei forma, cum diues esset, pauper factus est, noli & tu contemnere plebeum, quia nobilis es: noli despicere seruum, quia potens es, noli pauperem fastidire, quia diues, numquid nobilior, potentior Christo es? ille pro te suscepit illa, quæ tu despicias. Ad stipulatur plenissimè Leo, imò sic rugit, serm. 2. de resurrect. Inter omnes, namque vita huius varietates, quæ diuersarum plena sunt passionum, Apostolica exhortationis meminisse debemus, quæ nos instruit dicens. Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu, &c.

Leo Magn.

Si magna inquit pietatis sacramentum intelligitis, & quod pro salute humani generis Unigenitus Dei filius gessit, aduertitis: hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu; cuius humilitas nulli aspernanda diuitum, nulli erubescenda nobilium, nec enim in tantum prouehi potest qualibet felicitatis humana fastigium, ut existimet sibi prudendum, quod manens Deus in forma Dei, Deus non est arbitratu indignum. Sic Leo. Iam vero Christus Pontifex, lib. de diuitijs, ad finem: ex hoc Pauli loco in eos, qui Christi vestigia non premunt, sic grauitur, & copiose inuehitur. Quanta enim arrogancia, quantaque superbia sit, quæso diligenter aduertias, illic nos ditari velle, ubi Christum pauperem fuisse cognoscimus, & aliquam nobis potestatem dominationis assumere, ubi ille formam suscepit seruitutis, sicut scriptum est, hoc enim sentite in nobis, quod & in Christo Iesu, &c. Certe quisquis, Christianus dicitur, Christi se esse discipulum profitetur, qui Christi discipulus est, debet doctoris exempla per omnia sectari, ut in discipuli, & habitu, & conuersatione magistri tam forma, quam doctrina respiciat: quæ Christi forma est in tali diuitie? Quæ eius similitudo in eiusmodi locupletate? Quæ comparatio inopiæ cum affluentia? Quæ communicatio humilitatis cum superbia? Quid simile inter nihil habentem, & superflua possidentem? Nec his contentus, quæ non sine grano salis de ijs, qui diuitijs abutuntur, & in superfluo vlu, siue in nimia habendi cupiditate peccat, accipienda sunt ad ambitionem increpandam, sic pergit. Taceo iam de substantiâ, videamus, si vel morum aliqua sit diuitis similitudo cum Christo, nihil enim simile, video: ille elatus, hic abiectus: ille superbus, hic humilis: ille furiosus, hic mitis: ille iracundus, hic patiens: ille gloriosus, hic inglorius: ille pauperes abhorret, iste amplectitur: ille vituperat, iste collaudat. Et statim pristino scriptiois calore, siue obiurgandi zelo, & ardore succensus de superbiorum Magillratuum fastu, non de indicandi munere capiendus, sic progreditur. Solent nonnunquam diuites præ nimis ambizioso spiritu, & superbo, quò omnem seculi gloriam sibi concupiscunt, potestates ambire terrenas, & in illo sedere tribunali, ante quod stans Christus auditus est. O humana superbia non ferenda præsumptio! Videas seruum sedere, ubi Dominus stetit, & ubi ille iudicatur, hic iudicat. Quid est Christiane? Quid est Christi discipule? non hæc tui est forma doctoris. Ille ante tribunal humilis stetit, ne in tribunali superba electione subnixus super stantes sedes indicaturus? Tu interrogas, ille auditis est, tu iudicas, ille arbitrio iudicis subiugatus est, tu sententiâ præsumptuosè cruetas, ille innocens, tanquam reus exceptit ille regnum suum negauit esse de hoc mundo, tibi vero mundani regni tam concupiscibilis gloria est, ut eam, aut ingenti pecunia compares, aut indigna, at laboriosa adulationis seruitute merceris. Hactenus ille.

S. Xistus,

ADNOTATIO. I.

*Christi Domini humilitatem;
nostra vite normam multi-
plici de causa esse debere.*

I.

URE de Homero conquerabatur M. Tull. Thufcul. 1. quod humana, nempe Regum siue tyrannorum consuetudines, pompas, ministeria ciborum, potuumque usus, atque delicias, ad diuina, transferret, cum potius fuisset optandum, ut diuina, Dei, videlicet, virtutes, supernosque usus nobis ob oculos poneret. *Humana* (inquit) *ad diuina* transferrebat; diuina *mallem ad nos*; ac si diceret: Quid opus fuerit, nānias & vanitates humanas cōlo inferre? Quāto salubrius, & opportunius esset, diuina lenia, coelestique consuetudines ad quarum normam sancte & prudenter viuetemus, deferre ad nos? Recte omnino: nām Platone ipso teste in I hez tēto. *Moralem hanc naturam & hunc inferum locum malum necessario circumlat, & adhaeret. Quare conandum, quam celerrime hinc illuc fugere: fuga autem est assimilatio Dei in quantum potest: At quis diuinam hanc fugam in offenso pede capere, valeat? Quid Angelorum Primatem, nisi hanc animolitas: Similis ero Altissimo, in profundum laei precipitavit? Isai. 14. 14. Cuiusue nisi diuinae similitudinis cupido, primum hominem ē tanto fastigio deiecit? Dum enim ipse admiuitur esse, sicut dy. Genes. 3. 5. comparatus est iumentis, insipientibus, & similis factus est illis: Psalm. 48. 21. Ergo, quis cognouit sensum Domini? ad Rom. 11. 34. siue, sensum tuū Domine quis scit? Sapient. 9. 17. Ocurrit tamen Paulus: Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu: siue: quod Christus Iesus, qui cū in forma Dei esset, semetipsum exinanuit, &c. ac si diceret, vultis, Deo similes fieri? Ne ergo dixeritis: Similis ero Altissimo, sed potius; simili ero omnium minimo, qui vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis, dictus est. En Dei sensum, Dei que similitudinem. En aduentus vni geniti Dei causam, ut dum humilitatem ad terras asferret, & hominibus persuaderet, diuinam ipsis imaginē, quam per superbiam amiserant, restitueret: Etenim, vir humilis (sic Basilin exhort. ad filiū spirit.) Deo est similis, & in templo pectoris sui gessat eum; superbiis autem eum sic Deo odibilis,*

diabolo similis est: opportunius Tertullian. lib. de Idōlōlatriā cap. 18. vbi cum de Christo dixisset; ille Dominus in humilitate, & ignobilitate incesit, domicilio incertus: Nam, filius inquit, hominis non habet, vbi caput suum collocet, Luca 9. 58. vestum incultus, neque enim dixisset: Ecce qui teneris vestiuntur, in domibus Regum sunt Matth. 11. 8. Vultu denique, & aspectu in glorius, sicut Isaias pronunciauerat, cap. 53. 3. Subijcit post nonnulla: igitur qua noluit, reiecit, qua reiecit, damnauit, qua damnauit in pompā diaboli reputauit: non enim damnaasset, nisi non sua; alterius autem esse non poterant, nisi diaboli, que Dei non sunt. Vides humilitatem Dei propriam, eāque Deo similes euadere; sicut pompā atque superbiam diabolo assimilamur?

Apud Ezechiel. 28. 12. siue Adamo percipienti esse, sicut dii, ut nonnulli volunt, siue Lucifero similem Altissimo fieri anhelanti, ut Seuerus ibi Tertull. lib. 2. contr. Marc. c. 10. Origen. lib. 1. Periarc. cap. 5. Greg. lib. 18. Moral. cap. 18. alias 24. & 25. Ambros. lib. de Parad. cap. 2. explicant lugubre hoc carmen decantatur. Tu signaculum similitudinis plenus sapientiā, & perfectus decore, in delicijs paradisi Dei fuisti: omnis lapis pretiosus operimentum tuum, &c. Perfectus in vjs tuis a die conditionis tue, donec inuenta est iniquitas in te in multitudine negotiationis tue repleta sunt interiora tua iniquitate; & peccasti: Vbi maxime notandum est extremum hoc verbum: & peccasti, quod non tam videtur capiendum de peccati actione, cum iam dixerit Vates: & repleta sunt interiora tua iniquitate, quam de euentu ex peccato subsecuto. Quare obserua ibi Hebraice esse, *Mattecheia*, à radice, *chara*, hoc est, aberrare ab scopo, deflectere à viā. Vnde Iudic 20. 16. vbi de fundibularijs Gabaā dicitur: Et sic fundis lapides ad certum iacentes, ut capillum quoque possent percutere, & nequaquā in alterā partem scilicet lapidis deferretur. Hebraice cum hoc verbo dicitur, & non aberrabant: Vnde hic videtur eius loci sensus esse, ac si ijs, qui per elationem Deo similes euadere affectabant, diceretur: praposteris omnino vfi estis consilijs; humilitate enim, & demissione animi, Dei similitudo conquiritur. Quæ enim in Deo humanitatis Idea reperitur. (Nam vel gentili Seneca auctore epist. 65. Haec exemplaria rerum omnium Deus intra se habet numerosque vniuersorum, quæ agenda sunt, & modos mēte complexus est plenus his figuris est, quas Plato Ideas appellat immortales, immutabiles, infatigabiles; itaque homines quidem pereunt, ipsa autem humanitas, ad quā homo effingitur, permanet.) Ex quā homo ad imaginem, & similitudinem Dei factus est,

Tertullian.

Luc. 9. 58.

Matt. 11. 8.

Isai. 53. 3.

II.

Ezech. 28. 12

Seuer.
Tertullian.
Origen.
Gre. Mag.
Ambr.

Iudic 20. 16

Senec.

hæc inquam humilitate, modestiâ animi demissione gaudet: vis videre? Certe idemmet Paulus, qui nobis hoc in loco Dei filium exinanitum, humilem atque humiliatum vsque ad mortem ob oculos posuit, alibi de eodemmet dixit: *Humanitas apparuit saluatoris nostri Dei.* Ad Titum. cap. 3. 4. ac si utrobique dixerit. En humanitatem Dei è quâ nostra desumpta est humanitas, & quâ Deo similes reddimur: non elatam, non superbam, non altitudinis, & fastigiorum appetentem, sed modestam, humilem, exinanitam. Sanè vt per hoc exemplar pristinam Dei similitudinem malo fato deperditam recuperemus. *Ea enim* (verba Nysseni de formâ Christiani hominis ad Olymp. monachum) *fuit negotiatio Filij Dei, vt propriâ formâ, quam sumpsit effectus homo, se rursus ad exemplaris pulchritudinis figuram effingeret, vt esset id, quod initio fuerat:* Equidem, vt sapienter dixit Athanas. lib. de incarn. Verbi Dei eiusque corporali ad nos aduentu, nō decebat, homines diuine, semel imaginis consortes in exitum abire. Quid igitur Deo conueniebat vt faceret? Aut quid par erat vt fieret? Nisi vt exemplar imaginis renouaret, vt per id denuo ipsum homines cognoscere possent. Id autem quomodo confici potuit nisi ipsa imago Dei Saluator noster, Christus supernueneret? Subiicit appositam similitudinem. Vt enim forma aliqua in tabulis depicta, sordibusque aliunde obiectis oblitterata instaurari nequit, nisi eius præsentia adhibeatur ad cuius speciem primitus tabula depicta fuit. Eodem modo vndeunque ille bonus Patris filius, imago, & character Patris ad regiones nostras profectus est, vt hominem ad sui similitudinem factum denuo resceret. Nimirum, vt diuinam imaginem in homine depictam sordibusque peccatorum oblitteratam instauraret. Apparuit ergo Dei imago; apparuit humanitas Dei, sed qua sub forma, & effigie? Sanè: Exinaniuit semetipsum formâ serui accipiens: Vnde omnino ad rem Theodoret. dialog. 1. Dicimus ergo à Deo Verbo susceptam perfectam serui formam; & iure perfectam. Quoniam enim primus homo sub peccato totus fuit, & diuina imaginis characteres perdidit, & principem generis genus est consecutum, necessario volens opifex deletam renouare imaginem totâ susceptâ naturâ prioribus, multo meliores characteres effinxit. Expende illud, perfectam serui formâ. Vt videlicet, à serui effigie, humilitate, ac demissione, deperditi diuinæ imaginis characteres denuo effingerentur. Clamat ergo ad eos Paulus qui Dei similitudinem concupiscunt. *Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu.* Sed & suo etiam modo clamat Seneca epist. 3. 1. fin. *Exsurge modo, & te quoque dignum finge Deo, finges au-*

tem non auro, non argento, non potest ex hac materiâ Deo imago exprimi similis. Cogita illos cum propitijs essent, fictiles fuisse. Ac si diceret, nō superbis artibus, & opulentia, sed tenuitate, ac modestia, Dei similitudinem comparari.

Equidem in humilitate natiuam Dei imaginem, & characterem ceteri, ipsiusmet summi Patris testimonio docemur; etenim tunc potissimum Christum Dominum gloriosâ filij sui dilecti nuncupatione donauit, cum ipse perfectissimum humilitatis opus baptismum, scilicet, quod non nisi homines peccatis obnoxij subibant est aggressus, id sic adnotante Matthæo cap. 3. 16. *Baptizatus autem Iesus confestim ascendit de aquâ, & ecce aperti sunt ei caeli: & vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, & venientem super se. Et ecce vox de caelis dicens. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cōplacui.* Vt ex humilitate, quasi de facie Christum, vt germanam sobolem, filiumque sibi consubstantiali Pater agnouerit, sed id disertissime diffundit Hilarius in Psalm. 138. de Christo sic capiens illud Vatis, *Domine probasti me, & cognouisti me, vt humilitate probatus, à Patre tamquam legitima proles sit cognitus. Audi illum. Demonstrandum autem in Euangelio est, ubi & probatus, & cognitus est. Humilitas itaque eius probatio est. Vnigenitus namque Deus peccatorum remissor æterni regni Dominus, baptizari se tamquam peccator exposcit, &c. Et peccati nostri ipse peccati nescius particeps fieri non recusat, & omnem in se humilitatem caduca carnis assumens Iordanem turbis peccatorum mixtus ingreditur. Probatur in istis omnibus dum geruntur: sed videamus, an probatus agnoscitur. Aut enim Euangelista. Et baptizato Iesu confestim ascendit de aquâ, &c. Et ecce vox de cœlo dicens ad eum: Hic est filius meus dilectus, in quo complacui. Probationem mox consecuta cognitio est, & quem humilitas probabilem fecerat, hunc paterna vox filium complacitum sibi, postquam probauit, ostendit. Hæc Hilarius. Nec extra nostrum institutum fuerit inquirere, cur modo post hæc verba. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui:* non addiderit summus Parens? Ipsum autem dicit ad eum modum, quo in monte Thabor, dum gloriose ante discipulos idem Dominus transfiguratus est, subiecit, refert idem Matthæus cap. 17. vers. 5. Num doctrinæ tradendæ magis idoneus, tunc temporis æstimabatur? Minimè quidem; imò vero, ideo hæc subdere necesse modò nō fuit, quod res ipsa per se loqueretur, abundeque, & efficaciter inuaderet humilitatem eiusmodi non nisi à Dei filio, summoque Doctore, qui cœlesti homines*

III.

Matth. 3. 16

Hilarius
Psalm. 138. 1

Matth.

doctri-

doctrinā esset eruditurus proficisci posse: ut meliori omnino tunc iure, quam de Dementrio Philosopho occupauit Seneca, tu dixeris: *Non solum Magister veri, sed et testis est*: Secus verò in monte; nam cum ibi pro rei opportunitate gloriosus apparuerit; quod cathedræ ministerio non æque, ac humilitas videtur conuenire, opus fuit fidei iussoria illa Patris voce, quā & filium suum esse testaretur, & simul asseueraret, nihil ipsi eximiam illam claritudinem, & gloriam oblatre, quominus dignissimus esset, qui ab omnibus ut vitæ Magister audiretur, & obaudiretur. Tantum quidem inter gloriam, & humilitatem interest, ut hæc secula sine præconio, sine voce Christum Dei filium, Magistrumque, ac Doctorem hominum esse prodant, illa peculiari eā Patris attestatione egeat, ac si ipse diceret: Quamuis illustri hac gloria splendens videatis, attamen egregie ipsius humilitati hæc non præiudicant, ideo & filium meum, & præceptorem gentium, esse testor.

III.

Bernard.

Ut vero Christus à Patre, auctore Hilario, germana proles ex humilitate est agnitus, ita ipsum ex matre, non nisi humilitate conceptum affirmavit Bernard. hom. i. in Missus est: sic enim ibi de Deipara: *Si igitur Maria humilis non esset, saper eam Spiritus Sanctus non requievisset. Quomodo enim de ipso, sine ipso conciperet? Pater itaque, quia ut de Spiritu Sancto conciperet, sicut ipsa perhibet: respexit humilitatem ancillæ suæ Deus, potius quam virginitatem, & si placuit ex virginitate, tamen ex humilitate concepit.* Pendè hæc; ex humilitate concepit: quati ad Dei matrem; quæ Deum filiū sibi similem ipsa, Deo etiam quam simillima, erat conceptura, & paritura; inter omnes virtutes, humilitas potissimum requireretur. Quam ad rem nō nihil facit, quod de virginibus in vniuersum dicebat Tertull. lib. de veland. virg. cap. 13. *Gloria illicita est eis, quorum probatio in omni humiliatione constat: ac si diceret, eæ, quæ ad summam dignitatem spōsarum Christi euehantur, ex humilitate præcipuè an sponsi thalamo censeantur idoneæ, probandæ sunt.*

V.

Psal. 130. 2.

Iordani

Heb. 12.

Symmach.

Theodoz.

Hugo.

Bene quidem id nouerat Regius Vates, qui Psalm. 130. 2. de se dicebat. *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei; neque ambulauit in magnis, neque in mirabilibus super me*, hoc est: in magnitudinibus: ut est in Hebræo: vel, in magnificentijs, ut legunt Symmachus, & Theodoz. huc cum magnatibus, & pomposâ societate, & comitatu, ut explicant Hugo, & alij: ac si diceret: cum dux mihi, quasineam, occurrant viæ: humilitatis videlicet, ac elationis; sui siquidem tenuis olim pastor; sum modo sublimis

Rex; solam humilitatis viam; quā indefinenter incedam, amplecti statui, neque in magnis, & mirabilibus ambulare volui: ita ad ea verba S. Zeno. Veron. serm. 1. de Psalm. 130. *Vinctus in Regem; spiratus in Vatem, non in solescit in regno; obumbrat neminem Prophetæ, terrore, mitem, humilemque retinet ubique pastorem.* Sed cur id faceret, sic statim indicat David: *si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam.* hoc est: nec humilitatem ideo colo, ut deiciar, imò verò ut me ipsum exaltem, sublimemque reddam animam meam: ita inibi Hilarius. *Quæ Prophetæ ista diuersitas? Non exaltat cor, exaltat animā; nō in magnis, & mirabilibus super se ambulat, sed non humiliter sentit. Excelsus animo est, & corde sumissus: Tenendus ergo humilitatis, & altitudinis modus est, ut cor de humiles, sensu vero, & animo sumus excelsi.* Nimirum, quia excelsitas, & vera animæ magnitudo, humilitas est; sic id dum vestigijs Hilarij insistit, signate docentē Zenone. *Videamus ne forte Prophetæ ipse se impugnet exaltando animā suam, qui cor suū se non exaltasse gloriatur. Nō sibi repugnat, sed ostendit, animæ esse sublimitatem, superiora vicisse; animæ enim depressio, cor elatum est; cor cohibetum promotio est animæ.* At enim vero Hieronym. dū hæc eadem verba ad cap. 1. Sophoniæ eluciddat, & cum illis Prophetæ. *Verbum Domini, quod factum est ad Sophoniam filiam Chusi, filij Godolie, filij Amarie, filij Ezechia, iuxta mysticas eorum nominum significationes, componit; humilitatem ex Dei magnitudine progenitam, sic affirmat: Iste ergo Prophetæ, qui erat in specula, & in sublimibus constitutus, & nouerat mysteria Domini, filius erat Chusi (qui interpretatur humilitas, vel Æthiops mens): habebat quoque avum Godoliam: qui dicitur magnitudo Domini, & proauum Amariam, qui & ipse vertitur in sermonem Domini, & atavum Ezechiam, qui sonat fortitudinem Domini. De fortitudine itaque Domini natus est sermo Domini, & de sermone Domini nata est magnitudo Domini, & de magnitudine Domini, nata est humilitas: ut cum peruenerit aliquis ad perfectum dicat: Non sum dignus vocari Apostolus. Et illud in Psalmis, Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. Hæc Hieronym. Vides ne quam illustris, regia, diuina humilitatis profapia sit? Quam inclyti, ac cœlestes progenitores? Fortitudo Domini, sermo Domini, magnitudo Domini, iure igitur dicebat Bernardus Deiparam ex humilitate enim concepisse, qui magnus, & filius Altissimi vocandus erat; sed & tu, qui Dei etiam proles, & filius diceris, digne ambula uocatione, quā vocatus es perficies id quidē si non ambulaueris in magnis, neque in mira-*

S. Zen. Ve.

Hilar.

S. Zeno M.

Hieronym.

Soph. 1. 1.

Ad Ephes. bilibus super te. Audi Paulum ad Ephes. cap. 4. 1. dicentem. *Obsecro itaque vos ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum omni humilitate.* In quæ verba *Chrysost.* Chrysost. hom. 9. Digne inquit ambulate vocatione, quâ vocati estis. Quomodo? Cum omni humilitate. Ergo ille pro dignitate ambulat, qui cum humilitate ambulat, nec ambulat in magnitudinibus, & magnificentijs super se.

VI.

Prou 8. 22.

Lxx.

Ambros.

Athanas.

Sed rursus, quomodo humilitate deperditam homini pulchritudinem, Christus restituerit vide: Porro de Dei filio, *Prouerb. 8. 22.* dicitur: *Dominus possedit me in initio viarum suarum à principio, ubi Lxx. quos Græci omnes Patres, necnon Ambros. lib. 3. de fide c. 4. sequuntur, legunt: Dominus creauit me initium viarum suarum in opera sua.* Athanasius vero multis in locis, ut ab Arianorum manibus extorqueat, hæc verba pendit, & elucidat; & in primis ad decreta Nycæni Synodi verbum, *ἐκ τῆς*: pro quo noster reposuit, *creauit*: sic premit. *Non est simplex, & una significatio huius verbi, ἐκ τῆς; hic enim, ἐκ τῆς, intelligendum non fecit, sed præfecit operibus suis: sed tamen per filium conficiendis: Deinde ferm. 3. contr. Arian. cum dixisset: Quoniam prima per Adam, & via, & ianna perierat, & ex paradiso ad mortem deuegebamus, dictumque nobis fuit, terra es, & in terram abibis, ideo verbum Dei hominum amore, & Patris voluntate induit creaturam carnem, ut eam quam mortalem reddiderat primus homo præuocatione, ipse proprio sanguine sui corporis viuificaret, & renouaret nobis viam recentem, & viam per velum (ut Apostolus dixit) hoc est, per carnem suam: pulchre carnem Christi velum appellans, quod diuinitatem non ita contegeret, ut eius fulgor, & claritas nobis non posset irradiare: subiicit post nonnulla: Non igitur ex genere hominum alius quispiam, sed ipse Dominus, ut principium esset, condi voluit, quo efficereur via noua creatura, ac de se merito diceret: Dominus creauit me principium viarum suarum ad opera sua; ne ulterius secundum primam illam viam homo viveret, sed quasi subsistente noua creatura exordio Christum in se possidens huius noua creatura principem, in reliquum tempus se ei comitem præberet, qui ita de se loquitur: Ego sum via. Ioann. 1. 4. 6. Idque in erudiendis Colossensibus Apostolus dixit: ipse est caput Ecclesiæ, ad Colossens. 1. 18. Ergo initiandis, dirigendis, siue etiam renouandis virtutum vijs, præsertim verò humilitatis præfectus est Christus: ne ulterius secundum primam illam viam homo viveret. Ita Ambros. lib. 3. de Fide cap. 4. dum omnem in partem præfata verba *Prouerb. versat. Principium humilitatis Chri-**

stus, qui formam serui accepit, cum Patrem Deum maiestate virtutis aquaret. Similiter Leo Mag. ferm. 6. de Natiuit. Fræstra appellamur Christiani, si imitatores non sumus Christi, qui ideo se viam dixit esse, ut conuersatio magistri forma esset discipuli, & illam humilitatem eligeret seruus, quam secutus est Dominus. Sanè, ut ab hoc principio veræ iam vitæ, atque salutis initium in homine lumeretur.

Leo Magn.

VII.

Sequitabatur aliquando Abram priusquam ad peculiarem, atque diuinam Christi, Christianæque Ecclesiæ cognitionem, & originem vocaretur sublimem quandam, & excelsum naturalium rerum philosophiam, eoque Abram nomine nuncupabatur, quod *excelsus Pater*: interpretaretur; sed cum ei aduentus Christi, qui nouæ viæ, atque ideo humilitatis principium erat futurus, à Deo reuelatur, magno, atque subtili mystetio, eius nomini Græca, *αλφα*; hoc est, Christus, qui de se inquit: *Ego sum α, & ω, principium, & finis*, *Apocalyp. 1. 8.* additur, si enim *Gen. 17. 5.* *Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham; quia patrem multarum gentium constitui te: ut qui antea excelsus, & sublimis vocabatur, insito iam sibi hoc diuino principio, humilis subinde, ac modestissimus foret; etenim eâ literâ additâ prius illud nomen, quod excelsitatem præferebat in id cōmutatum est, quod electum potius sonitum significat: hæc omnia sic præstringente, atq; explicat Clem. Alex. lib. 5. Strom. Is cum sublimē eorum, quæ in ære eneniunt, & excelsam eorum, quæ in calo mouentur, persequeretur Philosophiam: Abram: vocaretur, quod exponitur: Pater sublimis: postea verò cum in cælum respexisset; siue viso in spiritu filio, & c. assumit, *αλφα*; nempe cognitionem, vnius, & solius Dei, & dicitur: Abraham, ut qui pro natura indagatore sapiens, piusque in Deum, & eius amicus factus est; exponitur enim: Pater electus sonitus: Sic Clemens. Hæc mirificè confirmat Paulus ad Coloss. 2. 18. monens, inflatum non teneret caput, hoc est, Christum, sic enim ibi: *Frustra inflatus sensu carnis suæ. Et non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus, & coniunctiones subministratum, & constructum ereseit in augmentum Dei.* Quæ verba Ambros. in Psalm. 118. ferm. 20. dum exponit Hebræam literam res, quæ interpretatur, *Caput*, in hunc sensum, sic premit. *Inflatus ergo caput non tenet: Hoc est, illam humilitatem Christi, quâ descendit vsque ad crucem, descendit vsque ad inferos, ideo Iudæus non credidit, quia contempsit dicentem, discite à me, quia mitissimus, & humilis corde. Hæc humilitas virtutum omnium caput est, quæ totum velut quoddam nostrorum**

Apoc. 1. 8.

Gen. 17. 7.

Cle. Alex.

Ad Coloss.

2. 18.

Ambros.

actum fouet corpus. Nec omittenda, quæ statim subdit; *quomodo infirmus aliquis sit, pauper, ignobilis, tamen si non se extollat, & præferat, ipsa se humilitate commendat. Sit aliquis prodigus, & nobilis, idem si nobilitatem generis, & diuitias suas ialter; insolentia sibi vilis est. Sit aliquis facundus, & fortis, qui tumore facundia, ac virtutis elatus, plurimum sibi arroget, nonne ei propter verecundiam, & insipiens plerumque, & inualidus antefertur? Sed Basil. in serm. de abdicat. rerum, totum pietatis negotium eâ potissimum ratione ad humilitatem reuocauit, quod qui humilem esse sciat, Christum imitari etiam scierit: sic enim ipse: pietatis cognitio, humilitatis, & mansuetudinis cognitio est, quando se animo scire submittere, Christum esse scire imitari.*

Basil.

VIII.
Tertullian.

Infectabatur Mathematicos acriter Tertullian. lib. de Idololatriâ cap. 9. dum subito patrocinantis personam assumens, sic obijcit. *Sed & Magi, & Astrologi ab oriente venerunt. Scimus Magia, & Astrologia inter se societatem: primi igitur stellarum interpretes natum Christum annunciauerunt, primi munerauerunt. Ac si dicat. Quid mali ex syderum speculatione timendum fuerit, cum hæc Magos ad Christi cognitionem, hoc est, ad summam omnium felicitatem manu duxerit? Sed enim statim ita respondet: De Christo, scilicet, est mathesis hodie, stellas Christi, non Saturni, & Martis, & cuiusque ex eo ordine mortuorum obseruat, & prædicat: at enim scientia ista usque ad Euangelium fuit concessa, ut Christo edito nemo exinæ natiuitatem alicuius de celo interpretetur, quasi dicat, quidquid fuerit de præteritis rebus, de quibus modo non disputo illud iam pro comperto est, post Christi Natiuitatem totam iam mathesim, siue totam diuinandiscientiam, atque omnem stellarum vim, & potestatem, & quid id est, quod ad coniecturam de bonâ malâve hominum sorte sumendam deseruit, non aliunde, quam ex cælesti huius stellæ ortu, hoc est, ex similitudine cum Christo paupere, & humili nato petendum esse, quod nimirum, quantum hominis vita sub hoc cælesti Christi signo, seu climate degat, quantumue ab ipso discedat, tantum boni, vel mali, tantum placati, & prosperi syderis, vel sanguineæ, ac exitialis comete, tantum inquam felicitatis, vel infelicitatis, sit habitura. Ergo qui prius Saturnum, Io nem, Martem de felicitate, de pompis, de honoribus, de diuitijs, aut de rerum bellicis euentu consuebas, vnum iam Christum militem, omnis felicitis sortis principium, finemque consule; vnde sic subiicit statim Tertull. Nam, & ibus illud, & myrrham, & aurum ideo infanti, tunc Domino obtulerunt, quasi clau-*

sulam sacificationis, & gloriæ secularis, quam Christus erat adempturus. Quod perinde fuit, ac si diceret, non lecus ex Christi ortu, quidquid ad stellarum contemplationem, & tæcularem pompam, ac splendorem, qui ex ipsâ conijcitur, attinet, quam vetera sacrificia antiquatum esse: Quippe humilis Dei imago alienam omnem gloriationem adimit, ac destruncat. Tertulliano applaudit Hilarius, in id Psalm. i 18. Humiliatus sum usquequaque: sic inquit: alia sunt sæculi leges, alia Dei munera, diabolus cum Deum tentare ausus est, suum esse sæculum gloriatur, Dominus verò mori, nos sæculo iubet, ut viuamus ipsi; cum Domino opum contemptus opulentia est, cum Domino terreni honoris despectus, calorum regnum est, cum Domino humilitas cordis, generosa & regia natiuitatis ortus est. Ac si dixerit: hinc iam ad vitam, ad felicitatem, ad diuitias, ad germanam nobilitatem, regis que natiuitatis ortum, normam, legesque sumatis; esto ad Christi exemplum humilis, hæc omnia habebis. Qui secus faxit, sit qui voluerit, nihil erit, quippe, inflatus est sensu carnis suæ, & non tenens caput, &c. vnde præfato loco Ambrosius, & in Isaia libro, dixit Dominus per Prophetam (cap. 9. 14. iuxta Lxx.) Auferam à Iudæa caput, & caudam, initium, & finem; hoc caput Iudæa, quod tenebat amiserat, quæ Iesum Dominum non recepit, &c. Ecclesia principium est, primogenitus ex mortuis; habet & finem, quia ipse est primus, & nouissimus: Ipse est finis legis ad infusum omni credenti. Synagoga, nec initium, nec finem habet. Ac si dixerit. En veræ felicitatis causam, en principium, & finem: inflatus ergo nec principium, nec finem ad felicitatem habet, siue felicitatem, quæ caput, & pedes habeat tenere non potest. Felicitas sine pies, ni cabeza, quippe à Christi climate, vera totaque felicitatis ratio desumitur. Quæ quidem ita plenissime confirmantur à Leone Magno serm. 7. de Epiph. Tota dilectissimi Christiana sapientia disciplina non in abundantia verbi, non in astutia disputandi, neque in appetitu laudis, & gloriæ, sed in verâ, & voluntariâ humilitate consistit, quam Dominus Iesus Christus ab utero matris usque ad supplicium crucis pro omni fortitudine, & elegit, & docuit. Ita Leo.

Hilar.

D. Ambr.

Leo Magn

IX.

Quod si aduertis, non aliud clamat Paulus his verbis. Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu, quam 1. ad Corinth. 15. 49. Vbi cum præmisisset. Primus homo de terrâ, terrenus; secundus homo de cælo, cælestis. Qualis terrenus, tales & terreni, & qualis cælestis, tales, & cælestes, sic infert. Igitur sicut portauimus imaginem terreni, portemus imaginem cælestis. Sed pulcherrimum locum, nec ab interpretibus pro dignitate expensum penitus explicare

1. Ad Cor. 15. 49.

placet

Tertullian.

placet: & quidem bene omnino Tertullian. cui plures ex interpretibus acquiescunt, verborum sensum sic aperuit lib. de Resurrect. carn. cap. 49. *Portamus enim imaginem choici (terreni) per collegium transgressionis, per consortium mortis, per exilium paradisi. Nam si, & in carne sic portatur, & imago Adæ, sed non carnem monemus ponere. Si non carnem, ergo conversationem, ut proinde, & celestis imaginem gestemus in nobis, non iam Dei, nec iam in celo constituti, sed secundum lineamenta Christi incedentes in sanctitate, & iustitia, & veritate. Atque adeo ad disciplinam totum hoc dirigit, ut hic dicat portandum imaginem Christi in ista carne, & in isto tempore disciplina: At enim vero huius tam peculiaris locutionis, ac dicendi modi: portamus imaginem terreni; & portemus imaginem celestis, oporteret reddi ab interpretibus aliqua ratio. Quid enim fuerit portare in nobis terreni vel celestis imaginem? Siue cur terreni vel celestis Adæ imitationem hæc phrafi portandi huius, vel illius imaginem expresse Apostolus? Dixit ne id casu, & non potius exquisitissimam sapientiam, & doctrinam? Ergo notetur primum Græcum verbum,*

Lect. Græc.

φορεῖν, quod proprie significat gestare, vestem v. g. annulum, sceptrum, siue aliquid eiusmodi, unde dubio procul cum allusione ad vestem metaphoricè dixit Paulus portare, siue gestare imaginem, vesti, videlicet, in sculptam, siue intextam, quod in primis ex translatione Syriaca colliges, quæ habet. Et sic induimus imaginem illius, qui ex palvere est, sic induemus imaginem illius, qui è calo est; deinde ex simili, induendi Christum, locutione à Paulo sapius usurpata: ad Rom. 13. 14. *Induite Dominum Iesum Christum*: ad Galat. 3. 27. *Qui in Christo baptizati estis, Christum induistis*: ad Ephes. 4. 24. *Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est*: ad Coloss. 3. 9. *Expoliantes vos veterem hominem, cum actibus suis, & induentes novum, cum qui renouatur in agnitionem secundum imaginem eius, qui creavit illum*: Deinde obserua veterem Romanorum,

Lect. Syr.

Ad Rom.

13. 14.

Ad Gal. 3.

27.

Ad Ephes.

4. 24.

Ad Colos.

3. 9.

Anson.

Græcorumque morem gestandi in vestibus, Imperatorum, ac Principum imagines, siue depictas, siue intextas; reuerentiæ quidem, siue potius adulandi studio, ut subditi ad imaginem, id est, ad mores Principis cõpositi viderentur. Do tibi ex Iacobo Rebard. lib. 2. coniectan. huius consuetudinis expressa testimonia apud Aufonium, qui dum Gratiano Imperatori pro consulari gratias refert, eammet verba, quæ ille sibi Princeps scripserat, cum vestem simul cum munere dono dedit, sic pendit: *Palmatam tibi misi, in qua D. Constantinus patres noster intextus est*: & paulo post sub propria personâ: *Constantinus in argumento ve-*

stis intexitur, Gratianus in muneri honore sentitur. Præterea in epigrammate ad quemdam equitem, qui cum ex legitimo connubio natus non esset; Romanæ tamen nobilitatis à Romulo, & Remo deductæ superbè gloriabatur.

Hos ille Serum veste contextiuber.

Hos celat argento graui.

En morem, ad quem Paulus totius literature peritissimus manifestè alludit, cum Christum induere, & Christi imaginem portare, monet; sed adhuc pro penitiori præfati loci cognitione est aliud aliquid, quod oblerues; nepe ex secularium legum præscripto peculiariter tantum fuisse, ne post damnatam alicuius Imperatoris memoriam eius imaginem publicè portare liceret: ita quidem expresse me Iure Consult. Scævola in lege 38. π. de iniurijs: *Senatus Cõsulto cauetur, ne quis imaginem Imperatoris in inuidiam alicuius portaret, & qui cõtra fecerit, in vincula publica mittitur*, hoc est, ut bene explicat superius adductus Rebardus. *Qui in inuidiam noni alicuius Imperatoris, imaginem Imperatoris defuncti, etiam post eius memoriam damnatam portare, non veretur*; eo modo, quo aliquos Neronis studiosos, qui eius tumulum vernis, æstiuisque floribus per longum tempus ornasse, imaginesque prætextatas in rostris prætulisse, dicuntur apud Suetonium in Nerone. Prodit se ergo iam tandem Pauli mens; ut nos omnimodo ad Christi imitationem vrgeat. Nam primum sic argumentatur à simili, ut sicut terrenis rebus, ac mundi pompis addicti gestaui-

Scævola.

Rebard.

Sueton.

mus in nobis imaginem elati, atque superbi Adami ad diuinam similitudinem præpollere adnitentis, ita iam diuina Christi luce perfusi, exhibeamus deinceps in nobis imaginem hominis celestis, id est, Christi per vitæ puritatem, præsertim per veram humilitatem, & animi demissionem eum imitantes. Ad hæc in illis verbis: *Qualis terrenus tales, & terreni, & qualis celestes, tales & celestes*; quantum inter Christi, & Adami imitationem interfit, pulchrè ostendit, ac si dicat; ille dū esse, sicut dicitur, concupiuit, terrenus, siue luteus, (id enim proprie significat Græca vox, *κόκκος*,) factus, luteos nos, & terrenos fecit, *passenos de lodo*: Christus vero è cælo descendens, in similitudinem hominum factus, diuinam nobis similitudinem dum eius vestigia premimus, restituit. Undè magna emphasi dicebat Nazianz. orat. 4. *Simus sicut Christus, quoniam ipse sicut nos; efficiamur dii propter ipsum, quoniam ipse propter nos factus est homo*: Eo vero potissimum Pauli oratio it, ut ostendat, inexcusabile iam post Christi aduentum crimen esse, imaginem terreni Adami, superbientis, & elati por-

Nazianz.

portare, non secus ac inuidiosum flagitium erat, demortui Imperatoris imaginem post damnatæ eius memoriam in inuidiam viuētis Principis gestare: Quare opportunissimè Ambrosian Plalm. 38. *Si quis tyranni imagines habeat, qui iam victus interijt, iure damnetur; quomodo tu hostis, & aduersarij imaginem in ciuitatem veri imperatoris inducis, nisi ipse te damnes?* Nam cui dubium, mirumve sit, damnatum iri omnem, qui indutus fuerit veste peregrinā? Audi Sophon. 1. 8. *Et erit: in die hostia Domini; visitabo super omnes qui induti sunt veste peregrinā. Et visitabo super omnem, qui arrogāter ingreditur super limen.* Vnde Bernard. 1er. 5. in Natal. Dom. *Ipse enim nunc saluum faciet non quoscumque, sed populum suū a peccatis eorum, & post modum non omne corpus, sed corpus humilitatis configurabit corpori claritatis suæ. Denique populum suum consolabitur, utique populum humilem, quem saluum faciet, nam oculos superborum humiliabit.* Nec minus appositè Augult. ad Christi tempora trahens Vatis Regij verba Psalm. 4. 3. *Filij hominum vsque quo graui corde, ut quid diligitis vanitatem, & queritis mendacium?* Sic elatos vehementius obiurgans, illa premit. *Saltem vsque ad aduentum Filij Dei error vestester durauerit. Quid ultra graues corde estis? Quando habituri finem fallaciarum, si veritate presente non habetis?* Ac si dixerit. Apparuit iam humanitas Dei in Christo, miram humilitatem, ac demissionē præferente; nouimus in illo veram Dei imaginē, atque similitudinem, veteris Adami memoria penitus damnatā. Quid ergo graues corde luteam terrenamque imaginem spretā Dei similitudine in inuidiam cœlestis Principis induemus?

X. Redeo ad Christum, ut principium, & caput humilium, quod inflatus sensu carnis suæ non tenet. Sanè iuxta hoc sensu dicebat de ipso sponsa Cant. 5. 1. 1. *Caput eius aurum optimum: come capitis eius elata palmatū, nigra sicut cornus.* Et verò, ad prius hemestichyū, sic inquit Paulinus epist. 4. *Summa igitur ope enitatur, ita nos comparare, ut diuini capitis, quod nobis per gratiam Christus est, crines, & aurum esse, mereamur: ex ipso enim capite pullulat illa cesaries, de qua scriptum est, capillatura eius ut grege caprearum, &c.* Sed enim corui imago, quam subiungit sponsa diuini huius capitis crines, quasi de facie ostendit, eos, videlicet, qui ad similitudinem Christi dum in vita degebat despecti, humiliati, & non solum in similitudinem hominum, sed in similitudinem carnis peccati, nigri, scilicet, sicut coruus facti se componunt. Vti ad id loci pendunt Anselm. Honor. & Richard. quorum vltimus hæc habet: *Nigredo bonorum est, quod*

peccatores se reputant, & peccatorum suorum ve recundiam in vulu portant, despectionem quippe eligunt, contemptum aequanimitate ferunt, vilia opera, & sordidum habitum appetunt, scientes in hac humilitate pretiosam Christi thesaurum latere, hæc est nigredo bonorum, in qua se coruus assimilant; Sed quem alium illi pretiosiorum thesaurū appetant? quā ipsammet Christi imitationē, & diuinæ imaginis similitudinem? Nihil enim gloriosius (inquit Paschal. lib. 6. in Matth.) suis magister veruatis proponere potuit ad exemplum, quam se ipsum lumen æternū, qui est immortalitatis rex gloria: gloriosum quidem est, si illum quo nihil est locupletius amplectimur per fidem, qua per dilectionem operatur, & vniuersis passionum conditionibus, ut ipsi fecerūt Apostoli adequemur. Similiter Tertullian. in scorpiano, cap. 9. *Quando hoc ipsum sufficere eis ad gloriam debeat, æquari passionibus Domini, & Magistri.* Sed & quam sit necessarium, eiusdem coloris crines, ac caput ipsum nigrosque sicut coruus existere, sic grauitur persequitur ex hoc Pauli loco Bernard. 1er. in Natali Domini. *Obsecro proinde, & plurimum rogo fratres nō patiamini sine causa tā pretiosum exemplar vobis exhibitū, esse sed conformamini illi, & renouamini spiritu mentis vestre. Studete humilitati, quæ fundamentū est, cussosque virtutū. Sectamini illā, quæ sola potest saluare animas vestras. Quid enim magis indignū, quid detestabilius amplius, quid grauius puniendū, quā vi vidēs Deū cali paruulū factū ultra apponat homo magnificare se super terrā? Intolerabilis impudētia est, ut ubi se exinanit maiestas, vermiculus infletur, & intumescat.* Hæc & alia Bern. ibi, & hom. 1. super Missus est. similia habet Aug. tract. 25. in loa.

Recensebat Salomō, Prou. 30. 25. *Ea quæ ipsi sapientiores sapientibus esse videbantur; inter hæc autē stellionē sic annumerat vers. 28. stellio manibus nititur, & moratur in edibus Regum.* Sed obserua Hebraicè, ut Pagninus, & alij transferunt pro stellione esse simiam, sic enim ille legit: *Simia in manibus capiet, & est in adibus Regis.* Quod si ambigas pro cortice ænigmatis; quid in foedissimā belluā Salomonis oculos rapuerit, ut eam tā opere laudauerit? Respondent Baynus, & alij interpretes ob ingenij sui dexteritatē, & humanę prudentiæ non nihil simile vestigiū, in principū aulis haberi in delicijs, cū aulicis veluti vnū numero versari, & laute viuere. Ego vero, quin ab ipso cortice literæ egrediar, crediderim, simiæ ænigmate adubrari à Salomone ipsosmet aulicos, qui ad Principū exēplū, ut ipsorum gratiam promereantur totos sese effingunt, atque componunt, non secus, ac simia, quæ motus, gestus, & quidquid in homine videt, imitauerit, nouimus enim tā

Plutarch.

Alexandri Magni, quam aliorum Principum aulicos ipsosmet naturales eorum defectus imitari, & exprimere affectus: sic namque Plutarch. in Alex. *Multis enim amicorum imitati sunt Alexandrum cernicis erectione leuig. in sinistram partem inflexione oculorum q. volubilitate: sub hac vero imagine moneri nos, ut Deo in quantum fieri possit, similes euadere conemur, quo eius fauore, & gratia potiamur.*

Tertullian.

Vnde grauitur Terull. lib. de patient. c. 4. *Si probos quosque seruos & bona mentis pro ingenio dominico conuersari videmus, si quidem artificium promerendi obsequium est: obsequium vero disciplina morigera subiectio est; quanto magis nos secundum Dominum moratos inuenire oportet? Seruos, scilicet, Dei viui, cuius iudicium in suos non incompe, aut pileo veritur, sed in aternitate pona, aut s. luit. Dixit vero eleganter, vt doctē (de more) bonus ibi scholasticus Cerda adnotat, probos seruos, id est, probatos, & bene audientes, qui apud Chrysost. orat. 1. in Iudaeos opponuntur ignominia notatis: vt affirmet infame omnino, atque ignominiosum Christiano esse à Christi imitatione deflectere; aliamque felicitatis, atque gloriatio nis viam, quam eam quā Dominus praeiuit sibi querere, atque praeipere. Sanctos omnes, qui Christi vestigia non sequuntur, dormiētibz per similes esse, vitamque quasi per somnium, & fabulam agere, sic colligas ex*

Cerd.

Psalm. 118. 15

David Psalm. 118. 15. dicente: *Satiabor cū apparuerit gloria tua: sed obserua in originibus legi. Satiabor cum euigilauero similitudine tuā: quasi dicat Propheta dormire se, & velut per somnium vitam ducere, dum Christo similis non euadat, euigilaturum vero, veramque vitam acturum, cum in ipso eius similitudo effloruerit. Vide Cyprian. ep. 7. & lib. de habitu Virgin. multis haec confirmantem.*

Cyprian. XII.

Venerat quidem Christus Dominus in mundum, vt pro nostra salute mortem obiret; sic enim de ipso Paulus ad Hebr. 9. 15. *Et ideo noui testamenti mediator est, vt morte intercedente in redemptionem earum praeuocationum, quae erant sub priori testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt aeterna hereditatis. Vbi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Ecquid ergo, mortem sibi statim oblatam, dum Herodes querebat, prae-*

Ad Hebr. 9. 15.

Matt. 2. 13

*rum ad perdendum eum: Matth. 2. 13. reculare, atque aufugere maluit, quam dicere? Quod facis, fac citius. Sanē, quod nō ad moriendum solum, sed signatissime ad egregia nobis humilitatis exempla in toto vitae, mortisque spatio proponenda Dei filius aduenerit: Audi Chrysost. serm. 151. *Christus totam causam nostrae salutis occiderat, si se paruulum permisisset occidi, Christus venerat, vt quos praeceptis docue-**

Chrysost.

rat, firmaret exemplis, & ipse faceret, quā faciendā mandauerat, & visu probaretur possibilia, quae impossibilia videbantur audiri: venerat, vt multo notitiam suae Deitatis infunderet, & humani generis ignorantiam auferret. Venerat vt pigra mortaliū corda ad fidem virtutibus excitaret. Venerat diabolum publico superare conflictu, vt ab omnibus & diuino vinceretur iussu, & humano poslereretur exemplo. Sic ille. Quibus opportunē aptes, quae huc intentus de Christi imitatione. Sic diffudit Nazianz. Per omnes Christi aetates, ac virtutes vt Christi discipulus sine reprehensione incede, Purificare, circumcidere, velum à nativitate contractum absconde. Possic in templo doce, sacrilegos nundinatores eyce, lapidibus, si ita necesse sit incesse te patere, si ad Herodem adductus fueris, plerumque, ne verbū quidem vnum respondeas. Silentium tuum magis venerabitur, quam prolixos aliorum sermones; si flagello caesus fueris, quae supersunt exproscce. Fel gustu propter gustum, aceto potare, spūta requirere, alapas & celaphos accipe: fac spinis, hoc est, piauita asperitate cor oneris, coccinum induas, at undinem accipias, at is qui veritatem in laibrio habent adoreris, deniq. e prompto animo simul sepe liaris, vt simul quoque resurgas, & gloria done-

Nazianz.

*Illud tādē in hac humilitatis via à Christo nobis ad incedendum proposita adnotandum; omnium faciliorem, procliuiorem, & tutiorem esse, quippe quae non angusta, arcta, difficultatibus vllis, aut molestiis sit exposita. Ita quidem dicebat David Psalm. 17. 38. *Dilatasti gressus meos subtus me, & nō sunt infirmata vestigia mea: Ac si diceret, id ex Christi imitatione fuisse assecutum, vt latissimum haberet spatium ad figenda firmiter vestigia, ne pedes eius in arcto positi aliquomodo laborerentur: sic ibi Eusebius. Qui sequitur Iesum vestigia eius subsequitur, & eo ipso quod viam à Iesu vitam calcas id assequitur, vt sua vestigia firma sint, ita vt re ipsa dicat. Non sunt infirmata vestigia mea in angustia tribulationis. Hae Eusebius. Nec alio sensu sub diuinā sapientiae personā dixerit Salomon Prouer. 4. 11. & 12. *Ducam te per semitas aequitatis, quas cum ingressus fueris, non ardebitur gressus tui, & currens non habebis offendiculum. Sed si dixerim, quod sentio non omnino placet frequentior huius loci expositio, quam Beda, Hugo, Lyra, & alij asserunt, vt sit sensus, virtutis semitas, vsu, & consuetudine honesta vitae extritas, non iam vt ante, cum pūmuni quis per eas ingreditur, arctas, & angustas videri, quod via virtutis arcta initio, ac difficilis, post modū vero facilis sit, atque procliuis & per quam sine obice, aut offendiculo curra-***

XIII.

Euseb.

Prou. 4. 11, & 12.

Beda. Hugo. Lyra.

cet; quod virtutis ingressum difficilem, & impedimentis obnoxium æmuletur: qui enim hic sensus sine offendiculo verbis accommodetur? Quid ergo fuerit? In virtutis semitis etiam in ipso ingressu currentis gressus non arctari? Vis scire; audi Bernardum, serm. 2. de Ascensione: *O peruersitas, o abusus filiorum Adæ, quia cum ascendere difficilem sit, descendere autem facilius, ipsi & leuiter ascendunt, & difficilius descendunt, parati ad honores, & celsitudines graduum Ecclesiasticorum ipsis etiam Angelicis humeris formidandos: & serm. 4. in eadem festiuitate. Quid vobis, & montibus istis, in quorum ascensu tanta difficultas est, & tam grande periculum? aut cur eum deseritis montem, cuius & facilis est ascensus, & perutilis: & post nonnulla. Quis docebit nos ascensum salubrem? Quis? Nisi de quo legimus. Quoniam qui descendit, ipse est, & qui ascendit? Ab ipso demonstranda nobis erat ascensionis via, ne ductoris, imo seductoris iniqui, aut vestigium, aut consilium sequeremur. Quia ergo non erat, quo ascenderet, descendit altissimus, & suo nobis descensu suauem, ac salubrem dedicauit ascensum. En quid tibi velit Dei Sapientia, cum inquit: Ducam te per semitas equitatis quas cum ingressus fueris non arctabitur gressus tuus: fuit enim dicere: ducam te per semitas humilitatis, per quas facile, suauiter, ac salubriter descendas; descendere enim, facilius, & nulli obici, aut scandalo obnoxium. Sed ut sapientis verba magis premam, atque explicem, appositum circuli placet usurpare exemplum; finge obsecro, circulum, siue circuli peripheriam cœlestia bona, siue perfectionis, & humilitatis viam denotare; centrum autem siue punctum medium, esse mundum; siue, omne quod est in mundo concupiscentia, videlicet, carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vite. Et bene quidem terram, siue sæcularia bona cum centro, siue cum puncto componas. Nam de terra Plinius lib. 2. cap. 68. *Hæ tot portiones terra, imò verò ut multi tradiderunt mundi punctus, neque enim est aliud terra in vniuersum, hæc est materia gloriæ nostræ, hæc sedes, hic honores gerimus, hic instauramus bella etiam ciuilia, mutuisque cadibus laxiorem facimus terram, & Seneca lib. 1. quæstion. natural. in præfatione, hoc est illud punctum, quod inter tot gentes ferro, & igni diuit diuit. O quam ridiculi sunt mortalium termini! Et paulo post; punctum est, in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo Regna disponitis. Iam lineas isthinc illac, illinc hac discurrentes speculari, equidem eas, quæ à circulo in medium eunt varias siue vias, siue negotiationes mortalium ad terrena bona, sed potissimum ad honores, cathedras, magistratus, Principum**

fauorem anhelantium: eas autem, quæ à centro, siue medio in circulum dilatantur, humilitatis semitas à mundi bonis, præsertim ab honoribus recedentes, & ad Christi exemplum descensum præferentes, esse considera. Hinc n. odo animaduerte, quid sit apud Salomonem, non arctari eius gressus, qui à Christo Dei sapientiâ ductus æquitatis, siue humilitatis semitas ingreditur. Nimirum, à centro ad peripheriam circuli, quo magis dilatantur lineæ, eò ampliorem locum, & spatium habent à terrenis inquam honoribus descendere facile, & procline iter, per quod currens nullum habeat offendiculum, nullum competitorem, contradictorem nullum, quis enim eum morari, aut impedire soleat, qui seculi honores, & mundi pompas derelinquit? Vnde ex Christi exemplo David; *dilatasti gressus meos subtus me, & non sunt infirmata vestigia mea: Quod vel ab opposito facilius deprehenderis. Etenim, ut lineæ à circulo ad punctum directæ, quo magis punctum penetrant, eò inter se, ut viciniore, ita se inuicem tangentes, & coarctantes inueniuntur, ita qui ab humilitatis via recedentes, ad puncti huius, siue mundi honores, & magistratus pergunt, angustum, & difficile iter ingressi in arctum rediguntur alij alios impediētes, angustantes, prementes, opprimentes. Vnde præfato loco Bernard. Conetur quis ascendere in montem potestatis, quantos putas contradictores habebit, quantos inueniet repulsives, obiacula quanta, quam difficilem viam? Sed cernino ad rem Nazianz. in Apologet. de ijs qui Episcopatus in curiâ captant. Aliorum me puduit, qui cum plerisque nihilo meliores sint, atque utinam non etiam multo peiores, illotis, ut dicit solet manibus, prophanisque animis in sanctissima mysteria sese inferunt, ac priusquam digni sint, qui ad res sacras accedant, sacrarium ipsum ambiunt, & circum sacrosanctam mensam sese inuicem prement, ac protrudunt. Nec ab hoc it Seneca epist. 14. vbi cum dixisset. Circumspiciendum nobis est ergo, quomodo à vulgo tuti esse possimus: subiicit. Primum nihil inde concupiscamus. Rixa est inter competitores; deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento insidiantis eripi possit; quam minimum sit in corpore tuo spoliolum. Nemo ad humanum sanguinem propter ipsum venit; aut admodum pauci; plures computant, (id est, lucrum ex eo facinoræ euenturum proponunt,) quam oderunt, nudum latro transmittit: etiam in obsessâ viâ pauperi pax est. Qua mente dicebat supra Plinius: & mutuis cadibus laxiorem facimus terram: nimirum, ut laxius nobis in eâ spatium, plus honoris, atque diuitiarum in eâ sit. Sed iam ad alia.*

Bernard.

Idem.

Ad Ephes.
4. 9.

Plin.

Senec.

Bernard.

Nazianz.

Senec.

VERSVS VI.

*Qui cum in formâ Dei esset,
non rapinam arbitratus
est, esse se æqualem Deo.*

COMMENTARIUS.

IGNATISSIMVS Pauli locus, quem, quia magna eius difficultas esse creditur, atque ingens inde utilitas, tum ad scripturarum cognitionem, vel ad antiqua dogmata stabilienda, tum ad formandos mores percipi potest, accuratius pertractare operæpretium erit.

Qui cum in forma Dei esset.

I.

Opportuna sanè verba tum ad vnigeniti Dei consubstantialitatem cum Patre naturam stabiliendam, & confirmandam, vt veteres omnes Patres vniuersi consensu præstiterunt, tum etiam ad hanc veritatem iuxta orthodoxę fidei normam, & disciplinæ Theologicę regulas, quod nostri muneris erit, enucleatius exponendam. Ergo in primis, aduersus Arianam hæresim præter omnes Patres, qui Paulum commentarijs illustrent, fortiter intorquent hæc verba, Hilarius lib. 8. de Trinit. & in Psalm. 138. Ambrosius lib. 2. de fide cap. 4. & epist. 47. August. lib. 2. contra Maximin. cap. 5. & sæpius alijs in locis. Hieronym. in cap. 1. epist. ad Titum. Nazianzenus orat. 5. de Theologicę. Athanasius lib. de salutari aduentu Christi, & serm. 4. contra Arrianos. Nyssenus lib. de octo beatitud. in explicatione primæ. Cyrillus lib. 3. Theauri cap. 1. & 2. & in expositione Symboli Nizeni circa medium. Marius Victorinus in libris aduersus Arium, qui habentur 4. tomo Bibliothecæ veter. Patr. Dionys. Alexandrinus epist. contra Paulum Samosatensem. in Actuario Bibliothecæ, tomo 2. At enim vero, vt alibi inquit Paulus, *alijs sumus odor vitæ in vitam; alijs odor mortis in mortem*; ita non defuere quidam malæ fidei expositores,

Hilar.

D. Ambr.

D. Aug.

Hieron.

Nazianz.

Athanas.

Nyssen.

Cyr. Ale.

Mar. Vict.

Dion. Ale.

qui huius tam præclari testimonij vires enervare, imò & ipso, & contra Patres, & contra Ecclesiam abuti conati fuerint.

ADNOTATIO. I.

Asseritur forma Dei à sinistra nouatorum expositione.

RANCISEVS Dauid omnino hæreticus, & Erasmus hæresis candidatus pertinaciter contendunt, formam Dei hoc loco non significare diuinam naturam, sed solum exteriores actiones, in quibus Christi diuinitas fulgebat: quãuis non eodem modo, nec eodem fine, vtique exponant. Nam Pseudo Dauid, ideo vult Christum dici: *in formâ Dei*, quod esse imago quædam visibilis, esset in quâ Deus inuisibilis cernebatur, miranda, scilicet, similitudine; quod vero forma speciem exteriori solummodo significet, probat ex Deuteronomij verbis cap. 4. 12. *vocem verborum audistis, & formam penitus non vidistis*. Ecce robur argumentationis, cui hæreticus homo tanti ponderis rem fidit. Erasmus vero sic capit Paulum, ac si Christum, *in formâ Dei esse*, significet, talia opera exterius fecisse, vt ex eis Deum se esse, plane ostenderet. Firmare nititur primò quod *forma Dei*, hoc loco, forme serui, quam dicitur Christus suscepisse, opponatur, *Christus autem* (inquit ille) *non suscepit formam serui substantialiter, semper enim fuit filius, non seruus, sed solum exteriori specie dum humiliari, se ligari, ac flagellari, ac si seruus esset permisit*. Sed hæc quorsum? Quæve necessitas Erasmus impulit, vt sensa Patribus omnibus contraria afferret? Quid vetandem boni hæc tam exquisita subtilitas Ecclesiæ attulit? Nullius equidem melioris rei prætextu ille ducitur, quam, vt ex his clamet, inualidam ex hoc Pauli testimonio contra Arianos argumentationem à Patribus confici, cum alij etiam sancti plura patrarint miracula, quibus specimen aliquod diuinitatis ediderunt, nec tamen ideo dii dicendi sint: Hic Erasmi scopus, hic totus ipsius commenti, & ratiocinationum fructus, nec nouum in desiderio Erasmo tum ad sublimiores scripturæ sensus tales oculos gerere, quales nocturnæ ad lucem Solis, tum etiã firmas iâ, & statutas pietatis sedes, vt non manifestissimè, subdole tamen concu-

II.

Fræc. Dat.

E. sm.

Deut. 4. 12.

tere,

tere, ut de illo merito sic non nemo luserit.

Queritur, Erasmus, dum se seformat ad omnes.

Num sit Romanus, si ne Lutherus tuus?

Cuius si generis, merito dubitatur Erasmus,

Sed desiderium neutrum esse puto.

Iam ut hæc ille auctoritate fulciret, requisivit diligenter Patres, & antiquos scriptores, (quod grammaticorum ingenium pridem mihi iam notum est) an calore descriptionis, aut malo aliquo fato, verbum aliquod ab vilo eorum defluxisset, quod ad sui ipse munimentum posset arripere, & quidem dum omnes lustrat, & perlustrat, ac nihil pro se inueniens dixit cum nescio quo.

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo. Cōfugiens etenim ad Pseudo Ambrosium, sui ab ipso figmenti confirmationem accepit. Is siquidem auctor, vero Ambrosio hæc in re cōtrarius Erasmi cogitationem probavit, his verbis: *Forma Dei, quid est, nisi exemplum, quod Deus apparet, dum mortuos excitat; & deus reddit auditum, leprosos mundat.* Verum enim vero his ego verbis nihilo plus fidei habere hic volo, quam cōsimilibus horum commentariorum expositionibus, in quas sæpius incidi. Et vero ut mram hac de re sententiam semel aperiam, (quod hic pronunciatum deinceps in perpetuum valere exopto) omnino cōseo hos Ambrosianos codices, cum nullum eorum, quæ dicunt fidei iussorem, nisi nomē Ambrosij, quod egregie mentiuntur, nobis dant, leuissimi momenti, atque auctoritatis esse, sicut auctores multo nobis meliores etiā censuerunt; vide præ multis vnum Patrem Iulianum, in Prologomenis in epistolas Pauli cap. 7. disp. 1. n. 10.

Sed priusquam cum Erasmo nobis res sit, cum Pseudo Dauide agamus. Porro nonnulli ut vim argumentationis ex Deuteronomij verbis petitam excludant, respondent; ingens discrimen inter Pauli, ac Moysi phasim reperiri; quod à Paulo non dicatur Christus forma Dei, sed esse in formā Dei. Verum ad futilem, & ridiculariam infani hæretici argumentationē explodēdā, nō erat opus, ut opinor, tam subtile, & exquisitū discrimen, inter esse formam Dei, & esse in forma Dei constituere; cum optimē admitti possit (præsertim dum vox forma, & Græca *μορφή*, ab hæreticis non corrumpantur) Christum esse formam Dei, ut inferius cum rationem reddiderimus, cur Paulus potius dixerit in formā Dei, quam in natura Dei ostendam. Libentius ego respondeo Davidis fundamentum puerili potius castigazione, quod omnino fuerit inane, quam hominis docti reprehensione dignum esse. Nam in primis, quid refert? vocem aliquam in vnā aliquando significatione inue-

nire, ut inde conficiatur argumentum ad probandum, in illā semper sumi debere? maxime cum aliunde reclamet contextus, & tot sæculorum cana fides, omniumque Patrum interpretatio aliud suadeat. Nonne hoc argumentandi genus à puris particularibus est, (quod ridet logici,) ex quibus nihil sequitur, si minusumat nobis David (quod ab hæretico homine non erit alienum,) formam Dei pro specie, ut logicis condistinguitur à genere, & varias hinc nobis obtrudat Dei species; si quidem apud logicos, & Rethores id frequētius significat. Ita dixit Quintilianus, *abdicatio-num formas sunt duæ, vel potius affirmet, formam Dei regulam, & normam Dei significare, ut apud Paulum in hac nostra epist. cap. 3. 17. & 1. ad Thelonicens. 1. 7. & 2. ad Thelonic. 3. 9. & 2. ad Timoth. 2. 13. Vbi forma pro regula, & norma accipitur, cōseruate* (inquit c. 3. huius epistolæ vers. 17.) *cos qui ita ambulant: sicut habetis formam nostram;* Iam si nihil horum Francisco David placet, referat quod ipsius erit ingenio congruentius formam ad instrumentum in quo exprimitur castus. Quid ni? Nonne apud Columellam lib. 7. c. 8. habetur, *liquor in fscellas, aut in calathos, vel formas transferendus est, & post pauca: deinde ubi formis, vel calathis exēptus, vel reddat nobis disparilitatis rationem, & ostendat cur meliori ipse iure formam pro externā specie, quam pro specie logicā, regulā, seu normā, aut instrumento conficiendi ca-sei sumat?*

Deinde cur hæreticus homo totus in exhaustiendā significatione vocis formæ, ex his Deuteronomij verbis pro suo errore est? Cum in Græco non respondeat ibi vox, *μορφή*, quam hic Paulus posuit, sed *ὁμοίωμα*, id est, *similitudo*, & in Hebræo *Themuath*, quod etiam omnibus in locis, in quibus in latino est, *forma*, animaduerti potest: nunquam enim in illis respondet Græca vox, *μορφή*, quā hic Apostolus vtitur, sed, *ὁμοιοτύπε*, aut aliquid aliud; *ὁμοίωμα*, habetur, 1. ad Corinth. 7. 31. *Præterit figura huius mundi.* Cur ergo tam diligens conquisitor Græcos codices illius loci cum in Græca voce, quam posuit Paulus, totus disputationis cardo versetur non consuluit? Aut si consuluit, ut pie de eius ad malum solertia credi potest, quare utrobique eandem vocem non esse, impudenter dissimulauit? Ergo alia eius loci mens, nec alia solum vocis Græcæ significatio, sed alia omnino vox minoris proculdubio vis, & energiae est; numquam enim in scriptura vox, *μορφή*, hic posita pro for-

Quintilia.

Ad Philip.

3. 17.

1. Ad Thess.

1. 7.

2. Ad Thes.

3. 9.

2. Ad Tim.

1. 13.

Columella.

III.

1. Ad Cor.

31. 7.

Chrysost. in exteriori, siue pro opere accipitur, imò nec apud alios scriptores, si credimus Chrysostomo, in hæc verba. Accipitur apud Aristotelem aliquando pro forma accidentali, sæpius vero pro substantiali, semper autem pro formâ inherente, & intrinsecâ, nunquam tamen pro actione exteriori.

V.

Fundamentum verò Erasmi nō iam ridiculū sicut Davidis: sed si bonâ fide agatur, sibi omnino contrarium est, præsertim si lector æquus index Magno potius Basilio, Hilario, Mario Victorino, necnon Tertulliano, & Theodoro, plusquam Erasmo recenter initiato, siue imbuto credere malit. Etenim, ut Erasmus ex formâ serui ad eludendam formam Dei sumit argumentum, ita Patres è contrario ex formâ serui, quam suscepisse Christum affirmat Paulus, tamquam omnino certū sibi persuadent, formam Dei ab ipso pro naturâ Dei positam esse, subijcio singulorum verba. Et sic in primis Basilius lib. 1. aduersus Eunomium: *Ego vero, quod dicitur: in forma Dei esse, æquum ei, quod est in substantiâ Dei esse assero: Nam sicut formâ serui suscepisse hominis substantiam Dominus suscepisse significat, sic cum in forma Dei esse dicat, diuinæ substantiæ ipsi profecto attestatur proprietatem.* Hæc Basilius. Similiter Hilarius lib. 10. de Trinit. non longè à principio, sic primò formam Dei cum serui formâ cōponit. *Accepisse autem formâ serui, eum, qui esset, in forma Dei, de contrariis comparatur, ut quanta veritas est, manere, in Dei forma, tanta veritas sit accepisse formam serui, ad proprietatem enim naturæ intelligendam significatione verbi ad id communis impellimur. In formâ enim serui, est, qui & in forma Dei est, & cum hoc natura, illud vero dispensationis sit, in eiusdem tamen est veritatis proprietate, quod utrumque est, ut tam verus sit, in Dei forma, quam verus in serui: vnde Basilio persimilis subijcit, ut vero accepisse formâ serui nō aliud est, quam hominem natum esse ita, in forma Dei esse, non aliud est, quam Deum esse: Iam Marius Victorinus peruetustus auctor, & Basilio antiquior lib. 1. contra Arriū, to. 4. Bibliothecæ. Si igitur Christus forma est Dei, forma autem substantia est, id ipsum enim forma, & imago, & λόγος, & semper, λόγος, ad Deum, ὁμοῦσιν λόγος Deo, ad quem, & in principio, & simul cum substantiâ, quod ὁμοῦσιν, dicitur, ex hoc manifestum. Dixit enim Apostolus, semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Numquid enim, formam solum accepit hominis, non & substantiam hominis? induit enim carnem, & in carne fuit, & passus est in carne, & hoc est, mysterium, & hoc, ut salutare sit nobis.* Hæc Victorinus. Consentanea cōtra phā-

tasma illud Marcionis formæ Davidis, & imagini Erasmi haud dissimile, sic tradit Tertullianus lib. 5. contr. Marc. cap. 5. *Numquid ergo, & hic, qua in effigie eum Dei collocat, æque non erit Deus Christus, vere, si nec homo verè fuit, in effigie hominis constitutus, virobique enim veritas necesse habebit excludi, si effigies, & similitudo, & figura phantasmæ vindicabitur.* Nec minus expresse Theodoretus, & Theophylactus. Quorum prior: *Si Dei formam non dicunt esse Dei substantiam, interrogentur, quid intelligant per serui formam: si ergo serui forma est, serui substantia; Dei ergo substantia; Dei quoque forma est.* Theophylactus verò. *Forma Dei essentia dicitur, quemadmodum forma serui natura serui.* Ecce Erasmi fundamentum tanquam paries inclinatus, & maceries depulsa super ipsum recidit, validius certe, & efficacius in illum à Card. Bellarmino tom. 1. controu. & Patribus Cornelio, & Salmerone intorquetur argumentum, quia si ex miraculorum patratione tantū meruit Christus dici esse, in formâ Dei, ergo similiter Apostoli, & Martyres, & nostra tempestate quilibet sanctus, cui datum sit à Deo edere signa dicetur esse in forma Dei, quo quid absurdius? Quid ineptius? Quid inquam fuerit quod facilius prodat è mangonio Erasmi depromptum esse?

ADNOTATIO. II.

Cur Paulus ad asserendam æqualitatem, & consubstantialitatem Filij Dei cū Patre, formam Dei potius, quam naturam Dei usurpauerit.

ED cū Paulo æquè facile fuerit, pro in formâ Dei, reponere, in naturâ Dei; atque hac locutione omnes ijs Nouatoribus cæcutiendi anfas præcidere, cur maluit formæ Dei phrasi in has nos angustias redigere? Equidem quod suo instituto multo opportunior, atque angustior hæc fuerit. Nā in primis, ut apud Oecumeniū respondet Photius, non fuit contentus, si solum diceret, Christum Deum esse, quod dissertis verbis affirmauit ad Roman. 9. 3. & 1. ad Timotheum 3. 16. & ad Coloss. 2. 9. sed voluit subinde gloriam, & maiestatem Dei, quam

forma

*Ad Rom. 9. 3.
1. ad Tim. 3. 16.
Ad Colos. 2. 9.*

*Bellarmin.
Cornel.
Salmer.*

Theophyl.

Theod.

Tertullian.

Basili.

Hilar.

Mar. vict.

forma significat exprimere, vt eam infirmitati, & vilitati humanæ, quæ formâ serui denotatur, opponeret. Quæ quidem ratio maxime placuit Iulianiano, atque Cornelio hic.

Iulian.
Cornel.

II.
August.

Deinde huic dubio respondet Augustinus. serm. de disceptatione contra Pascensium, ideo Apostolum dixisse: *in formâ Dei*, & non potius, cum Deus esset, vt plenius, atque efficacius æqualitatem, & consubstantialitatem filij cum Patre assereret, omnemque terginationi hæreticorum aditum præcluderet. Nam, *qui formam implet Dei* (inquit Augustinus,) *nihil habet minus Deo. Totus ergo habitat Pater in filio, cuius Patri formam idem filius non ex parte, sed implet in pleno. Si enim diceret. Qui cum Deus esset, non rapinam arbitratus est, se esse æqualem Deo, posset angustis fidei suæ quilibet qualescumque, & si debile de quo sine morâ excideretur spatium inuenire. Nunc vero, qui cū in forma Dei esset, dixit omnē machinationis iniuste aditū intercludi. Vbi est enim forma, nihil habet prorsus minus omnino naturæ, Deus enim (ait Apostolus) erat in Christo mundum reconcilians sibi, quo modo ergo susciperet minor maiorem, nisi sese in vnâ naturâ cognosceret parem.* (Sic lega, non, cognosceret Patrē, vt habent codices quibus vtimur. Hæc acutē August. ipsi vt opinor præeunte Hilario in Psalm. 138. componente hæc Pauli verba cum illis Vatis sub personâ Christi: *Tu formasti me, & posuisti super me manum tuam*, hunc in modum: *utrumque significat: vt quod formauit antiquum sit: quod superposuit manum nouissimum sit. Quod enim secundum naturam diuinitatis formatus sit. Apostolus docet dicens: Qui cum in forma Dei esset. Quod enim in formâ est, formatur in formam: & quidem paternæ naturæ, & diuinitatis formam. Quo etiam it*

Hilar.

Ambros.

III.
S. Thom.

Nec minus perspicuè, forsan verò magis ad rem respondet S. Thomas in commentario, ideo ea formæ phrasi vsum fuisse Paulum vt propria vnigeniti Dei nomina, videlicet filij, verbi & imaginis melius exprimeret. Audi eum. *Quare potius dicit, in formâ, quam in naturâ? Quia hoc competit nominibus proprijs filij tripliciter; dicitur enim & filius, & verbum, & imago: filius enim est, quia generatur, & finis generationis est forma; & ideo vt ostendatur perfectus Dei filius, dicit in forma, quasi habens perfectæ formam Patris; similiter Verbum non est perfectum, nisi quando ducit in cognitionem naturæ rei, & sic verbum Dei, in formâ Dei, dicitur, quia habet totam naturam Patris. Similiter nec imago dicitur perfecta, nisi habeat formâ, cuius*

est imago. Hæc Angelicus Doctor omnia aptissime, hoc autem quod extremo loco de ratione imaginis dixit alij etiam Pauli locutionibus de Christi diuinitate est valde opportunum, vt ad Coloss. 1. 15. *Qui est imago Dei inuisibilis:* Et ad Hebr. 1. 3. (Quem locum affert etiam S. Thom.) *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius.* Quas à Salom. Sapient. 7. 26. videtur de sumplisse. Porro Cyprian. orat. de Natiuit. Christi, hæc omnia sic coniunxit: *Filius datus est nobis, qui cum in forma Dei esset splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, non est confusus se ad formam serui exinanire.*

Ad Colos.
1. 15.

Ad Hebr.
1. 3.

Sap. 7. 26.
Cyprian.

III.

Sensus ergo Pauli in his verbis eò tendit, vt de Christo enucleatissime affirmet, non solum Dominum, ac Deum, sed etiam imaginē Patris, in quâ ipsius bonitas potentia, atque maiestas splendeat, vt vel hinc eximiam ipsius humilitatem magis commendet. Quæ mihi perstrinxisse videtur Ambrosius cum dixit, quid est in Dei formâ, seu Dei formâ, nisi imaginem & expressionem Patris. Similiter Dionysius Alexand. in epist. contr. Paulum Samosatenum: *Hoc est, quod ait sanctus Apostolus esse in formâ Dei Iesum Christum, esse sicut ante dixi in Deo Patre filium Patris: ac si dicat esse in Deo Patre imaginem Patris: sed luculentius Hilarius lib. 8. de Trinitat. dum hæc Pauli verba cum illis Assestoris nostri apud Ioann. 6. 27. Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quam filius hominis dabit vobis, hunc enim Pater signauit Deus, sic connectit, qui cum in formâ Dei esset non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, & c. Quem enim signauerat Deus, aliū præter quam Dei formâ esse non potuit; & ideo quod signatum in Dei formâ est, hoc necesse est totum in se coimaginatum habere, quod Dei est, & idcirco Apostolus eum quem signauit Deus, in Dei formam amentem prædicaui. Ita Hilar. Nec minus opportunè Ambrosianus in cap. 1. epist. ad Hebr. hæc, quæ in manibus habemus verba, eadem cum illis eius epistolæ, cap. 1. 3. *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius,* pro quibus ipse legit: *imago substantiæ eius,* sic facit. *Imago quippe altera est ab eo, cuius refert formam. Altera autem non in omnibus, sed secundum personam. Nam, & hic imago æqualitatis omnino præbet indicium, ad illud, cuius imago ostenditur, & suspicionem, vel parua dissimilitudinis proculdubio non recipit. Hic enim imaginem dixit, quod alio loco formam nominat, vbi ait. Qui cum in formâ Dei esset. Forma, videlicet, vel imago vnâ declarat essentie qualitatem. Quem etiam admodum Tertull. sine No uatianus, lib. de Trinit. cap. 17. hunc locum sic expendit. *Quis ergo est iste? qui, in forma***

Dion. Ale.

Hilar.

Ambr.

Ad Hebr.
1. 3.

Tertullian.

Dei, ut diximus factus est Angelus? Sed neque in Angelis formam Dei legimus, nisi quoniam hic præcipuus, atque generosus præ omnibus Dei filius, verbum Dei imitator omnium Paternorum operum dum, & ipse operatur sicut, & Pater; eius forma (ut expressimus est Dei Patris; & merito in formam pronuntiatus est Dei, dum, & ipse super omnia, & omnis creature divinam obtinens potestatem, & Deus est exemplo Patris, hoc ipsum tamen à Patre proprio consecutus, ut omnium, & Deus esset, & Dominus esset, & Deus ad formam Dei Patris ex ipso genitus atque prolatus. Quibus in verbis pende optime etiam explicari illud de maiestate, & gloria diuinitatis quod Photius formæ serui à Paulo opponi affirmabat. Quid enim magis exprimat maiestatem, & gloria vni geniti Dei, quàm Patris forma, & imago. Quid magis extollat humilitatem Christi, quàm ea esse qui cum sit Patris speculum sine macula, & imago bonitatis illius imitator omnium Paternorum operum quique fit, & Pater operetur formam tamè serui accipere, & mortem crucis subire, non recusauerit?

V.

Mar. Vict.

Ex hac autem huius phrasidis in forma Dei expositione, quam efficax argumentum ad stabiliendam consubstantialitatem filij Dei conficiatur quisquis non tam cæcus quam Erasmus sit viderit. Certè Mar. Victor. ea ad hanc rem sic vitur: Si igitur Christus forma est Dei, forma autem substantia est, id ipsum enim forma, & imago, est autem forma, & imago, λογος; & semper, λογος, ad Deum, ὁμοῖον, Omoison, id est, consubstantialis: ubi vides formam idem esse, ac imaginem, ex ratione autem imaginis efficacissime confirmari consubstantialitatem verbi, quod deinde sic persequitur paullo inferius: Si imago Dei Iesus, ὁμοῖος est, imago enim substantiæ cum substantia cuius, & in qua est imago: & quod imago substantia, à substantia eius in qua est vel subsistit genita in declaratione intus potentie. Hinc Pater qui intus, hinc filius qui foris, &c. Hæc ibi & pluram tandem columna 11. & 12. illius libri: Dicit Moyses dictum Dei, faciamus hominem secundum imaginem nostram; & secundum similitudinem Deus dicit ista, faciamus, cooperatori dixit necessario Christo, & secundum imaginem dicit, ergo homo non imago Dei, sed secundum imaginem: solus enim Iesus imago Dei; homo autem secundum imaginem, hoc est, imago imaginis, sed dicit, secundum imaginem nostram: ergo, & Pater & filius imago vna; si imago Patris filius est, & ipsa imago Pater imaginem, ergo ὁμοῖος, ipsa ergo imago substantia est. Hactenus Marcus Victorinus. Similiter Hilarinus loco citato ubi hæc Apostoli verba cum illis Ioannis,

Hilar.

operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam hunc enim Pater signavit Deus, sic rursus confert, signaculum canonicum est ut omnem impressam in se speciem explicent formam, & nihil minus ex eo in se habeant, unde signentur, & dum totum accipiunt, quod imprimitur, totum ex se proferunt quidquid impressum est. Verum hæc ad diuinam naturam non proficit exemplum, quia in signaculis, & materis fit, & diuersitas, & impressio, per quam melioribus naturis validiorum species imprimuntur. Vni genitus vero Deus, & per Sacramentum salutis nostra hominis filius, volens proprietatis nobis paternæ in se significare speciem, signatum se à Deo ait, & hoc ideo quia vna æterna esset si filius hominis esset daturus ut per hoc potestas in eo dandæ æternitatis esset intelligi posset. Quia omnem in se paternam formam plenam in se signatus se Dei contineret, ut quod signasset Deus, non aliud ex se quam forma Dei signantis efferret: Hactenus Hilarinus. Planè Basilus lib. 1. contra Eunomium, & Athanasius oratione 4. contra Arianos ex his formæ, imaginis, caracteris, & splendoris nominibus consubstantialitatem contra Arianos defendunt, præsertim Basilus Eunomium grauer accitans, quod ad eludendam huius argumentationis vim atq; has voces, quibus consubstantialitas filij declaratur oblitterandas nouas ille alias ingenti, & geniti quibus Patrem, & filium compelleret inuexerit. Quare (inquit Basilus) hæc vna blasphemia omnes despectit voces, quæ à Spiritu Sancto nobis ad glorificationem vni geniti tradita sunt, cum & Euangelium doceat, quod hunc Pater signauit Deus, & Apostolus, qui est imago inuisibilis; imago non inanimata, nec manu fabricata, nec artus, & cognitionis opus, sed imago viuens, imò verò ipsa vita non in figura similitudine, sed in ipsa substantia identitatem retinens, unde subiicit: Ego verò id quod dicitur in forma Dei, esse æquum ei, quod est in substantia Dei esse assero, vide etiam Athanasium oratione 4. contra Arianos.

Basil.

Hæc certè viam præstunt, ut in nonnullas antiquorum Patrum huius loci versiones, siue lectiones, quæ hactenus quasi de relietæ, vel potius proscriptæ, & publicatæ habebantur, clementia, & moderatione utamur. Syriaca namque in primis translatio, & Primasius, sicut & Ambrosiani codices legunt: Qui cum in imagine Dei esset. Deinde Tertullianus, ut superius vidimus: Qui cum in effigie Dei esset: Cyprianus verò lib. 2. testimoniorum ad Quirinum testimonio 13. & lib. 3. testimonio 39. magistrum imitatus: Qui cum in signa Dei constitutus. Quibus quidem lectionibus quamuis Cornelia lex proscriptum iuuare vetet, pie succurratur, dū ad præ-

VI.

Leff. Syr.
Primasius.
Ambros.
Tertullian.
Cyprian.

fatum sensum reuocantur, ut perinde sit, ac si dicatur Christum esse imaginem, figuram, siue effigiem substantialem Dei. Nec pie solum, sed etiam iusta exigente ratione, hanc eis opem præstamus: Nam cum hi Patres anticipi harum vocum ad figuram accidentalem, & substantialem significatione non abutantur, sicut improbe, & stulte Pseudo David & Erasmus sunt abusi; imò vero ex eorum mente ad diuinitatem Christi manifestè referantur, ut tam ex Tertulliano, & Cypriano illis in locis diuinitatem Christi adituventibus, quam ex Primasio, qui in imagine Dei explicat, siue in quo erat Deus, id est, plenitudo diuinitatis, satis cõstat, opportune hæc lectiones, in imagine: in figura, & in effigie Dei, ad hanc, in formâ Dei, reuocari possunt: eâ quidē lege, ut habeant sensum cõmunem cū ijs verbis Pauli: qui est imago Dei inuisibilis, ad Coloss. 1. 15. &, qui cum sit splendor gloria, & figura substantiæ eius, ad Hebr. 1. 3. in quibus verbi imago, & consubstantialitas, ut nuper ex Patribus vidimus exprimitur, fateor insolens aliquanto esse, ut in imagine, & in figura sumatur pro imaginem, & figuram esse; sed non video quid minus habeat, in formâ esse: pro formam Dei esse, ut citati Patres probant, & amplectuntur: id tamen potius affirmauimus, ut lectiones illas velut dispersum gregem ad communem Patrum sensum cogeremus, quam ut nouitati alicui ansam in posterum præbeamus.

VII.

Obiter tamen contra Francisci Davidis, & Erasmi impiam peritiam, de hac voce, *figura*, moneo; nō minus anticipem esse in scripturâ ad significandum, tum figuram, quæ forma substantialis sit, sicut figura Dei, tum etiam representationē, & effigiem externam. Quandoquidē Vulgatus interpres ea usus ad significandam figuram, & speciem externam siue gestum huius mundi, de quo 1. ad Corinth. 7. 31. dixit Paulus, transire non secus, ac mimi cus gestus: præterit, inquit, *figura huius mundi*: & tamē Vulgatus illa omnium approbatione, & plausu ad exprimendam substantialem imaginē vnigeniti filij Dei usus est; ut patet ex prædictis verbis. *Qui cum sit splendor gloria & figura substantiæ eius*: Cur ergo hic ad formam Dei maximè, cum Græca vox, *μορφή*, ut monuimus pro formâ semper inherente, & intrinseca sumatur, impigerunt qui ad figuram non impingunt? Fultis certè impigendus ijs erat.

Ad ea verba: *Non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo.*

Incidimus in locum obscurum, & salebrosissimum, sed egregium, & sapientiæ Pauli plenissimum; de cuius quidem explicatione, ut varijs Patrum, & doctorum hominum sententijs hætenus certatum, nihil tamen certi fuerit constitutum, quam difficultatem hæretici suam occasionem putantes, & veritati tenebras offundere, & suos inter serere errores summo studio contenderunt, nihil non molientes, ut his verbis Arrianinum obtruderent.

Sumitur, nimirum, difficultas tum ex verbis ipsis, seu phrasi, quæ apud Paulum insolens est, cum ipsa hoc tantum loco fuerit usus; tum etiam ex contextu ipso, cui vix vlla expositio congruere videtur. Quid enim est cum in formâ Dei esset, id est, cum Dei imago, & verus Deus esset, non rapuit, ut esset Deus, siue æqualis Deo. Quæ enim hæc locutio fuerit? Cum Petrus naturâ esset homo, vel Rex, non rapuit ut esset Rex, vel homo. Quidquod esto hæc facilem sensum haberent, sequens aduersatiua, *sed*, quam sequenti orationi præposuit Paulus inquires, *sed semetipsum exinaniuit*, vehementer reclamatur, & omnibus pene interpretamentis videtur aduersari. Nam ut eius significatio, & vis subsistat, ea huic orationi debet esse sententia, quæ rem superiori aduersam contineat, id vero, qui his propositionibus possit accommodari.

Prius vero, quam egregias Patrum, & interpretum expositiones proponamus hæreticorum zizania ex patris familias messe eradicemus. Arriperunt ergo Arriani ex hac rapinâ ansam ad labefactandam vnigeniti Dei cum Patre æqualitatem, & consubstantialitatem, quasi sacrilega in filium impietas pia in Patrem religio foret: sic ergo contorquebant hæc verba apud Theophylactum. *Paruus existens Dei filius, non rapuit sibi, ut esset æqualis, & pro magno Deo*: verum enim verò, ut alia deessent argumenta ex scripturâ, & Concilijs petita, illud efficacissimum aduersus hos interfectores veritatis, (sic hæreticos appellat Tertullianus) ex ipsomet Pauli contextu conficit Theophylactus. *Quia S. Paulus humilitatem docturus sinistrè quidem, & absurde argumentatus esset, si hanc rationem confecisset, quia*

I.

II.

Tertullian.
Theophyl.

parvus magno Deo non resistit, debetis, & vos aliter alteri summitti, humiliarique. Nam qualis isthac est humiliatio? Quod minor aduersus maiorem non insurgat, impotentia potius, & imbecillitatis est indicium: At enim parem, & eiusdem cum Deo potentia sponte hominem factum esse isthuc sanè est humiliatio. Hæc Theophylact. vi. de hac de re Chrysost. hic, & August. lib. aduers. Maximinum Arianum tom. 6. & Card. Bellarm. tom. 1. lib. 1. de Christo, cap. 6. efficacissimis rationibus eum errorem ab his verbis depellentes. Iam ad Patrum explicationes: & quidem cum celebratissimus hic Pauli locus sit, in eius elucidatione velut in magno mari ventis omnibus vehi opera pretium fuerit; easque omnes interpretationes, quæ & hucusque fuere adhibitæ, & quæ Græcâ, atque latinâ phrasi spectatâ non in congrue allerri possunt, lectori singulatim proponere.

Augustini, Ambrosij, & latinorum Patrum explicatio.

III.
August.

AVgustinus, qui initæ cum hæreticis disputationis causâ, sæpius horû verborum explicationem suscepit, ijs eum sensum fuisse existimat, ut affirmet Paulus non putasse Christum Dominum, eam æqualitatem, quam cum Patre habebat, rei alienæ usurpationem, sed proprium, ac debitum sibi honorem, & dignitatem esse; illam vero aduersatiam, sed, quam sequenti versui præponit Paulus inquiens: *sed semetipsum exinanivit*, ita explicat, ut idem sit ac, *sed tamen*: ac si Paulus dicat, cum Christus Deus esset, siue in naturâ diuinâ subsisteret, non est arbitratus eam à se raptam, ut alienam, quod certo sciret suam esse, sed tamen voluit se ipsum exinanire, sic enim August. epist. 120. tom. 2. *Neque enim usurpationis erat, ut rapina diceretur, sed natura inerat, ut esset æqualis, semetipsum tamen exinanivit, non formam Dei amittens, sed formam serui suscipiens*: & lib. 2. contra Maximin. cap. 5. tom. 6. Arianismum, quod his verbis obtrudebat hæreticus sic retundens, *intellige Apostolum ideo dixisse: non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, quia non alienum arbitratus est esse, quod natus est, sed tamen, quamuis æqualitatem Dei non fuerit arbitratus alienam, sed suam, semetipsum exinanivit*. Hæc ibi August. & multo plura, in quibus Pauli contextum acutè ordinat, & cum his verbis connectit. Ad quem etiam modum Ambrosius lib. 2. de fide, ad

Idem.

Ambros.

Gratianum. cap. 4. *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, quod enim quis non habet rapere conatur, ergo non quasi rapinam habebat æqualitatem cum Patre, quam in naturâ sua tanquam Deus, & Dominus possidebat*. Iam verò Ambrosio, & Augustino antiquior Marius Victorinus Afer, qui Hieronymo Auctore sub Constantio floruit primus ut opinor hunc sensum his verbis reddidit, quamuis ut verum fatear Marij locus temporis vetustate mendosus siue inutilis ad nos peruenerit, & docti alicuius crism, atque correctione desideret. Sic enim lib. 1. aduersus Arium. *Quomodo autem dicit, non quod Iesus arbitratus est semetipsum æqualem esse Deo, sed quod, non rapinam arbitratus est esse æqualem: Ea enim quæ naturâ sunt æqualia, non per diuinitatem propriam, sed iuxta fortunam facta sunt æqualia, quasi rapina æqualia facta sunt*. Quæ verba dū à peritiori aptius non corriguntur, sic legenda, ut sibi constet existimo. *Quæ natura non sunt æqualia, nec per diuinitatē propriā, sed quæ iuxta fortunam facta sunt æqualia, quasi rapina æqualia sunt*. Pergit Marius. *Magna igitur confidentiâ, & vere naturalis diuinitas, ad id quod est æqualem esse non arbitrari rapinam Deo æqualem esse*. Hæc Marius Victorinus: Placuit etiam hæc expositio alijs latinis Patribus Anselmo, Primasio, S. Thomæ, & Glossæ, & in eam maior quidem, & melior expositorum pars concurret, Salmeron, Iustinian. Cornelius, & omnes fere, qui hoc sæculo commentarios in Paulum edidere.

Mar. Vict.

Anselm.
Primasius.
D. Thom.
Gloss. Ord.
Salmer.
Iustinian.
Cornel.

III.

Bona quidem, & probabilis interpretatio, sed in eâ inre illud in primis desideres, quod orationis structura non bene sibi constet: etenim cum prius illo modo, seu tempore: *cum informâ Dei esset*, dictum fuerit. Deinceps, ut præfatus sensus apte subsisteret, dicendū erat, *nec rapinam arbitraretur esse se æqualem Deo*: cur enim tempus, & modum ad eam seriem locutionis præsertim sententia in subsequenti propendente variaret Apostolus? Ergo cū stylum vertit, & qui prius inquiens, *cum informâ Dei esset*, subdidit, *nō rapinam arbitratus est*, quasi rem de facto exercitam, quæ à priori ille distincta esse videtur, signum est, aliquid aliud Paulum explicare voluisse. Ad hæc, ut nō nemo obiecit, quid magnum hæc locutione Christo attribuatur, si cum esset natura Deus intellexit, id non esse rapinam? Respondet Pater Salmeron, & Iustinianus, voluit se Paulum his verbis, tum Arianismo, tum etiam alijs absurdis figmentis, quæ excogitari poterant, nempe Christum ambiciose usurpasse Deitatem, ut vetusti illi siue potius recentes mendacio conficti, & fabulis celebres diuinitatem præcidere. Addunt etiam, quod à

Salmer.
Iustinian.

Gloss.

Isai. 14. 14

Genes. 3. 5.

Glossa mutuati sunt, tam ad Angeli, quam ad primi hominis elationem, qui Dei æqualitatem rapere conati sunt, dum ille dixit, *super aspera Dei conscendam, similis ero Altissimo*: hic vero iuggerenti sibi diabolo: *eritis sicut dy, aures præbuit, & contra Domini præceptum de ligno vetito edere non dubitavit, alulsum fuisse. At enim vero, si dixerò, quod sentio, vereor, ne hæc multo minus graua, & solida, quæ quæ Christi cogitationibus, & Pauli scriptis aptanda sunt alicui videantur. Quis enim vel leniter rei Christianæ mysterijs initiatus, imò qui ex ethnicis tantisper sensatus esset, veram diuinitatem remesse, quæ ex rapto haberi posset, crederet? Scilicet, erat id Philipealibus à Paulo iam dudum excultis, & qui mirificè in Christi cognitione profecerant, persuadendum: Nec est multo probabilius, quod de ansis Arianismi præcidendis additur. Qui enim credi possit? Paulum eam hæresim appertissimis testimonijs, quibus Christum manifestè Deum appellat, conuellere solitum, obscurà hanc, & per difficili locutione velut à radice præcidere voluisse? Adhæc, si ad acuta veniamus, ex ipso euentu conuincitur, alienum à Pauli mente fuisse, hanc locutione futuro Arianismo medicinam adhibere. Adeò enim his verbis Arianorum animi non sunt sedati, ut potius in rabiem acti, hinc inde ut superius vidimus suum errorem confirmare niterentur, quasi Christus non fuerit ausus, æqualem se Patri arbitrari: equidem si Arianorum morbo hoc antidoto voluisset Paulus occurrere, non frustra id ei aliquis inlamarer, quod è veteri paræmia nostris medicis infurramus. *Medice Pharmacum tuum morbum auget.**

Dionysij Alexandrini interpretatio.

V.
Dion. Ale.

Mat. 11. 12

Non longe à præfata latinorum Patrum expositione iuit Dionysius Alexandr. in epist. aduers. Paul. Samosatens. à Hieronymo illustri laude celebratà, dum hanc raping phrasim ex illis Domini verbis apud Matth. 11. 12. *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud*, sic acute explicat, ut Christus, quod in forma Dei esset, non putauerit, cælorum regnum non alia se ratione, quàm per certamina, & labores, more iustorum hominum, qui hanc vnâ viâ ad illud perueniunt, capi posse, cum ipse ut verus gloriæ Dominus, nullâ defatigatione, ac labore pro libito potuerit occupare. Sed enim, quæ incredibili-

lis ipsius modestia fuit vltro voluisse semetipsum exinanire. Sed ipsummet Dionysium audi. *Aut Apostolus*, cum in formâ Dei esset non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: *hoc dicit. Quia non sicut, qui per stadium virtutis, & labores, & fatigationes, ac certamina rapiunt regnum Dei* (scriptum est enim: regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud:) *sic Christus Iesus consummatis laboribus virtutis, cõparauit esse se æqualem Deo, quin potius: operuit cælos virtus eius, & laudis eius plena est terra splendor eius, ut lux erit: testaturque ipse, qui vere est semper in Patre, cum ait: ego lux mundi, qui est Dominus mundi, qui habet in se ipso Patrem, & viuificat, ac Dominum spiritum. Verum se ipsum exinanivit, &c.*

Habac 3. 4
Ioan. 6. 12,

Expositio Chrysostomi, & Græcorum.

Græci vero Patres Theophylactus, Oecumenius, Photius, Scholia Græca, nec nō Catena Græca omnibus præeunte Chrysostomo diuerso modo in huius loci explanatione se gesserunt, dum enim particulam, *sed*, Græce, *ἀλλὰ*, sic explicant, ut non aduersandi, sed corrigendi vim habeat, vocem *rapi-na*, sic emphaticè à Paulo positam esse volunt, ut sit sensus: Christum cum esset in formâ Dei, adeò non putasse rapinam, æquare se Deo, ut suam potius diuinitatem dissimulare, atque æqualitatis cum Patre insignia rãtis per deponere non timuerit, quod cum eam naturalem sibi esse certo sciret, non erat, cur vereretur aliquo modo à se amitti posse: apponunt explicationis gratiâ Regis, & tyranni imaginem. Qui enim verum se, & legitimum Regem esse nouit, hic purpuram, & diadema facillè deponit, plebeiamque vestem assumere non renuit, quippe qui minimè metuit ob vestis mutationem à regni iure cadendum sibi esse. At tyrannus, cui regia potestas è rapto habita, nec naturalis est. Eaque de causâ, *sonitus terroris*, in auribus eius semper tinnit Iob 15. 21. vel ad modicum tempus sine purpura, & sceptro ante suos subditos cõparare non audet, ne plebeia aliquando indutus veste pro priuato habeatur, regnum sibi paulatim pereat. Sic Chrysost. *Quod quisque rapuit, & præter æquum, accepit, id deponere nequaquam audet, veritus ne amittatur, atque ex manibus elabatur, sed perpetuo apud se retinet, at qui naturalem quampiam dignitatem habet, is minimè metuit ab illâ etiam dignitate descendere. Certe enim scit, nullius sibi amittenda peri-*

VI.
Chrysost.
Theophyl.
Oecumen.
Photius.
Sch. Græc
Cat. Græc

Ionæ 15. 21.

Chrysost.

culum imminere, &c. Quid igitur Paulus ait, Dei filium verum non esse, de gradu dignitatis suae descendere, quoniam non est arbitratus rapinam ipsam Deitatem. Quoniam non timuit ne quis ipsi naturalem suam Deitatem eriperet. Quam ob rem illam etiam deposuit, non dubitans se recepturum, atque abscondit, non ideo seminorem fieri arbitratus, &c. Hæc Chrysost. Apud quem nonnulli ægre ferunt insinuas se depositam à Christo suam diuinitatem, quod hæc deponi nullo modo queat. Verum cum de mente Chrysostomi satis constet, nō est cur adeo hæere verbis quis velit, ut inde sibi, nobisque scrupulum iniiciat. Equidem Chrysost. (ut qui habuerit oculos animaduertet) de diuinitate ipsa prout Christo cum Patre communis est minimè loquitur, sed de externâ solum diuinitatis specie, seu dignitate, quam ipse, dum se exinaniuit formam serui accipiens, deposuit. Consentanea habent Theophylactus, & Oecumenius. Photius vero: *Maximè ostendunt, quod Deus sit, ex hoc quod sese demisserit, ac humanitatem gestauerit, nouerat enim quod ex hac humilitate nihil detrimenti susciperet ex diuinâ naturâ sibi conueniens diuinitatis sublimitas; si vero hanc fictitiâ habuisset, timuisset utique se ipsum humiliare, ne à dignitate vix dum sibi adquisitâ excideret.* Hæc Photius: Eadem enucleatius habentur in Catenâ Græcâ in Paulum, quæ in Bibliothecâ Ambrosianâ Mediolanensi asseruatur; cuius quidem cum palci perciperem illustris. Fredericus Borromæus, qui non modo pari purpurâ, & Mediolanensi cathedrâ, sed coelestibus etiam virtutibus patruelis sui, Magni, inquam, illius Caroli.

Diui vestigia pressit.

Plura, quibus tam hic, quam alij Pauli loci mirificè illustrantur inde ad me, nec de facie quidem notum, quæ mira tanti Principis humanitas, & insipientiæ studiosos singularis beneficentia est transferri iussit. Sunt ista. Cū quis aliquid rapuit, nec deponere illud vult, timens ne amittat: Cum vero illud habet naturale, & proprium; facile id deponit, scit namque futurum ut quoties voluerit resumat. Quid igitur dicit? Filius Dei non timuit deijcere se e dignitate, quam obtinebat. Non enim rapinam arbitratus est diuinitatem suam: hoc est, sciebat namque se non per rapinam habere, ut esset equalis Patri, sed secundum naturalem diuinitatem. Propterea se ipsum exinaniuit vsque ad serui formam in similitudinem hominum factus. Hæc ibi.

Explicatio Theodoret.

TAntisper à præfatâ Græcorum Patrum expositione magis tamen ad rem, & sibi ipsi coherentius recessisse videtur Theodoretus, licet enim Chrysost. vestigijs, atque exemplis insistat, aliud tamen aliquid, ut enucleatius totam sententiam exprimat, in hac phrasi rapinæ speculatur, nimirum, in eo, qui adscititiâ dignitatem contra fas iusque vlturpatam obtinet, inflatum, atque superbum animum, quique ut laudis humanæ avidus, ita etiam percupidus fuerit ostentandi, & iactandi bona, quæ habet, considerat; addens longe aliud esse in ijs, quibus ingenta nobilitas, & pro meritis adeptus honos subest. Quod hi ut magnanimi, & generoso animo præditi, ita factum dignitatis, & populares laudes temperantes, imo nihili facientes, honores, nobilitatem, ingenium, reliquasque corporis, & animi dotes apud alios non modo non iactant, ut hæc potius abscondere consuecant. Ad rem ergo sic capit id, non rapinam arbitratus est, Theodoretus, ac si dicat de Christo Paulus, non se gessisse tamquam si per rapinam comparasset eam æqualitatem cum Deo Patre, siquidem non ob id arrogans, & superbus fuit, nec vanæ ostentationis suæ diuinitatis percupidus, ut mos est ijs, qui sine meritis ex humili conditione ad magnam aliquam dignitatem, & ut est in Proverbio, à remo ad tribunal, euehuntur, qui passim apud alios se iactare, suam dignitatem prædicare solent, sed potius semetipsum exinaniuit mirum in modum se submittens, perinde ac si non simul Dei filius, sed quis potius e plebe esset. Sic enim Theodoret. *Cum esset Deus & naturâ Deus, & Patri equalis, non hoc magnum existimauit, hoc enim est proprium eorum, qui præter dignitatem honorem aliquem sunt consecuti, sed celatâ dignitate summam accepit humilitatem, & humanam formam suscepit: ita ibi: & inferius ad illa verba: & omnis lingua confiteatur. Simili ratiocinatione: Non enim rapinam arbitratus est se æqualem Deo. Est enim proprium eorum, qui aliena rapiunt se propter ea quæ habent iactare, & de se magnifice sentire. Deus autem verbum, cum esset naturâ Deus, in Dei enim formâ erat, non rapinam arbitratus est, quod esset Deo equalis.* Hæc Theodoretus. Quæ ex ijs quæ cap. 1. vers. 1. Adnotatione. 1. diximus non leuiter confirmantur. Vide illa.

Theophyl.
Oecumen.
Photius.

Homer.
Odiss. α.

Interpretatio ex Athanasio.

ADNOTATIO. I.

Minime de honoribus, & dignitatibus contendendum: imò hac per humilitatē declinanda esse.

I.
Athanas.

RACTAVI T hunc locum non semel Athanasius; & eo quidem modo, ut bifariam ex eius sententia posset exponi; alterā vero explicatione in adnotationem tertiam, ubi quam putamus germaniorem interpretationem afferemus transmissā, alteram modo ex peculiari Athanasij lectione huius loci eliciemus: sermone enim adversus omni. hæreses, pro, non rapinam arbitratus est: ipse sic legit: non rapinam arbitratus est, ut esset equalis Deo: Quod quidem ad duo potissimum refero; ad id in primis, quod Christus cum regni sui non esset ignarus; minimè tamen de honoribus, aut potestate regiā, qua homines in terris vices Dei gerunt, & in scriptura dii appellantur, qua Conditor, & Rex sæculorum erat, optimo iure debitā voluerit contendere, imò verò cum scivit à turbis in regem assumendum anticipatā id fugā devitavit; quòd si inquiras, cur hanc animi demissionem, egregiamque modestiam eā locutione non rapiendi Paulus explicavit? Respondebo ex Tertullian. lib. de idololatriā, cap. 18. quod hæc mundi pompa, regiasque fastus, à Christi humilitate, & modestiā esset aliena; quod autem alicui est alienum, non aliter quam ex rapto assumitur. Audi Tertullian. qui cum dixisset. Ille Dominus in humilitate, & ignobilitate incesit domicilio incertus; nam, Filius, inquit, hominis non habet ubi caput suum collocet: vestitus incultus, neque enim dixisset. Ecce qui teneris vestiuntur, in domibus Regum sunt; vultu denique, & aspectu inglorius, sicut Isaias pronuncianserat. Si potestatem quoque nullam, ne in suos quidem exercuit, quibus sordido ministerio functus est, si Regem denique fieri, conscius sui Regni refugit, qui plenissime dedit formam suis dirigendo omni fastigio, & suggessu, tam dignitatis, quam potestatis, opportunè subijcit. Quis enim his magis

Tertullian.

usus fuisset, quā Dei Filius? quales, & quanti eū fascēs producerent? qualis purpura de humeris eius floreret? quale aurū de capite radiaret? nisi gloriā sæculi alienā, & sibi & suis indicaret. Et verò contextui Pauli hæc optimè quadrant: Dixerat enim nihil per contentionem, nec per inanem gloriam esse faciendum; nec à singulis quæ sua sunt cōsideranda, siue querenda esse: hæc quā efficaciori ratione, siue exemplo, quam Christi Domini quæ sua optimo iure erant non querentis, siue considerantis, omnemque sæculi gloriam de qua plerumque apud seculares contentio est; omni modo declinantis firmare posset?

II.

Sed alter, Pauli verbis, & Athanasij lectioni accommodatior sensus, is est, Christum quamvis in forma Dei, ac proinde æqualis Patri esset, noluisse dum in terris ageret, siue verbis, siue factis Dei æqualitatem apud homines præripere, Patri æqualem se esse in concionibus iactans, sed potius omnem ipsi honorem, & reverentiam deferens minorem illo se aperte prædicare: ut apud Ioann. 14. 28. Gaudere utique, quia vado ad Patrem, quia Pater maior me est; imò verò, nec Deum se esse aperte pronuntiabat contentus filij hominis cognomento, ne videlicet apud homines tunc rudes, & imperitos, & qui gravia mysteriorum onera portare non poterant, scandalo fuisset, & Patrem Deum dicere, & se etiam Deum appellare, quippe qui eandem filij cum Patre naturam, atque substantiam esse non nonerant, plures Deos facile existimarent. Id quod elegantissimè adnotavit Lactant. Firmianus, lib. 4. divin. instit. cap. 14. fin. dum de Christo Patri honorem, & fidem exhibente, sic ait. Ille vero exhibuit Deo fidem: docuit enim, quod unus Deus sit: eumque solum coli oportere: nec unquam se Deum esse dixit, quia non servasset fidem, si missus, ut Deos tolleretur, & unum assereret; induceret alium præter unum. Hoc erat non de uno Deo facere præconium, nec eius, qui misserat, sed suum proprium negotium gerere, ac se ab eo, quem illustraturus venerat, separare. Ad quem modum Hilarius in Psalm. 139. illud Vatis: Quia tu possedisti renes meos suscepisti me de utero matris meæ, de Christo sic capit: Et quia ab utero matris suscipitur, non ad opera sæculi à Deo susceptus excidit. Omnis igitur eius voluntas, ac labor est. Patrem prædicare, voluntatem Patris explere; acceptum à Patre calicem bibere. Hæc enim hominis sui, quem assumpsit officia sunt. Nec minus appositè, quam præcedens sensus, Pauli verbis, & contextui hic congruit,

Ioan. 14. 28

Lactant.

Hilar.

Lactant.

quinimo hoc amplius censeo tum illi æqualitatis diuinæ dissimulationi aptius conuenire, dum Christus Patri æqualis sua non considerauit, nec voluit suum proprium negotium gerere (vt dicebat Lactant.) tum etiam subsequenter verbis, atque aduersarij illi, sed, coherentius adnecti præsertim iuxta expositionem, quam Christi exinanitioni sumus reddituri. Ergo inquit Paul. ad eos, qui sua contemplantur vt cum alijs compositi æquales, siue potius superiores illis euadant. *Hoc sentite*, in vobis, quod & in Christo Iesu, qui cum vna ex parte, *in forma Dei esset*, hoc est, Patri per omnia æqualis subsisteret ex aliâ, & Dei honori, & hominū salutis expedientius esse animaduertit eam equalitatem dissimulare noluit tamen homo factus de hac æqualitate cum Patre contendere, nec eam sibi apud homines sumere. Vt enim aliquando pro rei exigentiâ dixerit: ego & Pater vnum sumus: Ioann. 10. 30. at saepe sapientius, & sese filiū hominis nūcupare Matth. 8. 20. & cap. 9. 6. & alibi passim: & regnum ipsius de hoc mundo non esse, affirmare solebat: Ioann. 18. 36.

Ioan. 10. 30

Matth. 8. 20

et cap. 9. 6

Ioan. 18. 36

III.

Ambr.

Applaudunt quidem vtrique interpretandi rationi, quæ Ambros. lib. 5. de fide cap. 3. in illis Christi verbis ad Iacobum, & Ioannem proximos ipsi assidere ambientes. *Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo*. Matthæi 20. 23. & Petrus Chrysologus ferm. 162. ad illud eiusdem Domini ad litigiosum fratrem, qui hereditatem diuide re volebat. *Quis me constituit iudicem, aut diu-*

Mat. 20. 23

Chrysol.

Luc. 12. 14.

forem super vos? Lucæ 12. 14. obseruant. Etenim dum Ariani, præfata Christi verba ad Iacobum, & Ioannem, aduersus ipsum Dominum impiè detorquebant, vt eius potestatem minorem quam Patris esse adstruerent, sic illis occurrit Ambros. vt illud pronomen *meum*, non potestatem, sed officium significet, quasi sensus sit, Christum licet, æqualis cum Patre potestatis foret; atque ideo fedes quibus vellet, posset concedere, at officij sui tunc temporis non fuisse coronas dare, & iudicis partes agere, sed dimissione animi, atque modestia humilitatem docere. Sic enim Ambros. *Non est meum dare vobis: Quid est? Non est meum: qui venit humilitatem docere: non est meum, qui veni non ministrari, sed ministrare*. Ad quem modum Chrysolog. cum illis Domini verbis ita dubitasset: *Et ubi est illud, quod tu dixisti Domine, Pater neminē indicat sed omne iudicium dedit Filio? Aut diuiforem super vos? Et quis diuidet iustos ab iniustis, sicut segregat pastor oves ab hædis? Si tibi iudicium debetur hominis, & per te est totius sæculi celebranda diuisio, quomodo dicis? Quis me con-*

Ioan. 5. 22.

Mat. 25. 32

stituit in iudicem, aut diuiforem super vos? Sic statim responder. *Est quidem penes Christum, & fuit, atque erit omne iudicium, sed tunc non iudicaturus venerat, sed iudicans, nec addicendus reos, sed à reis innocens addicendus. In homine agebat Deum in seruo dominum, vt esset vernula temporis, qui erat & factor, & cognitor sæculorū. Merito ergo respondit: Quis me constituit in iudicem, aut diuiforem super vos. Sic ille.*

Sed ille valde opportunus locus est Ioann. 6. 15. vbi turbis Christum Regem constitue re volentibus, ipse modestiæ causâ vt Chrysost. Theophylact. Euthym. & alij Pates monent, non modo aufugit; sed vt bene ibi coniectat Maldonatus, miraculosè disparuit sese inuisibilem reddens, sic enim Ioannes. *Iesus ergo cum cognouisset, quia venturi essent, vt raperent eum, & facerent eum Regem, fugit uerum in montem ipse solus: Qui enim solus fugere posset, quin discipuli quò fugeret videntes non sequerentur, nisi se se ex eorum oculis subduxisset? quod Syriacus videtur inuisse, pro: fugit: reponens: subduxit se se. Adeo quidem ex animo temporale regnum detrectabat, vt diuina ad id potentia, atque miraculis vteretur: non sic alij, non sic, sed ad obtinendas munerum dignitates quantum adniti possunt, contendunt; nec sine miraculis (sed diaboli) aliquando; sed ad rem: notetur is dicendi modus: vt raperent eum; Quare raperent? Audi Augustin. tractat. 25. in Ioann. & Bedam ad id loci. Discipuli, & turba credentes in eum, putauerant eum sic venisse, vt etiam regnaret. Hoc est, velle rapere, & Regem facere, præuenire, velle tempus eius, quod ipse apud se occultabat, vt opportune proderet; ac si dixerint; volebāt discipuli, vt ipse regnum raperet, dum illud vel ante tempus acciperet, vel ultro sibi vendicaret; sed ipse, non rapinam arbitrabatur esse se æqualem Deo. A quo non eunt illa eiusdem Domini verba ad discipulos sic rogantes, vt se se mundo manifestaret. *Manifesta te ipsum mundo*, Ioann. 7. 6. *Tempus meum non dum aduenit, tempus autem vestrum semper est paratum*: In quæ verba August. tract. 28. in Ioann. cum acutè subdubitat; quare Christus venerat, sicinus tempus non dum aduenerat: ita respondet: intelligite fratres, quo animo illi loquebantur, qui quasi fratrem suum monere videbantur; dabant ei consilium consequendæ gloriæ, veluti seculariter, & terreno affectu monentes, ne esset ignobilis, & latitaret. Quod ergo ait Dominus: *Tempus meum non dum aduenit*: illis respondit, qui ei consilium de gloriâ dabant. *Tempus gloriæ meæ non dum aduenit. Et statim. Videte quā profundum sit, de gloriâ illi admonebant, sed ille voluit**

IIII.

Ioan. 6. 15.

Chrysost.

Theophyl.

Euthym.

Maldonat.

Augustin.

Beda.

Ioann. 6. 7.

D. Aug.

altitudinem humilitate precedere, & ad ipsam
celitudinem per humilitatem, viam sternere.
Hæc Augult. Omnia Athanasij lectioni op-
portuna.

V. Quoquomodo ergo Athanasij verba sum-
pseris; hæret tibi ex Christi exemplo pungēs
monitum, ne de gloriā, & claritate sæculi, de
muneribus inquam, & honoribus, cum alijs
contenderis, imò verò nisi summa Reipubli-
cæ necessitas, & maiorum imperium aliud
exigant, etiam oblata repudies. Certè Pau-
lus cum generali oratione dixisset. *Nec quis-
quam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo
tamquam Aaron*, ad Heb. 5. 4. id est: Hic enim
veri Pontificis character, siue ea legitimi Præ-
lati nota, atque proprietas est, vt non vltro in-
mitus se ingerat, sed à Dei vocatione trahatur:
subdit; *Sic & Christus non semetipsum cla-
rificauit, vt Pontifex fieret.* Quæ verba bifariā
opportunitissimè exponas. Primum ad Ponti-
ficis munus obtinendum nullo modo Chri-
stum commendasse seipsum, egregias animi
dotes, ingenitam nobilitatem, dignitatem, vir-
tutes, ac merita recensens: seque vnigenitum
Patris, cui hæc de causā tam primogenitura,
quàm summum Pontificis munus deberetur
iactans, ad eum modum, quo ambitiosi op-
portunè importunè; imò fœde, & turpiter
laudare se se, & commendare non verentur.
Quo videtur spectasse Bernard. serm. 2. de
Epiphania occasione verborum Patris: *Hic est
Filius meus dilectus*, &c. ipsum audite, Matth.
17. 5. sic ab illo perquirens. *Quousque files Do-
mine Iesu? quousque dissimulas? Dni tacuisti, &
valde dñs; vel iam nunc loquendi licentiam ha-
bes à Patre, quandiu virtus, & Dei sapientia,
quasi infirmus aliquis, & insipiens lates in popu-
lo? Quandiu nobilis Rex, & Rex cæli, Fabri fi-
lium te pateris appellari, & putari?* Deinde
quod Pauli verbis magis congruit, vt Chri-
stus non vltro sibi Pontificium munus vin-
dicauerit, sed à Patre potius acceperit humi-
li, & priuatā sorte contentus, quod & sibi in-
dignum, suāque authoritate alienum, & no-
stræ institutioni importunum duceret, si se
ipsum efferret, gloriamque sibi, & honorem
arrogaret. Vnde citato loco Bernard. *Et Chri-
stus cum tanto tempore silebat, cum se ipsum ab-
scondebatur, numquid inanem gloriam metuebat?
quid timeret ab inani gloriā, qui est gloria patris?
Vtique timebat, sed non sibi. Nobis timebat ab il-
li, quibus nouerat esse timendum, nobis canebat,
nos instruebat.* Sic ille.

VI.

Quod si in ijs Pauli verbis ambigis, quo-
modo Christus Dominus ad Pontificiam
dignitatem non se extulerit, qui Deus qui-
dem erat, ac diuinā potestate, omnia simul
cum Patre operabatur? Responso ad manum

est, Paulum de Christo secundum humanam
naturam in quā Christus non extulit se ip-
sum, sed Deus in Christo hominem glorifica-
uit loqui: Et verò, si ad hæc Pauli verba, &
ad alias scripturæ locutiones attenderis; non
erit, cur fateri renuas, Christum etiam vt Dei
filius erat, non ita glorificasse semetipsum
hominem, quin hoc ipsum à patre acciperet;
huc enim ex ipsius petitione eunt: *Pater ve-
nit hora clarifica filium tuum*, &c. Ioann. 17. 1
& num. 5. *Nunc clarifica me tu Pater apud te
met ipsum*, claritate, quam habui, priusquam mun-
dus esset apud te: Quo in loco illud est maxi-
mè notandum, quod Auctores non ignobiles
ad prædicta Pauli verba obseruauerunt, hæc
inter alias de causa filium potius, quam pa-
trem carnem assumere expediens fuisse, quod
si Pater homo fieret, à semetipso, quam ab
alio Pontificatus honorem accepisset; quod
quidem si attentius inspicitur, ipsum non
æque decebat. *Nec enim quisquam sumit sibi
honorem.* Certè Paulus illis in verbis: *sed qui
locutus est ad eum, filius meus es tu*: non solum
ad naturam humanam, sed etiam ad perso-
nam filij aspexit, vt quā talis à Deo Patre glo-
riam, & honorem, acciperet; vt vel hinc tu
conijcias, quam sit humilitati, rationi, pru-
dentia, sapientia, diuinisque exemplis disso-
num, vt te ipsum extollas, honores, Episco-
patus, & Præfecturas ambias, imò illis te in-
geras, & intrudās, cum ipsimet Deo minus
congruere videatur, à se ipso Pontificatum
accipere, gloriamque, & honorem sibi arro-
gare. Feriat ergo hoc animum tuum; nec non
id Bernard. serm. 1. super Missus est: *erubescere
superbire cinis, Deus se humiliat, & tu te exal-
tas? Deus se hominibus subdit, & tu dominari ge-
stiens hominibus, tuo te præponis auctori. Quoties
hominibus præesse desidero, toties Deum meum
præire contendo.* Me verò non minus acriter
pungit illud Nazianz. in Apolog. *Non est per
fectum Christi membrum, qui lato, alacrique ani-
mo, se Christi Ecclesie in caput constitui patietur:
est quippe hic metus omnium maximus, hoc peri-
culum omnium extremum.* Quare Bernardum
rursus aduoco serm. 4. de Ascensione, dicen-
tem. *Sed uæ nobis, si voluerimus eum sequi qui
ait: Sedebo in monte testamenti in lateribus
Aquilonis? Heu miser! In lateribus Aquilo-
nis? Frigidus est mons iste, non te sequimur. Po-
testatis habes concupiscentiam, altitudinem præ-
sumis potentia. Et statim. Quanti tamen usque
hodie fœda sequuntur, infeliciaque vestigia, imò
verò quā pauci euadunt, quibus non dominan-
di libido dominetur.* Hæc ille, & alia.

Cum Dominus à malo demone tam impu-
denter appetitus, vt ei ingereret: *Hæc omnia ti-
bi dato, si cadens adoraueris me.* Matth. 4. 9.

Ioann. 17. 1
& 5.

Nazianz.

Bernard.

Isai. 14. 13

VII.

Matth. 4. 9

tam modestè, atque temperate respondit: *Vade Sathana: Scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias*; non nemo inquirat, cur Christus verus mundi Dominus, ius suum adeò dissimulauerit, ut improbo illi veteratori non obiecerit, falso ab illo iactitari sua esse, quæ tam largè, atque liberaliter offerebat? Quod enim tunc temporis opportunius ei fuerit responsum? quâ dicere: Quid tibi, & istis, quæ mea sunt? à me facta, creata, gubernata, disposita? Sed tamen multo melius, Domino aliter est visum; tum quod ab eius dignitate alienum iudicauerit, de gloriâ & honore mundi cum aliquo, quantumuis dæmon is esset contendere, quin ab eâ concertatione longè discederet. Nam Salomone teste, Prouerb. 20. 3. *Honor est homini, qui se parat se à contentione: tum etiam quod ea responsione: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias*: non obscure Dominus insinuauerit, alienum à sua dignitate esse, quosuis mundi honores, ab alio, quam à Deo accipere, atque eò ipso, quod Deum, ut Patrem coleret, omnem sæculi pompam, atque ornamentum, ut eius obsequio minus contentum à se ipso debere remouere. Id ad ea verba sic pensitante Hilario, Canon. 3. in Matth. *Præbuit etiam huius responsionis effectum magnum nobis Dominus exemplum: ut contemptâ humana potestatis gloriâ, & sæculi ambitione postpositâ, solum meminissimus Deum, & Dominum adorandum, quia omnis sæculi honor diabolus sit negotium: obserua id: solum meminissimus Deum, & Dominum adorandum*: Sanè quasi cum Dei cultu non leuiter pugnet sæculi gloriam ambire: nec nisi diabolo instigatore, & suafore pompis, & honoribus se se ultro quis ingerat.

VIII.

Luc. 4. 6.

Sed dum eadem hæc dæmonis verba apud Lucam legeris, cap. 4. 6. *Tibi dabo potestatem hanc uniuersam, & gloriâ illorum, quia mihi tradita sunt, & cui volo do illa*. Rursum exandescas, quod dæmon asseuerauerit sæculi honores, & officia sibi esse tradita, atque ad ipsius nutum dispensari, maximè, cum dixerit Paulus ad Roman. 13. 2. *Non est potestas, nisi à Deo; quæ autem sunt à Deo ordinata sunt*: Qui enim hæc sibi consentiant, potestates, & à Deo ordinari; & à dæmone dari; scilicet, eo ministro, & exsecutore, imò proxeneretâ vitur Dominus, quod aptiorem alium ad manum non habeat: Absit. Quid ergo? Numquid potest quis duobus dominis seruire, aut à duobus accipere potestatem? inquit Ambros. in id loci Lucæ. Sed ita subinde respondet: à Deo potestatum ordinatio, à malo ambitio potestatis. Denique non est inquit potestas nisi à Deo, quæ autem sunt à

Ad Rom. 13. 1.

D. Ambr.

Deo, ordinata sunt: non data, sed ordinata. Optimè quidem; ac si dixerit. Dat Deus dat, & dæmon; sed aliter, & aliter Deus quidem ordinatè, & ex meritis, quippe quæ eos quos assumit facit idoneos ministros, 2. ad Corinth. 3. 6. diabolus verò dum ad ambitionem, & cupiditatem honorum, hominum corda inflamat, ut videas, quid sit sentiendum de ijs, qui Ecclesiasticos, & seculares honores tantâ contentione, & studio ambiunt. Certè Bernard. lib. 4. de consideratione, cap. 5. Eugenium Pontificem sic monet. *Pro quorogaris, sit suspectus; qui ipse rogat pro se, iam indicatus est, nec interest, per se, an per alium quis roget*. Unde post nonnulla ita concludit: itaque non volentes, neque currentes, sed reuocantes etiam coage illos, & compelle intrare. Ita Bernard.

2. Ad Cor. 3. 6.

Bernard.

IX.

Sic videas summi Sacerdotis pileum, non modo ex hyacintho variatum, quod cœlestite quid præferebat, sed etiam loro quodam seu vittâ, cui sacris characteribus nomen Dei esset incisum capiti adstringi. Ita rem omnem describente Iosepho, lib. 3. antiquitatum cap. 8. *Porro pileo, quali ceteri Sacerdotes utebantur, super quem stabat alius cōsulis ex hyacintho variatus, hunc aurea corona triplici ordine circumdabat, in quâ expectabantur calyculi aurei, quales videntur in herbâ, quæ apud nos vocatur Dacharus, apud grecorum herbarios hioscyamus*. Et subiicit paulò post. *Nâ frontem isti calyculi non ambiebant, sed centurum quoddam latum aureum, quod sacris characteribus Dei nomen incisum habebat*. Dum vero eius herbe speculationem ad simile institutum in sequentes disputationes transmittito, modo ex Dei nomine loro, seu vittæ incisso ad rem præsentem collige, coronas, & infulas non temerè suscipiendas, ne dicam arripiendas, sed Dei nomine, & nutu, & quasi à cœlo delapsas accipiendas esse. Unde Stephanus Cantuariens. in Allegorijs Gotfridi Tylmanni, ad lib. 1. Regum, in illis verbis. *Et erat Saul electus, & bonus*: sic premit significationem vocis, *Saul*, quæ est, *petitio*, ut inde potissimum bonus electusque haberi debeat Prælatus, quod ab alijs postuletur, nec ipse se ingerat. Talis debet esse, qui ad curam eligatur animarum, *Saul interpretatur petitio*; sic Prælatus debet postulari, non se ingerere, ut sit vocatus, tamquam Aaron. Certè de Traiano suo Plinius in panegyrico ad ipsum, non syderum potestate, & vi; aut externis fauorum adiumentis; sed Dei consilio, & vocatione ad Romanum Imperiū fuisse prouectū, sic eleganter dixit, ac si adhuc dubiū fuisset forte, casuq;

Ioseph.

Steph. Cæ.

Plin. Inn.

rectores terris aliquo numine darentur, Principem tamen nostrum liqueret diuinitus constitutus, non enim occultâ potestate factorum, sed ab Ioue ipso coram, ac palam reperi tus electus est; subdit rationem optimam, quippe inter aras, & altaria, eodemque loci, quem Deus ille tam manifestus, ac præsens, quam calum, ac sidera infedit. En ipsomet gentili Plinio auctore efficax argumentum, hinc manifestum indicium ordinatâ à Deo potestatis, quod non ambitione intrusus, sed inter aras repertus, ad imperium petitus princeps ille fuerit. Vnde subdit aliquanto post. *O nouum, atque inauditum ad Principatum iter! non te propria cupiditas, proprius metus, sed aliena utilitas, alienus timor principem fecit, suscepisti imperium postquam alium;* (Neruum intelligit, qui eum adoptauit,) *suscepti pœnitebat. Nulla adoptari cum eo, qui adoptabat cognatio, nulla necessitudo, nisi quod vterque optimus erat, dignusque alter eligi, alter eligere.* Hactenus ille.

X.

Mat. 29. 22.

Hinc equidem ad discipulos primarias sedes ambientes, Matth. 20. 2. 2. respondebat Dominus: *nescitis quid petatis, sed cur nescirent, quid peterent? qui eandem tandem sedes consequuti sunt.* Nam si de cœlestibus sedibus sermo erat non ne ipsi inter primos sedebunt iudicantes duodecim tribus Israel: Lucæ 22.

Luc. 22. 20.

30. Si externam verò familiaritatem Christi, & spirituales Ecclesiæ sedes ambiabant, non ne ipsi inter familiarissimos adsciti, & principes constituti super omnem terram, Psalm.

Psalm. 44. 17.

44. 17. Vis dicam cur nescirent; ignarique ac imprudentes à Domino indicati sint? Equidem, non tam, quod honore indigni, quam quod honoris amore capti illum sibi ipsi vendicare, & arrogare vellent. Tanti refert, non vocatum tamquam Aaron honorem sibi sumere velle; vt ob ambitionem ipsam et claritate, & præmio, quod suis meritis reddi par fuisset indignum se faciat; ita pene Augustin.

August.

in Psalm. 126. *Quid est: non est meum dare vobis? Non est meum dare superbis; hoc enim ad huc erant; sed si vultis illud accipere, nolite esse, quod estis; alijs paratum est, & vos alij estote.* Ac si diceret; si vultis illud accipere; ne illud ambiatis, sed vestris contenti meritis expectate, vocari à Deo, tamquam Aaron. Nam, qui rogat pro se, iam iudicatus est, vt monebat Bernard.

D. Bernar.

Vnde idemmet Pater, homil. 4. *In Missus est, cum dixisset. Videas quoque & homines pecuniosos ad honores Ecclesiasticos peruolare, moxq; sibi applaudere sanctitatē, vestium dūtata mutatione, nō mētū, subijcit; & dignos se estimare dignitate, ad quam ambiendo perueniunt.* Ac si diceret cum eo ipso, quod dignitatem ambierint, eā se se fecerint indignos. Sed præfato loco ad Eugenium, non multo

post hac de causa sic Pontificem monet: *Clericum curiam frequentantem, qui non sit de curia, ad idem noueris pertinere ambientium genus. Adulantem, & ad placitum, cuiusque loquentem, vnum de rogantibus putat, etiam si nihil rogauerit. Scorpioni non est in facie, quod formides, sed pungit cauda.* Hæc ille, & alia, quæ vtinam obseruentur.

IX.

Obseruabat id quidem tanta cura, tanta tanta exactione Noster Philippus II. vt prudentissimus, ita seruantissimus æqui Rex, & iussissimus munerum distributor, vt cum aliquando ab illo non nemo, cuius ipsi integritas vitæ, atque sapientia, plusquam ambitio innotuerant, in Episcopum esset designatus; atque secretario ei rei adhibito iniungeret, vt ad electum suo nomine literas mitteret, in quibus de collato munere certiore redderet, tuncque secretarius responderet, opus tabellario, qui nuntium perferret non esse, quod qui Episcopus renunciabatur à curia non abesset; ipse tunc rex chartam, in qua illius electio continebatur, propria manu abscidisse dicitur cum hoc dieterio; nūquam mentis fuerit eum in Præulem designare, qui curiæ adsit. Optimè quidem ô sapiens Rex; nam *clericum curiam frequentantem, qui non sit de curia ad idem noueris pertinere ambientium genus.* Nec enim frustra apud veteres illos Stoicos M. Tull. teste, Thulcul. 4. dicebatur: *Omnes stultos insanire, vt male olere omne canum; at nō semper, commoue, senties.* Ita quidē euenit, vt curiales illi, siue aulici clerici bonos, & sanos sæpius simulent, & grandi aliqua sede siue cathedra vacante, quam ipsi se consecuturos non sperant, adeo de illa non concertent, vt potius contra ambientes multa dicant; de humilitate, & discrimine Episcopalis vitæ plura loquantur; sed adhuc affirmare aulicū cœnum ibi esse, quod tetrū odorem non promat, quod spei motu non agitur. Audi hac de re Augustin. lib. 2. Soliloq. cap. 1. 1. tom. 1. ita absolutissime loquentem. *Non quero quid negatum non deleat: sed quid deleat oblatum. Aliud est enim exhausta pestis, aliud composita. Ad hoc enim valet, quod à quibusdam doctis viris dictum est; ita omnes stultos insanos esse, vt male olere omne canum, quod non semper, sed dum communes sentias. Multum interest, verum animi desperatione obruatur cupiditas, an sanitate pellatur. Obserua illud: desperatione obruatur: nimirum, desperatione oppressa, non expulsa manet ambitio. Nec enim manibus, sed cogitatione id vitium censetur, dicente Salomone. Abominatio Domini est omnis arrogans: etiam si manus ad manū fuerit, non erit innocens.* Prou. 16. 5. id est, vt

M. Tull.

Augustin.

Prou. 16. 5.

Gregor.

ad similia sapientis verba inquit Gregor. lib. 25. Moral. cap. 3. *Cum manus cessat ab iniquo opere: malus tamen non est innocens per cogitationem: Sin minus cœnum tantisper commoue, induc eum in aliqualem illius Episcopatui, siue muneris spem, & pessimum statim ambitionis odorem senties: ita pœne de quodam qui bonum temperantemque sese simulabat dixit Seneca epist. 42. Iste multum abest ab eo, quod proficitur. At male existimat de malis. Hoc etiam mali faciunt nec ulla maior pena nequitia est, quam quod sibi, ac suis displicet. At odit eos, qui subitâ, & magnâ potentia impotenter utuntur. Idem faciet, cum idem poterit, multo cum quia imbecilla sunt, latent vitia: non minus ausura, cum illis vires sue placuerint, quam illa, qua iam felicitas aperuit instrumenta illis explicande nequitia desunt. Et statim. Multorum crudelitas, & ambitio, & luxuria, ut paria pessimis audeat fortune favore deficiatur, eadem velle eos cognosces: da posse quantum volunt. Hæc ille.*

Senec.

XII.

Ergo generali oratione ad eos qui non vocati sibi sumunt honorem, dixeris: *Nescitis quid petatis, stulti ac imprudentes estis: Nam, & à Christi imitatione, & exemplis longius diffugitis, & vosmet ipsos honore, & dignitate, vani cum sitis, indignos proditis. Ita quidem ex inani, atque stulto desiderio, imprudentes, rerumque nescios appellauit discipulos Christus, quod stulta, & inania desideria, faciem, atque figuram illius, qui ea habet ad viuum depingant: ut dicebat Petrus epist. 1. cap. 1. 14. Configurati prioribus ignorantia vestra desiderijs, hoc est, ignorantiam desideriorum figuram præferentes. Nec enim aliud aliquid, plus minusve quis esse possit, quam ipsius desideria fuerint inanis qui inania, turpis, qui turpia, vanus, & stultus, qui stulta, & vana desiderat. Igitur, nescitis, ô ambiciosi, quid petatis. Nam ut inquit Tertull. lib. de habit. muliebr. Hæc erit ambitio unde, & nomen eius interpretandum, quod concupiscentiâ apud animum ambiente nascatur ad gloriæ votum, unde ironice subdit, grande, scilicet, votum, quod non natura, nec veritas, sed vitiosa animi passio concupiscentia commendauit. Hinc Tullius lib. 1. offic. Miserrima est omnino ambitio, honorumque contentio. Nec omitendum dixisse Petrum: configurati desiderijs, cum de ijs, qui Christo in humilitate alijsque virtutibus similes euadunt dixerit Paulus: conformes fieri imagini filij sui: Nimirum, forma hic, figuræ ibi opponitur, & vero forma pro re substantiali, solida, atque permanente figura autem pro mimico gestu, qui cito transeat, atque euanescat, 1. ad Corinth. 7. 31. sumi solent, ut alibi vidimus. Ut*

appareat, quam sint ignari, nescijque qui inanibus, & transeuntibus rebus tanto impetu configurari contendunt.

*Hilarij, & Tertulliani, siue
Novatiani expositio.*

ADNOTATIO. II.

Non esse considerandas proprias animi dotes, sed quæ aliorum, ut in humilitate superiores ceteros arbitremur.

I Pauli contextus, & scopus attentius consideretur, inficiari quidem non potest, accommodatissimè ad eius mentem hæc verba tractasse Hilarium lib. 8. de Trinitat. & Tertull. siue Novatian. lib. de Trinitat. cap. 17. præsertim si extremi huius auctoris verba tantisper dedolata, ad orthodoxæ doctrinæ amulsum coarctentur. Mens ergo Hilarij, & Tertull. est Christum, ex Pauli sententia, minimè fuisse arbitratum, rapiendam sibi aulam ex æqualitate cum Patre, ut ab eius obedientiâ in durissimis quibusque perferendis, & crucis morte obeunda immunis euaderet, (quippe, qui alteri æqualis in dignitate est, ipse se subicere, atque obedientiam præstare non teneatur,) quinimo, quæ sua erant, hoc est, eadem cum Patre naturam, atque diuinitatem non considerans, imò in id potius oculos coniiciens, quod ad Patris dignitatem spectare, videbatur, nimirum, quod ab ipso originem duceret, semetipsum libenter exinanisse: Factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Accipe eorum verba, & primo Hilarij. Nō rapinam arbitratu est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam serui accipiens, quod enim informā Dei erat, per signantem se Deum, Deus manebat, sed quia suscipienda erat forma serui, & obediens esset futurus ad mortē: non sibi rapiens esse se æqualem Deo ad susceptionem formæ seruili per obedientiam, exinanivit autem se ex Dei forma, id est, ex eo, quod æqualis Deo erat; non tamen æqualem se Deo per rapinā existimans. Quamuis informā Dei, & æqualis Deo per Deum signatus extaret. Hæc Hilarius.

Hilar.

Tertullian.

Pende illud: non sibi rapiens esse se aequalem Deo ad susceptionem formæ seruilis, per obedientiam: hoc est, non rapiens æqualitatem, ut ei innixus, à laboribus, qui serui formæ inerant, & à paternâ obedientiâ se subtraheret. Quare? quia immemor suæ diuinitatis, memor verò paternæ dignitatis sui que originis erat? sed id clarius Tertullian. Hic ergo quamuis esset in formâ Dei, non est rapinam arbitratus aequalem se Deo esse, quamuis enim se ex Deo Patre Deum esse, meminisset, nunquam se Deo Patri, aut comparauit, aut contulit, nemor se esse ex suo Patre, & hoc ipsum quod est habere se, quia Pater dedisset. Ita ibi, & paulo post: ex quo probatur, nunquam arbitratum esse illum rapinam quandam diuinitatem, ut æquaret se Patri Deo, quinimo contra, omni ipsius imperio, & voluntati obediens, atque subiectus etiam, ut formam serui susceperet contentus fuit, hoc est, hominem illum fieri, & substantiam carnis, & corporis, quam ex paternorum, & secundum hominem delictorum, seruitute venientem, nascendo suscepit. Quæ non perinde sunt accipienda, quasi Dei filius ante carnis assumptionem Deo patri obedientiam præstiterit; id enim, vel cum eo fidei dogmate, quod vnâ tribus diuinis personis assignat voluntatem, apertè pugnat; sed de Christo Deo simul, & homine, (de quo formaliter Paulus loquitur,) qui licet Patri, quâ Deus, æqualis esset, ipsi tamen quâ homo se se subijcere maluerit, vel si de Dei filio, quâ Deus capienda sint, non presse, & strictè, sed laxè potius, & quasi metaphoricè pro missione Verbi sumi debent, etenim non tantum dicitur, (verba Augustini lib. 4. de Trinitate, cap. 20.) missus filius, quâ Verbum caro factum est, sed etiam Verbum, est missum, ut caro fieret, sicque per exaggerationem efferenda sunt, ut Dei filius, quasi paterni honoris percupidus, modum quodammodo quæsierit, quo ei honorem, & obedientiam deferret, ac proinde, non quæ sua erant, sed quæ patris considerans; memor, scilicet, se esse ex suo patre, exinanuerit semetipsum formam serui accipiens, ut in eâ fieret obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.

D. Aug.

II.

Hæc vero, quam sint apta Pauli contextui, iam vide. Dixerat versu. 3. Nihil per contentionem, nec per inanem gloriam, sed in humilitate, (Græce, in humili sentire,) superiores, inuicem arbitantes, subiecit opportunum monito exequendo medium. Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed quæ aliorum; hoc est, ut inibi exposuimus, non in proprias dotes, siue dignitatem, sed in aliorum eminentiam, aut excellentiam oculos conijcientes: fiet enim hinc, ut illos vobis superiores arbitremini, & facile vos ipsos illis subijciatis, imò verò cum

hæc inuicem præstanda sint, hinc illud fiet, ut alijs vos superiores euadatis, quippe ut tu fratrem tibi superiorem arbitraris, ita ille digniorem te, & præstantiorem esse censebit. Iam ut hæc Paulus confirmet, appositissimè Christi exemplum non sua, sed quæ patris erant considerantis, atque ideo se illi vsque ad mortem subijcientis, opportune subdit; ut verò non ex parte, sed vndique exemplum teneat, eaque honoris excellentia ad inuicem rependatur, post latius expensam Christi humilitatem, & obedientiam, addit Apostolus ver. 9. Propter quod, & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, celestium terrestrium, & infernorum; & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris. Vbi præter ea, quæ ad id loci, Deo dante in hanc rem, adnotabimus pende verbum, exaltauit, quod Græcè est, *υπερυψωσεν*, superexaltauit, quasi super se eue- Græc. Lect.
xit, emphaticâ quidem quamuis metaphoricâ locutione ut videri possit hominibus Patrem Unigenitum suum quodammodo supra se, vel præ se honorasse: vbi forsan est allusio ad sessionem ad dexteram, de quâ Chrysost. hom. de Ascensione, col. 3. tom. 3. *Sua sedis facit esse participem, & quod plus est, ad partem suâ dexterâ collocauit.* Non quod maiore aliquam Filij dignitatem hæc significant, sed ut externum aliquem honorem, iudicandi, vi delicti, viuos, & mortuos, atque dona gratiæ hominibus distribuenda (quomodo dexterâ esse capiendam suo loco pertracto denotet;) sed illud inibi enucleatius ad nostrum institutum: *Donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu, &c.* Quasi dixerit Paulus: summum Parentem dum eximiam Unigeniti sui humilitatem vidit, noluisse eâ in humiliatione ab ipso vinci, quinimo quasi vicè rependens, singillatim ei dedisse nomen Iesu, quod omnia nomina, atque etiam ipsius Dei superat, nō quidem, quoad rem subiectâ, sed quoad perfectionem formalem, quam in Deo notanter designat. Hæc ut explicatius diffundam, duo obseruo: Alterum in Redemptione generis humani Patrem filio equalē dubio procul esse; tã enim nostræ salutis primaria, ac principalis causa, ut ipsemet filius cēferi debet. Alterum, ad salutem, atque opem hominibus afferendam peculiari modo Dei filium, ac alias diuinas personas concurrisse, ipse enim vnus, propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis, & homo factus est. Iam quid his verbis: propter quod, &c. & illis, *donauit illi nomen, &c.* dixerit Apostolus, attende nempe ea potissimum de causâ, quod filius suæ dignitatis, & æqualitatis cum

Chrysost.

Patre immemor, ad Patris dignitatem, & honorem respexerit, Patrem noluisse quodammodo considerare quæ sua erant, hoc est, æque principalem humanæ redemptionis causam esse, sed in specialem modum, quo filius hominum Affertor, ac Redemptor extitit oculos cōuertens, donasse illi Saluatoris nomen, quod inter omnia Dei nomina clarius, ac splendidiùs emicet: ut suo loco multis confirmabimus. En Hilarij, & Tertuliani explicatio nem.

III.

Quod si aduertis, huc omnia Christi facta, dictaque, ut quæ Patris erant, non quæ sua consideraret, indefinenter ibant. Vnde Cantic. 5. 14. de ipso dicitur: *Manus eius tornantes plena hyacinthis*, id est, ut interpretatur Eucher. lib. 3. in lib. Regum, quia ad gloriam Patris uniuersa, quæ Christus fecit, retulit: Ita quidem Ioann. 5. 19. dicebat. *Non potest filius facere à se quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem*, ubi maximè notari debet: dixisse Christum, non posse à se quidquam facere, qui is erat per quem omnia facta sunt, cuique eadem cum Patre virtus, & potestas esset. Sed enim, memor se esse ex suo Patre, & hoc ipsum quod est, habere se, quia Pater dedisset, nec quæ sua erant, sed quæ Patris considerans eum ipsi honorem deferre signate voluit, ut quidquid in se virtutis, & potestatis fuisset, in gloriam Dei Patris cederet; id ad hæc verba sic pensitante Hilario in

Hilar.

Psa. 139. 13

Hilar.

Psal. 139. 13. *Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es*; pro quibus ipse legit: *terribiliter magnificatus sum*; & ad egregia Christi facta, atque miracula sic accommodans: *Confessionem omnem terribilis de se admirationis ad gloriam diuinæ substantiæ suæ reddit*. Magnificatus autem terribiliter est, dum hora crucis tenebrae sunt, dum tremis terra, dum saxa rumpuntur, dum patent sepulchra, dum mortui resurgunt, dum in eodem corpore ipse conspicitur, dum clausis uanuis soli sibi penetrabili aditu assistit, dum ad cælos eleuatur, dum Apostoli gentium linguis loquuntur, dum umbra eorum, morbis medentur, dum claudis nummum poscentibus cursus donatur, dum elemosynis inopum mortuus redditur, dum persecutores sunt prædicatores, dum dissolutis cætenis cantatur in carcere, dum in martyrio à martyre videtur in cælis, dum postremo in eo, quo eleuatus est corpore à dextris Dei sedet, cuius in gloria, & manebat, & permanet: obseruat subiecisse Vatem sub personâ Christi cum Patre colloquentis: *Mirabilia opera tua, & anima*

mea cognoscit nimis, quasi hæc omnia, quæ Christus virtute suæ diuinitatis gesserat, Patri nihilominus adscribenda forent. *Omni autem enim, quæ terribiliter magnificatus est dignitatem ad opus eius refert, cuius, & parui voluntati dicens: Mira opera tua, & anima mea nouit valde. Quod enim inquit, terribiliter magnificatus sum: opus tuum est. Hæc Hilarius.*

Quem quidem admodum, dum idem Dominus cum Nicodemio de ipso met Redemptionis opere, ineffabiliq; dilectione, quæ peractum est, verba faceret, totum tantæ rei pondus ad Patris dilectionem, quæ mundum prosequeretur, sic retulit Ioann. 3. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum non pereat*. Vbi primo occurrit Paulus ad Galat. 2. 20. de Christo inquit. *Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me*, dilectionem, & suimet traditionem Christo assignas; quæ ergo ipse in Patris dilectione, & donationem totum id deuoluit? Sanè, quia & si ineffabile hoc opus signatissime Christi dilectione, & traditione fuerit peractum; at enim vero, quod Patris etiam dilectio, atque traditio simul interceslerit; potiores ei partes bonus filius maluit deferre. Dein de eo in loco locutionis structuram, sic obseruat, & admiratur Rupert. lib. 3. comment. in Ioan. *Cum dicere posset. Tanti ego sum, ut credentem in me, totum possem redimere mundum; tanta inquit dilectione, Deus dilexit mundum, ut pro illo in pretium daret filium suum unigenitum. Ut videlicet, quæ Patris, non quæ sua erant, indefinenter consideraret.*

Sed quanto studio, quantâ subtilitate nihil horum Dei filius prætermiserit, vel inde conijcies, quod cum Ioann. 17. 17. ad Patrē pro discipulis preces fundens, dixisset: *Sanctifica eos in veritate*; nempe ut in ipso Christo, qui, veritas est, sanctificarentur, ut omnes Patres explicant subdidit: *Sermo tuus, veritas est*; in quæ verba Beda. *Quid aliud dixit. Quam ego veritas sum? Græcum quippe Euangelium, λόγος, habet, quod etiam ibi legitur, ubi dictum est in principio erat Verbum. Vnde, & hic poni potest, & in quibusdam codicibus positum est, verbum tuum veritas est. Sic Beda, sed notetur dicendi modus. sermo tuus. Nonne facilis fuisset, dicere? Ego sum veritas: Ita quidem: sed non adeo ad gustum Christi, Patris gloriam, & honorem in singulis oculis considerantis, atque quærentis. Ergo inquit Dominus, sermo tuus veritas est: ac si notanter dixerit, Sum quidem ego veritas, in quâ homines sanctificari oporteat, sed quidquid sum, à te sum, tibi adscribendum, tu eâ de causâ laudandus, & gloria afficiendus es: ac proinde non mei, nisi quæ sermo tuus sum, mentio fiat. Quò si-*

III.

Ioan. 3. 16.

Ad Gal. 2. 20.

Rupert.

V.

Ioan. 17. 17.

Beda.

Ioann. 7. 16

militer spectat ea locutio ab Augustino, & Patribus observata Ioann. 7. 16. *Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me.* Ad illos.

VI.

Sed, ut Filium non sua, sed quæ Patris erant considerantem, & tam in factis, quam in verbis eius gloriam quærentem vidisti; vide modo Patrem ipsidem, ut aiunt, passibus, non quæ sua erant, sed quæ filij similiter curantem: Etenim ut Filius doctrinam suam, non suam, sed Patris esse dicebat; quod Patris sermo, & sapientia ipse esset; ita Pater hominibus ipsummet Christum, ut summum Doctorem audire signate prescribebat Matth.

Matt. 17. 5

17. 5. *ipsum audite*: Sed quare, *ipsum* Domine? & non potius te? Cum filius tuus, verbum tuum, & sermo tuus sit: Ergo, *loquere tu Domine, quia audit servus tuus.* Quia videlicet Pater potius vellet considerare Christum reapse sapientiam summam esse, quam quod ex se esset; ideo ipsum non se audiri monebat. Ad hæc: ut ei, qui cum potuerit dicere: *Tantus ego sum, ut credentem in me totum possim redimere mundum*; maluit sermonem ita dirigere, sic *Deus dilexit mundum*: vicem Pater non semel, sed semper indefinenter rependat: *quærit gloriam Christi* (verba Origen. in Catena S. Th. ad cap. 6. Ioann.) *in quolibet suscipientium illum*: ac proinde sæpius dicimus: *credere in Christum*: & *fidem Christi*, quam fidem Dei, aut credere in Deum: & (quod de finito Dei consilio geritur,) *in nomine Iesu*, potius quam in alio Dei nomine omne genu flectitur.

Origen.

Quibus addendum, Christum notanter dici, sedere *ad dexteram Patris*: cuius rationem dum in alium locum mittimus, modo ea non omittenda, quam notavit Ambros. lib. 3. de fide cap. 7. vidisse, nimirum, Deum Patrem futuram hæreticorum superstitionem, quæ ut ipsiusmet Patris diuinitatem temere efferret, Filij dignitatem iniuste deprimebat, ac proinde, quo illi pro Patre decertantes ius filij diminuebant, eo ipsemet Pater iuri suo cedens urbanus, & honorificentius cum filio ageret. Audi Ambros. *Semper ad dexteram filius sedet; numquid melior filius Patre? Non hoc dicimus; sed charitas Dei honorat, humana iniquitas derogat*, sciuit Pater ferendas esse de filio quæstiones, præbuit nobis, quod sequeremur pietatis exemplum, ne filio derogemus. Hæc Ambros.

Ambros.

VII.

Iam Patrem, quæ filij sunt quærentem, filium, quæ ad Patris voluntatem, gloriamque spectant, considerantem, simul vide; eodemmet Assertore apud Ioann. 6. 44. dicente: *nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me traxerit eum. Et ego resuscitabo eum in novissimo die*: Vbi vides patrem homines ad Chri-

Ioann. 6. 44

stum trahentem, ut omnes honorificent filium. Ioann. 5. 23. filium vero eos in novissimo die suscitantem, ut honorificent Patrem. Sic enim. 1. ad Corinth. 15. 24. *Cum tradiderit regnum Deo, & Patri.* Vnde Ambros. lib. 2. de fide cap. 4. agens cum Arianis, sic premit hæc verba. *Et tu filium Dei pro infirmitate dicis esse subiectum, cui Pater attrahit, quos ille in novissimo die suscitet; hæc tibi videtur esse subiectio in qua regnum Patri paratur? Cum Pater ad filium trahat, & calumnia locus non sit, cum Patri regnum filius tradat, nec aliquid præferatur. Hæc enim documenta pietatis sunt, quod & Pater filio, & filius Patri tradat. Ita ille.*

Ioann. 5. 23

1. Ad Cor. 15. 24. Ambros.

VIII.

Ecce Patris cum filio; filij cum Patre de gloria, & honore alteri personæ deferendo mutuam concertationem, ut inde colligas, id proprium veræ, diuinæque magnitudinis esse, non se super alium efferre, sed proprio potius iuri cedendo alium magis, ac magis honorare. Vnde iuxta Theophylacti explicationem, cuius superius meminimus, hanc diuinarum personarum concordiam, claritatem, & gloriam appellabat Christus, Ioann. 17. 22. inquit: *Claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum*: Sic enim explicabat hæc verba Theophyl. *gloriam concordia, scilicet; ut sint unum, ista enim maior gloria est, quam ea quæ signorum.* Nam sicut, & Deum admiramur, quia non est seditio, neque pugna in naturâ eius, & maxima ista gloria est, ita & illi inquit à concordia dico fiant clari. Pendè illud, & maxima ista gloria est. Magna quidem, regiâ, diuina. Quid enim maius? aut diuinus? Quam honorem, magnitudinem, & gloriam sibi inuicem impertiri? Nec nisi ea de re mutuo inter se contendere: ut videas quam circa magnitudinis naturam cæcutiant homines, qui se inde magnos putant grandesque appellant, quod superbe, & inurbanè cum alijs agant: secus quidem censebat magnus ille Princeps Trajanus de quo citatus à nobis Plinius in Panegyrico dicebat. *Sibi accrescere putat, quod cuique adstruitur, nullamque in eo gloriam ponit, quod sit omnibus maior, nisi maximi fuerint, quibus maior est.* A quo non it, quod de se, & Basilio literis operam dantibus, sic affirmat Nazianz. orat. 20. *Par spes doctrina, hoc est, rei omnium inuidiosissima nos ducebat: & tamen aberat invidia: æmulatio autem studio erat. Hoc virique certamen, non uter primas ferret, sed uter alteri eas concederet; uterque enim alterius gloriam pro suâ ducebat.*

Ioann. 17. 22 Theophyl.

Plin.

Nazianz.

IX.

Nec hinc discedam, quin tibi huius discriminis inter veræ, ac falsæ magnitudinis gustum, rationem scire percipienti prius reddiderim; & ea quidem exdictis in promptu

est;

est; eos, scilicet, qui ad leges veræ magnitudinis sapiunt, non suæ semper, sed quæ aliorum sunt, considerare, atque idcirco causas, atque rationes ob quas honorem alijs deferant perpetuo inuenire; contra vero qui vulgariter sapiunt, se solos ante oculos habent, se spectant, sua considerant. Audi Ambros. lib. 3. officior. cap. 11. *Aliud enim est, communiter sapere, aliud sapere perfecte, qui communiter sapit, pro temporalibus sapit, pro se sapit, ut aliquid alteri detrahatur, & sibi adiungatur, qui perfecte sapit nescit sua spectare commoda: unde videre mihi istos videor in illo Antycirone, cuius alicubi meminit Aristot. qui semetipsum ob vitium imbecillitatem videbat, atque intuebatur hanc videlicet de causâ; quod visuales species, quas oculi mitunt, adeo in ipso debiles essent, ut medio in itinere contrafactæ resiliarent, eaque ratione propriam illi imaginem per reflexum obijcerent: Sic enim ij, qui se super alios effert, nihili in illis excellens, laudeque dignum viget, quod se, suaque tantum considerent, atque intueantur.*

Vis accommodatius exemplum? Audi Dominum Ioann. 14. 30. *Venit enim Princeps huius mundi, & in me non habet quidquam; sed oblerua Ambros. lib. de fugâ sæcul. cap. 4. sic hunc locum legere, & in me inuenit nihil, Quasi Princeps ille, qua Princeps mundi huius, hoc est, quia sui amore captus, quia superbus; fastigiorumque, & altitudinē appetens, nihil laude, & honore dignum in ipso met Dei Filio, in quo sunt thesauri sapientiæ, & scientiæ, Dei ad Coloss. 2. 3. & ipsa plenitudo diuinitatis corporaliter, inhabitat, ad Coloss. 2. 9. inuenerit: Sed hæc ita eleganter diffudit Ambrosius: Quomodo nihil inuenire potuit in eo, in quo plenitudo diuinitatis habitabat, & habitabat corporaliter, de quo virtus exibat, & sanabat omnes? Quomodo nihil inuenire potuit? In soliditate virtutis, vbertate sapientiæ, integritate iustitiæ; ipse dixisti Domine, plenus sum, ipse dixisti, mitte manum tuam in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Misit manum, qui non credebat, & Dominum te, & Deum reperit. Nō ergo tu vacuus, sed ille cæcus & inanis Princeps istius mundi, qui nescit nisi sua cernere, nescit nisi sua inuenire, ea quæ Christi sunt nescit agnoscere. Hæc ille. Porro Principem hunc multi alij imitantur, qui dum in se ipsos, suasque animi, vel corporis dotes omnes mentis cogitatus, tamquam in scopum dirigunt, atque oculos figunt, in iisdemmet Dei filijs nihil inueniunt, quod probent, ac laudent, non quod hi vacui, sed quod illi cæci. Sed relinquamus hos, & eō unde digressi sumus redeamus.*

X. Equidem ut cum summo Patre ita e-

tiam cum diuino Spiritu sic Christus egit, ut non suâ, sed quæ illius erant confideraret. Actuum enim cap. 1. 5. discipulis dicebat suis: *Vos autem baptizabimini Spiritu Sancto non post multos hos dies; cum tamen dicere potuisset, ego vos baptizabo Spiritu Sancto: Sic enim de ipso Ioannes dixerat Matth. 3. 11. Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igni: nec dubium, Spiritum ab ipso etiam Dei Filio fore mittendum, Ioan. 15. 26. Sed enim, cum Christus ut Deus, ita & homo esset, noluit quidē suam diuinitatem cōsiderare, ut potiores quodammodo sibi deferret partes, sed in diuini spiritus diuinitatē, in propriam verō humanitatē oculos figens, hunc illi honorem deferre, ac de se nihil addere; id inibi sic adnotante Oecumenio apud Lorinū. *Modeste, dicit Christus, baptizabimini & non baptizabo: nimirum, qui diuinitatem, & dignitatem suam non iactat, sed quomodo eam potius abscondat, & diuinum Spiritum Deum confiteatur, ac prædicet, attentius exquirat.**

Nec Diuinis solum personis hæc ratione, quod sua non consideraret eum honorem tribuebat Assertor, qui simili etiam comitate, & vrbantate cum beatissimâ Virgine se gessit. Sanē cum vnâ ex parte, diuinitati Christi hominibus persuadendæ magis congrueret, ut eâ ex Virgine nasceretur, quæ omnino esset innupta, quò euidentius, manifestiusque miraculum homines in admirationem raperet, atque eorum animos sedaret eum Christum de cælo descendentem audirent; hic enim Phariseis lapis offensionis erat, apud Ioann. 6. 42. *musitantibus. Nonne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem, & matrem? Quomodo ergo dicit hic: quia de cælo descendit: ex aliâ vero, Dei paræ existimationi, & famæ tantisper expediret, ut matrimonij vinculo esset adstricta, ne pariens filium, impuditiæ suspicionem apud aliquos incurreret, bonus Dominus non quæ sua erant, suam inquam maiestatem, & diuinitatem, sed matris suæ dignitatem, & quem illi, qua Filius honorē deberet, impendere, considerans, nuptam potius, quam innuptam esse voluit, ut ad hunc modum id obseruauit Ambros. lib. 2. in Lucam. *Et bene utrumque posuit scriptura, ut & desponsata esset, & virgo. Virgo ut expers virilis consortij videretur; desponsata ne temeraria virginitatis adureretur infamiâ, cui gravis alius corruptela videretur insigne præferre. Adhuc autem Dominus, aliquos de sui ortu, quam de matris pudore dubitare. Sciebat enim teneram esse virginis, & lubricam famam pudoris, nec putauit ortus sui fidem matris iniurijs adstruendam: Hæc ille. Quò**

etiam

etiam faciunt, quæ de ipso Domino erga Ioannem diximus vers. 4. adnot. vn. n. 6. vide illa.

ADNOTATIO. III.

Ex Pauli mente, Christum quamvis in Dei formâ, & Patri per omnia equalis esset, non tamen existimasse, equalem ipsius cum Patre in gloria confessum, eternamque nominis sui claritatem, rapinam, aut prædâ, siue lucrum facile parabile sine sudore, aut labore sibi obtinendum, fore.

I.

DICEREM confidentius expositionem meam, si aliquem indubitatum præter me, auctorem eius reperissem; nunc autem eâ dicam lege, ut lectori ipsam, non tam præiudicatam quam iudicandam, & ut dixit nescio quis, magis audiendam, quam auscultandam tradere velim. Sane opinionem suam, sine nimia asseveratione dubitantem, hærentemque proposuisse, nunquam errori, aut fraudi cuiquam fuit; nam ut modestè de se inquit Greg. Nyssen. orat. i. in Christi Resurrect. non enim certam demonstrationis rationem verba nostra habere volumus; sed ita querendo nos exercemus: Quod si nostra suspicio viris doctis, & in scripturâ exercitatis probabitur, operæ pretiû tulerò; sin minus ipsorum ingenia ad meliora inuestiganda excitasse contentus ero. Sed ad rem. Mihi quidem cum primis totum hunc Pauli locum, textum, cõtextum, institutum, atque scopum consideranti ipsum non tam de æqualitate in natura, siue consubstantialitate cum Patre, hanc enim accuratâ illâ, & eleganti locutione, cum forma Dei esset, ut inibi ex Patribus vidimus, iam satis exposuerat; quam de externâ nominis sui claritate, & ad dexteram Patris sessione, dum in nomine ipsius omne genu flectitur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confitetur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris, agere videtur. Quo qui

dem ad filium, seriemque orationis, & quod pœne affirmaverim, ad Pauli mentem nihil aptius excogitari potest. Deinde in latina voce, *rapinâ*, & in Græcâ, ἀρπαγμα, qua vsus est Paulus aliud aliquid elegantius præter id, quod sonitu ipso tinnit, latere, mihi non est dubium, nimirum, ut his vocibus, non res furto, aut raptim ablata, sed cum nonnullâ ad id allusione, præda, aut lucrum nullâ difficultate, aut labore partum significetur. Do tibi huius Græcæ vocis, ἀρπαγμα, acceptionis bonum fidei iussorem Heliodorum, quem Photius qui ante 700. annos floruit in sua Bibliothecâ Græci idiomatis apprimè gnarum, atque peritissimū esse affirmat; is enim lib. 4. Hist. Æthiop. hæc vocem sic usurpat, σὺ θὶ ἐφ' ἧν ἔτ' ἐναὶ οὕτως δ' ἄρα μὲν ἔγχαρ ἀρπαγμα τὸ π' ἀγμα, ὅδε ἐνανον, καὶ τὸν ἐν μ' ἐσὶ τῷ βυλομένῳ, &c. Sta, inquit, etiam si valas currendi celeritate; neque enim negotium hoc tamquàm præda, nec ad consequendum facile, & cuius nolenti expositum sed magno consilio indiget, ut commode perfici, & magno apparatu, ut securè agi possit. Sic ibi, & lib. 7. τὴ κυβερνῆ τὴν ἐνοτοχίαν ἀρπαγμα, καὶ οὐκ ἀγρὰς ἀρχὴν ποινάμεν, id est, Cybele igitur occasionem quasi ad rapinam, & initium aucupij accommodans. Quare inquit, &c. & eodem libro, ut prophanè, & impurè, ita cõgruenter, & ad rem. τὶ δὲ τὸ ἀναφροδίτον νῶς ἔτ' ὁ καλὸς καὶ ἀμᾶντος γυναῖκα ὁμοίαν; καὶ πρὸς τὴν τεκνῶν ἀποδοτῆται, καὶ ὅδε ἀρπαγμα, &c. id est, quidve adeò alienum à rebus veneris? adolescens tam formosus, & florenti aetate, mulierem similem, & amore illius cõtubescentem repellit, & non prædâ ducit, & in lucro ponit negotium. En vocem ἀρπαγμα, pro rei preciosæ prædâ, siue lucro signatissimè sumptâ, eandem verò Latinæ vocis, *Rapinâ*, significationē aliquândo subesse, indē manifeste constat, quod munera amphitheatralia, quod cœlestes, & adoratos, siue odoratos imbres appellabāt, quod nullo cõquirentur labore, sed solâ, ut aiunt, manuū iniectione cõpararentur, *rapinâ*, dicebantur. (Vndē forsitan apud nos Vulgarī, atque plebeīa locutione dicitur: *Hechar à la rebatûna*,) ita dissertissimè Statius lib. i. sylv. vltima.

Photius.

Heliodor.

Statius.

Quod ramis pia germinat Damascus,
Et quas præcoquit Eubosia Cannas,
Largis grauitum cadit rapinis.

Ne vero extra propria castra diuagemur, eadem viriquè Græcæ, atque Latinæ voci significatio subest, tam apud Ecclesiasticum, cap. i 6. i 4. quam in Malachia, cap. i. num. i 3. sic namque Sapiens. Non effugiet in

II.

Ecc. 16. 14.

rapinâ

Nyssen.

rapinā, (g. ἀπαρῶνα) peccator, (seu ut red-
dit Ifigurina, non effugiet cum rapinā sceler-
sus, nec retardabit sufferentia misericordiam
facientis; ubi non esse sumendam rapinam
pro furto materiali, sed metaphoricē cum al-
lusione ad illud, pro praeda, sine lucro gene-
raliter sumptō, ei omnino certum videbitur,
qui contextum expendere voluerit. Nam hu-
ius libri commentarios, qui nihil sublime sa-
piunt, sed humi repunt nihil moror: liquet e-
nim sapientem totum inibi esse, ut non a fur-
to, siue rei alienae contrectatione in particu-
lari, sed potius generaliter ab omnibus huius
seculi illecebris, quibus a doemone, & concu-
piscentijs subtilis, & incundi boni prætectu
inlectamur atque decipiimur, futuri iudicii,
& poenarum gehennae iniecto metu homi-
nes auereat. Sic enim ante hæc verba præmis-
serat. *Misericordia enim, & ira est cum illo. Po-
tens exoratio, & effundens iram secundum mi-
sericordiam suam, sic correptio illius hominem
secundum opera sua indicat.* Vnde ijs germa-
nus sensus erit; *noli amulari in malignantibus,
neque zelaveris facientes iniquitatem*, non enim
ex tuis malefactis locuples enadet peccator,
nec prædam, siue lucrum reportabit vllum.
Nam, *panis eius in vtero illius vertetur in fel-
aspidum intrinsecus, diuitias, quas deuorauit
enomet, & de ventre illius extrahet illas Deus,*
Iob. 20. 14. idest, ut se statim vers. 18. expli-
cat, *Luet quæ fecit omnia*: Prouerbiali locutio-
ne nos dicimus soluet sortem cum puluiscu-
lo, siue cum usura. Cui sententiæ homines à
peccatis metu suppliciorum deterrenti opti-
me necitur, quæ altero hemistichio ad vir-
tutis studium capeffendum, proposita spe
præmiorum, sic allicit. *Et non retardabit suf-
ferentia miser cordiā facientis*; hoc est, nec Deus
in longum tempus bonorum operum remu-
nerationem protelabit. Lege quæ sequuntur
apud Ecclesiasticum, & omnia huic senten-
tiæ quadrare videris.

III.

Malach. 1.
13.

Lxx.
Tigrin.
Græc. Leff.

Nec alio sensu his vocibus vsus est Mala-
chias sub Domini persona, sacrificantium ma-
lignitatem sic carpens; & dixit, *ecce de labo-
re, & exustis illud dicit Dominus exercituum
& intulit munus de rapinis claudum, & languidum
& intulit munus*: ubi si attendis; ijs qui ia-
stabant, ecce munus nostrum, & sacrificium
summo labore, (Lxx. afflictione: Tigrin. defati-
gatione: Græc. κόπασσις, multorum ma-
lorum perpersione) partum, summā compa-
ratum industriā, duplex Dei nomine obijci-
tur defectus; alter quod non de labore, sed
de facili rapinā, re videlicet obuiā, & quæ ad
manum esset, sacrificium offerret ad morem
iniqui illius Cain, qui post multos dies obtu-
lit ex fructibus terræ, Genes. 4. 3. *Quasi dice-*

rei (inquit Chrysostom. hom. 18. in Genes.) *chryosto.*
qualiacumque obueniebant, nullā ad delictum
adhibita operā, vel diligentia. Similiter Cyrill. *cle. Ale.*
Alexandr. lib. 2. in Genes. cap. 4. *negligentia*: Alter, quod ex his facillimis rapin-
is, abiectione quavis Deo apponerent, ita
in Græco, καὶ εἰς φερετέ ἀπαρῶματα, ut
inibi de Cain subiicit Cyrillus, *qua enim ex*
tempestivis fructibus excellentiores essent, suis
delicijs reservabat, qua verò deteriores essent
Deo Maximo offerre non erubescerat, unde ait
Dominus: ex sufflatis illud. Lxx. *ex sufflatis* *Lxx.*
illud. Conciliat Hieronymus, *ex sufflatione* *Hieron.*
meā dignum fecistis, ut vero appareat rapinas
hic nō sumi, pro ijs, quæ ex rapto habentur,
vide quid ad hæc addiderit Vates *Maledictus*
doctus, qui habet in grege suo masculum, & vo-
tum faciens in molat debile Domino. Vbi id so-
lum taxatur, cum vota Domini promissa
non è pretiosis, & pinguibus, sed ex obuijs
quibusque, & contractis rebus perfolueban-
tur, gravius quidem, atque alijs verbis in-
crepandum, si de re furtiva offerrentur.

Hinc prodit se Pauli sensus, & pompa ser-
monis, quo eximie humilitatis, atque cha-
ritatis Christi exemplum sua non consideran-
tis, sua non querentis, nosque propriam salu-
tem, cum metu, & tremore operari admoneri-
tis, sic efficacissime vrget, ac si dicat. Intēdite
animum in Christum Iesum, qui quamvis
in formā Dei, splendor gloriæ, & figura sub-
stantiæ eius esset, eam tamen egregiam, ad
mirandamque animi modestiam, & humili-
tatem habuit, ut non putaverit externam no-
minis sui claritatem, diuinumque nomen, at-
que supremam adorationem, & cultum qui
ipsi, tum à coelestibus spiritibus tum etiam
ab humano genere toto teriarum orbe de-
ferenda erat rapinam, siue lucrū, aut prædā
sola manuum iniectione, aut digitorum per-
cussione nullis laboribus, ac defatigationibus
parabilem, sed quod sanguineo potius sudo-
re, multorumque laborum, ignominiarum,
& tormentorum perpersione: ipsaque morte
eāque acerbissimā obtinendum sibi esset.
Quamobrem, *semetipsum exinanivit formam*
serui accipiens in similitudinem hominum factus
& habitu inuentus ut homo: hoc est, maiesta-
tem, & dignitatem suam dissimulans, pro-
prijque diuinitatis iuribus, quæ ipsum ab his
naturæ humanæ laboribus omnino redde-
bant immunem, renunciāns, non humanam
vteumque naturam, sed eam carnem, quæ la-
boribus tormētis, atque morti esset exposita,
volens, libensque assumpsit, atque omnem
vitæ suæ cursum in labore corporis, atque in
animi contētionē, in afflictione, & ærūna, in
fame, & siti, in frigore, & nuditate confecit.

IIII.

V.

En nostram suspicionem iuxta præfatam vocis, *ἄρραγμα*, acceptionem: conferantur si placet inter se Pauli, & Heliōdori locutiones, ac verba, noteturque, quam ad alterius gustum alter locutus sit. Sed enim potissima huius expositionis confirmatio, tam ex singularum vocum accomodatione, & ex molli totius orationis decursu, quam ex præcedenti, & subsequenti Pauli contextu desumitur: subiicit namque Apostolus. *Propter quod, & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen. Ut in nomine Iesu omne genu flectatur, celestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.* Quæ cum causam superiorum reddant, adstruantque Christum humilitate, ac cruce sua dexteram Patris, sui que nominis clarificationem, siue exaltationem fuisse promeritum, (ut ad ea verba ex Patribus, & Theologis confirmo) manifestè ostendunt, hoc nomen super omne nomen, (in quo omne genu flectitur,) atque hanc Dei Patris gloriam; illammet æqualitatem esse, quam Christus non arbitrabatur rapinam sibi esse futuram. Ne verò in ipso met vocis sono scrupulosius aliquis hæreat, ægrè ferens æqualitatem Dei de externâ potius, quam de natiuâ, & consubstantiali à nobis explicari; animaduertat quæso eiusdem generis, imò strictiorem quidem locutionem, quam velimus, nolimus sub hoc sensu accipere debeamus apud Ioann. in Apocalypsi 5. 12. ubi in frequentissimo Angelorum, & seniorum conuentu hanc vocem sublatam esse affirmat: *Dignus est agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem, &c.* Notetur phrasis: *accipere diuinitatem*, ut quoscumque nodos superiori expositioni intexueris, iisdem te implicare necesse sit. Nam si sonum vocis potius, quam sensum retattēdens, vereris audire Christum non putasse rapiendam æqualitatem Dei, cur non vereris audire. Agnum, qui occisus est, dignum inuentum fuisse, qui diuinitatem acciperet? Quod si diuinitatem pro nomine diuino, & cultu adorationis supremo cum Ruperto, Thoma, Nicolao de Lyra, & Carthusiano, & clarissimis Theologis scholasticis Cardin. Bellarmino, tom. 1. controuersiar. lib. 1. de Christo, cap. 6. P. Suarez in 3. partem, disput. 10. sectione 4. & disput. 40. sect. 3. P. Vazquez in 3. partem, disputatione 73. cap. 1. num. 3. & alijs à Ioanne positam existimas. Quid ni idem de hac phrasi, *æqualem se esse Deo*, iudicium feras? cum illa expref-

Apoc. 5. 11

Rupert.
Thom.
Nic. Lyra
Carthuf.
Bellarm.
Suarez.
Vazquez.

fior, & litigioso, siue scrupuloso ad pertinaciter repugnandū multo aptior sit. Quid enim ad veram diuinitatem exprimendam magis vrgens, ac proprium hæc voce, *diuinitas*; fuerit? Ergo sicut ibi sapienter dixit Nycolaus de Lyra: *Omnia ista habuit ante passionem, quod dico propter gloriam corporis, & huiusmodi, quæ secuta sunt, & ideo acceptio talium hic accipitur pro manifestatione eorum ad laudem, & honorem nominis Christi.* Ita non minus aptè Christum æqualem Deo esse, ad externam æqualitatem, siue diuinitatis manifestationem referas. Addiderim, ex Græcâ locutione non nihil hanc æqualitatis acceptionem iuuari, est enim Græcè, *τὸ εἶναι ἴσα θεῷ*, quod ad verbum veritas, *esse æqualia Deo*, ut legit Marius Victorinus lib. 1. contra Arium, vel: *esse æqualiter Deo*, ut vertunt alij. Nam: *ἴσα*: aduerbii loco positum videtur, quibus concinit lectio Tertulliani lib. 5. contra Marcion. cap. 20. *Parari Deo*, quæ omnia, ad hanc externâ diuini cultus, & honoris potius, quam ad illam essentiālem, & consubstantialē filij cū Patre æqualitatem significandam; inclinare videntur. Nec enim tam aptè per hæc verba, *esse æqualia*, siue, *æqualiter Deo*, consubstantialitatem, atque æqualitatem naturæ diuinæ, quam æquales honores, æqualem adorationem, & cultum, æqualem in gloria cōfessionem, quibus explicandis aduerbium, *æqualiter*, opportunè inseruit, explicaueris. Certè, *parari Deo*, &, *æqualia*, seu, *æqualiter esse Deo*, non modo ex sensu, sed etiam ex vi locutionis mihi non aliter sonat, quam æqualiter haberi, & venerari, ac Deus, quāuis nō ideo pertinacius cōtēderim, hūc sensū ex his verbis precise elici.

Lecl. Græc.

Mar. Vict.

Tertullian.

VI.

Sed hæc iam quanta opportunitate, & facilitate contextui aptentur animaduerte, & verò illud ad hanc rem prius obseruare est operæpretium; hæc verba: *non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo*; non ad Verbum diuinū ante carnis assumptionem, sed ad Christum Deū, & hominem in diuina persona subsistentem; cuius exemplum Paulus proponebat Philippensibus, inquiens, *hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu, qui, &c. esse referenda, ut ex hoc relatiuo, qui, satis aperte constat.* Deinde, ut omnia facile decurrant, nō minus certum videtur, particulam illā, *cum*, ut adnotauit Adamus, idē hic esse, ac *scilicet*, sic ad Galat. 4. 1. *Quāto tēpore hæres paruulus est, nil differt à seruo, cū sit Dominus omnium, & eadē epist. c. 2. 3. Sed neque Titus, qui mecum erat cum esset gentilis, compulsus est circumcidi*; quod etiam de Græcâ locutione monuit Iustinianus, ambigua esse; causam ne significet, an vim aduersandi habeat, vnde quidē fit manifestū his verbis: *non rapinā arbitratus est, esse se æquale Deo*,

Adamus.
Ad Gal. 4.

Ad Gal. 2.

Iustinian.

Tt

eam

eam sententiam subesse debere, quæ ab illa aduersatiua, cum, siue, licet, omnino dependeat, atque id significet, quod ad Christi humilitatem pertineat, ut in nostrâ expositione apparet: licenim effertur, licet Deus, Deique filius esset, tamen quâ homo erat, non arbitratus est sui nominis claritatem sine labore, & sudore obtinendam sibi esse. En Paulini textus, atque contextus seriem, & scopum. Monuerat Paulus discipulos, ut mutuam charitatem, & humilitatem sectarentur, atque erga alios summis suis se gererent, superiores sibi inuicem arbitantes, eaque de causâ aliorum potius bona, quam propria considerarent, atque curarent. Iam id monitum efficacissimâ argumentatione à Christi Domini exemplo, sic petita confirmat, quod cum ipse Dei filius, atque ideo, ut laboribus minimè obnoxius, ita gloriæ Patris optimo iure participes esset, ad suam tamen diuinitatem non aspiciens, nec propriam dignitatem attendens, sed nostra omnino curans: nostram, videlicet, institutionem, informationem, exemplum, & quod caput erat, nostram, eamque copiosam redemptionem, gloriosæ vitæ, atque impassibilitati sibi debitæ renunciâns, ad Patris trontum, non sine sanguinis, & vitæ profusione, peruenire voluit. Quam ob rem, semetipsum exinanivit, formam serui accipiens, &c. ubi obiter occasione contextus compone illa verba: *non quæ sua sunt singuli considerantes, sed quæ aliorum;* cum illis eiusdem Domini apud

Luc. 24. 26. apud Lucam 24. 26. quæ postea in totius sententiæ confirmationem expendemus, *nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* ut videas, quam aptè se connectat, dum ait Christus maximè expediens fuisse, ut per passionem, & crucem, ad suammet gloriam, ad eam, scilicet, eandem, quæ sua iam erat, & ei propter hypostaticam vnionem debebatur, perueniret, adeò ipse quæ sua erant non considerabat, nec habebat ut sua. Ergo Philippenfes ex Christi exemplo duplici mucrone pungit Paulus. Nam in primis ad humilitatem, de qua in præcedentibus egerat, sic vrget. Si Christus cum naturâ Deus esset, non sua respiciens, sed nostra considerans se ipsum vsque ad mortem, mortem autem crucis humiliavit, atque depressit; nos, qui naturâ æquales, & æqualiter abiecti, viles quippe creaturæ, & homunciones sumus, inuicem humiliari, nec quæ nostra sunt, sed quæ aliorum respicere, & curare debemus; ideo opportunè præmisit. *Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu,* seu ut legebat Athanas. ibi adductus, *ea modestia sit vobis, quæ fuit in Christo Iesu.* Ita quidem his Pauli verbis allatis argumenta-

tus est Isidorus Pelusiota lib. 3. epist. 410. *Isid. Pelus.*
dum versans illud Domini apud Ioann. 13. *Ioan. 13. 34.*
34. *Mandatum nouum do vobis, ut diligatis inuicem, sicut dilexi vos,* sic ait. Etenim diligere quidem in veteri testamento scriptum est, hoc verò sicut dilexi vos adiecit, eoque nomine mandatum nouum ipsum appellauit. Aliud enim est diligere proximum sicut seipsum, aliud sua negligere, ut proximorum commodis consulat; ut enim ipse non suam sublimitatem, sed hominum utilitatem sibi ob oculos proposuit, ac seipsum humilians formam serui suscipere minime grauatus est; ut seruos ad filiorum adoptionem duceret, eodem modo etiam vnumquemque nostrum non priuatum commodum, sed proximorum utilitatem spectare iussit. Sic Isidorus. Similiter Augustinus in Psalm. 103. concione 4. *Aug. sin.*
Christus mediator inter hominem, & Deum, non quia Deus, sed quia homo, non quia Deus equalis Patri, sed si equalis Patri non mediator, ut autem sit mediator, descendat à superiore ad inferiorem; ab æqualitate Patris faciat, quod ait Apostolus, semetipsum exinanivit formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu inuictus, ut homo, fundat sanguinem suum, deleat chirographum nostrum, componat pacem inter nos, & Deum; nostram voluntatem corrigens ad iustitiam, illius sententiam fleclens ad misericordiam. Hæc ille, quasi dicat, Assertorem nostrum, adeò, quæ nostra sunt considerasse, adeò quæ sua erant neglexisse, ut quo mediator pro nobis esse posset, libenter semetipsum exinanierit formam serui susceptam.

Deinde ad animæ salutem omni conatu, & diligentia procurandam hoc Christi exemplum, sic premit Apostolus: *Itaque fratres mei, sicut semper obedistis, nō ut in præsentia meâ tantum, sed multo magis nunc in absentia meâ cū metu, & tremore vestram salutem operamini.* Quibus in verbis ad virtutis studium capessendum primum efficaciter monet, ne videlicet ipsi natura serui, & peccatis obnoxij, sine laboribus, & defatigationibus rapere velint, quod Christus, gloriæ Dominus, non sine certamine, & sudore, sibi fuisse obtinendum arbitratus est. Ad hæc: ad perfectionis fastigiū ex Christi exemplo, qui suamet sibi que omnibus titulis debitam gloriam, iterum, atque iterum passione, & morte promereri voluit; tacite stimulat, ut ipsi similiter quantumuis ad sanctitatem peruenisse sibi videantur, magis tamen, ac magis inceptum ad extremum, vsque perducere, subinde contendant, ut ad Christi imitationem æternam vitam tutius, atque vberius promereantur.

Hæc de Pauli sententia, sed quo inquisidei iussore hæc omnia dicuntur? Sanè ex Atha-

VII.

VIII.

Athanas.

nasij mente sensum istum depromi mihi valde probabile est. Nam in primis, ut adnotat. 1. vidimus in sermone aduersus omnes hæreses, sic citat hoc Pauli testimonium. *Qui, cum in forma Dei esset, non rapendum arbitratu est, ut esset æqualis Deo, sed semetipsum exinanivit formam serui accipiens, quâ lectione, in nostræ expositionis confirmationem nihil clarius, vel præclarius adduci potest. Non rapendum, inquit, arbitratu est, quasi dicat, non existimauit externum hunc, infinitumque honorem diuini cultus, & adorationis, quæ ipsi non minus, quam Patri defertur, ab ipso rapiendum, hoc est, solâ manuum iniectione eo modo, quo fur, aut raptor, sine laborum tolerantia, (in hoc enim est verbum verum, quia alius est, qui seminat, alius est, qui metit) concupita venatur, obtinendum sibi esse. Sed enim suâ ipsemet lectionem homilia de semente, non leuiter confirmat. Etenim cum ibi Christum Dominum cum proauo suo David, quasi cū vmbra corpus, & cum figurâ veritatem componeret, similitudinem, & collationem post alia plura, eo usque perducit, ut quemadmodum David, qui Regis filius non fuit, Israeliticum Regnum, non hæreditario iure, sed plurimis exantlatis laboribus, & egregijs in bello fortiter gelbis acquisiuit, ita Christus Dominus sui nominis claritatem, & gloriam, supremamque Maiestatem, quâ nunc potitur, non statim cum in hunc mundum venit, sed post carnis pæssibilis labores, & acerbæ crucis mortem, à Patre acceperit: quod quidem ut probet Athanasius, hæc Pauli verba causali particulâ (enim) in superiorum confirmationem interpositâ, sic adducit. *Congruum siquidem erat proauum sui Nepotis aliquas similitudines in se præferre, atque hinc est illud: Liber generationis Iesu Christi filij David, sunt ergo rerum similitudines, sed non inter se rerum dignitate pares, si enim seruus similis Domino, sed neutiquam par, David igitur Pastor, & Pastor Christus, sed ille pastor pecudum, iste animarum. Similitudo quidem in rebus est, sed magna disparitas, in dignitate. Vixit Dauidem in Regem Sacerdos Samuel. Baptizauit nostrum Saluatorem Ioannes, ut Sacerdos; similitudo hic rursum in actis, sed in subiectis personis ingens discrimen. Porro David vnctus in Regem non statim arripuit regnum, sed sustinuit in longum tempus seruire Saul. Nosler item Saluator Rex genitus, ante sæcula, nec temporariū Regnū possidens, sed ante sæcula Rex ex Rege Deo genitus, & ipse quoque seruire sustinuit. Non enim rapinam arbitratu est esse se æqualem Deo, sed ipse exinanivit semetipsum formam serui accipiens; ut absolueret, quod de eo dispositum erat. Hactenus Athanasius, satis qui-**

dem dilucide ad nostræ expositionis confirmationem. Addat verò pro Athanasij mente non nemo Christo, sedem potius Dauid, quam regium Salomonis thronum, quamuis aliàs Christi typum frequentius hic gesserit, fuisse promissam; sic enim Angelus, Lucæ 1. 32. *Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris eius; nimirum, Salomon pacificus hæreditario sibi iure thronum suum est adeptus; sedem verò suam Dauid, non nisi post multos labores, & seruitij tempus, ut dicebat Athanasius, occupauit; ad quem etiam modum expendi possunt sequentia Angeli verba, & regnabit in domo Iacob in æternum. Iacob, videlicet, hoc est, luctatoris magis, quam Israelis, licet de hoc nomine populus ille frequentius appellaretur, cognomentum vsurpantis, ut Iacobi luctas, atque certamina, quæ pro Rachelis amplexibus, quam ardentem amabat, libens subiuit, in Christi imaginem exprimeret, qui non rapinam arbitratu est, esse se æqualem Deo. Hæc de Athanasij verbis.*

Luc. 1. 32.

Nec dubitauerim pro nostra interpretandiratione Methodium, & Hilarium adducere; prior siquidem sermone de martyribus à Theodoro, Dialog. 1. tom. 2. adductus hæc verba sic vsurpat. *Ad eod admirabile, & tanto studio expetendum est martyrium, quod ipse Dominus Iesus Christus filius Dei, se id honorare testatus sit, non rapinam arbitratu se esse æqualem Deo, ut etiam eo dono hominem, ad quem descendit, coronaret. Sic Methodius probatus Theodoro. Quæ vix aliter, nisi sub hoc, quæ persequimur sensu, capias, ut noster Assestor Martyrij cupidus gloriam, & honorem ab ipso accepisse fuerit testatus, quod non rapinam arbitratu fuerit esse se æqualem Deo, externo, videlicet, cultu, & veneratione, de hoc enim honore, & dono loquitur necessariò Methodius. Iam verò Hilarius, etsi alicubi, ut adnotat. 2. vidimus in Tertulliani expositionem deflexerit, in commentario tamen Psalm. 118. ad illa verba: *Humiliatus sum usquequaque: cum prius dixisset, hoc igitur à se disci voluit, quod virtutum omnium maximum est. Apostolus etiam ad humilitatem nos docens, talibus adhortatur. Hoc enim sapite in vobis, quod & in Christo Iesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam existimauit, se esse æqualem Deo, statim ad mentem Athanasij hæc subiicit: hoc humilitatis fuit premium, ut corpus assumptum in gloriâ Dei Patris maneret, ut in nomine eius genu cælestia, & terrestria, & inferna curuarent; manens enim in Dei formâ, non vi aliquâ sibi, ac rapina id, quod erat, præsumendum exis-**

IX. Method.

Theodor.

Hilar.

Athanas.

Matth. 1. 1

timuit, scilicet, ut Deo esset æqualis, erat enim Dei formā, nihilque ei ex eius gloriā deerat, in cuius gloriā manebat, sed formam serui per humilitatem suscepit, & habitu, ut homo repertus est humilians se per obedientiam usque ad mortem, nec solum usque ad mortem, sed mortem crucis. Hæc Hilarius. Apud quem notetur primum eius institutum, quod eo tendit, ut humilitatem Christi inde maxime extollat, quod ab ipso, tunc maxime, cum in formā Dei esset, fuerit exercita, simulque expendat, præmium ipsi propter hanc humilitatem à Patre concessum. Deinde obseruentur illa verba, non vi aliā sibi, ac rapina id, quod erat, præsumendum existimauit, id scilicet, ut Deo esset æqualis, quæ sic capio, ac si cum Athanasio dixisset: Non rapiendum arbitratum est, ut esset æqualis Deo. Expresit autem amplius rem Hilarius singillatim expendens noluisse Christum illud ipsum, quod erat, scilicet æqualis Deo, quatenus Dei nomen, & gloria ei debebatur, vi, & quasi rapina, sed potius per humiliationem, & crucem obtinere. Fateor difficilem auctorem Hilarium, nec ad conuincendum litigatorem opportunum, quippe quem ob orationis ambiguitatem, liceat ei, qui contradicat, eò trahere, quod velit. Sed tamen germanam ipsius mentem, hanc esse, credimus. Verum enim verò, ut ad indubitata, cerā, atque, ut ita dixerim, ad sacram anchoram pro huius explicationis fulcimento me confugiam; (nō paucos magnæ notæ, atque auctoritatis viros, quibus, quā collato studio de ea egi, mirifice arrisit, præteriens;) adfuit mihi Salmanticæ, adestque modo egregius ipsius protector, atque propugnator Illustrissimus D. D. Augustinus Antolinez è primario Bibliorum primum interprete, & sacræ subinde Theologiæ summo apud Salmanticenses Antecessore, magno nunc Christianæ disciplinæ bono, & rei literariæ ornamento Compostellanæ Ecclesiæ Archiepiscopus, cui non modo is interpretandi modus perplacuit, sed, quod caput est, suum ipsius sensum iam pridem hunc fuisse, nec aliud sibi vnquam hæc verba sonasse, sermō & grauius affirmavit. Et verò ut aliud auctoritatis pondus huic explanationi deesset, libens exclamarem: Sufficit mihi vnus Plato.

X.

Jam si verum fateor, illud mihi præ omnibus hanc sententiam suadet, atque confirmat, quod nihil ipsa pluribus scripturæ testimonijs similis sit. Quid enim siue in veteri, siue in nouo testamento fuerit frequentius, quam Christo suammet gloriam, & regnum, siue nominis sui claritatem, & exaltationem, atque ad Patris

dexteram confellum, non nisi per labores, & mortem obtigisse? huc enim sexcenta Prophetarum vaticinia, nec pauciores Euangelistarum, & Pauli locutiones manifeste eunt: in quas dum lector passim incidet; ego nonnullas breuiter expendam. Et illam in primis eiusdem Domini apud Lucam 24. 26. superius prælibatam: *Nonne hæc oportuit pati Christum; & ita intrare in gloriam suam?* Vbi obserua primum illa, *hæc oportuit pati*: ut enim non absolute, sed posito Patris summi decreto, & Prophetarum prædictione oportuerit pati Christum, at enim verò his positis omnino expediens fuisse ipsum pati, dicitur, nec alio verbo, quam *pati*, uti voluit Dominus, ut intelligeremus, reapse, & verè cruciatuum, mortisque dolores ipsum perferensisse, nec se aduersus illos diuinitatis clypeo, ut insensibilis euaderet, communifere; vnde quidem inter alia Passionis Christi mysteria; illud signatissimum haberi debet, quod non solum timere; & tristari, ut verum hominem se ostenderet, uti Hieronymus. Beda, Euthym. & Theophylact. ad cap. 26. Matth. & Augustin. in Psalm. 87. expendunt; sed etiam sanguineum sudorem emittere, siue verum sanguinem sudare voluerit Lucæ 22. 44. ut re vera pati, & dolores, ut hominem passibilem se perferre ostenderet, id sic sapienter adnotante Sanct. Iustino M. in Dialogo cum Thyphone; *ut sciremus Patrem voluisse hæc quoque Filium pati propter nos; ne dicamus quod ille cum esset Dei Filius parumpenderet, quidquid sibi accideret*: ita ille iuxta correctissimam è Græco versionem. Deinde preme particulam illam; *& ita intrare*, quasi dixerit; hæc crucis, & mortis suæ ianuā ad ipsammet sibi debitam gloriam, & clarissimam nominis sui famam, & exaltationem aditum sibi patefactum. In quam sententiam egregium protulit multis retro sæculis vaticinium magnus Patriarcha Iacob, dum Christum Dominum, quem sub personā filij sui Iudæ considerabat, sic alloquitur, Genes. 49. 9. *Catulus leonis Iuda ad prædam fili mi ascendisti, acquiescens recubasti, ut leo, &c.* Quæ verba de Christi resurrectione, & regno; gloriosa, scilicet, sui nominis exaltatione communi Patrum, & interpretum consensione accipiuntur. Ne verò intelligas diuinum hunc leonem eam gloriam, quasi rapinam, aut prædam venatum fuisse, aduerte in Hebræo, ut notauit Pagninus, non esse *ad prædam ascendisti*, sed potius: *è præda ascendisti*; quod magis explicans Caldeus Paraphrastes

Luc. 24. 26.

Hieronymus.
Beda.Euthym.
Theophyl.
August.

Luc. 22. 44.

Iustin. M.

Genes. 49. 9.

Pagnin.

reddi-

Cald.

reddidit. Quoniam de iudicio mortis animam tuam abstulisti fili mi. Quod omnino explices verbis Pauli: *Humiliavit semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis, ut ex triplici hac lectione ea conficiatur expositio; e vitæ prædâ, quam mors ex Christo Domino cepit, ipsum ad gloriosissimam prædam gloriæ Patris, & sui nominis in toto terrarum orbe exaltationem ascendisse, non secus, ac leo, bestiarum fortissimus, qui ut venationi insidietur, & velocius, fortiusque ad prædam assurgat prius se demittit, & incuruat: Nec omittâ illud, quod e re hæc esse crediderim: nomen, Iuda, sub quo Christum hoc loco eius proavus est allocutus, idem reapse cum sacro, & ineffabili Iehoua nomine, cōtracto tamen, & abbreniato esse, sed additâ singillatim litera, Daleth, quæ ut Angelus Caninius, & alij Hebraici idiomatis peritissimi adnotarunt significat, osium, ut arcanâ hac locutione sanctus Patriarcha innueret, ad nominis sui claritatem, & exaltationem, per crucem, & mortem de qua inibi sermonem faciebat, Christo ianuam fuisse patefactam, quod hæc oportuerit: pati Christum, & ita intrare in gloriam suam.*

Ang. Can.

XI.

Luc. 22. 29

Ad similis eiusdem Domini locutio est apud ipsummet Lucam, cap. 22. 29. ubi cum Apostolorum constantiam, & fortitudinem commendasset inquires: Vos estis, qui permanistis mecum in tentationibus meis. subdidit: & ego dispono vobis regnum, sicut disposuit mihi Pater meus regnum meum, siue ut legit Syriacus: Ego promitto vobis regnum, sicut promissit mihi Pater meus regnum meum. Quibus in verbis, ut optinere adnotarunt Beda, & alij patres cōparatio inter patrem, & filium, quam denotat particula (sicut) ad tentationes, & labores referenda est, ut hæc Christi mens fuerit; sicut pater hæc mihi conditione regnum disposuit, ut ad illud per labores, & mortem crucis pervenirem, ita & ego meum regnum eadem lege, & conditione vobis decerno, atque promitto; ac proinde mei calicis, & tribulationum non potero non socios vos, & participes facere. Sed pergit Beda, & hæc verba, cum ijs Pauli: propter quod & Deus exaltauit illum: sic componit: sicut ergo pater disposuit filio regnum, quem factum obedientem, usque ad mortem, mortem autem crucis exaltauit, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen, sic & filius idem, permanentes secum in tentationibus æternum ducit ad regnum. Quod si expendere verbum: dispono, quo utitur Christus, ut tam pactum, & conditionem, sub qua discipulis suis regnum relinquat, quam, modum, quo ipse à patre acceperit, significet, plusculum emphasis is locus habere videtur.

Leff. Syr.

Beda.

Certe tam Latine, dispono, quam Græcè, διατίθεμαι, ad dispositionem testamenti relictam frequenter referri solet, ita Isaia 38. *Isai. 38. 1. Dispone domus tua.* Nihil vero in iure lolemnius, nihil iustius, nihil pro quo iura, & leges acrius pugnent, quam ultimæ testatorum voluntates, vnde dū Christus quasi testamento scriptus hæres inibi dicitur, sicut & ad Hebr. 1. 2. *Quem constituit heredem universorum,* stricto iure ab ipso exigere videtur, ne rapinam arbitrerur esse se æqualem Deo, sed per crucem potius, ac labores illud obtineat.

Ad Hebr. 1. 2.

XII.

Ad Hebr. 2. 9.

Cyr. Alex.

Accinit Paulus ad Hebr. 2. 9. Qui ut hic dixerat Christum non rapinam arbitratum fuisse esse se æqualem Deo, ita ibi de ipso per passionem, & mortem in gloriam suam intrante inquit. *Videmus Iesum propter passionem mortis gloriâ, & honore coronatum,* in quæ verba accipe egregium Cyrill. Alexand. commentarium lib. 2. de recta fide ad Reg. capite, de eo quod Dominus noster Iesus Christus dicitur gloriâ accepisse. Nam, cum ita interrogasset. *Quomodo ergo Dominus gloriâ accepit à Patre?* sic statim respondet. *Nam existens in formâ, & aequalitate Deus verbum, quod ex illo fortissima dextra, & manus vera, inanus quidem dicitur propter humanitatem, exaltatus vero rursus non propter externam dignitatem, quâ olim caruerit conscendens, sed rediens ad gloriâ, & eminentiam sibi implantatam, & in ipso semper existentem, exaltatur enim humane, quamvis secundum naturam existat altissimus, factus est enim homo, & hoc opinor, est naturæ conditio; & inanitio quæ dicitur. Quin Deus homo factus; quamvis nihil habitus sit, quam solus homo, & ita videbatur, predicatus est in gentibus, & fides habita est ei in mundo. Honoratus item, ut vere filius Dei summaque nobilitatis gloriâ recepit; Deus esse creditus.* Hactenus Cyrillus. En æqualitatem Dei de quâ Paulus tam ibi, quam hic agit, ut Christus verè filius Dei summaque nobilitatis gloriâ recepit, Deus esse creditus: Hanc vero dum, propter passionem mortis, adeptum fuisse, ait, id ita confirmat: *decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriâ adduxerat auctore salutis eorum per passionem consummare.* Quæ verba sic frequenter à Patribus, & interpretibus Riber. Iustin. Cor. Estio, & alijs accipiuntur, ut velit Paulus Deo ut summo creaturarum omnium Parente, & auctore fuisse dignissimum, ut quado filios suos non nisi per labores, & durissimarum rerum tolerantiâ ad gloriâ adduxerat, ut in Abel, Noe, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Mose, David, Prophetis, & alijs signatissimis viris cernere est.

Libera. Iust. n. 1. Cor. 1. 1. Estius.

Ad Hebr. 12. 6. *Hebr.* 12. 6. similiter auctorem salutis eorum. Principem, & ducem, id est Christum, naturalem ipsius filium, primogenitum in multis fratribus per passionem etiam; crucem videlicet, & mortem consummaret, siue gloria, & honore coronaret, ut Syriacus expressit legens ipsum Principem salutis eorum per passionem perfectum reddere. Dicam breui. Decebat Christum subire eandem legem, & conditionem, per quam ceteri gloriam consequuntur, & qui primogenitus in multis fratribus, & prædestinatorum exemplar erat, non arbitrari rapinam esse in gloriam suam intrare, quin fratribus per labores similis fieret. Ex pæ de vero verbum, *decebat*, quo Apostolus vitur, simile illi alteri, oportebat, quod Christus vsurpauit apud Lucam loco citato, quod quidem ut necessitatem non denotat, cum Deus optimo iure, absque villo labore filium suum naturalem maximè gloriosum reddere posset, ita congruentiam Dei iustitiæ, & æquitate dignissimam nostroque exemplo expedientissimam opportunè indicat. Nam ut scite argumentatur Cyrill. Ierosolym. Cateches. 13. *Quomodo enim corroboraret discipulos ad perseverandam mortem pro veritate, si ipse non pertulisset ista? Ego dixi, qui amat animam suam, perdet eam: si vitam amavit, quomodo id docuit, neque fecit, quod docuit. Primum igitur cum Deus esset ab hominibus hæc patiens sustinebat. Ut homines ab hominibus postea ista patientes pro ipso eiusmodi perferre non pueret. Equidem Principem maximè decere eosdem, ac priuatos homines labores perferre ipsismet ethnicis persuasum, & obseruatum ita de Othone, qui dum priuatus fuerat, genio nimirum indulgebat, Imperatoris munere suscepto primum inter omnes militaris disciplinae difficultates, labores, & pericula pertulisse, sic scribit Tacitus lib. 2. historiæ. Non Othoni segne, aut corruptum luxuriae iter, sed torrida ferrea usus est, et ante signa prædes horridus, incomptus famæque dissimilis. Similiter de Traiano Plinius in panegyrico ad ipsum. Quid apud militem? Quam admirationem? quemadmodum cōparasti cunctis eum in eadem, tecum ferrent sitim, cum in illa meditatione campestris militibus turmis in prætorum puluerem, sudoremq. misceres. Nihil à ceteris nisi robore, ac præstantia differens. Ad quem etiam modum Lucanus, lib. 8. Gentilem Catonem, cum belli dux maximum molestissimumque iter æstuosa Africa via cum exercitu ingrederetur, sic suos milites alloquentem facit.*

Primus arenas,

Ingreduar, primisque gradus in pulvere ponā. Nec calor at herens feriat, mihi plena veneno.

Occurrat serpens, fætoque pericula vestra, Pertemate meo, litiat quicumque bibentem, Viderit, aut umbras nemorū, quicūq. sequentē Æstuet, aut equitem peditū præcedere turmas Deficiat, si quo fuerit discrimine notum Dux, an miles eam.

Quare præterea, quæ subijcit Apostolus huic rei, quam opportuna: *Qui enim sanctificat, & sanctificatur ex uno omnes*, quæ verbi sequenti, cum de Christi exinanitione egerimus, penficulatius explicauero, sic huc intentus infert: *propter quam causam non confunditur fratres eos vocare dicens. Nunciabo nomen tuum fratribus meis, &c.* quæ quamuis communiter accipiantur, quasi noua dictorum confirmatio sint, ut probet Paulus Christum eiusdem nobiscum naturæ esse, quod fratres nos appelleret, nre tamen non leniter pungit tū illatiua illa, *propter quam causam*, tum verbū illud, *non confunditur*. Quare aliquid aliud minus trinitate ab Apostolo dictum existimo. Nimirum ea de causa, quod per passionem, & crucem intrauerit in gloriam suam, minime confundi, seu pudore affici, dum discipulos, & prædestinatos, fratres suos appellat, cū ipse eandem, quas illi leges subierit, & ad regni sui hærenditatem, non secus, ac ipsi per labores, & afflictiones deuenerit. Quasi illud tacite indicet Apostolus, fore, ut Christus nisi mortem subisset, rubore quodammodo perfundendus esset, si discipulos, & electos, quos ad gloriam per passionem adduxerat, saluus ipse, & incolumis, ab omni calamitate, & dolore fratres appellaret. Cui sensui optimè congruit, quod paulo post subiungit Apostolus, *unde debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, &c.* Imò verò id scripturæ testimonium, siue ex Psalm. 17. siue ex Isaia 8. desumptum, (de quo vide interpretes) quod superiori immediate subiungit, *ego ero fidens in eum*. Non solum crediderim ab ipso afferri, ut Christū hominem, nobis similem esse confirmet, quod sicut vnus ex nobis speret in Patre, uti hæc verba acceperunt Chrysostomus, Theophylactus, & alij, sed etiam, ut iuxta ea, quæ de Christi Pontificis passione, & cruce prius dixerat, modo ex his verbis sub eius persona adductis, quā certus ipse, atq. securus de sua gloria, & exaltatione fuerit, adstruat, quod honorum laborum gloriosus est fructus. Sap. 3. 15. tuncque de retributione, certissima confurgat spes, cum acriores pugnae, atque tribulationes præcesserunt.

Sed & illa huic rei opportunissima testimonia sunt, Isaia 53. 10. *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum, &c.* & Ioann. 12. 24. *Nisi granum frumenti cadens in*

XIII.

Chrysost.
Theophyl.

Sap 3. 15

XIII.

Isai. 53. 10

Ioan. 12. 24

terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum offert: sed quæ commodius etiam veris. seq. pro Christi exinanitione expendentur. Inde ipsorum sensum huic ininitato congruentem pete: modo aliud ijs consentaneum accipe ex Matthæo 16. 22. qui Christum discipulis dixisse ait: *Quia oportet eum ire Ierosolymam, & multa pati, à Senioribus, scribis, & Principibus Sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere; observa verbum, oportet, quasi ad exaltationem, & gloriam passio ei, & mors opus essent, sed pergit Matthæus: & assumens eum Petrus capit increpare illum dicens, absit à te Domine, non erit tibi hoc, quod Syriaca lectio sic effert: Proptius esto tibi Domine mi, quominus hoc tibi contingat; quod perinde est, ac si diceret: Melius tibi o Domine consule, nec vitam tuam tanto dolore, ac dedecore profundas, cum flagellum à tabernaculo tuo longè abesse debeat: quibus Petri verbis seuerissimam hanc obiurgationem Dominum rependisse; subdit: *Vade post me Satana, scandalum es mihi: Vbi non solum acrem, & duram Petri increpationem audis, sed ipsidem à Domino aculeis eum fuisse compunctum, quibus malus demon, cum eum impudentissimè tentauit, fuerat inflatus, atque stimulatus, Matth. 4. 10. quod si ambigas, cur charissimum sibi discipulum, quem paulo ante Ecclesie culmen, ac columnam constituerat, tam acriter reprehenderit? ipsa quidem Christi verba, & sigillatim Satanæ stimulus, quo Petrum confodit, satis indicat. Siue enim Satanæ vocabulum ad demonis nomen, siue Hebræa phrasi, ad aduersarium, & hostem significandum referas, id Christus Dominus ea voce expressit, Petrum dilectionis prætextu insensum se ipsi hoste, & aduersarium præbere, dum diuini ignarus consilij, non secus, ac Satanæ regnum, & gloriam suam, in quam per crucem, & mortem oportebat intrare, ei adnitebatur eripere, cum passionem ab eo auertens, ostium etiam ad gloriam occluderet. Sed hæc in sequentibus plus, plus vrgenda, & elucidanda sunt.**

ADNOTATIO IIII.

Ad Christi exemplum; non debere nos arbitrari, rapinam, rem scilicet facile, & sine labore parabilem esse, cæleste regnum adipisci.

PORTVNE ex appposito Christi exemplo non arbitrantis rapinam esse se æqualem Deo infer post modum Paulus, ita & vos cū

metu, & tremore vestram salutem operamini; ac si dixerit; ne putetis rem hanc esse, quæ sine sudore, & labore, & sola (vt aiunt) digitorum percussione obtinenda sit, sed quæ omne studium conatum, ac defatigationem exigat, vt vsque ad sanguinem, resistatis, aduersus peccatum repugnantes: cur enim aliā vos viā ad cæleste regnum peruenire posse existimatis, nisi eāmet quā ipse Dei filius peruenit? Sanè sanguineus ille sudor non faciem solum aut caput, sed totum corpus vsque ad pedes circumiens, Luc. 22. 44. cuius eam potissimum causam fuisse adnotat, præced. dicebamus, vt nobis, innotesceret, Christum re vera dolores, & cruciatus perensisse, id etiam nos monet, totum Christi corpus, omniaque eius membra non sine sudore, eoque sanguineo sine cruce inquam, & laboribus ipsi inhære; & ad regnum vna cum ipso posse contingere: maxime cū ille signatissimè dixerit: *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Matth. 16. 24. Vnde elegantissimè in hanc rem August. hom. 47. de diuersis: *Sive vir, sive mulier, sive is, qui præ est, sive is, qui alteri par est, & seruari vult, hanc ingrediatur viam. Nō enim ad monitionem hanc virgines audire debent, & maritata, non debent, & viduae, & nuptæ nō debent, aut monachi debent, & coniugati non debent, aut clerici debent, & laici non debent; sed vniuersa Ecclesia, vniuersum corpus, vniuersa, membra, per officia, propria distincta, & distributa audire debent.* Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollam crucem suam, & sequatur me. Hæc August. Et quidem merito; volunt etenim atque sperant ij omnes ad Christi regnum peruenire; sequantur igitur crucem ferentem, qui volunt comitari regnantem, cum ipse ad regnum non nisi per crucem inierit. Vnde eadem Matthæi verba premens, sic aiebat Chrysost. homil. 28. in ad Hebr. *Discipulus es: Magistrū imitare, hoc quippe est discipuli; si vero ipse quidem per tribulationes perrexit, tu autem per requiem vis ire, non eandem viam vis pergere, quam ille perrexit, sed aliam. Quomodo ergo sequeris non sequens? Quomodo eris discipulus non sectans Magistrī vestigia? Qua de re sic agebat Bernard. serm. 2. in Cant. *Quam pauci possite, o Domine Iesu ire volunt, cum tamen ad te peruenire nemo sit, qui nolit, hoc scientibus cunctis, quia delectationes in dextera tua vsque in finem, & propterea volunt omnes te frui, at non ita, & imitari; conregnare cupiunt, sed non cōpati: & post nonnulla.**

I.

Luc. 22. 44.

Mat. 16. 24. Augustin.

Chrysost.

Bernard.

non curant querere, quem tamen desiderant invenire, cupientes consequi, sed non, & sequi, non sic illi, quibus aiebat: Vos estis qui permanistis mecum in tentationibus meis. Beati, qui digni habiti sunt testimonio tuo benigne Iesu: ipsi re verabantur post te, & pedibus, & affectibus. Hæc ille, & plura.

II. Requiescat noctu in itinere aliquando Iacob Genes. 28. 12. cum ecce tibi.

Panditur interea domus omnipotentis olympi, adestque illi amica Dei maiestas ad familiaria eum colloquia accersens huc inde appositæ scala: sic enim ibi: Viditque in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cælum: ut diceret, nihil ipsi tunc temporis fortunatius, nihil suavius, aut dulcius contingere potuisse: Quid enim ipsi nisi cælum ipsum penetrare, & inter diuos referri supererat? At enim vero alia illi tunc mens, qui cum enigillasset de somno pavensque. Quam terribilis est inquit locus iste. Sed cur terribilis? Cur metuendus? Subdit Iacob: non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli: En rationem ab euigilante homine redditam; nimirum, terribilem omnino, ac metuendam cæli portam esse; per quam nō nisi optimi bellatores, & ij. qui crucem suam post Christum ferunt, intrare possunt, ipsomet Assertore dicente apud Matth.

11. 12. Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud: hoc est, virili oppugnatione, & expugnatione opus est, ut cæleste regnum obtineatur. Sanè, si meministi, post Adæ peccatum, collocavit Dominus, ante paradysum voluptatis cherubim, & flammeum gladium, atque versatilem ad custodiendam viam ligni vite; ut ijs qui ad paradysi patriam redire contendunt, esset maximè notum non nisi per acres pugnas, & laborum difficultates illac sibi perveniendum esse: audi Ambros. serm. 20. in Psal.

118. Omnes oportet per ignem probari, quicumque ad paradysum redire desiderant. Non enim otiose scriptum est, quod eiectis Adam, & Evæ de paradysi sede posuit Deus in exitu paradysi gladium igneum versatilem. Omnes oportet, transire per flammam; siue ille Ioannes Evangelista sit, quæ ita dilexit Dominus, ut de eo diceret ad Petrum. Sic eum volo manere, quid ad te? Tunc sequere. De morte eius aliqui dubitauerunt, de transitu per ignem dubitare non possumus, quia in paradiso est, nec separatur à Christo, siue ille sit Petrus, qui claves accepit regni cælorum, qui

supra mare ambulavit, oportet, dicat: Transivimus per ignem, & aquam, & induxisti nos in refrigerium. Hæc Ambros. Nec omittenda, quæ de hac tentationis fornace immediatè ante dixerat, quia præfatus Iacobi pavori mirifice quadrant. Et fortasse eadem fornax, ferrea fragilibus est, aurea perseverantibus: nec enim

aliud significant Tertulliano auctore lib. de fuga in persecutione, cap. 1. ascendentes, & descendentes Angeli per scalam Iacob ostensam, sic enim ille, de persecutionis tribulatione agens. Hæc pala illa, quæ & nunc Dominicam aream purgat Ecclesiam, scilicet, confusum acervum fidelium ventilans, & discernens frumentum martyrum, & paleas negatorum. Hæc enim scala, quas somniat Iacob, alijs ascensum ad superiora, alijs descensum ad inferiora demonstrantes. Ergo optima ratione ad cæli portam paveat Iacob, terribilemque eum locum esse fateatur; cum ipsimet qui Angeli videbantur, quod pro virili, non pugnaverint, descendat, & cadant; atque ij tantum ascendant, qui violenti; hoc est, maximam sibi ipsis vim inferentes regnum cælorum rapiant, ita quidem de martyribus cælestes has portas oppugnantibus, atque expugnantibus; & earum custodibus vincentibus opportunè dixit Saluian. Malsil. lib. 3. de gubernat. Dei: Qui ad cælestis Regiæ ianuam gradibus pænarum suarum ascendentes, scalas sibi quodam modo de equuleis, catastisque fecerunt.

Sed ut redeam ad ea Ambrosij verba: Siue ille sit Petrus qui claves accepit regni cælorum, &c. oportet, dicat transivimus per ignem, & aquam, & induxisti nos in refrigerium, hinc facile deprehendes; cur eo dum Christi gloria in monte perfineretur dicente: Domine bonum est nos hic esse: addiderit Lucas. Non enim sciebat, quid diceret, Lucæ. 9. 5. Quia videlicet sine laborum pugna superna gaudia occupare, possidereque volebat. Ita Leo Magnus serm. de Transfiguratur. inquit: Huic suggestioni Dominus non respondit, significans, non quidem improbum, sed inordinatum esse, quod cuperet; cum salvari mundus, nisi Christi morte non posset, & exemplo Domini in hoc laudaretur credentium fides, ut licet non oporteret de beatitudinis promissionibus dubitari, intelligeremus tamen inter tentationes huius vite prius nobis tolerantiam postulandam esse quam gloriam, quia tempera patiendi nō potest felicitas prævenire regnandi. Quotiam ire videtur ille eiusdem Petri lingvæ siue sensus lapsus, adnotat. præced. expensus cum prænunciante Christo Domino: quia oporteret eum ire Ierosolimam, & multum pati à senioribus, &c. ipse occurrit dicens. Absi à te Domine non erit tibi hoc. Cui tum Dominus. Vade post me Satana. Matth. 16. 22. ac si diceret. Adeo tibi laborum displicet tolerantia, ut me etiam à Passione, & morte è qua totius mundi salus dependet deterere velis, quo tu incolumis, & saluus ad cælestic regnum pertingas. Abi ergo post me; me asequere vestigia, nec gloriam tibi sine passione, & cruce

Tertullian

Saluian.

III.

Luc. 9. 5.

Leo Mag.

Mat. 16. 22.

Ambr.

promiseris, hæc ad ea verba, sic considerante Ambrosius in id Psalm. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum*: serm. 14. Errabat Petrus in tenebris ignorantia, negabat Christum esse moriturum, quia adhuc non videbat moriturum, & resurrecturum esse pro nobis; conuersus ad eum Dominus ait. Vade retro post me. Ostendit illi lucernam, quam deberet sequi, post me, dicens: secutus verbum Dei confirmatus est, & postea capit inherere Christo, timens ne aliquo laberetur errore. Sed Deus bone! Quam firmiter, quam constanter Christo subinde adhesit, qui quo melius ipsum monentem vade post me, sequeretur in cælum (verba Chrysologi serm. 27.) crucem resupinus ascendit.

Chrysolo.
III.

Senior ergo postea Petrus a se ipso, cum iunior, erat omnino disidens fideles ita comonebat epist. 1. cap. 4. *Christo igitur in carne passo, & vos eadem cogitatione armamini*; pulchre, eadem cogitatione; nec minus opportune armamini; alludit enim, opinor, ad hanc Christi cogitationem de qua Paulus: *non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo*: Quam quidem aduersus omnes Christianæ disciplinæ difficultates, atque labores armatos nos, & communitos esse studet, vt ad eius exemplum,

Fulgenti.

viam, quam, regnum cælorum patitur, ei inferamus: vbi etiam ad primum militiæ ingressum siue tyrocinium videtur allussisse Petrus, vt indicet, militiæ nostræ tyrocinium ab hac cogitatione incipere: sicut cum primum militiæ quispiam adscribit, arma sumere dicitur; quasi nec ad Christianæ militiæ tyrocinium is deuenerit, qui hac cogitatione perferendi labores non fuerit instructus. Nec caret emphasi Fulgentij, & aliorum lectio pro cogitatione, reponentium, scientiā, non eo solum sensu vt quem admodum sciebat Christus per crucem, & mortem se in gloriam suam intraturum, ita id nobis fuerit persuasum non nisi per labores cœlestis regni nobis aditum aperiri, sed etiam vt innuat Petrus eos tantummodo de suā salute sapienter cogitare, qui ad Christi exemplum se componunt, illos vero, qui labores fugiunt, ea in re omnino desipere, in qua vna maximè sapere oportebat. Sed Petri sententiam, sic confirmat S. Cyril. Ierosolym. cateches. 13. *Ne sis tantum pacis tempore Iesu amicus, & belli tempore inimicus. Accipis nunc in remissione peccatorum, & spiritali dono Regis pecunias; quando veneris bellum, pugna strenuè pro Rege tuo Iesu. Pro te crucifixus est, qui nihil peccauerat; & tu pro crucifixo non crucifigeris? Non tu prius gratiam illi hæc exhibes, prior enim accepisti, sed gratiam illi reddis. Redde usuram illi, qui propter te in hoc sacro Golgotha crucifixus est. Urgebat quidem Bernardum, &*

Cyr. Ieros.

adeo urgebat hæc ratio, vt serm. 4. de Resurrect. diceret. *Sunt, quibus non dum est passus Christus*. Quod si inquiras: qui id esse possit? Respondet; *Qui labores fugiunt, & mortem metuumt usque adhuc, quasi vero ille, & labores sustinendo, & mortem moriendo non vicerit*: ac si diceret: Quid enim minus, quæso facerent, si Christus adhuc mortem non obiisset? Cum non aliter crucem recusent, & salui ac incolumes, nulla defatigatione, aut labore suscepto. ad cœleste regnum velint, peruenire; ac si egregiū patientiæ Christi exemplar non haberent.

Bernard.

Omnia quidem Christi supplicia, atque tormenta ad labores patienter, & alacriter perferendos mouere nos debent; sed spinea eius corona magis me pungit; acrioresque adhibet stimulos. Curenim sacrum illud caput, potius quam alia corporis pars spinis coronatum, & laceratum fuerit, nisi vt dum huius capitis membrum me agnosco, spinas potiusquam flores legendas mihi sciuerim? Vnde Tertull. lib. de coron. milit. cap. 14. cum dixisset. *Christus Iesus quale oro te, sertum pro viroque sexu subiit? Ex spinis opinor, & tribulis in figuram delictorum, quæ nobis protulit terra carnis, abstulit autem virtus crucis, omnes aculeos mortis in Domini capitis tolerantia obtundens*. Certe præter figuram contumelia in promptu est, & turpitudine, & dedecoratio, & his implexa sauitia, quæ tunc Domini tempora, & scelerauerunt, & lancinauerunt: subiicit elegantissimi dissimulantia, atque ironia. *Ito tu nunc laurea, & myrto, & olea, & illustriori quaque fronde, & quod magis vsui est, centenarijs quoque rosis ex horto Mida lectis, & vtriusque lilijs, & omnibus violis coroneris, etiam gemmis forsitan, & auro, vt & illam Christi coronam emuleris, quæ postea ei obuenuit, quia & fauos postfella gustauit, nec ante Rex gloria à cœlestibus salutat est, quam Rex Iudeorum proscriptus in crucem*. Hæc ille in hypocrisis; subdit serio, & grauius. *Si ob hac caput ei tuum debes, tale, si potes, ei tuum repende, quale sum pro tuo obtulit*. Ac si diceret. Debes, & strictissimo iure debes caput tuum spinis coronare, vt & huius capitis membrum fias, & oblato pro te spinis capiti iustam retributionem rependas. Sed dissimularet etiam, & ironice Saluianus lib. 6. de Prouident. ijs, qui pro vitæ asperitate, quam Christo similes euadant, luxum, & blanda festantur, sic insultat. *Videlicet vestigia Saluatoris sequimur in circis, vestigia Saluatoris sequimur in theatris; tale scilicet nobis Christus reliquit exemplum, quem fletisse legimus, risisse non legimus, & hoc vtrumque pro nobis, quia fletus compunctio est animæ, risus, corruptio disciplinæ*. Hæc & plura Saluianus.

V.

buono
fo

Tertull.

3

iunia

3

Saluian.

VI.

1 Petr. 2. 20

Dixi ad vers. 29. cap. præced. premens ea Petri verba epist. 1. cap. 2. 20. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius*: græcâ vocē, *υποπογραμδον*, pro quâ noster posuit, *exemplum*, propriè significare exemplar illud, quod pueris litteras formare, siue pictoriâ artem addiscere incipientibus sub papiracâ chartâ submititur, ut quamuis rudiori penicillo, aut minus limato stylo, characteres illos siue lineas ad amissim exprimere studeant; vnde præter ibi dicta duo modo possis inferre: alterum, a deo nobis ad salutem hanc Christi crucifixi imitationem esse necessariam, ut inde nostræ prædestinationis, atque glorificationis argumenta sumenda sint, quod conformes simus imagini filij Dei ad Roman. 8. 29. alterum in tot tantisque patientiâ, & fortitudinis exemplis, quæ Christus patiens nobis præbuit, nihil esse à nobis prætereundum, quod pro viribus imitari, & exprimere non curemus, eo modo, quo addiscēs puer omnes characteres, siue lineas in exemplari submillas exprimere studet; quo sensu Galatis, qui cum spiritu inceperant, à carne postmodum abripiebantur dicebat Paulus ad Galat. 3. 1. *O insensati Galatæ, quis vos fascinauit, non obedire veritati, ante quorum oculos Iesus Christus præscriptus est in vobis crucifixus? Vbi eos puerilis ingenij, & conditionis arguit, qui facili ob carnis illecebras siue nectas à præscripto fascinati deflexerint. Sic vero effert hunc locum Lectio Syriaca. Quis vos fascinauit? Ecce coram vobis, quasi pingendus depictus fuerat Iesus Christus crucifixus: Quare subdit Apostolus: sic stulti estis, ut cum spiritu caperitis, nunc carne consummemini; Ac si diceret; quæ vobis profectus, siue salutis super sit spes? Qui manū tam cito è tabula amouistis, nec Christi crucifixi imaginem in vobis semipiternam perficere curastis? sed ad carnis delicias oculos potius conuertistis? Quo quidem per allegoriam referebat Gregor. lib. 4. in libr. Reg. illa Samuelis ad Saul verba, 1. Reg. 9. 24. *Ecce quod remansit pone ante te, quia de industria seruatum est tibi: ut significaretur, sic Christum Dominum redemptionem nostram perfecisse, ut crucis, atque Passionis ipsius imitatio nobis remaneat. Audi. Remansit quidem, quia non omnia nostra Christus expleuit: per crucem quidem suam omnes redemit, sed remansit, ut qui redimī, & regnare cum eo nititur, crucifigatur. Hoc profecto residuum viderat, qui dicebat; si compatimur, & conregnabimus: quasi diceret; quod expleuit Christus non valet, nisi ei, qui quod remansit, adimplet. Hæc ille. In quam sententiam Origenes hom. 13. in Genes. dum expli-**

cat id Genes. 17. 13. ex Domini personâ: *Erit pactum meum in carne vestra in sædus æternum, & nostro instituto sic aptat. Quid enim mihi prodest, si in illâ tantum carne, quam de Maria suscepit, dicam venisse Christum, & non ostendam etiam in hac meâ carne, quod venerim? Ostendo autem (præcido nonnulla) si potuero dicere secundum Paulum, quia Christo con crucifixus sum: vino autem, iam non ego, vivit vero Christus in me: & si potuero dicere, ut ipse dicebat: Ego stigmata Domini mei Iesu Christi in corpore meo porto. Ita Origenes.*

Sed, & illud Domini apud Lucam 22. 29. *Ego dispono: (siue testamento relinquo) vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, quod præced. annot. iuxta Bedæ explicationem cepimus, huc maximè facit, dum inde monemur, non aliter nobis, quam Christo, qui non rapinam arbitratus est, esse æqualem Deo, cœlesti regnum decerni. Vnde Rupert. in cap. 5. Apoc. Hoc ius legale est apud cœlestem Regem, ut sicut ipsi disposuit Pater regnum, ita nobis disponat præmium permanentibus cum illo in tentationibus eius. Cui cogitationi non leuiter fauet peruulgata iuris regula: Absurdum est, plus iuris habere eum, cui fundus legatus est, quàm heredem, aut ipsum testatorem si viveret. Sanè si Christo Domino, qui regnum nobis suum testamento reliquit, ius & locum ad ipsum obtinendum Passio sua fecit; atque id subinde ius in nos transfert, manifeste omnino cōvincitur, absurdum esse, ut aliunde, quam per labores, & crucem regnum nobis speremus. Est quidem hic Psalmi. 5. titulus. Pro eâ, quæ hereditatem consequitur: siue ut legit Chrysostom. Pro herede: Quæ sanè verba eorum animos, qui cœlestem hereditatem concupiscunt, non possunt non grauiter sollicitare, ut quonam modo ad ipsam peruenturi sint, nouerint: vnde inibi Chrysost. Videamus primum quæ sit hereditas, & si ea ad nos quoque pertinet, deinde tempus, quo datur: est enim absurdum, si deferatur nobis ex testamento hereditas, tamquam quæ ad nos pertineat, de eâ non esse sollicitos; & curiose indagare, & scripta inquire, & pecuniam soluere, & ad tabulas accedere, & quæ in ijs scripta sunt videre, & omnem adhibere diligentiam: Quod si de ijs omnibus certior fieri velis audi Paulum breuissime hæc præstringentem, ad Roman. 8. 17. *Heredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, ut & conglorificemur. Vides sub qua nobis conditione, & lege, superna ad nos hereditas pertineat; nō enim (rursus Chrysost. loco indicato) reliquit nobis hereditatem purè, sed sub quâdam conditione: quanam autem ea est? Qui me diligit, inquit, præcepta mea**

Ad Gal. 2. 20.

Ad Gal. 6. 17.

VII.

Luc. 22. 29

Rupert.

Ps. 5. in tit. Chrysost.

Ad Rom. 8. 17.

Chrysost.

Ad Rom. 8. 29.

Ad Gal. 3. 1.

Lect. Syr.

Gregor.

Origen.

Origen.

seruabit, & rursus: qui non tollit crucem suā, & sequitur me. Sic ille. Vnde Origenes præfatâ hom. in Genes. dum pro illis verbis Genes. 17. 13. *Erit pactum meum in carne vestra infidus æternum*; ipse legit, *erit testamentum meum in carne vestra*: sic opportunè inquit. *Quomodo erit testamentum Christi super carnem meam requiro? Si mortificauero membra mea; quæ sunt super terram, testamentum Christi habeo super carnem meam*; si semper mortem Christi in corpore meo circumferam, testamentum Christi est in corpore meo, quia si compati-mur, & conregnabimus, si complantatus fue-ro similitudinis mortis eius, testamentum eius ostendo esse super carnem meam. En Christi tes-tamentum, quo nobis hæreditatem reliquit, en æternæ felicitatis pignus! Porro cum regnum Christi contemplatus, non sine admiratione dixisset Chrysolog. serm. 144. *Quid est, quod permansura non ambiunt, qui ambiunt transiura? Quid est quod caducos honores aut comparant, & nolunt gratis accipere sempiternos?* Sic statim subiicit: *fratres hic parant officia, hic decernuntur loca, hic honores designantur, hic qui non de fide Euangelij acceperit codicillos, ibi æternarum insulas, non habebit dignitatem.*

Chrysol.

VIII.

Mat. 20. 22

Ita quidem à discipulis primarias in regno Christi sedes ambientibus interrogabat Dominus: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* Matth. 20. 22. vbi cum non sit dubium de morte oppetenda sermonem esse, merito ambigitur, cur calicis nomine signifi-cata sit? Est vero ad manum, quid ex scriptura respondeatur, nimirum voluisse Christum indicare cœlestem hæreditatem cum cruce, & morte coniunctissimam esse, nec ab ea posse diuelli: est siquidem in sacris frequentis-simum, hæreditatis delationem calicis vocabulo significari; sic Psalm. 15. 5. pro eodem duo hæc, calix, & hæreditas, sic accipiuntur.

Psalm. 15. 5

Lorin
Montan.

Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei: tu es, qui restitues hæreditatem meam mihi: vbi Lorinus ex Montano, & alijs non solum al-lusum esse ad morem celebrandi hæredita-rium pactum epuli, atque poculi communi-catione, sed etiam id ipsum ijs verbis, *potestis bibere calicem*, innui monet. Quare idem illis subest sensus, ac prædictis apud Lucam: *ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum*, ac si diceret Christus. Animaduertite, non pure, sed sub conditione crucis, mortif-que ferendæ hæreditatem vobis esse deferen-dam; quam qui adimplere prætermiserit, ex-pers ab illa profectô fiet. Cui cogitationi il-lud accinit ex Apocalypf. 21. 7. cum cœlesti beatitudine Ioanni ostensâ, sic fuit illi cœcla-matum. *Qui vicerit possidebit hæc, & ero illi*

Apoc. 21. 7

Deus, & ille erit mihi filius. Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, &c. Pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure. Vbi si dubites, cur timidis, qui non videntur peiores è peccatoribus esse, horrendum illud malum Dominus cum primis minitetur? Respondeo, pro timidis, Græce esse, *δελος*, id est, ignauis, siue pigris; iâ si inquiras, quod tandem hoc nefas fuerit? Respondet Salomô, Prouerb. 13. 4. *Vult, & non vult piger.* In quæ verba Hieronym. lib. 2. in Prouerb. *Reclè pigri nomine denotatur, qui vult regnare cum Domino, & non vult pati pro eo*, In quos sic graui-ter inuehitur Saluian. Massil. lib. 6. de Proui-dent. *Theatrorum obscena reddimus Christolâ dicrorum turpissimorum hostias immolamus, vi delictet, hoc nos pro nobis, in carne natus saluator mundi noster edocuit, hoc vel per se ipsum, vel per Apostolos predicauit; propter hoc humana natiuitatis verecundiam subiit, & contumeliosa ter-rem ortus principia suscepit. Propter hoc in præsepio iacuit, cui seruierunt Angeli cum iaceret. Propter hoc inuoluit se pannorum crepundijs vo-luit, qui cælum regebat in pannis; propter hoc in patibulo pependit, quem pauentem mundus ex-pauit. Qui propter nos, inquit Apostolus, pau-per factus est cum diues esset, ut illius inopiâ vos honestaremini; & cum in forma Dei ef-fet, humiliavit semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis. Hic nos videlicet Chris-tus imbuat, cum pro nobis ista toleraret. Præcla-ram passionis eius reddimus vicissitudinem, qui cum morte ipsius, redemptionem acceperimus, vi tam turpissimam repensamus. Hactenus Saluian. Sed in præfato Apocalypsis loco eum etiam dicendi modû, obserua: *pars illorum erit in stagno, &c.* nam cum *pars*, in scriptura fumisoleat pro hereditate num. 18. 20. Deut. 18. 1. & alibi, emphatice dictum videtur, pi-gris atque ignauis pro cœlesti hæreditate, quam labores fugiendo nolunt acceptare, mi-ferissimam hanc poenarum, & tormentorum hæreditatem esse repositam. Sub quo etiam sensu Iob 5. 7. dicitur: *Homo nascitur ad labo-rem, & auis ad volatum*: vbi Hebraice habet-ur: *& filij prunarum eleuabunt volatum*: hoc est, laborum iugum à se excutient; ac proin-de: *filij prunarum*: siue prunis addicti censetûr, quorum videlicet pars sit, in stagno arden-ti igne, & sulphure. Ita dicebat Vates Psalm. 128. 4. *Dominus iustus concidet cernices pecca-torum*: Singillatim ceruicem potius, quam ca-pitum, aut alterius corporis partis mentio-nem faciens, quippe illis signatè supplicium respondet, quod crucis iugum à se repule-rint.*

Prou. 13. 4.

Hieron.

Saluian.

Iob 5. 7.

Lecl. Hee.

Psalm. 128. 4.

S. Zeno M.

IX.

Apoc. 22. 14

Agni,

Agni, ut sit potestas illis in ligno vite, & per portas intrent in ciuitatem: Vbi primo obserua phratim, lauandi stolas in sanguine, nam prima facie sanguine potius infici, & commaculari, quam mundari, dealbarique stolas dixeris: sed enim sublitit optime lauandi similitudo, quod lauare in sanguine Agni idem fuerit, ac ipsius sanguine carnem nostram per crucis imitationem intingere; quod sane si

1. Pet. 4. 13.

Ambr.

Psalm. 67. 24

*aduertis, & Petr. epist. 1. cap. 4. 13. communicationem passionum Christi appellauit in-
quiens: communicantes passionibus Christi gaude-
re; & Ambros. lib. 5. in cap. 7. Lucæ adhuc modum disterte explicuit. Tinge carnem tuam in Christi sanguine, sicut scriptum est: ut intin-
gatur pes tuus in sanguine: Psalm. 67. 24. & tu ergo vestigium animi tui, & mentis incessum indubitatâ confessione dominica crucis, tinge. Tinges carnem tuam in Christi sanguine, si vitia diluas, peccata detergas, mortem Christi in tuâ carne circumferas: Mundatur ergo, atque la-
uatur, qui carnem suam in Christi sanguine intingit, quod cruce atque laboribus imple-
xas tibi vitiorum, atque cupiditatum sordes detergat, ac diluat; vnde illi maxime immundi, & commaculati censeantur à Deo, qui luxu, & delicatâ viuendi ratione exterius maxime mundos, ac nitidos sese hic exhibent, ut illis possis aptare illud Ierem. 2. 22. Si laueris te ni-
tro, & multiplicaueris tibi herbam borith, macu-
lata es in iniquitate tuâ coram me. Quid quod? Eum qui in Christi sanguine carnem suam intingit, ideo lauari, summeque mundari dixeris, quod sordidis humanæ fragilitatis vestibus exutus, regia, splendentique purpura, quæ Christi sanguine rubescit, induatur. Sed iam, cur dicitur, ut per portas intrent in ciuitatem? Non ne satis erat, dixisse, ut intrent in ciuitatem, quin adderetur, per portas? Num il-
luc per tegulas intrare clanculum aliquis pos-
sit? Non opinor: pulchre enim dixit Tertul-
lian. lib. de pœnitent. Furto quidem aggredi, & propositum huius rei assuefactionibus tuis cir-
cumduci facile est: sed Deus thesauro suo promi-
det, nec sinit obrepere indignos. Quid ergo sig-
nificat? Per portas intrare in ciuitatem? Di-
xerim, legitime quidem, & regia laborum, & afflictionum viâ paradisum à bellatoribus Angelis circumseptum, ac custoditum intra-
se ad Christi exemplum, cui crux sua ostium aperuit, ut in superioribus vidimus; ita His-
panâ locutione, de eo qui virtutum meritis innixus honorum præmia consequitur signi-
ficante dicere solemus: Entro por la puerta al
oficio: à la dignidad, al Obispado: simul indican-
tes, illos, qui dum fauore, aut pretio; non vir-
tute ambientes ea adipiscuntur munera, ad ip-
sa non tamquam legitimos Dominos, sed ut*

Ierem. 2. 22

Tertullian.

raptores, & fures, qui domum non per por-
tam, sed per alienas regulas noctu ingrediun-
tur (nam: qui nō intrant per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro: Ioann. 10. 1.) deuenire. Ut appareat, eos qui non lau-
uant stolas suas in sanguine Agni, non de le-
gitime obtinenda, sed de rapiendâ, & furto comparandâ cœlesti beatitudine cogitare. Sed Deus thesauro suo promidet, nec sinit obrepe-
re indignos.

Ioann. 10. 1

ADNOTATIO V.

Ex Christi exemplo non nisi per merita, & labores ad munera, & dignitates perueniendum esse.

IMILE superiori monitum ex Pauli mente hoc in loco facile elicias: non aliter videlicet ad honores, & ad publica munera, atque functiones, quam per laborum, & virtutum merita deueniendum esse: Id enim Apostoli institutum esse videtur, dum Christum ad Patris dexteram, atque ad sui nominis claritatem, & gloriam nō sine sudore, & laboribus, & ijs quidem, quibus cōsideratione tantummodo percurrendis, si nobis vitæ spatium duplicetur, non sit suffecturum, perueniendum sibi existimasse adstruit. Sic certe dixit Vates Psalm. 92. 3. Parata sedes tua, ex tunc, à sa-
culo tu es. Vbi de Christo, & eius regno sermonem esse mihi fas dubitare non videtur. Merito tamen ambigitur, quid significet illud, ex tunc, cum nimirum Christo parata sedes; dicitur? Multi multa dicunt, & plures quidem hanc locutionem, æternitatem denotare, affirmant. Ego vero, vel ex titulo Psalmi, qui cum sit pro, pro sabbato, siue pro die, quæ-
do de Adæ costa ædificata est Eua, hoc est, cum de Christi latere ædificata est Ecclesia; vel ex phrasi præcingendi se, quæ immediate præcesserat, crediderim ad Christi passionem esse referendum. Vnde ipsemet Agellius, qui ut literalis sensus custos, rigidusque satelles, ita in spirituales sensus nunquam pronus esse solet, sic ait in Psalmi titulo: ipsi Hebræi Christiani nominis hostes, Psalmum ad Christi tempora spectare consueverunt: Quando autem id factum est, nisi pro Sabbato, cum in crucem subla-
tus insigne Regium accepit, &c. Ego sensus est. Quamuis à sæculo Deus sis, at sedes tua o-

Psalm. 92. 4

Agellius.

Chri-

Christe ex passionis tempore parata tibi est. Do huius meae cogitationis fidei iustorem ipsummet Dominum, qui dum iniquo Principi sacerdotum interetur, simulque an ellet Dei filius, fuisset adiuratus, ipse respondit: *Tu dixisti: verumtamen asco vobis; amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus caeli.* Matth. 26

Mat. 26. 64

64. oblecta particula illam, amodo, pro qua lectio Syriaca posuit, ab hoc tempore, vt cum praefata ex hoc componas subest enim illi vis, ac si dixerit Alletor, quamvis ego quidem Dei sum filius, Regiam tamen sedem, & solium non prius accipere praesumpsi, quam vobis, vt reus fuisset, iudiciumque subirem. Amodo vero, ex hoc inquam tempore, quo à vobis inique condemnor, parata unhi à dextris Dei sedes, ac diuinum solium est, à quo non longe it, quod ad illud verbum *sedentem*, sic adnotauit Paschalius lib. 12. in Matth. *Ac si dicat supra virtutem fundatum, & constabulum: vides natiuum potestatis, ac sedis fundamentum, virtutis esse? Et vero, vt huic natura sua Dei filius semper fuerit innixus, at non fuit contentus, nisi externis id operibus, laboribus, ac morte ipsa manifestum redderet.*

Paschas.

II.

Quem sane admodum peracto iam passionis tempore discipulis Dominus dicebat: *Data est tibi omnis potestas in caelo, & in terra.* Matth. 28. 18. Quid? A te Domine aliquando abfuit, qui Deus verus de Deo vero es? Minime; sed cum ipse Principum, ac Praelatorum exemplar foret, regnum, atque ditionem suam per crucis, ac mortis merita obtinuisse, rationi maxime consentaneum ipsi visum fuit. Vnde Drogo serm. de Sacram. Dom. Passion. tom. 2. Bibliothecae: *Data est tibi Domine Iesu omnis potestas in caelo, & in terra; Magne Rex virtutis, quia factus es obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis. Ecce eleua est magnificentia tua super caelos, & omnia subiecta sunt pedibus tuis. Quam etiam mente, vt adnot. praeced. vidimus dicebat Tertull. lib. de corona milit. c. 14. *Non ante Rex gloria à caelestibus est salutatus, quam Rex Iudaeorum praescriptus in crucem.* Quasi diceret, ita quidem coelestibus spiritibus persuasum erat, ad regiam, caelestique sedem, non nisi per laborum merita, aeterna Dei lege veniendum, vt non antea Regem gloriae Christum salutauerint, quam ipsum in cruce, vt regem fictum, ludibrio habitum vidissent, sed prius quidem ipsemet Dominus id iudicium tulit, qui Ioann. 6. 19. *Cum cognouisset, quia venturi essent, vt raperent eum, & facerent eum Regem, fugit iterum in montem ipse solus.* Vide quae diximus adnot. 3. ad ea verba, vt ego sub hoc sensu capiam Ambros. lib. 7. in Luca, ubi dum ea Christi verba apud Matth. 16.*

Mat. 28. 18

Drog.

Tertullian.

Ioan. 6. 15.

13. *Quem dicunt homines esse filium hominis?* verfat, quantum inter Christum, & Eliam interesset, sic definit. *Eliam forte turba opinabatur, quia raptus est in caelum: sed non Elias Christus, ille rapitur, iste regreditur; ille per turbam raptus, iste rapinam non arbitrius est esse se aequali Deo.* Quod sic capio, ac si dicat Eliam praeter rerum naturalium ordinem in paradisi raptum, & in turbine raptum, at Christum noluisse rapi in caelum, sicut quasi ex raptu, & turba totum ordine, dignitate, qua Deo aequalis haberetur, obtinere, sed gloriae suae post fella gustare, nec prius à coelestibus spiritibus Regem appellari, quam vt fictus Iudaeorum Rex proscriptus fuisset in crucem.

Ambros.

Mat. 16. 13

Optimus

III.

Certe Paulus, vt eos, qui numerum honores, & praefaturas diligunt, qua illis via gradiedum sit, commoneret, uerscriptit ad Ephes. 5. 25. *Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea, vt mundaret sibi sponsam, non habentem maculam, aut rugam, &c.* Quasi diceret. Ecce modum, quo sibi Ecclesiam Christus copulauit, eiusque sponsus, ac Pontifex factus est, cum ingentes pro ipsa labores incipere, mortemque iubere non recusauit, quod haec anhibendi legitime ratio sit. Ita Bernard. ser. 28. in Cat. Speciosus forma praefiliis hominum pro filijs hominum illuminandis obscuratur in passione, ut petat in cruce, palleat in morte, ex toto non sit ei species, neque decor, vt sibi speciosam, atque decoratam acquirat sponsam Ecclesiam sine macula, & sine ruga. Sic ille. Pergit vero Nazianz. inquitens, non Christi solium laboribus (quamuis hi quidem satis superque essent) sed omnium etiam iustorum, qui Christum praecesserunt meritis, atque pugnis Ecclesiam fuisse collectam. Sic enim ipse orat. de laudibus Athanasij: *Multis tum eorum, qui Christum praecesserunt, tum eorum, qui post Christum existerunt sudoribus, & cadibus, ac denique magnis ipsius Dei pro salute nostra supplicijs, doloribusque collectam.* Vt hinc appareat, quantae molis sit Ecclesiae sponsum, atque Episcopum fieri; quantaque ratione ipsemet Gregorius in Apologético non leuiter sibi timeret, quod Pontifex fuerit creatus; sic enim ille: *In his ego cogitationibus dies, noctesque versor, haec medullas etiam meas eliquant, & carnes conficiunt, nec me audacem esse sinunt, ac sublatis facie incedere, haec animum meum deiciunt, & mentem contrahunt, & lingua vinculum coniungunt, faciuntque vt non de praefectura, nec de corrigendis, & gubernandis alijs cogitem, id quod exuberantis cuiusdam facultatis est, sed quomodo ipse venientem iram effugere, atque à vitij rubigine non nihil me ipsum abradere quomam, purgareque prius, deinde purgare, sapientia instruere, atque ita demum alios sapientia instruere, lux fieri, & alios illuminare, ad Deum appropinquare, & ita*

Ad Ephes. 5. 25.

D. Bernard.

Nazianz.

Idem.

Cassiod.

alios adducere, sanctificari, & postea sanctificare, cum manibus ducere, cum prudentiâ consiliû dare. At inquis scrupulose nimis, & angusto pectore, vel pro egregiâ ipsius modestiâ hæc dicebat Nazianzenus: Fateor modestissimum illum, nec in magnis, & mirabilibus super se ambulante, sed enim prudentissimè, atque ad Christi gustû præfata verba dicta esse censeo. Etenim si Rex Theodoricus apud Cassiod. lib. 3. variar. epist. 16. dum Vicariatus munus in Galliæ provinciâ, quæ nouiter ab ipso fuerat subiugata Senatori cuidam munus impertiens, pulchrè dixit. *Vnde perpende qualia de te videamur habere iudicia, quando ad illos populos mitteris regēdos, quos nostris laudibus specialiter credimus adquisitos; chara est Principi gloria; & necesse est de illis amplius esse sollicitum, unde sibi triumphorum venisse sentit augmentum;* quæ iam in eo merita, quod de illo iudicium haberi opus sit, qui ad eum populum regendum, & corrigendum mititur, quem Christi sanguine, omniumque iustorum laboribus, summique Dei laudibus credimus adquisitam: Chara quidem est Christo gloria sua, & dubium esse non potest, quin de illis sit valde sollicitus, ex quibus egregia sibi triumphorum venit materies.

III.

Cant. 5. 14

Equidem Cant. 5. 14. de sponsi manibus. (Sunt autem manus sponsi, siue Ecclesiasticæ, siue secularis Reipublicæ Præpositi, atque ministri, quibus velut manibus, & instrumentis ad Ecclesiam suam regendam, siue ad vtriusque manum spiritualis, videlicet, vel temporalis œconomix versandam ipse vititur) dicitur: *Manus illius tornatiles, aurea, plena hyacinthis;* hoc est: meritis, & virtutibus potius, quam externis fauoris ornamenti præditas esse. Sed perpende singula: *Tornatiles:* Certè ex auri metaphora potius diceret, conflatione, non torno esse formandas; sed enim, quæ conflantur, sub bito, materiâ, liquefactâ confinguntur; id verò Prælatis, ac magistratibus minimè quadrat, qui non subita mutatione, sed lenta mora post diuturna temporum, ac laborum curricula ad munerum dignitates assumendi sunt, ad eum modum, quo quæ torno efficiuntur, ita ad amussim, & normam elaborantur, & expoliuntur, ut omnes artis leges, atque articulos expleant, donec nihil ornatiùs, rotundius, aut magis politum confingi queat, aliàs merito queratur Nazianzen. orat. de Episcop. ad fin. oper. *Quis sit, ut magni pretij gemme difficulter conquiri possint, & non cuiusvis terra, aut loci sit aromata ferre, & equorum item malorum magna sit copia, cum generosos tantum domus locupletum alant; Antistes verò facile memento reperiri, qui nihil antea præstiterit, & nouitius ad dignitatem accedat? O subitam*

Nazianz.

morum mutationem! res diuina modò sunt actus alearum, cuborumque. & aliquanto post. *Heri Simon Magus eras, hodie Simon Petrus* (heu nimiam eeleritatem! heu! Vnde hæreticos scitè carpit Tertullianus, quod homines nulla virtutis, aut literarum suppellectile ornatos, eâ solum de causa, quod inibi apud se haberent, in Episcopos, & ministros assumerent: sic enim ille lib. de præscript. cap. 41. *Nusquam facilius proficitur, quam in castris rebellium, ubi ipsum esse illic, promereri est: ac si dicat: non inde proficiunt, & crescunt, quod virtuti, aut literis quispiam incubat, sed solummodo, quod illic non aliter, quam inanimis, aut marmorea statua fuerit. Quare statim subijcit: Ita-que alius hodie Episcopus, cras alius: hodie diaconus, qui cras lector, hodie presbyter, qui cras laicus. Nam & laicis sacerdotalia munera iniungunt. Vt verò videas nostri temporis hæreticos eandem omnino, cum priscis illis, atque veteribus esse; adeoque hæresim meracissimam Angliæ florere, vt iure dixeris.*

Tertullian.

Hic illius arma, hic currus est.

scito inibi, tam faciliè profici, vt qui heri pistor erat, hodie pastor sit, vt in Bulingero cernere fuit. Quare in eo sic possis ludere.

Est pastor, qui pistor erat; nec mutat iota.

Sed redeo ad verba Canticorum. *Aurea plena hyacinthis.* In quibus sapientia, quæ arcana significatione auro denotatur, & vitæ integritas, & puritas, quam hyacinthus cœlo ad similes significat, maximè commendantur: & de hoc quidem Nazianz. Antistitem formâs in Apolog. Sic dicebat. *Quid ea referam, quæ Iesus discipulis suis ad prædicationem eos mittens præscribit? Quorû ne singula explicem, hac summa est, vt virtute tales sint, atque ita expediti, & modesti, & vt vno verbo dicam caelestes, vt non minus ob eorum vitam, & mores, quam ob sermonem, atque doctrinam, Euangelium currat. A quo nō longius it, quod in ipsiusmet externis, & secularibus functionibus obseruari debere, ad hunc modum monebat Tullius, lib. 15. ep. 4.*

Nazianz.

Imperator nō tam res gestas, quàm mores inspicit, atq; vitâ spectari in habendis honoribus. Sed enim, hæc manus singillatim, aurea, nō auratè dicuntur, vt videlicet vera illis merita, germanaque auri scientia, nō verè inanis doctrinæ fucus, siue fucata, & ad faciē solū apparentes virtutes insint, equidē hæc de causâ sapienti Regi maximè placebat stello. parvula aliàs, & cōtemnēda lacerta, Prou. 30. 28. dicēti. *Quatuor sunt minima terra, & ipsa sunt sapientiora sapientibus, &c. Stelliæ manibus nititur, & moratur in adibus regum.* Sanè, vt inde moneret, eos, qui si ad Principum gratiam, & ad potiora Reip. munera obtinenda volunt conscendere, proprium virtutum splendore,

M. Tull.

Prou 30. 28

atque

atque ornamēto, nec non laborum, & infelice sollicitudinis manibus, non externo potentiorum favore ambire debere. Vbi etiam oblerua pro stellione, nonnullos ex Hebræis codicibus habere, *aranea*, eadem imaginis venustate: hæc siquidem, ut telam suam ordiantur, & texat, non alienis adminiculis, sed proprijs manibus vitur, seque ipsam euiscerat. Unde, quod secus fiat sic ægre fert Nazianz. citata orat. de Episcop. *Prodiūm est literis, æquā singulari quādam industria puliorum suorum oculos ad Solis radios sic explorare, ut per eos factum genuinum, ac spiritum mox agnoscat, quorum aliterius patrem se fateatur, alterum de nido suo deturbat. Nos vero cunctos facili motu adducti colocamus in Antistitum solia modo ipsi velint, nequaquam recentium, aut Priscorum, vel actiones considerantes, vel conuersationem, imò ne sonum quidem nummismatis explorantes.* Ita Gregorius. Bene quidem exposcens, ut nummismatis sonus, vitæ, scilicet, integritas, & fama discutatur, & examinetur. Nec monere omitam, ne hæc manus, aureas, hyacinthisque distinctas ad eum modum sumptuosis, quo de statu illa à Nabuchodonosore venerationi propolita, dicitur, auro pretiosiusque metallis constare. Daniel. 3. 1. quasi hæc, inanimem statuam venerabilem, imò diuinā reddere potuissent: iam enim aliquando euenit, ut qui populis se in munerum fastigio colendos, atque adorandos proponere concupiscunt, dum perfectas vires, & merita ad ea obtinenda afferre nequeunt aureas ostendentes manus ad virtutem, siue potius vim auri, atque argenti se confugiant, ut vel eo modo Nazianzeno deploranti, quod in ijs electionibus sonus nummismatis non exploratur, satisfaciant. Certè eodemmet Gregor. orat. 2. 4. teste. *Aurum dulcis tyrannus, per quem nunc multa sursum, deorsumque velut in talorum ludo iactantur.*

VI.

Genes. 1. 3.

Gen. 1. 14.

Non levis illa censetur difficultas, quod in mundi creatione, atque exordio lux cum primis ante alia facta fuisse dicatur, Genes. 1. 3. post modum vero, quarto die dixerit Dominus: *Fiant luminaria in firmamento celi; & diuidant diem, ac noctem, & sint in signa, & tempora, & dies, & annos. Ut luceant in firmamento celi, & illuminent terram.* Num hæc, per repetitionem, aut tantologiam scripta dicenda sunt? aut hæc lux Solis ab illa, cuius primum sacer meminit scriptor, distincta existimabitur? Nodum sic dissoluit Anastasius Synaita, lib. 4. contēplat. Anagog. in Hexam. ut de eadem Solis luce utrobique sermo sit sub eo quidem sensu, ut prius facta solummodo, & quasi examini propolita; posterius vero non tam de nouo producta, quàm in pro-

priam sedem, ut illuminarent super terrā dieique, ac nocti præessent, dicantur. Audi: *Sielas quidem supra per iussu creauit in firmamento; Solem autem, & Lunam cum per se super terram tamquam Adam, & Euam esse fabricatus, postea eos in altum sublatis posuit in firmamento.* Quam certa hæc sint, tu videris: mihi latens inibi monitum maxime placet, eos nimirum, qui alijs sunt præficiendi non subito in honorum sedes esse collocandos, sed in severum examen prius adducendos, an ipsi dignitatibus, & dignitates ipsis conueniant. Vt ea personæ muneris collocatæ: ac gemmæ auro infertæ ratio fuerit, ut enim iure illum reprehēderis, qui pretiolum lapillum plumbo insculpat: ita etiam iniustissimum rerum pensitato rem eum appelles, qui trinitalem lapidem auro ornauerit; qui plumbeum inquam siue lapideum hominem excellæ dignitati præfecerit. Sub quā quidem imagine eleganter hæc nos monuit apud Cassiod. lib. 5. variar. epist. 40. Rex Theodoricus. Nam cum prius dixisset: *Quamuis ultra desideria supplicum frequenter nos præstuisse beneficia gaudeamus, & quod est difficillimum humana ambitionis interdum vota superemus, hac tamen libentius amplectimur, quā nos merito fecisse gloriamur.* Diu quippe trutinandus est, cui traduntur examina, talisque debet à Principe deligi, qualis ab ipsa lege potest dictari: hæc subdit: *gemmae diuites vena auri fulgore præstantur: & gloriam pulchritudinis capiunt, quia nulla degenerare vicinitate fordescunt: sic bona merita splendidis dignitatibus sociata, alternis præconijs adiuuantur, & vnius rei facies de addita sibi venustate pulchrescit.* Hæc Sapiens ille Rex.

Anasth. Synaita.

Cassiod.

VII.

Euseb. Cæs.

Isai. 54. 11.

August.

Porrò de Christianæ Ecclesiæ Prælati, atque ministris, ut bene explicant Euseb. Cæsar. lib. 10. hist. Eccles. & alij, sic iam olim à Domino fuerat pronūtiatū, Isai. 54. 11. *Ece ego sternā per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris, & ponā iaspide propugnacula tua, & portas tuas in lapides sculptos, & terminos tuos in lapides desiderabiles; vbi vides Ecclesiæ fundamenta, atque portas, Episcopos in quā, atque Prælatos, quibus Ecclesiæ pōdus incumbit, & per quos, velut per portas ad Deū intiamus, ut inquit August. in Psal. 86. & nos ad c. 1. vers. 13 adnotat. 4. n. 7. proprijs virtutibus, ac natuā pulchritudine, nō externis adscitisque ornamētis splendentes, ut videlicet auro dignitatū, gemmæ personarū respōdeāt, & bona merita splendidis dignitatibus sociata alternis præconijs adiuuantur, & vnius rei facies de addita sibi venustate pulchrescit.* Quā ad rē expēdas velim, quo præconio Mardocheus optimè de Republicā meritis exorè Amā fuerit in Regiā Asueri curiā celebratus: *Hoc honore cōdignus est,*

Esther 6.11 quemcumque Rex voluerit honorare. Esther 6. 11. At quis tibi o Aman eam præconij formu- lam suggelsit? Non equidem Rex: Is enim, te dictante, hoc potius præscripserat præco- nium. Sic honorabitur quemcumque voluerit Rex honorare. Quid credi ne potuit, illustrius in gratiam Mardochei ab Aulico Aman con- fictum elogium? Minimè, non enim figulus figulo, vt Aulicus Aulico inuidet, & detrahe- re itudet, vnde male ei fidens Rex, sic ipsum singillatim non line minis monuerat, caue ne quidquam de his, qua locutus es, prætermittas: Quid ergo? Equidem diuinus Spiritus, cui Mardochei honos, curæ erat, eius laudes in ipso inimici sui ore ita perfecit, vt non tam re- gio affectu honoratus, quam summo illo ho- nore condignus prædicaretur. Quid enim magnum fuerit, honorem adipisci, nisi hono- re condignus censearis, vt vnus rei facies de- additâ sibi venustate pulchrescat.

VIII.

Mat. 20.22

Hinc meritò discipulis primarias regni se- des ambientibus respondit Christus. *Nescitis, quid petatis. Matthæi 20.22. Nam in primis materno ipsi fauore, & sanguinis propinqui- tate videbantur inniti; id autem ad promerē- da munera nihil valere ex ipsomet Asserto- ris exemplo perdiscere debuissent; qui non Aaronitici ordinis, sed secundum ordinem Melchisedech sacerdos de industria appella- tus est, vt in Pontificum, ac Prælatorum ele- ctione, nihil sibi caro, & sanguis vendicare; sed virtus totum obtinere debuisset. Id quod*

Leo Magn.

fic obseruauit Leo, serm. 2. in anniuersar. suæ Assumpt. Ipse est enim, de quo prophete scriptum est, Psalm. 109. Tu es Sacerdos in æternum, se- cundum ordinem Melchisedech: hoc est, non secundum ordinem Aaron, cuius Sacerdotium per propaginem sui seminis currens temporalis ministerij fuit, sed secundum ordinem Melchise- dech, in quo æterni Pontificis forma præcessit. De- nique cum huius diuini Sacerdotij Sacramentum etiam ad humanas peruenit functiones, non per generationum tramitem currit, nec quod caro, & sanguis creauit eligitur, sed cessatè privilegio fra- trum, & familiarum ordine prætermisso eos Re- ctiores Ecclesia accipit, quos Spiritus sanctus præ- parauit, vt in populo adoptionis Dei, cuius vniuer- suas sacerdotalis, atque regalis est, non præroga- tiua terrene originis obtineat unctionem, sed dig- natio celestis gratiæ gignat Antistitem. Ita Leo. Quod si magna paruis, & diuina prophanis componere fas sit, non abs re his aptauerit nō nemo verba Imperatoris Galliæ ad Pisonem cum ipsum sibi successorem deligere molieba- tur apud Tacitum lib. 1. histor. Nam cum se illum ad morem Augusti adoptare dixisset. Ita subiicit. Sed Augustus in domo successorem quasiuit, ego in Rep. non quia propinquos, aut so-

Corn. Tac.

cios belli non habeam, sed neque ipse imperium ambitione cepi, & iudicij mei documentum sint, non mea tantum necessitudines, quas tibi propo- sui, sed & tua. Hæc ille. Vnde sequentia Chri- sti verba: Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo, premens Ambros. lib. 5. de Fide ad Gratian. cap. 3. inquit. Denique ad Patrem referens addidit. Quibus paratum est: vt ostenderet Patrem quoque non petitionibus deferre solere, sed meritis, quia Deus personarū acceptor non est. Ad hæc: iure quidem Iacobus & Ioannes tam ex Christi exemplo, quam ipsius verbis subinde reprehenduntur, quod vt pretiosi lapides essent, at laboribus, & hu- militate adhuc politi, sculptique nō erant. Et verò de ipsomet Domino, sic dicebat sum- mus Parens, apud Zachariam, 3.9. Ecce lapis: quem dedi coram Iesu, super lapidem vnum sep- tem oculi sunt. Et ecce ego calabo sculpturam eius: siue vt vertit Aquila: sculpsam aperturam eius: hoc est, ad eum modum, quo lapis, non statim, ac è lapidicinâ exciditur, in culmen ædificij collocatur, sed postquam dure versat- us, atque contusus, vndique ab artifice poli- tur, ita ego filium meum flagris, spinis, & cla- uorum aperturis summo Ecclesiæ fastigio ap- tabo, atque disponam. Ita Hieronym. ibi Est sensus: istum lapidem, clauis, crucis, & lanceæ mi- lis faciam vulnerari. Quare Augustin. in id Psalm. 126. Vanum est vobis ante lucem surge- re, surgite postquam sederitis: dum sessionem ad humilitatem, & merita, ascensum verò, & exaltationem ad honorem, & dignitates re- fert, ex Christi exemplo sic fratres hosce in- stituit, & firmat. Ante lucem surgere volebant filij Zebedæ, & sedere ad dexteram, & ad sini- stram; exaltari antequam humiliarentur. Vanum est vobis sic ante lucem surgere. Dominus vester, qui est lux vestra humiliatus est, vt exaltaretur. Humiliauit semetipsum Dominus no- ster, hæc est sessio. Propter quod, & Deus exal- tauit illum. Ecce resurrectio, & vos, vt habeatis nomen, & exaltemini, festinate, & surgite, sed postquam sederitis. Optime. Breuius verò præ- fato loco Ambros. Non dixi: non est meum da- re: sed, vobis: hoc est, nō sibi potestatem deesse as- ferens, sed meritum creaturis. Hinc verò, nō ne eos ante lucē surgere dixeris, quibus militares cruces, & honores in ipsimet cunabulis de- cernuntur? Certè Christus, vt ad crucem suā, quā ipsum sui exaltationem, & gloriam ap- pellare alibi confirmo pertineret, nasci se, (Tertullian. lib. de Patientiâ cap. 3.) in vie- ro patitur matris, & expectat, natus adlescere susinet, & adultus non gestit agnosci, sed con- tumeliosus insuper sibi est, & à seruo tin- guitur, &c. Similiter etiam, cum Petro cru- cis suæ claritatem, & gloriam promitteret,

Ambros.

Zacha. 3.9

Aquila.

Hieron.

Augustin.

Ambros.

Tertull.

Ioan. 21. 18. Ioann. 21. 18. dicebat: *Amen, Amen dico tibi, cum esses iunior, cingebas te, & ambulabas ubi volebas: cum autem senueris extends manus tuas, ac si diceret: non apte tibi iuueni, & ambulanti ubi volebas, sed maturo iam & senescenti, crucis dignitas responderet. Quo per al legoriam scite traxit S. Nilus illa Domini ad Dauidem verba, 1. Paralip. 22. 8. Non poteris edificare domum nomini meo tanto effuso sanguine coram me: hunc in modum. Quod si quis non dum cupiditates superauit, sed adhuc in pugna, & sanguine versatur, & tamen Deo templum ex animis humanis molitur, is nimirum audiet à Deo, Tu mihi templum non edificabis, quoniam vir sanguinum es, pacificum enim requirit statum diuini templi constructio. Ita Nilus.*

IX.

Præbuerat Ioanni Christus egregia præ alijs dilectionis signa, dum & supra eius pectus in coena fecit recumbere, & charissimam sibi matrem in cruce ipsi commendauit, unde dilecti nomen optimo iure sibi illemet adscripsit. At cum ad sui vicarium diligendum accessit, non dilectum, sed diligentem (nec ignoro egregiam etiam Ioanni dilectionem in Christum fuisse) quaesuit, Petroque cuius charitas trinâ fuit interrogatione examinata summum Ecclesiæ munus attribuit. Magno quidem consilio, ne ea maximi momenti electio, vel ob respectum ad Matrem, quam in sua Ioannes receperat. Ioan. 19. 27. vel ob peculiarem beneuolentiam, quam erga Ioannem habebat, potius quam ob præstantissima merita (quamuis hæc Ioanni minime deerant) facta videretur. O attentissimam, prudentissimamque Christi electionem male à multis electoribus, peius verò à pluribus electis expensam. Quid? ita ne eligentes merita, & virtutes eligendi Prælati obseruare, & examinare solent? Ita ne etiam diuinæ charitati innixi honorum candidati Ecclesiasticas sedes semper ambiunt? Non opinor: imò vereor ne aliquoties Christi tunica (sic enim ipsemet Ecclesiam suam appellauit, cum sanctissimo Petro Episcopo Alexandrino, & Martyri discissam vestem ostendens dicebat. *Arrius vestem meam, quæ est Ecclesia, dilacerauit,*) fortè potius, quam meritis à nonnullis obtineatur: non secus, ac dum ipsemet Dominus sanctissimam in cruce animam exhalabat, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, ad Ephes. 5. 27. milites, qui eum cruci suffixerant de hac ipsius veste Ecclesiæ typum gerente fortiebantur.

Ioan. 19. 24. Ioann. 19. 24. ita quidem plerosque videas ad Episcopatus, & Præfecturas anhelantes non iam ut stelliones proprijs meritorum manibus, sed alieno fauoris splendore innitentes, nec domibus suis reclusos, studijs, & orationi

intentos, sed potius in regum curijs, inter Principum familiares imò inter ipsorum equos, & quadrigas concursantes famulorum manus prensantes, oscula iacentes, & omnia, (ut scite de Othone Cornelius Tacit. lib. 1. histor. scruliter pro dominatione. Audi eâ de re S. Petr. Damian. opusc. contr. Cler. Aulicos, in principio, dum non sua solum tempora respiciens Bonifacium Pontificem, sic alloquebatur: *Cum de modernis Episcopis mihi per plura displiceant, illud intolerabilis arbitror, quia nonnulli dum honores Ecclesiasticos etheis vaporibus astuantius ambiunt, in clientelam potentium, tamquam seruos se dedititios obsecant susternunt. Ecclesiastica quippe deserunt, diuinas Ecclesias concupiscunt.* Ita illa, ut non abs re dixerit non nemo hic etiam id locum habere, quod supra dicebat Tertullianus, ipsum esse illic; (in curiâ videlicet), promereri est, unde qui dem fit, ut cum tandem publica hi adipiscuntur munera, non ipsorum meritis, aut Dei nutui, Populi vox, quæ Dei solet esset rem tribuat, sed fortè potius, & fortunæ; sic Hispanè dicitur: *Tu no suerte, tu no estrella.* Quod si tu scire velis: quid sit honorem forte adipisci, dicce à Tullio, lib. 2. de diuinat. quid sit fors. *Quid enim (inquit) est fors? idem propemodum, quod dimicare, quod talos iacere, quod tesseras, in quibus temeritas, & casus non ratio, & consilium valet.* Iam de sedibus forte adeptis sic Iui æui Episcopis dicebat Gregorius Nazianzenus citatâ sæpius oratione de Episcopis, ad finem. *Quamobrem vos, & solia retinere vobis, quando illa vobis prima esse videntur, valete, insolentes estote, Patriarchatus per sortes inter vos distribuite. Magnus hic mundus vobis cedat, &c.*

Corn. Tac.

Petr. Dam.

M. Tull.

Nazianz.

X.

8. 4. iustissima querimonia: ipsi regnauerunt, & non ex me; Principes extiterunt, & non cognoui: quæ sic explicat Gregor. in 1. part. Pastoral. cap. 1. *Ex se namque, & non ex arbitrio summi Recloris regnant, qui nullis fultis virtutibus, nequaquâ diuinitus vocati, sed sua cupidine accensum culmen regiminis rapiunt potius, quâ assequuntur.* Ita Gregor. Et verò cum magnam id vituperationem effugere nullatenus possit; inde maxime odiosum redditur, quod miserrima illa Antichristi tempora atterahere, siue preuenire videatur, de illis siquidem, Isaias 3. 10. ita inquit: *Obtenebratus est Sol in ortu suo: dissimili quidem, ac Ioel locutione, qui nimirum, c. 2. 31. ait. Sol conuertere tur in tenebras; etenim licet utrobique de Prælati vitiorum tenebris obscuratis sermo sit, at Ioel de his solū, qui à pristina rectitudine in deprauatos mores deuenere loqui videtur; Isaias verò ipsumet ad dignitates, & honores*

Osce 8. 4.

Gre. Mag.

Ad Ephes. 5. 27.

S. Aclred.

ingressum tenebrosum, ac deprauatissimum futurum affirmare videtur, cum Solem in ortu suo obtenebratum facit, sic id adnotante S. Aclredo, serm. 10. *Multum initio Sacerdos sui lucent, quorum, scilicet, & vita integra est, & intentio recta, & electio sana, qui tamen postea morum mutatione obtenebrescent: At instanti tempore Antichristi ita mortalium mentibus dominabitur auaritia, & ambitio, ut etiam ipsa promotionis initia, quasi ortus Solis tenebris plena sint, quia nimirum, & vita pessima procedet, & peruersa intentio, & turpis ingressio succedet. Abi ergo, & dignitatibus per fas, nefasque turpiter teingere, ut illustis Antichristi præcursor fias.*

XI.

Ioan. 18. 18

Ambros.

Sed & in sæcularibus etiam Præfecturis, ac dignitatibus obtinendis, non leuiter aliquoties peccatur, dum nō alius ad illas aditus pluribus aperitur, quam Petro in domum Principis ingressuro; ipsum, nimirum, manu ducente ancillā ostiariā; id sic referente Ioann. cap. 18. 16. *Dixit ostiaria, & introduxit Petrum: & condemnante Ambros. lib. 10. in Luc. Male Eva induxit Adam, male Petrum introduxit femina. Ita enim aliquando res euenit, ut ad Præfecturas, & Magistratus, ad quos totum non modo rerum familiarium, & honoris, sed humanæ etiam vitæ, necisque ius, ac momentum deuoluitur, Principum virorum ancillæ, siue famulæ candidatis ostiū aperiant, in harum quippe dotes, & præmia ea munera à Regum familiaribus promittuntur. Vnde eā de causa videas plures, quibus publicos hosce honores adipisci, in votis est. Laboribus parcere, parumque de studiorum orationibus, & vitæ probitate curare, cæco quidem, sed felici errore, dum eo compendio munera, quæ exoptant obtinenda sibi certo sciunt, sic supremi honores vili iam ratione ancillantur ancillis; sic homines ad matrimonia inuiti inhiant. Namque.*

Nec pharetris veneris macer es, aut lampade feruet,

Indefaces ardent, veniunt à dote sagitta.

Sed quam vanum ijs sit ante lucem surgere, ut dicebat August. adnot. sequent. videbimus.

ADNOTATIO. VI.

Rectam administrandi munerum rationem, felicemque successum à meritis, per quæ ad illa peruenitur potissimum dependere.

AM verò, ut Christo Domino, ad Regnum gloriamque suam, per laborum merita, aditus, & via fuit ita eius regnum tam omnium florentissimum, quam aternitati innixum sic prædicatur Daniel. 7. 13. *Ecce cum nubibus caeli quasi filius hominis veniebat, & usque ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt ei, & dedit ei potestatem, & honorem, & Regnum, & omnes Populi tribus, & lingua ipsi seruiet: potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur.* Videlicet bene parta gloria firmissimis innixa radicibus semper floret, & qui ad dignitatem per portas ingreditur ut adnot. 4. dicebamus felicem in eius administratione successum habet. Prosperaque ei obtingant omnia, qui verò secus facit dedecus sibi, ac ruinā pro dignitate, & exaltatione accersit: quippe gubernandi, regendique munus à Dei fauore, & prouidentia humanos conatus adiutis potissimum dependet. Vnde Chrysostomus, homil. 15. in 1. ad Corinth. dum Principatum cum agricultura componit, sic inquit. *Hæc autem ars magis, quam alia à diuinā gratiā dependet, & sere tota à celo perficitur: nam (1. ad Corinth. 3. 7.) neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Quo etiam it, quod tam de regio statu, quam de lautiorē fortunā, sic eleganter dixit Synes. orat. de regno. Præterea ad eam (beatitudinem externam) conseruandam Dei ipsius auxilio opus est, & mente, & arte, & tempore, præclare quoque gestis, & vitiis, & varijs, quæ nec experientia vllā constant, nec sunt, cui experientur facilia. Non enim quemadmodum homini securus dñs fortuna successus aduenit, ita sine labore, ac sollicitudine conseruatur. Ita ille.*

Hinc Psalm. 32. 16. Dauid: *Non saluabitur Rex per multam virtutem, & gigas non saluabitur in multitudine virtutis sue; ac si dixerit, Deo non propitio, & adiuuante infirmæ, ac*

I.

Dan. 7. 13.

Chrysost.

1. Ad Cor. 3. 7.

Synes.

II.

Psalm. 31. 16

nullæ sunt quamlibet fortissimi, ac gigantei hominis vires, ut prosperum in principatus administratione secundæ fortunæ successe habeat. Subdit: *Fallax equus ad salutem; in abundantia autem virtutis suæ non saluabitur*: ubi pulchrâ equi imagine, alacritate, ferocia, agilitate, fortitudine, solertique disciplina præditi, quidquid pertinet ad egregias hominis dotes, quibus res suas ita ducere, ut prosperum sibi sperare possit euentum denotat; at ea, omnia nisi Deum, quis adiutorem habuerit fallacia esse optimè confirmat. Vnde inibi

Augustin. August. Cum tu vides equum bene formatum, bonis viribus magno cursu præditum, ista omnia velut promittunt tibi de illo salutem, sed fallunt, si Deus non tuetur. *Cyr. Ale.* Cyrill. verò Alexandr. in cap. 2. Amotam hæc, quam illa Vatis Psalm.

Psal. 146. 10 146. 10. verba: *Non in fortitudine equi voluntatem habebit, neque in tibys viri beneplacitum erit ei premes*: sic opportunè inquit: *Inutilia sunt ista funditus, nisi Deus pugnantem adiuuet, ipse enim est Dominus virtutum, qui infirmis nervos subministrat, & eneruat à quibus est offensus.* Sed Nicephorus Gregoras lib. 7. opportunissimè hæc ita confirmat, ubi diuinæ providentia non committat consilijs, actionibusque hominum, malus his exitus aduenit, & cogitationibus valde adversus; nam tunc neque vir consultus, consultus; nec fortis, fortis; sed etiam sapientissima consilia insipienter desinunt, & generosa maxime, & fortia, acta turpia, & infamem exitum consequuntur. Optime: etenim, quod de ineluctabili fatore vi, ethnico seu sa dicebat

Nic. Greg. Vellei. Pat. Vellei. Pat. lib. 2. de Dei providentia sapienter dixeris, cuiuscumque fortunam mutare constituit, consilia corrumpit; siue (ut Dauidica locutio fert. 2. Reg. 15. 31.) *infatuat*: Quod si equi fortitudinem (siue potentatum, ut legit August.) dicto Psalm. 146. 10. pro ipsâmet potentia, vel dignitate sumpseris. Audi quid ad ea verba moneat idem August. Potentatus equi est superbia. Videtur enim equus veluti ad suggestum hominis accommodatus, ut altior incedat. Et re verâ est in eo ceruix, indicans quandam superbiam. Non se extollant homines in suis dignitatibus, non se sublimes putent honoribus, caveant ne in equo in domito precipitentur. Vide enim quid dictum est in alio Psalmo. Hi in curribus, & hi in equis nos autem in nomine Domini nostri magnificabimur. Hæc August.

Vellei. Pat. Porro in ipsâmet suæ Passionis nocte oraturus Christus ad Patrem, non omnes discipulos, sed Petrum, & duos filios Zebedæi secum assumpsit Matthæi 26. 37. sed quare hos potius, quam alios? Respondet Paschasius lib. 12 in Matthæum. *Quasi firmiores in agone certaminis.* Sed his etiam obserua dixisse

Dominum ver. seq. *sustinete hic; ad quæ verba idem Paschasius, iubet tamen manere eos in suo gradu, ut unusquisque in loco, & sorte vocationis suæ consistere discat, ne altiora se quærat.* Plane, quia qui locum, ac sortem suam non feruat, sed in magnis, & mirabilibus super se, ambulat, certæ ruinæ se exponit, dum diuinam providentiam sibi commilitantem nō habet. Quare rursus ibi obserua dixisse Lucam, cap. 21. 41. *auulsum fuisse Christum ab eis, quantum iactus est lapidis, nimirum, ut ipse ad manum, siue ad orationis ictum, seu iactum esset, (Hispanè, à tiro,) illis opem laturus, qui in loco, & ordine suo permanissent, secus verò si deserto ordine sibi designato, alio commigrassent:* Hinc quidē ille inter omnes opportunior serpenti dolus, quo primum Parētem ē tanto fastigio deturbaret, visus est, si ad ea, quæ cōditio sua maiora essent, cōcupiscenda pelliceret. rectè monet Ambros. dū serpente his verbis loquentē facit, lib. de Paradiso cap. 12. *Multas vias habeo, quibus hominem decipere possim, de limo factus est, terra ei mater est, corruptibilibus inuolutus, est igitur prima via, ut decipiatur dum conditione sua maiora desiderat.* Quare? tum quia à propria, & conuenienti sibi sede dimotus Deum ad iactum lapidis, adiutorem, & protectorem nō habebit, tum etiam quod ut sapienter dixit Synesius epist. 105. *Etenim hominē diuinis prope honores capere siquidem dignus est, qui assequatur: ad animi fructum accedit suauissimum; in multum rei dignitate sit inferior, acerbam futuram spem proponit.*

Luc. 21. 41

Ambros.

Synes.

V.

Mihi quidem illa Christi Apostolorum principi, ob robur confessionis, eius (ut inquit Chrysostom. hom. 2. in Psalm. 50.) siue quod ipsum, *Regem cælorum* (sic Rabbanus in cap. 16. Matth.) maiori præ ceteris deuotione confessus, fuerit, facta promissio, & tibi dano clauis regni cælorum, & quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum, & in cælis, & quodcumque solueris super terram, erit solutum, & in cælis. non mediocrem emphasim habere, videtur; ut enim minimè est dubium, quin clauis promissione Ecclesiæ principatus, primariaque potestas, quæ penes Petrum, & ipsius successores mansit, ut efficaciter cōtra Caluinū probat Maldon. significetur; ita nulla alia tam apposita metaphora is dignitatum omnium apex significari potuit, ut non solum ea potestas, sed felicissimus etiam in illâ administrandâ modus, & exitus declararetur; quod nimirum talis vis, atque efficacia illius exercendæ foret, ut cōtra ipsam nemo quidquam agere, moliri ve posset, ipseque suo arbitratu (clauis videlicet non errante ut inquit Theologi) liberè quidquid voluisset, esset au-

Chrysost.
Rabban.

III.

Mat. 26. 37

Paschas.

surus, idque ratum futurum, & ad modum clavis, quæ quod clausum est, aperit, & quod est apertum, claudit, quos vult, admittit, & quos vult, excludit; neque contra quis audet, aut admissos excludere, aut exclusos admittere; quidquid ipse aperuisset, siue decreuisset, aut permisisset, à nemine infringendum; quidquid abrogasset, à nemine constituendum foret. Sed, unde tanta ea vis, atque opportunitas huic potestati aduenerit, cognosce; tibi (inquit Dominus) dabo; hoc est, non tibi aliunde hæc potestas; quam à me ipso immediate obtinget, Hispane: *De mi mano à la tuya*: Iam quidquid à Deo acceperis firmum, ac prosperum euadet, cum Deum adiuantem, & operi manuum suarum dexteram porrigentem simul sis habiturus; contra vero si potestatem ab ipso non accipis, quamlibet consultus, ac prudens tibi videaris, turpam, & infelicem exitum habebis; unde in ea, ligandi, atque soluendi, similitudinetate innuitur, eam quæ aliunde, quam à Christo, manus dignitatem, aut præfecturam accipit, non soluendi, ac ligandi facultatem, hoc est, rem bene, ac facile expediendi (non est sermo de potestate iurisdictionis, sed de bono gubernationis exitu) sed impediendi, & illaqueandi occasione accipere; ita quidem præfatio adnot. præced. loco Osee 8. 4. *Ipsi regnauerunt, & non ex me Principes exsisterunt, & non cognoui*: id est non probavi, nec ratum habui. Quid inde? Non teneor ex pacto conuenito peculiarem illis in munerum administratione opem ferre. Hinc illorum exitum sic infert Vates: *argentum suum, & aurum fecerunt sibi idola, ut interirent. Fuit dicere, auro, & argento munera, quæ illis ruinæ, & infelicitatis occasio essent, comparauerunt, compræponit de fuentura à costa de sus dineros*. Quasane de causa ipsummet cottidianum panem, qui & vitæ subsidium, & iustis, ac peccatoribus communis est, peculiari ratione à Deo esilagitare, iubemur Lucæ 11. 3. ut non nisi ab eius mano ut nobis vellis, ac proficius sit, accipiamus. Ita Chrysost. in Caten. S. Thom. ad cap. 6. Matthæi. *Non solum autem oramus ideo; panem nostrum da nobis hodie, ut habeamus quid manducemus, quod commune est inter iustos, & peccatores, sed ut quod manducamus, de manu Dei accipiamus, quod est tantum sanctorum*. Nam illi Deus dat panem, qui cum iustitia præparat; diabolus autem ei, qui præparat cum peccato, vel ut dum à Deo datur sanctificatus accipitur; & ideo addit, nostrum, id est, quem nos habemus paratum illi da nobis, ut à te sanctificetur. Ita Chrysost.

Sustulit Christum Dominum malus dæmon supra pinnam templi Lucæ. 4. 9. sed quo fine? Num ut in excelsis illo consisteret?

Aut gradum inde ad superiora conscendendi faceret? Audi. *Mitte te hinc deorsum*, scilicet ideo ipse ad gloriam erigit, ut deiciat, nec aliâ de causâ in altum sustollit, nisi ut ab altiori loco præcipiet. Ita Ambros. lib. 4. in Lucam. *Hec quidem est iactantia, ut dum se putat unusquisque ad altiora conscendere, sublimius usurpatione factorum, ad inferiora iudatur*: Ad quem etiam modum Gregorius lib. 7. epist. 110. to. 2. de ambitiosis, qui importune se inferunt dignitatibus: *Qui sic nituntur ad altiora conscendere, quid agunt, nisi ut crescendo decreascent, & ascendendo descendat*. Sed ex præfatio Lucæ loco eum, qui Deo manu ducente ad dignitatum fastigia conscendit, ab illo, qui diabolo impellente in altum subleuatur facile discrimines, quod Deus per gradus ascendentem deducat, dæmon vero sine gradibus, sine scalâ efferat: Iam si gradus velis cognoscere, ad thronum Salomonis 3. Reg. 18. sexque illius graduum significationem à venerabili Aelredo in allegorijs Gotfr. Tilmanni ad lib. 3. Reg. accipe. *Primus conversionis, secundus purgationis, tertius virginitatis, quartus scientie, quintus contemplationis, sextus charitatis*; unde quidem sic ad rem nostram infert; qui sine ijs gradibus nituntur, non tam secessus, quam ruiturus ascendit: Subiicit statim *Noli amulari in malignantibus, qui cum fini fornicatores, & adulteri impudenter, & irreuerenter ascendunt cubile Patris sui, & maculant stratum eius, thalamum Christi*. Nolite amulari in talibus licet prosperentur in vjs suis. Quoniam tamquam fecum velociter arefcunt, &c. *Qui enim inutilem seruum profici iubet in tenebras exteriores, quid faciet de indigno? De impudenti? De pestilenti? De se in Christi cathedram turpiter ingredienti*. Hæc Aelredus.

Vidisti adnot. præced. in domum Principis Sacerdotum male Petrum introductum, femineo videlicet fauore: Quem iam talis ingressus sperat exitum? Errorem certe, lapsum, præcipitium. Ita pulchre Ambros. lib. 10. in Luc. *Quomodo enim non erraret? Quem intro misit estuaria, & ostiaria Iudeorum*? Ac si diceret. Num alius euentus in domo Principis Sacerdotum Petro poterat obtingere? Cui ancillæ fauor ostium aperuit: melior ne è tali ingressu euentus sperandus fuit? Ac si cum Pisone apud Tacit. lib. 1. histor. dixerit: *nemo unquam imperium flagitio questum bonis artibus exercuit*: siue potius cum Leone Magno epist. 85. *Principatus, quem aut seditio extorsit, aut ambitio occupauit, etiam si moribus, aut actionibus non offendit; ipsius tamen initij sui est perniciosus exemplo, & difficile est, ut bono peragatur exitu, quæ malis sunt inchoata principio*. Hæc sic diffundit Basilii epist. 69. *Nam qui*

Ambros.

Leo Magn.

3 Reg. 10. 18

Aelred.

VI.

Ambros.

Corn. Tac.

Leo Magn.

Leo Magn.

Leo Magn.

Leo Magn.

favore

Osee 8. 4.

Luc. 11. 3.

Chrysost.

V.

Luc. 4. 9.

Basil.

favore humano ad imperium deveniunt, eodem ipso favoris gratiam implent, iustum iudicium perijt, quisque cordis sui desiderio ambulat: malitia immodica populi immorigeri, praefecti non libere loquuntur: Nam qui per homines sibi ipsis potestates acq̃uierunt, servi sunt eorum, quorum favore aditus sunt. Applaudit ijs, quod in Principibus Sacerdotum Anna, & Caipha notavit Paschasius lib. 12. in Matth. Mirandum valde non esse, quod in principatu inique se gesserint, qui illum nō iure, aut successione, sed emptione acceperant, nec igitur mirum (inquit) si iniqui Principes iniqua consilia, inique indicant, & iniquos ad iniquitatem foveant, qui nō ex successione ut lex iubet à Domino promulgata Sacerdotium obtinuerant, sed ut Iosephus refert, vnius anni Pontificatum ab Herode pretio male redemerant. Tales igitur semper timendi sunt Sacerdotes, quicumque pretio, & non ex gratiā Spiritus Sancti honores sectantur Ecclesiarum, cum quibus semper falsum aggregatur concilium falsi testes queruntur, cum quibus nō veritas, non religio, sed iniqua semper in causis praefertur auctoritas. Hæc Paschasius.

Paschasius

VII.

Quod si de ijs, qui pro virtutibus, proprijsque meritis, honoribus, atque muneribus necessarijs ad auri virtutem, siue vim confugiunt, peculiariter sermo sit, illud maxime in ipsis timendum est, ne flagitiose venditent, quæ turpiter pararunt, ut de Ciceronis eloquentia dicebat Sallustius in declamat. in Cicer. Dixit namque sapienter Synes. orat. de Regno fieri vix posse, ut torvis, ac rigidis oculis aurum is intueatur, cuius ope ac beneficio ad Reip. administrationem pervenit. Sic enim ille orat. de Regno. Atque ille sane quomodoque dives magistratum pecunijs mercatus, eiusmodi sit equi distributor idoneus nesciat: videtur enim (ut ita dicam) non facile is iniustitiam odio persecuturus, ne dum pecunias contempnurus, aut Praetorium minime venalium iudiciorum forum redditurus. Siquidem credibile non est eum sublato vultu, torvis, ac rigidis oculis aurum ex adverso intueri posse; contra vero verecundiā motum iri, non nihilque remissurum, ac demum auidè amplexurum esse, cui eo ipso gratiam habet, quod parte aliquā divitiarum Reipub. administrationem permutavit, & tamquam aliquid aliud civitates conduxerit. Novit ergo se eius beneficio in honore esse, sublimique in solio sedere. Sed minus scrupulose hanc de re agens Seneca ad iuris calculos eleganti id subfannatione sic renocabat. Provincias spoliari, & nummarium tribunal audita vtrunque licitatione alteri addici, non mirum, quandoquæ emeris, vendere, gentium ius est: At enim vero, de iniquissimo hoc gentium iure pro ipsis gentibus graviter conqueritur Saluvian. Maffil. lib. 4. de Proni-

Synes.

Senec.

dent. vbi cum dixisset: Quid est omnium aliud saluvian. dignitas sublimium, quam praescriptio civitatum? Aut quid aliud quorundam quos taceo praefectura, quam praeda. Nulla siquidem maior periculatorum est de populatio, quam potestas; ad hoc enim honor à paucis emitur, nisi ut cunctorum vastatione satiatur: statim hæc subiicit: quod quid esse indignius, aut iniquius potest? Reddunt miseri dignitatem prætia, quas non coemunt, comertia nesciunt, & solutionem sciunt: Ita ille.

Mirum quidem est, quam fuerit severum Simonis Petri in Simonem Magum iudicium, cum ipse pro spirituali dono Apostolorum Principi pecunias offerebat, Pecunia (inquit) tua tecum sit in perditionem. Non est tibi pars neque sors in sermone isto. Actuum 8. 20. Cur enim rudis in Christianā disciplinā hominis ignorantia, quæ pietatis gustum habere videbatur tam acrem iram commoverit? Vis scire? Quod non simplex ignorantia; sed fallax, & malitiosus veteratoris dolus fuerit, non tam enim tunc de dandā pro eo dono pecuniā, quam de eā in posterum accipiendā cogitabat, ut scilicet, quod semel ab Apostolis emisset, postea iure gentium venditaret. Audi Tertullian. lib. de Idololat. cap. 9. Nam ex indo, & Simon Magus iam fidelis, quoniam aliquid adhuc de circulatoria secta cogitaret, ut scilicet inter miracula professionis suæ etiam Spiritum Sanctum, per manuum impositionem evundinaret, maledictus ab Apostolo de fide eiectus est. Acutè, evundinaret, velut in nundinis venditaret. Undè emphatice præfatis verbis, hæc subiungit Petrus, cor enim tuum non est rectum coram Deo, hoc est, dolose, & fallaciter agis, & pro pietate, quam prætendis, quæstum tibi paras; & statim, in felle enim amaritudinis, (Lectio Syriaca, in hepate amaritudinis,) & obligatione impietatis video te esse: Ac si diceret Petrus. Ego quidem hepatus, quod sanguinis, ac proinde concupiscentiarum, & præcipuè avaritiæ vas, & officina est, nam,

VIII.

Act. 8. 20.

Tertullian.

Lect. Syr.

Pecunia est sanguis miseris mortalibus. intuitu video, teque in illo de Spiritu Sancti gratiā, nundinas, quæstum, & divitias cogitantem, atque molientem, ideo nulla tibi fors, ac pars in hoc dono, quod sese liberalissimè diffundit, esse potest.

Nec solum ad animæ lapsum, & varia crimina, quibus ij Magistratus, atque Prælati obnoxij fiunt, hæc reuoces, sed de dedecore etiam, atque ruinā, quæ illis eā de causā obringit possis accipere: Dixit namque sub hoc sensu Vates Psalm. 36. 20. Inimici vero Domini mox ut honorificati fuerint, & exaltati; deficientes quemadmodum fumus deficient. Sed ob-

IX.

Psalm. 36. 20.

Hieronym. Ierua prius, Hieronymum pro: honorificati: legere: gloriantes ut monocerotēs, quod videlicet in dignitate, & gloria, quam acceperunt firmitissimos, & insuperabiles se reputent, iam, quid inquit Plakes? *Quomodo fumus deficiet*: ut summam vanitatem, & leuitatem maximæ illi firmitudini, quæ se præditos putabant, opponat. Sed quare sicut fumus? Ut ostendat; ipsammet exaltationem, atque ad dignitatem alleuationem, quod fundamento careat, ruinam esse; fumus enim cum ascendit deficit, & dum sese dilatat, euanesceat. Ita mihi August. *Fumus à loco ignis erumpens in altum extollitur, & ipsa elatione in globum erumpens intumescit, sed quanto fuerit ille globus gravior, tanto fit vanior, ab illa enim magnitudine non fundatur, & soli data, sed pendente, & inflata, ut in auras, atque in ventos dilabitur, ut videas, ipsam ei obfuisse magnitudinem.* A quo sane sensu non dissident peculiæ huius loci translationes, quæ à Caldeo, & alijs adhibentur; nimirum ex Caldeo aliqui legunt: *Inimici Domini sicut pretiosi igni, qui à principio signantur, & postremo maculantur, sic deficiunt, & in fumo gehennæ consumuntur.* Alij vero ex Hebræo: *Sicut pinguedo agnorum, quæ cum oblata fuerit super aram consumitur, & in fumum euanesceat*: eo enim hæc eunt, ut indicent, homines peccatores, & indignos, simul atque ad honorum splendorem, dignitatesque perueniant fumi ac vaporis instar euanescere: quod magnitudo illa, atque sublimitas meritorum fundamento careat, immo vero, pro basi cui innitantur, lubricum indignitatis ad præcipitium superpositum sit, non secus ac ignis pinguedini, ut in momento lique fiat, ac consumatur. Ut videas eos, qui immerentes, & indoctos ad munera, & honores promouent, nihilo melius cum illis legerere, ac si vel dedecori, & in famæ in aram sacrificandos offerret, bene siquidem dixit alicubi Plutarchus: *Si quis statuas parauas, atque ridiculas pedamentis, & basibus magnificis sublimibusque imponeret, multo minores ad aspectum proponeret, multo magisque ridendas; ita sanè, qui indignos dignitate, & honore, atque virtutis merito pusillos in sublime extollit: vel, per lubricam, ac præcipitem viam, cui sine casu, aut prolapsione insisti vix potest, toto impetu cogerent, decurrere dixit enim sapienter Seneca lib. de tranquill. animi. Quæ excelsa videntur prærupta sunt.* Nec minus opportunè Plutarchi. in commet. de Fortunâ, quippe non tantum inmerito secundis rebus uti, occasio fit desipiendi stultis, ut ait Demosthenes, sed immerito fortunati esse, occasio est non sapientibus rerum asperarum. Quam, quæso, ad rem in memoriam reuoca, quæ de Pontificis corona dicebat præced. adnotat.

Iosephus, loro quodam seu vittâ capiti adstringi, in quo, & nomen Dei esset incisum, & calyculi aurei quales videntur in herbâ, quæ vocatur Daccharus, spectarentur, & vero de herbâ illâ maximè est manifestum, medicis artibus non præparatam, atque correctam, turbare mentem, ad insaniamque redigere, atque in vltimum pertrahere discrimen, ut videlicet argumento sit: coronas hæc, atque Præfecturas, in quibus Dei nomen non fuerit incisum: ad quas, inquam, Dei autem, proprijsque deducuntur meritis non peruenitur, exitiales habentibus esse, quippe quæ illos de excelsis, siue præruptis illis deiciant, & rerum asperarum occasio, sint.

Rudius omnium elementorum, huic rei appositum nobis suppeditat exemplum; sic enim de terrâ Vates Psalm. 103. 5. *Non inclinabitur in sæculum sæculi.* Quare non inclinabitur? Dixerat immediate. *Qui fundasti terram super stabilitatem suam:* nempe quod propriæ stabilitati innatoque ponderi innititur, titubare, & inclinare in alteram partem non potest; ideo in centro vniuersi terra constituta paribusque vndique momentis librata, ut ab ipso centro minime diuellit; ita de loco decedere non potest. Quem sane ad modum, qui super meritorum basi in terræ columnas venerandasque statuas constituntur, tamquam super stabilitatem suam fundati, firmiter in dignitatibus, & honoribus persistent; contra vero, qui male interius librati, fauori potius malisque artibus incumbunt, nutare, & in ruinam propendere necesse est. Sed id elegantius à Plutarcho assertum accipe lib. de doctrinâ Principum, ubi cum indignos hocce Magistratus, & Dynastas cum colossis, & magni ponderis simulachris composuisset, subdit. *Ni si quod istud colossorum pondus rectitudinem illorum stabilem, & immotam seruat; at inuoluti duces, ac Principes propterea quod intus male librati sunt, sipe numero vacillant, ac subuertuntur.* Reddit rationem. *Etenim cum basi non recte posita sublimen superstruunt potestatem, simul cum ipso pondere nutant, & ad ruinam inclinantur.* Sic ille. Nec ab hoc etiâ dissidet, quod hi, qui minus rectè philosophantes, sonitum potius, quam sensum nonnullarum sacræ paginæ locutionū secuti terram super aquam fundatam esse dicunt, dum necessaria argumentatione, ac manifestis experiētijs naturaliter super aquam esse non posse conuincuntur, pro suæ sententiæ confirmatione (Dei omnipotentia, cum nec opus est, nec decet abutentes, ut inquit P. Pereyra, lib. 1. comm. in Genes.) addunt; nimirum, ita velut insidentem, & innatantem aquis à Deo miraculose sustineri, nam si id ad nostrum institutum aptes,

X.

Psalm. 103. 5

Plutarch.

P. Pereyra

non abs re conuincens, mollem honorum, & functionum publicarum, non veris, ac proprijs meritorum fundamentis innixam, sed lubricis, & labentibus aquis fauoris, & diuitiarum veluti innatantem, non nisi grandi miraculo posse consistere, & vero ad hæc patrandam miracula non ita facile Deum sese accommodare, satis liquet, scilicet propter indoctos & male meritos, qui regnauerunt, & non ex Deo, *Principes extiterunt*, & ipse non cognouit, mouetur terra, & transferrentur rupes de loco suo? *Iob. 18. 4.*

Iob 81. 4.

XI.

Mirum quidem est, quam anceps in scriptura sit manuum impositio. Nam si aduertis, primum manuum impositione, muneri alicui hominem destinare, mos erat. Vt apparet *Num. 8. 10.* vbi super lenitas, Dei ministerio à populo dedicandis filij Israel manus suas imponebant. Similiter *Numer. 27. 18.* de Io sue populo præficiendo, dixit ad Moysen Dominus. *Tolle Iosue filium Nūn, virum in quo est spiritus, & pone manū tuam super eum.* Ad quæ etiam modum in nouo testamento, cum manuum impositione Ecclesiasticis muneribus Dei ministri alligantur, vt ex *1. ad Timoth. 5. 22.* *Manus cui non nemini imposueris.* Et plurimum Patrum monumentis, satis liquido constat: Deinde manuum impositione diuersissimis omnino, imò contrarijs rebus, vitæ videlicet, & morti aliquis destinari dicitur. Nam impositis manibus diuinus Spiritus, qui vitæ fons est fidelibus ab Apostolis communicabatur, *Actuum 8. 17.* *Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum Sanctum;* & manuum etiam impositione ad aram, vel necem victimæ siue rei mortis addicebantur ita præfatio cap. 8. *Numer. vers. 12.* leuitis super capita botum, qui morti in holocaustum Domino destinabantur, manus imponere, præscribitur, & testes super illum quem suo testimonio reddebant morti obnoxium manus imponebant, vt apparet *Daniel. 13. 34.* Presbyteris super caput Susannæ manus imponentibus, vt eam morti destinarent: Iam quid sibi vult tam contrarius eiusdem formi læ vsus? Quo ve tanta diuersitas ire potest? Vis dicam quod sentio? Idem horum omnium sensus, eademque vt ita dicam anima est. Atque eò quidem hæc ire videntur, vt innuatur eum, qui muneri alicui præficitur, vel vitæ, vel morti pro meritis, & dignitate, siue pro demeritis, & quod muneri idoneus non sit, certissimè destinari: quippe qui per probitatis gradus ad munus ascendit, diuinum Spiritum adiuvantem, & promouentem deducit secum ad vitam, qui vero indignus, & absque meritis Prælatuæ, siue Magistratuise ingerit, non tam fessurus, quam ruiturus ascendat.

Vnde qui minus idoneos muneri præficiunt, nihilo melius cum illis se gerunt, ac si suo illos testimonio ad aram, in quâ, sicut pretiosi agni, qui à principio saginantur, & postremo mactantur; siue, pinguedo agnorum, quæ cum oblata fuerit consumitur, & in fumum euanesceat, destinarent.

Quare ad præfens institutum opportunus est locus, Sapientiæ. 14. 8. Vbi tam in idola, quam in ipsorum artifices, & cultores sic inuehitur Salomon. *Per manus autem quod sit idolum maledictum est, & ipsum, & qui fecit illud, quia ille quidem operatus est, illud autem cum esset fragile, Deus cognominatus est.* Pendè vero ibi in primis, pro maledictum Græce esse execrabile; necnon Vatablum legere, infelix, Sed deinde, esto dubio procul, verum sit, cultores Idolorum maledictos, execrables, & infelices esse, sub hoc eodem sensu, quem persequimur: nam Salomone *Prouerb. 26. 8.* teste sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurij, ita qui tribuit insipienti honorem. Quæ Ambrosius epist. 10. sic legit, & explicat, qui diligit lapidem in fundibulo, similis est ei, qui dat insipienti claritatem, nam se ipsum vulnerat, atque sibi potius dum interquet iaculum, affert periculum. Illud merito ambigas; cur idola ipsa execranda, & in felicia appellentur, non alia ratione, nisi quod ligna eaque fragilia sint, cum vel hac ratione felicia appellare possis; quæ ligna licet fuerint, in summo pretio, & honore ab hominibus habeantur? Subsistit tamen vt verissima, & egregia ea sapientis ratio, quia cum esset fragile, Deus cognominatus est. Quamvis enim primo intuitu lignum illud ad dignitatis, & diuinitatis fastigium apud profanum, & indoctum vulgus euectum, esse videatur: re tamen verâ summum potius dedecus est affecutum, quam primum enim pondus negotiorum, & curarum humani generis, quod diuinis humeris inniti debet: (*Portat enim Deus omnia verbo virtutis sue*, vt ad cap. 2. versu 24. dixi) his idolis siue lignis est impositum, illa vt fragilia, & nullius roboris, misere oneri cedunt: ideoque ludibrio omnibus iusta ratione habentur, sic scito dixit Nazianz. orat. ad centum, & quinq. Episcop. discant Diuinitatem non sese diutius cohibituram, quin procerum capita vt Habacuc loquitur cum stupore dissecet, nimirum ipsa quoque dissecata, & male diuisa in id, quod præ est, & quod sub est, vt sic maxime, & Deitas contumeliâ afficiatur; in creaturarum ordinem reducta, & res create onerentur Deitati honore ad æquata. Bene onerentur, non honorentur, quod idolis siue ijs, qui indigni sunt nõ heret, siue agglutinetur honor sed pro honore, onus resultet, cui dum meritis impares sunt, cum omnium risu succumbant,

XII.

Sap. 14. 8.

Vatabl:

Prou. 26. 8.

D. Ambr

Ad Hebr. 1. 3

Nazianz.

- bant, necesse est. Vnde de Paulo, & Barnaba diuinos sibi honores ab ethnicis delatos modis omnibus reculantibus hoc sensu dicebat
- Ambros.** Ambros. lib. 3. de Virginibus: *Paulus, & Barnabas putauerunt se grauari, cum cernerent se adorari. Et merito, cum pondus id, non honores esset: nec alio sensu dicebat Tertull.*
- Tertullian.** Apolog. cap. 33. *Non enim Deum, Imperatorem dicam, vel quia mentiri nescio, vel quia illum deridere, non audeo: pulchre; nam oneratur, & deidetur creatura Deitati honore adæquata, certe deos, siue idola sua hæc ethnici ratione pro honoribus, & laudibus, quas si veros deos esse experirentur, deferrent probris, & maledictis indefinenter figebant, sic enim Lyricus Satyra 8. Priapum se conquerentem facit.*
- Horat.** *Olim truncus eram ficulnus inutile lignum, Cum faber incertus scanthi faceret, ne Priapum, Maluit esse Deum, Deus inde ego sum, antique, Maxima formido.*
- Catull.** Similiter Catullus, qui eundem Priapum, alibi se quercum aridam, alibi populum etiam aridam cognominantem facit. Nec minori licentia Iuuenalis Iouem Deorum maximum sic irridet.
- Iuuen.** *audis: Iupiter hæc? nec labra moues, cum mittere vocem, Debueras, vel marmoreus, vel abeneus? aut cur, In carbone tuo charta pia thura soluta, Ponimus? Ut video, nullum discrimen habendum est, Effigies inter vestras, statuamque Batilli. Audis eximias laudes, quibus ethnici ipsi lignea, & fragilia numina ornant? vides quomodo ipsa ligna puderet, poeniteretque, si in ipsa pudor caderet, ob sibi adscriptam dignitatē? Bellē nunc hæc omnia ad nostrum institutum spectant, Idolum namque (Magistratum dico, Præfectum, Prælatum sic enim appellatur à Zacharia cap. 11. 17.) quod non meritis, sed per manus (fauorem pecuniam, & id genus alia intellige) sit, maledictum execrabile, & infelix est, & ipsum, & qui fecit illud, quia ille quidem operatus est, illud autem, cum esset fragile, id est indignum, & e grege insipientium Magistratus, vel Antistes cognominatus est. Nam cum negotiorum pondus, quod humeris suis imparerat, ipsi incubuit, onere pressum, fractum, & comminutum cum omnium irrisione cadere, necesse fuit. Quid hæc sibi velint, sic explicat Bernardus lib. 2. de consideratione ad Eugenium, credo erubescens in summo positum apice videri hominem nudum, festinauit induere insignibus suis, absque his nempe eo deformior, quo illustrior pares. Numquid potest abscondi ciuitatis supra montem posita de solatio, aut latere fumus lucerne extincta super candelabrum? Simia in lecto,*
- Zachar. 11.** *17.*
- D. Bernar.**
- siue palam posita irrisioni, & ludo puerorum obijcitur. Princeps, aut Magistratus insipiens, & honore indignus irrisioni, & contumelijs subiaceret. Hæc Bernardus. Ita quidem de Sergio Galba Romani Imperij fastigio non satis idoneo dicebat Cornel. Tacit. lib. 1. histor. Maior prima totius, dum priuatus fuit, & omnium consensu capax Imperij nisi imperasset: Quo intentus moriebat Plutarch. in commentar. ad Princip. indoct. Vita fieri non potest, ut in summis petestibus dilutescant ceterum comitiales quidem, si algore correpti sint, vel circumacti vertigo occupat, & inuatiatio, quæ corporis validitatem eorum arguit, indoctos & inertes fortuna, quando paululum ab eâ sublatis opibus, vel honoribus, vel Imperijs in sublimem euolauerunt, mox precipites ferri ostendit: subijcit egregiam imaginem, immo sicut vas, integritate, an vitiosum sit, dominare est, non inter noscitur, sed postquam quid insuderis, proditur, quod perfuit, haud aliter animi madidi, potentiam non continentes, diuani cupiuntibus, iracundis, proceritatibus, insolenis. Hæc Plutarchus.*
- Corn. Tac.**
- Plutarch.**
- XIII.** Sed illa multo opportuniore sunt, quæ Drogo de Sacramento Dominice Passionis in Christo Domino spineâ coronâ redimito, & à militibus illuso obseruat, dum Dominum, peccati speciem, atque figurâ in se suscipere, ac plectere, per allegoriam sic subtiliter considerat: Iam quod sequitur luce clarius est, quia geniflexo talibus illudatur, potius quam seruitur: Aue Rex Iudæorum, & expuentes in eum: laudibus super vacuis (laudatur enim peccator in desiderio animæ suæ, & iniquus benedicunt) Et post nonnulla ad ea verba Matth. 27. 31. postquam illuserunt ei, exuerunt ei lamam, & induerunt eum vestimentis eius, hæc subijcit. Sic Herodes cum veste Regia præfulgidus plusquam decuit à populo et acclamaretur (Actu 12. 23.) mox percussus ab Angelo exutus clamam de vestem suam reinduit, & consumptus à verminibus exspirauit. Releue illud: Aue Rex Iudæorum. Quid superbis terra, & cinis? Quid veste nitida gloriaris? Subterre sternetur tinea, & operimentum tuum vermis est: hæc tua vestis est, illuserunt tibi, qui clamam coccineâ circumdederunt. Hactenus Drogo. Vides idolum maledictum, & infelix esse? Quia cum esset fragile, Deus cognominatus est: Hinc sapienter de Cassiodoro ad principem locum euecto dicebat Rex Theodoricus apud eundem Cassiodorum lib. 1. Varior. epist. 4. Qui non fragili felicitate prouectus fortune ludo ad apicem fascium repentinis successibus euolauit: ac si diceret, dignitates, & munera absque meritis adepta fragilem, & caducam felicitatem, quæ quanto-
- Drogo.**
- Mat. 29. 29**
- Psalm. 9. 24**
- Mat. 27. 31**
- Act. 12. 23**
- Eccles. 10. 9**
- Isai. 14. 11**
- Cassiodor.**

XIII.

cyus infringatur, ludumque fortunæ esse, quæ solijs indignè residentes deorsum deijcere, & præcipitare soleat.

Sed ut ad animæ detrimentum, quod multo pluris fieri, & omni modo, atque ratione præcaueri debet, non importunè redeam, autim dicere, in hoc potissimum cardine æternam hominum salutem, siue interitum versari, quod intra suam se pelliculam continere, ut est in Proverbio, vel altiora se querere, & procurare, siue in magnis, & mirabilibus super se ambulare velint, in cuius rei confirmationem tribum Dan absolutissimâ damnatione à cœlesti beatitudine expulsum videas, etenim cum sacra pagina, dum de ijs, quæ ad hanc vitam spectant agitur eius sæpè meminerit, in Apocalypsi tamen, cap. 7. 5. vbi peculiariselectorum ex omni tribu filiorum Israel, mentio fit, abrafam omnino illius memoriam, leuiticamque pro illa substitutam tribum comperies, ut Hieronym. lib. 1. contra Iovinian. obseruat. Sed quare? Variæ quidè à Patribus, & interpretibus afferuntur rationes, quas apud Pereyram ibi disput. 10. Riberam & Alcazar inuenies; mihi vero illud est persuasum sub imagine tribus Dan, illos homines, de quibus sermo nobis hæctenus fuit, qui altiora se querunt, & honoribus, quibus impares sunt, se se immiscent, singillatim indicari. Nimirum, vnâ tribus Dan, inter alias terminis sibi à Deo assignatis non contenta, sed suo ducta consilio, nouas sedes adire, atque occupare ausa est, certe ibi Iosue 19. 47. habetur: *Ascenderuntque filij Dan: lectio Hebræa habet: Et exiit terminus Dan ex ipsis: Quod fuit dicere noluit tribus Dan intra diuinæ ordinationis cancellos cōcludi, sed præscriptos sibi terminos egressa, maiores comparare diuitias, & altiore honoris gradum conscendere, sibi que tandem fortunam fingere. Quid inde terrenâ quidem, & luteâ occupatâ sede, à cœlesti, & superno folio depulsa est; o egregiam commutationem! esse verò proprium, hunc reproborum characterem, & notum, in duobus illis latronibus, quorum alter à dextris Christi; alter à sinistris in cruce pendebat, ac proinde reproborum hic, ille prædestinatorum typus esse perhibentur, manifestè videas. Quid enim reprobum à prædestinato discriminabat? Sanè, quod ille proprium locum deserere, crucemque quæ iusto Dei iudicio illi obtigerat cū liberâ, & incolumi vitâ commutare obnitebatur: ideo impatiens Christo suggerebat: *Sit ues Christus, saluum fac te ipsum, & nos.* Lucæ 23. 39. At, beatus alter, e contrario cruci sibi assignatæ adhærere, & ab eâ nunquam diuelli cupiebat; vnde comitem increpans dicebat: *Neque tu times**

Deum, qui in eadem damnatione es. Et nos qui dem iusto nam digna factis recipimus: Ac si diceret. Nullum apud te timoris Dei vestigium esse appareret; quando digna factis recipiens destitutum tibi à Deo locum derelinquere cupis. Equidem altissimus hic latronis sensus adeo Christo perplacuit, ut hæc vix dixeris; cum ei se sic ultro, & misericorditer innotuerit, ut bonis ille verbis meliora, atque optima attexens Christianus iam proclamaret: *Domine memento mei; cum veneris in regnum tuum.* Vnde Petr. Chrysolog. sermon. 61. de Symbolo. *Accedis (inquit) illud latronis mirabile documentum, qui tunc rapuit paradysum, quando latrocinij sui penas est appensus, ut solueret: nimirum, quia in ipsa pœna patiens; propriæque crucis fidus cultos permanebat. Tanti refert, assignatum à Deo locum seruare, nec ne. Vereor tamen ne dum eos, qui proprios fines excedunt carpimus; ipsi debitos proprii instituti terminos egrediamur, & alia in re diuagemur. Ergo de hoc alibi.*

Chrysolog.

VERSUS VII.

Sed semetipsum exinanivit formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, & habitum inuentus; ut homo:

COMMENTARIUS.

NIL facilius, difficilius nihil, his verbis inuenies. Quid enim facilius, siue quod in ore omnium ad significandum Deum hominem factum frequentius natet, quam *exinanivit semetipsum*? At enim verò dum singillatim sensum verbis reddere intenditur, non ita facile exinanitio hæc exhauritur. Vel vide.

Luc. 23. 39.

Varia Patrum expositiones huius loci.

I.

Requentior interpretum ex pluribus Patribus desumpta sententia est, Paulum his verbis de exinanitione, qua Dei filius dum humanam carnem suscepit semetipsum, quasi deiecit, atque euacuauit agere. Ita præter Chrysostom. Theophylact. Theodoret. Oecumen. & S. Thomam hic, Ambros. epist. 47. ad Irenæum. Augustin. epist. 120. & tractat. 17. & 55. in Ioannem, Higinus epist. 1. decreta li ad omnes Christi fideles. Gregor. Magn. lib. 2. Moral. cap. 16. Tertullian. lib. 5. aduersus Marcion. cap. 20. Cyrill. Alex. lib. 2. de recta fide ad Reginas. Origenes hom. 1. ex quatuor in Cantica. Quod si ab his Patribus inquiras, cur Paulus incarnationem Christi appellauerit exinanitionem, eam reddunt rationem, quod qui equalis erat cum Patre gloriæ, abiectam humanæ naturæ sortem suscepit. Ita Ambrosius. Exinanivit se, & accepit plenitudinem naturæ, & perfectionis humanæ: sicut Deo nihil deerat, ita nec hominis cōsummationi, ut esset perfectus in utraq; formā. Similiter Augustinus dist. epist. 120. Tamen si eiusdem erat cum Deo Patre naturæ particeps, eiusdemque maiestatis, ac diuinitatis cōfors, abiectam tamen humanæ naturæ societatem, & coniunctionem non exhorruit, sed exinanivit ipse se, quod est maxima humilitatis exemplum. Sic August. ibi, & ad ea Ioānis verba 13. Posuit vestimenta sua, sic inquit tract. 55. in Ioann. posuit vestimenta sua, qui cum in forma Dei esset, se ipsum exinanivit, præcinxit se linteis, qui formam serui accepit: & infra: ut autem formam serui acciperet, quando semetipsum exinanivit, non quod habebat deposuit, sed quod non habebat accepit. Cyrillus verò Alexand. lib. 2. de recta fide ad reginas: Existens in formā, & aequalitate Patris Deus verbum, quod ex illo fortissima dextra, & manus vera inanitus quidē dicitur propter humanitatem, &c. Similia habet lib. 2. in Ioan. c. 3. Denique Higinus hæc habet. Filius non secū dum Deitatem solam à Patre missus est, sed secū dū carnem, quam clementer, & pie pro nobis assumere, non dedignatus est. Nā quod semetipsum exinanitā maiestatis suæ potentia, idem se Filius miserit Apostolus contestatur, & dicit: Semetipsum exinanivit, formā serui accipiēs, & humiliavit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortē autem crucis. Sic Pontifex.

II.

Verum enim verò non nihil huic explanationi obstrept tam latini verbi, exinanivit, quam Græci. Εκενοε, euacuauit, siue ut vertit Tertull. præfato loco, exhaust, significatio, & acumen; nimirum illud solummodo exinaniri, vel euacuari, siue exhauriri dicitur,

quod à plenitudine, quam antea habebat, vacuum redditur, & inane: Dei autem filius humanam naturā, sic suscepit, ut diuinitatis plenitudinē nullatenus euacuauerit; formā enim serui accipiēs in Dei simul formā permāsit, ut esset perfectus in utraq; formā, sicut paulo ante dicebat Ambr. Quī ergo ratione humanæ carnis euacuatus, siue exhaustus dici possit?

Pupugit hoc exinanitionis acumen non leniter S. Thomam hic, quare illam sic explicare conatur: inane opponitur pleno; natura autē diuina satis est plena, quia ibi est omnis bonitatis perfectio, Exo. 33. 19. ostēdā tibi omne bonū: Natura autē humana, & anima nō est plena, sed in potētia ad plenitudinē, quia est facta tāquā tabula rasa; est ergo natura humana inanis. Ita S. Thomas. Addixit etiam huic rationi animū Cornelius; illā tamē aliūde explicare, & cōfirmare intēdit. Quod videlicet humana natura nō subsistat à se ipsa, sed à Deo necessario depēdeat, sicut enim (inquit Cornelius) nomē creatoris est: ego sum qui sum: siue, & ens, & occurrus ipsius esse ita creaturæ nomē, est non sum. Scitē quidē, sed quod difficultati nō plene satisfaciāt; esto enim humana natura iuxta S. Thomā inanis; iuxta Corn. verò, nō ens dici possit, quod nō immerito in dubiū quis vertat: vnus enim ab altero depēdētia ob esse nō potest, quominus id quod depēdet verū, & reale ens dici debeat, adhuc tamen Dei filius exinanitus, siue euacuatus dici nō possit, qui ut dicebat August. quod habebat, non deposuit, sed in eo habitauit, omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.

Aliter P. Salmerō huic difficultati obuiā iuit, affirmās Paulū se ipsū explicasse, dū addidit, formā serui accipiēs, quod ea phrasi ostenderit suā diuinitatē, & plenitudinē Christū cōtexisse, atque dissimulasse. Fuit hæc quidem multo antea Gregorij magni mēs qui lib. 2. moral. cap. 16. inquit: semetipsū exinanuisse est, ab inuisibilitatis suæ magnitudine se visibilē demonstrasse, ut serui formā tegetet hoc, quod incircūscripto omnia ex diuinitate penetraret: At enim vero præfatę exinanitionis, siue euacuationis phrasi, minus id cōgruere videtur; nō enim euacuatū proprie dixeris, quod cōtectum, sed quod exhaustū est, ut in vase liquore aliquo pleno apparet, quālibet enim opertū, & cōsignatum fuerit, euacuatū, aut exinanitū dici non potest.

Persensit opinor hos stimulos Caietan. ientaculo 11. q. 2. in quā hæc verba latins expēdit, ideo hanc exinanitionem, & euacuationē filij Dei eō retulit, quod is, qui ante assumptam carnem vndique, atque per omnia Patri æqualis erat per incarnationē tamē minor Patre, quā homo factus fuerit. Quod si inquit

III.

D. Thom.

Exo. 33. 19

Cornel.

III.

Salmer.

Gre. Mag.

V.

Caiet.

ras à Caietano, quî exinanitio, & euacuatio hoc dicendi modo explicetur? cum id ad euacuationem, nihil facere videatur: respondet, ideo Dei filium per carnis assumptionem euacuatum, atque exinanitum propriè dici, quod ante illam pure, & per omnia Patri esset æqualis, homo verò factus, & quâ homo Patre minor puritate illa æqualitatis, quâ antea habebat se euacuauerit: hæc Caietani mēs paucis præfuit, ab Ambrosio quidem instituta, lib. 2. de fide, c. 4. in principio, cum Ariais ad hunc modum contendente. *Nam quomodo potest esse minor Deus, cū Deus perfectus, & plenus sit? Sed minor in natura hominis, & miraris si ex persona hominis patrem dixit maiore, qui in persona hominis se vermen dixit esse, non hominem, dixit enim. Ego autem sum vermis, & non homo. Et alibi, sicut ovis ad occisionem ductus est: Si in hoc minorem dicis, negare non possum. Sed ut verbo utar scriptura, non minor natus, sed minoratus est; hoc est, minor factus est. Quomodo autē minor factus est, nisi quia cum in forma Dei esset, semetipsum exinanivit?* Hæc Ambros.

Inticiari quidem non valeo, acutè hæc dici, nec facile refelli posse; sed Pauli menti omnino non quadrant; nec minorem vim in hūc dicēdi modum, quam in alios, quos modo vidimus, præfatæ rationes habere videntur: Etenim dum de Verbo Dei hæc exinanitio accipitur, vocis proprietates de quâ supra, apte exprimi saluarive nō potest: Verbum siquidē, quâ Verbum est, nullo, vniquam modo dici potest exinanitum, atque euacuatum, cum omnino immutatum, & Patri per omnia æquale etiam post assumptionem carnem perseveret; quod enim Dei Filius quâ homo, minor sit Patre, nihil officit quo minus quâ Verbum Patri æqualis maneat, vnde Athanasius de Christo: *æqualis Patri secundū diuinitatem, minor Patre secundum humanitatem.*

En, quam difficile ad verbum diuinum exinanitio reuocetur! hinc alia ratione hæc verba Patres alij interpretantur, nō de Verbo diuino, ut humanam carnem suscepit, sed de Christo homine, qui peculiari quadā ratione exinanitus, formamque serui suscepisse dicatur accipientes. Vnde in primis Commentarius Ambrosij nomine inscriptus, hanc Christi exanitionem ad Passionis suæ tempus, sic absolutè refert: *Christus igitur sciens in forma Dei se esse, æqualem se ostendit Deo, sed ut humilitatis legem doceret, Iudais se cōprehēdentibus, non solum nō repugnauit, sed semetipsum exinanivit, hoc est, potestatem suam ab opere retraxit, ut humiliatus, otiose virtute infirmari videretur. Formam serui accipiens, dum tenetur, & ligatur, & verberibus agitur, usque ad crucem*

*factus obediens Patri, cui se æqualem sciebat, nō sibi defendit æqualitatem, sed subiecit se. Cui quidem interpretationi non parum videtur fānere Hieronym. ep. 140. ad Principian, tom. 1. vbi componens ea Psalmi 44. verba: *Diffusa est gratia in labijs tuis*; cum his Pauli, quæ persequimur, sic ait; *quod propter gratiam labiorū benedictus esse dicatur, tale quid & Apostolo predicante: humiliavit se factus obediens usque ad mortem, mortē autem crucis; propter quod, & Deus illum exaltauit, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen; sicut exim ibi, forma serui; passionis iniuria est; & exaltatio, nominisque donatio ad Patrem reat, ita hic effusio gratiæ, & benedictionis in sempiternum ad eum referenda est, qui potest humiliari, & crescere.* Hæc Hieron. vbi formam serui ad passionis iniuriam potius, quam ad susceptionem humanitatem, manifestè refert.*

Peculiaris præterea, ut interpretibus adhuc non fuerit perspecta, huius loci interpretatio apud Dionysiu Alex. incitata ep. contra Paulum Samosatenum inuenitur vbi priora verba; *exinanivit semetipsum*: à sequentibus, *formam serui accipiens*, sensu disiungens, exanitionē non ad Verbum diuinum tantum, sed ad Christum Deū, & hominē referens, de Augustissimi Corporis, & sanguinis sui mysterio, quo se fidelibus edendum præbet, acutè capit, formam vero serui ad egregium humilitatis exemplum, cum Christus iam iam moriturus discipulorum suorum pedes lauit, & linteo abstergit refert. Sed vtramque interpretationem ab eo audire præstat. Et de exanitione quidē, sic loquitur Dionys. *Deus igitur, qui habitat in nobis secundum testamentum, quod disposuit nobis dicens: accipite, & diuidite inter vos; hoc nouū testamētum est; hoc facite, &c.* Hæc est exinanitio Dei facta ad vsum nostrū, ut possimus capere eū, hoc enim mysteriū pertimescendū dicit Apostolus, cū ait; *quod se ipsū exinanivit, non relicto Patre, ut à nobis caperetur. Absit: imo ipsius verba afferā cum dicerego & Pater veniemus ad eū, & mātionē apud eū faciemus credētē in me; sicut ipse ait. Videte quā diligentia vitatur Doctor veritatis, vas electionis: exinanivit semetipsū, formam serui accipiens, in similitudinē hominū factus; exinaniri, vocat Apostolus ut ante dixi, sapi à nobis mysteriū vite per manus eius incontaminatas, & incorruptibiles, & diuinas, ut possimus, qui sumus fideles eius capere eū & fieri mātio eius, accipientes eū totū.* Hæc Dionys. Quæ subinde ex Agni figura, qui iuxta veterem ritum in Paschate immolabatur, sic illustrat, atque confirmat: *Atque hoc quidem erat, quod olim à Moysē prædelineatum fuit: in agno sine macula, & anniculo, quem mactatū vniuersa Synagoga filiorum Israel commedebat,*

Hieron.

VII.

Dion. Ale.

VI.

quando Pascha celebrabant, innebantur agni carnes assas igni, & caput cum pedibus, & intestinis fastidianter comedere. verum illi non poterant caput cum pedibus edere, quomodo enim caput agni cum pedibus in Pascha edi poterat? cum lex Iudæis iuberet non frangere os ex eo illis quidem prohibeatur: hoc propter crudelitatem, & duritiam cordis, siquidem non permittebatur illis, vel totum animal comedere: verum tamen, qui se exinanivit, Christus Iesus, habens in se ipso caput, Patrem, caput enim Christi est Deus: fecit potentiam in brachio suo, & exaltauit humiles, ut ipsi capiant altissimum, & habitet in nobis propter suam in homines charitatem, & bonitatem, qua dilexit nos. Hæc est exinanitio dextera excelsi. Itaque exinanitio non mutationem ipsius significat; absit hoc, sed per exinanitionem eius, quam nobis donavit, qui se ipsum exinanivit; Spiritus sanctus super omnem carnem se effundens manet plenus, & sanguis sanctus, ac vivificus effusus ex profundo latere diuino manet item plenus, qui se ipsum exinanivit, Iesus Christus, qui incorruptibilem, & vivum, ac vitæ datorem sanguinem suum in nos effudit. Hæc de exinanitione Dionysius. Ad cuius etiam gustum videtur eam accepisse Methodius. Martyr in convivio decem virginum, cum sic ait: non potest Ecclesia aliter concipere credentes, & per lavacrum regenerationis regenerare, nisi etiam propter ipsos Christus se ipsum exinaniens, ut capi possit, rursus secundum commemorationem passionis patiatur, descendens cælo, & suæ uxori adhaerescens, prabeat se, ut ex ipsius latere virtus hauriatur, ut in eo crescant, quicumque in eo edificati sunt. Ita Methodius.

VIII.
Dion. Ale.

De formâ vero serui sic disserit Dionysius: pergamus deinceps ad ea, quæ sequuntur, sicut prius scriptum est: formam serui accipiens in similitudinem hominum factus: sicut saepenumero dixi, forma serui, non est servus; si enim velit Dominus induere servum, pellem ouis, vel facere, ut discubat in primo acubitu, discubuit, idcirco libertatem accepit, quia in primo loco sedet. Iesus Christus igitur Dominus, & Deus Apostolorum cum accepisset formam serui cæna mystica facta surgit à cæna Deus. Apostolorum Iesus, & ponit vestimenta sua, & cum accepisset linteam præcinxit se. Hæc est forma serui, & habitu inuentus, ut homo: illic inuentus est servus ab ijs, qui eum non querebant, non enim servum sequuti erant discipuli relictis omnibus (magna namque stultitia fuisse homines liberos reliquisse omnia sua, & sequutos esse servum, non habentem in manibus argentum, vel aurum) Iesum, qui voluit linteo se præcingere, & mittere aquam in pelvum, & lavare pedes servorum, qui natura Dominus, & non natura servus erat. Hactenus Dionysius. Cuius tam multa verba appingere

non dubitavi, quod & optima, ac pecuniaria sint, & ab interpretum (quod sciam) nemine ad hunc locum adducantur.

Præter has vero interpretationes (ne aliquid à nobis prætermittatur) Primasius, exinanitionem de carnis assumptione iuxta frequentiore Patrum mentem: formam vero serui cum Dionysio, & Ambrosiano pro externâ effigie serui, quam Christus cum discipulorum pedes lavit induit, sic accipit: sed semetipsum exinanivit, assumendo quod non erat, non amittendo, quod erat formam serui accipiens; ita ut pedes lavaret, nihil sibi vendicans potestatis cum haberet omnium dominatû quasi vigeniti à Patre. Ita ille.

Essent quidem aptiores tum sententiæ, tum etiam contextui hæc explicandi rationes, quæ exinanitionem ad Christum vicum, quæ referunt, prout Deus, & homo est, nisi illis per antiqui Patres vehementer fuissent infensi, quod hoc ab illorum manibus testimonium quo ipsi ad humanitatem Christi comprobâdam mirificè lætabantur, extorquent: nec longius ab hoc interpretamento Marcion, & alij hæretici irent, formam serui ad externâ potius servitutis opera, quam ad humanitatem referentes, ut vel hinc eruerent, Christum non veram naturam humanam, sed solum apparentem assumpsisse; contra quos sic argumentatur Chrysost. scilicet. 7. Hæcne forma serui est? Nequaquam forma serui est, sed opus serui; aliud vero est, opus serui esse, ac formam serui accipere: cur enim non ita dixit, opus serui fecit? quod multo manifestius erat: numquam omnino nomen forme in scriptura pro opere est: superavi, magna enim inter hæc differentia intercedit: nam alterum quidem natura est, alterum functionis, materis, atque operationis, nec unquam in ipso etiam usu loquendi formam pro opere dicimus. Hæc Chrysost. acute verò Theod. ut ex serui formâ contra Arium probabat, formam Dei, naturam Dei esse ita ex Dei formâ, quâ Marcion, naturam Dei esse non negabat, euidenter contra ipsum ostendit, formam serui, naturam serui esse, his verbis: Forma Dei, est Dei substantia? Omnino fatebuntur (Marcion, & ipsius sectatores) non enim negant, Deum esse Christum Dominum, ergo ratiocinemur, si ergo forma Dei est Dei substantia; serui ergo substantia est forma serui, & inveniuntur ij, qui contra ria sentiunt, per ea quæ cõfitebuntur, ea cõfirmare, quæ nolunt fateri. Hactenus Theodoret.

Consimili argumentatione aduersum quendam Apollinaris discipulû usus est Ambrosius ep. 47. sed omnium prior Tertull. quamvis pro forma, legat, effigie, ut supra vidimus, eodem tamen quo Chrysostomus sensu Marcionem ex ipsiusmet verbis ad hunc modum reuincibat: Quod si in effigie, & imagine, qua

IX.
Primasius.

X.

Chrysost.

Theodoret.

XI.
Ambros.

Tertullian,

effigie, & imagine hominis, qua filius hominis, ve-
re hominem inuentum, nam & inuentum ratio-
ne posuit, id est, certissime hominem, quod enim
inuenitur, constat esse. Sic Patres ex his verbis
pro vera Christi humanitate contra Marcio-
nem, & alios hæreticos decertabant; imò ve-
ro quod plus est ex ipsismet aduersus illos,
qui diuinitatem etiam Christo denegabant,
sic argumentatur Tertullianus, siue Nouatianus
lib. de Trinitate, cap. 17. *Quoniam si homo
tantum natus fuisset, per hoc exinanitus non es-
set, homo enim nascens augetur, non exinanitur.
Num dum incipit esse, quod cum non esset habere
non potuit, ut diximus, non exinanitur, sed potius
augetur, atque ditatur, at si Christus exinanitur
in eo quod nascitur formam serui accipiendo, quo
modo homo tantummodo est? de quo verius dictū
fuisse locupletatum illum esse tunc, cum nascere-
tur non exinanitum. Hæc Nouatian.*

*Exponitur hac exinanitio, &
euacuatio Christi de qua
Paulus.*

XII. VIDES, vtrunque difficultatem, vtrunque
scopulos: nam si exinanitionē, siue euacu-
ationem ad carnem à verbo diuino assump-
tam velis referre, non plene Pauli verbis, nec
cōtextui ipsi satisfacies, ut iam vidisti. Quod
si eā de causa de Christo semetipsum in
externis humilitatis operibus deiiciēte serui-
que figuram, & habitum in lotionē pedum
discipulorum, vel in supplicijs, quæ subiuit
præferente accepit, mouebis quidem, nec
immerito, Patribus stomachū, egregium ab
ipsorum manibus testimonium pro vera filij
Dei humanitate aduersus hæreticos confir-
manda, extorquens. Quid igitur iam dici pos-
set, quod nec Patribus molestum, nec Pauli
verbis incongruum videatur? Curandum id
quidem quoad fieri possit, atque eam inire
viam, in qua inoffenso pede curramus.

XIII. Hoc ut præstem illud in primis mihi vide-
tur probabilius, exinanitionem hanc de ipsa
met incarnatione Verbi Diuini, prout præ-
cise dicit Deum hominem factum, siue de
easolummodo actione, assumendi carnem,
non esse accipiendum, id quod, ut omittā
rationes superius factas, ipse Pauli contextus
suadet, ab ipso enim non verbum diuinum,
sed Christus Iesus Philippenſibus sic imitan-
dus proponitur. *Hoc enim sentite in vobis, quod
& in Christo Iesu. Qui cum in forma Dei esset,*
&c. A quibus quidem verbis per totam cur-
rentem periodum vsque ad versum 11. vbi

finito hoc argumento ad alia Paulus transit,
eadem omnino est oratio, ita sibi connexa, &
illi relatiuo, qui, innixa, ut nulla alia interce-
dat particula, qua vel leuiter indicetur, non
de Christo Deum, & hominem complecten-
te, sed de verbo diuino ante carnis assumptio-
nem sermonem institui. Imò vero, quò Pau-
li oratio crescit, eò se hæc eius mens magis
prodit, dum eadem locutionis serie post hæc
verba subdit, *humiliavit semetipsum factus obe-*
diens usque ad mortem, mortem autem crucis, &
subinde, propter quod, & Deus exaltauit illum.
Quem? Christum Iesum, ut statim aperte of-
tendit, inquit, *ut in nomine Iesu omne genu*
flectatur, & nos ibi ex Patribus confirmabi-
mus. Lege ergo attentius Paulum, & inue-
nies de eodem subiecto dixisse à Deo exalta-
tum, de quo dixerat semetipsum humiliasse,
factum obedientem vsque ad mortem, mor-
tem autem crucis; rurſus de eo affirmasse, hu-
miliatum vsque ad mortem, de quo dixerat,
semetipsum exinanisse, & serui formam acce-
pisse. Denique eum se exinanisse, qui non ra-
pinam arbitratus est esse se æqualem Deo,
hunc verò Christum esse Iesum, ut ex rela-
tiuo, qui, immediatè subiecto manifestissimo
constat.

XIII. Hinc Græcum textum sic forſan non ne-
mo emungat, ut ex ipso sibi colligere velit,
exinanitionem hanc, de qua sermo est, poste-
rius quid, ad incarnationem subsecutum ex
ex mente Pauli esse: nam *pro formam serui ac-*
ciens: Græce est, *μόρφην δούλου λαβών.*
vbi si attendis secundus Aoristos, qui rem
præteriti temporis significat, à Paulo fuit po-
situs quamuis à latino interprete propter de-
fectum participiorum, quæ tempus præteri-
tum in actiua significatione enuncient per il-
lud præsentis temporis fuerit, efferendus, si-
cut, & illud ad Hebræos, 1. 3. *Qui cum sit splen-*
dor gloria, & figura substantiæ eius, purgationem
peccatorum faciens, sedet ad dexteram Dei, vbi
nullum est dubium, quin is sit sensus, eaque
accommodatissima lectio, *purgatione peccato-*
rum facta, ad quem modum legenda, capien-
daque videtur cum Græcis Patribus hæc ver-
ba, apud ipsos enim *pro formam serui accipies,*
est: *formam serui accepta,* ita Chrysostomus, Oe-
cumenius, & Photius, & Nissenius orat. 1. de
Beatitud. immò hic ita opportunè in hunc sen-
sum transponit verba; *qui accepta serui formam*
exinavit semetipsum. Quasi prius fuerit, Ver-
bum Dei hominem fieri, quam seipsum exina-
nare. Placuit mihi quidem aliquando hæc ra-
tio, atque alijs ita persuasi, ut dum mentem
ipse mutare postea decreui, vix eos à prima-
ua opinione retinere potuerim, sed enim si
pendas, ac premas hanc phrasim, *formam serui*

XIII.

Chrysosto-
Oecumen.
Photius.
Nysen.

accipiens, nō esse distinctam ab exinanitione, sed maiorem eius explicationem cognosces, atque ideo siue aoristus ille pręteriti, siue pręsentis temporis rem significet, sensum non mutat, quin Christus tunc se exinanisse cum formam serui suscepit, dicatur, nec vllā de causa siue in sensu, siue in disputatione videtur innouandum, sed hæc inferius manifestius constabunt.

XV.

Verum enim vero licet de Christo Deum, & hominem complectente hanc exinanitionem, & formam serui acceperimus; non tamen est animus Dionysij, aut Ambrosiani, aut aliorum aliorum sententijs adhærere, qui ad externam potius serui figuram, quam in passione, aut lotionem pedum Christus exhibuit, quam ad veram, & substantialem formam serui hæc referunt. Ea siquidem explicandi ratio tum ob tot Patrum auctoritatem, qui vno velut agmine facto aduersus eam pugnant, tum, quod vim vocum non satis explicat, nec sequentibus Pauli verbis bene hæreat, mihi semper vehementer displicuit, vnde tam exinanitionem, quam formam serui, de vera carne, & substantiali hominis formā, quam Christus suscepit, potius accipienda putamus, frequentissimæ Patrum interpretationi assentientes; si tamen ipsi nobis, vel vnicui saltem, temporis instans velint nobis liberaliter retribuere, ergo vt nostram iam sententiam aperte proponamus, hæc Christi exinanitio, hæc euacuatio, hæc etiā forma serui de quā Paulus, vt de aliquo instāti, quod incarnationem Verbi præcesserit, accipi non debet, ita neque ad aliud tempus vitæ Christi Domini, quam vel ad primum incarnationis instans, vel ad immediate subsequens, quo in sacratissimā Virginis aulā commorari cępit, referenda est, quia nimirum filio Dei mūdum ingredienti, siue ingresso, hoc est, humanam carnem assumpti, ea fuit ab æterno Patre optio liberaliter data, vt dum hoc vitæ curriculum perageret, quem vellet habere vitæ modum, vel vnde quaque honoratissimum, omni huius sæculi gloriā, diuitiarum, ac deliciarum copiā vndique affluentem, eiusque tandem felicissimā, ac splendidissimā fortis, qualem decebat habere germanum, ac naturalem filium Dei; vel econtra infimum, & despiciatissimum contemptæque, ac miserandæ conditionis, qualis vulgari cuius, ac misero filio hominis solet euenire; pro libera sui ipsius voluntate, ac placito deligeret: ac proinde vel impassibilem, atque gloriosam, vel passibilem, doloribus, afflictionibus, & erumnis humanis vnde quaque obnoxiam carnem, assumeret, ea tamen lege, ac conditione, eoque cedere, ac pacto inito, vt non ni-

si per carnis passibilis assumptionem, crucisque, ac mortis per passionem humanum genus redemptionem, ac salutem adipisceretur: Quam quidem Christo, Patris germano, ac obloquentissimo filio, hominum indulgentissimo Patri, optione, atque potestate delata, summique Patris eā de re beneplacito insinuato, nec diu, nec ancipiti consilij lance deliberauit, carnem passibilem eumque statum vitæ, qui omnium despiciatissimus, & erumnis, afflictionibus, tormentis, & morti obnoxius foret, eligere. Ecce iam exinanitionem, & euacuationem Christi, & quonam modo se ipsum exhauserit: ecce formam serui à filio Dei susceptam: nam cum ratione hypostaticæ vnionis humanitatis cum verbo, Christo homini quidquid est gloriosum, & decorum, quidquid prædulce, & amænum, quidquid delictijs affluens, diuitijs abundans, honoribus eminens optimo iure deberetur, eo quidem ipso, quod his omnibus pro nostra salute ipse renunciare voluerit aptissima locutione se ipsum exinanisse, euacuasse, atque exhaustisse dicitur, dum his omnibus naturali, & proprio iure debitis sese ille sponte abdicauit.

Formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo.

Nec alia quidem toti huic versui sententia, sed eadem magis, ac magis, siue alia, & aliā locutione explicata, inest. Quid enim hanc exinanitionem magis signate explicet, quam forma serui, quam adiungit Paulus? formam vero serui, quid accuratius valeat exprimere, quam ea phrasis, *in similitudinem hominum factus*, &c? Equidem Petr. Chrysol. serm. 37. de Ionę signo, dum Christum Dominum cum Ionā componit illa Vatis illius verba: à facie Dei ego fugio, sic ipsi aptat, vt per hæc Pauli, quæ in manibus habemus opportunè explicet in hunc modum. *Fugit inquit Ionas à facie Dei. Nonne Dominus, vt hominis faciem præferret, & formam faciem, formamque propriam Deitatis ausugit? Apostolo sic dicente: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Formam suscepit serui Dominus, vt lateret mundum: vt diabolus praeueniret; in hominem se fugit ipsum. Et bene typus Christi ipsius Iona seruatur in verbis, non dixit: fugio Deum, sed: à facie Dei ego*

XVI.

Chrysol.

Iona 1.3.

fugio:

fugio, Deus qui ubique est, quo se ipsum fugiat non est, sed Christus non ut loco, sed sicut specie faciem Deitatis aufugeret totum nostrae servitutis confugit ad vulum. Ergo eo omnia haec ire videtur, ut affirmet Apostolus in optione illa, & potestate Christo facta alterutrum vite modum gloriosum, aut ignobilem eligendi, ipsum pro nostra salute eas diuinitatis dotes, quae debito cursu in humanitatem refluissent, speciali miraculo continuisse, & se humanis aspectibus vel ut vnum de infima multitudine, serui, hoc est, merè humanam tributis, ac vectigalibus mortalitati debitis obnoxia praeditum formam obiecit. Exinaniuit igitur se Filius Dei non tam propter assumptam humanitatem, quam propter carnem, quam morti, & doloribus subiectam, is, qui immortalis, & impatibilis esse poterat, induit. Exinaniuit se propter pauperem vitam, & humilem conversationem, quam orbis terrarum verus Dominus habuit; exinaniuit se in oculis Iudaeorum, qui eum habitu inuentum, ut hominem plebeum, & vnum de multis contemnere non dubitarunt. Exinaniuit se propter tributa, quae Romanis etiam Imperatoribus persoluit, tum cum adhuc in ventre esset Matris Augusti iussis obtemperans Bethlem, ut describeretur simul cum reliquis de plebe hominibus, iuit, tum vel maxime, cum ad solutionem tributi, quod Tyberij nomine ab eo exigebatur, iussit Petrum, ut denarium de ore piscis erutum exactoribus conferret. Exinaniuit se, dum is, qui lux erat mundi, in parua dumtaxat Iudaeorum regione luere, & praesentiam suam declarare voluit, paruumque sibi adiunxit discipulorum numerum, quem ipse pusillum gregem appellare solebat. Tandem exinaniuit semetipsum cum infinito pene populo aditante, maximam ignominiam, summa dolorum acerbitate mortalitatem expleuit. Quae quidem omnia his verbis sic aptauit Bernard. in allegor. Gotfrid. Tilman. Exinaniuit enim semetipsum formam serui accipiens, filius erat, & factus est tamquam seruus. Nec solum formam serui accepit, ut subesset, sed etiam mali serui, ut vapularet, & serui peccati, ut penam solueret, cum culpam non haberet. In similitudinem hominum, non hominis, quia primus homo, nec in carne peccati, nec in similitudinem carnis peccati creatus est. Christus autem in vniuersali hominum miseria pressus, & profundius se immergit, ne subtilis ille diaboli oculus magnum pietatis deprehenderet sacramentum. Ideo habitu, & omni habitu inuentus, ut homo. Nec in eo quantum ad naturam debitum signum aliquod singularitatis apparuit. Quia enim ita inuentus est, ideo crucifixus. Paucis reuelauit se ipsum, ut essent, qui crederent. Reliquis abscon-

ditus est, quia si cognouissent, numquam Dominum gloriam crucifixissent. Haec tenus Bernardus. Haec iam quam apte contextui Pauli monentis sua non considerare, aut quaerere, sed quae aliorum sunt quadrent. Sic confirmat Ambros. lib. 3. offic. cap. 3. Hoc est enim conformari Christo, alie-

Ambros.

Sed age, atque hanc Pauli de Christi exinanitione mentem, sensumque fuisse, ex Patribus adstruamus. Et primo Oecumenius in id Pauli ad Hebr. 12. 2. Proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione contempta, quae fusiis postea persequetur; aduocans pro se Gregorium, sic ait; quod dicitur, pro gaudio sibi proposito: ita accipe, sicut & Gregorius ait, cui cum liberum, inquit, fuisset, manere in propria gloria, & diuinitate, non solum exinaniuit, sed ipsum usque ad formam serui, sed & crucem sustinuit ignominia contempta: haec vno ore vterque Pater, quae sub praefato sensu de abdicatione, & renunciatione iurium, quae Christi humanitati ratione vnionis hypostaticae inerant, accipienda esse, vel ex eo aperte constat, quod illis uti, vel non uti liberum omnino Christo fuerit; manere vero, aut non manere in propria diuinitate nunquam Dei filio, siue ante incarnationem, siue post assumptam etiam carnem, liberum, sed necessarium fuit. Ego ex horum Patrum mente eam rationem Christus Dominus semetipsum exinanisse dicitur, quod gloriae, & diuinitatis dotibus, quae suae humanitati debebantur, sponte se abdicare voluerit; si inquiras vter hic Gregorius Nazianzenus, an Nyssenus. (Nam Graecum non Latinum fuisse ex Oecumenio constat) fuerit? Respondebo aequè de vno, ac de altero probabile esse, cum huius sententiae vterque fuerit. Etenim Nazianzenus orat. 3. & cum in exinanitionis Christi sermonem incidisset, eam sic explicauit: Exinanitionem autem voco, quasi gloriae summisionem, & imminutionem. Et oratione de Christi natiuitate: Qui plenus est (inquit) vacuatur, suam enim gloriam ad breue tempus exhauritur, ut plenitudinis eius ego particeps efficiar. Nec minus expresse Nyssenus hom. 4. in Cantica, hunc in modum: dicit enim eis, (Paulus) qui sursum aspiciunt: hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu; qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed serui formam accepit, qui per carnem, & sanguinem est in hac vita versatus, & pro ea, quae sibi erat proposita luctitia, & nostra humanitatis voluntarie particeps factus est, & usque ad mortis venit experientiam.

XVII.

Oecumen.

Nazianz.

Nyssen.

Bernard.

Preme illud: & pro ea, quæ sibi erat propoſita la-
tuit: hoc eſt: pro eâ gloria, quam vt Dei Fi-
lius, & omnium Dominus in hoc mundo ha-
bere poterat, niſi diuina humanitate ductus
infirmittates noſtras portare vellet.

XVIII.
Tertullian.

Ad quem etiam modum hæc verba vide-
tur intellexiſſe Tertull. ſive Nouatianus lib.
de Trinitat. cap. 17. vbi cum de Chriſto dixiſ-
ſet: ſubſtantiam carnis, & corporis, quam ex pa-
ternorum ſecundum hominem delictorum ſerui-
tute venientem naſcendo ſuſcepit, quo tempore ſe-
etiam exinanitiſ, dum humanam conditionis fra-
gilitatem ſuſcipere non reſuſcit: poſt nonnul-
la; ſe ipſum enucleatiſ explicans, ſubiicit:
quoniam auctoriſ diuini Verbi ad ſuſcipien-
dum hominem inter im conquieſcens; nec ſe ſuis
viribus exercens, deſcendit ſe ad tempus, atque depo-
nit, dum hominem fert, quem ſuſcepit, exinani-
uit ſe, dum ad iniurias, contumeliſque deſcen-
dit, dum audit infanda, experitur indigniſſa il-
le ſignatiſſime pro hac ſententiâ: expende il-
la: nec ſe ſuis viribus exercens: quæ optime
hunc exinanitionis modum explicant; dum
Chriſtum immenſas diuinitatis ſuæ vires co-
hibentem adſtrunt, quas ſi dimitteret (vt
iam aliquando in Thabor feciſſe ſcimus) vel
ſola eius facies ineffabili irradiata diuinitatis
ſplendore mundum fulgore, admiratione,
extaſi, & veneratione repleret. Quare ruruſ
Nazianz. orat. 49. dum exinanitionem præfa-
to modo explicat, hoc ipſum tranſfigurationis
exemplum ad eam elucidandam accom-
modate vlturpat, ſed quid prius dicat, audi:

Nazianz.

Nam & ſi Apoſtolus ſemetipſum exinanitiſſe di-
cit, formam ſerui ſuſcipiende; non utique ſic exi-
natiſ accipimus, vt aliud, quam quod fuerat
idem ſpiritus fieret, ſed vt ſepoſito interim maieſ-
tatis ſua honore, humanum corpus indueret,
quo ſuſcepto ſalus gentium fieret, ita Nazianz.
Vbi pendet iuxta ſuperius dicta accuratam
Nazianz. locutionem: ſepoſito Maieſtatis ſua
honore: qua inſinuat, non depoſuiſſe maieſ-
tatem ſuam, quam nec deponere poſſet, ſed
ad tempus externo eius vſu ſe abdicariſſe, ſive
euacuariſſe. Ita ſingillatim Eufebius, ſive Eu-
cher. Lugdun. hom. 2. de Natal. Domini hæc
ita diſtinxit: Verbum caro factum venit in mun-
dum non depoſitiſ, ſed ſepoſitiſ Maieſtate, perfe-
ctus Deus, & verus homo. Eſt tamen verum S.
Zenonem Veron. ſerm. 3. de Natiuitate ean-
dem ſententiam per verbum deponere expli-
caſſe, nec non Ambroſ. lib. 10. in Lucam Chri-
ſtum: Sequeſtratiſ a delectatione diuinitatis æter-
næ: radio noſtra carnis affectum: dixiſſe, ſed cū
de ſenſu catholico, & puro nobis conſtet, eos
ſimpliciuſ, & candidiuſ, quam accuratiſ, &
propriuſ locutoſ exiſtimamus, & pro hæc eā-
dem ſententiâ eſſe credimus. Redeo ad Na-

Eufeb.

S. Zen. Ve.

Ambroſ.

zianz. tranſfigurationis exemplum. Ita ſubij-
cientem: Deinde cum ſe in monte paululum ex-
tra ipſum hominem extuliſſet, fulgore luminis
eius pene obcæcati Apoſtoli ſunt, in terram quip-
pe homines ceciderunt periculiſſi de vita, niſi eis
Dominus cōpreſſo ruruſ maieſtatis ſua honore,
vt miſericors ſubueniſſet. Haſtenus Grego-
rius.

Nec alio eunt, quæ de Chriſti exinanitione
ex Solis imagine radios ſuos contegentis,
ſive exuentis, ſic dixit Bernardus ſerm. 46. in
Cantica. Quam mihi decoruſ es Domine mi in
iſſa poſitione decoruſ, etenim vbi te exinanitiſiſ,
vbi naturalibuſ radijſ lumen indeficiens exui-
ſiſ, ibi pietas magis emicuit. Hæc ille, & alia ſuo
loco adducenda. Pendet modo ex appoſitiſ
hæc Solis imagine, cui ſplendidiffimi lucis ra-
dij naturales omnino ſunt, optimè hanc Chri-
ſti exinanitionem explicari, qui velut nube
formæ ſerui, & ſimilitudinis reliquorum ho-
minum contectuſ, fuiſſe viribuſ non exer-
cuit, ſed debitiſ ſibi iuribuſ voluit renuncia-
re, ſub quo quidem ſenſu Magnuſ ille Anto-
niuſ Abbas viſuſ eſt hunc locum accepiſſe in
epiſt. 3. ad fratres Arſenoitaſ de Chriſti in noſ
beneficijſ, quæ habetur tomo 3. Biblioth. ve-
terum Patrum hunc in modum. Vnuſquiſque
noſtrum vendidit ſemetipſum proprijſ voluptati-
buſ in mala, & ipſiſ ſeruiſ dictuſ eſt, ob qua ip-
ſe Ieſuſ exinanitiſ ſe à gloria, formam ſerui acci-
piens, vt illiuſ ſeruituſ noſ liberaret. Ita Anto-
niuſ. Quem pendet dixiſſe, ſe exinanitiſſe à glo-
ria, quæ in nullo accommodatoriſ ſenſu, quā
à nobiſ dato accipi poſſunt, cum à gloria diu-
nitateſ ipſum exinanire Dei verbum non
poſſet.

XIX.

Bernard.

S. Anton.
Abb.

Tandem pro hæc exinanitionis acceptio-
ne videtur mihi eſſe Hilariuſ in Pſalm. 68.
Nam elucidans ea Vatiſ verba: Ego ſum pau-
per, & dolens: ſic ſapienter inquit: In formā
enim ſerui veniens, euacuauit ſe à Dei formā. Nā
in formā hominiſ exiſtere manens in Dei formā
potuit: aboleri autem Dei formā, vt tantum ſerui
eſſet formæ, non potuit. Ipſe enim eſt, & ſe ex for-
mā Dei inaniens, & formam hominiſ aſſumens:
quia neque euacuatio illa ex Dei formā natura
cæleſtiſ interituſ eſt, neque formā ſeruilis aſſum-
ptio tamquam gemina originis, cōditioniſque na-
tura eſt: Cum id quod aſſumptum eſt non proprie-
tatiſ interior ſit, ſed exterior acceſſio quod ipſum
conſequentibuſ docet dicens: Pauper, & dolens
ſum ego; & ſolus vultuſ tui Deus ſuſcepit me:
Pauper eſt, qui ſecundum Apoſtolum: cum eſſet
omniū diueſ, ſe ipſum vt noſ diſceſceremus paupe-
rauit. Sic Hilariuſ opportune diſtinguens in-
ter, euacuari à Dei formā, ſive, ex Dei formā ſe
inanire, & aboleri Dei formā, quippe Dei filiūſ
quantumuiſ homo fieret, Dei formam abo-

XX.

Hilar.

lere siue amittere non poterat; potuit vero homo factus euacuari à Dei formâ, iuribus sibi ratione diuinitatis debitis renunciâns, ut eius paupertate nos diuites essemus.

XXI.

Hæc sunt, quæ ex Patribus in huius expositionis confirmationem adducere potui, dū vero firmo scripturarum fundamēto subnixâ ea esse contendo, quod iam molior, non possum non capere sponfam quasi huius consilij, & optionis Christo delatæ gnâram, atque prudentem, cum ipsum sic alloquitur Cantic. 8.

Cantic. 8.

1. *Quis dei te fratrem meum, sugentem vbera matris mee, ut inueniâ te foris, & deosculer te, & iam me nemo despiciat.* Perinde enim hæc esse videntur, ac si exoptare se diceret, Dei filium eo modo hominem factū, ut omnia, quæ humanæ fragilitati competunt, perferret, nimirum ut communis matris, hoc est, humanæ naturæ passionibus, & ærumnis obnoxia vbera sugēs, sugens (inquam) labores, molestias, ærumnias, hoc enim lacte nos natura educat. & nutrit. per omnia fratribus assimilaretur, ut hunc explicant locum Cassiodor. & Beda. subdit vero Philo Carpatius, tunc ab Ecclesiâ foris Christum inuentum, atque de osculatum, cum ipse extra portam passus est: Et quidem, ut omnimoda hæc Christi cum fratribus similitudo Iudæis fuerit scandalum, Gentibus autem videretur stultitia,

Cassiod.

Beda.

Phil. Carp.

1. Ad Cor.

1. 23.

Volusian.

ipsis autem vocatis Iudæis, atque Græcis Dei virtus, & Dei sapientia, fuit. Certe Gentiles apud Volusianum, in epist. ad Augustinū (epist. 2. inter epist. August. tom. 2.) aduersus Christi diuinitatem sic oblatrabant: *Intra corpusculum vagientis infantie latet, cui parua putatur vniuersitas: patitur puerilitatis, annos adolescenti; iuuetute solidatur: tandem à sedibus suis abest ille regnator, atque ad vnum corpusculum totius mundi curâ transfertur, deinde in somnos resoluatur; cibo alitur, omnes mortalium sentit affectus: nec ullis competentibus signis tantæ maiestatis indicia clarescunt; quoniam larualis illa purgatio, debiliū curâ, reddita vita defunctis, hæc & alia si cogites, Deo parua sunt, ac si dicerent. Quæ hæc diuinitas, siue diuinitatis species fuerit, quæ carnis infirmitates non abstinit? Non ne, & vos dicitis: Spiritus viri sustinet imbecillitatem suam.* Prouerb. 18. 14. cur ergo diuinitas loco spiritus non erit? Sit quantum voluerit homo; at qui Deus simul est; cur ab homine abripiatur? Et non potius hominem eleuet? Et diuinum reddat, immortalem, impassibilem, humanæ infirmitatis, famis, sitis, defatigationis, tristitiæ, aliorumque humanorum accidentium expertem? Ita illi, per dedecus, & aliud agentes, Christi exinanitionē apprimē explicantes. Sed enim iam olim ac si hæc audisset; sic illis satis facie

Prou. 18. 14

bat Tertull. lib. 2. contr. Marcion. c. 22. *Totum denique Dei mei penes vos dedecus Sacramentum est humane salutis. Sed quare? Audi absolutissimam, & sapiente pectore dignissimam rationem, miscente in semetipso hominem, & Deum: ut totum homini conferat, quantum Deo detrahit: En humane reconciliationis Sacramentum, ut iuribus suis Dei filius renunciâns à Dei formâ (ut dicebat Hilarius) se euacuet, atque inaniat, ut quam sibi impassibilitatem, maiestatem, gloriosamque, viuendi rationē detrahit, homini conferat, atque eâ quidem de causâ, de illa sublimitate cœlesti (iam loquitur Cyprian. lib. de bono patientiæ) ad terrēna descendens non aspernatur Dei filius carnem hominis induere, ut cum peccator ipse non esset, aliena peccata portaret: Immortalitate interim posita fieri se; & mortalem patitur, ut innocens pro nocentium salute perimatur. Dominus baptizatur à seruo, & remissionem peccatorum daturus, ipse non dedignatur lauacro regenerationis corpus ablueri, diebus quadraginta ieiunat per quæ ceteri saginantur, esurit, & famem sentit, ut qui in fame sermonis, & gratie fuerant, cœlesti pane saturarentur: & paulo post, & cum ad crucem Domini confundantur sidera, elementa turbentur, contremiscat terra; nox diem claudat, Sol ne Iudeorum facinus aspicere cogatur, & radios, & oculos suos subtrahat, ille non loquitur, non mouetur; nec maiestatem suam sub ipsa salicem passione proficitur. Sanè, quia id totum nostræ salutis Sacramentum exposcebat. Quare indidem eadem mente Tertullian. *Conuersabatur Deus, ut homo diuina agere doceretur: Ex aquo agebat Deus cum homine; ut homo ex aquo agere cum Deo posset Deus pusillus inuentus est, ut homo maximus fieret: & eodem libro cap. 26. Sibi quidem indigna, nobis autem necessaria: ac si dicat: Non aliter humane reconciliationis, posito Dei decreto, conficiendum Sacramentum, quam hæc Dei filij exinanitione, & euacuatione factâ.**

Tertullian.

Cyprian.

Tertullian.

Vndè rursus eodem, quo prius in buta sensu cœlesti huic sponso ad mundi huius ianuam pulsanti, ut nimirum vitæ sibi aditus patefieret, sic occurrens inducitur à Salomone sponfa ut mortalem ei conditionem, mortem que ipsam, ac mortis vsuras, velut donum quo ipsum excipiat, in manibus deferat, Cantic. 5. 5. *Surrexi ut aperirem dilecto meo: manus mee stillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima.* In quæ verba, sic fite Nyssen. *Myrrham mortis esse symbolum nemo est, qui ambigat; pulchrè ergo ait sponsa quia manus ipsius myrrham, id est, mortem distillant, cum aperuit os suum Deo. Plane ac si filio Dei diceret sponsa; si ad mei connubium, & prout mea interest, mundum vitamque à Domine ingredi velis:*

Cantic. 5. 5

Nyssen.

En

Cyprian.

En ostium, mortalem videlicet conditionem, vitæque introitum cum mortis exitu coniunctum. Quam libens vero bonus Dominus communis matris, siue humanæ naturæ, vbera pro lacte distillantia myrrham primam sugere eligeret, ut mellis dulcedine sponfam cibaret suam, sic præfato loco Cyprianus. *Sub ipsa autem passione, & cruce priusquam ad crudelitatem necis, & effusionem sanguinis veniretur, qua conuictorum proba patienter audita, que contumeliarum tolerata ludibria. Ut insultantium sputamina patienter exciperet, qui spuito suo cæci oculos paulò ante formasset, & cuius in nomine nunc à seruis eius Zabulus cum Angelis suis flagellatur, flagella ipse pateretur: coronaretur spinis; qui Martyres floribus coronat æternis palmis in faciem verberaretur, qui palmas veras vincentibus tribuit: spoliaretur veste terrenâ, qui indumento immortalitatis cæteros vestit, cibaretur felle, qui cibum cælestem de ditaceto potaretur, qui poculum salutis propinauit. Hæc tenebat Cyprianus.*

ADNOTATIO. I.

Adstruitur præfata interpretatio ex quam simillimis scripturæ testimonijs.

I.

ED ut iam ad acuta veniamus optio nem illam vitæ siue gloriose, & impassibilis, siue ærumnose, & passionibus obnoxie Christo delatam ex scripturâ confirmemus. Qua in re signatissimus ille statim succurrit locus apud Isaiam cap. 53. 10.

Isai. 53. 10.

Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum, & voluntas Domini in manu eius dirigitur. Que de egregio Passionis Christi prouentu, & nominis sui clarificatione, dum à fidelibus Dei filius est creditus, sic accipit Hieronymus. Videbit Ecclesias in toto orbe consergere, & earum saturabitur fide. Sed preme conditionalem illam: Si posuerit, &c. Videtur enim expressa pactio, atque conuentio, ut sub hoc onere carnis passibilis, & mortis subeunda tam mundi redemptio, quam gentium hæreditas, ac nominis sui claritudo, & exaltatio Christo promittatur. Quid enim aliud significet particula si, quam suspensum à conditione euentum? Qui nisi ea adimplerâ non ponatur, nosti illud apud Plutarchum in lacocinis partianorum responsum cum cuidâ superbè minitanti: Si irruero in Lacedæmoniâ

Hieronym.

Plutarch.

omnes vos extorres faciam; illi breuiter, & significanter, solâ illâ conditionali particulâ repetitâ responderunt, αἰνα, Si: ac si dicerent; longissimum inter tuas minas, & nostrum damnum interiectum est spatium, haud enim ita facile conditio, quam assignas poterit adimpleri. Ergo dum de Christo dicitur: Si posuerit pro peccato animam suam; res sub conditione posita, optioque ipsi de passibili, siue impassibili carne assumenda significatur: videtur statim Propheta, Christi charitatem, & in labores, & mortem propensionem, atque electionem iam videns subdit: Pro eo quod laborauit anima eius, videbit, & saturabitur, &c. ideo dispersam ei plurimos, & fortium diuidet spolia: hoc est, ut inquit Cyrillus Alexand. lib. 10 thesaur. cap. 5. diuidet premia sanctis: inde ex summi Patris nomine regnum, & iudiciariam potestatem ipsi deferens, quod animam suam, pro peccato, ponere voluerit. Hæc ipsemet Assertor disertissime firmat apud Ioann. 12. 24. inquit: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum effert. Quæ & August. Chrysost. Beda, & alij Patres de Christi passione, & exaltatione unanimi consensione intellexerunt, & omnes pene Isaiæ interpretes, Forerius, Montanus, Leo Castrius, Gaspar Sanchez, cum præfatis Isaiæ: Si posuerit pro peccato animam suam, quasi eiusdem omnino sensus, inibi componunt. & verò quasi ex omnium Patrum ore inquit August. Iste Dominus Iesus erat granum mortificandum in infidelitate Iudeorum, multiplicandum in fide Populorum: ac si dixerit Dominus, sicut granum frumenti, nisi se peliat in terrâ, morietur, & putrescat fructum non profert; sepultum vero ac mortuum plura ex se grana prodigunt, ita & mortem me nunc obire, & in terra sepeliri oportet, ut qui non nisi mediocrem discipulorum manum adhuc adiunxi; in mortis meæ præmium opulentissimam à Patre hæreditatem gentium, quæ in me credituri sunt accipiam. Vbi primo conditionem prædictam ita à Christo videas expressam, quasi si ipsa non adimpleretur, nihil de mundi redemptione, & nominis sui inde secuta clarificatione foret sperandum; sicut de grano tritici non seminato, sed in horreis asseruato nulla prouentus spes relinquitur. Unde sapienter ab interpretibus præsertim à Cardinali Toletus, & Patre Maldonato obseruatum est aliud esse granum cadere in terram, & aliud mori; atque ideo per primum, significasse Christum suum ex cælo aduentum quando, inclinauit cælos, & descendit, imò verò cum sanctissima ipsius mater granum hoc, ut hominum pabulum, reclinavit in præsepio: per grani autem

XX

Cyr. Alex.

Ioh. 12. 24.

Augustin.

Chrysost.

Beda.

Forerius,

Montan.

Leo Castri.

Gasp. sac.

Toletus.

Maldonat.

mortem, quæ ut fructus sequatur omnino præ-
requiritur, passionem suam nobis exposuisse,
quæ adhuc post Christi aduentum ad muni-
di salutem necessaria fuit. Nec enim nobis nasci
profuisset (inquit I. oletus) nisi mortuus esset.
Non quia non potuisset Deus absque Chri-
sti passione, & mundum saluum facere, & fi-
lium suum gloriosum reddere, sed quod diui-
no id esset decreto dispositum, ut Christus
morte suâ mundi salutem, & sui nominis cla-
rificationem obtineret, unde cum allusione
ad hanc grani imaginem S. Chrysolog. serm.
59. de Symbolo in eum symboli articulum:
*sepulchrum est: pulchre ait; ut officia tota mor-
tis impleat, ut mors morte moreretur, ut ex il-
lius semine corporis, omnis humanorum corpo-
rum satio vitam surgeret, & leuaretur in mes-
se: Quæ ipsemet Dominus, ita luculenter cõ-*
firmat, Ioann. 12. 32. *& ego si exaltatus fuero à*
terra, omnia traham ad me ipsum: Subijcit enim
Euangelista: Hoc autem dicebat, significans,
quâ morte esset moriturus: obserua rursus condi-
tionallem illam: Si exaltatus fuero, quæ præfa-
tis Isaia verbis mirifice accinit. Nec hinc disce-
dam, quin pulchram Hebræorum traditio-
nem huic argumento per opportunam appin-
gam; in ijs enim Hebræorum doctrinis, sic
me gerere institui, ut quemadmodum histo-
rias siue figmenta, quæ nullo fidei iussore da-
to nobis volunt ingerere, reiiciendas, & riden-
das censeo, ita cum ea tradunt, quæ scripturæ
videntur consentanea, non modo non abij-
ciam, verum gratia eis habita eorum testimo-
nia plurimi faciam. Nam fortius nullum, &
validius telum est Tertull. auctore, quam
quod ab hoste ipso defumitur, ergo Hebræus
quispiam apud Petrum Galatinum lib. 8. de
Arcanis cap. 11. ex mente alterius Magistri
Hebræorum ad ea verba Psalm. 96. Lux orta
est iusto, & ad illa Psalm. 36. in lumine tuo vide-
bimus lumen, sic ait: Caput Deus sanctus, & bene-
dictus loqui cum Messia, eique dixit Messia iuste
meus, isti, qui reconditi sunt apud te, huiusmodi
erunt, quod futurum est, ut peccata eorum indu-
cant te in iugum graue; Oculi enim tui non vide-
bunt lumen, & aures tue audient opprobrium,
nassus tuus odorabit foetorem, & os tuum gusta-
bit amaritudinem, adhærebitq; lingua tua pala-
to tuo, & hærebit cutis tua ossibus tuis, attenua-
biturque fortitudo tua à luctu, & à gemitu: est ne
ergo voluntas tua in eis? Si enim tu super te hæc
susceperis bene quidem erit, sin autem ecce ego
abigam ea ex nunc: Potuit ne expressioribus
verbis optio, de qua agimus, significari? Au-
di iam, quid ex sententia Hebræi Christus res-
ponderit. Respondit coram eo Messias: Domine
mundi ego quidem lætus suscipio super me tribu-
lationes istas, siue tormenta, eo tamen pacto, quod

tu in diebus meis uiuifices mortuos, & eos, qui à
primo Adam, eatenus mortui fuerunt. &c. Di-
xitque ei Deus sanctus, & benedictus: concedo.
Protinus igitur suscepit ex dilectione Messias su-
per se tormenta omnia, & tribulationes, sicut scri-
ptum est, Isaia 53. oblatus est, & ipse afflictus:
Hæc omnia Hebræorum traditio, quibus ex
eorum officina, ut nihil efficacius, ad eorum
perfidiam reuinciendam, ita nihil magis affi-
ne præfatis Isaia verbis, si posuerit pro pecca-
to animam suam: potuit excogitari.

Nec minus appositum pro hac optione
Christo humanam carnem suscipiendi delata,
Regij Vatis testimonium est. Psalm. 39. 7. à
Paulo in hanc rem peculiariter adductum, at-
que elucidatum epist. ad Hebr. 10. 5. sic
enim sub persona Christi, ut ex Pauli mente
omnes Patres, & interpretes Catholici fen-
tiunt, (quamuis alio temerarius feratur Eu-
gubinus, correctione non leui indigens: Sa-
crificium, & oblationem nolui, aures autem
perfeci mihi, holocaustum, & pro peccato non
postulasti: tunc dixi: ecce venio: in capite libri scri-
ptum est de me, ut facerem voluntatem tuam Deus
meus volui, & legem tuam in medio cordis mei:
Cuius quidem loci dum interpretem se vo-
luit exhibere Paulus, quo tempore, siue, quo
instanti egregias hæc voces Christus profu-
derit, sic nobis aperuit: ingrediens mundum di-
cit. Hostiam & oblationem nolui. Et vero quã-
uis Græcum participium, ἐσσεύμενος,
æque significet: ingrediens, & ingressurus,
quod id verbum habeat etiam in præsentis
significationem futuri, non dubium, quin op-
portunissime verterit vulgatus, ingrediens, ut
significaret hæc dicta fuisse simul, atque Chri-
stus conceptus est. Etenim cum Dei filium
Paulus inducat humani generis negotia cum
summo Patre, pertractantem, atque ipsi mo-
rem gerentem, imo & cum ipso etiam solem-
nes contractus ineuntem, ut constat ex ijs
verbis: volui & lex tua in medio cordis mei: nec
non ex illis, quæ subiunxit Apostolus: in qua
voluntate sanctificati sumus: ipsum hac ratione
mundi iam huius per carnis assumptionem
incolam necesse est, ut faciat, quod ad obedi-
tiam, atque ad contractus celebrandos distin-
ctæ voluntates necessariæ sint; Dei verò filius
nisi homo factus, cui alia à Patre ratione hu-
manitatis volūtas est, supponatur, neque obe-
dire, neque pactum cum Patre inire dici po-
test, quippe una, & eadem utrique voluntas
& mens est.

Ergo Deus homo factus, cum primū mun-
dum ingreditur, Patrem sic alloquitur: sacri-
ficium, & oblationem nolui; aures autem perfi-
cisti mihi: siue ut Paulus legit: corpus autem ap-
tasti mihi: Quorum verborum is sensus siue

II.

III.

paraphrasis esse videtur: Notum mihi illud, atque exploratum est o summe Pater, vno te ex capite in salutem hominum maxime propendere; ex alio vero legalibus sacrificijs, aut puri alicuius hominis victimam ad humanum genus tibi reconciliandum, minime permoveri, quippe qui exactissimam pro peccatis satisfactionem exquirens, non nisi vni geniti tui sanguine placari poteris; ideoque totum id negotij ad meam voluntatem, & optionem deuoluisti, ut me crucem, & mortem subire volente, in tuam gratiam humanum genus redeat; me autem mortem detrectante, perpetue seruituti maneat obnoxium; eaque de causa illud mihi formale corpus, quod cum in vtraque partem sit aptum, morti tamen, & cruciatibus perferendis, maxime fuerit opportunum. Huc quidem huius loci sensum esse Hebraea lectio confirmat. Nam pro illis Vatis verbis: *aures autem perficisti mihi*: in fonte, ut omnes interpretes fatentur, est; *aures autem perforasti mihi*, cum manifesta allusione, ut Patres Salmeron, Ribera, & Iustinianus in epist. ad Hebr. obseruant, ad illum legis ritum de quo Exodi. 21. 5. Cum seruo Hebraeo post septem seruitutis expletos annos, ea optio deferretur, ut vel, liber pro libito abiret; vel si in antiqua domo seruus adhuc manere vellet, subula eius aures perforarentur, & perpetuae subinde seruituti esset obnoxius; in Christo Domino passibilis, siue impassibilis vitae optionem propositam, ut bene expendit Salmeron, his verbis: *Et ita Christus, cum liber esse potuisset, voluit tamen Patri perpetuus effici seruus, & nostram libertatem, & salutem, sua seruitute, & morte promouere; ita ut fieret seruus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Quo quidem sensu Ambrosius lib. de fide Resurrectionis, dum mortis commoda enumeret, sic ait. *Quid plura? Vnus mortemundus Redemptus est: potuit enim Christus non mori, si voluisset: ex quibus, ex mente Ambrosij bene inferas optionem Christo delatam; quare enim potuit non mori, nisi quia potuit carnem impassibile, & gloriosam eligere? Nam de passibili carne propter nostram salutem semel assumpta Chrysologus serm. 130. (alii Codices aliter numerant) mystice capiens illud. Matth. 9. 1. de Christo: *Ascendit in nauiculam, & transfretauit*: opportune dixit. Et quid mirum fratres? Christus venit, suscipere infirmitates nostras, & suas nobis conferre virtutes; humana querere, prestare diuina, accipere iniurias, reddere dignitates: ferre uadia, referre sanitates, quia medicus, qui non fert infirmitates, curare nescit; & qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non potest conferre sanitatem. Christus ergo, si suis mansisset virtutibus, commune cum homini-*

bus nihil haberet: & nisiimplet carnem ordinem, carnis in illo esset otiosa susceptio. Ita ille. Ad quem modum Theophylact. premens ea verba ad Hebr. 2. 17. Vnde debuit per omnia fratribus assimilari. Sic ait: *cum enim inquit dignatus est, semel carnem hanc ille nostram induere, & naturam humanam arripere; consentaneum erat omnino, ut nobis per similes nasceretur, paremque nobiscum; & educationem haberet, & incrementum: Ferretque omnia, quae illi essent ferenda, ac demum mortem obiret. Id namque pretendit, cum per omnia inquit assimilari.* Haec Theophylact.

Theophyl.

Sed iam quid sub persona Christi subijciat Regius Vates audi: *Tunc dixi, ecce venio, in capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei*: quae verba sic effert Paulus: *Ecce venio in capite libri scriptum est, ut faciam Deus voluntatem tuam*: ita ut illud, in capite libri scriptum est de me, tamquam per parenthesis interiectum sit, ut statim vers. 9. aperitissime ostendit, eadem verba sic relegens: *Tunc dixi: ecce venio, ut faciam Deus voluntatem tuam*: Vbi primo expende aduerbiū: *tunc*: quo manifeste indicatur, post optionem Christo propositam delatamque eligendi facultatem, ipsum statim se in victimam expiandis peccatis efficacissimam summo Patri prompte, & spontanea voluntate dedicasse. Deinde cum Ribera in verba ad Hebraeos obserua illud. *Ecce venio, ut faciam voluntatem tuam*: non significare Christum ex voluntate Patris eam vitam statum, qui ignominiae, & morti esset obnoxius acceptasse, sed potius illum prae alio immortalis, & felicissimae vitae spontaneae elegisse, ut Patri exoptanti humanum genus per Christi mortem saluare, eo modo morem gereret: non secus ac ille, qui religionem ingreditur, non dicitur cum statu ex Praelati, cui obedientiam deinceps praestaturus est, praecipio eligere, sed ut illi subinde obsequatur; ad quem plane modum Ioann. 6. 38. idem Assertor dixit: *quia descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me, ubi non affirmat se ex Patris praescripto, cui teneretur obedire de caelo descendisse, nec enim verbum Dei, quia verbum est, Patri obedientiam praestat, sed ut homo factus Patris voluntatem exequeretur, vnde in Hebraeo signate habetur: ecce venio ad faciendam voluntatem tuam*: hoc est, ut in hac carne passibili, rem tibi omnium gratissimam, salutem, videlicet, hominum perficiam: Tandem quid proprie Hebraice, & Graece significet ea vox, voluntas, expendi, nam Hebraice, *Ratsen*, proprie non voluntatem per modum praecipii, aut legis intimatam significat, sed solum voluntatem

III.

Ribera.

Ioann. 6. 38

Lect. Heb.

bene-

Exod. 21. 5.
Salmer.
Ribera.
Iustinian.

Ambros.

Chrysol.

Luc. 2. 14.

beneplaciti, quod ex Græcâ voce, εὐδοκία, magis liquet, quam noster sæpius reddit bonam voluntatem, vt Luc. 2. 14. Pax hominibus bonæ voluntatis, siue, bonæ voluntas, & hoc eodem capite, versu 13. pro bonâ voluntate, & ad diuinum beneplacitum in scripturis frequentius refertur; quod ideo singillatim adnotasse placuit, vt iniectum à nonnullis de præcepto à summo Patre de morte crucis subeundâ Christo imposito, cum quo hæc optio ipsi delata non bene coherere dicitur, facilius eijciam. Sanè, vt aliæ solutiones huic difficultati opprimendæ ad manum non essent, nimirum in hoc præcepto imponendo; ita patrem se gessisse, vt illud Christo non absolute, sed dependenter ab ipsius voluntate iniungeret, dum illam per conditionatam prius scientiam præiudicet; vel, eam etiam facultatem Christo detulisse, vt ipse pro libito, an mortem sub præcepto, an verò sine illo obire vellet, eligeret. Ad hæc: expectasse Patrem in hoc præcepto imponendo Christi voluntatem, circa hunc passibilis vitæ statum eligendum: vt hæc, inquam, responsiones non occurrerent, expeditissima ex his vocibus desumpta solutio est; Christum non tam id genus præcepti, quod ad perferendam mortem ipsum vrgeret, quam hanc Patris insinuationem; quâ ipsi innotesceret, esse Patri maxime gratum pro hominum salute mortem obire, præ oculis habuisse, quod quidem à verâ obedientiæ lege non abesse, suo loco confirmabimus. Nunc in dictorum, confirmationem Anselmum, qui inter scholasticos, & subtilitate, & auctoritate primas tenet, liberam hanc Christi Domini ad vtrumque facultatem, moriendum, scilicet, & non moriendum, asserentem, audire, operæ pretium est. Equidem cum ipse, lib. 2. *Cur Deus homo*, cap. 19. ad probandum Christi satisfactionem per actiones alias Deo debitas factam fuisse, hanc confecisset argumentationem: *Omnis creatura debet Deo totum quod est, & quod scit, & quod potest, ergo Christus debet Deo suas actiones*; sic subinde argumento respondet. *Quamuis creatura nihil habet à se, quando tamen concedit illi Deus aliquid licite facere, & non facere, dat illi ita suum esse vtrumque, vt licet alicui sit melius, neutrum tamen exigatur determinatè.* Et post nonnulla, cum hanc doctrinam nonnullis exemplis confirmasset, sic tandem concludit: *Dominus itaque Iesus, cum mortem sicut diximus sustinere voluit, quoniam suum erat pati, & non pati, debuit facere quod fecit, quia quod vult fieri debuit, & non debuit facere, quia non ex debito.* Et post pauca: *quoniam ipse est Deus, & homo, secundum humanam naturam,*

Anselm.

ex quâ fuit homo, sic accepit à diuina natura, quâ alia est ab humana, esse suum, quod habebat, vt nihil deberet dare, nisi quod volebat. Ita ille.

Firmat hæc omnia indidem Paulus cum post hæc verba, quæ in manibus habemus, tunc dixi: *ecce venio, vt faciam Deus voluntatem tuam*: Subijcit: *in quâ voluntate sanctificati sumus; per oblationem corporis Iesu Christi semel.* Vbi siue voluntas referatur ad voluntatem Dei Patris, cui suam Christus aptauit, vt plerique Patres volunt, siue ad Christi voluntatem immediatè expressam illis verbis, *volui*, &c. vt mihi multo magis placet; obserua non dixisse Apostolum per oblationem Iesu Christi, quod alioqui satis videbatur, sed signatè; per oblationem corporis Iesu Christi; vt omnino respiciat ad superiora, corpus autem aptasti mihi, ac proinde innuat, veram nos tunc iustitiam, & sanctitatem fuisse adeptos; vi illius acceptationis, quâ Christus mortale corpus eligens, ipsum quasi gratissimam hostiam in nostrorum criminum expiationem Deo Patri obtulit. Quo quidem sensu de Deiparâ Christum simul concipiente; atque homines è veteri seruitute non secus, ac antiqua illa Maria Moysis soror, quæ Israeliticum populum cum planctu, atque lætitia è captiuitatè Ægyptiacâ eduxit, liberante signatissimè dixit Chrysologus serm. 146. qui est 2. in vigilia Natiuitatis Domini: *Maria mater vocatur, & quando non Maria mater? Congregationes inquit aquarum appellauit Maria: Non ne hæc exeuntem populum de Ægypto concepit vno utero, vt emergeret celestis in novam creaturam tanta progenies? iuxta illud Apostoli: Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari.* Hæc Chrysologus pulchrè contemplatus in Deiparæ utero initos ex parte Christi cum summo Parente nostræ redemptionis contractus: ex quorum vi à dæmonis potestate, non secus, ac populus è durissimo Pharaonis imperio liberemur. A quo non it, quod adnotauit Ambrosius lib. 2. in Lucam, velut ad huius contractus solemnitatem, & confirmationem in Christi Natiuitate. (Nec euius in conceptione, quæ inuisibili ratione transigebatur, opportuit id fieri.) adscripta ea omnia, quæ in publicorum contractuum tabulis obseruabatur. Sic enim ille. *Nam si Consules adscribuntur tabulis emptio ni, quâto magis redemptioni omnium debuit tempus adscribi? Habes ergo omnia, quæ in contractibus*

V.

Chrysol.

Ambros.

esse consueverunt; vocabulum summam illic potestatem gerentis, diem, locum, causam. Sic Ambrosius.

VI.

Dion. Ale.

Sed illud his verbis: *in qua voluntate sanctificati sumus*: est multo opportunius, quod epistola contra Paulum Samosatenum, adnotauit Dionys. Alexandr. in sacratissimo Virginis vtero Christum Iesum Pontificem fuisse consecratum. Audi: *Non in seruo inhabitauit, sed in sancto suo tabernaculo, non in manufacto, quod est Deipara Maria, illic enim ipsa Rex noster, Rex gloria factus est Pontifex; & manet in perpetuum semel ingressus in sancta; & aeterna redemptione inuenta, ex ipsa exiit Verbum factum Pontifex, non secundum legem carnalis munda, sed secundum virtutem vite indissolubilis.* At verò non aliter id mihi sapit, quam ea ratione, quod in passibili, ac gloriosa carni Christus renunciauerit; Pontificis maximi munus, ad quem potissimum spectat Deum iratum hominibus reconciliare, fuisse adeptum. Sanè de Christi sacerdotio, sic disseruit Paulus ad Hebr. 2. 14. *Quia ergo pueri communicauerunt carni, & sanguini; & ipse similiter participauit eisdem* (Syriace, ipse quoque in similitudinem particeps factus est eorundem,) *ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium; id est, diabolum, & liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxierant seruituti.* Nusquam enim Angelos apprehendit, sep semè Abrahæ apprehendit, vnde debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors fieret, ac fidelis Pontifex, ad Deum, ut repropitiaret delicta populi. In eo enim, (Syriace, ex hoc enim) in quo passus est ipse, potens est, & eis, qui tentantur, auxiliari: ubi vides Pontificatus, siue sacerdotij Christi rationem eò deuolui, ut quò populi delicta repropitiaret, similis per omnia fratribus fieret, formam, nimirum, serui accipiens, in similitudinem hominum factus, habituque inuentus ut homo. Vnde inibi Theophylactus: *Nullam inquit (Paulus) aliam ob causam carnem hanc nostram assumpsit, nisi ut per eam, & nostri miseretur, & humi iacentes attolleret. Verum quo pacto Pontifex noster effectus est, hac ipsa illota, & sordida, quam à nobis desumpsit, carne? Cerè ut peccatis nos repurgaret, impetraretque eius intercessu à Deo nostris erratis veniam, quibus antea ipsi oppugnabamur.* Sic ille.

VII.

Ad Hebr. 12. 2.

Applaudit autem sibi met ipsi eadè epist. ad Hebr. Paulus dum capite 12. 2. discipulis ad patientiæ incitamentum, & laborum leuamen Christum in exemplum adducens, inquit: *Adspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione contempta.* Quibus in verbis ex interpretatione tam Græcorum Pa-

trum, Gregorij Nazianzeni, siue Nysseni apud Oecumenium, ut in commentario vidimus, Chrysostomi, Theodoret, Theophylacti, quam meliorum expositorum Ribera, Iustiniani, Cornelij, Estij (dimissis quibusdam recentioribus, qui ab scopo aberrantes gaudium Christo propositum ad confortationem, & solamen Christo in horto Gethsemani, non sine mæore, & anxietate ad Patrem preces fundenti ab Angelo allatim referunt) illud vult Paulus, Christum pro eo, ut gaudio, ac gloria sibi proposita, imò debita perficeretur, & se se mortalibus bonis oblectaret voluntaria electione, crucis ignominiam acerbissimamque mortem obire voluisse summo dedecore, & acerbitate mortis libenter deuorata; dummodo humanum genus redimeret: sed ut Pauli sensus vndeque fiat conspicuus, obserua, cum Ribera, Iustiniano, & Estio Græcam lectionem (adde tu idem esse in Biblia Regia,) disiuncta propositione, *pro, à verbo, posito, ad hunc modum disuncta esse, pro posito sibi gaudio; imò verò nostram etiam vulgatam Græcæ similem olim fuisse, quippe quæ duplicata propositione, pro, haberet; qui pro proposito sibi gaudio:* Sed typographorum oscitantia (ut inquit Guilielmus Estius,) vel argutula incitiâ, quam ego illis apius assignare soleo, vel demptam fuisse illam propositionem, *pro, vel cum sequenti dictione, posito, coniunctam* (quamvis ut verum fatear bene id notante Estio sensus tandem in idem recidat.) Deinde ex iisdem interpretibus, quod nos etiam supra monuimus ad cap. 1. versu. 3. in illa verba, *Deo meo*, adnotat. 1. numer. 10. disce proprium vsum Græcæ propositionis, *ἀντί*, id est, *pro*; quæ non solet deferuire causæ finali, sed tunc maximè usurpatur, cum vno ablato, alterum in eius locum subrogatur, ut cum apud Matthæum dicitur, cap. 2. 22. *Archelaus regnaret pro Herode*, & Psalm. 44. 17. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij*; & sexcentis in locis, qui passim occurrunt: Quod quidem adeo est frequens, ut duo etiam testimonia, quæ Iustinianus hic affert ad probandum eam propositionem, *ἀντί*, aliquando valere idem, ac propter: ut illo eodem cap. 12. ad Hebræ. num. 16. de Esau, *qui propter* (Græcæ, *ἀντί*,) *unam escam vendidit primogenitiam*; & Marci 10. 45. *Et dare animam suam redemptionem pro* (Græcæ, *ἀντί*,) multis etundem etiam sensum, ac cætera loca, quæ adduximus habere existimem, ut idem commutationis vsum, ac in illis cluceat, quod de ijs verbis, *propter unam escam*, monuit

Nazianz.
Oecumen.
Chrysost.
Theophyl.
Theodor.Ribera.
Iustinian.
Estius.

Matt. 2. 22

Psalm. 44. 17.

Ad Hebr. 12. 16.

Mar. 10. 45

Estius hîc, nec alia videtur esse ratio de illis apud Marcū: *redemptionem pro multis*, cū pretiū mortis Christi, loco illius, quod nos solvere te nebamur, fuerit per solutum. Ex quibus quidem non difficile conicies horum verborū, *proposito sibi gaudio sustinuit crucem*, legitimum hunc sensum esse, qui loco gaudij, quo frui poterat, crucis ignominiam maluit eligere, id est, cū illi integrum fuisset immortalitatis gaudio, & hypostaticæ vnionis prærogatiua, & eminentia perfriti; vitamque felicissimam omnibus bonis affluentem degere, temporali hoc gaudio contempto, siue dimisso, in eius locum mortalem, & laboribus, ac ignominij obnoxiam vitam subiecit, ita præter Gregorium, & Oecumenium supra à nobis in commentario adductos Chrysostomus. *Licebat illi nihil pati si voluisset, non enim peccatum fuit, nec inuentus est dolus in ore eius, sicut & ipse dixit in Euangelio. Venit enim Princeps huius mundi, & in me non habet quidquam: Erat igitur arbitrij illius si voluisset, non venire ad crucem, potestatem quippe habeo, inquit, ponere animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.* Hæc Chrysostomus. In quam sententiam sic opportunè inquit Ambrosius, orat. de excessu Satyri. *An qui de seruo dicit: sic eum volo manere, Ioann. 21. 22. Non potuit ipse si manere vellet? sed perpetua vite huius, sibi pretium, mihi sacrificium perdidisset.* Optimè quidem, nam de vitâ gloriosa, nec vllis doloribus, aut afflictionibus obnoxia, quæ Dei Filio pro suâ dignitate, & maiestate, non pro mundi salute fuerit proposita, videtur locutus Ambrosius; alias vel circumcissione sua, vel quâlibet passibilis carnis actione propter vnionem ad verbum dignū Deo sacrificium, & nostris culpis expiandis opportunum potuisset Christus offerre, vt apud P. Suárez, tom. 1. in 3. part. disputat. 4. sect. 4. & Vazquez tom. etiam 1. in 3. part. disputat. 75. cap. 4. docent Patres, ac Scholastici cum S. Thoma, & diffiniuit Clemens VI. in Extrauagant. Vnigenitus, de poenitentij, & remissionibus.

VIII.

Quo in loco maximè est notandum, hac potissimum de causâ, quod in optione Christo delata proprijs ipse iuribus ad temporale regnum, & vitam, bonis omnibus affluentē spectantibus renunciauerit, postea, & oblatū sibi ab hominibus regnum, declinauerit, vt apud Ioannem 6. i. 6. videre est; & passionis suæ tempore de regno, atque statu suo à Præfide interrogatus apertissimè responderit. *Regnum meum non est de hoc mundo, si ex hoc mundo esset Regnum meum, ministri mei vltique decernerent, vt non traderet Iudæis, nunc autem Regnum non est hinc.* Quæ quidem non videntur

dicta, quod ipsi temporale regnum non deberetur, est enim multo probabilius ex frequentissima Theologorum, & iurisperitorum sententia pluribus scripturæ, & Patrum testimonijs fulcita apud P. Franc. Suárez, & Vazquez tom. 1. in 3. part. ille disputat. 48. sect. 2. con. 2. hic vero disputat. 87. cap. 4. num. 31. Alfonso Mendozam in relectione de Christi Regno, & dominio, vi vnionis cum verbo, vniuersale rerum omnium dominium, atque gubernationem ipsi maximè deberi; sed quod præ hominum salute egenæ, ac laboriosæ vitæ conditionem eligens, regni vsu, & regis potestatis exercitio à primordio suæ conceptionis sponte se abdicare voluerit. Vnde ad ea Ioannis verba, August. tractatu 115. non dixisse Christum regnum meum non est, hic, sed non est, hinc, sic obseruat. *Non dicit non est hic, hic est enim regnum eius vsque in finem sæculi, habens inter se commixta etiam vsque ad messem, sed tamen non est hinc, quia peregrinatur in mundo; ac si dicat, ideo Christum, cum verâ Rex mundi esset, regnum tamen suum hinc esse negasse, quod peregrinus, & aduenâ pro nostrâ salute fieri voluisset.* Vnde Paulus 2. ad Corinth. 8. 9. *Scitis (inquit) gratiam Domini Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues, vt illius inopia vos diuites essetis.* Quod sanè sub hoc exinanitionis sensu, quem persequimur omnino videtur accipiendum: non enim loquitur Apostolus de Dei Filio absolute, sed de ipso iam homine facto, quasi Christus cum ratione vnionis ad Verbum summè esset diues, atque gloriosus, propter nos tamen suo iuri, & regno renunciâs; pauperem vitam eligere maluerit. Sed hæc verba adnotat. sequenti commodius in hunc sensum præmam.

Suarez.
Vazquez.
Alf. Med.

Augustin.

2. Ad Cor.
8. 9.

IX.

Quare ad præfata Assertoris nostri verba ad Præfide dicta signate allusum reor à Paulo 1. ad Timoth. 6. 13. dum Timotheum eorum in primis mores fugere monens, qui volunt diuites fieri, & ad vitam æternam apprehendendam subinde vrgens illis verbis, *certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in qua vocatus es, & confessus bonam confessionem corâ multis testibus, vbi sermonem esse de confessione fidei in baptismo factâ, in qua Satanæ, & eius pompis renunciare profiteamur plurimum Græcorum, & Latinorum Patrū sententia est, hanc tandem subiungit opportunâ contestationem: Precipio tibi corâ Deo, qui vivificat omnia, & Christo Iesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem: Pende, sub Pontio Pilato bonam confessionem. Quam verò nisi eam, quâ*

1. Ad Tim.
6. 3.

in manibus habemus? Regnum meum nō est de hoc mundo, quia videlicet, vt peregrinus in eo degere maluit. Nam quod aliqui dicunt capiendum id esse, de testimonio, quod suę diuinitati Christus reddidit, manifestē affirmās se filium Dei esse, & verbis, & instituto Pauli omnino videtur importunum, cum Dei filiū se esse, non coram Pilato, sed potius coram Caipha fuerit confessus, vt bene adnotauit Estius ibi, & vt vt id fuerit, ea confessio ē re Pauli ibi non erat, sed hęc potius, quā se Regni sui opulentię, & splendori renunciasse professus est. Qua Paulus ad certandum bonum fidei certamen, hoc est, ad renunciandū secularibus pompis, & bonis huius mundi, quo melius posset apprehendere vitam æternam, Timotheum opportunissimę vrgere videtur.

X. Duo iam tandem breuiter hic admonendū est lector: alterum in hac Christi exinanitionis, & formę serui explicatione, nihil esse, cur Patrum nomine de nobis queri possit, cū nostra sententia cum ipsorum mente reapse concurrat, præsertim ad hæreticorum expositiones, & errores explodēdos, imò vero vna, eademque Pauli sententia sic accepta, rum illi, qui filio Dei diuinitatem denegabant, tum etiam, qui veram Christi carnem destruebāt, æquo mucrone confodiantur, cum vtriusque & diuinę, & humanę naturę conceptus ad hanc exinanitionem explicandam necessario prærequiratur, vt consideranti patebit: Alterum non esse huius loci eam dissertationem instituere, an Christus dici debeat seruus, nec ne? Nam vt acutè monuit P. Vazquez 3. p. disp. 80. num. 56. non dictum fuit à Paulo Christum factum esse seruū, sed eam suscepisse naturam, quæ ex se seruilis esset conditionis, ac infirmitatis humanę seruitutis; (absque peccato tamen) subiecta; quod extra omnem disputationis aleam est.

Ad ea verba: *Exinanivit semetipsum.*

ADNOTATIO II.

Literalis, & Moralis.

Filij Dei exinanitionē humana vacuitatis complementum fuisse.

ED iam inquiris: Ecquid ergo de summā hęc glorię splendoris, diuinitariū, atque delictariū plenitudine ex qua se sē Christus exinanivit factū est? Euanuerunt hęc omnia, & à se ablata in ventū Christus abiecit? Minimē, nō enim dimisit, sed trāsmisit supernū hunc splendorē hanc gloriā, & immortalitarem, cœlestesque hos diuinitatis thesauros. In quem? In eum quidem, qui cum diuina gratia horum omnium bonorum compos fuerat creatus, suo tamen vitio ab illis se se euacuauerat: Audi Ambros. in Psalm. 38. hęc Pauli verba: *semetipsum exinanivit*, cum illis Psalm. 109. 7. *impleuit ruinas*, sic opportunē componētem, *vacuus erat totus hic mundus antequam numero credentium Christus*, cum impleveret omnino, quod scriptum est: *iudicauit inter gentes impleuit ruinas*: nos *Adā illius ruina vacuauit omnino se ille exinanivit*, vt nos repletet; atque in carne hominis plenitudo diuinitatis habitaret. Hęc Ambros. Sed Adā ruinā, quā nos vacuauit, simulque Christi exinanitionem qua ab ipso cœlestibus hisce bonis fuimus repleti, pulchrē explicauit Procopius in Genesim, Christum cum primo parente, sic loquentem faciēs: *Tu nunc maiora affecisti, ego vt tibi consulam meminora sumo. Aequalis Deo esse appetuisti, homini est ego aqualis fio: cupisti fieri Deus, quod quidem facere debebas iuxta animi mei sententiam, sed cum id impetrare nequie-ris præter meam sententiam, ego propter te desidero fieri homo, mea voluisti rapere, non valens, ego tua accipio valens*: Hęc Procopius. At omnium luculentius id ita persequitur Nazianz. orat. 42. quæ est 2. de Paschate. *Qua nam ha bonitatis diuitia? Quod nam me circumstat mysterium? Diuinam imaginem accepi nec custodiri, ille meam carnem accipit, vt & imagini salutem, & carni immortalitatem, afferat, secundum consortium nobiscum inuit, & quidem priori longe admirabilius. Tum enim id quod præstantius erat nobis impertit, at nunc eius, quod deterius est particeps ipse fit. Hoc priori illo diuinus hoc apud cordatos viros multo sublimius. Hactenus Nazianz. Nec aliter hoc Pauli loco adducto Hieronym. in cap. 3. epist. ad Galat.*

Sed ante Paulum eadem sermonis serie, ac locutione sic hęc prophetico ore pronunciauērat Salomon, Cantic. 1. 3. *Oleum effusum nomen tuum*, ideo adolescentula dilexerunt te, sed obserua Græcam vocem, ἀρκευό-δ'ε-γ, quam posuere Lxx, à pluribus Græcis Patribus, necnon ab Ambrosio lib. 3. de Virgin. & alibi frequentius, *exinanitum*, ab alijs, *euacuatum*, transferri, & à Bernardo, serm. 15. in Cant. cum his

I.

Ambros.
Psalm. 109. 7

Procop.

Nazianz.

II.

Cantic. 1. 3

Lxx,
Ambr.

Pau-

Bernard.

Pauli verbis, sic componi: *Et quid mirum si sponſi effuſſum ſit nomen, cum ipſe quoque effuſſus ſit? Nam ſemetipſum exinanivit, formam ſervi accipiens, denique ait: ſicut aqua effuſſus ſum, effuſſa eſt plenitudo diuinitatis habitans ſuper terram corporaliter, ut de illa plenitudine omnes, qui corpus mortis geſtamus acciperemus, ac vitali odore repleti diceremus, oleum effuſſum nomen tuum: hæc Bernardus. Iam ſententiæ Salomonis elegantiam conſidera, dum Dei filium, vnguentum, quod aliorum medicinæ, voluptari, & delitijs deſtinatur, facit, videtur enim inuenire ipſum ſe ſe totum humanis uſibus exhibuiſſe, ut ſua exinanitione, gloria, honore, & omnimoda voluptate repleremur, unde Ambroſius odoriferi vnguenti metaphoram premens lib. 3. de Virgin. ſcitè dixit, exinanitum eſt, ut ſpiraret tibi; ac ſi cum Plinio immenſum odoramentorum pretium carpenſe, ſimulque admonente odoriferas res pluſ alijs, quam ei, qui ſecum illas deſert, deſeruire, quod iſ præ conſuetudine odorem vix ſentiat dixerit, tanti emitur voluptas aliena: ſed ad rem ſic opportune Origenes homil. 1. ex quatuor in Cant. Vnguentus Dei filius, cum informa Dei eſſet, exinanivit ſemetipſum, & formam ſervi accepit, exinanivit autem de plenitudine ſine dubio, in qua erat: illi ergo qui dicunt, quia de plenitudine eius nos omnes accepimus, ipſi ſunt adoleſcentulæ, quæ de ea plenitudine, ex qua ille ſe exinanivit, & factum eſt vnguentum exinanitum nomen eius, percipientes dicunt, poſt te in odorem vnguentorum tuorum curremus. Sic Origenes. Et bene quidem inducuntur adoleſcentulæ, ac paruulæ, quæ de hac plenitudine exinanita repleantur, atque grandæſcant, nā Deus paruulus inuentus eſt, inquit Tereull. lib. 2. cont. Marc. cap. 27. *Ut homo maximus fieret: Sed hæc omnia ſic ad id loci Cant. diffundit Philo Carpat. Tunc enim verè effuſſum, cum ſe noſtra mortalitate contexuit, ut noſ ſua immortalitate donaret: Tunc ſe totum nobis per viſcera ſue pietatis effudit, cum pro nobis, vel crudeliſſime mori non reſuſcit, ſua enim ſponte ſe pro ſalute noſtra deuouit; per ſe oblata eſt ſanctiſſima hoſtra, innocentiffima viſtima, immaculatiſſimus agnus, ſacraſſimum holocauſtum, in arā crucis ſalutifera, vita noſtra, ut noſ à ſempiterna morte redimeret; hoc, hoc eſt, homē illud effuſſum, ſumma charitas, ardentiſſimus amor creatoris, ad creaturam. Mortalis venit, ut noſ redderet immortales: paſſus eſt aliquando, qui ſemper eſt impatiibilis, ne noſ ſemper pateremur: mortuus eſt ſemel, ne noſ in perpetuum moreremur; deſcendit ad ima, ut noſ tolleretur ad ſuperna; exinanitus eſt Dominus, ut excellentiſſimè dominaretur, & ſeruus. Haſtenus Philo. Nec hoc in loco omittā Caldæi Paraphraſtis obſervationē in præfa-**

Ambros.

Origen.

Tertullian.

Phil. Carp.

Chald.

tis verbis agnoſcētis alluſionē ad oleū vnctio-
nis, quo vnguntur capita Regū, & Sacerdotū,
ut ea ratione appareat Dei filium exinanitū,
ut nos, gens ſancta, regale ſacerdotium, (1. Petr.
2. 9.) eſſemus: Vnde Ambroſ. lib. 2. in Lucā.
Ille igitur paruulus, ille infantulus fuit, ut tu vir
poſſes eſſe perfectus; ille inuolutus in pānis, ut mor-
tis laqueis ſis abſolutus; ille in præſepibus, ut tu in
altaribus; ille in terris, ut tu in cælis; ille aliū lo-
cum in diuerſorio non habebat, ut tu plures ha-
beres in cæleſtibus manſiones. Hæc Ambro-
ſius.

Huc verò peculiariſſimè facit ille 1. ad Cor.
8. 9. locus, cuius adnotat. præcedent. memini-
mus: ſcitis gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti,
quoniam propter vos egenus factus eſt, cum eſſet
diues, ut illius inopiā vos diuites eſſetis. Picme
hæc: ut illius inopiā, &c. videbatur enim dicen-
dum, ut illius diuitijs vos diuites eſſetis, qui
enim alicuius inopia alium queat facere diui-
tem? Subſiſtit verò Pauli locutio, ut enim
Chriſti diuitijs formaliter diuites reddamur;
at id humanæ ſalutis Sacramentum fuit, ut
quo Dei filius diuinitati ſuæ debitas diuitias
in noſ transferret, pauper ipſe atque egenus
fieret. Ita Nazianz. orat. 1. de Paſchat. Pauper
factus eſt Chriſtus, ut noſ illius paupertate diſceſca-
mus, ſervi formam accepit, ut noſ libertatem re-
cipiamus; deſcendit, ut euēhamur; tentatus eſt, ut
vincamus; contemptus eſt, ut noſ gloria efficiat;
mortuus eſt, ut ſeruet, aſcendit, ut ad ſe ipſum tra-
hat, humi prouolutos in peccati lapſu. Itaille.
Nec minus pie, & eleganter Ambroſius lib. 2. in Lucā, ad hæc Pauli verba: meum ergo
paupertas illius, patrimonium eſt, & infirmitas
Domini mea eſt virtus, maluit ſibi egere, ut omni-
bus abundaret; ſcitè illud, paupertas illius meū
patrimonium eſt, quid enim patrimonium
dixeris, quam hæreditatem à parente relictā?
Seu ius in paternā bona? e paupertate ergo
Chriſti noſtrum ad cœleſtem gloriam ius ori-
tur, dum immortalitatis iura in noſ ipſe tranſ-
mitit: non enim fuit contentus dicere (quod
ſactabat non nemo,) liberis autem noſtris ſatis
amplum patrimonium paterni nominis, ac noſtra
memoria relinquemus, quin ſibi met debitam
gloriæ, ac deliciarum hæreditatē ipſe prop-
ter noſ egenus factus, nobis derelinqueret:
totam vero exinanitionis œconomiam cum
alluſione ad ea Pauli verba pulchrè elucida-
uit Bernard. ſerm. 3. de Annūciat. ubi Dei
parā, ſic alloquitur. In te ſola Rex ille diues, &
prædiues, (ſic volo legere non, prædius) exina-
nitus; excelfus, humiliatus; immenſus abbrevia-
tus, & ab Angelis minoratus eſt, verus denique
Deus, & Dei filius incarnatus eſt. Sed quo fru-
ctus? Nempe ut omnes eius paupertate locuplete-
mur; eius humilitate ſubleuemur; eius minoratio-

III.

1. Ad Cor.

8. 9.

Nazianz.

D. Am.

Cicer. pro
domo ſua.

Bernard.

ne magnificemur; eius incarnatione adherentes Deo, incipiamus unus spiritus esse cum eo. Ita Bernard.

III.

Quod si illum sese exinanientem, atque euacuatum, ut suas in nos diuitias transfunderet, videre velis; non tam externis corporis, quam interioribus animi oculis mitentem aquam in peluim, suorumque discipulorum pedes lauantes intueri, sic enim Ioann. 13.

Ioann. 13. 4.

4. Surgit à cenà, & ponit vestimenta sua, & cum accepisset linteam, praeinxit se. Deinde mitit aquam in peluim, & capit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat praeinctus: Quid enim id significet, pulchre aperit Vrb.

Vrb. Pont.

nus Pontifex in metaphrasi in Psalm. 50. illa Vatis verba: amplius laua me: sic premens: O nitidissima laetitia nostra, quae ad hoc aquam gratia Deitatis misisti in peluim mundissima carnis tuae, ut nos à peccatis nostris in sanguine tuolaues, laua me ab iniquitate mea. Sed eadem cogitationem Rupertus ita pensulatus persequitur lib. 5. de diuin. offic. cap. 20. Surrexit Dominus à cenà, id est, à conuiuio paterna glorie, & posuit vestimenta sua, semetipsum enim exinanivit formam ferui accipiens, & carne nostrà quasi linteo, cuius utique materia nascitur è terrà praeinctus sanguinem suum effundit, velut aquam in peluim, atque inde quotidie lauat pedes nostros, cum illum in remissionem peccatorum nostrorum summus; vides Dei filium exinanitum? Euacuatum? Atque diffusum? Ut

Rupert.

dum sanguine suo velut linteo peccatorum nostrorum maculas abstergit, per hac diuin. efficamur consortes naturae, fugientes eius, quae in mundo est concupiscentia corruptionem, 2. Petr. 1. 4. Quà de re Chrysolog. serm. 148. dū de forma ferui à Christo suscepta differit, sic eleganter ait. Portat hominem, ne iam cadere homo possit, quem terrenum fecerat, fecit esse caeleste animatum humano spiritu, spiritum viuificat in diuinum, & sic totum tollit in Deū, ut in eo, quod peccati, quod mortis, quod laboris, quod doloris, quod terrae est, nihil relinquat. Magis vero appositè Nazianzenus, orat. 4. de Theologia; at quatenus in serui forma est, seruis, ac conseruis se accommodat, & alienae formae conformatur, totū me una cum meis in se ipso gerens, ut quemadmodum vel ignis ceram, vel terra vaporem Sol, sic quod in me vilius est in se ipse consumat, ex quo commertio bonorum illius, & ipse fiam particeps, ita ille; pēde in primis ea verba, quod in me vilius est, in se ipse consumat, ut non solum (quod dicebat Chrysologus) in eo, quod peccati, quod mortis, quod laboris, quod terrae est, nihil relinquat: sed etiam (quod ad exinanitionem explicandam mirifice facit, in sanguine suo, à peccatis nos lauens, Apocalyp. 1. 5. ipforum sordes, ac maculas, criminum, scilicet, poenas, at-

2. ad Petr. 1.

4.

Chrysol.

Nazianz.

Apoc. 1. 5.

que supplicia, ut bonus auxiliator, verumque beneficentiae exemplar in se ipsum transferat; dixit enim prudenter Seneca lib. 4. de benefic. cap. 11. Ad eō beneficium utilitatis causa dandum non est, ut saepe, quemadmodum dixi, cum damno, ac periculo dandum sit; sic latronibus circumuentum defendo, ut tuto transire permittatur, reum gratia laborantem tueor, & hominum potentium factionem in me conuerto, quas illi detrahero sordes sub accusatoribus iisdem fortasse sumpturus: Quae in lotionem pedum sic expressit Origenes. Opponebat autem lauari pedes discipulorum à Iesu deponente vestimenta, ut mundos pedes mundiores efficeret, vel ut immunditiam pedum discipulorum suscipiat in proprium corpus per linteam, quo solo praeinctus manebat, ipse namque langores nostros portauit. Hinc pulchre ab Euthymio adnotatum Dominum mortem suam baptismū appellasse, Lucæ 12. 50. Ut eam ipse hac de causa obire indicaret, ut sanguine suo puros, ac nitidos redderet: baptisma dicit sui occasionem, tamquam nostri purificationem.

Senec.

Origen.

Sed enim non substat hic exinanitionis filij Dei vis, atque efficacia, cum non modo, quod in me vilius est, in se ipse consumat, sed cum meis malis, atque ærumnis, bona, atque opes suas ipso commutante, bonorum illius, & ipse fiam particeps: sic enim Rex gloriae peccatorum meorum spinas in se suscepit, in sacri sui capitis tolerantia obtundens, ut pro spine à coronā, quā ei imposuimus, regiū ipse, atque ecclesie diadema nobis conferat. Vnde Hieronymus (si tamen Hieronym.) in cap. 14. Marci. Coronā spineae capitis eius nos regnum adepti sumus, vulneribus eius sumus sanati, sepultura eius resurgemus, descensione eius ad inferos, nos ascendimus ad caelos. Sed ut à lotionem pedum non discedam, sic opportunè in hanc sententiam de ipsa Ambrosius in praef. lib. 1. de Spirit. sanct. Sed non hoc omnes haurire poterant mysterium, lauare, voluit quidem Abraham, sed hospitalitatis affectu, volebat & Gedeon lauare pedes Angelo Domini, qui apparuit sibi, sed volebat vni, volebat quasi is qui deferret obsequium, nos qui donaret consortium: pulchre: sic enim nostrorum criminum sordes sanguine suo Christus abluit, ut diuina, simul, efficiamur consortes naturae.

V.

Hieronym.

Ambr.

Huc quidem facit, quod sub Christi persona dixit Regius Vates; Psalm. 2. 1. 5. Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea factum est cor meum, tamquam cera liquefens in medio ventris mei; aruit tamquam testis virtus mea. Pende singula, quae à se inuicem pendent, & primum id, sicut aqua effusus sum; sed quam ob causam. Quamue ad rem? factum est, inquit, cor meum tamquam cera liquefens,

VI.
Psalm. 2. 1. 5

*in medio ventris mei, vbi Caldæa habent (& eodem recidit Hebræa vox,) in medio viscerum meorum; sanè viscerum nomine delicatissimū affectum significari superius, ad cap. 1. vers. 8. ex Isai. 63. 15. vbi multitudo viscerum, & miserationum idem esse dicitur, & 3. Reg. 3. 26. Commota sunt viscera eius super filio, vidimus: En igitur causam, simul, ac finem, ob quem effusus, siue exinanitus Christus fuerit, quia videlicet præ amoris igne, quo genus humanum prosequabatur, liquefactum cor eius robur, scilicet, ac fortitudo fuerit, se sequere in aquam ad abluendas sordes peccatorum nostrorum liberalissime effuderit, vnde subdit: *Aruit tamquam testis virtus mea, vbi pulchra testæ similitudine, cuius humor excoquitur, & igne exiccatur, denotat sibi met ipsi exaruisse, atque in puluerem mortis redactum, vt natium opum, ac diuitiarum suarū humorem, in nos transfunderet. Quam quidem obcausam videris ab Evangelistis, Matth. 27. 50. Marc. 15. 37. Lucæ, 23. 46. Ioann. 19. 30. mortem Christi scribentibus, non dici ipsum obiisse, seu mortuum fuisse, sed emisisse spiritum, expirasse, tradidisse spiritum, quæ quidem locutiones eadem sunt cum illa, quæ Genes. 2. 7. vitalis spiritus à Deo primo homini collatus, sic dicitur, & in pirauit in faciem eius spiraculum vitæ, vbi Hebræū *Napach*, propriè significat insufflare, vel spiritum emitte, siue dum vivitur, siue dum mortalitas expletur: plane vt appareat, & Dei mortem hominis vitæ à principio oppigneratam primumque Dei spiritum in hominis vitam collatum, cum ipsius Dei morte fuisse coniunctum, & postremum spiritum in vitalem hominis habitum, Christum exhalasse, ipsiusque mortem; vitam homini extitisse, non secus, ac si in illū proprium spiritum transfunderet. Ita quidem Ambros. lib. 3. de Spiritu Sanct. cap. 18. *Quid clementius? Quam quod mihi suas donauit iniurias, plenius tamen quod tantum contulit nobis, vt qui mortuus non erat, quia Deus erat, nostram illam mortem moreretur, vt nos eius spiritu viueremus: ita ibi & lib. 2. de Spirit. Sanct. dum Christum in cruce animam agentem, cum flore suauissimum odorem exhalante componit, subdit: mori ipse nescius, & mortuus vita æterna munus exhalans. Similiter lib. 10. in Lucam: vbi dum Christū contristatum, dolentem, & tædio affectum prædicare non erubescit, sic scite inquit. *Suscepit tristitiam meam, vt mihi suam letitiam largiretur, & vestigijs nostris descendit usque ad mortis arumnam, vt nos suis vestigijs renocaret ad vitam.* Hæc omnia ex Ambros.***

VII. Sane in prodigi filij regressu arcanis verbis seruos Parens alloquebatur: *Adducite v-*

*tiuum saginatum, & occidite, quia filius meus mortuus fuerat, & reuixit, Lucæ. 15. 23. quasi vituli mors, & deperditi filij vita mirifice inter se conuenirent. Ita Chrylolog. ferm. 3. Historiam loquimur, adhuc etiam cogitamus arcanum nudare mysterium. Mortuus filius vituli suscitatur ex morte: Nec alio sensu sub Christi persona Ionas cap. 2. 3. dicebat, *De ventre inferi clamaui, & exaudisti vocem meam:* Nam si dubites, cur infero ventrem assignauerit Vates? Responder Theophylactus sermonem inibi de cruce esse: *illa enim pro nostra salute Domini mortem peperit.* At quis ventrem ad mortem parturiendam assumpserit? Ille quidem, qui Domini mortem, nostram vitam esse scuerint, atque ideo signate Theophylactus nostræ salutis meminit, quod hæc primaria illius ventris proles sit. Vnde quidem videris idem fuisse, Christum spirasse, ac terram moueri, ac velut parturientis doloribus concuti, Matth. 27. 51. quod mortuos omnes, quos velut in vêtre retinebat ad vitam iam ex Christi morte produceret: id sic adnotante Ambros. lib. de Fide Resurrect. post medium: *Qui cum emitteret spiritum, vt ostenderet pro nostra resurrectione se mortuum, seriem ipsam resurrectionis exercuit; simul enim vt emisit spiritum, terra mota est.* Ita ille.*

En igitur optimam rationem, qua ethnicis Christi exanitionem, & summam humiliationem nobis exprobrantibus apud Paulum, 1. ad Corinth. 1. 23. opportunissime satisfeceris. *Prædicamus Christum (inquit Apostolus) & hunc crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam:* Cur scandalum? Cur stultitia? Equidem, quod vterque populus summam in Deo maiestatem, in gentemque, & admirandam magnitudinem profiteretur. Ego (inquit Iudæus) eum Deum colere solitus, qui decemplici castigatione percussit Ægyptum; omnesque eius primogenitos trucidauit, qui exiccauit spiritu suo maria barbarum regem cum curribus, & equis suis in profundum aquarum demersit, qui eduxit populum suum in exultatione, atque ipsum in manu potenti, & brachio excelso per desertum gloriose traduxit, qui vt daret legem in monte Synai minaci dignitate, crebris ignibus cælum omne turbauit, & sexcenta huius generis egregia facinora me spectante perfecit, illum modo, vt Deum agnoscam, & adobo, quem in serui formā, imò verò, vt malum seruum vapulatum, percussum, & crucifixum: video? Similiter Gentilis: Eia (inquit) Deos ego meos augustā maiestate verendos, Iouem iacentem fulmina, & si personam dissimulet, vt fortem, & præferocem taurum horrendis mugitibus aëra, & terras concu-

Luc. 15. 23.

Ionas 2. 3.

Theophyl.

Mat. 27. 51

Ambr.

VIII.

1. Ad Cor. 1. 23.

Mat. 27. 50

Mar. 15. 37

Luc. 23. 46.

Ioa. 16. 30.

Genes. 2. 7.

Ambros.

Idem.

VII.

tientem. Neptunum triumphali curru maria tranātem, Martem bellico furore ardentem, hominesque inflammantem cum Deo egeno paupere, exinanito, euacuato, sicut aqua diffusio, vitamque in cruce profundente commutabo? At o boni, cur Deo meo diffiditis? Quidve in ipso displicet vobis? An quod propter vos egenus factus est, ut vos diuites essetis? An quod ille paruulus, ille infantulus, ut vos viri possietis esse perfecti? An quod ille inuolutus in pannis, ut vos a mortis laqueis absolueremini? Quod ille in praesepibus, ut vos in altaribus? Ille in terris, ut vos in caelis? Ille nec in diuersorio locum haberet, ut vos plures in coelestibus haberetis mansiones? An quod spineam gestauerit coronā, ut vos coronam gloriae adipisceremini? Quod percussus, ut vos sanaremini? Quod mortuus, ut in vos vitā trāsfunderet? Quod sepultus, ut vos resurgeretis? Quod descenderet ad inferos ut vos ascenderetis in caelos? *Ira, & merore impleor:* (assumo verba Nazianz. orat. 31.) *propter meum Christum* (utina ipsi quoque mecum doleatis), cum eum hāc de causā contemni, ac pro nihilo haberi inspicio, propter quam eum maxime honorari par erat; an idcirco dic mihi humilis, & abiectus es, quia propter te humilis? An ideo creatura, quia de creatura sollicitus? An ideo tempori subest, quia eos qui tempori subsunt, inuisi? Ad quem etiā modum haereticos sic carpit Basilus in apologia ad Cæsarianos. *An & praesepo Christo opprobrias haereticæ, per quod cum alienus esses a Verbo, nutritus es? O pectora cæca!* Imo verò hinc Gentiles, hinc Iudæi, hinc haeretici, & verum Deum, & inanium Deorum vestrorum ludibria maxime cognoscere debuissetis: Hic enim vnus veri Dei character est, prodesse, opem ferre, pro suorū salute indefessas excubias facere. Quāta quidem stultitia! Quanta dementia! Quod apud vos: *Leo hominum vorator pro Deo humanissimo* (Cyrill. Ierolym. Cateches. 6.) *adorabatur; serpens, & draco, amuli eius, qui nos ex paradiso eiecit, adorantur & qui paradisum plātauit contemnebatur.* Taceo Iouis in cygnum mutationes; pudet dicere illius in bonam transformationes; sunt enim mugitus indigni Deo: cur enim diuinitatem ad terrōre, ad indignationē? ad rabiem? Et non potius ad benignitatem, naturamque ad benefaciendum, & opitulandum pronam ex vestrorum met sapientum sententiā referam? Nonne maiestatem ex bonitate, atque beneficentiā, & Seneca, & M. Tullius, & Plinius vterque pensitarūt. Quid Seneca? *Primus* (inquit epist. 95.) *Dei cultus, Deū credere; deinde reddere illi maiestatem suam, reddere bonitatem sine qua nulla maiestas est:* Quid Tullius? Quid Plinius Iunior? Equidem cum

prior orat. pro domo suā Iouem, optimum ob beneficia; maximum propter vim appellari, sic obseruet. *Quo circate Capitoline* (Iupiter) *quem propter beneficia Pop. Rom. Optimū, propter vim maximum nominauit.* Plinius nō casu, sed de industria prius optimi, quam maximi cognomento coli, ita sciipit in Panegyrico ad Trajanum: *Patens hominum Deorumque optimi prius, deinde maximi nomine colitur:* Sed reddit rursus rationem differtissimē Tullius lib. 2. de Natur. Deorum, his verbis: *Iuppiter, id est, iuuans Pater, a poetis, Pater diuum, hominumque dicitur, a maioribus autem nostris optimus maximus; & quidem ante optimus: id est, beneficentissimus, quam maximus: quia maius est certe, gratiusque prodesse omnibus, quam opes magnas habere.* Quid iam tandem Senior Plinius? Sanē non minus signate, atque eleganter totam diuinitatis rationem ad benefaciendū, fessisque rebus opem ferendam, sic reuocauit lib. 2. nat. hist. cap. 7. *Deus est mortali inuare mortalem, & hāc ad aeternam gloriam via:* Hac proceres iere Romani, hac nūc caelesti passu cum liberis suis vadit maximas omnis aui rector Vespasianus Augustus fassis rebus subueniens: hic est vetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, ut tales numinibus adscribatur. Quippe, & omnium aliorum nomina deorum, & quā supra tetuli syderum ex hominum nata sunt meritis: Vidistis (vestrismet ethnicis auctoribus & penitatoribus) Deī maiestatem, dignitatem, naturam, primarium quē diuinitatis conceptum in bonitate, & beneficentiā censerī? Ergo ex ore vestro vos iudico serui nequam. Etenim cum Deum ego meum, humiliatum, percussum, & animam exhalantem praedico, non temere, & vane vnguentum effusum, atque euacuatum assero, sed exinanitum, ut spiraret tibi; pusillum factum, ut tu maximus fieres; vestigijs nostris vsque ad mortis ærumnam descendentem, ut suis vestigijs nos reuo caret in vitam.

Equidem si tu Deum sine causa, sine fine, sine fructu exinanitum, & mortuum mihi proposuisses, tali ego Deo, suisque cultoribus exhibilarem, & iriderem, eosque exploderē, atque contemnerem cum eum Deum hāc inter alias de causā exinanitum nouerim, ut ex tialem eorum deorum religionē, siue superstitionem, qui temere demortui, & fulminū ictu conflagrati in fabulis decantantur, e medio tolleret, tantoque erroris vulnere medicinam adhiberet; sic enim optimē Cyrill. Ierolym. prae-fata Cateches. 6. recensent, & suorū deorum mortes, casus, & ruinas, nec non fulminis ictu deflagrationes (sequor acuratā Cyril li versionem): *vides de quanta maiestate, qui descenderunt? Numquid frustra, & incassum si-*

M. Tullius.

Plin. Iun.

M. Tull.

Plin.

Nazianz.

Basil.

Cyr. Ieros.

Senec.

IX.

Cyr. Ieros.

lius Dei de cælo descendit? Nonne ut tantum vul-
nus curaret? At cum is Deus, & tibi, & mihi
colendus obijcitur, qui non frustra, & vane à
sua maiestatis solio in terras descendit, sed ut
in sui humilitate iacentem mundum erigeret
& pro suo homine, pro sua imagine, & simili-
tudine, pro spiritus sui vagina sese de poneret;
iure hunc Deum mente prosequar benivo-
lentià complectar, affectu constringam, ob-
uijs manibus suscipiam, & in illum toto dile-
ctionis nisu, ardentique amoris impetu certa-
tim ferar, quare opportunè Chrysostomus
hom. 2. in Matthi. post initium: Cum ergo au-
dieris, quod filius Dei sit, & David, & Abrahæ
dubitare iā desine, quod & tu, qui filius es Adæ
futurus sis filius Dei: non enim frustra, nec vane
ad tantam humilitatem ipse descendit; sed ut nōs
ex humili sublimaret; natus est enim secundum
carnem, ut tu nascereris spiritus; natus est ex mu-
liere, ut tu desineres filius esse mulieris. Sed e-
nim, hoc argumentum multis pertractauit A-
thanas. in serm. in Euang. de Passione, & cru-
ce Domini; ubi hæc habet inter alia: forsitan
aliquis ista audiendo erubescit, forsitan conspici-
do Dominum ludibrio haberi, duci, & conuerbe-
rari pudore afficitur, sed si causam didicerimus,
cur ita ex cruciatus sit, desinemus erubescere; ad-
mirantes potius bonitatem, & humilitatem Do-
mini gloriamur, & ipsi, quemadmodum Pau-
lus in cruce Domini, eo quod Dominus non suo;
sed nostro nomine patiebatur, &c. siquidem ipse;
ut Propheta dicit, nostras infirmitates sustu-
lit, & languores gestauit, &c. In summā factus
est homo, & mortuus est, ut nos, qui ut homines mo-
riebamur deificaremur, neque ulterius patere-
mur regnum mortis. Hæc omnia ex Atha-
nasio.

X.

Vnde quidem post præfata verba: Indeis
quidem scandalum, gentibus autem stultitiam,
subijcit Paulus: ipsi autem vocatis Indeis, at-
que Grecis Christum Dei virtutem, & Dei sa-
pientiam: ac si diceret; at qui illuminatos cor-
dis oculos habent, omnino aliter censent, vi-
delicet, ex Christi Passione, Dei virtutem, di-
uinā maiestatem, nec non summam, & admira-
bilem sapientiam relucere: dum magno confi-
lio, & efficacissimo remedio perditis ac de-
ploratis, humani generis rebus, opportunissi-
mè prouidit. Quæ ob oculos habens S. Leo
Magnus serm. 8. de Passione, cum dixisset:
Traditus itaque Dominus scientium voluntati
ad irrisorem regie dignitatis supplicij sui iussus
est esse gestator, ut impleretur, quod Isaias Prophe-
ta prouiderat, dicens, ecce natus est puer, & da-
tus est nobis filius, cuius imperium super hume-
rum eius. Sapienter adiecit: Cum ergo Dominus
lignum portaret crucis, quod in sceptrum, sibi
conuerteret potestatis, erat quidem hoc apud im-

pium oculos grande ludibrium, sed manifesta-
batur fidelibus grande mysterium: ipsos, videli-
cet, à Dei filio velut deperditam ouem in hu-
meros suos sublato, de puluere, & stercore sus-
citari, ut sedeant cum Principibus, & solium
gloriæ teneant. i. Reg. 2. 8. Quo sanè modo
ea Isaiæ verba, sic capit venerab. Drog. de
Dominicæ Passion. Sacramento. O maxime
Imperator! Sed quomodo, aut quo portas imperiū
tuum super humerum tuum? Humerus tuus al-
tus, humerus tuus fortis; humerus tuus pertingit
vsque ad Patris confessum super omnem Princi-
patum, & Potestatem, & Virtutem. Illuc perdu-
cis ouem centesimam, illuc deducis, ouem Io-
seph. Psalm. 79. i. Ita ille. Cui sensui concinit
Sancta Mater Ecclesia, dum diuino institu-
ta Spiritu Deū, sic alloquitur, & orat. Deus,
qui in filij tui humilitate iacentem mundum ere-
xisti: bene: in filij tui humilitate; quasi Christi
crux (sumpta ab Architectonice similitudine
in qua peculiaris quædam inuenitur machi-
na, qua lapides, & ligna in altum subleuan-
tur, Hispanè; alçaprima) iacentem mundum
in celum erexit: Ideo rursus Leo Pontifex
serm. 18. de Passione, hæc opportunè de Chri-
sti patientia, & humilitate monuit. Tenuit ita-
que disposita mansuetudo patientiam, & cohibi-
ta famulantium sibi Angelicarum virtute legio-
num hausit calicem doloris, & mortis, totumque
supplicium transtulit in triumphum. Victi sunt
errores, subacta sunt potestates, accepit nouum
mūdus exordium: nimirum, ut qui totus luteus,
& damnationi manebat obnoxius, Christi
sanguine mundatus, ad sydera erigeretur, ce-
loque ipsi inferretur. Quare subijcit Leo:
Transferunt vetera, & ecce facta sunt omnia no-
ua, ut vniuersorum in Christo credentium, & in
Sancto Spiritu renatorum per ipsum, & cum ip-
so vna esset passionis societas, & resurrectionis
æternitas dicentē Apostolo. Mortui enim estis, &
vita vestra abscondita est cum Christo in Deo; cū
Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos ap-
parebitis cum illo in gloria.

i. Reg. 2. 8

Drog.

Psalm. 79. i

Leo Magn.

Ad Colos.

3. 3.

XI.

Ambros.

Ingerenda iam tandem pro coronide est
Ambrosij doctrina, lib. 3. offic. cap. 3. ex fine,
atque scopo exinanitionis Christi aliorum
nos vtilitati inuigilare, & cum proximi detri-
mento nihil commodi nostri causā moliri, sic
monentis. Christus Dominus cum esset informā
Dei exinanuit se, ut formā susciperet hominis,
quam operum suorum locupletaret virtute: tu er-
go spoliatus, quem Christus induit, tu exuis, quem
vestiuit Christus; hoc enim agis quando alterius
detrimento tua commodā augeri expetis. Ita ille.

Chrysost.

Athanas.

Leo Magn.

Isai. 9. 6.

Ad eadem verba: *Exinanivit semetipsum.*

ADNOTATIO. II.

*Regiam laudem esse, & largè,
& sine tributionis spe dona
re retribuere.*

I.

ED iam inquis: Quid opus fuit, semetipsum Dei filium exinanire? Non ne satis erat, quancumque divitiarum tuarum partem homini largiri, quin sese totum in illum euacuaret, atque diffunderet? Plures, nec ignobiles huius rei rationes occurrunt: lit illa prior. Non esse moris Dei minutatim se, & per partes erogare, quin totum se dedat; atque ipsius hanc suam beneficam, ac regiam naturam esse, quæ in benefaciendo mensuram nesciat, sed ultra supplicum vota dona sua, & beneficia promoveat: eoque liberaliorem se exhibeat, quo de tenuioribus, ipsque, qui vicè ipsi reddere nō possunt, optimè meretur. Quare perfectæ liberalitatis effigiem in Dei filio sese exinante, & in hominē diffundēte observare placuit, Regibusque, ac Principibus viris imitandam proponere.

Et primo quidem, mensuram Dei in benefaciendo sine mensura esse, sic confirmat idēmet Assertor Ioann. 3. 34. *Non enim dat Deus spiritum ad mensuram: Quæ cum de Dei beneficijs ex Cardin. Tolet. & alijs sint intelligenda, sic capio, ac si dixerit Christus, Deum non parce, & ad mensuram, sed profusa liberalitate dona sua distribuere; quippe, charitas Dei diffusa est in cordibus nostris; ad Roman. 5. 5. Per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis: unde elegantissimè Cyprian. epist. 2. ad Donat. Non enim, qui beneficiorum terrestrium mos est, in capessendo munere celesti, mēsurā, vel modus est, profluens largitor spiritus nullis finibus premittitur, nec coercenibus claustris intra certa metarum spatia fratur, manat ingiter, exuberat affluenter: A quo quidem non it, quod Lucæ 6. 18. dicitur: *Mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & superfluentem dabunt in sinum vestrum: ut enim ibi mensuræ ad benefaciendum mentio fiat, at ea inducitur mensura, quæ sine mensurā sit, dum non solum, bona,**

quod ad menturæ rationem tantummodo requiritur, sed coagitata etiā, & supereffluens, quæ modū, scilicet, nesciat, sed excedat asseritur. Quod bene ibi sic observat Theophyl. *Theophyl. Non enim parce remetietur Dominus, sed opulenti, sicut igitur mensurus farinā accumulās, concutis, exundareque facis, siquidem, absque parsimonia metiri vis, ita & Dominus mensuram magnam, & exundantem dabit tibi: Ita ille.*

Accipe ē multis duo huius supereffluentis menturæ exempla; orabat Christum bonus ille latro in cruce, ut sui iam aliquando meminisset Lucæ 23. 42. Quid Christus? Recordaturum se tantummodo respondit? Sanè supplicum preces, & vota excedens, regnum suum eodem die liberaliter ipsi donaturum, repromisit. *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* In quæ verba An brof. lib. 10. in Lucan. *verior est gratia quam precatio, semper enim Dominus plus tribuit, quam rogatur; ille rogabat, ut membrum sui esset, de Domino autem sequitur; & dixit illi Iesus: hodie mecum eris in paradiso.* Vides mensuram coagitatam, & supereffluentem in sinum latronis effusam. Quod si obclā. et Seneca lib. 2. de benef. cap. 16. nimum scrupulose cum regia liberalitate agens, est tamen aliquis minor, quam ut in finem eius condenda sit civitas: occurrit Theodoricus Rex apud Calsiodor. lib. 3. variar. epist. 11. *Quid enim tam regium, quam fecisse felicem? Et consueque prestare, quo se erectus stupeat attingisse: occurrit, & Aristot. lib. 4. Ethic. cap. 2. sic monens: Attinet etiam ad hominem liberalem, ut in dando adeo exuperet, ut sibi ipsi pauciora relinquat.* Id quod altero tibi exemplo confirmo: Nam Petrum inconsulto amore armis Christi Passionem impedire molientē, sic ipse affatus dicitur, Matthæi 26. 53. *An putas, quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum? Vbi non dubium (Paschafio, & alijs Patribus sic adnotantibus) quin in duodenario Angelicariū legionum numero ad duodecim Apostolos Dominus respexerit: ac si diceret Petro (inquit Paschaf.) An putas, quia non possum propter duodecim Apostolos, etiam plusquam duodecim legiones Angelorum impetrare à Patre meo? Sed iure ambigas, cur, et in de vitæ ipsius incolumitate tunc ageretur, nō in sui, sed in discipulorum tutelam, Angelorum legiones impetraret? Nec nō cur duodecim Apostolis non duodecim legiones, sed plusquam duodecim ad ipsorum munimentum ex Christi dispensatione essent affuturæ? Est tamen ad manum responsio ex Aristotele: Attinere ad hominem liberalem, ut in dando adeo exuperet, ut pauciora sibi relinquat. Ni-*

II.

Luc. 23. 42.

An brof.

Senec.

Calsiod.

Aristot.

Mat. 26. 53

Paschaf.

Ioann. 3. 34

Toletus.

Ad Rom

5. 5.

Cyprian.

Luc. 6. 18.

mirum,

mirum, ne Apostolis (vt humano modo loquar) auxiliares manus deessent, sibi quodammodo Angelicum obsequium denegabat; quippe charior illorum, quam propria vita ipsi erat, vnde nefarijs satellitibus, qui eum comprehensum veniebant, dicebat ipse: *Si ergo me queritis, sinite hos abire*, Ioann. 18. 8. Deinde quod non fuerit solitus, beneficia ad mensuram dare, sed cumulatissima, ac superfluens eius mensura sit, duodecim Apostolis, non duodecim, sed plusquam duodecim legiones Angelorum disponebat, nec enim regia illa donatio esse videbatur, cur pro indigentiae mensuram paribus numeris, auxiliorum rationes constarent.

III.

Bene quidem id nouerat Elifaeus, cum Elia ab ipso in paradisum discedente, & in ipso digressum illum admonente, vt aptaret quod maluisset sibi concedi, ipse animose duplicem Eliae spiritum sibi dari postulauit. *Obsecro* (inquit) *vt fiat in me duplex spiritus tuus*, 4 Reg. 2. 9. Quo in loco, dum Patres, & interpretes non sine admiratione de animosa hac Eliae petitione multa meditantur, sciscitantes, cur rem adeo splendidam, atque vt ipsemet Elia dixit, *difficile*, postulare ausus fuerit? Mihi illud occurrit dicendum: ingenuum filium egregie, atque magnifice de bono patre sensisse, nec dubitasse honorificam hanc petitionem, quam plus alijs dare, quam sibi relinquere, cogeretur, valde illi placituram: Audi Ambrosium serm, 89. *Elia cum simplicem sanctitatis ipse haberet spiritum, Elifaeo duplicem dereliquit. Mirum ergo in modum plus Elia gratia dimisit in terram, quam ipse portauit in caelos*: Porro hunc in modum, ad petendum, honorifice que de sua liberalitate sentiendum solet suos Dominus vt gerere, vt Psalm. 80. i. i. videre est: sic enim ibi ex Domini personam cum populo agit Vates. *Dilata os tuum, & implebo illud*: vbi dum os pro desiderio ex Athanasij, Dialog. 1. de Trinit. & aliorum expositione sumitur, ea his verbis sententia subest: ac si bonus Dominus dixerit. Desideria non proprijs meritis aut dignitate, sed mea liberalitate, & munificentia metire, nec enim quid te deceat accipere, sed quid me dare, volo attendas, atque ideo, & ad huc modum desideria te tua dilatare, exopto, & vota subinde tua excedere decreui; id inibi sic breuiter praestringente Origene: *Si quid vales petere, pete, & plura exhibebo quam petas*: Expende illud: *si quid vales petere*: quasi non mediocrem robur ad postulandum, vt videlicet magnifica, & splendida dona audeat petere, videatur Deus ab homine exigere. Magna quidem emphasis; potentiam in petere potius, quam in dante exoptare, quod huic multo sit facilius, atque iucundius se sua-

que splendide, diffundere, quam parce, & moderate largiri.

Hinc, Dei filio proditor Iudas grauiter fuit in sensus, quod de ipsius bonitate, beneficentiaeque natura tam maligne, angustaeque sentiret, vt ipso sese liberaliter diffundere, & (quod est nostro instituto est) pro omnium salute exinaniente: Nam, *unguentum exinanitum* (vt precedenti adnot. vidimus) *nomen tuum*, Cant. 1. 3. ille singulis minutatim vellet diuendere: sicut enim de vnguento a Maria Magdalenae effuso, quod sanguinis Christi typum gerebat, dicebat ipse: Matth. 26. 6. & Ioann. 12. 5. *Vt quid perditio haec? Quare hoc vnguentum non venit trecentis denarijs?* Vnde Ambros. lib. 3. de Virginibus, cum de hoc vnguento exinanito, dixisset: *Ipse Dei filius tam corpore tamquam in vase odorem primo cohibebat, suum operiens tempus, venit hora, aperuit os, exiit vnguentum, quando virtus de illo exibat, ad virgines sermone conuertens, subiicit: Accipe vas tuum virgo, & accede, vt possis hoc vnguento repleti. Accipe vnguentum aestimatum trecentis denarijs, sed gratis datum non venditum, vt omnes haberent. Gratis virgo ungere, noli contristari sicut Iudas, quia hoc vnguentum effunditur*: Sed o maligne! o auare! o angustianimi homo! Tibi ipsi non constans, hinc enim Christum maximum indicas, & eius pretium attollis, illinc ipsi regiam liberalitatem, & magnificentiam denegas, dum perditionem vocas, quod sese ipse diffundat, & non potius lucrum sibi e nobis faciat, sanguinem, Redemptionemque suam, te auctionante, & proxeneta diuendens. Sed iam tandem aliquando fera licet veritatis agnitione mysterium te percalluisse nouimus dicente nobis Matthaeo infelici te illa, & postera poenitentia ductum, Christi pretium rescissa venditione restituisse, & in templum sparsim proiecisse, & *proiectis argenteis in templo recessit*, Matth. 27. 5. Eo enim id ire videtur, vt qui de liberali vnguenti huius in omnes exinanitione, & effusione prius contristabatur, quod vni sibi ad lucra capenda surripere cuperet, postea poenitentia ductus, eius pretium omnibus vellet restituere, eaque de causa, vt illo omnes perfrui possent, in templum palam proijceret.

Regiam vero, atque diuinam benefacendi mensuram egregie descripsit Iacobus cap. 1. 5. de Deo, inquit: *Si quis autem vestrum indiget sapientia postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improprietat: & dabitur ei*; Sed non leuis de huius loci lectio, & sensu occurrit statim difficultas: nam Graece, & Syriace, pro, *dat omnibus affluenter*, habetur: *dat omnibus simpliciter*: quod cum Vulgati lectione minimè conuenire videtur. Quid namque

III.

Cantic. 1.3

Matt. 26.6

Ioan. 12.5.

Ambros.

Matt. 27.7

V.

Iacob. 1.5.

Græc. &

Syr. Lect.

magis diuersum, quàm simpliciter dare, & dare affluenter? Hoc enim, splendidam largitionem, illud parcam, & quancumque; hoc supereffluentem mensuram, illud simplicem, & iustam denotare dixeris. At enim verò si re perpendis, nihil diuersum, & quod antilogiò sapiat, inuenies. Quid enim aliud existimas esse? Dare simpliciter, quam affluenter dare? Vel certè vim locutionis huius: *dare simpliciter*: non adhuc percalluisti. Quid? Erit ne, *simpliciter dare*, dare vtrumque, siue rudis, & vulgaris donatio, & non potius pulcherrima, & eximia? Certè Paulus ad Roman. 12. 8. hoc vnum dantibus præscribebat, vt *simpliciter*, siue: *in simplicitate*, tribuerent: *Qui tribuit in simplicitate*. Quod quidem bifariam accipio, vno modo, vt qui tribuit, candide id præstet, nec ad retributionem aspiciat; multis enim hic mos est, vt non aliò fine tribuant, quam vt ex donatione quæstum faciant; de quibus scitè Plinius Iunior lib. 9. epist. 30. *Volo enim eum, qui sit vere liberalis tribuere patriæ, propinquis, affinis, amicis; sed amicis dico, pauperibus: non ut isti, qui ipsi potissimum donant, qui donare maxime possunt, quos ego viscatis, hamatisque muneribus, non sua promere puto, sed aliena corripere: & argutè Marcialis lib. 4.*

Qui potes insidias, dona vocare tua. Pulchrè hic, *insidias*, ille viscata, hamataque munera, quasi hamo, aut visco ad maiora capienda artificiose, & insidiosè instructa. Nec ethnicorum primum hoc acumen fuerit, totidem enim verbis, ac Plinius, sed multo sapientioribus, atque ad cælestia spectantibus, id discipulos sic monuerat Dominus Lucæ 14.

12. *cum facis prandium, aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos diuites, ne forte te, & ipsi reuertent, & fiat, tibi retributio. Sed cum facis conuiuium voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos, & beatus eris.* Et verò, quæ verbis monuit non multo post exemplis firmavit. Eam siquidem parabola statim proposuit eodem Lucæ capite, vers. 16. in qua suo nomine homo quidam induceretur cœnam instruens, ad quam, pauperes, ac debiles, & cæcos, & claudos, inuitaret, quæ ob oculos habens Tertull. lib. 4. cont.

Marc. cap. 31. Christum aduersus Marcionem creatoris Dei filium adstruens dicebat. *Ad prandium, vel ad cœnam, quales vocari iubet? Quales ostenderat per Isaiam, 58. 1. Confringe panem tuum esurienti, & mendicos, & qui sine tecto sunt, induc in domum tuam, qui scilicet humanitatis istius vicem retribuere non possint. Hanc si Christus captari vetat, in resurrectione eam repromittens, creatoris est forma, cui non placent amantes munera: sectantes retributionem Isai. 1. 23. Ita ille. Similia habet Ambros.*

lib. 2. officior. cap. 25.

Sed, & alio modo generalius acceperis phrasim, *dandi in simplicitate*, qui Iacobi sententiâ illustret, atque explicet, vt idem sit, ac dare ex motiuo, siue animo dandi, ipsa liberalitatis specie, atque pulchritudine, & nullâ aliâ externâ ratione, aut causâ impellente: sub quo quidè idem esse, & simpliciter, & affluenter dare inuenies; sanè qui eo fine dat, vt det, & beneficiat, non parè, & angustè, sed affluenter, & liberaliter tribuit, ad dandi splendorem, & pulchritudinem, non ad causas, siue rationes, ob quas parcius donet, aspiciens. Ita quidem Tiberium Cæsarem taxat Seneca lib. 2. de benef. cap. 7. & 8. quod rogatus à nepote M. Allio prætorio, vt ari alieno succurreret, ipse edere illum sibi nomina creditorum iusserit; vt parce, ac moderate nec sine pudore accipietis, qui debita sua fateri cogebatur, tribueret: subiicit Seneca: *Liberant illum à creditoribus sibi non obligant. Aliquid Tiberius secutus est, puto noluit plures esse, qui idem rogaturi concurrerent. Ipsa forte efficax ratio fuerit ad hominum improbas cupiditates pudore reprimendas: beneficium verò danti, tota alia sequenda est via. Omni genere quod des, quò sit acceptius, ad ornandum est. Hoc verò non est beneficium dare, reprehendere est, & statim cum dixisset; nec hoc quidem modo eum Principem inquietudinem effugisse, quod aliquot postea, qui idem rogarent, intuenti fuerint, addit: omnes insit reddere in senatu eius alieni causas, & ita illis certas summas dedit. Non est illud liberalitas, censura est, auxilium non est, principale tributum est. Vt hinc obiter videris, quam alia summi Principis, ac temporalium Regum natura, ac consuetudo sit; ille siquidem, quia simpliciter, & ex dandi animo affluenter, & liberaliter tribuit, nec causas, cur non det, aut parcius det, sed potius occasiones benefaciendi seclatur, & accipere cupientibus, omni ratione, via obuius sit.*

Sed enim vt hoc diffundam, & moti meo satisfaciam: soleo enim terrena, cum cælestibus, & Principum, ac Dynastarum consuetudines cum Regis Regum naturâ, & ingenio conferre, vt huic potius, quam illis homines adherescant, obserua, quæso, in hac re, quor, quamque patentes ad omnes partes tam militantis, quam triumphantis Ierusalem porta sint. Ezech. 48. fine, & Apocalyp. 21. 13. Nam & ab Oriente porta tres, & ab Aquilone porta tres, & ab Austro porta tres, & ab Occasu porta tres. Vt manifestum fuerit peruium, facilem, obuiumque omni vitæ ætate, omni tempore, omni horâ, omni ratione, & modo omnibus ad Deum aditum esse: Quod si hunc; non tam in Dei domo, quam

Ambros. VI.

Seneca.

VII.

Ezech. 48
Apo. 21. 13

Malach. 2.

Fidei, Fidei
Paulus Vid
nerus.

in ipsomet Dei pectore videre, atque experi-
ri velis; quid ipsemet testetur, audi etenim
Malach. 2. 17. ubi nos habemus: *Laborare feci-
stis Dominum in sermonibus vestris: Paraphra-
sis Hebræa, cuius meminit liber inscriptus*
Victoria contra Hebræos par. 2. cap. 10. nec
non Paulus Vidnerus de locis Fidei in præ-
fat. pag. 19. hæc habet: *Aut Deus sanctus, &
benedictus Israelitis. Filij mei aperite mihi aper-
turam unam penitentia, quantum est foramen acus,
& ego aperiam vobis aperturas misericordie, per
quas poterunt intrare currus, atque quadrigæ:*
Vbi placet inquirere: Quot iam, quales ve di-
uinæ affluentia thesauri per eas nobis apertu-
ras facili decursu egredientur; quæ camellis
curribus, atque quadrigis, scelestissimis inquæ
peccatoribus, omni criminū, atque delictorū
pompa, siue pondere onustis unde quæ-
que patent? Qui tales in corpore vnigeniti sui
aperturas ferro, clavis, lancea fecit, ut per eas
currus, atque quadrigæ possent intrare: *quomo-
do non etiam cum illo omnia nobis donauit?* Ad
Roman. 8. 32. Ut verò diuinæ bonitatis af-
fluentiam, facilitatemque vidisti, quanta iam
difficultate, cunctatione, & ut ita dicam an-
xietate, atque dolore à benefaciendo Deus se
contineat, atque eum, quem per patentissi-
mas illas aperturas semel excepit, necessariâ
subinde causa, atque ratione exigente, at-
que urgente excludat; tam illa Isaïæ verba
cap. 63. 15. *Vbi est zelus tuus, & fortitudo tua,
multitudo viscerum tuorum, & miserationum
tuarum? Super me continuerunt se?* In quibus,
viscerum multitudine, diuinam benignitatem,
& beneficentiam tamquam vbera lacte tur-
gentia, atque distenta, quæ ut hilariter, & li-
benter ad alendos filios diffunduntur, ita præ-
sentibus liberis magno cum fastidio, & dolo-
re matres comprimunt, exprimit Vates:
quam emphatica illa vomitus imago, quæ te-
pidum è pectore suo eieciendum se Dominus
comminatur Apocalyp. 3. 16. Quid enim ac-
cito vomitu molestius, sordidius, acerbius,
odiosius, grauius? Manifestissime demon-
strant. His autem quam sint dissimiles, atque
diuersi, imò oppositi Principum mores; quo-
rum Aulæ, quem vix rimâ illabentem fasti-
diosè exceperunt; infinitis statim ianuis ex-
cludunt, sic opportunè aperit Seneca lib. 6.
de benef. cap. 33. inquiens: *Non sunt isti amici,
agmine magno ianuam pulsant, qui in primas, &
secundas admisiones digeruntur. Consuetudo ista
vetus est regibus, regesque simulatibus populum
amicorū describere, est proprium superbia magno
estimare introitum, ac tactum sui luminis pro ho-
nore dare, ut ostio suo proprius assideas, ut gra-
dum prior intra domū ponas, in quâ deinceps mul-
ta sunt ostia, qua receptos quosque excludunt. Et*

Ad Rom.
8. 32.

Isai. 63. 15:

Apo. 3. 16.

Senec.

post nonnulla in eadē sententiâ. *Amicam vocas,
cuius disponitur salutatio? Aut potest huius tibi
patere fides, qui per fores maligne apertas nō in-
trat, sed illabitur? In pectore amicus non in atrio
quaritur, illo recipiendus est, illic retinendus, & in
sensus recondendus. Hæc ille, & alia.*

Quoniā verò Iacobi locū semel explican-
dum suscepimus nec illa quidē verba, & non
improperat, ad perfectā liberalitatis formā illu-
strandā omittēda ducimus: præsertim cum sic
sefe bonus Dominus in nostros usus expēde-
rit, atque exinanierit, ut totā tāti doni retribu-
tionem nō ad sui, sed ad nostrā vtilitatē rauo-
cet, sibi; tunc gratiā plenissimè relatā putet,
cū suæ Redēptionis beneficio vtētes in filio-
rū Dei numerū nos ipsos adscribimus; adeo-
que nō improperat, adeo nō exprobrat, ut de
fuissem in nos collatis muneribus gratulari
sibi Angelos, vel ut in oue deperditā à se in-
uētā, & humeris impositā Lucæ 15. 6. appa-
ret, atque ipse nobis gratiam habere videatur:
Sed quā alia diuina ab humanā redēptio; dis-
simileque Dei, ac hominis ingeniū est. Equi-
dem Seneca lib. 2. de benef. c. 11. cū dixisset.
*Lacerat animū, & premit frequēs meritōrū cō-
memoratio: opportunū hoc apponit exēplum.*
*Libet exclamare, quod ille triumphali proscriptio-
ne seruatus à quodam Caesaris amico exclama-
uit, cum superbiam eius ferre nō posset. Redde me
Caesari, quousque dices? Ego te seruari, ego te eri-
piui morti? Istud si meo arbitrio memini, vita est.*
*Si tuo, mors est. Nihil tibi debeo si me seruasti, ut
haberes quem ostenderes, quousque me circum-
ducis, quousque obliuisci fortuna mea, nō finis? Se-
mel in triumpho ductus essem: Quam ad rem sci-
tē dixit Epigrammatarius.*

*Que mihi præstiteris memini, semper q̄ tenebo,
Cur igitur taceo Posthume, tu loqueris?*

*Non belle faciunt quedam duo: sufficit vnus,
Huic operi: si vis ut loquar, ipse tace.*

Emulenter ergo. Diuinam benignitatem,
& liberalitatem Principes, dēt omnibus affluē-
ter: dēt simpliciter, & ex animo, sibi que maxi-
mè dictum existiment illud Ambrosij lib. 2.
offic. c. 28. *Compatiamur alienis calamitatibus,
necessitates aliorū quān possimus iuuenius, &
plus interdū quā possimus; melius est enim pro mi-
sericordiā causas prestare, vel inuidiam perpeti,
quā prætere inclementiam: Optimè quidē,
sed Principibus opportunissimè, qui nō tā sibi,
quā alijs; nō domesticis rumoribus, sed pu-
blicæ famæ; non diei, sed æuo, siue æternitati
viuunt, vnde Theodoricus Rex apud Cassio-
dor. lib. 3. varia. ep. 11. tā regaliter, quā sapien-
ter dicebat: Optamus cūcū diē plenū beneficijs
nostris excurrere. Optamus ubiq̄, præstita nostra
radiare. Quia in æuum vinit, quod munificentia
principalis indulserit: Subdit statim nouā ratio*

VIII.

Senec.

IX.

Ambros.

Cassiod.

nē, quā non possint non maxime allici, ac per-
moueri sapientes Principes: Beneficia siquidē
sunt, quæ regna sublimant, & libertatis dominus
ingiter potest crescere, si sibi subiectos studeat, am-
pliare. Quid quod? ut beneficentiā, & libera-
litate Principes, Deum peculiariter imitan-
tur, ita ipsum sibi ipsis maximē proprium, ac
indulgentem imō verō, & debitorem etiam
ad ipsos promouendos, & sublimandos habe-
re non dubium. Quare Iustinianum Cæsare
sic sapienter admonebat Agapetus Diaconus
in capitibus paræneticis, cap. 50. Eos plus ama,
Serenissime Imperator, accipere abs te beneficia,
qui supplicant, quam tibi qui contendunt offerre
munera: his enim debitor referendi gratiam effi-
ceris; illi verō Deum dant tibi vadem vendican-
tem sibi, pertinereque ad se putantem quacumque
erga supplices contuleris, & remunerantem p̄s
retributionibus tuam, tam piam, quam per huma-
nam intentionem. Sic ille.

X. Ad hæc; si res suas, si bona, si diuitias Prin-
ceps amat, si illorum complexu delectatur,
eaque sibi retinere cupit, non alia ratione, &
modo, quam si hæc donauerit, voti compos
enadet. Verissime enim dixit idem Agapetus
citato lib. cap. 44. Inexhausta sunt beneficen-
tia opes, nam largiendo adquiruntur, & dissipā-
do colliguntur, has tuas insitas animo habens, mu-
nificentiissime Imperator largire omnibus affatim
petentibus abs te: infinitæ enim pro his ha-
bebis remuneraciones. Quæ pulchris hisce ima-
ginibus illustrauit Clement. Alexand. lib. 3.

Pædag. cap. 7. Quemadmodum enim quicum-
que putei scaturiunt, exhausti in pristinam men-
suram reuertuntur; ita etiam elargitio, quæ est
bonus fons benignitatis potum sitientibus commu-
nicans, rursus augetur, & repletur; quemadmo-
dum, & ad vbera, quæ suguntur, vel etiam mul-
gentur solet lac confluere. Luculentius verō Se-
neca lib. 6. de benefic. cap. 1. ubi cum dixisset.

Egregiè mihi videtur M. Antonius apud Rabi-
rium poetam, cum fortunam suam transeuntem
alio videbat, & sibi nihil relictum præter ius mor-
tis, id quoque si cito occupauerit, exclamare. Hoc
habeo quodcumque dedi: Subijcit elegantissi-
me. Quid tamquam tuo parcis? Procurator es:
omnia ista, quæ vos tumidos, & supra humana
elatos, obliuisci cogunt vestra fragilitatis, quæ fer-
reis claustris custoditis armati, quæ ex alieno san-
guine rapta vestro defenditis; propter quæ classes
cruentaturas maria deducitis; propter quæ quas
satis vrbes, ignari, quantum telorum in aduersos
fortuna comparet; propter quæ ruptis toties affi-
nitatis, amicitia, collegij fœderibus, inter conten-
dentes duos terrarum orbis elusus est; non sunt ve-
stra, in depositi causa sunt, iam iamque ad alium
dominum spectantia, aut hostis illa, aut hostilis
animi successor, inuadet. Quæ ris quomodo illa

tuafacias? Donando. Consule ergo rebus tuis, &
certam tibi earum, atque inextinguibilem posses-
sionem para, honestiores illas, non solum, sed tutio-
res facturus. Nec me tempero, quin rursus
Agapetum cum Seneca coniurantem indu-
cam, sanè ubi hic definit, ita ille progreditur
cap. 58. Arx quidem inde populabilibus muris
munita, contemnit obsidentes se hostes, pium autē
vestrum imperium; quum & liberalitate erga
miseros veluti muro cinctum, & precum turri-
bus corroboratum, sit inuictum nullius hostium
telis periculum sit; præclara & celebria contra eos
erigens trophæa: Sunt quidem triti, sed oppor-
tunt, atque ideo non omitendi Martialis
versus.

Extra fortunam est, quidquid donatur amicis,
Quas dederis, solas semper habebis opes.

Hæc sanè omnia libentius dixi, quod is Prin-
cipibus viris familiaris defectus esse soleat,
non liberaliter, & laudabiliter, & in ijs quæ
in æuum vivunt, sed prodigè, & insanis sum p-
tibus in ludis, rebusque inanibus, ac vanis fa-
ctis patrimonium dissipare. In quos, sic inue-
hitur Ambros. lib. 2. offic. cap. 21. Prodigum
est popularis fauoris gratiā exinanire proprias
opes, quod faciunt, qui ludis Circensibus, vel et-
iam theatralibus, & muneribus gladiatorijs,
vel etiam venationibus patrimonium dilapidant
suum, ut vincant superiorum celebritates, cum
totum illud sit inane: Quāto verō melius? Quā-
to laudabilius? Honorificentius? Regalius? In
egenorum sustentatione, redemptione capti-
uorum, oppressorum liberatione, viduarum
& pupillorum remedio, nec non in orpha-
nis puellis in matrimonio collocandis, opes
suas Principes, ac Proceres impenderent, ut
ipsorum bona, atque diuitiæ vice sanguinis
Christi (quo nihil excogitari potest illu-
strius) essent. Ut de Ecclesiæ vasis, atque cali-
cibus in hæc pia opera expensis, tam piè, quā
sapienter, sic dicebat Ambros. lib. 2. offic. c.
28. Et verè illa sunt vasa pretiosa, quæ redimunt
animas à morte. Ille verus thesaurus est Domi-
ni, qui operatur, quod sanguis eius operatus est.
Tunc vas Domini sanguinis agnosco, cum in
vitroque video redemptionem, ut calix ab hoste
redimat, quos sanguis à peccato redemit. Quam
pulchrum, ut cum agmina captiuorum ab Eccle-
sia redimuntur, dicatur. Hos Christus redemit.
Ecce aurum, quod probari potest, ecce aurum
vile, ecce aurum Christi, quod à morte liberat:
ecce aurum, quo redimitur pudicitia, seruatur
castitas: Hæc Ambrosius vtinā obseruentur.

Verum enim verò; si dicam quod sentio,
aliā, potissimum ratione Principes, & Dyna-
stas ad beneficentiā, & liberalitatē pronos, &
inclinatos videre vellē, videlicet, ut vel hanc ra-
tione nō sint amātes munera sociātes retributio-

Agapet.

Martial.

Ambros.

Idem.

Isai. 1. 23: nem, quod Dei nomine ipsis objicit Isaias, cap. 1. 23. Etenim Regibus, atque Principibus, ut ab ipsorum magnitudine, ab inferioribus, & subditis ditari, indecens, ac indecorum: ita quod officia, potestates, ac magistratus distribuunt, & iuri dicendo praesidere soleant, munera diligere, quae excæcant oculos sapientium, & mutant verba iustorum: Deuter. 16. 19. Ecclesiastici, 20. 3. anceps, & periculosum, ne gravius quid dicam, semper visum est. Equidem David Rex & in hoc potissimum ab alijs discriminare sese volebat, quod ab accipiendis muneribus manus excuteret; & hæc iniquitati proxima esse, sic affirmabat Psalm. 25. 10. *In quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta est muneribus: ego autem in innocentia mea ingressus sum.* Vides manus, ut muneribus, ita iniquitatibus repletas? Audi Venerab. Petri Blesensis epist. 10. ad Sacellanum Regis Siciliae commetarium. *Peremptorium est in Principe, vel auram adorare munerum, vel favorem querere personarum, teste siquidem Propheta: In quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta est muneribus. Transibunt verò iniquitates in penam, & munera in dolorem, quia testimonio Iob: ignis deuorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt.* Ita ille. Sed inibi tū ex dictis à nobis cap. 1. vers. 8. adnot. 3. num. 11. ad ea Psalm. 47. 9. verba: *Iustitia plena est dextera tua,* obserua; dexteram in sacris beneficiorum, & praxiorum donatricem esse: tum Hebræam vocem, *Zimnah*, pro qua noster posuit *iniquitates*: propriè significare facinus in alterius damnum commissum, ut noueris; sapius Principes muneribus inescatos, siue deceptos, vel praxia iniuste distribuere, vel eos officijs, & magistratibus præficere, qui minus idonei, ac proinde sibi subditis noxij sint futuri. Nec mihi suadere coneris, manum muneribus repletam, & qua lanceius, ac praxia reddituram; etenim quantumuis ad iustum, & rectum fueris propensus, si tamen ab ijs, qui officia, & magistratus ambiunt frequentius munera acceperis, fieri vix poterit, quin à recto tramite, & fideli intentione dimouearis. Quid? firmior ne, aut constantior in bono animus exisset tuus, quam in malo pertinax, & obstinata dæmonis voluntas est? At cum Romæ olim, praua ducti vtilitate, seu consuetudine Christiani exorcistæ, quæ ad idolorum sacrificia erant necessaria, diuendere non erubescabant, postmodum verò dæmones ex humanis corporibus expellebant, sic censebat Tertullian. non ipsorum virtuti, aut ministerio id esse tribuendum, sed quod à dæmone sapius ab ipsis bene passio, & nutritio non fuerit difficile quiduis impetrare.

Audi illum lib. de Idololatria, cap. 11. fine. *Qua constantia exorcizabis alumnos suos, quibus domum suam cellariam præstat? ille quidem si exclusit dæmonium, non sibi placeat de fide: Neque enim inimicum exclusi; facile debuit de coimpetrare, quem cotidie pasci: Ita ille.*

De Laodiceno illo Antistite, qui cū tepidus esset, diuitem se, & locupletatum esse credebatur, Apoc. 3. 15. nō mediocris est inter interpretes cōcertatio, cuius generis fuerit? Mortalibus, videlicet, an venialibus solū delictis obnoxius? Existimāt plerique illū reapte in grauiora peccata adhuc, nō fuisse prolapsū, sed tepore iam suo apertis tibijs (ut aiunt) ad illa precludere; quod tam ex teporis imagine quod inter calidum, & frigidum; gratiam videlicet, & lathale peccatum, medium quid est; quam ex illis ipsiusmet Episcopi verbis: *Dives sum, & locupletatus*, quæ de spiritualibus diuitijs accipienda omnino sunt facile sibi videntur colligere. At enim verò opportuniū nostri interpretes Ribera, & Magister meus Luisius del Alcazar, Ambrosium te cuti aliter censent; ipsum grauioribus erratis subiacerē, omninoque à Dei amicitia exortem existere: attamen id ei non omnino notum, qui aduersus Pauli monitum, 1. ad Corinth. 4. 4. *Nihil mihi conscius sum, sed nō in hoc iustificatus sum*, quod flagitia, quæ in externum, ac manifestum opus prodirent, non perpetraret, iustum iam, & sanctum se esse credebatur. Ideoque meritò illi dictum fuisse: *Vnum frigidus, aut calidus esses*: hoc est: aut omnino bonus, aut manifestè malus: quod quamvis frigidi status peior, quippe qui, externa grauioraque committat peccata, at tepidi huius, qui se ipsum bene non nouit, & cum sit pauper, & nudus, diuitem se existimat, multo periculosior, & damnationi proximior sit, sanè frigidus frigidum se cognoscit, nec periculum suum, nisi ad meliorem frugem se receperit non ignorat, ideo sapiens de mutatione, atque poenitentia sua cogitat, huiusmodi autem tepidus, dum iustum se putat, nihil metuit, eaque de causa nulla eius animum cogitatio de conuersione ad Deum sua, & vitæ emendatione cogitat. Sed inquis. Quod iam lathale id peccatum fuerit? Quod homo doctus, & in diuinis rebus exercitatus, quippe qui Episcopus erat, & è primarijs illis, qui non externo fauore, aut ambitu, sed ob egregias animi dotes creabantur, non agnoscebat? Vis nosse? Ad medicinam ergo ipsi oblatam, atque ostensam attende. *Collyrio inunge oculos tuos, ut videas*: Nimirum, collyrium

XII.

Apoc. 3. 15

Ambros.
Ribera.
Alcazar.2. Ad Cor.
4. 4.

propriū oculorum medicamentum, quodque ad exprimendum humorem noxiū, qui ad ipsos fluit, visumque impedit, maximè vim habet, ideo Antistiti illi præscribatur, ut Andreas, & Aretas adnotarunt, quod *dona excæcant oculos*, in eoque cardine miser illius Antistitis status versaretur, quod donis, atque muneribus obcæcatus grauiā aliquot in muneris sui administratione non attendens committeret peccata. Signatissimus quidem, & notatu dignissimus locus: Audiant Principes; audiant Magistratus; audiant, & perpendant Antistites; ne forte dum *dextera eorum repleta est muneribus*; in eorum etiam manibus iniquitates sint; ipsi verò externo vitæ candore contenti dicere præsumant: *Quia diues sum, & locupletatus, & nullus ego.*

XIII.

1. Ad Tim.
4. 2.

Equidem 1. ad Timoth. 4. 2. de quibusdā dicebat Paulus: *Cauteriatā habentiu suā cōsciētā.* Quæ verba, ut alibi copiosius tracto, non perinde accipio, ac si sumpta similitudine ab stigmate, vel signo notata, & iniusta; siue indelebilibus characteribus seruiliter inscripta, aut fœdata illorū conscientia fuerit, sed cum Theodoro, quasi ex subsecuto effectu ex cauterio alicui corporis parti iniusto, quo ipsa in posterum omnem prorsus sensum deperdit, non secus, ac si mortua esset, velit Paulus stuporis, & indolentiæ eos homines notare; quod peccandi assiduitate callum obdlexerint, atque obduruerint. *Locus cauterij morte affectus* (inquit Theodoret.) *priorem sensum amittit.* Sed obserua id, quod apud Auicennam legisse me memini, aurum ad cauterium aptissimum esse. Ita quidem: nihil enim cōscientiam adeo duram, & naturalibus stimulis inuulnerabilem, siue insensibilem, ac aurū reddit. Excutiendæ sunt ergo ab illo manus, & *beatius, dare quam accipere*, credendum est. Quam bene id noverat bonus ille Antistes, cuius sic meminit Bernard. lib. 4. de Confid. ad Eugen. Sed *ô mihi locus suauem, ubi incidit occasio memorandi, & nominandi suauissimi odoris virum!* Episcopum loquor Gausfredum Carnotensem, qui legationē in partibus Aquitanie proprijs sumptibus strenuè administravit, idque annos plures. Rem loquor, quam vidi ipse. Eram cū eo in terra illa, cum à quodam presbytero presentatus est illi piscis, quem vulgo vocant sturgionem, percunctatus legatus quanti vanierit. Non accipio, inquit, nisi receperis pretium, & resignauit solidos quinque, inuito, & verecundo. Item cum essemus in quodam oppido, domina illius oppidi obtulit ei pro deuotione cum manu tergio duas, vel tres paropsides pulchras, ligneas tamen, quas aliquandiu intuens homo scrupulosa cōscientia, laudauit eas, sed non acquieuit accipere: Infert statim pulchrè. *Quādo argenteas receperisset, qui lig-*

neas refutauit? Nec minus opportunū in mediātē ante apposuerat ex ipsius alterius Pontificij legati, qui cum in opia causā Florentino Episcopo equum ad iter conficiendum accepisset; subindeque nosset, Episcopi m. causam cum aduersario habere, in quā lustragium sibi à Legato speraret, sic eum effatus est. *Decipisti me; nesciebam tibi inminere negotium.* Telle equum tuū: *Eccc in stabulo est.* Addit Bernard. & *horā eādem resignauit.* Deinde Eugenium Pontificem, sic alloquitur. *Quid dicis mi Eugeni? Nonne alterius sæculi res est? recāsse legatū de terrā auri sine auro, transisse per terram argenti, & argentum nescisse, donum illico, quod poterat esse suspectum illico reiecisse? ô verè alterius sæculi rem!* Sed iam ad alia.

ADNOTATIO. III.

Ea de causa Dei Filium exinanitum, atque euacuatum, ut ad regium sponsæ suæ fastigium hominem promoveret.

Nam alteram rationem Domini-
tæ exinanitionis, & euacuationis,
ut hominem non solum à peccati,
dæmonisque seruitute redimeret,
sed ad altissimum etiam sponsæ suæ gradum,
& honorem proteheret: Etenim ut citè Ter-
tull. lib. 2. cont. Marc. cap. 27. *Conuersabatur
Deus, ut homo diuina agere doceretur.* Ex quo
agebat Deus cum homine, ut homo ex quo agere
cum Deo posset. Quare, aut quomodo, ex quo?
Nimirum, quia amicitia, & qualitas, & coniu-
galis amor, identitas est: vnde qui animam
in sponsam sibi voluit assumere, eādē ductus
ratione, ex quo cum illa agere debuit, ut ip-
sa cū eo ex quo etiam ageret, ac proinde tā-
ta sui exinanitione, atque euacuatione; serui
formā, vulgari hominis habitu, & similitudi-
ne carnis peccati opus fuit. Quo quidem sen-
su pulchrè dixit Epiphanius hæresi. 55. Chri-
stum pro nobis, omnia in omnibus factū, ut
vitam in nobis omnibus modis, qui nobis op-
portunissimi, & vtilissimi essent, refunderet.
Audi: Pro toto mundo obtulit se, ipse vtilitas,
ipse sacrificium, ipse Sacerdos, ipse altare, ipse
Deus, ipse homo, ipse Rex, ipse Pontifex, ipse dominus,
ipse Agnus, omnia in omnibus pro nobis factus,
ut nobis vita omnibus modis fieret: ac si di-
ceret; summa quidem, & ima in se coniun-
xit, ut dum ipse, & homo, & seruus,

I.

Tertullian.

Epiphani.

& victima factus est; homo, Rex & Deus quo dammodo fieret.

II.

1. Ad Cor.
2. 9.

Dixit hac ratione emphaticè Paulus: *Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus ijs, qui diligunt illum*: 1. ad Corinth. 2. 9. Quis enim oculus adeò fuerit ad videndum audax? Quæ aures tam audax magnarum rerum? Quæ mentem ambitiosa, atque insatiabilis, excelsarum cogitationum inuentrix, vt sperare, nec excogitare posset, ad Dei connubium hominem aliquando peruenturum? Nimirum, summa hæc felicitas, atque gloria Christianæ Ecclesiæ referuata erat. Vnde ibi Theodoret.

Quoniam Iudeorum ignorationis meministi, & æconomia mysterium reuelatum esse dixit, necessario adiecit, quod nec ullus audiuit, neque unquam vidit, neque mens insatiabilis cognouit ea, quæ vniuersorum Deus ijs præparauit, qui cum ardentè diligunt: Quare de Ecclesia sic præ-

Isai. 62. 5.

nunciauerat Isai. 62. 5. *Gaudebit sponsus super sponsam, & gaudebit super te Deus tuus: Quomodo, gaudebit? Certe Hebræum verbum: baghal: propriè significat ardentè amare, siue in uxorem ducere, & optatis nuptijs perfrui. Vnde Paulus ad Ephes. 5. 31. Cum matrimonij iura, sic recensisset: Propter hoc relinquet homo Patrem, & matrem suam, & adharebit uxori suæ, & erunt duo in carne vna: subiicit: Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo, & in Ecclesia, siue vt legit Syria cus: Hoc arcanum magnum est: ego autem loquor de Christo, & de Ecclesia ipsius: vbi maxime obseruari debent illa verba: & adhærebit uxori suæ: quæ ex Genes. 2. 28. & Matth. 19. 5. citat Paulus etenim Hebraicè est, Vedabag, Græcè vero apud Matthæum, προσκολληθήσεται, vtrumque autem verbū reddas, agglutinabitur, imagine sumptâ ab ijs, quæ glutino ita connectuntur, vt vnum quodammodo fiant. Verè omnino, arcanum hoc magnum est: Nam in primis si vnum cum sponsa Christus, nihil iam ipsa mundius, ornatius, pulchrius esse possit? Dixerat id paulò ante Apostolus his verbis: Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & se ipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans lauacro aquæ in verbo vite, vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem, maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vti sit sancta, & immaculata. Et eadem epist. cap. 1. In laudem gloria, gratiæ suæ, in qua gratificauit nos in dilecto filio suo: In quæ verba Chrysostom. hom. 1. sic commentatur. Non dixit, quam gratis donauit, sed gratos fecit: hoc est, non solū liberauit à peccatis, sed fecit amabiles. Quæ statim pulchra hac imagine, & aureo eloquē-*

Leff. Syr.

Genes. 2. 28
Matth. 19.
5.

Ad Ephes.
5. 27.

Ad Ephes.
1. 6.

Chrysostom.

tiæ flumine, sic diffundit. Quomodo enim si quis

accepit, quempiam sordiosum, & peste, ac morbo, senioque, & paupertate, ac fame confectū, & perditum, statim formosum fecerit inuenem omnes homines pulchritudine vincentē, & genis quidē splendorem valde emittentem, & micantiū oculorum ei aculationibus fulgores occulantiē. Deinde cum confisterit in ipso flore ætatis, & postea cum purpurâ induerit, & diadema imposuerit, & omni ornatu ornarit; ita nostram instruxit, & ornavit animam, pulchramque fecit, desiderabilem, & amabilem. Cupiunt enim Angeli talem aspicere animam, Archangeli, omnes sancti. Ita nos etiam fecit gratiosissimos, & sibi desiderabiles. Cōcipiscet enim, inquit, Rex tuam pulchritudinē: Hec ille. Vt videas in hominis Redemptione maximè locum habere, quod generali oratione dicebat Seneca epist. 91. *Sape maiori fortune locum fecit iniuria: multa ceciderunt, vt alius surgerent, & in manus: Sed & id signate de homine à Deo eleuato, sic inquit Arator lib. 1.*

mundoque redempto.

Sors melior de clade venit.

Sed deinde vt videas, Sacramentum hoc in Christo, & in Ecclesia magnum esse; obseruare oportet, quæ ad connubij alicuius felicitatem à prudentibus viris desiderantur siue etiam, quæ difficultates superandæ, qui scopuli vitandi sint: Sanè non aliter mulier feliciter in matrimonio collocari cõsetur, nisi hinc æqualiter, inde excellenter, quæ sibi inuicem videtur aduersari, nupserit. Nam si excellentia quidem omnia, quibus propria sors, & dignitas crescat, inde finenter appetit humana conditio; suam enim fortunam; imò, & proprias spes preire omnes appetunt, qui fieri possit, vt sponso non excellentiori, ditiori, aut nobiliori ea sponsa contenta sit, cui felicissimum fuerit promissum coniugium? Iam vero in hac excellentia, siue inæqualitate, periculossimos latere constans omnium sapientiū opinio est. Certè Socrates apud Valer. Maxim. lib. 7. capit. 22. dicere solebat. *Splendida coniugia, vt aliquando illustant; ita nonnunquam funditus domos eueriunt.* Hinc ortum adagium Græcum, quod Solon apud Aufonium in Solone sic extulit. *Par pari ingato coniux, quod impar est dissidet, & prophanus Poeta pulchra similitudine illustravit in epistola Deianiræ ad Herculem his versibus.*

*Quā male in æquales veniunt ad aratra iuueci,
Tam premitur magno coniuge nupta minor,
Non honor est, sed onus species læsura feroces,
Si qua vales apte habere, nube pari.*

Nec ommittendi cōmici sales in Aulular.

Venit hoc mihi in mentem Megadore, re esse hominem diuitem.

Ps. 44. 13.

Seneca.

III.

Vale. Max.

Aufonius.

Ouidius.

Plautus.

*Factiosum; me item esse hominem pauperem
pauperrimum,
Nunc si filiam locassem meam tibi, in mentem
venit,*

*Te bonum esse, & me esse asellum; ubi tecum
coniunctus siem;*

*Vbi onus nequeam portare, pariter iaceam ego
asinus in luto;*

*Tu me bos magis haud respicias, natus quam
si nunquam siem,*

*Ei te utar iniquiore, & me meus ordo irri-
deat,*

*Ne tibi habeam stabile stabulum: si quid di-
uorij fiat:*

*Asini me non discibus scindant, bobes incur-
sent cornibus,*

*Hoc magnum est periculum, me ab asinis ad
boces transcendere.*

Quod sanè adeò est verum, ut adhuc in viro
penes quem matrimonij imperium naturà,
& iure semper stetit, locum habeat, nec pru-
dentia vnquam consonum visum fuerit, vxò
rem multo nobiliorem, aut ditiozem ducere,
vel ob rationem ab epigrammatario, lib. 8
indicatam.

Vxorèm quare locupletem ducere nolèm,

Queritis? vxori nubere nolo mea.

Et à Satyrographo Satyr. 6.

*Quis feret vxorem, cui consent omnia? malo,
Malo Venusinam, quam te Cornelia mater,
Gracchorum, si cum magnis virtutibus affers
Gràde supercilij, & numeras in dote triumphos,
Tolle tu precor Annibalè, victorq; Syphacè,
In castris, & cum tota Carthagine migra.*

Et eadem Satyrà.

Libertas emitur,

veniunt à dote sagitta.

Ita apud Senecam Patrem, lib. 2. controuers.
6. dicebat Silius Bassus: Multi duxere sine dote
vxores, quidam dictas non accepere dotes;
quidam autem emptis contentis fuisse mancipijs,
& cum possent accipere diuitias, emere, quibus li-
bertatem darent, maluerunt, quam suà vendere.
Et indidem Ælius Fuscus. Insolens malum est
beata vxor, cum immensum pondus auri orba
attulerit, cum pecunia arcas nostras onerane-
rit, quid aliud, quam beatè seruiemus? Quo
ire videtur Apologus, quo Amasiam Rex
Ioram monuit 4. Reg. 14. 19. Carduus Liba-
ni misit ad Cedrum, quæ est in Libano dicens, da
filiam tuam filio meo vxorem, & transferunt be-
stia salus, quæ sunt in Libano, & conculcauerunt
carduum.

III.

Ecce tibi difficultatem, quæ in hoc Chri-
sti cum anima connubio intercedit, ut enim
ipsa excellenter in matrimonio Dei sui collo-
cetur, at, qui possit pari nubere, quæ potissi-
ma felicitis matrimonij lex est? Sed enim non

aliter, quam ad has leges illam à se in vxorem
esse ducendam, sic olim per Oseam, cap. 2. 19
promisserat magnificis istis verbis: *Sponsabo te
mibi in sempiternum, & sponsabo te mihi in iusti-
tia, & in iudicio, & in misericordia, & misera-
tionibus, & sponsabo te mihi in fide, & scies, quia
ego Dominus, & erit in die illa, exaudiam, dicit
Dominus, exaudiam calos, & illi exaudient ter-
ram, & terra exaudiet triticum, & vixum, &
oleum, & seminabo eam mihi in terra. Vbi em-
nes felicissimi matrimonij leges à Domino
promissas, nimirum, fidelitatem, abundantia
diuitiarum, necnon filiorum (id enim deno-
tant ea verba, *seminabo eam mihi in terra, ut a-
libi trado.*) Manifestè vides, sed precipue eas,
quas modo prolequinur, & qualitatem, & ex-
cellentiam, ut enim hæc per misericordiam,
& miserationes, ita illa per iustitiam, & indi-
cium significatur. Promittit ergo bonus Do-
minus, sic sponsæ suæ adhaerentem, ut non
modo æqualis, sed vni etiam cum ipsa, in
misericordia, & miserationibus, fiat; sic ipsam
excellenter nupturam, ut adhaerens Deo; in
iustitia, & in iudicio vnus spiritus, fiat cum eo,
2. ad Corinth. 6. 16 diuinæ, videlicet, naturæ
consors effecta, 1. Petr. 2. 14.*

Et verò, ut celestis sponsus æqualitatis cõ-
ditionem perfectè adimpleret. Adæ verba, &
sensa, ut testatur Apostolus usurpauit: *Propter
hoc relinquet homo patrem, & matrem, & ad-
haerebit vxori suæ: sed qui possit fieri (inquis)
ut Patrem reliquerit, qui indiuiduam cum
ipso naturam retinet? Sanè, quia semetipsum
exinanitiuit formam serui accipiens, in similitudi-
nem hominum factus, & habitu inuentus ut ho-
mo: Audi ad præfata verba ad Ephesios Ansel-
mum. Homo enim iste mediator Dei, & hominũ,
homo Christus Iesu significabatur. Qui reliquit
patrem, quando semetipsum exinanitiuit, for-
mam serui accipiens: ita enim reliquit patrem,
non quia deseruit, & recessit à patre, sed quia
non in eã formã apparuit hominibus, in quã
æqualis est patri. En sponsum æqualem, ean-
demque serui formã, in quã existerat sponsa
accipiens, & ad eius similitudinem, ac mēsurã
se se cõtrahēs, atque cõponēs. Sed id sic pen-
siliatius exposuit Venerab. Petrus Abbas
Cellensis lib. de panib. cap. 2. 1. *Sponsus quia Gi-
gās est magnitudine, Sol pulchritudine, Leo forti-
tudine, abyssus scientiæ profunditate, Deus æter-
nitate: sponsa vero puella ætate; paruula quanti-
tate; Æthiopissa coloris nigredine; famula debili-
tate; fatua in omni prudentiã, & arte: Idcirco in
thalamo contraxit se, paulò minus minoratus ab
Angelis; exiit se resistentis gloriæ; accinctus ci-
licio; deposuit fortitudinem circa mandatus infirmi-
tate, abscondit sapientiam, & in inuentam facilius;
in derisum esset tota die omni populo: æternitatem**

Osee 2. 19.

2. ad Cor.
6. 16.

1. Petr. 2. 14.

V.

Anselm.

Petr. Cellēs.

disimulauit, factus sub sole, ut quasi cum tempore temporaliter curreret; nec deficeret: os illud altissimi collatum, & conuolutum est modicitati oris sponse, manus tornatiles, quæ caros terenderunt, affixæ sunt manibus vulneratis conuolutæ; pedes pedibus compeditis adhaeserunt, venter veniri agglutinator est. Hæc Petrus, claudit orationem eleganti epiphonemate. Res equidem pia, cum infinite immensus abbrevietur, ad deiectum, sed nihilominus mira cum reparatur ad unitatem personæ filij Dei natura filiorum Ade.

VI.

Verum enim verò ea exinanitionis huius conditio, ea natura est, ut per ipsam non solum sponsus sponsæ suæ ad similes in serui forma fiat, sed sponsa etiam ad sponsi dignitatem, & splendorem euecta diuinæ naturæ consors euadat: etenim Deus pusillus inuentus est, ut homo maximus fieret; sic se ipsum exinanienti, atque euacuanti, ut tantum homini conferat, quantum Deo detrahit, ut iam citatus dicebat Tertullianus. Vnde quidem, cum olim diuina vestis cædidi coloris fuerit, Daniel. 7. 9. humana verò, sanguine infecta, sordida, ac rubra dicatur. Ita Isai. 9. 3. *Vestimentum mistum sanguine*, & cap. 1. 18. *Si fuerint peccata vestra rubra, quasi vermiculus*: hominem iam candida indutum veste, Dei verò filium sordidis, atque rubris indumentis opertum è contrario videris: sic enim de homine, Ezech. 42. 14. *vestientur vestimentis albis*, & Apocalyp. 3. 4. *ambulabunt mecum in albis*; & statim: *vestietur vestimentis albis*: de Dei autem filio, Isai. 63. 2. *Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua, sicut calcantium in torculari*. Et Zachar. 3. 3. *Et Iesus erat indutus vestibus sordidis*: Vis nosse quid hoc fuerit? Explicat enucleatissime Ioann. Apocalyp. 7. 14. Vbi vnum de senioribus, sic primum perquirentem. *Hi qui amicti sunt stolas albis, qui sunt? Et unde venerunt?* Deinde ita respondentem facit. *Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & de albauerunt eas in sanguine Agni*. Videlicet, exinaniuit se Dei filius, exuit se vestimentis gloriæ: siue ut ipsa, cum sordidis sponsæ suæ vestibus commutaret; ad modum egregij illius Principis Ionathæ in amore Dauidis flagrantissimi, qui regias, atque pretiosas vestes, cum vilibus illius commutasse, sic dicitur, 1. Reg. 18. 4. *Diligebat enim eum quasi animam suam: nā expoliavit se tunica quæ erat indutus, & dedit eam Dauid, & reliqua vestimenta sua usque ad gladium, & baltheum*: siue ut sponsæ suæ in se sordes suscipiens pro ipsis, quid sibi esset gloriosum, atque splendidum impertiret, sanguinemque suum, quo regia sponse purpura tingeretur liberaliter profunderet. Ita citato loco Abbas

Cellensis agens de sponsi thalamo: *Ibi sunt sponsus, & sponsa una caro, una anima, & unus spiritus*: sponsus refundit in sponsam, quicquid in se habet dulcedinis, quicquid honoris, & potestatis; denuo minima vicissitudine reseruit ab ea quicquid paupertatis, quicquid amaritudinis, quicquid contumeliæ est, & passionis. Equidem cum de Christi Passione ageret, Isaiast. 53. 7. ipsumque cum mansuetissimo Agno componeret, ad id singillatim huc intentus respexit, quod detonderi se patienter, atque libenter fineret: *Quasi agnus coram tondente se obmutescet*: Sed quare detonditionis potius, quam mortis meminit? Siue mortem ea detondendi phrasi indicauit. Certè, quia his fuit exinanitionis scopus, ut nos repleret, atque ideo cædido maiestatis suæ vellere exui voluit, ut co sponsæ suæ nuditatem operiret, atque honestaret. Id sic inibi adnotat Hieronymus. *Hic agnus est in cuius typo immolabatur Agnus, cuius cruor linitus in peccatis exterminatorem sugabat Aegypti, qui non solum sanguine suo nos redemit, sed & lanis operauit, ut argentes infidelitate sua veste, calefaceret*: Ita Hieronymus.

Isai. 53. 7.

Hieronym.

VII.

Quam sanè ad rem signatissima etiam illa Canticum munimenta sunt, in quibus tum de Christi, tum de sponsæ capillis agitur, senè cum de sponso sermo est, hæc inquit sponsa, Cant. 5. 11. *Coma eius elata palmari, nigra sicut cornus*; de ipsius verò sponsæ coma sic facer sponsus, Cant. 7. 5. *Caput tuum ut Carmelus, & coma capitis tui sicut purpura Regis in elata canalibus*: ubi illud merito ambigas, cur sponsi, & sponsæ, quorum una anima, vnusque spiritus esse dicitur, eaque ratione nullum in ipsis discrimen reperi debere; tam varius capillorum color sit? præsertim cum & capilli inibi arcanam significationem, ad matrimonij statum spectantem habeant: Et ea amantium lex, atque conditio sit, ut iidem ambo coloribus, qui affectuum indices esse consueuerunt, utantur? Sed si attendis, in hoc diuersorum colorum cardine tota æqualitatis, tota etiam excellentiæ ratio, quæ hoc animæ connubium felicissimum reddit maximè versatur, miscente in semetipso, hominem, & Deum, in virtutibus Deum, in pusillitatibus hominem; ut tantum homini conferat, quantum Deo detrahit. Vnde quid per nigros sponsæ capillos adumbretur, sic ibi docet Venerabilis Guilielmus. *Quod speciosus præ filiis hominum inuentus sit niger sicut cornus, propter similitudinem carnis peccati*. Similiter Honorius. *Niger sicut cornus, quia inter peccatores reputatus est à dicentibus*. Nos scimus, quia hic homo peccator est. Ioann. 9. 24. & iterum, si hic non esset malefactor, non tibi tradidissemus eum. Sic ille. En sponsum se se minorantem, & exina-

Cant. 5. 11

Cantic. 7. 5

Ven. Guill.

Honor.

Ioan. 9. 24.

Ioan. 18. 30

nientem! Non modo ut ad sponsæ mensuram se componat, sed etiam ut ipsam ad sui magnitudinem, & consortium eleuet: Hinc etenim fit, ut sponsæ coma, quæ ob peccatum nigra, atque obscura erat, iam ex regio Christi sanguine, splendens, atque purpurea conspicatur: nam sponsus refundit in sponsam, quidquid in se habet dulcedinis, quidquid honoris, & potestatis, denique mutua vicissitudine resumit ab eâ, quidquid paupertatis, quidquid amaritudinis, quidquid contumelie est, & passionis. Quare subinde obserua à Lxx hoc in loco reponi: *plexus capitis tui sicut purpura: Rex ligatus in transfuersibus*; similiter ex Hebræo à Pagnino, *coma capitis tui sicut purpura: Rex ligatus in canalibus*: quæ manifeste indicant, ideo comam sponsæ purpuream, regiamque esse, quod in canalibus, in quibus purpureus imbibitur color cœlestis Rex fuerit ligatus, ut suo cruore sponsæ suæ capillos intingeret. Porro non solum ex Plinio lib. 9. cap. 33. sed etiam ex Isai. 1. 18. constat, è fæco vermiculi purpuram colorari, & quidem Dei filius de se ipso enunciauit apud Dauidem Psalm. 21. 7. *Ego autem sum vermis, & non homo opprobrium hominum, & abiectio plebis*. Planè ut indicaret ideo capillos suos sicut corui nigros, ligatumque se in canalibus esse, ut sponsæ suæ coma purpurea redderetur.

VIII.

Est verò aliud aliquid, quod ad rem præsentem in hoc Cant. loco obserues, nimirum, illa verba immediate præcedentia, *caput tuum, ut Carmelus*, quæ in primis Lxx, Theodoretus, & Græci ita legunt, *caput tuum, ut Carmelus super te*, quod perinde est, ac si dicat: non aliter splendet caput tuum, ac si super te esset Carmelus, siue ea de causa regio caput tuum ornatu splendet, quod super te Carmelus insideat. Quod si queras, quid Hebraicè significet Carmelus, vel in ipsa interpretatione Hebraicorum nominum, quæ in Biblijs recenter excusis circumfertur, significare inuenies: Agnum circumcissum, ut clare videas, ideo capillos sponsæ regiæ purpurâ splendentes esse, quod Christus vermis factus, siue *Agnus circumcissus*, hoc est, in similitudinem hominum exinanitus sponsæ pro coronâ fuerit impositus. Est enim maximè è re hæc circumcissionis mysterium, de quo Lucæ 2. 2. cum non solum, in similitudinem hominum, sed, in similitudinem carnis peccati, ad Rom. 8. 3. Dei filius inuentus est: quod Christi exinanitionem potissimum demonstret, ac proinde sponsæ dignitatem summo pere commendet: quid enim à Dei filio magis videatur alienum, quam peccatoris imaginem præferre? Persuasum id quidem Euangelistæ Lucæ sic fuit, ut qui non dubitauit, neque erubuit Christi supplicia, &

mortem singillatim recensere, eumque nobis illudum, palmis castrum, Barabæ post habitum, à latronibus derisum, tandemque summum à cruce ignominiam expirantem propendere; ipsum reapse circumcissum fuisse, nobis referre videtur quodam modo erubuisse, ac proinde calamo id surripienti intelligendam, siue circumcissionem potius (si aduertis) quam palam conscriptam, Christi circumcissionem dereliquit; sic enim inibi, postquam consummati sunt dies ei, ut circumcideretur puer: Quid? addit ne? Circumcissus est. Minime: sed potius: *vocatum est nomen eius Iesus: Sane*, ac si summum circumcissionis ruborem referre subterfugiens, qui palam, & manifestè de Christo dixit: *expirant*, Luc. 23. 46. non fuerit ausus dicere: circumcissus fuit: Sed enim hinc summa sponsæ dignitas confurgit, non enim solum, *opprobria illius nostrum abstulere opprobrium*: ut inquit Hieronym. in cap. 14. Marci, sed extrema hæc Christi ignominia regiam purpurâ, quia diuinè efficeremur consortes naturæ, nobis peperit.

Vnde quidem castissimi huius connubij imaginem in illâ Principis Sichem historiâ, quæ Genes. 32. 12. habetur, apprimè adûbratam videas. Etenim cum is Princeps amore Dinæ filiæ Jacob ardentius aestuaret, eamque sibi in uxorem ab ipsius fratribus exproceret, ne illi magnam sororis suæ in æqualitatem, alienigenæ, nimirum, nec locupletis femine obijcerent, ipse obuiam occurrens, maximam sponsæ dotem, & quidquid ab ipso peteretur libenter, & liberaliter se daturum, sic pollicebatur: *Augete dotem, & munera postulate, & libenter tribuam, quod petieritis, tantam date mihi puellam hanc uxorem*: Vbi Hebræa habent, *auge te mihi valde dotem*: Sed maiore en phasi Paraphrasis Caldæa, *multiplicate nimis super me dotem*: quasi diceret: monstrabo vobis modum, quo auferatur in æqualitas, quæ inter me ac sororem vestram intercedit, regiumque saligiam, in quo sum constitutus ad æqualitatem Dinæ dirigatur, nimirum, si maximam atque splendidissimam è meis ego bonis ei dotem tribuero, ut dum illa ditior, ipse vero minus locuples, quam antea fuero, pares quodammodo sorte, & conditione maneamus. Et verò, quod ipse ad externâ potissimum bona, & res familiares referebat, non aliter Dinæ fratres voluerunt accipere: quam ut ipse Princeps ad morem filiorum Abrahæ circumcidi, pateretur, quò fieret deinceps manifestum, eiusdem notæ, atque characteris cum sponsa suæ esse. Quare subdit sacer textus: *Nec distulit adolescens quin statim, quod petebatur, expleret, amabat enim puellam valde, & ipse erat inclitus in omni domo Patris sui*. Vbi

Luc. 23. 46.

Hieronym.

IX.

Gen. 32. 12.

Lecl. Heb.

Phil. Carp.

Lxx.

Lxx: ipse autem erat gloriosissimus omnium: En Christiani connubij leges, ac conditionem, dum bonus Dominus ut eam sponsæ suæ dotem tribueret, quâ illa è seruii forte ad regiâ fortunam ascenderet, semetipsum exinanivit, ac circumcissionem, quâ ceteris hominibus per omnia fieret similis volens, lubensque suscepit; utiure hinc exclamet Chrysolog. serm. 72. Et quidem Deitatis erga nos dignatio tanta est, ut scire nequeat, quid potissimum mirari debeat creatura, utrum, quod se Deus ad nostram deposuit seruitutem, an quod nos ad suæ diuinitatis rapuit dignitatem: ita ille.

Chrysol.

X.

Isai 28. 5.

Chald.

Ab hoc non dissidet illud Isaiæ 28. 5. in illa die erit Dominus corona gloriæ, (siue ex Hebræo, ad coronam gloriæ,) & sertum exultationis residuo populi sui: Quod de Salvatore nostro iam tunc accepit Paraphrasis Caldæa; ac si dixerit Propheta, ideo Dei filium humanâ carnem, eamque quæ in similitudinem peccati esset, suscepturum, ut regium sponsæ suæ diadema, siue sertum pulcherrimis plexum floribus (vetus enim sponsarum mos erat floribus coronari) de se ipso faceret. Quod si hæc de Agno circumciso accipienda ducis: vide quam sit velox ad opem ferendam, sponsamque suam ornandam, & cohonestandam, quâ is flos campi, non vnum expecta uerit tempus, sed primo anni die ad coronam gloriæ, & sertum exultationis nobis eruperit.

Ad eadem verba. Exinanivit semetipsum.

ADNOTATIO. V.

Tanti esse hominis animam, ut homo Deum quodammodo valere videatur.

I.

Isaiæ 40. 15

I hominem primo intuitu, & leui oculo inspexeris, ipso nihil inanius, vilius nihil, ac nullius frugi occurreret: & quidem diuino id testimonio firmatum dixeris Isaiâ, 40. 15. testante. Ecce gentes quasi strilla stule, & quasi momentum stateræ reputata sunt. Sed enim si ipsum accuratius introspicias, vel quæ hucusque in superioribus adnotationibus diximus attentius expendas, nihil illo pretiosius, illustrius, & (si fas est dicere,) nihil diuinus comperies. Nec aliud in primis, ut id tibi probem, quam

præfatum Isaiæ testimonium aduocabo. Ut enim ad faciem hominem deprimere, & ad ima demergere, dixeris; at si illud stateræ momentum, cum quo ipse componitur, æquâ lance perpenderis, sic eum eleuat, & attollit, ut Deum quodammodo valere, videatur. Benè quidem verum est, Hebræam vocem, Sachaq, & nostram, momentum, quid leuissimum, siue minimam rei quantitatem denotare: at dum stateræ adiungitur, & à nostro vulgato, ac à Lxx. Momentum in staterâ, exponitur, minimè capienda est, ac si puluisculum adeo lenè significet, ut etiam si in balancem incidat, eâ tamen, vel minimum non inclinet: quî enim hic sensus stateræ mômêto, possit subesse? Sane, momentum, apud latinos (quod Græce etiam voci, ἐμπήν, quam posuere Lxx, æquè conuenit) tunc dicitur cum stateræ ad pensum ipsam, vel ad æqualitatem librât, vel in alterâ partem deprimat, vnde veteres sub hoc sensu, momenter, id est, vno momento, siue exiguâ re dirigere; & æquæ dicebât: ita Cornutus in Satyra 5. Persij: Re vera scis insuliam in lance pensare, & ipsius dubie lancis relictudinè calles discernere, & curuam regulam momenta re: & Lucretius, mome pro momento sumens lib. 3.

Leet. Heb.

Lxx.

Corr. ut.

Momine ut in paruo possunt impulsa moueri. Quæ omnia inibi opportunissimè firmat Cyrillus Alexandr. momentum stateræ, sic explicans. Quid momentum stateræ, redigens ad æquabilitatem id, quod videtur esse minus? Ergo homo apud Deum momentum stateræ esse inuenitur, quod vnâ ex parte per se expensus, siue ut sese ipsemet deperdit, dum pro fastigio se suo non metitur, & animam suam teruncij diuendit, minimi sit, nulli usque pretij ac ponderis; ex aliâ vero, nescio quâ de causâ apud Deum multum possit, multum valeat, & ut animose dixerim, nō nisi diuinitate ipsâ quodammodo metiendus sit, quippe qui in staterâ cum Deo appensus, adeo sit momentosus, ut bilantes dirigere, siue ad æquabilitatem redigere, certâ quadam ratione videatur. Diffidis? Quid ergo redemptionis nostræ opus à Deo iustissimo rerum pensatore, munerum suorum ut liberali, ita non prodigo largitore, nec suimet iniquo æstimatore perfectû; denotare? Aut quo ire dixeris? Nonne Dei filius pro hominis salute, ac redemptione solemnij cōtractu inito, exinanitus, expensus, & in staterâ appensus est? Audi Encherium Lugdunensem Antistitem, siue ut alij volunt Eusebium Gallicanum hom. 2. de symbolo, crucem bilancem facientem in qua hinc hominis anima, illinc Dei vita, tanquam pretium pro eâ persolutum velut in trutinâ suspendantur. In trutinâ ergo crucis, non autum,

Lucretius, Cyr. Ale.

Euseb.

vel argentum, nō corpus aliquod Angelicum, sed semetipsum passus est auctor salutis appēdi, ut homini, qui ab statu degenerauerat, natura sua dignitate vel ipsa ostenderet pretij magnitudo: Iure ergo momentū in statera homo dicitur, dum pro ipso Dei vita in trutina appenditur, & bilanci accedens, in qua Christi sanguis suspenditur, æquilibrium quodāmodo facere videtur. Pupugit hæc pretij magnitudo Bernardum epist. 54. Pupugit Augustin. in Psalm. 102. Vnde prior, sic exclamat: Magna res anima, quæ Christi sanguine redempta est, gravis anima casus, quæ non nisi cruce Christi potuit reparari. Augustinus verò ex contractus ratione, & ex commutatiue iustitiæ legibus, quas in hominis redemptione considerat, infinitum hunc illius valorem, sic elicit: Redempta est vita tua de corruptione; iam securus esto, initus est bone fidei contractus; nemo fallit Redemptorem tuum; nemo circumuenit, nemo premit; ego hic cōmercium, iam pretium soluit, sanguinem fudit; sanguinem inquam fudit vnicus filius Dei pro nobis: o anima erige te, tanti vales. Ita Augustin. Hæc si nosset Seneca, quam ingentiore, quanto elatiore voce dixisset, quod ep. 71. inquit. Multis videmur maiora promittere, quam recipit humana cōditio; nō immerito, ad corpus enim respiciant; reuertantur ad animum. Iam hominem Deo mittentur. Pulchrè, cum ipse in bilanci cum Deo appendatur.

II.

Ad quam quidem cogitationem facit, Assertorem nostrum, necnon & Paulum, cum de aduentu filij Dei, & redemptione hominibus missa verba faciunt, consultò, non amandi, sed diligendi phrasim, vsurpare solere, ita Ioann. 3. 16. Dominus Nicodemo dixit: Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum vnigenitum daret. Similiter Paulus ad Ephes. 2. 4. Propter nimiam charitatem suam, quæ dilexit nos; & ad Galat. 2. 20. Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me; & ad Roman. 8. 37. Propter eum, qui dilexit nos. Porro verbum Græcū, ἀγαπᾶω, quod his in locis habetur, sicut & ipsum verbum, diligo, non tam eū amorem, qui ex impulsu cordis proficiscitur, cui explicando verbum amo deseruire solet, quam illum, qui ex mentis iudicio, atque electione oritur, propriè significant. Ita dixit Tullius lib. 1. epist. 9. Perpetuo quodam iudicio meo diligebam, ut hic appareat non prodigum, sed idoneum hominis æstimatorem, emptoremque Deum fuisse, dum pro ipsius redemptione filium suum vnigenitum dedit. Vnde Eusebius hom. 6. de Pascha. & totidē verbis Hilarius Arelaten. Magnum quidem mihi est de Deo, quod esse me sentio opus suū, sed multo plus est, quod transisse ipsum video in pretium meum, quandoquidem tam copioso munere

ipsa redemptio agitur, ut homo Deum valere videatur. Pende hæc extrema: homo Deum valere videatur: Ita ne? Certe si singulis rebus suū pretium imponitur, tantūque ipse valent, quantum pro ipsis ex iustā sapientum æstimatione persoluitur: bene omnino ij Patres inferunt, hominem non nisi diuinitate dimittendum, quando pro ipsius animā, non nisi pretium sanguinis filij Dei in ipsius redemptione persolutum est. Quare præfatis Christi verbis, sic Deus dilexit mundum, ut filium suum vnigenitum daret, hæc vis, atque emphasis in esse videtur. Tanti apud Deum salus hominis valet, tantique sit, eamque de ipsius valore, ac pretio æstimationem ipse habet, ut pro ipsa vnigenitum suum morti offerre non dubitauerit.

Hæc Sapiens ob oculos habuisse videtur cum Ecclesiastici 1. 9. de diuinā Sapientiā a Deo propter homines, & in homines effusā, inquit, ipse creauit illam Spiritu Sancto, & vidit, & dinumerauit, & mensus est, & effudit illam super omnia opera sua. Quæ de Christi redemptione esse intelligēda, tum illud suadet, quod de se ipso apud Vatem Psalm. 21. 15. Christus dixerit, sicut aqua effusus sum, quod sapientiam Dei in nos, & propter nos in passionem effusam satis aperte indicat, tum etiam is Glossæ commentarius confirmat: ipse creauit illam, vnigeniti, scilicet, aduentum per verbū sibi coeternum cum Spiritu Sancto dispensauit, quo modo per Virginis partum ad salutem mundi veniret, & creaturas repararet, & hominem ad agnitionem, & dilectionem sui reuocaret, dās illi donum Spiritus Sancti, ut eius munere saluetur in æternum. Hactenus Glossa. Iam ad nostrum institutum expende illa verba: vidit & dinumerauit, & mensus est, quibus pulchrè docet Sapiens, summum Patrem, cum nostri causā infinitum hunc sapientiæ suæ thesaurū effudit, non ut prodigum, aut profusum largitorem ipsum dissipasse, imò potius rē vtrinque, & velut subductis calculis considerasse, expendisse, fuisseque dimensum, ut quasi collatione factā cū hominis animā, illum tamquam debitum, ac iustum pretiū, quod iuxta prudentem æstimationem, & ad æquitatis leges persoluitur, impenderet, atque diffunderet. Quo imbutus sensu pulchrè dixit Ambros. lib. 7. in cap. 12. Luca: Aduersarius noster tamquam captiua mancipia vilioris pretio æstimationis addidit; at verò Dominus tamquam speciosa seruituta, quæ ad imaginem, & similitudinem sui fecit, idoneus sui operis æstimator, magno pretio nos redemit, quod non æstimatur ære, sed sanguine. Hæc Ambrosius, pende illud, idoneus sui operis æstimator: id est, ut non vilipendens: id enim inuidi & demonis est proprium,

III.
Eccles. 1. 9

Psalm. 21. 15

Gloss.

Ambr.

ita nec vanus, aut prodigus hominis aestimator, dum pro ipso sanguinem suum appendit, sed qui iustum pretium se persolvere, neque id quod maiestate suâ idoneum non esset perficere, optime nosset.

III.

Isai 49. 6.

Quem sanè gustum habere dixeris illa eiusdem summi Patris ad filium suum verba apud Isaiam 49. 6. *Parum est, ut sis mihi servus, ad suscitandas facies Iacob, & tribus Israel cōvertendas: dedi te in lucem gentium, si tamen illa iuxta fontem, & cum suo sale, ac peculiari sono efferre mavis, sic enim opportunè cum interrogatione legis: Num leve tibi est, ut sis mihi servus, ad suscitandas tribus Iacob? Ac si filio æternus parens hæc dicens inducatur: Num, o, fili, à te, tuaque maiestate alienum, siue indecens, fastigio tuo erit? Iaceti mundo opem ferre, & pro ipsius salute mortem obire? Minime: tradiderunt id enucleatius Lxx, necnon & Ambrosius in Psalm. 3. 5. dū sic legunt, *Magnum tibi est, ut voceris puer meus ut suscites tribus, &c.* Similiter, & Hilarius in Psalm. 119. *Grande tibi hoc est, &c.* Magna omnino emphasis, decētem, amplamque Dei filio occupationem, & curam; hominem fieri, saluti hominum in vigilare: & quod plus est dignam vitæ, ac sanguinis ipsius compensationem, hominis lucrum, ac bonū esse. Dixit id quidem differtè Bernardus epist. 109. in qua illustres iuvenes, qui seculo repudiij libellum dederant, sic alloquitur. *Omnino resloruit, & nunc quasi de nouo lignum, in quo pependit Dominus gloria, qui mortuus est non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui erant dispersi congregaret in unum, ipse ipse colligit vos, qui diligit vos tamquam viscera sua, tamquam fructum pretiosissimum crucis sue, tamquam dignissimam recompensationem effusis sanguinis sui.* Hæc Bernardus, quibus nihil opportunius, aut illustrius dici potuit; diligit (inquit) vos tamquam dignissimam recompensationem effusis sanguinis sui, sanè compensatio, ut definitur à iure consultis est, debiti, & crediti inter se contributio. Vide ergo o anima propriam dignitatem, quæ vitæ ac salute tuâ mortem Christi compensas.*

V.

Luc. 20. 13.

Illud vero plusculum rem vrget, quod in parabolâ vineæ Phariseis à Christo proposita, apud Luc. 20. 13. post tot fideles seruos, quos ad debitos vineæ fructus colligendos misserat, ab ingratis colonis dure tractatos, lapidatos, occisos, sic in primis cogitabundus bonus pater familias indicatur. *Quid faciam?* Ad quæ verba Cyrillus Alexandr. in catena S. Thomæ: *deliberat etiam secum Dominus vineæ, quid agat, non quasi carens ministris, sed quia pertractato quolibet ingenio salutis humane, populo vero nequaquam adiuto, aliud ma-*

Cyr. Alex.

ius adiungit. Iam quid deliberauerit, & quibus verbis sensa sua patefecerit. Audi. *Miam filium meum dilectum, forsitan cum hunc viderint reuerbuntur: siue ut Syriaca Lectio habet, forsitan spectabunt eum, & reuerbuntur.* Quo in loco non solum obseruo, quod Augustinus sermone. 29. tomo 10. sic prudenter considerabat; & ille quidem perisum sibi hominē, pretij ipsius dignitate perdocuit, ut binè quoque intelligamus, quam grandes apud se aestimet Deus noster humanorum criminum causas, propter, quas non Angelum, non Archangelum, sed Deum misit ad terras. Nec ero contentus si cum Saluiano lib. 4. de Prouidentia vocem illā, *dilectum*, sensumque, qui illi subest, premam: Evidens quippe res est (inquit ille) quod super affectum filiorū nos Deus diligit, qui propter nos filio suo non pepercit. Et quid plus adeo? & hoc filio in isto, & hoc filio vnigenito, & hoc filio Deo, Et quid dici amplius potest? Et hoc pro nobis id est pro malis, pro iniquis, pro impiissimis. Quis aestimare hunc erga nos Dei amorem queat? Nisi quod iniustitia Dei tanta est, ut in eum aliquod iniustum cadere non possit? Nam quantum ad rationem humanam pertinet, iniustam rem homo quilibet fecerat, si pro peccatis suis filium bonum occidisset. Quid igitur est, quod acriorem sensum exposcit? Crediderim id esse aduerbium illud, *forstian*: Nam nisi ego vehementer erro, summam emphasis habet. *Mittam* (inquit) *filium meum dilectum, forsitan cum hunc viderint, reuerbuntur.* Etenim apud Patrem, quæ filij sui mors à perfidis agricolis illata latere numquam potuit; pulchrā velut antithesi certus vnigeniti interitus, dubiæ hominum saluti opponi; siue pro incerta ipsorum resipicentiā indubitata illius mors apponi siue appendi videtur. Quasi tanti à Deo vel dubia hominis salus fiat, ut pro ea, *forstian*, obtinendâ certæ neci dilectum filium suum destinare offerreque non dubitet. Sed, & Syra Lectio nō nihil sensum hunc augere videtur dū habet: *forstian spectabunt eum*: non dubiæ solum salutis spe, sed dubio primo ad ipsam gradum, nimirum, si in eum forte aspiciant, ut ex aspectu paulatim ad bonū subinde fore permouendos, aliquatenus sperari possit, optimus Pater familias contentus esse videtur.

Lect. Syr.

Augustin.

Saluian.

VI.

Sed enim, cum vna ex parte hominis inanitatem, & vanitatem apud se penderet, & meditaretur Bernard. serm. 5. in Dedicat. Ecclesiæ, ex aliâ vero diuinæ in eum dilectionis pondus consideraret, sic prius hæsitando dicebat. *Quid est homo quia magnificas eum* (ait Bernard. fidelis, & deuota confessio) aut apponis erga eum cor tuū? Quid? Sine dubio vanitati similis factus est homo, ad nihilum redactus est homo nihil est

Bernard.

homo quomodo tamen penitus nihil est, quem magnificat Deus? Quomodo nihil, erga quem appositum est cor diuinum? Sed statim sic animosè clamabat: *Respiremus fratres, & si nihil sumus in cordibus nostris, forte in corde Dei potest aliud latere de nobis.* O Pater misericordiarum, ô Pater miserorum, quid apponis erga eos corruptum? Scio, scio: ubi est thesaurus tuus ibi est, & cor tuum. Quomodo ergo nihil sumus, si thesaurus tuus sumus? Optimè quidem: At enim verò possit nonnemo, vel à Bernardo perquirere, cur homo Dei thesaurus sit? Vel circa ea, quæ hucusque diximus ambigere, qui non prodigè, atque profusè Dei vita pro hominis animâ appèsa, atque expèsa videatur? Cum nulla hominis ad Deum ut pote finiti ad infinitum possit esse proportio? Sed respondeo, iure animâ, Dei thesaurum esse, quem summus Pater, sic diligit, ut filium suum unigenitum pro eo dare non dubitet, quippe qui viuâ ipsius imago, & similitudo eximiumque manuum suarum opus esse censetur, ac proinde maximè capax, ut in ipsum Deus exinanitus, atque euacuatus possit transfundi, & diuinum quiddam reddere. Ita quidem videtur sensisse Tertullianus lib. 5. contra Marcion. cap. 2. 1. inquit: *Et merito se pro suo homine deposuit, pro imagine, & similitudine suâ, non alienâ: ac si diceret: Quid mirum? Si præstantissimo manuum suarum, hoc est intellectus, atque voluntatis suæ operi, dexteram porrexerit Deus? Si imaginem, ac similitudinem suam toto affectu fuerit complexus? Si pro eo, cui semel inspirauit in faciem spiraculum vitæ, (diuinâ particulam auræ, ut ipsi met ethnici loquuntur) beneficia sua amans, & tueri non desinens, sanguinem etiam suum voluerit profundere? Quò etiam eunt præfata Ambrosij verba: Dominus tamquam speciosa seruitia, quæ ad imaginem, & similitudinem sui fecit, idoneus sui operis æstimator magno pretio nos redemit: Bene, idoneus æstimator, qui æstimatorem suæ imaginis, & similitudinis: quis enim sui similem non amet complectatur, à perditione redimat? Quod si scire velis, quam sit homo Deo similis, audi Clem. Alex. lib. 4. Strom. dicentem, qui se ipsum nouit, Deum nouit: O purissimum speculum! In quo sicut Deus intueatur, ut quasi de facie cognosci possit, audi Bernard. lib. de interiori domo cap. 13. Præcipuum ac principale speculum ad videndum Deum est animus rationalis inueniēs se ipsum, si enim inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, ubi quæso, quam in eius imagine, cognitionis eius vestigia expressius impressa reperiuntur? Ita ille. Bene ergo dicebat Tertullian. Merito se pro suo homine deposuit pro imagine, & similitudine suâ, non alienâ.*

Bene clamabat Bernard. O Pater misericordiarum! O Pater miserarum! Quid apponis erga eos corruptum? Scio, scio, ubi est thesaurus tuus, ibi est, & cor tuum.

Habet iam certe ad manum homo, quid dæmoni, ad peccadum pellicienti, mundumque totum pro vnius animæ detrimento offerenti illis suis verbis: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me;* Matthæi 4. 9. vere, & animosè respondeat. Nimirum, nihil sibi totum terrarum orbem pro diuinæ imaginis dispendio esse: Ita Ambros. lib. de bono mortis, cap. 5. de quo vide, quæ dixi ad c. 1. vers. 10. adnotat. 1. num. 12. sed pergit Nazianzenus monetque, vel dæmoni suggerenti, si cadens adoraueris me, homo Christi sanguine redemptus respondeat; imò potius tu me ipsum, qui Dei imago sum reuerenter adora. Audi illum, orat. in sanctum baptisma: *Si percipitatem, & auaritiā te (dæmō) oppugnet, uno temporis momento, atque aspectu regna omnia velut ad se pertinentia ostendens, atque adorationem à te exigēs, ut pauperem aspernare, dic lustrali signo fretus, ipse quoque Dei imago sum, non dum à supernâ gloriâ, ut tu propter superbiam deturbatus sum, Christum indui; in Christum transmutatus sum; tu me ipse adora.* Sic quidē, sic se ipsos æstimare, nec alia quam hac diuinæ imaginis mensurâ metiri se homines deberent. Vnde præfato loco Eucherius, siue Eusebius Episcopus. Quid ergo te ô homo erubescendis cupiditatibus exhonoras? Nobile vult esse vitam tuam, qui tibi commissit imaginem suam, quam pretiosius sis, si factorem forte non credis, interroga Redemptorem. Ita ille.

Sed iam pro dolor! Quis ille tandem inueniatur? Qui sic se ipsum norit, ut semetipsum pro dignitate, & fastigio suo tractet; cū tamen plures passim reperias, qui, animam suam, eam inquā animam pro quâ Dei filius se ipsum in pretium dedit, contemnant, vili faciant, turpissimeque commaculent. Equidē Tertullian. lib. de fuga in persecutione cap. 12. Cum dixisset: *Qui filio suo non pepercit pro te, ut fieret maledictum pro nobis, qui tamquam ouis ad victimam ductus est, & tamquam agnus ante tondentem, sic non aperuit os suum, sed posuit dorsum suum in flagella, maxillas autem in palmas, & inter iniquos deputatus est, & traditus in mortem, mortem autem crucis.* Totum hoc ut nos à peccatis lucraretur Sol cessit diem emptionis nostræ, apud inferos emācipatio nostræ est, & stipulatio nostræ in cælis, subleuata sunt portæ sempiternæ, ut introiret rex gloriæ: hinc dolenter insurgit: *Dominus virtutum hominem de terris imò ab inferis mercatus in cælos, quis est nunc, qui aduersus illum reluctatur?* Imò de

VII.

Matth. 4.9

Ambros.

Nazianz.

Euseb.

VIII.

Tertull.

Seneca.

Prou. 10. 23
Nazianz.

Seneca.

IX.

Psal. 32. 4.

Bernard.

Arnob.

Matth. 7. 6

precia, & mercedem eius tam magno comparatam, pretiosissimo, scilicet, sanguine comaculat? Causabatur quidem Seneca, quod in gladiatorijs ludis homo res sacrâ per risum occideretur; at quanto prudentius exclamet? Anima res sacra per risum occiditur, testante Salomone, Prou. 10. 23. *Quasi per risum stultus operatur scelus.* Nec dissimilis Nazianz. querimonia, orat. 3. in Iulianum, dum nequam illius Imperatoris fraudem, quum exiguo auxilio milites suos corrumpens ad prophanum thus execrandis idolis adolendum induxit, ita commemorat, & increpat. *Thus incendere oportebat, atque ita exitij mercedem ab Imperatore accipere tantillam tantæ rei, hoc est, ipsarum animarum impietatisque aduersum Deum. O miserum questum! O miseram mercedem! Bene, tantillam tantæ rei. Bene: O miseram mercedem! Quid enim fuerit exiguum aurum accipere, & animam Dei imaginem, & Dominici sanguinis compensationem perdere. Adiungo quæ sic disertissimè dixit Seneca, ep. 42. Gratula nobis videntur, quæ charissimè constant. Ex eo licet stupor noster appareat, quod ea sola putamus emi, pro quibus pecuniam solvimus: & gratuita vocamus, pro quibus nos ipsos impendimus. Quæ emere nollemus, si domus nobis nostra pro illis esset danda, si amicum aliquod fructuosumve prædium; ad ea paratissimi sumus peruenire cum sollicitudine, cum periculo, cum iacturâ pudoris, & liberatis, & temporis. Ad id enim nihil est cuique se vilius: Hactenus ille.*

Grauius quidem hæc sunt, sed illud multo grauius, acerbiusque dolendum; esse non paucos, qui contra Regij Vatis monitum, Psalm. 2. 3. 4. in vanum accepisse videantur animas suas, quod illis ad spiritualia opera, siue ad ea quæ rationali animo digna sunt non magis utantur, ac si ut irrationabilia bruta ipsis omnino careant, inde Bernard. peculiari sermone in eum Psalmum cum dixisset: *De cætero ne in vano acciperimus animas nostras rationales, exerceamus nos in operibus bonis, & consilio rationis utamur: subiugit. Quomodo enim non frustra humanam accipit animam, qui tamquam vnum ex irrationalibus animantibus incubans corporeis voluptatibus solum sequitur carnis appetitum? Nec aliter Ambr. lib. de bono mort. c. 7. In vanum accepit animam suam, qui secularia struit, edificat corporalia. Quotidie ad edendum, & bibendum surgimus, & nullus expletur. Quotidie lucrum queritur, & nullus cupiditati modus ponitur. Sub quo quidem sensu videtur dixisse Christus Dominus, Matth. 7. 6. Ne mittatis margaritas vestras ante porcos: cum suis potius, quam cum alijs animantibus eos homines, qui mundo, & ijs quæ mundi sunt, concupiscentiæ carnis, concupiscentiæ oculorum, & superbiæ vitæ toti sunt addicti, &*

in impurarum voluptatum cœno indefinenter voluptatur pulchrè componens, quippe ut lepide apud Tullium, lib. de Natur. deorū. *Sui ne putresceret, animam pro sale datam esse, dicit Chrysippus, nimirum, ipsi ad id solum turpis anima, quæ potitur deseruit, ut corpus indefinenter expleatur, & fœda illa pinguedo sibi constet, non secus ac post mortem sale aspersa seruatur. Ad hunc enim modum vulgus hominum (nec vulgus, ut inquit Seneca purpuram discerno) rationali animo, mente, intellectu, reliquisque potentijs, ac facultatibus, ad hoc vnum, ut corpori indulgeant, impurisque carnis voluptatibus turpiter ancillantur, uti consueverunt, de his benè Sallustius: *Quibus corpus voluptati, anima oneri est.* Sed enim ipsos, sic grauius obiurgat Bernard. serm. de miseriâ humanâ, *miser homo, ut miserum pascas corpus, & vestias, & carnis voluptatibus, quæ post paucos dies à vermibus deuorabitur, satisfacias, sollicitus laboras, discurras, vigilas, & somnum non capis oculis, ut repleas ventrem, & pro animâ tuâ, quæ Deo presentanda est in cœlis, cur non sollicitus fatigaris? ut ipsam pascas bonis operibus? Et induas virtutibus? ne appareat nuditas eius, & tibi est, & vix tibi erit, quia reddis quæ sunt Caesaris Caesari, & non quæ sunt Dei Deo. Vide miser homo, quia totum est vanitas, totum stultitia, totum dementia, quidquid facis in hoc mundo, præter id solum, quod in Deum, & propter Deum, & honorem Dei facis. Hactenus Bernard. piè & salubriter. Nos ad alia.**

Tullius.

Sallustius.

D. Bernard.

Ad illa verba: *In similitudinem hominum factus.*

ADNOTATIO. VI.

Dei filium humanitate ad se hominum corda pertraxisse: Perfectaque gubernationis esse subditos urbanè, comiter, & similem illis factum pertractare.

V M verissimè à Nazianz. in Apolog. dicatur: *Hominem Regere artem artium esse, hic potissimum illud habere locum crediderim: Maxime artis esse dissimulare artem, ut videlicet, qui alijs regendis, gubernandisque præficitur, ut*

I.
Nazianz.

illis gradu potior, atque superior ſit, at vt munus ſuum opportuniffimè, & aptiſſimè gerat imperium, dominatumque diſſimulet, ſitque, *in omnibus ſicut vnus ex illis*: Eccleſiaſtici. 3. 2. 1. Et vt Paſtorum Princeps admonebat *non dominantes in cleris, ſed forma facti gre-
gis ex animo* 1. Petr. 5. 3. Quæ verba cū hoc Pauli loco componens ſic pie, & ſapiēter elu- cidabat Sanctus Malach. apud Bernard. in ip- ſius vita. Oportet Episcopū, aut Episcoporū Prin- ceptis non dominari in clero, ſed formam fieri gre- gis: *hanc aliam ſane formam, quam ab illo acce-
pimus, qui humiliavit ſemetipſum factus obe-
diens uſque ad mortem.* Addebat verò inſuper Sanctiſſimus Episcopos. *Quis mihi det hanc
relinquere filijs ſignatam ſanguine meo?* Et vero dum hoc monitum ex Pauli verbis elicio; duo mihi à Chriſti exemplo ad bonam ſub- ditorum gubernationem Prælatiſ præſcribi videntur; alterum, vt ſe illis modeſtiſſimos, & humaniſſimos exhibeant; alterum vt ta- lem ipſorum curam gerant, vt pro illorum culpis pœnitentiam agere, atque eas lacry- mis, & fletu ipſos diluere debere, nouerint.

II.

Et, vt à primo incipiam, huc potiſſimum ſerui forma, quam Chriſtus ſuſcepſiſſe dici- tur, & in ſimilitudinem hominū fieri, ire vi- detur. Benè ſiquidem Leo Pontifex ſerm. 3. de Natiuit. c. 2. *Exinanitio enim illa, quā ſe in-
uiſibilis viſibilem præbuit, inclinatio fuit miſera-
tionis, non deſectio poteſtatis*: Pergit Theodo- ret. lib. 6. de Græcarum affectionum curat. prope finem. *Sicut enim qui poterat, ſi modo illi
collibuſſet, homines de cælo affari, deſidesque
ac inertes ad officium excitare, neque tamen id-
ipſum fecit, quia nimirum nouerat imbecillè ho-
minū naturā ſua vocis ſonū capere, ac ſuſtinere
non poſſe*: & paulò poſt: cū dixiſſet, antiquitus hominibus internuncijs leges Deū tuliffe, & terroribus, atque admonitionibus hominū emēdationē curaffe: ſubiicit: *Cū vellet vniuer-
ſo generi humano ſalutarem medelam afferre,
non Angelorum, quidem miniſterio, archangelo-
rumve uſus eſt, neque cæliſus vocaliſſimam vo-
cem effudit; cunctiſque ſemel hominibus auditu
perfacilem, ſed ipſe ſibi in utero Virginis taberna-
culum fecit, indeque progreſſus eſt homo viſibi-
lis*: Pende modo quod dicebat Leo, Chriſti exinanitionem, ac ſerui formam nō deſectū poteſtatis fuiſſe, quippe potuit è cœliſus vocaliſſimā vocem emitte- re qua omnes per terraſaceret, ſed inclinationem miſerationis: etenim vt Cyrill. Ieroſol. Catecheſ. 6. à nobis adnot. 3. citatus de Ioue in taurum commutato dicebat: *sunt enim mugitus indigni Deo*: ijs enim non aliciuntur, ſed fugantur homines; qua- re vt ipſis opē ferre, opitulari, ac mederi poſ- ſet, merito illis ſimilis, & habitu inuentus vt

homo aduenit. Vndè poſt nonnulla ibidem Theodoretus eos qui Dei in mundum aduen- tum, ſua maiestate indignum exiſtimabant, ſic confutat. *At qui eos medicos maximè lau-
dare ſoletis, non qui nos quidem ſuis miniſtris cu-
randos agros comittunt, ſed qui pallum deponūt
interulamque ſuccincti, ſuis ipſi manibus ferrū
accipiunt, vlcuſque ſiſit opus, incidunt, neque ſe-
torē vlceris auerſantur, imò autē profluente ſa-
niē excipiunt ſpōgiæque inſpergunt, & vnguentis cō-
pingunt, aliaque remedia multa cōficiūt, quæ ad-
hiberi Medicinæ lex iubet.* Sic ille.

Equidem componas velim hæc Pauli ver- ba: in ſimilitudinē hominū factus: & habitu in- uentus vt homo: Cum illis Iſaiæ 51. 9. *Conſur-
ge, conſurge, induere fortitudinem, brachium Do-
mini: nec non cum ijs, quæ Dauid, quaſi id va-
ticinium in hiftoriam vidiffet tranſlatū Pſal.
92. 1. dicebat: Dominus regnauit, decorem in-
dutus eſt: indutus eſt Dominus fortitudinem, &
præcinxit ſe: videtur enim hæc teſtimonia ad
ſpeciem valde diſſimilia; dum Paulus Dei fi-
lium, hominem factum, humanitateque veſti-
tum, beneficum, indulgentem, ſuauiem, mi-
temque inducit; atque ad eō mitem, ſuauiem,
indulgentem, atque humanum qualis ab Iſaiæ
42. 3. prædictus, à Matthæo deſcribitur, cap.
12. 19. *Non clamabit, neque accipiet perſonam,
neque audietur vox eius foris, calamus quaſſa-
tum nō cōteret, & linum fumigans nō extinguet,*
hoc eſt, (vt acutè exponit P. Mald. in Matt.) tam leni, ac ſedato ambulaturum grefſu, vt ſi per quaſſatum calamū incedat; aut per ſtup- pam ſemi extinctam, neque illam conſrictu- rus, neque hanc extincturus ſit: vterque ve- rò Vates ingenti fortitudine, egregioque ro- bore indutum ad fortia in bello facta perfi- cienda expetunt. Vndè ſtatim Iſaias illuſtria illa facinora, atque prodigia, quibus in Ægyp- tijs debellandis ſuam fortitudinem, atque po- tentiam manifeſtauit, ſic proponit: *Conſurge
ſicut in diebus antiquis, in generationibus ſæculo-
rum: Numquid non tu percuſiſti ſuperbum, vul-
neraſti draconem?* Sed enim, nulla ſententiā diſſimilitudo, aut diuerſitas eſt, tunc ſiquidē fortitudine, atque potentia ad debellandos homines eorūque, corda cōfringēda indutus, optima ratione dicitur, quādo humanitate, & lenitate ad regēdos ſibi ſubditos veſtitus aſſe- ritur: humanitatis enim habitus, fortitudinis; atq; potētiae ad domādos inſectēdoſq; homi- nū animos inſtrumētū eſt. Vndè Greg. Naz. orat. 42. quæ eſt 2. in Paſcha, quomodo ho- mines ad ſe Dei filius pertraxerit pulchris imaginibus, ad hunc modū explicat. *Hanc in
eo reſtaurādo rationem initam eſſe exiſtimamus,
vt acriore, ac aſperiore medicinā improbatā, le-
ni, ac facili medicamenti genere ipſius reſipiſcen-**

Theodor.

III.

Iſai. 51. 9.

Pſal. 92. 1.

Iſai. 42. 3:
Mat. 12. 19

Maldon.

Iſai. 51. 10.

Nazianz.

Eccl. 3. 2. 1.

1. Petr. 5. 3.

Leo Magn.

Theodor.

Cyr. Ieroſ.

tiā procuraretur, neque enim plantam incurvā, subitam inflexionem, manusque erigentis violentiam ferre; sic enim potius fore, ut ledatur, & infringatur, quam ut erigatur, neque equū præferocem, ac iam atate aliquanto præceteriore frāni tyrannidem perferre nisi blandā quādam, & adlabundo manu permulceatur. Sic Gregor. Expende extremam hanc præferocis equi duram frāni tyrannidem patienter, imò libenter perferentis, si blandā manu, & adlabundo sono demulceatur similitudinem; & verò Græcè elegantius habetur; posuit enim inibi Nazianzen. vocem, *πῶπις*, quam eius Scholiastes Nizetas, sic exposuit. Popymus autem equine permulsonis genus est, quod nomen per onomatopœiam ductum est ab eo sono, qui ex equisonum ore manat, cum equos adlabundo contactu delinire student. En igitur fortitudinem, potentiam, imò verò tyrannidem, quā corda subiiciuntur, humanique animi infranguntur; humanitatis scilicet, lenitatis, ac blanditiarum popymi: In quam sententiam Seneca lib. 1. de Clement. cap. 24. Remissius imperanti melius paretur. Naturā contumax est humanus animus, & in contrarium, atque arduum nitens, sequiturque facilius quam ducitur, & ut generosi, atque nobiles equi melius facili frāno reguntur: ita clementiam voluntaria innocentia impetu suo sequitur, & dignam putat civitas, quam seruet sibi, plus itaque hāc via proficitur.

III.

Hinc Christus, quod in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo fuerit; & gladium acutum ad penetrandos animos, & electam Patris sagittam ad configenda hominum corda, sic se apud Isaiam cap. 49. 2. nominat. Posuit os meum quasi gladium acutum, in umbrā manus suæ protexit me, & posuit me sicut sagittam electam, in pharetrā suā abscondit me. Sed pharetrā excutere prius oportet: ipsam, humanitatem Christi significare frequens Patrum expositio est: ita præter Hieronym. & Procopium; ibi Chrysostom. hom. de turture, & Eccles. tom. 5. inquit: Lege Isaiam, & in ipso inuenies quomodo ipsa sagitta loquatur posuit: inquit, me sicut sagittam electam, Deus verbum dicit, & in pharetrā, corporis, abscondit me. Sic ille. Vnde à viris doctis maximè laudatur Bibliæ Cōplutensis lectio, quæ pro in pharetrā suā: habet, in pharetrā tuā versā ad hominem locutione: ergo ex hāc humanitatis pharetrā, electa ad feriendum corda sagitta expromitur. Sed cur electa hæc dicitur? Sanè quasi hæc potius fuerit, quæ scopum à sagittario Deo destinatum collimauerit, nimirum, cum plures antea terrificas, atque igneas minarum, ac suppliciorum fuerit iaculatus, hæc vna hominum corda vulnera-

uit, & ad sui amorem mundum attraxit, atque subegit: Ista etenim sagitta (inquit citato loco Chrysost.) vulneratus Petrus dicebat Chrysost. Domine tu nosti; quoniam diligo te: Ista sagitta vulneratus Paulus dicebat: Quis nos separabit à charitate Christi? Ista sagitta vulnerata omnis casta Ecclesia dicebat: Vulnerata charitate, ego sum: Ita Chrysost. Sed expendere eum dicendi modum: in pharetrā tuā abscondit me: habet namque peculiarem emphasim, atque leporem, quasi diuinitatis sagitta humanitate abscondita, atque coniecta inenitabilem ad capiendā corda vim, atque efficacitatem habuerit. Quò mirificè facit illustri imago, quā huc intentus vritur Pantaleon Diaconus in ferm. de sanctis Luminibus tom. 7. Bibliot. Vet. Patr. his verbis: Terricolarum Rex abscondito diademate cum populo cōuersatur. Imò, qui Dominus est vniuersi Christus ad captiuum ducendum Sathanam delapsus, testā per humanā speciem diuinitatis suæ maiestate cum populo Iudaico cohabitavit, & Baptismi se vsui submittit cum ipse sit baptizantis baptisma, & sit sicut foris apparet hominum vnus. Regum est secutus consuetudinem, qui dum prædā insidiatur depositā regiā maiestate militari se habitu amiciunt. Ita ille. Porro cum ignea illa tela Dominus vibrabat, terrificosque edebat rugitus, vix in orbis angulo agnoscebatur: dicente Vate Psalm. 75. 1. Notus in Iudæa Deus, in Israel magnū nomen eius. Et statim. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis: pro quibus Vatablus reponit: Conspicuis es, & similis robusto leoni in montibus prædā: etenim: turbati sunt omnes insipientes corde: quia ut ait Bernard. lib. 4. de confid. ad Eugen. Austeritas fugat infirmiores: at cum, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, testā per humanam speciem diuinitatis suæ maiestate prædā insidiatus est, sagittā electā, atque inuitabili ipsam vulnerauit, & capit, nec solum in Iudæa notus, sed omnes fines terræ subiugatus est. Quā dere, sic præfato loco Theodoretus. Nam cum prius olim multa: & varia remedia attulisset, cūctis quidē hominibus ad pietatē aliciendis ea inspectanda proponens, quæ in mundi fabrica, & natura rerum ab eo facta cernuntur. Hebrais autē Prophetas mittēs, & scriptā legē cōtribuens: postremo, & hoc vndique potens pharmacū, ac saluberrimum nobis attulit quo omnis agritudo funditus tolleretur. Verbis autē nostris fidē cōciliant orbis vniuersus, terra, marique à priore ignorantia liberatus, idolorum sedata fallacia, impietatis pulsa caligo radij lumine cognitionis diuinæ mundū cōplentes, Græci, Romani, Barbari, de crucifixo Theologicè proloquentes, ipsumque signum crucis prosequentes honore maximo. Pergit multis, quæ vide.

Chrysost.

Ioan. 21. 17

Rom. 8. 35.

Cant. 2. 5.

Pant. Dia.

Psalm. 75. 1

Vatabl.

Bernard.

Theodor.

Nazianz.

Senec.

Isai. 49. 2.

Hieronym.

Procop.

Chrysost.

Bib. Comp.

V.

Nec ab hoc it in ijs Isaia verbis os Christi cum gladio acuto compositum. Quid enim speres, ab hoc gladio? siue quid timeas? Num illum violenter ossa tibi contracturum? Audi Apostolum ad Hebræos 4. 12. *Vivus est sermo Dei, & efficax, penetrabilis omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad divisionem animæ, ac spiritus, compagum quoque, ac medullarum*: En modum, quo hominum corda ad se Christus pertrahebat: Quid? Durè ne cum illis agebat? Minas intentabat? Coniugia inferbat? Minimè, nihil ipso humilior; nihil mitius; nihil urbanior, *calamum quassatum*, non conterens, & *lignum fumigans*, non extinguens, ut superius dicebat Matthæus, hoc est, ut præpararet expositionem, quam his verbis, ex Maldonato adhibemus, alij explicant, qui ipso solmet, in quibus, non modo nulla utilitas, sed aliqua etiam esset molestia, ut in quassato calamo, & singillatim in lino fumigante appareret patientissime ferret, ipsique opportunas curationes adhibere magna verborum lenitate, temporisque ac loci opportunitate nunquam intermitteret. Quare obserua præfata verba ad Hebræos, sic legi ab Athanasio ferm. 3. con. Arrianos. *Vividum est verbum Dei, & efficax, & penetrans omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad internodia animæ, & spiritus, compagineque simul, ac medullas*: Vbi totam ancipitis huius gladij, aciem, atque efficaciam ad id potissimum referri videas, quod non pro libito sicut cruentus ille ira gladius, cui Ezech. 2. 1. & 6. dicebatur: *Vade ad dexteram, siue ad sinistram, quocumque faciei tue est appetitus*. Sed egregia dexteritate, & suavitate per internodia, atque compages dissecet, sumpta similitudine à magistris sciendi obsonij, qui (sic Seneca epist. 47.) *pretiosas aves scindit per pectus, & clunes certis ductibus circumferens, eruditam manum*: Ita quidem omnia facta, dicta, promissionesque suas bonus Dominus temperabat, ut vividum ipsius, atque efficax verbum animas, non confringeret, sed demulceret; nec ossa committeret, sed certis ductibus circumferret eruditam manum, sic cum peccatoribus ad eos sibi conciliandos māducabat, atque bibebat, Matth. 9. 11. Si piscatores piscium quò promptius alacriusque venirent, (Matth. 4. 19.) ad homines piscandos invitabat, si quocumque vocabatur, veniebat, omnibus omnia factus ut omnes lucrificaret. Quia quidem de causâ videtur dixisse sponsa Cant. 5. 6. *Anima mea liquefacta est, ut locutus est*: ac si diceret, ad alia siue legis, siue Prophetarum verba obdurneram, quippe minis, & terroribus antea agebar, at dum blandissima verba vitæ ab sponso meo accepi, sic eius amore affecta est anima

mea, ut à se ipsa pene deficiens in aliam quàm si formam, atque figuram fuerim transformata. Sed expende illud, *liquefacta est*: videtur enim desumpta similitudo à Sole, vel ab igne qui congelata solvunt, rigoremque, atque duritiem emolliunt, unde cum hunc locum explicandum suscepisset S. Thom. 1. 2. quæst. 28. ar. 5. in responsione ad argumenta, sic inquit: *liquefactio opponitur congelationi*: Ea enim, quæ sunt congelata, in se ipsis, constricta sunt, ut non possint defacili subintrationem alterius pati: ad amorem autem pertinet, quod appetitus coaptetur ad receptionem boni amati, prout amatum est in amante: Vnde cordis congelatio vel duratio est dispositio repugnans amori, sed liquefactio importat quandam mollicationem cordis, qua exhibet se cor habile, ut amatum in ipsum subintraret. Sic sanct. Doctor. At animam congelatam, & quâ de causâ iam vide. Certè arca na locutione de Deo supplicia inferente dixisse credas Ecclesiasticum cap. 43. 21. *Frigidus ventus Aquilo fluit; & gelavit crystallos ab aquâ super omnem congregationem aquarum requiescet, & sicut lorica induet se aquis*: quasi tunc hominum corda glacie infidelitatis constricta essent: Ita ibi Glossa interlinealis, inquiens: *Hæc ante aduentum Christi cum pene totus mundus serviebat idolis*. Qui ergo eâ glacies, atque durities soluta fuit? Sanè, flante aduersus Aquilonem, vento calido, & vrentem: Sic enim Oseas cap. 13. 15. *Adducet vrentem ventum Dominus de deserto ascendentem*: Sed audi commentarium Stephani Cantuariensis in allegorijs Gotsfridi Tilmanni ad id loci. *Adducet Dominus ventum vrentem, id est, Pater Filium peccata tollentem, & ad sui amorem accendentem*. Merito Dei filius dicitur ventus vrens, quia nihil est, quod adeo debeat in nobis nocina vrere, sicut memoria incarnationis, unde: Probame Deus, & tenta me, vre renes meos, & cor meum Psalm. 25. 4. *Nihil est enim quod tantum debeat ad amorem accendere, quàm humilitas incarnationis*: unde cum dixisset Psalm. 18. 5. *In sole posuit tabernaculum suum, subiungit*: non est qui se abscondat à calore eius. Hæc Stephanus. Vides animam liquefactam ut sponsus locutus est? Cernis congelatos infidelitate animos, vrentis huius venti visolutos, & incredibili in Deum pietate, & dilectione affectos?

Vnde quidem alibi eadem dicebat sponsa, *ordinavit in me charitatem*: Cant. 2. Quæ verba, ut non abs re à Græcis, & Latinis Patribus alio detorqueantur; at iuxta Hebraici idiomatis puritatem aliud ab eo sensum, qui communiter circumfertur, habent etenim Hebræum verbum, militare, & ex castris desumptum est propriè, enim significat aciem

Ad Hebr. 4. 12.

Athanas.

Ezech. 21. 16.

Seneca.

Matth. 9. 11.

Matth. 4. 19.

Cant. 5. 6.

S. Thom.

Eccles. 43. 21.

Gloss. Int.

Oseas 13. 15.

Steph. Cant.

Psalm. 25. 4.

Psalm. 18. 5.

VI.

Cant. 2.

instruere, atque in locum expugnandum dirigere. Vnde bene sic explices cum Gaspare Sanchez, *instruxit contra me charitatem tamquam aciem*, ut hanc reddat sponsa rationem, cur non potuerit non amore succumbere, quod celestis sponsus amorem suum, siue amoris signa simul cum amatorijs blanditijs tamquam exercitum contra illam instruxerit, ut illius animum oppugnaret, atque expugnaret. Vnde Venerab. Gillebert, serm. 20. in Cant. fine, sic secum hac de re loquebatur. *O me impudens, & ingratus, si non ego talem diligam, tam absolutum à corruptione, & tantà circa me adstrictum compassione, necessitate non obnoxium, & pietate obnoxium.* Quam quidem, ad rem opportunè aduoces hæc Themistij verba orat. 9. in Valentis laudem. *Qui quidem omnes præclaræ naturæ hominum affectui, id intellexerunt, nihil ad alliciendam voluntatem efficacius esse benignitate, ac beneficentiâ; longèque id optimum esse Principi, amore, ac gratia subditos allicere; non metu, ac terrore dominari. Hoc enim fit ut volentibus: illo, ut inuitis, ac detrectantibus dominetur; & benevolentiam quidem viribus numquam, benevolentiam verò, quam plurimas vires expugnatas, atque euerfas fuisse comperimus.* Ergo, qui humanum animum oppugnare, & expugnare decreuit charitatem in illum, vel tamquam fortissimam belli machinam, vel tamquam irrecusabilem fascinum ordinauit.

VII.

Quod si hanc humanitatis Christi victoriam, atque triumphum, quem de hominum cordibus retulit non tam prophetis velis cõtectum, quam graphicè depictum videre velis, in celebratissimum Ezechielis currum, qui à sapientioribus interpretibus ipsomet textu impellente militaris, ac bellicus esse censetur, oculos conuerte: Illic siquidem inter nubem magnam, & ignem inuoluentem; humana electri species conspiciebatur: sic enim Propheta cap. 1. 4. *Et vidi, & ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone, & nubes magna, & ignis, inuoluens, & splendor in circuitu eius, & de medio eius quasi species electri, id est, de medio ignis:* Vbi in primis hanc electri imaginem Dei filium in similitudinem hominum factum, & humana naturâ indutum designare, Gregorij Magni hom. 3. & 4. in Ezechiel. Athanasij in Synopsi, Irenæi lib. 3. contr. hæres. Hieronym. in proœmio cõmentariorum in Matth. Augustin. lib. 1. de consens. Euangel. cap. 6. Isidori Hispalensis initio lib. allegor. Ambrosij, & Bedæ in Apocalypsim, eorumque omnium, qui per quatuor huius currus animalia quatuor Euangelistas denotari existimant, venerabilis, & certa expositio est. Illud deinde valde probabile, electrum ibi non significare metallum, sed succinum, gummi genus,

quod ab arboribus defluit, aut alio quouis modo gignitur (de quo latissimè Plinius, lib. 37. cap. 2.) ut nonnulli interpretes apud PP. Prado, & Maldon. in quod ipse inclinat ut statim videbimus, explicant, atque id suadere videtur, quod inibi Plinius, & in Ægypto nasci, appellarique, *facal*, voci Hebraicæ hic positæ, quam simili, est enim, *chafsal*, à verbo, *chafal*, à quo facile vnius literulæ, siue in scribendo, siue in pronunciando transpositione vel ab Ægyptijs, vel potius à Romanis audientibus, siue transcribentibus deslecti potuit in, *facal*: & cap. 3. ex hoc electro pretiosissimas imagines, siue effigies hominum fieri, quarum quælibet quamuis parua, viuorum hominum, vigentiumque pretia superet, affirmet. Iam verò signatissimam electri, siue succini proprietatem nosti, quam sic describit eo cap. 3. Plinius. *Ceterum attritu digitorum accepta calor animæ trahunt in se paleas, ac folia arida, ac phyliras, ut magnes lapis ferrum;* verum illud subinde noueris, præfactum verbum, *chafsal*, à quo vox succinum deriuatur, propriè significare domare, deiicere, ut hinc facile cõijicias, eum bellici huius currus sensum esse Dei filium cum habitu inuentus ut homo fuit, hominum animos debellasse, atque ad sui dilectionem rapuisse. Ita pæne Maldon. inquit. *Electrum autem misericordia symbolum est, ut videtur Hieronymus interpretari, electrum enim sicut misericordia attrahendi, alliciendique vim habet.* Sed id potius à Saluiano Malsiliensi elegantissimè dictum lib. 4. de Prouidentia, accipe: *Sicut illas naturæ admirabilis gemmas ferunt, quæ ferro proprius admote durissimum licet calybem affectu, quasi aspirante suspendunt, ita etiam ille, id est, summa, & clarissima negotiatorum cælestium gemma hoc voluit, ut dum se, licet durissimis, nobis, descendens de cælo propius adiungeret affectu suo nos quasi amoris sui manibus admoereret, ut agnoscentes utique dona sua, ac beneficia intelligeremus, quid nos pro Domino tā bono facere cõueniret, cum ille pro malis seruis tanta fecisse comperiretur.* Hæc Saluianus.

Plin.

Prad. Maldon.

Saluian.

VIII.

Sed non ne diuinam hanc electri speciem, cum primum hunc in mundum intrauit, & à sanctissima Matre in præsepio reclinatur, videre tibi videtur? Quid enim hoc succinum præsepis paleas in se trahens; quam Christum humanitate suâ hominum ad se animos pellicere, eos præfertim, qui ut materiale succinũ, digitorum attritu quasi animatum reddunt, ita consideratione, & meditatione hanc apud se speciem, atque imaginem accendunt, esse dixeris? Equidem Chrysolog. serm. 158. cum dixisset: *Sæpe querimus, quare sic mundum Christus intrat, ut ventris experiat angustias?* par-

Chrysol.

Gasp. Säch.

Gillebert.

Themist.

Ezech. 1. 4.

Gre. Mag. Athan. Irenæus. Hieronym. Augustin. Isidor.

tus patitur iniuriam? Sustineat vincla pannorum? Cunabula toleret? Imbecilla lacrymis eberum nutrimenta disquirat? Etatum gradus, necessitatesque persentiat? Ita interrogando respondet: Et qualiter venire debuit, qui voluit apportare gratiam, timorem pellere, querere charitatem? Et post nonnulla: Sic ergo nasci voluit, qui amari voluit. Nec minus opportunè Gillebert. *serm. 20. in Cant. Visio Dei quodam est cum affectu semper accipienda. Et verè efficax est, & violenta visio tua bone Iesu, qua inuentium in se rapit affectus. Vis accipere, quam sit efficax? Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum. Quid vero cum humiliatus fueris ad terram? Nonne omnium ad te trahis animos? Ego bone Iesu resurrectionis tue non exopto gloriam, nec ad imitationem meam ascendenti in cælum reservo potentia, sed statim in initio annunciationis, vel natiuitatis tue voces angelice aures meas percellunt, & rumor nouus stupefacit me, & ad se rapit insueta lux exorta in tenebris. Subdit statim. Nuda visio & qua se in affectus condignos non transfert, ignorantis, & cecitati non ne connumeratur? Ita quidem: Quo in loco ingens velim obserues discrimen inter hanc speciem electri ad se animos allicientem, & alias veteres Dei apparitiones, atque visiones, siue inter hanc sagittam electam, & illas quas prioribus sæculis iaculatus Dominus dicitur. Certè priusquàm Dei filius in similitudinem hominum factus conspiceretur, hominum quidem amans atque studiosus dicebatur, & qui sese illis beneuolentiâ, & affectu coniungeret, sed ab ipsis amatus, & cui toto illi affectu adhererent non prædicabatur. sic namque Sapient. 1. 6. dicitur: Benignus est enim spiritus sapientiæ: ubi pro benignus, Græce est, φιλανθρωπος, amans, vel studiosus hominum, quâ voce apud Plinium lib. 27. cap. 5. & Dioscorid. lib. 3. cap. 104. ea appellatur herba alio nomine dicta Aperine, quæ in hortis passim nascitur, & hominum vestibus adhærescat, quasi amice eos complexans, ut tradit idem Plinius lib. 24. ca. 19. A tenim verò quamuis amans hominum olim esset, illisque indefidenter adhæresceret quasi amicè complexans non ita ad se eorum animos rapuit, donec humanitate indutus velut succinum paleas hominum in se studia pertraxit; ergo prius quàm Deus, philanthropos, hoc est, humanis vestibus adhærescens; nunc vero quàm homo, succinum homines ad se rapiens iure dicitur.*

IX. Sed cur modo, potius quam antea ad sui amorem homines alliciat? Pulchrior ne? Aut formosior Dei species ex humanâ infirmitate est reddita? Adeo ne humani oculi ex-

cutiunt, ut qui non ferebantur in plenum, concupiscant exinanitum? Sanè, inuariabilis Dei pulchritudo est, nam apud ipsum non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio; at sponsa amandi gnara sic censet, ut peculiaris ipsi decor ex humanâ carne aduenierit. Cant. 1. 9. inquit: Ecce tu pulcher es, & decorus: emphasim enim habet epiteton, decorus, pulchro additum, quasi prius ad diuinitatem, quæ sibi quidem pulchra est; posterius vero ad humanitatem quâ Deus nobis peculiari ratione decorus videtur, accommodari debeant. Certè & decorum, sic diffiniuit Cicero lib. 2. officiorum. Decorum dicimus, quia per se nobis placet animosque omnium naturâ, & speciem suâ commouet: & verissimum illud Aristotelis axioma. Amabile bonum, vnicuique autem proprium: atque ideo non potest, non homini Deus homofactus peculiari quâdam ratione pulchrescere. Sed quantâ id elegantia Bernardus *serm. 46. ad ea Canticorum verba diffuderit, audire est operæpretium: cum enim prius dixisset. Aut certe in utraque Christi substantiâ dignum ex pressit omni admiratione, decorem: in alterâ natura, in alterâ gratiæ, quam pulcher ex Angelis tuis Domine Iesu in formâ Dei, in die æternitatis tue, in splendoribus sanctorum ante luciferum genitus, splendor, & figura substantiæ Patris, & quidem perpetuus, minimeque fucatus candor, vitæ æterna. Mox subdit: Quam mihi decòrus es Domine mi in ipsâ tui positione decòris; etenim ubi te exinanisti, ubi naturalibus radijs lumen indeficiens exuisti; ibi pietas magis emicuit, ibi charitas plus effulsit, ibi amplius gratia radiavit. Quam clara mihi orivis stella ex Iacob! Quam lucidus flos de radice Iesse egredieris, quàm incundum lumen in tenebris visticasti me oriens ex alto. Quomodo non pro his omnibus omnia ossa mea dicent. Domine quis similis tibi? Hæc Bernardus.*

Sed enim, non Bernardi inuentum, sed Regis Vatis, id est Psalm. 92. 1. dicentis, Dominus regnavit, decorem induit. Nam cum ex Epiphani j expositione lib. 2. aduers. Arianitas hic locus de Incarnatione filij Dei accipiendus sit, Dominum decorem induere, idem erit proculdubio, ac habitu inuentum, ut hominem esse; ergo humanitate vestiri, decorem induere, & certa quadam ratione pulchriorem, atque amabiliorem reddi, est. Id signate ad hæc verba sic docente Ambrosio lib. 1. offic. cap. 44. Deus ergo primum hominem cum conderet bona habitudine, bona membrorum compositione formavit, & optimam ei speciem dedit, remissionem non dederat peccatorum, sed posteaquam renouavit cum spiritu, & infudit ei gratiam, qui ve-

Cant. 1. 9.

Cicer.

Bernard.

X.

Psalm. 92. 1

Epiphani.

Ambros.

Pet. Cellēs.

nerat in serua forma, & in hominis specie assumptis decorem redemptionis humana; & ideo dixit Propheta. Dominus regnauit, decorem induit. Hæc Ambrosius. Cui ad stipulatur venerabilis Petrus Abbas Cellensis. Lib. 1. expositionis tabernaculi, ubi cum propitiatorium cum Christo componens opportunè dixisset: *Sed vñ præ alijs strictius sue bonitatis religauit beneficiorū vinculum, quo spretus nō sperneret; eiectus, non abiceret; offensus, non ledoret, sed satisfaceret sibi pro nobis de nostrā iniuriā, sed requireret, sed reduceret. Quis hoc cacumine pietatis eleuatus est nisi Iesus? Quis hunc verticem gratiarum subiit, nisi filius olei? Quis tantas gurgites misericordiarum de ventre suo exomuit, nisi propitiatorium? Opportunissime subiicit: Plene si in Iesu aliquid est melius ipso Iesu, id mihi est propitiatorium; id est, reconciliatorium; sed Iesus totus desiderabilis, sed totus amabilis; amabilis ergo in arcā amabilior est in propitiatorio; desiderabilis ex bonitate, sed desiderabilior ex propitiatione; quæ est pinguedo bonitatis, quia super exaltat misericordia iudiciū.* Hæc Abbas Cellensis.

XI.

Sed ne lōgius diuagemur, quot hinc iam, quamque opportunæ Prælati admonitiones succurrunt! Quid enim in primis optimæ gubernandi rationi adeo sit opportunum? Quam ad Christi exemplum tam lento, tamque blando gradu superiorem incedere, ut calamum quassatum non conterat, & linum fumigans non extinguat. Nimirum, cum hominibus præesse, atque dominari, super ipsorum capita incedere sit, dicente Vate Psalm. 65. 12. *Imposuisti homines super capita nostra: quod subditorum mentes, & volūtates Princeps, siue Prælati pro moderetur: Quid tam acerbum? Quid adeo furiosum fuerit? Quam forti ac violento gressu durè, & in humanè subditorum hominum capita premere? Male, siquidem, vim suam potestas (Plinius Iunior lib. 8. epist. ult.) aliorum contumelijs experitur, male terrore veneratio acquiritur, longe valentior amor, ad obtinendum quod velis, quam timor; nam timor abit, si recedas, manet amor; ac sicut ille in odium, hic in reuerentiam vertatur: Scite illud: Longe valentior amor ad obtinendum quod velis, ad quem modum dixit Chrysostom. hom. 58. in Genes. Nihil mansuetudine violentius: Sed ut id videas, obserua Hebræam Lectionem præfati loci: *imposuisti homines super capita nostra: quæ habet: Equitare fecisti homines super capita nostra: Et verò ac si ipsam vidisset, sic monebat Seneca lib. 1. de Clementiā cap. 16. Numquid nam equum est, grauius homini, & durius imperari, quam imperatur animalibus mutis? At qui equum non crebris verberibus ex-**

Psal. 65. 12.

Plin. Iun.

Chrysosto.

Heb. Lect.

Senec.

terret demandi peritus magister: Fieri enim fermidolosus, & contumax, nisi cum tactu blandiente permulseris. En populosos, quibus ab Assertore hominem attractum dicebat Nazianzenus. Ijs ergo vtatur, qui super hominū capita equitat, nec turpius aliquid, atque ab equitadi siue gubernadi ratione magis alienū existimet, quam madentia sanguine calcaria deferre. Quare inibi Seneca. *Indicias his licet tardiora agentes iumenta, quæ cum ad contumelias, & miseras nata sint nimia, sauitiā coguntur in equum detrectare. Nullum animal morosius est nullum maiore arte tractandum, quam homo, nulli magis parcendum. Quid enim stultius, quam in iumentis quidem, & canibus erubescere iram exercere, pessima autem condicione hominem sub homine esse?*

Idem.

XII.

At errat homo, peccat subditus: Quid ergo? Summo ne statim iure cum illo agendū? Verberibusque omne erratum vindicandū? Certè dum equitas, nō semel euenit, ut equi pedi, manui ve lapis aliquis infigatur, atque ideo ille lentius decurrere, & claudicare incipiat: quid rogo tum agis? Calcaria ne acriter admoues? imò verò equo descendis, & velut quadrupes factus illius pedibus aduolueris, donec offendentem lapidem excusseris. Vade ergo, & cum claudicante subdito fac similiter: Sicequidem Dei filius cum posset. Si modo ei collibuisse, homines de cælo affari, desidesque ac inertes ita perterrendo ad officiorum excitare, ut dicebat Theodor. maluit formam serui accipere, & in similitudinem hominum fieri, ut illis opem, & medicinam afferre: unde hac occasione Augustin. serm. 206. de tēpore. *Nemo potest iacentem erigere si se noluerit inclinare.* Porro de Deo peccatores gubernante, simul ac corripiente, sic inquebat Salomō Sap. 12. 1. *O quam bonus, & suavis est Domine spiritus tuus in omnibus; ideoque eos qui exerrant partibus corripis, & de quibus peccant admones, & alloqueris, ut relictā malitiā credant in te Domine: Vbi præter alia inibi obseruanda, scito primū ex Græco fonte pro partibus, legi posse: per partes: est enim præpositio κατὰ; vel etiam, κατὰ ὁλῆγον, sumi pro paulatim, leniter, moderate, sensim: quasi nec omnia simul corrigenda, & increpanda, nec nisi moderatè, & sensim id fieri debeat: Dein de illud notatū dignum in verbo: Admones, Græcè non habere præpositionem, ad: sed sub, id est submones, ut insinuetur lenitas quædā monitionis, & reprehensionis occultæ, ac vix notæ, ut suauior, toleratuque facilius fit homini rephenso. Itaque idem Antistites illos Apocalypseos Christus submonebat, laudibus reprehensiones occultans: Ita etiā opportunissime citato loco dicebat Seneca. Mor*

Theodor.

Augustin.

Sap. 12. 1.

Lect. Græc.

Senec.

3
bis medemur, nec irascimur: at qui & hic mor-
bus animi mollem medicinam desiderat, ipsum-
que medentem minime infestum agro. Mali medi-
ci est desperare, ne curet, idem in his, quorum
animus effectus est, facere debet, cui credi-
ta salus omnium est, non cito spem projicere, nec
moriifera signa pronunciare. Inletur cum vitijs
resistat, alijs morbum suum exprobet, quosdam
molli curatione decipiat, citius, meliusque sana-
turus remedijs fallentibus: Hæc Seneca. Quem
sanè modum in Dauide Rege submonendo
à Vate Natham obseruatum fuisse tum illu-
stris illa imago hominis alienam ouem deuo-
rantis 2. Reg. 12. 1. tum curationis tempus,
& opportunitas manifestè ostendunt, & hæc
de re sic loquitur Chrysostom. hom. 5. de
poenitent. tom. 5. Peccauit Dauid, mulier-
que concepit vtero, gestauit, & peccatum nulla
correctio secuta est. Quare autem protinus pec-
cantem non correxit? Quoniam vidit in ipso pec-
cati origine obsecratum peccantium animam, &
obturata sunt eorum aures in peccato mersorū:
differt ergo furibunda passioi auxilium addēs,
tātumque post temporis correctio procedit, ut vno
in temporis momento poenitentia sit, & remissio.
O peritum scindendi obsonij magistrum,
qui per pectus certis ductibus circumfer-
rens eruditam manum in frustra exculsit!

XIII.

Sed nec hic subleat Prælatus, quin vterius
progrediens Dei filium pro commissis in se
peccatis poenitentiam agentem siue ipsorum
poenam subeuntem imitetur. Quid enim exi-
stimas voluisse sibi Deum? Genes. 6. 7. cum
dixit, poenitet me fecisse eos: an quod ipsum, ho-
minis à se facti poenitentia, dolorque sub-
iret? Absit; sed quod sic secum meditaretur.
Quando hominem feci; ipseque in peccata, &
mortem prolapsus est, non possum, non ut &
meæ bonitati, & creatoris muneri satisfaciam
ipsum poenam fabire, ac si dicat, ego feci, &
ego feram. Ita Bernard. in allegorijs Gotfridi
Firmanni ad ea Genes. verba. Pœna me tenet
mibi incumbit sustinere pœnam, poenitentiam a-
gere pro homine, quem creauit. Non potest hic ca-
lux transire, nisi bibam illum: Didicit vero hoc
à Domino egregium illud Prælatorum exē-
plar Moyses, qui Deo in populum irato, &
supplicia inferre molienti sic obuiam ibat, ut
totum ipse belli pondus in se transferre, susti-
nereque exposceret. Ita enim de ipso Vates
Psalm. 105. 23. Et dixit, ut disperderet eos, si
non Moyses electus eius stetit in confectione
in conspectu eius: Obserua illud, in confectione
ne, alium enim sensum habet ab eo qui in su-
perficie inest, nimirum, ex Hebræo vertitur,
in prærumpitur muri; ac proinde sententia est,
Mosem iræ Dei quā à peccatis populi datā
porta irruenti, sese in ipso prærumpiti muri adi-

tu opposuisse, quasi telum corpore exceptu-
rus. Ita inibi Augustin. Nō ita dixit stetit, in
confectione, quasi ut frangeret iram Dei, sed
in confectione: id est, in plagā, quā erant illi
feriendi: id est, nisi obicisset se ipsum pro eis, dicens:
si dimittis illis peccatum dimitte: sin autem dele-
me de libro tuo: Exodi. 32. 10. Hæc August.
Nec minus certè Prælatorum munus exigit;
nec alia omnino ratione populi peccata sa-
cerdos, & Pontifex comedere dicuntur, nisi
quod ipsorum poenam digerere, & in corpus
suum velut alimentum trahere, debeant.
Vndè Bernard. epist. 24. Episcopum ad ra-
tiones, & iudicium, sic aduocat. Væ tibi Epis-
cope, qui peccata populi comedis, ac si propria ti-
bi minus sufficere viderentur; dic mihi quantū
desudas, ut gemitibus, orationibus, poenitentia,
& predicatione diluas peccata illorum, quorum
bona comedis? Venies miser ante tribunal Christi
& audietur grauis querela populorum, accusa-
tio dura eorum, quorum vivere stipendijs, nec di-
luere peccata.

Hinc, gratis illa Domini de Prælatis quæ-
rimonia apud Ezechiel. 13. 5. Non ascendistis
ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo
Israel, ut stareis in prælio in die Domini: siue ut
transfert Pagninus. Non ascendistis in fractu-
ras, neque sepulistis sepem super domum Israel,
vel ut Chaldaus: non stetit in ruptura muri:
ac si diceret: nō pugastis, ut strenui milites;
quippe hi, præsertim si belli duces sint, dum
prærumpunt ab hostibus murum vident, se
se cum propriæ vitæ periculo fruuentium ho-
stium telis certatim opponunt: ad quem mo-
dū cum me iratū, & supplicia in populū in-
ferre molientem intuebamini, debueratis vos
met ipsos meæ iræ opponere, ipsamque ge-
nitibus, orationibus, ac poenitentia diluere.
Certè Cāt. 3. 7. Illi fortes ut fortissimi præ-
dicantur, quibus Vniuersusque ensis super fa-
mur suam: Quod videlicet non modo carnē
suam cum vitijs, & concupiscentijs suis cru-
cifigant, sed totum prælij, siue diuinæ iræ
pōdus in se ipsos attrahere, exoptēt: sic enim
stare norunt in prælio in die Domini, ut en-
ses suos in famur suā, in proprias, scilicet, cō-
cupiscentias, & desideratissimā quæque strin-
gant, dum hæc omnia, atque se ipsos liben-
ter Deo deuocent, si his forte placatus cum
populo suo in gratiā redire velit. Nec lōgius
ab hoc instituto iuerim, si cū Arnobio ad præ-
fata verba Psalm. 105. obseruauero, eo sensu
suggerisse Moyse Dominum illa verba: Di-
miste me, ut irascatur furor meus contra eos, ut
ipse, qui tunc populi peccatum ignorabat,
his vocibus excitatus, precibus, & afflictione
Deum à supplicio inferendo reuocare, cona-
retur; suoque exemplo reliquos Principe, at-

August.

Exo. 32. 10.

Bernard.

XIII.

Ezec. 13. 5.

Heb. Lect.

Cald.

Cant. 3. 7.

Exo. 32. 10.

Arnob.

que Prælatos de suo erga placando Deum officio admoneret. Audi Arnobius: Putasne tu Moyses? Plus misericors, quam ille, qui blasphematus manna pluit, qui contemptus, de petra produxit aquas? Non tu plus misericors, sed voluit Dominus affectum tuum, ducibus populi recitari, ut sic agant circa peccantes, sicut te fecisse cognoscunt: non cito damnant, sed volentem Dominum condemnare, suis precibus flebant: Sic ille.

Ad ea verba: *Et habitu inuentus ut homo.*

ADNOTATIO. VII.

Christum Dominum eo usque ab omni peccati labe fuisse expertem, ut etiam matrē, quæ ab originaria macula omnino esset immunis, habere voluerit.

I.

SAPIENTER Hilarius, & Sanct. Thom. notanter à Paulo posita illa verba, & habitu inuentus; ut homo: existimant, ut Christum, sic perfectum hominem faceret, ut omne ab ipso peccati contagium remoueret: At enim vero aliter id ex his verbis alter ab altero elicit. Etenim Hilarius hunc ex eo sensum confirmat: quod dictum non fuerit, *habitu inuentus homo*, sed potius, *ut homo*, sicut singillatim, in similitudinem hominum factus, eomet sensu dictum videtur, quo ad Roman. 8. 3. *Misit Deus filium suum, in similitudinem carnis peccati*; Sic namque Hilarius lib. 19. de Trinitate. Tenuit enim Apostolus demonstrande naturæ huius Sacramentum, cum ait, sed humiliavit se formam serui accipiens, in similitudinem hominum constitutus, & habitu repertus ut homo. *Ut dum formam serui accepit natus esse in formâ hominis intelligatur, dum autem, in similitudinem hominum constitutus, & habitu repertus ut homo, species quidem, & veritas corporis hominem testetur, sed naturam vitiorum, qui ut homo sit habitu repertus ignoret.* In similitudine enim naturæ, non vitiorum proprietate eius generatio est: Nam quia in eo quod formam serui accepit, naturæ videba-

tur significata esse natura, subiicit, in similitudinem hominum constitutum, & habitu repertum ut hominem, ne naturæ veritas, naturæ quoque per vitia in firmis proprietates crederetur, cum & in formâ serui esset vera naturæ, & in habitu repertum ut hominem, esset similitudo naturæ: Sic Hilarius. Postmodum vero cū adducit verba ad Romanos, in similitudinem carnis peccati; sic subiicit. Non fuit habitus ille tantum hominis, neque caro illa caro peccati, sed similitudo carnis peccati, dum & habitus carnis, & habitus carnis in naturæ veritate, & similitudo carnis peccati, à vitij humane passionis aliena est. Tandem verò non multo post, sic concludit: *Quamquam igitur nos ad huius Sacramenti intelligentiâ Apostolica fides instruat, quæ & habitu ut hominem repertum, & in similitudine carnis peccati est, missum hominem Christum Iesum esse testata est: ut cum habitu ut homo est, sit in formâ serui, & non sit in vitij naturæ: & cum in similitudine carnis peccati est, sit quidem Verbum caro, sed in similitudine carnis peccati sit, potius quam ipse caro peccati sit.* Hactenus Hilarius. Sanct. vero Thomas ex ipsa potius habitus phrasi, id sic deducere videtur. *Habitu inuentus ut homo. Quia defectus omnes, & proprietates continentes speciem, præter peccatum suscepit. Et ideo: habitu inuentus ut homo, scilicet, in exteriori cōversatione, quia esurit, ut homo fatigatus fuit, & huiusmodi.* Heb. 4. tētatum per omnia pro similitudine absque peccato. Unde post varias habitus acceptiones sic habitum Christo accommodat. *Alius qui mutatur, & non mutat ut vestimentum. Et per hanc similitudinem natura humana in Christo dicitur habitus, quia sic aduenit diuinæ personæ, quod non mutauit ipsam: sed mutata est in melius, quia impleta est gratia, & veritate.* Ioann. 1. Hæc Angelicus Doctor.

D. Thom.

Hilar.

Ad Rom.
8. 3.

Cui quidem explicandi rationi mirifice hæret, quod Bernard. serm. 28. in Cant. Commentatur in sponsæ verba: *nigra sum, sed formosa filia Ierusalem, sicut Tabernacula Cedar sicut pelles Salomonis.* Cant. 1. 4. Illa huic Pauli sensui, sic aptans. *Agnosco pellem Salomonis, imo ipsum in pelle foris nigra Salomonem amplector; habet & Salomon nigredinem, sed in pelle. Foris niger in cute, niger non intus, alioquin omnis gloria eius filie regis ab intus, intus diminutis candor, decor virtutum, splendor gloriæ, innocentia puritas, sed tegit hæc despicibilior infirmitatis color, & quasi absconditus vultus eius, & despectus dū tentatur, per omnia pro similitudine absque peccato: agnosco denigratam formam naturæ. Agnosco tunicas illas pelliceas protoplastorum peccantium habitum; denique semetipsum denigravit.* Formam serui accipiens in simili-

II.
Bernard.

Cant. 1. 4.

itudinem hominum factus, & habitu inuentus
vt homo: & statim cum allusione ad factum
Iacob, qui hœdinis pellibus ad benedictionē
Patris obtinendam collum, manusque pro-
texit, hœc subiicit. *Agnosco sub pelle hœdi* (qui
peccatum significat) & *manum, quæ peccatum nō*
fecit, & collum per quod mali cogitatio non tran-
sivit, ideoque non est inuentus dolus in ore eius.
Novi quod sis lenis naturæ, mitis, & humilis cor-
de; blandus aspectu, suavis spiritu; et quidem
unctus oleo lætitiæ præ consortibus tuis, unde er-
go nunc instar Esau pilosus, & hispidus; cuius
nam rugosa, & terrea imago hæc, & unde hi
pili? Mei sunt: nam pilosæ manus similitudinem
proximi exprimi peccatoris. Meos agnosco hos pi-
los, & in pelle meâ video Deū Salvatorem meū.
Hæc optimè Bernardus.

III.

Cant. 5. 5.

Sub quo sensu prædixerat Sponsa, Cant.
5. 5. *Dilectus meus candidus, & rubicundus;*
etenim per candorem, omnimodam, & natu-
ralem puritatem, per rubedinem vero Passio-
nem, & mortem intellexit, sapienter quidem
rubedini candorem, siue morti præponens
innocentiam, vt quæ carnem Christi morti
obnoxiam enunciabat, prius ex eius sanctita-
te admoneret, non carnem peccati, sed in si-
militudinem carnis peccati esse. Vnde ibi Ru-
pert. Sic inquit: *si candidus, cur rubicundus?*
hoc est, si innocens, cur occisus? At enim vero
similitudo carnis peccati ipsi respōdet. Qua-
re Anselmus in hæc Pauli verba, sic ait, *nostra*
caro est peccati caro, quia per libidinis usum ge-
nerata est, sola autē illius caro nō fuit caro pecca-
ti, quia non eū mater cōcupiscentia, sed gratia cō-
cepit, tamen similitudo carnis peccati sunt, id est,
passibilis, & mortalis, quæ nutrirī, esurire, & si-
ture, & dormire, & fatigari, & mori potuit, mors
enim, & infirmitas non est nisi de peccato, & uti-
que illud mortale erat, & infirmum, vt cetero-
rum corpora. Caro peccati habet mortem, & pec-
catum; similitudo autem carnis peccati habuit
mortem sine peccato, si haberet peccatum, caro es-
set peccati, si mortem non haberet, non esset simili-
tudo carnis peccati, talis venit Salvator: Hæc
Anselmus. Similia habet Ambros. Theodor.
Oecumenius ibi, & Basil. epist. 65. August.
lib. 14. cont. Faust. cap. 5. Tertull. lib. 5. con.
Marcion. & alij Patres.

III.

Ad Hebr. 7. 26.

Parco alijs Pauli hæc de re testimonijs dū
modo illud ad Hebr. 7. 26. non omittam.
Talis enim nobis decebat, vt esset Pontifex, San-
ctus, innocens, impollutus, segregatus à peccato-
ribus excelsior cælis factus: vbi eximia Christi
sanctitas, atque mundities omnimodis ab
Apostolo asseritur: Nam primum dicitur,
sanctus, id est, vt explicat Theophylactus, re-
ligiosus, qui nihil eorum, quæ facere debeat in-
termitit, vel quod mauult Ambrosianus, qui

in omni bonitate præcipuus est, deinde innocens,
hoc est, vitiositatis expers, ita tamen
(quod ex Græcâ voce monent, nonnulli ex
interpretibus,) vt non modo significetur nul-
lâ in præsentia labe conquinatus, sed qui
nec vllō vnquam fuerit flagitio implicitus.
Sed quid ad hæc addant: sequentes voces? *Im-*
pollutus, segregatus à peccatoribus. Referunt
meliores expositores ad singularem Christi
innocentiam, qui non modo nullo se piaculo
inquinaverit, sed nec inquinare potuerit, cum
eius voluntas, tam ob magnitudinem gratiæ
creatæ, aliorumque super naturalium dono-
rū; quā ob gratiā vnionis adeo esset in bono
confirmata, ipsique rectitudinis regulæ con-
iuncta, vt ab eâ deflectere nullo modo posset:
Benè quidē. Ego verò potius crediderim, ad
mūditiē, siue immunitatē à peccato origina-
li, hæc duo nomina esse accipiēda. Nam Græ-
cè pro impollutus est, *ἀμικτῶς*; id est, *in-*
corruptus, immaculatus, siue etiam, illæsus in-
temeratus, inuiolabilis. Circa quod vocabulū
duo ad hanc rē obserua, alterū, *ἀμικτῶς*,
esse contrarium voci, *μικτῶς*, quæ pro-
priè significat, (vt bene malus auctor Henri-
cus Stephanus monet) eum, qui cum scelere
aliquo se contaminarit, atque ita piaculum
contraxerit ceteros veluti contagione quādā
eidem obnoxios reddit, vnde fit, vt amiantos
propriè sit, qui nec à se, nec ab alio peccati cō-
tagione commaculatus est. Alterum hoc etiā
nomen esse Amianti lapidis, ad quem omni-
no videtur allussisse Paulus, qui in ignem cō-
iectus illæsus perpetuo durat. Vnde in vestes
etiā, & inappas textitur, quæ igni iniectæ, ar-
dent quidē, sed ad splendorē, & lucē, non ad
combustionem: ita post Plinium lib. 36. cap.
19. Athanasius lib. de Incarnatione Verbi,
eiusque corporali ad nos aduentu his verbis:
Quale est, quod de indico Amianto refertur, quo se
ille, qui hoc non credit circumvestire solet, vt li-
ni eius inuisibilis obtentu, experiendo cognoscat,
flammarum in hac parte imbecillitatem; sic ibi:
quæ eodem libro iterum repetit, & nos infe-
rius asseremus, vnde hanc vocem, *ἀμικτῶς*,
cum voce, *ἀμαραντῶς*, optimè cōiunxit Pe-
trus epist. 1. cap. 1. 4. dum nōs à Deo, *in hæ-*
reditatem incontaminatam, & immarcescibile,
vocatos dixit, est vero Amaranthus eius na-
turæ flos, qui eousque non marescat, vt furni
etiā calori admotus, non amittat nitorem,
nec coloris gratiam, vt rerum naturalium in-
dagatores tradunt. Aptantur quidem accom-
modatissime hæc omnia carni Christi, quæ
non aliter, quam rubus illa, de qua Exod. 3.
2. miro splendore ardens, & lucens minimè
comburebatur, sed nec comburi, siue lædi ab

huma-

Rupert.

Anselm.

Ambr.
Theodor.
Oecumen.
Basil.
August.
Tertullian.

Theophyla.

Ambros.

Plin.

Athan.

1. Pet. 1. 4.

Exod. 3. 2.

humana natura labe peccati infecta vllō modo poterat, quin immunis, & illa ea euaderet: Deinde non secus, ac Amaranthi flos, furno licet humanæ conditionis admota perpetuū retinuit virorem; vt hoc sensu dictum videatur à Salomone Sap. 6. 13. *Clara est, & quamquam marcescit sapientia.* Quod huic proposito facile aptes. Nec alio it vox, *segregatus à peccatoribus*, quam ex Græco propriè legas, *disiunctus, nec vllam cognationem habens*: vnde non tam ad mores, & vitam, quam ad originariam labem, quā ex humanā naturā contaminatus fuerit, adspexit Paulus nec abs re reddit *vulgatus*: *segregatus*: quasi à grege peccatorum separatus aliam ipse generationis originem haberet. Id quod in hac voce, sic monuit Primasius. *Idem ab omni peccato immunis, & à conuersatione peccatorum separatus*: in hoc enim fuit separatus, quia alij homines cum peccato concipiuntur, & nascuntur, atque ab hoc sæculo cum peccato transeunt, hic autem, sine peccato est conceptus, & sine peccato est natus. Sic Primasius. Quod vero subdit Paulus. *Et excelsior cælis factus*, non perinde est accipiendum, quasi de Christi super omnes cælos ascensione, sed de hac excellentissima Christi puritate, quæ supernorum spirituum candori longe antecedit, vt scitè interpretatur Iustinianus, sermo sit. Quare ea in est energia ijs verbis, ac si dicatur; ipsomet conceptionis Christi initio, non modo cæli verticem ipsum attigisse, sed excelsiorem coelestium mentium sanctitatem infinito spatio superasse.

V.

Hæc de eximia Christi puritate dicta sint, sed vt ad id quod proposuimus deueniamus, & Sanctissimæ Virgini, indulgentissimæ (ausim dicere,) matri, cuique secundum Christum plurimum humana mortalitas debet, aliquale exhibeamus obsequium: eius puritatem cum hac omnimodā Christi munditie eam cognationem habere credimus, vt ab omni peccati labe, non a tuali solum, sed etiam originali fuerit prorsus immunis. Nam quid ni? Quisquis Deiparæ seruum se esse profiteatur præclara hæc de ipsa Ildesonsi verba lib. 1. de Virginit. Beat. Mar. cap. 1. sibi vsurpet? *Beata fidei nostræ: beata tu anima nostræ: beata dilectioni nostræ, beata præconijs, & prædicationibus meis: Prædicem te donec prædicanda es; diligam te, donec diligenda es; laudem te, donec laudabilis es; seruiam tibi, donec seruiendum est gloria tue.* Et vero ni originale à Virgine contagium remoueamus; nec prædicare ipsam donec prædicanda: nec laudare, donec laudanda: nec diligere, donec diligenda, nec ipsius gloriæ inservire, donec inservire possumus, quippe hinc maximè splendet, & cele-

bratur, mihi videtur. Ergo vt supradictis de Christi sanctitate hæream, pientissimam hanc, imò & sapientissimam opinionem ex præfatis Pauli verbis confirmare placeat: nec ea solum ratione quam ad id loci insinuat Iustinianus, vt quemadmodum, quod Christus non peccauit in vita, certa argumentatione conuincit Augustinus lib. 5. contra Iulian. cap. 15. ipsum non contraxisse peccatum originis, ita eadem ducti ratione credamus, ab hac labe originali Deiparam immunem fuisse, quam nullum perpetrasse peccatum plusquam certum est, sed vltierus ex ipsamet Christi munditie, quam ibi tot nominibus commendat Apostolus, præsertim dum ipsum Pontificem, impollutum, & à peccatoribus segregatum asserit; hæc enim (si rem perpendis) eximie etiam Dei genitricis puritati communia sunt. Cauebatur si quidem Leuitico canone, ne Sacerdos summus, siue super patre, siue super matre contaminaretur, Leuitici. 21. 11. Sed vt Radulphus ibi, Euseb. Emis. hom. in Dom. Passion. & Bernard. serm. 1. de Circumcis. observant, hæc in figura contingebant ei, cum eius vmbra hoc solaribus radijs purius, ac splendidius corpus, cui nulla vnde quaque via, aut ratione labe adhæreret, omnino respiceret. Quare is illius præcepti sensus siue nucleus esse videtur, vt Christus Dominus ab ea matre ortum duceret, quæ ab originaria macula esset immunis, ne filij caro, quæ eadem cum matris carne esse censetur (vt Augustin. serm. 4. de Assumpt. Petr. Dam. serm. 2. de Natiuit. Arnold. Carnot. lib. de laud. Virgin. loquuntur) super Matre labe aliqua aliquando infecta contaminaretur. Nec aliam quidem vim inesse crediderim illi phrasi: *segregatus à peccatoribus*: quam Paulus vsurpauit, perinde enim dictum id videtur, ac si nullam Christus cognationem cum re peccati labe quouis modo commaculatā habuerit; ac proinde tam ipsum, quam matrem, ad alium veluti hominum gregem, in quem peccatum nullum vnquam ius haberet, pertinere. Adhæc: præfati Leuitici Canonis do tibi interpretem Platonem, qui vt ethnicus fuerit, at nostris litteris fuisse aliquando imbutum ex antiquis Patribus nouimus. Porro is lib. 6. de regibus non nisi eum in Sacerdotem assumendum præscribebat. *Qui integer sit, ac legitimus, deinde à domo, quam maxime munda, expers quoque cadis, omniumque huiusmodi, quæ aduersus diuinam rem committuntur, & cuius pater, & mater similiter vixerint.* Hæc ethnicus homo ad idolorum sacrificia peragenda in Sacerdote requirebat; nec ipsius puritate contentus, à domo quam maxime mundā,

Iustinian.

Augustin.

Leu. 21. 11
Radulph.
Euseb. Emis.
Bernard.Augustin.
Pet. Dam.
Arnob.

atque

atque ab ijs parentibus, qui omnium quæ aduersus diuinam rem committuntur omnino expertes forent, prodire volebat, & nos in eo Sacerdote qui magnorum, potior & maiorum summus, & summorum maximus, & maximorum Princeps, quique sui ipsius pro totius mundi salute mundissimum sacrificium erat oblaturus hanc legem, vt à matre quam maximâ mundâ ortum duceret, locum potissimum habere debere, non credemus? Equidem hâc ratione de Sacerdote Melchisedech typum Christi gerente dixit Paulus ad Hebræos, 7. 3. *Sine patre, sine matre, sine genealogiâ, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, assimilatus autem filio Dei.* Vbi si inquiras cur Melchisedech, dum sine patre, & sine matre esse dicitur cum Dei filio notissimam, atque inter omnes creaturas conspicuam, atque illustrissimam matrem habente componatur? Respondebo, ipsam quidem veram, & naturalem eius matrem extitisse; at, cum quoad originariam labem veluti alterius naturæ, cœlestisque carnis esse videretur, proinde elegantissime à Paulo dici, Christum certa quadam ratione velut sine matre esse cum huius conceptio cœlestis potius, quam terrena esset, id signatissime ad verba epistolæ ad Hebr. sic docente Theophylacto. *Sine patre, sine matre, sine genealogiâ, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, assimilatus autem filio Dei,* hæc de Christo inquit. *A Virgine autem Maria, & sola secundum carnem est natus, & matre quidem secundum supernum illum, & cœlestem ortum,* sic ille, quasi diceret, ad eum modum, quo Melchisedech ingentem est assecutus laudem, dum nihil dedecoris à parentibus traxit, vsque adeo, vt videretur absque illis fuisse, tamquam è cœlo delapsus, atque ita Christo similis, sic verus Sacerdos noster Melchisedech absque patre, & sine matre, & sine genealogiâ extitit, dum solam Virginem secundum carnem habuit matrem, atque eam matrem, quæ non ad leges vitiatæ naturæ, sed secundum supernum illum, & cœlestem ordinem esset.

VI.

Sed id tibi ex ipsomet generationis Iesu Christi apud Matth. libro placet confirmare videas enim ipsum consulto in tota generationis eius serie, non dixisse, Abraham, aut David generauit, sed genuit, notanter id verbum, vsurpans, quo diuinam Christi generationem ipsemet Pater æternus, apud Dauidem Psalm. 2. 7. expressit, sic id notante Paschasio lib. 1. in Matthæum. *Et notandum, quod Matthæus, genuit, non generauit dixerit, fortasse, vt eum recognosceres in finem offensum, de quo Pater dixit (Psalm. 2. 7.) Filius meus*

es tu, ego hodie genui te. Hoc itaque quasi propriè illi verbum, & familiarissimum ponitur. Sanè, vt humana Christi generatio diuinam sapiat, eiusdemque modi, ac rationis quoad puritatem, & munditiam sit. Qua de re ipsemet Dei filius mundum ingrediens, purissimumque sibi præparatum corpus recognoscens, sic cum summo parète locutus dicitur ad Hebr. 10. n. 5. *Corpus autem aptasti mihi: vbi maxime notandum est verbum, καταρτίσω, pro quo noster reposuit, aptare: etenim propriè significat, rem rei, totam, toti, & singulas singulis partes concinnè aptare; sed modo pende illud: mihi: quasi dixerit Dei filius, aptissimum sibi qua Deus erat, è purissimis Virginis visceribus præparatum fuisse corpus, quodque diuinæ personæ singulari quadam concinnitate coaptaretur. Sed quam ratione? Hæc quidem inter alias, quod ab ea Matre, Christi corpus, quæ æternum Patrem peculiari modo referret fuisset progenitum: Quod si Deum Patrem Filium suum Unigenitum gignentem attenderis, occurrerit Iacobus, cap. 1. 17. de Patre luminum, inquit; *apud quæ non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio, vbi pro, vicissitudinis, Augustin. lib. 11. de Ciuit. cap. 21. legit, momenti, ac si dicatum Dei filium à Patre gigni lumen de lumine, cui nihil tenebrarum, aut maculatæ originis adspergi queat, nec pūctū aliquod, siue processionis modus, aut via excogitari, in quâ illi totus luminis fons, siue ipsamet diuini Solis lancea non occurrat, vnde de diuina Sapientia Salomon. Sap. 7. 25. Vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quedam est claritatis omnipotentis Dei Syncera, & ideo nihil inquinatum in eam incurrit.* Quod ab eo parète gignatur, qui ita omnimoda, & æterna lux, & lumen parens sit, vt nulla in ipso, momenti, obumbratio vnquam fuerit, esse ve potuerit. Ergo inquit Dei filius: *corpus autem aptasti mihi, vt videlicet, quo vndique diuinæ generationi respōderet, adeo eximiæ puritatis, & à quauis peccati contagione expers esset, vt ab ea matre gigneretur in qua nec, momenti, obumbratio vnquam fuerit, quin semper luce, perfusa semper pura, atque immaculata extiterit. Nec aliud quidē esse dixeris corpus Dei filio omnimodo, atque ratione concinnè aptatum. Cui cogitationi mirificè fauet Anselmi sensus, de Concept. Virg. cap. 18. probatus S. Thomæ in 1. dist. 44. quæst. vn. art. 3. ad 3. signatè dicentis ea omnino de causa, quod Dei filius è Patris corde fuerit progenitus; ab ea matre carnem suscipere debuisset, quæ eam haberet puritatē, qua nulla maior sub Deo posset excogitari. Audi: De cens erat, vt ea puritate, qua maior sub Deo ne-**

Ad Hebr. 10. 5.

Aben de op. 10. 10. 3

Iacob. 1. 17

Augustin.

Sap. 7. 29.

Lawnaga

Occumen. Hypopol.

11

Ad Hebr. 7. 3.

Iosu asael fin

Theophyl.

Genes

Psalm. 2. 7 Paschas.

quit intelligi virgo illa niteret, cui Deus Pater unicam filium suum, quem de corde suo equalem sibi gentum, tamquam se ipsum diligebat, ita dare disponebat. Hæc Anselmus. Vbi summam Virginis puritatem, hoc est, ab omni actuali, & originali munditiam, (vt indidem interpretatur D. Thomas) inde adstruit, quod in suis esset visceribus Dei filiū susceptura, quæ de corde suo sibi æqualem Pater genuisset. Sanè, vt Dei filio id corpus aptaretur, quod suo modo Paternam originem, & emanationem exprimeret, & vt in Patre nulla est, vicissitudinis, seu momenti obumbratio; ita nec in matre vllum vnquam tenebrarum momentum inueniretur. Porro Hippolytus martyr in oratione in illud, *Dominus pascit me*, apud Theodoretum Dialogo 1. Christi puritatē, & impeccabilitatem inde inter alia colligit, quod veluti mystica illa arca ex imputribilibus lignis erat efformata, ita ipse ex carne beatissimæ Virginis, quæ nulli vnquam peccato foret obnoxia, carnē assumpsisset. Audi. Porro autem arca ex lignis, quæ putrescere non poterant, erat ipse seruator: eius enim tabernaculum nulli putredini obnoxium, & ab interitu alienum ideo predicabatur, quod nullam peccati putredinem produxisset. Qui enim peccauit, & confitetur, & dicit. Putruerunt, & corruptæ sunt cicatrices meæ, à facie insipientiæ meæ; Dominus autem erat à peccato alienus, vt qui ex lignis putrefactioni minime obnoxius, quod ad humanitatem attinet, nempe ex Virginis, & spiritus Dei verbo veluti auro purissimo intra, & extra esset cōtectus. Ex pēdē illa; vt qui ex lignis putrefactioni minime obnoxius quoad humanitatem attinet: &c. Virginis carnem ad Christi generationē æque cum diuino spiritu componens, vt ipse à peccato omnino liber esset tamquam è lignis, quæ putrefactioni minime fuissent obnoxia, fuisset productus. Considera igitur diuini spiritus puritatem: quære vllam forte in illo maculam; vide an vnquam putrefactioni fuerit obnoxium, aut apud ipsum fuerit aliquando transmutatio, siue vicissitudinis obumbratio, & inde Deiparæ puritatem conijce, vt Dei filio corpus aptes, & vide ne tibi obijciā, quod ijs, qui carnis resurrectionem denegabant, quasi immunda à primordio, & ex facibus terræ fuisset, sic respondebat Tertull. lib. de Resurrect. carn. cap. 6. *Non es diligentior Deo, vt tu quidem Scythicas, & indicas gemmas, & rubentis maris grana candentia, non plūbo, nō are, nō ferro, ne argento quodque oblaquees, sed electissimo, & insuper operosissimo describes auro, vnguentis pretiosissimis quibusque vasculorum prius congruentiam cures; proinde per spectā ferruginis gladijs vaginarum ad aques dignitatem: Deus vero anima sua umbram, spiritus*

sui auram, oris sui operam vilissimo alieni commiserit capulo, & indigne collocando utique dannauerit. Alia quidem ipsi, & Dei, & Virginis filio mens, qui futuram genitricem multo ante ad vitam sic aduocabat. Cant. 2. 10. *Surge propera amica mea formosa mea, & veni.* Sanè quod eius caro, quam mundissimam omni ex parte præuidebat, ad assumendam sibi carnem stimulus, & inuitamentum foret: ita ibi Rupert. *Sic accipite tamquam verba desiderantis, tamquam festinantis, & operantis iam adesse materiam tanta salutis, & scilicet Virginem, cuius caro illi materia foret assumenda carnis: tamquam præsentī loquebatur, illamque iubeat surgere, & properare, id est nasci, & hospitium cito præparare.* Hæc ille. Cuius caro (inquit) illi materia foret: vt videlicet illius incontaminatissime puritatis illecebra Dei filium, munditiei eximium amatorem ad carnem ex ea suscipiendam traheret. Quibus opportunè applaudit Athanasius apud Leonem Castrum in cap. 43. *Isaia Deiparam cum lapide Amianto, cuius paulo ante meminimus, ita componens: Sicut ex Amianto lapide tela sunt igni inuolabiles, ita Beata Virgo Agnum peperit, cuius glorioso vellere facta est nobis vestis immortalitatis.* Vbi vides gloriosum cœlestis Agni vellus signatē ex hoc diuino Amianto educitū, quod igni illeclus, & intemeratus, vt superius vidimus, sit: sed promissum indidem Athanasij de Amianti naturā locum iam accipe ex lib. de Incarnation. Verbi. *Quemadmodum stipula, quæ naturaliter ab igne consumitur, si ab eā ignem depellas, non comburitur quidem, sed tamen, vt stipula fuit, ita stipula permanet obnoxia igni, ignisque comburendi vim male sibi metuit, ac suspectam habet, naturā enim eius appetens est ignis.* Hic, si quis stipulam copioso Amianto vestiā, cuius natura dicitur igni resistere, nihil iam deinde ignem metuet, & ipote munita re, quæ comburi nequeat. Hæc ille, quæ nostro instituto sic apto, vt humana natura non secus, ac stipula ignis peccati appetens sit, quippe quæ fomitem, ac incentiuum eius secum habet; id quod à vitata illi origine adueniat: sed in virgine locum non habuisset, ipsa enim veluti Amiantus humanam imbecillitatem adeo munitam, & potentem aduersus ignem reddidit, vt illæsa semper, & intemerata à primo conceptionis instanti permaneret. Taceo alia de huius lapidis natura à Plinio citato loco tradita, quæ vt huic proposito reapse valde opportuna essent, importunis tamen vocibus ac modo dicendi necesse est, vt dicatur. Nō tamen reticebo, quod ex bonis auctoribus tradit Lorianus in 1. Petr. ep.

Cant. 2. 10.

Athanas.
Leo Castr.

Plinius.

Lorian.

VII.

cap. I. vers. 4. Nimirū veteres illos Brachmenes ex Amianto vestes suas conficere solitos, ut diuinitatis de se specimen ederent. Quasi Amiantus res esset quodammodo diuina, & omnino apta, ut ex eā Dei filius eā humanitatis vestem, quæ diuinum candorem, & puritatem præferret, conficeret.

Sed ut humanum corpus Dei filio vndique concinnè aptatum rursus videas, quid ipsi Regius Vates, ut humanam carnem suscipiat iterum, atque iterum enunciet, audi: sic enim primum, Psalm. 131. 8. *Surge Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ*; sic deinde Psalm. 44. 5. *Specie tuā, & pulchritudine tuā intende prospere procede, & regna*: Quibus in locis minime est dubium, de aduentu Filij Dei in mundum sermonem esse: Quare priora verba, sic explicat Gregor. Thaumaturgus orat. in Annunciat. B. Mariæ: *Adeste igitur vos quoque charissimi, & dulcia verba illa ex spiritali David cytharā nobis representata, decantemus, dicentes*: Surge Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ: *Verè enim arca est sanctissima Virgo intrinsecus, & extrinsecus deaurata, quæ vniuersum sanctificationis thesaurum suscepit*. Surge Domine in requiem tuam: *Surge Domine ex sinu Patris, ut collapsum primi parentis genus erigas*: posteriora vero, sic transfert Hieronym. *prospere ascende*, in commetario autem, sic explicat: *ex coelo veni*. Iam si primum ambigas: cur Dei filius à Regio Vate ad descensum in terras, humanamque carnem suscipiendam, tamquam ad prosperam, & fortunatissimam rem inuitetur? cum è coelo procedenti nihil felicius, aut fornatius euenire; nec pulchrius, ornatiùs, ut domicilium occurrere posse videatur. Deinde: cur è sinu Patris aduenturus Dei filius, non tam descendere, quam surgere dicatur. *Surge*, inquit Gregorius, *ex sinu Patris*: Respondebo eam Virginalis Mariæ veteri Dei Filium è coelo progressum suscipientis puritatem, atque munditiem fuisse; talem que ac tantam Deiparæ dignitatem extitisse, ut filij Dei ad ipsam aduentus non potuerit nisi sub magnæ prosperitatis vocabulo significari; sanè ipsius habitaculum coelis omnibus erat cādidius, elegantius; sydereisque radijs multo magis splendidum, cuique nulla vnquam originariæ labis peregrina impressio obtigisset: Quā quidem de causā nō fuit contentus Psalter si venturo Dei filio diceret, *Prospere procede*, nisi etiam adderet. *Surge Domine ex sinu Patris*; quod nihil fuerit in Virgine, ob quod Dei filius ex sinu Patris adueniēs cadere, siue descendere dici posset: adeo perpetua ei puritas, & quasi natiuus candor semper fuit; adeo pulchrum, splendidum, &

gratia plenum ipsius tabernaculum numquā non extitit, ut cum sinu ipso Patris, veleā hac ratione componi potuerit, quod vtrobiq; nulla fuerit transmutatio, nec momenti obumbratio. *Decebat enim* (ut dicebat Anselmus) *ut eā puritate, quā maior sub Deo nequit intelligi Virgo illa niteret, cui Deus Pater unicum Filium suum, quem de corde suo equalem sibi gentum tamquam seipsum diligebat, ita dare disponebat*: Ut videlicet Virginis sinus ad vnigenitum Patris suscipiendum Dei sinū æmularetur. Vnde opportunissimè Gregor. Magn. lib. 1. in cap. 1. Regum illa verba Isai. 2. 2. *Et erit in nouissimis diebus preparatus mōs domus Domini in vertice montium*: de Virgine, sic explicat. *An non mens sublimis Maria, quæ ut conceptionem Verbi æterni pertingeret, meritorum verticem supra omnes Angelorum choros usque ad solium Deitatis erexit*: Preme hæc, usque ad solium Deitatis: ne videlicet inde progrediens Dei filius cadere, siue deijci, sed à sinu in sinum, à Patre in matrem, à puritate in puritatē transire siue surgere diceretur. Certè si Maria peccato fuisset aliquando obnoxia, nec humanum corpus Dei filio concinne coaptatum, nec ipsum cum ex sinu Patris aduenit, surrexisse: sed quodammodo decidisse dum ad locum aliquando inquinatum peruenerit, nō nemo nec abs re diceret. Quo in loco placet aduocare Venerab. Hieronim. de Halsia Cartusiensem, de Virginis formatione, hoc est, de ipsius conceptione, hæc opportunè dicentem. *Quoniam omnium artifex Deus ad ipsius formationem in utero supernaturaliter concurrens, filio suo dignum habitaculum fabricaturus eam intrinsecus omnium gratificantium charismatum, & dignificantium habituum plenitudine adornauit, ut etiam in exteriori eius effigie diuina gratia tam copiose effluat, ut quæ luceret*. Hæc Henricus, apud quē pendet illud: *Filio suo dignum habitaculum fabricaturus*: ac si diceret, ideo omnium charismatum plenitudine intrinsecus adornauit, ut filio, quem ex sinu suo mittebat dignum habitaculum, siue aptum corpus prepararetur, sed inibi deinde considera, tam sollicitum sui operis artificem Deum extitisse, ut nec externam Virginis faciem prætermiserit, quin diuinā etiam gratiā perfusa, multo magis, quā fulgentes Solis radij colluceret: sed heus eum, qui externam cutem adeo curauit, internum candorem, ac puritatem, quæ infinito spatio externæ pulchritudini excellit, depexisse, & ommississe putabimus? scilicet, Deus eodē modo se gereret, ac vulgares homines, quos irridet Bernard. quod magnam de minimis, & minimam de magnis rebus curam habeant.

Anselm.

Gre. Mag.

Jodag
buno
3Henric. de
Halsia.

VIII.

sap. i. 4.

3

Iansen.

Psal. 21. 9.

3

1

Tertullian.

3

Sed & hūc etiam videtur adspexisse Salomon cum dixit, Sapient. i. 4. *In maleuolam animam non intrabit sapientia, neque habitabit in corpore subdito peccatis*: nam vt omittam communem huius loci sensum, quem ē re nostra esse non dubium, obserua in hanc singillatim sententiam dictum videri diuinam Sapientiam non esse inhabitaturam in corpore, quod peccato subditum fuerit. Nam alias, quæ diuinæ Sapientiæ cum corpore oppositio, cum ipsa non nisi in animâ inhabitare dicatur? Certè Græcè, & pro, *subdito*, est, κατὰ χρεῶν, *præssore alieno*; siue, *obærato*; & pro *peccatis*, legitur in singulari, *peccato*: vnde Iansenius ibide reliquijs peccati originalis accipit, vt iure coniectare possimus, loqui Salomonem de corpore Virginis, quod nec peccato, nec eius reliquijs tamquam ære alieno præssum, ac obæratum vnquam fuerit, quod diuinam Sapientiam non vt vnus diei hospitem, sed vt longi temporis domicilium, & inquilinum esset suscepturum; & vero quam libenter quamque vt sic dixerim naturaliter inibi quasi in proprio centro Dei filius permanferit, hanc Mariæ puritatem satis confirmat. Sic enim ipse Psalm. 21. 9. Dauidis voce ex materno vtero progrediens summum parentem alloquebatur. *Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre: spes mea ab uberibus matris mee; in te proiectus sum ex vtero; de ventre matris mee, Deus meus es tu, ne discefferis à me.* Pede singula. Certè eo omnia ire videntur, vt dum Christus ab eius hostibus tamquam Deo minimè gratus derideretur illis verbis; quæ in Vate immediatè præcesserant: *Sperauit in Domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum*; ipse Patri aperiat, totam in ipsum spem firmissimis rationibus collocatā se habere; quarum illa maximi faciendā fuerit, quod ab eo ad sui obsequij negotia per agenda ē matris vtero grātissimò sibi non tā hospitio, quam proprio domicilio extractus, & velut à naturali sede auulsus fuerit, sanè quasi inde cum summo parente optimo iure Christus agat, vt quando eius causā suas ipse materni vteri ob eximiam illius puritatem delicias, & amores dereliquerit, imò verò quasi ab illis extractus, & auulsus fuerit, egregium, hoc Deo exhibitum obsequium peculiaribus ipse prouidentiae suæ documentis, ac totius diuinitatis protectione compēset. Sed singillatim preme verbum, *extraxisti*, quod Tertullian. lib. de carne Christi, cap. 20. dum vertit: *Auulsi*, sic vrget: *Auulsi inquit ex vtero. Quid auellitur? nisi quod inhaeret, quod infixum innexum est ei, à quo vt auferatur auellitur?* Et post pauca: *etiam cum quid*

extraneum extraneo agglutinatur ita concarnatur, & conuisceratur cum eo, cui agglutinatur, vt cum auellitur rapiat secum aliquid ex corpore, cui auellitur. Iam ad sensum. Extractus quidem, & auulsus à ventre Matris Christus dicitur, quasi ipsi per amorem, & habitaculi voluptatem, & delectationem inhaerens, & infixus, ac veluti in proprio ac optatissimo centro libentissimè cōquiescens. Vnde non modo incarnatus in ventre matris, sed concarnatus, & conuisceratus cum ipsa, vt vnā vtrique substantiam, vnā carnē fuisse dixeris. Ergo Dei filio nihil ventre Matris delectabilius, iucundius nihil, & vt sic dixerim nihil tam connaturale: nulla ergo in ipsa aliquando macula nulla labe, aut sordes, etenim vel horum vestigium cum naturali Dei filij habitaculo non bene se gereret. Vnde Ambros. lib. 2. de Virgin. *Quid nobilius Dei matre? Quid splendidius eā quam splendor elegit.* Benè, *quid nobilius?* Nam in humanis nulla tā excellens nobilitas, siue tam integrā, atque excellens, vt inquit M. Tull. quæ nullam vnquam labem maculamve non contraxerit: at Virgo supra humanas res est: ideo nihil ipsa nobilius excogitari valet. Quare subdit: *Quid splendidius, &c.* Ac si dicat, nihil quidem illustrius, ornatiùs nihil esse potuit eā, quam splendor Patris, ne altissimā, & purissimā diuini generis claritate degeneraret; sibi elegit.

Natū quidem in ore omniū cum de immaculatā Deiparæ conceptione agitur celebratissima illa visio mulieris Sole amictæ, apud Ioann. Apocalyp. 12. 1. Sed tu ex dictis in hoc cap. ad vers. 5. annot. 1. n. 9. circa Pauli verba 1. ad Corint. 15. 49. *Sicut portauimus imaginem terreni, &c.* Peculiare aliquid meditare; videlicet proprium omnium nostri id esse, vt non prius Christum induamus, eiusque imaginē in habitu nostro gestemus, quam infelicem sedamque protoplasti effigiem audacem ad vetitam arborem manum extendentis portauerimus; hāc enim in primo nostri ad vitam ingressu induimur. At eximio hoc Mariam priuilegio gaudere, vt cum primum apparet, & ad vitam ingreditur Sole amicta, hoc est, cœlestis imaginem portans dicatur. Porro de nobis omnibus cōtētus erat Paulus, vt portauimus imaginem terreni, gestare etiam cœlestis imaginem cōcupisceremus. Sed alia Mariæ conditio, alia ipsius sanctitatis lex est; nec enim antea apparet, quam Sole amicta, hoc est, cœlestis Adæ imagine ornata conspiciatur. Firmat hoc ipse semel liber generationis Iesu Christi: nam si aduertis à Christi generatione, & progenitorum ipsius serie, primogenitus Patriar-

Ambr.

IX.

Apoc. 12. 1

1. Ad Cor. 15. 49.

Gen. 38. 7.

cf. buena

Zri.

Matth. 1. 3
Paſchaſ.

X.

Athan.

chæ Iudæ, Genes. 38. 7. Her nomine omnino est exclusus, quin aliqua ipsius mentio facta fuerit, atque in ipsius locum Phares peccatricis Thamar, filius ab Euangelista subrogatus. Sed quare? Num, quod Her filij non fuerint? Non opinor; nec enim Zaran ratione filiorum ad Christi genealogiam pertinuit, & tamen ipsius singillatim meminit Matthæus. Cur ergo? Sanè, quod Her interpretetur, *pellicens*: ac proinde primi parentis non innocentis, & recti, sed pœnalibus post peccatū pellibus cōtecti typus fuerit; vt ad verba Matthæi, c. 1. 3. *Iudas autē genuit Phares, & Zarā*: sic obseruat Paſch. lib. 1. in Matthæ. *Her pellicens appellatur, qualibus induti sunt tunicis primi homines ob pœnam damnationis suæ dimissi ex paradiso*. Adeo ergo libro huic generationis Christi, hoc est Beatissime Virgini, vel ipsa peccati originalis vmbra, & nomen obſtrepit, vt quod Her nomine suo illud representet, ab hac fuerit seric deturbanus.

Huc verò signatissimè facit Christi carnem à Patribus eiusdem conditionis, atque naturæ, quoad munditiem, & puritatem cum primæuâ Adæ carne antè transgressionem asseri; tum etiam Christi, & Mariæ carnem adeo vnā, eandemque esse, vt non minus ex Christo Mariā, quam ex Mariā Christus formatus videatur. Et verò Christi carnem iuxta primordiale Adæ carnem factam fuisse multis confirmat Athanas. in lib. de incarnatione Christi, dum enim hæreticorum insaniam confutat, qui Christi corpus non terrenæ, sed cœlestis substantiæ fuisse contendebant, necessariā argumentatione concludit opportunius à Christo humanam carnem susceptam, quæ licet vna ex parte in similitudinem peccati esset; at ex aliā iuxta primæuæ creationis naturam instauraretur, vt vel hinc manifestum fieret, primum Adæ artificem in illius formatione extra culpam fuisse; ipsum vero primum parentem, quam à Deo mundam acceperat carnem propriā culpā, delicti capacem præuaricando, reddidisse. Sed audi Athanasium. *Adæ lapsum incōparabili resurrectione Christus pensauit, in similitudine carnis peccati visus, & condemnans peccatum in carne, vt & carne in terrā versaretur, & incapacem peccati ostenderet carnem, quam cum ex primā plasmatione ipse Adam habebat sine peccato, præuaricando capacem delicti fecit, & in corruptionem, mortemque delapsus est; hanc suæ naturæ restituit Christus, & proinde impeccabilem reddidit, vt declararet opificem extra culpam fuisse, & secundum primordiale creationem eam instaurauit, vt ipse esset impeccabilitatis specimen*. En Christi carnem, secundum

primordiale creationem, & puritatem formatam, & pristinæ innocentie restitutam; talem iam Mariæ carnem coniice. Nam præterquam, quod *vna est Mariæ, ac Christo caro* (inquit Arnoldus Carnotens. supra citatus) *vnus spiritus, vna charitas, vnitas diuisionem non recipit, nec secatur in partes, & licet ex duobus factum sit vnum; illud tamen ultra scindi non potest, atque adeo Filij gloriam cum Matre non tam communem iudico, quam eandem*: cum Adamus Christi, Eva verò Mariæ typus fuerit, ex Christi carne, hoc est, ad eius similitudinem Mariam eductam fuisse, quis ambigat? Equidem Gregor. Nazianz. in Apologetico Christum cum Adamo, Deiparam cum Euā, præsepium cum paradiso, sic componit, vt affirmet, eo modo noua veteribus fuisse substituta, vt pro vnâquaque rerum nostrarum, vnâque res eius, qui nobis sublimior est, fuerit repensâ: subdit: *idcirco generatio & Virgo, idcirco præsepium, & Bethlem; generatio propter effusionem, virgo propter mulierem, Bethlem propter Edem, præsepium propter paradysum, res parue, & conspicua propter magnas, & ab oculis remotas*: ac si dixerit; sic vetera instaurata, & ad pristinum statum restituta, vt excellentior Adā, sublimior, & candidior Euā; pulchrior, & amœnior paradysus succederent: ac proinde eandem ad minus puritatem, ac Euam antè peccatum, Deiparam conspicuam extitisse. Quibus illud opportunè concinit, quod S. Cyrill. Alexandrin. in cap. 2. Ioel, vers. 35. notantissimè affirmat, illa Adami verba de Euā à se recenter deductâ: *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne meâ, hæc vocabitur Virago, quia de viro sumpta est*: Genes. 2. 23. prophético ab ipso spiritu sub Christi personâ, quippe qui ante peccatum peculiari prophetandi munere præditus esset, dicta fuisse: *Non enim* (inquit ille) *spirituali gratiâ Prophetiæ carebat Adam, priusquam diuinum mandatum transgredere, sed fixus quasi, ac stabilis adhuc manebat, & natura bonis præstans, & insignis; itaque cum uxorem à se fabricatam ad se adduceret Deus, tametsi nō audisset, unde, aut quam esset, aut quâ ratione extitisset, statim acclamauit*. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne meâ. Vides ita Christi carnem à Mariæ carne eductam, vt prius Mariæ caro, secundum primordiale creationem formata, è Christo fuerit educta? dum videlicet ad ipsius similitudinē, cœlestis Adæ imaginem portans amicta Sole apparuit.

His bene aptes celebratissima illa Salomonis de diuinâ Sapientiâ verba, Sapient. 7. 25. *Vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quedâ est claritatis omnipotentis Dei sincera, & ideo nihil inquinatum in eam incurrit*. Nam cum hæc

Arn. Car.

Nazianz.

Cyr. Alex.

Gen. 2. 23.

XI.

Sap. 7. 23.

de Christo Domino à Concilijs, & Patribus, ut ibi copiosius tracto accipiatur; atque vna, & eadem Christi, & Mariæ caro; vna & eadē gloria sit, meritō etiam has laudes verique fore communes, nemo poterit inficiari: præsertim cum ex Patrum consensione, Catholicæ Ecclesiæ auctoritate firmata, quæ de diuinā sapientiā in vniuersum dicuntur, eadem Dei paræ optimo iure, in bono, & accommodato sensu attribuantur, ut egregiè aduersus Lutherum contendit noster Salazarius in cap. 8. Prouerb. num. 9. & 10. Explico iam Salomonis verba, nonnulla ex meis commentarijs in eum locum decerpens; & primum illa: *ideo nihil inquinatum in eam incurrit*, ubi omnis à diuina hac Eva macula remouetur eleganti verbo, *incurrit*, Græcè, *παρεπιπτι*, quod propriè vertas, *intercedat*, *interlabitur*, *interrepat*, quasi dissonum rei, proprijsimè vero è re medica illud esse inuenies; ideoque medicis intercidens pulsus, qui est inæqualis systematicus, in quo spectata quiete, in medio tamquam superuacuis aliquis pulsus sentitur, Græcè, *παρεπιπτον σφυγμῶν*, *παρεπιπτον* sphymos, dicitur: ita Galenus in definitionibus medicis, quæ habentur in Isagoge, fol. 46. hoc verbo Græcè vsus, inquit, *intercidens pulsus est, quando inter duos ictus, qui ordine proprio inferuntur, tertius alius ictus intercurrit*. Ergo nihil inquinatum in Virginem incurrit, propriè est, omnia in illa adeò candida, & pura esse, ut nihil sit, quod huic candori, ac puritati dissonum fuerit, eo modo, quo in pulsu intercedenti inter ictus, qui ordine proprio inferuntur, tertius ille, superuacuis, ac dissonus, cui optima ratione figuram peccati originalis tribuas, quod ex Dionysio Areopagita, sic definit Turrianus in epist. de peccat. origin. ut sit *habitus dissimilitudinis Dei intercurrit*. Sed quare? Reddit rationem, imò repetit Sapiens: *Vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quoddam claritatis Dei sincera* ac si iuxta pulsus imaginem dixerit: Nec mirandum omnimodam hunc pulsus æqualitatem retinere, qui à corde summè sano, & benè valente, à virtute, scilicet, & claritate Dei, qui vni-genitus Patris est, immediatè purèque dinatur. Quo rursus aduoco superius citata Anselmi verba à S. Thoma pro immaculata Virginis Conceptione adducta: *Decens erat, ut cā puritate, quā maior sub Deo nequit intelligi, virgo illa niteret, cui Deus Pater unicum filium suū, quem de corde suo æqualem sibi genitum, tamquā se ipsum diligebat, ita dare disponebat*: hæc enim perpetuum huius pulsus tenorem, & æqualitatem optimè firmant, dum & Dei filium è Patris corde genitum commemorant & eam Virginis puritatem adstruunt, quæ suo mo-

do huic cordi respondeat. Nec præteribo notatè apud Salomonem dici esse emanationē omnipotentis Dei sinceram, ubi præterquā quod de industria diuinæ Omnipotentiae in hac Virginis emanatione mentio fit. Ut omnis scrupulus, omnis hæsitatio tollatur. Quid enim Dei omnipotentiam retardaret, quominus Virginem ab originali culpa redderet immunem? Pendo epiteton illud, *sincera*, Græcè, *ἐλικρινis*, ilicrinis, id est, *pura, mera, non fucata*. Quod ad rem nostram sic accipio, ut Deipara, quæ speculum sine macula Dei maiestatis est, non prius inquinata, deinde mundata, & dealbata ad Dei imaginem dicatur, sed quæ primitus, sincera, pura, ac mera emanatio Dei sit, siue ut ex proprietate vocis explicem: non fucata, hoc est, quæ non alium præter natium habeat subinductum candorem. Ad stipulatur vox, *inquinatum*, quā subinde apposuit, ut diceret, nihil inquinatum in eam incurrit; cuius vim ad rem, de qua nunc agimus, expressit accommodatè Homerus

Homer.

Applaudunt cœlestis sponsi verba, sic matrem, atque sponsam aduocantis, Cantic. 4. 8. *Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano, veni coronaberis*. Vbi benè primum monent nonnulli interpretes, inter quos doctissimus Gaspar Sanchez, montem Libani ad Israëlitis sortem pertinere, eumque esse, à quo Dei funiculus, & hæreditas inciperet, ut innuatur, cœlestem sponsum, non ab aliena possessione, sed ab ea, quæ propria sibi esset, sponsam suam vocare; nec sub alia vnquam quam Dei manu, aut iure Virginem fuisse. Deinde pende, *Libanum*, interpretari, *candidum*. A monte ergo candenti, & puro vocatur in sui conceptione Virgo; à claritate, nimirum, in claritatem. Et verò Libano candor, ut itidem iidem auctores obseruant, adeò erat familiaris, atque perpetuus, ut prouerbiali locutione, quod perpetuū fore significabatur, cum Libani cādo re componeretur, Ierem. 18. 14. *Nunquid deficiet de petra agri nix Libani?* Est ergo sensus, perpetuam Virgini puritatem, & penè naturalem fuisse, quod illi simul, & rationalis natura, & gratiæ cādor data fuerint. Vnde quidem de ipsa alibi emphatica admiratione perquiritur. *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, delitijs affluens, innixa super dilectum suum*. Cant. 8. 5. sed obserua Ambrosium, serm. 14. in Psalm. 118. sic legere: *Quæ est ista, quæ ascendit candida?* Vbi maximè notari debet

XII. Cant. 4. 8.

Gasp. sach.

Iere. 18. 14.

Cant. 8. 5. Ambros.

vox, candida, quæ propria Virginis est, quod diuersam significationem à voce dealbata, qua cæterorum fidelium puritas denotatur, habeat. Sanè illud dicitur dealbatum, quod alio prius colore perfussum, albo subinde superinducto album redditur. Ita Isai. 1. 18. *Si fuerint peccata vestra, ut coccinum quasi nix dealbabitur.* Et Matth. 23. 27. *Similes estis sepulchris dealbatis:* sic etiam trita paræmia dicimus. *Ætiopem dealbare.* At vero candidum, ut inquit Seruius in lib. 3. Georg. est quadam nitenti luce perfussum, cuique is candor semper fuerit, qui alio atro colore nunquam fuerit infectus: ideo si adueris hic color in facris diuinis quodammodo esse censetur, Deique capillis, & vestimentis signate adscriptus, Apocalyp. 1. 14. Daniel 7. 9. Cantic. 5. 10. Sapient. 7. 16. Ergo dum tota Ecclesiæ pulchritudo, ac sanctitas à Christi sanguine dimanat, ingens illud inter Mariæ, & reliquorum fidelium puritatem intercedit discriminè, quod hi stolas suas in sanguine Agni dealbare dicantur. Ita Apocal. 7. 14. de iustis Christi sanguine redemptis dixit Angelus Ioanni: *Hi sunt, qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt in sanguine Agni,* quia animas suas (ut explicat Ambrosius) in hac vita positi ab omnibus sordibus peccatorum per Christi sanguinem, qui vim habet eluendi omnes peccatorum maculas, tum in baptismo, tum alijs Sacramentis emundauerunt. Maria autem sic innititur super dilectum suum, ut à primo conceptionis suæ instanti, nō dealbata, quasi aliquam contraxerit sordem, sed nitenti potius luce perfusa candida, & ab omni labe incontaminata, cum omnium admiratione, ac plausu ascēdat.

XIII.

Cant. 7. 1.

Gueru

Sed & ille etiam opportunus est in hanc rem locus, Cant. 7. 1. *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia Principis!* ubi iure ambigas, cur potius Virginis gressus à calceamentis commenduntur, quam calceamenta à gressibus? Crescit verò difficultas, quod alibi viri sancti gressus, vel ob hoc solum diuinam iram meruerint, quod in calceamentis fuerint: vnde nulla interposita mora discalceari iussus fuit: iam me tenes dum meministi visionis rubi ardentis, nec combusti, ad quem cum properaret Moyses iussus est gradum sistere, nec ulterius progredi antequam calceamenta de pedibus solueret. Exod. 3. 4. *Cernens autem Dominus, quod pergeret ad videndum, vocauit eum de medio rubi,* & ait, *ne appropries huc, solue calceamenta de pedibus tuis:* En dispar ad speciem mysterium, dum Virgo laudatur, quod nudis pedibus nūquam vestigium fixerit, ideoque pulchrè,

ac speciosè processisse dicitur: Moyses verò reprehenditur, quod calceatus incederet, vnde prohibitus est ulterius progredi, iussusque calceamenta deponere. Verum enim vero, hæc adeò inter se non pugnant, ut ad inuicem potius mirificè cōueniant. Id ut appareat prius pendet, quæ nam esset vnàquæque terra, tam ea, quam Virgo cum calceamentis calcauit, quam illa, quam Moyses nudis pedibus premere iussus est, hinc enim sub ingenti terrarum disparitate singularis mysteriorum apparet congruentia, & verò cum virgo laudatur, quod nudis pedibus vestigium, non fixerit, non est dubium de eà terrâ sermonem esse, quæ à Deo iam olim maledicta, spinas, & tribulos pro floribus germinare consuevit, terra inquam humanæ naturæ communi originalis labis contagione infecta, atque commaculata, quam quisquis huius vitæ limē attingit, nudis pedibus premere cogitur, nec alio sensu visus est mihi de semetipso dixisse Salomon, Sapient. 7. 1. & seqq. *Sum quidem, & ego mortalis homo, similis omnibus, & ex genere terreni illius, qui prior factus est, in ventre Matris figuratus sum caro, & ego natus accepi communem aerem, & in similitudinem factam decidi terram, & primam vocem similem omnibus emisit plorans.* Nemo enim ex Regibus habuit aliud natiuitatis initium. Hæc enim originariam labem, quam omnes cum primum in vitam ingrediuntur à primo illo terreno Parente, hæreditario iure accipiunt, belle exprimūt, præsertim eæ phræsies, *ex genere terreni illius, qui prior factus est,* quæ Græcè ex lectione Iansenij habentur, *ex genere terrigenæ illius protoplasti,* ubi plures volunt, *πλαστος*, plastos significare præuicatore, adulterinū, & figuratus sum caro; accepi communem aerem; vocem similem omnibus emisit plorans. Sed illa præsertim nostro instituto opportuna, *in similitudinem factam decidi terram,* quā vitæ ingressus, casus siue prolapsionis nomine significatur. Benè ergo egregiè Virginis laudi adscribitur, quod hanc terram non nudis pedibus, sed cū calceamentis calcauerit, dum diuinā gratiā protecta, atque præseruata prius cœli vertici, quam terræ pedem fixit. Sed ut hæc omnia non nostrum esse inuentum, sed è sacrâ paginâ, ac è Patrū expositione desumpta videas, simili prorsus ratione inuenies, tū filio prodigo calceamenta pedibus data, Luc. 15. 22. *Ad non tangenda terrena* (ut ait Augustinus lib. 2. quæstion. Euangelicar. cap. 33.) vel ut cursus mentis, (verba sunt Bedæ) ad cœlestia tendens à terrenarum contagio rerum inniolata seruetur, & munda: priorumque munitus exemplis super serpentes, & scorpiones securus incedat. Siue, ut inquit indidem Ambrosius, nec

Sap. 7. 1.

Iansen.

Luc. 15. 22.

Augustin.

Bedæ.

Ambros.

ubi

vbi offendat ad lapidem pedem suum, & supplantatus à diabolo Dominica prædicationis officium derelinquat, tum etiam Euangelij ministros sedulo moneri à Paulo, vt calceatos, habeant, pedes in preparatione Euangelij pacis. Ephes. 6. 15. necnon edentibus Pascha præscribi, renes vestros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus: Exod. 12. 11. Quæ duo sic explicat Gaudentius Brixienf. serm. 5. ad Neophytos, de manducatione Agni. Sicut enim calceamenta terrestria carnalium pedum munimina sunt, & vel asperitatis frigoris, vel serpentis morsui, vel spinarum resistunt aculeis, ita legis diuina præcepta, quibus gressus nostrarum mentium munire præcipimur, repugnant, & serpenti diabolo, & asperrimo Aquiloni Gentilium, & hereticorum undique compungentium spinis, ac tribulis. At enim vero simul observa, vel prodigo filio, vel Ecclesiæ ministris non nisi certis temporis, vel loci opportunitatibus calceamenta tribui, ne terram tribulis, & spinis consitam premant de Virgine autem indefinita oratione enunciari, omnes ipsius gressus de primo ad vltimum pulchros ex calceamentis esse. Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis. Quem enim ibi ab hac laude possis dicere expertem? cum generali oratione omnes gressus commendentur?

XIII.

Exod. 3. 4.

Psal. 84. 1.

Psal. 66. 7.

Tertull.

Bernard.

Alia quidem ea terra erat, quam inconsulto gressu Moyses premere audebat; terra, nimirum, sancta. Vnde cum ipsam ille attingere vellet calceamentum exuere iussus est, clamante oraculo. Ne appropies huic; solue calceamenta de pedibus tuis: locus enim quos tuas, terra sancta est. Illa videlicet, quæ à Deo benedicta; sic enim David Psal. 84. 1. Benedixisti Domine terram tuam: benedictiones suas erat redditura, eodem Vate attestante, terra nostra dedit fructum suum, Psalm. 66. 7. Sine vt legit Tertullian. lib. cont. Iudeos cap. 12. terra nostra dedit benedictiones suas: Quod ipse, sic subinde explicat: Vtique illa terra virgo non dum pluuiis rigata, nec imbris fecundata, ex qua homo tum primum plasmatus est, ex qua nunc Christus secundum carnem ex Virgine natus est. Hanc autem sanctam, benedictionibusque refertam terram, quisquis cogitatione, mentisque discursu, atque consilio metiri tætat, iure mortalium ratiocinationum, ac mensurarum calceamentum soluere, & nudis pedibus, reuerentiæ, ac religionis causâ accedere iubetur, ne mortale aliquid, & quod humanam lauem ad reliquarum creaturarum similitudinem, ac mensuram sapiat, sed omnia singularia, eximia, celestia, & præter vulgarem, ac communem rerum modum decurrentia meditetur. Ita Bernard. serm. de verbis Apocalypf. Signum magnum, inquit, merito quidem admiraris Moy-

ses sancte, & curiosius desideras intueri, verum tamen solue calceamenta de pedibus tuis, & innotuera pene carnalium cogitationum si accedere concupiscis. Vt quod superius citatus dicebat gloriosus Ildesonsus prædicetur Maria, donec prædicanda est; diligatur, donec diligenda est, laudetur, donec laudabilis est: inseruiatur illi, donec seruiendum est gloriæ ipsius, atque ideo omnis ab illa macula procul removeatur, quippe, terra virgo non dum pluuiis irrigata, nec imbris fecundata, ex qua homo tum primum plasmatus est; ac proinde nulli obnoxia maledictioni; sed benedictionibus potius prædita, atque ornata, & benedictiones proferens.

Ildesons.

Accinit Canticorum locus cap. 4. 13. vbi cum in hanc sententiam, quæ Virginem ab originaria labe asserit, dixisset Salomon. Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus, se se vberius explicans subdit: Emissiones tuæ paradisus malorum puniceorum cum pomorum fructibus. Quoniam vero ab egregijs auctoribus hæc verba pensculatius elucidantur, contentus ero, si solam vocem, emissionis, huic sensui apta uero, minimè dubius ipsam solummodo satis superque re perficere præsertim si ex fonte hauriatur. Certè ex Hebræo frequentius significat, halitum, sine odorem, ac proinde bene verteris: Halitus tuus paradisus; atque ita explices, vt velis sponsus omnes Virginis emissiones, sed primariam potissimum, cum primum ad vitam ingressa est, cum halitu, atque odore paradisi eleganti locutione componere, vt videlicet dum omnes mortalium conceptiones tetrum odorem emittunt; (fetidum enim os habere peccatum iam nostri, & ego vberius tracto, ad cap. 3. vers. 19. adnot. 1.) Dei paræ conceptio celestem gratiæ halitum spirare dicatur, ac si ipsam, sic alloquatur Sponsus; ceteri mortales mundum ingredientibus, inferni odorem reddunt; tu mihi paradisi halitum spiras. Ad hæc: in hoc Virginis halitu paradisum redolente allusio esse videtur ad spiraculum vitæ primo parenti à Deo insufflatum: Genes. 2. 7. Etenim pro illis verbis, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, ex Hebræo legeris; halitum vitæ; vt vtrique corporis, & animæ vitæ à Deo ipsi data intelligeretur: vnde opportunissimè Dei paræ noui mundi, nouæque vitæ, ac generationis parens cum primo homine à quo hominum vitæ defluxit, componitur, vt non secus ac ille, vtramque simul vitam; non ad diem, vt Adam, sed æternam duraturam à Deo acceperit.

XV. Cant. 4. 13.

Heb. Lect.

Genes. 2. 7.

XVI.

Ab hoc nō it Vulgati lectio: Emissiones: vt enim generale vocabulum esse videatur, at ex Hebræa etiam significatione, quæ illi subest

& ex illius in Scripturis usu, metaphoricè sumi solet pro plantationibus, siue etiam germinationibus plantarum, & florum erumpentium, quod quasi emissiones quædam ipsius folii, vel horti sint: vnde Sanctes Pagninus, & alij legunt: *Plantationes tue, paradysus*: Quare non abs re dixeris, respexisse Salomone ad Genesim historiam, siue ad paradisi plantationem: cum videlicet (vt verior, & frequentior opinio fert) subito protulit terra herbam virentem, & arbores grandes simul cum suis fructibus, atque ideo sensum esse, Deiparæ conceptionem ad pristinum innocentie, & rectitudinis statum pertinere, primamque ipsius germinationem flore, fructuque gratiæ illustrem, atque ornatam fuisse: Quo sensu ab eodem cœlesti sponso dictum videtur, Cant. 2. 2. *Sicut lilium inter spinas: sic amica mea inter filias*: hoc est, aliorum plantatio, germinatio, siue conceptio, spinea, & pūgens; tua vero o Deipara florida, & candida est, quod illi, vt terra maledictioni obnoxia spinas, & tribulos germinet; tu verò vt Dei manu constituta paradysus flores fructusque gratiæ emittas. Ideo consulto à Salomone non rosa spinis circumseptæ, quæ & ob peccatum adiacent, sed ipsarum imagine ad cæteros Adæ filios hac ratione accommodata, vt Virginis à peccato immunitas ex contrariorum oppositione melius eluceret, lilio, quo nihil candidius, nihil in floribus excelsius Dei genitrix comparatur: Sed vt hæc subsistant, audi Ambrosii lib. 3. Hexam. cap. 11. hæc aurea dicentem. *Surrexerat autem floribus immixta teneris, sine spinis rosa, & pulcherrimus sine ullâ fraude vernabat, postea spina sepsit gratiam floris, tamquam humana speculum præferens vitæ, quæ suauitatem perfuntionis suæ, finitimis curarum stimulis saepe compungant*. Sic ille. Surrexit ergo Deipara sine spinis rosa, atqui vt id innueretur, nullamque originariæ labis, & adhæsisse reliquiam foret manifestum, ipsa inter omnes, *sicut lilium inter spinas*: siue vt Lxx. legunt: *in medio spinarum*: cadens, & fulgens prodire, dicitur.

XVII.

Firmat hæc Rabbi Salomonis trālatio, quæ pro emissionibus tue, habet, *area tua*: Etenim area, vt ex Latinis scriptoribus, præsertim ex Varrone lib. 4. de lingua Latina constat, locū purum, & intactum, vel sine ædificio significat, sic de Cæsare dixit Sueton. *Forum de manubys inchoauit, cuius area super sesterium millies constitit*; aut terram antequam vllum in ea semen iaciatur: ita de terra probe subacta, & semini excipiendi idonea, Virg. lib. 1. Georgicor.

Area tum primū ingēti est æquanda cylindro, Quæ sanè manifeste indicant, in arcem Vir-

ginis nullum vnquam nisi gratiæ semen iactum, & ad paradisi modum, Dei manu primum constitam fuisse. Ita certè dicebat Athanasius sermone 3. cont. Arrianos. *Verbum vti Aaron vestem talatē, ita carnem ē terrā assumpsit, Mariamque vice rudis, illaborataque terram matrem sui corporis habuit, vt iam habens, quod offerret, ipse Pontifex se ipsum in victimā daret, obserua illud, vice rudis illaborataque terræ: quæ videlicet area pura, & intacta, absque vilo peccati ædificio, semineve fuerit, & (vt non femelex Tertullian. diximus: Terra virgo non dum pluuijs rigata, nec imbribus sæcundata, ex quā homo tunc primum plasmatus est, ex qua nunc Christus secundum carnem ex Virgine natus est:) cœlesti quidem gratiæ imbre solummodo irrigata. Certè Deiparam, sacerdotalem aream, siue terram fuisse ē qua summus, verusque Sacerdos prodierit, quis ambigat? In ipsā, enim (vt dixit sapius Dionys.) Rex gloriæ factus est Pontifex, & manet in æternum semel ingressus in sancta: Quid verò de terra Sacerdotali peculiari decreto tantum fuerit, sic habetur Genes. 47. 26. *Ex eo tempore, usq̃ in presentem diem in vniuersa terra Egypti Regibus quinta pars soluitur, & factū est quasi in legem absque terra Sacerdotali, quæ libera ab hac condicione fuit*: Quid autem hæc adumbrant, nisi Virginem, Sacerdotalem, scilicet, terrā, quæ ab originariæ culpæ tributo, quod Regi Egyptio, idē ē, diabolo vniuersa natura humana persoluit, libera omnino fuit? Sed audi Hieronymum pro hac Virginis immunitate declamantem in id Ecclesiastes 10. c. 17. *Beata terra, cuius Rex nobilis, & c. his verbis: Beata terra Ecclesia, cuius Rex est Christus, filius ingenuorum de Abraham, Isaac, Iacob, Prophetarum quoque, & sanctorum omnium de stirpe descendens, quibus peccatum non fuit dominatum, & ob id fuerunt liberi, ex quibus nata est Virgo liberior sancta Maria. Pende appellasse Hieronymum sanctos Christi progenitores, tum ingenuos, tum liberos, quod peccatum ipsis non fuerit dominatum; Virginem autē illis liberiozem: Quare? Quia liberiori libertate, & maiori ingenuitate, quam illi prædita, fuerit. Nimirum, quia vt ipsis peccatum non fuerit dominatum, at originis tributum omnes persoluerunt, ipsa verò, vt pote Sacerdotalis terra, ab hoc tributo extitit semper immunis. Planè si rem exacte perpendis, nō mediocriter Pontificis nostri dignitati obstrebat ē terra Egyptiacæ seruituti, siue tributo obnoxia fuisse progenitum. Dixit enim, & verissimè, dixit Cyrill. Ierosolym. Cateches. 12. *Decebat sanè purissimum puritatis Doctore ex puris prodire thalamis, si enim qui apud Iesum bene fungitur Sacerdotio abstinet à muliere, ipse***

Athanas.

Tertullian.

Gen. 47. 26

Eccles. 10.

Hieron.

Cyr. Ieros.

Iesus

Pagnin.

Cant. 2. 2.

Ambros.

Varro.

Sueton.

Virgil.

Iesus quomodo ex viro, & muliere proditurus esset. Sed enim si Cyrilli argumentatio firma est, potior in immunitate Virginis à peccato originali locum habebit: multo enim minus cum omnimoda puritate sancti coniugij usus, quam culpæ originalis macula decertat; hæc enim animam, corpusque conspurcat; ille purum Deo animum asseruat, nec corpus honesta operatione commaculat. *Honorabile enim connubiū in omnibus, & torus immaculatus.* Ad Hebræ. 13. 4. Nec ab hoc it Nazianz. orat. 40. in S. Baptista. Vbi cum dixisset: *arcano modo, & sine ulla spurcitie ex Virgine Maria progressum.* Subdit generali oratione. *Nihil enim spurcum ubi Deus est, & cuius beneficio, & operâ salus paratur.* Quasi male cum Deo humanum genus redimere, bellumque peccatis inferente se gerat, quidquid non vndique mundum in Matre ipsius fuerit. Porro Aug. in ea verba Mariæ. *Quia fecit mihi magna, qui potens est.* tom. 9. & Dei potentiam ex Mariæ sensu ad tam magnifica dona ipsi impertienda, quæ humanâ cogitatione comprehendere nequeant, refert, & ipsummet humanæ redemptionis opus in peculiarem Mariæ gloriam perfectum, sic affirmat: *Qui potens est: quia credi potest eius potentia potentem, confessa est, sed quanta, & qualis, comprehendere non potest. Non autem ait: In se, aut per me fecit magna, sed: mihi: quod enim in ea ad omnium salutem factum est, hoc privilegio dilectionis ad eius gloriam singulariter est ordinatum.* Sanè, ut tot ipsi gratiæ, priuilegia, immunitates à Deo concederentur, quasi ad eius gloriam totum salutis humanæ negotium singillatim ordinaretur. Concludo verbis Bernard. hom. 2. In Missa. *Factus enim hominum, ut homo fieret, nasciturus de homine talem sibi ex omnibus debuit eligere, imò cedere matrem, qualē, & se decere sciebat, & sibi nouerat placituram.* Pulchra omnino sententia, quam rogo expēdas, ut ego in alia scripturæ testimonia, & Patrum monumenta pro hac iustissima causâ bona lectoris venia tantisper excurram.

ADNOTATIO. VIII.

Expenduntur pro splendidissima Deiparæ Cōceptione, verba Psalm. 47. 2. Fundatur exultatione vniuersæ terræ mons Sion, &c.

VLLIBI, opinor, tam præclaris imaginibus immaculata sanctissimæ Virginis conceptio asseritur, ac Pl. 47. 2. cum iuxta Bernardi expositionem in serm. de Annunciat. de Deiparâ dicitur: *Fundatur exultatione vniuersæ terræ mons Sion, latera Aquilonis ciuitas Regis magni.* Sed quicquid in Hebræo fonte pro his verbis legi queat, animaduertere, est operæ pretium. Porro ex fecunditate vocis, *noph*, quæ nostræ Latine subest commodissimè his modis hæc verba transferri possunt, ut boni etiam auctores, & interpretes eius loci adnotarunt: *Pulcher climate: siue, pulcher radicibus mons Sion, nec non: pulchra sponsa: siue: speciosa Nympha: mōs Sion.* Quas quidem lectiones ut variæ esse videantur, minimè tamē inter se dissidere, imò verò eodem tēdere, optimè monet Ricardus apud Locinū. At enim verò ipsas, prout sub eodem sensu diuersas cōtinēt similitudines, singillatim in hanc sententiam persequi, est animus.

Et in primis sub nomine montis Sion, qui pulcher climate dicitur, ad templum Salomonis allusum esse, non dubium, hoc enim quod in monte Sion constitutum esset de eo nomine appellabatur; ut innumeris adductis testimonijs probat noster Villalp. 3. tom. in Ezechiel. in apparatu vrbis, & templ. p. 1. lib. 1. cap. 16. Mariam verò per singularem, ac propiissimam attributionem tam in scripturis, quam apud omnes Patres verum Dei templum, & habitationem peculiariter dici, quis adeo fuerit otiosus, ut in probando veli tēpus tereret? Pulcher ergo climate hic mōs, siue Augustissimum. Maria templum dicitur, quod non sub noxio originalis infectionis climate, & sub infausta illius, & tristissimæ noctis tenebris, sed benigniori cœlo, ac pulcherrimo solis adpectu, sub gratiæ, inquā, atque diuini fauoris cœlesti climate fuerit concepta: quippe quæ, Dei templum, & habitatio, quam omnimoda sanctitas puritas, & ab omni labe alienatio decet (Psalm. 92. 7.) esset futura. Quare si meministi, ad Hebræos 9. 11. ex interpretatione Dionysij Alexand. in epist. contr. Paulum Samosat. quam in huius versus commentario, non semel adduximus, Virginē appellauit Apostolus tabernaculum non manufactum, id est, non huius creationis: *Non in seruo habitauit* (aiebat Dionysius) *sed in sancto suo tabernaculo non manufacto, quod est Deipara, illic enim ipsa Rex gloriæ factus est Pontifex:* Quod licet humanis parentibus fuerit progenita, at ipsius concepcio non ad huius creationis clima, neque ad humanæ conditionis leges, sed ad gratiæ adpectum, & fauorem pertineat. Quā ad rem

I.

Psalm. 47. 2.
Bernard.

Ricard.

II.

Villalp.

Psalm. 92. 7.
Ad Hebr.
9. 11.

Dion. Ale.

Damasce.

sic appositè loquitur Damascen. orat. 1. de Natiuitat. Virgin. *Virgo templum Dei sanctum, quod Princeps pacis Salomon, id est, Christus construxit, & habitauit, non auro, & inanimis lapidibus ornatum, sed auri loco spiritu fulgens, & pro lapidibus pretiosis margaritam ingentis pretij Christum habens, vnde post nonnulla, sic infert. Cedat igitur Moyses, & Abrahami tabernaculum, vitâ, & ratione prædico Dei tabernaculo. Expende illa, auri loco spiritu fulgens, quibus manifestè adstruit Virginis conceptionem, siue primam huius templi constructionem, non carne ceptam, & spiritu consummatam, sed omnino in spiritu, eoque fulgenti, & ceptam, & consummatam fuisse. Sed quid sibi sequentia volunt? Pro lapidibus pretiosis margaritam ingentis pretij Christum habens. Vix in lucem venerat, & iam secum Christum habebat? Ita planè: Quæ enim signatè à Deo prædestinata fuit, vt Mater Christi esset, ad Christi regulam, & amussim à primo conceptionis instanti dirigenda, atque formanda, & velut ex ipsius Christi meritis, ne dicam ex ipso Christo, construenda erat. Quo placet referre, & peculiari ratione accomodare ecclesiasticam à Pontificali Romano, cum in templi alicuius fundamentum primus lapis iacitur, præfinitam, cærimoniam; etenim cum his verbis erigi constituique præscribitur. *Pone Domine Iesu Christe signum salutis in loco isto, & nō permittas introire Angelum percutientem*: Pulchra quidem ad hoc institutum verba, pulchrum quidem inuentum. Quid enim aliud hæc præ se ferant, quam cum in sacratissimi huius templi ædificationem primus conceptionis lapis iactus est Dominicæ Passionis iam operante virtute, egregium illud crucis erectum fuisse trophæum, vt in lubrico, ac præcipiti illo ad vitam aditu peculiare præ omnibus creaturis redemptionis munus Deipara experiretur, quo ab omni prolapsione præseruata, à cæde percutientis Angeli in omnes Adæ filios in distincto impetu seuientis, esset immunis. A quo non it, quod de magnificentissimi illius Salomonis templi, quod Mariæ typus extitit fundamentis peculiariter aliâ à reliquis ratione seruata dicitur, ex lapidibus pretiosis fuisse confecta. Sic enim habetur, 3. Reg. 5. 17. *Præcepitque Rex, vt tollerent lapides pretiosos in fundamentum templi*; nimirum, vt typus foret Mariani templi, fundamenta longissimè à reliquarum domorum fundamentis distare, etenim cæterorum ædificia licet magnifica, & pretiosis virtutum lapidibus ornata sint, at vilibus communis labis fundamini- bus innituntur, vnde prima hominum conceptio cum lapidibus, qui in fundamētis po-*

Pont. Rem.

3. Reg. 5. 17

nuntur, impollitis videlicet, & rudibus, quippe qui sub terram absconditi permanent, pulchre componitur; at Virginis templum pretioso conceptionis lapidi innixum ab imis fundamentis vsque ad supremum fastigium pulcherrimum, & ornatissimum est.

Sed enim, antequam in hac templi imagine progrediar, dicat forsitan non nemo. Quid nos magnum de Deipara enunciemus, cū illā Dei templum facimus, cum ex Pauli sententiā, omnes etiam Christi serui Dei templum sint? Sic enim ille, 1. ad Corinth. 3. 9. *Dei ædificatio estis, & num. 17. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos*, & eadem epist. cap. 6. 19. *membra vestra templum est Spiritus Sancti*; & ad Ephes. 2. 22. *& vos coædificamini in habitaculum Dei*; similiter, & Petrus, epist. 1. cap. 2. 5. *Et ipsi tamquam lapides viui super ædificamini domus spiritualis*. Sed respondebo ex Bernardo serm. 5. de Assumpt. Virg. vt omnes fideles Dei ædificatio, & domus sint, at Mariam Dei templum esse, quod singulari fuerit consecratione præditum, sic enim ille. *Cæteris sanctis datur gratia per partes, Beata Virgini totam se fudit plenitudo gratia, quæ fuit in Christo, quamquam aliter, & aliter, quia, in Christo fuit plenitudo gratia tamquam in homine personaliter difinito, in Maria vero velut in templo singulariter consecrato*. Sic ille: Quid verò fuerit Mariæ templum singulariter consecrari, ex communi aliorum templorum cōsecratione facile erit eruere; idque vel à Bernardo in serm. 1. in Dedicat. templi discere. Sanè in templorum consecratione ille inter omnes signatissimus ritus est, vt inscriptæ in templi parietibus cruces oleo innungantur. Quod sanè ad spiritualia templa accommodatum, dū oleum vulneribus curandis adhiberi solet, Isai. 1. 6. *Vulnus & linor, & plaga, tumens non est circumligata, nec curata medicamine, nec fusa oleo*, non obscure significat nos per Christi crucem remissionem peccatorum, atque omnium vulnerum, tam quæ à primo parente contraximus, quam quæ nobismet ipsi sponte infiximus curationē, sanitatemque siue in baptismo in alijs sacramentis percipere: id quod in pio illo Samaritano miserum viatorem, qui in latrones inciderat ad leges medicinæ, sic curante, vt alligaret vulnera, ac infunderet oleum, & vinum, Lucæ 10. 34. ex omnium Patrum interpretatione adumbratur, vnde Canticor. 1. 3. de animis à Christo redemptis dicebat sponsa: *Oleum effusum nomen tuum, ideo adolescentule dilexerunt te*, manifestè affirmans, ideo Christum Dominum in sui amorem homines vehementius rapere, quod se illis in vulnerum medicinam velut oleum effuderit. Ergo communi hac

III.

1. ad Cor. 3. 9.

1. ad Cor. 6. 19.

Ad Ephes. 2. 22.

1. Pet. 2. 5.

Bernard.

Idem. Bernard.

Isai. 1. 6.

Luc. 10. 34.

Cant. 1. 3.

lege in Dei templa omnes consecramur, Maria verò singulari cōsecratione gaudet, quippe quæ de se signatæ, ait Cant. 1. 13. *Fasciculus myrrha dilectus meus mihi*; ubi præter notissimam proprietatē præservandi a corruptione, quæ myrrhæ inest, pende illud, *mihi*, emphaticè dictum, ac si dicat Virgo sanctissima. Aliter ego ab alijs iustis in Dei templum consecror, quod multo honorificentius erga me Christus meus se gesserit, ut enim illis, oleum ad vulnerym curationem, quæ à peccato acceperant, ita mihi myrrha fuit, ut tam labis originalis culpæ, quam cuiusvis alterius corruptionis expertem anticipato remedio me redderet, ut in me omnino vera paræmia sit, *prius antidotum, quam vènerum*. Nec mihi aliquis hoc loco respondeat id redemptionis, curationisque genus, quo à lapsu, morboque virgo præservatur, veram redemptionem, curationemque non esse, ne scripturæ locutioni adærsari videatur: cum diuinus spiritus pleno ore, anticipatū remediū, quo quis à morbo defenditur medicinam appellauerit, Ecclesiastici 18. 20. *Ante languorem adhibe medicinam*.

III. Accinit signatissimū Zachariæ locū ex Zach. 4. 7. *Et educet lapidem primum, & exaquabit gratiam gratiæ eius*, ubi quamvis cōmunis opinio Cyrilli, Hieronymi, & aliorū Patrum ferat, per lapidem primum significari Christum, quibus ad stipulatur Chaldaeus vertens, *& emerget Christus, cuius ab æterno nomen dictum est*, at non minus elegans est expositio Rabbi Haccados, & antiquorum Hebræorum, apud Galatinum ipsam probantem lib. 7. de arcanis, cap. 3. per hunc lapidem primum Matrem Mesiæ, ex quâ ille excidendus esset accipientium, & quidē huic expositioni vox Hebræa, *tasab*, quæ nostræ, *primarium*, subest, maximè congruit. Nam ut ubi monet Ribera sememini generis est; sed quid de educatione, siue excisione primarij huius lapidis dicat Propheta, iam audi, *& exaquabit gratiam gratiæ eius*, siue ut legunt Lxx, *equalitatem gratiæ, gratiam eius*: vel ad verbum: *equalitates gratiæ gratiæ eius*, quæ eo ire videntur, ut innuatur, nō minori benignitate Deum in prima Virginis conceptione, ac in reliquo vitæ decursu se gessisse, dum æquali gratiæ tenore primum ipsius instans, ac reliqua vitæ spatia ab omni labe expertia esse voluit, vnde quidem bifariam hæc verba sub eadem sententiâ possis accipere, vno modo, ut illud, *eius* referatur ad ipsammet Virginem, & sensus sit, in educatione huius lapidis exæquasse Deum primi instantis gratiam gratiæ reliquorum, ut à primâ illius conceptione indefinente cursu gra-

tia in Virginem diffunderetur, maximeque sibi æqualis foret. Alio modo, ut non ad Virginem, sed ad ipsummet artificem primariū hunc lapidem educentem Dei, videlicet, sapientiam Christum, cuius meritis purissimæ Virginis conceptio incumberebat, referatur, exæquabit ergo Christus Mariæ gratiam gratiæ sui ipsius, non quod illius gratia Christi gratiæ æqualis fuerit, quæ enim finiti ad infinitum proportio, & æqualitas? Sed quod tam filius, quam Mater præ omnibus mortalius in hac purissimæ educationis gratiâ omnino æquales sint. Huc pertinent ea Cant. 6. 9. verba, *pulchra ut Luna, electa ut Sol*, in quibus magnæ elegantia sapiens, aliter de Virginis pulchritudine, aliter de electione, siue prima conceptione locutus est: cum enim Paulo teste, 1. ad Cor. 15. 42. *Alia sit claritas Solis, alia claritas Lune*, non licuit sapienti pulchritudinem, siue claritatem Virginis, quæ gratiarum, virtutemque congeriem significat pulchritudini Solis iustitiæ comparare. Licuit tamen, & libuit eius educationem cum conceptione Christi componere, quia utraque immunis à labe fuit; ideo optime dixit, *pulchra ut Luna, electa ut Sol*.

Iam in augustissimâ Salomonis templi fabricâ id etiam obserua illius ianuas oliuæ postibus aduolui, simulque ut clarius hoc mysterium eluceret, Cherubinorum, ac palmarū eminentibus celaturis ornatas esse: sic enim 3. Regum, 6. 33. *In introitu templi postes de lignis oliuarum quadrangulatos, & duo ostia de lignis ab ignis extrinsecus, & sculpsit Cherubin, & palmas, & celaturas valde eminentes*: Vbi cū tam sit certum, templi aditum cōceptionem, seu Virginis ad vitam ingressum adumbrare, quam oliuam, & apud sacros, & apud prophetas auctores misericordiæ esse symbolum, manifestum sit, peculiari misericordia, ac benignitate erga Virginem in primo ipsius ad vitam aditu Dominum vsum fuisse, à communi, videlicet, ingredientium omnium in vitam lege, labeque secernēs. Id quod his postibus, seu portarum valuis insculptæ palmæ magis confirmant: ostendunt enim in ipso aditu ad vitam egregium de hoste, qui portas fuerat agressus, Virginem reportasse trophæum, eiusque caput triumphanti pede cōtriuissē. Quo sanè sensu de his ianuis iam antea Regius Vates præcinerat Psalm. 86. 1. *Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob*, sed ne hic ab alijs excogitata persequar, solum expendo verbum, *diligo*, & Græcū, quod illi subest, de quibus hoc eodē versu, adnotat. 5. monui ita à verbo, *amo*, esse discriminanda, ut verbum, *amo*, voluntatis prosecutionem, & vim, *diligo*, autem non tam

Cant. 6. 9.

Guero

1. Ad Cor. 15. 42.

V.

3. Reg. 6. 33

psal. 86. 1.

hunc

hunc amoris impetum, quo quis in rem amatam pronus fertur, quam eū animi affectum, qui ad mentis iudicijque delectum, & approbationem consequitur, significare. Non ergo ut cumque portas Sion amare Deus dicitur, sed eo affectu diligere, qui rem simul amatam probet, & amore dignam esse confirmet, quod Virginis conceptio omnino immaculata, ac proinde dilectione, quæ cum mentis iudicio coniungatur, digna fuerit. Aliter enim clamer Habacuc, cap. 1. 13. *Mundi sunt oculi tui, ne videāt malum* (iudicio, nimirū, approbationis) & respicere ad iniquitatem non potes.

VI.

Porro hos olim postes siue clementiæ quācum Virgine in ingressu vitæ Dominus usus est, peculiare illud ipsius Epitheton quo à Psalte, *Adiutor in opportunitatibus* esse, dicitur Psalm. 9. 10. optimè stabilit, & firmat. Nam si aduertis is est in opportunitatibus adiutor; quicui qui in lubrico versatur ante lapsum opem affert: sic dicebat Arnobius lib. 7. aduers. gentes à nobis, ad cap. 1. vers. 6. adnotat. 1. n. 2. pro gratiæ excitantis dogmate adductus: *Bonus auxiliator numquā rogari se possit; sponteā semper opitulatione subueniens*. Vnde ē contrario de se ipso opportunum auxilium infidelibus, & adulteris filiis denegante dicebat: *Ego retribuam in tempore, ut labatur pes eorum*. Deuter. 32. 35. preme illud; in tempore, est enim idem, ac in occasione in opportunitate, in instanti vrgente: vnde ibi ex Hebræo Pagninus. *Mea est ultio, & retributio in tempore, quo nutabit pes eorum*: hoc est, in opportunitate efficaciter adiuvandi, manum subtraham, atque inde fiet, *ut labatur pes eorum*. Quare Augustinus lib. de diligendo Deo, sic ipsi, quod opportunus sibi adiutor fuisset, gratias refert: *nō enim sola quæ commisi peccata, sed etiam quæ te protegente nō commisi, totum à te dimissum deputandum est*. Quod statim sic explicatius confirmat: *Tribus autem modis à peccato memini cōseruatum; scilicet, occasionis subtractione, resistēdi datā virtute, affectionis sanitate: multa enim in peccata incidissem, si data esset occasio, sed Dei miseratione non me talis opportunitas apprehendit, in multa que cecidissem grauitus impulsus violentiā temptationis, sed virtutem dedisti mihi Domine, ut sub me esset appetitus meus, & ei quā sentiebam concupiscentiæ minimè consentirem, sed à quibusdam peccatis tam longe me fecit tua miseratione, Domine ut penitus abominarer ea, & ne vlla me quidem eorum tentatio molestaret*. Hæc Augustinus. En Deum adiutorem in opportunitatibus, in occasionibus, in labēdi periculo, in momento ante lapsum: Ergo tenemur dicere Deiparam ab omni originariā

labe fuisse immunem. Sed inquis vnde locus? Aperiam, si à te prius perquisiero; an Virginē, carissimæ sponsæ, dilectissimæ, imò & colendissimæ Matri, Deus opportunus adiutor aliquando fuerit? Quis audeat negare? Porro si non negas, fatearis opus est Virginis immunitatem: Nam si mentem adhibes; hæc vna occasio fuit, atque opportunitas, in quā Deus illi, *Adiutor in opportunitatibus*, extiterit: Quod enim ipsa omnis actualis culpæ siue mortalis, siue venialis expers omnino fuerit, id nō tam ē te matris, quā filij est, ut recte monet Sancti Thom. 3. p. quæst. 27. art. 4. in corpore, inquit: *Quos Deus ad aliquid eligit, ita preparat, & disponit, ut ad id ad quod eliguntur inueniantur idonei secundum illud, 2. ad Cor. 3. 6. Idoneos nos fecit ministros noui Testamenti, Beata autem Virgo fuit electa diuinitus, ut esset mater Dei, & ideo nō est dubitandum, quod Deus per suam gratiam eam ad hoc idoneam reddidit, secundum quod Angelus ad eam dicit: Inuenisti gratiam apud Deum: Ecce concipies, &c. Nō autem fuisse idoneam mater Dei, si peccasset aliquando: tum quia honor parentum redundat in prolem secundum illud, Prouerb. 17. Gloria filiorum Patres eorum: vnde & per opprobrium ignominia matris ad filiū redundasset. Tum etiam quia singularem affinitatem habuit ad Christum, quia ab eā carnem accepit. Vnde sic statim concludit. Et ideo simpliciter fatendum est, quod Beata Virgo nullum actuale peccatum commisit, nec mortale, nec veniale; ut sic in eā impleatur, quod dicitur. Cant. 4. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te: Hæc S. Tho. Certè ut hæc verissima sunt, ita Deū in Angelici Doctoris sententia Matrem suā ab omni mortali, siue veniali peccato immunē reddidisse potius fuerit, sibi ipsi quā Virgini adiutorē in opportunitatibus se præbere; ut ergo Matrem suam, semel eum opportunē adiuuissē dicatur, qui omnium in opportunitatibus adiutor est, ab originali iētū ipsam protexisse censerī debet. Nec opportunus quidem aliquando Deiparæ auxilium, si & ad verborum sonum, & ad sensum rei attenderis, quam eo in momento ipsi attulerit, quippe opportunum ab ob, & portus, cōpositum putatur, ut quod nobis commode, in tempore, & optato cōtigit, idem, ac nauigantibus portus, vtilissimum illis, scilicet, ac optatissimum fuerit. Sanè de communi hominum ad vitam ingressu, scitè dixit Ambros. in orat. de obitu Theodosij: *Quos naufragos in hanc vitam, quidam natura fluctus expuerit: quod videlicet à naturā originis peccatō obnoxia velut à turbulento mari, in vitam non ut in portum, sed velut in scopulos in peccatis concepti allidamur. Quid igitur magis**

Habac. 1.
13.

Psalm. 9. 10.

Arnobius.

Deut. 32. 35.

Pagnin.

August.

S. Thom.

2. ad Cor.
3. 6.

Prov. 17. 6.

Cant. 4. 7.

Ambros.

opportunitatem, quam nauiganti portus ne naufragium faciat? Quale Virgini opportunius auxilium, quam in vitæ limine à filio comiter, & virbane excipi, & pro communi naufragio optatissimum salutis portum ab eius manu recipere. At qui ut hæc plene, & vnde quæque subsistant ad ea quæ vers. 6. adnot. 2. n. 11. de Christo respectu Matris non quæ sua, sed quæ illius erant quærentis, atque ideo bonam ipsius famam, & nomen propriæ exilimationi anteferebat operæ pretium erit recurrere: inde enim fiet manifestum, ipsum non potuisse non opportunum Matri auxiliatorem in portu se exhibere, cum & id ad Matris honorem maximè expectaret, & à filij dignitate adeo non esset alienum ut ipsi potius mirificè congrueret.

VII.

Pulcher ergo climate, & sub indulgentissimo gratiæ sidere fundatus mons Sion: Pulchrum iam radicibus videamus; sensum id quidem cum superioribus habet communem, sed penitiori quodammodo rem explicat. Hæc enim ab arboribus desumpta similitudo, propriam conceptionis naturam, & conditionem, proprius videtur exprimere: Sane ut arbor terræ succum, vitamque ex radicibus haurit, ac percipit, ita homo, qui in scripturis frequentius cum arbore componitur, quasi originem, atque propaginem à parentibus terrenis, velut per radices trahit: Hinc ut Israelitici populi vitiata origo à Domino exprobraretur Ezechielis, 16. 3. dicitur: *radix tua, & generatio tua de terra Canaan, quod magis explicat subdit, Pater tuus Amor rhaus, & mater tua Cethæa*: Quare ut tota humana natura labe originali infecta, ad viuum depingeretur, aptius nihil, quam arborem, vitiatis, & carie corruptis radicibus delineares; vnde elegantissimè pro more suo Petrus Chrysologus versans ea Pauli verba, per peccatum mors. Ad Roman. 5. 12. serm. 111. sic inquit: *O crudelis fera, & non vno capite, in humanum genus seuire contenta, quam videmus tota humana stirpis germina tam pretiosa deuorantem, srino ere, siquidem, peccatum rapit, mors deuorat, & iudit infernus, & ita in omnes homines pertransit! O dura hereditas! O crudelis! O miseril! Quibus nec adspici libuit, nec renunciare licuit nos heredes, & ne hoc iniustum forsitan videatur, respondetur, quia omnes per vnum; nunc quid non in semine tota arbor? Vitium ergo seminis, vitium totius est arboris. Sic Chrysologus. Vnde quidem omnimoda Deiparæ puritas, & ab originali labe immunitas clarius emicat. Etenim dum tota humanæ naturæ arbor in semine vitiata, atque in radicibus corrupta esse perhibetur, signatissi-*

mè de Mariâ decantatur, pulchram esse radicibus arborem, quæ sic ab Adamo pululauerit, ut nihil ex Adami culpa sordidum ipsi adhæserit, sed defœcatum immaculatumque omnino ab illo originem traxerit.

Sanè, & huic rei intentus, & sub hac imagine dum Virginem cum lætica seu gestatorio læcto, in quo diuinus sponsus gestaretur, suasque haberet delicias composuit accuratâ locutione dixit sapiens. Cantic. 3. 9. *ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani*. Notetur dicendi modus, *de lignis Libani*: cur de lignis nec de arboribus? Porro arbores Libani, quâuis Cedri sint, (hæ enim propriæ illius montis plantæ,) hoc est, imputribilis naturæ, at dum non sunt excissæ, neque ad fabrefaciendum opus perpolitæ, atque dolatæ, naturalibus innituntur radicibus, terræque inhærent, ac proinde succum ab ipsâ trahere necesse est: ligna vero non denotant arbores, ut in terrâ defixas sed ut à naturali situ abscissæ, ac detruncatæ nullum iam terrenum sugunt alimentum, aut succum. Ecce Virginem in Dei ferculum, & quietis locum constructam, non ex arboribus in terrâ radices agentibus, sed ex lignis dolatis, atque perfectis, quæ nihil habeant cum terra commune: Sed quoniam id modo fuerit? Numquid è primis nostris parentibus, nõ dum peccati labe infectis, quædam ab omni contagione pura, seruata fuerit particula, ex qua immaculata Virgo formata fuerit? Sic cum Galatino lib. 7. cap. 3. censent plures, quibus non leuiter ad stipulaturum videtur Damascenus orat. 1. de Mariæ natiuitate, sed ego ne solidis, firmisque rebus dubias, & incertas videar admiscere, ab eâ cogitatione abstineo, & ad diuinum beneplacitum, quo Virginem, ex quâ carnem ipse erat suscepturus, celo splendidiorem, astrisque mûdiorem voluit efficere, totum me conuerto: ac præfatis verbis, illud tantum innui, contendo; pulchram radicibus Deiparam extitisse, hoc est, ita fuisse conceptam, ut in gratiâ, à qua primum alimentum traheret, radices ageret non quidem quod alio, quam communi generationis modo, à parentibus fuerit genita, sed quod respectu peccati originalis, quod in generatione, & conceptione, quasi per radicem trahitur, ita fuerit à diuina gratia preuenta, ac si communi generationis modo concepta non fuisset, sub quo sensu, præfato loco de Virginis immaculatæ conceptione luculenter dixit Damascenus: *Natura gratiæ factum anteuertere, minime ausa est, verum tantisper expectauit, dum gratia factum suum produxisset.*

Quam sanè ad rem valde est accommodatâ

VIII.

Cantic. 3. 9.

Galatin. Damascen.

Ezech. 16.

Chrysol.

Ad Rom. 5. 12.

Eccl. 24. 18.
Cant. 7. 7.

Philo.

Ad Philip.
3. 20.

Tertull.

Seneca.

Mat. 13. 46.

Plinius.

X.

Palmarum metaphora, sub qua frequentius virgo in Canticis, & alijs Sapientiarum libris commendatur præsertim verò Ecclesiastici, 2. 4. 18. *Quasi palma exaltata sum in Cades, & Cantic. 7. 7. statura tua assimilata est palma, ea namque est palmarum natura, ab aliarum arborum genio valde dissimilis, ut vitalem vim non in radicibus humi defixis, sed potius in summo habeat, quasi à cælo potius, quam à terrâ naturalem succum, alimentumque trahat, sic enim de ipsâ Philo libro de vita Moysis. Palma arborum præstantissima, aspectu pulcherrima, fructum quoque fert optimum; & vitalem vim habet, non in radicibus defossam ut cætera, sed in summo quasi cor sitam. Vbi vides, quomodo hic Mariæ mons, pulcher radicibus sit, quando nihil sordidi, vitiatique succi, à parentibus in conceptione sua traxit. Non secus ac si vitalem vim, non à terrenis radicibus, sed à cælestis gratiæ origine haberet. Planè, quod Paulus hac nostra epist. cap. 3. 20. de perfectissimo vitæ suæ ordine, & conuersatione, dixit: *Conuersatio nostra in cælis est*; siue ut vertit Tertullianus. *Municipatus noster in cælis est*, & quod mystico sensu de viro sapiente, & iusto, Seneca epist. 39. *sursum illum vocant initia sua*, id optimo iure de primo vitæ suæ conceptu beatissima Virgo enūciauerit, cui nihil humana propago potuit obesse, quominus ab omni originali maculâ immunis conciperetur. His illud adiunge, Virginem, dubio procul eam Margaritam fuisse, qua inuenta cælestis negotiator, dedit omnia quæ habuit, ut compararet eam. Matth. 13. 46. Sed enim de Margaritæ conceptu, sic scripsit Plinius lib. 9. cap. 35. *Origo, aut genitura concha est, haud multum ostrearum conchis differens: has ubi gennitalis anni stimulauerint, ora pandentes, se se quadam oscitatione impleri roscido conceptu tradunt; gravidæ postea enniti, partumque cõcharum esse Margaritas, pro qualitate roris accepti; si purus influxerit, candorem conspici; si vero turbidus, & fetum sordescere; eundem pallere, cælo minante; conceptum quippe ex eo constare; cælique eis maiorem societatem esse, quam maris. Hæc de Margaritarum conceptu Plinius, quæ pulcherrimæ huius Margaritæ conceptioni iure accommodes; etenim dum sub pulchro gratiæ climate secundæque cælestis fauoris aura aspirante, cœloque minimè minante, sed fauente gratiarumque cumulum diffundente, & gaudium vniuerso mundo annunciante concepta est, nihil pallidi sordidique hausit, cœli quippe ei maior, quàm maris societas fuit.**

Redeo ad radicem pulchritudinem; & mihi met ipsi obijcere placet Isaïæ verba, in quibus Deipara, arbor cum radicibus

nominetur: sic enim Vates, cap. 11. 1. *Egredietur virga de radice Iesse: in quæ celebris est Hieronymi expositio, virgam de radice Iesse, sanctam Mariam Virginem intelligamus: En ergo Mariam signatè ex radice Iesse pullulasse dicitur. Sed ad faciem id quidem, non reapse: Quare ex Procopio inibi, & alijs obserua Hebraice pro illis verbis: de radice: haberi quæso; hoc est: ex trunco præciso, ut dilucide, ac eleganter innuatur, nihil huius virgæ conceptioni, & egressui naturali, parentum radices obfuisse, quo minus ipsa ab omni labe peccati conciperetur immunis, non secus ac si ex humanis parentibus ortum non duceret; præcisusque fuisset generationis humanae truncus, ut nihil ex succo terreno, quod labe peccati esset infectum traheret. Quod si Virgæ nomine retento, metaphorâ paulisper immutatâ cum Cyrillo Ierosolymit. citato loco, necnon cum beato Ephrem serm. de Beatæ Mariæ laudibus, Bernard. hom. 2. in Missus est: Virginem appelles virgam Aaron tot miraculorum effectricem, vide quid de ipsa dixerit Bernard. serm. in cap. 12. Apocalypsi. Quid etiam Rupertus, sic enim prior: *Hanc Sacerdotalis virga, dum sine radice floruit designabat. Quid est enim, sine radice floruit, nisi absque infectione culpæ progigni? Similiter Rupertus ad cap. 1. Cantic. hanc virgam cum Deipara, sic componens: Sicut virga illa virgas maleficorum, & incantatorum deuorauit, & omnem superbiam Egyptiacam obtinuit, ac deinde germinauit, fronduit, floruit, & fructum protulit, non plantata, non succo terræ animata, sed virtute cælesti supra usum naturæ proiecta, sic tu pulcherrima mulierum, amica mea, cunctam prauitatem hereticam interemisti, superbiam diaboli detecisti, conceptu florida, partu fructifera. Hæc Rupertus, pendè illa, germinauit, fronduit, floruit, non plantata, non terræ succo animata, quæ eo eunt, ut virga hæc ex trunco præciso, siue ex lignis Libani supra usum naturæ ortum duxisse asseratur.**

Nec videtur quidem id prætermisum ab Euangelistis: etenim Matthæus dum Christi generationem suscepit narrans, sic progenitorum seriem contextit, ut qui Mariæ Parentes maxime referre debuisset, illos silentio premit, & pro illis Iosephi Patrem substituât. Dum verò huius ratio ab interpretibus accuratè disquiritur, cum Mariæ Parentes recensuisse, & nihilo fuisset difficilior, & ad genus Christi intelligendum multò clarius, illud non omnino abs re dixeris, eandem Matthæo, ac Salomoni mentem fuisse, ut indicaret Virginis seculum, non de

Isai. 11. 1.

Procop.

Cyr. Ieros.
Bernard.
S. Ephrem.

XI.

Mat. 1. 16

arboribus, sed delignis Libani fuisse confectum, quod licet reipſa ab his omnibus Principibus, quos ipſe ſingillatim refert, necnon immediate à ſanctiſſimis Ioachimo, & Anna, per veram generationem orta fuerit; at quoad originalem maculam quæ à parentibus in filios tranſmittitur, ita fuiſſe exemptam, ac ſi nullum à terrenis parentibus ortum duceret. Conſentit ſub diuerſa locutionis, ac narrationis ſerie Lucas, cap. 3. 23. qui Chriſti genealogiam, & progenitores recensens, non vt Matthæus, qui ſumens ab Abraham exordium uſque ad Ioseph devenit, ſed inuerſo ordine à Ioseph incipiens ad primum uſque parentem Adamum peruenit, inquit, *qui fuit Serb, qui fuit Adam*: nec ibi ſubſtans adiecit, *qui fuit Dei*: ſed quid opus fuit addere, *qui fuit Dei*? Fuiſſetne aliquis adeo rudis & humanitatis expertus, qui neſciret primum à Deo formatum hominem? Non opinor: Cur ergo id addidit Lucas? Crediderim, emphatiſim ea verba in immaculatæ Virginis conceptionis gratiam habere; vt ſenſus fuerit, Deiparam de cuius generatione inibi ad genus Chriſti demonſtrandum agebatur, ab Adamo prout à Deo recentere egreſſo non vt peccati labe infecto ortum ducere; atque ideo illud, *qui fuit Dei* reduplicatiue, vt inquitur logici eſſe ſumendum; ac ſi dicatur Adami quidem filiam Virginem fuiſſe, ſed (quod attinet ad originalem labem) Adami filiam prout à Deo, hoc eſt, in rectitudinis ſtatu formati; quod forſan innuit, *Lectio Syriaca, qui ex Deo*, eo modo quo ſupracitatus dicebat Theophylactus. *A Virginem enim Mariâ, & ſola ſecundum carnem eſt natus, & matre quidem ſecundum ſupernum illum, & celeſtem ortum*: Quò maximè facit, quod de pelliceo Her à ſerie progenitorum Mariæ excluſo præced. adnotat. diximus.

XII.

Si inquit, quæ fieri potuit, vt Adæ filia Adæ maculam non contraheret? Num potuit capitis vitium in membrum non deriuari? Reſpondet quidem pro Virginis immunitate Salomon, Cantic. 4. 4. *Sicut turris David collum tuum, quæ edificata eſt cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium*. Verum vt imaginis elegantia, ad rem hanc innotefcat, ad quid turris illa à Dauide fuerit conſtituta: audi ab Ambroſio in Pſalm. 118. octonario 4. dicente. *Condidit turrim illam David, & ſuper murorum edificauit excelfa, vt ſubſidio pariter, & decori eſſet; ſubſidio, quia hoſtem præuidet, & expellit: decori, quia non ſolum inter humilia, ſed etiam inter excelfa ſupereminet*: Pendet

illa, *ſubſidio: quia hoſtem præuidet, & expellit*. En igitur comparationis vim, dum virgo ſic Adæ; tamquam capiti vnita à Salomone dicitur, vt tamen ipſius collum per quod vitia ti capitis influxus erat tranſiturus, non ſecus, ac turris illa, quæ vt hoſtem èminus præuideret, & valido conatu fugaret adificata, fortiſſimisque propugnaculis munita, atque omni clypeorum, & armorum genere erat inſtructa, firmiſſimo diuini fauoris munimento, ornatu eſſet, atque munitu, vt hoſtis venenofa illa buccellâ, quæ Adamo, eiufque poſteritati mortem intulit, armatus adueniret, vt Virginem occuparet, & veluti per collu tranſiret, nō præuideretur ſolu, ſed etiâ expelleretur, atque fugaretur. Firmat Sapiēs ſua pro Virgine aſſertionē ſimili imagine, Cant. 7. 1. inquit: *Nasus tuus ſicut turris Libani, quæ reſpicit contra Damascum*: Vbi præter ſolertiam, atque vigilantiam, quæ hoſtiles inſidias ſpeculatur longèque repellit; Libani turris contra Damascum ſignatè reſpiciens, res myſterij plena eſt. Nam Libanus candidus ſiue albus interpretatur vrbis verò Damasce, tum Syriæ caput erat, tum etiam, *ſanguis, ſiue ſanguinis potus, aut, oſculum*, à Hieronymo explicatur; ex quibus bene elicias, Virginis candorem, ſiue immaculatam conceptionem, ſanguinis potum, ſiue oſculum, hoc eſt, originale peccatum quod iure caput fontemque reliquorum appelles dum longius præuidit longiſſimè ſubmouiſſe, atque fugafſe. Vndè Bernard. ſerm. 4. ſuper *Salve Regina*, diſſertiffimè in hanc ſententiam ait: *Tu naſus Eccleſia ſimilis es turri: celſa videlicet, dignitate; firma granitate, turris es Libani; Libanus mons, qui dicitur dealbatio altam præ omnibus ſignat innocentiam tuam. Innocens fuiſti ab originalibus, & ab acturalibus peccatis; nemo ita præter te*. Sic ille. Eſt verò hic germanus ſenſus verborum Geneſis 3. 15. *Ipoſa conteret caput tuum*: ſed obſerua primum, Hebræam vocem, *ros*, quæ voci, *caput*, ſubest, æquè ſignificare toxicum, quod omnium lethalium ſuccorum caput ſit. Deinde verbum, *ſupb*, pro quo noſter poſuit, *conteret*, propriè verti poſſe, *exuſtare*, ſeu peculiari cum impetu, & vi ſtando longius ponere, vndè videas ſententiam eſſe, Virginem vehementi ſtatu primordiale virus à capite deſcendens exuſtaſte, à ſe quam longiſſimè remouiſſe: Sane illa, quæ quis à ſe ſtatu remouet, non omnino ſibi proxima, ſed aliquanto diſſita eſſe, necceſſe eſt, aliàs ſtatu ea arcere non poſſet. Ergo ſerpentis virus non iam Virgini inhærens, ſed adhuc longè exiſtens ab ipſa, exuſſatum,

Luc. 3. 23.

Lect. Syr

Theophyla.

Cant. 4. 4.

Ambros.

Cant. 7. 1.

Hieronym.

Bernard.

Gen. 3. 15.

& quam longiſſime amotum eſſe, perhibetur.

XIII

Sed tertiam iam imaginem, ſub quâ puriſſimam Virginis conceptionem non minus opportunè, & eleganter Regius Vates celebrat, perſequamur. *Pulchra* ergo *ſponſa*, in ſui conceptione Dei Mater dicitur, vt quæuis ab ea macula, qui uis næuus, qui eximiam omnium pulchritudinem, qualem Dei ſponſam habere decet, vt cumque ſcedaret, procul amādetur, iuuat Cāt. locus 4.7. *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te*: qui vt vulgo circumferri ad hanc rem ſoleat, habet tamen aliquid vulgari oculo non omnino peruium. Preme ergo in primis illud, *tota*, quæ voci, *pulchra*, præpoſita magnam emphasiſim habet: nimirum, perfectâ pulchritudo, delicatiſſima, & ſcrupuloſa res eſt; ſcitè enim illud, dixit Seneca epiſt. 33. *Non eſt formoſa mulier, cuius crus laudatur, aut brachiū, ſed cuius vniuerſa facies admirationem ſingulis partibus admittit*. Quod pulchritudo tam ſingularum partium decorem, quam ipſarum inter ſe concinnitatem, ex quâ peculiariſ venuſtas reſul- tet, ſignatim exigit: quod ad animæ pulchritudinem ab eodem Seneca, (ſi eius ſunt Pro- uerbia, quæ ipſi vulgo tribuunt) ſic aptatur: *Sicut formoſa p̄ctura eſt, quam nulla pars errat, ſic & formoſus homo, in quo nulla pars peccatis fada eſt*. Vndè quidem fit, vt ſi ſummo iure agamus, nullus ex mortalibus, quantum- uis ſanitate conſpicuus nobis eſſe videatur, perfectè, & totus pulcher fuerit, cum præter minuta errata, quibus nemo caret, originalis macula, (à quâ, *nemo mundus ſuper terram*, (Iob. 15. 4. iuxta Lxx.) *nec infans vnius diei*.) omnes comprehendat. Quare huic inſtituto bene accommodatur, quod apud Boetium lib. 3. de Conſolat. dicebat Ariſtoteles. *Si linceis oculis homines intuerentur, vt eorum viſus quacumque obſtantiâ penetraret, nō ne introſpectis viſceribus, illud Alcibiades pulcherri- mum corpus, turpiſſimum videretur?* Vndè ipſe ſubdit. *Igitur te pulchrum videri non tua natura, ſed oculorum ſpectantium reddit infirmitas*. Prodit ſe iam viſ, & energia huius Dei- paræ attributæ laudis, vt linceis etiam oculis vndique circumſpecta tam quoad externā, quā quoad interiorem animi faciē, tã per omnes vitæ partes, quæ ſub aſpectum cadūt, quam in ſecretiſſimo illo conceptionis ſuæ inſtanti, *tota pulchra*, perfectèque formoſa fuerit, omnibus peculiari decore inter ſe cōcinnentibus pulchritudinis, ſive ſanctitatis, ac puritatis partibus: Expresſit hanc cogitationem Hugo Viſtorin. ſerm. de Aſſumpt. vbi componens hæc cœleſtis ſponſi verba, cum illis ſponſæ ad ipſum: *Ece tu pul-*

Cant. 4.7.

Senec.

Iob 15. 4.

Boetius.

Ariſtot.

Hugo Viſt.

cher es dilecti mi, & decorus: Cantic. 1. 15. Cant. 1. 15.

Sic ex Chriſti perſonâ, inquit: *Ego totus pulcher, & tu tota pulchra*: ego per naturam, & tu per gratiam. *Ego totus pulcher, quia totum, quod pulchrum eſt, in me eſt; tu tota pulchra, quia nihil, quod turpe eſt, in te eſt*. Vbi maxime notandum diſcrimen ſub quo, & ſe ipſum & Matrem Dominus laudat, dum ſibi omnium virtutum decorem, & pulchritudinem tribuit; à Virgine verò quidquid turpe, aut immundum fuerit ſignatè remouet. Nimirum Dei filio nulla ſubelle poterat macula, ideo non tam neceſſe fuit dicere, nihil in ipſo turpe eſſe, quam omne quod pulchrum eſt, in eo inueniri; at quoniam virgo quâ Adæ filia erat, niſi ex peculiari Dei priuilegio originali labi foret obnoxia; eo modo notanter eius pulchritudo commendatur, vt nihil quod turpe eſt in eâ fuerit, vt videlicet, ad modum formosæ p̄cturæ, in qua nulla pars errat, ſic tota pulchra Dei para dicatur, in qua nulla pars peccato ſœda ſit.

Accinit huic cogitationi, quod ſubiunxit Salomon: *& macula non eſt in te*: ſi diſcrimen quod in ſerie orationis inter hæc, & præcedētia verba appoſuit obſerues. Nimirum, in Hebræo dum virgo vndeque pulchra dicitur, haberi verbum, *es*, cum autem ſubditur maculam illi nullam ſubelle, nullum apponi verbum, atque ideo de verbo ad verbum ſic legi: *Tota pulchra es amica mea, & macula non in te*: O oppoſitiſſimam verbi omiſſionē! Planè vt ipſa innuatur, nullū vnquā extitiſſe tempus in quo virgo maculam contraxerit, nec de præſenti, aut de præterito, aliquo modo poſſe affirmari originalis peccati næuum ipſi fuiſſe; ſanè ſi diceretur, *macula non eſt in te*, diceret forſan non nemo, non eſt quidem modo, at aliquando fuit. At enim verò dum de indiſtriā nullum apponitur verbū, quod tempus aliquod importet, vocaliſſimā reticentia dicitur omni tempore pulchram Virginem fuiſſe, nec vllō temporis inſtanti maculam ipſi adhæſiſſe, poſſe enunciari, vt dum virgo tota pulchra, & eſt, & fuit, & erit & ſemper extitiſſe aſſeritur, nullum quidem verbum temporis enunciatium ad maculā à Virgine remouendam ſacro ſcriptori ad manum fuiſſe appareat, quippe nullum contrahendæ ſordis tempus inuenit, vt videris vrbaneſſimam non eſſe, ſi quod ipſe bene, & comiter hæc artiſcioſa verbi omiſſione in Virginis gratiam adſtruxit, tu pro libito velis deſtruere. Abi. Non ne Maria, liber eſt generationis Ieſu Chriſti, liber inquam Dei, hoc eſt, ſpiritu Dei viui conſcriptus? Quid igitur mirum, ſi erratis careat? Alius certè Mariæ liber à meo

XIII.

libro fuerit, quippe hunc Typographi mortales, cæcutientes, oscitantes typis mandant, ideo à primâ, usque ad ultimam lineam erratis, mendisque scatet; at sacrum Mariæ librū ipsemet Deus, qui vel ipsomet Gentili Plinio teste, lib. 2. cap. 7. *Totus est sensus, totus visus, totus auditus, totus anima, totus animi, totus sensus*; imprimendum suscepit, nullum ergo in illo erratum, nullam labem, nihil omisum, siue prætermisum quæras. Audebat aliquando Moyses Domino in populum dirum supplicium inferre molienti egregiâ simulque religiosâ animositate obniti illis verbis,

Plinius.

Exo. 32. 31.

August.

Exod. 32. 31. *Aut dimitte eis hanc noxam, aut si nō facis dele me de libro tuo, quem scripsisti.* Quæ quidē, ut bene notat Aug. q. 147. in Exodū non diceret, nisi ex fiducia, quam de Deo priorem conceptam habebat sibi fuisset omnino persuasum, ē Dei libro minime ipsum fore delendum: *Securus quidem hoc dixit* (inquit August.) *ut à consequentibus ratiocinatio concludatur: id est, ut quia Deus Moysen non deleret de libro suo, populo peccatū illud remitteret.* Sed quæ fuerit huius confidentiæ ratio? Cur securus id Moyses diceret, quasi à Deo de libro suo non esset delendus? Nimirum, tam ingenio, egregioque animi sensu de Dei libro existimans, ut lituram aliquam in eum posse cadere, minimē sibi persuaderet: ac si secum ille hoc mente peruolueret. Noui Dei librum nullis erratis siue lituris esse obnoxium; ab illo ergo non delebor: quid igitur restat, nisi Dominus parcat populo suo. Sanē eam Dei libri, siue diuinarum tabularum naturam esse, ut in ipsas litura, vel interitus nō cadat, sic affirmabat Gregor. Nyssen. orat aduersus eos qui differunt baptisma. *Oves ad signaculum, & signum crucis, quod malis opem fert, & remedium* (festinate.) *Date mihi nomina, ut ego ea imprimam libris sensibus, & scribam atramento: Deus autem ea signet in tabulas, in quas non cadit interitus, scribens proprio digito, ut olim legem Hebræis.* Idem ergo de hoc sacratissimo Mariæ libro cogites velim: esto securus nullam in eas tabulas liturā incidisse, quas proprio digito, ut legem olim Deus conscripsit ne verō, fidei iussore non dato, id dixerim; audi Psalterium Regium de hac pulchra sponsa, dicentem: *Adstuit regina à dextris tuis in vestitu deaurato.* Psalm. 44. 10. ubi Paraphrastes Chaldeus hæc habet. *Stabit liber legis in latere dextera tua, & exarabitur in exemplari splendore tuo velut obrizo ex opbir:* opportunissimē: nec enim liber legis solum Regina cœli dicitur, sed eam etiam esse in quâ aureis litteris, & lineis, Dei splendor, exaratus sit. Quid iam candidius Dei Matre, quid splendidius eā, quam splendor elegit? ut dicebat Ambrosius.

Nyssen.

Psal 44. 10
Chald.

Nec pigebit addere, quod prophanus ille epigrammaticus cum libro suo cōferebat, dum illum detractionibus, & irrisioni sciolorum potius eligentem, quam auctoris lituras perferentem, sic facit.

*Argilethanas manus habitare tabernas,
Cum tibi parue liber, serinia nostra vacent.
Nescis heu, nescis domina fastidia Roma,
Crede mihi nimium Martia turba sapit.
Maiores nusquā ronchi iuuenēsque senēsque,
Et pueri nasum Rhinocerotis habent:
Sed tu ne toties Domini patiare lituras,
Neve notet lusus tristis arundo tuos,
Æthereas lascive, cupis volitare per auras
Ifuge: sed poteras tutior esse domi*

Martialis.

Adeō quidem lituras ipsimet turpes libri, liturisque dignissimi exhorrent, ut præ illis reprehensiones, & irrisiones amplexari malint. Felix igitur fueris si omnem ab hoc purissimo libro, & lituram, & reprehensionem remoueris, præsertim cum ipsi à diuino sponso dicatur. *Tota pulchra es amica mea, & macula: siue, reprehensio,* (ut legit Amb. lib. 1. de Virgin.) *non est in te.*

XV.

Aug. Vict.

Apto huic diuinæ sponsæ pulchritudini, quod Venerabilis Hugo de Sanct. Viç. in assumpto à dæmone ad Euam decipiendam serpentis corpore commentatur: Perquirat enim ille ad cap. 3. Genes. in allegorijs Gotfridi Tilmanni, quid fuerit in causa, quod malus dæmon Euā decepturus serpentis potius, quam columbæ corpus, quod ad blande decipiendum erat opportunius voluerit assumere? Respondet verò: *Venit ad hominem in serpente callidus hostis, qui fortassis si permissum fuisset in formā columbæ venire maluisset, sed hoc vas sibi Spiritus Sanctus reseruauit, quia profecto dignum non erat, ut spiritus malignus formam homini odiosam faceret, in qua postmodum ei spiritus sanctus apparere voluisset.* Hæc ille. Veritus ergo dæmoni ingressus in columbæ corpus, quod illam sibi diuinus spiritus reseruauit, ut in eā ad punctum temporis utcumque se ostenderet, & credemus aditum illi in Virginis animam, quæ corpore tanto nobilior est fuisse permissum, cum ipsam, & Dei filius in matrē, ē cuius carne carnem ipse susciperet, & cuius in vtero longi temporis hospes moraretur? & diuinus spiritus in sponsam sibi præelegerat? Præsertim cum potentius pernitiosus, ac fedius impius dæmon animæ per originalem culpam, quam corpori, quod ad opus aliquod ut materiale instrumentum assumit, dominetur. Scilicet, lato vultu, atq; æquo animo ferret diuinus ille sponsus in in amore sponsæ suæ flagrantissimus, ut ea, quæ sibi in matrimonium compularetur, in manus, iusque sœuissimi hostis, ut ab ipsâ im-

Tit. Linius.

purus ille gloriosum sibi triūphum reportaret, prius traderetur. Placet rei indignitatem ob oculos ponere adductā historiam Romanorum Consulū, dum à Samnitibus, ut auctor est Linius bello capti, & à v. etoribus sic elusi, & ignominia affecti sunt, ut paludamentis detractis seminudi sub iugum missi fuerint, armatis tunc hostibus circumstantibus, simulque exprobrantibus. At enim verò subijcit scriptor rei indignitatem, tantam inter ipsos, qui paulò ante eos execrantes dedēdos, lacerandosque censuerant miserationem fecisse, ut suæ quisque conditionis oblitus ab illā deformatione tantæ maiestatis, velut à nefando spectaculo oculos auerterit. Apta iam id si libet victoriæ, & triūpho, quæ de anima originali peccato obnoxia malus dæmon refert, etenim seminuda; imò verò omninuda, & ignominie plena sub iugū dæmonis mittitur, armatis tunc hostibus circumstantibus, simulque exprobrantibus, atque eludētib; induces ergo animū, ut Virgini diuino sponso spectante id accidisse credas? Nō crederet opinor poeta, qui 2. Æneid. Principem virum Coræbum cassandræ amore incensum, dum illam ab hostibus victam deferri videret, in arma, & certam mortem ruentem, se seque conijcientem, sic facit.

Virgil.

*Non tulit hæc specie furcata mente Corabus,
Et se se medium iniecit moriturus in agmen.*
Sed ut hæc omittam; minus quidem id crederet Beda, qui in cap. 2. Lucæ ea Angeli ad Mariam verba, Lucæ 1. 28. *Aue gratia plena:* Sic explicat, ut idem sint, ac si diceretur: *Ut quantum valeat Spiritus sanctus ostenderet:* Scitè, & opportunè, quantum valeat: ut nobis fiat manifestum eum è hostium manibus, atque ignominia sponfam suam exemisse, cum in illos valeret, ac prævaleret.

Beda.

Luc. 1. 28.

XVI.

Cant. 4. 13.

Verum quid moramur; ipsemet iam sponso loquatur id non semel confirmans. Primò enim præfato loco Cant. 4. 13. *Emissiones tue paradisus;* tantum non dicit potissimam Virginis dotem; quam in diuini spiritus coniugium attulit, præcipuamque rationem, atque incitamentum ob quod ipse eam sponfam duxerit, hanc immunitatem ab originaria labe fuisse; nam cum vnâ ex parte ijs in verbis immaculata Deiparæ conceptio multiplici ratione, ut superius vidimus adstruatur; ex aliâ verò sic ea capiat Theodoret. ut significant dotalia munera, quæ sponso eius sponfa attulerit, sic enim ille ait. *Hæc, inquit, omnia misisti mihi, & tempore nuptiarum attulisti;* iure dixeris pristinam hanc paradisi puritatem, vitæque alitum Deiparæ pro dote in diuini spiritus coniugium fuisse: & benè quidem diuini huius paradisi dos: terreni illius paradisi,

Theodor.

atque aurei sæculi dote respondet: etenim de originali gratiâ ob Adæ peccatū eius posteris à Deo ablata: scitè dixit Tertullian. lib. de pœnitentiâ cap. 2. *Post condemnatum hominē cum sæculi dote:* nimirum, vnica hæc hominis dos, qua velut sponfa ornata viro suo diuino spiritui copulabatur originalis gratia fuit, qua sanè homini adempta, ingens ille gratiarum cumulus, profluēsque priuilegiorum decursus adeò cessauit, ut florentissimæ, ac ornatissimæ doti; ignominia, turpitudine, dedecusque succederet; & qui totus cœlestis, ac pœne diuinus erat; totus subinde luteus, ac terrenus euaderet. Sed enim cum Deo placuit: *In dispensatione plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo, quæ in calis, & quæ in terra sunt in ipso.* Ad Ephes. 1. 10. Eam sibi diuinus spiritus sponfam præparauit, quæ pulcherrima illa prioris sæculi dote floreret: Quare de ea signatissimè dixit Sapiens, *decor vitæ est in illa:* Ecclesiast. 6. 3. 1. Illa, scilicet, innocentis sæculi dos; qua humana vita cohonestabatur, ut quidquid decoris, ac lucis ipsa prius amiserat in Deipara subinde instauratum videret: unde eam luti nostri honorem opportunè appellauit Bern. hom. 1. in *Missus est*, inquit. *Hæc honor luti nostri:* Quod humanum genus cum sæculi dote condemnatum, in lutum cōuersum, pristinum ex Mariæ dote decorem, honoremque percipiat.

Tertull.

Ad Ephes. 1. 10.

Eccles. 6. 3. 1.

Bernard.

XVII.

Paschah.

Sed cum in eodem libro sponfam suam diuinus spiritus iterum, atque iterum columbam appellet; Cant. 2. 10. & 14. & cap. 5. 3. obserua ipsum in specie columbæ signatè apparuisse. Quod si inquiras, cur non in similitudinem hominum, & habitu inuentus ut homo, sicut Dei filius, sed ut columba ostendi voluerit? Respondet Paschah. lib. 2. in Matth. *Quia ille venit ut exemplū viuēti Deus homini exhiberet, & coniunctus ei per carnem eum morte redimeret.* Illa vero, ut donū ipsum, quo ex gratia bene viuēdo peruenitur, expressius significaret. Quæ, nimirum, colūba nequaquam creditur passa, vel Spiritus sanctus per eā, quomodo Deus homo in carne passus dicitur, quia omnino nō columbas venit redimere, sicut Christum Iesum Dominum nostrum nos homines constat redemisse. Ergo Christus Deus, & homo, homini aptatur; quod hominum infirmitates esset suscepturus: diuinus verò spiritus in forma columbæ, cum Virgine, ut columba cōponitur, quod illa peculiari dono, ac priuilegio ab omni peccato etiam originali ex Christi meritis foret præseruanda, eaque ratione ab ipso in sponfam assumenda. Certè si materialis columbæ corpus ab ipsomet mundi exordio peculiari illa ratione, quā afferbat Hugo de Sanct. Victor. sibi Spiritus

Hugo de S. Vict.

San-

Sanctus referuauit, ne ex dæmonis illapsu odiosa homini ea forma esset in qua ipse post modum conspici decreuisset; quanto fortiori efficaciorique ratione veræ huius columbæ animam à dæmonis contactu, & possessio-
*ne, diuini spiritus decreto exemptam fuisse, dicemus, ne ipsimet in spirituale, cœlesteque coniugium odiosa, inuisaque foret? Huc reuoco, quæ adnotat. præced. num. ultimo dicebamus; non bene se gerere, cum diuinitate Christi eam matrem habere, quæ omni puritatis, & castitatis flore prædita non esset: unde quidem increduli illi, ac perfidi Iudæi maligno astu, & calliditate Christo fratres, sororesque obijciebant, Matth. 13. 56. vt Matri Virginitate adæptâ, Filio diuinitatem impune denegarent, vt his verbis Chrysolog. serm. 48. & totidem Paschal. lib. 7. in Matth. adnotarunt: *Callide fratres, Iudæe, ingeris, ostendas sorores, vt numeroso partu sanctæ Matris Virginitas lateat, obscuretur integritas, & sentiat de filio totum, quod humanum est, nihil diuinum. Quo sensu de ipsamet sapientissima Virgine sapienter dixit Magnus Leo, serm. 1. de Natiuitat. Nec damnum credit pudoris Dei genitrix max futura: certissima, scilicet, non alia lege à diuino spiritu obumbrandam, vt Dei filium conciperet, nisi virgo perpetua fuisset essetque futura: At si mentem adhibes, conspicias, minori indignitate, & diuinum spiritum Mariæ sponsum, & Dei Vnigenitum eius filium esse futurum, si honorabili coniugio, & immaculato thoro inseruisset, quam si originali peccato fœdata, atque commaculata fuisset.**

Hæc modo, dum quos in librum Sapientie commentarios habemus, non promimus pro immaculata Virginis conceptione dicta sufficiant; præsertim cum alia non pauca, quæ non modo parata, sed prælo etiam commissa habebamus, à florentioribus scriptoribus subtiliori stylo, ac feliciore calamo iam pridem occupata fuisset; ex ipsorum libris nupernouerimus: Sed illud modo addendum putamus; efficacissimam, & quasi necessariâ pro totâ hæc re argumentationem omnium Ecclesiarum, Academicarum, ciuitatum, prouinciarum, gentium, Antistitum, Episcoporum, Principum, Regum, Imperatorum consensionem esse, in hanc sententiam vno sensu atque iudicio, eodem mentium, & voluntatum impetu confluentium, & quod caput est, ipsis Sacrosanctâ Romanâ Ecclesiâ indefinenter fauente, piaque hæc vota promouente, vt merito dixeris, quod de Dei providentiæ sententia dixit Plinius lib. 2. nar. histor. cap. 7. *Pariterque, & eruditum vulgus, & rude in eam cursu vadit: Vnde quidem pro sa-*

pietissimi, ac felicissimi huius sensus veritate illud mihi hæc consideranti se se statim offert, quod de animæ testimonijs, sic dicebat Tertullianus in libro de testimonio animæ. *Hæc animæ testimonia, quanto vera, tanto simplicia, quanto simplicia, tanto vulgaria, quanto vulgaria, tanto communia, quanto communia, tanto naturalia, quanto naturalia, tanto diuina. Nec non quod alibi cum ex ipsorummet gentilium, qui plures deos venerabantur vlitatis locutionibus, Deus videt, & Deo commendo, & Deus mihi reddet, vnum Deum confirmat, sic exclamat. O testimonium animæ naturaliter Christianæ! Sanè dum omnium, siue eruditorum, siue rudium; siue Principum, siue plebeiorum, siue diuitem, siue pauperum; siue virorum, siue feminarum ore, virginem absque maculâ conceptam audio; huius veritatis testimonia, quanto communia, tanto vera, naturalia, atque diuina esse dixerim; atque ideo iure exclamen, o testimonium virginis absque dubio sine labe conceptæ! Huc quodammodo pertinent, quæ August. lib. cont. epist. Manichæi, quam vocant fundamenti pro Catholica fidei veritate, ac firmitudine, sic dicebat: *Vt ego hanc omittam sapientiam, quam in Ecclesia esse Catholica non creditis, multa sunt alia, quæ in eius gremio me iustissime teneant. Tenet consensio populorum, atque gentium, tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta; vetustate firmata. Hæc enim omnia pro immaculatâ Virginis conceptione mirificè faciunt; dum eos qui eam propugnant, consensio populorum, atque gentium tenet; pluraque egregia miracula firmant, alit spes; charitas inflamat. Iam ad alia.**

Ad illa verba: *Exinanivit semetipsum*, iuxta Dionysij Alexandr. expositionem

ADNOTATIO. IX.

Christum in Eucharistia veri Principis, verique Dei specimen præbere.

I.

VIDEM quamuis Dionysij Alexand. superius allata expositio Pauli contextui omnino non quadret; nulla ratione prætereundam

volumus, quin peculiari adnotatione doneamus; vel hæc potissimum de causa, quod ea munia, quæ Christus Dominus in Eucharistia obit, mirificè explicet. Ergo sic aiebat Dionysius: *Deus igitur, qui habitat in nobis secundum testamentum, quod disposuit nobiscum dicens. Accipite, & diuidite inter vos; hoc novum testamentum est; hoc facite in meam commemorationem. Hæc est exinanitio Dei facta ad usum nostrum, ut possimus capere eum: hoc enim mysterium pertimescendum dicit sanctus Apostolus. Quod se ipsum exinanivit: &c.* Et post pauca: *Exinaniri vocat Apostolus, ut ante dixi capi à nobis mysterium vite per manus eius incontaminatas, & incorruptibiles, & diuinas, ut possimus qui sumus fideles eius capere eum, & fieri mansio eius accipientes eum totum.* Illustrat hæc statim Dionysius egregia illa Agni figura, quem mactatum vniuersa filiorum Israel Synagoga comedebat; subdit vero. *Verum illi non poterant caput cum pedibus edere; quomodo enim caput Agni cum pedibus in Pascha edipoterat, cum lex Indais iuberet non frangere os ex eo? Illis quidem prohibebatur hoc propter incredulitatem, & duritiam cordis, &c.* Verum tamen, qui se exinanivit Christus Iesus habens in se ipso caput Patrem. Caput enim Christi est Deus. fecit potentiam in brachio suo, & exaltauit humiles. *Ut ipsi capiant Altissimum, & habitet in nobis propter suam in homines charitatem, & bonitatem, quæ dilexit nos.* Hæc omnia Dionysius. Et verò exinanitionis sonum, sensumque belle hæc exprimunt; nusquam enim Dei filium magis exinanitum, quam in Eucharistia inueneris: etenim si in illam cruci suffixum, & occisum intuearis, at inibi integrum, nec cōminutum reperies cū scriptū fuerit: *os non comminuetis ex eo:* Exod. 12. 46. in Altaris verò Sacramento, ut reapse integer, & indiuisus permaneat; at ad speciem saltem, & iuxta nostrum concipiendi modum frangitur: vnde & ipsemet Paulus Eucharistiae mentionem faciens signate dixit. *Et panis quem frangimus non ne participatio corporis Domini est, 1. ad Cor. 10. 16.* in quæ verba Chrysost. hom. 24. in ad Corinth. *Sed quare addit, quem frangimus? Hoc in Eucharistia videre licet, in cruce autem minime, sed omnino contra, os enim eius, inquit, non conteretur, sed quod in cruce passus non est, id in oblatione patitur, & propter te frangi sustinet, ut omnes satiet:* Ita ille. Commendant hæc eximiam Dei in nos charitatem, & bonitatem, ipsumque quæ ratione aspectabilis est

nobis, quasi de facie ostendunt. Est enim hæc veri Principis, optimi Regis: summi Dei imago; *facere potentiam in brachio suo; non ut alios deprimat, debellet, & ad seipsum exaltandū, cibandum, pascendum, operiendum, exinaniat: sed ut ad suos cibandos, induendos, exaltandos se ipsum potius exinaniat, deijciat, nec videndum solum, sed manducandum etiam se præbeat.* Ita quidem videris in celebratissimo ex Dei præscripto constructo tabernaculo inter Cherubinorū effigies summa rerum omnium veneratione constitutam arcam, vram manna refertam continentem, ad Hebr. 9. 4. Sanè ut hæc pro ipsius effigie, siue facie; beneficientis, miserētis, cibantis, nutritisque habetur. Audi Theodoret. in qq. in Exod. *Et in eo sic apparebat Deus omnium. Nam quum natura diuina sit informis, & minime figurata, inuisibilis, & in circumscripta, cuius modis substantie imagines effingere sit prorsus impossibile, symbola liberalitatis eius immensa inuoluerendi insit: sic ille. Hæc est igitur (ut dicebat Dionys.) exinanitio Dei facta ad usum nostrum: ut possimus capere eum. Atque eo vesci nutrir, & indui.*

Certè Isai. 3. 6. dum misero Reip. statui is princeps, qui integrā illi salutem dare posset, quærebat, hæc cuidam dicebantur. *Vestimentum tibi est: Princeps esto noster: vbi Lxx. ijs verbis addunt, & cibus meus sub te sit:* At ipse imparatum se agnoscens, ut desperatis rebus opem ferret, & quidquid erat in commodi leuaret, prudenter respondebat: *non sum medicus, & in domo mea non est panis, neque vestimentum; nolite me constituere principem populi.* Ac si diceret, quod Rex Israel sceminae sibi suggerenti: *Salua me Domine mi Rex:* respondit *Non te saluat Dominus: vnde te possum saluare de arca, vel de torculari?* Nimirum is Principis, is Dei specimen præbet, qui suos cibant, & nutrit, ac de arca, & torculari saluat: Vnde quidem meritò seipsum Dei filius exinanivit; ut Agnus factus mūdissima ipsius carne cibaremur, pretiosoque vellere indueremur. Sed enim tot retro sæculis id odoratus Iacob Genes. 28. 20. dicebat: *Si fuerit Deus mecum, & custodierit me in viâ per quâ ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum, reuersusque fuero prospere ad domum Patris mei: erit mihi Dominus in Deū, vbi primum notanda versio Paraphrastis Caldæi, hæc ad Dei filium peculiariter referentis, ad hunc modum. Si fuerit Verbum Domini in adiutorium meum, & custodierit me in viâ hæc, quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum, & reuersus fuero in pace in domum Patris mei, erit mihi Verbum Domini in Deum.* Deinde au-

dienda

Dion. Ale.

Ad Hebr. 9. 4.

Theodor.

II.

Isai. 3. 6.

Lecl. Lxx.

4. Reg. 6. 27

Gen. 18. 20

Lecl. Cald.

Exo. 12. 46.

1. Ad Cor. 10. 16.

Chrysost.

Paschas.

dienda Paschasij expositio lib. de corpor. & sang. Dom. cap. 2. 1. *Hunc itaque cibum Iacob Patriarcha esuriebat dicens: Si fuerit Dominus mecum, & dederit mihi panem ad edendum, & vestimentum ad induendum. Quot quot ergo in Christo baptizantur, Christum induunt, & panem Angelorum comedunt.* Sed pendē modo Patriarchæ verba: *Erit mihi verbum Domini in Deum:* Cur modo? Non antea inò verò, cur non potius antea quam modo? Non ne. *Verbo Domini celi firmati sunt, & spiritus oris eius omnis virtus eorum?* Psalm. 32. 6. Non ne? *In principio erat Verbum: & Verbum erat apud Deum: & Deus erat Verbum:* Respondat tamen Iacob premens illud, mihi, ac si dicat: Benè quidem verum est, Dei verbum ab æterno Deum, ac Dominum esse, mihi tamen benefica ipsius natura, quæ ipsum velut de facie notum reddit, tunc singillatim innouit, cum eum de hominibus alendis, cibandis, atq; vestiendis sollicitū, ac studiosum noui. Ita pœne ad ea verba Philo, lib. de insomnia, inquit: *Ceterum benefica potentia Deus nomen est; regie verò Dominus: luculentius verò lib. de plantat. Noe. Ad hunc modum: Iam hæc voses, Deus æternus, idem valet, ac si dicat, non qui aliquando largitur, aliquando non, sed semper & continuè, qui sine intermissione beneficit, qui dona donis cumulando continuat, cuius gratia inter se coniuncta, ac unita semper in orbē redeunt, hoc ille meditator Iacob postulauit in fine precum sacratissimarum dicens: Eterit Dominus mihi in Deum, ac si dicat, iam non herili potestate libera erga me videretur, sed benefica, propitiā, & vnde quaque saluari potentia sublato dominationis metu, & animā deuinctā beneficijs mutuam gratiam conciliantibus. Ita Philo. Sed hæc ad rem nostram, sic opportunè aptat Augustinus in Psalm. 32. con. 1. *Notus est Dominus noster Iesus Christus in corpore, & sanguine suo, voluit esse salutem nostram. Vnde autem commendauit corpus, & sanguinem suū? De humilitate sua. Nisi enim esset humilis, nec mādicaretur, nec liberetur. Respice altitudinē ipsius. In principio erat verbum, &c. Ecce cibus sempiternus: sed manducant Angeli, manducant sempiternæ virtutes, māducant cœlestes spiritus, & manducant, & saginantur, & integrum manet, quod eos satiat, & latificat. Quis autem homo posset ad illum cibum? Quomodo ergo de ipsa paxit nos sapientia Dei? Quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Videte ergo humilitatem, quia panem Angelorum manducauit homo, ut scriptum est: Panem cœli dedit eis: Hætenus Augustinus. En ergo Dominum, benignissimum Deum, optimumque principem, qui caro factus, seruos suos semetipso alat, & de area suā, ac torculari saluer.**

Psalm. 32. 6.

Ioann. 1. 1.

Philo.

August.

Sed iam, cur totam Deitatis, siue benefice potentiæ, atque benignitatis in se ipsum, ad hoc cibum, atque indumenti beneficium tam signatè, tamque peculiariter Iacob deriuauit & retulit, ac si Dominus quodāmodo Deus sibi futurus non esset, nisi hæc sibi præstaret? Non ne splendidius illi, ac magnificentius donum tribueret, si cœli, atque stellarum Dominum, Solisque, ac Lunæ rectorem cōstituisset? Minimè quidem. Quid enim Solis & Lunæ moderatiore præ cibo hoc, atque indumento, quo Deum Solis, ac Lunæ creatorem ad vsus meos mecum habeo; & quo facta ad ipsius imaginem natura mea subsistit, opus fuerit. Audi Chrysost. hom. 27. in epist. ad Hebræos occasione Iosue Solis cursum in medio cœlo cohibentis, sic dicentem. *Fortasse unusquisque vestrum vellet esse eiusmodi, ut posset imperare Soli, & Lunæ, & c. sed his maiora assequemur, si velimus. Nam quia nam nobis promisit Christus? Nō fore, ut Solem sistamus, neque Lunam, neque Solis retrogradationem. Sed quid? Veniemus, inquit, ad ipsum ego, & Pater meus, & mansionem apud eū faciemus. Quid mihi opus est Sole, & Luna, & his miraculis cū ipse omnium Dominus ad me descendat, & apud me firmus maneat, & stabilis? Benè: firmus maneat, & stabilis; nimirum, ut ipse stabilis, & firmus, alias præceptis ruiturus, maneam. Quid igitur aurum, opes, sæculi gloria, & quotquot excogitari possunt thesauri, mihi sine me profint? Pluris ne externa, quam propria? Mea, nec mea, sed aliena, quam me ipsum faciam? Certè hæc subest sententia illis Christi verbis apud Ioann. 6. 55. *Caro mea verè est cibus: Sed observa non nihil difficultatis inesse aduerbio illi: verè: qui enim caro Christi verè cibus esse dicatur? Etenim licet caro, & sanguis Christi reapse, & verè in Eucharistia à nobis sumantur, non tamen ideo verus dicetur cibus, quod verè manducetur; cum multa verè manducari soleant, quæ mortem potius, quam vitam manducantibus afferant: nam ut noxios cibos præteream, verè illud à Plinio lib. 26. cap. 8. dictum. Plurimum homini negotij alius exhibet, cuius causā maior pars mortalium viuit, alias enim cibos non transmittit, alias non continet, alias non capit, alias non conficit, eoque mores venere, ut homo maxime cibo pereat. Sed ad rem multi multa dicunt: illud vero probabilius; & opportunius verè cibum dici, quod vericibi naturam, & conditiones ab Aristot. lib. 1. de generat. cap. 1. assignatas habeat, verè enim depellit famem nutrit animā, & deperditum restaurat: Ergo dum ait Assertor, *caro mea verè est cibus: sic accipiendum reor, ac si dicatur: verè est victus, hoc est, verum animæ nutrimentū, quod***

III.

Chrysost.

Ioan. 14. 23

Ioan. 6. 55.

Aristot.
Plinius.

vt materialis cibus temporariam corpori vitam; ita hic, & corpori, & animæ vitam præstet æternam: ita Euthymius in Matth. cap. 64. Vere cibus: id est, aptissimus, utpote animam, quæ propria hominis pars est nutritus: Vnde opportunè S. Cyrill. Alexandr. lib. de adorat. in spiritu non longè à principio; Inopia (inquit) diuinorum bonorum nihil aliud est, quam boni desperatio: infirma utique erit hominis natura per quã facile, nam in quoduis absurdum prolabitur, nisi contineat illam Saluatoris gratia, cælestibus bonis suis locupletans: nutrit enim robur spirituale panis viuens; hoc est, Verbum Dei, scriptum est enim: Panis cor hominis confirmat: liber atque à seruitute, & affectionibus, & gloriâ libertatis supra modum ornat. Sic ille. Sed luculentius præfata verba præmens Basil. in cap. 3. Isaïæ, & cum illis Vatis: Ecce enim dominator Dominus auferet à Ierusalem, & à Iudâ validum, & fortem, omne robur panis, & aque, componens, sic inquit. Quem admodum enim corpora nostra conualescunt, ac firmantur sub alternâ sumptione congruentium alimentorum, ita quiddam est, quod consentaneè pascit animam, eique suggerit vegetas vires ad bonitatem consecrandam. Quid illud tandem est? Nimirum, quod dixit Dominus. Quia caro mea, verè est cibus, & sanguis meus, verè est potus: Quibus autem non suppetunt hæc, is utique deficit robur panis, & aque.

III.

Hinc capies, quid significet panis cottidianus siue super substantialis, quem ex Christi præscripto indefinenter à Deo petere admonemur: Lucæ 11. 3. Matth. 6. 11. Frequens quidem Patrum expositio de Eucharistiâ capit, ita Tertullian. lib. de oration. cap. 6. Cyprian. lib. de orat. Domin. Marius Victorin. lib. 3. aduers. Arium Hieronym. in commentar. in Matth. & lib. 3. aduers. Pelag. Athanas. lib. de Incarnat. Augustin. epist. 121. Chrysolog. serm. 70. Paschas. Theophylact. & Anselm. in Matth. Cassian. collation. 9. cap. 20. S. Petr. Laodicens. & German. Constantinopolit. in expositione orat. Domin. tomo. 1. Biblioth. Sed illud merito ambigas, quæ idem panis, & cottidianus, & super substantialis, siue quod difficilius apparet; & consubstantialis, id est, eiusdem substantiæ, & super substantialis, hoc est, supra nostram substantiam appelleretur: Etenim apud Matthæum, pro, super substantialem: Græcè est, τὸν ἐπίσσιον, quod propriè veritas, consubstantialem, siue substantiæ nostræ alenda accommodatum, siue qui nostræ substantiæ congruit, nam vocem, ἐπίσσιος, sic explicuit Fauor. ὁ ἐπὶ τῇ ὁσίᾳ ἡμῶν ἀρμόζων, & S. Petr. Laod. citato loco, quamuis lege-

rit, ἐπίσσιον, sic ad rem ait: Hæc autem velut anomatopciâ, seu nominis confictione deriuatur, το ὁμοσσιον; siue id cuius eadem cum aliquo essentia ratio est: Ergo, & consubstantialis; & super substantialis Eucharisticus panis nobis est. Respondeo, verum quidem omnino, id esse, eoque Christi in Augustissimo, hoc Sacramento exinanitionem ire, vt dam se Dei Agnum cum capite manducandum fidelibus apponit: alenda ipsorum substantiæ maximè congruat, eamque hominis dignitatem, cœlestemque ortum esse, vt super substantialis hic panis consubstantialis ipsi sit. Sanè à Matthæo, siue à Matthæi interprete, super substantialis, hic panis dicitur, quod super omnes substantias, vt inquit Hieronymus, lib. 3. aduersus Pelagianos; vel quod supra corpoream, atque terrenam hominis substantiâ sit; quippe sublimis hominis conditio, diuinæque imago non in corpore, sed in animo censetur, vnde eam et ratione quod super substantialis fuerit, hoc est, supra omnes terrenas substantias, ac super ea omnia, quæ ad corpus spectant, & sub aspectum cadunt, & vt optimè inquit P. Salmeron tom. 5. tract. 50. Verè est super substantialis, quia non mutatur in nostram substantiam, sed potius nos in suam cōuerit, diuinosque efficit, & cælestes: hæc inquit ratione homini maximè consubstantialis est, utpote qui ipsius substantiæ, spirituali, cœlesti, & pœne diuinæ congruat, ita præfato loco S. Petrus Laodicensis, inquiens. Quandoquidem, ὁσίᾳ, hoc est, essentia propria & firma, & stabilis est, quippe quæ sit animi nostri natura, quæ imaginem inuisibilis Dei præseferat: ideoque panis, ἐπίσσιος, is dici potest, qui cum vera versatur essentia, nimirum, Deus Verbum, panis viuus: Vbi maximè notandum Dei substantiam (à quâ vt adnotauit Marius Victorin. super substantialis hic panis dicitur) nostræ substantiæ maximè congruere. Ergo super substantialem, & consubstantialem panem petere iubemur, vt cœlesti origini, diuinæque imagini respondentes in filiorum Dei naturâ, & cōditione subsistamus, vnde Chrysostomus, hom. 45. in Ioann. Hic sanguis facit, vt imago in nobis regia floreant, hic sanguis pulchritudinem, & nobilitatem animæ, quam semper irrigat, & nutrit languescere non finit: Itaille. Et quidem hæc pertinet Lectio Syriaca, quæ utrobique habet: Da nobis panem indigentia nostræ: id est eum, quo maximè indigemus, vt in essentia nostrâ, quæ diuinæ affinis est, subsistere possimus.

Sed inquis: quid ergo sibi vult Lucas cū super substantialem hunc panem, ipse cottidianum appellat? Respondet opportunè Forru-

Hieronym.

Salmer.

S. Petr. Lao.

Mar. Vict.

Chrysost.

Kest. Syr.

V.

Fortunat. natus Pictaviensis in expositione orat. Domini. Quod verò cotidianum panem petimus, hoc insinuare videtur, ut communionē corporis eius, si est possibile, omnibus reverenter sumamus diebus, quia cum ipse vita nostra sit, à nutrimento nostro peregrinos nos facimus, si ad Eucharistiam tardi accedamus: Scitè à nutrimento nostro: quod hoc solum nostræ substantiæ conveniat, quod ab hoc ipsa pendeat, quod non aliter vita nostra tot periculis obnoxia constet, quod hoc victu anima nostra nutriatur & faginetur. Quare hoc sensu Tertull. lib. de Resurrect. carn. cap. 8. Caro (inquit) corpore, & sanguine Christi vescitur, ut anima de Deo faginetur: & lib. de pudicitia cap. 9. de prodigo, qui se ad bonam frugem recepit: Anulum quoque accipit tunc primum, quo fidei probationem interrogatus obsignat, atque ita exinde opimitate Domini corporis vescitur, Eucharistia, scilicet: O nobis vtilissimam! & quasi necessariam filij Dei exinanitionem! Ut opimitate Domini corporis vescamur, & de Deo homines faginemur. Quid enim aliud anima de Deo faginata, quam divina res fuerit? Quid arbor terrena, cui divinus furculus, siue Dei Verbum (Iacob. 1. 21.) inseratur, nisi celestis planta; quæ dulcissimos vitæ fructus, immortales, atque divinos proferat, dici possit? Certè dum de sponsa suâ, celestis sponsus dixisset: Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias: ipsa vicem rependens de eo pronuntiavit: sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios: Cant. 2. 3. Ut quam nobis consubstantialis, quamque super substantialis, vivificus hic panis sit, luculenter ostendat. Vnde ad ea verba, Nyssen. hom. 4. in Cant. sic ait: Quod in eo quidem, quod est lignum, est eiusdem essentia, cuius sylva humana, tentatus est enim in similitudinem absque peccato, in eo autem quod tale fert fructum, ut per eum dulces reddatur sensus animæ, habet maiorem à sylva differentiam, quam ea, quam habet lilium à spinis. Nam lilium quidem specie, & odore tenuis delectationem parit; pomi autem gratia tribus sensibus apte, & convenienter distribuitur, ut quæ, & oculos delectet specie aspectabili, & bono odore odoratus sensum recreet; & effecta nutrimentum, dulcedine afficiat sensum gustus, rectè ergo vidit sponsa, quæ sit sui à Domino differentia. Quoniam ille quidem, & nobis sit latitudo oculorum, ut qui in eis sit lux, & unguentum odoratus, & vita comedentibus. Nā qui illum comederit vivet, sicut alibi dicit Evangelium. Et statim insiti Verbi imaginem elucidans; hæc subiicit. Humana autem natura perfecta per virtutes sit flos, non solum agricolam nutriendus, sed seipsam exornans. Ille enim non est bonorum nostrorum eges, sed nos illius bonis ego

mus, sicut dicit Propheta. Quoniam bonorum meorum non eges. Propterea sponsum aspiciit purgata anima in lignis sylva facta malum, ut cum sibi inferuerit omnes aggresses ramos sylva, efficiat, ut similes fructus producant. Ita Nyssen.

Hæc quidem aucto divinæ cuiusdam sententiæ censu sic firmat Dominus, apud Ioan. 6. 27. Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus: Pendè causalem, siue rationem, quam reddit Magister vitæ, ut nos ad Eucharistiam exoptandam, & promerendam permoveat: hunc enim Pater signavit Deus: & vero ut pronome hunc ad panem referant Ammonius, & Rupertus, quorum sensum alibi elucidabimus, non dubium ex Græca constructione, quin ad Christum renocari debeat: Sed quid est Christum à Patre signari? Alij cum Chrysostom. de temporali generatione, atque missione quæ Christus à Deo oleo latitiæ præ confortibus suis vinctus est; atque in eo, sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei, ad Coloss. 2. 3. Alij verò de æternâ, quæ splendor gloriæ, & figura substantiæ Patris, à Paulo dicitur, ad Hebræos 1. 3. cum Hilario accipiunt: ille enim cum lib. 8. de Trinitat. dixisset, Signaculorum autem natura est, ut omnem impressam in se speciem explicent formam, & nihil minus ex eo in se habeant; unde signentur; & dum totum accipiunt, quod imprimitur, totum ex se paferunt quicquid impressum est, quæ ratione divinis personis ea signaculi imago iaptari possit, sic explicat. Verum igitur hoc ad divinæ naturæ non proficit exemplum, quia in signaculis, & materies sit & diversitas, & impressio, per quam mollioribus naturis, validiorum generum species imprimuntur. Unigenitus vero Deus, & per Sacramentum salutis nostræ hominis filius volens proprietatis nobis paternæ in se signare speciem, signatum se à Deo ait: Obserua iam vehemens orationis Christi pondus, & ad humanum animum in Eucharistiæ desiderium accendendum mirā efficacitatem, atque vim: est enim sensus; ipsum quidquid splendidum, atque divinum à Patre acceperit, suis in hoc Sacramento communicasse, quasi diceret, si splendor sum gloriæ Patris, figura substantiæ eius; & imago bonitatis illius; si in me sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei, atque ideo à Patre signatus existo; id omne in Eucharistiâ deposui, ut qui illam acceperit, ita in me ipso maneat, & ego in eo, ut à me qui Patris sigillum & character sum, omnino signetur, & velut alter Christus fiat, ut sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem, & qui māducat me ipse vivet propter me: Expresit hanc cogi-

VI.

Ioan. 6. 27.

Chrysost.

Ad Coloss.

2. 3.

Ad Hebr.

1. 3.

Hilar.

Algerus.

tationem ex Augustino Algerus lib. 1. de corpor. & sanguin. Domini, cap. 3. egregijs hisce verbis: Commendauit nobis in isto Sacramento corpus, & sanguinem suum, quod etiam fecit nos ipsos: Nam & nos corpus ipsius facti sumus, & misericordia ipsius, quod accipimus, nos sumus: vnde postmodum, sic infert: igitur corpus Christi sumus, & Christus sumus; ita etiam ut in altari eodem Sacramento signemur: Ac si diceret; adeo vnum cum Christo sumus ut, & Christus simus, & ut ipsum signauit Deus, suam illi diuinitatem tribuens; ita nos ipse sua imagine signet: Nec aliter citato loco Hilarius inquit: Signatum se à Deo ait, & hoc

Hilar.

ideo, quia vita aeterna escam filius esset daturus, ut per hoc potestas in eo danda ad aeternitatem esca intelligi posset, quia omnem in se paternae formae plenitudinem signantis se Dei contineret: Sanè, ut ea hæc fuerit esca, quæ Christo paternæ formæ plenitudine à Deo signato, signata etiam fuerit, ut quidquid à Patre filius acceperit, id omne digne se in Eucharistiâ sumentibus communicet: nec sibi tantum sed Patri etiam veniat. Quare Cyrill. Alex. lib. 11.

Cyr. Alex.

in Ioann. cap. 27. Cum longius de Eucharistiâ differuisset, subiicit: Nexus igitur vnio nis nostræ ad Deum Patrem Christus est: nobis quidem ut homo, Deo autem Patri ut Deus naturaliter vnitus: Sic verò tandem concludit, mirari ergo debemus diuinæ naturæ benignitatē, quæ creaturæ, quæ sibi propria sunt, communicare dignetur. At enim verò grauius, elegantius, diuini vno tantum verbo id aperuit Paulus citato cap. 2. ad Coloss. vbi cum de Christo dixisset: Quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: subiicit: & estis in illo repleti. Nota dicendi modum pondere, emphasi, & mysterio repletum: Quid enim fuerit præmittere, In Christo omnem plenitudinem diuinitatis corporaliter inhabitare, & statim subdere: estis in illo repleti? nisi dicere, nos etiam per Sacramentum Eucharistiæ dū Christo signamur, omnibus sapientiæ, ac sciētiæ thesauris, ac ipsius diuinitatis plenitudine esse repletos.

Ad Coloss.

2.10.

Ad Coloss. 2.10. Hinc disertissimè Christus post diuini huius Sacramenti institutionem summo Patri dicebat: Claritatem, quam dedisti mihi, de de eis, ut sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Ioann. 17.22. Quam claritatem? Vnitatem quidem in diuinitate, quam à Patre filius accepit; quamque quodammodo per Sacramentum corporis sui membris suis ipse communicat; dum illos vnum secum corpus efficit, atque hinc quidquid gloriæ ex diuinitate corpori suo accedit membris etiam suis accedat, atque in ea deriuari videatur: Ita præfato loco Cyrill. Alexandr. & Hilar. lib. 8. de Tri-

VII.

nitat. ex verâ, & reali Christi cum animâ vnione, velut à posteriori, ut aiunt, naturalem filij cum Patre vnitatem, & identitatem eliciens: adeo indubitata vera, atque realis Christi cum animâ vnio, atque identitas per Eucharistiam est. Audi illum. Si enim verè Verbum caro factum est, & nos verè Verbum carnem cibo Dominico sumimus: quo modo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturam carnis nostræ iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturam aeternitatis sub Sacramento nobis communicandæ carnis admiscuit? Ita enim omnes vnum sumus: quia & in Christo Pater est, & Christus in nobis est. Sic Hilarius. Accinit tam trita quam peculiaris illa locutio eiusdē Domini, apud Ioann. 6. 57. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem in me manet, & ego in illo; Quæ si attentius inspicitur, possit adhuc plus plus explicari: Ut enim benè ac necessario de reali vnione Christi cum animâ medio hoc diuino Sacramento intelligenda sit, at iure ambigas, quid sub hoc sensu fuerit? Sumentem Eucharistiam in Christo manere, & Christum in ipso. Porro fermenti imago quam Cyrill. Alexandr. lib. 4. in Ioann. c. 17. Sic usurpat: Sicut parum (ut Paulus ait,) fermenti totam massam fermentat, sic paruula benedictio totum hominem in se ipsum attrahit, & suâ gratiâ replet: & hoc modo in nobis Christus manet, & nos in Christo. Verè enim totum fermentum in totam massam pertransit: Ut optimâ fuerit ad explicandum, corpus nostrum cū Christi corpore misceri, ut cum illo vnum efficiamur, atque suam ille nobiscum participet vitæ; at in illâ mutua hæc manendi ratio nō videtur omnino exprimi. Sanè non quæuis realis vnio sufficiet, ut ex eâ hæc phrasim, in me manet, & ego in eo; opportunè subsistat; nec enim massa in fermento, nec corpus in animâ, nec vinum in aquâ, quæ illi infunditur, manere dicuntur: Quare ex simili modo dicendi, quo apud eundem Ioann. cap. 14. 9. vsus est Dominus; dum Philippo ab ipso petente, Domine ostende nobis Patrem: ipse respondit; qui videt me, videt, & Patrem meum: Non credis, quia ego in Patre, & Pater in me est? Sic apte explices præfatam phrasim, ut Dei filius ad instar cibi, qui in manducantem suas qualitates transfert, claritatem, quam à Patre accepit sumentem, se ita communicet, ut illum in se ipsum, atque ideo in alium Christum transformet; & ut filius Patris speculū, in quo ipse conspicitur, & imago bonitatis illius est; ita in eo, qui digne manducauerit Christi corpus, ipse velut in speculo conspiciatur: eo modo, quo Chrysost. supra citatus dicebat: Hic sanguis facit ut imago in nobis regia floreat, &c.

Ioann. 17.22.

Ioann. 17.22. Hinc disertissimè Christus post diuini huius Sacramenti institutionem summo Patri dicebat: Claritatem, quam dedisti mihi, de de eis, ut sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Ioann. 17.22. Quam claritatem? Vnitatem quidem in diuinitate, quam à Patre filius accepit; quamque quodammodo per Sacramentum corporis sui membris suis ipse communicat; dum illos vnum secum corpus efficit, atque hinc quidquid gloriæ ex diuinitate corpori suo accedit membris etiam suis accedat, atque in ea deriuari videatur: Ita præfato loco Cyrill. Alexandr. & Hilar. lib. 8. de Tri-

Cyr. Alex.

Hilar.

nitat. ex verâ, & reali Christi cum animâ vnione, velut à posteriori, ut aiunt, naturalem filij cum Patre vnitatem, & identitatem eliciens: adeo indubitata vera, atque realis Christi cum animâ vnio, atque identitas per Eucharistiam est. Audi illum. Si enim verè Verbum caro factum est, & nos verè Verbum carnem cibo Dominico sumimus: quo modo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturam carnis nostræ iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturam aeternitatis sub Sacramento nobis communicandæ carnis admiscuit? Ita enim omnes vnum sumus: quia & in Christo Pater est, & Christus in nobis est. Sic Hilarius. Accinit tam trita quam peculiaris illa locutio eiusdē Domini, apud Ioann. 6. 57. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem in me manet, & ego in illo; Quæ si attentius inspicitur, possit adhuc plus plus explicari: Ut enim benè ac necessario de reali vnione Christi cum animâ medio hoc diuino Sacramento intelligenda sit, at iure ambigas, quid sub hoc sensu fuerit? Sumentem Eucharistiam in Christo manere, & Christum in ipso. Porro fermenti imago quam Cyrill. Alexandr. lib. 4. in Ioann. c. 17. Sic usurpat: Sicut parum (ut Paulus ait,) fermenti totam massam fermentat, sic paruula benedictio totum hominem in se ipsum attrahit, & suâ gratiâ replet: & hoc modo in nobis Christus manet, & nos in Christo. Verè enim totum fermentum in totam massam pertransit: Ut optimâ fuerit ad explicandum, corpus nostrum cū Christi corpore misceri, ut cum illo vnum efficiamur, atque suam ille nobiscum participet vitæ; at in illâ mutua hæc manendi ratio nō videtur omnino exprimi. Sanè non quæuis realis vnio sufficiet, ut ex eâ hæc phrasim, in me manet, & ego in eo; opportunè subsistat; nec enim massa in fermento, nec corpus in animâ, nec vinum in aquâ, quæ illi infunditur, manere dicuntur: Quare ex simili modo dicendi, quo apud eundem Ioann. cap. 14. 9. vsus est Dominus; dum Philippo ab ipso petente, Domine ostende nobis Patrem: ipse respondit; qui videt me, videt, & Patrem meum: Non credis, quia ego in Patre, & Pater in me est? Sic apte explices præfatam phrasim, ut Dei filius ad instar cibi, qui in manducantem suas qualitates transfert, claritatem, quam à Patre accepit sumentem, se ita communicet, ut illum in se ipsum, atque ideo in alium Christum transformet; & ut filius Patris speculū, in quo ipse conspicitur, & imago bonitatis illius est; ita in eo, qui digne manducauerit Christi corpus, ipse velut in speculo conspiciatur: eo modo, quo Chrysost. supra citatus dicebat: Hic sanguis facit ut imago in nobis regia floreat, &c.

Ioann. 6. 57.

Cyr. Alex.

Ioann. 14. 9

Sap. 7. 26.

Chrysost.

Sed antequam hinc discedo, ut quæ diximus plenè subsistant, & huius adnotationis scopo vndique contexta & aptata esse videantur; operæ pretium existimo Christi institutum in præfatis verbis: *Operamini non cibum qui perit*, animaduertere. Nimirum, ea occasione ipse dixit, quod Iudæi quos paulò ante copiosa panis annonâ refecerat, ex hac cibisuppeditatione quasi ex signo, atque sigillo à Patre in eo posito temporalem regem, quem ipsi auidè expectabant, illum esse conijcerent, atque omnibus hac ratione colendum vellent proponere, ut ex vers. 15. eiusdem capituli liquet: Cui carnali cogitationi his verbis sic Christus occurrit, ac si diceret, non eo temporalis alimonie signo ipsum, ut Iudæorum Regem fore cognoscendum, sed quod immortalem, ac cœlestem cibum, hoc est, se ipsum omnibus thesauris sapientie, ac scientie Dei plenum in Eucharistiâ esset daturus: nimirum, quod hac de causâ à Patre ille fuisset signatus, hoc est, ille homo in Deum assumptus, Deique filius naturalis Spiritu Sancto illum vngente, & inhabitante in ipso diuinitate declaratus, ut benè ex Patribus hæc capit Maldonat. vndè citato loco Hilarius: *Vngentus verò Deus, & per Sacramentum salutis nostræ hominis filius volens proprietatis nobis paternæ in se significare specie, signatum se à Deo ait, & hoc ideo, quia vitæ æternæ escam filijs esset daturus*: quasi inde naturalem Dei filium, germanamque prolem se Christus ostendat, atque confirmet, quod claritatem, quam à Patre accepit, suis ipse liberaliter communicet. Est enim hic diuinæ naturæ character; ut boni, hoc est, sui ipsius diffusiva sit. Porro peculiarem in hanc rem emphasim illud habet, quod ad nefarios satellites, qui illum comprehensum veniebant, dixisse Dominum, sic refert Matthæus 26. 55. *In illâ horâ dixit Iesus turbis. Tàmquàm ad latronem existis cum gladijs, & fustibus comprehendere me*: Nam cur potius, tàmquàm ad latronem, non tàmquàm ad proditorem, aut seditiosum, siue Regem fictum, cuius criminis illum postea arguebant, dixit Dominus; nisi ut ostenderet nihil, in illâ horâ, magis à se alienum, quam id crimen esse? quippe qui claritatem, quam à Patre acceperat hominibus in Eucharistiâ relinquebat: ac si illis diceret. Num diuinitatis thesauros mihi vni retinui, & retinendo vsurpauit, & quasi furto furripui; quin mundo in Sacramento liberaliter communicauerim: Cur ergo ad me diuinitatem vobis impertientem, tàmquàm ad latronem existis? ut hîc transiens obserues, si mul Christum innuere tàm esse proprium diuini ingenij se ipsum communicare, ut si

fecus faceret, rapinam quodammodo committere videretur.

Discipulos ad parandum Pascha, sic Dominus admonuit Matth. 16. 18. *Ite in ciuitatem ad quendam, & dicite ei: Magister dicit. Tempus meum prope est, apud te facio Pascha cum discipulis meis*. Vbi meritò dubites cum Hilario, Can. 30. in Matth. Cur homo ille proprio de nomine non fuerit appellatus? *Opportuerat* (inquit Hilarius) *eos scire quo pergerent, & de hominis nomine edoceri, alioqui incerti ad quem mitterentur, quomodo misit, quæ præcepta fuerant exequerentur?* Verum respondeo de industria nomen illi inditum non fuisse, quod post Eucharistie institutionem per quam vera in hominem vita transfunditur, & è terreno cœlestis, & ex humano diuinus euadit; nouum illi nomen addendum esset; sic enim Apocalyp. 2. 17. *Vincenti dabo mannâ absconditum, & dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum scriptum; quod nemo scit, nisi qui accipit*. Quæ verba non modo quoad primam partem de mannâ cum Patribus Augustino, Beda, Ticonio, Ruperto, & alijs, sed etiam dum in illis calculi mentio fit, cum allusione ad verba Isaïæ 6. 6. *& volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus* (ut adnotauit Hieronym. epist. 143.) de Eucharistiâ accipienda esse videntur: Nam ut inferius peculiari adnotat. ex Iustino mart. ostêdo, ille calculus Isaïæ, Christi corpus in Sacramento significat: Ergo inquit Ioannes ex Eucharistia nouum nomen sumenti accedere, quod denotet alium ab eo, qui antea fuerat, redditum; alteriusque naturæ, & conditionis esse. Sed id ad præfata verba, sic docuit, Hilarius. *Hominem enim cum quo Pascha celebraturus esset non nominat, nondum enim Christiani nominis honor credentibus erat præstitus, qui verè sunt Deum mentis, ac fidei oculis contuentes; ut cum eo Pascha Domini Apostolos præparare sciremus; cui in tempore Domini nouum nomen esset addendum*. Hæc ille. Quo reuoco, quod notauit Rupert. lib. 2. in Exod. cap. 5. Agni Paschalis esum signatè in mense Nisan, hoc est, in primo verè, atque florentis anni parte fuisse præscriptam, ut nobis esset argumento cœlestis huius Agni manducatione, in nouam nos creaturam vetustate purgatâ floridè renasci. Audi illum. *Ipsa mensis Nisan, id est, Aprilis verna temperies, cum tellus reflorescit, totusque post hyemem, quasi post senium rursus iuuenescit orbis, non ne hominè doceat, quatenus renouatus spiritu mentis suæ, fide viridis; spe lætus, & charitate flores epulis Agni Paschalis intersit spiritualibus?*

His illud valde affine est, quo ex præ-

IX.

Mat. 16. 18

Hilar.

Apoc. 2. 17

Isai. 6. 6.

Hilar.

Rupert.

Matt. 6. 11 satis verbis Christi apud Matth. 6. 11. *Panē nostrum supersubstantialem*, &c. Collatis cum *Ad Titum* his Pauli ad Titum cap. 2. 14. *Qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mandaret sibi populum acceptabile*, facile elicias, sed observa, pro acceptabilem ibi Græcè posuisse Paulum eandem Græcam vocem, *πρετιοῦσόν*, quæ apud Matth. pro supersubstantialem est. Præter ea autem, quæ de illis superius diximus, nimirum, significare, super omnes substantias, hoc est, id quod vulgares, & communes facultates excedat Hieronymus in hæc Pauli verba, eam accuratè discutens, atque Eucharistiæ aptans, sic capit, ut panis supersubstantialis sit panis egregius, eximius, peculiaris; quod idem Pauli verbis accommodans, *populum acceptabilem*, explicat populum egregium præcipuū, ac peculiarem quique proprium Dei peculiū, & possessio sit, thesaurus, videlicet, summe Deo charus, atque pretiosus, quem ipse in delicijs, & honore habeat, de quo in nominis sui laudem, & (ut animosè dixerim) in imaginis, siue faciei suæ splendorem magnopere lætetur, & gaudeat; ad distinctionem reliquarum gentium, quæ vilis, siue vulgatis Dei suppellex ad communes usus destinata, & non nisi numerus, & fruges consumere nata censentur. Hinc iam vides, quam mirificè populus egregius, ac peculiaris, & panis peculiaris, ac egregius inter se consentiant; sanè qui populum eximium, ac egregium, & inter alios florem illibatum, sibi quæ maxime pretiosum, & qui virtutes eius vitæ, & moribus annuntiaret, atque exprimeret iuxta ea quæ, cap. 1. vers. 11. adnot. §. num. 2. diximus (quæ rogo videas) eligere, & mundare volebat; panem illi eximium, & singularem; cuius diuina omnino substantia, & qui adeps frumenti esset Psalm. 147. Hispanè, *la flor de la harina*, necessariâ ratione erat erogaturus, ut substantia substantiæ, flos flori, alimentum, ac cibus, robori, ac viribus à Deo in suis exoptatis responderet: siue (ut idem inuerso ordine dixerim) panem egregium, & supersubstantialem prudens pater familias nō nisi charissimæ sponse, amantissimis filijs amicis vnice dilectis distribueret.

XI.

Sed forsitan dubites, quo modo Dominico præcepto ad sanguinem bibendum vigeamus, cum in veteri lege ne sanguis biberetur districtè cautum esset: *Leuitici 7. 26. Sanguinem omnis animalis non sumetis in cibo, tam de auiibus, quàm de pecoribus. Omnis animâ, quæ edetis sanguinē perhibebit de populis suis.* Facilis verò, & ad manum responso est: eo ipso, quod terrenum sanguinem gustare

prohibemur, ad Christi sanguinem bibendum inuitari; quippe ideo ille procul ab humano ore, & pectore arcetur, ne ex terrenorum participatione, & belluini sanguinis communicatione; & terreni, & animales redamur: ideo Dominicus sanguis nobis propinatur, ut cœlestes, atque diuini efficiamur. Audi Cyprianum serm. de cœna Domini. *Lex quippe esum sanguinis prohibet. Evangelium præcipit, ut bibatur: in quibus mandatis hoc maxime discernere debet Christiana religio, quod sanguis animalium à sanguine Christi per omnia differens temporalis tantum habeat viuificationis effectum: & post pauca. Bibimus autem de sanguine Christi ipso subente vitæ æternæ cum ipso, & per ipsum participes, animalis vitæ peccata quasi sanguinem impurum horrentes, & fatentes nos per peccati gustum à beatitudine priuatos, & damnatos nisi nos Christi clementia ad societatem vitæ æternæ suo sanguine reduxisset. Nobis itaque pro quibus sanguis Christi obtinuit est in cruce, & quos reconciliavit Deo, omnes excedens victimas hoc sacrificium singulare, ipse Christus pincerna porrexit hoc poculum, & docuit, ut non tantum exterius hoc sanguine liniremur, sed & interius aspersione omnipotentis, animam muniremur, & penetrans omnia tanti medicamenti virtus quidquid esset inus ibi durum effugaret, & renouaret, sanaretque, quidquid morbi carni, vel spiritui veteris vitæ adlincerat corruptela. Ita Cyprianus: nec minus opportunè Paschasius præfato libro c. 20. id inter vtrumque sanguinem discrimen, sic confutans. *Hoc sanè in nobis nutriunt, (diuina scilicet mysteria,) quod ex Deo natum est, & nō quod ex carne, & sanguine; dedit namque Christus nobis potestatem filios Dei fieri, verumtamen, non ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, sed ex Deo nascimur; illa ergo natiuitas nostra, quæ ex Deo est, & spiritus est, quia Deus spiritus est. Sic ille: Ac si diceret terrenus sanguis, hoc est, terreni cibi, & carnales deliciae carnis vitæ, & noxios appetitus alunt, & nutriunt, ideo ab illis quæ maxime abstinendū, ac Christi sanguis animæ vitæ illæ, scilicet, quæ spiritualis, atque diuina est reficiūt, & promouēt, eaque de causa ad illū sumendum alacres, & impigri accedere debemus.**

Cyprian.

Paschas.

His quidē mirificè applaudit inter hominū & brutorū figurā philosophis obseruatū discrimen, dū enim ambigit Arist. lib. 2. de part. animal. cur cū cetera animantia in terrâ pronas sint, os homo sublime habeat, sursumquæ feratur, philosophico sensu responderet, causâ esse, quod cū maior, atque feruetior hominis in corde, quæ brutorū calor sit, inde est ut subtilior illius, quam horum sanguis euadat, ac proinde humanus sanguis sursum petat; bellui-

XII.

Aristot.

nus vero deorsum innato pondere feratur: Ergo à terreno sanguine abstinendum; à carnis inquam, & sanguinis corruptelâ, nam Corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum mal-
Sap. 9. 15. ta (Græcè magna) cogitantem; Sapient. 9. 15. ad poculum vero quod nobis pincer-
Cyprian. na Christus porrigit, properandum, vnde inibi Cyprianus. Quam praelurus est calix iste? Quam religiosam huius potus ebrietas! Per quam excedimus Deo, & quæ retro sunt obli-
Paschas. ti ad anteriora extendimur, non habentes sen- sum huius mundi, sed diuinitis preparati deli- cias contemntes, cruci hæremus; sanguinem fugimus, & intra ipsa Redemptoris nostri vul- nera figimus linguam, quo interiorius, exteriorius- que rubricati à sapientibus huius seculi iudi- camur amentes. Similiter Paschasius citato loco. Longè inferius vita ista temporalis cor- poreo isto communis alitur cibo, & potu: longè verò excelsius, ac præminemius vita illa, quæ absconsa est cum Deo, quæ conformes illi; con- figurati sumus, illo saginatur cibo, & potu, quem de scripturis, & de altari accipimus, & transactis nos ad spiritualia, ut ibi exin- de viuamus, ubi vita nostra seruetur æter- na. Hæc ille. Sed illud huic rei videtur op- portunius, quod citata epist. 2. lib. 1. admo- nebat Cyprianus fieri non posse, ut pro Chri- sto sanguinem suum effunderent, qui Chri- sti sanguinem non suscepissent. Nam quo- modo, inquit ille, docemus, aut pronocamus eos in confessione nominis sanguinem suum fun- dere, si eis militaturis sanguinem Domini de- negamus? Scitè; ac si humanus sanguis ut sursum ad Deum petat, Christi sanguine animari, ac spiritualis quoddammodo red- di debeat, secus à terrenâ in habitatione de- pressus intra venas conclusus exire refugiet. Nec alia quidem ratione cœlestis hic ci- bus, Angelorum panis à Vate Regio ap- pellatur, Psalm. 77. 25. Nisi quia homi- nes, spirituales; & Angelicos reddat, qui terrena respuentes, & ab illis diuulsi spi- ritualia solummodo meditentur: Ita S. Cyrill. Alexandr. lib. 3. in Ioann. cap. 34. in- quiens: Hoc est etiam quod in Psalmista: Pa- nem Angelorum manducauit homo: Sed perspicuum esse arbitror, non alium panem, neque aliud alimentum præter filium Dei ra- tionalibus intellectualibusque substantijs pro- positum esse, ipse igitur est manna verum, ip- se inquam est panis de cælo, qui omni rationali creatura à Deo Patre præbetur. Ita gratia, & misericordia vel à cupiditate caducarum rerum varijs multisque modis humanam solet reuocare naturam. Ita Cyrill.

Hinc absolutè Dominus, Ioann. 6. 54.

Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: Ut idem animæ Eucharistia, quod corpori anima sit; nec aliud qui- dem, quam vitum cadauer censeretur, qui Christi corpori non communicat. Mi- rum quidem est Dominum, cuius Verbo cœliformati sunt, quique ut dixit facta omnia sunt: ipse mandauit, & creata sunt: Psalm. 32. 6. & 9. in reddenda ægris sanitate præsertim verò in vita defunctis restituendâ non verbo solum, sed manus etiam tactu uti solitum fuisse? Quid? Difficilius ne ipsi id præ illo erat, ut manum etiam extendere, & verbis asso- ciare opus fuerit? Minimè: sed ut iam inde ad moneremur non aliter nos vitam habere, aliū deve quam à Christi carne, quæ animæ viui- ficatrix est, haurire posse. Ita Cyrill. Alexan- drin. lib. 4. in Ioann. cap. 14. cum dixisset: Quoniam igitur Salvatoris caro Verbo Dei, quod naturaliter vita est, coniuncta, viuifica effecta est; quando eam comedimus, tunc vitam habemus in nobis illi coniuncti, quæ vita effecta est: subiicit. Hæc de causa exsuscitandis mortuis non solummodo verbo, atque imperio, ut Deus uteba- tur, verum etiam carnem suam quasi cooperatri- cem nonnumquam adhibebat, ut re ipsa ostende- ret carnem quoque suam, quoniam sibi coniuncta est, viuificam esse. Ita Cyrill. Ad quem modū Paschas. lib. de corpor. & sang. Domin. cap. 19. cum de infantibus, qui paulò post bap- tismum decedunt sapienter dixisset: Ideo; non obesse credimus viaticum non accepisse huius Sa- ramenti ad vitam in via, quia in nullo post per- ceptam vitam declinauerunt à via, sed perma- serunt in vitâ, quæ Christus est, statim de adul- tis hæc subiicit: Ceterum quantisper hic remanentibus valde per necessarius est ad vitam ille cibus cœlestis, & potus; quatenus sicut aluntur cibis terrenis ad tempus ut viuant; sic aluntur spiritualiter renati per hæc ad perpetuam vitam, ne deficiant in viâ: obserua id, quantisper hic remanentibus: necnon & illud: sic aluntur spiritualiter renati: pulchrè enim his indica- tur Paschasius, factam nobis per Christi Passionem, potestatem filios Dei fieri, & ad nouam vitam non secus, ac in fatuli ex vtero matris renasci, at enim verò ut ad per- sistendum tantisper in vitâ, infanti ma- tris lacte opus est; alioqui animam quan- tocius ager, ita & nobis, qui Dei ima- ginem accepimus diuinæque naturæ per Christi sanguinem consortes facti sumus diuino nutrimento, lacte, videlicet, Chri- sti indulgentissimæ matris opus omnino est, quod nisi indefinenter fugamus ani- mam spiritumque dubio procul exhalabi- mus. Ita Basilus homil. 1. de Baptismo

1. can. 6. 54.

Psalm. 32. 6. & 9.

Cyr. Ale

Paschas.

Basilus.

Induti nouum hominem per baptismum opus est, ut nutriamur cibo de quo scriptum est: Amen, Amen dico vobis: ubi replicat, Amen, ad confirmandum qua inferebat, & persuadendum auditoribus. Amen, Amen, inquit, dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Sic ille.

XIII.

Cant. 1. 1.

Anast.

Chrysost.
Euthym.

Origen.

Theodor.

August.

Ad Hebr.
7. 19.

Vnde opportunè Sponsa, Cant. 1. 1. cum diuino Sponso colloquens dicebat: *Meliora sunt vbera tuavino: Vbera? Quid? Sponso ne vbera, tamquam matri attribuuntur? Ita omnino. Etenim Christus (verba Anastasij Synaitæ lib. 9. Hexamen. paulo ante finem) & genitor, & vir sue sponse, & Ecclesia est: similiter Chrysostom. & Euthym. in id Psalm. 44. Audi filia, his verbis: Quomodo filia sponsa: in Deo sunt utraque, ipse eam regenerauit, & ipso quoque eam despondit. Ergo, vbera vino comparat sponsa: (inquit Orig. hom. 1. in Cant.) sed ita comparat, ut præferat. Sed quid vinum? quid vbera? de primo eundem Origenem, de secundo Theodoretum audi: Vinum autem (ait ille) intelligenda sunt dogmata, & doctrinae, quæ per legem, & Prophetas ante aduentum sponsi sponsa sumere consueuerat. Iam de vberibus Theodoret. ibi: per vbera illa admiranda, & vino præstantiora cogita ineffabiles illos altaris fontes, ex quibus nos pietatis alumni nutrimur: Sapienter igitur sponsa Christi vbera, quibus in Eucharistiâ nutrimur, legis vino lōgè præfert, hoc enim seuerius, illa multo suauiora; lex exterius monebat, Eucharistiâ interius reficit; illa vitam promissit, hæc reapse donat, & quam semel à Christo in cruce accepimus, conseruat; verè enim dixit Philosophus: Ex ijs nutrimur, ex quibus sumus. Quare Augustin. lib. 3. de Doctr. Christ. cap. 9. Hoc tempore postquam resurrectione Domini nostri manifestissimum indicium nostræ libertatis illuxit; ne eorum quidem signorum, quæ iam intelligimus operatione graui onerati sumus. Sed quedam pauca pro multis, eaque factu facillima, & intellectu augustissima, & obseruatione castissima, ipse Dominus in Apostolica tradit disciplinâ, sicuti est baptismi Sacramentum, & celebratio corporis, & sanguinis Domini: Opportunè, factu facillima, & intellectu augustissima, vino legis comparata, quantis enim opus, quamque est difficile, ut vinum à prima vitis gemma ad extremum vsque perducatur. Quid verò magis facile, aut peruium infanti, quam matris lac sugere. Ad hæc, lex ad perfectum nihil adduxit ad Hebr. 7. 19. Eucharistia verò, & perficit, & consummat, diuinamque imaginem, ac naturam, cuius confortes per regenerationem facti sumus, per-*

petuo fulcit, ac firmat. Quare per Isaiam cap. 66. 11. item Dominus sic splendide, ac benignissimè suos alloquitur; *Ut sugatis & repleamini ab ubere consolationis eius, ut mulgeatis, & delicijs affluatis ab omnimodâ gloriâ eius: id est, ut ex meis vberibus, quæ gloriæ, & suauitatis abundant in vestrum nutrimentum indefinenter hauriatis. Nam (ut sub Domini personâ pulchrè inquit Chrysostom. homil. 61. ad popul.) Parentes quidem alijs sape filios tradunt alendos, ego autem inquit non ita, sed carnibus meis alo & me ipsum vobis appono vos omnes generosos esse volens, & bonas vobis prætendens de futuris expectationes.*

His sic concinit Petrus, epist. 1. cap. 2. 2. *Sicut modo geniti infantes rationabile sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem, si tamengustastis quoniam dulcis est Dominus. Et enim de Eucharistiâ hæc verba esse accipienda, tam Iacobus Apostolus in Lyturg. Dionys. Arcopag. de Ecclesiastic. Hierarch. cap. 5. Gaudencius Brixiens. tractatu 2. de Pascha, Cyrill. Alexandrin. homil. de Coena Domini, & lotionem pedum: & doctissimus Francisc. Turrian. lib. 2. de Eucharist. contra Volan. cap. 20. & 21. & P. Salmeron ibi; quam ipsemet Petri contextus omnimodam quasi infantis recenter baptizati puritatem, ad hoc rationabile lac suscipiendum singillatim exigentis optimè confirmant. Et verò præter epitheton illud, rationabile sine dolo lac, quod mirum in modum Eucharistiæ aptatur, quæ verus, & aptissimus animæ victus est, secus quidem, ac bonorum sæculi lac, quod pro nutrimento, & vitæ animæ mortem affert, quippe, ut est in proverbio, gypsum, hoc est, lethale venenum, est illi admixtum; obserua opportunam Petri rationem, ut in eo crescatis in salutem. Sanè, ut Clemens Alexandr. lib. 1. Pædag. cap. 6. & Galen. lib. 6. de placit. Hippocrat. lac aptissimum alimentum est, quod non modo alit, & nutrit, sed peculiarem augendi vim habet; quod in infantibus qui dum lacte aluntur maximè crescunt, & cotidiana incrementa accipiunt manifestè apparet, ut dixerit Petrus, quod postea Chrysostom. hom. 60. ad populum: *Non ne videtis quantâ promptitudine paruuli papillas capiunt, & quanto impetu labia vberibus infigunt. Accedamus cum tantâ nos quoque alacritate ad hanc mensam: quinimo cum longè maiori trahamus tamquam infantes lactanei spiritus gratiam, & unus sit nobis dolor hanc escâ privari. Quia videlicet in eâ crescimus in salutem. Certè ubi Psalm. 77. 25. de Eucharistiâ ut supra ex Cyril-**

Isai. 66. 11.

Chrysost.

XV.

1. Petr. 2. 2.

Iacob.

Dionys.

Gaudenc.

Cyr. Ale.

Turrian.

Salmeron.

Clem. Ale.

Galen.

Chrysost.

Psalm. 77. 25.

gelorum manducauit homo. Hebraea vox, *abbirum*, significat: fortium: siue vt alij volunt; *auarim*, id est, membrorum: vt coelestis huius panis sit proprium, fortes, ac robustos reddere: quasi in membrorum substantiam transeat, siue membra ac vires edentibus ministret. Nec dissonat Vulgate lectio, *parem Angelorum*: vt sensus sit, homines Angelicos, & coelestes per Eucharistiae participationem reddi. Quare Cyprianus praefata epist. 2. lib. 1. de Eucharistia, ijs qui ad martyrium pergerent danda sapienter dicebat: *Viventibus communicatio a nobis danda est, vt quos excitamus, & hortamur ad praeibum non inermes, & nudos relinquamus, sed protectione corporis & sanguinis Christi muniamus.* Hinc a Salomone manna signatissimè, *substantia Dei*, appellatur, Sapient. 16. 21. Etenim cum dixisset. *Pro quibus Angelorum esca nutriti- si populum tuum, & paratum panem de caelo praestitisti illis sine labore omne delectamentum in se habentem, & omnem saporis suauitatem: su- biicit: substantia enim tua, dulcedinem tuam, quam in filios habes ostendebat.* Non solum, quod Deus nouo miraculo panem illum fecit subsistere, vt existimat ibi Iansenius, sed quod Israelitas verè, & solide: nos verò Angelice, & diuine coelestis manna reficiat, & quasi vnus cum Deo substantiae reddat.

XVI.

Habes ex hac doctrinâ stateram, qua spirituum ponderator, aut difficile fueris: virtutem Eucharistia librans, veramque ab umbratili hinc discriminans, dicebat quidem Paulus ad Hebr. 13. 10. *Habemus altare de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt.* Vt videlicet Eucharistiam verum cibum iudaicis sacrificijs opponens moneret, eos qui leuiticâ superstitione adhuc erant impliciti, non posse ex eo edere; quod altare nostrum vera ad animae refectiorem sit mensa; prisca vero illa tabernaculi sacrificia umbræ solum, & typi essent quod sanè ijs etiam iure accommodes, qui ad Eucharistiam raro accedunt, hi enim virtutis umbram, non virtutem sectari, & typis potius, ac fucis, quam veritati inferuire videntur. Porro Synagogæ vineam graphicè Christus describens Matth. 21. 33. torcularin eâ patrem familiars fodisse signatissimè dixit; quod vt ad vetera tempora relatum, altare sacrificiorum, in quo victimarum sanguis effundebatur, adumbrabat; ita si Christianæ Ecclesiæ aptare velis, verum altare, atque sacramenta, in quibus immaculatus Christi sanguis effunditur, ex frequentiori interpretum expositione, significat. Vn-

dè facile inferas potissimum virtutis fructum inde censeari, non secus, ac vineæ fructus ex torculari pensatur; sicut enim dicebat Ecclesiasticus, cap. 33. 17. *In benedictione Dei, & ipse sperauit, & quasi qui vindemiat, repleni torcular, totum, scilicet, vineæ fructum ad torcular reiciens; videris enim aliquando vineam, folijs viridem, palmitibus luxuriantem, quod si à perito interroges, quantum ex illa sperari possit prouentus? ipse respondebit opinor, non ex palmitibus umbris, & foliorum pulchritudine, sed ex torculari coniiciendum.* Ergo ex Eucharistiae frequentia, virtutis prouentus, & sperandus, & pensandus est, de eoque, qui ad sacramenta ferò accedit, folia pro fructu, umbram pro veritate habere, censendum, siue id inter ipsum, atque illos, qui coelesti hoc pane reficiuntur, constituendum discrimen, vt hi, Christi sponsæ, charissimi filij, pretiosissimus thesaurus habeantur, ille vero inter viliores seruos fursuraceo pane educatos numeretur.

At enim verò hinc illud etiam elicies, rem omnino facilem non esse, Eucharistiam prout decet, accipere, non eâ solum ratione, ob quam terra Christum mortuum receptura contremuit, tantum onus ferre non sustinens, vt eleganter considerauit Hilarius lib. 3. de Trinit. his verbis: *Ad onus Domini in ligno pendens intremuit; eum, qui moriturus erat intra se contestata non capere, quod in suscipiente vinum Christi corpus potiorum procudubio locum habet, vt ad onus Domini contremiscat, & se tanto dono imparem confiteatur; sed etiam quod eo ipso ad maiores in virtute progressus faciendos, quis teneatur, quippe qui pane membrorum vires, & robur se ipso, nisi humano offendiculo impediatur, praebente, pastus fuerit.* Vnde non dubium singillatim a nobis singularum communionum, hoc est, fructus ex ipsis subsecuti, rationem fore exigendam. Quid? non ne singulorum verborum, an recto ordine, & sine ad edificationem proximi dicta fuerint rationem omnes sumus reddituri? dicente Domino, Matth. 12. 36. *Dico autem vobis, quoniam omne Verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii.* Quod omnia ad profectum, nihilque otiose, & sine fructu efficere teneamur: quanto ergo potiori ratione de profectu ex accepto corpore Domini subsecuto interrogabimur? Etsi otiose acceperimus arguemur? Audi quæso ea de re Basilium lib. 3. de Baptism. cap. 3. fin. *Non enim terribile tantum iudicium habet, qui in carnis, ac spiritus*

Eccl. 33. 17.

XVII.

Hilar.

Mat. 12. 36

Basilius.

inquinamento ad sancta accedit inaigne, sed & otiose, & inutiliter edens, ac bibens, in eo quod non per memoriam eius, qui pro nobis mortuus est, & resurrexit, videlicet, Iesu Christi Domini nostri custodit illud Apostoli. Charitas Christi vrget nos, scientes, quia pro omnibus mortuus est Christus, ut qui viuunt iam non sibi viuunt, sed ei, qui pro ipsis mortuus est: Quem admodum enim, qui sine conscientia, & inutiliter tantum, ac tale bonum irruum facit, & sicut qui absque ulla gratiarum actione accedit ad tale mysterium, iudicium habet segnitiei, cum Dominus, nec eos innoxios esse sinat, qui verbum aliquod otiosum proferunt, & vehementius quoque otiositatis iudicium declaret in eo, qui talentum acceptum in otio, & segnitie integrum seruauerat; Apostolus vero tradiderit nobis, quod & is, qui verbum bonum prolatum non ad edificationem fidei dispensat, contristet Spiritum sanctum; debemus itaque attendere, quod sit iudicium eius, qui indigne edit, & bibit. Nam si qui fratrem per cibum contristat à charitate excidit, sine qua magna charismata nihil profunt, quid de eo dicendum est, qui otiose, & inutiliter audet edere corpus, & bibere sanguinem Domini; & hac ratione plus aliquanto contristat, & infestat Spiritum sanctum, dum sine sociâ charitate vescitur. Audis? Distingue obsecro inter otiosam, & improbam communicandi rationem, non aliter, quam inter otiosum, & prauum verbum. Quid enim otiosum verbum fuerit? non id quidem, quod turpiter, & improbe, sed quod absque fructu fuerit prolatum, nullamque aut audienti, aut dicenti spiritualem ædificationis utilitatem affert; ut ad præfata verba Matthæi monent Hieron. & Beda, necnon Chrysost. hom. 43. Ambr. in Psal. 38. Greg. hom. 6. in Euangel. atque idem Basilus in Reg. Breu. interrog. 23. Quæ igitur otiosa dicetur communio? Dicat indidem Basilus: Oportet igitur accedentem ad corpus, & sanguinem Domini, non solum purum esse à quouis inquinamento carnis, ac spiritus, ne ad iudicium edat, & bibat, sed ostendere in vita memoriam eius, qui pro nobis mortuus est, in eo quod mortificatus est peccato, & mûdo, ac sibi ipsi, & Deo viuere. Et quid merito? Quid enim Deus manducatus, & animæ vnitus, ipsi præstare valeat, & velit? Quid substantia Dei in homine non efficiat? ut ipse substantialis, atque diuinus reddatur? optimo ergo iure, otiose, & inutiliter, edens arguitur, atque reprehenditur.

XVII.

Sed illud quidem eos, qui ad Eucharistiam accedunt, plus plus vrgeri debet, hâc subinde causâ, quod fortium, robustorumque panem acceperint; ad non peccandum maximè teneant; quippe membra, & arma ad repugnandum

peccato singillatim accipiunt. Vnde Cyprianus citata epistola. Cum ad hoc (inquit) fiat Eucharistia, ut possint accipientibus esse tutela; quos tuos esse contra aduersarium volumus munimento Dominicæ saturitatis armamus. Quam turpe ergo, quam vituperabile fuerit post tantum virum, a morum, membrorumque munimentum pristinis vitijs succumbere! Sanè Israelitarum peccatum post acceptum manna, emphaticè notat, atque aggrauat Regius Psaltes Psalm. 77. 34. In omnibus his peccauerunt adhuc, opportunè, adhuc, nimirum, postquam angelico cibo, imò substantiâ Dei nutriti, protecti, roborati, armatique fuerant. Quare notanter subdit, in eos statim à Deo seueram, sed iustam mortis pronuntiata fuisse sententiam; eorumque cadauera in deserto fuisse prostrata, & defecerunt, inquit, in vanitate dies eorum, & anni eorum cum festinatione, id omne acutè obseruante S. Cyril. Alexandr. lib. 4. in Ioann. cap. 34. ubi cum interrogasset. Quare sic (prius, scilicet, ante acceptum manna) eos quæstos non puniuit, quos tamen postea quando similiter agrotantes, panes, carnes, aliosque cibos desiderabât, Ægyptios supplicio persecutus est, ut in Numeris scribitur. Monumētum cupiditatis, locus ille fuit appellatus; ubi hâc cupiditate superatos sepelierunt; subdit post nonnulla: Quod autem quamuis terrenis viderit cupiditatibus superatos, non puniuit tamen statim initio, hac (ut mihi quidem videtur) causa est: Nā quoniam nuper ab Ægypto effugerint, panemque cælestem, qui cor hominis corroborat, adhuc non receperint, facilius non poterant in cupiditate carnis incidere, propterea & venia digni visi sunt: Postea vero, quam Domino fruebantur, ut scribitur; tunc iure, quoniam corporalia spiritu alibus præposuerunt, acerbâ dederunt supplicia, & ad supplicia insignem calamitatis memoriam reliquerunt.

Hinc obserues, doleasque ingens discriminē, quod in ijs, qui rationabili, atque diuino hoc lacte nutriuntur, inuenitur, dum alijs mirificè ipso resectis roboratis, mirabilesque in Dei obsequio progressus facientibus; alios contra videre sit, qui pristinis vitijs non minus pertinaciter adhæreant; nec hilum in virtute proficiant; ad eū quidem modū, quo Lucas Actuum 13. 1. de Sanctissimo viro Manahen; necnon de pessimo tyranno Herode eodem lacte pastos, iisdemque mammis fuisse nutritos, pulchrâ emphasi, sic transiens adnotauit: Erant autem in Ecclesiâ, quæ erat Antiochia Prophetæ & Doctores, in quibus Barnabas, & Simon, qui vocabatur, Niger, & Lucius Cyrenensis, & Manahen, qui erat Herodis tetrarchæ collactaneus: Quod si aduertis, ad illustres prophete, atque Doctoris Manahen commendationem par-

XIX.

Act. 13. 1.

num quidem erat, regis cuiusvis collactaneū fuisse: Dumenim Christiana religio regium sanguinem nihili facit; quid æstimauerit lætis cum rege communicationem? Sed enim opportunè ijs verbis admonuit sacer scriptor, euenire nonnumquam, ut eodē lacte ad educationem, & nutrimentum à duobus sumptus; alter Dei amicus, & insignis sanctitatis vir; alter Christi irrisor, & Baptistæ occisor euadant; siue quod magis fuerit mirandum; dum eodem Christi lacte, ac carne fideles in Eucharistiā pascuntur; alios in dies in diuino obsequio crescere, egregiosque profectus facere, quippe ut dicebat Dionysius Areopag. de Ecclesiastic. hierarch. cap. 3. *Diuinissima unius, eiusdemque panis, atque poculi communis pacificaque communicatio diuinam illis velut cōistoribus morum coniunctionem sancit*: Alios verò itidem, ac antea, iisdem, scilicet, peccatis obnoxios permanere, de quibus Chrysost. hom. 8. 3. in Matth. *Quenam igitur erit nobis excusatio, cum talibus pasti talia peccemus? Cum lupi fiamus Agnum comedentes; cum tamquam oues pasti more leonum diripiamus.*

Luc. 23. 11.

Mat. 14. 10

Dionys.

Chrysost.

XX.

Amos 9. 7.

Hos certè præstrinxisse mihi videtur Dominus Amos. 9. 7. inquiens: *Numquid non ut filij Æthiopum vos estis mihi filij Israel*: Preme illud, *mihi*, notatissime dictum: certè gauissima hæc querela, quam de suis Deus habere significat, non in eo solum cardine vertitur, ut eos qui vitæ probitate, & sanctimoniā candidiores niue, nitidiores lacte, & sapphiro pulchriores esse debebant, iam ob turpissima flagitia super carbones denigratos exprobrat; sed eò etiam signatè ire videtur, ut affirmet, in peculiare quodammodo Dei, siue diuini lactis, quo nutriuntur, dedecus id cedere, nō secus ac deformis, & in decorus filius pulchris & eleganti forma parentibus probro, & rubori est, præsertim apud illos, qui filiū quidem vident, Patrem verò de facie non nouerunt: ij nāque ex filij deformitate, & turpitudine Patrem similiter deformem esse, non temere coniiciunt; ergo Deum, h's verbis, nec sine gemitu dicentem videre mihi videor; num quid non probro mihi estis o domus Israel, qui filios vos meos esse iactatis, & meā substantiā, atque lacte in Eucharistiā indefinenter educamini, atque nutrimini; quando ut niger filius Æthiopem Patrem arguit, ita ex peccatorum vestrorum sordibus, & nigredine similes vel in me vel in lacte, quod fugitis maculas esse, vel lupi vos carnibus vesci, is, qui me penitus non nouit, facile coniectet: sed à nutrimento ad delicias ob quas nobis parandas se bonus Dominus exinaniuit, gradum faciamus.

Ad eadem verba: *Exinaniuit semetipsum.*

ADNOTATIO X.

Christum in Eucharistia in delicias nostras exinanitū, humani palati, & gustus, an videlicet purus, & optimus, an vero vitriatus, & corruptus sit, egregium indicem esse.

PTIME Gentilis Seneca diuinæ in nos beneficentiæ largitatem expendens lib. 4. de benefic. cap. 5. dicebat: *Neque enim necessitatibus tantummodo nostris prouisum est; usque in delicias amamur*: quod non tantum gloriæ, ac felicitatis nostræ bonus Dominus amans sit, sed delicias ipse nostras indefinenter procuret, & vero, pro multis, quæ hac de resuppetunt egregium hoc Eucharistici cibi exemplū, quo nihil suauius, nihil dulcius excogitari potest, satis superque est: ut videas, mireris, laudes, ardetque diligas Dei filiū non tantum in salutem, & vtilitatem nostram, sed in delicias etiam exinanitum, ut quidquid in se dulce, suaue, atque iucundum est tantum id humano gustui, atque palato inferuieret. Sanè si hominis innocentis, ac recti naturam spectes, nihil eius palato aptius, quodque ipsi magis congruat, quam Deus ipse fuerit; quippe de diuinā substantiā, inquit Salomon, Sapient. 16. 21. *Substantia tua, dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat*: siue ut legit Nazianz. orat. 49. *Substantia mea, dulcedo mea est*: Et Ecclesiast. 24. 27. *Spiritus meus super mel ducis, & hereditas mea super mel, & fauum*: Vnde agebat David, Psalm. 24. 8. *Dulcis & rectus Dominus*; & Psalm. 118. 113. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo*: Nec minus significanter, quamuis paululū variata similitudine, se sub hoc sensu vehementer ficientem, Deum vero ut limpidissimum aquæ profluentem, sic faciebat, quo nihil suauius, atque iucundius ei, qui siti exagitur, excogitare valeas, sic faciebat, Psalm. 41. 1. *Quem*

I.

Sanct.

Sap. 16. 21.
Nazianz.

Eccl. 24. 27

Psalm. 24. 8

Ps. 118. 113

Psalm. 41. 1.

Senec.

ita desiderat anima mea ad te Deus: ſituit anima mea ad Deum ſortem viſum, &c. A quo vel ipſe ethnicus Seneca non longius iuit, lib. 3. quæſt. natural. inquit: Cum homo diuina contemplatur, alitur, creſcit, & hoc habet argumentum diuinitatis ſuæ, quod illum diuina delectant, nec ut alienis intereſt, ſed ut ſuis: ſcitè illud, argumentum diuinitatis ſuæ: quod illum diuina delectant: Hoc eſt, inde naturam, atque ſubſtantiam, ſubſtitiæ, ac naturæ diuinæ affinem habere ſe homo oſtendit, quod eius palatum, diuinorum delectatione capiat; quaſi hæc cum illo peculiarem ſympatiam, & conſonantiã habeant: Vndè Bern. ep. 1. 14. dū de gaudio quod humana mens nō de creaturâ, ſed de creatore percipit, egreſſet, ſubdit: Cui cōparata omnis aliunde iucunditas meror eſt, omnis ſuauiſſas dolor eſt, omne dulce amarum, omne decorum ſordidum, omne poſtremo quodcūque aliud delectare poſſit moleſtum: Sic Bernard. Reddit verò opportunam huius rationem in ſerm. 1. omnium ſanctorum, his verbis: Adiraris in Sole ſplendorem, in flore pulchritudinem, in pane ſaporem, in terra ſacunditatem. Sed à Deo hæc vniuerſa ſunt. Nec dubium quin multo amplius reſeruaueris ſibi, quam dederis creaturis. Vndè Auguſt. mirificè hæc diſſidens, ſic Deum illoquebatur lib. 10. confeſs. cap. 6. Quid amo cum iè amo? Non ſpeciem corporis, nec decus temporis, nec candorem lucis, non dulces melodias ſuauium cantilenarum omnimodarum, nō ſorum, & unguentorum, & aromatum ſuaue olentium, non manna, & mella: non membra acceptabilia carnis amplexibus. Non hæc amo, cum amo Deum meum. Et tamen amo quādam lucem, & quādam vocem, & quādam odorem, & quēdam cibum amplexu interioris hominis mei, ubi fulget anima, quod nō capit locus, ubi ſonat, quod non rapit tempus, olet quod non ſpargit ſtatus: ſapit, quod nō minuit edacitas, hæret, quod non diuellit. Hoc eſt, quod amo, cum Deum meum amo. Haſtenus Auguſt.

II.

Hæc quidem recta, ac ſimplex hominis natura eſt; at enim verò illum inter alios peſtiferi illius cibi à primis parētib; aduerſus Dei legem deſumpti valde noxium effectum fuiſſe dixeris, ut hanc dulciſſimam ſuauiſſimam corrumpere, & in illam felleum ſaporem iniiceret; id ſi monente, atque dolente Bernard. ſerm. 85. in Cant. Sapientia à ſapore denominatur, quod viriuti accedēs quoddā veluti cōdimentū ſapidam reddat, qua per ſe inſulſa quodammodo, & aſpera ſentiebatur. Hunc ſaporem perdidimus ab ipſo pene exortu generis noſtri, ex quo cordis palatum ſenſu carnis prævalente infeceit virus ſerpentis antiqui, cepit, animam nō ſapere bonū, ac ſapor noxi ſubintrare: Quid? perdidit ne Deus ſuauiſſimam ſuam? Subſtantia-

que ipſius, quæ dulcedo eſt, in aliam ſubſtantiam fuit conuerſa? Minimè; ſed aptum ac ſonum hominis palatum peccati veneno infectum, omnino vitiatum, atque corruptum fuit: ut iure hic aduoces, quod dicebat Tull. lib. 2. de finib. Hæc eſt, non modo cor nō habere, ſed ne palatū quidē: Et eodē ductu Seneca, ep. 109. Iſto modo dicas non eſſe in melle dulcedinē. Nam ille qui edit, eſſe debet ita aptatus lingua, palatoque ad huiusmodi guſtum, ut ille tali ſapore capiat, non offendatur: ſunt enim quidam, quibus morbi vitio mel amarum videatur: Vis dicam vno verbo? Homo poſt peccatum, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis: Vndè minimè fuerit mirandum ſi animalis homo, non percipit: ea quæ ſunt ſpiritus Dei, 1. ad Corinth. 2. 14. Quæ enim carnis ad ſpiritum? bellæ ad cœleſtem, ac diuinum cibum proportio? Sanè Regius Vates de populo, qui ſummo Deo poſthabito in cibos, venerem, & idōlolatram corruit, emphaticè dixit: Mutauerunt gloriam ſuam in ſimilitudinem vituli comedentis fanum, Pſalm. 105. 20. hoc eſt Deum, qui eximio illis ornamento erat, pro vitulo fanum comedente quaſi eorum palato magis apto ſcedē, & carpit commutauerunt: ſimiliter, Iudic. 9. 8. ubi noſter habet: Noua bella elegi Dominus, Lxx. reponunt; elegerunt deos novos, ſanctus verò Auguſtinus, lib. 7. quæſtion. in Iud. 5. 30. ſignatè legit: elegerunt, ut panem hordeaceum deos novos: dum verò acutè perquirat cur dii noui cum pane hordeaceo componantur? Cum panis hordeaceus, quamuis ſit in comparatione tritici panis abſciendus, tamen etiam ſe paſcat, & vitale alimentum ſit. Diſcuntur elegiſſe, qui defecerunt à Deo vno, non poſſunt in alimentis anima deputari, ſed potius in venenis: Scitè reſpondet, referendum id ad noxium populi faſtidium, corruptumque palatum, cui mala pro bonis, amara pro dulcibus ſuaui guſtui, ac ſapori eſſent, atque ideo aptius per panem hordeaceum, quod naturale beſtiarum pabulum eſt, quam per venenum, quod ad homines potius, quam ad belluas ſpectat, id ſignificari: ſic enim ille: An haſtenus accipiendā eſt ſimilitudo quatenus valet, ut propter hoc ſolum dictum intelligatur; quia ſicut plerumque faſtidio ſit, ut eligendā reſpiciantur, & aſpernanda delectent; ita vitio prauæ voluntatis itaquam langore faſtidij cum eſſet verus eorum Deus, ſibi faſſos elegerunt, nihil aliud, quā nonitatem, & ſpretā veritatem; atque ita cibum mortiferum, tamquam panem hordeaceum elegerunt. Ac ſi clariſſe diceret: eō pulchram hanc diuini cloquij imaginem ire, ut oſtenderet homines comparatos iumentis inſipientibus, quibus ordeum potius, quam

Tull.

Senec.

1. Ad Cor.
2. 14.

Pſ. 105. 20.

Iudic. 9. 8.
Lxx.

Auguſt.

Senec.
Ad Phil.
 3. 28.
 delicatissimus quisque cibus in delicijs sit: etenim ut sunt quidam, quibus morbi virio: ut dicebat Seneca, mel amarum videatur: ita eos bestiarum pabulum maximè deleat: Multi enim ambulant, quos vobis saepe dicebam (inquit Iuvinus Paulus hac epist. cap. 3. 28.) nunc autem, et flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est: qui terrena sapiunt: preme verbū: sapiunt, idest, qui è terrenarum rerum, & impurarum voluptatum face ad instar bestiarum, & immundarum quidem saporem percipiunt. Certè eodemmet capite vers. 7. de se ipso omnes sæculi delicias respiciente (ut explicat Anselm.) dixerat Apostolus, propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror ut stercora, ubi Græca vox, σκίσματα, ut bene notat Cornelius propriè significat illas immūditias siue, spurcicias, quæ ex intestinis bouum, ovium, aut pecorum canibus proijciuntur, indicans Paulus bestiarum palatum, & gustum eos, qui terrena sapiunt, habere.

III.
 Videor mihi quidem graphice hæc omnia in ipsamet die in quâ hæc scribimus Dominica, videlicet, in quinquagesimâ graphice depicta: Quid enim passim videris nisi homines, qui terrena sapiant, terrenis inhereant gulæ, ac delicijs seruiant, carnis voluptatibus ancillantur, & in vitiorum cæno tamquam lutulenti siue volutentur mutantes gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fenum, siue eligentes: ut panem hordeaceum deos novos: quos sanè præfiguratos inuenies in cæco secus viam mendicante, què in Evangelio sic opportunè representat Ecclesia ex Lucæ cap. 18. 35. Cæcus quidam sedebat secus viam mendicans: hoc est, inquit Gregor. hom. 2. in Euang. Genus humanum, quod in parvè primo à paradisi gaudijs expulsum claritatem supernæ lucis ignorans damnationis suæ tenebras patitur: benè cæcus, qui falsa pro veris; obscura pro illustribus quæritabat; pulchrè Chrys.

Luc. 18. 35.
Chrysol.
 sol. ser. 163. Quis sic ita invidus bonis suis, quis sic delicijs suis inimicus, ut spontanea, & cælitus preparata despiciat, & cōcupiscat mundanis laboribus, & doloribus conquistis? Degener nimis animus, mens tota servilis est, quæ coquorū afflatus, squalores calinæ, hesterni horrore fatentia perquirat obsonia, cui iugiter regius deseruit, atque adiacet apparatus: Obserua illud, degener nimis animus est, qui videlicet à verâ hominis naturâ, & dignitate degeneraverit; humanūque, ac delicatum palatū amiserit. Benè etiā mendicus, dum proprijs bonis excussus infelicia hæc sæculi gaudia nō sine rubore à creaturis mendicare solet: vnde Bernard. serm. 6. de Ascensione: Vsq̃ue quo miser diuerticula captas, & consolationes propriæ voluntatis tan-

Bernard.
 to labore quaras? tanto rubore mendicas? Benè secus viam, à peccato, à verâ latitiâ, & gaudij via abductus, atque seductus: ita sub personâ hominis contra legem agentis, & iniqui dicebat Paulus ad Roman. 7. 11. Peccatum occasione acceptâ per mādatum seduxit me: Vbi ex Græco fonte pro seduxit me: propriè legas: abduxit me de viâ. Hinc Dominus per Ierem. cap. 2. 18. Quid tibi vis in viâ Egypti, ut bibas aquam turbidam? Idest: quid tibi, & turbidis, fæculentisque carnis voluptatibus: quibus, ac si ea audisset, sic applausit Seneca epist. 27. Dimitte istas voluptates turbidas magnolendas: non ventura tantum, sed præterita nocent: Nec multo dissimilius Epictetus apud Stobæum inquit: vita quæ à fortunâ pendet rapido flumini similis est, turbulenta, cænosa, impura: Nec alium quidem gustum siliquæ illæ, quibus prodigus impleri cupiebat, apud Luc. cap. 15. 16. habere videntur; de ijs siquidem Ambros. lib. 7. in Lucam: Qui autē aptior huiusmodi hominibus cibus est, quâ is qui siliqua modo intus inanis, foris molis est, quo corpus non reficitur, sed impletur, ut sit magis oneri, quam vsum: quæ etiam re est, quod eodem cap. versu 25. subiiciebat ex Dei nomine Ieremias: Prohibe pedum tuum à nuditate, & guttur tuum à siti: prudenter admonens, eam turbidæ huius aquæ naturam esse, ut sitim non modo non restinguat, ut potius augeat: rationem sic reddente Isaiâ cap. 29. 8. Sicut somniat esuriens, & comedit: cum autem fuerit experges factus, vacua est anima eius: & sicut somniat sitiens, & bibit, & postquam fuerit experges factus, lassus adhuc sitit; & anima eius vacua est: pendē illud, lassus adhuc sitit: ac si dicat Vates loco satietatis lassitudinē, & acriorem sitim ex turbidâ voluptatum aquâ mendicum hūc perpeti; eo modo quo dicebat Lucetius in contemptu vitæ.

Ad Rom.
 7. 11.
Ierem. 2. 18
Senec.
Epictet.
Luc. 15. 16
Ambros.
Ierem. 2. 25
Isai. 29. 8.
Lucres.
Hieron.
III.
Psal. 4. 6.
Leet. Heb.
Hieron.
August.
 Præterea versamur ibidē, atque insumus vsq̃, Nec noua viuendo procuditur vlla voluptas, Quare ibi elegantissimè Hieronym. Ardentior sitis sit, quæ cassâ potione delusa est. Posuit quidem medicum hunc nobis ob oculos Regius Psaltes, Psalm. 4. 6. Vbi cum dixisset. Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino: subdit: Multi dicunt: Quis ostendit nobis bona: inest autem in primis non mediocris emphasis, his verbis, ex Hebræo, sic expressis: Multi uero ista dicere solet: ac si diceret: plebeium, ac gregarium sæcularium hominum vulgus, siue multitudo ista stultorum, quorum infinitus est numerus: ii nimium de quibus paulò ante ex Apostolo dicebamus: Multi enim ambulant, sed quid solet dicere. Quis ostendit, (siue ut Hieronym. inibi & August. lib. 9. confess. cap. 4. Quis

ostendet) nobis bona? Nota signatissimum verissimumque dicendi modum ab ipsorum met perditorum hominum ore exortū: *Quis, inquit, ostendet nobis bona?* Sed cur, ostender, non dabit? Sanè quod hæc omnia, quæ tantâ auiditate homines infectantur, & concupiscunt, eius generis bona sint, quæ exterius solum ostendantur, non verò interius animum, & pectus intrent, & in sinum inducantur; atque ideo nulla liquidæ voluptatis pars ex illis percipi possit: vnde statim variatâ subtiliter locutione ab horum numero, & conditione se ipsum secernens, atque discriminans subiicit Vates: *dedisti letitiam in corde meo: siue ut signatè est in Hebræo: infudisti letitiâ in corde meo: ut tota sententiâ sit eiusmodi: Quam alia spiritualia bona à terrenis, & secularibus sunt!* Hæc enim amatorum suorum animos non intrant, sed oculis tantum hærent, oculorumque pabulum sunt, atque ideo vacui illorum spectatores ipsi existunt; at gaudium, atque læticia spiritus profunde in animum descendit, atque intimo pectori infusum, ipsum plenè; & vnde quaque reficit. Ita ibi Nyssenustractat. 1. in Psalm. cap. 4. hæc verba, sic explicans. *Solamen enim sanctitatis dixit Propheta, verè esse admirandam, alia omnia, quæ magno studio bonorum vice quaeruntur ab hominibus, in opinione sita esse, & in se ipsis non subsistere, sed in vanâ hominum existimatione videri, quasi esse quoddam habeant: & post pauca, Non enim fieri potest, ut malitia blandimentis animus demulceatur.* Ita Nyssenus: En quem gustum percipiant, quam læticiæ partem habeat! *Qui terrena sapiunt quorum Deus venter est: & gloria in confusione ipsorum.* Quod si verum fatear; non minus opportunum huic loco commentarium visus est fecisse Seneca epist. 110. vbi occasione insignis cuiusdam festiuitatis, in quâ Romana ciuitas exultans, atque tripudians quidquid in externis bonis illustre, atque splendidum haberet, ambitioso apparatu, ac pompa recensuit; hæc primum ex egregij Philosophi Attali personâ inquit: *Diu mihi imposuere diuitias: stupebã ubi aliquid ex illis alio, atque alio loco fulserat: existimabam similia esse quæ laterent, his quæ ostenderentur. Sed in quodam apparatu vidi totas opes urbis, calatus ex auro, & argento, & his quæ pretium auri argenti que vicerant, exquisitos colores, & vestes ultra non tantum nostrum, sed ultra finem hostium aduectas. Hinc puerorum perspicuos cultu, atque formâ greges, hinc feminarum, & alia quæ res suas recognoscens summi imperij formam protulerat. Quid hoc est, inquam, aliud quam irritare cupiditates hominum per se incitatas? Quid sibi vult ista pecunia pompa? Ad descendendam auaritiâ conuenimus. At mehercules*

minus cupiditatis istinc effero quam attuleram. Contempsi diuitias, nō quia supernacua, sed quia pusilla sunt. Via sine quam intra paucas horas ille ordo, quamvis lentus dispectusque transferri? Hoc totam vitam nostram occupabit, quod totum diem occupare nō potuit? Accessit illud quoque, tam supernacua mihi visa sunt habentibus, quam fuerant spectantibus: Deinde ex propria sententiâ non minus apposite, & sapienter subiungit: *Hoc itaque ipsi mihi dico quoties tale aliquid prastrinxerit oculos meos, quoties occurrerit domus splendida, cohors culta senorum, leætica formosis imposita caloribus: Quid miraris? Quid stupeas? Pompa est. Ostenduntur istæ res nō possidentur: & dum placent transeunt: Obserua hæc vltima: ostenduntur istæ res, non possidentur: quæ præfatis verbis Davidis: *Quis ostendet nobis bona?* miram in modum apparentur.*

Ergo secularibus gaudijs nihil vanius, inanius nihil; peccato nihil magis insulsum, & inconditum est; inquiratigitur, Iob. cap. 6. 6. num. *Poterit comedo insulsum, quod non est sale conditum?* Respondebimus tamen peccato suum condimentum, & obsonium non deesse: Quale? accipe à Paulo ad Roman. 6. 23. *Stipendia peccati mors:* Pro quibus Basilii lib. siue ferm. 1. de baptismo legit: *Obsonia peccati mors:* Vt ad cumulum miseriarum peccatoris, id tandem malorum omnium extremū illi accidat, ut dum inconditum, atque insulsum peccati cibum deuorare concupiscit, mortem, eamque æternam pro condimento, atque obsonio habeat; hæc tanta secularium voluptatum inanitatis, atque insullicitatis obsonium, & merces est: ut iam videris, quousque noxia hominum ruditas, insipientia, & amentia peruenierit; siue quam corruptum, atque vitiatum ipsorum palatum sit; qui deficientes à Deo viuo ut dicebat superius Augustin. eos deos novos elegerint, qui non possunt in alimentis animæ deputari, sed in venenis: Sanè cum Ezechiel cap. 10. 8. à Deo præscriptum est, ut foderet parietem ad introspectiendâ Idola domus Israel: *Ecce omnis similitudo reptilium, & animalium, abominatio:* Obserua deos novos, ut panem hordeaceū manducandos: Vnde ad id loci Theodoret. *Præter impietatem ingens stultitia exuperantia, quidenim insanius istis, qui venenatorum serpentium, & rationis expertium iumentorum adorant imagines; illos enim ut noxios, & insidiosos occidere consueuimus, hæc ut nobis seruirent, ac ministraret Dominus attribuit:* Porro mirum iam non fuerit, dixisse Salomonem, impios mortem suam, quasi rem omnium gratissimâ adamare, ac velut pulcherrimam, ac suauissimam sibi sponfam ardentè deperire: sic enim

V.

Iob 6. 6.

Ad Rom. 6.
23.
Basilii.

Ezech. 10. 8.

Theodor.

Sap. 1. 16.

Sapient. 1. 16. *Impij autem manibus, & verbis accersierunt illam, & estimantes illam amicum defluerunt: & sponſiones poſuerunt ad illam: Cum iplam pro incōditi cibi obſonio; & laborum ſuorum mercede, atque ſtipendio habere videantur.*

VI.

Ergo miſero huic cōco mendicanti; atque perenti. Quis oſtendet nobis bona; Dei filius non tam oſtenſurus, quam daturus, & verò vultus ſui lumine, imò proprio corpore, & ſanguine inſuſurus occurrit; & per Ieremiā

Iere. 31. 22.

cap. 31. 22. *Hæc ſuggerit: Vſque quo delicijs diſſolueris filia vagabunda: quia creauit Dominus novum ſuper terram; ſemina circumdabit virum: Quæ verba, quamvis de Virgine, & incarnato Verbo à Patribus communiter explicentur; at iuxta Lxx. lectionem non minus aptè de Sacramento Eucharistiæ capias cum*

Lxx.

P. Alcazar notatione 19. procemiali in Apocalypſ. n. 6. ſic enim illi reponunt. *Quoniam creauit Dominus ſalutem in plantatione noua, in ſalutem circumdabit homines: vbi in primis ex voce; homines: necnō ex Caldæo, apud quem eſt,*

Alcazar.

*populus: à noſtro Vulgato, ſemina, pro Eccleſiā Chriſtum in Eucharistiā circumdante, & ſalutem ſuam circumſepiente capi videtur: (valet enim inſcripturā ablatiuſ, cū propoſitione, in, idem, ac accuſatiuſ; vt Habac. 1. 5. *Aſpicite in gentibus: in quæ verba varia exēpla congerit Anton. de Gueuara) deinde vt benè obſeruat P. Sanchez ibi; Vir pro ſponſo videtur eſſe poſitus; quæ obſeruatio ex Hebræa voce, Gabbei, neceſſario ſubſiſtit: quaſi ſponſa delicijs diſſoluta ad ſponſi thalamum redire admonetur. Iam ad ſententiæ energiam nota ex Hebræo pro: *delicijs diſſolueris: Pagninum legere: Quouſque vertes te huc, atque illuc? Sumpta metaphorā ab eo, qui nulla in re quietem capere valet, atque ideo hæc, illac diſcurrit: alios verò: quouſque delicijs tabeſces? Nam, vt locuples teſtis Pagninus eſt in Diſtionario, Hebræum verbum, quod Latino, *Tabeſco, reſpondet à Vulgato, & alijs, per verbū, *Diſſoluo, ſolet efferri: Eſt autē tabeſcere idem, ac diuturnā animi, & corporis ægritudine colliqueſcere, atque conſumi; propriſſime vero, *tabeſ* dicitur, quum corpus non alitur, quod ob malum corporis habitum omnia alimenta corrumpuntur: de quo latè Celſus lib. 3. cap. 2. ex his tota ſententia hæc eſt quouſque tandem ō miſera noxijs deliciarū, & impurarū voluptatum cibus dedita, à verā guſtus ſuauiſſime, ac dulcedine, atque à tranquilla animi quiete aliena; morbiſicā, ac læthali tabe affecta, præ fame, præ ſiti, præ ægritudine, præ ſtudio immoderatiſſimè agitata fluctuabis? Quippe hæc vox eſt, *rabidarum deliciarum* (Seneca de tranquil. ani-*****

Habach. 1.

5.

Senec.

mi, cap. 2.) *Quouſque eadem? En benigniſſimum Dominū, qui tui miſertus dulciſſimū, ac ſaluberrimum tibi cibū præparauit. Quoniam creauit Dominus ſalutem in plantatione noua; ſe ipſum, videlicet, velut ſuauiſſimum malum inter ligna ſyluarum quo vtiliter iucunde, ac ſuauiſſime reficiaris tibi apponens, vt fami, ſiti, fluctuationi, labori, ac morti, quæ ante perpetuebaris, iam ſacietas, gaudiū, ſuauiſſima, quies, vitaque ſuccedat. Ita quidem Salomon Sapient. 16. 20. cum longius ſupplia impijs Agyptijs inſiſſet; ſubdit. *Pro quibus Angelorum eſcā nutriuſſi populum tuum, & parauim paucum de celo præſtiſſi illis ſine labore, omne delectamentum in ſe habentem; & omnis ſuperis ſuauiſſimam: Vbi premas velim illud: pro quibus. iuxta ea quæ de Græcā propoſitione, & vti, ſæpius nouimus vnius rei loco alterius ſubſtitutiuam eſſe; prætereā ē fonte hauitēda ſunt illa: *Omne delectamentum in ſe habentem, & omnis ſaporis ſuauiſſimam,***

Sap. 16. 20.

quæ Regia Biblia ita legit: *ad omnem voluptatem valentem, & ad omnem congruum guſtum: ſiue vt Vatablus: *Omni accommodatum guſtui: Sed cum Græcè pro vltimis verbis ſit:**

Bibl. Reg.

*πρὸς πᾶσαν ἐφελκυστικὴν γεύσιν: propriſſimi reponens: *coherens aptiſſimè, & quaſi harmoniam cum ipſo guſtus ſenſu efficientem: Itaque priori henyſtichio, ſignificat ſapiens manna in ſe habuiſſe ciborum omnium ſaporem dulcem, ſeu omnium ſapidorum ſuauiſſimam: poſteriori autem, id ſingillatim aperit; ex ſaporibus, quos habebat cunctos, quaſi libero quodam, & diſcernere iudicio, eum cuiuſque guſtui accommodaſſe, qui edenti ſuauior, & congruentior erat. Sed de hoc copioſius noſ ad id loci agimus: modo Cyprianum ſerm. in cœna Domini hæc Eucharistiæ aptantem audi: ſic enim ille: *Vi***

Vatabl.

Lect. Gra.

*mannā ſic, & hic panis omne delectamentum in ſe habet, virtute mirificā omnibus, qui dignè, & deuote ſumunt ſecundum ſuum deſiderium ſapit, implet, ſatiat edentium appetitus, & omnium exuperat dulcedinē voluptates: Hinc ſignatiſſimè ſponſa Cant. 2. 3. *Sicut malus inter ligna ſylvarum ſic dilectus meus inter filios. Sub**

Cyprian.

*embrā illius, quem deſideraueram ſedi, & fructus eius dulcis gutturi meo: Quæ dum de viuificā Chriſti carne in Eucharistiā à pluribus Patribus capiuntur, huic cogitationi mirificè accinunt: non enim vtrumque dulcis Chriſtus ibi eſſe perhibetur, ſed *dulcis gutturi, atque palato, quod non modo eius famem ſedat, ſitimque reſtinguat, ſed interiores omnes ſenſus mira ſuauiſſime, atque dulcedine perfundat. Ita ad id loci Theodoret. *Sponſum apellat pomū, quod quidem, & taſtu molle eſt, & guſtu dulce, & odoratu ſuaue, & aſpectu ſuauis-***

Cant. 2. 3.

Theodor.

dum, ac venustum, & auditu amabilissimum. Talis est Dominus noster, & Saluator, & sponsus, qui conuivio suo sensus omnes nostros explet suauitate, sic ille. Habet vero hic suauitatem & deliciarum cumulus, quo Eucharistia omnes hominis sensus explet peculiarem emphasim, atque vim ad aliciendam filiam illam vagam, ac dissolutam, etenim ex Latini verbi dissoluo, proprietate innuit Propheta, eam secularium bonorum malignitatem esse, ut pro eorum quolibet obtinendo miseri homines dissipentur, & frustatim discendantur; operam enim, laborem, diuitias, salutem, vitamque ipsam impendunt, ut optata consequantur, nec tamen voti compotes euadunt; at in vno hoc suauissimo fructu dum omnibus suauitatibus, atque delicijs homo fruitur seipsum colligit; atque vnit, vnde August. lib. 2. confel. cap. 2. *Amore amoris tui facio istud recoleas vias meas nequissimas in amaritudine anima mea, ut dulceat mihi dulcedo non fallax, dulcedo salix, & securus, & colligens me à dispersione, in qua frustratim discisus sum, dum ab uno te auersus in multa euahui.* Sed totam sententiam, sic expressit Ambros. premens id Psalm. 118. *Adolescentulus sum ego, & contemptus, ad hunc modum: Ille ego despectus ante iam præferor, iam anteponor electus, ille ante despectus populus peccatorum, habeo celestium Sacramentorum veneranda consortia, iam mense celestis honore suscipior epulis meis non pluuia undatur, non terra partus laborat, non arborum fructus. Potui meo non flumina querenda, non fontes; Christus mihi cibus Christus mihi potus, caro Dei cibus mihi, & Dei sanguis est potus, non iam ad satietatem mei annuos expecto prouentus, Christus mihi quotidie ministratur. Vnde sic statim prudenter subdit: Non verebor nequa mihi cæli intemperies, aut sterilitas ruris immineat, si pijs cultus diligentia perseveret; non iam coturnicum pluuia mihi opto descendere, quas ante mirabar; non manna, quod ante cibus omnibus præferobam, quia qui manna manducauerunt Patres esurierunt; meus cibus est, quem si quis manducauerit, non esuriet meus cibus est, qui non corpus impingat; sed confirmat cor hominis. Hæc Ambros.*

Præfatis Ieremiæ verbis omnino perfimilia hæc Isaia sunt cap. 55. 2. *Venite emite absque argento, & absque ulla commutatione vinum, & lac: siue ut reponunt Lxx. vinum, & adipem: in quæ Hieronym. De quo sanctus David dicit in Psalmo: Sicut adipem, & pinguedine repleatur anima mea; & alio loco: cibauit eos de adipem frumenti, &c. Qui adipem non aliud, quam mysticam carnem sonant; ad quam Dominus discipulos hortabatur dicens: Nisi comederitis carnem meam, & biberitis sanguinem meum,*

non habebitis vitam in vobis: sed subdit statim emphaticè Vates: *Quare appenditis argentum non in panibus (Hebraicè: non in pane), & laborem vestrum non in saturitate audite audientes me, & comedite bonum, & delectabitur in crassitudine anima vestra:* Ac si diceret Vates: cur in rebus inanibus, atque inutilibus operam nauatis? Imò potius oleum, & operam perditis? Cum in eorum bonorum comparatione, quæ famem vestram exsatiare non possunt vos ipsos laborando conficiatis? Audite ergo me; & qui malum antea tanta auiditate sectabamini, modo ipsummet bonum meum, scilicet corpus, comedite, & in vosmetipsos traicite, ut in eius crassitudine, atque delicijs anima vestra tot prius fallacijs fatigata, & exanimata mirificè reficiatur, atque delectetur: Ita Patres, & interpretes secuti Cyril. & Hieronymus, qui subdit: *Ergo non opum abundantiam, & delictos cibos, & crassitudinem corporis phasidesque, & factos iuriores, mulsum merum, uxorum pulchritudinem, examina liberorum, Dominus anime pollicetur: sed illas delicias ad quas nos mystice prouocat dicens: delectare sine delicijs frui in Domino: Psalm. 36. 4. Scitè quippe hæc omnia nequaquam animum satiare possunt: neque eius palato apte conueniunt. ut enim aliud hominis bonum à bono pecoris, ita aliud illius ab huius palato est: sic dicebat August. in Psalm. 102. Bonum tuum quare anima: est enim bonum aliud alteri; & omnes creature habent bonum suum. Quare tuum bonum, summum bonum, hoc est, bonum tuum: sunt & inferiora bona, quæ alijs, & alijs bona sunt. Pecori quod est bonum, nisi implere ventrem? Carere indigentia, dormire, gestire, bibere, sanum esse, generare. Tale tu bonum quæris, cohares Christi? Quid gaudes, quia socius es pecorum? Erige spem tuam ad bonum bonorum omnium: Ergo appositè homini dicitur: Comedite bonum: si inquiras quod? aut quale bonum? Facile respondebo ex verbis Domini ad Moysen Exod. 33. 19. *Ostendam tibi omne bonum, non hoc aut illud bonum, sed quidquid bonum est tibi proponi. Quare premens hæc Exodi verba idem August. lib. 8. de Trinitate. Quid plura, & plura? hoc bonum, & illud bonum: tolle hoc, & illud, & vide ipsum bonum si potes; ita Deum videbis, non alio bono bonum, sed bonum omnis boni: Age iā, o homo, & qui prius peccatum deuorās omne simul malum manducabas (peccatum siquidem ut breuiter, ita plenissimè à Basilio, omne malum, diffinitur), omne bonum, & omnis boni bonum comede, ut in eius crassitudine atque delicijs anima tua exatietur, & omnimodā suauitate perfundatur: nec enim, ostenditur tibi bonum, sed datur, sed infundi-**

tur,

August.

Ambros.

Psalm. 36. 4.

August.

Exo. 33. 19.

August.

Basil.

VII.

Isai. 55. 2.

Lxx.

Hieron.

Psalm. 62. 6.

Psalm. 80. 17

Cyprian.

tur, & in sinu ipso, imo vero in corde reconditur. Hinc pulchre Cyprian. de coenâ Domini: *Hanc Deigratiam recolens, qui de sacro Calice bibit, amplius sitit, & ad Deum vinum erigens desiderium, ita singulari fame illo vno appetitu tenetur, ut deinceps fellea peccatorum horreat pocula, & omnis sapor delectamentorum carnalium sit ei, quasi rancidum radensque palatū acuta mordacitatis acetum.* Hæc Cyprianus. Quibus placet accommodare, quæ de Sicilia monte omnigena florum copia, & peculiari quodam tritico mirificè poliente, sic scripsit Aristotel. lib. de mirab. aulcult. *In Ætna Sicilia monte spelunca est, circa quam florum omnigena copia crescit omni tempore, tum violis immensum quoddam spatium obtegatur, qua finitima loca autē flagrantia sua replent, ut occupati hanc suauitatem odoris venatici canes lepores vestigare nequeant: ac sub eodem hiatu obscurum quoddam antrum lateat, ubi triticum reperitur, nec domestico quo vtiuntur, nec ali importato simile, sed peculiari proprietate insigne.* Hæc Philosophus; quæ pro commentario loci illius, Cantic. 7. 2. *Venter tuus sicut aceruus tritici vallatus lilij, ab Ambrosio. serm. 17. in Psalm. 118. de Eucharistiâ, sic explicati: Et venter eius, non solum acervo tritici, id est, cibis fortioribus celestis mysterij saginetur: verum etiam, tamquam lilij quibusdam, moralium suauitate repleatur, aptissime esse possunt: inde verò maximè Eucharistiæ suauitas relucet, & commendatur, quod eius suauitate occupati venatici canes; sæcularium inquam bonorum, ac voluptatū amatores lepores vestigare nequeant, atque intermittant. Omnisque sapor delectamentorum carnalium sit eis, quasi rancidū, radensque palatū acuta mordacitatis acetum: ut dicebat Cyprianus.*

Aristot.

Cantic. 7. 2.
Ambrosio.

VIII.

August.

Benè omnino de mannâ cum allusione ad Eucharistiâ dicebat Salomon: *Cohærens aptissimè, & quasi harmoniam cum ipso gustus sensu efficiens: Hominis enim, qui verus homo censeatur, gustus, atque palatum, nō in corpore, sed in animo est; ibi enim ipse reficitur delectatur, gustum, atque saporem percipit.* Unde quidem Augustin. lib. 6. confes. cap. 3. de diebus vanitatis suæ, cum frustratim discussus, ab vno Deo auersus in multa euangerat, verba faciens; de magno Ambrosio Mediolani tunc doctrina, & vitæ probitate, necnon magna apud omnes auctoritate pollente, sic loquitur: *Ipsam Ambrosium felicem quendam hominem secundum seculum opinabar, quem sic tantæ potestates honorarent: calibatus tamen eius mihi laboriosus videbatur.* Sed quare videbatur? subiicit: *Occultum os eius, quod erat in corde eius, quam sapida gaudia de pane tuo ruminaret, nec conijcere non eram, nec expertus eram:*

*Opportunè occultum os eius, quod erat in corde eius, humanum, scilicet, ac rationale palatum, rationabili lacte (de quo præced. adnotat.) diuinoque cibo reficiendum, atque ideo ex Eucharistiæ pane, sapida gaudia, percipiente; sed de semetipso addit statim Augustin. Neque ille sciebat æstus meos, nec foveam periculi mei: ac si diceret: ego illius gaudia nesciebam, quod occultum cordis os mirificæ suauitate perfusum expertus non eram; ille æstus meos quibus hinc illinc agitabar, famemque, & inanitatem meam prorsus ignorabat, qui omne bonum in latitudine comedeat. En Eucharistiâ, & germani gustus, atque palati indicem; & quæ humanum os tantummodo exsatiat; ipsique dulciter sapiat. Cui cogitationi appositè congruit amphoræ visio Zachariæ adhuc modum ostensa, c. 5. 6. *Et egressus est Angelus, qui loquebatur in me; & dixit ad me leua, oculos tuos, & vide, quid est hoc egreditur: Et dixi, quid nam est? Et ait: Hæc est amphora egrediens, & dixit: hæc est oculus eorum in vniuersâ terrâ: & ecce talentum plumbi portabatur, & ecce una mulier sedens in medio amphoræ: & dixit, hæc est impietas; & proiecit eam in medio amphoræ, & misit massam plumbeam in os eius. Quid enim illa amphora nisi humanam cupiditatem a aperto ore semper inhiantem; aliaque & alia peccata ad famem explendam quin aliquando exsatiatur indefinenter deuorantem; ita ibi Theodoret. & Gregor. Magnus lib. 14. Moral. cap. 25. sic enim prior: *Diuinus Zacharias videt peccatum speciem mulieris referens nam ex voluptate plura peccata nascuntur.* Gregorius verò: *per imaginem amphoræ quasi patens os auaritiæ designauit: auaritia quippe velut amphora est, quæ os cordis in adito apertum tenet: Quod si os eius semper apertum videre velis obserua primum illa verba hæc est oculus eorum in vniuersâ terrâ. Sed quare oculus, quia non saturatur oculus visu. Ecclesiastes 1. 8. quippe vacui bonorum spectatores, non possesores, sunt homines terrenis addicti: nec ad occultum os cordis eorum hæc perueniunt id quod tot ipsorum mærores, tot afflictiones, gemitus, rugitus, voces, & querelæ dolorem indicantes fati suadent: scire enim Job 6. 5. *Numquid rugit onager, cum habuerit herbam, aut mugiet bos, cum ante præsepe plenum steterit? Ergo ipsas absque cordis pabulo, vacuumque præsepe habentes rugire, ac mugire necesse est, deinde audi Senec. ep. 74. Solebat Attalus hanc imagine vti: vidisti aliquando canē missa à Domino frustra panis, aut carnis a aperto ore captat? quidquid exceperit, protinus integrū deuorat, & semper ad spem futuri hiat, idē euenit nobis quidquid spectatis fortuna proiecit, id sine ullâ voluptate demittimus****

Zach. 5. 6.

Theod.
Greg. Mag.

Ecclesi. 1. 8.

Job 6. 5.

Senec.

Ecc

statim

statim ad rapinam alterius erecti, atque attenti: Ecce æstus quibus conflictabatur Augustinus; vide iam occultum os Ambrosij, quod in corde eius sapida gaudia ruminabat; & misit massam plumbeam in os eius: hoc est, interioris cordis os quantum, quam apertum & inhians Christi massa, & pane, corpore, scilicet, & sanguine replens. Ita inibi S. Cyrill. Alex. inquit. Plumbi autem talentum eleuatum, & obturans os eius, nihil aliud opinor potest intelligi præter Dominum nostrum Iesum Christum. Et statim: plumbo autem & ipse comparatur. Assumitur enim plumbum ab argentarijs artificibus ad purgationem eorum, quæ conflagrantur. Talis quodammodo virtus Christi in nobis. Si enim in mentem, & cor venerit, omnes sordes prorsus abstergit.

Cyr. Alex.

IX.
Psalm. 80. 11.

Hieron.

Ad Coloss.
2. 10.

Cyprian.

Hinc quidem huic amphoræ signatissimè Dominus apud Psalterem, Psalm. 80. 11. dicebat: Dilata os tuum, & implebo illud: hoc est, quantumcumque votorum, ac desideriorum os dilataueris; ego implebo, & replebo illud, dum me ipsum tibi manducandum apponam. Ita ibi Hieronymus, qui cum dixisset: Non desideremus Egyptias carnes: non discamus. Quam bene nobis erat in Egypto, cum manducabamus carnes in ollis, & allia, & cucumeres: Subdit statim. Vis accipere Domini cibos? Vis comedere ipsum Dominum Deum tuum, & Saluatorem? audi quid dicat. Dilata os tuum, & implebo illud: Dilata te ora vestra ipse est, & Dominus, & panis; ipse hortatur nos ut comedamus: & ipse noster cibus est: Quantumcumque dilataueris, tantum accipies. Non est igitur in me a potestate, sed in tua est, si volueris, totum me accipies. Sanè hoc sensu Paulus præced. adnotat. à nobis adductus, ad Coloss. 2. 10. cum de Christo Domino, dixisset: In ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: pulchra emphasi subdit, & estis in illo repleti: hoc est, hoc vno & summo bono, & omnis boni bono occultum os cordis vestri omnimoda suauitate cœlestium deliciarum plena exsaturatur, ut repletum in bonis desideriorum vestrum nihil subinde concupiscat, nihil efuriat, sitiatur, sed omni vndique concupiscentia clausa, atque compressa huic vni bono suauiter inhæreat. Ita dicebat Cyprianus de Cœna Domini. Qui manducat ex hoc pane ultra non esurit, qui bibit ultra non sitit, quoniam mysterij huius sic sufficit gratia, sic reficit intelligentia, ut cuiusque tanta rei innotuerit plenitudo omnis consummationis sine inuero Christi bainulus ipsum ferat in pectore, ipsum gerat in mente, & omni tempore habitatori suo dicta, & facta iubilatione consona laudes resonent, & gratiarum actiones decantent: pulchrè illud: Tanta rei innotuerit plenitudo, nimirum, omnis plenitudo diuinitatis: ut dicebat Paulus: quæ

humani cordis amphora omnino repleatur, & omnis consummationis, perfectionis, magnitudinis, excelstitatis; votorumque quæ ambitioso, ac pene infinito intervallo dilatetur, videat finem. Hinc equidem illa de Iuda proditore queribunda, & lamentabilis Christi vox apud Psalterem Psalm. 54. 14. Quoniam si inimicus meus maledixisset, mihi iustitiam utique: &c. Tu vero homo unanimis dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos: Est enim sensus: hanc de te potissimum habeo grauissimam querimoniam, quod dulci à me tibi aduersus auri famem, & diaboli venena adhibita medicinâ, nolueris ei acquiescere, & ab errore pedem refferre: sic de Eucharistia dicebat S. Gaudens. Brixienf. serm. 2. de māduc. Agn. Pasch. Contra venena diaboli dulcem medicinam sempiterni tui taminis consequamur: ac si diceret Dominus: Ita ne infatiabile amphoræ cupiditatis tuæ os erat, ut tanto dono, tanta dulcedine repleti nō posset? Nec minus ad hoc institutum opportuna Domini querela apud Isai. 65. 11. Et vos qui dereliquistis Dominum, qui oblitus estis montem sanctum meum, qui ponitis Fortune mensam, & libatis super eam: Vbi plurimi faciendas iudico Hebræas, & Græcas translationes ex quibus egregia sententia confurgit: sic enim in primis Lxx. Paratis demoni mensam, & impletis Fortune potionem: deinde Sanct. Pagn. Qui paratis exercitui cœli mensam, qui impletis planetis libamē: paulo aliter Rabbi Ionah, & Rabb. Moses dum hic: ponitis Ioui, ille vero: coniunctioni planetarum mensam, legunt: secus Forsterus: qui ponitis Marti mensam, & libatis Mercurio, belli, scilicet, & pacis prophanis numinibus. Accuratissimè vero ex Hebræo verbo tenus Arias Montanus: instruente bona gratiæ mensam, quæ omnia diuersis omnino vocibus sub vno sensu appositè cogit Symmachus Hebræam vocem, mini, quæ diuersitatis origo est explicans, absque me: ut sententia sit. Qui paratis fortuna mensam, & impletis absque me potionem ex quibus pulcher is resultat sensus ad carpendum irridendumque simul non minus inane, quam pertinax studium, quo sæculi gaudium, & tranquillitatem, ex tot tãque diuersorum belli, pacisque numinum idolorum, principum, magnatum, variorumque euentum coniunctione coalescentē, colimus, opportunissimus: ac si dixerit Dominus. O amentes, qui absque me: hoc est, absque Eucharistia, quæ bona gratia dicitur, & est; bonæ gratiæ mēsam struitis; putâtes fieri posse ut omnia mūdi idola; omnesque fortunæ flores, atq̃ thesauri vestrū animū, diuinitatis capacē, sine me impleant. Sed esto implere possent; ita ne ad manu florentem fortunam omniumque

Psalm. 54. 14.

S. Gaudens.

Isai. 65. 11.

Lxx.

Pagnin.

R. Ionah.

R. Moses.

Forsterus.

Montanus.

Symmachus.

planetarum coniunctionem; syderumque militiam pro vobis pugnantem inuenietis? Sed de hoc alibi dum pro ijs, qui ponunt fortunę mensam non dimittam illa Senecę verba epist. 82. dicentis. *Non habet, ut putamus fortuna longas manus, neminem occupat, nisi harentem sibi: Nec hæc Plinij lib. 2. cap. 7. Toto quippe mundo, & locis omnibus, omnibusque horis, omnium vocibus Fortuna sola inuocatur, una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitur, sola laudatur, sola arguitur, & cum conuictis colitur, volubilis, à plerisque verò, & cæca etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorum faulx. Huic omnia expensa omnia referantur accepta, & in tota ratione mortalium sola utramque paginam (Hispanè, el dene, y ha de auer:) facit. Ut videris, cui, Christi longas manus habentis, relicto conuiuio, tantã cura ponas mensam, & potionem impleas.*

X. Ad hæc si attendis, peculiaris quædam suauitas, atque dulcedo sacratissimæ Eucharistiæ inest; puro, ac delicato hominis palato, atque gustui vndique quadrans: dum, videlicet, ipsa ad suauissimum dilectionis affectum exercendum, exacuendum exsatiandum, & quidquid in illo iucundum, ac dulce inuenitur perferendum mirum in modum facit: Etenim ea nos ratione ad cœlestem hunc cibum accipiendum Dominus admonerat, ut sciremus (iam loquitur Cyprianus serm. in cœna Domini) quod mansio nostra in ipso sit mæducatio, & potus quasi quædam incorporatio, subiectis obsequijs, voluntatibus iunctis, affectibus unitis. Esus igitur carnis huius quædam auiditas est, & quoddam desiderium manendi in ipso, per quod sic imprimimus, & eliquamus in nobis dulcedinem charitatis, ut hereat palato nostro, & visceribus sapor dilectionis infusus penetrans, & imbuens omnes animæ, corporisque recessus. Hæc Cyprianus egregiè illud: Imprimimus, & eliquamus in nobis dulcedinem charitatis, ut hereat palato nostro, & visceribus sapor dilectionis infusus, &c. Quippe mediâ Eucharistiâ Christo intimè adhæremus, copulamur, iungimur, agglutinamur, & cum ipso non solum subiectis obsequijs, voluntatibus iunctis, affectibus unitis: sed vera intercedente vnione reapse vnum efficiamur: & ut semel dixerim nuptias cum illo plenas dignitatis, plenas concordiæ, plenas diuitiarum coniugimus: Sic enim Salomon. Cant. 3. 11. Egredimini, & videte filie Sion regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua in die desponsationis illius: Audis desponsationem? quando ergo facta fuerit, sic explicat

Theodoret. Sponte enim igneminiam pertulit, atque vltro ad mortis cruciatus accessit. Quam ob rem desponsationis diem illam vocauit, & diem lætitiæ cordis eius. Tunc enim nuptiarum communio facta est. Nam post cœnam, inquit. Accipiens panem, & gratias agens, fregit, deditque discipulis suis, dicens: Accipite, comedite ex eo omnes: Hoc enim Corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum. Hoc facite in mei commemorationem. Edentes igitur sponsi membra, & bibentes eius sanguinem, nuptialem ipsius communionem assequuntur: Ut verò videris, quàm sit id verum, quàmque arcta coniunctione, & identitate sponsi membra efficiantur, qui ipsius carnem accipiunt, obferua, quid de Christo cum in horto Gethsemani ad preces fundendas paululum à discipulis discessit, dixerit Lucas cap. 22. 41. Et ipse auulsus est ab eis, quantum iactus est lapidis: auulsus inquit. Quid est auulsus? Dixi sapius ex Tertulliano lib. de carn. Christi, cap. 20. Quid auellitur, nisi quod inheret? Quod infixum, innexumque est ei, à quo ut auferatur, auellitur, cum quid extraneum extraneo agglutinatur, ita concarnatur, & conuisceratur cum eo, cui agglutinatur, ut cum auellitur, rapiat secum ex corpore aliquid, à quo auellitur, quasi sequelam quandam abrupta unitatis, & traducis mutui coitus. Sed hinc dubites; quid fuerit opus hæc auellendi phrasi vti Lucam, ut discessum, quantum iactus est lapidis, exprimeret? Cum longiorem alias; imò, & maris etiam interiecto spatio digressum simplici abundi verbo significauerit, Marc. 6. 45. inquit: Et statim coegit discipulos suos, ascendere nauim, ut prederent eum transfretum ad Bethsaidam dum ipso dimitteret populum, & cum dimisset eos ab ijs in montem orare: Equidem; quod ingens inter verumque tempus fuerit discrimen; nec enim prius nuptialem ipsius communionem discipuli fuerant assecuti, at postea cum per Eucharistiam sponsi membra extitissent; iure qualiscunque Christi discessus eâ auellendi locutione debuit exprimi, quippe id auellitur, quod inheret, quod infixum, innexumque est ei, à quo auellitur, atque ita concarnatur, & conuisceratur cum eo, cui agglutinatur, ut cum auellitur, rapiat secum ex corpore aliquid, à quo auellitur. Quod si ista acerbis, dirusque in auulsione, & distractione dolor fuerit; quæ rogo exultantia, suauitas, atque dulcedo in ipsa membrorum coniunctione; atque vnione fuerit? cum palato nostro, atque visceribus sapor dilectionis infu-

Theodoret.

Mat. 26. 21

Marc. 14. 20.

Luc. 11. 19.

Luc. 12. 41.

Tertull.

Marc. 6. 45

Cant. 3. 11.

lus haret, penetrans. Et imbuens omnes animi corporisque recessus? Porro, verus amor (sic inquit Augustin. lib. 13. confel.) Non sentit amaritudines, sed dulcedines; quia amoris soror, dulcedo, sicut soror odij est amaritudo: Ita August. & peritis in arte credendum est. Huc rursus aduoco illâ Christi de proditore Iudâ querimoniâ Psalm. 54. 15. Tu verò homo vnanimis, &c. qui simul mecum dulces capiebas cibos: pro qui bus S. Hieronym. legit: Qui simul habuimus dulce secretum: Aquilâ verò: Qui simul dulce fecimus secretum: ac si diceret, qui adeò obstinato, efferatoque animo fuisti, vt tanta suauitate; secretâque illâ amoris mei dulcedine intimos omnes recessus imbuente non demulcereris: & cui se tibi vnanimem exhibebat, misericordiam haberes.

XI.

Nec omittam expendere Eucharistiæ institutionem; signatè desponsationis diem; animamque ad eam accedentem; sponsam, nō vxorem appellari, vt eo dicendi modo extremum omnium gaudium, & delectatio significetur: etenim ad summum amoris gradū re optata potientis; summum lætitiæ, ac delectationis gradum sequi, nemo est qui ignoret, sponsam vero in summo amoris gradu esse, atque eâ ratione à diuino sponso animam de hoc nomine appellari, sic docet Bernard. tractat. de Passione Domini, cap. 3. Quare sponsa, & non vxor? Paucis dico: solent sponsæ nondum alligata coniugali vinculo amari ardentius, quam postea, tempore enim procedente amor ipse componitur. Vnde quidem de extremo gaudio, quod extremi huius amoris cōsequens, & cōfectarium est, sic inquit Isaias 62. 5. Gaudebit sponsus super sponsam, & gaudebit super te Deus tuus, hoc est, vt nihil adeò iucundius, ac suauius cuiquam possit euenire, quam eam sibi in sponsam assumere, quam multo ante ardentè amauit, ita incredibile voluptatē ex te Dominus capiet, cū ad purissimâ thalami societate te sibi afciuerit: vt sumus ergo amoris, ita sumus lætitiæ, ac suauitatis gradus in Eucharistiâ cēsetur: dū in ipsa nō semel, aut aliquoties, sed iugiter, atque indefinēter, eliquamus in nobis dulcedinē charitatis: & cottidie in Christi spōsam dentio assumimur. Quare opportunè August. animā ad hanc dulcedinē fugēdā vrgēs lib. de subst. dilect. & amoris c. 3. to. 4. cū dixisset. Per dilectionem ergo copulauit sibi Deus creaturā rationālē, vt ei semper inhæredo, ipsū, quo beatificāda erat, bonū, ex ipso quodāmodoper affectū suggeret, & de ipso per desiderium biberet, & in ipso semper gaudiū possideret: sic opportunè, & elegantissimè subiicit: sūge d' apicula, sūge, sūge & bibe dulcoris tui inenarrabilē suauita-

tē immergere, & replere, quia ille deficere nescit, si tu nō incipias fastidire. Adhære ergo, & inhære, sūme, & frue, si sempiternus gustus fueris, sēpiterna quoque beatitudo erit. Hæc August.

Vifus est quidē Salomō hæc odoratus, cū Sap. 8. 2. de diuinâ hâc sapientiâ, quæ omnem saporē, & cōdimētū in se habet, dicebat: Hæc amari, & exquisiti à iuuentute meâ, & quasi sponsam mihi eâ assumere, & vers. 9. Proposui ergo hæc adducere mihi ad cōuinendū: sciēs quoniā mecum cōmunicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis, & iadij mei: Similiter post nōnulla vers. 17. Hæc cogitās apud me, & cōmemorās in corde meo, quoniā immortalitas est in cognitione sapientiæ; & in amicitia illius delectatio bona, &c. Circuibā quarens, vt mihi illam assumerem: Quibus in verbis, & arctissima sacri huius Eucharistici cōnubij vincula, & ingēs cœlestiū deliciarū ex illo subsecutus cumulus graphice à sapiēte delineatur: Quare obserua primū illa: adducere mihi ad cōuinendū: quæ in Bibl. Reg. legūtur: ad cōuinendū: & vero cū Græca vox, συμποσις, cōuictū, & indiuiduā vitæ cōsuetudinē significet; (nā Plutarch. in Pericle loquens de mariti, & vxoris cōtubernio signatè ea vtitur) elegātè innuitur, medio diuinæ sapientiæ cōiunio illustre hoc inter Christū, & animā cōiugium celebrari, quo intime vniatur, & in vnū coalescāt: vnde appositè vifus est sapiēs ea locutione, in cognitione sapientiæ quasi vnū cū ipsa, & mēbrū illius efficeretur; dixit enim M. Tull. in orat. pro Sylla, de generoso Cincij animo: Neq. enim sibi cognitionē cū suis prædijs existimabit, quales alij, qui tāto amore suas possessiones cōplexi tenebāt, vt ab ijs mēbra diuelli citius, aut distrahi posse diceret: Iam vero suauitatē, atque dulcedinē ex hoc cōiugio, & vitæ societate diffuērē opportunè aperit sapiēs subiūgēs: sciēs quoniā mecum cōmunicabit de bonis: ac si diceret, certo persuasus, non suā sibi dulcedinē, atque delicias diuinū spōsum retēturū, quin mecū illas tā large, ac liberaliter cōmunicet, vt hac vna suauitate omnes vitæ molestias, atque curas nō modo leuare, sed etiam omnino opprimere facillē possim, quippe, in amicitia illius delectatio bona; Græcè τερπιστο, delectatio exhilarās, & demulcēs: quæ terrenis voluptatibus longē antecellat; vnde elegātè Cyp. citato ser. de cēna Dñi: Vide (inquit) quomodo his, qui Christi cōmemorēt passionē intra sacra officia, quasi per quosdā canales de interioribus fontibus egrediātur torrētes, & super omnes delicias lacrymis nectareis anima delectetur; quā suauitatē anima inquirenti vbi sit Deus suus? Suspiria contemplationis eliciant. Non illos imbres procellosa tempestates deponūt, ros matutinus est de cœlestibus stillās, & quasi vñctio spiritus mēte deliniēs: vides nō modo allo-

XII.

Sap. 8. 2.

Bibl. Regia

Plutarch

M. Tull.

Gra. Lect.

Cyprian.

cutio-

cutionē, hoc est, blādū, dulceque leuainē cogitationis, ac tēdij, sed mirā etiā suauitatem? Dum in absentia Dei sui, de eius præsentiā sponsa quam maximē gaudet; nectareisq; lacrimis delectatur.

XIII.

Sed forsā quidem inquires: non ne hanc animæ delectationem, suauitatem absconsa in Eucharistiā Christi facies impedit, atque retardat? Illa sanē perfecta vnde quaque amoris suauitas iure diceretur, si sponsum suum facie ad faciem in hoc Sacramento sponsa videret. At qui possit ipsa maximē letari cum ipsi dicitur: *ubi est Deus tuus?* At enim verō, ego contra existimo, atque in eā sum monte, Christo non solum ob egregium amoris pignus, quo reali præsentiā ad conuendendum nobiscum manere, voluit, sed etiam ob singularem modum, quo præsens in Eucharistiā, absens esse videtur, atque ideo amorem nostrum, ac delicias inde magis exacuit, singulariter nos esse deuinctos. Sanē Christum in Eucharistiā sponsæ suæ amplexibus occurrere, ipsam in eius dilectionem vehementer accendit; at simul inibi dissimulatione sui cōtectum, & quasi absentem esse, vt partim ipso tamquam præsente sponsa perfruatur, maximamque ex eo voluptatem percipiat; partim ac si absens esset, ipsum requirat, ac postulet, illeque simul, & gaudij, & desiderij materies sit, nec minori illius studio, & cupiditate ipsa teneatur, atque tabescat, quam incredibili ipsius gaudio perfundatur; tamque vehementer oculi desiderant, quam auidē, & ardentem retineat animus; id inquam quidquid est; nescio quidem quid est, quod vt sola Dei dilectio excogitare, atque inuenire potuit, ita humanum animū sic recreat, atque oblectat; vt ipse tamquam amatorio poculo, miro ardore incendatur, atque æstuet: sed enim, & ipsamet sponsa hoc apertē fateatur. & naturalis ratio nobis suadet, atque cōfirmat. Etenim illa Cant. 2. 9. cum dixisset, *sub umbra illius, quem desideraueram sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo*, sensu à nobis superius ex Patribus de Eucharistiā dato; subdit. *En ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos*, indicans sponsum ad amantium morem, qui vt affectū ludicro sale condientes, suauiore, ac dulcior rem reddant, se simulant, nolle videri, seseque, & repente subtrahunt, atque abscondūt, atque ex inopinato iterum videndos offerūt, in Eucharistiā absenti præsentiā delitescere, vt additis desiderio igniculis, sponsa eius studio ardentius sitiāt: Nec ommittendum pro cancellos, Lxx. non sine emphasi posuisse, *reia*, quasi hāc gestulatione spōsa ludificata, nouā amoris escā, velut retibus cape-

retur. Vnde quidem apparet eam peculiarem suauitatem, quam ex hoc dulcissimo fructu illa percipere dixerat, ab hac dissimulatione, quam ipsa, *umbram*, vocauerat, prouenire, quod dilectionis ardor hāc umbrā, siue velamento non mediocriter excresceret, & augetur. Sed his pulchris venerabilis Drogonis verbis signatē post modum firmandis, modo, & Augustini auctoritas, & naturalis ratio accedat: dixit siquidem Augustin. lib. 10. de Trinitate probatus S. Thomæ 1. 2. q. 25. art. 2. ad primum: *Amor magis sentitur*, (hoc est, augetur, excrescit, maiorēque incūditatem, & delectationem affert) *cum cum prodit indigentia*: nimirum, ad instar ignis (imō & ipse ignis est) se habet; cui si in ardente fornace modicum aquæ inieceris, adeo ab ipsa non tepescit, vt eius potius vis, atque efficacia ardentius inflammetur, dum enim cōtrariū cum contrario luctatur; proprias ad victoriam acuit, atque excitat vires; atque ideo se ipsum superat, & anteit: Audi Richard. Victorinum tractatu de quatuor grad. violentæ charit. *Supra modum autem, imō supra naturam ignis conualest in aquā, quia amoris incendium magis exæstuat ex alternatā contraditione, quā inualefcere posset ex mutua pace*: Certē hoc sensu ex interpretatione Ambrosij dixisse videtur Regius Vates Psalm. 118. 81. *Defecit in salutare tuum anima mea*: sic enim ille, hanc explicat. *Id ergo deficere est in id vnumquemque totis studiis migrare, quod diligit; illud cogitat, illi adhæret, illud personat, quod receperis diligendum; in id quadam anime defectione transfunditur, vt si mater filij expectet præsentiā quem admodum expectabat Tobia uxor filium peregrinantem, deficiens à desiderio, & in angustiis constituta, & tamquam resoluta viribus. Quid enim aliud, quam defectum quendam eius verba significant? Sed quo magis lassatur affectus, eò magis amor crescit: & quo diutius abest, qui desideratur, eo expectantis desideria, maiori quadam vi amoris ignescunt. Caro deficit, sed cupiditas alitur, & augetur. Quare rursus Richardus de charitate vulnerata, sic inquit: *desiderio ardet, feruet, affectu æstuat, anhelat, proinde ingemiscens, & longa suspiria trahens. Porro hūc gustū habere dixeris spōsæ verba Cant. 8. 14. Fuge dilectemi, & assimilare caprea, hinnuloque ceruorum*, nec enim illa à se longius fugere, diu abesse expetit. Scitē enim à nescio quā, apud nescio quem, dictum.*

Cum toties absis, si potes esse meus.

Sed vt breui morā se ille subtrahat, quō ardēntiori affectu, & redeat, & excipiat, non secus, ac hinnulus, qui si à matre tantisper absit, alacrior ad ipsam regreditur, & indulgen-

August.
S. Thom.

Richard.

Ps. 118. 81.
Ambros.

Richard.

Cant. 8. 14.

Cant. 2. 9.

Lxx.

Cant. 2. 17.

Beda.

Drogo.

XIII.

Psal. 33. 9.

Gaudent.

Cyr. Ale.

Dio. Areo.

Dio. Ale.

Hieron.

Phil. Carp.

Aponius.

Origen.

Ambros.

Hieron.
Chrysof.

Lorin.

tius ab illa suscipitur, tunc ut eadem sit sententia, & votum ac illis verbis, cap. 2. 17. *Dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia, donec aspi-
ret dies, & inclinentur umbra, reuerti, simi-
lis esto dilecte micaprea, hinnuloque cernuorum.*
Vbi sponsum breui morâ interpositâ ablen-
tem, rursus flagrantiori desiderio reuocat; nec
longius ab hoc iuit Beda ad priora verba in-
quiens: *Quod ait, fuge dilecte mi, non optando
loquitur: Quis enim eum, quem diligit, à suâ fu-
gare presentia velit? Sed eius potius voluntati se
conformando memor, videlicet, consuetudinis ip-
sius, quâ se in medio saepe sermonis relinquens, tran-
sferit.* Ita ille. Sed iam hæc omnia Eucharistiæ
mysterio sic opportunè aptat Drogo ferm.
de Domin. Passion. Sacram. dumenim ip-
sam cum pallio, quod ad Helisæi leuamen re-
liquit Helias, pulchrè componit, sic ait. *Ecce
sublatus es, amplius te tuus nō videbit Helisæus
remanet tamen ei pallium tuum in memoriam;*
*tui, ut presentia absentia tuâ dolorem eius sem-
per, & augendo leniat, & leniendo augeat:* Hoc
sumite, ait, in meam cōmemorationem, hoc
est, *Sacramentum corporis tui, quod sumimus in
tui cōmemorationem, donec venias.* Pendē il-
la: *presentia absentia tuâ, ad augendum, leniē-
dumque dolorem, ut quo sponsa magis desi-
deret, magis accendatur, & sitiat, quò plus
æstuans sitierit; plus plus bibat, & dele-
ctetur.*

Ergo clamat Vates Psalm. 33. 9. *Gusta-
te, & videte, quam suavis est Dominus:* hoc est;
gustate diuinū panem, siue suauissimum ip-
sius gustum percipite, ut cœlestes delicias, ter-
renis nāijs longo interuallo præferatis; (de
Eucharistiâ enim hæc verba capiunt Gaudē-
tius Brixienf. S. Cyril. Alexandr. uterque
Dionysius; Areopagita, & Alexandr. ille
lib. de Ecclesiast. hier. cap. de communione:
hic in epist. contr. Paulum Samosat. Hiero-
nym. epist. 28. & in cap. 5. Isaïæ. Philo
Carp. in cap. 5. Cant. Aponius in cap.
3. Cant. Origen. in Ioann. & Ambros. lib.
de iniriand. cap. vltimo.) Sed dicunt nōnul-
ti vix ab ipsis hæc capi, quod ad Eucharistiā
quidem accedant, sed hanc tam incredibilem
suauitatem gustare, aut percipere non soleāt:
occurrit tamen illis ipsemet Regius Psaltes se
se alio in loco magis explicans: sic enim Psal.
45. 11. *Va cate, & videte quoniam ego sum
Deus:* ubi pro *va cate:* Hieronymus, *cessate:*
Chrysofom. *curamini:* alij: *desistite, remittite:*
reponunt; ut moneāt, in palati vitiū omnino
reiiciendum, quod dulcedinis huius saporem
homines nō percipiant. Quare opportunè
in omnem partem, sic versat, atque diffundit
hæc verba Lorinus: *Curamini animis vestris;
curate vos ipsos; curate perturbationes vestras; &*

*mittite, ac lenite anxias curas; medemini super-
fluis sollicitudinibus; sumite otium ab externis oc-
cupationibus; lenius ac remissius agite circa hu-
iusmodi negotia; dimittite, & abire illa sinite; re-
laxate, & quiescere facite animum, liberio rem-
que esse à taliū rerum cogitatione, nolite his mor-
dicus adhaerere, sed permittite, ut decedant, ef-
fluantque:* Et tūc quidem videbitis, atque cog-
noscetis, quam suavis est Dominus: sed hæc
emphaticè expressit R. Ioden apud lib. 9. c.
11. ad hunc modum. *Va cate ab operibus malis
& agite penitentiam, quantum est ictus oculi,
& scietis, quia ego sum Deus:* In quam senten-
tiam sic loquitur Isaac presbyt. lib. 1. de con-
temptu mundi: *Anticipa soluere omnem col-
ligationem extrinsecam à te ipso, & tunc Deo cor-
de colligare; præcedit enim colligari Deo solutio à
mundanis, esus panis post ablationē datur in-
fanti, & homo qui vult delectari in diuinis, prius
se debet à saeculo velut infans ab uberibus ma-
ternis alienare.* Certè Philo in libro, quod de-
terius potiori insidietur, cum Dei sapientiam
hominis nutricem, & educatricem, quæque
ipsi suauissimos cibos porrigeret, adstruxis-
set; scitè addidit; non omnes diuini huius ali-
menti saporem percipere, quòd ad fugēdum
mel de petra non vndique apti idoneique
sint. Audi illum: *Cibi sunt anima, quæ idonea
est ad sugendum, sicut legislator loquitur, mel de
petrâ, oleumque de saxo duro. Petram solidam
indicans sapientiam Dei, nutricem baulâ, edu-
catricemque desideratiū vitam incorruptibilem.*
*Hæc enim tamquam mater eorum, quæ mundo
cōtinentur ex seipsa cibos præbet suis satibus, sed
non omnia diuino alimento digna habentur, verū
eo modo, quo non degenerem præferunt indolem.*
*Quæ quidem ijs, qui sæculi rebus implici-
ti, nec sumentes ab externis occupatio-
nibus otium ad Eucharistiā accedunt,
sic aptat Cyprianus loco sæpius citato. Verum
his, qui verbo tennus, cordi sicci, & mente aridi
sacris interfunt, vel etiam participant donis, lam-
bunt quidem petram, sed inde, nec mel sugunt,
nec oleum, qui nec aliqua charitatis dulcedine,
nec Spiritus sancti pinguedine vegetantur.* Red-
dit verò causam generali oratione Bernard.
ferm. 6. de Ascensione, aureis hisce verbis:
*Errat omnino si quis cœlestem illam dulcedinem
huius cineri, diuinum illud balsamum huic vene-
no, charismata illa spiritus misceri posse huiusmo-
di illecebris, arbitrat. Vnde post nonnulla,
sic monet: Cui nos gratia pro nostro exiguatatis
modo preparantes, exinanire per omnia nosmet-
ipsos, & à delectationibus miseris, & caducis cō-
solationibus euacuare studeamus. Benè, exina-
nare nosmetipsos; ut immensam eius dulcedinē,
qui se ipsum exinanivit, ut nos repleret, cape-
re valeamus; aliter quī fieri possit, ut palato*

Galatin.

Isaac pres.

Philo.

Cyprian.

Bernard.

fen-

August.

lensum carnis habente; sæcularibusque quilibet repleto cœlestem saporem percipiamus? Vnde de seipso August. lib. 9. confess. cap. 1. cum dixisset. *Quam suavis mihi subito factus est carere suauitatibus nugarum*; notat subdit: *ejiciebas eas à me vera tu, & summa suauitas: ejiciebas, & intrabas pro eis omni voluptate dulcior: optime: ejiciebas, & intrabas pro eis; quod misceri non possent vera vanis, & spiritualia caducis.*

XV.

*Vacate ergo, & videte, quam suavis est Dominus: nec noxijs, & inanibus sæculi voluptatibus renunciasse contenti, terrenarum rerum curas, atque sollicitudines, vel ad horam intermittite, ut orationi, & meditationi, quæ cœlestibus delicijs percipiendis viam sternant vacare possitis. Sed non vacat, inquit, opus siquidem domui, familiæ liberis, seruis, indefinenter præesse; muneribus, honoribus, rei familiari perpetuū animū intēdere: Proh! Tanti diuinum thesaurum facis: ita ne de cœlestibus iudicas? Adeo vera, solida æternumque mansura bona cōtemnis? Et supernas delicias Dei suauitate, Deoque ipso plenas despicias? ut his, vel horam deneges: O veri boni, ut ita dixerim fatalem infelicitatem! & quasi crudelem fortunam! dum in illud omnia impedimenta, obstacula, atque difficultates incurrunt, nec ipsi vnus saltem horæ opportunum spatium ab hominibus tribuatur; cū tamen in falsa bona, in impuras voluptates, in gaudia inania, & leuidensia, in vilia lucra, in caducos, & volaticos honores, totos dies, menses, annos, vitamque totam, & hanc quidem quamuis ipsius spatium iterum, atque iterum illis duplicaretur, collocent, atque consumant. Ita quidem videris, vix ad nostram salutem, totiusque orbis remedium, crucis arborem firmatam, constitutamque fuisse, cum ecce tenebra factæ sunt super vniuersam terram, terra mota est: petraeque vndique collisæ, atque scissæ sunt. Matth. 27. 51. quasi in virtutem & verum bonum coniurato impetu omnia repugnent. Sed infelicissimæ illi arbori, de quâ parentes nostri sortem omnium miserissimam, & infelicissimam; certissimam mortē, durissimamque pœnas decerpserūt, ita ne euenit? Minimè: nec enim illam, vel leuis ventus mouere, aut concutere ausus est: sed audi hæc nostro instituto, sic aptantem Chrysologum, serm. 74. *Modo terra motus magnus? O si tunc, vel leuis turbo arborem mortiferam deiecisset. O si nebula fumus illius mulieris tenebrasset aspectum? O si terra nubes letalis pomi speciem caligasset! O si manus tangens inconcessa tremuisset! O si peccati diem tenebrasset nox iniusta, & lamenta mundi, & incrementa mortis, & creatoris iniuriam tunc tulisset, sed vitis semper seruiunt**

Mat. 27. 51

Chrysol.

blandimenta, lenocinantur dulcia delictis, virtutibus verò austera, & fortia sunt amica. Hæc Chrysologus. Sed de his modo satis fit: nec ab Eucharistiâ omnino discedimus; de quâ ad versum 9. plura danda, ut in ipsâ Christum Dominum à Patre exaltatum, summoque honore affectum videamus.

VERSVS VIII.

Humiliauit semetipsum: factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.

COMMENTARIVS.

PERGIT Paulus Dominicæ exinationis expeditionem, & œconomiam his verbis explicare: dum à similitudine hominum, & serui formâ, quam Christus gessisse dixit, ad summam humiliationē, quâ usque ad crucis mortem subeundam se deiecit, explicandam progreditur: eo namque ordine hæc omnia nobis ob oculos obijcit, ut quam fuerit eximia Christi humilitas, quam egregia charitatis signa nobis exhibuerit, gradatim ostendat. Quasi dixerit. Poterat quidem Dei filius in eâ serui formâ persistere, quin mortem obiret: poterat etiam eam mortem obire, quæ ignominia obnoxia non esset: at enim verò non solum semetipsum exinanire, & formam serui accipere, sed vterius, mortem, nec qualemcumque mortem, sed eam maximè, quæ acerbissima simul, & ignominiosissima esset, bonus Dominus pro nostrâ salute voluit obire; expendit id ad hunc modum Bernardus, serm. 11. in Cantic. *Non enim simplex, aut modica illa exinanitio fuit, sed semetipsum exinanivit usque ad carnem, ad mortem, ad crucem; quis digne penset, quanta fuerit humilitatis, mansuetudinis, dignationis Dominum Maiestatis carne instrui, multari morte, turpari cruce?* Hæc Bernard. Similiter August. tract. 36. in Ioan. *Quæ est primo misericordia? creator hominis homo esse dignatus est, factus est quod fecerat ne pe-*

I.

Bernard.

August.

rivet quem fecerat. Quid huic misericordia ad-
di potest? & tamen addidit. Parum fuit ei homi-
nem fieri, sed valuit etiam ad hominibus reprob-
ari; parum fuit reprobari, & exhonoriari; parum
erat exhonoriari, & occidi; sed & hoc parum est
morte crucis: & eodem modo Chrysostomus
hoc in loco hom. 7. Papa quam magnum! &
vehementer ineffabile est, quod servus factus est!
quod verò mortem quoque subſtinuit, multo plus
est: sed est aliud maius quiddam isto, & insolenti-
us: Quamobrem? Quoniam non quavis mors
isti similis est, ista namque omnium videbatur esse pro-
brosissima, ista plena dedecore, ista maledicta.
Maledictus enim, inquit, omnis qui pendet
in ligno. Propterea etiam inter duos latrones cruci
affixus est, ut eadem de ipso, ac de illis existi-
matio esset, atque impletur, quod dictum est. Et
cū iniquis reputatus est. Hæc Chrysost. quæ
sic præſtrinxit Theophylact. Animaduerſe
hic epistheſes, servus factus est, quin etiam mor-
tem ſuſcepit, & quod adhuc est probroſius, igno-
minioſiusque, mortem crucis, hoc est, execratam,
ſceleratis addictam. Sed enim allato hoc Pau-
li testimonio ſingula penſiculatius pendit
Nyſſenus orat: i. de Beatitudinibus, minimè
omittendis his verbis. Ecquid magis in Deo nō
dicum, quàm forma ſervi? quid in rege rerum
universarum, quod principibus tributarius exi-
ſtit? creatura Dominus in ſpelunca diuerſatur?
qui mundum univerſum complexus eſt, non inue-
nit locum in diuerſorio, ſed in præſepio brutorum
animalium abſcitur: purus ille, & incorruptus
humana natura ſordes non reſpuit, ac per omnem
noſtram mendicitatem penetrans, uſque ad mor-
tis progreditur experimentum. Videat voluntaria
mendicitatis modum. Vita mortem guſtat: index
in iudicium ducitur. Dominus vite rerum uni-
verſarum ſubjicitur iudicis decreto: ſupra mun-
danarum omnium copiarum rex, carnicum ma-
nus non repellit. Hactenus Nyſſenus. O rem
omni admiratione, atque ſtupore digniſſi-
mam! ita ne Dei filio parum viſum eſt, pro-
prijs diuinitatis iuribus, gloriâ, felicitate, ho-
nore, ac diuitijs ſe evacuare, atque exhauri-
re, niſi hæc vacuitates ſummis opprobrijs,
& doloribus, in ò diris mortibus cumulatiſ-
ſimè replet? Retulit id ſapienter Bernard.
ad noſtræ ſalutis pondus, ut vel hinc gratitu-
dinem erga Redemptorem noſtrum perdiſce-
remus: ſic enim præfato ſerm. i. i. in Cant. cū
perquiſiſſet, cur cruce potius, & morte, quàm
alio faciliiori ſibi modo humanum voluerit
genus redimere, valuit (inquit) ſed maluit cum
iniuriâ ſui, ne peſſimum, atque odioſiſſimum vi-
tium ingratitudinis occaſionem ultra reperiret
in homine; ſanè multam fatigationis aſſumpſit,
quò multa dilectionis hominem debitorè teneret,
commoneretque gratiarum actionis difficultas

redemptionis, quem minus eſſe denotum fecerat
conditionis facilitas: quid enim dicebat homo
creatus, & ingratus? Gratis quidem conditus
ſum, ſed nullo auctoris grauiamine, vel labore, ſi-
quidem dixit, & ſuſtus ſum, quemadmodum,
& univerſa. Quid magnum eſt, quamlibet mag-
na in verbi facilitate donaueris? Sic beneficium
creationis atterens humana impietas, ingra-
titudinis materiam inde ſumebat, unde amoris
cauſam habere debuerat, idque ad excuſandas
excuſationes in peccatis: ſed obſtrictum eſt os
loquentium iniqua, luce clarius patet quantum
modò pro te ò homo diſpendium fecit, de Domino
ſervus, de diuite pauper, caro de verbo, & de Dei
filio, hominis filius fieri non deſpexit, memeto iam
te, & ſi de nihilo factum, non tamen de nihilo re-
demptum: ſex diebus condidit omnia, & te inter
omnia, & per totos triginta annos operatus eſt ſa-
lutem tuam in mediò terræ, ò quantum laboraviſ-
ſiſti ſubſtinens carnis neceſſitates! Hoſtis tentatio-
nes; non ne ſibi cruceis flagrauit ignominia;
mortis cumulauit horrore? Hæc Bernardus,
quibus nihil omnino eſt, quod addi poſſit.

Humiliauit ſemetipſum.

QVONIAM Arriani Hæretici, ut filij
Dei dignitatem deprimerent, ipſum
non liberâ electione, ſed vel inuitum neceſſa-
riâ Patris coactione vrgente, velut ſervum,
non tam pro ſuo, quam pro Domini arbitrio
mortem ſubijſſe affirmabant: tum Græci Pa-
tres, Chrysostomus, Theophylactus, Diony-
ſius Alexandrinus ad ſuperiora verba: ſemet-
ipſum exinanivit, tum Gloſſa, & alij ad hæc:
humiliauit ſemetipſum: ſcitè obſervant, hæc lo-
cutione manifeſtè à Paulo affirmari, ipſum
non niſi volentem, & libentem ad ſingula
Paſſionis ſuæ opprobria, & ad ipſam tandem
mortem obeundam, ſemetipſum deiiciſſe.
Vides (inquit Dionyſius) quod dictum, quod hu-
milauit ſemetipſum, at ſervus non humiliat ſe-
metipſum, ſed potius dominatio humiliat, quæ po-
teſtat, ut ſeruiat, ſicut Pharaò populum Iſrael ſer-
uitute oppreſſit. Similem argumentationem
ex his verbis, Arrianis multo prior Origenes
conſciebat hom. 8. in Geneſim: dum eluci-
dans illa verba Abrahami, ſacrificiū filij ſui,
iam molientis, Deus prouidebit ſibi ouem, ſic
ait. Ipſe namque ſibi Dominus ouem prouidebat
in Chriſto, quia & ſapientia ipſa ſibi domum edi-
ficauit, & ipſe ſe humiliavit uſque ad mortē,
& omnia quæcumque legeris de Chriſto non
neceſſitate, ſed ſponte facta reperies. ſic ille.

Similes eiſdem Pauli (ut aliàs ex Euan-
gelijſ omittam) hac de re locutiones ſunt, ut
ad Galatas 2. 20. Dilexit me, & tradidit ſemet-

II.

Chryſoſt.
Theoph.
Dionyſ.

Origen.

III.

Galat. 2. 20

ipſum

Ad Ephes. 5. 25. ipsum pro me: & ad Ephes. 5. 25. Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum tradidit pro eâ, Quæ Gregor. Nazianzen. orat. 3. 8. dum graviter in Arianos inuehitur in hunc sensum, sic urget: *Quandoquidem, ut traditus fuisse dicitur, ita se ipsum quoque tradidisse scribitur: Vnde paulo post, malignam argumentandi rationem quâ hæretici utebantur, sic præfiringit: At tu ea quidem, quæ minuendi vim habent proferes, quæ autem efferendi præteris: atque id quidem expendis, quod passus sit, quod autem sponte non adiungis.* Sic Gregorius: sensum verò cum Nazianz. & Origene cōmunem habens Tertull. in Scorpiaco, cap. 7. tam verba Pauli ad Ephesios, tradidit semetipsum, quam illa Prouerb. 9. 1. Sapiencia edificauit sibi domum immolauit victimas suas, quæ ex versione Lxx. ipse legit, sophia ingulauit filios suos: sumulque ijs adiungens eâ ad Rom. 8. 32. proprio filio suo nō pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: hunc in modum, sic elucidat, vides quomodo etiam proprium suū filium primogenitum, & unigenitum sophia diuina ingulauerit? Possum dicere cum sophia Dei; Christus est, qui se tradidit pro delictis nostris, iā & semetipsam sophia trucidauit: verba non solum sapient, sed & sensu, nec auribus tantummodo audienda sunt, sed & mentibus. Hæc Tertull.

Factus obediens vsque ad mortem.

III.

VT ad filij Dei dignitatem opprimendam, eiusque consubstantialitatem cum Patre labefactandam, rustico & inurbano sensu Arianæ hæc verba premebant, ex filij obedientiâ, imperium Patris; atque id imperium, quo filium tamquam minorem in naturâ, nec ipsi in diuinitate æqualem moderaretur elicientes; ita Græci Patres; ij præsertim qui cū hæreticis disputationem suscipiebant, verborum proprietatem, atque rigorem sic e contrario diluere, & temperare curabant, vt de obedientia pressè sumptâ, quæ superioris imperium, atque præceptum supponit, hæc Pauli oratio non intelligeretur. Vnde sic in primis ea capit Dionysius Alexandrinus in epistolâ contra Paulum Samosatenum, vt non tam Dei Patris, quam hominum respectu, dum ad horum preces se flectere voluit, non secus, ac de Deo ad Iosue vocemistente Solē, dicitur Iosue 10. 14. *Obediente Domino voci hominis*, explicanda sint. Audi: *occludit enim, & obstruit eos, qui humiliavit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mor-*

tem autem crucis, se namque, utpote Deus, & Dominus gloria Iesus Christus: cum ergo dicit, factus obediens, quia vt dixi exaudiuit sanctos suos, & vsque ad mortem venit, vt seruaret nos à morte, venit inquam ad mortem, mortē autem crucis. Hactenus Dyonisius, acutē ad minus, & eleganter. Partim diuersam, partim consimilem explicandi rationem adhibuerūt Chrysostomus, & Theophylactus, dum de obsequio, & pietate erga Deum ad eum modum, quo nos amicis, quibus pares omnino sumus cum gratum aliquid facimus, illis nos obedire, & obsecundare dicimur, potius quā de strictâ obediēdi ratione ijsdem ferme vterque verbis sic explicant Paulum: *Occurrent hoc loco molestiores hæretici illi, & insanabiles, dicentque; ecce subiectus, & obediens, dicitur Unigenitus. At quid illud? O insensati, quandoquidē, & nos amicis obtemperamus, cū nihil nos reddant interea istiusmodi obsequia inferiores, & Dominus Patri obsequutus est, volens, sic enim unitatem perspicuam fecit, quam cum Patre haberet, est enim filij proprium venerari Parentem. Ita Theophylactus, & Chrysostom. hic: Ad quem etiam modum alijs in locis eas scripturæ locutiones, quæ vel Patris imperiū, vel filij obedientiam videntur innuere, sic vterque capiunt, vt de simplici Patris consensu siue permissione tantummodo intelligendæ sint. Ita enim à Chrysostomo, Theophylactus in ea Christi verba: Sicut ego Patris mei præcepta seruauī, Ioann. 15. 10. Hoc attemperans se audientium infirmitati dicit, non enim qui omnium est legislator, mandatis obnoxius, & sine paternis mandatis viuere non potest suam vitam; hoc enim cogitare fuerit absurdissimum. Dicit autem hoc, multum consolari eos volens, quia enim dicebat eis; Diligo vos; & habituri erant postea cum afflictionibus certamē, ne offendantur quasi dilectio nihil illis prodesset: Ne turbemini inquit, quia etsi me diligat, quidē Pater; permittit tamen vt patiar pro mundo, &c. Similem dedit Cyrillus Alexandrin. expositionē illis Zachar. 13. 7. verbis: *percutite pastorem, nec non ijs Psalm. 68. 27. Quoniam quem tu percussisti, &c.* Vt nimirum, percussio sit permissio, ita enim Cyrill. *Quod autem Deus, & Pater dato pro nobis filio suo in mortem percussisse ipsum quodammodo dicatur, dum eum suū omnino dispari, &c.* Ad quem etiam modum lib. 12. in Ioann. cap. 22. ea Christi verba Ioann. 19. 11. *Non haberes potestatem aduersus me ullam, nisi tibi datum esset de super.* Sic capit. *de super autē dicit, quia ipse Unigenitus se ipsum obtulit, cōsensu Patris, vt incarnationis impleat mysteriū. Datū ergo inquit est de super, id est, concessit, consensitque Pater unā cum filio.* Hæc ibi Cyrill.*

Chrysost.
Theophyl.

Theoph.

Ioan. 15. 10.

Cyr. Alex.

Zach. 13. 7.
Psalm. 68. 27

Dio. Ale.

Iosue 10. 14

V.

Aliter quidem Latini Patres, qui ut Christum, quā Verbum Patris ipsi per omnia æqualem, eiusdemque natura, ac substantiæ, quique unam omnino voluntatem cum ipso habeat, ac proinde præceptis obnoxius nullatenus esse possit, asserunt; ita illum, quā homo est, & Patre minorem, atque ipsi subditum, ac obedientem usque ad mortem, vel ex hoc Pauli loco fateri non dubitant: Ita in primis Tertullian. lib. 5. cont. Marc. cap. 20. aduersus phantasma illud, quod ad passionem Christi, demens ille pro vera carne substituebat: Sic & Deus (inquit) inuentus est per virtutem, sicut homo per carnem: quia nec mortis subditum pronunciaſſet, non in substantia mortali cōstitutū. Plus est autem quod adiecit. Et mortem crucis. Nō enim exaggerat atrocitatem, extollendo virtutem subiectionis, quam imaginariā phantasmate fecisset frustrato potius eam, quam experto, nec virtute functo in passione, sed lusu: & eodem sensu lib. de carne Christi, cap. 4. Certe Christus dilexit hominem illum, &c. Propter eum descendit, propter eum predicauit, propter eum omni se humilitate deiecit usque ad mortem, & mortem crucis. Enucleatius Ambr. lib. 2. de fide, cap. 4. adductis his verbis, sic ait. Et hominem præmisit, & usque ad mortem dixit, ut intelligeremus obedientiam mortis, non diuinitatis fuisse, sed incarnationis, in quā & officia nostra suscepit, & nomina: ita ibi, & posteriori Apologia de David c. 7. cum ex Hebræo Davidis nomē, humiliatum, interpretaretur, subiicit. Quis est autem verē humiliatus, nisi ille qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed formā serui accipiens, humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem? Hic igitur est, qui significatur, David, excelsus per naturam, sed humiliatus per misericordiā, sublimis in diuinitate, sed mitis in corpore. Itaque ubi humiliatus, ibi obediens. Ex eo enim nascitur obedientia, ex quo humilitas. & in eo definit. Quum enim, obediens, dicitur, factus, usque ad mortem (mors autem non diuinitatis, sed corporis fuit), non utique obedientia diuinitatis fuit illa, sed corporis: nec humilitas maiestatis illa, sed carnis: Ad quem etiam modum Augustin. lib. 14. de Ciuit. Dei cap. 15. dum Christi obedientiam, Adæ inobedientiæ opponit, sic pulchrē Paulum premit: Et sicut obedientia secundi hominis eō predicabilior, quo factus est, obediens usque ad mortem; ita inobedientia primi hominis eō detestabilior, quo factus est inobediens usque ad mortem. Similia habet lib. contr. sermon. Arian. à cap. 6. usque ad 9. tractatū vero 39. in Ioann. Nam, cum & eius obedientiam usque ad mortem factam commendaret, Apostolus, parum illi fuit dicere, factus obediens usque ad mortem, non enim

qualemcumque mortem, sed addidit, mortem autem crucis. Eodem sensu Hilarius lib. 9. de Trinit. Cum audis itaque: Pater maior me est: Scito eum de quo ob meritum obedientiæ dictum est: & donauit illi nomen, &c. & post nonnulla. Totum autem hoc ad paterni mandati referens obedientiam subiecit, sed ut sciat mundus, quoniā ego diligo Patrem, & sicut mādātum dedit mihi, sic facio, surgite, eamus hinc. Ad consummandum corporeā passionis Sacramentum per dilectionem efficiendi mandati paterni festinat exurgens. Antiochus etiā Græcus ipse, hom. 39. de obedientiā, Christum obedientiæ exemplar, sic proponit. Vnde Dominus iuxta rationem dispensationis usque ad crucem, & mortem Patri suo obediuit in hoc, ut eos, quos comperiret in hac vita inoffensum obedientiæ tenuisse callem, ad æternam illam eucharistiam: Similiter Primasius hic: Factus obediens usque ad mortem, ut nobis perfecta obedientia monstraret exemplum: Tandem disertissimē S. Thom. in hæc verba, Christi obedientiam sic explicat, atque commendat. Volens ostendere perfectionem humilitatis, & passionis Christi, dicit quod factus est obediens, quia si fuisset passus non ex obedientiā, non fuisset ita commendabilis: quin obedientia dāt meritum passionibus nostris: sed quomodo, factus est obediens? Non voluntate diuinā, quia ipsa est regula, sed voluntate humanā, quæ regulata est in omnibus, secundum voluntatem paternā, Matth. 26. verum tamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et conuenienter introducit in passione obedientiā, quia prima præuicatio est facta per inobedientiam. Rom. 5. Sicut enim per inobedientiam vnus hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per obedientiam vnus hominis iusti constituentur multi, Proverb. 21. Vir obediens loquitur victorias. Sed quod magna, & commendabilis sit hac obedientia, patet, quia tunc est obedientia magna, quando sequitur imperium alterius contra motum proprium, motus autem voluntatis humana ad duo tendit, ad vitam, & ad honorem; sed Christus non recusat mortem, 1. Petr. 3. 18.

Hilar.

Ioan. 14. 28

Ioan. 14. 31

Antioch.

Primas.

Matth. 26.

Rom. 5. 19.

Prov. 21. 28

1. Petr. 3. 18.

VI.

Anselm.

Inter Græcos, ac Latinos Patres, medius in huius loci explicatione inuit Anselmus lib. Cur Deus homo, cap. 9. (quamuis cum Græcis alibi sensu fortē cōcurrat), vnā ex parte, Christi erga Patrem obedientiam adstruens, ex aliā verò sic capiens aduerbium illud, usque ad mortem, ut non dixerit Paulus, Christo à Patre mortem fuisse præceptam, sed ipsum

pro Dei gloria, & Euangelij prædicatione, de qua peculiare à Patre mandatum acceperat, vique ad mortem perferendam strenuè decertasse; itaque illud, *vsque ad mortem*, sub eo sensu videtur capere Anselmus, quo S. R. E. Cardenilibus à Pontifice Summo dum rubrum illis pileum ipse tribuit, dicitur; dare se illis pileum, vt Christi Ecclesiam defendant vique ad effusionem sanguinis inclusiue; quibus verbis non iniungitur purpuratis Patribus profundendi sanguinis præceptum simpliciter, & absolute; sed defendendi Ecclesiam cum proprio vitæ discrimine; nam aliud est, quod quis exigente obedientiâ præstat; aliud, quod sit, quod seruauerit obedientiam; sed præstat audire Anselmum: Equidem cum cap. 8. eius libri, tam hæc Pauli verba, quam alias scripturæ locutiones, quæ strictam Christi obedientiam ad Patris imperiū elicitam, confirmare, videntur; ex discipuli personâ siue obiecisset; capite sequenti, sic respondet: *Vt mihi videtur non bene discernis inter hoc, quod fecit exigente obedientiâ, & quod sibi factum, quia seruauit obedientiam, sustinuit non exigente obedientiâ.* Deinde cum à discipulo perquirens, *cur persecuti sunt eum Iudæi vsque ad mortem?* Illum sic respondentem facit: *non ob aliud, nisi quia veritatem, & iustitiā viuendo, & loquendo indeclinabiliter tenebat,* subdit de suo, Anselmus: *Hoc puto, quia Deus ab omni rationali creaturâ exigit, & hoc illa per obedientiam Deo debet: hanc igitur obedientiam debebat homo ille Deo Patri, & humanitas diuinitati, & hanc ab illo exigebat Pater. Ecce habes, quid fecit exigente obedientiâ: quæ post nonnulla Pauli verbis, sic aptat: non ergo coegit Deus Christum mori, in quo nullum fuit peccatum, sed ipse sponte sustinuit mortem, non per obedientiam deserendi vitam, sed propter obedientiam seruandi iustitiā, in qua tam fortiter perseuerauit, vt inde mortem incurreret.* Hæc ibi Anselmus.

VII.

Neutiquam ergo apud Patres, quo sensu Christum Patri vique ad mortem obedientem, Paulus faciat, aliquid est certi constitutum. Quod si ex Scholasticis litem velimus decidere, intricamur; nouas enim ipsi hæc in re, ex Christi merito, cui præceptum moriendi non nihil obstrepere videtur, quæstiones scient, à quibus non sine magno nisu se extricant: Similes quodammodo Soli mensis Martij Medicis frequenter infenso, quod maiorem ciendi, commouendique humores, quæ exsiccandi, resoluendique vim habeat. Hanc enim ipsi fortem, atque efficacem, siue contra præceptum Christo impositum, siue aduersus Christi meritum in morte subeundâ argumentationem vrgent, quod posito præ-

cepto moriendi, non posset, non Christus mortem subire; (alias liber ad peccandum fuisset, quod ratione hypostaticæ vnionis, & dictum nefas est, & contra concilia, & Patres repugnat) ex qua thesi illud per consequens videtur inferri eximia hac obedientia, & mortis acceptione Christum non meruisse. Qui enim ipse mereatur, cum id acceptat, quod neutiquam vitare potest? Qui quidem mucro Basilii lib. 4. cōtra Eunomium ita pupugit, vt huic præcepto absolute obnitatur, atque illud à Christo ad hunc modum remoueat: *Si nihil à se ipso Saluator facere poterat, sed imperante Patre; nec bonus est, nec malus nullus enim eorum, quæ facta sunt causa est; & quomodo absurdum nou est, cum homines sint bonorum, & malorum factores, filium Dei nullius rei liberum esse factorem.* Vbi Christi libertatem, & meritum cum Patris imperio non bene se gerere, manifestè videtur adstruere Basilius: en commotos à Sole humores, hoc est rationem, quam Scholastici premunt, siue quæ illos premit; iam vt illos exicent, atque resoluant, & Christi obedientiam, & meritum tueantur; vnusquisque in suum abiit, de quo (ne nos actum agamus) Præter P. Suar. tom. 1. in 3. p. disp. 37. sect. 4. vnus præ multis, omnium sententias recensens videndus Vazquez t. 1. in 3. p. disput. 74. cap. 4.

Basil.

Suar.

Vazquez.

VIII.

Sed enim illud à nobis minimè omittendum, quod hæc ætate vt ornate dictum, & peculiari luce, perfusum, atque splendens, apud plerosque celebratur. Sanè acutissimi quidam recentiores, & de re Theologica optimè meriti, dum vna ex parte Christi meritum, & paterno præcepto de morte subeunda obedientiâ exhibitâ, ab hoc Pauli loco quasi ab antiquis sedibus conuellere ægreferunt; ex alia verò præfatâ argumentatione acius vrgēt, nec in ea solutione acquiescunt, quam illi adhibet citato loco Vazquez; videlicet, ideo tale præceptum libertati Christi non repugnare, quod ipsi simpliciter, non verò ex hoc, aut illo fine virtutis; tamque intenso, vel remisso affectu fuerit impositum; ac proinde ex hoc numero affectu mortuus fuit, plena omnino libertate mortem subiisse; dum in hac (inquam) solutione non acquiescunt, quod in ea obedientiæ meritum non videatur formaliter saluari, cum substantia actus redemptionis, siue mortis à Patre imperata necessaria dicatur, solæque circumstantiæ, quæ sub præceptum non cadūt, asserantur liberæ. Inter vtrosque scopulos cauti (de ipsorum more) nouum acumen, atque subtilitatem exco-gitarunt. Nimirum, cū frequentiori in primis Theologorum sententia moriendi præceptum Christo impositum agnoscunt, sed

enim

enim, affirmant illud, non tam pro tempore, quo reapse mortem subiit, sed pro illo instanti, vel sequenti ipsum obligare. Addunt subinde, id præceptum ex se non includere necessitatem subeundi mortem, quod quamvis posito præcepto non posset non perferre, mortem, in sensu composito præcepti, at poterat pro suâ voluntate Christus sensum illum compositum tollere, dum illius dispensationem ipsi nullatenus denegandam à summo Patre petere potuit. Quod sibi videntur elicere ex illis Assertoris verbis in ipsomet subeundæ Passionis conflictu ad Petrum dictis: *An putas quia non possum regare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum?* Matth. 26. 53. Ex his à præfata difficultate, sic se extricare nituntur; dicentes actum illū acceptæ à Christo mortis, & obedientiæ Patri exhibitæ, liberum quidem quoad substantiam fuisse, quod ita fuerit in hoc instanti elicetus, ut Christo absolutè, & & simpliciter liberum fuerit illum, nec in eo, nec in sequenti instanti elicere, non in hoc; quia tunc non urgebat præceptum, sed nec in sequenti, quod tunc præcepti dispensationem obtinere poterat. Hæc ipsorum mens paucis præstricta.

IX.

At enim verò si verum fatear, & ingenuè dixerim quod sentio, hæc micanti splendore lucentia sub luce malignâ, mihi omnino esse videntur. Et ut à verbis Matthei incipiâ, quibus hæc moles potissimum incumbit, levis quidem in re graui, ratio hæc fuit multoque simplicius, atque solidius sub opposito sensu ea à Maldonato explicantur, verissimè enim ipse inibi monet, Christum ex naturâ rei, non vero consideratis circumstantiis, quæ tunc temporis urgebant, fuisse locutum quasi diceret (inquit ille.) *Putas ne se non scivisse decretum esse à Patre meo, ut moreretur, non potuisse me duodecim legiones Angelorū ab eo petere, eumque mihi daturum non fuisse?* Ergo hæc verba non ex singulis temporis circumstantiis pendenda; quasi quovis tempore petendæ, ac obtinendæ dispensationis facultas ad manum Christo esset, sed potius ad rei naturâ, ipsius dignitate ante omne Patris decretum spectatâ, pensitanda sunt. Etenim si tale præceptum semel adstruatur, bene de eo monuit Vazquez præfatâ disp. 74. cap. 4. num. 21. voluntate adeò absoluta à Patre Christo imponi, ut sciret Christus, numquam vlllo modo fore reuocandum; sicut decretum de morte ipsius, quam ipse quidem dum gustare nollet, à Patre postulavit, ut si fieri posset à se transiret; sed tamen quia ex suppositione decreti Patris transire ab eo non potuit, eam libenter gustavit; ad quem sanè modum cum

ipse de præcepto moriendi, absolute sibi positum esse pernosceret, eius dispensationem non nisi sub conditione postulasset; & ideo sicut moriendi decretū nullatenus reuocatū variatum vè est: ita etiâ nec in præcepto cum eo dispensaretur. Vndè opportunè Hilarius, tam ea verba, quæ ipsamet nocte paulo ante ad Patrē dixerat. *Ego te clarificavi super terrâ; opus consummaui, quod dedisti mihi, quâ illa quæ in hacmet Christi cū Petro colloquutione habentur, apud Ioann. 18. 11. Calicem quem dedit mihi Pater nō vis, ut bibam illum:* Sic premit, quasi ipsis indicet Dominus, scire se, id omne quod pertulit, à se singillatim conficiendum, totumque Passionis curriculum perficiendum, absolute constitutum, definitumque à Patre fuisse: *Audi, quod autem definitū, & præscriptum cōfecturus esset, ostenditur in eo, cum ait. Ego te honorificavi super terrâ, opus consummaui, quod dedisti mihi: qui datum sibi opus consummat, modum præscriptæ sibi operationis explevit. Scit autem sibi constitutum esse, quid gerere oporteat, cum ait Petro, gladio his qui ad apprehendendum eum veneram resistenti. Calicem, quem dedit mihi Pater non vis, ut bibam illum? Docens se præscripta sibi à Patre passionis calicem esse bibiturum. Scit se etiam semitam suam, directionemque complexisse, cum porato aceto spiritū traditurus, ait: Cōsummatū est: & mox tradidit spiritum.* Hæc Hilarius.

Ioan. 17. 4.

Ioan. 18. 11

Hilar.

X.

Iam verò, si interiorē totius sententiæ spiritum, ac nervos perscruteris, vereor ne tibi merum Chrisippi acumen, quod pungat, sed non perforet, videatur. Sanè si aduertas, vix hi auctores ab ipsamet solutione Patris Vazquez, quam tam acriter oppugnant, latū vnguem discedunt. Et ut est in Græcâ paræmia postquam multum laborarunt, itidem ut antea sunt. Etenim quantumvis insudent, ut libertatem, & meritum quoad substantiam actionis adstruant, frustra conantur, nec illū quidem proficiunt, nisi ut libertatem circa tēporis circumstantiās, quod ipsis parum esse videbatur, adornent. Nam in illo instanti, in quo Christus Dominus ex præcepto, quod hi auctores admittunt mortem subiit, aliqua iam illi moriendi necessitas inerat, quia tale præceptum in illo instanti existens aliquam absque dubio moriendi obligationem inferebat. Omne siquidem præceptum si ad sensum rei, & non ad sonum vocis te exerceas, obligationem aliquam, etsi non sanè ad aliquas temporis angustias determinatam, inducit: fatearis ergo necesse est, Christum etsi nō teneretur pro illo instanti mori, at vel pro illo, vel pro sequenti ad mortem subeundam teneri. Igitur dum pro illo instanti moritur, moritur cum obligatione aliquâ, non quidē

Mat. 26. 53

Maldon.

Vazquez.

moriendi pro illo instanti, sed moriendi simpliciter siue in illo, siue in alio, ergo illa actio moriendi, quam tu liberam quoad substantiam conaris adstruere, non nisi quoad circumstantias libera fuit.

XI. Sed enim ut planum id fecerō, prædictæque rationis vim magis diffundam, pone obsecro dissertationis gratia, præceptum illud non solum substantiam actionis, sed etiam huius instantis. A. circumstantiam præscribere, non ne siue circa substantiam actus, siue quoad circumstantias (loquor de temporis, non de affectus, siue intensiōis circumstantijs, quod hæc solum ad præsentem disputationem necessariorum sint), nullam tunc Christo manere libertatem, tibi videbitur? Ita opinor: At ut hoc præceptum, ut ab his authoribus modo componitur omne aliud præter temporis circumstantiam comprehendit. Ergo ad omne aliud præter temporis circumstantiam Christum teneri, & per consequens ex hac solâ, obediencie eius meritum consurgere, dicas, necesse est. Certè in frequentiori aliorum Theologorum sententiâ, ideò dixeris Christum non tam per mortem, quam per illius accelerationem intensiōem, seu peculiarem eximiam alicuius virtutis affectum meruisse, quia ita moritur in hoc temporis instanti, siue ex hoc, vel illo affectu, ut licet, vel in illo instanti, vel ob illum affectum potuerit non mori, absolute tamen, & simpliciter non mori non potuerit, quod tunc habuerit obligationem moriendi, siue pro hoc, aut alio instanti, siue ex hoc, vel illo affectu. Ergo eodem etiâ modo in hac sententia Christus per mortem absolute, & *ut sic* (ut aiunt) non meruit, siquidem cum obligatione moriendi, *ut sic*, mortuus est.

XII. Quod si dixeris: Christum, & si cum præcepto moriendi mortem tunc subierit; reapse tamen potuisse in illo instanti non mori, & in sequenti per dispensationem obtinere, ut auferretur sibi præceptum, ac per consequens simpliciter non mori. facile præcludetur effugium; quia quod esse potuit in instanti sequenti, per accidens, & omnino extrinsecè se habet respectu huius instantis, ut vel libere, vel ex necessitate in illo quis operetur; sicut si quis in hoc instanti qualitatem aliquam ad amorem determinantem, atque impellentem haberet, non est dubium, quin illum necessario eliceret, esto in sequenti instanti qualitatem illam excutere, atque repellere à se posset; quòd sequentis instantis libertas, antecedentis determinationem non tollat. At in hoc instanti Christus mortuus est simpliciter cō aliquâ obligatione mortem obeundi, ergo cū obligatione moriendi simpliciter, ac per cō-

sequens, mors simpliciter libera non fuit. Sane ut in communi Theologorum sententiâ licet in sequenti instanti præcepti obligatio intermitteri posset; non immerito hi auctores cōtendunt, adhuc necessitate impellente Christum in illa mortuum fuisse, quod tunc esset obligatio moriendi, ut sic; sed in hac etiam sententiâ (ut iam vidisti) quando mortem Christus oppetijt obligatio illi moriendi, ut sic inerat; ergo in eâ per mortem, *ut sic*, non meruisse, itidem dicendum est.

XIII. Nec me temperem quin inde etiam ostendam minus solidum, minusque opportunum hunc dicendi modum reddi, quod eam præcepti dispensationem nobis velit obtrudere, quæ ruinosa innixa fundamēto nequeat subsistere: Etenim dispensatio est actus iurisdictionis quo superior subditum ab obligatione, vel iam contracta per absolutum præceptum, vel contrahenda per conditionatum, quando cōditio sub qua actio præcipitur impleta fuerit, liberum reddit. Hunc autem diuine iurisdictionis actum, nec à Christo peti potuisse, nec à Deo exerceri, deprehēdet facile, qui immutabilem diuinæ voluntatis cōstantiam; constantissimamque humanæ voluntatis Christi cum diuina societatem confideret. Si præceptum moriendi absolute impositum auferatur, necesse est fateri Deum habuisse absolutam voluntatē efficacem obligandi Christum ad mortem: (voluntas enim præceptiua etsi efficax non sit respectu actionis præcepto, est tamen efficax respectu obligationis ad illam exercendam) huius autem voluntatis quā precor dispensationē potest Christus petere, aut Deus dare? Potestne Deus post semel volitam obligationem Christi ad mortē pro aliquo instante, aut tempore, velle ut pro eodem tempore Christus maneat ab eadē obligatione liber? Quod si hoc repugnare, ipsum rationis lumen euidenter ostendit, euidenter etiam ostenditur, diuinam voluntatem præceptiuiam absolute obligantem in dispensabilem esse; eius enim dispensatio esse deberet actus diuinus, obligationem, à priori voluntate absolute pro aliquo tempore inductam rescindens. Sicut dispensatio humani præipientis est actus quo homo priorem voluntatem obligandi retractans, obligationem ab illa relictam tollit; mutabili creatæ iurisdictionis consilio. Dei verò, quia immutabile consilium est semel stabilito, quod Christus pro aliquo tempore obligatus maneat, ad moriendum non potest postea Deus velle ut Christus pro eodem tempore liber ab obligatione euadat; & ex consequenti, nec dispensare valet; nec Christus præcepti si modo prædi-

XIII.

cto ponatur dispensationem petere : neque enim petere valet Christus , quod nequit à Deo concedi.

Si verò asseratur præceptum, cuius dispensationem exorare potest Christus non esse absolute obligans, sed sub aliqua conditione. Rogabimus de hac conditione, primo : an sit dependenter à voluntate Christi ponenda, vel independenter, si hoc secundum dicas : ergo independenter ab omni actu voluntatis Christi, ligatur ipse obligatione absoluta moriendi ; hæc enim resultat ex præcepto conditionato statim, ac ponitur conditio. Si verò conditionis sub qua obligat præceptum, positio est omnino pendens à libera determinatione voluntatis Christi, ostendam aperte non esse locum petitioni dispensationis. Nam petitione dispensationis petitur liberas ab obligatione latæ legis, aut præcepti. Rogo ergo quando dicis Christum petere dispensationem illius præcepti, an petat, ut licet ponatur conditio non maneat adstrictus obligatione præcepti, vel solum quod non ponatur conditio, qua posita præceptum obligat ; primum non potest à Christo peti, quia est impossibile, nam posita conditione sub qua obligat conditionatum præceptum, hoc absolute obligat, semel autem obligante præcepto nequit non obligare, nisi reuocet præcipiens voluntatem obligandi, quod Deo impossibile est. Si verò peti dicatur à Christo secundum, nempe ne ponatur conditio, nullius præcepti dispensatio petitur. Quia dispensatio est actus diuinæ iurisdictionis, & voluntatis : positio autem prædictæ conditionis, aut carentiæ illius est actio libera voluntatis Christi, quod sic explico. Si mihi præcipiatur inuisere infirmum, si domo egrediar, & ego nolim egredi, dicarne obtinuisse dispensationem præcepti, eo quod liber manserim à præcepti obligatione ? Ridicule id diceretur, quia subditus propria facultate non valet secum dispensare in illo præcepto, & tamen propria facultate potest non ponere conditionem sine qua superiori præceptum non obligat : potestas ergo Christi ad similem conditionem non ponendam, non est potestas ad dispensationem obtinendam. Concludo ergo hac rationatione, Christus non potest petere libertatem ab obligatione præcepti diuini conditionati, nisi vel petendo, ut posita conditione non obliget præceptum, vel quod non ponatur conditio, libertas enim ab obligatione talis præcepti, non potest nisi altero ex his modis comparari, sed Christus nec perit libertatem obligationis, siue dispensationem, ad hoc, ut non ponatur conditio, quia ad hanc non ponendam nulla opus est dispensatione, neque etiam petit posita co-

ditione non premi obligationis onere, quia hoc data conditione inevitabile est, nullus ergo relinquitur dispensationi petendæ locus ; nec libertati Christi ad non moriendum, per dispensationis obtinendam potestatem.

Jam verò, ut intra meam pelliculam me contineam, & ab his nodis extricatus, siue excusatus ad Pauli explicationem redeam. Certè si quæ vers. præced. adnotat. 1. num. 4. à nobis constituta sunt de optione carnis, vel passibilis, vel impassibilis Christo facta ; necnon de summâ ipsius cum paternâ voluntate consensione, & ad illius nutum obedientiâ, retineantur, facile, & opportunè Christus, obediens usque ad mortem, non solo vocatione sono, sed proprio, ac legitimo sensu, & iuxta veram, atque strictam obedientiam leges ex Pauli mente, intelligitur ; quippe is perfectissimus, atque promptissimus obsequendi modus, & ut ita dixerim supremus (bonis hæc de re fidei iussoribus tibi datis,) obedientiam gradus est, cum Prælati præcepto non expectato, eius nutum subditus obseruans, ad eum se omnimodis componit, atque confingit. Sic namque disertissimè, S. Thom. 2. 2. q. 104. art. 2. in corpore : *Voluntas enim superioris quomodocumque innotescat, est quoddam tacitum præceptum, & tanto videtur obedientia promptior, quanto expressum præceptum obediendo præuenit, voluntate tamen superioris intellecta.* Unde quidem S. P. N. Ignatius, veram, ac perfectam obedientiam custos, rigidusque satelles, qui adeo perfectum obediētem influere curauit, ut solitus fuerit ipse filiis suis verbo, atque scripto frequentius suggerere. *Ab alijs religiosis ordinibus facilius patiamur superari nos ieiunijs, vigilijs, & cetera victus, cultusque asperitate, quam suo quique ritu, ac disciplinâ sancte suscipiunt ; verâ quidem, ac perfectâ obedientiâ, ab dicationeque voluntatis, atque iudicij, maxime velim fratres charissimi esse conspicuos quicumque in hac Societate Deo Domino nostro deseruiunt, eiusdemque societatis veram, germanamque sobolem, hæc quasi notâ distinguunt.* Sic in constitutionibus obedientiam leges dispexit, atque præscripsit. Ut ad signum voluntatis superioris, nullo expresso præcepto expectato, obediēt : ita etiam part. 6. cap. 1. §. 1. *Omnes obedientiam plurimum obseruare, & in eâ excellere studeant, nec solum in rebus obligatorijs, sed etiam in alijs, licet nihil aliud, quam signum voluntatis superioris, siue villo expresso præcepto videretur.* Quod placet referre illud Senecæ lib. de Tranquil. animæ cap. 15. *fertilibus agris non est imperandum, opportunius verò, quæ Bernard. lib. de præcepto, & dispensat. cap. 9. ad hunc modum dicebat : per*

XV.

S. Thom.

S. Ignat.

Senec.

Bernard.

fecta obedientia legem nescit, terminis non arctatur: & paulo post: Hæc est illa de qua signanter
1. Pet. 1. 22. *Apostolus Petrus, castificantes, inquit, corda vestra in obedientia charitatis: pulchrè ipsam per hoc sequestrans ab illâ inerti, & seruilis obedientiâ quodammodo, nec charitati prompta, sed obnoxia necessitati. Hæc in isti illius, cui posita non est, propria lex non quod, vel ille perfectus vivere debeat sine lege, sed quia non sit sub lege. Pulchrè quidem; etenim obedientia amoris opus, & germana soboles est: Quare Moses Barcepha Episcopus Syriæ, dum arborem scientiæ boni, & mali, ideo appellatam asserit, quod obedientiæ siue in obedientiæ index esset futura, sic inquit: Nam obedientiam bonum esse ostendunt illa legis verba: Diliges Dominum Deum tuum; ex amore enim, atque charitatē obedientia nascitur: est igitur bonum obedientiæ: & verò amorem, ad obsequendum, & obtemperandum, legem siue præceptum non præstolari, quis adeo sit rudis, qui dubitet, aut ignoret? quippe ut in adnotationibus dicemus; os suū, aperit, ut atterahat, spiritum; & venaticis imò propheticiis naribus diuinam volūtatē deprehendat. Quam quidem ad rem ad signatissimum videtur, quod Hieronym. in Regula Monachorum cap. 10. de perfectissimo modo, quo sanctissimi monachi in eremo degentes Prælati obsecundabant, sic inquit: subditi antea conabantur iussa implere, quam forent emissæ, & quibusdam quodammodo indicijs nitebantur prophetare de voluntate mandatis: His maximè congruit obedientiæ diffinitio, quā S. Ioann. Climacus tractatu de obedientiâ gradu. 4. sic tradidit: Obedientia est animæ propriæ perfectæ abnegatio per corpus certius ostensæ: ante forte versâ vice obedientia est mortificatio membrorum in viuente animo: Vbi dū obedientis animū, & viuentem, & mortuum simul facit Climacus eandem obedientiæ, atque amoris diffinitionem facere videtur. Sic enim amorē diffiniuit Plato in cōuinio, ut diceret esse, ardorē animi in proprio corpore mortui in alieno viuentis:*
XVI. *Hæc iam Christi obedientiæ vel ex eo optimâ ratione quadrare dixeris, quod ipse, ingrediens in mundum dicit: Hostiam, & oblationem nolui, corpus autem aptasti mihi: ad Hebræos 10. 5. ac si dixerit, in ipso met ad vitam ingressū, ex Patris charitate, eum ardorem suscepisse, ut in proprio corpore moreretur, ut in Patre viueret, atque ideo dum opportunè nouit, illum humani generis salutem mediâ ipsius Passione optare; de corpore, ad passionem, mortemque subeundam aptissimo, sibi met maximè fuisse gratulatum, quod suâ obedientiam (ut dicebat Climacus) per corpus, certissimè ostenderet: quippe, verus obediens*

(inquit dicto lib. de præcept. & dispensat. Bernard.) parat aures audiri linguam voci, pedes itineri manus operi, & se totum intus colligit, ut mandatum peraget imperantis. Certè Anselmus, in præfatum locum Pauli ad Hebræos, ad illa verba, quæ immediatè subiungit Apostolus. Tunc dixi. Ecce venio in capite libri scriptū est de me, ut facerem voluntatem tuam, Deus. Sic hæc nostræ Epistolæ, quæ in manibus habemus, cum ijs componere videtur, ut Christus factus obediens usque ad mortem, dicatur, quod cum primum homifactus Patris voluntatem de humano genere per suam passionem redimendo nosset, humanam statum voluntatem diuinæ concordem, & consentaneam volens libensque fecerit. Sic enim ille premens caput libri, de quo à Dauide Psalm. 39. 7. Paulus: Caput libri est prædicatio diuinitatis, quā nihil altius in scripturis inuenitur. Et, in capite libri scriptum est de me, quoniam scriptura sancta demonstrat me esse Deum super omnia, cum dicunt. Verbo Domini coeli firmati sunt, & Deus erat Verbum, & cetera huiusmodi. Et ego qui tantus in eminentissimo capite, id est, in altissima prædicatione diuinitatis libri scripturaram inuenior, induens misericorditer formam serui, volui, ò Deus, ut facerem, vel ut faciam voluntatem tuam, factus obediens usque ad mortem. Quia voluntatem meam, quam iuxta naturam humanitatis habebam, diuinæ voluntate tuæ prorsus concordem feci, ut sicut immolatione mei corporis humanum genus redimi volebas, ita & ego vellem, & in omnibus voluntatem tuam adimplere optarem. Firmat id Chrysostomus, hom. 59. in Ioann. elucidans illud cap. 10. 18. Hoc mandatū accepi à Patre meo: siue ut ipse legit: Hoc præceptum accepi à Patre meo: Pergit verò ulterius, & Christum Patris voluntatē ante omne præceptum, oculis potius, quam auribus deprehendisse, & ad illam executioni mandandam sese statim accommodasse luculenter demonstrat: Hoc præceptum accepi à Patre. Quodnam? Meri pro mundo. Prius ne ergo accepit, & inde paruit? Et prius, quid esset faciendū, ut disceret opus habui? Et quis non expers ratōnis hoc dixerit? sed quemadmodum superius dicendo. Propterea me diligit, spontaneam indicauit voluntatem, & contrariam amouit suspitionem ita hoc in loco præceptum à Patre se accepisse, dicens: nil aliud ostendit: quam idem Patri videri, quod ipse facit; ne postmodum eum crucifixum putarent derelictum à Patre, atque traditum, neve exprobrarent, quæ tamen exprobrarent. Alios saluos fecit, non potest seipsum saluum facere, & si filius Dei es, descende de cruce: Neque propterea descendit, quoniam filius est Dei: Ita Chrysostom. Vnde statim verba, quæ immediatè in Ioanne præcesserant: Bo-

Anselm.

Psalm. 32. 6.

Ioann. 1. 2.

Chrysost.

nus pastor animam suam dat pro ouibus suis: sic sub hoc sensu premit: inde ne audiendo à Patre mandatum cum accepisse præclarum hoc opus ñ se alienum esse existimares, prosequitur: Pastor bonus animam suam ponit pro ouibus suis: hinc suas oues, & quidquid recte factum est suū opus esse, & præcepto ñ indigere ostendens; quod si indigeret, quomodo à se ipso ponere dixisset? qui à se ipso ponit, præcepto non indiget, & causam, cur faciat affert, quod scilicet Pastor sit, & bonus pastor. Bonus autem Pastor ad ouium custodiam hortatore non indiget; quod si in hominibus usu venit, multo magis in Deo. Ideo Paulus inquit, quod se ipsum exinanivit. Nihil autem hoc in loco præceptum signat, quam cum Patre concordiam. Quod si humiliter, & humanè locutus est, auditorum imbecillitati tribuendum. Hactenus ille. Sed de his plura adnotat. 3.

Mortem autem crucis.

XVII.

August.
Anselm.

MERITO mortis crucis signate meminit Apostolus; supplicij, scilicet, omnium turpissimi, atque acerbissimi. Vnde post August. tractat. 3. 6. in Ioann. Anselmus hic: Obediens non solum usque ad conuicia, & opprobria, sed etiam usque ad mortem: & non ad quæ lencumque mortem, sed ad mortem crucis, quæ contumeliosior, & acerbior erat. Illa enim morte peius, nihil fuit inter omnia genera mortium. Denique ubi dolores acerrimi exagitant, cruciatus vocatur, à cruce nominatus. Pendentes enim in ligno crucifixi, clauis, aut ligno pedibus, manibusque confixi, producta morte necabantur. Non enim crucifigi, hoc erat occidi sed diu vivebatur in cruce, non quia longior vita eligebatur, sed quia mors ipsa protendebatur, ne dolor citius finiretur. Et tam pessimam mortem saluator elegit, ut omnem mortem nostram occideret. Porro de crucis acerbitate, atque ignominia, ut paginas opplere superfluum, ita omnia præterire nimis frigidum fuerit. Ergo & de acerbitate, & de ignominia nonnulla seorsim dicere opera pretium erit.

XVIII.

Philo.

Senec.

Et verò ut acerbitem bene ob oculos posuerit Anselmus, non minus dilucidè eam exprelsit Philo, lib. de homicidiis, obseruans crucis poenam loco mille mortium fuisse, sic enim ibi: Contra quos legistatorem mille mortis genera si potuisset dilecturū fuisse, cū ñ potuit poenam aliam adiunxit, iubens homicidas, & siccarios crucifigi. Ad quem modum Seneca turpissimum Mœcenatis votum incusans, qui modo viueret in cruce perdurare non refugiebat, scitè dixit epist. 101. Inuenitur aliquis, qui malit inter supplicia tabescere, & perire mem-

bratum, & toties per stillicidia amittere animā, quā semel exhalare? Inuenitur, qui velit adactus ad illud infelix lignum trahere animam, tot tormenta tracturam. Vnde Venerab. Drogo de Dominic. Pass. Sacram. Quid autem in omnibus supplicijs, tam horrendum, quam crux? Et Arnold. de verbis Dom. in cruce, tract. 2. Modus passionis crux, inter omnia supplicia turpissimum, & atrocissimum: Rursus indidem Drogo emphaticè dixit: Nescio utrū in lectulo molli, an in cruce rigida suauius moriatur. Ita emphaticè dictū a Cicerone pro Deiotaro. Quæ crux huic fugitino potest satis supplicij adferre. Et à Iulio Firmico lib. 6. Mathes. c. 3. r. adiancto crudelitatis aduerbio: Scurræ animaduertentis sententiā patibulo suffixus in crucem crudeliter erigetur. Similiter à Minutio in Octau. Crucis ligna ferat. Iam Primasius hic: Nulli mors peior propter diuturnum cruciatum. Et August. lib. 3. 8. qq. q. 25. Nihil erat inter omnia genera mortis illo execrabilius, & formidolosius. Quā de causā Iulius Paulus Iurecōsultus: crucem summū supplicij appellauit, lib. 5. sent. tit. 12. inquit. Summo supplicio, id est, cruce afficiuntur; & Apulei. lib. 10. extremam poenā, sic enim de seruo in crucem tollendo: Certum extremæ poenæ, quæ morte maiorem in eū cōpetit. Vnde ad rem nostram S. Cyrill. Alex. hom. 4. de festis Paschal. Iudeorum (inquit) scelestissima gens cruci affixit, omni genere cruciatum simul, & ignominia affectū morte multiplicauit. Chrysol. verò serm. 58. de symbolo in illud, crucifixus, &c. Sic ait: Crucifixum memorat, ut passionis conferat qualitatem, & inde fides argumentum diuinae virtutis, & veræ resurrectionis colligat, vnde impietas materiam contumeliæ, & occasionem præsumpsit erroris, crucifixus in cruce, in edito coram omnibus inimicis, & tota crudelitate spectantibus, & tota acerbitate obseruantibus mortem suscepit. Quæ quidem omnia hic speciatim expendit, atque diffundit S. Thom. 3. part. quæst. 46. art. 6. in corp. Quia mors confixorum in cruce est acerbissima: quia configitur in locis neruosis, & maxime sensibilibus scilicet, in manibus, & pedibus, & ipsum pondus corporis pendens continuè auget dolorem; & cum hoc etiam est doloris diuturnitas: quia ñ statim moriuntur, sicut hi qui gladio interficiuntur. Sic S. Thom. Nec prætereundū, quod obseruauit August. lib. de principijs Diælecticæ, non casu, sed de industriâ acerbissimo supplicio asperum etiam nomen, utpote rei conueniens impositum fuisse. Crux (inquit) propterea dicta est, quod ipsius etiam verbi asperitas cum doloris, quem crux efficit asperitate concordet.

Iam verò summam crucis Christi ignominia, sic in primis horrebat Trypho Indæus,

Drogo.

Arnold.

Drogo.

Cicero.

Iul. Firm.

Minut.

Primas.

August.

Iul. Paul.

Apulei.

Cyr. Alex.

Chrysol.

S. Thom.

August.

XIX.

apud Iustinum in Dialogo: Pati enim illum, & tamquam onem duci scimus, an autem in cruce, etiam actus, & tam fæda, ignominiosaque supplicio, per legem maledictionibus diris deuoto mortuus sit, nobis ostende. Nos etenim ne in cogitationem quidem indignitatis huius venire possumus. Nec aliter apud Lactant. de verâ Sap. lib.

Lactant.

4. c. 26. Cur si Deus fuit, & mori voluit, non saltem aliquo honesto mortis genere affectus est? Cur potissimum cruce? Cur infami genere supplicij? quod etiam homine libero quamvis nocete videatur indignum; luculenter verò Chrysostom. in demonstrat. aduers. gent. quod Christus sit Deus. Quale autem symbolum mortis crucis?

Chrysost.

Signum erat mortis maledictæ, mortis omnium diffamatisima, hoc enim solū mortis genus, maledictioni obnoxium fuit, ut exempli gratia, quod dicam, qui olim peccabant, comburebantur, lapidabantur, & alij modis vitam finiebant, ut supplicij tantum: crucifixus autem, & ligno suspensus non solum hoc ferebat, ut graue aliquod supplicium, cui adiudicatus erat, sed ut maledictum quiddam. Et hom. 56. in Matth. Mortem obire oporteat, & eam turpissimam, & astimatione hominum pessimam: & ferm. de Latrone: Crux de decoris fuerat signum, & apud omnes gentes ignominia, & infamia putabatur. Similiter

Theophyl.

Theophylactus, in cap. 8. Marci: Tollat crucem suā, hoc est, ignominiosam mortem, ignominiosa enim videbatur crux. Vnde quidem Herodotus, lib. 30. in Thalia indignum relatu existimauit, Polycratem, illustrem, scilicet, personam in cruce actum fuisse: Interficiens eum (quod indignum relatu sit) Orates in cruce suffixit: Nec alio sensu de Æliano Comite, & tribunis, scelestæ sumptū supplicium dixit Ammianus Marcellinus lib. 19. nisi quod nobilibus viris, crux esset alienissima. Ælianus Comes, & tribuni patibulis scelestæ suffixi. Similiter Vulcatius Gallicanus, Auidij Cæsij crudelitatem, & Iulius Capitolinus Martini superbiam, atque seuitiam damnant, quod legitimum puniendi modum suggesti, ille Centuriones, hic milites in cruce tulerint; cum tale exemplum non extaret.

Ammian.

Valeat. Capit.

XX.

Et quidem extremæ acerbitalis in indice; maximæ inclementiæ in Principe id fuerit: nimirum, seruorum, qui vilissimi, & quasi non homines censebantur, proprium supplicium crux erat. Quod præfati auctores enucleatè tradunt. Sic enim Gallicanus: Centuriones rapti uisit, & in cruce tolli, seruilique supplicio affici: & Capitolinus. Nam & in cruce milites iulit, & seruilibus supplicijs semper afficit. Vnde Iulius Cæsar pænarum, æquior distributor in speculatores apprehensos ex personarum differentia animaduertit, sic enim Hirtius de bello Hispan. ad Cæsar. Ea nocte

speculatores prehensit tres, & unus ex legione vernacula; seruissimam in cruce sublatis; militi cernices abscisse: Sanè Cornel. Tacit. cui loqui, dum tacet, mos est; quoties supplicij crucis meminit, crucis voce silentio pressa seruile supplicium appellauit: sic enim lib. 2. Histor. Sumptum de eo supplicium in seruilem modum: & lib. 4. Histor. de Asiatico Vitellij liberti aureis ab eo annulis antea donato; malam potentiam seruili supplicio expiauit: scitè, ut crucis ignominia honorem ei indebitum, atque indignum auferret, & pristinae seruituti restitueret. Hæc optimè confirmat, seruus quispiam, apud Plautum in milite.

Corn. Tac.

Noli minitari, scio crucem futuram mihi sepulchrum,

Ibi maiores mei sui sunt, pater, auus, proauus, abauus.

Sed qualis talium vernularum series fuerit? quam frugi? quam continentes? quam iustis? quam perfidi inquam, quam rapaces, quam desperati! nec enim quilibet serui, sed ij tantum, qui nocentissimi, nefarioque scelere se contaminabant, extremasque causas dedissent, in cruce tolli ius erat, nam

Si quis eum seruum, patinam, qui tollere iussus

Horat.

Semos pisces, tepidumque ligurierit ius.

In cruce suffigat: labeone infamior inter sanos dicatur.

Ita Apuleius, lib. 10. de Afino aureo, de seruo leuiores poenas perferente. Nec mirum desperatissimum istum latronem certum extrema pena, qua more maiorum in eum competit cruciatus istos, ut leuiores facile toleraret: Et Valer. Maxim. lib. 2. cap. 2. Seruorum nequissimus habetur, qui dominum suum fugâ deserit, isque verberibus, & vinculis, & ergastulo, & cruce, omni malo dignissimus indicatur.

Apulei.

Val. Max.

XXI.

Iam verò ex ipsismet legibus, siue Iure-Consultorum responsis summa crucis ignominia manifestè elicitur: Etenim Iulius Paulus lib. 5. sentent. titul. 23. dum de sicarijs agit, sic scripsit: In honestiores pæna capitis vindicari placuit, humiliores verò in cruce tolluntur, aut bestijs obijciuntur. Ex quo sanè Iulij Pauli responso è re etiam hæc esse apparet illud Marciani Iurisconsulti placitum in leg. 3. §. penult. ad legem Corneliam, de sicarijs. Pæna legis corneliæ olim quidem in insulam deportatio, & bonorum omnium ademptio erat; hodiè verò humiliores, vel bestijs subijciuntur, aliores deportantur in insulam: Vbi ex illa particula, vel, facile est conijcere, tum mutila, & imperfecta esse Marciani verba; & ex præfatis Iulij Pauli, sic esse

Iul. Paul.

Marcian.

restit uenda, hodie humiliores, vel in crucem tol-
luntur, vel bestijs subiiciuntur: Tum eam cru-
cis mentionem à Triboniano iuris ciuilibus ex
præscripto Imperatoris Iustiniani collecto-
re inde abrasam fuisse, quod esset ipse omni-
no memor, iam pridem à Constantini tempo-
ribus crucis supplicium ex usu publicorū iu-
dicio fuisse sublatum; quamuis eam emē-
dationem non sine oscitantia ab illo factam
constet, cum particulam illam, *vel*, quæ &
fraudem aperit, & sensum vitiat deleri non fe-
cerit; vt bene ante me adnotauit id Iacobus Re-
bardus, lib. 1. Coniectanearum Iuris. cap. 16.
Hæc modo de cruce. nec obijcies, opinor, ex
ijs me esse; qui cum splendide polliceatur, par-
ce subinde donant; nonnulla enim daturum
me promisi; & plusquam multa post modū
ingessi. Quidquid? In annotationibus de cru-
ce dabimus quod, tribus vrsis, satis fit: interea
non modo pendas velim, quod Christo suspi-
cium eius hostes inferre voluerint, sed etiam
quid talis, tãque ignominiosa, & atrox mors
mundo attulerit: scitē siquidem Chrysost.
hom. 5. in Matth. *Crux terrarum orbem con-
uertit, atque sanauit, hæc errorem abegit, verita-
tem reduxit, terram in cælum restituit, ex homi-
nibus Angelos effecit: addit Origenes de dæmo-
nibus; cum viderint contremiscunt; qui aurata
Capitolia non timent, crucem timēt. Ita ille hom.
8. in varios Euangelij locos. Sed rursus Chry-
sostom. in Psalm. 109. tom. 1. Considera (in-
quit) quanta sit potentia signū ipsa crux, hæc enim
crux antea erat mors execranda, mors opprobrij,
& ignominia plena, mors omnium turpissima. Sed
ecce nunc ipsa vita euasit honorabilior, & coro-
nis splendidior, & omnes eam in fronte circum-
ferimus, non solum non erubescences, sed ea etiam
gloriantes, non solum priuati, sed & qui sunt ip-
so diademate redimiti, eam potius gestant, quam
diadema. Et merito quidem est innumerabilibus
diadematis melior. Diadema enim ornât caput,
crux autem munit mentem. Ea demones ul-
ciscitur, ea tollit morbos animæ; ea est armatura
inuiicta; ea murus inexpugnabilis, ea est munimen-
tum insuperabile, quæ non solum barbarorum ir-
ruptiones, & incursiones hostium, sed ipsorum
etiam immanium demonum phalanges perrum-
pit. Hætenus ille: Et eodem modo Athanas.
lib. de Incarnat. Verbi Dei, eiq; sique corpora-
li ad nos aduentu. Olim quidem ubique Delphi-
ca, Dodoneæ, Bæotia, Lycia, Ægyptiaca Cabirorū
oracula imposturis vaticiniorum scatebant. Py-
thia apud homines in admiratione erat. Nunc ex
quo Christus ubiq; prædicatur, eiusmodi vesania
conquieuit, nec superest vllus fatidicus. Olim dæ-
monia inani specie, ludibrijsq; rerum intricabant
homines, in seipsis alibi fontibus, alibi fluminis lapi-
dibus, aut lignis, atq; ista præstigijs fatuos in stu-*

porē agebant; nunc verò cum apparuit Dei Ver-
bū, spectra huiusmodi & ludibria imaginū ces-
sauerunt, solo enim crucis signo vtens homo dolos
illorū à se propellit. Sic Athanas. Sed de his fu-
sius in adnotationibus.

ADNOTATIO. I.

Literalis, & Moralis.

*Varia ex Patribus rationes
ob quas non aliam, quam
crucis mortem Christus Do-
minus subire voluerit.*

AM verò illud omnes Patres singul-
latim disquirunt, & latius diffun-
dūt, quod dicebat supra citatus La-
ctant. de vera Sap. lib. 4. cap. 26. *Cur
si Deus fuit, & mori voluit non saltem aliquo ho-
nesto mortis genere affectus est? Cur potissimum
cruce? Cur infami genere supplicij, quod etiam ho-
mine liberò quamuis nocente, videatur indig-
num? Sed enim tot huius rationes ipsi red-
dunt, vt vel ipsas præstringere, non ad pagi-
nas, sed ad iustum volumen pertineat. Por-
rò, & ipsæ non diuersæ solum, sed diuersi ge-
neris, & modi sunt. Aliæ, videlicet, bonæ, &
floridæ; solidiores melioresque aliæ; tandem
nonnullæ optimæ, & opportunissimæ excer-
po nonnullas.*

Lactant.

Et quidem inter floridas, atque elegantes
(haud sane non inter optimas: libere dicam)
adscribo, quam reddidit Germanus Patriar-
cha Constantinopolitanus, orat. de cruce, tẽ-
pore mediij ieiunij inter egregias illa typis
nondum excussas, quas doctissimus noster Ia-
cobus Grethferus è vetustissimis Græcis co-
dicibus in lucē dedit, & Latinitate donauit,
tom. 2. de cruce; vt externa hæc, Christi cru-
cis suffixi effigies, quid ipse Passione suâ
præstiterit, ob oculos nobis ponere videatur;
labentem, nimirum, mūdum firmare, & pri-
stinæ, ac immotæ soliditati restituere: quasi
is, qui per irrisiōnem, verissimè tamen ab ini-
micis, & inuidis faber, fabrique filius diceba-
tur (Matth. 13. 55. Marc. 6. 3.) egregium
suæ artis specimen daret. Benè siquidem ad
ea Matthæi verba, sic monuit Chrysolog.
serm. 48. *Dicebant hic est fabri filius, sed cuius
fabri filius non dicebant: dicebant fabri filius, vt
arte vili, ars lateret anctoris, & Deitatis nomen*

I.

Mat. 13. 55

Marc. 6. 3.

Chrysol.

fabri-

Paschas.

Germ. Pat.

Machar.

Habac. 3. 4

fabrile nomen absconderet, Christus erat fabri filius, sed illius, qui mundi fabricam fecit non maleo, sed precepto; qui elementorum membra non ingenio, sed iussione compegit, qui massam seculi, auctoritate, non carbone conflavit. Qui Solem non terreno igne, sed superno calore succedit. Qui Lunam tenebras, noctem formavit, & tempora; qui stellas variata luce distinxit, qui cuncta fecit ex nihilo, & fecit o homo tibi, ut opificem operis estimatione pensares. Ita Chrysol. & ab eo Pasch. lib. 7. in Matth. sic dicunt, qui Deum ex quo est sapientia, ex quo virtus, ignorat, sic qui abnegat, & constituitur inuitus, qui non cernit, qui Christum nescit Dei virtutem esse, Deique sapientiam, sed miror, cur Mariam nominant, cum de Patris nomine taceant, nisi quia irridendo magis fabri filium eum vocant, ut ex vilitate operis amplius eum despiciant, quamvis Dei nutu, & si inuiti de illo quæ vera sunt, & Deifica loquuntur, quoniam Dei Patris est verè filius, qui fabricator est mundi, unde Marcus eum non fabri filium, sed ipsum fabrum dicit. Eo enim eum fabrum credebant, quo & fabri filium. Ex artificio Patris verè, & ipse faber: quoniam fabricator est orbis per quem facta sunt omnia. Ergo qui faber, & fabri filius erat, quoniam fabricator est orbis, per quem facta sunt omnia, optimè ad leges artis ratione, collabenti mundi machinæ sustentaculum, & fulcimentum, crucis, videlicet, lignum, firmissimo petreæ cæmento, hoc est, subimet ipsi innixum, debuit adhibere; iam audi Germanum Patriarcham. Descensus erat ex alto in hanc lacrymarum vallem, nec prius subleuit natura deorsum ruens, quam illissa in solidam petram Christum, lignumque crucis, tamquam in immota quadam fulcimenta conquieuit, & quasi repercussa est. Pulchrè: nec minus, ad rem apud eundem Grethserum Macharius Philadelphie Archiepiscopus, orat. in exaltat. vii. i. cæ crucis: *Crux cæli firmamentum est, totumque mundum sustentat*; sed enim huc aduocesa Habacuc de Christo crucifixio verba in Cant. vers. 4. *Cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius*, quæ de Christo crucifixio Patres, & interpretes communiter explicant nullum nomino, ne omnes referam, nemo enim ferè est, qui ab hac interpretandi ratione deflectat apud Riberam ibi. Sed non immerito ambigitur quomodo de cruce dicatur, *cornua in manibus eius*, siue ut verbo ad verbum ex Hebræo legas, *cornua à manu eius illi*, cum potius inuersa locutione dicendum videretur; *manus eius in cornibus*: Sed facilis ex dictis responsio ad manum est; desumpta videri, similitudinem ab eo, qui firmissimo sustentaculo; siue fulcimento molem, siue tetrum subductis columnis collabentem, ne ruat, detinet, atque sustentat; ita luculentissimè Iu-

lius Firmicus lib. de mysterijs, & erroribus prophanar. relig. ad Constant. & Constantem Augustos c. 21. ubi cum de diabolo, quem cum dracone prius composuerat, false dixisset. *Quæ sunt ista cornua, quæ habere se iactat?* Alia sunt cornua, quæ Prophetæ sancto Spiritu annuente commemorat, quæ tu diabole ad maculatam faciem tuam putas te posse transferre: sic statim subiicit: unde tibi ornamenta quæris gloriam? Cornua nihil aliud nisi venerandum signum crucis monstrant. Huius signi vno extenso ac directo cornu mundus sustentatur, terra constringitur: Et è duorum, quæ per latus vadunt, compagine oriens tangitur, occidens subleuatur, ut sic totus orbis tripartita stabilitate firmatus confixi operis, immortalitatis radices fundamenta teneantur: hoc secretum nobis venerandum prophetæ oraculum tradidit. Inuenimus enim in Habacuc ita esse per scriptum. *Texit cælos virtus eius, & laude eius plena est terra. Et splendor eius ut lux erit cornua in manibus eius erunt. Et illic constabilita est virtus gloriæ eius, & constituet dilectionem suam, &c.* Ita ille. Unde sic statim infert: *En veneranda crucis cornua in sanctæ virtutis immortale fastigium. En gloriosi operis diuina compago. Tu Christe mundum, ac terram extensis manibus, tu cælestem sustentas imperium. Tuis immortalibus adhaeres humeris salus nostra. Tu Domine æterna vita baiulas signum. Hæc sunt crucis cornua, quibus omnia, & subleuantur pariter, & continentur. His cornibus bene hominum nititur vita. Hactenus Iulius.*

Nec ab hoc discrepat, quod Augustinus serm. de cataclysmo tom. 9. de cruce meditat. dum illam cum scalâ Iacob cælum pertingente, cui Dominus tamquam architectus ad viam alijs sternendam incumberet; (quod P. Alcazar in cap. 4. Apocalypf. vers. 1. notat. 1. sect. 1. num. 1. ex fonte Hebræo, & lectione Lxx. Sic capit, ut non in summâ sed in imâ scalæ parte esset innixus, quasi scalam teneret, atque firmaret) ad hunc modum componit: *Quale miraculum si atres huius architecti, ut de cruce sua faceret, scalas, & tales, quarum caput in cælum poneret, & propter confirmationem ipse super eas incumberet. Ascende securus, qui desideras, cælum, non te terreat earum angustia, nec altitudo: nihil timeas, non nutam gradus eius quos ille architectus sic confirmauit, ut in eius ligno manus suas affigi voluerit. Optime: securus enim crucis scalis cælum ascendes; aliter quidem quam Romulus, qui ut Tertullian. lib. 4. cont. Marc. c. 7. scitè inquit in cælum peierante Proculo, mendacij scalis ascendit.*

Ad floridas etiâ rationes illam refero, quam ex Athanasio lib. de Incarn. Verbi Dei.

Iul. Firm.

II.
August.

Alcazar.

Tertull.

III.
Atham.

eiusque corporali ad nos aduentu, nonnulli red-
dunt; crucis mortem à Christo perpeſſam eā
peculiari de cauſa nobis vtilem fuiſſe, quod
ipſe in aere ſuſpenſus ab impuritate, & conta-
gio diaboliper aera vagantis mediam hanc
aeris regionem mūdauit, atque purgauerit.
Sic enim Athanaſ. Dominus venit, ut diabolum
precipitaret, aeremque purificaret, & viam ad
caelum nobis maneret, ut dictum eſt ab Apoſtolo:
Per velum, quod obtectū fuit, hoc eſt, per car-
nem ſuam. Et id morte fieri oportebat. Quanam
aliā morte iſtud fieri poterat, niſi eā quæ in aere
toleraretur? de cruce eſt quod loquor: ſolus enim
ille in aere moritur, qui in cruce vitā finit. Qua-
re non ſine ratione eam Dominus ſuſtinuit: ita
enim ſublimatus, aerem purgauit ab omni diabo-
li, aliorumque demonum infeſtatione, dicens:
Vidi Satanam inſtar fulguris, decidentem. Si-
militer locuti ſunt Ioann. Chryſoſtom. &
Ioann. Chiphilinus Patriarcha vterque Con-
ſtantinopolit. ille hom. 2. in Paraſceue, his
verbis: Quare in edito loco, & nō ſub tecto quo-
piam? In excello loco, ut aeris naturam purgaret,
oblatus eſt, ſub nullo tecto, ſed loco tecti celo ſuper
impoſito, ut vniuerſum quoque caelum mūdaretur:
Chiphilinus verò orat. in crucis adoratio-
nem, apud Gretſerum dicto lib. 2. de cruce,
ad hunc modum; non terram mori dō ſubiit, ſed
in aerem aſcendit per crucem, ut inde quo-
que principem poteſtatis aerea perſequeretur, &
proſtrigaret; etenim cum in cruce pependit, aerem
omnem extensione manuum purgauit: Hæc
Patres.

III. Quid ſibi iſta velint; quid ve hæc aeris pur-
gatio, & demonis ex ipſo deſturbatio ſignifi-
cet? Nec enim ſolo ſono capienda videtur, ſic
explicat Philoteus Conſtantinopolit. Anti-
ſtes orat. de exaltat. ſanct. Crucis, apud Gretſe-
rū ubi ſupra: ut dum morte ſua in aere perpeſ-
ſa totius mundi peccata Chriſtus abſtulit, de-
monem viam celorum hominibus impediē-
tem, & occupantem deiecerit; illiſque non ſi-
ter ad ſupernas ſedes facile, & peruium red-
diderit. Audi: Totius mundi peccata abſtulit,
& hæc de cauſa crucis ſupplicium paſſus eſt to-
tus expaſus. Nam diabolus ex celo cum impie-
tiſus gregaliſus deſuſus oberrat in aere; cona-
turque euntibus ad ſuperos impedimenta obijce-
re. Venit ergo Dominus, ut diabolum deſturbet, &
aerem purget: & ut omnibus conſtet, ipſum iam
eſſe, qui vniuerſa continet, imperioque ſuo re-
gat: Ita Philoteus: nec aliter citato loco Atha-
naſius, inquit: In celo nouum iter aperuit,
quod ſub hiſ verbis indicatur: Attolite portas
Principes veſtras, & eleuamini portæ æterna-
les, Pſalm. 23. 7. Nihil eerie ille, qui hæc verba
uſurpat opus habuit reſeratione portarum, quip-
pe omnium Dominus, neque quidquam erat

clauſam creatori ex rebus creatis, ſed nos era-
mus, quibus ea reſeratio neceſſaria fuit. Nos rur-
ſum illi, quos ipſe ſuo corpore in ſublime attolle-
bat. Nam quemadmodum illud pro omnibus mor-
ti obtulit, ita quoque per illud viam ad celos cō-
monſtrauit. Ita Athanaſius.

Benè quidem hæc Patres de aeris purifi-
catione per crucem à Chriſto factā commi-
niſcuntur: ſed non minus opportunè dixeris;
Dominum per crucis mortem, Principem po-
teſtatis aeris huius (ad Ephes. 2. 2.) hoc eſt, da-
monem citra hunc imum aerem vagantem, il-
licque demonibus inobedientia ſibi ſimili-
bus imperantem præſtigia, inaneſque ſpe-
cies, illorum miniſterio effingentem ad fran-
dem deceptorum, præcipitaſſe; dum in cru-
cem ſummā ignominia ſublatus quidquid in
mundo floret, ac ſplendet, diuitiaſ theſaurorū
cumulos, carnis deliciæ, ac voluptates; ſigna-
tiſſimè verò honores, pompas, dignitates,
quæ quidem omnia nihil aliud, quam aer, vè-
tus & inania ab aereis poteſtatibus vanis præ-
ſtigijs, & ſpeciebus, in veras rerum formas
transfigurata non ſolum contempſit, ſed etiā
contemnere, & conculcare nos docuit: ſic
enim placet modo capere Paulum ad Coloſ.
2. 15. Expulſians Principatus, & Poteſtates tra-
duxit confidenter palam triumphans ipſos, inſe-
metipſo, quæ in hanc ſententiā ſic enucleatiſ
expreſſit Syrus interpres, & dum exiit corpus
ſuum diffamauit Principatus, & Poteſtates, &
conſuſit eos palam per ſeipſum. Pulchrè, in ſe ip-
ſo, vel, per ſemetipſum, hoc eſt, nō verbo iam,
& doctrinā, ſed ipſomet corpore, ſummā ig-
nominia, ſummis que ſupplicijs, & doloribus
aſſecto, extremā paupertate, & nuditate in
crucem acto, mundi Principatus, & Poteſta-
tes; honores, ſcilicet, ambitioſe procuratos, &
quæſitos, carniſque voluptates anxie con-
cupitas, immoderatam corporis curam, &
luxum, diffamante, tradente, condemnante.
Cui ſanè per illuſtri Chriſti triumpho, at-
que victoriæ ſtatim viſus eſt orbis applauſi-
ſe, dum ad crucis Chriſti ſpectaculum ſplen-
didiora cæli luminaria lumen ſuum retrahen-
tia; aer tenebris, & horrore perſuſus; terra
denique à ſuis ſedibus mota huic Chriſti hu-
militati factā conſpiratione, mirificum concē-
tum, & harmoniam, ſiue ſonitum, & (ut ita di-
xerim) echo reddiderunt. Vndè in Cant. Ha-
bac. verſ. 10. Dedit Abyſſus vocem ſuam, alitu-
do manus ſuas leuauit, ubi priora verba, ſic ex
Hebræo legit Pagninus, dedit vorago ſonitum
ſuum: Poſteriora verò ad hunc modum tranſ-
ferunt Lxx. & Græci Patres: Altitudo phan-
taſie eius: Quæ eo eunt, ut humanæ altitudi-
nes, atque humilitates, quæ merum ſomniū,
atque phantaſiæ ſunt Chriſti cruci concinen-

V.

Ad Ephes.
2. 2.Ad Coloſſ.
2. 15.

Leſt. Syr.

Habac. 3.
10.

Pagnin.

Lxx.

Cyr. Alex.

tes poenitentiae, atque de pristino errore doloris plenas voces ediderint. Sic enim adhuc verba Cyrilli Alexandrini. *Quare Abyssus, id est, im-
mensa, atque incomprehensa credentium multi-
tudo, atque etiam omne, quod in ea splendidum
est, & phantasijs, siue gloria inane huius mundi il-
lustratum dedit vocem suam, glorificatur enim
Christus ab omni gente humana, & id alacri-
ter facere videas licet, paruos, & magnos
claros, & obscuros, & alijs insigniores, &
superiores, seu honore, seu divitijs, & splendore
huius vitæ, quæ aptissime Phantasias nomina-
vit. Quando præter opinionem nihil sunt.* Hæc
Cyrill.

VI.

Iona. 4. 7.

Leff. Hebr.

Lxx.

Psalm. 21. 7.

August.

Zach. 13. 2.

Cyr. Alex.

Sed ille, prout ab Augustino capitur aptis-
simus huic instituto locus est Iona. 4. 7. cum
ambitiosæ hederæ, siue frondosæ, inanisque
cucurbitæ (sic enim Hebraicè, Græcèque ha-
betur) umbrâ æstantem Ionam protegente,
mirumque in modum recreâte: *Paravit Deus
vermem ascensu diluculi in crastinum, & per-
cussit hederam, & exaruit, siue ut Hebraei, &
Græci legunt, percussit cucurbitam, & exar-
ruit.* Quid enim sibi vermis ille ascensu dilu-
culi paratus cucurbitam corrodens, atque ex-
siccans nisi Christus cruci suffixus fuerit.
Etenim Psalm. 21. 7. qui ad literam de Chri-
sti passione totus est, & vermem ipse, sic se no-
minat, *Ego autem sum vermis, & non homo, &
Psalmi titulus signate est: pro susceptione ma-
tutina, siue ascensu aurora, ut à Dauide, sic Io-
nas explicatus videatur quasi sit sensus, florē-
tissima, ac pretiosissima sæculi bona, quæ ho-
minibus antea pro umbrâ, imò pro vitâ erant;
ab ipsis postea crucis Christi humilitate, &
passione edoctis, contemptui habendâ, & pro
nihilò ducenda esse, sic hæc ducente, & expli-
cante Augustino epist. 49. Vermis matutinus
quod rodente cucurbita exaruit, idem ipse rursus
Christus occurrit, ex cuius ore Evangelio diffu-
sato cuncta illa, quæ temporaliter apud Israël-
itas velut umbraculi prius significatione vige-
runt, evacuata marcescunt.* Ita Augustin. Ad
quem etiam modum videtur accepisse S.
Cyril. Alexandr. ea Zachariæ verba cap. 13.
2. *Disperdam nomina idolorum de terrâ, & non
memorabuntur ultra; hunc in modum, hoc est,
illo tempore, quo divinum, & celeste lumen splē-
duerit, & in errantium cordibus Lucifer, quem
intelligentiæ oculo videmus exortus fuerit, ut
scriptum est, & diluxerit dies, antiqua nocte,
& quæ in ea siebant, repulsis, ut veteri immundi-
tia sublata, athleta, & sancti adoratores, de ca-
tero conversationis sanctæ ornamentis instru-
cti, vitam in Christo suscipere videantur, &
paulò post. Quare, quæ olim erant in precio
& à multis suspiciebantur, nunc odiosa, &
execranda, & bonis intoleranda, ac supplicio ob-*

noxia sunt. Hæc Cyrill. Alexandrin.

Quo referas egregium Isaia vaticinium,
cap. 2. 17. *Et incuruabitur sublimitas homi-
num, & humiliabitur altitudo virorum, & ele-
uabitur Dominus solus in die illâ, & idola peri-
tus conterentur, & introibunt in speluncas petra-
rum, & in voragines terræ à facie formidinis
Domini, & à gloriâ maiestatis eius, cum surrexe-
rit percutere terram: Quæ subinde verba, in
maioris firmitatis signum, sic iterum repetit,
atque confirmat: In die illa proiciet homo idô-
la argenti sui, & simulachra auri sui, quæ fece-
rat sibi, ut adoraret talpas, & vespertiliones, &
ingredietur scissuras petrarum, & in cavernas
saxorum, à facie formidinis Domini, & à gloriâ
maiestatis eius. Quæ dum à Basilio, & alijs Pa-
tribus de triumpho, quem de falsis, & menda-
cibus idolis Christus retulit, ad hunc modum
explicantur. Ut enim lux splenduit primum, vi-
derunt gentes, quæ eatenus delituerant in igno-
rantia tenebris, & agnoverunt lignum tamquam
lignum; & lapidem, ut lapidem, non iam sinunt se
in fraudem erroremve impelli, per effigiationem
eis circumpositam, ligno, vel lapidi; sed ex substân-
te naturâ agnoscunt materiam: Sub eò etiam
sensu commode accipiantur, ut Christus in
crucem ob ignominiam ab inimicis exalta-
tus, eam optimi Magistri, ac præceptoris ho-
minum gloriam fuerit adeptus, ut ex ipsius
exemplo, quotquot pleno pectore sapiant,
omnem sæculi splendorem, honores, dignita-
tes, munera, aliaque ornamenta contem-
nentes, & pessum dantes, crucis Christi ignomi-
niam velint amplexari, quod ea omnia, quæ
mundus magni facit, & in summo pretio ha-
bet, inania, & nulli us momenti, & lignum,
lignum, lapidem, lapidem, aereum, scilicet, &
momentaneum sæculi honorem esse cognos-
cant, simulque magnâ velut formidine, ac ter-
rore concutiantur dum plenum discriminis,
atque periculi illud iter reputant, qui à cru-
ce, & humilitate Christi deviat: tutius mul-
to, ac planius existimantes intra quatuor cœ-
nobiorum parietes, veluti in terræ scissuras
se se abdere: Quare Basilius, sic priora Vatis
verba, cū posterioribus componit, ut introi-
re in speluncas terræ, ad pudorem, quo de ido-
lis prius in pretio habitis, homines suffun-
duntur; referatur ea verò proicere, siue ejice-
re, ut ipse legit, de falsis, de his bonis concep-
tis opinionibus ab humanis cordibus elimi-
nandis accipienda sint. Sic enim ille. *Sententia
superior indicabat idola in arcanis locis recondi,
præsens sermo eadē eiecit, quod mendaciū prius cō-
veniat pudore aspergi, dein à corde est excluden-
dum. Eiecit igitur idola argentea, qui sermones à
se eliminat reconditarum rerum concinnantes
mendacium, verisimilitudine in speciem probabi-**

VII.

Isai. 2. 17.

li: *Aurea item ejcit idola, qui falsas animo impressas opiniones, prorsus interliniit, & abolet.* Sic Basilus.

VIII.

Illud verò pro huius rationis coronide placet adijcere, quod ad sæcularium dignitatum contemptum, ac despicientiam valde pertinet, è quatuor crucis Christi partibus, siue finibus, quos ex omnium pœne Patrum consensu (vt ad alias rationes subinde afferendos videbimus) Paulus descripsit ad Ephesios 3. 18. inquit: *Vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo, & sublimitas, & profundum; etenim (sic*

Ad Ephes.
3. 18.

August.

Augustin. in Psalm. 103.) erat latitudo in quâ porrecta sunt manus, longitudo à terra surgens, in quâ erat corpus infixum, altitudo ab illo innexo ligno sursum, quod eminet; profundum, ubi fixa erat crux, & ibi omnes spes vite nostræ: è quatuor ijs inquam crucis finibus, altitudinem, siue sublimitatem (vt ipsamet Paulina voce utar) ad aeris regionem signatè pertinere: vt, & res ipsa loquitur, & Ruffinus in symbolo: sic monuit: *Docet Apostolus Paulus illuminatos esse debere oculos cordis ad intelligendum, quæ sit altitudo, latitudo, & profundum.* Descriptio crucis est; cuius eam partem, quæ in terram defixa est profundum appellauit, altitudinem verò, illam qua in aerem porrecta sublimis erigitur: Planè, vt argumento sit, nihil crucis humilitate magnificentius, ac splendidius, regiamque sublimitatem, ac laudem esse, sæculares honores, ac dignitates continere, ac pedibus proculcare; nec alio sensu à Paulo pronunciatum. *Mibi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est:* ad Galat. 9. 14. fuit enim dicere: Absit à me, aliam existimare gloriam, & dignitatem, nisi eam, quæ in contemptu gloriæ sæcularis ex imitatione crucis Christi censetur. Vnde eadem epist. c. 2. 19. emphaticè dixit: *Christo confixus sum, cruci; vno autem ac si diceret veriùs, quæ nescio quis ex prophanis.*

Ruffinus.

Ad Galat.
6. 14.

Ad Galat.
2. 19.

Horat.

IX.

Et vno, & regno simul ista reliquit, Quæ vos ad cælum fertis clamore secundo,
Pertinet etiam ad hoc rationum genus, quod in Christo cruci suffixo, & oculos, caputque ad cælum erigente; & ambas versus utrumque mundi latus manus extendente piè, atque subtiliter considerarunt Athanasius, Nyssen, Nazianz. & alij Patres almæ omnimodæque pacis; quæ per crucem suam, & utrumque inter se populum, Hebraicam, atque gẽtilem; & humanum denique genus, cum supernis spiritibus erat confederaturus, egregium typum extitisse: quasi ipse sic vnde quaque extensus, atque distensus, & Angelos oculis aduocans, & dissentientes populos hæc, illaque manu apprehendens mutuâ fœ-

deris, amicitieque coniunctione, omnia in se, vnum efficere; & manus sibi ipsis omnes inuicem dare; cœlestis, ac diuinus Pacis auctor, & paranympus perfecit: *Quia in ipso placuit (ad Coloss. 1. 19.) omnem plenitudinem inhabitare, & per eam reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius; siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt.* Sed audi Athanas. citato libro de Incarnat. Verbi, eiusque corporali ad nos aduentu: Porro si mors Domini mei Iesu Christi redemptio est omnium, ac morte eius inter medius ille paries macerie soluitur, conficiturque vocatio gentium, quomodo nos aduocasset, nisi crucifixus esset? In solâ enim cruce mors extensus, correctisque manibus toleratur; ideo quoque par erat, vt Dominus hoc modo mortem sustineret, manusque eius extenderetur, vt hæc quidem veterem populum, illâ vero gentiles attraheret, & ambos in se coniungeret, idem ipse dixit, indicans qua morte omnes redempturus esset. Cum exaltatus fuero à terrâ Ioann. 12. omnes ad me traham. Ita Athanas. vbi obiter ex his Ioannis verbis sub hoc sensu ab Athanasio acceptis, pendas velim, idem omnino à Christo censi, homines inter se confociare, & ad semetipsum trahere; vt longè is à Christo se esse non erit, qui fratri vnitus non fuerit, nec manum Christo dare, qui fratri manum non porrexerit: sed de hoc alibi, modo ad propositam reuertamur rationem; quam sic extendit Nyssen, orat. Catech. cap. 132. *Hoc per crucem docemur, cum eius quadrifariam figura sit diuisa; adeò vt ex medio quatenus sibi ipsi coniungitur, numerentur quatuor proiectiones. Quoniam qui in cœsum extensus tempore mortis suscepta dispensationis, qui sibi vniuersum colligat, concinnat, & adaptat, is diuersas rerum naturas ad vnam per se cognosciprationem, & harmoniam. Concinit Clem. Alexandr. in exhortat. ad gentes, dum Dominum in cruce extensum cum Orphæi cythara omniâ ad mutuum concentum, & conspirationem adducente componit: Sed Augustinus in Psalm. 95. ad finem. Hanc orbis totius antea dispersi, atque discissi coniunctionem, atque vnitatem, quatuor crucis cernibus, siue finibus sic aptat, vt & ipsum Adami nomen in quatuor orbis partibus diuisum, atque partitum in Christi cruce vnitum, ac colligatum consideret, hunc in modum. Adam orbem terrarum significat, secundum Græcam linguam, quatuor enim literæ sunt. A. D. A. & M. sicut autem Græci loquuntur quatuor orbis partes has in capite litteras habent, ἀνατολήν, dicunt Orientem; δυσμήν, Occidentem, ἀρκτον, Aquilonem; μεσημβρίαν, Meridiem, habes Adam: ipse ergo Adam toto orbe terra-*

Ad Coloss.
1. 19.

Athan.

Ioann. 12.

Nyssen.

Clem. Al.

August.

rum sparsus est: in uno loco fuit & cecidit, & quod immo comminutus implevit orbem terrarum. Sed misericordia Domini, undique collegit fracturas, & conflavit igne charitatis, & fecit unum, quod fractum erat. Hæc Augustinus; quæ tractatu 9. & 10. in Ioann. tom. 9. vel repetit, vel amplificat. Nec alio sensu capio, quod Nazianzen. Carm. de Virginit. sic cecinit.

*Qui etiam expadens sacraei corporis artus
In fines orbis, mortale ex finibus Orbis
Collegit genus, atq; hominem contraxit in unū,
Et medijs magna posuit Deitatis in vlnis,
Expurgans fædas agnino sanguine sordes,
Ac seclūs ē mediō tollēs, quod clauserat astra.*

X.
Theoph.

Pergit verò Theophylactus orat. de ador. crucis medio ieiuniorum tempore apud Gretserum vbi supra; crucemque non homines solum inter se, sed cum Angelis etiam coniungentem, & cōsociantem, sic facit: *Cruce ad conuictiorem Christum adducit cœlestia, subterranea, & terrestria ab ortu Solis vsq; ad Occasum, ut non sint amplius duo creaturarum genera, Angeli, & filij hominum; quædam in cœlo, quædam in terrâ, quædam prope, quædam longè, sed ut iam sint una creatura omnium, qui in Christo renouati sunt.* Similiter Ambros. lib. 10. in cap. 23. Lucæ: *Et ut non sibi solum, sed omnibus vinceret, manus in cruce extendit, quo omnia ad se traheret, ut nodo exuta, iugo fidei suspensa, cœlestibus ea, quæ prius erant terrena, sociaret: Ab ijs non longius eunt, quæ de cœlestibus à Christo per crucem suam instauratis, & ad pristinum splendorem restitutis, paceque inter Angelos, & homines factâ longius disserit* August. in Enchiridion, cap. 61. & 62. videtis illum.

August.

XI.

Firmat citato loco hanc eandem rationem Athanasius; dum id genus mortis à Christo perpeßæ; quo sacratissimum ipsius corpus, nec detruncatum, nec confractum, aut mutilum permansit ad Ecclesiæ unitatem, & intimam membrorum tam inter se, quàm cum suo capite coniunctionem, sic refert. *Quo circa neque Ioannis mortem sustinuit, capitis truncatu, neque sicuti Isaias Propheta ferrâ dissectus est; ut & in morte sine mutilatione integrum corpus seruaret, & causa subduceretur ijs, qui Ecclesiam in partes cupiunt, discindere: Subdit: & hoc quidem ad eos responsum velim, qui extranei alienique ab Ecclesiâ isiusmodi ratiocinationes sibi coaceruant. Abi ergo tu, quisquis à fratre, & fratrum societate discinderis, & genus mortis, quod de industriâ noluit Christus perferre; consultâ ipsi malignitate irrogato; ferrâ disleca, capite trunca; frange crura, membra diuelle: nihilo enim melius facinus perficis, cum pacem, & amicitiam dissoluis,*

Athan.

concordiam turbas, societatem scindis, coniunctionem dirimis; atque euertis.

Est etiam elegans illa ratio, quam pro crucis morte à Christo singillatim eligendâ, partim ex Athanasio, partim ex Tertulliano cōficias. Quod nimirum, aduersus lignea illa, mendaciaque Numina à cœcis gētilibus adorata; iustum quidem bellum, ex crucis ligno conficeretur, pulcherrimamque victoriam, ac triumphum de tot lignis lignum vnum reportaret. Audi Athanas. serm. in sanct. Parasceue, apud Gretserū loco sæpius citato: *Magnum opificium est cœlum, magnum quoque quiddam, & admirabile Angelorum natura est: cū ijs sol contendens diurnis luminis facibus cinctus, cœlestemque eursum impellens, terra denique diuino mandato suspensa, & mare illud expansum, arenisque illigatum. Sed cum hæc omnia pulchra in primis fuerint præstantissima sapientiæ machinamenta, homo tamen hanc eius pulchritudinem deturpauit, immoderatâ venerationis abundantia iniuriâ ijs ipsis, quæ coleret, molitus. Ita creatura nolens, & inuita, mater erroris fuit effecta. Caterum misertus huius erroris Deus, crucem in medium profert diuina hominibus cogitationis instrumentum: & lignum vile ex terrâ enatum mundum vniuersum impietati deditum ad pietatem velut excolit. O ciuiam veramque sapientiam, cœlestique crucis inuentum! Crux terra defixa fuit, & ecce idolorum cultus statim dilapsus. Hæc Athanasius. Sed pergit Tertullian. lib. 5. cont. Marcion, cap. 21. eum* Tertull.

ex hoc cortice nucleum eruens, Deum iustissimâ de causâ hominibus infensum, quod ligneas statuas, & idola pro vero Numine impudenter colerent, crucis lignum, & ipsi filium suum suffixum colendam, adorandumque in medium proposuisse, ut iniuria sibi ex ligneorum Numinum adoratione illata; per ligni crucis cultum ad iustitiæ commutatiuæ leges: certa quadam ratione refarciretur. Sic enim Tertullian. *Ut quoniam homo non erubuerat lapidem, & lignum adorans, eadem constantia non confusus de Christo pro impudentiâ idolo latræ satis Deo faceret per impudentiam fidei Sicille.*

Parco alijs huius generis rationibus: vber enim nimis campus sanctorum Patrum calamis velut aratris proficissus, & variâ, egregiaque doctrinâ ad segetem perductus, quam recentiores non pauci auidè, & diligenter mæsuerunt, floridisque scriptis mandarunt. Mōstrabo tamen lectori Patrum locos, in quibus vel rationes pro crucis morte ab illis traditas, vel ansas, ex quibus nouas conficere, & formare facile possit: Et verò præter eas, quarū supra meminimus, nouasque à nobis inferiorius appingendas, nonnullas habent citato li-

XII.

Athan.

Tertull.

XIII.

Athan.
Lactant.
August.
Iustin.
Maxim.
Machar.
Minut.
Hieron.
Alexand.
German.

bro de Incarnat. Verbi, & eius corporali ad nos aduentu, Athanasius, & Lactantius, præfato lib. 4. diuin. institut. cap. 26. alias etiam Augustin. lib. 38. qq. quæst. 25. & serm. 4. & serm. 59. in Append. tom. 10. Iustinus Apolog. 2. Maximus Taurinens. homil. 2. de cruce, Minutius Felix in Octauio. Hieronym. siue Bedain cap. 38. Iob. Alexander Monachus, Macharius Philadelphienfis Archiepiscopus. Germanus, aliisque Patres Græci, apud Gretserum, dicto lib. 2. de cruce,

ADNOTATIO. II.

Literalis, & Moralis.

Solidiores Patrum rationes, cur crucis mortem Christus Dominus subierit.

I.

AM ad solidiores rationes eam aduoco, quam Chrysostomus hoc loco, & pluribus alijs, necnon Athanasius, & alij persecuti sunt; signate, videlicet, à Christo crucis mortem electam fuisse, ut ex morte omniū turpissima, atque ignominiosissima splendidior, atque illustrior ipsius gloria confurgeret. Et quidē cum Athanasius, lib. de Incarnat. Verbi eiusque corporali ad nos aduentu, sic sibi crucis ignominiam obiecit. Si coram omnibus, & contestato oportebat fieri eius mortem, ut prædicationis resurrectionis fidem inueniret, par fuit, ut honestam mortem sibi committeretur, ut sultem ignominiam crucis desingeret. Ita statim respondet: At qui si hoc fecisset, plenam suspicionem de se prabuisset, quod non in omne genus mortis, sed dumtaxat in eam, quam ipse excogitaret, vim suam integram efficacemque haberet. Ac rursus nihilominus occasio fuisset, non credenda resurrectionis. Quapropter non sua opera, sed aliorum insidijs mortem corpori suo infligi voluit. Ut mortem quancūque illi intulissent Saluatori, eam & ipse demoliretur. Subdit verò pulchram statim imaginem. Ac veluti generosus Athleta, cui ingens animi, & corporis robur, non ipse quidem sibi ipsi aduersarios deligit, ne alijs timiditatis suspicionem præbeat, sed spectatorum arbitrio hoc ipsum permittit, quantūcumque eos sibi infectos sciat. Ut humi prostrato quocumque antagonista, robustissimus habeatur, ita quoque omnium vita Dominus, & Saluator noster Iesus

Christus non ipse corpori suo mortem excogitat, deligitque, ne aliud mortis genus exparescere videatur, sed eam quam alij quidē in primis inimici graui existimant, & turpem, & fugiendam, hanc ipse in cruce exceptam sublinuit. Ut ea extincta perditas, ipse ipsissima victa crederetur, & mortis vis plene innotesceret. Vnde sic insert. Certe mirum quiddam, & inexpectatum euenit; genus enim illud moriendi, quod illi pro sua opinione, ut ignominiosam intulere, ea conuersa est in trophæum deuictæ mortis. Similiter, egregie quæ Chrysostomus in hæc verba serm. 7. in-

Chrysost.

quiens: Propterea etiam inter duos latrones cruci affixus est, ut eadem de ipso, ac de illis existimatio esset, atque impleretur, quod dictum est, & cum iniquis reputatus est, sed tanto magis eluceat veritas, tanto illustrior redditur. Longe enim pulchrius, atque admiratione dignius, spectaculum apparet, cum tot ab hostibus aduersus ipsius gloriam artificijs, ac machinis adhibitis, splendet tamen illa, & fulget.

At qui peculiaris hæc Christi gloria tam in ipsomet Passionis sue tempore, quam post illud ex cruce potissimum videris. Et verò dū in crucem est actus totum dedecoris, & ignominie pondus, in eximiam ipsius claritatem deuenisse, ipsemet terrarum orbis manifestè professus est. Neque enim vel ipsum mandam, (inquit Athanas. lib. de Incarn. Verbi Dei, &c.) In silentio esse voluit, sed quod mirum est in morte, vel potius in trophæo de morte excitato, crucem intelligo, vniuersa rerum fabrica consistebatur enim, qui in corpore apparebat, & supplicia patiebatur, non hominem simpliciter, sed Dei filium, ac Saluatorem esse omnium. Nam, & Sol se ante tebat, terra quatiebatur, disrumpebantur montes, omnes metu, ac pauore contrahiebantur. Hæc omnia eū, qui in cruce erat Christus, Deū esse declarabant, ac rerum naturam eius ancillā esse, pauore suo contestantem Dominum præsentiam; id autē ad crucis clauos, sic eleganter retulit Magnus Leo, serm. 6. de Passione: Pudentem enim in patibulo creatore, vniuersa creatura conuenit, & crucis clauos, omnia simul elementa senserunt. Sanè, ac si ipsa ad gemitum, & dolorem in Domini sui mortem à clauorum mucronibus fuerint signatè compuncta, atque confixa: Ergo profumio dedecore, atque ignominia illustrissimum Christo triumphū crux attulit: Triumphus plane est (verba Hilarij lib. 10. de Trinitate) quæri ad crucem, & offerentem se non sustineri; stare ad sententiam mortis, sed inde confessorum à dextris virtutis; configi clauis, sed pro persecutoribus orare; accitum potare, sed Sacramentum consummare; deputari inter iniquos, sed paradysum donare; eleuari in lignum, sed terram tremere; pendere in cruce, sed Selem, ac diem fugere; exire à corpore, sed reuocare

II.

Athan.

Leo Mag.

Hilar.

Ioan. 17.1.

animas in corpora sepeliri mortuum, sed resurget Deus; secundum hominem pro nobis infirma omnia pati, sed secundum Deum in his omnibus triumphare: Ita ibi Hilarius, libro autem 3. de Trinitate, sic sub hoc sensu capit ea. Afferotris ad Patrem, verba Ioann. 17.1. *Pater venit hora, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te, ut miranda hæc celi, terræque prodigia egregiū diuinitati Christi testimoniū ex Patris præscripto reddiderint. Audi illū: Clarificat Pater filium: Quomodo tandem? Suffigitur cruci: Deinde, quid sequitur? Sol non occidit, sed refugit, sed quid refugisse dico? Non receptus in nube est, sed de cursu operis defecit, & interitum suum cum eo reliqua mundi elementa senserunt: & ne huic facinori illa caelestes operationes interessent, intercessionis huius necessitate, quadam sui abolitione caruerūt. Sed terra, quid fecit? Adonus Domini in ligno pendens intremuit, eum qui moriturus erat intra se contestata non capere. Numquid, & portionem suam rupes, & saxa concedunt? Sed rupta dissiliunt, & naturam suam perdūt casamque ex se arcam incontinentem condendi corporis consensunt. Quid ad hæc proclamant quoque Centurio cohortis, & crucis custos? Verē Dei filius erat iste. Hæc Hilarius.*

III.
Chrysoft.

Sed enim hic premas velim præfata Chrysoftomi verba: Propterea inter duos latrones cruci affixus est, ut eadem de ipso, ac de illis exilimatio esset: sed tanto magis elucet veritas, tanto illustrior redditur: Sed quare? Equidem, quod si inter Petrum, & Andream, aut alios ex discipulis eius, siue inter eximie sanctitatis viros cruci fuisset affixus; dum subinde vniuersa creatura congemuit, & Sol de cursu suo deficiebat, terraque motibus quateretur insolitis, discindebantur petrae, montesque disrumpebantur; posset aliquomodo humana malignitas pro suo hæc sensu penitare, & negata diuinitati Christi in Petri, aut Andree gloriam propter ipsorum sanctitatem detorquere: at enim verò, cum inter duos latrones cruci affixus fuit, magis eluxit veritas, tantòque illustrior Christi gloria reddita est: Quis enim tunc posset ambigere, propter Christum elementa turbari? Nam verum Dei filium (inquit citato loco Hilarius) Centurio cōfiteatur, ne quis credentium ambigeret, quod unus persequentium non negasset: adeo ne ut senio cōfectus deliraret mundus, qui ob latrones distorqueretur? Summa ergo ignominia, quā Christum eius hostes afficere voluerunt, summum Christo ornamentum, & gloria extitit: scitē dicente Seneca epist. 73. *Ambitio non respicit.*

Hilar.

Senec.

III.

Iam si ad gloriam, quam post Passionem suam ex cruce Dominus est adeptus, oculos

conijcias; merito optimo cum Chrysoftom. in demonstrat. aduersus gentiles, quod Christus sit Deus dixeris: *Ne timeas horum gratia, quod crucifixus, quod flagellatus, quod colaphis casus, quod consputus, quod à latronibus cōuictis incessitus, quod tyrannidis, & blasphemie nomine occisus. Ita se habebunt res eius post mortem, & resurrectionem, ut nemo contradicat, quin summo honore antecellat: O maximam rerum mutationem! & perfidorum conatibus omnino contrarium euentum subsecutum! Quid illi dicebant? Mitamus lignum in panem eius, & eradicamus eum de terrā viuentium, & nomen eius non memoretur amplius.* Ierem. 11.19. hoc est, ut Patres exponunt Origenes Hieronym. Theodoret. S. Thom. Tertull. lib. contr. Iudæos cap. 12. Cyprian. lib. 2. aduers. Iudæos cap. 15. Lactantius lib. 4. diuin. institut. cap. 18. Gregor. lib. 3. Moral. cap. 12. agamus eum in crucem, ut cum vita, ipsius quoque nomen; atque memoria ob summā crucis ignominiam in perpetuum deleatur, quod significantius in fonte legitur: Hebræū enim verbum pro quo noster posuit, *mitamus* propriè significat, corrumpere, atque ita legūt Tigurina, & Pagninus quibus subscribit Vatablus, simul monens esse inibi hypallagem, ac si dicatur: *Corrumpamus in ligno panem eius:* quasi sit sensus: ex damnatissimo crucis fato tam ipsum, quam ipsius nomen, atque doctrinam corrumpamus, atque damnemus, ut deinceps, quidquid ad ipsum pertinet inuisū, & exitiabile habeatur, & apud omnes fereat. Sed num illis ut optabāt, res processit? Imò verò ab eorum expectatione exitum habuit alienissimum; quippe ex cruce splendidissimum Christi nomē; clarissimaque ipsius doctrina euasit: etenim ut de ipso in Ierusalem ad crucem, mortemque eunte opportunè dicebat Hieronym. epist. ad Algaiam quæst. 5. *Obfirmata facie festinabat Dominus pergere in Ierusalem, ut complerentur dies assumptionis eius, & Pascha celebraret, omnemque doctrinā suā patibulo roboraret: illi, scilicet, per crucem robur, & fulcimentū allaturus. Vnde ad ea Ierem. verba Origen. hom. 8. in Ierem. Perpetrā dicūt: venite, mitamus lignū in panē eius, & eradicemus eum de terrā viuentium: Sic enī interfecerunt, quasi nomen eius penitus eradicarent: sed audi quid dicat Christus, Ioann. 12.24. Nisi grānum frumētī cadens in terrā, mortuū fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuū fuerit, multum fructum affert: Ergo mors Christi spica frumenti facta est, septuplum, & multo amplius restituens, quam fuerat seminātū: Christi, videlicet, nomine, doctrinā, famā, celebritate, clarius, splēdidius, atque foecūdius, velut grānum in segetem proueniens ex cruce*

Chrysoft.

Iere. 11.19.

Origen.
Hieron.
Theodor.
S. Thom.
Tertull.
Cyprian.
Lactant.
Gregor.

Leet. Hebr.

Tigurina.
Pagnin.
Vatabl.

Hieron.

Origen.

Ioan. 12.24

Chrysof.

confluentibus: In quam rem sic eleganter loquitur Chrysostom. in serm. Quod Christus sit Deus tom. 5. *Ne timueris horum gratia, quod crucifixus, quod flagellatus, quod colaphis cæsus, quod conspuus, quod à latronibus conuictus, quod tyrānidis, & blasphemie nomine occisus. Ita se habebunt res eius post mortem, & resurrectionē, ut nemo contradicat quin summo honore antecellat.* Et statim premēs crucis mortem: *Hoc autem mortis genus diademate quo vis gloriosius est: Nam reges positis diadematis, crucem suscipiunt, mortis symbolum.* In purpuris crux, in diadematis crux, in precibus crux, in armis crux, & in mensā sacrā crux, & in toto orbe crux, & super Solē fulget crux: Nec multo post. *Ante crucem in luctu erant, In das prodidit, Petrus negauit, relinqui profugerunt, Iesus solus inter amicos comprehensus est, multi qui crediderant retrorsum abierunt.* At post crucem, orbis ad fidem accessit, & infiniti martyrum populi occisi malentes mori quā dicere, quod præcipuus ille Apostolorum formidās unius ostiaria minas. In omni regione, omni ciuitate, & solitudine, & parte orbis, quā habitationi accommoda, & quā non accomodā, prædicamus crucifixum. Et reges, & in principes, milites, & præsidēs, & serui, & liberi, & idiotæ, & sapientes, & insipientes, & barbari, & reliqua hominum genera, ac terra omnes quas Sol spectat, ad hoc nomen currunt, ut adorent. Hactenus Chrysof.

V.

Est verò præfata rationi hæc, ut è solidis, atque genuinis, ita valde proxima, atque germana; Christum de industriā crucis mortem elegisse, ut pro supereffluente ignominia, atque dedecoris mensurā, exaltationis ipsius modus sine modo esset; ipseque ut Deus ab omnibus agnosceretur, coleretur, exaltaretur. Hæc enim dī causā mortē suā exaltationis nomine ipsemet Dominus frequentius appellabat: sic enim Ioann. 3. 14. *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis;* & Ioann. 8. 28. *Cum exaltaueritis filium hominis;* & Ioann. 12. 34. *emphaticè in hanc sententiam: & ego si exaltatus fuero à terra omnia traham ad me ipsum.* Sed quænam exaltationis huius ratio, seu proportio fuerit? Respondet Lactant. lib. 4. cap. 26. *Nam ut is, qui in cruce suspenditur conspicuus est omnibus, & ceteris altior idcirco pro Christi morte crux potius, quā aliud instrumentum electa est, ut signaret illum tam conspicuum futurū, ut cunctæ nationes ex totius orbis partibus ad eius fidem amplexandam concurrerent: Quare opportunè composueris cum his Ioannis verbis illa Isai. 11. 10. In illa die radix Iesse, qui stat in signum populorum ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum: sed observa-*

Ioann. 3. 14

Ioann. 8. 28

Ioan. 12. 34

Lactant.

Isai. 11. 10.

pius, pro in signum populorum, Pagninum ex Hebræo legere: *ut vexillum populorum: Lxx.* verò reponere: *conspicitur ut Princeps sit gentiū* quasi Christum in crucem agere idem fuerit ac in signum, atque vexillum ad quod omnes vndique gentes concurrant; siue in Principem, qui in regni folio sedeat erigere, atque eleuare, ita quidem vtrumque locum composuit Rupert. ad hunc modum. *Quid enim fuit in signum populum stare radicem esse, nisi filium hominis exaltari à terrā, & omnia trahere ad se ipsum, inquit, gētes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum: Ecce hodie gentes ipsa deprecantur, & in sepulchro, id est, in morte eius gloriātur. In quo enim alio se gloriari proficientur? Mihi, inquit Apostolus: Absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi: id ipsum cum Apostolo gentes quoque actu quodam loquuntur pingentes iugiter signū crucis in suis frontibus: Hoc facere gloriosum est, & Regibus: Ita Rupert.*

Pagnin. Lxx.

Rupert.

Hinc in Cantico suo Habacuc vers. 11. *Sol, & Luna steterunt in habitaculo suo: Pro quibus Lxx. & Græci Patres legunt: eleuatus est Sol, & Luna stetit in ordine suo: Siue ut S. Cyrill. Alexandr. eleuatus est Sol, & Luna stetit in ordine suo ad lucem.* Vbi imagine defumprā vel à loci distantia, & proportionē quā ad lumen in Lunam refundendum Sol habere debet, vel ab eleuatione super Orientem ad terram omni ex parte illuminandā, & calore suo confouendam; etenim cum vix supra terram se sustulit, quasi contractum in se lumen habet, nec dum latè fufum, & clarum; vbi verò ascēdit, atque sublimis est; radios circumquaq; ladicidissimos proijcit; indicat Vates, Christum velut Solem principio quidem contractam, vixque paucis discipulis conspicuā lucem habuisse, sed cum in crucem actus, & exaltatus est, eleuatū quidem super Orientē, & occursum ipsius, usque ad summum fuisse: quin aliquis potuerit abscondi à luce, & calore eius: Quod sanè innuit Vates cum ait: *& Luna stetit in ordine suo ad lucem: fuit enim dicere ex Christi exaltatione, siue ex solis huius eleuatione; mortalium oculos ad lucem percipiendam apte dispositos, extitisse: Qui quidem germanus sensus est verborum Christi apud Ioann. 8. 28. Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum.* Sed hūc locum in adnotationibus commodius elucidabimus: Modò audi Cyrill. commentarium ad præfata Habacuc verba: *Solem, & scitissimè quidem Emanuelē dicitamus: sic enim nominatus est à Malachia, & verè Sol est. Ast Lunam, ut ex similitudine elementi dici existimandum est Ecclesiam Dei apparentem his, qui in tenebris sunt, & in nocte collucentem, quando igitur*

VI.

Abac. 3. 11

Lxx.

Cyr. Alex.

Malac. 4. 2.

tur iuxta vocem Prophetar: eleuatus est Sol: crucem enim pretiosam Christus propter nos ascendit; tunc etiam Ecclesia ex gentibus lumen dedit, & floruit in ordine suo ad lucem, hac est pleno lumine, ut Luna quædam, & ordinem orbis sui seruans, lux facta est illi, qui versabantur in tenebris, ut modo dicebam. Christo autem exaltato, & crucem pro omnium vitâ perpasso, deinceps Ecclesia sibi fuisse ipsam docet, sicut ait. Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit ipsum solum manet, si autem mortuum fuerit, multum fructum afferit, & rursum, & ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum. Hactenus Cyrillus.

Joan. 12. 24.
& 32.

VII.
Isai. 50. 26.

Accedit huic sententia, atque imagini pulcher Hæc locus cap. 30. 26. Et erit lux Luna, sicut lux Solis; & lux Solis erit septemplex, sicut lux septem dierum in die, quâ alligauerit Dominus vulnus populi sui: quæ dum & Solem, septemplex splendoris incremento se ipso illustriorem, & Lunam totam in se Solis lucem exhibentem faciunt, idem omnino, ac præfata Habacuc verba significare videntur; Solem, nimirum, ad medium cæli occurrerem, siue eleuatum, & Lunam stantem in ordine suo ad lucem, uti S. Gaudens. Brixienf. tract. 3. de lectione Exodi, optimè explicuit, & cū

Psalm. 18. 7.

Hieron.
S. Gaud.

Psalmis verbis Psalm. 18. 7. A summo cælo egressio eius: & occurfus eius (siue ut legit Hieronymus, reuolutio eius) usque ad summum eius: composuit ad hunc modum: Ceterum, quod Sol in fine Christus septies tantum terris hodie luceat, quam lucebat, radij eius testes sunt, qui illuminant omnem hominem venientem in mundum. Nunc enim coruscet ex ipso igneus ille spiritus septiformis, qui velut ignis sedet super Apolos, & ardet hodie in unoquoque credentium. Nā prius quā pateretur, & resurgeret Christus, novus erat tantū in Iudæa Deus, nunc in omnes gentes fulgor claritatis Dominica pertransiit, à summo cælo egressio eius, & occurfus eius usque ad summum eius, nec est, qui se abscondat à calore eius. Ita Gaudens.

VIII.

Isai. 62. 1.

His illud valde est affine, Christum hunc mundum ingredientem Lucernæ siue lampadi, apud Isaiam comparari, sic enim ille c. 62. 1. Propter Sion non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam; donec egrediatur, ut splendor insus eius, & Saluator eius, ut lampas accendatur, ubi Christi aduentus, siue Lucernæ accensæ, sed super candelabrum nondum positæ, siue Soli recenter orto, & v. Iuxta in cunabulis cō tractum in se lumen habenti, nec illud circumquaque diffundenti similis esse perhibetur. Sed enim cum ille in crucem actus, & exaltatus fuit, eleuatus est Sol, & seipso septemplex splendoris incremento illustrior est reddi-

tus, siue lucerna super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt, posita est. Vt ab omni hominum genere Christus agnosceretur, amaretur, & ut verus Deus adoraretur: Ita quidam August. tract. 114. in Ioann. reddens rationem, cur crucem suā proprijs Christus humeris gestauerit: pulchrè (inquit) Distulit enim Paulo, mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, ipsam crucem suo gestans humero commendabat, & lucerna arsuræ, quæ sub medio ponenda non erat, candelabrum ferebat. Ad quem modum Bernard. serm. 15. in Cantica, de Paulo nomē Iesu portante coram Regibus, & gentibus, & filijs Israel, sic ait: & monstrabat omnibus lucernam super candelabrum annūcians in omni loco Iesum, & hunc crucifixum. Hæc Bernard. Quare subdit Vates: Et videbunt gentes insulam tuam, & cuncti Reges inchoyram tuam: quā dixerit, inquit Hieronymus. O Ierusalem, & Sion cuncti Reges videbunt inchoyram tuam, qui de tuâ stirpe generatus est; qui in te exaltatus patibulo omnes traxit ad se: ut gentes viderent insulam eius; quia cunctorum creator miseris est gentibus, & Reges gloriam illius qui glorificatus in cruce est, & omnia sub imperio regna subiecit. Sanè, quod in cruce exaltatus, & supra candelabrum ad lucendum positus; omnium oculis se eius lux ingesserit.

August.

Bernard.

Hieron.

IX.

Maldou.

Huc maximè pertinet ea arcana huius exaltationis Christi, in quâ sumus, explicatio; quam ad Ioannis verba doctissimus Maldonatus (opportune simul premens trahendi phrasim, quâ Christus in crucem exaltatus ad se omnia tracturum, dixit) ad hunc modum reddidit. Videbat Christus vim passionis suæ declarare, propterea quæ, ut diximus trahendi usus verbo, eadem opinor, ratione, & exaltandi verbo usus est: loquebatur enim de se, tanquam de milite cum diabolo pugnare. Solci miles cōfortior esse, & aduersario superior, quod ex alio loco pugnat: significauit ergo, se ex cruce sua, tanquam ex altissima, & munissimâ arce pugnaturum, diabolumque victurum esse, propterea genus illud mortis exaltationem appellauit. Traxit exaltatus omnia ad semetipsum quemadmodum aquila in sublimē volans prædā trahit. Pulchrè omnino, atque eò elegantius hæc dicuntur, & Christi verbis aptatur, quod crucis humilitas altior, & sublimior ad pugnandum locus, victoriæque opportunior, esse dicitur. Vnde Venerab. Gilleb. serm. 20. in Cant. eundē Ioannis locum exponēs, sic hæc diffundit. Omnia quæ in te sunt bone Iesu, quādam habent alligandi efficaciam, & cogitantes sollicitant in affectum, sed ad omnia non possumus omnes attingere; sublimia solis sublimibus sunt, humilia omnibus; quæ maior humilitas, quam exaltari in cruce

Gillebert.

etiam de hoc ait, cum exaltatus fuero à terra omnia traham ad me ipsum: Efficax ad trahendum humilitas ista; quid ni? Quis non ad simplicem cogitatum huius rei stupore, & extasi repleatur? Cuius non affectum fides hac exhauriat & infatuet, & reddat insufficientem: Equidem adeo efficax ad trahendum humilis hæc Christi exaltatio fuit, ut velut alter Orphæus non homines modo, sed ipsa etiam bruta animantia, & feras fortissimo hoc concentu ad se allexerit: Audi Clement. Alexandr. in exhortat. ad gentes: Solus ipse feras mansuefecit, volucres quidem, id est, eos qui ex se ipsis sunt leues, serpentes, id est, deceptores: leones, eos qui ad iram sunt concitati: feras, eos qui sunt voluptati dediti; lupos eos, qui sunt rapaces: lapides etiam, & ligna ad se traxit, id est, eos, qui lapides, & ligna adorabant, & qui instar lapidum insipientes erant, iuxta illud, Matth. 3. Potens est Deus de lapidibus illis suscitare filios Abraham: Id est, ex gentilibus, qui lapidibus crediderunt. Has ergo omnes immanissimas feras, & tales lapides, ipse cælesti cantu in mansuetos homines transformauit: Hæc Clement.

Clem. Al.

X. His pulchrè accinit Salomon Ecclesiastes, cap. 1. 5. cum arcano sermone de Sole, ait: Oritur Sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur: ubi primo obserua pro reuertitur, Hebraicè esse verbum: Saaph, quod propriè significat, attrahere spiritum, vnde Lxx. legunt, & ad locum suum ducit: Ambrosius verò ferm. 12. in Psalm. 118. & ad locum suum trahit: Deinde animaduerte; non Orienti, sed Occidenti Soli tribuisse Salomoni ducere, & attrahere ad locum suum, quod ut Solis imagini non adeo plenè congruere videatur; verò ac diuino Soli mirificè conuenit; ipse enim in crucis occasu omnes, omniaque ad se trahit: Audi citato loco Ambrosium. Vide ipsum mysterium præannuntiatum; & oritur inquit Sol, & occidit, in locum suum, trahit, hoc est, cum exaltatus fuero omnia traham ad me ipsum, traxit enim ad se omnium studia, ut vel peccata nostra crucifigeret, vel bonum ingenium ad iustitiam prouocaret. Aduerte quèdmodum trahit ad se. Pater volo, ut ubi ego sum, & isti sint mecum. Ioann. 17. 24. & ad latronem, ait, hodie mecum eris in paradiso, Luca 23. 43. Aduerte quomodo omnia trahit, exaltatus est in cruce, & totus crediderit mundus. Hæc Ambros. En occidentem Solem omnia ad se trahentem. Nec longè ab hoc iueris, si Christum in cruce exaltatum cum iride composueris, de quo egregius poeta: Mille trahens varios aduerso Sole colores. Varia enim hominū studia; varijs, & pecularibus modis ad se traxit; ipsūque in cruce ful-

gentē, siue reptātes, siue euntes, siue curretes, siue volātes, siue etiā rapti omnes secuti sunt; eleganter id ad hæc Ioannis verba, sic penlitā te Vener. Galfr. in allegor. Gotfr. Tylm. Trahitur Christus, sed aliter, atq; aliter. Quem quidem sequuntur reptantes, euntes, currentes volantes, & rapti. Reptat penitentia: vadit obedientia: currit libera, & expedita perfectio; volat pia deuotionis affectus; rapitur excessus sacra contemplationis. In ceteris enim nonnulla liberi arbutij cooperatio, in eiusmodi raptu tota solius gratia operatio est. Reptans Maria Magdalena traheretur Dominicis prostrata vestigijs, nec minus erat mirabile eius trahere eam; quam suscipere foris. Ambulabat communis gressu, sed innatus ad cursum tristitia præoccupatus est, qui mandata quidem seruauerat à iuuentute sua, sed consilium perfectionis de relinquendis omnibus non admisit. Currebant alacres, & expediti, posito gibbo cameli, qui venditis omnibus, pretia ane pedes Apostolorum in commune distribuenda, ponebant; volabant Apostoli dum gaudentes ibant à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Christi contumeliā pati. Raptus est Paulus, & audiuit quæ non licuit homini loqui. Hactenus Galfridus.

Galfrid.

Verum enim verò præter præfatam Maldonati rationē, qua Dominus, ut ex altiore loco pugnas omnia ad se trahere eleganter dicitur; ipsa etiā manū in cruce extēlio valde ad rē istā facit, videtur enim in omnem se se partē extēdere, atque distendere, ut nemo sit qui ab eo aufugere, aut ab eius calore se abscondere possit, sic quidem dicebat Naz. ubi supra meminimus:

XI.

Quin etiam expādens sacri corporis arctus
In fines orbis mortale ex finibus orbis,
Collegit genus.

Nazianz.

Et Ambros. lib. 10. in c. 23. Lucæ: & ut non sibi soli, sed omnibus vinceret, manus in cruce extendit, quod omnia ad se traheret: Sed id prius signatissimè dixerat Salomon in lib. Sapientiæ cum enim cap. 7. vers. ult. de Dei sapientia incarnata, id est, de Christo (Augustin. interprete lib. 4. de Trinitat. cap. 14.) dixisset. Est enim speciosior Sole, & super omnem dispositionem stellarum comparata inuenitur prior: subiicit initio cap. 8. Attingit ergo à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Pende hæc, & Græcū quidem verbū, διατετειν, pro quo nos ter posui, attingit, præterquam quod significat, protendit, siue extendit se, ut legit Iansenius, siue proprius; distendit se, peculiarem & huic proposito opportunam emphasim habet; est liquidem compositum ex propositione, δια, quæ significationem auget, & intendit, responditque nostris, ex, per,

Ambros.

Sap. 8. 1.

August.

Gra. Lect.

Iansen.

pro, necnon ex *τρυφῇ*: hoc est, pertendo, protendo, extendo, intendo, porrigor, à quo verbo Cosmographi spatium interiectum in ter terræ superficiem, & concavum orbis Lunæ appellant, *τρυφῇ*, vt significet id quod in omnem partem se distendit, expandit, & quasi distorquet, vt ad id loci, quò cupit, & intendit, perueniat, cui significationi valde concinnū sequentia à *sine vsque ad finem*; quæ Adrianus Papa in scripto de imaginibus, tom. 3. cōciliorū, explicat: à *conuexo cœlorum ad vsque terræ medium centrum*: ex quibus is de Christo resultat sensus, quem Nazianzeni versibus apprimè explices. *Quin etiam expandens sacra corporis artus, in fines orbis, mortale ex finibus orbis collegit genus*: ac si prophetico ore dixerit Salomon, Christum in cruce exaltatum ad illuminandos, trahendosque ad se homines splendidiorem, atque speciosiore sole esse, dum claritatis suæ radijs omnia pertingit, & charitatis suæ brachijs ad se omnes vndique trahit porrigens, distendensque se se, vt non solum à concavo orbis Lunæ vsque ad terræ superficiem, sed etiam à conuexo cœlorum, vsque ad medium terræ centrum pertingat, nec aliquis eum valeat effugere.

si dixerit Vatis ore, nullus mihi relinquitur locus, quo à te in crucem exaltato possim diffugere.

Certè quidquid alij contendunt id visum est asseruisse Paulus, cum ad Hebr. 2. 16. dixit: *Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abraham apprehendit*: Nam vt sapienter, & magno iudicio inibi adnotauit Ribera, cum Paulus non de filio Dei, vt sic, sed formaliter de Christo Deo, & homine sermonem faciat: Græcumque verbum, *ἐν ἡμῶν ὁλνεται*, & præsentis temporis sit, & propriè significet manus in rem iniicere, sicut iniiciunt qui pignora à debitoribus non soluentibus capiunt, aut peculiari vi, atque conatu tenere, siue apprehendere, vt cum hominem fugientem apprehendimus, aut occasionem, quæ omni cursore fugax est, tenemus, non tam videtur loqui Apostolus de natura humana potius, quam de Angelica à Dei filio assumpta, sed de benignissima Christi vi, qua infugientes à se peccatores, tãquam in rem suam manus iniiciens, & cottidie apprehēdens eos ad se crucis suæ potestate, atque efficacitate trahit, atque reducit. Nec aliter quidem de hoc loco censet bene expensus Chrysostomus iniquens: *Cur autem non suscepit? Sed vsus est, hanc dictione, apprehendit? A metaphora eorum, qui persequuntur auersos, & omnia faciunt, vt fugientes comprehendant, & resistentes apprehendant, ab ipso enim humanam naturam, & procul fugientem, longe enim eramus, persecutus comprehendit. Quod si in hanc exaltationis Christi in crucem vim, crucisque efficacitatem, ipsumque attingentem à fine, vsque ad finem, distendentemque se se, vt vbiq̃ue perueniat, quin ab ipso possit diffugere, qui vel in cœlum ascenderit, vel descenderit in profundum, siue qui sumptis pennis in extremis maris oris habitauerit. Vide quomodo, quam primum in crucem est exaltatus sacros arctus vndeque distendens infugientem à se, & quam longissimè positum latronem apprehenderit, fugacemque seruum ad se reduxerit ipsomet Drogonis verbis, sermon. de Domini Passion. Sacrament. sic loquente. *Memento mei, cuius mei? mei inquam; tam indigni, tam peccatoris: iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est, confundor oculos meos ad te leuare: Tibi soli peccavi: Tu solus potes à peccato meo me mundare: malum contra te feci, cum me tibi volui calare; latro sum anime meæ, homicidium quidem feci; volui occultare, sed malum coram te feci, memento mei, miserere mei; meritò in hac miseriā deueni, qui tuā beatitudinē deserui, diues eram,**

XIII.

Ad Hebr.
2. 16.
Ribera.

Chrysost.

Drogo.

Adr. PP.

XII.
Psalm. 138. 7.

Firmat hanc cogitationem Regius Vates Psalm. 138. 7. iniquens. *Quo ibo à spiritu tuo? Et quo à facie tuā fugiam? si ascendero in cœlum, tu illic es; si descendero in infernum ades, si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Etenim Gregorio Nysseno, orat. 1. de resurrectione. Domini auctore, crucis vim, atque efficacitatem prævidens Psaltes emphatice prænuñciavit Christum in cruce exaltatum omnes vndique attracturum, vt nemo ab ipso quaque versus diffugeret, se posset abscondere, crucis sublimitate, profunditate, latitudine versus omnem cœli, terræ que plagam, marisque profunditatem, siue immensitatem pertingētibz, Christoque omnia subijcientibus, sed suis ipsemet Nyssenus verbis loquatur. Figuram hanc magnus etiam David de se loquens expressit. Quo ibo inquit à spiritu tuo, & quo à facie tuā fugiam? si ascendero in cœlum, hac est sublimitas, tu illic es; si descendero in infernū, hoc est profundum, ades, si sumpsero pennas meas diluculo, id est, ad ortum solis, hac est latitudo: si habitauero in extremis maris: sic enim occasum appellat, hac est longitudo. Cernis crucis figuram quomodo describat, tu es inquit, qui per omnia conuenias, qui cūctā deinceps, qui in te ipso comprehendis vniuersa, tu supra es; tu es infra: in hac extrema parte manus dextera tua, in illa sinistra. Ita Nyssenus. Ac*

Nyssen.

Ecce quam pauper factus sum! De omni ligno paradiſi petere am comedere, & delectari, & ecce crucietur, & morietur in hoc ligno, memento mei, tui oblitus eram: sed in cum iratus fueris, misericordia memoreris. Misere mei secundum magnam misericordiam tuam: Video in te magnam, & tuam, hoc est, competentem tibi misericordiam, quae te mihi ad mei consimilem condescendere fecit misericordiam. Ego digna factis recipio; tu autem quid fecisti? Vide te mihi in poenâ similem, quem in actu video tam dissimilem! Non potuisti me longius sequi. Unde venisti? a summo coelo, egresſus es, & de utero Virginis, speciosus formâ, processisti, & mecum pendes in ligno. Ita Drogo: opportunè illud. Non potuisti me longius sequi: ac si dicat; nec ego longius potui aufugere, qui in cruce digna factis recipio; nec tu potuisti me longius sequi, qui in actu tam dissimilis; in crucis poenâ factus es mihi similis.

XIII.

Sed iam inquirat non nemo; cur qui aufugientem à se latronem reduxit, fugacem etiâ feruum, ac proditorem Iudam nō reuocauit? Sanè peculiare hoc exaltationis Christi in crucem priuilegium, fortioſioremque, ac valentioſiorem velut ex superiore loco, & ex munitissimâ arce, pugnandi modum fuisse, crediderim; nec infelicissimum Iudam à Christo aufugientem apprehensum, quod ipse prærabie, atque furore, quo ad interitum ruit, Christum in cruce in omnem partem, & à conuexo coelorum ad vsque terræ centrum se se extendentem, & ad fugaces, resiliens, que seruos comprehendendos distendentem expectare noluerit. Audi Leonem Magnum, serm. 11. de Passione Domini: Ad hanc indulgentiam traditor Iudas peruenire non potuit, quoniam perditionis filius, cuius diabolus stabat à dextris, prius in desperationem transiit, quam sacramentum Christus generalis redemptionis impleret. Nam mortuo pro omnibus impijs Domino, potuisset etiâ forte hic consequi remedium: si nō festinaſſet ad laqueum. Unde elegantissime de ipsius morte dixit Hilarius Canon. 32. in Matth. sub eo temporis ictu, miserrimo omnium fato euenisse, ut ipse nec ad mortuorum resurrectionem, nec ad viuorum poenitentiam perueniret: Ita mortis Iudæ tempus (inquit) est comparatum, ut sub passione Domini commotis inferis, superis que omnibus reuulsis, & oblivione officij sui uniuersorum elementorum procuratore stupefactâ: nec inter mortuos visitaretur, nec inter viuos post resurrectionem haberet poenitentiae facultatem. Sic Hilar. Equidem felicissimam latronis à miserrimâ hac, & funestissimâ Iudæ sorte poenæ ad hunc modum discriminauit Ambros. serm. 44. inquit: Plus ergo in cruce positus linorem eius cernens latro

diligit Deum. Mirares, plus in cruce latro Christum diligit, quam Iudas dilexit in carnâ, ille per cibum supplantauit Magistrum; hic credidit Domino per dolorem. Nimirum, ex superiore loco, & ex arce munitissimâ Christus iam pugnabat, & mundum Patri concilians: cum lacrymis, & clamore valido exauditus est pro suâ reuerentiâ. Ad Hebræos 5. 7. unde Leo Pontifex serm. 10. de Passione, cum hac crucifixi Christi eleuatione, ac corporis sublimitate mundi reconciliationem, latronisque conuersionem, & veniam sic opportunè coniunxit: Cum ergo Dominus crucifixi corporis eleuatione sublimis reconciliationem mundi exsequeretur, in quâdam arce, supplex, latronemque conuersum ad paradisi vocaret habitaculum. Ita ille.

Quod si ad scholasticæ subtilitatis calculos prædicta reuocare velis, nolſeque quomodo Christus in cruce exaltatus peculiari ratione omnes ad se trahere dicatur: audi S. Thom. 3. p. q. 48. art. 1. ad 2. sic dicentem, Christus à principio suae conceptionis meruit nobis salutem æternam, sed ex parte nostrâ erant quædam impedimenta, quibus impediēbamur cōsequi effectum præcedentium meritorum, unde ad remouendum illa impedimenta oportuit Christi pati, in quâ verba hæc habet Caietanus; Meruit enim tollere, & culpam omnem, & poenam iâ naturæ nostræ, quam singulorum membrorum suorum. Ergo cum ad Christum traheris, & ad ipsum siue per poenitentiam reptando, siue per deuotionem eundo, siue curiendo per teporalium rerum contemptum; siue per ardentem charitatem, qua tribulationibus delectaris volando peruenieris, crucis virtus, atque efficacitas obſtantia tibi impedimenta remouet, dum summus Pater, à quo qui ad Christum veniunt, per gratiæ dona trahuntur, peculiaria hæc ad cupiditates vincendas, & difficultates superandas auxilia ex vniuerſi filij diuinis suis oculis acerbissimâ, & ignominiosissimâ crucis morte propositâ largiri voluit. Unde rursus S. Thom. eadem 3. p. q. 46. art. 6. dum multis confirmare contendit, quâ fuerit expediens, ut crucis mortem tot acerbitatibus, & doloribus refertam Christus obierit, hæc defert inter alias rationem: Quarto potest considerari magnitudo doloris Christi patientis, ex hoc quod passio illa, & dolor à Christo fuerunt assumpta voluntarie, propter finem liberationis hominum à peccato, & ideo tantam quantitatem doloris assumpsit, quæ esset proportionata magnitudini fructus, qui inde sequebatur: Obserua illud: tamquam quantitatem doloris assumpsit, quæ esset proportionata: &c. Quod nō perinde est accipiendum, ut minor quævis doloris quantitas si pro humani generis redemptione, & pretio signatè à Christo appendere-

Ad Hebr.
5. 7.

XV.

S. Thom.

Caiet.

S. Thom.

Leo Magn.

Hilar.

Ambros.

tur; & à Patre summo in pretium acceptaretur fructui quantumlibet maximo, ex æquo, & merita proportionem non responderet, imò satis, superque esset, cum à persona diuina infinitam dignitatem, ac meritum acciperet, sicuti & creaple, ut supra citatus dicebat idem S. Thom. à principio suæ conceptionis meruit nobis Christus salutem æternam: Sed quod benignissimus, ac sapientissimus Pater, siue ad nimiam charitatem suam in nos ostendendam, nostramque inde spem in ipsum erigendam, siue ad peccati foeditatem, quasi de facie demonstrandā, summeque terribiles in gehēna debitas illi pœnas viuacissimo penicillo in Christi cruciatibus, & morte nobis ob oculos proponendas, filium sibi dilectissimum, immanissimos dolores, & atrocissimam mortem subire, & egregium salutis nostræ fructū huic crucis acerbitati, atque ignominiaē adscribere, & retribuere, & in redemptionis pretium signatē acceptare voluerit, ut idemmet Angelicus Doctor se se explicasse videtur, quodlib. 2. artic. 2. ubi cum hunc in modum interrogasset, vtrum alia passio Christi sine morte sufficeret ad redemptionem humani generis, ac pro parte affirmatiua Bernardum dicentem, minimam guttam sanguinis Christi ad redemptionem humani generis satis, superque fuisse, & præfatam ex dignitate personæ Christi rationem adduxisset, sic demum concludit. *Respondeo dicendum, quod ad emptio- nem duo requiruntur, scilicet, quantitas pretij, & deputatio eius ad aliquid emendum: si enim aliquis det pretium, non æquivalens ad rem aliquā acquirendam, non dicitur esse simpliciter emptio, sed partim emptio, partim donatio, puta, si aliquis emat librum, qui valet viginti libras, pro decem libris, partim emeret librum, & partim sibi daretur. Rursus, si daret etiam maius pretium, & non deputaret ad emendum, non diceretur emere librum. Si ergo loquamur de redemptione humani generis, quantum ad quantitatem pretij, sic quælibet passio Christi etiam sine morte sufficeret ad redemptionem humani generis propter infinitam dignitatem personæ, & sic procedunt due ultimæ rationes: si autem loquamur quantum ad deputa- tionem pretij, sic dicendum est, quod non sunt de- putata ad redemptionem humani generis à Deo Patre, & Christo alia passiones Christi absque morte. Qua quidem ratione ductus totum hu- manæ redemptionis negotium, atque mo- mentum ad ultimam capitis Christi in cruce inclinationem, sic retulit Bernard. hom. 3. de duobus discip. euntibus Emaus ad finem ope- rum. Cum adhuc tamen in cruce erectus staret vacillare videbatur statera, nec plene cognosce- batur, quā cadere deberet: cum inclinato capite emisit spiritum, tunc calamitas præponderando*

cadens, quasi arena maris hac gravior apparuit, gentes, quasi momentum statera reputatae sunt, nam in statera ceciderunt, quia partes aduersæ damnationis nostræ chirographum amiserunt. Hæc Bernard.

Vnde quidem videris vbertatem fructus nostræ redemptionis, liberationem hominū à peccato, charitatem Dei diffusam in cordi- bus nostris eximiam seruorum Christi iusti- tiam, & sanctitatē, ac penē incredibile affec- tum eius multitudinem, ad Passionis acerbita- tem, crucisque ignominiam singillatim re- ferri: ita Isai. 53. 5. de sanitate vulneribus no- stris allata: *atritus est, (velut in pistrino detru- sus, & mola trusatili usque ad puluerem com- minutus) propter scelera nostra, & linore eius sanati sumus: similiter de reconciliatio- ne cum Deo, & solutione pro peccatis nostris, Paulus ad Coloss. 1. 19. Pacificans per sanguinē crucis eius, siue quæ in cælo, siue quæ in terrā, & c. 2. 14. Delens quod erat aduersus nos chirographum de- creti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci, & expolians Prin- cipatus, & Potestates, traduxit cōfidenter. Sub- inde verò Isaias, versu 8. de gentium mul- titudine ad ipsum conuolante: *Generationem eius, quis enarrabit? quoniam abscissus est de ter- ra viventium. Quæ ipsemet Dominus expli- casse videtur, apud Ioann. 12. 24. cum inquit, nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet, si autem mortuum fuerit, multum fructum, (ubi Syriacus non sine emphasi, fructus multos) offert. Vbi videndus Card. Tolet. quare rursus Isaias vers. 10. tam de felicissimo huius grani prouentu, quam de cœlestis pluuiæ incremento segeti ad crescen- dum dato. Si posuerit pro peccato animam suam videbit semen longeuum, & voluntas Domini in manu eius dirigitur. Vbi ex Hebræo Pagnin- nus: & voluntas Domini per manum eius prope- rabitur. Quo faciūt ex Pauli verba, ad Hebr. 2. 18. In eo enim, in quo passus est ipse, & tenta- tus, potens est eis, qui tentantur auxiliari: clarius Lect. Syriaca, ex hoc enim, quod ipse perfec- tus est, & tentatus, potest, & ijs opem ferre, qui tentantur, & quæ sequuntur in Isaiā vers. 12. Ideo disperui ei plurimos, & fortium diui- det spolia, pro eo, quod tradidit in mortem ani- mam suam, & cum sceleratis reputatus est. Sed enim eximiam Christianæ Ecclesiæ mundi- tiem, purissimumque splendorem cruci, ac morti, sic adsignauit Apostolus ad Ephes. 5. 26. Christus dilexit Ecclesiam, & se ipsum tradi- dit pro eā, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Eccle- siam, non habentem maculam, aut rugam, aut ali- quid huiusmodi, sed ut sit sancta, & immacula- ta: Ad hæc Passionis Christi magnitudinem frequentius nobis ob oculos proponit Pau-**

XVI.

Isai. 93. 5.

Ad Colos.
1. 19. & 2.
14.

Isai. 53. 8.

Ioan. 12. 24

Lect. Syr.

Card. Tol.

Isai. 53. 10.

Pagnin.

Ad Hebr.
2. 18.

Lect. Syr.

Isai. 53. 12.

Ad Ephes.
5. 16.

Idem.

Bernard.

Ad Rom. 8.
32. *lus, ut singularem in nobis erga Deum confidentiam exciteret; sic enim ad Roman. 8. 32. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Vnde quidem ipse egregia hac spe erectus, minimè dubitans Deum sibi potentissimis auxilijs affuturum omnes statim creaturas ad singulare certamen pronocat, atque lacessit: Similiter ad Hebr. 4. 15. cū dixisset: Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia subiicit, adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ: & cap. 9. 13. Si enim sanguis hircorum, & taurorum, & cinis vitula aspersus inquinatos sanctificat, ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram? & c. 10. 19. Habentes fiduciam in sanguine Christi. &c. Sed hæc alibi propriam sedem habent.*

XVII.

Oritur ex precedenti alia ratio, ob quam in crucem Christus exaltari voluerit. Nempe, ut in ipsa velut in regio throno totius orbis terrarum possessionem acciperet: Sanè propius meritis, & in humanum genus charitate iure dixeris.

Æstuat is felix angusto limine mundi.

Ad Hebr. 13. 12. Sed enim, ut sanctificaret per suum sanguinem populum extra portam passus est, ad Hebr. 13. 12. quod angusta sibi frequentissima vrbs, quæ iussive mundi portio videretur, dum pro vniverso hominum genere mortem subiens totum sibi terrarum orbem subicere parabat.

Leo Mag. Ut crux Christi (sic Leo Magnus, serm. 8. de de Passione cap. 6.) non templi esset ara, sed mundi. Quare disertissimè Habac. in Cantico vers. 6. post verba non semel adducta, cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortuna eius, subiiciens. Scitit, & mensus est terram, pulchrè omnino, sumpta enim videtur imago, ut iubi eruditè obseruat Ribera, à victoribus, qui terram victoriâ suâ partam considerant, atque metiuntur. Quare subdit Vates, aspexit, & dissoluit gentes, & contriti sunt montes seculi, & statim, incuruati sunt montes mundi ab irine ribus æternitatis eius. Quo respexit Lactantius lib. 4. diuin. institut. cap. 29. inquiens. Ad hoc enim Christus brachia sua in cruce extendit orbem quodammodo dimensus, ut iam ex tunc ostenderet ab ortu Solis, usque ad occasum ingentem populum ex omnibus linguis, & tribus congregatum, sub alas suas esse venturum: etenim ut Hieronym. (sive verus; sive putatus) in c. 15. Marci ait, ipsa species crucis, quid est nisi cornu quadratum mundi, & Nyssen. citat à orat. 1. in Resurrect. Cælum suspice, & partes infimas

Ribera. animo complectere extremosque, ac summos orbis

Lactant. terminos cogitatione comprehendere, atque considerare; quam potentia tamquam vniuersitatis vinculum hæc omnia denunciat, atque continent, videbisque spote sua crucis figurâ exprimi à superioris ad infimam; ab extremis ad extrema protensam, atque descriptam: Ut in ipsa quidem tamquam in regio throno, orbem siue manibus complectens, siue pedibus suis subiiciens, sibi subditum

Hieron. Dominus habere videatur: ita Sedulius pulchro, apud Bedam in cap. 23. Lucæ carmine.

Sedulius.
Beda.

Neve quis ignoret speciem crucis esse colendam, Quæ Dominum portauit onans ratione potenti, Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis Splendens auctoris de vertice fulget Eous Occiduo sacra labuntur sidera planta Arcto dextra tenet, medium læua erigit axē, Cunctaque de membris vinit natura creantis, Et cruce cōplexū Christus regit vndiq; mundū.

Vnde Germanus Patriarcha Constantinop.

German. præfatâ orat. in Exaltat. sanctæ Crucis, apud Gretserum lib. 2. de cruce in ipso Christi in crucem ascensu, & illius in vniuersi orbis regem exaltationem, & meli dæmonis, qui princeps huius mundi dicebatur pristinâ sede relicta depulsionem, & deiectionem, sic opportunè meditatur. Rex in thronum regalem crucis conscendit, ut princeps mundi extra suum imperium eiiciatur, & ut tyrannus pedibus subiiciatur, ut non amplius mundi princeps appelletur Christo iam crucifixo, qui ait: Data est mihi omnis potestas. (Matth. 28. 18.) in cælo, & in terrâ: Sic Germanus. Ad cuius gustum Magnus

Leo Magn. Leo serm. 8. de Passione cum primum Christus in cruce, quasi ad fines orbis sibi apprehendendos sibi que subiiciendos manus extendit totum ipsi mundum deuote, ac fideliter annuisse, sic pulchrè considerat: O admirabilis potentia crucis! O infabilis gloria Passionis! In quâ, & tribunal Domini, & iudicium mundi, & potestas est crucifixi. Traxisti enim Domine omnia ad te, & cum expandisses tota die manus tuas ad populum non credentem tibi, consistenda maiestatis tue sensum totus mundus accepit. Hæc Leo. Vthinc videris, quam opportunè Christus tacendo, & in cruce persistendo responderit, ijs qui impie, & importunè ingerebāt.

Mat. 28. 18. Si Rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei: Matth. 27. 42. Nimirum, ipse non Israel modo, sed mundi totius regnum in cruce persistens obtinebat; atque ideo non id signum, quo Rex Israel cognosceretur, sed eum signorum ac prodigiorum acutum, quibus cæli, terræ que Princeps innotesceret exhibere debuit. Ita Hilarius Can. 3. in Matth. Non erat difficile de cruce descendere sed maiora opera in cruce posita agebat, totius commotione natura. Sic ille.

Mat. 27. 42.

Hilar.

XVIII.

En rursus Christi hostes vehementer errantes; & sese immaniter decipientes, cum ad inuicem dicebant: *Venite mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terrâ viuentium, & nomen eius non memoretur amplius.* Porro, si attendis, duplici illi de causâ Christum in crucem agere moliti sunt; altera quæ illos reapse stimulat; altera, quam velut velamentum iudici obtendebant, nimirum, obtrudebant Præfidi. *Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dare Cæsari, & dicentem, se Christum Regem esse:* Lucæ 23. 2. & Ioann. 19. 12. Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris; omnis enim qui se regem facit contradicit Cæsari. Quid adeo ne illi in Cæsares, & Romanos Principes proni erant, ut ipsorum vectigalia iura tueri vellent? Non opinor: sed ea ipsorum lateri latentis hærebat arudo, quod Dei ipse opera exhiberet, verique, ac naturalis filij Dei specimen daret: Sic enim Ioann. 5. 18. *Propterea ergo magis querebant eum Iudæi interficere, quia non solum soluebat Sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo:* Vnde S. Leo serm. 10. de Palsione, sic pulchrè cū Præfide agit: *verum tamen ne in totum inanis videatur Iudæorum obiectio, discute diligentius Præfides, quid de Domini Iesu operibus notum sit, quid de potestate compertum. Cæcis visum, surdis auditum, claudis gressum, mutis donauit eloquium: Febres abegit, dolores resoluit, demonia eiecit, mortuos viuificauit, mari, & ventis, ut quiescerent, imperauit. Magnum prorsus regem ista demonstrant, qui non humana excellit potentia, sed virtute diuinâ. Hanc ergo Iudæi obijciant potestatem, commutent actionem suam, & hoc proferant ore, quod tenent corde. Quare de terrenis calumniantur, qui cælestia persequuntur: Ergo, ut non modo terrenum, sed cæleste potius ei, regnum extorqueant, illum cruci suffigunt: & dum in eam tollunt, videor mihi audire illos dicentes, fefellit te omnino spes tuâ, adeoque ex animi sententiâ res non processit, ut pro exaltatione in regium solum, atque tribunalem, in infamem crucem extollaris: Sed ô cæca pectora! ô dementes, & insanos! In crucem eleuatur Christus, sed eleuatur quidem ut exaltetur, atque ut verus terræ cœlique Rex omnem potestatem in cœlo, & in terrâ accipiat; & in nomine ipsius, omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnes lingua confiteatur, quod Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris (siue ut Græca habet: quia Iesus Christus est Dominus: hoc est, qui rerum omnium, siue terrestrium, siue cælestium omnimodis potitur, eaque moderatur ac regit: & hoc ad gloriam Patris: infra vers. 10. & 11. vestrum et Præfidem cōsultite. Qui postquā in*

pijs vestris vocibus exagitatus Christum neci ad dixisset, quasi stimulis conscientia confessus, & se ipsum retractans, cruci titulum: *Hic est Iesus Rex Iudæorum:* Matth. 27. 37. Syriacè. *Hic est Iesus Rex ille Iudæorum,* tribus linguis Hebraicè, Græcè, & Latinè, scriptum, Ioan. 19. 19. de industriâ supposuit. Et merito quidem, inquit Ambros. lib. 10. in cap. 23: *Lucæ: quia licet in cruce erat Dominus Iesus; super cruce tamen Regis maiestate radiabat: Vnde de Pilato Chrysostom. hom. 48. in Ioann. Tamquam trophæo cuidam literas insculpsit clara voce, & victoriam, & Regem profitentes.* Iam verò cum vosmet hoc Præfidis mucrone puncti callide ipsi suggereretis. Noli scribere Rex Iudæorum: Syriacè, Rex ille Iudæorum, sed quia ipse dixit Rex sum Iudæorum, vestras fraudes deludens Pilatus in eadē sententia sapienter persistens, respondit. *Quod scripsi scripsi.* Ioan. 19. 21. Ut qui prius à vobis atrociter deceptus Christum, ut regem fictum vestris labijs dannauerat: propriâ subinde, & omnium gentium linguâ verum vniuersalemque regem confiteretur, eique genu flecteret. Ita Hieronym. in cap. 27. Matth. *Pilatus etiam nolentibus respondit. Quod scripsi scripsi: Velitis, nolitis Iudæi omnis vobis gentium turba respondit. Iesus Rex Iudæorum est, hoc est, imperator credentium, & consentientium:* Sed Augustin. dum floridè hoc argumentum millies versat, sic ait, in Psalm. 57. *In titulo ubi scriptum erat: Rex Iudæorum, Posito super crucem Domini linguis tribus, Hebraicâ, Græcâ, & Latinâ, nouerat dicere index homo: Quod scripsi scripsi: & Deus non nouerat dicere: Quod scripsi scripsi? Prorsus rex vester est. Vinus rex vester est; occisus rex vester est. Ecce resurrexit, & in cælo rex vester est. Ecce venturus est: va vobis, quia rex vester est:* Ita ibi, & in præfatione, Psalm. 58. *Nam cum Dominus crucifigeretur, titulus inscriptus est à Pilato, & positus, Rex Iudæorum, tribus linguis Hebræâ, Græcâ, & Latinâ, quæ lingua toto orbe maximè excellunt. Igitur si Rex Iudæorum crucifixus est, & Iudæi regem suum crucifixerunt: Crucifigendo eum etiam regem gentium fecerunt magis, quam occiderunt.* Sic Augustin.

Et verò in Pilato cætera improbo, & infelice non possum non laudare quam alte in mēte retineret, quod à Christo illum interrogasset: *Tu es Rex Iudæorum,* ex illis verbis didicerat: *Tu dicis:* Ioann. 18. 37. ijs enim Dominus gentilem hominem ab Hebræo Pōtifice signatissimè discriminauit; huic siquidē non multo ante eandem illi interrogationem facienti, nō tu dicis, sed tu dixisti, Matth. 26. 64. respondit, ut argumento esset Iudæos ex vaticinijs ipsum agnouisse, & expectasse, sed

Mat. 27. 37

Ioan. 19. 19

Ambros.

Chrysost.

Ioan. 19. 21

Hieron.

August.

XIX.

Ioan. 18. 37

Mat. 26. 64

presentem non recepisse: gentiles verò qui eū prius non nouerant, sic postea recepturos, & retenturos, ut in hac regni Christi confessione firmi, atque immobiles æternum persisterent, ut id eleganter adnotauit Hilarius Can. 32. in Matth. ad hunc modum. *Sed quam diuersus sermo est, qui fuerat ad Sacerdotum: Illi enim querenti, an ipse Christus esset, dixerat: Tu dixisti. Hoc ideo, quia lex omnis venturum Christum predicauerat respondetur, tamquam de præteritis Sacerdoti, quia semper venturum Christum ex lege ipse didicisset: huic vero legis ignaro, interroganti: an ipse esset Rex Iudeorum, dicitur. Tu dicis: quia perfidem præsentis confessionis salus gentium est, & quod hoc de se ille, qui antea ignorabat loquatur, quod hi negent, qui antea loquebantur. Ita ille.*

XX.

Cyr. Alex.

Hac quidem mente imbutus S. Cyrill. Alexandr. lib. 12. in Ioann. cap. 30. crucis titulum cum verbis Pauli, in nomine Iesu omne genu flectatur: & omnis lingua confiteatur, &c. sic componit. Diuinitus, ut ego puto, factum est, ut trium linguarum, quæ præcipue sunt literis scriptus titulus fuerit, omnium enim gentium regnum Christo attributum esse significauit. Ipsi enim (inquit Daniel) honor, & regnum datum est, & omnes tribus, & linguæ ipsi seruiunt. Et ut Paulus ait: Omne genu flectetur, coelestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confitebitur, quia Dominus noster Iesus Christus in gloria est Dei Patris: Titulus igitur iste per præcipuas linguas omnium linguarum Iesum futurum principem predicabat, & impietatis crimine Iudeos arguebat. Magna eorum voce, qui legebant conclamans, quod Dominum regemque suum crucifixorum: Hæc tunc Cyrilus. Consentanea habet Cyprianus in symbolo premens sub hoc sensu sæpius adducta Pauli verba ad Ephesios 3. 18. *Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo, & sublimitas, & profundum; ut pro triplici mensura crucis, sublimi, lata, atque profunda: tria sibi regna coelestis, scilicet, terrenum, atque inferorum sibi in crucem actus subiugarit, & qui ab impijs, & incredulis, ut fictus Princeps ludibrio in cruce habebatur, in ipsa coeli, terræque potestatem acciperet, & siue à coelestibus incolis, siue ab hominibus, & tetris spiritibus, ut verus Deus adoraretur: Audi: Docet Apostolus Paulus illuminatos debere esse oculos cordis nostri ad intelligendum, quæ sit altitudo, latitudo, & profundum; altitudo ergo; latitudo, & profundum descriptio crucis est. Unde sciendum est, quod crux ista triumphus erat, triumphus enim insigne est trophæum, trophæum autem denicti hostis indicium est. Quia ergo adueniens Christus sicut Apostolus dicit, tria pariter sibi regna subijcit, hoc enim in-*

dicat ubi ait, quia in nomine Iesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium, & infernorum. & hac omnia sua morte vincebat conueniens mysterio mors qua sita est; ut in aere sublimatus, & aereas subiungens potestates victoriam de his supernis, & coelestibus traheret expensas autem manus tota die (sicut sanctus Propheta dicit) tenderet ad populum incredibilem, qui est in terrâ, ut incredulos contestaretur, & inuitaret credentes; ea verò parte, quæ sub terram demergitur inferna sibi regna subijceret. Hæc & alia non minus appositae Cyprianus sibi; sed illud videtur opportunissimum, quod in hac rem adnotauit Ambrosius, in Psalm. 45, Dominum tamquam verum Regem, qui terram sibi in cruce subiugasset, magnam illam dedisse vocem, ut ad eius iam nutum ab antiquis sedibus dimota sese illi totam subijceret. Dedit (inquit) in Passionem vocem suam Dominus, & vniuersa elementa tremuerunt, omnis terra commota est, ut ritus illegentium solueretur, fieretque terra Domini, & plenitudo eius sicut scriptum est: Nec minus eleganter obseruat præfatus serm. 8. de Passione Leo: omnes tunc coeli, terræque creaturas adeo reuerenter Christi maiestatem regnum, atque diuinitatem fuisse testatas; ut in eius hostes tamquam in læse maiestatis reos vnâ protulerint sententiam, & eorum vñbus, quippe qui ad mortem damnati lucis, aeris, terræque vsurâ erant indignissimi, se se confuleissimâ ratione denegauerint. Traxisti (inquit) Domine omnia cæle, cum in execrationem Iudaici sceleris vnâ protulerunt omnia elementa sententiam, cum obsecrans luminaribus celi, & conuerso in noctem die, terra quoque motibus quateretur insiliis, vniuersaque creatura impiorum vsu se negaret: Ut videas quam ceca hostium Christi malicia fuerit, dum illum ad mortem, & perpetuum dedecus damnantes, & ipsam in Regem coelestibus hominibus, & inferis spiritibus colendum adorandumque exaltare, & in se metipsos mortis, æternæque infamiae irreuocabilem protulere sententiam.

Ambros.

S. Leo.

Cyprian.

Ad Ephes. 3. 18.

Sed quam certo fidelique intuitu hæc omnia præuidebat, & ut præsentia sibi intuebatur Psalmes! eū Psalm. 7. 6. Dei filium ad crucem conscendendam, sic blande allicere studebat. *Exsurge Domine in irâ tuâ exaltare in finibus inimicorum meorum. Pende singula; & in primis pro, in finibus inimicorum meorum: in Bibliâ Regiâ, & Complutensi cum Agellio verbum, Exurge, sic enim ipse: Sic autem dicit, exurge quasi prius remissus iaceret, cum inimici illius superiores essent: quod quidem ijs contumelijs, atque iniurijs, quæ Christo ante exaltationem in crucem illatæ fuerunt accommodatissimū est, tunc enim in Christum eius inimici om-*

XXI.

Psalm. 7. 6.

Bibl. Regia. Bibl. Cöpl. Agell.

nino preualuisse videbantur: Quare non sine emphasi, & energiâ Vates, exurge, inquit: & exaltare: ac si dicat, crucem ascende, & sublimis statim, atque conspicuus omnium Princeps apparebis; crucisque tuæ fines, ita inimicorum tuorum fines, & terminos occupabunt, ut nullus ex illis possit effugere, quin omnes se te tuæ ditioni subdant. Iam huius exaltationis commentarium accipe, ex Augustino ibi dicente: *Fines dixit ipsam possessionem, ubi vult Deum exaltari potius; id est, honorari, & glorificari, quam diabolus, dum impij insistantur, & laudant Deum: & post modum premeus Psalmi titulum: pro verbis chusi, quem ipse, sic interpretatur, ut chusi idem sit, ac silentium: sic arcano sensu hæc elucidat: Exurge Domine in irâ tuâ, & exaltare in sinibus inimicorum meorum: id est, exurge in irâ tuâ, & non te intelligant inimici mei: ut hoc sit exaltare, id est, alius efficere, ne intelligaris, quod refertur ad illud silentium, sic enim de hac exaltatione in alio Psalmo dicitur. Et ascendit super Cherubim, & volauit, & posuit tenebras latibulum suum. Quia exaltatione, id est, occultatione, cum te merito peccatorum non intellexerint, qui te crucifigent congregatio credentium circumdabit te. Ipsa enim humilitate exaltatus est, id est, non est intellectus, & post pauca: Cum appares humilis, altus esto, ut non intelligant inimici, & statim: Et congregatio populorum circumdabit te, id est, per hoc ipsum, quod te non intelligunt, qui te crucifigent credent in te gentes. Pulchrè; ac si ex mente Vatis dixerit; exurge Domine, & exaltare in silentio in crucem tuam, ut artes, & machinamenta inimicorum tuorum mirificè deludas; tunc enim finium terrarumque omnium potieris, ac dominaberis. Vnde Bernard. serm. 6. in vigilia Natiuitat. componens Synagogam cum turpi illâ, scâque meretrice, quæ eum quem filium suum esse dicebat, crudeliter apud Salomonem ad necem postulabat, nec veræ matri dari permittebat iniqui: Nec mihi, nec tibi sit, sed diuidatur: 3. Reg. 3. 26. sic eam scire carpit: Excussisti eum de sinu tuo extra ciuitatem eiciens, & eleuans super terrâ, tãquã dicens Ecclesia gẽtium pariter, Ecclesia primitiuorum, quæ est in calis. Nec mihi, nec vobis sit, sed diuidatur. Diuidatur inquã, nõ inter vtrâsq, sed ab vtrisque. Expulsum enim, & exaltatũ, & eleuatum, & quidem modicè satis, tamen ut nec in tuis esset manibus, nec in terrâ, ferro undique; coarctasti: ne forte hæc, vel illâ excideret, ut videlicet à te separatus, ad neutrâ perueniret illarum scâ nimirum, mater tera, abortiuum facere voluisti, dum non esset, qui excipere posset excussum. Age ergo, quid profeceris, intueri, undique enim egrediuntur filia Sion, ut videant Regẽ Salomonem in diademate, quo coronasti eum. Re-*

linquens matrem, adharet uxori suæ, ut sint duo in carne unâ: Et ciuitate pulsus, atque leuatus à terrâ, omnia trahit ad se, quippe qui est super omnia benedictus Deus in sæcula. Ita Bernard.

Hæc nos de cruce modò dixisse sit satis, nouas subinde; & efficaciores rationes, ob quas Christus eam subierit adnotat. 5. & 6. allaturi; ut enim iugiter ferenda crux sit, at ut ipsam lectori faciliorem reddamus, & suo ordine priora huius versus verba peculiari adnotatione donemus, crucis onus tantisper deponere siue intermittere opportunum videtur.

ADNOTATIO. III.

Quam spontanea voluntate, quanta alacritate, & gaudio pro nobis Dominus Passionem, mortemque subiecit.

M

VLTAE quidem existere rationes, ob quæ Iudæ proditoris iniquitas inuenta fuerit, ad odium: sed ea inter alias ipsum maximè premit, quod cætera impius, atque inhumanus, de Christi in humanũ genus bonitate, & charitate, tam inurbane sensit, tam maligne præsumpsit, ut quasi ille inuitus, & non potius per proprios pedes ad mortem iturus esset, firmissimis sponsonis, atque pacti conuenti vinculis eius traditionẽ perficere studuerit: sic id referente Lucã 22. 3. *Et abiit, & locutus est cum Principibus sacerdotum, & magistratibus, quemadmodum illum traderet eis; & gauissi sunt, & passi sunt pecuniam illi dare, & spondit, vides quantã curã, iuris ciuilibis solemnitate in obseruauerit? quã securis hinc inde sponsonibus contractum perfecerit? quam strictè, Dominum pro cuius ille sanguine spondebat ad mortem obligatum iri vellet? Audi subinde, quid nefarijs satellitibus dum Christum comprehensum ibant dixerit apud Marcum 14. 44. *Quenchque osculatus fuero, ipse est tenete eum, & ducite eum: Demens, qui amoris signo inuitum teneri vis; dementior, qui cauere, ne elaboretur eum ducendum admones à quo ipsemet audieras: Baptismo habeo baptizari; & quomodo coarctor usque dum perficiatur (siue ut legit Ireneus, lib. 1. c. 8. Et valde propero ad illud.)* Lucã 12. 50. quibus manifestè indicauit, tam si*

I.

Luc. 22. 3.

Mar. 14. 44

Iren.

Luc. 12. 50.

bi in

August.

3. Reg. 3. 26

Bernard.

bi in votis, atque delicijs mortem esse; tamque à suâmet bonitate, & desiderio ad eam cōstrictum se esse, vt nimis iam sibi angustū corporis, venarumque domicilium proprio sanguine videretur, atque ideo non secus, ac ea, quæ arctantur, atque in angustum rediguntur, exitum anxie, & percupidè, præoptare. Valde (inquit) propero ad illum: hoc est, non lēto, sed cōcito gradu pergo; nec ambulo, sed propero, & curro: Quid igitur tu perfide, stimulos, & calcaria ad mouere conaris? O peccatum irremissibile, siue veniā indignum! O blasphemiam in Spiritum Sanctum! Audi Origenem tract. 35. in Matth. Et vide quōmodo, quod scriptum est, vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis, refertur modo ad illum Principem, qui cecidit tamquam fulgur de cælo: modo ad Iudā, qui electus ad principatū Apostolatus, & quasi in cælo constitutus, & ipse quasi fulgur ante constitutus cecidit in proditionis ruinā, vadens aduersus vnum Principem Sacerdotum, qui in æternum factus fuerat Sacerdos, secundum ordinem Melchisedech ad multos principes Sacerdotum, & aduersarios vnius Sacerdotis summi, vt venderet pretio volentem redimere totum mundum à maledictione legis, & totius peccati, & redimere nos nō corruptibilibus pecunijs, sed sanguine suo. Hæc Origen. Benè illud: Vt venderet pretio volentem redimere totum mundum sanguine suo. En Iudæ ruinā infamiam, qui Dei filiū, ad mortis suæ baptismum valde properantē pretio diuendebat, & inuitum vicautionis, & malis artibus ad necem pertrahere, curabat. Adeo malignè, atque peruersè de illius benignitate, & effusā in homines liberalitate sentiebat. Quare, si aduertis, in imperfectā illā, & mutilā pœnitentiā, quam moliebatur eō totus ipsius conatus, ac mens ibat, vt pretio Principibus sacerdotum reddito contractum rescinderet, vt licet ipse necis Christi reus haberetur, at ipsum diuendisse, & super eius sanguinem vltro se fe venis diffundentem contractum, ac spōsionem perfecisse, dici non posset: opportunè id S. Maximo Taurinensi, homil. 2. De accusato, & iudicato Domino, sic adnotante. Referens enim Iudas Dominici sanguinis pretium, ait Iudæis. Peccaui, quod tradiderim sanguinem innocentem: Magnum igitur Dominica innocentia testimonium est, dum accusator eius, & confitetur de scelere, & reus est de mercede, dum enim miser refudit venditionis pretium putat se facinoris sui soluere posse contractum. Sic Maximus. Sanè, ac si id illum maximè pungeret, atque morderet, quod adeo inciuiliter, atque inurbane de Christi animo ad mortem subeundam promptissimo præsumpsisset.

Sed deinde peculiarem in hæc rem emphasis habent obscura illa ipsiusmet Allertoris ad eundem proditorem verba, apud Ioann. 13. 27. *Quod facis fac citius*; ijs enim tam illius animatum in cædem Magistri furentem, ac traditionem perficere festinantem, quam sui ipsiusmet moriendi votum, Iudæ desiderio multo ardentius manifestè indicauit: vnde ad hæc verba, sic inquit Bernard. ferm. 3. in Cœna Domini, *Domine Iesu vita mea, decus Angelorum, quantum eos diligebas, pro quibus mori cupiebas; nobis vitā, tibi mortem adsestabas: sedulo, considerate, quantum est diligendus, qui se tradentem ad mortem, sic hortabatur.* At enim verò, quod nō mediocris horū verborum difficultas esse creditur, cum Christus necem suam (id inibi adnotante Chrysostom. homil. 71. in Ioann.) aut Iudæ præcipere, aut de ea ipsi consilium, aut hortamentum dare nullo modo dicendus sit: sic videntur esse capienda, ac si Christus cum proditore de mortis suæ voto, ac celeritate contendens, illustri eum victoriā superare, antecellereque videatur: vnde ad id loci Origenes in Catena S. Thom. Cui autem id ambiguum est, quod potuit vel Iudæ, vel Satana Dominus dixisse. Quod facis, fac citius, provocans aduersarium ad pugnam, vel proditorem ad ministrandum dispensationi, quæ erat futura salubris sæculo, quam nō amplius tardari, nec protrahi, sed pro posse maturari volebat. Sed vt hæc vnde quaque subsistant; observa Iudæ scelus ab eō die, quo Principes sacerdotum: *Cogitauerunt vt interficerent Iesum dicentes. Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?* Ioann. 11. 47. ortum duxisse, ipse enim eam hostium Christi de ipsius morte festinationem ad exitum perducere, voluisse videtur: illis subinde suggerens. *Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam:* Matthæi 26. 15. Ergo emphaticè illi de morte quantocyus Christo inferenda locutioni. *Quid facimus?* Hæc Christi ad Iudam, vt necis sui proxenetam, & artificem verba respondet. *Quod facis, fac citius:* ac si dixerit. Ne mortem te meam accelerare posse existimes, cum ad ipsam egomet per proprios pedes eam: tibi que & alijs hostibus meis in hoc certamine, ac cursu currēdi celeritate antecellam, vnde, quod vos cito facere, citius ego fieri ardent exopto.

Hinc acutè obseruatū à Gaudentio Brixienfi tractatu 5. de lectione Exodi: quod quamuis reliquæ Agni Paschalis ceremoniæ imperatiuo modo à Deo fuerint præscriptæ: at Agni mors mutato à sacro scriptore stylo, non vt imperata, sed vt prædicta in futuro tēpore fuerit conscripta. Sic enim Exod. 12. 3. *Decima die mensis huius tollat unusquisque*

II.

Ioan. 13. 27

Bernard.

Chrysost.

Origen.

Ioan. 11. 47

Mat. 26. 15

III.

Exod. 12. 3

Lxx,
Gaudent.

Genes. 1.3.

Jordan.

IIIV

1.27. 1803

1803

Anast.

Agnus per familias, & domos suas, & post pauca, immolabitque eum vniuersa multitudo filiorum Israel ad vesperam: (sive ut Lxx. habent: occidit illum omne vulgus Synagoga filiorum Israel.) In quæ verba: ita Gaudentius. Nec illud ociosum putes, quod cum superius imperatino modo dictum fuerit, sumant oues per domos, infra indicatino modo pronuncietur. Occidit eum omnis multitudo Synagoga filiorum Israel: Occidit ait, non occidam: Synagoga quippe Iudaorum, quod erat crudeliter factura prædictum est, non ut fieret iussu est, nec ideo factum est, quia prædictum erat, sed ideo prædictum est, quia erat futurum. Ita Gaudentius. Quod licet eo potissimum eat, ut Christi mors permissa à Deo non præscripta Synagoga dicatur, at id etiam confirmat Assertorem nostrum nullâ externa urgente necessitate, sed spontanea voluntate semetipsum morti tradidisse. Per similes huic quidem Anastasij Synaitæ consideratio est, lib. 1. Anagog. Contemp. in Hexamer. ad verba Moysis, Genes. 1. 3. quæ de Christo in figurâ dicta fuisse, sic affirmat: *Et dixit Deus: Fiat lux, hoc est, Christus vera lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum. Fiat, scilicet, veniat ad generationem, effingatur, & corporetur, sed enim paulò post subtiliter obseruat non dixisse Moysen fecitque Deus lucem, sed potius: & facta est lux, quamvis de celi, ac terræ creatione dixerit: In principio creauit Deus cælum, & terram, quasi lux ad generationem, potius quàm ad alium productionis modum, vel eâ maxime ratione pertinere videatur, quod quæ generantur, cū eiusdē cū generante naturæ, ac rationis sint, quasi sponte, ac vi sua libenter, & grante; peculiarique ac sibi innatâ lætitiâ, & exultantia exilient: ut vel inde fieret manifestum, adeò non inuitabili necessitate, atque decreto humanam redemptionem à Christo fuisse susceptam: ut potius humanam ipse naturâ, corpusque passionibus supplicij, ac mortis obnoxium, ac dedutum ita sua sponte, & voluntate, per se, & à se, propria impulsus charitate, sumpserit, ut hæc omnia, tanquam sibi maximè consentanea; & quæ ei vndique apte, & concinnè quasi suæ naturæ propria cōuenirent signatè adspexerit, eaque volens, & lubens amplexetur. Ius fuerit, ut discas (inquit Anastasius) differentiam creationis, & generationis, & ut hereticorum voces comprimat, qui dicunt Deum verbum nolentem, & inuitum suscepisse incarnationem. Propter hoc ergo, & propter huiusmodi vitia non dixit, & fecit lucem, sed, fiat lux, id enim quod fit non habet fortasse convenientiam cum effectu ad quem traducitur, ut quod cum efficiente mi-*

nime conueniat: (hoc est, non habet se ad instar rei genitæ, ad quam naturam generantis traducitur: est enim, ut inquit Philosophi, origo viuentis à viuente in similitudinem naturæ:) Non sic autem se habet generatio: nam quæ generantur, collatantur cum generatione, alterumque est alteri gratum, & acceptum, simulque exultant, & petunt perfectionem, quomodo etiam videmus, & fetus exilientes in maternis uteris, & festinare, ut eximantur, & in plantis ramos, flores, folia, fructus lubenter crescere. Dixit ergo, facta est lux, non autem fecit lucem, ut per illud, facta est: intelligas voluntarium propriumque, & letabundum verbi cum Patre beneplacitum in incarnatione, non autem verbum illam subisse, & actum, & necessitate addactum inductus à verbo. Facta est. Addit statim, quem etiam videns Pater sic carnem gestantem letatus est, & ideo dicit, & videt, quod est bona. Hactenus Anastas.

Huius etiam dilucidam prætulit vmbra Vates ille Ionas Christi Domini signatissimus ab eo explicatus typus Matth. 12. 39. dum ipsemet sua sponte morti se se addixit, nec suis tamen, sed aliorum manibus illam sumpsit. Ionæ 1. 12. id in eum locum, sic adnotante Theophylact. *Animaduerte hic Iona nomen si interpretaris valere altissimo laborante, vel celumbam significari. Altissimus igitur pro nobis laboribus defatigatus est, & pro nobis luget, angitur, dolet, voluntarius quidem, nec tamen se se ipse ingulat, ceterum per manus iniquorum adfigitur cruci, quemadmodum, & Ionas, qui etiam si se ipsum ad mortem condemnaret, non tamen se ipsum proicit, sed proicitur, docente nos hoc verbo, ne nos temere in pericula coniciamus, neque incautè, & stolidè in mortes incidamus.* Hæc Theophylactus. Quo etiam acutè retulit per allegoriam Petrus Abbas Cellensis, lib. 1. de Panibus, tom. 8. Bibliothecæ Veterum Patrum, aureos circulos, quibus arca Testamenti cincta erat Exod. cap. 25. numer. 12. quasi illis innueretur, Christum ad mortem obeundam, nullo alio quam propriæ voluntatis, immensæque suæ charitatis cingulo fuisse constrictum. Sic enim Petrus: *Aures circuli sunt ubi necessitate nihil agitur, sed naturali bonitate.* Itaille.

Sed enim quid vmbis, atque figuris in meridianâ luce fuerit opus? aut patente viâ semitam quærere; cum & Isaïas, cap. 53. 7. differtissimè dixit: *oblatus est, quia ipse voluit* & ipsemet Dominus, qui quia voluit oblatus est, non minus luculenter apud Ioann. 10.

IIII.

Mat. 12.39

Ion. 1.12.
Theoph.

Petr. Cell.

Exo. 25.12

Petr. Celēs.

V.

Isai. 53.7.

Ioan. 10. 17 17. Ego pono animam meam, & iterum sumam eam; nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me ipso, & potestatem habeo ponendi eam: utrūque verò locum Bernard. serm. in fer. 4. hedomadae pœnosa, sic pulchrè versat, & inter se componit: fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quia enim voluit, oblatus est; non modo voluit, & oblatus est, sed quia voluit. solus, nimirum, potestatem habuit ponendi animam suam. Nemo eam abstulit ab eo: & post pauca præfata Christi verba magis premens subdit. Potest humana vesania sibi ipsi in mortem sceleratas inijcere manus, sed hoc non est ponere animam suam, & ergere eam magis, & violenter abrumpere, quam ad nihil ponere est. Tibi impie Iuda misera plane facultas fuit non ponendi animam, sed pendendi, nec tradente te, sed trahente laqueo nequissimus ille spiritus tuus exiit, non emissus à te, sed admissus: solus in mortem tradidit animam suam, qui solus virtute propria regressus est ad vitam, solus potestatem habuit ponendi, qui solus facultatem aque habuit liberam resumendi, imperium habens vite, & mortis. Haftenus Bernardus.

VI.

Rupert.

Quo quidem faciūt tum tempus Passionis suæ ab ipso Domino præsignatum, quod ab eius inimicis præueniri, aut anteuerti nunquam potuit; tum etiam ante Passionē, eundē Dominum fuisse manibus corpus sanctissimum, ut discipulis manducandum in Eucharistia exhiberet immolasse, ut esset argumentum ipsum spontaneā, atque ultionē voluntate sese pro nobis tradere, & carnē suam passionibus frangendam exponere; hæc duo simul obseruante Ruperto lib. 10. in Ioann. occasione verborū, quæ apud Ioann. 11. 56. de Christo non veniente ad diem festū, dicebāt Iudæi. Quid putatis? Quia non venit ad diē festū: hunc in modum: O impij, quid putaremus? Nisi quia iste est Agnus Paschalis, & decimus dies mensis huius nondum aduenit, &c. Tempus expectat, & diem suum legitimum, ut decimā die mensis domum filiorum Israel Paschalis Agnus introeat: donec quartadecimā dies veniat, ad cuius vesperā se ipse immolaturus est suis manibus, & tunc demum se à vobis, truenti lanista, trucidari permittet. Sic Rupert. Similiter Bernard. premens illud Matth. 26. 26. de Domino corpus suum discipulis impertiēte, benedixit, ac fregit: in allegor. Gotfrid. Tilm. Verū tamē ipse, fregit, dū spontaneus carnē suā passionibus, quasi frangendā, hoc est, atterendam exposuit. Ita Bernard.

VII.

Luc. 9. 51.

Cæterum præcipuas Passionis circumstantias sub hoc sensu singillatim percurrere, lectori, opinor non erit ingratum: & primo quidem quid de ipso cum in Ierusalem ad Passionem, ac mortem obeundam pergeret, dixerit Lucas cap. 9. 51. audi: Et ipse faciem suam firmavit, ut iret in Ierusalem: ubi firmare (quod ad

vers. 28. cap. 1. adnotat. 1. adnotauimus) Hebraismus est, quo firmum animi propositum significatur, imagine à tauris desumptā, qui cum obstinati aliquem aggrediuntur, vultum constanti habitu obfirmant; ut indicet Euangelista tam promptē, & alacriter ad mortem Dominum properare, ut ipsam potius a se fugientem aggredi, atque lacessere videretur: vnde premens hæc verba Hieronym. epist. ad Algaliam, quæst. 5. cum dixisset: Obfirmatā facie festinabat Dominus pergere Ierusalem: subdit post pauca: obfirmatione enim, & fortitudine opus est, ad passionem sponte properanti: An non obfirmatā facie supplicia, & mortem ipse tibi aggredi videatur, qui immanibus satellitibus eum comprehensum venientibus; processit. Ioann. 18. 4. Quid est processus? tanta fortitudine, & animi excellitate hostes fuisse aggressum, ut ipsi prouocantis magnanimitate, & maiestatem non sustinentes, abierint retrorsum, & in terram, ceciderint Ioann. 18. 6. Id sic pulchrè adnotante Hilario, lib. 10. de Trinit. An nemeuit? qui armatus ad corripiendum se obuius prodijt? & in corpore eius infirmitas fuit? ad cuius occursum consternata consequentū agmina conciderunt, & maiestatem ingerentis se se ad vincula non ferentes supinatis corporibus reciderunt? Pende illud: maiestatem ingerentis se se ad vincula non sustinentes: quod ut obfirmato illi animo ad comprehendendum Dominū aduenirent, multo maiori, atque fortiori obfirmatione Passionis, ac morti suæ ipse obuiā iret. Quare ijs quos patiendi desiderio ad eorum vincula sese ingerens prostrauerat, opē, manūque suā statim porrexit, ut nouis subinde signis spontaneū animū ostenderet. Vnde Ambros. lib. 10. in Luc. Cæterū, quā constanter se morti obtulerit consequentia declarat, quādoquidē quarentibus occurrit, turbatos confirmavit, trepidos pronocauit, proditorem, osculi dignatione suscepit. Ita Ambros.

Sed ne Passionis feriem, & actus inuertamus; egressum Domini (Ioan. 18. 1.) in hortū Gethsemani consideremus. Quid verò fuerit? ipsum, in locū proditori notū, & in hortū vndique clausum se conijcere, quāper proprios pedes in carcerem, & in mortē ire? Audi Chrysost. hom. 82. in Ioan. Media nocte iter facit, torrentē transit, & ad locū proditori notū properat, ut laborē eis demeret, & ostendit discipulis se ad mortem sponte proficisci. Etenim in orto tanquā in carcere commoratur. Sic Chrysostom. Nec vacat quidem mysterio torrens Cedrō; quem signatē à Ioanne Dominū pertrāsisse fertur, ut argumento esset, suā se Passionē maximē sitire, nec minus alacri animo ad eā properare quam is, qui grauiter, ardentēque sitiens ad limpidissimæ aquæ fontem, siue profluentē

Hieron.

Ioan. 18. 4.

Ioan. 18. 6.

Hilar.

Ambros.

VIII.

Ioan. 18. 1.

Chrysost.

Psal. 21. sit.

Aquila.
Hieron.

properat, ac currit. Consonat huic cogitationi titulus, quem Psalm. 21. qui totus ad literam de Christi passione est, Regius Vates iuxta lectionem Aquilæ, atque Hieronymi sic præfixit, *pro cernâ matutinâ*. Et verò licet plures eæque optimæ tituli huius afferantur explicationes, in quibus cerui proprietates recensentur, & accommodantur, non de nihilo est (ut arbitror) quod ad ardorem, quo cerui siti exagitati ad aquarum torrentes currunt, ut sitim in ipsis extinguant, & mirum in modum reficiantur, alluisse Vatem conijcimus, ad eum modum, quo alibi dixit: *quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum*, &c. Psalm.

Psal. 41. I.

Theoph.

41. 1. ut umbræ corpori, & Prophetia Evangelio Davidis typus, & Christi veritas æque tibi respondeant, ardentem hanc moriendi sitim, atque votum Christo dilucidæ præfatis Lucæ verbis exprimente, *baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor usque dum perficiatur*, siue ut legebat Irenæus: *Et valde prope ro ad illud*. In quæ verba hæc habet Theophylactus. *Baptismum mortem vocat, hanc autem valde desiderans*, ait, & quomodo constringor, hoc est, quam sollicitus anxius sum, ac premor donec perficiatur. Sitio enim mortem pro omnium salute. Sic ille. Hinc ad Petrum in sui defensionem gladium animosè educentem, seruumque Pontificis, qui audacter irruerat valentius repellentem ipse Dominus significantissimè, dixit: *Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum?*

Ioan. 18. 11

Ioann. 18. 11. ac si diceret. Adeò tibi: ô Petre ignota est, mea moriendi sitis? ut iucundissimam potionem, quam ad eam extinguendam charissimus Pater mihi liberaliter porrigit, tu inconsiderato impetu, è manibus velis extorquere?

IX.

Hæc omnino quidem ita se habere, duo subinde in Christi Passione singulariter suadent, alterum; tot in ipsâ addita, ac superinducta; imò coaceruata supplicia, cum vel qui vis moriendi modus, quævis vè gatta, sanguinis ad humanum genus redimendum satis superque fuerit; alterum egregium illud in tot poenis, atque cruciatibus ab ipso custoditum silentiū: Et de primo quidem sic differit Tertull. lib. de Patient. c. 3. *Tacco quòd figitur: in hoc enim venerat: numquid tamen subeunda mortis etiam contumelijs opus fuerat? sed saginari voluptate patientie discessurus volebat; despuitur, verberatur, irridetur, sordis vestitur, sordioribus coronatur: obseruauit illud saginari volebat, quasi cruciatus, atque supplicia pro nostra salute perferendos non secus, ac rem omnium gratissimam, & iucundissimam, & velut delicatissimum cibum ad fereficiendum, & saginandū ipse fumeret. Ita enucleatus Cyril. Alex. lib.*

Cyr. Alex.

10. in Ioan. c. 21. ea Assertoris nostri verba, ut *gaudium meum in vobis sit*, sic premens. *Quid significat, ut gaudium meum in vobis sit: homo factus unigenitus Dei filius, absque peccato omnia sustinuit, quæ Indorum excogitare perniciosa potuit, nec unquam sputis dedecoratus, verbis derisus, verberibus casus, & tandem patibulo affixus ullo mærore affectus fuit, sed decenti semper ipsè gaudio plenus (quoniam voluntatem Patris consumari videbat), & homines hinc salutem habituros non ignorabat) illa opprobria delicias sibi esse putabat, & verò huic patiendi voluptati, atque gaudio admirandum ipsius in Passione custoditum silentium: ita ut miraretur præses vehementer. Matth. 27. 14. maximè innitebatur. Pulchrè enim hæc de re dixit Petr. Chrysolog. serm. 23. Tacet enim, qui volens patitur, clamat qui laniatur inuitus. Quod sic diffudit Quintil. declamat. 1. 1. Tunc est pœnam periturus trepidat, hæret, cum restringit supremo vincula conatu, volo perituri prius videre pallorem, audire gemitus; volo circumspiciat; volo queratur: ac si diceret; nam nisi hæc faciat, nō videtur inuitus pati; imò nec pati: ergo dum Dominus medijs in cruciatibus usque ad iudicis admirationem tacet, & decenti gaudio plenum se esse, & spontaneo animo opprobria, atque supplicia pro delicijs habere, manifestè ostendit.*

Huc illud singillatim aduoco in summâ Christo in domo Principis sacerdotū alapæ irrogatâ iniuria, egregia ipsum animi, vultusque maiestate noluisse, alterâ immani satelliti maxillâ percutiendam præbere: cū tamen is, qui leui oculo res inspexerit, ad spontaneâ hæc patiendi voluntatē, atque voluptatē potius pertinere dixerit, si iterū, atque iterum alapis maxillas offerret, iuxta ipsiusmet Domini monitū Lucæ 6. 29. *Et qui te percussit in maxillâ præbe ei, & alteram*. Sed enim, si attendis, vel ex hac Christi admonitione, minime ipse debuit, alterâ percutienti reddere maxillam, ne aliquid non liberè, atque spontaneè pati videretur, nimirum, ut bene obseruauit Chrysost. ho. 18. in Matth. ea potissimū de causa ei, cui impactus est colaphus à Domino præscribitur, ut alterâ statim percutienti maxillâ verterat, nec cū ipse repente (ut affolet) fuerit illata iniuria, ipsam non omnino voluntariè pertulisse videatur, sic namque Chrysost. Propterea cū, qui palmis caditur nō modo prohibuit irasci, sed etiâ percutientis irâ exsaturare præcepit, ut ne primâ quidem iniuriâ sustinere videretur inuitus. At Christus adeò non inuitus alapâ sustinuit, ut ipse percutienti genas volens, libensque prius obtulerit, eodemmet Domino apud Isaiam 50. 6. dicente: *Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus:*

Matth. 27.
14.

Chrysost.

Quintil.

X.

Ioan. 18.
22.

Lucæ 6. 29.

Chrysost.

Isaiæ 50. 6.

Lxx.

siue vt habent Lxx: *Dorsum meum dedi ad flagella, & genas meas ad alapas*: atque ideo iure alteram maxillam non vertit, ne primam iniuriam inuitus sustinere videretur.

XI.

Et verò vt idem Domini in toto Passionis suæ decursu sensus, idem liberæ voluntatis, spontaneæque electionis tenor, atque constantia fuerit; at enim vt cruciatus tormenta que crescebant, ad pleniorē tunc affectus sui demonstrationem ipsum fuisse progressum, singillarim videre, & admirari fuit: vnde de ipso ignominiosissimo, simulque atrocissimo illo spinæ coronæ tormento affecto, prophético dixit ore Salomō, Cantic. 3. 11. *Egre dimini, & videte filiæ Sion Regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.* Vt interpretantur Theodoretus, commentarius trium Patrum, Gregorij Nysseni, Maximi, & Nili, & seorsim Nyssenus homil. 7. in Cant. Ambrosij lib. de Isaac, & anima, cap. 5. Bernard. serm. 2. in Epiphaniæ. & serm. 5. in festo omnium Sanctorum. Ricard. Victorinus 2. par. cap. 3. Præmissæ desponsationis imaginem; nihil enim ad matrimonium contrahendum adeo necessarium, siue quod magis præcisere quiritur, quam liberum consensum spontaneamque voluntatem inueneris. Deinde, quid incundius? lætius? gratiusvè, aut festiuius, quam desponsationis dies? cum sponsus gratissimæ sibi sponsæ, quam prius ardentè amauit concupitis amplexibus potitur. Ad hæc materna dona suauissima fore necesse est, ergo non aliter spinas verbera, contumelias, alapas, ac suauissimam sponsam, charissimæque matris munera sponte, ac libenter suscipit, & in ipsis summè delectatur.

XII.

Firmat mirificè hæc sequens sacræ huius historiæ Actus cum *baiulans*, Dominus, *sibi crucem, exiit*. Ioannis 19. 17. Quem quidem iam multo ante sic descriperat Isaias, cap. 53. 7. *Sicut ovis ad occisionem* (siue vt habent Lxx, *ad victimam*) *duccitur*, vbi Hebræum verbum egregiam vim, atque emphasim habet: est enim, *inbal* in *hiphil*, quod propriæ significat, deducere, cum pompâ, & comitatu regio, vt Psalm. 59. 11. *Quis deducet me in ciuitatem munitam*: vbi ex Hebræo, quod verbum sit in *Hiphil*, merito legeris; *quis deducet me cum pompâ, & maiestate, quæ Regem decet*? Ergo Dominus, *baiulans sibi crucem*, cum regiâ pompâ, & maiestate ad crucem libens, gaudensque ibat; nimirum, ducebatur ad victimam, sed à quo ducebatur? subiicit post præfata verba Vates: propter scelus populi mei percussus est: vbi Lxx: *ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem*: ac si diceret, à se ipso ad opem miseris mortalibus vnde quaque

ferendam eâ pompâ, splendore, atque gloria ad necē ferebatur. Sed audi quæso Chrysost. hom. 6. de feria 5. *Passion. Rex, quando gloriosior? quando indutus purpurâ? diademate decoratus? aspersus auro? solio sublimis? ad pompam tamen non parat ire: sed hæc in secreto sunt; anquādo in campum iens? vultu, & honore vltimus? periculis primus, onustus ferro, gravis armis pro patriâ, pro ciuibus, pro liberis, pro vitâ omnium premit hostem, discrimina despicit, cōtemnit vulnera, ipsamque mortem suorum suscipit ad salutē; ut maiorem contemptu mortis, quam de ipso hoste victoriam referat, ac triumphum? Et quare displicet, si Christus de sinu Patris, de Deitatis secreto, ad nostram seruitutem venit, ut nos sua redderet libertati, nostram mortem suscepit, ut nos eius morte viuereamus? Quando quidem per despectū mortis mortales in Deos retulit, nos celestibus æstimans, & quomodo Deus Christum admiratū vocat tantam, sic homines tantam tollit, & extollit ad gloriam. Sed enim dum illustis, ac pompa conspicuus à suamet charitate ad crucem Christus duceretur, inconsultus mulierum lamentantium, atque illacrymantium affectus, atque intempestiuæ lacrymæ, tantam lætitiā, atque exultantiā turbare videbantur. Sic enim Lucas 23. 27. *Sequebatur autem illum multa turba populi, & mulierum, quæ plangebāt, & lamentabantur eum.* Vnde seuerò ad illas, imò, & minaci vultu Dominus: *Filiæ Ierusalem nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros. Quoniam ecce venient dies, in quibus dicent: Beata steriles, & ventres, qui non genuerunt, & vbera, quæ non lactauerūt. Quod si inquiras, cur pio, & grato in ipsum sceminarum affectui eam vicem Christus reddiderit; vt nunciam adeo aceruum dederit? Quid enim amatoriam illæ lacrymæ tantam committere potuerunt; vt pro illis extremam filiorum suorum cladem annunciauerit? Respondet egregiè Isidorus Pelusiotes, optimo merito increpatum à Domino scemineum eum fletum, qui cum ex ignorantia Passionis eius proficisceretur, quali ipse non volens, & lubens, sed infirmitate, & impotentia adactus mortem obiret, non mediocrem illic contumeliā, & opprobrium afferebat. Sic enim ille, lib. 2. epist. 285. *Per spicuum enim est illud, commiserationem ei, qui inuitus patitur, solatium; ei autem, qui ultro, ac sponte, contumeliā afferre. Si quidem ei, qui non inuito animo patitur, commiseratio pro contumeliâ est. Quandoquidem igitur ipse sponte ad patiendum se conferebat, ut & mortem exstingeret, & diaboli neruos confringeret, eū autē qui laudibus, ac plausu dignus erat, illa fletu, ac lacrymis prosequēbatur, propterea vt quidem nonnulli existimant, ipsis malum imprecatus est, reuera autem calamita-***

Chrysost.

Isido. Pelu.

Luc. 23. 27.

Cant. 3. 11.

Theodor.
Greg. Nyss.
Maxim.
Nili.
Ambros.
Bernard.
Richard.

Ioan. 19. 17.

Isai. 53. 7.

Lxx.

Lecl. Hebr.

Psalm. 56. 11.

Lecl. Heb.

Leo Magn. tates ipsis euenturas pronuntiavit. Hactenus Ili-
dorus. Pergit Magnus Leo, serm. 10. de Pas-
sione: *Ipsū plangit Dominus Iesus dedigna-
batur impendi, quia non decebat luctus trium-
phum, nec lamenta victoriam: Et statim. Vbi est
tristitia crucifigendi? ubi formido morituri? Nō
terret passuri animum hora supplicij, & docens
nullam pro se fletū esse rationem, indicit pœnitē-
tiam, denunciando vindictam: Non est, inquit,
quod dolere in me Ierusalem filia debeatis, pro
vobis plangite, & pro vestris filiis ciuitate: Ego enim
cem volens patior, & mortem in me, quam sum
perempturus admitto. Hæc ille, & alia.*

XIII.

Mar. 15. 23 Nec minus belle his quadrant, quæ sub-
inde in Christi Passione succedunt: nam post-
quā in humeris suis gestasset crucē, & prius
quam in ipsam ageretur; myrrhatum vinum
quo crucis dolorem minus sentiret, vt sapien-
ter coniecit Maldonatus datum ipsi fuisse,
sic refert Marcus, cap. 15. 23. *Et dabant ei
bibere myrrhatū vinum: siue vt lectio Syriaca,
vinum mistum cum myrrha. At quid tunc Do-
minus? Subdit Marcus, & non accepit: siue vt
de hoc eodem vino, quod ob amaritudinem,
vt observat Augustin. lib. 3. de consens. Evan-
gel. cap. 11. felleum, siue cum felle mistum
appellat, inquit Matthæus, cap. 27. 34. cum
gustasset, noluit bibere. Sanē, vt testatum om-
nibus relinqueret, ac planum faceret, ea po-
tione ad ferendam crucem, & mortem mini-
me se indigere, quippe qui ipsam, atque il-
lius amaritudinem, & acerbiteriam volens,
gaudensque subibat, vnde nihil ab eo ma-
gis esse alienum, quam dolores, & cru-
ciatus velle extenuare, atque ad ipsos per-
ferendos sensum consopire: Porro sub ip-
siusmet Domini crucifixi, mortemque per-
ferentis personā. Sic disertissimē dicebat
*Isai. 63. 5. Et indignatio mea ipsa auxiliata est
mihi: ubi pulchrē lectio Tigarina: Ego meus
me fulciebat: ac si diceret, nullo alio medica-
mento, nullo externo fulcimento, aut robo-
re ad acerbissimam mortem obeundam mihi
fuerit opus, qui ab interno amoris æstu ad
multo maiora perferenda fulcior, atque im-
pellor. Quare non abs re dixerit non nemo,
myrrhatum hoc vinum, emphaticē appel-
lari à Matthæo vinum, cum felle mistum, vt
nihil magis felleum, & amarum quam hæc
ad sensum consopendum oblata myrrha
Christi gustui visum fuerit, cum ipsa mor-
tis acerbitas, atque amaritudo, maximam
ipsi latitiam, atque suauitatem afferret.
Habet verò peculiarem venustatem, &
emphasim id Christi factum ex narratio-
ne Matthæi inquentis, & cum gustasset,
noluit bibere: ac si Christus, quantumvis
optimē nosset, quale id vinum fuerit, in-**

scio tamen similis, vt suum melius animum
aperiret; ac si totum esset ebibiturus, su-
mere voluerit; sed cum myrrhæ gustum per-
cepit, statim illud ab ore remouisse, mani-
festē ostendens alium sibi animum, aliam
ab eā mentem esse, quā sensum in cru-
ciatibus perferendis, illi sibi eripere vole-
bant.

Certē hæc omnia ita se habere, illud
manifestē conuincit, quod post modum in
cruce, oblatum sibi ad bibendum acetum
adeo non repudiavit, vt totum ex spongiā
peculiari studio, & auiditate fuxerit: sic e-
nim Ioann. 19. 30. *Vas ergo positum erat
aceto plenum, illi autem spongiam plenam ace-
to obtulerunt ori eius. Cum ergo accepisset Ie-
sus acetum, &c. Vbi si inquiras, cur qui
myrrhatum vinum ab ore repulit, totum
acetum bibere voluerit? facilis est respon-
sio, myrrham ne sensum sibi ad dolores eri-
peret repudiasset; acetum verò, quod ad
cruciatu persentiendos sensum maximē
acuat, (vt optimē animaduertit Cardinalis
Baronius, 1. tom. Annalium) ebibisse; quip-
pe nihil ipsi amaritudine dulcius, nihil ex-
terna consolatione amariū erat. Vnde qui-
dem omnino est improbabile (vt benē os-
tendit Cardinal. Tolet. ad cap. 19. Ioann.
adnotat. 14.) quod dixere nonnulli, ideo
Dominum acetum bibere voluisse, vt mor-
tem citius obiret; quinimo longē certius
videtur, eodem Cardinali inibi monente,
eam ipsam in cruce virtute diuina aduer-
sus tot cruciatu, & dolores vitam abrum-
pentes distulisse, quod nostri causa, & amo-
re plus plus pateretur, durioraque per-
ferret.*

Sed si ad ipsammet mortem deueniamus,
plura sunt, quæ egregiam hanc Christi in
ipsa exultantiam, & promptitudinem os-
tendunt. Certē Paulus cum de ipsa sermo-
nem faceret ad Hebræos cap. 12. 2. signatē
dixit. *Qui proposito sibi gaudio sustinuit cru-
cem confusione contemptā:* Etenim & si an-
titesis venustate, melius subsisteret locu-
tio, si dixisset Apostolus tristitia contemp-
ta; at quia nullus Christo in morte mor-
ror, nulla tristitia fuit, consuetō confusio-
nis, non tristitiæ Paulus meminit id ini-
bi sic obseruante Theophylacto. *Non dixit
tristitiā contemptā, neque enim cum tristitiā
ista ferebat. In quæ sensum meritō capias gu-
standi verbum quo vt ipse etiam passionē,
& mortem explicaret vsusest eadem episto-
la Apostolus: vt gratia Dei pro omnibus gu-
staret mortem. Benē, gustaret, quasi di-
cat, vt mortem magnā, cum iucundita-
te, & delectatione subiret. Porro gustatus*

XIII.

Ioan. 19. 30

Baronius.

Toletus.

XV.

Ad Hebr.
12. 2.

Theoph.

M. Tull.

imaginem peculiariter usurpauit Paulus, quod is inter omnes sensus maximè sit voluptarius, ut inquit Cicero, lib. 3. de orat. Et qui dulcedine maximè commoneatur. Vnde August. tract. 65. in Ioann. *Quam mirandi generis mors est, cui parum fuit, non esse in pennis, nisi esset in super in delicijs.* Ad quem modum Cyrill. Alexandrin. lib. 10. in Ioann. cap. 2. 1. premens ea Assertoris nostri verba, *ut gaudium meum in vobis sit.* Ioann. 15. 1. sic ait. *Quid significat? ut gaudium meum in vobis sit? Homo factus unigenitus Dei filius, absque peccato omnia sustinuit, quæ Iudeorum excogitare pernicacia potuit, nec unquam spiritus dedecoratus verbis derisus, verberibus casus, & tandem patibulo affixus ullo maiore affectus fuit: sed decem semper ipse gaudio plenus (quod voluntatem Patris consummari videbat, & homines hinc salutem habituros non ignorabat) illa approbata, delicias sibi esse putabat.* Ita Cyrill.

XVI.

Mat. 16. 22

Sanè hunc mihi gustum ex illis Domini verbis elicere videor, cum Petrum vehementius obiurgans, quod ipsum à morte perferenda deterrire vellet. Matth. 16. 22. inquit. *Vade retro Satana, scandalum mihi es, quia non sapis, quæ Dei sunt, sed quæ hominum:* ubi emphaticè habet verbum *sapis*, cui, ut alibi expendo, ea propria vis, atque significatio inest, cum gustatu aliquid percipitur, ac si Petro dixerit Christus, *Abi*, nec enim id palatum habes, cui dulcis Dei spiritus ad mortem pro homine obeundam anhelans sapiat. Porro si nosse cupis, quantum Dei filio mors sapiat, quamque sponte sua ad eam subeundam se humiliauerit, vel inde collige, quod qui Adamum poenitentem excipiens, & in suam gratiam, & amicitiam reuocans deperdita ipsi dona restituit; mortis tamen poenam consultà benignitate non remisit, ut illi à semetipso pro homine obeundæ locum faceret, quo suam in eum charitatem manifestius ostenderet. Id sic considerante Hilario in Psalm. 68. *Non pepercit itaque dilectio filio suo: quem & colonis vineæ non ignarus, quod occisuri eum essent destinauit. Non pepercerat autem primo illi de terra limo Adæ, quem de paradiso post culpam, de lignum vite attingens, in aternitatem poenæ manere ei cecit: Ut naturam corporis eius Adæ de colis secundus assumens, parique morte percussus eum rursus in vitam aternam, sine poenâ, aternitate reuocaret.* Ita ille. Sed de gaudio Christi in cruce iam egisse me memini ad cap. 1. vers. 7. adnotat. 3. numer. 10. lege ibi.

Hilar.

Ad ea verba: *Factus obediens usque ad mortem.*

ADNOTATIO. IIII.

Christum cruci suffixum egregium nobis obedientiæ exemplar esse, dum Summo Patri, & ad nutum, & ad ultimum usque vitæ spiritum obediuit.

BER campus ad Christi obedientiam in exemplum proponendam, & commendandam; nam de hac multis disserunt Patres passim, & interpretes ad hunc locum. Sed ne in eruditione facile parabili nimis immoremur, duo solum in Christi obedientia ex his Pauli verbis persequi, est animus, alterum quam perfectè ueranter in eâ se exerceuerit; alterum quantâ promptitudine, atque alacritate ad Patris nutum se se semper cōposuerit. Et de primo quidem egregie Tertull. lib. 4. cont. Marc. c. 42. his verbis: *O quantum perseuerauerit, etiam trigesimo Psalmo Christum ipsum reddere: vociferatur ad Patrem, ut & moriens ultimâ voce Prophetas adimpleret, hoc dicto, expirauit.* Hæc ille, singillatim ponderanda. *O quantum* (inquit) *perseuerauit.* Quantum? initium recole, & finem expendas. Porro de ipsius in terras aduentu, & primo in hunc mundum ingresso, sic dicebat Sponsa cap. 2. 9. *En iste venit saliens in montibus; transiliens colles; similis est dilectus meus caprea, binnuloque cernuorum;* mitto alia circa hæc verba, hoc solum perquiro, cur caprea potius, quam hædo, aut hirco similis Christus dicatur? Multa à Patribus, & interpretibus dicuntur, & à nobis post modum ad eandem rem alia afferentur, modo crediderim allusum à diuino spiritu ad peculiarem capreae proprietatem, quæ præter omnium animantium naturam, auribus, non naribus spirare dicitur, apud Plin. lib. 8. cap. 5. ut verò quid mysterij id præferat, aperiam, duo obseruo. Alterū humanam vitam in spiritu, seu in spiratione narium computari; sic Genes. 2. 7. cum de vitâ homini à Deo inspirata dicitur, *insufflauit in faciem eius spiraculum vitæ,* Hebræa, pro in faciem, habent, in naves.

I.

Tertull.

Cant. 2. 9.

Plin.

Genes. 2. 7.

Heb. Lect.

Simi-

Iob 27.3.

Similiter Iob. 27. 3. vt vitæ suæ tempus explicaret, eâ vsus est periphrasi, *donec superest halitus in me, & spiritus Dei in naribus meis.* Alterum, quod satis est scitum, iamque à nobis superius dictum, & paulò post iterum, inculcandum est: aures obedientiam designare. Iam ad rem, similem ergo capree, quæ auribus spirat, Christum dici perinde est, ac si dicatur, ipsam non prius vitam, quam obedientiam accepisse, à primoque viuendi instanti obsequentiissimum se exhibuisse Patri; nec non etiam dixeris, idem in Christo esse viuere, ac obedire, æqueque illi caram obedientiam, ac vitam. Facit huc illud, Psal. 39. 11. sub persona Christi in mundum ingredientis:

Psal. 39.31

Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei, ubi ideò Patris præceptum in medio cordis infixum se habere affirmat, vt ostendat ab ipso non secus, ac à corde, quod vitæ principium est, viuendi initium, vitamque ipsam indefinenter haurire. Ecce temporis initium à quo Christus cepit obedire; iam finem considera. *Vociferatur ad Patrem* (inquit Tertullianus) *vt moriens vltima voce prophetias adimpleret,* vt nimirum, vltimum etiam viuendi instans in obedientia consumat, & vt primitus ingrediens in mundum vitæ spiritum obediendo hausit; ita ipsum è vitâ discessurus obediendo emittat. Quò pertinet figurata indidem Vatis locutio. *Sacrificium, & oblationem nolussti, aures autem perfecisti mihi,* pro quâ

Psal. 39.9.

Ad Hebr. 10.5.

Paulus vt sæpius adnotauimus vertit: *corpus autem aptasti mihi,* pulchrè interpretatus Synedochè, qua partem pro toto, aures, nimirum, pro corpore David posuit, vt innuat Christi corpus omnesque ipsius sensus, & membra, totum denique Christum aurium nomine censer, quòd ad obedientiam Patri exhibendam à primo vsque ad vltimum vitæ instans se totum composuerit, & quidquid in se fuerit vni Patris voluntati adimplendæ deputauerit, atque exhibuerit; vt videatur, his verbis, opponere David purissimum obedientiæ Christi sacrificium, legalibus, & materialibus victimis, quæ vno actu perficiebantur cum obediētia Christi perpetuum à primo instanti conceptionis, vsque ad vltimum vitæ sacrificium, omnibus numeris absolutissimum fuerit.

II.

Verum ad præfata Tertulliani verba est adhuc, quod obserues: videlicet, tūc Christū, vt Prophetas adimpleret, magnam illam vocem edidisse, cum præ sanguinis, vitæque ipsius defectu maior difficultas, atque impedimentum, quo minus externam hanc obedientiam actionem, siue obedientiam præstare posset, videbatur insurgere. Sanè, vt ad extremam difficultatem, extremas ipse vires eliceret,

nec qualencumque obedientiæ exercendæ vocem, nisi sublatissimam commodaret, vt multò maius esset robur impedimento. Ad hæc ea in re expende, magnam illam vocem in ipso extremo spiritu à Christo editā, præter naturam rerum, & miraculi plenam exitisse, vt ad ea Matthæi verba cap. 27. 46. obseruat Maldonatus, & ipsemet Centurio apud Marcum adnotasse videtur, dicente Euāgelista cap. 15. 39. *Videns Centurio, qui ex adverso stabat, quia sic clamans expirasset ait: Verè hic homo Filius Dei erat.* Vt vel hinc potissimum appareat quantus obedientiæ amator Christus fuerit, qui tantum abfuit, vt diuinitatis suæ potentiam ad eximendum se ab obedientia Patris aduocaret, vt potius humanis iam destitutus viribus, quibus exactum obedientiæ specimen reddere posset, ad diuinas confugere voluerit, vt perfectissimam Patri obedientiam vndique præstaret.

Maldon.

Mar. 15.39

III.

Sed expirauit ne, cum Christi morte, ipsius obedientia? Minimè; etenim ad nostri institutionem non vsque ad mortem, solum sed ad extremum, vsque iudicii diem, adhuc cum regia ornatus maiestate mundum est iudicaturus, factus obediens esse perhibetur, apud Ioann. 5. 30. eodemmet Domino dicente, *non possum à me ipso facere quidquam, si non audio, iudico.* Vbi merito dixeris. Quæ ergo throni tui, o Domine præeminens illa sublimitas, atque celsitudo, quam inibi paulò antè nobis oboculos proposuisti? Vers. 22. inquit. *Neque enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificent filium?* Sed pergit priori loco Christus, *& iudicium meum iustum est; quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me:* ac si dixerit: imò verò tota iudicii à me exercendi sublimitas, atque gloria in eo cardine versatur, quod ad Patris voluntatem me accomodem, nec obedientiæ amor à meo vnquam animo discedat; ita pene Gregor. Magn. lib. 35. Moral. cap. 10. his verbis. *Si sicut audit iudicat, tunc quoque obedit cum index venit, ne igitur nobis vsque ad præsentis vitæ terminum obedientia laboriosa appareat. Redemptor noster indicat, quia hæc etiam cum index venerit seruat:* Ita Gregorius, vnde sic infert. *Quid ergo mirum, si homo peccator se obedientia in præsentis vitæ breuitate, subiiciat, quādo hæc mediator Dei, & hominum, & cum obediens remunerat, non relinquit.* Iam verò hæc etiam de causa vulnerum suorum cicatrices sibi referuasse, quo obedientiæ monumenta præ oculis habens, ipsis indefinenter oblectaretur, pulchrè affirmat Rupert. in Zachariam, ad illa verba capitis 13. 6. *Quid sunt plage*

Ioan. 5.30.

Greg. Mag.

Zach. 13.6
Rupert.

iste in medio manum tuarum? Ad hunc modum: *O magni miraculum! mirum spectaculum! Praefertim in Domino Dominatore omnium; plagas habere in medio manuum suarum, & dicet, his plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me. Queritis, quid sint plagae istae? Et ego dico vobis, quia testimonia sunt obedientiae, signa voluntatis, & insusceptionis paternae: Sic Rupertus.*

III.

Cyr. Alex.

Iam verò Patris praeceptum, ut pro eius voluntate mortem oppeteret Christum non expectasse, sed ad eius nutum se se confixisse, sic ut in commentario vidimus dicebat Cyrillus: *Cum saluare hominum genus Deus Pater voluerit, neque id creatura aliqua posset efficere, ipse qui voluntatem Patris opportunè nouit filius, huiusmodi dispensationem suscepit, sicque obsequutus Genitori est, ut mortem etiam turpissimam subierit.* Expende illud: *voluntatem Patris opportunè nouit filius.* Quod idem fuit, ac dicere: *is in filio Dei amor, & ardor placendi Patri, & se ad eius nutum conuertendi fuit, ut magnam se opportunitatem nactum existimaret, quod una ex parte Deum saluare humanum genus velle, & ex alia se solum ad tantum opus idoneum, quo Patri rem gratissimam faceret, videret.* Quare dum eius voluntas cordi sibi esset, ad eam explendam quavis in sinuatione, quouis nutu, non minus, quam arctissimis legum, ac praeceptorum vinculis se cōstringi censuit. Quo quidem sensu, dum de modo, quo ex Patris voluntate, & auctoritate filius agit, loquitur Tertullian. lib. aduers. Praxeam, cap. 15. Sic inquit. *Filius ergo visus est semper, & filius conuersatus est semper, & filius operatus est semper ex auctoritate Patris, & voluntate, quia filius nihil à se ipso potest facere, nisi videret Patrem facientem: Pater enim sensu agit, filius verò, qui in Patris sensu est videns perficit, sic omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Hæc Tertullian. Ecce præclarum obedientiae modum, quo Patris voluntatem Christus perfecit, dum in eius sensu (quia verbum est, & sapientia, quæ arcanum Dei perferutatur) illius voluntatem deprehendens, quidquid ipsi gratum nouit summa a lacritate perficit, ad ipsius nutum semper paratus, atque expeditus, factus obediens usque ad mortem.

Tertull.

V.

Rupert.

Hinc merito ad Christum retulit Rupert. lib. 1. in Genes. quod Deus Genes. 2. 2. die septimo requieuisse dicatur, quasi nihil in ipso unquam fuerit, quod ad ipsius voluntatem executioni mandandam, omnesque nutus obseruandos, & perficiendos, summe promptum, atque expeditum non fuerit. Audi illud: *Solus hic est, in quo iustificatio nihil omnino laborauit, aut profectum eius expectando patientiam*

*aliquando habuit: Ad creandos Angelos, & homines sapientia sua impensas contulit, & propter illos saluandos, siue discernendos, misericordiam, & iudicium; hinc & inde magnis impendijs adificauit, ut totus miratur orbis, & vniuersam aedum magnificat curia celestis, sed in isto solo nihil unquam fuit, quod resisteret ei, siue ille in sinu eius pausauit, siue militaturus insinu ipsius naturam nostram carnis induit. Obserua illud: Nihil omnino laborauit. Quid? Laborauit ne alijs in creaturis, ut in Christo signare non laborasse dicatur? Minimè quidem, sed figurata hæc, atque emphaticâ locutione vltus Rupertus monet, adeo promptam, atque expeditam Christi obedientiam semper fuisse, ut Pater ad mandata sua ipsi patefacienda, nec voce quidem opus habuerit, eius ipsius nutus tam accuratissimo visu penetrante, quam promptissimis obsequijs exequente. Qua etiam ratione, ut nem. 1. vidimus Christum cum caprea simul, ac hinnulo, sic conferebat sponsa; Cant. 2. 9. *Similis est dilectus meus caprea, hinnuloque cernorum:* Nimirum, caprea, quod oculis acutissimis sint, Græcè, δόξα δὲς, ab oculorum acie dicuntur: cerui verò in cursu celeritatem nemo est, qui ignoret. Sed & Ambros. cum lib. 3. de Virginibus in mundi huius creatione Patri, dicere, filio facere per accommodationem tribuat, & lib. 1. in Hexam. sic capiat ea Genesis verba. *In principio creauit Deus cælum, & terram; & sit sensus; in hoc principio, id est, in Christo fecit Deus cælum, & terram, quia ipse dixit, & facta sunt: quâ tandem celeritate, & velocitate suum ipse opus absoluerit, sic premit verbum creauit, siue fecit: ad modum pulchre addidit de celeritate conditionis: fecit ne moram in faciendis fuisse existimaretur; & statim: Nemo operantem vidit, sed agnouit operatum, tam velociter, ut neque voluntas operationi præcurreret, nec operatio voluntati.* Unde ad hunc sensum acriter referunt nonnulli illud Isaia 53. 8. de Dei voluntate circa humani generis redemptionem per Christum summâ promptitudine executioni mandata. *Voluntas Domini in manu eius dirigitur.* quæ apud Lxx. sic habentur. *Vult Dominus in manu eius, ac si sensus sit tâta celeritate Christum Patris voluntatem de hominum redemptione perfecisse, ut simulatque Pater voluntatem suam declarabat, ipse in opus continuo prodiret, nec insinuata voluntate Patris tardior esset operatio, sed tunc velle Patris videretur, cum ipse in actionem prodibat.**

Cant. 2. 9.

Ambros.

Isai. 53. 8.

Lxx,

II

VI.

Quare rursus ea ipsius Domini verba apud Dauidem Psalm. 39. 7. *Sacrificium, & oblatio nem nolui, aures autem perfecisti mihi, holocaustum, & pro peccato non postulasti; tunc dixi:*

Psalm. 39. 7

Ecce venio: In hac rem premē, ijs enim tantū nō dixisse videtur, eo ipso quod viderim, nulla tibi sacrificia placere, nullasque obolēdis hominū peccatis victimas satis esse, tūc magnā tibi placendi, obsequendique opportunitatem nactus, dixi, *ecce venio*, victima futurus peccatis hominum expiandis aptissima; sed est aliquid quod obserues illis in verbis: *aures autem perfecisti mihi*, quę in Hebraico fonte leguntur, *fodisti*, siue *perforasti mihi*, ipsique non nihil metaphora subesse videtur, vt perforare aures sit, idem ac aperire, & facere, vt arrectas quis ad audiendum, & obsequendum aures, Hispanē significantius, *yo le abrir las orejas de un palmo*. Vndē Theodoret. quęst. 45. in Exod. illud Exod. 21. 6. *perforabitque aurem eius subulā, & erit ei seruus in seculum*: sic explicat: indicat signum illud, auditus organo appositum, seruū omnem obedientiā prestare debere, quasi dicat Christus, idem fuisse nolle Deum sacrificia externa pro expiatione peccatorum, ac autes ipsi perforare, & maximē attentas, & arrectas reddere, vt mente ad obediendum promptissima per gratum Patri se facturum, si pro hominū salute mortem obiret, cognosceret, & ad eius nutum se statim conuertens diceret: *Ecce venio*, sacrificium peccatis expiandis efficacissimum oblaturus. Habet enim eam vim, atque efficaciam aduerbiū illud, *tunc*: quasi nullus alteri deliberationi locus, nulla perfectissimi obsequij mora intercederet: quin diuinę voluntatis cōiectura pro imperiosissimo pręcepto Christo fuerit. Equidem cum insano, ac procelloso mari exilis, ac imbellis arena, a Deo in terminum pręscripta sit, ipsum eodem horrore, atque tremore quo nos vehementissimū tonitrum perhorrescimus illam pertimescere, sic ad eius obedientiam commendandam pendit Theodoret. in Psalm. 103. *Nam propterea mare undis montium crepidines imitans, continentem nequaquam inundat. Sed quemadmodum nos tonitrum perhorrescimus, sic illud positum terminum timet*: Similiter Ambros. epist. 43. maximā Abrahę in obediendo celeritatem, atque promptitudinem commōstraret, illa Genes. verba cap. 22. 10. *arripuit gladium*, sic acutē premit. *Quam exors natura exerebat gladium, ne mora sacrificium decoloraret*: Id est, ne eximiam obedientię venustatē, atque pulchritudinem tantisper deturparet: at prę Christi obedientia ad primum Dei nutum non secus, ac ad strictissimam legem, & imperium, quod omni tonitru violentius ipsius aures aperiret, se se ad mortē obeūdā strenuissimē cōponentis, quid hæc fuerint? Sed enim quę in Psalm. sequuntur huic etiam instituto valde opportuna; sunt subdit

enim sub personā Christi Vates. In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam. Deus meus volui, & lex tua in medio cordis mei. Vbi dum Patres disquirunt, quod sit illud libri caput, in quo Christi sit obedientia conscripta, frequentior Hieronymi, & aliorum opinio fert, allusum esse ad volumen legis, & singillatim ad priora illa Genes. verba, in principio creauit Deus cælum, & terram. Sic nunc Hieronymus tractans eum locum initio libri traditionum Hebraicarum in Genesim. *Hoc magis secundum sensum, quam secundum verbum translationem de Christo accipi potest, qui tam in ipsa fronte Genesios, quę caput omnium librorum est, quā etiam in principio Ioannis Euangelista, cæli, & terra conditor approbatur, vnde & in Psalterio de se ipso, ait: in capite libri scriptum est de me, id est, in principio Genesios*. Itaille. A quō Basilii etiam, & Ambrosii non eunt. Sed inquis: vndē locus? Vt hic conscriptus sit fore vt Patri suo Christus in morte pro hominum salute obeūda obsequeretur? Multi multa dicunt. Mihi illa succurrit ratio, quod Dei filius cum in mundi huius creatione Patris verbum, & dextera sit, ipse enim (Pater) dixit, & facta sunt (a filio); quia, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: eo ipso ad mundam deperditum restaurandum, opportunissima omnium propitiatio, sanctificatio, & redemptio ex Patris voluntate esset futurus. Nam vt alibi ex D. Thoma 3. p. q. 3. art. 8. ratione reddente, cur secunda potius, quam alia Triadis persona carnem pro nobis susceperit, commodius videro, *artifex performam artis conceptam, qua artificiatum cōdidit, ipsum si collapsū fuerit, restaurat*. Hinc enim fieri exi stimabam, vt in capite libri, id est, in verbis illis, quibus Deus omnia in Christo creasse asseritur, simul etiam inqueretur, omnia quasi necessariā quadam ratione per ipsius mortem fore restauranda, & in pristinum statum restituenda: nimirum, quod ad Patris nutum ita paratus, atque expeditus Christus fuerit, vt Deo mundum opportuniori modo saluare volente, ipse ad mortem subeūdā, quod gratius ipsi erat futurum, tamquam ex lege eaque strictissima iam inde teneri se vellet. Sed id ipsemet Dei filius, atque sapientia testatum reliquisse videtur dū Prouerbior. 8. 29. de se ait. *Quando appendebat fundamenta terrę, cum eo eram cuncta cōponens*: Vbi ex Hebr. propriē verteris, *stabilis firmans*, vt ex primæua rerum conditione ad mundum, post modum labentem firmandum, & proprijs humeris velut columna, & fulcimentū sustinendū, semetipsum, quā summi Patris filius erat, oppignerauerit. Sed de hoc alibi.

Genes. 1. 1.

Hieron.

Basil.
Ambros.Psalm. 148. 5.
Ioann. 1. 3.

S. Thom.

Prou. 8. 29.

Theodor.
Exod. 21. 6.

Theodor.

Ambros.

Gen. 22. 10.

VII.

VIII.

En perfectissimum obsequendi Deo modum, quem Christus Dominus obedientiae exemplar nobis imitandum proposuit: Et verò sic se ad eum ipsius sponsa conformauit, vt cum à coelesti sponso Cant. 4. 5. audiuit. *Vadam ad montem myrrhae, & ad collem thuris,* ipsius potius nutum intuita, quam vocem expectans ad eum etiam locum, & si non dum singillatim vocata, eà alacritate accurrit, vt non prius sponsum, quam ipsam inibi commorantem videris, vt possis dicere.

Tu non inuenta reperta es.

At negabit ipsa vocatam non fuisse, quæ ex sponsi nutu, ad quem illa se se indefinenter fingere consuevit, eius voluntatem deprehenderet. Quod si id rei euentu firmatum videre velis, quid de se ipso Ioannes scripserit, cap. 21. 19. audi, sanè cum retulisset, Dominum vni Petro dixisse: *Sequere me*; subiicit: *conuersus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Iesus sequentem*; at Ioannes, cur etiam sequeris? Quàdo, & tu vocatus es? Quam audisti vocem? Non est opus inquit vocem audire, citius qui diligit Domini nouit voluntatē: ergo Petrus ex voce, Ioannes verò ex visu voluntatem Domini deprehendit, vt executioni mandet, quòd hoc amantis sit proprium acutius ad obediendum intueri. Extat in eodem loco huius cogitationis fulcimentum et enim cum post resurrectionem suam, & Ioanni, & Petro in maris littore Christus apparuisset à Ioanne solo visu, à Petro verò non nisi voce Ioannis excepta cognitus est, sic eim ibi vers. 4. *Stetit Iesus in litore, Dixit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petro. Dominus est, Simon Petrus cum audisset, quia Dominus est, tunicā succinxit se.* Sed quare à Ioane solo visu, à Petro voce agnoscitur Christus? Respondet Chrysologus versans hæc verba serm. 78. *Primus qui diligitur videt, quia semper amoris oculus acutius intuetur, & semper viuacius, qui diligitur sentit, quasi dicat, quod nescio quis.*

Quid non sentit amor? primum vidistis amantes. Quà opinor de causâ galli nomine, qui dormientes excitare consuevit, humanum cor inscripturâ appellatur etenim, vbi Iob 38. 36 dicitur; *quis dedit gallo intelligentiā?* Hebræa, vt testatur Pagninus habent: *Quis dedit cordi intelligentiā?* Et pulchrè quidem gallus, cor dicitur, quia de ipso scitè, inquit, Philo Carpatius in cap. 8. Cant. *Hic est enim primus ille animi affectus, qui cunctis animantibus inferius est à naturâ, qui que omnia docet, ac monet.* Ita ille.

IX.

Facit quidem ad hanc cogitationem monitum illud Regij Vatis, Psalm. 44. 11. *Audi*

filia, & vide; & inclina aurem tuam: Vbi merito ambigas, cur dum Christi sponsam ad perfectam ipsius obedientiam vrget phrasi audiendi, simul addiderit verbum videndi. *Audi* (inquit) & *vide*; neque enim visus in re obedientiae censeris solet, cum hæc in auribus tota sit. Sed facilis est ex supradictis responsio, aliud, scilicet, perfectius obediendi genus esse, quam id quod auribus hauritur, illud nimirum, quod nō tam voce, quā nutu iubentis obseruato, ac deprehenso, oculis ipsis percipitur, dum ad quoduis, siue Domini, siue Prælati signum verus obediens paratus, & expeditus est. Namque (vt iam ex Seneca vidimus) *fertilibus agris non est imperandam*: id quod in Isaia videre fuit, qui Domini voluntatem de eo ad prædicandum Israeliticæ plebi mittendo oculis potius, quā auribus ex illis eiusdem Domini verbis percipiens: *Quem mittam? Et quis ibit nobis?* In medium statim profiliuit, dicens: *Ecce ego mitte me*, non præstolatus expressum eà de re Domini mandatum, sed ei ad nutum solummodo obsecutus. Ita quidem mystici illius Ezechielis cursus mysticæ rotæ oculis plenæ esse dicuntur, Ezechiel. 1. 18. *Osidentes hæc res* (verba sunt Seueri Antiocheni in id loci) *se vigilare.* Sed quam ad rem? Planè, vt nutustum spiritus, etiam sanctorum animalium percipiant, quo se totas ad illos fingant, & accommodet. Subdit ideò textus sacer. *Cumque ambularent animalia, ambulabant pariter, & rotæ iuxta eas; & cum eleuarentur, animalia; eleuabantur simul & rotæ; quocumque ibat spiritus, illuc eunte spiritus, & rotæ pariter eleuabantur sequentes eum cum euntibus ibant, & cum stantibus stabant, & cum eleuatis à terra, pariter eleuabantur, & rotæ sequentes eas, quia spiritus vitæ erat in rotis:* Quasi dicatur ad eorum passum non tracti, non vocati, sed solo sonitu, siue nutu ducti ibant. Iam verò si inquiras, quid rotæ, quid animalia significant? Respondet Venerabilis Galfridus, in allegorijs Goefridi Tylmanni. *Credimus, quod sicut animalia sancta Pastores, sic intelligi possunt rotæ congregationes.* Equidè perfecti viri, Deoque iam vnde quaque dedite, atque deuoti; Iobi, inquam, qui egregios, per tribulationes progressus fecerat, emphatica illa vox fuit: Iob 42. 5. *Auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te:* siue vt Lxx. *Auditu auris audiui te antea; nunc autem oculus meus videt te,* ac si diceret, cū obedientiæ tyro eram, aures ad obsequendū parabam, at modo oculos habere contentus ipsis Domini imperantis voluntatem ex nutu deprehendo.

Applaudit Regius Psaltes Psalm. 118. 131. *inquirens, os meum aperui, & attraxi spiritum,*

Senec.

Ezech. 1. 18. Seuer.

Galfrid.

Iob 42. 5.

X.

Ps. 118. 131

quia

quia mandata tua desiderabam. Vbi inquirat fortè non nemo, quid sit os aperire? Atque spiritum ob ardorem explendi mādāta, attrahere? Dixeris indicari vehemens desiderium excipiendi verba, siue mandata Dei, quasi ipsis potissimū mens alatur, ac proinde affirmare Vatem, non cibum se, aut potum concupiscere, sed Dei spiritum attrahere, atque haurire velle. Addideris etiam ingens id desiderium eo corporis habitu denotari; quo qui maximā siti laborat, & angitur, siue cuiuspiam alterius rei ardenti cupiditate estuat: aperto ore spiritum foruere videtur. Benè quidem hæc dicuntur, sed & hoc amplius innui à Prophetā cenfeo venatorem se diuinæ voluntatis esse, qui eam vndique inuestigaret, occasione siue explendi illam exquireret: videtur enim abdita ibi similitudo, vel à venaticis canibus, vel ab onagris, petita, qui prædam, siue etiam quas depereunt femellas non auribus, oculis vè solum, sed naribus etiam solent deprehendere. Quare cōponas, quæso, hæc verba Dauidis cum illis Ieremiæ 2.24. de plebe Israeliticā summā auaritia idōlolatricæ, ac amatorij leuitatibus dedita: *Onager assuetus in solitudine in desiderio anime sue attraxit ventum amoris sui:* siue vt ex Hebræo legit Pagninus, *ventum occasionis sue*, (quod alibi expendo.) Quod perinde fuit, ac si diceret Prophetā, populum tam prono ad peccandum animo ferri, vt aperto ore libidinum ventum forneret, hoc est, peccandi occasionibus inhiantē ardenti illas studio perquireret. Ecce ergo, quid sibi velit Dauid, cum ait: *Os meum aperui, & attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam.* Est enim illius hic sensus tam ardens ego ō Domine voluntatem tuam omni ex parte adimplere percipio, vt illam omni in re nō secus, ac prædam venaticus canis olfacit, scire ac deprehendere studeam, quò ad nutum ipse me tuum omnino efformem: vnde huc rursus impunè aduoces (nam vt est in Prouerbio, *pulchre dictum, bis, & ter*) quod de perfectissima monachorum obadientiā dicebat Hieronym. in reg. monach. cap. 10. in cōmentario adductus: *Subditi antea conabantur iussa implere, quam forent emissæ, & quibusdā quodammodo indicij nitebantur prophetare de voluntate mandantis.*

XI.

Nec longius ab hoc ire videtur, quod de perfectis obediētibus sub imagine lapidum, qui ac si animati essent, ad fabricam perficiendam spōte aduoluerentur, sic dixit Zacharias cap. 9. 16. *Lapides sancti eleuabuntur super terram eius:* hoc est, interprete inibi Hieronymo in tantum erunt leues, & in sublime nitentes, vt non præstolentur adificantium manus, sed ipsi fessinent imponi super fundamentum Christi: scitè,

non præstolentur adificantium manus: Quod ad ipsorum nutus sese fingentes, & de voluntate mandantis prophetantes, ad ipsam exequendam summā festinatione anhelarent. Sane siij, qui Deo obediētiæ statim deuouerunt, à perfecto hoc obsequendi modo deflexerint, non leuem illis pudorem inijcient Valentis Imperatoris milites in bellici cuiusdam ædificij constructione non aliter, quam inquebat Zachariæ ei optemperantibus, apud Themistium Euphradam orat. 10. his verbis: *Verum Imperator Amphionis musicam, quam in adificandis Thebarum mœnibus ostendit, facile superauit. Diceret sponte lapides ipsos, & lateres aduolui, ac sine Architectis, & Lapidarijs per semetipsum fabricam assurgere. Tanta erat militum obediētia, & difficilissimis in rebus facilitas.* Vt vt id fuerit, erubescat hæc ab Æthnico decantata obediētiæ promptitudo, si cū Baptiste in obediendo celeritate comparetur; nam de ipso, sic apud Lucam 1. 44. ipse Mater: *Exultauit infans in utero meo,* in quæ verba Ambros. lib. de Virginis institutione: *Ad vocem Maria exultabit infantulus obsecutus ante quam genitus.*

Themist.

Luc. 1. 44.

Ambros.

XII.

Nec caret emphasi in hanc rem; non dictū à Christo de suis ouibus oues meæ voces meas audiunt, sed potius, *vocē meam audiūt*, Ioann. 10. 27. quasi vnā tantum illæ voce, non duabus ad Christi mandata exequenda indigeāt. Quod quidē videtur expressisse Paulus ad Titum 3. dum illum singillatim instituit, vt fideles commonefaciat, cuius Prælati vocī, aut dicto obediētes se exhibere, inquiens. *admone illos dicto obedire.* Vnde alibi peculiari emphasi monet, eum qui secus fecerit, sic notandum, cauendumque esse quasi è Christi grege nō sit: ita enim 2. ad Thessalonicens. 3. 14. *Si quis non obedierit verbo nostro per epistolam, hunc notate.* Pendē non dixisse, verbis nostris, sed *verbo nostro*, quod oues Christi, vt primam vocem audiunt obediunt, & iussa exequuntur. Sed enim nec voce nimis contentā Christi discipulis opus esse, sed quemuis potius vocis sonum, aut sibilum illis sufficere, vt ad obsequendum sint paratissimi, sic ipsarum Pastor asseruit Zachariæ 10. 8. *Sibilabo eis, & congregabo eos, quia redemi eos,* quid enim fuerit? *Sibilabo eos*, nisi non pluribus vocibus, imò nec voce, sed leui solum signo ad ducendum, reducendumque gregem utar, ita inibi Stephanus Cantuariensis, in alleg. Gotfridi Tilmāni: *quasi solo sibilo opus sit non predicationis tubā.* Arridet his locus ille Cant. 1. 10. *Muranulas aureas faciemus tibi:* Sed prius ex Bernardo, & Anselmo obserua hoc ornamēti genus non ad collum, vt alij Patres putant, sed ad aures pertinere; deinde ex cōmu-

Ioan. 10. 27.

Ad Tit. 3. 1.

2. Ad Thes. 3. 14.

Zach. 10. 8.

Cant. 1. 10.

ni in-

Jerem. 2. 24.

Pagnin.

Hieron.

Zach. 6. 19.
Hieron.

ni interpretum consensu ideo appellari muræ-
nulas, quod in eis muræ-æ similitudo ori-
extremam caudam infertantis insit, de quo
vide Clement. Alexandr. lib. 2. pædag. cap.
12. Iam nunc, quis obedientiæ modus sit, qui
hac imagine Dei sponis commendetur (est
namque inauris obedientiæ typus, ut ex
Tertull. lib. cõt. Iudæos cõtstat) discite ex Am-
bros. lib. 5. in Hexam. cap. 7. miram muræ-
obedientiam speculante, quæ licet sit in pro-
fundo maris, ad primum tamen viperæ è ter-
ra illam compellantis sibilum festino motu
conuenit. Audi illum. *Vipera nequissimū genus
bestiæ; et super omne, quod serpentini generis est
astutior, ubi coeundi cupiditatem assumpserit,
muræna maritima, notam sibi requirit copulam
vel nouam praparat progressaque ad latus sibilu
testificata presentiam sui ad coniugalem ample-
xum illā euocat. Muræna autē inuitata nō deest
ut venenata serpentis expetitos dūs sua impertit
coniunctionis.* Hæc Ambros. Ergo non aliud
mihi sonant hæc verba, *muræ-nulas aureas fa-
ciemus tibi, ac illa, sibilabo eis, et cōgregabo eos,*
quasi ouibus Christi solo sibilu ad obsequen-
dum opus sit, nō prædicationis tuba. Vbi il-
lud cum Ambrosio præfato loco non reticen-
dum, nullam subditis excusationem cū prōp-
te, ac libenter non obediunt iam relinqui,
quod Prælati seueriores, ac rigidiore sint,
quod enim Ambrosius ad coniuges retulit; id
vnū subditos omnes monēdos esse cēsemus,
sic nāque ille post citata verba. *Quid sibi vult
sermo huiusmodi, nisi ferēdos esse mores coniūgi:
sit licet asper, fallax inconditus, lubricus, temu-
lentus: quid peius veneno, quod in coniuge
muræna non refugit? Vocata non deest, et ser-
pentis lubricum sedula charitate complectitur.*
Sic ille.

Ad ea verba: *Mortem autem
crucis.*

ADNOTATIO V.

Literalis, & Moralis.

*Ideo Christum in cruce mor-
tem obire signatissimè vol-
uisse, ut lethale chirogra-
phum, quod erat contrariū*

*nobis, cruci suæ affigeret,
atque inibi diuina iustitia
pro nostris peccatis vsque
ad vltimum quadrantem
satisfaceret.*

ED iam tandem omnium optimā
rationem, tam Ecclesiæ, quam Pa-
trum auctoritate fulcitam, atque fir-
missimam, sacris arcanis omni modis
congruentem, cur crucis mortem Dominus
elegerit in medium proponamus, quæ quidē
ea est, ut qui in ligno vincebat, in ligno quoque
vinceretur, siue (ut inquit Anselmus lib. 1. cur
Deus homo cap. 3.) ut diabolus, qui per gustū
ligni, (quem suasi) hominem vicerat, ita per pas-
sionem ligni, quam intulit ab homine vinceretur,
Etenim, audis crucifixum (inquit Petrus Chry-
solog. serm. 60. de symbolo.) Et ex mortis ig-
nominia magnitudinem sentias charitatis, mor-
temque, quæ per lignum venit, mortificatam scias
esse per lignū, et credas maiora tibi esse reddita
per crucis arborem, quam perdidisse te per para-
disi arborem suspirabas. Ad quem modū Chry-
sostom. hom. 2. in symbol. tom. 5. dum inquit
rit. *Quare hoc passus?* Sic respondet, ut quia nos
intransgressionem per Adam primum hominem
mortui eramus, in patibulo crucifixi resuscitare
mur. Vnde hom. 16. in Genes. cum de ligno
mortis longius disseruisset, ad vitæ lignum se
cōuertens, inquit. *Age si placet ab hoc ligno ad
lignum crucis sermonem vertamus, et videamus
quæ nam mala illud intulit, et quæ bona istud
conciliauit: lignum illud mortem introduxit, nam
post præuicationem mors intrauit, sed istud
immortalitatem largitus est: illud è paradiso eie-
cit, istud in cælos nos reduxit; illud propter vnā
transgressionem tanti supplicij reum Adam fe-
cit, istud nos plurimis peccatorum sarcinis exo-
nerauit, fiduciamque ad Dominum nobis conces-
sit.* Iam & ipsum Christi cruci suffixi inanuf-
que acerbo cum dolore extendentis habitum
cum in obediēti manu Adæ ad cibum veti-
tum audacter extensū, sic componit August. in
Appendice de diuersis, sermon. 4. Sa-
crarum Christi Domini manuum in ligno cru-
cis extensio. Et reuerenda confixio condemnabat
Adā, et Enæ manus ad interdictum ligni cibum
ingemiscenda sæculi transgressimè porrectas:
pensculatius verò Nazianz. orat. 1. sic ea de
re. Idcirco lignum aduersus lignum, et manus
aduersus manum, illa inquam fortiter extensa
aduersus incontinentem extensam, illa clauis cō-
fixa, atque constricta aduersus remissam, et so-
lutam, ille orbis fines coniungentes aduersus eam

I.

Anselm.

Chrysost.

Chrysost.

Idem.

August.

Nazianz.

Ambros.

Iere. xi. 19.

que Adamum è paradiso exturbavit. Sed hæc dere luculentius Ambrosius præfatione in Psalm. 35. ubi premens illa hostium Christi necem et machinantium verba apud Ierem. 11. 19. *Mittamus lignum in panem eius: sic ait. Pulchrè etiam duo ista iunxerunt. Inijciamus lignum in panem eius. Nesciebant, quid loquerentur Iudæi, & mysterium loquebantur. Paradisum nobis crux reddidit Christi. Hoc est, lignum, quod Adæ Dominus demonstravit, dicens, deligno vitæ, quod esset in medio paradisi, edendum: de ligno autem scientiæ boni, & mali non edendum: Eravit Adam, mandata non tenuit, interdictum gustavit. Per lignum capimus esorire, quia sumus caro accepit alimentum. Ideo Dominus in Christo carnem iunxit, & lignum, ut fames antiqua cessaret, vitæ gratia redderetur. Beatum lignum Domini, quod omnium peccata crucifixit. Beata caro Domini, quæ victum omnibus ministravit. Sic Ambros. Verum hæc penicillatius tractare, atque elucidare oportet. Atque id ut præstem, Paulus mihi de more ductor, atque adiutor aderit.*

II.

Et quidem quod mille scriptores innumeras voluminum paginas opplentes, vix delibare, delineareve potuissent; quid videlicet mali, & quonammodo humanum genus per peccatum incurrerit, quidque subinde boni Christus nobis attulerit, quot pro nobis mala fuerit perpeffus, illataque nobis à nobismet ipsis damna ad rigidam iustitiæ trutinam refarcierit, atque Deum nobis maximè insensum reconciliauerit; paucis his verbis ipse absolutissimè docuit, nobisque ob oculos iecit, ad Colof. 2. 14. *Delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci, & expolians principatus, & potestates iraduxit confidenter, palam triumphans eos in semetipso. Sed verba tam præclara, quam difficilia accuratè expositione fructuosa opinor, atque iucunda lectori reddentur: & de illis quidem sic Paulinum monebat Augustin. epist. 59. quæst. 7. Obscura esse dixisti, neque ego adhuc sine caligine intelligo: nec immerito quidem, cum varia ipsorum, & lectio, & explicatio sit: Sanè tota difficultas in eo cardine versatur, ut chirographum decreti, ad amissim explicetur; nam cum chirographum propriè sit, scriptum manu propriâ: ut & Græci vocabuli ethymon, & Latinorum usus manifestè ostendunt; (sic enim dixit Cicero. 2. in Anton. Quo me teste convinces? an chirographo? at litera sunt librarij manus: & indidem: Cuius domus quæstuosissima est falsorum*

chirographorum officina: & disertissimè Satyroglyphus, Satyr. 13.

Vana superuacui dicunt chirographa ligni

Arguit ipsorum quos litera.

Vndè apud Iureconsultos signatè dicitur debitor chirographarius, ut in leg. si ut certo. §. item denique. D. commodati, his verbis: *si tibi meum codicem commodaveris, & in eo chirographarium debitorem tuum cauere iusseris*) non bene hæere, aptarivè videtur voci, decreti: est namque decretum, Regis statutum, editum, sententia, siue iudicis cum causæ cognitione deliberatio. Ita Deuteron. 17. 12. *Qui superbierit, nolens obedire sacerdotis iussu, & decreto iudicis morietur.* Et Daniel. 3. 10. *Tu Rex posuisti decretum: Similiter lib. 2. Machab. 6. 8. Decretum exiit in proximas gentium civitates, ut pari modo, & ipsi adversus Indæos agerent, &c. signatissimè verò 1. Esdræ 6. 11 sub persona Darij Regis: Ame positum est decretum, ut omnis homo, qui hanc mutaverit inscriptionem, tollatur lignum de domo ipsius, & erigatur, & configatur in eo. Et post nonnulla: Ego Darius statui decretum, quod studiose impleri volo: nec minus ad rem dixit Plinius Iunior: De creta, quibus damnati erant, præferebantur. Vndè quidem videris chirographum nobis contrariū, hoc est, cautionem manu nostra scriptam haud faciliè cum decreto construi: quæ enim iudicis in me decretum, siue statutum, ipsamet mei manu dicatur conscriptum? aut quæ measyngrapha, Principis statutum esse possit?*

Ergo ut bene observat Iustinianus ad id loci ex Græco fonte pro decreti: legendum est decretis, siue, in decretis: est enim Geacè, τοῖς δόγμασιν, atque ita diserte legerunt Origenes hom. 13. in Genes. & Ambr. ibi: *Chirographū in decretis, nec aliter Hilar. lib. 9. de Trinit. Chirographū in sententijs. Ex qua sane observatione, sic chirographū cū decreto conciliare, atque explicare commode valeas, ut decretum fuerit illa Dei sententia, mortis minas in primum hominem, & in omnes eius posteros intorquens: De ligno scientiæ boni, & mali ne comedas: in quocumque enim die comederis, ex eo morte morieris: Genes. 2. 17. quæ quidem ex se non aliud supplicium, damnumque homini afferebat, nisi quod ipsemet homo relictus in manu consilij sui, propriæ necis artifex, atque suæ damnationis auctor sibi met per transgressionem vellet inferre: sic namque verissimè dixit Salomon Sapient. 1. 13. & 16. Deus mortem non fecit, nec letatur in perditione iniquorum, impij autē manibus, & verbis accerserunt illā. Chirophū verò delibata hominis transgressio, quā sponte suā*

Inuenal.

Li. si ut certo. D. como dati.

Deut. 17. 12. Dan. 3. 10. 2. Mach. 6. 8.

1. Esdræ 6. 11.

Plinius.

III.
Iustinian.

Leet. Gra. Origen. Ambros. Hilar.

Gen. 2. 17.

Sap. 1. 13. & 16.

Ad Colof.

2. 14.

August.

Cicero.

ipse damnat, & morti addicit, eo modo quo Imperator ille dicebat in leg. 2. C. de fideicommiss. libert. Tu te pena subdisti: Sanè ac si homo in ipso met Dei decreto, cōminatoriāque, siue conditionali mortis, in quocumque die comederis, morieris, sententiā nō secus, ac debitor chirographarius propriā aduersus se manu conscribat; velle illi se pœnæ subiacere. En chirographum decreti, hoc est, chirographum hominis manu in decreto Dei, tamquam in creditoris codice conscriptum, quo mortis reum esse profitens ipse se damnat: nec alio sanè modo id Ecclesiasticus exprehsit, inquit, cap. 15. 14. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu cōsilijs suis; adiecit mandata, & precepta sua, si volueris mandata seruare, conseruabunt te, & in perpetuum fidem placitam seruare: Apposuit tibi aquam, & ignem, ad quod volueris porrigere manum tuam: Ante hominem vita, & mors, bonum, & malum, quod placuerit ei, dabitur illi: Placuit ergo ipsi mors, porrexitque ad illam manum suam, mortis chirographum propriā manu conscribens, & municens. Iam huic sententiæ, sic expositæ mirificè concinunt Patrum verba, sic namque in primis Chrysost. hom. 1. ad Neophyt. tom. 5. Venit Christus, & inuenit nostrum paternum chirographum, quod conscripsit Adam; ille initium induxit debiti, nos sœnus auximus posterioribus peccatis: ibi maledictio fuit, & peccatum, & mors legisque condēnatio. Hæc Chrysost. Quæ sic penitus explicat Origenes hom. 13. in Genesim. Peccati litteras nos scribimus: audi Apostolum dicentem. Delens, inquit, quod aduersus nos erat chirographum in decretis, quod erat contrarium nobis, tulit illud de medio affigens illud cruci suæ: Istud quidem quod dicit chirographum peccatorum nostrorum cautio fuit, unusquisque etenim nostrum in his, quæ delinquit efficitur debitor, & peccati sui litteras scribit. Similiter loquuntur Theodoret. & Ambrosius ibi, & August. lib. 1. cont. Iul. & lib. 2. de peccat. merit. cap. 30. Basilus in cap. 10. Isaie; luculenter verò chirographi imaginem elucidant Cyprianus, & Ephrem verbis nō omittendis; sic namque prior in symbolo, num. vltim. §. 12. Hinc aduersus nos peccatorum chirographa scripta sunt, quia ut Propheta dicit, peccatis nostris venundati sumus. Pretium namque animæ suæ unusquisque consequitur cum concupiscentia satisfecerit: Ephrem verò in confession. & sui ipsius reprehensione, tom. 2. peccatoris personam, quæ sanctissimo viro non apte quidē quadrabat induens, hæc omnia sic diffundit: Ab ere alieno animam liberare contendo, sed debiti me impedit magri iudo. Pessimus fenerator est diabolus, non enim debitum repetit, liberaliter

mutuo dat, nec vult unquam recuperare; nullum aliud sœnus præter vnā seruitutem deposuit, suppeditat abundanter ea, quibus cupiditates nostræ magis augentur, nec debitum exigit: cupio ego, quæ debeo reddere, at ille debitum aliud addit, atque auget. Quando autem ipsum, ut accipiat cogo, maiora suggerit, ut ex eius pecunijs videar ipsi sœnus persolvere. Debita aduersum me renouat, quoniam nouis cupiditatibus priores interrumpit, cum vetera me persoluisse debita existimo, nouis me iterum cupiditatum chirographis obstringit. Vide me debiti continuatione adduci, ut lubens in peccatis persistam, nonāsq̃ mihi cupiditates iniecit. Veterum cupiditatum, ut obliuiscar curat, ne illas confitear, & ut ad nouas, tanquam minime obfuturas accedam, suadet. Nouis igitur cupiditatibus, acquiesco, ac vaco, ac temere priores obliuioni mando, cum ingrauentibus paciscor, atque conuenio, & debitorum me rursum constituo. Ad illas tanquam familiares accedo, & fœnerantes mihi rursum inueniuntur, ut Domini, dum vero ab eis liberari cupio, per eas veluti seruus multis venalis efficior. Cum earum praeidere vincula conor alijs mox catenis detineor, & dum à bello passionum recedere studeo, per progressionem, atque largitionem, quasi æconomus ipsarum inuenior. O improbum igitur Draconis dominium, quoniam seruicem imperat. Hæc ex Ephrem, omnia huic instituto per opportuna.

En chirographum in decretis, quo homo à se ipso conuictus, & damnatus, æternis pœnis, atque supplicijs omnino maneret; obnoxius nisi crucem Dominus subire, & ineffabili pietate, & charitate chirographum illi affigere voluisset. Sed quid est (inquit) cruci chirographum affigere? Aperiam si quid debitor hic chirographarius immenso æris alieni pondere pressus, cum soluendo nō esset, Deo humiliter, atque submissè Deo suggererat, prius dixero: Sic enim Regius Vates Psalm. 6. 4. Et tu Domine usque quo? Conuertere Domine: ac si diceret, inquit Chrysolog. ferm. 45. Quousque pateris? Quousque dissimulas? Quousque non subuenis? Quousque dissipari opus tuū deleri imaginem tuam, tuam tibi creaturam deleri permittis? Vbi est Christus tuus toties nuntiatus? Veniat, veniat, ut carnem reparet, in nouam animam, ipsam naturam in cœlestem commutes substantiam. Sed pergit, atque illud, conuertere Domine? Sic capit ut perinde sit, ac si à Deo Psalteris exposcat, ut humanis culpis debitam pœnā ipse subeat; sic enim ille. Hoc autem petere Prophetam sequens sermo demonstrat conuertere Dñe: Homo Deo; reus iudici; additus sic loquitur cognitori: cōuertere Domine: Homo peccat, & Deus cōuertitur? Ita fratres,

III.

Psalm. 6. 4.
Chrysost.

quia

Isai. 53. 4. quia iuxta Prophetam (Isai. 53. 4. iuxta Lxx.)
 iste peccata nostra portat, & pro nobis dolet: &
 Beatus Ioannes, Ecce Agnus Dei: ecce qui tol-
 lit peccatum mundi. Ioann. 1. 29. *Suscipit pec-*
catum, ut peccatum tolleretur, non haberet. Con-
 uertere Domine: Vnde? ubi? De Deo in homi-
 nem: de Domino in seruum. Hactenus Chryso-
 log. Nec minus perspicue alibi idem Vates,
 inquit: *Suscipe seruum tuum in bonum, non ca-*
lumnietur me superbi. Psalm. 118. 122. ubi
 Hieron. Hieronym. pro ijs verbis reponit; *sponde pro*
seruo tuo in bonum: Et versu 116. *Suscipe me*
secundum eloquium tuum, & viam, & non cō-
fundas me ab expectatione meā, pro quibus ex
 Hieron. Hebræo Hieronym. *Sponde pro me, & vi-*
uam: ut dixerit Vates, nisi pro me fideiuf-
 feris, peribo; fideiube ergo Domine, & vi-
 uam. Expressit id quidem hanc sponsonem
 siue fideiussionem enucleatius edisserens
 bonus ille etiam Rex Ezechias, qui dum mor-
 ti addictus, generis humani typum, & imagi-
 nem ad viuum gerebat, ad Dei verbum, at-
 que sapientiam, cuius manu conditus fuerat,
 ut extremē indigenti opem ferret, sic clama-
 bat Isai. 38. 14. *Domine vim patior, responde*
pro me: ubi lectio Tigurina: *Fideiube pro me:*
 Similiter Montanus, Forerius, Agellius, &
 quotquot Hebræicē sapiunt: *Sponde pro me:*
 (nec aliud significat verbum, respondeo,
 quod apposuit Vulgatus; solet enim ab ijs
 etiam, qui latinissimi videri volunt, pro
 spondeo, nouo illi addito acumine, atque ener-
 gia, ut idem sit, ac efficaciter, & iterum, atque
 iterum fideiubeo, sumi, quo sensu Horat. lib.
 1. epist. 17.
Quo responfore, & quo causa teste tenemur.)
 Quare is indubitatus ex Bernardo in Cant.
 Ezech. S. Thomā, Dionysio, Hugone, Agel-
 lio, Gaspare Sanchez, & alijs interpretibus,
 Ezechias sensus est, ut Dei Filium in vadem,
 ac fideiuflorem humani generis, qui nimi-
 rum pro ipso cruci, ac mortise obijciat; obni-
 xē accersat: sic enim Agellius: *Sponsonem eam*
inducat, quā Dei filius, cum se vadē obtulisset, ac
mortis pro nobis obiecisset, nos à morte liberauit.
 Sed pergit Bernardus, & hæc verba, cum ijs,
 quæ manibus habemus, *delens chirographum,*
 &c. sub eodem sensu sic componit: *Responde*
pro me, affigens peccata crucis: & sanguine tuo
delens. Et verò suimet ipse Ezechias germanus
 & accuratus interpret est, post modum sub-
 dens: *Tu verdē eruisi animam meam, ut non pe-*
rires. Sed quomodo? *Proieci post tergum tuū*
omnia peccata mea, hoc est, peccatorum nostro-
rum sarcinas, atque onera proprijs humeris
sustinens, & baiulans: etenim langores nostros
ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, Isai.
 53. 4.

Vidisti quid miser hic debitor, cū soluen-
 do nō esset, nec hominē haberet, qui pro ipso
 fideiussor existeret, à Dei filio postularēt;
 ergo & hinc, quid iam fuerit Christū chiro-
 graphum decreti delere, dum illud cruci suæ
 affixit, simul nosti. Sed enim, tam ut hæc lo-
 cutio vnde quaque subsistat, & absolutissima
 Apostoli sapientia, ac eruditio appareat, quā
 ut peculiaris causa, ob quam Christus signan-
 ter crucem subiuit, innotescat; quid Paulus
 ante oculos habuerit, siue ad quem morem
 alluserit cum hæc scripsit, discere ex Senecæ ver-
 bis lib. 4. de beneficijs, cap. 11. hunc locum
 mirificē illustratibus; dum enim scitē ipse ibi
 contenderet, ad eō liberaliter, nec alicuius vti-
 litatis obtentu beneficia danda esse, ut sæ-
 pius cum damno, ac periculo conferri oporteat;
 hæc alibi à me adducta subiecisset: *Sic*
latronibus circumuentum defendo, ut tuto tran-
sire permittatur, reum gratiā laborantem tueor,
& hominum potentium factionem in me conuer-
te, quas illi detraxero sordes sub accusatoribus
isidem fortasse sumpturus: sic statim pergit: *cū*
abire in partem alteram possim, & securus spo-
latare aliena certamina, spondeo pro iudicato, &
suspensum amici bonis libellum de iicio, credito-
ribus eius me obligaturus, ut possim seruare pro-
scriptum, ipse proscriptiois periculum adeo. Op-
 portunissimē ad hanc rem illud: *Spondeo pro*
iudicato, & suspensum amici bonis libellum de-
iicio creditoribus eius me obligaturus, id enim
omnino in Paulo est: Delens quod aduersus nos
erat chirographum decreti: affigens illud cruci
sua, non enim sic deleuit quasi liberalitate er-
ga peccatum usus fuerit, sed ut in se ipsum de-
bitam peccatis pœnam transferens diuinæ
iustitiæ omnimodo satisfecerit, suscepit, enim
ipse peccatum (inquit Chrysologus, serm. 29.)
Ne perderet peccatores, in se sententiam suam in-
dex rectoris, ut amasse se peccatores proderet, ma-
gis soluendo debitum, quam donando. Sed id sic
 disertissimē expressit Isaias, cap. 53. 12. *Et*
ipse peccata multorum tulit; Hebræum enim
 verbum, *Iasaa*, propriē significat, sustinere, &
 in se transferre, vnde sensus est, ipsum pecca-
 tis nostris debitam pœnam ad se transtulisse
 affigens cruci suæ chirographum decreti. Ete-
 nim (ut verba Athanasij usurpem, serm. de
 Cruce, & Passione:) *Cum videret malitiam*
intolerabilem esse, neque humanum genus mor-
ti ulterius resistere, neque supplicium suorum de-
lictorum luere posse, miseratus nostram imbecili-
tatem, eam ipsam induit, ipse enim ut Propheta
ait infirmitates nostras sustinuit, & langores ba-
iulauit, misertusque nostræ mortis, ea ipsa circū-
amictus est. Conspicatusque quam non soluendo
esset ad luendam pœnam, illam ip-
sam pœnam in se transtulit. Christus enim

factus est pro nobis piaculum, & ita humanitate nostra indutus, & circum vestitus se se obtulit Patri, ut ipse pœnam sustinens hominem à pœna liberum faceret. Hæc Athanasius; illam ipsam pœnam (inquit) in se transtulit: hoc est suspensum nostris vitæ, animæque bonis libellum cruci suæ affigens, ut in ipsâ humanis peccatis debitam pœnam sustineret.

VI.

1. Pet. 2. 24

Vndè quidem omnino ad hanc rem Petrus, epist. 1. cap. 2. 24. *Qui peccata nostra ipse perulit in corpore suo super lignum; vbi non tam videtur hystoricus sermo esse de ipsamet Christi Passione, & morte (quamuis sensus eodem recidat) quam arcana locutio de inaspectabili actione, quâ peccata nostra ad crucem Christus sustulit, ut ipsâ illi affigeret. Ita quidem videntur accepisse hunc locum lectio Syriaca, & Athanasius: hic enim orat. 4. contr. Arrian. sic eum refert: Efferens peccata nostra in crucem una cum corpore suo: Syriacus verò: Et baulavit omnia peccata nostra, eaque sustulit in corpore suo ad crucem: Sanè, ut in corpore suo eorum omnium pœnas adeò singillatim dependeret; ac si hæc æris alieni obligatio ad eum omnino pertineret. Quare Paulus ad Roman. 8. 3. notanter in hanc sententiam dixit: Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum. Quæ verba sic optimè legit, atque explicat lectio Syriaca: Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati propter peccatum, ut reum perageret peccatum in carne ipsius: Bellissimè; ac si dixerit Paulus cum Isaiâ, cap. 53. 6. Omnes nos quasi oues errauimus unusquisque in viam suam declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostrum: nimirum, ut reum perageret peccatum in carne ipsius; hoc est, in eius corpore omnium hominum peccata debitis pœnis, atque supplicijs afficeret: sic enim ex Hebræo reddidit hæc verba Pagninus: Et Dominus peruenire fecit ad eum pœnam omnium nostrum. Quo sensu capio, quæ Leo Pontifex premens illud, Ioann. 12. 32. Si exaltatus fuero à terrâ, omnia traham ad me ipsum, hunc in modum dicebat: Cum exaltatus fuero à terrâ omnia ad me traham, id est, totam causam humani generis agam, & olim perditam in integrum renouabo naturam: Quid enim fuerit totam humani generis causam in cruce Christum agere, nisi quò reum gratia laborantem (ut dicebat Seneca) tueretur, reū peragere peccatum in carne suâ?*

VII.

Eccè omnium peccatorum chi rographa, siue libellos olim hominis ædibus suspensos, cruci iam affixos; Christumque ut possit ser-

uare proscriptum, proscriptionis periculum subeuntem, necnon summum Patrem, quid quid pœnarum à nobis contaminatissimis peccatoribus exigere debuit, ab innocentissimo filio exigentem. Hinc quidem Christo sub ictu flagellorum iam iam posito, siue cruci prope modum affigendo iure accommodes illa Prouerb. verba, cap. 20. 16. *Tolle vestimentum eius, qui fideiussor extitit alieni, & pro extraneis aufer pignus ab eo.* siue ut Lxx. legunt: & pro extranea oppignorauit se, quasi ea summus Pater, ut iustitiæ vindex peccatorum solutionem exigens, & fideiussorem appellans dixerit. Et verò, ut id non tam de externis vestibus, quam de ipsamet cute, & pelle corporis tot verberibus, atque ictibus disruptâ debeat intelligi, adhuc, nō sine emphasi, de ipsiſetia vestimentis inter milites in quatuor partes distributis, bene accipias. Nam de ijs, sic inquit Athanasius in Euangelium de Passione, & cruce Domini: *Carnifices cetera diuiserunt vestimenta in quatuor partes, ut significaretur quæ driparito orbi inferuire, quidquid Christi est, ac si dixerit: Christum sua etiam vestimenta pro ære alieno à quatuor mundi partibus contracto numerasse, siue tam exactè à diuina iustitia Christum, ut hominis fideiussorem appellatum, ut in ipsiſmet vestibus interpellatio fieret. Nec id adeò mirandum cum ipsammet vitam, & sanguinem, bonus sponsor pro nostris debitis appenderit. Quò benè referas illud Isai. 53. 7. Oblatus est, quia ipse voluit: si tamen obserues Hebræum verbum, *nogas*, pro quo noster posuit *oblatus est*, quod omnino significat; exigere, & repetere cum afflictione, & molestiâ, ut Isai. 58. 3. Omnes debitores vestros repetitis: vndè ab hoc verbo deducitur vox, *noges*, id est, *exactor*: ut Exod. 5. 6. *Præcepit ergo in die illâ præfectis operum, & exactoribus populi: Ideo hunc locum, sic transtulit Pagninus: Oppressus est, & afflictus: Similiter lect. Tigrin. Multatus est, & afflictus: (quo modo hæc à Vulgato non dissonent, appositè ostendit Gasp. Sanchez) ut de Christo, tamquam de fideiussore à quo æs alienum à debitore contractum seuerè exigatur, sermo sit. Qui quidem sensus (eodem P. Sanchez bene obseruante) antecedentibus Vatis verbis, vers. 5. *disciplina pacis nostræ super eum, omnino subest: etenim Hebræa vox pro quâ Vulgatus legit, pacis, est Salom, quæ etiam significat retributionem, ut Psalm. 54. 23. Extendit manum suam in retribuendo. Et Psalm. 68. 28. In laqueum, & in retributionem: vtrouique enim est, Salom: ac si dicat Propheta, quæcūque supplicia, & pœnas, quas nos retri-***

Prou. 20. 16

Lxx.

Athanas.

Isai. 53. 7.

Isai. 58. 3.

Exod. 5. 6.

Pagnin.

Lect. Tigrin.

Gasp. Sanch.

P. Sanch.

Isai. 53. 5.

Psalm. 54. 23

Psalm. 68. 28

buere, ac rependere debuimus pro peccatis nostris, ab eo diuina iustitia exegit, atque ipse omnia nostra chirographa cum puluisculo exsoluit: sed quid alienis vocibus fuerit opus, cum his ipse clamet. *Quæ non rapui, tunc exsoluebam*, Psalm. 68. 5. vide, ut eas explicent Hilarius, & Augustinus. necnon Didymus, qui hæc verba cum chirographo decreti, de quo Paulus, opportunè componit.

VIII. Quare rursus signatissimè Isaias de Christo Passionem, crucemque subeunte, præfatio cap. 53. 4. dicebat: *Verè langores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit*: pro quibus Lxx. eodem sensu, pulchratamen temporis diuersitate reponunt. *Iste peccata nostra portat, & pro nobis dolet*: sed prius obserua pro positionem, pro, de qua sæpius monuimus, habere vim substituendi vnum pro altero, ut Christum dolere pro nobis sit, eosmet dolores sustinere, quos nos perferre debebamus.

Vndè post citata verba Nazianz. in Apolog. *Idcirco lignum aduersus lignum, & manus aduersus manus*; illa inquit fortiter extensa aduersus incontinentem extensam, illa clauis confixa, atque constricta aduersus remissam, & solutam: subiicit: *idcirco seblimitas aduersus lapsum, fel aduersus gustum, & spinea corona aduersus prauum imperium, & mors aduersus mortem*; ac si diceret: debebantur nobis optimo merito ob prauas nostras dulcedines, & vanissimas pompas fel, spinæ, verbera; potissimum verò ob iniurias Deo illatas morte, eaque æternâ afficiendi eramus; idcirco noster fidei uisitor, fel, spinas, & mortem subiit. Iam preme verbum præsentis temporis, quod apposuere Lxx. peccata nostra portat, & pro nobis dolet. Quod quidem, quamuis modò ad dolorem, qui præsens ad sit, referri nequeat, cū Christus summè sit gloriosus, atque impatiibilis; at enim verò de præsentibus culpis, siue de peccatis, quæ modo perpetramus, pro quibus tam signatè tunc, ac sic illis modò præsens esset, dolebat, dubio procul capiendum est. Vndè emphasim habent huic rei opportunitam impia illa immanissimorum satellitū colaphizantium Christum verba: *Prophetiza*

Christe quis est qui te percussit. Matth. 26. 68. ut enim ijs, qui Dominum corā, & in præsentia percutiebant, prophetica respōsa, quæ rē eminens contemplantur, non quadrabant, ita nobis, atque ijs omnibus, qui erant futuri pro quibus singillatim Christus dolebat, eorumque iniquitates portabat, apprime conueniunt. Quare opportunè Drogo de Dominica Passion. Sacram. *In domo ergo Principis sacerdotū, velatā facie colaphizatur Christus, quia in domo conscientia, cecata mente colaphizatur Christianus. Quod enim Christus in publico,*

ego patior in occulto; quod ille foris à ministris Caiaphæ, ego intus à negotijs Satana: quia super dorsum meum fabricauerunt peccatores: faciem mihi velauerunt, faciem meam in terrā deflexerunt, & dorsum in eadem suam fecerunt, & super dorsum meum fabricauerunt peccatores. Quo in loco Bernardi vox insonat serm. 3. in Natali Domini. *Agnosce o homo, quam grauissimā vulnera, pro quibus necesse est, Dominum Christum vulnerari; si hæc non fuissent ad mortem, & mortem sempiternam, nunquam pro eorum remedio Dei filius moreretur.* Sic Bernard.

IX. Quò aprè in sensu saltem spiritali referas maestissima Ieremiæ verba Threnor. 1. 12. *O vos omnes qui transitis per viam, attendite, & videte, si est dolor sicut dolor meus: ubi pro: O vos, ex Hebræo Pagninus: Non sit vobis graue: Caldaus: Adiuvo vos: Agellius ex Græco: Si ad vos: pergunt Lxx. Conuertere vos, & videte, si est dolor iuxta dolorem meum, qui factus est: perinde enim est, ac si sub Christi cruci suffixi personā dicat Vates: utinam animaduertatis, & attentius in meo dolore dolorem vestrum consideretis, atque ex his vulneribus, & supplicijs, quæ perfero, interiora vestra vulnera, meritasque illis pœnas deprehendatis: Ita præfatio loco Venerabil. Drogo. *Attendite dolorem meum, ut in dolore meo videatis dolorem vestrum, dolor meus imago vestri doloris est. Quod attenditis in corpore meo, attendite, & vos, si similis dolor non est in corde vestro, transitis à vobis ad me, transite à me in vos, & videte, si similis dolor in vobis sit sicut dolor meus.* Nolite flere super me, sed super vos ipsas flete filiæ Ierusalem. Nam ille dolor, quem transitis, & non attenditis, magis est flendus, quam dolor meus, propter scelus enim vestrum percussus sum: Et post nonnulla: *Fecisti ergo de corpore tuo speculum anime meae, &c. Dedisti corpus tuum percutientibus, & genas tuas vellentibus, faciem tuam non auertisti à conspuentibus in te, ut alapas tue alapas meas remoueant, & flagella flagellis expientur, & opprobria exprobrantium, quæ ceciderunt super te auferant à me opprobrium sempiternum.* Ita ille. Porro si per crucis viam transis, nec transis, sed attendis, videas, & mireris Dei filium, adeò desertum. atque derelictum, ut ad Patrem clamaret: *Deus Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Matth. 27. 48. Latronem verò, qui ab omni non modo fauore, & solatio, verum etiam solatij spe derelictus esse meruerat, hilarem, atque triumphantem, coelesteque regnum in manibus habentem, Lucæ cap. 23. num. 43. Quod si*

Bernard.

IX. Thren. 1. 12

Pagnin. Caldaus. Agellius. Lxx.

Drogo

Mat. 27. 48

Luc. 23. 43.

de corpore tuo speculum anime meae. Sanè latronis causam, atque personam, cuius chirographum cruci affixerat, agebat in cruce Dei filius, atque ideo optima ratione, & ipse derelictus, & latro qui Christi liuore sanabatur, hilaris, & exultans inducitur: ita Cyprian. *serm. de coena Domini ad finem. Ipse Dominus noster derelictorum personam gerens in cruce, se queritur derelictum, & ne desperarent etiam in ultimis constituti, festinans adiutorium illico adest, & re in arcto posita non differt beneficium, sed repente indulgentiae celeris documentum eiusdem statuit, & exemplum, latroni inquit. Hodie mecum eris in paradiso.* Hæc Cyprian.

X.

Hinc ab Ecclesiâ, & Patribus, Christi crux, cui peccatorum nostrorum chirographa interioribus oculis affixa cernuntur, ut hinc debita nobis supplicia, illinc Christi dolores, & poenae librentur, & quasi in trutina suspendantur, pulchrè statèra dicitur. Quam cogitationem sic belle expresit citato loco Drogo. *Nesciebam contumelias, & terrores, & colaphizantem me incessanter Satanam, nisi viderem artem medicinae tuae, similia similibus curantem, & appendentem in statèra hinc calamitatem tuam, illinc iniquitatem meam.* Nec aliter sanctissimus noster Ildephonsus, *serm. 1. de Assumpt. Virgin. Qui cuncta quasi statèra suspendat tenet, cuius statèra suspenditur.* Sed luculentius Bernard. *hom. 3. de duobus discip. euntibus in Emaus ad finem operum: Crux Christi est statèra corporis, quam desiderabat, qui dicebat. Utinam appenderentur peccata mea, & calamitas, quam patior in statèra.* Iob 6. 2. *Crux facta est statèra corporis Christi, quod est Ecclesia: cum enim ipse crucifigeretur, appensa sunt cum ipso peccata, quae commissimus, calamitas, quam incurrimus: ipse erat innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior cœlis conuersatio eius, & quoniam tantus, ac talis tam indigna in cruce dignatus est pati, caput præponderare calamitas, & peccata lenigari.* Vnde quidem, vel ante Christi mortem turbatos, & tremantes dæmones, per sacerdotum & scribarum linguas ad Christum, ut de cruce descenderet. Matth. 27. 42. clamasse, sic considerat ad ea Matthæi verba Hieronymus: *Sed & hoc videntur mihi dæmones immittere: statim enim ut crucifixus est Dominus, senserunt virtutem crucis, & intellexerunt fractas vires suas esse, & hoc agunt, ut de cruce descendat, sed Dominus sciens aduersariorum insidias, permanet in patibulo, ut diabolum destruat.* Nimirum, ut dum adhuc cum erectus in cruce Dominus staret, cæperat præponderare calamitas, tandem inclinato, per mortem, capite, tantum ipsius Pasionis, atque mortis lanx propenderet, ut omnia totius mundi peccata, ipsique debi-

ta supplicia deprimeret: sed à Bernardo indidem, id sic subtiliter meditante accipe. Cum adhuc tamen in cruce erectus staret; vacillare videbatur statèra, nec plenè cognoscebatur quâ cadere deberet, cum inclinato capite emisit spiritum, tunc calamitas præponderando cadens, quasi arena maris hac grauior apparuit, gentes quasi momētum statèrae reputate sunt, nam in statèra ceciderunt, qui partes aduersa damnationis nostrae chirographum amiserunt: Sed quare? Sanè, quia diuinæ iustitiæ ad vltimum vsque quadrantem noster fideiussor satisfecit; quid quid illa poenarum à nobis erat exactura in se ipsum ille transferēs; atque ideo crucis suae clauis confixum chirographum scindens, ac dirumpens. Ita ad hæc verba ad Colof. Chrysostom. *hom. 7. Vides quantum posuerit studium, ut deleteretur chirographum? Vt pote eramus omnes obnoxii peccato, & poenæ. Ipse penitus soluit, & peccatum, & poenam. Punitus autem fuit in cruce. Illic ergo ipsum affixit, tamquam qui haberet potestatem ipsum dirumpi: Nec aliter certè, quâ diruptus ipse, atque discissus dirupit chirographum; fuere liquidem Christi plagæ, atque rupturæ lineamenta illa, quibus pius Samaritanus miseri illius, qui in latrones inciderat vulnera alligauit, & fouit, Lucæ 10. 34. id sic considerante præfato loco Drogo: *Hæc sunt lineamenta mundissima carnis tue, quibus vulnera mea alligasti, o samaritane misericors, ut imponeres me super iumentum tuum, & perduceres in stabulum, quoniam verè langores nostros ipse, tulisti, & dolores nostros ipse, portasti; cuius liuore sanati sumus.* Hæc Drogo.*

Bernard.

Chrysost.

Luc. 10. 34.
Drogo.

XI.

Sed iam ipsemet Paulus semetipsum explicet: sic enim in hanc sententiam subdit: *Et expolians Principatus, & Potestates traduxit eos fidenter, palam triumphans illos in semetipso: siue ut legit Origenes hom. 8. in Iosue (quod proprius ad rem nostram attinet) triumphans illos in ligno crucis: Quod videlicet lance sanguinis Christi in statèra crucis propendente, ipse optimo iure decreti chirographum ab illis extorserit.* Vnde eleganter Magnus Leo *serm. 10. de Palsione. Euacuatum est igitur illud generale venditionis nostrae, & lethale chirographum, & pactum captiuitatis in ius transiit redemptoris. Clauis illi, qui manus Domini, pedesque transfoderant, perpetuis diabolum fixere vuneribus, & sanctorum poena membrorum inimicarum fuit interfectio potestatum, sic suam Christo consummante victoriam, ut in ipso, & cum ipso omnes, qui in eum crederent, triumpharent.* Consentanea habet citato loco Origenes, scitè ex his verbis eliciens geminam, hoc est, duplici ratione constantem Christi crucem fuisse: *Quia visibiliter quidem filius Dei in carne*

Origen.

Leo Magn.

Origen.

Athan.

Deut. 21. 23

Deut. 28. 66

Ambros.

S. Maxim.

Bernard.

crucifixus est, inuisibiliter verò in eà cruce diabolus cum principatibus suis, ac potestatibus affixus est cruci. Pergit verò Athanasius, & æternam salutem, ac cœleste regnū latroni de repente, ac inopinato redditum ad hāc lethalis chirographi affixionem, siue discissionem pulchre reuocat in sermon. contr. omnes hæreses. Cum enim in hanc rem citasset ea Mosis verba, Deuter. 21. 23. *Maledictus qui pendet in ligno*, & hæc Deuter. 28. 66. *Erit vita tua quasi pendens ante te*, siue ut ipse legit, *videbitis vitam vestram suspensam*, atque utraque sic pressisset. Non posuit primo loco vitam, deinde maledictionem, sed maledictionem initio, posuit post modum vitam. Decuit enim chirographum primitus affigi cruci, & latus verbi lancea perforari, ut linor in perfossione, & sanguis mundo, & aqua generi humano expiatio fieret: sic statim subiecit. O miraculum ingens maledictionis crucifixæ, aperuit paradysum in promissione latronis: ac si diceret affixo, discissoque chirographo, quod paradisi aditum præcludebat non est cūctatus latronem illuc introducere quasi triumphi sui spolia statim ceperit distribuere. Ab hoc quidem non longe it, quod in defunctis, qui post Christi mortē surrexerunt, considerauit Ambros. serm. 5. 6. (siue Maxim. hom. 2. de Cruce) quasi ipsi ex terrā cruce Christi velut aratro proficissa, atque exaratā pullularint. Nam ex quo, inquit, homo Dominus Iesus, qui ipsam crucem gestabat, sepultus in terrā est, veluti dirupta ab eo, exarata terra, omnes quæ retinebat mortuos, germinauit: Iam verò Bernard. egregiā illā epist. 190. ad Innocentium Pontificem cōtra errores Petri Abailardi, hæc non solum diffundit, sed ad Theologicæ subtilitatis calculos reuocans Pauli verbis hunc in modum aptat. *Venit Princeps huius mundi, & in Salvatore non inuenit quicquam, & cum nihilominus innocenti manus iniecit, iustissimè quos tenebat amisit, quando is, qui morti nil debeat, accepta mortis iniuriā, iure illum, qui obnoxius erat, & mortis de buo, & diaboli seruit dominio. Quā enim iustitiā id secundo homo. exigeretur? homo siquidem, qui debuit, homo qui soluit: Nā si vnus, inquit, pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, ut videlicet satisfactio vnus omnibus imputetur, sicut omnium peccata vnus ille portauit, nec alter iā inueniatur, qui fore fecit; alter, qui satisfecit, quia caput, & corpus vnus est Christus; satisfecit ergo caput pro membris, Christus pro visceribus suis, quando iuxta Euangelium Pauli, quo conuincitur mendacium Petri, mortuus pro nobis conuincit nos sibi. Donans nobis omnia delicta, delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis; & ipsum tulit de me-*

dio affigens illud cruci, expolians principatus, & potestates. Hactenus Bernard. subdit humiliter, & piè. *Vtinam ego inueniar in his spolijs, quibus spoliata sunt contraria potestates, traductus & ipse in possessionem Domini.*

Sensum quidem communem hæc habere videntur cum illustri prophetiā Zachar. cap. 5. 5. cū & amphora in cuius ore, siue medio impietas residere dicebatur, & plumbeum talentum in os eius immisum, sic Vatis oculis obiecta dicuntur: *Et egressus est Angelus, qui loquebatur in me, & dixit ad me, lena oculos tuos, & vide. Quid est hoc, quod egreditur? Et dixit: quidnam est? Et ait hæc est amphora egrediens, & dixit, hæc est oculus eorum in vniuersa terra, & ecce talentum plumbi portabatur, & ecce mulier vna sedens in medio amphoræ, & dixit, hæc est impietas, & proiecit eam in medio amphoræ, & misit massam plumbeam, (siue ut Lxx. reddunt lapidem plumbi) in os eius. Etenim S. Cyril. Alexandrin. in hunc locum dum Lxx. secutus, pro amphorā mensuram reponit, atque ad hunc modum explicat. *Mensura, quæ apparebat peccatorū populi in ipsum cumulatā multitudine ostendebat, in mēsurā porro mulier sedebat iniquitatis modū cōsumās, & velut per se capacitā implens.* Sic huius visionis sensum instituit, ut plūbi talentū eleuatū, atque huius amphoræ os obtinens ipsemet Dominus in cruce exaltatus fuerit, qui ppe talentum, quod vna ex parte, iusta mensura; ex alia verò, omnium maxima est, nec alterius materiæ, quam plūbi esse perhibetur, sanè ut in talento, non iusta solum, & ad æqualitatem; sed copiosa etiā redemptio asseratur. In plumbo verò, eo modo peccata nobis remissa significantur, ut eorum pœnas in semetipsum Redemptor noster transtulerit. Plumbum enim, ut ibi, nec non ad cap. 4. eiusdem Vatis Cyrill. monet, apud fabros argentarios ad alterius metalli, præsertim verò argenti purgationem assumitur, quod quidem illud sic præstat, ut quas argenti sordes abstergit, ad seipsum aduocet, & assumat, sed hæc, & melius, & ad chirographi etiā sensum aptata, sic tradit Cyril. *Pingitur ergo, & congruenter valde specie mulieris iniquitas. Plumbi autem talentum eleuatū, & obturans os eius, nihil aliud opinor potest intelligi præter Dominum nostrum Iesum Christū, qui per crucem pretiosam exaltatus, & iniquitates nostras suscepit in corpus suum, supra lignum, & chirographū contra nos triumphauit, ut sicut ait diuinus cantor, omnis iniquitas oppilet os suum, plumbo autem, & ipse comparatur; assumitur enim ut dixi plumbum ab argentarijs artificibus ad purgationem eorum, quæ conflantur.* Ita Cyril.*

Sed, & Salomon prophetico hæc ore præ-

XII.

Zach. 5. 5.

Lxx.

Cyr. Alex.

XIII.

Sap. 14. 7. nuncians in lib. Sapient. cap. 14. 7. dicebat. *Benedictum lignum per quod fit iustitia*, quæ de cruce merito accipias, vel primario cum Bonaventura, & alijs non ignobilibus eius loci interpretibus, quibus ex Græcis Ioannes Chrysostomus orat. de festo crucis, med. Quadrages. Germanus Archiepisc. Constantinop. orat. de Exaltat. crucis, vterque apud Gretserum lib. 2. de cruce, ex Latinis vero Glossa Interlinearis. Ambros. in Psalm. 118. serm. 3. Ado Viennens. in Chron. & alij plures præiungere; vel sub imagine arcæ Noe, quæ expressissimè crucis typum gessisse Augustin. lib. 15. de ciuitate Dei cap. 26. Ambros. in Psalm. 47. & lib. de arca, & Noe, cap. 5. Clemens Alexad. lib. 6. Stromat. cap. 4. Cyrill. Ierosolymitan. Catech. 13. Alexander Monach. oration. de Inuent. crucis. Aedraas Ierosolymit. orat. 1. de Exalt. crucis, Macharius Chrysocephalus, orat. de Exalt. crucis, apud Gretserum auctores sunt: quasi sapientis mens fuerit, Christi crucem summis laudibus, atque preconijs afficere, quod in ipsa rescisso chirographo decreti, diuineque iustitiæ omnimoda satisfactio- ne reddita veniam peccatorum nobis Christus impetrarit: ita Ambr. in Psal. 118. octon. 8. *Iustitiae adscribit scriptura diuina venia peccatorum secundum illud, quo hodie lectum est, benedictum lignum per quod fit iustitia; maledictum autem quod fit per manus hominū: superius ad crucem Domini retulit, posterius ad errorem gentilium, qui ligna venerantur: iustitia autem quæ est crucis, nisi quod ascendens illud patibulum Dominus Iesus Christus peccatorum nostrorum chirographum crucifixit, et totius orbis peccatum suo cruore mundauit?* Sic ille.

XIII.

At enim vero, quoniam vna ex parte illis argumenti huius magnitudo paucis prodignitate complecti non valet, ex alia vero de bitos huius adnotationis fines prætergredi, nec moris nostri, nec incunditate lectoris est, alias subinde huic rei adnotationes dare, quibus copiosa hæc Christi redemptio magis, ac magis explicetur, operæpretium erit. Sed modo in Christo crucifixo, rursus attendere, & videre dolorem, vel transiens nō omittam, ut dū ex præfata Ambrosij expositione iustitiæ adscribitur venia peccatorum, quam nobis ipse suo sanguine impetrauit, simul etiam aliam iustitiæ speciem, atque imaginem, in quā peculiaris quædam dati, & accepti sanguinis æqualitas ad leges iustitiæ commutatiæ facta interuenerit, expendamus, et quidē sic in cruce Christum considero, ut tam nostrum sibi sanguinem, accipientem, quam suū ipse nobis donantem videre videar. Nam de primo Isai. 63. 2. ijs qui ab ipso perquirebāt:

*Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari? Sic ille respondet: Calcavi eos in furore meo, & conculeavi eos in ira mea, & aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea: similiter Apocalyp. 19. 13. vestitus veste aspersa sanguine, dicitur, ut nimirū ipsam nostrā peccata, quæ in scripturā frequenti, & notissima locutione, sanguine significantur, in se suscepisse, & ad crucem baiulasse, ut debitas illis pœnas repēderet, inuatur: sub quo sensu eius clamydis purpuree mysterium, quā in Passione sua indutus est Dominus, sic explicuit Origenes hom. 35. in Matth. Ergo, & nunc suscipiens Dominus cocci- neam clamydem in se sanguinem mundi suscepit, & in spine illā coronā suscepit spinas peccatorū nostrorum: iam ut nostrum in eum sanguinem ad mortem sparsum vidisti, illius in nos sanguinem ad vitam sparsum cōsidera, Apostolorum Principe dicente epist. 1. cap. 1. 2. *Electis aduenis dispersionis Ponti Galatiae, &c. in sanctificationem spiritus, in obedientiam, & asperisionem sanguinis Iesu Christi. nec non, & Paulo ad Heb. 12. 24. Accessistis ad testamenti noui mediatorē Iesum, & sanguinis asperisionē melius loquentē, quā Abel: etenim, ut bene hæc Pauli verba explicat Anselm. ibi: Ideo loquitur melius, quā sanguis Abel, de quo dictū fuerat: quia vox sanguis fratris tui clamat ad me de terrā, quia sanguis Abel mortē parricide fratris petijt, sanguis autē Christi vitā persecutoribus impetrauit. Sanguis Abel expetit vindictā, sanguis Christi misericordiā. Ille uni nocuit, isie multis profuit. En asperisionē pro asperisione, & sanguinē pro sanguine, ut videas quam iustitiam in ligno crucis Christus exercuit; equidem attentius eam expendens Saluianus lib. 4. de Pro- uident. cum dixisset. Quis asimare hunc erga nos Dei amorem quēnt, nisi quod iustitia Dei tanta est, ut in eum aliquid iniustū cadere nō possit? Nam quantum ad rationem humanam pertinet iniustam rem homo quilibet fecerat, si pro pessimis seruus bonum filium occidisset: Subijcit opportunē, & eleganter. Vtique hoc magis inas- timabilis pietas, & hoc magis mirabilis Dei virtus est, quod intelligi ab homine magnitudo iustitiæ suæ non potest: ut quantum ad imbecillitatem humanam pertinet, pœne iniustitiæ speciem magnitudo iustitiæ habere videntur: & ideo Apostolus ad in- dicandam nobis aliquatenus misericordiæ diuinæ immensitatem, sic ait: Ut quid enim Christus, cum adhuc impij essemus, secundum tempus pro impijs mortuus est? Vix enim pro iusto, quis moritur: Ostendit profecto nobis unā hanc sententiā pietatem Dei. Nam cum vix ullus pro summā iniustitiā mortem suscipiat probauit Christus, quantum prestiterit pro nostrā iniquitate moriendo. Hæc & alia Saluianus ibi. Concludo**

Isai. 63. 2.

Ap. 19. 13.

Origen.

1. Petr. 1. 2.

Ad Hebr. 12. 24.

Anselm.

Saluian.

Ad Rom. 5

Nazianz.

verbis Nazianzeni; quæ hanc humani, diuini que sanguinis commutationem belle exprimunt. Sunt ista oration. 40. in S. Baptisma. Ex Virgine Maria progressum totum hominem, eundem, & Deum pro toto homine laeso, ut tota peccati condemnatione rescissa tibi toti salutem afferat, impatibilem diuinitate, patibile assumpta humanitatis ratione, tantum hominem propter te effectum, quantum tu propter illum Deus efficeris. Ita Nazianz.

ADNOTATIO VI.

Christum cruci suffixum scapulis suis peccatores obumbrare; eosque ab ira diuina indefinenter protegere.

I.

PVLCHRAM emphasim habent illa de muliere peccatrice, verba apud Lucam 7. 37. *Vi cognouit, quod accubisset in domo Pharisei, attulit alabastrum unguenti, & stans retro, &c.* Mirificè enim cum filij Dei accubitu, hic mulieris habitus retro stantis congruere dixeris: sicut etiam mysterio non vacat, quod sequenti cap. n. 44. de muliere quæ sanguinis fluxum patiebatur idem Lucas ait: *accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti eius; & confestim stetit fluxus sanguinis eius:* Sed utrobique inquiras cum Chrylogo serm. 33. *Retro: ubi? retro nihil erat; ibi faciem, quam declinauit, inuenit, erat in Christo corpus multiplex, sed erat Deus simplex, erat totus oculus, qui post se supplicem, sic videbat.* Sed enim Lucæ locutio belle subsistit; ea enim quid ex Dei accubitu siue reclamatione, quid in quæ ex mediatoris officio, quod Dei filius suscepit siue ex cruce, quæ pro nobis subiuit (id enim sponsi accubitu significare alibi ex illis Cant. verbis: *Dum esset rex in accubitu suo:* latius tractis) humano generi aduenerit optimè exprimitur. Equidem prius, quam ipse damnationis nostræ chirographum crucis affigeret; nudus nos, & improtecti, tamquam nocentissimi rei inconniuentibus diuinis oculis, palpebrisque interrogantibus filios hominum sittebamur; adeoque nuditas, & turpitudine nostra apparebat, ut penas simul, atque vindictam à diuina iustitia exposceret; at Christo cruci suffixo, & inter Deum ira-

tum, & peccatores velut mediatore, propiciatoremque interiecto, scapulisque suis illis obumbrante, factam iam nobis potestas est retro ad Deum accedendi, dū peccata nostra, quæ ante nuda, & improtecta erant, Christi sanguine litantur, hominesque tanto Redemptore velut scuto protecti, veniam, & gratiam consequuntur: hæc omnia sic complectente Regio Vate Psalm. 90. 4. *Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis: scuto circumdabit te veritas eius: & hūc in modum elucidante inibi Theodoreto. Propugnator namque tibi erit teque bello pettum operiet.* Addit. *Pesuit sane hoc ex translatione eorum, qui primarij in acie consistunt, & humeris eos, qui à tergo sunt operiunt.* Id quod ad crucem, ita singillatim retulit Hieronymus, *exaltabitur in cruce; extendet manus, & proteget nos:* Quæ Ambrosius in Psalm. 118. octonar. 3. sic diffundit. *Nobis quoque manus suas expandit Iesus, ut totum mundum obumbraret. Quomodo non sumus in umbrâ, qui crucis eius protegemur velamento? Quomodo non sumus in umbrâ, quos crucifixus à malignitate sæculi, & corporis ardore defendit? An nescimus, quoniam verbum Dei, veniens in hunc mundum, non sicut verbum aduenit, quale in principio erat, quale erat apud Deū. Sed semetipsum exinanivit, formam serui accipiēs. Sic Ambros. pulchrè ex filij Dei exinanitione, & formâ serui, & manuum ipsius in cruce extensione nostram umbram, protectionem vitæque eruens.*

Psalm 9.4

Theodor.

Hieron.

Ambros.

Pergit Vates: *Scuto circumdabit te veritas eius:* ita sanè Redemptorem, ac fidei uisorem Abrahamiticæ stirpi se Deus promittens Abrahamo dicebat: *noli timere Abraham, ego protector tuus.* Genes. 15. 1. ubi Lxx. Græcè ad verbum habent: *ego hyperaspistes tuus:* est autem hyperaspites præambulus, qui in acie suis scapulis, non sine vitæ discrimine eos, qui recto sunt protegit, sed Pagninus ex Hebræo: *ego clypeus tibi:* led ad quid clypeus? quod homini prælium ineundum? quæ conficienda bellum? quis ei infensus? & ad eius necem armatus, ut cum illo ipsi pugnandum sit? Non alius equidem quàm ipsemet Deus iustissima ratione humano generi iratus, atque omnium culparum poenas ab illo reposcens. At quis tanti pugnatoris iram? Tam graue prælij pondus valeat sustinere? *Noli timere Abraham,* inquit, *Dei filius, ego clypeus tibi,* ac si dixerit, *scapulis ego meis obumbrabo tibi, ut aduersus diuinam iram, atque iustitiam te protegā, atque defendam, non aliter ac scutum, quo ita quispiam protegitur, atque obumbratur, ut aduersarij impetum, & ictus illo sustinente, saluus ipse atque incolumis euadat.* Et qui dem sub hac eadem imagine, maxima, sic em-

II.

Gen. 15. 1. Lxx.

Pagnin.

Isai. 43. 24. phasi apud Isai. 43. 24. Dei filius loquitur: *Servire me fecisti in peccatis tuis, & praeiunxisti laborem in iniquitatibus tuis.* vbi Lxx. interpretes, & Graeci Patres Cyrill. Theodoret. & Euseb. lib. 10. demonstrat. necnon Hieronymus legunt: *sed in peccatis tuis defendi te:* Sed quid est, *defendi te?* Nō excusationes, aut vementia peccatis adhibuit, ut nocentes, reos in iudicijs à patronis defendi mos est? Minimè. Quid ergo id fuerit? Explicat Biblia Complutensis, quæ Græcè habet, *προσέστην*, id est: *proscuto me opposui in iniquitatibus tuis:* ut sensus fuerit, cum tu inermis, & galeâ, loricaque nudus diuinæ iustitiæ iectibus capiti tuo imminuentibus esses expositus, ego protectoris imò, & fideiussoris munere fungens, proscuto tuo, atque salutis galeâ, aduersus irati Dei tela me opposui, & debita tuis culpis supplicia in me suscipiens peccati personam egi, quæ nō rapui tunc exsoluens: sanè, ut meliori iure, quam miles ille, de quo Emblemata composuit Alciatus, qui cum hostium tela scuto excepisset ipsumque subinde in cymbam ad fluvium pedibus in transmeabilem traiciens dum aprasset, illud postea exosculatus clamabat, *hic, verus, & solus amicus mihi fuit: cum premererque solo, cum premererque solo:* pie, ac fideliter exclamemus, Christum verum, & solum amicum nobis fuisse, cum & solo, & solo iræ diuinæ fluctibus prememur.

III.

Hypp. M.
Hieron.
August.
Gregor.

Gen. 27. 16.

Expressit id per bellè ex Patrum sententiâ (Hyppoliti, nimirum, M. apud Hieronymum. epist. 225. Augustin. lib. contra Mendac. cap. 10. Gregorij hom. 6. in Ezechiel.) hædinis illis pellibus circumamictus Iacob. Genes. 27. 16. dum eo habitu, quam ex optabat à parente benedictionem obtinuit; sic namque Augustin. *per eum, qui hædinis pellibus se operuit ille significatus est, qui non sua, sed aliena peccata portavit.* Verum nisi aliorum modo ænigmatica hæc historia dirigenda, spiritualisque illius sensus instituendus est. ut Christi typum non tam Iacob; hunc enim Christianam Ecclesiam adumbrasse, magis est ut credam (quod ex Petro Dam. lib. ad Leonem inclusum cap. 5. alibi monui) quam hædus ille, cuius pellibus ipse erat circumamictus gereret; erat siquidè hædus in lege (Gregorio citato loco monente) hostiapro peccato, & ideo Christum significare multis, probat S. Cyrill. Alexand. lib. 9. in Leviticum; iam ad historię verba attende: *Pelliculas hædorum circumdedit manibus, & colli nuda protexit.* Vbi pendè tum verbum, *protexit*, quod omnino è re nostrâ est, tum etiam quam corporis partem hædus dicatur protexisse, *colli*, nimirum, *nuda.* Planè, quia dum humanæ ceruices dis-

trictio diuinæ iræ gladio subiectæ erant, illas Christus semetipso operuit, atque protexit dum scapulis nos ipse suis obumbrans, peccatorum in se omnium supplicia suscepit, ut videlicet his, qui verus agnus erat, tamquam hædus impurum scilicet animal, & neci destinatum, hostia pro nostris peccatis fieret, qua tecti, atque protecti, & diuinæ indignationis gladium effugeremus, & immortalitatis indumento gloriose operiremur. Firmat hæc sententia Nazianz. orat. 42. quæ est 2. de Palchate, hunc in modum: *Verum magna illa, & in quantum ad primam naturam immaculabilis, ut ita loquar, victima legalibus sacrificijs immixta est, illa inquam non exigua cuiusdam partis orbis terrarum, nec ad exiguum tempus, sed totius mundi numquam inter moritura expiatio. Proinde Agnus quidem accipitur propter innocentiam, veterisque nudatis indumentum, talis enim est victima illa pro nobis casta, quæ in corruptionis indumentum, ut re vere est, appellatur.* Hactenus Gregorius.

Nazianz.

Nec ulterius procedam, quin contendam, nonam hinc oriri lucem obscurissimis Regis Psaleis locutionibus, quæ bonos interpretes male torquent, dum mali (nimirum heretici) qui iustorum animis inhaerentem iustitiam negant, in earum explicationem temerarij feruntur, suum exinde errorem fulcire conantes; sunt illæ; altera è Psalm. 31. 1. *Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata:* altera è Psalm. 84. 2. *Remissisti iniquitatem plebis tuæ; operuisti omnia peccata eorum.* En difficultatem, cum peccata à Davide, tecta, operataque, quam ablata, seu penitus deleta dicantur, signum est ergo (inquiunt Novatores) non mundari illa per inhaerentem animis nostris sanctitatem, sed per extrinsecam solum condonationem à Deo tegi: siue nobis non imputari: si respondeas, ideo tecta, & operata peccata dici, quod cum iam omnino non sint, apparere deinceps nō possint. Ideoque periade esse, ac si operata, & tecta sint; urgent ipsi vim verbi, *tego*, quod non significat aliquid re ipse nō esse, sed coopertum potius, ac dissimulatum existere, eo modo, quo apud Salomon. Prouerb. 12. 23. de homine callido, suas apud se cogitationes, & consilia asseruante, nec alijs temere aperiente dicitur. *Homo versutus celat scientiam:* siue ad verbum ex Hebræo, *homo callidus operiens cognitionem:* verum enim verò hæreticorum argutijs, non erit difficile ex dictis respondere, in ijs locutionibus peccata non ideo tecta operataque à Rege Vate dici, quod extrinsecus condonata, sed quod Christi meritis verè, ac re ipsa deleta, & remissa nobis fuerint, dum ipse nudam humani generis ceruicem districto gladio sub-

IIII.

Psalm. 31. 1.

Psalm. 84. 2.

Prou. 12. 23.

Lev. Heb.

Ad Rom.
3.24.

ieſtam ſe ipſo operire, & ad inſtar clypei ſuo diſcrimine, & pœnæ infinitorum iſtuum tolerantiâ homines morti addiſtos protegere voluit. Sed vt hæc explicatio certior reddatur, atque vndique ſubſiſtat, operæpretium erit peculiarem modum, quo redemptionem noſtram in epiſt. ad Roman. Paulus explicat, leſtori proponere: ſic enim cap. 3.24. *Iuſtificationi gratis, per gratiam ipſius, per redemptionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propitiationem, per fidem in ſanguine ipſius, ad oſtentionem iuſtitie ſuæ, propter remiſſionem præcedentium delictorum.* Vbi duo quæſo obſerues; alterum, Græcam vocem, quæ redemptioni reſpōdet eſſe, ἀπολύτρωσις, quæ propriè ſignificat eam redemptionem, quâ iſ qui captiuus tenetur iuſto pro eius capite perſoluto pretio redimitur, Græci enim id pretium, λύτρον, appellare conſueuerunt. Alterum pro voce illâ propitiationem, Græcè poſuiſſe Paulum, ἱλασμός, quod vocabulum non ſonat propitiationem, hæc enim Græcè dicitur, ἱλάσμων, vt 1. Ioann. 2. 2. *Ipe eſt propitiatio, pro peccatis noſtris,* & eadem epiſt. cap. 4. 10. *Miſi filium ſuum propitiationem pro peccatis noſtris: ſed ne utro genere, propitiatoriū, vt Origines Theophylaſt. interpres, & alij reddiderūt. Certè Lxx. interpretes illud ſemper uſurpant, ad ſignificandū propitiatorium, de quo Exod. 25. 17. & cap. 37. 6. & ad Hebræos 9. 5. Si inquiras, quod inter propitiationem & propitiatorium interſit diſcrimen? Reſpōdebo, peculiarem propitiatorio in hanc rem emphatiſm eſſe, nimirum, cum hoc nihil aliud eſſet, quam tabula aurea ſuper arcam teſtimonii deſuper extenſa, ipſiuſmet arcæ operculū dicebatur, Hebraica locutione mirificè fauente. Nam, & operculum, & propitiatorium vnica voce: ſicut tegere, & propitiari vnico verbo ſignificantur. Quare ad hoc propitiatorium, ſiue operculum, velut expreſſiſſimum Chriſti typum notanter Paulum reſpexiſſe præter Origenem, & Theophylaſtum, in cōmentario, ſic inquit Theodoretus. Propitiatorium erat lamina aurea, quæ ſuper arcam ponebatur, illinc autem ſciebat ſacra obiens Pontifex Deum eſſe propitiū; docet ergo diuinus Apoſtolus verum propitiatorium eſſe Dominū Chriſtū, illud enim vetus huius typum expreſſit, & antiquum quidem propitiatorium erat ſanguinis expers, quoniam erat etiam in animatum; Dominus autem Chriſtus, & Deus eſt, & propitiatorium, & Pontifex, & Agnus in ſuo ſanguine noſtram ſalutem procurauit. Hæc ille. Ergo hinc primum videris Redemptionis noſtræ formam à Paulo elegantiffimè expreſſam, dum prius eam eiufmodi fuiſſe aſſerens, quâ pretio pro*

1. Ioan. 2.2

1. Ioan. 4.10.

Origen.
Theoph.
Lxx.

Exo. 25.17

Exod. 37.6

Ad Hebr.

9.5

Theodor.

nobis à Chriſto perſoluto fuerimus redempti, maioris ſubinde explicationis gratiâ, hanc propitiatoriū figurâ inculcat, iteratâ oratione oſtendens, tunc demum mundo Deum fuiſſe ſe placatum, cum illi ſcapulis ſuis Chriſtus obumbrans ſe ſe nobis operculum exhibuit, vt & veteris nuditatis indumentum, & infirmitatis noſtræ efficeretur ſcutum, quo à diuina ira tegeremur, & protegeremur, ipſo in ſe omnes criminibus noſtris debitas pœnas, atque ſupplicia ſuſcipiēte. Deinde liquido apparet eodē omnino ſenſu tectâ, atque operta peccata dici, ac per Chriſti ſanguinem propitiata, mūdâta, atque deleta. Vndè poſt præfata verbalia ſaia 43.24. *Seruire me feciſti in peccatis tuis: ſiue vt Lxx. in peccatis tuis deſedi te;* aut, *proſcuto me oppoſui:* ſubijcit ipſemet Dominus: *Ego ſum, ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates tuas:* Vbi Hieron. delendi phraſim cū chi rographo cruci affixo, Chriſtiq; ſanguine deſeto, ſic pulchrè cōponit: *Ego autē propter me, & quia miſericors ſum, & patiēs, & multarū miſerationum delebo omnes iniquitates tuas in aſperſione, & ſanguine noui teſtamenti, deleus vetus chi rographum, quod aduerſum te ſcriptum erat.* Ita ille.

Iſai. 43.24.
Lxx.

Hieron.

V.

Blanditur Hebræa lectio, quæ habet: *Beati tecti peccatorum:* hoc eſt, tecti à peccatis, (genitiuo pro ablatiuo poſito, quod non eſt in frequens,) vbi eximia hæc, atque ſingularis protectio, ſiue operimentum, aut operculum; (quo vocabulo lætantur hæretici) non ſuper peccata, ſed ſuper peccatores, eo ſenſu vt ij beati dicantur, quibus Chriſtus vice clypei eſt, dum paſſionis ipſius virtute in illis operante, à peccatorum nexibus, & pondere liberantur manifeſte recidit, vndè eadem verba Pſal. 31. prout à Lectione Tigurina efferuntur rurſus perpende: etenim ipſa pro: *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates:* ſic legit. *Beatus eſt, qui exoneratus eſt transgreſſione:* eadem omnino locutione, ac ferie verborum, quæ dicebat Paulus ad Hebræos 12.1. *Deponētes omne pondus, & circumſtans nos peccatum,* quibus in verbis, ita & natura, & remiſſio peccati deſcribitur, vt manifeſtè liqueat, non tectū inibi, & opertum manere, ſed omnino ablatum, atque deletum, Dei per Chriſti ſanguinem gratia præueniente, necnō hominis conatu ad onus animi deponendum concurrente: animi ſiquidem onus quantumuis fuerit tectum, atque opertum, imò & ab ipſâ manu vltice liberū, niſi omnino deponatur, non poteſt, non peccatorem indefinenter premere, atque opprimere. Dixit enim Seneca epiſt. 97. & veriſſimè dixit. *Hic conſentiamus mala facinora conſciētā flagellari, & plurimū illi tormentorū eſſe, eò quod perpetua illam ſollicitudo urget, ac*

Pſal. 31.1.
Lect. Tig.

Ad Hebr.
12.1.

Senec.

Drog.

S. Paulin.

Lect. Syr.

Vist. Episc.

VI.
Rupert.

verberat. Quod sponsoribus securitatis sua non potest credere. Multos fortuna liberat pœnâ, metu neminem. Quare? quia infixa nobis eius rei auersatio est, quâ natura damnauit: Quâ ratione venerab. Drog. ferm. de Domin. Pass. Sacram. cum peccatores omnes; viros sanguinum, & dolosos appellasset; dum inquit: Quomodo dolosi? sic respondet: Quia congerui cadauera mortuorum in speluncam suam, & operiunt aggero terra, ne vel ipsi videant; vel ab alijs videantur. Nolunt ipsi videre, ne horrorem, vel pudorem ingerant eis in faciem morticina fetentia: Sed occurrit indidem Seneca: nunquam latendi fides sui ipsi latentibus, quia coarguit illos conscientia, & ipsos sibi ostendit. Ad cuius gustum S. Paulin. Seneca petenti, ut sui effigiem dono miteret; dum à corporis effigie ad interiorum animi vultum donum transferret, atque hunc pro suâ humilitate deformem depinxisset subiicit: Propterea illos innocentia oculos, quibus malum non videbam iuste perdit, & istos innicem, quibus peccatum agnoscitur, in pœnam conscientia iniquitatis accipit. Quare pro illis verbis ad Hebræos: & circumstans nos peccatum. Lectio Syriaca appositisimè reposuit: & peccatum quod nobis semper impendit. non fecus, ac imminens scopulus, aut super caput filio pendens ensis; vnde Victor Cartennensis Episcop. de poenitentia, lib. 5. eleganter (si tamen is locus criticas Iusti Lipsij, aut medicas Martini del Rio manus pariat; in hanc sententiam ait: Conscientia apud quam non moritur omne, quod gerimus, quæ nos in salutis nostris accusat, & iudicat, quæ cum non habeat loquendi usum, nescit tamen tenere silentium. Potest conscientia morte subduci; potest id tibi ad tempus prodesse; conscientia hæc semper tecum est; hæret peccatori, nec unquam te deserit, & velut quadam pedissequa nullo abs te temporis intervallo discedit, tenet te reum, & in suâ semper diuione captiuum. Ergo ut exoneratus censearis transgressione, onus animi deponendum est; nec deposueris aliter, nisi excutieris, & Christi sanguine peccati characteres in animo deleueris, atque destruxeris: ut iustificatus in sanguine ipsius pacem habeas ad Deum, ad Roman. 5. 1.

Hinc Rupert. lib. 1. comment. in Exod. cap. 5. Christi veri Agni, qui tollit peccata mundi, Passionem cum typici Agni immolatione componens, scitè dicebat: Ex quo intrauit Israel in Ægyptum usque ad vespertinam immolationem Agni, id est, ex quo Adam de paradiso cecidit, usque ad passionem filij Dei, non cessauit unquam ille exactor, non quieuit tributum, non est solum ingum dominantium, sed tunc denique facta est pax, & reddita nobis libertas. Vnde statim subdit. Nec enim ut ante, ita nunc agit

quidquam diabolus pro imperio, verum tamen, ut latro insidiosus post nos incedit, & iniunctis infestatur liberatos, vacuas esse gemas urbes, quas edificauimus illi Phiton, quod interpretatur os abyssi, vnde nos Christus eduxit, & Ramesses, quod interpretatur, tinea, in qua medicus ille capita nostra purgavit. Vbi illud est maximè obseruatum dignum, quod inquit Rupertus, os abyssi, quod nostris manibus prius construxeramus vacuum iam siue obstructum ex Christi Passione esse, plumbeo, videlicet, talèto, hoc est, Christo, ut dicebat Cyrill. Alexandr. adnotat. præcedent. se ipso illud obturante. Qui per crucem pretiosam exaltatus iniquitates nostras sustulit in corpus suum super lignum, chirographum contra nos triumphauit, omnes à nobis lodes sanguine suo abstergens, & ab eorum imminentiis malis tectos nos, atque securos vnde quaque reddens. Quod si rursus videre velis, eo modo Christum huius oris abyssi operculum se se exhibuisse, ut peccata non tegeret, sed deleteret, nec extrinsecus condonaret, sed Patre propitiato, & gratia eius diffusâ in cordibus nostris, per veram animis inharètem iustitiam, illa nobis remittere; iuxta hunc, abyssi, puteum siue, os; seu iuxta præfatam Zachariæ amphoram, vel mensuram, ut dicebat Cyrill. quæ peccatorum mundi cumulatam multitudinem ostendebat; alium coelestem puteum appositum in memoriam reuocari: sic namque Isaia 12. 3. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris*: hoc est, inquit Hieronym. de fontibus Iesu: hoc enim modo Hebræorum lingua Saluator exprimitur: Sed qui fuerint fontes Iesu? Accipe ab Ambrosio, dum enim ipse id Psalm. 37. 6. *Miser factus sum, & curuatus sum usque in finem*: Sic capit, ut usque ad Christum, qui finis noster est, humanum genus peccatorum pondere, ac infinitis pœne molestijs afflictum, & oppressum fuerit, exinde ad vitam illud respirasse cum pro ipso, Dei filius, passus est verberari, passus est corpus suum mortuum vulnerari: ex his Isaia verbis, ita confirmat. *odorem omne gratia vulnera illa redolebant*. Denique non tabes mortis de vulnere eius, sicut hominum ceterorum, sed fons vitæ scaturivit æterna, ut scriptura nos edocet, dicens: & saliet aqua cum delectatione de fontibus Saluatoris: Exiliuit ergo de vulnere aqua, ut nos biberemus salutem. Ita ille. Benè omnino; nam qui Christum, inuenierit, inueniet vitam, & hauriet salutem à Domino. Prou. 8. 35.

Ergo ex hoc coelesti puteo vitam scaturiente, haurietis aquas in gaudio: preme verbum, haurietis, imò siste paulisper dum ea ex Paulo verba aduoco, quæ & verbum, haurio, & mentem Isaia exhaustiant. Sic enim ipse ad

Cyr. Ale.

Isai. 12. 3.

Hieron.

Ambros.

Psalm. 37. 6.

Prou. 8. 35.

VII.

Hebr.

Ad Hebr. Hebr. 9. 28. *Sic et Christus semel oblatu*
9.28. *est, ad multorum exhaurienda peccata: quæ*
Leet. Syr. *etsi ad hunc modum expresserit Lectio Sy-*
riaca: Et in se ipso immolabit peccata multo-
rum; at opportuniùs, & significantius le-
guntur a vulgato: ut manifeste appareat, rum
Christi sanguinem efficacissimam vim ad
omnia peccata absumenda, atque destruenda,
siue funditus delenda omnino habere,
tum etiam, ut hæ phrasæ exhauriendi pec-
cata, & hauriendi aquas de fontibus Salua-
toris, inter compositæ, pulchrum hunc effi-
cient sensum; Christi sanguinem ad abluen-
da peccata hauriri, sed non exhauriri; pec-
cata verò Christi sanguine sic mundari, ut
non hauriantur solum, sed funditus etiam
exhauriantur: siue adeò largam, atque co-
piosam huius aquæ vitæ securiginem esse,
ut nulla sit peccatorum congeries, siue tam
latum, atque spatiosum mare omni flagi-
tiorum, atque turpitudinum genere redun-
dans; quod ab eo, qui aquam de fontibus
Iesu haurire velit, non possit facile exhau-
riri. Ita Euthymius, dum filium prodigum
à benignissimo parente, tam humanè, tam
comiter susceptum considerat, sic exclamât.
O admirandam reconciliationem! Quid dicam?
aut quid loquar, de ineffabili Dei benignitate?
Nam ubi immensum illius pelagus respicio, ser-
mo mihi præciditur, neque quid loquar, mihi
reliquum est: solum hoc clarâ, ac liberâ voce cla-
mo, quod res magnas efficit penitentia; Sanè
peccatores, ut quantumvis essent flagitijs
operti ad bonam frugem se reciperent, &
ad Dei amplexus conuolarent, ita hinc
commonebat, atque alliciebat Regius Va-
tes, Psalm. 89. 4. Convertimini filij homi-
num; quoniam mille anni ante oculos tuos, tam-
quam dies hesternæ, quæ præterijt: ubi si in-
quiras, quæ hæc ratio, siue causalis fuerit,
hic scite respondet Gregorius Nyssenus, tra-
ctatu primo in Psalmos: Quid igitur dog-
matu nobis hic insinuat? Ei videlicet, qui
mutatâ velificatione ad rectam viuendi ratio-
nem reuertitur, licet vita infinitis scelerum
maculis notata sit, ut collectio illa peccato-
rum mille annorum esse videatur, pro nihilo
tetam illam congeriem reputatum iri; dum-
modo pedem referat. Nam diuinus oculus
præsentia semper intuetur, præteritum vero non
asimat, sed instar vnius diei, vel noctis nostræ,
quæ iam præterijt à Deo habetur. Ita Nyss-
enus.

VIII.

Benè omnino, dum modo pedem referat:
 in eo enim, quem peccatorum suorum verè
 poeniteat, & vi contritionis, vel alicuius
 Sacramenti operâ iustificationi incumbat,
 quid millia millium criminum, siue eam

peccatorum congeriem, quæ mille anno-
 rum spatium implere, atque replere vi-
 deatur, nisi arena exigua, leuissimisque pul-
 uis Deo fuerit; dum ipse in Christum
 peccatores obumbrantem, & vice clypei
 illorum ictus, & pœnas sustinentem in-
 tuetur? Nouerat iam olim hæc Psaltes cum
 Psalm. 83. 10. summum, sic alloquebatur
 parentem: *Protektor noster aspice Deus, &*
respice in faciem Christi tui; ubi cum Hebrai-
ce, pro protektor, sit maghen, opportunè ver-
tit Hieronym. clypeus noster, opportunius
verò (libere dicam) Sanctes Pagninus, cly-
peum vide Deus, ut ipsa Christi facies, ea
inquam facies, quæ in cruce alapis liuida,
foedata sputis, lacinata spinis, mortis te-
nebris obscurata cernitur, clypeus nobis, at-
que scutum, quo dum omnia à nobis diui-
næ iustitiæ tela depelluntur, pristinae Dei
amicitiæ restituimur; inest enim hæc vis
phrasi respiciendi, quâ utitur Vates: Respec-
te quippe Dei (inquit Gregor. Magn. lib. 19.
Moral. cap. 3.) est, ea quæ amissa, ac perditæ suc-
rant, ad suam gratiam reformare. Vnde post-
modum Vates rationem reddens, cur in Chri-
stianâ Ecclesiâ, ut notat Genebrardus, esse
mallet, sic subdit: Quia misericordiam, & veri-
tatem diligit Deus; (siue ut ex Hebræo legunt
Symmachus, & Aquila, quia Sol, & scutum
Deus) gratiam, & gloriam dabit Dominus, ac si
dixerit. Quis enim tam salutari, atque viuifi-
co Sole vegetari, ac refoueri, tam fortique, ac
impenetrabili scuto protegi, non exoptet?
Quo in loco placet rursus premere Hebræam
vocem, maghen, pro quâ Hieronym. Aquila,
& Symmach. posuerunt scutum; certè
quamuis à plerisque deducatur à verbo, ga-
nan, hoc est, protegere, non minus appositè
deriuabitur à verbo, maghan, quod est da-
re, tradere, atque ideo propriè significabit
traditionem, siue redditum debiti (quod etsi
à nemine notatum viderim, non dubito,
ijs, qui Hebraicè sciuerint fore placiturum;)
vnde sensus erit, quis adeò desipiat, qui in
Christi Ecclesiâ esse non eligit? cum Chri-
stus omnia debita pro nobis exsoluat, hunc-
que debiti nostri redditum, summus Pater
gratanter accipiat, ac diligat? Qui enim pro
prio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tra-
didit illum, (inquit Paulus ad Roman. 8. 32.)
Quomodo non etiam cum illo omnia nobis don-
auit? Quis accusabit aduersus electos Dei? ubi
notanter Lectio Syriaca: Quis se opponet ele-
ctis Dei? ac si dicatur: quis adeò æreæ fron-
tis fuerit, ut in eos, qui Christi scuto pro-
tekti, atque muniti sunt, temerario impe-
tu velit illidere? nonne ærea, siue ad imanci-
na frons millies prius comminatur, quâ cly-

Psalm. 83. 10

Hieron.
Pagnin.

Gre. Mag.

Genebr.

Symmach.
Aquila.Ad Rom.
8. 32.

Leet. Syr.

peus tantisper deficiat? Pergit Paulus: *Dens, qui iustificat, quis est qui condemnet? Christus Iesus, qui mortuus est, imò, qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis!*

IX.

Ad Rom.

6.1.

Ad Rom.

6.15.

Psalm. 129.4.

Lecl. Heb.

Ad Rom.

3.24.

Luc. 23.31.

Euseb.

Ad Hebr.

6.6.

Psalm. 68.27.

Isai. 50.8.

Step. Cât.

Quid ergo? permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Absit. Ad Roman. 6.1. aut peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. Ad Roman. 6.15. imò verò, qui rem bene perpenderit, nullam hanc efficaciam inueniet rationem, quā à peccandi licentiā retrahatur. Ita quidem Dauid Psalm. 129.4. dicebat, quia apud te propitiatio est, propter legem tuam sustinuit Domine: quæ verba Hebræi apud Agellium sic legunt; quia apud te propitiatio est, ut timearis: eisque duplicem explicationem possis adhibere. Primò, ut sensum communem habeant cum præfatis verbis ad Roman. 3.24. Quem proposuit Deus propitiationem (siue ut vidimus propitiatorium) per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiæ suæ: quasi utrobique innuatur, Christum propitiatorium factum, siue clypeum, qui peccatorum pœnas in se ipso suscipiat, magnitudinem diuinæ iustitiæ; nostrorumque scelerum gravitatem nobis ob oculos ponere, ut ea summo pere exhorreamus: nam si in viridi ligno hæc faciunt, in arido, quid fiet? Luc. 23.31. Vnde appositè Eusebius, siue Eucherius Gallican. Episcopus, hom. 2. de Symbolo: Ita & Dominus noster Iesus Christus, non solum diuinitatem, sed etiam crucem in mortem suam posuit in saeculis, voluit celebrari, ut à peccatis, propter quæ moriebatur, non solum nos Dei mandata renouerent, sed illata pro nobis supplicia, & vulnera deterrerent. Ita ille. Scitè, deterrerent, grauissimo, scilicet, sceleris peccati, & seueritatis diuinæ, quæ proprio filio, quod hominum fidei iussor esset, non pepercit, iniecto metu, atque terrore. Aliter quoque sic explices: Quia apud te propitiatio est: hoc est, ideo in propitiatorium, siue operculum, aut scutum pro peccatis nostris te opposuisti, ut dum homines atrocissimas pœnas, atque dolores, quos pro illorum sceleribus pertulisti, vident, simulque animaduertunt, nouis modo peccatis, quantum ex se est, te rursus crucifigere; & super dolores vulnerum tuorum addere; non possint nō ad te timendum vehementius permoueri, atque perducì: sub quo sensu illa verba Isai. 50.8. Stemus simul, quis est aduersarius meus? accedat ad me, sic pulchrè accipiebat Stephan. Cantuariens. in allegorijs Gotfridi Tilmanni ad cap. 3. Sophoniæ: ut ex cōsideratione vulnerum, atque dolorum, quæ pro homine saluator sustinuit, magnus ipsos occupet pudor, quo à peccando refugiant. Accedat (inquit) & videat propter se mulctatum morte, turpatum cr-

ce, spatis illitum, plagis luidum, spinis coronatum, lancea perforatum, & esse aduersarius erubescat: Ita ille. Dixerim ego cum Cicerone aliò intento, lib. 1. de legibus: O rem dignam, in quā omnes erubescam!

Illud iam pro huius adnotationis coronide placet adijcere, quod ex superius dictis non obscure subinfertur, & ad ea, quæ vers. 7. adnotat. 5. diximus, valde pertinet; nimirum, Deo vehementer charam quamuis hominis animam, quam ipse suo sanguine mundare decreuit, mille licet scelerum maculis antea notatam, atque foedatam, hancque potissimum de causa ipsam maxime pretiosam, plurimique ab omnibus, ab ijs præsertim, quorum vitæ institutū ad proximorum salutem propendit, faciendam, reuerendamque esse; vel hoc ex eo, quod Actuum 10.11. refert Lucas, discere, cum videlicet esuriente Petro, volenteque gustare: Cecidit super eum mentis excessus, & vidit celum apertum, & descendens vas quoddam, velut linteam magnum, quatuor inijs submitti de cælo in terram, in quo erant omnia quadrupedia, & serpentina terra, & volatilia cali, & facta est vox ad eum; surge Petre, occide, & manduca: ipsoque reuente, quod omne commune, aut immundum nunquam manducasset, vox iterum secundo ad eum, quod Deus purificauit, in commune ne dixeris. Est enim vel ex ipsamet visionis serie, ut interpretum explanatio non accederet, satis manifestum perferas hæce, atque immunda animantia homines prauis moribus præditos, & omni scelerum lue contaminatos, qui Christo nomen erant daturi, adumbrari: sed ut noueris quā de causa Petrus, qui hanc metamorphosim absque culpâ, ignorare potuit, increpandus venerit, scito ex Hilario, Canon. 33. in Matth. linteam illud tot animantia sustinens syndonem, quā mortuum Christi corpus inuolutum fuit, significare: sic enim ille. Hic munda syndone corpus inuoluit, & quidem in hoc eodem linteo reperimus de cælo ad Petrum vniuersorum animantium genera summissa. Vnde optimo merito increpatio subsistit, ac si ei Christus dixerit, quod meo ego sanguine laui, & vitæ meæ pretio comparauit, atque redemi, tu vile reputas? imò verò plurimi non facis, & nudis pedibus reuereris, flexisque genibus adoras? vade ergo, & quamuis magnâ potestate, & sanctitate fueris præditus, solue calceamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas terra sancta est, animæ, scilicet, sunt meo sanguine mudatæ, atque ideo nō nisi magnâ cū reuerentiā ad eas oportet accedere; sed id accipe ab Ambrosio in c. 6. Apocalypf. sic elucidante: Vnde, & Dominus in visione quadrupedum, atque reptilium Petrum

X.

IX

Act. 10.11

Hilar.

Exod. 3.5.

Ambros.

negeres despiceret docuit, dicens. Quod Deus pu-
cincavit, tu commune ne dixeris. Adhuc igitur
sensum pertinet illud, quod Dominus dixit ad
Moysen. Ne appropinques huc, solue calcea-
mentum de pedibus tuis, &c. Ac si alicui ex
magnis Apologis Dominus dixisset. Quamvis
mortuos suscitares, quamvis umbra corporis tui
egrotos sanes, in nullo tamen te mihi comparare
audeas, quia magnus quod agis non est de te, sed
ego operor per te calceamenta autem pedes mu-
nium, ne terram tangant, per terram vero gentes
designantur. Solue, inquit, calceamentum
de pedibus tuis: id est, aufer odium, & des-
pectionem gentium de corde tuo. Locus enim in
quo stas, terra sancta est, id est, mundus in quo
habitas, meo sanguine redemptus est. Hæc Am-
brosius.

XI.

Ambigat nō nemo, cū Christus transiens
ex hoc mundo ad Patrem, eique partē à se
victoriæ spolia, & dona hominumque primi-
tias allaturus, non alium, quam latronem se-
cum detulerit? Ita ne Christi latus, latrone
socio, atque comite, securum, atque adorna-
tum videatur? Nonne opportunitas fuisset,
primarium quempiam virum, aut sapientissi-
mum Sacerdotem, virumve aliquem sanctita-
te insignem, qui reliqua è Christi triumpho
manubia velut de facie ostenderet, secum de-
ferre? Non opinor. Nam in primis, si ad illius
aut Principes, Sacerdotes, aut Phariseos
oculos converteris, omnes ex eodem gre-
ge inuenies. Principes eorum, nonne? Fra-
udentis socij futurum omnes, diligentes, mune-
ra, sequentes, retributiones, Isai. 1. 2 3. Nonne,
& Prophetæ illorum ex eodem furium ma-
nipulo? Dicente Domino Ierem. 23. 30. Ec-
ce ego ad Prophetas ait Dominus, qui sarrantur
verba mea, unusquisque à proximo suo: Quid il-
lorum Pharisei, qui sanctiores in populo ha-
bebantur, nonne etiam hypocritæ? Gloriam
ab hominibus querentes, hoc est, occulti fu-
res erant. Nam Bernardo teste sermone 13.
in Cant. Quidquid hic favoris captas, quod ad
Deum non retuleris, ipsi furaris. Sed deinde, ut
sanguinis sui fructum, diuitias, efficaciam
Christus ostenderet, atque cōmenderet, quē
nisi latronem in turpissimis prius flagitijs
volatatum, postmodum regiā Christi pur-
purā splendentem, secum asportaret? Vt, ubi
abundauit delictum, superabundaret, splende-
retque donum. Certè Augustinus. serm. 130
de tempore, siue in appendice 49. aut quod
verius credo Chrysostomus hom. de cruce,
& latrone: Christum dum latronem in
paradisum introduxit, eum deliciarum lo-
cum adeo non fœdasse, aut proculcasse, ut
potius mirum in modum honestauerit, at-
que illustrauerit, sic affirmat: Et quidem ne-

mo Regum aliquando passus est, latronem homi-
nem, aut quempiam alium eiusdem nature conser-
uum secum assumens, ita in ciuitatem introdu-
cere, sed Christus hoc fecit, qui mortis, &
diaboli victor, & sacratissimam ingrediens pa-
risum, suum latronem introducit non concu-
scas paradisum istius pietatis opere, sed honorās,
neque confundens latronis introitum, sed illustrās:
& postmodum, etenim cum publicanos, &
meretrices introduceret in regnum celorum non
confudit, sed extulit regnum celorum, neque
deiecit, sed potius honorauit paradisum; ho-
nor enim, ut dixi est paradisi talem habere Do-
minum, qui & latronem dignum facere possit
delictis, & possessione paradisi. Talis est enim
Domini regnum celorum, ut & meretrices, &
publicanos ita probabiles reddat, ut digni ap-
pareant gratiā, & gloriā quæ illis est. Hæc Au-
gustinus.

ADNOTATIO VII.

*Christum Dominum, dum in
cruce pro nobis fideiussor
exitit: Stricto iure à no-
bis exigere crucem nostram
perferre dignosque ei pœni-
tentia fructus rependere: ne
effusi Domini sanguinis
res habeamur.*

CUM de salute nostrā per mortem
crucis peculiari ratione adeptā,
quod illi omnium debitorum chi-
rographa Christus affixerit, egeri-
mus, omnino ad eandem rem pertinere exi-
timamus rationem penitus reddere, cur
Christi sanguine ad exhaustiōem peccata in
cruce diffusio, copiosāque hāc redemptione,
ac solutione subistente, non omnes, qui eius
fidem suscipiunt salutem assequantur æter-
nam. Scitē enim dixit Leo Magn. serm. 19. de
Passione Domini: Quamuis enim forti, & cru-
deli tyranno per potentiam crucis Christi, vasa
antiqua de prædicationis erepta sint, & domina-
tio Principis huius mundi à redemptorum si-
necita corporibus insidiari, tamen etiam iusti-
ficatis eadem malignitas perseuerat, & multis
modis, eos, in quibus non regnat, impugnāt.
Vt si quas animas negligentes, imprudētesque re-

I.

Leo Magn.

pererit, senioribus eas laqueis rursus innectat, & à paradiso Ecclesie raptas in consortium sue damnationis inducat. Sanè, adè adhuc est arcta via vitæ, vt non nisi pauci inueniant eam, adhuc Christi nomine, & baptismo percepto plures æternæ damnationi manent obnoxij, vbi ergo (dicat non nemo) tam salutifera, ac viuifica Passionis effectus est? quis tanti pretij perfoluti, & tot expensarum fructus? *Transiit mensis: finita est ætas, & nos saluari non sumus.* Ierem. 8. 20.

Ierem. 8. 20

II.

Respondent huic dubitationi suis vocibus Theologi in scholis, Christum quidem omnium peccatorum chirographa, quoad sufficientiam deleuisse; at verò reapse, & quoad efficaciam attinet, eorum solum peccata per purgasse, qui diuinæ gratiæ cœlestibusque donis bonum liberi arbitrij vsum adiungentes, iustitiæ viuunt, & cum iustitia, aut pro iustitia moriuntur: quæ quidem doctrina ab ijs, quæ præcedenti adnotatione diximus, nec huius differt: ibi enim ex pluribus scripturæ, ac Patrum testimonijs adiuuimus; eo potissimum modo humani generis redemptionem Christum instituisse, vt pro hominibus ære alieno pressis, qui soluendo non erant, ipse fidei iussit, tum omnium debitorum poenas pro illis exsoluendo, tum etiam gratiæ auxilia, quibus & occurrentibus tentationibus, & omnibus diaboli insidijs, haud difficile obuiam ire, ac resistere possent ipsis promerendo, vt remissione peccatorum in baptismo percepta, iustitiæ in posterum viuerent. Quare post verba præcedent. adnot. elucidata: *Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum.* 1. Petr. 2. 24. subiicit Apostolorum Princeps: *vt peccatis mortui instituta viuamus.* Ostendens Christi redemptionem, & solutionem non in eo cardine versari, vt peccatorum nostrorum poenis in se susceptis peccandi siue vitam in otio, & delicijs transigendi licentiam nobis ipse faceret, vt videlicet impunes abeuntes pro libito in posterum viuere possemus, sed potius vt decreti chirographo ligno crucis affixo, sic bono fidei iussori nostro debitum perfoluamus, vt totam subinde vitam in eius laudem, & obsequium, & ad veræ iustitiæ leges compositam, agamus. Vnde pulchrè Ambros. lib. 1. de Iacob cap. 5. *Sic chirographum peccati, quod in cruce deletum est, non rescribemus; si veteris hominis amictum, quem exuimus non induamus.* Nam si attendis, ita fidei iussor est auctor credendi (vt definit Donatus) alium aliquid daturum, facturum vè suâ fide, suoque periculo promittens: vt hæc etiam fidei iussor creditor se obstringit, & pro debitore perfoluit; fidei iussoriam subinde indebi-

1. Petr. 2. 24

Ambros.

Donat.

torem actionem habeat, vt ab illo quidquid creditori soluit, exigat, atque recipiat.

Hinc signate ad Rom. 14. 7. dicebat Paulus: *Nemo enim nostrum sibi vinit, & nemo sibi moritur, siue enim viuimus Domino viuimus, siue morimur, Domino morimur.* Sed quare? in hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit, & vi mortuorum, & viuorum dominatur, vt videlicet Christo pro morte, quam obiit pro nobis, id pretium perfoluamus, vt omnes vitæ nostræ actiones, quin etiam mortem ipsam, ad eius gloriam referamus. Quâ sanè de causâ quisquis de vitâ æternâ sibi comparanda sedulo agit, negotiator dicitur, qui cum pretiosam margaritam, hoc est, Christi fidem, & redemptionem inuenit, vt eam sibi emat, & applicet, vendere omnia, quæ habet, & pro ea perfoluere non dubitat. Matthæi 13. 46. Tū etiam quotquot Christi fide in baptismo percepta, nescire, & in feliciter postea pereunt, & æternis gehennæ cruciatibus se mancipant, ideo cū fatuis virginibus à Christo componuntur, quod de hoc diuino oleo sibi commendando per vitæ spatium non curarint, ideo de illis notanter dicitur, & foris fuisse relictas, & eam à Christo terribilem vocem, *Nescio vos*, ac si de ipsius grege non fuissent, Matth. 25. 12. audiisse. Hæc omnia luculentissimè explicante, & diffundente Ambrosio, lib. 1. de Ioseph, cap. 7. his verbis: *Neque enim pretium quasiuit à nobis, qui pro nobis sanguinis sui pretium soluit, quia non auro, & argento, sed pretioso nos redemit sanguine, ergo id pretium debes, quo redemptus es. Etsi ille non semper exigit, tu tamen debes. Emigatur tibi Christum, non eo, quod pauci habent; sed eo, quod omnes habent per naturam, pauci offerunt per timorem; suum est, quod ad te Christus respicit, ipse vitam pro omnibus dedit, ipse mortem suam pro omnibus obtulit. Solue pro auctore, quod soluturus est lege; non mediocriter iste contractus est, non omnes illum facile emunt. Denique illa virgines in Euangelio, quas veniens sponsus exclusit, ideo foris relictæ sunt, quia veniale oleum non emerunt. Vnde dicitur ei. Ite potius ad vendentes, & emite vobis. Et negotiator non immerito pradicatur, quia vendidit omnia sua, & emit margaritam.* Hæc ille.

III.

Ad Rom. 14. 7.

Mat. 13. 46

Mat. 25. 12

Ambros.

IIII.

Vt verò ad crucis mysteria, quæ in manibus habemus, sermonem peculiariter conuertamus, videris hac ratione beatitudinem, atque æternam salutem à nobis obtinendam, non nisi in cruce perferendâ, siue in veteris hominis crucifixione censeretur. Sic Matth. 10. 38. Marci 8. 34. *Qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus.* Et Luc. 9. 23. *Tollat crucem suam cotidie, & sequatur me.* Et ad Rom. 6. 6. *Vetus homo noster simul crucifixus*

Mat. 10. 38.

Marc. 8. 34.

Luc. 9. 23.

Ad Rom. 6. 6.

est.

Ad Galat. 5.24. est. Et ad Galat. 5.24. Qui sunt Christi carnem suam crucifixerunt cum vitijs, & concupiscentijs. Vnde de se ipso: Christo confixus sum cruci. *Ad Galat. 2.19.* & cap. 6.14. Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Sane, ut crucis mortem, quam pro nobis Christus exsoluit, ei e vestigio rependamus. Vnde quidem intelliges, quomodo Ioannes Christum crucē sibi suā baiulasse, sic inquit, cap. 19.17. Et baiulans sibi crucem, cum alijs Evangelistis affirmantibus illam a Simone post Iesum fuisse portatam; (sic enim Lucas 23.26. Apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem, & imposuerunt illi crucem portare post Iesum. Similiter Matth. 27.32. & Marci 15.21.) omnino consensiat, nimirum, prius Dominum crucem, hoc est, hominum peccata portasse, postea vero Simoni, hoc est, obediēti gestandam tradidisse, ut praefatum mihi vultus tuis characterem daret: Qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. Ita Ambros. lib. 10. in cap. 23. Lucæ: Bonus ordo nostri profectus est, ut prius crucis suae trophaeum ipse erigeret, deinde martyribus traderet erigendum. A quo quidem non abit Athanas. in Evangelium de Passione. & cruce Domini. dum ait. Nam & sibi Dominus crucem portavit, eandemque & ipse homo Simon tulit: quum igitur contra diabolum trophaeum baiularet, principio quidem suā sibi crucem ferebat, ulterius enim ad mortem tendebat, ac rursus eandem gestavit Simon homo, ut omnibus innotesceret, Dominum non suam mortem, sed hominum obire. Sed dicis, non bene ex eo, quod primum Christus, deinde Simon crucem baiulaverit sensum Athanasij constare, ut enim Dominus non suam mortem, sed hominum obire ostēderet, prius homo crucem, cui ipse erat adductus baiulare, deinde eam ad se Dominus transferre debuerat: subsistit tamen Athanasij mens, hoc amplius innuens Christum, quod non suam, sed hominum mortem obiret, crucem primū baiulasse, deinde homini ferendam tradidisse, ut illi hoc etiam fieret manifestum, Dominū fidei iussoria actione debitum, quod non pro se, sed pro homine exsoluebat ab eo subinde exacturum, ut videlicet ille crucem sibi pro cruce rependeret. Quod reuoco, quod Magnus Leo post verba initio adnotationis adducta, sic subiicit. Vnde cum quispiam observantia Christiana se limitem sentit excedere, & in id cupiditates suas tendere, quod eum a recto itinere faciant declinare: recurrat ad crucem Domini, & igno vitæ morus noxiæ voluntatis adferat, ac voce prophetica ad Dominum clamet, & dicat. Cōfige clavis timoris tui carnes meas, & iudicijs enim tuis timui. Quid autem est cla-

vis timoris Dei carnes habere confixas, nisi corporeos sensus ab illecebrâ illiciti desiderij, sub metu divini continere iudicij, ut qui resistit peccato, & concupiscentias suas, ne quid morte dignum operetur, interficiat, audeat enim Apostolo dicere, mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Ibi ergo se constituat Christianus, quod eum secum subsistit Christus, & ad id dirigat omnem viam suam, ubi scilicet humanata saluatam esse naturam. Ita Leo.

Sed nemo opportunius, luculentius nemo, quam ipsemet Paulus hæc explicuit cū ad Coloss. 1.24. dixit: Adimpleo ea, quæ desunt Passionum Christi in carne mea, pro corpore eius, quod est Ecclesia, ut enim ibi primario respiciat Apostolus ad vexationes, & labores, quos pro Ecclesia amplificanda, & ad eius fidem confirmandam, & stabiliendam libenter perferebat, inficiari sanē nemo potest, ipsum simul etiam affirmare, opus Christi- colis esse, quo Passionis Christi efficaciter participes sint, eiusque illis satisfactio actu, & quoad efficaciam applicetur, ut dignos poenitentiae fructus faciant, & laboriosa, ac satisfactoria opera subeant, ut & Deum iratum sibi concilient, & pro temporali poena peccatis suis debita satisfacciant, nec aliter completam in nobis passionem Christi censerī, non quod ipsi, siue meritum, siue vim satisfaciēdi expectes, deesse aliquid possit, cum sit vnde quaque infinitè perfectæ, sed quod ex summi Patris decreto, ijs solum applicetur, qui peccatorum verè, perfectèque poeniteant, & ad iustitiæ normam, ac leges vivunt: subest quidem hæc vis verbo, adimpleo, siue suppleo, ut est in lectione Syriacâ, (nec Græcum verbū minorem emphasim habet, de quo alibi.) Vnde Chrysost. serm. 11. in hanc epist. opportunè componit hæc verba cum illis cap. 3. vers. 10. Cōfigeratus mortis eius, si quomodo occurrat ad resurrectionem, quæ est ex mortuis: ad hunc modum. Configuratus, inquit, mortis eius: id est, participes: etenim quemadmodum ille ab hominibus male acceptus est, ita & ego propterea dixit, cōfiguratus, & rursus alibi. Adimpleo ea quæ desunt passionū Christi in carne mea, id est, vexationes, & calamitates huiusmodi reddunt imaginem quandā illius mortis. Ac si dixerit, opus quidem esse crucem, quam primū Dominus portavit; ab eo accipientes perferre, & in ea simul figi, ut ipsius in nobis passio completa sit, plenumque sortiatur effectum. Ad quem etiam modum Ambros. in Psalm. 37. dum explicat illa Vitis verba: Curvatus sum usque in finem, sic ait: Qui contristatur ergo ex Domino Iesu Christo, ipse latificat Christum.

V.

Ad Coloss. 1.24.

Chrysost.

Ambros.

et ipse laetificatur à Christo: Ideo ergo et nos non perfunctorie satisfaciendum à nobis esse cognoscimus. Curramus usque in finem, id est, non solum Christo fidem, sed etiam passionum nostrarum perseverantiam deferentes, et gaudeamus in passionibus nostris, sicut et Christus gaudebat in passionibus suis; quas ille suscipiebat pro servulis, nos subeamus pro Domino. Hic ergo finis. Ut adimpleam, inquit, quæ defunt tribulationum Christi in carne mea pro corpore eius, &c. Hæc Ambr. Est quidē hac ratione purpureus ad mysticum Salomonis reclinatorium, & trionum altensus, Cantic. 3. 10. quod ea, quæ nobis est incedendum via, purpurâ sanguinis Christi tinctâ sit, nimirum, ut intingatur pes tuus in sanguine, Psalm. 67. 24. premens eius vestigia per imitationem, ut tandem regia hæc purpurâ induaris. Qua de re ad id loci Cant. sic distulit Venerab. Gillebert. serm. 18. in Cantica. Hic tu pedem libenter pone, ut pes tuus intingatur, in sanguine Christi, non veniet tibi pes superbia, si humilem secleris ascensum, qui sponsi tui cruore sacro signatur, huic tu, non modo pedem, sed etiam manum, et caput intinge, ut tota purpura, tota regalis, et passione Christi tota nobilitata ascendas: nam ei si compateris conregnas. Ita ille, & post pauca: Purpura hæc magnum quiddam est pignus amoris, quem tibi dilectus exhibuit: vere magnum pignus amoris mortis passio. Ama ergo tu eum, qui prius, et plus dilexit: non exigui hac tempora, ut sanguinem effundas: effunde animam tuam, effunde sicut aquam cor tuum. Hæc, & alia Gilleb.

VI.

Exo. 25. 37

Huc quidem facit, quod arcano sermone circa propitiatorij structuram à Domino præscribitur Exodi 25. 17. his verbis. Facies, et propitiatorium de auro mundissimo, duos cubitos, et dimidium tenebit longitudo eius, ac cubitum, et semissem lauando. Et verò cum aurum in sacris sapientiam adumbret, ex materia propitiatorij facile colligas, Deum, non temere, & inconsulto, sed sapienter propitium hominibus reddi, ut nimirum ijs solum peccata dimittat, qui de ipsis intimo animi sensu dolent. Hinc autē similiter eruitur, idcirco structuram propitiatorij ex imperfecta, siue inchoata constare dimensione, dimidio, videlicet, cubito, & semisse, quod propitiatio, siue remissio peccatorum, non tantum ex Passione Christi, sed ex nostra etiam penitentia coalescat, & unum ens completum (volo barbarus in ea re explicanda videri,) ex utraque resulter. En quid sit adimplere, quæ defunt Passionis Christi, quid etiam configurari morti eius, complantari, configi cruci, consepeliri, compati Quibus locutionibus frequentius vritur Apostolus, ut videlicet quasi ex duabus inuicem partibus, Passione Christi, & nostra imi-

tatione salus nostra compingatur, & conglutinetur. Perstrinxit plura ex ijs Venerabilis Bruno in allegorijs Gotfridi, ad cap. 25. Exodi, his verbis. Fuit propitiatorium de auro mundissimo, quoniam tam sapienter propitiatur Deus, ut in sua propitiacione nunquam fallatur, quoniam nisi poeniteat, nulli unquam propitiabitur. Et quoniam nec semper, nec omnibus Deus propitiatur; ideo in propitiatorij quoque dimensione, imperfectum aliquid, semissem, videlicet, et dimidium posuit. Ita ille.

Et verò, hac mente imbutus Propheta Ionas sub Christi in crucem suffixi, & pro nobis fidei iubentis persona, Deo Patri decantabat, cap. 2. 10. Ego autem in voce laudis immolavi tibi, quacumque veni reddam pro salute Domini: eadem omnino sententia cum Petro epist. 1. cap. 5. 18. dicente: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, in sanguine pro iniustis, ut nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu, siue ut Biblia Complut. & Regia, & plures codices non pro suis aliena sententia habent, ut nos offerret Deo mortificatos quidem carne, vivificatos autem spiritu, quasi Christus in cruce peccatorum chirographum delens, pro nobis fidei iussit, nostroque nomine Deo Patri de voverit hostias nos spirituales, victimasque perfectas, quales exoptabat Paulus, cum ad Roman. 12. 1. dicebat: Obsecro i. aque vos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem sanctam Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Concinit Græcum verbum, προσάγαγν, adduceret, quasi erroneos, aut fugaces servos, aut perditos, & vagantes filios, quos dum gravis quispiam vir ad Dominum, aut parentem adducit, meliora in posterum pollicetur, & suam simul fidem obstringens pro illis vadimonium facit. Que quidem omnia præ oculis habens Hieronymus in prædicta Ionæ verba, sic ait. Cernimus quid in sua Passione pro salute nostra Salvator promiserit, non faciamus mendacem Iesum mundissimus ab universis peccatorum sordibus, ut nos Deo Patri offerret, victimas quas voverat, & quidē nō dubium, omnes qui in Christo baptizantur, sic Christum induere, & sponsori suo rependere, ut datā ex syngrapha cautione hanc vitæ probitatem, & pro futuris erratis poenitentiam, atque satisfactionem polliceantur, ac re promittant, de quo multa luculenter scripsit Basil. lib. 2. de Baptismo, cap. 1. ubi cum in hanc sententiam plura ex Paulo testimonia congestisset, ut ad Roman. 6. 4. Cōsepuliti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quemodo surrexit Christus à mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus. Et ad Galat. 3. 27. Quicumque enim in Christo bap-

Bruno.

VII.

Ion. 2. 10.

Bibl. Cōpl.
Bibl. RegiaAd Rom.
12. 1.

Hieron.

Basil.

Ad Rom.
6. 4.Ad Galat.
3. 27.

2. Ad Cor.
5. 14.

Ad Rom.
6. 6.

izati estis in Christo, Christum indixistis, &c. Necnon 2. ad Corinth. 5. 14. Charitas Christi urget nos, assimilantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, ex his tandem concludit: Itaque qui verè secundum verbum Apostoli in mortem Christi baptizatus est, mundo quidem seipsum mortificavit, verum multo prius peccato iuxta eam rationem, quæ ab Apostolo ubi de baptismo loquitur, assignata est, ubi dicit. Quoniam vetus homo noster una crucifixus est, ut destruat corpus peccati, ut peccato non seruiamus post hac amplius. Irrenocabili autem pacto se adstrinxit ad hoc, ut Christum sequatur in omnibus, id quod est Deo integrè, ac perfectè vivere, omnino adimplens apostolicam illam, quibus aliquando dicit. Obsecro vos fratres per miserationes Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo beneplacentem, rationalem vestrum cultum. Hæc Basil.

VIII.
Ad Ephes.
1. 13.

Hieron.

Firmat hæc sensa opportunissimè Paulus ad Ephes. 1. 13. inquiens: Et simus in laudem gloriæ eius nos, qui ante sperauimus in Christo, in quo & vos, cum audissetis verbum veritatis (Euangelium salutis vestra) in quo, & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ in redemptionem acquisitionis in laudem gloriæ ipsius. Vbi in primis cum Hieronymo aliqui legunt: Spiritu repromissionis. Deinde dum ambigitur, quid significetur à Paulo illà locutione? Spiritu promissionis, mihi vehementer placet eiusdem Hieronymi sententia affirmantis, Spiritum sanctum eam ratione spiritum promissionis appellari, quod sponso, siue repromittentem faciat eum, in quo inhabitauerit; sed inuat id à Hieronymo audire. Quarendum etiā ubi ubi scriptum sit; Spiritus repromissionis sanctus? Vel quid significet? Ego enim asumo, quia si cui Spiritus sanctus sanctum facit eum, cui fuerit infusus, & spiritus sapientie, sapientem: & intelligentie, intelligentem; & consilij, cautum, atque consultum; & fortitudinis, fortem: & scientie, scientem; & pietatis, piū; & timoris, timidum, Deique timore trepidantem: ita & Spiritus repromissionis, vel spiritus Dei sponso, & Deum facit eum, in quo habitauerit. Quo modo e contra immundus spiritus, immundum facit; & spurcam sibi domum preparat spurcus habitator: fornicationis quoque spiritus efficit scortatores. Hæc Hieronymus. Vbi vides eos, qui Christo nomen dant, simul cum fide Deo repromittere, se poenitentiam, & bonis operibus pro suis peccatis soluturos, quidquid bonus fidei iussor pro eis prius perfoluit, ut hac ratione, simul in laudem gloriæ eius: hoc est, ut redemptionis gratia (quam Paulus de more habet appellare gloriam) in fidelibus iustè, & san-

ctè viventibus clara, & splendida reddatur, dum tam egregium beneficium non in ingratum, aut impiū, sed in ijs, qui gratiarum memores, in redemptoris sui obsequium se totos impendant, optimè collocatum cōspicitur: quini mo, ut vel hinc etiam redemptionis nostræ illustria indicia sumamus. Quem opinor subesse sensum illis verbis: Qui est pignus hereditatis nostræ: in quam sententiā egregius est Bernardi locus serm. 2. in octaua Paschæ, ubi elucidans illud Ioannis 1. epist. 5. 8. Tres sunt, qui testimonium dāt in terrā, spiritus, aqua, & sanguis, cum dixisset. tacebamur captiui, inquinati, conquassati, donec veniret desideratus gentibus, qui nos redimeret, ablueret, adiunaret. Hic est enim, qui sanguinem proprium dedit in redemptionem, aquam simul produxit de latere suo in ablutionem; emisit deinde de excelsu spiritum suum, qui adiunaret infirmitatem nostram: sic inquit. Vis ergo an hac aliquid operentur in te? Ne forte reus sis sanguinis Domini, quem euacuas, quantum in te est, sed & aqua ipsa, quæ debuerat mundare in sordibus permanenti iudicium, damnationis accumulet, spiritus quoque, cui resistis, non liberet maledictum à labijs suis. Vnde statim, sic rursus interrogando respondet. Quis est autem, qui testimonium habet effusi, nō sine causa sanguinis Christi, nisi qui continet à peccatis? Seruus enim peccati est, qui peccatum facit: ut si deinceps continere potuerit, & iugum abijcere misera seruitutis, certissimum sit testimonium redemptionis, quā operatur sine dubio sanguis Christi. Verum non sufficit peccatori continentia, si non etiam adsit poenitentia. Habet ergo, & ab aqua testimonium, qui laborat in gemitu suo, lauans per singulas noctes lectum suū. Sicut enim sanguis ille redemit, ut non regnet peccatum in nostro mortali corpore, sic aqua abluit ad his peccatis, quæ commissimus ante. Hæc Bernardus. Ad cuius gustum Radulphus in allegorijs Gotfridi, sic capit illud Exodi 28. 38. Exo. 28. 38. Portabit Aaron iniquitates eorum, quæ obtulerunt, & sanctificauerunt filij Israel. Ut umbra sit Christi, langores nostros ferentis, & iniquitates nostras portantis, si tamen earum verè nos poeniteat. Sic enim ille. Neque sanguis Christi expiat omnes, neque fides sola sufficit, ut inter eos, quos expiat, numeremur, nisi sanguinis Christi utilitatem congrua poenitentia satisfactione meremur. Vnde scriptum est. Portauit Aaron iniquitates eorum, quæ obtulerunt, &c. Aaron quippe noster, Dominus Iesus eas tantum fidelium iniquitates portat, & Passionis suæ supplicio expiat, quā cōfessionem Deo obtulerint, & sanctificauerint eas, hoc est, dignā emendatione correxerint. Sic ille.

Bernard.

Exo. 28. 38

Radulph.

IX.

Iam sub hoc sensu omnino capiendus, Ecclesiast. cap. 29. 18. dum ait. Gratiā fidei Eccl. 29. 18

in illorum ne obliuiscaris, dedit enim pro te animam suam, siue ut legitur Figurina, animam suam pro te deposuit, ubi primo notari locutionibus dandi, siue deponendi animam pro alijs mortem in scripturis exprimi. Sic namque Christus Matth. 20. 28. & Marci. 10. 45. Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis; & Lucæ 23. 46. in manus tuas commendo (Syriacè depono spiritum meum. Deinde his nos verbis uti, ad satisfaciendum fidei iussori nostro effusi sanguinis sui pro peccatis nostris pretium à nobis exigenti, dum monet, eam nos iustitiæ, & sanctitatis viam inire, quâ ipse in passione suâ nostro nomine Patri promissit, ne (ut dicebat Hieronymus,) mendacem eum faciamus. In quam sententiam hæc opportunissime scripsit Ambrosius lib. 3. de Virginib. ad finem. Bonus seruus pretium suum reparare Domino, quod pro se solutum est. Sanguinem soluit, sanguinem debes. Ille pro te soluit, tu pro te redde. Erant oppignorati malo creditori peccatis, contraximus chirographum culpa, penam sanguinis debebamus. Venit Dominus Iesus, suum pro nobis sanguinem obtulit. Sed non potes sanguinem redde. Bonus quidem seruus debet pretium reparare Domino suo. sed si non potest pretium reddere, vel hoc faciet, ne pretio videatur indignus. Ergo & tu dignum te gere tali pretio, ne veniat Christus, qui te mundauit, qui te redemit, & si te in peccato inuenerit, dicat tibi. Quæ utilitas in sanguine meo? Quid profeci tibi dum, descendendo in corruptionem. Hæc Ambrosius.

X. Subest quidem hoc mysterium, subest hic spiritus siue sensus tum aceto illi, quo omnia consummata dicuntur, Ioann. 19. 30. à Redemptore in cruce ebibito, tum clamori illi valido, & lamentabili gemitui, tunc temporis emissio, & quidem acetum, ut scire, & eleganter obseruauit ea de re agens Hilarius Can. 33. in Mattheum, humanam naturam significat per peccatum corruptam in pristinam dignitatem per Christi passionem restituentem, siue ut enucleatius res aperitur peccata nostra, quorum amaritudine in se, ac si ea biberet, Christus, ut ea expiaret, suscepit; de quo multus est Hilarius sibi, à quo Hieronymus epist. ad Oceanum, ait. Felle, & aceto potatus est, ut in nobis iâ, nec fellis amaritudo, nec aceti esset asperitas. Sed obserua, non aliter sub aceti umbrâ Christo peccata redemptorū hominū propinata fuisse; nisi etiam simul hyssopi herba ad grande mysterium ipsi apponeretur: sic enim Ioann. cap. 19. 29. Vas ergo positum, erat aceto plenum, illi autem spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes obtulerunt ori eam. Planè, ut inueneretur, Christum ea solum

peccata in se suscepisse, quæ cum poenitentia & lacrymis sibi expianda ab hominibus offerrentur. Nosti enim hyssopum medicinale herbam esse, de qua inquit Augustin. tractatu 119. in Ioann. Petrus purgat: unde ut idem Pater in id Psalm. 50. Asperges me hyssopo, to. 8. ait: In mysterio mundandi cordis de ea similitudo scripta est. Quare cum statim magnum illum clamorem dolens Dominus emisit, id nobis significauit, diuinam tunc cognitione præuidite, plures futuros esse homines, quorum ipse peccata ob corū duritiā, & impenitentem cor, non potaret. Adnotauit id præfato loco ad hunc modum Hilarius. Spiritum cum clamore, & voce magna emisit; dolens non omnium se peccata potare. Adiungo Ambrosij, Prosperij, & Bernardi testimonia. Nam primus lib. 10. in Lucam, cap. de aceti oblatione, & potatione Iesu, cum ad mentem Hilarij, dixisset. Ergo acetum bibitur, hoc est, corrupta per Adam immortalitatis aboletur in calamo, ut de corpore abserueretur humano, sic infer. Nos quoque, ut in nostra per incuriam mentis, corporisque concreta transfundamus in Christum, transfundamus per baptismum, ut crucifigamur in Christo, transfundamus per poenitentiam, ut ab illo nobis vini, sanguinisque celestis incorrupta sinceritas refundatur. Similiter Prosper. In responsione ad articulos falso impositos Augustino in responsione ad primum, cum dixisset. Cum per unam omnium naturam, & omnium causam à Domino nostro in veritate susceptam redempti omnes recte dicuntur, non tamē omnes à captiuitate sunt eruti. Redemptionis proprietates hæc dubiū penes illos est, de quibus princeps huiusmodi misisse est foras, & iâ non vasa diaboli, sed membra sunt Christi. Paucis interiectis, sic ait. Poculum immortalitatis, quod confectum est de infirmitate nostrâ, & virtute diuinâ habet, quidem in se, ut omnibus proficiat; sed si non bibitur, non proficit. Hæc ibi, alibi latius expendenda. Subijcio, quæ habet Bernard. tractatu de Passione, c. 13. ubi cum de hoc aceto, quod Dominus in cruce exfluxit, latius differuisset, ita concludit. Impletur ergo qualibet fidelis anima sponsum suū dulcem Iesum tantæ amaritudinis poculum sitientem, pro ipsa pariter, & ebibentem, & sicut ille, ita etiam ipsa pro illo ebibat per aduersa præsentia, sitiat quoque, & ipsum dulcissimum sponsum suum. Hæc ille.

Ecce tibi Passionem Christi, si te peccatorum poeniteat, completam, alias tuâ negligentiam mancā, siue tibi tuâ causā inefficacē, quod impoenitens, & ingratus cum sis, fidei iussori tuo pretiū sui sanguinis reparare, ut dicebat Ambrosius, siue rependere renuas, ipsumque exclamare cogas. Quæ utilitas in san-

guine meo, dum descendo in corruptionem? Et verò huic instituto iure accommodes, tum quæ post præfata verba: gratiam fidei iussoris ne obliuiscaris, &c. Subdit Ecclesiasticus, quæ Prouerb. 17. 18. habet Salomon, & ut hinc incipiam, sic tibi. Stultus homo plaudet manibus, cum sponderit pro amico suo: Cuius sententiæ sententiam, sic optimè affecuti sunt Lxx. reponentes. Vir imprudens plaudet, & congaudet sibi cum etiam spondens, sponderit suos ipsius amicos: Quali dicat, maxime imprudens ille est, qui alieni debitor æris, præstitâ satisfactione irridet, sibi que gratulatur, quod eius sponsor obligationis laqueis irretitus teneatur, ac si ipse eisdem declinasset. Primū, quia ut ingratus, & illiberalis, fidei iussoris gratiam obliuiscitur, neque de eâ referendâ cogitat. Deinde, quod suum ipse discrimen non animaduertat, nec fidei iussoris iura rectè calleat, cū simul ac sponsor nomen suum dissoluerit, ius ex creditoris chirographo acquirens debitoris nomina bonis illius omnibus, etiam ipsismet vestibus hæc subiectis exacturus sit; en imprudentiam, cuius sapiens ingratum arguit consentanea sunt hæc Ecclesiastici, quæ dicebam, verba. Repromissionem fugit peccator, & immundus: pro quibus hæc nostro instituto opportuna reponit ex Græco fonte Lectio Tigurina. Beneficium fidei iussoris prauè compensat scelerosus. Vbi ex utraque lectione is est sensus, peccatorem maxime ingratum esse, quippe qui debita pro quibus bonus Dominus in eius gratiam fidei iussit, soluere nolit, & noua peccata pro gratia rependat. Hæc ita esse accipienda sequentia confirmant; subdit enim sapiens. Bona repromissionis sibi adscribit peccator, & ingratus sensu derelinquit liberantem se: ac si dicat, iam sibi liber, & a debito immunis videtur, quasi Christi bona id est sanguinis passio, & merita non tam sibi communia, quàm propria sint, quæque ipse ad libitum expendere, imò ijs etiam ad perditæ, & voluptuarie viuendum, quin alicui subinde obligationi sit obnoxius, uti possit: ita quidam verbis, & operibus iam olim quidam hæretici docuerunt, nostra vero tempestate operibus quidem manifestis, verbis etiam huc sub lucè maligna euntibus Nouatores, qui toti quanti quanti sunt in vitiorum cœno, & sordibus volutantur, pertinaciter contendunt. Qui (2. ad Timoth. 2. 18.) à veritate exciderunt dicentes resurrectionem iam factam esse, hoc est, ut ego interpretor, solutos nos iam per Christi mortem esse à diuinæ legis obseruatione, nec aliam nobis resurrectionem, siue gloriam expectandam, nisi eam, quæ in delicijs, & voluptatibus versatur. Sic penè Theodor.

rorum procreationem, resurrectionem miseri appellarunt: & luculentius idem Apostolus, dū subiicit. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum, hoc cognovit Dominus, qui sunt eius, & discedat ab iniquitate omnis, qui innocat nomen Domini. Ac si dicat, imò verò hic potius ex Dei præscripto eorum, qui Christo nomen dederūt character est, ut peccatis mortui iustitiæ viuant, & omnimodæ puritati se dedant, ut hoc modo redemptionis suæ pretium ipsi persoluant.

Aliiter quidem ab hac doctrina, sensu, ac iudicio, sed non longius moribus, & conuersatione mali Christiani eunt, qui ut mala nomina fidei iussoris bona, sibi adscribunt, & derelinquunt liberantem illos: & sanè non tam vocis sono, quam rei sensui herendo, sub hac sententiâ acceperis Christi in cruce verba, magnâ voce pronunciata. Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Matth. 27. 46. Nam si ea acceperis (verba sunt Origenis hom. 35. in Matth.) humano more propter calamitatem, quæ comprehenderat eum in cruce non audis magnâ vocem eius, qui ostendit aliquid esse magnum absconditum. Ergo propter homines, qui ipsum pro eorum peccatis morte sua spondentem derelinquunt, uti dicebat Ecclesiasticus: & ingratus sensu derelinquit liberantem se: nolentes poenitentia, & vitæ probitate pretium redemptionis ei rependere, hæc à Domino dicta sunt, eodemmet Origene ibi, & Bernardo tractatu de Palsione, cap. 12. monentibus: sic vterque: Dominus prauident aliquos imò plurimos in corpore suo, qui ab unitate Ecclesiæ suæ per hæreses, siue per alia criminalia peccata erant recessuri, illorum personam in se transfigurando clamat, ut quid dereliquisti me? ac si diceret, quare aliquis eorum abiit retrorsum, ut pereat ab unitate corporis mei, qui tanto cruciatu mihi sunt uniti. Quem sensum appositè reddidit Venerab. Stephanus, in allegorijs Gotfridi Tilmanni, ijs Sophoniæ verbis cap. 3. 1. Væ prouocatrix, & redempta ciuitas: ac si hi, qui ut mala nomina derelinquunt liberantem se scopo redemptionis nostræ, & Christi consilijs maxime contradicant, atque repugnent. Audi: Sermo propheticus contra Ecclesiam dirigitur, quæ Deum misereri sibi volentē in amaritudinem conuertit, & prouocat ad puniendum quantum ad quos dā, qui in ea sunt numero, non merito. Redempta sanguine Christi. O peruersitas! prouocatrix, & Redempta! Quid enim tam arguit malitiam nostram, quam redemptionis nostræ modus, & causa? Vnde cum Isaias 45. 8. de beneficio redemptionis humane agens, dixisset. Rorate celi desuper, &c. vsque: ego Dominus creauit eum, mox subiunxit: Væ qui contradicit factori suo! recta de famijs terræ. Num quid di-

XII.

Matth. 27.
46.
Origen.

Bernard.

Steph. Cāt.
Soph. 3. 1.

Isai. 36.

cie

cit lutum figulo: Quid facis? Hæc Stephanus.

XIII.

Leu. 16. 7.

Huc faciunt, quæ ad Leviticos canones, tū de duobus hircis, quorum alter Domino immolabatur, alter verò in desertū vagus emittebatur, Levitici 16. 7. tum de ingressu summi Sacerdotis in sancta sanctorum ad repropitiationem ijs, qui pro foribus eum expectabant obtinendam, observavit Cyrillus Alexandr. lib. 9. in Leviticum. Nam in hircō altaribus admoto, & Domino consecrato, merito eos ipse consideravit, qui ex immunditiā errorum, & infidelitatis emergentes, & Christi fidem amplexantes, mundi ex immundis, & ex diabolis forte, fors Dei efficiuntur, si tamen vitæ puritatem, & integritatem retinere studuerint, alioqui è Dei forte ad hirci apomptæ, siue emissarij, qui diabolo ad dictus est, sortem rursus spectabunt: sic namque Cyrillus, *Hircus enim animal mūdū est, & divinis altaribus consecratū, & tu ergo per gratiam baptismi consecratus es altaribus Dei, & animal factus est mundum, sed si non custodias mandatum illud Dei, quo dixit: Ecce sanus factus es, iam noli amplius peccare, ne tibi aliquid deterius cōtingat: Sed eū effes mūdus rursus te peccati inquinamento maculasti, & ex virtute ad libidinē, ex puritate ad immunditiā declinasti tuo vitio, cū animal mūdū fueris. Forti te apomptæ, eremiq. tradidisti.* Hæc ille, & alia ibi; sed post plura dū summū veteris ritus Sacerdotē in die repropitiationis intrantē Sāctā sanctorum cum Christo Domino componit, hæc subiicit. *Igitur dies propitiationis manet in nobis usque quo occidat Sol, id est, quousq. finem mūdus accipiat, stamus enim nos pro foribus opperientes Pontificem nostrum commorantem intra sancta sanctorum, id est, apud Patrem, & exorantem pro peccatis eorum, qui ipsum expectant, non pro omnium peccatis exorantem; non enim exorat pro ijs, qui in sortem veniunt eius hirci, qui emittuntur in desertum; pro ijs exorat tantum, qui sunt fors Domini, qui cū pro foribus expectant, qui non recedunt de templo ieiunjs, & orationibus vacantes; an tu putas, qui vix diebus festis Ecclesiam venis, nec intentus es ad audienda verba divina, nec das operā ad implenda mandata, quod possit fors Domini venire super te.* Hæc tenus ex Cyrillo: vide tū apud eum in hanc sententiam plura; & apud te tacitus considera ad quam ex his sortem, tua te opera ducere videantur.

XIII.

Eccl. 19. 24

Leet. Tigu.

At enim verò præfato loco egregiè ostendit Ecclesiasticus, quam immaniter errent, atque decipiatur, qui gratiā fideiussoris oblitī, derelinquunt liberantē illos, dum vers. 24. ait. *Peccator transgrediens mandatum Domini incidet in promissionem nequam: ubi Tigurina,*

opportunissimè, scelerosus præceptorum Domini violator recidet ad fideiussiones. Nā voluit dicere, recidet ad pristina debita, pro quibus fideiussor spondit, siue potius, quod multo gravius est, pendet fideiussionis pretiū, hoc ipsummet, sanguinē Christi, quē pro peccatoris debitis ille singillatim persolvit. Quā ad rem valde appositus est Apostoli locus ad Hebræ. 10. 26. *Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiā veritatis iam non relinquitur pro peccatis hostia.* Terribilis autē quædam expectatio iudicij, & amulatio, quæ consumptura est adversarios. Sed observes velim, phra si illi, voluntarie peccantibus, vix alium sensum commodè reddi posse, nisi quem illi adhibet Oecumenius, ut perinde sit, ac volūtariē perseverantibus, siue volentibus permanere in peccatis; quod poenitere nolint, nec de emendatione cogitare. A quo non longius ire videtur Græca vox ἀμαρτανόων, quod verbū, ut alibi tracto, propriæ significat, *deerrare*, siue, *ab scopo aberrare*: quæ quidem significatio plus aliquid protendit, quam ut cūque peccare, aptiusque accipias de prolapsione, & perseverantiā in peccatis, quod id sit aberrare ab scopo redemptionis, quæ à nobis exigit, ut peccatis mortui iustitiæ vivamus, nec non ut dum indefinenter peccamus, poenitentiæ indefinenter inhæramus. Sed & cōtextus subinde hæc explicandi rationem, quam vllam aliam confirmat. Subdit enim Apostolus. *Irritam quis faciens legem Moysi sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur: Quanto magis putatis deterior a mereri supplicia, qui filium Dei conculeaverit, & sanguinem testamenti pollutum dixerit, in quo, & sanctificatus est, & spiritui gratiæ cōtinuēliam fecerit?* In quæ verba primum noto sub præfato sensu adduci à Cyrillo Alexandr. lib. 11. in Leviticum, prope finem; nā cum latius rationem expendisset, quam ex lege Moysi irrita à peccantibus reddita, affert Paulus, hæc adijcit. *Nunc vero non inferitur pena corpori, nec purgatio peccati per corporale supplicium constat, sed per poenitentiam, quam si quis digne gerat, ita ut mereatur penam tolli, veniam possit inuenire.* Multi sūt enim, qui nec ad hoc inclinantur, nec poenitentiæ refugium quarunt, sed cum ceciderunt, surgere nolunt. Delectantur enim in eo luto, quo ceperunt volutari. Deinde inficiabitur nemo, recte dici filium Dei ab ijs conculeari, & sanguinem testamenti pollui, qui gratis mortem subijisse, & sanguinem profudisse patiuntur, dum ei nec vicem bene vivendo rependant, nec saluari sanguinis medicina in ablutionem peccatorum per veram poenitentiam frui volunt. Quæ videtur fuisse explicatio Ambrosij ibi dicentis: *Signis enim ea, quæ conculeamus, nullius momen-*

Ad Hebr.
10. 26.

Cyr. Ale.

Ambros.

ti pendimus, sic & qui libere peccant absque timore, & absque penitentia, Christum nullius momenti existimant; nec eum indicem futurum formidant; & statim: Factus est per gratiam corpus Christi, & se ipsum facit corpus diaboli, & sanguinem Christi polluit, in eo, quod mundatus est, & ad vomitum reuertitur pristinum; & se ipsum per penitentiam iterum mundare neglexerit, spiritum gratia iniurias. Ita Ambrosius.

XV.

Ambros.

Denique id significant proxima illa verba: spiritui gratia contumeliam fecerit, quæ sic indidem explicat Ambrosius: Qui verò beneficium dantis gratia mente non suscipit, iniuriam facit beneficienti; ille facit te filium, tu verò vis fieri seruus peccati, venit enim ad habitandum apud te; tu verò non preparas ei domum dignam habitationis sue; alium, id est, diabolum habitatorem tibi concilians. Quod si attendis: his verbis respexisse videtur Apostolus ad illa ad Ephes. 1. 3. quæ supra adduximus, in redemptionem acquisitionis, in laudem gloriæ illius. Nam dum bonus redemptionis usus ipsimet redemptioni laudi est, pari etiam modo, cum ea nihili sit, & salus ab ipsa dimanans despicitur, non mediocris illi contumelia irrogatur: quare, qui Christiani cum sint, ad Christi leges non viuunt, merito ab Augustino componuntur cum maligno, & inuerecundo Cham, filio Noe, patrem, probro, & ignominia afficiēte. Sic enim ille lib. 1. 6. de Ciuitat. Dei cap. 2. tom. 5. Omnes qui Christiano vocabulo gloriātur, & per dīte viuunt non absurde possunt videri in filio Noe Cham figurari. Passionem quippe Christi, quæ illius hominis nuditate significata est, & annūciat cōfitendo, & male agendo exhorant. Sic ille. Pendant hæc apud se, & expendant homines; & vt peccati faciem, siue turpitudinem in Christo crucifixo, in cuius carne reum egit Deus peccatum cognouēre, ita in eadem Christi Passione, & morte horrenda, peccatis imminencia supplicia, quæ nō nisi cum ipsiusmet vnigeniti filij Dei Passione, & cruce, vna, & eadem lance librantur, nō modo cognoscant, & animaduertant, sed expauescant, & horreant. Quo aduoco ea Eusebij, siue Eucherij verba hom. 2. de Symbolo, adnotat. præcedent. adducta. Ita, & Dominus noster Iesus Christus non solum diuinitatem, sed etiam crucem, & mortem suam post, futuris sæculis voluit celebrari, vt à peccatis propter quæ moriebatur non solum nos Dei mandata renocarent, sed illata pro nobis supplicia, & vulnera deterrerent. Quid ni deterreant? Cum ea omnia singillatim Deo persolvere, ac rependere teneatur, qui suis criminibus Christum rursus crucifixit, sed hæc meditationem potius quā verba efflagitant; & iam rui claudendi sunt,

Ad Ephes.
1. 13.

August.

opinor, non tamen prius, quam hæc omnia nobis confirmet Bernardus serm. in feria 4. habdomad. poenose, vbi cum dixisset. Proinde memor ero, quando fuero laborum illorū quos pertulit in prædicando, fatigationum in discurrando, tentationum in ieiunando, vigiliarum in orando, lacrymarum in compatiendo. Recordaber etiam dolorum eius, conuictorum, sputorum, collaphorū subsannationum, exprobrationum, clauorum, horumque similium, quæ per eum, & super eū abundantius transferunt. Sic sapienter, & opportunè subdit. Facit ergo mihi fortitudo, facit similitudo, sed si accesserit etiā imitatio, vt sequar vestigia eius. Alioquin etiam exquiretur à me sanguis iustus, qui effusus est super terram, nec immunis ero ab illo tam singulari scelere Iudaorū: quod videlicet tanta charitati ingratus fuorim: quod spiritui gratia cōtumeliā fecerim, quod sanguinē testamenti pollutū dixerim: quod conculcauerim filiū Dei. Hæc omnia Bernardus; nos ad alia.

Bernard.

Adeadem verba. Mortem autem crucis.

ADNOTATIO. VIII.

Christum ea etiam ratione crucis mortem obire voluisse, vt ad bona opera indefinenter exercenda precipue verò ad charitatem in ipsum nullis terminis circumscribendam, nos prouocaret.

Nō etiam crucem Christi Augustin. peculiariter retulit, vt ex ipsa velut suggesto, totius virtutis perfectionem, vel ipso corporis habitu edoceret, sic namque ille in Psalm. 62. Leuauit pro nobis, Dominus Deus noster, manus in cruce, & extense sunt manus eius pro nobis, vt manus nostra extendantur in bona opera: cum enim in cruce, & nostram fuerit operatus salutem, & peccatum, ac diabolū deuicerit; id quidem manuum extensione fecit, vt nostras etiam admoneret, & prouocaret. Vnde quidem omnium virtutum

I.

August.

gemmas

S. Thom.

Chrysost.

Luc. 23. 34.

Ioan. 15. 13

Psal. 129
August.Ad Ephes.
2. 10.

gemmas cruci singillatim insculptas pie, & subtiliter meditantur Patres, & ex ipso Augustin. sic in primis S. Thom. in cap. 12. ad Hebræos. In quacunque tentatione inuenitur in cruce presidium: ibi enim est obedientia ad Deum, ibi charitas ad proximum, ibi patientia in aduersis: denique in cruce inuenitur doctrina, & exemplum omnis virtutis: unde Augustinus. Crux non solum fuit patibulum patientis, sed etiam cathedra docentis. Sic Angelicus Doctor. Euoluunt hæc aliter, & aliter Chrysostomus, atque eodem met Augustinus; quorum prior hom. 2. in Symbolum, tom. 5. sic ait. Fixus est cruci. Magnus Sacramentum, magna altitudo crucis, magna latitudo, magna profunditas. Altitudo, ut ad Patrem clamaret. Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt: Latitudo, quia maiorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis: Profundum, ut Ecclesia ad Deum clamaret. De profundis claman ad te, Domine exaudi vocem meam. Et exaudiretur pro filiis vox eius. Augustin. verò e pift. 120. cap. 26. Non frustra igitur tale genus mortis elegit, nisi in eo quoque latitudinis huius, & longitudinis, & altitudinis, & profunditatis magister existeret: nam latitudo est in eo ligno, quod transuersum desuper figitur, hoc ad bona opera pertinet, quia ibi extenduntur manus: longitudo in eo, quod ab ipso ligno usque ad terram conspicuum est: ibi enim quodammodo statur, id est, persistitur, & perseueratur, quod longanimitati tribuitur, altitudo est in eâ ligni parte, qua ab illo, quod transuersum figitur, sursum versus relinquitur, hoc est, ad caput crucifixi, quia bene sperantium superna expectatio est. Iam verò illo ex ligno, quod non appareret, quod fixum occultatur, unde totum illud exurgit, profunditatem significat gratuite gratia, in quo multarum ingenia conseruntur id inuestigare conantia, ut ad extremum eis dicatur: O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Hæc tenus Augustin. Et verò quamuis hæc omnia sensum habeant communem, cum pluribus Pauli locutionibus, quæ vel iam superius elucidauerimus, vel quæ inferius à nobis explicandæ, & exornandæ sunt (id namque sonat illud ex nostra epistola: extendens me ipsum, si quomodo comprehendam, in quo, & comprehensus sem à Christo Iesu: nec non illa ad Ephesios verba cap. 2. 10. Ipsius enim sumus factura creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit, ut in illis ambulemus: de quibus vide dicta cap. 1. vers. 10. adnotat. 2. num. 3. & vers. 11. adnotat. 1. num. 3.) quoniam ad Christum crucifixum mirifice pertinent, qui extensis manibus nostras singulari modo admonet, atque prouocat; & nostram in ipsum charitatem plus plus excitat, peculiari ea adnotatione illustrare placet.

Et quidem ad hanc rem maximè faciunt Sapientie verba cap. 7. vers. vltim. & cap. 8. vers. 1. quæ adnotatione 2. de Christo in cruce extenso, siue etiam distenso, ex Augustin. lib. 4. de Trinitat. cap. 14. explicuimus, quæ modo, sic capimus, ut dum ipse quo egregium amoris sui specimè sponsæ suæ daret, manus, reliquosque sacri corporis artus in cruce expandit, atque distendit, ut distortis, atque laxatis brachijs ipsam complecteretur, illius manus simul admonuit, atque prouocauit, uti dicebat Augustinus, ut ad ipsum charitate complectendum magis ac magis extenderentur. Ita quidem dicebat Paulus ad Ephes. 5. 26. Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit se metipsum pro eâ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta, & immaculata, ubi primum pende illud, ut exhiberet ipse sibi, Græcè siquidem, & pro exhiberet est, *παρουσίου*, statueret, & pro, ipse, legitur, ipsam, ut velle videatur Apostolus, Christum in cruce manus suas distendisse, ut suam admoneret sponsam, non aliter ei copulari posset, nisi ipsa etiam charitatis suæ brachia distendens ipsi statui, atque aptari studiosius conaretur. Quo sensu bene capias Abacuc 3. 4. ubi cum dixisset, *cornua in manibus eius*, hoc est, ut Patres à nobis alibi adducti exponunt, manus eius in crucis cornibus extensæ: subdit: *ibi abscondita est fortitudo eius*, siue ut Lxx. legunt, *ibi posuit dilectionem robustam*, validam, scilicet, & efficacissimam ad hominum animos ad sui imitationem alliciendos, ut nudis etiam, distentisquæ charitatis brachijs ipsum vehementius redamare, & in ipsius obsequium quantum operam impendere fatagant. Unde Bernard. serm. 2. in Dominum post Epiphaniam. animam ex Christi exemplo, sic monet. Quid retribuies Domino pro omnibus, quæ retribuit tibi, ut sis socius mensæ, socius regni, socius denique thalami, ut introducat te rex in cubiculum suum? Vide iam, quid de Deo tuo sentias: vide quantum de Deo præsumas. Vide quibus brachijs vicarie charitatis redamandus, & amplectendus sit, qui tanti te estimauit, imò, qui tanti te fecit; de latere enim suo te reformat, quando propter te obdormiuit in cruce, & ob hoc somnum mortis excepit. Desere carnales affectus, seculares mores dedisce, consuetudines noxias obliuiscere; quid enim putas? Nonne stat Angelus Domini, qui secet te mediam, si foris, quod auertat ipse, alterum ad miseris amatorem. Preme illa: quibus brachijs vicarie charitatis redamandus, hoc est, ut talem ei charitatem studeas rependere, qualem tibi ipse prior impendit, ut distentis brachijs illi complectaris, nihil apud te relinquens, quod in ipsum non transfundas. Deinde obserua

II.

Sap. 7. vlt.
& ca. 8. 1.

August.

XX

Ad Ephes.
5. 26.

Lect. Græ.

Abac. 3. 4.

Lxx.

Bernard.

rugarum phrasim, quam scire in hanc rem ingressus Apostolus, ut innueret id Christianæ dilectionis Christo crucifixo repensæ proprium esse, ut nec vetustatis, nec remissionis, aut contractionis aliquid haberet, sed quæ & florenti pulchritudine conspicua, & quoad fieri posset intensa, & contenta foret: ita inibi Hieronym. rugarum phrasim explicans: *Ut ruga veteris hominis in iuvenute tendatur, & renouetur in nouum hominem de die in diem*, hoc est, ne remissæ, siue contractæ, sed extensæ, atque intensæ animi vires, atque conatus sint; eo sanè modò, quo virginem monebat Nazianz. in exhortat. ad Virg. *Dei timor te cõfigat, inedia te extenuet, & exhauriat, vigilia, preces, lacryma, durum cubile, amor totus, verè, & sincere ad Deum intentus, amorem omnem à supernis rebus alienum sedans, ac sapiens.*

III.

Quod si attendis opportunè ex Christi exemplo id nobis proposuit Paulus, quod frequens de veteri populo, Dei querimonia fuerit, contracta est anima mea in eis, Zachar. 11.8. hoc est, ut alibi ex illis verbis, Psalm. 77.41. *Sanctum Israel exacerbauerunt*: siue ut Hebræa habent: *Limitauerunt*: siue: *circumscripterunt*, exposui, angustum mihi apud se habitaculum præparabant. Sanè quasi rudes illi, & imperiti amatores Deum à quò tot beneficiorum cumulum acceperant valde remissè, ac frigide redamarent, nec derugis explicandis, maculisque abstergendis, quo Deo, viro suo placerent, vel tantillum curarent: vnde rursus præfato loco ad Ephes. Hieron. *Pulchrè quoque maculam, aut rugam, quia de cõiugio loquebatur, de exëplo mulieris ad decorem traxit Ecclesiæ. Sicut enim solent in mulierum corporibus, vel sordere naui, vel ruga contrahi, vel lentigo variari, & hoc est, omne studium feminatum, ut quod sordare videtur abstergant, & exhibeant maritis corporum venustatem: ita & anima omni peccatorum sordibus purganda sunt.* Sic Hieronymus, quem appositè fuisse locutum Satyrographus firmat, Satyra 6. ubi cum dixisset:

Severum exentias, facies non vxor amatur.

Subiicit:

Tres ruga subeant, & secutis arida laxet,

Collige sarcinulas, dicet libertus, & exi,

Iam grauis es nobis, &c.

IIV

Nimirum, maritis adeò rugæ displicebant, ut propter illas vxoribus repudium mitterent. Ergo hæc sine nãuo pulchritudo, & sine rugâ venustas, & iuuetæ flos, Christianam Ecclesiã à Synagoga, tanquam charissimam sponsam, à muliere exosa, cui repudij libellus mittitur maxime discriminat. Quare opportunè Venerab. Gillebert. serm. 20. in Cantic. dum de Christo crucifixo loquitur: ad præ-

sens institutum sermonem, sic conuertit. *Hodie Synagoga dedit libellum repudij, & à priore odiosa ad posteriorem dilectam trãsiit, à veteri, trãsiit ad nouam, quam sibi ipse exhibuit gloriosam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi. Nouitatis signum est, quod ruga caret. Explicuit Christus litera rugas, & quod inerat nouitatis elicit. Quid vultis vos Sion, & Synagoga filia rugas contrahere quas Christus explicuit?*

Hinc Paulus de Christianâ Ecclesiã, quam ipse Christo velut eius paronymus aptauit, siue copulare studuit, signatissimè inquit 2. ad Corinth. 11.2. *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Vbi primum nota vim verbi: *despondi*; pro quo Græcè est, *ἡγουσάμην*: quod propriè significat rem ita appositè, & concine alteri aptare, ut vtraque inter se pulchrè cohæreat. A quo verbo forsitan, Hispanè dicitur, *hermoso*, quod Latine appellatur pulchrum; (& optimâ quidem ratione, cum pulchritudo non mediocrem vnius partis cum aliâ coaptationem, & proportionem exigat.) Vnde August. lib. 2. de Genes. cum Manich. & alibi pro, *despondi*, legit *aptari*. Ambros. *parari*. Hieronymus in Amos, *statiui*. Alij, *agglutinaui*: quæ omnia eleganter expressit Vulgatus, verbo, *despondi*, cum ea potissimum optimi coniugij lex sit, quod superius versu 7. adnotat. 4. num. 3. fusiùs tractauimus, ut inter æquales intercedat, sibi que coniuges mirificè conueniant; vnde hic Pauli sensus esse videtur: tales ego quidem doctrinâ, & institutione meâ vos reddere, atque formare curavi, ut non dispari, sed apto, atque appposito coniugio Christo copularem. Deinde compone hæc verba cum illis Moysis, Deuter. 10.17. *Patribus tuis cõglutinatus est Dominus, & in eadem cum præcedenti Pauli sententiâ valde diuersam verborum structuram obserua. Nec enim dixit Apostolus: Despondi, siue agglutinaui Deum vobis, ut ait Moyses: Patribus vestris agglutinatus est Dominus, sed potius, agglutinaui vos Deo.* At quantum (inquis) est hoc discrimen? Sanè, non parum refert: quis, cui agglutinatus dicatur; Deus animæ; an verò anima Deo. Nam si meministi, omne, quod recipitur, recipitur ad modum recipiendi; hoc est, ut res quæpiam in aliquâ aliâ recipiatur aptari recipienti, atque eius capacitati commensurari debet, ut si fluij aquam vasculo velis infundere, modicitati vasis, fluius, non autem fluij magnitudini vas aptabitur. Vnde aliud quidem erit Deum in homine, aliud hominem, in Deo recipi; & hæc quidem maior locutionis vis, & pompa sermonis: Porro, cum dicitur homini Deum

IIII.

2. Ad Cor.
11.2.

August.

Ambros.
Hieron.

Deut. 10. 14

agglutinari, vti dicebat Moyſes; quod eſt Deum homini aptari, atque in eo recipi, perinde dictum videtur, vt Deus hominis modicitati ſe accommodet, atque in amore, necnon in donis impertiendis temperatis viribus vtatur, immenſumque flumē exiguo paruitatis humanæ vaſculo commenſuretur. *Neque enim ipſe* (verba ſunt Philonis, lib. de opificio mundi) *vt ad benefaciendum natura propenſus eſt, ita creatura ad accipiendā beneficia; illius enim potentia longē ſuperat; at huius infirmitas impar eſt illius magnitudini; ſuccumbereque, niſi Deus pro cuiusque proportionē moderaretur ſuam gratiam.* Sic ille. Et ad eius guſtum Petrus Abbas Cellenſis, lib. de Panibus, ſub allegoriā fluminis, qui paradisi fines egreſſus diuiditur in quatuor capita, de homine Deum ſitiente: *Fontem illum, qui ibi immenſa largitate fluit diuiſim accipit, & exoptat pro vaſculi modicitate.*

V. At enim verò, cum Paulus ait, *deſpōdi vos uni viro;* ex demutatione perſonæ, quæ recipiat, atque huius diuinæ vnionis ſubiectum ſit, nouæ legis myſteria, pulchrè nobis reuelat, vehementioremque Dei in nos dilectionem, quaſi digito oſtendit, ac ſi dixiſſet, cum Aſſertore noſtro, Ioann. 3. 16. *Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, aut cum ſe ipſo: Chriſtus dilexit Eccleſiam, & tradidit ſemetipſum pro ea;* hæc enim eo eunt, vt aliam legis gratiæ conditionem à veteri fuiſſe pateſciant; nec tam hominibus ſeſe Deum, modificatis dilectionis ſuæ viribus agglutinari, quam ſibi ipſi illos coaptari, charitatis ſuæ imperum, ſiue fluium in eos effundendo. Vnde rursus Paulus ad

Ad Rom. 5. 5. *Charitas Dei diſſuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.* In quem locum Chryſoſtomus ſcitè pendit verbum, *diſſuſa*, ad hunc modum.

Chryſoſt. *Non dixit data eſt, ſed diſſuſa in cordibus noſtris, largitatem oſtendens, quod enim maximum donum erat, hoc dedit, non cælum, non terram, non mare, ſed quod his omnibus antiquius, precioſiusque erat, & non ſenſim, aut pedetentim nos honeſtauit, ſed cumulatè, ac plenâ manu bonorum omnium fontem effudit.* Vbi iam vides immenſum diuinitatis fluium non valis anguſtijs coaptatum, ſed toto in illud impetu decurrentem, ac redundantem. Id quod ſic eleganter expreſſit Chryſologus, ſermon. 143. *Cæleſtis imber virgineum in vellus placido ſe fundit illapſu, & tota diuinitatis vnda bibulo ſe noſtræ carnis celauit in vellere, donec per patibulum crucis expreſſum terris omnibus in pluuiam ſalutis effunderet.* Hæc Chryſol.

VI. Subijcio tibi myſterij huius, necnon diſcriminis inter veterem, & nouum diligendi

modum, appoſitum, vt reor, exemplum, in duobus illis pueris, hic ab Ælia, ille ab Æliſeo; alio tamen, atque alio modo alter ab altero, ad vitam ex mortuis reuocatis. Sic namque Æliſæus Sunamitidis filiū ſuſcitaturus cum eo ſe geſſit, vt ad illius paruitatem ſeſe eſſingeret. Ita enim 4. Reg. 4. 34. *Et aſcendit, & incubuit ſuper puerum, poſuitque os ſuum ſuper os eius, & oculos ſuos ſuper oculos eius, & manus ſuas ſuper manus eius, & incuruauit ſe ſuper eum, & calefacta eſt caro pueri.* Aliter autem Ælia: ſis enim procera ſtaturæ vir non ſe incuruauit, imò potius extendit, exporrexique ſeſe ſuper puerum, quaſi illum magnitudini ſuæ parem facere vellet. Ita 3. Reg. 17. 21. *Et expandit ſe, atque menſus eſt ſuper puerum tribus vicibus.* Sanè, vt in vtroque vate Deus optimus, ac beneficus pro tēporū tamē diuerſitate iā magna iam maiora dilectionis ſuæ indicia exhibens ſignificaretur; in Æliſeo quidē dū Patribus antiquis, *agglutinat* eſt Deus, ad ipſorum paruitatem ſe ſe accommodans, in igneo verò Propheta Ælia, atque idcirco illius typo, qui dixit. *Ignem veni mittere in terram.* Lucæ 12. 49. cum *charitas Dei diſſuſa eſt in cordibus noſtris.* Quia videlicet expandit ſe, atque menſus, & tota diuinitatis vnda bibulo ſe noſtræ carnis celauit in vellere, vt, per patibulum crucis expreſſum terris omnibus in pluuiam ſalutis effunderet. Vnde quidem cum Deum hominem factum cerni non perinde debes accipere, quaſi Deus homini agglutinetur, ſed potius, quaſi Deo homo deſpondeatur, & aptetur, vt enim ſemetipſum exinaniuerit homo factus, at ideo id factum, vt præſentiam diuinam (verba ſunt Chryſolog. ſermon. 131.) poſſet infirmus noſter oculus intueri, anguſtus noſter recipere poſſet aſpectus. Nam *effrenatam potentiam ipſius.* Nazianz. loquitur orat. 42. *ac luminis vim quis ſuſtinebit?* Verum enim verò non ita Deus homo factus, vt Deus in homine, ſed humana potius natura in diuinâ perſonâ ſubſiſteret. Quaſi nō iſa aſſumptæ à Deo humanitatis ſcopus fuerit, vt Deum deprimeret, dum ſe hominem facit, ſed vt homo iam diuinæ conſors naturæ in Deum enat, atq; ea Chriſtiani hominis perfectio ſit, vt inquit Hieron. inferius adducendus, quæ Dei virtutibus coaptetur.

Explico me; aliæ priorum Patrū manus, alij oculi, aliud os erat, bona hæc quidē omnia, ſed non omniū perfectiſſima, inerat illis ſiquidē non nihil cōcupiſcentiæ carnis, nō nihil concupiſcētiæ oculorū, non quidē aduerſus Dei legē, ſed nō ad omnimodæ perfectionis normā, hoc eſt, Diuites ſi erant, ducebant vxores; habebant liberos, bona terræ comdebant, rebus ſæculi fruebantur. (Vnum, aut

4. Reg. 4. 34

3. Reg. 17. 21.

Luc. 12. 49.

Chryſol.

Nazianz.

Hieron.

VII.

alterum, imò nonnullos etiam excipio, qui perfectissimæ virtutis custodes, rigidique satellites extiterē) vnde pro eorum oculorum, manuumque captus ē illis Deus agglutinabat, admodum Elisæi, oculos, manus, & os super puerilis illius populi manus, & oculos, & os ponens: at in Christi aduentu, cum ipse se super puerum expandit, & charitas Dei diffusa est in cordibus nostris: aliæ iam hominibus manus, alij oculi, aliis mens, atque alius animus est. Nam cum Deo vni viro virgo Ecclesia despondetur, ad Christi normam oculi, manus, & animus aptantur. Applaudit huic cogitationi Bernardus in declamationibus, super illud, ecce nos reliquimus omnia, sic inquit, *Antiquorum sanè Patrum diebus, donec in terris videretur, & conuersaretur inter homines Dominus maiestatis, non erat Evangelicæ forma perfectionis, sed spiritû Domini solo interim spiritu sequebantur, at ubi Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, iam nobis in eo tradita est imago vitæ, & cōuersationis exemplar, quod oportet etiam corporaliter imitari, ut utroque sequētes vestigio, non ulterius cum Patriarcha Iacob, altero famore claudicemus.* Vnde huic rei intētus Christi sponsam ita monebat Basilus in lib. de vera Virginitate: *Contemnat quidquid oculis apparet, & nuda mente amore sponsi satietur, totas vires suas proprijs spōsi ancillas faciens, & in nulla parte oportet virginem adulteram esse: non lingua, non auribus, non oculo, non alio omni sensu, imò neque cogitatione, sed corpus quidem velut templum quoddā, aut thalamum sponsi habeat præparatum.* Ita Basilus. Vt nimirum ad Christi extendentis se amplexus humane charitatis brachia omnimodis extendantur, & distendantur.

VIII.

1. ad Cor. 7.
14.

Hieron.

Luc. 18. 10.

S. Zen. Fe.

Ita quidem sibimet ipsi concinens, de animâ integre Deo deditâ 1. ad Corint. 7. 14. dicebat Paulus: *Vi sit sancta corpore, & spiritu;* quæ verba ut ad cap. 1. vers. 11. adnotat. 1. num. 5. vidimus, sic premebat Hieronym. epist. 14. de Laud. Virginitat. *Non dixit, ut sit sancta membro, aut corpore tantum, sed ut sit sancta corpore, & spiritu. Membrum enim una corporis pars est, corpus verò omnium compago est membrorum. Cum ergo dixit, ut sit sancta corpore, omnibus membris eam sanctificari debere testatur, quia non proderit sanctificatio cæterorū membrorum, si inueniatur in uno corruptio.* Orabant equidem pariter, pariterque se in templo Deo deuotebant Phariseus, & Publicanus apud Lucam cap. 18. 10. sed quam alius vtriusque euentus, alius orationis exitus fuerit, inde discē, descendit hic iustificatus in domū suam ab illo: Publicanus, scilicet, Deo charus Phariseus infensus, sed quare? Reddit rationem S. Zeno Veronen. sermon. 1. in Psalm.

130. vbi cum dixisset Phariseum, non nisi in oculis, manibus, & voce se Deo obtulisse; subdit statim: *Publicanus autem non membratim, sed totus exorat; quia timore totus est humilis sua peccata contestans, secundum Domini dictum, à quo procedunt vniuersa genera peccatorum peccus crebro percutiens, quodam modo cor suum manu verecunde castigat.* Vbi oblationi Pharisei membratim factæ, pectoris siue cordis deditioem, quâ publicanus se Deo deuotebat, pulchrè opposuit, quasi hæc integra, atque perfectæ: à corde enim quidquid in nobis vitam haurit, procedit: illa verò manca fuerit, ac diminuta. Certè post præfata illa verba: *Despondi vos vni viro:* signatè sub hoc sensu subiecit Paulus. *Timeo ne sensus vestri seducantur: & excidant à sinceritate* (siue vt Ambr. ibi, & Aug. in Ps. 90. legūt, à castitate, quæ est in Christo, vbi Græca habent, erga Christum; vnde non is est sensus, quasi vereatur Apostolus, ne Christi sponsæ ab eius amore, & benevolentia discedant; tantum enim malum quis non horreret? Sed potius, ne aliquis ex ipsarum sensibus, quæpiamvè cogitatio minus fida, vel casta erga Christum sit, sanè vt huius sententiæ commentarius ex illo Basilij monito appositè petatur: *& in nulla parte oportet virginem adulteram esse, non lingua, non auribus, non oculo, non alio omnino sensu, imò nec cogitatione.*

Capies hinc sensum sub quo hæc nostrâ epistola c. 3. 12. dixerit Paulus: *sequor autem si quomodo comprehendam, in quo, & comprehensus sum à Christo Iesu,* fuit enim dicere, hæc omnis mei studij, atque conatus summa est, vt quemadmodum extensis, siue distētis brachijs Dei Filius me complexus est; ita & ego vicem rependens ad eum, similiter amplexandum expansis cordis, viriumque mearum brachijs enitar. Ita Hilarius in Psalm. 2. inquit: *Scit autem se eo ipso iam esse, quod apprehēdere properat, apprehensum, si enim nos per corporalem naturam Deus natura sua discedentes homogenitus apprehendit factus ipse, quod sumus; nostrum est ad apprehendendum nunc, id quod est ipse, contendere, ut in eam gloriam, in quam naturam corporea huius corruptionis exemit festinatio nostra se misceat; atque ita apprehendamus id, in quo fuimus apprehensi, si naturam Dei consequamur Deo ante naturam humanam consequente:* Sub obscurè quidem, sed magno iudicio, atque opportunissimè in hanc rem Hilarius nostrum conatum, atque festinationem ad apprehendendum Deum ex ipsius nos apprehendentis exemplo vrgens. Quare non absque peculiari emphasi subdit statim Apostolus. *Fratres*

2. ad Cor.
11. 7.
Ambros.
August.

IX.
Ad Philip.
3. 12.

Hilar.

ego me non arbitror comprehendisse; unum autē; quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad ea verò quæ sunt priora extendens me ipsum: hoc est, omni conatu, contentione, labore vires exerens brachiaque, ac manus iam ab eo admonitus, & prouocatus extendens, atque distendens, ut cœlesti sponso despōdear, apter, atque agglutiner, nec ad aliam perfectionem, nisi ad eam, quæ eius virtutes æmulatur, & se se illis coaptari studet adnitar, Hieronym. lib. i. contr. Pelag. sic hæc explicante. Atque ita per singulos gradus dum nunquam in statione, sed semper in cursu est imperfectum, doceat, quod homines putabamus esse perfectum, solæque perfectionem, & veram in finem Dei tantum virtutibus coaptandam. Vnde Venerab. Aponius, lib. 2. in Cant. exponens illa verba: ubi pascas, ubi cubes in meridie, ac si hæc verba Pauli: extendens me ipsum: explicasset, sic ait: In quo Sacramento docemur non nobis hoc tantum sufficere ad vitam æternam obtinendam, quod baptisma te à sordibus peccatorum deleat, quod osculum Christi per corporis, & sanguinis gustum anima nostra suscepit, quod in cellaria notitia diuine scripturæ introducta est, quod directionem fidei, ut Apostoli tradiderunt, retinet in concussam, nisi semper ea quæ operata est mala postponat, & inhiando ad ea, quæ necdum perfecta sunt petendo, querendo, pulsando totis viribus extendatur. Ita quidem erga Deum se exhibuisse, ut non secus, ac nerui in cytharâ, extenderetur, de sancto quodam Antistite dicebat S. Ignatius M. in epist. ad Philadelph. Composuit se ad mandata Dei, & iustificationes, ut chorde ad cytharam, ut videlicet, nihil in eo remissum, siue contractum, sed omnes dilectionis in Deum vires contentæ, atque extensæ fuerint; ut sonum ipsi gratissimum redderet.

X.

Sed dicis: Quid igitur? Satis ne id, ut aptari, agglutinarique Deo anima possit, quantumvis extendi, atque distendi conetur? Ita quidē; auctore Bernardo rē disertissimè pertractante, ferm. 83. in Cant. ad hunc modum: Non planè pari vbertate fluunt amans, & amor, anima, & verbum, Sponsa & Sponsus, Creator, & creatura, non magis, quàm sitiens, & fons, quid ergo? Peribit propter hoc, & ex toto euacuabitur nuptura votum, desiderium suspirantis amantis ardor, præsumptis fiducia, quia nō valet ex æquo currere cum gigante, dulcedine cum melle contendere, lenitate cum Agno, candore cum lilio, claritate cum Sole, charitate cum eo, qui charitas est? Non; nam, etsi minus diligit creatura, quoniā minor est: tamen si ex tota se diligit, nihil deest, ubi totum est. Hæc, & alia Bernard. Ad cuius gustum eius umbra Gillebert. ferm. 19. in Cant. Animam vult, aliud non querit: solum sufficit si tamen totus impenditur. Sed si de re nihil tibi re-

linquitur. Si infra vires tuas amor se cohibet, & contrahit, iniquus est: Hæc ibi, & multo plura in hanc sententiam, ergo aptatur agglutinaturque anima Verbo, Sponsoque cœlesti se se licet expandeat Sponsa, si se totam ipsi deuoueat, & ad leges modumque amoris, qui si ne fine, & modo est, se comparat: sed de hoc alibi, nec enim hic locus. Iam ad Christi exaltationem; de quâ Paulus tam floridè, quàm grauitè, atque sapienter agit, deueniamus.

VERSVS IX.

Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen.

VERSVS X.

Ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum.

VERSVS XI.

Et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.

COMMENTARIVS.

TOeconomiam exinanitionis filij Dei præcedentibus versibus, quò melius Philipenses humilitatis, & obedientiæ ipsius exemplis imbueret lōgo sermone recensuerat

Apostolus, ita nunc exaltationem, & claritatem, quam in tot laborum retributionem à Patre accepit plenè describit. Erit verò opportunū, ut Pauli mēs, quæ pluribus scatet mysterijs dilucidè percipiatur, & singu-

la verba singillatim discutere, & hosce tres versus, qui à se inuicem pendent, absque annotationum intercisione explanare.

Propter quod.

I.

APERTISSIME ostendunt hæc verba, Christum per passionem, & crucem, hæc exaltationem de qua Paulus agit, sibi commeruisse, vt & Patres, & huius loci interpretes omnes ex vi Latini, & Græci idiomatis obseruant. Ita Chrysostomus, hom. 7. *Extremam* (inquit) *Christus perulit obedientiam, propterea accepit & supremum honorem*: Ambrosius. *Quid & quantum humilitas mereatur, hic ostenditur Augustinus tractatu 104. in Ioa- nē: Hæc est glorificatio Domini nostri Iesu Christi, quæ ab eius resurrectione sumpsit exordium: humilitas ergo eius incipit in sermone Apostoli ab eo loco ubi ait: semetipsum exinanivit formam serui accipiens: Et peruenit vsque ad mortem crucis: claritas verò eius incipit ab eo loco, ubi ait, propter quod & Deus exaltauit illū, & peruenit quod in gloria est Dei Patris, vt ergo mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus resurrectione clarificaretur, vel glorificaretur, prius humiliatus est passione. Humilitas claritatis est meritum, claritas humilitatis est premium: sed hoc factum est in forma serui. Anselmus: Ipse se tantum humiliavit, vt ultra non posset, propter quod, & Deus tantum exaltauit, vt ultra non posset: non enim maior humiliatio, vel maior exaltatio fieri poterat. Ad quem modum S. Thomas, Primasius, Beda, Occumenius, & alij Patres, & interpretes loquuntur. Premittitur etiam ea ratione hanc particulam Rupertus lib. 2. in Abacuc, cap. 2. dum explicans illa Davidis verba sub Christi persona, Psalm. 68. *Dederunt in escam meam fel*, necnon & ea Sapient. 2. *Morte turpissima condemnemus eū*, sic inquit: *Tantā ignominia repletus, passus est, pro gloria, videlicet, sciens inde sibi prouenturum, vt iam ex eo sederet à dextris virtutis in gloria Dei Patris. Nam propter hoc (ait Apostolus) & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen. Ita Rupertus.**

II.

Sed Hæreticorum Patriarcha Caluinus nullius melioris rei prætextu ductus, quam vt Christi merita conuelleret, simplicem potius rei euentum, & consequentiam, quam veram rationem causæ hæc cōtinere dixit. Admauit certè insanus homo, quod hæreticorū ingenium est, in mero meridie cœcutire; & manifestam verbis Pauli vim inferre, vt enim aduersus omnes Patres, & auctores hoc interpretamentum nō esset, Græcæ dictioni, *διὰ*,

& Latinæ, *propter*, omnino repugnat. Quidquod? ne leui hoc solatio, sibi blandiatur Caluinus, plures sunt aliæ scripturæ locutiones huic valde affines: ex quibus liquido constat, non nobis solum, sed sibi etiam plura, & singillatim hanc exaltationem, de qua Paulus, Christum meruisse; vt ad Hebr. 2. 9. *Videmus Iesum propter passionem mortis, gloria, & honore coronatum. Et Psalm. 109. 8. De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput: quæ Davidis verba cum his Pauli componens Augustinus ibi, sic inquit: quia ergo de torrente in via bibit, propterea exaltauit caput: id est, quia humiliatus est, & factus est subditus, vsque ad mortem, mortē autē crucis; propterea eū Deus exaltauit à mortuis, & dedit ei nomen, quod est super omne nomen. Similiter Isaia 53. 11. Pro eo, quod laborauit anima eius videbit, & saturabitur, & num. 12. Ideo disperdiam ei plurimos, & fortissimi diuidet spolia: pro eo quod tradidit in mortem animam suam. Et Apocalyp. 5. 12. Dignus est agnus, qui occisus est accipere virtutem, & diuinitatem, & gloriam: ubi indubitato is dicendi modus; dignus est, meritum tanquam causam denotat, vt bene probat Vazq. tom. 1. in 3. p. disp. 79. cap. 1. nam quamuis ratione solius vnionis recte diceretur Christus hæc nominis claritate dignus, at verò cum notanter subiiciatur, qui occisus est: apertissime significatur, huius dignitatis causam mortem fuisse. Perinde enim fuit, ac si diceretur; ideo dignus est, quoniam occisus est. Quod quidem vel inde fit manifestum, quod paulò ante eodem sententiæ tenore dictum fuerat: *dignus es Domine accipere librum, quoniam occisus es*: Huc etiam ea Christi verba toties à nobis in superioribus allata, & expensa pertinent, Lucæ ultim. 26. *Nonne hæc oportuit pati Christū, & ita intrare in gloriam suam?* Quod bene etiā virget Vazq. loco citato. Similiter & ea Isaia verba, c. 9. 6. *Factus est Principatus eius super humerum eius. Ad quæ, vtrique Glossa Christi meritum eruit: sic namque Ordinaria: Dū duceretur ad patibulum portauit crucem, in qua meruit principatum. Interlinearis verò. Principatus, id est, crux, per quam exaltauit illū Deus, & donauit illi nomē, quod est super omne nomē.**

Similis deinde huic phrasī, & sententiæ Pauli illa est apud Regium Vatem, Psalm. 44. 3. *Diffusa est gratia in labijs tuis propterea benedixit Deus in æternum: vt & Agellius ad ea verba, & Adamus ad hæc nostra Pauli obseruat (aliter licet alij sentiant) nā in primis de Christo hæc verba manifestè accepit Paulus ad Hebr. 1. Deinde Cōcil. Fræcofordiense, in epist. ad Episcopos Hispaniæ, necnō Hieron. in cōment. & ep. 140. ad Principiam, vnctionē sic explicat, vt significet tā oleū resurrectionis, &*

Ad Hebr. 2. 9.

Psalm. 109. 8.

August.

Isaia 53. 11.

Apoc. 5. 12.

Vazq. tom. 1.

Luc. ult. 26.

Isaia 9. 6.

Gloss. Ord.

Interlin.

III.

Psalm. 44. 3.

Agell. Adamus.

Cōc. Fræc. Hieron.

Ascensionis, quo Christus secundum humanitatem fuit delibutus, regiam sublimitatē, ad quam exaltatus à Deo, & Princeps regum terræ est declaratus, ut sceptro æquitatis, atque iustitiæ super omnes creaturas regnaret, phrasi visitatâ in scripturâ ad cōstitutionem Regum significandam, cum ij, qui Reges creabatur, oleo defuper effusio vngerentur; ut de Saul, Davide, Salomone, Iehu, & alijs legimus. sed audi Hieronym. *Qui typi illius perulerunt, & regnando consortes dicti sunt, oleo corruptibili sunt inuncti, hic verò filius Dei à Deo Patre oleo exultationis, hoc est, Resurrectionis, Ascensionis, Dominationisque est delibutus: quē gustum habere videntur ea Petri verba Actuum 2. 36. Certissime sciat omnis domus Israel, quia & Dominum eum, & Christum fecit Deus hunc Iesum, quem vos crucifixistis: Pende illa: & Dominum, & Christum: hoc est, Regem fecit, quia Christum, id est, vinctum fecit. Nisi cū Agellio inibi per hoc oleum vinctus est Dei filius, illud nomen bonum vnguentis omnibus odoratus, ut inquit Ecclesiast. 7. 2. quo ipse à Patre donatus est, ut habeat nomen quod est super omne nomen, & flagrantiam sui nominis usque quaque dispergat iuxta id Sponsæ, Cantic. 1. 2. Oleum, siue vnguentum effusum nomen tuum, sensu non minus appposito maius intelligere. Iam verò particulam illam, propter, cuius occasione hunc locum explicandū suscepimus, sic premunt Hilarius, lib. 1. de Trinitate, longè à principio Ambrosius in cap. 1. epist. ad Hebræos. Hieronymus locis superius citatis, ut causam meritoriam denotet, significetque Christum suâ sibi humilitate eam gloriam cōmeruisse, ut omnium linguarum testimonio Dei filius vocaretur: sic enim Hieronym. ep. 140. *Qui propter dilectam iustitiam, & exorsam iniquitatem regnare dicatur, & vinctus esse oleo exultationis præ participibus suis, quasi præmiis charitatis, & odij iniquitatis in unctione sumpturus: similiter Ambrosius. Sed huic amori bonitatis, & odij iniquitatis, quæ præmia sunt redditus, subter exponit dicens: propterea vinxit te Deus Deus tuus, vinctus Christus, & Regem significat, & sacerdotem, qui a dignitates ista sumebantur per sacratissimam unctionem. Nec obest huic expositioni, quod iam inde ab incarnationis exordio in eo quod diuinitate delibutus, & Christus, siue vinctus, & Rex esset, cum non itidem exinde filius Dei, & Rex omnium creaturarum, sed ex resurrectione mortuorum cognitus, & declaratus fuerit, ut ex præfatione epistolæ ad Romanos postmodum ostendo. Vnde Augustinus in Psalm. 109. cum Christo sic loquitur: *Ut enim resurgeres, mortuus es, ut ascenderes, resurrexisti, ut sederes ad dexteram Patris, ascendisti, ergo ut ad dexteram Patris***

sederes, mortuus es: de morte enim resurrectio, de resurrectione, ascensio, de ascensione ad dexteram sessio, hoc totum ergo capit à morte, excellentia claritatis huius, principium habet humilitatis. Haftenus Augustus.

Præfatis deinde Patrum monumentis tã pro egregij Christi meriti aduersus Calvinum confirmatione, quam pro huius loci Pauli expositione adiunge Cyprianum, serm. de Ascensione, dicentem: *Hæc est merces obedientie Christi, hæc mortis, & crucis stipendium: Hilarius, 9. lib. de Trinit. & Tertullianum, lib. 3. contra Marcionem, cap. 19. iam tunc Calvinum insaniam mirificè confutantes. Sic enim ille: cum audis itaque: Pater maior me est; scito eum de quo ob meritum obedientie dictum est: & donauit ei nomen, quod est super omne nomen: Ita Hilarius. Quid clarius? Nec secus Tertullianum sub hoc sensu verba illa Isai. 53. 12. *Pro eo quod tradidit in mortem animam suam, ad hunc modum expendit. Propterea ipse multos hereditati habebit, & multorum diuidet spolia, pro eo, quod tradita est anima eius in mortem, ostensa est enim causa gratia huius, pro iniuria, scilicet, mortis repensanda: pariter ostensum est hæc illum propter mortem cōsecuturum, post mortem utique per resurrectionem consecuturum. Quem etiam gustum habent hæc eiusdem Tertull. siue Nouatiani, lib. de Trinit. cap. 17. Exinavit se, dum ad iniurias contumeliasq; descendit dū audis infanda, experitur indigna: cuius tamen humilitatis adefficitur egregius fructus. Accepit enim nomen, quod est super omne nomen. Ita ille. Audi etiam Hilarium in Psalm. 2. Augustinum lib. 2. contra Maximinum, cap. 5. & lib. 3. c. 2. Basil. lib. 4. contra Eunomium, Cyrill. lib. 3. Thesaur. cap. 2. Vigilium, lib. 5. contra Eurychem: videndi etiam Scholastici cum Magistro in 3. d. 18. & S. Thom. 3. part. quæst. 19. artic. 3. ubi præ alijs egregij ipsius commentatores Suarez, & Vazquez hic loco iam citato; ille verò disputat. 39. sect. 3. Cardinalis Bellarm. tom. 1. lib. 5. de Christo meditato, cap. 9.**

Exaltavit.

GENERALIS oratio quâ Apostolus quidquid honoris, & gloriæ passionis suæ sibi Christus meruit, ac præsertim eam Dei, quoad externam claritatem, & manifestationem, æqualitatem, quam non putauit esse rapinam denotari vult: vnde in Græco significantius id expressum ab Apostolo verbo, *ὕπερ ἑωσέω*, quod propriè significat; super exaltavit, ut legunt Chrysostomus, & Tertullian. siue superextulit: ut Ambrosius, ut extre-

IIII.

Cyprian.

Hilar.

Isai. 53. 12.

Tertull.

Nouatian.

Hilar.

August.

Basil.

Cyr. Ale.

Vigilius.

Mag. sent.

S. Thom.

Suar.

Vazquez.

Bellarm.

V.

Gra. Lect.

Chrysost.

Tertull.

Ambros. *Chrysof.* modo decori (quod notauit Chrysof.) super-
Anselm. mus, atque omnium, qui excogitari possunt
 amplissimum super emineſque honor respon-
 deat. Non enim maior humiliatio (inquit Ansel-
S. Thom. mus) aut maior exaltatio fieri poterat. Hæc sin-
 gillatim descripsit, & ſcripturæ testimonijs
 elucidauit S. Thom. in commentario, ad hunc
 modum. Propter quod, & Deus exaltauit il-
Ad Rom. 6. lum: ſcilicet, ut de morte reſurgeret. Item de mor-
Pſalm. 117. talitate ad immortalitatem Rom. 6. Chriſtus re-
 lurgens ex mortuis, iam non moritur: mors
 illi ultra non dominabitur, Pſalm. 117. Dex-
 tera Domini exaltauit me, non moriar, ſed vi-
 uam: Item exaltauit illum in dextris ſuis conſti-
Ad Eph. 1. tuendo, ad Eph. 1. Conſtituens illum ad dex-
 teram ſuam in cœleſtibus ſupra omnem Prin-
 cipatum, & Poſteſtatem, & Virtutem, & Do-
 minationem, & omne nomē. Hæc S. Thom.
 & alia. Similia habet Anſelmus: ſed hæc faci-
Cornel. lia ſunt, & extra omnem diſputationis aleam,
 quæque fuſius explicat Cornelius hic; de ſeſ-
 ſione verò ad dexteram Patris, quæ potiſſi-
 ma eſt huius exaltationis pars, & accuratum
 examen requirit, opportunius inſtituetur
 diſſertatio ad ea verba: Et omnis lingua conſi-
Anſelm. tatur, quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloriâ eſt
 Dei Patris. Non tamen omittendum, quod
 Anſelmus in lib. 1. Cur Deus homo, cap. 9.
 hæc ipſa Pauli verba pertractans de illis, ſic
 monuit. Non ita dictum eſt quaſi nullatenus po-
 tuiffet peruenire ad hanc exaltationem, niſi per
 hanc mortis obedientiam, & hæc exaltatio, non
 niſi in retributionem huius obedientiæ collata ſit.
 Prius quam pateretur dixit omnia ſibi eſſe tra-
 dita à Patre, & iterum omnia Patris eſſe ſua. Sed
 quomodo ipſe cum Patre ſanctoque Spiritu diſpo-
 ſuerat, ſe non aliter, quam per mortem celfitudi-
 nem omnipotentia ſua oſenſurum mundo; quippe
 quod niſi per illam mortem fieri diſpoſitum eſt; cū
 per illam ſit, non in congruē dicitur propter illā
 fieri. Ita Anſelmus. Eam doctrinam multipli-
 ci ſimilitudinum argumentatione confirmas.
 vide illum.

Illum.

VI. **O**PORTVNE aduerſus Arrianos mo-
Gaudent. nent vnanimiter Patres, pronomen hoc
 ad Chriſtum, quā homo eſt, eſſe referendum.
 ita in primis Gaudentius Brixienſ. in reſpon-
 ſione ad Paulum Diacon. de eo, quod Domi-
 nus Ieſus dixit A poſtoliſ, quia Pater maior
 me eſt. Exaltauit illum Deus. Quem illum? illū,
 ſcilicet, qui ſupplicium crucis, ac mortis excepit,
 non ſingulariter Deum, qui ſemper excelfus eſt per
Athan. naturam: eodem modo Athanaſ. orat. 2. cont.
 Arrian. illud, quod nunc dicimus exaltauit eum,

non ſubſtantiam verbi exaltatam ſignificat, fuit
 enim, & ſemper eſt æqualis Deo, ſed ad humani-
 tatem eius ſpectat: Neque iſta prius dicta ſuere,
 quantum, cum iam Verbum caro eſſet factum,
 ut palam fieret. Illud, humiliavit, & illud, exal-
 tauit, de homine dictum eſſe, cuius enim eſt humi-
 lem eſſe, eiſque ſuerit exaltari, &c. Eius enim
 exaltationis indigus erat homo ob humilitatem
 carnis ſuæ, & mortis. Conſentanea habet lib.
 de Incarnat. Chriſti contra Apollinarium.
 Similiter Origen. in Ioann. ad illa verba, cap. 1
 3. 31. Nunc clarificatus eſt filius hominis, ad
 hunc modum: Gloria cōiungens ob mortem pro
 hominibus, non pertinebat ad vngentum, qui na-
 tura mori aptus non erat, ſed ad hominē, qui erat
 etiam filius hominis, genitus ex ſemine David, ſe-
 cundum carnem; quo circa ſuperius quidem di-
 xit, nunc glorificatus eſt filius hominis. Nunc
 etiam opinor: Deus exaltauit, factum obediē-
 tiæ uſque ad mortem; mortem autem crucis. Nam il-
 lud verbum, quod erat in principio apud Deum,
 Deus, non recipit exaltari. Eadē habet Auguſt.
Auguſt. tractatu 104. in Ioann. vbi cum occaſione
 verborū Ioannis. Pater venit hora clarifica fi-
 lium tuum, hunc Pauli locum longius tractās
 dixiſſet, humilitas claritatis eſt merium. Clari-
 tas humilitatis eſt premium, ſubdit, ſed hoc fa-
 ctum eſt in forma ſerui; in forma verò Dei, ſemper
 fuit, ſemper erit claritas enim non fuit, quaſi iam
 non ſit, nec erit quaſi non dū ſit, ſed a ſine fine, ſine
 initio ſemper eſt claritas. Nec aliter Cyrill. Ale-
Cyr. Alex. xandr. pluribus in locis præſertim lib. 2. in
 Ioann. cap. 17. vbi citatis his verbis ſubiun-
 git. Sublimem enim filium ſuum, & Deum verū
 ac Dominum, non minus, ut hominem exaltaſſe,
 ſcribitur, homo enim propter naturæ humilitatem
 exaltationis naturaliter indiget: Ita ibi, & lib. 2.
 de recta fide, ad Reginas, cap. cui titulus eſt:
 de eo quod Dominus noſter Ieſus Chriſtus dicitur
 gloriam accepiſſe: in eadem ſententiam, ſic ait.
 Poſteſtatem ſuper omnia, tamquam nobis ſimilis
 accipit iterum, & humanē cum regnet in omni-
 bus diuinē, & diſtribuit quidem Pater iſi, qui da-
 ti ſunt filio vitam æternam, ipſe enim iſta eſt, qui
 dicit: Ego ſum reſurrectio, & vita. Proinde li-
 cet dicatur accepiſſe à Deo gloriam, & poſteſtate,
 ac regnum ſuper omnia, referendum eſt hoc acce-
 piſſe ad conditiones humanitatis. Ita Cyrill. &
 paulò poſt: dextera igitur Dei exaltatus promiſ-
 ſione ſpiritus ſancti accepta, à Patre, effudit hoc,
 quod videris; & audiris: non enim David ascen-
 dit in cælum: dicit autem ille: Dixit Dominus
 Domino meo, &c. Toſū in illis videre licet In-
 carnationis myſterium non exiſtens in forma, &
 æqualitate Patris Deus Verbum, quod ex illo for-
 tiſſima dextera, & manus verā, exinanitus quidē
 dicitur propter humanitatē, exaltatus verò, rursus,
 non in extremam dignitatem, & quā olim ca-

ruerit conscendens, sed rediens ad gloriam, & eminentiam sibi implantatam, & in ipso semper existentem. Exaltatur enim humane, quamvis secundum naturam existat altissimus, factus est enim homo: & hoc opinor est naturæ cōditio, & in initio, quæ dicitur, quin Deus homo factus, quamvis nihil habitus sit, quam solus homo; & ita videbatur; predicatus est in gentibus, & fides habita est ei in mundo. Hæc ille, quæ in sequentibus magis explicantur.

Et dedit illi nomen, quod est super omne nomen.

VII.

FACILIA quidem primo aspectu verba, sed quæ, & ut sibi consent, & cū præcedentibus, & subsequētib; connectantur salebrosa, & varios explicatus habere videantur. Duo ergo discutienda, alterum quid hoc *nomen super omne nomen* sit: Alterum; an illud Christo, quā verbum ipse Dei Patris, an verò qua homo est, donatum fuerit. Et primo quidem per *nomen super omne nomen*, Origenes Bernard, & ex Patribus, & interpretibus nonnulli, nomen, Iesu, intelligunt, quod cum valde egregium, & magnificum habeatur, ut peculiare donum filio suo Pater donauerit, sic enim Origen. hom. 1. in Iosue. *Donauit Deus nomen, quod est super omne nomen, Domino Salvatori Iesu Christo, est autē nomen, quod est super omne nomen, nomen Iesus, & quia est istud nomen super omne nomen, idcirco in nomine Iesu, omne genus est, & celestium, terrestrium, & infernorum.* Hæc Origen. Consentanea habet Bernard. in serm. 1. & 2. de Circumcisione, & in declamationibus super illa verba: *Eccē nos reliquimus omnia;* necnon S. Bernardinus tom. 4. serm. 1. extraord. videtur etiam his Patribus subscribere, tum Gregor. Decim. in cap. *deset*, de immunitate Ecclesiar. in 6. tum ij omnes, qui nomen Iesus, nomen super omne nomen appellare consueverunt, & Pontifex quidem, sic loquitur. *Conuenientes in Ecclesijs nomen illud, quod est super omne nomen, à quo aliud sub cælo non est datum hominibus, in quo saluos fieri credentes oporteat, nomen, videlicet, Iesu Christi, qui saluum faciet populum suum à peccatis eorum, exhibitione specialis reuerentiæ attollant.* Hæc Gregorius. Secundo alij Auctores apud Theodoretum iuxta frequentem huius vocabuli *nomen* acceptionem, quod in scriptura pro famâ, & celebritate ponitur, ut Prouerbior. 22. 1. *Melius est bonum nomen, quam diuitiæ multe;* & lib. 2. Reg. 7. 9. *Fecitque tibi nomen grande iuxta nomen Magnorum,* & eodem lib. cap. 8. 13. *Fecit nomen David cum*

reuereretur captâ Syriâ, & Malach. 1. 11. *Ab ortu Solis usque ad Occasum magnum est nomen meum in gentibus,* & alibi sæpius; de claritatis, & gloriæ excellentiâ, quæ Christus vbique gentium cunctis etiam supremis spiritibus præcellit, maluit accipere. Tertio Athanasius lib. de Incarnatione Christi aduers. Appollinar. nomen super omne nomen, ad Regnum, & maiestatem Christi sic maluit referre. Ideo dictum est dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut regnaret in cælis, & potestatem haberet iudicij faciendi. Athanasio manifestè subseripfit Ambros. lib. 10. in Luc. cap. 1. Hæc verba cum alijs Christi, & eiusdem Pauli componens, & hunc in modum elucidans: *Nam & filius subiecit inimicos Patri, qui Patrem clarificat super terram, & dedit Pater filio nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur; sed & filius Patri dicit. nomen tuum manifestaui hominibus (Ioan. 17.) quos dedisti mihi. Dando autem nomen, quod est super omne nomen, non plus dedit, quam habuit, sed totum quod habuit dedit; dedit autem hoc nomen, ut omnis lingua confiteatur Deo, quoniam Dominus Iesus in gloria est Dei Patris, vide ergo singula Pater subiecit filio, filius subiecit Patri. Sic ille.*

Tandem frequentior, & quæ vel hoc nomine magis mihi placeat Patrum explicatio est, ut per, *nomen super omne nomen*, veri, ac summi Dei nomen, quod ineffabili illo nomine, *Iehonah*, in scriptura significantius exprimitur, Paulus intelligat: ita præter Patres statim afferendos Iustinian. Cornelius, & Ektius sub eo solum discrimine, quod alij nominis Dei solum meminerint, alij peculiariter ad nomen vniuersi filij Dei Patri consubstantialis, qui eandem cum ipso essentiam, & maiestatem habet, retulerint. Et verò de Dei nomine disertissimè in primis disserit Tertullianus, siue Nonatianus lib. de Trinit. cap. 17. ubi humilitatis, & crucis Christi mentio ne factâ, sic ait: *Cuius tamen humilitatis adeo statim egregius fructus: accepit enim nomen, quod est super omne nomen, quod utique non aliud intelligimus esse, quam nomen Dei, nam cū Dei sit solus esse super omnia, consequens est, ut nomen illud sit super omnia, quod est eius, qui super omnia est, Dei est ergo nomen illud, quod super omne nomen est: hæc ille.* Quæ ex sequentibus Pauli verbis, sic confirmat, neque enim si non & Deus esset Christus, omne se in nomine eius genus flecteret celestium, terrestrium, & infernorum, nec visibilia, aut inuisibilia, aut rerum omnium omnis creaturâ homini esset subiecta, quæ se ante hominem esse meminisset. Haftenus Tertullianus. Similiter Ambros. & Sanctus Thomas in commentario: sic namque prior. *Nomen super omne*

Malach. 1. 11.

Athanas.

Ambros.

Ioan. 17. 6.

VIII.

Iustinian.
Cornel.
Ektius.

Tertull.

Ambros.

Origen.
Bernard.

S. Bernard.

Gregor. X.

Prou. 22. 1.

2. Reg. 7. 9.

2. Reg. 8. 13

S. Thom.

nomen, hoc est, esse Deum. Nomen enim Dei, sed per naturam non per solam appellationem, super omne nomen est. Ad quem modum S. Thomas, cum dixisset. Nomen imponitur ad significandū rem aliquam, & tanto nomen est altius quāto res significata per illud est altior, & ideo nomen diuinitatis est altius, subiūgit. Ergo hoc nomē, ut Deus diceretur, & esset, dedit isti, scilicet, Christo, Patri, tanquam Deo vero. Hæc S. Thom. Nec minus dilucide Hilarius, & Gaudentius Brixienf. ferm. 19. ad Neophytos tom. 2. Bibliot. Veter. Patrum: dum hic ita inquit. Nomen super omne nomen, Deus est. Ille verò in Psalmum secundū ea verba, sub personā summi Parentis à Vate dicta: Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, &c. sic premit: Post mortem crucis in nomen, quod est super omne nomen exaltatur; in Deum namque, quia nullum ultra Deum nomen est, prouehitur.

Gaud.

Hilar.

IX.

Theodor.

De nomine verò filij Dei, primus singillatim hoc nomen accepit Theodoretus hunc in modum. Nomen autem quidam, interpretati sunt gloriam, ego autem ex epistola ad Hebræos inuenio alium Apostolici dicti intelligentiam. Cum enim dixisset. Sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tanto melior Angelis effectus; quanto differentius præ illis nomen hereditauit: Interpretatur nominis, differentia, & dicit; cui enim dixit aliquando Angelorū. filius meus es tu, ego hodie genuite, & rursum ego ero illi in Patrem, & ille erit mihi in filiū. Ita Theodoretus. Similiter Theophylactus, & Oecumenius: Anselmus verò: Donauit illi nomen super omne nomen, ut in ipsa formā nominetur filius unigenitus Dei. A quo non abit Ambrosianus, dum ait Videtur ergo donum Patris, hoc est, esse filium, & nomen eius super omne nomen sit, hoc est, esse Deum nomen enim Dei, sed per naturam nō per solam appellationem, super omne nomē est. Sic ille: eodem loquendi modo utitur Haymo, his verbis: Dedit illi nomen, ut filius Dei vocaretur, & esset. Monet verò opportunē Anselm. in cap. 1. epist. ad Hebr. ex illis Pauli verbis: cui enim dixit aliquādo Angelorum: Filius meus es tu? Ad Hebr. 1. 5. longē sub alio sensu nomen filij Dei Christo, ac Angelis, qui filij Dei etiam dicuntur donatum fuisse: Nam etsi Angeli, inquit Anselmus, aliquando vocantur filij Dei, hoc nomen significat, illos à Deo creatos esse, non eandem substantiam habendo cū Deo, sed potius, quod sunt sola voluntate Dei facti. In Christo autem significat illum esse naturaliter à Patre genitum, & eiusdem cum Patre substantiæ, & humanitatem eius personaliter unitam eidem unigenito Dei propter quod, & ipsa humanitas appellationem filij Dei meruit. Hæc Anselm.

Theoph.

Oecum.

Anselm.

Ambros.

Haymo.

Anselm.

Ad Hebr.

1. 5.

III.

CVI? Verbone Dei? An Christo homini? Id est, quærere, vtrum loquatur Paulus de nomine filij Dei, quod ut Verbum in æterna generatione à Patre accepit, ita in temporalis natiuitate in hominem per hypostaticam vñionem deriuauit, cum per incarnationem homo ille verè dictus sit Deus, & filius Dei: an verò de nomine filij Dei, quod Christo, quā homo est, ob Passionis, & mortis suæ meritum, peculiari à Patre ratione fuerit donatum. Nec leuis quidem dubitatio: nam hinc, inde, & rationes, & Patres: Ambrosius Theophylactus, & Oecumenius, necnon Cyrill. Alexandrin. lib. 3. Thesauri cap. 2. de ipsa naturā diuina Verbi, quā per Incarnationem homo ille verè appellatus est Deus, & filius Dei acceperunt: Sic enim Ambrosius Videtur ergo donum Patris, hoc est, esse filium, & nomen eius super omne nomen, hoc est, esse Deum, & paulo post. Quibusdam tamen videtur homini donatum esse nomen, quod est super omne nomen, quod nullo genere, nulla ratione conuenit: si enim Christus Dei filius idem ipse, & homo est, aut non poterat Deus, homofactus, sed manēs Deus his egere, quæ habebat, aut si secundū, quod homo erat, his egēbat, quæ Dei sunt ipse sibi Dei filius. Deus dedisset, quæ decant ei, iuxta quod homo erat. Hæc, & plura in hanc sententiam Ambrosianus. Nec aliter Cyrill. nam citatis hisce verbis, subdit. Quādo igitur fuit factus homo, tunc sibi nomen fuisse donatum scribitur, & tunc exaltatus dicitur. Similia habent Theophylactus, & Oecumen. Quibus ad stipulatur, quod Christus ante passionem suā à Patre, filius dilectus. Matth. 17. 5. & ab Angelo filius Dei, Luc. 1. 35. & à Petro, & Marthā; filius Dei vini, appellatus fuerit Ioann. 1. 1. 27. Matth. 16. 16. Qui ergo dicatur Passione, ac morte suā, nomē filij Dei, de quo ante illā, & ab Angelis, & ab hominibus iure appellabatur, fuisse commeritum.

Verum enim verò alij omnes Patres, & interpretes, siue Græci, siue Latini, contra cēsent, Paulum, nimirū, de nomine filij Dei, quod Christo homini singillatim ob Passionis, ac mortis meritum, à Patre donatum fuerit, sermonem facere, & in primis Athanasius orat. 2. cont. Arrian. sic ait. Iam quoque, & illud, donauit illi, nō propter ipsum verbū scriptū est, erat enim etiam antequā homo fieret adorandus, & ab Angelis, & ab vniuersā creatura, secundū suam paternā substantiam proprietatem, sed propter nos, & pro nobis, id de eo scriptum est, sicuti enim homo mortuus est, & super exaltatus, ita

X.

Ambros.

Cyr. Ale.

Theoph.

Oecum.

Matt. 17. 5

Lucæ 1. 35.

Ioan. 11. 27

Mat. 16. 16

XI.

Athanas.

Theodor.

quoque id ut homo accipere dicitur, quod ut Deus semper habuit, quod gratia ista semel accepta ad nos perveniret. Similiter Theodoretus. Non ergo ea accepit, qua non prius habebat, sed accepit ut homo, qua habebat ut Deus. Et paulo inferius, cum nomen super omne nomen, de nomine filij Dei verbis superius citatis explicuisset, subdit: Hic ergo hoc etiam dicit, quod cum se ipsum humiliavit, non solum non perdidit quod habebat Deus, sed hoc etiam accepit ut homo. Eodem modo Augustin. lib. 2. cōtr. Maxim. cap. 5. inquit: Homini ergo donavit ista non Deo. Neque enim cum in formam Dei esset non excelsus erat, aut non ei genua flectebant, caelestia, terrestria, & inferna. Sed cum dicitur.

August.

Propter quod illum exaltauit: Satis apparet propter quid illum exaltauerit. In qua ergo forma crucifixus est, ipsa exaltata est, ipsi donatum est nomen, quod est super omne nomen: ut cum ipsa forma serui nominetur, unigenitus filius Dei intelligatur. Et lib. 3. cap. 2. Hoc ergo illi donatum est, ut homini, secundum quem factus obediens usque ad mortem crucis, quod iam habebat idem ipse filius Dei, Deus de Deo natus equalis. Nec minus luculenter Gaudent. Brixienf. serm. 19 ad Neophytos. Nō utique donatur, ut Deus sit: Nam in principio apud Patrem, filius Dei erat Verbum, sed homo à filio assumptus promouetur in Deum, & filius Dei qui semper fuerat, Deus esset pariter, & cum eā substantiā, quam sumpsit ex Virgine, totus iterum Deus: ut in nomine Iesu, Dei quippe, & hominis omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quoniam Dominus Iesus in gloria est Dei Patris, id est, ut post passionis mysterium, & Ascensionis triumphum, iam totus Dei filius, cum eo, quod pro nobis dignatus est assumere in gloria Dei Patris, in diuinitate, scilicet, natura sua manens ab uniuersis caelestium, terrestrium, & infernorum virtutibus adoretur. Sed & Basil. lib. 4. contra Eunomium ab inconuenienti (vi aiunt) id ita confirmat: Si post incarnationem propter obedientiam, nomen super omne nomen filio Pater largitus est Deo existenti; maior igitur factus est post incarnationem, quam ante eam fuerit, quod est inconueniens; in humanitate igitur, & non in Deitate hoc intelligenda sunt. Ita Basil. eius sententiā paulisper perstrictā. Tandem huic sententiā appositè subscribit Hilarius lib. 9. de Trinit. ubi cum hunc Pauli locum tractans dixisset: Et hoc quidem Patri debitum reddens, ut obedientiam suam mittentis deprecet voluntati, non tamen ut natura unitatem obedientia humilitatis infirmeret. Ita subiicit: Factus obediens usque ad mortem, non tamē post mortē, non super omne nomen est. Sed si foris hinc inaequalis videtur, quia ei post euacuationem forma Dei, donatur hoc nomen; calumnia hac Sa-

Gaudent.

Basil.

Hilar.

cramentum assumpta humilitatis ignorat. Si enim natiuitas hominis naturam nouā intulit, & humilitas formam demutauit sub assumptione serui, nūc donatio nominis, formae reddidit equalitatē. Quid enim donatum sit quare. Si enim hoc donatum, quod Dei est, natura huius donum ignobilitatem diuinā illi non inuehit nature. Denique hoc nunc, quod donatur ei nomen, & si habeat domini Sacramentum, non tamen habet in dono nominis nomen alienum; donatur enim Iesu, ut ei caelestia, & terrestria, & inferna, genu flectant; & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris. Confessionis ergo huius honor donatur, ut in gloria Dei Patris sit confitendus. Et post nonnulla: Cum audis, ita que Pater maior me est, scito eum de quo ob meritum obedientiae dictum est. Et donauit ei nomen, quod est super omne nomen: Hæc & plura in hanc rem Hilarius lectori omnino videnda.

Iam si cum prioris sententiæ Patribus inquiris, quid noui per passionem suam Christus hæc in re fuerit elucrat, qui iam antea filius Dei appellabatur? Respondet primum plerique auctores, opus non esse, aliquid sibi noui Christum acquisisse, ut dicatur ab Apostolo nomen hoc super omne nomen fuisse commeritum. Nam quod ipsi ratione vnionis hypostaticæ debebatur, nouo subinde obedientiæ, & mortis titulo à Patre accepit, ut deinceps duplici titulo id sibi nomē inditū esse, iure gloriari possit. Vera in se omnino doctrina, sed quæ Pauli verbis, & sensui aptata mirifice frigescat, præsertim si sequētia spectentur, in quibus Apostolus peculiare aliquid innuit, quod Christo ob passionem suam obtigerit.

Melius ergo scopū collimarūt Anselmus, & S. Thom. in cōmēt. dū hæc de nominis sui clarificatione, & manifestatione, quā morte suā Christus promeruerit, intellexere; sic enim Anselm. Hoc, & ante resurrectionē habuit, sed post resurrectionē, quod erat, manifestatū est, ut scirent homines, & daemones, & omnes ei genu flecterent. Similiter S. Thom. in sacrā scripturā tunc dicitur, aliquid fieri, quando innotescit; donauit ergo, id est, fecit manifestum mundo, quod hoc nomen haberet, hoc enim manifestatum est in resurrectione, quia antea non sic nota erat diuinitas Christi. Et verò, ut benè ibidem idem Angelicus Doctor monet, id omnino sibi vult Paulus dum subdit: Ut in nomine Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, &c. quæ citato serm. 19. sic explicat Gaudentius, id est, ut post Passionis mysterium, & Ascensionis triumphum, iam totus Dei filius, cum eo, quod pro nobis dignatus est assumere, in gloriā Dei Pa-

XII.

XIII.

Anselm.
S. Thom.

Gaudent.

Dion. Al.
psal. 56.6.

Ioann. 17.14
& 6.

XIII.

Anselm.

Apoc. 5.11

teris, in diuinitate, scilicet, natura sua manens, ab
vniuersis celestibus, & terrestribus virtutibus ado-
retur. Ad quem sanè modum de externâ hâc
clarificatione nominis filij Dei, & manifestâ-
tione diuinitatis, hæc verba accepit Dionys.
Alexandrin. in epist. contra Paul. Samolat.
Propter quod, & Deus exaltauit illum; ita sane:
Deus enim, ait Deo meo Iesu Christo per David,
exaltare super cælos Deus, & super omnem ter-
ram gloria tua. Hoc est quod ait Apostolus: Prop-
ter quod, & Deus exaltauit illum, & donauit
illi nomen, & subiungit, vt in nomine eius om-
ne genu flectatur: Glorificauit eum Pater, sed
& Patrem filius glorificauit inquit, ego te glo-
rificaui super terram, manifestauit nomē tuū
hominibus. Similiter, & Pater manifestauit no-
bis Christum, qui cum eo erat semper, in quo ha-
bitat plenitudo diuinitatis corporaliter. Hæc
Dionys. exaltationem Christi, & nomen su-
per omne nomen ipsi donatū ad claritatē di-
uinitatis, singillatim verò ad personæ filij Dei
manifestationem referens.

Nec id aduersus hæc momentū aliquod
habet, quod etiam ante Passionem suam Chri-
stus à nonnullis filius Dei viui appellatus, siue
vt verus Deus adoratus fuerit; nam ante Pas-
sionem. (Ita Anselm. in cap. 1. ep. ad Hebræos)
licet nonnumquam vocaretur filius Dei, tamen
serè semper vocatus est filius hominis, post resur-
rectionem verò filius Dei vocatur. Quis verò nō
videat, quam ingens intercedat discrimen,
inter eam cōfessionem, & honorem à tribus,
vel quatuor in Iudæâ, quæ mundi quidem
angulus erat, Christo delatum, ac inter su-
premam adorationem, & cultum ab infinitis
penè gentibus, populis, & linguis ipsi vt Dei
filio, & verò Deo, Patri coæterno, & consub-
stantiali, humani generis Assertori simul, &
indici, toto terrarum orbe indefinenter exhi-
bitum? Et verò Ioannes Apocalyp. 5. 1. cum
egregiam hanc celestium spiritum confessio-
nem, quâ magnâ voce, hoc est, maximâ audi-
tate, & felicissimo rei euentu prædicabant,
dignum omnino Dei Agnum esse, cuius vir-
tutem, diuinitatem, sapientiam, ac fortitudi-
nem omnes homines cognoscerent, & reuere-
rētur, diuinisque illi honores defferret, notā
ter mortis Christi mentionem fecit, vt in-
nueret ipsam hanc nominis sui claritatem,
& manifestationem post resurrectionem suā,
singulari dono à Patre accepisse: sic enim ibi:
& vidi, & audiui vocem Angelorum multorum
in circuitu throni, & animalium, & seniorum,
& erat numerus eorum millia millium dicentium
voce magnâ, dignus est Agnus, qui occisus est ac-
cipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiam,
& fortitudinem, & honorem, & gloriam, & be-
nedictionem, & omnem creaturam, quæ in calo-

est, & super terram, & sub terrâ, & quæ sunt in
mari, & quæ in eo, omnes audiui dicentes, seden-
ti in throno, & Agno benedictio, & honor, & glo-
ria, & potestas in sæcula sæculorum. Atque hæc
in hunc modum inibi expendente Ruperto:
Antequam Agnus librum aperisset, id est, ante-
quam per passionem suam adimpletset veritatem
scripturarum, præter paucissimos, hoc est, præter
tres Magos ab Oriente venientes, & præter illum
à nativitate cæcū serè nullus inuenitur prociden-
do adorasse Agnum, sed postquam librum ape-
ruit, id est, per mortem, & passionem, suam obe-
dientiam confirmauit, omne genu curuatur cæ-
lestium, terrestrium, & infernorum. Ita Ru-
pert.

Sanè hæc de re signatissimum habemus
Pauli testimonium, dum 2. ad Corint. 5. 16.
ait. *Ei si cognouimus secundum carnem Christū,*
sed nunc iam non nouimus: quæ quidem verba,
& si pulchrè à Leone Magno, ser. 1. de Resur-
rection. hunc in modum explicentur. *Resurre-*
ctio enim Domini non finis carnis, sed commuta-
tio fuit; nec virtutis augmento cōsumpta substan-
tia est; qualitas transiit, non natura defecit, & fa-
ctū est corpus impassibile, quod potuit crucifigi; fa-
ctū est immortale, quod potuit occidi, factū est in-
corruptibile, quod potuit vulnerari; & merito di-
citur caro Christi in eo statu, quo fuerit, nota
nesciri, quia nihil in eâ passibile, nihil remansit in
eâ infirmum, vt & ipsa sit per essentiam, & nō sit
ipsa per gloriam: at enim verò, cum hæc, quæ
de Christi carne, inquit Leo, cuilibet glorioso
corpori communia etiam sint, plus aliquid
velle sibi, videtur Paulus; id nimirū, vt quā-
uis Christus ad dexteram Patris sedens re ap-
se verus homo sit, quippe qui, quod semel as-
sumpsit, numquā dimisit; at peractis, diebus car-
nis sue: finitoque exinanitionis tempore cū
is, qui in forma Dei existens, in similitudinē
hominū factus debita se sibi maiestate, atque
claritate euacuauit; factus obediens vsque ad
mortem, &c. suę subinde diuinitatis iura, atque
eam claritatem, & gloriam, qualem habere
debet vnigenitum Patris, recipiens, nulla que-
iam nominis filij hominis mentione factâ, in
omnibus, & per omnia Deus agnoscat, at-
que adoretur. Nec mirum (verba Algeri lib. 1.
de Sacrament. corpor. & sanguin. Domin. c.
1. tomo 6. Bibliotec. Veter. Patr.) si filius ho-
minis filio Dei in vna persona vnitus, sicut parti-
cipium diuini nominis, sic etiam diuina gloriæ as-
sequatur: vt exaltatus super omnem creaturam,
flexione genarum ab omnibus adoretur, vnigeni-
tus Dei per ipsum, cui vnitus est nominetur. Cur
enim hoc minus Deus faceret homini sibi per-
sonaliter vnito: quam per eum facit anima
corpori sibi vnito. Confert enim participium no-
minis, & natura, quam habet: vt ab anima ani-

Rupert.

XV.
2. ad Cor.
5. 16.

Leo Magn.

Ad Hebr.
5. 7.

Algerus.

matum uiuat, & sentiat, quod ex se non habebat. Sed & ignis ferrum transuerberans, ignitum reddit. Candoremque, & calorem conferens, ipsum citillare, flammescere, & urere contra suam naturam facit. Cum ergo ignis igniat, anima animet, quid Deus nisi hominem sibi unum deificet? & super omne creaturam exaltatum, puritatis omnipotentia, & Deitatis etiam prerogatiua secum glorificet? Ita quidem Bernard. serm. de verb. Apocalypf. signum magnum. Fidelis plane, & potens mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus, sed diuinam in eo reuerentur homines maiestatem. Absorta uidetur in Deitatem humanitas, non quod mutata sit substantia, sed affectio deificata. Quod si attēdis, accuratā locutione usus est Paulus, inquiens: iam non nouimus secundum carnem: ut ostenderet se de externā hac claritate, & manifestatione diuinitatis Christi quā is qui, in similitudinem hominū factus, ob benignissimā suā exinanitionem, homo solū prius putabatur, iam in toto terrarū orbe uerus Deus esse creditur, prædicatur, & colitur, sermonē facere. Sed ne quod nostrum non fuerit, præripiamus, præfata expositionis auctores proferre erit operæ pretium: eam quidem sic tradidit Petr. Chrysolog. sermon. 60. de Symbolo: cum dicis: in Iesum filium eius: confiteris Iesum, qui natus est de Mariā, Dei esse filium. Caue ergo, ne amplius sentias in Christo, quod homo fuit, sed semper quod Deus sit consistere: Apostolo sic dicente: & si nouimus Christum secundum carnem, sed iam nunc nō nouimus. Ita Chrysolog. sed uerius, ac luculentius, illo prior, Gaudent. Brixienf. in responsione ad Paulum Diaconum: De eo quod Dominus dixit Apostolis: quia Pater maior me est. His uerbis: Declarans quippe ideo se in utraque substantia Dei, & hominis post passionem, resurrectionemque suam celos ascensurū, ut is, qui ob incarnationis humilitatē minor se ipso, & idcirco Patre suo minor uideretur in terris, calcato mortis aculeo celos victor ascendens equalis Patri sicut semper fuerat permaneret, & idē qui semper Deus, nunc & homo, iam Deus in æterna Patris gloria constitutus sine fine regnaret. Nam qui prius in imagine de aqua uinum fecit, cum diceret beatissima Matri suæ. Quid mihi, & tibi est mulier? Non dum uenit hora mea: ipse post horam passionis suæ ueritatem, præmissi anigmatis, eatenus consumauit, ut sane incarnationis aqua uinum fieret Deitatis; quod heretici adulterantes uerbum Dei, adhuc uelut aquam uino permiscerent, cum totus Dominus Iesus, & quod ex Deo Patre est, & quod ex uirgine Matre est, Deus sit uirgenitus in gloria Dei Patris, quoniam quidem Deus diminutus non est in homine, sed homo profectus in Deum, ut sicut: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, ita caro

Deus fieret, & habitaret in calis. Quapropter Apostolus, & si cognouimus, inquit, secundum carnem Christum, sed iam nunc nō nouimus est enim Deus, & homo utrumque iam Deus in Dei Patris dexterā cōstitutus. Nimirū, ut (quod eleganter dixit Leo Magn. serm. 1. de Ascensione) illius gloria sociaretur in throno, cuius natura copulabatur in filio.

Sub quo etiam sensu per difficultia illa de Christo, uerba ad Roman. 6. 10. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel, quod autem uiuit, uiuit Deo: sic capit Chrysol. ser. 75. ut sententiam communem cum præfatis ad Corinthios habeant, ac si dicat Apostolus, Christum, & si ob mundi peccata passus, mortuusque ut homo fuerit; mortalitate iam expleta, ut uerum Deum uiuere, atque regnare. Audi: Christus homo passus, mortuus, & sepultus fuit; est, uiuit, manet, permanet, regnat Deus: audi Apostolum dicentem: & si nouimus Christum secundum carnem, sed iam nunc nō nouimus; & quod mortuus est peccato, semel mortuus est, quod autem uiuit, uiuit Deo, hoc est uiuit Deus. Sic Chrysolog. Quam quidem gustum habent, quæ Origenes in Euangelium Ioannis ad illud, nunc clarificatus est filius hominis, & Ambros. lib. de Fide resurrectionis, post medium, de Christi gloriā, atque exaltatione dixerat: sic enim prior: Ceteram exaltatio filij hominis sibi facta glorificanti Deum per suā ipsius mortem, hac fuit, ut non amplius ipse aliud esset à uerbo, sed idem cū ipso, nam si qui adhæret Domino, unus est spiritus, ut de hoc, & de spiritu non amplius dicatur, quod duo sint; quomodo non magis diceremus id, quod de Iesu est humanum factum fuisse unum cum uerbo, exaltato quidē illo, non rapinā arbitratus est esse se æqualem Deo, sed uerbo manente in suā altitudine, uel etiam resituito ad id ubi erat prius, apud Deum, Deus uerbum existens, & homo. Hæc optime Origenes. Similiter Ambrosius. Resurrexit homo, quoniam homo mortuus, & resuscitatus homo, sed resuscitans Deus: tunc secundum carnem homo, nunc per omnia Deus. Benè, nunc per omnia Deus, ut et si cognouerimus secundum carnem Christum, cum ipse dies carnis peragere, & mortalitatē obire, atque explere uoluit, nunc iam non noscamus secundum carnem, sed ipsum per omnia Deum, & in cuius nomine omne genu flectatur, celestium, terrestrium, & infernorum, intueamur.

Iam et si iniectus nobis ab Ambrosij commentario scrupulus, ne hoc nomen super omne nomen, Christo homini donatum existimarem, quod si eō quā homo egeret, ipsemet sibi quā Deus dedisset, parum nos angat, eum tamen omnino placet eiicere. Et uerò eā in primis locutione minimè denegatur

Leo Magn.

XVI.

Ad Rom. 6. 10.

Chrysol.

Origen.

Ambros.

XVII.

Athanas. Dei filio, sibi etiam hoc nomē dedisse; cū ea omnia quæ Pater facit per filiū suū perficiat; vnde enucleatissimè Athan. lib. de Incarnat. Christi: Ipse igitur sibi ipsi largitur vitā; ipse seipsum sanctificat; ipse seipsum exaltat. Quū igitur dicit, quod Pater illū sanctificauerit, & excitauit, donauitq; nomen, quod est super omne nomen, quoddā vitā dederit, satis euidentis est omnia Patre per eū facere, atq; ita fieri, ut ipse à Patre per seipsum excitetur, ipse per se ipsam sanctificetur, ipse per seipsum extollatur, ipse sibi vitā largiatur. Hæc Athan. Ad cuius gustū Hieron. siue qui Hieron. esse creditur, illa Psalmi 109. 8. verba. De torrente in via bibit propterea exaltabit caput: sic explicat: Quia bibit Dominus de torrente in via, propterea exaltauit caput, & quid dicit? cum exaltatus fuero à terrā, omnia trahā ad me. Ipsi caput exaltatū est, caterū draconis capita conuulsauit; & contrācta sunt in aquis: Nō dixit, propterea exaltatū est caput, hoc est, ab alio exaltatus, sed qui se humiliauerat, ipse exaltauit. Deinde, absque vllō diuinitatis filij Dei præiudicio, Patri quā Pater, & origo filij est, ut eius sanctificatio & missio in mūdū, ita & exaltatio merito attribuitur, eodēmet Assertore dicēte, Io. 10. 36. Quē Pater sanctificauit, & misit in mūdū, vos dicitis, quia blasphemat. Quod Greg. Nazianz. affirmare nō refugit. Etenim orat. 38. cū dixisset: Missus quidē est, verū ut homo, duplici enim natura erat, siquidem & fatigatus est, & fame, & siti laborauit, & langore affectus est, & lacrymas fudit, ut corporis lex fert. Subdit: quid si etiam ut Deus? quid propterea? beneplacitum Patris missionē esse existima, cui sua quoq; adscribit, tū ut principij temporis expers honore afficiat, tū ne Dei aduersarius esse videatur. Ita ille. Ad quē modū Hilar. præfatio lib. 9. de Trinit. Maior itaq; Pater filio est, & plane maior, & cui tantū donat ipse quātus ipse est, qui inascibilitatis esse imaginē, Sacramentum natiuitatis impertit, quē ex se in formā suā generat, quem rursus de forma serui, in formā Dei renouat, quē in gloria sua, secundū spiritum Christum Deum natum donat, rursus esse in gloria sua, secundum carnem Iesum Christum Deum natum mortuum. Verum enim verò, cū hæc locutiones ad Arianorum animos sedandos, & demulcendos cōsulta calliditate, à Patribus dictæ fuerint; prior dicendi modus omnino videtur amplectendus. Iam ad horum Patrū gustum, idēmet Ambrosianus nudum suū, sic postmodum dissoluit, sed fortē, quia à Deo Patre sunt omnia, ideo ipsi dicitur dedisse.

XVIII. Hæc ut dixi, vel quod tot in ea Patres cōspirent, mihi ut verissime omnino probātur, addiderim tamen, aliquid aliud nō improbabiler dici posse, quod & ab hoc non eat, & reliquas pene omnes de nomine super omne

nomen ex Patribus superius adductas explanationes ad concordia reuocet, nimirū, nomē super omne nomen Christo donatū esse nomē Iesu, nō quod idē prout nomē solū, illustrativē appellatio est, sed prout denotat Deū Saluatōrē, quod quidē tū diuinitatis naturā gloriosē in primis exprimit, ut acutē ad eā Angelī verba ad Mariā, Luc. 1. 31. Vocabis nomē eius Iesum, sic monuit Chrysol. serm. 144. Merito igitur Virginis salua sunt omnia, quia genuit Saluatōrē, & vocabit nomen eius Iesum, quia in hoc nomine Deitatis adoratur tota maiestas, tū etiā iudiciariā potestātē, omniaque sibi simul subdita ratione redēptionis ostendit. Pater enim nō iudicat quēquā, sed omne iudicium dedit filio. Ioan. 5. 21. & potestātē dedit ei iudiciū facere, quia filius hominis est: hoc est, merito suæ exinanitionis, ut suo loco explico. Ita dissertē Anselm. Tā præcellens illi nomē donatū est, ut omnia sint ei subdita, ut in nomine Iesu exaltando flectatur omne genu, quod est euidentē signū subiectionis, cælestiū, id est, Angelorū, & terrestriū, id est, hominū, & infernorū, id est, demonū, quia & ipsi tremū sub eius imperio, & penitus subiiciuntur, nec inficari potest, & phrasibus superexaltandi, nominisque super omne nomen, & sensui, ac instituto Pauli hoc valde appositū esse. Sed de harū locutionū sensu, vide quæ diximus ad vers. 6. adnot. 2. n. 2. & quæ de re tota dicemus vers. 11. Et omnis lingua confiteatur, iuxta Græcā lectionē, & eū, quē illius germanū sensum esse putamus. Adī modo Abulensem in c. 20. Exod. q. 7. affirmantē, maiori reuerentiā, ac veneratione hoc nomen Iesu, quam illud ineffabile Iehoua, esse dignū; tū quod Iesus Redemptorem, Iehoua, creatorem significet; cum ob alias rationes inibi videndas.

Ut in nomine Iesu.

DE sententia statim; modo in sacratissimo hoc nomine paulisper immorādū, & verò cū de ipso multi multa dicant, illud ad rem nostram singillatim pertinere videtur, quod à non ignobilibus auctoribus, vltro, citroque controuertitur, an hoc nomen Iesu, cum sanctissimo illo, & ineffabili nomine Iehoua, quod Dei propriissimū esse ab ipso discimus, Exod. 3. 14. Ego sum, qui sum. Et Hieron. in Psalm. 8. Damasc. lib. 1. fidei, c. 12. S. Tho. 1. p. q. 13. art. 11. & latē Guevara in Abacuc, c. 2. n. 377. docent, idē omnino sit. Quā in disputatione ne nos actū agere videamur, vtriusque partis momenta, apud auctores videnda monemus, præsertim apud Iustinian. hīc, Pet. Galat. lib. 3. c. 8. 10. 11. 20. Iacob. Valētia in Ps. 8. & in Ps. 117. Alphons. de Mend.

Luc. 1. 31.
Chrysol.

Ioan. 5. 21.

Anselm.

Abulens.

XIX.

Exod. 3. 14
Hieronym.
Damasc.
S. Thom.
Guevara.

Iustin.
Pet. Galat.
Iacob. Val.
Mendoza

Burgenf.
Ioan. Silic.
Carauaj.

Ioan. Reuchl.
Frac. Geo.
Barrad.
Viegas.

XX.

Lipom.
Xist. Sen.
Galatin.

Maffius.

Gorop.

Alcazar.

Ioan. I. I.

Genes. I. I.

Matt. I. 21.

Prado.

in quaestione lib. 10. positiua. Burgenf. in c. 3. Exodi. Ioann. Siliceum Tole-
tan. Antistite, & per doctū Carauaj. quorum
prior peculiarē libellū, posterior verō eruditū
tractatū; de nomine Iesu conscripserunt. Ioan.
Reuchlin, lib. 3. de verbo mirifico. Francisc.
Georg. Venet. q. 3. Problem. P. Barrad. tom.
I. lib. 9. c. 4. Viegas in c. 12. Apocal. com. 2.
sect. 1. n. 5.

Et quidem quamuis eorum pietatē, qui af-
firmatiuā parti fauent, omnino cōtemnendā
esse nolim, præsertim cū plures, atque ij boni
auctores sint; Toletanus, nimirum, Antistes
Caruajalius, Paul. Burgenf. Ioann. Reuchlin.
Alfonfus Mend. Iacob. Valent, Georg. Ve-
netus (taceo Andræam Osiandru, quia dāna-
tæ, & infelicitis memoriæ auctor est) locis indi-
catis, & præter ipsos Steph. de Salaz. Carthu-
sienfis in expositione symboli, dum tamen rē
attentius vtrinque perpendo, ad significatio-
nem, & vim nominis potius, quam ad litera-
rum, siue originis similitudinem placet me
cōuertere. Porro ex vi, atque efficacia vo-
cabulis inhærente, hæc nomina se mutuo re-
picere, & affinia esse, nonumque Iesu nomē
illud ineffabile Iehoua, optimē explicare, nec
sine aliquā ad ipsum allusione Christo fuisse
impositū mihi facile probatur. Etenim nomē
Tetragrammaton Iehoua, propriē significat
eum, qui est, & esse aliquid facit. Ita Lipom.
Exod. 3. & Xistus Senens. lib. 2. Biblioth. vñ
dē Hebræi, nonnulli apud Galatin. lib. 2. de
arcan. c. 10. id nomen interpretatur, vt sit idē,
ac generans. Alij verō, eū qui dat omnibus es-
se significare cōtendūt. Similiter Andr. Maf-
sius in Iosue, c. 2. n. 10. hanc nominis Iehoua,
significationem censet: *qui ab æterno insistit in
se, sibi essentia est, & à quo pendet rerū omnī es-
sentia*: consentanea scribit Goropius in Her-
mathena, fol. 12. quæ ex eo valde probabilia
sunt, quod verbū substantiuū sæpius in scriptu-
rā, nec in eleganter ad opus referatur, vt opti-
me ad hāc rē probat P. Alcazar, ad c. 1. Apoc.
not. 3. ad vers. 4. de nomine Iehoua, sect. 3. ex
Ioan. I. I. vbi cū dicitur: *In principio erat Ver-
bū*, nō solū indicatur ipsum fuisse, sed etiam
innuitur esse rerū omnīū opificem, quod ma-
nifesta ibi allusio sit ad illud Genes. I. I. *In
principio creauit Deus calum, &c.* de quo vide
ibi: Iam verō ab hoc non it nomen Iesu, cum
(Angelo interprete, Matth. I. 21.) Saluatorē
sonet: *Ipse enim* (inquit Iosepho) *saluū faciet
populū suū à peccatis eorum.* Quid enim signifi-
cationi conseruandi res affinius esse possit,
quam saluare, siue seruare, aut salutē asserre.
Addo ex P. Prado, qui mihi vnus pro multis
est, tom. I. in Ezech. in comment. de prima vi-
sione, p. 2. sect. 4. nomē Iehoua potissimū re-

ferri ad mytterrū Incarnationis, siue ad opus
nostræ redemptionis, quod ipse ex eo effica-
citer probat, quod huius nominis significa-
tio propriē sit per modū futuri tēporis, Exo-
di enim cap. 3. 14. pro illis verbis: *ego sum qui
sum*: Hebraicē, verbo ad verbū est: *ero qui ero*,
quod perinde est, ac si dicat: *ego is quem me
in humani generis redēptione esse decet, ero.*

Hinc videas, cur antiquis Hebræis certū ef-
set, ac per vulgatū, Mesiā ineffabile hoc no-
men Iehoua, hominibus allaturū, atque illud
facile, & familiare redditurū: de quo Andr.
Osiander, lib. I. adnot. in Harmoniā Euang.
& Porchet. I. p. Victoriæ. c. I. I. nimirū, vel
quod nomen illud Tetragrammaton, nō vir-
tute, sed inuocatione iam cessarit, & in nomi-
ne Iesu cōmutatū fuerit; hoc enim, non illud
inuocari solet: vñ dē Paulus signo tē, inquit, vt
in nomine Iesu omne genu flectatur: vel
quod Christus Dominus tū Patris nomē, san-
ctissimæque Triadis mysteriū, tū Dei naturā
optimā, atq; benignissimā, & ad benefaciendū
homini summe pronā non verbis modo, sed
egregijs factis, sanguinisque, ac vitę profusio-
ne erat ostensurus. Quare illud ex mente eo-
rū, qui censent idē esse Iehoua, ac Iesu nomē,
est maxime obseruandū, ad hoc, vt ratio nomi-
nis subsistat, addēdā esse Hebræā literā, *sin*,
sed vt ij auctores eius literæ significatione,
quā hauriūt ex Hieron. ep. ad Paulā Vrbicā
affirmate esse idē, ac dētes maximē letātur,
quod ita significetur Iesum nobis dētes, qui-
bus ineffabile nomē articulatē pronuciari
possit attulisse. Ita ego qui ad sensum rei ma-
gis, quā ad sonū vocū soleo me exercere, signi-
ficationi, quā huic literæ, *sin*, reddit Ambr. in
Ps. I. 8. serm. 21. vt idem sit, ac super vulnus
adhærere volo. Vñ dē Iesū, sic capio, vt Deus
seruator sit super vulnus humani generis be-
nignissimē, & opportunissimē appositus:
quo nihil elegantius, nihil magis appositū ad
Dei naturā, quæ ad bonū hominis vñdīq; pro-
pendet, significādā, dici potest, sed Ambr. ver-
ba prætermitti nō debēt: sunt hæc: *Super vul-
nus, quid est nisi medicamentū, quo vulneris acer-
bitas mitigatur, super vulnus oleū infunditur, vt
omnis vulneris asperitas molliatur.* Cui cogita-
tioni tā Cyrilli Ierosol. quam Epiphani j de
nomine Iesu obseruationes omnino adstipu-
lantur, dum ille Græcē, hic Hebraicē Iesum
medicum, siue curatorem sonare affirmāt. Sic
enim Cyrillus Cathes. 10. *Iesum apud Hebræos
significare Saluatorē, lingua vero Græca medi-
cū sonare, quandoquidē & corporū medicus est,
& animorū curator, cæcorū sensilium sanator, &
mentium illuminator, claudorū curator, & pecca-
torum dux ad penitentiam.* Epiphanius verō

Exod. 3. 14
Lect. Heb.

XXI.

Osiand.
Porchet.

Hieron.

Ambros.

Cyr. Ieros.

Epiphani.

XXII

appellatur, aut medicus, & Saluator. Sic ille.

Cant. 1. 2.

Applaudit his sponſa, dum diuino numine afflata, sic futurum sponſum compellabat,

Apoc. 3. 4.

Ps. 19. 2. 6.

Isai. 30. 27.

Rom. 1. 5.

Act. 15. 16

Origen.

Cant. 1. 2. *Oleum effusum nomen tuum*, vbi si nomen pro persona (phraſi in ſcripturis frequentiſſima, Apoc. 3. 4. *Habes pauca nomina*in Sardis, & Plalm. 19. 2. 6. & 8. *Iſaiæ 30. 27*

Rom. 1. 5. Actū 15. 26.) ſumpſeris, vel etiā ſi de ipſomet nomine Ieſu, vt inibi explicat

Origen. hom. 1. in Cant. inquit, *nomen tuū, id eſt, Ieſus*. Vt vt id fuerit, neque enim nomē

prout iubeſt perſonæ, à perſona, prout explet rationem nominis hilum differt. Benè liqui-

Plato.

dem dixit Plato in Cratylo: *Rectum verum-**que nomen, rei, cuius eſt nomen naturam, & eſſen-**tiam exprimit. Vnde alij Philoſophi nomina, im-**plicitas verum definitiones, & has explicita eſſe**verum nomina dixerunt: ex mente ſpōſæ, Oleū**effuſum, Chriſtus Ieſus dicitur, quod Deus**Saluator, ſiue ſupra vulnus appoſitus, tanquā**germanus, ac naturalis eius filius, qui eſt Deus**ſaluos faciendi, elegantiffimaque eius defini-**tio ſit. Quis enim neſciat, oleum, & miſericor-**diæ ſynbolum, & vulnerum medicinā, quæ**leniat, foueat, ac reficiat, eſſe? A quò ſanè nō**iuuit Euſebius Cæſarienſis lib. 5. demonſtrat.**Euangelicar. cap. 1. ad finem: Dum hæc ſpon-**ſæ verba elucidans Chriſtum Dei ſagrantia eſſe**dixit, quippe qui humanæ naturæ ſe cō-**municans pretioſiſſimum, & quaſi in vaſe la-**tens diuinæ bonitatis vnguentum in mundi**ſalutem ſparſit. Sed id enucleatiſſe ad hæc ver-**ba tradidit Anſelmus, Ieſum Deum ſuper vul-**nus, ſiue medicinā humano generi adhibita, ſic**affirmans. Oleum dum in vaſe eſt, neque odo-**rem proferit, neque dolores ſanat, effuſum vero,**odorem emittit, & dolores ſanat. Ita & nomē Dei,**dum ipſe adhuc in ſinu Patris concluſus tene-**retur, parum, aut nihil cognoſcebatur, poſtquam**verò carnem ſumpſit præſentia mundum viſitans,**ſe ipſum omnibus cognoſcendū expoſuit, odorem,**ideſt, ſamam, & bonam opinionem de ſe emiſit,**& inſuſſum, dolores benè recipientium prædica-**tionem ſuā, & peccata ſanauit. Hæc & alia An-**ſelm. verū Bernard. ſerm. 15. in Cāt. labijs lac**& mel diſtillantibus, hæc verba ſic verſat, at-**que diffundit. O nomen benediētū! ô oleū ſque-**quāq̃ effuſum! Quo vſq̃ de cælo in Iudæā, &**inde in omnē terrā excurrit, & de toto orbe cla-**mat Eccleſia, oleū effuſum nomen tuū. Effuſ-**um planè, quod non ſolum cælum terrasque per-**ſudit, ſed aſperſit & inferos, adeo: Vt in nomi-**ne Ieſu omne genu flectatur, cœleſtiū, terre-**ſtriū, & inferorum, & omnis lingua cōfitea-**tur, & dicat, oleū effuſum nomen tuū. Ecce**Chriſtus: Ecce Ieſus virumq̃ inſuſſum Angelis:**virumq̃ effuſum in homines, & illos ho-**mines, qui computruerant, tanquam iumenta*in ſtercore ſuo, homines & iumenta ſaluans quē-
admodum multiplicauit miſericordiam ſuam
Deus. Hæc ille, & alia.

Sed & hinc illā facile diſſolues quæſtionē

quæ nōnullos Patrū, & interpretū male tor-

ſit, cur ſtante expreſſiſſimo Iſaiæ vaticinio de

nomine Emanuel, hoc eſt, nobiſcum Deus: Meſ-

ſiæ imponendo: Ecce (inquit) virgo concipiet,

& pariet filiū, & vocabitur nomē eius Emanuel:

Iſai. 7. 14. non Emanuel, ſed Ieſus, appellatus,

ſit Dei filius; quā quidem de re nō eadē ſcrip-

ſere Auguſt. ſer. 8. de Natiu. Tertul. lib. 3. con-

tra Marc. c. 8. & 9. Lactāt. lib. 4. c. 22. Chry-

ſoſt. Theoph. & Euthim. ad verba Matth. 1.

21. *Vocabis nomen eius Ieſum*: verū enim vero

in manu eſt reſponſio, nihil hoc ab illo nomi-

ne diſcrepare, nec Emanuel, iota minus Ieſu

habere. Quid enim aliud, nobiſcū Deus, quam

Ieſus, aut Deus ſaluos faciendi? cū Deus no-

biſcū eſſe non poſſit, niſi ſimul medicina vul-

neribus, dolori ſalus, inopiæ abundātia, & mi-

ſeriæ beatitudo ſuccedat: Sed hic ſanè ſenſus,

& conciliatio ex ipſiſſimè Matthæi mente

eſt, qui dū c. 1. 21. retuliſſet hæc Angeli ad Io-

ſephū verba: *Vocabis nomē eius Ieſum, ipſe enim**ſaluū faciet populū ſuum à peccatis eorum*, ſub-*iungit: hoc autem totum factum eſt, vt adimple-**retur, quod dictum eſt à Domino per Prophetā di-**centē: Ecce virgo in utero habebit, & pariet filiū,**& vocabunt nomen eius Emanuel, quod eſt inter-**pretatum, nobiſcum Deus.*

Certè quæ Hebræi diſſitabant apud Galat.

lib. 8. c. 5. fore, vt Meſſias intueniret hoc no-

mē, *Iehoua*, in lapide quodam in ſculptum; ex

quo, & articulatiſſimam, ac enucleatiſſimam

eius pronounciationē diſceret, & ingētia hac ra-

tione eſſet patraturus miracula, ne meræ nu-

ge, atque inania ſigmēta, ſed ipſiſſima potius

veritas noſtraque inſtitutio ſint, ita ſunt acci-

piēda, vt Chriſtus Dominus dū ſe ſe homini

benigniſſimū ſaluatorē exhibuit ſeſſis huma-

ni generis rebus ſubueniēs, egregiaque in mi-

ſerorū hominū ſalutē, & bonum edens mira-

cula, Dei naturā ad benefaciēdū maximè pro-

cliuē omnimodis expreſſerit, & velut de fa-

cie agnoſcendā propoſuerit. Vndè Bernardus

agēs de hoc nomine Ieſu opportunè ait Chri-

ſtū, ideo Ieſum appellatū, quod naturalis fi-

lius Dei eſſet. Sic enim ſer. 1. de Circūciſione:

*Circūciditur, vt verus filius Abraha; Ieſus vo-**catur, vt filius Dei: id eſt, vt Patris naturā, qui**Deus ſaluos faciēdi eſt, tanquā eius imago, ac**tacita diſſinitio exprimat, in quam ſubinde**ſententiam, ſerm. 2. de Circumciſione, pul-**chrē premit verbum vocādi, quo vſus eſt Lu-**cas, cap. 2. 21. cum dixit: vocatum eſt nomē eius**Ieſus, ad hunc modum: vocatum planè non im-**poſitum, nempe hoc ei nomen eſt ab æterno, à nati-*

XXIII

Iſai. 7. 14.

Auguſt.

Tertull.

Lactant.

Chryſoſt.

Theoph.

Euthim.

Matt. 1. 21

XXIII

Galatinus.

Bernard.

Luc. 2. 21.

rapropriâ habet, ut sit Saluator, innatum est ei nomen hoc, nō inditum ab humanâ, vel Angelicâ creaturâ. Sic Bernard. Quâ inter alias de causa Christus Iesus à Paulo *imago Dei inuisibilis* (Græcè, *inuisi*) appellatur, ad Colof. 1.15. & 2. ad Cor. 4.4. (vbi in Græcis Codicibus etiâ additur vox *inuisibilis*;) quod in ipso ineffabilis Dei bonitas, atque eius natura ad benefaciendum summè prona suis coloribus velut in speculo, aut imagine expressa resplendeat. Quo sensu ad Titum 3.4. dixit idem Apostolus: *benignitas, & humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei*: siue ut significâter lectio Syriac. *patefacta est*: quasi in Christo incredibilis Dei beneficentia, & in hominum genus beneuolentia, maximè nobis innotuerit: Vndè Ambros. lib. de Ioseph. cap. vlt. Christū diuinitatis interpretem appellauit: pulchrè quidē cū ipse immensum diuinæ bonitatis pelagus, hominibus nō plenè notum, aduentu suo manifestum reddiderit. Sed hâc de re plura sunt in adnotat. ionibus dicenda.

Vides modo Iesum iuxta suum nomen, si dum diuinitatis interpretem, ut hinc noueris optimo ipsi merito hoc nomen, tanquam propriū, ac peculiare (quod notauit August. tract. 3. in epist. Ioann.) conuenire, cum ad omnes etiam Sanctissimæ Triadis personas, salutem etiam conferre spectet, quod nimirum beneficentissimam ille Dei naturam nobis fuerit interpretatus, aspectabilemque in se ipso reddiderit: vndè & illud etiam facile obserues; ad rectam nominū rationem, ac normam, quæ rerum, quarum sunt, naturam, & essentiā debent exprimere, (ut dicebat Plato) Christum Saluatoris potius nomine, quam iudicis compelli voluisse, quam uis singillatim, *constitutus sit à Deo iudex uiuorū, & mortuorū*. Actū 10.42. Ioannisquē 5.22. *Pater non indicat quemquam, sed omne iudiciū dedit filio*: & reapse omnes iudicaturus, non omnes efficaciter saluaturus aduenerit. *Muli enim sunt vocati, pauci uero electi*. Sanè cum Dei filius, quâ filius Dei est, eius imago, ac speculū sit, ipsius naturam, quæ ad saluandum hominem, eique opem ferendā, potius quam ad iudicandū, & vlciscendū procliuus est, in se repræsentare, & nobis in cōspectu ponere, illi cōpetit: ac proinde ad ipsum, quia Dei filius est, Saluatoris, nō iudicis nomen propriè pertinet. Certè hâc ratione, & à Salomone, Sap. 7.26. nō iustitiæ, aut alterius attributi, sed diuinæ tantū bonitatis, signatè, *imago*, appellatur, & à Cyr. Alex. lib. 2. in Ioan. c. 52. optimè adnotatur, illam Christi Domini ad Nicodemū sententiā Ioan. 3.17. *Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut indicet mundū, sed ut saluetur mundus per ipsum*, præcedenti versu 14. *Sicut Moyses*

exaltauit serpentem in deserto: eleganter cōtrapositam, ut Christus à Moyse maximè se differre affirmet, quod ille, quâ Dei famulus, ad legem ferendam; ipse verò quâ Dei filius, ad salutem homini præstandam, mortemque pro ipso obeundam venerit. Audi illum. *Quoniam filium Dei se liquidò nuncupauit, idcirco à qualitate, magnitudineque rerum, quasi firmissimo quodam testimonio id comprobatur. Non enim inquit missus sum, ut lege orbe terrarum, quemadmodum Moyses damnum, nec ut mandata in redargutionem peccatorum tradam, nec ut serui ministerio fungar; uerum ut per misericordiam Deo conuenientem, tanquam filius, ac hæres Patris à seruitute homines vendicem; damnante lege in iustificanti gratiam commutatā, & sic à peccatorum vinculis genus humanum eripiam: Ad saluandum ergo non ad damnandum ueni. Nam ut decens erat, inquit, damnantis legis Moysen, qui seruus erat, ministrū fuisse; sic me decet, cum sim filius Dei, à maledictione legis orbem liberare, & misericordia cumulo, agritudinem mūdi curare.* Hæc Cyrill.

Quò etiam facit similis assertoris increpatio, quâ discipulos ad igneam de Samaritanis vindictam sumendā anhelantes compescuit, apud Luc. 9.55. Etenim illis dicētibz: *Domine vis dicimus, ut ignis descendat de cælo, & cōsumat illos? conuersus* (inquit Lucas) *increpauit illos dicens. Nescitis, cuius spiritus estis; filius hominis non uenit animas perdere, sed saluare*: quibus uerbis, ut bene ibi ex Hieron. pēdet Maldonat. filij Dei spiritum, & ingeniū spiritui *Æliæ*, qui ignem de cælo non semel ad Pentecotarchos militum absumendos deduxit, notanter opposuit, quasi iustitiæ seueritas *Æliæ*, mansuetudo uerò, lenitas, & maior ad benefaciendū, quā ad vlciscendū propēsiō Dei filiū maximè deceret. Similis huic Tert. obseruatio est, lib. 4. in Marc. c. 6. ex occasione uerborū Christi, apud Luc. 4.34. cū ad impurissimū spiritū cōclamantē: *Quid nobis, & tibi Iesu filij David? uenisti perdere nos? magnā ipse maiestate respōdit: obmutescē*: quod uidelicet malignus dæmonis uerbis Christū non tam Dei optimi, & saluare cupientis, quā frui, & ultoris Dei filium ad vindictam potius de dæmonibus sumendam, quam ad salutem homini ferendam, missum inuidiosè prædicaret. *Nec enim dixit* (inquit Tertull.) *quid tibi & nobis, sed quid nobis, & tibi; se deplorans, sorti suæ exprobrans, quam iam uidens adiicit, uenisti perdere nos; adeò iudicis, & ultoris, & ut ita dixerim, sui Dei filium agnouerat Iesum, non optimi illius, & perdere, & punire nescientis.* Ita Tertullianus. Plura in adnotationes, ubi propria sedes, trāsmitto, hæc tamē omittere nolui, quod cum nominis Iesu pro-

XXVI.

Luc. 9.75.

Hieron. Maldon.

Tertull.

Luc. 4.34.

pria esse videantur, ad ipsius charitatem, & exaltationem de qua Paulus agit, maxime pertineant. Iam ad sequentia.

Omne genu flectatur.

XXVII.

OPPORTVNE tantæ diuinæ benignitatis, & humanitatis magnitudini, & maiestati summæ omnium creaturarum, supremorumque spirituum summisionem, atque reuerentiā genuum flexione, atque incuruatione expretam subiecit Paulus, ut ostenderet, quam efficax ad flectendos hominum animos, & ad se rapiendos fuerit, *benignitas, & humanitas saluatoris nostri Dei*, & ut altissima flumina minimo fonitu perfluunt, & sublabuntur, ita dū Dei verbū: *Sicut pluuia, in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram descendit.* Psalm. 71. 6. multo maiorem sui reuerentiam, atque timorem humanis animis incussisse. Vnde disertissimè Isaias 45. 23. ad quem manifestè Paulus alludit, ut S. Thom. & alij interpretes adnotarūt, sub Domini personā, sic loquitur: *In me metipso iuravi: egredietur de ore meo insititia verbū, & nō reuerietur* (scilicet, vacuū, ut ex alio loco supplendum constat) *quia mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua.* Certè Augustinus, lib. 3. confess. cap. 4. de se ipso tam hæresibus infecto, quam vitij implicito ingenuè fatetur, ab hoc solum nomine Iesu in amorem, & reuerentiam rapitum: sic enim ille: *Hoc nomen Saluatoris mei filij tui in ipso adhuc lacte Matris tenerum cornu meum pie biberat, & aliè retinebat, & quidquid sine hoc nomine fuisset, quamuis literatum, & expositum, & veridicum non me totum rapiebat, ut (quod tūc dixerim) vel hinc norint Principes adeo ob humanitatem, & benignitatem non contemni; siue è regio fastigio descendere, ut hinc potissimum subditis multo magis venerandi, atque colendi reddantur.*

XXVIII.

Apoc. 5. 11

Sed de Pauli verbis, & sensu satis ex superioribus constat; præsertim ex numer. 14. ubi totidem ferme verbis hanc sententiam à Ioāne sic scriptam vidimus, Apocalyps. 5. 13. *Et omnem creaturam, quæ in cælo est, (cœlestiū) & super terram (terrestrium: est enim Græcè, ἐπὶ τῆς γῆς, Syriacè, eorum, qui in terrā sunt.) Et sub terrā (infernorum, Græcè enim scripsit Paulus κατὰ ἄδου τῶν. Subterraneorum, Syrus verò, qui sub terra degunt.) Et quæ sunt in mari, & quæ in eo, omnes audiri dicentes: Seden ti in throno, & Agno, Benedictio, & honor, & gloria, & potestas, in sæcula sæculorum.* Benè autem ea Ioannis verba, cum his Pauli hærent, ut ex vtriusque appareat de manifestatione di-

uinitatis, & externā nominis filij Dei claritate, quam morte suā Christus commernit sermonē esse, hūc enim ea adoratio, siue genuflexio de qua Paulus, necnō gloria, atque honor Agno adscriptus signatē eunt. *Honor*, siquidem, ut à Sancto Thoma definitur 2. 2. quaest. 103. art. 1. & 2. *Est testificatio excellentiæ alicuius*, hoc est, externa quædam reuerentia, peculiarisque cultus, qui præstans, & magnus existimatur, ei adhibitus: vnde benè circa hæc S. Thomæ verba monuit noster Leonardus Læsius, lib. 2. de iustit. & iure, cap. 11. dubit. 1. num. 2. honorem immediatē esse testificationem nostræ opinionis de excellentiā alterius, cum quādam nostri summisione mediātē verò ipsiusmet excellentiæ. Nec his Pauli, & Ioannis locis illustrandis honori-que Agno exhibito, siue genuflexioni in nomine Iesu factæ explicandis, minus opportuna sunt, quæ de honore, & Aristoteles, lib. 1. Rhetor. ad Theodecten, & Xenophon in Hierone cōscribere: sic enim prior *Honoris partes sunt sacra memorutiones, decantationes carminum, aut soluta orationis ad laudem recitatio, pramia, delubra, vel primi cōfessus sepulchra, imagines, publici vultus: Ad hæc etiā barbara, ut inclinari, loco cedere, munera quoque, sed alia apud alios honoratiora: Vberius Xenophon ad hunc modum. Etenim cum homines sic affecti sunt, ut existiment virum idoneū qui possit benefacere, vati se illius frui bonis postea hunc in ore habent, vehentes laudibus eum, quæ spectant, non aliter quam si suum quisque bonum intueretur, ac sponte decedūt de viā, sponte assurgunt amantes, non metuentes, coronantque ob virtutem, & benefacta erga Republicam, muneribusque honorare cupiunt; hi demū mihi vidētur eum, & honorare verè quicumque talia præstant officia: & qui his se dignū reddidit, re verā videtur honorari.* Hactenus ille.

S. Thom.

Læsius.

Aristot.
Xenoph.

XXIX.

Ergo affirmat Apostolus, ita Christum Iesum post passionē suā à summo Patre exaltatum, & ad honores productum, ut in nomine ipsius, non modo quā verbum est Patris, sed etiam quā Iesus, *iste, scilicet, homo*, ut ad sequētia verba, inquit S. Thom. & eò quidē Pauli institutum, & mens tendit, nec alia vis, inest huic repetitioni, siue reflexioni, ut in nomine Iesu, &c. omnes creaturæ, imò ipsimet etiam cœlestes spiritus incuruētur, & inflectantur, summam ipsi reuerentiam, & adorationem omnimodis exhibentes. Ita S. Gaudētiū superius adductus in responsione ad Paul. Diacon. siue sermon. 19. ad Neophytos (vtrouque enim modo solet is tractatus inscribi) inquit. *Ut in nomine Iesu, Dei quippe, & hominis omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua*

S. Gaudētiū.

consecratur, & c. id est, ut post Passionis mysterium, & Ascensionis triumphum, iam totus Dei filius cum eo, quod pro nobis dignatus est assumere in gloria Dei Patris, in divinitate, scilicet, natura sua manens ab universis celestium, terrestrium, & infernorum virtutibus adoretur, ad quem etiam modum, Athanasius citata orat. 2. aduersus Arrian. Non enim diminutum est verbum carnem assumendo, ut gratiam quoque desideraret accipere, sed potius deificauit quod induerat, & id ipsum humano generi superaddidit, ut quemadmodum semper adorabatur quatenus verbum erat, & in forma Dei existeret; ita quoque ille idem iam homo factus, & Iesus appellatus, nihilominus haberet omnem creaturam pedibus suis subiectam, sibi in suo nomine genua flectentem, pariterque confitentem verbum carnem factum, mortemque in carne sustinuisse, non ad ignominiam Deitatis, sed ad gloriam Dei Patris. Ita ille. Quod etiam refero, quæ ad hunc modum scripsit Cyrill.

Alexandrin. lib. 11. in Ioann. cap. 15. Cum sponte obsecutus Patri homo factus sit, qui omnia possidet ut Deus, omnia recipit ut homo, cui regnare aduentitium est non naturale: & postmodum. Igitur ut homo Princeps noster constitutus omnis carnis potestatem accepisse dicitur. Hæc ibi Cyrill. & similia lib. 3. in Ioannem, cap. 2.

XXX.
Psalm. 2.8.

Hilar.

Componit verò hunc Pauli locum cum illo Davidis Psalm. 2. 8. Dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra. Hilarius inibi, dum prius in his Vatis verbis obseruat non leue inter primum, & secundum dicendi modum interesse discrimen cum aliud gentes, siue terra, aliud terræ termini, quibus ipsa circumscribitur, & continetur, esse videatur: unde per gentes terrenas, omnes creaturas, per terminos terre, celestia, & inferna, ex Pauli mente ad hunc modum intelligit in eo autem, quod subiectum est, & possessionem tuam terminos terræ, non est existimandum, quod id ipsum repetitus sermo significet, tanquam illi sola gentium terras inhabitantium donata possessio sit, non enim ait, & possessionem tuam usque ad terminos terræ. ab eo autem quod terminatur, id quod terminat differt: neque id ipsum finitum est, atque finire; neque unum est, modum sumere, atque moderari, quorum aliud interius modus accipit, aliud exterius quodam ambitu suo obiectum moderatur. Quare post nonnulla, sic subdit. Accipit deinde possessionem finium terræ, id est, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, celestium, terrestrium, & infernorum. Non terra solum, sed superna etiam infernaque donatur, & ea quibus terra concluditur. Hactenus Hilarius.

Celestium.

PERGIT ibidem Athanasius. Gloria enim nostra est, nostraque sublimatio, quod cum Potestates, Angeli, Archangeli eum semper adorauerint, nunc adorent sub nomine Iesu Christi, eod quod filius Dei homo sit factus. Similiter Cyrill. Alexandrinus in Canticum Abacuc, tam ea Prophetæ verba, operuit cælos virtus eius, & laudis eius plena est terra. Quam illa Pauli ad Hebr. 2. 9. Eum autem, qui modico, quam Angeli minoratus est, videmus resum propter passionem mortis, gloria, & honore coronatum, cum his quæ explicamus ad hunc modum componens. Fidem adstruit Paulus sapientissimus. eum autem, inquit, qui modico quam, Angeli minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis, gloria, & honore coronatum: Quoniam verò factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter hoc Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu, omne genu flectatur, celestium, terrestrium & c. Verus igitur erit Prophetæ, dum dicit: operuit cælos virtus eius, & laudis eius plena est terra. Qui enim sanctam civitatem habitant, & in supernis mansionibus degunt, omnes sunt administratorij spiritus, missi in ministerium propter eos, qui hereditatem capiunt salutis: ille verò in solio Deitatis collocatus est, & nulli eorum à Deo & Patre dictum est. Filii mei estis, cum hunc & filium consecratur, & dilectum vocet, & Assessorum habeat, quod cum collaudatur, & veneratur. Quæ statim ex visione Isai. 6. 2. ita confirmat. Operuit cælos virtus eius, hoc quoque & ipsa sancta Seraphim diuinum eius thronum circumstantia, & honorificis acclamationibus, ut Dominum Sabaoth, & universorum Deum merito, ac iure venerantia, manifeste proclamauerunt, ipsius enim laudis plenos esse cælos, & terram dicebant. Hactenus ex Cyrillo.

XXXI.
Athanas.

Cyr. Ale.
Abac. 3. 3.

Ad Hebr.
2. 9.

Isai. 6. 2.

Terrestrium.

NON est cur hic in celebri eâ questione de regno Christi longius diuagemur: adeat, qui volet hac de re Eusebiū Cæsariensem lib. 7. demonstrat. Euangelic. Cyrill. Alexandr. lib. 12. in Ioann. cap. 10. & 11. & 12. Irenæum lib. 4. cap. 17. Damascen. orat. 2. de Natiuitate Virginis. Cyprian. aduers. Iudæos cap. 26. Hilarium ad id Psalm. 2. Ego autem constitutus sum Rex ab eo. Augustin. tractat. 50. & 115. in Ioann. & lib. 17. de Ciuitat. Dei cap. 7. Hieronym.

XXXII.

Euse. Cæs.
Cyr. Ale.

Iren.
Damasc.
Cyprian.
Hilar.

August.
Hieron.

Ambros. lib. 4. in Ieremiam, cap. 22. Ambros. lib. 3. in Lucam; ego Bernardi solum verba, quæ pro multis alijs sunt, appingam lib. enim 3. de Consideratione ad Eugenium cap. 1. dum id Psalm. 49. 13. *Mens est enim orbis terræ: Necnon, & illud Psalm. 2. 8. Et possessionem tuam terminos terræ*, de regno Christi luculenter capit, sic inquit. *Hic est qui possessionē sibi vendicat, & iure creationis, & merito redemptionis, & dono Patris: cui enim alteri dictum est. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatē tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Possessionem, & dominium cede huic, tu curam illius habe.* Ita Bernard.

Bernard.
XXXIII.

Tertull.

Isai. 45. 1.

Ad confessionem verò Christo ab omnibus hominibus exhibitam, honoremque ipsius nomini delatū, opportuna sunt, quæ habet Tertullianus lib. contra Iudæos, cap. 7. dum de Christo illud summi Patris apud Isaiam 45. 1. *Hæc dicit Dominus Christo meo* (propterea apprehendi dexteram, ut subijciam ante faciem eius gentes, & dorsa Regum vertam, & aperiam coram eo ianuas, & porta non claudentur, sic capit, & elucidat. Cui enim dexterā tenet Pater Deus, nisi Christo filio suo? quæ exaudierunt omnes gentes, id est, cui omnes gentes crediderunt, & post nonnulla, in quibus omnibus locis Christi nomen, qui iam venit, regnat, ut pote ante quem omnium civitatum porta sunt aperta, & cui nulla sunt clausa; ante quem sera ferrea sunt comminuta, & valua area sunt aperta, quæ quam ista spiritualiter sint intelligenda, quo præcordia singulorum varijs modis à diabolo obfessa, fide Christi sint reserata; attamen perspicue sunt adimpleta, ut pote in quibus omnibus locis populus nominis Christi inhabitet. Et post alia in eandem sententiam subijcit, Christi autem regnū, & nomen ubique porrigitur ubique creditur, ab omnibus gentibus supra enumeratis colitur, ubique regnat, ubique adoratur. Nec minus luculenter Iulius Firmic. Maternus, lib. de Mysteriorum, & error. prophan. religion. ad Constantium, & Cōstantem, Augustos cap. 2. 1. ubi cum in hanc rem, egregiam Danielis visionem de lapide sine manibus præciso statuam labefactante, totamque terram implente, pulchrè elucidasset, subijcit. *Quis locus in terrā est, quem non Christi possederit nomen? Quā sol oriitur, quā occidit, quā erigitur septentrio, quā vergit Auster, totum venerandi numinis maiestas implevit, & licet adhuc in quibusdam regionibus idōlatria morientia palpitent membra, tamen in eo res est, ut à Christianis omnibus terris pestiferum hoc malum penitus amputetur.* Ita ille.

Iul. Firm.

Et infernorum.

BE NE Anselmus, id est, demonum, quia *XXXIII.*
Anselm.
Et ipsi tremunt sub eius imperio, & penitus subijciuntur: Non, quod Angeli, vel demones habeant, ut nos genua, quæ flectant, sed per simile dictum est; dum enim videmus aliquem genua flectere alicui, credimus illum exhibere humilitatem, & venerationem ei, ante quem genua flectit. Sic cœlestia, & terrestria, id est, beati Angeli, & sancti homines, & omni affectu pia humilitatis Christo se libenter subijciunt: Inferna quoque, id est, demones, ut nequissimi serui tremunt sub eius dominio, & sese subiectos metu cogente fatentur, sed & pravi homines, vel in fine subiectos ei se animaduertent. Similia habet Sanct. Thom. in commentario. Adde verò Gregorium Nazianzen. in Apologetico, dicentem. *S. Thom.*
Nazianz.
Ac demones quidem etiam nunc vocato Christo contremiscant, nec ob nostram improbitatem huius nominis vis imminuta, & extincta est. Necnon Hilarius in Psalm. 68. cū hoc Pauli tractu componētem illa Psalm. 68. 35. verba: *Laudent illum cæli, & terra, mare, & omnia reptilia: (sive ut ipse legit, repentia) in eis: & extrema hæc de immundis spiritibus, sic accipientem: Sub horum elementorum commemoratione, creaturarū omnium liberandarum sensum, mentemque significans, ut dum cælum, & terra, & mare dicitur, cognoscantur Domino Iesu Christo, cœlestia, & terrestria, & inferna genus flectere. In his enim, quæ in mari repunt (cum tamen in aquatilibus, natus magis sit ex natura, quam reptio) ea quæ in inferis degunt, docentur, cum profundum maris, sedem intelligamus inferni.*

Hilar.
Isai. 68. 35.

XXXV.

Sed & iudiciariam in omnes creaturas potestatem ob crucis, ac mortis suæ, meritum Christo à Deo Patre fuisset delatam non abs re ex his verbis eruat non nemo, dū notanter Paulus obsequij, & reuerentiæ quæ genuflecto exhibetur (quod reorum proprium est) mentionem fecit, huic autem veritati confirmandæ opportunè à Vigilio lib. 13. contra Eutychetem, & à S. Thom. & scholasticis in 3. part. quæst. 59. art. 3. illud afferretur ex Ioanne, cap. 5. 27. *Dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Quem egregie explicat Maldonatus in commentario ibi, & Vazquez ad eum S. Thom. locum, vellem tamen, ut plusculum premeret uterque causalem illam, quia filius hominis est, sub eo sensu, ut in præmium carnis passibilis, & quod is, qui cum in formā Dei esset; exinanivit semetipsum, subtrahens hominum aspectui gloriam suam, & extrinsecus non Dei, sed ser-*

Vigil.
S. Thom.

Ioan. 5. 27.

Maldon.
Vazq.

ui formam ostendens, hæc ipsi iudiciaria potestas fuerit delata; is enim opinor germanus illius loci sensus est. Adducunt etiam pro hac re scholasticum S. Thom. quæst. 99. art. 3. illud Iob. 36. *Causa tua tanquam impij iudicata est, causam iudiciumque recipies.* Quæ verba non nihil illustrantur ex illis Christi verbis iniuriam patientis, & iniquè iudicati apud Caipham. *A modo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus caeli.* Quæ nos in hunc sensum explicauimus vers. 6. adnot. 5. n. 1. & inferius adnot. 1. n. 3. sed vt nostra fert opinio hoc iudicandi munus Christo à Patre delatum, opportunius ex verbis sequentibus iuxta Græcam lectionem expensis eliciamus.

Et omnis lingua.

XXXVI
Greg. Nyss.

Psalm. 150.

Luc. 23. 38.

Galfrid.

ET de Angelicâ quidem lingua humanæ coniuncta pulchrè accepit Gregorius Nyssenus tractat. 1. in Psalm. cap. 9. illud Psalm. 150. *Laudate Dominum in cymbalis benè sonantibus, hunc in modum: cymbalum vnum est cælestis illa Angelorum natura; alterum cymbalum est rationalis hominum creatura, sed peccatum hanc ab illa separauit, quas cū denuo Dei benignitas copulauerit, tunc resonabit viraque in vnum iam conflata, hymnum illum, quia, vt magnus ait Apostolus, omnis lingua confitebitur, cælestium; terrestrium, & infernorum, Christum esse in gloria Dei Patris.* Hæc Nyssenus. Pulchrè vero venerab. Galfridus in allegorij Gotfridi, ad cap. 23. Lucæ, hæc Pauli verba, cum illis Lucæ cap. 23. 38. de Titulo crucis: *Erat autem superscriptio scripta super illū literis Hebraicè, Græcè, & Latine, componit, obseruans Hebraicam modo Christi laudibus parcere, sed pro illâ parietis lapides cōclamare.* Audi: *Scriptus est olim titulus Crucis literis Hebraicè, Græcè, & Latine; quod vñ hoc lignū salutem omnibus ministraret, quibus illa quondā transgressionis arbor damnationem mortis intulerat. Nūc autem ubi est lingua tertia? Lingua, videlicet, Hebraeorum? Numquid non Christum exaltauit Pater, vt omnis lingua confiteatur illū? Hec Hebraea hodie lingua à laude conditoris sola flet, quæ tuas aliquādo laudes soluere Domine solebat. Impletum est, quod dictum est de pueris Hebraeorum: si ipsi tacuerint lapides clamabunt.* Ita Galfrid. Benè, si ipsi tacuerint, lapides clamabunt. Etenim non de Græcis, siue Romanis tantum qui sapientes, & culti habebantur, sed de ipsismet barbaris gentibus, quas in scripturis lapides appellari alibi videro, sic eleganter aduersus Iudæos Tertullian. In quib.

enim alium vniversæ gentes crediderunt, nisi in Christum, qui iam venit? Cui enim, & alia gentes crediderunt Parthi, Medi, Elamitæ, & qui inhabitat Mesopotamiam, Armeniam, Phrygiā, Cappadociam; & incolentes Pontum, & Asiam, & Pamphiliam immorantes, Ægyptum, & regionem Africæ, quæ est trans Cyrenem inhabitantes Romani, & incolæ, tunc, & in Ierusalem Iudæi, & cætera gentes, vt iam Getulorum varietates, & Maurorum multi fines Hispaniarum omnes termini, & Galliarum diuersæ nationes, & Britannorum, in accessu Romanis loca, Christo verò subdita, & Sarmatarum, & Dacorum, & Germanorum, & Scytharum, & abitarum multarū gentium, & prouinciarum, & insularum multarum nobis ignotarum, & quæ numerare minus possumus, in quibus omnibus locis Christi nomen, qui iam venit regnat. Hactenus Tertull.

Confiteatur.

IN EST peculiaris vis, & acumen Græco verbo, ἐκμολογέω, quod nostro confiteatur, respondet, propriè enim significat; cum gratiarum actione suffragium fieri: siue approbo: vt appareat, hæc omnis nationis, gentis, atque linguæ confessionem tam cum peculiari approbatione, & plausu, quam cum ingentium gratiarum actione fieri; quasi omnium creaturarum suffragio ob crucem, & mortem suam in gloriâ Dei Patris Christus sit: ad eū modum, quo Apocalyp. 5. 11. (vt sæpius inculcauimus) dicebatur: *Dignus est Agnus, qui occisus est (id est, quia occisus est) accipere virtutem, & diuinitatem, &c.* Quid verò fuerit, in gloriâ Patris esse, iam dico.

XXXVII.
Gra. Lect.

Apoc. 5. 11

Quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.

ITA omnino apud Latinos Codices legitur, omnibus etiā Latinis Patribus cōfētētibus multo tamē aliter Græcè habetur; nimirum; ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ἐς δόξαν Θεοῦ: id est: verbo ad verbum: *Quod Dominus Iesus Christus in gloriâ Patris.* Quæ sensui iurentus sic commodè vertas: *Quod Iesus Christus est Dominus, & hoc ad gloriam Patris:* Quam sanè lectionem omnis Græca antiquitas retinuit. Dum verò neutri lectioni fore præiudicandum censent, quotquot nunc benè sapiunt, vtramque pensculatius persequi, & elucidare erit operæpretium.

XXXVIII

Tertull.

XXXIX

Et, ut à Nostro incipiam; haud ita facile explices, quid sit Iesum Christum in gloria Dei Patris esse? An æternâ ipsum beatitudine potiri; insignemque, ac supremum inibi locum habere? Bene: sed quorsum? Scilicet, adeo obscurum id, & creditu difficile erat, ut Paulum fidei iussorem desideraret. Ergo hanc Pauli locutionem, eandem cum illa, quâ ab eodem Apostolo ad Rom. 8. 34. & ad Ephes. 1. 20. ad Hebr. 1. 5. necnon à Petro epist. 1. cap. 3. 22. & à Marco, cap. 15. 19. *Ad dexteram Patris*, sedere dicitur: frequentior interpretum responsio est: verissimè quidem: verum non immerito hinc ex Græcâ parèmiâ illud vsurpes: *indidem sumus*: nec enim minus fuerit difficile statuere, quid hæc Patris dextera significet. cum adhuc inter Patres de hoc omnino non conveniat: sed ut ea solum quæ huic Pauli phrasi, quam in manibus habemus opportunissima sunt, afferam; per Patris dexteram, eandem cum ipso dignitatē, & honorem, æqualisque maiestatis, ac Principatus consortem Christum esse, plures ex Græcis, atque Latinis censent. Appingo nonnullos, sic enim in primis loquitur Basil. lib. 1. aduersus Eunomium. *Præterea si Dei sedes, ut nos quidem credimus dignitatis nomen est, à dextris determinata filio Patris sedes, quid aliud, quâ dignitatis æqualitatē significat?* Athanasius orat. 2. contr. Arrian. & *ad dexteram sedens, non ad sinistram sedentem Patrem habet, sed ideo hoc dictum, quia quod dextrum, ac magnificum est, ac Patri adscribitur, hoc ipsum quoque filius habeat.* Ambrosius in id ad Roman. 8. 34. *Qui est in dexterâ Dei, hoc est, in honore quo Deus est.* Et in similia verba ad Hebr. 1. 5. *Per dexteram non Deum corporaliter deformauit, sed magnitudinem demōstrauit, honoris, &c.* Confessus enim nihil demonstrat aliud nisi honoris æqualitatem, si enim minorationem vellet ostendere, nunquam diceret *ad dexteram*, sed potius *ad sinistram*, eum sedere. Maximus (siue idem Ambrosius) serm. 60. *Nec mirum si vnius sedis offertur filio confessus à Patre, qui vnius est substantia, & natura cum Patre.* Cur autem *ad dexteram* filius esse dicatur moueat aliquem fortasse. Licet enim dignitatis gradus non sit, ubi plenitudo diuinitatis est, tamen ideo *ad dexteram* sedet filius, non quod præferatur Patri, sed ne inferior esse credatur: Remigius ad verba Psalm. 109. *sede à dextris meis*, apud S. Thom. in catenâ, ad eadē verba Christo Domino allata, Matthæi 22. 44. *Quod dicitur sede à dextris meis non intelligendum est, quod Deus corporeus sit, ut dexteram, aut sinistram habeat, sed à dextris Dei sedere est, in honore, & æqualitate paternæ dignitatis manere.* Damascenus lib. 4. de fide, cap. 2. *Per paternæ dextere vocabulum nihil aliud significa-*

mus, quam diuinitatis honorem, atque gloriam, in quâ cum Dei filius, ut Deus, eiusdemque cum Patre substantia, ante sæcula esset, ad extremum incarnatus, corporeoque modo cōsistet, in eadē, nimirum, gloriam ascitū ipsius carne; vna etenim eadēque cum sua carne adoratione ab omnibus rebus conditiis afficitur. Bern. serm. 76. in Cantica: *Tempus est ut iam in suum se recipiat: quæris in quem suum?* In dexteram Patris, &c. *Sedeat sane iuxta non infra, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem.* Oecumenium in id ad Hebr. 1. 2. 2. *Aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Iesum, proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione contēpta, & ad dexteram Dei sedet: Dextera autem, & cathedra demonstrat honoris æqualitatem.*

Quæ sanè si his Pauli verbis: in gloria est Dei Patris, accommodas, sic inde illa explicatur, ut omnis gens, ac natio toto terrarum orbe diffusa prædicet Christum; hominem verum, & virginis filium, verum Deum; & Deo Patri planè æqualem esse, & ab ipso maiestate, & potestate nihil differre. Ita in primis S. Thom. in comment. qui cum id: Dominus Iesus: explicuisset: iste, scilicet, homo, sic obseruat, non dixisse Paulum in simili gloriâ, quod vna, atque eadem Christi, ac Patri gloria, & maiestas sit. Nō dicit in simili gloriâ, quia in eadē. Ioann. 5. 23. *Omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem.* Similiter Leo serm. 8. de Epiphaniâ Domini. *Quia sicut Apostolus ait: Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris, ut quem venerabatur in cunis humiliter iacentem, ipsum sine diffidentiâ adoret cum Patre regnantem.* Quo sensu capiendus Hilarius in Psalm. 68. cum inquit: *omnis lingua confitebitur, quia Dominus Iesus in gloriâ Dei Patris est: id est, susceptus homo in naturam diuinitatis acceptus.* Euoluunt hæc sapienter Gaudentius, & Ambrosius Christi diuinitatem, & consubstantialitatem cum Patre mirificè ex hoc loco adstruentes; sic enim in cōmentario Ambr. *Consideremus nunc dicta, & sic aduertamus vim locutionis.* Certè nomen quod super omne nomen est, Dei nomen est. Sed si per naturam non cōstat, hoc nomen, non est super omne nomen, appellatiuum enim nomen in solo vocabulo est, non in nobilitate natura, & adoptiuo Deo non sūctis creatura genu, sed vero non con creatura. Et quomodo fieri potest, ut homo sit in gloria Dei Patris? Etiam si adoptiuus Deus sit homo, in gloriâ Dei Patris, non potest esse: nam ei hoc competit, qui natus est de Deo. In gloria enim Dei Patris esse, nihil differre à Deo est, ut vna gloria sit Patris, & Filij per communem substantiam, & virtutem. Est enim hæc unitas natura. Nec minus enucleatè S. Gaudentius, loco sæpius ci-

Bernard.

Oecumen.

XL.

S. Thom.

Ioan. 5. 23.

Leo Magno

Hilar.

Ambros. Gaudens.

tato, ubi post verba superius adducta hanc Christi gloriam sic premit: *Præus ergo quam pateretur, prius quam triumphatâ morte cælos vi-
tor ascenderet, priusquam diuinitatis paternæ in-
sinum cum tota qua ex virgine natus fuerat sub-
stantia remearet, priusquâ ab omni creatura ra-
tionabili cælestium, terrestrium, atque infernorum
agnosceretur, atque adoraretur Dominus Iesus
in gloria Dei Patris, merito discipulis dicebat, si
diligereis me, gauderetur utique quod vado
ad Patrem, quia Pater maior me est. Erat enim
minor adhuc in carne natus filius Dei, donec in
antiquam gloriam suâ suscepit hominis naturâ:
et ideo alibi ex persona eius dicit ad Patrem. Pa-
ter glorifica me eâ gloria quam habui apud te
metipsum, prius quam hic mûdus esset: Vti-
que ut gloriam diuinitatis, quam Deus apud Deum
Patrem filius semper habuerat cum totâ natiuita-
tis corporeâ substantia possideret.*

XLI.

Duo igitur, si attendis, in hac omnis gētis, ac linguae cum approbatione, & suffragio fa-
ctâ cōfessione Paulus inuit alterum, quod ad
diuinitatis manifestationem, & nominis illius
claritatem, & gloriam spectat, ut videlicet to-
to terrarum orbe prædicetur, ipsum, Dei fi-
lium Patri in diuinâ naturâ æqualem esse, at-
que hanc ratione dicebat Ambrosius. *In gloria Dei
Patris esse nihil differre à Deo est, ut vna gloria
sit Patris, & filij per communem substantiam, &
virtutem: alterum, quod ad humanæ naturæ
gloriam singillatim pertinet; nimirum, ut in
ipsam, eâ gloria, quâ diuina natura semper ha-
buit, deriuata fuerit, dum ad Patris dexterâ
collocata est: ut quem venerabatur in cunis hu-
militer iacentem, ipsum sine diffidentia adoret
cum Patre regnantem. Et ut de vnaquaque re
non nihil singillatim dicamus; præfatam suæ
diuinitatis, & cōsubstantialitatis cū Patre ma-
nifestationem, ab ipso Christum postulasse,
apud Ioannem 17. 5. verbis à Gaudenzio mo-
do adductis. Et nunc clarifica me tu Pater apud
te metipsum claritate, quam habui priusquam
mundus fieret apud te. Theodoret. Cyril. Alex-
andr. S. Thomas, & doctissimus Maldona-
tus ad id loci auctores sunt. Audi illos & pri-
mo Theodoretum id Psalm. 92. 1. Dominus
regnavit, decorem indutus est, sic explicat: *Quo-
niam enim Christi crux, tristis visa est q̄s, qui
fructum hinc crucis sciebant, ita ut Vates ex-
clamaret: & vidimus ipsum, & non habebat
speciem, neque decorem, sed species eius des-
pecta, &c. Post verò in cælos reditum radios Deo
dignos misit, merito Propheta exclamat: Domi-
nus regnavit, decorem indutus est. Non enim,
que non habebat assumpsit, sed qua habebat, de-
monstrauit: eodem modo proprio Patri dicit. Cla-
rifica me Pater in claritate; quam habui apud
te priusquam mundus fieret: sic Theodoret.**

Verum Cyrillus Alexandrinus lib. 10. The-
santri cap. 9. hæc verba, sic pensculatius ex-
plicat: *Quando igitur filius dicit, doxa son (glori-
fica) me tu Pater ea doxa (gloriâ) quam habebam
antequam mundus esset hoc aperte dicit. Quo-
niam ò Pater homofactus id solum esse homini-
bus videor, nec cognitus sum conternus tibi, do-
xa son, clarifica me, id est, istalem opinionem, ac fi-
dem hominibus de me largiaris, qualem haberet
credentes me apud te semper fuisse, etiam ante-
quam mundus esset; ut videlicet me Deum existi-
ment, credantque esse secundum naturam lumen
de lumine; Deum verum, de Deo verò. Ita Cy-
rillus. Nec contentus adeò expeditè hæc ver-
ba declarasse, suam statim explicationem, ita
confirmat. Quod autem hic locus, ita intelligi-
tus sit, de sequentibus manifestum est, nam post-
quam hanc opinionem, existimationemque de se
petit, ut Deus esse manifestetur, causam tulit di-
cens. Quoniam ego nomen tuum hominibus
manifestaui, si ergo petit, quod fecit, fecit autem
ipse nomen Patris manifestum hominibus, nihil
aliud cerè petit, quam ut homo hominibus Deus
esse manifestaretur. Ad quem modum Sanctus
Thom. dum post citata verba, sapienter mo-
net, Apostolum licet in superioribus dixerit:
Qui cum in forma Dei esset, attamen hic non di-
xisset in formâ, sed in gloriâ, subdit. Quia futu-
rum erat, ut quod ab æterno habuit, omnibus in-
notesceret, ut Ioann. 17. 5. Clarifica me tu Pa-
ter apud te metipsum claritate quam ha-
bui, priusquam mundus fieret apud te. Sic
ille.*

Sed pro egregij huius Ioannis loci elucida-
tione, & præfatâ Patrum explicatione non
possum, non obseruare adeò peculiarem, &
sensus, & vocum affinitatem cum illo Salo-
monis de diuinâ Sapietiâ: Vapor est enim vir-
tutis Dei, & emanatio quadam est claritatis om-
nipotentis Dei sincera, & ideo nihil inquinatū in
eam incurrit: cûdor est enim lucis æternæ, & spe-
culum sine maculâ Dei maiestatis, & imago boni-
tatis illius: Sapient. 7. 25. ipsum habere, ut
vterque sese mutuò explicare, & mirificè illu-
strare videantur. Nam dum hæc sapientiæ
verba de Dei filio, ut ab æterno Patre gigni-
tur, communiter intelligunt Patres; Concil.
nimirum, Toletanum vndecimū, in proœmio,
siue cōfessione fidei. Origen. lib. 1. Periarch.
c. 2. Euseb. Cæsar. lib. 4. demonstr. Euang. c.
3. August. lib. 1. de Incarnat. Verbi, cap. 13.
tom. 4. Ambros. lib. 1. Hexam. cap. 5. Greg.
Nazianz. orat. 5. de Theolog. S. Phœbad.
Gallicanus Episcop. lib. contr. Arrian. clari-
tatem, quâ ipse apud Patrem habuissè, dicit,
antequam mundus fieret, non obscure nobis
ostendunt, cū verò hæc vtriusque loci colla-
tio, & nostro instituto satis opportuna, & le-

Cyr. Ale.

S. Thom.

XLII.

Sap. 7. 25.

Coc. Tolet.

Origen.

Euse. Cæs.

August.

Ambros.

Nazianz.

Phœbad.

Gra. Lect.

etori non iniucunda, siue ingrata futura sit; bona ipsius venia in ea tantisper immorari; & singula poenae verba perpendere oportebit. Vnde primo obseruo filium Dei appellari à Salomone emanationem synceram omnipotentis Dei ubi pro, *syncera*, Græcè est, *ἡλικρινής*, idest, (vt de hac vocè diximus ad id cap. 1. versu 10. *Ut sitis synceri*) *distineta non per mixta pura, mera, non fucata*, & vt vim vocis exprimam: *ad splendorem Solis examinata*, & *iudicata*; vt sensus sit, sapientiam genitam à Deo Patre, emanationem quandam maiestatis Dei omnipotentis, nō fucatam vt imaginum, seu idolorum, quibus regum potentissimorum maiestas fucatis quibusdam coloribus exprimitur esse solet, ita vt non modo ad splendorem Solis, sed etiam ad exiguum lucernæ lumē facile diiudicemus, quam distet imago à vera illius viri maiestate, diuinam verò illam sapientiam, adeo puram diuinæ maiestatis emanationem, siue imaginem esse, vt quantumuis ad splendorem Solis, id est, acerrimo iudicio, cum ipsomet omnipotente Deo conferatur, nihil minus illi claritatis, maiestatis, & gloriæ, quam ei à quo emanat subesse videris.

XLIII.

Deinde obserua peculiarem, qua Salomon dum de filio à Patre emanante sermonem instituit, Deum omnipotentem appellauit, cū tamen id epiteton, ad emanationem creaturæ ab ipso Deo, à cuius omnipotentia, in qua illæ continebantur, procedunt, potius videatur pertinere: filius enim non procedit ab omnipotentia Patris, sed ab eius singulari potentia generatiua, quæ, vt ita dicam, nō tam est omnipotens, quam vnipotens ingenerando. Ego crediderim Salomonem, non loqui de potentia, seu principio diuinæ huius emanationis (cum id non sit, omnipotentia Dei vt probatum est) sed potius illo, *Dei omnipotentis*, epiteto maiestatem solum augustissimā, quam refert, & exprimit is, qui nunc dicitur emanare ab illo Dei omnipotente significare voluisse. Quo sensu propriissima est hæc locutio; nam Verbum non refert, nec exprimit paternitatem, aut vim generandi, quam habet solus Deus Pater, sed eius maiestatem, & gloriam, & totam eius diuinitatē, omnesque perfectiones Deo, qua Deus est, dignas, & tribus personis cōmunes. Quod fortè indicauit Origenes dum præfato loco in hæc verba, explicans qua ratione Deus sit, ac dicatur omnipotens (licet non qua ratione, aut quorsum his verbis dicatur) cum dixisset. *Quemadmodum Pater non potest esse quis, si filius non sit, in quos exerceat potestatem*; subiungit: *et ideo vt omnipotens ostendatur Deus, omnia ipsum (formaliter, vel eminenter) subsistere necesse est.* Quibus omnipotentiam Dei explicauit, per-

hoc, quod Deus subsistit omnia, ita vt epitetum, *omnipotens*, non modo referatur ad potentiam, qua Deus potest creare omnia possibilia, sed etiam ad radicem, siue quasi radicem eius omnipotentia, quæ nihil aliud est, quam ipsa natura diuina, & omnes eius perfectiones absolutæ, in quibus omnia continentur formaliter, aut eminenter: eaque ratione Deus est omne ens, & eius emanatio perfecta integra, & omnino vera est ipsa sapientia genita referens in se omnes illas perfectiones absolutas, vt optimè docuit S. Thomas 1. p. q. 35. art. 2. ubi ait secundum relationem non attendi similitudinem in diuinis, sed tantum distinctionem; ita vt in absolutis similitudo, & æqualitas sit, & omnimoda idēitas: in relationibus autem sit distinctio personarū; fauet huic interpretationi Græca vox, quæ pro omnipotens est, *παντοκράτωρ*, *Pantocrator*, quæ propriè significat habentē vires, seu robur omne, valorem omnem compotem rerum omnium, & nullius egentem, vt loquitur Propheta Psalm. 15. 2. *Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges*: Sanè hinc Tertullian. in Apolog. cap. 21. Ex egregijs Christi facinoribus, atque miraculis, haud difficile eius diuinitatem ipsumque Verbū Patris, Deique sapientiā, atque virtutem odorari homines potuisse.

Si mens non leua fuisset.

Sic sapienter contendit. *Quem igitur solum hominem modo præsumpserant de humilitate, sequebatur vt magnum estimarent de potestate, cum ille verbo demonia de hominibus excuteret, cæcos reluminaret, leprosos purgaret; paralyticos restringeret, mortuos deniq; verbo redderet vitæ, elementa ipsa famularet compescens procellas, & freta ingrediens ostendens se esse Verbū Dei, idest, λόγος, illud primordiale progenitum, virtute, & ratione comitatū, & spiritum instructū; eundē, qui verbo omnia, & faceret, & fecisset.* Hæc ille, similia habet Ambros. lib. 5. de fide cap. 3.

His quidem quæ sequuntur: *Cædor est enim lucis aterna, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius*: mirificè quædrant. Nam cum ex causali illa, enim, luce clarius constet præcedentium rationem, & confirmationem esse, inde fit, ijs similitudinibus non modo vnam Patris, & filij essentiam, sed eandem etiam omnipotentiam, maiestatem, & in creaturis producendis conseruandis muneribus, & gratia afficiendis bonitatem exprimi: quare speculi, & imaginis metaphoram non eo refero, vt ipsa indicasse videatur sapiens, id quod aiunt Theologi ex intuitiua speculi visione, eum, qui se, ac speculum videt, sui ipsius imaginem producere, cū ad id

S. Thom.

Psalm. 15. 2.

Tertull.

Ambros.

XLIIII.

Origen.

exprimendum speculi imago, & in eo se in-
tuentis comparatio, non sit prorsus iusta; ne-
que enim nos ex nostræ imaginis visione in
speculo producimus imaginem, Deus verò
Pater ex intuitiva visione etiam imaginis fi-
lij ipsum producit; sed potius eam speculi, &
imaginis similitudinem, reuoco ad iden-
tatem naturæ, & operationem Patris, & fi-
lij. In speculo enim, vt Augustinus, & Orige-
nes obseruant, non solum facies illius, gestus,
& motus inspiciuntur. Vnde eleganter aduer-
sus Hermogenem, dixit Tertullian. cap. 40.
*Nulla res speculum alterius rei, adest, nō cœqua-
lis, nemo se apud torsores (in speculo, vt allo-
let) pro homine nulum inspexit, nisi si quis putat
in hac extructione mundi dispositam, & comp-
ta, inormem, & incultam materiam respondere;
quid hodie informe in mundo, quid retro speciatū
in materiā, vt speculū sit mundus materiæ. Qua-
re ex Græco optimè veritas: speculum diuina
virtutis; fortitudinis, nimirū, efficacix, ope-
rationis; id enim propriè significat Græca vox
εἰκὼν, sine vt legit Origenes: speculum im-
maculatum in operationis Dei: quod ipse sic in-
terpretatur, inoperatio est vigor quidam, vt ita
dixerim, per quem inoperatur Pater, vel cū creat,
vel cum prouidet, vel cum iudicat, vel cum singu-
la quæque in tempore disponit, atque dispensat; si-
cut ergo in speculo omnibus motibus, atque omni-
bus actibus, quibus is qui speculum intuetur, mo-
uetur, vel agitur, sic & ipse etiam, et imago, quæ
per speculū efformatur, actibus, & motibus cō-
mouetur, vel agitur, in nullo prorsus declinans,
ita & sapientia, id est, Christus de se vult hic intel-
ligi, quod & ipse de se pronunciauit, Ioann. 5. 36.
& Ioann. 14. 10. opera quæ facit Pater, hæc
etiam filius facit. Similiter: & nō potest filius
à se facere quidquam, nisi viderit Patrem faci-
entem. Quoniam ergo in nullo prorsus filius à
Patre virtute operum immutatur, nec aliud est
opus filij, quam Patris, sed vnus, atque idem, vt
ita dicam, etiam motus in omnibus, idcirco specu-
lū eum immaculatū nominauit, vt per hoc nulla
omnino dissimilitudo filij intelligatur ad Patrē,
cum in Euangelio filius similia facere non dica-
tur, sed eadem, similiter facere: Hæc Ori-
genes, à quo eadem prorsus verba transcripsit
Augustinus.*

Sed & imaginis metaphore, & phrasi cā-
doris lucis eleganter hæc accommodantur.
Nam de primo si in humanis viuā, seu viuens
alicuius imago daretur, speculi proculdubio
in omnibus vicem gereret eisdem omnino
motus, & actus exprimens. Ideo Ambros. in
Psalm. 38. loquens de Christo, quæ Dei Pa-
tris imago est, ait: *Bona imago non ceris pictu-
ra fucata radiātis, sed plenitudine diuinitatis ex-
pressa. In qua imagine, & Pater simul videtur,*

*& filius, quia per vtrumque eorum vnitas opera-
tionis effulget: Quare nisi sapiens cum dixit,
imago, adderet bonitatis, ea imaginis metapho-
ra solius elegantix rationem, non discriminis
sententiam haberet, dum verò addidit, bonita-
tis, speculi metaphoram, quæ generalis est
ad significandum eisdem esse omnes actus
Patris, & filij, siue cum creat, siue cum prouid-
et, siue cum iudicat, vt dicebat Origenes; ad
actiones beneficentiæ, & benignitatis, quæ
bonitatis voce explicantur (sic enim bonitatē
& beneficentiam coniunxit Tullius, quid est
melius, aut præstantius bonitate, & beneficētia)
significandas, notanter contraxit, quas quia
bonitatis actiones sunt singillatim exprime-
re dicitur filius Dei, cum Dei natura vt sapius
vidimus omnino benefica, & salutaris sit. Cer-
tè Philo lib. Allegor. Deum bonitate, non po-
tentia creaturas condidisse: & lib. de Cheru-
bin. Bonitate à Deo omnia esse condita, po-
tentia verò creaturas omnes gubernari dixit.
Quo quidem sensu non semel, à Ioanne Ver-
bum appellatur vita, in ipso (inquit cap. 1. 4.)
vita erat: quæ de vigore illo, quem rebus om-
nibus imprimit, dum eas conferuat, & guber-
nat intelligunt Chrysostom. Cyrill. Theo-
phylact. & Euthym. portat enim Deus, omnia
(ad Hebr. 1. 3. vbi Græcè moderatur regit)
verbo virtutis sue, quod apud eundem Ioan-
nem cap. 5. 17. sic Christus confirmat, Pater
meus vsque modo operatur, & ego operor: quem
gustum habere mihi videtur, quod S. Zeno
Veronensis serm. 2. de æterna Verbi genera-
tione, dixit: Cuius ex ore (Patris, videlicet) vi-
terum natura, quæ non erat fingeretur, prodij
virgenitus filius, cordis eius nobilis inquilinus.
Non ignoro, benè etiā ab alijs interpretibus
ea Ioannis verba accipi de vita ipsa, quæ in
Verbo est, & quæ verbū est, sicut de Pulchri-
tudine, Bonitate, & alijs attributis Dei dici-
tur, in Deo est Pulchritudo, Bonitas, &c. Sed
adhuc in hoc sensu sapientiores interpretes,
sic capiunt Verbum esse vitam, vt non solum
significet esse vitam in se, sed etiam esse fon-
tem vitæ, vt Psalm. 35. 10. Apud te est fons vi-
tæ, & in lumine tuo videmus lumen: ad quem
locum forsan allussit Ioannes, & planè ea-
dem phrasi epist. 1. cap. 1. dixit: Annuncia-
mus vitā, quæ est apud Patrē, & apparuit nobis;
verum est hos interpretes fontem vitæ ad vi-
tam animorum peculiariter referre, sed non
minus congruenter de vtraque vita naturali,
& supernaturali accipi potest, & quod, nostrā
refert, eodem vtrumque recidit.*

Sed quā inquis ad hūc sensum pertrahi pos-
sit illud, candor est lucis æternæ? Sanè quamuis
hac locutione emanatio filij à Patre, vniuf-
que cum altera persona æqualitas à Concilio

Tull.

Ioann. 1. 4.

Chrysost.
Cyril.
Theoph.
Euthym.
Ad Hebr.
1. 3.
Ioan. 5. 17.
Zen. Veron.

Psalm. 35. 10.

XLVI.

Toletano, Ambrosio, & alijs Patribus explicetur, non incongruè ex ipsamet verbi processione etiam significatur, Dei verbum esse velut speculum, in quo, & per quod Dei Patris miserationes singillatim conspiciantur, & resplendeant, ut enim quâ filius Dei verbû est Patris, & per hoc terminus, in quo, clara notitia Patris, quâ verbum procedit, vnicè relucet, ita sapientia genita est, in quâ, & per quam Patris benignitas insigniter effulget, & lucis suæ radios emittit, dum suam in hominum genus bonitatem, & misericordiam resplendere omnibus facit: vnde Ambros. epistol. 1. 1. capiens de Christo, id Psalm. 4. 2. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Sic inquit. Quis autem lumen vultus Patris, nisi splendor gloriæ, & imago inuisibilis Dei, in quo, & videtur, & clarificatur Pater, sicut & ipse clarificat filium suum. Sed obserua Græcè loco vocis, *κἀνδρ*, esse *καὶ ἄνδρα*, propriè relucencia, siue ut Concil. Tolet. & Augustin. locis citatis, & Vatablinibi legunt, *splendor*: vnde optimè hoc sensu verbum, Paternæ lucis relucencia, siue lux lucis esse dicitur, quod per ipsum diuinæ bonitatis lux luceat, & conspiciatur. Certè Ecclesiasticus Dei verbum lucem miserationum Dei, sic appellauit, cap. 3. 6. 1. *Miserere nostri Deus omnium, & respice in nos, & ostende nobis lucem miserationum tuarum.* ubi filij Dei aduentum à summo Patre postulans, ipsum miserationum Dei lucem, siue lucem lucis, qua diuinæ miserationes, quæ luci optimè comparantur, nobis innotuerunt, elegantissimè appellauit. Etenim cum ille brachium Dei sit, atque dextera, in quâ omne creationis, & salutis nostræ opus Deus perfecit, meritò, *relucencia*, & lucis, *splendor*, appellatur, quod aspectabilem nobis misericordiam, & bonitatem Dei reddidit, eo modo, quo per lucem omnia nobis innotescunt, & quasi de facie noscuntur. nam ut ait Ambros. lib. 1. in Hexamer. cap. 9. lux est, quæ reliquos domus commendat ornatus. Vnde quidem ipsemet Dominus immediatè ante hæc verba, quæ in manibus habemus: *Clarifica me, tu Pater, apud te ipsum*, &c. dixerat: *Ego te clarificauit super terram.* Quæ sic optimè sub hoc sensu explicat Cyrill. Alexandrin. lib. 10. in Ioann. cap. 19. ut quæ hucusque diximus, meritis etiam confirmat. Sic enim ille. *Vita igitur omnium, Patris opus est, quod per Christum est factum: propterea dicebat ad Patrem: Ego te clarificauit, opus consummaui, quod dedisti mihi ut faciam: Ipse namque salutem nobis ex Patre attulit non ut minister, sed ut sapientia, & virtus Patris, absque quâ nihil omnino fieri potest; omnia enim per ipsum sunt: vnde nostræ quoque*

salutis dispensationem, ut virtuti, & sapientia Patris Filio tradi summo pore David orans, dicit ad Patrem: Manda Deus, virtuti tuæ (Psalm. 67. 29.) confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis: & rursum: Deus iudicium tuum Regi da: Psalm. 71. 1. Solius enim eius est opus, qui cum Patre regnat, ut vniuersam hominis naturam reformare ad pristinum possit. Ita Cyrill. Quo autè modo eæ argumentationes, quas ad consubstantialitatem Filij ex his sapientiæ verbis, & speculi, imaginis, ac splendoris similitudinibus adstruendam conficiunt Patres in hac etiam explicâdione subsistant, inibi copiosè tracto; nec hic locus.

Ps. 67. 29

Ps. 71. 1

En iam claritatem, quam Dei filius apud Deum Patrem habuit antequam mundus fieret, & quâ ante passionem suam à Patre clarificari postulauit, ut nimirum omnibus fieret manifestum, ipsum sinceram claritatis omnipotentis Dei emanationem, quæ eandem cum ipso naturam omnipotentiam, maiestatem, atque bonitatem habeat, Patrisque dexteram, siue cum creat, siue cum prouidet, siue cum iudicat, esse. Quare premens hæc Christi verba Tertullian. siue Nouatian. lib. de Trinitat. cap. 13. sic ait: *Et nihilominus dum mundus ipse post illum institutus refertur, per ipsum creatum esse reperitur, quo ipso diuinitatis in ipso per quem factus est mundus, & claritas, & auctoritas comprobetur.* Iam verò his Pauli verbis, *in gloria est Dei Patris*, explicandis nihil aptius, nihil opportunius poterat exco- gitari; ut enim Apostolus uti monebat S. Thomas, *non dixit in simili gloriâ, sed in gloriâ*, quod vnam, atque eandem cum Patre gloriâ Christus habeat, ita signatè addidit, *Patris*, ut ostenderet gloriâ quasi vniuenti à Patre, hoc est, Christum Dei sapientiam, atque virtutem esse, in quâ ipse omnia gubernet, & regat, omnino iuxta speculi, imaginis, & lucis similitudines à Salomone traditas, necnon iuxta ea, quæ de Patris dextera, nu. 39. docebant Patres hærent ergo hæc omnia inter se, & Patris dextera idem est, ac gloria Patris, & gloria Patris, siue Patris dextera, illamet claritas est, quam cum apud Patrem antequam mundus esset habuerit mundo post crucem, & Passionem Pater manifestauit. Nam ut Anselmus, & Glossa in Commentario Pauli: *Post crucem manifestatur, quid à Patre cum generaretur accepit; cum à creaturâ cepit sciri, homini non esse datum nomen Dei, sed æqualem, qui se exinanivit, cuius omnia à Patre sunt:* Hæc ille, satis opportunè.

XLVII

Tertull.

Anselm. Gloss.

XLVIII

Sed ut iam tandem ad id quod secundo loco proposuimus deueniamus, hanc omnis linguæ confessionem; Christum in gloriâ Dei

Patris esse, ad humanam etiam naturam pertinere, ut in illam diuinæ etiam naturæ gloria derivata sit: ut gloriam diuinatam (sicut dicebat Gaudentius) quam Deus apud Deum Patrem Filius semper habuerat, cum tota naturæ corporis substantiā possideret; siue ut hæc verba explicabat Leo, ut quem venerabatur in cunis humiliter iacentem, ipsum sine diffidentia adorem cum Patre regnantem: Id quidem tam ex prædictis sapientiæ verbis, vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera &c. quam ex ipsamet Patris dextera, ad quam Christus confedisse dicitur, efficaciter probari potest, & sapientis quidem verbis hunc potissimum subesse sensum adeo fuit Augustino, & Origeni persuasum, ut cum Pauli verbis, in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum, ad hunc modum uno uterque ore cōposuerint: Audiatur, qui hac vult suspicari, illud omnia in sapientiā fecisti, omnia per ipsum facta sunt, & intelliget ex hoc, quia non potest antiquior esse in Deo appellatio omnipotentis, quam Patris, per Filium enim omnipotens est Pater; sed quoniam gloriā dixit esse omnipotentis, cuius gloria, ἀποδοῖα, aporrhæa, dicitur, id est, Sapientia (legendum quidem est in Augustino, cuius gloriæ, ἀποδοῖα, id est, emanatio; est sapientia: ita enim, & Origene, à quo hæc verba mutata est, habetur, & significatio vocis, ἀποδοῖα totaque oratio cōstat) hoc intelligi datur, quod etiam in omnipotentia gloria, societatem habet sapientia, per quam Deus omnipotens dicitur, per sapientiam, quæ est Christus, tenet Deus omnium potestatem: & paulo post: Ut manifestius intelligatur, quæ sit gloria omnipotentia, etiā hæc addimus, Deus Pater omnipotens est, eo quod potestatem omnium teneat, id est, cæli, & terræ, maris, & omnium, quæ in eis sunt. Horum autem potestatum gerit per verbum suum, quia in nomine Iesu omne genu flectatur, ergo Iesus est omnipotens, quippe cui subiecta sunt omnia, ac per quæ subiecta Patri sunt omnia, per sapientiam namque, id est, verbo, & ratione, non vi, & necessitate subiecta sunt, ideo in eo ipso, quod obtinet omnia, gloria sua est, & hæc est, omnipotentia purissima, ac limpidissima gloria, cum ratione, ac sapientia, non vi, & necessitate subiecta sunt. Vides ut hanc Patris gloriam esse, quod ei omnia subiecta sint: ita Christi gloriam esse, quod eadem hæc in nomine ipsius Patri subijciantur? atque hinc Christum in gloriā Dei Patris esse perinde dici, ac eiusdem throni, & regni æquo gradu participem esse.

ras: cum id sibi datum affirmet Dominus, quod ab ipso separari nunquam potuit: quippe cui hæc ab æterno innata potestas est; bene post Cyrill. Alexandrin. lib. 2. in Ioann. cap. 7.3. & Gregor. Nyssen. respondet S. Paschasius eam potestatem quatenus homo erat, Christum accepisse; quam ut Deus ipse semper habebat; ut in utraque naturā Christus unus Deus, & unus omnipotens diceretur: Sic enim ille: Unde recte queritur; si omnia Patris, Filij sunt ex æqualitate naturæ, & ex omnipotentia Deitatis suæ, quid est, quod nunc data sibi dicit omnia, quasi qui non habuerit, antequam darentur ei omnia? ubi profecto magnum ostenditur Sacramentum pietatis, & condemnatur in unā, eademque personā omnium hæreticorum prauitas. Habet igitur à naturā omnia, quæ Patris sunt ipse idemque, qui accipit gratiam, & non alius in personā, quam ipse, qui habet. Propterea ergo, sic dicit, ipse idemque ad Patrem, tua omnia mea sunt, atque hoc ipsum quod hic ait: Data est mihi omnis potestas. Quia in duabus naturis unus est Christus, in humanitate, scilicet, ac Deitate unāque persona in Trinitate Deitatis. Et quia Christus una persona est, secundum humanitatem, ait: data est mihi, secundum vero diuinitatem, in qua æqualis est Patri: Tua omnia, mea sunt, sicut, & mea tua sunt: Ac per hoc Christus in utraque natura unus Deus, unus omnipotens. Hinc Paulus ait, quod dederit ei Pater nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum; & hæc est omnis potestas, quæ Christo delata est. Hæc optimè Paschasius. Et quidem ipsamet Christi apud Ioannem verba: Et nunc clarifica me tu Pater claritate, quam habui, priusquam mundus esset apud te: Quæ ex Cyrill. & aliorum Patrum mente superiori sensu aptauimus, ad hunc sic retulit Tertullian. siue Nouatianus præfatus lib. de Trinitate cap. 13. Repetens hoc ipsum dicit: Pater clarifica me eo honore, quo fui apud te, antequam mundus esset: Ac si de cælo descendit verbum hoc tamquam sponsus ad carnem, ut per carnis assumptionem, filius hominis illuc posset, ascendere unde Dei Filius, Verbum descenderat, merito dum per cōnexionem mutuam, & caro Verbum Dei gerit, & Filius Dei fragilitatem carnis assumit cū sponsa carne conscendens, illuc unde sine carne descenderat, recipit iam claritatem illam, quam dum ante mundi institutionem habuisse ostenditur, Deus manifestissime comprobatur. Hæc ille.

Et quidem huc potissimum lessio ad dexteram Patris pertinere videtur. Quid enim id fuerit ex usu phrasæ sedēdi in scripturā quā simul cum Patre regnare? sic 1. Reg. 2. 8. 1. Reg. 2. 8.

Cyr. Ale.
Gre. Nys.
Paschas.

10. 1. 7. 10

Tertull.

L.

August.

Origen.

XLIX.
Matt. 28.
18.

Hinc post passionem suam ipse ad discipulos notatè aiebat: Data est mihi omnes potestas in cælo, & in terrā, Matth. 28. 18. ubi iniqui

3. Reg. 1.
17.
Virgil.

*Ut sedeat cum Principibus, & solum gloria te-
neat: ubi particula, &, ponitur, pro, hoc est: ut*
3. Reg. 1. 17. regnare, & in solio sedere, pro ijs-
dem capiuntur: simile illud Virgilianum.

Sedes, ubi fata quietas

Pf. 109. 3.

Maxim.

Protendunt; illic fas regna resurgere Troie.
Ita sanè videas Psalmo 109. 3. cum primum
à dextris Patris Christus sedere dicitur; *Vir-
gam virtutis sue*, Diuinum, scilicet, spiritum
vnà cum Patre, ut æqualis cum ipso gloriæ
emittere, id sic obseruante Maximo, siue Am-
brosio serm. 60. *Vnde credendum est ad Patrē
peruenisse Christum cum videmus ad Apostolos
descendisse Paracletum. Credendum inquam est
sicut ait de Salvatore David in Dei dextera con-
sistere, quia cernimus Spiritum Sanctum, sicut
promisit Dominus in discipulis exultare: Quod
si nobis obijcias, sessionem hanc ad Patris dex-
teram Diuinitati tribui à Cyrillo Ierosoly-
mit. Catechesi 14. in fin. Cyrillo Alex. lib. 1.
in Ioan. c. 22. Athanas. orat. 2. cont. Arrian.*
Maximo serm. 60. Basil. lib. de Spirit. Sanct.
cap. 6. Euseb. lib. 4. demonstr. cap. 15. Respō-
debo in primis, plures esse Patres, qui pro no-
bis sint humanitati tribuentes: Origenes
tract. 12. in cap. 20. Matth. Epiphani. in An-
chorato, Chrysost. hom. 3. in epist. ad Ephes.
& ser. de Ascensione, & in ep. ad Hebr. 1. 3.
ubi etiam Theodor. Theophyl. & Oecume-
nius, August. lib. de Fide, & Symbolo, cap. 7.
S. Cyril. Alex. epist. 1. ad Presbyter. & Mona-
chos, Ambros. libr. 2. de Fide, cap. 4. quorum
verba lector videat: ego Theodoretum solum,
& Ambrosij in citatis locis ad Hebræos non
omittam: quod superius dicta mirificè con-
firmant: sic enim prior: *illud autem: sedet
ad dexteram maiestatis in excelsis: Humanè
dictum est: cum enim esset Altissimus se ipsum
humiliauit, & cum Deus esset, homofactus est.*
*Non cum esset humilis in altum euectus est, neq;
cum esset homo, Deus factus est, sed ut Deus qui
dem erat vniuersorum Dominus, ut homo autem
accepit gloriam, quam habuit ut Deus.* Ad quē
modum Ambros. in id epist. ad Hebræos 1.
13. *Ad quem autem Angelorum dixit aliquan-
do: sede à dextris meis: sic inquit: Victori filio, &
per sanctam incarnationem totius mundi trium-
phatori post resurrectionis gloriam honorabilis
confessus paterna maiestatis offertur; ut per hunc
suum susceptæ humanitatis gloria declaratur:*
Deinde respondeo, verissimè etiam illos Pa-
tres loqui, nec ab his dissentire; quamuis di-
uersâ ratione. etenim propriè loquendo ses-
sio conuenit supposito; atque ipsamet digni-
tas, siue primaria sessionis ad dexteram signi-
ficatio, quæ est gloriæ, maiestatis, omnipo-
tentiae, & diuinitatis æqualitas (de qua Pa-
tres illi accipiebant) non competit Christo,

nisi propter diuinam naturam, & supposi-
tum Iesu, Θεωλογον, Dei, ac hominis. At e-
nim verò si honorem hunc, ac dignitatem,
& sessionem ad dexteram secundum meta-
phoram respiciamus, cum à corpore deducta
sit similitudo, apertissimè Christo secundum
humanam naturam tribuetur, quemadmodū
resurrectio, & ascensio humanitatis ratione
ipsi competunt. Sed hæc in sequentibus plus
plus premenda, & elucidanda sunt. Ergo iam
de Græcâ huius loci lectione singillatim
agamus.

Græca Lectio.

*Quia Iesus est Dominus; ad
gloriam Dei Patris.*

Cyr. Ieros.
Cyr. Alex.
Athanas.
Maxim.
Basil.
Euseb.
Origen.
Epiphani.
Chrysost.
Ambros.
Theodor.
Theoph.
Oecum.
August.
Cyr. Alex.
Ambros.

Nisi ego Græcâ nimium perpendens im-
maniter decipior, aut dum Pauli verbis,
& sensibus debitam magnificentiam reddere
laboro, ipsamet luce præstrictus vehementer
erro, optimus, & Apostoli instituto opportu-
nissimus ex Græcâ lectione sensus confurgit;
ut tam orationis serie, quam pompâ sermonis
ex illâ excrecentibus non modo ea, quæ di-
xerat firmare, sed nouum, ac peculiare donū
Christo à Patre delatum, quod in ipso maxi-
mè emicet, atque splendeat, & dexterae Dei
significationi, propriissimè sumptæ iuxta e-
gregiam explicationem, quam Maldonat. in
cap. 16. Marci vers. 19. & postea magnus Frã-
cisc. Suarez 2. tom. in 3. part. disp. 51. sect. 3.
prope finem, illi reddunt, indicare Paulus vi-
deatur: & verò cum nostra explicatio cum
hac Maldonati sensum communem habeat,
non possum non ego maximè insciens, &
nullis animi dotibus instructus eadem, quæ
summæ eruditionis, & excellentis ingenij vir
verba inibi dixit, mihi met vsurpare: sunt ista:
*Ceterum neque ipse hanc sententiam viris præ-
sertim doctis repugnâtiis tueri velim, neque le-
ctorem meâ ductum auctoritate sequi, cum nemi-
nem, qui id doceat, auctorem inueniam, & qui
neget, inueniam.* Ergo iuxta ea, quæ ad cap. 1.
huius epistol. vers. 2. in illa salutationis ver-
ba: *A Domino Iesu Christo*, num. 33. præ-
libauimus, Domini nomen in scripturis
præsertim apud Paulum multis in locis,
signatissimè verò hic, Christo attribuitur,
ut præter diuinitatē, quæ etiam denotare, mul-
tis ad id loci probauimus, summū etiā in om-
nes creaturas dominium, atq; imperiū regiam-

LII.

Maldon.

que dignitatē, quā eas moderetur, & regat singillatim verō, ut iudiciā vitæ, ac necis potestatem semper, & ubique extremo verō potissimum die in illas exerceat; notatē significet. Vnde hic Pauli sensus esse videtur, Christū, cum diuinæ naturæ respectu, Patri sit per omnia æqualis; eximio tamen, ac peculiari ipsius dono singularem hanc in humanā naturā habere excellentiā, ut ad illum tamquam ad Ecclesiæ, atque hominū caput; ipsius Ecclesiæ administratio; spiritualisque regni gubernatio, & prouidentia, quā unicuique nostrum, datur, gratia secundum mensuram donationis Christi, ad Ephes. 4. 7. maximē verō omnis iudicij exercendi potestas pertineat: *Neque enim Pater iudicat quemquā, sed omne iudicium dedit Filio*: Ioann. 5. 22. Qui etiam eodem P. Maldonato in Matthæū interprete verborū Christi: *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terrā*: Matthæi 28. 18. sensus est: etenim, ut benē etiā de diuinæ naturæ gloriā in humanam deriuatā, cum Paschasio (ut num. 49. vidimus) accipiantur, aptius quidem de ea potestate, quā per mortem sibi cōparauerat, ut homines quos suo sanguine redemerat in regnū suum congregaret, sibi que subditos efficeret; ac de ipsis tamē iudicium ferret, explicueris.

LIII.

Act. 2. 12

Firmat hanc verborū Pauli expositionē; ipsius collega Petrus, dū Actuum 2. 36. firmissimā alleueratione, inquit: *Certissimē sciat ergo omnis domus Israel, quia & Dominū, & Christū fecit Deus hunc Iesum, quem vos crucifixistis*: Quæ si attentius inspiciantur nō perinde sunt accipiendā, ut sit sensus, fecisse Deū, ut ille homo, Christus esset, & Deus: hoc est, ut in vnitatem suppositi conueniret humanitas cum eo ipso diuino supposito, à quo sustentatur: ut enim hoc verissimū, & certo certius sit; non benē cū serie orationis Petri conuenit, qui in Christi exaltatione, & sessione ad dexteram explicadā, & suadendā totus erat; ergo de Christi regno, & sempiterno Sacerdocio; & de functione quā ex Patris beneplacito omnia administrat, atque gubernat, loquitur Apostolorū Princeps, ac si dixerit: Hoc vobis persuadeatis necesse est; hunc Iesum à vobis crucifixū, ita à summo Parēte exaltatum; ut ad ipsius dexterā sedeat, omniaque ut summus rerum Dominus, & Ecclesiæ Pontifex, atque caput; moderetur, atque dispēset: *Neque aliud esse, nomen sub cælo datum hominibus in quo oporteat nos saluos fieri*: Actuum 4. 12. Nō quidem, quod regno, aut dignitati Patris hāc ratione aliquid decedat, qui maiestate, atque splendore se suo abdicare nullatenus potest; sed quod ex peculiari ipsius dono, omnia in nomine filij extrinsecus saluentur, omnes exteriori eius iudicio subiiciantur: quā de re optimē disse-

rui Ambrosius in commentario præfatam cogitationem, sic mirificē cōfirmans: *sed forte, quia à Deo Patre sunt omnia, ideo ipse dicitur de disse. Si ergo à Patre omnia, quare non dicatur cuncta Filio suo per generationē dedisse? Et quāvis æqualem sibi genuerit Filium, ordo tamē exigit, ut in nomine Patris agantur omnia. Hoc Pater concessit Filio, ut post crucē omnia in nomine Filij saluentur, denique dicit Dominus de discipulis ad Patrem. Pater quos dedisti mihi custodiui. Tui erant, & mihi eos dedisti. Et ad discipulos suos, ait: Usque modo nihil petistis in nomine meo petite, & accipietis. Hæc Ambrosius.*

Ambros.

Ioa. 17. 6.

Io. 16. 24.

LIII.

Nec alius quidem mihi id diligentius expendenti, & pœne infinitas Patrum, & interpretum expositiones examinanti sensus esse videtur verborum Pauli in præfatione epistolæ ad Roman. vbi cum dixisset: *De Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem*, subdit, *qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum*: Qui sanē locus, dum ad sonum vocum à nonnullis interpretibus capitur: eos maximē premit, ac torquet, ut apud ipsos nunquam se satis extrincentes, siue explicantes faciliē videris: quod si in eo explicando ad sensum rei te exerceas, & iuxta dicta de amplissimo, atque felicissimo regno, quod ad dexteram Patris sedens, ut rerum omnium Dominus Christus possidet, intellexeris, scopulos opinor euaseris. Quare crediderim, sic capiendum, *quod, Filius Dei in virtute*, ut sit sensus, Christum ex resurrectione suā constitutum esse cœli, terræque Regem, ac Dominum. cum eā maiestate, atque splendore, qui Filium Dei, quem Pater mirum in modum honorare, atque exaltare voluit, maximē deceret: quis sanē explicandi modus ut à nemine interpretum singillatim adhibetur, ita ex singulorum interpretationibus in vnū coactis, coalescit, ut ex ijs quæ S. Aug. Primas. Hieronymian. S. Thom. & Caiet. in cōmētario; necnō Græci Patres afferunt colligi potest. Ergo non sunt diuellenda illa verba, *prædestinatus est Filius Dei*; ab ijs, in virtute: sed prædestinatio, siue cōstitutio, aut declaratio super id debet decidere, quod Christus, *prædestinatus sit Filius Dei in virtute*, hoc est, cum eximiā potentiā (id enim propriē Græca vox, *divinus*) & augustissimā maiestate; gloriā, nimirum, quasi Unigeniti à Patre, sub quo sensu virtutis, vocabulum sæpius in scriptura usurpatur: sic enim dicitur Apocalyp. 15. 8. *Et impletum est templum fumo, à maiestati Dei, & de virtute eius*: Et Matth. 24. 30. *Videbunt Filium hominis venientem in nu-*

Ad Rom. 7

4.

August.

Primas.

Hieron.

S. Thom.

Caiet.

Apoc. 15.

8.

Matt. 24.

30.

bibus cæli cum virtute multâ, & maiestate, & cap. 27. 64. vidibitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei: vbi lectio Syriaca, sedentem à dextera potentia: similiter Marci. 13. 26. Videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute multâ, & gloriâ, & cap. 14. 62. & Lucæ 22. 69. vt videlicet sensus sit, Christû, qui iam erat Filius Dei per vnionem, & gratiam; modo ostēdi cum ea maiestate, & gloria quæ debetur Filio Dei. Certē Paulus Actû 13. 33. de Christi Resurrectione accepit id Psalm. 2. 7. Ego hodie genuite non eā solū de causâ, quod resurrectio nouū quoddā natiuitatis genus, atque regeneratio sit (vt ex multis scripturæ locis sit planum) sed etiam quod Christo post resurrectionem, omnis potestas in cælo, & in terrâ, illaque gloria, & maiestas, quâ sese ad tempus, dum exinanivit semetipsum, formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, tamquam naturali filio Dei data fuerit; atque eo modo externa serui effigies, & indumentum in, gloriam quasi unigeniti à Patre, fuerit commutata; vt hac ratione non secus ac Sol, qui post noctis tenebras, & horrorem, cum nativæ lucis splendore, ac pompa exoriens, nasci elegāter dicitur, quasi recenter genitus, siue Dei filius constitutus, & (vt Chrysostomi, & Græcorum verbis utar) declaratus asseratur, concinit Paulus ad Rom. 14. 8. vbi cum dixisset: Sine enim vivimus, Domino vivimus; siue morimur, Domino morimur; siue ergo vivimus, siue morimur, Domini sumus: Subiicit in hanc rē: In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit, vt & mortuorū, & vivorū dominetur: non obscurē innuens, quod inibi adnotavit Origenes supremū hoc rerum omnium dominium, & regnū saltem quoad vsum, & exercitium ob passionis, & mortis suæ meritum Christo obtigisse.

LV. Et vero regię huic maiestati, quā Christus à Deo Patre supremus creaturarum omnium Dominus, & Princeps regum terræ, constitutus est confirmandæ, atque explicandæ mirifice concinit illud epist. ad Hebræos 1. 6. Et iterum cum introducit primogenitum in orbem terræ dicit; & adorent eum omnes Angeli Dei: vbi dum occasione adverbij, iterum, merito à Patribus, & interpretibus ambigitur; quo sensu dicat Apostolus Christum à Patre, iterum, id est, secundo in orbem terræ introductum; & eā in re vnusquisque in suum abeat, alijs ad extremum iudicij diem, cum venturus est sæculum iudicare, alijs ad Apostolorum prædicationem, quā ipse effecit, vt mundus fide eum reciperet, & Dominum suum agnosceret; alijs ad primum Christi adventum cum humanam naturam sibi copulavit, quod credant incarnationis

mysterium Angelis quondam diivinitus fuisse propositū, vt Christum venerarentur, & colerent, atque ideo tunc primū introductū, referentibus; ego potius crediderim de Christo à mortuis resurgente, & hereditatem, gentiū, ac possessionem, terminorū terræ Psalm. 2. 8. (iuxta Hilarij explicationē ad verba, emne genu flectatur, cælestiū, &c. allatam) adeunte, fore capiendum; ea enim vis, atque energia (quod Iustinianū, Eftium, & alios interpretes non latuit) phrasi, introducere, subest; vt significet id, quod iurisperiti vocant, inducere, seu, mittere in possessionem: vnde apprimē concinit, vt tunc denuo Angeli ipsum adorantes, & (iuxta nostrum captum) genuflectentes in peculiare subiectionis signum, quod sub ipsius ditione, & potestate sint, signate inducantur. Applaudit huic sensui vox de cælo apud Ioannem cap. 12. 28. cum Christo postulanti: Pater clarifica nomen tuum, ostendendo, videlicet, vt Theodorus Heracleotes exponit, me tuum esse filium; sic summus Pater annuit. Et clarificauit, & iterum clarificabo: vt enim in priori clarificatione exponēdā nō nihil discriminis apud Patres sit; at secundam illo adverbio, iterum, indicatam ad eam claritatem, & gloriam, quam ad dexterā Patris Christus habet, tam Marius Victorinus lib. 1. ad vers. Arium, quā Augustinus, Rupertus, & Beda apud Maldonatum referunt; & quidem adverbium, iterum, sic premit Rupertus rem totam pulchrē elucidans: Et clarificauit, inquit, sub audiendum est, semel; videlicet, pro eo, quod sequitur. Et iterum clarificauo. Si enim de multis qualibuscunque clarificationibus dixisset, & clarificauit: profecto absque adverbio quod est. Iterum, dicere sufficeret: & clarificabo. Duas ergo certas clarificationes paterni nominis intelligi debere manifestum est, nec qualescunque clarificationes tali in tēpore, tali pro causâ, tali perorante personâ, vocem non cuiuscumque, sed vocem Patris, vocem inquam, non vnde cum que, sed de cælo venientem pronuntiari decuit. Deinde rē totā pulchrē ad hunc modū elucidat: Igitur duæ, quas hoc loco intelligi oportet, clarificationes Filij, in quo sine dubio clarificatur nomen Patris, illæ sunt, quas Apostolus ad Colossenses exprimit, his verbis. Qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, qui in ipso cōdita sunt vniuersa in cælis, & in terrâ, visibilia, & inuisibilia siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso cōstāt. Hac de prima clarificatione, de quā nūc Pater dixit, & clarificauit: Sequitur Apostolus de secundā clarificatione de quā iterum Pater: & iterum clarificabo, inquit, & ipse est caput corporis

Psalm. 2. 8. Hilary.

Iustin. Eftius.

10. 12. 28 Theod. Heracleotes.

Mar. Victorinus. Augustinus. Rupertus. Beda.

Ad Coloss. 1. 15.

LVI.

Ecclesiæ, qui est principium corporis Ecclesiæ, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens. Hæc Rupertus, quæ dictis non mediocriter consonant.

Verum enim verò amplissima hæc Christi ditio, atque imperium, inde signatissimè elucet, quod ipse tam emphaticè, & studiosè quæ sita locutione, ad dexteram Patris, sedere in scripturis, & in symbolo toties dicatur: mihi enim semper per placuit Maldonati sententia probata Patri Suarez dum censet hæc sessionem filij ad dexteram Patris, aliquid amplius, præter illam æqualitatem, quam in superioribus, ex Patribus assignauimus, significari, nō quidem, quod re ipsa maius quidpiam, & præstantius, quam Pater habeat, filio datum sit: cum filius, quoad diuinitatem Patri omnino æqualis, quoad humanitatem verò minor sit; sed quod meritō eximiæ humilitatis, & passionis, redemptique humani generis, atque ideō pacati quodammodo, & restituti Regni, quod diabolus tyrannicè vsurparat, peculiari quodam honoris apparentis, & extrinseci manifestatione ad nostrum captum, & morem loquendi, iuxta quem confessus ad dexteram honoratior esse cōsueuit, à Patre sic fuerit exaltatus, ut honoratior quodammodo loco, & quiddam præferre, quod quāuis re ipsa in Patre sit, externis tamē indicijs, nō ita nobis in Patre emineat, siue appareat: esse videatur. Appono tibi hæc nō incōptā, aut incōgruā huius rei imaginē; quemadmodū si Augustus filiū Cæsare Regni sui cōsortē ad Prouinciæ alicuius rebellionem, & grassantis ibi tyranni conatus reprimendos mitteret; filius autem non sine sudore, & sanguine hostibus debellatis, cōmune illud Patri, sibi que Regnum armis iterum Patri assereret, atque hanc ille ob causam, filium de se adeò bene meritum, eò afficeret honore ut licet restituti regni penes ambos æquo iure maneret imperiū, ipse tamen Pater regni moderamen ac sceptrum, hoc est, solidam administrationis potestatem, ac si se illa ipse abdicasset, concederet; ita nobis de hoc metaphorico ad dexteram confessu cogitandum, & ut nihil maius, aut excellentius in filio, quam in Patre poniendum, ita etiam, cum sedere ad dexteram apud homines honorificentius aliquid significare soleat, eā figuratā locutione, in hæc Ecclesiæ sanguine filij desponsatæ, atque redemptæ, hoc est, regni acquisiti gubernatione peculiaris prerogatiua Filio à Patre cōcessa cernitur, & elucet, nō quod re ipsa maior ipse sit, sed quod cum Regis, ac iudicis officium exerceat, maiorem præferat dignitatem. Nec pro nostris hæc sensa venditamus, nam in primis præfatæ imaginis primus artifex fuit Ambro-

tius, siue Maximus serm. 60. sic inquit: *Secundum consuetudinem nostram illi confessus offertur, qui aliquo opere perfecto victor adueniens honoris gratia promeretur, ut sedeat; ita ergo, & homo Iesus Christus passione sua diabolum superans, resurrectione sua inferna reserans, tãquam perfecto opere ad cælos victor adueniens audit à Deo Patre, sede ad dexteram meam.* hæc ibi, quæ ad ea verba epist. ad Hebr. cap. 1. 13. *ad quem autem Angelorum dixit aliquando, sede à dextris meis?* sic repetit Ambrosius, *Victori filio, & per sanctam incarnationem totius mundi triumphatori, post resurrectionis gratiā honorabilis confessus Paterna maiestatis offertur.* Deinde Chrysostom. homil. de Ascens. col. 3. tom. 3. honorificentior Filio confesum à Patre attributum, sic asserit. *Sua sedis facit esse participem, & quod plus est, ad partem suā dexterā collocavit.* Pēdē illud, & quod plus est, quod aperte ostendit dextram sedis partem non nihil excellentiæ, & dignitatis exterius præferre.

Id quod sanè in ijs, quæ ad extremi iudicii diem attinent, manifestè liquet, tunc etenim et si maiorem honorem, aut potestatem, quam Pater Christus re ipsa non sit habiturus, maiorem tamen ostendet, ac præferet, quia ex dono Patris ipse non Pater iudiciariam exercebit potestatem: *Neque enim pater iudicat quemquam, sed omne iudiciū dedit Filio,* Ioan. 5. 26. Quare ad Rom. 14. 10. vniuersalis iudicii mentionem Paulus faciens, tribunal, hoc est, gloriosam sedem in qua ius omnibus dicendum est, Christo singillatim, sic tribuit: *Tu autem quid iudicas fratrem tuum? omnes enim stabimus ante tribunal Christi?* Vnde in hanc sententiā similia his verbis: *In nomine Iesu omne genu flectetur:* Ex Isaie vaticinijs, cap. 45. 23. sic producit: *Scriptum est enim: Vivo ego dicit Dominus; quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo:* ubi illud observatione dignissimum iudico hæc verba apud Isaia ex frequentissimā Patrum expositione, sub personā summi Patris haberi, quasi per semetipsum Deus iuret, fore ut omnes gentes, quocumque loco, atque ordine sint, genua ante eum incuruent. Quod quidem ad Christum ideo à Paulo non tantè refertur videtur, quod in ultimo iudicii die, supremam dignitatem, & iudiciariam potestatem ex dono Patris ita sit Christus accepturus, ut omne obsequiū, atque honor, quem creaturæ omnes, tãquàm summo rerum omnium moderatori, Patri erant exhibituræ, ab ipso in filiū quoad externā rerū faciē, & visibilē formā trāsmissus, ac deriuatus esse videatur. Sanè cum Daniel. 7. 9. dictum fuisset.

Maxim.

1. Heb. 13

Ambros.

Chrysost.

LVII.

Ioan. 5. 26

Rom. 14. 10.

Isa. 45. 23

Dan. 7. 9

dierum sedit, &c. post modum vers. 13. subditur: Et ecce cum nubibus cæli, quasi filius hominis veniebat, & usque ad antiquum dierum, peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum, & omnes populi, tribus, & lingua serui ei, & potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. In quem locum Rupertus cum benè obseruasset in prioribus verbis vers. 9. descriptum esse iudiciū diuinum, non tamen dictum esse qualem per manum, vel personam agitandum, subiicit, nō enim iudicabit per semetipsum ille antiquus dierum, sed ut ipse Dominus dixit, omne iudiciū dedit Filio. Vnde quidem non sine allusione ad hanc Propheticam visionem ipsemet Dominus dixisse videtur Matth. 16. 27. Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis, & tunc reddet unicuique secundum opera eius; Preme illa verba: in gloria Patris sui, vel quia eadem sunt cum his Pauli: in gloria est Dei Patris: Quæ non tam de gloriā, & claritate, gloriæ Patris æquali, quā de ipsamet Patris gloriā, quam ille dedit filio videntur esse capiendā. Nam ut bene dicebat Ambrosius, num. 53. adductus: Quamuis æqualem sibi genuerit filium, ordo tamen exigit ut in nomine Patris agantur omnia, hoc Pater concessit filio, ut post crucem omnia in nomine filii saluentur. Nec in Danielis verbis duo cum Maldonato transiens obseruare omitterem: Alterum; illa obtulerunt eum, siue ut Hebraicè habetur; adduxerunt eum, nō vim, sed honorem, atque dignitatem, quod Christus iam ad profectiōem suam accinctus, infinitis panē Angelis comitantibus, & incredibili cum pompā, & apparatu deducētibz ad Patrem adierit, significare. Alterum illam locutionem, & dedit ei potestatem, & honorem, non denotare tunc primum Christo à Patre traditam potestatem, cum statim post Resurrectionem dixerit: Data est mihi omnis potestas. Matth. 28. 18. & modò regnare asseratur, 1. ad Corint. 15. 25. sed id perinde dici, vel quia illi ad iudiciū venienti potestatem, & regnum in nouum honoris signum denuo confirmare videatur, vel quia antea regnabat quidem, sed renuentibus, ac repugnātibz rebellibus seruis, quos apud Luc. 19. 14. Euangelica parabola tangit, tunc verò pacificam Regni possessionem adipiscatur, ponente illi Patre omnes inimicos eius, scabellum pedum eius.

Hūc aduocō eas locutiones sacrās in quibus hæc dextera, non tam respectu personæ, quam sedis ipsius, siue externæ maiestatis, atque honoris, qui in honoratiori tribunalis loco elucet, sumi videtur. Sic enim Matth. 26.

64. & Marc. 14. 62. Lucæ 23. 69. videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & ad Hebr. 1. 13. Sedet ad dexteram maiestatis in excelsis; & cap. 8. 1. Talem habemus Pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cælis, siue ut habet Lectio Syriaca, qui sedet à dextera throni maiestatis in cælis, & cap. 12. 2. & in dextera sedis Dei sedet: vbi Syriace, ad dexteram throni Dei consedit. Quæ illud dubio procul videntur significare, quod sæpius inculcauimus Patrem nō iudicare quemquam, sed omne iudiciū filio dedisse, quo sensu Ambros. in id cap. 1. 20. ad Ephes. Suscitans illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in cælestibus, Patris dexteram, sic explicuit, & cum his Christi verbis composuit. Quia enim omne iudiciū Pater filio dedit, idcirco ad dexteram Dei sedere, dicitur quasi index. Denique ipse dicit ad Discipulos, usque modo nihil petistis in nomine meo; petite, & ego faciam. Vnde ait Iudeis. A modo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis, & venientem in nubibus cæli: Ex eo enim, quo innotuit, adiri cæpit & postulari quasi index. Ita Ambros. Quò forsan respicit Ecclesia, cum in eā Missæ proflā, quæ dicitur: Gloria in excelsis Deo: postquam Christo suam mansuetudinem proponens dixisset: Qui tollis peccata mundi, miserere nobis, iterum itatim misericordiā obtestās, nō sine emphasi inquit: Qui sedes ad dexterā Patris, miserere nobis, ac si dicat, qui summū in nos imperium habes, & de nobis pro tribunali omne ius dicis, benigne, & misericorditer nobiscū te gerē. Nec pigebit, pudebit vè me, ut id vnde quaque euoluā, atq; elucidē disserti Taciti verba de Tiberio Cæsare cū totius orbis imperio potiretur, honoratiorē in iudicijs locū Romano Prætori tribuente his interserere; sunt ista lib. 1. Annal. ad finem. Nec patrum cognitionibus satiat; iudicijs adsidebat in cornu tribunalis: ne Prætorē curuli depelleret, multaque eo coram aduersus ambitum, & potentium preces constituta: In quibus urbani, siue callidi Principis modestia, & comitas, siue in Romanum Prætorē reuerentiā, maximè elucet; dum rerū omnium ipse potitus, nō tam iudicijs præesse quam assidere, siue interesse volebat; eāque de causā cum Prætor in sede curuli velut supremus iudex pro tribunali ius diceret, & præsideret, ipsi non nisi in tribunalis cornu, Hispanice, al vñ lado siue al cabo del tribunal, de industriā assidebat; quare prudens scriptor signatè adiecit, multa non ab eo quasi ab Imperatore, aut iudice, sed coram eo, tanquā teste, aut monitore ad summum, aduersus ambitum, & potentium preces constituta. Vbi vides confessum ipsum, siue munus iu-

Matth. 26. 64.

Marc. 14. 62.

Luc. 23. 69.

Ad Hebr. 1. 13. & 8. 1.

Lect. Syr. Ad Hebr. 12. 2.

Lect. Syr. Ambr.

10. 16. 24

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

Matth. 26 64.

dicendi, nō metaphoricē vt nos loquimur, sed reapse digniorem, & honoratiorem, maiestati, atque celsitudini Principis nihil officere, quominus non modo æqualis, vt de patre respectu filij loquimur, sed prætori superior haberetur. Ad hunc ergo modo Christum ad dexteram maiestatis, siue throni in excelsis, humani generis iudicia exercentem, & de eorum vitâ, & nece decernentem tu cogita. Certe Actuum 10. 42. signatissimē ab Apostolorum Principe de Christo dicitur, *et præcepit nobis prædicare populo, et testificari, quia ipse est, qui constitutus est à Deo iudex viuorum, et mortuorum, ubi illud viuorum, sic intelligo, vt præter extremum, & vniuersale iudicium, quod Christo sigillatim competit, quia filius hominis est, Ioan. 5. 27. omnis etiam iudicia in homines potestas; siue dum ij in viuis sunt, & tam pro iustis, quā pro improbis actionibus spirituales, vel temporales retributiones recipiunt: augmenta, videlicet, aut decrementa gratiæ, prosperos, vel infelices rerum euentus: siue cum mortalitatem expleant, & in particulari singulorum iudicio, vel celestibus deputantur gaudijs, aut supplicijs æternis addicantur, siue purgatorio etiā igni iuxta erratorum mensuram commendantur: ad ipsum pertineat. Qua de re luculentissimē agit P. Suarez tom. 2. in 3. part. disp. 5. 2. sect. 2. vide illum.*

LIX.

Genebr.

Sed inensum huius expositionis, siue acceptionis, *dextera Patris*, hostem habemus Genebrardum, in id Psalm. 109. *sede a dextris meis*. Qui eam, si non calumniatur, clanculum tamen arrodit, & multis enervare cōtendit. At enim verò adeo argumentationū ipsius tela non metumimus, vt nouam potius ex illis firmitudinem, & lucem nostrę sententię comparaturos nos fore credamus. Ergo argumētatur primo. Sequeretur Filium esse maiorem Patre, quod nullo sensu dicendum est. Respondeo: vt hæc propositiones. *Filius est maior Patre, Pater est minor Filio*, omni sensu repudiandæ sunt, quod inæqualitatem inter personas inducant; ita constanter infior ex nostrā explicatione eas propositiones sequi, sed damtaxat Patrem aliquid tribuisse Filio extrinsecum, vnde nobis videatur Regiæ functionis aliquid præferre, quod non æquē nobis in Patre appareat, & quidem id nō obicure ab ipso assertore adnotum, Ioan. 5. 20. Etenim cum eum Iudei vellent occidere, quod æqualem se Deo faceret, ipse dum vers. 19. primum præmittit, nihil se sibi arrogare, quod Patri non ferat acceptum, etiam hanc æqualitatem; inquit: *Quicumque Pater fecerit, hæc et Filius similiter facit, Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei, quæ*

ipse facit. Hoc est, phrasi Hebræa dat, & largitur Filio facere, & posse, quidquid ipse Pater facit, polletque; id statim quod aliquid amplius præferat, ita subiicit: *Ei maiora ei demonstrabit opera, vt vos miremini*. Ac si dicat: dabit illi potestatem aliquid peculiari iure operandi; hætenus enim dedit virtutem viuificandi mortuos, quod & ipse facit (vers. 21.) sed vt vos vehementius admiremini adeo à Patre honorificatum, & exaltatū; ecce quod ipsemet Pater per se nō est facturus, soli Filio dabit facere, & vos à Filio id geri videbitis, nempe regiæ maiestatis iurisdictionem, & suæ premi imperij functionem exerceri; iudicare viuos, & mortuos: *Nec enim* (vers. 22.) *Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio: videlicet, vt quauis id omnes tres personæ simul facturæ sint, attamen, quod Pater & Spiritus sanctus in persona iudicis, quæ à iudicandis hominibus videatur, nō sint apparituri, filius autem solus in carne gloriosā supra nubē, vt Rex, atque vt iudex in solio residens, sententiam prolaturus cerneretur, eaque ratione dignitas illa regia, & supremi iudicis maiestas luculentior, quoad nos, & illustrior in Filio sit futura; ideo iudicium omne signatē Filio datum dicitur. Vnde quidem intelligi potest in hac metaphoricā sensione ad dexteram Patrem non re ipsa, siue intrinsece, sed quoad nos, & extrinsecē Filiū sibi quodammodo prætulisse. Hinc vero non sequi Patrem minorem Filio esse facile quisquis habuerit oculos, animaduertet.*

Libet tamen id plus plus declarare similitudine petita ex libro Ester cap. 6. 9. de Mardochæo, quem Christi imaginem hac in re fuisse, non obscurē constat: hunc Assuerus equo regio insidentem, & primo de regijs principibus frænum ducente, & præconem agente, per vrbeam obequitare iussit, quem tamen honorem nulli suorum Regū soliti sunt Persæ exhibere; nam nec Regis equitantis æquum is, qui apud ipsum gratiā plurimum valebat, manu regebat, nec præconis munere ante illum fungebatur. Quid inde? Maior ne ideo Assuero mansit Mardochæus? Minimē quidem, sed minor, quamuis exterius ad aspectum, maior tūc honor illi, quam Assuero fuerit exhibitus; cur igitur tali demonstratio- ne honoris Regi prælatus est Mardochæus? Quia sic honorantur, quos Rex vult honorare: Similiter Rex Salomon maioris honoris confessum, (nempe dexteram) matri tribuit 3. Reg. 2. 19. sed nonne adhuc minori? ita omnino, verū hanc prærogatiuā, quāti Matrem faceret, alijs indicare voluit. Ad hæc Principes, & dynastæ nonne cottidie hoc faciūt: cū æquales, vel minores honoris deferendi, vel

LX.

Ester 6. 9.

3. Reg. 2. 19.

grati animi designandi gratiâ, ad dexteram suam statuunt. Et tamen isti re ipsa, vel minores, vel æquales dynastis à quibus sic honorantur permanent, etsi amplius extrinseco aspectu honorati censeantur: ergo ad hunc modum etsi Pater, & Filius in diuinâ naturâ omnino æquales, Filius vero quoad humanam naturam minor Patre sit, extrinsecè tamen, quoad nos attinet, functione officij, & administratione Ecclesiæ aliquid amplius habere videtur, quia sic honoratur: quem summus Pater voluit honorare, & ad dexteram suam statuere, nimirum, etsi ipse Deus, & Rex sit, Regni tamè administrationē singulari dono Filio concessit, quod Regnū proprio sanguine acquirerit, ut iam dixi.

LXI.

Obijciunt deinde aduersarij: Nemo unquam sinistram in sacrâ Trinitate constituit; nec sinistra potest intelligi, ubi nulla est inæqualitas: sed si Filio tribuitur dextera, quia aliquid habet maius, quam Pater; ergo Patri erit tribuendâ Filij sinistra, tanquam minori: Subdola quidem, atque captiosa argumentatio, quæ à dexterâ propriè dictâ ad dexteram metaphoricâ colligit: Quare omnino explodenda est cōsequentia; Filius est ad dexteram Patris, ergo Pater ad sinistram filij. Ratio discriminis est, quod dexterâ propriè sumpta non nisi respectu loci, aut situs, qui proprius est rerum corporatarum dicatur, inter res enim corporeas ubi aliquid alteri ad dexteram istud illi ad sinistram necessario est: dextera verò metaphoricè sumpta non respicit, ad situm, sed ad similitudinē boni alicuius, quod hoc nomen mereatur, qualis est ea prærrogatiua, quam sumus persecuti, vnde non est necesse, ut sinistrum sit, quod illi correspondeat maximè cū in beatitudine, ac gloriâ sinistrū in malā partem accipiat, ut cū hædi ad sinistram Dei collocandi dicuntur, Matthæi, 25. 33. quod cum à sanctissimæ Trinitatis personis sit prorsus alienum, merito Patres vllam personam à sinistris alterius esse, constanter negant.

LXII.

Ps. 109. 6.

Hinc rursus pellem mutant contrariæ opinionis auctores; & qui Patrem ad Filij sinistram obijciiebāt, ad dexteram illius subinde statuunt ex illis Psalm. 109. 6. verbis. *Domine à dextris tuis.* Quī ergo inquirūt hęc prærrogatiua in dexterâ subsistere queat; cum eodem prorsus modo Pater ad dexteram Filij, ac Filius ad dexteram Patris esse dicatur? Possem quidem in primis negare assumptū cum Theodoro, & Latinis, qui ea verba de Filio ad dexteram Patris cōstituto intelligūt, sed ut liberaliter largiar Chrysostomi, & aliorum expositionem; quid inde contra nos inferatur, non perspexi: Si dicant; ergo Paternō

Matt. 25.
33.

Theod.

Chrysost.

est ad Filij sinistram; concedemus libenter, ut concessimus: si iustent, ergo Pater non est minor Filio; hoc quaque fatebimur, quod superius etiam expresse asseruimus; si inferant, ergo ab extrinseco nihil de filio nobis apparet magnificum, quod non æquē appareat de Patre; hoc omnino negabimus sequi; talis etenim Filij prærrogatiua (ut iam explicui) non impe dit, quo minus Filio Pater à dextris sit. Quid quod? ista phrasis pro nobis pugnat; nā cum audimus Patrē à dextris esse Filij, intelligimus aliquid prærrogatiuæ, roboris, & fortitudinis adscribi Patri, ut adiuvanti, & protegenti Filium; propter quam tamen æqualitati diuinitatis Filij nihil decedat: ad quem sane modum in Filio ad dexteram Patris sedente aliquid prærrogatiuæ regij honoris intelligimus, quæ tamen, quia est respectu nostri, & extrinseca, eidem æqualitati nihil derogat: sed enim quomodo Pater ad dexterā Filij, & Filius ad dexteram Patris sint, penitiū explicare placet.

Porro Filius ad dexteram Patris non ut cumquē, esse, sed signatè, *sedere*, dicitur; quatenus Pater Filium hanc regni prærrogatiua; & iudiciariā potestate, sic honorat: sedere, enim regnare est, ut iam dixi: Pater verò ad dexterā seu à dextris Filij non tam sedere, quam esse, seu stare dicitur, ut auxiliator, nimirū, & protector Filij (quatenus homo est) ad recuperandum, & subiiciendum illi regnum: sic sumitur hæc locutio, *standi à dextris*, Psalm. 108. 31. *Adstitit à dextris pauperis, ut saluam faceret à persequentibus animam meam:* & Psalm. 15. 8. *à dextris est mihi ne commouear:* Quod quidem de humanâ Christi naturâ, secundum quam Pater Filium adiunxit, eum à mortuis suscitando exposuit Petrus Actuum 2. 25. Aliud itaque, *stare à dextris*: aliud, *sedere à dextris*: Istud prærrogatiuam aliquam honoris indicat; illud vero nullam quoad illos ad quorum dexteram adstare quis, stare, vel esse dicitur, sed suppetias tantum vel illi, cui adstat, ut in præfatis Davidis locis, vel tertio ali cui ferendas; sicut B. Stephanus (Actuum 7. 56.) Vidit Iesum stantem à dextris Dei, non auxiliatorem Dei Patris, sed Stephani, cui reuelatio facta: significat tamen stare à dextris aliquādo felicitatis, & honoris prærrogatiuā aliquam, quo ad illos quibus dextera illa opponitur, qui dicuntur, vel significantur stare ad sinistram, ut cum Matth. 25. v. 33. extremum iudicium describitur, & iusti ad dexteram, impii ad sinistram Christi, statuuntur: tunc enim non præferuntur Christo iusti vllō honore, sed ut membra viva suo capiti inferuntur, & adiunguntur; impii verò, ut membra mortua, resectaque reijciuntur, sed com-

LXIII.

Psal. 108.
31.
Psal. 15. 8

Act. 2. 25

Act. 7. 56

Matt. 25.
v. 33.

paratione inter hædos, & agnos institutâ hi illis honore præferuntur, quia hominum communi iudicio, & locutione quæ honorata, scæliciaque sunt, dextra; quæ inhonora, & infœlicia, scæua, sinistra nominantur, vnde & vetus vocabulum *obscurare*.

LXIII.

Psa. 44. 10

Affulget hinc quidem multum lucis duobus scripturæ locis. Prior est Psalm. 44. qui continet epithalamium Christi, & Ecclesiæ vers. enim 10. habetur: *Adstitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato*. Vbi censeo Reginam vocari Ecclesiam Christianam redemptam, & mû datam sanguine Christi; & collocari ad dexteram Christi, vt pugnantiem pro gloriâ sponsi contra eius hostes, & cum eodem triumphantiem; sed non vt sponso digniorem, quia ad dexteram: eo quod dextra illic opponatur sinistræ sponsi, ad quam indicatur in extremo iudicio statuenda cœca, & omni ornatu destituta vetus Synagoga, hoc est, Iudæi, qui in perfidiâ peranserunt, & mortui sunt. Posterior est Matth. 20. 21. pro quo notandum, quod sessionis ad dexteram, vel ad sinistram vocabulum quando de tribus, vel pluribus sermo fit, non semper comparisonem insinuat medijs cum assidentibus ad latus; sed sepe comparisonem tantum collateralium inter se respectu medijs: vt cum sedet Rex in senatu, quo quisque ei propinquior assidet vtrumque, eo habetur honoratior. v.g. qui primus ad sinistram dignior eo, qui secundus ad dexteram. Quæ est sententia materni postulari vxoris Zebedæi, quæ dicto vers. 21. cupiens filios suos iure cognationis saluatori proximos ceteris Apostolis præferri, dicebat: *Dic vt sedent hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo*: Facta enim mentio fuerat duodecim allestorum, qui cum Christo tribus omnes iudicarent. Errabat illa, quia Regnum Christi in hoc mundo, & de hoc mundo futurum putabat. Ideo Christus vers. 22. respondet: *nescitis quid petatis*. Quare? Quia vni inconsulto damnatio petebatur. Nam in regno cœlorum quotquot beati omnes in dexterâ sedebunt; nemo erit in sinistrâ, quæ parata Satanae, & Angelis eius.

LXV.

Athan.

Tandem nobis obijciunt: si filius dicitur sedere in dexterâ Patris propter regni prærogatiuam: quo pacto S. Athanasius lib. *De communi essentia Patris, & filij, & Spiritus sancti*, ipsum quoque Spiritum sanctum ad Patris, & Filij dexteram in sede collocauit. Facilis responsio. Quia titulus libri conuincit eum hoc facere ratione diuinæ naturæ, in quâ omnes personæ, vt re ipsæ sunt, ita nobis semper manifestæ, ac demonstratæ sunt esse æquales, & eâ

ratione, nec Pater medius est, sed ad dexterâ Filij, & Spiritus sancti, sic etiam Filius, sic etiam Spiritus sanctus, quia omnes in deitate cœquales. Nos ad regiâ illam, & iudiciariam finitionem attendebamus. Pari ratione quando S. Ambr. seu Maximus dicto serm. 60. Basil. Theodoret. & alij Patres in Psalm. 109. negant filium dici, sedere ad Patris dexteram, vt Patri præferatur, loquuntur de prælatione à parte rei, non de metaphoricâ, & hominibus tantum apparere, qualem descripsimus: Hæc occasione verborum Pauli de Christi regno, & potestate in Patris dexterâ, ad quam ipse sedere dicitur, meditabamur cum Maldonato, vt verò ipse de hac expositione, sic ait: *Proponere tantum volui, & in medio relinquere ab alijs me doctioribus iudicandam*: Ita & ego de totâ hac re, atque explicatione huius loci Pauli idem dictum esse volo. Vos docti iudicium ferte: quæ vestra sententia erit, mea erit: nec enim quem sequamini, nec quem fugiatis, esse cupio.

Maxims.
Basil.
Theodor.

In gloriam Patris.

NON infrequens de externæ gloriæ accessione Deo Patri per Christum facta, in scripturis mentio est: sed quænam hæc sit? quove sensu Iesus in Patris gloriam Dominus dicatur: haud facile ex Patribus, & interpretibus liquet. Dixerit in primis non nemo, sub eodem sensu Paulum fuisse locutum, quo ipsemet Assertor apud Ioann. cap. 17. 1. dixerat: *Pater venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te*. Siue vt Græca, & Syriaca habent: *Glorifica Filium tuum, vt Filius tuus glorificet te*: Quæ verba de relatione Patris, quæ non nisi per Christum mundo innotuit, sic explicuit Augustin. tract. 105. in Ioann. *Merito queritur: quo modo Patrem clarificauerit filius, cum sempiterna claritas Patris, nec diminuta fuerit formâ humanâ, nec augeri potuerit in suâ perfectione diuinâ? Sed in se ipsâ claritas Patris, nec minui, nec augeri potuit; apud homines autem proculdubio minor erat, quando in Iudæâ tantum modo Deus notus erat, nondum à solis ortu, & que ad occasum laudabant pueri nomen Domini. Hoc autem, quia per Euangelium Christi factum est, vt per filium Pater innotesceret gentibus, profectò Patrem clarificauit & filius. Hoc quippe aperit ordo ipse verborum, clarifica (inquit) Filium tuum, vt filius tuus clarificet te: tamquàm diceret. Resuscita me, vt innotescas toti orbi per me*. Hæc August. Quæ Origenes hom. 4. De visione Dei, & Seraphim iam antea dixerat.

Ioa. 17. 1.

Lect. Græ.
& Syriac.

August.

Quam ad rem illud etiam videtur facere LXVI.

quod

10a. 17.6
Chrysost.
Cyr. Ale.
Theoph.
Leonius.
Repert.
Euthym.
Tertull.
Hilar.

quod post modum versu 6. sic subiicit Dominus : Manifestaui nomen tuum hominibus: Quod Chrysostom. Cyrillo, Theophylacto, Leontio, Ruperto, Euthymio interpretibus, & Tertulliano, & Hilario i p̄s praeuentibus perinde est, ac si dixerit. Notum feci hominibus, quod ipsos ad mea vsque tempora latuerat, Patrem, nimirum, te esse; consubstantiallemque tibi Filium gignere: ita Tertull. lib. de orat. cap. 2. Nomen Dei Patris nemini proditum fuerat, etiam qui de ipso interrogauerat Moyses aliud quidem nomen audierat. Nobis reuelatum est in Filio. Iam enim Filius nomen, Patris nomen est, & apertius, nomen tuum manifestaui hominibus. Hæc Tertullian. Similiter Hilarius lib. 3. de Trinitat. Operibus Filij clarificatus est Pater, dum Deus esse intelligitur; dum Dei unigeniti Pater manifestatur. Omnium verò luculentius Cyrill. lib. 1. in Ioann. cap. 18. his verbis: Manifestaui Patris nomen Filius, nō solum quia certiores nos fecit de perfectionibus Dei, quæ vel apud priscos predicabantur, verum etiam, quia verè Patrem esse Deum, nec falso ita nomine appellari nobis asseruit. Genuit enim non in tempore creatorem saeculorum Filium consubstantialem sibi, ac coæternum. Nomen autem Patris magis ei conuenit, quam nomen Dei; hoc enim dignitatis, illud substantialis significatum est proprietatis, Deum enim si dixeris, verū omnium Dominum ostendisti; Patrem verò si appellaueris proprietatem tetigisti. Manifestaui igitur Christus, quia Pater Filium genuit. Hæc & multo plura Cyrill. lectori omnino videnda. Quò quidem non abs re peculiarem Tertullian. lectionem possis reuocare: dum pro illis vulgati verbis, Spiritus oris nostri, Christus Dominus: Threnor. 4. 20. ipse lib. 3. aduersus Marcion. cap. 6. & lib. 5. cap. 11. & aduersus Praxeam cap. 14. reponit: Spiritus persona eius, Christus Dominus. Quæ sic capio, ut Christus quoad externam manifestationem, & confessionem, ac honorem Patri ab hominibus exhibitum Spiritus, siue vita fuerit personæ, siue nomini, & proprietati eius, quæ dum homines omnino latebat, perinde atque extincta in eorum mentibus, & cognitione esse videbatur.

LXVIII

Chrysost.
Oecum.

Sedenim, iuxta Græcam Lectionem quæ illi reddidimus in superioribus expositionem opportunis in primis cum Chrysostomo, & Oecumenio Christum ex omnium gentiū cōfessione Dominum, & rerum omnium potestatem, ad peculiarem Patris gloriā ab Apostolo dici, cōtenderis; quod Filij gloriā, Patris, & claritatē esse, necesse sit: Sic nāque Oecum. omnis lingua confiteatur; Quid confitebitur? Quod Dominus sit Iesus Christus ad gloriā Dei Patris: est enim Patris gloriā talem habere

re filium omnium Dominum, & conditorem, ac Deum, & cui se flectat omne genu, & omnis lingua confiteatur. Ita ille. Similiter Chrysostomus: Illud vero gloria est Patris, vides ubique glorificari Patrem, dum filius glorificatur; ita & Pater debonestatur, quando debonestatur Filius; si enim apud nos, hoc est, ubi multum discriminis inter Patres, & Filios est, multo magis apud Deum, ubi nihil est inter Patrem, & Filium, differētia, in Patrem pertingit, filij seu honor, seu ignominia, istud Patris est gloria. Sub quo sensu capiens Hilarius Assertoris nostri ad Patrem verba Ioann. 17. 1. Pater venit horas, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te; sic inquit. Itaque cum omnia Filius accepit, clarificatus à Patre est: & contra clarificatur Pater, cum sunt unius per Filium. Et claritate accepta, sic redditur, ut quod claritatis in Filio est, id totum claritas Patris sit, quia à Patre accepit omnia, quia honor famulantis in honore mitentis est, ut honor gignentis in honore nascentis est: & post modum, dum premit sequentia Christi indidem verba: Ego te clarificaui super terrā (Ioann. 17. 4.) opus consummari, quod dedisti mihi, ut faciam, hæc in eandem sententiam subiicit: Laus Patris omnis à Filio est, quia in quibus laudabitur Filius laus erit Patris. Consummat enim omnia, quæ Pater voluit. Dei Filius homo nascitur, sed Dei, in partu Virginis, virtus est. Dei Filius, homo cernitur, sed Deus in operibus hominis existit. Dei Filius crucifigitur, sed in cruce hominis mortem Deus vincit. Christus Dei Filius moritur, sed omnis caro vivificatur in Christo. Dei Filius in inferis est, sed homo refertur ad cælum. In quantum hæc laudabuntur in Christo, tanto plus laudis ex quo Christus Deus est, consequetur. Hæc Hilarius.

Hilar.
10a. 17.1

10a. 17.4

LXIX.

Nec ab hoc longius iueris; si Christum Dominum, ac summum rerum imperium habentem, ad Patris gloriā esse dixeris, quod ipse eum, quamvis Filius sibi charissimus esset ad huius dignitatis culmen, atque fastigium, nō aliter, quam per labores, & merita euexerit. Decebat enim eum propter quem omnia, qui multos filios in gloriā adduxerat, auctorem salutis eorum per Passionem consummare, siue, consummari, sensu à nobis superius dato. Id quod in egregiam Patris laudem, atque gloriā plane cedit; etenim tunc potissimum rectitudinis, atque sapientiæ suæ specimen Princeps edit; cum ad honorum gradus non nisi ex meritis, & dignitate homines attollit, vnde Regius Vates Psalm. 44. 18. cum de Apostolis in Principes Ecclesiæ à Deo assumptis, dixisset. Constitues eos Principes super omnē terrā, subdidit, propterea populi confitebuntur tibi, hoc est: propterea summis, & laudibus afficeris, quod tales ad Ecclesiæ gubernationem Principes

Ps. 44. 18

Chrysost.

elegeris, id inibi, sic expendente Chryllo-
mo. Propterea, propter quam? Quod tot, &
tanta recte gesseris, quod tales Principes consitue-
ris, quod vitium exegeris, quod virtutem planta-
veris, universus orbis terræ tibi laudem offeret.

Corn. Tac.

A quo sanè non ita Taciti lib. 13. Anna,
de Neronerecenter Imperatore facta: *Datu-
rum planè documentum honestis, an secus amici's
utretur, si ducem amata invidia egregiū, quam
si pecuniosum, & gratia subnixum per ambitum
deligeret.* Recidit quippe in electoris caput
quævis tam digni, quam indigni alicuius ad
dignitatem promotio, ut in militibus arun-
dine caput Christi percutientibus Marci 15.

Marc. 15

19.

19. sic acutè per allegoriam consideravit
Drogo de Sacramento Dominicæ Passionis.
*Acceperunt arundinem, & percutiebant caput
eius, à talibus enim rectoribus milites eorum po-
testatem accipiunt nocendi, & deuorandi paupe-
res, quod totum tamen redundabit in caput eius,
cuius auctoritate se iuuentur.* Ergo optimo me-
rito in gloriam Patris Christi imperium, at-
que dominatio cedit, dum eximiam ipsius sa-
pientiam, & iustitiam patefacit: ita quidem
sub Dei Patris personâ visus est dixisse Re-
gius Vates Psalm. 88. 36. *Thronus eius sicut
Sol in conspectu meo, vbi ex Hebræo proprie
legeris: Sicut Sol mihi, ut sensus sit Christi thro-
num, & regnum, via, scilicet, ac modus quo
ad illud peruenit, non aliter, ac Sol, qui dum
luce, & colore res perfundit, eas quasi de facie
notas reddit: diuinam prouidentiam, atque ius-
titiam hominibus manifestam reddere.*

Ps. 88. 36

LXX.

Sap. 7. 26

Quam sanè cogitationem libens confirmo
ijs Sapientiæ verbis cap. 7. 26. quæ toties in
superioribus inculcauimus: *Emanatio quadam
est claritatis omnipotentis Dei sincera, quæ Au-
gustinus, & Origenes locis indidem indica-
tis de Christo, quatenus Dei sapiëntia est, quâ
ipse sapientissime, hoc est, non vi, aut coactè;
sed suauiter, & temperate omnia Patri subij-
cit, cum tranquillitate, iudicans, & cum mag-
na reuerentia, disponens, nos cum allusione ad
hunc Pauli locum, In nomine Iesu omne genu-
flectatur, sic capiunt: Non potest antiquior esse
in Deo appellatio omnipotentis, quam Patris; per
Filium enim omnipotens est Pater, sed quoniam
gloriam dixit esse omnipotentis, cuius gloriæ ema-
natio est sapientia hoc intelligi datur, quod etiam
in omnipotentia gloria societatem habet sapien-
tia, per quam Deus omnipotens dicitur, per sapien-
tiam, quæ est Filius tenet Deus omnium potentia-
tum: Et post non nulla: *Horum autem potentia-
tum geris per verbum suum, quia in nomine Ie-
su omne genuflectitur.* Ergo Iesus est omnipotens,
quippe cui subiecta sunt omnia, & per quem sub-
iecta Patri sunt omnia: per sapientiam namque,
id est, verbo, & ratione, non vi, & necessitate sub-*

Sapient. 12,

18.

August.

Origen.

giecta sunt: & ideo in eo ipso, quod obtinet omnia
gloria sua est. Et hæc est omnipotentia purissima,
climpidissima gloria; cum ratione, ac sapientia
non vi, ac necessitate subiecta sunt. Optimè qui-
dem, quid enim illustrius? quid magnificen-
tius? aut gloriosius? Quam ratione, consilio,
suauitate, & charitate non catenis, non vincu-
lis, non multo ferro omnia sibi subdita, atque
subiecta habere, scitè enim Plutarch. in Pho-
cione, cum dixisset: *Urgitur prædicant Solem
mathematici non eodem, ac cælum motu volui, ne
que profus aduerso tamen, & opposito, sed obli-
quam, atque leniter inflexam cursus formam te-
nendo lentum, flexibilem, & sequacem efficere
anfractum, quo vniuersas constat, atque optimā
accipit temperaturam: in republic, item nimium
directus, & per omnia populi voluntati reluctas,
in gratus est tenor, & rigidus: ut contra lubricus,
& procliuus, qui peccantes sequitur cum eo vi-
deat inclinare populum: subijcit: Illa vero quæ
partim cõcedit, indulgetque, indeque exigit quod
fructiferum est administratio, & moderatio ho-
minum in multis modeste, atque vtiliter, nisi ubi
quæ imperiose, & violenter agantur, obtemperan-
tium, salutaris quidem est verum ardua eam,
quæ egrè cum lenitate temperatur retinens graui-
tatem. Quæ cum hac sit temperata fuerit, ea demum
modulorum sit omnium, & concentuum maxime
concinna, & delectabilis temperatura, quæ mun-
dum quoque perhibent Deum regere, non violentia,
sed lepore, & ratione inducendo leniens ne-
cessitatem. Hæc ille. Ergo Iesus, est Dominus in
gloriam Patris; quia omnia in sapientia, & bo-
nitate ipsi subijcit: Sic ad Hebr. 1. 3. de Chri-
sto dixit Paulus: *portans omnia verbo virtutis
sue: vbi præterquam quod gubernationis ra-
tionem ad moderationem, siue modestiam,
quâ velut currus portat, quos regit; (quod
nos ad cap. 1. vers. 23. & 24. adnotat. 2. n. 9.
in eum Pauli locum adnotauimus) obserua-
lectionem Syriacam, quæ dum habet: comple-
tatur omnia virtute (alii reponunt, vi) verbi
sui, non obscure innuit non vi, sed suauitate, &
blando cõplexu omnia Christum moderari.
Vade ergo tu quisquis Princeps, aut Præla-
tus es, & fac similiter.**

Plutarch.

Ad Hebr.

1. 3.

Leet. Syr.

LXXI.

Verum enim verò illa mihi simplicior ex-
plicandi ratio visa est, quæ ex totius Pauli clau-
sulæ series sumitur: ut inde Christi exinanitio,
& exaltatio in summi Patris gloriâ cesserit,
quod ut eius nomen per Christi crucē, & reg-
num gētibus innotuit, ita ipsiusmet bonitas,
atque benignitas ex Christo, qui eius chara-
cter, & imago est, orbi peculiariter illuxerit.
Quam equidem rationem videor mihi colli-
gere, ex Athanasio, orat. 2. contra Arianos, de
Patris gloriâ, quam explicamus, hæc dicente:
Ita quoque ille idem cum homofactus, & Iesus ap-

Athanas.

pellatus nihilominus haberet omnē creaturā pedi-
bus suis subiectā, sibi que in suo nomine genua fle-
tenti, pariterq; cōfiteenti, verbū carnē factū, mor-
teq; in carne sustinuisse, non ad ignominia Deita-
tis, sed ad gloria Dei Patris; gloria autem Patris
est hominem iam cōditū, & amissum, recuperari,
emortuūq; vivificari templūq; Dei effici. Hæc
Athan. Ad cuius gustū præfato loco Hilar.
premēs dicta Christi verba, ut Filius tuus clari-
ficet te: cū circa illa prius dixisset: Quomodo er-
go clarificabitur, quod suo non eget, neq; à se defi-
cit, neque quidquā sit quod in se recipiat, neq; ami-
serit, ut resumatur? Heremus. moramur: ita sub-
dit: Sed intelligentia nostra infirmitatē Euāgelis-
ta non deserit, qui quā clarificationē Patris Fi-
lius non redditurus ostēdit dicens: sicut dedisti
ei potestātē omnis carnis, ut omne, quod de-
disti illi, det ei vitā æternā. Clarificatur ergo
per Filiū Pater, in eo quod sit à nobis per Filiū in-
telligendus. Claritas autē hæc erat, quod ab eo Fi-
lius potestātē omnis carnis acceperat. Caro enim
factus ipse vitæ æternitatem erat caducis, & cor-
poris, & mortalibus redditurus: ac si dixerit,
peculiarē hanc Patris gloriā esse, quod immē-
sa ipsius bonitas: natura que ad benefaciendū,
& vitā homini æternā reddēdā summe prona,
atq; proclivis per Christū nobis innotuerit.
Quare sic pergit Hilar. Ergo nō claritas Deo ad-
datur: neq; animo decesserat, ut adderetur, sed per
filiū clarificatur apud nos imperitos, refugas, for-
didos, sine spe mortuos, sine lege tenebrosos, & cla-
rificatur per id, quod ab eo Filius potestātē omnis
carnis acceperit, & vitam ei æterna daturus: Et
post nōnulla. His igitur modis Pater Filiū cla-
rificat super terrā. Rursūq; Filius ignorationi
gētiū, & stultitiæ sæculi per virtutū suarū opera
tū, ex quo est, ipse clarificat. Hæc Hilarius, &
alia in hanc rē. Ad quem etiā modum similia
Christi verba. In hoc clarificatus est Pater
meus, apud Ioa. 15. 8. sic accepit S. Cyr. Alex.
lib. 1. o. in Ioan. c. 19. ut Pater à Christo ideo
clarificatus dicatur, quod ex eius passione in-
effabilis illius bonitas mundo innotuerit, sic
nāque Cyrill. Clarificatū Patrem suū esse dicit,
quoniam ineffabilis eius bonitas, atq; misericordia
nota omnibus coronā quasi gloriæ illi attulit, sic
enim Deus dilexit mūdū, ut Filiū suū unigenitū
daret, sed & hanc cogitationē lib. 11. in Ioa.
c. 18. plus plus ad hunc modū expressit: Glori-
ficatur enim Pater in Filio, ut in imagine suæ for-
mæ, atq; figuræ, in quibus primitiabrū pulchritu-
do semper elucet. Nā cū unigenitus, sapientia, &
vita substantia liter, creatorq; omnium, ac interitu,
& morte superior, sanctus immaculatus, bonus
deniq; esse nō dubitetur, eodē se modo naturaliter
habere, qui eū genuit creditur, ita in gloriā ima-
ginis suæ Pater effulset: Nam est apud præfatos ta-
li esse diceretur, non sic tamen illis, ut nobis res

apertissime patuit. Ita Cyrillus.

Sed & sic capias quod de Deo Patre ad
Hebr. 1. 2. dixit Paulus, nonisime diebus istis
locutus est nobis in filio, si tamē memineris tū
Christū verbū sermonēque Patris esse, tum
ex verbo, ac sermone unūq; que velut arbo-
rē ex fructu cognosci, sic adolescenti pertina-
citer tacētū dixisse fertur Socrates: loquere ado-
lescens ut te videam, voluit dicere, fac verba, ut
aliquid tui specimē præbeas, sic Mat. 12. 33.
dū paræmialticē dixit Dominus, ex fructu ar-
bor cognoscitur, subdidit, quomodo potestis bona
loqui cū sitis mali? Inquit ergo Paulus locutum
nobis Patrem in Filio, egregias suas virtutes
nobis patefaciens, leque velut de facie in suā
imagine, & caractere agnoscendū exhibēs:
cui cogitationi sic ad stipulatur Cyr. lib. 3. the-
sauri, c. 2. Arbor ex fructu suo cognoscitur, fru-
ctus autē Patris verbū suū, hoc est, filius suus.
Sed multò plenius Tertull. lib. 2. contr. Marc.
c. 4. dū eū hæreticū, qui Christū Dei nō boni
Filiū flagitiosē faciebat, hanc ratione sic pul-
chre cōfutat. Adhibet operi bono optimū etiā mi-
nistriū sermonē suū, eructavit, inquit, cor meū
sermonē optimū; Agnoscat hic primū fructū op-
timū, utiq; optima arboris, Marcion. Imperitissi-
mus rusticus quidē in malam bonā inseruit, sed
non valebit blasphemare surculus; arefcet cū suo
artifice, & ita se bona arboris natura testabitur.

Similis mihi Pauli locus est in præfatione
epistolæ ad Rom. cū de Patre æterno, ait vers.
2. De filio suo, qui factus est ei ex semine David se-
cūdū carnē. Vbi benē in primis ex Augusti-
no notarūt Magister, & S. Thm. opportunē
ibi dictū à Paulo, Christū factū, nō natū, (li-
cet, & natū fuisse dici possit, & debeat) quod
cū nasci ad naturā; fieri verō ad artē referri so-
leat; est enim ars recta ratio eorū quæ fiūt, vn-
de ut arbor nasci, nō fieri, ita domus fieri, non
nasci dicitur) eo dicēdi modo indicavit Apo-
stolus in tēporali Christi generatione, quā-
vis multa iuxta naturæ ordinē perfectā fue-
rint, cōceptio, nimirū, ex scēmina, ortusque
post novē menses, & alia; plura tamē supra na-
turæ leges, diuino Spiritus sancti opificio ab-
soluta fuisse. Adde ad perfectissimē artis ratio-
nē Christū factū, quō ut in speculo paterna
imago, & claritas reluceret, quare subinde ob-
serua, te, ei, quod ut male à nostra lectiōne
tollitur à Caiet. & pius reprehēditur ab Eras-
mo, quasi sensui efficiat, ita benē à nostris re-
tinetur, optimeque à Toletō exponitur, ut
idem sit, ac in honorem Patris; sanē ut Chri-
stus, & nobis natus, ut nos redimeret, Patri
verō factus dicatur in ipsius honorem, & glo-
riam, ut quasi arborex fructu suo cognoscere-
tur, coleretur, atque amaretur: quo quidē re-
ferre possis illud Regis Vatis Ps. 18. 5. dicētis.

LXXII.
Hob. 1. 12

Matt. 12.
33.

Cyr. Ale.
Tertull.

LXXIII
Ad Rom.
1. 2.
August.
Mag. Sct.
S. Thom.

Caiet.
Erasmo.
Tolet.

Hilar.

Ioa. 15. 8.
Cyr. Alex.

Psal. 18.5. *In sole posuit tabernaculum suum*, quippe, & de Patre sermo ibi esse creditur, & Solem omnes ferme Patres de Christo accipiunt: sed deinde obserua, tabernaculum Hebraicè, *Iachal*, propriè esse (vbi ad eam vocem tradit **Mercer.**) vbi Rex, aut prepotens aliquis Dominus præualet, potenter regnat, & dominatur; vnde illo nomine vetus illud tabernaculum, necnon & Salomonis templum dictum est, quod ibi tanquam in aula peculiare Deus maiestatis suæ præsentiam exhiberet, ac declararet. Quare dixisse videtur Propheta sum mum Patrem egregia, ac plena sapientiæ, bonitatis, reliquarumque diuinarum virtutum signa, quibus in homines præualet, potenterque in eorum animis regnaret, in Christo, hoc est, in eius Passione, & morte dedisse. Quam mente **Ambros.** Ambrosius lib. 3. de Sacram. cap. 1. dum de Christo à mortuis resurgente iuxta Pauli explicationem Actuum 13. 33. capit ea Dauidis verba Psalm. 2. 7. *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Sic inquit: *Pulchrè autem Pater dicit ad Filium: Ego hodie genui te; hoc est, quando redemisti populum, quando ad celi regnum vocasti; quando implesti voluntatem meam, probasti meum te esse Filium: ac si diceret: Redemptione tua, & ope, quam labenti mundo tulisti, naturam meam ad salutem, & vitam hominum inhiantem, quasi viua definitione patefecisti.*

LXXIII
Sap. 7. 26 Hinc pulchrè Salomon præfato sapientiæ loco de Christo aiebat: *Vapor est enim virtutis Dei*: quippe vt ipsemet Dominus, qui Patris sapientia est, de se ipso apud Ecclesiasti cum 24. 21. dixit: *Vapor autem habitationem meam*: hoc est, verbis, operibus, miraculis, rebus præclare gestis, & quod plus est, multis toleratis laboribus veluti odoris optimi vapore populum, quem in meam delegeram habitationem, suffui, vel suffumigau; diuinitatis odorem, atque notitiam vnde quaque spargens: vnde eadem hæc imago esse videtur, ac illa Paul. 2. ad Corinth. 2. 15. *Christi bonus odor sumus* vt quemadmodum Apostolus bonam fragrantiam nominis Christi se appellat; ita Christus optimo merito dicat, optimum Dei Patris odorem benignissimam ipsius naturam, & meritissimum ingenium spirantem, esse: Quare dum non ait: *Vapor Dei*; sed *vapor virtutis* (hoc est potentia) Dei: sic capiendus videtur Sapiens, ac si dicat Christum vaporem vehementem, atque acerrimum extitisse: ex quo facillè fuerit Angelis, & hominibus Deum odorari; atque eius sapientiam, bonitatem, ceteraque diuina attributa veluti olfactu deprehendere: cum hæc omnia amplius, augustius, & apertius ex vno isto diuino vapore doctrinæ, ac sanctitatis Christi, quam ex cæteris om-

nibus Dei operibus, hominibus, & Angelis patuerint; vt sapienter docet S. Thom. 3. p. S. Thom. q. 1. art. 1. Vide superius dicta ad sequentia Sapientiæ verba: *Candor est lucis æternæ.*

LXX V.
Ioan. 1. 14. In quem sensum locutus etiam Ioannes videtur, cap. 1. 14. dum ait: *Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à Patre*; sed nonnulla in his verbis obseruare placet, & illud in primis, quod vt ab Euangelista diceretur; Dei filium hominem factum fuisse, maluisset illud per figuram Synecdochem, in qua pars pro toto ponitur, dicere factum fuisse carnem. Vbi negotium facessit, cur nobiliori hominis parte; anima, videlicet, silentio prefa, carnis potius Ioannes meminerit? illa verò mihi alias non repudiati succurrit ratio, quæ tam ex sequentium verborum sensu, quam ex præfato Pauli loco sumitur, nimirum; factum fuisse Christum Deo Patri secundum carnem, vt in ipso tanquam in speculo visibili, qui inuisibilis, & inaspectabilis erat, conspiceretur. Sanè quemadmodum, vt in crystallo quod eius, qui se intueri vult, facies conspici queat, argentum viuum è regione subijcere, vt crystallo claritate tantisper repressa, ipse vultus, siue vultus imago reflectat, opus est: ita etiam caro visibilis, non inuisibilis anima Paternæ claritati subijci debuit, vt inuisibilis Dei visibilis imago Christus esset; vnde **Ambros.** lib. 4. in Luc. ad illa verba cap. 4. 24. *Nemo Propheta acceptus est in patria sua*, sic pulchrè in hanc rem. *Dominice carnis actus diuinitatis exemplum est, & inuisibilia nobis eius per ea, quæ sunt visibilia demonstrantur.* Quare post citata verba, subdens Ioannes: *vidimus gloriam eius*, hoc est, ex interpretatione Chrysostomi, Cyrilli, Theophylacti, ibi, necnon Basilij hom. de Fide, præclara facinora, & miracula, virtutesque diuinas, quibus Christus, vt efficacissimis argumentis diuinitatem suam confirmauit, statim adiecit *gloriam quasi unigeniti à Patre*, Filij gloriæ ad Patrem referens, siue ex Filij gloria gloriæ Patris necessaria argumentatione adstruens. Dixit enim sapienter, & eleganter S. Zeno Veron. serm. de Ps. 129. *Qui videt filium, videt & Patrem, quia Pater in Filio, & Filius in Patre est, ex similitudine gloria alter in altero gloriosus, Filius, quia dignus consortio Patris, gloriosus Pater digni consortio filij.* Vnde Chrysostomus post verba, quæ superius recitau, sic inquit. *Quando dicimus filium esse perfectum, & nullius cogenit, neque Patre minorem; istud ad gloriam Patris facit, quod tale genuit, & quod ad bonitatem attinet, & sapientiam quod eum sapientem vt Patrem esse dico, nihilque in eo Patre minorem, & hoc multa sapientie Patris indicium est, cum dico bonus est, vt Pater,*

Cyr. Alex.

maximum istud Paterna bonitatis signum est, quod talem genuit, qui nihil ipso sit inferior, nihil minor: hæc, & alia ibi Chrysost. necaliter S. Cyrill. Alex. lib. 11. in Ioa. c. 14. illa Christi verba Ioa. 17. 1. Pater clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te: sic explicans. Nā sicut inhonorari Pater videtur, nisi talem genuisse filium credatur, qualis ipse est: sic gloria ei est, similem sibi omnino filium produxisse; glorificatur igitur Pater in gloria Filij, quia ut modo dicebamus, dū intelligitur à quo Patre natus est, tam Patri, quam filio gloria redditur. Gloria igitur à Patre, qui talem genuit, ad Filium, & à Filio, qui Patri similis est, ad Patrem omnino redundat. Sic Cyrill. Hinc in libro peculiarium locutionū Pauli, inter rationes quas

LXXVI

Ad breue lumen

Candela, cuius dispensatio, & tempero filium. imbecillæ, inquam, meæ mentis conficere sum enixus, ob quas Dei Filius humanam carnem voluerit assumere hanc potius persequor: quod ante Filij Dei aduentum pulcherrima Dei homini indita imago, ac proinde eius gloria, & claritudo, propter Adæ peccatum, obscurata in illo, atque foedata fuerit: dum homines ex imagine originem pensitantes, absurda de diuinitate cogitare, flagitiaque illi flagitiosissima imponere, audebant; deprauatissimos quosque, quasi diuinitati proximiores in Deos sibi adsumentes: sanè quasi sibimet, (volo barbarus esse) certo quodammodo Deus ipse consulens, primariam sui imaginem visibilem reddere, studuerit, ut illā admoniti beneiam de ipso existimare, & magnificè sentire homines inciperent. Egi multis eā dere ibi; modò tamen non omit- tam pulchram Athanasij Synaitæ contemplationem, lib. 4. Contemp. Anagogic. in Hexamer. eam difficultatem, quæ in ipso Genesis limine cum luce ipsa orta est: Quenam, scilicet, illa lux fuerit? Quæ triduo ante Solis creationem facta asseritur, sic scitè per allegoriam dissoluens: Lux quidem trium dierum præcedentium, expansa, ac dispersa per totam vniuersitatem ostendit lumen increata Trinitatis quocumque peruenire, & nullum relinquere locum eā vacuum; quando autem quartā die fabricatur orbis Solis, & lux illa, quæ est ubique præsens, in eo ponitur; hoc significat, quod diuina illa lux in orbe quodam primū quidem ponitur obscura ob peccatum Adæ, postea autem lucida propter unionem in Deo per hypostasim in abiecto, scilicet, & contempto homine. Hæc Anastasius. Nos per literæ campum tam diu expatiatos morales adnotationes iam excipiant.

Synait.

ADNOTATIO I.

Opportuno, ac maturo tempore, & corporis gloriam, & nominis sui claritatem Christum accepisse.

T plurā à nobis de exaltatione, & gloria, non per rapinam, sed multo labore, atque sudore à Christo obtēta, superius dicta sint, illud

hic nullo modo prætereundum, immensum hoc gloriæ, honorisque pondus opportuna maturitate Christo obtigisse, non secus, ac arbori, cui non statim maturi fructus insunt, sed qui per longas temporis moras simul, ac iniurias tandem maturefcent, uti eleganter his verbis depingit Tertullianus, lib. de veland. virginib. Adspice ipsam creaturam paulatim ad fructum promoveri, granum est primo, & de grano strutex oritur, & de frutice arbuscula emittitur, deinde, & rami, & frondes inualescunt, & totum arboris nomen expanditur, inde germinis tumor, & flos de germine soluitur, & de flore fructus aperitur, is quoque rudis aliquando, & informis, paulatim statem suam dirigens eruditur in mansuetudinem saporis. Quæ ut iusta similitudine Christo aptes, de quo Isaías

Tertull.

53. 2. Ascendet sicut virgultum coram eo, &c. Audi Regium Vatem, de ipso iuxta Origenis, Chrysostomi, Ambrosij, & aliorum Patrum interpretationem, Psalm. 1. 3. dicentem: Et erit tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit, (sive ut habetur apud Caldeum, sicut arbor, cuius fructus maturefcent) in tempore suo. Quibus in verbis ex arboris imagine illud innuit Propheta Christum toto vitæ suæ decursu Nazareum, hoc est, floridū, solummodo fuisse: nam ut pulchrè Tertullianus lib. de Patient. c. 3. non sine allusione ad hanc arboris similitudinem dicebat. Nasci se Deus in utero patitur matris, & expectat: natus adolescere sustinet, & adultus non gestit agnoscere, id quod iure non nemo appellauerit, diuinidadē en flor: Ad quem modum Gregor. lib. 10. Moral. cap. 30. ea Iob verba 12. 4. Lampas contempta apud cogitationes diuitum parata ad tempus statutum: Christo sic aptat: Huius lampadis flammam Herodes explorare voluit, cum eius nosse doctrinam, & vi-

Isai. 53. 2.

Psal. 1. 3.

Caldeus.

Chrysost.

Origen.

Ambr.

Tertull.

Gre. Mag.

Iob 12. 4.

dere miracula concipiunt. Sed lampas hac ante eius oculos nullo radio lucis emicuit: inquisitus quippe Redemptor tacuit, expectatus miracula exhibere contempsit. Unde & protinus lampas ista contempta est: Spreuit enim illum Herodes cum exercitu suo. Ita ille. Sed & plantatum etiam fecus decursus aquarum, id est, multiplicis tentationis decursus, ut interpretatur Ambrosius, ita ut illimet flores fructuum prænuntij in passione suâ absconditi ab hominum oculis fuerint, sic enim præfato loco Isai. 53. 2. *Isaias: Et velut radix de terra sitienti, non est ei species, neque decor, & vidimus eum, & non erat aspectus, & quasi absconditus vultus eius, unde nec reputamus eum, at hyeme passionis, & dierum carnis in (ad Hebr. 5. 7) transfactâ, opportunum sue exaltationis, & nominis claritatis fructum protulisse. Perstrinxit hæc omnia Ambros. lib. 7. in Luc. ubi Christum cum grano synapis componens, sic ait: Seminari maluit velut granum, quod acceptum homo misit in hortum suum, in horto enim Christus & captus, & sepultus est, in horto crevit, ubi etiam resurrexit, & factus est arbor sicut scriptum est, sicut arbor mali inter ligna sylvarum, ita frater meus in medio filiorum. Nec minus opportunè Anselm. in id Pauli ad Roman. 6. 5. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, in hæc verba. Arbor, qua plantatur, moritur antequam crescat, & de mortua vivificatur; & vivificata fructificat, sic & Christus, qui lignum vite est iuxta Salomonem Proverb. 11. annus de presenti seculo mortuus est, & per resurrectionem glorificatus crevit in totâ mundi latitudinem, in quo & multum fructum affert.*

II. Accinunt Christi verba apud Ioann. 12. 24. prout à nobis superius sunt expensa, vers. 7. adnotat. 1. num. 1. sed his modo adiunge hæc Ezech. 17. 23. *In monte sublimis Israel plantabo illud, & erumpet in germen, & faciet fructum, & erit in Cedrum magnam, & habitabunt sub eâ omnes volucres, & universum volatile sub umbra frondium eius nidificabit. Vbi Christi gloriam per totum terrarum orbem largè, lateque colludentem ex Hieronymi expositione optimè adumbratam vides; ita enim ipse ibi: Quidam aliter interpretantur lignum sublime humiliatum, & humile exaltatum referentes ad Passionem Domini Salvatoris. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est æqualem se esse Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens: Et post resurrectionem ipsum lignum postea sublimatum est, quod prius virens morte siccatum est, & postea reuiuiscens pristinum accepit virorem: At enim verò ut aptè hæc nostro instituto accommodentur; audi*

ænigma, atque parabolam, quam prius vers. 3. proponere præscriptum vari à Deo fuit: Et dices; hæc dicit Dominus Deus. Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis, & varietate venit ad Libanum, & tulit medullam Cedri. Summitatem frondium eius auulsit, & transportauit eam in terram Chanaan, in urbe negotiatorum posuit illam. Et tulit de semine terre, & posuit illud in terra pro semine, ut firmaret radicem super aquas multas: in superficie posuit illud. Et statim vers. 7. Et facta est altera grandis magnis alis, multisque plumis, & ecce vinea ista, quasi mittens radices suas ad eam, palmites suos ostendit ad illam, ut irrigaret illam de arcibus germinis sui: in terrâ bona super aquas multas plantata est, ut faciat frondes, & portet fructum, ut sit in vineam graudem: post quæ verba, hæc lignatissimè subdit. Dic: hæc dicit Dominus Deus, Ergo ne prosperabitur? nonne radices eius euellet, & fructus eius distringet, & siccabit omnes palmites germinis eius, & arescet? Et non in brachio grandi, neque in populo multo, ut euelleret eam radicitus: ecce plantata est: ergo ne prosperabitur? nonne cum tetigerit ventus vrens siccabitur, & in arcibus germinis sui arescet? Quæ omnia; & alia quæ statim in ænigmati expositionem subdit excidium regni Sedeciae prophetico spiritu, & optima ratione prænunciant. Quare illud solummodo expendas velim, in superficie posuit illud: id hac locutione inter Christi, & Sedeciae regnum constituens Vates discrimen, quod Sedecias, quod in superficie posuit, delicijs enutritus, florenti fortuna usus; ad regni stabilitatem, siue maturitatē nō perueniret; Christus vero, quod secus decursus aquarum, laborum, scilicet, Passionis, ac mortis plantatus fuerit, in Cedrum magnam, atque gloriosam euaserit: Quare obserua pro illis verbis. In monte sublimi Israel plantabo illud. Theodoretum Polychronitum, & alios non dissentiente Hebræa locutione legere: Plantabo super montē excelsum suspendam illum in monte sublimi Israel, quod ad crucis supplicium, sic retulit inibi Theodoret. Prædicit quod subiturus erat supplicium: suspendam illum in monte Israel: Ipsius enim permissu illius quoque passio absoluta est: sicut etiam ipse dixit ad Pilatum: Non haberes potestatem aduersus me ullam, nisi tibi datum esset de super: Ut efficiētem causam igitur permissionem appellauit: suspendam illum in monte excelso Israel. Excelsus autem Golgothas est, ubi salutaris infixæ crux est: Deinde post passionem, resurrectionem, & Euangelij propagationem, & plantabo eum, & producet germen, & faciet fructum, quem orbis terrarum vindemians, & deuaescens, æternam vitam sperat. Hęc

Ezech. 17
3.

Theodor.
Polychr.

Io. 19. 11

ille: en quo pacto gloriæ fructus ad maturitatem perducatur: & granum frumenti multum fructum afferat.

III. Quo maximè faciunt Christi verba ad im-
Matt. 26. pium Pontificem Matthæi 26. 64. *A modo*
 64. *videbitis Filium hominis sedentem à dextris vir-*
tutis Dei, & venientem in nubibus cæli: quæ ad

Hilar.

vers. 6. adnotat. §. num. 1. exposuimus: sed
 obserua eorum vim, atque acumen Hilarium
 adeo pupugisse, vt hæreticos, qui in Chri-
 sti passione, & morte tamquam ipsius ma-
 iestati dissona scandalizabantur, tamquam
 hebetes, & stultos, & rerum naturalium
 causas, effectusque ignorantes ex illis acri-
 ter infectetur; dum enim ille lib. 10. de Tri-
 nitate dixisset: *Si tibi itaque in id Christo*
contemptus, & infirmitas, & crux contu-
melia est: oportuerat te dicti huius immemo-
rem non fuisse: verum dico vobis, à modo
videbitis filium hominis sedentem ad dex-
tris virtutis, & venientem cum nubibus cæ-
li: postmodum ita concludit: Sed contume-
liosæ ei esse crux dicitur. Atqui per hanc ho-
minis filius sedere à dextris virtutis videndus
est, ex partu Virginis homo natus in maiesta-
te sua cum cæli est nubibus reuersurus. Non
tenes irreligiose rerum naturalium causas: &
dum imperatis, atque erroris spiritu plenus
sacramentum fidei non intelligis, ex ipso se-
culi sensu hæretica habitudine disproficis: Pul-
chrè: ac si dixerit; dum altiora te, & quæ
supra naturam sunt temerario nisu scruta-
ris, eamet quæ intra te, & in ipsa natu-
râ sunt, non attendis, & calles: oportebat
enim Christum pati; & ita intrare in
gloriam suam, vt post hyemis iniurias, ve-
ris lætitia, atque deliciæ; post laborem
quies; post maris procellas, suavis portus
opportunè obtingerent. Ad stipulatur his
Ambrosius, imo non nihil addit non ar-
guitis, criticisque auribus, sed pijs, & pro
hac opportunitate gloriæ Christi oppor-
tunis audiendum: nimirum ipsam beatitu-
dinis thronum, suauiore Dei filio
post labores, quam antea fuerat quodam mo-
do visum fuisse: Audi illum serm. 61. Post
inuitas Deus Pater recipit filium, & occur-
su quodam pietatis ascendente illum gremio
molliore complectitur. Pendè illud, gremio mol-
liore: Quasi suauior tunc beatitudo; dulcior
felicitas; cum labores, ac tribulationes præ-
cesserunt.

Ambros.

IV

III. Nec alio sensu interprete August. tract.
Ioan. 7. 26. 28. in Ioann. discipulis de gloria illum admo-
 22. nentibus dicebat Dominus *tempus meum non-*
August. *dum aduenit: volebat enim: Altitudinem hu-*
militerat præcedere, & ad ipsam celsitudinem per
humilitatem viam sternere: Vnde quidem hoc

formandis moribus salubre, & opportunum
 monitum infert ibi Augustin. *Audemus enim*
hoc dicere, & nos quoniam corpus Domini nostri
sumus, &c. Quando nobis insultant amatores hu-
ius sæculi, dicamus eis, tempus vestrum semper
adest paratum: tempus autem nostrum nondum
venit; nobis enim dixit Apostolus: Mortui
enim estis, & vita vestra abscondita est cum
Christo in Deo. Quando veniet tempus no-
strum? Cum Christus, inquit, apparuerit vita
vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in
gloriâ. Ita August. ijs autem verbis quæ ex
epist. ad Colossenses affert illa etiam ex ep.
ad Galat. 6. 9. Commode adiugas: bonum au-
te facientes non desiciamus, tempore enim suo me-
temus non deficientes, & verò in hoc cardine,
vt, tempus flendi & tempus videndi: tempus belli,
& tempus pacis: Ecclesiast. 3. 4. & 8. obserue-
mus, totum salutis nostræ negotium versari,
sic eleganter monet Tertulian. lib. de spect.
cap. 28. Per suauitatem saginentur eius modi
dulcibus conuiuia sui, & loca, & tempora, & in-
uitator ipsorum est; nostræ canæ, nostræ nup-
tie nondum sunt, non possumus cum illis discam-
bere, quia nec illi nobiscum; vicibus disposita
res est; nunc illi letantur, nos constitemus:
sæculum, inquit, gaudebit, vos tristes eri-
tis. Lugeamus ergo dum mendici gaudent, vt
cum lugere cæperint, gaudeamus, ne pari-
ter nunc gaudentes tunc quoque pariter lugea-
mus: optimè illud: vicibus disposita res
est: Ne putemus ambidextros nos hæc
in re esse, qui & cum sæculo ridere, ac
saginari, & cum Christo gaudere, &
regnare possimus. Hæc Bernard. in decla-
mat. ita confirmat, vt affirmare pergat,
nihil nos ipsimet carni vtilius esse factu-
ros, quam si eam laboribus, & asperita-
te fatigauerimus. Audi illum: Tempus
hoc animabus, non corporibus est assignatum
dies salutis, non vtiq; voluptatis: omnia tem-
pus habent; animabus nunc operam dare ne-
cesse est. Nam in carne qui seminat solam
ex inde metet corruptionem; & nemo inquit
carnem suam odio habuit. Verum est, sed ze-
lum habens absque scientia dum prodesse festi-
nat, inuenitur obesse; cum enim iudicium car-
nis ex anima pendeat, carni nihil potest vti-
lius, quam salus animæ prouideri, vt videlicet
in tempore sit respectus illius, & socia passionis
felicitatis quoque consortium mereatur. Hæc Ber-
nard.

Ad Colos.

3. 3.

Ad Galat.

6. 9.

Ecc. 3. 4.

& 8.

Tertull.

Io. 16. 20

Bernard.

V.

ad Philip.

2. 22.

Iren.

His opportunè aptes eam expositionem, quæ
 ex S. Irenæo ijs verbis cap. 1. n. 22. *Quod si vi-*
uere in carne hic mihi fructus operis est, ad-
hibeamus; dum hæc ipse pro illis repo-
nebat, fructus autem operis spiritus est car-
nis salus; atque ad hunc modum explicabat.

*Quis enim alius apparens fructus eius, quam maturam efficere carnem, & capacem incorruptellam, ubi præter sensum de profectu per tribulationes huic expositioni Irenæi à nobis ibi datum, eo etiam ex ipsius mente hæc Pauli verba ire videntur, vt affirmet hunc humanæ carni ex operibus spiritus signatissimum fructum obuenire, quod ea, quæ bonis operibus, & præsertim laboribus, ac tribulationibus destituta, non secus, ac acerbum immaturumque pomum cœlesti erat importuna conuiuio, per bonorum operum, ac laborum exercitationem, ad incorruptionem, & gloriâ maturarescat; opportunumque suo tempore beatitudinis fructum ferat. Sed iunge ijs consentanea ex Nazianzen. orat. 38. vbi cum dixisset. *Vt quemadmodum in veteri Adamo moriri sumus, ita & in Christo viuamus, dum nimirum cū Christo & nascimur, & cruci affigimur, & sepelimur, & resurgimus: sic subiicit: Pulchra enim in contrarium mutatio mihi subeunda est, vt quemadmodum ex secundis rebus molesta venerunt, sic etiam ex molestis lata, & secunda redeant: Addit Saluan. Mafsil. lib. 4. ad Eccles. fin. Dura hæc & austerasunt, sed quid facias? non licet rerum mutare naturas. Dura hæc putant, scio, & satis certus sum: sed quid facias? nisi duris non itur ad regnum. Vbi illud egregiè dicitur, non licet rerum mutare naturas. Quippe hic naturalis rerum ordo, ac series æterna Dei lege sancitus est, vt nisi post laborum, ac tribulationum noctem clarus, ac splendens Lucifer non oriatur.**

*defuncta vinejunt, & lib. de resurrect. carn. c. 12. Dies moritur in noctem, & vsquequaque sepelitur, funestatur mundi horror: omnis subiecta demigratur: sordens, silens, stupet cuncta: ubique instituitur est, quies rerum: ita lux amissa lugeur. Est tamen rursus cū suo cultu, cum aëte, cū Sole eadem, & integra, & tota vniuerso. & renouiscit interficiens mortem suam, noctem: rescindens sepulchram suam, tenebras, hares sibi meti existens, donec nox renouiscat cum suo & illa suggestu. Ecce igitur Dei pactum immutabili legelancitum, quod homines velint, nolint, subire teneantur; nec irritum vllō modo fieri possit, nimirum, vt nocti dies; hyemi ver: tribulationi, videlicet, gaudium, acerbitate pœnitentiæ, ac laborum suauissimus æternæ vitæ fructus, sicut è contra veri deliciarum, ac voluptatum; laborum æternorum hyems succedat, quod vicibus disposita res sit, vt numer. 4. adductus dicebat idem Tertullianus. Cui quidem cogitationi aptissimum Socrates apud Platonem in Phædone, confecit discursum; etenim cum primum cōpedes, quibus in carcere vinctus tenebatur ipsi ablata fuere, crus ad se contrahens, manuque perfricans, hæc locutus dicitur. *Quam mira videtur, ò viri, bæres esse, quam nominant homines voluptatem, quamque miro naturaliter se habet modo ad dolorem ipsum: qui eius contrarius esse videtur, quippe cū simul homines adesse nolint, utramen si quis prosequitur, capiteque alterum, semper fere alterum quoque accipere cogitur, quasi ex eodem vertice fini ambo connexa. Subiicit statim appositè ad præfatam noctis dieique inseparabilem connexionem. Arbitror quidem Esopum si hæc animaduertisset, fabulam fuisse facturum. videlicet, Deum ipsum cum ipsa inter se pugnantiâ veller cōciliare, neque id facere posset, in vnum eorum apices coniunxisse, proptereaque cuiuscumque adest alterum, eidem mox alterum quoque affuturum, quod quidem mihi accidit in præsentia; siquidem modo crus propter vincula afficiebatur dolore, sed huic succedere voluptas iam videtur. Hæc ibi Socrates optimè adstruens naturaliter se habere voluptatem ad dolorem, & dolorem ad voluptatem; ac si diceret naturaliter diei noctem; nocti diem succedere.**

En gloriæ fructus sua tempestate carptos, dū prius tribulationibus, ac laboribus maturuerunt. Ecce vera beatitudinis gaudia, vt suo tempore seminata, ita suo tempore demessa, ad Galat. 6. 9. Ride nunc, imò potius dole, tã cœcã, & corruptam fallâ spe mentem hominum esse, vt adhuc cruda huius vitæ hyeme maturos gaudij, ac voluptatis, & non potius amaros, & acerbos fructus sibi promittant. Hæc prima quidem, hæc frequens etiam

Nazian.

Saluan.

VI.

Ierem. 33
20.

Pagninus

Theor.

Tertull.

Plato.

VII.

Ad Galat. 6. 9.

Gen. 3. 6.

Nyssenus.

Seneca.

Nazian.

VIII.

dæmonis fraus, & fascinatio est, hic etiam ma-
ligni hostis ludus, & risus, quod maturos sua-
uesque homini fructus spondens, crudos po-
stea, & acerbos, qui pro gaudio lacrymas ex-
cutiant, maligne exhibeat. Sic quidem com-
munem matrem Euam, à dæmone tunc pri-
mum delusam doleas, Genes. 3. 6. Vbi post
narratas dæmonis blanditias, & fascinationē,
dicitur: *Vidit igitur mulier, quod bonum esset lig-
num ad vescendum, & pulchrum oculis, aspe-
ctusque delectabile.* Ad quem locum singularis
& opportuna est trāslatio, quā vsus est Ny-
ssenus oratione in quadraginta Martyres: *Vi-
dit, quod esset oculis, & gustui pulchrum, & ma-
tuum.* Quasi Eux pomum, non suaue modo,
sed sua etiam tempestate, & maturitate car-
pendum videretur, nihilque esse expectan-
dum, quominus illud statim ederet. Itane mu-
lier? maturum tibi pomum videtur? Carpe er-
go iam, & quam sit maturum, & suaue gusta-
bis. Proh dolor! Quid tibi, nobisve acerbius,
aut amarius excogitari potuit? cum nostris
adhuc dentibus de pomii tui acerbitate stu-
por hæreat. Ergo fructus, quos nobis ad spe-
ciem maturos dæmon commonstrat, & polli-
cetur, acerbos, & immaturos esse necesse est,
cum sua tempestate non carpantur, quippe
modo seminandi, non metendi, flendi, non ri-
dendi; tribulationes perferendi, non delitijs
vacandi; opportunum tempus est. Nonne (ver-
ba sunt Senecæ, epist. 122.) *contra naturā vi-
uunt, qui hyeme concupiscunt rosam? Fomento-
que aquarum calentium, & calorum apta mu-
tatione, brumâ lilium, florem vernum exprimū?*
Hac equidem mente Græg. Naz. in Apolog.
cum Christi passionem, & mortē Adami lap-
sui è regione oppositā recensuisset, inquit:
*Idcirco sublimitas aduersus lapsum, & fel ad-
uersus gustum, & spinea corona aduersus pra-
uum imperium, & mors aduersus mortem, & te-
nebra propter lumen, & sepultura aduersus illā
in terram reuersionem, subdit: Hæc omnia diui-
na erga nos disciplina loco erant, infirmitatisque
nostra velut medicina quædam, veterem Ada-
mum eò vnde exciderat reducens, à quo scientie
lignum intempestiue, atque incommodo perceptū
nos remouerat. Opportunè hoc: intempestiue,
atque incommodè perceptum: quod cum acer-
bum, & immaturum fuerit, falsā specie matu-
ritatem, atque suauitatem promissit.*

Cui quidem cogitationi mirificè cōcinit,
quod de Sodomæ fructibus, quoscum hu-
ius sæculi bonis alibi composui, tam nostri,
quam externi scriptores tradunt, videlicet, ad
speciem nihil illis maturius, pulchrius, sua-
uiusve esse: at verò cum decerpuntur, & gu-
stui adhibeantur, nihil ipsis crudius, acerbius,
siue amarius inueniri. Quippe qui dentibus

admoti, in fumum, qui lacrymas excutiat, &
in cinerem, qui os oppleat, gustumque lædat,
cōuertantur. Nec grauabor plura ex vtraque
litteratura ea de re appingere, quod singula
peculiarē huic instituto venustatem afferant.
Ergo primum Aug. lib. 21. de Ciu. Dei, c. 5.
*Poma in terra Sodomorum gigni quidam, & ad
maturitatis faciem peruenire, sed non su, pressu-
ve tentata, in fumum, ac fauillam corio fatiscen-
te vaneſcere:* Similiter Eggesipp. lib. 4. *Spe-
ctes illic specie poma viridantia, formatos vna-
racemos, ut edendi generet spectantibus cupidita-
tem; si capias fatiscunt, ac resoluuntur in cine-
rem, fumumque excitant quasi ardeant.* Ad iun-
go Tertullianū, siue Cyprianum, cui plures

August.

Eggesip.

Tertul.

Facile optima queque,

*Promittunt oculis pyra Persica, & omnia mala,
Donec carpantur; nam protinus indice tactum
Soluitur in cinerem, sit vana fauillaque pomum.*
Hæc nostri nec dissimilia externi. Sic enim
Solin. cap. 37. *Poma illic gignuntur, qua licet
habeant speciem maturitatis, tamen mandi non
possunt, nam fulliginem intrinsecus fauillaceam
ambitio tantum extima cutis cohibet, quæ vel le-
ui tactu pressa fumum exhalat, & fatiscit in va-
gum puluerem:* Similiter Ioseph. lib. 8. de bell.
Iudaico. *Videre licet renaſcentes in fructibus ci-
neres, qui colore sunt edulibus similes; carpentium
vero manibus in fumum dissoluuntur, & cinerē.*
Sed & id etiam sic refert Tacitus lib. 5. histo-
riar. vt ad herbas singillatim extendat. *Haud
procul, inquit, inde campi, quos ferunt olim vbe-
res; magnisque urbibus habitatos, fulminum ia-
ctu arsisse, & manere vestigia; terramque specie
torridam, vim frugiferam perdidisse: Nam cun-
ctæ sponte editæ, aut manu satæ, siue herba tenus,
aut flore, seu solitam. (opinor legēdum, solidā,
vt opponat speciei herbæ, seu floris, quæ mini-
me solida, sed inanis, & vana est, dixit liqui-
dem opportunè huic meæ cogitationi pro-
phanus ille, quem vix sine stomacho no-
mino.*

Solinus.

Ioseph.

Tacitus.

*Tunc herba recens, & roboris experta,
Turget, & insolida est, & spe delectat agrestes,
Omnia tunc florent, florumque coloribus almus
Ludit ager, neque adhuc virtus in frondibus
vlla est.)*

*In speciem adoleuere atra, & inania velut in ci-
nerem vaneſcunt.* Hæc Tacitus. Videsne sæ-
culi omnia bona honores, diuitias, & impu-
ras potissimum carnis delicias graphice depi-
cta? Nullus opinor valentior, viuaciorque
erit penicillus ad ipsa ad viuum exprimen-
da. Quantumvis enim ea suauitatem, matu-
ritatemque mentiantur, & oculis imponant
edulibus similia; at leui tactu pressa, nōne fu-
mum exhalant? nonne stuporem dentibus

Sap. 10. 7.

Lec. Gra.

Lect. Tig.

Iansenius.

gignunt quippe quæ fulliginem fatillaceam ambitio tantum extimæ cutis cohibet. At quæ huius causa? Subijcio. Equidem de hisce quidem fructibus agens Salomon, Sap. 10. 7. opportunam huius rei rationem visus est reddidisse, quamvis nonnullis difficultatis inuolucro verba contexta sint: *Incerto, inquit, tempore fructus habentes arbores, sed quid est, incerto tempore?* Ex Græco quidem discimus, ubi est, *ατελῆσιν ὁ γὰρ ὁ, imperfectis, non absolutis, ad exitum non perductis temporibus, unde lectio Tigurina habet, & plura fructum intempestiuum ferentes*: Iansenius etiam, *imperfecta, vel inconsummata pulchritudine fructificantes arbores*, imò in meo M. S. habetur, *infecto tempore*, idest, non acto, nam videtur positum pro, *infecto*, à propositione, in, priuatiua, & ago agis. Vt subeat animum cogitatio in nostra vulgata primitus lectum fuisse, *infecto tempore*, idest, non perfecto, non absoluto, non completo. Unde affirmare videtur sapiens perseverare adhuc in illa regione plantas, quæ fructus quidem, sed non suis temporibus, seu tempestiuo tempore, verum eo non absoluto, & perfecto ferant. Ea rationem, quod tam hi Sodomiticæ regionis fructus, quæ qui ipsis significantur secularium bonorum, & deliciarum crudi, acerbis, & insauis sint, quod nimirum intempestiuè, & ante tempus suum producantur.

IX.

Sap. 4. 5.

Prouerb.

10. 26.

LXX.

Iere. 31.

30.

Gregor.

Magn.

Amos. 4.

15.

Et vero ipsiusmet Salomonis hæc de ijs fructibus accommodatio esse videtur; sic enim ipse eodem libr. cap. 4. 5. de impiorum bonis, seu voluptatibus, & delicijs. *Fructus eorum inutiles, & acerbis, ad manducandum, similiter Prouerbior. 10. 26. Acetum dentibus, & fumus oculis sic puer ijs, qui miserunt illum*: sed observa LXX. tam in Caraffæ editione, quam in vaticana pro ijs reponere. *sicut vba acerbis dentibus noxia, & fumus oculis sic iniquitas ijs, qui utuntur ea*. Cum qua sententia sensum habet communem illa Ieremiæ 31. 30. *Omnes homines, qui comederint vbam acerbam, obtupescunt dentes eius*. Ac si dixerit Vates. eadem peccati, siue secularis lætiæ, ac vba acerbæ, siue fructus immaturi natura est, ut enim hic gustui gravis, & dentibus noxius, atque molestus inuenitur; ita peccatum, ac voluptas pro gaudio marorem, & molestiam affert: sic egregiè hunc locum Ieremiæ explicante Greg. Magn. lib. 1. 1. Moral. cap. 15. *Quid namque vba acerbis nisi peccatum est? Vba quippe acerbis est fructus ante tempus. Quisquis enim presentis vite delectationibus satuari desiderat, quasi fructus ante tempus comedere festinat, qui igitur vbam acerbam comedunt, dentes eius obtupescunt*. Hæc Gregorius satis opportunè: Quibus congruit illud ex Amos 4. 15. sub Domini persona in Principes viros huic sæculo addictos, quos

vaccas pingues, ideo appellarat, quod implegerent, & multiplicarent prauaricationem sic excandescens; unde & ego dedi vobis stuporem dentium: quæ sic interpretor, ac si dicatur, sed ut video nec fructum, quem ex delitijs, siue diuitijs, & honoribus male partis, quem speratus, consequimini, cum pro voluptate, & iucunditate animi perpetuus dolor, & maior vobis succedat. *Quem enim fructum habuistis in his, in quibus modo erabescitis?* Hunc enim signare facit stuporis dentium mentio, quem bonus Scholiastes Ribera sic ibi explicat: *In stupore dentium dolor quidam declaratur cum indignatione militis, quasi nos culpa nostra illi nobis pepererimus, qualis est in his, qui acerbos, & immaturos fructus comederunt, suaque intemperantia ita dentes hebetarunt, atque obstupescerunt, ut eis uti nequeant ad manducandum*. Sic Ribera. Sed de hoc multa nos alibi, & multo plura experientia edocet.

Ribera.

Ad ea verba: *Exaltauit illum.*

ADNOTATIO II.

Munera, & dignitates pro meritorum proportionem esse distribuenda, ut illustria, illustribus, illustriora, ac splendidiora, splendidioribus, & illustrioribus reddantur.

GI MV S vers. 6. adnotat. 5. de dignitatibus non nisi dignis, & merentibus conferendis, addimus modo, nec id sufficere, ut distributiva iustitia contenta sit, nisi pro singulorum meritis debita proportione seruata, ut dignioribus maiora reddantur, ipsorum munerum distributio fiat: ita quidem in Christi exaltatione hoc in loco videas à Paulo obseruatum, nam qui Christum humilem sic depressit, ut ipsam exinanitum, exhaustum, & velut vltimum de plebe hominem depinxit: modo non utrumque exaltatum, sed superexaltatum supra omnem dominationem, Principatum, & Potestatem, & omni, quam mens humana, siue Angelica

I.

IIIV

Anselm. excogitare valet, gloria superiorem facit. Non enim maior humiliatio (Anselmus ibi) aut maior exaltatio fieri poterat. Similiter. Chrysost. in Moral. Christus usque ad ultima obedientia officia descendit, propterea ad excelsum illum honoris gradum peruenit, seruus factus est, propterea omnium factus est Dominus, & Angelorum, & ceterorum hominum. Sic emphatice dixit idem Paulus ad Ephes. 4. 9. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terrae? Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes caelos: Descensus in inferiores partes terrae, ascensus super omnes caelos opponens, ut eo modo verè videatur superexaltatus (si humanis siue prophanis, & fabulosis, vera, & diuina componere fas est) quo fide ille apud Manilium lib. 4.

*Victor*que ad sidera mittit

Sidereos oculos, propiusque aspectat Olympum,
Inquirique Ionem: nec solâ fronte deorum
Contentus manet, & caelum scrutatur in alto,
Cognatumque sequens corpus, se quarit in astris.

II.

Sed Pauli verba adumbrasse, siue explicasse videtur Zachar. cap. 4. 7. de Christo Domino iuxta Hieronymi, & Cyrill. Alexandrin. explicationem hoc edēs vaticiniū. Et educet lapidem primum, & ex aequabit gratiam gratiae eius: Quae Caldaeus sic disertissime Christo attribuit: & emerget Christus, cuius ab aeterno nomē dictum est: Sed obserua, vno ex capite lapidem primum, proprie esse lapidē fundamētī, cui totus paries incumbit, eo modo quo dixit Paulus ad Ephes. 2. 20. Super aedificati supra fundamentum Apostolorum, & Prophetarum ipso lapide angulari Christo Iesu: ex alio vero in Hebræo pro: lapidem primum, esse, lapidem capitis, is, videlicet, qui in fastigium constituitur, & sublimatur, & quo aedificium coronatur, atque ultimam accipit perfectionē, non secus ac inquit Vates Psal.

117. 22. Lapidem, quem reprobauerunt aedificātes, hic factus est in caput anguli. Quae ergo haec diuersitas: ut idemmet lapis, & iumnus, & imus sit? Planē, quia qui, descendit primum ad inferiores partes terrae, ipse est, qui ascendit super omnes caelos, ut impleat omnia, ut pro exinanitionis mensurā, esset & super exaltationis modus, iusta que inter merita, & praemia intercederet proportio: sed id, non nostrum inuentum, sed signatissimum Isaiae testimonium reputes velim: sic enim ipse cap. 9. 6.

Et factus est principatus super humerum eius: Vbi humeri imaginem, & sensum obseruare oportet: certē humerus in scripturā patiētiae, & laborum tolerantiae typū gerit ita Genes. 49. 14. de Issachar Christi imaginem praefere. Vidit requiem quod esset bona, & terram quod optima, & suposuit humerum suum ad por-

tandum, factusque est tributis seruens: Vnde quidem dum Christo principatum super humerum factum inquit Isaías, perinde esse videtur, ac si dicat, regni Christi amplitudinem, & immensam ipsius exaltationem, eius laboribus, ac humilitati, velut columnam basi, cui super ponitur, cum quā commensuratur, incumbere, ut praemia meritis aequa, ac iustā proportionē responderent: ita pene Ambros. lib. de benedict. Patriarch. cap. 6. vtrumque Isaiae, & Genesis locum sic componens. Itaque ut ad resurrectionis suae gratiam vocaret gentes (ipsa est enim pinguis, & fertilis terra, quae fructus generat aeternos, fructus centesimos, & sexagesimos) subiicit humerum suum ad laborandum, subiiciens se cruci, ut nostra peccata portaret, ideoque dicit Propheta: Cuius principium super humerum eius: hoc est super corporis passionem diuinitatis potestas: Quod si illa Isaiae verba cum Aquila apud Hieronym. ibi & Ambros. lib. 3. in Lucam, sic legeris: Et est mensura super humerum eius: & sensu, & sono ipso verborum ea erit sententia; Christi humero regnum illi summum Patrem fuisse dimensum. Hispane significanter. Tomaronle la medida por el ombro. Iam vero si ex frequentissimā Patrum expositione Tertullian. lib. contr. Iudaeos cap. 1. Iustini. Apolog. 2. Cypriani lib. 2. testimon. Ambrosij lib. 3. de fide cap. 4. Augustin. serm. 71. de temp. Bernardi serm. 1. in die Sancto Paschae. Theophylact. ad cap. 23. Lucae. Hieronym. Cyrill. Alexandrin. & Procopij in Isaiam de cruce ipsa exposueris cum pro vnā eadem re crucem, mensuram, atque principatum habes, facile dixeris crucē regulam, siue mensuram principatus, & exaltationis fuisse.

Iam ut hanc doctrinam munerum distributioni communem facias in parabolam talentorum, quam Dominus apud Matthaeum cap. 25. 13. proposuit oculos conuertere; dum enim Dominus seruis suis bona sua distribuēs inducitur, & vni quidem quinque talenta, alii duo, alii vnum tradens subdit Matthaeus, Vnicuique secundum propriam virtutem. Quid? Datur ne diuina gratia pro meritis? & ad virtutis mensuram? Apage: Quis enim prior dedit illi, & retribuetur ei? Sed ut non abs re, inquit Auctor oper. imperf. in Matthaeum hom. 35. ibi nō tam de gratiae donis, quā de Ecclesiasticis muneribus sermo est; ut talentorum imagine significetur; esse etiā in Ecclesia Militante, Ecclesiasticas Ierarchias, esse maiores, esse minores gradus, esse Episcopos, esse praebiteros, esse diaconos, ut eo quidē modo, quo in celestibus illis spiritibus sublimior sedes ardentiori charitati, quā Deū prosequuntur respōdet, ita etiam Ecclesiae ministris pro virtutis,

atque

Ambros.

Aquil.
Hieron.
Ambros.

Tertull.
Iustin. M.
Cyprian.
Ambr.
August.
Bernard.
Theoph.
Hieron.
Cyr. Alex.
Procop.

III.

Matt. 25.
13.

Auct. ope.
imperf.

Cant. 2. 4.
Comment.
PP.

Beda,

III.
Isai. 54.
11.

Tertull.

August.

Nazian.

atque sapientiæ mensurâ, consentaneum, ac debitum munus, & præmium obtingat. Sub quo omnino sensu tam Commēt. trium Patrum apud Theodoret. quam Beda capiūt id Cant. 2. 4. *Ordinavit in me charitatem*: Etenim dum Græci Patres legunt: *ordinate in me charitatem*, & ab Ecclesiâ ad Angelos dicta existimant, sic ea explicant: *Illam, scilicet, divine gratiæ communionem, quo vos ordine fruimini, in me quoque fidele singulos pro cuiusque ratione divinis mysterijs instituites, ordinate*: Nec aliter Vulgati verba exponit Beda hunc in modū ad Christum referens: *Ordinata me ipse charitate dilexit; id est, omnia quidem membra mea, hoc est, omnes electos piâ sibi charitate copulavit, sed eminentiora quaque ampliori, ut decet affectu complectitur; & postmodum, in Ecclesiâ præ distinctione meritorum, alios alijs amplius diligit*. Hæc Beda.

Sancti ijs verbis Isai. 54. 11. quæ vers. 9. adnotat. 5. num. 7. pro iustâ munerum distributione observavimus. *Eccē ego sternam per ordinem lapides tuos*: non illud tantum monitum subesse crediderim, ut ad Ecclesiastica munera ijs solum, qui propriâ virtute splendunt tamquam basses, & fundamenti lapides, quibus Ecclesiæ pondus incumbat, assignantur; sed hoc etiam inde admoneri debito ordine eos lapides fore sternendos; ut videlicet, iuxta singulorum merita mediocritia, maiora, vel maxima; mediocritia etiam, vel maiora impertiantur munera, scitē enim de coronis dixit Tertullian. lib. de corona militis capita pro modo, siue magnitudine suâ perquirere, nec modicis capitibus, quæ magnæ forent, contentas esse. *Sunt, inquit, & provinciales coronæ aureæ, imaginum, tam non virorum, capita maiora quærentes*. Certē Augustin. lib. 1. de ord. cap. 8. occasione pugne nimis acris, ut ipse inquit, quam duo galli gallinæ coram ipso Augustino, & Licentio inter se inierunt, & victoriæ, quam alter de altero reportavit, sic mutuo ipsum ad collegam exclamasse scribit: *Vbi non lex? Vbi non meliori debitum imperium? Vbi non umbra constantiæ? Vbi non imitatio verissimi illius pulchritudinis? Vbi non modus?* Ita ille. Perit ergo lex, perit modus, perit pulchritudo, perit constantia, cum non pro meritis, & meritorum proportionē coronarum distributio fit; nec per ordinem lapides sternuntur. Vnde Nazianzen. orat. 20. de Laudibus Basilij in hanc rem, sic sapienter ait: *Sane nequaquam rerum, & ordinis apud nos laudo confusione, cum aliquando perverſe à quibusdam præſidetur in gradibus*. Nauticam legem præclarā cenſeo, quæ gubernatori futuro primum remos committit; deinde ad proram collocat, sicque prioribus muneribus ipsi commissis,

tandem cum post diſturbatam maris verberationē, ac ventorum observationem ad gubernacula cōſtituit. Eadem rei militaris est ratio; miles primum, deinde Centurio; tum Imperator: hic optimus ordo est, iſſque qui ſubſunt in primis conducibilis. Hæc Nazianzen. cuius ad gustum tum Plinius in Panegyrico: *Magistratus, Magistra* tu, honor, honore petitur: tum etiam de Caſſiodoro ad Patriciatuſ summam dignitatem non primo volatu, ſed per gradus cæterorum munerum conſcendiſſe: ſic inquit Theodoricus Rex apud eundem Caſſiodor. lib. 1. variar. epiſt. 4. *Qui non fragili ſælicitate proueſtus, fortuna ludo ad apicem ſæſcium repentinis ſucceſſibus velavit, ſed vi creſcere virtutes ſolet, ad ſæſtigiū præconijs conſcendit gradibus dignitatum*. Ita Rex. Hinc optimo iure M. Furio, & M. Curio tribuni plebis T. Quintio Flaminio ex quæſturâ ad cōſulatū, quin media prius munerâ obiret, per ſaltum perſtingere adſpiranti vehementius obnitebantur apud Liviū lib. 32. inſipientes: *Iam adilitatem, præturamque ſæſidiri, nec per honorum gradus documentū ſui dantes nobiles homines tendere ad cōſulatū, ſed tranſcendendo media, ſumma imis continuare*.

Et quidem poſt cœlum, terramque à Deo conditam, de hac notanter dicitur Genef. 1. 2. *Terra autem erat inanis, & vacua*, ubi pro, *vacua*, Aquila, & Theodoz. rediderunt, *nihilum*: Quod ſi ambigas: qui terra tunc vacua, & quod plus eſt, nihil um eſſet? Reſpondere videntur Lxx, & Symmachus; hic enim legit: *Terra erat oſioſa, & indigeſta*: illi vero: *Terra erat inuiſibilis, & incōpoſita*: nimirum, quod nondum ſua cuique creaturæ aſſignata ſedes, nondum proprius pro dignitate rebus diſtributus locus: vacua omnia, & nihilum, nec aliud, ac ſi omnino non forent computari, vnde quidem Proverb. 8. 30. de diuina Sapientia dicitur: *cum eo eram cuncta componens*: ſignatē illud, *componens*: non creans (quamvis & ipſa ſimuletiam crearet; nam verbo Domini cœli firmati ſunt: atque, ipſe dixit, & facta ſunt. Pſalm. 32. 6. & 9.) quod creare non tam ſapientiæ, quam bonitatis opus fuerit; ad ſapientiam vero, atque iuſtitiam cuncta componere, debitoque ordine digerere, ſuumque cuique rei locum reddere, ac diſtribuere, maxime ſpectat: ita Tertull. lib. 2. cont. Marc. cap. 12. *Bonitas operata eſt mūdum, iuſtitia modulata eſt: iuſtitia opus eſt, quod inter lucem & tenebras ſeparatio pronunciata eſt, inter diem, & noctem; inter cœlum, & terram, inter aquā ſuperiorem, & inferiorem, inter maris cœtum, & aridā molem, inter luminaria maiora, & minora, diurna, atque nocturna*. Hæc iam noſtro inſtituto, ſic accommo, ſi terra ideo, vacua

Plin.

Caſſiod.

Linium.

V.

Gen. 1. 2.
Aquil.
Theodoz.

Lxx.
Symmach

Prou. 8. 30

Pſalm. 32
6. & 9.

Tertall.

& nihi-

et nihilum, quod, indigesta, et incomposita, esse asseritur; ergo & sedes etiam, & coronas quæ non pro meritis, & dignitate distribuuntur, vacuas, & otiosas iure reputes: cum & hæc, capitula maiora, quærant, ut dicebat Tertullian. &, licet ab alijs occupentur, ab ijs tamen qui recte iudicant non nisi à dignioribus occupari debere existimetur, ac proinde vacuæ ipsæ, & proprijs dominis destitutæ censeantur.

VI.

Ps. 135, 8

Hinc signatissimè Psaltes de Deo iustissimè potestatum distributore Psalm. 135. 8. dixit. *Qui fecit luminaria magna, &c. Solem in potestatem diei, Lunam, & stellas in potestatem noctis: ut quæ creatur Bonitas; iustitia modularetur; & principaliori, ac splendidiore luminari potissima, atque amplissima potestas, videlicet, diei: obtingeret; Luna vero quæ Solis discipula esse perhibetur (ita M. Tullius in somno Scipionis) minori regno præficeret: ut hinc optimo merito id doleas, quod non rarò accidere videris, minora luminaria; nouitiosque sapientes, & qui velut stellæ mutuatum à Sole lumen acceperint, præstantioribus, ac splendidiorebus ornari muneribus; eorum vero magistros, & qui sapientiâ, atque virtute velut Sol fulgent medioctria; imò parua, imò & nulla sapius adipiscici: qua de re sic gembundâ voce Nazianz. Non patior ut sons obturetur, ac torrens profluat: Sol abscondatur, & astra splendeant, canities sileat, & iuuentus leges ferat: Sanè istis electoribus, qui dignioribus prætermisissis ad munerum functiones minus idoneos assumunt, non immerito illud accommodaueris, quod de tributorum exactoribus, qui iniquis ponderibus utebantur rigidus iustitiæ custos Theodoricus Rex, apud Cassiodor. lib. 5. variar. ep. 39. dicebat: *Quid enim tam nefarium? quàm quod præsumptoribus liceat in ipsa etiam trunne qualitate peccare, ut quod est iustitiæ propriè datum, hoc per fraudes noscatur esse corruptum.**

Cassiod.

VII.

Ad quam cogitationem facit, quod latroni in cruce regnum à Christo petenti, ipse non statim regnum, sed paradysum, in quo aliquantisper prius degeret, Apostolis vero absolute regni cœlestis sedes repromissit, ut nimirum, pro meritis præmia distribuere nentur, nec latroni recenter initiato, siue conuerso, & in Christi scholâ tyroni, idem, ac veteranis militibus, & belli ducibus præmium tribuere tur, quippè:

Discrimina quedam;

Sunt famulis splendorque suis,

Claud. lib. 1. in Eutrop.

Id sic considerante Ambros. epist. 19. *Memento mei cum veneris in regnum tuum, Christus non de regno respondit, sed ad causam. Ho-*

die mecum eris in paradiso, id est, reformandus est ante, quod amissum est, postea conferendum id, quod augendum est, ut per paradysum ad regnum perueniatur, non per regnum ad paradysum; seruatur discipulis, quod plus conferatur pro laboribus, ideoque incolatum promissit, regnum distulit: itaque is qui sub ielu mortis conuertitur, & confitetur Dominum Iesum, mereatur incolatum paradysi, qui vero multo ante se exercuit, & Christo militauit, acquisiuit populorum animas, pro Christo se obtulit, habeat paratum stipendys suis Dei regnum: Præmisit ergo latronem in paradysum Dominus, & discipulis præmia longius distulit, ut regio ipsius lateri post resurrectionem adhærentes, ornatiores ad regnum peruenirent, non secus, ac Artemidoro dicebat Theodoricus Rex lib. 1. variar. *Olim quidem quod esset dignitate pretiosius, à nobis habere meruisti, ut regio lateri dignus adhæres. Differri te pertulit noster affectus: apud amatem prouectus tui causam tardius impetrasti, ut post sacra amicitia genium ad honores ornatior peruenires: Ita Rex ille. A quo non abit subtilis consideratio Nazianzeni in illa Christi ad Mariam Magdalenam verba Ioann. 20. 17. *Noli me tangere*: Ea enim ijs, qui supremos honorum gradus non adipiscuntur ad ipsum forum animos sedandos, sic tacitè, sciteque accomodat: *Si Maria quædam sis, diluculo lacrymas profunde. Fac primò sublatum lapidem, Angelos etiam fortasse, atque ad eum Iesum ipsum videas. Non nihil loquere, vocem ausculta. Si audieris: noli me tangere, procul sta, Verbum venerare, non autem mare. Nouit enim à quibus primum conspiciendus sit: Vbi appositus est hic Nyzetæ commentarius. Non nihil loquere de Christo, piæque doctrinæ percunctans, vocem ausculta, hoc est, doctrinam, & reuelationem capitulum tuum non excedentem. Quod si altiore doctrinam, & speculationem audiueris, prope modum tibi dicentem. Noli me tægero, è minus sta, nec propterea merorem concipe, ut cui nondum sublimioris doctrinæ attingenda potestas fiat. Nouit enim huiusmodi doctrinæ, quibus primum aspicienda sit, ijs nimirum, qui maiores ad contemplationem progressus fecerunt, ut Ioanni, & Petro. Quod præsentis instituto facile accommodes.**

Theodor.

Io. 20. 17.

VIII.

Hinc non difficile conuellas subdolas matris filiorum Zebedæi artes, dum à Christo primas regni sedes obtinere percipiunt, eas non distinctè, sed generaliter sub cuiuspiam doni prætextu calide efflagitant, ut Dominum quasi sub cœca, & improvida promissione caperet. *Accessit* (inquit Matthæus ca. 20. 20.) *Mater Filiorum Zebedæi cum filiis suis adorans, & petens aliquid ab eo*: Clarius Marcus, cap. 10. 35. *Volumus ut quodcumque petierimus*

Matth. 20.

20.

Marc. 10.

35.

facias

facias nobis, sed enim ſapientiſſimus Dominus, ac prouidentiſſimus largitor, quid id tandem eſſet, accuratâ prius interrogatione diſquiri, vt dicere videatur, quod prudens Rex Theodoricus apud Caſſiodor. lib. 2. variar. epiſt. 8. Nolumus enim ſub conſuſione largiri, quod decet, ſub ratione diſtribui. Pulchre: nolumus ſub conſuſione largiri. Ac ſi diceret, volumus ſignatè, & diſtinctè munera diſtribuire, & quid, & cui demus ſingillatim diſcutere. Certè ipſamet Dei ſapientia Lazarum ad vitam reuocaturus proprio illum nomine compellauit, inquit: Lazare veni foras. Ioann. 11. 43. vbi dum Patres, & interpretes diſquirunt, quid fuerit opus vt is qui ſine voce totum expreſſit orbem, ad vnum hominè ſuſcitandum, & voce magna vteretur, & proprio nomine illum appellaret? Appoſite reſpondet Ambroſ. orat. de fide reſurrect. Ne alius reſuſcitatus pro alio videretur, aut fortuita magis reſurrectio, quam imperata: Tam ordinate, ſcilicet, atque diſtinctè quid, & quibus largiantur debent Principes attendere ergo cum callidæ mulieris petitionem Dominus audit, neſcire illam, quid peteret absolute pronunciat. Quid? adeone quid ſibi, ſuiſque filiis magis expediret, ignorabat? Non opinor. Sed nimia potius ſcientia, atque calliditate, Dominum, neſcium, ignorantem prouiſo rem redderebat. Etenim cum maiora præmia non niſi dignioribus, & eminentioribus danda eſſent, ſi ea iam illi ex eo tempore præoccupaffent, futurum quidem eſſet, vt præſtâtiora alij certamina ſubeuntes, debitum ſibi coronis fruſtrarentur: Ita Chryſoſtom. hom. 66. in Matth. Nam ſi alij præſtantes viderentur, ſi excellentiora, quam vos opera facturi ſunt, quomodo illis expulſis locum eorum vos occupabitis? An quia mei diſcipuli eſtis, idcirco etiam ſi non digni primatu eritis, præmia tamen conſequuturos vos arbitramini? Ita quidem pulchro ſchommate irridebat Gentiles Tertullianus in Apologetico cap. 11. quod Deum in diuinitatis ſuæ ſocios, atque collegas homines improbos, & indignos ipſi fingerent adſciuiſſe, cum tamen non fuerit neſcius futurus poſtea plures, qui illis iuſtiores, atq; digniores exilerent: Audi. Quanto dignius iſtos Deos (de melioribus hominibus loquitur.) Ille aſſumendos expectaſſet, præſciens utique potiorum: properauit opinor, cælum ſemel cluſit, & nunc utique melioribus apud inferos muſitantibus erubeſcit: Scitè omnino, vt hinc etiam Principibus innoſceat, rubori biſi eſſe debere, ſi in munerum diſtributione digniores prætermiſſerint: non his ſolum, ſed omnibus etiam qui bene ſapiant muſitantibus gementibus, iridentibus: exhibitantibus.

Huc facit quod cum tria tabernacula in Thabor Chriſto, Moyſi, & Eliæ indiſcriminatim vellet Petrus intruere, & ab Euangelifta (Marci 9. 5.) vt, neſciens quid diceret, reprehenditur, & à ſummo Parente ea illi voce occurritur: *Hic eſt filius meus dilectus*, tacitè ipſa illum increpans quod nulla meritorum diſtinctione facta, æquali Dominum, ac ſeruos honore vellet afficere, ac ſi diceret: num filium meum chariſſimum, hunc eſſe ignoras? Quid ergo ipſum æqualiter in honore cū ſeruis numeras? Id ſic expendente Ambroſ. lib. 1. de Fide. *Quoniam vel tabernaculorum numerum deferendum tribus ſimpliciter aſſumauit, emendatur Dei Patris auctoritate dicentis. Hic eſt filius meus, &c. id eſt, quid conſeruos cum Domino ſocias tuos?* Ita Ambroſius. Sanè, ſi ſcitè eſt ſapientibus dixit non nemo: *Conſuſis, & permixtis ordinibus, nihil eſt æqualitate ipſa inæqualius.* Poſſis etiam in ea æqualium tabernaculorum conſtructione minus conſiderate facta reprehendere, in quo nonnulli electores ſæpius peccant, dum ea ipſorum in conferendis premijs ars eſt, ac ſagenæ miſſæ in mare ex omni genere piſces congregantis, ſed qui non exinde iuxta Euangelium præſcriptum Matth. 13. 48. circa littus ſedeant, vt bonos eligant in vaſſa, malos autè foras mittant imò potius indiſcriminatim malos in honoribus, bonis aſſociant, vt nimirum benè merentium prætextu, & vmbra tota omnium electio recta, & ad iuſtitie leges facta videatur, verum enim vero id prudentibus non aliter ſapit, ac illa peſſimi latronis in cruce pēdētis ad Chriſtū vox Lucæ 23. 33. *Situe Chriſtus ſaluū ſe ſemetipſum, & nos:* ſcilicet, idē erat, eò quod Filius Dei Chriſtus eſſet ſemetipſum iuſtū, & ſanctum, & latrones digna factis recipientes ſaluare, conſuſis, videlicet, & permixtis ordinibus. Quid fuiſſet æqualitate hac in æqualius.

Obſeruauit itidem ad hanc rē Ambroſ. lib. 2. de Abrahā. c. vlt. in illis Domini verbis Genef. 17. 20. *Super Iſmael quoque exaudiui te: Abrahamo vitā, & felicitatē illegitimo filio Iſmaeli petenti non prius Dominum annuiſſe, quā Iſaac vt germanæ proli potiores partes deferret, eumque hæ redem inſtitueret: ne pari liberalitate, & beneficentia imparibus meritis cōſultum iri videretur: Sed iuuat audire Ambroſium. Itaque ſicut teſtamenta hominū prius hæc deſcribunt poſtea legatū exprimunt melioribus hereditatē inferioribus legata, ita, & Deum in teſtamento uſum, & nos hūc morem accepimus: hæres ſcribitur naturā bonus, nobilis legitimo creatus coniugio, legato donatur inferior: Ita Ambroſius.*

His illud pro coronide placet adijcere: tan-

IX.

Mar. 9. 5.

Ambr.

Matt. 13. 48.

Luc. 23. 33.

X. Genef. 17. 20.

Ambr.

ti eſſe:

Cant. 6. 3.

Nyssen.

ti esse: iterare per ordinem lapides Ecclesie, ut hinc potissimum eius firmitas, & valentia confurgat, quippe quæ à cœlesti Sponso inde terribilis dicitur, quod ut *castrorum acies ordinata sit* Cant. 6. 3. nimirum, aciei robur, & fortitudo ex ordine, quo belli duces, Centuriones, signiferi, & milites proprijs locis assignantur, maximè confurgit. Vnde Nyssen. ad hæc Cant. verba, hom. 15. allusionem ad spiritualem cœli militiam, siue cœlestiū spirituum Hierarchias, quæ miro ordine constitutæ, & proprijs sedibus assignatæ, quin paululum è statione sua, quivis progrediatur factam esse, sic inquit. *Fortasse verò quis hactenus consideratis inhaerens dixerit, per hanc cum ultiramendana natura comparationem, amplificare predicando maiestatem sponse. Nam hæc sunt ille instructa copia, quippe ubi potestates semper dominantur: perpetuò dominationes rerum potitur: soli de fundati sunt throni: principatus nullā in servitutem rediguntur: sine intermissione Deo copia faustis vocibus acclamant: volatus Seraphim non quiescit, & statio non progreditur. Cherubim sustinere sublimem illum elevatumque thronum non cessant: ministri opus facere, & sermonem audire non desinunt.* Bene igitur, terribilis *castrorum acies*, ubi dum suo ordine constitutæ potestates, & singularum statio non progreditur, soli de fundati sunt throni. Quò signate refero eam Vatis locutionem, Psalm. 32.

Ps. 32. 6.

6. *Verbo Domini cœli firmati sunt*; etenim, cum de Dei verbo, hoc est, de diuinâ sapientiâ omnia componente, & proprijs sedibus singula destinatè sermo sit, quæ sitâ voce, *firmati*, innuitur, ex hoc ordine, & concinnitate miram firmitudinem, & consistentiâ resultare. Quare Beda ad præfata verba. *Ordinavit in me charitatem*, Cant. 2. 4. cum non nescius in originibus, pro ordinare, esse confirmare, dixisset. *Quamvis ordinatio charitatis, etiam pro confirmatione posita rectè possit intelligi*, subiicit: quia quæ temere locantur, infirma sunt, quæ autem ordinatè, firmiter manent. Sic ille.

XII.

Ioa. 6. 15.

Quam quidem ad rem in ijs Ioannis verbis de Christo Domino cap. 6. 15. *Cum cognovisset, quod venturi essent, ut raperent eum, & facerent eum Regem, fugit iterum in montem ipse solus*, observes velim illud: ut raperent eum. Cur raperent? Dixerit non nemo, ideo illos homines priusquam Regem Christum facerent, existimasse, opus fuisse, ut raperent illū, quod eam regij throni sublimitatem crederent, ut qui ad illam repente fuisset euehendus, nullā eum ipso adhibitâ consultatione, violenter assumi, & vi rapi, necesse fuerit, quis enim facile animum induxerit suū, ut è pauperissimo ditissimus, & ex infimâ sorte subito supremus fieri, speret: dixit siqui-

dem hoc sensu Chrylogus, serm. 72. *Tanta est erga nos Deitatis gratia, ut nesciat quid potissimum mirari debeat creatura, virum quod se Deus ad nostram deposuit servitutem, an quod nos ad suam diuinitatis rapuit dignitatem.* Scitè Deo humanitatem allimenti, verbum, deponendi, homini verò in Deum assumpto phrasim, rapiendi, attribuens; hoc enim nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: Vnde opus fuit ad tantum fastigium hominem rapi quin hac de se cum ipso ageretur, nunquam enim hæc eius animū subiret cogitatio. Vel etiam non abs re dixeris; ideo voluisse eos, prius rapere illum, quod regnandi discrimen, regniæque potestatis periculum adeò sit ingens, ut à cordato homine ipsam fore suscipiendam, nullatenus possit sperari, ac proinde eum prius rapere, & à seipso velut furto surripere opus esse, ut extra se positus, & iudicio à semetipso absens regnandi munus obeat: *Quæ enim fastigia videntur* (inquit Seneca lib. de Tranquil. Anim. cap. 10.) *prærupta sunt*: Sed enim ego potius crediderim, de industria Ioannem eā vsum locatione, ut etiā innueret, quantâ sapiētia, atque maturitate id regni fastigium Dominus declinaret; ad quod subito, nec villo interiecto gradu Iudæi eum assumere volebant, ac si illis diceret; heri vobis eram inuisus, atque hodie me in regem assumitis, quis dubitet? cras à vobis è regno fore deturbandum? Inest quidem hæc vis phrasi rapiendi; nam quod furto aufertur, extra proprium locum est; & ideo restituendum, & pristinae sedi reddendum videtur.

Chrysost.

Seneca

Ad eadem verba: *Exalta-
vit illum.*

ADNOTATIO III.

*Crucem, diuinitatis Christi
indicem fuisse.*

ENE etiam hæc verba Anselmus ad Christi diuinitatem retulit hūc in modum: *Divina etiam natura in Christo dici potest exaltata, secundum ostensionem, quia capit sciri, quod erat;*

I.

Anselm.

sicut in assumptione infirmitatis dicitur exinanita: ubi mira quidem, atque incredibilis crucis vis, atque efficacia relucet, cum Filij Dei diuinitas tãdiu hominibus ignota, atque abscoſa, per ipsam toti mundo signatè illuxerit: Quã ad rem, illud cum primis signatissimum est Pauli testimonium ad Hebræos, 2. 9. *Videmus Iesum propter passionem mortis, gloriã, & honore coronatũ. Decebat enim eũ propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriã adduxerat, auctore salutis eorũ per passionẽ consummare, quod ad c. 1. vers. 7. adnot. 2. n. 7 & vers. 30. adnot. 1. n. 2. elucidauimus: sed obserua duo: alterum, Theodoretum, & Ambros. in comment. necnon Athanas. lib. de Incarn. Verbi, sic capere omnia hæc verba de Christo, vt illa etiam, per quẽ omnia, & propter quẽ omnia: in quibus rerum creatio, atque productio asseritur ad ipsam etiã esse referenda velint: sic enim, vt iã monui, legit hæc Athanas. Decebat enim eum, per quem omnia, & ex quo omnia multos filios in gloriã adducen- tem eũ princeps, auctorque eorum salutis esset, passionibus consummari. Alterum, lectionem Syriacã pro passionibus consummare: habere, per passiones perfectum reddere. Sed occurris statim, & obclamas inquis. Quid est Dei Filium passionibus consummari, siue perfectum reddi? Aliquane ei, qui infinitè perfectus, & consummatus, & omnigenæ perfectionis, virtutis, ac sanctitatis immensum est pelagus accessio fieri, siue gutta aliqua superaddi potuit? Absit: Quid ergo hæc perfectio? siue consummatio valeat intelligi? Sane, hæc nõ aliter capienda, quam iuxta præfatam Anselmi thesim: *Diuina natura dici potest exaltata secundum offensionem, quia capis sciri quod erat*: Explico sapientis voce Ecclesiast. 20. 32. *Sapientia abscoſa, & thesaurus inuisus; quã utilitas in virisque?* Erat quidem Dei Filius æterna sapientia, erat diuinarum opum thesaurus, erat immensæ virtutis abyssus; at enim verò diuinæ huius lucis splendor hominum oculis; non affulserat; antiqua hæc cœlestis pulchritudo humanos animos non incenderat; non rapuerat. Vnde vt in se reapse perfectissimus, ac consummatissimus existeret, ita, quoad externam manifestationem, decebat passionibus consummari, eamque accidentariam perfectionem assequi, vt toto terrarum orbe prædicaretur, coleretur, amaretur. Pende ergo egregiam crucis efficacitatem, summamque, & humano sensu vix æstimabilem eius vim, quæ eum quem pulcherrima hæc mundi machina, tot tantaque simul ab ipso perfecta prodigia non patefecerant, notum hominibus, ac manifestum reddidit: Vnde Venerab. Drogo ferm. de Dominicæ Passionis Sacrament. occasio-*

ne verborum Lucæ 24. 35. *Cognouerunt eum in fractione panis: opportunè clamat. Et verè non cognosceris Domine nisi in fractione panis: panis caro tua: fregisti manibus tuis corpus meum, quia potestatem habebas ponendi animam tuam, & iterum sumendi eam; fregisti corpus, quod foris apparebat, & ostendisti medullam, quã intus latebat; nisi autem patiaris, non cognosceris: ibi abscondita est fortitudo tua. Hæc Drogo.*

Quod si eum propter quem omnia, & per quem omnia per laborem perfectum videre velis adi Zachariam 3. 9. ubi dum Vati prius sub imagine lapidis, pretiosi quidẽ, sic enim de eo Isaias 28. 16. *Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem probatum, angularem pretiosum, sed nondum perfecti, & sculpti, sed impoliti, ac rudis, Dei Filius obijcitur: sic inquit summus Pater: super lapidem unum septem oculi sunt: & ecce ego cœlabo sculpturam eius: id est, magno studio, & attentissima consideratione (sic enim doctores interpretes capiunt septem illos oculos) lapis hic cœlabitur, atque polietur, vt splendidus, atque gloriosus appareat: sed quænam hæc cœlatura, siue cœlandi modus fuerit? Audi Aquilam, Symmachum, & Theodozionem, qui legunt: *Ego sculpturam aperiturã eius: hoc est, inquit ibi Hieronymus: Isum lapidem, clauis crucis, & lanceã militis faciam vulnerari*: En sapientiam prius abscoſam, & thesaurum inuisum; en inquam Dei Filium; antequam humanam susciperet naturam incognitum; & post susceptam dum crucem, mortemque non subiuit, licet millia perfecisset miracula, despectũ in hominum oculis, atque vt vilem reprobatum; at verò post crucem adeò splendidum, atque gloriosum, vt operiat cœlos virtus eius, & laudis eius plena sit terra. Quò quidem it sinapis imago, cum quã ipsemet apud Matthæum 13. 31. se cõposuit: nimirum, sinapis miram, atque incredibilem vim; sed absconditam, atque latẽtem habet; atque ideo, vt eam prodat, atque manifestet non leuiter conteri, atque contundi opus est: ita Chrysologus, sermon. 98. inquit: *Christus est regnum cœlorum, qui velut granum sinapis in hortum virginæ corporis missus, orbe toto crucis in arborem creuit, ac tantum dedit fructus sui saporem, cum teritur passione, vt quidquid est vitale, suo saporaret, & conderet atastu. Nam sicut in integritate grani sinapis virtus habetur occulta, apparet verò virtus eius vehementissimè, si teratur, ita Christus, corpore teri voluit, qui suam noluit latere virtutem. Hæc ille.**

Hæc omnia ob oculos habebat Regius Psalter cum Psalm. 103. 1. Christi exaltatio-

Luca 24. 35.

II.

Zach. 3. 9.
Isai. 28. 16.

Aquila.
Symmach.
Theodoz.
Hieron.

Math. 13. 31.

Chrysol.

III.
Ps. 103. 1

nem intuitus, ac de eâ summopere delectatus ad gratulationem ipsi faciendam animum suum sic instituit. *Benedic anima mea Domino, Domine Deus meus magnificatus es vehementer, confessionem, & decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento, ubi explosa explicatio-*

Agellius.
Eugubin.

ne de rebus naturalibus, quæ Dei magnitudinem commendant, quam Agellius Eugubinus, & alij, qui eos solum literales scripturæ sensus putant, qui humi repant, & sublimè nihil sapiat, his verbis adhibent: mihi cum Augustino, Cassiodoro, & Arnobio, de Christi mysterijs agi non est dubium, ergo ait Vates: *Domine Deus meus magnificatus es vehementer.*

Cassiod.

Pendè singula, & in primis Hebræas voces, siue nomina, quæ ijs, *Domine Deus*, respondēt; etenim pro *Dominus*, est *Iehonah*, quod ipsum esse Dei, immensamque ipsius diuinitatem, & ante omnia seculā æternitatem significat, pro *Deus*, verò ponitur, *Elohim*, quod aliquē Dei ad creaturas respectum dicit, est enim nomen magnæ potestatis, & magnitudinis Dei, & ad eum ut creatorem propriè pertinet, atque ideo quoties de creatione Moyses egit, illud singillatim vsurpauit. Modo attēde, quid velit Vates. *Magnificatus es vehementer*: sed

August.

occurrit Cassiod. *Quando ille magnus non est, ut hominem laudibus magnificetur, aut quid illi potest addi, qui est mirabilis, & incomprehensibilis, plenitudo virtutum.* Respondet verò. *Sed magnificatur Dominus apud homines, quādo eis magnus, atque excelsus esse clariorit, ut ipsum sentiant creatorem, ipsum bonorum omnium largitorem, ipsum redemptorem, ac postremum ipsum & indicem.* Similiter Augustinus ibi: *Magnificatus es nimis, hoc est, qui nondum te intelligebam, intelligo te magnum: Magnus etiā semper oculis, sed mihi tunc magnus apparuit, quando factus es manifestus: sed quando inquis hæc magnificatio, siue manifestatio Deo contigit? Audi rursus Cassiodorum. Sed unde magnificatus sit vehementer, consequenter exponitur, confessionem, & decorem induisti. Inducere est aliquem quod non habebat assumere, & quando Deus decorem non habuit, qui creaturis suis omnia speciosa semper indulget? Sed hic Incarnatio Domini euidenter exponitur, quam sumpsit ex tempore, per quam confessionem mortali largitor sue pietatis inuenit, subiicit statim: recesserant enim à cultu veræ diuinitatis, cum simulachrorū studiis, & vanis religionibus seruebant: sed eo veniente, qui tamen nunquam absens exiit, diuinitas, & confessio, & decus superne maiestatis innotuit. Hæc Cassiod. Similia habet Ambros. & alij. Nec aliud mihi hoc indumentū sapit, quam regia purpura, qua velut omnium Rex, ac Dominus, ex passione suâ Dei filius innotuit. Sanè quasi is, qui in hominū*

Cassiodor.

cognitione, diuinitatem quodammodo ambire, & candidatus esse videbatur, ambientium more, quem iam nosti, candidis prius vteretur vestimentis. Vnde absponsa quā Deus candidus, appellatur Cant. 5. 10. Post passionem iā suam, rubicundus, regiā, scilicet, purpura, quæ eius regnū, & maiestatem denotet, induatur. Ita poëte Chrysol. ferm. 31. *Tunc enim primū regalis indumenti tela de Christi vellere texebatur, de vellere, quod dabit Agnus, Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, texebatur autem regiū vestimentum, quod in purpureū fulgorem cruor tingeret passionis.* Ita ille.

Cant. 5. 10

Chrysol.

Sed nullus, opinor, tam dilucidè, tam luculenter, quam ipsemet Dominus hæc sensa aperuit apud Ioann. 8. 28. cum enim aduersus obcæcatas Iudæorum mentes, & obdurate pectora pugnans, nullum non lapidem mouisset, ut suam illis diuinitatem suaderet, dū prius & se ipsum lucem mundi, hoc est, fontem vitæ, æternamque Dei sapientiam, humanarum mentium illuminatricem appellauit, & paulò post, quis esset? interrogatus respondit: *Principium quod & loquor vobis*: ac si aperte diceret, mundi artificem, & rerum omnium principium; Deique verbum se esse, ut

Ioan. 8. 28

ad ea verba monent Patres: Ambros. lib. 3. de Fide c. 9. Bernar. lib. 5. de consider. paulò ante med. S. Thom. Rupert. Beda, Lyra, & Interlinear. præcipue vero Aug. lib. 11. confess. c. 8. & lib. 1. de Genes. contr. Manich. c. 2. & lib. 5. de Trinit. c. 13. inquit: *Creatorem se quippe dicere voluit, cū se dixit esse principium, sicut & Pater principium est creatura, eo quod ab ipso sunt omnia: nec tamen cæci illorū animi in eius fide quidquā proficerent, tādē ut extremo morbo, extremū adhiberet remediū; ac dēfissimis incredulitatis tenebris ipsammet solis rotā obijceret, emphaticè inquit: Cum exaltaueritis Filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum.*

Ambros.

Bernard.

S. Thom.

Rupert.

Beda.

Lyra.

Glos. Int.

Quod perinde fuit, inquit August. tract. 40. in Ioan. ac si dixerit: *Recolite illud: Ego sum qui sum: Exod. 3. 14. & cognoscetis, quid sit dictū: Ego sum: Differo cognitionē vestrā, ut impleā passionē meā, ordine vestro cognoscetis, qui sum, cū scilicet, exaltaueritis filiū hominis: exaltationē autē crucis dixit, quia & ibi exaltatus est, quādo pependit in ligno: hoc oportebat imple per manus eorū, qui postea erant credituri.* Ita ille. Pendè illud, ordine vestro cognoscetis; quasi ad diuinitatem Christi cognoscendam, nihil ordinatius, & aptius, quā crux fuerit. Sed cur; tūc cognoscetis, cū cruci suffuxeritis? Nimirū, pretiosus hic lapis crucis clauis, & apertura lāceæ, ut dicebat Hieronymus cœlandus, & poliendus, & sinapis granum conterendum, atque frangendum erat, ut suam proderet, ac patefaceret virtutem: ita Ambros. lib. 2. de Spi-

August.

Exod. 3

14

rit. sanct. c. 5. rationem reddens, cur coelestis sponfus florem campi se appellauerit. Flos odoratum suum succissus reservat, & contritus accumulatur, nec annus amittit. ita Dominus Iesus in illo patibulo crucis, nec contritus emarcuit, nec annus evanuit; sed illa lancea punctione succissus sacrospectiosior fusi coloris cruore vernavit. Ad quem modum Eucherius lib. 3. in libros Regum Assertorem nostrum cum lilio repando, siue distentis, & dilatatis folijs, quibus aureas fibras intus latentes ostendat, cuius 3. Regum 7. 26. peculiaris metio fit, sic componit: *Christus liliū propter gloriam resurrectionis, foris candidum propter gloriam corporis, intus vero aureum propter fulgorem animæ; & ante passionem quidem liliū quasi clausum; propter passionem quippe gloriā, & honore coronatus est, post passionem vero liliū repandum, quatenus in assumptā humanitate potentiam diuinæ claritatis, quam habuit apud Patrem, prius quam mundus esset, ostendit.*

E quā quidem re, & titulus Psalmi 21. qui Christi passionem differensimè continet, & deperditæ dracmæ parabola, de qua Luc. 15. 8. esse videtur: Nam in titulo Psalmi, ubi nos habemus: *pro susceptione matutinā*, Hebraicè habetur vox: *Aeleth*, quæ ut obseruavit Abenezra, propriè significat, ascensum, siue stellam matutinam, ut argumento sit, tunc Christi diuinitatem hominum cordibus illuxisse, cum passionem ipse, mortemque obiit, nec aliud crucis ignominiam, quam ascensum in supernum dignitatis fastigium, ubi eius maiestas plus plus irradiaret, & splendidissimè luceat, fuisse. Cui cogitationi pulchrè affonatur dracmæ deperditæ parabola Chrysol. præsertim ferm. 169. & Theoph. in c. 15. Lucæ interpretibus, dum hic per mulierem, à qua dracma aberat, sapientiam, & virtutem Dei Patris intelligit; Chrysol. verò tunc accensam lucernam fuisse dicit, cū carnem suā Christus accendit morti, & supplicij eam offerens. Quasi hinc liceat colligere, totū diuini cultus, humanæ salutis negotiū ante passionem Christi in tenebris delituisse, per ipsam verò, ut errantē hominē à Deo inuentum, ita Deum ab humana cognitione, & notitiā exsulatē cognitū ab homine, & amatū fuisse. Vndè notanter Cyprian. siue Auctor libri de duplici martyrio paulo post principiū dicebat: *Quot morbos insanabiles verbo sanarat Dominus? quot cecos illustrarat? quot mancos, paralyticos, ac debiles reslituerat? quot exanimis ad vitam reuocarat? & tamen pauci credebant in eū; & audiebat in Beelzebuth eijcit demonia, ceterū ubi ventum est ad sanguinem, ibi deiectum est Sathana regnū: ibi subactus est mundus:* En dracmā inuentam post lucernā, hoc est, Christi carnem accen-

sam. Quare Ilias c. 11. 9. *repleta est* (inquit) terra scientia Domini: siue ut Lxx. habent, cognitione Domini: quæ verba in hūc sensum fuisse, & eleganter explicantur ab Athanasio lib. de Incarnat. Verb. Vide illum.

Hinc Ioannes cap. 1. 14. cum dixisset: *Et Verbum caro factū est, & habitauit in nobis:* notanter subdit, *& vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre:* quasi hæc Filij Dei exinanitio, atque humiliatio eius diuinitatē nobis miro quodam modo patefecerit; & per illatēs antea verbum eas voces dederit, ex quibus ipsius gloriam tanquā vnigeniti à Patre mūdus deprehenderit. Sic hæc verba expēditibus Greg. Nyssen. hom. 13. in Cāt. & Cyr. Alex. lib. 1. de recta fide ad Regin. quorum prior: *In creatum* (inquit) *dicimus Verbum, quod initio rerū exsistebat, & semper erat apud Deū, & erat Deus Verbum, per quod facta sunt omnia, & sine quo nihil eorum factū est, quæ facta sunt: creatū autē illū dicimus, qui caro factus est, & sibi tabernaculū in nobis exstruxit, in quo etiam incarnato elucēs gloria indicat, quod Deus patefactus sit in carne: omnino inquit Deus, vnigena ille, qui Patris in finibus exsistit cū ita Ioānes dixerit. Conspeimus gloriā eius, (at qui homo erat, quod cernebatur, verū id quod per illū cognoscabatur, appellat gloriā, tanquā vnigenæ à Patre, qui plenus est gratia, & veritate. Ita Nyssen. similiter ab illo Cyrill. Illud Verbum quod inexplicabili modo supra omnem humanā mētis caput eluxit, ex Deo Patre in humanam naturā descendens, & in id quod non erat se dimittens, ex muliere quoque nasci dignatū est. Nō quod in ea exinanitione usque perseveret, sed ut Deū se esse ostendat. Pēde hæc extrema, quibus innuit Cyrill. hanc Filij Dei exinanitionē, nō tam ut finē, siue scopū in cuius cōsecutione animus ultimo conquiescit, & perseverat, quā ut mediū, quod in finē præordinatur, intentā, & amatā ab ipso fuisse, ut per illam Deū se esse mūdo ostenderet. Quod quidem sic dilucidè docuit Euseb. Gallican. siue Eucher. Lugdunensis hom. 2. de Symbolo: *Humiliauit itaque semetipsum factus est obediens usque ad mortē, ut sublimior appareret & Angelis, & hominibus inclinata sublimitas.* Sic ille.*

Sed & sub diuersis, & ad speciem inter se pugnantibus dicēdi modis à Regio Vate, nec non à Salomone id expressum videris: hic siquidem Cant. 1. 3. sub sponsæ persona cū Filio Dei colloquētis ait: *Oleū effusum nomē tuū:* pro quibus, ut non semel monuisse me memini, Lxx. & Græci Patres, nonnullis etiā ex Latinis consentientibus reponunt: *Vnguentum exinanitum nomen tuum:* Dauid autem Christi typum gerens Psalm. 21. 16. inquit: *Aruit tanquam testa virtus mea.* Et verò, quid magis

Isa. 11. 9.
Lxx.

Athanas.

VI.
Ioa. 1. 14.

Cyr. Alex.

Euseb. Gall.

VII.

Cant. 1. 3.

Lxx.

Psal. 21. 16

diffimile, aut diuersum fuit, quam virtutem, sicut testam arescere, siue explicari, & aliunde sicut oleum effundi, atque dispergi? hoc enim ad humiditatem, & fluiditatem, imò vero, & fragilitatem; illud ad ficitatem, & firmitudinem pertinere videtur: sed enim eodē erunt ambæ locutiones; & pro imaginum diuersitate idem resultat sensus. Certē sub effluuio vnguenti similitudine id sibi sponsam vellet, monent Ambrosius, & Theodoretus, vt Dei nomē, atque natura velut suauissimum, ac pretiosissimum vnguentum fuerit, quod antequam Christus carnē susciperet, & mortem obiret, non secus, ac vnguentum in vase conclusum, atque reconditum vix vllam sui flagrantiam spiraret; post passionem verò cū quasi fracto alabastro exinanitum, atque effusum est tam suauem, tamque vehementem diuinitatis efflauerit odorem, vt eius suauitate homines allekti mirum in modum eius dilectione flagrare, & cursu post illum ire cœperint. Audi Ambros. lib. 3. de Virgin. *Semper vnguentum hoc erat, sed erat apud Patrem, erat in Patre, olebat tantum Angelis, & Archangelis, tanquam intra vas celi. Aperuit os Pater, dicens. Ecce posui te in testamentum generis mei, descendit filius, repleta sunt omnia novo odore. Similiter Theodor. Quemadmodum vnguentum in vase conclusum inclusam continet, ipsam odoris flagrantiam; in autem effundatur ipsum quoque replet aerem, sic Dominus Christus ante Passionem paucis notus erat, at postea quam crucem, mortemque sustinuit, continuo beati Apostoli suauitate illa repleti sunt, terramque percurrentes, & maria traicientes, omnibusque Evangelium nuntiantes, odoris suauitate mundum vniuersum compleuerunt: ob id ait sponsa: Vnguentum effusum nomen tuum. Iam verò huic vnguenti exinanitioni, siue effusioni testæ ariditas mirificè concinit. Sic namque eam explicat Augustin. ibi: *Magnifice dixit firmum factum est nomen meum de tribulatione: quomodo enim testæ ante ignem mollis est, post ignem fortis, sic Domini nomen ante Passionem contemnebatur, post passionem honorificatur. Ita August.* Ab hoc non it Nazianzenī obseruatio in illis verbis Matth. 8. 1. *Cum descendisset Iesus de monte, secuta sunt eum turba multa, vt allegoricè innuatur, ideo hominū turbas ipsum secutas, atque eius nomen agnouisse, & fuisse reueritas, quod ē sublimis folio descendens semetipsum exinanierit formā serui accipiēs.* Sic enim Greg. orat. 3. 1. *Si in specula sua mansisset, si ad hominū infirmitatem minimè se demisisset, si quod erat mansisset inaccessibile seipsum, & incōprehensibilem custodiens, pauci fortasse secuti fuissent, atque haud scio an pauci, fortasse Moyses solus, isque etiam haecenus, vt Dei posle-**

*riora egre videret, verum quoniam nostrā causā exinanitur, quoniam cœlitus descendit (exinanitionem autem voco quasi gloria submissionem, & imminutionem) idcirco perceptibilis, & comprehensibilis efficitur. Hæc ille. Ad quem etiam modum cum Philone Antislite capias ea Caticorum verba, c. 6. 1. *Dilectus meus descendit in hortum suum, ad arcolum aromatatum, vt pascatur in hortis, & lilia colligat. Quasi ex Filij Dei ad terras descensu, & exinanitione suæ diuinitatis odorem homines perceperint, gratasque ipsi fidei, & virtutum epulas vicissim præparauerint. Sic enim Philo: Inde namque factum est, vt in hortis olentissimus mentium humanarum per vniuersum terrarum orbem Christianā fide, & charitate flagrantium pascere tur ipse Deus; ex hisque cādidissima liliorum odamenta, acserta Apostolorum, Prophetarum, & Martyrum, & omnium beatorum ad cœlestem thalamum adolendum legerent. Nisi enim ipse prius in hortum suum descendens dira mortis aculeos contriuisset, nunquam in hortis, hoc est, multiplicibus fidelium totius orbis Ecclesijs, sanctissime se pascere, & delectare potuisset in terris. Hactenus Philo.**

Præfatis verò Psaltes verbis: *Aruit tanquam testæ virtus mea*, ab Augustino sub hoc sensu acceptis mirificè applaudit Habacuc, c. 3. sic enim primum vers. 4. *Splendor eius, vt lux erit: quæ in Hebræo sic leguntur, vt de Filio Dei, tanquam de Patris splendore (ad Hebræos 1. 3.) fuerint accipienda; nec enim ibi habetur, splendor eius, quasi de Christi splendore sermo sit, sed dempto ly, eius, absolutè dicitur: splendor vt lux erat: vt sensus Ant. Agellio interprete sit, Filium Dei, qui est Patris splendor, cum eoque eius diuinitatis radij mundo non illuxissent post passionem iam suam non minus, quam ipsam Patris lucem, emicuisse, & vt lumen de lumine, Deum verum de Deo vero gentibus innotuisse. Sed deinde de ipsamet cruce, cui fixus est Dominus, sic addit Propheta: *Cornua in manibus eius: ibi abscondita est fortitudo eius: pro quibus Cyprian. lib. 2. testimonior. ad Quirin. & alij legunt Cornua in manibus eius, ibi constabilitas est virtus gloria eius: ac si dicat Habacuc, Domini nomen ante Passionem contemnebatur, post passionem verò honorificatur: quod per crucem firmum, ac constabilitum fuerit. Quò etiam possis aduocare ea Psal. 109. 8. verba: De torrēte in viā bibet; propterea exsultabit caput: nam cū vna ex parte ex Patribus sit certum, tam de calice passionis ab Assertore ebibito, quā de ipsius exsultatione sermonem ibi fieri, ex aliā verò, Christi caput ad diuinitatem à Paulo referatur, sic enim ipse 1. ad Corinth. 11. 3. *Caput Christus Deus: non***

Ambros.

Theodor.

August.

VIII.
Matt. 8. 1

Gre. Naz.

Cant. 6. 1.

Philo.

IX.

Habac. 3. 4.

Ad Hebr. 1. 3.

Habac. 3. 5.
Cyprian.

Ps. 109. 8.

1. ad Cor. 11. 3.

Arfelm.

X.
S. Leo

Pro. 7. 19

Lxx.

Pagnin.

Hieron.

Hug. Car.

Matt. 25

14.

Gregor.

Hieron.

XI.

Iob 42. 10

absre dixeris sensum esse, Christū Palsione, & cruce diuinitatem suam quoad externam claritatē exfalsasse; dum (vt dicebat Anselm.) cepit sciri, quod erat.

Dixi alibi ex Leone serm. 3. de Palsione Dei Filium negotiatorem coeli fuisse, qui cōmutatione mirabili salutare nobiscum iniecit commercium: *Nōstra accipiens, & sua tribuens; pro contumelijs honorem, pro doloribus salutem; pro morte dans vitam*; vt tot tantisque laboribus, quam plurimum lucrificeret; sed enim nouæ huius negotiationis egregia lucra, atque emolumenta modò videre, est operæpretium. Certè Salomon Prouerb. 7. 19.

dum sub adulteræ personā inscium iuuenem ad nefarios concubitus pellicientis, animam timorē Dei qui ipsius sponsus est, à se procul abijcientem inducit; sic illam secum ratiocinantem facit: *Non est vir in domo suā* (sive vt

Lxx. *non enim adest vir meus in domo*) *abijt via longissimā sacculum pecunie secum tulit*: vel vt legit Pagninus, *ligamen argenti tulit in manu suā*: vbi dum in primis ambigitur; quid significet, non esse virum in domo, & viā longissimā abijisse? benè respondent Hieronym. &

Hugo; eandem hanc cum illa parabola esse apud Matthæum 25. 14. cum Christus inducitur, *sicut homo peregre proficiscens*: hoc est, vt vt Gregorius hom. 9. in Euangel. & alij explicant, *qui in ea carne, quam assumpserat, abijt in celum*. Sed quid est, sacculum pecuniæ hinc secum tulisse? opinor, significari immensa lucra, quæ ex Palsione suā Dominus fecit;

& eterrā in cœlum asportauit; quasi huc sapiens negotiator velut ad Indias, aut locupletissimā regionem lucro ductus, ad quæstum consequendum, compendiumque faciendum aduenerit: dicas significanter Hispanè: *Hizo acá su mochila*: Ita pene Hieronym. ad id Prouerb. inquit: *Gloriam resurrectionis, & immortalitatis Deus secum detulit, quò illius patria ciues latificaret, ac ditaret*. Vt vel hinc crucis, Palsionisque Christi virtutem, atque efficaciam videris, quæ Dei sacculū plenum, turgentemque; siue Deū ipsum diuitem, & locupletem quodammodo reddidit; dum ipsum hominibus manifestum, conspicuumque effecit.

Equidem cum patientissimū, atque sanctissimū Iob, in tot laboribus, atque erūnis, egregium Christi Domini typum gesserit, ipsum etiam ideo signatissimè adumbrare videtur, quod luce post tenebras obortā, duplicia bonā de manu Dei acceperit: sic enim

Iob 42. 10. *Et addidit Dominus omnia quæcumque fuerant Iob, duplicia*: Quod quidem ad Christum sic referas, vt subductis rationibus sacculi pecuniam, siue duplicata ex Palsione

suā bona, atque lucra numeres, quasi ipse duplo, quam antea (quoad externam, scilicet, manifestationem, & gloriam, de quā nobis perpetuus sermo est) ditior, ac locupletior euaserit: id quod in his Iobi verbis luculenter considerauit Rupertus lib. 2. de operibus Spiritus sancti, cap. 9. ad hunc modum. *Apostolus quoque cum dixisset: Christus factus est pro nobis obediens vsque ad mortem, mortē autem crucis, continuò subiunxit*. Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, &c.

Iam his cum Propheticijs, atque Apostolicis præconijs, vt à proposita beati Iobi allegoriā, vel figuratā speculatione sermo, non recedat, dicamus quia addidit Dominus omnia quæcumque fuerāt Iob duplicia. Quid enim noster iste Iob, quid inquam Deus Christus, quid homo Christus habuerat, diligenter utrobique possessiones eius appendamus, quas ante passionem suam habuerat; & non dubium erit, quin cuncta receperit duplicia. Quid Deus Christus habuerat? Nonem ordines Angelorum; etenim cum in forma Dei esset, & nondum se exinaniiuisset, formam serui accipiens, claritatem habebat Deus apud Deū diuinis obsequijs adoratus, Deus, & Rex Angelorum, sed ecce quia semetipsum exinaniiuit formam serui accipiens, & hæc passus est, quæ prædicta sunt, Deus, & Rex Angelorum, pater, & hominū, ergo duplicia Deo Christo reddita sunt. Hæc, & plura ibi Rupertus.

Hæc quidem omnia Dei Filij ad terras aduentus, atque ipsius in cœlos reditus, dum alter, alteri ē regione ponitur, mirificè firmant. Nam de ipso in hunc mundum adueniente, sic canebat Vates, Psalm. 71. 6. *Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram*: Isaïas verò tam de aduentu, quā de ipsomet in cœlos reditu sub persona summi Patris, sic ait, cap. 45. 23. *Egredietur de ore meo insitiū verbum, & non reuertetur, supple, vacuum, vt ex simili sententia eiusdem*

Vatis cap. 55. 11. *Verbum meum quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum, supplendum constat, vbi facilè videris, quam grande inter aduentum, & reditum intercedat discrimen, cum collatione inter vtrumque facta, vacuus quodammodo Dei sermo, cum à regalibus sedibus descendit, aduenisse videatur*: Nimirum: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit ipsum solum manet, si autem mortuum fuerit, multum fructum afferit*. Hinc si attendis, peruius illi dum venit, quacūque aditus, nec tam dilatari, quam aperiiri orbis portas, ac mundi limen necesse fuit, dicente alicubi Ecclesia in eius aduentu: *Aperite portas, quia nobiscum Deus*. Ac post

passio-

Rupert.

XII.

Ps. 71. 6.

Isai. 45. 23.

Isai. 55. 11.

Io. 12. 24

P. 23. 7.

Ambros.

paffionem suam ad coelum redeunt cum duplicia ipsi iam reddita fuerant, & sacculum pecuniarum secum ferret, ampliores, capacioresque coelorum portas facere, quibus maxima, & vnde quaque gloriosissima manubria posset inferre, necesse fuisse; sic monere videtur Regius Pfalter Pfalm. 23. 7. *Attollite portas Principes vestras, & eleuamini porte aeternales, & introibit Rex gloria: vt ad haec verba pulchre confiderauit Ambrosius, lib. 4. de Fide, ad Gratianum, cap. 1. ad hunc modum. Obstupuerunt, & Angeli caeleste mysterium, vnde cum resurgeret Dominus, atque illum quem dudum secundum carnem, angustus sepulchri locus texerat, resurgentem ab inferis caeli atra sustinere non possent, haeserunt etiam caelestia opinionis incerto. Veniebat enim nouus victor redemptus ex uerbis, Dominus in templo sancto suo, praebant Angeli, atque Archangeli mirantes spoliū ex morte questum. Et quamuis scirent nihil Deo accedere ex carne potuisse, quia infra Deum omnia sunt, tamen trophaea crucis, cuius principium super humeros eius, & triumphatoris aeterni manubrias intuentes, quasi eum, quem emisserant caeli porte capere non possent, licet nunquam eius capiant maiestatem, maiorem viam querebant aliquam reuertenti. Bene, maiorem viam querebant, quid ni enim maiori opus foret, qua duplicia bona inferenda erant? Sed, & statim Ambrosius exinanitioni de qua agimus haec aptans pulchro hoc epiphonemate rem claudit: Adeo nihil exinanitus amiserat, ac si diceret; adeo illi dāno, aut decori exinanitio non fuit, vt immensam ex ipsa claritatem, & gloriā Dominus fuerit adeptus.*

ADNOTATIO III.

Peculiaris alia diuina natura manifestatio, & splendor, quem Christo crux sua peperit.

I.

REGO exaltato in crucem Christo illuxerunt coruscationes eius orbi terrae, vt verax inueniretur, dum dixit: cum exaltaueritis Filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum. Ioann. 8. 28. Est verò operæ pretium ijs modo addere hanc diuinitatis Christi manifestationem adeo fuisse conspicuam, & illustrem, ac si (vt ita dixerim) ipfius character atque natura: quā bonus est,

Ioa. 8. 28.

ac beneficus de facie agnosceretur. Nec enim ingens illa gratiarum copia, quam ob merita Paffionis Filij Dei in hominum corda summus Parens effudit, id solum effecit, vt Christum illi Deum esse, crederent, sed etiam ipsorum oculos luce compleuit, vt simul agnoscerent, in Christi Paffione, & morte diuinas perfectiones, easque virtutes, quae Dei Filiū maximè decent, egregiè relucere, nihilque Deo dignius, augustiusve excogitari potuisset; quam ipsum ob hominum salutem mortem obire. Ita Venerab. Drogo, praeced. adnotat. citatus, qui cum de manifestatione diuinitatis Christi per crucem, ea Habacuc verba, cap. 3. 4. accepisset: *ibi abscondita est fortitudo eius*, sic opportunè subdit. *Quae est autem fortitudo tua? Nisi mansuetudo, nisi humilitas, nisi sapientia, & obedientia? Has virtutes suauissimas, & fortissimas in fractione panis, hoc est, in paffione tuā nobis ostendisli.* Ita Drogo.

Drogo.

Habac. 3. 4.

II.

Hab. 3. 1. Lxx.

Cyr. Ale.

Hinc paulo ante Habacuc, sic in primis, ait: *Domine audini auditionem tuam, & timui: vbi Lxx. addunt: considerauit opera tua, & obstupuit.* Sed quare obstupeat, & insolita admiratione afficiatur Vates, respondet ibi Cyril. Alexandr. *Rei magnitudinem mirifice, ac merito stupefactus sum. Intelligo enim quod cum formā & omnibus Patri per omnia equalis sis te ipsum spōte, ac volēs ad exinanitionem demittes, nostrique similis homo fies ex muliere, & formam serui accipere non dedignaberis, & qui es Deus nobiscum tuum tibi Patrem vendicabis; eris item obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: Pergit Habacuc: in medio annorum notum facies. Multo tamen aliter à Lxx hic locus effertur; cum reponant. In medio duorum animalium cognosceris: Sed quid haec duo animalia significant? Diuertissimae Augustini lib. 18. de Ciuitat. Dei cap. 3. 2. & S. Cyrilli Alexandrini ad ea verba explicationes esse videntur: dum prior duos latrones, inter quos Christus crucifixus est: posterior vero duo Cherubim Propitiatorium obumbrantia, quae in scripturā (vt ex Ezechiele 1. 5. constat) animalia appellari solent, intellexere. Verum sensus eodem recidit: & ex vtriusque sententiā ea est Prophetæ mens, vt Christus qua verus Deus tūc maximè cognitus fuerit, cum inter duos latrones cruci suffixus, suam benignitatem, & bonitatem patefaciens tanquam verum Propitiatorium humani generis peccata deleuit, nobisque miseris opem, & salutem attulit. Sic namque Cyrillus: *Cognosceris igitur o Domine, quod eris nostrum similis factus, nempe Propitiatorium, vt ex paradigmatē, seu exemplari in sancto tabernaculo perspicue cognosceris: stas enim in medio duo-**

Hab. 3. 2. Lxx.

August. jr. Alex.

Exec. 1. 5.

Cyr. Ale.

rum animalium, hoc est, Cherubim, & nomen i-
bi Propitiatorium, & verus est sermo: nam ut ip-
se Christus ait: Non misit Pater Filium in mun-
dum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Sic
Cyrill. Ergo, in medio duorum animalium: siue
inter duos latrones, cognosceris. Domine; cum
tua ibi diuinitas & bonitas, charitate, & mul-
titudine viscerum maxime emicet, atque splen-
deat.

III.

Benè quidem hæc nouerat sanctissima
Virgo, & sapientissima Psaltria: cum egre-
gio in cantico dicebat: *Magnificat anima mea
Dominum*: Lucæ 1. 46. Nec ab hoc sensu dif-
fidebat Isaïas c. 9. 6. dum Dei Filio recenter
mundum ingresso, & in præsepio vagiente
enunciauit: *vocabitur Deus fortis*: pro quibus
ex Hebræo ad verbum legas, *vocabitur Deus
gigas*: Sed & à Maria merito perquiras; cur
is quem immensa cælorum spatia nō capiū-
t; in exiguo vtero inclusus magnificentius, &
angustius se habere dicatur? Et in Vatis ver-
bis merito ambigas; quid puerulo cum gigā-
te? Quid lacrymulis cum fortitudine? Quid
pusillati cum maiestate commune sit, ut inde
Deus quasi ex æquā, & solitā statura in gigā-
team formam videatur quodammodo excre-
uisse? Vtrique vero dubio plenè satisfecisse
mihi videbitur; qui optimis his Synesij ver-
bis orat. de regno ad Arcadium Imperatorem
instructus: *Regis maiestas eatenus tibi honorifi-
ca sit, quatenus ad virtutis exercitationem con-
tulit, eademque exexit, cum & materiam suā mag-
nitudini consentaneam desideraret*: dixerit, non
immerito magnificatum tunc Deum, & ve-
lut gigantem effectum dici; cum ad maxi-
mas carnis angustias reductus est, & lacry-
mulas infans factus fudit; imò sanguinem, &
vitam velut capitalis reus profudit; quod di-
uina bonitas, & natura materiam suā magni-
tudini consentaneam desideraret; nec melius
siue oportuniū quam his pusillitatibus, &
ignominijs hominibus posset ostendi: vnde
magnā emphasi Paulus 1. ad Corinth. 1. 23.
Prædicamus Christum crucifixum: Indeis qui-
dem scandalum; gentibus autem stultitiam: ip-
sis autem vocatis Iudæis, atque Græcis Christū
Dei virtutem, & Dei sapientiam. Quia quod
stultum est Dei sapientius est hominibus, & quod
infirmum est Dei fortius est hominibus: Quæ
verba cum citasset Tertullian. lib. 2. contr.
Marcion. cap. 2. ex illis, sic infert: & ita Deus
tunc maximè magnus, cum homini pusillus, &
tunc maximè optimus, cum homini non bonus:
Quippe in hac pusillitate, & ignominia, di-
uinæ bonitatis magnitudo, & proceritas
gigantea maximè splendet. Vnde quidem
Habacuc, qui cætera Dei opera contempla-
tus admiratione se affectum non meminit,

quod solitā mensura Deum metiretur, cum
in hac subinde pusillitate gigantem ipsum
considerauit oblitus factus, inquit: *Conside-
rari opera tua, & expandi hoc est, inquit Cyril.
Alexandr. Euangelizasti cæcis apertionem vi-
sus, prædicasti captiuis remissionem, sanasti
contritos corde. Conuertisti, quod aberrauerat
alligasti, quod contritum erat, lux factus es
his, qui sedebant in tenebris; ianua & via ad
vitam, & sanctificationem. Factus es pax,
coniungens per fidem in unum populum eos qui
ex circumcisione, & eos qui ex gentibus. Factus
lapis angularis electus pretiosus. Recuperasti
mundum Deo Patri, expiasti à peccatis, quique
ex infirmitate capti fuerant, de manu diabolica
eruisti. Gratia adoptionis filiorum illustrati sunt
serui, homo de terra natus, cælesti ciuitate dona-
tus est. In primis autem, & hoc audiri dignum
reor. Qui omnes viuificas, nobiscum carnis mor-
tem sustinisti. Ac si dicat meritò nunc exsta-
si, & stupore afficior cum Dei naturam per
materiam suā magnitudini consentaneam
se se diffundentem, & exspatiantem immen-
samque suam bonitatem omnimodo osten-
dentem, ac explicantem considerem.*

Et vero, hic etiam sensus esse videtur ver-
borum Pauli ad Hebræos 2. 9. quæ non se-
mel adduximus. *Videmus Iesum propter passio-
nem mortis gloriā, & honore coronatum*: necnō
& sequentium iuxta Athanasij lectionem,
cuius indidem meminimus: *Decebat enim eū
per quem omnia, & ex quo omnia, multos filios
in gloriā adducentem, cum Princeps, auctori-
que eorum salutis esset, passionibus consummari*:
ijs enim locutionibus Apostolus nō obscure
innuit, Dei Filiū, tū sibi ipsi, tū egregijs om-
ni potētis, ac sapiētis suæ operibus licet vnde-
quaque in se ipsis perfectissimis: *Non est minue-
re, neque adicere, neque inuenire magnalia Dei*:
Ecclesiastici 18. 5. gloriæ, & honoris coronā
passione, & morte sua Christum imposuisse.
Vnde ad ea verba Oecumenius: *Gloriam, &
honorem vocat crucem; neque enim tantum Deo
dignum erat, tamque gloriosum fecisse cælum, &
terram, ac hominem supernasque virtutes; sicut
quod propter nos dignatus fuerit crucifigi*: nimi-
rum, nihil tam Deo dignum, quam salus ho-
minis: Concinit huic cogitationi Salomonis
vaticinium Cantic. 3. 11. *Egredimini, & vi-
detè Regem Salomonem in diademate, quo coro-
nauit eum Mater sua in die desponsationis eius,*
&c. Quæ verba dum de carne filij Dei ob ho-
minum salutem suscepta accepit Ambrosius,
in lib. cui titulus, *Virginis institutio*, cap. 16.
sic ait. *beatus, & Mariæ uteris, qui tantum
Dominum coronauit, quando formauit, corona-
uit eum, &c. Hoc ipso, quod ad omnium salutem
eum cōcepit, & peperit coronam capitis eius ater*

Habac. 3.

1.

Cyr. Alex.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

Auct. Pa
neg. ad Cō
stant.

Lecl. Gra.

Apoca. 5.
11.

V.
Ambr.
Nyssen.
Cōm. triū
pp.
Bernard.

Tertull.

Senec.

Lactant.

na pietatis imposuit, Benè quidem, coronam pietatis imposuit; tribuit enim egregiam clementia Principi coronam; vndè in regijs insignibus perpetuo gentium ritu corona Clementiæ dedicata fuit, sic auctor Panegyrici ad Cōstantinum. Merito tibi Constantine, & nuper Senatus signum dedit, & paulò ante Italia scutum & coronam, cuncta aurea dedicarunt, ut conscientia debitum aliquà ex parte reuelarent, debetur enim, & saepe debetur, & diuinitati simulacrum aureum, & virtutis scutum, & corona pietati: Similiter Imperator Probus epist. ad Senat. apud Vopiscū. Coronas, quas mihi obulerunt omnes Gallia ciuitates, aureas vestrae P. Clementiæ dedicati. Ita ibi. Vndè qui in præfato loco ad Hebræos velit premere Græcum verbum, τελεῖσθαι, quod ad initiationis, siue inaugurationis ritum solet referri non abs re dixerit: tunc externa hominum æstimatione, & acclamatione Dei filium, ut viuā paternarum virtutum imaginem, in Regem cœli, terræque inauguratum fuisse, tantique Regni coronam accepisse, cum Regiæ, siue diuinæ potius clementiæ egregium specimen dedit, pro salute hominum carnem, mortemque suscipiens. Nec alio planè eunt illæ voces toties à nobis repetitæ Apocalyp. 5. 11. Dignus est Agnus, qui occisus est accipere virtutē, & diuinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Quæ id omnino sonant, ut Agnus, qui mortem pro suis obire non recusauit, dignissimus maiestate, & regno, & is demum, quæ omnes verū Deum esse sibi persuadeant, iustissima ratione censeatur.

Quod si præfata Salomonis verba cum ipso met Ambrosio lib. de Isaac, & anima, Gregorio Nyssen. orat. 7. in Cantica Theodoretō, & Commentario trium Patrum, Bernardo, ferm. 2. in Epiphania, & ferm. 5. in festo omnium sanctorum de Christo flagris cello, spiritus illito, plagis linido, & spinea præsertim corona redimito accipias, in idem recidit; habet vero sub hoc sensu, plusculū nescio quid decoris hæc expungentibus, foedantibusque spinis corona; cum enim ab ipsa omnes mortis acculei (sic pulchrè Tertullian. lib. de Corona Militis c. 14.) in Dominici capitis tolerantia obtusi sint, honestior nulla, nulla hac gloriosior Dei filio obtingere corona potuit, nullum namque ornamentum (inquit Seneca lib. 1. de Clement. cap. vltimo) Principis fastigio dignius, pulchriusque est, quā illa corona ob ciues seruatos; nō hostilia arma detracta victis, non curvus barbarorum sanguine cruenti, non parua bello spolia; hæc diuina potentia est, gregatim, & publice seruare. Quare Lactantius de vera Sapientia, lib. 4. cap. 26. sub hac mystica

spineæ coronæ significatione, peccatores Christi benignitate Dei gratiæ restitutos, ipsummet vt verum Regem coronantes, adumbrari, sic eleganter asseruit. Corona spinea capiti eius imposta id declarabat fore, ut diuinam sibi plebem de nocentibus aggregaret: corona enim dicitur circumstans orbem populus: Nos autē qui ante cognitionem Dei fuimus iniusti, spina, id est, mali, & nocentes eramus, ignorantes quid esset bonum, & à iustitia notione, atque operibus alieni omnia scelere, ac libidine polluebamus, electi ergo ex dumis, & sentibus sanctum Dei caput cingimus, quia conuocati ab ipso, & circumfusi vndique ad eum, Magistro, ac Doctori Deo assisimus, Regemque illum mundi, & omnium videntium Dominum coronamus. Ita ille.

Vides Dei Filium, dum homines seruat gloriā, & honore coronatum? Iam eam benignitatem, pulcherrimam reliquorum operum coronam esse, sic Regius Psaltes Psalm. 64. 12. Benedices corona anni benignitatis tue, annum benignitatis, coronam diuinorum operum appellans, sed quis hic benignitatis annus? Audi Ambros. in Virginis institutione cap. 15. Quis est annus Dominicæ benignitatis, nisi ille de quo dicit annum Domini acceptum, & tempus retributionis, sicut in Euangelio suo ipse memorauit, dicens: Spiritus Domini super me, Lucæ 3. 18. Tunc ergo Dominus operibus suis, & gloriā, & honore sui tempus coronauit aduentus. Totus enim ille annus conuersationis in hoc mundo, diuersarum habuit certamina passionum, vicit Herodem parvulus, de quo in passione infantium triumphauit, esuriuit, sitiuit, pro nobis vapulauit, pro nobis contumeliarum indigna tolerauit, crucem ascendit, mortuus est pro nobis. Hæc Ambros. nec dissimilia inuenies in Theodoretō in id Psalmi: En ergo Dominicæ benignitatis annum diuinis operibus, atque consilijs, coronam, regiumque diadema imponētem, vndè quidem Dei thronus regiumque tribunal post Christi mortem Iride in coronæ modum circumornatus signatè perhibetur Apocalyp. 4. 3. dicente Ioanne: Et qui sedebat similis erat aspectui lapidis iaspidis, & sardinis, & iris erat in circuitu sedis similis visioni smaragdina. In quæ verba optimus est Alcazaris commentarius, in Iridis naturā Christi passionem, & generis humani redemptionem contemplātis, vt inde iure dicas, ex Christi passione, quæ Dei benignitatem patefecit, eius thronum, gubernationem, atque consilia, gloriæ coronā circumornari. Quod sanè non solum ad Dei Filium, sed ad ipsummet summum Parentem pertinere, benè monuit Cyrill. lib. 10. in Ioann. cap. 19. Ea Domini verba: In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plu-

VI.

Pf. 64. 12

Ambros.

Luc. 3. 18

Apoc. 4. 3

Alcaz.

Cyr. Alex.

rimum afferatis, sic premens; clarificatum Patrem suum esse dicit, quoniam ineffabilis eius bonitas, atque misericordia nota omnibus coronam quasi gloria illi attulit. sic enim Deus dilexit mundum ut filium suum unigenitum dederit, in quem qui crediderit, non pereat, sed habet vitam eternam, similia habet lib. 1. cap. 17. & 18. Nec omittenda quæ in Psalmo subiicit, statim Vates: *Et campi tui implebuntur ubertate, pinguescent speciosa deserti, & exultatione colles accingentur, induti sunt arietes onium, & valles abundabunt frumento, clamabunt etenim, hymnum dicent: Quasi ab hac benignitatis Dei corona in hominum æstimatione (de qua nobis est sermo,) omnes diuinarum virtutum thesauri luceant, ac splendeant, diuitiarumque ac possessionum Dei campi, gentes, nimirum, quas Deus pro diuitijs ac possessionibus habet perenni hoc fonte irrigati pinguescant, & exuberent.*

VII.

Et verò hac ratione Paulus, ut in superioribus adnotationibus vidimus, cum Dei Filiū ex Davidis vaticinio in hunc modum ingredientem inducit ad Hebræos 10. 5. notanter dixit: *Ideo ingrediens mundum dicit: sacrificium, & oblationem noluisse; corpus autem aptasti mihi.* Expendens verò inibi Græcum verbum, κατὰ τὴν, obseruauit, propriè significare, componere, coagmentare, seu loco quiduis ita concinnè, & congruenter aptare, ut partes inter se congruant, & coaptentur: iuxta quam significationem hæc Pauli verba in hunc locū elucidanda transmissi. Sed enim dicat non nemo, congruam hanc, seu convenientem aptationem, Christo non benè aptari, aut conuenire, ut enim ex diuinā, & humanā natura ipse coalesceret, quid quæso minus aptū, magisque dissonum, & incongruum diuinitati esse videatur? Quam ei carni aptari, quæ non modo in gloria, sed mortalis etiam, passibilis, totque ærumnis, & supplicij obnoxia erat, quid ergo fuerit in causa, cur Paulus non cōtentus affirmare, Christum ex diuina, & humana natura coalescere, signatè etiam mone re voluit, adeo conuenienter, & concinnè utramque inter se naturam vnitam fuisse, ut quali fabre facti operis partes ad amussim aptatæ optimè inter se connecterentur? Sanè ut ostenderet nihil aptius, & conuenientius ad ostendendam, exponendamque mundo diuinitatis naturam excogitari potuisse, quam id corpus, eamque carnem assumere, quæ tot cōtumelijs, & doloribus, mortique tandem acerbiſsimæ esset obnoxia, quo diuinæ naturæ bonitas, benignitas, charitas, suauissimumque ingenium plus plus emicaret. Quæ enim ora ad hæc diuinas perfectiones ostendendas, prædicandas, eloquentiora, aut quæ adeo disertæ

linguæ? quod orationis flumē ita vehemēs, atque efficax, quam Christi vulnera profluent que sanguis? Quare, pulchre huc retulit Bernard. serm. 3. in Circumcis. ea Ioannis verba, *Vidimus gloriam eius quasi unigeniti à Patre, hunc in modum. Videmus gloriam eius, gloriā quasi unigeniti à Patre, gloriam misericordiæ, & affectus verè paterni, gloriam procedentis ex corde Patris, & paternæ plane viscera exhibentis.* Omnes enim peccauerunt (ait Apostolus) & egent gloria Dei, ad Roman. 3. & alio loco: *Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, ad Galat. 6. Quid enim nobis gloriſicamus, quam quod tanti æstimauit nos Deus? Quære maior illi gloria quam tanta dignatio, & tanta benignitas? Eo utique dulcissima, quod tam gratuita.* Hæc Bernard.

Ioan. 1. 14

Bernard.

His accinunt verba, quæ ex Chrysostomo adducit Gennadius Scholarius Patriarcha Constantinopolitanus lib. de process. Spiritus Sancti sect. 4. sunt ista. *In incarnatione venit Christus ad nos, dedit nobis descendētem ex se spiritum, & corpus nostrum suscepit: Vbi maxime notanda est hæc dati, & accepti conuentio, cum ad contractus morem, si non ad perfectam æqualitatem facta, non nihil tamē proportionis, habere videatur. Quid? Ex humana carne Spiritus sancti maiestas pendi, siue ponderari potuit, ut hic pro illa videatur appensus? Minimè, at enim vero grandis, si attendis, inter Christi carnem doloribus, & morti obnoxiam, & diuinum spiritū, quoad externos effectus inuenitur similitudo, ut enim de hoc ipse Dominus apud Ioann. 16. 14. dixit: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet: quia ut inquit Theodorus Heracleota apud Maldonatum ibi: Spiritus sanctus testis fuit diuinitatis unigeniti, cum ex eius esset essentia, essentiamque eius declararet, ita etiā corpus passibile, & mortale, quod Dei Filius suscepit, ad eius naturā, quæ summè benefica, & salutaris est, declarandam, aptissimum instrumentum: ac proinde diuinitatis eius locuples, ac opportunus tellis fuit.**

VIII.
Gennad.

Io. 16. 14

Theodor.
Maldon.

IX.

Hinc Assessor noster totam fidelis hominis beatitudinem eo retulit, ut hanc concinnitatem, & coaptationem diuinitatis cum humanitate, & nosceret, & plausu probaret, sic enim apud Matth. 11. 6. *Beatus, qui non fuerit scandalizatus in me, ubi pendendum est verbū Græcum, σκανδαλίζω, quod propriè in passiva significatione est, offendere, siue, ruina occasionem, puta in lapide non benè cum alijs compacto, & congruente, sed qui eminētius assurgat, sumere, vnde eō it Christi oratio, ut eum beatum dicat, cui diuina lux interioribus mentis oculis, sic affulſit, ut penetrare valeat, quam sit diuinæ naturæ, & bonitati*

Matth. 11.
6.

Ambr.

consentaneum, crucis mortem subire, quo hominibus opem ferat. Ita Ambros. lib. 5. in cap. 7. Lucæ, de scandalo in Christo cauendo, ubi agens de Christo in figuris Tobie, & Elisei præsignato subdit, *Dominice testificationis exempla sunt plenitudo fidei, crux Domini; obitus sepultura est, & ideo cum illa superiora dixisset, cæci vident, leprosi mundantur, addidit, beatus, qui in me non fuerit scandalizatus, crux enim etiam electis scandalum posset afferre, sed nullum hoc maius divina persona est testimonium; nihil est, quod magis esse ultra humana videatur, quam toto unum se obtulisse pro mundo, hoc vel solo Dominus declaratur.* Pulchre, homini enim tanta bonitas, talis benignitas, tam immensa charitas non quadrat: unde Tertullianus lib. de carne Christi cap. 5. Marcionem veram carnem Christi negantem, & pro eâ phantasma substituentem: ita elegantissime increpat: *Scelestissime hominum qui interemptores excusas Dei, nihil enim ab eis passus est Christus, si nihil verè est passus. Parce unica spei totius orbis, qui destruis necessarium decus fidei. Quodcumque Deo indignum est tibi expedit. Saluus sum, si non confundar de Domino meo. Qui me, inquit, confusus fuerit, confundar, & ego eum.* Obserua illa: qui destruis necessarium dei fidei: quasi inter nostræ fidei dogmata, illud pulcherrimè emineat, eum nos Deum, ac Dominum tam summe bonum, & nostræ salutis adeo inhiantè habere, ut crucis ignominiam, atque tormentum pro nobis subire voluerit.

X.

Matth. 27
50.

Quò sanè ipsemet Dominus respexit, cum iam iam moriens sublatissimam illam vocè, quâ mortem suam, suamque simul gloriam profiteretur edidit; quasi adeo sibi probro, & ignominia non verteret pro hominibus mori, ut maximè potius id gloriæ duceret: ita Ambros. lib. 10. in Lucam cap. 23. Addidit, voce magna, in quâ Dei professio gloriosa usque ad mortem se pro nostris descendisse peccatis enūciat. Ergo nec ego erubescam fateri, quod Christus non erubuit voce magna profiteri. Sed & hinc illud facile noueris, cur Dei Filius, qui propriæ vitæ, mortis, ac resurrectionis tempus apud se habuit; mortem potius in frequentissimo hominum conuentu, omnibusque videntibus obire, quam publicè, & manifestè resurgere, elegerit: cū ad eius gloriā magis conducere videretur, ut palā resurgeret, clā verò moreretur: Nimirū, quod maior, & illustrior illi ex morte, quam ex resurrectione obtingeret gloria, cum resurrectio à potentia; mors vero à bonitate, & benignitate, quæ Deum maximè commendat, & diuinam naturam velut de facie ostendit, ortum duxerint. Quam quidem de causa non mediocris inter ipsam-

Ambr.

met Dominum, & malum dæmonem sub mortis ictu pugna; atque concertatio fuit; dum hic extremæ gloriæ Christi inuidens eum clanculum mori concupiebat, & per malas artes machinabatur, ut illius ipse mortem occultaret; Dei vero Filius, qui gloriam suam retinere, & hominibus qua bonus, & beneficus innotescere volebat; publice, & in oculis Solis mortem obire contendit: Audi hac de re Chrysostomum hom. 7. in epist. ad Colossens. ubi dum optimè obseruat Paulum illis verbis ad Colossens. 2. 15. *Triumphans illos in semetipso*; Christi mortem victoriam egregiamque triūphum appellasse; hæc subdit: *Ita etiam hic ostendit, quod libere, securè, & confidenter mori, est probrum, & dedecus diaboli; ille enim omnia fecisset, si potuisset, ut persuaderet hominibus, eum non esse mortuum, & post pauca. Quid enim non fecit diabolus, ut clam moreretur? Audi Pilatum dicentem: Tollite ipsum vos, & crucifigite: ego enim nullam inuenio in eo causam. & rursus ipsi dicebant Iudæi. Si Filius Dei es, descende de cruce: Iam vero quoniam lethale vulnus accepit, & non descendit; propterea etiam mandatus est sepultura, quoniam fieri poterat, ut statim resurgeret, ut res crederetur. At qui in morte quidem priuatum licet eā imputare animo deliquit: hic autem non ita: Sic Chrysostom. Cui adiunge Chrysologum ser. 150. ubi dum acute perquirat cur Dei Filius, qui ad terras ea de causa aduenerat, ut pro humano genere mortem obiret, cum ab impio Herode ad necem fuit conquisitus mortem declinauit; scitè respondet: *Tunc enim mors innocentie fuisset primum; maiestatis gloria non fuisset: quippe ex maiori crucis ignominia; morteque palam, & publicè suscepta; ut Christi bonitas, atque beneficentia magis splenduit: ita ipsius diuinitas singulariter eluxit.**

Quam ad rem, in ijs Christi verbis ad Petrum a cruce, & morte ipsum detertere conantem Matthæi 16. 22. *Vade retro Sathana scandalum tibi es; quæ non semel expendimus, adhuc est aliquid obseruatum dignum, quod minimè omittam, nam post illa, hæc subiicit Dominus, quia non sapis ea, quæ Dei sunt, sed quæ hominum, quæ quidem ratio prima facie inspecta adeo non videtur Petrum stringere, ut illam potius suo imbutus sensu pro se ipse posset afferre, maximè cum paulò antè egregium illud diuinitati Christi reddiderit testimonium: Tu es Christus Filius Dei viui: cui consonū omnino videbatur: ut ei qui sibi suggeret Dominū morte fore afficiendum ipse obclamaret: Absit à te Domine non erit tibi hoc, id est, ut explicat ibi Hieronymus. Non recipiunt aures meæ, quod Dei Filius occidendus sit. Quid*

enim

Ad Coloss.
2. 15.
Chrysost.Ioa. 19. 6.
Matth. 27
40.

Chrysost.

XI.

Matt. 16.
22.

enim fuerit à diuinitate magis alienum quàm mortem tanto dedecore, tot cruciatibus, & supplicijs perferre? Subsistit tamen egregiè hæc à Christo ratio confecta, non sapis ea quæ Dei sunt, sed quæ hominū; id est, erras quidē Petre, & vehementer erras, si me à maiestate indignum ducis, quod pro hominum salute mortem obeā; imò verò grauius nunc queror tuumque errorem vehementius arguo, cum te, qui à Patre meo ea es luce perfusus, ut me ipsius Filium, ac Deum esse non ignores, vix aliquē diuinitatis gustū, saporemve percepisse videā, ut noris nihil magis dignū Deo esse, quam saluti hominis etiam vitam profundendo prospicere: ita ferè Chrysost. hom. 55. in Matth. his verbis: *Nam si diuinis ductus preceptis, atque carnalis sensus immunis hæc audires, non te fugeret profectio, quia precipuum tibi decus est passio*: Hæc ille. Quibus apto illa Nazianz. orat. 14. vbi cum Apollinarius hæresim taxās dixisset; de fraterno illo desidio non ita pridem exorto loquor, ex quo & Deus, & homo ignominia afficiuntur: ille videlicet, nec pro nobis quidem omnino genitus, & crucifixus, ac proinde, nec sepultus, nec à morte reuocatus: subdit: *quem admodum nonnullis Christi præposterè amantibus placuit*: Scitè adstruēs germanum in Christum amorem illum esse, qui de ipsius benignitate, & humanitate quā optimè sentiat, eaque ratione sibi omnino persuadeat, proprium illius fuisse, quò opem hominibus ferret, mortem obire; atque ideò eum, qui aliter iudicet, & amet, præposteram erga ipsum dilectionem, & Deo indignam habere: nō aliter ac mulieres ille, de quibus scribit Lucas cap. 23. 27. Dominum ad crucem magnam lacrymarum vim profundentes fuisse secutas; ipsum vero hac illas de causā non leuiter obiurgasse: id quod sic eleganter expendit Isidor. Pelusiota lib. 2. epist. 285. *Si nec generosum Athletam, qui in arenam descendit, ac puluere respergitur, ac ceditur deslere conuenit: siquidem labores ipsius in coronis desinunt, nec fortis, ac præclari militis, qui ad bellum exijt, vulneraq; accepturus est vice luctu, ac larmis prosequi par est: victor enim, ac palmarius redibit, ac statuas, & præconia consequetur, verum illos demum lugere oportet, qui ad latrocinia, & cædes currunt, maxime quidem cum scelerate aliquid perpetrant, deinde autem cum supplicio afficiuntur, quid nam tibi in mentem venerit, ut ex me suscitaueris? Quid nam causa fuerit, quamobrem Christus mulieres lugentes, cum ipse ad crucem ut victor triumphans abibat, non modo non collaudabit, sed etiam obiurgauit*. Sic Isidorus. Et post nonnulla alibi à nobis adducta: *Neque enim illum lugere fas est, qui peccatum sudit, & profligauit, atque ad opprimen-*

dam quoque, ac de medio tollendam mortem, vinctulisque extinguendam diabolum properat. Ac si dicat: quippe hæc omnia immensæ bonitatis, atque egregiæ fortitudinis specimē edūt, vnde de illis adeò non est dolendum, ut egregiæ potius gratulationis, & gaudij occasio ab ijs, qui pleno pectore sapiunt, & vera dilectione Christum prosequuntur, censeri debeant.

Quare rursus obserua præfato testimonio quod Christi diuinitati Petrus reddidit notāter subiectile Euangelistam: *Exinde cepit testis ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam, & multa pati à senioribus, & scribis, & Principibus Sacerdotum, & occidi*. Quasi Christus quod iam Deus habitus, & cognitus esset ad suæ diuinitatis cōfirmationem, hoc est, ad ostensionem bonitatis suæ pro salute hominū pati, ac crucifigi quodāmodo teneretur. Habet verò peculiarem in hunc sensum emphasim, quod Petrus hac de causā Sathanæ nomine à Christo quasi ipsius gloriæ, & diuinitatis manifestationi cōtrarius fuerit appellatus. Vnde quidem præclarum hoc ipsius responsum, opportunissimāq; locutio adeò summo Patri fuit grata, ut ob ipsam nō multo post ingens illud amoris, & honoris signum ei dederit, cū de ipso in mōte transfigurato, dixit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene cōplacui*. Matth. 17. 5. Hilario in Psalm. 138. non multo post initium id sic obseruante: *Petrus autem Passionem eius detestatus est: crucis in eo scandalū præ amore, & confessam iam à se diuinitatis cognitionem non sustinens. Sed quia eum ob infidelitatem crucis Sathanam nūcupasset: non multo post eum in monie gloriæ suæ habitu constitisset, tali à Patris voce cognoscitur: Hic est Filius meus dilectus, in quo complacui; hunc audite. Probationem quam tentatio Apostoli effecerat, paternæ vocis agnitio est consecuta*. Ita Hilarius.

Applaudit his Salomon Sapientia 2. 21. vbi cum Scribas, & Phariseos Christo Domino in cruce obclamantes: *Si Rex Israel esset, descendat nunc de cruce, & credimus ei: confidit in Deo: liberet nunc si vult eum; dixit enim. Quia Filius Dei sum*: Matth. 27. 42. Prophetico spiritu sic delineasset: *Si enim est verus Filius Dei, suscipiet illum, & liberabit eum de manibus contrariorum: contumelia, & tormento interrogemus eum, &c.* Magnā emphasi, subiicit: *Hæc cogitauerunt, & errauerunt: excæcauit enim illos malitia eorum, & nescierunt Sacramenta Dei*: Ac si diceret: talem ratiocinationem, siue consecutionem, & vim illatiuam non nisi ab obcæcatis mentibus confici posse, cū è contra, eò ipso quod

XII.

Matt. 16.
21.Matt. 17.
5.

Hilar.

XIII.

Matt. 27.
42.

Sap. 2. 21.

Filius Dei esset, & se ipsum pro suis morti offerre, & à benignissimo Patre ad crucem etiam tradi, diuinæ naturæ esset maximè consentaneum. Vnde Ambros. lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 12. hæreticos, qui Phariseos imitati Christi diuinitatem hinc enectere moliebantur, quod à Patre ad mortem traditus fuerit, sic sapienter reuincebat: *Tradidit ergo Pater Filium, & Filius ipse se tradidit, seruatur charitas, nec leditur pietas, nulla est enim pietatis iniuria, ubi nulla est traditionis ætëna, tradidit volens, tradidit offerens, nō utiq; ad pœnā Pater Filium, sed ad gratiam; si discitis facti meritum, interroga pietatis vocabulum: tradidit inquit; si gratia, quid arguo si iniuria plus debeo: pulchro dilemmate Patris, ac Filij diuinitatem, ardētissimamque in humanum genus dilectionē confirmans; cum ex iniurijs, & Passione suā, & sui nominis claritatem, ac gloriam Christus fuerit adeptus; & suam bonitatem, & dilectionem quā ad illum redamandum nos vehementer vrget, dilucide patefecerit. A quā quidem argumentatione non longius it illa Tertulliani aduersus phantasma Marcionis lib. de carne Christi cap. 3. Propter eum descendit, propter eum predicauit, propter eum omni se humilitate deiecit vsque ad mortem, & mortem crucis; amauit vtiq; quem magno precio redemit. Si Christus creator eius est, suum merito amauit, si ab alio Deo est, magis adamauit, quando alienum redemit. Verum scelestissimos, stultissimosque scribas Christi diuinitatem inde penitantes, quod crucem incolumis declinaret, sic sapienter arguit Leo Magnus. De quò erroris fonte Iudei talium blasphemiarum vena potastis? Quis vobis Magister tradidit? quæ doctrina persuasit? quod illū Regem Israel, quod illū Dei Filium credere deberetis, qui se aut crucifigi nō sineret, aut à cōfixione clauorū liberū corpus exouteret. Nō hæc vos legis mysteria, aut Prophetarū ora cecinerunt, sed illud verè legistis, facite me nō auerti à cōfusione sputorū, & iterū, foderunt manus meas, aut pedes meos, dinumerauerūt omnia ossa mea. Nūquid legistis Dominus descendit de cruce? Sed legistis: Dominus regnauit à ligno. Sic Leo. Ac si diceret. Nihil vobis stultius; & in diuinitatē magis impium, & infensum, qui eum infano sensu vobis Deum cōfigitis, qui vitam pro suis dare probro duceret: pugnat hic error cum Dei naturā; atque illius suauissimo ingenio venenum porrigere videtur.*

Sub quo etiam sensu possis accipere illa Christi ad præsidem verba Ioann. 18. 36.

Si ex hoc mundo esset regnum meū, ministri mei vtiq; decertarent, ut non traderer Iudeis; nūc autem regnum meum non est hinc: ac si id inter diuinum, & terrenum regnum constituat Dominus discrimen, quod terræ Reges omni modo à subditis defendantur, ne mortem obeāt, quod sibi potius, quam suis consulere consuecant: Deus verò sic pro suā bonitate regnum suum instituat, ut semetipsum morti offerat, ita penè Chrysostom. hom. 82. in Ioann. *Vel hoc dicit: Quoniam non tenet regnum, ut hic reges terreni tenent, sed quoniam desuper habet principatum, qui non est humanus, sed multo maior, & clarior. Quare multo clarior? quia videlicet nolit se à morte eripi, sed vitam pro suis profundere. Vnde in cœca Phariseorū pectora sic iterū inuehitur Tert. lib. de Patientiā c. 3. Hinc vel maximè Pharisei Dominum agnoscere debuistis: patientiā huiusmodi nemo hominū perperaret: talia, tantæque documenta, quorum magnitudo apud nationes detractatio fidei est, pares nos verò ratio, & instructio, satis aperte non sermonibus modo in præcipiendo, sed etiā passionibus Domini sustinendo probant ijs, quibus credere datum est, patientiam, Dei esse naturam esse etiam, & præstantiam ingenite cuiusdam proprietatis: Ac si dicat, ex tāta Christi patientiā quā pro suis se morti subiecit, ut verus Deus maximè à vobis cognoscendus fuit; quis enim pro alterius salute tot supplicia tā constanter perferret, nisi is cui tam bonitas, & benignitas, quibus suis consulat, quam patientia ad incredibiles labores sustinendos naturalia, & ingenuita sunt. Certè hoc ferme sensu Chrysostomus in Catenā Græcā in Iob ad priora eius libri verba adnotauit; scripturam nominis, cognitionis, regionisque in qua vitam Iob degit, de industriā mentionem fecisse, ne qui tot, tantæque calamitates fortiter pertulisset, diuinus, nō humanus ab hominibus crederetur. Audi: Ne quis certaminū, ac patientiæ spectatā magnitudine incredibili, peregrinā quādā, & nō humanā cū naturā præditū arbitraretur, naturam primo ponit in conspectu, ut hominis institutum mirere, cōmunem naturam scriptor indicauit, ut quod proprium electionis fuit, ostēderet, quoniam qui communis naturæ particeps fuit, is quæ natura, atque homine maiora sunt, gessit. Hæc Chrysostom. Benè ergo de Iudæis dixit Tertullianus inexcusabiles omnino fuisse, quod ab egregia Christi patientiā efficax diuinitatis, bonitatisque ipsius noluerūt sumere argumentum.*

Ambr.

Tertull.

Leo Mag.

XIII.
Io. 18. 36.

Chrysost.

Tertull.

Chrysost.

Ad eadem verba: *Propter
quod & Deus exaltavit
illum, &c.*

ADNOTATIO V.

*Christum Augustissimo corpo
ris, & sanguinis sui Sacra-
mento mundum subiugasse
gloriosumq; de humanis a-
nimis retulisse triumphum.*

L

IDIMVS vers. 7. adnot. 9. & 10. Christum Dominum in Eucharistiâ ex interpretatione Dionysij Alexandrini ad diuitias, & de litias nostras exinanitum; cum verò exinanitioni optimo merito exaltatio respondeat; ipsum in hac exinanitione adeò exaltatum, ut Sacramento corporis sui hominum animos debellarit totumque sibi orbem subiecerit, videamus, si placet.

Illæ, opinor, inter propheticas visiones alijs illustriores, ac celebriores habentur, primum cum splendida Dei species regio amictu in sublimi folio maiestatem ostendentis suam, Isaïæ oculis obiecta; ipsomet cap. 6. 1. referente: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum, & ea quæ sub ipso erant, replebant templum: necnon cum gloria Domini in curru Cherubim, quatuor, scilicet, mysticis animalibus vecta, Ezechieli sic proposita fuit cap. 1. 4. Ecce ventus turbis veniebat ab Aquilone, & nubes magna, & ignis inuoluens, & splendor in circuitu eius, & de medio eius quasi species electri, id est, de medio ignis: etenim utrobique, ut ex sublimi throno, regio, ac glorioso curru, cœlestium militum pompâ, & satellitio apparet; in suâ maiestate, & gloriâ conspici, & innotescere Dominus volebat. Iam verò tum vtramque visionem ijs vatibus propositam, vnam, & eandem esse; hoc est, circa idem mysterium versari, siue eundem omnino sensum, & significationem habere; tum etiam sedentem in throno, siue in curru Christum Dei Filium præferre, supponere potius, quam probare placet; & que enim vtrumque apud Patres, & interpretes certam. De primo vide si voles Pattem Prado, qui egregiam suis commentarijs operam*

Ezechieli navauit in comment. de prima visione part. 1. sect. 6. & part. 2. sect. 9. vnam cū alterâ visionem vnde quaque componentem & coaptantem: Secundum inde manifestè collige, quod ut idem Prado optimè confirmat, egregium Redemptoris triumphū Ezechielis visio contineat; in visione verò Isaïæ Christi gloriam, & splendorem significari nō solum Dionys. Areopag. lib. de Ecclesiast. Hierarchia, cap. 4. Cyrill. Alexandr. lib. 12. Theolauri, cap. 2. & lib. 3. in Ioann. cap. 19. Cyrill. Ierosolymitan. Cateches. 14. Ambros. lib. 3. de Spiritu sanct. cap. 3. Augustin. in qq. veter. Testament. quæst. 88. Euseb. lib. 2. de demonstrationum, cap. 7. Rupert. & S. Thom. in cap. 12. Ioann. Hieronym. & Glossa in verba Isaïæ auctores sunt; sed quod immensum pondus, & auctoritatem habet ipsemet Euangelista Ioannes cap. 12. 41. dum quædam verba ad Christū spectantia in hac visione. Isaïæ facta retulisset; subiicit: *Hæc dixit Isaïas, quando vidit gloriam eius, & locutus est de eo.*

At enim cum hæ visiones Christi gloriam & maiestatem, siue gloriosum de humanis animis triumphum (eò enim Dei prælia quæ non nisi cogitationes pacis sunt semper iere) denuntient, atque portendant, meritò ambigas, quale è Christi mysterijs, siue egregijs facinoribus illæ nobis adubrent siue indicent? Et verò cum de his multi multa dicant, optima mihi Iustini M. q. 44. ad orthodox. explicatio esse videtur, qui Isaïæ visionē ad Augustissimū Eucharistiæ mysteriū, sic pulchrè refert: *Per visionē Isaïæ Propheta declaratum est Christi mysterium sedentis in folio gloria, & esu sua sanctæ carnis expiantis peccatum impiorum hominum: & statim: Quem enim carbonem vidit Propheta immundis suis labijs admoueri, is significationem habebat Dominica carnis purgantis ab omni impietate conscientiam eorum, qui eam comedunt: Nec minus accommodatè Ezechielis visionem hūc retuleris: quod enim de Christi incarnatione in electri similitudine, subtiliter ad hunc modum considerauit Gregorius Magnus, in cap. 1. Ezechiel: In electo enim dum aurum argento miscetur, argentum ad claritatem crescit, aurum verò à suo fulgore pallefcit: quia igitur in vnigenito Dei Filio, naturæ diuinitatis unita est natura nostra, in quâ adunatione humanitas ad maiestatis gloriam excreuit: Diuinitas verò à sui fulgoris potentia humanis se oculis temperauit, quasi electrum factum est. Id Eucharistiæ optimè aptaueris; in eâ siquidem gloriosa Christi caro, atque diuinitas medio accidentium panis cādore à suæ maiestatis fulgore pallefcēs, nō solū corporeis oculis, sed humano etiā se gustui temperauit, ut gloriosum de mysticis*

Dio. Areo
pag.
Cyr. Alex.
Cyr. Ieros.
Ambros.
August.
Euseb.
Rupert.
S. Thom.
Hieron.
Gloss.
Io. 12. 41.

II.

Iustin. M.

Gre. Mag.

Isai. 6. 1.

Ezech. 1.

4.

Prado.

illis animalibus, aquilâ, leone, boue, & homine; hoc est, de quadripartito orbe referret triumphum, nam per quatuor animalia, gloriæ Dei currum vehentia, quatuor mundi plagas designari veterum opinio fert apud Origenem, & Hieronymum, & Eucharistiâ quidem mundum sibi vniuersum subiecisse, sic ex communi Patrum, & Ecclesiæ consensione affirmat Dominus apud Malachiam, cap. 1. 11. *Ab ortu enim Solis usque ad occasum magnum est nomen meum* (Lxx. *Clarificatum est nomen meum in gentibus: & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus.* Vnde diffusissimè Augustinus lib. 1. ad Ianuariam: *Sacramento corporis Domini subingatus est mundus: benè, subingatus, quasi sub iugo positus, & ad currum gloriæ Dei alligatus: ad quem modum Timothæus presbyter, qui ante 800. annos floruit concione de occursu Christi: dum concioni finem imponit; sic ait: Vаемus divinâ, & mystica mensa, per quam & mundus est stabilitus, & orbis terrarum consistit, & regnum custoditur, & Ecclesia multiplicatur: siue etiam ut in hoc Sacramento Christus hominem, qua & acutissimo aquilæ visu, & leonis ferocitate, & bouis patientiâ, ac laborum sustinentiâ, & ipsamet humanâ naturâ constet, in aurigæ modum regat sibi que subijciat: sic enim nonnulli apud Hieronymum, & Origenem, ac Nazianzen. apud P. Prado in commentar. de primâ visione, part. 2. sect. 1. quatuor animalia capiunt, ut quatuor minoris mundi partes, hoc est, hominis facultates significant.*

Ergo qui supra ad vers. 7. adnot. 9. & 10. Dei Filium in Eucharistia exinanitum, & in nostros usus expensum vidisti, iam illum met in Eucharistia exaltatum, & super solum excelsum, & eleuatum sedentem, hoc est, regnātem; (Nam ut in commentario illius tractus: *Quia Dominus Iesus Christus in gloriâ est Dei Patris, dixi, & Hieronymum, in hæc Isaie verba confirmat, sedere, regnare est.*) Et de toto orbe, & de toto homine triumphantem considera. Nec te moueat quominus huic Filij Dei in Eucharistiæ Sacramento, exaltationi, & magnitudini, applaudas, ipsum inibi, nō ad humani solum corporis, sed ad summas etiā panis angustias, pressè, strictèque redactum, & piorum simul, ac impiorum manibus obuium videre, cum æquè hic, ac in primæua maiestatis exinanitione, locum habeat, quod præcedenti adnot. n. 3. ex Tertullian. dicebamus. Deum tunc maximè magnum, cum homini pusillus, tunc gigantem esse, cum minimus apparet: quippe in maioribus angustijs materiam suæ magnitudini magis consenta-

neam, reperit. Et vero si attendis, sic admiranda potentia opera, atque prodigia, diuinæ beneficentiæ actionibus, præsertim vero Eucharistico cibo postponeretur, Regius Vates, ut illa per communem deambulationis gressum, hæc per excelliorem ascentum, supremamque exaltationem, explicaret, sic enim Psal. 103. 2. *Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulat super pennas ventorum.* Pede ascensum: pende ambulationem. Nimirum, cum vētorum pennæ ad incomprehensibilem sapientiam, rerumque mirabilium, ac prodigiorum patratiōem referantur dum hæc Deus perficere asseritur; ambulare, hoc est, pedibus incedere, (Nam ambulare, pedibus est) inducitur. At enim cum nubi infidet; ascendere, & eleuari signatè perhibetur. Sed quid adūbret hæc nubes? Athanasius quidem ibi ad cōmunem prouidentiam, & beneficentiam Dei reulit. Nec aliter Isaïas nubis phrasim videtur vsurpare, cap. 5. 6. sub Domini persona, inquiens: *Et nubibus mandabo ne pluant super eā imbrem.* Quasi cum dona, & beneficia sacratissimum Christi corpus, & sanguinem suū, velut rorem Dominus distribuit, ascendere, & exaltari, & super thronum excelsum, & eleuatū sedere dicatur. Audi hæc de nube; Venerab. Drogonem, serm. de Sacram. Domin. Pals. *Que est nubes, que præcedit veros Israeli- tas? nisi verissimum, & sanctissimū corpus tuū, quod in altari sumimus; in quo velatur nobis altitudo dei; immensitas maiestatis tue, cuius & calorem, & splendorem mortalis infirmitatis sustinere non posset, nisi mediatrix nubes interposita, & ardorem temperaret de super, & tutam subitus te viam præmonstraret? Hanc nubem totus exercitus tuus sequitur Domine Rex Sabbathoth, qui autem non sequitur eam, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quò eat.* Ita Drogo.

Hinc de eximia Christi in hoc Augustissi- mo Sacramento gloriâ signatissimè Isaï. c. 24. 23. *Erubescet Luna, & confundetur sol, cum regnauerit Dominus exercituum in monte Sion, & in Ierusalē, & in cōspectu senū suorū facit glorificatus.* Nam hæc de Eucharistia, & Cyrill Alex. ibi. & alij explicant, & meus Luysius Alcaç, in c. 20. Apocal. notat. 4. ad vers. 1. 2. & 3. hūc illis sensum reddit, quod ex tota idōlatria illustrius, & splendidius fuerit, id quidem vilissimum, & abiectissimum fore, si cū Missæ conferatur sacrificio, quo seniores, hoc est, Presbyteri, Deo laudem, & gloriam deferunt, quasi præ Christi maiestate, & summa, quam in Eucharistia veneratione, & honore habet, tam falsorum Numinū, quā secularium Principum, siue idolorū cultus, nō tā gloriæ, quā pudori sit. Ut in solemnibus

Ps. 103. 2.

Athani.

Isai. 5. 6.

Drogo.

IIII.

Isai. 24. 23.

yr. Ale.

Alcaç.

Eucharistia egressibus cernere est. In his enim non modo Regum, & Principum maiestas, & quidquid in mundo excellit, eam ipsi reuerentiam exhibet, ut se ad humum, ut que deiciat, ac deprimat, sed quotquot inibi interfunt ad sanguinem pro ipsius cultu, & honore perfundendum, mortemque subeundam paratissimos se esse libenter profitentur; quare idem Vates hoc sensu cap. 19. 16. dixerat. *In die illa erit altare Domini in medio terra Aegypti, & titulus Domini iuxta terminum eius, ubi cum de vnico Ecclesiae altari, ut recte obferuat Hieronymus sermo sit, appositae pluribusque doctissimis viris de Eucharistia accipitur. Monet verò ibi Forerius vocem pro qua noster posuit, titulus, Hebraice proprie esse, stationem militarem, ubi milites pro militari vexillo perpetuas excubias agunt. Hispanè, el cuerpo de guardia, quibus bene congruit sequentia, & erit in signum (vexillum scilicet) & in testimonium Domino exercituum, ut hæc sit sententia, Christianæ Ecclesiae agmen, Eucharistiam, velut Regiam, aut vexilla obsidere, confessum, ut omnes eam viuere, atque defendi, est enim proprium huius Sacramenti, summentes illud protegere, & in vitam æternam custodire, ita, ad vitam pro ipsius honore, & obsequio dandam non secus, ac pro vexillis milites, paratissimos, ac promptissimos esse. Hoc verò quid illustrius? quid splendidius excogitari valeat? Benè enim dicebat Seneca lib. 1. de Clement. cap. 3. Illius demum magnitudo stabilis fundataque est, quam omnes tam supra se esse, quam pro se sciunt; cuius curam excubare pro salute singulorum, atque vniuersorum quotidie experiuntur; quo procedente, non tanquam malum aliquod, aut noxium animal e cubili profugerit, diffugiunt, sed tanquam ad clarum, ac beneficium fidus certatim aduolant, obijcere se pro illo mucronibus insidiantium paratissimi, & subternere corpora sua, si per stragem illi humanam, iter ad salutem fruentum sit. Somnum eius nocturnis excubijs muniant: latera obiecti circumfusi que defendunt: incumbentibus periculis se opponunt. Quæ tam Christo in Eucharistia per urbem procedenti, quam deuotissimo fidelium obsequio, & affectu, quo eum tunc prosequuntur, non incongruè aptaueris.*

V.

Sed iam mystica illa animalia Christi iugo subiecta; eumque de ipsis gloriosè pompâ, ac maiestate triumphantem videre, est operæpretium. Et quidem in primis de aquila, quæ acutissimo pollet visu, & secus, ac ceteræ volucres, quæ oblique transcendunt æthera, recta in altum fertur; & sublimè volat, de humano inquam intellectu, cuius visus, ut perspicacissimus, ita audax, & temera-

rius iustum ferrit, & altum tapere tentat, illustre in Eucharistia triumphum, & spolia ampla Christus refert, dum illum non modo frænât, & captiuum detinet, sed aduersus innatos sibi stimulos calcitrare, & à proprio sensu dissentire cogit. Id quod tum ad inæstimabilem Dei magnitudinem, tum vel maxime ad diuinum honorem ab Adamo lasum opportunè refarciendum, valde pertinet. Est enim primum e re diuinæ magnitudinis, sic homini anxie eum cognoscere, & videre cupienti, sese ingerere, ut agnitus, non cognoscat; visus, inuisibilis permaneat. Ita pulchre Tertullianus in Apologet. cap. 17. *Inuisibilis est, etsi videatur, incomprehensibilis, etiam si per gratiam representetur, inæstimabilis, etsi humanis sensibus æstimetur, adeo verus, & tantus est. Ita eum vis n agnitudinis, & notum hominibus obijcit, & ignotum.* Quod quidem in præfatâ Isaia visione, dum in sublimi folio Dominus residens, Seraphinorum, alio eo modo tegebatur, ut non nisi inter eorum plumas ipsius species conspici, & pellucere possit. Ita enim Vates vers. 2. *Sex ala vni, & sex ala altari, duabus velabâ faciem eius; siue ut est in Hebræo: Duabus velabat unusquisque faciem suam: sic scitè considerauit Nazianzen. orat. 25. Cum Seraphinis diuinam gloriam prædicâ, primam essentiam hæcenus indicantibus, quatenus eam studiosis hominibus eorum ala paululum aperit. Nimirum, ut dum Deum nobis eæ paulum aperiant, altum nobis sapere, & quod inæstimabile est, & incomprehensibile; humani capitis angustijs velle capere, non liceat. Certè Dei magnitudinem non aliter pensitabat Minutius (vel ob hoc Felix) in Octauio, quam quod nobis inæstimabilis esset: Nobis (inquit) ad intellectum pectus angustum est, & ideo sic eum dignè æstimamus, cum inæstimabilem dicimus. Subijcit opportunè. Elegor quemadmodum sentio magnitudinem Deo, qui se putat nosse, minuit, qui non vult minuire non nouit.*

Hinc sanè, & scribâ quendâ, qui se Christum secuturum pollicebatur Matth. 8. 19. inquit: *Magister sequar te quocumque ieris: cum hoc ipse dictorio repulit: Vulpes foveas habent, & volucres cali nidos, Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet,* videlicet, quod apud literatum hominem; qui Christum, non antea Deum, ac Dominum credere volebat, quam ipsum proprio ingenio dimetiretur, eius diuinitas: (Nam caput Christi Deus, 1. ad Corinth. 1. 3.) requiescere nequirer, ut ad id loci sic obseruauit Hieronymus. *Scriba iste legis, qui tantum literam nouerat, occidentem, si dixisset: Domine sequar te quocumque ieris, non fuisset repulsus à Domino, sed quia*

Tertull.

Isai. 6. 2.

Heb. lect. Nazian.

Minutius.

VI. Matth. 8. 19.

1. ad Cor. 11. 3. Hieron.

Magistrum unum de pluribus aestimabat, & li-
terator erat (quod significantius Græcè dicitur,
ὑπομαρτυρῶν) & non spiritalis auditor, idèd nō
habet locum, in quo possit Iesus reclinare caput
suum. Et è contra Sponsæ oculos, vt acutissi-
mos, & perspicacissimos inde maximè ipse
met cœlestis sponsus commendauit, quod ab
ipsâ in Dei cognitione sic demitterentur, vt
id solum diuino Doctore inspirante cognos-
cerent, quod nullatenus ab humani intelle-
ctus acie comprehendì posset. Sic enim Cant.
4.1. Oculi tui columbarum, absque eo quod in-
trinsecus later, siue vt Lxx habent: Præter taci-
turnitatem tuam: ad quæ verba Venerabili
Psellus apud Theodoretum hæc habet: Hæc enim magis est etiam spiritalis, nam in Spi-
ritu sancto id, quod omnem cogitationem supe-
rat, cognoscit, de Deo, nempe, quod nequeat com-
prehendi. Quia videlicet magnitudinē Dei,
qui se putat nosse, minuit, qui nō vult minue-
re, non nouit. Vndè quidem temerarium illū
hæreticoque sensu imbutum Petrū Abailar-
dum scitè, falseque carpebat Bernard. epist.
192 quod in rebus fidei nihil per speculum,
& in ænigmate, vt nobis videre fas est, sed fa-
cie ad faciem omnia intueri, atque cognosce-
re præsumeret. Nihil (inquit) videt per specu-
lum, & in ænigmate, sed facie ad faciem omnia
intuetur, ambulans in magnis, & in mirabilibus
super se. Melius illi erat (si iuxta titulum libri
sui se ipsum cognosceret, nec egrederetur mensu-
ram suam, sed saperet ad sobrietatem. Hæc Ber-
nard.

VII.

Triumphat ergo gloriose de Aquila in Eu-
charistiâ, Christus dum acutissimum ipsius
visum, sic ibi moderatur, & sibi subijcit, vt
videre faciat, quæ non videt; & non videre,
quæ intueretur, vt proprio, videlicet, sensui re-
nunciatis, Christi corpus sub exiguis illis ac-
cidentibus reapse præsens esse, nec vllam pa-
nis substantiam inibi permanere, sed acciden-
tia absque vllō subiecto subsistere, quæ qui-
dem omnia cū corporeis sensibus, & acutissi-
mi intellectus acie non bonè se gerunt, fir-
miter, & indubitato credat. Vndè sapienter
elegantèrque Cyprian. serm. de Cœna Domi-
ni. Inier Dominica mensæ conuiuias animalis ho-
mo non admittitur, quicquid caro, & sanguis di-
stat, ab hoc cœtu excluditur, nihil sapit, nihil pro-
dest, quicquid humani sensus molitur subtilitas,
omne quicquid à suis rationibus deum videtur,
sapientes huius sæculi ad dementiam referunt, &
à veritate reputant alienum. Sed veritas ab erro-
neis hominibus comprehendì non potuit, & cum
in sole veller figere oculos, vim luminis nō ferens
cacata est, non illuminata humana præsumptio,
& aspectui eius lippitudo inhaesit. Sic ille. Quā-
sanè de causâ singillatim de Eucharistiâ acce-

pit Paschasius lib. de Corpor. & Sang. Do-
min. cap. 17. thesaurum illum, absconditum
in agro, de quo Matth. 13. 44. quod huma-
nis sensibus carnis Christi thesaurus inibi
abscondus sit: sicut enim ille: Qui quam bonè in
agro thesaurus abscondus dicitur, quia in carne
Christi diuinitas corporaliter inhabitans, etiam
in hoc mysterio ab aspectu oculorum, ne caro vi-
deatur, subtrahitur, vt fide audius queratur,
quæ sita verius inueniatur, inuenta vero charis
habeatur. Equidem hæc mente præditus Va-
tes Psalm. 41. 3. cum propheticis naribus, Eu-
charistiæ mysterium olfactiens dixisset: Si-
muit anima mea ad Deum fontem viuum: quan-
do veniam, & apparebo ante faciem Dei fuerunt
mibi lacryma mea panes die, ac nocte, dum dici-
tur mihi cotidie: ubi est Deus tuus? hoc est,
nunquam sine lacrymis panem capio, dum
in pane Deum meum venire credens, & spe-
rans acerbâ hac exprobratione ferior. Vbi
nam affuturum tibi Deum tuum credula
expectatione oblectaris? Quid panis, & Deo?
An oculos non habes, vt Deum in pane
non esse videas. Ita penè Augustin. inquit. Quæro ergo Deum meum in omni corpore, siue
terrestri, siue cœlesti, & non inuenio; quæro sub-
stantiam eius in animâ meâ, & non inuenio: Sic
statim in se reuersus dicebat: Hæc recordatus
sum, & effudi in me animam meam: siue vt le-
git Augustinus: Effudi super me animam meâ:
acti diceret, inquit idemmet Pater in com-
mentario: Ergo, vt eum animi intellectu tange-
rem. Hæc meditatus sum, & effudi super me
animam meam. Quando anima mea continge-
ret, quod super animam meam quæratur, nisi ani-
ma mea super se ipsam effunderetur? Si enim in
se ipsâ remaneret, nihil aliud quam se videret. Et
cum se videret, non utique Deum suum videret.
Ita ille.

Paschas.
Matth. 13.
44.

Ps. 41. 3.

August.

VIII.

Nec triumphum solum, sed quod ad ma-
iorem Christi gloriam cedit, talionem, hoc
est, æqualem pœnæ retributionem, quâ hu-
manum intellectum nimis olim ad creden-
dum pronum, & diuinitati iniurium, sapien-
tissimè retaliauit, id appellaueris. Etenim, vt
superius ad vers. 8. adnot. 1. n. 1. 2. ex Tert. lib.
5. cōtr. Marc. c. 2. 1. obseruabā, ea peculiari de
causâ Dominū crucis lignū execrabile antea,
& infame hominibus colendū, adorandūque
proposuisse, quō eos, qui ligneas, & lapideas
statuas adorauerant, quasi talionis pœna mul-
taret, vt quoniam homo nō erubuerat lapidē, &
lignū adorā, eadē cōstātia nō cōfusus de Christo,
pro impudentia idōl. latræ satis Deo faceret, per
impudentiā fidei. Ita enim iure modo dixeris,
Deū, vt humani intellectus audaciā, & temera-
riā credulitatē, quā cāligno sciētæ boni, &
mali diuinitatē attribuit, vt ex eō similem se

Tertull.

Cant. 2. 3. **Rupert.** Deo euasurum crediderit, expiaret, veram eum diuinitatem ubi non apparet, credere, iuste, ac sapienter præcepisse, id quod Rupert. in id Cantic. 2. 3. *Fructus eius dulces gutturi meo, sic eleganter docuit. Malus fructus, in id malus morsus, quo Adam per Euam, vitam perdidit, & mortem inuenit: bonus fructus, quo genus humanum per Mariam mortem perdidit, & vitam inuenit, ubi tempus venit huiusmodi fructus edendi: accipiens panem, & vinum, & benedicens: Accipite, inquit, & comedite, Hoc est corpus meum. Accipite, & bibite: Hic est sanguis meus. Non vidistis ibi carnis, & sanguinis speciem; profecto nec Eva videbat promissam sibi à serpente Dei similitudinem. Attamen illa credidit, quod non videbat: Nequaquam moriemini, sed eritis sicut dii; magis quam Deo dicenti: morte moriemini, in quocumque die ex eo comederitis. Plus inquam, serpenti, quàm Deo credidit. Iusta ergo lege, ut expiatur iste reatus male credulitatis exigitur fides: ut credatis quod non videtis. Hæc Rupertus.*

IX.

Seneca. Nec minus gloriosus de leone refert Christus in Eucharistia triumphum dum animallem hominem; legemque membrorum legimentis repugnantem indomitumque affectuum rabiem, atque rugitum (iusta enim similitudine animi passionem, & affectum cum ferocientibus belluis composueris iuxta quã epist. 89. dixit Seneca: *Scribe, ut dum scripseris legas, omnia ad mores, & ad sedandam rabiem affectuum referens*) cœlestis hæc esca compescit, & frænât: sedat enim (inquit opportunè S. Cyrill. Alexandr. lib. in Ioann. cap. 17.) *Cum in nobis manet Christus sentientem membrorum nostrorum legem, pietatem corroborat perturbaciones animi extinguit, agrotos curat collisos redintegrat: pergit Cyprian. serm. in Coena Domini: Vident hæc sacramenta pauperes spiritu, & hoc vno contentis ferculo omnes mundi huius delicias aspernantur, & possidentes Christum, aliquam huius mundi possidere suppellectilem dedignantur. Quare 2. ad Corint. 5. 14. notanter ait Apostolus: Charitas Christi urget nos: ubi de Eucharistia sermonem esse, ut visus est accepisse Basil. lib. 1. de Baptismo ad fin. & lib. 2. cap. 1. & in moralibus sententis Reg. 21. cap. 3. duo suadent: alterum, quod voce, ἀγάπη, pro qua noster posuit, charitas, in primitiua Ecclesia appellarentur Dominice illæ Coenæ, quæ ad excitandam fouendamque charitatem exhibebantur; alterum, in Epistola Thadæi vers. 12. ubi nos habemus; *hi sunt in epulis suis macula: Græcè pro epulis esse, ἀγάπαι: vnde, agapes Christi, idem erit ac cœna, seu conuiuium Christi. Iam pro sententia obserua verbum, συνέχει, quod respon-**

det nostro, urget: proprie enim significat, cōstringit, siue constrictos tenet: siue vt legit, & explicat Oecumenius: continet nos in officio: vt sensus sit nos quasi præferoces belluas, sauientesque leones ab his diuinis epulis cōstrictos, & quasi catenis illigatos, ne manum, pedemvè ad illicita extendamus teneri. Audi Bernard. serm. 1. in Coena Domini, de Baptismo, & Sacramento Altaris. Sed quis poterit tam efferos motus frangere? quis pruritum ulceris huius ferre queat? Confidite, quia & in hoc gratia subuenit, & vt securi sitis, Sacramenti Domini corporis, & sanguinis pretiosi inuestituram habetis. Duo enim illud Sacramentum operatur in nobis: vt videlicet, & sensum minuat in minimis, & in grauioribus peccatis tollat omnino consensum. Si quis vestrum non tam saepe modo tam acerbos sentit iracundia motus inuidia, luxuria, aut ceterorum huiusmodi: gratias agat corpori, & sanguini Domini, quoniam virtus Sacramenti operatur in eo, & gaudeat quod pessimum vltus accedat ad sanitatem. Ita illa.

Hinc David Psalm. 22. 6. de hoc cœlesti conuiuium, vt Theodoretus ibi S. Cyrill. ierofolymit. Cateches. mystagogica 4. Origenes tract. 35. in Matth. Cyprian. epist. 63. Ambrosius in Psalm. 35. & serm. 21. in Psalm. 118. Chrysostom. tam ibi, quam hom. 2. in Psalm. 50. & homil. 21. in Matth. Paschas. lib. 1. de corpore, & sanguine Domini, cap. 10. Alger. lib. 1. de Sacramento cap. 9. & alij interpretantur, non sine emphasi, inquit: *Parasti in conspectu meo mensum aduersus omnes, qui tribulant me. Ad quæ verba Chrysostomus. Qui sunt, qui nos tribulant? suggestiones inimici, cupiditates, delectationes, seculi honores: Subdit Vates: Et calix meus inebrians, quam præclarus est pro quibus sic habet Ambrosius in Psalm. 35. Potum illud inebrians, quam validum est. Similiter alij iuxta Græcam vocem, κρατιστον, benè legunt, quam potens, quam forte, quod videlicet efferatam carnis, ac membrorum legem cicurare, & mansuetam reddere, atque è lapidibus filios Abraham, ex inimicis charissimos amicos facere valeat. Vnde indidè post præfata verba Chrysostomus. Sed cum venimus ad mensam potentis, tribulationes efficiuntur cōsolationes, & ex mensa præparata proficimus aduersus omnes, qui tribulant nos. Ad quem modum Cyprianus prædicto sermone in Coena Domini, eadem hæc Vatis verba elucidans. Hæc (inquit) ebrietas, non accedit, sed extinguit peccatum; in hoc vino non est luxuria, nec mouetur ad ludum post hunc potum lascinia, cum sopiuit obliuio cuncta carnis ludibria, mira sunt, quæ sentis, magna quæ videt, inaudita quæ loquitur. Nec aliter Venerab. Drogo, paulò antè verba à nobis superius adducta, tam He-*

Bernard.

X.

Psalm. 22.
6.
Theodor.
Cyr. ierof.
Origen.
Cyprian.
Ambros.
Chrysost.
Paschas.
Alger.

Lect. Græ.

Chrysost.

Cyprian.

Drogo.

Ilab. 3. 5. licē pallium, quam verba Habac 3. 5. *Ibi abscondita est fortitudo eius; sub hoc sensu premens, sic eleganter inquit. Pallium tuum est caro tua quā vestitus ad nos processisti, & latuisti quidem perfidos, sed fidelibus tuis te ipsum ostendisti, sicut & usque hodie, sub hoc pallio abscondita est maxima fortitudo tua, o fortis, sime Sanson, quam etiam dilecta, & non diligenti te ad ultimum non celsasti; ut inimici a verteres in amicam, in tantum amasti mulierem non amantem te, sed persequentem, ut propter amorem eius sapientia tua stultesceret, & fortitudo tua infirmaretur, sed quod stultum est Dei, sapientius factum est hominibus, & quod infirmum Dei fortius hominibus. Ita Drogo. Vides quam validum, ac fortē amatorium hoc poculum sit.*

XI.

2. Ad Cor. 5. 15.

S. Thom.

Prou. 9. 2.

Lxx.

Tertull.

Eccles. 4. 12.

*Sed & post præfata verba: Charitas Christi vitet nos: hæc præfatam expositionem firmans. Subdit Apostolus: Estimātes hoc, quoniā si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: quæ extrema verba non perinde sunt accipienda, ac si inferat Paulus, omnes mortales semper iternæ fuisse morti obnoxios, ut plerique interpretantur, sed ut ex S. Thomā sensus sit, omnes vitæ veteri mortuos, & à pristinis vitijs, & concupiscentijs abalienatos esse, debere: sic enim statim addidit. *Ut & qui viuunt, iam non sibi viuunt, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit.* Sanè quasi ex superiore sententia moneat Apostolus, adeò validum, & fortē hoc poculum esse, præclarūque hunc calicem sic bibentes inebriare, ut à se ipsis, feris, immanibus, & immanibus belluis exeant, cunctisque carnis ludibris confoptis. *iam non sibi viuunt, sed ei, qui pro ipsis mortuus est.* Quadrat verò huic rei illa reapse concinens, sed ad speciem dissonans Salomonis, & Ecclesiastici harmonia (de quā ad cap. 1. vers. 7. adnotat. 3. num. 8. & vers. 29. adnotat. 3. num. 5. aliò intenti egimus) cum prior diuinam sapientiam filijs suis mortem inferentem; posterior verò vitam inspirantem inducūt. Etenim cum Sapiens Prouerb. 9. 2. dixisset: *Sapientia edificauit sibi domum, excidit columnas septem:* subdit: *immolauit victimas suas:* siue ut Lxx habēt, *hostias suas:* pro quibus Tertullian. in Scorpiano cap. 7. legit: *Sophia ingulauit filios suos:* Ecclesiasticus verò contraria locutionis serie, & quasi sumpta à nutriticibus imagine vitam cum lacte puellis infundentibus, cap. 4. 12. ait: *Sapientia filijs suis vitam inspirat:* nimirum, non aliter corporis sui mēsam Christus proponit, sacrumque suis cōuiui instituit, quam vitā, mortēque simul inferens, & inspirās: *Ut qui viuūt, iam non sibi viuunt, sed veteri vitæ animalibusque, ac brutis affectibus mortui, ei viuunt, qui pro ipsis mortuus est.* Vis videre victimas siue hostias*

immolatas? Audi Paulum ad Roman. 12. 1. *Obsecro vos fratres per misericordiā Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiā viuētem, sanctā rationabile obsequium vestrum:* quæ ob oculos in hanc rem habere videtur Gregor. Magn. lib. 4. Dialogorum cap. 55. inquit: *Necesse est, ut cum hac agimus, nosmetipsos Deo in cordis cōritione mactemus, quia qui passionis Dominicæ mysteria celebramus, debemus imitari quod agimus: Tunc ergo verè pro nobis hostia erit Deo, cū nos ipsos hostiam fecerimus.* Sic Gregorius.

Ad Rom. 12. 1.
Gregor.

XII.

Psal. 115. 3.

Prou. 23. 1.

Lxx.

Chrysost.
August.
Ambr.

Petr. Cell.

His aptanda omnino sunt; quæ sub persona accedentis ad Eucharistiam prophetico ore dicebat Regius Psalter, Psalm. 115. 3. *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi?* Sed interrogatione auditā, nec expectata responsione, ex sapientis verbis Prouerb. 23. 1. *Quando sederis, ut comedas cum Principe diligenter attēde, quæ apposta sunt ante faciem tuam: & statue cultrum gutturi tuo: siue ut reponunt Lxx: Et mitte manum tuam, sciens quod oportet, te talia preparare: quæ Chrysostom. in Psalm. 22. Augustin. tract. 47. & 48. in Ioann. Ambros. lib. 1. officior. cap. 13. & alij PP. de Eucharistia frequenter accipiunt, Vati sic occurrit Venerabil. Petr. Abbas Cellens. lib. de Panib. cap. 1. *Clamat in abundantia saturitatis, & suauitatis suæ, pauper ille amicus diuitis, qui in cōuiuio discumbat: Quid, inquit, retribuam Domino, pro omnibus, quæ retribuit mihi? Sed scire debuerat quod sapiens ait: cum sederis ad mensam Principis, diligenter attēde, quæ apponuntur tibi, sciens quia oportet te talia preparare: Carnem ego pro carne reponere, pro sanctā sanctificatam, pro castā, castigatam, & castificatam pro integrā, impollutam; sanguinem quoque; pro sanguine, scilicet, profuso in arā crucis, effusum in rubore confessionis: pro puro, impuram, pro bono malum, pro quieto turbidū. Pelle etiam pro pelle, sicut Iob, ait, id est, patientiam, & imitationem mansuetudinis Agni incontaminati Iesu Christi rependere debemus.* Verū enim verò expectare Petrus debuerat Prophetæ responsionem; quæ iota minus non habet, quam quæ ipsemet Abbas interrogationi apposuit: subdit namque Dauid: *Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo:* Quippe calicem accipere, mori mundo est; nam calix hic inebrians, quam fortis quamque validus est. *Quam religiosa est* (inquit Cyprian. ferm. de Coena Domini) *huius potus ebrietas, per quā excedimus Deo, & quæ retro sunt obliti ad anteriora extendimur, non habentes sensum huius mundi, sed diuitis purpurati delicias contemnentes cruci haeremus:* Sic Cypr. Sed obserua calicem in scriptura pro Passione, & labo-*

Matt. 26.
39.

rum tolerantia sumi; vt Matth. 26. 39. *Transseat à me calix iste: & cap. 20. 22. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum.* Vnde quæ sita locutione de Eucharistia locutus est hic Vates, innuens, eo ipso, quod ad illam quis accedit, mortuum iam mundo, & necis discrimini obnoxium sese profiteri.

XIII.

Non benè hæc ille nouerat, qui ad cœnam inuitatus, vestem nuptialem non attulit; pellem, inquam, patientiæ, & imitationis mansuetudinis Agni, quam dicebat Petrus Cellerus, sed leoninam potius, aut vulpinam; peccatorum, scilicet, aut immanitatem, aut fraudulentiam, seu diuitis purpurati delicias, unde iure à nuptiali cœna eiectus ligatis manibus, & pedibus in tenebras exteriores missus est, Matth. 22. 12. ita præfato loco Abbas Cellensis. *In pelle ista veniens ad nuptias non depellitur, sed intrare, & superius ascendere, compellitur. Retribue igitur conuiuia Christi pellem pro pelle, imò secundum legem oculum pro oculo, dente pro dente, linorem pro linore, animam pro anima. Quid enim pro re, aut tibi facere potuit Deus, quam vt animam poneret? Vade ergo, & tu fac similiter.* Exemplum, inquit, dedi vobis, vt & vos ita faciatis. Certè si diem desponsationis Christi recolis, & vestem nuptialem cum

Matt. 22.
12.

Pet. Cellēs.

August.
Maldon.

Augustino apud Maldonatum in eum Matthæi locum, sic capis, vt idem sit, ac Christi insignia; siue ad similem vestem ferre, qualem spūs gestans solet, sicut regis famulos certi coloris vestes, qui regis color appellatur ex quo regis esse famuli dignoscuntur, habere videmus, Christi conuiuas non aliunde quam ex mūdi veterisque hominis pelle detracta; & patientiæ, imitationisque, mansuetudinis Agni incontaminati candido vellere indutos cognoscere. Christus siquidem in die desponsationis plagis lividus, verberibus excoriatus, sanguine madidus, spinis redimitus, à Salomone sic inducitur Cantic. 3. 11.

Cāt. 3. 11.

Ambr.
Bernard.

Egredimini, & videte filia Sion regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius: Iuxta Ambrosij, Bernardi, & aliorū Patrum explicationem alijs in locis à nobis adductam. Quare conuiuam hunc leoninam pellem non exutum alloqui videtur ipsemet Dominus Psalm. 49. 12. inquit: *Numquid manducabo carnes taurorum? Aut sanguinem hircorum potabo?* Sed horum verborum vim inferius commodius ostendemus.

Ps. 49. 12

XIII.

Iam si bouem egregium patietie, & laborum tolerantie typum currui Eucharistico, vt Christi triumpho deferuiat subiectum, & subiungatum videre velis, audi ipsummet Dominum dicentem Ioann. 6. 27. *Operamini, non*

Ioā. 6. 27

cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis. Hinc enim Pater signauit Deus: Vbi obserues velim verbum illud, *operamini*: quo innuit Christus, non aliter hunc cibum fore accipiendum, nisi à fumente conficiatur. Quid? Potest ab omnibus hoc confici Sacramentum? Valeat quivis hunc cœlestem cibum conficere? Minime. Quid ergo sibi vult Dominus? cum ait: *Operamini hunc cibum*: Sanè id nobis innuit, non prius diuinum hunc à nobis panem edendum, quam illum nostris laboribus obsequijs vigilijs orationibus promereamur: vnde signatè addidit, signatum à Deo hunc panem esse: hoc est, ab vñali cibo dignis, atque indignis communi, & peruo distinctum, atque discriminatedum, ne ad ipsum alij quam, qui laboribus digni effecti essent accederent: vt benè ad id Ioann. adnotauit hunc in modū Rupertus. *Hunc enim cibum signauit Deus, hoc est, à communibus cibis distinxit, vt cum alios communes bonis ac malis fecerit solum, hunc panem, hunc cibum, nūquam dare voluit nisi dignis.* Porro, vel in Augustissimi huius Sacramenti figura non aliter in veteri Testamento ad offerendum sacrificium accedere licebat, nisi victimæ manus sacrificans admoueret, Leuit. cap. 1. 4. & 3. 2. vt videlicet, ipsa met manus & à sordibus, siue peccatorum maculis immunes, & bonis operibus ornatas ostenderet, sic id obseruante Philone lib. de victimis. *Postulat Deus à sacrificante primum bonam mentem, sanctam, & in pietate exercitam, deinde vitam benefactis ornata. Vt dum manus imponit, possit libera conscientia dicere. Manus hæc, nec munerebus corrupta, nec innocenti sanguine polluta sunt, noxā, iniuriā, vulnus, vim intulerunt nemini, nulli rei turpi præbuerunt ministerium, sed rebus honestis, ac vñalibus, quæ viris iustis, honestis, sapientibusque probantur.* Hæc Philo.

Rupert.

Leuit. cap.
1. 4. & c.
3. 2.

Philo.

Hinc de Eucharistia vna ex parte Isaia c. 20. 20. inquit. *Et dabit vobis Dominus panem arctum, & aquam breuem:* siue vt Lxx habent, *panem tribulationis, & aquam angustiam* vel vt est in Hebræo: *panem angustia, & aquam oppressionis*, quæ sic explicari ibi Cyrillus Alex. *Panis igitur, & aqua vñificæ Christus est: ex alia ipsemet Dominus apud Ioannem Apocalyp. 2. 7. ex Ruperti ibi, & Paschasij lib. 1. de Corp. & sang. Domin. cap. 7. expositione huic vaticinio, sic applaudit: Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei.* Quod si nō nemo ambigat, cur Eucharistia ab Isaia panis arctus, siue tribulationis, vel angustia, quo nomine nihil tristius, aut insuauius; à Domino verò lignum vitæ, quo nihil suauius, dulcius, vè, excogitari possit appelleretur? Facile occurre, si dixeris ad Eucharistia sua-

XV.
Isai. 30. 20
Lxx.

Leit. heb.
Cyr. Ale.

Apoc. 2. 7
Rupert.
Paschas.

Cyr. Alex.

uitatem non aliunde, quam per labores, & angustias; per carnis, inquam, mortificationem, & oppressionem perueniri: Ita Cyrill. ad locum Isai. & Rupert. in verba Ioannis; prior enim post citata verba: *Panis igitur, & aqua viuifica, Chryslus est: hæc subdit: sed cū labore, & sudore inuenitur. Magna enim bona, & eximia non percipiuntur abys, qui iacent, & delitiantur: Quo sensu, & verbis etiam dixit Chrysostom. hom. 7. in Marcion. Iacentes manducare non possumus, nisi steterimus corpus Christi accipere non valemus.* Rupertus verò scitè pendit verbum illud, *dabo*: quasi aliud sit Eucharistiam de manu Christi sumere, quod nō nisi laborantibus contingit: aliud propriā manu præripere, quod ij qui iacent, & delitiantur facere videntur: Audi: *Sepe enim, qui nondum vicit, id est, nondum egit pœnitentiam, edit de hoc ligno vite manducans, videlicet, corpus, & bibens sanguinem Domini, verum non illi dat Christus, sed ipse rapit.* Sic Rupert.

Chrysost.

Rupert.

XVI.

Ps. 127. 2.

Psalt. Ro.
Psalt. Ambros.
Hilar.
Arnob.
Cassiod.

Accinit Regius Vates Psalm. 127. 2. in-
quiens, *labores manuum tuarum, quia manduca-
bis, beatus es, & bene tibi erit.* Sed obserua Gre-
cè ubi noster habet: *manuum*, esse, κατ' ὄν, quæ vox ut ad id cap. 1. vers. 11. repleti fructu iustitiæ vidimus, omnino significat, *fructus*, atque ideò Psalterium Romanum, & Ambrosianum, necnon Hilarium, Arnobiū, Cassiodorum, & alios pro: *Labores manuum tuarum*: cōstanter legere: *labores fructuum tuorum.* Vnde sic ambigit Hilarius: *Non consequitur sensus humanus dicti huius intelligentiam, ex laboribus enim fructus est, non ex fructibus labor: Deinde labor ministerium corporis est: fructus vero merces laboris. Ministerium autem corporis, incorporale est, licet corpore fit. Nihil verò edere, nisi quod corporale est possumus. Sed iuxta superius dicta, opportunè statim respondet, non de corporali, sed de spiritali manducatione sermonem esse, quod cœlestem fructum, Eucharistiam, scilicet, bonorum operum laboribus promereri debeamus, Non enim hic manducatio corporalis est, quia neque id quod manducandum est, corporale sit, sed habemus hic cibum spiritualem, animam nostram in vita alentem, bona, scilicet, opera, bonitatis, misericordie, patientiæ, pœnitentiæ, tranquillitatis, in quibus nobis contra corporum nostrorum vitia laborandum est. Horum laborum fructus in aternitate est, sed labor hic aternorum fructuum ante comedendus est, eoque in vita hac corporali anima nostra alenda est. Per cibum bonorum laborum obtinentes panem vinum, panem cœlestem ab eo qui dixit, Ego sum panis viuus de cælo. Firmat hunc Hilarij sensum Salomon Ecclesiastes 9. 7. dum ait. Vade ergo, & comede in lætitiā panem tuum, & bibe cum gaudio vinum*

Hilar.

Eccl. 9. 7.

tuum, quia Deo placent opera tuas. Etenim cum ibi de manducatione corporis, & sanguinis Domini sermo sit, ut Hieronym. Albinus, & Olympiodorus ibi; necnon Cyrill. Ierosolymitanus Cateches. mystagog. 4. exponūt, emphasim habet illa causalis: *quia Deo placent opera tua*: est enim sensus, Eucharistiam velut bonorum operum mercedem esse, quam boni labores promereantur. Quod optimè videtur expressisse Caldeus hunc in modum: *Dixit Selomoh in spiritu prophetie à conspectu Domini. Futurum est, ut Dominus mundi dicat singulis in facie uniuscuiusque: Vade, gusta in lætitiā panem tuum, qui repositus est tibi propter panem tuum, quem dedisti pauperi, & humili, qui erat esuriens: & bibe in corde iucundo vinum tuum pro vino tuo, quod miscuisti pauperi, & humili, qui fuerunt sitientes. Ecce enim beneplacita fuerunt ante Dominum opera tua bona: Et verò ut Salomonis sententia de omnibus bonis operibus generalis sit, non abs re Caldeus ad elemosynas singillatim retulit: ijs enim velut dato pretio, Eucharisticū panem mercari, pulchrè dicitur.*

Hieron.

Albin.

Olympiod.

Cyr. Ieros.

Calde.

Huc quidem illud facit, quod diuinum hoc Sacramentum in cœnaculo, hoc est, in superiori domus parte signatè fuerit à Domino instituta. sic enim sub Christi personā Lucas cap. 22. 11. *Et dicetis patri familias domus: dicit tibi Magister: ubi est dînerforium; ubi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum, & ibi parate.* ut videlicet, nos inde admoneret, cœlestem alimoniam nobis non oscitantibus, & otio torpentibus, sed ad superiora conantibus obuenturam, partimque à Deo benignissimo largitore, partimque à nobis strenuè laborantibus diuinum hunc panem operandū, & conficiendum esse, vti obseruauit Gregor. Nazianz. orat. 44. ad hunc modum. *Atque ipse Iesus cū sublimioribus rebus discipulos initiaret, mysterium illis in cœnaculo impertit, ut illud indiscetur, partim Deum ad nos descendere oportere, quemadmodum olim in Mose contigisse scimus, partim nos ad eū subuehi, sicque inter Deū, & homines consortium iniri: Sub quo etiam sensu sic aptè accepit Origenes hom. 1. in Leuiticum, quod Leuit. 1. 9. Sacerdoti præscribitur, ut vitulum holocausti in sublimi loco, hoc est, super altare collocet: Sacerdos non in humili aliquo loco, sed in alto, & sancto, id est, super altare collocat, cum non indignis hominibus, & humilem vitam, ac terrenam degentibus pandit diuina mysteria, sed illis, qui altare Dei sunt, in quibus semper ardet ignis diuinus, & semper consumitur caro. Super hos ergo talis mēbratim diuisus iste holocausti vitulus collocatur. Ita Origenes.*

XVII.

Luca 22.
11.

Nazianz.

Leui. 1. 9.
Origen.

XVIII.

Sed age, iam, & ut Christum Dominum sedentem super folium excelsum, & eleuatum de toto homine gloriose triumphantem, si-bique eum omnino subiicietum videas, vter in Eucharistia manducet, Christum homo? an Christus hominem? scire oportet: & si oculis quidem fidem habes, hominem esse, qui Christum manducet, dixeris. Nam & ad Christi carnem manducandam, & ad ipsius sanguinem bibendum, passim inuitamur. Sed enim, si mysterium attentius introspexeris, rem aliter se habere cognosces. Sanè cum manducatio non tam in oris officio, quam in alimenti conuersione in substantiam edentis censeatur, Christusque immortalis, & immutabilis sit: hominem potius à Christo, quam Christum ab homine manducari, necesse fari argumentatione concluditur, quam quidem, si ipsemet Dominus Augustino confecisse dicitur lib. 7. cōfess. cap. 10. *Cibus sum grandium cresce, & manducabis me, nec tu me in te mutabis, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me.* Porro illa ego Christi verba, ego sum panis viuus: Ioann. 6. 51. sic capienda reor, ut ly, panis viuus in sēsu formali, ut aiūt, & quasi correctiuum vocis, panis, hac ratione sumatur: Nimirum, ut qua viuens, ac immortalis est Christus, ipse sit qui dum accipitur, manducet, & accipientem in se ipsum conuertat: non è contra; etenim si in cibum viuens aliquod ego accepissem, quod ad me deuorandum maiorem vim, atque efficacitatem, quam meus calor naturalis ad ipsum in me conuertendum haberet; quis non diceret? ab illo me manducari, non è contra? Sanè hac de causà crediderim Chrysostomum in 1. ad Corinth. 10. Eucharistiam, mensam viuentem & immortalem, appellasse. Hieronymum verò epist. 115. dissertè dixisse, ipse conuiuia, & conuiuium, in se comedens, & qui comeditur. Sed Nyssenus hom. 8. in Ecclesiastem, & Leo Pontifex epist. 23. hanc rationem luculenter reddidisse videntur, sic enim Nyssenus. Propterea nobis semetipsum comedendum proponit is, qui semper est, ut cum ipsum in nobis ipsis acciperimus, illud fiamus, quod ipse est. Vbi velim pendas accuratè dixisse Nyssenum, is, qui semper est. Ut inde inferat in hac Eucharistie manducatione Christum minimè fore mutandum, sed nos potius in ipsum conuertendos, ut fiamus quod ipse est: similiter Leo, quia in illa mysticā distributione spiritualis alimonia, hoc impartitur, hoc sumitur, ut accipientes virtutem celestis cibi, in carnem ipsius, qui caro nostra factus est, transeamus: Ac si dixerit, ut nouus hic edendi modus sit, quo is, qui manducare videtur, in cibum, quem edit transeat, & conuertatur. Quare rursus serm. 14. de Passione

idem Leo in hanc sententiam. *Non enim aliud agit participatio corporis, & sanguinis Christi, quam ut in id quod sumimus, transeamus.*

Capiēs hinc quidem peculiāres aliquot Pauli locutiones, & illā in primis 1. ad Cor. 10. 17. vbi cum de Eucharistia disertissime prēmisset, calix benedictus, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Hæc immediate subdit: *Quoniam unus panis, vnum corpus multi sumus, omnes, qui de vno pane participamus.* Quæ sanè causalis non mediocrem difficultatem videtur continere; nam in primis, quā vnus panis, ij qui multi sumus appellemur? maximè cū de Christo dixerit, vnum panē, hoc est, vnum cibum esse; deinde quæ hæc consequutio fuerit, vnus panis sumus, quia de vno pane participamus? Respondet inibi Chrysostom. *Quid enim est panis? Corpus Christi, quid autem sunt, qui sumunt? Corpus Christi; non multa corpora, sed vnum corpus. Quomodo enim panis ex multis granis compositus est vnitus, ut nusquam appareant grana, sed sint quidem ipsa, non manifestā autem sit eorum differentia, propter coniunctionem, ita etiam inter nos dum Christo coniungimur. Non enim ex alio corpore tu, ex alio autem ille nutritur, sed ex eodem omnes.* At enim verò hæc responsione nodus non videtur dissolui; nam in conuiuijs, personarum vnitas non sumitur ex vnitate cibi, ut videlicet, plures conuiuæ vnum sint eò quod de vno pane, aut cibo edant; sed è contra ex sumentis vnitate, ciborum vnitas desumitur; quod quamvis plura sint fercula, quia tamen ad vnum solummodo conuiuientem referuntur; vnus cibus dicatur, atque ideò cibi potius, si loqui possent, fuissent dicturi vnus panis, vnus cibus omnes sumus; ita in scriptura: regia fercula quamuis plura, singulari numero dicuntur cibus regius, 2. Reg. 11. 8. Ad quam quidē edentis vnitatem (ut hoc obiter dixerim) videtur respexisse Seneca cum humanam voracitatē, & ingluuiem taxans epist. 114. dicebat. *Num quid enim, mi Lucilli, hic non furor est, quod nemo nostrum mortalem se cogitat? Quod imbecillum? Imò quod nemo nostrum vnum esse se cogitat? Adspice culinas nostras, & concursantes inter tot ignes coquos nostros: vnum videri putas ventrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Adspice veteraria nostra, & plena multorum seculorum vindemijs horrea, vnum putas videri ventrem, cui tot consulum, regionumque vina cōduntur? Adspice quot locis vertatur terra, quot millia colonorum arcent, fodiant: vnum putas videri ventrem, cui & in Sicilia, & in Africa seriunt? Sani erimus, & modica concupissemus, si*

XIX.

1. ad Cor.
10. 17.

Chrysost.

2. Reg. 11.
8.

Senec.

vniſque

unusque se numeret metiatur simul corpus, sciatque nec multum capere, nec diu posse. Ergo propositæ difficultati ex doctrinâ quam persequimur facile occurrens optinere omnes nos, qui Christo communicamus, vñ panē, vñm cibū dici, quod ad vñm Domini cibum pertineamus, & ab vño Domino manducemur, atque vñm cum eò spirituali transitione (vt verbis vtar Cyprian. serm. in Cœna Dom.) omnes efficiamur ita penē monuisse videtur ad hæc verba Damascenus lib. 4. de Fide orthodoxa cap. 14. inquit: *communicamus per ipsam Eucharistiam Christo, & participamus eius carne, & diuinitate, quia communicamus, & vñm inuicem per illam. Nam quia ex vno pane participamus, omnes vñm corpus Christi, & vñs sanguis. & inuicem membra efficiuntur incorporati Christo existentes.* Quibus in verbis Damascenus eos, qui Christi corpus accipiunt, cum alimento ipso, siue cibo, qui in viuientis membra transit non obscure componere videtur.

Cyprian.

Damasc.

XX.
Cant. 5. 1.

Ambros.

Nyssen.

Ambros.

Paschas.

Idem.

Ad similes locutio est Cant. 5. 1. vbi cum cœlestis sponsus cum sponsâ suâ loquens dixisset: *Veni in hortum meum soror mea sponsa:* quod (vt inquit Ambros.) anima ornata virtutum floribus hortus sit, vel in se paradisum habeat germinantem. Verbum autem Dei pascitur anima virtutibus, quoties obedientem sibi, & optimam reperit, & carpit fructus eius, atque his delectatur: sic statim subdit. *Comedi fauum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo.* Ad quæ verba primum obserua Nyssen. hom. 10. in Cant. & Ambros. lib. 5. de Sacrament. cap. 3. Paschas. lib. 1. de Corp. & Sang. Domini cap. 10. legere, *manducaui panem meum, &c.* Deinde ab eodem Paschas. ibi, & ab alijs hunc ibi panē sine fauū de Eucharistia accipi: Sic enim Paschas. *Hinc est sanē, quod sapientia Dei Patris maluit hoc mysterium in specie panis, ac vini permanere, quam in colorem ac saporem carnis demutari, &c.* Nos enim illum panem, qui de cœlo descendit comedimus, & ita dicitur: *comedi panem cum melle meo, quoniam in illo diuinitatis dulcedo, & humanitas predicatur.* Vnde iure ambigas, qui ipsemet Christus panem suum comedere dicatur cum nos citius hoc cœlesti pane vescamur, & reficiamur? Sanē quod vnus panis simus omnes, qui de vno pane participamus; Christi (inquam) panis, & cibus, qui à cœlesti sponso manducetur, & in ipsius membra traiciatur. Ita inibi Paschas. *Nam dum nos recte panem cū melle comedimus, & vinum calicis cum lacte potamus, tunc & ipse case in nobis sumere testatur, quia per hæc nos in suum corpus traicit, & vñm in illo efficiuntur.* Cui rationi subnixus sub hoc etiā sensu illud capias quod ad Rom.

14. 3. sic dicebat Paulus. *Qui manducat, Domino manducat, gratias enim agit Deo, & qui nō manducat Domino nō manducat:* Quāuis enim Apostoli oratio eò potissimū eat, vt fideles moneat, ne ea opera quæ indifferentia, siue media sunt in peiorem partem interpretentur, cum & bono, & malo animo fieri possint; tamē non abs re cogitaues ad præsens etiam institutum pertinere hæc verba, sumptaque ab animantibus, quibus homines vescuntur similitudine, quæ ipsi nō mediocriter curant, vt pascantur, & saginentur, quod quidquid illa comedant, in hominis vtilitatem, & delicias trāseat dixit se Apostolum, eos qui manducant, hoc est, ad Eucharistiam accedunt, Domino manducare, quod Christi cibus tunc sint, & qui non manducant, de Christi cibo non curare, & si fas esset dicere, impransum illum, & ieiunū derelinquere, subdit enim Paulus: *Nemo enim nostrum sibi viuit, & nemo sibi moritur, siue enim viuimus, Domino viuimus, siue morimur, Domino morimur, siue ergo viuimus, siue morimur, Domini sumus.*

Ad Rom.
14. 3.

Est etiam, & hæc Spōsæ mens Cant. 2. 16. dicentis: *dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia.* Sed cum Hebraicè verbum, pascio, in actiua significatione sit, sponsusque suos pascere dicatur; merito dubites, quā vulgaris passus accipiens, sensum immutaret? Respōdet Bernardus: *At pascens ita, pascit nihil minus pascitur ipse, & quidem scis quibus libenter vescitur, profectibus nostris.* Etenim gaudium Domini fortitudo nostra. Ita ergo, & cum pascit pascitur, & pascitur cum pascit simul nos suo gaudio spirituali reficiens, & de nostro æque spirituali profectu gaudens. Cibus eius, penitentia mea, & cibus eius, salus mea, cibus eius ego ipse. *An non cinerem tanquam panem manducat? Ego autem, quia peccator sum, cinis sum, vt manducer ab eo. Mandor cum arguor, glutior cum instuor, decoquor cum immutor, digeror cum transformor, unior cum conformor.* Benē quidem, sed nō minus opportunè difficultatem opprimes, si Christū lilia sua, hoc est, iustos, fidelesque seruos ita carne suā in Eucharistia pascentem consideres, vt ab illis ipse simul pascatur, ac reficiatur; nam quid quid oculi dissentiant, tu qui te mandere, glutire, decoquere, digerere, & transformare existimas, etiā manderis deglutiris, decoqueris digeris, transformaris. Sic etenim spōsa: *dilectus meus mihi, & ego illi, ac si dicat, qui manducat, Domino manducat:* sic etiā & spōsus: *Qui manducat meā carnem, & bibit meū sanguinem, in me manet, & ego in eo:* quibus verbis hæc quæ sequuntur in Bernardo mirè quadrat. *Nolite mirari hoc, & manducat nos, & manducatur à nobis, quo arētius illi astringamur; non*

XXI.
Cant. 2. 16.
Heb. lect.

Bernard.

sanē

sane alias perfecte unimur illi; nam si manduco, & non manducor, videtur in me esse ille, sed non dum in illo ego, quod si manducor quidem, nec manducome in se habere ille, sed non etiam in me esse videbitur; nec enim perfecta unio in uno quouis horum; si enim manducet me, ut habeat me in se, & à me vicissim manducetur, ut si in me, quatenus integra, firmaque sit connexio, cum ego in eo & nihilominus in me ipse erit: En mutuam unionem, & permanentiam Christi in anima, & animæ in Christo. Quod si hæc velis explicatius accipere Christum iterum, iterum & Bernardum audi: sic enim post ea verba subdit immediatè Dominus: Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem, & qui manducat me, & ipse vivet propter me: ubi non tantum voluit dicere: sicut ego vivo propter Patrem; sic qui manducat me, vivet propter me; sed comparatione inter se, & Patrem facta modum quo Pater in ipso, & ipse in Patre vivat, & maneat; ei qui corpus ipsius accipit, signatè aptavit: Audi ergo Bernardum; præfatam doctrinam sic elucidantè: Attolle oculos in quandam sublimiorem quidem rerum convenientiam similem tamen huic. Si ipse sponsus in Patre ita esset, ut non tamen in ipso Pater, aut ita Pater in ipso esset, ut non esset ipse in Patre: audio dicere, & ipsorum circa perfectum unitas remaneret, si tamen iam unitas esset. Nunc verò cum & ipse in Patre, & Pater in ipso sit, non est quo claudicat unitas, sed vere perfecteque unum sunt ipse, & Pater. Sic igitur anima, cui adhaerere Deo, bonum est, non ante se existimet ipsi perfecte unitam, nisi cum & illum in se, & se in illo manentem persenserit. Ita Bernardus opportunè explicans; quid sit sponsum pascere, & pasci; manducari, & manducantes in se traicere, ut ipse in illis, atque illi in ipso maneat.

XXII.

Manducūt iam hæc nos, ut de præparatione ad hanc mensam non nihil dicamus. Et quidem si verū fateor, quamvis dū me Christum manducare cogito, ad rectitudinem, & munditiam vehementer accendi videam: Charitas enim, siue, cæna Christi urget nos, at cum me ab illo manducari, noui, calcari plus plus pungente tam ad ardentem in ipsum charitatem, quam ad omnimodam puritatem, & sanctitatem stimulari sentio: Nam si sciret apud Iob 6.6. Numquid poteris comedi insulsam, quod non est sale conditum? Aut potest aliquis gustare, quod gustatū affert mortē? Quam conditum, & suavem cibum diuino à nobis palato ad moueri, æquum sit? Hæc igitur prima lex in præparatione ad Eucharistiam sancitur; ut non secus, ac animal humano cibo destinatū, mortē prius obire debet, ita is, qui Christi cibus est futurus, peccatis, ac ho-

mini veteri mortuus accedat; tunc enim (ut dicebat Gregor.) verè pro nobis hostia erit Deo, cum nos ipsos hostiam fecerimus. Hinc illa Domini ad peccatorem emphasis plena ratiocinatione Plal. 49. 12. Si esuriero non dicam tibi, meus est enim orbis terrarum, & plenitudo eius: subdit rationem: Numquid manducabo carnes taurorum; aut sanguinem hircorum potabo. Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua: Quæ de Eucharistia accipienda esse docent Chrysostom. Augustin. Zeno Veronens. Helychius, Lyra, Dionysius Carthus. Turrian. Genebrard. Horantius, Valentia, & alij apud Lorinum; & ex translatione Aquilæ aperte liquet, dum pro sacrificiū laudis reponit, ἡ ἁγία, Eucharistiam, ut inibi monet Agellus: sed in primis iuxta superius dicta oblerua illud: si esuriero, accede ad Eucharistiam, ut manduces me; etenim potius videbatur dicendum si esurieris cura, ut me manduces; aut si de ænigmatica Christi fame sermo tandē fuerit, opportunius diceretur: si esuriero, præbe te mihi in cibum: subsistit tamen pulchrè, ea orationis series; quod Christus in Eucharistia, non solum cōiuiui, sed conuiua potissimum sit, atque ideo appositè inquit si esuriero, accede ad Eucharistiā, nimirum, ut te inibi in me ipsum traiciam, & meam hoc modo famem restringam. Iam pendè illorum verborum emphasim: non dicam tibi. Qua ratione? Numquid manducabo carnes taurorum; aut sanguinem hircorum potabo: Ac si diceret; belluinis ne ego carnibus, siue ferinis peccatorum moribus vescar? Immundosque cibos in meam substantiam conuertam? Absit, opus est enim, ut cibus mihi mundus, hoc est, peccato mortuus homo sit: ita quidem esurienti Petro, & animantia oblata, & vox de cælo insonuit: occide, & manduca. Actuum 10. 13. vnde statim Eucharistiā immolationis phrasi peculiariter explicuit inquit: immola Deo sacrificium laudis: ac si diceret, quod Gregorius: Tunc verè pro nobis hostia erit Deo, cum nos metipsos hostiam fecerimus. Quo quidem videtur respexisse sanctissimus ille martyr Ignatius, cum epist. ad Romanos dicebat: Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inueniar.

Capiēs hinc particulam historię quæ de muliere Samaritanā refert Ioann. c. 4. 35. cū videlicet, Christus fame tunc, sitique pullus, occasione aquæ; quam ab ipsa petijt, diuina cognitione eius animū ita imbuit, ut peccatis, veterique vitæ renūcians ad bonā frugē constanter se reciperet, vixque egregio hoc facinore peractō, discipuli, qui ad coemēdos cibos iuerant; sic eos Domino obtulerint:

Ps. 49. 12

Chrysost.
August.
Zen. Ver.
Helych.
Lyra.
Dionys.
Turrian.
Genebr.
Horant.
Valent.
Lorin.
Aquil.
Agell.

Actuum 10. 13.

Gregor.

S. Ign. M.

XXIII
Ioa. 4. 35

*Rabbi manduca: quibus ille. Ego (inquit) cibū habeo manducare, quem vos nescitis: cum verò illi ad inuicem mulsitarent. Numquid aliquis cibum ei attulit manducare? Ipse sic ænigmaticè respondit. Nonne vos dicitis, quia adhuc quatuor menses sunt, & messis venit: Ecce dico vobis leuate oculos, & videte regiones, quia albe sunt ad messem. Sed quid hæc cum superioribus hæreant? Quidve cibo tunc necessario, cum futurâ messe commune? Crediderim, Dominum in eadem cibi ratiocinatione, siue translatione, atque imagine perseverare, & dum se cum agricolâ messi proximo, intentisque oculis, & animo segetes ad maturitatem albicantes respectante, Samaritanam verò reliquosque concives ad Dei cognitionem, & amorem iam iam adducendos cum maturis spicis componit, non obscure innuere mulierem illam, in escam aptumque diuino gustui cibum idoneam, seu maturam eousque non fuisse, obstante maturitati, ac sapori culpâ, at verò postquam ad Christi verba peccatis fuerat mortua, & diuina charitate incalcauerat; illam, coeterasque Samariæ gentes, quæ in eum erant credituræ, in suam escam tanquam opportunum cibum destinasse: vnde consulto dixit, *cibum habeo manducare*, non vero manducaui, iam aut manduco, vt dicere videretur, tam multis sermonibus velutifale, & condimento eousque opus fuisse, vt insipidus cibus, aptus & opportunus redderetur. Benè siquidem Bernard. *Cibus eius penitentia mea, cibus eius salus mea, cibus eius ego ipse: Mandor cum arguor, glutior cum institor, decoquor, cum immutor, digeror cum transformor: unior, cum conformor.* Pulchrè verò, qui spiritualem, ac preciosum cibum sibi ipsi parauerat, atque condierat, terrenum tunc cibum fastidiebat, quod multo suauior mentis, quam ventis refectio fuerit.*

XXIII.

1. ad Cor.
11, 27.

At enim eâ de causa, quod ij, qui ad Eucharistiam accedunt à Christo manducetor, leones hosce, siue belluinis moribus homines ab Eucharistiâ signatissimè exterret Paulus 1. ad Corinth. 11. 27. inquit. *Quicumque manducauerit panem hunc, & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis, & sanguinis Domini: Probet autè se ipsum homo, & sic de panè illo edat, & calice bibat, &c.* Quo in loco prius pendendo verbū, *probo*, quod vt ad quodcūque examen referri soleat, ad ciborum tamen delectum, siue condimentum vsurpare Hispano præsertim idiomate consueuimus; vnde cum ea ciborum ratio sit, vt vel à condiendi, vel à scindendi obsonij magistris probentur, atque an benè conditi, an insulsi, & insipidi sin examinentur, opportunè ipsosmet communicaturos, vt se ipsos probent, monet Pau-

lus; quod Christi, nimirum, cibus ab ipso māducandus, & traijciendus sint. Iam vero non immeritò ambigas, quare indigne manducantes panem hunc, reos corporis, & sanguinis Christi quasi illi vim intulerint, atque violauerint, forensi vocabulo appellauit Apostolus; sic enim loquuntur Hieron. & Cyprian. dum ille lib. 1. aduersus Iovinian. longe principium hæc verba sic effert, *quem qui indigne comederit, reus erit violati corporis, & sanguinis Domini*: hic verò cū serm. de lapsis in eos qui grauium criminum maculata conscientia, nec contritione, ac pœnitentia expiata ad Eucharistiam accedūt, dixisset: *Faucibus adhuc exhalantibus scelus suum, & contagia funesta redolentibus; Domini corpus innadunt, spreitis salutaribus monitis, atque cōtemptis, subiicit: Vis inseritur corpori, & sanguini Domini.* Rspōdet S. Thom. in commēt. Reum esse corporis & sanguinis Domini idē esse ac si dicatur: *Mortis Domini pœnas dabit, hoc est, ac si Christum occiderit punietur secundū illud, ad Hebr. 6. 6. Rursum crucifigentes sibi ipsi filium Dei, &c.* Benè, sed quare? Addit aliquid Ambros. ideo reos corporis Christi dici, quod illud inaniter, & sine fructu fumant, ac proinde irritum reddere videantur, sic enim ille. *Quid est autem reos esse, nisi pœnas dare mortis Domini? Occisus est enim ab ijs, qui beneficium eius irritum ducunt: Similiter Theophylact. Reus erit, qui indigne sumit, perinde ac si ipse quoque sanguinem Domini effundat, vt enim qui tum pupugerunt Christum, sanguinem eius, non vt biberent, effuderunt, verum vt effunderent, sic indigne bibens, nihilque inde commedi referens frustra, ac temere profundit sanguinem.* Ad id non tam dixerim reū violati corporis Domini; quam prodigū, & stultū tanti doni penitatore: Quare vim locutionis huius plusculum exprimens Theodor. inquit: *Hoc significat, quod quemadmodū tradidit ipsum Iudas, ipsi autem insultatum, & eam probris, & conuicijs affecerunt Iudei, ita cum ignominia, & dedecore afficiūt, qui sanctissimū eius corpus immundis manibus accipiūt, & in os poluūt, & incestū immittūt.* verū enim verò opportunius reū corporis & sanguinis Christi eum, qui panē hūc indigne manducat, dici crediderim, quod cū à Christo sit māducandus, venenū ipsi in cibū iniicere videatur? Quid aliud enim peccatū, quā virūs, venenūque sit? Quo sensu opportunè capias Ambros. lib. 1. de Virgin. dicentē: *In proditore Dñs hoc grauisimū inuenit, quo eius cōdemnaret perfidiā, quod gratia vicē nō representauerit, & conuinjs amicitia venenū malitia miscuerit.* Iuvat Græca vox, ἐνοχός, idest, obnoxius, quæ ostendit nō aliter violati corporis, & fusi sanguinis crimini obnoxiiū esse, ac si

Hieron.
Cyprian.

S. Thom.

Ad Hebr.
6. 6.

Ambros.

Theoph.

Theodor.

Ambros.

reaple Christo mortem intulisset; ad eū modum quo, dum venenum Regi cibo quis immiscet, & si ob detectas fraudes incolumis ille euadat; hic tamen læsæ maiestatis reus habetur, & vt proditor punitur.

XXV.

Ps. 68. 23

Agell.

Pasch.

Chryso.

Agust.

Alger.

Leet. Tig.

Quare notanter subdit Paulus; *iudicium sibi manducat, & bibit*: hoc est, ipse damnat, & in semetipsum mortis sententiam profert, imò exsequitur: quo quidem ea Dauidis sub Domini personâ verba Psalm. 68. 23. *Et derunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum.* Spectare videntur, hanc enim mensam de Christi corpore, & sanguine non nulli clarissimi auctores accipiunt, quibus ad stipulatur ibi Agellius; vt sensus fuerit, diuinū hunc cibum ijs, qui indigne sumunt in laqueum esse, non aliter, ac cibus aui, aut belluæ in laqueo positus, qui mortem illi pro vitâ, & alimento affert, id quod in proditore Iudâ post acceptam Eucharistiam ad laqueum per proprios pedes currente facile videre est. Vnde de illo, Paschas. lib. de corp. & sang. Dom. cap. 8. *Iudas donec buccellam acciperet, quamuis mente saucius, interdum tamen à Domini bonitate leniter, crebroque nunc cum alijs, nunc solus monetur: sed postquam indignus mystica præsumpsit, innasit eum diabolus: & qui prius nutabat, vt accepit, continuo foras exiuit.* Explicat Chrysost. hom. 27. in 1. ad Corinth. *Spiritualis hic cibus, si aliquem inuenit malitiâ inquinatum (en virus) magis eum perdit, non suâ naturâ, sed accipientis vitio, tales enim sunt socii Iudæ proditoris, in quem post buccellâ introiuit Satanas.* Similiter Agust. tract. 26. in Ioann. *Buccella Dominica venenum fuit Iudæ.* Quare venenum? Nimirum, quod ipse Iudas à Domino manducandus, malitiâ inquinatus, hoc est, veneno infectus accederet: etenim, vt ij, qui Eucharistiam dignè sumunt, sic vnum cum Christo fiunt, vt se ipsos etiam sumant; vt i. vers. 7. adnotat. 9. de Eucharistiâ num. 6. dicebat Algerus: *Nam & nos corpus ipsius facti sumus, & misericordiâ ipsius, quod accipimus, nos sumus, ita qui veneno infecti, accedunt se ipsos etiam sumunt, Christo in illos porrectum sibi venenum reuolvente: ita quidem signatè pro facto loco Vates Eucharistiam indigne acceptam appellauit mensam eorum, siue vt habet lectio Tigurina, mensa sua laqueus: quod ipse met virulento cibo, quem*

Christo apponunt exsaturentur, & pereant. Ad quem sensum possis referre cum Ambros. in Psalm. 21. illa verba de Christo, numer. 6. *Ego autem sum vermis, & non homo: vt coelestis hic cibus, vt iustis vita, ita indigne summentibus vermis, & iudiciū sit: sic enim ille: Quæ qui edere, aut manducare neglexerit, vitam in semetipso habere non poterit, sicut ipse Dominus ait. Nisi quis manducauerit meam carnem, & biberit meum sanguinem, non habebit vitam in semetipso: sed potius ipsa ciens in iudiciū conuertetur, sicut Apostolus dicit: Qui manducat, & bibit indigne iudiciū sibi manducat. Quod filijs Israel subtiliter prophetatum est in veteri testamento. Manna enim illis contra diuinæ præcepta tractantibus vermes effecti sunt.*

Ps. 21. 6. Ambr.

Exod. 16. 20.

XXVI.

Plin.

Leet. syr.

Io. 13. 21.

Luc. 22. 19.

Act. 1. 18

Cum verò electi similitudinem (de quâ Ezechiel) de Christo in Eucharistiâ initio adnotationis acceperimus; minimè hic omitendum putamus, quod de electo huic instituto opportunum tradit his verbis Plinius, lib. 33. cap. 4. *Quod est natium, venena deprehendit. Namque discurrunt in calicibus arcus coelestibus similes cum igneo stridore, & geminâ ratione prædicunt.* Bene enim hunc stridorem Christo applicueris, cum discipulis corpus suum distribuens venenum in Iudâ deprehendens turbatus est spiritu: (siue vt habet lectio Syriaca: *Infremuit spiritu*) & discumbentibus eis, & manducantibus illis protestatus est, & dixit: *Amen amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me.* Ioann. 13. 21. constat enim ex Luca hæc immediatè post Eucharistiæ institutionem, dum illam discipulis communicaret, dicta fuisse: sic enim ille cap. 22. 19. *Et accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, &c. Verumtamen ecce manus tradentis me mecum est in mensâ.* Sanè quasi hoc minarum stridore proditorum à scelere abstergeret, & ad poenitentiam hortaretur, simulque asseueraret, cibum hūc illi exitialem futurum nō suâ naturâ, sed accipientis vitio; nisi maior stridorem ipsum ad calicem, in quo venenum cōtinetur, sic referre, vt stridere solet vas, cum quatitur, & frangitur; quo sanè modo turpissimum illud vas striduit cum suspensus crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera eius. Actuum 1. 18. Sed de his satis; quæ enim ad charitatis, aliarumque virtutum suauitatem, quâ homo à Christo in Eucharistiâ manducandus, condiri debet; alterius loci sunt.

*Adeaverba: In nomine Ie-
su omne genu flecta-
tur.*

ADNOTATIO VI.

*Debitam humilitatis retribu-
tionem, gloriam, & exalta-
tionem esse.*

DVo in hac creaturarum summissi-
one, egregiâque in Iesum reueren-
tiâ, atque pietate adnotare placet;
alterum, proprium hoc humilitatis
præmium esse, ut quo quis submissus se ge-
serit, eò sublimius ascendat; & caput attollat:
alterum hâc etiam de causâ, peculiare hoc
creaturarum obsequium, & cultum, nomini
Iesu Paulum adscripsisse, ut innuat, tunc
Deum, suam celsitudinem, ac maiestatem ma-
ximè ostendere, & commendare; cum sese
hominibus Iesum, hoc est, Saluatorem exhi-
beret: & hoc quidem ad sequentes adnotatio-
nes transmissio, modo ad debitam humilita-
tis Christi mercedem, meorum conuerto.

Emphasim quidem illa Domini apud
Isaiam 55.9. verba habent: *Sicut exaltatur
cæli à terrâ, sic exaltata sunt via mea à vijs
vestris, & cogitationes mea à cogitationibus ves-
tristis* ut ex Hebræo legit Pagninus: *sicut
altiores sunt cæli, quam terra, sic altiores sunt
via mea, quam via vestra*: dixerit enim non ne-
mo, non nimis mirandum, altiores Dei, quam
hominum vias esse; cum creator non tam iux-
ta cæli cardines, aut supra cælorum verticè
perambulet, quam supra Cherubim ascen-
dat, & super pennas ventorum indefinenter
volet; creatura vero humi gradi, siue potius
reperere consuecat, & ut ille dixit:

Per vada reptabat, cænosubnixatenaci.
Sedenim, adeo è Dei sensu ea ratiocinatio, si-
ue hæc præfati loci explicatio non est; ut qui
oppositum dixisset, scopum apprimè colli-
masset; ideo, nimirum, Dominicas vias altio-
res, sublimiores, & immensum in modum
à nostris exaltatas esse, quòd ipse humilita-
tem, & submissionem maximè coluerit; &
qui altissimus, & gloriosissimus erat, formam

*serui accipiens, abiectus, & ut quivis de plebe
homo voluerit videri, & à summo cælo egres-
sus, non modo ad ima terræ, sed etiam ad in-
ferna descenderit, homines autem ideo repen-
tes, & terræ agglutinatos, quòd cælum tem-
erario ausu conscendere, & super altitudi-
nem nubium, ipsaque cæli astra exsultari, Al-
tissimoque similes euadere, concupiscant: be-
nè enim dixit non nemo.*

Cælum ipsum petimus stultitiâ.

Horat.

Vel si diffidis, conijce oculos in Dei vnige-
nitum in sinu Patris commorantem, nec non
in primæuum illum cæli domiciliarium, lu-
ciferum (& idem de primis paradisi accolis,
primis, inquam, parentibus diuinam excelsi-
tatem affectantibus iudicium ferto) & quo-
nam modo ad sui nominis claritatem, & ex-
sultationem non lento, sed citissimo gradu
vterque contenderit, attentius considera-
tione hanc enim viam superbissimus ille Ange-
lus sibi ineundam proponebat Isaia 14.13.

*Isaia 14
13.*

*In cælum conscendam, super astra Dei exulta-
bo solium meum, sedebo in monte testamenti in
lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinē
nubium; similis ero Altissimo: Contra quidem
Dei Filius, qui cum in forma Dei esset, non rapi-
nam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semet-
ipsum exinanivit, formâ serui accipiens, in simi-
litudinem hominum factus, & habitu inuentus
ut homo humiliavit semetipsum factus obediens,
usque ad mortem, mortem autem crucis. Vidisti
itineris diuersitatem, & ad gloriam, quam cō-
trariam alter ab altero, viam suscepit? dum
Dei Filius descensu ad inferiora; Lucifer ve-
rò ad superiora ascensu; ille ad infima terræ
sefe deiciens; hic cæli suprema petens ad
exaltationem contendere: vter quæso scopū
melius collimauit? & veræ altitudinis viam
inuenit? Sanè de Lucifero, nec non de primo
parente, similes Deo esse cupientibus accu-
rata locutione superius à nobis ad vers. 5. ad-
notat. 1. n. 2. expensâ, dixit Ezechiel cap. 28.
16. & peccasti: hoc est; aberrasti ab scopo, & à
viâ rectoque itinere deslexisti; qui enim ad
summū cæli voluisti conscendere, ad profun-
diora inferni deturbatus es: sic enim subdi-
præfato loco Isai. Verumtamen ad infernum
deiraberis ad profundum luci: de Christo ve-
rò Paulus: Propter quod & Deus exaltauit (si-
ue ut ex Græco vidimus: super exaltauit)
illum, & donauit illi nomen, quod est super
omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu
flectatur, &c. Bernardo hæc sub hoc sen-
su, sic opportunissimè premente sermon. 2.
de Ascensione. Christus cum per naturam
diuinitatis non haberet, quò cresceret, vel
ascenderet, quia vltra DEVM nihil est,
per descensum, quomodo cresceret, inuenit,*

*Ad Philip.
2. 7.*

Ecclesi. 28.

Isa. 14. 15

Bernard.

*I.
Isai. 55.
13.*

Pagnin.

Claud.

veniens incarnari, pati, mori ne moremur aeternum: Propter quod, & Deus exsultavit illum, quia surrexit, ascendit, sedet ad dexteram Dei: subdit statim, vade, & tu fac similiter. Ad quem modum Eusebius Gallicanus, siue Eucherius Lugdunensis hom. 2. de Symbolo dicebat: Humiliauit semetipsum: factus est obediens usque ad mortem, ut sublimior appareret, & Angelis, & hominibus inclinata sublimitas. Nec me tempero, quin hoc in loco hæc quæ ex Plinio Iunior in Panegyrico alibi scripti, rursus repetam: Nam, cui nihil ad augendum fastidium superest, hic vno modo crescere potest, si se ipse submittat securus magnitudinis suæ; nec enim ab ullo periculo fortuna Principis longius abest, quam humilitatis. Itaille. Similem huic confecit Chrysostomus discursum serm. 7. in hanc epistol. Pauli gloriam, & Satanæ ignominiam ex illius humilitate, & huius elatione scite eruens hunc in modum: Verumtamen ipsam quoque rei naturam perpendamus. Quid est humiliari? an non vituperari, an non accusari, & calumnijs peti? Quid verò exaltari? nonne honorari, laudari, in magnâ gloria esse? videamus igitur, quomodo ad hæc perveniatur: Angelus erat Satan, se ipsum exsultavit. Quid igitur? nonne omnium maximo est humiliatus? nonne sedes ipsius terra est? nonne ab omnibus accusatur, omniumque criminationi patet? Homo erat Paulus, humiliavit seipsum. Quid igitur? an non suscipitur? an non laudibus, atque encomijs celebratur? an non Christi amicus est? an non maiora illis edidit, quæ Christus fecerat? an non sape diabolo, tanquam mancipio imperavit? an non veluti lectorem circumduxit? an non ludibrio habuit? an non contritum illius caput suis subiecit pedibus? an non alijs etiam hoc idem magnâ cum confidentiâ à Deo precatus est? Hæc Chrysostomus. Similia habet Bernardus serm. de donis Spiritus sancti c. 2.

II.

Sed ut ad Dei Filium redeam magna quidem humilitatis vis, atque efficaciam, magna omnino illius merces, & gloria, quæ immensæ Dei magnitudini augmentum, & incircumscripto lumini peculiarem claritatem, atque splendorem quodammodo potuerit inferre. Quid? nonne & ante sæcula Patris splendor erat, qui ex vtero ante luciferum genitus? Nonne illi cælum sedes, & thronus eius finis Patris? Nam thronus tuus Deus in sæculum sæculi. ad Hebr. 1. 8. cur ergo in nomine eius, qui sapientia, & potestas Patris, non flectebatur omne genu? Nimirum, quod hæc tam insignis exsultatio, non tam potentia, quam humilitatis destinata merces, & præmium esset, cum humiliationi, & demissione ni optimo merito gloria, & exsultatio respondeat. Sed id accipe ab Ambrosio, sermon. 14

in Psalm. 118. ubi versans hunc; Pauli locum in quo sumus: sic elegantissime loquitur: Considera o homo quid legas, non laboravit Apollolus potentiam Christi probare, sed obedientiam stradicare, sed demonstrare, quanta sit humilitatis gratia, quantus eius profectus, si simplicibus accipias auribus, & Christum exsultavit, sed Christus non quæ sua, sed quæ tua erant illa humilitate quærebat: ego, inquit, si exsultatus fuero à terra omnia traham ad me ipsum; accipe ergo argutis auribus; moraliter tibi proficit, mystice tuâ redimit salutem, quomodo vis intellige: salus est tua; si putas quod Christo profuit humilitas sua, cui ergo non proderit? si illum exsultavit, quem non augebit? factus est minister omnium Dominus, & auctor omnium vapalavit, pedes lauit, crucifixus mortuus est: sed in his omnibus detrimentum nullum video divinitatis eius, pro electum operationis eius agnosco, qui nihil habebat quod ad potestatem suam adderet, habuit quod ad cultum suæ maiestatis adiungeret. Hæc Ambrosius. Obserua illud; profectum operationis eius agnosco. Benè omnino; quod egregiâ humilitate, nominis sui in toto terrarum orbe claritatem, & gloriam fuerit Christus pro meritis, & quasi de nouo elucrat.

Accinit huic cogitationi Hilarius in id Psalm. 118. Humiliatus sum usquequaque: an imose affirmans, opportuniorem Dei Filio ad nominis sui claritatem, & gloriam assequendam, crucis humilitatē, & ignominiam, quâ cœlorum terrarumque creationem fuisse: Audi illum, ut diuinæ eloquentiæ Rhodanum (quo eum nomine compellat Hieronymus) ab hac Christi humilitate in gloriosam eius nominis claritatem aurē oratione, sic influentem: Erat in forma Dei, nihilque ei ex eius gloriâ deerat, in cuius formâ manebat, sed formâ serui per humilitatem accepit, & habitu, ut homo repertus est; humilians se per obedientiam usque ad mortem, nec solum usque ad mortē, sed usque ad mortem crucis: Cælum ex præcepto Dei ipse formavit mundum ex Paterno iussu in hanc speciem tanti decoris ornavit, terram, & quæ in ea sunt creavit, sed numquid ob illa meruit hominem assumptum in æterni Patris gloriâ collocare? Humilitatis hoc præmium est, humilitatis hæc merces est, ut qui manens antea in forma Dei, esset forma serui deinceps effectus, & manens in formâ Dei, & effectus in forma serui, confessione cælestiū, terrestrium, & infernorum esse in Dei Patris gloriâ nosceretur. Hactenus Hilarius, Ambrosio sic iterum superiori loco probatus. Audeo dicere operationis suæ munus amiserat, nisi id humilitas recepisset; itaque nos quidem redemit, sibi etiam adquisiuit; suscepi quem nesciebam; agnovi, quem non cognoscebam; confiteor, quem

Ambros.

III.
Hilar.

Euseb.

Plin.

Chrysost.

Ad Hebr.
1. 8.

negabam; ipsi genu corporis flecto, ipsum adoro, quem antea fugiebam: O egregium humilitatis fructum! O iustissimam retributionem! Audeo dicere (inquit Ambrosius) operationis suae munus amiserat, nisi id humilitas recepisset: nimirum cœlum ex præcepto Dei ipse formauerat; mundum ex paterno iussu in hanc speciem tanti decoris ornauerat; terram, & quæ in eâ sunt, creauerat, nec tamen ipsi genu terrestria incuruabant, donec humiliaus semetipsum, factusque obediens usque ad mortem, tot tantarumque operationum quasi amissum munus recepit, & in eius iam nomine omne genu cœlestium, terrestrium, & infernorum inflectitur.

III. Sed & illis Psalm. 118. 153. verbis: *Vide humilitatem meam*, quæ prophetico ore sub Christi personâ dicta censet, sic inibi hæc aptat Ambrosius serm. 20. *Bona humilitas, quæ nihil appetendo, totum, quod contemnit, adipiscitur: ipse enim Dominus Iesus se humiliavit, ut nos elenaret, & humiliavit usque ad crucem; propter quod exaltavit illum, inquit, Deus, ut in nomine eius omne genu flectatur. Quanta fecit Dominus, audeo dicere, & non flexi ei genu? Sed flexi ei postquam se humiliavit: sic enim, hoc est, per humilitatem, per crucem sibi Ecclesiam congregavit: Sed cur non audeat hæc asserere Ambrosius? cum & nos quotidie, tam asserere, quàm executioni mandare audeamus? Sanè in Misærum solemnibus, etsi Dei Filium Deum de Deo, lumen de lumine, cōsubstantiali Patri, & per quem omnia facta sunt, audiamus, genu tamen non ideo flectimus; sed enim, cū ipsum hominē factū nostris auribus insonat, & capita submittimus, & genua reuerenter, libenterque curuamus; quod huic Filij Dei humilitationi omnimoda nostra subiectio, atque submissio ex æquo respondeat. Ita Stephanus Cantuariensis in allegorijs Gotfridi Tylmani ad cap. 13. Osee. *Inde est* (inquit) *quod, cum ventum est ad illum locum symboli, & homo factus est, flectimus genua, quia illud specialiter nos prouocat ad amorem.* Ita ille. Ut vel hinc obiter intelligas, cur Dominus exaltationis nostre cupidissimus sic nos fuerit adhortatus Matth. 11. 29. *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde; hoc est* (ut inquit Augustinus serm. 10. de Verbis Domini) *Discite à me, non mundum fabricare, aut cuncta visibilia, & inuisibilia creare, vel in ipso mundo mirabilia facere, & mortuos suscitare, sed quia mitis sum, & humilis corde: nimirum, sciebat ipse, id nobis omnibus vtilissimum, & expeditissimum fore; quodque sibi splendidiorem gloriam, quam cœlorum formatio, & mundi constitutio, erat allaturum, quasi diceret, humilitatem vobis suadeo, excelsum non**

suadeo, quod fructuosior humilitas, multoque gloriosior, quam excelsum, & potentia sit. Vnde quidem Ambros. siue Maximus, serm. de Sancto Michaelis in ea verba Matthæi 18. *Quicumque humiliauerit se sicut paruulus iste, hic maior est in regno cœlorum*, non sine allusione ab hæc dicebat. Vnde intelligimus, quod humilitate peruenitur ad regnum, simplicitate penetratur ad cælū. Quisquis ergo cupit diuinitatis tenere fastigia, humilitatis imaseketur. Sic ille.

Iam verò ut humilitati exaltatio, & gloria tanquam propria, ac debita merces subest: ita quidem superbix digna, ac iusta retributio in insigni deiectione, ac præcipitio, & ignominia censetur. Ita lucifero super astra Dei cōscendere ambiēti signatissimè dicitur: *Venerunt tamen in profundum detraberis in profundum laci.* Isaïæ 14. 15. ac si dicatur summæ ambitioni non aliam nisi summam ignominiam respondere; superbiamque grauitè cadere, & in profundū dedecoris, & infamix præcipitari: ita ad ea verba adnotante Venerab. Aelredo in allegorijs Gotfridi Tilmanni. *Digna retributio, & qui cælum voluit elatus ascendere, in infernum trahatur inuitus; nec ad quamlibet partem inferni, sed qui cæli summa petebat, ad ima descendat inferni.* Nec minori emphasi hunc Satanæ casum explicuit Dominus, cum Lucæ 10. 18. dixit: *Vi debam Satanam sicut fulgur de cælo cadentē: ubi, quod bene adnotauit Maldonatus, similitudo non ponitur in splendore, quasi cum ante Satanæ splendens, sicut fulgure esset, à luce tamen in tenebras ceciderit, sed potius in casu, atque ruinā, ut sit sensus: videbam Satanam grauissimè, & magno impetu & vi, sicut cadere solet fulgur, cadentem, atque deiectum.* Iam verò quam aliter fulgur, ac alia, quæ decidunt, ad casum detur, facile est videre: cadit enim grando, & vix terram pertingit, cum resilit, atque resultat; cadit pluuia, & sese in terra imbibit, ad illam ad palmum vix penetrat: cadit verò fulgur, nec sistit, quin ad inferiora terræ perueniat, & in profundum demergatur: quæbe da ibi sic breuiter præstinxit. *Præcipitum de supernis ad ima lapsum significat: nec ab hoc it Greg. Magn. in Catena. S. Thomæ inquit: Mire autem Dominus, ut in discipulorum cordibus elationem premeret, iudicium ruine detulit quod ipse magister elationis acceperat, ut in auctore superbia discerent, quid de elationis vitio formidarent: grauissimum, nimirum, & ignominix plenum eius casum esse.*

Quem etiam gustum tum ea verba habent, quæ paulò ante in Luca, vers. 15. & Matth. 11. 23. dixerat Dominus: *Et tu Capernaum, usque ad cælos exaltata, usque*

Maxim.

V.

Isai. 14. 15.

Aelredo.

Luc. 10. 18.

Beda.

Gre. Ma.

VI.

Matt. 11. 23.

Luca 10. 15.

ad infernum demergeris, siue vt Graece, & Syriace est, deprimaris: illud enim ad caelos exaltata, bene sic explicatur à Beda: per superbiam, scilicet: vt dum ipsa sese super nubes, & ad coelum eleuabat in iustam superbiae retributionem non minus, quam in inferna demergi dicitur: ita Theophyl. in verba apud Mattheum hunc in modum: *Quoniam autem Capernaum interpretari, quis potest agrum consolationis: vide quod si quis mereatur, fieri ager Spiritus Paracliti, & deinde sublimis sapiat, & exaltetur usque in caelum, ita corruet quoque per superbiam. Horrescas igitur homo. Nec omitenda est emphasis verbi, demergo, ad casus, siue ruinæ grauitatem indicandam per opportuna, dum ex illo obrui siue in profundum abdi aliquid dicitur: tum hæc apud Isaiam cap. 4. 16. Pro eo quod eleuata sunt filia Sion: & ambulauerunt extenso collo, &c. Decalcabit Dominus verticem filiarum Sion: Nam emphaticè superborum vertex à Vate decalcandus asseritur; quod ille sit superbiae sedes, quam semper ascendere inquit David Psalm. 73. 23. vt in eo superbus supplicio afficiatur, in quo ipse maximè gloriabatur. Quare hæc Isaiæ verba cum infami illius Iezabelis exitu, dum ad sepulchram cadaver eius perquisitum, non inuenerunt nisi caluariam, & pedes, & summas manus, 4. Reg. 9. 35. sic acutè componit Vener. Drog. ferm. de Dominicæ Passion. Hæc sanè est impiorum sepultura, hæc digna retributio; quod ex eis, non nisi manuum summitates (hoc est, operum vix extrema vestigia) remanent, & caluaries, qui fuerat locus superbiae spoliatus capillorum gloriâ, quia vidi impium superexaltatum sicut Cedros Libani, & transiui, & ecce non erat. Hæc est caluaries Iezabel, quæ vestita erat decore meretricio, & peruxerat oculos suos stibio. Decalvatus est superbia vertex; non est qui iam dignetur aspicere, nisi qui voluerit nefas eius abhorrevere, vt lauet manus suas in sanguine peccatoris, & velut equus fortis, & velox, meretricem proiecet, ungulâ suâ confodiat, & cocculet, & pretereat: Hæc refero superbi illius diuitis nomen, de quo ait Lucas 16. 19. Homo quidam qui induebatur purpura, & bysso, de industriâ à Christo silentio fuisse oppressum; cum tamè pauper Lazarus proprio de nomine appelletur, ne videlicet, vlla elati & superbi hominis remaneret memoria, sed perpetuè obliuioni mandaretur, id hunc in modum obseruante. Gregor. in Catena S. Thom. Notandum etiam est, quia in populo plus solent nomina diuitum, quam pauperum sciri. Dominus autem nomen pauperis dicit, & nomen diuitis non dicit, quia Deus humiles nouit, atque approbat superbos ignorat. Vide quod de auctoribus septem miraculorum orbis ex*

Plinio lib. 36. cap. 12. diximus ad c. 1. vers. 11. adnotat. 2. n. 18.

Sed cur humilitati non quæuis nisi suprema exaltatio; superbiae verò non alia quam summa deiectio, & ad ima descensus debeatur, vt examinare iucundum, ita rationem ex visceribus causæ petitam reddere haud erit difficile: sanè quod ea humilitatis natura sit, vt non modo altiora non ambiat, sed eosinet honoris, & dignitatis debitos sibi gradus à se repellat, atque dimittat; vt ad hæc in quibus sumus Pauli verba: Propter quod, & Deus exaltauit illum, sic opportunè monuit Ambrosius. Quid, & quantum humilitas mereatur ostendit, vt magis hanc appetere calcitrantem, &c. Hæc est ergo humilitas, si sibi quis nec quod deberi nouit, defendat; denique Pharisæus ille vera de se dicens exaltasse dictus est, ac per hoc humiliatus est: Christus autem plus fecit, qui cum Deus sit, caros factus; hominibus se inclinauit. Similiter superbus multo plus, quam ei debeatur, arrogare sibi velit: ita de illo elegantissimè dixit Iob 20. 7. Si ascenderit in caelum superbia, & caput eius nubes tetigerit: accurata locutionis serie indicans superbum, adeo se ipsum efferre, sibi que plus iusto arrogare, vt cum vix capite ad nubes perueniat, elatione tamen, & vanissimis spiritibus coelum ipsum se attingere præsumat; ac si dicat, cum caput eius nubes tantum reapse pertingat, ipse coelum pulsare existimat, vt quantum coelum à nubibus distat, & exaltatur, tantum, se sibi ille arroget, & mendaciter attribuat. Vnde quidem rationi maximè videtur consentaneum, humili multo plura liberaliter conferre, quam quem ipse sibi per animi demissionem ademerat; superbo illa etiâ auferre, quæ sua erant; atque eum illi casum, & prolapsionem instruere, qui elationi iustâ proportionem respondeat, vt qui capite ad nubes pertingens, coelum ipsum se pulsare, iactabat, non à nubibus, hoc est, à propriâ staturâ, sed à cælo, id est, à suis met cogitationibus quò altius cadat, & peius collidatur, deturbetur. Quam quidem emphasim inesse dixerit illis Domini verbis Matthæi 11. 25. Cōfiteor tibi Pater Domine cæli, & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus sapientibus, & reuelasti ea paruulis: cum Græcum verbum, ἐξομολογούμαι, pro quo noster posuit, confiteor, vt alibi monui, propriè significet: cū gratiarum actione suffragium fero: vt dicere videatur sapientia Dei; maximæ æquitatis, & prudentiæ opus fuisse, & ijs qui maximè sapientes sibi videbantur, suæque arrogantiam, ac tumore humilitatis disciplinam abijciebant; cœlestis regni mysteria retrahere; & hæc illis reuelare, qui se paruulos per modestiam, &

VII.

Ambros.

Iob. 20. 7.

Matt. 11. 25.

Lect. Gra.

humi-

Theophyl. humilitatem profitebantur: ita inibi de superbis Theophylact. *Ocultauit mysteria Deus ab his, qui videntur esse sapientes, non ut inuidens, vel ut auctor imperitia, sed ideo quod non erant digni, propter hoc quod videbantur esse sapientes: de humilibus verò Beda: Sapientibus & prudentibus non insipientes, & hebetes, sed paruulos, id est, humiles apposuit, ut probaret, se tumorem damnaſſe, non acumen. Sic ille. Sed hanc de superbiorum lapsu cogitationem à Regis Psaltris pharetrâ depromptam videas Psalm. 5. 11. cum de superbis Abſalon, & Achitopel inquit: *Decidant à cogitationibus suis.* Nō enim sic id videtur capiendum, ac si dicatur multa eos ne quod cogitarunt, valeant perficere, sed potius ut sit sensus; sic decidant, ut lapsus superbiæ, ac vanitati eorum respondeat, ut nimirum, dum à temerarijs ausis excidit; non aliter, ac qui ab altiori præcipitio proturbatur peius collidantur.*

VIII.

Ille verò signatissimus huic rei locus est, Lucæ 1. 52. ubi cœlestis, & diuina Psaltrix modulata oratione, & sensu cecinit: *Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles:* hoc est, quod potentes se se plus iusto efferrerent; pauperes verò demisse de se sentirent, ac Dei beneficijs indignos se existimarent, hi exaltati; illi è sede depositi ac deturbati sunt. Ita Cyr. in Catena S. Thom. *Magna sapiebant demones, & diabolus gentiliū sapientes, Pharisei, & scribae, hos tamen deposuit, & erexitque humiliantes se sub potenti manu Dei:* Eucleatius Greg. Thaumaturg. serm. 2. in Annuntiatione, ad hunc modum: *Iudaorum enim seniores, ac scribae in lege, & qui in reliquis prærogatiuis, ac privilegijs diuites erant, quod male suis diuitijs, & potentijs vti essent, hinc eos ab omni sede deposuit, prophetia, nimirum, ac sacerdotij, legis, atque doctrina, opulentia hereditaria, sacroficiorum, ac festiuitatum copia, dignitatisque regia. His omnibus illi spoliati, profugi, ac nudi in captiuitatem euecti sunt, & illorum loco humilis, qui ex gentibus populi insitiam esuriebant, exaltati sunt. Quoniam humilitatem suam, & diuinæ cognitionis famem, qua detinebantur ostendentes, diuinum verbum, sicut Chanaanæ micæ deprecabatur. Pende illud: quod male suis diuitijs, & potentijs vti essent: inaniter, videlicet, & superbe se effereudo; deinde nota, id humilibus maximè profuisse, quod ad modum Chanaanæ, non tam homines, quam catellos se se nuncuparent, & micæ humiliter exposcerent: sic enim Christo obijcienti: *Non est bonum sumere panem filiorum, & dare canibus:* ipsa dicebat: *Etiā Domine; nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum.* Matthæi 15. 27.*

Matth. 15. 27.

donatori accedit, qui cum è homine Deum se confingeret, in belluam conmutatus est: Daniel. 4. 30. ad quem locum Theodoret. *Itaque bellè in istum regem quadrat illud Danielis: Homo cum in honore esset non intellexit comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.*

Daniel. 4. 30. Theodor.

IX.

Hinc quidem & Pharisei humiliatio, & exaltatio publicani ortum habuit; dum ille se se eleuare, & super publicanum efferre gestiebat; hic verò quasi Dei conspectu omnino indignus, nec oculos in cœlum leuare audebat. Lucæ 18. 13. sic enim cum utroque se Deus gessit, ut tantum publicanum detulerit, ipsumque eleuauerit, quantum ipse se se deiecit; à Phariseo verò, quæ habebat abstulerit, quod publicanum contempserit. Ita enim Dominus: *Descendit hic iustificatus in domū suā ab illo: Quare? Audi Hilar. in Ps. 14. Publicanus misericordiā Dei, peccati confessione promeruit: Phariseus verò honore eorū, quæ de se proferebat per insolentiam opprobrij amisit: luculentius Beda: Quorum unus superbiendo decessit humiliatus: alter lamentando appropinquare meruit exaltatus.* Hæc fanè ratione magnis viris: excelsa loca occupantibus id monitum dabat Ecclesiasticus cap. 3. 20. *Quanto magis es humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam.* In quæ verba Venerab. Balduin. in allegorijs Gotfrid. Tylmanni: *Humilitas (inquit) sine honore ipsa sufficit ad honorem, honor vero sine humilitate se perducit ad confusionē: Similiter Auctor libri de modo bene viuendi, apud Bernard. ser. 39. præmens hūc locum: Si humilitatem tenueris habebis gloriam. Quanto enim humilior fueris, tanto te maior sequetur gloria altitudo. Descende ut ascendas, humiliare, ut exalteris, ne exaltata humilieris, quia qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur. Qui enim extollitur, humiliabitur, de excelsis grauior casus est. De alio maior ruina est. Humilitas casum nescit. Humilitas casum non nouit. Humilitas ruinam numquam incurrit: humilitas lapsum numquā passa est. Sic ille. Ipsemet verò Bernard. serm. 2. de Ascension. hæc ita firmat. Propterea dilectissimi persequere in disciplinā quam suscepistis, ut per humilitatem ad sublimitatem ascendatis, quia hæc est via, & non est alia præter ipsam. Qui aliter vadit, capit potius, quā ascendit, quia sola est humilitas, quæ exaltat, sola quæ ducit ad vitam.* Hæc Bernard.

Lucæ 18. 13.

Hilar.

Beda.

Eccles. 3. 20.

Balduin.

Bernard.

X.

Accinit his Iob 5. 7. inquit: *Homo nascitur ad laborem, & auis ad volatum, ubi Pagninus legit, & scintilla. (Vatabl. filij carbonis) eleuabunt volatum: Caldæus verò: eleuabunt se, ac si volarent: ut sententia sit; hominem ex Dei præscripto labori, & humilitati non secus, ac*

Iob. 5. 7. Pagnin. Vatabl. Caldæus.

bos, ut colla iugo subijciat, esse destinatum; super bos vero laboris impatientes humilitatis à se iugum excutere, nec pedibus incedere, sed super aliorum capita, ac si alas haberent, velle volitare: Quis vero consilij huius exitus esse soleat, in Simonis Magi historiam velut in imagine vi uaci penicillo depictam facile conspicitur: quam quidem cum his verbis retulisset Ambrosius, serm. 66. Cum enim Simon se Christum diceret, & tanquam filium ad Patrem assereret, volando se posse conscendere, atque elatus subito magicis artibus volare cepisset, tunc Petrus fixis genibus precatus est Dominum, & precatione sancta vicit magicam leuitatem. Prior enim ascendit in caelum ad Dominum oratio, quam volutus, & ante peruenit iusta petitio, quam iniusta praesumptio: Tunc igitur Petrus velut victum illum de sublimi aere deposuit, & quodam praecipitio in saxum illidens eius crura confregit: subijcit sapienter: & hoc in opprobrium facti illius, ut qui paulo ante volare tentauerat, subito ambulare non posset, & qui pennas assumpserat, plantas amitteret: Vides filium carbonis eleuantem se, ac si volaret: postmodum verò repentem, ac si pedes non haberet? Caue ergo ne tibi simile eueniat: sunt enim volandi, sunt & cadendi plures modi: audi Bernardum in declamationibus. Age ergo, quoniam iudicium graue his, qui praesunt, fiet, & potentes potenter tormenta patientur: ascendat superbia tua semper, sequere regem tuum. Omne sublime videant oculi tui. Festina multiplicare praebeas, inde ad Archidiaconatus aduola; demum adspira ad Episcopatum, ne ibi quid requiem habiturus; quoniam sic itur ad astra. Quò progredieris miser? An ut ab altiori gradu sit casus grauior? Neque enim sic paulatim decides, sed tanquam fulgur in impetu vehementi quasi alter Satanas subito deijceris. Hæc Bernardus.

XI.

Ne verò ad Ecclesiae ministros id solummodo cum Bernardo retuleris, adspicito Saul temporalem regni stabilitate, & successione spoliatum, quod ad Sacerdotale munus eleuauerit volatum; hæc illi denuntiante Samuele 1. Reg. 13. 13. Quod si non fecisses, iam nunc preparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum. Sed nequaquam regnum tuum ultra consurget: & Chrysologo hunc in modum elucidante serm. 109. Saul tremens regali vertice dum putat sibi, & de Sacerdotio quid licere: regnum quod acceperat altaris temerator amisit. Ita ibi, nec aliter de Herode idemmet serm. 152. inquit: In altum tendens cadit ab alto; caelum pulsans intrat profundum. O ambitio quàm cæca semper! O quàm semper praesumptio pessima! O quàm perdit cōcessa, qui incōcessa captat! Hæc Chrysol. Cōcludo, si hæc etiam de causâ

humani generis prædam è mali dæmonis manibus fuisse extortam, quod ipse homines capere, & suo iure subijcere solitus, Dei etiam Filium sibi adscribere, & velut vnum è mortalibus neci destinare praesumpserit, ex Hilario Arelateni siue Eusebio Gallicano ostenderim: sic enim ille hom. 4. de Paschate: Nam cum se homo illi vendidisset sicut ait: peccatis vestris venditi estis, & per peccati commercium solus illi homo deberetur; ille Deum consuetudinaria praesumptione deceptus appetijt, & dum occidit, liberum amisit obnoxium; perdidit ius suum, dum inuadit hominem non suum: Sic Hilarius Arelat.

Hil. Arel.

Ad eadem verba: In nomine Iesu.

ADNOTATIO VII.

Christum Iesum viuam Saluatoris Dei, siue diuinae bonitatis imaginem esse.

VERSUS in nomine Iesu tantisper immorandum; ut ipsum Dei Filio vnde quaque quadrare; eumque summi Patris, qui Deus est, saluos facienti, Psalm. 67. 21. adeo germanam prolem esse, ut merito dixerit Ambrosius lib. de fide, contr. Arrian. cap. 4. Quid est enim Filius de eo, quod Pater est? Aliud idem: Dillucidè ostendamus: Quare ea quæ diximus ad cap. 1. vers. 2. adnotat. 2. de Dei natura summe ad beneficiendum pronam, relegere, & cum ijs, quæ modo dicenda sunt, componere, operæ pretium erit: & vero ut ibi num. 13. & 14. Deum ad opem homini ferendam anhelantem, & de ipsius salute primum sollicitum, & quasi æstuantem, deinde recreatum, atque gaudentem vidimus; itidem Christum iam æstuantem, atque anhelantem, iam refrigeratum, & exhilaratum possis intueri: Quid enim portendat siue Dei in rubo ardenti visio Moyse oculis proposita Exod. 3. 2. siue illa electri similitudo igne succensa Ezechiel. 1. 4. quam Dei Filium, qui aliud idem quod Pater est, pro nostrâ salute acutissimis curarum spinis, æstuique veluti obnoxium. Quare

I.

Psalm. 67.
21.
Ambrosius.

Exod. 3. 2.
Ezech. 1.
4.

cum

Ambrosius.

Bernardus.

1. Reg. 13.
13.

Chrysostomus.

Idem.

cū de ipsius ad terras aduētu ad salutē homini danda actū est: Missusque ad Virgīnē Angelus, vt ea de recertior reddita suum etiā praeberet assensum, benē illi aptaueris illud Proverb. 25. 13. vbi Salomō eum, qui nuncium super re graui missum expectat, curis iactatum desiderioque feruentem, sic opportunē facit, *sicut frigus niuis in die messis, sic legatus fidelis ei, qui misit illum, animam eius requiescere facit.* Sed id etiā pro hāc re indidē obserues, vix Angelum ab æthereis sedibus ad incarnationis nuntium ferendum dimissum Virginis penetrare peruenisse, (& quidem minimē segnem sese exhibuisse, ipsa eius naturā, & munus suadet, facit enim Deus Angelos suos spiritus, & ministros suos flammā ignis ad Hebr. 1. 7.) cum iam ibi Dei Filium humanæ salutis rem maturantem, qui cursu Angelum antevertisset (nouit lector figuratē hāc esse accipiendā) inuenerit, id sic cōsiderante Bernard. serm. 54. in Cant. *Bonus plane, qui Spiritu alacer, charitate feruens, pietate deuotus non solum salū in montibus, sed & transiit colles, id est, superat, & vincit alacritate ministrandi, utpote quem vixit Deus Deus suus oleo letitiæ præ consortibus suis. In quo utique singulariter, exsultauit vt gigas ad currentem viam, demique transiit: Gabrielelem, & peruenit ad Virgīnem eodem Archangelo testante cum ait: Aue gratia plena Dominus tecum: Quid? quē modo reliquisti in cælo, modo in vtero reperis. Quonam modo? Volauit, & preuolauit super pennas ventorum. Victus es o Archangele transiisti te qui premisit te: Hæc Bernard. Quod si ipsum iam recreatum refrigeratum que videre velis, adi Ezechielem cap. 9. 2. vbi inter sex viros securibus armatos ad vindictā de peccatoribus sumendam, virum vnum Dei, videlicet, Filiū, vt inibi Prado, & meliores interpretes explicant, ad vindicandos à cœde innocentes, qui se se medium interponeret, & diuinæ iustitiæ in homines grassantibus obstitit, sic inducit; *in quoque vnus in medio eorum vestitus erat lineis: sed obserua ex Cyrill. Alexandr. duo de veste lineā ad rē hanc valde, opportuna: Alterum humanæ naturæ typum esse: sic enim ille lib. 9. in Leuiticum: Volens Dominus, ac Saluator meus, id quod in terram ierat resuscitare, terrenum suscepit corpus, vt id eleuatum de terra, portaret in cælum, & huius mysterij tenet figuram, quod in lege scriptum est, vt lineā tunicā Pontifex induatur. Alterum eam huius lineæ vestis naturam esse, quæ ardentia membra reficiat, atque refrigeret; ait namque ipse mer lib. 1. 1. de Sacerdotio, lineā vestis frigida est: En ergo Dei Filium, cuius prius animum ignis, & spinæ exedere videbantur assumptā, iam carne**

recreatum, & refrigeratum.

Iam verò, vt inibi num. 16. & 17. de Deo ex Danide dicebamus, esse Deum ad salutes quod totus in salute hominibus exoptandā procurandā, adhibenda versetur, atque ad omnem illi opem ferendam eius potentia, innigilet, & indefessas excubias agat, sine etiā quod in salute hominibus dandā totas Deitatis vires exerceat, ita prorsus à primo ad vltimum vitæ instans Christum vide ris Deum totū ad salutes, qui quidquid sublimē, & excellens, quidquid fortē, & potentiā subnixum; quidquid magnificum, & illustre quā Dei Filius, & Deus habebat, totū in benignitatem, & beneficentiam transfudit, vt humanis vñibus, & saluti inseruiret. Adnotauit id pulchrē Bernardus serm. 15. in Cant. dum & ea verba: *Oleum effusum nomen tuum, Cant. 1. 2. & illa Isaia 9. 6. Vocabitur nomen eius admirabilis, &c.* Ad vim nominis Iesu exprimendam in omnem partem, sic inter se componit, & versat: *Vocabitur, inquit, Propheta nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis: primum tertium, quarum maiestatem sonant: reliqua pietatem. Quid horum ergo effunditur? Perfecto maiestatis, ac potentie nomen in id quod est pietatis, & gratie quod ammodo transfunditur, abundē per Iesum Christum saluatorem nostrum. Nomen verbi gratia, quod Deus, nonne in id quod est nobiscum Deus: hoc est, in Emanuel liquefit, deficit: sic admirabilis in id quod est, consiliarius: sic Deus, & fortis in ea que sunt: Pater futuri seculi, & Princeps pacis: & Dominus iustus noster misericors, & miserator Dominus. Hæc ibi Bernardus ac si dicat: eō Christi maiestatem, eo potentiam, eō totam Deitatem ire, vt in hominis medicinam; & remedium effundatur? Nec aliter serm. 2. de Circumcisione: vbi cum eadem hæc Christi nomina ab Isaia allata recensuisset subiicit: *Magna quidem nomina sed vbi est nomen, quod est super omne nomen; nomen Iesu in quo omne genus flectatur? Fortassis in his omnibus vnum illud inueniens, sed expressum quod modo, & effusum, quippe ad salutem homini dandam Dei potentia fortitudo, & sapientia innigilat.**

Nec prius ad hæc penitus explicanda elucidandaque transeam, quin illam falsorum testimonium in Christum calumniam, de quā inquit Matth. 26. 61. Nonissimē venerunt duo falsi testes, & dixerunt, hic dixit, Possum destruere templum Dei, & post triduum reedificare illud, manifestæ falsitatis arguam, atque confutem; cum tamen egregio mendatio suis etiā fucus, atque velamentum subesse videatur, nec ita faciliē ab interpretibus huius

II.

Bernard.

Cant. 1. 2.
Isai. 9. 6.

III.

Matth. 26
61.

testi-

Ioan. 2. 19

testimonij fallitas conuincatur; dixerat si-
quidem aliquando Christus, cum in templo
esset apud Ioannem 2. 19. *Soluite templū hoc,*
& in tribus diebus excitabo illud, quæ sanè
verba non longius videntur ire à præfatis fal-
forum testium: *Possū destruere templum Dei,*
& in tribus diebus reedificare illud. Sanè
quod de templo corporis sui non de templo
materiali Dominus loqueretur, ut ex Ioanne
constat, hoc autem dicebat de templo corporis
sui, efficax ratio non videtur, ob quam fallita-
tis testes illos arguas, nec enim ipsi ad mysti-
cū, & spiritualementem sensum, sed iuxta commu-
nem hominum acceptionem, qui templum
pro domo sacra usurpare solent, nec illis vn-
quam, cum templum audiunt, mysticus cor-
poris sensus in mentem venit, reuocare tene-
bantur. Quidquid? cum horum verborum
occasione ab scribis tunc Christo objiceretur:
Quadragesima & sex annis edificatum est
templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis il-
lud? ipse lubricum vocis templi non sustulit, nec
verbum aliquod ex quo mystica templi signi-
ficatio potuerit deprehendi subiecit. Cur er-
go manifesti mendacij, & falsitatis testes hi
redarguuntur? Sanè quod Christi verba mul-
to alia fuerint ab ijs, quæ hi impostores retu-
lerunt; ille namque ut habet Ioannes inquit:
Soluite templū, & in tribus diebus excitabo il-
lud, isti verò egregij mendaces dixerunt: *hic di-*
xit, Possū destruere templum Dei: sic ad hæc
Matthæi verba obseruante Paschas. Non enim
dixit Saluator, ego dissoluam templū hoc manu-
factum sicut in Marco est, nec iuxta Matthæum,
Possū destruere templum Dei: sed soluite. Sed
tanti est (inquit) hoc vocum discrimen, ut
sensum alium, aliamque sententiam faciat? Est
planè cū vera Christi verba eius potentiā ad
ædificationem, quæ verò ipsi falso sunt impo-
sita ad destructionem eant. Vnde vtrique si
placet expendere: Christus ait: *soluite templum,*
& in tribus diebus excitabo illud; dissolutionem,
nimirum, & destructionem alijs faciendam
relinquens, *soluite,* inquit, constructionem ve-
rò, reparationem, ac ædificationem sibi met
seruans, & assignans: *excitabo illud:* Contra qui-
dem falsi testes. *Hic* (inquiunt) *dixit, Possū*
destruere, iactationem, videlicet, potentiæ ad
destruendum, & conuellendum Christo im-
ponentes, à quo ipse quam longissimè abest,
cum quædam sint, ut dicebat Seneca præfata
adnot. 2. vers. 2. cap. 1. à nobis adductus: *Quæ*
nocere non possunt, nullamque vim nisi beneficā,
& saluarem habent, ut Deus immortalis, qui
nec vult obesse, nec potest: natura enim in illo mi-
tis, & placida est, ita longe remota ab alienā ini-
uriā, quam à suā. Quam quidem ad rem non ni-
hil facit acre illud dictum in Philippum

Macedonem, cum Corinthum deleuisset, à
quodam iactum, apud Plurarchum lib. de nō
irascendo, *at condere urbem non valet ille:* in-
dicans ut multo minorem ita alienam omni-
no à Regia maiestate potentiam, quæ ad con-
uellendum, & dissipandum potius, quam ad
excitandum, & firmandum valeret. Nec mi-
nus è hac re fuerit pulchra M. Tullij sententia
probata Ammiano Marcellino, lib. 30. *Ete-*
rum multum posse ad salutem alterius, hono-
ri multus: parum potuisse ad exitium, probro ne-
mini fuit.

Adeo verò potentiam ipse suam in ædifi-
cationem, & non in destructionem iactauit,
ut is tunc apud nonnullos error inoleuerit, ad
benefaciendū solū, nō verò ad vindicandum
potentem illum esse; sed quid tunc Christus
ageret, ut suos satisfaceret decori? Quid alias,
& alias pœnas irrogare, sed cuiam? Cui? Ip-
sūmet incredulis, alijs vè nocentissimis homi-
nibus plagis, & morte dignis, ut vel suo ma-
lo stultisaperent: Hoc tu humano ductus sen-
su dixeris, ac ille diuisit sententiā; & cum pu-
nire tunc opus omnino fuerit, quò sibi etiā
ad nocentes supplicio efficiendos vim subef-
se ostenderet, nulli tamen hominum malum
irrogare, sed pro homine ficulneam fructum
non habentem plectere voluit; id ad hæc
Matth. verba cap. 21. 19. *Et videns fici ar-*
borem vnam secus viam, venit ad eam, & ni-
hil inuenit in eā nisi folia tantum, & ait illi: nun-
quam ex te fructus nascatur in sempiternum, &
arefacta est continuo ficulnea. Chrysostomo,
hom. 68. in Matth. & Hilario Canon. 21.
pulchrè pensitantibus, sic enim prior: *Male-*
dicit ficulneam propter discipulos, ut confidant,
quia enim ubique beneficia tribuebat, nullūque
puniebat, oportebat autem eius punitiua virtutis
demonstrationem præbere, ut discerent, quod
posset etiam Iudeos persequentes ficcare; noluit
hoc demonstrare in hominibus, vnde in planta
sue punitiua virtutis præbuit signum. Similiter
Hilarius, & in hoc bonitatis Domine argu-
mentum reperimus, nam ubi afferre voluit pro-
curata per se salutis exemplum, virtutis sue po-
testatem in humanis corporibus exercuit; sem-
futurorum, & animæ salutem curis præsertim
agritudinum commendans; nunc verò ubi
in contumaces formam se veritatis consue-
bat, futuri speciem damno arboris indicauit. Ita
ille.

Sed iam vinam Patris imaginem in bene-
faciendo, & saluando Christum esse ipse met
dillucide monuit cum Philippo apud Ioann.
14. 9. dicebat: *Philippe, qui videt me, videt &*
Patrem. Quomodo tu dicis ostende nobis Pa-
trem, & paulò ante: *si cognouissetis me, & Pa-*
trē meum utique cognouissetis, & amodo cog-

Plurarch.

M. Tull.

III.

Matth. 21
19.Chrysost.
Hilar.

V.

Ioan. 14. 9.

*nossetis eum, & vidistis eum: sed qui inquis corporalibus oculis videri Pater potuit? Sanè tunc visus, tunc in Christo fuit cognitus cum ex Christi verbis, & factis, quæ verba vitæ, & salutis facta erant, ipse & Saluator, & benignissimus auxiliator, qui fessis rebus subueniret, fidei oculis visus, & agnitus est: uti ad hæc verba, sic sapienter inquit Tertul-
Tertul. lianus lib. aduers. Praxeam cap. 24. *Secundū hæc vicariū se Patris ostenderat per quē Pa-
 ter, & videretur in factis, & audiretur in ver-
 bis, & cognosceretur in filio facta & verba Pa-
 tris administrante, & ideo suggilatur Philippus Patrem videre desiderans, quasi visibilem, & instruitur visibilem eum in filio fieri, ex virtuti-
 bus nō ex persone representatione (idest, rei præ-
 sentis ostensione.)* Hæc ille, pendē ea verba: *Facta, & verba Patris administrante, nimirū, quod Christi verba, & opera ad vitam mor-
 talibus inspirandam tenderent: & circa verba quidem, obserua ipsum cum primum os suū aperuisse dicitur à benedictionibus sermonem fuisse auspicatum: sic enim Matthæus, c.
Matt. 5.2 5.2. *Et aperiens os suum decebat eos dicens. Bea-
 ti pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum:* Sanè vt ostenderet non aliud se à Pa-
 tre os, nō alium sermonem habere, cui idem cor inerat: quippe tam de Patre quam Filio dixeris. *Eructauit cor meum verbum bonum.*
Pf. 44. 1. Sed id accipe à Tertullian. lib. 2. cont. Mar-
 cion. cap. 13. his verbis. *Hoc ipsum quod à be-
 nedictionibus cepit, creatoris est, qui vniuersa prout edidit, nullā alia voce quam benedictioni-
 bus dedicauit. Eructauit, enim, inquit, cor meū sermonem optimum. Hic eris sermo optimus, benedictionibus, scilicet, qui & noni quoque te-
 stamenti initiator agnoscitur de veteri exemplo. Quid ergo mirum est, si ab effectibus creatoris in-
 gressus est per huius mundi dictionem semper mē-
 dicos, & pauperes, & humiles, ac viduas & pu-
 pillos usque diligentis, consolantis, asserentis vin-
 dicantis, vt hanc Christi quasi priuatam benigni-
 tatem riuulum credas de fontibus Saluatoris:* Hactenus ille. Huc reuoco quod apud Ioann. cap. 11. 43. dubitant Patres cur, scilicet, Chri-
 stus Lazarum suscitaturus, externis fuerit vocibus vsus, *Lazare veni foras:* cum solā pos-
 set voluntate suscitare? Dum verò alij alias reddunt rationes, sic respondet S. Cyrill. Ale-
Cyr. Ale. xandr. in Catena Græcā citante Maldonato, *Deo dignum, & regium imperium est, Lazare
 Maldon.* veni foras: quod sic capio vt sit sensus maxi-
 mē Deo dignum esse, salutare, & viuifi-
 catrices voces edere; idē opportunissimē has à Christo editas fuisse, vt se Dei Filium ostenderet, qui verbum bonum vitam crea-
 tis rebus impertiens, indefinenter, eru-
 ctat.**

Verum iam Iesum facta Patris admini-
 strantem considera: & vt de Patre Ioann. c.
 3. 18. inquit: *sic Deus dilexit mundum, vt filiū
 suum vniogenitum daret, & Paulus ad Rom. 8.
 32. Qui proprio filio suo non pepercit, ac si vtro-
 bique dicatur Patrem propter nimiam cha-
 ritatem suam qua dilexit nos, non dubitasse
 suum met cor, & tenerrima viscera, Filium, sci-
 licet, suum, qui in sinu Patris (Ioann. 1. 18.)
 cordis eius nobilis est inquilinus (vt loqui-
 tur Zeno Veronensis libi à nobis allatus) no-
 bis tradere, & effundere, ita & ipsemet Iesus,
 vt indigentibus opem ferret, tenerrimo vis-
 cerum affectu tangi, & semet euiscerare testa-
 tus est illis verbis: *Misereor super turbā, Mar.
 8.2. etenim pro misereor, Græcè scripsit Mar-
 cus: σπλαγχνίζομαι, idest, euisceror:* Hispa-
 nē, *desentrañame por hazerles bien:* vt vel hinc
 videas, quid fuerit hominibus negaturus, qui
 ipsamet in illos viscera non potuerit non ef-
 fundere: viua hæc quidem Patris imago,
 ad quem dum in horto Filius orabat. *Pater
 si possibile est, transeat à me calix iste;* reapse id,
 diuino, scilicet, stante decreto, fieri non po-
 tuit, quod creaturis non indefinenter bene-
 facere, illi quodammodo sit impossibile, vt
 cap. 1. vers. 1. adnotat. 6. num. 9. ex Pascha-
 sio vidimus: *Quia impossibilitas ista de iustitia
 venit, & bonitate Dei (aiebat Paschasius), quia
 sic est omnipotens, vt & iustus sit, ac bonus &
 misericors, & ideo quantum ad vtrāque na-
 turā spectat, impossibile erat ne nos bonitate sua,
 suāq. iustitia, & misericordia saluaret.* Ad quē
 sanè modum sic se Christus, vt nobis benefa-
 ceret euiscerabat, quasi quod sponte, & volū-
 tarie nobis impendebat, non posset non qua-
 si necessitate compulsus erogare: qua omni-
 no de causa apud Lucam cap. 11. 4. notanter
 se cum eo amico composuit, qui tot dandi cir-
 cumstantijs obsideretur, vt non posset nō vel
 inuitus alteri, quod petebat impertirer, vt os-
 tenderet penē necessariū in se esse benefacere.
 Id sic considerante Chrysost. serm. 39. *O quam
 necessitatis esse sua, quod suæ potestatis est, vul-
 videri!**

Quod si ad singulas Christi actiones, &
 opera velis descendere, nihil in ipso non diui-
 num, & ex Patris pharetra depromptum,
 hoc est, nihil non salutare, & quod homi-
 nibus vitam non afferat, inueneris; sic nam-
 que vitæ ipsius curriculum descripsit Pe-
 trus Actuum 10. 38. *Pertransiū benefa-
 ciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo:* ac
 si dicat, eius cursum non alium quam Solis
 fuisse, qui vitæ infatigabilis dator in illum sa-
 nando, & fouendo cursum perpetuo peragit.
 Vndē Augustin. lib. 4. confess. cap. 12. *Non
 enim tardauit, sed occurrit clamans dictis, fr-*

Ioan. 3. 18

Rom. 8. 32

Ioan. 1. 18

Zeno. M.

Mar. 8. 2.

Matt. 26. 39.

Paschas.

Luca. 11. 4.

Chrysolog.

Actuum 10. 38.

August.

Ambros. *Etus, morte, vita, descensu, ascensu, & Ambros. ubiq; Iesus curat, ubiq; sanat, in itinere, in domo in deserto, ut Deum se, & hominem demonstraret: hoc est, ut se Dei Filium, Patris facta administrantem, & exprimentem ostenderet. Vnde rursus Augustin. serm. 26. de verbis Domini: Ibi vere Christus probatus est Deus, ubi tantum fecit, quantum ausa non est ipsa fides optare: ac si dicat Christum tunc bellissime Deum se esse demonstrasse, cum in homines tantâ contentione dona sua diffudit, perpetua uit, ut ipsorum vota superare ac excedere videretur. Quo quidem maximè facit illa tam vehemens, tamque sollicita vocandi, illuminandi, opem ferendi, saluandique homines cura, ubique curat (inquit Ambros.) ubique sanat: sed num in itinere? In domo? In deserto solum? Nonne etiam iam iam in cruce animâ agens latroni dedit regnû? Sed plus est, quod eâ in re obserues. Nam iure dubites, cur latronem potius in patibulo suspensum, quam alium ex peccatoribus, qui ibi adstabant tanto bono affectu? Crediderim, eâ de causa quod potentior ad saluandum, quam damon esset ad perdendum, vellet se ostendere. Rapuerat quidem ipsomet die immanis ille lupus ex Christi grege discipulum, in patibuloque suspenderat: ergo ne otiosa, aut tarda Christi salus esset, alium statim in suam gratiam subrogare curauit. Sed quem? illum etiam qui cruci erat affixus, ut quando diabolus discipulum ad mortem, patibulumque perduxerat, e patibulo etiam, & e morte ad vitam, regnumque latronem Christus vocaret. Id ita panè notante Ambros. in Pf. 39. Tripudabas draco quod Apostolum subtraxeras Christo. Plus amisisti, quam sustulisti, qui latronem vides in paradysum esse translatum. Minister tuos eo peruenit unde iste deiectus est. Ita ille.*

VIII.

Luc. 6. 12

Ambros.

Sed præter frequentiores, quæ in humanæ vitæ stadio actiones occurrunt quas, omnino beneficas, & salutare faciliè deprehendes; ipsosmet affectus humanam naturam comitantes, sollicitudinem, gaudium, tristitiam, atque ipsammet iracundiam non nisi ad salutem, & bonum hominis propendentes considera. Et primum quidem ad sollicitudinem retoco in defessum illud orandi exercitium, in quo pernoctare solebat: Erat, inquit Lucas, cap. 6. 12. pernoctans in oratione Dei: benè si quidem Ambrosius ad ea verba lib. 5. in Lucam: Orat ergo Dominus, non ut pro se obsecret, sed ut pro me impetret: Nam & hominia posuerit Pater in potestate Filij: Filius tamen ut formam hominis impleat, obsecrandum Patrem putat esse pro nobis, quia advocatus est noster: Sed enim in ipsamet Passionis nocte,

quid fuisse in causa credideris, cur non semel, aut bis, sed ter signatè tanto ad patrem affectu preces fudisse dicitur? Matth. 26. 44. Abijt & oravit tertio? Sanè, quod eademmet nocte ter illum Petrus esset negaturus, ut trine negationi & lapsui, trinâ ipse oratione anticipato remedio, ac medicinâ obuiam iret; id sic obseruante Paschasio lib. 12. in Matthæum. Orat ergo semel, & secundo, etiam tertio non absque mysterio; forte quia Petrus ter negaturus erat non hominem tantum, sed Deum, & integrum Christum.

Ad quem quidem modum ut boni Patris bonum Filium tam subinde de hominis salute gaudentem, quam prius sollicitum inuenieris. Vnde ad parabolas de filio prodigo ad bonam frugem, domumque patris se se recipiente, & de oue perdita à pastore inuenta de quibus Lucas cap. 15. num. 4. & 12. acute adnotauit Ambros. lib. 4. in Lucam, in vna patrem in altera verò filium gaudentes induci. Pater (inquit) reditu peccatoris super delectatur, filius inuenta oue, ut scias, quia vna est Patris, & Filij delectatio; vna operatio in Ecclesia fundamento: A quo etiam non it Paschasij obseruatio lib. 9. in Matthæum dum ad parabolam operariorum vineæ apud Matthæum 20. 1. in quinque illis interiecti temporis horis, siue vocationibus tam ex sua, quam ex aliorum Patrum sententia quinque sensus intelligens; gustum in Abraham Deo fuisse gratissimum, quod ipsi vitulum tenerum ad epulâ apposerit; sic affirmat. Porro gustus fuit in Abraham gratissimus Deo propter quod & paup. Angelos, imò Deum in Angelo: apposuit eis panes absconditos, vel subcinericios de similitudine, & vitulum tenerum, qui occisus est ad epulum propter gaudium, quia renixit, & inuentus est, qui perierat, & mortuus erat prodigus filius. At enim verò, tenellum illum vitulum ad epulum occisum; Dei filium pro hominis salute immolatum significare Ambrosius præfato loco affirmat, & quis non? ut appareat tunc Patrem maximè percepisse delectationem, cum proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, ad Roman. 8. 32. Iam vero ut vnam Patris, ac Filij delectationem esse, videas Christum tunc manducantem, se seque suauissimis epulis reficientem, cum velut vitulus in cruce immolabatur, audi à Drogone de Sacram. Domin. Passion. Manducauit Pascha cum discipulis: manducauit, & Pascha, cum passus est, quando transiit ex hoc mundo ad Patrem. Ego (inquit) cibum habeo manducare, quem vos nescitis; meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei. Et voluntas Patris est, ut calicem bibam, ergo in cruce manducauit, & bibit, & inebriatus est, & dormi-

Matt. 26. 44.

Paschas.

IX.

Lucæ. 15.

4. & 12.

Ambros.

Matt. 20.

1.

Paschas.

Ambros.

Ad Rom.

8. 32.

Drago.

Ioan. 4. 32

uit. Sic Drogo. Vndè quidem, ipsum ad benefaciendum, quasi ad lautissimas epulas inuitaretur, saepe saepius non vocatum accurrisset, facile obferues cum Chrysologo serm. 8. occasione focus Simonis à Christo sanatae Matthæi 8. 15. hæc dicente: *Videtur, quæ res ad domum Petri inuitauerit Christum? Vtique non discumbendi voluptas, sed iacentis infirmitas, non prandendi necessitas, sed salutis occasio.* Sed illud inibi non omitendū, & horā id prandij cōtigisse, & mensam Christo de industria fuisse appositā, vt dū ipse ad prandiu, non prædēdi, sed salutē, opem quā offerendi causa aduenit nobis nō obscure innueret, illud sibi esse suauissimū, atq; gratissimū epulum, quo potissimū reficeretur, atque saginaretur; salutē & vitam indigentibus tribuere.

X.

Matt. 26. 38. Iam verò tristitiam non nisi de nostris damnis, atque iacturis Christo inesse, ex illis ipsius verbis Matthæi 26. 38. *Tristis est anima usque ad mortem:* conijce. Nec enim sui tūc memor ob propriam passionem, & mortem, quæ iam iam instabat; sed potius ob perfidorum hostium crimen, & poenas imposterum luendas grauissimo dolore discrucia batur, vt ea verba ad hunc modū capit Ambr.

Ambr.

brof. lib. 10. in Luc. *Tristis erat pro persecutoribus suis, quos sciebat immanis sacrilegij poenas daturus; & ideo dixit: Transfer calicem hunc à me: Non quia Deus Dei Filius mortem timebat, sed quia nec malos pro se perire volebat.* At enim verò illud ad hanc rem maximè facit, quod Lazarum suscitaturus, & lacrymas fudisse, & infremuisse spiritu dicatur? Sic enim

Ioann. 11

33. & 35

Ioann. 11. 33. *Infremuit spiritu, & turbauit semetipsum, & vers. 35. & lacrymatus est Iesus:* Sed quid (inquis) tunc fletet? Quid infremeret? Et non potius exultaret spiritu?

Lucæ 10.

21.

Eo modo quo Lucæ 10. 21. Apostolica predicationis, & subsecuti fructus occasione dicitur; *In ipsa horā exultauit spiritu Sancto:* cum Lazari suscitatio egregiæ etiā benignitatis opus, & benemerendi occasio esset? Sane, vt ostenderet eundem se cum Patre spiritu habere quippe ille non dat spiritum ad mensuram. Ioann. 3. 34. Etenim vt hoc eodem capite vers. 7. adnotat. 3. num. 1. ex Cypriano vidimus: *Profluens largitor spiritus nullis finibus premittitur, nec coercentibus claustris intra certa metarum spatia frenatur, manat iugiter exuberat affluenter: flet igitur, & fremit spiritu, quod spiritum, & vitam im-*

Ioa. 3. 34.

mensasque bonitatis suæ diuitias non omnino effunderet, sed ad mensuram vni tantum impertiret: ita pœne Chrysol. serm. 64. his verbis: *Exemit spiritu, & tota se viscerum commotione conturbat, quia adhuc solum Lazarum, & non iam omnes mortuos suscitabat.* Sic ille.

Chrysol.

Huc etiam reuoco funestum illum Christi clamorem in cruce post ebibitum acetum editum, lacrymasque diffusas de quibus ad Hebr. 5. 7. *Quod non omnium peccata poteret, vt vers. 8. adnotat. 7. num. 10. dicebat Hilarius.* Planè, vt filium tesui Patris demonstraret, cui omnes gentes quasi stilla similes. Isai. 40. 15. siue vt legit Ambrosius in Psalm. 1. fine: *Quasi stillicidium de vrceo: vbi dum Hieronym. hæc explicans, ait: Sic omnes gentes esse Deo quomodo si à stilla modica stilla fluat, quæ à potente negligitur.* Ita ea capienda censeo, vt hic illis sensus sublit, Deo præardenti benefaciendi, & dona sua conferendi sciti, quam habet, omnes gentes, quasi stillicidium de vrceo, siue modicam stillam esse, quæ sitienti nihil esse videatur, sed plus plus ardentius concupiscat, & ebibere conetur. Vndè de Christo dixit Paulus ad Hebræos 9. 28. *Christus semel oblatu est ad multorum exhaurienda peccata,* notanter inquit, *multorum,* & non *omnium,* cum pro omnibus oblatu fuerit; nec ampliori, siue pleniori voce usus, quæ pæne immensum electorū numerum designaret; vt Isaiæ 53. 8. *Generationem eius quis enarrabit? Quoniam abscessus est de terra uiuentium.* Et Genesis cap. 15. 5. *Numeras stellas, si potes,* & Apocalyp. 7. 9. *Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat: sed extenuans, & quasi diminuens, ad multorum* (ait) *exhaurienda peccata:* planè quod quamuis non utcumque multi, sed valde multi, plurimi, & pæne innumerabiles sint, qui salutem cōsequantur; at quoniam aliqui sunt, qui à tanto bono excidunt; illorum omnium numerus, qui saluantur, breuis Christo, & exiguus videatur, nec minus ægre, vnius detrimentum ferat, ac si omnes simul perirent. Ita inibi Ambrosius: qui cum premeus vocem, *multorum,* interrogasset: *Quare multorum, & non omnium?* respondet: *Pro omnibus quidem mortuus est; hoc est, quantum in ipso est, eius momenti est vnius, cuius momenti est omnium perditio.* Itaque. Bellissime.

XI.

Ad Hebr. 5. 7.

Isai. 40. 15

Ambr.

Hieron.

Ad Hebr. 9. 28.

Isai. 53. 8

Gen. 15. 5

Apoc. 7. 9

Ambr.

XII.

Sed iā quid fuerit mirandū omnem Christi curā in benefaciendo, & saluando versari ipsiusque potētiā pro salute hominis indefessas excubias agere, nec aliō eius affectus, gaudiū, tristitiā, atque sollicitudinē ire; cū ipsa met illius ira, cuius natura ad puniendū, & ad malum alicui inferendum tendit, tam longè à perniciē fuerit, vt benefica potius, ac salutaris apparuerit: ita certè cum Sabbatho oblatu ei fuisset miser quidam homo habēs manū aridam, vt sanitati illā restitueret, simulque tūc temporis scribe, ac Pharisei maligne obseruarent quid eā occasione Christus faceret, vt vndecumque calumniandi ansam

arriperent, suasque fraudes, ac dolos in omnem partem versarent, instissimā de causā Christum tunc exscanduisse, & sacra ira fuisse commotum fertur; sic namque Marcus 3.

Mar. 3. 5.

5. Et circumspiciens eos cum irā, contristatus super cecitate cordis eorum: siue ut habet lectio

Le. T. Syr.

Syriaca, & inuitus est eos cū indignatione quā egre ferret propter duritiem cordis eorum. Sed quis tādē huius iræ effectus? quis exitus fuit? subdit Marcus: Dicit homini extende manum tuam; & extendit, & restituta est manus illi. En iræ effectum; salutem, nimirum, & bonum: ita Ambros. serm. 8. In irā precipiens

Ambros.

refudit corpori sanitatem, ira, inquam, sicut ait Euangelista restituit vigorem dexterae, unde intelligimus qualis Dominica benignitatis sit sanitas, cuius indignationis talis est medicina, aut quemadmodum placatus prodest, qui ita misereatur iratus. Hæc Ambros. Quibus adslipulatur quod lib. 4. contr. Marcion. cap. 20.

Tertull.

obseruauit Tertullian. legionem illam dæmonum, quamuis inuidiosam, & petulātem quippe quæ Christi gloriam non ad salutem hominibus conferendam, sed ad pœnas de dæmonibus sumendas referebat, ab ipso tamen Domino lacerata, & insigni hac iniuriā affecto, quæ ineffabilis illius est bonitas, supplicij, debitæ quæ pœnæ loco, quod postulat, obtinuisse. Non depetunt (inquit) ab aliis quod meminissent petendum sibi à creatore, veniam, scilicet, ab ipsi creatoris. Denique impetraverunt. Quo merito? Quia mentiti erant, quia sani Dei filium eum fecerant: & qualis erat, qui mentitos inuabat, qui infames sustinebat. Vnde quidem pusillanimes sic animat, & confirmat Ambros. lib. de Pœnit. cap. 4. Non ne apparet quod ideo nobis peccantibus indignatur Christus, ut indignationis suae nos furore conuertat, indignatio ergo eius non ultionis executio, sed magis absolutionis operatio. Imitentur hæc Principes, Magistratus,

Ambros.

& Prælati, & cum Cassiodor. lib. 1. 1. variar. reapse potius quam verbis dicant: Distinctio nostra in verbis habita, & in factis est sensa benignitas. Irascebamur placati, minabamur innoxii, & ne potuissimus ledere terrorem videbamur inferre. Ita ille.

Cassiod.

Ad eadem verba: *In nomine Iesu omne genu flectatur.*

ADNOTATIO VIII.

Opportunè in nomine Iesu omne genu flecti, quod ut nomen salutis, ita & maiestatis appellatio sit.

GE vero, & quam benè eximius hic cultus Iesu exhibitus à summo Patre fuerit dispositus, & quam opportunè, atque notanter sic seriem orationis Paulus coordinarit, ut nomine Iesu tanquam sublimiori, peculiaremque maiestatem, ac splendorem præferenti; is honor adscribatur, videamus. Equidem, si res attentius inspicatur, ut nihil excellentius siue illustrius quam saluare, ac benefacere humana in Deo mens excogitare valet, quod hæc ipsissima eius natura, atque ingenium sit: ita nullo opportuniori, quam hoc Iesu vocabulo Dei filij maiestatem, cui supremus omnium gētiū cultus, & genuflexo veneratio deberetur, potuit Paulus explicare; cum hinc potissimum, & ipsius diuinitas eluceat, & externa claritudo, & splendor maximè dependeat: nullum namque ornamentum (aiebat Seneca adnotat. 4. à nobis adductus) Principis fastigio dignus, pulchriusque est, quam illa corona ob cines seruatos, non hostilia arma de irata victis, non currus barbarorum sanguine cruenti, non parta bello spolia; hæc diuina potentia est, gregatim, & publice seruare: quippe ex salute, & ope subditis allata verus Rex, atque Princeps dignoscitur, optimoque iure hominum Dominus censeretur, & quo potest modo, Deo ad similes euadit: sic Cæsari dicebat M. Tullius orat. pro Ligario: Nullā re proprius ad Deum accedes, quam salute hominibus dandā: Chrysostomus verò homil. 4. in hanc epistol. ea sapientiæ verba cap. 11. 24. Miserearis omnium, quia omnia potes; sub hoc sensu sic pulchrè capit: Si quis Principem laudare velit, nihil illi adeo decorum adscribet, atque misericordiam principatus enim est proprium, misereari. Vnde qui-

I.

Senec.

M. Tull.

Themist.

dem Themistius Euphrada orat. 10. Valentem Imperatorem elegantius, quam verius ita demulcebat. *Venit enim mihi in mentem veterum Imperatorum; quorum unus pro eo quod Graciam euertisset, Achaicus est nominatus alter Macedonicus, quod Macedonia vastitatem, ac solitudinem intulisset Scipio vero ille magnus summi Scipionis nepos à S. P. Q. R. Africani cognomen obtinuit, quod deffessam, ac penitus afflictam Carthaginem solo aquasset, ac perdidisset. Quod si ex ijs, quos illi profligauerant, merito hæc cognomina sunt consecuti, quanto iustius et ab ijs quos seruauis appellandus? Quod itatim à fabulosis Numinibus ratiocinatione conficta sic confirmat. Ita enim & Deos ipsos, opinor vocamus; velut Pelasgicum Ionem, Apollinem, Amycleum, Cyllenium, Mercurium, ab ijs, scilicet, locis quæ amant præcipue, & quæ potissimum conseruant. Iure ergo & Iesus à seruato orbe mundi Rex, ac Dominus appelletur, atque in eius nomine omne genu flectatur, & ipse hac ratione de nomine Iesu optimo merito gloriatur. Sicut enim (ita Chrysologus, fermi. 57. de symbolo) reges triumphorum suorum titulis nuncupantur, & subiectarum gentium nominibus conquirunt numerosissima cognomenta, ita Christus bonorum suorum titulis nuncupatur: à chrismate enim vocatus est Christus, qui diuinitatis unguentum aridis iam mortalium membris pius medicator infudit, & ut à chrismate Christus, sic Iesus vocatus est à salute, qui ob hoc nos diuino infudit unguento, ut agris certam salutem, perditis perpetuam redderet sanitatem. Ita Chrysol.*

Chrysolog.

II.
Ad Heb.
4. 16.

Lect. Syr.

Certe hac mente Paulus ad Hebræos 4. 16. Christi thronum accuratâ locutione thronum gratiæ appellauit inquiring. *Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ (vbi Syriacus, ad thronum gratiæ ipsius, scilicet, Christi) ut misericordiam consequamur, &c. vbi si forte non nemo ambigat, cur Apostolus maluit dicere thronum gratiæ, quam thronum gloriæ, cum thronus, gloriæ, ac maiestatem denotet, & ad illam declarandam eo vti Reges consuefcent. facile responderetur Paulum à cōmuni sensu minime discessisse; imò verò viuaciori penicillo maiestatem, & gloriæ throni Christi delineasse, cum ipsum in gratiâ, ac benignitate, quâ hominum misertus est, propriam sedem, ac thronum constituisse, monuit; ac si dixerit, tunc Christum maximè gloriosum, atque magnificum se se hominibus exhibuisse, cum in ipsos benignitate, & gratiâ vsus est: ita pene Theophylact. in cap. 9. epist. ad Romanos, etenim ad ea verba vers. 23. *Vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ: scitè pendit, non dixisse Paulum diuitias clementiæ, aut misericordiæ, sed gloriæ suæ, cum tamen de clementiâ, & misericordiâ sermonem facere, vel ex ipsâ Syriaci translatione constet, quæ reponit: Et effudit miserationes suas in vasa misericordiæ: quod summa Dei gloriæ sit, misericordem, atque beneficum se exhibere. Non dixit autem (inquit ille) clementiæ, sed gloriæ suæ, nam summa Dei gloriæ est, misericordiam impertiri. Similiter Chrysostom. homil. 16. ad id loci. Nec dixit benignitatem, sed gloriæ, ostendens, videlicet, quod hoc ipsum maxima gloriæ Dei est, quodque ea cura, ac studio illi in primis est. Ad quæ quidem modum id ad Ephes. cap. 1. 5. In laudem gloriæ gratiæ suæ, sic premit inibi Ambros. Tale placitum dicit Deum habuisse, ut ad laudem claritatis eius proficeret gratia data hominibus, ut salus nostra, Dei gloriæ sit. Ita Ambros.**

Theoph.
Ad Rom.
9. 23.

ria suæ, cum tamen de clementiâ, & misericordiâ sermonem facere, vel ex ipsâ Syriaci translatione constet, quæ reponit: Et effudit miserationes suas in vasa misericordiæ: quod summa Dei gloriæ sit, misericordem, atque beneficum se exhibere. Non dixit autem (inquit ille) clementiæ, sed gloriæ suæ, nam summa Dei gloriæ est, misericordiam impertiri. Similiter Chrysostom. homil. 16. ad id loci. Nec dixit benignitatem, sed gloriæ, ostendens, videlicet, quod hoc ipsum maxima gloriæ Dei est, quodque ea cura, ac studio illi in primis est. Ad quæ quidem modum id ad Ephes. cap. 1. 5. In laudem gloriæ gratiæ suæ, sic premit inibi Ambros. Tale placitum dicit Deum habuisse, ut ad laudem claritatis eius proficeret gratia data hominibus, ut salus nostra, Dei gloriæ sit. Ita Ambros.

Lect. Syr.

Chrysost.

III.

3. Reg. 19
13.

Lxx.

Cald.

A quo sanè non it ille 3. Regum 19. 13. locus, vbi Eliæ Deus se se quasi de facie agnoscendum dedit; etenim cū prius, quam ipse accederet, eas res præmisisset, quæ terrorē, & metum mortalibus iniiciunt; ventum, scilicet, grandem, & fortem subuertentem montes, & conterentem petras; commotionem, siue concussionem (vt legunt Lxx) ignemque scintillantem: de singulis testatum est oraculum; non esse ibi Dominum: sed obserua Caldæum Paraphrastem, pro non in spiritu Dominus: & non in commotione Dominus: nec non: non in igne Dominus: notanter legere: non in exercitu Angelorum venti maiestas Domini; & non erat in exercitu Angelorum commotionis maiestas Domini: similiter: non erat in exercitu Angelorum ignis maiestas Domini: vt non obscure videatur innuere Dei maiestatem, atque magnitudinem in benefaciendo, & vita hominibus dandâ potius, quam in alijs siue potētis, siue punitiæ iustitiæ operibus potissimum censer; atque inde maximè elucere. Ita omnino Regius Vates Psalmi 18. 5. dum ait: *In sole posuit tabernaculum suum: sed & tabernaculi significationem, & solis naturam speculari oportet; sanè Hebræa vox, Iachal, pro qua noster posuit, tabernaculum, aulam siue palatium, in quo Rex potētis suæ, & splendoris Regij copiam facit, & peculiari pompa maiestatem suam ostentat, propriè significat. Inde tabernaculum fœderis, in quo Deus peculiaris diuinitatis, Maiestatisque suæ signa, atque responsa dabat, hac voce notanter dicebatur: Iam solis naturam summè beneficiâ, & salutarē esse quis nesciat? Cerrè ab ipso tanquā è fonte, tam Lunæ, ac reliquorū syderum lumen, quam rerum omnium generis, procreatio, & vita dependet, ipse siquidē omnia fouet, & ornât, ipse recreat vniuersa; ipse mundi oculus, ipse eius Pater, & animus esse dicitur. Vnde à Naz. orat. 34. Vita da-*

Psalm. 18. 5

Nazianz.

Dionys.

tor, & animantium Pater, & à Dionyho lib. de diuinis nominibus: *Liquida diuina bonitatis imago* perhibetur. Ad hæc adeo ab eius natura, non indefinenter benefacere, censetur alienum, vt cum ei semel ad vindictam de hominibus sumendam in cursu suo persistere à Iosue præscriberetur, agere id illum laturum, graueque eâ de re querimonias moturum veritus, quodammodo egregius ille belli dux fuerit: atque ideo non solum persistere, sed etiam quiescere, atque filere notanter præceperit. Certè ubi nos habemus, *Sol contra Gabon ne mouearis.* Iosue 10. 12. Hebraicè est verbum, *Damac*, quod significat, *expectare, sile, tacere*, vt pluribus exemplis probat Sanctus Pagninus in suo thesauro. Vnde bene legitur, *Sol sile*, vt duplex ei præceptum à Iosue iniunctum videatur, alterum vt gradum sisteret, alterum ne dolenter vociferaretur cogi se ad hominum perniciem, fixum stare. Iam ad rem. In sole ergo, hoc est, in lucidissima beneficentiâ, & liberalitatis in agine, à qua malum aliquod inferre, sit alienissimum, Christus Dominus imperatorum tabernaculum, in quo maiestatis, ac splendoris sui egregium specimen daret, singillatim constituisse dicent.

Iosue 10. 12.

Pagnin.

III.

Quod si Christi thronum, quâ gratiâ, & miserationis thronus est, summè gloriosum, atque illustrem videre velis, audi Isaiam cap.

Isai. 6. 1.

6. 1. *Vidi Dominum sedentem super solum excelsum, & eleuatum*; etenim de Christo hæc esse accipienda, tam ex Ioanne, quam ex Patribus efficaciter probauimus initio adnotationis 5. vide ibi Iam verò si à Hieronymo, & Glossa perquisieris, quid sublimis hic thronus, siue peculiaris is gloriæ habitus in sedente præferat; respondent, hæc Christum crucifixum, homini salutem, & vitam afferentem adumbrare: lic enim de Seraphinis Hieronymus: *Et mirari adinuicem, quod Dominus Sabaoth in forma Dei Patris positus, formam serui acceperit, & humiliauerit se usq; ad mortem, mortem autem crucis*; similiter Glossa: *Mirantur autem quod Dei Filius tantum se humiliauerit, & crucem subierit.* Nusquam ergo gloriosior, nusquâ magnificentior Dei Filius; quâ in cruce homines saluans: nec splendidiore, aut magis eleuatus eius thronus, quâ cū miserationis, & gratiæ thronus factus est: vnde Ioann. c. 12. 41. signate ait: *Hæc dixit Isaias quando vidit gloriam eius*: misericordiâ, videlicet, atque bonitatē; quâ adeo illustris, & conspicuus apparet, vt præ fulgore maiestatis, Seraphini faciem suam velare cogatur, *eius gloriam appellans.* Applaudit Paulus cum 1. ad Cor. 2. 8. Christi crucifixi mentionem faciens, Dominum gloriæ sic singillatim ap-

1. ad Cor. 2. 8.

pellauit: *Nam si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixi essent.* Quæ verba ita expedit Oecumen. *Vide quomodo facta Christi mentione, Dominum gloriæ ipsum vocat, ostendens, quod non solum nihil illi ad gloriam crux, aut mors obfuit, verum etiâ ob humanitatem, seu benignitatem magis glorificatus est.* Et interius: oportu-
ne Dominum gloriæ appellauit; nam quoniam crux ignominia esse videbatur, ostendit eam esse magnam gloriam.

Oecum.

V.

Sanè throni huius maiestas, atque gloriâ felitem illum latronem, cum primum illi diuina lux oborta fuit, minimè laruit, quin ingenti ore clamaret, *Dominè memento mei, cum ueneris in regnum tuum.* Luc. 23. 42. dum vero ab ipso sic inquit Bernard. ferm. 2. in Epiph. *Ergo ne per supplicium uadis ad regnum? Quis indicauit tibi, quoniam oportebat pati Christum, & sic intrare in gloriam suam?* Ipsi haud difficile respondebit, ab ipsismet Scribis, & Pharisæis Christum blasphemantibus, illius regnum, & diuinitatem didicisse. Quid enim ij immediatè ante latronis conuersionem dicebant?

Luc. 32.

42. Bernard.

Audi: *Alios saluos fecit, se ipsum non potest saluum facere.* Matth. 27. 42. hoc autè quid fuerit, nisi Christum verum Regem, ac Principem, qui alijs potius quam sibi salutem afferat velut digito demonstrare? Certè egregius ille belli dux Pelopides, vt Plutarchus in eius vitâ auctor est, cum ad bellum proficiscens ab vxore admoneretur, vt se ipsum seruaret illâ regia hac voce affatus dicitur. *Id est faminis sepe suggerendum est, imperatoribus uel de uel alijs seruent.* Ergo cum ab scribis audiat latro Christum alios saluos fecisse; se ipsum uero non seruasse, quin mortem susceperet eum o primo merito regem nūcupauit: hinc sequentia scribarum verba: *Si Rex Israel est, descendat de cruce, & credimus ei*; efficaci hac argumentatione refellit Athanasius in Euang. de Pals. & cruce Domini Dominus autem re uerâ seruator, qui non sua, sed nostra quaereret, non in se soluendo, sed in creaturâ redimendâ Saluatorem se esse, innotescere uolebat. Non enim medicus eo quod se ipsum seruat, declaratur medicus, nisi si malis & egrotis artem suam exhibeat. Neque ite solus umbrar in se contrahens, pro lumine agnoscetur, nisi etiam orbi terrarū uos radios exportrigat, & tenebras illuminet. Ita quoq; Dominus non se ipsum saluauit, siquidem nullâ salute indigebat, cum esset Saluator, sed ex suis in alios beneficijs uoluit Saluator declarari. Hæc Ath.

Matt. 27. 42.

Plutarch.

Matt. 27. 42. Athan.

VI.

Quod si aduertis, hac potissimum de causa, quod nihil illustrius, augustius, siue diuinius nihil, quâ saluare, & opè ferre censeatur; Dei Filio qua uirtus, sapiëntia, & splendor est Patris maximè cōsentaneū fuit, humanæ redēptionis opus suscipere: ipsomet apud Vate

Psalm.

Psal. 39.
9.
Ad Heb.
10.7.

Anselm.

Psal. 32.
6.
Ioan. 1.2.

Ambros.

VII.
Matt. 27.
37.
Ioan. 19.
6.

Lecl. Syr.

Ambros.

Psal. 39.9. & *ad Hebræos* 10.7. dicente: *In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam Deus, &c.* Sic enim hæc capit Anselmus in commentar. epist. *ad Hebræos*, ut sensus sit; ad altissimam diuinitatis Filij Dei prædicationem spectare, ut mundi Saluator, atque Redemptor haberetur: Audi illū: *Caput libri est prædicatione diuinitatis, quā nihil altius in scripturis inuenitur. Et in capite libri scriptum est de me, quoniam scriptura sancta demonstrant me esse Deum super omnia, cum dicunt: Verbo Domini cœli firmati sunt* *Psal.* 32.6. & *Deus erat Verbum* *Ioan.* 1.2. & cetera huiusmodi: ac si dixerit: eo ipso quod Deus sim, & prædicet; quasi ex certā diuinitatis lege mūdo perituro salutem, & vitam afferre, teneor: Ad similes est Ambrosij consideratio in crucis titulo supra crucem posito, sic enim ipse lib. 10. in *Lucam*: *Merito supra crucem titulus, quia licet in cruce erat Dominus Iesus supra crucem tamen Regis maiestate radiabat: scribitur autem titulus, & super crucem ponitur, non infra crucem, quia principium super humeros eius: principium autem quid est nisi sempiterna virtus eius, atque diuinitas: unde & ipse interrogatus: Tu quis? respondit: Principium qui & loquor vobis.* Sic Ambrosius: ac si dicat Christum titulo diuinitatis, sempiternæque virtutis pro hominum salute mortē subiisse; tuncque potissimum augusta Regis maiestate radiasse.

Hinc ab ethnico præside Pilato, quam longissimē iuit Matthæus cap. 27. 37. dum ille nullam in Christo moriendi causam siue occasionē inueniebat *Ioan.* 19.6. inquit, *Ego enim nō inuenio in eo causam*: similiter *Lucæ* 23.4. *Nihil inuenio causa in homine isto*: vel ut Syriacus legit: *Nullam inuenio occasionem*: Euangelista verò absolute dicebat: *Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptā: Hic est Iesus Rex Iudæorum.* Quid? æquioribus ne oculis Christi causam Præses, quam discipulus? iniquus index, quam verus Euangelista adspiciebat? Imò verò cœco ille pectore Christi innocentiam, sic conabatur adstruere, ut eius diuinitatem, & regnū labefactaret, dū carnali palato nullum diuinitatis Christi saporem percipiens occasionē, aut causam ad moriendum pro suis in Dei Filio non inueniebat; ipsumque merum faciebat hominem dicens, *in homine isto*: Matthæus verò diuinæ naturæ non ignarus ad Dei gloriam maximè spectare credidit, si in ipsamet diuinitatem moriendi causam deriuaret, quod nihil tam Deo dignum fuerit, quam hominum saluti, & vitæ; sanguinem suum profundendo profpicere: ita pœne Ambr. citato loco, *lego causam Christi super caput eius scriptam, cū lego:*

Deus erat Verbum: caput enim Christi Deus, 1. *ad Cor.* 1.1.3. sic ille. Vnde si personas spectes, bene quidem utraque inter se verba cohererent: sic namque præles: *Ego non inuenio in eo causam*: Quare? quia ego, quia ethnicus, quia cœco pectore homo, qui in Christo nihil nisi humanum agnoscebat; at Matthæus, cui diuinum lumen affulserat, Christumque Dei viui filium, Deum verum de Deo vero optimè nouerat, ut fidus Euangelista dicebat: *Imposuerunt super caput eius causam scriptam.* Quod videlicet, Deus esset cui saluare, & benefacere proprium, atque gloriosum est.

Fuit quidem id ita persuasum superbissimo illi Angelorū Primati (si nōn alius Theologis Scholasticis nō contemnendæ auctoritatis apud P. Valentiam 1. p. disp. 4. q. 14. pūcto 3. credimus) ut alijs sibi in eam vanissimam elationem socijs assentientibus eā potissimum de causā vnionem hypostaticam Dei Filio inuiderit, quod eum in hac splendidissimā Mediatoris, & Redemptoris hominum gloria contēplatus fuerit. Quod si hæc Theologorum sententia subsistat, superbissimam Luciferi mentem verbaque factu, & arrogantia plena, *Similis ero Altissimo*, *Isai.* 14.14. velim expendas; ijs enim se nō qualemcumque Dei gloriam, sed eam qua Deus splendidius emicat, & Altissimus in nostra opinione habetur, constat fuisse æmulatum, quasi diceret: Attollam diuinum caput supra omnes Dei honores, nec contentus ero nisi eximiam eius maiestatem, & altitudinem mihi usurpauero. Quam verò? Ut, videlicet, hominum Redemptor, atque Mediator fīa, eisque opem, atque salutem afferam; ut appareat hunc proprium Dei characterem, eximiumque diuinitatis splendorem esse labenti homini opem ferre, & in pristinam dignitatem restituere. Applaudit huic cogitationi Eusebij commentarius in ea Christi ad Patrem verba *Pl.* 21.9. *Quoniam tu es qui exstraxistime de vitre*: vbi premens verbū, *exstraho*, quod nō aliū operandi modū, quā fortē, ac valentem significat, hinc cōiectat, opus quodāmodo fuisse quò Dei Filius in lucem humanā indutus vester prodiret, ut Deus Pater potentia, ac fortitudinis suæ vires interponeret, quod Lucifer eiusque collegæ tantā eius aduentus gloriam ipsi invidentes modis omnibus innumerabilibusque fraudibus ac insidijs id impedire moliti fuerint. Sic enim Eusebius lib. 10. demonstrat. *Euangel.* *Sicut mihi auxilio fuisti, cum corpus humanum suscepissem, & ex ipso qui me gestabat vtero tu ipse Deus meus, & Pater meus tamquam obstetricis munere functus carnem sancti Spiritus operā compactam*

Ioan. 1.2.
1. *ad Cor.*
11.3.

VIII.

Valent.

Isai. 14.
14.

Psal. 21.9

Euseb. Cas.

extraxisti. tamque potentiam interposuisti, ne aduersariae potestates, & nequam spiritus infidys, aut fraudibus suis meo ad homines aduentui inuidentes se opponerent. Hæc ille, & alia in quibus hæc extrema notatu digna sunt, meo ad homines aduentui inuidentes, hoc est, meæ ex aduentu ad homines gloriæ inuidentes. Nimirum, quia fidus hic atque certus excellentissimæ gloriæ diuinitatis vnigeniti Dei, index erat futurus. Nec longius ab hoc ire videtur Diuæ Mariæ vaticinium Lucæ 1. 51. *Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui.* Nam cum brachij nomine Patris ibi Christum frequentius intelligant, per superbos autem Luciferum, & eius socios significari velint, expeditissima expositio sub eo sensu erit, illustre Deum potentia suæ specimen dedisse in Christi incarnatione, & aduentu dum dæmones à profundo superbiæ, atque elationis suæ consilio deiecit, vnigenitoque suo Mediatoris, ac Redemptoris hominum gloriam impertiuit.

IX.

Castigatius quidem, siue candidius hanc eadem vnigeniti Dei sublimitatem, & gloriâ electi Angeli admirantur, atque suscipiunt, dum in Christum non solum, quâ ad Dei dexteram sedet, sed etiam qua ignominij, & morti olim subditum, quod medijs ipsis mundo opem tulerit, indefinenter prospicere, concupiscunt, dicente Petro epist. 1. cap. 1. 12. *In quem desiderant* (Græcè, *concupiscunt*) *Angeli prospicere.* Sed cur? *desiderant.* Nimirum, ut egregia ipsius exempla venerentur, & ad ipsorum imitationem (si fieri id posset) inhiant, ita capit hæc verba S. Petr. Damian. lib. de Institut. Monial. ad Blanc. Comitiss. hunc in modum: *Totus etiam desiderabilis, quia in eum (testante Petro) desiderant Angeli prospicere, vel quia humanitatis eius mysterium omne desiderium accendit, in mentibus electorum, ut eos, videlicet, non modo resurrectionis gloria prouocet, sed ad imitationis exemplum ipsa quoque ignominia Passionis inuitet.* Ac si diceret, cœlestes spiritus illud in Christo maximè suspicere, quodque si liceret gratanter amplexarentur, quod pro hominum salute mortem obierit. Tanta ergo Redemptionis gloria, tam sublimis honoris culmen est, ut tam boni, quàm mali Angeli concupierint; hi quidem superbiæ, atque inordinatè illi vero sapienter, & modestè Passionem Christi hominibus summe salutarem suspicientes, eamque si fas fuisset imitari concupiscentes; sed enim dum summam hanc saluandi, ac redimendi homines gloriam non nisi vnigenito Dei, dedit Pater in manus, ipse verò gloriam suam alteri non daturum obtestetur Isaia 48. 11. boni Angeli

ad id quod huic gloriæ proximum est, saluti, videlicet, animarum indefinenter inuigilare, indefessè admittuntur dicente Paulo ad Hebr. 1. 14. *Nonne omnes sunt ministratori spiritus in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis.*

Ad Hebr. 1. 14.

X.

Nec pigebit hæc Principibus etiam accommodare, ut tunc verè Principes, atque reges se esse existiment, atque glorientur, cum clementes, atque benignos, & ad seruandos, fouendosque subditos ad Dei morem, & similitudinem promptissimos se se exhibuerint. Etenim si Princeps in terris Dei simulachrum gestat, vniuersæ illius imago est; vnde potissimum nisi à clementiâ, & benignitate possit gloriari? Audiant Gregor. Nazianz. audiât Hebræum Philonem hac de re disertissimè loquentes: Prior enim oratione, ad ciues timore percussos, Imperatorem irascentem, sic alloquitur. *Nihil tam diuinum habet homo, quam beneficentiam. Licet tibi nullo labore diuinitatem assequi. Alij opes suas effundunt; alij exhaustam carnem spiritui mancipant, & se à mundi consortio abripiunt, alij clarissima pignora Deo consecrant, nec enim tibi Abraha sacrificium inauditum est. Horum nihil à te postulamus, sed clementiam tantum in nos: Ita ille, scitè Principis diuinitatem ex Dei humanitate eruens. Nec aliter Philo lib. de creatione Principis, ubi Regem formans, illum ad indefinenter benefaciendum ex Dei exemplo, sic vrget: *Præstat autem inuare quoscumque possis pro viribus, nam præceptum vulgo tritum: Deum sequere, non aliud significat; quandoquidem ille quoque cum utrumque possit, manu benefacere, ut liquet ex mundi creatione, atque regimine: non enim dedit essentiam, confusa digestit in ordinem, nouas qualitates rebus indidit, similia fecit ex dissimilibus; è diuersis eadem; ex in sociabilibus, & dissitis, coherentia, sociabiliaque; ex inaequalibus aequalia; ex obscuris illustria: semper enim cura est ipsi, & beneficiis eius potentijs, ut quidquid delinquit deterior essentia, transformetur in melius: huiusmodi exempla imitari decet bonos Principes, si modo cupiunt reddi Deo similes.* Consentit Seneca lib. 1. de Clementia cap. 5. cum ait: *Seruare proprium est excellenti fortune, quæ nunquam magis suspici debet, quam cum illi cōtingit idem posse, quod dijs, quorum beneficio in lucem edimur tū boni, quam mali: Deorum itaque sibi animum asserens Princeps, alios ex cinibus suis, quia viles, bonique sunt libens videat; alios in numerum relinquat; quosdam esse gaudere, quosdam patiatur.* Hæc ille.*

Gre. Naz.

Phil. Heb.

Seneca.

Hinc dubio procul, clementia, in principibus summus semper titulus, & regiam insignem quo maxime ornarentur, & de quo indefi-

Luc. 1. 51

1. Petr. 1.

12.

Leet. Gra.

Pet. Dam.

Isai. 48.

11.

Liban.

Hilar.

Senec.

M. Ant.

Themist.

nenter gloriarentur: quippe optimè affeuerat Libanius orat. ad Theodosium magnum: *Veram esse, quæ à lenitate ducitur laudem Imperatoris, sic & Constantium Principem blande alloquens magnus Hilarius dicebat. Decernat clementia tua: & Seneca ut ad Neronem mitem tunc Principem libros de clementia scriberet eam dabat rationem: ut te tibi redderè.* Sic etiam egregius ille Imperator M. Antonius dictus Philosophus Senatui demulcebat, seseque commendabat inquit: *Vos oro, atque obsecro P. C. ut censurâ vestrâ depositâ, meam pietatem clementiamque seruetis, imò vestram, neque quemquam ullum senatus occidat, nemo senatorum puniatur, nullus fundatur sanguis viri nobilis, deportati redeant, proscripti bona recipiant, subdit regiam, & pæne diuinam vocem. Utinam possem multos ab inferis excitare.* Nec Principis tantummodo ornamentum, sed character etiam clementia, quam qui obijciat Regis nomine, sicut & Dei imagine censeatur indignus: Ita eleganter Themistius, orat. 10. de Pace Valenti dictâ. *Audi enim quid à diuino Platone dicatur; neque Cyrum, neque Darium reges exstitisse, multoque magis fuisse Alexandrum negaret. Videntur enim sic omnes imperio suo, perinde, atque corpori prouidisse, ut specie tenus, atque exterius incolumo appareret: ut autem intus sanum esset, ac vegetum nullam curam habuisse. Quare hoc etiam ijs contingit, ut belli duces, non ut reges euaderent. Est autem ducis laus in debellatione hostium, Regis vero in subditorum felicitate posita. Hæc Themistius.*

ADNOTATIO IX.

De nomine Iesu Religioni Societatis indito.

I.

Ecce dubitem pauca de diuino hoc nomine Iesu nostræ Societati indito, dictis adijcere. Et quid extrachorum me non saltare, sed ea de re agere, quæ ad asserendam Christi Domini diuinitatem non nihil faciat, sic testatur, & pro me fide iubet Renatus Benedictus Theologus Sorbonicus egregiusque ac regius in Academia Parisiensi Doctor, in exposit. epist. de Circumcis. Domini. *Diuina prouidentia videtur instituta Societas militans sub nomine Iesu ad occurrendum Caluinistis, qui ut tollat à Chri-*

sto diuinitatem non Iesum Christum appellant, ut mos antiquissimus est, vel Iesum, sed tantum Christum. Sed ad rem, siue ad nomen. Sanè ut non ineleganter dixerit prophanus.

Conueniunt rebus nomina sepe suis.

Ita nos tunc rebus nomina vnde quaque conuenire, cum non humana opinione, sed diuino afflante numine imponuntur, verius dicere possumus; id quod nostræ Societati in Augustissimo nomine Iesu illi indito contigisse, ut certo certius nobis semper fuit persuasum. Nam tum de hoc nomine Societati imponendo à Patre luminum edoctum sanctissimum Parentem Ignatium nouimus, & ut id sublite esset Pontifices summi, qui & Dei Vicarij, & Sancti Spiritus, cuius ductu aguntur, interpretes sunt, non accipiti, sed maturo consilio, re quæ vndique perspecta illud Societati tribuere, ac sub eo in perpetuum confirmatam, stabilitamque iri, voluerunt ita post Paul. III. Iulium III. Pium IV. & sub eo Concil. Trident. hoc Iesu nomen Societati tribuens sess. 25. de regul. cap. 16. Pium V. & Gregor. XIII. in hanc nuncupatione persistentes, Gregor. XIV. constitutione peculiari perpetuo valitura sic definiens: *Nomen Societatis Iesu quo laudabilis hic ordo nascens à se de Apostolica nominatus est, & hactenus insignitus perpetuis futuris temporibus in ea retinendum esse: tum etiam hoc in Societate nomen non inane, sed quod reapse id præstet, quod significat, non leuibus ducti coniecturis credimus. Neque enim ego (ut animose loquar cum Velleio Paterculo lib. 1.) verecundiam domesticæ sanguinis gloria quidquam, dum verum refero, subtraham. Sanè, cum quotquot Societati se addicunt in salute proximorum toto terrarum orbe procuranda se se impendant, & salutem, vitam, actiones, curasque omnes hac vna in recollocent, quidni, adiutores Dei (ut loquitur Paulus 1. ad Corint. 3. 9.) & Saluatoris Iesu cooperatores appellaueris? eosque sub Augustissimi huius nominis umbra optimo merito dixeris permanere? Ita quidem Pontifex summus Pius IV. in Bulla, qua Societati facultatem ædificandi intra aliorum ordinum Cannas confirmat: inquit. *Qui sicut nomen Iesu assumpserunt, ita opere, doctrina, & exemplis Dominum nostrum Iesum Christum imitari, & eius vestigia sequi nituntur. Sic Pontifex.**

Sed ut varium, ac multiplex argumentum sub certis limitibus concludam, & nihil sublimius, diuinius nihil, quam Dei cooperatorem existere in reductione rationalis naturæ ad suum principium: ut Dionysij verbis lib. de coelesti Hierarch. c. 3. à Dionys. Carthus. in præfatum Pauli locum citatis utar, ipsomet Euan-

Vell. Pat.

1. Ad Cor. 3. 9.

II.

Dion. Ar. Dion. Car.

Luc. 12.

35.

gelico cingulo, quem ex Luca cap. 12. 35. no-
stra religionis Diuis, praesertim verò sanctif-
simo Parenti Ignatio, cuius egregia velligia
premere ad summam nobis laudem accedit, in eo-
rum solemnibus aptare soleamus, ne constrin-
gere, & ne errem ad propositam inibi lucem
ambulare, placet. Et verò duplicem ego cingu-
lum, siue praecingendi modum in scriptura
reperio, quorum alter ad perfectionem tan-
quam in praeparatum finem tendat, alter ve-
rò ipsam supponat, atque in alium scopum di-
rigat, & sub priori quidem sensu haec verba:

Gre. Mag.

Gre. Nyss.

Augustin.

Tertull.

sint lumbi vestri praecincti, frequentius accipiunt
Patres, *lumbos namque praecingimus* (inquit
Gregorius Magnus, hom. 13. in Euangel.)
cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus,
ad quem modum Gregorius etiam Nyss-
senus in Catena S. Thomae de intentâ animi
vigiliâ agens, ait: *Lumbi etiam cingulo praestri-
cti reddunt corpus insusceptibile somni, nam qui
praecinctus est castitate, & purâ conscientia illu-
stratus perseverat omnis*. Nec aliter Augusti-
nus, & Tertullian. ille enim lib. 2. qq. Euang.
q. 25. ait, *docet & lumbos praecingere propter co-
ntinentiam ab amore rerum secularium*; Tertul-
lian. vero lib. 4. contr. Marc. cap. 9. *succingere
debemus lumbos, id est, expeditos esse ab impedi-
mentis laciniosa vitae, & implicitate*. Quae sanè
omnia eo manifeste eunt, ut animus à vitij
purgatus toto nisu ad Dei obsequium, & di-
lectionem contendat. Vnde ad id loci Titus
Bostrenus hunc cingulum sic capit: *Vult ani-
mo prompto ad quodvis opus bonum obeundum pa-
ratos nos esse*: Addit S. Cyrill. Alexandrin. in
Catena S. Thomae. *Succingi significat agilitatem,
& promptitudinem ad sustinenda mala intuitu divi-
ni amoris*: En primū cingendi modum, & in
ipso patentem viā: quae ad perfectionem pede
non errante itur.

Tit. Bostren.

Cyr. Ale.

III.

Apocal. 1.

13.

Alcas.

Ioseph.

Hieron.

Psal. 92. 1

Epiphan.

Altior sanè alter cingulus, qui non tam lū-
bos, quam ipsum met peccatus constingat; quo
Dei Filium apud Ioannem Apocalyp. 1. 13.
sic praecinctum videas: *Et conuersus vidi sep-
tem candelabra aurea, & in medio septem cande-
labrorum aureorum similem filio hominis vesti-
tum podere, & praecinctum ad mamillas zonā au-
reā*. Quae verba mirifice elucidantur ab Alca-
sar in commentario, dum & praestantiam, at-
que excellentiam huius cingendi modi fuisse
ostendit, nec alium ab hoc sacerdotalem cin-
gulum fuisse, nisi quod illi tam byssus, quam
varij colores ad miscerentur ex Iosepho, &
Hieronymo efficaciter probat. Quid verò di-
uinus iste cingulus adumbret nō obscure in-
nuitur à Regio Vate Psal. 92. 1. cū de Dei Filio
humanam carnem assumente, ut Epiphanius
lib. 2. aduersus Ariomanitas interpretatur,
ait: *Dominus regnavit decorem indutus est, in-*

ductus est Dominus fortitudinem, & praecinxit se:
pulchre enim Deus homo factus, ut se se ho-
minibus communicaret, ut eum ipsi pro mo-
do suo capere possent, praecinctus confide-
ratur; id in ijs Placitis verbis sic expendente
Greg. Nazianz. orat. 42. *Deum quoque ipsum
potentiā indutum, atque accinctum inducit nem-
pe aduersus impios: nisi tamen malit quispiam
potentiā exuberantiam, ac veluti restrictionem
his verbis significari, quo etiam sensu luminefi-
cut vestimento amictus dicitur: effrenatam enim
potentiā ipsius, ac luminis vim quis sustinebit?*
Vnde quidem Dei adiutoribus, siue coope-
ratoribus in animarum salute hunc etiā per-
fectionis cingulum non immerito aptaueris,
cum & ipsi non prius id munus suscipiant,
quam egregios in virtute profectus fecerint,
& aurea tunc charitatis zonā praecincti se ip-
sos sibi met saepius denegantes in animarum
auxilium, & salutem omnibus omnia facti se
totos impendant; ad eum plane modum quo
2. ad Corinth. 12. 15. dicebat Paulus: *Ego au-
tē libentissimè impendam, & super impendam pro
animabus vestris*, & 1. ad Corinth. 9. 19. cū li-
ber essem ex omnibus, omnium me seruū feci, ut plu-
res lucrifacerem.

Nazianz.

2. Ad Cor.

12. 15.

1. Ad Cor.

9. 19.

IIII.

Ad similem huic in luce ex sacra paginā
speculationem, & ratiocinationem possis cō-
ficere; ut duplex etiam lucendi, siue lucem
in manibus habēdi modus sit: nā & in hoc Lu-
cē loco dicitur. *Et lucerna ardentes in manibus
vestris*; & apud Matthaeum 25. 1. lego simi-
le factum esse regnum coelorum decem virgi-
bus, *quae accipientes lampades suas exierunt,
obuiam sponso, &c.* id autem inter vtrumque
locum inueniebam discrimen, ut virgines nō
lucernas ardētes, sed lampades; homines vero
nō lāpades, sed lucernas apta unicuique perso-
nae lucis imagine, in manibus habere dicantur;
non tam quod virginum virtus occa-
sionibus minime exposita, aut circūcursans,
sed domi clausa ut lampas in templo futura
sit, secus quidem ac virorum, quibus in pu-
blicum procurrerē, ut pietatis operibus va-
cent non secus ac famuli, qui noctu Dominū
cum ardentibus lucernis, siue facibus comi-
tantur, aut expectant (id enim ad castitatis
tractatum de quo cap. 4. huius epistolae expe-
ctat), quam ut virgines lampades gestantes,
ipsasque indefinenter fouentes eos propriē
iustos adumbrent, qui solitariam, siue con-
templatiuam, ut aiunt, vitam agentes sibi so-
lis prospiciunt, & propriae virtutis ac perfe-
ctioni vacant (iustā enim similitudine virtu-
tis studium cum lampade accensa, quae sub-
inde foueri necesse sit, componitur, de quo
vide Chrysostom. in id 1. ad Thessal. 5. 19. *Chrysost.*
Spiritum nolite extinguere: de aliorum salute,

Matt. 25.

1.

ac per-

Tertull.

ac perfectione non curantes eo animi sensu quo Tertullian. lib. de Pallio cap. 5. dicebat: *Ego nihil foro, nihil campo, nihil curie debeo, nihil officio aduigilo, nulla rostra praecurpo, nulla pratoria obseruo, cancellos non ado- o, su- sel- lia non contundo, iura non conturbo, causas non elatro, non iudico, non milito, non regno, secessi de populo. Imò unicum negotium mihi est, nec aliud nunc curo, quam ne curem.* Quò qui dem ire videtur illud ipsarum ad fatuas vir- gines oleum, seu auxilium exposcentes res- pòsum, ne forte nò sufficiat nobis, & vobis, ac si diceret, ne vestrae salutis causà, nostra amit- tamus, vnde statim Tertullian. eos qui pri- uatam, & occultam vitam ignauam, infamē- que censebant, quòd scilicet, patria & impe- rio, rei que publice viuendum: sic refellit: *Errat olimista sententia, nemo alijs nascitur moriturus sibi.* At verò homines lucernas, siue faces in manibus tenentes, expectantes Dominum suum, vt illum domum deducant, Aposto- los, & Euangelicos ministros denotent, qui propriae salutis inuigilare non contenti in pro- ximorum salutem, & perfectionem incum- bunt. Sub quo omnino sensu hæc verba &

Matt. 25

Tertull.

Lucerna arden- tes in manibus vestris, sic expli- cat S. Cyrill. Alexandrin. in Catena S. Tho- mae. *Lucerna autem accensio significat, vt non patiamur aliquem in tenebris ignorantie viue- re: Quorum sanè typum mystica illa Eze- chielis animalia clare, præclare que gerebant, quæ vt plena essent oculis, vt ex Apocalyp. c. 4. 8. cõstat, quo sibi ipsis attenderent; simul etiam, & in similitudinem fulguris coruscan- tis dilcurrere, sic enim ibi versu 14. Et anima- lia ibant, & reuertebantur in similitudinem ful- guris coruscantis, & facies & pennas per qua- tuor partes habere dicebantur, vt argumento esset, non ad vnā, aut aliam regionem, sed ad quatuor orbis plagas illuminandas, vt vi- detur innuere ibi Theodoretus inferius ad- ducendus, eorum curam, atque studium contendere.*

Cyr. Alex.

Apoc. 4. 8

Ezech. 1.

14.

V.

Dio. Are.

Iam verò quam sublime, quamque diui- nū fuerit, habitatibus in regione umbræ mor- tis lucem inferre, perditisque, ac miseris ho- minibus animæ auxiliū, opemque porrige- re, celebris illa Dionysij Areopagiti. lib. 3. de cœlesti Hierarchia Thesis satis dillicide ostē- dit, dum ait: *Vniuscuiusque enim eorum, qui in hierarchiā cooptati sunt, in eo posita perfectio est, vt pro sua quisque virili parte ad Dei imitatio- nem contendat, & id quo nihil diuinius est, Dei vt sacra Scriptura loquitur, fiat adiutor, diuinā que in se actionem, quantum potest ostendat.* Vn- de iure hic aptes quod lib. 16. cap. 4. dixit Plinius, antiquitus vni Deo coronam dedi- catam; postea vero in homines, quod Deum

imitantes alijs opem ferrent, atque iuuantē- fuille etiam deriuatas. Sed enim, siue id non bene perculluit, siue nimis perculluit superbif- simus ille Lucifer, qui Saluatoris, ac Redemp- toris munus sibi adscribere, & præripere ge- stiebat, certè dum Dei Filium ex salute homi- nibus dandā æternæ clementiæ coronam, & Augustissimæ maiestatis splendorem in toto terrarū orbe accipere, & plus plus exaltari perpendit; quippe vt apud vetustū Esdræ co- dicē habetur lib. 4. c. 2. 43. *In medio eorū erat iuuenis statura celsus, eminentior omnibus illis, & singulis eorum capitis imponebat coronas, & magis exaltabatur:* Ipse non contentus si illius adiutor, & administratorius spiritus fie- ret; totū sibi diuinitatis splendore præposte- re, & inordinate assumere præsumpsit: sed scitè verbum vetus: *Ne quid nimis.* & sapien- ter dixit Ecclesiasticus c. 23. 38. *Gloria mag- na est sequi Dominum:* sequi, videlicet, nò præ- cedere, aut æquari velle, hoc est, ad Dei imi- tationem contendere. & diuinæ beneficentiæ, & studij salutis animarum actionem, quantum fieri potest, exprimere.

4. Esdr. 2. 43.

Eccle. 23. 38.

VI.

Nec omitenda quæ sequuntur in Lucā. *Et vos similes hominibus,* sed ac si emphatice dice- rentur singula singillatim capienda. Porro il- lud: *Et vos,* similem emergiā habere videtur, ac id apud Matthæum 16. 15. *Vos autem quæ me esse dicitis,* vbi Hieronym. sic premit ly, & vos, vt ad discrimen hominū, de quibus pau- lō ante dixerat. *Quem dicunt homines esse Fi- lium hominis,* Apostoli, dii appellentur. *Præ- dens* (inquit) *lector, attende quod ex consequē- tibus, textusque sermonis Apostoli nequaquam ho- mines, sed dii appellantur.* Quare sic accipio, & cum sequentibus, *similes hominibus,* conne- cto, vt sensus sit, eos, qui in aliorum salutem præcinguntur, & lucernas arden- tes ad mūdi illuminationem habent, oportere, vt quo opportunius, & efficacius hominibus opitu- lentur, Deitatis fastigio, ad quod medijs diui- nis virtutibus peruenierunt, descendant, & ho- minibus se similes exhibeant, ad modum Fi- lij Dei qui cum in formā Dei esset, semetipsum exinaniuit, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Sed quare? Vt vide- licet, in hominis naturā cõfectus ad homi- num corda transfigenda electa Patris sagitta esset. Vide dicta ad vers. 7. adnot. 6. Et qui- dem illud olim scioli nonnulli apud Athana- sium lib. de Incarnat. Verbi ambigebant, cur Dei Filius corpus solaribus radijs splēdidi- us, quod diuinitatem suam præferret, non as- sumperit, necnon cur per alias præstantio- res orbis partes se se noluerit astendere? Qui- bus ille opportunè respondebat ad Saluatoris munus, illud potissimum spectare, vt non

Matt. 16. 15. Hieron.

Athanas.

sua,

suâ, sed quæ aliorum sunt, quæreret; proinde ipsum non alium corporis habitum quam qui hominibus salubrior, ac utilior foret delegisse: Audi Athanasium: *Cognoscat iste percontator non ad ostentationem venisse Dominum, sed ut mederetur, ac doceret eos, qui in malis erant. Ostentatis enim est, nihil affectare, nisi ut edat sui specimen, & spectatores in sui admirationem rapiat: medentis autem, & erudiens est, non quovis modo iniungere, sed ad commodum indigentium sese representare, atque ita se exhibere prout ferre possunt, qui eius operam requirunt, ne in excedendo necessitatem, usumque patientium conturbet, inutilis illis fiat Dei visitatio.* Ita ille. Quod quidem maximè facit illa de Paulo, & Barnaba accurata barbarorum hominum locutio Actuum 14. 10. *Dijs similes facti hominibus descenderunt ad nos:* Etenim potius videbatur dicendum homines dijs similes ad illos aduentasse: sed egregio acumine his verbis significare voluerunt; diuorum proprium hoc esse, si ad hominum habitum, & morem se fiant, ut eos lucrifaciant.

VII.

Hæc iam socijs Iesu, Dei adiutoribus, & in saluandis hominibus cooperatoribus (præsertim vero sanctissimis Ignatio, & Francisco Xaverio egregijs huius militiæ ducibus diuinique Iesu nominis per totum terrarum orbem vexilliferis) fidenter aptare non pigebit: ipsos enim uno, & altero modo succinctos videris, dum tam lumbos præcingunt, ut omnes carnis appetitiones coerceant, animusque à terrenarum rerum amore liber, ac expeditus reddatur, quam ad animarum auxilium, & salutem aureâ charitatis zonâ se constringunt; & ut priorem cingulum, quod alterius loci sit, omittam hæc ad egregias Diuorum Parentum historias, & quas filijs suis constitutiones, & regulas ipsi tradiderunt, in quibus omnimoda paritas, & à terrenis rebus ab alienatio præscribitur, transmittam; auream hanc charitatis zonâ, quâ ad proximorum salutem per omnes mundi, plagas procurrendam se accingunt; ipsæmet Societatis scopus, atque institutum facile manifestant: sic enim in ipso regularum limine: *Finis huius Societatis est, non solum salutis, & perfectioni propriarum animarum cum diuinâ gratia vacare, sed curæ eadem impense in salutem, & perfectionem proximorum incubere.* Ad hæc. *Nostre vocationis est diuersa loca peragere, & vitam agere, in quâ vis mundi plaga. Vbi manus Dei obsequium, & animarum auxilium speratur.* Ut quod dicebat S. Cyrill. Alexandr. *Non patiamur aliquem in tenebris, ignorantia vivere: sed qui germani socij Iesu habentur, omnimodo omniq; cura, ac studio, velut ipsæmet ardē-*

tes faces, atque lucernæ, quæ ut alios illuminant semetipsas insumunt, in proximorum salutem, & auxiliū libentissimè impendunt, & super impendunt, huc quidquid ingenij, artis, studiorum, necnon corporalium, spiritualiumque virium in ipsis fuerit, omnino referentes. Quod quidē in zona aurea, quâ ad mamillas Dei Filius, primariusq; Societatis dux, ut suos in se socios depingeret, præcingebatur, mirificè videas adumbratum. Quid enim fuerit mamillas constringere? Nisi distenta lacte vbera ad nutriendos liberos exprimere, atque in eorum lac, & nutrimentum quidquid alimenti sumitur conuerrere. Ita nutritor Ecclesiæ quo nomine Paulum compellat Ambros. serm. 68. dicebat. 2. ad Cor. 1. 3. *Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, ut possimus, & ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt:* Et statim vers. 6. *Sive autem tribulamur pro vestra exhortatione, & salute sive consolamur pro vestra consolatione: ut innueret, se non sibi, sed filijs, quos in Christo per Euangelium genuerat natum, atque ideo quidquid à Deo accepisset, non tam in proprium sanguinem, quo ipsemet viueret, quam in lac quo fideles alerentur, indefinenter conuerrere. Ad quem sanè modum illud socijs Iesu fuit semper per suatum, quidquid in ipsis fecundum, ac utile, siue quidquid virtutis, literarum, aliorumvè donorum fuerit, id ad proximorum usum, atque salutem totum illis à Deo fuisse concessum.*

Hinc quidem peculiari de causa non alia socijs Iesu zona nisi aurea, hoc est, charitatis quæ ad hæc munera sponte procurrant aptanda fuit, quasi ad illos potissimum illud Affectoris nostri apud Matthæum cap. 10. 9. monitum spectet: *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris;* ubi dum merito perquirat Hilarius canon. 10. in Matthæum; cur signatè non alia auri, siue argenti possessio, nisi ea, quæ in zonâ est, Apostolis inhibeat: cum & ipse Dominus (verba sunt Bedæ lib. 4. in Lucam cap. 54.) *cui ministrabant Angeli, tamen ad informandam Ecclesiam suam, loculos habuisse legatur, & à fidelibus oblata conseruâs, & suorum necessitatibus alijsque indigentibus tribuens:* sic scitè respondet. *Non inuidiosus, ut arbitror thesaurus in zonâ est. Et quid sibi vult auri, argenti, atque aris in zonâ inhibita possessio? zonâ est ministerij apparatus, & ad efficaciam operis præcinctio.* Ergo ne quid in ministerio nostro venale sit, admonemur: neque hoc Apostolatus nostri opus fiat auri, argenti, arisque possessio: Quare signatissima hæc inter Societatis constitutiones part.

2. ad Cor.
1. 3. & 6.

VIII.

Matt. 10.
9.

Bedæ.

Hilar.

Const. Soc.

cietatis

Act. 14.
10.

Const. Soc.

Cyr. Alex.

cietatis meminerint, se gratis dare debere, quæ gratis acceperunt, nec postulando, nec admitendo stipendium, vel elemosinas ullas, quibus Missæ, vel confessiones, vel predicationes, vel quodvis alium officium ex ijs, quæ Societas iuxta nostrum institutum exercere potest, compensari videatur, ut sic maiori libertate, & proximorum edificatione possit in diuino seruitio procedere. Sanè, ut qui Christo Iesu dederunt nomē; atque ipsius etiā nomine insignimur; ei in animum salute procurandā aureā charitatis zonā præcincti, quoad fieri possit similes euadāt. Quid enim pretij in mundi redemptione nisi ipsummet benefacere, & opem ferre, sibi ipsemet ob oculos proposuit? Audi Ambrosium lib. 3. de interpellatione Iob cap. ult.

Ambros.

Christus per naturam bonus, non propter præmij cupiditatem: Ideò passus est, quia benefacere ei delectauit, non quia incrementum gloriæ ex sua passione quærebat: Quare non omnino abs re huc aliquis referat diuini numinis consilio factum, ut Christi Vicarius eodemmet die, qui sanctis martyribus Cosmæ, & Damiano sacer est, societatem nostram approbatā sanctamque voluerit etenim diuos hosce, & medicos fuisse, & ἀλλογύριοις, allogyrios, hoc est, sine nummo, curantes, apud eorum Acta reperies.

IX.

Aurea quidem non tam zona, quam corona Societatis; quando & Paulus suā in hoc gloriam, gloriationemque constituat; epist.

1. Ad Cor.
9. 13.

1. ad Corinthios cap. 9. 13. inquit. *Bonum est enim mihi magis mori, quam ut gloriam meā quis euacuet. Sed quam gloriam? Respondet*

Theodor.

Theodoretus: Gloriationem suam appellat. Apostolus, gratis predicare, & positos terminos transire. Sed quare gloriam suam appellat Paulus, gratis Euangelizare? Dixeris, rationem esse quod ad veram Euangelizandi rationē gratuita, & liberalis ministratio adeò pertineat, ut si ad lucrum simul intēdatur pro vera gloriā, inanis subsequatur. Vnde Gregor.

Nazianz.

Episcopos dicebat: At nauata opera merces, sola confessio est: non enim aliud quarimus, aut quaesimus: virtutem enim mercedis expertem esse oportet: ut virtus maneat, bonum ipsum dūtaxat sibi proponens & Lactantius lib. 3. diuina. instituit. cū veteres Philosophos increpasset, quod scientiam, quæ nō secus ac Sol, aut aqua gratis est eroganda, pretio diuēderent, de Christi discipulis, sic ait: Apud nos gratis ista fiunt, facile cito modopateant aures, & peccus sapientiam suat, nos aquam non vendimus; neque solem mercede prestamus: Quo pulchrū illud Romanorū morē, ritūque coronarū materia de quo Plin lib. 16. natur. histor. c. 4. opportunē referas: etenim cū victo-

Plin.

riæ coronas, quibus egregios milites donabāt ex auro (cōficerēt; ciuicam tamē ob seruatiū, scilicet, ciuem, qui apud ipsos in summo honore erat, ex nullius pretij materia fieri, volebant, nimirum, ne in hominis salute procuranda ad lucrum aliquo modo adpiceretur: sic enim ibi Plinius: O mores æternos, qui tanta opera honore solo donauerint, & cum reliquis coronas auro commendarent, salutē ciuis in pretio esse noluerint; clarā professione seruari quidē hominem, nefas esse lucri causā. Ita Plinius. Benè: sed ad Pauli mentē opportunius; credo, dixeris; ideò gloriam suam appellasse; nolle victum sibi à Corinthijs quibus Euangelium disseminabat, suppeditari, quod signate, hac in re diuina imago, & similitudo relplendeat: Hilario citato loco illud Assertoris monitum Matth. 10. 8. Gratis accepistis,

Hilar.

gratis date: sic premente: & ut ex toto secundū Genesim prophetiam Dei similitudinem consequatur, dare gratis, quod gratis acceperunt, inbentur, ut sit, scilicet, ministratio gratuita muneris gratuiti. Vnde tanta emphasi Apostolus: Bonum est mihi magis mori: ac si dixerit, præstat dubio procul fame, & siti confici; quam pulcherrimam Dei imaginem, & characterem amittere, sed verbū illud, euacuet; cū allusione ad vacuū quod natura tantopere exhorrescit elegantē energiā, atque vim in hanc rem habet, ut indicet Paulus se huic sententiæ nō minus firmiter, mordicus vè adherere, quam natura pertinaciter obstitit, atque repugnat ne vacuum detur: atque ut eius rei causa plura præter rerum ordinem operatur prodigia: videmus enim vasa è solidissima materia magno impetu frangi, nec non sæpe graui corpora nulla externa vi impellente in sublimē ferri, ibique manere; sæpe leuia deorsum tendere, & in loco inferiori subsistere; ita ipsum omni via, atque ratione toto impetu, atque conatu pugnaturum, & repugnaturum ne à tantā gloria, vel tantillam excidat: Quod non malè explicaret Hispanismus: Antes coserè mi boca con una pared, que tal haga.

X.

Quod si societatem; adumbratam siue prophetico penicillo depictam videre velis, in mystica Ezechielis animalia, quæ currum gloriæ Dei vehere dicuntur, de quibus paulo ante diximus, oculos conijce: Etenim si illis Societatem Iesu à vate prænuntiatam fuisse animose dixeris, non obscure pro me si de iussurum Regium Psalterem existimabo. etenim Psalm. 67. qui ad literam de Ecclesia Christiana totus est, vers. 10. sic inquit: Pueriam voluntariam segregabis Deus hereditati tue, & infirmata est tu verò perfecisti eam: animalia tua habitabunt in eā. Pende singula, &

Ps. 67. 10.

in primis pluuiæ nomine, vt meliores interpretes inibi obseruant, peculiare aliquod ac largum Ecclesiæ collatum beneficium significari, certum est, phrasi in scripturis vsitatissimâ, vide Isaïæ 5. 6. *Et nubibus mandabo ne pluuiant super eam imbrem.* Vbi non solum significatur in pluuiâ summum beneficium, sed etiam innuitur in siti agrorum graue incommodum. Deinde nota cum P. Sanchez in hunc Psalmi locum in illis verbis, *infirmata est tu verò perfecisti eam*; deficere particulam cōditionalem, s; iuxta morem Hebræorum, quem pluribus ille exemplis confirmat, vt Deuter. 4. 30. *Reuerteris ad Dominum Deum tuum*, id est: si reuerteris; & cap. 30. 8. *Tu autē reuerteris, & audies vocem Domini* id est, si reuerteris, & audieris, & Ioana. 7. 34. *Queritis me, & non inuenietis*: id est, si quaesieritis. Vnde ille est sensus; si quando Ecclesia tua Domine, graue aliquod incommodum ab aduersarijs pati, ceperit, ac velut ex imbrum fitti sterilitas, & agrorum lues obuenit, vexata langueat, paternæ tuæ curæ, ac sollicitudinis erit, illam confirmare. Sed qua ratione? Subdit: *Animalia tua habitabunt in ea.* En præclarissimū de societate vaticiniū. Nam vox Hebræa, *Haiath*, quæ ibi in singulari, & foeminini generis est: proprie significat, vt obseruat Arias Montanus societatem: vnde ad verbum vertas. *Societas tua habitabit in ea*: vel *Societatis tua viri habitabunt in ea*, est enim in Hebræo verbum in plurali, nomen verò in singulari, quod plūrium collectionem significet, eo modo quo apud Poetam: *Pars infusta secāt.* Fauet tam lectioni, quam sensui: tum hanc vocem: *Haiath*, inueniri 2. Reg. 2. 3. 11. & 14. Vbi pro ea Lxx reposuerunt *ordinem*, seu *stationem militarem*, tum etiam ex omnium Hebræorum sententiâ significare idem quod *Mahac*, id est, *castra*: quid enim Societas, siue vt Hispanè dicimus: *Compañia*, nisi stationem militarem, aut castra sonare dixeris? Nec ab hoc sensu aliæ lectiones, siue translationes eunt: sic enim Sanct. Pagninus: *Congregatio tua habitauerunt in ea*: similiter Genebrardus, *tui electi, tuum peculium, tui greges, & copia, tuæ oues, quarum tu es pastor*, proprius vero accedens Chaldaeus. *Vniificationem tuam collocasti in ea: preparasti exercitus coetuum Angelorum, vt benefaceres pauperibus Dei.* Ergo ac si Societatem Iesu tunc temporis cum inter innumera hæresum, schismatum, errorū; ignorantia, ac vitiūrum discrimine magno Ecclesiæ adiumento, & bono nata est; præsentem Vates haberet, Deum sic alloquitur: Quod si Ecclesia tua Deus ab inimicis tuis, id est, ab hæreticis, schismaticis, ethnicis, & infidelibus, necnon ab internis hostibus; pec-

catis, vitijs, noxia diuinarum rerum ignorantia, diuini obsequij, & salutis obliuione insigniter aliquando vexata fuerit, tu illam peculiari prouidentia, & auxilio defendes, confirmabis, perficies: Sed quonā modo? *Societas* (inquit) *tua habitabit in ea*: Societas, scilicet, Iesu, animalia tua, tui greges, & copiae, tua peculiaris cōgregatio, tuæ oues quarum tu es pastor, & quas tuo caractere insigniri voluisti, tui milites quorum tu es dux; exercitus coetuum Angelorum, siue spirituum, qui administratorij, & adiutores tui sunt, dum egregiā morum probitate, ardenti gloriæ tuæ zelo; indefessa diuini verbi prædicatione egregiāque librorum, siue ij, qui ad animi profectum spectant, siue qui ad res Theológicas, Biblicas, Philosophicas, & humaniores disciplinas pertinent, scripture, omnibusque tandem ministerijs ad hominum salutem conducentibus, Ecclesiæ incommodis, fessisque rebus omnimodo, omni ratione subuenient: Etenim pueros à teneris vnguiculis litterarum, & virtutis rudimentis imbuent, adolescentiores instituent, hos ad virtutem manducant, illos ab errore, & lubrico renocare contendunt, schismaticos ad Ecclesiæ castra reducent, hæreticos disputationibus, & scriptis perpetuo confutabunt, infidelibus Euangelij lucē inferent.

Quod si egregium hoc Davidis testimonium, siue hæc Dei animalia cum Ezechielis animalibus composueris: maius de nostrâ Societate vaticinio accedit robur. Nā in primis, quid Societatem per omnes orbis terrarum oras ad salutē animarum procurandā discurrētē, atque vt de audivisimīs mercatoribus dixit Satyricus.

Excute solers.

Omne latūs mundi.

omne mundi latūs excutientem opportunius adumbraverit, quam quadriformis illa animalium pictura, & *unumquodque eorum coram facie sua*, discurrēs, in quæ verba Theodoret. *Homo ad Borealem partem incedēs, deinde cum vult ad Australem redire necessario conuertitur unam tantum faciem sortitus, sed cui tot sunt numero facies, quot partes orbis terræ, huic Australe nihil est, sed ubique facies illius omnia intuetur.* Vel si placet Societatis faciē omnia intuentē, & qua patet orbis diffusam, quidque ipsa adnitatur, quid agat contemplare: Videbis profecto ipsam, quæ se porrigit Germania, qua proluit Septemtrionale Lutheranas extirpantē radices, qua subiacerit Gallig indicentem bellum Caluino; in Anglia omni hæreticorum (proh dolor!) quassa ta tormento, Ecclesiæ iam iam ruinam minī

XI.

Persius.

Theod.

tanti validum admonentem fulchrum: Sed & transimmesum ad Indos pelagus, quid quid Sol, aut lustrat oriens, aut inuist occidens Sociorum Iesu prædicatione illustratum, iam & in Iaponiorum regna, & incultâ, atque polyticâ Synarum barbariem Christi Euangelium felici sæcundia mæsis prouentu à Iesuitis primitus reperies inuictu: nec plures ex his Iesu Socijs in vastissimo, atque obscuro Æthiopie regno, quin oleum, & operam perdant, Æthiopes indefinenter dealbantes videre desieris: de quibus sic nescio quis non infelicitate cecinit:

O quibus expositum Luna sub montibus orbem
Contigit, ac Lybici Solis inire vias.

Vos & cælestes populi sitientibus undas,
Et noua de cælo flumina diuiditis.

Non vos Æthiopum vastissima regna satigent,
Terreat aut nigri credula cura gregis.

Sparcite felices undas, ô spargite: deinceps
Non lauat Æthiopem, qui lauat Æthiopem.

Quasi verò aliqua sit mundi plaga, quam nō Societas aut erudiendo instruat, aut prædicando promoueat, aut confessionibus perlustret, aut iuuentutis institutione non colat: Neque enim (ita Seneca lib. de tranquillit. animi cap. 3.) is solum Reipub. prodest, qui cædidos extrahit, & tuctur reos, & de pace belloque censet, sed qui iuuentutem exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorum inopia, virtute instituit animos, qui ad pecuniam, luxuriamque cursu ruentes prensat, ac retrahit, & si nihil aliud certe moratur, in privato publicum negotium agit: aut tandem, quod non minus frequens, quā gloriosum Societati est, prodigo sanguinis fusu non ornet: Vis bonum huius tam ambitiosi præconi fidei in flore? Audi egregium Theologum Lusitanum Didacum Payuam de Andrada lib. 1. orthodoxæ explicat. conclamantem: Infinitum quidem esset, numerando percensere, quot huius sodalitatibus vi-
ri, in hoc docendi Euangelij, atque Indicos homines ab impietate auocandi munere verberibus cæsi fuerint, quot vinculis obstricti, quot in carceres misere contrusi, quot inedia fere consumpti, quot denique ob Christi nomen varijs cruciatuum generibus interierint. Vis meliorem? Fir-
mioremque Pontificium sermonem, quem habemus? Audi Pium V. Pont. Maxim. in Bullâ pro Societate: Non contenti terrarum finibus, usque ad Orientales, & Occidentales Indias penetrarunt, atque eorum aliquos ita Domini amor perstrinxit, ut etiâ proprijs sanguinis prodigi, ut Verbum Dei inibi efficacius plantarent, martyrio voluntario se supposuerint, perque eorum spiritualia exercitia etiam regna ipsa fidem Christi agnouerunt: Sanè ut dum mystica hæc animalia, hos inquam cherubinos

(hæc enim Ezechielis animalia eadem cum Cherubim erant, ut differte inquit Ecclesiasticus cap. 49. 10. Ezechiel qui vidit conspectum glorie, quam ostendit illi in curru Cherubim) consideraueris, eosdem, siue eiusdem rationis cum illis esse credideris, quos ex Dei præscripto in templi parietibus cum palmis, quæ ipsorum manibus responderent, sapiens Salomon insculpsit: Sit enim lib. 3. Regum 6. 29. Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit varijs cælaturis, & torno: & fecit in eis Cherubim, & palmas, & picturas varias, quasi prominentes de pariete, & egredientes: Quid enim hæc opportunius denotent quam opima, ac gloriosa spolia, quæ tam Apostoli, quam Euangelici Doctores, ac ministri signatè verò Societatis Iesu viri toto terrarum orbe diffusi in maximum Christianæ, atque Romanæ Ecclesiæ templum illaturi? illustrissimasque victorias, ac triumphos, quos de Euangelij hostibus, ethnicis, hereticis, schismaticis, hominibusque vitiorum sordibus infectis reportaturi erant? Vbi illud etiam velim consideres, videri quodammodo Cherubinos hosce, seu administratorios spiritus in animarum salutem indefinenter incumbentes, in illorum locum, ac sedes, qui præpostera ratione, & affectu, mundi saluatores, atque magistri temerario ausu ambierunt, fuisse subrogatos. Dum in mundi salute procurandâ Dei adiutores, & cooperatores peculiari, & signatissimâ ratione se profitentur. Tanti à Deo procurata animarum salus, tanti Societatis institutum fit.

Nec caret emphasi siue lepore in hac sociorum Iesu cum cœtu Angelorum (ut inquit Chaldaus) imagine, siue similitudine, maxima hinc in ministerijs, quæ cælestes spiritus pro salute hominum obeunt in æqualitas, illinc verò summa ipsorum in suo munere obeundo perfectio; & æqualis de eo lætitia, atque gaudium, ut enim Michael pro Dei gloriâ illustrissimâ prælia suscipientem, & Gabriel lætissima Incarnationis Dominicæ nuntia ad Virginem afferentem vides. ita tibi Raphael non modo curatum pauperem Tobiam missus, sed agallonis, seu tabellarij etiam munia exsequens occurret; similiter ut Regi maximo, aut Pontifici summo Angelus quidam tutelaris assistit, ita mihi, & abiecti pauperis, qui in squalore, & sordibus degit Angelus altero non inferior curam habet, & pari omnino uterque sollicitudine muneri suo inuigilat, equalique de ipso lætitiâ perfunduntur: procul enim ab hac re vulgaris ille error, de quo Plinius agens de sideribus lib. 2. natur. histor. c. 6. Sydera

Ecclesiasticus 49. 10.

3. Regum 6. 29.

XII.

Seneca

Did. Andrada.

Pius V. Pontif. in Bull. Soc. pag. 112.

Plinius

qua affixa dicimus mundo non illa, ut existimat vulgus singulis attributa nobis, & clara doctis, & minora pauperibus: obscura defectis, ac pro sorte cuiusque lucentia adnumerata mortalibus. Quem sane ad modum Societatis viros hinc videris inæqualia munera obeuntes, dum alius non lecus, ac Michael pro Dei gloria, & Ecclesiæ catholicæ exaltatione cum hæreticis, & schismaticis scriptione, & disputatione manus conferit; alius ut Gabriel ad Indos, & infideles lætissimum Evangelij nuncium fert; alius verò inter pauperes agēs humilium confessiones excipit, infirmos in xenodochijs, ut Raphael inuisit, alius puerorū institutioni præficitur illinc verò æquali promptitudine, & alacritate: imò verò eandem sapiens litteraturæ, & prudentiæ suppellectile, eam inæqualibus omnes ministerijs operam nauare, ut qui minoribus, & ignobilioribus incumbit, non minus quam qui in maximis, & gloriosissimis versatur, excellat. Vnde si hoc Dei adiutores intuitus sapientissimum quemque cum alio litterarum vix gnaro composueris, iure de utroque dixeris, quod de Moyse hominum sapientissimo, qui Dei opera mundi que historiam ac populi res gettas scripsit, & de Petro rudi profus, & imperito cum à Christo vocatus mūdum reliquit, dixit Ambrosius in clausula vltimā lib. 3. de Virginibus. *Magna in diuersis virtutibus Dei gratia; in illo quia mundum descripsit, in isto quia mundum ignorauit.* Vel quod Tertullianus lib. ad scapulam de primitiuis Christicolis: *Cum tāta hominum multitudo pars penè maior ciuitatis cuiusque in silentio, & modestiā agamus, singuli fere noti, quam omnes:* Vel etiam quod de Stoicorum sententijs Seneca epist. 33. *Inæqualitatem scias esse, ubi quæ eminent, notabilia sunt. Non est admirationi vna arbor, ubi eandem altitudinem tota sylua surrexit, & post pauca: Quocumque miseris oculorum id tibi occurreret, quod eminere posset, nisi inter parua legeretur.* Sic Seneca.

XIII.

Sed illud in hac allusione ad Ezechielis animalia pro re nostra signatissimum est, sub animalium nomine, externa que figurā sublimis Cherubinos, & cœlestes spiritus delitescere; vnde phrasi studiose quæ sitā videris dixisse Prophetam, *similitudo animalium*, Ezechiel. 1. num. 5. & 13. quasi aliud quidem essent, aliud exterius præferrent; nimirum, quod spirituales hi diuinæ militiæ duces, & administratorij spiritus, etsi cœlestis contemplationis, egregiarumque virtutum ratione conuersationem in cœlis habeant, dicente Paulo hac epist. cap. 3. 20. *Conuersatio nostra in cœlis est:* attamen ut animarum salutis opportuni consulant, communem cum

cæteris vitæ rationem, & consuetudinem, siue potius externam faciem, & habitum omnibus persimilem habere, ad eum omnino modum, quo Lucillum ad homines virtuti conciliandos instituēs Seneca ep. 5. dicebat. *Illud autem te admoneo (præstringo sententiā) ne facias aliqua, quæ in habitu tuo, aut genere vitæ notabilia sint: asperum cultum, & iniosum caput, & negligentiorē barbā deuita: satis ipsum nomen Philosophiæ etiam si modeste tractetur, inuidiosum est, quid si nos hominum consuetudini cœperimus excipere? Intus omnia dissimilia sint, frons nostra populo conueniat: non splendeat toga, ne sordeat quidem id agamus ut meliorem vitam sequamur quam vulgus, non ut contrariam: Sed quare? Subijcit opportunissimam rationem: Alioqui quos emendare volumus, fugamus, & à nobis auertimus; illud quoque efficiamus, ut nihil imitari velint nostri, dum timeant, ne imitanda sint omnia.* Hæc Seneca. Quā omnino mente Societatis Parens, & institutor præscribit. *Ratio viuendi in exterioribus iustas ob causas communis est; maius Dei obsequium semper intendo: at quæ istæ iustæ causæ? Illa quidem potissima ne quos emendare volumus, fugemus, sed omnibus omnia facti, faciliorem ad omnes aditum habentes, omnes ad Pauli morem Christo lucrificare adnitamur.*

Senec.

Sed num in hac communi viuendi ratione Senecæ, aut alterius Philosophi, siue cuiusvis diuis, & non potius ipsiusmet Filij Dei, qui in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo est, discipulos nos exhibemus? Certe S. Thom. 3. part. quæst. 40. artic. 1. dum inquit: *Verum Christus in hoc mundo austeram vitam ducere debuerit?* Sic respondet. *Respondeo dicendum, quod sicut dictum est, congruum erat incarnationis fini, ut Christus non ageret solitariam vitam, sed cum hominibus conuersaretur, qui autem cum aliquibus conuersatur, conuenientissimum est, ut se eis in conuersatione conformet secundum illud Apostoli 1. ad Corinth. 9. omnibus omnia factus sum: & ideo conuenientissimum fuit, ut in Christus in cibo, & potu cōmuniter se sicut alij haberet.* Sed quam ob causam? Nimirum, ut in humanitatis, siue humanæ, ac communis conuersationis pharetrā absconditus, atque contextus, electa ad transigenda hominum corda sagitta prodiret: ad dicta vers. 7. adnotat. 6. numer. 4. ex Venerabil. Pantaleone Diacono, Regis imaginem, qui dum prædæ insidiatur, regia maiestate depositā communi habitu se amittit, opportunè versante, adde verò quæ ad hanc rem ipsemet Dominus apud Matthæum 11. 17. sic inquit: *Veni Ioannes neque*

XIIII.

S. Thom.

1. ad Cor. 9. 22.

Pantal.

Mat. 11. 17.

manducans neque bibens; & dicunt demonium habet: venit filius hominis manducans, & bibens, & dicunt: ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum, & peccatorum amicus. Vides Christum præ Ioanne peccatores, & publicanos ea potissimum de causâ ad se alliciētē, quod ipse manducans, & bibens: Ioannes vero non manducans, & bibens aduenerint? Sane quasi uterque ad figenda hominum corda sagittæ fuerint, eo tamē discrimine, quod Christus in communis vitæ, ac conuersationis pharetra absconditus, tanquam electa sagitta aufugientem à Ioanne prædam transfixerit: audi ad ea verba Chrysostom. hom. 38. in Matthæum: *Huiusmodi autem est, quod dicitur: oppositis quibusdam itineribus ego, & Ioannes ad vos venimus, idemque fecimus quod venatores solent facere, qui quando fugacissima, captique difficilia insectantur animalia, non una viâ, sed diuersis, & non diuersis solum; sed per contraria plerumque aggrediuntur, ut si alterum effugerint, in alterum incidant: & post nonnulla, nullum enim signum Ioannes fecit, Christus verò signorum, atque miraculorum testimonio claruit; illam autem aliam viuendi viam, que ieiunio claros efficit, Ioanni omnino postea dimisit; ipse vero publicanorum, atque peccatorum mensas elegit, ut publicanos, & peccatores saluaret: Hæc ille, & alia.*

XV.

Quo quidem duplex illa Sacerdotibus præscripta vestis alia, nimirum lanea communis cum populo; alia verò lineæ, & subtilis ad sacrum ministerium, de quibus apud Ezechielem cap. 44. 17. signatissimè faciunt: sic enim ibi: *Cumque ingrediētur portas atrij interioris vestibulis lineis induentur: nec ascendet super eos quidquam laneum, quando ministrant in portis atrij interioris, & intrinsecus: versu vero 19. Cumque egredientur atrium exterius ad populum exuent vestimentis suis, in quibus ministrauerant, & reponent ea in gazophylacio sanctuarij, & vestient se vestimentis alijs: Quid enim hæc aptius adubrēt, quam Apostolicos viros, & Euangelij ministros se se ad proximorum captum, & vtilitatem accommodantes; & qui intus omnino sunt dissimiles conuenientem populo frontem adducentes? Itâ ad id loci Gregor. Magn. hom. 11. in in Ezech. vbi cum dixisset. Nihil ergo tam onerosum in ordine Sacerdotum video, quam rigorē mentis compatiendo flectere, & cum personis superuenientibus animum mutare, & tamen hoc valde est necessarium, præfata Vatis verba hunc in modum præmit: *Grossiora quippe vestimenta sunt lanea, sed cum Sacerdos ad sanctum ministerium accedit, id est, cum intus per cōpunctionem ingreditur, subtiliori intellectu ne-**

cesse est, quod ipse quasi lineo vestimento vestitur. Sed cum ad populum foras egreditur, oportet ut vestimenta, in quibus intrinsecus ministrauerat, reponat, atque populo alijs vestibus indutus appareat, &c. Grossiora ergo vestimenta Sacerdos exiens ante populum induat, ut mentis sua habitum pro vtilitate filiorum etiam ad terrenatoleranda componat: Vndè sic sapienter concludit. Pensate ergo fratres charissimi quantus speculatori labor sit, & ad sublimia contendere, & hoc repente ad ima reuocare, & in sublimitate cognitionis intima extenuare animum & propter exteriores causas, proximorum, ut ita dicam, subito in cogitatione crassescere: Pendè illud: *Quantus speculatori labor sit: Quippe cum sibi prospicit, & cœlesti cōuersationi inhæret; maximam ex illa delectationem percipit, vndè dum ab ipsa quasi à proprio centro diuellitur, non potest non grauiter dolere, sed enim quod proximorū vtilitas aliud suadeat, non patienter solum; sed libenter, atque alacriter ad ima se deicit: Preme deinde phrasim illam, in cogitatione crassescere: Subtilissima quidem, ut ita dixerim crassitudo, & valde sublimis descensus, dum proximorum amore superna, atque cœlestia contemplationis, & beatissimæ requiei culmina Euangelicus minister deferit, & ad debiliū infirmitates descendens illorum captui se aptat, & accommodat: vndè ad eadem Ezechielis verba Hieronymus: *Vestibus lineis**

Hieron.

utuntur Aegyptij Sacerdotes non solum intrinsecus, sed & extrinsecus. Porro religio diuina alterum habitum habet in ministerio, alterum in usu, vitæque communi: diuinam inde religionem pensitans Hieronymus, quod pro aliorum vtilitate lineam, & subtilē, sicubi opus est, vestem deponat, & communem cum populo assumat.

Sed & hæc omnino de causâ nullus Iesuitis certus habitus, nullum indumenti genus, sed iuxta decentem, eius in quâ degunt regionis Sacerdotum usum, ac modum signatè præscriptum: quod sanè ita mordicus retinuit semper Societas, ut ipsimet ethnicorum habitui sese conformare, & dum inter Iaponios, & Sinas degit, eandem, quâ illorū Sacerdotes, & litterati viri utuntur, togam assumere, non dubitet: adeò suam frontem populo cōuenire studet, & pro vtilitate proximorum alias, atque alias vestes interioris, atque exterioris conuersationis assumere, & commutare; ut in eiusdem habitus, & effigiei pharetrâ abscondita, electa ad compungenda hominum corda sagitta sit; dixeris doli, & insidiarum speciem hanc esse: ita omnino; ad illius, nimirum, venatoris mentem, qui cum omnibus omnia fieret; dicebat: *Cum essem*

XVI.

Chrysost.

Ezech. 44
17. & 19

Gre. Mag.

2. Ad Cor.
12. 16.

Vlp. l. c.

Origen.

astutus dolo vos cepi: 2. ad Corinth. 12. 16. Sed quo dolo? Bono quidem, & salutari, non malo, & noxio: Certè, si memini, hanc doli distinctionem, siue explicationem tradebat Vlpianus Iure Consultus in leg. 1. §. non fuit autem contentus prator. D. de dolo malo. Non fuit autem contentus prator dolum dicere, sed adiecit malum, quoniam veteres dolum etiam bonum dicebant, & pro solertia hoc nomen accipiebant. Bono ergo dolo, & admirabili solertia Corinthios venabatur Paulus ad illorum conuersationem se se vndique effingens, & pro illorum captu aliam, & aliam stolum mutans. Vnde de ipso Origenes homil. 4. in Leuiticum, sic inquit: *Vides hunc doctissimum Sacerdotem, quomodo indutus sit; cum est iturus inter perfectos, velut in sancta sanctorum alia vitur stola doctrinae: cum verò exit ad eos, qui incapaces sunt, mutat stolum verbi, & inferiora docet, & alios lacte potat, ut paruulos, alios oleribus nutrit ut infirmos, alios verò fortes preparat cibos, ijs scilicet, qui pro possibilitate sumendi exercitatos habent sensus ad discretionem boni, vel mali, sic sciebat Paulus mutare stolas, & alia vti ad populum, & alia in ministerio sanctorum.* Hæc Origenes. Quem equidem ad modum societatis homines videris siue ad singularum gentium habitum se se componentes, siue pro eorum, quos Deo lucrari student captu, alias, & alias doctrinae stolas demutantes; & in puerilibus, rusticisque conuentibus repuerascentes cum pueris; & rusticè etiam suo modo sapientes cum rusticis, ut omnes lucrifaciant.

XVII.

Sed age &, quòd ad rem nostram id mirificè faciat, vtrumque dolum enucleatius explicemus, & ob oculos proponamus, videas enim tam bonum, quam malum dolum in eo potissimum cardine ad efficaciter suadendum, ac decipiendum versari, ut ad alterius gustum, & normam aliquis se accommodet, & effingat, quò in eius animum blande illabatur, & insinuetur: Et quidem de arte malè decipiendi, quà ad capiendas animas malus dæmon vitur, sic eleganter sanctus Iob cap. 40. 13. *Ossa eius, fistula æris*: vbi non dubium, ut scitè ibi aduertit Pineda, quin ex utroque nomine æris, tum ossium ingens illius fortitudo, & vires significantur; non ex, scilicet, quibus a hæneis muros valeat confringere, sed callidæ artes, & subdolæ machinationes quibus animum blande pelliciat, atque seducat; quia sicut in ossibus (inquit ibi Gregor.) *corporis robur subsistit, ita in fraudulentis tota se eius malitia ingerit*: Sed

quæ tandem ea illius fortitudo fuerit? quæ subdolæ hæ artes, & technæ? Aperit id fistulæ æris imago; quæ innuitur pessimum hunc impostorem ex hominum nutu, & sententia, tibi canere, siue tympanum pulsare: Hispanè: *Les haze el son conforme asu gusto.* Quod luculenter persequitur idemmet Gregorius lib. 29. Moral. cap. 12. dum ea Iob verba cap. 38. 24. *Dimiditur astus super terram*, sic premit. *Rectè verò etiam dimidiatus dicitur: quia nimirum, non singuli omnibus, sed quibusdam vicinis, ac iuxta postis vitijs fatigantur.* Prius enim conspersionem vniuersiusque antiquus aduersarius perspicit, & tunc temptationis laqueos apponit. Alius namque letis, alius tristibus, alius timidis, alius elatis moribus existit. Quò ergo occultus aduersarius facile capiat, vicinas conspersionibus deceptiones parat. Quia etenim letitia, voluptas iuxta est, letis moribus luxuriam proponit. Et quia tristitia in iram facile labitur, tristibus poculum discordia porrigit. Quia timidi supplicia formidant, pauentibus terrores intentat, & quia elatos extolli laudibus conspiciunt, eos ad quæ voluerit, blandis fauoribus trahit: singulis igitur hominibus vitijs conuenientibus insidiat. Neque enim facile captiuaret, si aut luxuriosis premia, aut auaris scorta proponeret, si aut voraces de abstinentia gloria, aut abstinentes de gula imbecillitate pulsaret: si mites per studium certaminis, aut iracundos capere per fauorem formidinis quereretur. Hæc Greg.

Iob. 38. 24

Gre. Mag.

XVIII.

En dolum malum; vide iam bonum apud Oseam, cap. 2. 14. vbi sub Domini persona hæc ait Vates. *Propter hoc, ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius*: in quæ verba egregius est Riberæ commentarius tam ex Hebraico fonte, quam ex Græco, & Latino idiomate sapienter admonentis, verbum, *lactare*, inibi idem esse, ac decipere; quem sanè ad modum Lxx, & Vatablus reponunt: *Ideo ecce ego seducam eam*: similiter Pagninus, & Leo Iudas: quorum prior habet: *Propterea ecce seduco eam*: posterior vero: *pelliciam eam verbis*. Sed obserua simul ex Ruffino in his verbis allusionem esse ad delicatissimum illum mannae cibum, quo filios suos in deserto Dominus pascit: *Lactatus* (inquit ille) *cibum manna videtur ostendere à lactis, videlicet, similitudine, ut arbitror: ut nimirum, blandè huius seductionis natura, modusque innueretur: nosti enim quid de manna dixerit Salomon Sapientiæ 16. 20. Angelorum escà nutriti sunt populum tuum, & paratum panem præstisti illis, sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatē: pro quibus verbis, ut alibi monui, & Biblia Complutensis habet: Et congruum ad omnem gustum*: Et è Græco fonte ad ver-

Osee. 2. 14

Riber.

Lxx.
Vatabl.
Pagnin.

Ruffin.

Sap. 16. 20

Bibl. Cöpl.

Gra. Lest.

bum veritas: Coherentem aptissimè, & quasi harmoniam cum ipso gustus sensu efficientem: sanè, ut argumento sit, bonum Dominum non aliter bonos, & salutes dolos, quibus hominem venetur, & capiat instruere, quam illius gustui, siue conspersioni (quà phrasi superius utebatur Gregorius) velut cibum ad singulorum palatum opportunum se se aptans, & cōdiens. Vndè Bernard. ser. 36. ex parvis.

Bernard.

Deus licet unus sit, & unum sit, tamen non sui varietate, sed animi nostri mutatione gustantibus nobis diversos videtur, habere sapes: sapit enim timenti iustitiam, & potentiam, sapit amanti misericordiam, & bonitatem. At is penitus insipiens est, cui nec timorem Deus sapit, nec amorem, cui ergo nec iustitiam sapit Deus per timorem, nec misericordiam per amorem, is planè dicit in corde suo, non est Deus. Sic Bernard. Ecce ergo Societatem velut sagittā in pharetrā tuā cōtectam; in communi, scilicet, vitæ conuersatione, & ad singulorum habitum, & viuendi rationem se componentem, ne quos studet Deo lucrifacere fuget, sed blande alliciat, atque venetur.

XIX.

Ecce tibi Societatem Iesu iuxta suum nomen, ad animarum salutem diuino more præcinctam, & in hanc curam vndeque incumbentem: O vtinam quotquot in hac religione Christo Iesu nomen dedimus, ab iplo audire mereamur: Beati serui illi, quos cum venerit Dominus inuenerit vigilantes: Diuino, videlicet, huic operi irrequieto oculo prospicientes, indefessamque operam nauantes. Certè, quæ statim Dominus subiungit: Amen dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis, ad Societatem innumeris à Deo ornatam donis, atque beneficijs maximè pertinent: quid enim aliud purissimus perfectionis, & sanctitatis splendor, quo vbiq; terrarum ipsa fulget? Quid bonum nomen, optimaque apud probos viros de illā exultimatio? Quid tot toto orbe sparsi, florentesque filij? Tamque illustres ab ipsis de omnibus Ecclesiæ hostibus relati triumphi, & spolia reportata? Quid gloriosus Martyrum exercitus? Quid tam breui temporis spatio tot Societatis alumni in sanctorum censum relati? Quid illius tam locuples totius literaturæ suppellex? tot scientiarum omnium scriptores clarissimi, quot vix plura simul sæcula tulerint? nisi eximiam à Deo Societati collata beneficia, & pro ipsiusmet illi datis donis retributa præmia, fuerint? Vndè si hinc non nemo ex vineæ operarijs in Patrem familias obmururare cœperit: Hi nouissimi una hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei, & æstus.

Matth. 20

12.

das diei, & æstus. Pares, scilicet, sanctitatis claritudine, Martyrum gloria, literarum splendore, summorum Pontificum, & maximorum Principum gratiā: efficaciter occurrat pater familias. Volo autem, & huic nouissimo dare, sicut & tibi: Aut non licet mihi quod volo facere? Quæ mihi met explicare in hanc rem soleo ex egregiā cuiusdam parētis ad similem filij querimoniam apud Quintilianū responsione declamat. 5. Pessimus est mortaliū, qui amari fratrem suum sine sui charitate putat. Tu custodies? Vtrum frequentius osculer, vtrum stringam magis arctiore complexu? Non est hoc impatientia, nec circa patris affectus sacra de pietatis contentione rixa. Eum tantum fratrem putas amari magis, quem non ames? Falleris inuenis, longeque te ab intellectu rerū natura se posuit praua persuasio, qui putas ex paternis affectibus filio perire, quicquid altero de necessitate præponderat: par est in omnes liberos eademque pietas, sed habet in aliquo plerumque proprias indulgentiæ causas, & salua charitatis æqualitate est quiddam, per quod tacito mentis instinctu singulos rursus, tanquam unicos amemus. Hunc primus nascendi locus, illum gratiorem præfecit infantia, alium latior vultus, & blandior osculis amplexibusque facies, quosdam magis seueritas, probitasque commēdat, in quibusdam diliguntur impatientius calamitates, & damna corporum, debilitatesque membrorum notabilius miseratione complectimur. Salua est tamen vniuersitas, cum quicquid in alio cessare creditur in alio restituit alter affectus. Securus sis, nō intercidit ista, non pereunt, sed inuicem vincunt, praualent, cedunt. Filio non potest præferri nisi filius. Hæc Quintilianus. Ex quibus dum alia sanctissimis alijs institutis reddo; primum, nimirum, nascendi locum; latiore vultū, pulchriore virtutibus faciem; maiorem probitatem, rigidiorēque seueritatem; illa nostræ Societati arripio, atque apto: In quibusdam diliguntur impatientius calamitates, & damna corporum debilitatesque membrorum notabilius miseratione complectimur. Quasi eam ideò signatè Deus complectatur, quod alijs ordinibus debiliior, imbecillior, & acrioribus calamitatibus fuerit exposita: frequēs is enim parentum affectus est, infirmiores filios, & maioribus damnis afflictos tenerius, fortiusve amare.

Quint.

Sed deinde rigido illi operario obijcanti: una hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei, & æstus: non minus apte responderis; nihil esse mirandum, si subito perfecta, & numeris omnibus sanctitatis, doctrinæ, & aliorum donorum absoluta, societas euaserit, quæ non huma-

XX.

no consilio, sed diuino, non ab homine, sed ab ipso Iesu excogitata; instituta, atque perfecta est: quippe *Dei perfecta sunt opera.*

Dent. 32. 4. Miratur, nec immerito, Cyprian. sermon. in Cœna Domini, prope finem, latronem in cruce è hoste amicum, è crudeli pium, è sordium sentinam, & iniquitatum pelago perfectum, atque consummatum ciuem sanctorum subito euasisse: *In momento* (inquit Cyprian.) *impietas religionem, crudelitas induit pietatem: & statim consummatum ciuis sanctorum, & domesticus Dei promissus est in regnum.* Unde sic animosè Dominum alloquitur. *Quid tu Domine amplius Stephano contulisti? quid amplius ille obtinuit dilectus tuus, qui supra pectus tuum in Cœna recubuit? quid amplius Pauli mernere sudores? quid labores sanctorum? quid tot annorum tormenta? quid martyrum plaga? unâ horâ huic collatum est præmium, ad quod illi per tot discrimina perueniunt.* Verum Dei manum, quæ non nisi elaborata, atque perfecta opera conficere consuevit, contemplatus, sic subinde respondet. *Sic tu Domine armentarios statim facis Prophetas, opiliones reges, telenarios Apostolos, piscatores, de Flores: nec ab ijs, quos sanas lenit langor abscedit, sed illico quem restituis, ex integro conualescit, quia consummatum est, quod facis, & perfectum quod largiris.* Hac opportunè Cyprian.

XXI.

Vel tandem illud, siue ad sedandum operarij animum, siue ad exaltationem nominis Iesu, in quâ tamdiu immoramur, dixeris opportunius; ea omnia, quæ in Societate splendent, & magno Ecclesiæ bono deputantur; non ob illius merita, sed in Augustissimi nominis Iesu honorem, & gloriam Societati, quæ hoc nomen fert, singillatim fuisse donata. Conficiebat aliquando Romæ Sempronius quidam suum testamentum, cumque hærede iam instituto, in plures æqualium qualitatum, & meritorum legata vellet distribuere, eum, qui Sempronij etiam nomen ferebat, ob oculos habens, nec aliâ quàm nominis sui ratione tenerius complectens, potiori legato donare, sic statuit apud Iure Consultum Papinianum in l. cum filius 76. §. Pater. D. de legatis 2. *Sempronio nepoti meo plus tribuas in honorem nominis mei.* Persimile quid in Atticis Agellij noctibus inuenies, Lyconem, videlicet, Philosophū Lyconem fratrem ob solum nomen alijs ita prætulisse: *Lyconi fratri præcipua do, quod nomen is ferat nostrum.* Quem quidem ad modum videre mihi videor summum Patrem, qui vnigenito suo nomen super omne nomē donare de-

creuit, siue ipsummet Iesum dum in suo Saluatoris nomine maximè congaudet, cum Societate Iesu se gessisse, vt quæ ipsa minimè fuerat commerita, in honorem nominis Iesu ei voluerint impertire. Quod quidem minus nouum, & insolens tibi videatur, necesse est; si animaduueris eximio hoc honore Iosue inter omnes bellorum Dei duces à Deo fuisse ornatum, vt Solem in medio cursu sisteret, atque cohiberet, quod Iesu nomen (id enim valet Iosue) ferret, sic id docente Chrysostomo hom. 27. in epist. ad Hebræos: *Quid igitur? typus erat Iesu illud nomen; idcirco igitur hoc factum est, etiam propter ipsum vocabulum reuerita est creatura: ergo perplexam, atque difficilem litem super Societate, eiusque rebus, dum ipsa vna ex parte in cœlum à nonnullis fertur, ex alia vsque ad abyssos ab alijs deprimitur, atque à Pontificibus summis sacris diplomatibus sancitur, atque commendatur, ab Imperatoribus Principibus, ac Dynastis in vlnis circumfertur, & tam ad ipsorum confessiones excipiendas, quam ad ea consilia, quæ ad diuinum obsequium spectant promouenda deputatur, ab Episcopis ad suum minus opportuniùs administrandum, siue vt plenius ipsi satisfaciant, ad manum indefinenter habetur: illinc verò à vulgo (nec mei moris, ac calamitas est vulgus purpure discernere) contemnitur, atque irridetur, forsan, & obsequium se præstaturum Deo credente, si moris omnibus aduersetur, atque repugnet: hac face præeunte facile valeas dirimere, etenim si Societatis viros, & res in se ipsis expectaueris, optimâ ratione, & minima omnium religio, & minimi habenda videbitur. Quid enim boni nobis, vel à nobis obueniret? vel nostra ob merita à Deo omnium largitore donaretur? Sat certè rustici, illiberales, inurbani, imò & stulti essemus, si animum sic induceremus nostrum. At enim verò si ad Iesu nomen, quod Societati à Deo est inditum, quodque ipsa per totum terrarum orbem fert, velit aspicere, Pontificibus quidem, & maximis viris, qui Societatem pluris faciunt, consentias necesse est, sic namque cum ea bonus Deus se gessit, vt in honorem nominis sui, nullum illi tribuisse videatur. Res ergo Societatis, sic cape, vt cum tot florentissima ministeria, cum tot heroicæ sanctitatis viros, cum tam vberem doctrinæ, ac litterarum segetem, cum tot inclytos Martyres à Deo ipsi donatos aspexeris; Christū Patri suo dicentem audias: *Plus tribuas in honorem nominis mei; similiter dū tot Pōtiffices sumos, Cōcilia, Principes, Dynastas, aliosque primarios viros maxi-**

Chrysost.

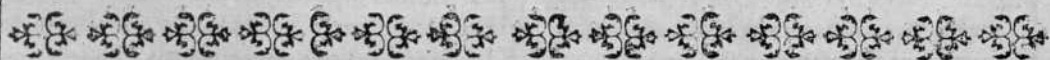
num societati honorem deferentes, fueris
contemplatus, ad eum id modum se habere
cogita, ac cum ad vocem Iosue lucidissimus
Sol, medio in itinere stabat, non aliam ob
causam, quam ut dicebat Chrysostom. *Etiā
propter ipsum vocabulum, reuerētia est creatura.*

Cum vero errata, defectus hominum pas-
siones, cœcos affectiones videris hanc à no-
bismet ipsis segetem pullulasse, pro certo ha-
be, ideo *Domino Deo nostro iustitia, nobis autem
confusio faciei nostræ.* Baruch. 1. 15. Sed de hoc

Baruch. 1
15.

Sequitur eodem Cōmentariorum, & Adnotationum stylo To-
mus Secundus prope diem promendus, in quo reliquum huius
Epistolæ elucidatur; hic enim paulisper sistere, & tomum præci-
dere, ne præ alio nimis excreceret, opus fuit.

Omnipotenti Deo, purissimæ Deiparæ; San-
ctissimis Paulo, & Ignatio honor, & gloria:
nobis autem confusio faciei.

INDEX
LOCORVM SCRIPTVRÆ,
QVI IN HOC VOLUMINE
ELVCIDANTVR.

Prior numerus folium, secundus columnas denotat.

EX VETERI TESTAMENTO.

Genesis.

- A. P. 1. 1. In principio creauit Deus cælum, & terram, 645.
2. Inanis & vacua, 218. 2.
718. 2.
8. Vocauitque Deus firmamentum cælum, 445. 2.
9. Congregentur aqua, quæ sub cælo sunt in locum unum, 130. 1.
16. Fecit Deus duo luminaria magna, 271.
2. in signa, & tempora, 433. 2. 507. 1.
26. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, 140. 2.
28. Replete terram, 202. 2.
31. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, 433. 2.
2. 2. Et requieuit Deus die septimo, 51. 2. &
433. 1.
7. Spirauit in faciem eius spiraculū vitæ, & factus est homo in animam viuentem, 51.
2. & 170. 1. & 535. 1. 571. 2. 642. 2.
17. De ligno scientiæ boni, & mali ne comedas, 649. 2.
21. Tulit vnā de costis eius, & repleuit carnem pro ea, 366. 1.
23. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, 568. 2.
3. 1. Cur præcepit vobis Deus, vt non comedetis de omni ligno paradisi? 442. 1.
2. Eritis sicut Di 463. 1. & 479. 1.
Ipsa conteret caput tuum, 147. 2. & 379. 2.
& 579. 2.*

- 6. Bonum ad vescendum, 208. 1. & 715. 1.
16. Quia audisti vocem vxoris tuæ, & c. maledicta terra in opere tuo, & c. 330. 1.
21. Fecit tunicas pelliceas, 193. 2.
22. Ne forte sumat, 330. 2. & 336. 1.
24. Ante paradysum voluptatis Cherubim, & flammæ gladium; atque versatilem ad custodiendam viam, 500. 1.
4. 4. Respexit Dominus ad Abel, ad Caim autē, & ad munera eius non respexit, 59. 1. &
297. 1. 332. 2. & 417. 2.
14. Et nunc quicumque inuenerit me occidet me, 264. 1. & 333. 2.
15. Nequaquam fiet, sed qui occiderit Caim septuplum punietur, 340. 1.
21. Pater canentium in cythara, 11. 2.
5. 4. Dies Adam, dies Seth, 191. 2.
29. Vocauitque nomen eis Noe dicens: iste consolabitur nos ab operibus manuum nostrarum, 332. 2.
6. 6. Tactus dolore cordis intrinsecus 229. 2.
7. Pœnitet me fecisse eos, 560. 1.
8. 20. Edificauit Noe altare Domino, 55. 2.
9. 22. Semen, & mensis, & c. 203. 2.
25. Maledictus puer Canaan, & c. dixitque benedictus Dominus Deus Sem. 76. 1. &
188. 2.
11. 4. Celebremus nomen nostrum, 217. 1.
12. 14. Cum itaque ingressus esset Abraham Ægyptum, 236. 1.
15. Et nuncianerunt Principes Pharaoni, 234. 1. & 261. 1.*

Index locorum

15. 2. *Noli timere Abraham ego protector tuus sum*, 637.2.
 16. *Credidit Abraham Deo*, 316.2.
 17. 5. *Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham*, 138.2. & 466.2.
 20. *Super Ismael quoque exaudiui te*, 720.2.
 18. 16. *Cum ergo surrexissent inde viri, direxerunt oculos contra Sodomam*, 264.2.
 25. *Absit a te ut rem hanc facias ut occidas iustum cum impio, &c. non est hoc tuum*, 398.1.
 19. 24. *Igitur Dominus pluit super Sodomam & Gomorrah sulphur*, 264.2.
 22. 2. *Tolle filium tuum quem diligis Isaac*, 385.2.
 7. *Pater mi*, 385.2.
 22. 10. *Extendit manum suam, & arripuit gladium*, 385.2. & 645.1.
 11. *Ante Abraham Abraham*, 385.2.
 12. *Nunc cognoui quod timeas Deum*, 346.2. & 405.2.
 13. *Leuauit Abraham oculos suos, & vidit arietem*, 316.2.
 25. 22. *Si sic futurum mihi erat, quid necesse erat concipere?* 421.2.
 27. 20. *Quomodo tam cito inuenire potuisti fili mi? voluntas Dei fuit*, 79.1.
 27. *Ecce odor filij mei sicut odor agni pleni, cui benedixit Dominus*, 64.1. & 219.1.
 28. *Det tibi Deus de rore caeli, & de pingue dine terre*, 125.2.
 28. 20. *Si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, &c. erit mihi Dominus in Deum* 66.1.
 30. 1. *Da mihi liberos alioquin moriar*, 301.1.
 5. *Vt inueniam gratiam in conspectu Domini mei*, 36.2.
 31. 13. *Vixisti lapidem*, 221.2.
 32. 12. *Angete dotem, & munera postulate, & libenter tribuam, quod petieritis; tantum date mihi puellam hanc uxorem*, 548.2.
 24. *Luctabatur cum eo*, 309.1. & 399.2.
 25. *Qui cum videret quod eum superare non posset*, 318.1.
 26. *Non dimittam te nisi prius benedixeris mihi*, 67.2.
 35. 19. *Mortua est autem Rachel, & sepulta est in via qua ducit Ephratam, &c.* 358.1.
 37. 10. *Increpauit eum Pater suus, & dixit, quid sibi vult hoc somnium? &c. inuidebat ei igitur fratres*, 296.2.
 35. *Congregatisque cunctis liberis, ut lenirent Patris dolorem noluit consolationem recipere*, 294.2.
 38. 29. *Iustificata est magis Thamar quam ego*, 444.1.
 39. 9. *Quomodo possum malum hoc facere, & pec-*

care in Deum meum, 353.2.

40. 9. *Memento mei, ut suggeras Pharaoni*, 248.1.
 41. 16. *Absque me Deus prospera Pharaoni*, 37.2.
 43. 30. *Commota sunt viscera Ioseph*, 109.2.
 47. 26. *Ex eo tempore, usque in presentem diem in vniuersa terra Aegypti Regibus quinta pars soluitur*, 572.2.
 49. 9. *Catulus leonis Iuda, ad praedam filii mi ascendisti acquiescens recubuiisti ut Leo*, 14.1.
 14. *Et vidit requiem quod esset bona, &c.* 717.1.

Ex Exodo.

- Cap. 1. 12. *Quantoque opprimebat eos, tanto magis multiplicabantur*, 234.2.
 3. 1. *Vidi afflictionem Populi mei in Aegypto*, 361.2.
 4. *Vocauit eum de medio rubi; & ait solue calceamenta, de pedibus tuis* 570.1. & 571.
 5. *Solue, &c.* 662.2.
 6. *Ego sum Deus Abraham*, 62.2. & 226.2.
 14. *Ego sum qui sum*, 685.2. & 686.2. 723.2.
 4. 21. *Ego indurabo cor Pharaonis* 289.2.
 5. 1. *Hac dicit Dominus Deus Israel dimitte populum meum, ut sacrificet mihi*, 400.2.
 7. 11. *Vocauit Pharaon sapientes, & maleficos, & fecerunt etiam ipsi per incantationes, &c.* 283.1.
 8. 8. *Orate Dominum ut auferat ranas a me*, 400.2.
 9. 16. *Idcirco posui te, ut ostendam in te sortitum dinem meam*, 339.2.
 12. 3. *Decima die mensis huius tollat unusquisque agnum*, 603.2.
 11. *Renes vestros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus*, 571.1.
 46. *Os non comminuatur ex eo*, 584.1.
 14. 8. *At illi egressi erant in manu excelsa*, 336.2.
 15. *Quid clamas ad me?* 417.1. & 460.2.
 Cap. 15. *Dominus nomen mihi est*, 44.1.
 19. 6. *Eritis mihi gens sancta*, 7.2.
 20. 25. *Non occides, non machaberis, &c.* 64.1.
 21. 6. *Perforabitque aurem eius subucula, & erit ei seruum in seculum*, 645.1.
 22. 6. *Viri sancti eritis mihi*, 7.2.
 25. 27. *Facies propitiatorium de auro mundissimum, &c.* 111.1. & 666.1.
 28. 7. *Saga cilicina*, 34.2.
 28. 35. *Portabitque Aaron iniquitates eorum, quae obtulerunt, & sanctificauerunt filij Israel*, 667.2.
 38. *Et audiat sonitus quando ingreditur, & egreditur sanctuarium Dei*, 418.2.
 32. 4. *Hi sunt dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti*, 175.1.

Sacræ Scripturæ.

10. Dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos, 560.2.

24. Ego dixi, quis vestrum habet aurum? tulerunt, & dederunt mihi, &c. egressusq; est hic vitulus, 56.2

31. Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis dele me de libro tuo, quem scripsisti. 581.1.

33.12. Inuenisti gratiam coram me, 36.2.

19. Ostendam tibi omne bonum, 600.2.

Leuit.

Cap.6.12. Ignis in conspectu meo semper ardebit, 130.1.

7.26. Sanguinem omnis animalis, tū de auihus, quā de pecoribus, omnis anima quæ ederit sanguinem peribit de populis suis 590.2.

8.8. Doctrina, & veritas, 147.2.

16.1. Ego Dominus Deus vester non facietis idolum, 57.1.

12. Hauriens manu compositum thymiana in incensum, 202.1.

19.18. Diliges proximum tuū sicut te ipsum, 374.1.

22.6. Sancti erunt Deo suo, 7.2.

26.12. Quoniam inhabitabo in illis, & in ambula bo inter eos, 320.1.

81.28. Si claudus, si paruo, vel grandi, vel torto naso. 153.1.

Numeri.

Cap.22.28. Quid fecit tibi? 211.2.

23.13. Veni mecum in aliū locū, ubi parit Israel videas, & totum videre non possis, 378.2.

24.2. Vidit Israel in tētorijs cōmorāte, &c. Quomodo maledicā, cui nō maledixit Deus, 378.2.

16. Dixit homocuius obturatus est oculus dixit auditor sermonum Dei, &c. 143.1.

27.18. Tolle Iosue filium Nū virū in quo est spiritus, & pone manum tuam super eum, 515.1.

33.21. Cuius fortitudo similis est Rhinocerotis, 379.1.

55. Erunt vobis quasi clauis in oculis, 150.1.

Deuteron.

Cap.4.12. Vocē verborum audisti, & formā penitus non vidisti, 472.2.

30. Reuerteris ad Dominū Deum tuū, 767.2.

10.14. Patribus tuis conglutinat est Dominus, 673.2.

16.19. Excacant oculos sapientium, & mutant verba iustorum, 543.1.

17.12. Qui superbierit nolens obedire Sacerdotis imperio, & decreto iudicis morietur, 649.2.

21.23. Maledictus qui pendet in ligno, 655.1.

25.1. Non alligabis os bovi trituranti, 371.1.

26.66. Et erit vita tua quasi pendens ante te, 655.1.

30.19. Considera quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam, & bonum, 154.1.

32.4. Dei perfecta sunt opera, 774.1.

7. Nunquid nō ipse est Pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te, 42.1.

30. Quomodo si vnus fugaret mille, & duo fuga-

rent decem millia, 168.1.

35. Et ego retribuam in tempore, 576.1.

49. Ascende in montem, & morere in monte, 337.2.

33.18. Latere Zabulo in exercitu tuo, & Issachar in tabernaculis tuis, &c. 405.2.

Iosue.

Cap.6.20. Populo vociferante murillico cornuerunt. 379.1.

26. Maledictus vir coram Domino, qui suscitauerit, & edificauerit Ciuitatē Ierico in primo genito suo fundamēta illius iaciat, & in nouissi molibetorum ponat portas, 246.2.

12. Sol contra Gabaon ne mouearis, 760.1.

10.14. Obediente Domino voci hominis. 609.1.

19.47. Ascenderuntque Filij Dan. 517.1.

Iudic.

Cap.2.8. Mortuus est Iosue, 312.2.

5.8. Noua bella elegit Dominus 596.2.

9.2. Quid est vobis melius, ut dominantur vestri viri omnes filij Ieroboal, an ut dominetur vobis vnus vir? 31.2.

8. Nunquid possum deferere pinguedinem meā qua Dy vtuntur, & homines, 361.1.

16.16. Cūque molesta esset ei, &c. defecit anima eius & ad mortem vsque lassata est, 150.2.

17.5. Et impleuit vnus filiorum suorum manum, & factus est ei Sacerdos, 122.2.

20.16. Et sic fundis lapides ad certum iacentes, ut & capillum quoque possent percutere, 463.2.

Ex lib.1. Regum.

Cap.1.14. Digere paulisper virū quo mades, 265.2

17. Visitabis fratres tuos si recte agant, 38.1.

2.5. Donec sterilis peperit plurimos. 159.2.

8. Domini enim sunt cardines terra, 239.2.

2. Oculi eius caligauerant nec poterat videre lucernam Dei antequam extingueretur, 292.1.

3.19. Non cecidit verbum eius in terra, 180.2.

6.14. Et ceciderunt ligna plaustri vacasque imposuerunt super ea holocaustum Domino: 383.1.

13.20. Retusa itaque erant acies vomerū, 438.2.

15.17. Nōne cū paruulus esses in oculis tuis caput in tribus Israel factus es? 17.1.

14. Quod si non fecisses iam nunc praparasset Dominus Regnum tuum, 752.1.

27. Ille autem apprehendit summitatem pallij eius 274.1.

32. Et oblatus est ei Agar pinguisissimus iremens, 324.2.

17.35. Apprehendebam mentum eorum, & suffocabam eos, 383.1.

18.4. Diligebat enim eum quasi animam suam. Nā & expoliavit se tunica, qua erat indutus, &c. 547.1.

20. Psallebat manus sua per singulos dies, tenebatque Saul lanceam 291.2.

19.1. Locutus est autē Saul ad Ionatā filium suū, & ad omnes seruos suos, ut occideret David, 291.2.

Index locorum

8. Percussit Saul mille David decē millia, 299.2.
 21. 11. Nunquid non iste est David Rex terrae, &c.
 300.1. Posuit autē David sermones istos in corde suo, ibid.
 23. 27. Porro David desperabat se posse evadere à facie Saul, 310.1.
 24. 6. Percussit cor suum David eo quod abscessisset oram clamydis Saul, 163.2.
 25. 5. Salutabis eum nomine meo, 48.1.
 6. Sit tibi pax, & domui tuae pax, & omnibus quaecumque habes sit pax. 37.2.
 31. 9. Et praeceperunt caput Saul, & miserunt super circuitum, 250.2.
 Lib. 2. Regum.
 Cap. 2. 20. Quam gloriosus fuit hodie Rex Israel, discedens se ante ancillas servorum suorum, &c. 17.1.
 Ante Dominum qui elegit me, &c. vilior siā plus quā factus sū, & ero humilis in oculis meis, ibi.
 3. 28. Mundus ego sum, & regnum meū, 254.1.
 7. 9. Fecique tibi nomen grande, iuxta nomē Magvorum, 680.2.
 11. 8. Et secutus est cum cibis Regius 742.2.
 12. 1. Ego ibo ad eum, ipse non reuertetur ad me, 319.2.
 18. Quis ego sum Domine Deus, aut quae domus mea, quia adduxisti me hucusque, 51.2.
 13. 23. Consilium Achitopel quod dabat in diebus illis, quasi quis consuleret Deum, 302.1.
 14. 25. Porro sicut Absalon vir nō erat pulchrior in omni Israel, 212.2.
 15. 31. Infatua, consilium Achitopel. 511.1.
 Cap. 18. Est ne pax puero Absalon. 38.1.
 9. Adhaesit caput eius quercui, 213.1.
 18. Absalon crexerat sibi titulum, 213.2.
 Lib. 3. Regum.
 Cap. 1. 17. Sedeat in solio meo, 699.1.
 2. 23. David autem, & semini eius, &c. sit pax, 37.2.
 3. 26. Nec mihi nec tibi, sed dividatur, 635.1.
 5. 17. Praecipitque Rex ut tollerent lapides pretiosos in fundamentum templi, 574.1. & 358.2.
 6. 7. Malleus, & securis, & omne ferramentū nō sunt audita in eo, 459.1.
 6. 29. Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit varijs cœlaturis, 769.2.
 30. Sed & pavimentum domus textit auro intrinsecus, & extrinsecus, 322.1.
 33. In introitu tēpli posset de lignis olivarū quadrāgulos, & duo ostia de lignis abiegnis, 575.2.
 8. 28. Respice ad orationem servi tui, & ad preces eius Domine Deus meus, &c. 53.2.
 12. 4. Pater tuus durissimum iugum posuit nobis, tu autem nunc imminue paululum, 31.1.
 10. Minimus digitus meus grosior est dorso patris mei, 366.2. & 431.2.
 17. 12. Non habeo panem, nisi quantū pugillus capere potest farina in hydria, 145.2.

18. 21. Et expandit se, atque mensus est super puerum, 674.2.
 19. 21. Quousque claudicatis in duas partes, si enim Dominus ipse est Deus sequimini illum, sin autem Baal, 58.1.
 13. Et post ignem sibilus aure tenuis, 52.2. & 218.2.
 14. zelo Zelatus sum pro Domino Deo exercituum, 221.2.
 21. 19. Occidisti, & possedisti: & post hæc addes, hæc dicit Dominus, in loco hoc in quo linxerunt canes sanguinem Naboth lambent quoque sanguinem tuum, 391.1.
 22. 19. Vidi Dominum sedentem super solium suum, &c. 262.1.
 34. Vir quidam infixit sagittam inter pulmonē, & stomachum, 177.1.
 Lib. 4. Regum.
 Cap. 1. 10. Si homo Dei sum descendat ignis de celo, & deuoret te, & quinquaginta tuos, 29.2.
 2. 9. Obsecro ut fiat spiritus tuus duplex in me, 429.1. & 539.1.
 13. Pater mi, Pater mi, currus Israel, & auriga eius: 364.2. & leuauit palliū Elia, 327.1.
 3. 14. Et pallio Elia, quod ceciderat ei, 327.1.
 3. 14. Vinit Dominus exercituum, in cuius conspectu flo. 209.2.
 4. 34. Et ascendit, & incubuit super puerum, posuitque os suū super os eius, &c. 674.2.
 6. 23. Non te saluat Dominus, unde te possum saluare? de arca, vel de torculari? 584.2.
 30. Quod cum audisset rex, scidit vestimenta sua &c. viditque omnis populus cilicium, quo vestitus erat ad carnem intrinsecus, 450.2.
 9. 11. Quid venit insanus ille ad te? 249.1.
 13. Festinauerunt namque, & unusquisque tollens palliū suū posuerūt sub pedibus eius in similitudinem tribunalis, 397.1.
 35. Cumque issemt, ut sepelirent eam non inuenerunt nisi caluariam, & pedes, & summas manus. 217.2.
 14. 19. Cardus Libani misit ad Cedrum, quæ est in Libano dicens da filiā tuā filio meo uxore, 546.1.
 15. 13. Pater, & si rē grādē postulasset tibi, 442.2.
 20. 3. Flevit fletu magno, 324.1.
 19. Bonus sermo quē locutus es, sit pax, & veritas in diebus meis, 375.1.
 1. Paralipom.
 Cap. 2. 28. Non poteris edificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine coram me. 509.1.
 2. Paralipom.
 Cap. 2. 26. Cū potēs esset elatū est cor eius. 99.1.
 7. 12. Apparuit autē ei Dominus nocte, & ait, audi o rationem tuam, &c. 54.1.
 22. 2. Ingressus est per vias domus Achab. 261.2.
 24. 17. Quia ingressi sunt Principes Iuda, & adorauerunt Regem. 261.2.
 26. 19. Orta est lepra in fonte eius, 257.2.

Esdræ.

Lib. 1. cap. 5. n. 7. Dario Regi fit pax omnis, 259.1

Lib. 2. c. 13. Filij eorū loquebātur, Azotidē 185.2

Ester.

Cap. 6. 11. Hoc honore condignus est quēcumque
Rex voluerit honorare, 507.2.

Iob.

Cap. 1. 1. Erat vir simplex, ac rectus, 203.1.

4. Et ibant filij eius, 443.1.

5. Nam confurgens diluculo offerebat holocausta
pro singulis, dicebat enim ne forte peccauerint fi-
lij mei, 126.1.

11. Extende paululum manum tuam, & tange
cuncta quæ possidet, 157.1.

2. 1. Factum est cum quadā die venissent filij Dei,
& flarent corā Domino, venit quoque Sathan,
347.2.

2. 3. Non considerasti seruum meum Iob, 345.2.

4. Pelle pro pelle, & cuncta quæ habet homo da-
bit pro anima sua, 157.2.

2. 1. Sicut Domino placuit ita factū est, sit nomē Do-
mini benedictum, 355.1.

3. 3. Pereat dies in qua natus sum, 338.2.

4. 1. 1. Tigris perijt eo quod nō haberet pradā, 73.1

5. 7. Homo nascitur ad laborem, 503.2.

6. 4. Sagitta Domini in me sunt quarum indigna-
tio ebibit spiritum meum, 401.2.

6. Nunquid potest comedi insulsum, 744.1.

9. Soluat manum suam, & succidat me, 265.1.

19. Si ascenderit in cælum superbia, & caput
eius nubes tetigerit velut sterquiliniū in fine per-
detur, 442.1.

7. 1. 1. Nūquid mare ego sum, aut cete, quia circū
dedisti me carcere? 98.1.

9. 4. Quis resistit Deo, & pacem habuit? 37.2.

25. Nonissimum diem, 193.1.

10. 8. Manus tue Domine fecerunt me, 266.2.

Memēto quod sicut lutū feceris me, &c. 334.1.

6. Nunquid sicut dies hominis dies tui, ut qua-
ras iniquitatem meam, 291.2.

13. 15. Etiam si me occiderit in eo sperabo, 307.2

14. 14. Expecto donec veniat immutatio mea,
356.2.

32. Manus eius arescent, 214.1.

33. Cadetur quasi vinea in primo flore botrus
eius, 87.2.

34. Transibunt vero iniquitates in penā, & mu-
nerā in dolorem, 543.1.

17. 14. Putredini dixi Pater meus, &c. 332.1.

18. 4. Et transferentur rumpes de loco suo, 515.1.

20. 7. Si ascenderit in cælum superbia, & caput
eius nubes tetigerit, 779.1.

25. 4. Nemo enim mūdus ā sorde, 161.1. & 580.1

Potestas, & error apud eum est, 67.2.

27. 3. Donec superest halitus in me, & spiritus Dei
in naribus meis.

29. 15. Oculi fui cæci, &c. 406.2.

31. 17. Si comedi buccellā meā solus? 374.2.

31. 26. Si vidi solem cum luceret, 448.2.

Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitare qui-
dem de virgine, 58.2.

34. 4. Inuestigabitur, 390.2.

35. 6. Quid nocebit ei, 229.1.

37. 14. Ab Aquilone aurum venit, 405.2.

38. 28. Pater pluuia, 42.2.

36. Quis dedit hallo intelligentiam? 163.2. &
646.1.

39. 12. Penna strictionis similis est herodij, & ac-
cipitris, 148.2.

40. 13. Ossa eius fistula aris, 772.1.

Et vincula eius quis soluit? 27.2.

41. 10. Et addidit Dominus omnia, quæ fuerāt Iob
duplicia, 355.1. 726.1.

42. 9. Dominus, quoque conuersus est ad penitentiā
Iob, cum oraret ille pro amicis suis, 461.1.

42. 5. Auditu auris audiui te, nunc autem oculus
meus videt te, 646.1.

Ex libro Psalmorum.

Pf. 1. num. 3. Et erit tanquam lignum quod plantā-
tum est, secus decursus aquarū, 183.1. & 201.
2. 71.2.

2. Et populi meditati sunt inania, 427.2.

3. 6. Ego dormui, & soporatus sum, 332.1.

4. 6. Multi dicūt, quis oscedit nobis bona? 597.2.

7. Signatū est super nos lumen vultus tui, 149.2.
& 697.1.

5. 1. Pro ea quæ hereditatem consequitur, 422.1.

5. Mane astabo tibi, & videbo, 137.2.

10. Quoniam nō est in ore eorum veritas, 184.2.

6. 4. Sed tu Domine vsquequo? 650.2.

7. Laboravi in gemitu meo, lauabo per singulas nō-
ctes lectum meum, 185.2.

7. Domine Deus meus, 65.2.

6. Et conculet in terra vitam meam, & gloriam
meam in puluerem deducat, 634.2.

19. Concepit dolorē, & peperit iniquitatē, 388.2

8. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius, 193.1.

9. 4. Infirmabitur, & peribit ā facie tua, 657.2

7. Inimici defecerunt framea in finem, & ciuita-
tes eorum detruixisti, 491.1.

10. Et factus est Dominus refugium pauperi, adiu-
tor in opportunitatibus. 562.2.

15. Qui exaltas me de portis mortis, 419.2.

10. 1. Ut quid Domine recessisti longe? 174.1.

11. 5. O Domine quia ego seruus tuus, ego seruus
tuus, & filius ancille tuae, 23.2.

7. Eloquia Domini eloquia casta, 164.1.

12. 7. Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus
domus tue, 22.1.

15. 5. Dominus pars hereditatis meæ, 62.1. &
503.1.

8. A dextris mihi est ne commonear, 705.2.

16. 8. Custodi me ut papillam oculi, 159.2.

14. Eripe animam meam ab impio, &c. ā paucis
de terra diuide eos. 204.1.

15. Satiabor cum apparuerit gloria tua. 470.1.

Index locorum

- 18.5. In sole posuit tabernaculum suum, 121.2.
 & 272.1. 710.1. 759.2.
 7. Exultauit ut Gigas ad currendam viam, &c.
 627.1.
 8. Lex Domini immaculata, 7.1.
 12. Etenim seruus tuus custodit ea, in custodien-
 dis illis retributio multa, 321.1.
 21. Titulus pro susceptione matutina, 724.1.
 1. Longe à salute mea verba delictorum meorum,
 184.1.
 3. Deus meus clamabo per diem, & non exaudies;
 nocte, & non ad insipientiam mihi, 346.2.
 7. Ego autem sum vermis, & non homo, &c. 14.
 2. & 268.2. & 463.1. & 621.2.
 9. Sperauit in Domino, eripiat eum, saluū faciat
 eum, quoniam vult eum. Quoniam tu es qui extra
 xisti me de ventre, 761.1.
 15. Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt om-
 nia ossa mea, 534.2. & 530.2.
 Aruit tanquam testa virtus mea, 724.2.
 In te iactans sum ex utero de ventre matris meae,
 Deus meus es tu, 66.1. 567.1.
 22.1. Dominus regit me, nihil mihi deerit, in loco
 pascuae ibi me collocauit, 217.2.
 6. Parasti in conspectu meo mēsam aduersus om-
 nes qui tribulant me, 738.2.
 7. Et calix meus inebrians quam praeclarus est,
 738.1.
 23.1. Dñi est terra, & plenitudo eius, &c. 278.2.
 7. Attolite portas Principes vestras, & introibit
 Rex gloriae, 260.2. 727.1.
 24. 8. Dulcis, & rectus Dominus, 594.2.
 25. 2. Proba me Domine, & tenta me, vire renes
 meos, & cor meum, 399.2.
 10. Dexter a eorum repleta est muneribus, 543.2.
 26.3. Si exurgat aduersum me praelium, in hoc ego
 sperabo, 307.2.
 4. Vnam petij à Domino hanc requiram, ut inha-
 bitem in domo Domini, 53.2.
 10. Quoniam Pater meus, & mater mea dereli-
 querunt me, Dominus autē assumpsit me, 307.2.
 30.21. In abscondito faciei tuae, 110.1.
 31.1. Beati quorum remissa sunt iniquitates, &
 quorum tecta sunt peccata, 658.1.
 6. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore
 opportuno, 591.2.
 32.6. Verbo Domini caeli firmati sunt, & spiri-
 tu oris eius omnis virtus eorum, 585.1. 718.2.
 721.1.
 16. Et Gigas non saluabitur in multitudine vir-
 tutis suae, 510.2.
 33.6. Accedite ad eum, & illuminamini, & fa-
 cies vestrae non confundentur.
 9. Gustate, & videte quoniam suavis est Domi-
 nus, 606.2.
 34.4. Confundantur, & reuerentur quarentes
 animam meam, 265.1.
 16. Dissipati sunt, nec compuncti, &c. 339.1.

Psal. 35.

9. Inebriabuntur ab ubertate domus tua, 187.2.
 Seruo Domini ipsi David, 28.2.
 12. Non veniat mihi pes superbia, 132.2.

Psal. 36.

10. Reuelabit quoque aures eorum, ut corripiat,
 513.2.
 25. Omnes homines vident eum, unusquisque in-
 tuetur procul.

Psal. 37.

4. Non est sanitas in carne mea à facie ira tua,
 145.1.
 5. Quoniam iniquitates meae supergressae sunt caput
 meum, 335.1.

6. In securi, & ascia, 125.1.

Psal. 38.

8. Et substantia mea apud te est, 77.2.

Psal. 39.

- Sacrificium, & oblationem nolui, aures autem
 perfecisti mihi, 18.2. & 643.2.

8. Et lex tua in medio cordis mei, 154.2. &
 643.1.

9. In capite libri scriptum est de me, ut facerem vo-
 luntatem tuam, 315.2. 761.2.

Psal. 40.

1. Beatus vir qui intelligit super egenum, 99.1.

Psal. 41.

2. Quemadmodum desiderat ceruus ad fon-
 tes aquarum, ita, &c. 57.1. & 639.
 1.

3. Fuerunt mihi lacrymae meae panes die, ac nocte,
 737.2.

14. Ponite corda vestra in fortitudine eius,
 379.2.

Psal. 42.

2. Indica me Deus, & discerne causam meam,
 101.1.

Psal. 43.

13. Vendidisti populum tuum sine pretio, 209.
 2.

Psal. 44.

2. Eructauit cor meum verbum bonum, 183.
 1. 755.1.

2. Lingua mea calamus scribae velociter scribentis,
 406.1.

3. Speciosus forma praefilijs hominum, 677.
 2.

10. Assitis Regina adextreis tuis in vestitu de auro
 10, 129.2. 581.1. & 706.1.

5. Intende prosperè procede, & regna, 566.
 2.

11. Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam,
 646.1.

14. Omnis gloria eius filiae Regis ab intus in sim-
 brys aureis, 22.1.

17. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, 530.
 2.

Sacra Scriptura.

18. Constitues eos Principes super omnem terram.
707.2.

Psalm. 45.

4. Nec enim in gladio suo possederunt terram,
125.1.

Psalm. 47.

2. Fundatur exultatione uniuersa terra mons Sio
latera Aquilonis, ciuitas Regis magni, 573.2.

Psalm. 48.

21. Homo cum in honore esset non intellexit
463.1.

Psalm. 49.

12. Si esuriero non dicam tibi, 744.2.

13. Nunquid māducabo carnes, auroris aut, &c.
740.1. & 744.2.

16. Assumis testamentum meum per os tuum, 141.
2. & 279.2.

Psalm. 54.

12. Et non defecit de plateis usura, & dolus,
252.2.

14. Tu uero homo unanimis dux meus, & notus
meus, 602.2. & 604.1. & 371.2.

Psalm. 55.

9. Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo,
336.1.

Psalm. 59.

6. Ut fugiant a facie arcus, 237.2.

11. Quis deducet me in ciuitatem munitam,
640.1.

Psalm. 60.

2. Exaudi Domine deprecationem meam, intende
orationi meae, 320.2.

Psalm. 61.

4. Quousque irrutis in hominem, &c. tamquam
parieti inclinato & maceria depulsa?

10. Mendaces in stereris, 156.1.

Psalm. 63.

1. Exaudi Deus orationē meam, a timore inimici eri
pe, 168.1. & 88.1.

Psalm. 64.

Sanctum est templum tuum mirabile in aequitate,
9.2.

12. Benedic corona anni benignitatis tua, 729.
2.

Psalm. 65.

12. Transiimus per ignem, & aquā, & eduxisti
nos in refrigerium, 559.1.

14. Reddam tibi vota mea, quae distinxerunt labia
mea, 346.1.

Psalm. 66.

7. Confiteantur tibi populi Deus, &c. 571.
1.

Psalm. 67.

10. Pluuiam uoluntariam segregabis Deus, heredi
tati tuae, 767.2.

11. Animalia tua habitabunt in ea, ibid.

17. Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in
eo, 393.1.

19. Cepisti captiuitatem, accepisti dona in homini
bus, 48.1.

21. Deus noster Deus saluos facienti, 54.2. &
752.2.

30. A templo tuo tibi offerent Reges munera,
76.1.

Psalm. 68.

28. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum
652.2. 746.1.

Psalm. 71.

Descendet sicut pluuia in vellus, 40.1. 726.2.

Psalm. 75.

1. Notus in Iudaea Deus, in Israel magnum nomē
eius, 555.2.

Psalm. 76.

8. Nunquid in aeternum projiciet Deus, aut non
apponet ut complacitior sit adhuc? 50.1.

9. Aut in finem misericordiam suam abscondet,
196.2.

11. Nunc capi, hac mutatio dextera excelsi, 75.1.

21. Deduxisti sicut oues populum tuū in manu Moy
si, & Aaron, 135.2.

Psalm. 77.

25. Panem Angelorum manducauit homo,
522.2.

34. Cum occideret eos quarebant eum, 394.2.

46. Et dedit arugini fructus eorum, 323.1.

75. Et in intellectibus manuum suarum deduxit
eos, 121.1.

Psalm. 80.

11. Dilata os tuum, & implebo illud, 539.1.
& 601.1.

Psalm. 83.

10. Protector noster aspicere Deus, & respice in
faciem Christi tui, 661.2.

Psalm. 84.

1. Benedixisti Domine terrā tuā, 571.1. 659.2.

Psalm. 86.

1. Fundamenta eius, in montibus sanctis, dili
git Dominus portas Sion, 575.2.

4. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei, 373.2.

Psalm. 88.

5. Iuravi Dauid seruo meo usque in aeternum
preparabo sementium.

16. Beatus populus qui scit iubilationem, 379.1

36. Thronus eius sicut Sol, in cōspectu meo, 708.1.

Psalm. 89.

4. Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam
dies hesterni quae prateriit, 661.1.

Index locorum

17. Et sit splendor Domini Dei nostri super nos,
 & opera manuum nostrarum dirige, &c. 419.2.
 90.5. Scuto circumdabit te veritas eius, 382.2.
 91.16. Bene patientes erunt, ut annuncient, 98.2
 & 279.1. & 279.2.
 92.1. Dominus regnavit decorem indutus est, &c.
 554.1.2. & 558.2. 764.1.
 3. Parata sedes tua ex tunc, 504.2.
 4. Eleuauerunt flumina fluctus suos à vocibus
 aquarum multarum, 278.2.
 100.6. Ambulans in via immaculata hic mihi
 ministrabat, 258.2.
 103.1. Magnificatus es vehementer, 722.2.
 2. Qui ponis nubem ascensum tuum, 733.2.
 3. Extendens caelum sicut pellem, qui tegis a-
 quis superiora eius, 97.1. 406.1.
 5. Qui fundasti terram super stabilitatem suam.
 104.3. Laudamini in nomine sancto eius, 29.1.
 4. Quarite Dominum, & confirmamini, 131.1.
 26. Aaron quem elegit ipsum, 393.1.
 30. Edidit terra eorum ranas, 242.2.
 105.11. Et operuit aqua tribulantes eos, unus ex
 eis non remansit.
 13. Et crediderunt verbis eius, & laudauerunt
 laudem eius 86.1. citofecerunt, &c. ibid.
 20. Et mutauerunt gloriam suam in similitudinē
 vituli comedentis fenum, 639.1.
 23. Et dixit, ut disperderet eos, si non Moyses ele-
 ctus eius stetisset, 560.1.
 109.1. Dixit Dominus Domino meo, 43.1.
 3. Virgam virtutis tuae, 699.1.
 6. Dominus à dextris tuis, 705.1.
 7. De torrente in via bibet, propterea exaltabit
 caput, 677.2. 725.2.
 11. Scrutetur fenerator omnem substantiam eius,
 339.2.
 115.3. Quid retribuam Domino pro omnibus que
 retribuit mihi, 739.2.
 5. Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum
 eius, 209.2. & 337.2. 358.2.
 117.22. Lapidem quem reprobauerunt, 717.1.
 118. Pax multa diligentibus legem tuam, 39.2.
 24. Nam & testimonia tua meditatio mea est, &
 consilium meum iustificationes tuae, 258.2.
 28. Dormitauit anima mea præ radio, 166.1. &
 323.1.
 36. Inclina cor meum in testimonia tua, & non
 in auaritiam.
 56. Hæc facta est mihi, 61.2.
 57. Portio mea Domine, 67.1.
 81. Defecit in salutare tuum anima mea, & in
 verbum tuum super speravi, 605.2.
 94. Tuus sum ego, 67.1.
 113. Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi, 595.2.
 116. Suscipe me secundum eloquium tuum, & vi-
 uam, 651.1.
 122. Suscipe seruū tuū in bonū, 651.1. & 304.2.
 126. Tempus faciendi Domine, 190.1.

127. Ideo dilexi mandata tua super aurum, &
 topazion.
 131. Os meum aperui, & attraxi spiritum, 646.2.
 143. Tribulatio, & angustia inuenerunt me, 399
 2. & 281.2. & 399.2.
 147. Præueni in maturitate, & clamaui, 306.2.
 169. Iuxta eloquium tuum Domine da mihi in-
 tellectum, 140.1.
 171. Eructabunt labia mea hymnum cum docue-
 ris me iustificationes tuas.
 176. Errant sicut ovis que perijt, 298.2.
 119.5. Habitu cum habitantibus Cedar, 335.2.
 120.4. Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui
 custodit Israel, 298.1.
 124.3. Quia non relinquet Dominus virgam pec-
 catorum super sortem iustorum, 254.2.
 127.1. Beati omnes qui timeant Dominum, 419.2.
 2. Labores manuum tuarum, 90.2. 740.1.
 128.4. Dominus iustus concidit ceruices peccato-
 rum, 503.2.
 129.4. Quia apud te propitius est, 662.2.
 130. Et dixi, forsitan tenebræ conculcabunt me, &
 nox illuminatio mea in delictis meis, 34.2.
 2. Neque ambulauit in magnis, neque in mirabili-
 bus super me, 464.2.
 131.8. Surge Domine in requiem tuam tu, & arca
 sanctificationis tue, 566.2.
 18. Super ipsum autē effloreat sanctificatio mea,
 320.2.
 133.2. In noctibus extollite manus vestras in san-
 cta, & benedicite Dominum, 220.1.
 155.8. Solem in potestatem diei, &c. 719.1.
 138.1. Probastime, & cognouisti me, 464.1.
 7. Quo ibi à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiā,
 629.1.
 16. Imperfectum meum viderunt oculi tui.
 139.13. Cognoui quia faciet Dominus iudicium
 inopis, & vindictam pauperum, 488.2.
 140.7. Audiēt verba mea quoniam pauerūt, 233.1.
 Beatus populus, cuius est Dominus Deus, 66.1.
 143.8. Quorum os locutum est vanitatem, & dex-
 tera eorum dextera iniquitatis, 184.2.
 146.3. Qui sanat contritos corde, & alligat contri-
 tiones eorum.
 10. Non in fortitudine equi voluntatem habebit,
 nec in tibys viri beneplacitum erit ei.
 148.5. Quia ipse dixit, & facta sunt, 645.2.
 Prouerb.
 Cap.1.7. Timor Domini principium sapientiæ, 141.1.
 11. Abscondamus tendiculas contra insontem
 frustra.
 18. Ipsi quoq; contra sanguinem suū insidiantur.
 20. Sapientia foris prædicat.
 216. Vt oruaris ab extranea, que emolit sermo-
 nes suos, 32.2.
 3. 18. Lignum vite est his, qui apprehenderunt
 eam, 89.1.
 4. 11. Viam sapientiæ monstrabo tibi, &c. quam

in ingressus fueris non ardebitur gressus tui, 470.
 5. 20. Quare seduceris fili mi ab aliena, 32. 2.
 7. 2. Fili serua mandata mea, et viues, et legem
 meam quasi pupillam oculi tui, 159. 2.
 5. Ab aliena qua verba sua dulcia facit, 32. 2.
 18. Veni inebriemur vberibus, et fruamur cupi-
 tis amplexibus donec illucescat dies, 25. 1.
 19. Non est vir in domo sua, 726. 1.
 8. 1. Nunquid non sapientia clamat, 281. 2.
 22. Dominus possedit me in initio viarum suarum,
 136. 2. et 145. 1.
 29. Quando circumdabat mari terminum suum,
 et legem ponebat aquis, 643. 2.
 30. Cum eo eram cuncta componens, 718. 2.
 31. Ludens in orbe terrarum, et deliuit me a se-
 se cum filiis hominum, 425. 1.
 35. Qui me inuenerit inueniet vitam, 660. 2.
 9. 1. Sapientia edificauit sibi domum, 609. 1.
 2. Immolauit victimas suas, 105. 2. et 739. 1.
 10. 4. Qui nititur mendacijs pascit ventos, 213. 2.
 11. Vena vite os iusti, 182. 2.
 12. Odium suscitauit rixas, et vniuersa operis
 charitas.
 23. Quasi per risum stultus operatur scelus, 553. 1.
 26. Acetum dentibus, et fumus oculis sic rigor,
 716. 1.
 11. 9. Simulator ore decipit amicum suum, iusti
 autem liberabuntur scientia, 134. 2.
 22. Qui diligit cordis mūdiciam, propter gratiā
 labiorum suorum habebat amicum Regem, 216. 2.
 30. Fructus iusti lignum vite, 309. 2.
 12. 23. Homo versatus celat scientiam, 658. 2.
 13. 13. Qui detrabit alicui ipse se in futurum obli-
 gat, et c. 171. 2.
 14. Vult, et non vult piger, 503. 2.
 25. Venter impiorum insaturabilis, 204. 2.
 14. 23. Vbi autem verba sunt plurima ibi frequē-
 ter egestas, 405. 1.
 32. In malitia sua expelletur impius, sperat au-
 tem iustus in morte sua, 351. 2.
 16. 4. Vniuersa propter semetipsum operatus est
 Dominus, 51. 2.
 5. Abominatio Domini est omnis arrogas, 485. 2.
 17. 18. Stultus homo plaudet manibus cum spopō-
 dent pro amico suo, 660. 2.
 28. Stultus sit acuerit sapiens reputabitur, 185. 1.
 18. 8. Pigrum deiecit timor, 382. 2.
 9. Qui mollis, et dissolutus est in opere suo frater
 est sua opera dissipantis, 382. 2.
 14. Spiritus viri sustentat imbecillitatem suā,
 553. 1.
 19. 11. Doctrina viri per patientiā noscitur, 276. 2.
 20. 3. Honor est homini ei qui separat se a cōtentio-
 nibus, 437. 2.
 16. Tolle vestimentum eius, qui fidei iussor extitit
 alieni, 652. 2.
 25. Ruina est homini deuorare sanctos, 387. 1.
 26. Dissipat impios Rex sapiens, et incuruat su-

per eos fornicem, 386. 2.
 22. 1. Melius est bonum nomen, quam diuitia
 multa, 680. 1.
 17. Appone cor tuum ad doctrinā meā, 183. 2.
 23. 1. Quando sederis ad mensam Principis diligen-
 ter attēde, quae apposta sūt ante faciē tuā, 739. 2.
 14. Putens angulus aliena, 32. 2.
 24. 16. In multis offendimus omnes, 161. 1.
 25. 5. aufer iniquitatem a vultu Regis, et iustitia
 firmabit thronum eius, 253. 2. et 259. 1.
 25. 9. Causam tracta cum amico, et secretum ex-
 traneco non reueles, 6. 1.
 13. Sicut frigus nivis in die messis, sic legatus fi-
 delis ei qui misit eum, 753. 1.
 26. Fons turbatus pede, et vena corrupta in-
 stus cadens coram impio, 237. 1.
 26. 8. Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurij,
 sic qui tribuit insipienti honorem, 515. 2.
 13. Leo est in via, et lehana in itineribus, 384. 2.
 20. Cū defecerint ligna extinguetur ignis, 131. 2.
 27. 15. Testa perest illantia, in die frigoris, et li-
 giosa mulier comparantur, 166. 2.
 30. 25. Stellis manibus nititur, et moratur in adi-
 bus Regum, 306. 2.
 28. Sapientiora sapientibus, 469. 2.
 31. 16. Manum suam misit ad fortia.
 23. Nobilis in portis vir eius, 266. 2.

Ecclesiastes.

Cap. 1. 3. Quid habet amplius homo de vniuerso la-
 bore suo, 211. 1.
 5. Oritur Sol, et occidit, et ad locum suum re-
 uertitur, 628. 1.
 8. Non saturatur oculus visu, 601. 2.
 17. Dedi cor meum, ut scirem prudentiam, et c.
 150. 2.
 2. 14. Sapientis oculus in capite eius, stultus in te-
 nebris ambulat, 167. 2.
 3. 20. Quāto magnus es, humiliā te in omnibus, 11. 2.
 5. 12. Quid ergo prodest, et quod laborauit inuen-
 tum, 214. 1.
 3. Melius est ire ad domum luctus, quam ad do-
 mū cōiuij, in illa enim finis cūctorū admonetur
 hominū, et viuens cogitat, quid futurū sit 403. 1.
 7. 7. Noli esse multum iustus, 298. 1.
 19. Qui timet Deum nihil negligit, 168. 2.
 9. 7. Comede in letitia panem tuum, et c. 741. 1.
 12. Sicut pisces capiuntur homo, et aues laqueo
 comprehenduntur, sic capiuntur homines in tē-
 pore malo, 144. 2.
 10. 2. Cor sapientis in dextera eius, et cor stulti in
 sinistra eius, 321. 1.

Cantic.

Cap. 1. 1. Meliora sunt vbera tui viro, 592. 1.
 2. Oleū effusū, 191. 1. 678. 1. et 687. 1. 753. 2.
 3. Oleū effusum nomen tuum, ideo adolescentula
 dilexerunt te, 532. 2. et 574. 2. 714. 2.
 4. Nigra sum, sed formosa, sicut tabernacula Ce-
 dar, sicut pelles Salomonis, 34. 2. et 397. 1.

Index locorum

6. Indica mihi ubi pascas, 241.1.
7. Indica mihi ubi pascas, ubi cubes in meridie 404.2.
8. Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, e-gredere, & abi post vestigia gregum tuorum, ibi.
9. Ecce pulcher es, & decorus, 558.2.
- Murennulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento, 102.2. & 275.2. & 647.2.
10. Collum tuum sicut monilia, 29.1.
11. Nardus mea dedit odorem suavitatis, 20.2.
12. Fasciculus myrrha dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur, 163.2.
- Cum esset rex in accubitu suo, 220.2.
13. Fasciculus myrrha dilectus meus mihi, 575.1.
14. Oculi tui columbarum, 162.2.
15. Lectulus noster floridus, 201.1.
- Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus, 580.2
17. Ego flos campi, 219.1.
27. Tigna domorum nostrarum Cedrina, 177.2.
- Cap. 2.2. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias, 16.1. & 105.1.
3. Sicut malus inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios, sub umbra illius, quem desideraueram, sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo, 605.1. & 599.2. & 571.2. & 738.1.
4. Ordinavit in me charitatem, 132.2. 377.2. & 556.2. 718.1. 721.1.
7. Adiuro vos filia Ierusalem per capreas, ceruosque camporum, ne suscitetis, neque enigilare facia-tis dilectam donec ipsa velit, 130.2.
9. En ipse stetit post parietem nostrum respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos, 605.
- Similis est dilectus meus caprea, hinnuloque cer-norum, 644.2.
10. Surge prope amica mea, formosa mea, & veni, 563.2.
13. Vineae florentes dederunt odorem suum, 220.1.
16. Dilectus meus mihi, 68.2. & 61.2. 743.2.
17. Revertere, similis esto dilectae mi, caprea, hin-nuloque ceruorum, 606.1.
3. In lectulo meo per noctes quasiui, quem diligit a-nima mea, 319.2.
2. Surge, & circuibis civitatem per vicos, & pla-teas quarum quem diligit anima mea, 112.1.
4. Tenui eum, nec dimittam, 67.2. & 89.2.
7. Vniuscuiusque ensis super femur suum, 560.2.
8. Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi 360.2.
9. Media charitate constravit, 21.1.
11. Egreimini, & videte filia Sio Regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua 728.2
- In die desponsationis illius, 340.1. & 603.1. 740.1.
- Et in die letitiae cordis eius, 186.1.
4. 1. Oculi tui columbarum absque eo, quod intrinsecus latet, 220.2. & 737.1.
3. Sicut fragmen mali punici, ita gena tua, 103.2.
4. Turris David collum tuum, 277.2.

- Sicut turris David collum tuum, quae aedificata est cum propugnaculis; mille clypei pendent ex ea omnis armatura fortium, 579.1.
5. Vadum ad mortem myrrha, & collum thuris, 646.1
7. Totapulchra es amica mea, & macula non est in te, 580.1. & 161.2.
8. Veni de Libano sponsa mea, & veni coronaberis, 569.2.
9. Vulnerasti cor meum soror mea sponsa in uno oculorum tuorum, & in uno crine collitui, 59.2. & 120. in uno oculorum tuorum, 225.1.
11. Odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris, 229.1.
13. Emissiones tuae paradisi, 582.1. & 21.2.
- Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus con-clusus fons signatus, 571.2.
16. Surge Aquilo, veni Austro, perfla hortum meum, & fluent aromata illius, 347.2.
5. 1. Veni in hortum meum soror mea sponsa, 743.1.
2. Veniat dilectus meus in hortum suum, 219.2.
3. Aperi mihi soror mea, 166.1. Amica mea, co-lumba mea, immaculata mea, 323.1.
10. Dilectus meus candidus, & rubicundus. 562.1. 723.2.
5. Surrexi, ut aperirem dilecto meo; manus meae distillaverunt myrrham primam, 146.2. & 326.2.
6. Anima mea liquefacta est, ut loquutus est, 556.1. & 323.2.
11. Coma eius elatae Palmarum, nigra sicut coruus 547.2.
11. Caput eius aurum optimum, 84.2. & 147. & 469.1.
12. Oculi tui sicut columba super rivulos aquarum quae lacte sunt Lota, 111.2. & 446.2.
14. Manus eius tornantes aureae, 147.1. & 488.1
6. 1. Dilectus meus descendit in hortum suum, 725.2
2. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, 312.2
3. Pulchra es amica mea, suavis, eo decora, sicut Ierusalem, terribilis ut castrorum acies ordina-ta, 377.2. 721.1.
- Pulchra es amica mea, & decora sicut Ierusalem, 359.1.
6. Sicut cortex mali punici, ita gena tua. 445.
9. Quae est ista, quae progreditur quasi aurora, & c. 377.2.
- Pulchra vi Luna, electa ut Sol. 575.2.
- Cap. 7. 1. Quid videbis in sinamite nisi choros cas-trorum, 377.2.
1. Quam pulchri sunt gressus tui in calceamen-tis filia Principis. 327.2. & 570.1.
2. Venter tuus sicut aceruus tritici vallatus li-lis, 599.2.
4. Nasus tuus sicut turris Libani, quae respicit co-tra Damascus. 579.2. & 579.2.
5. Coma capitis tui sicut purpura Regis vineta canalibus, 14.1. & 547.2.
6. Gutur tuum vinum optimum. 182.1.
8. Ascendam in palmam, & apprehendam fru-

Etus eius, 209.1.

10. Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius, 156.2.

12. Surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, 87.2.

8. 1. Quis de te fratrem meum sugentem ubera matris meae, 525.1. & 321.2.

Surrexi, ut aperirem dilecto meo, manus meae distillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima. 525.2.

5. Quae est ista, quae ascendit de deserto delitijs affluens? 569.2.

6. Pone me ut signaculum super cor tuum, & ut signaculum super brachium tuum. 19.2. & 69.1.

Lampades eius lampades ignis, atque flammamarum, 130.2.

7. Si dederis homo omnem substantiam domus suae pro dilectione, quasi nihil despiciet eam, 58.2.

8. Soror nostra parua, & ubera non habet, quid faciemus Sorori nostrae in die, quae alloquenda est? 396.2. & 405.2.

9. Soror nostra parua, & ubera non habet, 164.2.

14. Fuge dilecte mi assimilare caprea, hinnuloque cernuorum, 605.2.

Sapientia.

Cap. 1. 4. In maleuolam animam non intrabit sapientia. 567.1.

5. Effugiet fictum, & auferet se a cogitationibus, quae sunt sine intellectu, & corripitur a superueniente iniquitate, 132.1.

6. Benignus est spiritus sapientiae, &c. 430.1. & 558.1.

13. Deus mortem non fecit, nec letatus in perditione uiuentium, impijs autem manibus, & verbis accersierunt illam. 645.2.

2. 7. Non praetereat nos flos temporis, 192.2.

21. Haec cogitauerunt, & errauerunt, excacauit enim eos malitia eorum, & nescierunt Sacramenta Dei, 732.2.

3. 2. Estimata est afflictio exitus illorum. 345.2.

6. Tanquam aurum in fornace probauit illos. 345.1.

11. Vacua est spes illorum, 210.2.

15. Bonorum laborum gloriosus fructus, 498.1.

4. 10. Placens Deo factus est dilectus, & uiuens inter peccatores translatus est, 387.1.

12. Fascinatio enim nugacitatis obscurat bona, & inconstantia concupiscentiae transuertit sensum, 335.2.

17. Videbunt enim finem Sapientis, & non intelligent, quid cogitauerit de illo Deus, 338.1.

18. Ne malitia mutaret intellectum eius. 186.2.

20. Et traducent illos ex aduerso iniquitates eorum, 194.2.

5. 1. Tunc stabunt iusti, &c. 195.2.

6. 7. Potentes potenter tormenta patientur, 256.2.

9. Fortioribus autem fortior infat cruciatio, 269.2.

13. clara est, & quae nunquam marcescit sapientia, & facilius videtur ab ijs, qui diligunt eam, & inuenitur ab his qui quaerunt illam. 78.2. & 563.1.

16. Cogitare de illa sensus est consumatus, 123.2.

17. Circuit quaerens 448.1.

19. Dilectio custodia legum illius est 162.2. Cura ergo disciplina dilectio, &c. ibi.

7. 1. Sum quidem, & ego mortalis homo, similis omnibus, & ex genere terreni illius, qui prior factus est in ventre matris figuratus sum caro, & ego natus accepi communem aerem, & in similitudinem facti decidit terra, 570.2.

6. Unus ergo introitus est, omnibus ad uitam, & similis exitus, 345.2.

10. Optavi, & datus est mihi sensus, & inuocaui, & venit in me spiritus sapientiae, super salutem, & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam, 152.1. & 154.1.

22. Spiritus intelligentiae sanctus unicus, 429.1.

25. Vapor est enim virtutis Dei, 564.2. & emanatio quadam est claritatis omnipotentis Dei sincera, 708.1. 568.1.

26. Vapor est enim virtutis Dei, & imago bonitatis. 688.1. 710.1.

29. Est enim speciosior sole, & super omnem dispositionem stellarum luci comparata inuenitur prior. 928.2.

8. 1. Attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter.

2. Hunc amari, & exquisiti a inueterate mea, & quae sunt ipsam mihi eam assumere. 604.2.

9. 15. Corpus, quod corrumpitur aggrauat animam, 385.2.

Terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. 591.1.

10. 2. Dedit illi virtutem continendi omnia. 193.2.

7. Incerto tempore fructus habentes arbores. 716.1.

12. Certamen forte dedit illi, ut vinceret, 309.2. 585.1. & 399.1.

11. 11. Hos quidem tanquam Pater monens probasti, illos autem tanquam durus Rex interrogans condemnasti. 402.2.

25. Diligit Dominus omnia, quae sunt. 425.1.

12. 1. O quam bonus, & suavis est Domine spiritus tuus in omnibus, ideoque eos, qui exerrant partibus, corripis, 559.2.

13. 1. Sani autem sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei. 112.2.

14. 7. Benedictum lignum per quod sit iustitia, 656.1.

E Sacre Scripture.

8. Per manus quod sit idolum maledictum est, & illud, & qui fecit illud; quia ille qui dem operatus est, illud autem cum esset fragile, Deus cognominatus est, 43. 1. & 515.2.
16. 20. Angelorum escam nutrivisti populum tuum, 772.2.
21. Substantia tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat, 50. 2. & 197. 2. & 593.1. & 595.2.
24. Creatura enim tibi factori deseruiens exardescit in tormentum adversus iniustos, 193.2.
18. 24. In veste enim Poderis quam habebat, totus erat orbis terrarum, 416.2.
19. 7. Ex aqua, qua antea erat, terra arida apparuit, & in mari rubro via sine impedimento, & campi germinans de profundo nimio, 407.1.
- Ecclesiasticus.
- Cap. 1. 9. Ipse creavit illam in Spiritu Sancto 550.2.
15. Usque in tempus sustinebit patiens, 84. 1.
16. Amicus fidelis medicamentum vite, 422.2.
18. Quia in multa sapientia multa sit indig-natio, 137.1.
2. 1. Fili accedens ad servitutem Dei sta in iustitia, 84.1.
7. Metuentes Dominum sustinete misericordiam eius, & ne defleatis ab illo, 84. 1.
3. 4. Tempus belli, tempus, pacis. 718.2.
20. Quanto magnus es humilia te in omnibus; & coram Deo invenies gratiam 444.1.
4. 10. Va soli, 424.2.
12. Sapientia filijs suis vitam inspirat, 106. & 405.2. 739.1.
32. Noli resistere contra faciem potentis. 156.1.
6. 21. Quam aspera est indoctis sapientia, & non permanebit in illa excors. 85.2.
24. Audi fili & accipe consilium intellectus &c. 24.2.
10. 9. Scindens ligna vulnerabitur ab eis, 139.1.
17. Beata terra cuius Rex est nobis, 572.2.
18. In pigritijs humiliabitur contignatio, 177.2.
22. Non est creata hominibus superbia, neque ira nationi mulierum, 15.1.
- Cap. 15. Qui timet Dominum faciet bona; 89. 1.
14. Ante hominem vita, & mors, 650. 1.
16. 14. Non effigies in rapina peccator. 492.1.
18. 5. Non est minuire neque adijcere, neque invenire magnalia Dei. 728.2.
20. Ante languorem adhibe medicinam, 575.1.
20. 32. Sapientia absconsa, & thesaurus in-nisus, 722.1.
23. 19. Assiduitate infatigatus, 173.1.

38. Gloria magna est sequi Deum, 769. 2.
24. 11. In omnibus requie quiescit, 425.1.
17. Quasi Cedrus exaltata sum in Libano, 16.2.
20. Omne opus corruptibile in fine deficiet, 133.1.
21. Vaporant habitationem meam, 710.1.
23. Ego quasi vitis fructificavi, 208.2.
27. Spiritus meus super mel dulcis, 595.2.
25. 34. Ne des aqua tua exitum. 176.1.
26. 27. Et qui transgreditur de iustitia ad peccatum, Deus paravit illum ad triumphum, 85.2.
27. 7. Rusticatio de lignis ostendit fructus illius. 184.1.
29. 18. Repromissionem fugit peccator, & immundus, 669.1.
20. Gratiam fidei iussoris ne obliviscaris, 36. 2. & 668.1.
24. Peccator transgrediens mandatum Domini incidet in promissione nequam, 670.1.
31. 27. In omnibus operibus tuis esto velox, 383.1.
32. 1. In omnibus sicut unus ex illis, 554.1.
40. 1. Graue iugum super filios Adam. 107.1. & 22.2.
43. 7. Luna signum diei festi, luminare, quod minuitur, in consumatione, 16.1.
47. 3. Cum leonibus lussit quasi cum agnis. 385.1.
31. Plurima redundaverunt peccata ipsorum, 340.2.
49. 10. Ezechiel qui vidit conspectum gloria, quem ostendit illi in curru Cherubim. 769.2.

Esaías.

- Cap. 1. 4. Va genti peccatrici populo gravi iniquitati, 169.2. & 206.1.
5. Super quo percutiam vos ultra addentes pravaricationem, omne caput languidum, & omne cor marens, a planta pedis usque ad verticem capitis non est in eo sanitas, 5.1.
6. Vulnus, & liuor, & plaga tumens non est circumligata, 25.1. & 574.2.
15. Cum extenderitis manus vestras avertam oculos meos a vobis. 417.1. & 418. 1. & 570.1.
17. Subvenite oppresso, 265.2.
18. Si fuerint peccata vestra rubra quasi vermiculus 547.1.
23. Amantes munera sectantes retributionem, 543.1. & 663.1.
2. 2. Et fluent ad eum omnes gentes, 30. 2. & 255.2.
17. Et incurbanitur sublimitas hominis, &c. 161.

18. In die illa proiciet homo idola argenti sui, & simulachra auri sui, &c. 621.2.
 3.6. Vestimentum tibi est? Princeps esto noster, 584.2.
 9. Va anima illorum quoniam reddita sunt eis mala, 388.2.
 4. Pro eo quod elatae sunt filiae Sion, & ambulauerunt extenso collo, decalcabit Dominus verticem filiarum Sion, 750.1.
 5.2. Expectanti ut faceret vias, & fecit labruscas, 82.1.
 6. Et nubibus mandabo, ne pluant super eam imbrem, 87.2. & 348.1. & 735.2. & 768.1.
 14. Propterea dilatauit infernus animam suam, 251.1.
 18. Va qui trahitis iniquitatem in funiculis veritatis, 171.1.
 26. Eleuauit signum in nationibus procal, & sibillauit ad eum de sinibus terra, 377.2.
 6.1. In anno quo mortuus est Ozias vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum, 734.1. 760.1. 253.1.
 2. Seraphim stabat super illud, sex ala vni, sex ala alteri, duabus velabant faciem eius, 736.2.
 3. Va mihi quia tacui, 182.1. & 237.2.
 6. Et volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus, 589.2.
 7.14. Vocauit nomen eius accelera; spolia detrahe, festina, pradare, 7.1. & 687.2.
 9.5. Vestimentum mixtum sanguine, 547.1.
 6. Vocabitur Deus fortis, 728.1. Admirabilis, 753.2.
 7. Factus est principatus eius super humerum eius, 261.717.1.
 10.27. Auferetur onus eius de humero tuo; & iugum eius de collo tuo, 331.
 11.3. Et repleuit spiritus timoris Domini, 163.1. & 168.2.
 9. In vniuerso monte sancto meo, 7.2. & 133.
 2. Repleta est terra scientia Domini, 724.2.
 10. In illa die radix Jesse qui stat in signum populi, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum, 626.1.
 13.6. Vllulatio quia prope est dies Domini, 196.2.
 20. Non ponet in ea tentoria Arabs, 328.2.
 14.13. In caelum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, &c. 402.1. 747.1.
 14. Similis ero Altissimo, 463.1. & 479.1. 761.2.
 15. Verumtamen in profundum detraheris, 749.2.

19.16. In die illa erit altare Domini in medio terra Aegypti, & titulus Domini iuxta terminum eius, 736.1.
 17. Sicut onis ad occisionem ductus, 640.1.
 25.4. Erubescet Sidon ait mare, 211.2.
 24.14. Hilenabunt vocem suam, atque laudabunt cum glorificatus fuerit Dominus, hincient de mari, 325.1.
 23. Erubescet Luna, & confundetur Sol cum regnauerit Dominus exercituum, 735.2.
 26.18. Sicut quae concipit cum appropinquauerit ad partum dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus a facie tua Domine concepimus, & quasi parturimus spiritum.
 28.5. In illa die erit Dominus corona glorie, 549.1.
 13. Manda, remanda, expecta, 125.1.
 16. Ecce ego mittam fundamentis Sion lapidem probatum, angularem, pretiosum, 722.2.
 27. Non in perpetuum trituras trituras illi neque vexabit eum rota plaustrum, nec ungulis suis comminet eum, 386.2.
 29.8. Sicut somniat sitiens, & bibit, & postquam fuerit expergefactus, lassus adhuc fuit, & anima eius vacua est, 597.2.
 30.6. Onus iumentorum austris in terra tribulationis, & angustiae, &c. 35.2.
 18. Expectat Dominus ut misceatur vestri, 531. & 418.1.
 20. Et dabit vobis Dominus panem artem, & aquam breuem, 740.2.
 32.3. Haeritis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris 660.2.
 18. Erit opus iustitiae pax, & cultus iustitiae silentium, & delectabitur populus meus in pulchritudine pacis, 40.2.
 33.6. Diuitia salutis sapientia, & scientia timor Domini ipse est thesaurus eius, 125.1. & 141.1.
 1. Quasi tuba exalta vocem, 196.1. & 497.2.
 38.1. Audui orationem tuam, &c. 196.1.
 6. Ecce sanante, die tertio ascendes in templum Domini, & addam diebus tuis quindecim annos, sed & de manu Regis Assyriorum eruas, 155.1.
 14. Domine vim patior responde pro me, 651.1.
 17. Ecce in pace amaritudo mea amarissima, 324.2.
 20. Super vulnus, 253.1.
 40.1. Dicite pusillimis confortamini, 196.1.
 15. Ecce gentes quasi filla stula, & quasi momentum statera reputatae sunt, 549.1. 757.1.

Index locorum

41. 19. Ecce omnes iniusti, & vana operantes, 214.2.
42. 3. Non damnabit neque accipiet personam pauperis, neque audietur vox eius foris, &c. 554.2.
12. Queres eos, & non inuenies, 77.2.
43. 17. Principes tui prauaricati sunt in me, 254.2.
21. Populum istum formamini mihi, 226.2.
24. Seruire me fecisti in iniquitatibus tuis, 121. & 658.1. & 659.2.
27. Pater tuus primus, peccauit, 252.1.
44. 3. Effundam aquas super sitientem, & fluent super aridam, &c. 20.2.
45. 22. Vino ego dicit Dominus, quia mihi siccetur omne genu, 702.2.
23. Egredietur ex ore meo iustitia verbum, & non reuertetur, 726.2.
46. 1. Confractus est Bel, contritus est Nabo, facta sunt simulacra eorum bestijs, & iumentis, ouera vestra graui pondere vsque ad lassitudinem, &c. 35.1. & 364.1.
3. Audite me domus Iacob, & omne residuum domus Israel qui portamini à meo utero &c. 31.2.
4. Ego ipse, & vsque ad canos, &c. 110.1.
22. Non est pax impijs dicit Dominus, 37.2.
49. 2. Posuit os meum quasi gladium acutum, posuit me quasi sagittam electam in pharetra sua abscondit me, 555.1.
6. Parum est ut sis mihi seruus ad suscitandas faeces Iacob, & tribus Israel conuerteras dedite in lucem gentium, 551.1.
16. In manibus meis descripsite, & muri tui coram oculis meis sunt semper, 69.2. & 110.1.
50. 4. Dominus dedit mihi linguam eruditam 182.2.
6. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, 639.2.
8. Stemus simul, quis est aduersarius meus? Accedat ad me, 662.1.
51. 7. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis, & pradicantis pacem annuntiantis bonum, 38.1. & 219. & 309.1.
9. Consurge, consurge induere, fortitudine brachium Domini, 554.2.
52. 5. Dominatores eius inique agunt, 229.1.
53. 2. Ascendet sicut virgulum coram, & velut radix de terra scienti 13.2. 711.2. 712. & 653.1.
4. Langores nostros ipse tulit, & dolores ipse portauit.
6. Omnes nos quasi oues errauimus unusquisque in viam suam declinauit, & posuit Dominus iniquitates omnium nostrorum, 652.1.
7. Quasi agnus coram tendente se obmutescet, 547.2. & 537.2.
8. De angustia, & de iudicio sublatus est, 267.
2. & 644.2. generatione eius quis enarrabit, 757.2.
10. Si posuerit pro peccato animam suam videbit se men longanum, 498.2. & 526.1. & 631.2.
11. Pro eo quod laborauit anima eius videbit, & saturabitur, 677.
12. Et ipse peccata multorum tulit, ibidem.
54. 11. Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in Sapphiris, 507.2. 718.1.
55. 2. Venite, emite absque argento, & absque ulla commutatione vinum, & lac.
6. Quarite Dominum dum inueniri potest, 77.2.
11. Verbum meum quod egredietur de ore meo non reuertetur ad me vacuum, 726.2.
13. Sicut exaltatur cæli à terra, ita via mea à visis vestris, 747.2.
58. 3. Et omnes debitores vestros repetitis, 351.2. 418.1. & 652.2.
7. Cum videris nudum operi eum, & carnem tuam ne despexeris, 438.2.
8. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, 50.1.
59. 6. Telas aranea texerunt, 214.2.
60. 8. Qui sunt hi qui ut nubes volant, & sicut columbe ad fenestras suas? 117.2.
61. 1. Quasi fuerunt me qui ante non interrogabant, 77.1.
62. 1. Propter Sion non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam, donec egredietur ut splendor iustus eius, & Saluator eius, ut lampas accendatur.
5. Gaudet sponsus super sponsam, & gaudebit super te Deus tuus, 545.1. & 604.1.
12. Et vocabunt eos populus sanctus Redempti à Domino, 7.1.
63. 2. Quare ergo rubrum est indumentum tuum & vestimenta tua sicut calcantium in torculari, 547.1. & 656.2.
5. Aurum est propter scelera nostra, & linore eius sanati sumus, 631.2. & 641.1.
15. Vbi est zelus tuus, & fortitudo tua, & multitudo viscerum tuorum? 110.1. & 541.1.
65. 11. Vae qui ponitis fortunam mensam, 249.1. & 602.2.
66. 11. Vi fugatis, & repleamini ab ubere consolationis eius, ut mulgeatis, & delitijs afficiatis ab omnimoda gloria eius, 592.2.
12. Ecce ego declinabo super eum quasi flumem pacis, & quasi torrentem inundantem, 40.1.
22. Domine dabis pacem nobis, omnia enim opera nostra operatus es nobis, 39.1.

Jeremias.

- Cap. 1. 11. Virgam vigilantem ego video, 255.2.
14. Panditur omne malum super habitatores terre, 405.2.
18. Quid tibi vis in via Aegypti? 597.2.
2. 20. Sub omni ligno frondoso, 215.2.

Sacre Scripture.

24. Onager assuetus in solitudine, &c. 647.1.
 22. Si laueris te nitro, &c. maculata est iniquitas tua coram me, 504.2.
 25. Prohibe pedem tuum à nuditate, & guttur tuum à siti, 507.2.
 30. Disciplinam non receperunt. 279.2.
 33. Vide vias tuas in conualle, 206.1.
 6.26. Fili populi mei accingere cilicio, 187.1.
 7.8. Ecce vos confiditis vobis in sermonibus me dactis, 26.1.
 18. Filij colligunt ligna, Patres succedunt ignem &c. 127.1.
 8.8. Erudire Ierusalem ne forte recedat anima mea à te, 65.1.
 20. Transiit messis finita est aestas, 664.1.
 9.5. Docuerunt linguam suam loqui mendaciū, ut inique agerent laborauerunt, 400.2.
 11.19. Mutamus lignum in panem eius, 625.2.
 14.22. Nunquid sunt in sculptilibus gentium, qui pluant? 213.2.
 15.6. Laboravi rogans, 196.1.
 8. Multiplicata sunt mihi viduæ eius, 187.1.
 10. Vt mihi mater mea, non fenerari, 187.2.
 19. Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum oris, 153.1.
 16.13. Seruistis ibi dijs alienis die, ac nocte, 32.1.
 17.5. Maledictus homo qui confidit in homine, 217.1.
 17. Diem hominis non desideravi, 291.2.
 18.14. Nunquid deficiet de petra agri nox Libani, 569.2.
 23. In tempore furoris tui abutere eis, 190.1. & 165.2.
 22.17. Tui vero oculi, & cor ad auaritiā. 255.2.
 22. Omnes pastores tuos pascit ventus, 214.1.
 24. Si fuerit Ieconias filius Ioachim Regis Iuda, annulus in dextera mea, 188.2. & 192.2.
 23.29. Nunquid non verba mea non sunt quasi ignis, 148.1.
 30.13. Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua, 25.1.
 31.15. Vox in Rhama audita est, 126.2.
 22. Vsq̃uequo delitjs dissolueris filia vaga, 31.2. 559.1.
 30. Omnis homo qui comederit unam acerbam, oblitescant dentes eius, 717.1.
 33.2. Dominus nomen illi, 43.2.
 10. Adulteris repleta est terra.
 20. Si irritum fieri potest pactum meum cum die, 719.1.
 30. Ecce ego ad Prophetas ait Dominus, qui furantur verba mea, 663.1.
 46.20. Vitula elegans, atque formosa Ægyptus, 405.2.

51.27. Leuate signum in terra, &c. 377.2.
 46. Iniquitas in terra, 269.1.

Threni.

Cap. 1.1. Princeps provinciarum facta est sub tributo.
 12. O vos omnes qui transitis per viam, attendite, & videte, si est dolor sicut dolor meus, 653.2. & 378.1.
 14. Virgines eius squalida, 165.2.
 2.9. Defixa sunt in terra portæ eius, 260.2.
 3.3. Tantum in me veruit, & conuertit manum suam tota die, 432.2.
 9. Concluserunt vias meas lapidibus quadris scinitas meas subuertit, 308.2.
 25. Bonus es Domine sperantibus in te, 67.2.
 52. Venatione ceperunt me quasi auem inimici mei gratis, 309.2.
 4.20. Spiritus oris nostri Christus Dominus, 707.1.

Ezechiel Cap. 1.

4. Et vidi, & ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone, 557.1. & de medio eius, quasi species electri, 734.1.
 3. Similitudo animalium, 770.1.
 8. Et manus hominis sub pennis eorum, 244.2.
 14. Et animalia ibant, & reuertebantur in similitudinem fulgaris coruscantis, 765.1.
 16. Et aspectus earum, & opera quasi sit rota in medio rotæ, 414.2.
 18. Statura quoque erat rotis, & altitudo horribilis, 318.1.
 3.9. Vt adamantem, & ut silicem dedi faciem tantam, 238.2.
 14. Spiritus quoque leuauit me, & assumpsit me, 143.1.
 4. Pone arietes in gyro, 252.1.
 6.9. Displicebunt sibi met, 196.1.
 7.9. Imitamur furorem meum in te, 195.2.
 8.10. Floruit virga, 257.2.
 14. Adhuc conuersus videbis abominationes maiores, 319.2.
 9. Appropinquauerunt visitationes orbis, 191.1.
 10.2. Et dixit ad virum, qui indutus erat lincis, 218.2.
 8. Ecce omnis similitudo reptilium, & animalium abominatio, 398.2.
 13. Volubiles, 318.1.
 13.5. Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israel, 560.2.
 10. Ipse edificabat parietem, illi autem lineabant luto, absque palleis, 178.2.

Index locorum

- 16.5. Proiecta es super faciem terræ, 193.2.
 10. Induite subtilibus, 29.1.
 30. In quomundabo cor tuum ait Dominus, 206.
 17.22. In monte sublimi Israel plantabo illud, & erumpet in germen, & faciet fructum, 712.2.
 18.1. Peccasti, 749.2.
 23. Vino ego nolo mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur & viuatur, 336.2.
 32. Et dices hæc dicit Dominus Deus Aquilæ grandi magnarum alarum, &c. 712.2.
 20.40. Et sanctificabor in vobis, 228.2.
 21.16. Vade ad dexteram, siue ad sinistram, 557.1.
 24.9. Va ciuitati sanguinum, cuius ego grandem faciam pyram, 340.1.
 25.13. Propterea tradidi eum in manus amatorum suorum, 115.1.
 28.12. In signaculum similitudinis. 200. 2. & 392.1. & 463.1.
 16. Et peccasti, 463.1.
 30.13. Optimates populorum, 237.1.
 33.11. Vino ego, dicit Dominus, & quare moriemini domus Israel, 52.2.
 36.20. Ingressi sunt ad gentes, 229.1.
 37.2. Et accesserunt ossa ad ossa, 428.1. & 429.1.
 27. Et erit tabernaculum meum in eis, 119.2.
 42.14. Vestientur vestimentis albis, 547.1.
 44.17. Cumque ingredientur portas atrii interioris vestibus lineis induentur, 772.1.
 19. Cumque egredientur atrium exterius ad populum exeunt vestimentis suis, 772.1.
 47.10. Plurima species erunt piscium eius, 97.2.
 22. Et super torrentem oriatur in ripis eius ex utraque parte lignum pomiferum, 198.2.
 48. Et ab oriente porce tres, & ab Aquilone porce tres, &c. 542.2.

Daniel.

- Cap. 3.10. Tu Rex posuisti decretum, 649.2.
 15. Et quis est Deus, qui eripiat vos de manu mea, 317.1.
 23. Angelus enim Domini descendit cum Azaria, & socijs eius in fornacem, 310.1.
 92. Et species quarti similis filis Dei, 394.2.
 4.11. Suocidite arborum, & pracidite ramos eius, 257.1.
 5.25. Hæc est autem scriptura, quæ scripta est Mane Techel, Phares, 265.2.
 6.20. Daniel serue Dei viuens, 29.2.
 7.9. Aspicebam donec throni positi sunt, & aliquis diem sedit, & ecce &c. & in conspectu eius obdulerunt eum, 703.1.
 8.12. Robur autem datum est ei contra iuge sa-

crificium, 233.2.

- 13.24. Et exclamauit voce magna, Susanna. 282.1.

Oleas.

- Cap. 2.14. Propter hoc ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, &c. 772.2.
 19. Sponsabo te mihi in sempiternum, 546.2.
 21. Exaudiam celos, & illi exaudiant terram 457.1.
 4.1. Audite verbum Domini filij Israel, 169.1.
 19. Ligauit eum spiritus in alis suis, 205.1. & 251.1.
 5.1. Domus Regis auscultate, 134. & 261.1.
 6. Tota nocte dormiuit coquens eos, 115.1.
 10. Facti sunt Principes Iuda assumentes terminum, 86.1. & 150.1.
 11. Calumniam faciens est Ephraim, 170.2.
 6.8. Galaad ciuitas operantium idolum supplantata sanguine, 390.1.
 7.4. Omnes adulterantes quasi Clibanus, 255.1.
 5. Extendit manum suam cum illis soribus, 259.2.
 8.4. Ipsi regnauerunt, & non ex me, 509.2. & 512.1. & 363.1.
 5. Proiectus est vitulus tuus Samaria, 175.1.
 7. Ventum seminabunt, & turbinem metent, 213.2. Culmus stans non est in eo, 216.1.
 10.1. Vitis frondosa Israel, 170.2.
 5. Vacas Betauen coluerunt habitatores Samarie, 174.2.
 7. Transire fecit Samaria Regem suum, quasi spumam.
 12. Seminate vobis ad iustitiam, 140.1.
 11.1. Sit ut mane transit Rex Israel, 115.1.
 7. Pendebis populus meus ad redditum meum, 326.1.
 12.3. Et in fortitudine sua directus est cum Angelo, 309.2.
 7. Dolosa statera, 156.1.
 12. Et seruauit Israel in uxorem, 224.1.
 13.15. Adducet vrentem ventum Dominus de deserto ascendentem, 556.2.
 22.15. Dabo ei vallem Achor ad aperendam spem, 368.

Ioel.

Cap. 2.

25. Locusta bruchus, & rubigo fortitudo mea magna. 263.2.

31. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, 363.1.

Amos.

Cap. 4. 15. Vnde & ego dedi vobis stuporem dentium, 716.2.

Cap. 8. Mittam famem in terra, non famem panis & aqua, sed audiendi verbum Dei, 137.2.

9. 7. Nunquid non ut filij Æthiopum vos estis mihi filij Israel? 595.1.

Ionas.

Cap. 1. 3. A facie Domini, 402.2.

2. 10. Ego autem in voce laudis immolabo tibi, 666.2.

4. 7. Parauit Deus vermen ascensum diluculi, 621.1.

Michæas.

Cap. 1. 8. Faciam planctum velut draconum, & luctum quasi strictionem, 148.2.

Nahum.

Cap. 3. 9. Æthiopia fortitudo eius, & Ægyptus, 407.2.

Abacuc.

Cap. 1. 5. Aspicite in gentibus, 599.1.

13. Mundi sunt oculi tui ne videant malum, 576.1.

3. 1. Domine audini auditionem tuam, & timui; 727.2. 728.2. In medio annorum notum facies 72.2. Splendor eius ut lux erit, 725.2.

4. Cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius, 619.1. & 672.2. 725.2. 739.2.

5. Ante faciem eius ibit mors, 145.2.

6. Stetit, & mensus est terram, 632.1.

10. Abyssus vocem suam, altitudo manus suas leuauit, 620.2.

11. In luce sagittarum tuarum, 377.1. & 402.1.

Sophonias.

Cap. 1. 1. Verbum Domini quod factum est ad Sophoniam filium Chusi, & c. 465.1.

8. Et erit in die hostia Domini, visitabo super omnes, qui induti sunt veste peregrina, 469.1.

2. 1. Congregamini gens non amabilis, 419.1.

14. Onocrotalus, & erit in liminibus eius morabuntur, 384.2.

3. 1. Va prouocatrix, & redempta ciuitas, 669.2.

9. Tunc reddam populis labium electum, ut in

nocent omnes in nomine Domini, & c. 30.2. & 185.2.

17. Gaudebit super te in letitia, & silebit in dilectione sua, 425.2.

33. Principes eius leones, 268.2.

Agæus.

Cap. 2. 24. Ponam te quasi signaculum, 256.2.

Zacharias.

Cap. 2. 5. Ego ero ei mutus ignis in circuitu, 110.1.

8. Qui vos tangit tangit pupillam oculi mei, 273.1.

3. 3. Et Iesus erat indutus vestibus sordidis, 347.1.

9. Super lapidem unum septem oculi sunt, 159.2. & 508.2.

4. 7. Et educet lapidem primum, & ex aqua bit gratiam gratia eius, 575.1. 717.1.

5. 6. Hæc est amphora egrediens, & c. 601.2.

6. 19. Lapides sancti eleuabuntur super terram 647.1.

9. 1. Onus verbi Domini in terra Hadrach. 150.1.

10. 3. Posuit eos quasi equum glorie in pralio, 226.2.

8. Sibilabo eis, & congregabo eos, 647.2.

11. 8. Et contracta est anima mea in eis, 323.2. & 673.1. & 52.1.

12. 2. Ecce ego ponam Ierusalem super liminarem trápula, 387.2.

13. 2. Disperdam nomina idolorum in terra, 621.1.

6. Quæ sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum, 643.2.

9. Et ducam tertiam partem per ignem, & uram eos sicut uritur argentum, 404.1.

17. Percute pastorem, 609.2.

Malachias.

Cap. 1. 11. Ab ortu Solis v. que ad occasum; magnum est nomen meum in gentibus, & c. 753.2.

13. Et dixistis ecce de labore, & exustastis ilud, dicit Dominus exercituum, & intulisti de rapinis claudum, & languidum, 492.1.

2. 7. Labia enim Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirunt ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est, 138.2.

17. Leborare fecistis Dominum in sermonibus vestris, 541.1.

INDEX LOCORVM NOVI TESTAMENTI.

Matthæus Cap. 1.

3. **I**udas autem genuit Phares, & Zaram, 568.1.

Cap. 2.

13. Puerum ad perdendum eum, 470.1.
18. Vox in Rama audita est, 126.2.
22. Archelaus regnaret pro Herode, 530.2.

Cap. 3.

16. Baptizatus autem Iesus confestim ascendit de aqua, &c. & ecce vox de cælis dicens: Hic est filius meus dilectus, &c. 464.2.

Cap. 4.

4. Non in solo pane vivit homo, 154.1.
9. Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me, 483.2. & 552.2.
10. Vade Sathana, 384.1.

Cap. 5.

9. Beati pacifici quoniam filij Dei vocabuntur, 429.1.
10. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quam ipsorum est regnum cælorum, 289.1.
16. Sic luceat lux vestra coram hominibus ut videant opera vestra bona, 135.1. & 144.2. & 445. & 449.2.
18. Amen, quippe, dico vobis iota unum, aut unus apex non præteribit à lege, 159.1. & 172.2.
23. Si ergo offeres munus tuum ad altare, 414.1. & 416.
45. Qui Solem suum oriri facit super bonos, & malos, 200.1.

Cap. 6.

1. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, 449.1.
5. Receperunt mercedem suam, 440.1.
9. Sanctificetur nomen tuum, 229.1. & 435.
11. Panem nostrum super substantialem, 590.1.
21. Si oculus tuus simplex fuerit, 225.1.
23. Si ergo lumen, quod in te est tenebra sunt, 224.1.
29. Nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis, 103.2.

Cap. 7.

6. Neque mittatis margaritas vestras ante porcos, 553.1.
7. Quærite, & invenientis, 77.2. & 1.
11. Si vos cum fratribus malis nostris bona data dare filijs vestris quanto magis Pater vester, qui in cælis est dabit vobis bona petentibus se, 47.1. & 50.2.
12. Omnia quæcumque vultis ut faciant homines, & vos facite illis.

Cap. 8.

1. Cum descendisset Iesus de monte secuta sunt eum turba multa, 725.1.
6. Domine puer meus iacet 220.1.
7. Ego veniam, & curabo eum, 270.1.
19. Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet, 736. & 421.2.
23. Ipse dormiebat, 298.1.
28. Erant saui nimis, 322. & 200.1. Occurrerunt eo duo demonia.

Cap. 9.

13. Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo, 407.2.
14. Quare nos, & Pharisei ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant, 298.2.

Cap. 10.

9. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, 766.2.
15. Esote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbae, 134.1.
19. Cum steteritis ante Reges, & Præsides, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini, 305.1.
20. Non enim vos estis qui loquimini, 180.2.
27. Quod dico vobis in tenebris dicite in lumine 281.1. & 281.1.
30. Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt, 155.2.
41. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ mercedem Prophetæ accipiet, 70.2.

Cap. 11.

6. Beatus qui non fuerit scandalizatus in me, 730.2.
12. Regnum cælorum vim patitur, & violenti

- rapiunt illud, 479. 1. & 500. 1.
 17. Venit Ioannes, neque manducans, neque bibens, & dicunt demonium habet, & c. 771. 1.
 19. Discite à me quia mitis sum, & humilis corde, 749. 1.
 23. Estis Capharnaum usque ad cælum exaltata, usque ad infernum detraberis, 749. 1.
 25. Confiteor tibi Pater, cæli & terra, 148. 759. 1.
 29. Ingu enim meum suave est, & onus leue, 33. 1.

Cap. 12.

14. Sicut fuit Ionas in ventris Ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terre tribus diebus, & tribus noctibus, 325. 2.
 34. Progenies viperarum quomodo potestis bona loqui, 183. 2. 709. 2.
 36. Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quo à locuti fuerint homines reddant rationem Deo in die iudicii, 593. 2.
 38. Volumus à te signum videre, 299. 2.

Cap. 13.

6. Qui cum audierint cum gaudio suscipiunt verbum & hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tempore temptationis recedunt 85. 1.
 17. Ipsi colligimus zizaniam, 343. 2.
 18. Inimicus homo hac fecit, 288. 1.
 19. Sinite utraque crescere usque ad messem, ne forte euellentes zizaniam eradicetis simul, & triticum, 398. 1.
 44. Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, 737. 2.
 45. Simile est Regnum cælorum homini negotiatori querenti bonas margaritas, 420. 1.
 46. Qui inuenta una preciosa absit, & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam, 395. 1.

Cap. 14.

1. In illo tempore audiuit Herodes, 235. 2.

Cap. 15.

8. Populus hic labijs me honorat, 182. 1.
 22. Miserere mei Domine fili David, filia mea male à demonio vexatur, 128. 1.
 27. Nam & catelli edunt domicis, quæ cadunt, & c. 751. 1.

Cap. 16.

13. Quem dicunt homines esse filium hominis, 292. 2.
 15. Vos autem quem me esse dicitis? 765. 2.
 16. Tu es Christus filius Dei vivi, 241. 1.
 19. Tibi dabo claves Regni cælorum, 269. 1.
 21. Ex inde cepit Iesus ostendere discipulis suis, quod oporteret eum ire Ierosolymam, & c. 732. 2.
 22. Et assumens eum Petrus cepit, increpare dicens absit à te Domine & c. 499. 1. & 500. 2.
 23. Vade post me Sathana, scandalum es mihi,

- quia non sapias ea quæ Dei sunt, 642. 1. 731. 2.
 24. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & c. 192. & 499. 2.
 26. Quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur anima vero sua detrimentum patiatur, 156. 2.
 27. Filius enim hominis venturus est, in gloria Patris, 703. 1.
 20. Sunt de hic adstantibus, qui non gustabunt mortem, 331. 2.

Cap. 17.

5. Ipsum audite, 489. 1. 732. 2.
 22. Sumens da eis pro me, & c. 163. 65. 1.

Cap. 18.

12. Magister dic fratri meo, ut diuidat mecum, 420. 1.
 19. Vbi sum duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum, 182. 1.

Cap. 19.

14. Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re, quancumque petierint fiet illis à Patre meo, 379. 1.

Cap. 20.

12. Et nouissimi vna hora fecerunt, & pares nobis fecisti, 290. 2. 773. 1.
 20. Mater filiorum Zebedæ, 129. 1.
 22. Nescitis quid petatis, 485. 1. & 508. 1. Potestis bibere calicem, & c. 503. 1. & 740. 1.
 23. Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo, 459. 1. 482. 1.
 28. Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, 668. 1.
 30. Ecce duo cæci, sedentes secus viam, 78. 1.

Cap. 22.

2. Simile factum est Regnum cælorum homini Regi, 197. 1.
 4. Dixit Dominus Domino meo, 43. 1.
 12. Non habens vestem nuptialem, 740. 1.
 13. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi, 64. 2.
 37. Diliges Dominum Deum tuum, 180. 1.

Cap. 23.

4. Alligat enim onera grauia, & importabilia & c. 35. 1.
 8. Vos autem nolite vocari Rabbi, 4. 2. Vnus est enim Magister vester, & c. ibid.
 27. Similes estis sepulchris dealbatis, 586. 1. & 590. 1.

Cap. 24.

19. Vt illis, quæ in utero habent, & vbera dantibus, 88. 2.
 48. Si autem dixeris seruus ille in corde suo moram faciet Dominus meus, 6. 1.

Cap. 25.

1. Quæ accipientes lampades suas exierunt obuiam sponso, 764. 2.
 8. Date nobis de oleo vestro, 113. 2.

Index locorum

9. Ne forte non sufficiat nobis, & vobis, 765.1.
 12. Nescio vos, 664.2.
 13. Vnicuique secundum propriam virtutem, 717.2.
 26. Scio quia homo durus es, metis ubi non seminas, & congregas ubi non spargis, 297.2.
 34. Tunc dixit, Rex his qui a dextris eius erunt, 189.1.
 36. Infirmitas, & visitastis me, 188.1.
 40. Quam diu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis, 46.2. & 65.1.
 Cp. 26.
 2. Scitis, quia post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur, 106.2.
 15. Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam, 636.2.
 18. Ite in civitatem ad quendam, & dicite ei: Magister dicit, &c. apud te facio Pascha, 589.2.
 26. Benedixit, & fregit, 638.2.
 27. Hoc est corpus meum, 738.1.
 29. Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis.
 35. An putas, quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duo decim legiones Angelorum, 612.1.
 38. Tristis est anima mea, 757.1.
 39. Si possibile est transeat a me calix iste, 32.1. & 315.2. 740.1.
 53. An putas, quia non possum rogare Patrem meum, &c. 538.2.
 55. In illa hora dixit Iesus turbis, tanquam ad latronem existis cum gladijs, & fustibus comprehendere me, 589.1.
 60. Cum multi falsi testes accessissent, 252.2.
 61. Novissime venerunt duo falsi testes, & dixerunt: Hic dixit possum destruere templum Dei, 753.1.
 64. Verumtamen dico vobis amodo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei 505.1. & 633.2. Tu dixisti, 703.2. 778.1.
 68. Prophetiza Christe, quis est qui te percussit, 653.1.
 70. Nescis quid dicas? 280.2.
 72. Non novi illum. 280.1. & 280.1.

Cap. 27.

3. Penitentia ductus retulit triginta argenteos, 225.1. & 539.2. Et proiecit argenteis in templo recessit.
 9. Et acceperunt triginta argenteos pretium appetiati, 101.2.
 14. Ita ut miraretur praeses vehementer, 639.2.
 15. Sanguis eius super nos, & super liberos nostros. 390.2.
 34. Et cum gustasset, noluit bibere, 641.1.
 42. Alios salvos fecit, &c. si Rex Israel est, des-

- cedat nunc de cruce, & credimus ei, 632.2. 760.2.
 46. Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me, 653.1.
 48. Continuo currens unus ex eis acceptam spongiam implevit aceto. 372.2.
 51. Tenebrae factae sunt super universam terram terra mota est, 607.2.
 54. Vere Filius Dei erat iste, 45.1.
 64. Sedentem a dextris virtutis Dei, 701.1.
 Cap. 28.
 5. Nolite timere, 163.1.
 18. Data est mihi omnis potestas in caelo, & in terra, 505. 698. 1. 703.1.
 19. Eum ergo docete omnes gentes, &c. 114.1.
 Marcus Cap. 3.
 21. Et spiritus immundi cum illum videbant procidebant ei, &c. 458.1.
 Cap. 4.
 24. In qua mensura mensi fueritis remittetur vobis, 87.1.
 Cap. 5.
 26. Et erogaverat omnia sua ne quidquam proferat, 142.2.
 Cap. 6.
 7. Caput mittere discipulos binos. 301.2.
 16. Ipse est Ioannes, quem ego decollavi, hic a mortuis resurrexit, 46.2.
 45. Et statim coegit discipulos suos ascendere navim, &c. & cum dimisisset eos abiit in montem orare, 603.2.
 Cap. 7.
 24. Ingressus domum neminem voluit scire, & non potuit latere, 450.1.
 35. Solutum est vinculum linguae eius, & loquebatur recte, 182.2.
 Cap. 9.
 5. Faciamus tria tabernacula, 119.1.
 6. Hic est filius meus dilectus, 720.2.
 16. Vbicumque apprehenderit allidit eum, & spumat, 127.2.
 49. Habete in vobis salem, & pacem habete inter vos, 458.2.
 Cap. 10.
 35. Volumus ut quodcumque petierimus facias, 719.2.
 45. Dare animam suam redemptionem pro multis, 530.2.
 Cap. 14.
 31. Quia nescio hominem istum, quam dicitis, 241.1.
 44. Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, & ducite caute, 635.2.
 Cap. 15.
 19. Percutiebat caput eius arundine, &c. 708.1.
 23. Et dabant ei vivere myrrhatum vinum, 640.1.
 39. Et videns Centurio, qui ex adverso stabat,

Sacra Scripturae.

quia sic clamans expirasset, 643.2. & 282.1

Cap. 16.

2. Vna Sabbatorum, 199.1.

Lucæ.

Cap. 1.

23. Vxor tua Elizabeth pariet tibi filiū, 120.1.

28. Dominus tecum, 44.1.

30. Inuenisti gratiam apud Deum, 36.2.

31. Ecce concipies in utero, & paries filiū, 120.

2. & 685.2. Vocabis nomen eius Iesum.

32. Et dabit illi Dominus Deus sedem David Patris eius, 495.2.

38. Ecce ancilla Domini, 35.2.

44. Exultauit infans in utero meo, 647.2.

46. Magnificat anima mea Dominum, 228.2
728.1.

51. Fecit potentiam in brachio suo, 762.1.

52. Deposuit potentes de sede, 751.1.

78. Per viscera misericordie Dei nostri, 110.
1. & 410.1.

Cap. 2.

11. Natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus Dominus, 44.1. & 120.2. Ecce Euangelizo vobis &c.

14. Pax hominibus bonae voluntatis, 529.1.

21. Postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, &c. 548.2. & 687.2. Vocatum est nomen eius Iesus.

29. Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace, 335.1. & 351.1.

Cap. 3.

7. Genimina viperarum, 387.2.

23. Quisuit Seth, quisuit Adam, qui fuit Dei, 579.1.

Cap. 4.

6. Tibi dabo potestatem hanc vniuersam, & gloriam illorum, quia mihi tradita sunt, & cui volo do illa, 484.1.

9. Mittite hinc deorsum, 512.2.

13. Amen dico vobis, quia nemo Propheta acceptus est in patria sua, 293.1. 710.2.

40. Cum autem Sol occidisset omnes, qui habebant infirmos varijs languoribus ducebant illos ad eum, 446.1.

42. Facta autem die egressus ibat in desertum locum, 446.1.

Cap. 5.

37. Nemo mittit vinum nouum in utres veteres, 352.1.

Cap. 6.

12. Percutiam in oratione Dei, 755.1.

18. Mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, 558.2.

26. Qui te percutit maxillam praebe ei, & alteram, 397.1. & 659.2.

44. Vnaquaeque enim arbor de fructu suo cognoscitur, 183.2.

Cap. 7.

2. Erat ei seruus pretiosus, 209.2.

12. Defunctus efferebatur, 352.2.

37. Intraui in domum tuā, aqua in pedibus meis non dedisti, &c. Osculum mihi non dedisti, oleo caput meum non unxisti, &c. 392.2. & 657.1. & ignouit, &c.

Cap. 8.

15. In corde bono, & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia, 343.2. & 84.2. & 86.2.

37. Narra quanta fecit tibi Deus, 76.1.

44. Accessit retro, & reiecit simbriam vestimenti eius, & confestim stetit fluxus sanguinis eius, 657.1.

Cap. 9.

3. Loquebantur cum illo, & dicebant excessum eius, 258.2.

5. Non enim sciebat, quod diceret, 500.2.

11. Quanto magis Pater vester dabit spiritum bonum, 50.2.

23. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, 19.2.

26. Qui me erubuerit, & meos sermones hunc filius hominis erubescet, 280.1.

33. Domine bonum est nos hic esse, 374.2.

51. Factum est autem cum complerentur dies assumptionis eius, & ipse faciem suam firmavit ut iret in Ierusalem, 381.2. & 638.1.

Cap. 10.

34. Et approprians alligauit vulnera eius, 27.1.

18. Videbam Sathanam tanquam fulgur de caelo cadentem, 749.2.

21. In ipsa hora exultauit in Spiritu sancto, 757.2.

Cap. 11.

4. Quis vestrum habebit amicum, &c. 446.1.

17. In Belzebut principe demoniorum, 225.2.

35. Sint lumbi vestri praecincti, 326.1.

Cap. 12.

7. Et capillus de capite vestro non peribit, 155.2.

14. Homo quis me constituit diuisorem super vos, 430.1. & 482.1. & 420.2.

20. Stulte hac nocte animam tuā repetent à te, 351.1.

35. Lucernae ardentes in manibus vestris, 764.1.

36. Similes hominibus expectantibus Dominum suum quando reuertatur à nuptijs, 351.2. & 186.1.

49. Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi ut accendatur? 130.2. & 674.2. & 218.2.

50. Et valde propere ad illud, 635.2.

Cap. 13.

6. Aliud cecidit supra petram, & natum aruit, 85.1.

8. Domine dimitte illam, & hoc anno utque dum

Index locorum

dum fodiam circa illam, & mittam stercora,
298.1. & 257.1. & 267.1.
Cap. 15.
9. Congratulamini mihi, 186.2.
13. Denotavit substantiam suam vivendo luxu-
riose, 401.1.
14. Et facta est fames valida in regione illa, &
ipse cepit egere, 401.2.
20. Filius tuus hic qui denotavit substantiam suam
cum meretricibus, 290.2.
23. Adducite vitulum saginatum, quia filius
meus mortuus fuerat, & renixit, 535.2.
29. Nunquam dedisti mihi haec, ut cum ami-
cis epuler, 293.1.
Cap. 16.
5. Quantum debes Domino meo? Centum cados
olei, &c. 157.2.
19. Homo quidam qui induebatur purpura, &
byllo, 750.1.
24. Pater Abraham, 42.2.
Cap. 18.
18. 10. Descendet hic in inferos in domum suam
ab illo, 675.2. 751.1.
Cap. 19.
10. Quærere, & saluum facere quod perierat,
446.1.
Cap. 20.
13. Quid faciatis? 551.1.
Cap. 21.
15. Ego dabo vobis os & sapientiam cui non po-
terent resistere, 305.1.
41. Quantum tactus est lapidis, 511.2.
Cap. 22.
11. Ostendet vobis cenaculum magnum stratum,
741.2.
27. Ego autem in medio vestri sum sicut qui mi-
nistrat, 120.1.
29. Vos estis, qui permanistis mecum in tenta-
tionibus meis, 497.1. & 502.2. Ego dispono
vobis, &c.
32. Ut cribraret sicut triticum, 347.1.
62. Fleuit amare, 241.1.
64. Et velauerunt eum, & percutiebant faciem
eius, 431.2.
Cap. 23.
4. In homine isto, 761.2.
12. Et facti sunt amici Herodes, & Pilatus in
ipsa die, 420.2.
24. Domine memento mei, 431.1. 760.1.
26. Apprehenderunt Simonem quendam Cyrenen-
sem, & imposuerunt illi crucem ferre post Ie-
sum, 665.1.
27. Filia Ierusalem nolite flere super me, sed su-
per vos ipsas flere, &c. 640.2.
37. Si tu es Christus saluum fac te ipsum, &
nos, &c. 517.1. 720.2.
42. Domine memento mei cum veneris in Regnum
tuum, 401.1. & 241.1.

46. In manus tuas commendo spiritum meum,
668.1.
47. Hodie mecum eris in paradiso, 538.2.
46. Expiravit, 548.2.
Cap. 24.
26. Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita in-
trare in gloriam suam, 494.1. & 496.2.
35. Cognoverunt eum in fractione panis, 722.2.
45. Et aperuit illis sensum, ut intelligerent scrip-
turas, 123.1.
Ex Ioanne. Cap. 1.
1. In principio erat Verbum, 686.1. & 585.1.
3. Quod factum est in ipso vita erat, 333.2.
12. Filios Dei fieri, 5.1.
14. Et verbum caro factum est, 710.2. 714.2.
Et vidimus gloriam eius, quasi unigeniti à
Patre, 720.2.
51. Videbitis calum apertum, & Angelos Dei
ascendentes, & descendentes super filium ho-
minis, 396.1.
Cap. 2.
4. Nondum venit hora mea, 311.1.
14. Et cum fecisset quasi flagellum, de funi-
culis, 272.1.
Cap. 3.
5. Non enim dat Deus spiritum ad mensuram,
358.1.
10. Tu es Magister in Israel, & hæc ignoras,
139.1.
14. Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto,
ita exaltari oportet filium hominis, 626.1.
16. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum
unigenitum daret. 4.1. & 61.1. & 488.2.
674.1. & 550.1. 755.1.
16. Non misit Deus filium suum in mundum, ut
iudicet mundum, 186.1.
34. Non dat spiritum ad mensuram, 757.1.
Cap. 4.
1. Ut ergo cognovit Iesus, quod audierunt Phari-
sæi, quod Iesus plures discipulos facit, & bap-
tizat, quam Ioannes, 457.1.
10. Ego dedissem tibi aquam vivam, 219.2.
35. Nonne vos doctis, quod adhuc quatuor men-
ses sunt, & metis venit? 745.1.
53. Credidit ipse, & domus eius tota.
Cap. 5.
5. Et erat ibi homo triginta & octo annos habens
in infirmitate sua, 205.
7. Hominem non habeo, 311.1.
18. Propterea ergo magis querebant eum Iudei
interficere, quia non solum solvebat Sabbatum,
sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem
se faciens Deo, 633.2.
19. Non potest filius facere à se quidquam, nisi
quod viderit Patrem facientem, 488.1.
20. Pater enim diligit Filium, & omnia demon-
strat ei, quæ ipse facit, & maiora his demon-
strabit ei opera, 704.1.

22. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio, 688. 1. & 700. 1. & 702. 2.

27. Potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est, 685. 2. & 704. 1.

30. Non possum à meipso facere quidquam, sicut audio iudico, 643. 2.

44. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis, 245. 2.

Cap. 6.

7. Manifesta te ipsum mundo, 482. 2.

19. Cum cognovisset, quia venturi essent, ut raperent eum Regem fugit iterum in montem ipse solus, 505. 1. 721. 1.

27. Operamini non cibum qui perit, 740. 1.

38. Quia descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me, 528. 2.

42. Nonne hic est Iesus filius Ioseph? 490. 2.

44. Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me traxerit illum, 489. 1.

51. Ego sum panis vivus, 742. 1.

54. Nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis, 591. 2.

55. Caro mea vere est cibus, 585. 2.

Cap. 7.

6. Tempus vestrum semper est paratum, 192. 2. tempus meum nondum aduenit, 718. 1.

34. Quæretis me, & non invenientis, 768. 1.

48. Nunquid ex Principibus aliquis credidit in eum? 299. 2.

Cap. 8.

28. Principium qui & loquor vobis, 713. 2. Tunc cognoscetis, quia ego sum, 727. 1.

34. Qui facit peccatum servus est peccati, 160. 2.

37. Sermo meus non capit in vobis, 320. 2.

Cap. 10.

1. Qui non intrat per ostium in ovile, sed ascendit alio modo ille fur est, & latro, 504. 2.

17. Ego pono animam meam, & iterum sumo eam, nemo tollit eam à me, &c. 638. 1.

23. Et ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis, 322. 1.

27. Vocem meam audiunt, 647. 2.

30. Ego & Pater, unum sumus, 482. 1.

36. Quem Pater sanctificavit, & misit in mundum vos dicitis, quia blasphematis, 685. 1.

Cap. 11.

6. Mansit in eodem loco duobus diebus, 311. 1.

7. Rabbi, nunc quarebant te Iudei lapidare, & iterum vadis illuc? 362. 2.

11. Lazarus amicus noster dormit, 332. 1.

21. Domine si fuisses hic frater meus non esset mortuus, 319. 1.

27. Tu es Christus filius Dei vivi, 681. 2.

33. Infremuit spiritu, 757. 1.

34. Lazare veni foras, 720. 1. 755. 2.

35. Et lacrymatus est Iesus, 65. 1.

39. Tollite lapidem, 364. 2.

42. Gratias tibi ago, quia semper me audis, 461. 1.

47. Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? 292. 1. & 299. 2.

Cap. 12.

5. Quare hoc unguentum non venit trecentis denarijs, 539. 2.

19. Ecce mundus totus post eum abiit, 299. 2.

23. Venit hora, ut clarificetur filius hominis, 100. 2.

24. Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet, &c. 498. 2. & 526. 2. & 233. 1. 726. 2.

27. Anima mea turbata est, 365. 1.

28. Pater clarifica filium tuum, 701. 2.

32. Et ego si exaltatus fuero à terrâ omnia traham ad me ipsum, 527. 1.

41. Hec dixit Isaïas, quando vidit gloriâ eius, 760. 2.

Cap. 13.

1. Cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos, 21. 1.

3. Sciens, quia omnia dedit ei pater in manus, &c. surgit à cæna, & ponit vestimenta sua, & cepit lavare pedes discipulorum, 11. 2.

4. Deinde misit aquam in pelvum, & cepit lavare, &c. 534. 1.

9. Si non lavero te, non habebis partem mecum, 158. 1.

27. Quod facis, fac citius, 637. 2.

34. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos, 457. 2. & 494. 2.

35. In hoc cognoscet omnes quod discipuli mei eritis, 376. 1. & 377. 2.

37. Animam meam pro te ponam, 365. 2.

Cap. 14.

9. Ostende nobis Patrem, 588. 2.

17. Pacem relinquo vobis, 40. 2.

18. Gauderetis utique.

30. Venit enim Princeps huius mundi, & in me non habet quidquam, 490. 1.

Cap. 15.

4. Manete in me, & ego in vobis, 91. 2. Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, 218. 1.

8. In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, &c. 226. 1. 709. 1.

13. Maiorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. 113. 1.

Index locorum

15. *Iam non dicam seruos, quia seruus nescit, quid faciat Dominus eius, 5. 2.*
 23. *Si quid petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis, 47. 1.*

Cap. 16.

14. *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, 730. 2.*
 21. *Quia natus est homo in mundum, 265. 1.*

Cap. 17.

1. *Pater venit hora, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te, 625. 1. & 706. 2. 697. 1.*
 4. *Ego te clarificauit super terram: opus consummavi quod dedisti mihi, 612. 2.*
 5. *Clarifica me Pater, 102. 1. Nunc clarifica me Pater apud semetipsum claritate, quam habui prius quam mundus esse, & apud te, 483. 2.*
 6. *Manifestaui nomen tuum hominibus, 680. 2.*
 11. *Pater sancte serua eos in nomine tuo, ut sint unum sicut & nos, 371. 2.*
 17. *Sanctifica eos in veritate, 74. 1.*
 20. *Non pro eis autem rogo, sed & pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, 375. 2. & 376. 1. Ut omnes unum sint sicut tu Pater in me, & ego in te, 371. 2.*
 22. *Claritatem quam dedisti mihi dedi eis, 376. 2. & 425. 1. & 422. 2. & 489. 2.*

Cap. 18.

4. *Sciens, quia ventura erant super eum, processit, 638. 2.*
 8. *Si ergo me queritis, finite hos abire, 539. 1.*
 11. *Calicem quem dedi mihi Pater non vis ut bibam illum? 639. 1. & 612. 2.*
 17. *Dicit ille, non sum, 280. 2.*
 18. *Dixit oñiaria, & introduxit Petrum, 520. 1.*
 36. *Regnum meum non est de hoc mundo, 531. 1. & 733. 2.*
 37. *Tu es Rex Iudaorum? Tu dicis, 4. 1.*
 38. *Dixit ei Pilatus, quid est veritas? 85. 1. & 272. 1.*

Cap. 19.

6. *Ego non inuenio in eo causam mortis, 761. 1.*
 8. *Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit, 247. 1.*
 11. *Non haberes potestatem aduersus me ullam &c. 609. 2.*
 12. *Si hunc dimittis, non es amicus Caesaris, 247. 1. & 633. 1.*
 29. *Vas ergo positum erat aceto plenum: illi autem spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes obtulerunt ori eius, 668. 1.*
 30. *Cum ergo accepisset Iesus acetum, &c. 641. 2. consummatum est, 324. 1. & 372. 2.*

Cap. 20.

17. *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem ve-*

- strum, &c. 41. 1. Noli me tangere, 719. 2.*
 22. *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis, 52. 2.*

Cap. 21.

4. *Dixit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus Petro, Dominus est. Simon Petrus cum adiuuauit, quia Dominus est, tunica succinxit se, 646. 1.*
 18. *Amen amen dico tibi cum esses iunior cingebas te, & ambulabas ubi volebas cum autem senueris extends manus tuas, 315. 2. & 509. 1.*
 19. *Sequere me: Conuersus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Iesus sequentem, 646. 1.*

Acta. Cap. 1.

5. *Vos autem baptizabimini Spiritu sancto, 490. 2.*
 14. *Hic omnes erant unanimiter perseverantes in oratione, 19. 2.*

Cap. 2.

36. *Certissime sciat omnis domus Israel, quid & Dominum eum, & Christum fecit. Deus hunc Iesum, 678. 1. & 700. 1.*

Cap. 3.

12. *Viri Israelita, quid admiramini in hoc? aut nos quid intuemini quasi in virtute, & potestate nostra fecerimus hunc ambulare? 448. 2.*

Cap. 4.

12. *Neque aliud nomen sub caelo, in quo oporteat nos saluos fieri, 700. 1.*
 13. *Ego hodie genui te, 710. 1.*
 16. *Quid facimus hominibus istis? 234. 2.*
 28. *Manus tua, & consilium tuum, 214. 1.*
 32. *Multitudinis credentium erat cor unum, & anima una, 372. 1.*

Cap. 5.

3. *Cur tentauit Sathanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto, 448. 1. & 383. 1.*
 15. *Ut veniente Petro saltem umbratilius obumbraret quemquam illorum, 209. 2. & 268. 2.*
 41. *Ibant autem Apostoli gaudentes à conspectu concilij, quod digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati, 95. 1.*

Cap. 6.

10. *Et non poterant resistere sapientia, & Spiritui, qui loquebatur, 305. 1.*

Cap. 8.

17. *Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum, 515. 1.*
 20. *Pecunia tua tecum sit in perditionem, 50. 1. & 513. 2.*
 32. *In humilitate iudicium eius sublatum est, 267. 2.*

Cap. 9.

4. Saule, Saule, quid me persequeris, 46.1. & 434.2.
 5. Quis es Domine? 161.2.
 13. Quanta mala sanctis tuis fecerit, 7.1.
 15. Vas electionis est mihi iste, 279.2.
 36. Hec erat plena operibus bonis, 199.2.

Cap. 10.

11. Cecidit super eum mentis excessus, &c. occide, & manduca, 66.2.2.
 13. Occide, & manduca, 744.2.
 36. Hic est omnium Dominus, 43.2.
 38. Periransti benefaciendo, 756.1.
 42. Constitutus sit à Deo index vinorum, atque mortuorum, 688.1.704.1.
 45. In nationes gratia spiritus sancti diffusa est, 218.2.

Cap. 13.

1. Erant autem in Ecclesia quæ erat Antiochie Propheta, & Doctores, &c. 594.2.
 35. Ego hodie genui te, 701.1.

Cap. 14.

10. Dñi similes facti hominibus descenderunt ad nos, 776.1.
 14. Ipsi conscisis tunicis suis disiluerunt in turbas, 449.1.

Cap. 20.

23. Spiritus sanctus per omnes ciuitates protestatur mihi dicens, quoniam vincula, & tribulationes me manent, 305.2.
 25. Et nunc ecce scio, quia amplius non videbitur faciem meam, 369.1.

Cap. 26.

29. Opto apud Deum, & in modico, & in magno non tantum te, sed & omnes qui audiunt hodie fieri tales, 04.2.

Cap. 27.

25. Cuius sum ego, & cui deservio, 65.2.

Ad Romanos.

Cap. 1.

2. Qui factus est ei ex semine David secundum carnem, 709.2.
 4. Qui predestinatus est Filius Dei in virtute, 700.2.
 7. Omnibus, qui sunt Romæ dilectis Dei, vocatis Sanctis, 7.1.
 8. Gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annūciatur in vniuerso mundo, 55.1.
 15. Quod in me promptum est vobis, qui Romæ estis Euangelizare, 280.2. & 280.2.
 20. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea, quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur, 112.1.
 26. Repletos omni iniquitate, 204.1.

Cap. 2.

4. Ignoras, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? 197.1.

5. Thesaurizas tibi iram, 170.2.

6. Qui reddet vnicuique secundum opera sua, 190.1.

Cap. 3.

24. Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, &c. 659.1.
 25. Quem proposuit Deus propitiationem per fidem, 662.1.

Cap. 5.

1. Iustificati ergo ex fide pacem habemus ad Deum, 39.1.
 3. Gloriamur in tribulationibus, 95.2.
 4. Tribulatio patientiam operatur; patientia probationem, probatio vero spem; spes autem non confundit, 303.2.
 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, 674.2. & 427.2. & 538.1. & 218.2.

Cap. 6.

1. Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Absit, 662.1.
 4. Consepultus sumus cum illo per baptismum in mortem, 666.2.
 10. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semet, 223.2. Quod autem vinit, vinit Deo, 684.1.
 15. Peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit, 662.1.
 17. Gratias autem Deo, quod fuistis serui peccati; obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis. Liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ, 24.1.
 19. Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ, 207.2.
 21. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? 210.1.
 23. Suspendia enim peccati mors, 598.2.

Cap. 7.

11. Peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, 597.2.
 18. Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio, 78.2.
 24. Infelix ego homo; quis me liberabit de corpore mortis huius? 334.2.
 31. Conformes fieri imagini filii sui, 486.1.

Cap. 8.

3. Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum, 652.2. & 548.1. 561.1. 230.2.
 15. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater, 5.1.
 26. Postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, 430.2.

Index locorum

32. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum; quomodo non etiā cum illo omnia nobis donabit? 632.1. & 541.1. & 61.1. & 223.1. 756.2.

33. Quis accusabit aduersus electos Dei? 661.2.

35. Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? &c. 385.1. & 164.2.

38. Certus sum, 72.2.

Cap. 9.

17. Dicit enim scriptura Pharaoni, quia in hoc ipsum excitauite, 334.2.

22. Sustinuit in multa patientia vasa irae, 190.2. ut ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiae, 397.2. 759.2.

Cap. 10.

15. Pacem, 38.1. bona, ibi.

Cap. 12.

1. Obsecro itaque vos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam uiuentem, sanctam Deo placentem, rationabile obsequium vestrum, 666.2. 739.2.

5. Singuli autem ex nobis alij aliorum sumus membra, 434.2.

8. Qui tribuit in simplicitate, 540.1.

13. Neceſſitatibus sanctorum communicantes, 7.1.

15. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, 290.1. & 432.1.

16. Id ipsum inuicem sentientes, 412.1.

18. Quod ex vobis est cum omnibus hominibus pacem habentes, 37.2.

Cap. 13.

1. Non est potestas nisi à Deo, 484.1.

4. Is autem non timere potestatem? bonum fac, &c. Si autem male feceris, time; non enim sine causa gladium portat, 360.2.

8. Nemini quidquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis, 113.2. & 123.1. & 425.2.

10. Plenitudo ergo legis est dilectio, 414.1.

14. Induimini Dominum Iesum Christum, 468.1.

Cap. 14.

3. Qui manducat Domino manducat, & qui non manducat, Domino non manducat, 743.2.

4. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? 273.1.

7. Nemo enim nostrum sibi uiuit, & nemo sibi moritur; in hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit, ut & mortuorum, & uiuorum dominetur, 19.2. & 187.1. 664.2. 701.1.

10. Omnes stabimus ante tribunal Christi, 194.1. Tu autem quid iudicas fratrem tuum? 702.2.

19. Quæ sunt pacis sectemur, 37.2.

Cap. 15.

1. Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum substinere, & non nobis placere, 364.2.

6. Ut unanimes uno ore honorificetis Deum; & Patrem Domini nostri Iesu Christi, propter quod suscipite inuicem, sicut Christus suscepit vos, 376.2. 379.2.

14. Certus sum autem fratres mei, & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione repleti omni scientia, 199.1. & 123.2.

16. Propter gratiam, quæ data est mihi à Deo, ut sim minister Christi in gentibus, 5.1.

Cap. 16.

8. Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in Domino, 110.2.

15. Omnes, qui cum eis sunt, sanctos, 7.1.

18. Huiusmodi enim Christo Domino non seruiunt, sed suo ventri, 55.2.

1. Ad Corinth.

Cap. 1.

13. Predicamus Christum, & hunc crucifixum; Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, 538.2.

23. Ipsi autem vocatis Iudæis, atque Græcis Dei virtus, & sapientia, 525.1. 728.1.

Cap. 2.

8. Nam si cognouissent, nunquam Deum gloriæ crucifixissent, 760.1.

9. Quod oculus non vidit, neque auris audiuit, &c. 545.1.

Cap. 3.

1. Et ego fratres non potui vobis loqui quasi spiritualibus, 437.2. cum sit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales estis? 429.2.

7. Neque qui plantat est aliquid, 218.1.

9. Adiutores Dei, 763.2.

16. Si quis autem templum Dei violauerit, disperdet illum Deus, 9.2.

17. Templum Dei sanctum est, quod estis vos, 574.2.

Cap. 4.

6. Ne vnus aduersus alterum inflatur, 374.1.

9. Spectaculum facti sumus Deo & Angelis, & hominibus, 327.2. & 448.1.

15. Nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui, 46.1.

Cap. 5.

5. Tradidi huiusmodi hominem Sathanae, 247.1. ut spiritus salutaris sit in diem Domini, 37.1.

6. Modicum fermenti totam massam corrumpit, 169.1. & 174.2.

Cap. 6.

9. An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, 322.1.

13. Eſca ventri, & venter eſcis, 6. 2.
 17. Qui adhaeret Deo unus ſpiritus eſt, 318. 2.
 & 223. 2. & 164. 1.
 20. Glorificate, & portate Deum in corpore veſtro, 226. 1. & 228. 2.
 30. Empti enim eſtis pretio magno, 19. 2.

Cap. 7.

14. Ut ſit ſancta corpore, & ſpiritu, 675. 2. & 203. 1.
 22. Qui in Domine vocatus eſt ſeruus libertus eſt Domini, 23. 1.
 31. Præterit figura huius mundi, 473. 2.

Cap. 8.

1. Scientia inflat 136. 2. 138. 1. & 142. 6.
 Unus Dominus Ieſus Chriſtus, 45. 1.
 13. Bonum eſt enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis euacuet, 797. 2.

Cap. 9.

19. Nam cum liber eſſem ex omnibus omnium me ſeruum feci, 360. 2. & 131. 1. 764. 1.
 21. Omnibus omnia factus ſum, 360. 2.
 23. Omnia autem facio propter Euangelium ut particeps eius efficiar, 71. 2.
 24. Omnes quidē currunt, ſed unus accipit præmium, 414. 2.

Cap. 10.

- Sine aliud quid facitis,
 4. Petra autem erat Chriſtus, 397. 2.
 13. Tentatio non vos apprehendat, 383. 1.
 13. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis, 407. 1.
 16. Et panis quem frangimus nonne participatio corporis Domini eſt, 584. 1.
 17. Quoniam unus panis, unum corpus multi ſumus, omnes qui de uno pane participamus, 742. 2.

Cap. 11.

3. Caput Chriſti Deus, 725. 2. 736. 2. 761. 2.
 27. Probet autem ſe ipſum homo, 745. 1.

Cap. 12.

3. Nemo poteſt dicere Dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto, 43. 2.
 12. Sicut enim corpus unum eſt, & membra habet multa, 426. 2.
 13. In uno ſpiritu omnes nos in unum baptizati ſumus, 428. 2.
 16. Et ſiquid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, 290. 2.
 21. Non poteſt oculus dicere manui opera tua non indigeo, 135. 1.

Cap. 13.

2. Si habuero omnem fidem, ita ut montes tranſferam charitatem autem non habuero, nihil ſum, 58. 2. & 139. 2.
 3. Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, &c. 428. 2.

5. Charitas patiens eſt, benigna eſt, &c. 120. 2.

7. Quia charitas omnia ſperat, 93. 2.
 8. Charitas nunquam excidit, 22. 2.
 11. Cum eſſem paruulus loquebar, ut paruulus, 183. 1.

Cap. 15.

10. Gratia Dei in me vacua non fuit, 199. 1.
 32. In nouiſſima tuba, 196. 1.
 39. Non omnis caro eadem caro, ſed alia hominum alia pecorum, 287. 2. & 287. 2.
 42. Alia claritas Solis, alia claritas Lune, alia claritas ſtellarum, 378. 1. & 175. 2.
 49. Ut ſicut portauimus imaginem terreni, portemus imaginem celeſtis, 228. 2.

Cap. 16.

13. Vigilate, ſtate in fide. 415. 1.
 2. ad Corinthios.

Cap. 1.

2. Benedictus Deus, & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra ut poſſimus, & ipſi conſolati eos, qui in omni præſura ſunt, 766. 1.
 3. Pater miſericordiarum, 42. 2.
 4. Sine tribulamur pro veſtra exhortatione, & ſalute, 275. 2.
 6. Sine conſolamur pro veſtra conſolatione, 766. 1.

Cap. 2.

14. Deo autem gratias, quia ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu, 229. 1.
 20. Signa Apoſtolorum mei facta ſunt ſuper vos, 275. 1.

Cap. 3.

16. Nos autem gloriam Domini ſpeculantes, 160. 2.

Cap. 4.

3. Pro minimo eſt ut à vobis iudicer, aut ab huſmano die, 291. 1.
 14. Nihil mihi conſcius ſum, 543. 2.
 6. Tempus reſolutionis mea inflat, 352. 1.
 16. Licet is qui foris eſt noſter homo corrumpatur, tamen is qui intus eſt renouatur, 353. 1. & 409. 1.
 17. Eternum gloriæ pondus operatur in nobis, 209. 1.
 18. Non contemplantibus nobis, quæ videntur, ſed quæ non videntur, 358. 2.

Cap. 5.

4. Nam, & qui ſumus in hoc tabernaculo ingemus, & qui ſumus in hoc tabernaculo ingemus, 335. 2.
 6. Sciens quoniam dum ſumus in corpore peregrinamur à Domino, 533. 2.
 8. Audemus, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, 352. 2. & 353. 1.
 10. Maniſteſtari enim oportet nos, ante tribunal Chriſti, 194. 1.
 14. Charitas Chriſti urget nos, eſtimantes hoc, quoniam ſi unus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſum, 20. 1. 738. 1. 739. 1.

Index locorum

15. Pro omnibus mortuus est Christus, ut & qui uiuunt, iam non sibi uiuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, 19.2.

21. Qui non nouerat peccatum pro nobis peccatum fecit, 230.2.

Cap. 6.

10. Quasi iristes semper autem gaudentes, 34.2.

16. Vos enim estis templum Dei uiui, 321.2.

Cap. 8.

4. Cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam, & communicationem ministerij, quod fit in sanctos, 36.2.

9. Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi quoniam propter uos egenus factus est cum esset diues, 362.1. & 362.2. & 531.2.

Cap. 11.

2. Despondi uos uni uiro uirginem castam exhibere Christo, 164.1.

12. Semen Abraha sunt, & ego, 316.2.

Cap. 12.

7. Sufficit tibi gratia mea, nam uirtus in infirmitate perficitur, 446.2. & 96.2.

10. Placeo mihi in infirmitatibus meis, 100.2. & 103.2. & 105.2.

15. Non quero quae uestra sunt, sed uos, 360.1.

16. Cum essem astutus dolo uos capi, 772.1.

Ad Galatas.

Cap. 1.

8. Sed licet nos aut Angelus de caelo Euangelizauerit uobis, prater quam, quod Euangelizauimus uobis anathema sit, 273.2.

17. Stigmata Domini Iesu in corpore meo porto, 175.2.

Cap. 2.

19. Christo confixus sum cruce, 622.2.

20. Vini iam non ego, uiuit in me Christus, 20.1. & 320.2. & 316.1.

Qui dilexisti me, & tradidisti semetipsum pro me, 61.1. & 550.1. & 601.2.

Cap. 3.

3. Ne cum spiritu caperitis, carne consumemini, 118.1.

10. Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quae scripta sunt in libro legis, 148.1.

27. Quicumque enim baptizati estis in Christo Christum induistis, 667.1. & 373.1.

Cap. 4.

1. Quanto tempore haeres paruulus est nihil differet a seruo, 492.2.

19. Filioli quos iterum parturio donec formetur in uobis Christus, 368.2.

Cap. 5.

Caro concupiscit aduersus spiritum, 99.1.

12. Vinam abscindantur, qui uos conturbant, 300.2.

22. Fructus autem spiritus est charitas, 198.1. & 207.1.

Cap. 6.

8. Qui seminat in carne sua, de carne, & metet corruptionem, 218.2.

14. Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, 100.1.

Ad Ephesios.

Cap. 1.

4. Ut essemus sancti, & immaculati, 7.2. Ante mundi constitutionem, 81.1.

10. Instaurare omnia in Christo, quae in caelis, & quae in terra sunt in ipso, 17.1. & 582.2.

13. Ut simus in laudem gloriae eius nos, qui ante operauimus in Christo, &c. 667.1. & 671.2.

18. Non cesso gratias agere pro uobis, &c. 145.2.

20. Constitutus erat ad dexteram Dei supra omnem Principatum, & Potestatem, 41.2.

Cap. 2.

2. Principem Potestatum aeris huius, 620.2.

10. Ipsius enim factura sumus creati in operibus bonis, 158.2. & 672.1.

20. Ipso lapide angulari Christo Iesu, 717.1.

Cap. 3.

18. Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quae sit latitudo, longitudo, & sublimitas, & profundum 622.1. & 634.1.

Cap. 4.

1. Ego uinctus in Domino, 235.1. & 466.1.

2. Secundum mensuram donationis Christi, 700.1.

3. Solliciti seruare unitatem spiritus, 426.2. & 458.1.

4. Unus corpus, unus spiritus, 409.2.

5. Unus Dominus, una fides, & unum baptisma 43.2. & 45.1.

9. Quod autem ascendit, quid est nisi, quia & descendit primum, 717.1.

27. Noli locum dare diabolo, 176.2.

29. Omnis sermo malus de ore uostro non procedat, 166.1. & 181.1. & 182.2.

Cap. 5.

9. Fructus lucis est in omni bonitate, 144.2.

13. Omnia autem quae arguuntur, a lumine manifestantur, 152.1.

25. Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea, 157.2. & 505.2. & 631.2. & 672.2.

27. Viri diligite uxores uestras sicut Christus dilexit Ecclesiam, 545.1.

31. Propter hoc relinquet homo Patrem, & matrem, 545.1.

32. Erunt duo in carne una, Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia, 63.1.

Cap. 6.

15. Calceatos pedes in preparatione Euangelij pacis, 571.2.

Cap. 9.

18. *Vigilantes in omni instantia, & obsecratione*
282.2. *ut detur mihi sermo, &c. 282.2.*

Ad Philippenſes.

Cap. 1.

11. *Quod si vivere in carne hic mihi fructus ope-*
ris est, 718.2.
17. *Tantum digne Evangelio Christi conversa-*
mini, 278.1.

Cap. 2.

7. *Qui cum in forma Dei esset, 747.2.*
9. *Propter quod & Deus exaltavit illū, 337.1.*
10. *Omne genua flectatur, 41.2.*
13. *Velle, & perficere, 72.2.*

Cap. 3.

12. *Sequor autem si quomodo comprehendam,*
675.2.
18. *Muli enim ambulant, &c. inimici crucis*
Christi, quorum finis interitus, 243.1. 348.
2. & 597.1.
20. *Conversatio nostra in cælis, 320.1. 350.1.*
357.1. 770.2.
28. *Qui terrena sapiunt, 243.1.*

Cap. 4.

4. *Gaudete in Domino semper, 106.1.*
14. *Benefecistis communicantes tribulationi*
mea, 70.2.

Ad Colossens.

Cap. 1.

1. *Paulus Apostolus, & Timotheus frater his*
qui sunt Colossis, 3.1.
9. *Non cessamus pro vobis orantes, & postulan-*
tes, ut impleamini agnitione voluntatis eius in
omni sapientia, & intellectu spirituali, ut am-
buletis digne Deo 134.1. & 135.
10. *Ut ambuletis digne Deo in omni virtute con-*
fortati secundū potentiā claritatis eius, 34.2.
& 158.1.
15. *Qui est imago Dei invisibilis, 475.2. &*
477.1.
19. *Quia in ipso complacuit omnem plenitudi-*
nem inhabitare, & per eum reconciliare om-
nia in ipsum, &c. pacificans per sanguinem
crucis eius, siue quæ in cælo, siue quæ in terra,
622.2.
22. *Exhibere vos sanctos, & immaculatos,*
7.2.
24. *Adimpleo ea, quæ defunt passionibus Christi*
in carne mea, pro corpore eius, quod est Ecce-
sa, 665.2.

Cap. 2.

10. *In ipso habitat omnis plenitudo divinitatis*
corporaliter, 601.1. 490.1.
14. *Delens quod erat aduersum nos chirographū*
decreti, quod erat contrarium nobis, & ip-
sum tulit de medio affigens illud cruci, &c.
631.2. & 649.1.
15. *Expolians Principatus, & Potestates tradu-*
xit confidenter, palam triumphans eos in se-
metipso. 620.2. 731.2.
19. *Et non tenens caput ex quo totum corpus per*
nexus, & coniunctiones, &c. 428.2. & 460.2.

Cap. 3.

3. *Bonum autem facientes non desiciamus,*
718.2.
12. *Induite vos sicut electi Dei viscera misericor-*
diæ, 15.1. & 410.1. & 411.1.
15. *Pax Dei exaltet in cordibus vestris, 40.2.*

1. ad Theſſalon.

Cap. 2.

6. *Neque querentes ab hominibus gloriā, neque*
à vobis, neque ab alijs, 448.1.

Cap. 5.

19. *Spiritum nolite extinguere, 131.1. 764.1.*
22. *Omnia probate, quod bonum est capete,*
191.1.

2. ad Theſſalon.

Cap. 1.

3. *Quoniam supercrevit fides vestra, & abun-*
dat charitas vniuscuiusque vestrum in inui-
cem, 115.2.
4. *Ita ut nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesijs*
Dei pro patientia vestra, &c. 389.2.

1. ad Timoth.

Cap. 2.

1. *Obsecro primum omnium fieri obsecrationes,*
250.1.

Cap. 3.

1. *Qui Episcopatū desiderat bonū opus desiderat.*
342.1.
15. *Columna est in firmamentum veritatis,*
358.1.

Cap. 4.

2. *Cauteriat ambulentium suam conscientiam.*
544.1.
12. *Nemo adolescentiam tuam contemnat.*
239.1.

Cap. 5.

10. Si sanctorum pedes lauit, 7.1.
22. Manus cito nemini imposueris, 531.2.

Cap. 6.

4. Superbus est nihil sciens, sed languens circa
questiones, 437.2. & 296.2.
9. Qui volunt diuites fieri, 531.2.
12. Certa bonum certamen fidei, apprehende vi-
tam eternam, in qua vocatus es, & con-
fessus bonam confessionem coram multis testi-
bus, 531.2.
13. Precipio tibi coram Deo, qui viuificat om-
nia, & Christo Iesu, qui testimonium reddi-
dit sub Pontio Pilato bonam confessionem,
ibid.
17. Diuitibus huius saculi precipere non sublime
sapere, neque sperare in incerto diuitiarum,
sed in Deo vivo, &c. Thesaurizare sibi fun-
damentum bonum in futurum, 358.2.

2. ad Timoth.

Cap. 1.

6. Admonco te ut resuscites gratiam, qua in
te est.
12. Scio cui credidi, & certus sum, quia potens
est depositum meum seruare, in illum diem
iustus index, 54.2.

Cap. 2.

1. Labora ut bonus miles Christi Iesu, 399.2.
11. In quo positus sum predicator, 284.2.
15. Solcite autem cura probabilem te exhibere
Deo operarium inconfusibilem, 437.1.
18. A veritate exciderunt dicentes resurrectio-
nem iam factam esse, 669.1.
12. Omnes qui pie volunt vivere in Christo Iesu
persecutionem patientur, 344.1.

Cap. 4.

2. Predica verbum, infra opportune importune
276.2.
5. Ministerium tuum imple, 199.2.
6. Tempus resolutionis mea inflat, 346.2.
16. In prima mea defensione nemo mihi affuit,
&c. 304.2.

Ad Titum.

Cap. 1.

2. In spem vite eterne quam promissit qui non
mentitur Deus ante tempora secularia, 50.1.

Cap. 2.

11. Apparuit gratia Saluatoris nostri, 36.2.
14. Qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redi-
meret ab omni iniquitate, & mundaret sibi
populum acceptabilem, 590.1.
15. Nemo te contemnat, 239.1.

Cap. 3.

4. Apparuit benignitas, & humanitas Saluato-
ris nostri Dei, 688.1. & 464.1.

Ad Philemon.

- Vers. 20. Ego te fruor in Domino. 110.2.

17. Ergo habes me socium, 237.1.

Ad Hebræos.

Cap. 1.

1. Nonne omnes sunt administratorij spiritus,
&c. 762.1.
2. Quem constitui heredem vniuersorū, 497.2.
3. Qui cum sit splendor gloria, & figura substan-
tia eius, 363.2. & 477.1. & 475.2.
Portat enim Deus omnia verbo virtutis sue, 515
2. 708.2.
5. Cui enim dixit aliquando Angelorum? Filius
meus es tu, 681.1.
6. Et cum iterum introduxit Primogenitum in
orbem terrarum inquit, & adorent eum om-
nes Angeli eius, 402.1. 701.1.
12. Nonisime diebus istis locutus est nobis in fi-
lio, 709.2.
13. Ad quem autem Angelorum dixit, sede à
dextris meis, 702.2.
14. Spiritus administratorij sunt in ministeriū
missi propter eos, qui hereditatem capiunt sa-
lutis, 359.2.

Cap. 2.

9. Videmus Iesum propter Passionem mor-
tis gloria, & honore coronatum, 202.2. &
497.2. & 394.2. & 677.2. & 728.2.
Ut gratia Dei pro omnibus gustaret mori, 331.
2. 712.1.
10. Decebas enim eum propter quem omnia, &
per quem omnia, qui multos filios in gloriam
adduxerat, auctorem salutis eorum per pas-
sionem consummari, 394.2.
14. Quia ergo pueri communicauerunt carni,
& sanguini, & ipse similiter participauit eis-
dem, 530.1.
16. Nusquam Angelos apprehendit, sed semen
Abrahe apprehendit, 624.2.
18. In eo enim in quo passus est ipse, & tentatus
potens est eis, qui tentantur auxiliari, 631.2.

Cap. 4.

12. Viuus est sermo Dei, & efficax, penetrabilior
omni gladio, 556.1.
15. Non enim habemus Pontificem, qui non possit
compati infirmitatibus nostris, &c. adeamus
ergo cum fiducia ad thronum gratiae, 632.
1. & 432.2. 759.2.

Cap. 5.

2. Qui condolere possit ijs, qui ignorant, & errant,
quoniam, & ipse circumdatus est infirmitate,
366.1. & 2. & 432.2.
4. Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vo-
catur à Deo tanquam Aaron, 483.1.
7. Diebus carnis sue, 683.2.
Cum lacrymis, & clamore valido exauditus est
pro sua reuerentia, 630.2. & 65.1.

Cap. 6.

6. Rursus crucifigentes sibi met ipsis filium Dei,
145.2.

10. Nec enim iniustus est Deus, ut obliuiscatur operis vestri, & dilectionis, 81.2.

Cap. 7.

3. Sine Patre, sine matre, sine genealogia, 564.1.

19. Nihil enim ad perfectum adduxit lex. 219.1.

26. Talis enim nobis decebat, ut esset Pontifex, Sanctus, innocens, &c. 562.2. & 70.2.

Cap. 9.

15. Et ideo noui testamenti mediator est, ut morte intercedente, &c. 470.1.

28. Sic, & Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata, 661.1. 757.2.

Cap. 10.

5. Corpus autem aptasti mihi, 564.2.

Ingressus in mundum dicit, hostiam, & oblationem noluisse, corpus autem aptasti mihi, 6151.730.1.

19. Habentes fiduciam in sanguine Christi, 632.2.

26. Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam veritatis notitiam iam non relinquitur pro peccatis hostia, 670.2.

Cap. 11.

16. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum, 228.1.

24. Grandis factus negauit se esse filium filie Pharaonis, 406.1.

25. Maluit affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere incunditatem, 242.1.

37. Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occasione gladii mortui sunt, 292.2.

Cap. 12.

1. Deponentes omne pondus, & circumstantes nos peccatum, 659.2.

2. Aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio subfluit crucem confusione contempta, 530.1 & 642.2.

6. Flagellat autem omnem filium, quem recipit, 498.1.

11. Omnis autem disciplina in presenti quidem videtur non esse gaudij, 198.2. & 279.2.

15. Contemplantes ne quis desit gratie Dei, vix is, qui dereliquerunt subfinitiam, & dereliquerunt vias rectas, 84.1. & 375.1.

16. Qui propter unam escam vendidit primogenita, 530.2.

22. Accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, 119.2.

24. Accessistis ad testamenti noui mediatorem Iesum, & sanguinis asperionem melius loquentem, quam Abel, 656.2.

Cap. 13.

4. Honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus, 573.1.

10. Habemus altare de quo edere non habent po-

restatem, qui tabernaculo deserviunt, 593.1.

12. Ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est, 632.2.

20. Deus autem pacis aptet vos in omni bono, 415.1.

Epist. Iacobi.

Cap. 1.

2. Omne gaudium existimate fratres mei cum in varias tentationes incideritis, 95.1.

5. Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, 539.2.

14. Vnusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus, & illeceus, 25.1.

17. Apud quem non est transmutatio, neque vicissitudinis obumbratio, 564.2.

18. Geniti verbo veritatis, 27.1.

21. Propter quod abicientes omnem immunditiam, &c. in mansuetudine suscipite insitum verbum, 86.1.

Cap. 3.

18. Fructus iustitie in pace, 198.2. & 414.1.

Cap. 4.

1. Que militant in membris vestris, 322.2.

7. Resistite diabolo, & fugiet a vobis, 383.2.

Epist. Thadæ.

Cap. 1.

12. Hi sunt in epulis suis macula, 738.1.

1. Petri.

Cap. 1.

2. Gratia vobis, & pax a Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo 37.1. & 656.2.

12. Conuersationem vestram inter gentes habentes bonam, &c. 370.2. in quem desiderat Angeli prospicere, 762.1.

14. Configurati prioribus ignorantia vestra desiderijs, 486.1.

Cap. 2.

2. Sicut modo geniti infantes rationabiles sine dolo lac concupiscite, 592.2.

9. Gens sancta, 202.1. & 226.1.

23. Qui cum malediceretur, non comminabatur, 239.1.

24. Christus passus est pro nobis, vobis relinques exemplum, ut sequamini vestigia eius, 502.2 & 44.1.

24. Quia peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, 652.1. Ut peccatis mortui iustitie viuamus, 664.1.

Cap. 3.

1. Mulieres subdite sint viris suis, 277.1.

2. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris. 370.2.

Cap. 4.

8. Charitas operit multitudinem peccatorum, 418.2.

12. Nolite peregrinari in seruire, qui ad tentationes vobis fit, &c. 405.1.

Index locorum

13. *Communicantes passionibus Christi*, 71. 2.
 & 504. 1.
 14. *Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis*, 100. 1.

Cap. 5.

2. *Forma facti gregis*, 256. 2. & 554. 1.
 8. *Vigilate, quia aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit quarens, quem deuoret*, 383. 2.

2. Petri.

Cap. 1.

4. *Per quem maxima, & pretiosa nobis promissa donauit*, 81. 1. & 46. 1. & 562. 2.
 8. *Ministrate in fide vestra virtutem*, 199. 1. & 135. 1.
 14. *Velox est depositio tabernaculi mei*, 351. 1.

Cap. 3.

18. *Crescite in gratia, & in agnitione Domini nostri*, 124. 2.

1. Ioannis.

Cap. 1.

5. *Quoniam Deus lux est, & tenebra in eo non sunt ulla*, 49. 2.
 8. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus ipsi nos seducimus*, 161. 1.

Cap. 2.

2. *Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris*, 659. 1.

Cap. 3.

1. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filij Dei nominemur, & simus*, 49. 2.
 9. *Qui natus est ex Deo peccatum non facit*, 353. 2.
 20. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum*, 39. 1.

Cap. 4.

18. *Perfecta charitas foras mittit timorem*, 162. 2.

Cap. 5.

4. *Hec est victoria qua vincit mundum fides nostra*, 243. 2.

Epist. 2. Ioannis.

Cap. 1.

6. *Et haec est charitas, ut ambulemus secundum mandata eius*, 34. 1.

Apocalypsis.

Cap. 1.

4. *Gratia vobis, & pax ab eo, qui est, & qui erat, & qui venturus est, & a septem spiritibus*, 41. 2.
 5. *In sanguine suo*, 534. 1.
 8. *Ego sum, & & &*.
 10. *Audisti post me vocem magnam tanquam tubae*, 282. 2.
 13. *Et conuersus vidi septem candelabra aurea* &c. 764. 2.

Cap. 2.

7. *Vincenti dabo edere de ligno vitae*, 90. 1. & 740. 2.
 17. *Vincenti dabo manna absconditum*, 33. 2. &

589. 2. & dabo illi calculum candidum, 429. 2.
 24. *Non mittam super vos aliud pondus, tamen id quod habetis tenete donec veniam*, 82. 2.

Cap. 3.

2. *Non inuenio opera tua plena coram Deo*, 199. 2.
 4. *Habes pauca nomina in Sardis*, 687. 1.
 15. *Dives sum, & locupletatus*, 543. 2. & 405. 2.
 21. *Qui vicerit dabo ei sedere mecum*, 208. 1.

Cap. 4.

3. *Et qui sedebas similis erat aspectui lapidis iaspidis, &c.* 729. 2.

Cap. 5.

11. *Et vidi, & audiri vocem Angelorum multorum in circuitu throni dicentium voce magna.*
 12. *Dignus est agnus, qui occisus est accipere virtutem, & diuinitatem*, 493. 1. 677. 2. 729. 1.

Cap. 6.

2. *Exiit vincens, ut vinceret*, 381. 2.
 9. *Vsquequo Domine sanctus, & verus non iudicatus*, 274. 1.
 13. *Et vidi de ore Draconis, &c. Spiritus tres immundos in modum ranarum*, 243. 2.

Cap. 7.

13. *Hi qui amicti sunt stollis albis, qui sunt?* 547. 1.
 14. *Hi sunt qui venerunt ex magna tribulatione*, 570. 1.

Cap. 8.

10. *Et cecidit de caelo stella magna ardens tanquam facula, &c. & nomen stella, Absynthium*, 403. 1.

Cap. 11.

1. *Atrium autem quod est foris templum ejce foras, & ne metiaris illud*, 155. 2.

Cap. 15.

7. *Et unum de quatuor animalibus*, 197. 1.
 8. *Et impletum est templum fumo a maiestate Dei, & a virtute eius*, 700. 2.

Cap. 17.

15. *Aqua populi sunt, & gentes, & linguae*, 448. 2.

Cap. 18.

3. *Quia de ira fornicationis eius biberunt omnes gentes*, 251. 2.
 2. *Vidi sanctam civitatem Ierusalem descendentem de caelo, &c.* 359. 2.
 3. *Eccet tabernaculum Dei cum hominibus*, 119. 2.
 7. *Qui vicerit possidebit hac, & ero illi Deus*, 503. 1.

8. *Timidis autem, & incredulis, &c. pars illorum erit in stagno ardenti*, 382. 2.

13. *Ab oriente porta tres, & ab Aquilone, &c.* 540. 2.

18. *Et erat structura muri eius ex lapide iaspide*, 358. 2.

21. *Duodecim portae, duodecim margaritae sunt*, 416. 1. & 420. 1.

Cap. 22.

14. *Beati qui lauant stollas suas in sanguine Agni*, 503. 2.

INDEX RERVM NOTABILIVM, QVÆ IN HOC TOMO CONTINENTVR.

*Prior numerus folium, secundus, numerum adnotationis,
sive Commentarij indicat.*

A.

Abel.

BEL docet nos Deo sacrificare, 416.7.

Abel humanæ iustitiæ Princeps, 332.6.

Abel Dei obsequium inuidiæ Cain exposuit, 297.3.

Cur eius sacrificium Deo acceptum, 332.6.

Mortem in præmium accepit, 332.6.

Eius nomen quid indicet, 333.7.

Abnegatio.

Abnegationis viam omnes sine vlla exceptione incedere iubentur, 499.2.

Abraham.

Abraham in Isaac amor, Deum tantisper æmulationem prouocare videbatur, 66.5.

Abraham æquanimittatis exemplum, 316.4.

Abraham totam militiam carnis, aduersus fidē bellantis, cello animo debellauit, 385.9.

Abraham pacis amator, 453.6.

Abraham, viso Dei filio Patrem excessum per humilitatem deponit, vt assumat electum 466.7.

Absconditum.

Absconditum id propriè dicitur, quod re ipsa præsens, reuelatione tamen indiget, 3417.

Accidia.

Accidia animum derurpat, 166.12.

Acerbitas.

Acerbitas obiurgantem dedecet, 297.5.

Acerbitas sæcularium bonorum, mortis acerbitatem, vt clauus clauum tradit, 324.1.

Acetum.

Acetum in cruce Christo oblatum amaritudinem peccatorum significat, 668.10.

Index

Acetum dolorum sensationem exacuit, 641.

14.

Accipiter.

Accipitres suos foetus duris committunt, 346.8.

Achab.

Achab sanguine Naboth petitus, & inuentus vindictæ, 391.11.

Aduersa.

Aduersis quibusque non patietur modo, sed & lætanter cedendum, 318.9.

Animus pusillus in aduersis in Dei prouidentiam iaculatur querellas, 318.9.

Adam.

Adam lethale pomum decerpens, mortis chi-rogaphum propria manu sibi conscripsit, 650.3.

Inter medias Paradisi delicias victus: Iob vero inter vermes stercoreis victor est, 98.9.

Ex Adami costa educta fuit Eva, nimitum, quia ille huiuserat caput, 366.13.

Adam appetens Deitatem, sibi nobisque nocuit, 468.9.

Adam sibi, & nobis intulit exitium se maiora desiderans, 511.3.

Adæ ruinas impleuit Christus, 532.1.

Vtriusque Adæ, coelestis, & terrestis discrimen, ibidem.

Adā ante peccatum dono Prophetiæ non caruit, 568.10.

Adam orbem terrarum significat, 622.9.

Adulatio.

Euam corrumpit, 442.16.

Est malum virtutibus agnatum, ibid. 17.

Adulator.

Adulantem, alicuius quoque rei petitorē putat, 485.10.

Adulatoris proprium, passionibus assidere, fauereque, 126.3.

Adulatores, & mētiuntur, & nos irident, 516.13.

Adoptio.

Adoptio filiorum Dei in calculo cādido assignatur, 429.8.

Egyptij.

Egyptij, cur Cocodrillum adorarint, 365.2.

Egyptij præstigiatores clanculum incantationes suas perficiebant, 282.9.

Ægritudo.

Ægritudine affecto corpore, animus bene cōpositus esse solet, 98.12.

Æqualitas.

Æqualitas inter religiosos, reliquosque fideles, 374.7.

Æqualitatem amicitiae, non tolerat ambitio, 436.1.

Æqualitatem tollit, qui ceteris præstare cupit, 436.2.

Æqualitas iustitiæ fons, 465.4.

Æquitas.

Æquitas seruanda in deferendis honoribus, 443.19.

Et distribuendis muneribus, 456.4.

Ærumma.

Ærummæ omnes vitæ humanæ comites, 422.2.

Suæ cuique ærummæ grauissimæ videntur, 432.4.

Ætas.

Per omnes ætates Christum imitare, 470.13.

Æsculapius.

Æsculapium Apologi anthumant à dijs fulminatum, quod mortuum ad vitam reuocauit, 330.3.

Æthnici.

Mille probris sua numina insectantur, 516.12.

Affabilitas.

Affabilitas, & comitas Principum commendatur, supercilium fugillatur, 231.2.

Afflictio. Vide Labor. Tribulatio.

Afflictiones adolescentem Prodigū ad Patrē renocarunt, 401.4.

Afflictiones mentem ab elatione compescunt, 401.5.

Absinthium, corporis, afflictio, mētis visum acuit, 403.9. & 10.

Afflictionum aquis iusti extēduntur, 406.6.

Ex afflictionum tribulis gratissimi virtutum omnium flores erumpunt, 407.8.

Ex afflictionum spinis rosæ consolationū protuberant, 308.5.

Afli-

Rerum notabilium.

Afflictio mater virtutum, 346. 10. Vide Tribulatio, Labor, Calamitas, &c.
 Afflictionibus homo clarescit, 348. 13.
 Afflictio non est tentatio, sed magis timor ipsius, 382. 2.
 Afflictionum laqueos in seruos Dei tendentem intercipiunt, 383. 3.
 Afflictio instar serpentis, & ignis, apprehendentem prius lædit, & vrit, 389. 3.
 Afflictiones, quibus iustos impij diuexant, ad vliscendum in eos præbent Deo documenta, 389. 8.
 Afflictiones baptizant, 400. 1.
 Afflictio cordatis doctrina efficitur, 401. 3.
 Afflictionibus Christum sequimur, 499. 1.
 Afflictiones in Scala Iacob assignantur, per quas alij ascendunt, alij descendunt, 500. 2.
 Afflictionibus, & ærumnis gratiam Christo reddimus, 501. 4.
 Afflictionibus ingens accrescit spiritus prouentus, 407. 9.
Afflictus.
 Afflicti Deum habent fidei iussorem, 304. 8.
 Afflictis Deus, charisque eorum pignoribus patrocinatur, 308. 4.
 Afflictorum Deus expugnator est, & propugnator, 318. 7.
 Afflictorum se Deus facit collegam, 394. 1.
 Afflictis Angeli famulantur loco hominum, 395. 4. & 5.
Affectus.
 Affectus omnes nostros sibi vult Christus dedicari, 322. 7.
 Affectus prauus, animo non pulsus, angustum Deo exhibent domicilium, 323. 10. & sequentibus.
 Contra prauos affectus impetu, non subtilitate pugnandum, 382. 2.
 Affectus quiuis est calor, sed inani gloria flabellatus, fit incendium, 441. 17.
 Affectissimi sibi taxantur, 452. 4.
Agnus.
 Agni Paschalis cæremonia à Deo imperabantur, illius vero mors tamquam indicatiue mandatur, & cur? 637. 3.
 Agni Paschalis sumptio Eucharistiam adumbrabat, 519. 7.
 Agni Paschalis tempore veris sumptio, quid significet? 589. 9.
Agas.
 Cur alacris mortem oppetierit, 324. 2.
Alligatura, alligari.
 Alligatura salutaris seruitus Dei, 24. 8. & 9.
 Quid sit ex Salomone, plagam sanguine ma-

nantem non alligari, 25. 10.
Altercatio, altercare.
 Altercationes obsunt magis, quam profunt auditoribus, 437. 3.
 Altercantes inuerecundi esse solent, ibidem.
 Iacturam in animo faciunt, vt victores euidere videantur, ibid.
 In altercationibus cedat, qui velit victoriam reportare, 437. 4.
Altitudo.
 Altiora te ne quesieris, 511. 3.
Amor, Amare, Amans.
 Vide, Affectus, Dilectio.
 Amoris definitio ex Platone, 615. 16.
 Amoris soror dulcedo, 604. 10.
 Amor sponsalis, quam coniugalis ardentior, 604. 11.
 Amor, amati absentia excrescit, 13.
 Amor, qui non se totum erogat amato iniquus est, 676. 10.
 Amor Dei perfectus ceteros amores excludit, 17. 2.
 Amor Christi humiles facit, seruosque amantes, 20. 1.
 Aurum cur typus amoris, 22. 6.
 Amoris proprium bene sentire, sperareque de amato, 93. 5.
 Amor serica est impenetrabilis, 104. 1.
 Amor suauissimas pro Christo reddit præfuras, ibid.
 Amor aquilegium, seu aquarum collectio est, omnes affectus in se recolligens, 108. 1.
 Amoris veri, & falsi discretio vnde sumatur, 110. 2.
 Amor idem est, quo Deum, & quo proximum propter Deum diligimus, 110. 3.
 Amor proximi in Deum respicere discat à duobus Cherubinis, 111. 4.
 Amor purus columbinus oculus est, 111. 5.
 Quo proprius Deo per amorem accedimus, eo ardentius proximos amamus, 113. 10.
 Amorem lasciuum floribus, & flammis comparat Nazianzenus, 113. 10.
 Ingentis amoris indicium amici amore nunquam expleri, 123. 1.
 Dei amor non in præceptorum solum, sed in minutarum etiam rerum obseruatione censetur, 162. 1.
 Perfectus amor, quem timorem non expellat? 162. 3.
 Amor temporalium exiendus, 320. 2. & seqq.
 Amor proximi legis est plenitudo, 414. 1.
 Reliquarum virtutum frugibus præbet maturitatem, & saporem, ibidem, 2.

Nisi amoris proximi compage consolida-
ti, ne quidquam magna conamur, 415.
5.

Amor proximi, Christianæ disciplinæ fasti-
gium, 416.6.

Amor fidelium ipsos vnum facit, & si dissimi-
lis conditionis quemadmodū ignis diuer-
sa metalla, 373.5.

Amor pondus, quod in amico deponimus,
424.6.

Amor quies est amantis, 425.7.

Amoris debitum ipsa solutione augetur,
426.8.

Amore quam proxime ad cœlestes mētes, ad
diuinam accedimus, 428.4.

Amore fratrum carens multis se bonis de frau-
dat, 429.8. & 9.

Amorem aliorum ipsa humana conditio no-
bis persuadet, 430. adnot. 4.

Amorē inter duos, eiusdem pennæ participa-
tio conciliat, 431.2.

Amor aliorum querellas vt suas suscipit,
434.9.

Amor facile memoriam iniuriarum deponit,
452.3.

Amor paternus fraterno maior, 452.3.

In Dei amorem, qui non se effundit cœcus est,
558.8.

Amor valētissimus ad obtinendum quod ve-
lis, 559.11.

Quam ardentem Deum sit amandus, integrè, &
ex toto corde, 65.

Amare dulcius, an amari, 425.6.

Si vis amari, ama, 453.7.

Amari, & amare debemus, & facile possu-
mus, si velimus, 458.9.

Amanti Deum, omnia præter ipsum sordent,
596.1.

Amantibus Christū nihil suauius, quā præ-
optati labores, 104.

Amans turpiter, & amatum comburit, &
famam ipsius denigrat, & deturpat, 114.
14.

Seipsum solummodo amans, semper alijs
odio, & sæpe sibi molestus est, 425. &
451.3.

Amicus, Amicitia.

Amicorum animæ potissimum amandæ, &
corporibus præponendæ, 113.9.

Verè amicus consulit in potiorem partem, li-
cet appetitui aduersum, 126.5.

Amici non tam amandi, quam diligendi,
413.4.

Amicis vnus est animus, 413.6.

Amicum lædens, lædit & se ipsum, 371.1.

Amici vna anima, 371.1.

Amicus fidelis duorum inimicorum nequit
esse quis, 372.2.

Amicorum, & linearum eadem est ratio, quæ
vnitertio sunt eadem, vel diuersæ, eadē, vel
diuersæ sunt inter se, 372.2.

Amicus verus amicum quantum poterit sibi
parem efficiet, 374.6.

Amicus fidelis præsens malorum omnium re-
medium, 422.2.

Amico vtendum plusquam aqua, igne, sole,
423.2.

Apud amicum multum de molestijs irruenti-
bus euaporat animus, ibid. 4.

Amici horto, & fonti comparantur, quia
alter alteri, multa bona communicat,
424.4.

Amicissimi plures existimantur, quibus si non
nihil lucelli iniiciatur, vt alter alterū rapiat
se inuicem dilaniabunt, 452.3.

Amici norma, amati voluntas, 453.6.

Amicum verum qui habet, duplicem se repu-
tat, 459.10.

Amicis nihil denegandum, 459.11.

Amici ex æquo sibi præstent officia, 425.8.

Inter amicos senibus de causis ad mortē pec-
catur, 438.5.

Amicitia.

Amicitia non est, quæ Deum non amat in ami-
co, 113.8.

Amicitia inter improbos esse nō potest, 113.9.

Amicitia in Deo non fundata cito, & infeli-
citer desinunt, 114.12. & 115.15.

Amicitijs, & numeris eadē vis inest, 410.5.

Amicitia non nisi inter pares affectus fouetur
412.4.

Amicitia æqualitatis magistra est, 413.5.

De amicitia cum Deo in eunda cogitas? 1. &
prius hominibus amicare, 418.10.

Amicitia fucatur, suis tantum cōmodis prof-
picienti symbolum rhamnus, 363.8.

Amicitiam vno verbo expressit Apostolus,
371.1.

Amicitia vita habentis est, 422.

Eius proprietates, ibidem.

Amicitia ceteras virtutes condit, 423.4.

Vbi illa est, superfluit iustitia, 424.5.

Amicitiam soluit ambitio, 436.1.

Amicitijs quam parum credendum, 453.8.

Amaranthus.

Flosigni ad motus coloris gratiam non amit-
tens, 562.7.

Amianthus.

Est lapis, qui igne non læditur, 562.
4.

Eius proprietates, & accommodationes,
565.6.

Ambitio, Ambitosus, Ambire.

Ambitio æqualitatem amicitia non fert,
436.1.

Ambitio Angelum cœlo, hominem Paradiso eliminavit, 463.1.
 Ambitio malum ad Principatum iter, 464.9.
 Ambitionis humanæ vota superare difficillimum est, 507.6.
 Ambitiosi mendaces sunt, fures, & leſſæ maiestatis rei, 439.8.
 Deo bellum inferunt, ibid.
 Ambitiosum recensuit Christus inter infideles, 439.10.
 Ambitiosi se mirè extollunt, 483.5.
 Ambitiosos dæmon muneribus sufficit, 484.8.
 Ambitiosi quicumque curiam frequentant, 485.10.
 Ambitiosi stulti, & honoribus indigni, 485.12.
 Ambitionem sæpe occultat desperatio, 485.11.
 Ambiuntur ruitura, non ambiuntur perennatura, 503.7.

Ambrosius.

S. Ambrosius communia pericula in se solum recidere optabat, & gaudebat, 361.14.
 Ambrosij codices supposititij, 473.2.

Ananias.

Peccat in Deum qui hominum laudes venatur, 448.9.

Anima, Animus, Animofitas.

Animæ erga Deum fitis ab eo solum exstinguibilis, 56.4. & seqq.
 Non minus cara Deo vnus anima, quàm omnium quomodo fit? 64.1.
 Anima inter curas, & sollicitudines tranquilla, lilium inter spinas est, 105.4.
 Animæ vnus detrimentum, Deo, ac si omnium detrimentum esset: 757.11.
 Anima virtutibus ornata hortus est vbi Deus pascitur, & delectatur, 743.20.
 Animæ robur fugit vana gloria, 440.12.
 Anima hominis tanti est, vt ipsum Deum valere videatur, 549. adnot. 5.
 Animarum saluti incumbere maxime gloriosum, 762.9.
 Animi pulchritudo quæ, 580.13.
 Animus se supra dæmonem æstimet, 552.7.
 Animum tantum Deo factum nihili faciunt homines, 553.8.
 Animum in vanum quomodo plures acceperint, 553.9.
 Animis edomandis nihil lenitate potentius, 554.3.
 Animus rigoribus obdureſcit, amore liqueſcit, 556.5.
 Animus non potest succumbere Christi charitati, 557.6.

Animi morbi valentibus remedijs sunt curandi, 560.12.
 Animus æqualis prosperis, & aduersis secum beatitudinem habet, & fere diuinitatem, 317.7.8.
 Animus pusillus in aduersis in Dei Providentiam iaculatur querellas, 318.9.
 Animus terrenis vacuus cœlū est, Dei que habitatio, 320.2.
 Animus à terrenis liber, apertissimus est, vt corpore liberetur, & cœlo inferatur, 324.1.
 Animus per mortificationem se in sublimi collocet, quò terrena adire libidines nequeant, 326.6.
 Animus corpore inuoluitur, & inficitur, 334.1.
 Animus totus homo, 352.12.
 Animus se sublimè agens ad ipsa Domini miracula enititur, 359.1.
 Animus corpori à pluribus cogitur ancillari, 553.9.
 Animi famem, sitimque interna virtus explet non externi applausus, 447.8.
 Animus excelsus nihil obest quin sit summissus, 465.5.
 Animi salus quomodo Christi exemplo procuranda, 494.7.
 Ob contingentem, ac dubiam animi salutem Deus filium suum tradidit, 551.6.
 Animus purissimum Deo videndo speculum 552.7.
 Animofitas etiā facie, ostendenda, 381.1.
 Animofæ res arduæ ludicræ videntur, 385.9.

Angelus.

Angeli demissis oculis venerabundi Sæctorum Passiones spectant, 103.13.
 Angeli in nostrum præsidium incumbunt, dum ex hac in beatam vitam transferunt, 338.10.
 Angelis custodibus valde exosi sunt homines impacifici, 430.4.

Angustia.

Vide Tribulatio.

Summæ angustię in summā latitudinem iustos deducunt, 307.1.
 Angustijs crescentibus, crescit iustis spes, 3073. *Vide afflictio.*
 In angustijs securus incedit, qui post Christum, 470.13.

Animal.

Animal quodvis in se, & in suo naturali pondere inclinatur, 453.6.

Index

Antichristus.

Antichristi temporibus ambitio, & avaritia dominabuntur, 510.10.

Antistites.

Antistites non generationum tramite, sed coelestis gratiae dignatione creandi, 508.8.

Anticyron.

Anticyron typus eorum, quae honoribus, & commodis se solos spectant, 490.9.

Aperine.

Aperine herba hominum vestibus adherescit, 558.8.

Apelles.

Apellis aulici malignitas, & ars ad deturbandam Taurionem à gratia Philippi Regis, 299.11.

Apologus.

Apologus arborum, regno renuuciantium, 361.5.

Apostoli.

Cur iubeantur à Christo lenare lapidem superpositum Lazari sepulchro, 364.11.

Appetitus.

Appetitus necessitatis habitum induit, ut fallat, 173.14.

Ab appetitu gloriae plures occiduntur, qui alia vitia iugalarant, 440.11.

Arca.

In arca testamenti Deus suae liberalitatis symbola condi iussit, 584.1.

Area.

Locum purum, & intactum Latinis significat, 572.17.

Aquila.

Aquilonis proprietates, 405.4.

Aquila significat infidelitatis frigus, 347.13.

Arabs.

Arabs quid significet allegoricae apud Esaiam, 328.15.

Arabum vita laboriosa, 335.4.

Ariani.

Ariani verbis Pauli: *Non rapinam arbitratus est*, suum errorem intrudebant, 477.2.

Arianam Haeresim detruncat Pauli locus, *Qui cum in forma Dei esset*, 472. & sequentia verba. *Non rapinam arbitratus est.*

Arma, Armare.

Arma Christianorum labores, 501.4.

Armis animantium etiam Deus hominem destituit, potentioribus alijs texit, nimirum miserationis adfectibus, 435.12.

Armamur in spirituali militia, cum vulneramur, 347.11.

Ars.

Ars maxima artem dissimulare, 553.1.

Ascensus.

Ascensus fit descensu, alioquin difficilis, & periculosus est, 471.13.

Asperitas.

Asperitas saepe laedit, 555.3. & alijs.

Aspectus.

In aspectibus hominum qui sui laboris finem collocat, stultissimus est, 441.15.

Aspectum hominum fugiat, qui benefacit, 446.5.

Assimilatio.

Assimiliatio Dei est fuga saeculi, 463.1.

Astrologi.

Astrologi primi Christi muneratores, 467.8.

Astra.

Ex astris vniuscuiusque sortem diuinare vanum, 467.8.

Felix cuiusque auspiciu non ex astris, sed ex similitudine cum Christo petendum, ibidem.

Avarus, Avaritia.

Stulte avarus qui nihil commune suam credit, 63.8.

Avarus totius terrarum orbis spatia solus vellet occupare, 454.1.

Avarus raptor quoque erit, 455.1.

Auari dilatantes fructuum venditionem in tempus charitatis increpantur, 455.1.

Avarus à forma hominis exulat, 455.3.

Et ab Ecclesia Dei, 456.3.

Auari soli pinguioribus vellent potiri, 465.4.

Avaritia oculus dicitur, quod neuter saturatur, hic videndo, illa auendo, 601.8.

Audire.

Audire Christum curiubeamur in Transfiguratione, non in baptismo, 464.3.

Augustinus.

A solo nomine Iesu in amorem, reuerentiamque ipsius se rapisolum asserbat, 689.27.

Aurum.

Aurum terrae nomen non nisi in igne relinquit, 345.7.

In auro, & argento Dei imago non exprimitur.

Aurum dulcis Tyrannus, 507.6.

Auri qui meliores vsus, 542.10.

Anis.

Ani in laqueum festinanti similis iuuenis in voluptates præcepit, 25.10.

Aula, Aulicus, Aulicifmus.

Vide Princeps.

In Aula plures è bonis in malos, quam è malis mutantur in bonos, 240.1.

Aula Petro causæ cadendi, 240.2.

In aula Petrus latro, latro extra aulam Petrus, qui etiam se frugem extra aulam recepit, 240.3.

Monachis aliena aula, ibid.

Triplex aulæ definitio, 242.6.

Aulæ foetus ranæ, & bellæ, 242.7.

Aulæ Principum in meretrice Babylone, 324.3.

In Aulâ quamvis aliud inter labatur tempus, & alij homines, non alij mores.

Aulicifmus ad rem Christianæ perfectionis non satis idoneus, 240.1.

Sponsa dum quærit ubi pascat in meridie spòsus, ne vagari incipiat, timet aulicifmum, 241.4.

Aulicifmus, imò, & ipsa Principum salutatio suspecta, & inuidiosa ex Galeni sententia, 241.5.

Aulicifmus occidit Christum, 246.14.

Aulicifmus cerebrum mouet, & mentem tollit, 148.17.

Aulici magna ex parte Deo infidi, 241.3.

Aulicam vitam vocat Paulus temporale peccatum, 242.6.

Aulicorū imago depicta à Bernardo, 242.6.

Delibidine, auaritia, & ambitio de aulicorum plurima, 243.8.

Aulicorum libido, 243.9.

Aulicorum auaritia, 244.10.

Aulici centimani, 245.10.

Aulicorum manus à Principibus cohibenda, ibid.

Aulicorum ambitio, 245.12.

Aulici otiosi, & occupatissimi, & res caducas, quasi æternas æstimant, 247.15.

Aulici se totos ad gustum Principum fingunt, 248.17.

Aulici vnum, & eundem, infanum, cum sibi inutilem; prudentem, cum utilem experiri iudicant, 249.23.

Similes sunt simijs, 469.11.

Illorum moscum in alicuius ruinam conspiciant, 299.9.

Aures.

Aures obedientiam denotant, 643.9.

Aures Dauit pro toto corpore posuit, ibi.

B

Baptifmus.

Baptifmum Christi, magnum humilitatis opus, Filij Dei declaratio consequitur, 464.3.

Baptifmum nostrum suam mortem Christus nuncupauit, 534.4. & 639.8.

In Baptifmo ad Christi imitationem syngrapharia cautione obligamur, 666.7.

Baptizati Christum induunt, sibi que mortui Christo viuere tenentur, 667.7.

Bafilus.

S. Basilius viuus adhuc maxima ex parte se mortem obijisse profitetur, 326.8.

Beatitudo, Beati.

Beatitudinis magnum bonum nihil habere proprium, 453.6.

Beati homines coelestem Ierusalem possident, 119.6.

Ad coelestem beatitudinem non finit Deus obrepere indignos, 504.9.

Bellum.

Bella creaturarum aperte denotant nullam ipsi diuinitatem inesse, 428.4.

Bella terras in sanguinis mare conuerterunt, 435.11.

Bella ab hominibus ridicula ex causa suscipiuntur, 471.13.

Bellum intrepidus suscipiens, victoriam sibi polliceatur, 381.1.

Beneficia, Benefactor.

Multa beneficia tristem habent frontem, 24.8.

Beneficia communiter collata, sibi vni reputat præstita gratus, fidelisq; seruus, 61.1.

Beneficia à Deo collata non minora, quia pluribus præstita, 61.3.

Beneficia diuina nunquam rependere possumus, ita vt liberi maneamus: ipsa enim solutione, vt beneficio ligamur, 81.4.

Beneficia, quæ in alios effundimus, in nos refunduntur, 434.10.

Beneficia silenter conferenda, 446.6.

Beneficia si vis, benefac, 453.7.

Beneficia non solum sine utilitatis spe, sed & cum damno proprio danda, 534.4.

Beneficia optimi cognomen Deo indiderant, 536.8.

Index

Nolo beneficia, quæ simul non sint ornamen-
ta, 540.6.
Beneficia collata sublimant cōferentē, 542.9.
Beneficia erga potentes, insidiosa sunt, 540.5.
Beneficia conferenda potius, quam accipien-
dā, 542.9.
Beneficia ultra desideria conferenda suppli-
cum, 507.6.
Beneficia indigis spargit liberalitas, 540.5.
Beneficus Deum habet debitorem, 542.9.
Beneficientibus antiqui gratiam referebant,
eos numinibus adscribendo, 536.8.
Optimo benefactori beneficium contulisse,
alterius origo est, & quedam inde augen-
di renascitur obligatio, 63.9.
Beneficentia, Benefactum.
Beneficentiam discat homo ab humo, 435.
11.
Illa prima beneficētia est, quæ secreta, 446.5.
Beneficentia nihil ad homines alliciendos effi-
caciū, 557.6.
Benefacta animum exhilarant, 507.6.
Beneficentiam inæqualitas reddit inuisam,
413.5.
Beneficentia diuinum quid, 536.8.
Beneficentia opes acquirit, 542.10.
Beneficentia Deus decorem induere dicitur,
723.3.
Benignitas.
Benignitate adhortationum clemētiæ opinio
colligitur, 297.1.
Benignitas diuinorum operum corona, 730.
6.
Beneuolentia.
Beneuolentiam diffusam in plures minorem
fieri, intellige de humana, secus de diuina,
61.3.
Beneuolentia non in vnum tantum modo, sed
in omnes æquē diffundenda, 115. adnot. 2.
Beneuolentiæ causa tam bona est, vt testem
pro se habeat filium Dei, 420.15.
Beneuolentia mutualatium, ibi.
Beneuolentiæ aliorum erga te lex, tu ipse es,
453.7.
Beneuolentia mutua non comestationibus be-
ne nutritur, 458.9.
Beneuolentiæ donauit Deus, quod suo detra-
xit iuri, 459.11.
Beneuolentiæ nomine filius Dei significatur
359.1.
Beneuolentiam mutuam alunt similia studia,
412.4. & 6.
Beneuolentia quascumque vires expugnat,
557.6.
Blasphemia.
Qua lege illam caverit Deus, 173.12.
Bonitas, Bonum.
Sine bonitate nulla maiestas est, 536.8.

Bonorum operum initium mutatio dexterę
excelli est, 75.1.
Initium bonorum operum ex Dei gratia esse
latē ostenditur, 73.1.
Bona cœlestia circuli peripheriæ (ad quam
spacio est, & expedita via) comparo, terre-
na centro (ad quam angusta, & impedita)
471.13.
Bona propria obliuiscere, aliena rimare, 490.
9.
Nihil boni in alijs inuenire diabolicum,
ibid.
Bona cœlestia qui terrenis postposuit, æter-
num illis vale dixit, 517.14.
Bona sæculi donec spernas morti es indispo-
situs, 324. adnot. 3.
Bona temporalia incalceamentis significan-
tur, 327.12.
Bona fugacia sequimur, ruentibus adhære-
mus, æternatura negligimus, 329.17.
Non bonum, quod non commune, 374.8.
Bonitas, beneficentiaque indiuiduæ comites,
696.5.
Bona terrena, sui sitim adaugent, non restin-
guunt, 597.3. & 600.7.
Bonorum spiritualium, terrenorumque dispar-
ratio, 598.4.
Bona secularia in peccatorum gustum mor-
tis sapore condiuntur, 5.
Bona terrena consecuturus laboret, qui vero
spiritalia, delectetur est necesse, 600.7.
Bona temporalia per Sodome fructus, qui ad
speciem pulchri, & suaves, gustui tamen
acerbi, tactique in cineres soluuntur, signi-
ficantur, 715.8.
Brutus.
Romanæ libertatis assertor, quo actu inuidiā
declinavit, 296.1.

C

Cæcus.
Cæci, qui in nullo præter se æstimationis ra-
tiones aduertunt, 490.9.
Cæcus, ac superbus demon nihil sublime cer-
nebat in Christo, 490.9.
Cain.
Caini sacrificium Deo exosum, & cur? 332.
6.
Cain obuia quoque, & sine delectu Deo sacri-
ficauit, meliora suis delicijs reseruans,
492.3.
Longam vitam in peccati vindictam accipit,
340.15. & 333.7.
Cain stultissimus, mori timens, 333.8.
Cain cruciatur, quod Dei oculos sibi rapiat
Abel, 448.9.

Rerum notabilium.

Cain secum tulit in sacrificium stipulas, quibus exureretur, 419.12.

Calamitas.

Calamitas virtutis occasio est, 346.10.
Calamitates sapientium votum, 348.14.
Calamitatibus erepta, postea recipimus duplicata, 355.8.
Calamitas constantibus pro regno est, 399.9.
Calamitas, & vexatio ipsi dæmoni intellectū dedit, 401.6.
Calamitates toleratæ leuius afficiunt, 422.2.
Calamitatis propriæ pondus, leuius quisque quam amicus portet, 425.2.
Calamitates à proximis oratione depellamus, 435.11.
Calamitates probant vnumquemque, 498.13.
Calamitates fugientibus nondum passus est Christus, 501.9.

Calceamentum.

Calceamenta, bona sæculi adumbrant, 327.11
Corpore vt calceamento vtendum, ibidem, 12.
Corpus ea facilitate deponendum, quā calceamenta Moyse, ibid.
Calceamenta discipulis, & prodigo ad quid tribuantur? 370.13.

Carcer.

Breue carceris tedium Martyres non facit, 415.5.

Carmellus.

Carmellus sponsæ capiti superpositus quid indicet? 348.8.

Caro.

Caro hominis non est adeo fordida, in qua Deus animum (suam imaginem) posuit, 364.8.
Caro nostra soror Christi, inde nos fratres, 46.14.

Castitas.

Castitas, & loqui, & clamare mortuos efficit, 281.5.
Castitati ingens adest loquendi libertas, 281.5.
Castitas sine charitate lampas est sine oleo, 286.8.

Causa.

Honestæ causæ Patrocinium, animo, ac libertate suscipiendum, 280.1.
Causa intercessores interponentis suspecta est, 490.4.

Cedar.

Quid significet? 335.5.

Centurio.

Centurio Evangelicus Christi innocentiam ex eius clamore deprendit, 282.7.

Charitas.

Vide Dilectio, Amor.

Charitas ceteras captiuat affectiones, 315.2.
Charitas sine patientia, aut marcescit, aut deficit, 343.2.
Charitas Christiana diuersitatem personarū non attendit, 374.8.
Charitas facit æquales, & humiles, ibid.7.
Charitas eadem alijs, ac sibi vult, 8.
Charitas efficit, vt priuata cuiusque fors sit cōmunis, 375.6.
Charitas posteros quoque amplexatur ibidem.
Mutua fidelium charitas propria Christianæ religionis defensio, 375. adnot.2.
Charitas efficax argumentum Incarnationis, ibi. & seqq.
Charitas mutua, nota discipulorum veri Dei, 376.2.
Charitas fidelium finis miraculorum, finis Eucharistiæ, 377.4.
Charitas ædificium Ecclesiæ firmum, & aspestabile reddit, & ad ingressum extraneos inuitat, ibidem.
Charitas fidelium Ecclesiæ vexillum, robur, & de hostibus triumphus, 5.
Charitas miraculis mirabilior, 378.7.
Charitatem habentium, *serus*, nomen propriū 17.1.
Charitatis ferè magis proprium demissio, quam humilitatis, 21.4.
Charitatis gloria in humilitate, quasi in fimbrijs aureis splendet, 22.7.
Charitas amat calcari, vt crocus, 21.4.
Charitas nostra, in Deum respicere discat à duobus Cherubinis, 111.4.
Charitas etiam illa, quæ tuta sunt, metuit, 123.2.
Charitas in Deum indefinenter crescat, 125. adnot.2.
Quod panis ad vitam corporis, hoc ad animæ, charitas est, 132.13.
Charitas indiget scientia, 136. adnotatione 5.
Charitas itidem necessaria est scientiæ, 139. adnotat.5.
Charitati potiores partes tribuendæ, quam scientiæ, 143.12.13. & 14.
Charitas mutua discipulorum iusta Magistrimerces, 410.4.
Charitas iustitiæ, & sanctitatis complementum, 411.1.
Charitas fraternā ceterarum virtutum complementum, 414.1.
Ne ab alijs maiorem appetas charitatem, quā ipsos affeceris, 413.5.
Charitas bonorum operum condimentum, 414.3.

Index

Charitate fraternâ carens Christianus, laxatû
Ecclesiæ membrum, 415.5.
Sine charitate virtutes, nec precium habent,
nec meritum, 416.6.
Præ charitate totus terrarum orbis à Deo ni-
hili fit.7.
Eius ardor, quantum uis tacitus Deum incla-
mat, 417.9.
In Dei charitatem de charitate hominum trā-
situr, 418.10.
Charitas est apud Deum errorum nostrorum
ambitiosa Patrona, 438.11.
Pro omnibus alijs erratis Deo satisfacit, 419.
12.
Charitas cæterorum bonorum scopus, 419.
13.
Euangelica Margarita, 420.14.
Cœli ianua vnica, 420.14.
Charitas certissimum ad perennem beatitudi-
nem suffragium, 421.18.
Charitas nos cœlo inserit, 423.3.
Magnus est Doctor, ibidem.
Habet perpetuas, & semper crescentes volupta-
tes, ibid.
Charitas caret molestijs aliarum virtutum,
424.4.
Charitatis debito non possumus non teneri,
etsi alijs liberi simus, 425.8.
Charitas diuinum quid, 427.8.
Charitas nobis præbet cœlestium dōnorum
incrementa, 428.5.
Vna charitas nobis confert regnum, Sacerdo-
tium, triumphos, Deitatem, 429.8.
Charitatem non habentes spiritu carent, toti
animales sunt, 430.9.
Charitas aliorum mala sua æstimat, 434.9.
Quod charitas in alios confert, in nostram ce-
dit utilitatem, 434.10.
Charitas, velut sollicita apes, bona omnia vn-
dique adlecta in amantis animum com-
portat, 420.14.
Charitas non quærit quæ sua sunt, 459.11.
Mutua charitate iusti ad inuicem copulantur
421.18.
Charitas Spiritus sancti foetus, 427.3.
Charitatem habens, habet & Deum, 428.4.
Charitas in Deum nequit ab amore proximi
separari, 429.7.
Charitas filij Dei nomen nobis impertitur,
429.8.
Charitatis opera omne preciū excedunt, 435.
10.
Charitate præditus omnibus se submittit,
436.1.
Charitas ex leuissimis causis solet deperdi,
437.5.
Charitatem roborat æqualitas, 443.19.
Charitati acundē considerationes, 444.1.2.

Charitatis lege nostra salus primo est procurā-
da, 452.5.
Charitatis præceptum tam retro datum, cur
Christus nouum appellarit, 457.8.
Charitas alios alijs condit, 459.10.
Charitas nos Dei templum efficit, 459.11.
Ex charitatis lege, quæ volumus nobis fieri,
eadem alijs faciamus, 459.12.
Charitas Dei honorat, quod humana iniqui-
tas derogat, 489.9.
Perfecta charitas quem timorem non expel-
lat? 161.3.
Charitas potentius Dei ad debellandos homi-
nes agmen, 556.6.
Chiographum.
Chiographum quid sit? 649.1.
Chiographum in decretis quid? 649.2.
Chiographum à Christo cruci affixū, quid
sit? 650. & seqq.
Christus Dominus.
Christi diuinitas.
Christi diuinitatem probat nomen Domini
ipsi attributum, 43. & n.27.
Christus cur à Paulo Dominus, cum Pater
æternus, *Pater noster*, dicatur, 45.34.
Christo cur frequentius, & quasi perpetuo no-
men Domini à Paulo, & Patribus tribua-
tur, ibi, 33.
Christum in forma Dei esse, quid iuxta phra-
sim Pauli significet, 472. adnot.1. & 474.
adnot.2. & 475.2.3. & 4.
Christus cum maxime celauit diuinitatem,
tunc maxime reuelauit, 13.9.
Christi maiestas nunquam magis admiranda,
quam nostras infirmitates suscipiens in no-
stram firmitatem, 365.12.
Christi diuinitas inter duos latrones indubi-
tante eluxit, 625.3.
Christus in omni terra verus Deus agnitus, &
adoratus est, 691.33.
Christus se noluit frequenter apud homines
Deum appellare, ne apud eos Deitatis vni-
tas periclitaretur, 481.2.
Christus Dei flagrantia, 687.22.
Christus Diuinitatis interpres, 687.24.
Christus operibus, & miraculis diuinitatem
suam, velut odorem spargens demonstrauit
710.74. & 75.
Christi diuinitas post passionem æquē ac Pa-
tris diuinitas mundo illuxit, 725.9.
Ex diuinitate sua, quæ hominibus nō poterat
non illucere, obstrictus erat Christus mun-
do pereunti succurrere, 758.2.
Christus tunc potissimum Deum se ostendit
cum in benefaciendo ipsamet hominū vo-
ta anteuiuit, 756.7.
Christus quia Deus refrigeratus quodammo-
do videtur homo factus, 753.2.

Rerum notabilium.

Christus imago Patris.

Christus imago Dei reliqui homines ad imaginem Dei, 476. 5.
 Christus cur à Salomone emanatio sincera claritatis Dei omnipotentis appelletur, 695. 42.
 Christus signaculum Patris perfectissimum, 476. 5.
 Christum cum Deus signauerit in eius forma non potuit non manere, 475. 4.
 Christum signari à Deo Patre, quid sit? 587. 6.
 Christus Patris essentiam, & naturam in se demonstrat speculo immixtam sibi imaginem referenti comparatur, 696. 44. & seqq.
 Christus omnipotentiae Dei clarissima imago, 645. 33. & seqq.
 Christus quia Verbum Patris, ipse est speculum, in quo Dei miserationes resplendent, 697. 46.
 Christus perfectissima Patris imago, 709. 2.

Christus aequalis Patri.

Christum esse in forma Patris, idem est ac esse illi aequalem, eademque honoris maiestate, 693. 38.
 Christi cum Patre aequalitas comprobatur, 476. 5.
 Christi cum Patre confessus aequalitatem cum ipso demonstrat, 693. 39.
 Christus quia Patri aequalis Spiritum sanctum una cum ipso misit, 699. 50.
 Christus cur non rapinam arbitratus sit esse se aequalem Deo. Patrum mens varia 478. & seqq. usque 486. adnot. 1.

Christi humanitas.

Christi humanitas sagitta, corpus pharetra significatur 555. 4.
 Christo ex humanitate specialis decor aduenit, 558. 9. 10.
 Christo humana natura cur dicatur habitus, 561. 1.
 Christus diuinitatis radios humanitatis nube obtexit, 524. 19.
 Christus faciem Deitatis aufugit, & ad nostrum seruitutis confugit vultum, 522. 16.
 Christus humanitatem portat, ne iam cadere possit, 534. 4.
 Christus se totum, & omnia sua humanis necessitatibus exposuit, 533. 2.
 Christus probatur homo, quia sicut aliquis ex hominibus sperabat, 498. 15.
 Christi humanitas electissima Dei sagitta, 555. 4.

Christi corpus.

Christi caro rubus ardens incombustus, 562. 4.

Christi caro eiusdem conditionis, quae Adam ante peccatum, 568. 10.
 Christi caro eadem cum Mariana censetur, 563. 5.
 Christi caro velum appellatur, 466. 6.
 Christus sui corporis impassibilitate sibi pretium, nobis sacrificium perdidisset, 531. 7.
 Christi corpus speculum in quo nos respiciamus, 633. 9.
 Christi corpus aptissimum instrumentum ad diuinam bonitatem explicandam, 730. 7. & 8.
 Christi corpus concinne diuinitati aptatum, ibidem.
 Christi corpus lucerna accensa quae drachma perdita inuenta fuit, 724. 5.

Christi exinanitio.

Christi exinanitio exponitur, 517. vers. 7. ad folium 519. 7.
 Christi exinanitio inclinatio fuit miserationis non deffectio potestatis, 554. 2.
 Christus se minorauit, ut hominem maioreret, 547. 6.
 Christus tantum homini contulit, quantum Deo detraxit, 525. 2. 1.
 Christi exinanitio humanae vacuitatis complementum est 532. adnot. 2.
 Christi infirmitas, nostra virtus est, 533. 3.
 Christus se exinanivit, ut nos locupletaret, 523. 16. & alijs, & 532. adnotat. 2.
 Christus exinanitus est, ut se nobis totum profunderet, 538. 1.
 Christus suam deposuit speciem, ut nos specie haberemus, 505. 3.
 Christus Dei forma in se Dei formam exinaniuit non aboleuit, 522. 20.
 Christus decorus in ipsa depositione decoris, 359. 1.
 Christum formam serui accepisse iuxta Paulum varie explicatur, 520. 8.
 Christum fuisse seruum ex Pauli testimonio *formam serui accipiens*, non infertur, 532. 10.
 Christus sua seruitute nostram liberauit, 524. 19. & 528. 3.
 Christus peccati speciem suscepit, & plecti voluit, 516. 13.
 Christi ingloria, nobis gloriam summam pepererunt, 548. 8.
 Christus odorem suum cohibuit, 539. 4.
 Christus se deiecit mediatorem inter Deum, & homines acturus, 484. 6.
 Christus dum pretio taxatur, & diuenditur omni pretio pretiosior elucescit, 101. 8.
 Christus post baptismum summae humilitatis opus filij dilecti nuncupatione à Patre donatur, 464. 3.
 Christus exinanitus, ut Deum se esse ostenderet, 724. 6.

Christi diuinitas ante exinanitionem inaccessibilis: post exinanitionem perceptibilis, 725.8.

Christi Incarnatio.

Christus vt homini medicinam faceret, homo factus est, 554.2.

Christi generatio facta in similitudinem naturæ humanæ, non peccati, 561.1.

Christi generatio sapit diuinam, 564.6.

Christi ortus cur explicetur à Matthæo verbo genuit, non generauit ibidem.

Christus cur in similitudinem hominum, non hominis factus dicatur, 523.16.

Christus humanæ naturæ communicatus ingenti mundum perpluit odore 687.22.

Christus humano spiritu animatus, viuificat diuino, 534.4.

Christi Incarnatio curtam calamitosi temporibus facta? 311.12.

Christus Deus propter hominem homo, homo verò propter Christum Deus efficitur, 657.14.

Christi centrum virginis vterus.

Christus in vtero Virginis Pontifex creatus est, 530.6.

Christus pactus in ventre Matris cum Patre humani generis redemptionem, 529.5.

Christus in primo incarnationis instanti pro naturæ posteriori optone vitæ passibilis, vel impassibilis facta, summas mortalitatis alacer amplectitur molestias pro redemptione hominis, 522.15, & seqq.

Christus carnem nostrā, & mortem non ad ignominiam Deditatis, sed ad gloriā Patris sustinuit, 690.29.

Christus cur sine matre dicatur à Paulo, 564.5.

Christi Incarnatione, humana natura per peccatum obscurata elucet clara, 711.76.

Christus incarnatus inuisibilis Dei, visibilis imago est, 710.2.

Christus Incarnatus homines monet, vt magnifice de Deo sentiant, 711.76.

Ex Christi incarnatione magnificatur Deus, & decorem accipit, 723.3.

Christi Aduentus, & Natiuitas.

Christo aditum huius vitæ poscenti sponsa aperuit, ipsumque manibus myrrham stillatibus excepit, 526.22.

Christi aduentu omnia idololatriæ phantasmata enauere, 628.21.

Christum venisse ostēdit is, qui stigmata eius in corpore suo portat. 502.6.

Christus suo ad nos descensu nostrum dedicauit ascensum, 471.13.

Christus ad nos venit vt imago Dei in nobis oblitterata ad exemplaris præsentiam instauraretur, 464.2.

Christus ideo mundo aduenit non vt Deus homini coarctaretur, sed vt homo Deo expanderetur.

Christus officio iudicis non potestate in primo aduentu se abdicauit, 481.3.

Christus pauper, humilis, & mitis voluit nasci, quia voluit amari, 558.8.

Christi in natiuitate ea omnia adscripta, quæ in publicorum contractuum tabulis obseruabantur, 529.5.

Christus dum in salutem omnium in Virginis vtero concipitur, vt Princeps coronatur 728.4.

Christus dum puer, Deus gigas, & admirande magnitudinis, 728.3.

Christus à Deo de matre ventris extractus ob virginis vteri suauitatem, 567.8.

Christus à Deo de matris ventre extractus, quod Natiuitatis ipsius gloriā Lucifer inuidens, ne in lucem prodierit modis omnibus impedire tentauerit 761.8.

Christus in præsepio reclinatus, succinum paleas ad se trahens, 557.8.

Christi circumcisio, & nomen Iesu.

Christi circumcisionem cur potius coniiciendam quam legendam Lucas proposuerit, 548.8.

Christo nomen Iesu inditum Dei Patris naturam, quæ saluos faciēdi est, vt ipsius imago expressit, 687.24.

Christus cur Emanuel non fuerit appellatus, sed Iesus, ibidem, 23.

Christus cur saluatoris præiudicis nomine sibi delegerit, 688.35.

Iesu nomen ab æterno Christo fuit impositum, ideoque vocatum est nomen eius Iesus non inditum, 28.24.

Nominis Iesu aptissima definitio, 687.22.

Nomen Iesu benefactricem Dei naturam significat 686.25.

Iesus idem est ac Deus seruator super vulnus humani generis benignissime appositus, 686.21.

Nomen istud sua Saluator humilitate comparauit, 487.2.

Libenter pro ipso sudores, sanguinem, vitam fudit, 494.6.

Christi nomen ante passionem contemnebatur, post passionem honorificatur, 725.9.

Christi nomen super omne nomen, quid sit? 680.7.8.9.

Christi nomen oleum effusum, eo vngimur in reges, & Sacerdotes, 533.2.

In nomine Iesu omne genu flectitur, quod maiestatem æquæ ac salutem denotet, 758.2. & seqq.

Christi Transfiguratio.

Christi gloria in Thabor manifestata, ita per tulit discipulos, ut de vita fuerint periclitati, donec Christus compreserit, 524.18.

Christus in Transfiguratione gloriam accipit. In cruce Pater ab ipso, 102.9.

Christi passionis sue desiderium.

Christus passionem suam alacriter audacterque est aggressus, 638.7.

Christus se Gethsemani horto carceravit, à Iudæis statim prehendendus, ibid. 8.

Christus per torrentem Cedron in mortem transiens ceruo ad aquas avidissime anhelanti componitur, 639.8.

Christi sitim ardentissimam calix refrigerans, labores, & passio, ibid.

Christus laboribus, & contumelijs pro nobis perpessus, saginatur, ibid. 9.

Christus opprobria sua delicias arbitrabatur, & gaudium appellabat suum, ibid.

Christo dies mortis festinū, lætissimumque fuit pascha, 106.10.

Christus Petrum cruciatus disuadentem, ut hostem infensissimum repellit, 499.14.

Christi Passio.

Christum decebat esse tribulatorum primicerium, 498.12.

Christi passio senera pro vlciscendis peccatis peccatiū audacię impingat horrore, 662.9.

Christi passio, qualiter in nobis impleatur, 665.5. & 666.6.

Christi passionis insigne testimonium poenitentia nostra, 667.8.

Christi in passione pro suo Domino in Iudæorum damnationem coniurata natura, cælo, & terra eos interdicat lucis negatione, & tenę moribus, 634.20.

Christi passionis gloria in illis splendescit, qui gratiarum memores in Redemptoris se totos dedunt obsequium, 667.8.

Christus otiosam videtur gessisse suam potestatem, maxime passionis tempore, 519.6.

Christi passionem perferentis corpus, peccatricis animæ speculum, 653.9.

Christi calix si non bibitur, nihil proficit, 668.10.

Christus martyrium honoravit, 495.9.

Christus de cruce, & passione sua aliquid nobis reliquit, 502.6.

Christo regnū labores detulerunt, 505.2. & alijs.

Christo labores portę fuerunt ad gloriam, 496.10.

Christus sui nominis claritatem summis laboribus acquisivit, 494.6.

Christo ob passionem, & mortem gratulandum, 732.11.

Christus non confunditur fratres vocare per ignem, & aquā ad refrigeriū admissos, utpote qui eadem lege suam gloriam obtinuerit, 498.12.

Christus ceteros inter cēlites pene erubesceret, nisi per labores, ut illi æquē, & ipse sibi gloriam peperisset, 498.13.

Christus cur steterit ante Herodem, a quo non erat iudicandus, 420.16.

Christus in passione sua solū est, in quo suæ maiestatis, & bonitatis præsentia Deus exhibet, 710.73.

Christus in passione laniatus, sicut flos maiore sic exhalavit odorem, 724.4. & 725.9.

Ante Passionē Christi, totus diuinitatis apud homines cultus velut in tenebris delitescibat, 724.3.

Christus ante Passionē lilium clausum, post passionem lilium repandum, quia potentia & claritatem suam ostendit, 724.4.

Ante Christi Passionem, Domini nomen cōtemnebatur, post Passionē honorificatur, 725.9. *Christi spinea corona.*

Christi corona spinea gloriosa nostris temporibus visa est, 534.5.

Christi spinis plus dēmo pūgebatur, 346.10.

Christo capite spinis redimito, heu quam decet membrū voluptatibus coronari, 501.5.

Spinea Christi corona populum Deo reconciliatum denotat, 729.5.

Christi verbera.

Christus quia fideiussor noster verberatur, 652.7.

Christus dū verberibus laniatur, tacet, quod ipse sponte perferat, 639.9.

Christus baiulans crucem.

Baiulabat Christus crucem cum regia pōpā, 640.12.

Habitus Christi crucem baiulantis vere magnificus, & regius, ibid.

Christus baiulans crucem non lamentis, sed gratulationibus opportunus, ibidem.

Christū crucē suā prius baiulasse, deinde Simoni baiulādū permisisse, quid significet, 665.4.

Christus baiulans crucē candelabrū lucernæ asuræ, & illuminaturæ ferebat, 627.8.

Christus in cruce.

Christus cur delegerit crucem sibi in mortem, 618. adnot. 1.

Christus ideo crucem morti adlegit, ut talionem ab hominibus exigeret, & qui impie lignū adorarāt, ipsum pie colerēt, 623.12.

Christus in crucem ut totius mūdi possessionem adfereret, est exaltatus, 632.17.

Christus crucē ascendit, ut qui in ligno vincebat in ligno quoque vinceretur, 648.1.

Christus crucem subijt talionem idololatriæ redditurus, 281.3.
 Christus in crucem sublatuſ de mundo idolo latriam expunxit, 621.7.
 Christus ex ligno crucis dijs gentium ligneis bellum infligit, 623.12.
 Christus in cruce omnium virtutum Magiſter, 672.1.
 Christus in cruce Patri gloriã cõfert, 102.9.
 Christus cruci ſuffixus odorem Patri, cruciſ gentes ſumum emitebant, 422.19.
 Christus nos in cruce obtulit Patri perfectas victimas, 666.7.
 Chriſti clauſi diabolũ fixere, 654.11.
 Chriſtũ tunc foras inuenit Eccleſia, quando extra portã paſſus eſt in cruce, 525.21.
 Chriſti diuinitas dum ipſe inter latrones crucifixus eſt miſericordie eluxit, 728.2.
 Christus in cruce ouem perditam uſque ad Patris ſolium intulit, 537.10.
 Christus in cruce in ſolio excelſo, & eleuato ſedit, 760.4.
 Christus in cruce manifeſte oſtendit, eum ſe eſſe qui uere eſt, 723.4.
 Ad Chriſti diuinitatẽ cognoscendã nihil opportunius quã ipſũ cruci uidere ſuffixũ, ib.
 Non ita glorioſum Dei filio appendiſſe cœlos, quam pependiſſe in cruce, 728.4.
 Numquam Chriſtus glorioſior, quam in cruce homines ſaluans, 760.4.
 Christus in cruce à latrone Deus agnitus, quod alios ſaluaret ſe ipſũ nõ ſaluã, 760.5.
 Christus dum in cruce animam eſſabat, uelut ſuauiſſimis epulis reſiciebatur, 756.9.
 Chriſtũ in cruce maxime reuerentur cœleſtes ſpiritus, & ad ipſius imitationem acceduntur, 762.9.
 Crucem ideo Chriſtus mortem probroſſam elegit, ut gloriã ſeculi traduceret, 442.17.
 Christus cruci ſuffixus de principe poteſtatis aeris huius, id eſt, de pompa dignitatibus, (quę nil niſi aer) extruxit triũphũ, 620.5.
 Christus in crucem ſublatuſ aerem demonũ halitu contaminatum ſui emiſſione ſpiritus expurgauit, 620.3. & 634.20.
 Christus lignariã doctus (ut pote fabri filius) mundi machinæ iam iam ruinam minitanti crucem ſuam admouit in fulcrũ, 619.1.
 Christus uermis in ſuam crucem ad ſerpens mũ lanæ p̄poſitatis corroſit rigore, 621.6.
 Chriſti ad proſpectum in cruce pendentis, vniuerſa mundi gloria, qua ualuit uoce explanxit poenitentiam, 620.5.
 Chriſti in cruce gloriã vniuerſa cognouit natura, prodigijsque atteſtata eſt, 625.2.
 Christus de cruce omnes ſuæ lucis radijs prodigo iactu diffudit, 626.6.
 Chriſtus clamore ualido terram in ſui adora-

tionem e cruce compulſit, 634.20.
 Chriſtus in cruce ſtatim triumphũ ſui ſpolia latroni diſpartitus eſt, 655.11.
 Chriſtus in cruce omnia ad ſe traxit, 628.10.
 Chriſtus in cruce manus expandit, ut omnia ſibi traheret, nihilque illũ ſubterfugeret, ibid.11.
 Chriſti explicatur dictum omnia traham ad me, 627.9.
 Chriſtus in cruce manibus extenſus noſtrarũ ad bona opera extenſionẽ expoſtulat, 671.1.
 Chriſtus ſuffigens cruci noſtrorum chirographum peccatorum illud ſubdeleuit, 651.5 & per totam adnotat, 5.
 Chriſtus in cruce tot emoriens doloribus rubore ſuffundit peccatores, 662.9.
 Chriſtus in cruce dereliectum ſe exclamat à peccatoribus, ſcilicet, ab ipſo, uel uita, uel opinione extraneis, 669.12.
 Chriſtus in cruce talento plumbeo amphoram obſtruenti componitur, 655.12.
 Chriſtus in cruce lucerna ſuper candelabrum poſita, 627.8.
 Chriſtus dum incarnatur, ut lucerna, crucifixus, ut Sol ſplenduit, ibidem.
 Chriſtus in cruce Iridi componitur, 528.10.
 Chriſtus granum frumenti in cruce protritũ paratur in cibum, 626.4.
 Chriſtus cur non in cruce, in Euchariftia uero ſe frangi permittat, 584.1.
 Chriſtus renuit de cruce in Regem deſcendere Iſrael, quia in eam aſcenderat in Regem orbis, 632.17.
 Chriſtus crucem orbem ſibi iam victor dimiſſurus aſcendit, 632.17.

Chriſti Crux. Vide Crux.

Chriſti mors.

Chriſti mors nomine expirationis, emiſſionis, aut traditionis ſpiritus ſcribitur à ſacerdotibus hiſtoricis, & cur? 535.6.
 Chriſtus ſuam mortem diſtulit, ne cauſam noſtræ ſalutis occideret, 470.12.
 Chriſtus moriens ſos flagrantiffimus nobis uiuificandis odorem exhalans, 535.6.
 Chriſtus rubicundus, quia occiſus, 562.3.
 Chriſti morte mortui ſuſcitantur, 535.6.
 Chriſtus moriens efflauit ſpiritum, quẽ homini in ſua creatione inſuflauerat, 539.6.
 Chriſto moriente creaturæ tremunt, & ipſe ſolus conticeſcit, 225.21.
 Chriſtus ante mortem, aliam iam mortem obierat, 325.5.
 Chriſtus quam auide mortuus ſit.
 Chriſtus tam alacer obiens à Iuda, Iudæis, & Pilato ſuam mortem expectaret?
 Chriſtus ea alacritate mortẽ ſuſcepit, ut quaſi adguſtatus rẽ eã Paulus retulerit, 641.15.

Rerum notabilium.

Christi mors cui non sapit, ab illo gustū habet diuersissimum, qui nihil sic sapidū, nihil incundū, ac mortē degustauit, 642.16.

Christus cur omni gaudio extorris, & latro hilaris mortem obierit, 654.9.

Christus cur moriturus aceto sumpto cōsummatum est proclamarit, 324. adnot. 3.

Christus cur hora nona cum clamore, & lacrymis animam efflauerit, 133.1.

Christi baptismus, sua mors, 639.8.

Christus suam mortem baptismum appellat, utpote in qua nos eramus abluendi, 534.4.

Nihil angustius, ac magnificentius, quam Christum pro hominū salute mori, 727.1.

Christus quā sibi gloriosum duceret mortem obire, clarā voce moriēs testatus est, 731.10.

Christi diuinitatem cum ipsius morte apte componere maximum fidei decus, 730.9.

Christi mortē, quod ipsi maximā gloriā esset allatura dā mō tegere conatus est, 731.10.

Christum à morte obeunda Petrus præposse ro amore auocabat, ideo acius reprehenditur, 732.12.

Christus quod Petrum hac de causā obiurgarit à Patre filius charissimus appellatur, 732.12.

Qui Christū qua Dei filium mortē dedecere putat grauiterrat, 732.13.

Christi mors, maiestatis ipsius gloria, ibid.

Christū mortis perpessio coronauit, 497.12.

Christus ex morte Deus creditus est, 729.4.

Christo mortis condicione gentiū hereditas, & sui nominis gloria promissa est, 562.1.

Christus morte sua vitæ nostræ omniumque actionum nostrarum adquisiuit dominū, ideoque debemur illi, 664.3.

Christi mors per claritatem eius significatur, 421.17.

Christus mortem suam exaltationem appellauit, 626.5.

Christi diuinitas per eius mortem omnibus innotuit, 682.13.

Christus morte, & cruce consecratus, 395.2.

Christus libere mortem oppetijt, 608.2. & 529.4. & alijs.

Christus nulla urgente necessitate, sed sua tantum ultroque impellente charitate mortē adiit, 637.3. & seqq. per totam adnot. 4.

Christo voluntariā fuisse mortē, & tēpus passioni destinatum, & Eucharistici mysterij institutio denotant, 638.6. & ex alijs prætereā passionis circumstantijs probatur, 7.

Christi voluntaria ad mortē oblatio in præfigurata Ionæ ad Cete iactatione, arcque aurea circumlatione explicatur, 637.4.

Christū non libere mortē obiisse ex illo Pauli factus obediens vsque ad mortē arguūt Ariani. Conuincuntur, 609.4.

Christus nihil facere debuit, nisi quod voluit, 529.4.

Christo an fuerit impositū à Patre præceptū moriēdi. Variæ opinioniones dilucide tractat, 611.8.

Christo præceptum de morte obeunda depēdēt ab ipsius volūtate impositū est, 529.4.

Christo nullū præceptum intimatū, verisimilius est, sed patris insinuationem de oppetēda morte, ibid. Vide Christi obediētā.

Christus sepultus.

Christo moriēte, terra tremuit, ipsum in suo receptura sinu, 595.17.

Christo expirante terra parturientis doloribus concussa est, 535.7.

Christo defuncto, ut terra paret sepulchrum fatiscit, & mouetur, 320.2.

Christi ex grano mortuo, & sepulto Christianorum messis orta est, 527.1.

Christum tribus diebus, & tribus noctibus in corde terræ fuisse, quomodo constet.

Christi vulnera.

Christi aperturæ camellis, atque quadrigis peruiæ, 541.7.

Christus lapis in Ecclesiæ structuram vulneribus sculptus, 508.8.

Christus cicatrices vulnerum (sue obediētiæ monimenta) in memoriæ oblectationē reseruauit, 643.3.

Christi fontes humiliatio ipsius, & vulnera, quibus gratiosæ ad iustificandos homines exsiluere vnda, 660.6.

Vulnerum Christi sanguis diuinas perfectiones, quas prius assequi non poterat colore perfundit, ut videantur, 730.7.

Christi sanguis.

Christi sanguis animæ precii, 550.1. & seqq.

Christi sanguis effusus pro redēptione animæ quātū hac sit preciositatis ostēdit, 662.10.

Christi sanguis deleuit chirographum decreti nobis aduersantis, 631.15.

Christi sanguis nostram emundat consciētā, 632.16.

Christi sanguinis typus erat vnguentū à Magdalena effusum, 539.4.

Christus infundens pelui aquam, pedes discipulorum loturus, sanguinis effusionem nobis abluendis significat, 534.4.

Christi venalis sanguis à nobis per bonam operam emendus, ne frustra Christus fuderit, 664.3.

Christi sanguis nostram emundat conscientiam, 632.16.

Christi sanguis peccatorum maculas eluit, 570.12.

Christi sanguine intingere, ut laueris, 304.9.

Christi sanguinis in oceano, vel maxima longissimēq; vitæ peccata abluēda, 561.7.

Index

Christi sanguis in ablutionem peccatorum hauritur, non exhauritur: peccata vero in eius sanguine non hauriuntur, sed exhauriuntur ibid.

Christus sponsæ comam suo cruore splendentem, atque purpuream reddidit, 548.7.

Christi salus dignissima recompensatio hominis salus, 551.4.

Christi venalis sanguis à nobis per bona opera emendus, ne frustra ille profuderit, 664.3.

Christus à nobis sanguine nostro accepto luum reddidit, 656.14.

Christi Resurrectio.

Christus ut granum prius mortuum fuit, ut multiplicatum requiesceret, 526.1.

Christus in Resurrectione oleo exaltationis in Regem fuit delibutus, 678.3.

Christus ab incarnatione exinde Rex omnium creaturarum, sed ex resurrectione mortuorum agnitus est, ibid.

Christus ante passionem filius hominis vocabatur, post resurrectionem vero filius Dei, 683.14.

Christus in resurrectione debitam sibi gloriam amictus est, ibid. 15.

Christus in resurrectione hominem exutus, diuinitatem induit, 684.15.16.

Christus ante sedit, quam assurrexerit, 508.8.

Christi Ascensio.

Christus, & Elias diuerso modo cœlo inferuntur, 505.2.

Christus Leo Iuda, qui è præda, quam mors de illo cœpit ad gloriosissimam gloriam Patris prædam ascendit, 496.10.

Christus usque ad cœlos ascensione debitam sibi gloriam Patri coequalem non assumpsit, 624.40.

Christum Deo Patri assidentem tota diuinæ naturæ gloria circumtulit, ibid. 41.

Christum ad dexteram Pater collocauit, ut inuictas hereses illius dignitati derogantes detruncaret, 489.6.

Christi exaltationem Pater in omnibus curauit, 480.6.

Christum ad Patris dexteram esse quid sit? 693.39.

Christi triumphus, & exaltatio.

Christus triumphum erexit ex supplicijs, 537.10.

Christi de corde hominum triumphus in Ezechielis curru depingitur, 557.7.

Christo in cruce triumphanti tota complausit natura, 620.5.

Christi ad infamiam impiorum conatus inuidiose vergentes in ipsius feliciter cessere gloriam, 625.4. & 633.19. & 634.20.

Christi omnipotentis celsitudo per ipsius mortem manifestata est, 679.5.

Christi meritorum obuersor Caluinus, neque propter humilitatem, aut mortem illi tantam promeruisse gloriam impie asserbat, 677.2.

Christus eo ipso, quod mortuus est dignissime diuinitatem, & gloriam accepit, 667.2.

Christi exaltatio super omne nomen intelligenda est de sola humanitate contra Arianos, 679.6.

Christi humanitas, & passio, & morte promeruit cœlestia, terrestria, & vniuersa genu curuarent ipsi tanquam Deo, 681.11.

Christus peculiariter passione, & exinanitione sua Dei claritatem, & personæ filij Dei manifestationem esse assecutus, 682.13. 14.

Christi exaltatio Patri adscribitur, 685.16.

Christi ad genua non terra solū, sed & cœlū, inferi, & quidquid in eis, illū adoratura poplite flexo obuoluuntur, 690.29.

Christi sublimitas, & potestias, 689.27. & seqq.

Christum vel lapides strepenti dilaudabant clamore, inuido silentio lapidescentibus Iudæis, 692.36.

Christus in crucis, mortisque gratiam omnium creaturarum suffragio conlocatur in Patris gloria, 691.37.

Christi dominatio Patris gloria.

Christus, & Pater æternus reciproco se honore clarificauerunt, 683.13.

Christo ea gloria post passionem donata fuit, ut coequalis Patri manifestaretur, 644.41.

Christi exinanitionem summa Deus exaltatione pensauit, 626.1.

Christo iudiciaria potestas ob ipsius exinanitionem oblata, 691.55.

Christus exaltatus, qui exinanitus, 521.13.

Christum propter suam humilitatem videtur Pater quasi supra se enexisse, 487.2.

Christus ob suam humilitatem, ad dexteram sedit, ibid.

Christus pro humilitatis excessu exaltationis adeptus est celsitudinem, 626.5.

Christi exaltationem ipsius promeruit humilitas, 677.1.

Christus ipse se humiliavit, & exaltauit, 685.16.

Christus humilitate filius Dei probatur, & innotescit, 464.3.

Christus gloriam, & honorem non nisi à Patre voluit accipere, 483.6.

Christum captantes capti sunt, 387.4. & seqq.

Christum in gloria Patris esse quid sit? 697.48.

Christum ad dexteram Patris sedere est simul cum ipso regnare, 698.50.

Christus iuxta plures PP. quā Deus ad dexteram Patris sedet, ibid.

Rerum notabilium.

- Christus iuxta alios Patres qua homo ad dexteram Patris sedere dicitur, ibid.
- Christum ad dexteram Patris sedere eius imperium, & Ecclesiæ gubernationem necnon iudiciariam potestatem peculiariter ipsi a Patre collatam proprie significare videtur, 702. 5. 6. & seqq.
- Christum ad dexteram Patris sedere non denotat aliquid, cuius respectu maior Patre dici possit, 704. 5. 9.
- Christum prædestinatum fuisse Filium Dei in virtute quid sit? 700. 5. 4.
- Christus in die iudicii maiorem potestatem, quam Pater non habebit, sed exterius præferet, 702. 5. 7.
- Super exaltatio Christi, eius humiliationi per omnia æqualis, 717. 1. & 2.
- Christus id vocabat tempus suum, cum post labores gloria sequebatur, 713. 8. 4.
- Opportuno, & maturo tempore, & corporis gloriam, & sui nominis exaltationem Christus accepit, 711. 1. & seqq.
- Christi gloria post eius passionem, & mortem longe, latèque collucet, 712. 2.
- Exaltationis Christi mensura, & norma, ipsius crux fuit, 717. 2.
- Christi imperium.*
- Christo imperium ex passionis tempore paratum, 504. 1.
- Ante Passionem Dei filius externum diuinitatis honorem quasi ambire videbatur; ideo in albis apparebat: in Passione sceptrum assecutus purpuram induitur, 723. 3.
- Christus per obedientiam regnum obtinuit.
- Christi confessio coram Pilato, de qua Paulus, regnum suum non esse de hoc mundo, 531. 9.
- Christi potestatem, & maiestatem, eius clamor in cruce arguit, 282. 7.
- Christi regnum florentissimum utpote benefundatum, 510. 1.
- Christus cur potius dicatur regnare in domo Iacob, quam Israel, 495. 8.
- Christus cur potius dicatur sedem David, quam Salomonis thronum occupasse, ibid.
- Christum totius mundi Regem prædicabat titulus cruci appensus, 633. 18.
- Christum dici Dominum quid significet? 699. 5. 2. & seqq.
- Christi sanctitas.*
- Christi impeccabilitas, 571. adnot. 7.
- Christus excelsior cælis factus vitæ sanctimonia, & puritate, 563. 4.
- Christus candidus, quia innocens, 562. 3.
- Christi innocentiam in cruce clamor arguit, 282. 7.
- Christum tentationibus instare formidabat demon, 384. 4.
- Christus omni peccato actuali, & originali im-
- peruius, 562. 4.
- Christus omni peccati labe immunis, talem sibi matrem elegit, 563. adnot. 6.
- Christi mundities maxima à peccato Virginis matris arguit ab omni peccati labe immunitatem, 563. 5.
- Christus nullam cognationem habuit cum re peccati sordibus maculata, ibid.
- Christus non habuit carnem peccati, sed similitudinem carnis peccati, 562. 3.
- Christus intus candidissimus in cute denigratus, 561. 2.
- Christus arca testamenti ex lignis corruptioni non obnoxius compactus, 565. 6.
- Christi beatitudo.*
- Christo post labores suauior quodammodo, quam antea beatitudo, 713. 3.
- Virtutes.*
- Christi humilitas.*
- Christi humilitati eius exaltatio respondet, 717. 2.
- Christi humilitas nostra erectio, 537. 10.
- Christi incarnati humilitas maximum amoris incentiuum, 556. 5.
- Christum mouet ad lotionem pedum discipulorum sua propria excellentia, 11. 2. & seqq.
- ad exinanitionem etiam, & summam humilitatem, 12. & 13.
- Christi humilitas, 463. adnotat. 1.
- Christi altissima humilitas, 607. 1.
- Christi humilitas nostram virget gratitudinem 608. 1.
- Christi summa humilitas formam serui assumpsisse, qui erat in maiestate gloriæ, & formæ Dei, 476. 4.
- Christus ideo mortem crucis sibi delegit inter latrones, ut eiusdem sortis cum illis æstimeretur, 608. 1.
- Christi cogitatio humilitas, 501. 4.
- Christi omnia adfectui nostra pelliciendo aptissima, & maxime humilitas, 627. 9.
- Christi humilitas signum certum à quo nostram licet diuinare beatitudinem, 467. 8.
- Christi humilitas in lotionem pedum signum euidentis charitatis immensæ, 21. 3.
- Christus miraculose disparuit turbis eum in Regem eligere volentibus, 481. 4.
- Christus nullo modo ad Pontificis munus obtinendum commendauit, 483. 5. neque id muneris sibi cum posset vendicauit, ibid.
- Christus cur tam lene responsum dederit demoni orbis domini sibi arroganti, 484. 7.
- Christus alienum iudicauit de gloria, & honore, vel cum ipso demone contendere, ibid.
- Christi non est ad primas sedes ambitiosos admittere, 485. 10.
- Christus superbos respuit, amplectitur humiles, 414. 3.

Index

Christi paupertas.

Christi paupertas nostrum patrimonium est, 533.3.

Christus verè Rex, qui sua paupertate nos ditauit, 362.7.

Christo domicilium incertum, vestitus in cultus, inglorius aspectus, ministerium sordidum, potestas, & sæculare regnum nullū, 481.1.

Christo vniuersale rerum dominium debebatur, quo tamen ipse se abdicauit, 531.8.

Christi obedientia.

Christus ne inuidiam suis miraculis lacefferet summi Parentis prætexebat obedientiam, 297.4.

Christus vt se missum à Patre declararet, eius nomen periphrasi exposuit, ibid.

Christus cur non dixit mea opera oportet facere, sed eius qui misit me, ibid.

Christi ex obedientia non colligitur eius in obsequendo necessitas, 609.4.

Christus in obsequium Patris festinus, voluntatem oculis potius, quam auribus hausit, 615.16.

Christi obedientia supremum ipsi contulit honorem, 677.1.

Christi obedientia 642. adnot. 1. per totam.

Christo iuxta fuit obedire, & viuere, neque ante vitam habuit, respirationemve, quam obedientiam, 643.1.

Christus Patris imperium in medio corde habuit in omne vitalis operationis exercitiū, ibid.

Christus vtrumque vitæ suæ terminum clausit obedientia, ibid.

Christus ex sanguis in cruce miraculosè vocem, moriturus, vel sic obediens, animauit, 643.2.

Christi obedientia etiam vltra mortem ipsius exsiluit in diem vsque iudicij, ibid. 3.

Christi tota sublimitas, & gloria maiestatis in paternæ voluntatis obsequio velut balle fundatur, ibid.

In Christo Pater requieuit ob expeditam ipsius ad exequendum pròpitiadinē, 644.5.

Christus obediens capræ, hinnuloque comparatur, quod hic velocissime percurrat illa acutissime videat, ibid.

Christi obedientia in exequenda Patris voluntate omnem insinuationem actione præueniebat, ibid.

Christus quodcumque Patris, vel leuissimū præceptum, non secus, ac omnium maximum audiebat, 645.6.

Christus ex prima mundi genesi Patris se obedientiæ sacrauit, ibid. 7.

Christi vehemens ad obediendum desiderium expenditur, 647.10.

Quomodo Christus fuerit obediens Patri vsque ad mortem varię sententię, 608.2.3. & 4. *Vide mors Christi.*

Christus Patri in obeunda pro nobis morte, secundum Græcos Patres, amicorum more, obediuit, 609.41.

Secundum eosdem Christus non habuit ad mortem præceptum à Patre, sed solum consensum, siue permissionem, ibid.

Christus ex sententia Latinorum Patrum, licet non quā Deus, quā tamen homo stricte fuit Patri obediens, habuitque ad mortem præceptum, 610.5.

Medius inter vtrosque tertiam affert sententiam Anselmus, 6.

Adducitur ad scholasticos calculos hæc obedientia, & proponitur difficultas ex oppositione libertatis Christi, adeoque & meriti, ex præcepto Patris, & impeccabilitate Christi, 611.7.

Sententia Patris Vazquez componens Christi libertatem cum Patris præcepto, quoad circumstantias actus, aut finis, siue intentionis, non quoad substantiam mortis, 8.

Alia sententia verbis solū ab illa diuersa, quæ in temporis circumstantias Christi redigit libertatem, 612.8.

Impugnatur tum auctoritate, tum ratione, & ostenditur non Magis Christū in hac opinione gaudere libertate, quoad substantiā actus, quam in prima, 612.9.10.11.12.13.14.

Christi patientia.

Christus vicit labores sustinendo, & mortem moriendo, 501.4.

Christus suffixus cruci similis æneo serpenti, vt quales efficaciores voces sua patientia ederet, 276.2.

Christus in labores, & mortem interritus faciem firmabat, 381.1.

Christus cœli negotiator pro pretiosissima laborum margarita immensas suas diuitias impendit, 395.3.

Christus apud Caipham maxillam pertussus alteram percutientem non obuertit, ne primò inuitus sustinuisse videatur, 639.10.

Christus vinum myrrhatum noluit gustare, ne confopiretur dolorum sensio, 641.13.

Christo nihil æque felleum in passione, ac laborum mitigatio, ibid.

Christus auido hauit spongiam arripuit plenā aceto, quo acius dolores sentiret, mortemque prolataret, 641.14.

Christi voluntatis maxima ostentatio ipsius in iniurijs silentium, 639.9.

Christi capilli curnigri? 547.7.

Christi beneficentia.

Christi celeritas in nobis iuuandis, 549.10.

Rerum notabilium.

Christi tanta fuit in homines beneficentia, ut Iudæis scandalum, gentibus stultitia fuerit, 535.8.
 Christus plus tribuit, quam rogatur, 538.2.
 Christum gratis possumus habere, 539.4.
 Christus pauperes ad cenam inuitat, eos scilicet, beneficijs afficit, qui nequeunt vicem rependere, 540.5.
 Christo insensissimus fuit inclementissimus ille proditor, dum vendere voluit eum, qui se tam profusse donabat nobis, 539.4.
 Christus in homines affusus est, 550.3.
 Christus beneficia tollaturus obseruat Solis occasum, 446.6.
 Christus tantum homini contulit, quantum Deo detraxit, 525.21.
 Christus sua bona nostris cum malis commutauit, 534.5.
 Christus sua ad nos bona transtulit, ibidem.
 Christus ad benefaciendum adeo propensus, ut tempus benefaciendi, hora prandij illi esse videatur, 756.9.
 Christi cibus salus hominum, 745.23.
 Christus, Patris, qui Deus est saluos facienti, & ad hominum salutem indefinenter anhelat, viua imago, 753.1. & seqq.
 Christum optimi Patris filium esse, ostendunt verba quibus sermonem beatitudinũ initiauit, 751.4.
 Christus lacrymatus, quod Lazarum solum, & non potius omnes mortuos ad vitam reuocaret, 757.10.
 Præ Christi ad benefaciendum propensione, & siti, omnes gentes quasi stilla situla, ibidem.
 Ipsamet Christi ira benefica, & salutaris, 758.12.
 Causa mortis Christi, diuinitas eius fuit, quæ ad opem miseris ferendam certo quodammodo tenebatur, 761.7.
 Christus ex benignitate, & salute quam hominibus attulit verus Deus agnoscitur, 760.5.
 Christi vita Solis cursui, qui summe beneficus est simillima, 756.7.
 Christus sollicitior in saluando, quam dæmō in perdendo, ibid.
 Christus pro hominum salute, totas noctes in oratione collocabat, 756.8.
 Christi eadem delectatio, ac Patris in reditu peccatoris, 756.9.
 Christo ut Deo maxime dignū; hominum salutem tota voce iactare, 751.5.
 Christus ut hominibus opem ferret libentissime euiscerabatur, ibid.6.
 Christus potestatem ad benefaciendum omnino referebat, ibidem.
 Christus cum opus habuit punitiuam vim

ostendere non homini, sed siculneæ pœnæ inflixit, 754.4.
 Arguntur falsitatis duo illi testes quod dixerint Christum potentiam suam ad destructionem iactasse, 554.3.
 Christus cū benefacit de industria se regem appellat, non vero cum punit, 189.12.

Attributa.

Christus Redemptor.

Christus ē sedis pulcherrimos nos reddidit, 545.2.
 Christi redemptio cur potius diligēdi, quam amandi verbo in sacris significetur, 550.2.
 Christi redemptio copiosa omnem de peccatoribus expungit desperationem, 661.8.
 Christi redemptio paulina explicatione dilucidatur, 658.4.
 Christi redemptio asseruit nos in libertatem, 660.6.
 Christus disruptus decreti chirographum dirupit, 654.10.
 Christi passibilis quæuis actio iustissimum Deo placando sacrificium erat, 531.7.
 Christus nostra debita plene exsoluit, 661.8.
 Christus nostræ culpæ pœnam in se transtulit, 651.5.
 Christi meritis peccata nostra omnino remittuntur, & ab anima eradicantur, 658.4.
 Christi cur tam afluenti redemptione pauci solum æternæ damnationi redimantur, 663.1.
 Christi redemptionis efficacia nostris operibus perficitur, 664.2.
 Christus ea tantum peccata expianda suscepit, quæ ab hominibus cū pœnitentiā ablucanda sunt oblata, 668.10.
 Christus interuum animi dolorem, quod impenitentium peccata non epotaret clamore magno moriturus expressit, ibidem.
 Christi redemptioni qui obluantur flagitio sissimi, 669.12.
 Christi redemptionis laus eximia eius bonus vsus, abusus vero contumelia, 671.15.
 Christi passio, & genus mortis acerbissimum necessarium omnino fuit ad nostram redemptionem legitime promerendam, 630.13.
 Christi aliæ passionēs, si mortem crucis non appetijisset redemptionem nostram iure donationis meruissent, non tamen emptitio, 631.15.
 Christo non gratis nostra peccata sunt condonata; sed pro illorum pœna satisfaciendi strictissime iustitiæ diuinæ, 651. per totam adnotationem 5. & 654.10.

Index

Christus sic exacte pro nobis Patri perfoluit, ut & in ipsis Christi vestibus interpellatio fieret, 652.7.

Christus totum redemptionis beneficium adscripsit Patri, 488.4. & seqq.

Christus spontaneè, atq; adeò, & cupidissime in nostrā redemptionē properauit, 636.1.

Christus Iudæ dicens, quod facis, fac citius omnia momenta sibi longissima ad nostram redemptionem perficiendam ostendit, 636.2.

Christus omnia nostra peccata præsentissima habuit, 653.8.

Christi maxima gloria, ipsiusque regni illustrissimus splendor peccatores redempti, 663.11.

Christi totum penes homines decus sacramentum est humanæ salutis, 525.21.

Christo Redemptoris munus adeò est gloriosum, ut illud sibi Lucifer usurpare gestierit ut similis Altissimo euaderet, 761.8.

Christo Redemptoris munus Lucifer omnibus modis eripere tentauit, 761.8.

Christus mediator, & fideiussor.

Christus mediator dicitur, quia ex æquo ad omnes expositus, 120.9.

Christi facies nobis est clypeus diuini furoris tela excutiens, 661.8.

Christus hominum protector, & ad Patrē mediator, 657.1. & seqq.

Christus peccatoribus scutum, ibidem.2.

Christus, & nostram voluntatem, & Dei sententiam flexit, 454.6.

Christus noster fideiussor, 651.4.

Christum quam exactor seuerus Pater æternus compulerit nostri debiti fideiussione adimplere, 652.7.

Christus quidquid nos debebamus exsoluit, 653.8.

Christi fideiussione non adimplentes illū faciunt mendacem, 666.7.

Christi in nos lites fideiussorio iure solutionē exigit, 669.11.

Christus Pacis Auctor.

Christus suorum fidelium unitatem quesuit, 414.3.

Christi passio non nisi concordibus est pretium, 418.10.

Christus vniendi munus, non diuidendi suscepit, 420.15.

Christi sanguis Christianorum coagulum, 421.17.

Christus mortuus est, ut nos essemus coniunctiores, ibidem.

Christi venter sancti vniti, ibidem.18.

Christi quies locus pacis, ibidem.

Christus in mansuetis caput inclinat, 421.13.
Christus pacem deprecans à Patre, vel hoc ipso Deus demonstratur à Paulo, 40.18.

Christi mansuetudo, & clementia.

Christus etiam erga sibi molestos lenissimum se exhibebat, 556.5.

Christi summa lenitas, 554.3.

Christum se offendentes non lædere, summa ipsius bonitas, 550.10.

Christi gladius non cruentans, sed demulcens, 556.5.

Christus in propitiatorio desiderabilior, 559.10.

Christus sindone sua peccatores inuoluit, 662.10.

Christi spiritus lenissimus punire nescius totus in beneficia præcepit, 688.26.

Christus nihilo alio nostros animos in sui charitatē, adorationem ac, humanitate, beniginitateque traxit, 689.27.

Christi amor in Deum.

Christus omnia quæ gessit ad gloriam retulit Patri, 488.3. & seqq.

Christus ut quæ Patris, sic & quæ Spiritus sancti erant considerabat, 490.10.

Christus semper negotium Patris agebat, 481.2.

Christus quidquid gratum Patri agnouit libentissime fuit executus, 644.4.

Christus charitatis timore repletus, 163.4.

Christi amor in homines.

Christus magis nos, quam seipsum amauit, 458.8.

Christus suorum magis quam suam defensionem curat, 538.2.

Christi paterni in seruos suauitas, 31.8. 32.9.

Christo summa vis, & potentia erga homines charitas, 557.6.

Christi in nos amor gloriam duxit pati pro nobis, 102.9.

Christus amoris igne in aquam nobis ablucens distillatus est, 535.6.

Christo quanti commoda nostra steterint, 494.6.

Christus vel ob vnum tantum passionibus, & morti se subiecisset, 65.1.

Christi amor in suos similis animæ, quæ tota est, & in singulis partibus corporis, & in toto, ibid.7.

Christus, si vnus ex multis vocatis non sit electus, alios paucos ardenti sua charitate reputat, 64.5.

Christus se suis vestimentis exuit, quibus nos indueret, 547.6.

Rerum notabilium.

Christus homines capturus hominem dissimulauit, 555.4.
 Christus se contraxit, ut cum homine componeretur, 546.5.
 Christus nobis vita omnibus modis factus est, 544.1.
 Christus de suo iure charitati cedit, 459.11.
 Christus iustitiæ Sol radios tegebat, ut Ioannes Lucifer luceret, 457.6.
 Christus demones ipsum Dei filium testantes compriuit, ne Pharisei vehementius accenderentur, 458.8.
 Christus nostra mala, ut ignis ceram, in se consumpsit, 534.4.
 Christus pedum discipulorum immunditias in se suscepit, ut illis suæ naturæ confortiū donaret, 534.45.
 Christus in vno tabernaculo cum suis degit, 119.5.6.
 Christus nobiscum permutat affectus, 316.2.
 Christus cum calicem recussat, non suam mortem, sed Iudæorum peccatum volebat impediri, 432.4.
 Christus inter diuites, & pauperes non discernit, 120.8.
 Christus extra portam passus est, angusta quippe illius charitati fuerat Ierusalem, licet spaciolissima, 632.17.
 Christus nobis verus, & solus amicus, qui solo & salo diuinæ iræ fluctibus mergendos tutatus est, 658.2.
 Christus in nostram salutem oculus totus, 657.1.
 Christi exemplo in proximorum salutem nos compellit Paulus, 494.6.
 Christus se subducit vitæ discrimini non necessario, at ob aliorum bonum vrgenti alacer se obijcit, 362.7.
 Christus nos melle, se vero felle cibauit, 526.22.
 Christus peccatores, quam longissime potest sequitur, 630.13.
 Christus proximus semper est, ut ferat opem, 511.3.
 Christus summe coniunctus cum suis fidelibus, 46.1. & seqq.
 Christus in suis patitur, ibidem, 2.3.
 Christus in omnibus patitur, ideoque est omnium egentissimus, 65.8.
 Christus in suis vexatur, 434.9.
 Christum insequatur Saulus Christianos persequens, ibidem.
 Christo sanguineum sudorē nostri compassio expressit, 432.4.
 Christi summa charitas charitate pensanda, 672.2.
 Christus solus omnem nostrum occupet adfectum, 322.7.

Christo nihil præponendum, quia nec quidquam ille nobis præposuit, 68.10.
 Christus efficacissimum electum corda hominum sibi admouens, 557.7.
 Christi post aduentum corda hominū prius congelata, amoris illius calore soluta sunt, 556.5.
 Christus disponit nobis regnum ut ipsi Pater disposuit, 497.11. & 502.7.
 Christus nos indulgentissima mater & portat in sinu, & in viscera condit, ut protegat, 110.9.
 Christus Pastor pro vna oue deferens vniuersas, ouē vnā æque ac vniuersum gregem charam sibi ostendit, 64.4.
 Christus est exauditus à Patre, quia pro alijs orabat, 461.15.
 Christus nunquam cessauit ab operibus nostræ salutis, ut æmulum inuidiam à se auerteret, 297.4.
 Christus cur opera sua in nostram salutem edita necessitatis velo prætexuerit? ibidem.
 Christus humano generi ostium, fons, radix, & Sol, 393.2.
 Christus nos portat ut auriga, portat ut curus, 364.10.
 Christus voluit per omnia fratribus assimilari, 528.3.
 Christus non ob Passionem iam iam instantē, sed ob imminencia persecutoribus suis supplicia contristatus est, 757.10.
 Christus in cruce Pacis author, 622.6.
 Christus manibus expansis cruce suffigitur, ut Hebræos, & gentes ad sociaret, & inter se amicaret, ibidem.
 Christus perinde æstimat homines inter se conciliare, ac ad semetipsum trahere, ibidem.
 Christo eo sumus vel magis, vel minus proximi, quo inter nos plus minusve fuerimus uniti, ibidem.
 Christum detruat, quisquis pacem concordiamque discindit, 623.11.
 Christi corpus in cruce infractum Ecclesiæ denotat unitatem, ibidem.
 Christus in cruce Orphæi cytharæ ad se cuncta trahenti comparatur, 622.9. & 628.9.

Christus hominibus propositus in exemplar.

Christus coram omnibus proscriptus est, ut in vnoquoque nostrum depingatur, 502.6.
 Christus nostris vestigijs descendit ad mortem, ut nos suis reuocaret ad vitam, 535.6.
 Christus humilitatis, & aliarum virtutum caput, & initium, 46.6.

Index

Christus in cruce inglorius gloriosam sui imitationem promeritus opum dignitatumque contemptum sapientes edocuit, 621.
7.
Christi qui charitatem eximiam non sequuntur rei sunt sanguinis illius, 671.
15.
Christo per bona opera, & adhæremus, & adglutinamur, 164.7.
Christus dum dignitates fugiebat non sibi, sed nobis è sæculi gloria timebat, 483.5.
Christum venisse quid prodest nisi imitemur 502.6.
Christi ab imitatione deflectere Christano turpissimum, 470.11.
Christi vestigia non premens alto somno correptus est, ibidem.
Christi vestigia qui premit secure ac firmiter sua imprimit, ibidem. 13.
Christus lucerna est se sequentium, 501.3.
Christi imitatio nostræ prædestinationis argumentum, 502.6.
Christi letitia Christianorum imitatio, 666
5.
Christi imitatio purpurata via in regalis throni deuehit gloriam, ibidem.
Christo digne viuere Christianorum character. 669.11.
Christum scit imitari, qui scit se deprimere, 467.7.
Christi virtutes imitandæ, 461.1.
Christi post aduentum, superbientis Adæ gestans imaginem damnabilis, 468.9.
Christo humiliato intolerabile est hominem efferri, 469.10.
Christi odor nobis spirat, 533.2.
Christi passionibus adæquari gloriosissimum, 469.10.
Christi labores primum præscriptum ad quod pueri Christiani discant, 440.2. & 502.6.
Christi aspectus inuentium se rapit adfectu, 558.8.
Christi testamentum in carne ipsam abnegantes portamus, 503.7.
Christum non curant homines querere, quæ tamen desiderant inuenire, 500.1.
Christus viuit in eo qui sibi non viuit, 319.
adnot.2.
Christus mors corporis, vita spiritus, 326.6.
Christo aditum in nobis per mortificationem patefacimus, ibidem.8.
Christo charitate adglutinamur, 672.2.
Christus non solum aliquali corporis parte, sed, & corpore, & spiritu toto diligendus, 675.7.8.
Christo nihil debemus, si totum nostrum amorem ipsi impendimus, nihil enim deest ubi

totum est, 676.10.

Christus ad nostrum exemplum sæpe fleuit nunquam risit, 501.5.

Christus sponsus.

Christus Patrem reliquit, ut uxori adhæreret, 546.4.
Christi cum anima desponsationis typus, 548.9.
Christus animam in sponsam ducens sacras connubij leges obseruauit, 546.4.
Christus de se texuit sponse pulcherrimum diademam, 549.10.
Christus maxillam secundæ alape non præbuit ut partem illa pulchritudinem sponsæ suæ relinqueret, 397.5.
Christus manibus in cruce expansis ad sponsæ amplexus, illam ad sui amorem illexit, 672.2.
Christus Ecclesiam suam interminate dilexit, 674.6.
Christus verbera, spinas, & alia instrumenta doloris velut amantissimæ sponsæ munera suscepit, 639.11.

Christus medicus.

Christus in hominum medicinam se velut oleum effudit, 574.1.
Christus medicus, 26. 14. & 686. 21. & 22.
Christus sanat quos alij non possunt, 311
13.
Christus factus est preciosum vnguentum in nostram medicinam, & delicias, 533.2.
Christus ad modum optimi medici ex sanitate alijs allata voluit agnosci, 760.5.

Christus agnus.

Christus agnus, cuius sanguine redempti sumus, & vellere cooperti, 547.6.
Christi de vellere nobis est facta vestis immortalitatis, 565.6.
Christus agnus Dei effectus pro nobis hædus suo nos corio aduersus Dei minas in nos gradinantes scutauit, 658.3.

Christus index.

Ad saluandum, & præmia largiendum promptissimus, 186.2.
Iudicij diem, nuptialem vocat, quod præmia suis sit redditurus, 186.2.
Ex aduocato nostro, noster factus index magnum spei nostræ addit robur, 188.9.
Reluctante ingenio supplicia decernit, 188.11 & seqq.

Alia de Christo.

Christus Sacerdos non secundum ordinem Aaron, sed Melchisedech, 508.8

Rerum notabilium.

Christi os cum gladio acuto componitur, 556.5.
 Christo vnde hœdina pellis manusque pilosa, 562.2.
 Christus amiantho lapidi, & amarantho fiori similis, ibidem.4.
 Christus cur in lapide primario significetur, 575.3.
 Christus cum Matre vrbaniſſime se geſſit, 490.11.
 Christus Eccleſiarum fide ſaturatur, 526.1.
 Christus mortis pignus, 334.3.
 Christus cur exorta tempeſtate dormierit, 298.6.
 Christus à Phariſæis Ioannisque diſcipulis liuoris inſidijs appetitus, 298.8.
 Christus cur dicatur Sol Iuſtitia, non miſericordia, 146.6.
 Christus diſcipulos cur binos ad prædicandũ miſerit, 301.3.
 Chriſti confeſſio nullis verborum ambagibus obteſtenda, 280.1.
 Chriſti fidem exitiabilem ſuperſtitionem impie vocat Cornelius Tacitus, ibidem.
 In nomine Chriſti petere quid ſit, 48.8.
 Chriſtus cur ſimul comparetur virgulto, & radici, 13.8.
 Chriſti vincula quaſi ligamẽta vulnerum, 259. & ſeqq.
 Chriſti vincula quaſi rami vites ſalicibus vincientes, 26.14.
 Chriſtum induti idem ſunt, vtpote idem veſtimentum habentes, 373.5.
 Chriſtus lacrymatur quod Lazarus eſſet vita redditurus, 338.11.
 Chriſti meritis tribulationum donũ accipimus, 393.3.
 Chriſtus capreaſſiſſimatur, quæ auribus reſpirat, 642. adnot. 1.1.
 Chriſtus David ſuum proauũ retulit, 495.8.
 Chriſti non eſt demerentes ad munera euehere, 508.8.
 Chriſtus in ſui vicarij electione plus ad merita, quam ad alioſ titulos aduertit, 509.9.
 Chriſtus vt ſeruet inſectiam diſtributiuam, 120.11.
 Chriſtum Iudæi credere, non recepere; è contra gentes, quem non nouere receperunt æternum retentura, 634.19.
 Chriſtus non ſolum magiſter veri, ſed etiam teſtis, 465.3.
 Chriſtus nunquam abſque neceſſitate miracula edebat, 711.1.

Chriſtianus.

Chriſtiani, expeditum morti genus, 324.2.
 Chriſtianos abdicatione voluptatum ad mortem erudiri putabant Æthnici, & quidem

merito, ibidem.

Chriſtianorum omnia communia, 374.8.
 Chriſtianiſ nec minimam vitij labem ineſſe debere, 157. adnot. 2.
 Chriſtiani vita aſcenſus purpureus eſt, 158.2.
 Chriſtiani mores concinne compoſiti ſunt, omnibuſque numeris abſoluti. 3.
 Chriſtianiſ nec iota vnũ, aut vnus apex in legiſ diuini obſeruatiõne prætereſ debet, 159.4.
 Chriſtiani pupilla ſunt oculi, nihil peccati pulueris in ſe patientes, 159.5.
 Chriſtianus nullum peccatum pro minimo reputet. 159.6.
 Chriſtiani crucem Chriſti, eiſque diſciplinam libere, & abſque pudore profiteantur 281.3.
 Chriſtiani vita manca eſt ſine charitate, 414.1.
 Chriſtiani rixantes Chriſti viſcera diſrumpunt 421.19.
 Chriſtianus non tam Eccleſiæ membrum, quam commembrum appelladus, 429.6.
 Chriſtianorum ſunera lacrymis proſequi pœne ſacrilegium eſt, 354.1.
 Chriſtianus, cui Chriſti crux non innotuit amandatur ad beſtias. 404.3.
 Chriſtianos vel ipſa laborum cogitatio armat, 501.4.

Ciuis, ciuilitas.

Ciuis quiſque conciuuium commodis proſpiciat, 409.2.
 Ciuis aſſertor ſingulari corona donabatur à Romanis, 435.10.
 Ciuilitatis eſt ſe alijs præferre, 490.9.

Clementia.

Clementia Principum corona eſt, 729.4. & 6. Vide V. Princeps Prælatuſ.

Cælum, cæleſte.

Cælo inhiadũ vt proprio domicilio, 357.6.
 Cælum ſeſe vltro nobiſ offert, 359.2.
 Cælum ſuperbia demolita eſt, humilitas inſtaurauit, 17.20
 Cœlorum ianuæ ex vnionibus ſabrefactæ, 416.6.
 Cælum ſit iuſtus ſuarum virtutum ſydera cœlans, 445.3.
 Cœleſtia bona circuli peripheria centro ſæcularia figurantur.
 Cælum non conceditur dormienti, 499. adnot. 4.
 Cœli porta terribiliſ, & non niſi magniſ bellatoribus ineunda, 500.2.
 In cælum hæreditarium nobiſ iuſ eſt, 502.7.
 Cœli mutæ portæ, 540.7.

Color.

Candidi coloris laus, 570.12.

Index

Columba.

Columbæ forma cur Eua non seducatur, sed serpentis, 581.15.

Commodum.

Commodis proprijs prospiciēs semper in alijs offensionem excitat, 451.3.

Commoda aliorum consideranda non propria, 451.2.

Commodum proprium cuique, frater, Patres, & Deus est, 452.3.

Commodis aliorum diligentius, quam proprijs insudandum, 453.5.

Commoda si quisque ad se rapiat, omnis humana confociatio dissoluitur, 454.8.

Pro suis comodis certare, priuatæ domus est, de alienis tamen regia laus est, 455.1.

Commodis etiam cum incommodo aliorum consulitur, 459.12.

Comoda dū quisque ad se adtrahit, tenuis efficitur respublica, & vacua, 460.13.

Commodis proprijs consulens periclitatur, 461.15.

Sua solum commoda spectare stultitiæ, & imbecillitatis est, 490.9.

Commodis aliorum cum detrimento proprio exemplo Christi consulendum, 527.6.

Sua commoda aliorum detrimentis augentes spoliant quem Christus tot expensis locupletauit.

Concionator.

Vide Predicator.

Concionator adulans, aut carens libertate Evangelica, turbat limpidissimam Euangelij aquam, 237.2.

Concionator libere non monens, pollutus labijs est, 237.3.

Concionatoris facies esse debet adamantina, & silicina, ad suas iniurias patiens, ad diuinas excandescens, 338.6.

Concionator debet esse sicut fal iniectus in ignem, & aquam fortis, & mollis, 232.2.

Concionator ne ita segerat, ut ad Dei causas despiciatur, 339.9.

Concionator opera potius, quam verba exhibeat, 145.5.6.7.8.9.

Concionatores non timendo, se ipsos; non erubescendo Euangelium commendant, 281.2.

Concors, concordia.

Concordes animæ Spiritus sanctus, 426.1. & 428.5.

Concordia non solū voluntatum, sed & doctrinæ monetur ab Apostolo, 370.3.

Concordia trium diuinarum Personarum non minus facere Deum vnum dixit Na-

zianzenus, quam ipsam substantiæ identitatem, 372.2.

Concordiæ imago Onyx, 374.9.

Concordiam fidelium summi Sacerdotis malogranata adumbrabant, 379.9.

Concordia impiorum, ut iustum expugnet, 298.8.

Concordia, & concinnitate rerum bonitas, & pulchritudo augetur, 433.7.

Concordiam cœterarum creaturarum homines imitentur, 433.7.

Summa concordia ibi, ubi demissionis studium, 436.1.

Concordiam iugulat ambitio, 436.1.

Concordia delicata res est, 458.9.

Concordiæ gloria miraculis maior, 489.8.

Concupiscentia.

Concupiscentiæ amore diligentes, dilectos comburunt, eorumque famam denigrant, 114.14.

Concupiscentiæ dediti, porcis comparantur, 553.3.

Conformitas.

Conformitas cum diuina voluntate suadetur 315. adnot.1.

Confusio.

Confusio parit negationem, 280.1.

Coniux.

Coniugam animæ potissimum amandæ, & corporibus præferendæ, 113.9.

Ex coniugibus disparibus seruire solet inferior, 546.3.

Consensio.

Consensio morum voluptatem generat, 412.4.

Contemptus.

Contemptus terrenorum optima ad mortem dispositio, 324. adnot.3.

Contemptus diuitiarum, summa diuitiæ sunt, 467.8.

Contentio.

Contentiones imbecilli animi, mentisque parum firmæ signa sunt, 296.1.

Contentiones desinunt in discordias, 436.2. Vbi alia plura.

Contentionis studium à viris spiritualibus alienissimum, ibi.3.

Contentiones in disputationibus dedecent virum grauem, 437.3.

Contentionibus cedēs, se, & suum sensum probabiliorem facit, ibi.

Contentiones multa contra cōscientiam extorquent, ibi.

Contentio puerilis animi vitium est, 4.

Contentionis genitrix inanis gloria, 438.7.

In contentionibus cedens magnanimus est, 437.4.

Rerum notabilium.

A leuioribus cōtentionibus ad grauiora prouehimur, 5.

Contentiones inter Doctores pacem non interpellantes probantur, 438.6.

Contentiones, vt potiores partes alijs deferramus, Christus sacrauit, 457.6.

Contentiones de dignitatibus summo perecauenda, 484.7.

Contumelia.

Contumeliæ etiam per iocum dictæ acriter impingunt, 438.5.

Aliorum contumelijs male vim suâ potestas experitur, 539.11.

Consilium.

Consilia vana non accipienda, 482.4.

Consilium malum consultori pessimum, 388.7.

Conscientia.

Conscientia cauteriata quid sit apud Paulum? 544.15.

Conscientia recti nobiscum clamet, vt à Deo exaudiamur, 418.9.

In conscientia, non in fama fructus boni operis reponendus, 439.9.

Conscientia melius virtutis theatrum, 447.7.

Coniicia.

Coniicia etiam inter iocandum periculosa, 438.5.

Conuersatio.

Conuersatio, non caro deponenda, 468.9.

Corona.

Coronam Reipublicæ plures auferunt, vt sibi imponant, 460.13.

Corona permittitur, sed aspera, 470.12.

Cor.

Nisi cor Deum spectat, non potest Deū suum dicere, 56.3.

Cor nostrum duas curas non patitur, 58.9.

Corde capitur Deus, 59.12.

Cor aliquando accipitur pro memoria, 92.1.

Aliquando pro intellectu, 93.3.

Cor hominis galli fungitur officio illum excitantis, 163.6. & 646.8.

Cor nostrum in Deum inclinet, à se ipso declinet, 321.5.

Cor plurimorum ex iustis potius Deo carcer, quam domicilium est, 323.10.

Corpus.

Corpus mortis quid apud Paulum? 334.2.

Corpus graue animæ onus, 335.4.

Totum corpus humanum aures optime dicitur, quod totum paratum esse debeat obsequio diuino, 18.6.

Corporis parte dolente, condoleant reliquæ necesse est, 434.8.

Correctio.

Correctio tunc opportune fit, cum sequitur statim penitentia, & remissio, 560.12.

Non correctio cuiusdam solū, aut aliquorū; sed omnium Prælato procuranda est, 435.11.

Creatio, creatura.

Creationis titulus seruitutem perfectam exigit, 18.5.

Creationis, & redemptionis discriminē, 532.1.

Creaturas non nisi in Deo, siue propter Deum diligendas, 110. adnct. 1.

In creaturis Deus sui impressit imaginem, vt per illas ad ipsum tenderemus, 112.6.

Creaturis quasi speculis ad Dei cognoscendā pulchritudinem, & amandam vtendum, 112.7.

Creaturæ ante septimum diem suæ conditionis perfectionem non fuerunt assecutæ, 433.7.

Creaturæ cūr non omnes simul conditæ, 457.7.

Creaturæ ad Christi mortem tremefactæ, ipse vero conticescit.

Crimen.

Crimina aliorū, quandiu ad eorum emendationē non est opus enōstra memoria penitus eradenda, 452.3.

Cruces.

Vide Christus.

Cruces Christi quam gloriosa, 100.2.

Cruces Christi non solum totius honoris culmen est, sed etiam mercedis, & gratitudinis infinitæ testimonium, 101.7.

Cruces Christi ideo inter duas latronum media, quia media via est egregia, & quia si illā fugias, in alias cruces incidas necesse est, 107.11.

Crucis signo cūr in fronte baptizandi inungantur, 281.31.

Crucis signum Christianorum frontes exornat, 281.3.

Crucis nota in fronte exprimitur, vt idololatriæ impudentia aboleatur, 281.3.

Crucis mortem Christus subiit talionem idololatriæ redditurus, ibidem.

Cruces cupiditatum infectatio est, 322.9.

Crucem propter inanem gloriam portantes Christum non sequuntur, 438.7.

Cruces Christi non nisi ab humili portatur, 440.11.

Cruces in nostram salutem Christi mortem peperit, 335.7.

Crucis lignum portauit Christus, quod in sceptrum sibi conuerteret potestatis, 537.10.

Crucis mors omnium turpissima acerbissimaque, 616.17.

Cruciatu, à Cruce, ibidem.

Index

Crux, etiam asperitatem pronuntiatione denotat, 616.15.
 Crucis mors, destinata seruis poena, 617.20.
 Crux bilans, in qua hominis anima, & Dei vita appensa sunt, 549.1.
 Seruile supplicium antonomastice pro crucis supplicio, 617.20.
 Nocentissimi in crucem adigebantur, ibid.
 Quando fuerit sublatus crucis vsus à iudicijs 618.21.
 Crucis laudes, ibid. 626.4.
 Eam exhorrent dæmones, ibid.
 Crux terram cœlum effecit, hominesque Angelos, ibid.
 Crux olim omnis infamiæ matrix, ingens nunc superbit principariæ potestatis corona, 618.21.
 Christi aduentu crucis signo omnia idôlatriæ euanescere phantasmata, ibi.
 Mortem crucis cur sibi delegerit Christus, 618. adnotat. 1.
 Crux Christi cœli firmamentum, totumque mundum sustentat, 619.1.
 Fulcrum est subruenti mundo admotum, ibi.
 Item scala, à Christo, in cœlum euntibus fabricata, 619.2.
 Quatuor Christi crucis partes, & earum explicatio, scilicet, latitudo, longitudo, sublimitas, profundum, 622.8.
 Omnes spes nostræ cruci sunt affixæ, ibid.
 Nullam aliam Paulus arbitratus est gloriam, nisi crucis ignominiam, ibi.
 Crux Christi, pacis inter Deum, hominesque auctrix, 9.
 Vtrumque populum, Iudæum, & Gentile, dissidentem amicauit, ibi.
 Crux Christi non modo Angelos, hominesque consociavit inter se, at vero, & vnum idem eos effecit, 623.10.
 Lignum crucis lignaria gentium disturbauit numina, 12.
 Crucis ignominia, suprema Christi gloria, 624.1.
 Crux, Christo triumphum attulit illustrissimum, 2.
 Christi doctrinæ claritudinem subministravit, 625.4.
 Crux Christi copiosissimos reddidit fructus ibid.
 Crux Christi exaltatio ipsius appellatur, 5.
 Crucis humilitas, Christi gloriam, quantam quantam, strictè promeruit, ibid.
 Crux Christi arx tutissima, vnde eminenter securus, hostium profligauit phalanges, 627.9.
 Crux erecta in vexillum, quò cuncti confluxere Christi Sacramento adstringendi, 626.5.

Christi crux quatuor mundi partes complectitur, 629.12.
 Crucis efficacia omnia Christus ad se adtrahit, ibid.
 Crux Christi expedit nobis ad æterna iter gaudia, 630.15.
 Splendor Ecclesiæ cruci Christi refertur acceptum, 631.16.
 Crux, Christi thronus, in quo in orbis terrarum Dominum iuratus est, 632.17.
 Crux Christi, mundi ara, ibid.
 Crux Christi, mensura, qua totum sibi mundum commensus est, ibid.
 Species quadrata Crucis orbem totum complectitur, ibid.
 Crux non modo regnum Israeliticum Christo, sed totius mundi contulit, ibid.
 Crux Christi, Iudæorum subleuit conatus, 633.18.
 Crux, Christi trophæum, ibi.
 Item triumphus de triplici imperio, cœlesti, terrestri, & inferno, 634.20.
 Cunctam Christi gloriam, exaltationemque altissima crucis peperit ignominia, 21.
 Regia Christi pompa Crux, 640.12.
 Plus nobis Crucis lignum attulit, quam Paradisi abstulit, 648.1.
 Paradisi lignum mortem nobis in escâ protulit, crucis tamen lignum panem, carnem Christi, in cibum, 649.1.
 Crux lignum vitæ, ibid.
 Peccata nostra cruci affixa sunt, 652.6.
 Crux Christi statera, in qua nostra peccata sunt appensa, 654.10.
 In Cruce, calamitatibus Christi, nostrisque iniquitatibus, hinc inde à qua læce libratis calamitatibus Christus inclinato capite pòdus addidit, 654.10.
 Cruci Christus visibiliter, diabolus vero cum Principatibus suis inuisibiliter suffixus est 11.
 Cux Christi summis digna laudationibus, quod in ea recisso peccatorum chirographo veniam nobis promeruerit, 659.13.
 Acubitus Christi Crux, 657.1.
 Crux Christi velamentum peccatorum, ibi.
 Crucis Christi baiulationem imitantes, eternæ salutis portum apprehendemus, 664.4.
 Crux Christi nobis in omni necessitate adedat, ibi. 665.4.
 Crux Christi cathedra cūctarum virtutum, 672.1.
 Crux Christo meruit Principatum orbis, 677.2.
 Crux Christi signum vitæ æternæ, 627.9.
 Per Crucē manifestatur quid Christus à Patre cum generaretur accepit, 697.47.
 Crux Christi firmam æternæ vitæ spem

hominibus præbet, 712.2.

Crux Christi ideo hæreticis contumeliosa, quia magnitudinem gloriæ eius non cal-
lent, 713.3.

Cum.

Particula, *cum*, apud Paulum aliquando ide
significat, ac *licet*, 493.6.

Cupiditas, Cupidus.

Cupiditates exitu carentes, ipsæ se strangu-
lant, 424.4.

Cupiditas gloriæ vitium fidei inimicū, 439.
10.

Bona opera reddit cassa, 440.11.

Cupiditates charitatis vinculum disrumpūt,
459.11.

Sæpè cupiditates, quæ non sentiuntur obru-
tæ, sublatent tamen, 485.11.

Cupidi medium terræ volunt incolere, 456.
4.

Curia.

Curiam, qui frequentat, ambitiosi sunt, 485.
10.

Cutis.

Incute nitidi, Deo sordidi, 504.9.

D

Dæmon.

Dæmon, mundus, & caro res suas clanculum
agant, 282.9.

Dæmon, ne deprehendatur, sub luce malig-
na sese ostendit, 283.9.

Dæmon in sacra Scriptura appellatur homo,
288.3.

Dæmones cur in sepulchris, quam in Princi-
pum Palatijs habitare maluerint? 295.6.

Dæmon cur zizania seminaverit, quæ sciebat
secum in ignem æternum fore detrahenda? 295.6.

Dæmonis imperium durissimum in suos, 32
10.

Dæmonis cæcitas, & fastus, 490.9.

Dæmon acriter pungitur spinis Christi, 346.
10.

Dæmon se suo in nos morsu vulnerat, 347.
11.

Dæmonem pax Christianorum impugnat,
377.5.

Dæmon fugit animosos, timidos aggreditur,
383.4.

Dæmon Mirmicoleon, pauidis Leo, formica
impavidis, 384.6.

Dæmonum legioni vnus homo exarmatus
negotium facessit, quid armatus? ibi-
dem.

Cum dæmone fustibus agendum potius,
quam telis, ibid.

Dæmon hominem lædens Deo exosus, 392.
13.

Dæmon nostras nos animas estimare docet,
157.13.

Dæmonis peccatum, Christi Domini adora-
tionem recusasse, 401.6.

Dæmon opportuniora tempora nobis tentan-
dis obseruat, 309.6.

Dæmoni nec breuissimus locus cōcedendus,
437.5.

Dæmoni inijtis solum opus est, 438.5.

Dæmon nihil excelsum in Christo inuenie-
bat, adeo cæcutit, 490.9.

Vt de dæmone gloriosos triumphos reporte-
mus, vires nobis suppetunt per Christum,
470.12.

Dæmon homines in altum extollit, vt inde
præcipitet, 512.5.

Dæmon homines, vt captiua mancipia vilissi-
mo precio æstimat, 550.3.

Dæmonem si sapimus, in nostri adorationē
cogamus, nam possumus merito, 552.7.

Dæmon cur non fuerit permissum colum-
bæ speciē induere, Euā decepturo? 581.5.

Dæmon suauis homini fructus spondet, cru-
dosque postea, & acerbos exhibet, 715.7.

Damascus.

Damascus Syriæ caput, 579.12.

Dan.

Tribus Dan cūr expungatur, quādo reliquæ
tribus ad æternam beatitudinem electæ
recensentur? 517.14.

Dare.

Dare simpliciter, & affluenter iubemur, 540.
5. & 6.

Qui dat, dandi causas non attendat, 6.

Dauid.

Dauid sæpius ab Aulicis Saulis artibus inui-
diæ appetitus, 299.9. & 11.

Dauid, vt inuidiam declinaret, stultitiam si-
mulauit, 300.11.

Dauid pugnans cum Gigante typus Christia-
ni populi cum sæculi huius dynastis decer-
tantis, 379.10.

Dauid cum læonibus ludens quid indicet?
385.9.

Dauid in licitis, ac necessarijs cautissimus,
quia in illicitis fuerit incautus, 173.14.

Dauidis in maioribus periculis spes, 307.1.
& seq.

Dauidis æquānimitas, 319.9.

Dauid cūr Absalonem puerum ante necem,
& filium post appellauit? 442.3.

Dauid viam depressam potius, quam elatam
elegit, 465.5.

Dauidem in quibus Christus Dominus ex-
presserit, 495.8.

Dauid peccatum non statim, ac commissum, correctum est, 560.12.
 Dauid currit, vt cerbus ad Deum fortem, 5614.
 Dauid culpa irretitus, Deum non audet appellare suum. 56.2.
Debora.
 Debora Rebecca nutrix, quid innuat? 343.3.
Debitum.
 Ex debito charitatis semper restat, 426.8.
 Debitum solutione soluitur, ibid.
Decretum.
 Decretum quid? 649.2.
Delatio.
 Delatio occulta, & clandestina detractionis fines ingreditur, 288.3.
Demetrius.
 Demetrii Philosophi magnus in contemnendis diuitijs animus, 282.8.
Desideria.
 Qui desiderium claudit cum Ioue de felicitate contendit, 27.19.
 Desideria quam magnum, vel parum faciunt 486.12.
 Desideria nostra ad Deum non nostris meritis, sed eius liberalitate metienda, 539.3.
Deus.
Dei esse, Nomen, & unitas.
 Nomen Dei Tetragramaton Iehoua, proprie significat eum, qui est, & esse aliquid facit, 686.20
 Deus tunc dicitur suum habere esse, cum nobis prodest, ibi.
 Dei natura, quae ad benefaciendum propensissima, per nomen Iesu explicatur, 686.21.
 Dei natura benefacere, 696.45.
 Dei forma dicitur eius essentia, 474.5.
 Deus nomen Domini in Patris nomen mutauit, 47.5.
 Deus optimus à Munificentia, Maximus à Potentia nuncupatur, 536.8. Vide Iehoua.
 Dei unitatem non vult Christus apud homines iacturam facere, 481.2.
 Dei summa gloria Personarum unitas, & concordia, 489.8.
 Dei Patris potentia ad generandum filium non tam omnipotentia, quam Vnnipotentia dicitur, 695.43.
 Dei magnitudinem minuit, qui eam se nosse praesumit, 736.6.
 Qui eam se ignorare fatetur, exsultat, ibi.

Dei sapientia.
 Deus sapientis nomine impensius, quam alijs delectatur, 156.1.
 Tunc Deus visus est sapientiae possessionem inire, cum per ipsam, mundi fabricam est aggressus, 145.2.
 Dei sapientia, & potentia in desperatis rebus elucet, 310.9.
Dei bonitas.
 Dei naturam nihil magis ostendit, quam bonitas, 49.1.
 Dei essentia, bonitas, ibi. Eius substantia, dulcedo, 50.5.
 Deus sponte benefaciens Soli, diei, fonti, ro-ri similis, 49.1. & 2.
 Oblivisci non potest quin misereatur, ibidem. 2.
 Ipse se ad benefaciendum prouocat, 50.3. & 51.8.
 Ab aeterno ipsi competit benemereri, & beneficium esse, 50.3.
 Deus diues in misericordia, 50.6.
 Deus benefaciens, respirare, & viuere dicitur, 51.10.
 Deus non potest non esse bonus, ibidem.
 Exanimatur nisi benefaciat, ibidem.
 Vt parturiens cupit eniti fatum, sic ipse misericordiam suam effundere, 51.7.
 Deus requiescit, cum benefacit, 51.7.
 Dei proprium benefacere, alienum ab eo punire, 189.13. & 14.
 Dei vis benefica, & salutaris, 52.12.
 Deo, facere, idem est ac benefacere, 190.15.
 In benefaciendo maximam percipit voluntatem, 53.15.
 Anhelat, vt misereatur, 53.13.
 Et si nos mali simus, ipse nobis bonus est, ibidem.
 De nostra poenitentia, & salute sic gaudet, vt aestu accensus, & fatigatus, umbram, & requiem, 53.14.
 Dei cibus, salus nostra, ibid.
 Deus non tam potentia, quam bonitate condidit creaturas, 696.45.
 Aequè à Deo sui incommunicatio, ac latrocinium distat, 589.8.
 In Christo, & eius passione summa Dei natura, & bonitas ad benefaciendum prona, innotescit hominibus, 709.71.
 Maximum diuinæ bonitatis signum filium, sibi per omnia similem genuisse, 710. & 711.75.
 Dei bonitas maxime elucet, dum inimicos diligit, 733.13.
 Deus aliter ac terreni reges pro suis mortem subire paratus, 733.14.
 Dei natura tam remota ab aliena iniuria, quàm à sua, 754.4.

Rerum notabilium.

Deo dignissimū hominum salutem totā voce iactare, 751.4.

Deus solium suum in sole, hoc est, in beneficentia constituit, 760.3.

Dei maiestas, & potentia in benefaciendo non impuniendo censetur, ibidem.

Deus nostra bona, sua computat, 186.3. & 4. Ibidem nostra mala 186.5. & seqq.

Dei providentia.

Dei providentiam videtur tollere, qui in recte factis humanos fauores aucupatur, 447.8.

Dei providentia ubi censilijs, actionibusque humanis non committat, desinant infelicitate.

Deus omnia velut dum gubernat, 363.9.

Deus hominum amans.

Deus Pater noster est, quia nos fratres Christi, eius filij, si tamen Germani, 46. adnot. 1. per totum.

Hoc tamen timendum obeandem causam, 49.10.

Pater Deus, etiam quando nos non filij, 48.10.

Quod Ione aestuanti haderat, salus nostra Deo, 51.14.

Deus iam diu hominibus seruire de more habet, 12.3. & seqq.

Deus nos indulgentissima mater, & portat in gremio, & in viscera condit? ut protegat 110.9.

Deus pusillum se fecit, ut hominem maximū faceret, 525.21.

Diuinitatis sagitta humanitate condita summam vim habuit ad hominum corda capienda, 555.4.

Deus austerum se gerens paucis erat notus, plurimis, cum humanum se praebebat, ibid.

Deus homo factus pulchrior visus est hominibus, 558.9. & 10.

Deus Pater ut suum erga nos amorem ostenderet, dominum mutauit in Patrem, eligens charitate, quam potentia regnare, 47.5.

Deus non per se ipsum creare homines voluit, sed alios ex alijs gigni, ut experientia amoris paterni, quem erga nos habet, cognosceremus, 47.6.

Quare Deus salutem nostram ante omnem aeternitatem promittat, 70.3.

Cibus, & delitiae Dei nostra salus, 57.14.

Deus qua ratione faciat omnia propter se, & propter nostram salutem, 51.8. & 9.

Deus factus est homo, ut homines Deificaret 557.9.

Deus super affectum filiorum nos diligit, 551.5.

Deus supplicijs olim hominum corda conglabat, ex Incarnatione soluit amore, 556.5.

Deus olim hominum amans, post incarnationem, & ipse amatur, 558.8.

Dei amor erga homines, quos sibi agglutinat, 545.2.

Quae Deo indigna, nobis sunt necessaria, 525.21.

Deus in sua erga nos dilectione quiescit, 427.

Quod Deus hominem creauerit, ad ipsum post lapsum redimendum incitatur, 733.13.

Dei misericordia.

Deus Pater misericordiarum non ultionum, 50.6.

Deus Mater misericordiarum, 51.7.

Proles Dei, miseratione, 51.7.

Dei misericordia primum hominum perpelit paradiso, 330.3. & 336.6.

Dei misericordia improbos e medio tollens, 340.16.

Dei misericordia innotescit in improbis sublinendis, 398.7.

Dei misericordia delicate nos tractat, dum suum de nobis iudicium in nostra potestate ponit, 419.12.

Deus post peccatum hominis, pro illo poenitentiam agere decreuit, 560.12.

Deus imagini suae non potest non misereri, 431.2.

Deus inhiat, & anhelat, ut nobis misereatur, 418.10.

Christi passione misericordia Dei elucescit, 709.71.

Deus auxilians.

Deus tunc maxime nobis propitius adest, cum humana subsidia defunt, 305.9. & 306.1.

Deus auxiliator temporis, 309.6.

Nisi Deus adstaret auxiliator, quous praesidia infirma sunt, 511.2.

Deus in opportunitatibus auxilium fert, ingratis denegat, 576.6.

Dei beneficentia.

Summa Dei gloria hominibus benefacere, 709.71.

Facilitas Dei in benefaciendo ex Solis, & luminis similitudine ostenditur, 49.1.

Propensio Dei in benefaciendum ostenditur ex Spiritu sancto in donum nobis dato, 50.4.

Deus nobiscum esse non potest, quin nobis benefaciat, 687.23.

Deus est Pater ob beneficentiam, 49.1. per totam adnot.

Dei vita, alijs tribuere, 52.10. 11. 12. & 13.

Templum David vocat voluptatem Domini, quia in templo benefacit Deus, 53.15.

Index

Deus ob beneficentiam Optimus, ob Potestatem Maximus, sed prius Optimus, deinde Maximus cognominatur, 536.8.
 Deus ob beneficentiam, ut magnus hominibus innotescit, 723.3.
 Dei beneficentia parca non est, mensuram nescit, 538.1. & 2.
 Deo molestissimum est se à benefaciendo continere, 541.7.
 Dei est benefacere, 536.8. & 589.8.
 Dei potentia nobis benefaciendo excubat, 54.
 Dei nomen beneficæ potētiae est, Regiæ, Domini, 585.2.
Dei in benefaciendo aequalitas.
 Deus dicitur singulorum pars, & hæreditas, quia ita singulis datur, quasi nō alteri detur 62.4.
 Dicitur ter repetito nomine Deus Abraham, Isaac, & Iacob, quia ita erat vniuscuiusque ac si solius, 5.
 Idem monstrat diuisio vestium Christi, & indiuisio tunicæ, Eucharisticaque institutio, 6.
Dei liberalitas.
 Modum diuina beneficia non nouerunt, 538.1. & 2.
 Deus mēsurā pereffluente nos cumulat beneficijs, ibid.
 Deus liberalis erga hominem, non prodigus 550.1. & alij.
 Dei dona preces, & vota excedunt, 538.2.
 Deus in arca testamenti suæ liberalitatis symbola inclusit, 584.1.
 Desideria nostra ad Deum non nostris meritis, sed eius liberalitate metienda, 539.3.
 Deus nobis liberalitate innotescit, 585.2.
Deus Puniens.
 Deus puniens abati sua potētia dicitur, quod hæc tota ad benefaciendum sit, 190.15.
 Deus ingenio reluctante punit, 188.11.
 Supplicium Deus cunctatur, quia Pater, 48.10. & 263. & seqq.
 Deus dum filios cruciat, & mactat, matris fungitur officio, 105.7. & 8.
 Deus cædit in medelam, torquet in requiē, vrit in refrigerium, perdit in salutem, 346.10.
 Deus puniendi artem penē non nouit, documento illi sunt suorum persecutores, 389.8. & seqq.
 Deus mala in suos intorta, retundit in intorquentes, 389. ad nat. 2.
 Deus suas iniurias dissimulans, suorum haud impunitas relinquit, 390.10. & 12.
 Dei iudicium in nostra potestate est. 419.12.
 Deus stateram, quā bonum, & malum librent

singulis hominibus dedit, 156.11.
 Iuste à Deo talione punitur durus erga fratres, 417.
 Deus inuitus ad puniendum trahitur à peccatis oppugnatus, & expugnatus, 191.18. & 760.3.
Nostri cognitio, & amor erga Deum.
 Deitatis notitiam, ut nobis infunderet, venit Christus, 470.12.
 Dei cognitio constanter ingerenda, 281.2.
 Deus extra terrenam concretionem inuenitur, 320.6.
 Dei nutum in omnibus sequamur, 326.5.
 Deus toto corde, mente, & anima diligendus 56.1.2.3.8. & 9. & 323.11.
 Deus nos quærit non nostra, 58.10. & seqq.
 Deum is iure suum appellat, qui graui culpe non subiacet, 56.1. & 2.
 Deus proprius hominis scopus, 57.5.
 Deus ad extinguendam sitim nostram fortis 56.14.
 Deum vocare suum, non nisi vnicē, & toto affectu eum diligentibus conuenit, 65.11. & seqq.
 A Deo sperandus ipse Deus, quod paucorum est, 67.8.
 Regnum Dei, quod petimus oratione Dominica, est integrē Deum nostram mentem possidere, 68.9.
 Aliud est nos Deo adglutinari, aliud Deum nobis, 673.4.
 Dei beneficia omnibus communiter collata fidelis seruus sibi ubi præstita reputat, 61.1. & seqq.

Cætera de Deo.

Dei mos in filijs suis educandis, 126.3.
 Deus ad æmulationē prouocatur, vel à muscā, 165.11.
 Deus sollicitus agricola, arans, stirpans, 348.14.
 Deus sacrificaturo reconciliationem cum inimico imperat, renuit enim cum inimicis amicari, 372.2.
 Deus superbos dedignatur, 414.3.
 Deus Pater intuitiua imaginis filij cognitione ipsum producit, 696.43.
 Quidquid à Deo datur, sanctificatur, 512.4.
 Deus agebat ex æquo cum homine, ut homo ageret ex æquo cum Deo, 575.21.
 Dei substantia dulcedo, 596.2.
 Deus ipse animæ pretium, 550.1. & seqq.

Dij.

Dij gentium panis hordeaceus, 589.8.
 Deorum inanium mortes, & casus inanissimi sunt; at nostri Dei aduentu, quid fructuosius? 536.8.

Dij gentium, voluptatesque nostram sitim extinguere nequeunt, 56.14.
Vnde Æthnici anam ad plures sibi Deos con-
fingendos abripuerint? 62.6.

Diuinitas rapta cui se potest probabilem fa-
cere? 479.4.

Cuius quis amore tenetur, is Deus illi est,
56.1.

Qui vitijs feruiunt idôlolatrę dicuntur à Ber-
nardo, 57.6.

Dextera.

Dextera honoratiorem locum, siue sedem de-
notat, 702. 56. & 703. 58.

Ad dexteram sedebunt omnes electi in regno
cœlorum, nemo ad sinistram, 706. 64.

A dextris Christi Ecclesia adstans non ipsi
Christo, sed Synagogę præfertur: ibi-
dem.

Dies.

Dies humanus in scriptura humanam felici-
tatem designat, 291. 11.

Dies obitus natalitio antefertur, 338. 10.

Dies veritatem aperit, 267. 11.

Difficultas.

Difficultates, vt vincas, erecto animo agrede-
re, 384. 7. & seqq.

Difficultates initio non superatę in dies cre-
brescunt, ibi.

Difficultates lusus sunt; magnanimo, 392.
13.

Dignitas.

Vide Magistratus, Munus.

Ad dignitates mala introductio per foeminas,
510. 11.

Dignitates dare cum non suum esse dixit
Christus, non sibi potestatem, sed meritum
discipulis deesse asseruit, 508. 8.

Dignitatum obtentio multis bonę fortunę,
non meritis tribuitur, 509. 9.

Dignitatum competitores tot sunt, vt se inui-
cem angustent, & impedian, 471. 13.

Dignitates adscititię animu inflant, insitę,
& naturales modestę sunt, 480. 7.

Dignitatum declinandarum formam dedit
nobis Christus, 481. 1.

Dignitatum, & fastigiorum cupidi, Luciferi
insistunt vestigijs, 483. 6.

Renuentes dignitates, in eas sunt admittendi,
compellendi, 484. 8.

Dignitatibus inhiantes, illis non donantur à
Christo, 485. 10.

Dignitatum recti candidati sunt adulescentes,
& si nihil rogent, 485. 10.

Dignitates sine meritis qui aufert, fur est,
504. 9.

Dignitatibus non subito, sed paulatim homi-
nes fiunt apti, 506. 4. & 507. 6.

Ad dignitates admittendi auri sunt, sed au-
rum in manibus ne ostentent, 507. 5.

Dignitates meritis sociatę, gemmę auro inhe-
rę, 6.

Multi volunt in ipsa cruce plus habere digni-
tatis, quam supplicij, 438. 7.

Dignitates meritis radicatę florescent sem-
per, 510. 1.

Dignitates, equi sunt indomiti superbos à se
in præcipitium excurientes, 511. 2.

Dignitates merentes suaves sunt, immerenti-
bus acerbissimę, 3.

In sublime dignitatum dæmon homines agit
& inde præcipites, 512. 5.

Dignatum precia reddunt, qui non emerunt,
517. 7.

Ad dignitates vanitatę erecti, vt fumus defi-
cient, 514. 9.

Infelix qui ligneus cum sit dignitatum sum-
mis ponderibus se submittit, 515. 12.

Dignitatibus inepti in alto vertiginant, 516.
12.

Dignitatum sine meritis felicitas fragilis, &
caduca est, 13.

Dignitates te maiores ne quære, 511. 3.

Ad dignitates Deus per gradus euehit, secus
dæmon, 512. 5.

Dignitates sine meritis tam pingues sunt, vt
protinus sint eliquendę, 514. 9.

Dignitatum Colossi male intus librati, ruunt,
514. 10.

Dignitatibus supra merita se immiscens, cœ-
lesti beatitudini longum vale dicat, 517.
14.

Dignitatibus se sublimes agentes, ruent,
511. 2.

Dignitates, qui suis sumptibus comparant,
suis sibi sumptibus exitium apparant,
512. 4.

Ad dignitates quibus gradibus ascendendum,
512. 5.

Magnis dignitatibus meritis pusillus super-
positus omnino ridendus, 514. 9.

Dignior persona in scriptura solet postremo
nominari, & honoris causa, & quare ratione,
101. 31.

Dignitates pro meritorum proportionem sunt
distribuendę, 716. 1. & seqq.

Dignitates Ecclesiasticę pro singulorum me-
ritis dandę, 717. 3.

Ad dignitates per gradus ascendendum nau-
ticę artis exemplo probatur, 718. 4.

Nihil inæqualius quam æquales dignitates in
ter inæquales distribuere, 720. 9.

Summas dignitates transcendendo medias imis
continuare odiosum, 718. 4.

Dignitates quę meritorum proportionem in-
specta non dantur otiosę, & absque posses-

fore censentur, 718. 5.
 Dignitatum ordinata distributio sapientiam,
 & iustiam Dei maxime commendat, ibi-
 dem.
 Ad altiores dignitates aliorum ope absque me-
 ritis conscendere, miserum, 719. 6.
 Luminarium exemplo dignioribus maiores
 dignitates tribuendæ, 719. 6.
 Qui ad dignitatum apicem subito exolat fra-
 gili felicitate prouehitur, 718. 4.
 Dignitatum sedes inordinate locata, infirmæ
 721. 11.
 Dignitates & sedes pro meritis tribuere, iusti-
 tiæ opus, 718. 5.
 Dignioribus prætermis, minus idoneos ad
 dignitates promouere rubori Principibus
 & electoribus esse debet, 720. 8.
 Ne æqualis dignitatis præmio tam tyrones,
 quam veteranos milites Christus afficeret
 latroni paradysum non regnum promisit,
 719. 7. & 720. 10.
 Is modus eligendi ad dignitates, qui sagenæ
 misæ in mare ex omni genere piscium con-
 greganti similis est, reprehenditur, 720. 9.
 Reprehenditur Petrus quod in Thabor Moy-
 sem ac Eliam æqualem ac Christo Domi-
 no honorem deferret, ibidem.
Dilectio.
 Vide amor.
 Dilectio lynceos habet ad dignoscendum ama-
 rum oculos, 646. 8.
 Dilectio mutua fidelium digna ob quâ Chris-
 tus carnem susciperet, 376. 3.
 Dilectioni fidelium inter se militant miracu-
 la, & Eucharistia, 377. 4.
 Mutuam Christianorum dilectionem stupet
 Ethnicus, 378. 7.
 Dilectio Christianorum, ipsorum robar,
 379. 8.
 Dilectio mutua diras hostium imprecatio-
 nes auertit, ibidem.
 Dilectio mutua fidelium Paulo erat præmiū
 pro omnibus alijs, 410. 4.
 Dilectio proximorum summa Christianæ discipli-
 næ, 313. 1.
 Dilectio mutua fidelium vita, 414. 3.
 Sine dilectionis sale insipide nostra opera con-
 diuntur, 414. 3.
 Dilectio fratrum regum diadema, Christi di-
 cipulorum insigne, 416. 6.
 Dilectione proximorum Deo pro magnis de-
 bitis persoluimus, 419. 11.
 Dilectionis obligatio ipsa obligatione nō tol-
 litur, 426. 8.
 Dilectio Spiritum sanctum reddit secundum,
 427. 3.
 Dilectio proximi adoptionem filiorum Dei
 nobis obtinet, 429. 8.

Hominum est diuisio, filiorum Dei dilectio,
 430. 9.
 Diligere debemus alios vel solo hominis no-
 mine, 434. 10.
 Dilectio proximorum, omnium præceptorū
 recapitulatio, 419. 13.
 Omne bonum facere docet, 14.
 Dilectio multū adornatur, cum se homines
 mutuis honoribus præueniunt, 443. 19.
 Se diligere quis prohibetur, non alios,
 451. 3.
 Christianæ dilectionis nouitas mandat vnū-
 quemque coeteros amare præ se, 457. 8.
 Non solum diligere, sed & diligere præcipitur,
 458. 9.
 Dilectio proximi talis est, quod se quis illius cau-
 sa constringit, 459. 10.
 Per dilectionem sic se quis proximo aptet, ut
 nulla sit opus dolatione, 459. 11.
 Diligere alios sicut Christus dilexit nos in no-
 uo testamento inbomur, 494. 6.

Disciplina.

Disciplina Christiana tū scientia, tam sancti-
 tate constat, 133. aduoc. 3.

Discordia, discordes.

Discordia fidelium suspectam Ethnicis red-
 debat religionem, 376. 3.
 Ex discordijs fidelium, magnam iacturam fa-
 cit religio, 379. 11.
 Discordes hostium præda, 380. 11. & 12.
 Discordiæ Christianorum Ecclesiæ morbi,
 415. 5.
 Discordia nequit ad coelum pertinere, 416.
 5. 6.
 Qui a fratre discordat, Deum peccatum ha-
 bere nequit, 417. 9.
 Dissidijs inter nos Deum ad odium prouoca-
 mus, 419. 12.
 Discordes nec Ecclesiæ, nec Christo fidem
 habent, 422. 19.
 Discordes membra Ecclesiæ dilacerant, totū
 corpus distrahunt.
 Discordiæ molestissimus Deo fumus, 422.
 19.
 Vbi discordia nullum diuinitatis indicium,
 428. 4.
 Dissensiones assidue mare sanguinis terras ef-
 fecerunt, 435. 11.
 Discordiæ solent ab altercationibus dimanare,
 436. 2.
 Discordantium Iudex esse recusat Christus,
 contra quos est testis, 420. 15.
 Discordia opinionum dum non sit, animorum
 efficit suauem concentum, 438. 6.

Diuitie, diuites.

Diuites non suum, sed alienum panem sumunt
 in cibum, 455. 1.

Rerum notabilium.

Diuitibus exhibita dona plerumque depereunt
118.1.
Diuitum maior non omnia possidere, 455.1.
Diuites pro postero sensu non quaerunt quae
sua sunt, sed quae aliorum, 455.1.
Diuitibus noli esse vicinus, 454.1.
Diuitijs plures ob inanem gloriam renun-
tiant, 438.7.
Diuites infatigabiles sunt, 454.1.
Diuites rem publicam depauperant, 460.
13.
Ditari velle non possunt sine in verecundia
Christiani, 462.3.
Diuitiae in pios vsus expensae Christi sangui-
nis aemulae, 542.10.
Ditiori quae nubit, & si beate, seruiet tamen,
546.3.
Disputatio.
In disputationibus se alijs submittant, maxi-
me qui statum humilitatis profitentur,
437.3.
Disputationum contentiones indignae sunt vi-
ro graui, 437.3.
Nemo se in illis patitur vinci, licet sciat vera,
quae audit, ibid.
Doctor, Doctrina.
Doctrina Christiana non clanculum, sed palam
diuulganda, 281.2.
In doctrina ne velis videri reliquos antecel-
lens, 437.3.
Doctoris vita actione, & sermone insignita
debet esse, 134.1.
Dolor.
Dolor suppressus, fit acerbior, 424.4.
Quod sit inter dolorem, & motum discrimen,
ibidem.
Dolorem proximorem miserijs non adhiben-
tes stupentia naturae membra sunt, 434.9.
Dolor magna pars ingenij, 403.9.
Delicati sunt qui sine dolore educantur,
404.1.
Dolores ne decident Christiano inopinati,
405.3.
Dominus, Dominari.
Domini nomen tam apud prophanos, quam sa-
cro scriptores diuinitatem significat, 42.
26. & seqq.
Domini nomen refugere Augustus, & Tibe-
rius, 422.5.
Domini nomen an diuinitatem significet, ex
circumstantijs pensandum, 44.31.
Dominandi libido Catholico non congruit,
462.2.
Dominis friuola promittentibus graue obse-
cundatur, & aeternum praemianti, aut pu-
nienti ignaue, 470.11.
A dominandi libidine pauci sunt liberi
483.6.

Donare, Dona.

Vide beneficia.

Dona largi, & sine retributionis spe conferen-
da, 538. adnot. 3.
Non solum ad dona largienda potentia neces-
saria est, sed & appetenda, 539.3.
Ab eo, quem donis pascis omnia impetraue-
ris, 543.11.
Ex donis plures quaestum faciunt, 540.5.
Honestius, & tutius res possidentur, cum do-
nantur, 542.10.
Dona amata nescit liberalitas, 340.5.
Donis acceptis manus, quae plenae, iniquitati
bus quoque sunt, 543.11.
Dona Praelatos excitant, 544.12.
Dona sancti Praelati respuunt, 544.13.
Dona non admittere, alterius saeculi res, 544.
13.

Dormire.

Dormit profunde, qui Christum non subse-
quitur, 470.11.

Dos.

Dos feminarum plusquam coetera viros per-
cellit, 510.11.
Sine dote quae diuiti nupsit, suam illi vendidit
libertatem, 546.3.

E

Ecclesia.

Ecclesia ita dicitur sancta, vt si nullus in
ea esset iustus, non eo nomine appella-
retur eodem sensu, ac dicitur a Patribus,
8.22.
Non solum triumphans, sed militans Eccle-
sia dicitur a Paulo immaculata, & sancta,
9.24.
Ecclesia persecutionibus crescit, 233.1. & se-
quentibus.
Ecclesia ante Martyria puella fuit; martyrijs
mater effecta est, 332.2.
Ecclesia ideo Martyribus crescit, quia illis ex-
cis, adhuc pullulat radix Christus maiori
vbertate, 332. & seqq.
Ecclesia vt bona mater filijs suis peccantibus
plorat, vt mortuis, 126.5.
Ecclesia suorum discordijs summe angustia-
tur, 421.19.
Ecclesiae caput qui se constitui patitur, non est
perfectum Christi membrum, 483.6.
Ecclesia persecutionibus purgatur, 500.2.
Ecclesiae decor ex Christi dedecore, 505.3.
Multum ei Christus fudit, cui Ecclesiae tradit
administrationem, 506.4.
Ecclesia a nouicijs non regenda est, 506.4.
Ecclesiam, quae Christi tunica est, plus for-
tiuntur multi, quam ob merita, eius regi-
men obtinent, 509.9.

Index

Ecclesia suos alere non posset, nisi Christus se illi tradidisset in cibum, 50.7.

Ecclesia tunc foris Christum inuenit, & deosculata est, cum ipse extra portam est passus, 525.21.

Ecclesia columna, & firmamentum veritatis in sepulchro Rachel typicè fundata, 358.8.

Ecclesiæ typus vnus ille, qui acetum Domino crucifixus propinauit, 372.3.

Ecclesia tot, tamque diuersos homines vnum efficit, 373.6.

Ecclesiæ ædificium, à fidelium concordia firmum, pulchrumque, 377.4.

Ecclesiæ persecutores se ipsos lacerant, 387.3.

Ecclesia ab hæresibus quoque profecit, 403.9.

Ecclesiam male vexant fidelium dissensiones 415.4.

Ecclesiam in cælum conuertit fidelium unitas, ibidem.

Ecclesia multum amisit de pristinis ornamentis, 417.7.

Ecclesiæ bona quam digne in pauperum usus expenduntur, 542.10.

Ecclesiæ corporis animus est Spiritus sanctus, 426.1.

Ecclesiæ vita charitas.2.

Ecclesiæ membra non nisi vnita capiunt incrementum, 428.5.

Ecclesia laboribus, & cadibus collecta, 505.3.

Immaculata Ecclesiæ pulchritudo, & sine ruga venustas, eam tamquam charissimam Christi sponsam à Synagoga, iam rugosâ, discriminat, 673.3.

Ecclesiam suam Christus diffusissime, interminate quæ diligit, 674.6.

Impuratis calamis in Ecclesiam hæretici præliantur, 455.3.

Edmundus.

Edmundus Campianus insignis Iesuitarum Martyr ipso sui nominis auspicio mûdi cõtempтор, immemor, 328.13.

Elatio.

Errat, qui per elationem, Dei similitudinem affectat, 463.

Electio.

Electiones faciendæ familiarum ordine prætermisso, 508.8.

Electrum.

Electrum Christi significatio, 557.7.

Electrum venena deprehendit, 746.26.

Eleemosyna.

Eleemosyna buccinata hostilis est, 439.8.

Eleemosynæ secretum, quod commendauit Dominus obseruauit, 446.5.

Elementa.

Elementa, quæ sunt causa viuendi, sunt etiam viæ moriendi, 352.10.

Elementa cur sibi repugnent? 427.4.

Elias.

Elias se se super puerum mortuum exporrigens, Deum significabat, prodiga gratiarum effusione se se in Ecclesiam diffundentem, 674.6.

Elias cælo vehendus terrena nõ curat, 326.9.

Elisæus.

Elisæus cûr petierit spiritum duplicem, 429.7. & 39.3.

Elisæus puero mortuo coaptatus, Dei typus, Synagogam pro ipsius capacitate gratijs cumulantis, 674.6.

Emanuel.

Emanuel, nobiscum Deus, 687.23.

Emanuel idem est, ac nomen Iesus, ibidem.

Emolumentum.

Proprijs emolumentis omnia metientes, taxantur, 452.4. & 454.1.

Proprij emolumentum amor innumera gignit bella, 453.6.

Emolumentis aliorum consulens, cõsulit suis, 453.

Proprij emolumentum causa alijs iniuriâ ferre contra naturam est, 454.8.

Emolumenta sua sollicitantes, alios iniuriant, 454.1.

Suis emolumentis seruire pudendum, 455.3.

Emolumenta aliorum nostris præponenda iunget nouum charitatis præceptum, 457.8.

Emptio.

Emptio, qua Christus nos emit, manumissio est, 29.2.

Episcopus, Episcopatus.

Episcopi nomen in exordio Ecclesiæ commune erat omnibus præbyteris, 11.32.

Cur qui Episcopatum desiderat, bonum opus desideret, 14.9.

Episcopi munus quod sit, 451.3.

Episcopi Ecclesiæ fundamenta, & portæ, 507.7.

Episcopus aliorum culpas suis lacrymis abluat, 554.1. & seq. & 560.13.

Nec priscis Episcopis vxorius conuictus permittebatur, 361.6.

Episcopi diuini sint homines, ab humanis delectationibus alienissimi, & suis subditis cõmunissimi, 362.6.

Episcopi manus, ingens moles, 505.3.

Rerum notabilium.

Episcopus humanissimum se subditis exhibeat, 554.1. & seq.

Equus.

Equos alligare sub vite, & olea quid sit? 419.13.

Erasmus.

Erasmi bibliorum interpretationes infastæ, 341.2.

Erasmus vulgatum irridens, castigatur, 363.8.

Erasmus, *forma Dei* (de qua Paulus,) malus in terpres, 472.2.

Ericium.

In Ericio significatur ignavus, 384.7.

Erubescere.

Erubescendi verbum cur usurpat Paulus in primo ad Romanos, 280.2.

Esau.

Esau benedictio cum eisdem verbis constet, in quo discrepet à benedictione Iacob, 125.2.

Ethnici.

Ethnici Christum prædicabant, ut per crebescente Euangelij fama odium Apostolo conciliarent, 284.3.

Eua.

Eua in obedientiam laus serpentis pellexit, 442.16.

Euangelium.

Euangelij prædicandi pudor unde, 280.2.

Euangelij efficax prædicatio Christianorum unitas, 377.4.

Eucharistia.

In Eucharistia homo fit Christi cibus, 745.24.

Probetsemetan insipidus sit ante accessum ad Eucharistiam, ibid.

Qui Christi beneficium Eucharisticum reddit irritum, ac si ipsum occiderit, punietur, ibid. & 746.1.

Dedecore Christum afficiunt, qui corpus ipsius immundi tractant, 745. ibid.

Christus in Eucharistia electrum; ubi venenum deprehendit, stridet, 746.26.

Eucharistia indigne manducantibus, vermis est viscera ipsorum corrodens, 746.25.

Eucharistia instituta, ut Deus esset singulorum, 62.6.

In Eucharistia Christus animi tanquam pars paxi ad amussim respondens agglutinatur, 63.7.

Ipsamet Eucharistia: victima non sine Christi mote perfecta est, 325.5.

In Eucharistia suam nobis claritatem commu-

nicat Christus, 376.4.

Eucharistia ad fidelium inter se amorem ordinatur, 377.4.

Eucharistia cur passionem præcessit? 418.10.

In Eucharistia Christus veri Principis præbet documenta, 583. adnot. 9.

Eucharisticus cibus argumentum diuinitatis Christi, 584.2.

Eucharistia miraculorum maximum, 585.3.

Christus in Eucharistia quo modo dicatur verus cibus, ibi.

Eucharistia panis quotidianus à nobis in oratione Dominica postularis, 586.4. & 5.

Eucharisticus panis nostrum nutrimentum, 586.5.

Christi opimitate pasci in Eucharistia, in ipsum conuectamur, 587.5.

Christus in Eucharistia, quidquid habet à Patre fidelibus erogatur, 587.6.

In Eucharistia medio Christo, diuinæ naturæ adglutinamur, 588.6.

In Eucharistia alteramur in Christum, iam inde alter ille futuri, 7.

Quidquid gloriæ corpori Christi ex diuinitate aduenit, id totum nobis propter unionem Eucharisticam dilargitur, ibi.

Eucharistica Christi erogatio, Christi claritatis ostentatrix, illiusque naturæ diuinæ manifestatrix, 589.8.

Dum Christus in Eucharistia suæ nobis diuinitatis erogatur thesauros, furti se redemit reatu, futurus alioquin latro, ibi.

Christus in Eucharistia calculus, 589.9.

Eucharisticus panis Ecclesiam, possessionem peculiumque Christi, à reliqua gentium suppellectile discriminat, 590.10.

Quisquis Christi sanguinem epoturus accedit, terreni sanguinis negatione præparandus, 11.

Eucharistici sanguinis spiritualitate, carnea terreni sanguinis excutitur grauedo, 12.

Eucharistia, vnanimes reddit Christianos, 595.19.

Eucharistia diuinam in nobis imaginem reformat, 586.4. & 588.7.

Eucharistia summum diuinæ liberalitatis documentum, 584.1.

Ad Eucharistia: fruitionem quid Solis, & Lunæ imperium? 585.3.

Eucharistia cibus noster, & consubstantialis, & super substantialitatis, 586.4.

Eucharistico cibo nostra vita saginanda, 587.5.

Christus se se cibum, ad nostrorum sensuum saporem, condit, ibi.

Christus (Patris signaculum) imaginem suam

Index

- communicantibus sigillat, 587.6.
- Eucharistiam mandens, diuinitate repletus hominem suum exiit in Deum, 588.6.
- Vnitās nostra cum Christo in Eucharistia, formenti in massam transmutationi paratur, 7.
- Christus non miraculis iuxta, quam Eucharistici panis largitione, Iudæorum Rex fuit agnitus, 589.8.
- In Eucharistia nomen inditur Christianis, 9.
- Eucharisticus panis filijs, amicisque Dei signate pinxit, 590.10.
- Christi sanguis in cœlestia nos deuehit, 591.12.
- Vivificæ Christi carnis in sacramento ad tactu ē morte in vitam respiramus, 13.
- Spiritalis vitæ nutritio Christi sanguine alenda, ibi.
- Sacramentarium hoc Ecclesiæ vinum Synagogæ præponitur vberibus, 592.14.
- Quisquis spiritali auctu in dies crescit, Eucharistiæ referat acceptum, 15.
- Christus sacramentatus, matris affectu, proprijs nos nutrit vberibus, 592.14.
- Christiani munimenti armarium Eucharistia 593.15.
- Eucharisticum sacrificium, & legale vineæ, torcularisque discrimine dispariatur, 16.
- Copiosos sacramenti decerpiturus fructus ne gelide accefferis præparatus, 594.17.
- Leuissimæ culpæ Eucharisticæ gratiæ fontem obstruunt, ibi.
- Post Eucharistiæ sumptionem maior de nobis exquiritur perfectio, & à peccatis elongatio, 18.
- Eucharistiam de generis vitæ labe obturpantes, Christo ruborem, iniuriāque obfundunt, 595.20.
- Eucharisticus cibus recte gustu affectus prædulcis, 595.1.
- Eucharistia fons perennis sitientes expleturus, ibi.
- Cui Eucharistia dulcissimè non sapit, bellua est, cœlesti cibo, escæque spiritali inepta. 2.
- Eucharistia non solum externum palati gustum, sed & intrarium animi appetitum omnifaria suauitate replet, 596.6. & 601.8.
- Eucharistia vitalis animæ forma, 591.13.
- Christi sanguinis succus lactea vice in nostrum spiritum vitā influit, mortemque ab eo expungit, ibi.
- Christi vbera in Eucharistia quæ? 592.14.
- Eucharisticus cibus iuventutem iuxta, senectūque imperfectā usque ad regenerationē nutrit, 14.
- Christi sanguis rationabile lac, 15.
- Eucharisticus panis auget edentibus vires, 593.15.
- Eucharistiæ frequentatio virtutis trutinā, 16.
- Animus voluptatibus incubans, Eucharisticæ fugat dulcedinem, 607.14.
- Quisquis communicaturus, Christi maiestatem maxime reueretur, 17.
- Exactissima Eucharistici fructus ratio nobis à nobis exigatur, ibi.
- Christi in Eucharistia votum, noster est profectus, 594.17.
- Munimento dominicæ saturitatis armati, peccatum expellere tenemur, 18.
- Maxima Eucharisticæ claritatis turpido, communicantiū vitæ degenerositas, 594.19. & 595.20.
- Christus in Eucharistia non solum nostris necessitatibus, sed & delicijs prouidit, 595.1.
- Cui Eucharistia sapit, diuinitatis suæ hoc habet argumentum, 596.1.
- Primordialis Adæ cibi acerbitas Eucharisticæ dulcedinis gustum nobis desaporauit, 2.
- Pallantē nostrum in terrenis voluptatibus gustum, corporis sui, sanguinisque delicijs ad se adtraxit Christus, 599.6.
- Christus in Eucharistia pro gustus arbitrio, delitiosissimè sapit, 6.
- Christus in Eucharistia bonū noscitur, 600.7.
- Eucharisticus cibus, expulsā acetosā peccati mordacitate, ad diuinorum gustum nostrum iucundissimè apparat palatum, ibi.
- Eucharisticæ suauitatis plenitudo usque in vltimos animæ eliquatur recessus, 601.8.
- Eucharisticæ iucunditatis harmonia per Siciliæ Æthnæ speluncam aptissimè explicatur, 601.7.
- In Eucharisti Christus plumbeo talento amphoræ os obstruente, componitur, 601.8.
- Christus in Eucharistia votorum nostrorum sitim, licet ardentissimam, plenissimè extinguit, 602.6.
- Omnis fortunæ prodigalitas, astrorumque concialata benignitas, aut Numinum varietas, frustra nos sine Eucharistia saturauerint, 602.9.
- Eucharistia bona gratia, ibi.
- In Eucharistia cum Christo nuptias, omni plenas suauitate, coniungimus, 603.10.
- Ad Eucharistiam accedens, cur anima sponsa Christi sponsi, non verò vxor dicatur? 604.11.
- Deus, & homo in Eucharistia strictissimè fiunt idem, 603.10.

Rerum notabilium.

Eucharisticæ unitatis dulcedo, ingens est amoris nostri erga Christum excitamentum, 604.10.
 Summus amoris, sumusque lætitiæ, & suauitatis gradus in Eucharistia censetur, 11.
 Si vitæ molestias suauitate, velis propulsare, Eucharistiam adi, 12.
 Arcissima Eucharistici connubij nostra cum Christo vincula, voluptatesque expenduntur, ibi.
 An Sponsæ delectationem, suauitatemque, subuelata sponsi in Eucharistia præsentia aliquantulum imminuat? 605.13.
 Christus in Eucharistia præsens, quasi absens magis sponsæ amorem, deliciasque exauit, & quomodo, ibid.
 Christus in Eucharistia, absentiam præsentia suæ, cum sponsa subaudit, temporaria absentia amorem excitaturus, 606.13.
 Cur plerique hanc Eucharistiæ suauitatem non experiantur? 606.14.
 Christum in Eucharistia iucundè gustaturus terrenorum saporem despue, 14.
 Quomodo, & qua frequentia ad Eucharistiā accedendum, 607.15.
 Obiectiones aliquorum deluduntur. ibid.
 Eucharistiā Christus mundum subingauit, & de animis gloriosum refert triumphū, 734.1. & seqq.
 In Eucharistiā Christus, vt in sublimi folio residet, 2.
 Eucharistia carbo ignitus animam purgans, ibid.
 Eucharistia humanam frangat intellectum, 735.5. & 737.7.
 Ferinos mores Christus in Eucharistia sedat, 735.2. & 738.9. & seqq.
 Christus in Eucharistia humanum intellectū olim ad credendum diabolo prouum talio nis poenā afficit, 737.8.
 Eucharistiæ poculum forte aduersus animæ hostes, 738.10.
 Eucharistia ijs qui mundo sunt mortui, vitam confert, 737.11. & seqq.
 Eucharistia panis arctus, & lignum vitæ, 740.15.
 Ad Eucharistiam vestis nuptialis necessaria, 740.13.
 Qui non laborans ad Eucharistiam accedit, non accipit eam de Christi manu, sed rapit, 741.15.
 Qui Eucharistiæ delicias gustauit, mundi voluptates fastidit, & cruci Christi inhæret, 739.12.
 Ad Eucharistiam accipiendam nos ascendere debemus, Deus descendere dignatur, 741.17.
 In Eucharistia à Domino manducamur ideo

panis viuus dicitur, 742.18. & 743.20.
 Quod in Eucharistia à Domino manducamur vnus panis multi dicimur, 742.19.
 Christus in Eucharistia, & pascit, & pascitur 743.21.
 Tūc perfecte Christo in Eucharistia vnimur cum ipse in nobis, & nos in ipso manemus 744.21.
 Qui debite ad Eucharistiam accedit, esuriēti Christo se se in cibum præbet, 774.22.

Examen.

Examen conscientia immaculatam animam seruat, 161.10.

Excelsum.

Quæ excelsa videntur, prærupta sunt, 514.9.

Excusatio.

Excusationes alijs, nobis accusationes texamus, 444.23.

Exemplum.

Exemplum virtutum, quæ in Christo fuerūt, in nobis alijs perspiciant, 462.2.

Exemplum omnium gloriosissimū ipse Christus, 459.10.

Exemplis vt firmaret, quos præceptis imbuerat, noluit Christus prius interfici, 470.12.

Exinanitio.

Exinanitio Christi quomodo accipitur, 518.1.

Exinanitio redemptoris nostrā inanitatē repleuit, 532. adnot. 2.

Exodus.

Exodi liber quare sic nuncupatus? 56.4.

Ezechias.

Ezechia regi, cur mors amara? 324. adn. 3.

Ezechiel.

Ezechiel intellectu eleuatus erat, & vita pariter assumptus, 143.11.

F

Fælicitas, felix.

Fælicitas aliena, quo maior, eo maiorem inuidiam parit, 290.8.

Fælicitas humana, non tam suæ, quam aliene nititur fælicitati, 290.9.

Fælicitatis cuiusque mensura est humilitas, 467.8.

Fælicitates humanæ licet sine labore, ac solitudine soleant aduenire, sed non conseruari, 510.1.

Fælicitas sine meritis occasio est non sapientibus rerum asperarum, 514.9.

Alios fælices fecisse regia laus, 538.2.

Fælicitas dulcior, cum pericula precesserunt. 713.3.

Famina.

Nimius foeminarum cultus adulterio proximus, 173.12.

Vt se foemina ad speculum pingant, 328.15

Forma.

Forma quam Filius Dei sumpsit ea ratione ad sui exemplaris pulchritudinem restituta est, 464.2.

Vocis, *forma*, multiplex significatio, 473.3.

Formam Dei veram habuit Christus, sicut & serui, 474.5.

Cur Paulus ad asserendam filij cum Patre æqualitatem, formam potius, quam naturam vsurparit? 474. adnot.2.

Forma est finis generationis, 475.3.

Ex eo quod filius sit forma, & imago Patris, inferitur ipsius consubstantialitas cum Patre, 476.5.

Forma serui non serui opera, sed naturam significat, 520.10.

Fornix.

Fornix ædificij hominum societatis similitudo, 436.12.

Fortis.

Fortissimus, qui pericula prouocat, 386.10.

Fortuna.

Magna fortuna, magna seruitus est, 361.5.

Fortuna sæpe destituit vitia, 468.11.

Fortuna parcissima est, 603.9.

Fortunam ne tibi finge, 516.14.

Franciscus David.

Francisci David circa *formam Dei*, præposterus sensus, 472.2. & rejicitur, 473.3. & 4.

Frater, Fraternitas.

Vide Charitas.

Frater prodigi filij, cur senior appelletur? 294.2.

Fratres Ioseph magis inuidebant nullam Iacob consolationem accipiente ob filij mortem. 4.

Fraternitatis ius exigit, vt alijs collacrymæ, & alijs collatère, 290.9.

Nobis ipsis in fratribus subuenimus, 435.11.

Frater sua cōmoda fraternis postponat, 452.6.

Fraternus amor pulcherrimares, 420.15.

Frons.

Frons mentis index, 280.1.

Fructus.

Fructuum venditionem differentes, vt pretium auctionentur, latrocinij insimulantur, 455.2.

Fuga, Egere.

Fugam nostram non debere fieri in hyeme, vel Sabatho, quid significet? 324.3.

Fugimus sæculum cum Deo assimilamur. 463.1.

Fundamenta.

Fundamenta cœlestis ædificij hinc iacienda, 358.10.

Facies.

Faciem Christi cur caruifices velarint? 431.3.

Facetia.

Facetiæ asperæ, quæ ex vero multum traxere, acrem sui memoriam relinquunt, 437.3.

Fama.

Famam spernis magnanimus, 439.9.

Famæ leuissimi rumores pullant sapientiores, 10.

Fama famem non exstinguit, 441.15.

Ex fama virtutis fructus ne percipo, 447.7.

Ad suam famam, non ad pauperis famem, largientem Deus arguit, 448.10.

Fama pudoris delicata est, 490.11.

Fera.

Feræ do cent homines humanitatem, 421.2.

Fides.

Fidei confessio nullis verborum ambagibus obtegenda, 280.1.

Magnâ, & elata voce fides loqui consuevit, 281.4.

Fidei, & veritatis vox ingenti ore, fortique pectore proferenda, 281.4.

Fides gentium Christi cibus, 526.1.

Fidem disputationibus inutilibus, aut priuatis prætexere in uerecundia est, 437.5.

Fideles.

Fidelium confusus aceruus calamitatibus discernitur, 500.2.

Fiducia.

Fiducia loquendi à fidei probitate, 282.8.

Fideiussor.

Fideiussor post solutionem debiti, ius habet in bona debitoris, 669.11.

Figura.

Vox figura in scriptura anceps, 477.7.

Filius.

Filius Dei in mente Patris, cogitatio pacis, Pax ipsa in vtero matris, 427.3.

Filij Dei nomen dilectio communicat, 429.8.

Filij Dei consubstantialem naturam cum Patre, ex verbis Pauli. Qui cum in forma Dei esset, probant Ecclesiæ Patres, 472.

Cur filius potius, quam Pater carnem induerit? 483.6.

Filius Dei ad serui formam se deprecit, vt seruos ad filiorum Dei adoptionem eueheret 494.6. & 537.9.

Filijs amplum patrimonium, illustre Progenitorum nomen, 533.3.

Filius Dei se deprimens, hominem in spōsam extulit, 544. adnot.4.

Rerum notabilium.

Filius Dei se contraxit, vt hominibus se aptaret, 546.5.
 A Filio Dei, & si peccatoris imago, alienissima, eam tamen præ se tulit, 548.8.
 Filio Dei grande quid fuit pro hominum salute emori, 551.4.
 Dei Filius non pro aliena, sed pro sua se imagine deposuit, 552.6.
 Filius Dei humanitate ad se hominum corda pertraxit, 554.2.
 Dei Filius ventus vrens, & nos in sui amorem incendens, 556.5.
 Dei Filius incarnatione decorus, 558.9. & 10.
 Dei Filio corpus est sanctissimæ Deiparæ viscibus omnimodo coaptatum est, 564.6.

Finis.

Fine bono carebunt malo auspiciata initio, 511.6.

Firmamentum.

Firmamento cur cœli quoque nomen inditum fuerit? 445.3.

Firmitas.

Firmitas rerum, ac robur ex seruato ordine, & statione desumitur. 721.11.

Flagellum.

Flagellis cæsus, quæ supersunt, expolce, 470.12.

Fletus.

Fletus animæ compunctio est, 501.5.

G

Gemma.

Gemmae ab auro venustate accipiunt, 507.6.

Generatio.

Generationis finis est forma, 475.3.

Generosi.

Generosis ostentatione non opus est, 480.7.

Gemma.

Gemmae sponsæ, cur mali punici cortici comparentur? 445.2.

Gentiles.

Gentiles sciendiæ voluptatē prætulerunt, 136.1.

Genuflexio.

Genuflexio accommoda reis ad flectendum iudicem, 691.35.

Gloria.

Gloria vera.

Gloria vera, forma dicitur, & falsa figura 48612.

Gloria vera, eā recusati pedisequa est, 450.14.

Gloria virtutis sibi sufficit, nec petit plausu clarescere vulgi, 445.1.

Gloria celestis.

Certissima ad gloriam cœlestem via de alijs

benemereri, 336.8.

Gloria cœlestis non sine sudoribus obtinetur, 499. adnot. 4.

Ad illam contendentes ferrum, & flammam oportet experiantur, 500.2.

E gloria cœlestis adit a misere detruderis, nisi illam vi occupes, 500.2.

Gloria cœlestis dignitatem non habebit, nisi qui in hac vita, de fide Evangelij acceperit codicillos, 503.7.

Gloria cœlestis portæ, tribulationes, 504.9.

Gloria Dei.

Gloriam suam Deo minuit, qui quod potest illam augere non curat, 280.2.

Gloria Dei est frôte cū sæculari pugnat, 484.7.

Gloria vana.

Gloria vana in Aquila Ezechielis graphice depingitur, 440.12.

Inanis gloriae cupiditas proprium Ethnicarum vitium, 439.10.

Nulla nobis est inanis gloriae ratio, 439.8.

Tamen ab ea vix se vnus, aut alter liberat, 438.7.

Gloria inanis mater contentionum, 438.7.

Gloria inani exacuimur veluti cote, ad bona etiam opera, ibid.

Gloria inanis cupidus amicitiae est ineptus, 436.1.

Gloria sæculi cur inanis ab Apostolo nuncupetur, 439.8. & seqq.

Quia mendax. Quod inanes, leuesque reddat sectatores, n.9. Quod magna mercede priuat: demum quia vile, & inutile quid est, 15.

Gloria inanis cum sterquilinio confertur, 442.16.

Gloria inanis, aut postremo, aut nunquam deponitur, 17.

Gloria inanis nec leuissimi operis causa fit, 444. adnot. 1.

Gloria subsequatur, non appetita, 447.7.

Gloria inanis cupidus, omnia fit seruus, 449.12.

Gloria inani ad bona opera ductus, naufragat in portu, 440.11.

Gloria inanis umbra est animo aeterna tegens, 450.14.

Gloria inanis Basiliscus est videnti cuius, 12.

Gloria inanis virtutes arefacit, ibid. dulciter depredatur, & extinguit.

Gloria inani detriumphati sunt plures, qui de se triumphos reportarant, 442.17.

Gloria inanis humanæ captator Dei prouidentiae facit iniurium, 447.9.

Index

Gloria ab inani, ac ab immanifera cauendū,
449.12.
Gloria inanis illicita est virgini, 465.4.
Gloriæ inanis finis, inanis, 441.14.
Gloriæ inanis in contemptum, probrosè mor-
tuus est Dominus, 442.17.
Gloriæ inanis nobis si quis adhæsit ventus:
afflândus est, 449.12.
Gloriam inanem ab hominibus; veram non
à Deo non disquirens, mouet zelotypiam
ipsi, 448.9.
Gloriam sæculi, sibi, & suis alienam Christus
iudicauit, 481.1.
Ab inani gloria, non sibi, sed nobis Christus
timuit, 483.5. dum se abscondebat.
Goliath.
Goliath quibus armis Dauidè inuadebat de-
truncatus est, 389.7.
Grammatici.
Grammaticorum ingenij est illa tantummo-
do Patrum verba aptare sibi, quæ suo sen-
sui adsonant, 473.2.
Gratia.
Gratia malorum remedium, 335.2.
Gratiæ varium, & multiplex significatum,
36.3.
Gratiam Philippenfibus quò sensu precetur
Paulus, 37.6.
Gratiæ excitantis donum à Deo esse late pro-
batur, 72.
Absque Christi gratia viuā nos esse cadauerā,
pulchrè Nazianzenus, 77.4.
Gratiæ diuinæ consolatio ob demerita non
sentitur, 34.18.
Distinctio inter gratiam Dei, & gratiam à
Deo adhibita ab Adamo, non admodum
solida, 37.5.
Yberior est gratia, quàm precatio, 538.2.
Gratia animæ dos, 582.16.
Gratus.
Grati animi est beneficia propria, commu-
nia efficere, 54.5.
Grave.
Grave nihil est volenti; omnia inuito, 454.8.
Gubernatio, & Gubernator.
Gubernatio aliorum summum periculum,
483.6.
Gubernationi aliorum magna animi facul-
tas necessaria est, 505.3.
Gubernatio non est commitenda nouitijs,
506.4.
Gubernationis ars à Deo potissimum depen-
det, 510.1.
Gubernationem pecuniā mercatus, non po-
terit illas non amare, aut gratiam ipsis non
habere, 513.7.

Gubernatoris perfecti est quam co mem, se
subditis præbere, 553. adnot. 6.
Gubernator Christi exemplo tam lentè, &
blandè incedat, vt calamus quassatum
non conterat, 559.11.

H

Habitus.

Habitus sordentem eligunt iusti, 469.10.
Habitū quoque Deus est orandus, 417.9.

Hæreditas.

Hæreditas nostra gloria cœlestis, 501.7.
Hæreditas cœlestis à cruce nequit separari,
503.8.
Hæreticorum in muneribus distribuendis
summa, 506.4.
Hæretici aliqui nimium in Christi passione
confessi totā legis obseruantiam soli Chri-
sto imposuerunt, sibi solum voluptuari,
669.11.
Hæretici, Christianique, non Christiani,
Christum in cruce derelinquunt, 669.12.
Hæreticus prius dogmata sua persuadet, quā
doceat, 283.10.
Hæreticorum errores Ecclesiæ profuerunt,
403.9.
Hæretici cur calami ferrei? 455.3.

Hæsitantes.

Hæsitantium loquendi modus, 342.4.
Hedera gloriæ inanis symbolum, 440.12.

Henoch.

Henoch cur prauorum principium, probor-
um finis, 397.7.

Her.

Her cur à libro generationis Iesu Christi ex-
clusus? 567.9.

Hercules.

Herculi vires, & samam sudores, & pugnæ
dederant, 347.10.

Herodes.

Herodis impetum cur Christus paruulus de-
clinauerit, 470.12.

Homo, & humanitas.

Homo latissima Deo domus, 320.1.
Homo à benefica humo dictus, 436.12.
Homo quem animantium armis natura nu-
dauit, armant cæterorum hominum affe-
ctibus, 435.12.
Vel solo hominis nomine, omnes apud nos
gratioli sint, 434.10.
Homo quantumuis supervacaneus videatur,
homini necessarius est, 434.9.
Hominum est diuidi, Filiorum Dei vniri,
430.9.
Homines conciuēs omnes sunt in hac orbis
vrbe, 431.1.

Rerum notabilium.

Homines tot, ac tam diuersi, vnus homo sunt in Ecclesia, 6. 373.
 Hominum diuersa conditio, & munia, 373. 5.
 Homini vita peccati poena, mors meta penarum constituta à Deo est, 330. 2.
 Homine cogat altissima propria dignitas, omnia temnere, 156. 12.
 Homines politos, & vrbano difficius est ad vitam instruere quam barbaros, 142. 11.
 Homine fortiter misero, nihil miserabilius, 399. 9.
 Hominis est alijs benefacere, 288. 2.
 Hominis formatio ei beneficentiam suadet, 287. 2.
 Homines pietate a vulture superantur, 287. 1.
 Homo homini perniciosior ceteris animantibus, 288. 3.
 Homo malignitate dæmoni præt, ibi-
 dem.
 Hominis nomen inditur dæmoni cum pessimus inuenitur, ibid.
 Homo fidei iussore non eget, vt malū alteri intulisse credatur, 288. 4.
 Homines præsentia inuidia, præterita veneratione prosequuntur, 292. 14.
 Homines mali rerum æstimatores, 553. 8.
 Hominem dæmon vilissimo æstimat pretio Deus, summo, 550. 2.
 Homines vilia æstimant, & curant, pretiosa vilipendunt, 553. 9.
 Hominis salus, & incolumitas inæstimabilis, 435. 10.
 Hominis inæstimabilis valor, 549. adnotat. 5.
 Hominis salus digna Christi laborum, & sanguinis compensatione, 551. 4.
 Homo tantum abis, vt dæmones adores, vt potius in tui cultum compellas, 552. 7.
 Homo arbor, eius parentes radices, 577. 7.
 Homines vt naufragi in hanc vitam eiectioni sumus, 576. 6.
 Homini nihil se ipso est vilius, 553. 8.
 Homini corpus ex se turpissimum est, & si quid pulchrum, aliorum debet aspectui, 580. 15.
 Hominem regere ars artium, 553. 1.
 Homines leniter corrigendi, 555. 12.
 Homines facili fræno reguntur, 559. 12. & 11.
 Hominis vita sit nobilissima, 552. 7.
 Deo metrendus, 550. 1.
 Ipsi thesaurus, 552. 6.
 Homo suum cœlum ingredi reluctatur, 552. 8.
 Hominis facies cur erecta, in cœlum, brutorū depressa in terram? 590. 12.

Homo secundum imaginem Dei constructus 476. 5.
 Hominis filium cur se, potius quam Dei filiū appellauerit Christus? 482. 2.
 Homo ad regis sponsæ fastigium euectus est filij Dei exinanitione, 544. adnotat. 4.
 Homini fors melior de clade venit, 545. 2.
 Hominem Christus subtulit in Deum, vt nihil in illo peccati, mortis, laboris, terræye relinquat, 534. 4.
 Hominem exuerunt auri, 453. 3.
 Homines cur alij ex alijs gignantur, & non omnes fluxerint à Deo immediatē, 47. 6.
 Quid post hominis creationem Domini nomen detur Deo in sacris? 269. 3.

Honestas, & Honestum.

Honestatis fructus in conscientia, non in fama reponendus, 447. 7.
 Honestum, aut nihil esse, aut ex sola hominum opinione pendere affirmabat epicurus, 453. 6.

Honor.

Honor meritis velut columna basi innititur, 717. 2.
 Honores sæculi personati, 441. 19.
 Honores humani indigne ferendi, velociter fugiendi, 449. 12.
 Honoribus iuhantes vilipenduntur, 441. 14.
 Honoris humani appetitū ad rectefacta ductus, ante Dei tribunal fœde detonsus apparebit, 440. 11.
 Honores sæculi non optandi in mercedem bonorum, quibus, nec totus mundus iustum præmium est, 441. 13.
 Honoris, & gloriæ appetitus vitium æthnicum, 439. 10.
 Honores non affectandi, sed reiiciendi, 483. 5.
 Honor raptus, fastuosus, secus naturalis, & ingenuus, 480. 7.
 Honor sæculi diaboli negotium est, 484. 7.
 Honores aduentitij periclitantur, 479. 6.
 Honores caduci pretio comparantur, & nec gratis admittuntur æterni, 503. 7.
 Honores immaturi non decerpendi, 508. 8.
 Honores ab aliquibusemuntur, vt cunctoꝝ vastatione fatientur, 513. 7.
 Honorum affectatio dissipat vnitatē, 436. 1.
 Honorari præ ceteris qui cupit destruat æquitatem, 436. 2.
 Honores qui insequitur, nil minus assequitur, 441. 14.
 Honoribus repetiti insolescunt homines, 122. 16.

Index

Honores æqualiter deferendi, 443. 19. & 456.4.
 Honor quærendus in cruce, plerique nō quærunt, 438.7.
 Honorat Deus, quos homines dehonorat, 489.6.
 Honores adipisci non est magnum, nisi qui^s dignus censeat ur. 508.7.
 Honor bene partus perennat, 510.1.
 Honorandi alios causas non inuenire diabolicum est, 409.9.
 Primos semper honores alijs deferre diuinū quid, 489.8.
 Dedecet honores nisi ab alijs accipere, 483.6.
 Honores diuini affectati Angelum, & hominem à Cœlo, à Paradiso exegere, 463.1.
 Honoris definitio 28. ibid. varij honorandi modi.
 Honores illi illustriores sunt, qui ex aliorū splendoribus nobis accidunt, quam qui ex obscuritate, 456.5.
 Sæpe boni Principes familiares subs tardius ad honores promouent, vt ornatiores ad illos accedant, 715.7.
 Honor honore petitur, 718.4.

Honores indignis exhibiti.

Honores, vt dignis suaues ferunt fructus, ita indignis acidissimos, 511.3.
 Ad honores, nisi qui digne eruantur, ruent. 511.5.
 Ad honores qui mouit insipientem sibi periculum affert, 515.12.
 Honores immerito exhibiti, aut sunt, aut desinunt in irrisionem, 516.13.
 Ad honores immerito euecti, quo altius extolluntur, eo probrocius truduntur, 514.9.
 Ad honores raptim, & non per gradus eleuati, raptim etiam deponuntur, 721.12.

Humanitas.

Humanitas in sua primaria conditione, digna quam Dei filius negotiaretur, 464.2.
 Humanitas in vno homine tota læditur, 434.8.
 Humanitatem nolentes aduertere, impij tortores Christi Domini oculos obtegebant, 431.2.
 Humanitatis sensus in mutuam beneuolentiam nos compulsat, 430. adnot. 4.
 Humana natura inanis est, 518.3.
 Humanam naturam cur assumpserit secunda Triados persona? 483.6.

Humerus.

Patientiæ, ac tolerantia typus. 717.2.

Humilitas

Humilitatis docendæ causâ, noluit Christus paruulus occidi, 470.12.

Humilitas euehit ad honores in arduo positos, ad quos difficilis certe est ascensus, 471.13.
 Humilitatis viam circuli peripheria adumbrat, 471.13.
 Ad humilitatem spatiosum iter, ad honores arduum, ibid.
 Humilitatis indicium non maiori, sed æquali cedere, 477.2.
 Humilitas præcedat celsitudinem, 483.4. & 508.8.
 Humilitas ceteros sibi anteponit, sua non cōfiderat, sed aliena, 486. adnot. 2.
 Humilitatem à Paulo summa Christi demissione virgemur, 494.5.
 Humilitatem exercere summum virtutum, 495.9.
 Humilitas non solum gloriam habet, sed & securitatem, 437.3.
 Humilitas iunioribus necessitas, dignitas senioribus est, 443.20.
 Humilitas facit cœlum, 445.3. est magnitudinis mensura, ibid.
 Humilitas operum laudem auctori Deo reddit, 448.11.
 Humilitati comparandæ auertendi oculi à proprijs in aliena bona, 451.2.
 Humilitas Christi, quem non rubore afficiat? 462.3.
 Delecti in nobis diuinę similitudinis characteres, humilitate effiguntur, 464.2.
 Humilitas vacat suspicionibus, quibus non quæuis excellentia, 465.3.
 Humilitas Deum concepit, & peperit, 4.
 Humilitas sublimat, 5.
 In humilitate qui ambulat, dignè ambulat, 466.5.
 Humilitate Deo similes efficimur, 462.3. & 463.1.
 Humilitas non tollit animi celsitudinem, 465.5.
 Humilitatis principium Christus, 466.6.
 Humilitas caput est corpus fouens, 466.7.
 Humilitatis certa coniectura metienda bona fors cuiusque, 8.
 In vna humilitate tota Christianæ sapientiæ disciplina consistit, 467.8.
 Humilitas fundamentum, custosque virtutū, 469.10.
 Humilitatis studium generat concordiam, 436.1.
 Fœlicitas sine humilitate, infirma & capite, ac pedibus (vt dicitur) carens, 467.8.
 Humilitatis profapia diuina, 465.5.
 Humilitas vna ceteras continet glorias, 466.7.
 Humilitas cordis est nauitatis Regiæ ortus, 467.8.

Rerum notabilium.

Humilitas diuinitatem redolet, 13.9.
 Humilitas quia excelsa, nescit ultra extolli,
 14.11.
 Humilitas altissima quæque fastigia firmat,
 16.18.
 Humilitas instaurauit cœlos demolitos ob
 superbiam, 17.20.
 Humilitatē à Dei filio antea addiscere, quam
 mortuos suscitare nobis opportunius, 749
 4.
 Humilitatis ima se ceteris quisquis diuinitatis
 cupit tenere fastigia, ibidem.
 Humilitatis excellens merces, & exaltatio,
 749.5. & 6.
 Humilitati destinatus homo velut auis ad vo-
 latum, 752.10.
 Humilitatis excellentiæ, & præconia, 747.
 per totam adnotationem.
 Humilitas quid, & quanta mereatur, 677.1.
 & seqq.
 Humilitas claritatis est meritum; claritas hu-
 militatis præmium, 677.1.
 Humiliata sublimitas sublimior apparet,
 724.6.
Humilis.
 Humilis portat Christi crucem, 440.11.
 Humiles se occultantes Deus manifestat,
 450.15.
 Humilis cœteros sibi antestare arbitratur,
 443.21.
 Humilis esse qui calluit, Christum imitari di-
 dicit, 467.7.
Humiliatio.
 Humiliatio specimen magnitudinis, & excel-
 lentia, 11.1. & seqq.
 De Humiliationibus cōtendere licet, 457.9.
Hypocrita.
 Hypocrita bellum Deo indicit, 439.8.
 Hypocritæ cum Eleazaro, Cyrenæo, & perdi-
 to latrone componuntur, 440.11.
 Hypocrita naufragat in portu, 440.11.
Hyssopus.
 Hyssopus herba medicinalis nostrā poeniten-
 tiam denotat, 668.10.

I

Iacob.

Iacob benedictio cum iisdem verbis con-
 stet; à benedictione Esau in quo discrepet?
 125.2.
 Iacob excelsa animo dimicans, certamen forte,
 festiuium sibi reddidit, 585.9.
 Iacob lucta, quo difficilius eo gloriosior,
 309.7.
 Iacob cum Angelo luctam mutuis amplexi-
 bus exercitam, refrigerium potius, quàm cer-
 tam putes, 105.3.

Iacob typus sperantis beneficia à Deo, 67.8.

Iacobus.

Iacobum, & Ioannem filios tronitruum quomo-
 do imitemur, 320.2.

Idæa.

Idæa Dei ad quam homines sunt artificati
 non est superba, 464.4.

Idolum.

Idola lignea cur in felicia dicantur à Salomo-
 ne? 515.12.

Idololatria.

Idololatriæ talionem reddidit Christus cum
 crucis tormentum subiit, 281.3.

Iecur.

Iecur tā apud sacros, quam apud prophanos
 concupiscentiarum sedes est, 25.11.

Iecur sagitta transfixum apud Salomonem,
 animus deditus cupiditatibus, 25.11.

Iehu.

Iehu Regis soliū ē subditorum pallijs constru-
 ctum, 366.15.

Iehoua.

Iehoua creatorem significat, cedit dignitate
 nomini Iesu, 685.18.

Iehoua nomen Dei, 686.20.

Iehoua, & Iesus mutuo se respiciunt, vtriuf-
 que in significando conuenientia, ibi-
 dem.

Iehoua in nomen Iesu mutatum est, 686.21.
 cur? ibid.

Ineffabile nomen Iehoua spectabant à Mes-
 sia Iudæi, ibid.

Iehoua nomen Dei, non tam ego sum qui
 sum, quam ego ero qui ero significat,
 51.8.

Iehoua, exprimit Dei bonitatem, ibidem.

Ieiunium.

Ieiunium peccatum eneruat, 173.13.

Ieiunium nefe prodat 446.4.

Ieremias.

Ieremias suorum calamitates suas ducebat,
 452.5.

Iesus.

Nominis Iesu aptissima definitio, 687.
 22.

Nomen Iesus benefactricem Dei naturam sig-
 nificat, 688.25.

Iesus idem est, ac Deus seruator super vni-
 us humani generis benignissimi appo-
 situs, 686.21.

Nomen istud sua saluator humilitate compa-
 rauit, 487.2.

Libenter pro ipso sudores, sanguinem, vitam
 fudit, 494.6.

Ignavia, Ignauus.

Ignavia in bello hostes armat, 383.4.

Ignauus in Eriero ad ambratus, 384.7.

Ignauus multis se bonis priuant, in quæ datur

Index

copia magnanimis, 8.

Ignatius.

S. Pater Ignatius plures custodes suorum alumnorum sensibus voluit adhiberi, 322. 8.

S. Pater Ignatius suorum contentiones iubet præcidi, 436. 2.

S. Pater Ignatius potiores alijs partes deferendas docet, 443. 19.

Ignatio pro Christi nomine vincula erant ornameto, 103. 12.

Ignatius Societatem obedientia insigniuit, 614. 15.

Ignatij obsecrator perijt incendio imprecato Ignatio, 390. 8.

Imago.

Imago Patris personalis non potest non esse Patri æqualis, 475.

Imago perfecta non est nisi quando habet formam rei per ipsam expressæ, 435. 3.

Diuina nobis imago in humilitate restituitur, 463. 1.

Imago Dei in nobis obscurata ad Christi exemplaris præsentiam renouatur, 464. 1.

Imago Dei in homine latet, & ut conseruetur lateat, 445. 3.

Imaginẽ vtriusque Adam terreni, & cœlestis portare quid sit apud Paulum, 468. 9.

Imagines Principum intextas vestibus præfici gestabant, 468. 9.

Imperium.

Imperium malis artibus habitum nullus bene exercuit, 511. 6.

Imperium qui debet favori, illius seruum se addixit, 513. 6.

Sine meritis imperium, vix stat, 514. 10.

Plerique capaces imperio viderentur nisi imperassent, 516. 12.

Innocentia, Innocens.

Innocentia suorum iudicem iudicum hominem constituit, 282. 6.

Innocentes presumptio in omnia vitia deuoluit, 444. 3.

Innocentes interfectos non plorat Ecclesia, sed interfectores, 126. 5.

Inimicitia.

Inimicitia pertinax nec martyrio poterit expiari, 415. 5.

Initium.

Initia feruoris tepidi resumant, 413. 4.

Initijs solis opus est dæmoni, 438. 5.

Initia damni præuidet sapiens, 167. 1.

Iniuria.

Iniuria quæ proximo, Deo infertur, 430. 10.

Iniuria sæpe locum fecit maiori fortunæ, 306. 1.

Iniuria afficere, quā affici miserius est, 435. 10.

Iniuria illata iustis, sputum in cœlum iactum est, 390. 8.

Inuenio.

Inuenire quærentis, reperire in casu reperto incidentis est, 77. 5.

Inuidia.

Inuidia omnem humanitatem exuit, 287. 2.

Inuidia homines dæmones fiunt, 288. 3.

Inuidia totam dæmonis malignitatem habet, 288. 5.

Inuidia optimos adurit, 289. 7.

Inuidia Pharaonem obdurauit, 289. 7.

Inuidia crescit aliena felicitate, 290. 8.

Inuidia sæpe desperationis signa præbet, 290. 8.

Inuidia fraternitatis iura violat, 290. 9.

Inuidia procreat auaritiam.

Inuidia benefactis accenditur, 291. 12.

Inuidia mentis aciem obnubilat, 292. 13.

Inuidia Deo bellum indicit, 292. 15.

Inuidia nequissima simul, & æquissimare est, 293. 1.

Inuidia tantum offitit intidenti, 293. 1.

Inuidia qui laborat domesticum tortorem diligit, 293. 1.

Inuidia dæmonis æstrum, 293. 1.

Inuidia miseria est ex indigentia procedens, 294. 3.

Inuidia famem alienæ infelicitatis, 294. 3.

Inuidia calamitas sine remedio, 294. 3.

Inuidia se suis telis confodit, ibid. 4.

Inuidia fratrum Ioseph parentis lacrymis excitabatur, 294. 4.

Inuidia vberiore Paulo indefinitis gaudij materiam peperit, 295. 5.

Inuidia dæmones ad sepulchra potius, quam ad regum palatia pertraxit, 295. 6.

Inuidia Phariseorum, qui ne alijs salutis ianuā aperirent sibi obsecrunt, 7.

Inuidia aliorum laudes pertinacissimo silentio deserit, 295. 7.

Inuidia fugienda, & illa quæ inuidiā pariunt, 296. 1.

Inuidiæ, & scandali eadem ratio est, 296. 1.

Inuidia sæpe ex cōtentionibus, & pugnis verborum oritur, 296. 1.

Inuidiam non declinare simplicis, parumque cauti animi est, 296. 2.

Inuidiæ timore necessaria ad salutē non omittenda, 296. 3. & 4.

Inuidiā ex præclaris operibus, aut dotibus ortam amolitur occultatio, 446. 5.

Inuidiam abesse ubi est eadē spes summi amoris iudicium, 489. 4.

Inuidiam declinare nullus potest, 299. 10.

Rerum notabilium.

Inuidiæ in cunabula in Cain deprehensa sunt, 296.3.
 Inuidiam generat inæqualitas erga amicos, 413.5.
Inuidus.
 Inuidus dæmone peior, 288.5.
 Inuidus alieno bono torquetur, improbus suo delectatur, 289.6.
 Inuidus milui similis, 289.6.
 Inuidus non tam est lætus suo bono, quam tristis alieno, 289.8.
 Inuidus flet cum gaudentibus, ridet cum flentibus, 290.9.
 Inuidus propriæ gloriæ demptū putat, quid quid crescit alienæ, 291.10.
 Inuido beneficia odiosa, 292.13.
 Inuidus aliorum bona non nisi post mortem videt, 292.14.
 Inuidorum pietas crudelis; doloris enim agendi ergo alienis misereſcunt calamitatibus, 292.14.
 Inuidus præteritorum laudator importunus; præſentium vituperator, 292.14.
 Inuidum Deus deſerit, 292.15.
 Inuidus quodammodo paſſionis Chriſti expers videtur, 293.16.
 Inuidus ſauiffimus ſuimet carnifex, 293.7.
 Inuidus quare ſenior dicatur? 244.2.
 Inuidus ſuæmet ſalutis hoſtis, 294.2.
 Inuidi mentem Spiritus Sanctus derelinquit, *ibid.*
 Inuidi requies caſus alienus, *ibid.* 3.
 Inuidus vel nolens alijs prodeſt, *ibid.*
 Inuidus dum alijs mala eueniant propria non timet, 295.5.6.7.
 Inuidus furenti ſimilis, 295.5.
 Inuidorum concordia inter ſe vt iuſtum perdant, 299.8.
 Inuido dente petitis adeſt Deus auxiliaris, 304.8.
Interceſſor.
 Interceſſores interponentis negotium ſuſpectum, 484.8.
Ioannes.
 Ioannes Baptiſta recens natus à Chriſto inuiſitur, iam autē vir, & in vinculis hoc fauore non indiget, 98.10.
 Ioannes Baptiſta exultat ad Mariæ vocē, obſequens antea, quam genitus, 647.11.
Iob.
 Iob natali ſuo maledixit, 338.11.
 Iob temptationibus roboratur, 347.11. Coactus dæmon ſecundum cum eo pugnam init, 12.
 Iob maiores acerbitates maiori cum gratiarū actione à Deo excipit, 355.2.
 Iob ſibi de filiorum morte ob ipſorum felicitatem gratulatur, *ibi.*

Iob duplicata accipit, quæ amiſſerat, non liberos; cur? 3.
 Iob ſpes nutrit in ſummis periculis, 307.2.
 Iob per plagas ſe cœlo intulit, 406.7.
 Iob in infirmitate firmior, 407.9.
 Iob quam prouidus de filiorum ſuorum educatione, etiam de ipſorum cogitationibus ſollicitabatur, 126.4.
 Iob inter præſuras dei iicit diabolus; Adā inter delicias dei iicitur, 98.9.
 Iob cur ex inæqualitate æternitatis Dei, & dierum hominis, de ſuæ iniquitatis inquisitione quærat, 291.11.

Ionas.

Ionæ fuga à facie Dei cum Chriſti fuga ab eadem collatio, 522.16.
 Ionam rebellem vexatio reddidit obſequentem, 403.8.

Iorani.

Ioranicium ipſo inaduertente conſpicitur 550.16.

Ioseph.

Ioseph liberalior vendēdo, quam ſi frumentū elargiretur, 118.2.
 Ioseph in ſuis facinoribus non hominum, ſed Dei laudem attendebat, 445.1.
 Ioseph à Patre reprehensus quod neſciſſet inuidiam fratrum à ſe auertere, 496.2.

Ira, & iratus.

Ira à feminis aliena quod deſormet faciem, 15.13.
 Ira in ſenes parum poteſt ipſis obelle, 15.
 Ira Dei, quare comparetur aquæ, 170.7.
 Ira vt dedecet feminas, cur æque dedecet viros ſuperbia. Ex Eccleſiaſtici ſententia, 15.13.
 Iratus ſi velit ab ira deſiſtere, ſe in ſpeculo intueatur, 15.13.
 Iratis aliquid concedendum, 458.8.
 Ira accenſus nullam, vel exiguam materiam naſtus in ſe ipſum debachatur, 15.3.28.

Iſraelitæ.

Iſraelitæ dum concordēs inuincibiles erant, & maledictionis incapaces, 378.8.

Iudas.

Iudas damnatus, quia Chriſtum pro ipſo ex cruce pugnante inque omnia ſe extēdētem expectare noluit, 630.14.
 Iudas Chriſtū ſtriſtiſſimo emptionis venditionisq; iure tradidit, 635.1.
 Iudas indigne de vltionē Chriſti charitate, exiſtimauit, 636.1.
 Iudas poenitentia motus contractū de Chriſti vendi-

venditione retexere conatus est, ibid.
 Iudas suismet in Christum machinis periit,
 387.4.
 Iudas vipera Christi caput osculo expetit, sed
 mox in poenam discerpitur, 388.5.
 Iudas ex eo grauius peccauit in proditio-
 ne, quia nec indigus erat, nec inglorius,
 121.19.
 Iudas per frequēta furta in proditionis bara-
 thrum fluxit, 173.12.
 Iudas Domino infensus quod de eius magni-
 ficentia sordide sentiret, 539.4.
 Iudas obstinatissimus qui tanta Domini in
 Eucharistia suauitate, flexus non est, 604.
 10.
 Iudæ auaritiæ famem tota diuinitatis suæ
 plenitudine in Eucharistia satiare nequirit
 602.9.
 Iudas cur Christi pretium palam in templo
 proiecit, 539.4.

Iudæi.

Iudæi plura perpessi sunt, ne Vespasianū Do-
 minum appellarent, 44.39.
 Iudæis Christi mors permissa, à Deo non im-
 perata fuit, 637.3.
 Iudæi quid existimarent de nomine Dei Ie-
 houa, à Messia inueniendo, 687.24.
 Iudæi genimina viperarum spirituales Patres
 occidentes, 388.5.
 Iudæorum populus parua temeris in grauif-
 sima scelera lapsus, 169.6.

Iudex, & iudicium.

Iudices iniqui iniquos fouent, 519.6.
 Iudex auro constitutus, qui poterit illud tor-
 uis oculis intueri? 7.
 Iudex quisque sibi est in causa, quā ab alijs
 bene sibi exigit fieri, 457.7.
 Iudicium Dei de nobis in nostra est potesta-
 te, 419.12.
 Iudicium non sine cunctatione ferendū, 262
 per totam adnotationem 1.
 Iudicij dies latentia nunc sanctitatis opera
 propalabit, 445.2.

Iuramentum.

Iuramentum est illa Pauli obtestatio, *testis est*
mibi Deus, 108.4.

Iurgium.

Iurgia contentionibus seminantur.
 Iurgium nullum est, si conuicia miscentur,
 438.5.

Iustitia, Iustus, & iniustus.

Iustitia moderatione temperanda, 298.6.
 Iustitiæ cur modus à Salomone adhibeatur?
 298.6.
 Iustitiæ aditus vnicus, peccatorū, multiplex,

419.13.

Iustitia eget amicitia, 424.5.
 Iustitia à Deo nata, celū spectat, vulgares fa-
 nores dedignatur, 445.1.
 Iustitia sui maius præmium, 446.7.
 Iustitiæ lux, vt & Solis nequit carcere aliquo
 ocludi, 415.14. & 15.
 Iustitia sibi parca est, alijs diffusa, 456.4.
 Iustitiam violat partiales in cōmunicare fami-
 liaritates, 117.5.
 Iustitia non modo loquellam, sed clamores
 mortuis reddit, 281.5.
 Iustitiæ venia peccatorum ad scribitur, 636.
 14.
 Iustus cur ex toto corde clamare dicatur à Da-
 uide, 281.5.
 Iusti peccatores se reputant, 469.10.
 Iustus pupilla oculorum Dei, eum qui lædit,
 lædit Dei pupillam, 389.8.
 Iusti omnes dicuntur vnus, 372.3. & 414.3.
 Iusti morientes, iniusti dum viuunt, se bonis
 dedicant, 358.7.
 Iusti fors Dei, 670.13.
 Iustis flagella vi uices, & cruciatus, atreus tor-
 ques, & dignitatis Regiæ insignia sunt,
 102.10. & 11.
 Iusti oculis assimilantur cur, 59.5.
 Iustus vel de minima Dei offensa grauius do-
 let, 163.6.
 Iustus se accusat, alios excussat, 444.23.
 Iustus, qui per bona opera dicitur firmamen-
 tum, ea à celando, fit coelum, 445.3.
 Iusti Dei sunt numularij, 439.8.
 Iustus quilibet Christi pectus amore vulne-
 rat, 119.7.
 Iusti exemplar sunt omnia vel minimam la-
 bem, aut leuē tactum sentientia, 160.7.

Iniusti.

Iniusti nec clamare, nec loqui possunt,
 281.5.
 Iniustos Deus sustinet, vt iustis melius diui-
 na misericordia innotescat, vel quia præui-
 det alios ex ipsis iustos orituros: quia ex-
 pectat ad penitentiam.
 Tandem ad gloriosorem iustorum, qui
 ab ipsis oppressi sunt triumphum, 397.7.
 Iniustis pedem ad iustitiam referre difficile
 est, 412.4.
 Iniusti fetidum fumum emittunt. Iusti odo-
 rem, 422.19.

Iuuenis.

Iuuenes muneribus inepti, 509.8.
 Iuuenes quoque mors rapit, 328.14.

L*Laborem.*

Labores fructuosi, 342.6.

Rerum notabilium.

- Labores lux mentis, 344.5. & 402.5.
 Labores probos depurant, improbos deterio-
 rant, 345.6.
 Labores addunt animos, 346.10.
 Labores, in salutis monetam recudit diuina
 Prouidentia, 281.3.
 Labores consecrant, 365.2.
 Labores preciosissima margarita, quibusuis
 opibus æstimabilior, 3.
 Labores animæ sponsalia sunt, matrimonio
 cum Christo, 6.
 Labores pro Christo tolerati beant, 8.
 Labores optimis quibusque Deus largitur, &
 dignioribus, ibid.
 Labores pro Christo ferre; nota filiorum Dei
 399.9. & 404.2.
 Inter labores animus erectus, iucundum Deo
 spectaculum, 10.
 Labores præmium, & messis meritorum, 399.
 10 & 11.
 Laborum magisterium, 400. adnot. 2.
 Labores edomant durissimos quosque, 400.2.
 Labores bonum latronem Christi Regnum
 docuerunt, 401.3.
 Labores cogunt in iugum quantumuis recu-
 sarum, 401.4.
 Laboribus si careat peccator infelix, felicissi-
 mus si è contra, 5.
 Labores oculos, & aures veritati percipiende
 disponunt, 402.7.
 Laboribus non fieri meliorem; acerbum, 403
 10.
 Labores ad incrementum meritorum mittun-
 tur à Deo, 404.3.
 Labores alimen-um Spiritus, 1.
 Laborum doctrina prima ætas imbuenda est,
 2. & seqq.
 Labores qui ignorat abeat in bruta animan-
 tia, 3.
 Labores ditant, 405.4.
 Laboribus ut lacte paruuli in Christo nutriun-
 tur, 5.
 Labores ad spiritualem perfectionem attollunt
 406.7.
 Laboribus consolationes inuisceratæ, 308.9.
 Labores dant, vires, (ut itadicam) ipsi Deo in-
 superabiles, 318.8.
 Laborum impatiëntia ipsum Deum audet ac-
 cusare, 9.
 Labores renitenti, muliebris animus, 9. &
 319.1.
 Labores aliorum ex nostris debemus credere,
 432.5.
 Per labores regnũ obtinendum Christus tes-
 tamento reliquit, 497.11. & 502.7.
 Nil laboribus Christus, ut & cæteri beati glo-
 riam obtinuisset, rubore quodammodo suffun-
 deretur inter ipsos, 498.13.
- A laboribus qui nos auertit, sit nobis demon-
 499.14.
 Labores syderibus homines inferunt, 499.4.
 adnotat.
 Laborum pala Dominicam area purgat,
 500.2.
 Labores qui sibi optant, sapienter cogitant de
 sua salute, qui fugiunt stolide, 501.4.
 Labores qui fert, Christi aduentum testatur,
 502.6.
 Labores legitimus in cœlum aditus.
 Laboribus natura nos educat, 525.21.
 E laboribus certior spes confurgit, 498.
 13.
 Labores cœleste regnum antecedunt, 500.3.
 Labores sustinentia vincuntur, 501.4.
 Laboribus qui se exercet, carnem suã Christi
 sanguine tingit, 504.9.
 Laboribus stabilitur regnum, 712.2.
 Labores non animæ solum, sed & corpori vti-
 les sunt, 713.4. & 5.
 Laboribus cœlestis via sternitur, 714.5.
 Laborem sequitur felicitas, quasi noctem
 dies, 6.
 Maturi voluptatis, & gaudij fructus, non nisi
 per labores, 7.
 Labores patienter tolerati diuinum quid præ-
 ferunt, 733.14.
- Laborantes.*
- Laborantium pulchritudo Angelicæ par,
 397.5.
 Laborantibus subuenire de nobilium inge-
 nio, 396.5.
 Laborantibus commiseratio quasi balsami-
 ros, 432.4.
 Laborantibus se Dei filius iungit, ut numerũ
 faciat, 394.2.
 Laborantes fratres appellat Christus, 468.
 12.
- Lacrymæ.*
- Lacrymæ diuitum quæ? 455.1.
 Lacrymæ in obitu Christianorum infidelita-
 tis plenæ sunt, 334.1.
 Lacrymæ legationem suscipiunt pro delictis,
 336.5.
 Lacrymas in aliorum doloribus nobis ipsa na-
 tura suppetitat, 432.3.
- Letitia.*
- Ex Christi seruitute maxima percipitur, 30
 1. & seqq.
- Lasciuia.*
- Lasciuia dediti se ipsos comburunt, famam
 denigrant, 114.14.
- Latro.*
- Bonus latro plus accepit quàm rogat, 538.2.
 Bonus latro quo titulo misericordiam spera-
 ret, 431.2.

Index

Vterque latro, prædestinatorum, & reproborum typus, 516.14.

Laud.

Laudem promeretur vel tentasse magna, 385.8.

Laudem ab hominibus aucupans desipit, 441.13.

Laudibus inhians incidit in vituperia, 14. ibid.

Laus serpentis Euam decepit, 441.16.

Laus humana quid profit, 441.15.

Laudes hominum non curare, proficere est, 447.7.

Laudes propriæ recusandæ, si cū inuidia aliorum, 458.8.

Laudes coram dictæ derisiones, 516.12.

Laudes suas iactant ambitiosi, 483.5.

Lazarus.

Quid ad excitandum Lazarum expectauerit quatruiduo Christus, 311.10.

Lepor.

Lepores sæpe contumeliosi, sæpe pungunt acriter, 438.5.

Lex.

In lege gratiæ prodige Deus, & laxatis e charitatis habentis se profudit hominibus, 674.5.

Lex noua à veteri discriminatur per Eliam, Eliæ umque binos pueros suscitantes, 674.6.

Omnis veteris legis perfectio claudicabat, lex gratiæ perfectissima, 675.7.

Lex Dei vt pupilla oculi nobis tutanda, 159.6.

Legis diuinæ, nec iota, vel apex prætereūdus, 159.4.

Lex præscribens primogenita gregis tonderi aitate, non hyeme, quid tibi velit? 440.11.

Libanus.

Libano perpetuus cādor, 569.12. quod, & nomen ipsum innuit, ibid.

Liberalitas.

Liberalitas industrior, quo rectior, 446.5.

Liberalitas in opulētos suspiciosa, 540.8. auget opes, 542.10.

Liberalitas etiam quæ non habet largitur, 539.3.

Liberalitas commendatur, 538.3.

Libertas.

Libertas exercenda est in contemnuendis male uolis, 443.19.

Libertate se abdicat, qui nobiliori adhæret, 546.3.

Libertas homini seruitus Christi, 22.10.

Libertas peccantium, seruitus est, 24.7. & 23.5.

Lingua.

Lingua peccatorum ligata, ne clament, 281.5.

Lingua blanda cur meretrix apud Salomonē loquatur, 283.10.

Linguas mordaces habentes genimina vipera rum, 387.5.

Lis.

Litem parit contentio, 436.2.

Littera.

Littera Hebræa, Sin, dentes significat, cū maxime latantur secūdū Hieron. vel super vulnus, secundum Ambr. 686.21.

In litteris tyrannis turpissima.

Litterarum harmoniam concors discordia cōponit, 438.6.

Locuples.

Locupletes Christo solent esse dissimiles, 462.3.

Locus.

Locum quisque suum teneat, nec petat altiorē, 511.3.

Locum à Deo designatum qui seruat pro ipso æternum habebit, 516.14.

De loco non contendendum, 443.19.

Locus Pauli, qui cum in forma Dei esset, &c. Fidei stabiliendæ, & moribus eformandis præ cæteris versatur de ipso expositio nes variæ, 471.1. Sequentium verborum, non rapinam arbitratus est, explicatio, 478.30.

Locus Pauli, qui cum in forma Dei esset, &c. Fidei stabiliendæ, & moribus eformandis præ cæteris versatur de ipso expositio nes variæ, 471.1. Sequentium verborum, non rapinam arbitratus est, explicatio, 478.30.

Lucrum.

Propter breue lucrum, discinditur sæpe amicitia, 452.3.

Lucri amore frequentius fluit sanguis humanus, 471.13.

Lucrum ex rebus sacris meditantes seuerè ponuntur, 513.8.

Ludus.

Ludi instauratiui qui fuerint, 419.12.1

Luna.

Luna in sanguinem versa imago Principum populo, vt præda abutentium, 363.8.

Lutherus.

Lutherus malignè autumauit omnibus obsequium præstandum, 443.20.

M

Machabei.

SS. Machabæorum fortitudo tyrannū, & cruciatus prouocantium, 386.10.

Magdalena.

Magdalenz Christi vnctioni, qui sacrificio

Christi

Rerum notabilium.

Christi in cruce fuerit simile, 422.9.

Magistratus.

Vide, dignitas, munus.

Magistratus qui indigne, cathedram Christo usurpant, 512.5.

Magistratum malis artibus adeptum vix boni mores felicem reddunt, 6.

Magistratus turpiter parati, turpiter quoque venduntur, 513.7.

Magistratus immeriti exitiosi sunt, 514.9.

Magistratum ingens onus, 515.12.

Magistratus infipiens, & honore indignus, quo sublimior, & deformior, & irrationibus patentior, 516.12.

Magistratus pro donis diuendere iniquissimum, 543.11.

Magistratus deligendi quales lex dicat, 507.6.

In Magistratibus distribuendis plus temeritas, aut casus, quam ratio, & consilium valent, 509.9.

Magistratus sine meritis inuecti anticipant Antichristi tempora, 510.10.

Magistratus male in foeminarum dotes assignantur, 11.

Magistratus acerui sunt hominibus illis inferioribus, 511.3.

Magnanimus, Magnanimitas.

Magnanimus calamitates pro lusu habet, 484.9.

Magnanimus nihil ad ostentationem refert, 439.9.

Magnanimitas demissione mensuratur, 445.3.

Magnanimitas conuenit cum humilitate, 465.5.

Magnanimus parcat iactantiam, 480.7.

Magnitudo.

Magnitudinem non dat superbia, 489.8.

Maiestas.

Maiestas sine bonitate non est, 536.8.

Maledictum.

Maledicta, quibus mali iustos proscindere incedunt, Deus vertit in benedictiones, 339.7.

Malitia.

Malitia suas in se manus acuit, 389.7.

Malus.

Mali improbant in alijs, quod facerent ipsi si possent, 486.11.

Malorum machine in iustos, viperinus partus quo se ipsos dilaniant, 388.5. & 6.

Mana.

Mana omnifarum in se saporem, pro comeditis arbitrio, continebat, 599.6.

Mandata.

Mandata Dei ut pupilla oculi nobis seruanda, 159.9.

Ab vnus mandati solutione cunctorum pendet, 172.11. & seqq.

Manhaen.

Manhaen Herodis Tetrarchae collataneus,

565.19.

Manuetudo.

Manuetudine nihil violentius, 559.11.

Manus.

Manuum impositio in scriptura ad varias functiones adhibeatur, 515.11.

Manuum mentio cur in sponsae descriptione non fiat, 59.12.

Mardocheus.

Mardocheus, qui dignus honoribus, honoratur, 507.7.

Maria.

Virginis Mariae immaculata conceptio illiusque illibata puritas.

B. Deiparae Mariae conceptioni purissimae admilitatur, 561. ad r. 6. & 573. ad not. 7.

Ex Christi immaculata conceptione, Diuæ Genitricis licet argumentari, 563.5.

Nec B. Mariam prædicat, nec diligit, quantum meretur, quisquis illam originis culpa somniat deturparam, ibi.

B. Maria Patris æterni, & diuini spiritus puritatem, & candorem imitatur, 564.6.

Ex imputribilibus lignis, nimirum, carne Mariae, & Dei spiritu Christi testamenti arca est effecta, 565.6.

Deipara nunquam non lucida, 564.6.

Amiantho adumbratur, 565.6.

Natura humana peccato originis subiecta, in Virgine solâ illa se permansit, ibi.

Beatissima Maria eâ filiû Dei suscepit puritate, ut eius licet ex cælo, aduentus, fuerit fortunatissimus, 566.7.

Dei sapientia habitauit in corpore D. Virginis, utpote peccatis non subdito, 567.8.

In Mariae generatione, originalis labis, vel nominis, & umbra silentio preterduntur, 568.9.

Ex quo D. Maria concepta fuit, eundem tenuit puritatis tenorem, 569.11.

Eius pulsus à diuino corde regebatur, & intercidens aliquis ictus, mortalis, scilicet, dimanaret? ibi.

D. Maria arca sanctificationis, 566.7.

Quæ eundem cum æterno Patre Filium erat paritura, an non omni puritate decoranda? 564.6.

B. Maria non contraxit peccatum actuale, ergo nec originale, 563.5.

B. Maria, & eius filius ad alium hominum ordinem pertinent, 563.5.

Virginis conceptio celestis, 564.5. & 577.8. & alijs. (8. & alijs.)

Virginis conceptio cœlestis, 564.5. & 577.

Ab ea Christus matre, patreque; genitus homo est, apud quos nec momenti fuerit obumbratio, 564.6.

Pater æternus suæ gloriæ splendorem, & figurâ substantiæ visceribus labe originali aliquando infestatis committeret?

Index

Ob Beatissimæ Mariæ immaculatum candom Verbi Diuini aduentus, nō casus fuit, sed transitus ē Patris in Matris sinum, 566.7.

Tam gratū Christo domicilium intaminatus Mariæ uterus præbuit, vt ob auulsionem ab eius modi delicijs peculiare patris protectionem fuerit deprecatus, 567.8.

Dei omnipotentiam quid retardaret quo minus suam genitricem originali labe liberaret? 569.11.

Cur in sua conceptione delibano vocetur? 12.

Deipara terrā originalis peccati sordibus maculatam tectis pedibus calcavit, 570.13.

Deipara in sua conceptione coelestem gratie halitium spirauit, 571.15.

Maria arca pura, absque vilo peccati ædificio aut semine, 572.17.

Mortalium coeteri prius imaginē terreni Adā sola Deipara imaginem coelestis portauit, 567.8.

Mariæ originalis puritas Dei filium allexit, vt ex ea carnem sumeret, 565.6.

Mariæ extimam gratiam in eius formatione curauit, scilicet neglexerit interiorē, 566.7.

Maria speculum sine macula diuinæ Maiestatis, 569.11.

Ei semper natus fuit candor, nō super indutus, 12.

Calceamēta ni tollas, hoc est, ni prapostera de virginis cōceptione affirmationem depolueris, ad ipsius gloriā contemplandam ne accede, 571.13.

Prima Deiparæ plantatio floribus, & fractibus illustrata est, 572.16.

Maria terra sacerdotalis nullum peccati vectigal Aegyptio Regi, demoni tributans, 17.

Demonem, & peccatum debellaturus Christus è tantorio vniūque quōdam subiectus erumperet? 573.17.

Christi Progenitores liberi fuere, sed virgo liberior, vt pote à labe originaria immunis, 572.17.

Christi sanguis nullam inuenit maculam, quā in Deipara elueret, 570.12.

Deipara figuratur per terram illam sanctam omni maledictione expertem, benedictionibus refertam, qua interdictus est Moyses calcatus, 571.14.

Virgo lilio, & non rose comparatur, vt de originalibus spinis nihil habere significetur, 572.16.

Cum Christi puritate minus certe sancti coniugij vsus, quā originalis macula in matre videtur pugnare, 573.17.

Maria non sub infausto originalis infectionis climate, sed diuini fauoris, & gratiæ benignissimo sydere concepta est, 573.2.

Virginis fundamentum preciosissimū, 574.2.

Ceteris fidelibus Christus oleum, suæ genitrici Myrrha præseruatiua fuit, 575.3.

Per lapidem primum virgo delignatur, 4.

Locus Zachariæ: *Exequant gratiam gratiæ eius*, dupliciter de Virginis cōceptione explicatur, ibi.

Primus eius in mundū ingressus oliuis, & palmis ornatus Deo iucundissimus, 5.

Deus homo nasciturus talem sibi condere debuit matrē, qualem & se decere sciebat, & sibi nouerat placitum, 573.17.

Virgo Dei templum spiritu aptum, & cōsummatum, 574.2.

Deo singulariter consecratum, 3.

A sua prima constructione Christus, & illis fundamentū se subiecit, & crucis trophæū iam tunc in illa extruxit, ibi.

Componuntur vera, & propiissima Christi Redemptio, & Mariæ à delicto originis præseruatio, 575.3.

Mariæ conceptio cum Christi conceptione quantum ad exemptionem à peccato paratur, 4.

Deus singulariter Virginis adiutor in opportunitatibus, 576.6.

Vnica Virginis opportunitas, in qua Deus illi esset adiutor fuit cōceptio, quippe ex doctrina S. Thomæ in reliquis opportunitatibus sibi Deus consulebat, ibi.

Portū huius vitæ tenenti Mariæ Deus manū porrexit, ne vt ceteri in ipso ingressu periclitarentur, 577.6.

Mariæ radices desecatissime, 7.

Non à terra, sed à cœlo, & gratia tractæ, 8. & 9.

In sui conceptu palmæ similis fuit, 578.9.

Floruit, fronduit, germinauit non plātata, nec terræ succo animata, 10.

Cur Mariæ Parentes sacra historia silentio prætermittat, 11.

Virgo in sua conceptione turris pulcherrima demonis machinas præuidēs, & retūdens, 579.12.

In ea quantumuis perspicacissimi oculi nihil turpe possunt intropicere, 580.14.

Suam Deus matrē, & spōsam originali labe fineret incestari, & à demone per summā ignominiam agi in triumphum? 582.15.

Maria luci nostri honor, 16.

Dei filius hominis forma passus est, vt suos homines peccato eiperet: Spiritus Sāctus colūbæ formā nō est passus, quia eius colūba Maria nullum habuit peccatum à quo liberaretur, 17.

Eruditorum, & rudiū vniuersale testimoniū pro Deiparæ immaculata Conceptione diuinum est, 583.18.

Rerum notabilium.

Maria peccati originalis virus vehementi spiritui dissipavit, 579.12.

An è primis Parentibus nondum peccato perditiservata fuerit particula, ex qua B. Virgo fuerit efformata, 577.8.

Deipara purissima Margarita, cuius conceptus ex solo cœli rore constat, 578.9.

Pulchrè dicitur virga ex trũco præcisso egrefsa, 10.

Deipara ab Adamo genita fuit, sed ab Adamo, qui fuit Dei, 579.11.

Virginis omnimoda pulchritudo pulchrè ab sponso commendatur, 580.14.

Virginis dos gratia originalis, 581.16.

Vt virginis integritas obsecraretur callidè Iudæi Christo fratres, & sorores ingerebant, 583.17.

Maria Dei liber omni errato carens, utpote quem attentissima Dei scripserit manus, 580.14.

Item Dei tabula interitus, & lituræ impatiens ibid.

Virginis liberatione à peccato originali, suâ Deus fortitudinè voluit ostentare, 582.15.

Piissimam de immaculata Virginis Conceptione sententiam consensus populorum, miracula, & vetustas confirmant, 583.18.

Maria humilitas.

Mariæ Virginis humilitas crescit iuxta eius celsitudinem, 15.14.

Lilio comparatur ob humilitatem in ipsa humilitate auctam, 16.15.

Item Lunæ 16. & 17.

Cedrus typus virginis præcelsa, & humilis, 16.17.

B. Maria humilitate concepit Filium Dei 465.3.

Varia Dei genitricis prerogativa, & laudes.

Mariæ excellentia, quæ dum indulget amori materno fertur in Deum dum diuino in filium, 66.5.

Maria plena gratiâ adhuc Deum sitiebat, 131.9.

B. Maria Verbum diuinum emittens, quod in Deo honoris, gloriæ, & virtutis est, imitatur, 397.6.

In B. Mariæ vtero Dei filius pax factus est, 427.3.

Beatissima Maria Virginitate Deo placuit, 465.3.

B. Maria iuxta crucē stabat Dei mater, 460.13.

Pius Virginis affectus erga humani generis salutem, ibi.

Sanctissimæ Matris gloriam suæ præposuit Christus, dum maluit de suo ortu, quam de illius pudore dubitari, 490.9.

Cur B. Deipara dicatur ferculum Deo delignis præparasse, 577.18.

B. Maria nunquam non mater, 529.5.

In eius vtero Christi cum Patre nostræ salutis contractus initi sunt, ibi.

Ibidem Pontifex consecratus est, 530.6.

In Mariæ vtero immensus Dei filius abrenuntatus est, 533.3.

Mariæ, & Christi caro adeo fuit eadem, ut nō minus ex Christo Maria, quam ex Maria Christus formatus videatur, 568.10.

Virginis caro Christi materia fuit, 565.6.

Maria mons in solium Deitatis erectus, 566.7.

Eius nobilitas plusquam humana, 567.8.

De Deipara iure eadem, quæ de diuina sapientia prædicantur, 569.11.

Eius vterus Dei filij propriissimum centrū, 567.8.

Mariæ, & Christi laus non tam communis, quam eadem censenda est, 568.10. & 11.

Totum salutis humanæ negotium singillatim ad Deiparæ gloriam retulit Deus, 573.17.

Martyr, Martyrium.

Martyrum passionis demissis oculis Angeli venerabundi spectant, 103.13.

Martyres lilio in sceptri formam surgenti, & malo punico coronato comparantur, 103.14. & 15.

Martyrum in tormentis gaudium, gloria, triumphus, ibi. & 104.1. & seq.

Triumphat in martyribus Deus, 107.12.

Martyres egregia dilectione se ipsos mutuo diligunt, 114.11.

Martyrium non admittit, nisi fratrum amore instructus, 415.5.

Martyrij dignitas admirabilis, 495.9.

Martyribus se Dei filius adscribit, 394.1.

Martyres tormentis, & pœnis in diuinos consecrantur, 395.2.

Martyribus ministrant Angeli, 4. & 5.

Matrimonium.

Ad matrimonium contrahendum requiritur libera consensio, 640.11.

Matrimonia inter pares contrahenda, 545.3.

Mater filiorum Zebedei.

Filijs temporalia exoptans reprehenditur, 129.11.

Nesciebat quid peteret, quod dum Christi ministram vni filiorum exorabat, damnationem ei inconsulto petebat, 706.64.

Medicus, Medicina.

A medico plus sapius periculi, quam à morbo, 340.1.

Medicinam præsci reprobarunt, quod bonum mortis homini differret, 331.4.

Medici acceptiores, qui sibi ipsis applicat medicamenta, 554.2.

Index

- Medium.*
Medium in Biblijs pro corde sumitur, 456.4
- Mel.*
Mel rusticorum votum, 348.14.
- Membrum.*
Membrum de membro esse fideles, quid significet? 428.6.
Membrum Christi pfectum non est, quia aliorum caput se esse permittit, 483.6.
- Memoria.*
Memoria non excidebant Paulo etiam inter vincula, inter tribunalia, sibi tradiditque oves 92.1.
- Mendacium.*
Mendacium ut sua sponte exoritur, sponte decedit, 73.1.
Mendacij ars simplicitati, ac veritati opposita, 283.9.
Mendacij ars facileprehenditur, ibi.
Mendacia destruas, si demonstres, 283.9.
- Mens.*
Mentem turbat contentio 436.2.
Mens viri sancti firmamentum, & cœlum, 445.3.
- Mensura.*
Mensura Dei est sine mensura, 538.2.
- Meres.*
Merces recte facti non ex fama, sed ex ipso petenda, 439.9.
Mercedem à Deo perdit, qui ab hominibus requirit, 440.11. & 449.13.
Mundus totus iustis non est digna merces, 441.13.
- Meretrix.*
Quæ de meretrice Prouerbiorum 7.18. in sensu literaliter accipienda esse pro cupiditate 25.10.
Meretrix apud Salomonem, cur blādā linguā, mollibusque sermonibus loquatur, 282.10
- Mertua.*
Sua merita recensent ambrosii, 483.5.
Merita legitimæ dignitatum ianua, 504.9. & adnot. 5.
Merita dignitatibus sociata alternis præconijs adiuvantur, 507.6.
Meritorum facies addita sibi munerum venustate pulchrescit, ibi.
Plus favore, & propinquitate, quam meritis innixi discipuli primarias sedes petebant, sed expellantur, 508.8.
Merita melius auspiciū munerum feliciter administrandorum, 510. adnot. 6.
Meritis pusillam, magnis imperijs superpositum quis non videat? 514.9.
- Metus.* Vide Timor.
Metus mala auget, 335.8.
Metus in morte parum felix omen, 352.8.
Metu laborum plusquam laboribus ipsis verberamur, 380.1. & 382.2.
Metus omnium peccatorum, ipsiusque damnationis origo, 3.
- Minor.*
Minorem aduersus maiorem non insurgere imbecillitatis est indicium, non humilitatis, 477.2.
- Miser, Miseria.*
Miserorum acuti gemitus superant raucū strepitum sine misericordia orantium, 418.9
Miseriæ iam non possunt despici, ex quo Christus eas consecrauit, 462.3.
- Miseratio.*
Miserationis affectus hominis tegumen, & defensio, 435.12.
- Misericordia.*
Misericordia in proximos orationis lingua, 418.9.
Misericordiam facilius præstat, qui miseriam expertus est, 431.2.
Misericordia facile inuenit causas miserendi, 434.10.
Misericordiam impetrat misericors, 453.7.
Misericordiam debemus alijs, quod homines simus, 431.2.
Misericordiam trahimus à natura, 436.12.
Misericordiæ viscera quid? 409.2. & 535.6.
- Modestia.*
Modestia externi hominis, quanti à S. Bernardo fiat, 160.7.
- Momentum.*
Momentum statere, quid apud Isaiā? 549.1.
- S. Monica.*
S. Monicæ ante mortem, mundi flores arueret, 327.11.
- Mori, Mors.*
Mortem ob aliorum vtilitatem velle differri ingentis est animi, 304.7. & 354.15.
Mortentes inuiti, quid præmia cœlestia spectent? 318.9.
Mors non solum cum patientia, verum & cū lætitiā excipienda, ibi.
Mori renuens mauult Deum emendare quā se 319.10.
Mortem, cur timeamus non est, ex quo Christus de ea triumphauit, 501.4.
Mors atrociter inflata, cur calicis nomine in Euangelio denotetur? 503.8.
Morti tunc maturescis, cum sæculo arescis, 324. adnot. 3.
Mortis fella, fellea si tibi sint terrena, exarasti, ibi.
Mortis aculei, cur in Ezechiam præacuti, habetes in Agag? 2.
Mors æternā libertate non donabit, vitiorū, vel cupiditatum captiuum, 3.
Mors cū pijs se habet, velut cū nauigantibus, quos periculis ereptos lætissimos reddit

Rerum notabilium.

- portui: cum impijs vocem piscibus, quos
salo extractos tradidit tremoribus, & perē-
natio interitui, 325.4.
- Mors non angit à terrenis liberum, sed ipsis
deuinctum, 4.
- Moritur opportune, qui antea mortuus est, 5.
- Mortuum te inueniat, quæ sæculi sunt, quæ
Christi, viuum, & paratum, 319.1.
- Morti paratos Christus nos vult, cum præcin-
ctos, 326.6.
- Mori affuiscamus per segregationem à sæcu-
li voluptatibus, 6.
- Mortis imaginem suscipiat animus, ne poenā
mortis incurrat, ibi.
- Optima mortis expectatio, suspendium, 7.
- Mortis symbolum myrrha, 8.
- Mortem in manibus habentes Christo Do-
mino obuiam eamus, 8.
- Moriturus ad terrena impedimenta ne atten-
dat, 327.9. Abiciat. n. 10.
- Mors in nobis, quam paucissima, quæ abole-
re possit inueniat, ibi.
- Paulatim rerum renunciatione moriamur,
& in habitationem cœlestem nos transfe-
ramus, ibid.
- Ante mortem bona nostra in cœlū præmit-
tamus, ut ibi inueniamus, quæ alioquin
perdemus, 10.
- S. Martyribus Nergo, Achilleo, & Domitil-
le, ante mortem mūdi flores aruerant, 11.
- Non erit acerbum mori si corpore, ut calcea-
mento utamur, 12.
- Mors, & vita idē habent exordium, 328.14.
- Mors incerto impetu fertur in ætates, 14.
- Mori possunt statim iuuenes, senes viuere ne
queunt, ibi.
- Mortis falx impendet canis albenti capiti,
328.14.
- Mortis nullum negotium faccessit mortalium
fortior, ibi.
- In mortis Occasum vergens, ne casto labore
ad vitæ ortum se reuocare studeat, 15.
- Mortem nemo in conspicuo habet, 329.17.
- Mortis certissimis nuncijs, ut affectæ senectu-
ti, & immedicabilibus morbis sepe homi-
nes fidem non habent, adeo temporalibus
obcœcantur, ibi.
- Mors insipientibus iactura, sapientibus lucrū
329.1. & seqq. & 315.7.
- Mors peccata præcidit, & ne mala nostra im-
mortalia sint, efficit, & 334. adnot. 5.
- Mortis poena in misericordiam celsit, ibi.
- Mors minus incommodum habet, quam
vita, 329.1.
- Mors remedium vitæ, omniumque eius malo-
rum, 1. & seqq.
- Vita homini peccati poena, mors poenarū me-
ta, 2.
- Mors tempestiua optimum bonorum, ibi.
- Exultat Adam Paradiso, ne delicto vitæ for-
te gustans, mortem vitaret, & poena perē-
naret, 3. & peccatis, 336.6.
- Mors hominis discessus est, natiuitas casus, &
& præcipitium, 331.4.
- Mors portus, 331.4. 350.4. & 354.1.
- Mors omnium confirmatio malorum, ibi.
- Mors optimum naturæ inuentum, ibi.
- Feliciores, qui prius rebus humanis tollun-
tur, 3.
- Mors gustui debet esse, 5.
- Cum morte velut cum parentibus, fratribus-
que letandum, 332.5.
- Mors dulcis somnus, quies, & oneris excusio
ibi.
- Mors à Deo in præmium conceditur, 5. &
seqq.
- Mortem recusantes, dignè longa vita castigā-
tur, 353.7.
- Mors vita vocanda, & e contra, 8. & seqq.
- Mors multiplex ipsa vita, 8.
- Mors vera absentia Dei, 9.
- Grande emolumentum mors peccandi occa-
siones auferens, 334.5.
- Mortis pignus ipse Christus, 3.
- Mors vera libertas, 3.
- Mors insigne beneficium, quo Deus homi-
nes à dæmonibus discriminauit, 336.6.
- Morte naturæ humanæ vas dissoluitur; po-
stea sordibus, quas acceperat, elatus in pri-
stinum statum restituendum, ibi.
- Etsi Deus nobis mortem velit, sed non per-
petuam, 7.
- Mors præpoperas olet esse recte anteactæ vi-
tæ premium, 337.8.
- Mors Sanctorum, cur dicatur ascensus, 9.
- Mors non solum probis, sed & improbis op-
tanda, 339.12.
- Mors cum sceleratis dissimulat, multiplicatū
tandē fœnus de illis exactura, 13. & seqq.
- Mori nō metuens cœlestis plane homo, 350.
4.
- Mors reditus est in Patriam, ibi.
- Mori facile, & suauē, laxam terrenorum ca-
tenam trahenti, 5. & 6.
- Martyri Thomæ More mori nihil fuit, 5.
- Ea facilitate debemus animam ponere, quæ
vestem, 6.
- Iusti exeunt è vita, extrahuntur iniusti, 7.
- In morte non tam timendum, quam speran-
dum, 8.
- Mortis metus non ad ipsam, sed ad vitam re-
ferendus, & ad iam iam impendentia sup-
plicia, ibi.
- Non moriendum Numinis iniussa, 9.
- Mors hominis res parui momenti, nullus ne-
gotij, 10.

Decedentes in gratia ante resurrectionem generalem Dei visione perfundē dos ex Paulo stabilitur, 353. 13.

Mors ethnicis aliquale solatium; summum Christianis, ibi. 354. 15.

Morte non amittimus, quos cœlo præmittimus ibid.

Mortem Christianorum deplorare infidelitatis est, 354. 15.

Propinquis, aut amicis sæculo in cœlum exēptis gratulandum, 355. 2. & 357. 5.

Non moriuntur, qui Deo viuunt, 355. 3.

Mors iustorum gloriola exodus, illustris triumphus, 356. 4.

Sancti, licet nostro hemisphærio occidant, æternitati sole clariore exoriantur, 356. 4.

Mors assumptio, & vera natiuitas; qua cœlo parimur, 356. 5.

Aliorum morti indolentes, vulgus, 357. 6.

Mors firmamentum est, & eleuatio, 358. 8.

Mors pretiosum fundamentum immortalis ædificij, 9. & 10.

Vt quisque sibi moritur, ita & sibi nascitur, 452. 4.

Vnum ē mortis commodis redemptio, 528. 3.

Mortificatio.

Mortificatio animum extra cupiditatum rabiem sublimat, 326. 6.

Mortificatio aditum in nobis Christo reseruat, 8.

Mos.

Mores dispares nullā vi queunt in amicitiam coire, 412. 4.

Moses.

Moses legē allaturus aduenit mundo, Christus salutem, 688. 25.

Moses se se pro suis Dei indignationi obicit, 560. 13.

Mundus.

Mundus sine alis suos præcipit volare, cui eas præstat, agit in ruinam, 35. 23.

Mundi sermones molles, quibus simplices implicantur, 282. 10.

Mūdum malis refertum cæci amamus, 328. 16.

Munificencia.

Munificencia opes dum dissipat, comparat, 542. 10.

Munificencia solis pauperibus erogat, vel ita, ac si illis erogaret, 540. 5.

Munus.

Vide Dignitas, Magistratus.

Munera Deo oblata sine fraterna charitate, vacua sunt, 416. 7.

Munera à solo Deo sunt accipienda, 484. 9.

Munera cum magno delecta Deo offerenda 492. 3.

Munera demeritis iuncta fordescunt, cum meritis splendescunt, 507. 6.

Munera in senes quadrant, 509. 8.

Ob munera impetranda turpiter feruntur, 9.

Muneribus obtinendis compendiosa, & falsis libera via inuenta est, 510. 11.

Munerum recta administratio à meritis dependet, 510. adnot. 6.

Munera, quia Deo non acceperunt; nec habent ligandi, soluendique potestatem, 512. 4.

Inepta muneribus seuerè puniuntur; quid indigni? 5.

Munera fauore humano adepti, vese gratos ostendant, iura peruertunt, 513. 6.

Muneribus indigne suffecti, quasi victimæ in occisionem laginatæ, 514. 9.

Munera qui sufficitur promeritis morti, vel vitæ destinatur, 11.

Munera vitata sunt, quæ dantur his, qui remunerari large possunt, 540. 5.

Munera dare beatius, quam accipere, 542. 9.

Munera muneribus differre valde periculosum, 543. 11.

Munera insensibilitatem afferunt accipientibus, cauterij instar, 544. 13.

Muranula.

Muranulæ in aures obedientiæ typus, 647. 12.

Mus.

Mures indociles inter cætera animantia, & tamen ruituram domum præsentientes deferunt, 329. 17.

Myseria.

Profunda Euangelicæ doctrinæ Myseriæ lumine prædicationis Apostolicæ reuelanda, 281. 2.

N

Narcissus.

In Narcisso veteres, homines sui studiosissimos adumbrarunt, 452. 4.

Nardus.

Nardus typus amoris Dei obflagrantiam, & humilitatem, 20. 1.

Nascor, natiuitas.

Nemo nascitur alijs, sibi moriturus, 452. 5.

Nauiatem alicuius nefas est iam de cœlo interpretari, 467. 8.

Natalis hominis præcipitij loco habendum, 330. 4.

Natura.

Naturæ ratio nos socios facit, 431. 1.

Natura ipsa in aliorum commiserationem nos compellit, 432. 3.

Quos natura coniunxit, prauitas disparat, 433. 6.

Natura hominis imbecillior cœterorum animalium, 435.12.

Natura omnibus inditum est misereri, 436.12.

Natura calamitatibus nos nutrit, 525.21.

Natura humana labe originali infecta bene adumbratur in arbore vitiatae radice, 577.7.

Necessitas.

Necessitatibus aliorum interdum plusquam possumus, succurrendum, 541.8.

Negare.

Negare se ipsum sibi, quid? 19.9.

Negotia, Negotiator.

Negotiator ille est, qui aeternae vitae compendae satagit, 664.3.

Negotia aliorum nostris Christi exemplo praeposenda, 481.2.

Negotium intercessores adhibetis suspectum est, 484.8.

Nequitia.

Nequitiae nulla maior poena, quam sibi, ac suis displicere, 486.11.

Nitor.

Nitorem curantes immundi Deo, 504.9.

Nobilitas.

Vilior sponsa Christi, quam respicit ad saeculi nobilitatem, 29.6.

Nulla humana nobilitas ab aliqua turpi aspergine immunis est, 567.8.

Noe.

Noe cur in maledictione Can, non meminerit Dei, secus vero in benedictione Sem, 76.1.

Nomen.

Nomen in scriptura saepe significat famam, opinionem, celebritatem, &c. 680.7.

Nomen a re significata, dignitatem accipit, 681.8.

Recta nominatio rerum, quibus imponuntur naturae, explicationem exigit, 688.25.

In nominum impositione multum ab hominibus erratur, 329.1.

Nomina sunt rerum thæarum, 417.7.

Nomen homo dictum ab humo, 436.12.

Nomen Christianorum sine mutua charitate vacuum, 379.11.

Nubens.

Nubens ditiori, aut nobiliori, suam illi vendit libertatem, 546.3.

Nudus.

Nudum illæsum permittit abire latro, 471.13.

Nummus.

Nummorum amore plures, quam putantur amicitiae, rumpuntur, 452.3.

O

Obduratio.

Obduratio Pharaonis, quam fuerit? 289.8.

Obedientia.

Vide Christus.

Obedientiae callis nos in aeternam beatitudinem devehens, 610.5.

Ex obedientia rebus venit meritum, 610.5.

Perfecta obedientia, inexpectata praecipi intimatione, superoris praecupat voluntatem, 614.15.

Obedientia amoris est soboles, 615.15.

Obedientiae definitio, ibidem.

Ad perfectam obedientiam maximè necessaria promptitudo, alacritasque in obsequendum, 643.11.

Perfecte obediens leges nescit, ita festinus quasi propheta mandantis voluntatem, 615.15.

Obedientia nobis Christi exemplo amplectenda, 643.3.

Dei requies perfecte obediens, 644.5.

Obedientia, minimum imperium, quasi maximum exsequitur, 645.6.

Obedientia quavis mora deinceps astat, ibidem.

Duplex obedientiae genus, & quod auribus percipitur, & quod oculis hauritur, sed hoc illud excellit, 646.9.

Perfecti obediens lapidibus animatis comparantur, 647.10.

Qui non primam Christi vocem obediendo praeripit, sed iterari spectat, e grege Christi quis non est, 12.

Obedientiam a muræna perdisce, ad viperæ sibilum festinanter ex imis vadis accurrens, 648.12.

Murænae auribus obedientiae perfectae imago, ibi.

Obedientibus crux gestanda traditur a Christo, 665.4.

Obedientiam omnibus, non uni exhibendam observatissimus ille Lutherus volebat, 443.20.

Inobedientiam rebelles vexationibus compellendi sunt, 403.8.

Obiurgatio.

Obiurgatio benignitate adornanda, 297.5.

Obsequium.

Obsequium est melius promerendi artificium, 470.11.

Occasio.

Occasio idem quod praetextus, 300.2.

Occasiones, peccati sunt fomites, 444.23.

Occidens.

Occidens aetatem decursam adumbrat, 328.15.

Index

Occultum, Occultatio.

Occulta semper suspecta, 283.10.
Occulta virtutum opera singulariter spon-
sum deuinciunt, 445.2.
Occultatione vitatur inuidia è præclaris do-
tibus, aut gestis nata, 446.5.

Oculus.

Oculos habet milui, non columbæ, qui quæ
aliena vidit, appetit, 117.7.
Oculis absolutissima vis speculi inest, 431.3.
Oculum mentis conturbat contentio, 436.2.
Oculi diuini in benefactis, non humani attri-
bendi, 448.9.

Odium.

Odium fratrum, Martyrij obstaculum, 415.
5.
Odium in alios, ignis comburens habentem,
419.12.
Omne malum docet facere, 420.14.
Odia contentionibus accenduntur, 436.2.

Odor.

Odores plus alienis voluptatibus, quam pro-
prijs deseruiunt, 533.2.

Officia.

Omnia ab omnibus officia nobis præstari vo-
lumus, nobis ociosis, & aliorum commo-
dis indormitætibz, 459.12.
In officijs successor non domui, sed Reipubli-
cæ deligendus, 508.8.
Officium, quod emisti vendere, gentium ius
est, 513.7.
Mutua officia Dei exemplo, 489.6. & 7.

Oleum.

Leum super aliquem effundere, pro regi il-
lum constituere, scripturæ phras, 678.3.
Oleum misericordiam symbolizat, vulneribus
que medetur, 687.22.

Onyx.

Onyx concordie symbolum, 374.9.

Opes.

Opum contemptus opulentia est, 467.8.
Opes beneficentiæ inexhaustæ sunt, 542.
10.
Inane omnino est popularis fauoris gratia
opes exinanire, 542.10.

Opinio.

Opinionum inter Catholicos diuersitas mi-
rabilem efficit concentum, 438.6.
Opinionem propriam non pertinaciter pro-
posuisse errori, nemini potest imputari,
491.1.

Opprobrium.

Opprobria, quæ obijcit, obueniunt exprobra-
ti, 444.23.

Optio.

Optio Christo Domino mundum ingredien-
ti vitæ mortalis, & immortalis data, 522.
15. & seq. & 526. adnot. 1.

Opus.

Operum bonorum partus generosus non est,
quem charitas non ediderit, 414.2.
Opera bona non propter vanam gloriam fa-
cienda, 440.10. & seq.
Opera bona sunt inutilia ei, qui se omnium
postremum non reputat, 448.21.
Omni artificio bona opera sunt tegenda,
446.5.
Bona opera manifestata, aut obscurantur, aut
pereunt, 445.3.
Opera virtutis, quæ non fiunt vt videantur,
lux sunt, quæ ad hominum aspectum; tene-
bræ, 446.4.
In virtutis operibus Deus solus aduertendus,
non homines, 448.9.
Opera virtutis qui non facit, vt videatur, &
si coram hominibus fecerit, secreto fecisse
existimandus est, 448.10.
Opera virtutis luceant, licet; sed coram Deo;
449.3.
Opera bona non indigent alio interprete, vt
dignoscantur, 450.14.

Oratio, Orare, Exorare.

Summo quodam iure, & quasi filiationis na-
turalis possumus orare Deum, 48.7. &
8.
Omnium salus à Deo omni contentione exo-
randa, 475.10.
Orationes sanctorum quandoque non exau-
dire à Deo maioris beneuolentiæ signū est
96.4.
Oratio Dominica nihil terrenū habet; omnia
coelestia, 125.1.
Orationis Dominicæ suspensa significatio-
ne pro omnibus postulare monemur, 435.
10.
Orationem vnitas fidelium reddit efficacem,
379.9.
Oratio sterilis inefficax quoque est, 415.7.
Orationem bona conscientia, reddit potentē,
417.9.
Oratio proximo offensi, Spiritus sancti aduo-
catione destituitur. Quid impetret? 430.
10.
Pro omnibus indiscriminatim orādum, 435.
11.
Potius suo iuri, quam suorum orationi Chri-
stus voluit derogari, 459.11.
Sibi in primis consulit, qui pro publica utilita-
te Deum orat, 460.14.
Exaudiuntur pro alijs orantes, 461.15.
Orantium vota Deus excedit, 538.2.

Rerum notabilium.

Orans, non sua bona, vel mala, merita, sed Dei liberalitatem attendat, 539.3.

Orbis.

Totus orbis, cur vnicum opus in scriptura vocetur? 433.6.

Or.

Oris apertio quid apud Paulum? 282.8.

Ore ingenti loqui quid in Seneca? ibi.

Osumitur pro desiderio, 539.3.

Osculum.

Osculum pacis signaculum est orationis, 417.8.

Ostentatio.

Nihil ad ostentationem agendum, 439.9.

449.13. & 447.7.

Ostentationem in bonis operibus fugientem cœlo, & terræ Deus ostentabit, 450.15.

Ostentatio redundat in generosis, 480.7.

Ovis.

Ovis illa, quam illa bonus Pastor requisivit, quid significet? 414.3.

P

Palatium.

Ad fores Palatii excubat virtus, 236.1.

Palma.

Palmę inter ceteras arbores præstātia, 538.9.

Palmes.

Palmires Christi in fructum maiorem putantur, 348.14.

Panis.

Panem iustis dat Deus, peccatoribus diabolus, 512.4.

Paradisus.

Paradisi custos cur flammatus ensis? 500.2.

Parentes.

Tunc pii sunt ad filios parentes, cum sæniunt in filios, 105.7.

Parentes magis solliciti sint de filiorum bonitate, quam de eorum bonis externis, 125. adnot. 1.

Parentum vocibus obsurdescant filij, Deum secuturi, 127.7.

Parentes illi parricidæ sunt, qui de pia filiorum educatione non curant, 7.8. & 9.

Parentum gloriosa memoria amplum liberis patrimonium, 533.3.

Pars.

Pars capitur pro hereditate, 503.8.

Passio.

Passiones non illico extirpatæ infinita pariunt nocumenta. 174.3.

Passiones, & penæ optimæ cœlorum scalæ, 500.2.

Pater.

Patris nomen respectu hominum, cur primæ personæ diuinæ tribuat Paulus, quam Domini, 42.23.

Pater familias Evangelicus, cur ad sui defensionem contentiosis operarijs negligentia non exprobat, 298.7.

Pater ad dextris Filij esse qua ratione dicatur? 705.62.

Patris nomen per Christum orbi innotuit, & clarificatum est, 706.66.

Patris summum decus talem habere filium, 707.68.

Pater Filio, Filius Patri mutæ gloriæ sunt, ibidem.

In Patris gloriam magnopere cessit, filium suum non nisi per labores exaltasse, 707.69.

Patris bonitas, atque benignitas per Christum orbi innotuit, 708.71.

Dum Patri omnia subijcit Filius non vi, sed sapientia; ad eius id gloriam maximè accedit, 708.70.

Inter Patris, & matris amorem in filios discrimen, 105.7.

Patris amor tegit filij crimina, & infirmitatis miseretur, 452.3.

Patientia.

Patientia potior est verbis ad persuadendum, 277.5.

Patientia Martyrum, propugnaculo est Ecclesiæ, & armis ad debellandam perfidiam, 7.

Virtutes aliæ pugnant cū peccato, Patientia triumphat, ibid.

Per patientiam fides defenditur, 278.8.

Patientia Ecclesiæ fundamentum, & vasis, 9.

Patientia Christi diuinitatem commendauit, 733.14.

A Patientia charitati radices, & vires, 343.2.

Patientiæ nutrix tribulatio, 3.

Patientia semper secura, illæsa semper, 306.14.

Patientia prior cœlo est, 500.3.

Patria.

Patriæ opera impendenda, 454.8.

Paulus.

Cur Paulus Philippensium populum prius salutet, quam Episcopos, & Diaconos, 10.27.

Qua ratione dicatur à Paulo plures Episcopi Philippensium, cum eo tempore fuerit tantum vnus, 11.32.

Pauli amor in Deum extaticus, & quasi infans

niens

Index

niens, 20. 10. 11.
 Paulum agere Deo gratias, quoties Philippē
 sium meminisset, rara eorum laus, & Pau-
 li gratitudo est, 55. 1.
 Cur Paulus dixerit, *gratias ago Deo meo*, non
nostro? 54. 2. 3.
 Id sanctitatis, gratitudinis, & charitatis indi-
 cium est, ibid.
 Paulus ingulatus lac pro sanguine manavit,
 ut nutrirer filios, quos morte sua peperit,
 332. 2.
 Occasione vinculorum Pauli in Regiam Ne-
 ronis aulam Euangelium inuectum est,
 235. 1.
 Vincula Pauli fuere celeberrima, 236. 6. 7.
 Quanta libertate, & fortitudine Paulus co-
 ram Nerone fidei rationē reddiderit, 256.
 1. & seq.
 Pauli elogia, & cur paucos in aula Neronis
 ad Christum traxerit? 239. n. vlt.
 Paulus redditurus Deo rationem de Euange-
 lij prædicatione, aliorum opera utebatur,
 284. 2.
 Paulo vinculis impedito, plures Euangelij
 prædicatores subrogantur, ibi.
 Paulo in carcere detento, nonnulli se molestiā
 allaturos credebant, si Euangelium prædi-
 carent, 286. 5.
 Paulus duo dumtaxat prædicatorum genera
 ex sententia auctoris distinguit, 286. 5.
 Paulum nec Ethnicos, nec Indæos, nec Hære-
 ticos simulata prædicatione infectatos fuisse
 sentit author, 286. 6.
 Paulum Catholici nonnulli prædicatores, in-
 vidia permoti infectantur, 7.
 Paulus æquo animo pertulit prædicatores
 suæ gloriæ invidentes, ut Christi nomen la-
 tius manaret, ibi.
 Paulus sibi invidentium prædicatione gau-
 det, quod ob eam aliquos convertendos spe-
 rabat.
 Pauli calamitates nonnulli invidendo ange-
 bant, 287. 1.
 Paulus ne invidiam laceret, laudes suas si-
 lendo perstrinxit, 296. 1.
 Pauli in obiurgando moderatio, & comitas,
 297. 5.
 Pauli famam maiorem in dies æmuli efficie-
 bant, ut principum odium ei conciliarent,
 299. 10.
 Paulus gaudebat quocumque modo prædi-
 caretur Euangelium, 300. 1.
 Paulus gaudebat aliorum prædicatione, quā
 vis ex pravo consilio profecta, 301. 3.
 Pauli ingens desiderium spirituales filios Deo
 pariendi, 301. 3.
 Paulus Ecclesia, Christi que Paranympus,
 673. 4.

Paulus audissime, expansisque charitatis bra-
 chijs in Christi amplexus euolabat, 675.
 9.
 Paulo non excidebant memoriā sibi traditæ
 ones etiam inter vincula, 92. 1.
 Paulus gaudium suas tribulationes vocabat,
 95. 11.
 Paulo flagella, vibices, & plagæ atreus tor-
 quis, & dignitatis regie insignie erant, 102.
 10. & 11. & 104. 2.
 Iurat Paulus dum sui in Philipenses amoris
 Deum testem affert, 108. 2. 3. & 4.
 Pauli in homines purissimus, & spiritualissi-
 mus amor, 110. 1.
 Animosa Pauli charitas, 164. 8.
 Paulus theatrum hominum factus propriam
 laudem non captabat, 448. 10.
 Paulus inter mortem, & vitam velut in biuio
 341. 5. & 349. 1.
 Pauli virtus infirmitatibus perfecta est, 346.
 10.
 Paulus sua commoda proximorum saluti post-
 ponebat, 349. 3.
 Paulus in mundo se peregrinum, & exsulem
 reputabat, 350. 4.
 In Paulo facile erat, & suaue dissolui, utpote
 à terrenis libero, 5.
 Pauli resolutio sacrificium Deo gratissimum
 352. 11.
 Paulus corpus non curabat, 12.
 Paulus necessaria censebat, quæ Deo gratio-
 ra, & proximis utiliora, 353. 14.
 Paulus fructibus æternæ vitæ parcit, dum
 suis floribus, discipulis, scilicet, proficiat,
 354. 15.
 Paulus calamitate sua aliorum salutem com-
 mutans Christi maximus imitator, ibidem
 359.
 Paulus proximorum bono cælum relin-
 quit, 2.
 Paulo periclitante, periclitari quoque sibi vi-
 detur Christiana religio; at illo periculis
 erepto læta reuiviscit, 368. 2.
 Paulus Hispaniam suā præsentia, ac doctrina
 præculdubio felicitavit, 369. 5.
 Paulus scripsit Philippensibus, quando pri-
 mo vinculis fuit detentus, 368. 4.
 Apud Viannam templum S. Michaeli dica-
 vit, id dictante prisca inscriptione, 369. 5.
 Verisimile est Paulum ex Hispania in Mace-
 doniam reuersum, 6.
 Paulus vult nos non nimium pungi aliā curā
 præter dignæ conversationis, 1.
 Paulus voluntatis, & doctrinæ unitatem à
 suis exigit, 370. 3. & 411. 2.
 Pauli charitas præ eius miraculis stupenda,
 378. 7.
 Paulo tam fortissimè nihili erat, tormenta,

Rerum notabilium.

tyrannos, necem superare, 385.9.
 Paulus mauult parere, quam viuere, 301.3.
 Paulus ex aliorum inuidia suam concipit liberationem, 304.8.
 Paulus Deo fultus stat tyrannis interritus, 305.11.
 In Paulo Christus magnificabatur, 306.12.
 Paulus vndique conclusus, securus sperat, 307.1.
 Pauli vita corporea Christus, 312.1. & seq.
 Quid ni, & spiritualis, 319.1.
 Pauli cum diuina voluntate cōformitas, 314.6. & 315. adnot.2.
 Tortus Paulus factus est charitas.1.
 Naturalis viuendi affectus à Christo Domino assumptus, & in Petro non omnino cōpressus, in Paulo assumptus videbatur, 311.1.2.
 Paulus ex fide vivebat, 3.
 Paulus omne suum solatium in discipulorum mutuā dilectione positum proficitur, 401.4.
 Paulus sibi exhibita putat officia, quę mutuo Philippenses sibi ipsis præstabant, 5.
 Paulum Dei, & virum amore accensum, mutua fidelium dilectio magis accendebat, 411.7.
 Paulus se ipsum spectaculum hominibus non exhibebat, 448.10.
 Paulus, & Barnabas diuinos honores sibi oblatos indignabundi effugiunt, 449.12.
 Paulus bona sua refert ad alumnorum institutionem, non ostentationem, 449.11.
 Paulus Christi Domini vestigia quodammo do fecit expressiora, 453.5.
 Paulus, & Barnabas, se putabant grauari, cū se cernerent adorari, 516.12.
 Paulus omnes sæculi delicias, vt belluis dignas respuebat, 597.2.
 Paulo familiarissima est comitas, & vrbantitas, 231.1.

Pauper.

Pauper securus it etiam per obsessam viam, 471.13.
 Pauperibus summa pax est inter summa delicta, ibid.
 In pauperes solos larga est liberalitas, 540.5.

Pax, Pacifici.

Pacis multiplex, & varia significatio, 37.7. & seq.
 Pax omnium bonorum vice est, 38.8.
 Pax quo sensu vsurpetur in Pauli salutionibus, & reliquorum noui testamenti scrip-

torum, 38.10. & seq.
 Pacis terminum esse à reconciliatione cum Deo, ibi.
 Pax significat serenitatem animæ, ibi. & præcipue an.14.
 Lex pacem non affert, sed gratiæ Christi, hinc Moyses semper est præliatus, Iosue typus Christi, pacem constituit, 40.15.
 In solens in scripturis, ac inauditum à creaturā vllā gratiam, & pacem deprecari sacros scriptores, 41.20.
 Pax fidelium demoni bellum, 377.5.
 Pax fideles reddit inexpugnabiles. 7. & seq.
 Pax bonorum operum seminarium, 414.2.
 Pax Martyrio præfertur, 416.6.
 Pax Maximum Deo sacrificium, 417.7.
 Pax Christianæ disciplinæ apex, 416.6.
 Vires præbet orationi, & complementum, 417.8.
 Paci vitę labores consecrandi, 419.19.
 Preces pace erga proximos instructæ, syllogismus Deum conuincens, 417.8.
 Pax primum inter Principes stabilienda, 421.16.
 Vbi pax, ibi quiescit Christus, 421.18.
 Pax fidelium Spiritus sancti donum, 426.1.
 Pax Dei est, ac Deus est Patris, denique Pax est Deus, 427.3.
 Pacis, & Charitatis nomine præ alijs Deus gaudet appellari, 428.4.
 Pacifici filij Dei dicuntur, 429.8.
 Pacem cordis exstinguit contentio, 436.2.
 Pacem tria solent discindere, 453.6.
 Pacem persequere, 458.9.

Peccator.

Peccator publicus iniurius Deo, sicut pictor qui regis imaginem deformem pingeret, 229.11.
 Peccator Christum crucifigit, & ostentui habet, 230.12.
 Peccator chirographarius debitor est, 650.3.
 Peccator propria manu suæ damnationis efformat sententiam, ibid.
 Peccator se vendit, 650.3.
 Peccator idolatria, 57.6.
 Peccator quod mortuus iaceat nullum clamorem edit, 280.2.
 Peccatores poenitentiam renuentes, Christū proculcant, eiusque sanguinem polluunt, 670.14.
 Peccator vt mortuus deplorandus, 126.5.
 Peccandi pericula quanta, 334.1. & seqq.
 Peccatorum felicitas infelix, 340.16.
 Diuina de peccatoribus ultio, ipsorum est defensio, ibi.

Index

Peccator prosper infanabilis, 401.4.
 Peccatorum corda angusta sunt, nec magnū Deum capiunt, 321.4.
 Peccator soluet sortem cum vsurā, 492.2.
 Peccatoribus gustu discretionē vitijs obtusa, dulcedo diuina amare sapit, 596.2.
 Peccatorum amentia, qui mortem in peccato, quasi condimentum in saporem, in eundem dissimile exhauiunt, ostenditur, 598.5.
 Peccatores voluptatibus addicti, nulla in eis satisfaciēte animum suauitate, confremunt corde, 601.8.
 Peccator Deum humiliat, eique est dedecori 228.9. & seq.
 Id præcipue ostenditur, quia imaginis Dei deturpatio, in prototypum refilit, 229.11.
 Peccatori Satanas, & libido recte dicuntur meus es, 58.7.

Peccatum.

 Peccata nobis subtegi, non auferri per Christum sanguinem asserunt hæretici falso tamē 658.4. & probatur per totam adnotationem.
 Peccatum conscientia, animi crux intraria, 685.5.
 Peccatum nullū pro minimo reputādū. 159.6.
 Peccata leuia qui reformidat, in grauia non elabitur. ibi.
 Peccata minima præcauens admiratione, laudeque quam miracula patrans, dignior, 160.7.
 Peccata minima non declinantem, male sanū aestima, 8.
 De diligenti horum peccatorum fuga, ibid. & per totam adnot.
 Grauiissime feriuntur leuia peccata parui pendentes, 161.10.
 Leuia peccata lacrymis, & examine si abluas, munditiam possideris, ibi.
 Quisquis Deum intime diligit, minimas labe effugit, 162. adnot. 3.
 Peccata habitualia, leuia licet, Deum commouent, & quasi domo expungunt, 166.13.
 Peccata sepius repetita, qui Deum instimulent? 167.14.
 Grauius fugaturus peccata, minima fuge, 167. per totam adnot. 43.
 Parua peccata temnens, præceptum in magna voluitur, 169.6. & seq.
 Peccatum chimæra est ex formicâ, & leone, 173.13.
 Peccati proprium, insensibiliter crescere, 174. adnot. 5.
 Eradicandum omnino peccatum est, 174.2.
 Peccatum nunquam non tristitiam gignit, 716.10.

Peccatum vacca est nouos quotidie parturiens fetus. 174.3. & seq.
 Peccata nec de facie vult Deus nosci à suis, 337.9.
 Peccatum basiliscus est, ibi.
 Peccato par poena est, 391.11.
 Peccato foetidum os, 571.15.
 Peccati malitia ex odio, quo ab optimo Deo habetur, internoscitur, 412.4.
 Peccata aliorum, eorum comparsio, & nostri timor sequatur, 444.23.
 Peccati fomes occasio, ibi.
 Peccati sola species in Christo Domino grauius castigata est, 516.13.
 Peccatis medicina cunctanter est adhibenda, 560.12.
 Peccatum originale intercedenti pulsui comparatur, 569.11.
 A peccatis nos Deus tribus modis præseruat, affectionis sanitate, occasionis subtractione, & contestata resistendi virtute, 576.6.
 Peccato originale vitiatæ naturæ imago arbor ad radices corrupta, 577.7.
 Peccati obsonia mors, 598.5.
 Peccatum imponit onus intolerabile suis seruis, & nec digito quidem subleuat, 35.22. & seq.
 Peccati portæ multæ, 419.13.

Pecunia.

Pecuniæ dant honores, 485.10.
 Pecunia sanguis est mortalium, 513.8.

Perfectio.

In perfectionis negotio de minimis maxime curandum, 160.8. per totam adnot.
 Ad perfectionis fastigium totis conatibus contendendum, 494.7.
 Nō per saltum, sed præscripto ordine ad perfectionem deueniendum. 711.1.

Periculum.

Pericula quæuis pro alijs suscipienda, 454.8.

Persecutio.

Vide Tribulatio, Labor.

Persecutiones pro Christo passæ confirmationes sunt Evangelij, 93.7.
 Persecutiones damnum persequentium, 387.3.
 Persequentes iustos, Deum instruunt, qualiter de ipsis vindictam sumat, 389.8.
 Persecutio pala fideles ventilans, discernensque frumentum à palleis, 500.2.

Rerum notabili um.

Persecutioni cur in octo Beatitudinibus pos-
tremum, & dignissimum locum concedat
Christus, 289.7.

Persecutio vita est, vide tribulatio, 343.2.

Perseuerantia, perseuerare.

Ante perseuerantiæ donum probationes no-
bis immitit Deus, in quibus fideles nos esse
maximè expedit. 81.4. & seq.

Virgines fatuæ, ideo fatuæ quod cæperint,
nec in ceptis durauerint, ibi. n. 12.

Deus homines in temptationis experimento
constantes in perseuerantiam vsque firmat
tanquam columnas, 82.6.

Perseuerantia in bono incepto commenda-
tur à maturitate virtutis, tanquam fructus
quem à nobis Deus exigit, 81.

Probatur id primò exemplo furculi insiti
Christum referentis, ibi.

Secundò exemplo seminis, 2.

In bono non perseuerantes, expectante Deo
vuas, faciunt labruscas, 87.3.

Non perseuerare idem, ac non maturare frū-
ctum, ibi.

Perseuerantia partui similis, periculis obno-
xia, ideo molestiæ antecedentes fortiter suf-
tinendæ, vt solent ferre foeminae fetu gra-
uidæ, 88.5.

Qui non perseuerat Christum abortiuum ex-
cludit, 6.

Perseuerantia soror est patientiæ constantiæ
filia, 89.8.

Bona perseuerantiæ in bonis cæptis, 8. & 9.

Qui patienter tolerat virtutis molestias, vt in
ea perseueret, vberima obtinet auxilia gra-
tiæ, 89.9. & seq.

Dum panem petimus quotidianum, nostrum
perseuerandi desiderium mostramus, 90.
11.

Perseuerantiæ donum à Deo, ad illud quæ nos
indefinenter vrget, 80.1. per totam.

Perseuerantiam à Deo sperare melius, quam
si in nostra relinqueretur potestate, ibi.

Perseuerantia à Deo, sed cum respectu ad no-
strum arbitrium, ibidem.

Nisi perseueraueris in bono sua Deus benefi-
cia non maturabit, 87.4.

Pertinacia.

Pertinacia in disputationibus indigna omni-
no est, 437.3.

Pes.

Pedum lotiones factæ à Christo.

Petere.

Ad petendū animo sitas necessaria est, 539.3.

Petra.

Cum petra à Mose percussa componitur spon-
sa pro Christo vulnerata, 397.8.

Petrus.

Petri negationem excusat Ambrosius, 280.1.

Petrus tentatione profecit, 347.11.

Petro facili erat, & suauè dissolui, vtpote à
terrenis libero, 350.6.

Petrus, quod Prælatus esset, pro alijs iubetur
à Christo tributum soluere, 364.12.

Desipit Petrus, dum bonum æstimat in Tha-
bor, quod non participant coapostoli, reli-
quique fideles, 374.8.

Petrus gloriam ex claudo sanato, Deo reddi
curat, 448.11.

Petrus in sensu Christo, dum mortem illi
auertit, 499.14.

Petrus in Thabor desipit, dum gaudia ante
passiones expostulat, 500.3.

Petrus post Christum abire iubetur, & abit,
501.3.

Petrus potius, quam Ioannes in Christi Vi-
carium delectus, 509.9.

Petrus Christi Vicarius suffectus ob deuotio-
nem, & robur confessionis, 512.4.

Petrus, foemina illum in domum Caiphæ in-
ducente, qui poterat non errare? 6.

Pharao.

Pharaoni vita in ipsius supplicium prorogata,
339.14.

Pharao volens persequi Israelitas, persecu-
tionem passus est, 386. adnot. 2.

Pharao calamitatibus proficit, 400.2.

Pharaonis cor cur dicatur Dominus indurare?
289.8.

Phares.

Phares auctus dum se alacrem, ac fortem præ-
bet, 585.8.

Pharisei.

Pharisei, vt Christi famam dererent, signa
quirebant: vt ei odium excitarent, multa
ab eo signa facta fatebantur, 299.10.

Phariseus honorem eorum, quæ de se iacta-
bat, perdidit per insolentiam opprobrij,
quo publicanum desperit, 451.2.

Pharisei, & Ioannis discipuli liuore in Chris-
tum conspirauerunt, 298.8.

Pharisei, ne alij salui fierent, salutis sibi ianuā
obserauerunt, 296.1.

Philippus.

Philippus secundus Hispaniarum Rex Eccle-
siasticis in curiā residentibus, dignitates de-
negabat. 485.

Philo.

Philo egregius contra Pelagium diuinæ gra-
tiæ etiam præuenientis assertor, 79.12.

Philosophia.

Philosophia naturalis pro diuinā commutan-
da, 466.7.

Pietas.

Pietatis prætextum obtendere inutilibus disputationibus, defrōtati pudoris est, 437.3

Piger.

Pigrorum pars profecto commoda, 503.8.

Plinius.

Plinius omnium recte factorum initiū Deorum opē recensuit auspicandum, 80.13.

Plumbum.

Plumbum, Christi typus, ad expurgationem metallorum aptissimum, quod eorum sor des in se imbibit, 655.12.

Pompeius.

Pompeij ambitio, 456.4.

Pœna.

Pœnæ, quæ Deiseruis infliguntur, in infligē tium capita recipiuntur, 386. adnot. 2.

Pœna dilata potest exigi, exacta non potest reuocari, 667.11.

Pœnitens, Pœnitentia.

Pœnitentia magna efficit, 661.7.

Pœnitentia abradit à Deo omnem nostræ vitæ nocentissimæ memoriam, ibidem.

Pœnitēs abstineat à licitis, & necessarijs, quia in illicitis excessit, 173.14.

Ad pœnitentiæ veniam vix pertinent, qui peccata alijs improbrant, 444.23.

Pœnitentia aditum ad nos Deo aperit, 541.7.

Potens, Potentia.

Potentium plures animi inertia, & impotentia laborant, nequeuntque suam potentiā continere, quin inuitia prorumpat, 516.12.

Potentia Deo maximi cognomen dedit, 5362.

Potestas.

Vide dignitas, Magistratus, Munus.

Potestates ambire terrenas, dedecet Christianum, 462.3.

Potestatem regiam Christus in suos non exercuit, 481.1.

Potestates Deus ordinat, dæmon sine ordine dat, 484.8.

Potestatis fundamentum virtus, 505.2.

Potestas à Deo firmissima, & felicissima est, 512.4.

Potestas plurium pauperum populatio est, 513.7.

Potestates humanæ Deitatem exprimūt, sed illam dehonestant, munere suo abutentes, 515.12.

In humanis potestatibus vitia sublatere nequeunt, 516.12.

Potestas male vim suam aliorum iniurijs ex-

peritnr, 559.11.

Præceptum.

Præcepta diuina non grauant cor recte affectum, 34.18.

Prædestinatio.

Nostræ prædestinationis argumenta si volumus, à Christi imitatione accipiamus, 502.9.

*Prædicator.**Vide Concionator.*

Prædicatorum quatuor genera Paulus innuit, 284.1.

Prædicatores plures distinguit Paulus ex mente Tertulliani, ibi.

Prædicatores alij alio fine Christum annunciant, 284.1.

Prædicatores dum modo Christus annuncietur, nihil aliud requirant, 300.2.

Prædicatores cæteros Euangelij ministros ne infectentur, 301.3.

Prædicatores latentur pluribus concionatoribus, quos in Dei negotio bonos socios fortiuntur, ibi.

Prædicatores verbis, non operibus docentes lyræ similes, 4.

Item Iudæis similes, ibi.

Prædicatio potens Euangelij, fidelium inter se dilectio, 377.4.

Prædicatores se ipsos mutuo adiunēt, 301.3.

Prædicatores multi bene alijs sonant, sibi dissonant; alijs medici, dum ipsi vlceribus sca tent, 4.

Prædicatores virtute, & doctrinâ cœlestes sint, 506.5.

Præesse.

Præesse alijs qui desiderat, suo se præponit auctori, 483.6.

Præfectura.

Eorum qui ad præfecturam euehendi sunt vitæ sonus prius exploretur, 507.6.

Petitionibus Deus non defert præfecturas, sed meritis, 508.8.

Præfectura aliquorū potius est præda, 513.7.

Prælaturam qui indigne ascendit, thalamum Christi maculat, 512.5.

*Prælatus.**Vide Princeps. Superior.*

Prælatus propriæ iniuriæ immemor subditū reprehendat, 297.5.

Prælatus subditorum peccata sibi adscribat, 298.7.

Prælatus ne nimium consanguineis ditādīs incumbat, 122.17. & 18.

Apælatis maior, quam à subditis sanctitas exigitur, 158.1.

Prælati suorum commoda, suis anteferant, 359. adnot. 2.

Prælati non crescant de subditis, sed è contra, 360.2.

Prælati se gerant, vt serui, 360.3.
 Prælatos Deus ad omnet qualiter se apud ipsum pro subditis gerere debeant, 560.14.
 Prælati subditorum honora, & sordes debent suscipere, 364.11.
 Prælati sit dorsum durum, venter molles, 366.12.
 E prælatorum costis subditorum vita, aliaque commoda extrahenda, 13.
 Prælati structura ex carne, et si subditi ex ossibus compingantur, ibid.
 Prælati subditorum vniõnem suis commodis anteponant, 410.5.
 Prælatua sicut vnus ceteris se gerat, 554.1. & seq.
 Prælati nisi vniuersali omnium correctione contentus non sit, 435.11.
 Prælati in præmijs, vel pœnis ne suo ducantur affectu, 451.3.
 Prælati boni nota, non se in mûnera intrussisse, 483.5.
 Prælati boni moles ingens, 505.3.
 Prælati manus Ecclesiæ torno, non conflatione formandæ, 506.4.
 Prælati Ecclesiæ inepti, qui suas cupiditates non superauit, 509.9.
 Prælatos initio sui muneris lucere, & postea obtenebrescere nostris infelibus sæculis ferendum; at tenebræ in ipsa promotione in Antichristi tempora remittantur, 510.10.
 Prælati munus pretio adepti iniquissimi sint, 513.6.
 Prælati apud Zachariam idola vocantur, 516.12.
 Prælati muneribus inescati, qui poterunt officia, & præmia iustè distribuere? 543.11.
 Prælati quam comiter subditos tractent, 554.1. & seq.
 Prælati in suorum correctione moderatur, & leniter fegerant, 559.12.
 De nullius salute desperent, 560.12.
 Prælati pro subditorum peccatis penitentiam agant, 554. & 560.13.
 Sese ire Dei etiam cum proximo periculo opponant, 14.

Premium.

Quia auxiliatur exercenti aliquam virtutem, eius virtutis præmium sibi comparat, 70.3.

Presbyter.

Presbyteri olim vocati Episcopi, 11.23.
 Dignitas Episcopi maior est, quam presbyteri, etiam ex sententia Hieronymi, qui ab impostura vendicatur, 11.33.

Præsidium.

Præsidia quæuis nisi diuina, fallacia sunt, 511.2.

Præsumptio.

Præsumptio innocentes quosque in omnia

vicia præcipitat, 444.23.

Prætorium.

Prætorium idem quod aula, 255.3.

Præuius.

Præui homines nec sibi ipsis, nec alijs præuii similes sunt, 113.9.

Preces.

Precibus mala nostrorum fratrum contendamus auertere, 435.11.

Preces qui pro se fundit, loqui ad Deum dicitur; clamare, qui pro publica vtilitate, 460.14.

Preces à miseris, potentium misericordiâ affectis, inexpugnabiles turres sunt, 542.10.
 Equum est, vt minora precanti maiora concedantur, 538.2.

Princeps.

Vide Prælati.

Principes affabiles se ostendere debent erga inferiores; seueritatem, & constantiam maioribus, & æqualibus seruent, 231.2.

Principes, viros sanctos longinque tantum loquentes audire volunt, 236.1.

Principes, ac Dynastæ non secus se tractari à religiosis volunt, quam à seruis suis Deus, cum tamen ipsi non vt Deus erga illos se gerant, 237.1.

Principum malum exemplum efficacius, quàm bonum, sicut morbus capitis plus officit membris, quam fauitas proficit. 249.1. & per totam adnot.

Principum peccata à dæmonibus diuulgantur, vt noceant omnibus, 250.2.

Orantes pro Principibus, compendio vtimur ad nostram vitam componendam, ibi.
 Sanctissimorum virorum vita à Principum pendet, 3.

Principes, & Dynastæ funambuli, quorum vita, vel à leuissimo funis flexu pendet, 251.4.

Vitia Principis pestis citissimè subditorum animos inficiens, 5.

Principes similes Adamo, quia ab in subditos quædam originaria labes defluit, 252.6.

Principes præui, ferrei arietes ad enertenda, mœnia iustitiæ, 7.

Custodes itidem, & vigiles murorum, ne iustitiæ, admittatur, vel virtus, ibi.

Principum iniquitas, centricum punctum, quo subditorum collineat vita, 8.

Vitia Principis lepra, 253.9.

Princeps vitiosus, speculum maculatum, ad quod se componunt subditi, 10.

Subditorum crimen reddit suspectum Principem, vt excusatione indigeat, 254.11.

Dulce subditis mala Principis imitari exem-

- pla, adeoque, & sine cōscientiæ flagello, 12.
- Obsequium in Principem, & æmulandi amor validiora, quam poena ex legibus, 255.13.
- Propensio subditorum in sequellam Principis, ostenditur in similitudine Principis cū fluuio, 255.14.
- Princeps, Dei annulus, illius imaginem subditis impressurus, 256.15.
- Exhorreat Princeps, subditos dæmonis imagine; vice diuinæ, consignare, ibi.
- Angeli custodes subditorum curant de regia sede euerfionem mali Principis, 16.
- Cunctantius Priuato, quam Principi poena infligitur, 257.17.
- Familiares sæpe Principum, vt rectè segerant, obfunt, 258.1. per totam.
- Ediscat Princeps delectum familiare, à Christi exēplo consiliarios sibi Moyfen, & Eliam eligente, 2.
- Rarò principes mali, vbi non cupiditatum ministri, 259.3.
- Principis thronus firmatur, ablati malis ministris, 7.
- Princeps malus pestis subditorum, familiares mali, Principis pestis, 259.7.
- Propheta senex, qui Dei Vatem decepit Aulicus erat Ieroboami, interitumque veri Prophetæ parauit, vt eius auctoritatem eleuatet, Princepsque idōlatriam, retineret, 260.6.
- Principes portæ apertæ ad virtutem, mali familiares vestes, quibus obserantur, 7.
- Familiares Principum mali, coqui similes, dulcia Principi, non vtilia apponenti, 8.
- Familiaribus malis Principum laqueus ipsa aula, 261.10.
- Deus in poenam solet Principibus immittere blandissimos aulicos, 262.11.
- Principes per se ipsos debere inter esse gubernationi, & quatenus, 268. per totam.
- Principum ministri eorum vmbra, 268.2.
- Princeps gratia, & lenitate, non terroribus domiatur, 257.6.
- Indignū Principi à familiari imperari, 269.3.
- Incumbendum semper Principi in ministros & magistratus, 4.
- In Principis gloriam maximè cedit; bonorū ministrorum electio, 708.69.
- Principi ignominia sunt improbi ministri ab illo electi, ibi.
- Princeps distinctè nosse debet, quæ præmia, & quibus distribuat, 720.8.
- Valde decet Principis maiestatem labori, & vigilijs incumbere, 270.8.
- Ostenditur exemplo Dei, ibi. & 7.
- Principes, & magistratus sæculares iurisdictioni spiritali nō immiscendos, probatur exemplo Solis, & Lunæ, quæ alternis lucent vici-
- cibus, 271. per totam.
- Idem exemplo Christi flagello eiicientes Sacerdotes e templo, 272.4.
- Et Constantini Magni, & Heruigij, ibi.
- Nō se immiscere sacris character, & nota Christianorum Principum, 5.
- Familiares Principum similes esse debēt vmbra D. Petri, quæ omnes sanabat, 268.2.
- Familiarium potentia, Principis est vmbra, quem omnino sequantur, oportet, non secus, ac vmbra corpus, ibi.
- Principis est suarum iniuriarum cito oblitum esse, 297.5.
- Principes, humanitate, benignitateque potius sibi cultum, amoremque quam auctorita comparant, 689.27.
- Princeps ne in aliquem subditorū singulariter beneficus profluat, 118. adnot.3.
- Princeps Reipublicæ animus, 118.3.
- Princeps scilicet gubernaturus, prōmeritis benefaciat, 121.13.
- Principibus regium diadema sapientia est, 136.1.
- Principum voluntates mobiles, sibi que aduersæ, 173.14.
- Principes suas refecent commoditates, 360.4.
- Principes plus alienis curis, quam suis deferant, 361.5.
- Principes suam vitam, si res exigat, pro suis prodigat, 362.7.
- Principes, qui sibi regnant, non ex Deo regnant, 363.8.
- Luna versa in sanguinem dicuntur, dum violenter suorum succum emungunt, ibi.
- Principes sint humani, 364.9.
- Principis decus, & ornamentum, salutem suis afferre, 760.5.
- Principis vera laus à lenitate ducitur, 763.10.
- Principis regium insigne clementia, ibi.
- Principi expedit aliquando desipere, 366.14.
- Principibus fas est e suis stipendia elicere, sed in magna necessitate, 367.15. & 16.
- Princeps diuturnius regnū habebit, quo magis tributis liberauerit, 17.
- Princeps subditorum glorias iuxta cladesque suas arbitremur, 433.5.
- Ad Principum exemplum se subditi confingunt, 469.11.
- Is bonus Princeps censerī debet, qui ab alijs postulatur, non qui se ingerit, 484.9.
- Boni Principis gloria esse inter maximos maiorem, 489.8.
- Princeps cæteros in periculis præcedat, 498.12.
- Principem in vitia deuolutum Sol in tenebras conuersus adumbrat, 509.10.

Rerum notabilium.

Principes basi meritorum nō benefundati, nu-
tant, 514.10.

Principum male munus administrantium ca-
put Deus abscindet, 515.12.

Principum insipientia, aut indignitas in alto
sistitur, latere nescia, ibi.

Principes immeriti fortunæ ludus, 516.
13.

Principum domus multa habent ostia, recep-
tos excludentia, 541.7.

Principis beneficentia nusquam non radiet,
541.9.

Princeps subditorum succo pinguis, indeco-
rus est, sædus est, 543.11.

Munera à Principibus accepta in eorum pœ-
nam conuertuntur, ibi.

Principes dominatum dissimulent, 554.1. &
alii.

Princeps subditorū capitibus impositus, blā-
do gressu incedat, 559.11.

Principes pro subditis se ipsos, & sua Deo de-
bent deuouere, 560.14.

Is verus Princeps cēsendus qui suos cibet, ac
nutrit, 584.2.

Principis gloria est subditos suauiter, & blan-
do complexu moderari, 708.70.

In Principū verbis dillectio; in factis benigni-
tas sentienda est, 758.12.

Principatus.

Vide dignitas.

Principatus, quem seditio extorsit, aut occu-
pauit ambitio, initio perniciosus exemplo
est, & felici exitu non potest non carere,
512.6.

Principium.

Malo inchoata principio difficile est, vt bono
peragantur exitu, 512.6.

Principia damni præuidet sapientis, & iusti
oculus, 167.1.

Prodigus.

Prodigo filio vita ex vituli morte reddita,
quid? 535.7.

Propitiatio, Propitiatorium.

Discrimen inter propitiationem, & propitia-
torium, 658.4.

Propter.

Propter in illis Pauli de Christo verbis: *Prop-
ter quod & Deus exaltauit illum*, cautali-
ter accipiendum est contra Calvinum,
677.1.

Proximi.

Proximi censendi non tātum cognati, & ami-
ci, sed & mortalium ceteri, 431.1.

Proximis non iam, non nocere debemus, sed
quantum possumus, prodesse, 435.10.

Nobis in proximis proficimus, 435.11.

A Proximis calamitates orationibus propel-
lamus, 435.11.

Proximi vtilitatibus æquæ, imò magis ac no-
stris consulendum, 453.5.

Proximorum saluti prospiciētes, Christo Do-
mino simillimi, 359.1.

Prudentia.

Prudentiæ ingentia emolumenta, 124.7.

Prudentia seculi lucifuga, 283.6.

Prudentia seculi tenebris addictissima, ibi-
dem.

Publicum.

Publica bona priuatis antepōenda, 454.8. &
seq. 460.13. & seq.

Publicum bonum præ priuato contemnitur,
460.13.

Pudicitia.

Pudicitia sit nostrorū sensuū æditua, 322.8.

Pudor.

Pudore maius, ac fortius impedimentum ti-
mor, 280.2.

Pudoris causæ in Euangelico Prædicatore, ibi-
dem.

Pulchritudo.

Pulchritudo perfecta tunc est, quando totum
singulis partibus admirationem adimit,
580.13.

Humana pulchritudo non ab ipsa natura, sed
ab intuentium infirmitate efficitur, 580.
13.

Maxima pulchritudinis gratia, vnius partis cū
alterā concinnitas, 673.4.

Punctum.

Punctum est, quod homines vexat, 471.13.

Purpura.

Comæ sponsæ similes purpuræ vinctæ cana-
libus ob humilitatem virtutem regiā, 14.12

R

Rachel.

Rachelis sepulchrum Ecclesiæ fundamentū.

Rapina, rapio.

Vox, *rapina*, significat apud utrāque sapiētiā,
Græcam, & Latinam, pretiosam prædam,
sive lucrum pretiosum, & sine labore com-
paratum, 491.1.

Rapiendi nullus est modus, vbi nec appeten-
di, 455.1.

Ratio.

Qui subijcit se rationi, sibi omnia subijcit.
23.2.

Reclor.

Non ex summis rectoris arbitrio regnat, qui
sine meritis, 509.10.

Redemptio.

Redemptionis titulus Dei nos seruos efficit
iure emptionis, 19.7. Vide seruitus.

Redēptionis donū creatione diuini, 532.1.

Regimen.

Regimē plures non allequuntur, sed rapiunt,
509.10.

Index

Regnum.

Regnum tributis solutum diuturnius, 367.
17.
Regnum in hoc mundo Christiani non pos-
sunt adfectare, 462.3.
Regnum cœlorum per certamina consequi-
mur, 479.6.
Regnum seculare Christi, quam splendidum
fuisse, si illud non repudiasset, 481.1.
Regnum cœleste ne rapinam facile parabile
arbitremur, 499. adnot. 4.
Validissima ad illud expugnandum opus est
oppugnatione, 500.2.
Regni felicitas sequitur tolerantiam, 3.

Religio.

Religio Christiana dispares pares, diuerfos
vnum efficit, 373.5.
Religioni Christianæ maior ex suorum inter
se amore, gloria accrescit, quam ex doctri-
nâ, & miraculis, 377.4.
Religioni Christianæ multum detrahatur fi-
delium discordijs, 379.11.
Religionem Christianam oppugnantes tyran-
ni suo malo resipiscere cogeantur, 387.2.

Religiosi.

Religiosis nec minima vitij labes debet inesse
157. adnot. 2.
Religiosi vita ascensus purpureis, 158.2.
Religiosi mores quam concinnè compositi,
158.3.
Religiosis nec iota vnum, aut apex vnum in
assequenda perfectione prætereat, 159.4.
Pupilla sunt oculi, nihil peccati pulueris pa-
tiens, 5.
Item speculum omnem maculam, vel tactum
sentiens, 160.7.
Religiosis leuis peccati macula turpior, quam
secularibus grauius vulnera, 165.10.
Religiosi per humilitatem, & charitatem, ex
pretiosis lapidibus panimentum, auroque
contextum, 374.7.

Remuneratio.

Diuinæ erga hominis remunerationis men-
sura modum excedit, 338.2.

Reprehensio.

Reprehensio leniter, & sensim facienda, 559.
12.
Reprehensionis vigor mansuetudine tempe-
randus, 597.5.

Respublica.

Respublica non armis, sed recta administratio-
ne fit maior, 460.13.
Rempublicam malunt aliqui turbari, quam
comam, ibi.
Mendicante Republica, qui priuata diuitiæ
stare possunt? 14.
Respublicæ administratio tanquam aliquid
aliud pecunijs permutatur, 513.7.

Resurrectio.

Resurrectio nostra ex Christi sepultura, 534.
5.
Resurrecturus cum Christo, cum ipso viuat,
& sepeliatur, 470.12.

Retributio.

Retributionem sectantes Deo non placent,
540.5.

Rex.

Regum, subditorum bona diripientium, simu-
lacrum, rhamnus infructifera, 363.8.
Reges suos humeris portent, 9. & seq.
Reges non suos, sed pro suis timeant, 12.
Reges beneficentia sublimat, 542.9.
Regis, & tyranni discrimen, 479.6.
Regū liberalitas in expugnabilis imperij mu-
rus, 542.10.
Reges benenolentia aliorum vires expugna-
bunt, 557.6.
Reges in præsentium contumeliam amissa
laudare solent, 292.14.

Risus.

Risus corruptio disciplinæ est, 501.5.

Rixæ.

Rixæ non erunt, si nos charitas dolauerit, 459.
11.
Rixæ sunt inter competitores, 471.13.
Rixas gignit contentio, 436.2.

Roboam.

Roboam ineptum Israeli responsum, 366.
14.
Ineptius factum, 7.
Roboam stulta deliberatio, dum humanita-
tē exuit, cū se plus illi debere fatetur, 431.2.

Rogator.

Rogatores qui adhibet, suspectus est, 484.8.

Romani.

Romanorum superbiam tacite Paulus fugil-
lat, 280.2.
Romanos potentia simul cum diuitijs, & sa-
pientia extollebat, ibi.
Romani prisce publicæ utilitatis quam fuerint
studiosi, 454.

Rota.

Rota plaustrum magnorum suppliciorum signi-
ficatio, 386.1. & 2.
Rota & vitam, & charitatem adumbrat, 414.
3.

Rubor.

In ruborem nullum est iter, 316.4.

S

Sabina.

Sabina Popæa partem oris velabat ne viden-
tis aspectum satiare. 282.9.

Sacerdos, sacerdotium.

Sacerdos qua præditus esse debeat sapientia, 138.10.11.

Sacerdotio initio plures lucent, qui postea tenebreſcunt, 510.10.

Sacerdotum lucri causa munus obeuntium tanta est copia, ut circa diuinam mensam se se premant, ac protrudant, 471.13.

Cursumus sacerdos in insula loco nomen Dei gestaret incisum, 484.9.

Sacerdotes debent vngi, secundum ordinem Melchisedech, 508.8.

Sacerdotibus minus reuerenter respondisse, non vult videri Christus, 397.5.

Sacerdos veteris legis, cur sub mortis poena iuberetur ingredi sanctuarium malogratis, & aureis tintinabalis e veste pendenti bus, 416.7.

Sacerdotium pretio consequuti timendi, 513.6.

In sacerdotis vittâ capiti adstricta aurei calyculi quare gestarentur? 514.9.

Sacerdos peccata populi comedit; digeratur, & diluat poenitentia, 560.13.

Sacerdos summus cauebatur contaminari sa- per patre, aut super matre, 563.5.

In sacerdote quanta puritas etiam ab Ethnicis requiratur, 563.5.

Saculum, secularis.

Sæculares iudices trahentes causas Ecclesiasticas ad suum tribunal reprehenduntur, 273.5.

Saculum bonorum lac, venenum infundit in animam lachale, 592.15.

Saculi bonorum voluptas, oneri magis est, quam vsui, 597.3.

Saculo in comestationibus arridere, & cum Christo regnare non possumus, 713.4.

Sal.

Saliquid Christus suos condiri voluerit? 458.10.

Sales iniuriosi, si veri sint, exasperant valde, 438.5.

Salomon.

Salomonem sapientia perdidit, 13.6.3.

Salomon, ne Deus præ sapientia putaretur, la- bi permittitur, ibi.

Salutatio.

Salutatio Pauli diuersa ab vsitata Hebræorū, Latinorum, Græcorumque, 36.2.

Cur in salutatione Paulus prætermisserit Spiritum sanctum? 42.2.2.

Salus.

Salus animæ quomodo procuranda, 494.7.

Ad æternam salutem totis viribus contendendum, 499. adnot.4.

De sua salute sapienter cogitant, qui per molestias sibi consequendam arbitratur, 501.4.

Salus propria cuique primum sollicitanda, 452.5.

Saluti publicæ prospiciendum, 459.13. & 454.8. & seq.

Saluti publicæ studentis comoda Deus sum- moperè curat, 460.14.

Salus cuiusvis hominis pretio caret, 435.10.

Salus omnium hominum à Deo omni cona- ta petenda, 435.11.

Sanctus, sanctitas.

Qua significatione tribuatur nomen sancti Philippenſibus à Paulo, 8.21. & seq.

Sanctitatis definitio, 9.24.

In significatione sanctitatis Ethnicorum, & Catholicorum consensus, 9.26.

A viro sancto amari indicium virtutis est in amato, 93.4.

Sancti viri quomodo possint perditissimos quosque sibi anteponere, 444.22.

Sancti à rectè actis operibus oculos auertunt 449.11.

Sanctos nigros sicut coruos reddit sui despe- ctus, 469.10.

Sancti facere non possunt, quod non debent, 353.14.

Sanctorum sanguinem ebibentes, venenum sibi propinant, 387.3.

Sancti viri ex adamante sunt, & filice; missi- lia sibi in torta cum scintillis in iaculantium interitum reperiunt, 388.6.

Sancti patienter viuunt, delectabiliter obeunt, 314.6.

Sancti nihil nisi Christum admittunt, 321.7. & seq.

Sancti Christi venter, 421.18.

Sanctis non est digna merces totus mundus, 441.13.

Sancti honoribus punguntur molestissime, 449.12.

Sanctorum est omnia de manu Dei velle acci- pere, 512.4.

Sanguis.

Sanguine Christi lauamur, 504.9.

Sanguis humanus non tam sepe ex ipsius odio funditur, quam ex lucri amore, 471.13.

Sanguis sanctorum effusus vestigia Deo præ- bet ad ipsum occisorem, aliaque eius flagi- tia castiganda, 390.10. & 11.

Sanguine plenæ manus iniurijs aliorum infe- ctas denotant inſcriptura, 417.8.

Sanguinis epotio lege cauebatur Indæis, & cur? 590.11.

Sanguis in hominum corde calidior, teuior- que quam brutorum, 12.

Sapientia.
 Sapientia cur voce magnâ clamare dicatur à Salomone, 28.5.
 Sapientia vox præ magnitudine, & veritate rerum, quas prædicat, sublimis est, ibi.
 Sapientia perfectæ est alijs primas partes deferre, 490.9.
 Sapientia vulgaris est sibi soli prospicere, ibi.
 Sapientes peculiarem Dei imaginem secum circumferunt, illosque singillatim Deus gignere videtur, 136.2.
 Sapientes gentium insipientes, 145.2.
 Sapientes plures virtutem, de qua magnifice loquuntur, vilipendunt, 146.5.
 Quam aliter faciendum illis sit, 7. & 8.
 Sapientia, & sensus munus potiora, & præstantiora probare, 152.4.
 Statera, qua sapienter bonum, & malum libret, singuli homines habent à Deo, 156.11.
 Verè sapientis est minima vitare ne incidat in graviora, 167. adnot. 4.
 Sapiens initia damni prævidet, 167.1.
Sapricius.
 Sapricius Præbiter ob Proximi odium martyrio reiectus, 415.5.
Saul.
 Cur Saul eligendus in Regem, missus sit ad Rachelis sepulchrum, 271.9.
Scelus, sceleratus.
 Sceleratis luet poenas, 492.2.
 Scelera alijs exprobrantes vix ipsi absoluuntur, 444.22.
Scientia.
 Scientia, & sensus acceptionis variæ, 123.3. & seq.
 Quam parum scientia sufficiat ad salutem, 124.5. & 6.
 Scientia ut instrumento ad pietatem addicamus, 125.9.
 Scientia, & charitate constat Christiana disciplina, 133. adnot. 3.
 Scientia sine pietate quâ noxia, 134.4. & 141.5. & 6.
 Scientia magnificos reddit homines, rerum que omnium contemptores, 136.4.
 Eos insuper accendit contra peccata, 5.
 Scientia in Ecclesia deficiente, omnes virtutes deficient, 137.7.
 Scientia indiget charitate, 139. adnot. 5.
 Scientia non alia quam bonorum operum mensura commensuranda est, 144. adnot.
 Scientia sine charitatis operibus, noxia est, & dolorem affert, 118. adnot.
 Scientia se alijs præferre turpe est, 437.3.
 Scientia conditionatorum vitur Chrysostomus, 339.12.
Scriba.
 Scribis aliorum sudores fluunt in calamo,

charta, & attramento, 456.3.
Scriptura.
 Nihil in scriptura testatius quâ Christum Dominum laboribus humanitatis gloriam adeptum, 496.10.
Seditio.
 Seditiones fidelium ipsos gratia, virtutibus, vitaque priuant, 415.4.
 Seditiones Ecclesiam vehementer angunt, 421.19.
 Seditiosi Christi Passionem euacuant, 422.19.
Securitas.
 Securitas, ubi humilitas, 437.3.
 Nulla securitas in hac vita, 335.2.
Secretum.
 Secretum bonorum operum quantum Deus amet, 446.5.
 Secretum operum facit animus, non locus, 448.10.
Seianus.
 De Seiani superbia Dionis aurea verba, 13.6.
Seneca.
 Pauli familiaris, 282.8.
 Senecæ loquendi modus, 282.8.
Senes, Senectus.
 Senectuti mors proxima, 328.14.
 In senibus ira per exiguam habet materiâ, 15.
 Senectus cur animosa, ibi.
 Dolendum senes gula, & lascivia inseruire, 16.
Sententia.
 Sententia in reos lentè, consultoque ferenda, 263.
Sepulchrum.
 Sepulchra fundamenta sunt, 358.8.
Sermo.
 Sermo Domini ex eius fortitudine natus est, 465.5.
Servus, servitus, servire.
 Servitus Christi charitas, & amor est, 17.1.
 Servitas omnimoda Christi libertas à peccatis est, 2.
 Servi Dei nomen proprium eius qui omnino se Deo tradidit, 18.4.
 Ex lege servitutis titulo creationis, & redemptionis omnia nostra opera in Dei obsequio collocanda esse, 18.5.
 Dei servitus in totum hominem descendit nullâ eius parte excepta titulo redemptionis, 19.8.
 Servitutem generat amor Christi, quia humilis, 20.1. & 2.
 Eam esse servorum Christi conditionem, vt soluti, & in libertatem vendicati sunt, 22. adnot. 4.
 Sibi servire gravissima servitus, 23.5.

Rerum notabilium.

Quo magis exaggeratur seruitus erga Deum,
eo magis crescit libertas, 23.4. & 5.
Seruitus Christi non solum libertas, sed in-
genuitas regia, 24.8
Nulla maior seruitute vitiorum, 26. aduot. 4
vbi multa de seruitute Christi, & vitiorū.
Qui Christo seruit, in ipso est omnibus su-
per 27.16.
Seruiens vitijs humi repit, qui Christo, quasi
sydus in cœlo emicat, 25.15.
Serui Dei nomen eximiam dignitatem præse-
ferre, 28.1. & seq.
Serui Dei nomen honoratius, quam ministri,
aut famuli, 28.2. & 29.7.
Apud Christum seruitus, & libertas æquā lan-
ce librantur, 28.3. & 4.
Imo aliqua ratione excedit serui nomen, ibi.
Deus exaudit preces seruorum suorum, quia
quodāmodo reueretur nomen serui, 29.5.
Seruitus Dei similis velamini pretioso scemi-
narum quod & subiectionem, & dignita-
tem præferret, 6.
Qui seruum Dei se dicit, reliquorum se Do-
minum proficitur, 7.
In seruitute Christi maxima lætitia, 30.1.
Seruus signatus Euangelij misericordiā Do-
mini sui abusus est in negligentia, 297.5.
Iugum seruitutis Christi portatur humero
tantum vno, 30.2.
Qui seruiunt Christo, quamuis sit in excel-
so fluunt ad illum, quasi flumina deor-
sum, 3.
Serui peccati dum vnicum Dominum Chris-
tum detrectant, in plures incidunt, 4.
Minus petit Deus, exigens ab hominibus ob-
sequium, & seruitutem integram, & ex to-
to corde, quam si exigeret dimidiatū cor,
& obsequium, 31.7.
Mira Christi in suos seruos suauitas, 31.9.
32.9.
Propria voluntas, & dæmon sœuissimi Do-
mini suorum seruorum, quia alieni; Chri-
stus suauissimus, quia proprius Dominus,
ibi, & 10. & 11.
Alia de suauitate seruitutis Christi, 33.14.
Serui Christi semper gaudent, 34.19.
Serui Christi quoad speciem externam mæ-
rent, interius summè gaudent, 34.9. &
seq.
Serui probi secularium Dominorum inge-
nio se accommodant, quid serui Dei debe-
mus? 470.11.
Seneritas.
Seneritas tandiu duret, quandiu ad aliorum
correctionem necessaria est, 452.3.
Sichem.
Sichem Princeps Dinam Christi imago ani-

mam ardentis, 548.9.

Sigillum, signaculum.

Signaculum impressam in se formam refert,
476.5.

Sigillum suam formam alijs imprimit, 587.
6.

Silentium.

Silentium alienę laudis inuidiæ adscribendū,
295.7.

Silentium perficit liberalitatem, 446.5.

Silentium venerabilius prolixis sermonibus,
12.

Silentium ingentis voluptatis index, 425.7.

Simcon.

Simeon veram libertatem exoptat ex Christi
aspectu, mortem scilicet, 3. & 351.6.

Simia.

Simia aulicorum typus, 469.11.

Similitudo.

Similitudinem superbi Adami, qui gestat, Chri-
sto iniuriam infert, 468.9.

Similitudinem Christi, qui in se exprimit, cla-
rissimas ducit vigilias, 470.11.

Simon.

Simon Magus Petri iram iustissime pertulit,
quia Spiritum sanctum enundinare molie-
batur, 513.8.

Sincerus, sinceritas.

Vox *sincerus* quid significet? 152.5.

Sinceritatis virtus commendatur ab Aposto-
lo, 6.

Singularitas.

Singularitatem vitæ, qui in communitate de-
git, 117.6.

Sion.

In monte Sion ad templum Salomonis ad lu-
ditur Psalmus 42.573.2.

Societas, Socius.

Vide, vnio.

Apud deprauatos socios facile deprauaberis,
506.4.

Societas bonorum nos cœlo innectit, 423.3.

Socio omnino indigemus, 424.5

Societas dolorum generat inter contribula-
tos adfectum, 431.2.

Societas homines, alioquin exiguos, magnos
facit, 434.10.

Sit nobis omnibus eiusdem spiritus per amo-
rem societas, 435.11.

Societas nostra lapidum fornicationi similis
est, 436.12.

Societas à contentiosis difficillime seruatur,
436.2.

Societas Iesu.

Societatis finis non sibi soli, sed & saluti proximorum incumbere, 766.7.

Maiores Dei gloriæ ergo nullum habet proprium domicilium, ibid.

Quidquid societas litterarum acquirit, proximis refundit, ibid.

Societas pro ministerijs, quæ exercet, nullum stipendium potest accipere, ibid.

In hoc Dei similitudo in societate elucet, quod quæ gratis accepit, gratis tribuat, 767.8.

Societas, constituta in muros Ecclesiæ, contra hereticos, 768.10.

Societas ad occurrendū Calvinistis instituta, 763.9.

Societatis filij cooperatores Iesu Christi, ibidem.

Sol.

Solem fugit Christus beneficia sparsurus, 446.6.

Cur soli tabernaculum à Deo positum, 456.4.

Solem utrumque imitentur, qui soli esse volunt, 456.4. & 5. & 457.6.

Sol, & Luna si primo creati, & postea temporibus præfecti, cur ita contigerit? 507.6.

Soldam.

Soldami egregium apotegma de odio Principum in veritatem, 238.4.

Sollicitudo.

Inter sollicitudines, & curas anima tranquilla liliū inter spinas, 105.4.

Solus.

Solus, & singularis periclitatur, 301.3.

Miser, qui solus, 423.4.

Soli volunt esse homines, sed errant, 424.5.

Somnus.

Somnus læthalis occupat eum, qui seruatoris exemplum non sequitur, 470.11.

Sors.

Intra fortis tuæ metas te contine, ni velis à celestibus excludi, 516.14.

Spacium.

Spacium breue, quod intrans daemones, ipse dilatat, 438.5.

Speculum.

Speculorum abusus, sed & recti vsus, 328.15.

Spes.

Post pugnas, tribulationesque spes erigitur, 498.13.

Spes eadem facit inuidiam, 489.8.

Spes suas nemo non procul intendit, 329.17.

Spes, in quo differat ab expectatione, 303.6.

Spei fortes insistent inter maiora infortunia,

timidi desperant, 306.1.

Spes residua est iustis in maximis periculis constitutis, 307.1.

Spei fulera ærumnæ, 307.1. Bella. 2. Mors ipsa, 3.

Spiritus.

Spiritui sancto, ut proprietates characteristica competat, esse donum, 504.

Spiritus sancti cum sole, fonte, & imbre similitudo, 74.2.

Spiritum sanctum ad Patris, & filij dexteram collocat Athanasius, & quo sensu, 706.65.

Spiritus idem quod vita, 643.1.

Spiritus sancti pleraque munera, 426.1.

Suspiciosos, Dei spiritus non agit, ibi.

In Spiritum sanctum mentitur quisquis inuestigat humanos honores aucupatur, 448.9.

Spiritus sancti honores Christus procurabat, 490.10.

Spiritus carni laborat, 342.10.

Spiritus diuini munus est fideles amoris heretici copulare, 426. adn. 3.

Spiritus sancti præsul, & sol Ecclesiæ, 426.1.

Spiritus sanctus ad instar Patris, & filij diuini aliquid producit, 427.3.

Spiritum sanctum non participant discordes, 428.5.

Spiritus sanctus leniter, & tranquille tractandus, 430.10.

Spiritus sanctus non postulat pro discordibus, 430.11.

Spiritus diuinus in se simplex, in nobis non potest esse nisi duplex, 429.7.

Spiritus sanctus nullis terminis premitur, quominus se totum effundat, 538.2.

Spiritus sanctus, cur colubæ formam sibi referauerit, 581.15. & 582.17.

Spolium.

Spoliorum quam minimum habeamus, 471.13.

Sponsa.

Sponsæ Christi dignitate non antea potitur anima, quā fuerit laboribus initiata, 396.6.

Sponsæ amor omnium maximus, 604.11.

Studia.

Studia eadem mutui amoris sunt argumentū, 413.6.

Subditus.

Subditis medendum non irascendum, 560.12.

Successor.

Successor semper accidit prædecessori ingratus, 460.13.

Sudor.

Sudor Christi Domini per totum corpus sparsus, & omnia eius membra sudare debere demonstrat, 499.1.

Sudor Christi sanguineus passibilem illum

Rerum notabilium.

demonstrat, 496. 10.

Superior.

Vide Prælatum.

Superiores non libere loquuntur, si ad minus fauore sunt euecti, 513. 6.

Superior in omnes subditos extendat amorē, & providentiam, 115. 2.

Superior subditorum culpas in se conijciat, 238. 7.

Superbia, superbire, superbus.

Superbus per elationem se à Deo longat auxilio, 511. 3.

Superbi quo magis intumescunt, eo amplius evanescent, 514. 9.

Quo aliquis superior est, eo minus superbire debet, adeoque, & submissius se gerere oportet, quod magnorum virorum indoles est, 111. 1. & seq.

Probatur exemplo Christi lauantis pedes discipulorum, 2. & seq.

Item exemplo Dei formantis hominem, 12. Beatæ Virginis, ibidem.

Christi exinanitione, ibid. 5.

Moyſis exemplo, 13. 7.

Nulli facilius superbiunt, quam qui ex ignobilibus nobiles, & qui fictitiâ adſcititiâ que habent dignitatem, 12. 5. & 13. ibid. & 6.

Superbiæ, & elationis vitium nobilitatem de honestat, 13. 6.

Tam dedecet superbia viros, quam fœminas ira, 15. 13.

Superbus cœcus est, 490. 9.

Superbus in Deum militat, 439. 8.

Superbiæ deprimendæ considerationes, 444. 23.

Superbus sua iactat bona, mala etiam sibi occultat, secus erga alios facit, 451. 2.

Quem superbum Christi demissio non pude faciat, 462. 3.

Superbus diabolo similis est, 463. 1.

Superbus capite caret, 466. 7.

Superbia post Christi humilitatem impudentia est, 469. 10.

Superbis regnum dare non est Christi, 484. 9.

Superbia longe distat à magnitudine, 489. 8.

Superbus peruerſe Deum Trinum imitatur, dum singularis esse cupit, 373. 4.

Superbi desertum amant, 414. 3. & 456. 4.

Superbia destruit vniatē, 414. 3.

Superbus amicitia bono priuatur, 424. 5. & 436. 1.

Superbus sensu ne sit, humilitatē qui habitu præfert, 437. 3.

Superbia solet esse poſthuma, 442. 18.

Supplicium.

Supplicia improborum differt Deus, ne quid

detrimenti capiant iusti illis mixti, 397. 7.

Susanna.

Susannæ clamor veritatis, & innocentia suæ testimonium, 282. 6.

Susanna cur voce magna, senes vero duntaxat clamauerint, ibi.

Susannam impiorum iudicum iudicem innocentia constituit, 282. 6.

Suspensum.

Suspensum animæ, optima mortis expectatio, 326. 7.

Synagoga.

Synagoga vipera Christum sponſum interficiens, 388. 5.

Syneſus.

Syneſius Cyrænes Episcopatum summe refugit, 362. 6.

T

Tabes, Tabesco.

Tabes, & Tabesco, quid? 599. 6.

Talentum.

Talentum, iusta mēſura, & omnium maxima est, 655. 12.

Templum.

Templum Dei quo sensu dicantur fideles à Paulo, 9. 25.

Templum Salomonis Ecclesiæ symbolū, 358. 9. cur lapidibus preciosis iubeatur fundari.

Templum Dei cur vocemur ab Apostolo, 321. 7. & 8.

Templa Dei vitiâ, vitiâ quoque in se habeant sacrificia, 322. 9.

Templi consecrandi ritus, 574. 2. 3.

Tenere.

Tenere quid in scriptura significet? 63. 9.

Tentatio.

Quam turpe à minimis tentationibus Christianum vinci, 161. 8.

Tentatio meliores nos reddit, 347. 11.

Tentationibus animose resistendum, 381. ad not. 1.

Tentatio ex ignauia nostra ne sumat animas, 383. 4.

Tentatione triumphat à euadimus illustrissimi, 408. 10.

A tentationum multitudine, multa nobis bona proueniunt, 712. 1.

Tepor, Tepidus.

Tepor animam maculat, & deturpat, 166. 12.

Tepore suorum Deus contrahitur, & modestus, 323. 11.

Tepi

Index

Tepidi ad suæ conuersionis initia reuocantur; 413.5.

Tepidorum periculum, 543.12.

Terra, Terrena.

Terra mouetur, ut Christo defuncto sepulchrum paret, 320.2.

Terrenorum amor instruit mortis venenum, odium destruit, 324.1.

Terrenis renunciandum, 320.2. & seq.

Terram super aquas fundatam somniantes Dei Potentia abutuntur, 514.10.

Terra Christo spirante concutitur mortuos paritura, 535.7.

Terminus.

Termini mortalium ridiculi, 471.13.

Testis.

Quisque sui melior testis, 447.7.

Testator.

Testatorum vltimis voluntatibus nihil in iure validius, 497.11.

Testamentum.

Testamentum Christi in nobis tribulationibus portamus, 502.7.

Theatrum.

In theatris, & Circus sua Saluator nō. reliquit vestigia, 501.5.

Theatra frequentantes Christianos reprehendit Augustinus, 99.15.

Thesaurus.

Thesaurus in cælo reponendus, 327.10. & 358.10.

Thesaurum pretiosissimum sui despicientia recondit, 469.10.

Thesaurus Ecclesiæ dignissime in egentium vltus erogatur, 542.10.

Tiberius Imperator.

Tiberio vitio vetebaratur, omnia Reip. munera ad vnius Sciani libitū distribuere, 109.5.

Tiberius in iudicijs in cornu tribunalis absidebat, ne prætorem curuli depelleret, 703.58.

Timor, timere.

Vide metus.

Timor Dei perfectus etiam tuta timet, 162.1

Quem timorem non expellat perfecta charitas, 3.

Timor ab amore nascens, qui pauca ad minimam offensam, ibi. & seq.

Timor Domini magister, Pædagogus, 168.2.

Timor bonis animam cumulat, ac replet, 3.

Timidior quis quo in scientia, & spiritu prouectior, 168.4.

Timores mortalium plerumque sine causa,

380.1. & 382.2.

Timor inter bellandum certum necis argumentum, 381.2.

A timore hostium, non ab ipsis hostibus eripi petit David, 2.

De timidis actum est, 3.

Timoris, & doloris diuersitas, 424.4.

Timeamus nobis cum aliorum flagitia viderimus, 444.23.

Timor ad obtinendum quod velis, infirmus est, 559.11.

Tolerantia.

Tolerantia efficacissima ad Christi fidem, virtutemque suadendam, 275. per totā adn.

Tolerantia gloriam præcedit, 500.3. Vide tribulatio.

Tonitrua.

Tonitruum filij qui eximus, 320.2.

Toxicus.

Toxicus lethaliū succorum caput, 579.12

Trajanus.

Trajani humilitas plus gloriæ consecuta est, quam superbia aliorum imperatorum, 14.10.

Tranquillitas.

Pro tranquillitate publicā priuatam amittere gloriosum, 454.8.

Tribulatio.

Vide labor.

Ex tribulationum tolerantia bene sperat Paulus de salute æterna, & perseuerantia fidelium, 95.12.

Tribulationes perpeſſæ, prædestinationis sūt argumenta, 95.13.

Tribulationibus Deus remuneratur sanctorū merita, 96.1. & 396.10.

Tribulatio Pædagogus est hominis, illum in officio continens, 96.1. & seq.

Tribulationes pro Christo perpeſſis nihil honorificentius, 99. adnot. 2.

Tribulationes pro Christo Paradisi gaudijs antefert Chrysostomus, 103.11.

Tribulationes defensiones infortiorum sunt, 106.8.

Tribulationes vel corporis incolumitati profunt, 303.4.

Tribulationes virtutem maturant, 343.1. & seq.

Tribulatio patientiæ educatrix, 3.

Tribulatio iustos accendit in lucem, & odorem, 344.4.

Sine tribulationibus torpemus, inutiles, & mortui viuificamur illis, ibi.

Tribulationes virtutis scintillam ex hominibus, ut ferrum ex filice, excutunt, 5.

In tribulationum igne terræ nomen relinqui-

Rerum notabilium.

mus, 345.7.

Tribulationes Dei sigillum in nobis imprimunt, 8.

Tribulatio virtutis medulla, 346.9.

Tribulatio charitatem prodit, ibi.

Tribulationibus Pauli vita est aucta, 10.

Tribulationum spinæ acrius dæmonem, quā tolerantes, pungunt, ibi.

Tribulationum indiuidui comites solatia, 309.7.

Dæmon armat quos tribulat, 347. 11.

Tribulationum venti in flores Ecclesiæ inuiantur, 348. 13.

Tribulationes vt præmium donantur à Deo 393.1. & 399.1.

Tribulationes pati Christi meritis nobis obuenit, 3.

Tribulari diuinum prope, 394. adnot. 1.

Tribulatorum ministri sunt Angeli, 395. 4. & 5.

Tribulationes Reges constituunt, 396. 6.

Tribulationibus spōsa percussa, quod in Deo honoris, & virtutis est imitatur; Dei namque verbum de vulnere emittit, 397. 6.

Tribulationes quærunt, & inueniunt fortes, ac coronā dignos, timidos dedignantur, 399. 8.

Tribulationibus minoribus probat Deus, vt protueat ad maiores.

Tribulationes cum fide componuntur, 400. Adnot. 2. nu. 1.

Tribulatio improbi, certa de eius salute spes, 401. 4.

Tribulatio mentem restituit, 403. 8.

Tribulationes etiam alienæ admonent, 401. 3. & 403. 10.

Per tribulationem, & tentationem Abraham Deo innotuit, Moyse exercuit, 406. 5.

Tribulationum cultura terrestrem plantam efficit cœlestem, 406. 7.

Tribulatorum gemitus vocaliores sunt apud Deū quibusuis pretibus tribulatiū, 418. 9.

Tribulationum via omnibus ad æternā vitam conterenda, 499. 1.

Tribulationū fornax ferrea fragilibus, persequerantibus aurea, 500. 2.

Tribulationes Christianæ militiæ arma, 501. 4.

Tribulationibus adimplemus quod remansit ex Christi passionibus, 502. 6.

Tribunal.

Nulli Catholicorum congruit adfectare pro tribunali sedere, postquam Christus Dominus stetit ante tribunalia, 462. 3.

Tribunal nummarium audita vtriusque licitatione, alteri addicitur, 513. 7.

Trinitas.

Trinitas super baptizatos inuocatur, vt illi si-

miles in vnitate euadant, 373. 4.

In Trinitate nulla persona à sinistris sedet, 705. 61.

Turris.

Turris Dauid subsidio, & decori exstructa, 579. 12.

Tyrannis, Tyrannus.

In ipsos tyrannos recidebāt tormenta sanctis inflicta, 386. adnot. 2.

Tyranni religionem Christianam vexantes, tandem veram fateri cogeantur, 387. 2.

Tyrannidem litterariam sibi vendicare turpissimum, 437. 3.

Tyrāni nec ad breue tempus suam audent dissimulare dignitatem, 479. 3.

V

Valentinianus.

Valentiniani Imperatoris rerum despectus, 327. 12.

Verbum.

Verbum perfectum non est nisi quando ducit in rei cognitionem, 475. 3.

Verbi Dei auditor, quæ audit non solum æstimmare, sed & adimplere debet, 146. 5. 6. 7. 8.

Verbum indecens emisisse non vult videri Christus, 397. 5.

Quæcumque verba obrectationis in proximum, zelum Spiritus sancti non effugient, 430. 10.

Verba sunt clarus mentis index, 709. 72.

Veritas.

Veritas latebris dumtaxat erubescit, 280. 1.

Veritas angulos odit, 281. 4.

Veritas docendo persuadet, 283. 10.

Veritas apud Principes odium parit, 287. 4.

Veritas arcui similis, quam si de proximo iacularis, reciprocantium more sagittarum, inte resilit, 338. 4.

Veritatem Principi denunciaturus, calceamenta, sicut Moyse, hoc est, metū ponat, 338. 5.

Verecundia.

Verecundia exulat à contentiosis, 437. 3.

Verecundia vitiosa in Euangelico serpo mulstat ur, 280. 1.

Verecundia grande solet esse tormētū, 424. 4.

Vermis.

Vermis adhibebatur purpuræ tingendæ, 14. 12.

Via.

Viarum Domini initium Christus, 466. 6.

In viam peccatorum omnes venimus, sed beati, qui non stant, 335. 4.

Index

Vicinitas.

Vicinitas potentum cupidorum detrimento-
la, 454.1.

Vigilare.

Vigilat qui Christum imitatur, 470.11.

Vincula.

Vincula pro Christi nomine ornamenta glo-
riae erant S. Ignatio, 103.12.

Vincere, & Vincere.

Vinci in disputationibus nemo patitur, & si
ratione se videat destitutum, 437.3.

Vincit in contentione qui cedit, 4.

Vinea.

In vineae parabola mire Dei amor in homi-
nes ostenditur, 551.5.

Vinea Deo derelicta, quae non tribulationum
vomere profcinditur, 348.14.

Vir.

Virum fortem aduersa non mutant; illa potius
ipse in suum collorem trahit, 105.5.

Virgo.

Virginis fama lubrica est, 490.11.

Virgines faculae oleo charitatis destitutae co-
lo excluduntur, 416.6.

Virgini animi demissio demandatur, 443.
21.

Virginis in Dei sponsas humilitate proban-
tur, 465.4.

Virtus.

Virtutis via principio difficilis, deinde facilis
470.13.

Virtutis studium quantis conatibus capeffen-
dum, 495.7.

Virtutem omnium maximum humiliari, 9.

Virtus potestatis fundamentum, 505.2.

Virtutis causa summa cum libertate capeffen-
da, 280.1. & seq.

Virtus libertate illustratur, 282.7.

Virtus Domino caret, 22.1.

De virtute plures magnifice loquentes, operi-
bus illam vilipendunt, 146.5.

Virtus unicuique hominis bonum, 153. adno-
tat. 1.

Virtus liberum exigit domicilium, 321.4.

Virtus perfecta non est, ubi charitas in proxi-
mos deest, 411.1.

Virtutum fructus sine proximi dilectione
accescunt, 414.2.

Virtutes sine charitatis vinculo scopae disso-
lutae, 415.4.

Virtutes aliae sibi coniunctas molestias ha-
bent, quibus caret charitas, 424.

Virtutes a natura non insitae praeter misera-
tionis adfectum, 436.12.

Virtutum arbores vana gloria excidit, 440.
12.

Virtutis magna iactura est non pro omni-

bus humiliari, 443.21.

Virtutis prima lex est, ut sancta sancte agan-
tur, 444.1.

Virtutes eo iustum exornant, quod ipsi sunt
ignotae, 445.3.

Virtus ut luceat, occultetur, ut tenebre scat lu-
ceat.

Virtus tuba non indiget, ut alijs publicetur,
446.7.

Virtus ipsa non eius fama animam explet,
447.8.

Virtutem gloria vera sequitur, sed nolentem,
450.14.

Virtutem custodit humilitas, 469.10.

Virtutes ut possibiles hominibus probaret
Christus noluit puer occidi, 470.12.

Virtus aduersis maturefcit, 343.1. & seq.

Virtutem latentem tribulationes excutiant,
ut ferrum ignem ex silice, 344.5.

Virtus duritiae extrahitur, destruitur molli-
tie, 345.6.

Virtus non examinata non magnam laudem
meretur, 8.

Melius virtutis theatrum conscientia, 447.7.

Virtutis cultores cum nummis componun-
tur, 445.1.

Virtutum difficultates audentibus, formicis;
paudentibus leones, 384.7.

Virtutis panem apparentes labores fugiens in
veros incidit, ibid.

Virtutis difficultates in dies fiunt maiores,
ibidem.

Cum virtutis difficultatibus ludit Magnani-
mus, 375.9.

Virtutis difficultatibus obuiam eunt difficul-
tatibus, 410.

Viscera.

Per viscera amor exprimitur blandissimus, &
tenerrimus, 109.7.

Item amor foris, & proiectus, 16.8.

Viscera misericordiae insignem pietatem de-
notant, 409.3. & 535.6.

Vita. Vivere.

Vitae probitas loquendi fiduciam parit, 282.
8.

Vivendum non quandiu iuuat, sed quandi
oportet, 304.7.

Vita Christiani sine proximi charitate imper-
fecta, manca est, 414.1. & seq.

Vita Christianorum in unitate consistit,
414.3.

Vita aegritudo quaedam est, 422.1.

Sibi non vivit, quin et alijs, 425.6.

Vita charitas est, 427.2.

Vita praesens hyeme, futura aestate significa-
tur, 440.11.

Vita solum propter Christum sustentanda,
313.6.

Rerum notabilium.

Vita præsentis finis, futuræ principio cohaereat, oportet, 324. adnot. 3.
 Vita tot malis scatet, ut mors sit illi remediū, 330. 1. & seq.
 Vitam nobis breuem ideo Deus præfiniuit, ut eius molestiæ, quia prosperitate non poterant, temporis exiguitate finirentur, ibi.
 Vita laborum plena, poena peccati, 330. 2. & 314. 7.
 Vitæ lignum degustatum mortalium damnare efficeret immortales, 330. 3.
 Vita naufragium, 4.
 Vitam laboriosissimam amamus, ibi.
 Vita longua supplicium, & vindicta Dei, 332. 6. & seq.
 Vita mors multiplex, 333. 8.
 Vita potiori iure mortis nomen meretur, 8. & 9.
 Verè viuimus quando Deo præsentem sumus.
 Vita hæc peccandi periculis plena, 334. 1. & seq.
 Vita hæc afflictionis, tenebrarum, & mortis locus, ubi ut homines morimur, qui Dei facti sumus, 336. 5.
 In hac vita lachrymabilis est pugna etiam ijs, quibus est læta conscientia, ibi.
 Vita iustorum preciosissima, quam tamen Deus prodigit, ut periculis eripiantur, 337. 9.
 Vita peccatoris mortis, & delictorum fœnus, 339. 13.
 Vita sine tempestatibus mare mortuum, 345. 8.
 Viuendum sine voluptate, cum voluptate morituro, 350. 4.
 Vita carcer est, 5.
 Dum viuimus semper nobis aliquid carnalis adfectus adhæret, ibi.
 Vita præsens futuræ semen, 355. 2.
 Vita hæc, flos æterni fructus, 357. 6.
 Vita Principum non tam sua, quam suorum, 362. 7.
 Vita immaculata maledicentium frenum, 371. 5.
 Vitæ miseria præsentis Zaram intra parentis se vterum recepit, 385. 8.
 Vita præsens, non delictis vocanda, sed tribulationes perferendo est, 715. 7.
Vitia.
 Vitia sæpe contraria iubent, illisque obsequi, pluribus est obsequi Dominis, 31. 5. & 6.
 Vitium tenebras, dolos, suppressaque verba ambit, 282. 7.
 Vitia, quæ non videntur, sæpe sunt magis cõposita, quam exhausta, 485. 11.
 Vires aliquibus, non vitia defunt, 486. 11.
 Vitiis remediū amicitia, 423. 3.

Vitis.
 Vitis similitudine ostendit Christus non nihil de iure filiationis naturalis in nos derivari, 48. 7.
 Vitis amicitia symbolum, 423. 3.
Vitulus.
 Cur vitulus aureus egressus est, proijciente Aaron in ignem, anno, 56. 3.
Vltio.
 Vltio, etsi vires suppetant, non sumenda, 452. 3.
Vnio, unitas, vnire.
 Vide Societas.
 Vnio fidelium virtutum stimulus, 411. 7.
 In vnionem mutuam impellunt nos Christiani nominis professio, solatium ex illa perceptum, & ipsa humanitas, 411. 8.
 Vnitas Christianorum vita, 414. 3.
 Vnitas fidelium, Ecclesiam cœlum facit, 415. 4.
 Vnimur cum Deo, & proximis per Eucharistiam, 418. 10.
 Pro vnitis persoluit Christus redemptionis precium, 418. 10.
 Vnitos Christus Dominus perquirat discordibus relictis, 414. 3. & 420. 15.
 Venter sponsi, iusti inter se vniti, 421. 18.
 Vnitas Personarum maxima Deo gloria, quæ imitantur fideles vniti, 427. 2.
 Vnitos tantum viuificat Spiritus Sanctus, 428. 5.
 Vnitas si à mortalibus teneretur, diuinæ prope vitam viuerent, 433. 6.
 Vnitas rebus tribuit elegantiam, 7.
 Vnitatem fidelium sub vnus corporis imagine exigit Apostolus, 434. 8.
 Vnitati seruandæ omni studio opus est, 458. 9.
 Vnitatis vinculum laxant, & discindunt prauis adfectus, 459. 11.
 Vnio fidelium trium Diuinarum Personarum vnionem imitatur, 372. 3.
 Vnitas ad fidei pugnam, 370. 4.
 Vnio primitiuorum fidelium effectus orationis Christi, 372. 3.
 Ex vnitatem fidelium maxima Deo gloria accrescit, 376. 3.
 Vnitas fidelium efficax Euangelij prædicationis, 373. 4. 372. 3.
 Figuratur lancea, quæ Christi Domini latus aperuit, ibi.
 Vnitas Christianorum plus splendoris parat religioni, quam doctrina, & miracula, 377. 4.
 Bellum dæmoni indicit vnitas Christianorum, 5.
 Vnio beatissimos reddit, & ad omnia consequenda efficacissimos, 379. 9.

Vnitas victrix, 10.

Vt vnioni mutuo prospiciamus, multum iuri nostro cedere debemus, 11.

Vnio fidelium Spiritus sancti munus, 426. adnot. 3.

Christiana religio diuerfos, vnū efficit, 373. 4.

Vnus iure dicuntur omnes iusti, 372. 3.

Vnus cum ceteris fidelibus sit, quisquis voluerit Deo assimilari, 373. 4.

Vniuersum.

Ad vniuersi compositionem diuersa mutuo sui diuortio conspirant, 438. 6.

Vniuersi partes ipsius vlibus, vtilitatibusque seruiunt, 454. 8.

Volens, Voluntas.

Volenti nihil est graue, 454. 8.

Voluntas amici, alterius amici norma, 453. 6.

Qua voluntate dicamur ab Apostolo sanctificati, 529. 5.

Voluptas.

Voluptatis summæ signum est silētiū, 425. 6.

Voluptas à virtute petenda, non aliūde, 447. 8.

Voluptatibus, vitæ retinaculis, abscisis, facilius vita contemnitur, 324.

Voluptatum repudio ad mortem instruimur ibi.

Voluptatibus dediti, cæci, mendici, & à regiâ indole degeneres, 597. 3.

Voluptatum appetitio ignobilis vulgi proprium votum, 4.

Voluptuosi quam vicem Christi passionibus rependunt, 503. 8.

Vox.

Vox magna tanquam tubæ à Ioanne audita, quid sit, 281. 4.

Vocis eiusdem non semper eadem est significatio, 473. 3.

Vsurarius.

Vsurario, calamus, atramentū, & charta, sunt pro instrumentis cœterorū reip. munerum, quibus sine labore victū quarant, 455. 3.

Vtilitas, Vtile.

Vtilis mensura non a terrenis, sed ab æternis bonis sumenda, 154. 4.

Vtilitates propriæ negligendæ, alienæ curandæ, 451. 3. & seq.

Vtilitatis propriæ nimius amor amicos, fratres, parentes, numen ipsum post se ponit, 452. 3.

Vtilitates affluunt cum propter alium renunciantur, 459. 10.

Vtilitatibus proprijs consulentes impetum faciunt in rempublicam, 460. 13.

Ad aliorum vtilitates curandas, nostris neglectis nos urget Paulus Christi exemplo, 494. 6.

Vulgus.

A vulgo catus es, si nihil inde concupiscas, 471. 13.

Vultur.

Vultur exiguis alitibus non modo parcit, sed etiam præsidio est, 287. 1.

Vxor.

Vxori diuiti plus nubit, quam ducit egenus, 546. 3.

Z

Zachariás.

Zachariás pro alijs orans suis rebus remedium impetrauit, 460. 14.

Zaram.

Zaram cur manū nasciturus retraxerit, 385. 8.

F I N I S.

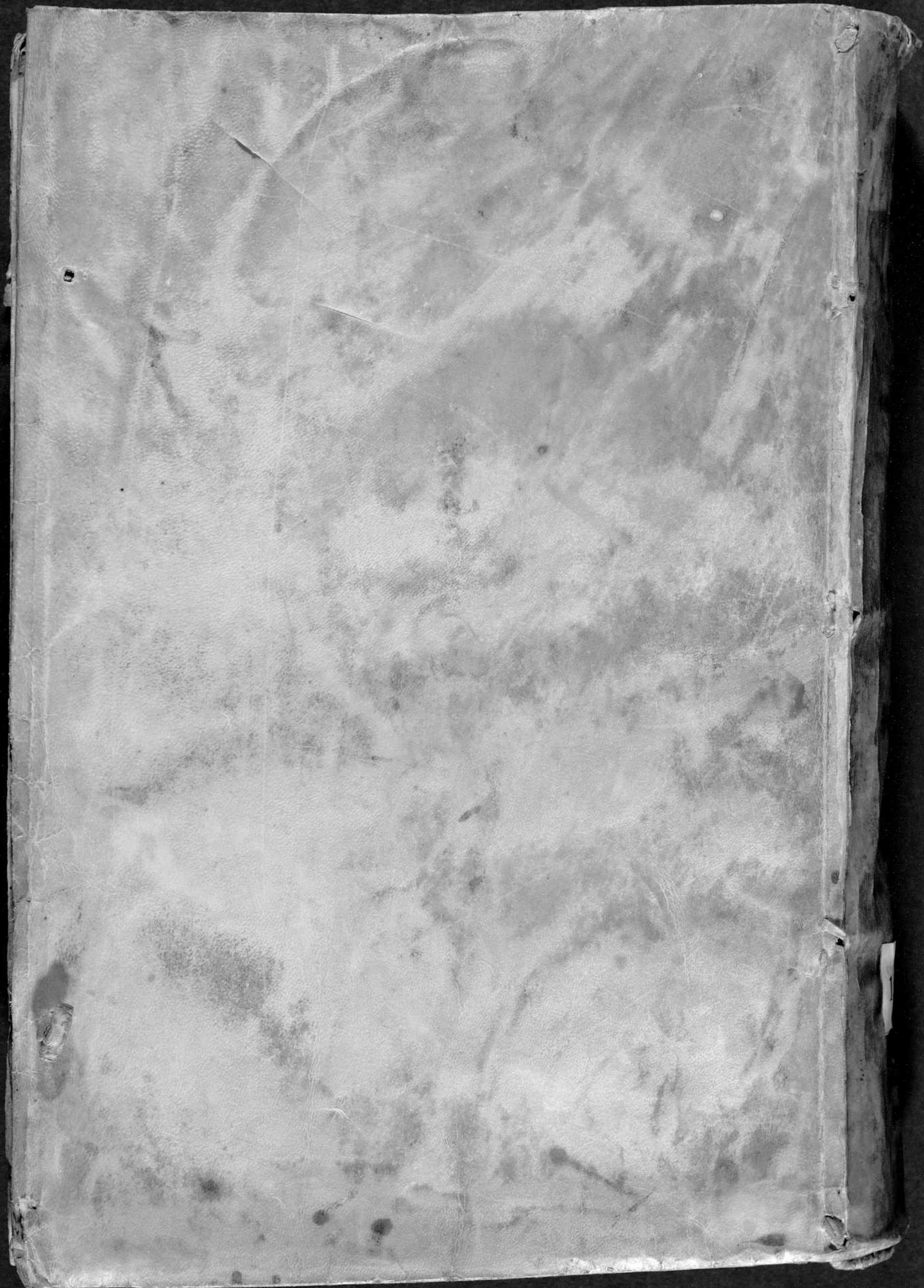

1.520